Mesnevi

MEVLÂNA CELÂLEDDÎN RÛMÎ

KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

MESNEVİ

Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları No: 144

Koordinator
Ercan Uslu

Editör
Mehmet Birekul

Kapak
Ali Rıza Büyükvadi

Grafik
A. Yasin Candan

Baskı
Sebat Ofset
+90.332. 342 01 53

Konya / Aralık / 2008

ISBN
978-605-389-010-2

Yapım
Konya Kültür A.Ş
+90.332. 352 81 11

www.mkm.gov.tr
www.konyakultur.com.tr

Mevlâna Celâleddin Rûmî

MESNEVÎ

Tercüme

Doç. Dr. Derya Örs
(1.-5.-6. Defter)
Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç
(2.-3.-4. Defter)

TAKDİM

Batıda Rûmi olarak tanınan Mevlânâ Muhammed Celâleddin (1207-1273) bütün zamanların en büyük mistik ve ruhani şairlerindendir. O insanlığın en yüksek tepelerinde bulunan engin bir vadi gibidir. Onun ruhani mesajı bugün tüm dünyada, milyonlarca insanın gönlüne ışık saçmaktadır.

Mevlânâ, bir ifadeyle dinin aşk yönünü, sufizmi ve şiir sanatını birleştirmiştir. O'nun yaşamında ve O'nun öğretileri ışığında ortaya çıkan Mevlevi geleneğinde İslâm'ın ruhani mesajının hayat tarzına dönüşmesi ile ilgili bir çok vurgu yer almaktadır. Rumi'nin en büyük kitabı Mesnevi, sufilerin deyimiyle, aşkın şarkısını nazik ve derin bir şekilde seslendiren, bir birlik ve hoşgörü kitabıdır.

Mevlana her şeyden önce bir ruh ustasıdır. O şiirler yazmıştır ama sadece bir şair olarak görülemez. O hikayeler anlatmıştır ama sadece bir öykü yazarı olarak görülemez. O, tüm kötülüklerden arınarak insanın kendi tabii varlığına dönmesi gerektiğini insanlara hatırlatan İslam dininin esaslarını yorumlayarak, insanları ruhun inceliklerine ve gerçeklere yönlendiren bir mürşit, bir pir ve bir ustadır. Bu nedenle herkes onda kendisi için bir şeyler bulabilmekte; O'nun çağrısı tüm dünyada yankılanabilmektedir. Bunun için Mesnevi her ruh ve kalbe ışık veren bir güneştir. Ancak herkes bu denizden kendi nasibi kadar alır.

İnsanlığın günümüzdeki durumu derin bir ruhani bunalıma işaret etmektedir. Problemlerin çözümsüzlüğü büyük bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Şundan eminim ki bu sorunları Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin sonsuz aşk ve ruhani özgürlük mesajlarıyla aşabiliriz. Bu mesajlar din, dil ırk ve benzeri sınırlar koymaksızın herkese hitap etmektedir. Rumi bunu nazikçe şöyle ifade ediyor. "Eğer kapınıza sadece iyiler gelirse, kötü olanlar nereye gitsin"

Mesnevi'nin o berrak üslubunu Türkçe'mize kazandırma gayreti ile yeniden tanzim edilen bu eserin yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyor; bu yeni çalışmanın hayırlar getirmesini diliyorum.

Tahir AKYÜREK

Konya Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Mesnevi, insanlığın inanç ufuklarının önüne her çağda örülmeye çalışılan kalın ve kirli madde duvarlarını yıkıp hakkı ve hakikati göstermek için insanüstü bir çaba gösteren, başımızı secdeye, gönül gözümüzü göklere dikmemiz gerektiğini haykıran, aşksız geçen her soluğun ölümün ta kendisi olduğunu hatırlatan Mevlânâ'nın ilahi sesidir.

Mesnevi, aşkın geniş kanatlarıyla kanatlanıp ötelere uçmak, kâmil bir insanın sözlerinden coşup taşan pınarlardan kana kana içmek, ruhunu ve gönlünü mühabbet rüzgârlarının esintisiyle serinletmek isteyenler için vazgeçilmez bir kaynaktır.

Sıradan insanların akıl ve gönül aynalarında kendini göstermeyen Rabbani tecellileri görmek ve bir nebze de olsa kokusunu almak isteyenler için hazırlanmış bir vahdet dükkânıdır. Kabuktan geçip öze ulaşmak, şekilden kurtulup manayı bulmak, hamken yanıp pişmek isteyenlerin fırınıdır. İçine daldıkça derinleşen, derinleştikçe güzelleşen, güzelleştikçe kendisine hayran bırakan dipsiz bucaksız bir denizdir.

Mesnevi denizine sahilden bakmak yerine içine girip yüzmeye başlayanlar, derinlerde ne olduğunu merak ederek aşağıya daldıklarında gözleri kamaştıran bir aşk incisiyle, "Dürr-i yetim-i Muhammedî" ile karşılaşırlar. Mesnevi, baştan sona kendisini Muhammed'in yolunun toprağı olarak gören bir Hak erinin çağlara ve sınırlara sığmayan aşkının macerasıdır.

Kendi zamanının en büyük fakih, müderris, müftü, müfessir, muhaddis, mütekellim, sufi, ârif ve âşıklarından birisi olan İslâm medeniyetinin öz oğlu Mevlana'yı, kendi çıkarlarına alet ederek 20. yüzyılın manzarasına uydurmak isteyen, onu panteist, hümanist, reformist, natüralist, aristokrat yapmak isteyenlere en güzel cevabı *"Herkes kendi zannınca dost oldu bana, kimse aramadı içimdeki sırları ama"* diyen Mevlânâ verecektir.

Elinizdeki çeviri, yaklaşık üç yıllık bir çalışmayla ortaya çıkmıştır. Eserin 1, 5, ve 6. defterleri Doç. Dr. Derya Örs, 2, 3 ve 4. defterleri Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç tarafından çevirilmiştir. İki çeviri arasında görülebilecek ufak tefek üslup farklılıkları bir yana, çevirmenler, ortak bir çeviri diline ulaşmayı, açık ve anlaşılır bir dil kullanmayı ve okuma sırasındaki akıcılığı sağlamayı hedeflemişlerdir.

Eserin yayımlanmasını üstlenen ve 2007 Mevlana yılı münasebetiyle çok değerli etkinliklere imza atan Konya Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sayın Tahir Akyürek ve Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Sayın Ercan Uslu beylere bir kez daha şükranlarımızı sunmayı kendimize bir borç biliriz.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Doç. Dr. Derya Örs - Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç

Ankara 2007

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN MUHAMMED RÛMÎ'NİN HAYAT HİKÂYESİ

Büyük fikir ve gönül mimarlarının hayat hikâyesini anlatmak, kolayca üstesinden gelinebilecek bir iş değildir. Mevlânâ ise bu fikir ve gönül mimarları arasında seçkin bir yere sahip olduğundan bu iş daha da güçleşmektedir. Bu nedenle burada yazılacak olanlar onun hayat hikâyesi olma vasfını hakkıyla taşıyamayacaktır. Okuyacağınız cümleler, bir hayatın ancak dışyüzü olabilir. Üstelik kendi zamanını ve sonraki zamanları derinden etkilemiş ve etkilemeyi sürdürmekte olan Mevlânâ'nın hayat hikâyesine ilişkin gerçeklerin birtakım efsaneler hâlesiyle sarılı bulunması da kaçınılmazdır. Burada olabildiği kadarıyla efsanelerden arındırılmış bir hayat hikâyesi sunmaya çalışacağız. Resmetmeye çalışacağımız dışyüzün, Mevlânâ'nın hayatının içyüzüyle tanışmada ve onun eserlerini anlamada kılavuzluk edeceğini umarız.

İslam âleminin büyük âriflerinden olan Mevlânâ Celâleddin Muhammed, 6 Rebiülevvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde Belh'te dünyaya gözlerini açar. Babası, Bahâ-i Veled adıyla ünlenmiş olan Sultanu'l-Ulemâ Bahâeddin Muhammed, annesi ise Mümine Hâtun'dur. Mevlânâ'nın babası Bahâ-i Veled'in tam adı, Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed Hatîbî'dir. Bahâ-i Veled, 6./12. yüzyılın nüfuz sahibi âlim ve hatiplerinden, aynı zamanda büyük sûfilerdendir. Dışarıda bir vâiz kimliğiyle görünen ve halkı irşat için çabalayan Bahâ-i Veled'in ev hayatı tam bir sûfî hayatıdır.

Mevlânâ Celâleddin'in çocukluk günlerinde, babası Sultanu'l-Ulemâ ile çağdaşı olan filozof Fahreddin-i Râzi arasındaki fikrî çekişme bilinmektedir. Bahâ-i Veled'in felsefeye olumlu yaklaşmadığı ve bu yüzden felsefecilerle, bu cümleden olarak ünlü Fahreddin-i Râzi ile arasının iyi olmadığı kendisinin notlarından ibaret olan *Maârif* adlı eserinden de anlaşılmaktadır.

Bahâ-i Veled kimi nedenlerle Belh'ten ayrılmaya karar verdiğinde Mevlânâ beş ya da altı yaşındadır. Mevlânâ'nın babasının Belh'ten ayrılış nedenlerine ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülür. Kimi tarihçiler, Bahâ-i Veled ile Fahreddin-i Râzi arasındaki çekişmenin ve Sultan Harezmşah'ın Fahreddin-i Râzî'ye yakın durmasının bunda önemli bir etken olduğunu belirtirler. Bu arada Fahreddin-i Râzî'nin Bahâ-i Veled göç etmeden birkaç yıl önce öldüğü de hatırda tutulmalıdır. Bununla birlikte bu çekişmenin gruplar arasında sürdüğü ve gitgide büyüyen bir huzursuzluğun kaynağı olduğu düşünülebilir. Kimi araştırmacılar da yaklaşan Moğol saldırısından duyulan endişenin bu göçün nedeni olduğunu belirtirler. Bahâ-i Veled'in vatanını terk etmeye karar veriş nedenleri açık olarak bilinmese de yukarıda belirtilen hususların bu kararda etkisinin bulunma ihtimali gözden ırak tutulmamalıdır. Ayrıca Bahâ-i Veled'in notlarından anlaşıldığına göre kendisi Belh'te huzurlu bir ortamdan yoksundur. Nedenler belirgin olmasa da sonunda Bahâ-i Veled, ailesi ve dostlarından oluşan kalabalık bir kafileyle 609 ya da 610 (1213-14) yılında Belh'ten ayrılır ve Horasan'a doğru yola koyulur.

Beraberindekilerle birlikte haccetmek maksadıyla Belh'ten ayrılan Bahâ-i Veled, Nişabur üzerinden Bağdat'a ve ardından da Mekke'ye varır. Mevlânâ ile ilgili bilgi veren önemli kaynaklarda Bahâ-i Veled'in Nişabur'da ünlü mutasavvıf şair Attar'la görüştüğü belirtilir. Bu, tarihsel verilere de uygun bir bilgidir. Bu görüşme sırasında Attar'ın muhtemelen altı yaşında olan Celâleddin Muhammed'e ilgi gösterdiği ve ilerde büyük biri olacağı öngörüsünü belirterek kendisine *Esrâr-nâme* adlı eserini hediye ettiği de söylenir. Bu son rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır. Bağdat'ta Şihâbeddin-i Sühreverdî tarafından karşılanan kafile, burada üç gün kadar kaldıktan sonra Hicaz yolunu tutar. Kafile, hac dönüşünde Şam, Malatya ve Erzincan üzerinden o dönemde Larende olarak anılan Karaman'a gelir. Kimi kaynaklarda Bahâ-i Veled'in uğradığı şehirler arasında Sivas ve Akşehir de sayılır ve onun Erzincan'da ya da Akşehir'de bir süre müderrislik ettiği söylenir. Bahâ-i Veled ve ailesi, Lârende'de yedi yıl kadar kalır. Mevlânâ, Lârende'de babasının rızâsı doğrultusunda, itibarlı bir kişi olan Semerkandlı Şerefeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlenir. Mevlânâ, bu sırada on yedi ya da on sekiz yaşındadır. Bu evlilikten Sultan Veled ve

Alâeddin adlı oğulları dünyaya gelir. Gevher Hatun'un ölümünden sonra Konyalı İzzeddin Ali'nin dul kalmış kızı Kira Hatun'la evlenecek ve bu evlilikten de biri kız olmak üzere üç çocuk sahibi olacaktır.

Bu arada annesi Mümine Hatun Lârende'de vefat eder. Onun mezarının bulunduğu yere sonraları Karaman Mevlevihânesi inşa edilmiştir.

Bahâ-i Veled Lârende'de öğretim ve irşat faaliyetlerini sürdürürken ünü çevreye yayılmaya başlar ve böylelikle Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubâd, Bahâ-i Veled'i hükümet merkezi Konya'ya davet eder. Bahâ-i Veled, bu davet üzerine Konya'ya gelerek Altunapa Medresesinde iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 18 Rebiülâhir 628 (23 Şubat 1231)'de vefat eder.

Babasını kaybettiğinde yirmi dört yaşında olan Mevlânâ, babasının vasiyeti ya da Bahâ-i Veled'in mürit ve dostlarının isteği üzerine babasının yerine geçerek vaaz, tedris ve fetva makamına oturur. Bu şekilde bir yıl geçtikten sonra babasının şâkirt ve müridi Seyyid Burhâneddin Muhakkık-i Tirmizî Konya'ya gelir. Seyyid Burhâneddin, Belh'te Bahâ-i Veled'in vaaz ve ders meclislerine katılmış ve ona bağlanmış biri olup sûfî meşrep olmanın yanında çok kitap okuyan birikimli bir âlimdir. Bahâ-i Veled Belh'ten ayrılırken Tirmiz'de münzevi bir hayat sürmekte olan Seyyid Burhâneddin, şeyhinin izini uzun süre arar, onun Anadolu'da olduğunu öğrenince de yola koyulur. Seyyid Burhâneddin'in vatanından ayrılıp Anadolu'ya yönelmesinde Moğol istilasının da etkili olduğu düşünülebilir. Konya'ya gelince şeyhinin vefatını öğrenen Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ'nın eğitimiyle ilgilemeye başlar. Böylelikle Mevlânâ, onun yönlendirmesi sonucu din ve edebiyat ilimleri alanında kendini geliştirmek için Halep'e gitmek amacıyla Konya'dan ayrılır. Bu yolculukta Mevlânâ'ya Kayseri'ye kadar eşlik eden Burhâneddin Muhakkık, şehrin yöneticisi Sâhib-i İsfehânî'nin talebi üzerine Kayseri'de kalır.

Mevlânâ, Halep'te bir süre kalarak çeşitli medreselerde öğrenim gördükten sonra Şam'a gider ve burada dört yıl ya da daha fazla kalıp öğrenimini tamamlar. Mevlânâ'nın Halep ve Şam'da yaklaşık yedi yıl kaldığı düşünülebilir. Muhyiddin İbnu'l-Arabî, Sa'deddin-i Hamevî, Evhadeddin-i Kirmânî ve Sadreddin-i Konevî ile de zaman zaman bir araya gelen Mevlânâ, Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir, hadis ve başka ilimler üzerine tahsilini tamamlayıp Şam'dan Kayseri'ye, şeyhi Seyyid Burhaneddin'in yanına gelir. Seyyid Burhaneddin'in gözetimi altında manevi eğitimini sürdüren Mevlânâ, Kayseri'de bir hücreye kapanarak üç çile çıkardıktan sonra şeyhiyle birlikte Konya'ya döner. Seyyid Burhaneddin, Mevlânâ'ya icazet verdikten sonra tekrar Kayseri'ye döner ve 638 (1240-41) yılında burada vefat eder. Mevlânâ, Sâhib-i İsfehânî tarafından kendisine Seyyid Burhaneddin'in öldüğü haberi ulaştırılınca Kayseri'ye gelerek üstadının kitaplarını ve kimi eşyasını alarak Konya'ya döner.

Mevlânâ, şeyhinin ölümünden sonra beş yıl boyunca Konya'da öğretim, irşat ve vaaz çalışmalarını sürdürür. Mevlânâ'nın ders ve vaaz meclisleri o denli etkilidir ki öğrenci ve müritlerinin sayısı yüzlerle ifade edilir.

Bu beş yılın ardından Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî adıyla meşhur ve Şems-i Perrân (Uçan Şems) diye anılan Şemsuddin Muhammed Ali b. Melikdâd-ı Tebrîzî ile tanışıp dost olur. Farklı bir sûfi olan ve karşılaştığı büyük sûfileri tuhaf soru ve tekliflerle sınayan Şems-i Tebrîzî'nin Şeyh Rükneddin-i Sücâsî, Baba Kemâl-i Cendî ve Ebu Bekr-i Sellebâf gibi mutasavvıflardan feyiz aldığı rivayet edilir. Hayatının ayrıntılarına ilişkin bilgi bulunmayan Şems, Rükneddin-i Sücâsî'nin halifelerindendir. Döneminin birçok şeyhiyle görüşen Şems, Mevlânâ ile karşılaşıncaya dek, aradığını hiçbir sûfide tam olarak bulamaz.

Şems-i Tebrîzî, 26 Cümâdessânî 642 (29 Kasım 1244) tarihinde Konya'ya gelerek bir rivayete göre Pirinççiler, bir rivayete göreyse Şekerciler Hanı'na yerleşir. Mevlânâ ile Şems'in Konya'daki ilk karşılaşması bu hanın önünde gerçekleşir. Mevlânâ, dostlarıyla birlikte Pamukçular Medresesi'nden çıkmış gelirken Şekerciler Hanı'nın önünden geçer. Onu gören Şems ayağa kalkıp Mevlânâ'ya doğru ilerler ve tanışma böylece gerçekleşir.

Kaynaklar, ilk karşılaşmada Şems'in Mevlânâ'ya Bâyezîd-i Bistâmî ile Hz. Peygamber'i kıyaslayıcı bir soru sorduğunu, sorusuna Mevlânâ'nın verdiği cevaptan çok hoşlanan Şems'in Mevlânâ ile kucaklaştığını belirtirler.

Mevlânâ'nın Şems ile dostluğu bu şekilde başlar. Bu, Mevlânâ'nın hayatında çok önemli bir dönüm noktasıdır. Şems'le olan dostluğu Mevlânâ'yı her zamanki işlerinden, bu cümleden olarak vaaz ve ders vermekten alıkoymaya başlar. Şems'in Mevlânâ'yı, babası Bahâ-i Veled'in *Maârif*'i de dâhil kitap okumaktan men ettiği söylenir. Mevlânâ'ya her zaman rahatlıkla ulaşıp onunla görüşen dost, öğrenci ve müritleri, artık eskisi kadar rahat görüşemezler. Çokları bu durumdan rahatsız olarak Şems'e öfke duymaya ve Şems ile Mevlânâ'nın ardından konuşup yakınmaya başlarlar.

İşlerin doğal seyrinde gitmediğini gören ve bunda kendisini sorumlu hisseden Şems, bir gün ortadan kaybolur. 643/1245 yılında Konya'dan ayrılışıyla Mevlânâ'nın eski haline geri döneceğini düşünüp sevinenler yanılmışlardır. Çünkü Mevlânâ, Şems'in incinip Konya'yı terk etmesine neden olan çevresinden daha bir uzaklaşmıştır. Bunun üzerine dostları, Şems'e karşı takındıkları tavırdan dolayı pişman olup özür dilerler.

Bu arada Şems'ten Mevlânâ'ya bir mektup gelir. Mektuptan Şems'in Şam'da olduğunu öğrenen Mevlânâ, onu Konya'ya döndürmek için mektuplar yazar, bununla da kalmayıp onu yeniden Konya'ya getirmeye ikna etmek üzere oğlu Sultan Veled'i Şam'a gönderir. Sultan Veled, yirmi kişi eşliğinde yola çıkar. Şems'i Şam'da bulan Sultan Veled, babasının mesajını Şems'e iletir ve o da Konya'ya dönmeye râzı olur. Mevlânâ ise bu süre içinde Şems'in dönüşü için coşkulu gazeller söylemektedir.

Şems-i Tebrîzî, 645 yılının Muharrem ayında (Mayıs 1247) Konya'ya döner. Şems'in gelişini kutlamak için semâ meclisleri düzenlenir, ziyafetler verilir. Bu dönemde Şems, Mevlânâ'nın evlatlığı Kimya Hatun'la evlenir. Kısa süren bu huzur ve beraberlik ortamı, çok geçmeden yerini huzursuzluklara ve Şems'e karşı cephe alışlara bırakır. Bu huzursuzlukta Şems'in Mevlânâ ile herkesi görüştürmemesi de etkili olmuştur. Bu kez Mevlânâ'nın ikinci oğlu Alâeddin de Şems karşıtları arasındadır. Halk ve müritler arasında dedikodular çoğalır. Sultan Veled, eserinde, bu olumsuz gelişmeler dolayısıyla bir gün Şems'in, kendisine, insanların kendisini Mevlânâ'dan ayırmak istediklerinden bahisle, "Bu kez öyle kaybolacağım ki bir daha kimse izimi bulamayacak." dediğini kaydeder. Eflâkî'ye göreyse Şems'e suikast düzenlenir ve Şems bir bıçak darbesiyle yaralanır. Şems'in yaralandığı sırada attığı naradan dolayı kendilerinden geçen yedi kişilik suikastçı grup kendine geldiğinde birkaç damla kandan başka bir şey göremez. Bu bilgi menkıbevî bir bilgi olarak değerlendirilebilir. Şems'in bu suikastta hayatını kaybedip kaybetmediği belirsiz konulardandır. Çünkü Şems'in ortadan kayboluşunun ardından Mevlânâ, onun öldürüldüğüne dair şayialara inanmayarak uzun süre onu arar ve onu bulmak için birkaç kez Şam'a gitmiştir.

Her hâlükârda bu olayın ardından Şems'in hayatta olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Uzun arayış ve bekleyişleri sonuçsuz kalan Mevlânâ, matem elbiseleri giyip coşkulu şiirler söyler. Şems sonrası dönemde Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'den Selahaddin-i Zerkûb'a tâbi olmalarını isteyerek kendisinin şeyhlik makamında bulunmak düşüncesi taşımadığını söyler.

Konya halkından olup kuyumculukla uğraşan Selahaddin, ilk önce Seyyid Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizî'ye intisap etmiştir. Sonraları Mevlânâ ile dostluk kuran ve ona bağlanan Selahaddin, Mevlânâ ile Şems-i Tebrizî arasında geçen sohbetlerde yer almıştır. Şems'in ortadan kaybolmasının ardından Mevlânâ bu kez Selahaddin'le sık sık bir araya gelmeye başlar. Mevlânâ'nın ilmî bakımdan herhangi bir birikimi olmayan Selahaddin'le yakın dostluğu, kimi müritlerin öfkesini çeker ve Şems döneminde olduğu kadar büyük olmasa da fitne tekrar alevlenir. Hatta Selahaddin'i öldürmeyi düşünenler bile çıkar.

Bu arada Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'e Selahaddin-i Zerkub'un kızı Fâtıma Hatun'u nikâhlayarak dostluğu akrabalık bağıyla pekiştirir. Mevlânâ'nın Selahaddin'e sevgi ve

bağlılığı o derecedir ki *Divân-ı Kebir*'de Şems-i Tebrîzî'den sonra en çok onun adı geçer. Selahaddin, sakin, imanlı ve ibadetlerinde samimi bir kişidir. Şems'ten sonra Mevlânâ'nın içinde kopan fırtınaların dinmesine ve kalbinin yangından kurtulup huzur iklimine ermesinde Selahaddin'in payı büyüktür.

On yıl süren bu dostluk ve yakınlığın ardından Mevlânâ'nın halifesi Selahaddin-i Zerkûb, uzun süren bir hastalığın ardından vefat eder. Bundan sonra Mevlânâ kendine genç bir dost bulmuştur. Bu dost, Mesnevî'nin kaleme alınmasında çok büyük pay sahibi olan Hüsâmeddin Çelebi'dir. Asıl adı Hasan olan Hüsâmeddin Çelebi'nin ailesi Urumiye'den Konya'ya göç etmiştir. Konya'da 622/1225 yılında doğan Hüsâmeddin Çelebî, atalarının ahilik teşkilatına mensubiyetlerinden dolayı İbn Ahi Türk (Ahi Türk Oğlu) adıyla da anılır.

Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi'yi Selahaddin'den sonra kendi halifesi olarak tanıtır. Hüsâmeddin Çelebi'nin halifelik dönemi Mevlânâ ve çevresi için huzurlu bir dönemdir. Mevlânâ ile Hüsâmeddin Çelebi'nin birlikteliği on beş yıl sürer.

Sonunda Mevlânâ için gerçek yurda dönüş zamanı gelmiştir. Bir gün Mevlânâ'nın hastalandığı duyulur ve Konya halkı onu ziyarete koşar. Uygulanan tedaviler yarar sağlamaz. Artık sevgiliye kavuşma anıdır. Mevlânâ'nın kendi deyişiyle artık düğün gecesi (şeb-i urs/şeb-i arus) gelip çatar ve o, 5 Cumâdessânî 672 (17 Aralık 1273)'de bâki âleme göç eder.

Mevlana'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled, babasının öğretileri doğrultusunda Mevlevilik tarikatını kurmuş, kısa zamanda geniş bir coğrafi alana yayılan Mevlevilik başta Türkiye olmak üzere Balkanlar, Suriye, İran, Afganistan, Pakistan ve Hindistan gibi ülkelerde taraftar bulmuş ve bugüne dek varlığını sürdürmüştür.

ESERLERİ

Mevlânâ, düşüncelerini çevresine ve öğrencilerine şifahî olarak aktarmakla kalmamış, düşünce, tecrübe, birikim ve duygularını sonraki nesillere aktarmayı da ihmal etmemiştir. O, büyük bir mutasavvıf olduğu kadar büyük bir şâir olmasıyla da iz bırakmış bir simadır. Onun tümü Farsça yazılmış beş eserinden ikisi, yani *Mesnevi* ve *Divân-ı Kebîr* manzum olup hacim ve önem bakımından diğer üç eserinden önceliklidir.

Mesnevi

Mevlana'nın hayatının son döneminin ürünü olan ve "defter" tabir edilen altı ciltten meydana gelen Mesnevi üzerinde bu bölümün sonunda ayrıca durulacaktır.

Divân-ı Kebîr

Mevlânâ'nın ikinci büyük eseri olan *Divan-ı Kebîr, Divan-ı Gazeliyyât-ı Şems* adıyla da bilinir. Çünkü bu eserde Mevlânâ, kendi adı ya da mahlası yerine Şems-i Tebrîzî'nin adını koymaktadır. Gazel, terkîb-i bend ve rubailerden oluşan eserde şiirler vezinlerine göre sınıflandırılarak her bir bölüme divan adı verilmiştir. Rubailer divanıyla birlikte toplam yirmi iki divanın bir araya gelmesinden oluşan *Divan-ı Kebir*'in beyit sayısı elli bini aşkındır. Eserdeki gazellerin çoğu Şems-i Tebrîzî sonrası dönemin ürünüdür. Mevlânâ'nın gazelleri ilahî aşkı ve sevgiliye kavuşma arzusunu terennüm eden coşkulu şiirlerdir. Bu şiirlere karamsarlıktan uzak bir hava egemendir. İran'da Bedîüzzaman Furûzanfer tarafından ilk kez tashih edilip basıma hazırlanan eserin şimdiye dek bilimsel bir neşri yapılamamıştır. *Divân-ı Kebîr*'in tamamının tek Türkçe çevirisi Abdulbâki Gölpınarlı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Fîhi Mâfîh

Mevlânâ'nın konuşmalarından derlenmiş olan bu mensur eserde altısı Arapça olmak üzere yetmişe yakın bölüm bulunmaktadır. Bir âyet ya da hadisin yorumu ya da Mevlânâ'ya yöneltilen bir soruyla veya bir olayın gündeme getirilişiyle başlayan bölümlerde sûfilerin menkıbeleri, hikâyeler ve masallar aktarılarak işlenen konuların ilgiyle dinlenmesi ya da

okunması sağlanmıştır. Kimi bölümlerde zaman zaman Selçuklu veziri Muîneddin Pervâne muhatap olarak alınırken, kimi bölümlerinde de Şems-i Tebrîzî, Burhâneddin Muhakkık ve Hüsâmeddin Çelebi'nin söz ve hallerinden bahsedilir. Bu eser, diğer eserlerde olduğu gibi Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncelerini ve dünya görüşünü yansıtmanın yanısıra Mevlânâ'nın yaşadığı döneme de ışık tutmakta ve tasavvufun temel konularını işlemektedir.

Eserin şimdiye dek yapılmış birkaç Türkçe çevirisi bulunmaktadır.

Mecâlis-i Seb'a

Mevlânâ'nın yedi vaaz ya da konuşmasının Sultan Veled ya da Hüsameddin Çelebi tarafından anında yazıya aktarılıp sonradan gözden geçirilerek düzeltilmiş biçiminden ibaret olup bu haliyle *Fîhi Mâfîh*'i andırmaktadır. Bu mensur eserin her bir meclisi, Arapça bir hutbeyle başlar. Hutbenin ardından secili cümlelerden oluşan bir münâcat yer alır. Bu girişlerden sonra bir hadisin açıklamasına başlanır ve kimi meclislerde konuya uygun hikâyeler anlatılır. Meclisler, Allah'a hamd, Peygamber'e ve ashabına selamla sona erer. Eserde ayet ve hadislerin yanısıra şiirlere de yer verilmiştir.

Mecâlis-i Seb'a'nın birkaç Türkçe çevirisi vardır.

Mektûbât

Mevlânâ'nın birtakım vesilelerle başta devlet adamları olmak üzere çeşitli kişilere yazdığı mektuplardan oluşan bu eser, Mevlânâ'nın hayatının farklı bir yönüne ve yaşadığı döneme ışık tutması bakımından önemlidir.

Mesnevi Hakkında

Klasik doğu edebiyatının en önemli, en güzel edebî ve tasavvufî eserlerinden birisi olan Mesnevi, defter adı verilen 6 büyük ciltten oluşur. Yazımına tam olarak hangi tarihte başlandığı bilinmemekle birlikte 2. deftere başlanacağı sırada Hüsameddin Çelebi'nin eşinin ölümüyle birlikte yazımına bir süre ara verildiği ve 2. deftere ancak Mayıs 1264'ten itibaren yeniden başlandığı anlaşılmaktadır. Buna göre Mesnevi'nin söylenip yazdırılması Mevlânâ'nın hayatının son on, on beş yılına denk düşmektedir.

Eflâkî'nin Mesnevi'nin nasıl ortaya çıktığını anlatan rivayetine bakılırsa, Tebrizli Şems'in ve Kuyumcu Selâhaddin'in yokluğunda Mevlânâ'nın en yakın dostu ve halefi olan Hüsâmeddin Çelebi, divanındaki şiirlerin bir hayli çoğaldığını ifade ederek kendisinden Senâî'nin *İlâhî-nâme*'si (*Hadîkatü'l-Hakîka*) veya Ferîdüddin Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ı tarzında bir eser vermesini rica eder. Mevlânâ, hemen o anda sarığından üzerinde Mesnevi'nin ilk on sekiz beytinin yazılı olduğu bir kâğıt parçası çıkararak Hüsâmeddin Çelebi'ye uzatır. Böylece o günden itibaren Mesnevi'nin yazımına başlanmış olur.

Mesnevi'deki çeşitli ifadelerden ve kaynaklardan anlaşıldığı üzere bu muhteşem eser, Mevlânâ tarafından günün herhangi bir saatinde, sema esnasında, sohbet sırasında, yemek yerken, çarşıda, pazarda, bağda bahçede gezerken, hatta hamamdayken irticalen söylenmiş ve Hüsameddin Çelebi tarafından kayda geçirilmiştir.

Mesnevi'nin her defterin bitiminden sonra Hüsameddin Çelebi tarafından Mevlânâ'ya okunduğu ve bunlar üzerinde bazı gerekli düzeltmelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Mesnevi'deki beyit sayısı çeşitli yazma nüshalarına ve neşirlerine nazaran cüzi farklılar göstermektedir. Bugün Konya'da Mevlânâ Müzesi'nde teşhirde bulunan 677/1278 tarihli yazma nüsha Mesnevi'nin en eski ve en sağlam nüshası olarak kabul edilmektedir. Bu nüsha 1992'de İran'da ve 1993'te Kültür Bakanlığı tarafından Türkiye'de tıpkıbasım olarak neşredilmiştir.

Mesnevi'nin kısmen veya tamamen adı geçen nüshaya dayalı olarak yapılmış eski yeni bir hayli neşri vardır. Mesnevi üzerinde ilk ciddi bilimsel çalışmayı yapan Nicholson, Konya nüshasından büyük ölçüde yararlanmış olsa da başka nüshaları da kullandığı için çalışması tümüyle bu nüshaya dayanmamaktadır. Bu yüzden son zamanlarda sadece Konya nüshasını esas alan yeni bilimsel neşirler yapılmıştır. Bunlar arasında Tevfik Subhânî

(Tahran 1374/1995), Abdülkerim Surûş (Tahran 1375/1996) ve Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs (Konya 2006) tarafından hazırlanan neşirler zikredilebilir.

Mesnevi metninin çeşitli bilimsel neşirleri arasında görülen bazı nüsha farkları veya beyit ilaveleri ve çıkarmaları, bu büyüklükte bir metnin bütünlüğünü ve içeriğini tamamen zedeleyip bozacak bir niteliğe sahip değildir. Bu anlamda Mesnevi'nin başka klasik eserlere nispetle çok iyi korunduğu ve kuşaktan kuşağa aktarıldığı da rahatlıkla söylenebilir.

Mesnevi, Mevlânâ'nın ölümünden kısa bir süre sonra, özellikle Mevleviliğin kurumsallaşması ve Mevlevihanelerin ortaya çıkmasıyla birlikte Hindistan'dan Balkanlara dek uzanan geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyu manevî ve edebî etkisini sürdürmüştür. Bu etkinin en önemli göstergesi, eserin çeşitli yüzyıllarda dünyanın değişik dillerine çevrilmiş ve şerh edilmiş olmasıdır. Özellikle Osmanlı, İran ve Hint sahasında büyük teveccühe mazhar olan Mesnevi'nin başlı başına bir kütüphane oluşturacak kadar çok sayıda çevirisi ve şerhi bulunmaktadır.

Osmanlı döneminde yazılmış olan şerhler arasında Sûdî (ö. 1596), Şem'î (ö. 1600'den sonra), Surûrî (ö. 1562), İsmail Rüsûhî Dede Ankaravî (ö. 1631), Sarı Abdullah (ö. 1660), Bursalı İsmail Hakkı (ö. 1725), Abidin Paşa (ö. 1908) şerhleri ile Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış olan Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), Tahirü'l-Mevlevi (ö. 1951) ve Abdülbaki Gölpınarlı (ö. 1982) şerhleri bu alanda ilk akla gelen çalışmalardır.

Eser üzerinde bir yandan şerh çalışmaları devam ederken bir yandan da manzum çeviriler yapılmış ve çeşitli seçkiler hazırlanmıştır. Bunlar arasında Süleyman Nahifi'nin (ö. 1738) fevkalade başarılı manzum çevirisi özel bir yere sahiptir. Ayrıca Yusuf Sîneçâk (XVI. yy.) ile Şâhidî Dede'nin (ö. 1550) Mesnevi seçkileri de yüzyıllar boyu ilgi görmüş; yine, Molla Hüseyn-i Kâşifî'nin (ö. 1505) *Lubb-i Lubâb-i Mesnevi* adlı seçkisi başta İran olmak üzere Osmanlı ve Hint coğrafyasında geniş bir kitle tarafından ilgi görmüştür.

Mesnevi'nin günümüz Türkçesine ilk çevirisi Veled Çelebi İzbudak tarafından gerçekleştirilmiş, daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı Mesnevi'yi çevirerek kısmen şerh etmiş, ardından Şefik Can eseri konularına göre tasnif ederek farklı bir Mesnevi çevirisi ortaya koymuş ve nihayet son olarak Adnan Karaismailoğlu Mesnevi'nin yeni bir çevirisine imza atmıştır.

Mesnevi Türkçe'den başka hemen hemen dünyanın bütün büyük dillerine de çevrilmiş olup bunların bir kısmını manzum çeviriler oluşturmaktadır. Bunlar arasında özellikle R. A. Nicholson'ın (ö. 1945) İngilizce çevirisi ve şerhi ile Eva de Vitray Meyerovitch ile Cemşid Murtazavî'nin birlikte hazırladıkları Fransızca çeviri önemlidir.

ÇEVİRİYE DAİR BİRKAÇ SÖZ

Eserin çevirisi, yukarıda adı geçen Konya nüshasına dayanarak Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu ile Doç. Dr. Derya Örs tarafından hazırlanan Mesnevi metnine (Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2006, C. I-VI) uygun olarak gerçekleştirilmiş, bununla birlikte diğer metinlerden de zaman zaman istifade edilmiştir. Bu metne göre Mesnevi'deki toplam beyit sayısı 25.613'tür. Bu sayı Abdülbaki Gölpınarlı çevirisinde 25.673'tür. Beyit sayıları arasındaki bu fark, adı geçen yazma üzerinden Mesnevi'nin yeni bir metnini hazırlayan musahhihlerin, yazma nüshada haşiyede bulunan ilave beyitleri metne dâhil etmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak yukarıda da zikredildiği gibi çıkarılmış veya eklenmiş olan bu beyitler Mesnevi'nin kendi bütünlüğü içinde önemli bir yere sahip değildir. Üstelik metnin kenarına sonradan eklenmiş olan bu beyitlerin gerçekten Mesnevi metninin aslından olup olmadıklarının tespiti de imkânsızdır.

Burada "Piyasada bunca Mesnevi çevirisi varken, yeni bir çeviriye ihtiyaç var mıydı?" sorusu akla gelebilir. Bu önemli sorunun cevabı, Mesnevi'yi Türkçesi ile birlikte aynı zamanda aslından, yani Farsça metninden takip edebilen dikkatli okuyucunun mevcut çevirileri birbiriyle kıyaslayarak bizzat verebileceği bir cevaptır. Ayrıca her hangi bir metnin birden fazla çevirisinin bulunması, esas metinle çeviri metin veya metinler arasındaki farkların tespit edilebilmesine de imkân sağlamaktadır.

Daha da önemlisi, Mesnevi tasavvufî ve hikemî boyutu bir yana, her şeyden önce edebî bir eserdir. Edebî bir eser çevirisinin sadece anlaşılabilir ve okunabilir olması tek başına bir başarı ifade etmez. Mesnevi gibi muazzam ve muhteşem bir edebî eserdeki bedîî zevk, güzel Türkçemizin olağanüstü yüksek imkân ve kabiliyetleri sonuna dek zorlanarak aktarılamadığı sürece ortaya konan çalışma, Mesnevi'nin kuru ve zevksiz bir meali olmaktan öte bir anlam ifade etmeyecektir.

Çeviri, bir metnin başka bir dilde yeniden canlandırılması demektir. Bu anlamda, diller arasındaki farklılıklardan dolayı hiçbir çevirinin aslı ile birebir aynı olması beklenemez. Çeviride önemli olan, herhangi bir eseri, kaynak dile olabildiğince sadık kalarak, hedef dilin ifade zenginliğini de göz ardı etmeden ortaya koyabilmektir.

Elinizdeki çeviri, kendimize şiar edindiğimiz bu ilkeler ışığında olabildiğince aslına uygun, gereksiz eklemelerden ve süslemelerden uzak bir şekilde yapılmış, metnin aslında bulunmayan, şiir kalıbının ve aruz vezninin kısıtlamaları yüzünden hazf edilen, ancak Türkçe çeviride yer alması zorunlu görünen kimi ifadeler [ ] işaretleri arasında gösterilmiştir.

MESNEVİ
I

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Bu Mesnevi kitabıdır. O, [gerçeğe] ulaşma ve kesin bilgi sırlarını açmada dinin asılarının asıllarının asıllarıdır. O, Allah'ın en büyük fıkhı, Allah'ın en aydınlık yolu, Allah'ın en açık delilidir. Işığının örneği, içinde kandil bulunan bir kandilliğe benzer[1]. Sabahın aydınlığından daha parlak bir parlayışla ışıldar. O, pınarları ve dalları bulunan gönül cennetleridir. Orada, bu yolun oğullarınca Selsebil adı verilen bir pınar vardır. Makam ve keramet sahiplerinin katında en hayırlı makam, en güzel dinlenme yeridir[2]. İyiler, orada yerler, içerler. Hür kişiler, orada feraha erer, eğlenirler. O, Mısır'daki Nil gibi, sabredenlere içecek; Firavun soyuna ve kâfirlere ise hasrettir. Nitekim yüce Allah: "Onunla çoğunu saptırır, çoğunu doğruya ulaştırır[3]" buyurmuştur. Doğrusu o, gönüllere şifa, hüzünlere cilâdır. Kur'an'ı açıklar, rızıkları genişletir, ahlâkı güzelleştirir. Değerli ve kerem sahibi yazıcıların elleriyle yazılmıştır[4]. Temiz kişilerden başkasının ona dokunmasını engellerler[5]. Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir[6]. Ona ne önünden, ne ardından bâtıl yaklaşamaz[7]. Onu Allah gözetir ve korur. O, en hayırlı koruyucudur, merhametlilerin en merhametlisidir[8]. Onun, Allah'ın taktığı başka lakapları da vardır. Biz, bu azla sözü kısalttık. Az çoğa işaret eder; bir yudum su göle işaret eder; bir avuç buğday büyük bir harmana işaret eder.

Yüce Allah'ın rahmetine muhtaç, güçsüz kul Hüseyin oğlu Muhammed oğlu Belhli Muhammed der ki: Eşsiz ve nadir şeyleri, parlak sözleri, delil incilerini, zahitlerin yolunu, kulların bahçesini içeren yapıları az, manaları çok olan Mesnevi manzumesini, Allah kabul etsin, efendimin, dayanağımın, güvencimin, bedenimde ruhuma mekân kesilenin, bugünümün ve yarınımın azığının dileğiyle uzatmaya çalıştım. O, şeyh, ârîflerin başbuğu, hidayet ve kesin bilgi imamı, halkın yardımcısı, gönüllerin ve akılların emini, halk içinde Allah'ın emaneti, insanlar arasında O'nun seçtiği, Peygamber'ine salık verdiği, tertemiz kişiler arasında gizlediği, arş hazinelerinin anahtarı, yeryüzü definelerinin emini, erdemler babası, Ahi Türkoğlu diye tanınan din ve hak Hüsâm'ı, Hasan oğlu Muhammed oğlu Hasan, vaktin Bâyezid'i, zamanın Cüneyd'i, Sıddık oğlu Sıddık oğlu Sıddık'tır. –Allah ondan ve onlardan razı olsun- Aslen Urmiyeli olup *"Kürt yattım, Arap kalktım"* diyen muhterem şeyhin soyundandır. –Allah onun ve haleflerinin ruhlarını kutlasın- Ne güzel selef, ne güzel halef! Güneşin bile kaftanını üstüne attığı bir soyu var. Yıldızların üzerlerine ışık saçtığı bir aslı var. Onların tapısı, ulu kişilerin oğullarının yöneldiği ikbal kıblesi olsun, ikbal dileyenlerin tavaf ettiği emeller Kâbe'si olsun. Yıldız doğduğu, güneş ışık saçtığı sürece, görüş sahipleri, Rabbaniler, ruhaniler, semaviler, nuraniler, zahirde susan, gaypta hazır bulunan, eski elbiseler içinde sultan olan, kabilelerin önde gelenleri, erdem sahipleri, kılavuzluk ışıkları oraya tutunsunlar. Amin ey âlemlerin Rabbi!

Bu reddedilmez bir duadır, çünkü bütün halk sınıflarını kuşatır.

Bir olan Allah'a hamdolsun, Allah'ın salâtı efendimiz Muhammed'e, ailesine ve soyuna olsun. Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.

Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları [nasıl] anlatıyor[9].
[Diyor ki]: Beni kamışlıktan kestiler keseli, feryadımla erkek kadın ağlayıp inledi.
Özlem derdini anlatabilmem için ayrılıktan dilim dilim olmuş bir yürek isterim.
Kendi aslından uzak kalan herkes, yine kavuşma zamanını arar.
Ben her toplulukta inleyip sızladım; bedbahtlara da eş oldum bahtiyarlara da.
Herkes kendi zannınca yar oldu bana; [ama kimse] içimdeki sırları aramadı.
Benim sırrım iniltimden uzak değil; ama gözde ve kulakta o ışık yok.
Beden candan, can bedenden gizli değil; ama canı görmeye kimsenin izni yok.
Ateştir bu neyin sesi, yel değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun o.
Aşkın ateşidir neye düşen; aşkın coşkusudur şaraba düşen.
Ney, bir sevgiliden kopup ayrılanın arkadaşıdır; perdeleri, perdelerimizi yırttı bizim.
Ney gibi bir zehri ve panzehri kim gördü? Ney gibi bir soluktaşı, özlem çekeni kim gördü?
Ney kanla dolu bir yoldan söz ediyor, Mecnun'un aşk hikâyelerini anlatıyor.
Bu aklın mahremi akılsızdan başkası değil; zaten dilin de kulaktan başka müşterisi yok.
Günler gamımızla akşam oldu, günler yanışlarla yoldaş oldu.
Günler geçip gittiyse gitsin, korkumuz yok. [Yeter ki] sen kal ey temizlikte eşi benzeri olmayan!
Balıktan başka herkes suyuna kandı; rızkı olmayanınsa günü uzadı da uzadı.
Pişkinin halinden anlamaz hiçbir ham, öyleyse sözü kısa kesmek gerek vesselâm[10].
Bağı çöz, hür ol ey oğul! Daha ne kadar gümüş kaydında, altın kaydında olacaksın?
Denizi bir testiye döksen ne kadar alır? Bir günlük nasip ancak.
Açgözlülerin göz testisi dolmadı; sedef kanaat etmedikçe inciyle dolmadı.
Kimin elbisesi bir aşk yüzünden yırtıldıysa, açgözlülükten ve ayıptan tamamen arındı o.
Şad ol, a bizim sevdası hoş aşkımız; a bizim bütün hastalıklarımızın tabibi!
A gururumuzun, kibrimizin devası; a Eflatun'umuz[11], Calinus'umuz[12] bizim.
Toprak beden, aşk yüzünden göklere ağdı; dağ raksa başladı, çevikleşti.
Ey âşık, aşk, Tur'a can kesildi; Tur mest oldu, Musa düşüp bayıldı[13].
Soluktaşımın dudağına eş olsaydım, ben de ney gibi söylenecekleri söylerdim.
Dildeşinden ayrı düşen kimse, yüzlerce nağmesi de olsa dilsizleşir.
Gül gidip gül bahçesinin zamanı geçti mi, bir daha bülbülden maceralarını işitemezsin.
Her şey sevgilidir, âşıksa bir perde; diri olan sevgilidir, âşıksa bir ölü.
Aşka rağbeti olmayan kanatsız bir kuşa benzer, eyvahlar olsun ona!
Önümde ardımda sevgilimin ışığı olmadıkça, önü sonu aklım nasıl alır benim?
Aşk bu sözün dışa vurulmasını ister, ayna gammaz olmaz da ne olur?
Bilir misin aynan neden gammaz değil? Yüzünden pası silinmemiş de ondan.
A dostlar, bu hikâyeyi dinleyin. Aslında bizim şimdiki halimizin ta kendisidir o.

Padişahın hasta cariyeye âşık olması ve onu iyileştirmek için tedbir alması.

Bundan önceki bir zamanda bir padişah vardı. Hem dünya saltanatı onundu, hem din saltanatı.
Padişah, bir gün tesadüfen seçkin adamlarıyla birlikte avlanmak üzere ata bindi.
Anayol üzerinde bir cariye gördü. Padişahın canı o cariyeye kul köle kesildi.

Can kuşu kafeste çırpınmaya başlayınca, mal mülk verip o cariyeyi satın aldı.
Onu satın alıp muradına erince, o cariye kazara hastalanıverdi.
Birisinin eşeği vardı da palanı yoktu. Palanı buldu bu sefer de eşeği kurt kaptı.
Birisinin testisi vardı da su bulamıyordu, suyu bulunca, bu defa da testi kırıldı.
Padişah sağdan soldan tabipleri topladı: *İkimizin de canı sizin elinizde,* dedi.
Benim canım kolay, canımın canı o. Dertliyim, hastayım, dermanım o.
Kim canıma derman bulursa, hazinemi, incimi, mercanımı o kazanacak.
[Tabipler] hep birden: *Canımızla oynayalım. Anlayışımızı toplayıp bir araya getirelim,* dediler.
Her birimiz âlemde bir Mesih'tir; elimizde her elemin bir merhemi vardır.
Kibirlerinden *"Allah dilerse"*[14] demediler; Allah da onlara beşerin aczini gösteriverdi.
İstisna[15] sözünü terk ettikler demekten maksadım bir yürek karalığıdır. Yoksa eğreti bir hal olan [*inşâallah*] demek değildir.
İnşâallah'ı sözle dile getirmeyen nicesi vardır ki canı inşâallah'ın canına eş olmuştur.
İlaçtan, tedaviden yana her ne yaptılarsa hastalık arttı; istenen sonuç alınamadı.
O cariye hastalıktan iğne ipliğe döndü; padişahın gözü, kanlı gözyaşından bir ırmağa döndü.
Olacak ya bal şerbeti safrayı artırdı. Badem yağı katılığı pekiştirdi.
Helile[16] ishali kesti, kabız etti; su da neft gibi ateşi körükledi.

Cariyeyi iyileştirmede tabiplerin çaresizliğinin ortaya çıkması, padişahın yüzünü Hakk'ın dergâhına çevirmesi ve düşünde bir veliyi görmesi.

Padişah, o tabiplerin çaresizliğini görünce, yalınayak doğruca mescide koştu.
Mescide girip mihraba doğru yöneldi. Secde yeri padişahın gözyaşlarıyla sırılsıklam oldu.
Yokluk batağından çıkıp kendisine gelince [Allah'ı] bir güzel övüp yüceltmek için dile geldi:
Ey en değersiz bağışı dünya mülkü olan [Allahım]! Ben ne diyeyim? Gizliyi zaten bilirsin Sen[17].
Ey her zaman hâcetlerimize sığınak olan! İşte bir kez daha yolu şaşırdık biz.
Ama "Ben senin sırrını bilirim, ancak sen yine de onu çabucak ortaya dök[18]*" dedin.*
[Padişah] canla başla feryat edince [Allah'ın] bağışlama denizi de coşmaya başladı.
Ağlama sırasında [padişahı] bir uyku bastırdı. Düşünde bir pirin yüz gösterdiğini gördü.
[Pir]: *Ey padişah, müjdeler olsun; dileğin olacak. Yarın sana bir yabancı gelirse o bizdendir,* dedi.
O usta bir tabiptir, sana geldiğinde onu doğru sözlü bil, güvenilir ve doğru sözlüdür çünkü.
Onun ilacındaki mutlak sihri gör; mizacında Hakk'ın gücünü gör.
Buluşma zamanı geldi, gündüz oldu. Güneş doğudan yıldızları yakmaya başladı.
Padişah, kendisine sır olarak gösterileni görmek üzere pencerede bekliyordu.
Gölge ortasında bir güneş [gibi] erdemli, olgun mu olgun bir şahıs gördü.
Uzaktan hilâl gibi gelmekteydi. Hayalî bir şekil gibi, hem vardı hem yoktu.
Hayal, ruhun içinde de yok gibidir. Sen dünyayı bir hayal üzere geçip giderken gör.
[Dünyadakilerin] barışları da, savaşları da bir hayale dayanır; övünçleri de utançları da bir hayalden ötürüdür.
Velilere tuzak olan o hayaller, Tanrı bahçelerindeki ay yüzlülerin yansımasıdır.
Padişahın düşünde gördüğü o hayal, konuğun yüzünde belirmedeydi.

Padişah, perdecilerin olduğu yere kadar ilerleyip gayptan gelen konuğunun yanına vardı.

Her ikisi de yüzme öğrenmiş birer denizciydi; her ikisi de [birbirine] dikişsiz tutturulmuş birer candı.

[Padişah]: *Sevgilim senmişsin, o değil. Ne var ki dünyada iş işten meydana gelir,* dedi.

Sen bana Mustafa gibisin, ben de sana Ömer gibi. İşte, sana hizmet kemerini kuşandım.

Başarıya ulaştıran Allah'tan bütün hallerde edebe uymak için başarı dileyiş ve edepsizliğin zararlarının vahametinin anlatılması.

Allah'tan edepte başarılı olmayı dileyelim. Edepsiz Allah'ın lütfundan yoksun kalmıştır.

Edepsiz yalnızca kendisine kötülük etmiş olmaz, dört bir yanı ateşe vermiş olur.

Gökten alışverişsiz, konuşmasız, işitmesiz sofra iniyordu.

Musa kavmi içinde birkaç kişi edepsizce: *"Hani sarımsak, hani mercimek?"* dediler[19].

Gökten sofra da kesildi ekmek de; bize de ekme, belleme ve orak [sallama] zahmeti kaldı.

Sonra İsa şefaat edince Allah yine yemek sofrası ve tabak tabak ganimetler gönderdi[20].

Küstahlar yine edebi terk ederek dilenciler gibi sofradan yemek artıklarını aşırdılar.

İsa bunlara yalvardı: *Bu süreklidir, yeryüzünden eksilmez, kesilmez.*

Bir ulunun sofrası başında suizanna düşmek, açgözlülük etmek küfürdür, [dedi].

O rahmet kapısı, tamahlarından dolayı bu görmedik dilenci sıfatlıların yüzüne kapandı.

Zekât verilmeyince bulut ortaya çıkmaz; zinadan dolayı da etrafa veba yayılır[21].

Senin üzerine karanlıklardan ve gamdan yana ne gelirse; korkusuzluktan ve küstahlıktandır o.

Kim dostun yolunda korkusuzluk gösterirse, erlerin yolunu vurur, namert odur.

Şu gök, edepten dolayı nurla dolmuştur; melek de edep yüzünden masum ve tertemiz olmuştur.

Güneşin tutulması, küstahlık yüzündendi. Azazil[22] cüretinden dolayı kapıdan kovuldu.

Padişahın kendisine rüyada gösterilen veli ile buluşması.

[Padişah] kollarını açıp onu kucakladı; aşk gibi gönlüne, canının içine çekti.

Elini, alnını öpmeye koyuldu; yerini yurdunu, [geldiği] yolu sormaya başladı.

Sora sora başköşeye kadar çekti. *Sonunda sabırla bir hazine buldum,* dedi.

Ey Allah'ın armağanı, ey kederleri gideren, ey "Sabır genişliğin anahtarıdır[23]" sözünün anlamı!

Ey görüşüp buluşması, her sorunun cevabı olan, zorluk, senin sayende dile gelmeksizin çözülür.

Sen, gönlümüzden geçen her şeyin tercümanısın; sen, ayağı çamura batan herkesin elinden tutanısın.

Hoş geldin ey seçilmiş, ey razı olunmuş kişi! Sen kaybolursan kaza gelir, genişlik daralır[24].

Sen, kavmin efendisisin; seni istemeyen bundan vazgeçmezse muhakkak helâk olur[25]."

Padişahın, durumunu görmek üzere tabibi hastanın baş ucuna götürmesi.

[Padişah] o meclis ve kerem sofrası geçip gidince, [tabibi] elinden tutup hareme götürdü.

Hastanın ve hastalığın hikâyesini anlattı; sonra da onu hastanın yanına oturttu.

[Tabip] yüzünün rengini, nabzını ve idrarını muayene etti. Hastalığının hem belirtilerini, hem nedenlerini dinledi.

Onların ettikleri her tedavi, iyileştirmemiş, iyice kötü etmişler, dedi.

Onlar [hastanın] gönül halinden habersizdiler. Ettikleri iftiralardan Allah'a sığınırım.

[Tabip] rahatsızlığı gördü, gizli olan ona açıldı. Ama [durumu] gizleyip padişaha söylemedi.

Rahatsızlığı safradan ve sevdadan değildi. [Çünkü] her odunun kokusu dumanından belli olur.

İnleyişinden onun gönül iniltisi olduğunu gördü. Bedeni sağlam, gönül tutsağıdır o.

Âşıklık, gönül iniltisinden belli olur; gönül hastalığı gibi bir hastalık yoktur.

Âşığın hastalığı, bütün hastalıklardan başkadır. Aşk, Tanrı sırlarının usturlabıdır[26].

Âşıklık bu yandan da olsa, o yandan da olsa, sonunda o yana kılavuzdur bizim için.

Aşkı açıklamak, anlatmak için ne söylersem söyleyeyim, aşka gelince o söylediklerimden utanırım.

Dilin anlatışı aydınlatıcıdır ama, dilsiz olan aşk daha aydındır.

Kalem, yazarken koşarak gider; [ama, sıra] aşka geldi mi kendiliğinden çatlar kalır.

Akıl, aşkı açıklamada eşek gibi çamura batıp saplanır; aşkı ve âşıklığı yine aşk açıklar.

Güneşin [varlığının] delili yine güneştir. Sana delil gerekse ondan yüz çevirme.

Gölge ondan bir belirti verse de, güneş her an can ışığı saçar.

Gölge, sana gece masalı gibi uyku getirir; güneş doğunca ay yarılır[27].

Dünyada güneş gibi bir garip yoktur; bâki olan can güneşininse dünü yoktur[28].

Güneş dışarıda tek olsa da, onun bir benzerini tasvir etmek mümkündür.

[Ama] ateş göğünün[29] dışında bulunan can güneşinin zihinde ve dışarıda bir benzeri yoktur.

Düşüncede, onun zâtının sığacağı genişlik nerede ki orada, onun bir benzeri ortaya çıksın?

Söz sırası Şemseddin'in yüzüne gelince, dördüncü gökteki güneş başını içeri çekti.

Onun adı geçti mi nimetlerinden bir nebzecik anlatmak vacip olur.

Can[30], şu solukta eteğime sarılmış, Yusuf'un gömleğinin kokusunu duymuş [gibi],

Yıllarca süren sohbetin hakkı için, o güzel hallerden bir hali anlat, [diyor].

[Anlat ki] yeryüzü ve gökyüzü gülsün; akıl, ruh ve gözün [gücü] yüz kat artsın.

Bana bu yükü yükleme, çünkü ben yokluktayım; anlayışlarım dondu, onun övgüsünü sayıp dökemem[31].

Ayık olmayanın zorlanarak ya da güzelleştirmeye çalışarak söylediği söz, uygun bir söz değildir.

Yari olmayan o sevgiliyi anlatmak için ben ne diyeyim? Tek bir damarım bile ayık değil benim.

Bu ayrılığı, bu ciğer kanını anlatmayı bir başka zamana bırak şimdilik.

[Can]: *Beni doyur, çünkü açım; acele et, vakit keskin bir kılıçtır,* dedi.

Ey arkadaş, sufi vaktin oğludur; yarın deyip durmak, yol şartından değildir.

Yoksa sen sufi bir adam değil misin? [Peşin peşin] var olan, veresiyeden dolayı yok olur gider.

Ona: *Sevgilinin sırrının gizli kalması daha hoştur. Sen hikâyenin özüne kulak ver,* dedim.

Gönül alıcı [güzellere] ait sözlerin, başkalarının sözleri içinde söylenmesi daha hoştur.

[Can]: *Bunu apaçık, çıplak söyle; dinin açıkça anlatılması, gizli [anlatılmasından] daha iyidir,* dedi.

Perdeyi kaldır da çıplak söyle; çünkü ben güzelle gömlekli olarak yatmam.

O, orta yerde soyunuverse, ne sen kalırsın, ne kucağın kalır, ne belin, [dedim].

Arzula, iste, ama ölçülü iste; bir saman çöpü dağı kaldıramaz.

Şu dünyayı aydınlatan güneş, biraz yaklaşacak olsa her şey yanar.

Fitne, kargaşa, kan dökücülük arayıp durma; Tebrizli Şems'ten bundan daha fazla söz etme.

Bunun sonu yok, sen başlangıçtan söz et. Yürü, bu hikâyenin tamamını anlat.

Cariyenin hastalığını anlamak için o velinin padişahtan onunla yalnız kalmayı talep etmesi.

[Tabip]: *Ey padişah, evi boşalt, hem akrabaları, hem yabancıları uzaklaştır,* dedi.

Kimse koridorlarda kulak kabartmasın da şu cariyeye bir şeyler sorayım.

Ev bomboş kaldı; tabiple o hastadan başka kimsecikler kalmadı.

[Tabip] yumuşak yumuşak: *Sen hangi şehirdensin? Her şehrin ilacı ayrıdır çünkü,* dedi.

O şehirde akrabandan kimler var? Yakınlığın, bağlılığın neyle?

Elini nabzına koymuş, bir bir feleğin zulümlerini soruyordu.

Hani birinin ayağına diken batacak olsa, ayağını dizinin üstüne koyar.

İğnenin ucuyla dikenin başını arar. Bulamazsa dudağıyla orayı ıslatır.

Ayağa batan diken bu denli zor bulunursa, gönüldeki dikenin hali nice olur, cevap ver.

Gönüldeki dikeni her bayağı kişi görebilseydi, kederlerin eli kimseciklere uzanabilir miydi hiç?

Birisi eşeğin kuyruğunun altına bir diken koyar, eşek onu çıkarmayı bilmez, sıçrar durur.

Sıçradıkça diken iyice batar, dikeni çıkarmak için bir akıllı gerek.

Eşek dikeni çıkarmak için acıdan ve yangından çifte attıkça, yüz yerini yaralar.

Bu diken çıkarıcı hekim, ustaydı; elini dokundurup yer yer yokluyordu.

O cariyeye hikâye yoluyla, dostlarının durumunu soruyordu.

O da hekime oturduğu yeri, efendilerini, şehrini açıkça anlatıyordu.

Hekim onun anlattığı hikâyelere kulak kesilirken, dikkatini nabzının atışına veriyordu.

Nabzı kimin adıyla atarsa, dünyada canının arzuladığı odur çünkü.

Şehrindeki dostlarının adını saydı; ondan sonra başka bir şehrin adını andı.

"Kendi şehrinden çıkınca en çok hangi şehirde kaldın?" diye sordu.

[Cariye] bir şehir adı söyleyip onu da geçti; yüzünün rengi ve nabzı değişmedi.

Efendilerini, şehirleri birer birer anlattı, onların yerinden yurdundan, ekmeğinden tuzundan söz etti.

Şehir şehir, ev ev anlattı; ne nabzı oynadı, ne yüzü sarardı.

Şekere benzeyen Semerkant'ı soruncaya dek nabzı, zararsız, kendi hali üzere atmaktaydı.

Nabzı atmaya, yüzü kızarıp sararmaya başladı; çünkü o Semerkantlı bir kuyumcudan ayrılmıştı.

Hekim o hastadan bu sırrı öğrenip, o derdin ve belânın aslini anlayınca:

"Onun mahallesi hangi güzergâhtadır?" dedi. O da *"Köprübaşı'nda, Gâtifer Mahallesi"* dedi.

[Hekim]: *Hastalığının ne olduğunu anladım; kurtulman için kısa zamanda sihirler göstereceğim,* dedi.

Sevin, rahat ve emin ol ki yağmur çimene ne yapıyorsa ben de sana onu yapacağım.

Ben senin için gamlanırım, sen gam yeme; ben sana yüz babadan daha şefkatliyim.

Padişah senden bunu ne kadar soruşturursa soruştursun, sakın ha sakın bu sırrı kimseye söyleme.

Gönlün, sırrına mezar olursa, muradın daha tez gerçekleşir.

Peygamber: *"Sırrını gizleyen, muradına tez zamanda erişir*[32]*"* buyurdu.

Tohum yerde gizlenince, onun bu gizlenmesi bahçenin yeşermesini sağlar.

Altın ve gümüş gizli olmasaydılar, madenin altında nasıl gelişirlerdi?

O hekimin vaatleri ve lütufları, hastayı korkudan emin kıldı.

Vaatler var, gerçektir, gönül alıcıdır; vaatler var, mecazidir, elem vericidir.

Kerem sahiplerinin vaatleri, yürüyüp giden bir hazinedir; ehil olmayanların vaatleriyse ruha eziyettir[33].

Velinin hastalığı anlaması ve onun hastalığını padişahın huzuruna arz etmesi.

[Hekim] ondan sonra kalkıp padişahın yanına gitti, padişaha bu durumu birazcık çıtlattı.

Bu işin tedbiri, bu derdin devası o adamı buraya getirtmemizdir, dedi.

Kuyumcuyu o uzak şehirden çağır, onu altınla, güzel elbiselerle kandır.

Padişahın kuyumcuyu getirtmek için Semerkant'a elçiler yollaması.

Padişah o tarafa becerikli, yetkin, çok adaletli bir iki elçi gönderdi.

Bu iki bey, padişahın müjdecisi olarak Semerkant'a kuyumcunun yanına geldiler.

Ey sanatında olgun ince usta, şehirlerde senin adın sanın anılmada [dediler].

İşte filanca padişah kuyumculuk için seni seçti; çünkü sen pek büyüksün.

İşte şu güzel elbiseyi, altını, gümüşü al; gelince de seçkinlerden, nedimlerden olursun.

Adam çokça malı, güzel elbiseleri görünce aldandı; şehrinden, çocuklarından ayrıldı.

Sevinç içinde yola koyuldu; padişahın canına kastettiğinden haberi bile yoktu.

Arap atına bindi, sevinerek sürdü; kendi kan pahasını hilat sandı.

Ey bizzat kendi ayağıyla, yüz rıza içinde kötü kazaya doğru sefere çıkan kişi!

Hayalinde mal mülk, yücelik ve ululuk vardı. Azrail ise: *"Evet git, [istediğini] kazanırsın"* diyordu.

O yabancı adam yoldan gelince, tabip onu padişahın huzuruna çıkardı.

Onu, Taraz mumunun[34] baş ucunda yanmak üzere ağırlayarak padişahlar padişahının yanına götürdüler.

Padişah onu görünce bir hayli tazimde bulunup altın hazinesini ona teslim etti.

Bunun üzerine hekim: *Ey yüce padişah! O cariyeyi bu efendiye ver,* dedi.

Cariye buna kavuşup iyileşsin de ona kavuşma suyu, o ateşi söndürsün.

Padişah o ay yüzlüyü ona bağışladı; muhabbet etmek isteyen o ikisini birbirine eş etti.

Altı ay boyunca muratlarını sürdüler; böylece o kız tamamen iyileşti.

Ondan sonra [hekim] içmesi için kuyumcuya bir şurup hazırladı; kuyumcu, kızın [gözleri] önünde erimekteydi.

Hastalık yüzünden kuyumcunun güzelliği kalmayınca, kızın canı da ona bağlanıp kalmadı.

[Kuyumcu] çirkin, nahoş bir hale gelip yüzü sararınca, yavaş yavaş gönlü ondan soğudu.

Bir renk ardınca olan aşklar aşk değildir, sonunda bir utanç kesilirler[35].

Keşke kuyumcu tümüyle utanç kesilseydi de başına bu kötü kaza gelmeseydi.

Irmağa dönen gözlerinden kanlar aktı; yüzü canına düşman kesildi.

Tavus kuşunun kanadı kendisine düşman oldu. Nice padişahı kendi azameti öldürdü.

Kuyumcu: *Ben göbeğimdeki misk için şu avcının tertemiz kanını döktüğü ceylanım*, dedi.

Ben, postu için pusu kurulup başı kesilen kır tilkisiyim.

Ben, dişi için filcinin vurup kanını döktüğü filim.

Beni, benden daha düşük birisi için öldüren, bilmez mi ki benim kanım uyumaz.

Bugün banaysa yarın onadır; benim gibi bir kişinin kanı nasıl böyle zayi olur?

Duvar uzun bir gölse salsa bile, o gölge yeniden ona doğru geri döner.

Bu dünya bir dağdır, bizim işimizse bağırmaktır; bağırmaların yankısı yine bize gelir.

Kuyumcu bunu der demez toprağın altına gitti. O cariye de aşktan ve hastalıktan arınıp temizlendi.

Çünkü ölülerin aşkı kalıcı değildir; çünkü ölü [bir daha] bizim tarafımıza gelmez.

Dirinin aşkı canda ve gözde; her dem goncadan daha taze olur.

O bâki olan dirinin aşkını seç[36]; çünkü senin canına can katan şarabın sâkisi odur.

Bütün peygamberlerin aşkıyla ululuğa ve makama erdikleri [Allah'ın] aşkını seç.

Sen: *"Bize o padişahın huzuruna çıkmaya izin yoktur"* deme; çünkü kerem sahipleriyle işler zor değildir.

Kuyumcuyu öldürmenin; ona zehir vermenin nefsin arzusuyla, kötü emelle değil, ilâhî işaretle olduğunun anlatılması.

O adamın hekimin eliyle öldürülmesi, ne bir ümit ardıncaydı ne bir korku yüzünden[37].

Hekim, Allah'ın ilhamı ve buyruğu gelmeden, padişahın hatırı için öldürmedi onu.

Hızır'ın boğazını kestiği çocuğun sırrını halkın avamı anlayamaz[38].

Allah'tan vahiy ve cevap alan kişi; her ne buyurursa doğrunun ta kendisidir o.

Can bağışlayanın öldürmesi de caizdir; o vekildir, onun eli Allah'ın elidir[39].

İsmail gibi başını onun önüne koy[40]; kılıcının önünde güle oynaya, sevinerek can ver.

[Ver ki] Ahmed'in tertemiz canı Ahad[41] ile nasılsa, senin canın da sonsuza dek öyle güleç kalsın.

Âşıklar, güzeller kendi elleriyle onları öldürdükleri zaman sevinç kadehini çekerler.

Padişah o kanı şehvet uğruna dökmedi. Sen suizannı ve çekişmeyi bırak.

Sen onun çirkin, pis bir iş yaptığını sandın. Süzülmüşlük, duruluk içinde bulanıklık bırakır mı hiç?

Bu riyazetler, bu cefalar ocağın gümüşten posayı çıkarması içindir.

İyinin, kötünün sınanması, altının kaynayıp köpüğünün üste çıkması içindir[42].

Yaptığı iş Allah'ın ilhamıyla olmasaydı, o padişah değil, yırtıcı bir köpek olurdu.

Şehvetten, hırstan, hevâdan beriydi. İyi yaptı o, ama kötü görünen bir iyi.

Hızır denizde gemiyi deldiyse, onun bu delişinde yüzlerce doğruluk vardır[43].

Onca nura ve hünere rağmen Musa'nın vehmi perde ardında kaldı[44]; sen [sen ol] kanatsız uçma.

O kırmızı güldür, kan deme sen ona; o akıl sarhoşudur, mecnun deme sen ona.

Eğer onun arzusu Müslüman kanı [dökmek] olsaydı adını anarsam, kâfir olayım.

Kötü kişinin övülmesi yüzünden Arş titrer; takva sahibi de onun övülüşünden suizanna düşer[45].

O padişahtı, hem de çok uyanık bir padişah. Seçkin biriydi, hem de Hak seçkini.

Böyle bir padişah, öldürdüğü kişiyi, talihe, en iyi makama kavuşturur.

Onu kahretmede, onun için bir yarar görmeseydi, o mutlak lütuf, nasıl olur da kahretme peşinde olurdu?

Çocuk hacamatçının neşterinden titrer; şefkatli ana ise o keder içinde sevinçlidir.

Yarım can alır, yüz can bağışlar. Senin vehmine bile gelmeyen şeyi verir.

Sen bunu kendinle kıyaslıyorsun, ama uzağın da uzağına düşmüşsün, iyice bir bak.

Bakkal ile papağan hikâyesi, papağanın dükkânda yağı dökmesi.

Bir bakkalla onun bir papağanı vardı. Güzel sesli, yeşil renkli, konuşkan bir papağandı.

Dükkânda, oraya bekçilik eder, bütün tacirlerle şakalaşırdı.

İnsanlara hitap etmede [insan gibi] konuşkandı. Papağan gibi ötmede de ustaydı.

Dükkânın bir yanından sıçrayıp öte yanına kaçtı; gülyağı şişelerini döktü.

Efendisi evden çıkageldi; dükkânında, efendiler gibi huzur içinde oturdu.

Gördü ki dükkân yağa batmış, elbisesi de yağ içinde. Başına vurdu, bu vuruş yüzünden papağan kel oldu.

Papağan birkaç gün söz söylemez oldu; bakkal pişmanlıktan ah çekti.

Sakalını yoluyor: *Yazık! Nimet güneşim bulut altına girdi*, diyordu.

O tatlı dillinin başına vurduğumda elim kırılsaydı keşke.

Kuşu yine dile gelsin diye her yoksula hediyeler veriyordu.

Üç gün üç gece şaşkın, üzgün, ümitsizce dükkânında oturduktan sonra,

Olur da dile gelir diye, o kuşa her çeşit olmadık şeyler gösteriyordu.

[O sırada oradan] başı, tasın ve leğenin arkası gibi saçsız, çıplak kafalı bir Cavlaki[46] geçiyordu.

Papağan birdenbire dile geldi, akıllılar gibi dervişe bağırıp: *Hey, filan*, dedi.

Nasıl oldu da kel oldun, keller arasına katıldın? Yoksa sen de mi şişeden yağ döktün?

Onun bu kıyasına halkın güleceği geldi. Çünkü o hırka sahibini kendisi gibi sanmıştı.

Yazıda şîr (aslan) şîr (süt)'e benzese bile, sen temiz kişilerin işini kendinle kıyaslama[47].

Bütün dünya bu yüzden yoldan çıktı; Hak abdallarından pek az kişi haberdar oldu.

Peygamberlerle eşitliğe/denkliğe kalkıştılar; velileri de kendileri gibi sandılar.

İşte biz de insanız, onlar da insan. Biz de uykuya ve yemeğe bağımlıyız, onlar da, dediler[48].

Körlükleri yüzünden, arada sonsuz bir fark olduğunu bilmediler.

İki çeşit arı aynı yerden yedi; ama bununki zehir oldu, ötekininki bal.

İki çeşit ceylan ot yiyip su içti; birinden fışkı meydana geldi ötekinden halis misk.

İki çeşit kamış aynı kaynaktan su içti; birisi boş, öteki şekerle dolu.

Böyle birbirine benzeyen yüz binlerce şeye bak da aradaki yetmiş yıllık yol farkını gör.

Bu yer, ondan pislik çıkar; o yer, tastamam Hak nuru olur.

Bu yer, tümüyle cimrilik ve haset doğar; o yer, tümüyle bir ve tek olan Allah'ın nuru doğar.

Burası tertemiz topraktır, orası çorak ve kötü. Bu tertemiz melektir, o Şeytan ve canavar.

Her iki şeklin birbirine benzemesi mümkündür; acı su da tatlı su da berraktır.

Bunu zevk sahibinden başka kim anlayabilir? Onu bul. Tatlı suyu acı sudan o ayırır.

[Zevk sahibi olmayan] büyüyü, mucize ile kıyaslayıp her ikisinin de esasının gözbağcılığı olduğunu sanır.

Musa ile mücadele eden büyücüler, [ellerine] onun asası gibi bir asa aldılar.

Bu asa ile o asa arasında derin bir fark var; bu işle o iş arasında hayret verici bir yol var[49].

Bu işin arkasında Allah'ın laneti var; o işe karşılık vefa olarak Allah'ın rahmeti var.

Kâfirler muhalefet etmede maymun tabiatlıdırlar. Huy, göğsün içinde bir âfettir.

İnsan her ne yapsa, maymun da her zaman insandan gördüğünü yapar.

Ben de onun gibi yaptım sanır. O muhalif suratlı aradaki farkı nereden bilecek?

Bu, emirden dolayı, o, muhalefeti yüzünden yapar; muhaliflerin başlarına toprak saç.

O münafık, emre uyanla beraber, muhalefet için uyup namaza durur; yakarmak için değil[50]

Müminler namazda, oruçta, hacda, zekâtta münafıkla birlikte kazanıp kaybetmektedirler.

Müminler için sonunda kazanç vardır, münafığa ise âhirette mat olma.

Her ikisi de bir oyunun başında, her ikisi de birlikte, ama biri Mervli biri Reyli[51].

Her biri kendi durağına gider, her biri kendi adına uygun olarak yürür.

Onu mümin diye çağırırlarsa, canı hoşlanır. Münafık derlerse öfkelenir, ateş kesilir.

Onun adının sevimliliği kendi zatı yüzündendir; bunun adının sevimsizliği âfetleri yüzündendir.

Mim, vav, mim ve nun (م و م ن) [harflerinde] bir şeref yoktur. Mümin (مؤمن) sözü ancak tanımlamak içindir.

Ona münafık dersen, bu aşağılık ad, içini akrep gibi sokar.

Bu ad, cehennemden türemediyse niçin onda cehennem tadı var?

O kötü adın çirkinliği harften değildir. O deniz suyunun acılığı kaptan değildir.

Harf kaba benzer, ondaki anlam ise su gibidir. Anlam denizi ise "Ümmü'l-Kitâb"ı[52] katında bulundurandır.

Dünyada acı deniz de vardır tatlı deniz de. Aralarında bir perde/engel vardır, birbirine karışmazlar[53].

Ne var ki bu iki deniz tek bir kaynaktan akarlar; sen bu ikisinden de geç, kaynağına kadar git.

Kalp altınla halis altının ayarını mihenge vurmadıkça [değerini] göz kararıyla bilemezsin.

Allah kimin canına mihenk koyduysa, kesin olanı şüpheli olandan o ayırt edebilir.

Bir canlının ağzına bir çöp kaçacak olsa, ancak onu çıkardığında rahatlar.

Binlerce lokma içinde ufacık bir çöp çıkacak olsa, canlının duygusu bunu hemen algılar.

Dünya duygusu, bu dünyanın merdivenidir; din duygusu ise göğün merdiveni.

Bu duygunun sağlığını tabipten arayın; o duygunun sağlığını ise sevgiliden isteyin[54].

Bu duygunun sağlığı, bedenin sağlamlığından; o duygunun sağlığı ise bedenin yıkılmasından [geçer].

Can yolu, bedeni yıkar; bu yıkıştan sonra onu [yeniden] imar eder.

Evi, altın definesi için harap etmiştir; sonra o define ile evi daha bayındır hale getirir.

Suyu kesmiş, yatağını temizlemiş, ondan sonra ırmağa içilecek su akıtmıştır.

Deriyi yarmış, okun ucunu çıkarmış, ondan sonra orada taze deri bitmiştir.

Kaleyi yıkmış, kâfirden almış, ondan sonra oraya yüzlerce burç ve hendek yapmıştır.

Neliksiz [Allah'ın] işini kim nitelendirebilir? Bunları bana sadece zaruret söyletiyor.
Bazen böyle görünür, bazen de bunun zıddı; din işi hayranlıktan başka bir şey değildir.
Ama sırtı ona dönük olan hayran değil, aksine sevgiliye dalmış, onunla sarhoş olmuş hayrandır bu.
Birisinin yüzü sevgiliye dönüktür; birisinin yüzü ise zaten sevgilinin yüzüdür.
Her birinin yüzüne bak, hatırında tut; ola ki hizmetten ötürü yüzleri tanır hale gelirsin[55].
Değil mi ki nice insan yüzlü Şeytan vardır[56]; öyleyse her ele el vermek yakışık almaz.
Çünkü kuş avcısı, kuşu aldatmak için [onun sesine benzeyen] bir ıslık çalar.
O kuş, kendi cinsinin sesini işitince havadan iner, tuzağı ve iğneyi bulur.
Aşağılık adam, doğru kişinin üzerine afsun okumak için dervişlerin sözlerini çalar.
Erlerin işi aydınlık ve sıcaklıktır. Aşağılıkların işi ise hile ve utanmazlıktır.
Dilenmek için yünden aslan yapar, Ebu Museylim'e Ahmet lakabı verirler[57].
Ebu Müseylim'in lakabı "kezzâb", Muhammed'in ise "ulü'l-elbab" olarak kaldı[58].
O Hak şarabının sonunda halis misk vardır[59]; [sıradan] şarabın sonunda ise pis koku ve azap.

Bağnazlığı yüzünden Hıristiyanları öldüren Yahudi padişahının hikâyesi.

Yahudiler içinde zulmedici, İsa düşmanı, Hıristiyanları yakıp yandıran bir padişah vardı.
İsa'nın çağıydı, nöbet ondaydı. O Musa'nın canıydı, Musa da onun canı[60].
Şaşı gören padişah, Allah yolunda o iki Hak solukdaşını birbirinden ayrı tuttu.
Ustası, bir şaşıya: *Haydi git, odadan o şişeyi getir*, dedi.
Şaşı: *O iki şişeden hangisini getireyim? Tam olarak açıkla*, dedi.
Usta: *O iki şişe değil, var git, şaşılığı bırak, fazla görücü olma*, dedi.
Şaşı: *Ey Usta, beni kınama*, dedi. Usta: *O iki şişenin birini kır*, dedi.
Birisini kırınca ikisi de gözden kayboldu. İnsan öfke ve istek yüzünden şaşı olur.
Şişe birdi, onun gözüne iki göründü. Şişeyi kırınca öteki de yok oldu.
Öfke ve şehvet, insanı şaşı eder, ruhu doğruluktan çevirir.
Garaz gelince hüner örtülür; gönülden göze doğru yüzlerce perde iner.
Kadı, içinden rüşvet almaya niyet edince, zalimi zavallı mazlumdan nasıl ayırt edebilir[61]?
Padişah, Yahudice kininden dolayı öyle bir şaşı olmuştu ki aman yarabbi aman!
Ben Musa dininin dayanağı ve sığınağıyım diye yüz binlerce mazlum mümini öldürttü.

Vezirin padişaha hile öğretmesi.

Bu padişahın, hileyle suya bile düğüm atan inkârcı, düzenbaz bir veziri vardı.
[Vezir padişaha]: *Hıristiyanlar, canlarını korur, dinlerini padişahtan gizlerler*, dedi.
Onları çok öldürme, çünkü öldürmenin bir yararı yok; din, misk ve öd ağacı değil ki kokusu olsun.
Sır, yüzlerce kılıf içinde gizlidir; dış yüzü seninle birlikte, ama içi başkadır.
Padişah: *"O halde söyle, tedbir nedir? Bu düzenin ve aldatmacanın çaresi nedir?"* dedi.
[Ne yapalım ki] dünyada dinini açık eden veya gizleyen bir tek Hıristiyan kalmasın.

[Vezir]: *Ey Padişah! [Hakkımda] acı bir şekilde hükmederek kulağımı elimi kestir; burnumu, dudağımı yardır*, dedi.

Ondan sonra beni dar ağacının altına götür. [O sırada] bir şefaatçi benim [affımı] dilesin.

Bu işi, çarşı pazar olan bir yol ağzında, tellalların olduğu yerde yaptır.

Sonra beni, yanından uzak bir şehre sür de aralarında kötülük ve kargaşa çıkarayım.

Vezirin Hıristiyanlara düzen kurması.

Hal böyleyken diyeyim ki: "Ben gizli Hıristiyan'ım; ey sırları bilen Allahım; sen beni bilirsin!"

Padişah, benim imanıma vakıf oldu da bağnazlığından canıma kastetti.

Padişahtan dinimi saklamak ve onun dinine [uygun] olanı yapmak istedim.

Padişah, benim sırlarımdan bir koku sezdi. Sözlerim katında suçlu göründü.

Dedi ki: Sözlerin, içinde iğne olan bir ekmek gibi. Benim gönlümden senin gönlüne pencere var[62].

Ben o pencereden senin halini gördüm, halini gördüm ya sözlerine kanmam artık."

Eğer İsa'nın ruhaniyeti bana yardım etmeseydi o padişah beni Yahudice parça parça ederdi.

İsa için canımı teslim eder, başımı veririm; bunun için ona yüz binlerce minnet duyarım.

İsa'dan canımı esirgemem esirgemesine, ama onun dininin bilgisine iyiden iyiye vâkıfım.

O temiz dinin cahiller arasında helâk olmasına hayıflanmaktayım sadece.

Allah'a ve İsa'ya şükürler olsun ki bu Hak dinin yol göstericisi olmuşuz biz.

[Yoksa] belimize zünnar[63] *bağlayalıdan beri Yahudi'den de Yahudilikten de kurtulmuşuz.*

Ey insanlar! Devir, İsa'nın devridir. Onun dininin sırlarını candan dinleyin!

Padişah, vezir ona her ne dediyse yaptı. Halk, bu gizli hileye şaşırıp kaldı.

Onu, Hıristiyanların [bulunduğu] tarafa sürdü. O da bundan sonra [halkı] davete başladı.

Hıristiyanların vezirin hilesine aldanmaları.

Yüz binlerce Hıristiyan, azar azar onun yanında yöresinde toplandı.

O, onlara gizlice İncil'in, zünnarın ve namazın sırlarını anlatmaktaydı.

O, görünüşte [din] hükümlerini anlatıyordu; fakat işin aslında [bunlar birer] ıslık ve tuzaktı.

Bunun için sahabeden kimileri, Peygamber'e gulyabani nefsin hilesini sorarlardı[64].

"Nefis, ibadetlerin ve ruhun ihlasının içine gizli garazlardan ne karıştırır?" [derlerdi].

Ondan kulluğun faziletini soruşturmazlardı da *"Görünürdeki kusur nerede?"* diye sorarlardı.

Nefsin hilesini, [tıpkı] gülü kerevizden ayırt eder gibi, inceden inceye, zerre zerre tanırlardı.

Ashabın bu konuda kılı kırk yaranları da, onun vaazına candan hayran olurlardı.

Hıristiyanların vezire uymaları.

Hıristiyanlar ona adamakıllı gönül verdiler. Zaten avamın taklit gücünden ne olur ki?

Yüreklerine onun sevgisini ektiler; onu İsa'nın vekili sandılar.

O ise gizlide tek gözlü, melun Deccal idi. Ey Allahım, feryadımıza yetiş; sen ne güzel yardımcısın!

Ey Allahım, [önümüzde] yüz binlerce tuzak ve yem var; bizlerse yemsiz kalmış açgözlü kuşlar gibiyiz.

Her birimiz bir doğan, bir Simurg[65] da olsak, her an yeni bir tuzağa yakalanıyoruz.

Ey kimseye muhtaç olmayan [Allahım], Sen bizi her an kurtardığın halde biz yine de bir tuzağa doğru gidiyoruz.

Biz, bu ambarda buğday biriktiriyor, toplanan buğdayı zayi ediyoruz.

Sonuçta, buğdaydaki bu zayiatın farenin hilesinden olduğunu akıllıca düşünmüyoruz.

Fare, ambarımızı deldi deleli, ambarımız onun hilesi yüzünden harap olmuştur.

Ey can! Önce farenin kötülüğünü yok et de, ondan sonra buğday biriktirmeye çalış.

O gönüller başköşesinin haberlerinden birini dinle: *"Kalp huzuru olmadan namaz tamama ermez[66]"*.

Ambarımızda hırsız bir fare yoksa, kırk yıllık amellerimizin buğdayı nerede?

Her gün ufak ufak [biriken] sadakatimiz, niçin şu ambarımızda toplanmıyor?

Demirden nice ateş kıvılcımı sıçradı da o tutuşmuş gönül [onları] kabullenip çekti.

Ama karanlıkta gizli bir hırsız, kıvılcımlara parmak basıyor.

Gökyüzünde tek bir kandil parlamasın diye o yıldızları birer birer söndürüyor.

Bir adımda binlerce tuzak olsa bile, sen bizimle oldukça hiç gam yok!

Her gece, ruhları beden tuzağından kurtarıyor, levhaları söküyorsun.

Ruhlar, her gece bu kafesten kurtuluyor; kimsenin hâkimi ve mahkûmu olmadan özgürlüğe ulaşıyorlar.

Zindandakiler geceleyin zindandan habersizdirler; sultanın adamlarının da geceleyin devletten haberleri yoktur.

Ne kâr zarar tasası ve düşüncesi vardır, ne şu filancanın, ne o falancanın hayali.

Ârifin hâli uyanıkken de böyledir. Allah: *"Onlar uykudadırlar[67]"* buyurdu, bundan ürkme.

Onlar dünya hallerinden yana gece gündüz uykudadırlar. Rabbin elinde döndürüp çevirdiği kalem gibidirler.

Yazı yazılırken eli görmeyen kimse, bu eylemin kalemin hareketinden olduğunu sanır.

[Allah] ârifin bu halinden bir nebzecik gösterdi; halkı ise bir duygu uykusu bastırdı.

Canları niteliksiz bir ovaya gitti. Ruhları da bedenleri de huzur içindedir.

Onları yine bir ıslıkla tuzağa çekersin de hepsini adalet ve hâkim önüne çıkarırsın.

Tan vaktinin ışığı baş gösterip gökyüzünün altın akbabası[68] kanat çırpınca,

"Tanyerini yarıp açan"[69] [Allah], İsrafil gibi, hepsini o diyardan bu suret âlemine getirir.

Genişlemiş ruhları bedene sokar; her bedeni de yeniden gebe bırakır.

Can atlarını eğersiz bırakır, *"Uyku ölümün kardeşidir[70]"* [sözünün] sırrı budur.

Ama gündüz geri gelsinler diye ayakları üzerine uzun bir bağ koyar.

[Böylece] gündüz onu çayırdan geri çeker ve o otlaktan [döndürüp] yine yük altına sokar.

Keşke bu ruhu, Ashab-ı Kehf ya da Nuh'un gemisi gibi korusaydı da,

Şu gönül, göz ve kulak, bu uyanıklık ve akıl tufanından kurtulsaydı.

Dünyada bu zamanda da, senin yanı başında, önünde nice Ashab-ı Kehf[71] vardır.

Mağara da dost da onunla terennüm eder, ama ne fayda ki senin gözünde, kulağında mühür var[72].

Halifenin Leylâ'yı görmesinin hikâyesi.

Halife, Leylâ'ya: *Sen misin, Mecnun'u perişan edip yoldan çıkaran?* dedi.

Sen başka güzellerden daha üstün değilsin. Leylâ: *Sus, dedi, çünkü sen Mecnun değilsin.*

Kim uyanıksa, daha fazla uykudadır o. Onun uyanıklığı uykusundan da beterdir.

Canımız Allah ile uyanık değilse, o uyanıklık, bizim için bir darboğaza benzer.

Canın, her gün hayalin tekmesini yemekten, kârdan, zarardan ve bunları yitirme korkusundan,

Ne safası kalır, ne letafeti, ne gücü; ne de göklere sefer edecek yolu!

Uyumuş kişi, her hayalden umuda kapılan, onunla konuşan kimsedir.

Şeytan'ı düşünde huri gibi görür de şehvetinden Şeytan'a erlik suyu döker.

Nesil tohumunu çorak yere dökünce kendine gelir, hayal ondan kaçar.

O [hayalden dolayı] başında sersemlik, bedeninde pislik görür; ah o görünmez [olduğu halde] görünen görüntüden ah.

Kuş havada uçarken, gölgesi toprak üzerinde kuş gibi kanat çırparak koşar.

Ahmağın biri, o gölgeyi avlamaya kalkışır, gücü tükeninceye kadar koşuşturur.

O gölgenin havadaki kuşun yansıması olduğundan da habersizdir, onun aslının nerede bulunduğundan da habersiz.

Gölgeye doğru ok atar; bu arayış yüzünden sadağı boşalır.

Ömrünün sadağı boşaldı; ömür, gölge avı peşinde koşmakla geçti, eridi bitti.

Allah'ın gölgesi birine dadı oldu mu, onu hayalden ve gölgeden kurtarır.

Allah'a kul olan Allah'ın gölgesi olur. O, bu dünyadan yana ölmüş, Allah ile dirilmiştir.

Âhir zamanın âfetinden kurtulmak için hiç kuşku duymadan hemencecik onun eteğine yapış.

"Gölgeyi nasıl uzattı[73]*"* [âyeti] velilerin alâmetidir. Çünkü o, Hak güneşinin ışığının kılavuzudur.

Bu kılavuz olmadan bu vadide yürüme; Halil gibi *"Ben batanları sevmem de*[74]*."*

Var git, gölgeden bir güneş bul[75], padişah Tebrizli Şems'in eteğine sarıl.

Bu düğünün, bu gelinin yolunu bilmiyorsan Hakk'ın ışığı Hüsameddin'den sor.

Kıskançlık, yolda gırtlağına sarılırsa, [bil ki] kıskançlıkta Şeytan'ın azgınlığı vardır.

Çünkü o, kıskançlığından Âdem'den arlanır; kıskançlık yüzünden saadetle savaşa tutuşur.

Yolda bundan daha çetin geçit yoktur. Yoldaşı kıskançlık olmayan kimseye ne mutlu[76]

Bil ki bu beden kıskançlık yuvasıdır; soy sop kıskançlık yüzünden kirlenir.

Beden kıskançlık yuvasıdır ama Allah, o bedeni bir güzel arıtmıştır.

"Evimi temizleyin[77]*"* [âyeti] temizliği bildirir; beden, tılsımı topraktan olsa da nur hazinesidir.

Sen, kıskanç olmayana düzen kurup kıskançlık edersen, o kıskançlıktan gönlüne karanlıklar çöker.

Hak erlerinin ayakları altında toprak ol, sen de bizim gibi kıskançlığın başına toprak saç.

Vezirin kıskançlığının anlatılması.

O vezirciğin soyu sopu kıskançlıktandı; ondan böyle boş yere kulağını, burnunu yele verdi.

[Bu işi] kıskançlık iğnesiyle, miskinlerin canını zehirlemek ümidiyle yaptı.

Kıskançlık yüzünden burnunu koparan kişi, kendisini de kulaksız burunsuz bırakır.

Burun odur ki bir koku alır; koku da, onu bir mahalleye ulaştırır.

Kimin kokusu yoksa burunsuzdur o; zaten koku da ancak din kokusudur.
Bir koku alıp da ona şükretmeyen, nimeti inkâr etmiş, kendi burnunu yemiştir.
Şükret, şükredenlere kul ol. Onların önünde öl de ölümsüz ol.
Vezir gibi, sermayeni yol vuruculuktan edinme; insanları namazdan alıkoyma.
O kâfir vezir, [güya] din nasihatçisi olmuş, hileyle badem helvasına sarımsak katmıştı.

Marifetli Hıristiyanların vezirin hilesini anlamaları.

Zevk sahibi olanlar onun sözlerinden acıyla karışmış bir tat alıyorlardı.
Karışık, ince sözler söylüyordu; şekerli gül suyu şerbetine zehir katmıştı.
Görünürde "yolda çevik ol" diyor; arkasından cana "gevşek ol" diyordu.
Gümüşün dışı beyaz ve yeni olsa da, onun yüzünden el ve elbise kararır.
Ateş, kıvılcımlarıyla al yüzlü olsa da, sen onun işindeki karalığa bak[78].
Şimşek, göze bir ışık gibi görünse de, onda gözü kamaştırma özelliği vardır.
Vezirin sözleri, uyanık ve zevk sahibi olmayanların boynunda bir boyunduruk gibi duruyordu.
Vezir, padişahtan ayrı kaldığı altı ay boyunca İsa'ya uyanların sığınağı oldu.
Halk, dinini ve gönlünü tümüyle ona teslim etti. İnsanlar onun emri ve hükmüyle ölüyordu.

Padişahın vezire gizlice haber yollaması.

Padişahla vezir arasında haberleşmeler oluyor, padişah ona gizlice güvence veriyordu.
Padişah: *A benim ikballi [vezirim], vakit geldi, tez içimi rahatlat,* diye yazdı.
[Vezir de]: *Padişahım! İşte şu anda İsa dinine fitneler salma işindeyim,* dedi.

Hıristiyanlığın on iki bölüğü.

İsa'nın kavmine hükmetme işine zapturapt eden on iki bey vardı.
Her bölük bir beye uymuş, tamahları yüzünden kendi beylerine kul olmuşlardı.
Bu on iki beyle kavimleri, o kötü sıfatlı vezire bağlanmışlardı.
Hep birlikte onun sözüne güvenmiş, hep birlikte de onun gidişine uymuşlardı.
O, "öl" dese, her bey hemen o anda önünde can verirdi.

Vezirin İncil'in hükümlerini karıştırması.

[Vezir] her beyin adına birer tomar hazırladı. Her tomarın yazısı bir başka yoldaydı.
Her birinin hükmü bir başka çeşitti. Bu sondan başa dek ötekine aykırıydı.
Birisinde riyazet ve açlık yolunu tövbenin direği, [Allah'a] dönüşün şartı yapmış,
Birisinde: *Riyazet yararsızdır, bu yolda cömertlikten başka kurtuluş yeri yoktur,* demişti.
Birisinde: *Açlığın ve cömertliğin, senin mabuduna karşı şirk koşmandır,* demişti.
Sıkıntıda ve genişlikte [Allah'a] tevekkülden ve tamamen teslim olmaktan başka her şey aldatmacadır, tuzaktır.
Birisinde: *[Sana] vâcip olan hizmettir; yoksa tevekkül düşüncesi bir töhmettir,* demişti.
Birisinde: *[Dinin] emirleri ve yasakları, yapmak için değil, bizim aczimizi anlatmak içindir,* demişti.
Ta ki bunlarda kendi aczimizi görelim de böylece Allah'ın kudretini bilelim.
Birisinde: *Kendi aczini görme, dikkat et, o âcizlik nimeti küfretmektir,* demişti.

Kendi kudretini gör, çünkü bu kudret O'ndandır. Kudretini, O'nun nimeti bil çünkü kudret O'dur.

Birisinde: *Bu ikisinden de geç, bakışa/görüşe sığan her şey put olur*, demişti.

Birisinde: *Bu mumu söndürme, çünkü bu görüş, meclisteki mum gibidir*, demişti.

Bakıştan ve hayalden geçersen, gece yarısı vuslat mumunu söndürmüş olursun.

Birisinde: *Korkma, söndür; söndür de bunun karşılığında yüz binlercesi gör*, demişti.

Çünkü [bakış mumunu] söndürmekle can mumu artar, Leyla'n sabrın yüzünden Mecnun kesilir.

Kim, zahitliği yüzünden dünyayı terk ederse, dünya onun önüne daha fazla yaklaşır.

Birisinde: *Allah sana verdiği şeyi var ederken sana tatlı kıldı*, demişti.

Kolaylaştırıp hoş hale getirdi, onu al. Kendini sıkıntıya atma.

Birisinde: *Kendine ait olanı bırak, çünkü tabiatının kabullendiği şey reddolunmuştur, kötüdür*, demişti.

Çeşitli yollar kolaylaşmıştır da her birine bir din can kesilmiştir.

Allah'ın [bu yolları] kolaylaştırması, [doğru] yola eriştirseydi, her Yahudi ve Mecusi, Allah'ı bilirdi.

Birisinde: *Kolaylaştırılan şey, gönle hayat, cana gıda olan şeydir*, demişti.

Tabiata hoş gelen şey geçip gidince, çorak toprak gibi ekin ve ürün vermez.

Onun ürünü, pişmanlıktan başka bir şey olmaz; onun kazancı, zarardan başka bir şey getirmez.

O, sonuç itibarıyla kolay/kolaylaştırılmış olmaz; sonunda adı zora/zorlaştırılmışa çıkar.

Sen zoru/zorlaştırılmışı kolaydan/kolaylaştırılmıştan ayırt et de sonuçta bunun da onun da yüzünü gör.

Birisinde: *Bir üstat ara; soy sopla âkıbeti görme gücüne ulaşamazsın*, demişti.

Her soydan millet [kendilerince] âkıbeti gördüler, ama ister istemez bir hataya esir oldular.

Âkıbeti görmek, elle dokunmuş şeyi [görmek] gibi değildir; yoksa dinlerde nasıl ayrılık olurdu?

Birisinde: *Üstat da sensin, çünkü üstadı tanıyan da ancak sensin*, demişti.

Adam ol, adamların maskarası olma; git kendi başına sahip ol, şaşkın olma.

Birisinde: *Bunların hepsi birdir. Kim iki görürse şaşı bir adamcağızdır o*, demişti.

Birisinde: *Yüz, nasıl bir olur? Böyle bir şeyi deli olandan başka kim düşünür?* demişti.

[Bunların] her biri ötekine zıt bir sözdür. Zehirle şeker nasıl bir olur?

Zehirden ve şekerden geçmedikçe birliğin gül bahçesinden nasıl koku alabilirsin?

İsa dininin düşmanı olan o [vezir], bu tarzda ve yolda on iki tomar yazdı.

Bu ayrılıkların yolun hakikatinde değil gidiş tarzında olduğunun anlatılması.

Onda İsa'daki tek renklilikten bir eser yoktu. İsa küpünün mizacıyla huylanmamıştı.

Yüz renkli elbise, o arı duruluk küpünde saba rüzgârı gibi sade ve tek renkli hale gelirdi.

[Ama bu] bıkkınlık veren tek renklilik değildir, hani balıkla pırıl pırıl su gibi.

Karada da binlerce renk vardır, ama balıkların da kurulukla savaşı vardır.

Şu örnekteki balık da kimdir, deniz de nedir ki yüce ve ulu padişah ona benzesin.

Varlık [âlemindeki] yüz binlerce deniz ve balık, o ikram ve cömertlik önünde secdeye varırlar.

O deniz inciler saçar hale gelsin diye nice ihsan yağmuru yağdı.

Bulut ve deniz cömertlik öğrensin diye nice kerem güneşi parıldadı.

Suya ve toprağa [nice] bilgi ışığı vurdu da yeryüzü tohum kabul eder hale geldi.

Toprak emindir; ona her ne ekersen hıyanet görmeksizin aynı cinsi devşirirsin.

O, bu eminliği, adalet güneşi üzerine ışıdığı için o emanetten bulmuştur.

İlkbahar, Allah'ın fermanını getirmedikçe, toprak sırlarını açığa vurmaz.

O, öyle bir cömerttir ki bu haberleri, bu eminliği ve bu doğruluğu bir cansıza (toprağa) vermiştir.

Onun fazlı, cansız bir varlığı (toprağı) haberdar etmiş, kahrı da akıllıları kör eylemiştir.

Bu coşkuya can da dayanmaz gönül de. Kime ne diyeyim. Dünyada bir kulak bile yok.

Nerede bir kulak varsa onun sayesinde göz oldu. Nerede bir taş varsa onun sayesinde yeşim taşına döndü.

Kimya yapıcıdır, kimya ne olur ki? Mucize bağışlayıcıdır, simya ne olur ki?

Benim şu övüşüm, [aslında] övgüyü terk etmektir, çünkü bu [övüş] varlık alâmetidir, varlıksa hatadır.

Onun varlığı karşısında yok olmak gerekir; ona karşı varlık nedir? Kör ve yaslı.

[Varlık ona karşı] kör olmasaydı onun yüzünden erirdi; güneşin sıcaklığını bilirdi.

Yastan dolayı kara renkli olmasaydı, bu dünya nasıl buz gibi donardı?

Vezirin bu hilede uğradığı zararın anlatılması.

Vezir de padişah gibi bilgisiz ve gafildi. Kadîm ve [varlığı] zorunlu [Allah] ile pençeleşiyordu.

Bir anda bunun gibi yüz âlemi yoktan var edebilecek kudret sahibi ile...

Senin gözünü kendisini görecek hale getirince, gözünde bunun gibi yüzlerce âlem meydana getirir.

Dünya senin yanında büyük ve sonsuz olsa da, [onu Allah'ın] kudreti önünde yok [denecek kadar] bir zerre bil.

Esasen bu dünya sizin ruhlarınızın hapishanesidir; tez elden, kendi ovanıza doğru gidin.

Bu dünya sınırlı, o dünya ise esasen sınırsızdır. Nakış ve süret, o anlamın önünde engeldir.

[Allah] Firavun'un yüz binlerce mızrağını, bir tek Musa'nın bir tek asası ile kırdı[79].

Calinus'un yüz binlerce tıp [bilgisi] vardı ama, İsa'nın, soluğunun karşısında hiç oldu.

Yüz binlerce şiir defterleri vardı, ama bir ümmînin[80] sözü karşısında hepsi bir utançtan ibaretti.

Kişi aşağılık değilse, böyle gâlip bir Allah önünde nasıl ölmez?

O nice dağ gibi gönülleri [yerinden] oynatmış[81], kurnaz kuşu, iki ayağından asmıştır.

[Allah'a varmanın] yolu anlayışı ve düşünceyi keskinleştirmek değildir. Padişahın fazlı, düşkün olandan başkasını kabul etmez[82].

Köşe bucak kazıp define gömen niceleri, o hayaller kuran [vezirin] maskarası oldular.

İnek kimdir ki sen onun maskarası olasın? Toprak nedir ki sen ona ot kesilesin?

Bir kadının kötü işinden dolayı yüzü sarardı da Allah onun şeklini değiştirip Zühre[83] yaptı.

Bir kadını Zühre yapmak şeklini değiştirmektir de toprak ve balçık haline gelmek değişmek değil midir, a inatçı?

Ruh, seni en yüksek göklere çıkarırdı, oysa sen en aşağılarda, suya ve çamura doğru gittin.

Akılların bile kıskandığı öyle bir varlığı, bu alçalma yüzünden değiştirdin.

Öyleyse bir bak, bu kendini değiştirmen nasıl bir şey? O değişmenin yanında bu pek aşağı kalır.

Himmet atını yıldıza doğru koşturdun da secde edilen Âdem'i tanımadın[84].

Ey hayırsız evlat! Önünde sonunda Ademoğlusun; ne zamana dek alçaklığı şeref sayacaksın?

Daha ne zamana dek *"Âlemi tutacağım, bu dünyayı kendi [varlığımla] dolduracağım"* diyeceksin?

Dünya baştanbaşa karla dolsa, güneşin sıcaklığı bir bakışta eritir onu.

Allah, o vezirin de onun gibi yüz binlercesinin de günahını bir kıvılcımla yok eder.

O hayal kuruşları hikmetin ta kendisine çevirir; o zehirli suyu şerbetin ta kendisi yapar.

Şüpheler doğuran o şeyleri kesin bilgiye dönüştürür. Kin nedenlerinden sevgiler yeşertir.

İbrahim'i ateş içinde koruyup gözetir[85]; korkuyu, ruha emniyet kılar.

Onun sebep yakıcılığı yüzünden sevdalıyım; onun hayalleri içinde Sofistai[86] gibiyim.

Vezirin o topluluğu saptırmak için bir başka düzen kurması.

O vezir kendince başka bir düzen kurdu. Vaazı bıraktı, halvete girdi.

Müritleri özlem ateşine attı; kırk elli gün halvette kaldı.

İnsanlar onun özlemiyle, halinden, sözünden ve zevkinden ayrı kalmak yüzünden deliye döndü.

Yalvarıp yakarıyor, sızlanıyorlardı; [vezir ise] halvette riyazetten iki büklüm olmuştu.

Onlar: *Sensiz bizim ışığımız yoktur, asasını tutup çeken olmayınca körün hali nice olur?* dediler.

Lütfet, Allah aşkına, bizi bundan fazla kendinden ayırma.

Bizler çocuklar gibiyiz, bizim dadımız sensin; başımız üzerine gölgeni sal.

[Vezir]: *Canım, sevenlerimden uzak değil. Ama dışarı çıkmaya izin yok,* dedi.

O beyler şefaat etmeye geldiler, müritlerse [kendilerini] kınamaya başladılar.

Ey kerem sahibi! Ne kötü talihtir bizimkisi; sensiz gönülden ve dinden yetim kalmışız.

Sen bahaneler uyduruyorsun, bizse acıdan yürek yangınıyla soğuk nefesler alıyoruz.

Biz senin güzel sözlerine alışmışız. Biz senin hikmet sütünden içmişiz.

Allah aşkına, bize şu cefayi etme; bir hayır yap, bugünü yarına bırakma.

Şu âşıkların, sonunda sensiz, eli boş kalanlardan olmasına hiç için el verir mi?

Hepsi karada balık gibi çırpınıyorlar. Suyu aç, ırmağın bendini kaldır.

Ey bu zamanda kendisine benzer bulunmayan! Allah için halkın feryadına yetiş!

Vezirin müritleri kovması.

[Vezir]: *Kendinize gelin ey dedikodu tutkunları! Ey dille kulağın sözünün, öğüdünün peşinde olanlar!* dedi.

Bu aşağılık duygu kulağına pamuk tıkayın, gözünüzden duygu bağını çıkarın.

O sır kulağının pamuğu, baş kulağıdır. Bu [kulak] sağır olmadıkça, gönül kulağı sağırdır.

Duygusuz, kulaksız, düşüncesiz olun ki "Geri dön[87]" hitabını duyabilesiniz.

Sen uyanıklık dedikodusu içinde oldukça, düşteki konuşmadan nasıl bir koku alabilirsin?

Bizim sözümüz ve davranışımız dışa ait harekettir; içe ait hareketse göklerin üzerindedir[88].

Duygu, karadan doğduğu için karayı gördü; can İsa'sı ise ayağını denizin içine attı.
Kuru bedenin seyri karaya düştü; ruhun seyri ise ayağını denizin ortasına bastı.
Ömür, kâh dağda, kâh ovada, kâh çölde kara yolunda geçtiyse,
Abıhayatı nereden bulacaksın sen; deniz dalgalarını nasıl yaracaksın sen?
Toprak dalgası, bizim vehmimiz, anlayışımız, düşüncemizdir; deniz dalgası ise kendinden geçiş, sarhoşluk ve yokluktur.
Sen bu sarhoşlukta oldukça o sarhoşluktan uzaksın. Bundan sarhoş oldukça, o kadehe karşı körsün sen.
Zahirdeki konuşma toza benzer; bir süre susmayı âdet edin, aklını başına al.

Müritlerin halvetten çık diye üstelemeleri.

Hep birden: *Ey arayı açmak [isteyen] bilge! Bizi aldatma ve cefa sözünü bize söyleme,* dediler.
Hayvana gücü yettiğince yük yükle. Güçsüzlere, güçleri nispetinde iş buyur.
Her kuşun yemi, kendi miktarıncadır. İncir, her kuşa yem olur mu hiç?
Çocuğa süt yerine ekmek verirsen, zavallı yavruyu o ekmekten öldü say.
Dişleri çıkmaya görsün, ondan sonra zaten gönlü ekmek çeker.
Kanadı çıkmamış kuş uçmaya kalkışınca, her yırtıcı kediye lokma olur.
Kanat çıkarınca, kendi kendine, zorlanmadan, iyi kötü ıslık olmaksızın uçar.
Senin konuşman Şeytan'ı susturur; senin sözün kulağımızı akla çevirir.
Söyleyen sen olunca, kulağımız akıl kesilir; deniz sen olunca, karamız denizdir.
Ey Simâk'ten[89] balığa kadar her şey kendisiyle aydınlanan, seninle birlikte [iken] yer bize gökten daha hoştur.
Sensiz, göğün üstü bile bizim için karanlıktır. Ey ay! Sana kıyasla şu gökyüzü de kim oluyor ki?
Yücelik surette göklere ait olsa da, anlamda yücelik tertemiz cana aittir.
Yücelik surette cisimler içindir, [oysa] cisimler, anlamın önünde [yalnızca] isimlerden ibarettir.

Vezirin halvetten çıkmayacağım diye cevap vermesi.

[Vezir]: *"Delillerinizi kısa kesin; canınızda, gönlünüzde nasihatime yol açın,* dedi;
Eğer eminsem, göğe yer desem bile, emin olan suçlanmaz[90].
Eğer kemâl isem, kemâli inkâr da neyin nesidir? Yok değilsem, bu zahmet ve eziyet nedir?
Ben bu halvetten çıkmayacağım, çünkü,gönül halleriyle meşgulüm.

Müritlerin vezirin halvetine karşı çıkması.

Hepsi: *"Ey vezir, [bizimki] inkâr değil; bizim sözümüz başkalarının sözü gibi değildir,* dediler.
Ayrılığından göz yaşlarımız akmakta; canımızın içinden ahlar vahlar kopmakta.
Çocuk dadıyla kavga etmez; ama iyiyi kötüyü bilmediği halde [yine de] ağlar[91].
Biz çenk gibiyiz, mızrabı sen vuruyorsun; inleyiş bizden değil, sen inliyorsun.
Biz ney gibiyiz, bizdeki nağme sendendir. Biz dağ gibiyiz, bizdeki ses sendendir.
Kazanmada, kaybetmede satranç gibiyiz. Ey güzel sıfatlı! Kazanmamız kaybetmemiz sendendir.
Ey bizim canımıza can olan! Biz kim oluyoruz ki seninle birlikte meydanda bulunalım[92].
Biz de *varlıklarımız* da *yoklarız*; yok suretinde görünen *"Mutlak Varlık"* sensin.

Biz hepimiz aslanlarız, ama bayraktaki aslanlar; onların ara sıra hamle edip oynayışları rüzgârdandır.

Onların hamleleri görünür de rüzgâr görünmez; o görünmeyen hiçbir zaman eksik olmasın.

Rüzgârımız ve varlığımız senin vergindendir. Varlığımız tümüyle senin yaratışındandır.

Yok'a varlık lezzetini gösterdin. *Yok*'u kendine âşık ettin.

Nimetlerinin lezzetini geri alma; mezeni, şarabını, kadehini geri alma.

Geri alırsan, seni kim arayıp sorabilir? Resim, ressama nasıl karşı koyar?

Bizi görme, bize nazar etme. Kendi ikramına, cömertliğine bak.

Biz yoktuk, dileğimiz isteğimiz de yoktu. Senin lütfun bizim söylenmemiş [sözlerimizi] duyuyordu.

Resim, ressamın ve kalemin önünde, [ana] karnındaki çocuk gibi çaresiz ve [eli] bağlıdır.

Âlemdeki bütün varlıklar [Allah'ın] kudreti karşısında, iğne önündeki gergef kadar âcizdir.

[Allah'ın kudreti] gergefe kâh Şeytan resmi işler, kâh insan; kâh mutluluk resmi işler, kâh gam.

[Gergefin] eli yok ki onu def etmek için oynatsın; dili yok ki kârdan zarardan dem vursun.

Sen [bu] beytin tefsirini yine Kur'an'dan oku; Allah, *"Attığın zaman sen atmadın*[93]*"* buyurdu.

Oku biz atsak bile, o atış bizden değildir. Biz yayız, oku fırlatan Allah'tır.

Bu, cebir değildir, cebbarlığın anlamıdır. Cebbarlığı anışsa, [Allah'a] yakarmak içindir.

Yakarışımız aczimizin delilidir; utanışımız da ihtiyarımızın delilidir.

İhtiyarımız yok idiyse, bu utanma neyin nesidir? Bu hayıflanma, utanma, arlanma nedir?

Hocaların öğrencileri zorlaması nedendir? Zihnin tedbirden tedbire dönmesi nedendir?

Eğer sen *"O [kimse] cebirden habersizdir; Hakk'ın ayı, yüzünü bulut altında gizliyor"* diyecek olursan,

Bunun güzel bir cevabı var; eğer dinlersen, küfürden vazgeçip dine yönelirsin.

Pişmanlık, inleyip yakarma hastalık zamanında olur. Hastalık zamanı, tümüyle uyanıklıktır.

Hastalandığın zaman, günahından bağışlanma diler durursun.

Günahın çirkinliği sana görünür de, tekrar yola geleyim diye niyetlenirsin.

Bundan böyle emre uymaktan başka bir iş seçmeyeyim diye ahdedip söz verirsin.

Öyleyse, hastalığın sana bilinç ve uyanıklık kazandırdığı kesinleşti.

Ey aslı arayan! Şu ilkeyi bil ki kimin derdi varsa, [bu işin] kokusunu o almıştır.

Kim daha uyanıksa, daha dertlidir. Kim daha bilinçliyse, benzi daha sarıdır.

Onun cebrinden haberin varsa, ağlayıp yakarman hani? Onun cebbarlık zincirini görüşün hani?

Zincire bağlı olan nasıl sevinir? Hapiste tutsak olan nasıl özgürce hareket eder?

Ayağını bağladıklarını, başının üzerine de padişahın çavuşlarını diktiklerini görüp duruyorsan,

Artık sen de âcizlere karşı çavuşluk etme. Çünkü bu âcizlerin huyu ve tabiatı değildir.

Mademki O'nun cebrini görmüyorsun, [cebirden] söz etme; yok eğer görüyorsan, gördüğünün işareti hani?
Kendisine meylettiğin her işte, kendi gücünü açıkça görürsün.
Meyletmediğin, istemediğin işte de, *"Bu Allah'tandır"* diye kendini cebrî yaparsın.
Peygamberler bu dünya işlerinde cebrîdirler, kâfirlerse öte dünya işlerinde cebrî.
Peygamberlerin öte dünya işlerinde iradeleri vardır; câhillerinse bu dünya işlerinde iradeleri.
Çünkü her kuş, kendi cinsine doğru uçar. Kendisi arkada, canıysa en öndedir.
Kâfirler "Siccin[94]" cinsinden olduklarından, dünya zindanına hoşlanarak geldiler.
Peygamberlerse, "İlliyyin[95]" cinsinden olduklarından, can ve gönül İlliyyin'ine doğru gittiler.
Bu sözün sonu yoktur, ama biz yine hikâyenin tamamını anlatalım.

Vezirin, halveti terk etmekte müritleri umutsuz düşürmesi.

O vezir içeriden seslendi: *Ey müritler! Benden size malum olsun ki,*
İsa bana şöyle haber verdi: Bütün dostlarından, yakınlarından ayrı kal;
Yüzünü duvara çevir, tek başına otur. Kendi varlığından bile halveti seç.
Bundan sonra konuşmaya izin yok; bundan sonra dedikodu ile işim yok benim.
Elveda a dostlar! Ben ölmüşüm; pılımı pırtımı dördüncü göğe götürmüşüm.
Böylece ateş göğünün altında zorluk ve sıkıntı içinde odun gibi yanmayacağım.
Bundan böyle dördüncü göğün tepesinde, İsâ'nın yanında oturacağım.

Vezirin her beyi ayrı ayrı veliaht yapması.

Bunun üzerine o beyleri birer birer çağırdı; her biriyle yalnız konuştu.
Her birine: *İsâ dininde Allah'ın nâibi ve benim halifem sensin,* dedi.
Öteki beyler sana bağlı [olacaklar], İsâ, hepsini sana yandaş kıldı.
Baş kaldıran her beyi yakala; onu ya öldür, ya da tutsak et.
Lâkin ben sağ oldukça bundan söz etme; ben ölmedikçe bu başkanlığın peşine düşme.
Ben ölmedikçe bunu ifşa etme; padişahlık ve istila davasına kalkışma.
İşte şu tomardaki Mesih'in hükümlerini, ümmete bir bir açıkça oku!
Her bir beye ayrı ayrı: *Allah'ın dininde senden başka nâip yoktur,* dedi.
Her birini teker teker yüceltti. Ona her ne dediyse, buna da onu söyledi.
Her birine bir tomar verdi. Her birinin içeriği ötekine zıttı.
O tomarların hepsinin [metni] a'dan z'ye kadar harfler gibi birbirinden farklıydı.
Bu tomarın hükmü; ötekinin hükmüne zıttı. Bu zıddın [ne olduğunu] bundan önce anlattık.

Vezirin halvette kendini öldürmesi.

Ondan sonra kırk gün daha kapısını kapadı. Kendisini öldürdü, varlığından kurtuldu.
Halk onun ölümünden haberdar olunca, kabrinin başı kıyamet yerine döndü.
Halk, onun yası içinde saçını yolarak, elbisesini yırtarak kabrinin başına öyle bir toplandı ki,
Arap'tan, Türk'ten, Rum'dan, Kürt'ten [oraya toplananların] sayısını ancak Allah bilir.

Başlarına [kabrinin] toprağını saçtılar. Onun derdini, kendi [dertlerine] derman [olacak] yer olarak gördüler.

O halayıklar, kabrinin başında bir ay gözlerinden kanlar akıttılar.

İsa –ona selâm olsun- ümmetinin, "Sizden hanginiz veliahttır" diye emirlerden talepte bulunması.

Bir ay sonra halk: *"Ey ulular! Emirlerden onun yerine oturacak kimdir?"* dedi.

Onun (vezirin) yerine, onu (beyi) önder tanıyalım; elimizi, eteğimizi onun eline verelim.

Güneş batıp bizi dağladı, yaraladı ya, onun yerine bir kandil [koymaktan] başka çare yok.

Sevgilinin visali, göz önünden kayboldu ya, ondan bize yadigar bir nâip gerek.

Gül solup gül bahçesi harap olunca gül kokusunu kimden alırız? Gül suyundan.

Allah apaçık görünmediğinden bu peygamberler Hakk'ın nâipleridirler.

Hayır, yanlış söyledim. Nâip ile nâip edeni iki sanırsan çirkin düşer, güzel değil.

Hayır, sen surete tapıp durdukça o iki olur. Suretten kurtulanın katındaysa birdir.

Surete bakarsan gözün ikidir; sen gözden çıkan ışığa bak.

İnsan, [gözün] ışığına bakacak olursa, her iki gözün ışığı [birbirinden] ayırt edilemez.

Bir mekânda on kandil bulunsa, her biri surette ötekinden başkadır.

[Ama] yüzünü ışıklarına çevirince, hiç kuşkusuz her birinin ışığını [ötekinden] ayırt etmek imkânsızdır.

Sen yüz tane elma, yüz tane armut saysan bile, onları sıkınca yüz kalmaz, hepsi bir olur.

Anlamlarda bölünme ve sayılar yoktur; anlamlarda cüzlere ayrılma ve bireyler yoktur.

Dostun dostlarla birliği hoştur. Sen anlamın ayağına sarıl, [çünkü] suret âsidir.

Âsi sureti, eziyetle erit de altında hazineye benzeyen birliği gör.

Sen eritmezsen O'nun inayetleri onu zaten eritir. Gönlüm [o inayetlere] kul köle olsun.

O, hem gönüllere kendisini gösterir, hem dervişin hırkasını diker.

Hepimiz yayılmıştık ve tek bir cevherdik. Hepimiz o yanda başsız ve ayaksızdık.

Güneş gibi bir cevherdik; su gibi düğümsüz ve saftık.

O katışıksız ışık, surete bürününce, burçların gölgesi gibi sayılar ortaya çıktı.

Mancınıkla burçları yıkın da bu bölüğün arasındaki fark ortadan kalksın.

Ben bunun şerhini bir güzel yapardım, ama bir gönlün bile [bu yüzden] kaymasından korkarım.

Nükteler, çelik kılıç gibi keskindir. Kalkanın yoksa geriye kaç.

Bu elmas [kılıcın] önüne kalkansız çıkma. Çünkü kılıcın kesmekten hayâsı olmaz.

Ben kılıcı işte bu sebepten, tersten okuyanın biri, tersine okumasın diye kınına koydum.

Hikâyeyi tamamlayıp doğrular topluluğunun vefakârlığından [söz etmeye] geldik.

[O beyler] bu önderin ölümünün ardından, kalktılar, onun makamına bir nâip istediler.

Veliahtlık konusunda beylerin çekişmesi.

O beylerden birisi öne çıkıp o vefa düşüncesinde olan kavmin yanına gitti.

İşte o zâtın nâibi benim, bu zamanda İsa'nın nâibi benim, dedi.

İşte şu tomar, ondan sonra nâipliğin benim olduğuna delilimdir.
Öteki bey pusudan çıkıverdi. Hilafet konusundaki iddiası bununkiyle aynıydı.
Onun koltuğundan da bir tomar göründü; ikisinin de Yahudice öfkesi ortaya çıktı.
Öteki beyler de birer birer dizilip keskin kılıçları çektiler.
Her biri ellerinde bir kılıç, bir tomar, azgın filler gibi birbirlerine düştüler.
Kesik başlardan tepeler oluşuncaya kadar yüz binlerce Hıristiyan adam öldürüldü.
Sağdan soldan sel gibi kan aktı. Bu [savaş yüzünden] havaya dağlar gibi toz kalktı.
O [vezirin] ektiği fitne tohumları, onların başlarına felâket kesilmişti.
Cevizler kırıldı; içi olan, kırılıp yok edildikten sonra da temiz, güzel bir ruha sahipti.
Ama bedenin [suretiyle ilgili olan] öldürmek ve ölmek, narı ve elmayı kırıp yarmak gibidir.
Tatlı olandan nar şerbeti olur; çürüğün sesinden başka bir şeyi olmaz.
Anlamlı olan, güzelce ortaya çıkar; çürük olansa rezil rüsva olur.
Ey surete tapan! Var git, anlamı [bulmaya] çalış. Çünkü anlam, suret bedeni üzerinde kanat gibidir.
Anlam ehliyle otur kalk da hem ihsanlar elde et hem de delikanlı ol.
Anlamsız can, şu bedende, hiç kuşku yok, kındaki tahta kılıç gibidir.
Kında bulunduğu sürece değerlidir. [Kından] çıktı mı yakılacak bir araç olur.
Tahta kılıcı savaşa götürme; işin eyvah olmadan önce bir bak.
Tahtaysa, git bir başkasını ara; elmassa sevinerek çık ileri.
Kılıç, velilerin cephaneliğindedir; onları görmek sizin için kimyadır.
Bütün âlimler, şunu söylemişlerdir şunu: *"Âlim, âlemlere rahmettir*[96]*"*.
Nar alacaksan gülenini al da gülüşü tanesinden haber versin.
Ne kutludur onun gülüşü ki can kutusundaki inci gibi, ağzından gönlü görünür.
Kutsuz olan, ağzının içinden gönlünüm karalığı görünen lâlenin gülüşüdür.
Gülen nar, bahçeyi güldürür. Yiğitlerin sohbeti, seni yiğitlerden yapar.
Kaya ve mermer taşı bile olsan, bir gönül sahibine ulaşınca mücevher olursun.
Temiz kişilerin sevgisini canının ta içine koy. Hoş gönüllülerden başkasının sevgisine gönül verme.
Umutsuzluk semtine gitme, umutlar var. Karanlığa doğru gitme, güneşler var.
Gönül, seni gönül ehlinin semtine çeker; bedense su ve çamur hapsine çeker.
Uyan, gönle gıdasını bir gönüldeşten ver. Var git, ikbali bir ikbal sahibinden ara.

Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ve selâmı ona olsun- İncil'de anılan vasfının yüceltilmesi.

İncil'de o peygamberler önderi, o temizlik denizi Mustafa'nın adı vardı[97].
[Zahiri] özellikleri, şekli şemaili zikredilmiş; gazası, orucu, yemesi içmesi anılmıştı.
Hıristiyan topluluğu, bu ada ve hitaba rastladıklarında sevap olsun diye,
O şerefli adı öperler, o güzel vasfa yüz sürerlerdi.
O topluluk, anlattığımız bu fitne sırasında, fitneden ve korkudan güvendeydi.
Emirlerin ve vezirin şerrinden emin olarak, *"Ahmed"* adının sığınağına sığınmışlardı.
Ahmed'in ışığı [onlara] yardımcı çıkıp yar olunca soyları da çoğaldı.
Hıristiyanlardan bir başka topluluk Ahmed'in adını aşağılıyordu;
Fitnelerden, o uğursuz düşünceli, uğursuz düzenli vezir yüzünden aşağılık ve hor bir hale geldiler.

O yalan yanlış ifadeli tomarlar yüzünden dinleri de hükümleri de bozuktu.
Ahmed'in adı böyle yardım ederse, ışığı nasıl korur acaba?
Ahmed'in adı böyle korunaklı bir hisar olunca, o emin ruhun zâtı nasıl olur kim bilir?

İsa dinini yok etmeye çalışan bir başka Yahudi padişahının hikâyesi.

O vezirin belâsına düşen, derman kabul etmez, kan dökücü [padişahtan] sonra,
İsa kavmini yok etmek için o Yahudi'nin soyundan bir başka padişah ortaya çıktı.
Bu [padişahın] ortaya çıkışından haber [almak] istersen: *"Andolsun burçları olan göğe"* suresini[98] oku.
Birinci padişahın çıkardığı kötü sünnete, bu padişah da ayak uydurdu.
Kim kötü bir sünnet koyarsa, üzerine her saat lânet gider[99].
İyiler gittiler, sünnetleri kaldı; alçaklardan da zulümler, lânetler kaldı.
O kötülerin cinsinden var olan herkesin yüzü kıyamete dek o [kötülüğe] dönüktür.
Bu tatlı suyla acı su damar damardır. Sûr üfürülünceye dek halklar arasında akar durur.
İyilerin mirası tatlı sudandır. O hangi mirastır [dersen]? *"Kitabı miras olarak verdik*[100]*"* [mirasıdır].
Eğer [iyice] bakarsan [Hak] tâliplerinin niyazı peygamberlik mücevherinin ışıltılarıdır.
Işıltılar mücevherlerle yanar dönerler. Işıltı, kaynağının olduğu yere doğru gider.
Güneş bir burçtan bir burca girdiği için penceredeki ışık evin etrafında hareket eder.
Kimin bir yıldızla ilgisi varsa, o kendi yıldızıyla koşar[101].
Talihi Zühre ise eğlenceye, aşka ve isteğe tam bir eğilimi vardır.
[Yıldızı] kan dökmeyi huy edinmiş Merih[102] ise, savaş, iftira ve düşmanlık peşine düşer o.
Yıldızların ötesinde öyle yıldızlar vardır ki onlarda ihtirak[103] ve uğursuzluk olmaz.
Onlar, şu bilinen yedi gökten başka göklerde seyrederler.
Ne birbirlerine bitişik ne de birbirlerinden ayrı olan [bu yıldızlar] Allah nurlarının parıltısıyla berkarardırlar.
Talihi bu yıldızlardan olan kişinin nefsi kâfirleri taşlayarak yakar[104].
Onun öfkesi, değişen, [kimi] yenen [kimi] mağlup olan Merih'in öfkesi değildir.
Galip olan nur, Hak nurunun iki parmağı arasında eksilmekten ve kararmaktan güvendedir[105].
O nuru canlara Hak saçtı; talihliler eteklerle [o nurdan] topladılar.
O nur saçısını bulan kimse, yüzünü Allah'tan başkasından çevirmiştir.
Kimin aşk eteği yoksa, o nur saçısından nasipsiz kalmıştır.
Parçaların yüzleri bütüne doğrudur; bülbüllerin aşkı gülün yüzünedir.
İneğin rengini dışından, insanın kırmızı ve sarı rengini de içinden ara[106].
Güzel renkler temizlik küpündendir; çirkinlerin rengiyse cefanın çamurlu suyundan.
O latif rengin adı *"Allah boyası"*dır[107]. Bu kirli rengin kokusu ise *"Allah laneti"*.
Denizden olan, denize gider; nereden gelmişse oraya gider.
Dağ başından hızla akan seller; bizim bedenimizden de aşkla karışmış can [geldiği yere gider.]

Yahudi padişahının ateş yakması ve "Kim bu puta secde ederse ateşten kurtulur" [diyerek] ateşin yanına put koyması.

O köpek Yahudi, bak, ne düşündü? Ateşin yanına bir put dikti.
Kim bu puta secde ederse kurtulur; etmezse, ateşin ortasına oturur [dedi].
O, bu nefis putunun lâyığını vermeyince, nefsinin putundan bir başka put doğdu.
Putların anası, sizin nefis putunuzdur. Çünkü o put yılan, bu putsa ejderhadır.
Nefis, demir ve taştır, putsa kıvılcım. O kıvılcım su ile sakinleşir.
Taş ve demir su ile sakinleşir mi? İnsan bu ikisiyle nasıl güvende olur?
Put, testide gizlenmiş çamurlu sudur; nefsi, bu çamurlu suyun kaynağı bil.
O yontulmuş put kara sel gibidir; putçu nefis de kanal üzerindeki bir kaynak.
Bir taş parçası yüz testiyi kırar, ama kaynağın suyunu durmadan akıtır.
Put kırmak kolaydır, pek kolay; nefsi kolay görmekse cahilliktir, cahillik.
Ey oğul, eğer nefsin suretini arıyorsan yedi kapılı cehennem kıssasını oku.
[Nefsin] her solukta bir hilesi vardır; her hilesinde yüzlerce Firavun ve yandaşları batıp boğulmuştur.
Musa'nın Allah'ına, Musa'ya kaç, Firavunlukla iman suyunu dökme.
Elini Ahad[108]'a ve Ahmed'e uzat; ey kardeş beden Ebu Cehl'inden kurtul.

Çocuğun ateşin içinde dile gelmesi ve halkı ateşe girmeye özendirmesi.

O Yahudi, bir kadınla çocuğunu putun önüne getirdi, ateş alevlenmişti.
Çocuğu ondan alıp ateşe attı. Kadın korktu da gönlünü imandan kopardı.
[Kadın] putun önünde secde etmek isteyince çocuk: Ben ölmedim, diye bağırdı.
İçeri gir anne, görünüşte ateşin içindeysem de ben burada iyiyim, [dedi].
Ateş, [görünüşte gerçeği] perdelemek için bir gözbağıdır; [ama aslında] yakadan baş çıkartmış bir rahmettir.
İçeri gir anne, Hakk'ın delilini gör de Allah seçkinlerinin işretini seyret.
İçeri gir de ateşi suya benzeyen o âlemden [çıkıp] ateşe benzeyen suyu gör.
İçeri gir de ateşin içinde servi ve yasemin bulan İbrahim'in sırlarını gör.
Senden doğduğum sırada ölümü görüyordum; senden ayrılmaktan çok korkuyordum.
Doğunca, daracık zindandan kurtuldum, havası hoş, rengi güzel bir dünyaya [çıktım].
Şimdi şu ateş içindeki dinginliği görünce, dünyayı ana rahmi gibi gördüm.
Bu ateşin içinde, her zerresinde İsa soluklular olan bir [başka] âlem gördüm.
İşte şekli yok kendisi var bir dünya. O var [görünen] dünya ise sebatsız bir şekilden ibaret.
Anne, annelik hakkın için içeri gir de bu ateşte ateşlik olmadığını gör.
İkbal geldi anne, gir içeri; devleti elinden kaçırma anne gir içeri.
O köpeğin kudretini gördün, Allah'ın kudretini ve lütfunu görmek için gir içeri.
Ben, sana merhametimden çekiyorum ayağını; çünkü neşeden zaten seni umursayacak halde değilim.
İçeri gir, başkalarını da çağır; ateş içinde sofra kurdu çünkü padişah.
Ey Müslümanlar, hepiniz içeri [ateşe] girin; din lezzetinden başka her şey azaptır.
Hepiniz, yüzlerce baharı olan bu kısmete pervane gibi atılın.
[Çocuk] o topluluğun ortasında bağırıyor, halkın canı heybetle doluyordu.
Bunun üzerine kadın erkek kendilerinden geçmiş halde ateşe atıldılar.
Memur olmadan, çekip sürüklenmeden, [sadece] dostun aşkıyla; çünkü her acıyı tatlılaştırmak ondandır.

İş öyle bir hale geldi ki memurlar ateşe girmeyin diye halkı engelliyorlardı.

O Yahudi'nin yüzü kara çıktı, utandı; pişman oldu da şu sebepten gönlü hastalandı:

İnsanlar, imana daha çok âşık oldular, bedeni yok etmede daha sadık çıktılar.

Şükürler olsun, Şeytan'ın hilesi kendi [ayağına] dolandı. Şükürler olsun Şeytan da kendisini yüzü kara gördü.

İnsanların yüzüne sürdüğü [o karalık], o alçağın yüzünde toplandı.

Halkın elbisesini pervasızca yırtanın kendi elbisesi yırtıldı da onlarınki sağlam kaldı.

Muhammed'in –Allah'ın salâtı ve selâmı ona olsun- adını eğlenerek söylenen adamın ağzının çarpılması.

Birisi ağzını eğdi, Muhammed'in adını eğlenerek andı, ağzı çarpılakaldı.

Pişman olup *"Ey Muhammed, ey lütuflar ve ledün[109] ilmi sahibi affet,* [dedi].

Ben bilgisizlikten eğlendim seninle. [Oysa] eğlenmeye layık ve müstahak olan bendim.

Allah, bir kimsenin perdesini yırtmak isterse, onu temiz kişileri kınayıp yermeye meylettirir.

Allah bir kimsenin aybını örtmek isteyince de [o kimsenin] ayıplı kimselerin aybı hakkında sesi soluğu çıkmaz olur.

Allah, bize yardım etmek dilerse, bizi inleyip sızlamaya meylettirir.

O'nun için ağlayan göz ne mutludur, O'nun için yanıp kavrulan gönül ne kutludur.

Her ağlamanın sonunda, nihayet bir gülme vardır; sonu gören adam mübarek bir kuldur.

Nerede akarsu varsa orada yeşillik olur; nerede göz yaşı varsa orada rahmet olur.

İnleyen dolap gibi gözü yaşlı ol da can meydanında yeşillikler bitsin.

Gözyaşı istersen, gözyaşı saçanlara acı; merhamet istersen güçsüzlere merhamet et[110].

O Yahudi padişahının ateşi azarlaması.

Padişah yüzünü ateşe çevirip: *Ey sert huylu, o dünyayı yakan fitrî huyun nerde?* dedi.

Nasıl yakmıyorsun? Özelliğine ne oldu senin? Yoksa bizim talihimiz yüzünden azmin mi değişti?

Sen ki ateşe tapanı bile bağışlamazsın. Sana tapmayan nasıl kurtuldu?

Ey ateş, sen hiç sabretmezsin; nasıl yakmazsın? [Sebep] nedir, [buna] gücün mü yok?

Hayret, bu bir göz bağı mı, yoksa akıl bağı mı? Böyle yüksek bir alev nasıl yakmaz?

Sana birisi büyü mü yaptı, yoksa bu simya mı? Yoksa tabiatındaki aykırılık bizim bahtımızdan mı?

Ateş: *Ey şaman, ben ayniyim; içeri gel de hararetimi gör,* dedi.

Tabiatım da değişmedi benim, unsurum da. Allah kılıcıyım ben, izinle keserim.

Türkmen'in köpekleri, çadır kapısında misafirin önünde yaltaklanırlar.

Ama yabancı bir sima çadırdan geçecek olsa, köpeklerin aslanca saldırdığını görür.

Ben kullukta köpekten aşağı değilim; Allah da dirilikte bir Türk'ten aşağı değildir.

Eğer tabiatının ateşi seni üzgün kılarsa, bu yakışı, din sultanının emriyle yapar.

Eğer tabiatının ateşi sana sevinç verirse, ona o sevinci din sultanı koyar.

Üzüntü görünce istiğfar et; [çünkü] üzüntü, yaratıcının emriyle etkili olur.

[Allah] isterse üzüntünün kendisi sevinç kesilir; ayak bağının kendisi özgürlüğe döner.

Rüzgâr, toprak, su, ateş kuldur. Benimle ve seninle ölü, Hak ile diridirler.

Ateş, Hakk'ın huzurunda daima ayaktadır; âşık gibi gece gündüz sürekli kıvranmaktadır.

Taşı demire vurunca dışarıya [kıvılcım] sıçrar. Onun dışarı ayak basışı yine Allah'ın emriyledir.

Zulüm demiri ile taşını birbirine vurma. Çünkü bu ikisi, kadın ve erkek gibi doğururlar.

Sebep, bizzat taş ve demir olsa da ey iyi adam, sen daha yukarıya bak.

Çünkü bu sebebi, o sebep meydana getirmiştir. Hiç kendiliğinden sebepsiz bir sebep meydana gelir mi?

Nebilere kılavuz olan o sebepler, bu sebeplerden daha üstündür.

Bu sebebi, o sebep etkin hale getirir; kimi zaman da sonuçsuz ve etkisiz kılar.

Bu sebebin mahremi akıllardır; o sebeplerin mahremi de nebilerdir.

Bu sebep Arapça nedir? İp (resen) de. Bu kuyuda bu ip işe yarar.

Çıkrığın dönmesi, ipin [hareketi] için sebeptir; [ama] çıkrığı çevireni görmemek hatadır.

Dünyada bu sebep iplerini, sakın ha sakın, şu başı dönmüş felekten bilme.

[Bilme] ki felek gibi boş ve başı dönmüş halde kalmayasın; beyinsizlikten çıra gibi yanmayasın.

Rüzgâr, Hakk'ın emriyle ateşi yer; her ikisi de Hak şarabıyla mest olmuşlardır.

Ey oğul! Eğer gözünü açarsan yumuşaklık suyunun da öfke ateşinin de Hak'tan olduğunu görürsün.

Rüzgârın canı Hakk'a vâkıf olmasaydı, Âd kavminin içindekileri nasıl ayırt ederdi?

Hûd, müminlerin çevresine bir çizgi çekti; rüzgâr oraya gelince hafifliyor,

O çizginin dışında kim varsa, hepsini havada paramparça ediyordu.

Bunun gibi Şeybân-ı Râî[111] de sürünün çevresine belirgin bir çizgi çekerdi.

Namaz vakti Cuma'ya gittiğinde, kurtlar oraya saldıramasın diye [böyle yapardı].

Hiçbir kurt o çizgiden içeri girmezdi. Hiçbir koyun da çizginin dışında dolaşmazdı.

Kurdun hırsının da koyunun hırsının da rüzgârı, Allah erinin dairesine bağlıydı.

İşte bunun gibi ecel rüzgârı da âriflere karşı Yusufların rüzgârı gibi yumuşak ve hoştur.

Ateş, İbrahim'e diş geçiremedi. Hakk'ın seçkini olunca rüzgâr onu nasıl ısırabilir?

Din ehli de şehvet ateşinden yanmaz; [oysa şehvet] başkalarını ta yerin dibine geçirmiştir.

Deniz dalgası Allah'ın emriyle hareket edince, Musa'nın halkını, kavmini Kıptilerden ayırt etti.

Toprak, [Allah'tan] ferman erişince, Karun'u altınları ve tahtıyla birlikte derinliklerine çekti[112].

Su ve toprak, İsa'nın soluğundan otlayınca, kol kanat açtı, kuş olup uçtu[113].

Senin tespihin, suyun ve toprağın buharıdır; [ama] gönlün doğruluk üfleyişinden cennet kuşu olur.

Tur dağı Musa'nın nurundan raksa geldi de kâmil bir sufi olup eksiklikten kurtuldu.

Dağ aziz bir sufi olduysa şaşılacak ne var? Musa'nın bedeni de kuru bir balçıktandı.

Yahudi padişahının [bununla] alay edip inkâr etmesi ve seçkin adamlarının öğüdünü dinlememesi.

O Yahudi padişahı bu şaşırtıcı şeyleri gördü de ancak alaya alıp inkâr etti.

Öğütçüler: *Haddini aşma, inat bineğini böylesine sürme,* dediler.

Öğütçülerin ellerini bağlayıp hapsetti. Zulüm üstüne zulüm kattı.

İş buraya gelip çatınca: *"Ey köpek, ayağını dire, kahrımız erişti"* diye bir ses geldi.

Ondan sonra ateş kırk arşın alevlendi; bir halka haline gelip o Yahudileri yaktı.

Onların asılları, evvelce de ateşti; sonunda da kendi asıllarına gittiler.

O topluluk zaten ateşten doğmuştu; [zaten] parçaların yolu bütüne doğru gider.

Onlar müminleri yakan bir ateştiler; sonunda ateşleri çerçöp gibi kendilerini yaktı.

Anası "Hâviye" olan kimsenin köşe bucağı da yine Hâviye'dir[114].

Çocuğun annesi, çocuğunu arar; asıllar, dalların ardındadır.

Su havuzun içinde hapis olsa bile, hava onu yukarı çeker; çünkü su temel unsurlardandır.

[Hava] onu [havuzdan] azar azar kurtarır, madenine dek götürür de sen götürüşünü görmezsin.

Şu nefes de bizim canlarımızı dünya hapishanesinden öylece, azar azar çalar.

Temiz sözler, bizden çıkıp ona doğru yükselir; ondan başkasının bilmediği bir yere kadar ulaşır[115].

Nefeslerimiz, temizlik sayesinde, bizden bir hediye olarak bekâ yurduna yücelir.

Sonra ululuk sahibi [Allah'tan], sözlerimize karşılık bir rahmet olarak iki misli bize gelir.

Sonra, kul ulaştığı şeylere bir daha ulaşsın diye bizi, yine o güzel [sözlere] yöneltir.

Böylece [güzel sözler] sürekli olarak yükselir ve iner. Bu [hal] sende habire devam eder.

Farsça söyleyelim: Bu cezbe, o tadın geldiği yandan gelir.

Her kavmin gözü, bir güncük zevk sürdüğü yanda kalmıştır.

Her cinsin zevki, kesinlikle kendi cinsiyledir. Bak, parçanın zevki de kendi bütününden olur.

Ya da o, bir cinsten olmaya kâbildir de ona katılıp karılınca onun cinsinden oluverir.

Hani bizim cinsimizden olmadıkları halde, bizim cinsimizden olup da bize eklenen suyla ekmek gibi.

Su ve ekmek şeklen bizim cinsimizden değildir, ama sonuç bakımından onları [bizim] cinsimizden bil.

Cinsimiz olmayandan zevk alıyorsak, [bu] ancak onun cinsimize benzer oluşundandır.

Benzer olan şey eğreti olur; eğreti olansa sonunda kalıcı değildir.

Kuş ıslıktan zevk alsa bile kendi cinsini bulamayınca kaçar gider.

Susuz kimse seraptan zevk alsa da ona ulaşınca [serap] kaçar, [o da yine] yine su arar.

Müflisler kalp altından hoşlanırlarsa da, o [altın] darphanede rezil rüsva olur.

Altın kaplamalı [kalp para] seni yoldan alıkoymasın, batıl hayaller seni kuyuya düşürmesin diye,

Kelile'den şu hikâyeyi bir daha araştır da ondaki kıssadan hisse al.

Av hayvanlarının aslana tevekkül etmesini ve çalışmayı terk etmesini söylemelerinin anlatılması.

Güzel bir oyada av hayvanları, aslan korkusundan keşmekeş içindeydiler.

Çünkü aslan habire pusudan çıkıp [birisini] kapıyordu. O otlak hepsine tatsız tuzsuz hale gelmişti.

Hileye baş vurup aslana geldiler: *Biz seni gündelik [yiyecekle] doyuralım,*

Bundan böyle av peşine düşme de şu otlak bize zehir olmasın, [dediler.]

Aslanın av hayvanlarına cevap vermesi ve çalışmanın yararlarını söylemesi.

[Aslan]: *Peki, ama vefa görürsem, hileye uğramazsam. Ben Zeyd'den ve Bekir'den nice hileler görmüşüm,* dedi.

İnsanların yaptıklarından, hilelerinden helâk olmuşum ben; yılanların, akreplerin sokmasıyla yaralanmışım ben.

İçimde pusuya yatmış olan nefis halkına gelince, o hilede ve kinde bütün insanlardan daha beterdir[116].

Benim kulağım "Mümin sokulmaz[117]*" [sözünü] işitti; Peygamber'in sözünü canla başla kabul etti.*

Av hayvanlarının tevekkülü çalışmaya ve kazanmaya yeğlemesi.

Hepsi: *Ey [her şeyden] haberdar bilge! Çekinmeyi bırak; [çekinme insanı] kaderden kurtaramaz,* dediler.

Çekinmekte, darmadağınlık ve kötülük vardır; var git, tevekkül et, tevekkül daha iyidir.

A sert ve keskin [kişi] kazayla pençeleşme de kaza da seninle kavgaya tutuşmasın.

Tanyerinin Rabbi'nden yara almamak için Hakk'ın hükmü karşısında ölü olmak lazım.

Aslanın çalışmayı ve kazanmayı, tevekküle ve teslime yeğlemesi.

[Aslan]: *Evet, tevekkül kılavuz olsa da, şu sebep de Peygamber'in sünnetidir,* dedi.

Peygamber, yüksek sesle "Tevekkülle beraber, devenin ayağını bağla[118]*" dedi.*

"Kazanan Allah sevgilisidir[119]*" işaretini dinle; tevekkülden dolayı sebepte tembel olma.*

Av hayvanlarının tevekkülü çalışmaya yeğlemesi.

Topluluk ona: *Kazanmayı, insanların zaafı yüzünden, boğaz miktarınca bir aldatma lokması bil,* dedi.

Tevekkülden daha güzel bir kazanç yoktur. Teslimden daha sevgili ne var ki?

Niceleri belâdan belâya kaçar, niceleri yılandan ejderhaya sıçrarlar.

İnsan hile yapar, hilesi [kendisine] tuzak olur; can sandığı şey, kan içici kesilir.

Kapıyı kapar, oysa düşman evinin içindedir. Firavun'un hilesi de bu masallardandı.

O kin güdücü yüz binlerce çocuk öldürdü, oysa arayıp durduğu evinin içindeydi.

Değil mi ki bizim gözümüzde nice illet var; yürü kendi görüşünü dostun görüşünde yok et.

Bizim görüşümüze karşılık onun görüşü, ne güzel karşılıktır. Onun görüşünde bütün maksatları bulursun.

Çocuk, tutamaz ve yürüyemezken, bineği ancak babasının boynu olur.

Eli ayağı ortaya çıkıp da yaramazlığa başladı mı belâya uğrar, zorluğa düşer.

Halkın canları da el ayak [sahibi olmadan] önce, vefadan sefaya uçmadaydı.

"İniniz[120]*"* emriyle bağlanınca, öfkeye, hırsa, sevince hapsoldular.

Biz Hakk'ın ailesi ve süt isteyen [yavrularıyız]. [Peygamber]: *"İnsanlar Allah'ın ailesidir*[121]*"* dedi.

Gökten yağmur veren, rahmetiyle ekmek vermeye de güç yetirir.

Aslanın yine çalışmayı tevekküle yeğlemesi.

Aslan: *Evet, ama kulların Rabbi ayağımızın önüne bir merdiven koydu,* dedi.

Dama basamak basamak çıkmalı; burada cebrî olmak kuru istektir.

Ayağın varken kendini nasıl topal edersin? Elin varken pençeni nasıl saklarsın?

Efendi, kölenin eline bir bel verdi mi, söylemeden istediği belli olur.

Bele benzeyen el O'nun işaretlerindendir; işin sonunu düşünmek O'nun sözlerindendir.

[Allah'ın] işaretlerini canına koyup o işarete vefa ederek can verirsen,

Sırlardan nice işaretler verir sana; senden yükü kaldırıp iş güç sahibi eder.

Yük taşıyanken taşınan kılar seni; kabul ediciyken kabul edilen kılar seni.

O'nun emrini kabul ediciyken söyleyici olursun; kavuşmayı ararken bundan sonra kavuşan olursun.

Nimetine şükretmeye çalışmak kudrettir. Senin cebriliğin ise o nimeti inkâr etmektir.

Kudrete şükretmek kudretini arttırır. Cebirse nimeti elinden çıkarır.

Senin cebriliğin yolda uyumaktır, uyuma; o kapıyı, o dergâhı görmedikçe uyuma.

Ey itibarsız tembel [cebrî] sakın, o meyveli ağacın altından başka yerde uyuma.

[Uyuma] ki rüzgâr her an dalları silkip uyuyanın başına çerez ve azık döksün.

Ha cebir, ha yol kesiciler arasında uyumak. Vakitsiz [öten] kuş nasıl aman bulur?

Onun işaretlerine burun kıvırırsan, kendini erkek zannederken bir de bakarsan ki kadınsın sen.

Sendeki şu kadarcık akıl da yok olur; aklı uçan başsa kuyruğa döner.

Şükürsüzlük uğursuz ve ayıp olduğundan şükürsüz olanı ateşin dibine götürür.

Tevekkül edeceksen çalışmakta [tevekkül] et; ekin ek ondan sonra Cebbar'a dayan.

Av hayvanlarının yine tevekkülü çalışmaya yeğlemeleri.

Hepsi birden ona bağırdılar: *Sebepleri eken o açgözlüler,*

Kadın erkek nice yüz binlerce kişi, öyleyse neden zamanın [nimetlerinden] yoksun kaldılar?

Dünyanın başlangıcından beri yüz binlerce yüzyıldır, ejderha gibi yüz ağız açmışlardı.

O bilgili topluluk öyle hileler düzdüler ki o hile yüzünden dağ bile kökünden kopar.

Celal sahibi Allah, onların hilesini *"O yüzden dağların tepeleri bile sarsılır*[122]*"* diye vasfetti.

O avdan ve çalışmadan, ezelde verilen paydan başka bir şey yüz göstermedi.

Hepsi tedbirden de çalışmadan da âciz kaldı da [geriye sadece] Allah'ın işi ve hükümleri kaldı.

A ad sahibi, kazancı bir addan başka bir şey bilme; a düzenbaz, çalışmayı bir kuruntudan başka bir şey sanma.

Azrail'in bir adama bakması, o adamın Süleyman'ın sarayına kaçması, tevekkülün çalışmaya yeğlenmesinin ve çalışmanın yararının azlığının anlatılması.

Hür bir adam, bir kuşluk çağında varıp Süleyman'ın adalet sarayına koştu.

Üzüntüden yüzü sararmış, her iki dudağı birden morarmıştı. Süleyman: *"Ey efendi, ne oldu?"* dedi.

[Adam]: *Azrail, bana öyle öfkeli, öyle kinli bir bakış attı ki,* dedi.

[Süleyman]: *Peki, şimdi ne diliyorsan dile,* dedi. [Adam]: *Ey can sığınağı,* dedi, *rüzgâra emret de,*

Beni buradan Hindistan'a götürsün, ola ki bu kul oraya gidince canını kurtarır.

İşte halk da yoksulluktan [böyle] kaçar, onun için hırsa, emele lokma olur insanlar.

Yoksulluk korkusu o [adamın] korkmasına benzer. Hırsı, çalışmayı da Hindistan say sen.

[Süleyman] rüzgâra emretti; rüzgâr onu hemencecik Hindistan'ın ucundaki bir adaya götürdü.

Ertesi gün divan ve görüşme vaktinde Süleyman Azrail'e dedi ki:

O Müslüman'a neden öyle öfkeyle baktın da evinden barkından avare oldu?

Azrail: *Ben ona ne zaman öfkeyle bakmışım? Onu yol uğrağında gördüm de şaşkınlığımdan [baktım],* dedi.

Çünkü Allah bana, "Haydi, onun canını bugün Hindistan'da al" buyurdu.

Şaşırarak, "Yüz kanadı olsa yine de Hindistan'a gitmesi çok uzak" dedim.

Sen dünyanın bütün işlerini de bununla kıyasla, gözünü aç da bak.

Kimden kaçıyoruz? Kendimizden mi? Ne olmayacak şey! Kimden kapıp alıyoruz? Allah'tan mı? Ne veba!

Aslanın yine çalışmayı tevekküle yeğlemesi ve çalışmanın yararlarını anlatması.

Aslan: *Evet, ama nebilerin ve müminlerin çalışmalarını da gör,* dedi.

Cefadan, sıcaktan, soğuktan her ne gördülerse, yüce Allah onların çalışıp çabalamasını zayi etmedi.

Onların hileleri, her halükârda güzel oldu. Güzelden olan her şey güzeldir.

Tuzakları felek kuşunu yakaladı; eksiklikleri hepten fazlalığa döndü.

A yüce kişi! Gücün yettiği kadar nebilerin ve velilerin yolunda çalış.

Kaza ve kaderle pençeleşmek cihat değildir. Çünkü bize bunu (kaza ile pençeleşmeyi) yaptıran da kaza ve kaderdir.

Bir kimse iman ve itaat yolunda olup da bir soluk bile ziyan etmişse kâfir olayım ben.

Başın yarılmamış, şu başını bağlama. Bir iki güncük çalış da ondan sonra gül.

Dünyayı arayan olmayacak kötü bir şey aradı. Âhireti arayansa iyi bir hal aradı.

Dünyayı kazanmanın hileleri soğuktur; dünyayı terk etmenin hileleriyse caizdir.

Hile odur ki [kişi kurtulmak için] zindanı kazsın; yoksa birinin kazılmışı kapatması soğuk bir hiledir.

Bu dünya zindandır[123], biz de zindandakiler. Zindanı kaz da kurtar kendini.

Dünya nedir? Allah'tan gafil olmak. Kumaş, para, tarti, kadın [dünya] değildir.

Peygamber din için yüklendiğin mala: *"O ne güzel maldır[124]"* dedi.

Geminin içindeki su gemiyi batırır. Geminin altındaki su ise [gemiye] destektir.

Süleyman, malı mülkü gönlünden kovduğu için kendisini sadece yoksul diye adlandırdı.

Ağzı kapalı testi, içi hava ile dolu olduğundan güçlü deniz suyu üzerinde yüzer gider.

[İnsan da] içinde yoksulluk havası oldukça, dünya denizi üzerinde durabilir.

Bu dünyanın tamamı onun mülkü olsa da, bu mülk onun gönül gözünde hiçbir şeydir.

Öyleyse gönlünü "min-ledün[125]" ululuğunun havasıyla doldur, ağzını da bağlayıp mühürle.

Çalışma haktır, deva da haktır dert de hak. İnkârcı, çalışmayı inkâr etmeye çalışır.

Çalışmanın tevekküle yeğlenişinin karara bağlanması.

Aslan bu türden bir çok delil söyledi de o cebrîler bu cevaba kandılar.

Tilki, geyik, tavşan ve çakal, cebri ve dedikoduyu bıraktılar.

Bu biatte zarara uğramamak için kükremiş aslana sözler verdiler.
Her günün nasibi zahmetsizce ona gelecek, başka bir isteğe ihtiyacı kalmayacaktı.
Kura kime çıkarsa, sırtlan gibi günü gününe aslanın yanına koşuyordu.
Bu kadeh dönüp dolaşıp tavşana gelince, tavşan *"Bu zulüm ne zamana dek [sürecek]?"* diye haykırdı.

Av hayvanlarının tavşanın aslana gitmekte gecikmesine karşı çıkmaları.

Topluluk ona: *Biz nice zamandır söz ve vefa uğruna canımızı feda ettik*, dediler.
A inatçı adımızı kötüye çıkarma bizim de aslan incinmesin; çabuk git, çabuk git.

Tavşanın onlara cevap vermesi.

Tavşan: *A dostlar, bana süre verin de hilem sayesinde belâdan kurtulun*, dedi.
Hilemle canınız aman bulsun, bu hile çocuklarınıza miras kalsın.
Her peygamber, dünyada ümmetleri böyle bir kurtuluş yerine davet etti.
Görünüşte gözbebeği gibi küçük olsa da [her peygamber] felekten çıkış yolunu görmüştü.
Halk, onu gözbebeği gibi küçük gördü, gözbebeğinin büyüklüğüne kimse yol bulamadı.

Av hayvanlarının tavşanın sözüne karşı çıkmaları.

Topluluk ona: *A eşek, kulak ver de tavşan gibi davran, haddini bil*, dedi.
Kendine gel, bu nasıl sözdür ki senden daha iyi olanlar bunu hatırlarına bile getirmediler.
Sen ya şaşkınsın ya da kaza bizim peşimizde. Yoksa bu söz senin gibisine nereden yaraşacak?

Tavşanın av hayvanlarına cevabı.

[Tavşan]: *A dostlar, Allah bana ilham etti. Bir güçsüze güçlü bir tedbir nasip oldu*, dedi.
Allah'ın arıya öğrettiği, ne aslanda olur ne yaban eşeğinde[126].
[Arı] taptaze balla dolu petekler yapar. Allah ona bu ilmin kapısını açmıştır.
Allah'ın ipekböceğine öğrettiği düzeni hiçbir fil bilebilir mi?
Topraktan olan Âdem Allah'tan ilim öğrendi de yedinci kat göğe dek [her yeri] o ilimle aydınlattı.
Allah konusunda şüphede olanın körlüğüne rağmen, meleğin adını ve haysiyetini kırdı.
O, altı yüz bin yıllık zahide[127], o buzağıya ağız bağı taktı,
Din bilgisi sütünü emmesin, o yüce köşkün etrafında dolaşmasın diye.
Duygu ehlinin bilgileri, o yüce bilgiden süt emmeleri için bir ağız bağıdır.
Gönül damlasına öyle bir inci düştü ki denizlere ve göklere verilmedi o.
A şekle tapan, niceye dek şekle [tapacaksın?] Anlamsız canın şekilden kurtulmadı gitti.
İnsan, eğer şekille insan olsaydı, Ahmet ile Ebu Cehil aynı/eşit olurdu.
Duvardaki resim de insana benzer; bir bak, şekilce nesi eksik?
O parlak şeklin bir tek canı eksik. Yürü, o az bulunur cevheri ara.
Ashab-ı [Kehf'in] köpeğine el verilince, dünyadaki bütün aslanların başları eğildi.
Canı, nur denizine battıktan sonra, o ürkütücü resmin ne zararı var ona?
Kalemlerde şeklin vasfı yoktur? Kitaplarda "bilgin, adaletli" [gibi vasıflar] vardır.

"Bilgin ve adaletli", tümüyle anlamdır, o kadar. Onları önde, arkada, bir yerde bulamazsın.

[Onlar] bedene, mekânsızlık tarafından yansırlar. Can güneşi göklere sığmaz.

Tavşanın bilgisinin anılması, bilmenin erdeminin ve yararlarının anlatılması.

Bu sözün sonu yoktur. Aklını devşir de tavşan hikâyesine kulak ver.

Eşek kulağını sat, başka bir kulak al. Çünkü bu sözü eşek kulağı anlayamaz.

Yürü, tavşanın tilkice oyununu gör; tavşanın hilesine ve aslanı devirmesine bak.

Bilgi, Süleyman saltanatının yüzüğüdür; bütün âlem şekil, bilgiyse candır.

Denizler, dağlar ve ovalardaki yaratıklar, bu hüner yüzünden insanoğluna karşı çaresiz kalmışlardır.

Kaplan ve aslan fare gibi korkar ondan. Timsahın ve denizin ödü ondan kopup çırpınır.

Peri de Şeytan da onun yüzünden tutmuştur sahilleri. Her birisi gizli bir yere yerleşmiştir.

İnsanın gizli düşmanı pek çoktur. İhtiyatlı insan akıllı kişidir.

Güzel, çirkin gizli yaratıkların darbesi her an gönle vurur.

Yıkanmak için dereye girsen, sudaki diken sana zarar verir.

Diken suyun dibinde gizli olsa da, sana batınca var olduğunu anlarsın.

İçe doğanların ve kuruntuların ıstırabı, binlerce kişi yüzünden olur, bir kişiden değil.

Hele bir dur da duyguların değişsin, böylece onları görürsün, sorun da hallolur.

İşte o zaman kimlerin sözlerini reddetmişsin, kimleri kendine önder edinmişsin [görürsün].

Av hayvanlarının tavşandan düşüncesindeki sırrı sormaları.

Ondan sonra: *A çevik tavşan, aklındakini ortaya koy,*
dediler.

Ey bir aslanla kapışmaya girişen, düşündüğün tedbiri söyle.

Danışmak, anlayış ve uyanıklık verir; akıllar akla yardım eder.

Peygamber: *"A tedbir düşünen, danış; çünkü danışılan kişi emindir*[128]*"* dedi.

Tavşanın onları bu sırrı [öğrenmekten] men etmesi.

[Tavşan]: *Her sırrı söylemek olmaz, bazen çift tek çıkar, bazen de tek çift,* dedi.

Aynaya berraklıktan dem vurursan, bize karşı çabucak kararır[129].

Şu üç şeyi anlatmada dudağını az oynat: Yolun, paran, bir de mezhebin[130].

Çünkü bu üçünün düşmanı pek çoktur. Düşman onu bilirse pusu kurar sana.

Bir iki kişiye söyledin mi, elveda [o sırra]. İki kişiyi aşan her sır yayılır[131].

İki üç kuşu birbirine bağlasan, yerde elem içinde hapis kalırlar.

[Danışanlar] güzelce, üstü örtülü, [başkalarını] yanlışa düşürecek kinayeyle karışık şekilde danışırlar.

Peygamber üstü kapalı tarzda danışırdı; onlar, ona cevap verir, [ama işin aslından] habersiz olurlardı.

Düşman, ayağı baştan ayıramasın diye, düşüncesini örtülü bir örnekle söylerdi.

O, [danıştığından sorusunun] cevabını alır, başkası onun sorusunun kokusunu bile alamazdı.

Tavşanın hilesinin hikâyesi.

[Tavşan] aslana gitmeyi bir süre geciktirdikten sonra pençe savuran aslanın yanına gitti.

Aslan, tavşan gitmekte geç kaldığı için toprağı kazıyor, kükrüyordu:

O alçakların sözü hamdır ham, gevşektir, eksiktir demiştim ben, dedi.

Onların hilesi eşekten düşürdü beni. Şu felek beni ne zamana kadar aldatacak, ne zamana kadar?

Ahmaklığından ne önünü ne de ne de ardını göremeyen gevşek tedbirli bey pek çaresiz kalır.

Yol düzgün, ama altında tuzaklar var. İsimlerde de anlam kıtlığı var.

Sözler ve isimler tuzaklara benzer. Tatlı sözler ömür ırmağımızın kumudur.

İçinden su kaynayan kum pek az bulunur; git, onu ara.

Hikmet arayan, hikmet kaynağı olur. Onu elde etmekten ve sebebe [sarılmaktan] kurtulur.

Ezberleyen levh, Levh-i Mahfuz olur. Aklı ruhundan haz alır.

Akıl başlangıçta onun öğretmeni iken daha sonra onun öğrencisi olur.

Akıl, Cebrail gibi: *Ey Ahmed, bir adım daha atarsam [o adım] yakar beni,* der.

Sen beni bırak, bundan sonra sen ilerle. Ey can sultanı benim sınırım budur.

Tembellik yüzünden şükürsüz ve sabırsız kalan, şu kadarını bilir ki ayağını cebir tutmuştur.

Cebir öne süren, kendini hasta eder de bu hastalık onu mezara sokar.

Peygamber: *"Yalandan hastalanmak, sıkıntı getirir, sonunda [kişi] kandil gibi söner*[132]*"* dedi.

Cebir nedir? Kırığı sarmak, ya da kopmuş damarı bağlamak.

Madem ki bu yolda kendi ayağını kırmadın, kime gülüyorsun, ne demeye sardın ayağını?

Ayağı çalışma yolunda kırılana Burak gelir de ona biner.

Dinin taşıyıcısıydı, [şimdi] taşınan oldu. Buyruk kabul ediciydi, [şimdi] makbul oldu.

Şimdiye dek padişahtan buyruk alırdı, bundan böyle orduya buyruk verir.

Şimdiye dek yıldız ona etki ederdi, bundan böyle yıldıza emir olur o.

Eğer gözüne güç görünüyorsa, öyleyse *"Ay yarıldı*[133]*"*dan da kuşkudasın sen.

A gizliden gizliye hevâsını tazeleyen, imanını tazele, [ama] sadece dille söyleyerek değil.

Hevâ taze oldukça iman taze değildir. Çünkü bu hevâ, o kapının kilidinden başka bir şey değildir.

El değmemiş sözü tevil etmişsin; kendini tevil et, Kur'an'ı değil.

Kur'an'ı hevâya uyup tevil ediyorsun, yüce anlam, senin yüzünden alçalıp eğriliyor.

Sineğin gevşek tevilinin değersizliği.

O sinek, eşek sidiğindeki saman çöpünün üstünde, kaptan gibi başını kaldırıyordu:

Ben, denizi ve gemiyi okumuşum, bir süre bunun düşüncesinde kalmışım, diyordu.

İşte bu deniz, bu gemi, ben de ehliyetli, tedbir sahibi bir kaptanım.

Deniz üstünde kayığını sürmekteydi; o kadarcık su ona uçsuz bucaksız görünüyordu.

O sidik, ona göre sınırsızdı. Onda, onu doğru görecek bakış nerede?

Onun dünyası, görüşü ne kadarsa o kadardır. Gözü bu kadar olunca, denizi de ona göre.

Yanlış tevil sahibi sineğe benzer; onun vehmi eşek sidiği, tasavvuru ise saman çöpüdür.

Eğer sinek kendi görüşüyle tevili bıraksa, talih o sineği Hüma kuşu yapar.

Kendisinde bu ibret olan, sinek olmaz; onun ruhu da surete lâyık olmaz[134].

Aslanın tavşanın geç gelmesinden ürkmesi.

Aslana saldıran o tavşan gibi hani. Onun ruhu, boyuna nasıl uygun düşer?

Aslan öfke ve hiddet içinde: *Düşman, [sözleriyle] kulak yolundan gözümü bağladı benim,* diyordu.

Cebrîlerin hileleri beni bağladı; tahta kılıçları bedenimi yaraladı.

Bundan böyle dinlemem o gürültüyü ben. Bunların hepsi şeytanların, gulyabanilerin sesleri.

Ey gönül, parçala onları, durma; derilerini yüz, çünkü onlar deriden başka bir şey değiller.

Deri nedir? Renk renk sözler. Hani su üstünde duramayan zırh gibi.

Bu söz deriye benzer, manayı da onun özü/içi bil. Bu söz şekle benzer, anlam ise tıpkı cana.

Deri, kötü için/özün aybını örter. İyi özü/içi de kıskançlığından dolayı gayp örter.

Kalem rüzgârdan, defter de sudan olursa, ne yazarsan yaz, hemen yok olur.

[Anlamsız söz] sudaki şekildir. Ondan vefa umarsan, pişman olur ellerini ısırırsın.

Rüzgâr, insandaki hevâdır, arzudur. Hevâdan geçtin mi O'nun haberi gelir.

Yaratıcının haberleri hoştur; çünkü onlar baştan sona ebedîdir.

Nebilerin hutbeleri ve yücelikleri müstesna, padişahların hutbeleri de değişir, yücelikleri de.

Çünkü padişahların kudreti hevâdandır; oysa nebilerin icazetnameleri yüce Allah'tandır.

Paralardan padişahların adlarını silerler, Ahmed'in adını ise kıyamete dek işlerler.

Ahmed'in adı bütün nebilerin adıdır. Yüz geldi mi doksan da bizde demektir.

Yine tavşanın hilesinin anlatılması hakkında.

Tavşan [aslana] gitmekte epeyce gecikti. Hilesini kendince kararlaştırdı.

Uzun bir gecikmeden sonra, aslanın kulağına bir iki sır söylemek üzere yola koyuldu.

Aklın karaltısında nice âlemler vardır. Bu akıl denizi ne kadar da engindir.

Bizim şeklimiz bu tatlı denizde, suyun üstündeki kâseler gibi hareket eder.

İçi dolu olmadıkça leğen gibi suyun yüzündedir. Ama leğen dolunca denize batar.

Akıl gizlidir, âlemse ortada. Bizim şeklimiz, [o denizin] dalgası veya bir ıslaklığıdır.

Şekil, [ona ulaşmak için] neyi araç kılarsa kılsın, deniz, o araç yüzünden o şekli uzağa atar.

Gönül, kendisine sır vereni görmedikçe; ok, kendisini uzağa atanı görmedikçe,

Kendi atını kaybolmuş sanır da hırçınlığından atını yolda daha hızlı koşturur.

O cömert, kendi atını kaybolmuş sanır. Atsa onu rüzgâr gibi koşturmaktadır.

O şaşkın, feryat içinde aranır durur; her yanda sorup soruşturur, kapı kapı arar:

"Atımızı çalan nerede, kimdir?" [der]. [Ona] *"A efendi, şu uyluğunun altındaki ne?* [derler].

"Evet, bu attır; ama bu at nerede?" [der]. Ey at arayan usta binici, kendine gel.

Can, ortada olduğundan, yakınlıktan dolayı kayıptır. Hani karnı suyla dolu ama dudağı kuru küp gibi.

Kırmızıyı, yeşili, ala çalanı, bu üçünden önce ışığı görmezsen nasıl görebilirsin?

Ama senin aklın renkte kaybolduğundan, o renkler ışığı görmene perde oldu.

Gece o renkler örtülünce, o zaman rengi görmenin ışık sayesinde olduğunu görüp anlarsın.

Dıştan bir ışık olmadıkça renk görülemez. İçteki hayal rengi de bunun gibidir.

Bu dıştaki [renkler] Güneş'in ve Süha'nın ışığıyla; içteki [renklerse] yüce ışıkların yansımasıyla [görünür].

Göz ışığının ışığı, bizzat gönül ışığıdır. Göz ışığı, gönüllerin ışığından meydana gelir.

Yine, gönül ışığının ışığı da Allah ışığıdır ki o [ışık] akıl ve duygu ışığından tamamen ayrıdır.

Geceleyin ışık yoktu da renkleri görmedin. Öyleyse ışığın zıddıyla sana belli oldu ki,

[Önce] ışık görünür, sonra renk görünür. Bunu ışığın zıddıyla hemencecik bilirsin.

Allah, gönül hoşluğu ortaya çıksın diye ona zıt olarak sıkıntıyı ve üzüntüyü yarattı.

Öyleyse gizli şeyler, zıddıyla ortaya çıkar. Allah, zıddı olmadığından gizlidir.

Demek ki önce ışığa bakılır sonra renge. Zıt zıddıyla belirir, beyazla zenci gibi.

O halde sen ışığı, ışığın zıddıyla bildin. Zıt, zıddı meydana çıkarır gösterir.

Varlık [âleminde] Allah ışığının bir zıddı yoktur ki zıddıyla ortaya çıksın da görünsün.

Kuşkusuz *"Gözlerimiz onu görmez, o [gözleri] görür*[135]". Sen [bunu] Musa ile [Tur] dağından gör.

Aslanı [nasıl] ormandan [biliyorsan] şekli de anlamdan bil; ya da [onu] sesi ve sözü düşünceden [bildiğin] gibi bil.

Bu söz ve ses, düşünceden doğar, ama sen düşünce denizi nerededir bilmezsin.

Ama söz dalgasını güzel görünce, onun denizinin de şerefli olduğunu bilirsin.

Bilgiden düşünce dalgası belirince, o sözden ve sesten bir şekil düzüp koşar.

Sözden şekil doğar ve yine ölür. Dalga kendisini yine denize atar.

Şekil, şekilsizlikten belirir de tekrar [şekilsizliğe] döner: *"Muhakkak O'na döneceğiz*[136]."

Demek ki senin için her an ölüm ve geriş dönüş var. Mustafa: *"Dünya bir andır*[137]" buyurdu.

Bizim düşüncemiz havada O'ndan bir oktur. Havada nasıl durur? [Yine] Allah'a gelir.

Dünya her solukta yenilenir, bizse durur [gibi görünmesi] yüzünden bu yenilenmeden habersiziz.

Ömür ırmak gibi yeniden yeniye [akar] gelir. [Ama] bedende bir süreklilik gösterir.

O, elinde hızla salladığın [sopanın] kıvılcımı gibidir; hızdan dolayı sürekli bir şekle sahiptir.

Ateşli sopayı uygun bir şekilde sallarsan, ateş göze upuzun [bir çizgi gibi] görünür.

Bu sürenin uzun oluşu [Allah'ın] yaratışının hızındandır. Yaratışın [ne kadar] hızlı olduğunu gösterir.

Bu sırra talip olan, allâme de olsa [deriz ki]: İşte yüce bir kitaba [benzeyen] Hüsameddin [ondan öğren.]

Tavşanın aslana varması.

Ateşlenen, kızıp köpüren aslan, uzaktan o tavşanın geldiğini gördü.

Korkusuzca, küstahça, öfkeli, hızlı, çevik, asık suratlı bir halde koşuyordu.

Çünkü kırık dökük gelişte suçluluk vardır; yiğitlikse her türlü kuşkuyu giderir.

Huzuruna varıp yaklaşınca aslan [Tavşana]: *A nabekâr,* diye kükredi.

Ben ki filleri parça parça etmişim; ben ki erkek aslanların kulağını burmuşum.

Bir tavşan bozması kim oluyor da bizim emrimizi böyle yerlere atsın.

Tavşan uykusunu ve gafletini bırak. A eşek, bu aslanın kükreyişini dinle.

Tavşanın özür dilemesi.

Tavşan: *Elaman, ululuğun el verir de bağışlarsa özrüm var,* dedi.

[Aslan]: *"Ey ahmaklardan arda kalan, ne özrü? Şahların huzuruna bu zamanda mı gelinir?"* dedi.

Vakitsiz öten horozsun sen, başını kesmeli. Ahmağın özrü dinlenmeye değmez.

Ahmağın özrü kabahatinden beterdir. Cahilin özrü de her ilmin zehridir..

A tavşan, özrünün içi boş senin, ben tavşan değilim ki onu benim kulağıma sokasın.

[Tavşan]: *A padişah! Adam olmayanı da adamdan sayıver; zulüm görmüş birinin özrüne kulak ver,* dedi.

Hele hele makamının zekâtı olarak yolunu kaybetmiş birini kendi yolundan kovma.

Her ırmağa su veren deniz bile, her çerçöpü başının, yüzünün üstüne koyar.

Bu kereminden dolayı deniz eksilmez; deniz, kereminden ötürü azalıp çoğalmaz.

[Aslan]: *Ben herkese makamına uygun keremde bulunurum; herkese boyuna göre elbise biçerim,* dedi.

[Tavşan]: *Dinle, dedi, eğer lütfa layık olmazsam, kahır ejderhasının önüne başımı koydum.*

Kuşluk vakti yola çıktım, arkadaşımla padişahıma doğru geliyordum.

O topluluk, senin için başka bir tavşanı da bana eş ve yoldaş etmişti.

Yolda bir aslan, kulunuza kastetti. [Size] gelmekte olan bu iki yoldaşa sataştı.

Ben ona: Biz padişahlar padişahının kuluyuz; o dergâhın küçük köleleriyiz, dedim.

[O aslan]: "Padişahlar padişahı da kim oluyor? Utan. Benim katımda her olur olmazı anma" dedi.

Sen ve arkadaşın kapımdan dönerseniz, seni de padişahını da parçalarım.

Ona: Bırak, bir kez daha padişahımın yüzünü göreyim, senden ona haber götüreyim, dedim.

Yoldaşını yanımda rehin bırak, yoksa sen, benim töreme göre kurbansın, dedi.

Ona pek çok yalvardık, fayda etmedi. Arkadaşımı alıp beni yalnız bıraktı.

Arkadaşım semizlikte benim üç katımdı, hem alımda, hem güzellikte, hem bedende [benden üstündü.]

Bundan böyle bu yol o aslan tarafından kapandı. İşte halim buydu, sana söylemiş oldum.

Bundan sonra o gündelik öğünden umudunu kes. Sana gerçeği söylüyorum, gerçekse acıdır.

Sana gündelik öğün gerekse yolu temizle. Hemen gel de o korkusuzu def et.

Aslanın tavşana cevap vermesi ve onunla yola koyulması.

[Aslan]: *Bismillah, gel bakalım, nerede o? Doğru söylüyorsan düş önüme,* dedi.

Böylece onun da, onun gibi yüz tanesinin de cezasını vereyim. Yok, eğer bu [sözün] yalansa seni cezalandırırım.

[Tavşan] onu, tuzağına doğru götürmek için bir kılavuz gibi öne düştü.

Nişan koyduğu bir kuyuya doğru [gittiler.] Derin bir kuyuyu ona tuzak yapmıştı.

Bu ikisi kuyunun yakınına kadar gittiler; işte sana saman altındaki suya benzeyen bir tavşan.

Su, bir saman çöpünü ovaya götürür de, bir dağı nasıl sürükler götürür, hayret!

Onun hile tuzağı aslana kement oldu. Ne tuhaf bir tavşan bu, aslanı kapıp götürüyor.

Bir Musa, Firavun'u ordusuyla, kalabalık bir toplulukla Nil nehrine çekiyor.

Bir sivrisinek yarım kanadıyla korkusuzca Nemrud'un kafasını yarıyor.

Düşman sözü dinleyenin hali [budur]. Hasetçinin dostu olanın cezasını gör.

Hâmân'ı dinleyen Firavun'un, Şeytan'ı dinleyen Nemrud'un hali [budur].

Düşman sana dostça söylese de, sana yemden söz etse de sen onu tuzak bil.

Sana şeker verirse zehir bil onu, bedeniyle bir lütufta bulunursa kahır bil onu.

Kaza gelince kabuktan başka bir şey göremezsin, düşmanları dosttan ayırt edemezsin[138].

Böyle olunca yalvarmaya başla, inlemeye, tespihe, oruca yapış.

Ey gizlileri bilen [Allahım], bizi kötü hile taşı altında ezme, diye feryat et.

Ey aslanı yaratan! Biz köpeklik ettiysek, bu pusudan aslanı musallat etme bize.

Tatlı suya ateş şeklini verme, ateşe de su şeklini verme.

Kahır şarabıyla sarhoşluk verince, yoklara varlık şekli verirsin sen.

Sarhoşluk nedir? Göze, taşı mücevher, yünü yeşim taşı gösterecek gözbağı.

Sarhoşluk nedir? Ilgın ağacı göze sandal ağacı görünecek kadar duyguların değişmesi.

Kaza gelince aydın gözlerin bağlandığını anlatan hüdhüd ile Süleyman'ın hikâyesi.

Süleyman'ın büyük otağı kurulunca bütün kuşlar huzuruna geldiler.

[Onu] kendileriyle dildeş ve mahrem bulunca, huzuruna birer birer candan koştular.

Bütün kuşlar cikcik etmeyi bırakmış, kardeşinden daha fasih bir şekilde Süleyman ile konuşur olmuşlardı.

Aynı dilden olmak akrabalık ve bağlılıktır. İnsan yabancılarla [birlikteyken] hapiste gibidir.

Nice Hintli ve Türk vardır ki dilleri aynıdır. Nice iki Türk de vardır ki [birbirlerine] yabancı gibidirler.

Demek ki mahremlik dili, başka bir dildir. Gönüldeşlik, dildeşlikten daha iyidir.

Gönülden, konuşmasız, imasız, işaretsiz yüz binlerce tercüman belirir.

Bütün kuşların her biri, sırlarını, hünerden, bilgiden ve işten yana neleri varsa,

Süleyman'a birer birer gösteriyor, kendilerini sunmak için övünüyorlardı.

[Bunu] büyüklenmek, varlık [göstermek] için değil, [Süleyman] huzurunda kendisine bir yol versin diye yapıyorlardı.

Bir köleye bir efendi gerekince, ona hünerinden bir takdim arz eder.

[O efendinin] kendisini satın almasından utanırsa, kendisini hasta, sağır, çolak ve topal gösterir.

İşini, sanatını ve düşüncesini anlatma sırası hüdhüde geldi.

Ey Padişah! En küçük bir hünerimi anlatayım. Kısa söylemek daha iyidir, dedi.

[Süleyman]: *"Söyle bakalım, neymiş o hüner?"* dedi. [Hüdhüd:] *Ben yücelerde uçarken,* dedi,

Yukarılardan kesin bir gözle bakınca yerin dibindeki suyu görürüm.

[O su] nerededir, derinliği ne kadardır, rengi nedir, nereden kaynıyor, topraktan mı taştan mı? [bilirim.]

Ey Süleyman! Ordugahın için seferde bu bilgiliyi yanına al.

Bunun üzerine Süleyman: *Derin, susuz çöllerde sen bize ne iyi arkadaşsın,* dedi.

Karganın hüdhüdün iddiasını kınaması.

Karga, bunu işitince gelip kıskançlığından Süleyman'a: *O eğri ve kötü [söz] söyledi,* dedi.

Padişah huzurunda söz söylemek edebe uymaz. Hele yalan ve olmayacak söz olursa.

Eğer onda bu görüş sürekli olsaydı, bir avuç toprak altındaki tuzağı nasıl görmezdi?

Nasıl olur da tuzağa tutulurdu? Nasıl olur da mutsuz bir halde kafese girerdi?

Bunun üzerine Süleyman: *"Ey Hüdhüd! Daha ilk kadehte böyle bulanman reva mı?"* dedi.

A ayran içen, nasıl sarhoşluk gösterirsin; üstelik de huzurumda yalan söz söylersin?

Karganın kınayışına hüdhüdün cevap vermesi.

[Hüdhüd]: *Ey Padişah! Allah aşkına düşmanın bu çıplak yoksul hakkında söylediği sözü dinleme,* dedi.

Eğer iddia edişimin aslı yoksa, ben başımı koydum, kes bu boynumu.

Kazanın hükmünü inkâr eden karga, binlerce aklı olsa da kâfirdir.

Sende, "kâfirler" [sözünden] bir "kef" [harfi] bulundukça, uyluktaki yarık gibi pis koku ve şehvet yerisin.

Kaza akıl gözümü perdelemezse, ben tuzağı havada da görürüm.

[Ama] kaza gelince, bilgi uykuya dalar; ay kararır, güneş tutulur.

Kazanın bu düzenleri hiç az görülür bir şey midir? Kazayı inkâr edenin [inkârını da] kazadan bil.

Âdem'in –ona selâm olsun- ve apaçık yasaklamaya uyup tevili bırakmada kazânın gözünü bağlamasının hikâyesi.

"İsimleri öğretti[139]*"* [âyetinin] beyi olan, her damarında yüz binlerce ilim bulunan insanların atasına,

Her şeyin adını, o şey her nasılsa, sonuna dek [bilme özelliği] onun canına konmuştur.

Onun verdiği lakap değişmemiş; çevik dediği tembel çıkmamıştır.

Baştan mümin olanı önceden gördü; sonunda kâfir olan ona belli oldu.

Sen her şeyin adını bilenden işit. *"İsimleri öğretti"* remzinin sırrını dinle.

Bize göre her şeyin adı, görünüşüdür; Allah katında her şeyin adı onun sırrıdır.

Musa'ya göre sopasının adı asa idi; yaratanın indinde ise onun adı ejderha idi.

Ömer'in adı burada putperestti, ama Elest'te[140] adı mümindi.

Bize göre adı meni olan şey, Hak katında benlik [olarak ortaya çıkan] şu şekildi.

Bu meni, yokluk [âleminde] Allah katında ne çok ne az mevcut bir şekildi.

Sözün özü, Allah katında sonumuz neyse, gerçekte adımız o olmuştur.

[Allah] insana sonuna göre bir ad koyar. [Başkasının] taktığı eğreti ada göre değil.

Âdem'in gözü tertemiz ışıkla görünce, ona adların ruhu ve sırrı zahir oldu.

Melekler onda Hak ışıklarını bulunca, secdeye kapanıp hizmete koştular.

Şu adını andığım Âdem'in övgüsünü kıyamete dek saysam yine de bundan âcizim.

[Âdem] bunların hepsini bildi, ama kaza gelince bir yasağı biliş onu hataya düşürdü.

"Acaba bu yasak, haram kılmak için miydi, yoksa bir tevil uyarınca yanlışa düşürmek için mi?" [dedi.]

Gönlünde tevili üstün gelince, fıtratı şaşkınlık içinde buğdaya doğru koştu.

Bahçıvanın ayağına diken batınca hırsız fırsat buldu, aceleyle malı götürdü.

Şaşkınlıktan kurtulup yeniden yola gelince, hırsızın eşyayı iş yerinden götürmüş olduğunu gördü.

Ah ederek *"Rabbimiz, muhakkak biz zulmettik*[141]*"*, yani karanlık geldi yol kayboldu dedi.

Bu kaza, güneşi örten bir buluttur. Aslan ve ejderha bile onun yüzünden fareye döner.

[Kazanın] hükmü zamanında bir tuzağı görmezsem, hükmün yolunda tek cahil ben değilim ya!

Ne mutlu iyi bir iş tutana; zorlamayı bırakıp inlemeye koyulana.

Kaza, seni gece gibi karalara bürüse bile, sonunda elinden yine kaza tutar.

Kaza yüz kere canına kastetse de yine kaza can verir, derman olur sana.

Bu kaza yüz kere yolunu vursa da göklerin üzerine senin çadırını yine o kurar.

Bu korkutmasını, seni güvenlik mülküne yerleştirmek için bir kerem bil.

Bu sözün sonu yok, geç oldu. Sen tavşanla aslan hikâyesine kulak ver.

Kuyuya yaklaşınca tavşanın aslandan geri kalarak ayak sürümesi.

Aslan kuyuya yaklaşınca, tavşanın yoldan geri kaldığını, ayak sürüdüğünü gördü.

Sen neden ayağını sürüdün? Ayağını sürüme, öne geç, dedi.

[Tavşan]: *Ayağım nerede? Elim ayağım kesildi. Canım titredi, yüreğim yerinden oynadı*, dedi.

Altın gibi [sararmış] yüzümün rengini görmüyor musun? Rengim bildiriyor içimde ne olduğunu.

Allah yüze *"bildirici/tanıtıcı"* dediği için ârifin gözü yüzde kalmıştır[142].

Renk ve koku, çan [sesi] gibi gammazlar. Atın kişnemesi attan haber verir.

Eşeğin sesini kapının sesinden ayırasın diye her şeyin sesi, o şeyden haber verir.

Peygamber insanları ayırt etmek için *"İnsan dilinin altında gizlidir*[143]*"* dedi.

Yüzün renginde gönül halinden bir işaret vardır. Bana acı, sevgimi gönlüne yerleştir.

Kırmızı yüzün renginde şükrün sesi vardır; sarı yüzün sesindeyse sabır ve sıkıntı vardır.

Eli ayağı alan, yüz rengini, kuvveti, çehreyi gideren geldi bana.

Girdiği her şeyi kıran, her ağacı kökünden, dibinden söken,

İnsanı, canlının, cansızın, bitkinin kendisine yenildiği geldi bana.

Bunlar bizzat parçalardır; onun yüzünden bütünün rengi sararmış, kokusu bozulmuştur.

Dünya bazen sabredip bazen şükrettikçe, bahçeler bazen giyinir bazen çıplak kalır.

Ateş renginde doğan güneş, bir süre sonra baş aşağı gider.

Gökyüzünde ışıldayan yıldızlar, zaman zaman ihtiraka uğrarlar.

Güzellikte yıldızlardan üstün olan ay da vereme tutulup hayale döner.

Deprem, bu sakin ve edepli yeryüzünü sıtmaya düşürür.

Nice dağlar, bu miras belâsı yüzünden dünyada un ufak olup kuma dönmüştür.

Bu hava ruhla eş olmuştur [ama] kaza gelince veba[144] olur, kokar.

Ruhun kız kardeşi olan tatlı su, bir birikintide sararır, acır, bulanır.

O kibir içinde büyüklenen ateşi bile bir yel söndürüverir.

Denizin halini, ıstırabından, coşkunluğundan, aklındaki değişimlerden anla.

Başı dönmüş, aranıp duran feleğin hali de oğullarının hali gibidir.

Bazen dipte, bazen ortada, bazen zirvede. Kutludan kutsuzdan bölük bölük var onda.

Ey bütünlere karışmış olan parça, her yayılmışın halini kendinden kıyas et.

Bütünlerde sıkıntı ve dert varken, onların parçalarının yüzü nasıl sararmaz?

Özellikle de zıtlardan bir araya gelen su, toprak, ateş ve rüzgârdan meydana gelen parçanın...

Koyunun kurttan kaçmasına şaşılmaz. Asıl bu koyunun kurda gönül vermesi şaşırtıcıdır.

Hayat zıtların barışıdır. Ölümse aralarında savaş çıkmasıdır.

Allah'ın lütfu, bu aslanla yaban eşeğini, bu [birbirine] uzak iki zıddı dost kılmıştır.

Dünya hasta ve mahpus olunca, hastanın ölmesine şaşılır mı?

[Tavşan] aslana bu türden öğütler verdi, *"Ben bu bağlar yüzünden geride kaldım"* dedi.

Aslanın tavşana ayağını geri sürümesinin nedenini sorması.

Aslan ona: *Sen hastalık nedenlerinden, "demem o ki" diye şu özel nedeni söyle"* dedi.

[Tavşan]: *O aslan bu kuyunun içinde oturuyor. Bu kalenin içinde afetlerden güvendedir,* dedi.

Akıllı olan, kuyunun dibini seçer; çünkü yalnızlıkta gönül safaları vardır.

Kuyunun karanlığı, halkın karanlıklardan daha iyidir. Halkın ayağını tutan başını kurtaramaz.

[Aslan]: *"İleri çık. Darbem onu kahreder; sen bak bakalım o aslan orada mı?"* dedi.

[Tavşan]: *Ben o ateşten yanmışım, dedi, ancak sen beni kucağına alırsan,*

Ey kerem madeni, senin desteğinle gözümü açıp kuyuya bakabilirim.

Aslanın kuyuya bakması, kendisiyle ve o tavşanın yansımasını görmesi.

Aslan onu kucağına alınca, [tavşan] aslanın korumasında kuyuya kadar ilerledi.

Kuyunun içine, suya bakınca, aslanın ve onun yansıması suda parıldadı.

Aslan suda kendi yansımasını gördü. Kucağında semiz bir tavşan olan bir aslan şekli suda parladı.

Düşmanını suyun içinde görür görmez tavşanı bırakıp kuyunun içine sıçradı.

Kendi kazdığı kuyuya düştü. Nasılsa zulmü, kendi başına gelecekti.

Zalimlerin zulmü karanlık bir kuyudur[145], bütün bilginler böyle dediler.

Kim daha zalimse onun kuyusu daha korkunçtur. Adalet, kötü olanın [cezası] da kötüdür buyurmuştur.

A zulümle bir kuyu kazan, bil ki kendi kuyunu kazıyorsun[146].

İpekböceği gibi kendi etrafını örme; kendine kuyu kazıyorsan bari ölçülü kaz.

Sen güçsüzleri düşmanlık edemez sanma; Kur'an'dan *"Allah'ın yardımı geldiğinde"* [âyetini][147] oku.

Sen fil olsan da, düşmanın senden ürkse de işte [sana] ceza olarak ebabil kuşu yeter[148].

Yerde bir güçsüz aman dilese, gökyüzü ordusuna bir velvele düşer.

Birisini dişinle ısırıp kan içinde bıraksan diş ağrın tutuverse ne edersin?

Aslan kuyuda kendisini gördü de aşırılığından o anda kendisini düşmandan ayırt edemedi.

Kendi yansımasını kendi düşmanı [gibi] gördü; ister istemez kendine kılıç çekti.

A filan! İnsanlarda gördüğün nice zulüm, senin onlarda [gördüğün] kendi huyundur.

Senin varlığın, riyakârlığın, zulmün, körkütük sarhoşluğun onlara yansımıştır.

O sensin, o darbeyi kendine vuruyorsun; o anda lanet ağını kendi üzerine örüyorsun.

O kötüyü kendinde açıkça görmüyorsun. Yoksa kendi kendinin can düşmanı olurdun.

A saf adam! Kendisine saldıran aslan gibi [sen de] kendine saldırıyorsun.

Kendi huyunun dibine ulaşırsan, o namertliğin senden olduğunu anlarsın.

Başkası gibi görünen şeklin [aslında] kendi şekli olduğu aslana kuyunun dibinde belli oldu.

Bir güçsüzün dişini söken, o yanlış gören aslanın ettiğini eder.

Ey amcasının yüzünde kötünün yansımasını gören, kötü olan amcan değildir, o sensin, kendinden ürkme.

Müminler birbirlerinin aynasıdır[149]. Bu haberi Peygamber'den rivayet ederler.

Gözünün önüne mor bir cam tutmuştun, o yüzden dünya sana mor görünüyordu.

Kör değilsen bu morluğu kendinden bil. Kendine kötü de, kimseye [kendinde olandan daha] fazlasını deme.

Mümin Allah nuruyla bakıcı olmasaydı[150], gayp mümine çırılçıplak nasıl görünürdü?

[Ama] sen Allah ateşiyle bakıcı olduğundan kötülük içinde, iyilikten gafil oldun.

A hüzne batmış olan, ateşe azar azar su serp de ateşin ışığa dönsün.

Ey Rabbimiz, sen tertemiz su dök de âlemin şu ateşi büsbütün ışık olsun.

Denizin suyu olduğu gibi senin buyruğun altındadır. Su da ateş de senindir ey Allahım.

Sen dilersen ateş tatlı su kesilir; dilemezsen su da ateşe döner.

Şu bizdeki istek de senin var edişindendir. Yarabbi, zulümden kurtulmak senin bağışındır.

Bu isteği bize biz istemeksizin verdin; ihsan hazinesini herkese açtın.

Tavşanın, aslan kuyuya düştü diye av hayvanlarına muştu götürmesi.

Tavşan kurtulduğuna sevinerek av hayvanlarına doğru, ovaya kadar koştu.

Aslanın kuyuda inleyerek öldüğünü görünce, çayıra kadar sevinç içinde fır dönüyordu.

Ölümün elinden kurtulduğuna el çırpıyor; yeşermiş dalla yaprak gibi havada raks ediyordu.

Dalla yaprak toprak hapsinden kurtulunca, başlarını yükseltir, rüzgâra arkadaş olurlar.

Yapraklar dalı yarınca ağacın ta yukarısına kadar koşarlar.

Her meyve, her yaprak, ayrı ayrı tomurcuğunun diliyle Allah'ın şükrünü mırıldanır.

Bizim aslımızı, bağışlar sahibi Allah yetiştirdi de ağaç kalınlaştı, doğruldu [derler].

Suya ve çamura bağlanmış olan canlar da sudan ve çamurdan kurtulunca gönülleri şad olur.

Allah aşkının arzusuyla raks eder, dolunay gibi eksiksiz hale gelirler.

Bedenleri oyunda, canlarınıysa sorma. Hele canın etrafında olanları [hiç] sorma.

Tavşan aslanı zindana koydu. Bir tavşanın işini göremeyen aslan için ne utanç!

Böyle bir utanç içinde [olduğu halde] işin garibi şu ki "dinin övüncü"[151] lakabıyla anılmak ister.

A bu kuyunun dibinde aslan [gibi] tek kalan, nefis, tavşan gibi kanını döküp içti senin.

Tavşan nefsin kırlarda otlamakta, sense bu "nasıl, neden" kuyusunun dibindesin.

O aslan avcısı [tavşan] *"Ey topluluk! Size bir müjdeci gelince müjdeleyin [birbirinizi]"* diye av hayvanlarına doğru seğirtti.

Müjde, müjde! A eğlenceye dalanlar. O cehennem köpeği tekrar cehenneme gitti.

Müjde, müjde! Allah'ın kahrı o canlar düşmanının dişlerini söktü.
Pençesiyle nice başlar ezeni, ölüm süpürgesi çerçöp gibi süpürüverdi.

Av hayvanlarının tavşanın çevresinde toplanmaları ve onu övmeleri.

O sırada, bütün yabani hayvanlar, zevk ve coşku içinde eğlenceyle gülüş cümbüş toplandılar.

[Çevresine] halka oldular. O ortada bir mum gibiydi. Secde ederek dediler ki: *Hey,*
Sen gökten bir melek misin, yoksa bir peri mi? Yok yok, sen erkek aslanların Azrail'isin.
Her ne olursan ol, canımız kurban sana. Üstün geldin ya eline koluna sağlık senin.
Allah bu suyu senin ırmağından akıttı; aferin eline koluna senin.
Anlat, hileyle bu çareyi nasıl kurdun, o zalimi hileyle nasıl ezdin?
Anlat da hikâyen [dertlere] derman olsun; anlat da canlara merhem olsun.
Anlat, çünkü o zalim görünüşlünün zulmünden canımızda yüz binlerce yara var.
[Tavşan]: *"A ulular! Allah'ın desteği vardı; yoksa bir tavşan kim olur ki dünyada?"* dedi.
Güç kuvvet bağışladı, gönlüme ışık verdi de gönül ışığı, elime ayağıma güç kattı.
Üstünlükler Allah katından ulaşır, [halden hale] değişmeler de yine Allah'tan gelir.
Allah, bu desteği zan ehline de görüş sahibine de sırayla, nöbetleşe gösterir.

Tavşanın, buna sevinmeyin diye av hayvanlarına öğüt vermesi.

Aman ha! Sırayla gelen saltanata[152] sevinme. A sıraya bağlı olan, özgürlük taslama.
Saltanatı, sıranın da üstünde örülenlerin davulunu yedi yıldızın üstünde çalarlar.
Sıradan üstün olanlar, bâki padişahlardır. Ruhları sürekli olarak saki ile birliktedir.
Bir iki gün şu içmeyi terk edersen, ağzını sonsuzluk şarabına daldırırsın.

"En küçük cihattan en büyük cihada döndük[153]" [hadisinin] yorumu.

Ey padişahlar! Dıştaki düşmanı öldürdük; [ama] içeride ondan beter bir düşman kaldı.
Bunu öldürmek aklın fikrin işi değil. İçteki aslan, tavşana maskara olmaz.
Bu nefis cehennemdir, cehennemse [ateşi] denizlerle eksilip azalmayan bir ejderhadır.
Yedi denizi içer de insanları yakıp yandıran yanışı yine azalmaz.
Taşlar, taş kalpli kâfirler[154], inleye sızlana, utanç içinde girerler ona.
Bunca azıkla yine de sakinleşmez de nihayet Allah'tan ona şöyle nida gelir:
"Doydun mu, doydun mu? Daha değil" der. İşte sana ateş, işte sana hararet, işte sana yakış.
Bir âlemi lokma edip yutar da midesi *"Dahası yok mu?*[155]" diye nara atar.
Allah onun üzerine mekânsızlık âleminden ayağını kor da o zaman varlık âleminde sakinleşir.
Şu nefsimiz cehennemin bir parçası olduğundan parçalar da daima bütünün tabiatına sahiptir.
Onu söndürecek ayak ancak Allah'ın ayağıdır. Zaten onun yayını Allah'tan başka kim çekebilir ki?
Yaya ancak doğru ok koyarlar. [Oysa] bu yayın, ters ve eğri okları da vardır.
Ok gibi doğru ol da yaydan fırla. Çünkü, hiç kuşkusuz yaydan her doğru olan fırlar.
Dıştaki savaştan dönünce, içteki savaşa yüz tuttum.
En küçük savaştan döndük, Peygamber ile birlikte en büyük savaştayız.

Şu Kaf dağını iğneyle kazmak için Allah'tan kuvvet, başarı ve çare diliyorum.

Saflar yaran aslanı [yenmeyi] kolay bil; asıl aslan kendini yenendir[156].

Rum elçisinin müminlerin emiri Ömer'e –Allah ondan razı olsun- gelmesi ve Ömer'in –Allah ondan razı olsun- kerametlerini görmesi.

Kayser'den Medine'deki Ömer'e uçsuz bucaksız çölden bir elçi geldi.

Kalabalığa: *Halifenin köşkü nerede? Atımı, eşyamı oraya çekeyim*, dedi.

Halk ona: *Onun köşkü yoktur. Ömer'in köşkü apaydın bir candır*, dedi.

Her ne kadar emir diye şöhret bulmuşsa da yoksullar gibi bir kulübesi vardır.

A kardeş, onun köşkünü nasıl görebilirsin? Çünkü gönül gözünde kıl bitmiş senin.

Gönül gözünü kıldan, hastalıktan temizle gel, ondan sonra onun köşkünü görmeyi um.

Kimin canı heveslerden arınmışsa, o arı duru dergâhı ve eyvanı hemen görür.

Muhammed, bu ateşten ve dumandan arındığı için yüzünü nereye çevirse orada Allah'ın cemali vardı.

Kötülük isteyici vesveseyle arkadaş oldukça *"Allah'ın yüzü oradadır"*ı[157] nereden bileceksin?

Kimin göğsünden bir kapı açılırsa, o her şehirden bir güneş görür.

Ay, yıldızlar arasında nasıl görünürse, Allah'ın [cemali] de başkalarının arasında öylece görünür.

İki parmağının ucunu iki gözünün üstüne koy, dünyadan hiçbir şey görüyor musun? İnsaf et.

Sen görmüyorsun diye dünya yok değildir. Suç, uğursuz nefis parmağından başkasının değil.

Sen hele gözünden parmağını kaldır da o zaman her ne istiyorsan gör.

Ümmeti Nuh'a: *"Sevap nerede"* dediler. *"Elbiselere büründüler[158]"* [âyetinin] öte yanında, dedi.

Yüzünüzü, başınızı elbiselere sardınız, çaresiz gözünüz varken görmediniz.

İnsan görüşten ibarettir; gerisi deridir. Görüş de dostu görmektir ancak.

[İnsan] dostu görmedikten sonra kör olsun daha iyi. Baki olmayan dost uzak olsun daha iyi.

Rum elçisi bu yepyeni sözleri duyunca [Ömer'i görmeye] iyice isteklendi.

Gözünü Ömer'i aramaya dikti. Eşyasını da yitirdi atını da.

Her yanda o iş erinin izine düşmüş, deli gibi onu soruyordu:

Dünyada böyle bir adam olsun da can gibi dünyadan gizlensin! [Olacak şey değil, diyordu].

Ona kul köle olmak için aranıp durdu. Şüphesiz arayan bulur.

Bir bedevi kadını onun yabancı olduğunu görünce: *İşte Ömer, şuracıkta hurma ağacının altında*, dedi.

Hurma ağacının altında, insanlardan ayrı, gölgenin altında uyuyan Hakk'ın gölgesini gör.

Rum elçisinin müminlerin emiri Ömer'i –Allah ondan razı olsun- ağaç altında uyurken bulması.

[Elçi] oraya gelip uzakta durdu. Ömer'i görünce titremeye başladı.

Elçiye, [orada] uyuyandan bir korku geldi, içinde hoş bir hal belirdi.

Sevgi ve korku birbirinin zıddıdır, [oysa elçi] gönlünde bu iki zıddı bir arada gördü.

Kendi kendine: *Ben [ne] padişahlar gördüm; sultanların katında büyük ve seçkin [birisiyim]*, dedi.

Şahlardan korkmaz, çekinmezdim. Bu adamın heybeti aklımı [başımdan] aldı.

Aslanların, kaplanların ormanlarına girdim; onlardan dolayı yüzümün rengi bile atmadı.

Nice savaşa, çatışmaya girdim; savaş anında aslan gibiydim.

Nice ağır yaralar aldım, yaralar açtım; [yine de] başkalarından daha güçlüydüm.

Şu adam, silahsız, yerde yatıyor; benimse yedi azam titremede, neyin nesidir bu?

Allah heybeti bu, halktan değil; şu hırkalı adamın heybeti değil bu.

Allah'tan korkup takvayı seçen kimseden, cin olsun, insan olsun kim görse korkar.

Bu düşünce içinde saygıyla el bağladı. Bir süre sonra Ömer uykudan uyandı.

[Elçi] Ömer'e saygı göstererek selâm verdi. Peygamber *"[Önce] selâm sonra kelâm*[159]*"* demiştir.

Sonra [Ömer] selâmını alıp onu yanına çağırdı. Güven vererek karşısına oturttu.

"Korkmayın[160]*"* [sözü] korkanlara [sunulan] bir yemektir. Bu, korkan kişiye lâyık bir [yemektir].

Korkana güven verirler, korkanın gönlünü yatıştırırlar.

Korkusu olmayana nasıl "korkma" dersin? Derse muhtaç değil o, ne diye [ona] ders veriyorsun?

[Ömer] o yüreği yerinden oynamış [adamı] sevindirdi; yıkılmış hatırını yaptı.

Ondan sonra ona ince sözler söyledi. Ne güzel bir yoldaş olan Allah'ın tertemiz sıfatlarından [söz etti].

Makamı, hali bilsin diye, Allah'ın abdala olan lütuflarından [söz etti].

Hal, o güzel gelinin cilvesine benzer. Makamsa o gelinle yalnız kalmaktır, [dedi].

Cilveyi padişah da görür, padişahtan başkası da [ama] halvet zamanı [orada] o aziz padişahtan başka kimse olmaz.

Gelin, seçkinlere de cilve eder, sıradan kimselere de. [Ama] onunla [sadece] padişah halvet olabilir.

Sufilerden hal sahibi olan çoktur, [ama] aralarında makam sahibi pek az bulunur.

[Ömer] ona canın konaklarını öğretti; ruhun seferlerini tarif etti.

Zamansız zamandan, yüceliğe mensup kutluluk makamından,

Ruh Simurgu'nun bundan önce uçuşlar ve fetihler gördüğü havadan [söz etti].

[Ruhun] her bir uçuşu ufukların da ötesindeydi. Özlemlilerin umutlarının ve isteklerinin de ötesindeydi.

Ömer, o yabancı yüzlüyü dost buldu; canını sırlara istekli gördü.

Şeyh kâmildi, mürit iştahlı; adam çevikti, binek de kapıda.

O mürşit, onu irşada uygun gördü de tertemiz tohumu tertemiz toprağa ekti.

Rum elçisinin müminlerin emiri Ömer'e –Allah ondan razı olsun- soru sorması.

Adam: *Ey müminlerin emiri,* dedi, *can yukarıdan yere nasıl indi?*

Hesaba sığmayan kuş kafese nasıl girdi? [Ömer]: *Allah cana afsun okudu, kıssalar anlattı,* dedi.

Gözü kulağı olmayan yoklara afsun okuyunca, coşkuya gelirler.

Yoklar onun afsunuyla, güzelce takla ata ata hızlı hızlı gelirler.

Varlığa yine bir afsun okur da, onu iki çifte atla derhal yokluğa sürer.

Gülün kulağına [bir söz] söyledi, güldürdü onu. Taşın kulağına [bir söz] söyledi madende akik haline getirdi onu.

Bedene bir âyet okudu da can oldu o. Güneşe [bir söz] söyledi de parıldadı o.

Yine kulağına korkunç bir nükte fısıldar da güneşin yüzünde yüzlerce tutulma olur.

O söyleyen bulutun kulağına ne okudu da gözünden tulum gibi yaşlar akıttı?
Allah toprağın kulağına ne okudu da o murakabeye daldı, susup kaldı?
Allah, ikircik içinde perişan halde olanın kulağına bir bilmece söylemiştir.
Onun dediğini mi yapayım yoksa tersini mi diye onu iki kuşku arasında hapsetmek için.
İki taraftan birinin yeğlenmesi, o ikisinden birini seçmesi de Allah'tandır.
Can aklının ikircik içinde kalmasını istemiyorsan, bu pamuğu can kulağına az tıka.
Böylece [Allah'ın] o bilmecelerini anlayasın; gizliyi ve açığı algılayasın.
Bu halde can kulağı vahiy yeri olur. Vahiy nedir? Duygudan gizli söylenen söz.
Can kulağı ile can gözü, bu duygudan başkadır; akıl kulağı ile zan kulağı bu hususta müflistir.
Cebirden söz edişim, aşkı sabırsız kıldı; âşık olmayansa cebri hapsetti.
Bu, Allah ile beraberliktir, cebir değil; bu, ayın tecellisidir, bulut değil.
Cebir bile olsa, bu halkın cebri değildir; o bencil, çokça emredici [nefsin] cebri değildir.
Ey oğul! Cebri, Allah'ın gönüllerinde göz açtığı kişiler bilir anlar.
Gayp ve gelecek onlara apaçıktır. Geçmişi anmak onların katında değersizdir.
Onların ihtiyarı ve cebri başkadır. Damlalar sedeflerin içinde inci olur.
Dışarıda küçük, büyük damlalar vardır; [ama o damlalar] sedefin içinde irili ufaklı inci olur.
O toplulukta ceylan göbeğindeki kabiliyet vardır. Dışarıda kan olan onların içlerinde misktir.
Sen: *"Dışarıda kan olan bu maya, göbeğin içinde nasıl misk olur?"* deme.
Sen: *"Dışarında değersiz bir şey olan bu bakır, iksirin içinde nasıl mücevhere döner?"* deme.
İhtiyar ve cebir, sende bir hayalken, onlara gelince ululuk ışığı kesilmiştir.
Ekmek sofradayken cansızdır. İnsan bedeninde ise neşeli bir ruha döner.
[Ekmek] sofranın ortasındayken [ruha] dönüşmez; can, onu selsebile dönüştürür.
A doğru okuyan! Bu, canın kuvveti [ise] o canlar canının kuvveti ne olur?
Bir parça et olan insan, akıl ve canla, dağı, denizi, madeni yarıp deler.
Dağı delenin can kuvveti, taşı yarmaktır; canın canının kuvveti ise ayı ikiye bölmektir.
Gönül, sır dağarcığının ağzını açarsa can, arşa doğru seğirtip gider.

Âdem'in "Rabbimiz, biz kendimize zulmettik[161]" diye hatayı kendine nispet etmesi ve Şeytan'ın "Beni azdırdığın için[162]" diyerek kendi günahını yüce Allah'a yüklemesi.

Allah'ın fiilini de bizim fiilimizi de, ikisini de gör. Bizim fiilimizi de var bil; belli bu.
Ortada insanların fiili yoksa, o zaman kimseye *"Niye böyle yaptın?"* deme.
Allah'ın yaratışı, bizim fiillerimizi var eder; bizim fiilimiz Allah'ın yaratmasının eserleridir.
Konuşan birisi, ya sözü görür ya anlamı. Bir anda iki belirtiyi birden nasıl kavrar?
Anlama gitse, sözden gafil olur. Hiçbir göz aynı anda önü ve arkayı göremez.
Şunu bil: Önü gördüğün zaman, arkanı nasıl görebilirsin?
Can, daha sözü ve anlamı kuşatamazken, nasıl bu ikisinin yaratıcısı olabilir?
Ey oğul! Allah her şeyi kuşatmıştır. Bir işi, onu başka bir işten alıkoymaz[163].
Şeytan *"Beni azdırdığın için"* dedi; alçak Şeytan kendi fiilini gizledi.

Âdem ise *"Biz kendimize zulmettik"* dedi; o bizim gibi Allah'ın fiilinden gafil değildi.

Edebinden dolayı, günahta [Allah'ı] gizledi de o günahı kendine yüklemenin meyvesini yedi.

Tövbesinden sonra Allah: *"Ey Âdem! Sendeki o günahı ve mihneti ben yaratmadım mı?"* dedi.

O benim takdirim ve kazam değil miydi? Özür dilerken onu niye gizledin?

Âdem: *Korktum da edebi bırakmadım,* dedi. Allah da: *Ben de onun için korudum seni,* dedi.

Saygı gösteren saygı görür. Şeker getiren badem helvası yer.

Güzellikler iyilikler kimin için? Güzeller iyiler için[164]. Sevgiliyi hoş tut [hoşluk gör], incit [incinme] gör.

A gönül, ayırt etmek için bir örnek getir de cebri ihtiyardan ayır.

Titreme [illeti] yüzünden titreyen bir el vardır; [bir de] senin yerinden oynatıp titrettiğin bir el.

Her iki hareketi de Allah'ın yaratması bil; ne var ki bu onunla kıyaslanamaz.

Elini titrettiğin için pişman olursun; [ama] titreme [illeti] yüzünden titreyeni ne zaman pişman gördün?

[Bu konu], güçsüz biri oraya yol bulur diye [söylenen] akla dayalı bir konudur. Ama düzenbaz akıl ne akıldır ha.

Akla dayalı bahis, inci mercan bile olsa, canın bahsi yine ondan başkadır.

Can bahsi başka bir makamdadır. Can şarabının başka bir kıvamı vardır.

Akıl bahsi geçerli iken bu Ömer Ebu'l-Hakem ile sırdaştı.

Ömer, akıldan cana doğru gelince, Ebu'l-Hakem can bahsinde Ebu Cehil oldu.

O, [Ebu Cehil] can bakımından bilgisiz olsa da duygu ve akıl yönünden olgundur.

Akıl ve duygu bahsini, eser veya sebep bil. Can bahsine gelince... Şaşılacak, pek şaşılacak bir şeydir.

Ey ışık arayan, canın ışığı gelince, gereken, gerektiren, gideren, kalan [gibi aklî deliller] kalmadı.

Çünkü, gözü gören, ışığı parlayıp duran kimsenin, sopa gibi bir delile hiç ihtiyacı olmaz.

"Nerede olursanız olun O sizinledir[165]" [âyetinin] tefsiri.

Bir kez daha hikâyeye geldik; zaten o hikâyeden ne zaman ayrıldık ki biz?

Bilgisizliğe gelirsek, O'nun [Allah'ın] zindanıdır o. Bilgiye gelirsek O'nun eyvanıdır o.

Uykuya gelirsek O'nun sarhoşlarıyız. Uyanıklığa gelirsek O'nun ellerindeyiz.

Ağlarsak O'nun rızık dolu bulutuyuz. Gülersek, o zaman da O'nun şimşeğiyiz.

Öfkeye, savaşa kapılırsak O'nun kahrının yansımasıdır. Barışa, özür dilemeye kalkarsak O'nun sevgisinin yansımasıdır.

Şu karmakarışık dünyada kimiz biz? Elif gibiyiz. Elif'in kendiliğinden nesi var?. Hiç, hiç.

Elçinin Ömer'e -Allah ondan razı olsun- ruhların bu beden balçığına yakalanmalarının nedenini sorması.

[Elçi]: *Ey Ömer, dedi, o duru [olan suyun] şu bulanık yere hapsedilmesindeki hikmet ve sır neydi?*

Duru su, balçıkta gizlenmiş; saf can bedenlere bağlanmış?

[Ömer]: *Sen şaşırtıcı bir konudan söz ediyorsun. Anlamı söze tutsak ediyorsun,* dedi.

Serbest anlamı hapsettin; zikri bir söz ile kayıt altına aldın.

Bunu bir yarar uğruna yaptın ama sen zaten yarardan yana perde ardındasın.

Kendisinden yarar meydana gelen [Allah], bize görüneni nasıl görmez?

[Bunda] yüz binlerce yarar vardır ve bu yüz binlerden her biri, o birin yanında pek azdır.

Parçaların parçası olan şu konuşmadaki soluğun yarar oldu da, bütünün bütünü nasıl yarasız olur?

Sen bir parça iken işin faydalı oluyor da ne diye bütüne kınama elini uzatıyorsun?

Sözün faydası yoksa söyleme; varsa itirazı bırak da şükrü ara.

Allah'a şükretmek her boynun borcudur. Kavga etmek, yüz ekşitmek [şükür] değildir.

Şükretmek sadece yüz ekşitmekse eğer, o zaman hiç kimse sirke gibi şükredici değildir.

Sirkenin ciğere yol bulup gitmesi lazımsa, ona şekerle sirkengebin ol, de.

Şiirin içinde anlam, yanlış yola gitmekten başka bir şey değil; çünkü [şiirde anlam] sapan taşı gibidir, zapt olunmaz.

"Allah ile oturmak isteyen tasavvuf ehliyle otursun" [sözünün] anlamı hakkında.

O elçi, bu bir iki kadehle kendinden geçti. Hatırında ne elçilik kaldı ne haber.

Allah'ın kudretine hayran oldu. O elçi buraya geldi de padişah oldu.

Sel denize ulaşınca deniz oldu. Tohum tarlaya varınca ekin oldu.

Ekmek, insanların babası [Âdem] ile bağ kurunca, ölüyken dirildi, haberdar oldu.

Mumla odun ateşe feda olunca, karanlık özleri nurlandı.

Sürme taşı gözlere çekilince, görüşe döndü, orada gözcü kesildi.

Ne mutlu kendisinden kurtulup bir dirinin varlığına bağlanan adama.

Ölüyle oturup ölen, dirlik kendisinden kaçan o dirinin vay haline.

Allah'ın Kur'an'ına kaçıp sığınırsan, peygamberlerin ruhlarına karışırsın[166].

Kur'an, peygamberlerin halleridir. Onlar arı duru ululuk denizinin balıklarıdır.

Kur'an'ı okur da [dediğini] kabul etmezsen, tut ki peygamberleri, velileri görmüşsün [ne çıkar]?

Hükümlerini kabul eder, kıssalarını okursan can kuşun kafeste daralır.

Kafeste hapis olan kuşun kurtulmayı istememesi bilgisizliktendir.

Kafeslerden kurtulan ruhlar, önderliğe liyakatli peygamberlerdir.

Onların sesleri dıştan, dinden gelir. *"Senin için kurtuluş yolu budur, bu"* [derler.]

Biz bu daracık kafesten dinle kurtulduk. Bu kafesten kurtulmanın bu yoldan başka çaresi yok.

Kendini yanıp yakılan inleyen bir hastaya döndür de seni tanınmaktan çıkarsınlar.

Çünkü halkın tanıması sağlam bir bağdır. Bu bağ, yolda demir bir bağdan aşağı kalır mı?

Tutsağı olan papağanının, ticarete giderken Hindistan'daki papağanlara kendisiyle haber gönderdiği tacirin hikâyesi.

Bir tacirle onun bir papağanı vardı. Kafese hapsedilmiş, güzel bir papağandı.

Tacir, yol hazırlığına başlayıp Hindistan'a gitmeye niyetlenince,

Cömertliğinden her köleye, her cariyeye: *"Çabuk söyle, sana ne getireyim?"* dedi.

Her birisi ondan bir dilek diledi. O iyi adam hepsine söz verdi.

Papağana: *"Sen ne armağan istersin, Hindistan ülkesinden ne getireyim sana?"* dedi.

Papağan: *Oradaki papağanları görünce benim halimi anlat.*

Onlara, sizin özleminiz içinde olan falan papağan, semavi takdirle bizim mahpusumuzdur, de.

Size selâm söyledi, yardım diledi; sizden bir çare, bir kurtuluş yolu istedi.

Reva mıdır ki ben özlem içinde can vereyim, buralarda ayrılık içinde öleyim dedi.

Reva mıdır ki ben sıkı bağlar içinde olayım da siz bazen yeşilliklerde, bazen ağaçlarda olasınız.

Dostların vefası böyle mi olur? Ben şu hapis içindeyim, sizse kokulu bahçelerde.

Ey Ulular! Bir seher vakti çimenlikte, inleyip duran şu kuşu da anıverin.

Dostların anışı, dost için pek kutludur; hele biri Leylâ, öbürü Mecnun olursa.

Ey kendi endamlı güzelleriyle eş olanlar, ben kendi kanımla dolu kadehler içmedeyim.

Bana yardım etmek istemezsen, bari beni anarak bir kadeh şarap iç.

İçerken de şu yerleri süpüren düşkünü anarak bir yudumcuk da toprağa dök.

Hayret! Hani o söz, hani o yemin? O şeker gibi dudağın vaatleri hani?

Kulun ayrılığı, kötü kulluk yüzündense, kötüye kötülük edersen [aramızdaki] fark nedir?

Senin öfke ve savaş içinde ettiğin kötülük, [benim için] semadan ve çenk sesinden daha zevklidir.

A cefası devletten, talihten daha güzel, intikamı candan daha sevimli olan!

Ateşin buysa, nurun nasıldır senin? Matemin böyleyse, düğünün nasıldır senin?

Senin cevrindeki tatlılıklardan ve letafetten dolayı kimse senin künhüne eremez.

Ağlayıp inlerim, ama inanır da kereminden o cevri azaltır diye de korkarım.

Kahrına da lütfuna da gerçekten âşığım. Ne tuhaf şey ki bu iki zıdda da âşığım ben.

Allah'a andolsun, bu dikenden [kurtulup] gül bahçesine varırsam, bülbül gibi bu yüzden inler dururum.

Bu ne tuhaf bülbüldür ki dikeni gül bahçesiyle birlikte yutmak için ağzını açar.

Ne bülbülü bu? Ateşten bir timsah bu. Bütün nahoşluklar aşk yüzünden ona hoş gelmede.

Bütüne âşıktır, [oysa] bütünün kendisidir o. Kendisine âşıktır, kendi aşkını aramaktadır.

İlâhî akıl kuşlarının kanatlarının niteliği.

Can papağanının hikâyesi de bu türdendi. Ama kuşlara mahrem kişi nerede?

Nerede güçsüz, günahsız bir kuş ki içinde ordusuyla birlikte Süleyman bulunsun.

Şükürsüz, şikâyetsiz inleyip feryat etti mi göğe bir velveledir düşsün.

Her solukta Allah'tan ona yüz mektup, yüz ulak [erişsin]; onun bir kez *"Yarabbi"* deyişine Allah'tan altmış kez *"Buyur"* [nidası gelsin].

Suçu, Allah katında ibadetten daha iyi; küfrüne karşı bütün imanlar köhne olsun.

Her solukta kendine has bir miracı olsun; [Allah] tacının üstüne yüzlerce özel taç koysun.

Sureti toprakta, canı mekânsızlık âleminde, sâliklerin vehimlerinin ötesinde bir mekânsızlık âleminde olsun.

O mekânsızlık âlemi, senin anlayışına sığmaz; ona dair bir hayal her an doğmaz sana.

Dört ırmak nasıl cennetliklerin buyruğundaysa, mekân da mekânsızlık da o [âlemin] buyruğundadır.

Bunun şerhini kısa kes de bundan yüz çevir. Sesini çıkarma, doğrusunu Allah daha iyi bilir.

A dostlar! Biz yine kuş, tacir ve Hindistan hikâyesine dönelim.

Tacir adam, bu haberi ve cinsinden olanlara onun selâmını götürmeyi kabul etti.

Tacirin ovada Hindistan papağanlarını görmesi ve o papağanın haberini iletmesi.

[Tacir] Hindistan'ın ta ötelerine varınca ovada birkaç papağan gördü.

Bineğini durdurup [kuşlara] seslendi, o selâmı ve emaneti verdi.

O papağanlardan birisi, epeyce titredi. Düşüp öldü de soluğu kesildi.

[Tacir] bu haberi söylediğine pişman oldu. *Bir canlının ölümüne neden oldum*, dedi.

Yoksa bu, o papağancıkla akraba mıydı? Yoksa bunlar iki bedende bir ruh muydu?

Niye yaptım bunu? O haberi niye verdim? Bu ham söz yüzünden yaktım zavallıcığı.

Şu dil, taşla demir gibidir; dilden sıçrayansa ateştir sanki.

Bazen anlatmak için, bazen de laf olsun diye boş yere taşla demiri birbirine vurma.

Çünkü [ortalık] karanlık ve her yan pamuk dolu. Pamuğun ortasında kıvılcım nasıl olur?

Zalim diye, gözlerini yumup sözleriyle bir âlemi yakmış olan topluluğa derer.

Bir söz, bir âlemi yıkıverir; ölmüş tilkileri aslana çevirir.

Canlar asılları itibarıyla İsa solukludurlar; bazen yaradırlar bazen merhem.

Canlardan perdeler kalksaydı, her canın sözü Mesih'inki gibi olurdu.

Şeker gibi söz söylemek istersen sabret, açgözlülükle yeme şu helvayı.

Akıllılar sabra iştahlıdırlar, helvaysa çoluk çocuğun arzusudur.

Sabreden, göğün üstüne çıkar; helva yiyense daha da gerilere gider.

Feriduddin-i Attâr'ın –Allah sırrını kutsasın- "A gafil, sen nefis sahibisin, toprak içinde kan yiyedur; oysa gönül sahibi, zehir de yese o bal olur" sözünün tefsiri.

Gönül sahibi, açıkça öldürücü zehri içse de ona zararı dokunmaz onun.

Çünkü o, sıhhate kavuşmuş, perhizden kurtulmuştur. [Ama] zavallı talip ateşler içindedir.

Peygamber: *A, cüretkâr talip! Sakın hiçbir istekle mücadeleye girişme*, dedi.

Sende Nemrutluk var, ateşe girme. Girmek istiyorsan önce İbrahim ol.

Mademki ne yüzücüsün ne denizci, kendi görüşüne uyup da kendini denize atma.

O, ateşten kırmızı gül bitirir; zararlardan bile kâr çıkarır.

Olgun kişi, toprağı tutsa altın olur; eksik kişi eline altın alsa küle döner.

Değil mi ki o doğru adam, Allah'ın kabulüne [mazhar] olmuştur, onun eli bütün işlerde Allah'ın elidir.

Eksik kişinin eli Şeytan'ın, ifritin elidir. Çünkü o teklif ve hile tuzağındadır.

Bilgisizlik onun (olgun kişinin) katına gelince bilgi olur; eksik kişiye giden bilgiyse bilgisizliğe dönüşür.

Hastalıklı neyi tutsa hastalık olur; bir olgun kişi küfrü tutsa din olur.

Ey atlıyla mücadeleye giren yaya, [bu işten] başını kurtaramazsın, şimdi dur.

Büyücülerin, Musa'yı –ona selâm olsun- "Ne buyurursun, asayı önce sen mi atarsın biz mi?" diye yüceltmeleri.

Büyücüler, melun Firavun zamanında, kin güderek Musa'ya karşı mücadeleye girdiler.

Ancak büyücüler Musa'ya öncelik verip onu ulu tuttular.

Çünkü ona: *Buyruk senindir, istersen önce sen at asanı,* dediler[167].

[Musa]: *Hayır,* dedi, *ey sihirbazlar, önce siz hilelerinizi ortaya koyun.*

Bu kadar saygıdan dolayı din onları satın aldı; muhalefetleri yüzünden de elleri ayakları kesildi.

Büyücüler, onun hakkını tanıdıklarından, o suç yüzünden ellerinden, ayaklarından oldular.

Lokma da söz de olgun kişiye helâldir. Sen olgun değilsin, yeme, dilsiz ol.

Çünkü sen kulaksın, o dil. O senin cinsinden değil. Allah, kulaklara [hitaben] "*Susun*[168]" buyurdu.

Çocuk doğar doğmaz önce süt içer, bir süre susar, tamamen kulak kesilir.

Onun söz söylemeyi öğrenmek için bir süre dudağını sözden yumması gerekir.

Kulak vermez de ti ti eder durursa, kendini âlemin dilsizi yapar.

Daha baştan kulağı olmayan asıl sağır, dilsiz olur. Nasıl coşup da söz söyler?

Çünkü konuşmak için önce dinlemek gerekir. Konuşma semtine dinleme yolundan gir.

"*Evlere kapılardan girin*[169]"; dileklerinizi, sebeplerde arayın.

Dinleme yoluna bağlı olmayan söz, ancak tamahsız olan yaratıcının sözüdür.

O, örneksiz yaratandır; ustaya tâbi değildir. Herkes ona dayanır; onun dayanağı yoktur.

Ondan başkaları, hem sanatta hem söz söylemede, ustaya bağlıdır, örneğe muhtaçtır.

Eğer bu söze yabancı değilsen, hırka giy de bir yıkıntıda gözyaşı dök.

Çünkü Âdem, o azarlamadan gözyaşıyla kurtuldu; ıslak gözyaşları tövbekârın soluğudur.

Âdem, ağlamak için geldi yeryüzüne. Ağlasın, inlesin, hüzünlensin diye geldi.

Âdem, Firdevs'ten, yedi kat göğün yücelerinden [inip] özür dilemek için ta eşiğe gitti.

Eğer Âdem'in belinden ve soyundansan, istekte de onun bölüğünden ol.

Gönül ateşiyle göz yaşından meze hazırla. Bahçe, bulutla güneş sayesinde açılmıştır.

Sen gözyaşının zevkini nereden bileceksin? Sen görmemişler gibi ekmeğe âşıksın.

Sen şu dağarcığı ekmekten boşaltırsan, ululuk mücevherleriyle doldurursun.

Can çocuğunu Şeytan sütünden kes de ondan sonra onu meleklere eş yap.

Sen böyle umutsuz, bezgin ve kederli oldukça bil ki lanetli Şeytan'ın süt kardeşisin.

Nuru ve olgunluğu arttıran lokma, helâl kazançtan elde edilen lokmadır.

Değil mi ki kandili söndürüyor, kandilimize konunca onu söndüren yağa su de sen.

Bilgi ve hikmet helâl lokmadan doğar. Aşk ve incelik helâl lokmadan meydana gelir.

Bir lokmadan kıskançlık ve tuzak görürsen; ondan bilgisizlik ve gaflet doğarsa, haram bil sen onu.

Buğday ekersin de arpa biter mi hiç? Eşek sıpası veren at gördün mü hiç?

Lokma tohumdur; düşünceler onun ürünü. Lokma denizdir, düşünceler onun incisi.

Hizmet isteği ve öte dünyaya gitme azmi ağızdaki helâl lokmadan doğar.

Tacirin Hindistan papağanlarından gördüklerini papağanına anlatması.

Tacir, ticaretini tamamladı. Muradına ermiş olarak evine geri döndü.

Her köleye armağan getirdi. Her cariyeye bağışta bulundu.

Papağan: *Kulunuzun armağanı hani? Ne gördün, ne söyledinse anlat,* dedi.

[Tacir]: *Hayır, zaten ben bundan [o sözü söylediğimden] dolayı pişmanım; elimi çiğnemede, parmağımı ısırmadayım*, dedi.

Bilgisizliğim, kıt akıllılığım yüzünden böyle ham bir haberi boşu boşuna niye götürdüm?

Papağan: *"Ey efendi! Pişmanlık neden, bu öfkeye ve üzüntüye sebep olan nedir?"* dedi.

Tacir: *Senin şikâyetlerini, sana benzeyen bir bölük papağana söyledim*, dedi.

Papağanın birisi senin derdinin kokusunu aldı da ödü patladı, titreyip ölüverdi.

Ben, bunu niye söyledim diye pişman oldum, ama madem ki söyledim, pişmanlık neye yarar?

Dilden aniden çıkan sözü, yaydan fırlayan bir ok gibi bil.

O ok, yolundan geri dönmez ey oğul, seli baştan bağlamak gerek.

[Sel] baştan aşınca dünyayı kaplar. Artık dünyayı harap etse de şaşılmaz.

Fiilin/işin gayp âleminde eserleri doğar; doğan o eserler halkın buyruğunda değildir.

O doğan eserlerin bizimle ilgisi olsa bile, hepsi de ortaksız olarak Allah'ın yaratığıdır.

Zeyd, Amr'a doğru bir ok fırlatır. O ok, Amr'ı kaplan gibi yakalayıp [yaralar].

Bir yıl boyunca, ağrılar meydana getirir. O ağrıları Allah yaratmıştır, insan değil.

Ok atan Zeyd, o anda korkudan ölse bile, ecel gelene dek ağrılar doğmaya devam eder.

Amr o ağrının sonuçları yüzünden ölürse, ilk sebepten dolayı Zeyd'e katil de.

Hepsi de Allah'ın yaratışı olduğu halde sen o ağrıları Zeyd'e nispet et.

Ekin ekmek, soluk almak, tuzak kurmak, çiftleşmek de bunun gibidir. Bunların sonuçları Allah'ın [buyruğuna] bağlıdır.

Velilerde Allah'tan gelen öyle bir güç vardır ki fırlamış oku yolundan geri çevirirler.

Veli pişman olursa, sonuçları [meydana getiren] sebep kapıları Allah'ın eliyle kapanır.

Kapıyı açtı mı, söylenmiş sözü söylenmemişe çevirir de artık ne şiş yanar ne kebap.

O nükteyi işiten bütün gönüllerden bu sözü silip yok eder.

Ey ulu kişi! Sana bir hüccet ve delil gerekse *"Bir âyeti nesheder ya da onu unutturursak*[170]*"* [âyetini] yeniden oku.

"Size beni anmayı unutturdu[171]*"* âyetini de oku da onların unutturma gücünü bil.

[Veliler] hatırlatma ve unutturma gücüne sahip olduklarından bütün insanların gönüllerine hâkimdirler.

[Veli] unutturma ile [birinin] görüş yolunu kapadı mı, [o kişi] hüner [sahibi] de olsa bir iş yapamaz.

Siz, yücelik sahipleriyle alay ettiniz [ama] Kur'an'dan *"Unutturdu"* âyetine kadar bir okuyun.

Köy ağası, bedenlerin sultanıdır. Gönül sahibi ise gönüllerinizin sultanı.

Hiç kuşkusuz, iş, görüşün bir parçasıdır; öyleyse insan, göz bebeğinden başka bir şey değildir.

Ben bunun tamamını söyleyemem, çünkü merkez sahipleri [bunu söylememi] engelliyorlar.

Madem ki halkın unutması da hatırlaması da onun elinde, feryatlarına da yine o yetişir.

O güzel [Allah], her gece onların gönüllerinden yüz binlerce iyiyi ve kötüyü boşaltır.

Gündüz, gönülleri [yine] onlarla doldurur. O sedefleri incilerle doldurup taşırır.

Canlar o önceki düşüncelerin hepsini [Allah'ın] hidayetiyle [yeniden] tanırlar.

Mesleğin ve sanatın, sebep kapılarını açmak için yine sana gelir.

Kuyumcunun mesleği demirciye gitmez. Bu güzel huylunun huyu, o kötü huyluya gitmez.

Meslekler ve huylar, kıyamet günü, çeyiz gibi sahibine döner.
Meslekler ve huylar, uykudan sonra koşarak sahibine geri gelir.
Meslekler ve huylar, güzelde olsa çirkin de olsa sabah vaktinde yine oraya [çıkıp gittikleri yere] gelirler.
Posta güvercinlerinin, şehirlerden kendi şehirlerine doğru nasipler getirmeleri gibi.

O papağanın, öteki papağanların hareketini duyması, papağanın kafeste ölmesi ve tacirin ona ağıt yakması.

Bu kuş, o papağanın ne yaptığını işitince şiddetle titredi, düştü, kaskatı kesildi.
Tacir, onu böyle düşmüş halde görünce fırladığı gibi külahını yere çaldı.
Onu, bu renkte, bu halde görür görmez sıçrayıp yakasını yırttı.
"A hoş sesli güzel papağan! Nedir bu sana olan, niye böyle oldun?" dedi.
Vah vah benim güzel sesli kuşuma; vah vah benim solukdaşıma, sırdaşıma.
Vah vah benim hoş nağmeli kuşum; ruhumun neşesi, bahçem, fesleğenim.
Süleyman'ın böyle bir kuşu olsaydı, o kuşlarla uğraşır mıydı hiç?
Eyvahlar olsun, ucuz bulduğum kuşun yüzünden çabucak çevirdim yüzümü.
Ey dil, bana ne de çok zarar veriyorsun. Değil mi ki söyleyen sensin, ne diyeyim ben sana?
Ey dil, hem ateşsin, hem harmansın. Niceye dek bu ateşi bu harmana salacaksın?
Her dediğini yapsa da can, gizliden gizliye senden feryat ediyor.
Ey dil, sonsuz hazine de sensin, dermansız dert de sensin.
Kuşları [aldatmak için çalınan] ıslık ve tuzak da sensin; ayrılık korkusu içinde dost da sensin.
Ey amansız! Ey benim kinimle yayını geren, ne zaman aman vereceksin bana?
İşte uçuruverdin benim kuşumu. Zulüm otlağında az otla.
Ya bana cevap ver, ya insaf et; ya da sevinç sebeplerinden birini öğret.
Vah benim karanlığı yakan ışığım; vah benim günümü aydınlatan sabahım.
Vah benim güzelce uçan kuşum; sondan başa dek bana uçup gelenim benim.
Bilgisiz, sonsuza dek mihnete âşıktır. Kalk, "fi-kebed"e kadar "lâ uksimu"yu[172] *oku.*
Senin yüzünle mihnetten uzaktım; senin ırmağında köpükten arıydım.
Bu hayıflanmalar, görmenin hayalidir; kendi peşin varlığından kesilip kopmaktır.
[Kuşun ölümünün nedeni] Allah'ın kıskanması idi. Allah'a karşı çare yoktur. Allah'ın buyruğuyla yüz parça olmamış gönül nerede?
Kıskançlık, onun her şeyden başka olmasıdır; anlatmanın ve söylemenin ötesindedir o.
Ah ne yazık, gözyaşım deniz olaydı da o güzel dilbere saçılaydı.
Ah papağanım benim, zeki kuşum benim; düşüncelerimin, sırlarımın tercümanı benim.
Rızkını versem de vermesem de bana gelir, ben hatırlayana kadar o baştan söyleyiverirdi sözü.
Sesi vahiyden gelen papağanın başlangıcı, varlığın başlangıcından da öncedir.
O papağan senin içinde gizlidir. Sen, şunda bunda onun yansımasını gördün ancak.
O, senin neşeni alır da sen yine onunla neşelenirsin. Ondan gelen zulmü, adalet gibi kabul edersin.
Ey beden uğruna canı yakıp yandıran, canı yaktın da bedeni aydınlattın.
Yandım ben, birisi kav istiyorsa, çöpünü benimle ateşe versin.
Mademki kav, ateş almaya uygundur, ateşi çeken kavı al.
Vah vah vah, yazık; öyle bir ay bulut altına gizlendi.
Nasıl konuşayım? Gönül ateşi şiddetlendi; ayrılık aslanı kudurdu, kan dökücü oldu.
Ayıkken bile haşin ve sarhoş olan, eline kadeh alınca nasıl olur?

Tarife sığmayacak kadar sarhoş olan aslanın [sarhoşluğu] çayırın genişliğinden dolayı iyice artar.

Ben kafiye düşünürüm, sevgilimse bana: *Yüzümden başka bir şey düşünme*, der.

Güzelce otur, a benim kafiye düşünenim! Benim yanımda devlet kafiyesi sensin.

Söz nedir ki sen onu düşünesin. Nedir söz? Asma duvarının dikeni.

Harfi, sesi, sözü birbirine çalayım da bu üçü olmaksızın konuşayım seninle.

Âdem'den bile gizlediğim sözü, sana söyleyeyim ey sırlar dünyası.

Halil'e bile söylemediğim o sözü, Cebrail'in bile bilmediği o kederi,

Mesih'in dem vurmadığı, kıskançlığından dolayı biz olmadan Allah'ın söylemediği o sözü [söyleyeyim sana].

Sözlükte "mâ[173]" nedir? Var (ispat) ve yok (nefy). Ben ispat değilim. Benim zatım ve varlığım yok.[174]

Ben benliği, benliksizlikte buldum da benliği benliksizlikle dokudum.

Bütün padişahlar, kendilerinden aşağıdakilere alçalırlar; bütün insanlar kendilerine karşı sarhoş olanlara karşı sarhoşturlar.

Avcı onları birdenbire avlamak için kuşlara av olur.

Dilberler, âşıkları canla başla ararlar. Bütün sevgililer âşıklara avıdır.

Kimi âşık gördüysen sevgili bil onu. Çünkü o, bir bakıma hem budur (âşık) hem de o (sevgili).

Susuzlar nasıl dünyada su arıyorlarsa, su da dünyada susuzları arar.

Madem ki âşık odur, sen sus. Madem ki kulağını o çekiyor, sen kulak kesil.

Sel, akıp coşmaya başlayınca önünü kapa, yoksa [ortalığı] berbat eder, viran eder.

Bu viran oluşa ben ne diye üzüleyim ki? Viranenin altında sultanın hazinesi vardır.

Allah'a dalan daha çok dalmak, can denizinin dalgası gibi altüst olmak ister.

[Allah'a dalan için] denizin altı mı daha güzeldir yoksa üstü mü? Onun oku mu daha gönül çekicidir yoksa kalkanı mı?

Ey gönül! Neşeyi belâdan ayırt edersen vesvese tarafından parçalanmış olursun.

Senin isteğinde şeker tadı olsa bile, isteksizlik sevgilinin isteği değil midir?

Onun her yıldızı yüzlerce hilalin kan pahasıdır. Dünyanın kanını dökmek helâldir ona.

Biz pahayı ve kan pahasını bulduk da can vermeye doğru koştuk.

Ey [dost]! Âşıkların hayatı ölümdedir. Gönlünü kaptırmadıkça gönül bulamazsın.

Ben yüzlerce naz ve cilveyle onun gönlünü aradım; oysa bana olan usancından bahaneler etti.

Bu akıl, bu can, senin aşkına daldı, dedim. *Git, git, bana bu masalı okuma*, dedi.

Ben senin ne düşündüğünü bilmez miyim? A iki gözlü, dostu nasıl gördün?

Ey ağır canlı! Onu pek ucuza aldığından hor gördün sen onu.

Ucuza alan ucuza verir. Çocuk, bir inciyi bir somun ekmeğe verir.

Ben, öncekilerin de sonrakilerin de aşklarının içine daldığı bir aşka dalmışım.

Ben, aşkı kısaca söyledim, [hepsini] anlatmadım. Yoksa hem anlayışlar yanar hem dil.

Ben, "leb" (dudak) dersem, [maksadım] "leb-i derya"dır. Ben "lâ" (hayır) dersem muradım illâ (ancak/evet)'dır.

Ben tatlılığımdan yüzümü ekşitip oturdum. Ben sözümün çokluğundan dolayı suskunum.

Böylece tatlılığımız, yüz ekşiliği perdesi altında iki dünyadan da gizli kalsın.

Bu söz her kulağa girmesin diye, yüzlerce ledün sırrından birini söylemekteyim.

Hakim'in[175]: "Seni yoldan alıkoyan o söz ister küfür olsun, ister iman; seni dosttan uzak düşüren suret ister güzel olsun, ister çirkin" sözünün tefsiri. Peygamber'in –ona selâm olsun- "Sa'd kıskançtır. Ben Sa'd'den daha kıskancım. Allah ise benden daha kıskançtır. Kıskançlığından görünen görünmeyen bütün kötülükleri haram kılmıştır" hadisinin anlamı hakkında.

Allah, kıskançlıkta bu âlemin önüne geçtiğinden cümle âlem kıskanç oldu.

O, can gibidir, dünyaysa beden gibi. Beden, iyiyi kötüyü, canla kabul eder.

Namazda mihrabı [Allah'ın] zatı olan kişinin, iman tarafına gitmesini ayıp bil.

Padişahın elbisecisi olan kişinin, padişah adına ticaret yapmasının [sonu] hüsrandır.

Padişahla birlikte oturan kimsenin, onun kapısında durması yazıktır, aldanıştır.

Padişahın elini öpme [vakti] erişmişken, ayağını öpmeyi seçmesi hatadır.

Ayağa baş koymak da saygıdır ama öteki saygıya nispetle bu hatadır, yanılgıdır.

Padişah, [kendi] yüzünü gördükten sonra başkasını ona yeğleyeni kıskanır.

Allah'ın kıskançlığı örnekte buğdaya benzer. Halkın kıskançlığıysa harmandaki samandır.

Kıskançlıkların aslını Allah'tan biliniz. Hiç kuşkusuz, halkın kıskançlığı Allah'ın [kıskançlığının] bir şubesidir.

Bunu şerh etmeyi bırakayım da o, on gönüllü güzelin cefasından şikâyet edeyim.

Feryat edeyim, çünkü feryatlar hoşuna gider. Ona iki cihanda da feryat ve gam lâzım.

Sarhoşlarının halkasında olmadığım için onun hilesi yüzünden nasıl acı acı feryat etmeyeyim?

Onun gündüzü olmadan, onun günü aydınlatan yüzüne kavuşmadan nasıl gece gibi olmayayım?

Ondaki nahoşluk, hoş gelir canıma. Gönül inciten sevgilime canım feda olsun.

O biricik padişahımın hoşnutluğu için, kendi sıkıntıma da derdime de aşığım ben.

İki göz denizim incilerle dolsun diye gam toprağını gözüme sürme ediyorum.

İnsanların onun için yağdırdığı gözyaşları incidir; ama insanlar gözyaşı sanır.

Ben canlar canından şikâyet etmedeyim; [aslında] şikâyetçi değilim, anlatıyorum[176].

Gönül, "ondan incindim" dedikçe, [onun] bu asılsız ikiyüzlülüğüne gülmekteyim.

Ey doğruların övüncü! Doğruluk yap. Sen baş köşesin, bense kapına eşiğim senin.

Eşik ve baş köşe, anlamca nerede? Sevgilimizin olduğu tarafta biz ve ben nerede?

Ey canı biz'den ve ben'den kurtulmuş olan! Ey erkekteki ve kadındaki ruh inceliği.

Erkekle kadın bir olunca, o bir sensin. Birler silinip gidince kalan sensin.

Bu ben'i ve biz'i, kendi kendinle saygı tavlası oynamak için var ettin.

Böylece ben'ler ve sen'ler, hepsi birden tek bir can olurlar da sonunda sevgiliye dalıp giderler.

Bunların hepsi de vardır. Sen gel ey "ol[177]" emri; ey "gel"den ve sözden münezzeh olan.

Beden, seni beden olarak görebilir mi? Üzüldüğünü, güldüğünü hayal edebilir mi?

Sen, üzüntüye ve gülmeye bağlı olan gönlün, onu görmeye yaraşır [bir gönül] olduğunu söyleme.

Üzüntüye ve gülmeye bağlı olan, ancak bu iki eğreti şeyle diridir.

Uçsuz bucaksız, yemyeşil aşk bahçesinde, sevinç ve üzüntü dışında nice başka meyveler de vardır.

Âşıklıksa bu iki halden de üstündür. Baharsız, hazansız yemyeşil, taptazedir.

A güzel yüzlü, güzel yüzünün zekâtını ver. Paramparça canın halini şerh edip anlat.

Göz ucuyla fettanca, işveyle bakıp gönlümü yeniden dağladı.

Kanımı da dökse helâl ettim ona ben. Ben helâl [olsun] dedikçe o kaçıyordu.

Mademki toprağa mensup [insanların] feryadından kaçıyorsun, ne diye gamlıların gönlüne gam saçıyorsun?

Doğudan ışıldayıp çıkan her sabah, seni, parlayan bir pınar gibi coşup kaynarken bulur.

A şeker dudaklarına paha biçilmeyen! Bu divanene ne bahaneler getirdin?

Ey köhne dünyaya taze can kesilen! Cansız, gönülsüz bedenden [çıkan] figanı işit.

Allah aşkına, gülü anlatmayı bırak da gülden ayrılan bülbülün halini anlat.

Bizim coşkumuz, kederden ve sevinçten değildir. Bizim aklımız, hayalden, kuruntudan oluşmamıştır.

Bu pek nadir olan bir başka halden [kaynaklanır]. Sen bunu inkâr etme, çünkü Allah'ın gücü çok büyüktür.

Sen bunu, insan haliyle kıyaslama; Cevirde ve ihsanda menzil tutup kalma.

Cevir ve ihsan, sıkıntı ve sevinç sonradan olmadır. Sonradan olanlar ölürler, Allah onların vârisidir[178].

Ey sabahın sığınağı, sabah oldu. Hizmetinde olduğumuz Hüsameddin'den özür dile.

Küllî akıldan da candan da özür dileyen sensin; canın cânı, mercanın parıltısı sensin.

Sabah ışığı ışıdı, bizse senin ışığından bu sabah çağında senin Mansur[179] şarabını içmekteyiz.

Senin verdiğin beni böylesine [sarhoş] ettikten sonra, şarap kim olur ki bana neşe versin.

Şarap, kaynayıp köpürmede bizim kaynayıp köpürmemizin dilencisidir; felek, dönüp durmada bizim aklımızın dilencisidir.

Şarap bizden sarhoş oldu, biz ondan değil. Beden bizden var oldu, biz ondan değil.

Biz arı gibiyiz, bedenlerse mum gibi. [Allah], bedeni mum gibi göz göz yaratmıştır.

Tacir efendi hikâyesine dönüş.

Bu [konu] çok uzundur, tacirin sözünü söyle. O iyi adamın hali ne oldu? [Onu anlat].

Tacir, ateşler, kederler, feryatlar içinde, böyle yüzlerce darmadağın [sözler] söylüyordu.

Bazen birbiriyle çelişik [sözler ediyor], bazen naz, bazen niyaz ediyor; bazen hakiki sevdadan, bazen mecazi [sevdadan dem vuruyordu].

Suya batmış adam can çekişir de her ota elini uzatır[180].

Tehlike içinde hangisi elini tutar diye baş korkusuyla elini ayağını çırpar.

Sevgili, bu perişanlığı sever. Boşuna çabalamak uyumaktan iyidir.

Padişah olan işsiz güçsüz değildir. Hasta olmayanın inlemesi tuhaf şeydir.

Ey oğul, Rahman bunun için *"O, her gün bir iştedir[181]"* buyurdu.

Bu yolda yırtın, uğraş didin; son nefese dek bir an bile boş durma.

Son ana dek... Son anda ola ki [Allah'ın] inayeti seninle sırdaş oluverir.

Kadın olsun erkek olsun, kim neyle uğraşırsa, can padişahının kulağı, gözü [onu gözetlemek üzere] penceredir.

Tacir adamın papağanı kafesten dışarıya atması ve ölü papağanın uçması.

[Tacir] ondan sonra onu kafesten dışarı attı. Papağancık yüksekçe bir dala uçtu.

Ölü papağan, güneş doğudan nasıl hamle edip çıkıyorsa öylece uçuverdi.

Tacir, kuşun bu işine şaşırıp kaldı; bir şeyden haberi yokken birdenbire kuşun sırlarını gördü.

Yüzünü yukarı kaldırıp: *Ey bülbül! Halini beyan et, bizi de nasiplendir.*

O [kuş], orada ne yaptı da sen [ondan] öğrenip bir oyun ettin, yaktın bizi, dedi.

Papağan: *O [kuş], yaptığı şeyle bana, o güzel sesi ve muhabbeti bırak diye öğüt verdi.*

Çünkü seni sesin tutsak etti [deyip] bu öğüdü vermek için kendisini ölü gösterdi.

Yani, ey sıradan seçkin herkese mutrip olan, benim gibi ölü ol da kurtul [demek istedi].

Tohum olursan kuşcağızlar toplarlar seni. Gonca olursan çocukcağızlar koparırlar seni.

Tohumu sakla, tuzak kesil hepten. Goncayı sakla, damdaki ota dön.

Güzelliğini mezada çıkarana yüzlerce kötü kaza yüz gösterir.

[Kem] gözler, öfkeler, çekemezlikler, tulumlardan akan su gibi başına dökülür.

Düşmanlar kıskançlıklarından onu parçalar; dostlar da zamanını heder ederler.

Ekinden ve bahardan haberi olmayan, bu zamanın değerini ne bilecek?

Ruhlara binlerce lütuf saçan Allah'ın lütuf sığınağına kaçmak lâzım.

Böylece bir sığınak bulursun? Hem de ne sığınak. Su ve ateş ordu kesilir sana.

Deniz, Nuh'a ve Musa'ya yar olmadı mı? Onların düşmanlarını kinle kahretmedi mi?

Ateş, İbrahim'e kale olmadı mı? Böylece Nemrut'un gönlünden duman çıkarmadı mı?

Dağ, Yahya'yı kendisine çağırmadı mı? Ona kastedenleri taş atarak kovmadı mı?

Ey Yahya! Gel, bana kaç da keskin kılıçlara karşı sana sığınak olayım demedi mi?

Papağanın tacire veda etmesi ve uçması.

Papağan ona hilesiz riyasız bir iki tatlı öğüt verdi; ondan sonra: *Selâm [sana artık] ayrılık vakti,* dedi.

Tacir ona: *Allah'a emanet ol, git. Şimdi bana yeni bir yol gösterdin,* dedi.

Tacir kendi kendine: *Bu benim öğüdümdür. Onun yolunu tutayım, çünkü bu aydın bir yoldur,* dedi.

Benim canım nasıl papağandan aşağı olur? Can [dediğin] böyle güzel davranışlı olmalı.

Halkın yüceltmesinin ve parmakla gösterilmenin zararı.

Beden kafes şeklindedir; girenleri, çıkanları aldatmada cana diken kesilir beden.

Bu ona: *Ben senin sırdaşın olayım,* der. O, buna: *Hayır, senin dengin, ortağın benim,* der.

Bu ona: *Varlık [âleminde] güzellikte, erdemde, ihsanda ve cömertlikte senin gibisi yoktur,* der.

O buna: *Her iki âlem de senindir. Bütün canlarımız, senin canına bağlıdır,* der.

O da, halkı, kendisiyle sarhoş görünce kibrinden, kendisinden geçer.

Bilmez ki Şeytan onun gibi binlercesini ırmak suyuna atmıştır.

Dünyanın lütfu ve yaltaklanması hoş bir lokmadır; ama az ye onu, çünkü ateşle dolu bir lokmadır o.

Ateşi gizli, zevkiyse meydandadır. Dumanı da işin sonunda ortaya çıkar.

Sen: *Ben o övgüyü yutar mıyım hiç? O, tamahından böyle söylüyor, anlıyorum,* deme.

Seni öven [birisi], toplulukta seni hicvedecek olsa gönlün o yangınla günlerce yanar.

Onun, bunu, umutsuzluğundan, senden umduğunu bulamayıp ziyan ettiğinden dolayı söylediğini bilsen bile,

O kınayışın etkisi içine işler; övgüde de senin bu halinin bir benzeri vardır.

O övgünün etkisi de günlerce kalır. Canına bir kibir ve aldanma kaynağı olur.

Ama [onun etkisi] görünmez, çünkü övülmek tatlıdır. Kınanmaksa acı olduğundan kötü görünür.

[Kınanmak] kaynatılmış ilaç ve hap gibidir. Onu içersin, uzun süre huzursuzluk ve sıkıntı içinde kalırsın.

[Oysa] tatlı yersen, tadı bir anlıktır. Bu etki, onunki gibi sürüp gitmez.

Sürüp gitmediğinden de öyle gizlice devam eder. Sen her zıddı, zıddıyla bil.

[Övgünün] etkisi, şeker gibi süregider; [ama] bir süre sonra neşter isteyen bir çıban çıkarır.

Nefis, çok övülmek yüzünden Firavunlaştı. Alçak gönüllü ol, büyüklük taslama.

Elinden geldiğince kul ol, sultan olma. Top gibi zahmet çekici ol, çevgen olma.

Yoksa şu lütfun, şu güzelliğin kalmayınca, eşine dostuna senden usanç gelir.

Seni boyuna aldatıp duran o topluluk, seni görünce *"İşte Şeytan"* derler.

Seni kapıda görünce hepsi birden *"Mezarından başını uzatmış bir ölü"* derler.

Yaltaklıkla tuzağa düşürmek için adını ilah koydukları tüysüz oğlan gibi hani.

Kötülükle adı çıkıp da sakalı bitince, Şeytan bile artık onu arayıp sormaktan utanır.

Şeytan, kötülük için gelir insanın yanına. Senin yanına gelmez, çünkü Şeytan'dan daha betersin sen.

Sen insan oldukça Şeytan senin peşinden koşar, sana şarabından tattırırdı.

Sende şeytanlık huyu iyice yerleşince, Şeytan bile senden kaçar a nabekâr.

[Bunun gibi] eteğine asılıp duran da sen böyle olunca senden kaçar oldu.

"Allah'ın dilediği olur[182]" [sözünün] tefsiri.

Bunca söz söyledik ama bu mücadelede Allah'ın yardımları olmadıkça hiçiz, hiç.

Allah'ın, Allah haslarının yardımı olmadıkça melek de olsa [hesap] defteri karadır.

Ey Allahım! Ey bağışıyla dilekleri yerine getiren! Seninle birlikte hiç kimseyi anmak doğru değildir.

Bu kadarcık irşadı da sen bağışladın; böylece bununla nice ayıbımızı örttün.

Önceden bağışladığın bir damla bilgiyi, kendi denizlerine ulaştır.

Canımda bir damla ilim var, onu hevâdan ve beden toprağından kurtar.

Bu topraklar onu örtmeden, bu rüzgârlar onu soğurmadan önce [sen onu kurtar].

Gerçi [rüzgârlar] soğursa da sen, onu onlardan kurtarmaya ve geri almaya kâdirsin.

Havaya yükselen ya da yere dökülen damla, senin kudret hazinenden nasıl kaçabilir?[183]

Yokluğa, yüzlerce yokluğa girse bile, sen onu çağırınca başını ayak yapar da [gelir].

Yüz binlerce zıt, zıddını öldürür de yine senin buyruğun onları dışarı çeker.

Yarabbi! Her an yokluklardan varlığa doğru kervan ardından kervan gelir.

Özellikle her gece, bütün düşünceler ve akıllar, o dipsiz derin denizde batar yok olurlar.

Sabah vakti yeniden Allah'a mensup o [düşünceler ve akıllar], balıklar gibi denizden baş çıkarırlar.

Güzün, o yüz binlerce dallar, yapraklar; bozguna uğrayıp ölüm denizine dalarlar.

Kuzgun, ağıtçılar gibi karalar bağlayıp gül bağında yeşilliklere ağıt yakar.

Köy ağasından yokluğa, yediklerini geri ver diye yine ferman gelir.

A kara ölüm! Bitkilerden, ilaçlardan, yapraklardan, otlardan ne yediysen geri ver.

A kardeş, bir an olsun aklını başına al. Sende her an güz var, bahar var.

Gönül bahçesini yemyeşil, taptaze, goncalar, güller, serviler, yaseminlerle dopdolu gör.

Yaprakların sıklığından dal gizlenmiş; çiçeklerin çokluğundan ova ve köşk görünmez olmuş.

Küllî akıldan olan şu sözler, o gül bahçesinin, servinin ve sümbülün kokusudur.

Gül olmayan yerden gül kokusu aldın mı hiç? Şarap olmayan yerde şarabın köpürdüğünü gördün mü hiç?

Koku, kılavuzdur, yol göstericidir sana. Seni sonsuz cennete, Kevser'e dek götürür.

Koku, göze ışık veren bir devadır; Yakub'un gözü bir kokuyla açıldı.

Kötü koku gözü karartır. Yusuf'un kokusu ise göze yardımcı kesilir.

Madem ki sen Yusuf değilsin [bari] Yakup ol; onun gibi, gözyaşı dök, feryat et.

Eski bedeninde bir yenilik bulmak için Gazneli bilgenin[184] şu öğüdünü dinle:

Nazlanmak için gül gibi bir yüz lazım; sende [böyle bir yüz] yoksa [bari] kötü huyun etrafında dolaşma.

Yüzü çirkin olanın nazı da çirkindir. Gözün hem kör olması hem de sancıması pek zordur[185].

Yusuf'un önünde nazlanma, güzellik satma. Yakup gibi yalvarıp ah etmekten başka bir şey yapma.

Papağanın ölümünün anlamı, yalvarıştı. Sen de yalvarışta, yok yoksullukta kendini ölüye çevir.

Böylece İsa'nın soluğu seni diriltsin; kendisi gibi seni de güzel ve kutlu eylesin.

Baharlardan taş yeşerir mi hiç? Toprak ol da rengarenk çiçekler bitiresin.

Yıllarca gönüller tırmalayan taş oldun; denemek için bir zaman da toprak ol.

Ömer –Allah ondan razı olsun- zamanında, yoksulluk gününde Allah için mezarlıkta çenk çalan yaşlı çalgıcının hikâyesi.

Duydun mu? Ömer zamanında çenk çalan, şöhretli bir çalgıcı vardı.

Bülbül onun sesiyle kendinden geçer, güzel sesiyle bir neşeye yüz katardı.

Soluğu, meclisleri, toplulukları süsler, ezgilerinden kıyametler kopardı.

Sesi, İsrafil gibi hüner gösterip ölülerin canlarını bedenlerine sokardı.

Ya da İsrafil'in soluktaşıydı o; onu dinleyen fil bile kanatlanırdı.

İsrafil, bir gün ezgisini çalar da yüzlerce yıllık çürümüş [ölüye] can verir.

Peygamberlerin de içlerinde [öyle] ezgiler vardır ki dileyenler için [o ezgilerde] paha biçilmez bir hayat bulunur.

Duygu kulağı o ezgileri duymaz; çünkü duygu kulağı zulümler yüzünden kirlidir.

İnsan, perinin ezgisi duymaz; çünkü perilerin sırlarına yabancıdır o.

Perinin ezgisi de bu âlemdedir ama gönül ezgisi her iki soluktan da üstündür.

Çünkü peri de insan da zindandadır; ikisi de bu bilgisizlik zindanındadır.

Rahmân süresinden *"Ey cin topluluğu"*nu oku da *"Gücünüz yetiyorsa geçin"*in[186] anlamını bil.

Velilerin içindeki ezgiler önce der ki: "Ey yokluğun (lâ) parçaları,

Haydi, inkârın lâ'sından başlarınızı çıkarın; bu hayali ve kuruntuyu bir yana atın.

Ey oluş ve bozuluş [âleminde][187] tümden çürümüş olanlar, ölümsüz canlarınız ne var oldu ne de doğdu sizin.

O ezgilerden bir parçacık söyleyecek olsam ruhlar mezarlarından baş kaldırırlar.

Yaklaştır kulağını, çünkü uzakta değil o [ezgiler]. Gel gelelim onu sana söylemeğe izin yok.

Dikkat et, çünkü veliler zamanın İsrafil'idirler. Ölüler, onlardan hayat bulup gelişirler.

Her ölünün canı, beden mezarında kefen içinde [olduğu halde] onların sesinden sıçrayıp kalkar.

Bu ses [öbür] seslerden bambaşka, der, [çünkü] diriltmek Allah sesinin işidir.

Biz öldük, tamamen eksilip yok olduk. Allah sesi gelince hepimiz [dirilip] kalktık.

Allah sesi [ister] perde ardından gelsin [ister] perdesiz, Meryem'e yakasından ne verdiyse onu verir[188].

Ey yokluğun derileri altında yok ettiği kimseler! Sevgilinin sesiyle yokluktan geri dönün.

O ses, Allah kulunun boğazından çıktıysa da kesinlikle padişaha aitti.

[Allah] ona: *"Ben senin dilinim, gözünüm; ben senin duyguların, rızan, öfkenim"* demiş.

Yürü, [demiş] *benimle duyar, benimle görürsün sen; sır sensin, sır sahibi de ne demek? Sır sensin.*

Değil mi ki hayretinden *"Kim Allah için var olursa"* [sözüne mazhar] oldun, ben de senin için *"Allah onun için olur"* [sözüne mazhar] olurum.

Bazen sensin derim sana, bazen benim; ne dersem diyeyim, parlak güneşim ben.

Her nerede bir kandillikten bir an için parlasam, orada bir âlemin güçlükleri çözülür.

Güneşin bile gideremediği bir karanlık, bizim soluğumuzla kuşluk çağına döner.

İnsanoğluna, kendi isimlerini bizzat gösterdi; isimler diğerlerine Âdem'den açıldı.

Onun ışığını ister Âdem'den al, ister O'ndan; şarabı, ister küpten al, ister kabaktan.

Çünkü bu kabak, küpe iyice bitişmiştir; senin gibi değildir, o talihli kabak neşe içindedir.

Mustafa: *"Beni görene, benim yüzümü göreni görene ne mutlu[189]"* dedi.

Bir kandil bir mumun ışığını alınca, onu gören muhakkak o mumu görmüş olur.

Bunun gibi [o mumun ışığı] yüz kandile aktarılsa, sonuncuyu görmek aslı görmek demektir.

Sen onu istersen sonuncu ışıktan al, istersen can mumundan, hiçbir fark yoktur.

Işığı istersen sonuncu kandilden gör, istersen geçip gidenlerin ışığından [hiç fark etmez.]

"Zamanınızdaki günlerde Rabbinizin esintileri vardır, dikkat edin, kendinizi o esintilere bırakın[190]" hadisinin açıklaması hakkında.

Peygamber: *Allah'ın esintileri bu günlerde artarda gelir [eser],* dedi.

Kulağınızı, aklınızı bu vakitlere verin de bu esintileri yakalayın.

Esinti geldi, sizi görüp gitti; dilediğinin canına can katıp gitti.

Başka bir esinti daha erişti; uyanık ol, bari bundan mahrum kalma ey yol arkadaşı.

Ateşin canı, ateş söndürmeyi ondan elde etti. Ölü, onun bekâsıyla kaftan giyindi.

Bu, Tûbâ [ağacının] tazeliği ve hareketidir. Canlıların hareketleri gibi değildir bu.

Bu [esinti] yere göğe düşecek olsa, [yerin ve görün] derhal ödü su kesilir.

Zaten bu sonsuz soluğun korkusundan *"Onu yüklenmekten çekindiler[191]"* [âyetini] okuyuver.

Dağın gönlü onun korkusundan kan kesilmeseydi, nasıl *"Ondan korktular"* [denirdi?]

Bu [esinti] dün gece başka bir renkte el veriyordu bize ama birkaç lokma geldi, kapıyı kapadı.

Lokma için Lokman rehin oldu. Ey lokma, [şimdi] Lokman'ın zamanı, sen git.

Bir ıstırap lokmasının arzusuyla Lokman'ın ayağında diken arıyorsunuz.

Onun ayağında değil diken, onun gölgesi bile yok. Ama hırsınızdan sizde bu ayırt ediş yok.

Hurma diye gördüğünü diken bil sen. Çünkü pek nankör, pek görmemişsin sen.

Değil mi ki Lokman'ın canı Allah'ın gül bahçesidir, can ayağı neden bir dikenle yaralansın?

Bu diken yiyen beden, bir devedir. Mustafa'dan doğansa bu devenin üzerinde binicidir.

Ey deve! Senin sırtında öyle bir gül dengi var ki onun esintisiyle sende yüzlerce gül bahçesi bitti.

[Oysa] sen deve dikenine ve kumsala meylediyorsun. Bu arta kalası dikenden nasıl gül dereceksin?

Ey bu istek yüzünden köşe bucak dolaşan, ne zamana dek *"Bu gül bahçesi nerede, nerede?"* deyip duracaksın?

Ayağındaki şu dikeni çıkarmadıkça gözün kararır, nasıl dönüp dolaşacaksın?

Dünyaya sığmayan insanoğlu, bir dikenin ucunda gizlenip dolaşmada.

Mustafa bir soluktaş edinmek için geldi de *"Konuş benimle ey Hümeyra, konuş*[192]*"* [dedi.]

Ey Hümeyra! Nalı ateşe koy da şu dağ, senin nalınla yakut kesilsin.

Bu "Hümeyrâ" sözü de dişildir, can [sözü] de. Şu Araplar cana dişil adı takmışlardır.

Ama canın dişillikten pervası yok. [Çünkü] ruhun erkekle, kadınla ilgisi yoktur.

O dişillikten de erillikten de üstündür. Bu can, kurudan ve yaştan olan can değildir.

Bu can, ekmekle güçlenip artan, kimi şöyle kimi böyle olan can değildir.

Hoş edendir, hoştur, hoşluğun ta kendisidir. A rüşvetçi, [kendisi] hoş olmayan, [başkasını] hoş edemez.

Sen şekerden tatlı da olsan, o şeker bazen senden yitip gidebilir.

Ama vefanın etkisiyle şeker gibi olursan, şeker şekerden nasıl ayrılır o zaman?

A arkadaş! Âşık, halis şarabı kendisinde bulup gıdalanınca, akıl orada kaybolur, kayıp.

Cüzi akıl, sır sahibi gibi görünse de aşkı inkâr eder.

Zekidir, bilgilidir, ama yok olmamıştır. Melek bile yok olmadıkça Şeytan'dır.

O, sözde ve işte bizim yardımcımızdır, ama hal hükmüne gelince yok olur.

O varlıktan [geçip] yok olmadıkça [zaten] yoktur. İsteyerek yok olmazsa zorla yok olduğu çokça vakidir.

Can olgunluktur, onun sesi de olgunluktur. [Onun için] Mustafa: *"Ey Bilal! Bizi ferahlandır*[193]*"* der.

Ey Bilal! Gönlüne üflediğim soluktan, sıra sıra yükselt sesini.

Âdem'i bile kendinden geçiren, gök ehlinin aklını alan o solukla [sesini yükselt.]

Mustafa o güzel sesle kendinden geçti de dinlenme gecesinde namazı kaçırdı.

O kutlu uykudan başını kaldıramadı; sabah namazının vakti kuşluk çağına ulaştı.

Dinlenme gecesinde, o gelinin huzurunda, tertemiz canları el öpme [devletine] erişti.

Aşk ve can, her ikisi de gizli ve örtülüdür. Ona gelin dediysem, beni ayıplama.

Sevgili usansaydı, bir an olsun bana mühlet verseydi susardım.

Ama: *Söyle, haydi, ayıp değil. [Bu] gizli kaderin isteğinden başka bir şey değil,* diyor.

Kişinin ayıptan başka bir şey görmemesi ayıptır. Ama gaybın tertemiz ruhu hiç ayıp görür mü?

Ayıp bilgisiz yaratığa göre ayıptır; kabul edici Allah'a göre değil.

Küfür bile yaratana göre hikmettir. Ama bize nispet edecek olursan küfür bir âfettir.

[Birisinin] yüzlerce zindelikle birlikte bir de ayıbı olsa, [o ayıp] bitkinin sapına benzer.

Terazide her ikisini de birlikte tartarlar. Çünkü ikisi de bedenle can gibi bağdaşmıştır.

Öyleyse büyükler şunu boş yere söylemediler: *Temiz kimselerin bedenleri de canları gibi tertemizdir.*

Onların sözleri, nefisleri ve biçimleri, tümüyle nişanı olmayan mutlak bir can kesilmiştir.

Onlara düşman olanların canlarıysa salt bedendir. Tavlada kırılmış taş gibi sadece isimden ibarettir.

O toprağa girdi de tamamen toprak oldu. Buysa tuzlaya düşüp tamamen arındı.

Bu, Muhammed'in kendisiyle tatlılık kazandığı, o tatlı söz yüzünden en güzel konuşan olduğu tuzdur.

Bu tuz, ondan miras kalmıştır; onun mirasçıları seninledir, onu ara.

[Mirasçılar] senin önünde oturmuşlar, senin önün nerede? Senin önündedir [onlar], önü düşünen can nerede?

Sen, kendinde ön, art olduğunu sanıyorsan, bedene bağlısın, candan yoksunsun.

Alt, üst, ön, art bedenin niteliğidir. Yönsüzlüklerse aydın canın ta kendisidir.

Sen dar görüşlüler gibi zanna düşmemek için, gözünü o tertemiz padişahın ışığıyla aç.

Sen madem ki böylesin, hep üzüntü ve sevinç içindesin. Ey yokluk! Yokluğa ön, art nerede?

Yağmurlu gündür, yürü geceye dek. Bu, [bildiğimiz] yağmur değil, Allah yağmurlarından.

Aişe'nin –Allah ondan razı olsun- Mustafa'dan –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- "Bugün yağmur yağdı, mezarlığa doğru gittiğin halde elbiselerin nasıl ıslak değil?" diye sormasının hikâyesi.

Mustafa bir gün, dostlarından birisinin cenazesi için mezarlığa gitti.

Onun mezarına toprak doldurdu; onun tohumunu toprak altında diriltti.

Şu ağaçlar, topraktaki insanlar gibidirler, ellerini topraktan çıkarmışlardır.

Halka doğru yüzlerce işaretler eder, kulak sahiplerine söz söylerler.

Yeşil dilleri, uzanan elleriyle, toprağın karnından sırlar anlatırlar.

Kazlar gibi başlarını suya daldırmışlar, karga gibiyken tavusa dönmüşler.

Kışın onları hapsettiyse de, Allah, o kargaları tavusa çevirdi.

Kışın onlara ölüm sunduysa da baharda diriltip yaprak verdi.

İnkârcılar: *"Bu zaten öteden beri böyledir; bunu ne diye kerem sahibi bir Allah'a nispet edelim?"* derler.

[Bu] onların körlüğüdür; Allah dostların gönüllerinde bağlar bahçeler yeşertmiştir.

Gönülde kokan her gül, küll'ün sırlarını anlatır.

Onların kokusu, inkârcıların [koku almaz] burnuna inat, perdeleri yırta yırta âlemin çevresine yayılır.

İnkarcılar, o gül kokusu karşısında bokböceğine dönerler; ya da davul sesine [dayanamayan] zayıf beyinlilere benzerler.

Kendilerini meşgul eder, dalar giderler; bu şimşek parıltısından gözlerini kaçırırlar.

Gözlerini kaçırırlar, ama orada göz yoktur. Göz diye bir sığınak görene derler.

Peygamber, mezarlıktan geri dönünce, Sıddîka'nın yanına gidip sırrını paylaştı.

Sıddîka'nın gözü onun yüzüne düşünce, yanına gidip elini üzerine koydu.

Sarığına, yüzüne, saçına, yakasına, göğsüne, koluna [dokundu].

Peygamber: *Böyle acele acele ne arıyorsun?* dedi. [Aişe]: *Bugün bulutluydu, yağmur yağdı,* dedi.

Arayış içinde elbiselerini yokluyorum, ama hayret, yağmurdan bir ıslaklık bulamıyorum.

[Peygamber]: *"Başına örtü olarak ne koydun?"* dedi. [Aişe]: *Senin ridânı başıma örtü ettim,* dedi.

[Peygamber]: *A iffetli [kadın], Allah o yüzden tertemiz gözüne gayp yağmurunu gösterdi,* dedi.

O yağmur, sizin şu bulutunuzdan değil; bir başka bulut, bir başka gökyüzü [daha] vardır.

Hakîm'in: "Can vilayetinde, dünya göğüne iş buyuran gökler vardır. / Ruh yolunda inişler çıkışlar vardır, yüce dağlar, denizler vardır" beyitlerinin yorumu.

Gaybın bir başka bulutu, bir başka yağmuru vardır. Bir başka göğü, bir başka güneşi vardır.

O, seçkinlerden başkasına görünmez. Geri kalanlar *"Yeni yaratıştan şüphededirler*[194]*"*

Yağmur vardır yetiştirmek için; yağmur vardır perişan etmek için.

Bahar yağmurunun yararı pek şaşırtıcıdır. Güz yağmuru bahçeye sıtma gibi gelir.

O bahar yağmuru, [bahçeyi] nazla yetiştirir, bu güz yağmuru bozar, sarartır.

İşte bunun gibi soğuğu, rüzgârı, güneşi [birbirinden] farklı bil de ipin ucunu bul.

Yine bunun gibi gaypta da yararda, kârda, kazançta ve aldanıp kaybedişte aynı çeşitlilik vardır.

Abdalın şu soluğu o bahardandır; canda ve gönülde o [soluktan] yeşillikler biter.

Bahar yağmurunun ağaca yaptığını, onların solukları talihlilere yapar.

Bir yerde kuru bir ağaç varsa, onun kusurunu cana can katan rüzgârdan bilme.

Rüzgâr, kendi işini yaptı, esti. Canı olan onu candan kabul etti.

"Baharın serinliğini ganimet bilin..." hadisinin anlamı hakkında.

Peygamber: *Dostlar, sakın bahar serinliğine karşı vücudunuzu örtmeyin,* dedi.

Çünkü o, baharın ağaçlara yaptığını yapar sizin canınıza.

Ama güz serinliğinden kaçıp sakının, çünkü bağa, asmalara yaptığını yapar size.

Rivayetçiler bunu zahirî [anlamına] yormuş, sadece bu suretle yetinmişlerdir.

O topluluğun candan haberleri yoktur; dağı görmüş, dağdaki madeni görmemişlerdir.

O hazan, Allah'a göre nefis ve hevâdır. Akılla cansa, tıpkı bahardır, ebedî kalıcılıktır.

Sende gizli bir cüzî akıl vardır [ama], sen dünyada olgun bir akıl sahibi ara.

Senin cüzî [aklın] onun küllî [aklıyla] küllî olur. Küllî akılsa nefsin üzerinde boyunduruk gibidir.

Öyleyse [hadisin anlamı] teville şöyle olur: Temiz soluklar, yaprağa ve asmaya hayat veren bahar gibidir.

Velilerin yumuşak ve sert sözlerine karşı vücudunu örtme, çünkü dininin dayanağıdır [o sözler].

Sıcak da söylese, soğuk da söylese hoşça kabul et de sıcaktan, soğuktan ve cehennemden kurtul.

[O sözlerin] soğuğu da sıcağı da hayatın ilkbahardır. Doğruluğun, kesin bilginin ve kulluğun özüdür.

Çünkü can bahçeleri o [sözlerle] diridir; gönül denizi bu mücevherlerle doludur.

Gönül bahçesinden bir çöp bile eksilecek olsa, akıllı kişinin gönlünde binlerce gam olur.

Sıddîka'nın –Allah ondan razı olsun- Mustafa'dan –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- "Bugünkü yağmurun sırrı neydi?" diye sorması.

Sıddîka: *"Ey varlığın özü! Bugünkü yağmurun hikmeti neydi?"* dedi.

Bu, rahmet yağmurlarından mıydı yoksa tehdit için, ulu Allah'ın adaleti için miydi?

Bu, baharların lütfundan mıydı, yoksa âfetlerle dolu güz [yağmurlarından] mı?

Peygamber: *Bu [yağmur], musibet yüzünden insan soyunun üzerine [çöken] kederi yatıştırmak içindir*, dedi.

İnsanoğlu o [keder] ateşi içinde kalakalsaydı, pek harap olur, eksikliğe uğrardı.

Bu dünya derhal viran olurdu; hırslar insanların [içinden] çıkar giderdi.

Ey can, bu dünyanın direği gaflettir. Akıllılık, bu dünya için âfettir.

Akıllılık, o dünyadandır; o galip gelirse bu dünya alçalır.

Akıllılık güneştir, hırssa buzdur. Akıllılık sudur, bu dünyaysa kirdir.

Bu dünyada hırs ve kıskançlık azmasın diye o dünyadan [bu dünyaya] azıcık bir sızıntı gelir.

Gayptan gelen sızıntı çoğalacak olursa, ne hüner kalır bu dünyada ne ayıp.

Bunun sınırı yok, başa doğru git; yine çalgıcı adamın hikâyesine dön.

Çenk çalan ihtiyar hikâyesinin geri kalanı ve sözün özünün anlatılması.

O, dünyayı neşeyle dolduran, sesiyle şaşılacak hayaller kurduran bir çalgıcıydı.

Ezgisiyle gönül kuşu uçar, sesiyle canın aklı hayran olurdu.

Zaman geçip de kocalınca, can doğanı âcizlikten sinek avlar oldu.

Sırtı, küp sırtı gibi kamburlaştı; gözünün üstünde kaşları [sarkıklıktan] eyer kuskununa döndü.

Cana can katan güzel sesi çirkinleşti, kimsenin yanında kıymeti harbisi kalmadı.

Zühre'nin bile kıskandığı o ses, bir kart eşek sesine döndü.

Zaten hangi hoş vardır ki nahoş olmamıştır? Ya da hangi tavan vardır ki [yıkılıp] yere serilmemiştir?

Soluklarının yansımasıyla sura üfürülen azizlerin göğüslerindeki seslere gelince, o başka.

Gönüller [onların] gönülleri yüzünden sarhoştur, bizim varlıklarımız [onların] yoklukları yüzünden var olmuştur.

Her düşüncenin ve sesin mıknatısı o [gönüldür]; ilhamın, vahyin, sırrın lezzeti o [gönüldür].

Çalgıcı iyice kocayıp zayıflayınca, kazançsızlıktan bir parça yufkaya muhtaç oldu.

Allahım! Bana çokça ömür ve süre verdin; çöp kadar değersiz bir kişiye lütuflarda bulundun, dedi.

Yetmiş yıl günah işledim; bir gün bile rızkımı benden kesmedin.

Bugün kazancım yok, senin konuğunum. Çengi senin için çalacağım, artık seninim.

Çengini alıp Allah'ı aramaya koyuldu; ah ede ede Medine Mezarlığına doğru gitti.

Allah'tan kiriş parası isteyeceğim. O kalpleri iyilikle kabul edicidir, dedi.

Epeyce çenk çalıp ağladı, başını [yere] koydu. Çengini yastık yaparak bir mezar üzerine yığıldı kaldı.

Üzerine uyku çöktü, can kuşu hapisten kurtuldu. Çalgıyı, çalgıcılığı bırakıp sıçradı.

Bedenden, dünya sıkıntısından azat oldu. Yalın bir âleme, can ovasına [ulaştı].

Canı, orada macerasını anlatıyordu: *Beni burada bıraksalardı,*

Canım şu bahçede, baharda [ne] hoş olurdu; şu ovanın, şu gaybî lale bahçesinin sarhoşu olurdu.

Kanatsız, ayaksız seferler eder; dişsiz, dudaksız şekerler yerdim.

Akıl zahmeti olmayan bir zikir ve fikirle, felek sakinleriyle şakalaşırdım.

Gözlerim kapalı halde bir âlem görür; elsiz avuçsuz güller, fesleğenler dererdim.

[Çalgıcı] bal denizine dalmış bir su kuşuydu; Eyyub'un içtiği, yıkandığı pınardı[195].

Eyyub, o [pınarın suyuyla] doğu ışığı gibi baştan ayağa bütün sıkıntılardan arınmıştı.

Mesnevi hacimce gökler kadar olsaydı bile, bunun yarım parçası dahi ona sığmazdı.

Oysa o çok geniş yerle gök, darlıktan gönlümü dilim dilim etti.

Bana bu rüyada görünen şu dünya, genişliği/açıklığıyla kolumu, kanadımı açtı.

Bu dünya ve onun yolu eğer meydanda olsaydı, [yine de] pek az kişi orada bir an için bulunabilirdi.

Hayır, tamah etme, madem diken çıktı ayağından yürü git, diye emir geliyordu.

Onun canıysa orada, O'nun rahmet ve ihsan meydanında oyalanmaktaydı.

Gizli bir sesin rüyada Ömer'e –Allah ondan razı olsun- "Beytülmal'den şu kadar altını mezarlıkta uyuyan o adama ver" demesi.

O sırada Allah Ömer'e kendisini uykudan alamayacağı bir uyku verdi.

Bu olağan bir şey değil, bu gayptan geldi, maksatsız değildir diye hayrete düştü.

Başını koyup uykuya daldı, bir rüya gördü. Allah'tan bir ses geldi, canı işitti onu.

Bu, her sesin, her nağmenin aslı olan sestir. Ses ancak odur, geri kalanı yankıdır.

Türk, Kürt, Farsça konuşan, Arap, kulaksız, dudaksız anlamışlardır o sesi.

Türk, Tacik, zenci bir yana, tahtalar, taşlar anlamıştır o sesi.

Her an O'ndan [Ben sizin Rabbiniz] "Değil miyim[196]" sesi gelir de cevherler ve arazlar [o sesle] var olurlar.

Bunlardan "Evet" [cevabı] gelmezse de yokluktan [varlığa] gelmeleri, "Evet" demeleridir.

Taşın, tahtanın anlayışı hakkında söylediğimi açıklayan bir hikâyeyi güzelce [dinleyip] anla.

Cemaat kalabalıklaştığından "Vaaz sırasında biz senin kutlu yüzünü göremiyoruz" diye Peygamber –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- için bir minber yapıldığında Hannâne direğinin inlemesi, Resul'ün ve sahabenin o iniltiyi duyması, Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- direkle açıkça soru cevapta bulunması.

Hannâne direği, akıl sahipleri gibi Peygamber'in ayrılığı yüzünden inliyordu.

Peygamber: *Ey direk, ne istiyorsun?* dedi. [O da]: *Ayrılığından canım kan kesildi,* dedi

Dayanağın bendim, şimdi beni bıraktın da minberi kendine dayanak yaptın.

[Peygamber]: *Dilersen seni bir hurma ağacı yapsınlar da doğulular ve batılılar senin meyveni devşirsinler,* dedi.

Ya da Allah, seni öteki dünyada bir servi yapsın da sonsuza dek taptaze kal.

[Hannâne]: *Bekâsı sürekli olanı isterim,* dedi. A gafil, dinle de bir kütükten aşağı kalma.

[Peygamber] kıyamet günü insanlar gibi yeniden dirilmesi için o direği yere gömdü.

Böylece bil ki Allah, kimi [kendisine] çağırdıysa, bütün dünya meşgalesinden işsiz güçsüz kalır o.

Kimin işi gücü Allah'tan olursa, orada huzura yol bulur da işten güçtün sıyrılır.

[Allah] sırlarından nasibi olmayan kimse, cansızın inlemesini nasıl tasdik eder?

Kendisine nifak ehli demesinler diye, uygun düşsün diye evet der, ama yürekten değil.

[Cansızlar] "Ol" emrine vakıf olmasalardı, bu söz dünyada reddedilirdi.

Yüz binlerce taklit ve istidlal ehlini, bir yarım vehim şüpheye düşürür.

Çünkü onların taklitleri, istidlalleri, bütün kolları, kanatları zanla ayaktadır.

O aşağılık Şeytan, bir şüphe doğurur da bu körlerin hepsi birden tepetaklak düşerler.

İstidlalcilerin[197] ayakları tahtadandır. Tahta ayaksa pek dayanıksızdır.

Kararlılığıyla dağı bile şaşkına çeviren görüş sahibi zamanın kutbuysa bundan müstesnadır.

Körün ayağı, tepetaklak taşlara düşmesin diye asâdır asâ.

Orduyu zafere götüren, din ehlinin süvarisi kimdir? Görüş sultanı.

Körler yolu asâ ile görmüşlerse de, aydın halka sığınarak görmüşlerdir.

Görenlerle padişahlar olmasaydı, dünyada bütün körler ölürlerdi.

Körlerin elinden ne ekmek gelir ne biçmek, ne imar etmek gelir, ne ticaret ne kazanç.

[Allah] size acıyıp kerem etmeseydi, istidlal sopanız kırılıverirdi.

Bu sopa nedir? Kıyaslar ve deliller. O sopayı kim verdi onlara? [Her şeyi] gören yüce Allah.

Madem ki sopa, savaş ve dövüş aletidir, a kör, o sopayı un ufak edip kır.

O size sopa verdi de meydana çıktınız. [Sonra da] öfkeyle o sopayı yine ona vurdunuz.

Ey körler topluluğu! Ne istesiniz? Aranıza bir gözü gören alın.

Sana sopa verenin eteğine yapış. Bir bak, Âdem isyan yüzünden neler gördü?

Musa'nın ve Ahmed'in mucizesine bir bak. Sopa nasıl yılan oldu, direk nasıl haberdar oldu?

Sopadan yılan [oldu], direkten inilti [duyuldu], din için [günde] beş kere saltanat davulu çalarlar.

Yoksa bu tat akıl alır bir şey olsaydı, bunca mucizeye hacet olur muydu?

Akıl, akla uygun olan her şeyi, mucizesiz, gelgitsiz kabul eder.

Sen bu bâkir, akıl almaz yolu gör; onun her talihlinin gönlünde makbul olduğunu gör.

Şeytanlar ve canavarlar, insan korkusundan ve kıskançlıklarından nasıl ürküp adalara kaçarlarsa,

İnkârcılar da peygamberlerin mucizelerinin korkusuyla başlarını otların altına sokmuşlardır.

Böylece Müslümanlık hükmü altında, [ama] kim olduklarını bilme diye kandırarak yaşamışlardır.

Tıpkı sahte paraya gümüş sürüp üstüne padişahın adını [kazıyan] kalpazanlar gibi.

Sözlerinin dışyüzü tevhit ve şeriat, içyüzüyse ekmekteki delice tohumu gibidir.

Filozofun konuşup ses çıkarmaya cesareti yoktur; konuşursa Allah'ın dini onu perişan eder.

Onun eli, ayağı cansızdır. Canı ne derse bu ikisi onun buyruğundadır.

Dilleriyle bühtan etseler de elleri ayakları tanıklık eder[198].

Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- mucize göstermesi, taş parçalarının Ebu Cehil'in –ona lanet olsun- elinde dile gelmesi ve taş parçalarının Muhammed'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- onun risaletinin hak oluşuna tanıklık etmesi.

Ebu Cehil'in elinde taş parçaları vardı. *Ey Ahmed, bu nedir, çabuk söyle*, dedi.

Madem ki göklerin sırrından haberdarsın; peygambersen avucumda sakladığım nedir?

[Peygamber]: *Nasıl istersin? Onların ne olduğunu ben mi söyleyeyim, yoksa onlar mı bizim doğru ve hak olduğumuzu söylesin?* dedi.

Ebu Cehil: *Bu ikincisi pek nâdirdir* deyince [Peygamber]: *Evet, Allah bundan daha fazlasına da kâdirdir*, dedi.

Avucunun içindeki her taş parçası hemencecik şahadet getirmeye başladı.

[Taşlar]: *İlâh yoktur*, dedi; *Ancak Allah vardır*, dedi. *Muhammed, Allah elçisidir* incisini deldi.

Ebu Cehil, taşlardan bunu işitince, öfkeyle o taşları yere çaldı.

Çalgıcı hikâyesinin geri kalanı ve Müminlerin emiri Ömer'in –Allah ondan razı olsun- gizli sesin seslendiği haberi ona ulaştırması.

Geri dön de çalgıcının haline kulak ver. Çalgıcı beklemekten acze düşünce,

Ömer'e ses geldi: *Ey Ömer! Kulumuzu ihtiyaçtan kurtar,*

Seçkin ve saygın bir kulumuz var. Mezarlığa kadar bir zahmet gidiver.

Ey Ömer! Kalk, halkın beytülmalinden yedi yüz dinarı tastamam avucuna koy.

[Parayı] onun yanına götürüp: "Ey bizim seçkin kişimiz, bu kadarcığı al da bizi mazur gör.

Bu kadarcık [para] kiriş parasıdır; harca, harcayınca buraya gel" [de].

Sonra Ömer, o sesin heybetinden sıçradı, bu hizmet için belini bağladı.

Ömer, mezarlığa doğru yöneldi. Koltuğunda kese, koşarak [çalgıcıyı] aramaya başladı.

Mezarlığın etrafında epey bir koşuşturdu; orada o ihtiyardan başka kimseyi göremedi.

Bu değildir deyip bir kez daha koştu. Yorgun düştü, o ihtiyardan başkasını göremedi.

Allah bana, temiz, layık ve kutlu bir kulumuz var buyurdu, dedi.

Yaşlı bir çalgıcı, nasıl Allah seçkinlerinden olur? Ne güzelsin ey gizli sır, ne güzel.

Av aslanının çölün çevresinde dönüp dolaştığı gibi bir kere daha mezarlığın çevresini dolaştı.

[Orada] ihtiyardan başka kimsenin olmadığına iyice inanınca: *Karanlığın bağrında nice aydın gönüller vardır*, dedi.

Gelip yüz edep içinde oraya oturdu. Ömer'in aksıracağı tuttu, ihtiyar sıçradı.

Ömer'i görünce hayretler içinde kaldı. Gitmeye kalkıştı, titremeye başladı.

İçinden: *Allahım! Elaman senden. Muhtesip, çalgıcı bir ihtiyarcağıza çattı*, dedi.

[Ömer] o ihtiyarın yüzüne bakıp onu utanmış ve yüzü sararmış halde görünce:

Benden korkma, çekinme; çünkü Allah'tan muştular getirdim, dedi.

Allah, senin huylarını o kadar övdü ki Ömer'i, senin yüzüne âşık etti.

Otur önüme, uzak durma da kulağına ikbal sırlarını söyleyeyim.

Allah sana selâm söylüyor; sonsuz sıkıntılar ve kederler yüzünden nasılsın diye soruyor.

İşte, şu birkaç değersiz sikke kiriş parası; bunu harca, yine buraya gel.

İhtiyar, bunu işitince titremeye başladı. Ellerini ısırıyor, çırpınıyordu.

Ey eşsiz Allah! Yeter, zavallı ihtiyar utancından eridi, diye bağırıyordu.

Epeyce ağlayıp derdi hadden aşınca, çengi yere çalıp un ufak etti.

Ey Allah ile aramda perde olan, ey yolumu ana yoldan vurup [saptıran!] dedi.

Ey yetmiş yıldır kanımı içen, ey olgunluk [sahibine] karşı yüzümü kara çıkaran!

Ey ihsan edici, vefalı Allahım! Cefa içinde geçen ömrüme sen acı.

Allah [bana öyle] bir ömür verdi ki dünyada onun bir gününe bile kimse kıymet biçemez.

Ömrümü, her solukta tiz ve pes [perdelerine] üfleyerek harcadım.

Ah! Irak perdesini ve makamını anıp durmaktan, ayrılığın acı zamanı hatırımdan çıktı.

Eyvahlar olsun! Onun incelen zir perdesinin letafeti yüzünden gönlümün ekini kurudu, gönlüm öldü.

Eyvahlar olsun! Şu yirmi dört [perdenin] sesiyle kervan geçip gitti, gün akşam oldu.

Ey Allahım! Feryat, bu feryat edenden! Kimseden değil, bu yardım dilenenden yardım istiyorum.

Kimseden medet bulamam, bana ancak benden yakın olandan medet var.

Çünkü şu benlik bana her an ondan gelir. Bu [benlik], benden eksilip azalınca ancak onu görürüm.

Hani, birisi sana altın saysa, kendine değil de ona doğru bakarsın ya, onun gibi.

Ömer'in –Allah ondan razı olsun- onun bakışını; varlık [âlemi] olan ağlayıştan dalıp gidiş [âlemine] çevirmesi.

Bunun üzerine Ömer ona: *Senin şu ağlayıp inlemen, aklı başında oluşunun eseridir,* dedi.

Yok olanın yolu, bir başka yoldur; çünkü aklı başında olmak da bir başka günahtır.

Aklı başında oluş, geçmişi anmaktandır. Geçmişin de Allah [ile aranda] perdedir, geleceğin de.

İkisini de ateşe ver, ne zamana dek bu ikisi yüzünden ney gibi boğumla dolu olacaksın?

Neyde boğum olduğu sürece sırdaş değildir; o dudağın, o ezginin mahremi değildir.

Tavaf ediyorsun, ama ridâ içinde tavaf etmedesin. Eve ulaştın ama hâlâ kendindesin.

Ey haberleri haber verenden habersiz olan, tövben günahından da beter.

Ey geçmiş hallerinden tövbe peşinde olan, bu tövbeden ne zaman tövbe edeceksin söyle.

Bazen ince ezgileri kıble ediniyorsun, bazen de ağlayıp inlemeyi öpüyorsun.

Faruk, sırlara ayna olunca, ihtiyarın canı içinde uyandı.

Can gibi, ağlayışsız gülüşsüz hale geldi; canı gitti, başka bir canla dirildi.

O anda içine bir hayret düştü de yerin göğün dışına çıktı.

Arayışların ötesinde bir arayışa [girdi]; [bu hali] ben bilmiyorum, biliyorsan sen söyle.

Halden ve sözden öte, bir hâle ve söze erişti; celâl sahibi Allah'ın cemaline daldı.

Kurtuluşu olmayan bir dalış ama; ya da denizden başka kimsenin onu tanıyamayacağı [bir dalış].

İstek üstüne istek olmasa, cüzî akıl, küll'den söz edemez.

İstek üstüne istek geldiği içindir ki o denizin dalgaları buraya kadar ulaşıyor.

İhtiyarın halinin hikâyesi buraya varınca, ihtiyar da hali de yüzünü perde ardına çekti.

İhtiyar, eteğini dedikodudan silkti; bizim ağzımızda da yarım bir söz kaldı.

Bu zevki ve eğlenceyi hazırlamak uğrunda yüz binlerce can verip kaybetmeye değer.

Can ormanında avlanmak için doğan ol; dünyanın güneşi gibi canınla oyna.

Yüce güneş can saçmadadır; her an boşaldıkça [ışıkla] doldururlar onu.

Ey manevî güneş! Can saç da eski dünyaya bir yenilik göster.

Can ve ruh insanın bedenine gayptan akar su gibi erişmektedir.

Her gün her çarşı pazar başında: "Allahım! İnfak edenlere bir vâris ver. Allahım! Her cimriye de yokluk ver[199]" diye seslenen iki meleğin duasının yorumu ve o infak edenin Hak yolunun mücahidi olduğunun, hevâ ve heves yolunda bir müsrif olmadığının anlatılması.

Peygamber: *İki melek öğüt vermek için sürekli olarak bir güzel seslenirler*, dedi.

Ey Allahım! İnfak edenleri doyur, her dirhemlerine karşılık yüz bin ver.

Ey Allahım! Sen dünyada cimrilere zarar üstüne zarardan başka bir şey verme.

[Ama] nice cimrilik var ki infaktan daha iyidir; Allah'ın malını Allah'ın emri olmadıkça verme.

Böylece karşılığında sınırsız hazineler bulasın da kâfirler güruhundan olmayasın.

[Kâfirler] kılıçları Mustafa'ya galebe çalsın diye develer kurban edenlerdi.

Allah'ın emrini, O'na ulaşmış birisinden sorup araştır. Her gönül, Allah'ın emrini anlayamaz.

Hani âsi bir kölenin, adalet ediyorum diye padişahın malını ona âsi gelenlere saçıp dağıtması gibi.

Kur'ân'da gaflet ehli *"Onların bütün infakları boşunadır[200]"* diye korkutulur.

Şu âsinin adaleti ve bağışı, onu padişahın katından daha çok uzaklaştırıp yüzünü kara eder.

Mekke önderlerinin de Peygamber ile savaşırken kurban [kesmeleri], [Allah tarafından] kabul edilir umuduylaydı.

İşte bundan dolayı mümin namazda korkusundan *"Doğru yola hidayet et[201]"* der.

O dirhem veriş cömert kişiye yaraşır. Can vermekse esasen aşığın cömertliğidir.

Allah uğruna ekmek verirsen, sana da ekmek verirler; Allah uğruna can verirsen sana da can verirler.

Şu çınarın yaprakları dökülse Allah ona yapraksızlık azığı bağışlar.

Cömertlikten elinde mal kalmazsa Allah'ın ihsanı seni nasıl ayaklar altında bırakır?

Ekin ekenin ambarı boşalır ama onun iyiliği tarlada ortaya çıkar.

Ama ambarda bırakıp yığanınkini olayların bitleri ve fareleri bir güzel yerler.

Bu dünya yoktur [aradığını] varda ara. Şeklin, suretin sıfırdır, [istediğini] anlamda ara.

Şu acı ve tuzlu canı kılıcın önüne koy da tatlı deniz gibi olan canı al.

Bu eşikten gidemiyorsan, bari benden şu hikâyeyi dinle.

Kendi zamanında keremde Hâtem-i Tâi'yi geçen ve eşi benzeri olmayan halifenin hikâyesi.

Eski zamanlarda, Hâtem'i kendi cömertliğine kul köle etmiş bir halife vardı.

İkram ve bağış bayrağını yüceltmiş, dünyadan yoksulluğu ve ihtiyacı kaldırmıştı.

Deniz ve inci, onun bağışıyla halis hale gelmiş; vericiliği Kaf'tan Kaf'a ulaşmıştı.

Şu toprak dünyasında bulut ve yağmurdu; çokça verici Allah'ın affına mazhardı.

Bağışından deniz ve maden sarsılmada; cömertliğine doğru katar katar [halk gelmedeydi.]

Kapısı eşiği, hacetler kıblesiydi. Cömertlikte ünü dünyayı tutmuştu.

Onun cömertliğinden ve kereminden Acem de Rum da Türk de Arap da hayrette kalmıştı.

Hayat suyuydu, kerem deniziydi; Hem Arap dirilmişti onunla hem Acem.

Yoksul bir bedevinin hikâyesi, darlık ve yoksulluk nedeniyle karısıyla onun macerası.

Bir gece bir bedevi kadını, lafı sözü hadden aşırarak kocasına dedi ki:

Bütün bu yoksulluğu ve sıkıntıyı biz çekiyoruz. Cümle âlem rahat içinde, bir biz rahat değiliz.

Ekmeğimiz yok, katığımız kederle kıskançlık. Testimiz yok, suyumuz gözümüzün yaşı.

Gündüzün elbisemiz güneşin aydınlığı[202]*; geceleyin döşeğimiz yorganımız ay ışığı.*

[Açlıktan] ay değirmisini ekmek somunu sanıp elimizi göğe uzatmışız.

Yoksullar bile utanmada bizim yoksulluğumuzdan; gece gündüz rızık düşünmemizden [utanmadalar].

Sâmiri'nin[203] *insanlardan kaçtığı gibi akraba da yabancı da kaçmada bizden.*

Birisinden bir avuç mercimek istesem bana: "Sus, geber, [Allah'ın] belâsı" diyor.

Arab'ın övüncü savaş ve ihsandır. Sense Araplar içinde yazıdaki yanlış gibisin.

Hangi savaş? Biz zaten savaşsız ölmüşüz; yoksulluk kılıcıyla başsız kalmışız.

Hangi ihsan? Biz dilencilik etrafında ağ örmedeyiz; havada uçan sineğin damarından kan almadayız.

Hele bir misafir gelsin, geceleyın uyuyunca elbisesini soymazsam ben de ne olayım.

İhtiyaç sahibi müritlerin sahtekâr iddiacılara kanmaları, onları şeyh, büyük adam ve ermiş sanmaları, sahteyi gerçeğinden, aslı olanı asılsız olandan ayırt edememeleri.

Bunun içindir ki bilginler hikmetle: *"İhsan edicilere konuk olmak gerek"* dediler.

[Oysa] sen, alçaklığından sende olanı bile senden alan birinin müridi ve konuğusun.

Kendisi üstün değilken seni nasıl üstün kılacak olacak? Sana ışık vermek nerede, iyice karartacak.

Onda ışık yokken, başkaları ona yakın olup nasıl ışık alacaklar?

Göz ilacı hazırlayan kör gibi hani. Yeşim taşından başka ne çeker ki gözlere o?

Yoksullukta ve sıkıntıda bizim durumumuz da böyledir işte. Hiçbir misafir bize aldanıp da [gelmesin].

On yıllık kıtlığı canlı olarak görmedinse, gözlerini aç da bize bak.

Görünüşümüz iddiacıların içi gibi, gönlü kapkara, diliyse parıl parıl.

Onda Allah'tan ne bir koku var, ne bir eser. [Ama] iddiası Şit'ten de fazla Âdem'den de.

Şeytan bile ona kendi suretini göstermez. O ise habire *"Biz abdaldan da üstünüz"* der.

Kendisini adam sansınlar diye dervişlerin nice sözünü çalmıştır.

Sözde Bayezid'e kusur bulur; [oysa] Yezid [bile] onun içyüzünden utanır.

Gökyüzünün ekmeğinden, sofrasından nasipsizdir. Allah onun önüne bir kemik bile atmamıştır.

O ise: *Sofra kurdum, Allah'ın nâibiyim, halife oğluyum,* diye seslenir.

Haydi, ey [mihnet] içinde kıvranan saf kalpliler, [gelin de] doyuncaya dek soframdan 'hiç' yiyin.

İnsanlar yıllar yılı yarın vaadiyle o [sofranın] etrafına toplanırlar da o yarın gelmez.

İnsanoğlunun sırrının az çok ortaya çıkması için uzun zaman gerek.

Beden duvarının altında hazine mi var, yoksa yılan mı, karınca mı, ejderha mı? [Sonra ortaya çıkar.]

O yalancı [şeyhin] hiçbir şey olmadığı meydana çıktığında, tâlibin ömrü geçmiş olur, [artık] anlasa ne yararı var?

Bir müridin, sahtekâr bir iddiacıya "O adamdır" diye sadakatle bağlanmasının, bu inançla şeyhinin rüyasında bile göremeyeceği bir makama ulaşmasının, suyun ve ateşin ona zarar vermeyip şeyhine vermesinin nadir olduğunun, ama pek nadir olduğunun anlatılması hakkında.

Ancak o yalanın, [inancındaki] parlaklıktan dolayı nadir de olsa tâlibe yararlı olması vâkidir.

Can sandığı [şeyh aslında] ceset çıktığı halde, o kendi iyi niyeti yüzünden [öyle] bir makama erişir ki

Geçenin ortasında kıble aramaya benzer. Kıble bulunmasa da onun o namazı geçerlidir.

İddiacının can kıtlığı gizlilik içindedir. Ama bizdeki ekmek kıtlığı ortada.

Bunu ne diye o iddiacı [şeyh] gibi gizleyelim? Neden sahte bir şeref uğruna can çekişelim?

Bedevinin karısına sabretmeyi buyurması, sabrın ve yoksulluğun erdemini anlatması.

Kocası: *Ne zamana kadar gelir ve ürün peşinde olacaksın; zaten ne kaldı ömrümüzden, çoğu geçti gitti,* dedi.

Akıllı kişi, aza çoğa bakmaz; çünkü ikisi de sel gibi geçer.

Sel ister berrak olsun ister bulanık, madem kalıcı değil, söz etme ondan.

Şu dünyada binlerce canlı, alt üst olmadan, hoşça yaşayıp gitmede.

Üveyik kuşu, daha geceki azığı hazır değilken ağaçta Allah'a şükreder.

Bülbül: Ey duaya icabet eden! Rızık güvencimiz sanadır diye Allah'a hamdeder.

Doğan, padişahın elini muştu edinmiş, bütün murdarlardan ümidini kesmiştir.

Bunun gibi sivrisinekten tut da file kadar [bütün canlılar] Allah'ın ailesidir; Allah ne güzel aile reisidir[204].

Yüreklerdeki bütün bu kederler, var yok [derdimizin] tozu dumanı, fırtınası yüzündendir.

Şu kökümüzü söken kederler, orağa benzer bizim için. Bu şöyle oldu, o böyle oldu [demeler de] kuruntularımızdır.

Bil ki her sıkıntı ölümden bir parçadır. Çaresi varsa, ölümün bir parçasını kendinden kov.

Madem ölümün bir parçasından bile kaçamıyorsun, bil ki hepsini başından aşağı dökecekler.

Ölümün bir parçası sana tatlı geliyorsa, bil ki Allah tümünü tatlılaştırır sana.

Dertler, ölümün elçisi olarak gelirler. Onun elçisinden yüz çevirme a fodul.

Tatlı yaşayan, acı ölür. Bedenine tapan canını kurtaramaz.

Koyunları çayırdan sürerler de hangisi daha besiliyse onu keserler.

Gece geçti, sabah oldu ey azizim! Bu altın masalını daha ne kadar baştan alıp duracaksın?

Gençken daha kanaatkârdın; [şimdi] altın ister oldun, [oysa] önceden kendin altındın.

Meyve dolu bir asmaydın, nasıl kesada uğradın; tam ergin meyve olacakken nasıl bozuldun?

Meyven daha da tatlı olmalı; ip eğirenler gibi gerisin geriye gitmemelisin.

Bizim eşimizsin, işlerin güzelce yürümesi için eşler aynı huydan olmalıdır.

Eşlerin birbirine benzemesi gerek. Ayakkabının, çizmenin iki çiftine bir bak.

İki ayakkabıdan birisi ayağa dar gelirse, iki çifti de senin bir işine yaramaz.

Kapı kanadının biri küçük, öteki büyük [olur mu?]. Ormandaki aslana kurdun eş olduğunu gördün mü hiç?

Biri boş, öteki dopdolu bir çift çuval deve üstünde denk durmaz.

Ben kanaat yolunda sağlam bir gönülle ilerliyorum da sen ne demeye kınama yolunu tutuyorsun?

Kanaatkâr adam içtenlikle, içi yanarak sabaha dek karısına bu soydan sözler söyledi.

Kadının kocasına: "Kendi haddini, makamını aşan sözler söyleme. Niye yapmadıklarınızı söylüyorsunuz. Bu sözler doğru olsa bile bu tevekkül makamı sana uygun değildir. Makamından, yapıp ettiğinden öte sözler etmen zararlıdır. Allah katında nefret edileni yapanlardan olursun[205]" diye öğüt vermesi.

Kadın ona: *"Ey namusu töre edinen! Afsununa bundan daha fazla kanmayacağım"* diye bağırdı.

Bu iddia ve davet saçmalıklarından söz etme. Var git, kibirden, gururdan dem vurma.

Bu gösterişli laflar, iş güçler nereye dek? Haline vaktine bir bak da utan.

Kibir çirkindir, hele dilencilerinki daha da çirkin. Soğuk ve karlı günde bir de elbise ıslak olursa [vay ona].

A evi örümcek ağına benzeyen! Niceye dek bu iddia, laf söz, eda, çalım?

Sen kanaatle ne zaman canını nurlandırdın? Senin kanaatten öğrendiğin bir addan ibaret ancak.

Peygamber: "Kanaat nedir? Hazinedir[206]" dedi. Sen daha hazineyle sıkıntıyı ayırt edemiyorsun.

Bu kanaat, süregiden bir hazineden başka bir şey değildir. A ruha elem keder veren konuşup durma.

Git, bana eşim deme, yan çizip durma; ben insafın eşiyim, hilenin düzenin değil.

Sen havada sineğin damarından kan alırken, nasıl padişahla, beyle aşık atarsın?

Bir kemik için köpeklerle dalaşmaktasın; içi boş ney gibi inlemektesin.

Bana öyle aşağılayıp ters ters bakma da damarlarının içinde olup biteni söylemeyeyim.

Kendi aklını benimkinden üstün gördün; peki ya ben kıt akıllıyı nasıl gördün?

Gafil kurt gibi üstümüze atılma; senin aklının utancındansa, akılsızlık daha iyi.

Değil mi ki aklın, insanlara ayak bağıdır; akıl değildir o, [olsa olsa] yılandır, akreptir.

Senin zulmünün, hilenin düşmanı Allah olsun; erdemin de aklın da eksik olsun bizden.

Hayret, hem yılansın sen, hem afsuncu; Ey Arab'ın utancı! Yılan da yılan avcısı da sensin.

Karga kendi çirkinliğini bir bilseydi, derdinden kederinden kar gibi erirdi.

Afsuncu adam, düşman gibi yılana afsun okur, yılan da ona afsun olur.

Yılanın afsunu, ona tuzak kesilmeseydi, hiç yılanın afsununa av olur muydu?

Afsuncu adam, kazanıp elde etme hırsından, o anda yılanın afsununu anlayamaz.

Yılan: "Ey afsuncu! Hele hele, kendine gel. Kendi [afsununu] gördün, bir de benim afsunumu gör" der,

Sen beni rezil rüsva etmek için Allah'ın adıyla kandırdın.

Beni Allah'ın adı bağladı, senin görüşün değil. Allah'ın adını tuzak yaptın ya yazıklar olsun sana.

Allah'ın adı alır senden benim hakkımı; ben canımı, bedenimi Allah'ın adına ismarladım.

[Allah] ya benim sokmamla koparır senin can damarını; ya da benim gibi senide zindana düşürür.

Kadın, genç kocasına bu türden sert sözlerle bir tomar dolusu laf etti.

Adamın kadına: "Yoksullara aşağılayarak bakma, Allah'ın işine olgunluk zanniyla bak, kendi azıksızlığının zannına ve hayaline uyarak yoksulluğu ve yoksulları yerme" diye öğüt vermesi.

[Bedevi]: *A kadın! Sen kadın mısın, yoksa hüzünler atası mı? Yoksulluk övünç oldu bana, başıma kakıp durma,* dedi.

Mal ve altın, başta külah gibidir. Kendisine külahtan sığınak yapan keldir ancak.

Kıvırcık, alımlı saçları olanın, külahı giderse bu daha hoş gelir ona.

Allah adamı, göze benzer. Gözün, açık olması kapalı olmasından daha iyidir.

Köle satıcısı, satarken kölenin üzerindeki kusur örten elbiseyi soyar.

Bir kusuru olsa hiç soyar mı onu? Aksine, bir hileyle elbise içinde sunar.

Bu [köle] iyiden kötüden utanır. Soyunmak yüzünden ürküp kaçar senden der.

Zengin, kulağına kadar ayıp içine batmıştır. [Ama] zenginin malı vardır ve malı ayıbını örter.

Tamahkar, tamahı yüzünden onun ayıbını görmez. Tamahlar, gönüllerin toplantı yeridir.

Yoksul, madendeki altın gibi sözler etse, [yine de] onun malı dükkana yol bulmaz.

Yoksulluk, senin anlayışının ötesinde bir iştir; yoksulluğa ters ters bakma öyle.

Çünkü yoksulların, maldan mülkten öte, ululuk sahibi [Allah'tan gelen] büyük bir rızıkları vardır.

Yüce Allah âdildir; âdiller, nasıl olur da âşıklara zulmederler?

Birisine nimetler, mallar verip ötekini ateşin başına dikerler mi?

Allah'a, her iki cihanı yaratana böyle bir zanda bulunanı ateşler yaksın.

"Yoksulluk övüncümdür[207]" [sözü], boş ve mecazi midir? Hayır [onda] binlerce yücelik ve naz gizlidir.

Gazabından bana lakaplar taktın; ben sevgili elde ediciyken sen beni yılan yakalayıcısı diye adlandırdın.

Tutsam bile, başı ezilmekten zarar görmesin diye dişini sökerim yılanın.

Çünkü o diş, onun canının düşmanıdır; ben, bu bilgiyle düşmanı bile dost ederim.

Ben tamah yüzünden asla afsun okumam. [Çünkü] ben bu tamahı alaşağı etmişim.

Allah korusun. Halktan yana bir tamahım yok benim. Benim gönlümde kanaatten bir âlem var.

Armut ağacının üstünden böyle görüyorsun sen. Oradan aşağı in de sende o kuşku kalmasın.

[Etrafında] dönersen, senin de başın döner. Evi döner görürsün, [aslında dönen] sensin.

"Herkesin hareketi, kendisinin bulunduğu yere göredir. Bu yüzden herkesi kendi varlık çemberinden görür. Mavi cam, güneşi mavi gösterir; kırmızı da kırmızı gösterir. Camlar renklerden kurtulursa beyaz olur ve bütün öteki camlardan daha doğru söyler, önder olur" [sözünün] açıklaması hakkında.

Ebu Cehil, Ahmed'i görüp: *Haşimoğullarından çirkin bir suret belirdi*, dedi.

Ahmet ona: *Doğrusun, haddini aştınsa da doğru söyledin*, dedi.

Sıddık onu görüp: *Ey güneş! Ne doğudansın, ne batıdan. Bir güzel ışık saç*, dedi.

Ahmet: *Doğru dedin, ey aziz; ey değersiz dünyadan kurtulmuş olan*, dedi.

Orada bulunanlar: *"Ey halkın ulusu! [Birbirine] aykırı konuşan iki [kişiye] de doğru söylüyorsun dedin, neden?"* dediler.

[Peygamber]: *Ben [Allah] eliyle cilalanmış bir aynayım. Türk ve Hindu[208] bende [kendilerinde] olanı görürler*, dedi.

[Adam]: *Ey Kadın! Eğer beni tamahkar görüyorsan, bu kadınca arayışın ötesine geç*, [dedi].

[Kanaat hakkında söylediklerim] tamaha benzer, [ama aslında] rahmettir. O nimetin bulunduğu yerde tamah ne arar?

Sen de bir iki gün olsun yoksulluğu sına da, yoksulluktaki iki kat zenginliği gör.

Yoksulluğa katlan, bu bezginliği bırak. Çünkü ululuk sahibi [Allah'ın] izzeti yoksulluktadır.

Sirke satma da kanaatle bal denizine batmış binlerce can gör.

Gülbeşekerle yoğrulmuş gül gibi [olduğu halde] acı çeken yüz binlerce canı gör.

Yazık! Sende [o anlayış] kabiliyeti olsaydı da, canımdan, gönlün şerhi ortaya çıksaydı.

Bu söz, can memesinde süttür. Emen olmayınca güzelce akmıyor.

Dinleyen, [dinlemeye] teşne ve istekli olursa, vaaz eden ölü bile olsa söyleyici hale gelir.

Dinleyen, yeni gelmiş, bıkıp usanmamış olursa; dilsiz bile söz söylemekte yüz dilli kesilir.
Kapımdan içeri namahrem girince, harem halkı perde ardına gizlenir.
Yok, zararı olmayan, mahrem birisi gelirse, o örtünenler yüz örtülerini açarlar.
Her neyi, alımlı, hoş ve güzel yaparlarsa, gören göz için yaparlar.
Çengin tiz ve pes ezgileri, duygusuz, sağır kulak için [çalınır mı] hiç?
Allah, miski boşuna hoş kokulu yapmadı. Duyu için yarattı, koku almayan için yaratmadı.
Allah, yeri ve göğü yaratmış, aralarında nice ışık ve ateş yüceltmiştir.
Şu yeryüzünü, yerdekiler için [yaratmış]; göğü de göktekilere mesken kılmıştır.
Aşağılık adam, yükseğin düşmanıdır. Her mekânın müşterisi bellidir.
Ey örtülü kadın! Seni hiç kalkıp kör için süslendin mi?
Dünyayı en değerli incilerle doldursam, nasibin yoksa ben ne yapayım?
Ey Kadın! Kavgayı, yol kesiciliği bırak. [Bunu] bırakmıyorsan [bari] beni bırak.
İyiyle kötüyle kavgada ne işim var benim? Şu gönlüm barışlardan bile ürkmede benim.
Sustun sustun, yoksa öyle bir iş ederim ki hemen şimdi evi barkı terk eder giderim.

Kadının kocasına uyması ve sözünden dolayı istiğfar etmesi.

Kadın onu öfkeli ve serkeş görünce ağlamaya başladı. Zaten ağlamak, kadının tuzağıdır.

[Kadın]: *Senden böylesini umar mıydım ben? Senden başka umudum vardı,* dedi.
Kadın yokluk yolundan girip: *Ben sizin hanımınız değil, toprağınızım,* dedi.
Bedenim, canım, neyim varsa senindir. Hüküm de ferman da bütünüyle senindir.
Yoksulluktan gönlüm sabırdan ayrıldıysa, kendim için değil, senin içindir.
Sen benim dertlerimin devasıydın; ben senin yok yoksul olmanı istemiyorum.
Canına yemin olsun, kendim için değil bu. Bu ağlayıp inleyişim senin için.
Benim varlığım, vallahi senin varlığın için; her solukta önünde ölmek ister.
Ne olurdu, ruhum feda olası canın, canımın içyüzünden haberdar olaydı.
Değil mi ki sen bana karşı böyle zanna kapıldın, candan da bezdim ben, bedenden de.
A canıma huzur veren! Sen bana karşı böyle olduktan sonra, gümüşün altının başına toprak saçtım ben.
Canımda, gönlümde bunca yer edinen sen, bu kadarcık şey yüzünden benden yüz mü çeviriyorsun?
Yüz çevir [bakalım]; çünkü güç kudret sende. Can, senin bu yüz çevirmenden dolayı özürler dilemede.
Hatırla o zamanları, hani ben put gibi güzeldim; sen de [karşımda] şaman gibiydin.
Bu kul, gönlünü, senin dilediğince aydınlatmış; Senin "pişti" dediğine "yandı" der durur.
Ben senin ıspanağınım; neyle pişirirsen pişir beni, ister ekşili, ister tatlılı, yakışır sana.
Küfür etmiştim, işte imana geldim. Hükmünün önüne canla başla geldim.
Senin şahane huyunu bilip tanıyamadım. Önünde küstahça eşek koşturdum.
Ama affından bir mum yakınca tövbe ettim, karşı koymayı bıraktım.
[İşte] kılıçla kefeni koyuyorum önüne; karşında boynumu uzatıyorum sana, vur.
Acı ayrılıktan söz ediyorsun; ne dilersen yap ama bunu yapma.
Senin içinde benim gizli bir özür dileyicim vardır; ben olandan da habire şefaat eder bana.
İçindeki özür dileyicim, senin huyundur. Gönlüm ona güvenip suç işlemeye yeltendi.
Ey huyu yüz batman baldan daha güzel olan öfkeli [adam]! İçinden gizlice merhamet et.
Böyle güzel, açık açık konuşurken, araya bir ağlamadır tuttürdü.

Ağlamazken bile gönüller çelen o [kadının], ağlaması ve hıçkırığı hadden aşınca,

O [gözyaşı] yağmurundan bir şimşek çaktı, o biricik adamın gönlüne bir kıvılcım sıçradı.

Onun güzel yüzüne kul olan adam, bir de kulluğa başlayınca ne hale gelir?

[O güzelin] kibrinden gönlün titretirken, gözünün önünde ağlayınca ne hale girersin?

Nazıyla gönlü, canı kana bulayan, niyaz etmeye başlarsa ne hal olur?

Cevri cefası, bize tuzak olan [sevgili], özür getirince bizim özrümüz ne olur?

"İnsanlar için süslü kılındı[209]*"* [buyruğunca] Allah [kadını] süsledi; Allah'ın süslediğinden nasıl kaçılabilir?

Değil mi ki [Allah, kadını] *"Onunla huzur bulur*[210]*"* diye yarattı; Âdem Havva'dan nasıl ayrılabilir?

[Erkek] Zal oğlu Rüstem de olsa, Hamza'dan ileri de gelse, buyrukta kendi kadının esiridir.

Sözleriyle âlemi mest eden [Muhammed] bile *"Konuş benimle ey Hümeyra"* derdi.

Suyun heybeti ateşe galip gelir [ama], kapta olunca ateşten kaynayıverir o.

İkisinin arasını bir kazan engelledi mi [ateş] o suyu yok eder, havaya çevirir.

Görünüşte, kadına su gibi galipsin, ama içten içe mağlupsun, [çünkü] kadını istemektesin.

Böylesi bir özellik sadece insanoğlunda vardır. Hayvanda sevgi azdır; bu, onun [yaratılışındaki] eksikliktendir.

"Gerçekten de kadınlar akıllılara galip gelirler, cahillerse onları alt eder[211]" haberinin açıklaması hakkında.

Peygamber: *Kadın, akıllılara ve gönül sahiplerine tam olarak galip gelir,* dedi.

Cahillerse, pek sert ve kaba davrandıklarından kadını alt ederler.

Onlarda incelik, yumuşaklık, sevgi azdır. Çünkü tabiatlarına hayvanlık hâkimdir.

Sevgi ve incelik insanlık göstergesidir. Öfke ve şehvetse hayvanlık göstergesi.

O (kadın), Allah ışığıdır, sevgili değil. Yaratıcıdır sanki, yaratılmış değil.

Adamın kendisini, geçimlik talebinde bulunan kadının isteğine teslim etmesi ve kadının karşı koyuşunu Hakk'ın işareti bilmesi:

"Aklı başında her bilgiliye göre, dönenle birlikte bir döndüren vardır."

Adam, ölüm anında tahsildarın tahsildarlığından pişman olduğu gibi o söylediğinden pişman oldu.

"Canımın canına nasıl düşman oldum? Canımın başına nasıl tekmeler attım?" dedi.

Kaza geldi mi, aklımız ayağı baştan ayırt edemesin diye gözümüzü kapatır.

Kaza geçince de [insan] kendisini yer; perdesi yırtılan, yakasını yırtar.

Adam: *Ey kadın! Pişman olmadayım. Kâfir idiysem de işte Müslüman olmadayım,* dedi.

Sana karşı suçluyum, acı bana; beni kökümden, dibimden büsbütün söküp atma.

Yaşlı kâfir, pişman olur, özür diler de Müslüman olursa,

[Allah'ın] dergâhı rahmetle, keremle dopdoludur. Varlık da yokluk da ona âşıktır.

Küfür de iman da o ululuğun aşığıdır. Bakır da gümüş de o kimyanın kulüdür.

Musa ile Firavun'un, ikisinin de zehirle panzehir, karanlıkla ışık gibi Allah iradesine boyun eğişi, Firavun'un haysiyeti kırılmasın diye yalnızken yalvarmasının açıklaması hakkında.

Musa'nın ve Firavun'un anlamca bir yolu vardır. Ama görünüşte o (Musa) yol sahibidir, bu (Firavun) yolsuzdur.

Musa, gündüz Allah'ın huzurunda ağlayıp inledi; Firavun da gece yarısı ağladı.

"Ey Allahım! Boynumdaki bu zincir neyin nesidir? Boynunda zincir olmasa kim "Ben, benim" diyebilir?" dedi.

Çünkü Musa'yı nurlandırmış, beni ise [o nurdan yana] karartmışsın.

Çünkü, Musa'yı ay yüzlü yapmış, benim canımın aynı kara yüzlü eylemişsin.

Yıldızım, aydan daha iyi değil. Tutuluverirse çarem ne olur?

Rab diye, sultan diye saltanat davulumu çalıyorlar, [ama aslında] ay tutulmuş, insanlar tas çalıyorlar.

O tası çalıp, patırtı ediyorlar [ama] o çalışla ayı rezil etmedeler.

Ben ki Firavun'um, halkın elinden vay bana. [Halkın] bana, "En yüce Rabbim[212]" [diye hitapları] da tas gürültüsüdür.

[Musa ve ben] aynı kapının kullarıyız; [ama] senin ormanında senin baltan kesiyor dalları.

Sonra yeniden bir dalı [ötekine] ulaştırıyor, [bu defa] diğer dalı bırakıyor.

Baltaya karşı dalın eli mi var? Hayır. Dal, baltanın elinden kaçabilir mi hiç? Hayır.

O kudret hakkı için balta senindir; kereminle şu eğrilikleri sen doğrult.

Firavun, yine kendi kendine: *"Hayret, bütün gece "Ey Rabbimiz!" diyen ben değil miyim?"* dedi.

Yalnızken toprak gibi [alçakgönüllü] ve düzgün oluyorum da Musa ile karşılaşınca ne hale geliyorum?

Kalp altınının rengi, on kata daha parlak olduğu halde ateşin karşısında nasıl da yüzü kararıveriyor.

Kalbim ve kalıbım onun hükmünde değil mi? Bir an iç yapıyor beni, beni bir an kabuk.

"Ekin ol" deyince yeşeriveriyorum. "Çirkin ol" deyince sararıveriyorum.

Bir an aya çeviriyor, bir an karartıyor; zaten Allah'ın işi, bundan başka nedir ki?

"Ol [deyince] olur[213]" buyruğunun çevgenleri önünde, mekân ve mekânsızlık [âleminde] koşup duruyoruz.

Renksizlik âlemi, renge esir olunca, bir Musa öbür Musa ile savaşa tutuştu.

Renksizliğe ulaşırsan madeni elde ettin [demektir]; Musa ile Firavun da [orada] barışır gider.

Bu nükte konusunda "Renk sözden, dedikodudan nasıl arınıp kurtulur?" diye sorarsan,

Şaşılacak şey, bu renk, renksizlikten ortaya çıktığı [halde], renk renksizle nasıl savaşa girişir?

Yağın aslı, suyla çoğalır da sonunda nasıl suya zıt düşer?

Madem ki gül dikendendir, diken de gülden, ne diye bu ikisi savaş ve macera içindedir? (diye sorarsan)

[Bil ki bu] ya savaş değildir ve bir hikmet içindir; eşek satanların [danışıklı] dövüşü gibi bir hiledir.

Ya da ne budur, ne o; bir şaşkınlıktır. Defineyi aramak gerek, bu bir harabeliktir.

Sen, define sandığın şey yüzünden, işte o kuruntu yüzünden defineyi kaybediyorsun.

Sen kuruntuyu, düşünceleri bina gibi say. Bayındır yerlerde define olmaz.

Bayındır yerlerde varlık vardır, savaş vardır; yok olansa, varlıklardan arlanır.

Varlık, yokluktan feryat etmedi; aksine yokluk, o varlığı [kendisinden] itekledi.

Sen, ben yokluktan kaçıyorum deme. Aslında o, senden kaçmaktadır, dur.

Görünüşte seni kendisine doğru çağırmakta, içindense ret sopasıyla kovmaktadır.

Ey [aklı] sağlam kişi. Tersine [çakılmış] nallar vardır[214]. Firavun'un nefretini Musa Kelim'den bil.

"Dünyada ve âhirette hüsrana uğradı[215]" [hükmünce] şakilerin iki dünyadan mahrum oluşlarının nedeni.

Bir filozofcuk, gökyüzünün yumurta, yeryüzünün de [onun] sarısı gibi olduğuna inanmıştı.

Soru soran birisi: *"Bu toprak yeryüzü, her şeyi kuşatan göğün ortasında nasıl duruyor?"* dedi.

Tıpkı havada asılı bir kandil gibi, ne aşağıya gidiyor ne yukarıya, dedi.

O filozof ona: *Göğün altı yönden de çekimi yüzünden havada durur,* dedi.

[Gökyüzü] mıknatıstan dökülmüş bir kubbe gibidir, [yeryüzü] onun ortasında demir gibi asılıdır.

Bir başka [filozof] da: *"Berrak gökyüzü, kapkara yeri kendisine nasıl çeker?"* dedi.

Aksine, onu altı yönden iter. Bu yüzden [yeryüzü] sert rüzgârlar arasında [böyle asılı] kalır.

Demek ki olgunluk sahiplerinin gönüllerinin itişi yüzünden Firavunların canları sapkınlıkta kalır.

Demek ki bu dünya da iter onları o dünya da; o yolsuzlar [bu yüzden] bunsuz ve onsuz kalmışlardır.

Ululuk sahibi [Allah'ın] kullarından baş çekersen, bil ki senin varlığından usanca düşerler.

Kehribarları vardır, ortaya çıkardılar mı, varlığının samanını deliye çevirirler.

Kehribarlarını saklayınca da senin teslimini hemen isyana çevirirler.

Tıpkı hayvanlık mertebesinin, insanlığın esiri ve muhtacı olduğu gibi.

İnsan mertebesinin de velilerin elinde hayvan gibi muhtaç olduğunu anla ey ulu kişi!

Ahmed, doğru yolu gösterirken cümle âlemi kendi kulu olarak çağırdı: *"De ki ey kullarım[216]"*ı oku.

Aklın deveciye benzer, sen de deveye. [Akıl], seni, istediğinin aksine, her yana çeker durur.

Veliler, aklın aklıdır. Akıllar da en sonuncuya dek develere benzerler.

Artık onlara ibretle bir bak. Yüz binlerce canın bir kılavuzu vardır.

Ne kılavuzu, ne deveciyi, sen o güneşi gören gözü bul.

[Bütün] bir dünya geceye mıhlanıp kalmış, güneşi, gündüzü bekleyip durmaktadır.

İşte sana bir zerrede gizli bir güneş; [işte sana] kuzu postuna bürünmüş erkek aslan.

İşte sana saman altında gizli bir deniz. Dikkat et, o samana kuşkuyla ayak basma.

[Ama] kılavuz için içe düşen kuşku ve zan, Allah'ın rahmetidir.

Her peygamber, dünyaya tek geldi. O tekti, [ama] onun kılavuzu da [içinde] gizliydi.

Büyük âlem, kudretiyle bir büyü yaptı da kendisini küçücük bir surete bürüdü.

Ahmaklar onu tek ve güçsüz gördüler. Padişahla dost olan hiç güçsüz olur mu?

Ahmaklar: *[O] tek bir adamdır, fazlası değil,* dediler. Sonu düşünmeyenin vay haline!

Duyu gözlerinin, Salih'i –ona selâm olsun- ve devesini hakir ve düşmanlığa değmez görmesi. Allah bir orduyu yok etmek dileyince, o düşman galip bile olsa düşmanları onların gözüne hakir ve az gösterir. "Allah, olacak işi oldurmak için sizi onların gözüne az gösterdi[217]."

Salih'in devesi görünüşte deveydi; o içi kötü topluluk, bilgisizlikten onun ayak sinirlerini kesti.

Deveye su için düşman oldukları halde, suya ve ekmeğe karşı kör olan onlardı.

Allah'ın devesi, ırmaktan, buluttan su içiyordu. Allah'ın suyunu Allah'tan esirgiyorlardı.

Salih'in devesi, iyi kimselerin bedeni gibi, kötü kimselerin yok oluşu için bir tuzak oldu.

Sonunda *"Allah'ın devesinden ve onun sulanışından [sakının][218]"* buyruğu, o ümmete ıstıraptan, ölümden yana neler etti.

Allah'ın kahır şahnesi, bir devenin kan pahası olarak onlardan bütün bir şehri talep etti.

Ruh, Salih'e benzer, bedense devedir. Ruh vuslattadır, bedense ihtiyaç içindedir.

Salih'in ruhu, âfetlere uğramaz. Yara devenin üzerinde olur, zatta değil.

Salih'in ruhu incitilemez; Allah'ın nuru, kâfirlere mağlup ve mahkum olmaz.

Allah, onu incitsinler de imtihanı görsünler diye, [ruhu] bir bedenle gizlice birleştirdi.

Bunu incitmenin, onu incitmek olduğundan; bu küpün suyunun ırmağın suyuyla birleşik olduğundan haberleri bile yok.

Allah, bütün âleme sığınak olsun diye [ruhu] bir bedene bağladı.

Velinin beden devesine bende ol da Salih'in ruhuyla aynı efendiye [kul] ol.

Salih: *"Madem ki bu hasette bulundunuz, üç gün sonra Allah'ın intikamı erişecek" dedi,*

Üç gün sonra, can alıcı [Allah'tan], üç alâmeti olan bir felâket gelecek:

Hepinizin yüzünün rengi değişecek; çeşitli renkler içinde görüneceksiniz.

İlk gün, yüzünüz safran gibi [sararacak], ikinci gün, yüzünüz erguvan gibi kızaracak.

Üçüncü gün, bütün yüzler kararacak; ondan sonra da Allah'ın kahrı gelip çatacak.

Eğer benden bu tehdidin alâmetini isterseniz, devenin yavrusu dağa doğru koşacak.

Eğer yakalayabilirseniz, [derdinize] çare bulunur. Yoksa, umut kuşu tuzaktan kurtuldu gitti demektir.

Kimse o yavruya yetişemedi; koşarak dağlar arasında gözden kayboldu.

[Salih]: *Gördünüz ya, o kaza ortaya çıktı da umudun boynunu vurdu,* dedi.

Devenin yavrusu nedir? [Salih'in] hatırı. İhsanla, iyilikle onun hatırını alın.

Gönlünü alırsanız o [azaptan] kurtulursunuz; yoksa umutsuzsunuz, kolunuzu ısırır durursunuz.

Bu iç karartıcı tehdidi duyunca, gözlerini dikip onu beklemeye [başladılar].

Birinci gün yüzlerinin sarardığını gördüler. Umutsuzluktan soğuk ahlar çekiyorlardı.

İkinci günü hepsinin yüzü kızardı. Umut ve tövbe çağı kayboldu.

Üçüncü gün hepsinin yüzü karardı; Salih'in hükmü, savaşsız dövüşsüz doğru çıktı.

Hepsi birden umutsuzluğa kapılınca, kuşlar gibi iki dizlerinin üstüne çöktüler.

Cibril-i Emin, bu diz çökmenin açıklamasını Kur'an'da *"Diz üstü çöküverdiler"*i[219] getirerek [anlattı].

Sana diz çökmeyi öğrettikleri, seni böyle diz çöküşten korkuttukları zaman diz çök.

[Salih'in kavmi] Allah'ın kahır darbesini beklediler. Kahır geldi, o şehri yok etti.

Salih, halvetten [çıkıp] şehre doğru gitti. Şehri duman ve ateş içinde gördü.

Onların parçalarından iniltiler duyuyordu; ağıt meydandaydı da ağıt yakanlar ortada yoktu.

Kemiklerinden iniltiler işitti; canları çiğ taneleri gibi yaş döküyordu.

Salih bunu işitip ağlamaya başladı. Ağıtçılarla birlikte ağıt yakmaya koyuldu:

Ey batıl üzere yaşayan topluluk! Ben sizin [eziyetiniz] yüzünüzden Allah'ın huzurunda ağlamıştım.

Allah: Onların eziyetlerine sabret, onlara öğüt ver, zaten fazla mühletleri kalmadı, demişti.

Cefaları yüzünden öğüt kesildi; öğüt sütü, sevgiden, temizlikten kaynar, demiştim.

Bana o kadar eziyetler ettiniz ki öğüt sütü damarlarımda dondu kaldı.

Allah, bana: "Sana lütfederim, o yaralara merhem koyarım" dedi.

Allah, gönlümü gökyüzü gibi tertemiz hale getirdi. Hatırımdan cefanızı silip süpürdü.

Bir kez daha size öğüt vermeye, şeker gibi temsiller, sözler söylemeye başladım.

Şekerden taze süt sağdım, balla şekeri sözle yoğurdum.

O sözler, size zehir gibi geldi; çünkü siz dibine bucağına kadar zehir yurdu kesilmiştiniz.

Nasıl kederleneyim? Keder bile tepetaklak oldu; zaten keder de sizdiniz ey inatçı kavim!

Hiç kimse kederin ölümüne ağıt yakar mı? Başındaki yara gitti diye kimse saçını yolar mı?

[Salih] kendine dönüp: *Ey ağıt yakan! Bu kavim ağıt yakmaya değmez,* dedi.

Ey Kur'ân'ı doğru okuyan! Eğri okuma. *"Zalim kavmin ardından nasıl üzülürüm?*[220]*."*

Yine de gözünü, gönlünü ağlamaklı buldu; onu nedensiz bir merhamet sardı.

[Gözyaşı] damla damla yağıyordu, şaşakalmıştı. Cömertlik denizinin nedensiz damlalarıydı bunlar.

Aklı: *"Ne diye bu ağlayış? Böyle, [kendilerine] yazık edenler için ağlamak yaraşır mı?"* diyordu.

Neye ağlıyorsun? Söyle. Yaptıklarına mı? O kötü nişanlı, kin güdücü orduya mı?

Onların pasla dolu karanlık gönüllerine mi? Yılan gibi zehirli dillerine mi?

Onların köpekçe nefeslerine ve dişlerine mi? Akrep yuvası olan ağızlarına ve gözlerine mi?

İnatlarına, alaylarına, kınamalarına mı [ağlıyorsun]? Allah onları hapsetti diye şükret.

Elleri eğri, ayakları eğri, gözleri eğri; sevgileri eğri, savaşları eğri, öfkeleri eğri.

[Onlar] taklide, nakledilen aklî şeylere uyup bu akıl ihtiyarının başına ayak bastılar.

Birbirlerinin gözüne kulağına ikiyüzlülük yapmak uğruna, ihtiyar satın alıcı olmadılar da hepsi kart eşeğe döndüler.

Allah, cehennemde yetişenleri onlara göstermek üzere cennetten kullar getirdi.

"İki denizi kavuşmak üzere salıverdi; ama aralarında bir perde vardır birbirlerine karışmazlar[221]" [âyetinin] anlamı hakkında.

Ateş ehliyle cennet ehlini bir dükkanda oturur gör; aralarında bir perde vardır, birbirlerine karışmazlar

Ateş ehliyle nur ehli [birbirine] karışmış, ama aralarında bir Kaf dağı dikilmiştir.

Tıpkı madende toprakla altının birbirine karıştığı gibi, ama aralarında yüzlerce çöl ve han var.

Bir gerdanlıkta inciyle boncuğun, bir gecelik konuk gibi karışık halde bulunması gibi.

Denizin yarısı şeker gibi tatlı; içimi tatlı, rengi ay gibi parlak.

Öteki yarısı ise, yılan zehri gibi acı; içimi acı, rengi de katran gibi kara.

Her ikisi de, deniz suyu misali alttan üstten dalga dalga çalkalanırlar.

Daracık bir cisim yüzünden [bu dalgaların] belirmesi, canların barışta ve savaşta birbirine karışmasına [benzer].

Barış dalgaları çalkalanır; gönüllerden kinleri söker.

Savaş dalgaları da bir başka şekilde, sevgileri altüst eder.

Sevgi, acıları tatlıya çeker; çünkü sevgilerin aslı, doğru yola götürmektir.

Kahırsa, tatlıyı acılığa çeker; acı, tatlıyla nerden bağdaşacak?

Acı ve tatlı, bu görüşle görünmez. [Onlar ancak] âkıbet penceresinden görülebilirler.

Âhiri gören göz, doğruyu görebilir. Ahırı gören gözse aldanıştır, yanılmadır.

Şekere benzeyen nice tatlı şeyler vardır ama şekerin içinde zehir gizlidir.

Daha zeki olan, kokusundan anlar, bir diğeriyse [ancak] dudağına, dişine değdirince.

Şeytan "Yiyin" diye bağırsa bile, dudağı, [zehri] boğazından önce reddeder.

Bir başkası, [zehri] boğazında anlar; bir başkasını da bedeninde berbat eder.

Bir başkasını abdest bozarken yakar; [yerken aldığı] o tat, ciğerini delen bir yara/acı verir.

Bir başkasında [zehrin etkisi] günler, aylar sonra; bir başkasında ise öldükten sonra mezarın dibinde [ortaya çıkar.]

Ona mezarın dibinde mühlet verirlerse, kuşku yok ki mahşer gününde de olsa [o zehir] ortaya çıkar.

Dünyada her bitkinin, şekerin [meydana gelmesi için] zaman döngüsü içinde bir süresi vardır.

La'lin, güneşin altında renk, parlaklık ve pırıltı kazanması için yıllar gerektir.

Tere, iki ay içinde yetişir, kırmızı gülün yetişmesi içinse bir yıl gerek.

Yüce ve ulu Allah, bunun için, [bunu] En'âm suresinde eceli anlatırken buyurmuştur[222].

Bunu duydun ya, her kılın kulak kesilsin. İçtiğin abıhayattır, afiyet olsun.

Sen buna söz deme, abıhayat de. Eski söz kalıbı içinde yepyeni bir can olarak gör.

Ey arkadaş! Sen, can gibi apaçık, ipincecik bir başka nükteyi daha dinle.

Bir yerde, bu yılan zehri, Allah'ın tasarruflarıyla lezzetli/içimlidir.

Bir yerde zehirdir, bir yerde ilaç. Bir yerde küfürdür, bir yerde caiz.

Gerçi orada cana zararlıdır ama buraya ulaştı mı derman olur.

Su, koruk içinde ekşidir ama üzüme karışınca tatlanır, güzelleşir.

Sonra, küpün içinde acır, haram olur; [ama] sirke halindeyken ne güzel katıktır[223].

Müridin, küstahlık ederek velinin yaptığının aynısını yapmasının yakışık almayacağının anlamı hakkında. Çünkü, helva tabibe zarar vermez ama hastalara zarar verir. Soğuk ve kar üzüme zarar vermez ama koruğa zarar verir. Çünkü henüz [olma] yolundadır ve "Allah, böylece senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar[224]" [makamına varmamıştır].

Veli, zehir yese bal olur; tâlip yese aklı kararır.

"Rabbim, bana ver[225]" [duası] Süleyman'dan gelmiştir; yani *"Bu saltanatı benden başkasına verme"* [demiştir].

Benden başkasına bu lütufta, bu cömertlikte bulunma. Bu hasede benzer ama haset değildir.

"Kimsenin ulaşamayacağı" nüktesini candan oku. *"Benden sonra"* sırrını onun cimriliğinden bilme.

Aksine o, saltanatta yüzlerce tehlike gördü. Dünya saltanatının, zerre zerre baş korkusu olduğunu [gördü].

Baş korkusu, sır korkusuyla, din korkusuyla birlikte. Bizim için bunun gibi bir imtihan [daha] yoktur.

Öyleyse, şu yüz binlerce renkten ve kokudan geçmek için Süleyman himmetli birisi gerekir.

Sahip olduğu onca güce kudrete karşın, o saltanatın dalgası onun [bile] soluğunu kesiyordu.

Bu kederin tozu üzerine konunca, dünyadaki bütün padişahlara acıdı.

Şefaat edip: *Bana verdiğin bu saltanatı ve sancağı [onlara da aynı] olgunlukta ver*, dedi.

[Bu saltanatı] kime verir, onu kime kerem edersen, Süleyman odur, o kimse de benim.

O "benden sonra" değildir, o benimledir. "Benimle" ne demek? Tartışmasız [o kişi] benim.

Bunun açıklamasını anlatmak farzdır ama, ben yine adamla kadının hikâyesine dönüyorum.

Arap ile eşinin macerasının sonu.

Bir ihlâs sahibinin gönlü, o adamla kadının macerasının sonunu arayıp soruşturuyor.

Adamla kadının macerasını anlattık ya, sen onu nefsinle aklının örneği bil.

Nefis ile akıl [demek olan] bu kadınla erkek, iyiye de kötüye de bir güzel lâzımdır.

Bu ikisinin, şu toprak yurtta gece gündüz savaş ve macera içinde olmaları gerekir.

Kadın habire evin ihtiyaçlarını ister; yani şeref, ekmek, sofra, mevki [ister].

Nefis, kadın gibi çareler bulma peşinde, bazen toprak [gibi mütevazı olur], bazen yücelik arar.

Aklınsa, bu düşüncelerden haberdar değildir. Onun kafasında Allah gamından başka bir şey yoktur.

Gerçi hikâyenin içyüzü, şu yemle tuzaktır ama, sen şimdi hikâyenin dış yüzünü tastamam dinle.

[Sadece] anlama ait anlatış yeterli olsaydı, dünya işsiz güçsüz kalır, bâtıl olurdu.

Sevgi, düşünceden ve anlamdan ibaret olsaydı, orucunun, namazının da şekli yok olurdu.

Dostların birbiriyle hediyeleşmeleri, dostluk içinde şekilden başka bir şey değildir.

Ola ki hediyeler, gizlilik içinde saklı sevgilere tanıklık eder.

Çünkü, görünüşteki bağışlar, gizli sevgilerin tanığıdır ey değerli kişi.

Tanığın bazen doğru olur bazen yalan. Bazen şaraptan sarhoş olur bazen ayrandan.

Ayran içip de sarhoşluk gösterebilir, hayhuylar eder; başı dönmüş görünür.

O iki yüzlü de, sevgi sarhoşu sansınlar diye oruçta, namazdadır.

İçeride gizli olanın alâmeti olsun diye, dıştaki davranışlardan hasıl olan başka bir şeydir.

Yarabbi! Bize bu ayırt etme gücünü dileğin üzere ver de o eğri alâmeti doğrusundan ayıralım.

Duygunun ayırt edişi nasıldır bilir misin? Duygu *"Allah'ın nuruyla bakıcı*[226]*"* olunca.

Eser olmasa da sebep onu ortaya çıkarır. Sevgiden haber veren akrabalık gibi hani.

Allah ışığı kendisine imam olansa, ne esere kul olur ne sebeplere.

Ya da sevgi gönülde yalımlanır, pekişir de [insanı] eserden kurtarır.

Onun, sevgisini bildirmeye ihtiyacı yoktur. Çünkü sevgi kendi ışığını göklere vurmuştur.

Bu sözün tamamlanması için [nice] ayrıntılar var, ama [gerisini] sen ara, vesselâm.

Anlam, her ne kadar bu şekille ortaya çıksa da, şekil anlama hem yakındır hem uzak.

[Anlam ile şekil] delil olma bakımından suyla ağaç gibidir. [Ama] niteliklerine bakarsan [birbirlerinden] pek uzaktırlar.

Sen nitelikleri ve özellikleri bırak da o iki rızık arayanın hallerini anlat.

Arab'ın gönül alıcı [sevgilisinin] yalvarıp yakarmasına gönül koyması ve "Bu teslim oluşta benim bir hilem, bir sınayışım yoktur" diye yemin etmesi.

Adam: *Aksilikten vazgeçtim; buyruk senin, çek kılıcı kınından,* dedi.

Her ne dersen, buyruğuna uyacağım. Onun iyi kötü oluşuna bile bakmayacağım.

Senin varlığında yok olayım. Madem ki seviyorum, sevgi [insanı] kör ve sağır eder[227].

Kadın: *"Bana iyilik etmeye mi niyetleniyorsun, yoksa hileyle sırrımı mı keşfedeceksin?"* dedi.

[Adam]: *Gizli sırları bilen, topraktan Âdem-i Safî'yi yaratan Allah'a yemin olsun ki [sevdiğim için],* dedi.

[Allah] ona verdiği üç arşın boyda, ruhlarda, levhalarda ne varsa gösterdi.

Sonsuza dek her ne olacaksa, peşin peşin *"İsimleri öğretti*[228]*"* dersiyle ders verdi ona.

Böylece melekler, onun dersiyle kendilerinden geçtiler; onun kutsamasıyla başka bir kutluluk buldular.

Âdem'in sayesinde kendilerine açılan genişlik, onların [gezindiği] göklerin genişliğinde bile yoktu.

O tertemiz can fezasının genişliğine kıyasla, yedi gök sahası bile dardı.

Peygamber: *Allah, ben yücelere ve aşağılara sığmam buyurdu*[229], dedi.

Ey aziz! Bunu da kesin olarak bil ki ben yere, göğe, arşa sığmam da,

Şaşılacak şey ki, müminin gönlüne sığarım. Beni ararsan, o gönüllerde ara.

[Allah]: *Ey takva sahibi! Kullarımın arasına gir de*[230] *beni görme cennetine [ulaş],* dedi.

Arş bile o ışığına, o genişliğine rağmen, onu [Âdem'i] görünce kendinden geçti.

Arşın büyüklüğü pek geniştir ama, anlam gelince şekil de kim olur?

Her melek: *Bizim bundan önce yeryüzüyle yakınlığımız vardı,* diyordu.

Yeryüzüne hizmet tohumu ekiyorduk da ona olan ilgimizden dolayı hayret ediyorduk.

Hamurumuz/tabiatımız gökyüzünden olduğu halde, bu toprakla şu ilgimiz nedir?

Işıktan olan bizlerin karanlıklarla yakınlığı nedendir? Işık, karanlıklarla nasıl yaşar?

Ey Âdem! O yakınlık senin kokundandı. Çünkü, beden [dokunun] arışı argacı yeryüzündendi.

Toprak bedenini buradan dokudular; tertemiz ışığını burada buldular.

Canımızın senin ruhundan bulduğu [ışık], önceden önceye o topraktan parlıyordu.

Yeryüzündeydik de yerden habersizdik; onda gömülü olan defineden habersizdik.

[Allah] bize o makamdan yola çıkmayı emredince, bu [makam] değiştirmeden dolayı, ağzımız acılaştı.

Biz [Allah'a] deliller söyleyip: Ey Rabbimiz! Bizim yerimize kim gelecek?

Bu tespih ve tehlil edişin ışığını, dedikoduya mı satıyorsun? [diyorduk].

Allah buyruğu, *"Genişlik yolundan [ne dilerseniz] söyleyin"* diye bize bir yaygı döşedi.

Dilinize ne gelirse, çekinmeden, tek çocukların babalarına söyledikleri gibi [söyleyin].

Çünkü bu sözler, uygunsuz, yakışıksız olsa bile, rahmetim gazabımı geçmiştir[231].

Ey melek! Bu [rahmetimin] önceliğini ortaya koymak için, sende güçlük ve kuşku nedenleri meydana getiririm.

Böylece sen söylersin, ben de seni [bundan dolayı] sorumlu tutmam; hilmimi inkâr eden de ağzını açamaz.

Her solukta, bizim hilmimizden yüzlerce baba, yüzlerce ana doğar da yokluğa düşüp gider.

Onların hilmi, bizim hilim denizimizin köpüğüdür ancak. Köpük gider gelir, ama deniz yerli yerindedir.

Daha ne diyeyim? O inciye karşı bu sedef köpüğün, köpüğünün köpüğünün köpüğüdür ancak.

O köpük hakkı için, o berrak deniz hakkı için, bu söz, ne bir sınamadır ne bir laf.

[Bu] kendisine dönüp gideceğim [Allah] hakkı için, sevgiden, içtenlikten, alçakgönüllülüktendir.

Bu heves, senin katında bir sınayışsa, bir soluk da şu sınayışı sına.

Sırrını saklama da sırrım çıksın ortaya. Neye gücüm yetiyorsa onu buyur sen bana.

Gönlünü gizleme de gönlümdeki çıksın ortaya. Ne yapmaya uygunsam onu kabul edip [yapayım].

Nasıl edeyim? Elimde ne çare var? Bir bak, benim canım ne işe yarar?

Kadının rızık arama yolunu kocasına göstermesi ve onun kabul edişi.

Kadın: *Bir güneş doğmuş, bütün bir âlem ondan ışık bulmuştur,* dedi,

Rahman'ın vekili, her şeyi var eden [Allah'ın] halifesidir. Bağdat şehri, onun sayesinde bahar gibidir.

O şaha bağlanırsan, [sen de] şah olursun. Niceye dek her uğursuzun yanına gideceksin?

Şahlarla oturup kalkmak kimya gibidir. Onların bakışlarındaki gibi bir kimya nerede vardır ki?

Ahmed'in gözü bir Ebu Bekr'e düştü de, o bir tasdikle "sıddık" oldu.

[Adam]: *Şah beni [huzuruna] nasıl kabul eder? Bir bahane olmadan yanına nasıl giderim?* dedi.

Bana bir alaka ya da bir düzen gerek. Hiçbir meslek aletsiz düzgün olur mu?

Mecnun gibi hani, birisinden Leylâ'nın biraz hastalandığını duydu da:

Eyvah, dedi, *bahanesiz nasıl gideyim? Ziyaretten geri kalırsam, ne hale gelirim?*

Keşke usta bir tabip olsaydım, Leyla'ya herkesten önce ben gitseydim.

Utancımızı kırmaya bir nişan olsun diye Allah bize: "Gelin de[232]" buyurdu.

Yarasaların gözleri ve [uygun] aletleri olsaydı, gündüzleri de dolaşır, sevinirlerdi.

[Kadın]: *Kerem şahı meydanda yürüdü mü her aletsizlik, aletin ta kendisi olur,* dedi.

Çünkü alet, iddiadır, varlık/benliktir. Asıl iş aletsizlikte, alçalmadadır.

[Adam]: *Aletsizliği elde etmeden, aletsiz nasıl alışverişte bulunurum?* dedi.

Demek ki o zengin şahın bana acıması için müflisliğime bir tanık lazım.

Sen, laftan sözden, hileden başka bir tanık göster de o şen padişah [bana] acısın.

Çünkü bu laftan sözden, hileden [ibaret] olan tanıklık, o kadılar kadısının katında geçersizdir.

Daha kendisi konuşmadan ışığının parlaması için, onun haline doğruluk tanık olmalı.

Arab'ın, orada da su kıtlığı var zanniyla çölün ortasından geçerek yağmur suyu testisini Bağdat'a müminlerin emirine hediye götürmesi.

Kadın: *Doğruluk, kendi varlığından, kendi çabandan tastamam sıyrılmandır,* dedi.

Testimizde yağmur suyu var; varın yoğun, sermayen, malın [hepsi bu].

Şu su testisini al da git; [onu] hediye yapıp şahlar şahının huzuruna çık.

De ki: Bizim bundan başka malımız yok. [Ama] çölde suyun bundan daha iyisi hiç bulunmaz.

Onun hazinesi ağır eşyalarla dolu olsa da bunun gibi suyu yoktur, [bu su] pek az bulunur.

O testi nedir? Bizim kuşatılmış bedenimiz. İçinde duygularımızın acı suyu var.

Ey Allah! Şu benim testimi ve küpümü "Allah, satın aldı[233]" lütfuyla kabul et.

Beş duygudan [oluşan], beş ağızlı testideki suyu her türlü pislikten arıt.

[Arıt ki] şu testiden denize doğru bir geçit olsun; böylece testim denizin huyunu alsın.

Hediyeyi, sultanın huzuruna götürünce, tertemiz görsün de müşteri olsun ona.

Ondan sonra suyu bitip tükenmez olur; benim testimden yüzlerce dünya dolar.

Ağızlarını kapa da küpten doldur onu. [Allah]: "Gözlerinizi arzulardan yana yumun[234]*" buyurdu.*

[Adam] *"Kimde böyle bir hediye var? Gerçekten onun gibi bir şaha yaraşır olan işte budur"* diye kasılıyordu.

Kadın da, orada, yol üzerinde şeker gibi bir Dicle'nin aktığını bilmiyordu.

Şehrin ortasında, gemilerle, balık oltalarıyla dolu, deniz gibi akmada.

Sultanın yanına git de ihtişamı gör; altından ırmaklar akan duyguyu seyret.

Bizim böylesi duygularımız ve algılarımız, o temizlik ırmağında bir damladır ancak.

Arab'ın, iyice inanmasından dolayı karısının yağmur suyu testisini keçeyle sarıp dikmesi ve üzerine mühür vurması.

Adam: *Evet, testinin ağzını kapa; dikkat et, bu pek yararlı bir hediyedir bize,* dedi.

Sen bu testiyi keçeye sarıp sarmala da şah, orucunu [bu] hediye ile açsın.

Çünkü bunun gibisi hiçbir yanda yoktur. [Bu] halis şaraptan, zevklerin kaynağından başka bir şey değildir.

Onlar acı ve tuzlu sular yüzünden, sürekli hastalıklı ve yarı kördürler.

Tuzlu suyu yurt edinen kuş, berrak suyun yerini ne bilsin?

Ey yeri yurdu acı su kaynağı olan! Şatt'ı, Ceyhun'u, Fırat'ı ne bilirsin sen?

Ey şu yok olucu konaktan kurtulamayan! Yok oluşu, esrimeyi, neşeyi ne bilirsin sen?

Bilsen de, babadan atandan anlatıldığı kadar; sana göre bu adlar "ebced" gibidir.

"Ebced ve hevvez", çocuklara bile apaçıktır, ortadadır, [ama] anlamı [onlardan] pek uzaktır.

Sonra, Arap testiyi alıp yola koyuldu. Gece gündüz onu taşımaktaydı.

Zamanın âfetlerinden dolayı testisinin üstüne titriyor, hem de çölden şehre kadar taşıyordu.

Kadın da seccadesini yaymış, namazda: *"Rabbim sen koru"* diye yakarıp dua ediyordu:

Suyumuzu, alçaklardan koru. Yarabbi! Bu inciyi o denize ulaştır.

Gerçi kocam uyanıktır, maharetlidir, ama incinin binlerce düşmanı olur.

İnci de nedir ki? Kevser suyudur o. O incinin aslı, bunun bir damlasıdır" [diyordu].

Kadının duaları, yanıp yakılmalarından, adamın da kederi ve ağır yükü yüzünden,

[Arap testiyi] hırsızlardan ve taşla [kırılma] belâsından [koruyup] esenlik içinde, durup dinlenmeden hilafet şehrine dek götürdü.

Orada nimetlerle dolu bir dergâh gördü. İhtiyaç sahipleri tuzaklarını kurmuşlardı.

Her an, her yanda bir ihtiyaç sahibi, o [dergâhtan] bir ihsan, bir hilat bulmadaydı.

[O dergâh] kâfire, mümine, güzele, çirkine cennet gibi değil, güneşle yağmur gibiydi.

Göz önünde süslenmiş bezenmiş bir topluluk gördü; bir topluluk da ayakta bekliyordu.

Süleyman'dan karıncaya[235] dek sıradan seçkin herkes, sanki Sur'a üflenmiş de âlem gibi dirilmişti.

Şekil ehli, mücevherlerle sarılıp dokunmuş, anlam ehli ise, anlam denizini bulmuşlardı.

Himmetsizler, ne himmetlere erişmiş; himmetliler ne nimetlere kavuşmuşlardı.

"Yoksul nasıl kereme ve kerem sahibine âşıksa, kerem sahibinin keremi de yoksula âşıktır. Yoksulun sabrı çok olursa kerem sahibi onun kapısına gelir. Kerem sahibinin sabrı çok olursa yoksul onun kapısına gelir. Ama yoksulun sabrı onun olgunluğudur, kerem sahibinin sabrıysa onun kusurudur" [konusunun] açıklaması hakkında.

"A isteyen! Gel, cömertlik de tıpkı yoksulun [ona muhtaç olduğu] gibi, yoksullara muhtaçtır" diye bir ses geliyordu.

Cömertlik, parlak ayna arayan güzeller gibi, yoksulları ve güçsüzleri arar.

Güzellerin yüzü aynayla güzelleşir. İhsanın yüzü de yoksulla ortaya çıkar.

O halde, [Allah] bunun için: "Ve'd-duha" [suresinde] *"Ey Muhammed! Yoksula bağırma*[236]*"* buyurdu.

Yoksul, cömertliğin aynasıdır madem, aman ha! Soluk, aynanın yüzüne zarar verir.

[Allah'ın] bir cömertliği, yoksulu meydana çıkarır; bir başka [cömertliği de] yoksullara ziyadesiyle bağışta bulunur.

Öyleyse yoksullar, Allah'ın cömertliğinin âyetidir. Allah ile olanlarsa, mutlak cömertliktir.

Bu ikisi dışında olan, zaten bir ölüdür. O, bu kapıda değildir, perde üstündeki resimdir.

Allah yoksulu olan, Allah'a susamış olanla, Allah'tan yoksun olan, başkasına susamış olan arasındaki fark.

O, yoksulun resmidir, ekmek ehli değildir. Köpeğin resmine kemik atma sen.

Onda, lokma yoksulluğu var, Allah yoksulluğu değil. Bir ölünün resminin önüne tabak koyma.

Ekmek yoksulu olan, karadaki balık [gibidir.] Balık şeklindedir ama denizden ürkmektedir.

Evcil kuştur o, havadaki Simurg değil. Leziz şeyler yer [ama] Allah'tan yemez o.

Yemek içmek için Allah'a âşıktır o; canı güzelliğe, cemâle âşık değildir.

[Allah'ın] zatına âşık olduğunu vehmetse de [âşık olduğu] zat değil; isimlerin sıfatların vehmidir.

Vehim, yaratılmıştır, doğmuştur; Allah ise doğmamış, doğurulmamıştır[237].

Kendi tasvirine, kendi vehmine âşık olan, nereden nimetler sahibi [Allah] âşıklarından olacak?

O vehmin aşığı, [aşkında] sadık olursa, onun mecazi [aşkı onu] gerçeğe çeker.

Bu sözün anlatımı [daha] açıklama ister, ama eski anlayışlardan korkuyorum.

Dar görüşlü, eski anlayışlar, düşünceye yüzlerce kötü hayal getirirler.

Herkes doğruyu/gerçeği işitmeye güç yetiremez. Her kuşcağızın lokması incir değildir.

Hele ölmüş, çürümüş, hayal dolu, kör, gözsüz bir kuş olursa...

Balık resmi için ister deniz [olsun] ister toprak; Hintlinin rengi için ister sabun, ister kara boya [ne çıkar?]

Kâğıt üstüne üzgün bir [insan] resmi çizsen, onun kederden, neşeden haberi olmaz.

Yüzü üzgündür, ama kendisi o [üzüntüden] uzaktır; yüzü güler ama kendisinde o [gülüşten bir] belirti yoktur.

Gönülde bir hazdan ibaret olan şu üzüntü ve sevinç, o sevincin ve üzüntünün yanında resimden başka bir şey değildir.

Resimdeki gülen şekil, şekilden anlam ortaya çıksın diye, senin içindir.

Şu hamamlardaki resimler, elbiseliğin dışından [bakıldığında] elbiseler gibidir.

Sen, dışarıda oldukça ancak elbiseleri görebilirsin; elbiseni çıkar da içeriye gir ey soluktaş!

Çünkü elbiseyle içeriye doğru yol yoktur. Bedenin candan, elbisenin bedenden haberi yoktur.

Halifenin vekillerinin ve kapıcılarının bedeviyi ağırlamak için yanına gelmeleri ve hediyesini kabul etmeleri.

O bedevi, uzak çöllerden hilafet yurdunun kapısına varınca,

Vekiller, onu karşılamaya çıktılar; yakasına nice lütuf gülsuyu serptiler.

İsteğini, [daha o] konuşmadan anladılar; onların işi istemeden önce vermekti.

Sonra ona: *"Ey Arab'ın ulusu! Neredensin, yoldan, yorgunluktan yana nasılsın?"* dediler.

[Bedevi]: *Eğer bana ululuk verirseniz, uluyum. Yok, ardınıza atarsanız, ululuk yoktur bende,* dedi.

Ey yüzlerinde ululuk alameti olanlar! Ey parıltıları Caferi altından daha hoş olanlar!

Ey bir kere görmesi [nice] görüşlere [değenler!] Ey yoluna dinarlar saçılasıcalar!

Ey tümüyle "Allah ışığıyla bakar" olanlar! Bağış için şahın yanından geldiniz.

O bakış kimyalarını, beşerden olan kişilerin bakırlarına sürmek için [geldiniz]

Ben yabancıyım, sultanın lütfunu umarak çöllerden geldim.

Onun lütfunun kokusu çölleri tuttu; kum taneleri bile can buldu.

Buraya kadar dinar için geldim, [ama size] ulaşınca didarınızla sarhoş oldum.

Birisi, ekmek için ekmekçi dükkânına koştu da ekmekçinin güzelliğini görünce can verdi.

Birisi, gezinmek için gül bahçesine gitti de bahçıvanın cemali ona seyirlik kesildi.

Hani kuyudan su çekerken, Yusuf'un yüzünden abıhayat tadan bedevi gibi.

Musa ateş elde etmek için gitti[238]. Öyle bir ateş gördü de ateşten vazgeçti.

İsa düşmanlardan kurtulmak için kaçtı. O kaçış, onu dördüncü kat göğe ağdırdı.

Buğday başağı Âdem'e tuzak oldu da varlığı, insanlara başak kesildi.

Doğan, yiyecek için tuzağa doğru gelir de şahın kolunda ikbale, ihtişama erişir.

Çocuk, babasının güzel kuş [sözünün] umuduyla hüner kazanmak için okula gider.

Sonra, birisi okuldan [çıkıp] makama erişir; aylık verirken bir dolunay haline gelir.

Abbas, öç peşinde, Ahmed'in başını ezmek, dinle mücadele etmek için savaşa gelmişti.

[Böyleyken] halifelikte, o ve onun çocukları kıyamete dek dine arka çıktılar, şeref kattılar.

Ben bu kapıya bir şey istemek için geldim; [ama daha] dehlize gelir gelmez baş köşe oldum.

Ekmek için hediye olarak su getirdim; ekmek kokusu beni cennetin baş köşesine dek götürdü.

Ekmek, bir Âdem'i cennetten sürdü; beniyse cennetlikler [arasına] katıp karıştırdı.

Melek gibi sudan ve ekmekten geçtim, bu kapıda felek gibi beklentisizce dönmekteyim.

Âşıklarının bedenlerinden, canlarından başka, dünyada beklentisiz bir dönüş yoktur.

Dünyaya âşık olan, üzerine güneş ışığı vuran duvara âşık olana benzer. O ışığın ve parıltının duvardan değil, dördüncü gökteki güneş yuvarlağından olduğunu anlamaya çalışıp çabalamaz. Çaresiz, bütünüyle duvara gönül verir. Güneşin ışığı güneşe kavuşunca, o sonsuza dek yoksun kalır. "Kendileriyle arzuladıkları şeyler arasına artık engel konur[239]." Bunun açıklaması hakkında.

Bütün'e (küll) âşık olanlar parça'ya (cüz) âşık olmazlar. Parça özleminde olanlar bütünden yoksun kalırlar.

Bir parça, bir parçaya âşık oldu mu, sevgilisi çabucak kendi bütününe dönüp gider.

[Parça aşığı] başkalarının maskarası olur, kulu kölesi olur. [Denize] batar da eliyle bir güçsüze tutunur.

[O güçsüz], hüküm sahibi değildir ki ona derman olsun. Efendisinin işini mi görsün, kendi işini mi?

Arapların: "Zina edeceksen hür kadınla et, çalacaksan inci çal" atasözü.

"Hür kadınla zina et" [sözü] bu yüzden atasözü olmuş; *"inci çal"* [sözü] bu yüzden rivayet edilmiştir.

Kul, efendisinin yanına gitti, âşık ağlaya kaldı. Gül kokusu güle gitti, o ise diken olup kaldı.

O, isteğinden uzak düştü; çabası boşa gitti, emeği heder oldu, ayağı yaralandı.

Tıpkı gölge avlayan avcı gibi; gölge sermaye olur mu hiç ona?

Adam kuşun gölgesini sıkı sıkı tutmuş. Kuş da ağaç dalında şaşkınlık içinde.

Bu beyinsiz, neye gülüyor acaba? [diyor]. İşte sana bâtıl, işte sana çürük sebep!

Eğer parça, bütüne bağlıdır diyorsan, diken yiyegör, diken gülün yanı başındadır.

Parça, bütüne ancak bir yönden bağlıdır. Yoksa peygamberlerin gönderilmesi boşuna olurdu.

Çünkü peygamberler, [insanları] birleştirmek için vardır; [insanların hepsi] bir bedense, neyi birleştirecekler?

Bu sözün sonu yok ey oğul! Gün akşam oldu, sen hikâyeyi tamamla.

Arab'ın hediyeyi, yani testiyi Halife'nin kullarına vermesi.

[Arap] O su testisini sunup, o huzura hizmet tohumunu ekti.

Bu hediyeyi, o sultana götürün; şahın dilencisini ihtiyaçtan kurtarın, dedi.

Su tatlı, testi de yeşil ve yeni; çukurda biriken yağmur suyundandır.

Bu sözden dolayı vekillerin güleceği geliyordu. Ama o [hediyeyi] can gibi kabul ettiler.

Çünkü, o bilgili iyi şahın lütfu, bütün [saray] erkânına etki etmişti.

Şahların huyu suyu halka da yerleşir[240]; yeşil gökyüzü toprağı da yeşertir.

Şahı bir havuz gibi bil, maiyetini de borular gibi. Su, göllere borulardan akar.

Hepsinin suyu tertemiz bir havuzdan geldiğinden, her birisi içimli, tatlı bir su akıtır.

Havuzdaki su, tuzlu ve pis olursa, her bir borudan o suyun aynısı akar.

Çünkü boru havuza bağlıdır. Bu sözün anlamı üzerinde iyice düşün, iyice.

O yurtsuz şahlar şahı canın lütfu, nasıl da bütün bedene etki ediyor.

Güzel yaratılışlı, iyi soylu aklın lütfu, nasıl da bütün bedeni edebe sokuyor.

Kararsız, yerinde duramayan, şen şakrak aşk, nasıl da bütün bedeni divaneliğe sürüklüyor?

Kevser'e benzeyen deniz suyunun lütfuyla, [içindeki] çakıl taşlarının hepsi de inci, mücevher olur.

Usta hangi sanatla tanınmışsa, çırakların canı da onunla vasıflanır.

Çevik ve yetenekli öğrenci, usûl hocasının yanında usûl okur.

O fıkıh öğrencisi, fıkıh hocasının yanında ise fıkıh okur, usûl ve beyan değil.

Nahiv hocasının yanında, öğrencisinin canı da onun sayesinde nahivci olur.

Yine [Hak] yolunda yok olan hocanın öğrencisinin canı da onun sayesinde şahta yok olur.

Bütün bu bilgi türleri içinde, ölüm günü yol hazırlığı, yol azığı olacak olan yokluk/yoksulluk bilgisidir.

Nahivci ile gemici macerasının hikâyesi.

Bir nahivci gemiye bindi. O kendini beğenmiş, yüzünü geniciye dönüp:

"*Sen hiç nahiv okudun mu?*" dedi. [Gemici] "*Hayır*, dedi. [Nahivci]: *Ömrünün yarısı mahvoldu*, dedi.

Öfkesinden gemicinin gönlü kırıldı. Ama o anda cevap vermeyip sustu.

Rüzgâr gemiyi bir girdaba düşürdü. Gemici, o nahivciye yüksek sesle seslendi:

Yüzme bilir misin hiç, söyle. [Nahivci]: *Hayır, a güzel cevaplı, güzel yüzlü*, dedi.

Bütün ömrün mahvoldu ey nahivci, çünkü gemi bu girdaplarda batacak, dedi.

Bil ki burada mahvoluşu oluşu [bilmek] gerekir nahvi değil; eğer mahvolmuşsan tehlikesizce suya dal.

Deniz suyu, ölüyü başının üstüne koyup [taşır, ama], diri olan denizden nasıl kurtulur?

Sen insanlık sıfatlarından öldün mü, sırlar denizi, başının üstüne koyar seni.

Ey halkı eşek diye adlandırıp duran, işte şimdi eşek gibi buz üstünde kalakaldın.

Sen istersen dünyada zamanın allâmesi ol, şimdi bu dünyanın da bu zamanın da yok oluşunu bir gör.

Nahivcinin hikâyesini, size yok oluş nahvini öğretmek için araya sıkıştırdık.

Ey güzel dost! Fıkhın fıkhını da, nahvin nahvini, sarfın sarfını da yok oluşta bulursun.

O su testisi, bizim bilgilerimizdir; o halifeyse ilâhî bilginin Dicle'si.

Biz dolu testileri Dicle'ye götürüyoruz. Kendimizi eşek bilmezsek [işte o zaman] eşeğiz.

O Arap, hiç olmazsa bunda mazurdu. Çünkü o Dicle'den habersiz ve pek uzaktı.

Bizim gibi Dicle'den haberi olsaydı, o testiyi bir yerden bir yere götürmezdi.

Hatta Dicle'den haberi olsaydı, o testiyi bir taşa çalar [kırardı].

Halife'nin hediyeyi kabul etmesi, o hediyeye ve testiye hiçbir şekilde ihtiyacı olmadığı halde bağışta bulunması.

Halife, [bedeviyi] görüp durumunu işitince, o testiyi fazlasıyla altınla doldurdu.

O Arab'ı yoksulluktan kurtardı; özel bağışlarda bulundu, hilatler verdi.

Şu altın dolu testiyi eline verin; geri dönerken de Dicle üzerinden götürün, [dedi].

Çöl yolundan gelmiş, [oysa] yolculuğu Dicle yolundan daha yakın olur.

Bedevi, gemiye binip Dicle'yi görünce, utancından secde ediyor, eğilip bükülüyordu.

Bu ziyadesiyle verici şahın şaşılacak lütfu var; daha da şaşırtıcı olanı o suyu alması, [diyordu].

O cömertlik denizi, o sahte parayı nasıl da hemencecik kabul etti?

Ey oğul! Bütün âlemi, ağzına kadar bilgiyle, güzellikle dolu bir testi bil.

[Ama] doluluğundan kabuğuna sığmayan güzelliğinin Dicle'sinden bir damladır o.

O gizli bir hazineydi[241], doluluğundan yarıldı da toprağı göklerden daha parlak hale getirdi.

O gizli bir hazineydi, taşkınlığından coştu da toprağı atlaslar giyinen bir sultana çevirdi.

[Bedevi] Allah'ın Dicle'sinin bir kolunu görseydi, o testiyi yok ederdi o, yok.

Onu görenler, biteviye kendilerinden geçmişler; kendilerinden geçmişçesine testiye taş çalmışlardır.

Ey gayretinden testiye taş çalan! Senin o kırışın sağlamlığın ta kendisidir.

Küp kırılmış, içindeki su dökülmemiştir. Bu kırılmadan yüzlerce sağlamlık meydana gelmiştir.

Küpün her bir parçası oynamada, hallenmede [olduğu halde] bu, cüzî akla imkânsız görünmektedir.

Bu halde, ne testi meydandadır ne su. Güzelce gör bunu. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

Anlam kapısını çalınca açarlar sana. Düşünce kanadını çırp da seni akdoğan yapsınlar.

Düşünce kanadı toprağa bulandı, ağırlaştı. Sen toprak yiyici olduğundan toprak sana ekmek gibi gelmede.

Ekmekle et topraktır, bunlardan az ye de toprak gibi yerde kalma.

Acıkınca, köpekleşiyorsun; kızgın, geçimsiz, soysuz oluyorsun.

Doyunca da murdarlaşıyor; [bir şeyden] habersiz, ayaksız bir duvara benziyorsun.

Demek ki sen bir an murdar, bir an köpeksin. Aslanların yolunda nasıl güzelce koşacaksın?

Av aletini köpekten başka bir şey bilme de köpeğe kemiği daha az at.

Çünkü köpek, karnı doyunca azgınlaşır. Artık güzel ava doğru koşar mı hiç?

O Arab'ı azıksızlık oraya çekti de o dergâha, o devlete erişti.

Hikâyede, o azıksız, sığınaksız [adama] şahın ihsanını anlattık.

Âşık adam, ne derse desin aşk yurdunda ağzından aşk kokusu duyulur.

Fıkıhtan söz etse, [ağzından] hep yoksulluk dökülür; o hoş sözlerden yoksulluk kokusu gelir.

Küfürden söz etse [onda] din kokusu vardır. Şüpheli sözünden kesin bilgi kokusu gelir.

Bir doğruluk uğruna meydana gelen eğri büğrü köpük [tâlidir]; berrak asıl, o tâli olanı da süslemiştir.

O köpüğü, berrak ve gerçek bil. Sevgilinin dudağındaki sövgü say.

Onun [ağzına] yakışmayan o sövgü, [aşığa] sevgilinin yüzünün hatırı için hoş gelir.

Eğri bile söylese doğru görünür; doğruyu süsleyen eğri [ne hoştur].

Eğer şekerden, ekmek şeklinde bir şey pişirirsen, tadınca ondan yine şeker tadı gelir, ekmek değil.

Bir mümin, altından bir put bulsa, onu her şamana bırakır mı hiç?

Aksine tutar, ateşe atar da onun eğreti şeklini yok eder.

Böylece altında put şekli kalmaz. Çünkü şekil, engeldir, yol kesicidir.

Onun altından olan özü, Allah'ın bir vergisidir. Put şekli, altının üzerinde eğretidir.

Sen bir pire için yorganı yakma. Her sineğin baş ağrıtmasıyla gününü zayi etme.

Şekillere takılıp kalırsan puta tapıcısın; şekli bırak da anlama bak.

Hac eriysen, bir hac yoldaşı ara. İster Hintli, ister Türk, ister Arap olsun.

Onun şekline, rengine bakma; azmine, niyetine bak.

Siyah bile olsa, seninle aynı niyette ya, beyaz de sen ona, çünkü seninle aynı renktendir.

Bu hikâye, karmakarışık söylendi. Âşıkların düşüncesi gibi başsız ayaksız [anlatıldı].

Başı yok, çünkü ezelden de öncedir, ayağı yok, ebetle akrabadır.

Hatta su gibidir; onun her damlası, hem baş ve ayaktır, hem ikisi de yoktur [başsız, ayaksızdır].

Allah'a sığınırım, bu hikâye değildir, aman ha! İyice bak, senin ve bizim bugünkü halimizin aynısıdır o.

Sufi, şevketli, görkemli olduğundan [onun katında] geçip gitmiş olan anılmaz.

Arap da biziz, testi de biziz, şah da; hepsi de biziz: *"Yüz çeviren bundan döndürülür*[242]*."*

Aklı "koca" bil, şu nefis ve tamahı da "kadın". Bu ikisi karanlığa mensup ve inkârcıdır; akılsa mumdur/ışıktır.

İnkârın aslının nereden çıktığını dinle şimdi: Çünkü bütünün çeşit çeşit parçaları vardır.

Bütünün parçası, parçaların bütüne nispeti gibi değildir. [Nitekim] gülün bir parçası olan gül kokusu da [gülün kendisi] gibi değildir.

Yeşilliğin güzelliği, gülün güzelliğinin bir parçasıdır; kumrunun sesi o bülbül [sesinin] bir parçasıdır.

Bu güç [sorulara] cevap vermekle meşgul olursam, susuzlara ne zaman su verebilirim?

Eğer büsbütün zora, dara düştüysen sabret. Sabır, genişliğin anahtarıdır[243].

Perhiz et düşüncelerden, perhiz et! Düşünce aslanla yaban eşeği, gönüllerse ormanlar.

Perhizler, ilaçların başıdır. Çünkü kaşınmak, uyuzluğu arttırır.

Perhiz, kesinlikle ilacın aslıdır. Perhiz et de canındaki gücü gör.

Kulak gibi bu sözleri kabul edici ol da sana altından küpe yapayım.

Kuyumcunun ay gibi kulağında küpe olursun. Ay'a kadar, Süreyya'ya[244] kadar yükselirsin.

Önce şunu duy: Bu çeşit çeşit insanların canları da a'dan z'ye çeşitlidir.

Bir yönden, baştan ayağa bir olsalar da çeşitli harfler arasında karışıklık ve kuşkuya [düşürücülük] vardır.

Bir yönden [birbirine] zıt, bir yönden birleşiktirler; bir yönden mizah bir yönden ciddidirler.

Demek ki kıyamet günü, en büyük arz günüdür; [kendini] arz etmeyi güzel ve gösterişli olan ister.

Kim Hintli gibi kötü sevdalara düşmüşse, arz günü onun rezil rüsva olma çağıdır.

Güneş gibi yüzü olmayan, örtüye benzeyen geceden başka bir şey istemez.

Dikeninde bir gül yaprağı bile olmadığından, baharlar onun sırlarına düşman olmuştur.

Ama, baştan ayağa gül ve süsen olana, bahar iki aydın gözdür.

Anlamsız diken, gül bahçesiyle [denklik] iddia etmek için sonbaharı ister, sonbaharı.

Onun güzelliğini, bunun da ayıbını örtsün de sen onun rengini, bunun pasını görme.

Demek ki sonbahar onun için bahardır, hayattır. [Çünkü] sonbaharda taşla halis yakut bir görünür.

Bahçıvan onu sonbaharda da bilir, ama bir [kişinin] görüşü, dünyanın görüşünden daha iyidir.

Dünya bizzat o bir kişidir, o [dikense] ahmaktır. Gökteki her yıldız ayın bir parçasıdır.

Onun için güzel bir şekle şemaile [sahip] her şey: " Müjde, müjde! İşte bahar geliyor" derler.

Çiçek zırh gibi parlayıp durdukça, o meyveler nasıl bağ oluşturabilirler?

Çiçek döküldü mü meyve baş çıkarır; gövde yarılıp çatladı mı can baş gösterir.

Meyve anlamdır, çiçek de onun şekli. O çiçek müjdedir, meyve de onun nimeti.

Çiçek dökülünce meyve ortaya çıkar. O azaldı mı bu artmaya başlar.
Ekmek, bölünmedikçe nasıl güç verir? Salkımlar sıkılmadıkça nasıl şarap verir?
Helile, ilaçlarla ezilmedikçe, ilaçlar sağlığı nereden artıracak?

Pirin sıfatları ve ona itaat etmek hakkında.

Ey Allah ışığı Hüsameddin! Bir iki kâğıt al da pirin sıfatlarına ekle.
Gerçi nazik bedeninde mecal yok ama, bize de güneşsiz ışık yok.
Kandile, sırçaya dönmüşsen de gönül [ehlinin] başısın, ipin ucusun sen.
Mademki ipin ucu senin elinde, senin muradıncadır; gönül gerdanlığının incileri senin ihsanındandır.
Yol bilen pirin hallerini yaz; piri seç, onu yolun ta kendisi bil.
Pir, yaz [mevsimidir], halksa Temmuz ayı. Halk, geceye benzer, pir aya.
Genç bahtın adını pir koydum, çünkü o, Allah [katından] pir olmuştur, günlerin [geçişinden] değil.
O, başlangıcı olmayan bir pirdir; öylesi tek incinin eşi dengi yoktur.
Yıllanmış şarap zaten daha güçlü olur; hele de Allah katından olursa o şarap.
Piri seç, çünkü bu yol pirsiz, kılavuzsuz afetle, korkuyla, tehlikeyle pek doludur.
Defalarca gittiğin o yolda bile, kılavuzsuz perişan olursun.
Öyleyse hiç görmediğin bir yolu sakın yalnız yürüme, yol göstericiden baş çevirme.
Onun gölgesi sen ahmağın üstünde olmazsa, gulyabani sesi senin başını döndürür.
Gulyabani, seni yoldan çıkarır, mihnete sokar. Senden daha zeki niceleri bu yolun [yolcusu] idiler.
Yolcuların sapışını, o kötü ruhlu İblis'in onlara neler ettiğini Kur'ân'dan işit.
Onları, ana yoldan yüz binlerce yıl uzağa götürdü de bedbaht ve çırılçıplak etti.
Kemiklerine, saçlarına bak da ibret al; eşeğini onlara doğru sürme.
Eşeğin boynunu tut, yola çek onu; güzelce yol sahibi olanlara, yol bilenlere doğru [sür].
Eşeği sakın salma, elini ondan çekme. Çünkü onun aşkı yeşilliğe doğrudur.
Gafletle bir an olsun bırakıverdin mi, çayıra doğru fersahlarca gider o.
Eşek, yolun düşmanıdır, çayırın sarhoşudur. O, eşek güden nicelerini telef etmiştir.
Yolu bilmiyorsan, eşek ne istiyorsa onun tersini yap, işte doğru yol odur.
Kadınlara danışın sonra aksini yapın; onlara karşı koymayan helâk olur.
Hevâyla, istekle az dost ol. Çünkü seni *"Allah yolundan saptıran*[245]*"* odur.
Dünyada hiçbir şey bu hevâyı, yoldaşların gölgesi gibi kıramaz.

Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Ali'ye –Allah yüzünü kutlu kılsın- "Herkes bir tür ibadetle Allah'a yakınlık arar. Sen akıllı ve seçkin kulun sohbetiyle yakınlık ara ki herkesten daha önde olasın" diye vasiyet etmesi.

Peygamber Ali'ye: *Ey Ali! Allah aslanısın, yürekli bir pehlivansın,* dedi.
Ama yine de aslanlığına güverime. Ümit ağacının gölgesine gir.
Hiçbir rivayetçinin yoldan çıkaramayacağı bir akıllının gölgesine gir.
Onun gölgesi yeryüzünde Kaf dağı gibidir; ruhu da çok yücelerde dönüp dolaşan bir Simurg'dur.
Kıyamete dek onun vasfını söylesem, bu [övgüde] bir kesinti, bir son arama hiç.
Güneş, insanlar arasında yüzünü örtmüştür. Anlayıver, doğrusunu en iyi Allah bilir.

Ey Ali! Yoldaki bütün ibadetler içinden, Allah'ın seçkin [kulunun] gölgesini seç.

Herkes bir ibadete sarılmış, kendisi için bir kurtuluş yeri hazırlamıştır.

Sen, var git bir akıllının gölgesine kaç da o gizliden gizliye savaşan düşmandan kurtulasın.

Bu, senin için bütün ibadetlerden daha iyidir. Böylece ileride olan herkesten ileri geçersin.

Pir seni tuttu mu, derhal teslim ol; Musa gibi Hızır'ın buyruğu altında yürü.

Hızır'ın yaptıklarına riyasızca sabret de Hızır, var git *"İşte ayrılık*[246]*"* demesin.

Gemiyi delse bile ses çıkarma sen; çocuğu öldürürse de saçını yolma sen.

Allah onun elini kendi eli olarak adlandırdı da *"Allah'ın eli onların elinin üstündedir*[247]*"* [hükmünü] yürüttü.

Allah'ın eli onu öldürdüğü gibi diriltir de. Diriltmek ne ki? Onu kalıcı bir cana döndürür.

Bu yolu, nadiren yalnız başına aşan bile, yine pirlerin himmetinin yardımıyla aşmıştır.

Pirin eli, gâiptekilere [ulaşmaktan] âciz değildir. Onun eli, Allah'ın kabzasından başka bir şey değildir.

Gâiptekilere böyle bir hilat verirlerse, huzurda olanlar kuşkusuz gâiptekilerden daha iyidir.

Gâiptekileri böylesine azıklandırırlarsa, artık konuğun önüne ne nimetler koymazlar ki?

Padişahın önünde hizmet kemeri kuşanan nerede? Kapının dışında bulunan nerede?

Piri seçtin mi, yufka yürekli olma; su ve çamur gibi gevşek, dökülüp gidici olma.

Her bir yarayla kinle dolarsan, o zaman cilasız nasıl ayna olacaksın?

Kazvinlinin omzuna aslan resmi dövmesi yaptırması ve iğne yarası yüzünden pişman olması.

Beyan sahibinden şu hikâyeyi de dinle: Kazvinlilerin geleneği ve adeti üzere,

Bedenlerine, ellerine ve omuzlarına, iğne ucuyla zararsızca dövmeler yaparlar.

Kazvinlinin biri, bir tellağa gidip: *Bana dövme yap [ama] tatlılıkla yap*, dedi.

[Tellak]: *"Ne resmi döveyim a yiğit?"* dedi. [Kazvinli]: *Kükremiş aslan resmi döv*, dedi.

Talihim aslan [burcudur], aslan resmi döv. İyice uğraş da dövmenin rengi koyu olsun.

[Tellak]: *"Resmi nerene döveyim?"* dedi. [Kazvinli]: *Omzumun üzerine döv o resmi*, dedi.

Tellak, iğneyi batırmaya başlayınca, acısı omzuna çöktü.

Yiğit: *"Usta, öldürdün beni, ne resmi dövüyorsun?"* diye bağırdı.

[Tellak]: *Aslan yap dedin ya*, dedi. [Kazvinli]: *"Hangi uzvundan başladın?"* dedi.

[Tellak]: *Kuyruğundan başladım*, dedi. [Kazvinli]: *A iki gözüm, bırak kuyruğu*, dedi.

Aslanın kuyruğundan soluğum kesildi; onun kuyruk yeri boğazımı sımsıkı tuttu.

Ey aslan yapan! Varsın kuyruksuz aslan olsun. İğne yarasından yüreğimin bağı çözüldü.

O adam, çekinmeden, aldırmadan, acımadan iğneyi başka bir tarafa tutmaya başladı.

[Kazvinli]: *"Bu aslanın hangi uzvu?"* diye bağırdı. [Tellak]: *Bu kulağıdır, a iyi adam*, dedi.

[Kazvinli]: *Ey usta! Kulağı da olmayıversin, kulağı bırak, kilimi kısa kes*, dedi.

Başka bir tarafa iğne batırmaya başlayınca, Kazvinli yine bağırıp çağırmaya koyuldu.

"Bu üçüncü taraf hangi uzvudur?" [dedi. Tellak]: *Ey aziz! Bu aslanın karnıdır*, dedi.

[Kazvinli]: *Varsın karnı olmasın aslanın, acım iyice arttı, iğneyi az çok batır*, dedi.

Tellak afalladı, hayretler içinde kaldı. Uzun süre parmağı ağzında kaldı.

Usta öfkesinden iğneyi yere atıp: *"Bu, dünyada kimin başına gelmiştir?"* dedi.

Kuyruksuz, başsız, karınsız aslanı kim gördü? Allah bile böyle bir aslan yaratmadı.

A kardeş! İğne acısına sabret de kâfir nefsinin iğnesinden kurtul.

Varlıktan kurtulan topluluğa, gökyüzü de, güneş de ay da secde eder.

Bedeninde kâfir nefsi ölen kişinin fermanına güneş de bulut da itaat eder.

Gönlü mum yakmayı öğrenince güneş bile onu yakamaz.

Allah, doğup parlayan güneş hakkında: *"Onların mağarasından meyleder[248]"* dedi.

Bütüne doğru giden parçanın yanında diken bile gül gibi tamamen güzelliğe dönüşür.

Allah'ın ululuğunu yüceltmek nedir? Kendini hor ve toprak gibi [mütevazı] tutmak.

Allah'ı bir bilmeyi öğrenmek nedir? Kendini bir'in önünde yakmak.

Gündüz gibi parlamak istiyorsan, geceye benzeyen varlığını yak.

Varlığını, bakırın kimyada [eridiği] gibi, o var edicinin varlığında erit.

İki elinle sıkı sıkı "ben'e, biz'e" sarılmışsın; [oysa] bütün bu bozukluk, o iki varlık yüzünden.

Kurtla tilkinin aslanın yanında ava gitmeleri.

Aslan, kurt ve tilki av aramak için dağa gitmişlerdi.

Böylece birbirlerine arka çıkıp avlara sağlam tuzaklar kurmak,

Üçü birlikte o engin ovada, birçok güzel avlar yakalamak [istemişlerdi].

Erkek aslan, onlardan ar ettiği halde yine de lütuf gösterip yoldaşlık etti.

Böyle padişahın ordusundan yana sıkıntısı vardır, ama *"Topluluk rahmettir[249]"* diye [onlarla] yoldaş oldu.

Böylesi bir aya, yıldızlardan ar gelir. O, cömertliği yüzünden yıldızlar arasında bulunur.

Görüşüne benzer bir görüş yoksa da Peygamber'e *"Onlarla danış[250]"* emri geldi.

Terazide arpa, altınla arkadaş olmuştur. Ancak bu, arpanın, altın gibi mücevher oluşundan değildir.

Ruh, şimdilik bedene yoldaş olmuştur. Köpek bir süreliğine kapı bekçisi olmuştur.

Bu topluluk, o şevketli ve haşmetli aslanın yanında dağa doğru gittiklerinde,

Bir dağ öküzü, bir keçi, bir de semiz tavşan buldular; işleri rast geldi.

Savaşçı aslanın peşinde olanın kebabı, gece gündüz eksik olmaz.

Onları ölmüş, yaralanmış, kanlar içinde sürükleyerek dağdan ormana getirdiklerinde,

Kurtla tilki, padişahlara yaraşır bir adaletle [avların] üleşileceğini [umup] ona tamah ediyorlardı.

İkisinin de tamahı, aslana yansıdı. Aslan o tamahların dayanağını anladı.

Sırların aslanı ve beyi olan, gönlün ne düşündüğünü bilir.

Ey düşünmeyi huy edinmiş gönül! Kendine gel, onun yanında gönlünü kötülük düşüncesinden koru.

O bilir, eşeği sessizce sürer de [olanı biteni] gizlemek için yüzüne güler.

Aslan, onların kuruntularını anladıysa da [bir şey] demedi; o an için onları gözetti:

Ama kendi kendine *A dilenci cimriler cezanızı göstereceğim size*, dedi.

Benim görüşüm yeterli gelmedi mi size? Benim bağışım hakkındaki zannınız bu mu?

Akıllarınız, görüşleriniz benim görüşümdendir. Benim dünyayı süsleyen bağışlarımdandır.

Resim, ressama karşı ne düşünebilir? Çünkü ona o düşünceyi ve bilgiyi veren odur.

Benim hakkımda böyle alçakça zanda bulunmak size mi kaldı a zamanın utançları?

"Allah'a karşı kötü zanda bulunanlar"ın[251] *başını kesmezsem, yanlışın ta kendisi olur.*

Feleği sizin utancınızdan kurtarayım da bu hikâye dünya [durdukça] dursun [dedi].

Aslan bu düşünceyle açıkça gülüyordu. Aslanın gülümsemelerine güvenme.

Dünya malı, Allah'ın gülümsemeleridir. Bizi sarhoş, mağrur ve perişan etmiştir.

A sağlam kişi! Senin için yoksulluk, hastalık daha iyidir. Çünkü o gülümseme kendi tuzağını kazar.

Aslanın kurdu sınaması ve "Ey kurt! Beri gel, avları aramızda paylaştır" demesi.

Aslan: *Ey kurt! Bunları paylaştır. A koca kurt! Adaleti tazele,* dedi.

Paylaştırmada benim vekilim ol da sen nasıl bir cevhersin çıksın ortaya.

[Kurt]: *Padişahım! Yaban öküzü senin payın. O da büyük, sen de büyüksün, iri ve çeviksin,* dedi.

Keçi benim, çünkü orta boyda; A tilki, sen de yanlış yapmadan tavşanı al.

Aslan: *Ey kurt! Nasıl dedin, söyle hele. Ben varken nasıl 'biz ve sen' dersin?* dedi.

Kurt, ne köpek oluyor da benim gibi benzersiz, görülmemiş bir aslanın önünde kendisini görüyor?

A kendini beğenmiş eşek, beri gel, dedi. Yanına gelince pençe atıp onu parçaladı.

Onda olgun bir akıl ve görüş göremeyince, ceza olarak başını gövdesinden ayırdı.

Beni görmek seni kendinden geçirmedi madem, böyle canın inleyerek ölmesi gerek, dedi.

Madem benim huzurumda yok olmadın, senin boynunu vurmak hak oldu.

"Allah'ın zâtından başka her şey yok olucudur[252]*."* Onun zatında [yok olucu] değilsen, varlık arama.

Bizim zatımızda yok olan için *"Her şey yok olucudur"* cezası yoktur.

Çünkü o, illâ'dadır, lâ'dan geçmiştir. İllâ'da olansa yok olmaz.

Onun kapısında ben'den, biz'den söz eden kapıdan çevrilmiştir, lâ'nın çevresinde döner durur.

Dostunun kapısını çalan kimsenin hikâyesi. Dostu içerinden "Kim o?" dedi. "Benim" dedi. "Madem ki sen sensin, kapıyı açmıyorum. Dostlardan 'ben' olan hiç kimseyi tanımıyorum, git" dedi.

Birisi geldi, bir dostunun kapısını çaldı. Dostu: *"Kimsin a güvenilir?"* [kişi] dedi.

"Benim" deyince, [dostu]: *Git, şimdi zamanı değil, böyle bir sofrada ham kişinin yeri yok,* dedi.

Ham kişiyi, ayrılık ve hicran ateşinden başka ne pişirebilir, iki yüzlülükten ne kurtarabilir?

O zavallı gitti, bir yıl sefere çıktı. Dostun ayrılığının ateşiyle yandı.

O yanıp yakılan pişti de geri döndü. Yine dostun evinin çevresinde dönmeye başladı.

Dudağından edepsizce bir söz çıkmasın diye, yüz türlü korku ve edeple kapının halkasını çaldı.

Dostu, *"Kapıda kim var?"* diye seslendi. *Kapıdaki sensin ey gönül alan,* dedi.

[Dostu]: *Mademki şimdi bensin, ey ben, gir içeri. Evde iki 'ben'in sığacağı kadar yer yok,* dedi.

İğnede iki tane iplik başına yer yok; mademki tek katlısın bu iğneye gir.

İpliğin iğneyle bağlantısı vardır, [ama] iğne deliği deve için uygun değildir.

Devenin vücudu, riyazet ve amel makasından başka bir şeyle incelir mi hiç?

Ona, her imkânsızı *"Ol [deyip] olduran"* Allah'ın eli gerekir ey filan!

Her imkansız, onun eliyle mümkün hale gelir; her azgın onun korkusuyla yatışır.

Anadan doğma kör ve cüzamlı da kim olur? Ölü bile, o aziz [Allah'ın] afsunuyla dirilir.

Ölüden daha ölü olan yokluk bile, onun var ediş avucunda çaresiz kalır.

"O her gün bir iştedir[253]*"* [âyetini] oku da, onu işsiz güçsüz bilme.

En küçük işi, her gün bu tarafa üç ordu göndermesidir.

Bir orduyu, rahimlerde bitecek şeylerin yeşermesi için [babaların] bellerinden annelere,

Bir orduyu, dünya erkek ve dişiyle dolsun diye rahimlerden yeryüzüne,

Bir orduyu da herkes amelinin güzelliğini (karşılığını) görsün diye yeryüzünden ecele doğru [gönderir][254].

Bu sözün sonu yok, kendine gel, yine o tertemiz, candan dostun hikâyesine dön.

Dostu: *Ey tamamı ile 'ben' olan, gir içeri. [Artık] çayırlıktaki gülle diken gibi farklı değilsin,* dedi.

İplik bir oldu, "kâf ve "nun" harflerini[255] iki görsen de hataya düşme artık.

"Kâf ve nun", yokluğu büyük işlere çekmek için kement gibi çekici hale geldi.

Öyleyse, iki kat, etki bakımından bir kat gibi olsa da, görünüşte kemendin iki kat olması gerekir.

İki ayaklı da olsa, dört ayaklı da olsa yol alır; iki ağızlı makas gibi birden keser.

O iki çamaşırcı arkadaşa bir bak; görünüşte onunla bunun farkı vardır.

Birisi bezi suya sokar, öbür arkadaşı onu kurutur.

Sonra birisi, o kuru olanı yeniden ıslatır; sanki inadına aksini yapar.

Ama inatlaşma gibi görünen bu iki zıt [kişinin] razılıkta gönülleri ve işleri birdir.

Her peygamberin, her velinin bir yolu yordamı vardır. Ama Hakk'a götürmede hepsi birdir[256].

Dinleyen topluluğu uyku alıp götürdü mü, değirmenin taşlarını da su götürür.

Bu suyun akışı, değirmeninin üstündedir; değirmene akışı da sizin içindir.

Sizin değirmene ihtiyacınız kalmadığından, [değirmenci] suyu ana yatağına salıverdi.

Sözün ağza doğru gelişi öğretmek içindir. Yoksa o sözün zaten ayrı bir ırmağı vardır.

Sessizce, yinelenmeden, gül bahçelerine dek ağaçların altından akıp gider.

Allahım! Sen cana, sözün, harfsiz bitip yeşerdiği o makamı göster de

Tertemiz can, başını ayak yapıp yokluğun o uzak ve geniş sahasına [gitsin].

[Yokluk sahası] pek geniş, sınırsız bir sahadır. Bu hayaller ve varlıklar, ondan azıklanır.

Hayaller, yokluk [âleminden] daha dardır. Onun için hayal, üzüntü nedenlerindendir.

Bunun gibi, varlık [âlemi] de hayal [âleminden] daha dardır. O yüzden ay, onda hilal gibi olur.

Duyu ve renk dünyasının varlığı da, [hayalden ve varlıktan] daha dar, daracık bir zindandır.

Terkip ve sayı, darlık nedenidir. Ama duyular [bizi] terkip [âlemine] çekerler.

Birlik âlemini o duyular tarafından bil de, bir'i istiyorsan [duyuları] yöne doğru sür.

"Ol" emri, bir eylemdi, [ama] "kaf ve nun" olarak söze düştü de anlam berraklaştı.

Bu sözün sonu yoktur. Geri dön de o savaşta kurdun hali ne oldu [anlat].

Aslanın, paylaştırmada edepsizlik eden kurdu cezalandırması.

O başı dik [aslan], iki başlılık ve ayrıcalık kalmasın diye kurdun kafasını kopardı.

A Koca kurt! Bey'in önünde ölü [gibi] olmadığın için *"Biz onlardan öç aldık*[257]*"* [cezasıdır] bu.

Ondan sonra aslan yüzünü tilkiye dönüp: *Yemek için bunları paylaştır,* dedi.

[Tilki] secde edip: *Ey seçkin padişah! Bu semiz öküz, senin kuşluk yemeğindir,* dedi.

Şu keçi de,muzaffer padişaha öğle öğünü için yahni olur.

Şu tavşana gelince, o da lütuf ve kerem sahibi padişahın akşam yemeğidir.

[Aslan]: *"A tilki! Adaleti sen parlattın. Böyle paylaştırmayı kimden öğrendin?"* dedi.

"A büyük [kişi!] Bunu nereden öğrendin?" [deyince, tilki]: *Kurdun halinden a dünya padişahı,* dedi.

[Aslan]: *Bizim aşkımıza rehin oldun ya, üçünü de götür, al, git,* dedi.

A tilki! Madem tümüyle "bizim" oldun; madem "biz" oldun, seni nasıl incitebiliriz?

Biz seniniz, bütün avlar da senin. Ayağını yedinci kat göğe koy da yüksel.

Aşağılık kurttan ibret aldığın için, artık sen tilki değilsin, benim aslanımsın.

Akıllı kişi, çekinilip sakınılan belâda dostların ölümünden ibret alandır.

Tilki o sırada, *"Aslan, [avları paylaştırmak için] beni o kurdun ardından çağırdı"* diye diliyle yüzlerce şükür etti.

"Bunu sen paylaştır" diye önce bana emretseydi, kim ondan canını kurtarabilirdi.

Öyleyse, bizi öncekilerin ardından dünyaya getirene şükürler olsun.

Böylece, Allah'ın, geçmiş yüzyıllarda öncekilere [verdiği] cezaları duyduk.

Ola ki tilki gibi, o önceki kurtların halinden kendimizi daha fazla koruyabiliriz.

İşte o sözü doğru hak peygamber, bunun için bizi *"Acınmış ümmet*[258]*"* diye adlandırdı.

Ey ulular! O kurtların kemiklerine, tüylerine apaçık görün de öğüt alın.

Akıllı kişi, Firavun'un ve Âd'ın sonunu duyunca, bu varlığı ve kibri başından atar.

Eğer atmazsa, başkaları onun halinden, onun sapkınlığından öğüt alır.

Nuh'un –ona selâm olsun- "Ey aşağılanmış kişiler! Benimle uğraşmayın, çünkü ben bir örtüyüm, siz gerçekte Allah ile uğraşıyorsunuz" diye kavmini tehdit etmesi.

Nuh: *A inatçılar! Ben, ben değilim. Ben, canımdan öldüm, cananla diriyim,* dedi.

İnsan duyularından yana öldüğüm için, Allah benim kulağım, anlayışım, gözüm oldu.

Ben, ben olmadığım için bu soluk O'ndandır. Bu soluğa karşı kim söz söylerse, kâfir odur.

Bu tilki görüntüsü altında aslan vardır. Bu tilkiye karşı yiğitlik taslamaya gelmez.

Görüntüsü yüzünden ona inanmıyorsan, ondan aslanların kükreyişini de mi duymuyorsun?

Nuh'ta Allah'ın [kudret] eli olmasaydı, o zaman dünyayı nasıl kırıp geçirirdi?

O, bir bedende yüz binlerce aslandı. O, ateş gibiydi, dünyaysa bir harman.

Harman, onun onda bir [hakkını] gözetmeyince, o da o harmanı öyle bir ateşe verdi ki...

Kim, bu gizli aslanın önünde kurt gibi edepsizce ağız açarsa,

Aslan, onu o kurdu parçaladığı gibi parçalar da ona *"Onlardan öç aldık"* [âyetini] okur.

Kurt gibi aslanın elinden yara alır; aslanın karşısında yiğitlik taslayan ahmaktır.

O yara keşke [yalnızca] bedene gelseydi de imanla gönül sağ salim kalsaydı.

[Söz] buraya gelince takatim kesildi. Bu sırrı nasıl açık edebilirim ki?

O tilki gibi siz de midenizi daraltın da önünde tilki oyunlarını az yapın.

Biz'i, ben'i bütünüyle onun önüne koyun; mülk, onun mülküdür; mülkü ona verin.

Doğru yola yoksulca girerseniz, aslan da, aslanın avı da zaten sizindir.

Çünkü o tertemizdir; onun sıfatı "Sübhan"dır. Onun güzelliğe, öze, kabuğa ihtiyacı yoktur.

Var olan o avların, o ikramların [hepsi], o padişahın kulları içindir.

Padişahın [hiçbir şeye] tamahı yoktur; bütün bu devleti/bahtı halk için yaratmıştır. Ne mutlu anlayana.

O mülkler ve devletler, bu devleti ve iki dünyayı yaratanın ne işine yarar?

Öyleyse "Sübhan"ın önünde gönlünüzü koruyun da sonra kötü zan yüzünden utanca düşmeyin.

Çünkü o, bütün sırları, düşünceleri ve arayışları halis sütün içindeki saç teli gibi görür.

Şekilden sıyrılıp temiz kalpli olan kişi, gaybın şekillerine ayna olur.

Hiç kuşkusuz sırrımıza vâkıf olur; çünkü *"Mümin, müminin aynasıdır*[259]*."*

Paramızı mihenge vurunca, kesin inancı şüpheden ayırt eder o.

Bir de canı, paralara mihenk oldu mu, halisi de görür, sahte olanı da.

Padişahın, gözleri onlarla aydınlansın diye ârif sûfileri karşısına dikmesi.

Hatırındaysa duymuş olmalısın; padişahların şöyle bir adeti vardı:

Sol yanlarında yiğitler dururlar; çünkü kalp sol yanda bağlı durur.

Defterdarlarla kalem ehli sağ yanda [dururlar]; çünkü yazma ve kaydetme bilgisi sağ ele aittir.

Sûfilere ise karşılarında yer verirler; çünkü onlar can aynasıdırlar, aynadan da iyidirler.

Gönül aynası bâkir şekiller alabilsin diye, yüreklerini zikirle, fikirle cilalamışlardır.

Fıtrat sulbünden güzel olarak doğanın önüne ayna koymak gerek.

Güzel yüz, aynaya âşıktır; canın cilasıdır, kalplerin temizliğidir.

Yusuf'un –ona selâm olsun- yanına misafir gelmesi ve Yusuf'un –ona selâm olsun- ondan armağan istemesi.

Sevgili bir dost çok uzaklardan sözünün eri Yusuf'a misafir geldi.

Çocukluktan beri tanışırlardı; tanışıklık yastığına yaslanmışlardı.

[Yusuf] ona, kardeşlerinin cefasını, hasetlerini hatırlattı. *O [haset ve cefa] zincirdi, biz de aslandık,* dedi.

Aslana zincirden ar gelmez. Allah'ın kazasından şikâyetimiz yok.

Boynunda zincir olsa da aslan bütün zincir yapanların beyidir.

[Misafir]: *Zindanda, kuyuda ne haldeydin?* dedi. [Yusuf]: *Ay'ın eksilip görünmez olduğu zamandaki gibi,* dedi.

Yeni ay, görünmezken iki büklüm olur, sonra da gökte dolunay haline gelmez mi?

İnci tanesini havanda dövseler de, gözün gönlün ışığı olur, yüksek [kıymet] görür.

Buğdayı toprak altına atarlar, sonra o topraktan başaklar elde ederler.

Sonra bir kez de değirmende öğütürler, değeri artar, cana can katan gıda olur.

Sonra ekmeği dişlerin altında ezerler de akıl sahibinin aklı, canı, anlayışı olur.

Sonra o can aşkta yok olunca, ekildikten sonra *"Ekincilerin hoşuna giden*[260]*"*e dönüşür.

Bu sözün sonu yok, geri dön de o iyi adam Yusuf'a ne dedi [onu anlat].

[Yusuf] hikâyesini anlattıktan sonra: *"Ey filanca! Hele bize ne armağan getirdin?"* dedi.

Dostların kapısına eli boş [gelmek], değirmene buğdaysız gitmektir, ey yiğit!

Yüce Allah mahşerde insanlara: *"Kıyamet günü için armağanınız nerede?"* der.

Sizi nasıl yarattıysak, bize öylece yalnız ve azıksız geldiniz[261].

Hele [söyleyin], diriliş günü armağanı olarak ne getirdiniz?

Yoksa geri dönmeyi ummuyor muydunuz? Bugünün vadesi size bâtıl mı göründü?

Eşekliğin yüzünden ona misafir olacağını inkâr ediyorsun. Öyleyse mutfaktan ancak toprak ve kül alabilirsin.

İnkâr etmiyorsan, böyle eli boş, o dostun kapısına nasıl ayak atacaksın?

Uykudan, yemekten biraz kıs da onunla buluşup görüşmek için bir armağan götür.

"Geceleri uyuyanlardan[262]*"* daha az uyu; seherlerde bağışlanma dileyenlerden ol.

Cenin gibi azıcık kımılda da, sana ışıkları gören duyular bağışlasınlar.

Rahme benzeyen dünyadan çıkınca, yeryüzünden daha geniş bir alana girersin.

"Allah'ın arzı geniştir[263]*"* denilen yeri, peygamberler için pek yüksek bir alan bil.

O geniş alanda gönül daralmaz; yaş ağaç, orada kuru bir dala dönmez.

Sen şimdi duyularını taşıyorsun; ağırlaşıyorsun, yorgun düşüyorsun, baş aşağı geliyorsun.

Uyku sırasında [bu duyuları] taşıyan değil taşınan olduğun için, yorgunluk gider, zahmetsiz, sıkıntısız hale gelirsin.

Sen uyku halini, velilerin taşınan olma hali yanında bir çeşni bil.

A inatçı! Veliler, Ashab-ı Kehf'tir. Onlar ayaktayken de gezerken de uykudadırlar.

[Allah] onları, habersizce, zorlamadan sağa sola doğru çeker[264] de işlere sokar.

O sağa [çevrilme] nedir? Güzel iş. O sola [çevrilme] nedir? Beden meşgalesi.

Bu iki iş, her ikisinden de haberleri olmaksızın peygamberlerden, bir ses/yankı gibi meydana gelir.

Hayrın ve şerrin sesini sana işittirse de dağın kendisi ikisinden de habersizdir.

Yusuf'un –ona selâm olsun - misafirinin: "Her baktığında güzel yüzünü görmen ve beni hatırlaman için sana bir ayna getirdim" demesi.

Yusuf: *Haydi, armağanını getir*, deyince konuk, bu isteğin utancıyla feryat edip:

Senin için ne kadar armağan aradımsa da [sana uygun] bir armağan gözüme ilişmedi, dedi.

Bir habbeyi madene nasıl götüreyim? Bir damlayı ummana nasıl götüreyim?

Önüne gönlümü, canımı getirsem bile, tereciye tere satmış olurum ben.

Senin eşi olmayan güzelliğinden başka, bu ambarda olmayan bir tohum yok ki.

Sana bir ayna getirmeyi lâyık gördüm, çünkü sen gönül ışığısın.

Ey güneş gibi göğün ışığı olan! Onda kendi güzel yüzünü gör diye [ayna getirdim].

Ey aydınlık! Kendi yüzünü gördükçe beni hatırla diye sana ayna getirdim.

Aynayı koltuğundan çıkardı. Güzeli oyalayacak şey aynadır.

Varlığın aynası nedir? Yokluk. Ahmak değilsen yokluğu al götür.

Varlık, yoklukta görünebilir. Mal sahipleri, yoksula cömertlik edebilirler.

Ekmeğin tertemiz aynası açtır; kav da çakmağın aynasıdır.

Bir yerde yokluk ve eksiklik belirdi mi, [orası] bütün sanatların güzellik aynasıdır.

Elbise sağlam ve dikilmiş olunca, nasıl terzinin hünerinin göstergesi olur?

Ağaç gövdelerinin yontulmamış olması gerekir ki marangoz onlardan temel ve yan [parçaları] yapsın.

Kırıkçı ustası, nerede ayağı kırılmış biri varsa oraya gider.

Zayıf hasta olmazsa, tıp sanatının o güzelliği nasıl ortaya çıkar?

Bakırların değersizliği, düşüklüğü açığa çıkmazsa, kimya nasıl görünür?

Eksiklikler, olgunluk vasfının aynasıdır. O hakirlik de yüceliğin ve ululuğun aynasıdır.

Çünkü zıddı, kesin olarak onun zıddı ortaya çıkarır. O yüzden bal, sirkeyle görünür belirir.

Kendi eksikliğini görüp tanıyan kişi, kendisini olgunlaştırmaya on atla koşar.

Kendisinin olgun olduğunu zannedense, ululuk sahibi Allah'a doğru uçamaz.

A nazlı, işveli! Canında, kendini olgun sanmaktan daha beter bir hastalık yoktur.

Bu kendini beğenmişlik senden çıkıp gidinceye dek gönlünden, gözünden çok kanlar akar.

İblis'in hastalığı: *"Ben daha hayırlıyım[265]"* [demesi] idi. Bu hastalık, her yaratılmışın nefsinde vardır.

Kendisini pek hakir görse de, sen onu, pisliği ırmak altında olan berrak su bil.

Sınamak için seni bir karıştırıverse, su derhal pislik rengini alır.

Ey yiğit! Irmak sana berrak görünse de ırmağın dibinde pislik var.

Yol bilen, çok anlayışlı pir, küllî nefsin bahçelerine ark kazıcıdır.

Irmak, kendisini nasıl temizleyebilir? İnsanın bilgisi, Allah bilgisiyle yararlı olur.

Kılıç kendi sapını kesebilir mi? Git, bu yarayı bir cerraha teslim et.

Kimse, yarasının çirkinliğini görmesin diye her yaranın üstüne sinek üşüşür.

O sinek, senin düşüncelerin ve malların, yaran da hallerindeki karanlıktır.

Senin o yarana pir merhem koyarsa, o zaman ağrın sızın, iniltin kesilir.

[Yaralı] sağlığa kavuştuğunu sanır, [oysa] oraya merhemin ışığı vurmuştur.

A sırtı yaralı! Kendine gel, merhemden yüz çevirme. [İyileşmeyi] kendi aslından bilme, [merhemin] ışığından bil.

Vahiy ışığının kendisine vurması, o âyeti Peygamber'den –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- önce okuması ve "Öyleyse ben de vahiy mahalliyim" demesi nedeniyle vahiy kâtibinin dinden çıkması.

Osman'dan önce bir kâtip vardı. Vahyi yazmaya çaba gösterirdi.

Peygamber, vahyedilenleri buyurur buyurmaz, o aynısını kağıda yazardı.

O vahyin ışığı ona da vururdu; gönlünde hikmetler bulurdu.

Peygamber de o hikmetlerin aynısını söylerdi. O fodul, bu kadarcık bir şey yüzünden yolunu kaybetti.

Aydın Peygamber'in söylediği o gerçek, benim gönlümde de var, [dedi].

Düşüncesinin ışığı Peygamber'e vurdu da canına Allah'ın kahrı gelip çattı.

Hem kâtiplikten çıktı, hem dinden. Kinlenip Mustafa'ya ve dine düşman kesildi.

Mustafa: *"A inatçı kâfir! Işık sendense ne diye böyle kapkara oldun?"* dedi.

Sen ilâhî bir kaynak olsaydın, böyle kara su akıtmazdın.

Bu [söz] şunun bunun yanında haysiyeti kırılmasın diye onun ağzını bağladı.

Bu yüzden içi yanıp durmadaydı; işin tuhafı tövbe de edemiyordu.

Ah ediyordu, [ama] ah etmenin ona faydası yoktu. Çünkü kılıç gelmiş, başını uçurmuştu.

Allah, namusu yüz batman [ağırlığında] demir yaptı da niceleri görünmez bağlarla bağlandı.

Kibir ve küfür, o yolu öylesine bağladı ki [kibirlenip küfreden] ah bile çıkaramaz.

[Allah]: *"[Boyunlarına] zincir vurduk, başlarını yukarı kaldırmışlar, indiremezler*[266]*"* dedi. O zincirler bizden dışarıda değil.

"Artlarına engeller koyduk, gözlerini perdeledik[267]*"*, [böylesi] kimse, önünde ardında bağı göremez.

O dikilen engelde ovanın rengi vardır; [ona takılan] onun kazanın engeli olduğunu bilmez.

Senin güzelin, [gerçek] güzelin yüzüne engeldir; senin mürşidin, [gerçek] mürşidin sözüne engeldir.

Din sevdasına düşmüş nice kâfirler [ama] şuna buna namus ve kibir taslamak onlara bağdır.

[Bu] demirden de beter gizli bir bağdır; demir bağı ancak balta kırar.

Demir bağı koparmak mümkündür, [ama] gaybî bağın çaresini kimse bilmez.

Bir adamı arı soksa, tabiatı, hemen o anda onu gidermeye çalışır.

Ama iğne yarası senin kendi varlığından olunca, gam güçlenir, ağrı azalmaz.

İçimden bunu açıklamak geliyor ama umutsuzluk verir diye korkuyorum.

Hayır, umutsuz olma, kendini neşelendir; o feryada erişen [Allah'ın] önünde feryat et.

"Ey bağışlamayı seven! Bizi bağışla[268]*. Ey eski, müzmin dertlerin tabibi"* [de].

Hikmetin yansıması, o isyankarı saptırdı. [Sen de] kendini görme ki [bu bencillik] senden toz kaldırmasın.

A kardeş! Sana akmakta olan o hikmet Abdal'dandır, sende ise eğretidir.

Ev, kendinde bir ışık bulmuş olsa da o [ışık ona] aydınlık komşudan vurmuştur.

Şükret, gururlanma, burun kıvırma, kulak ver, hiç kendini görme.

Yüzlerce yazık ki bu eğretilik, ümmetleri ümmetlikten uzaklaştırdı.

Ben, kendisini her konakta bir sofraya kavuşmuş bilmeyen kişinin kuluyum.

Bir gün evine varabilmesi için adamın nice konakları terk etmesi gerekir.

Demir kızarsa bile kırmızı değildir o. Ateş ocağının verdiği eğreti bir ışıktır o.

Pencere ya da ev ışıkla dolsa bile, sen güneşten başkasını aydın bilme.

Her kapı, her duvar: *Ben aydınım, başkasının ışığına sahip değilim, bu benim*, der.

Sonra güneş: *A olgunlaşmamış! Ben batınca [ne olduğun] ortaya çıkar*, der.

Yeşillikler: *Biz kendiliğimizden yeşiliz, sevinçliyiz, güleciz, pek güzel yüzlüyüz*, derler.

Yaz mevsimi de: *Ey ümmetler! Ben geçip gidince kendinizi görürsünüz*, der.

Beden, güzellikle, albeniyle nazlanır durur. Ruhsa, gücünü kuvvetini, kolunu kanadını gizleyerek:

Ona: *A süprüntü! Sen de kimsin? Bir iki gün benim ışığımla yaşadın*, der.

Nazın edan dünyaya sığmıyor. Hele dur, senden çıkayım da [gör].

Seni pek çok sevenler, sana bir mezar kazarlar da karıncalara, yılanlara yem ederler seni.

Uğrunda ölüp giden kişi bile, senin pis kokundan burnunu tıkar.

Dil, göz, kulak ruhun ışığıdır. Sudaki kaynama, ateşin ışığıdır.

Canın ışığı nasıl bedene vuruyorsa Abdal'ın ışığı da benim canıma vuruyor.

Canın canı olan [o ışık] candan ayak çekince, bil ki can, beden cansız ne hale gelirse o hale gelir.

Ben, kıyamet günü bana şahit olsun diye başımı yere koyuyorum.

Bu yeryüzü, kıyamet günü *"Şiddetli bir sarsılışla sarsıldığı*[269]*"* zaman hallerimize şahit olur.

Çünkü o, açıkça *"Haberlerini söyler*[270]*"*. Yeryüzü ve kayalar dile gelir.

Felsefeci, düşünce ve zan içinde inkârcı olur. Ona: *Git başını o duvara vur*, de.

Gönül ehlinin duyguları, suyun sözünü, toprağın sözünü, çamurun sözünü hissedip [anlar].

Hannâne [direğinin inlemesini] inkâr eden felsefeci, velilerin duygularına yabancıdır.

O: *Halkın sevdasının ışığı, onların görüşüne nice hayaller getirdi,* der.

Oysa, onun bu bozgunculuğunun ve küfrünün yansıması, onda bu inkârcılık hayalini ortaya çıkarmıştır.

Felsefeci, Şeytan'ı inkâr eder de o anda bir Şeytan'ın maskarası olur.

Şeytan'ı görmediysen kendine bak. Cinnet geçirmeden alında morluk olmaz.

Kimin gönlünde kuşku ve kargaşa varsa, o dünyada gizli bir felsefecidir.

Bazen inanır, [ama] zaman zaman o filozofluk damarı yüzünü karartır.

Sakının ey inananlar, o [felsefe damarı] sizde vardır. Sizde nice sonsuz âlemler vardır.

Yetmiş iki milletin hepsi sendedir; o bir gün senden meydana çıkar, vah sana.

Kimde o inanıştan bir yaprak [kadar] varsa, [o gün] bunun korkusundan yaprak gibi titrer.

Sen kendini iyi insân gördüğün için İblis'e, Şeytan'a güldün.

Can, postunu ters giydi mi, din ehlinden nice feryatlar yükselir.

Denek taşı gizli olduğu için dükkânda altın gibi görünen her şey güler.

Ey Settâr! Üzerimizden perdeyi kaldırma, imtihanda bize yardımcı ol.

Kalp altın geceleyin [gerçek] altınla denklik taslar; altınsa gündüzü bekler.

Altın hal diliyle: *Ey yalancı, gündüz apaçık doğuncaya kadar dur,* der.

Lanetli İblis, yüz binlerce yıl abdaldandı, müminlerin beyiydi.

Gururu yüzünden Âdem'le savaştı da kuşluk çağında pislik gibi rezil rüsva oldu.

Bâ'ûr oğlu Bel'am'ın "Musa'yı ve kavmini kuşattıkları bu şehirden isteklerine ermeden geri çevir" diye dua etmesi ve duasının kabul edilmesi.

Dünya halkı, Bâ'ûr oğlu Bel'am'a zamanın İsa'sı gibi oyuncak olmuştu.

Ondan başka kimseye secde etmezlerdi. Onun afsunu, hastalara şifaydı.

Kibri ve ululanması yüzünden Musa ile savaştı. [Sonra] durum, senin de işittiğin gibi oldu.

Dünyada bunun gibi açıkta ve gizlide yüz binlerce İblis ve Bel'am vardır.

Allah, geri kalanlara örnek olsun diye bu ikisini meşhur etti.

Bu iki hırsızı yüksek bir darağacına çekti. Yoksa kahrına uğramış nice hırsızlar vardı.

Bu ikisini perçeminden [tutup] şehre götürdü; [yoksa] onun kahrıyla ölenleri saymak mümkün değildir.

Sen bir nazlısın, ama kendi haddince; Allah aşkına haddinden dışarı ayak basma.

Kendinden daha nazlısına çatarsan, seni yerin yedi kat dibine sokar.

Âd ve Semûd hikâyeleri ne için? Peygamberlerin nazlı olduklarını bilmen için.

Bu yere batış, taş yağması, gök gürlemesi alametleri, nefs-i natıkanın yüceliğinin ifadesi oldu.

Bütün hayvanları insan için öldür; bütün insanları da akıl için öldür.

Akıl nedir? Akıl sahibinin küllî aklı. Cüzî akıl da akıldır ama değersiz/bayağı akıldır.

İnsandan kaçan vahşi hayvanların hepsi, ehli hayvanlardan daha aşağıdadır.

Onların kanı halka mubahtır, çünkü yüce akıldan kaçmaktadırlar.

Vahşi [hayvanların] değeri, insana muhalif oldukları için alçalmıştır.

Ey tuhaf kişi! Sen "*Ürkmüş yaban eşekleri*[271]" gibi olduktan sonra senin ne değerin olur ki?

Eşek, bir yarar uğruna öldürülmez. Ama vahşi olursa kanı mubah olur.

Eşeğin yönlendiren/alıkoyan bir bilgisi olmadığı halde, şefkatli Allah onu mazur tutmaz.

Peki, o soluktan ürküp kaçarsa, insan nasıl mazur olur ey yüce arkadaş?

Hiç kuşkusuz, kâfirlerin kanı da vahşi [hayvanlar] gibi okların ve mızrakların önünde mubah olur.

Akılsız, reddedilmiş ve aşağılık oldukları için onların eşleri ve çocukları da tümüyle helâldir.

Bunun gibi, bir akıl, aklın aklından kaçarsa, akıllılıktan hayvanların [mertebesine] nakledilir.

Harut ile Marut'un kendi ismetlerine güvenmeleri, dünya halkına başbuğ olmayı istemeleri ve fitneye düşmeleri.

Hani meşhur Harut ile Marut gibi, gururları yüzünden zehirli ok yediler.

Kendi kutluluklarına güveniyorlardı; mandanın aslana güvenmesi nedir ki?

O, boynuzuyla yüz tedbir alsa da, erkek aslan onun boynuzunun boynuzunu bile parçalar.

[Manda] kirpi gibi dikenle dolu olsa bile, aslan, çaresiz, onu öldürecektir.

Fırtına nice ağaçları söküp attığı halde taze bitkiye ihsanda bulunur.

O şiddetli rüzgâr, bitkinin zayıflığına acır. Ey gönül, [artık] sen boş yere kuvvetten söz vurma.

Ağaç dallarının sıklığından balta korkar mı hiç? Parça parça keser [hepsini].

Ama kendisini bir yaprağa vurmaz. Keskinliğini sadece sivri yere vurur.

Odunun çokluğundan aleve ne gam? Kasap, koyun sürüsünden kaçar mı hiç?

Anlamın yanında şekil nedir? Pek zayıftır. Gökyüzünü baş aşağı tutan anlamıdır.

Sen [bunu] dolaba benzeyen gökyüzüyle kıyasla. Onun dönüşü kimdendir? Görüş sahibi akıldan.

Ey oğul, sipere benzeyen bu kalıbın/bedenin dönüşü de o gizli ruh yüzündendir.

Bu rüzgârın dolaşması onun anlamındandır. Tıpkı ırmak suyunun esiri olan değirmen çarkı gibi.

Şu soluğun alınıp verilmesi, girip çıkması da pek istekli candan başka kimdendir?

[Can, o soluğu] bazen "cim" yapar bazen "hâ" bazen de "dâl[272]". Bazen barış yapar onu bazen de savaş.

Bunun gibi, Rabbimiz, bu rüzgârı, Âd [kavmi] için ejderha yapmıştır.

Yine o rüzgârı müminler için barış, kollayıp gözetme ve güven haline getirmişti.

Âlemlerin Rabbi'nin anlamlar denizi, din şeyhi: "*Anlam, Allah'tır*" dedi.

Yeryüzünün ve gökyüzünün bütün tabakaları, o akıp giden denizde çerçöp gibidir.

Suyun dalgalanışı sırasında çerçöpün saldırışı, oynayışı, yine sudandır.

Onun inadını yatıştırmak istediğinde, çerçöpü kıyıya atıverir.

Kıyıdan dalgalandığı yere doğru çekince de, ateşin bitkiye ettiğini eder ona.

Bu sözün sonu yok, ey genç, sen yine Harut ile Marut'a doğru koş.

Harut ile Marut hikâyesinin geri kalanı ve onların dünyada Babil kuyusunda azap ve ceza çekmeleri.

O sırada, dünya halkının günahı ve fıskı her ikisine de malum olunca,

Öfkeden ellerini ısırmaya başlıyor, ama kendi ayıplarını gözleriyle görmüyorlardı.
O çirkin adam aynada kendisini gördü de aynadan yüzünü çevirip öfkelendi.
Kendisini gören, birisinde bir suç gördü mü onda cehennemden bir ateş belirir.
O, bu kibre din gayreti der de kendisindeki kâfir nefsi görmez.
Din gayretinin başka bir belirtisi vardır. Bir dünya, o ateşle yeşermiştir.
Allah onlara: *Eğer siz aydınlatıcı iseniz, aldatılmış ziyankârları görmeyin,* dedi.
Ey ordular ve kullar! Şehvetten ve apış arasından kurtulduk diye şükredin.
O anlamdan size de koyacak olsam, artık gökyüzü bile kabul etmez sizi.
Bedeninizde bulunan ismet, benim ismetimin ve korumamın yansımasıdır.
Sakın ha sakın, o [ismeti] kendinizden değil benden bilin de lanetli Şeytan size üstün gelmesin.
Hani Peygamber'in vahiy katibi de hikmeti ve asılların ışığını kendisinde gördü.
Kendisini, Allah kuşlarının sesine sahip sayıyordu, [oysa] o, [kuş] sesine benzeyen bir ıslıktı.
Sen kuşların sesini vasfetsen bile, kuşun muradına nereden vâkıf olacaksın?
Bülbülün ötüşünü öğrensen bile, onun gülle ne işi olduğunu ne bileceksin sen?
Bilsen bile, o [biliş] bir zanla olur, sağırların dudak kıpırtısından [bir şeyler] zannettikleri gibi.

Sağırın, hasta komşusunu ziyarete gitmesi.

Halden anlar biri, bir sağıra: *Komşun hasta oldu,* dedi.
Sağır kendi kendisine: *"Ben ağır kulağımla o gencin konuşmasından ne anlarım?"* dedi.
Hele hasta olup sesi zayıflarsa... Ama çare yok, oraya gitmek gerek.
Dudağını kımıldattığını görünce, onu kendimce kıyaslar [anlarım].
Ben: *Nasılsın, a sıkıntılar çekenim,* deyince o [nasıl olsa]: *İyiyim ya da hoşum,* diyecek.
Ben: *"Şükürler olsun, ne yemek yedin?"* derim, o da: *Şerbet içtim ya da mercimek çorbası,* der.
Ben: *"Afiyet sağlık olsun, tabiplerden yanında kim var?"* derim, o da: *Filan,* der.
Ayağı pek uğurludur; o geldi mi durumun düzelir, derim.
Onun ayağını biz de denedik, nereye gitse dilekler hasıl oldu.
O iyi adam, bu kıyaslamalı cevapları hazırlayıp hastanın yanına gitti.
"Nasılsın?" dedi. [Hasta] *Öldüm,* deyince: *Şükürler olsun,* dedi. Hasta, bu söze pek içerleyip sıkıldı.
Bu nasıl şükür? Meğer o bize karşı kötüymüş, [dedi]. Sağır bir kıyasta bulundu, ama o [kıyas] yanlış çıktı.
Ondan sonra ona: *"Ne yedin?"* dedi. [Hasta]: *Zehir,* deyince: *Afiyet olsun,* dedi, [hastanın] öfkesi arttı.
Sonra da: *"Tedavi için tabiplerden yanına kim geliyor?"* dedi.
[Hasta]: *Yürü git be, Azrail geliyor,* deyince [sağır]: *Ayağı pek kutludur, sevin,* dedi.
Sağır, sevinerek dışarı çıktı. *Şükür, böyle bir zamanda onu gözettim,* dedi.
Hasta: *Bu [adam], bizim canımızın düşmanıdır; onun cefa madeni olduğunu bilemedik,* dedi.
Hastanın hatırına, ona haber göndermek için her türden kötü şeyler geliyordu.
Kötü yemek yiyip de içi bulanan ve nihayet onu kusan kimse gibi hani.
Öfkeyi yenmek budur; onu kusma da karşılığında tatlı sözler bulasın.
Hasta sabrı olmadığı için kıvranıyor: *Nerede o kahpe karılı puşt köpek?*
Söylediklerini ona sayıp döksem. Çünkü o sırada içimdeki aslan uyumuştu.

Hasta ziyareti, gönül almak içindir; bu, ziyaret değil, düşmanlık istemektir

Düşmanını zayıf görmek, kendi çirkin gönlünü yatıştırmak [istemiş diyordu].

İbadet yüzünden yoldan azan nice kimseler, O'nun rızasına ve sevabına gönül verirler.

Oysa bu, gerçekte gizli bir suçtur. Sen nice bulanık şeyi berrak zannedersin.

Tıpkı iyilik ettiğini zannedip tersine yol açan o sağır gibi.

O, hizmet ettim, komşuluk hakkını yerine getirdim diye hoşça oturmuştu.

[Oysa] hastanın gönlünü kendisi yüzünden alevlendirmiş, kendisini de yakmıştı.

Yaktığınız ateşten sakının. Gerçekten siz [o ateşi] günah içinde çoğalttınız.

Peygamber ikiyüzlü birisine: *Namaz kıl, ey yiğit, [çünkü] namaz kılmadın,* dedi.

İşte bu korkulara derman olmak için her namazda *"Bizi [doğru yola] ilet*[273]*"* denmiştir.

[Bu], Allahım! Şu namazımı sapkınların ve ikiyüzlülerin namazıyla karıştırma [demektir].

O sağırın seçtiği kıyas yüzünden, on yıllık dostluk yok olup gitti.

A efendi! Hele bu kıyas, hadden aşan o vahye karşı, aşağılık duyunun kıyası olursa.

Senin duyu kulağın söze uygun olsa da bil ki gayptan [haber] alan kulağın sağırdır.

Nassa karşı kıyas yapan ilk kişi İblis'ti.

Allah nurlarına karşı bu kıyasçıkları yapan ilk kişi İblis'ti.

Kuşkusuz ateş topraktan daha iyidir. Ben ateştenim, o ise kapkara topraktandır[274]*,* dedi.

Öyleyse parçayı aslıyla kıyaslayalım: O karanlıktan, bizse aydın nurdan [yaratılmışız].

Allah: *Hayır, aksine soy sop yoktur. Üstünlüğün mihrabı züht ve takvadır*[275]*,* dedi.

Bu, soysopla bulabileceğin gelip geçici dünyanın mirası değildir, [bu] can [mirasıdır].

Hatta bu, peygamberlerin mirasıdır. Bunun vârisi, muttakilerin canlarıdır.

O Ebu Cehl'in oğlu[276] açıkça mümin oldu. Şu Nuh peygamberin oğluysa yoldan çıkanlardan oldu.

Topraktan olan ay gibi aydınlandı. Sense ateşten olmasın, defol, kara yüzlü.

Bilgin, bu kıyasları ve araştırmaları bulutlu günde ya da geceleyin kıbleyi [bulmak için] yapmıştır.

Ama güneş varken, Kâbe de karşıdayken bu kıyası, bu araştırmayı yapma.

Kıyas yüzünden Kâbe'yi görmeden, ondan yüz çevirme. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Hak kuşundan bir ses işitince, ders gibi [sadece] zahirini öğreniyorsun.

Sonra da kendinden kıyaslar yapıp, mutlak hayali gerçek sayıyorsun.

Abdal'ın [öyle] ıstılahları vardır ki sözlerin onlardan haberi yoktur.

Sen kuş dilini, ses olarak öğrendin de yüzlerce kıyas, yüzlerce heves [ateşi] yaktın.

O hasta gibi, gönüller senden yaralandı; sağır, isabetli [bir iş yaptım] zannıyla sarhoş oldu.

O vahiy katibi de o kuşun sesi yüzünden, kendisinin o kuşa denk olduğu zannına kapıldı.

Kuş bir kanat çırptı kör etti onu. Böylece ölümün ve derdin ta dibine batırdı onu.

Aman ha! Siz de bir yansımanın veya bir zannın yüzünden gökteki makamlardan düşmeyin.

Harut ile Marut bile olsanız, *"Biz saf tutanlarız*[277]*"* damında herkesten üsten de olsanız,

Kötülerin kötülüklerine acıyın; benliğe ve bencilliğe lanet edin.

Aman ha! Sakın, bir gayret pusudan çıkar da baş aşağı yerin dibini boylarsınız.

İkisi de: *"Allahım! Buyruk senindir, senin güven verişin olmazsa zaten güven nerede?"* dediler.

Böyle diyorlardı [ama] *"Bizden nasıl kötülük gelir, ne güzel kullarız"* diye de yürekleri çarpıyordu.

Bencillik tohumunu ekene kadar vesvese bu iki meleği bırakmadı.

Ey unsurlara bağlı, ruhanilerin temizliğinden haberi olmayan [insanlar], diyorlardı.

Biz, şu gökyüzünde perdeler dokuyalım, yeryüzüne gelip şadırvanlar kuralım.

Adaleti yerine getirelim, ibadet edelim, yine her gece göklere ağalım.

Böylece şu zamanın şaşılası kişileri olalım, yeryüzüne güvenliği ve eminliği yayalım.

Gökyüzünün halini yeryüzüyle kıyaslamak doğru olmaz; pusuda fark vardır.

Kendi halini ve sarhoşluğunu bilgisizlerden saklamak gerektiğinin açıklaması hakkında.

Perde altındaki bilgenin[278] sözünü dinle: *"Başını şarap içtiğin yere koy"*.

Bir sarhoş meyhaneden [çıkıp] yolunu kaybederse çocukların maskarası ve oyuncağı olur.

Her yolda, her yanda çamurlara düşer, her ahmak da ona güler.

O bu haldeyken çocuklar peşindedirler, [ama] onun sarhoşluğundan ve şarap zevkinden haberleri yoktur.

Allah sarhoşundan başka [bütün] insanlar çocuktur. Hevâsından kurtulmuş olandan başkası erişkin değildir.

Allah: *"Dünya oyundur, eğlencedir[279]"* siz de çocuksunuz dedi, Allah doğru buyuruyor.

Oyundan çıkmadıkça çocuksun. Ruh temizliği olmadan kim temiz olabilir?

A yiğit! Burada boyuna peşinde koşulan bu şehveti çocukların cimaı bil.

Çocuğun cimaı nedir ki? Bir Rüstem'in, bir gazinin cimaı karşısında bir oyun ancak.

Halkın savaşı da çocukların savaşı gibidir. Tamamen anlamsız, içeriksiz ve bayağı.

Hepsinin savaşı tahtadan kılıçlarla; hepsinin amacı tamamen faydasız.

Hepsi de *"Bu bizim Burak'ımız, Düldül yürüyüşlümüz"* diye bir kamışa binmiştir.

'Taşıyan' oldukları halde, bilgisizliklerinden kendilerini yüksekte görüp [ata] binmiş, yolda 'taşınan" zannetmekteler.

Allah'ın 'taşıdıkları' bir gün atlarını sürerek dokuz kat [gökten] geçene dek dur hele.

"Ruh ve melek O'na yükselir[280]". Ruhun yükselişinden gökyüzü titrer.

Hepiniz çocuklar gibi eteğinize binmiş, atı [tutar] gibi eteğinizin ucunu tutmuşsunuz.

Allah'tan: *"Gerçekten zan fayda vermez[281]"* [âyeti] geldi. Zan bineği göklere nasıl koşacak?

İki zandan hangisi üstünse o yeğlenir, güneş [doğunca] onun parlaklığından kuşku duyulmaz.

İşte o zaman kendi bineklerinizi görürsünüz de kendi ayağınızdan binek yaptığınızı [anlarsınız].

Vehminizi, düşüncenizi, duyunuzu ve algınızı, çocuğun kamıştan bineği gibi bilin.

Gönül ehlinin bilgileri kendilerini taşır; beden ehlinin bilgileriyse kendilerine yüktür.

Bilgi gönle vurursa yardımcı olur; bilgi bedene vurursa bir yük olur.

Allah: *"Kitapları taşır[282]"* buyurdu; O'ndan olmayan bilgi [insana] yüktür.

O'ndan vasıtasız olarak [gelmeyen] bilgi, düzgüncünün boyası gibi kalıcı olmaz.

Ama bu yükü bir güzel taşırsan, yükünü alıp sana bir hoşluk bağışlarlar.

Kendine gel, hevâ uğruna o bilgi yükünü taşıma da içindeki bilgi ambarını gör.

Bilginin rahvan atına bindin mi, ondan sonra omzundan yük düşer.

Ey O'ndan yalnızca "Hu" adıyla yetinen, O'nun kadehi olmadan isteklerden nasıl geçeceksin?

Sıfattan, addan ne doğar? Hayal. Onun o hayali, kavuşmaya işaret eder.

Göstergesi olmayan bir işaret edici gördün mü hiç? Yol olmadıkça gulyabani de olmaz.

Gerçeği olmayan bir ad gördün mü hiç? Ya da gül [sözcüğünün] "Kâf" ve lâm" [harflerinden] gül derdin mi?

Adı okudun, git ad verileni de ara. Ay'ı yukarıda bil, ırmak suyunda değil.

Addan, harften geçmek istersen, dikkat et, kendini kendinden tümüyle temizle.

Demir gibi demirlikten çık, renksiz ol; riyazetle passız aynaya dön.

Kendi berrak ve temiz zatını görmek için kendini, kendi niteliklerinden temizle.

[Böylece] kitap, öğretici ve hoca olmaksızın gönlünde peygamberlerin bilgilerini görürsün.

Peygamber: *Ümmetimden benimle aynı cevhere, aynı himmete sahip olanlar vardır*, dedi.

Benim onları gördüğüm ışıkla, onların canları da beni görür[283].

[Onlar Peygamber'i] iki sahih kitabı[284], hadisler ve râviler olmaksızın bengisu kaynağında [görürler].

"Kürt olarak geceledik" sırrını bil, *"Arap olarak sabahladık"* sırrını oku.

Gizli bilgiden bir örnek istersen Rumlularla Çinlilerin hikâyesini söyle.

Rumlularla Çinlilerin ressamlık bilgisinde iddiaya girmelerinin hikâyesi.

Çinliler: *Biz daha [iyi] ressamız*, dediler. Rumlular da: *Biz muhteşemiz, ustayız*, dediler.

Sultan: *Sizlerden hanginiz iddiasında haklı diye sizi bu konuda sınayacağım*, dedi.

Çinlilerle Rumlular huzura çıktılar. Rumlular [ressamlık] bilgisinde daha bilgili idiler.

Çinliler: *Bize özel bir oda verin, bir oda'da sizin olsun*, dediler.

Kapıları karşılıklı iki oda vardı. Birisini Çinliler aldı, ötekini Rumlular.

Çinliler, padişahtan yüz [çeşit] boya istediler. Bunun üzerine o değerli [padişah] hazinesini açtı.

Her sabah, Çinlilere hazineden düzenli olarak boyalar verilmekteydi.

Rumlular: *Ne resim, ne boya, sadece pası gidermek işe yarar*, dediler.

Kapıyı kapatıp [duvara] cila vurmaya başladılar. [Duvarlar] gökyüzü gibi saf ve berrak hale geldi.

İki yüz renkten renksizliğe yol var. Renk bulut gibidir, renksizlikse aydır.

Bulutta ışıktan, parlaklıktan yana ne görürsen, onu yıldızdan, aydan ve güneşten bil.

Çinliler işi bitirince, sevinçlerinden davullar çalıyorlardı.

Padişah içeri girip orada, aklı fikri çelen resimler gördü.

Ondan sonra Rumluların yanına gitti. Perdeyi aradan kaldırdılar.

O resimlerin ve yapılan işlerin yansıması, bu yandaki cilalanmış duvarlara vurdu.

[Padişahın] orada gördüğü her şey burada daha iyi göründü; [resimler] gözü gözyuvasından alıyordu.

A babacığım! Rumlular, tekrarlanacak [dersleri], kitapları ve hünerleri olmayan sûfilerdir.

Ama onlar gönülleri cilalamışlar, açgözlülükten, hırstan, cimrilikten ve kinlerden arınmışlardır.

Aynanın o parlaklığı, gönlün vasfıdır; [gönülse] sınırsız şekillerin [yansımasına] uygundur.

Gaybın sınırsız ve şekilsiz şekli, Musa'ya gönül aynasından, yakasından parladı.

Gerçi o şekil göğe, arşa, ferşe, denize, balığa sığmaz,

Çünkü bunlar sınırlıdır, sayılıdır. Gönül aynasınınsa bil ki sınırı yoktur.

Gönül ya odur, ya da odur gönül diye akıl burada ya susar ya sapıtır.

Her resmin yansıması, sonsuza dek, ister sayılı olsun ister sayısız, gönülden başka yere vurmaz.

Gönle yansıyan her yeni resim sonsuza dek onda perdesizce görünür.

[Gönüllerini] parlatanlar renkten ve kokudan kurtulmuşlardır. Her an kesintisiz olarak bir güzellik seyrederler.

Bilginin şeklini ve kabuğunu bırakmış, görerek inanma (ayne'l-yakin) bayrağını dikmişlerdir.

Düşünce gitmiş, aydınlığa ulaşmışlardır; tanışıklığın ana kaynağını ve denizini bulmuşlardır.

Bu topluluk, herkesin kendisinden ürküp korktuğu ölüme bile alaylı alaylı gülümser.

Kimse onların gönlüne üstün gelemez; zarar sedefe gelir inciye değil.

Nahvi ve fıkhı bırakmış olsalar da yoksullukta yok olmayı almışlardır.

Sekiz cennetin nakışları parladıkça, onların gönül levhalarını [o nakışları] alıcı bulmuştur.

Allah'ın *"Doğruluk durağında[285]"* oturanlar, arştan, kürsüden ve boşluktan daha yüksektedirler.

Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Zeyd'e: "Bugün nasılsın, nasıl kalktın?" diye sorması ve onun "Mümin olarak sabahladım, ey Allah'ın Resulü" diye cevap vermesi.

Peygamber bir sabah Zeyd'e: *"A temiz arkadaş, nasıl sabahladın?"* dedi.

[Zeyd'in]: *Mümin bir kul olarak,* demesi üzerine [Peygamber] tekrar ona: *"Eğer yeşerdiyse, iman bağının belirtisi nerede?"* dedi.

[Zeyd]: *Gündüzleri susuzdum, geceleri aşktan, yanıp yakılışlardan uyumadım,* dedi.

Mızrağın ucu kalkandan nasıl geçerse, ben de gündüzlerden gecelerden öyle geçtim.

O yanda, bütün milletler/dinler birdir. Yüz binlerce yılla bir saat birdir.

[Orada] ezelle ebedin birliği vardır, [ama] kaybolmuşluğu yüzünden akıl için o yana yol yoktur.

[Peygamber]: *O yoldan, bu diyarın anlayışına, akıllılarına uygun hediyen nerede? Getir,* dedi.

[Zeyd]: *İnsanlar, gökyüzünü nasıl görüyorsa ben de arşı, arştakilerle birlikte [öyle] görüyorum,* dedi.

Benim önümde sekiz cennetle yedi cehennem, şamanın önündeki put gibi meydanda.

Değirmende buğdayı arpadan ayırt eder gibi insanları tek tek tanıyorum.

Kimin cennetlik kimin yabancı olduğu bana yılanla balık gibi apaçık.

"O gün kimi yüzler ağarır, kimi yüzler kararır[286]" [âyeti] bu topluluk hakkında şimdiden ortaya çıktı.

Can, bundan önce de kusurlarla doluydu, ama rahimdeydi, insanlardan gizliydi.

Kötü, ana karnındayken kötüdür[287]; onların durumları bedenlerdeki belirtilerden anlaşılır.

Beden, ana gibi can çocuğuna gebedir. Ölümse, doğum sancısı ve sarsıntısıdır.

Bütün geçmiş canlar, o sevinçli can nasıl doğacak diye beklerler.

Zenciler: *O zaten bizdendir*, derler. Rumlular (beyazlar) da: *O pek güzeldir*, derler.

O, can ve cömertlik dünyasına doğunca, artık beyaz ve siyah ihtilafı kalmaz.

Zenci ise Zenciler alıp götürürler, Rum ise (beyazsa) Rumlular (beyazlar) alır giderler.

Ama o doğmadıkça [ne olduğunu] anlamak dünyanın güç [işlerindendir]; henüz doğmamışı tanıyan azdır.

Allah'ın nuruyla bakıp gören başka; çünkü onun derinin içine yolu vardır.

Erlik suyunun aslı beyaz ve hoştur. Ama Rumlu ile Habeş'in canındaki yansıması [başkadır].

*"En güzel yaratış"*a[288] renk verir de [insanların] bir yarısını *"En aşağılara"* götürür.

Bu sözün sonu yoktur. Sen yine atını sür de kervan kafilesinden geri kalmayalım.

"O gün kimi yüzler ağarır, kimi yüzler kararır[289]*"*, o toplulukta Türk ile Hindu belli olur.

Hindu ile Türk ana karnında belli olmaz. Ama doğunca zayıf mı güçlü mü görülür.

[Zeyd]: *Ben kadın erkek hepsini, kıyamet günündeki gibi apaçık görüyorum*, dedi.

"Şimdi söyleyeyim mi, yoksa soluğumu tutup susayım mı?" Mustafa, yeter diye dudağını ısırdı.

[Zeyd]: *"Ey Allah'ın resulü! Yeniden dirilişin sırrını söyleyeyim de dünyada kıyameti koparayım mı bugün?"* [dedi.]

Bana izin ver perdeleri yırtayım da cevherim güneş gibi parlasın.

Güneş benim yüzümden tutulsun; hurma ağacı ile söğüdü göstereyim.

Kıyametin sırrını açık edeyim, halis altınla kalp altını göstereyim.

Elleri kesilmiş sol yandakileri, küfrün rengiyle al rengi göstereyim.

Tutulması ve dolunması olmayan ay ışığında yedi nifak deliğini açayım[290].

Eşkıyanın paçavralarını göstereyim; peygamberlerin davullarını, köslerini duyurayım.

Cehennemi, cennetleri, aradaki berzahı kâfirlerin gözünün önüne apaçık sereyim.

Kevser havuzunu coşarken göstereyim de suyu yüzlerine vursun, sesi kulaklarına.

Susuzluk içinde onun çevresinde dönüp duranları şu anda açıkça göstereyim.

Omuzları omzuma sürünmekte, haykırışları kulağıma gelmekte.

Cennet ehli, gözümün önünde, isteyerek birbirlerini kucaklamışlar.

Birbirlerinin ellerini ziyaret ediyor, dudaklarından öpücükler yağmalıyorlar.

Şu kulağım, aşağılık kimselerin ah ah seslerinden, eyvahlar olsun haykırışlarından sağır oldu.

Bunlar [sadece] işaretlerdir, daha derin söylerim ama Peygamber'i incitmekten korkuyorum.

[Zeyd] böyle kendinden geçmiş, harap bir halde konuşuyordu. Peygamber yakasını tutup büktü.

Kendine gel, yuları çek, atın pek hararetlendi, [dedi]. *"Allah çekinmez"in*[291] *aksi vurdu da utanma gitti.*

Aynan, kabından dışarı çıktı. Ayna ile terazi aksini nasıl söyler?

Ayna ile terazi, birisi incinecek, utanacak diye hiç soluğunu tutup susar mı?

Ayna ile teraziye iki yüz yıl hizmet etsen bile onlar yine yüksek ölçütlerdir.

Sen benim için doğruyu sakla; fazla göster de eksik gösterme [desen bile]

Onlar sana: *Sakalına bıyığına güldürme; ayna ile terazi, ondan sonra da hile ile öğüt [olacak şey mi?]*, derler.

Çünkü Allah, gerçeğin bizimle bilinip tanınabilmesi için bizi yüceltti.

A delikanlı! Bu [özelliğimiz] olmasa bizim ne değerimiz olur? İyilerin yüzüne nasıl bezek oluruz?

Ama sen, aynayı keçeye sar, çünkü tecellisiyle göğsünü Sina'ya çevirdi.

[Zeyd]: *"Allah güneşi, ezel güneşi, hiç koltuğa sığar mı?"* dedi.

Hem hileyi düzeni, hem koltuğu yırtar; önünde ne delilik kalır ne akıl.

[Peygamber]: *Birinin gözünün üstüne bir parmak koyarsan, âlemi güneşten yoksun görür,* dedi.

Bir parmak ucu, aya perde olur; işte bu padişahın [ayıp] örtücülüğünün göstergesidir.

Dünyayı bir nokta örtünce, güneş de bir sürçme yüzünden tutuluverir.

Dudağını yum da denizin dibine bak. Allah, denizi de insanoğlunun hükmüne boyun eğdirdi[292].

Bunun gibi selsebil ve zencefil[293] ırmakları da yüce cennetliklerin hükmündedir.

Cennetin dört ırmağı bizim hükmümüzdedir. [Ama] bu bizim gücümüzden değil, Allah'ın buyruğundandır.

Büyü, nasıl büyücülerin isteğine göre olursa, onları nereye istersek akıtırız.

Gönlün buyruğunda, canın fermanında olan şu akıp duran iki göz pınarı gibi.

[Gönül] dilerse gözler, zehre, yılanlara doğru gider; dilerse ibret almaya doğru gider.

Dilerse, hissedilen şeylere doğru gider; dilerse, örtülü şeylere doğru gider.

Dilerse, bütünlere doğru gider; dilerse, parçaların hapsinde kalır.

Bunun gibi her beş duyu, borudaki [su] gibi gönlün arzusu ve emri üzere akar gider.

Gönül onlara her neyi gösterirse, beş duyu eteklerini toplayıp o yana gider.

El ve ayak, Musa'nın elindeki o asâ gibi açıkça gönlün emrindedir.

Gönül isterse, ayak o istekle raksa başlar; ya da eksiklikten fazlalığa doğru kaçar.

Gönül isterse, el, parmaklarla hesaba girişir ya da kitap yazar.

El, gizli bir elde kalmıştır; o [gizli el] içtedir, bedeni dışarıya dikmiştir.

[Gönül] dilerse [o el] düşmana bir yılan kesilir. Dilerse, veliye/dosta yardımcı olur.

Dilerse, yemek için bir kepçe olur; dilerse on batmanlık gürz.

Gönül bunlara ne söylüyor? Bu ne şaşırtıcı bağ, ne acayip gizli sebep.

Yoksa gönül, Süleyman'ın mührünü mü buldu da beş duyunun dizginini çekmede.

Dışarıdaki beş duyu onun buyruğunda; içerideki beş duyu onun memuru.

On duyu, yedi uzuv, daha söze gelmeyen diğerlerini de sen say.

A gönül, yücelikte Süleyman gibisin madem, periye Şeytan'a yüzüğünle hükmet.

Bu saltanatta hileden düzenden uzak olursan, o üç Şeytan, senin elinden yüzüğü alamaz.

Bundan böyle adın dünyayı tutar; bedenin gibi iki dünya da senin hükmünde olur.

Eğer Şeytan elinden yüzüğü kaparsa, padişahlığın biter, talihin ölür.

Ey kullar! Ondan sonra bağırıp çağırma gününe dek vah vah deyip durmanız kesinleşir[294].

Sen kendi hileni inkâr edip durursan, teraziyle aynadan canını nasıl kurtaracaksın?

Kölelerle kapı yoldaşlarının "Getirdiğimiz turfanda meyveleri o yedi" diye Lokman'a iftira etmeleri.

Lokman, efendisinin yanındaki köleleri arasında hor tutulan bir kişiydi.

Efendi, rahatlamak için kendisine meyveler getirmek üzere kölelerini bahçeye gönderiyordu.

Lokman, köleler arasında, anlamlarla dolu, ama gece gibi kara yüzlü bir sığıntıya benziyordu.

O köleler toplanmış meyveleri, büyük bir hırsla bir güzel yediler.

Efendilerine de: *Onu Lokman yedi,* dediler. Efendisi, Lokman'a yüzünü ekşitip ağır davrandı.

Lokman, efendisinin azarlamasının sebebini araştırınca ağzını açıp:

Efendim, hain köle, Allah katında rızaya ulaşmış olmaz, dedi.

A kerem sahibi! Hepimizi sına. Sen bize, kanıncaya kadar sıcak su içir.

Ondan sonra bizi, sen atlı, biz de yaya olarak büyük bir ovada koştur.

Sen o zaman kötü davrananı gör, sırları açan [Allah'ın] sanatlarını seyret.

Efendi, kölelere sıcak suyla sâkilik etti, korkularından suyu içtiler.

Sonra onları ovalarda koşturdu. O topluluk, aşağıya yukarıya koşup duruyordu.

Bitkinlikten kusmaya başladılar. Su, [midelerindeki] meyveleri dışarı çıkarıyordu.

Lokman midesindekini kustuğunda, içinden [sadece] duru su geliyordu.

Lokman'ın hikmeti bunu göstermeye kâdirse, varlığın Rabbi'nin hikmeti nasıl olur?

"Kıyamet gününde bütün sırlar ortaya çıkar[295]", sizin de bilinmesini istemediğiniz gizli şeyler ortaya çıktı.

Kaynar suyu içince[296] kendilerini rezil edecek olan bütün perdeler yırtılıp açığa çıkar.

Taş, ateşle sınandığı için kâfirlerin azabı da ateşle olur.

O taş gibi kalbe kaç kez yumuşakça [sözler] söyledik [ama] öğüt almadı.

Kötü yaraya ancak kötü ilaç etki eder. Eşeğin başına köpeğin dişi [yaraşır].

"Kötü kadınlar kötü erkekler içindir[297]" [âyeti] bir hikmettir. Çirkine yine çirkin uygun ve eştir.

Öyleyse sen de hangi eşi istiyorsan git, onda yok ol, onun şekline ve sıfatlarına bürün.

Işık istiyorsan, ışık [almaya] uygun hale gel; uzak olmak istiyorsan, kendini gör de uzaklaş.

Eğer bu viran zindandan [kurtulmak için] bir yol istiyorsan, dosttan baş çekme, *secde et ve yaklaş*[298].

Zeyd'in Peygamber'e -Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- cevap vermesi hikâyesinin geri kalanı.

Bu sözün sonu yok, Zeyd, kalk da söz söyleme Burak'ına gem vur.

Söz söyleme ayıbı açınca gayp perdelerini yırtar.

Allah bir süre gaybı dilemiştir; şu davulcuyu kov da yolu kapat.

Atını doludizgin sürme, yuları çek, gizli olması daha iyi. Herkesin kendi zannınca sevinmesi daha iyi.

Allah, kendisinden umut kesenlerin bile bu ibadetten yüz çevirmemelerini ister.

Onların da bir umutla şereflenmelerini, birkaç gün [o umudun] peşinde koşmalarını [ister].

Merhametinin genel oluşu yüzünden, rahmetinin iyi kötü herkes üzerinde parlamasını ister.

Allah, her beyin, her esirin, umut ve korku içinde kendisinden çekinmesini diler.

Bu umut ve korku, bu perdenin ardında gelişsin diye perde altındadır.

Perdeyi yırttın mı umut ve korku nerede [kalır?] Gayp, bütün ihtişamıyla ortaya çıkar.

Dere kenarında bir genç: *"Bu balıkçı, bizim Süleyman olmalı"* diye zanna kapıldı.

Eğer oysa, niye yalnız ve gizlenmiş, yok o değilse, bu Süleyman'a benzeyen yüz neyin nesi?

Süleyman yeniden bağımsız bir padişah oluncaya dek bu düşünce içinde ikircikte kaldı.

Şeytan gitti, onun mülkünden ve tahtından kaçtı; bahtının kılıcı, o Şeytan'ın kanını döktü.

Yüzüğü [yeniden] parmağına takınca, cin peri ordusu toplandı.

Adamlar, onu görmek için geldiler, aralarında o düşünceye kapılan [genç de] vardı.

Yüzüğü [Süleyman'ın] parmağında görünce, düşüncesi, zannı bütünüyle gitti.

Vehim, iş gizli kapaklıyken olur; bu araştırma görülmeyen şey içindir.

Gâip olanın hayali gönülde büyür. Ama ortaya çıkınca hayali de geçer gider.

Işıl ışıl gökyüzü yağışsız olmaz ama kara toprak da yeşertmeden durmaz.

Bana *"Gayba inananlar"*[299] gerek, onun için bu fani konağın penceresini kapattım.

Gökleri nasıl yarıp da ortaya çıkarırım? Nasıl *"Orada bir çatlak görebilir misin?*[300]" derim.

Şu karanlıkta aranıp durdukça herkes yüzünü bir yana çevirir.

İşler bir süre tersine gider; hırsız, bekçiyi darağacına çeker.

Böylece nice sultan, nice yüce himmetli kişi, bir süre kendi kuluna kul olur.

Kulluk, [efendi] ortada yokken güzeldir, sevimlidir. Gaybı, [efendi] uzakken koruyup gözetmek hoştur.

Padişahı huzurunda öven nerede, yokluğunda ondan utanan nerede?

Ülkenin bir ucunda, sultandan ve saltanat gölgesinden uzak bir kale komutanı,

Kaleyi düşmanlardan korur, hesapsız mala orayı satmazsa,

Padişah yokken sınır boylarında, o oradaymış gibi bağlılık gösterirse,

O [kumandan] padişahın katında, huzurunda bulunup canlarını feda eden diğerlerinden daha iyidir.

Öyleyse [padişahın] yokluğunda işi yarım zerre korumak bile, huzurunda yüz binlercesini yapmaktan daha iyidir.

Kulluk ve iman, şimdi övgüye değer; ölümden sonra ortaya çıkması reddolunmuştur.

Madem ki görünmemesi, gâip olması, örtülü olması daha iyi, öyleyse dudaklarını yum, suskun dudak daha iyi.

A kardeş, sözden el çek. Allah kendi katındaki bilgiyi kendisi ortaya koyar.

Güneşe kendi yüzü şahit olarak yeter. Hangi şey en ulu şahittir? Allah[301].

Hayır, derim ki Kur'an'da hem Allah, hem melekler, hem de bilginler birlikte anılmıştır.

Allah, melekler ve bilgi sahipleri, sadece O'nun bâki olan Rab olduğuna tanıklık ederler[302].

Allah tanıklık edince melek de kim olur ki tanıklıkta [Allah ile] ortak olsun?

Çünkü, harap olmuş gözler ve gönüller güneşin varlığına ve parıltısına dayanamazlar.

Tıpkı, güneşin ışığına dayanamayıp umudunu kesen yarasa gibi.

Öyleyse melekleri gökyüzünde tecelli eden güneşe bizim gibi dost bil.

Biz bu ışığı, o tek güneşten bulduk, onun halifesi gibi zayıflara yansıttık, [derler].

Her meleğin, yeni ay, üç günlük ay, ya da dolunay gibi olgunluğu, ışığı ve değeri vardır.

Her melek, mertebelerine göre *"Üç veya dört ışık kanadından*[303]" o yalımlara sahiptir.

[Onların kanatları] insanların akıl kanatları gibidir, ama aralarında çok fark vardır.

Öyleyse, her insanın iyilikte ve kötülükte eşi, kendisine benzeyen o melektir.

Onun kör gözü güneşe dayanamadığı için, yıldız ona mum olur da böylece yolunu bulur.

Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Zeyd'e: "Bu sırrı bundan daha açık söyleme, buyruğu gözet" demesi.

Peygamber: *Sahabem yıldızlar [gibidir]*[304]*, yolculara ışık, Şeytan'a taşlamadır*, dedi.

Herkeste gökteki güneşten ışık alacak göz ve kuvvet olsaydı,

Güneşin ışığına delil olan yıldıza ne hacet kalırdı ey aşağılık kişi!

Ay, buluta, toprağa ve gölgeye: *"Ben insanım, ama bana vahyediliyor*[305]*"* der.

Yaratılışta sizin gibi karanlıktım, güneşin vahyi bana böyle bir ışık verdi.

Güneşlere oranla karanlığım var, ama nefislerin karanlıkları için ışığım var.

Sen dayanabilesin diye güçsüzüm; çünkü parlak güneşin eri değilsin sen.

Balla sirke gibi karıştım da ciğerdeki hastalığa yol buldum.

Ey hastalığa tutulan! Hastalıktan kurtulunca sirkeyi bırak da bal ye.

Gönül tahtı heveslerden arınıp bayındır olunca, *"Rahman arşa istiva etti*[306]*"* [âyetini] gör.

Gönül bu bağı bulunca, bundan böyle Allah gönle aracısız hükmeder.

Bu sözün sonu gelmez, Zeyd nerede? Ona rüsvalık arama diye öğüt vereyim.

Zeyd hikâyesine dönüş.

Artık Zeyd'i bulamazsın, çünkü o kaçtı. Ayakkabılığın yanından fırladı da ayakkabısını düşürdü.

Sen kim oluyorsun? Zeyd bile üzerine güneş vurmuş yıldız gibi kendisini bulamadı!

Artık ondan ne bir eser bulabilirsin ne bir nişan. Ne de samanuğrusu yolunda bir saman çöpü bulursun.

Babalarımızın duyguları ve sözleri, sultanımızın bilgi ışığında yok oldu.

Onların duyguları ve akılları içeride, *"[Hepsi de] huzurumuza getirileceklerdir*[307]*"* dalgaları arasındadır.

Sabah olunca, izin vakti gelir; gizlenmiş yıldızlar işe koyulurlar.

Allah, akılsızların akıllarını kulaklarındaki halka halka küpeler [gibi] geri verir.

Ayaklarını vurarak ellerini çırparak nazlı nazlı *"Rabbimiz, bizi dirilttin*[308]*"* diye sena ederler.

Ö dökülmüş deriler ve kemikler, toz koparan atlılara dönerler.

Kıyamet günü, şükredenler de nankörler de yokluktan varlığa doğru hamle ederler.

Niçin başını çevirip görmezden geliyorsun? Önceden yoklukta da [böyle] baş çevirmemiş miydin?

"Beni yerimden kim sökebilir?" diye yoklukta da ayağını diremiştin.

Görmüyor musun Rabbani yaratış seni alnındaki perçemden çekti de[309],

Düşüncende, hayalinde olmayan bu türlü hallere uğrattı.

O yokluk daima O'na kuldur. İşe koyul a Şeytan! Süleyman diridir.

Şeytan, *"Havuzlar kadar kâseler*[310]*"* yapar, [bu işi] bırakmaya ya da cevap vermeye cesareti yoktur.

Kendine bir bak, korkudan nasıl titriyorsun? Yokluğu da [böyle] boyuna titremekte bil.

Sen makamlar elde etmeye uğraşsan da yine [kaybetme] korkusundan can çekişir durursun.

En güzel olan Allah'ın aşkından başka her ne varsa, şeker yemek bile olsa [aslında] can çekişmektir o.

Can çekişmek nedir? Ölüme doğru gelmek, abıhayata el sürmemek.

Halkın iki gözü de toprakta ve ölümdedir; abıhayat hakkında yüzlerce şüpheleri vardır.

Çaba göster de bu yüz şüphe doksana düşsün. Geceleyin yürü, uyursan gece geçip gider.

O gündüzü karanlık gecede ara; karanlığı yakan o aklı [kendine] öncü yap.

Kötü renkli gecede nice iyilikler vardır. Abıhayat karanlıkların eşidir.

Böyle yüzlerce gaflet tohumu ekerek uykudan baş kaldırılabilir mi hiç?

Ölü uyku, ölü lokma [birbirine] yar oldu; efendi uyudu da gece hırsızı işe koyuldu.

Sen, düşmanların kimdir bilmiyorsun. Ateşten olanlar topraktan olanların varlığına düşmandır.

Ateş suyun ve onun çocuklarının düşmanıdır. Nitekim su da ateşin canına düşmandır.

Su ateşi söndürür, çünkü o, suyun çocuklarının düşmanıdır.

Ondan sonra [bil ki] bu ateş, şehvet ateşidir; çünkü günahın ve hatanın aslı ondadır.

Dıştaki ateş biraz suyla soğuyup söner; şehvet ateşiyse [insanı] cehenneme kadar götürür.

Şehvet ateşi suyla yatışmaz; çünkü azap edişte cehennem tabiatlıdır.

Şehvet ateşinin çaresi nedir? Din ışığı. Sizin ışığınız kâfirlerin ateşini söndürür.

Bu ateşi ne söndürür? Allah ışığı. [Bunun için] İbrahim'in ışığını [kendine] usta tut da,

Öd ağacına benzeyen şu bedenin, Nemrut gibi olan nefsinin ateşinden kurtulsun.

Ateşten olan şehvet yanmakla azalmaz; o hiç kuşkusuz olduğu gibi kalmakla azalır.

Bir ateşe odun attıkça, odun taşıdıkça o ateş söner mi hiç?

Ama odunu geri alınca ateş söner, çünkü takva ateşe su serper.

Kalplerin takvasıyla allık sürünen güzel yüz, ateşten kararır mı hiç?

Ömer'in –Allah ondan razı olsun- zamanında şehre ateş düşmesi.

Ömer'in zamanında bir yangın oldu. Ateş, taşları bile kuru odun gibi [yakıp] yutuyordu.

Yangın binalara ve evlere sıçradı; kuşların kanatlarına ve yuvalarına kadar ulaştı.

Şehrin yarısı alevlerle ateş aldı; su bile ondan korkup şaşırmaktaydı.

Aklı başında olanlar ateşin üzerine kovalarla su ve sirke döküyorlardı.

Ateş inadına arttıkça artıyor, ona sınırsızlık [âleminden] yardım geliyordu.

Halk "Ateşimiz suyla hiç sönmüyor" diye koşarak Ömer'e geldi.

[Ömer]: *O ateş, Allah'ın âyetlerindendir; sizi cimrilik ateşinizin bir yalımıdır*, dedi.

Suyla sirke nedir ki? Bana uyanlardansanız cimriliği bırakıp ekmek dağıtın.

Halk ona: *Kapımız açık, cömerdiz, fütüvvet ehliyiz*, dediler.

[Ömer]: *Siz ekmeği adete, töreye uyup verdiniz; eliniz Allah için açmadınız*, dedi.

[Yaptığınız] övünmek, gösteriş yapmak, nazlanmak içindir; [Allah] korkusundan, sakınıp çekinmeden, niyazdan değil.

Mal tohumdur, her çorak yere ekme; kılıcı her yol kesicinin eline verme[311].

Din ehlini kin ehlinden ayırt et. Hakla birlikte olanı ara, onunla otur.

Herkes, kendi kavmine (yakınlarına) bağışta bulunur; ahmak kişi böylece bir iş yaptığını zanneder.

Düşmanın, müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- yüzüne tükürmesi ve müminlerin emiri Ali'nin elinden kılıcı atması.

Amelde içtenliği Ali'den öğren. Allah aslanını hileden düzenden temiz bil.

Bir gazada, bir yiğide üstün geldi, derhal kılıcını çekip koştu.

O, her peygamberin, her velinin övüncü Ali'nin yüzüne tükürdü.

Ayın yüzünün bile secde yerinde önünde secdeye kapandığı bir yüze tükürdü o.

Ali, hemen o anda kılıcını attı; onunla savaşında gevşeklik gösterdi.

O savaşçı bu işe, bu yersiz affedişe ve acımaya şaşırdı kaldı.

"Bana keskin kılıcını çektiğin halde neden atıp da beni bıraktın?" dedi.

Benimle savaşmaktan daha iyi ne gördün de beni avlamakta gevşeklik gösterdin?

Ne gördün de böyle öfken yatıştı? Böyle bir şimşek nasıl çakıp sönüverdi?

Ne gördün de, gördüğün şeyin yansımasından benim gönlümde ve canımda bir alev belirdi.

Varlıktan, mekândan daha üstün, candan daha iyi ne gördün de bana can bağışladın?

Sen yiğitlikte Allah'ın aslanısın; civanmertlikte kimsin, kim bilir?

Civanmertlikte, eşsiz benzersiz sofraların ve ekmeklerin indiği Musa'nın Tih [çölündeki] bulutusun.

Bulutlar buğday verir de insanlar çalışıp onu pişirir, bal gibi tatlı hale getirir.

Musa'nın bulutu, rahmet kanadını açtı, zahmetsizce pişmiş ve tatlanmış olan [yiyeceği] veriverdi.

[O bulutun] rahmeti, kerem [sofrasının] pişmiş yemeğini yiyenlere dünyada bayrak açtı.

O nimet, o bağış kırk yıl boyunca, ümit edenlerin üzerinden bir gün bile eksilmedi.

Sonunda onlar aşağılıkları yüzünden kalktılar da pırasa, tere ve çerçöp istediler.

Siz Ahmed'in ümmetisiniz, değerli kimselerdensiniz, o yemek kıyamete kadar kalıcıdır.

"Rabbimin katında gecelerim" [hadisi] açığa çıkınca, *"Beni yedirir ve içirir*[312]*"* [hadisi] yemekten kinaye oldu.

Bu [sözü] hiç tevil etmeden kabul et de balla süt gibi boğazına girsin.

Çünkü tevil, bağışlananı geri verip reddetmektir; çünkü tevil, gerçeği yanlış görür.

O yanlış görmek, onun aklının zayıflığındandır. Küllî akıl içtir/özdür, cüzî akılsa kabuk.

Kendini tevil et haberleri/hadisleri değil; beynine kötü de, gül bahçesine değil.

Ey Ali! Tümüyle akılsın, gözsün sen. Gördüğünden bir nebze söyleyiver.

Hilminin kılıcı canımızı parçaladı; bilginin suyu toprağımızı temizledi.

Anlat, biliyorum ki bu O'nun sırlarındandır; çünkü kılıçsız öldürmek O'nun işidir.

O, âletsiz, uzuvsuz var edendir; bu yararlı hediyeleri bağışlayandır.

Akla, yüz binlerce şarap tattırır da iki gözün ve kulağın [bundan] haberi olmaz.

Ey güzel avlı arş doğanı! Bu zamanda yaratıcı Allah'tan ne gördün anlat, açıkla.

Senin gözün gaybı algılamayı öğrenmiş; orada bulunanlarınsa gözleri kapanmıştır.

Birisi ayı açıkça görür de ötekisi dünyayı karanlık görür.

Birisi de üç ayı bir arada görür; evet, bu üç kişi bir yerde oturmuştur.

Her üçünün de gözü açık, her üçünün de kulağı keskin; sana asılmakta, bendense kaçmaktalar.

Göz büyüsüdür bu, şaşılacak gizli bir lütuftur. Sana kurt, bana Yusuf suretinde [görünmede].

Âlem, on sekiz bin de olsa, daha fazla da olsa, bu on sekiz her göze boyun eğmez/görünmez.

Ey Murtazâ Ali! Ey kötü kazadan sonra gelen iyi kaza, sırrı aç.

Ya sen aklının bulduğunu söyle, ya da ben üzerime ışıyıp vuranı söyleyeyim.

Senden benim üzerime ışıyıp vurdu, nasıl gizlersin? Ay gibi, dilsizce ışık saçmadasın.

Ama ay değirmisi söze gelse, gece yolcularını daha çabuk yola koyar.

Hatadan, yanılgıdan emin olurlar; ayın sesi, gulyabaninin sesine üstün gelir.

Ay, konuşmaksızın [böyle] yol gösterici olursa, bir de konuşursa ışık içinde ışık olur.

Değil mi ki sen o bilgi şehrinin kapısısın[313], değil mi ki sen hilim güneşinin ışığısın,

A kapı, kapıyı arayana açık ol da kabuklar seninle öze/içe kavuşsun.

Ey rahmet kapısı, ey *"Hiçbir şey O'na denk değildir"*in[314] eşiği, sonsuza dek açık ol.

Zaten her hava, her zerre bir penceredir; [ama] kim açmadan orada bir kapı var diyebilir?

Gözcü bir kapı açmadıkça, bu zan içte asla uyanmaz.

Kapı açıldı mı [kişi] hayran olur, umut ve tamah kuşu uçmaya başlar.

Habersizin biri viranede ansızın bir define bulur da ondan sonra her virane yere doğru koşuşturur durur.

Sen bir dervişten inci bulamayınca, bir başka dervişten nasıl inci ararsın?

Zan kendi ayağıyla yıllarca koşsa da burun deliklerinden ötesine geçemez.

Burnuna gayptan koku gelmedikçe, burnundan başka bir şey görebilir misin hiç? Söyle.

Kâfirin Ali'ye –Allah yüzünü kutlu kılsın- "Benim gibi birisini yendikten sonra kılıcını elinden niye attın?" diye sorması.

Sonra o yeni Müslüman dost, sarhoşluk ve keyif içinde Ali'ye [şöyle] dedi:

Ey müminlerin emiri! Buyur da can beden içinde cenin gibi kıpırdasın.

Yedi yıldız, bir süre her cenine sırayla hizmet eder ey canı!

Ceninin canlanma vakti gelince, o sırada güneş ona yardımcı olur.

Bu cenin, güneşle kıpırdanmaya başlar; çünkü güneş ona hemen can bağışlar.

Güneş onun üzerine ışımadıkça cenin, başka yıldızlardan şekilden başka bir şey bulamaz.

O [cenin], rahimde o güzel yüzlü güneşle hangi yolla bağ kurdu?

Bizim duygularımızdan uzak olan bir yolla. Gökteki güneşin nice yolları vardır.

O, altının kendisiyle gıdalandığı bir yoldur; o, taşın kendisiyle yakuta döndüğü bir yoldur.

O, la'li kızıl yapan bir yoldur; o, nala şimşek bağışlayan bir yoldur.

O, meyveyi olgunlaştıran bir yoldur; o, sersemi yüreklendiren bir yoldur.

Anlat, ey kanadı parlayan, padişaha ve onun bileğine alışmış olan doğan.

Anlat, ey padişahın Anka yakalayan doğanı; ey orduyla değil, kendi başına ordular yenen.

Sen tek kişilik bir ümmetsin, birsin [ama] yüz binsin. Ey bu kul, doğanına av olan anlat.

Kahredeceğin yerde bu acıma nedendir? Ejderhaya mühlet vermek kimin yoludur?

Müminlerin emirinin, o durumda elinden kılıcı atmasının nedeninin ne olduğuna cevap vermesi.

[Ali]: *Ben kılıcı Allah uğruna vuruyorum. Allah kuluyum, bedenin memuru değil,* [dedi].

Allah aslanıyım, hevâ aslanı değil. Benim eylemim, dinime tanıktır.

Ben savaşta "Attığın zaman sen atmadın"ım[315]. Ben kılıç gibiyim, o vuransa güneştir.

Ben kendi eşyamı yoldan kaldırdım; Allah'tan başkasını yok saydım.

Bir gölgeyim, sahibim güneştir. Ben perdeciyim, ona perde değilim.

Vuslat incileriyle dolu bir kılıç gibiyim ben; savaşta diriltirim, öldürmem.

Kan örtmez kılıcımın incisini benim; rüzgâr nasıl yerinden alıp götürecek bulutumu benim?

Saman değilim; hilim, sabır ve adalet dağıyım. Kasırga dağı nasıl sökecek?

Bir rüzgârla yerinden kopan, bir çöptür. Çünkü uygunsuz esen nice rüzgâr var.

Öfke rüzgârı, şehvet rüzgârı, hırs rüzgârı, namaz ehli olmayanı alır götürür.

Ben dağım, benim varlığım onun yapısıdır. Saman gibi olsam bile, rüzgârım onun zikridir.

Benim dileğim onun rüzgârından başkasıyla kımıldamaz; başbuğum tek [Allah'ın] aşkından başkası değildir.

Öfke padişahlara şahtır ama bize köledir. Öfkeyi de dizgin altına almışım ben.

Hilmimin kılıcı öfkemin boynunu vurmuştur. Allah'ın öfkesi bana rahmet gibi gelmiştir.

Tavanım yıkıldıysa da nura gark oldum. Toprak atası olsam da bahçe kesildim.

Savaşta araya bir sebep karışınca, kılıcı gizlemeyi uygun gördüm.

Adım "Allah için seven" olsun, dileğim "Allah için buğz eden" olsun [istedim].

Cömertliğim "Allah için veren" olsun, varlığım "Allah için sakınan" olsun [istedim][316].

Sakınmam da ancak Allah için, vermem de. Tümüyle Allah içinim, başka kimsenin değilim ben.

Allah için yaptığım şey taklit değildir; hayale ve zanna [dayalı] değildir, görmekten başka bir şey değildir.

Uğraşıp didinmekten, araştırıp soruşturmaktan kurtulmuşum ben. Elimi Allah'ın eteğine bağlamışım ben.

Uçsam, uçtuğum yeri görmedeyim; dönsem, döndüğüm yeri görmedeyim.

Bir yük taşısam, nereye kadar [taşıyacağımı] biliyorum. Ayım ben, güneştir önümde kılavuzum.

Halka bundan fazlasını söylemek uygun değil; deniz ırmağa sığmaz.

Akıllar ölçüsünde, aşağıdan söylüyorum; ayıp değil ya, peygamberin de yaptığı budur[317].

Garazdan yana hürüm ben; hürün tanıklığını dinle. Çünkü kölelerin tanıklığı iki arpaya bile değmez.

Şeriatta da dava ve hüküm sırasında, kölenin tanıklığının bir değeri yoktur.

Binlerce köle sana tanıklık etse de şeriat onların [tanıklığına] saman kadar değer vermez.

Şehvete kul olan, Allah katında kölelerden de esir edilmiş kullardan da beterdir.

Çünkü bu, efendisinin bir sözüyle hür olur. [Şehvete kul olansa] tatlı yaşar [ama] pek acı ölür.

Şehvete köle olan, Allah'ın fazlından ve özel ihsanlarından başka bir şeyle kurtulamaz.

O, dipsiz bucaksız bir kuyuya düşmüştür. Bu, onun günahıdır, cebir de değildir cevir de.

O, kendisini, benim dibine ulaşacak bir ip bulamadığım bir kuyuya atmıştır.

Keseyim artık, eğer bu söz uzarsa, değil ciğer, mermer bile kan kesilir.

Bu ciğerlerin kan kesilmemesi katılıktan değil, gafletten, oyalanmadan, bedbahtlıktandır.

Kanın kendisine yarar sağlamayacağı bir gün kan kesilir. Kan kesilmenin reddolunmayacağı bir zamanda kan kesil.

Madem kölelerin tanıklığı makbul değil, adil kişi Şeytan'a köle olmayandır ancak.

[Peygamber'in] uyarıcılıkta *"Biz seni şahit olarak gönderdik*[318]*"* [âyetine mazhar] olması, onun varlıktan yana hür oğlu hür olmasındandır.

Mademki hürüm, öfke nasıl bağlar beni? Burada Allah'ın sıfatlarından başka bir şey yok, gir içeriye.

İçeriye gir, çünkü Allah'ın ihsanı azat etti seni. Çünkü *"rahmeti gazabını geçmiştir*[319]*."*

Şimdi gir içeriye, çünkü tehlikeden kurtuldun. Bir taştın, kimya seni mücevher yaptı.

Küfürden ve onun dikenliğinden kurtuldun ya, O'nun serviliğinde bir gül gibi açıl artık.

Sen bensin, ben senim ey muhteşem kişi! Sen Ali oldun, Ali'yi nasıl öldüreyim?

Her ibadetten daha iyi bir günah işledin; bir anda gökyüzünü aştın.

Ne kutlu günah o adamın işlediği günah. Gül yaprakları da bir dikenden bitmez mi?

Ömer'in günahı, Peygamber'e kastedişi, onu kabul edilme eşiğine dek çekmedi mi?

Firavun, büyücüleri, büyüleri için çağırmadı mı? Talih onlara o yüzden yar olmadı mı?

Büyüleri ve inkârları olmasaydı, onları inatçı Firavun'a kim çekip getirirdi?

Asayı ve mucizeleri nasıl görürlerdi? Ey isyankar kavim! Günah, ibadete döndü.

Günah, ibadet gibi olunca Allah umutsuzluğun boynunu vurmuştur.

Çünkü O, şeytanların rağmına günahları ibadete dönüştürür.

Kovulmuş Şeytan bu yüzden taşlanır; kıskançlığından çatlar da ikiye ayrılır.

Şeytan, bir günah meydana getirmeye, o günahla bizi bir kuyuya düşürmeye çalışır.

O günahın bir ibadete döndüğünü gördü mü, o an, Şeytan için uğursuz bir an olur.

İçeriye gir, kapıyı açtım ben sana. Sen tükürdün, bense armağan verdim sana.

Cefakârlara bile böyle [armağanlar] verir; sol ayağını atan [kötülerin] önüne bile böylesine baş koyarım.

Artık vefakarlara neler bağışlarım? Sen anla. Hazineler, sonsuz mülkler.

Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- seyisinin kulağına: "Ali'nin öldürülmesi senin elinle olacak, sana haber ettim" demesi.

[Ali]: *Ben öyle bir erim ki lütuf şerbetim kendi kanıma bile kahır zehri olmadı,* [dedi].

Peygamber, hizmetçimin kulağına, bir gün şu başımı boynumdan onun keseceğini söyledi.

O Peygamber, dostun vahyiyle, sonunda ölümümün onun eliyle olacağını haber verdi.

O [hizmetçi]: Beni önce öldür de bu kötü hata benden meydana gelmesin, deyip duruyor.

Ben de: "Madem ölümüm sendendir, kadere karşı nasıl bir tedbir alabilirim?" diyorum.

O, habire önüme düşüp: Ey Kerem sahibi! Allah için beni iki parçaya ayır da,

Bu kötü sona uğramayayım, canım kendi canım yüzünden yanıp yakılmasın [diyor].

Ben de: Git, kalem [bunu] yazdı[320]*. O kalem yüzünden nice sancak baş aşağı gelir, diyorum.*

İçimde sana karşı hiçbir kin yok; çünkü ben bunu senden bilmiyorum.

Sen Allah'ın aletisin; yapan, Allah'ın eli. Allah'ın aletini nasıl kınayıp yereyim?

O: "Öyleyse o kısas niçin?" dedi. [Ali]: O da Allah'tan, [ama] o gizli bir sırdır, dedi.

Eğer O, kendi yaptığına itiraz ederse, kendi itirazı yüzünden bahçeler yeşertir.

Kendi yaptığına itiraz etmek ancak O'na düşer. Çünkü O, kahırda ve lütufta tektir.

Bu olaylar şehrinde bey olan O'dur. Ülkelerde tedbir sahibi O'dur.

O, kendi aletini kırarsa, kırılmış olanı [yine] o güzelleştirir/iyileştirir.

A yüce kişi, *"Bir âyeti nesheder ya da unutturursak ardından daha hayırlısını getiririz*[321]*"* [âyetinin] sırrını anla.

Allah hangi şeriatı ortadan kaldırdıysa, otu kaldırmış, yerine gül bitirmiştir.

Gece, gündüzün işini gücünü ortadan kaldırır; aklı aydınlatan şu cansızlığa bir bak.

Sonra yine gündüzün ışığıyla gece ortadan kalkar; böylece o aydınlatıcı ateş yüzünden cansızlık yanar.

Gerçi o uyku ve uyuklama karanlıktır, ama abıhayat da karanlıklar içinde değil mi?

Akıllar o karanlıkta tazelenmiyor mu? [Şarkıcının] duraklaması sesine sermaye olmuyor mu?

Çünkü zıtlar, zıtlardan ortaya çıkar. [Allah] kalpteki kara noktada aydınlık yarattı.

Peygamberin savaşı barışa vesile oldu. Şu âhir zamandaki barış, o savaş yüzünden oldu.

O gönül alıcı [sevgili] dünya halkının başları kurtulsun diye yüz binlerce baş kesti.

Bahçıvan, fidan boy atsın, meyvelensin diye zararlı dalları budar.

Mahir bahçıvan, bahçe ve meyve yeşilliğini göstersin diye bahçedeki otları yolar.

Dost, ağrıdan ve hastalıktan kurtulsun diye o hekim çürük dişi çeker.

Demek ki fazlalıklar eksikliklerin içindedir. Şehitlerin diriliği de yokluktadır.

Rızık yiyen boğaz kesilince *"Rızıklanırlar, sevinirler*[322]*"* nimeti hazmedilir.

Hayvanın boğazı doğrulukla kesildi mi, insanın boğazı gelişir, [hayvanın da] fazileti artar.

Ya insanın boğazı kesilirse, dikkat et de bak. Ne doğar, bunu onunla karşılaştır.

Üçüncü bir boğaz doğar ki onun bakımı ancak Allah şerbetiyle, O'nun nurlarıyla olur.

Kesilen boğaz şerbeti içer; ama lâ (hayır)'dan kurtulmuş, belâ (evet)'da ölmüş olan boğaz [içer].

Ey parmakları kısa, çabası kıt kişi, kes artık. Ne zamana kadar canının diriliği ekmekle olacak?

Beyaz ekmek peşinde yüzsuyu döktüğün için, söğüt gibi meyven yok.

Duygu canının, bu ekmeğe sabrı yoksa, kimyayı elde et de bakırı altına çevir.

Ey filan, elbise yıkayacaksan çamaşırcıların mahallesinden yüz çevirme.

Ekmek senin orucunu bozduysa bile, kırıkçıya sarıl da daha yükseğe çık.

Mademki onun eli kırıkları sarıcıdır, öyleyse onun kırması kesinlikle sarıp dikmedir.

[Ama] onu sen kırarsan: *Gel de onu sen düzelt; elin ayağın yok ki*, der.

Öyleyse kırmak, kırılmış olanı sarıp dikebilenin hakkıdır.

Dikmeyi bilen, yırtmayı da bilir. Her neyi satarsa daha iyisini alır.

Evi alt üst edip yıkar da sonra kısa süre içinde daha bayındır hale getirir.

Bedenden bir baş kesecek olsa, derhal yüz binlerce baş çıkarır.

Cinayet işleyenlere kısas emretmese ya da *"Kısasta hayat vardır"* demeseydi[323],

Zaten Allah'ın hükmüne esir olmuş olana, kendiliğinden kılıç vurmaya kimin cesareti olurdu?

Çünkü [Allah] kimin gözünü açmışsa, bilir ki o katil, kaderin tutsağıdır.

O takdir kimin başına gelse, kendi çocuğunun bile başına kılıç vururdu.

Git, kork da kötüleri çok kınama; [kaderin] hüküm tuzağının önünde kendi güçsüzlüğünü bil.

Âdem'in –ona selâm olsun- melun İblis'in sapkınlığına şaşırması ve kibirlenmesi.

Âdem'in gözü, şakî olan İblis'e küçümseme ve hafife alma gözüyle baktı.

Kendisini gördü, kendisini beğendi de melun İblis'in yaptığına güldü.

Allah'ın gayreti: *A seçkin [kişi], sen gizli sırları bilmiyorsun,* diye seslendi.

Eğer kürkünü ters giyerse, dağı kökünden, dibinden söker.

O anda yüzlerce Âdem'in perdesini yırtar; yeni Müslüman olmuş yüzlerce İblis var eder.

Âdem: *Bu bakıştan tövbe ettim; bir daha böyle küstahça düşünmem,* dedi.

Ey yardım dileyenlerin yardımcısı, bizi hidayet et. Bilgilerle, zenginliklerle övünülemez.

Kereminle hidayet ettiğin kalbi saptırma, [takdir] kaleminin yazdığı kötülükleri bizden def et[324].

Kötü kazaları canımızdan savuştur; bizi temiz kardeşlerden koparıp ayırma.

Senden ayrı olmaktan daha acı hiçbir şey yok. Koruman olmadan [sıkıntı içinde] kıvranıp durmaktan başka bir şey yok.

Malımız, malımızın yolunu vurmada; bedenimiz canımızın elbisesini soymada.

Elimiz ayağımızı yiyip dururken, senin koruyup gözetmen olmadan kişi canını nasıl kurtarabilir?

Bu büyük tehlikelerden canını kurtarsa bile, [sadece] talihsizlik ve korku sermayesini kurtarmış olur.

Çünkü can, canana kavuşmadıkça sonsuza dek kendi kendine eksik ve çirkindir.

Zaten sen yol vermeyince canı esir say gitsin; sensiz diri olan canı ölü say gitsin.

Ey muzaffer [Allahım], kulları sen kınarsan, bu sana yaraşır.

Sen aya ve güneşe çerçöp desen; servinin boyuna iki büklüm desen,

Arşı ve feleği aşağılık diye ansan; madene ve denize yoksul desen,

Bu, senin kemaline nispetle uygundur; yoklukları kemale erdirme gücü ancak sendedir.

Çünkü sen tehlikeye [düşmekten] ve yokluktan münezzehsin; yokları var eden ve zenginleştiren sensin.

Bitirip yetiştiren, yakmayı da bilir; çünkü yırtıp söken dikmeyi de bilir.

Her sonbaharda bahçeyi yakar da yeniden boyacı gülleri yetiştirip bitirir.

A yanmış, der, ortaya çık, tazelen, bir kez daha güzelleş, güzel şöhret kazan.

Nergisin gözü kör olur, onu yeniden açar. Neyin boğazı kesilir, onu yeniden okşayıp çalar.

Değil mi ki yaratılmışız, yaratan değiliz; âciz ve kanaatkar [kullardan] başka bir şey değiliz.

Hepimiz "Nefsim, nefsim" demedeyiz; Sen dilemezsen hepimiz şeytanız.

Sen bizim canımızı körlükten satın aldığın için Şeytan'dan kurtulduk biz.

Sen, diri olan herkesin değnekçisisin. Değneksiz, değnekçisiz kör nedir ki?

Hoş olsun olmasın, senden başka her şey, insanı yakar, ateşin ta kendisidir.

Kimin sığınağı, dayanağı ateş olmuşsa, hem Mecusi olmuştur o, hem Zerdüşt.

Allah'tan başka her şey bâtıldır. Muhakkak ki Allah'ın ihsanı yağmur yüklü bir buluttur.

Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- hikâyesine geri dönüş ve onun katilini hoş görmesi.

Yine Ali ile katilinin [hikâyesine], katiline gösterdiği kereme ve üstünlüğe dön.

Ali: *Düşmanımı gece gündüz gözümle görmedeyim; ona karşı hiç kızgınlığım yok,* dedi.

Çünkü ölümüm kudret helvası gibi hoş geliyor bana; ölümüm dirilişe el uzatmış.

Ölümsüzlük ölümü bize helâldir. Azıksızlık azığı bize gıdadır.

Dışyüzü ölüm, içyüzü ise hayattır. Görünüşte güdüktür, gizlideyse sonsuz kalıcılık.

Ceninin ana rahminden doğması bir göçüştür; ama dünyada onun için yeni baştan açılmak vardır.

Ecele doğru aşkım ve isteğim olduğundan "[Nefislerinizi] ellerinizle tehlikeye atmayın[325]" yasağı benim içindir.

Çünkü yasaklama tatlı tane için olur. Acıyı yasaklamaya zaten ne gerek var?

İçi de kabuğu da acı olan tanenin acılığı ve çirkinliği zaten onun yasaklaması demektir.

Ölüm tanesi bana tatlılaşmıştır. "Aksine onlar diridirler[326]" [âyeti] benim için gelmiştir.

A güvenilir dostlarım, kınayarak öldürün beni; ebedi hayatım ölümümdedir benim.

A yiğit, hayatım ölümümdedir; ne zamana dek yurdumdan ayrı kalacağım?

Bu dünyada duruşum, ayrılığım olmasaydı; "Biz O'na dönenleriz[327]" denmezdi.

Dönen kişi, şehre yeniden gelendir; zamanın ayrışından birliğe doğru gelendir.

Seyisin her defasında: "Ey müminlerin emiri, Allah aşkına beni öldür de bu kaderden kurtar" diye müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- önüne kapanması.

[Seyis] tekrar gelip: *Ey Ali, beni çabuk öldür de o anı, o acı zamanı görmeyeyim,* dedi.

Sana helâl ediyorum, kanımı dök de gözüm o kıyameti görmesin.

Her zerre bir kanlı olsa, elinde hançer sana kast etse, dedim,

Senin bir tek kılını bile kesemez, çünkü kalemi sana böyle bir yazı yazmıştır.

Fakat gamlanma, senin şefaatçin benim. Ruhun efendisiyim ben, bedenin kölesi değil.

Yanımda şu bedenin bir değeri yok, bedenim olmaksızın yiğit oğlu yiğidim.

Hançerle kılıç, benim fesleğenim; ölümüm eğlence meclisim, nergis bahçemdir.

Bedenini böylesine ayaklar altına alan, nasıl emirlik ve halifelik hırsına kapılır?

Emirlere yol ve hüküm göstermek için, görünürde makamla, hükümle uğraşır.

Emirliğe bir başka can vermek için, halifelik fidanını meyvelendirmek için [bunlarla uğraşır].

Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Mekke'yi ve Mekke'den başka yerleri fethetmek istemesinin dünya mülkünü sevdiği için olmadığının, çünkü "Dünya leştir" buyurduğunun, aksine [Allah'ın] emriyle olduğunun açıklaması hakkında.

Peygamber, Mekke'yi fethetmeye çalıştı diye dünya sevgisiyle nasıl suçlanabilir?

O, imtihan günü yedi göğün hazinesine gözünü ve gönlünü yumdu:

Onu görmek için yedi göğün ufukları hurilerle, ruhlarla dolmuştu.

Kendilerini onun için süslemişlerdi; ama onda sevgiliden başkasına rağbet nerede?

O, Allah'ın ululuğuyla öylesine dolmuştu ki Allah ehli olanlar bile oraya yol bulamaz.

"[Allah ile] bizim aramıza ne gönderilmiş bir peygamber sığabilir, ne melek, ne de ruh[328]". Artık akledin.

[Peygamber]: *Biz [gözü] kaymayanız[329], karga değiliz; boyacının sarhoşuyuz, bağın bahçenin sarhoşu değil,* dedi.

Göklerin ve akılların hazineleri peygamberin gözüne çerçöp gibi geldikten sonra,

Artık Mekke, Şam ve Irak nedir ki onlar için savaşsın, onların özlemini çeksin?

[Onun hakkında] bu kötü zanna, cehaleti ve hırsı yüzünden kıyasta bulunan kötü kalpli düşer.

[Gözünün önünü] sarı camla kapatırsan, güneşin ışığını tamamen sarı görürsün.

O mavi ve sarı camı kır da tozu ve adamı ayırt et.

Atlının etrafından toz kalkmış, sen de tozu Allah eri sanmışsın.

İblis de tozu gördü de *"Bu toprak parçası, benim gibi ateş alınlıya nasıl üstün olur?*[330]" dedi.

Sen azizleri insan olarak gördükçe bil ki o bakış İblis'in mirasıdır.

A inatçı! Eğer sen İblis'in oğlu değilsen, öyleyse o köpeğin mirası sana nasıl ulaştı?

Ben köpek değilim, Allah aslanıyım, Allah'a taparım. Allah aslanı suretten kurtulandır.

Dünya aslanı av ve azık arar; Allah aslanıysa özgürlük ve ölüm arar.

Ölümde yüzlerce var oluş gördüğünden, varlığını pervane gibi yakar.

Ölüm isteği, doğruluk sahiplerinin gerdanlığıdır; oysa Yahudiler için şu anda bir imtihandır.

[Allah] Kur'an'da: *"Ey Yahudi kavmi! Doğrular için ölüm, hazinedir, kârdır*[331]" buyurdu.

Nasıl kâr etme isteği varsa, ölüm arzusu taşımak ondan daha iyidir.

Ey Yahudiler! İnsanlar içinde namusunuzu [korumak] için dileği dile getirin.

Muhammed, bu sancağı kaldırdığında bir Yahudi bile [bunu dileyecek] cesarete sahip değildi.

[Peygamber]: *Eğer bunu dile getirirlerse, dünyada bir Yahudi bile kalmaz,* dedi.

Bunun üzerine Yahudiler: Ey [insanların] ışığı, sen bizi rezil rüsva etme diye [ona] mal ve haraç götürdüler.

Bu sözün sonu görünecek gibi değil; madem gözün dostu gördü, elini bana ver.

Müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın – yanındakine: "Sen benim yüzüme tükürdüğünde nefsim depreşti, amelimde içtenlik kalmadı, seni öldürmeme bu engel oldu" demesi.

Müminlerin emiri o gence dedi ki: *A yiğit, savaş sırasında,*

Sen benim yüzüme tükürünce, nefsim depreşti, huyum bozuldu.

[O anda savaşımın] yarısı Allah içindi, yarısı [nefsimin] isteği için. Allah işinde ortaklık uygun olmaz.

Sen Hakk'ın elinin bezediği kimsesin; Allah'a aitsin, benim yarattığım [bir varlık] değilsin.

Allah'ın [yarattığı] sureti yine Allah'ın emriyle kır; dostun çamına dostun taşını at.

Kâfir, bunu duydu, gönlünde bir ışık belirdi de zünnarını kesti.

Ben, cefa tohumu ekiyordum; ben seni başka türlü sanıyordum, dedi.

[Oysa] sen, tek olan Hak huylu bir teraziymişsin; hatta her terazinin diliymişsin.

Sen benim soyum sopum, aslım, akrabammışsın; sen benim din mumumun ışığıymışsın.

Ben, kandilinin onunla aydınlandığı, o [gören] göz arayan kandilin kölesiyim.

Ben, ortaya böyle bir inci çıkaran o ışık denizinin dalgasının kölesiyim.

Bana şahadet [sözünü] göster; çünkü ben seni zamanın iftiharı olarak gördüm.

Onun kavminden akrabasından yaklaşık elli kişi, âşıkçasına dine yöneldiler.

O, hilim kılıcıyla bunca boğazı, bunca halkı kılıçtan satın alıp kurtardı.

Hilim kılıcı, demir kılıçtan daha keskindir; hatta yüz ordudan daha fazla zafer kazandırıcıdır.

Ne yazık! İki lokma yendi diye düşüncedeki coşku donuverdi.

Nasıl yeryüzü güneşle ayın arasına girince dolunay tutuluyorsa, bir buğday [tanesi] de Âdem'in güneşinin tutulmasına yol açtı.

İşte gönlün inceliği [de böyle], bir avuç çamur yüzünden onun Ay'ı da Ülker [yıldızı] gibi dağılıp saçılmada.

Ekmek, anlam gibiyken yenmesi yararlıdır; surete bürününce inkâra yol açar.

Tıpkı devenin yediği yeşil diken gibi; [deve] o yiyişten yüzlerce yarar elde eder, yüzlerce tat alır.

Ama yeşilliği gidip kurudu mu, deve çölde onun aynısını yediği halde,

Damağını, avurdunu yırtıp parçalar. Ne yazık, öyle yetişmiş bir gül kılıca döner.

Ekmek de anlam gibiyken o yeşil dikene benzer; surete bürününce artık kuru ve kabadır.

A nazlı beden! Sen bundan önce de adetin üzere onu yediğin gibi,

Bu kuru [dikeni] anlam toprağa karıştıktan sonra da aynı ümitle/niyetle yemektesin.

[Oysa o] topraklı, kupkuru, et yırtar oldu; artık o ottan sakın ey deve!

Söz iyice topraklı geliyor, su bulandı, kuyunun ağzını kapa.

Ta ki Allah onu yeniden arıtıp güzelleştirsin; [suyu] bulandıran onu yine durultur.

İsteği sabır elde ettirir, acele değil; sabret, doğrusunu en iyi Allah bilir.

Sonnotlar

1 *"Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun ışığı, içinde kandil bulunan bir kandilliğe benzer. Kandil, cam içerisindedir. Cam da sanki inciden bir yıldız. Ne doğuya ne batıya mensup olmayan kutlu bir zeytin ağacından yakılır ki neredeyse ateş değmese de yağı ışık verir. Işığı parıl, parıldır. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlara örnekler verir. Allah her şeyi bilir."* (Nûr, 24/35).
2 *"O gün cennetliklerin kalacakları yer çok huzurlu, dinlenecekleri yer pek güzeldir."* (Furkân, 25/24).
3 *"Şüphesiz Allah, bir sivrisineği de ondan üstün olanı da örnek vermekten çekinmez. Böylece iman edenler, kuşkusuz bunun Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler; inkâr edenler ise, "Allah, bu örnekle ne demek istemiş?" derler. (Allah) bununla birçoğunu saptırır, birçoğunu da doğru yola erdirir. O, fasıklardan başkasını saptırmaz."* (Bakara, 2/26).
4 *"Hayır! Şüphesiz bunlar (âyetler), değerli ve güvenilir kâtiplerin elleriyle (yazılıp) tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifelerde (yazılı) bir öğüttür; dileyen ondan (Kur'an'dan) öğüt alır."* (Abese, 80/15-16)
5 *"Ona, temiz olanlardan başkası dokunamaz."* (Vâkıa, 56/79).
6 *"O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir."* (Vâkıa, 56/80).
7 *"Ona ne önünden, ne ardından batıl yaklaşamaz."* (Fussilet, 41/42).
8 *"O, en hayırlı koruyucudur, merhametlilerin en merhametlisidir."* (Yusuf, 12/64).
9 Bu beyit şu şekilde de çevrilebilir: "Dinle, bu ney şikâyet ederken [aslında] ayrılıkları anlatıyor."
10 "Vesselâm" sözü, *"Selâm, hidayete uyanların üzerine olsun"* (Tâhâ, 96/47) âyetinden alınma olup, herhangi bir konuda son sözü söylemek üzere kullanılır.
11 Ünlü Yunan filozofu Platon. Aristo'nun hocası olup İslâm felsefesi üzerinde de etkili olmuştur. Klâsik edebiyatta hikmet ve bilgi sembolüdür.
12 Asıl adı Galenos olan Yunan hekimi. Tıbbın ve eczacılığın öncülerindendir. Adı hekimlikle birlikte anılır.
13 *"Rabbi dağa tecelli edince, onu paramparça etti. Musa bayılarak yere düştü"* (A'râf, 7/143) âyetine işarettir.
14 *"Hiçbir şey için bunu yarın yapacağım deme. Ancak Allah dilerse (yapacağım de)"* (Kehf, 18/23-24) âyetlerine işarettir.
15 İstisna: "Allah dilerse" anlamına gelen "inşâallah" sözüdür.
16 Sıcak bölgelerde yetişen, müshil edici ve söktürücü olarak kullanılan bir bitkidir.
17 *"İçinizdekileri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir"* (Âli İmran, 3/29) âyetine işarettir.
18 *"Rabbinize yalvara yalvara, için için dua edin"* (A'râf, 7/55) âyetine işarettir.
19 *"Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, demiştiniz"* (Bakara, 2/61) âyetine işarettir.
20 *"Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın"* (Mâide, 5/114) âyetine işarettir.
21 *"Beş şeye karşılık beş şey vardır. Bir kavim, ahdini bozarsa Allah düşmanlarını ona musallat eder. Allah'ın hükmünden başkasıyla hükmederlerse aralarında yoksulluk yayılır. Kötülüğü yayarlarda içlerinde ölüm yayılır. Teraziyi hileli tartarlarsa kıtlık olur. Zekât vermezlerse yağmur yağmaz"* hadisine işarettir.
22 Azazil, Şeytan'ın Allah'a isyan etmeden önceki adıdır.
23 *"Sabır genişliğin anahtarıdır, kötülüklerden sakınmak tükenmez bir zenginliktir"* hadisine işarettir.
24 *"Kaza gelince, genişlik daralır"* Arap atasözüdür.
25 *"Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse [vay haline]"* (Alâk, 96/15) âyetinden iktibas edilmiştir.
26 Usturlab, eski zamanlarda gök cisimlerinin hareketlerini izlemek üzere kullanılan bir ölçüm aletidir.
27 *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı"* (Kamer, 54/1) âyetine işarettir.
28 Yani hiçbir zaman batıp yok olmaz.
29 Esir, aether: Ateş göğü.
30 Can sözüyle Hüsameddin Çelebi kastedilmektedir.
31 *"Allahım! Gazabından rızana, cezalandırmandan affına, senden sana sığınırım. Ben seni, senin kendini övdüğün gibi övemem"* hadisine işarettir.
32 *"İsteklerinizin gerçekleşmesine onları gizleyerek yardım edin, çünkü her nimet sahibine haset edilir"* hadisine işarettir.
33 *"Kerem sahibi, söz verince sözünde durur; sözünde durmazsa cefa etmiş olur"* anlamında bir Arap atasözü vardır. Beyitte geçen *"yürüyüp giden hazine"* sözüyle (Kasas, 28/76-8) âyetlerde sözü edilen Karun hazinesi kastedilmektedir.
34 Taraz, güzelleriyle meşhur bir şehir adıdır. Burada o güzel cariyeden kinayedir.

35 *"Seni bir şey için seven, o şeyi yitirdiğinde seni incitir"* anlamında bir hadis vardır.
36 *"Ondan başka her şey fânidir, ancak celâl ve ikram sahibi Rabbinin yüzü (zâtı) bâki kalacaktır"* (Rahman, 55/26-27) âyetlerine işarettir.
37 Bakara 2/38,. 62, 112, 262, 274, 277; Âli İmrân, 3/170; Mâide, 5/6 âyetlerde ve başka yerlerde inananlar için korku ve üzüntü olmadığına işaret edilmektedir.
38 Kur'an'ın 1 suresi olan Kehf suresinde anlatılan Hızır kıssasına işaret edilmektedir.
39 *"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a karşı ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir"* (Fetih,. 48/10) âyetine işarettir.
40 Kur'an'ın 3 suresi olan Sâffât suresinde anlatılan İbrahim (as) ve İsmail (as) peygamberlerin kıssasına işaret edilmektedir.
41 Bir ve tek olan Allah.
42 *"(Allah) Gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarınca çağlayıp aktı. Sel de yüze vuran bir köpük yüklendi. Bir süs veya bir meta sağlamak için ateşte üzerine yakıp erittikleri şeylerde de bunun gibi bir köpük vardır. İşte Allah, hak ile batıla böyle örnekler verir. Köpüğe gelince, o atılır gider, insanlara yarar sağlayacak şey ise, yeryüzünde kalır. İşte Allah örnekleri böyle vermektedir."* (Ra'd, 13/17) âyetine işarettir.
43 Kur'an'ın 1 suresi olan Kehf suresinde anlatılan Hızır kıssasına işaret edilmektedir.
44 Musa peygamberin (a.s.) Allah'ın tecellisine güç yetiremediğine (A'râf, 7/143) işaret edilmektedir.
45 *"Bir fâsık övüldüğünde Allah gazaba gelir, bu yüzden Arş titrer"* hadisine işarettir.
46 Cavlaki, eski zamanlarda saçları, sakalları,. bıyıkları ve kaşları tıraş edilmiş, "kalender" adı verilen gezgin derviş demektir.
47 "Şîr" kelimesi Arap harfleriyle aynı şekilde yazıldığı halde farklı anlamlara gelmektedir. Beyitte buna işaret ediliyor.
48 Kur'an'ın çeşitli âyetlerinde (İbrahim,.16/10; Enbiyâ, 21/3; Mü'minûn, 23/24,33; Şuarâ, 26/154, 186; Yâsîn, 36/15; Tegâbun, 64/6;. Furkân, 25/7) kâfirler,. peygamberlerin de kendileri gibi yiyen, içen, uyuyan, sokaklarda gezen insanlar olduğunu öne sürerek onları inkâra kalkıştıkları vurgulanmıştır. Beyitte bu duruma işaret edilmektedir..
49 277-27 beyitlerde Musa (as) ile Firavun'un büyücüleri arasında geçen olaya işaret edilmektedir. Bu olay Kur'an'da (A'râf,. 7/190,117; Tâhâ,. 20/18-66; Neml,. 27/10; Kasas, 28/31) gibi çeşitli surelerde anlatılmaktadır.
50 *"Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar,. insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı da pek az hatıra getirirler"* (Nisâ, 4/142) âyetine işarettir.
51 Merv İran'ın doğusunda Rey batısında yer alan iki şehirdir. Burada iki şey arasındaki zıtlığı göstermek için kullanılmıştır.
52 *"Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı onun yanındadır"* (Ra'd, 13/39) âyetine işarettir. Ümmü'l-Kitâb, Allah'ın dilediği her şeyi, istediği zaman, istediği şekilde kendi hükmüne, ilmine ve hikmetine uygun olarak yaratması veya yok etmesi demektir.
53 *"Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici,. diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur"* (Furkan, 25/53) ve *"İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar"* (Rahmân, 55/19-20) âyetlerine işarettir.
54 Yani Hz. Muhammet'ten (sav) isteyin..
55 Kur'an'da (Bakara,. 2/273; A'râf, 7/46;. Muhammed, 47/30; Fetih,. 48/29; Rahmân, 55/41) gerçek müminlerin ve suçluların yüzlerinden tanınacağına işaret eden pek çok âyet vardır.
56 *"Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı:. Artık onları uydurdukları şeylerle baş.başa bırak"* (En'âm, 6/112) âyetine işarettir. Ayrıca Peygamber'den (sav) rivâyet edilen *"Şeytan'ın aranızda ortaya çıkmasından kuşku duyarım. Davud oğlu Süleyman en sağlam kişi olduğu halde Şeytan onu aldattı. Öyle kimseler vardır ki sizinle mescitlerde namaz kılar, Kur'an okur, din hakkında sizinle mücadele ederler. Onlar insan suretinde Şeytanlardır"* şeklinde bir hadis de vardır: ..
57 Mevlânâ bu beyitte yün elbiseler giyip,. yani kendilerini sufi gibi gösterip din adına düzenbazlık yapan sahte şeyhleri ve dervişleri eleştirmektedir. Ebu Müseylim veya Müseyleme,. Hz. Peygamber (sav) zamanında peygamberlik iddiasında bulunmuş bir düzenbazdır.
58 "Kezzâb" çok yalancı demek olup yalancı peygamber Müseyleme'ye lakap olarak verilmiştir.. Ulü'l-elbâb da akıllar sahibi,. bilgi ve irfan sahibi demek olup Peygamberi'n (sav) lakabıdır.
59 *"Kendilerine mühürlü hâlis bir içki sunulur. Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. İşte yarışanlar ancak onun için yarışsınlar"* (Mutaffifîn, 83/25-26) âyetine işarettir.
60 (Bakara, 2/111-11) âyetlerde, Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki ihtilaflardan söz edilmektedir. Mevlânâ bu hikâyede, ikisi de tevhidî din olan Yahudilik ve Hıristiyanlık,mensuplarının tevhitten nasıl uzaklaştığına işaret etmektedir.
61 *"Allah rüşvet verene, alana, ikisi arasında aracılık yapana lanet etsin. Rüşvetten sakının,. çünkü rüşvet küfür-*

dür. Rüşvet veren cennetin kokusunu duymaz" şeklinde bir hadis vardır.
62 *"Kalpten kalbe yol vardır"* anlamında bir atasözüdür.
63 Hıristiyan din adamlarının bellerine bağladıkları sembolik kuşak.
64 Huzeyfe'den rivayet edilen *"Ashab, Peygamber'den (sav) hayrı sorar, bense şerri sorardım, demişti. "Neden?", diye sorulduğunda da şerden sakınan hayra ulaşır demişti"* şeklindeki rivayete işarettir.
65 Zümrüdüanka adıyla da bilinen Simurg İran mitolojisinde adı geçen efsanevi bir kuştur.
66 *"Allah, namaz sırasında bedeniyle birlikte gönlü de hazır olmayanın namazına bakmaz"* veya *"Namazda şu yana, bu yana dönen kişinin namazı, namaz değildir"* hadislerine işaret vardır.
67 *"Uykuda oldukları halde sen onları uyanıklar sanırsın onları (uykuda) sağa sola çeviririz"* (Kehf ,18/18) âyetine işarettir.
68 Yani güneş.
69 *"O, tanyerini yarıp açandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır"* (En'âm, 6/96) âyetine işarettir.
70 *"Uyku, ölümün kardeşidir, cennet ehli ise ölmezler"* hadisine işarettir.
71 Kur'an'ın 1 suresi olan Kehf suresinin 9-2 âyetlerinde kıssaları anlatılan mağara arkadaşlarına işaret edilmektedir.
72 *"Onlar sağır, dilsiz ve kördürler"* (Bakara, 2/18) âyetine işarettir.
73 *"Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Eğer dileseydi, onu elbette hareketsiz kılardı. Sonra biz güneşi, ona delil kıldık. Sonra onu (uzayan gölgeyi) yavaş yavaş kendimize çektik (kısalttık)"* (Furkan, 25/45-46) âyetine işarettir.
74 *"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi"* (En'âm 6/76) âyetine işarettir.
75 Yani gölgeyi izleyerek güneşi bul, gölgeden yola çıkarak güneşe ulaş.
76 *"Ateşin odunu yakıp kül ettiği gibi, kıskançlık da iyilikleri, ibadetleri yok eder"* şeklinde bir hadis vardır.
77 *"İbrahim ve İsmail'e: Tavaf edenler, ibadete duranlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik"* (Bakara, 2/125) âyetine işarettir.
78 Yani, ateş yakarken kızartır ama, söndükten sonra ardında sadece karalık bırakır.
79 *"Sağ elindekini at da, onların yaptıklarını yutsun. Yaptıkları, sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise, nereye varsa (ne yapsa) iflah olmaz"* (Tâhâ, 20/69) âyetine işarettir.
80 Hz. Muhammed'in (sav) okuma yazma bilmez oluşuna işarettir. Kur'an'da (A'râf, 7/157-158) Peygamber'in (sav) ümmî olduğu vurgulanmaktadır.
81 *"Bilin ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer"* (Enfâl 8/24) âyetine işarettir.
82 *"Ben, gönülleri kırılmış kişilerin gönlündeyim"* kudsî hadisine işarettir.
83 Venüs gezegeni. Doğurganlığı ve eğlenceyi temsil eder.
84 Meleklerin Âdem'e secde edişi Kur'an'da (A'râf, 7/11; Hicr, 15/29-32; İsrâ, 17/61; Tâhâ, 20/116; Sâd, 38/72-7) âyetlerinde anlatılır.
85 *"Biz: Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol, dedik"* (Enbiyâ, 21/69) âyetine işarettir.
86 Sofistai, agnostik, yani bilinemezci demektir. Bilinmezciler her şeye kuşkuyla bakar, eşyanın akılla bilinemeyeceğine inanır ve sadece duygulara değer verirler.
87 *"Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön"* (Fecr, 89/28) âyetine işarettir.
88 *"Peygamber'e (sav), İsa (as) su üstünde yürürdü, dendi, o da yakin artarsa havada da yürünebilir dedi"* hadisine işarettir.
89 Aslan burcunun içinde bulunan iki parlak yıldız. Yükseklikten ve uzaklıktan kinayedir. Burada bütün âlem, her şey ve her yer anlamındadır.
90 *"Emin bildiğin kişiyi suçlama"* anlamında bir Arap atasözü vardır.
91 Bu beyitten sonraki sözler, vezir ile padişaha değil, Mevlânâ'ya aittir.
92 Yani biz kim oluyoruz ki varlık iddia edip senden ve benden söz edelim.
93 *"Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı"* (Enfâl, 8/17) âyetine işarettir.
94 *"Hayır hayır, kötülerin yazısı muhakkak Siccin'dedir. Siccîn nedir, bilir misin? (O günahkârların yazısı) amellerin sayılıp yazıldığı bir kitaptır"* (Enfâl, 8/17) âyetlerine işarettir.
95 *"Hayır, iyilerin yazısı yücelerde (illiyyin)'dir. Yücelerin ne olduğunu sen nereden bileceksin? Yazılmış bir Kitaptır"* (Mutaffifîn, 83/18-20) âyetlerine işarettir.
96 *"Bilginler, yeryüzünün ışıklarıdır, peygamberlerin varisleridir"* şeklinde bir hadis vardır.
97 *"Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti"* (Saff, 61/6) âyetine işaret edilmektedir.
98 *"Andolsun burçları bulunan göğe"* (Buruc 85/1) âyetine işarettir. Bu âyetin devamında Ashab-ı Uhdud'un yaptıkları anlatılmaktadır.
99 *"Kim, İslam'da kendisinden sonra uyulacak iyi bir sünnet koyarsa, ona, o ameli işleyen herkese verilen sevap kadar sevap verilir. Onunla amel edenlerin amelinden de bir şey eksiltilmez. Kim de kendisine uyulan kötü bir sünnet koyarsa ona da, o günahı işleyenlere yazıldığı kadar günah yazılır. O günahı işleyenlerin günah yükünden*

de bir şey eksiltilmez" hadisine işarettir.
100 *"Sonra Kitab'ı kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik"* (Fâtır 35/32) âyetine işarettir.
101 Yani kendi yıldızının etkisi altında hareket ederek yaşar.
102 Mars gezegeni. Savaş ve şiddet sembolüdür.
103 İhtirak, diğer yıldızların güneşle bir derecede bulunması demektir. Bu durumda uğursuzluklar meydana geldiğine inanılır.
104 *"Ancak kulak hırsızlığı yapan olursa, onu da parlak bir alev takip eder"* (Hicr, 15/18) âyetine işarettir.
105 *"Ademoğullarının hepsinin kalpleri Rahmân'ın iki [kudret] parmağı arasındadır. Hepsini tek bir kalp gibi dilediği şekilde çevirir"* hadisine işarettir.
106 Bu söz *"Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içindedir"* atasözümüzü hatırlatmaktadır.
107 *"Allah'ın boyası; Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir?"* (Bakara, 2/138) âyetinden iktibas edilmiştir.
108 Yani bir olan Allah'a.
109 Yani, Allah katından bilgi alan.
110 Bu konuda *"İnsanlara acımayana Allah da acımaz", "Acıyın ki size de acısınlar" "Acımayana acınmaz"* ve benzeri hadisler vardır.
111 Şeybân-ı Râî büyük sufilerden birisidir.
112 "Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helâk ettik)" (Ankebût, 29/39) âyetine işarettir.
113 *"Size Rabbinizden bir mucize getirdim: Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir"* (Âli İmrân, 3/49) âyetine işarettir.
114 "Hâviye" uçurum, çukur anlamına olup cehennemin adlarındandır. (Kâria, 101/9-1) âyetlerde bundan söz edilmektedir.
115 *"Kim izzet ve şeref istiyorsa, bilsin ki izzet ve şeref tümüyle Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır)"* (Fâtır, 35/10) âyetine işarettir.
116 *"Senin en büyük düşmanın, iki yanın arasındaki nefsindir"* hadisine işarettir.
117 *"Mümin aynı delikten iki kere sokulmaz"* hadisine işarettir.
118 *"[Önce] bağla, [sonra] tevekkül et"* hadisine işarettir.
119 *"Kazanan, Allah sevgilisidir"* hadisine işarettir.
120 *"Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik"* (Bakara, 2/36) âyetine işarettir.
121 *"İnsanların tümü Hakk'ın ailesidir. Onların Allah'a en sevgili olanı ailesine en faydalı olanıdır"* hadisine işarettir.
122 *"Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi"* (İbrahim, 15/46) âyetine işarettir.
123 *"Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir"* hadisine işarettir.
124 *"Salih adamda bulunan temiz mal ne güzeldir"* hadisine işarettir.
125 Yani Allah katından gelen bilgi ve irfan.
126 *"Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin"* (Nahl, 16/67) âyetine işarettir.
127 Yani Şeytan'a.
128 *"Danışılan kişi emindir"* hadisine işarettir.
129 Yani aynaya karşı söz söylersen buğulanıp göstermez olur.
130 *"Yolunu, paranı, mezhebini gizli tut"* hadisine işarettir.
131 *"İki kişiyi aşan her sır yayılır"* Arapça atasözüdür.
132 *"Hasta olmadığınız halde kendinizi hasta göstermeyin. Gerçekten hasta olursunuz"* hadisine işarettir.
133 *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı"* (Kamer/54-1) âyetine işarettir.
134 Yani ruhu surete sığmayacak kadar yüce olur.
135 *"Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür"* (En'âm 6/103) âyetine işarettir.
136 *"O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler"* (Bakara 2/156) âyetine işarettir.
137 *"Dünya bir andır, onu kullukla geçir"* hadisine işarettir.
138 *"Allah bir işin olmasını irade edince, akılların akılları başlarından gider"* hadisine işarettir.
139 *"Âdem'e bütün isimleri öğretti"* (Bakara, 2/31) âyetine işarettir.
140 *"Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler"* (A'râf, 7/172) âyetine işarettir.
141 *"(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka zarara uğrayanlardan oluruz"* (A'râf, 7/23) âyetine işarettir.
142 *"Suçlular, simalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar"*, (Rahmân, 55/41) âyetine işarettir.
143 *"İnsan, dilinin altında gizlidir"* hadisine işarettir.

144 Veba: Pis koku saçan rüzgâr anlamındadır.
145 *"Zulümden sakının, doğrusu zulüm, kıyamet gününün karanlıklarıdır"* hadisine işarettir.
146 *"Kim kardeşine bir kuyu kazarsa, kendisi o kuyuya düşer"* hadisine işarettir.
147 *"Allah'ın yardımı ve fethi geldiğinde"* (Nasr, 110/1) âyetine işarettir.
148 *"Rabbin fil sahiplerine neler etti, görmedin mi? Tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Onların üstüne ebâbil kuşlarını gönderdi"* (Fil, 105/1-3) âyetlerine işarettir..
149 *"Mümin, müminin aynasıdır"* hadisine işarettir.
150 *"Müminin ferasetinden sakının, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar"* hadisine işarettir.
151 Fahreddin. Kelime anlamı dışında aynı zamanda 12-1 yüzyılın önemli din bilginlerinden Fahreddin-i Râzî (ö. 606/1210)'ye işaret edilmektedir.
152 *"Biz o günleri insanlar arasında evirip çevririz."* (Âli İmrân, 3/140) ayetine işarettir.
153 *"En küçük cihattan en büyük cihada döndünüz. En büyük cihat kulun nefsiyle savaşıdır"* hadisine işarettir.
154 *"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin; eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır"* (Bakara, 2/23-24) âyetlerine işarettir.
155 *"O gün cehenneme doldun mu deriz. O da daha var mı? der"* (Kâf, 50/30) âyetine işarettir.
156 *"Kişi, savaşmakla güçlü adam olmaz, güçlü kimse gazaba geldiğinde nefsine sahip olabilendir"* hadisine işarettir.
157 *"Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır"* (Bakara 2/115) âyetine işarettir.
158 *"Gerçekten de, günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler"* (Nûh, 71/7) âyetine işarettir.
159 *"Sözden önce selâm vardır"* hadisine işarettir.
160 *"Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: Korkmayın, üzülmeyin, size vaat olunan cennetle sevinin derler"* (Fussilet, 41/30) âyetine işarettir.
161 *"(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka zarara uğrayanlardan oluruz"* (A'râf, 7/23) âyetine işarettir.
162 *"İblis dedi ki: Öyleyse beni azdırmana karşılık, andolsun ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım"* (A'râf, 7/16) âyetine işarettir.
163 *"Göklerde ve yerde bulunan herkes, O'ndan ister. O, her gün bir iştedir."* (Rahmân, 55/29) âyetine işarettir.
164 *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır"* (Nûr, 24/26) âyetine işarettir.
165 *"O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'ın üzerine istivâ edendir. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür"* (Hadîd, 57/4) âyetine işarettir..
166 *"Kur'an okuyan benimle konuşmuş, ben de onunla konuşmuş gibiyimdir"* hadisine işarettir.
167 *"Dediler ki: Ey Musa! Ya sen at veya önce atan biz olalım"* (Tâhâ, 20/65) âyetine işarettir.
168 *"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin"* (A'râf, 7/204) âyetine işarettir.
169 *"Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz"* (Bakara 2/189) âyetine işarettir.
170 *"Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz"* (Bakara, 2/106) âyetine işarettir.
171 *"İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size beni anmayı unutturdu, siz onlara gülüyordunuz"* (Mü'minûn, 23/110) âyetine işarettir.
172 *"Andolsun bu beldeye ki sen bu beldedesin ve andolsun babaya ve çocuğa, Biz, insanı (yüz yüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık"* (Beled, 90/1-4) âyetlerine işarettir.
173 "Mâ", Farsça biz zamiri, Arapça olumsuzluk edatıdır. Mevlânâ burada kelimenin iki anlamından yararlanarak söz oyunu yapmaktadır.
174 Yani varlığım olmadığı için, benim hakkımda "vardır" (olumlama/isbat) veya "yoktur" (olumsuzlama/nefy) denilemez.
175 Hakim'den maksat Gazneli Senai'dir.
176 Mesnevi'nin *"Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları anlatıyor"* anlamındaki beyti ile aynı anlamdadır.
177 *"Allah bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol" der, o da hemen oluverir"* (Bakara, 2/117) âyetine işarettir.
178 *"Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler sanmasınlar ki o kendileri için hayırlıdır; tersine bu onlar için pek fenadır. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır"* (Âli İmrân, 3/180) âyetine işarettir..

179 399/922 yılında idam edilerek öldürülen ünlü sufi Hallâc-ı Mansur.
180 *"Denize düşen yılan sarılır"* atasözünü hatırlatmaktadır.
181 *"Göklerde ve yerde bulunanlar, O'ndan isterler. O, her gün bir iştedir"* (Rahmân, 55/29) âyetine işarettir.
182 *"Allah'ın dilediği olur, dilemediği de olmaz"* hadisine işarettir.
183 *"Yerin içine gireni ve ondan çıkanı; gökten ineni, oraya çıkanı bilir. O, esirgeyendir, bağışlayandır"* (Sebe, 34/2) âyetine işarettir.
184 Gazneli bilgeden maksat, Gazneli Hakim Senai'dir.
185 Bu iki beyit Senai'ye aittir.
186 *"Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çerçevesinden çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ancak büyük bir güçle çıkıp gidebilirsiniz"* (Rahmân, 55/33) âyetine işarettir.
187 Her şeyin var olduğu ve yok olduğu oluş ve bozuluş (kevn ü fesâd) âlemi.
188 (Meryem, 16-2) âyetlere işaret edilmektedir.
189 *"Ne mutlu beni görüp bana inanana, ne mutlu beni görmediği halde bana inanana"* hadisine işarettir.
190 *"Zamanınızdaki günlerde Rabbinizin esintileri vardır. Dikkat edin, onlara yönelin. Size bir esinti dokunur da ebediyen kötülüğe düşmezsiniz"* hadisine işarettir.
191 1959-196 *"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular"* (Ahzâb, 33/72) âyetine işarettir.
192 Hümeyra, pembe beyaz tenli kadın demektir. Peygamber (sav) Hz. Aişe'ye böyle hitap edermiş.
193 Peygamber (sav) bunaldığı zaman Hz. Bilal'e böyle hitap edermiş.
194 *"İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler"* (Kâf, 50/15) âyetine işarettir.
195 *"Kulumuz Eyyub'u da an. Bir zaman o, Rabbine şöyle nida etmişti: Meşakkat ve acı ile bana Şeytan dokundu. (Biz ona): Ayağını yere vur! İşte sana yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su, dedik"* (Sâd, 38/41-42) âyetlerine işarettir.
196 *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler"* (Araf, 7/172) âyetine işarettir.
197 İstidlal, bir konuyu mantıkî deliller getirerek kanıtlamak demektir.
198 *"Nihayet oraya geldikleri zaman kulakları, gözleri ve derileri, işledikleri şeye karşı onların aleyhine şahitlik edecektir"* (Fussilet, 41/20) âyetine işarettir.
199 *"Sabahleyin iki meleğin inip her birinin: 'Allahım, yoksullara verenlerin her birine ihsan et. Allahım, vermeyenin de malını yok et' diyerek seslenmedikleri hiçbir gün yoktur"* hadisine işarettir.
200 *"Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda yenilgiye uğrayacaklar. Küfürde direnenlerse cehenneme toplanacaklardır"* (Enfâl, 8/36) âyetine işarettir.
201 Fâtiha, 1/
202 Beyitteki bu ifade: *"Nihâyet güneşin doğduğu yere ulaşınca onu, güneşe karşı kendilerine siper yapmadığımız bir kavim üzerine doğar buldu"* (Kehf, 18/90) âyetinden mülhemdir.
203 Musa (as) Tur dağında bulunduğu sırada İsrailoğulları'ı dinden döndürüp yeniden buzağı heykeline taptıran adamdır. Musa (as) tarafından kovulmuştur.
204 *"İnsanların tümü Hakk'ın ailesidir. Onların Allah'a en sevgili olanı ailesine en faydalı olanıdır"* hadisine işarettir.
205 *"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır"* (Saff, 61/2-3) âyetlerine işarettir.
206 *"Kanaat tükenmez maldır, bitmez hazinedir"* hadisine işarettir.
207 *"Yoksulluk övüncümdür, onunla övünürüm"* hadisine işarettir.
208 Türk ve Hindu'dan maksat beyaz ve siyah renkte bütün insanlardır.
209 *"Kadınlardan, oğullardan, kantarlarca yığılmış altın ve gümüşten, salma atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük, insanlara süslü gösterildi. Bunlar, sadece dünya hayatının geçimidir. Asıl varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır"* (Âli İmrân, 3/14) âyetine işarettir.
210 *"Sizi bir tek candan yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O'dur"* (A'râf, 7/189) âyetine işarettir.
211 Bu konuda: *"Sizin hayırlılarınız, ehline hayırlı olanlardır"*, *"Sizin hayırlınız, ehline hayırlı olandır. Ben ehlime en hayırlı kişiyim. Ancak kerem sahipleri onları yüceltir, onları aşağılayanlar kötü kişilerdir"* gibi hadisler vardır.
212 *"Ben, sizin en yüce Rabbinizim dedi"* (Nâziât, 79/24) âyetine işarettir.
213 *"Bir şeyi dilediğinde ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir"* (Bakara, 2/117) âyetine işarettir.
214 Eskiden takip sırasında doğru yolu, izi kaybettirmek için atlara nalı ters çakarlarmış. Burada insanı yanıltan şey, şaşırtmaca anlamında kullanılmaktadır.
215 *"İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir. O, dünyasını da âhiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir"* (Hacc, 22/11) âyetine işarettir.

216 *"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O çok bağışlayan, çok esirgeyendir"* (Zümer 39/53) veya *"De ki: Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın arzı geniştir. Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir"* (Zümer, 39/10) âyetlerine işarettir.
217 *"Karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki yapılması gereken bir işi yerine getirsin. İşler, hep Allah'a döndürülecektir"* (Enfâl, 8/44) âyetine işarettir.
218 *"Semûd kavmi azgınlığı yüzünden (Allah'ın elçisini) yalanladı. Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında, Allah'ın elçisi onlara: "Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın" dedi. Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler."* (Şems, 91/11-14) âyetlere işarettir.
219 *"Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler, Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: "Ey Salih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir" dediler. Bunun üzerine hemen onları, o sarsıntı yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküverdiler"* (A'râf, 7/77-78) âyetlerine işarettir.
220 *"(Şuayb) onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım"* (A'râf, 7/93) âyetine işarettir.
221 Rahmân, 55/19-2
222 *"Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında belirli bir ecel vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz"* (En'âm, 6/2) âyetine işarettir.
223 *"Sirke ne güzel katıktır"* hadisine işarettir.
224 Fetih, 48/
225 *"Süleyman: Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver. Şüphesiz sen, daima bağışta bulunansın, dedi"* (Sâd, 38/35) âyetine işarettir.
226 *"Müminin ferasetinden sakının, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar"* hadisine işarettir.
227 *"Bir şeyi sevmek seni (ona karşı) kör ve sağır eder"* hadisine işarettir.
228 *"Âdem'e bütün isimleri öğretti"* (Bakara, 2/31) âyetine işarettir.
229 *"Yerime, göğüme sığamadım da mümin kulumun gönlüne sığdım"* hadisine işarettir.
230 *"Ey huzura kavuşmuş nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön. Kullarım arasına katıl ve cennetime gir"* (Fecr, 89/27-30) âyetlerine işarettir.
231 *"Yüce Allah rahmetim gazabımı geçmiştir buyurdu"* hadisine işarettir.
232 *"De ki: Gelin de Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin de onların da rızkını biz veririz; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız"* (En'âm, 6/151) âyetine işarettir.
233 *"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır"* (Tevbe, 9/111) âyetine işarettir.
234 *"Müminlere gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle."* (Nûr, 24/30) âyetine işarettir.
235 *"Nihayet Karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin, dedi."* (Neml, 27/18) âyetine işaret vardır.
236 *"İsteyip dileneni azarlama"* (Duhâ, 93/10) âyetine işarettir.
237 *"Doğmamış ve doğurmamıştır"* (İhlâs, 112/3) âyetine işarettir.
238 *"Hani bir ateş görmüştü de ailesine: 'Siz durun ben bir ateş gördüm, belki ondan size bir kor getiririm, ya da ateşin yanında bir yol gösteren bulurum" demişti."* (Tâhâ, 20/10) âyetine işarettir.
239 *"Artık, bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir. Şüphesiz onlar, kendilerini endişeye düşüren bir korku içindeydiler"* (Sebe, 34/54) âyetine işarettir.
240 *"İnsanlar, padişahlarının dini/töresi üzeredirler"* sözüne işarettir.
241 *"Davud (as) "Yarabbi, halkı niye yarattın?" diye sordu. Allah: "Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim. Bilineyim diye halkı yarattım" dedi."* kudsî hadisine işarettir.
242 *"Siz çelişkili sözler söylüyorsunuz. Ondan (Kur'an'dan veya imandan) dönen döndürülür"* (Zâriyât, 51/8-9) âyetlerine işarettir.
243 *"Sabır, genişliğin anahtarıdır"* Arap atasözüdür.
244 Ülker yıldız kümesi.
245 *"Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır."* (Sâd, 38/26) âyetine işarettir.
246 *"İşte, bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır, dedi"* (Kehf, 18/78) âyetine işarettir.
247 *"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah'a karşı ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir."* (Fetih, 48/10) âyetine işarettir.
248 *"Güneşi görürsün, doğduğu zaman mağaralarından sağa doğru eğiliyor, battığı zaman da sola doğru onları makaslayıp geçiyor, ve onlar, mağaranın geniş bir dehlizi içindedirler."* (Kehf, 18/17) âyetine işarettir.
249 *"Topluluk rahmettir, ayrılık azap"* hadisine işarettir.
250 *"Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi. Öyleyse onlar(ın kusurların)dan geç, onlar için bağışlanma dile. İşini onlara danış, karar verince de Allah'a dayan; çünkü Allâh kendine dayanıp güvenenleri sever."* (Âli İmrân, 3/159) âyetine

işarettir.
251 *"Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Müslümanlar için bekledikleri kötülük çemberi başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, lânetlemiş ve cehennemi kendilerine hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir"* (Fetih, 48/6) âyetine işarettir.
252 *"Allâh ile beraber başka bir Allahya yalvarma. O'ndan başka Allah yoktur. O'nun yüzünden (zâtından) başka her şey yok olacaktır"* (Kasas, 28/88) âyetine işarettir.
253 Rahmân, 55/2
254 *"Allah'ın her solukta üç ordusu vardır. Bir ordu, bellerden rahimlere konar. Bir ordu, rahimlerden dünyaya gelir. Bir ordu da dünyadan âhirete göçer."* Hz. Ali'nin sözüdür.
255 "Kun" (ol) emrine işarettir.
256 *"Ben Meryem oğlu İsa'ya dünyanın başlangıcından sonuna dek herkesten daha yakınım. "Nasıl ey Allah'ın elçisi?" dediler. Peygamberler bir babadan ve muhtelif analardandırlar. Dinleri birdir. Benimle İsa arasında başka peygamber yoktur, dedi."* hadisine işarettir.
257 *"Onlardan öç aldık"* (A'râf, 7/136; Hicr, 15/79; Rûm, 30/47; Zuhruf, 43/2) âyetlerde geçer.
258 *"Ümmetim acınmış ümmettir. Ona âhirette azap yoktur. Onun azabı, dünyada öldürülmek, belâlara uğramak ve depremlerdir"* hadisine işarettir.
259 Hadis.
260 *"Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider."* (Fetih, 48/29) âyetine işarettir.
261 *"Bugün, sizi ilk defa yarattığımız zamanki gibi yapayalnız huzurumuza geldiniz, size verdiğimiz her şeyi arkanızda bıraktınız. Allah'ın size göre ortağı olduklarını iddia ederek yardımlarına, şefaatlerine güvendiğiniz ortakları yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bütün bağlar artık kesilmiş, güvendiklerinizin hepsi kaybolup gitmiştir."* (En'âm, 6/94) âyetine işarettir.
262 *"Geceleri pek az uyurlardı"* (Zâriyât, 51/17) âyetine işarettir.
263 *"De ki: Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın arzı geniştir."* (Zümer, 39/10) âyetine işarettir.
264 *"Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik."* (Kehf, 18/18) âyetine işarettir.
265 *"Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi."* (A'râf, 7/12) âyetine işarettir.
266 *"Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır."* (Yâsîn, 36/8) âyetine işarettir.
267 *"Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık göremezler."* (Yâsîn, 36/9) âyetine işarettir.
268 *"Allah'ım, muhakkak ki sen af edicisin; affetmeyi seversin; bizi affet"* hadisine işarettir.
269 Zilzâl, 99/
270 Zilzâl, 99/
271 *"Böyle iken onlara ne oluyor ki, aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi öğütten yüz çeviriyorlar?"* (Müddessir, 74/49-51) âyetlerine işarettir.
272 Bu üç harf birleştiğinde "cahd" kelimesi ortaya çıkar ki inkâr ve inatçılık demektir.
273 Fâtiha, 1/
274 *"Allah! Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni men eden nedir? Böbürlendin mi, yoksa yücelerden misin? dedi. İblis: Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi."* (Sâd, 38/75-76) âyetlerine işarettir.
275 *"Sur'a üfrüldüğü zaman, artık o gün ne aralarında soy sop ilişkisi olacak, ne de birbirlerini soracaklar."* (Mü'minûn, 23/101) âyetine işarettir.
276 İkrime.
277 Sâffât, 37/16
278 Perde altındaki bilgeden kastedilen Gazneli Hakim Senai'dir.
279 *"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir."* (En'âm, 6/32) âyetine işarettir.
280 *"Melekler ve Ruh, miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde O'na çıkar."* (Meâric, 70/4) âyetine işarettir.
281 *"Onların çoğu, ancak zanna kapılmışlardır. Şüphe yok ki zan, gerçek karşısında hiçbir şeye yaramaz."* (Yunus, 10/36) âyetine işarettir.
282 *"Kendilerine Tevrat yükletilip de sonra onu taşımayanların durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin haline benzer."* (Cumua, 62/5) âyetine işarettir.
283 *"Beni görmeden bana inanan kardeşlerimi görmeyi ne çok isterim"* hadisine işarettir.
284 Buhari ve Müslim'in "Sahiheyn" adıyla bilinen "Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim" adlı hadis kitapları.
285 *"Kuşkusuz sakınanlar cennetlerde, ırmak başlarında, güçlü padişahın huzurunda doğruluk durağındadırlar."* (Kamer, 54/5) âyetine işarettir.
286 *"O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra inkâr ettiniz ha?*

Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın (denilir)." (Âli İmrân, 3/106) âyetine işarettir.
287 "*Kutlu (said) ana karnındayken kutlu olur, kötü (şaki) ana karnındayken kötü olur*" hadisine işarettir.
288 "*Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.*" (Tîn, 95/4-5) âyetlerine işarettir.
289 Âli İmrân, 3/10
290 Yedi nifak deliği: "*Şüphe yok ki onların hepsine de vaat edilen yer, cehennemdir. Oranın yedi kapısı var, her kapıya da onlardan bir kısmı ayrılmıştır.*" (Hicr, 15/43-44) âyetlerine işarettir.
291 "*Şüphesiz Allah, bir sivrisineği hattâ onun da üstünde olanı örnek vermekten çekinmez.*" (Bakara, 2/26) âyetine işarettir.
292 "*Andolsun biz insanoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde taşıdık; temiz, güzel şeylerle rızıklandırdık ve yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık.*" (İsrâ, 17/70) âyetine işarettir.
293 "*Onlara orada, karışımı zencefil olan kadehten içirilir. (Bu) orada bir pınardandır ki adına Selsebîl denir.*" (İnsan, 76/17-18) âyetlerine işarettir.
294 "*Ne yazık şu kullara! Onlara bir peygamber gelmeye görsün, muhakkak onunla alay ederler.*" (Yâsîn, 36/30) ve "*Ey kavmim! Gerçekten sizin için o bağrışıp çağrışma gününden, korkuyorum.*" (Mü'min, 40/32) âyetlerine işarettir.
295 "*O gün, bütün gizli şeyler ortaya çıkarılır*" (Târık, 86/) âyetine işarettir.
296 "*Sakınanlara vaat olunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?*" (Muhammed47/15) âyetine işarettir.
297 "*Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır.*" (Nûr, 24/26) âyetine işarettir.
298 "*Hayır, ona boyun eğme; (Rabbine) secde et ve yaklaş.*" (Alâk, 96/19) âyetine işarettir.
299 "*Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.*" (Bakara, 2/3) âyetine işarettir.
300"*O ki yedi göğü kat kat yaratmıştır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir aykırılık göremezsin. Artık çevir gözünü de bak, bir çatlak görebilir misin?*" (Mülk, 67/3) âyetine işarettir.
301 "*De ki: Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?. De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir.*" (En'âm, 6/19) âyetine işarettir.
302 "*Allah, gerçekten kendisinden başka Allah olmadığına şahitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de O'ndan başka Allah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. Aziz ve Hakim olan O'ndan başka Allah yoktur.*" (Âli İmrân, 3/18) âyetine işarettir.
303 "*Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.*" (Fâtır, 35/1) âyetine işarettir.
304 "*Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uysanız doğru yolu bulursunuz*" hadisine işarettir.
305 "*De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilahınızın bir tek Allah olduğu vahyolunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan bağışlanma dileyin. Ortak koşanların vay haline!*" (Fussilet, 41/6) âyetine işarettir.
306 "*Rahmân Arş'a istivâ etti.*" (Tâhâ, 20/5) âyetine işarettir.
307 "*Ancak hepsi toplandığı zaman huzurumuza getirileceklerdir.*" (Yâsîn, 36/32) âyetine işarettir.
308 "*Dediler ki: Rabbimiz, bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin. Günâhlarımızı itiraf ettik. Şimdi (şu ateşten) çıkmak için (bize) bir yol var mı?*" (Mü'min, 40/11) âyetine işarettir.
309 "*Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse, derhal onu perçeminden, o yalancı, günahkâr perçemden yakalarız.*" (Alâk, 96/15-16) âyetlerine işarettir.
310 "*Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar kâselerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaparlardı.*" (Sebe, 34/13) âyetine işarettir.
311 "*Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.*" (Nisâ, 4/5) âyetine işarettir.
312 "*Peygamber (sav) iki günün orucunu birbirine eklemeyi yasakladı. Müslümanlardan biri: Ya Resulullah, sen orucunu ekliyorsun" deyince, "Hanginiz bana benzeyebilir? Ben Rabbime misafir olurum, doyurur, su verir bana" dedi.*" Hadisine işarettir.
313 "*Ben, ilim şehriyim, Ali de o şehrin kapısıdır*" hadisine işarettir.
314 İhlâs, 112/
315 Enfâl, 8/1
316 3803-380 "*Kim Allah için verirse, kim Allah için men ederse, kim Allah için sever, kim Allah için buğzederse, kim Allah için evlenirse imanını tamama erdirmiş olur*" hadisine işarettir.
317 "*Biz peygamberler topluluğu, insanlara insanlarla akılları (anlayışları) ölçüsünde konuşuruz*" hadisine işarettir.
318 "*Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.*" (Ahzâb, 33/45) âyetine işarettir.
319 "*Rahmetim gazabımı geçmiştir*" kudsî hadisine işarettir.
320 "*Kalem olması gerekeni yazmış, mürekkep kurumuştur*" hadisine işarettir.

321 Bakara, 2/10
322 *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri katında rızıklanmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar."* (Âli İmran, 3/169-170) âyetlerine işarettir.
323 *"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız."* (Bakara, 2/179) âyetine işarettir.
324 *"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin."* (Âli İmrân, 3/8) âyetine işarettir.
325 *"Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah doğruları sever."* (Bakara, 2/195) âyetine işarettir.
326 *"Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölmüşler sanmayın. Aksine onlar hep hayattadırlar, Rablerinin katında rızıklandırılırlar."* (Âli İmrân, 3/169) âyetine işarettir.
327 *"O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler."* (Bakara, 2/156) âyetine işarettir.
328 *"Allah ile öyle bir vaktim olur ki o vakte ne şeriat sahibi bir peygamber sığar, ne O'na yakın bir melek"* hadisine işarettir.
329 *"Gözü, ne kaydı, ne sınırı aştı."* (Necm, 53/17) âyetine işarettir.
330 *"Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi."* (A'râf, 7/12) âyetine işarettir.
331 *"De ki: Ey Yahudiler! Bütün insanlar değil de, yalnız, kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin! Ama onlar, önceden yaptıklarından dolayı ölümü asla temenni etmezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir."* (Cumua, 62/6-7) âyetlerine işarettir.

MESNEVİ
II

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Bu ikinci cildin gecikmesinin hikmetinin dile getirilmesi

Bir işin yararlarına ilişkin bütün ilâhî hikmetler kul tarafından bilinse, kul o işi yapamaz duruma gelir ve Hakk'ın sonsuz hikmeti onun aklını perişan eder ve böylece o, söz konusu işe koyulamaz. Öyleyse yüce Hak, o sonsuz hikmetin az bir bölümünü kulun burnuna yular kılarak onu söz konusu işe doğru çeker. Çünkü kulu o işin yararlarından hiç haberdar etmezse, kul yerinden kımıldamaz. Çünkü harekete geçirici etken, insanların çıkarına olan şeylerden olup etkenin etkisiyle bir işi gerçekleştiririz. Hak, bir işin hikmetini tümüyle ortaya koyduğunda da insan harekete geçemez. Örneğin devenin burnunda yular olmasa deve gitmez. Öte yandan, yular büyük olursa o zaman da deve çöker. "Her şeyin hazineleri ancak bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz[1]." Toprak, su olmadan kerpiç olmaz. Su çok olunca da toprak kerpiç olmaz. "Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu[2]." Her şeyi ölçülü verir, ölçüsüz ve dengesiz değil. Ancak yaratılmışlar âleminden arınıp dönüşüme uğrayanlar ve "Dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır." [lütfuna erişmiş] olanlar ayrıdır. Tatmayan bilmez.

Biri, âşıklık nedir, diye sordu.
Bizim gibi olursan anlarsın, dedim.

Aşk hesapsız sevgidir. Bu bakımdan denilmiştir ki aslında âşıklık Hakk'ın sıfatıdır ve onun kula nispet edilişi mecazdır. "Onları sever[3]" tamam da, "Onu severler[4]" hani?

Bu mesnevi bir süre ertelendi. Kanın süte dönüşmesi için bir mühlet gerekliydi.
Yeni talih bir evlat doğurmadıkça kan lezzetli süte dönüşmez, iyi dinle.
İşte Hak ışığı Hüsameddin, göğün zirvesinden geri dönüyor.
O, hakikatler miracına gidince onun baharı olmadan goncalar açılmamıştı.
Denizden sahile dönünce, tekrar nağmeye kavuştu Mesnevi'nin şiir sazı.
Ruhlara cila olan Mesnevi'nin dönüşü, Receb'in on beşine rastlıyordu.
Bu sevda ve faydanın başlangıç tarihi altı yüz altmış ikiydi.
Buradan bir bülbül gidip geri döndü. Bu anlamları avlamak için döndü o.
Şahın kolu bu doğana mesken olsun. Böylece bu kapı sonsuza dek insanlara açık olsun.
Bu kapının âfeti arzulardır. Yoksa burda şerbet içre şerbet vardır.
O dünyanın gözünü kapatan, boğaz ve ağızdır. Açıkça görmen için bu ağzı kapat.
Ey ağız, sen başlı başına cehennemin girişisin[5]. Ey dünya sen de berzah gibisin.
Bâki olan ışık aşağılık dünyanın, saf süt ise kan ırmaklarının yanıbaşındadır.
Dünyada özensiz bir adım attığında senin sütün bulanıp kana döner[6].
Adem, nefsinin arzusuyla bir adım atınca cennetin baş köşesinden ayrılış, onun nefsine tasma oldu[7].
Melek, şeytandan kaçar gibi ondan kaçmaktaydı. O ise bir dilim ekmek için göz yaşı dökmekteydi.
Onun işlediği günah bir kıl kadar olsa da, o kıl onun iki gözünde bitmişti.
Adem, kadim nurun gözüydü. Oysa gözdeki kıl, büyük bir dağ gibidir.
Adem bu konuda meşveret etseydi, pişmanlık içinde özür beyan etmezdi.
Çünkü bir akıl başka bir akılla eş olursa kötü davranışın ve kötü sözün önüne geçer.
Nefis başka bir nefisle arkadaş olunca da cüz'î akıl işe yaramaz olur.
Sen yalnızlıktan yeise düştüğünde, dostun gölgesi altında bir güneş olursun.
Git tez elden ilahî bir dost ara. Böyle yaparsan Allah sana dost olur.
Yalnız başınayken gözünü kapatan, bunu da nihayet dosttan öğrenmiştir.
Halvet yabancıdan uzaklaşmaktır, dosttan değil. Kürk kış içindir, bahar için değil.
Akıl başka bir akılla birleşip iki akıl haline gelince ışık artar ve yol belirginleşir.
Nefis de başka bir nefisle neşelenir ve böylece karanlık artıp yol görünmez olur.
Dost, senin gözündür ey avcı. Onu çerçöpten arındır.
Sakın dil süpürgesiyle toz kaldırıp da göze çöp armağan etme.
Mümin müminin aynası olduğu için[8], müminin yüzü kirlerden güvendedir.
Hüzünler karşısında can için aynadır dost. Ey can, ayna karşısında soluğunu tut.
Soluğunu tut ki yüzün görünmez olmasın. Bu durumda her an soluğunu içine çekmen gerek.
Topraktan aşağı mısın? Toprak bile dosta kavuşunca baharlanıp yüz bin ışığa kavuşur.
Dostuyla bir araya gelen ağaç da sevinç içinde baştan ayağa çiçek açar.
Güzün uygunsuz bir arkadaşla bir arada olduğu için de başını yüzünü yorganın altına gizler.
Der ki kötü arkadaş belaya düşmek demektir. O gelince benim tuttuğum yol uyumak olur.
Derim ki öyleyse uyuyup mağara arkadaşlarından olayım. O hüzünlü mahpus, Dakyanus'tan iyidir[9].
Uyanıklıkları Dakyanus'un işine yarar. Uykularıysa sırra sermayedir.

Uyku bilgiyle birlikte olursa uyanıklık demektir. Cahille birlikte oturan uyanığın vay haline!

Kargalar ortalığı kaplayınca bülbüller ortalıktan çekilip gizlenirler.

Bahçe olmayınca bülbülün suskun baktığı gibi, güneşin kayboluşu da uyanıklığı öldürür.

Ey güneş yerin altını aydınlatmak için bu gül bahçesini terk et.

Bilgi güneşini anlatmak mümkün değil. O, can ve akıldan başka bir yerde doğmaz.

Özellikle bir sır âlemine ait olan olgunluk güneşinin işi, gece gündüz aydınlatmaktır.

Eğer İskender'sen güneşin doğduğu yere gel[10]. Ondan sonra nereye gidersen git, bahtın açıktır.

Ondan sonra nere gitsen doğu olur. Doğular senin batına aşık olur.

Senin yarasa duyun, batıya doğru koşarken, inci saçan duyun doğuya doğru yürür.

Ey süvari, duyu yolu eşeklerin yoludur. Eşeklere eziyet ettiğin için utan.

Bu beş duyu dışında beş duyu daha vardır. O beş duyu kırmızı altın gibiyken, bu beş duyu bakır gibidir.

O piyasada tecrübeli olanlar, bakır duyusunu nasıl olur da altın duyusu gibi satın alırlar?

Beden duyusunun besini karanlıkken, can duyusu güneşten beslenir.

Ey duyularını görünmezliğe doğru taşıyıp götüren, elini Musa gibi koynundan çıkar[11].

Senin sıfatların bilgi güneşi. Feleğin güneşiyle tek bir sıfata bağlı.

Bazen güneş olursun bazen deniz. Bazen Kaf dağısın bazen Anka`sın.

Sen kendi özünde ne busun ne de o. Sen vehimlere sığmazsın, fazlasın fazla.

Ruh bilgi ve akılla dosttur. Ruhun Arapçayla Türkçeyle ne işi var?

Ey onca görünüme rağmen hiç bir izi olmayan, hem şüpheci hem de muvahhit senden dolayı şaşkına döner.

Bu görünümler bazen şüpheciyi muvahhit kılar, bazen de muvahhidin yolunu keser.

Bazen seni sarhoşluğundan senin ne kadar güzel olduğunu söyler ve "küçüğüm" ya da "güzelim" diye seslenir.

Bazen de sevgiyi tenzih ederek kendi izini ortadan kaldırır.

Duyu gözünün mezhebi, ayrılık (*itizal/mutezile*[12]) mezhebidir. Akıl gözüyse kavuşma konusunda Sünni'dir.

Mutezilîler, duyuların oyuncağıdırlar. Onlar sapıklıkları yüzünden kendilerini Sünni gösterirler.

Duyudan çıkan kişidir Sünni. Görüş sahibi olan, akıbeti güzel olan akıl gözüdür.

Hayvan duyusu şahı görseydi, sığır ve eşek de şahı görürdü.

Senin hayvan duyundan başka ve arzu duyun dışında duyun olmasaydı...

İnsanoğlu yüceliğe nasıl ulaşır[13] ve ortak duyuya nasıl mahrem olurdu?

Sûretten sıyrılmadan, "tasavvur edilemez" ya da "tasavvur edilebilir"den söz edişin bâtıldır.

"Tasavvur edilemez" ya da "tasavvur edilebilir" olan, kabuktan çıkıp bütünüyle öz olan açısındandır.

Körsen "köre zorlama yoktur[14]". Kör değilsen yürü; "Sabır rahatlığın anahtarıdır".

Göz perdeleri için sabır ilacı gerek. Hem yakar hem onarır, hem gönlü açar.

Kalbin aynası temizlenip parlaklaşırsa, dünyanın dışındaki resimleri görürsün.

Hem resmi hem de ressamı görürsün. İkbal döşeğini de görürsün, onu döşeyeni de[15].

Sevgilinin görüntüsü İbrahim gibidir. Dışyüzü put, içyüzü put kırandır.

Allah'a şükürler olsun, o ortaya çıkınca, onun görüntüsünde can kendi görüntüsünü görür.

Senin dergahının toprağı kalbimi çalıyordu. Senin toprağına tahammül edemeyenin canı cehenneme.

Dedim, iyiysem, bunu ondan bilirim. Değilsem, o benim gibi çirkin yüzlüye gülmüş demektir.

Çözüm kendime bakmamdır. Yoksa, o bana gülmüşse benim eşek olmam mümkün mü?

O güzeldir ve güzeli sever. Yeni yetme bir gencin yaşlı birini seçmesi mümkün mü?

Şunu bil ki iyi iyiliği çeker. "Temizler, temizler içindir[16]"i buna göre oku.

Dünyada her şey bir şeyi çeker; sıcak sıcağı, soğuk soğuğu.

Bâtıl kesimi bâtılları çeker. Bakiler de bakilerle mutludur.

Ateşe mensup olanlar ateşe mensup olanları çeker. Nura mensup olanlar da nura mensup olanların arayışındadır.

Gözünü kapatınca senin için can çekişme başlar. Gözün pencere ışığına sabrı yoktur.

Senin ızdırabın, günün ışığına çabuk kavuşmak için gözün ışığı çekmesindendir.

Gözün açıkken ızdıraba düşersen, bil ki kalp gözünü kapatmışsın demektir, onu aç.

Kıyaslanamaz ölçüde ışık arayışında olan ve kalbi bilen iki göz aramak...

O iki geçici ışığın ayrılığı sana ızdırap verince gözlerini açtığına göre...

Kalıcı olan iki ışığın ayrılığı da ızdırap verir, bunu bekle.

O beni çağırınca, çekime layık mıyım yoksa çirkin görünüşlü müyüm diye bakarım.

Güzel biri bir çirkini arkasına takarsa, onunla alay ediyor demektir.

Ne renk olduğumu, gündüze mi geceye mi benzediğimi anlamam için yüzümü ne zaman görebilirim ki?

Kendi canımın izini arayıp duruyordum, fakat kimsede benim izim görünmüyordu.

Dedim, öyleyse ayna ne işe yarar? Herkesin kendisinin ne ve kim olduğunu görmesine yaramaz mı?

Demir ayna, deriler içindir. Can yüzünün aynasıysa mücevherdir.

Dostun yüzünden başkası can aynası değildir. Bu, o diyardan olan dostun yüzüdür.

Dedim ey gönül, küllî aynayı ara. Denize git, ırmaktan iş çıkmaz.

Bu arayışla kul senin diyarına vardı. Acı, Meryem'i bu hurma ağacına sürükledi[17].

Senin gözün kalbine göz olunca, görünmez kalp göze boğuldu.

Ben hep seni küllî ayna olarak gördüm. Ben senin gözünde kendi yansımamı gördüm.

Dedim, artık ben kendimi buldum ve onun iki gözünde aydınlık yolu buldum.

Dedi, sanırım o senin hayalin. Kendi özünü kendi hayalinden bil.

Benim görüntüm senin gözünden şöyle seslenir: Bir araya gelince ben sensin, sen de benim.

Bu ölümsüz aydınlık kalp içinde, hayalin gerçeklere ulaşması mümkün mü?

Benim dışımdaki iki gözde kendi görüntünü görürsen, bunu bir hayal bil ve reddet.

Gözlerine yokluk sürmesini süren, şeytanın görüntüsünden oluşan şarabı tadar.

Onların gözleri hayal ve yokluk evidir. Bu yüzden kaçınılmaz olarak yokları var görürler.

Benim gözüm, celal sahibi Allah'tan sürmeye kavuştuğu için hayal evi değil, varlık evidir.

Senin gözünün önünde bir kıl olduğu sürece, hayalinde inci yeşim gibi olur.

Yeşimi inciden ancak hayalinden bütünüyle uzaklaştığın zaman ayırt edebilirsin.

Ey inciden anlayan, şimdi bir öykü dinle de kıyas yoluyla meseleyi açıkça öğren.

Ömer (Allah ondan razı olsun) zamanında bir kişinin hayali hilal sanması

Ömer zamanında oruç ayı gelmiş, adamın biri bir dağın başına koşmuştu.
Amacı Ramazan hilalini görmekti. Dedi ki ey Ömer, işte hilal!
Ömer gökyüzünde ay göremeyince, dedi, bu hilal senin hayalinden doğmuştur.
Yoksa gökleri ben daha iyi görebilirim. Nasıl olur da arı duru hilali göremem?
Dedi elini ıslatıp kaşlarına sür. Ondan sonra da hilale yeniden bak.
O, kaşlarını ıslatınca ayı göremedi. Dedi, efendim, ay yok. Görünmez oldu.
Dedi evet kaşının kılı yay oldu ve sana doğru bir zan oku attı.
Bir tüy eğrilip onun yolunu kesince böylece ay gördüğünü ileri sürmeye başladı.
Eğri bir kıl, feleğin perdesi haline geldiğine göre, vücudunun bütün parçaları eğrildiği zaman ne olur kim bilir?
Doğrulara uyarak parçalarını doğrult. Ey doğru yol yolcusu, o dergahtan yüz çevirme.
Hem teraziyi terazi düzeltir, hem de teraziyi terazi eksiltir.
Doğru olmayanlarla eş olan, eksikliğe düşer ve kafası çalışmaz olur.
Git, "kafirlere karşı çetin"[18] ol ve başkalarının dostluğunu bir yana bırak.
Başkalarının başında kılıç gibi ol. Tilkilik etme aslan ol.
Böylece dostların kıskanıp senden kopmasınlar. Çünkü o dikenler bu gülün düşmanıdır.
Kurtları tıpkı üzerlik otu gibi ateşe ver. Çünkü o kurtlar Yusuf'un düşmanıdır.
Aman ha. O İblis seni aldatmak için, babacığım, diye seslenir.
Senin babanı da böyle kandırmıştı. Bu kara yüzlü şeytan, Adem'i de böyle mat etmişti.
Satranç başında bu karga atiktir. Sen yarı uykulu gözle oyuna bakma.
Çünkü o senin boğazını bir çöp gibi tıkayacak oyunlar bilir.
Onun çöpü yıllarca boğazında kalır. Çöp nedir? Mal ve makam sevgisi.
Ey sebatsız, mal boğazında bir çöptür ve hayat suyuna engeldir.
Becerikli bir düşman senin malını alıp götürürse, haydudu haydut götürmüş olur.

Yılan avcısının başka bir yılan avcısından yılan çalması

Bir hırsız bir yılan avcısından yılan çaldı. Aptallığından bunu ganimet sayıyordu.
O yılan avcısı, yılanın sokmasından kurtulmuştu böylece. Yılan ise kendini çalanı feci bir şekilde sokup öldürdü.
Yılan avcısı onu görünce tanıdı. İçinden dedi, *bu işi benim yılan yapmış.*
Dua ederken onu bulup yılanı ondan almayı diliyordum.
Allah'a şükür o dua kabul görmedi. Benim zarar sandığım yarar oldu[19].
Zarar ve yok oluşa yol açacak onca duayı yüce Allah, keremi dolayısıyla duymazdan gelir.

İsa (selam ona olsun)'nın yoldaşının ondan kemikleri diriltmeyi öğretmesini istemesi

Aptalın biri, İsa ile yoldaş oldu. O, derin bir çukurda bir takım kemikler gördü.
Dedi, *ey adı yüce yoldaşım, senin ölüleri diriltme özelliğin var ya hani.*
Bana da öğret de bu sayede iyilikte bulunup kemiklere can vereyim.

İsa dedi, *sus, çünkü bu senin işin değil. Bu senin nefesine ve sözüne uygun değil.*

Çünkü bu iş, yağmurdan daha temiz bir nefes ister ve davranış bakımından melekten daha bilinçli olmayı gerektirir.

Nefesin temizlenmesi ve böylece göklerin hazinesinin emini olması için ömürler gerekir.

Sen bu asayı sağ eline almışsın ama bu elin Musa'nın eli olması mümkün mü?

Dedi, *ben sırları okuyucu değilsem, o zaman kemiğe sen seslen.*

İsa dedi, *Rabbim, bundaki sır nedir? Bu aptalın bu boş işe eğilimi nedendir?*

Oysa bu hasta kendi acısını duymuyor. Bu ceset can tasasında değil.

O kendi ölüsünü bırakmış başka ölüyü diriltmeye çabalıyor.

Hak der ki *bahtsız kişi bahtsızlık arıyorsa, yaptığı tarımdan ürün olarak ancak diken alır.*

Dünyaya diken tohumu eken kimseyi gül bahçesinde arama sakın.

Eline bir gül alsa diken olur. Bir dosta doğru gitse yılan olur.

Kötü kimse, takvalı kişinin iksirinden farklı olarak zehir ve yılan iksirine sahiptir.

Sufinin uşağa bineğine iyi bakmasını öğütlemesi ve uşağın lâhavle çekmesi

Bir sufi, diyar diyar dolaşırken bir gece bir tekkeye konuk oldu.

Bir hayvanı vardı, ahıra bağladı. Kendisi dostlarla sofada oturdu.

Dostlarıyla görüştü. Dostun huzurunda çok karıştırılacak defter olur.

Sufinin defteri yazı ve harf defteri değildir. Onun defteri ancak kar gibi ak yüreğidir.

Bilim adamının azığı kalemden doğan eserlerdir. Sufinin azığı nedir? Ayak izleri.

Bir avcı gibi ava yönelir ve ceylanın ayak izini görüp iz sürmeye başlar.

Bir süre için ceylanın ayağı değer taşır. Sonrasındaysa ceylanın göbeği kılavuzdur.

Adımlara şükredip yol alınca mutlaka o adımların sonucuna ulaşılır.

Misk kokusunu izleyip bir menzil yol alış, yüz menzil yürüyüp dolaşmaktan iyidir.

Mehtapların doğduğu yer olan gönül, ârif için "onun kapıları açılmıştır[20]" [denilen yerdir].

Senin için buluşmak olan onlar için uzaklaşmaktır. Senin için taş olan azizler için incidir.

Pir, senin aynada açıkça gördüğünün daha fazlasını kerpiçte görür.

Onlar bu âlem yokken de pirdiler. Onların canları cömertlik denizindeydi.

Bu bedenden önce ömürler geçirdiler. Tarladan önce ürünler kaldırdılar.

Cisimden önce cana kavuştular. Denizden önce inciler deldiler.

İnsanların meydana getirilmesi konusunda meşveret edilirken[21] onların canları boğazlarına dek kudret denizine dalmıştı.

Melekler buna engel oldukları için, gizlice el çırpıp meleklere gülerlerdi.

Bu küllî nefis kayıt altına alınmadan önce onlar, herkesin görüntüsünden haberdar oldular.

Felekler yokken görmüşlerdir Zühal'i. Tahıllar yokken görmüşlerdir ekmeği.

Beyin ve kalp yokken düşünceyle doluydular. Ordusuz ve savaşsız muzafferdi onlar.

O belirgin olan, onlar açısından düşünmedir. Yoksa bu uzaklar açısından görünmedir.

Düşünme, geçmiş ve geleceğe ilişkindir. Bu ikisinden kurtulunca sorun çözülür.

Nitelikli her şeyi niteliksizken görüp maden var olmadan önce gerçek ve sahte [altını] görmüştür.

Üzümler yaratılmadan önce şaraplar içip coşkular yaşamıştır.

Onlar sıcak Temmuz'da kışı görürler. Güneşin ışıklarında gölgeyi görürler.
Üzümün kalbinde şarabı görürler. Katıksız yoklukta nesneyi görürler.
Gök onların döneminde şarabın tortusunu içer. Güneş, onların cömertlikleri sayesinde altın işlemeli elbise giyer.
Onlardan iki dostu bir araya gelmiş görürsen, onlar hem bir tek, hem de altı yüz bin olurlar.
Sayıları dalgalar gibidir. Sanki rüzgar onları saymaya çalışır.
Canların güneşi bedenlerin pencereleri içine dağılır.
Güneş küresine bakarsan tektir. Ancak bedenlere gizlenen [insan] kuşkudadır.
Parçalanma hayvanî ruhta olur. Tek vücut olan insanî ruhtur.
Hak, "nurunu onlara yaydığı[22]" için onun nuru asla parçalanmaz.
Ey yoldaş, bir an için melali bırak da o güzel yüzdeki bir beni anlatayım.
Onun halinin güzelliği anlatılır gibi değil. İki âlem nedir? Onun beninin yansıması.
Onun güzel beninden söz edebilmem için bedenimi yaracak bir dil gerekli.
Bu harmanda bir karınca gibi mutluyum. Böylece kendimden büyük bir yük çekiyorum.

Dinleyicinin hikâyenin dışyüzünü dinlemeye olan eğilimi yüzünden hikâyenin içyüzünün anlatılma yolunun kapanması

Aydınlığın imrendiği kişi, zorunlu olanı ve söylenmesi gerekeni söylememe hiç izin verir mi?
Deniz köpürür ve engel çıkarıp cezir yapar. Cezrin ardından da med yapar.
Dinleyiciyi dinlemekten neyin alıkoyduğunu ve kalbinin başka yere nasıl kaydığını dinle şimdi.
Aklı konuk sufiye gitti. Bu sevdayla aklı başından boynuna dek indi.
Bu yüzden durumu anlatmak için o öyküye dönmek gerekti.
Azizim, sufi dedimse de, görünüşe bakma. Bu ne ilgi çocuklar gibi cevizle kuru üzümle?
Bizim cismimiz cevizle kuru üzümdür. Sen adamsan bu ikisinden vazgeç.
Sen vazgeçmezsen Hakk'ın ikramı seni dokuz tabaktan vazgeçirir.
Şimdi hikâyenin dışyüzünü dinle. Fakat mutlaka buğdayı samandan ayır.

Uşağın hayvana bakacağını söyleyip de bakmaması

Sufilerin coşku ve neşe içindeki sohbetleri sona erince...
Konuklara sofra getirdiler. İşte o zaman sufi, binitinden söz etti.
Uşağa dedi, *ahıra git de hayvana saman ve arpa hazırla.*
Uşak dedi, *lâhavle, bu ne lüzumsuz konuşma? Eskiden beri ben bu işleri yaparım zaten.*
Sufi dedi, *arpasını önceden ıslat. Çünkü o yaşlı bir eşek ve dişleri iyi değil.*
Uşak dedi, *lâhavle, bu ne diyor beyler? Bu işleri herkes benden öğrenir.*
Sufi dedi, *palanını çöz, yarasının üstüne tembel otu koy.*
Uşak dedi, *lâhavle, yeter behey akıl dane, senin gibi yüz bin konuğum geldi.*
Hepsi memnun ayrıldı yanımızdan. Konuk bizim canımız, yakınımızdır.
Sufi dedi, *suyunu ver, fakat ılık olsun.* Uşak dedi, *lâhavle, senden utandım artık.*
Sufi dedi, *arpasına samanı az koy.* Uşak dedi, *lâhavle, kısa kes.*
Sufi dedi, *yerini süpür, taş tezek kalmasın. Yer ıslaksa kuru toprak dök.*
Uşak dedi, *lâhavle, babalık yeter artık. Tereciye tere satma.*

Sufi dedi, *kaşağıyı al, eşeğin sırtını tımar et. Uşak dedi, lâhavle, utan babalık.*

Uşak böyle deyip esas duruşa geçti ve *önce samanla arpa getireyim*, dedi.

Gitti, ama ahırın adını hiç anmadı. Sufiyi oyuna getirdi.

Uşak, birkaç serserinin yanına gidip sufinin tembihlemesini dalgaya aldı.

Sufi, yol yorgunuydu, uzandı. Gözünü daha yummadan düş görmeye başladı.

Düşünde eşeği kurdun pençelerindeydi. Kurt [eşeğin] but ve baldırından parçalar koparıyordu.

Dedi, *lâhavle, Bu ne biçim malihulya? Müşfik uşak nerde acaba?*

Sonra [düşünde] yolda giderken eşeğinin kâh kuyuya kâh çukura düştüğünü görüyordu.

Çeşit çeşit kâbuslar görüp Fatiha ve Kâria [surelerini] okuyordu.

Dedi, *çare nedir? Dostlar kalkıp gitmişler ve bütün kapıları kapatmışlar.*

Sufi yine, *bizimle birlikte tuz ekmek yiyen uşak nerde acaba*, diyordu.

Ben ona sadece iyilik ve yumuşaklık gösterdim. Tersine, o niçin bana düşmanlık etsin?

Her düşmanlığın bir nedeni olmalı. Oysa aynı türden olmak dostluğu telkin edici bir durumdur.

Yine diyordu, *iyi ve cömert Âdem, İblis'e bir kötülük mü yapmıştı?*

İnsan, yılana ve akrebe ne yaptı ki hep insanı incitmek ve öldürmek ister?

Kurdun özündeki özelliği paralamaktır. Bu haset yaratıklarda belirgin bir şeydir.

Yine diyordu, *Bu kötü zan yanlış. Kardeşim hakkında niçin böyle düşünüyorum?*

Sonra diyordu, *kötü zannın ihtiyatının ürünüdür. Kötü düşünmeyen nasıl sağlam kalır?*

Sufi kuruntu içindeyken eşek öyle durumdaydı ki düşman başına.

Miskin eşek taşın toprağın içinde; palanı yana kaymış, yuları parçalanmış.

Yoldan bitkin düşmüş, bütün gece otsuz kalmış can çekişiyor; nerdeyse telef olacak.

Eşek bütün gece, Allah'ım, arpadan vazgeçtim, bari bir avuç saman olsa diye dua ediyordu.

Hal diliyle, *efendiler*, diyordu, *acıyın bana, bu hayırsız cahilin elinden yandı canım.*

O eşeğin gördüğü sıkıntıyı, azabı, ancak sele kapılan tavuk görür.

Zavallı eşek, o gece sabaha dek, aşırı açlıktan kıvranıp durdu.

Gündüz oldu, sabah vakti uşak geldi, Hemen palanını sırtına vurdu.

Eşek satıcıları gibi iki üç kez dürtükledi ve eşeğe tıpkı ite davranır gibi davrandı.

Eşek, üvendirenin verdiği acıyla yerinden fırladı. Dili yoktu ki halini anlatsın!

Kervandakilerin sufinin bineğini hasta sanmaları

Sufi eşeğe binip yola koyulunca eşek tökezlemeye başladı.

İnsanlar eşeği tutup kaldırıyorlardı. Herkes eşeğin hasta olduğunu sanıyordu.

Biri kulağını kurcalayıp duruyor, bir başkası ağzında bir şey mi var diye bakıyordu.

Biri nalında taş arıyor, bir başkası da gözündeki toza bakıyordu.

Sonra diyorlardı, *şeyh, buna ne oldu böyle? Dün demiyor muydun, şükür, eşek güçlü diye?*

Sufi dedi, *gece "lâhavle" yiyen eşek, ancak böyle olur.*

Geceleyin yemi "lâhavle" olunca, bütün gece zikir çekti, secdeye kapandı gündüz de.

Çoğu insanlar insan yiyicidir. Onların selamlarına pek güvenme.

Hepsinin kalbi şeytan yuvasıdır. Şeytan insanlarla pek bir araya gelme.

Şeytanın nefesinden "lâhavle" yiyen, sonunda tıpkı şu eşek gibi kıvranmaya başlar.

Dünyada şeytanın hilesine aldanan ve dost görünümlü düşmana saygı ve yakınlık gösteren...

İslam yolunda ve sırat köprüsünde şu eşek gibi sersemlikten yığılıp kalır.

Kötü dostun cilvelerine sakın kanma, tuzağı gör, yeryüzünde güven duygusuyla yürüme.

"Lâhavle" çeken yüz bin iblisi gör. Ey insan, yılandaki iblisi gör.

Canım, cicim diyerek seni şişirir ve böylece bir kasap gibi, dostunun derisini yüzer.

Derini yüzmek için seni şişirir. Düşmanların afyonunu tadanların vay haline!

Kasap gibi ayağına kapanıp seni şişirir ve böylece acımasızca kanını akıtır.

Aslan gibi kendi avını kendin yakala. Yabancının ve tanıdığın güler yüzünü terk et.

Alçakların dostluğunu uşağınkiyle bir tut. Kimsesizlik, alçakların güler yüzünden iyidir.

İnsanların toprağına ev yapma, Kendi işini yap, yabancının işini yapma.

Yabancı kimdir? Kim olacak, senin toprak bedenin. Öyle ki sen, onun için üzülürsün.

Sen bedenini besleyip semirttikçe, özünün semirdiğini göremezsin.

Beden misk içinde kalsa da ölüm günü onun kokuşmuşluğu ortaya çıkar.

Miski bedenine değil gönlüne sür. Misk nedir? Celal sahibi [Hakk'ın] temiz adıdır.

O münafık, miski bedenine sürer de ruhunu külhan çukurunda bırakır.

Dilinde Hakk'ın adı, ruhundaysa imansız düşüncesinden doğan kokuşmuşluklar vardır.

Zikrin onunla birlikteliği, çöplükte biten otlarla helada biten gülle zambak gibidir.

O bitkinin oradaki varlığı kesinlikle iğretidir. O çiçeğin yeri salonlardır.

Temizler temizlere gelirler. Pisler elbette pisler içindir[23].

Kin tutma. Kin yüzünden yollarını şaşıranların mezarlarını kincilerin yanına yaparlar.

Kinin aslı cehennemdir ve senin kinin de o bütünün bir parçası olup dininin düşmanıdır.

Cehennemin bir parçasıysan, aklını başına topla. Çünkü parça, ait olduğu bütüne doğru yol alır.

Elbette acı acılara katılır. Bâtıl söz nasıl olur da hak sözle bir araya gelir?

Kardeşim, sen düşünceden ibaretsin. Senin geri kalanın kemik ve kastır.

Düşüncen gül ise sen gül bahçesisin. Eğer dikense, külhan yakıtısın.

Gülsuyuysan başlarına ve yüzlerine sürerler. İdrar gibiysen seni dışarı atarlar.

Aktarların önündeki tablalara bir bak; aynı cinsten olan ürünleri yan yana koymuşlar.

Ürünler bir araya gelmiş ve bu uyumdan bir güzellik ortaya çıkmıştır.

Öd ile şeker birbirine karışsa, tek tek birbirinden ayırt ederler.

İnsanlar tablaları yıkıp özütleri döktüler ve iyiyle kötüyü birbirine karıştırdılar.

Hak, sayfalar getiren peygamberler gönderdi de bu ürünlerin seçilip tabaklara konulmasını sağladı.

Bundan önce biz bir tek ümmettik[24]. Bizim iyi ya da kötü olduğumuzu kimse bilmezdi.

Dünyada sahteyle saf bir arada dolaşımdaydı. Hep gece olduğundan gece yolcuları gibiydik.

Sonunda peygamberlerin güneşi geldi ve ey katışık, dedi, sen uzaklaş, ey katışıksız, sen gel.

Göz, renkleri ayırt edebilir. Göz, yakutu da taşı da bilir.

Göz, mücevheri de süprüntüyü de bilir. O yüzden toz toprak gözü de rahatsız eder.

Bu kalpazanlar gündüze düşmandır. Şu som altınlarsa gündüze âşıktır.

Çünkü onun tanınmasını sağlayan gündüzdür. Böylece altın para, onun şereflendirişini görür.

Hakk'ın kıyamete "gün" lakabını vermesi, günün kızarmış ve sararmış yüzleri gösterme özelliğinden dolayıdır.

Öyleyse gerçekte gün, velilerin sırrıdır. Gün, onların aynalarının yanında gölgeler gibidir.

Bilin ki Hak adamının yansımasıdır gündüz. O'nun "settar" (gizleyici) sıfatının yansıması ise gözleri kapatan akşamdır.

Allah, bu yüzden "ve'd-duhâ[25]" diye buyurdu. "Ve'd-duhâ", Mustafa'nın gönlünün ışığıdır.

Bir başka rivayete göre, dost onun yansıması olduğu için de "duhâ"yı istemiştir.

Yoksa fâni üzerine yemin etmek yanlıştır. Yok olan, Allah'ın anmasına nasıl lâyık olur?

Halil, "Ben batanları sevmem[26]" demişken, "Âlemlerin rabbi, fâni olanı nasıl ister?

Ayrıca O'nun "settar" sıfatı, gece (*ve'l-leyl*[27])dir ve insanın tozlu bedeni için gizleyicidir.

Onun güneşi gökten doğunca beden gecesine, hey "[Rabbin] seni terk etmedi[28]" der.

Kavuşmak, belanın gözünden ortaya çıktı ve bu güzellikten "darılmadı[29]" ibaresi doğdu.

Her ibare bir durumu gösterir. Durum, el gibidir, ibareyse âlet gibi.

Kuyumcu âletinin ayakkabıcının elinde olması, buğdayın kumsala ekilmesi gibidir.

Ayakkabıcı âletinin çiftçinin elinde olması da köpeğe saman, eşeğe kemik verilmesi gibidir.

Mansur'un dudağında "ben Hakk'ım" sözü nur olurken, Firavun'un dudağında "ben Tanrı'yım" sözü zulüm olur.

Asa, Musa'nın elinde şâhit olmuşken, sihirbazın elinde yokluk olup çıkmıştır.

Bu yüzden İsa, kendi yol arkadaşına, "samed[30]" ismini öğretmemiştir.

İşini bilmeyen âlete kusur bulur. Çamura taş vur bakalım; kıvılcım çıkması mümkün mü?

Elle âlet taşla demir gibidir. Çift olmak gerek. Çift olmak doğurmanın şartıdır.

Eşsiz ve âletsiz olan birdir. Çoklukta şüphe vardır. Oysa o bir olan şüpheden uzaktır.

"İki", "üç" ya da daha fazlasından söz edenler de bir olanda kesinlikle birleşirler.

Şaşılık ortadan kaldırılınca bir olurlar. "İki", "üç" diyenler de "bir" demeye başlarlar.

Eğer onun oyun alanında birden söz ediyorsan, onun çevgeni etrafından dönmelisin.

Top ancak padişahın vuruşuyla harekete geçtiği zaman doğru ve kusursuz olur.

Bunları akıllıca dinle ey şaşı. Kulak yoluyla gözüne ilaç sür.

Sonra arı söz kör kalplerde kalmaz, nurun kaynağına dek gider.

Şeytanın efsunu, yamuk kalplere yamuk ayaktaki yamuk ayakkabı gibi gider.

Hikmeti tekrarlasan da sen ehli olmadıkça hikmet senden uzaklaşır.

Onu yazsan da, göstersen de, ondan söz etsen de, onu açıklasan da...

Ey kavgacı, o senden yüz çevirir, bağlarını koparıp senden kaçar.

Senin yanışını görünce de, okumasan bile, eline alışmış bir kuşa döner.

O, işten anlamayanın yanında uzun süre kalmaz, tıpkı tavusun köy evinde kalmayacağı gibi.

Padişahın doğanı yaşlı kadının evinde bulması

Padişahtan kaçıp un eleyen yaşlı kadına doğru giden doğan değildir din.

Yaşlı kadın, çocuklarına tutmaç pişirirken o güzel doğanı gördü.

Doğanın ayağını bağlayıp kanadını kırpıp kısalttı, tırnağını kesti ve samanla beslemeye başladı.

Dedi, ehil olmayanlar sana iyi bakmamışlar. Tüylerin çoğalmış, tırnağın uzamış.

Ehil olmayanın eli seni hasta eder. Gel anneciğine de sana bir güzel bakım yapsın.

Cahilin sevgisini böyle bil, arkadaş. Cahil, yolda hep eğri büğrü gider.

Şahın günü doğanı aramakla geçti. Sonunda yaşlı kadına ve çadırına doğru yöneldi.

Ansızın doğanını tozun içinde gördü ve onun haline ağlayıp dövündü.

Dedi, *vefada bize dürüst davranmadığın için bu, senin yaptığının cezasıdır.*

"Cehennem ehliyle [cennet ehli] bir olmaz[31]"dan habersiz, cenneti bırakıp cehenneme nasıl kaçarsın?

Bilgi ve bilinç sahibi şahtan pis bir ihtiyarın evine şaşkınca kaçanın cezası budur.

Doğan, kanadını şahın eline sürüyordu. Dilsiz olarak, ben günah işledim, diyordu.

Öyleyse ey kerim, sen iyiden başkasını kabul etmezsen, bu alçak, nereye yakarıp nereye inleyecek?

Şahın lütfu, canı suça heveslendirir. Çünkü şah, her çirkini güzel kılar.

Git, çirkinlik etme. Çünkü bizim iyiliklerimiz, güzelimize çirkin gelir.

Yaptığın hizmeti uygun sandın. O yüzden günah bayrağını dalgalandırmaya başladın.

Sana zikir ve dua emredilince, kalbin dua etmekle gurura kapıldı.

Kendini Allah ile konuşur gördün. Bu zan yüzünden ayrı düşen o kadar çok ki.

Şah seninle birlikte yere otursa da haddini bil ve güzel otur.

Doğan dedi, *şahım, pişmanım. Tövbe edip Müslümanlığımı tazeleyeceğim.*

Sen onu sarhoş edip aslan avlattığın için, sarhoşluk yüzünden yalpalarsa özrünü kabul et.

Tırnağım gittiyse de sen beni yanına alırsan ben güneşin sancağını sökerim.

Kanadım gittiyse de sen beni okşarsan felek benim doğanlığımla az oyun oynar.

Bana kemer bahşedersen, dağı yerinden sökerim. Bana kalem verirsen sancakları alaşağı ederim.

En azından cüssem sinekten küçük değildir. Nemrud'un saltanatını kanatlarımla altüst ederim.

Zayıflık bakımından sen beni kırlangıç (ebâbil) say. Düşmanlarımın her birini de fil olarak gör.

Fındık büyüklüğünde ateşli mermi atarım. Benim mermim, etki bakımından yüz mancınık gibidir.

Musa, bir tek asasıyla geldi savaşa. Firavun'a ve kılıçlarına asasını vurdu.

Tek başına o kapıyı çalan her peygamber, bütün ufuklara tek başına yükselmiştir.

Nuh O'ndan kılıç dilerken tufanın dalgası O'nun iradesiyle kılıç özelliği kazandı.

Ey Ahmed, yeryüzü ordusu kimdir ki? Sen gökyüzünde ayı görüp ayın alnını yar.

Böylece bilsin gâfil uğuru ve uğursuzluğu. Bu devir senin devrindir, ayın devri değil.

Bu devir senin devrin. Kelim Musa, senin devrinde olmayı arzulardı.

Çünkü Musa senin devrindeki canlılığı gördü. O devirde tecelli sabahını gördü.

Dedi, *Rabbim, [içinde bulunduğumuz dönem] rahmet dönemiydi, o rahmeti de geçti; orada "ruyet" var.*

Musa'nı denizlere daldır da Ahmed döneminin orta yerinden çıkar.

Dedi, *ey Musa, onu sana gösterdim ve o halvetin yolunu sana açtım.*

Ancak ey Kelim, sen bu dönemde ondan uzaksın. Ayağını geri çek. Çünkü bu yol uzak bir yoldur.

Ben cömerdim. Kula ekmeği gösteririm ve böylece tamah, o canlıyı ağlatır.

Anne çocuğunun burnuna göğsünü değdirir ve böylece çocuk uyanıp besin aramaya başlar.

Çocuk, habersiz bir şekilde aç olarak uyumuştur. O iki göğüs ise sancı çekmektedir.

"Ben gizli bir rahmet hazinesiydim. Hidayete erdirilmiş bir ümmet gönderdim[32]."

Canla başla aradığın her kerameti o gösterir ve böylece sen de ona tamah edersin.

Ahmed, dünyada bir çok put kırdı ve böylece ümmetler dünyada "Rabbim" demeye başladılar.

Ahmed'in çabası olmasaydı, sen de ataların gibi puta tapardın.

Onun ümmetler üzerindeki hakkını bilesin diye başın putlara secde etmekten kurtuldu.

Şükredeceksen bu kurtuluşa şükret. İç putundan da seni kurtaran odur.

Başını putlardan o kurtardı. Bu güçle sen de kalbini kurtar.

Babandan bedava miras olarak bulduğun için dine şükretmekten yüz çevirdin.

Miras yedi adam, malın kıymetini ne bilir? Rüstem dişiyle tırnağıyla kazanır, Zal bedava bulur[33].

Ağlatınca rahmetim coşar, nimetimi hıçkırarak ağlayan içer.

Vermeyeceksem göstermem. Kalbi nasıl kapattıysam öyle açarım.

Rahmetim o güzel ağlayışlara bağlıdır. Ağlayınca rahmet denizinden dalgalar yükselir.

Şeyh Ahmed Hadrûye (Allah sırrını kutsasın)'nin Allah ilhamıyla alacaklılar için helva satın alması

Her zaman borçlu ve cömertliğiyle meşhur bir şeyh vardı.

Büyüklerden on binlerce borç alır, dünyanın fakirlerine harcardı.

Yine borçla bir tekke yapmış, tekke için canını malını harcamıştı.

Hak onun borcunu her yerden temin ederdi. Hak, İbrahim için kumdan un yapmıştı.

Peygamber der ki *pazarlarda iki melek hep dua eder.*

Der ki Allah'ım, sen infak edenlere ecir ver, cimrileri de helak et.

Özellikle canını infak edip boğazını yaratıcıya kurban eden infak sahibine ecir ver.

O, İsmail gibi boynunu uzatır, fakat onun boğazına bıçak işlemez.

Öyleyse şehitler bu yüzden diri ve mutludurlar. Onların bedenlerini kafirlerinki gibi görme.

Allah onlara bâki olan canı ecir olarak verdiği için, canları üzüntü, sıkıntı ve mutsuzluktan güvendedir.

Borçlu şeyh yıllarca böyle yaptı. Tıpkı bir aracı gibi alıp verirdi.

Ecel gününde başı dik olarak eceli karşılamak için tohumlar ekerdi.

Şeyhin ömrü sona yaklaşıp vücudunda ölümün izi görülünce...

Alacaklılar çevresine toplanıp oturdular. Şeyh ise mum gibi yanıp eriyordu.

Alacaklılar umutlarını yitirip surat astılar. Gönüllerin acısı ciğer yarasıyla bir araya geldi.

Şeyh dedi, şu kötü düşüncelilerin hallerine bak. Hakk'ın dört yüz altın dinarı yok mu sanırlar?

Dışarıda bir çocuk, üç beş kuruş umuduyla "helva" diye bağırıyordu.

Şeyh, uşağa, *git bütün helvayı al*, diye başıyla işaret etti.

Böylece alacaklılar o helvayı yerlerse bir süre bana acı acı bakmazlar diye düşündü.

Uşak bütün helvayı para karşılığı almak üzere dışarı çıktı.

Dedi, *helvanın toptan fiyatı nedir?* Çocuk dedi, *yarım dinar ve biraz da küsuru var.*

Dedi, *sufilerden fazla para isteme. Yarım dinar vereyim, başka bir şey söyleme.*

O, tabağı şeyhin önüne koydu. Şimdi sen incelikli sırrına bak.

Alacaklılara bu yiyecek teberrük içindir, güzelce yiyin, helaldir, diye işaret etti.

Tabak boşalınca çocuk tabağı aldı. *Ey akıl sahibi*, dedi, *paramı ver.*

Şeyh, dedi, *parayı nerden bulayım? Borcum var ve âhirete göçüyorum.*

Çocuk üzüntüyle tabağı yere çaldı ve ağlayıp sızlamaya başladı.

Çocuk, çaresizlikten hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve *ayaklarımı kırsan bundan iyiydi*, diye söyleniyordu.

Keşke, diyordu, *külhanı dolaşsaydım da bu tekkenin kapısından geçmeseydim.*

Obur ve beleşçi sufiler, köpek kalplidir, diyordu, *[karınlarını doyurunca] kediler gibi yüzlerini temizlerler.*

Çocuğun bağırıp çağırmasıyla iyilerden kötülerden büyük bir kalabalık çocuğun başına toplandı.

Çocuk, şeyhin yanına gelip, *bre acımasız şeyh*, dedi, *emin ol usta beni öldürecek.*

Onun yanına eli boş gidersem beni öldürür. Buna gönlün elverir mi?

Alacaklılar da şeyhe arka çıkmayarak ona, *bu seferki yaptığın da nedir*, diye çıkıştılar.

Malımızı yedin ve hesabını öte dünyaya götürüyorsun, anladık da ne diye yeni bir zulüm daha işliyorsun?

Çocuk, bir dahaki namaz vaktine dek ağlamayı sürdürdü. Şeyhse gözlerini kapatıp ona bakmıyordu.

Şeyh, cefadan ve ölümsuzluktan arınmış olarak ay yüzüne yorganı çekmişti.

Ezelle de ecelle de barışık ve mutluydu. Önemli ya da önemsiz herkesin kınama ve konuşmasına aldırış etmiyordu.

Kişinin yüzüne can gülmüşse şeker gibi, insanların surat ekşitmelerinden ona ne zarar gelir?

Kişinin gözüne can öpücük vermişse felekten ve feleğin ötesinden ne diye tasalansın?

Mehtaplı gecede gökteki ay, köpeklerden ve havlamalarından ne diye korksun?

Köpek kendi görevini yapar. Ay da kendi görevini sergiler.

Herkes kendi işini yapar; su ise çöp için berraklığından vazgeçmez.

Çöp suyun yüzünde çöp olarak giderken berrak su etkilenmeden yoluna devam eder.

Mustafa gece yarısı ayı yarar[34]. Ebu Leheb ise kininden saçma sözler geveleyip durur.

Mesih ölüyü diriltirken, Yahudi öfkesinden saçını başını yolar.

Köpeğin sesi ayın kulağına nerden gidecek? Hele bir de Allah'a özgü ay ise bu.

Şah, sabaha dek ırmak kıyısında içip raks eder ve kurbağa sesinden hiç haberi olmaz.

Aslında çocuğun alacağı kısa sürede toplanırdı. Fakat şeyhin himmeti bu cömertliğin yolunu kapatıyordu.

O, kimsenin çocuğa bir şey vermesine izin vermiyordu. Aslında pirlerin gücü bundan da fazladır.

Sonraki namaz vakti gelince bir uşak, elinde zengin birince gönderilmiş bir tabakla çıkageldi.

Şeyhi tanıyan mal ve hal sahibi bir kişi ona hediye göndermişti.

Tabağın bir köşesinde dört yüz dinar ve kağıda sarılmış olarak da yarım dinar vardı.
Uşak gelip şeyhe saygılarını sunarak o tabağı yalnız haldeki şeyhin önüne bıraktı.
Tabağın üzerindeki örtüyü açınca, insanlar onun kerametini gördüler.
Hemen hepsinden ahlar vahlar yükseldi. *Ey şeyhlerin ve şahların önderi,* dediler, *bu da neyin nesi?*
Bu ne sır, bu nasıl sultanlık, ey sır sahiplerinin efendisi?
Biz bilemedik, bizi affet, çok ileri geri konuştuk.
Bir kör gibi bastonlarımızı sallayıp duruyoruz. Bu durumda lambaları kırmamız kaçınılmazdır.
Biz sağırlar gibi, sözü duymadan, kıyaslama yaparak cevap vereceğiz diye saçmalıyoruz.
Biz Musa'dan ders almadık. O da Hızır'a karşı çıktığı için mahcup olmuştu.
Göklere süzülen ve nuruyla göğü yaran bir gözle...
Aptalca rekabet etmeye kalkıştı değirmen faresinin gözü.
Şeyh buyurdu, *bütün söylediklerinizi affedip helal ettim.*
Dedi, bunun sırrı şuydu, *Hak'tan istedim ve O da böylece doğru yolu bana gösterdi.*
Söz konusu para azsa da, çocuğun yakarıp ağlamasına bağlı bir paradır.
Helva satan çocuk ağlamadıkça rahmet denizi kabarıp dalgalanmaz.
O çocuk senin gözündür, kardeşim. Bil ki isteğine ulaşmak, ağlayıp yakarmana bağlıdır.
O hediyeye kavuşmak istiyorsan bedenindeki göz çocuğunu ağlat.

Bir kimsenin az ağla yoksa kör olursun diye bir zâhidi korkutması

Bir zâhide arkadaşı, *ibadet ederken az ağla ki* dedi, *gözüne zarar gelmesin.*
Zâhit dedi, *iki seçenekten başkası yok: Göz, o cemâli ya görecek ya da göremeyecek.*
Hakk'ın nurunu görürse zaten Hakk'a kavuşmada iki göz eksik olsa ne gam.
Eğer Hakk'ı göremeyecekse böyle hayırsız göz varsın kör olsun.
Göz için üzülme, çünkü İsa senindir. Yan yürüme ki o sana iki doğru göz versin.
Ruhunun İsa'sı seninle beraberdir. Ondan yardım iste. Çünkü o iyi bir yardımcıdır.
Fakat kemikle dolu bedeninin lüzumsuz işlerini her zaman İsa kalbine yükleme.
Doğru kimseler için anlattığımız hikâyedeki aptal gibi davranma.
İsa'ndan bedenin diriltilmesini talep etme. Musa'ndan Firavunca şeyler isteme.
Kalbinde geçim kaygısına az yer ver. Geçim eksik olmaz; yeter ki sen dergâha yönelmiş ol.
Bu beden ruha çadırdır. Ya da Nuh'un gemisi gibidir.
Türk ise bir çadır bulur; özellikle de bir dergâhın sevgilisi olduğu zaman.

İsa'nın duasıyla kemiklerin dirilmesi hikâyesinin sonu

İsa, o gencin ricası üzerine kemiğe Hakk'ın adını okudu.
O ham kişinin dileğinin ardından Allah'ın hükmü o kemiğin dışyüzünü diriltti.
Hemeninde kara bir aslan ortaya çıkıp onun cismini perişan etti.
Kafasını koparıp beynini döktü. Öyle ki onda ceviz kadar bile beyin yoktu.
Onun bir beyni olsaydı, ona bir şey olmaz, ancak bedeni zarar görürdü.
İsa dedi, *onu ne çabuk ezdin? Çünkü,* dedi aslan, *o seni üzmüştü.*
İsa dedi, *adamın kanını niçin yemedin?* Dedi, *o rızık olarak benim kısmetim değildi.*
O yırtıcı aslan gibi avını yemeden dünyadan giden ne kadar da çok.

Nasibi bir saman bile değilken hırsı bir dağ gibi. Yüzleri yok ama yüz sahibi görünürler.

Ey dünyada bize kayaları ve zorlukları kolay kılan, bizi kurtar.

Bize yiyecek göründü, oysa bir tuzaktı o. Bize nesneleri oldukları gibi göster[35].

Aslan dedi, *ey İsa, bu av sadece ibret açısındandı.*

Dünyada benim rızkım olsaydı, ölülerle ne işim olurdu?

Duru bir su bulup da eşek gibi lüzumsuzluk edip suya pisleyenin cezası budur.

Eşek ırmağın kıymetini bilse, suya ayağı yerine başını koyardı.

O, hayat suyunun sultanı olan böyle bir peygamber bulur da...

Onun huzurunda, ey hayat suyunun sultanı "ol" emriyle bizi dirilt diye nasıl olur da can vermez?

Sakın nefis köpeğini canlı bırakma. Çünkü o, öteden beri senin can düşmanındır.

Bu köpeğin can avlamasına engel olan kemiğin canı cehenneme.

Köpek değilsen, ne diye kemiğe âşıksın? Sülük gibi ne diye kana aşk beslersin?

O nasıl göz ki görme özelliği yok ve sınavlardan aldığı sonuç hep rezilliktir?

Zanların zaman zaman yanılması doğaldır. Ancak bu nasıl zan ki kör olarak çıka gelir?

Ey göz, gel ağlayanlara katıl da bir an olsun oturup kendine ağla.

Ağlayan bulutla dal yeşerip canlanır. Aynı şekilde mum da ağladıkça daha bir ışıklanır.

Nerde ağıt yakanlar varsa oraya otur. Çünkü ağlamada onlardan daha iyisin.

Çünkü onlar fâni olandan ayrıldıkları için ağlarlar ve bâki candan habersizdirler.

Çünkü kalpte taklidin izi set oluşturmuştur. Git de gözyaşıyla bu seddi yık.

Taklit her iyiliğin âfeti olduğu için, muhkem bir dağ olsa bile samandır.

Bir kör iri cüsseli ve öfkeli olsa da, gözü olmadığı için onu bir et parçası kabul et.

Kıldan ince söz söylese de gönlünün o sözden haberi yoktur.

Kendi söylediğinden mest olsa da onunla şarap arasında epey yol vardır.

O, kendisi su içmeyen ırmak gibidir. Onun suyu susamışlara doğru akıp gider.

Su ırmakta durmaz. Çünkü ırmak susuz değildir, su içmez.

Ney gibi acıklı acıklı inler. Ama bunu satış yapmak için yapmaktadır.

Ağıt yakan taklit yoluyla söyleyip ağlarsa, o alçağın amacı tamahkârlıktan başka bir şey değildir.

Ağıtçı yakıcı sözler söyler, fakat hani nerede yanan gönlü, yırtılan eteği?

Tahkik edenle taklit eden arasından farklar vardır. Çünkü biri Davud iken öteki sestir.

Birinin sözünün kaynağı yanışken, ötekisi, eski sözleri ezberleyip de söyler.

O hüzünlü sözle gururlanma sakın. Yükü öküz çekerken inleyen kağnıdır.

Taklitçi de sevaptan yoksun değildir. Ağıtçının yaptığı işin de ücreti vardır.

Kafir de mümin de "Allah[36]" der, ama ikisi arasında epey fark vardır.

Dilenci ekmek için Allah derken, takvalı insan içten gelerek Allah der.

Dilenci söylediğini bilseydi, gözünde ne azın ne de çoğun bir değeri kalırdı.

Ekmek peşindeki adam, tıpkı saman için mushaf taşıyan eşek gibi[37] yıllarca Allah der durur.

Dudağının söylediği kalbine yansısaydı, bedeni zerre zerre olurdu.

Şeytanın adı büyücülükte iş görürken, sen de Hakk'ın adıyla metelik topluyorsun.

Köylünün karanlıkta kendi ineği sanarak aslanı okşaması

Bir köylü, ineğini ahıra bağladı. Aslan da gelip ineği yedi ve onun yerine çöküp oturdu.

Köylü, ahıra girip ineğe yöneldi. Gece vakti karanlıkta ineğini arıyordu.

Aslanı okşayıp duruyor, kâh sırtını, kâh karnını sıvazlıyordu.

Aslan dedi, biraz aydınlık olsaydı ödü patlayıp yüreği kanla dolardı.

Böyle korkusuzca beni sıvazlıyor. Çünkü gece vakti beni inek sanıyor.

Hak der ki ey kör mağrur, adımı duyunca dağ parça parça olmadı mı?

Çünkü "kitabı dağa indirseydik, parça parça olurdu[38]" ve hareket ederdi.

Uhud dağı benim farkımda olsaydı parçalanır, kalbi kanla dolardı.

Babandan annenden duydun da umarsızca buna sarıldın.

Taklitsiz olarak buna vâkıf olsan, lütufla, görünmez bir meleğe dönersin.

Şu tehdit amaçlı hikâyeyi dinle de taklidin zararını anla.

Sûfilerin sema edebilmek için yolcunun bineğini satmaları

Bir sûfi yolda bir tekkede konakladı. Bineğini götürüp ahıra çekti.

Kendi elleriyle su ve ot verdi. Yani daha önce anlattığımız sûfi gibi yapmadı.

Bir yanlışlık ve delilik yapmamaya özen gösterdi. Kaderde varsa özen göstermenin ne yararı olur?

[Oradaki] sûfiler yoksul ve elleri dar kimselerdi. "Yoksulluk neredeyse mahvedici bir küfre dönüşecekti[39]"

Ey tok zengin, o çileli yoksulun yanlışına sakın gülme.

O sûfi sürüsü, parasızlık yüzünden eşeği satmaya karar verdi.

Zaruret yüzünden murdar mubah olur. Bir çok fesat zaruret yüzünden olumlu görülür[40].

Hemen zavallı eşeği sattılar. Yiyecek içecek getirip lambalar yaktılar.

Tekkede bir cümbüş başlatıp dediler, *bu gece yiyip içip raksetmek var.*

Nereye dek sabır, nereye dek üç oruç[41]? Elimizde sepet daha ne kadar dileneceğiz?

Biz de insanız, bizim de canımız var. Ne mutlu ki bu gece konuğumuz var!

Onlar, can olmadığı halde can sandıkları için çürük tohum ektiler.

Uzak yoldan gelmiş ve yorgun olan yolcu da o konukseverlik ve ağırlamayı gördü.

Sûfiler, onunla birer birer ilgileniyor, ona bir güzel hizmet ediyorlardı.

Kendisine olan ilgilerini görünce, *bu gece eğlenmeyeceksem,* dedi, *ne zaman eğleneceğim?*

Yiyip içtiler ve semâ başladı. Tekke tavana dek toz duman oldu.

Bir yanda mutfağın dumanı, bir yanda tepinmeden kalkan toz, bir yanda da coşku ve kendinden geçiş...

Kimi zaman el çırpıp tepiniyor, kimi zaman secdeyle tekkeyi süpürüyorlardı.

Sûfi, felekten istediğini geç bulur da bu yüzden obur olur.

Elbette Hakk'ın nurundan yiyip doyan ve dilenme utancından müstağni olan sûfi müstesna.

Binlercesi içinde böyle sûfi oldukça azdır. Geri kalanlar onun ikbâli sayesinde yaşarlar.

Semâ bitmeye yaklaşınca, hânende ağır bir ezgiye başladı.

Gitti eşek, gitti eşek diye şarkı söylemeye başladı ve bu şarkıyla herkesi coşturdu.

Bu coşkuyla sabaha dek *"gitti eşek, oğlum, gitti eşek"* şarkısını söylediler.

Bizim sûfi de onlara uyarak *"eşek gitti"* şarkısını söylemeye başladı.

Yenilip içilip eğlenme sona erip de gündüz olunca hepsi elveda dedi.
Tekke boşalıp sûfi bir başına kaldı ve eşyasının tozunu silkeledi.
Yanına yoldaş arayan sûfi, eşeğe yüklemek üzere eşyasını odadan çıkardı.
Yol arkadaşlarına yetişmek için acele ederek ahıra gitti, fakat eşeğini bulamadı.
Dedi, *herhalde uşak suya götürmüştür; çünkü dün eşek az su içmişti.*
Uşak gelince sûfi, *eşek nerde,* diye sorunca, uşak, *sakalına bak,* dedi, *belki ordadır.*
Sûfi dedi, *ben eşeği sana emanet ettim. Onu korursun diye sana güvendim.*
Sana verdiğimi senden isterim. Sana verdiğimi geri ver.
Peygamber der ki elin ne aldıysa onu geri vermek gerek.
İnat edip buna râzı olmuyorsan, hadi, ikimiz de kadıya gidelim.
Uşak dedi, *benim gücüm yetmedi, sûfiler bana saldırdılar; canımdan korktum.*
Sen kedilerin arasına ciğer atıp sonra da ciğerden haber soruyorsun.
Yüz açın önüne bir ekmek, yüz köpeğin önüne zavallı bir kedi bırakıyorsun.
[Sûfi] dedi, *varsayalım ki eşeği senden zorla aldılar ve ben zavallının kanına kastettiler.*
Peki bana gelip de a fakir, eşeğini götürüyorlar, demek yok mu?
Böyle yapsaydın, eşeğimi kimde olsa geri alırdım. Alamazsam eşeğin parasını ödetirdim.
Onlar burada olsaydı şimdi yüz türlü çözüm bulunurdu. Oysa şu anda her biri bir yana gitti.
Ben şimdi kimi tutup da kadıya götüreyim? Bu işi başıma sen açtın.
Bre adam, nasıl olur da, şöyle korkunç bir zulüm oldu a garip, diye gelip bana söylemezsin?
Dedi, *vallahi ben seni olup bitenden haberdar etmek için defalarca geldim.*
[Ama] sen herkesten daha coşkun bir şekilde "eşek gitti, oğlum" diyordun.
[Ben de] bu ârif bir adam olduğu için durumdan haberdar ve hoşnuttur, diye geri dönüyordum.
Sûfi dedi, *herkes o sözü söylüyordu. Benim de hoşuma gitti, söyledim.*
Beni mahveden, onları taklit etmem oldu. İki yüz lanet olsun şu taklide!
Özellikle böyle serserileri taklit etmeye... İbrahim'in öfkesi de [zaten] batanlaradır[42].
O *topluluğun neşesi benim gönlüme de yansıyor ve gönlüm neşeleniyordu.*
Dostlardan gelen yansıma, denizden yansımasız su çeker duruma gelinceye dek güzeldir.
Bil ki ilk yansıma taklitten kaynaklanır. Art arda gelirse, o taklit değil hakikattir.
Hakikate ulaşmadıkça dostlardan kopma. Damla inciye dönüşmeden midye kabuğundan ayrılma.
Gözünü, kulağını ve aklını arındırmak istiyorsan tamah perdelerini yırtmalısın.
Çünkü sûfinin açgözlülükle yaptığı taklit, onun aklını ışığa ve aydınlığa kapatır.
Yeme, eğlenme ve raksetme hırsı, onun aklının bilince ulaşmasını engeller.
Aynada hırs olsaydı, o da nifak bakımından bizim gibi olurdu.
Terazinin mal hırsı olsaydı, terazi, tartılan şeyi nasıl doğru gösterirdi?
Her peygamber, kavmine demiştir ki *getirdiğim mesaja karşılık sizden ücret istemiyorum*[43].
Ben kılavuzum. Hak sizin müşterinizdir. Hak, kılavuzluğumun karşılığını iki tarafta da verir.
Yaptığın işin ücreti nedir? Dostu görmek. Ebu Bekir kırk bin dinar bağışlamışsa da[44] benim [asıl] ücretim dostu görmektir.
Onun kırk bini benim ücretim olamaz. Boncuk, cennet incisinin yerini tutar mı?
Sana bir hikâye anlatayım da aklınla dinle ve böylece hırsın kulağı sağır ettiğini öğren.
Tamahkâr olan kekeme olur. Tamahla gözün ve gönlün aydın olması mümkün mü?

İnsanın aklında para ve makam hayalinin olması, göze kirpik kaçması gibidir.

Ancak Hak'la dolu olan sarhoş bunun dışındadır. Ona hazineler de versen umurunda değildir.

Hak'la bir arada olmaktan nasiplendikçe bu dünya onun gözünde leşe dönüşür.

Fakat o sûfi, sarhoşluktan uzak olduğu için kaçınılmaz olarak hırs içinde gece körüydü.

Hırsa kapılmış kimse yüz hikâye de dinlese, hırs kulağına bir tek incelik girmez.

Kadı tarafından görevlendirilen tellalların şehrin çevresinde bir müflisi teşhir etmeleri

Evsiz barksız bir müflis kişi vardı. Hapishanede kalıp güvensiz ortamda yaşardı.

Hapishanedekilerin yiyeceklerini ölçüsüzce yerdi. Onun hırsı, insanların kalpleri üzerinde Kaf dağı gibiydi.

O her şeyi kaptığı için kimsenin bir lokma ekmek yemeğe cesareti yoktu.

Rahman'ın davetinden uzak olan, sultan bile olsa dilenci gözlüdür.

[Bu müflis], dostluğu ayaklar altına almıştı. Bu ekmek hırsızı yüzünden hapishane cehenneme dönmüştü.

Rahat etmek için bir yana kaçsan, o yanda da karşına bir bela çıkar.

Hiçbir köşe belasız değildir. Hak ile baş başa kalmak dışında huzur yoktur.

Elbette dünya zindanının köşesi de haraçsız ve meşakkatsiz değildir.

Vallahi fare deliğine de girsen, bir kedi pençesine müptela olursun.

İnsanın düşünceleri güzelse, insan düşünceleriyle beslenip gelişir.

İnsanın düşünceleri kötüyse, ateşinden mum gibi eriyip gider.

Güzel düşüncelerin sayesinde Allah seni yılan ve akrepler arasında güvende tutar.

Bu güzel düşünceler bakırı altına dönüştüren bir iksir olduğu için yılanla akrep sana dost olur.

Güzel düşünceyle sabır tatlılaşır. Çünkü sabırla, genişlik veren düşünceler baş gösterir.

İçteki genişlik imandan kaynaklanır. İman zayıflığı, umutsuzluk ve üzüntü demektir.

Sabır imanla taçlanır. "Sabrı olmayanın imanı olmaz[45]."

Peygamber der ki *özünde sabır olmayana Allah iman vermez.*

Senin gözüne yılan gibi görünen biri, başkasının gözüne sevgili görünür.

Çünkü sen onun küfür içinde olduğunu düşünürsün. Oysa o, dostunun gözünde imanlıdır.

Çünkü bu kişide iki davranış da vardır. O, kimi zaman balık, kimi zaman olta iğnesidir.

Onun yarısı müminken, öteki yarısı kâfirdir. Yarısı hırsken, öteki yarısı sabırdır.

Allah sana der ki: "Kiminiz müminken, kiminiz öteden beri kâfirdir[46]."

Sol yanı siyahken öteki yanı ay gibi beyaz olan bir inek gibi.

Bu yanını gören onu istemez. Öteki yanını görense elde etmek ister.

Yusuf, kardeşlerinin gözünde canavar gibiyken, Yakub'un gözünde hûri gibidir.

İkincil göz, kötü düşünce yüzünden onu çirkin görür. Asıl göz ise âşikar değildir.

Dış gözü iç gözün gölgesi bil. O ne görürse bu göz ona yönelir.

Sen mekandasın ama aslın mekansız yerde. Bu dükkanı kapat da aç o dükkanı.

Altı yöne kaçma. Çünkü yönlerde altı kapı vardır. Altı kapının sonu ise "mat"tır.

Mahkumların o müflisi kadı vekiline şikayet etmeleri

Mahkumlar, anlayışlı biri olan kadı vekiline şikayete geldiler.

Dediler, *selamımızı kadıya götür ve bizim bu alçak adamdan çektiklerimizi anlat.*

O, bu hapishanede daimi olup obur, asalak ve zararlıdır.

Hiç utanmadan her yemekte sinek gibi selamsız sabahsız hazır bulunur.

Onun için altmış kişinin yemeği hiçbir şeydir. Ona, yeter denilirse, sağır gibi davranır.

Mahkumlara yetecek yemek kalmaz. Bin türlü tedbirle bir yemeğin ağzı açılacak olsa...

O cehennem boğazlı hemen ortaya çıkar. Delili de şudur: Allah "yiyin[47]" demiştir.

Üç yıldır süren bu kıtlık canımıza tak etti, [buna bir çözüm buluna]. Kadı hazretlerinin gölgesi sonsuza dek eksik olmasın.

Ya bu öküz bu hapishaneden gitsin ya da yiyeceğini bir vakıftan karşılayın.

[Ey kadı,] senden hem erkekler, hem kadınlar memnun. Adaletini göster, imdada yetiş.

Hak bilir kadı vekili, kadıya giderek şikayetleri bir bir anlattı.

Kadı, onu hapishaneden huzuruna çağırttı. Sonra da kendi adamlarına durumu inceletti.

Mahkumların şikayetlerinin gerçeğe dayandığı kanıtlandı.

Kadı, ona dedi, *kalk, bu hapishaneyi terk et, kendine miras kalan evine git.*

[Mahkum], *benim evim barkım,* dedi, *senin verdiklerindir. Kâfir gibi benim de cennetim senin hapishanendir.*

Beni istemeyip zindandan kovarsan, yoksulluk ve açlıktan ölürüm.

Tıpkı İblis'in dediği gibi, *"Rabbim bana kıyamete dek mühlet ver[48]."*

"Ben bu dünya zindanında düşmanımın çocuklarını öldürdüğüm sürece mutluyum.

İman ve yol azığı olarak bir ekmeği olanların...

Kimi zaman pişmanlıkla feryat etsinler diye, hile ve aldatmacayla ekmeklerini ellerinden alırım.

Kimi zaman onları yoksullukla tehdit ederim. Kimi zaman da gözlerini güzellerin zülüflerine ve benlerine bağlarım."

Bu zindanda iman azığı azdır. Azığı olan da bu köpeğin tehdidi altındadır.

Namaz, oruç ve yüz türlü çaresizlik yoluyla elde edilen zevk azığını o bir çırpıda alır götürür.

"Onun şeytanından Allah'a sığınırım. Onun taşkınlığından helak olduk âh[49]."

O, binlercesinin içinde yürüyen bir köpektir. Onun girdiği herkes ona dönüşür.

Seni kim soğutursa bil ki şeytan onun içindedir ve derisinin altına gizlenmiştir.

Şeytan, nüfuz edecek beden bulamazsa düşünceye nüfuz eder ve böylece seni vebale sürükler.

Kimi zaman gezip eğlenme ve kimi zaman dükkan düşüncesi, kimi zaman ilim ve kimi zaman da ev bark düşüncesi [içine şeytan yerleşebilir].

Hemen bunlara karşı sadece dilinle değil, candan bir "lâhavle" çek.

Müflis hikâyesinin sonu

Kadı müflise dedi, *[yoksulluğunu] kanıtla.* Müflis dedi, *hapishanedekiler tanıktır.*

Kadı dedi, *onlar seni suçluyorlar. Senden kaçıyor, senden kan ağlıyorlar.*

Bu yüzden senden kurtulmak istedikleri için yalancı tanıklık edebilirler.

Mahkemedekilerin tümü, *biz onun bahtsızlığına da müflisliğine de tanığız* diye tanıklık etti.

Kadı onun durumunu kime sorduysa dedi, *efendim, bu müflise ilişme.*

Kadı, *öyleyse* dedi, *onu şehirde dolaştırıp çulsuz ve üçkağıtçı olduğunu duyurun.*

Mahalle mahalle gezip duyurular yapın ve onun beş parasız olduğunu herkese bildirin.

Kimse ona veresiye satış yapmasın ve kimse beş kuruş borç vermesin.

Onunla ilgili kim şikayette bulunursa bulunsun, onu artık hapse atmayacağım.

Benim huzurumda müflisliği kanıtlanmıştır. Onun elinde para da yok, mal da.

İnsanın dünya hapishanesinde bulunması, iflasının kanıtlanması içindir.

Şeytanın müflisliğini ise Rabbimiz, Kur'an'ımızda ilan etmiştir.

[Demiştir] ki o, hilekâr, müflis ve kötü sözlüdür. Onunla hiç ortaklık ve alışveriş yapma.

Eğer yaparsan, onun eline bahane vermiş olursun. O müflistir. Ondan nasıl kâr edebilirsin?

Fitne körüklenince, odun satan bir kürdün devesini getirip [müflis mahkumu bindirdiler].

Zavallı Kürt çok sızlandı. Üstelik üç beş kuruş verip mahkeme görevlisini de sevindirdi.

Yine de onun devesini kuşluk vakti götürüp akşama dek bırakmadılar. Onun ağlayıp sızlanması fayda etmedi.

O şiddetli kıtlık, devenin sırtına bindi. Deve sahibiyse devenin peşinden koşuyordu.

Mahalleden mahalleye, semtten semte dolaşarak onu bütün şehre tanıttılar.

Her hamamın, her çarşının önünde bütün ahali onun şekline şemailine baktı.

Türk, Kürt, Rum ve Araplardan seçilmiş gür sesli on tellal duyuru yaptı:

"Bu adam müflistir, hiçbir şeyi yoktur. Kimse ona bir metelik de olsa borç vermesin.

Gizli ya da açık bir meteliği yoktur. Müflis ve sahtekârdır.

Sakın ha sakın onunla pek arkadaşlık etmeyin. Size bir inek getirse yularını sıkı bağlayın, [çalıntı olabilir].

Bu serseriyi mahkemeye getirseniz de ben bu geberiği hapse atmayacağım.

Tatlı sözlüdür. Boğazıysa çok geniş. Kılığı yeni gibi görünse de partal kılıklıdır.

Hile için giydiği o elbise ödünç alınmıştır. Onunla insanları kandırmayı düşünür."

Ey sağduyu sahibi, bilge olmayanın dilindeki hikmetli sözleri ödünç alınmış elbiseler bil.

Bir hırsız güzel bir elbise giyse de, o eli kesik, senin elini nasıl tutabilir?

Akşam olup [müflis mahkum] deveden inince, Kürt ona dedi, *evim uzak, vakit de geç oldu.*

Sabahtan beri deveme biniyorsun. Arpadan vazgeçtim, en azından azıcık saman parası ver.

[Müflis] dedi, *biz şimdiye dek ne yaptık peki? Aklın nerde? Hey, evde kimse yok mu?*

Müflisliğim yedi kat göğe ilan edildi de sen duymadın mı a sersem?

Anlaşılan, kulağın boş bir tamahla dolmuş. Sonuçta tamah, insanı sağır ve kör eder.

"Bu kavat müflistir, müflis!" denildiğini taş toprak bile duydu.

Akşama dek söylediler de deve sahibinin kulağına girmedi. Çünkü o tamahla doluydu.

Kulakta ve gözde Allah'ın mührü vardır[50]. Oysa perdelerde bir çok görüntü ve ses vardır.

O, güzellik, olgunluk ve cilveden ancak dilediğini göze ulaştırır.

Şarkı, müjde ve haykırıştan da ancak dilediğini kulağa ulaştırır.

Varlık çareyle doludur. Oysa Allah sana bir kapı aralamazsa senin hiç çaren yoktur.

Sen şimdi ondan gâfil olsan da, ihtiyaç zamanı Hak onu sana açıkça gösterir.

Peygamber der ki *yüce Allah, her derdin ardından derman yaratır.*

Ne ki O'nun buyruğu olmadan, kendi derdin için o dermandan bir koku ve renk göremezsin.

Ey çare arayan, tıpkı ölünün gözünü cana diktiği gibi sen de gözünü mekansızlığa dik.

Bu dünya yönsüzlükten meydana gelmiştir. Öyle ki dünyaya yersizlikte yer açılmıştır.

Rabbi ve rabbaniliği istiyorsan vardan yokluğa dön.

Bu yokluk gelir yeridir, ondan kaçma. Bu çoklukla azlığın varlığıysa gider yeridir.

Hakk'ın yaratıcılık atölyesi yokluktur.Varlık dünyasında işe yaramazdan başka kim var?

Senin rahmetini harekete geçirecek gerçek sözleri bize öğret, ey dost.

Dua da senden, icabet de senden. Güven de senden, korku da senden.

Yanlış söylediysek sen düzelt. Düzeltici sensin ey sözün sultanı.

Senin iksirin var, dönüştürürsün. Kan ırmağı da olsa Nil'e çevirirsin.

Böylesi süslemeler senin işindir. Böylesi iksirler senin sırlarındır.

Suyu toprağı birbirine katarak sudan ve topraktan Adem'in cismini meydana getirdin.

Ona bin türlü düşünce, sevinç ve hüzünle birlikte eş, akraba, dayı ve amca verdin.

Sonra da kimilerini bu hüzün ve sevinçten uzaklaştırıp onlara kurtuluş verdin.

Kendisinden, yakınlarından ve tabiatından ayırdın ve bütün güzel şeyleri onun gözünde çirkin hale getirdin.

O, somut olan ne varsa reddeder. Soyut olanıysa kendine dayanak yapar.

Onun aşkı ortada, sevgilisi görünmez. Sevgili, dünya dışında, fitnesi dünyadadır.

Bu sözleri bırak, çünkü zâhiri aşklar da aslında yüze ve kadına olan aşklar değildir.

İster bu dünya aşkı olsun, ister o dünya aşkı, sevgili konumunda olan, yüz değildir.

Peki sen âşık olduğun yüzü, can ondan çıkıp gidince neden terk ettin?

Onun yüzü yerli yerinde. Peki bu bıkkınlık niçin? Ey âşık, araştır, sevgilin kim senin?

Sevgili, beş duyuyla algılanansa, duyuları olan herkes âşık olmalıydı.

Vefa o aşkı artırdığına göre, nasıl olur da görünüm vefayı değiştirir?

Güneşin ışığı duvara vurunca, duvar ödünç bir parlaklığa kavuşur.

Ey sağduyu sahibi, kerpice ne diye gönül verirsin? Sürekli ışık saçanı arasana.

Sen de kendi aklına âşıksın ve kendini yüze yönelenlerden üstün görüyorsun.

Senin duyguna egemen olan akıl ışığıdır. Bunun bakır üzerindeki altın kaplamadan farkı yoktur.

İnsandaki güzellik de altın kaplama gibidir. Yoksa terütaze güzel, bir moruğa dönüşür müydü?

Melek gibiydi şeytana döndü. Çünkü ondaki hoşluk ödünçtü.

O güzellik azar azar kaybolur ve fidan yavaş yavaş kuruyup gider.

Git, "Uzun ömür verdiğimizin tabiatını tersine çeviririz[51]" [ayetini] oku. Gönül ara. Kemiğe gönül verme.

Gönül güzelliği kalıcı güzelliktir. İkbâl onu bengisuyla sulamaktadır.

Onun kendisi hem sudur, hem sâki, hem de sarhoş. Senin tılsımın bozulunca üçü bir olur.

O bir olanı sen kıyaslayarak anlayamazsın. Behey cahil, eveleyip geveleme.

Senin anlam dediğin dışyüz olup ödünçtür. Onun âhenk ve kafiyesine bakıp aldanıyorsun.

Anlam, seni alıp götüren ve görüntüden müstağni kılandır.

Anlam, insanı kör ve sağır kılıp görüntüye daha da âşık eden değildir.

Körün nasibi, hüzne hüzün katan hayallerdir. Gözün nasibi de şu gelip geçici görüntülerdir.

Körler, Kur'an'ın harflerini hıfzederler. Eşeği görmeden palana vurup dururlar.

Senin gözün görüyor; öyleyse kaçan eşeğin peşinden git. Ey palana tapan, ne zamana dek palan dikip duracaksın?

Eşek varsa elbet palan da bulursun. Canın oldukça ekmeğin kesilmez.

Eşeğin sırtı dükkandır, kazanç kapısıdır. Kalbinin incisi de yüz bedene sermayedir.

Çıplak eşeğe bin behey lüzumsuz. Peygamber, çıplak eşeğe binmedi mi?

Peygamber, semersiz bineğe binerdi. [Ayrıca] derler ki Peygamber yaya giderdi.

Nefis eşeğin kaçıyor; onu kazığa bağla. Yükten ve işten daha ne kadar kaçacak?

O, ister yüz yaşında, ister yirmi otuz yaşında olsun, sabır yükünü taşımalıdır.

Hiçbir günahkâr, başkasının günahını taşımaz[52]. Kimse bir şey ekmeden biçemez.

Bu ham hayaldir. Evladım, ham yeme. Ham yemek insana hastalık verir.

Yani filanca, aniden define bulmuş. Ben de çalışıp ekip dikmeden aynısını istiyorum [diye hayal etme].

Bu şans işidir, hem de nâdir görülen bir şeydir. Beden güç yetirdiği sürece çalışıp kazanmak gerek.

Çalışıp kazanmak define bulmaya engel değil ki. Çalışmaktan geri durma. Define arkadan gelir.

Eğer böyle yapsaydım, şöyle yapsaydım, diye "eğer"e takılıp kalma.

Öyle ki uyum sahibi Peygamber, "eğer" demeyi yasaklamış ve onun nifaktan kaynaklandığını söylemiştir[53].

Çünkü münafık, "eğer" demekten ölmüş ve yanında "eğer" diyerek hayıflanmaktan başka bir şey götürmemiştir.

Temsil

Bir garip, telaş içinde ev arıyordu. Bir arkadaşı onu viran hanesine götürdü.

Eğer bu evin çatısı olsaydı, dedi, *benim yanıma yerleşirdin.*

Evde bir oda daha olsaydı, ailen de burada barınırdı.

Dedi, *evet, dostların yanı güzeldir. Fakat azizim, "eğer"de oturulmaz.*

Bunca âlem güzellik ister, fakat sahte güzellik yüzünden yanar durur.

Yaşlı genç, herkes altın peşindedir. Fakat avamın gözü sahtesini gerçeğinden ayıramaz.

Bak, kalp altına vurur şavkı saf altının. Mihenk olmadan, göz kararı altın seçme sakın.

Mihengin varsa seç. Yoksa yürü, bir bilene kendini teslim et.

Ya canında mihenk olmalı ya da yol bilmeden yola çıkmamalısın.

Gulyabani sesi tanıdık gelir. Fakat o, insanı yokluğa sürükleyen tanıdık gibidir.

Kervancılar, diye bağırır o, bana doğru gelin, işte yol burda.

Gulyabani, her birine adıyla seslenerek insanı yitikler arasına katmak ister.

İnsan oraya vardığı zaman, görür kurdu, aslanı. Ama artık ömür ziyan olmuştur. Artık yol uzak, vakit geçtir.

Gulyabaninin sesi nasıldır? Mal isterim, makam ve itibar isterim, demen yok mu; [bundan âlâ gulyabani sesi mi olur]?

İçindeki bu seslere engel ol. İşte o zaman sırlar açığa çıkar.

Hakk'ı zikret, gulyabanilerin sesini yak. Nergisin gözünü[54] bu akbabalardan uzak tut.

Yalancı sabah (*subh-i kâzib*)ı gerçek sabah (*subh-i sâdık*)tan ayır. Şarabın rengini kadehin renginden ayır.

Böylece olur ki yedi renkli gözlerin, sabır ve tahammülle başka bir göz olup çıkar.

[Böylece] bu renklerden başka renkler görürsün. Taşlar yerine inciler görürsün.

İnci ne ki? Bir deniz olursun hatta, gökyüzünü dolaşan bir güneş...

Çalışan, atölyede gizlidir. Sen atölyeye git de açıkça gör onu.

İş çalışana perde dokuduğu için, o iş dışında onu göremezsin.

Atölye, iş işleyenin yeri olduğundan, atölyenin dışında olan ondan habersizdir.

Öyleyse atölyeye, yani yokluğa gir ki yaratışı ve yaratıcıyı bir arada göresin.

Atölye açıkça görme yeri olduğundan, atölyenin dışı da gizleniş yeridir.

İnatçı Firavun'un yüzü varlığa dönüktü ve o, kaçınılmaz olarak atölyeye kördü.

Bu bakımdan o, kazâyı kapıdan geri çevirmek için kaderi değiştirmek istiyordu.

Kaza ise o sahtekârın kibrine hep bıyık altından gülüyordu.

Allah'ın hükmü ve takdiri değişsin diye, yüz binlerce günahsız çocuk öldürdü o.

Musa Peygamber ortaya çıkmasın diye, binlerce zulmün ve kanin vebali altına girdi.

Onca kan dökmesine karşın, Musa yine de doğdu ve onun kahroluşu için hazırlandı.

Firavun, yüce Allah'ın atölyesini görseydi, eli ayağı kurur, hile yapamazdı.

Onun evi içinde Musa güvendeyken, o dışarıda sayısız çocuk öldürmekteydi.

Tıpkı boğazı durmadan çalışan ve başkalarının kendisini kıskandıklarını sanan kibirli kişi gibi.

Başkalarının kıskanıp düşmanlık ettiklerini düşünse de aslında gerçek düşmanı onun kendi gövdesidir.

O, Firavun gibidir. Bedeni de onun Musa'sı. Ne ki o, düşman hani diye dışarıya saldırır.

Nefsi beden evinde nazla yaşarken, o başkasına kin güder.

Suç isnat ederek annesini öldüren kişinin halk tarafından kınanması

Birisi, öfkelenip hançer ve yumruk darbesiyle annesini öldürdü.

Biri de ona dedi ki *kötü karakterin yüzünden annelik hakkını aklına getirmedin.*

Anneni niçin öldürdün, söyle? O ne yaptı, söyle bre ahlâksız?

Dedi, *o arlanılacak bir iş yapmıştı. Toprak utancını örtsün diye öldürdüm onu.*

[Adam] dedi, *bre muhterem, [anneni öldüreceğine] bunu yapan adamı öldürseydin ya.* Dedi, *bu durumda her gün bir adam öldürmem gerekirdi.*

Onu öldürdüm ve insanların kanına girmekten kurtuldum. Onun boğazını kesmem, insanların boğazını kesmemden iyidir.

O kötü tabiatlı anne, senin nefsin olup onun fesadı her yere yayılmıştır.

Onu öldür, çünkü o alçak yüzünden her an bir sevgiliye kastediyorsun.

Onun yüzünden bu güzel dünya sana dar geliyor. Onun yüzünden Hak'la da halkla da savaş halindesin.

Nefsini öldürdün mü özür beyan etmekten kurtulursun ve ülkede sana düşman olan kalmaz.

Bir kimse bizim bu söylediğimize peygamberler ve veliler açısından eleştiri getirip

Peygamberler nefislerini öldürmemişler miydi ki onların düşmanları ve çekemeyenleri vardı, diye sorarsa...

[Derim ki] ey doğruyu arayan, kulak verip bu eleştiri ve kuşkunun cevabını dinle:

O inkârcılar kendi kendilerinin düşmanıydılar. Aslında onlar kendilerini yaralamaktaydılar.

Düşman, cana kastedendir. Kendisi can çekişen değildir düşman.

Yarasa güneşin düşmanı değildir. O, perde içinde kendi düşmanıdır.

Güneşin ışığı onu öldürür. Güneşin ondan acı çekmesi hiç mümkün müdür?

Düşman, kendisinden zarar gelen ve güneş ışığının yakuta ulaşmasını engelleyendir.

Bütün kâfirler, kendi kendilerini peygamberlerin öz ışığından mahrum ederler.

İnsanların o zâtın gözüne perde olmaları mümkün mü? İnsanlar [aslında] kendi gözlerini şaşı ve kör etmişlerdir.

Tıpkı efendisine kinlenip öfkelenerek kendi kendini öldüren Hintli köle gibi.

O, efendisini zarara sokmak niyetiyle kendini damdan aşağı atar.

Hasta, hekime düşman olsa ve çocuk, bakıcısına düşmanlık etse...

[Böyle yapmakla] aslında kendi canlarının yolunu kesmiş olurlar. [Bu durumda] kendi akıl ve canlarına kasteden kendileridir.

Çamaşırcı güneşe, balıkçı da suya öfkelense...

Sen bir bak, hangisi zararlı çıkar ve sonunda bundan kimin hayatı kararır?

Allah seni çirkin yüzlü yaratmış olsa da, en azından hem çirkin yüzlü, hem de çirkin huylu olma.

Ayakkabın yırtıksa taşlı yere gitme. İki boynuzun varsa bari dört boynuzun olmasın.

Sen kıskançlık edip dersin ki *ben filancadan aşağı mıyım da yıldızım gittikçe sönükleşiyor?*

Zaten kıskançlığın kendisi bir başka eksiklik ve kusurdur. Hatta bütün eksikliklerden beterdir.

İblis, aşağılık kompleksi yüzünden kendini yüz kat daha aşağılara düşürdü.

Kıskançlığı yüzünden yükseğe çıkmak istiyordu. Çıkmak şöyle dursun, bilakis kan kusar oldu.

Ebu Cehil de Muhammed'i kıskanır ve hasedinden, kendini üstün göstermeye çabalardı.

Adı Ebu'l-Hakem'ken Ebu Cehil oldu. Hasedinden çiğleşen o kadar yetkin var ki.

Ben, dünyada araştırdım da iyi huydan güzel yetkinlik görmedim.

Hak, kıskançlıklar ızdırap içinde ortaya çıksın diye peygamberleri aracı kılmıştır.

Çünkü kimse Allah'a karşı komplekse düşmez ve Hakk'ı kıskanan hiç kimse yoktur.

Sen ancak kendine benzer sandığın kişiyi kıskanırsın.

Peygamber'in büyüklüğü bir hakikat olduğu için, bir kimsenin onu kıskanması kabul edilemez.

Ayrıca her dönemde bir veli vardır ve [böylece] kıyamete dek sınav sürmektedir.

Huyu güzel olan kurtulur. Kalbi camdan olan kırılır.

Öyleyse velidir yaşayan faal imam; ister Ömer soyundan olsun, ister Ali soyundan.

Ey yol arayışında olan, Mehdi de odur, Hâdi de. O, hem gizlidir, hem de karşında oturmaktadır.

O, ışık gibidir, akıl da onun Cebrail'i. Ondan aşağıdaki veliyse, ışığını ondan alan bir kandildir.

Bizim küçük lambamız da o kandilden yanmaktadır. İşte bu yüzden ışığın dereceleri vardır.

Bil ki Hak nurunun yedi yüz perdesi olduğundan, ışık perdelerinin bunca katmanı vardır.

Bir insan kesiminin yeri vardır her perdenin ardında: İnsanların perdeleri imama dek sıra sıra.

Son sıradakilerin gözleri zayıf olduğundan, kendi önlerinde bulunan fazla ışığa dayanamaz.

Sondan bir öndeki sıra da, gene gözlerinin zayıflığı yüzünden, biraz daha fazla olan ışığa dayanamaz.

İlk sıradakinin hayatı olan aydınlık, bu şaşının canını yakar ve onu rahatsız eder.

Şaşılıklar yavaş yavaş azalır. Yedi yüz sırayı geçince insan deniz olup çıkar.

Demiri ya da altını güzelleştiren ateşin, taze ayvayla elmayı güzelleştirmesi mümkün mü?

Elmayla ayvanın hafif bir sertliği vardır. Bu yüzden demir gibi iyice kızdırılması gerekmez.

Fakat demire o alevler iyi gelir. Çünkü demir, o ejderhanın ateşini çeker.

Demir çilekeş bir yoksuldur. O, çekicin ve ateşin altında kızarıp mutlu olur.

Demir, ateşle aracısız dost olur ve doğrudan doğruya ateşin kalbine girer.

Su ve suyun çocukları, aracısız olarak ateşte pişmezler ve ateşin doğrudan muhatabı olmazlar.

Yürümek için ayağa ayakkabının aracılık ettiği gibi, bunlara da bir kazan ya da tava aracılık eder.

Ya da arada bir yer olmalı ve ateş yanıp sıcaklığı suya ulaştırmalıdır.

Öyleyse yoksul, aracısız olan ve varlığı ateşe doğrudan temas edendir.

Öyleyse o, âlemin kalbidir. Çünkü beden, bu kalp aracılığıyla eyleme geçer.

Kalp olmasa, beden konuşmayı nerden bilecek? Kalp aramasa, beden aramayı nerden bilecek?

Öyleyse alevler demire bakar. Öyleyse Allah, bedene değil, kalbe bakar.

Bu söz, çok örnek ve açıklama ister, ama halkın kafasının karışmasından korkarım.

İyiliğimiz kötülük olmasın sakın. Bu söylediğimi de ancak kendimi kaybettiğimden söyledim.

Çarpık ayağa çarpık ayakkabı daha iyi uyar. Zaten dilencinin tezgahı da kapı önündedir.

Padişahın yeni aldığı iki köleyi sınaması

Bir padişah, ucuza aldığı iki köleden biriyle sohbet etti.

Onu zeki ve tatlı sözlü buldu. [Zaten] şeker dudaktan baldan başka ne damlar?

İnsan, dilinin altında gizlidir. Bu dil, canın kapısına perdedir.

Bir rüzgâr perdeyi savurunca, evin içindeki sır bize âşikar olur.

Anlarız, o evde inci mi var, buğday mı? Altın hazinesi mi var, yoksa yılan çıyan mı kaynıyor?

Ya da orda hazine mi var ki yanında bir yılan duruyor? Altın hazinesi bekçisiz olmaz ya hani.

O köle, başkalarının beş yüz kez düşünüp söylediği sözleri düşünmeden söylüyordu.

Sanki içinde bir deniz vardı da bütün deniz, konuşan incilerle doluydu.

O denizden parlayan her incinin ışığı, hak ile bâtılı birbirinden ayırmaktaydı.

Furkan (*Kur'an*) ışığı da bizim için hak ile bâtılı zerre zerre [böyle] ayırır.

İncinin ışığı bizim göz ışığımız olur ve soru da cevap da bizden gelir.

Gözünü şaşı yapıp ay küresini iki tane gördün. Bu bakış, yanlışa düşerek soru sormak gibidir.

İşte sana cevap: Aya bakarken gözünü düzelt ki ayı tek göresin.

Eğri bakma, iyi bak, diyen düşüncen de o incinin ışığı ve yansımasıdır.

Kulaktan kalbe her cevap gelişinde göz, onu bırak da benden dinle der.

Kulak çöpçatandır, göz ise vuslata eren. Göz gönül ehlidir, kulaksa söz ehli.

Kulak dinleyince sıfatlar değişir. Oysa gözler görünce özler değişir.

Söz aracılığıyla ateş konusunda yeterli bilgi (*yakîn*)ye ulaştıysan, pişmenin yolunu ara, yeterli bilgide konaklama.

Yanmazsan, o bilgi kesin bilgi (*ayne'l-yakin*) olmaz. Kesin bilgi istiyorsan ateşe gir.

Kulak nüfuz elde ederse göze dönüşür. Yoksa söz kulakta dolaşıp durur.

Bu sözün sonu yok. Dön de padişahın kölelerine ne yaptığına bak.

Padişahın iki köleden birini gönderip öteki köleye soru sorması

Padişah o köleceğizi zeki bulduğunda, ötekine gelmesi için işaret etti.

Köleceğiz derken sevgiden söyledim, küçümsediğimden değil. Baba da, yavrucağızım, der ve bu aşağılama değildir.

İkinci köle padişahın huzuruna geldiğinde ağzı kokuyordu, dişleri de kapkaraydı.

Padişah, onun konuşmasından hoşlanmamakla birlikte onun sırlarını da öğrenmek istedi.

Dedi, *bu halinle ve kokan ağzınla uzağa otur, fakat pek de öteye gitme.*

[Anlaşılan] sen oturup konuşulacak bir dost değil, sadece mektuplaşılacak biriymişsin.

Şu ağzının kokusuna bir çare bulursak o zaman başka. Sen sevdiğimizsin, biz de maharetli bir hekimiz.

Pire için yorgan yakarcasına seni bir yana bırakmak reva değildir.

Her şeye rağmen oturup iki üç hikâye anlat da aklını iyice göreyim.

[Padişah, daha önce konuştuğu] zeki köleyi, *git hamama, yıkanıp taran,* diye oradan uzaklaştırdı.

Sen zeki birine benziyorsun, dedi beriki köleye, *aslında bir değil, yüz köle değerindesin.*

Arkadaşının dediği gibi değilmişsin. Kıskanç herif, nerdeyse bizi senden soğutuyordu.

O, [senin için] hırsız, sahtekâr terbiyesiz ve ahlaksızdır; şöyledir böyledir, dedi.

Köle dedi, *o her zaman doğru sözlüdür. Ben onun gibi doğru sözlü birini görmedim.*

Doğru sözlülük onun yaratılışında vardır. Ne derse desin, onun boş konuştuğunu söyleyemem.

O iyi düşünce sahibinde kusur bulamam; ancak kendi varlığımda kusur vardır, diye düşünürüm.

Padişahım, olur ki o benim kendimde göremediğim kusurları bende görmüştür.

Herkes önceden kendi kusurunu görseydi, kendini düzeltme düşüncesinden uzak olur muydu?

Efendim, insanlar kendilerinden gâfildirler. Bu yüzden de birbirlerinin kusurlarını söylerler.

Ey şaman, ben kendi yüzümü göremem. Ben senin yüzünü görürüm sen de benim yüzümü görürsün.

Kendi yüzünü gören kişinin nuru, insanların nurlarından fazladır.

Ölse de görmesi bâki kalır. Çünkü onun görmesi, yaratıcının görmesidir.

O, kendi ışığını karşısında gördüğünde, bu nur somut ışık değildir.

Padişah, *o senin kusurlarını nasıl söylediyse, dedi, sen de şimdi onun kusurlarını söyle.*

Söyle de anlayayım, sen benim nedimim misin, saltanatımın ve işlerimin kâhyası mısın?

Köle, *padişahım,* dedi, *o benim arkadaşım olsa da ben yine de onun kusurlarını söyleyeyim.*

Onun kusuru, sevgi, vefa ve insanlıktır. Onun kusuru, doğruluk, zekilik ve dostluktur.

Onun en küçük kusuru, cömertliği ve özverisidir. O kadar cömerttir ki canını bile verir.

[Buna karşılık] Allah, yüz binlerce can ihsan eder. Bunu göremeyen cömert olabilir mi?

İnsan görseydi, can konusunda cimri olur muydu? Bir tek can için böyle üzülmesi mümkün müydü?

Irmak kıyısında su konusunda cimri olan, ancak suyu göremeyendir.

Peygamber der ki: "Din gününde alacağı karşılığı bilen...

Ve her yaptığına on misli karşılık verildiğini gören, her zaman başka bir cömertlikte bulunur."

Cömertlik, bütün karşılıkları görmektir. Öyleyse karşılığı görmek, korkmanın karşıtıdır.

Cimrilik, karşılıkları görmemektir. İnciyi görmek, dalgıcı mutlu kılar.

Öyleyse [herkes bunun farkında olsa] âlemde kimse cimri olmaz. Çünkü kimse karşılıksız bir şey feda etmez.

Öyleyse cömertlik elden değil, gözden gelir. İşe yarayan görmektir. Kurtulan ancak görendir.

[Köle devam edip dedi, *arkadaşımın] bir başka kusuru da bencil olmamasıdır. O ancak kendinde kusur arar.*

Kendinde kusur arayıp kendi kusurunu söyler. Herkesle iyiyken, kendisiyle kötüdür.

Padişah dedi, *arkadaşını övmede ileri gitme. Onu överken dolaylı olarak kendi övme.*

Çünkü ben onu da sınarım ve bu seni ilerde mahcup eder.

Kölenin iyi niyetle arkadaşının doğruluk ve vefası konusunda yemin etmesi

Vallahi billahi, dedi, *mülkün sahibi olan rahman ve rahim Allah'a yemin olsun böyle değil.*

İhtiyacı için değil, fazlından ve yüceliğinden dolayı peygamberler gönderen Allah'a [yemin olsun]...

Değersiz topraktan ulu süvariler yaratan Allah'a [yemin olsun]...

[O Allah ki] onları toprak ehlinin mizacından arındırıp semavi varlıklardan üstün kılmıştır.

Ateşten bir nur alıp saf nur kılmıştır. İşte o zaman o nur, bütün nurlara ışık salmıştır.

Onun ışığı ruhlara vurmuş ve böylece Adem, o nurdan bilgi sahibi olmuştur.

O nur, Adem'den gelip Şit'in eline vurmuş, Adem de bunu görünce onu kendine halife yapmıştır.

Bu cevherden pay almış olan Nuh, can denizinden inciler yağdırmıştır.

İbrahim'in canı, o nurlardan güç bulup çekinmeden alevlerin arasına girmiştir.

İsmail, o nur ırmağına düştüğü için keskin hançerin önüne başını koymuştur.

Davud'un canı, o nurun ışınlarıyla ısınmış ve demir onun usta ellerinde yumuşamıştır[55]

Süleyman, onun vuslat sütünü içtiği için şeytan ona kul olup itaat etmiştir[56].

Yakub ilahî takdire boyun eğdiği için, oğlunun kokusuyla gözü aydınlanmıştır[57].

Ay yüzlü Yusuf, o güneşi gördüğü için rüya tabirinde bu denli uyanık hale gelmiştir[58].

Değnek, Musa'nın elinden su içtiği için Firavun'un saltanatını bir lokmaya çevirmiştir.

Meryem Oğlu İsa, o nurdan merdivene kavuşunca dördüncü göğe yükselmiştir.

Muhammed, o mülkü ve nimeti bulunca, ay kâsesini bir anda ikiye bölmüştür.

Ebu Bekir, zafere şahit olunca böyle bir padişahla dost ve arkadaş (sıddîk) olmuştur.

Ömer, o sevgiliye vurulunca, kalp gibi hak ile bâtılı birbirinden ayırır (fârûk) olmuştur.

Osman, o aydınlığa göz olduğundan, kaynayan bir ışık olup iki nura sahip olmuştur.

Murtaza (Ali), onun yüzünden inciler saçtığından, can bahçesinde Allah'ın aslanı olmuştur.

Cüneyd (Bağdâdî), onun ordusundan yardım gördüğünden, sayılamayacak kadar çok makama ulaşmıştır.

Bâyezid (Bistâmî), o nurun artmasıyla yolunu görünce, Hakk'tan "âriflerin kutbu" lakabını işitmiştir.

Kerhî (Ma'rûf), onun kalesine dizdar olunca aşkın halifesi olup rabbanî nefese kavuşmuştur.

Edhem Oğlu (İbrahim Edhem), binitini o yana neşeyle sürünce adaletli sultanların sultanı olmuştur.

Şakîk (Belhî), o zorlu yolda sıkıntılar çekerek güneş görüşlü ve basiretli hale gelmiştir.

Yüz binlerce gizli padişah, dünyanın ötesinden yüce makamlara erişmiştir.

Onların adları, Allah'ın sakınması nedeniyle gizli kalmış ve böylece her miskinin diline düşmemiştir.

İşte o nur hakkı için ve o denizde balıklar gibi yüzen nuraniler hakkı için...

Bu denize can denizi ya da denizin canı desem, yeni bir ad aramam uygun olmaz.

Ona nispetle özler kabuk gibidir. Onun da bunun da kaynağı olan O'nun hakkı için...

Arkadaşımın ve dostumun nitelikleri, benim söylediğimin yüz katıdır.

Dostumun niteliklerine ilişkin bildiklerim bunlar. Ey kerem sahibi, inanmazsan ne diyeyim?

Padişah dedi, *şimdi de kendinden söz et. Onun bununkini daha ne kadar anlatacaksın?*

Söyle bakalım, senin neyin var, neler elde ettin? Denizin dibinden ne gibi inciler getirdin?

Ölüm günü, bu duyguların boşa çıkar. Gönül dostu olarak can ışığın var mı?

Lahitte bu gözü toprak doldurunca kabrini aydınlatacak ışığın var mı?

Elin ayağın dökülünce canının uçmasını sağlayacak kolun kanadın var mı?

Bu hayvanî can yok olduğunda onun yerine yerleştirmek için bâki canın olmalı.

"Kim iyilikle gelirse[59]"nin şartı [sadece] iyilik etmek değil, [aynı zamanda] bu iyiliği huzura götürmektir.

İnsanlığa ait bir cevherin var mı, yoksa eşek gibi misin? Bu arazlar yok olunca [azığını] nasıl götüreceksin?

Namaz ve oruç arazlarını [neyle götüreceksin]? Çünkü bunlar iki saat bile kalmaz yok olur.

Arazları âhirete taşımak mümkün değildir. Ancak arazlar, özdeki hastalıkları giderirler.

Tıpkı perhiz sayesinde hastalığın yok oluşu gibi bu araz sayesinde de öz arınmış olur.

Çabayla perhiz yapıldığında araz cevher haline gelir. Acı ağız perhiz sayesinde bal olur.

Tarım sayesinde topraklar başaklarla dolar. Saç ilacı da saçı gürleştirip tutam tutam eder.

Kadının nikahlanması arazdır, yok olur ve bizden çocuk cevheri ortaya çıkar.

Atın ve devenin çiftleşmesi arazdır. Yavru cevheri ise doğumun hedefidir.

Bahçeleri ekip dikmek arazdır. Bahçeden alınan üründür cevher. İşte amaç budur.

İksir kullanmak da bil ki arazdır. O iksirden bir cevher elde edilmişse getir.

Cilalamak da arazdır, sultanım. Bu arazdan cevher olarak parlaklık doğar.

Öyleyse ben ameller yaptım, deme. Kaçma, arazların işlevini göster.

Onun niteliklerini anlatman da arazdır, sus. Kurban diye keçinin gölgesini kesme.

Araz taşınmaz, diye buyurursan padişahım, bu, aklı umutsuzluğa düşürmekten başka bir şey değildir.

Padişahım, giden araz geri gelmezse, bu, kulu ancak umutsuzluğa düşürür.

Arazlar taşınmasa ve haşrolmasaydı, yapılan işler anlamsız, söylenen sözler boş olurdu.

Bu arazlar, başka bir renkle taşınır. Her fâninin haşroluşu, bir başka var oluştur.

Her şey kendi lâyığıyla taşınır. Sürünün lâyığı da çobanıdır.

Mahşer zamanı her arazın bir sûreti, arazın sûretinin de bir süresi vardır.

Kendine bak, sen de araz değil misin? Bir birlikteliğin ürünüsün ve bir amaç için birleşirsin.

Evlere, köşklere bak. Bunlar, mühendisin kafasında masal gibiydi.

Bizim hoşumuza giden, avlusu, tavanı ve kapısı düzgün olan şu eve [bak].

Mühendisten doğan araz ve düşünce, araç gereç getirmiş, ormanlardan direkler temin etmiştir.

Her mesleğin esası ve temeli, hayal, araz ve düşünceden başka nedir ki?

Dünyadaki bütün nesnelere önyargısız bir bak. Onlar ancak arazdan ortaya çıkmışlardır.

Önce düşünce, sonra eylem gelir. Bil ki ezelden beri dünyanın temeli böyledir.

Meyveler, önceden kalbin düşüncesinde var olup sonradan eyleme dönüşerek ortaya çıkarlar.

Eylemde bulunup ağaç diktiğinde, ilk sözü sonrasında okursun.

Dalı, yaprağı ve kökü önce olsa da, bütün bunlar meyve için gönderilmiştir.

Aynı şekilde feleklerin kafasında olan sır da sonunda "levlâk efendisi[60]" (Hz. Peygamber) olarak tecelli etmiştir.

Bu tartışıp konuşma, arazları aktarmak içindir. Bu aslan ve çakal hikâyesi, arazları dile getirmek içindir.

Bütün âlem zaten arazdı ve sonunda bu hususta "geçmedi mi?"[61] hitabı geldi.

Bu arazlar neden doğar? Şekillerden. Bu şekiller neden doğar? Düşüncelerden.

Bu dünya, küllî akıldan doğan bir düşüncedir. Akıl padişah gibidir, sûretlerse elçilerdir.

Birinci âlem, imtihan dünyasıdır. İkinci âlemse şunun bunun karşılığı.

Padişahım, hizmetkârın cinayet işlerse, o araz zincir ve zindan olur.

Kulun savaşta güzel bir hizmette bulunsa, ona verdiğin hilat araz değil midir?

Bu arazla cevher, şu yumurtayla kuş gibidir. Zaman içinde bu ondan, o da bundan doğar.

Padişah dedi, *diyelim ki öyle. Peki senin arazların niçin bir cevher doğurmadı?*

[Köle] dedi, *şu iyilik ve kötülük dünyası görünmez olsun diye akıl onu gizler.*

Çünkü düşünce şekilleri görünür olsaydı, kâfir de mümin de zikirden başka bir şey söylemezdi.

Bu gizli kalmayıp da görünür olsaydı, ey padişah, din de küfür de alında yazılı olurdu.

[O zaman] bu âlemde putun ve putçunun olması mümkün müydü? Alay etmeye kimsenin cüreti olur muydu o zaman?

O zaman dünyamız kıyamet olurdu. Kıyamette kim suç işleyip hata eder ki?

Padişah dedi, *Hak, kötülüğün karşılığını gizledi. Fakat kendi seçkin kullarından değil, avamdan gizledi.*

[Mesela] ben beylerden birini tuzağa düşürsem, bunu vezirden değil, beylerden gizlerim.

Bu bakımdan Hak, yapılan işin karşılığını, eylemlerin görünüşünden, bana yüz bin kez göstermiştir.

Sen de bana bir alâmet ver de tam olarak bileyim. Bulutlar, ayı benden gizleyemez.

[Köle] dedi, *ne olduğunu sen bildiğine göre benim anlatmamdan amaçlanan nedir?*

Padişah dedi, *dünyanın âşikar kılınmasının hikmeti, bilinen şeyin (Allah'ın ilminin) açıkça ortaya çıkmasıdır.*

[Hak] bildiğini görünür kılmadıkça, dünyaya acıyı ve doğum sancısını yüklemez.

İyilik ya da kötülük yapmadan bir an bile boş oturamazsın.

Bu işleri yapma güdüsü, sırrın açığa çıksın diye sana yüklenmiştir.

Öyleyse kalbinin ipi onu çekip dururken beden çıkrığının hareket etmemesi mümkün mü?

O çekişin göstergesi senin ızdırabındır. Boş durmak sana, can çekişmek gibidir.

Bu dünya da o dünya da sonsuza dek doğurur. Her sebep anne, sonucuysa yavrusudur.

Sonuç doğurursa o da sebep olur ve böylece ilginç sonuçlar doğurur.

Bu sebepler kuşaktan kuşağa sürer. Fakat [görmek için] aydınlık bir göz gerek.

Padişahın onunla konuşması buraya dek vardı. Ondan bir alâmet gördü ya da görmedi.

O araştırıcı padişahın bir alâmet görmüş olması uzak ihtimal değildir. Fakat bizim bunu anlatmamıza izin yoktur.

Öteki köle hamamdan gelince, ulu padişah onu huzuruna çağırdı.

Dedi, *sıhhatler olsun, her zaman nimet içinde ol. Sen çok iyi, zarif ve güzel yüzlüsün.*

Keşke filancanın senin hakkında söylediği özellikler sende olmasaydı.

O zaman yüzünü gören mutlu olurdu ve seni görmek dünya saltanatına değerdi.

Dedi, *padişahım, o fâsığın benim hakkımda söylediklerinden bir iki sır ver.*

[Padişah] dedi, *önce senin iki yüzlülüğünü anlattı. Dediğine göre sen, ilaç gibi görünen gizli bir dertmişsin.*

Arkadaşının yaptığı kötülüğü padişahtan duyunca öfke denizi hemen kabardı.

Köle köpürüp kızardı ve böylece arkadaşını yermede haddi aştı.

Dedi, *o benimle arkadaşlığının ilk anından bu yana, kıtlık görmüş köpek gibi pislik yerdi.*

Köle çıngırak gibi öterek kötülemelerini arka arkaya sıralayınca, padişah elini dudağına götürüp *yeter*, dedi.

Dedi, *ben seni de onu da bu sayede tanıdım. Senin canın kokuyor, arkadaşınınsa ağzı.*

Öyleyse ey canı kokan, sen uzağa otur. O âmir olsun, sen de memur.

Hadiste denilmiştir ki "Riya ile yapılan tesbih, külhandaki otlar gibidir."

Öyleyse bil ki kötü huyla bir araya gelmiş güzel yüz beş para etmez.

Yüzü çirkin ve hakir olup da tabiatı iyiyse, ayakları dibinde can ver[meye değer].

Bil ki bu dış görünüş yok olur. Mânâ âlemiyse ebedî kalır.

Testinin süsüne daha ne kadar aşk besleyeceksin? Testinin süsünden geç, git suyu ara.

Yüzünü gördün, mânâsından habersizsin. Aklın varsa içinde inci olan sedefi seç.

Dünyadaki beden sedeflerinin hepsi can denizi sayesinde canlı olsa da...

Her sedefin içinde inci olmaz. Gözünü aç da tek tek içlerine bak.

Bunda ne var, şunda ne var, diye bakıp da seç. Çünkü o değerli inci az bulunur.

Dış görünüşe bakarsan bir dağ, büyüklük bakımından yakutun yüz katıdır.

Yine görünüşte senin elin, ayağın ve saçın da gözünün yüz katıdır.

Fakat bil ki iki göz, bütün organlardan daha seçkindir.

İnsanın içinden gelen bir düşünceden dolayı bir anda yüz dünya altüst olur.

Sultanın cismi görünüşte bir tek olsa da onun ardında yüz binlerce asker koşar.

Yine de böyle seçkin bir padişah da gizli bir düşünceye mahkumdur.

Bak, sayısız insan, bir tek düşüncenin kontrolünde yeryüzünde bir sel gibi akmaktadır.

İnsanlara göre o düşünce küçüktür, fakat bir sel gibi akıp dünyayı yutmuştur.

Bu durumda görüyorsun, dünyada her meslek bir düşünceye dayalıdır.

Evler, köşkler, şehirler, dağlar, ovalar ve nehirler...

Yer, deniz, güneş ve gök, balığın denizde hayat buluşu gibi, düşünce sayesinde hayat bulmuştur.

Öyleyse sen neden körlük ve aptallık edip bedeni Süleyman, düşünceyi karınca sayıyorsun?

Senin gözüne dağ büyük görünüyor. Sana göre düşünce fare, dağsa kurt gibi.

Dünya senin gözünde korkunç ve büyüktür. Bulut, gök gürültüsü ve gökyüzü seni korkutup titretir.

Behey eşekten alçak adam, sen düşünce dünyasından tıpkı bir taş gibi habersiz ve umarsızsın.

Sen sadece görüntüden ibaret olup akıldan pay almadığın için insan değil eşek sıpasısın.

Cehaletin yüzünden gölgeyi insan görüyorsun. O yüzden, insan senin açından oyuncak ve basit bir nesne gibi.

Sen dur hele. Sonunda bir gün o düşünce ve hayal, perdesiz olarak kanat açacaktır.

Göreceksin, dağlar yün gibi yumuşayacak ve bu soğuk ve sıcağın barındığı yeryüzü yok olacak.

Çok merhamet sahibi, diri ve bir olan Allah'tan başka ne gökyüzü göreceksin, ne yıldız, ne de herhangi bir varlık.

Hikâye doğru da olsa,yalan da olsa, amaç doğruluklara ışık tutmaktır.

Saraylıların padişahın has kulunu kıskanmaları

Bir padişah, kullarından birini cömertlik edip bütün saraylılara tercih etmekteydi.

Onun maaşı, kırk beyin toplam maaşına bedeldi ve onun gördüğü izzetin onda birini yüz vezir göremezdi.

Talih, ikbâl ve bahtının tam olması nedeniyle o Ayaz[62]'dı, padişah Mahmud.

Onun ruhuyla padişahın ruhu, aslında bu bedenler var olmadan önce birbirine yakınlaşmış ve bağlanmıştı[63].

Esas iş, bedenden önce var olanındır. Sonradan ortaya çıkmış şeyleri bir yana bırak.

İş ârifin işidir. Çünkü o şaşı değildir. Onun gözü önceki ekinlere yönelmiştir.

Buğday ya da arpa ekilmişse, onun gözü gece gündüz ordadır.

Gece neye gebeyse ancak o doğar. Hile ve dalavereler havayla cıvadır.

Tepesinde Hakk'ın hilesini gören, kendi hileleriyle nasıl avunabilir[64]?

Kendisi tuzağa düşmüşken tuzak kurar. Oysa ne o (bu tuzağı kuran) kurtulur ne de bu (tuzağa düşen).

Yüzlerce bitki bitip kurusa da sonunda Allah'ın ektiği yeşerir.

Önceki ekinin üstüne yeni ekin ekerler de ikincisi boşa gider, önceki sağlam kalır.

İlk tohum yetkin ve seçilmiştir. İkinci tohum bozuk ve çürüktür.

Senin tedbirin onun tedbirinin ürünü olsa da dostun huzurunda kendi tedbirini at gitsin.

Hakk'ın yücelttiğidir esas olan. Sonunda O'nun ilk ektiği biter.

Ne ekersen O'nun için ek. Çünkü ey âşık, sevgilinin esirisin.

Hırsız nefsinin ve onun yaptıklarının çevresinde dönüp durma. Hakk'a ait olmayan iş bir hiçtir.

Din günü gelip çatmadan ve gece hırsızı mal sahibinin karşısında rezil olmadan [yanlış yoldan dön].

Hırsızın türlü yollara başvurarak çaldığı eşya, hesap gününde onun boynuna kalır.

Yüz binlerce akıl birlik olup O'nun tuzağı dışında tuzak kurmaya çalışır.

Kendi tuzaklarını daha güçlü bulurlar. Oysa çalı çırpı rüzgâra dayanabilir mi?

O zaman varlığın yararı nedir diye soracak olursan, behey inatçı, senin sorunda da bir yarar vardır.

Bu sorunun yararı olmasa, bunu boş yere niye dinleyeyim?

Senin sorunun bir çok yararı varsa, peki dünya niçin yararsız olsun?

Dünya bir yönden yararsız olsa bile, başka yönlerden yararlarla doludur.

Senin yararın bana yarar olmasa da, madem sana yarardır, ondan geri durma.

Kardeşleri için boş ve lüzumsuz olsa da Yusuf'un güzelliği bütün bir âleme yarardır.

Davud'un sesi çok güzeldi ama mahrum olan için odun sesi gibiydi.

Nil'in suyu bengisudan da değerliydi, ama mahrumlar ve inkârcılar için kandı[65].

İnanan için şehitlik hayattır[66]. Münafık içinse ölüp mahvolmaktır.

Âlemde bir ümmetin mahrum olmadığı bir nimet var mı söyle?

İnekle eşeğe şekerde ne yarar vardır? Her can için başka bir gıda vardır.

Fakat o gıda ikincilse, bu durumda ona öğüt vermek onu eğitmek demektir.

Bir kimse hastalık yüzünden toprak yemeyi sever ve toprağın kendi gıdası olduğunu sanırsa da...

O asıl gıdasını unutmuş ve hastalığın gıdasına yönelmiştir.

Balı bırakıp zehir yemektedir. Hastalık besinini kendine leziz bir yemek haline getirmiştir.

İnsanın asıl gıdası Allah'ın nurudur. Hayvanî gıda ona uygun değildir.

Fakat hastalık yüzünden gönül bu duruma düşmüş ve gece gündüz bu sudan ve topraktan yiyip içer olmuştur.

Yüz sarı, ayak gevşek, kalp zayıf... Peki "bir çok yolları olan gök[67]" gıdası hani?

O, has devletlilerin gıdasıdır. O, boğazsız ve araç gereçsiz yenilir.

Güneşin gıdası arşın nurundan gelir. Ancak hasetçiye ve şeytana yerin dibinden çıkan dumandan gelir.

Şehitler hakkında, "rızıklanırlar[68]" buyurmuştur Hak. O gıda için ne ağız vardır, ne de tabak.

Gönül her dosttan bir gıda alır. Gönül, her bilgiden bir güzellik elde eder.

Her insanın yüzü bir kâse gibidir. Göz onun anlamından bir şeyler hisseder.

Herkesin görünüşünden bir şeyler yersin. Yakın olduğun herkesin yakınlığından/iyi talihinden (*kırân*) bir şeyler alırsın.

Bir yıldız bir yıldıza yaklaşınca, kesinlikle her ikisi için uygun olan bir sonuç ortaya çıkar.

Erkekle kadının yakınlaşmasından nasıl insan doğarsa, taşla demirin yaklaşmasından da kıvılcım doğar.

Toprağın yağmurlarla bir araya gelmesinden meyveler, sebzeler ve reyhanlar doğar.

Bitkilerin insanla bir araya gelmesinden de mutluluk, huzur ve neşe doğar.

Neşenin canımızla bir araya gelmesinden iyilik ve yardımlarımız doğar.

Bedenlerimiz gezinip arzularına ulaşınca, yemek yiyecek duruma gelir.

Yüzün al al olması, kanla birlikte olmaktan kaynaklanır. Kan da gül renkli güzel güneşten gelir.

Renklerin en güzeli kırmızıdır. O da güneşten doğup güneşten gelir.

Zuhal ile bir araya gelen toprak ise çorak olup ekime elverişsizdir.

Tıpkı şeytanın nifak ehliyle bir araya gelişi gibi, birleşme sonucu da gizilgüç eyleme dönüşür.

Bu anlamlar, [başka hiçbir yerden] görkem ve ihtişam söz konusu olmaksızın dokuzuncu gökten görkeme sahiptir.

"Halk" için görkem ve haşmet gelip geçicidir. "Emr" içinse görkem ve haşmet aslîdir[69].

İnsanlar, görkem ve haşmet için rezillik çekerler ve yücelme umuduyla alçaklık içinde avunurlar.

On günlük yücelik umuduyla sıkıntılara katlanıp boyunlarını iğ gibi inceltirler.

Niçin gelmezler buraya? Oysa ben, bu yücelik içinde apaydın bir güneşim.

Güneşin doğduğu yer karanlık bir burçtur. Bizim güneşimizse doğulardan müstağnidir.

Onun doğusu ancak zerreleri açısından söz konusudur. Yoksa onun zâtının ne doğuşu vardır, ne batışı.

Bizse onun zerrelerinin artıkları olup iki âlemde gölgesiz bir güneşiz.

Ne tuhaf, yine güneş (*şems*) etrafında dönüp duruyorum! Bu da yine güneş (*şems*)in ihtişamından kaynaklanıyor.

Sebeplerden haberdar olan güneştir. Ayrıca sebeplerin ipini kesen de odur.

Yüz bin defa umudumu kestim. Kimden? Güneş (*Şems*)ten. İnanır mısınız?

Ben güneşten ayrı kalmaya sabrederim ya da balık sudan ayrı kalmaya sabreder, dersem bana inanma.

Ben umutsuz olsam da a güzel, benim umutsuzluğum güneşin yaratmasının ta kendisidir.

Yaratmanın özü, yaratıcının kendisinden nasıl kopar? Var olan, varlıktan başka yerde nasıl otlanır?

İster Burak, ister at, ister eşek olsun, bütün varlıklar bu bahçede otlanır.

Girdapların o denizden kaynaklandığını görmeyen, her an başka bir mihraba yönelir.

O, tatlı denizden tuzlu su içer ve tuzlu su onu kör eder.

Deniz der ki *ey kör, benim suyumu sağ elinle iç ki göze kavuşasın.*

Buradaki sağ el, iyinin ve kötünün kaynağını bilen sağduyudur.

Ey mızrak, seni de bir yöneten vardır. Bu yüzden bazen dosdoğru olursun, bazen de iki büklüm.

Şemseddin'in aşkından canımız çıktı. Yoksa biz o körün görmesini sağlardık.

Aman Hakk'ın ışığı Hüsameddin, çabuk ol, kıskananın gözüne bir ilaç bul.

İnatlaşanın karanlığını öldüren ilaç, çabuk etkisini gösteren yücelik (*kibriya*) sürmesidir.

O sürme körün gözüne sürülse yüz yıllık körlüğünü ortadan kaldırır.

Kıskançlığından seni yok sayan kıskanç dışındaki bütün körleri tedavi et.

Ben biler olsam seni kıskana can verme; bırak can çekişip durayım.

Güneşi kıskananla güneşin varlığından incinen [var ya]...

Ah işte odur devasız derde tutulan. İşte odur donsuza dek kuyunun dibini boylayan.

O, ezel güneşini yok etmek ister. Onun bu amacı nasıl gerçekleşir, söyle?
Doğan şaha geri dönendir. Yolunu yitiren ancak kör doğandır.
Doğan, yolunu yitirip viraneye düştü. Viranedeki doğan, baykuşların arasına düştü.
O baştan başa rıza nurundan kaynaklanan bir nurdu, fakat onu kader kumandanı kör etti.
Onun gözüne toprak serpip yoldan saptırdı ve viraneye, baykuşların arasına saldı.
Üstüne üstlük, baykuşlar da başına vurup nazik kanatlarını yolmaya başladılar.
Amanın, bizim yerimizi kapmaya geldi, diye baykuşlar arasında bir yaygara koptu.
Öfkeli ve korkunç köy köpeklerinin yabancıya saldırması gibi saldırdılar.
Doğan, *benim baykuşlarla*, diyordu, *ne alıp veremediğim olabilir? Ben, baykuşlara böyle yüz harabe feda etmişimdir.*
Ben burda kalmayacağım; ben gidip padişaha döneceğim.
Ey baykuşlar, kendinizi harap etmeyin, ben kalıcı değilim; ben vatanıma dönüyorum.
Bu harabe sizin gözünüzde güzeldir. Fakat bizim için nazlanılacak yer, padişahın koludur.
Bir baykuş dedi, *doğan hile yapıyor. Amacı, sizi evinizden barkınızdan koparmak.*
O, evlerimizi hileyle alıp dalavereyle bizi yuvamızdan edecek.
Bu hilekâr, gözü tokmuş gibi davranıyor, bütün ihtiras sahiplerinden vallahi daha beter.
İhtirasından çamuru şıra diye içer o. Dostlarım, kediye ciğer emanet etmeyin sakın.
O, bizim gibi sağduyu sahiplerini yoldan çıkarmak için şahtan ve şahın kolundan dem vuruyor.
Böyle bir kuşcağızın şahla ne ilgisi olabilir? Azıcık aklınız varsa ona kanmayın.
O, şahın ya da vezirin yoldaşı olmaz. Hiç sarımsak helvaya reva mıdır?
O, hile ve dalavereyle diyor ki sultan, adamlarıyla birlikte beni arıyor.
Bu, kabul edilemez bir hezeyan ve aldatmaya yönelik bir zırvadır.
Buna inanan aptaldır. Çelimsiz bir kuş padişaha lâyık mıdır?
En küçük bir baykuş bile onun beynine vursa, padişahtan ona nerden yardım gelecek?
Doğan dedi, *benim kanadım kırılacak olsa, padişah baykuş ülkesinin kökünü kazır.*
Baykuş da kim? Bir doğan beni incitip kalbimi kıracak olsa...
[Padişah,] ovalara tepelere doğan başlarından harmanlar yapar.
Benim koruyucum, onun ilgi ve iyiliğidir. Ben nereye gitsem padişah ardımdadır.
Sultanın gönlünde benim hayalim yer etmiştir. Benim hayalim olmasa sultanın gönlü daralır.
Şah beni usulüyle uçurunca, bir ışık gibi kalplerin zirvesine uçarım.
Güneş ve ay misali uçar, göklerin perdelerini yırtarım.
Akıllar benim düşüncemle aydınlar. Benim uçmam için gök açılır.
Ben doğanım, huma bana hayran kalır. Baykuş kimdir ki bizim sırrımızı bilsin?
Padişah, benim hatırım için yüz binlerce tutukluyu serbest bırakmıştır.
Ben bir an baykuşlarla arkadaşlık edince, benim nefesimle baykuşları doğan kılmıştır.
Benim uçuşumun sırrını, iyi bahtı sayesinde anlayan baykuşa ne mutlu!
Bana tutunun da nazlılar arasına katılın ve baykuş iken doğanlardan olun.
Böyle bir padişahla dost olan, nereye düşerse düşsün, niçin garip kalsın ki?
Derdine padişahın deva olduğu, ney gibi inlese de sefil olmaz.
Ben mülk sahibiyim, asalak değilim. Padişah benim [dönmem] için kenardan davul çalmaktadır.
Benim doğan davulum, "dön[70]" diye seslenir. Karşıtlarıma rağmen Hak bana tanıktır.
Ben padişahla aynı cinsten değilim, hâşâ. Fakat onun tecelli nurundan pay sahibiyim.
Türdeşlik, şekil ve öze göre değildir. Bitkilerdeki su, toprakla türdeş olur.

Alevlenme hususunda rüzgâr alevle türdeş olur. Şarap da insan tabiatıyla türdeş olur.

Bizim türümüz, padişahımızın türüyle aynı değildir. Bizim varlığımız, onun varlığı için yok olmuştur.

Bizim varlığımız yok olunca o tek kaldı. Onun atının ayağı altında toz gibiyim artık.

Toza döndü can ve belirtileri. Can toprağı üstünde onun ayak izi var.

Bu ize kavuşmak için onun ayağının tozu ol da böylece onur sahiplerinin başına taç ol.

Şeklimin sizi aldatmaması için anlattıklarımdan önce mezemden yeyin.

Sûret tarafından yolu kesilen ve sûrete vurmaya yeltenip de Allah'a vuran o kadar çok insan var ki.

Sonuçta bu can da bedenle bir aradadır. Bu canla beden birbirine hiç benziyor mu?

Gözün nuru yağ ile eş olmuştur. Gönül nuru da bir kan damlasında gizlidir.

Mutluluk akciğerdedir, hüzün karaciğerde. Akıl, beynin içinde bir mum gibidir.

Bu bağlantılar nedensiz değildir. Akıllarsa nedenleri bilmekte yetersizdir.

Küllî can cüzî cana iltifat etmiş, can da ondan bir inci alıp boynuna takmıştır.

Can, o inci sayesinde Meryem gibi, güzel Mesih'e gebe kalmıştır.

O, yeryüzündeki Mesih değildir. O, mesafelerden yüce olan Mesih'tir.

Can, canlar canından gebe kaldığına göre, böyle candan da dünya gebe kalır.

Sonra dünya başka bir dünya doğurur. Bu haşroluşu bir mahşer sergiler.

Kıyamete dek anlatsam, sayıp döksem, yine de güzüm yetmez bu kıyameti anlatmaya.

Bu sözler aslında "ey Rabbim" [diye yakarmak] demektir. Sözler tatlı dudaklı yarin nefesini avlamak içindir.

İnsan onun "seni duydum" (*lebbeyk*) dediğini duyduğu halde nasıl olur da "ey Rabbim" demeyi ihmal eder?

"Seni suydum" seslenişi vardır, ama duyamazsın. Fakat baştan ayağa dek onu tadabilirsin.

Susuz kimsenin duvar üstünden suya kerpiç atması

Irmağın kıyısında yüksek bir duvar vardı, duvarın üstündeyse dertli bir susuz.

Bu duvar onun suya ulaşmasına engeldi. O, tıpkı balık gibi su için çırpınıyordu.

O, birden bire suya bir kerpiç attı. Suyun sesi kulağına bir sesleniş gibi geldi.

Tatlı yarin seslenişini andıran su sesi, onu bir şarap sarhoş etti.

Susuzlukla sınanan adam, su sesinin verdiği zevkle duvardan kerpiç koparıp atmayı sürdürdü.

Su aslında ona, bana kerpiç atmanın ne faydası var diye sesleniyordu.

Susuz adam dedi, bundan bana iki fayda var ve bu nedenle bu işten vazgeçecek değilim.

Birinci fayda, suyun sesini dinlemektir. Çünkü bu, susuzlar için müzik gibidir.

Onun sesi, İsrafil'in sesine benzer. Bununla ölüler dirilir.

Ya da onun sesi, bahar günlerinde bahçeye bir çok güzellikler katan gök gürültüsü gibidir.

Veya fakir için zekat günlerinin duyuruluşu ya da mahpusa hapisten kurtuluş haberinin gelişi gibidir.

Veya Rahman'ın Yemen'den Muhammed'e doğru aracısız gelen nefesi gibidir[71].

Ya da isyankâra Ahmed Peygamber'den ulaşan şefaat kokusu gibidir.

Yahut güzel Yusuf'un mahzun Yakub'a gelen kokusu gibidir[72]

İkinci faydası ise şudur: Bu duvardan her kerpiç kopardığımda akar suya doğru biraz daha yaklaşmış oluyorum.

Yüksek duvardan kerpiç azaldıkça duvar biraz daha alçalır.

Duvarın alçalması yakınlaşmak, duvardan kerpiç koparılması da kavuşmaya çare demektir.

Kerpiç koparmak secde demektir. "Secde et ve yaklaş[73]" denildiği üzere, secde yakınlaşma sebebidir.

Bu duvar yüksek oldukça eğilmeye engeldir.

Bu toprak bedenden kurtulmadan bengisuya secde edemem.

Duvarın başında, daha susuz olan, kerpiçleri daha çabuk koparır.

Su sesine daha âşık olan, duvardan daha büyük kerpiçler koparır.

O, suyun sesinden boğazına dek şarapla dolar. Başkasıysa "cumburlop" sesinden başka bir şey duymaz.

Geçmiş günlerini iyi değerlendirip borcunu ödeyene ne mutlu.

O günlerde onun gücü kuvveti, sağlığı ve cesareti yerindedir.

Gençlik, bir bahçe gibi yeşil ve taze olup hiç sakınmadan meyve ve ürün verir.

[O dönemde] güç ve arzu çeşmeleri akar ve beden toprağı bu sayede yeşerir.

Bakımlı, tavanı yüksek, sütunları düzgün ve eksiksiz bir evdir [gençlik].

Yaşlılık günleri gelip çatıp da "hurma lifinden iple[74] boynu bağlanmadan önce [borcunu ödeyene ne mutlu].

[Yaşlanınca] toprak çoraklaşır, gevşeyip sarkar. Çorak yerde asla güzel bitki yeşermez.

Güç suyuyla arzu suyu kesilir. O, kendinden de başkalarından da faydalanamaz.

Kaşları paldım gibi aşağı kayar, gözleri iltihaplanıp görmez olur.

Yüzü, buruşukluktan kertenkele sırtına döner. Konuşamaz, tat alamaz, dişleri kesmez.

Vakit geç, beden kötürüm, yol uzun. Tezgah yıkık, çalışacak hal kalmamış.

Kötü huyun kökleri sağlamlaşmış ve onları koparacak güç kalmamış.

Valinin adama diktiği dikeni yoldan sökmesini emretmesi

Tıpkı şu çenesi kuvvetli kaba saba adam gibi. O, yolun ortasına bir diken dikmişti.

Yoldan geçenler onu kınayıp dikeni sökmesini istediler, fakat o sökmedi.

Gün geçtikçe diken büyüyüp yayılıyor ve insanların ayakları yaralanıp kan içinde kalıyordu.

İnsanların elbiseleri dikene takılıp yırtılıyor, yoksulların ayakları paralanıyordu.

Vali, ona ciddi bir biçimde, dikeni sökmesini söyleyince, o da, *peki, dedi, bir gün sökerim.*

Yarın öbür gün diyerek söz verip bir süre oyalandı ve onun dikenli ağacı iyice kök saldı.

Bir gün vali, *behey sözünde durmaz adam,* dedi, *bizi oyalayıp durma.*

Adam dedi, *ağam, nasıl olsa fırsatımız var daha.* Vali, *acele et dedi, borcunu savsaklama.*

Sen "yarın" deyip duruyorsun, ama bil ki gün geçtikçe...

O kötü ağaç daha bir gençleşiyor. Sökecek olansa daha bir yaşlanıp acizleşiyor.

Diken kuvvetlenip boy atarken, dikeni sökecek olan yaşlanıp çökmektedir.

Diken her gün, her an yemyeşil, capcanlı. Dikeni sökecek olan, her gün güçten düşüp kuruyup gitmektedir.

O gençleşirken sen yaşlanmaktasın. Çabuk ol, zamanını telef etme.

Kötü huyluların her biri bil ki dikendir. Diken defalarca batmıştır ayağına.

Kendi huyundan çok zamandır bıkmış durumdasın. [Artık] hissetmiyorsun; çok duygusuzlaşmışsın.

Kötü ahlâkından başkalarının bıktığını bilmiyorsan...

En azından kendine ve başkalarına verdiğin ızdırabı biliyorsundur.

Ya baltayı eline alıp yiğitçe vur da şu Hayber kapısını Ali gibi sök.

Ya da bu dikeni bir gül fidanına kavuştur; ateşi sevgilinin ışığıyla bir araya getir.

Böylece onun ışığı senin ateşini öldürsün. Onun vuslatı senin dikenini gül bahçesine döndürsün.

Sen cehennem gibisin, o da bir mümindir. Ateşi söndürmek, mümin için mümkündür.

Mustafa buyurur ki korkusundan cehennem mümine şöyle yalvarır:

"Benim yanımdan çabuk geç ey padişah. Yoksa nurun ateşimi söndürecek[75]."

Öyleyse ateşin helakı müminin nurundandır. Çünkü zıddı olmadan zıddın ortadan kaldırılması imkansızdır.

Adalet gününde ateş nurun zıddıdır. Çünkü biri kahırdan doğmuştur, ötekiyse faziletten.

Ateşin şerrini defetmek istersen, ateşin ortasına rahmet suyunu boşalt.

O rahmet suyunun kaynağı mümindir. Bengisu, güzel insanın temiz ruhudur.

Senin nefsin ondan kaçmaktadır. Çünkü sen ateştensin, o ise su tabiatlıdır.

Ateşin sudan kaçması, onun suyla yok olup gitmesindendir.

Senin duyuların ve düşüncen hep ateştendir. Şeyhin duyuları ve düşüncesiyse güzel bir nurdur.

Onun nurunun suyu ateşe damladığında ateşten "cos" sesi yükselir.

O cos ettikçe sen ona "geber" de ki nefsinin cehennemi sönüp soğusun.

Ondan sonra ektiklerin meyve verir. Bahçende laleler, nesrinler, marsımlar açar.

Yine iyice açıldık, dümdüz gidiyoruz. Efendi, geri dön; yolumuz neresi?

Şundan söz ediyorduk: Ey hasetçi, diyordu, eşeğin topal, gideceğin yer çok uzak.

Yıl geçti, ekim dikim zamanı değil. Kötülük ve yüzkarasından başka bir şeyin yok.

Beden ağacının köküne kurt düştü. Artık onu sökük ateşe atmak gerek.

Aman ey yolcu, geç oldu, ömür güneşi batmaya yüz tuttu.

Gücün varken şu iki gün olsun elini çabuk tut. Yaşlılıktan sıyrılıp yiğitlik göster.

Elinde kalmış şu kadarcık tohumu ek de şu iki günlük ömründen uzun bir ömür filizlensin.

Şu yanan lamban sönmeden çabuk ol, fitilini yükselt, yağını artır.

Hele yarın olsun da, deme sakın, yarınlar geçti. Bari ekim günleri hepten geçmesin.

Öğüdümü dinle. Beden güçlü bir bağdır. Yeniyi istiyorsan, eskiyi çıkar.

Dudağını kapat, altın dolu avucunu aç. Beden cimriliğini bırak, cömertliği öne çıkar.

Arzu ve zevkleri terk etmek cömertliktir. Arzulara dalan bir daha çıkamaz.

Bu cömertlik, cennet servisinin bir dalıdır[76]. Böyle bir dalı koyverene yazıklar olsun.

Hevayı terk etmek "sağlam bir tutamak (*urvetu'l-vuskâ*)tır[77]". Bu dal ise canı göğe yükseltir.

Ey iyilik yolunu tutan, cömertlik dalı seni çekip özüne dek yükseltir.

Sen güzel Yusuf'sun, bu âlem de bir kuyu. İp ise Allah'ın emrine sabretmektir[78].

Ey Yusuf, ip geldi, iki elinle yapış. İpi göz ardı etme, vakit daraldı.

Allah'a hamd olsun, ip sarkıtıldı. Erdem ve rahmet birbirine katıldı.

Böylece sen, yeni bir can âlemi görürsün. Bu çok âşikar ve görünmez bir âlemdir.

Bu yok dünyası yok gibidir. O var dünyası görünmezdir.

Toprak rüzgâra binmiş oyun oynuyor. Göz boyayıp gölge oyunu sergiliyor.

İş başında görünen boştur, kabuktur. Gizli olan ise asıldır, özdür.

Toprak rüzgârın elinde bir âlet gibi. Bil ki rüzgâr uludur, ulu soyludur.

Toprak soylu göz toprağa takılır kalır. Rüzgârı gören gözün cinsi başkadır.

Atı ancak yanındaki at bilir. Binicinin halini ona arkadaş olan binici bilir.

Duyu gözü attır, Hak nuruysa binici. Binicisiz at işe yaramaz ki.

Öyleyse kötü huylarını giderip atı terbiye et. Yoksa bu at, padişahın huzuruna kabul edilmez.

Atın gözüne kılavuz, padişahın gözüdür. Padişahın gözü olmayınca atın gözü sakattır.

Atların gözü ottan ve otlamaktan başka bir şey görmez. Nereye çağırsan, hayır deyip nedenini sorar?

Hak nuru duyu nuruna biner ve işte o zaman can Hakk'a doğru yönelir.

Binicisiz at, yolları nerden bilir? Ana yolu bilmek için padişah gerek.

Binicisi nur olan duyuya yönel. O nur, duyu için güzel bir sahiptir.

Duyu nurunu süsleyen Hak nurudur. "Nur üstüne nur[79]"un anlamı budur.

Duyu nuru, [kişiyi] toprağa doğru çeker. Hak nuruysa onu yüceliğe doğru götürür.

Nesneler [*mahsûsât*] âlemi daha aşağı bir âlemdir. Bu yüzden Hak nuru deniz, duyu ise bir çiy damlası gibidir.

Fakat o binici, ancak güzel işler ve sözlerle görülebilir.

Koyu ve ağır olan duyu nuru, gözlerin karasında gizlidir.

Gözdeki duyu nurunu bile göremezken, o manevi nuru gözde görmen mümkün mü?

Bu kadar koyuluğuna rağmen duyu nuru gizliyken, berrak olan ışık nasıl gizli olmaz?

Bu dünya, gayb rüzgârının elinde bir çöp gibidir. O, gaybın alıp vermesine teslim olmuş bir âcizdir.

Onu kimi zaman yükseltip kimi zaman alçaltır. Kimi zaman düzeltip kimi zaman bozar.

Kimi zaman sağa götürür onu, kimi zaman sola. Kimi zaman gül bahçesine çevirir, kimi zaman dikene.

El gizlidir, kalem ise yazmaktadır. Binici görünmez, at koşup durmaktadır.

Oku uçar görürsün, yay ise ortada yok. Canlar ortalıkta,canın canı görünmez.

Oku kırma, padişahın okudur. Yaydan çıkan rasgele bir ok değil, bilinçlice atılmış bir oktur.

Hak der ki "Attığında sen atmadın[80]." Hakk'ın işi işlerin önündedir.

Öfkeni kır, oku kırma. Senin öfkeli gözün sütü kan sayar.

Senin kanınla ıslanmış kanlı oku öpüp padişahın huzuruna götür.

Görünürdeki âciz, eli kolu bağlı ve zavallıdır. Görünmeyense hızlı ve serttir.

Biz bir avız, böyle tuzak kimde var? Çevgen topuyuz biz, çevgenci nerde?

Biçiyor, dikiyor... Peki bu terzi nerde? Üflüyor, yakıyor... Peki neftçi hani?

Bir anda gerçek iman sahibini zındık ederken, zındığı da bir anda zâhit eder.

İhlaslı kişi kendisinden bütünüyle arınmadıkça tuzağa düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Çünkü insan yoldadır ve yolda sayısız haydut vardır. Ancak Allah'ın korumasında olan kurtulur.

Ayna [tamamen] parlak duruma gelmedikçe, insan hâlâ parlatıcıdır. Kuşu avlamadıkça da hâlâ avcıdır.

Ayna parlayınca parlatıcı kurtulur. Güven makamına varıp huzura erer.

Hiçbir ayna yeniden demir olmaz. Hiçbir ekmek yeniden buğday olmaz.

Hiçbir üzüm yeniden koruk olmaz. Hiçbir olgun meyve yeniden ham olmaz.

Piş de değişmekten uzak kal. Git de Burhan-ı Muhakkık (Tirmizî) gibi berrak ol.

Kendinden kurtulunca tümüyle delil (*burhan*) olursun. Kul [yanın] yok olunca sultan olursun.

Onun elinde kalp, mum gibi yumuşar. Onun mührü bazen ar damgasını, bazen de ün damgasını vurur.

Onun mumdan mührü bir yüzüğü ifade eder. Peki yüzükteki nakış kimi ifade eder?

O, kuyumcunun düşüncesini ifade eder. Her halka başka bir halkaya bağlıdır.

Gönül dağındaki ses kimin sesidir? Bu dağ bazen sesle dolu, bazen de boştur.

O nerede olursa olsun, usta bir bilgedir. Bu gönül dağından onun sesi eksik olmasın.

Dağ vardır, sesi iki kez yansıtır. Dağ vardır, sesi yüz kez yansıtır.

Dağ, o sesten ve sözden yüz binlerce berrak su pınarı akıtır.

Dağdan bu lütuf çıkıp gidince kaynaklardaki sular kana dönüşür.

O kutlu ayaklı şahlar şahı sayesinde Sina dağı baştan başa yakuta dönüştü.

Dağın her parçası cana ve akla kavuştu. Peki ey ahali, biz taştan aşağı mıyız?

Ne candan bir pınar kaynıyor, ne de beden yeşil giyenlerden oluyor.

Onda ne coşkulu bir ses, ne de sâkinin şarabından bir neşe var.

Kazmayla külünkle böyle bir dağı kökünden sökecek gayret hani?

Olur ki dağın parçalarına mehtap vurur. Olur ki ona ay ışığı yol bulur.

Kıyamet dağların kökünü kazıdığında[81] başımıza gölge salması mümkün mü?

Bu kıyametin o kıyametten nesi eksik? O kıyamet yara, buysa bir merhem gibi.

Bu merhemi gören, yaradan güvendedir. Bu güzelliği gören her kötü, iyilik sahibidir.

Güzele eş olan çirkine ne mutlu! Eşi güz olan gül yüzlüye ne yazık!

Ölü ekmek cana eş olunca dirilir de can ile özdeş olur.

Kara odun ateşe eş olunca karanlığı gidip tümüyle ışık olur.

Ölmüş eşek tuz gölüne düşünce eşekliği de ölmüşlüğü de bir yana bırakır.

Hakk'ın boya küpünde "Allah'ın boyası[82]" vardır. Alaca renkliler onda tek renk olur.

O küpe düşene kalk desen, neşe içinde der ki küp ben'im, beni kınama.

"Küp benim" demek, "ene'l-Hak[83]" demektir. Ateş rengindedir, ancak demirdir.

Demirin rengi, ateşin renginde yok olur. [Demir] suskun görünse de ateş olmakla böbürlenmektedir.

Altın gibi kıpkırmızı olunca dili olmadan söyler "ben altınım" sözünü.

Ateşin rengiyle huyuyla görkeme kavuşunca *ateşim ben*, der, *ateşim*.

Ben ateşim. Kuşkun varsa bir dene, elinle dokun bana.

Ben ateşim. İkna olmuyorsan, bir an için koy yüzüme yüzünü.

İnsan Allah'tan nur alınca, seçilmişliğinden dolayı melekler ona secde ederler.

Ayrıca o, melek gibi canı isyan ve şüpheden kurtulmuş kişinin de secde ettiğidir.

Neyin ateşi, neyin demiri? Sesini kes. Bu benzetmeyi yapanla alay etme.

Denize adım atma, ondan fazla söz etme. Denizin kıyısında dudağını ısırıp sus.

Benim gibi yüzlercesi denize dayanamaz, ama ben yine de denizde boğulmak için sabırsızlanıyorum.

Canım, aklım denize feda olsun. Aklımın ve canımın kan bedelini bu deniz verdi.

Onun içinde ayağım gittikçe giderim. Ayak kalmayınca kazlar gibi yüzerim.

İçerideki edepsiz, dışarıdakinden mutludur. Değil mi ki halka eğri de olsa kapıda asılıdır.

Behey havuz çevresinde dolanıp duran pasaklı, havuz dışında insan nasıl temizlenir?

Havuzdan uzak düşen temiz kişi, temizliğinden de uzak düşmüş olur.

Bu havuzun temizliği sonsuzdur. Cisimlerin temizliği ise sınırlıdır.

Gönül havuzdur, fakat gizlidir. Onun denize varan gizli bir yolu vardır.

Senin sınırlı temizliğin takviye ister. Yoksa sayılı olan harcandıkça tükenir.

Su, kirliye der ki bana koş. Kirli de, sudan utanıyorum, der.

Su der ki bu utanç ben olmadan nasıl gidecek? Bu kirlilik bensiz nasıl yok olacak?

Sudan çekinen her kirli, "Utanç imana engeldir[84]" sözünü çağrıştırır.

Gönül, beden havuzunun çamuruna bulanır. Bedense gönül havuzunun suyuyla arınır.

Evlat, gönül havuzunun içinde dolaş, fakat beden havuzuna dalmaktan sakın.

Beden deniziyle gönül denizi yan yana dalgalanır. Aralarındaysa "birbirlerine karışmalarını önleyen bir boşluk vardır[85]."

Doğru da olsan, eğri de olsan, öne doğru eğil, geriye doğru değil.

Padişahların yanında can tehlikesi olsa da gayretliler ona yaklaşmak için sabırsızlanırlar.

Padişah şekerden tatlıdır. Can, tatlıya kavuştukça daha bir güzelleşir.

Ey kınayan, sana esenlik olsun. Ey esenlik arayan, sensin gevşek tutamak.

Benim canım ocaktır, ateşle mutlu olur. Ocak için ateşin evi olmak yeterlidir.

Ocak gibi aşkın da yakıtı var. Buna kör olan zaten ocak değildir.

Azıksızlık azığı sana azık olunca ölümsüz can bulursun, ölüm çekilip gider.

Senin mutluluk hüznün artmaya başlayınca, can bahçende güller, zambaklar açar.

Başkasına korku olan sana güvendir. Kaz denizle güçlenirken, tavuk halsizleşir.

Ben yine delirdim, ey tabip. Ey sevgili, sevdalandım ben yine.

Zincirinin halkaları sanat sahibidir. Her bir halka ayrı bir delilik sergiler.

Her halkada bir başka çeşit vardır. Öyleyse bende her an başka bir delilik vardır.

Bu bağlamda şu bir meseldir: "Delilik çeşit çeşittir[86]." Özellikle ecel şahının zincirine bağlı olanı.

Delilik bağımı öyle kopardı ki bütün deliler bana öğüt veriyor.

Arkadaşlarının Zünnûn-i Mısrî'nin durumunu sormak için tımarhaneye gelmeleri

Zünnûn-i Mısrî'nin başına öyle bir iş geldi ki bu yüzden onda bir coşku ve delilik baş gösterdi.

Onun coşkusu göklere dek yükseliyor, etkisiyle ciğerler yanıyordu.

Sen kendi çorak coşkunu temiz padişahların coşkularıyla kıyaslama sakın.

İnsanlar onun deliliğine dayanamıyor, ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Ahali çaresiz kalınca onu bağlayıp bir zindana koydular.

Halk bu duruma katlanamasa da bunu dizginlemek mümkün değildir.

Padişahlar avamdan hep can korkusu yaşamışlardır. Çünkü bunlar kördür. Padişahların ise [tanınmalarını sağlayacak] alâmetleri yoktur.

Hüküm çapulcuların elinde olunca, Zünnûn'un hapse düşmesi kaçınılmazdır.

Ulu padişah tek başına at binmiş gidiyor. Böyle eşsiz bir inci, çocukların eline düşmüş.

İnci ne ki? Bir damlada bir deniz gizli. Bir zerrede bir güneş saklı.

Kendini ilk başta bir zerre gibi gösterip yavaş yavaş yüzünü açan bir güneş bu.

Bütün zerreler onda yok olur. Âlem onda sarhoş olup kendine gelir.

Kalem bir gaddarın elinde olunca, kuşkusuz Mansur (Hallac) asılır.

Bu işler ve saltanat alçakların elinde olunca elbette "peygamberleri öldürürler[87]".

Alçaklıkları yüzünden yolunu yitirmiş bir topluluk, peygamberlere dedi ki "Siz bize uğursuz geldiniz[88]"

Şu Hıristiyan'ın cahilliğine bak: Asılmış tanrıdan eman bekliyor.

İsa'yı Yahudiler çarmıha germişse, İsa'dan nasıl güven vermesi beklenebilir?

O padişahın kalbi onlardan kana bulansaydı, "sen onların arasında oldukça...[89]" korunmuşluğu nasıl mümkün olurdu?

Saf altınla kuyumcu, daha çok hain kalpazan yüzünden tehlike içindedir.

Yusuflar, çirkinlerin kıskanmaları yüzünden gizlenirler. Güzeller, düşman yüzünden ateş içinde yaşarlar.

Yusuflar, kardeşlerinin hileleri yüzünden kuyudadır. Onlar kıskançlıkları yüzünden Yusuf'u kurda teslim ederler.

Kıskançlık yüzünden Mısırlı Yusuf'un başına neler geldi? Bu kıskançlık, pusuya yatmış koca bir kurttur.

Yumuşaklık sahibi Yakub, bu kurt yüzünden, Yusuf için elbette kaygılanıp korkardı.

[Bilinen] zâhirî kurt, Yusuf'un çevresine yaklaşmamıştır. Kıskançlığın yaptığı, kurtların yaptığını geçmiştir.

O uyanıkların "Biz yarışmaya gitmiştik[90]" diye bahane uydurmalarına karşılık, bu kurt merhamet göstermiştir.

Bu hile yüz binlerce kurtta yoktur. Sonunda bu kurt rezil olur, görürsün.

Çünkü hesap gününde hasetçiler, kuşkusuz kurt sûretinde diriltilirler.

Leş yiyen aç gözlü cimrinin hesap gününde diriltilişi de domuz sûretindedir.

Zina edenlerin gizli yerleri [hesap gününde] kokar. Şarap içenlerin de ağızları...

Kalplere ulaşan ve mahşer gününde görünen ve algılanan gizli bir kokudur bu.

İnsan varlığı bir ormandır. O demden haberin varsa bu varlıktan sakın.

Varlığımızda binlerce kurt ve domuz; binlerce yararlı yararsız, iyi kötü şey vardır.

Hangisi baskın çıkarsa o huyun hükmü geçer. Öyle ki altın, bakırdan fazlaysa o altındır.

Varlığında baskın olan huy hangisiyse o sûrette diriltilmen kaçınılmazdır.

İnsanda an gelir bir kurt ortaya çıkar, an gelir ay gibi bir Yusuf yüzlü belirir.

İyiliklerle düşmanlıklar, gizli yoldan gönülden gönüle gider.

Hatta insanın özünden sığıra ve eşeğe bile bilgi ve beceri gider.

[Böylelikle] huysuz at, uysal ve rahvan olur. Ayı oynamayı [öğrenir], keçi selam vermeyi.

Köpeğe de insandan heves geçer ve böylece çoban veya avcı ya da bekçi olur.

Mağara arkadaşlarının köpeği, onlardan etkilenip Allah'ı arar duruma gelmiştir.

Kalpte her an bir şey belirir; kimi zaman şeytan, kimi zaman melek, kimi zaman bir tuzak, kimi zaman bir canavar.

O öyle bir ormandır ki her aslan, orada gönülleri avlamak için gizli bir yol olduğunu bilir.

Sen ki köpekten aşağısın, [kalk da] âriflerin içinden bir can mercanı aşırmak için hırsızlık yap.

Madem hırsızsın, bari o güzel inciyi çal. Madem yükleniyorsun, bari değerli bir yük yüklen.

Zünnûn'un delirmeyip kasıtlı olarak öyle davrandığını müritlerin anlamaları

Arkadaşları, Zünnûn'un durumundan haberdar olup zindanın yolunu tuttular ve bu konuda fikir yürütmeye başladılar.

Dediler, *bu kasıtlı mı böyle yapıyor, yoksa bunda bir hikmet mi var? O, bu dinde bir kıble ve bir ayet gibidir çünkü.*

Deliliğe boyun eğmek, onun deniz gibi engin olan aklından uzak bir husustur.

Onun ayının hastalık bulutuyla örtülmesi makamının kemaline yakışmaz.

O, avamın şerrinden evine kapanmış, akıl sahiplerinden delirmiştir.

O, bedene tapan kör aklın utancından bilinçli olarak gidip deliliğe buldurmuştur.

Dostlarına demiştir, *beni sıkıca bağlayın, başıma ve sırtıma öküz kayışıyla vurun ve nedenini sormayın.*

Ey güvenilir dostlar, böylece tıpkı Musa'nın ineği sayesinde maktulün dirilişi gibi ben de kırbaç yarasından hayat bulayım[91].

Böylece inek derisinden yapılmış kırbaçla mutlu olup Musa'nın ineği ve maktulü gibi dirileyim.

Ölü kişi, inek kuyruğuyla dirilmiş ve iksir sayesinde bakır gibi külçe altına dönüşmüştür.

Ölü sıçrayıp sırları söylemiş ve kan içici topluluğu göstermiştir.

Kendisini kimlerin öldürüp sonra da kan davası gütmeye kalkıştıklarını açıkça söylemiştir.

Bu hantal cisim ölünce sırları bilen varlık dirilir.

Onun canı cenneti ve ateşi bilir ve bütün sırlara vâkıf olur.

Şeytan tabiatlı katilleri gösterip hile ve tuzakları açığa çıkarır.

İnek kesmek yolculuk şartlarındandır. Böylece ineğin kuyruk darbesiyle can sıhhat bulur.

Nefsinin ineğini hemen öldür ki gizli ruhun böylece dirilip kendine gelsin.

Zünnûn (Allah rahmet eylesin) hikâyesine dönüş

Onlar Zünnûn'un yanına varınca, [Zünnûn,] *siz kimsiniz, çekilin,* diye bağırdı.

Saygıyla dediler, *biz dostuz. Durumunu sormak için gelmiştik.*

Ey akıl denizi Zünnûn, nasılsın? Nasıl olur da delirdi diye aklına bühtan edilir?

Külhanın dumanı nasıl erişir güneşe? Anka, kargaya nasıl yenik düşer?

Bizden esirgeme, işin aslını anlat. Biz dostlarınız, bize bunu yapma.

Dostları uzaklaştırmak yakışık almaz. Hile ve dalavereyle onları kandırmak olmaz.

Sultanım, sırrı bize açıkla. Ey mehtap, yüzünü bulutlarla gizleme.

Biz senin dostun, bağlın ve âşığınız. İki dünyada da gönlümüz sana bağlı.

[Zünnûn] sövmeye ve kötü sözler söylemeye başladı ve deli gibi davranarak sövüp saydı.

Kalkıp taş atıp odun fırlattı. Hepsi taş isabet edecek korkusuyla kaçtı.

[Zünnûn'sa] kahkahayla güldü ve *şu dostların çığlıklarına bak,* diyerek başını salladı.

Dostlara bak, dostluklarının belirtisi hani? Dost dediğine sıkıntı can gibidir.

Dost, dostun zahmetinden nasıl kaçınır? Zahmet özdür, dostluksa onun kabuğu gibidir.

Bela, âfet ve sıkıntıyla başı hoş olmak, dostluğun belirtisi değil midir?
Dost altın gibidir, belaysa ateş gibi. Saf altın ateş ortasında halinden memnundur.

Efendisinin Lokman'ın zekasını sınaması

Lokman elbette temiz bir kuldu. Gece gündüz kulluğunda ataktı.
Efendisi onu işlerde önde tutar ve kendi çocuklarından daha iyi görürdü.
Çünkü Lokman, bir kölenin oğlu olsa da efendiydi; heva ve hevesten özgürdü.
Bir padişah, şeyhle sohbet ederken şeyhe, *benden bahşiş olarak*, dedi, *bir şey dile.*
Şeyh dedi, *ey padişah, bana böyle bir şey söylemekten utanmıyor musun? Geç bunları.*
Benim iki zavallı kölem var. Oysa onlar sana egemen olmuş beylik ediyor.
Padişah, *bu söz yanlış*, dedi, *neymiş o iki şey?* Şeyh dedi, *biri öfke, diğeri arzular.*
Şah dediğin şahlıktan müstağni olandır. Aysız, güneşsiz ışığı parlayandır.
Mahzene sahip olan, özü mahzen olandır. Varlığa düşman olan varlık sahibidir.
Lokman'ın efendisi, görünürde efendidir. Aslında o köledir, Lokman'sa efendi.
Tersyüz dünyada bunun gibisi çoktur. Onların gözünde inci süprüntüden değersizdir.
Çöle "korku diyarı" ad olmuştur. Adlar ve renkler, insanların akıllarına tuzak olmuştur.
Bir kesimi elbisesi tanıtır; kılığına bakıp avamdan, derler.
Bir kesimin dış görünüşü de züht sahtekârlığı yapar. Züht casusu olmak için nur gerek.
Adamı, davranış ve sözüne bakmadan tanımak için taklitten ve dalgınlıktan arınmış nur gerek.
[Bu nur] akıl yolundan onun kalbine girer. Onun özünü görür, sözüne takılıp kalmaz.
Gaybları bilenin has kulları, can dünyasında kalplerin casuslarıdır[92].
O bir hayal gibi kalbin içine girer. Ona halin sırrı âşikar olur.
Serçenin bedeninde doğanın aklından gizli kalacak ne vardır?
Hak sırlarına vâkıf olanın katında yaratılmışların sırları nedir ki?
Göklerde yürüyen için yerde yürümenin ne zorluğu olabilir?
Davud'un elinde demir mum oldu[93]. Onun avucunda mum kim bili ne olur, ey zorba?
Lokman, köle görünümlü bir efendidir. Onun dışyüzündeki kölelik, bir giysiden ibarettir.
Efendi, tanınmadık bir yere giderken kendi elbisesini kölesine giydirirdi.
Kendi de kölesinin elbisesini giyer ve kölesini önder edinirdi.
Arkasında köleler gibi yürür ve böylece kimsenin kendisini tanımasını istemezdi.
Ey köle, sen git, baş köşeye otur, derdi, *ben de sıradan bir köle gibi ayakkabılarını tutayım.*
Sen kabalık edip bana sövüp say. Sen bana hiç saygı gösterme.
Bana hizmet etmemeni hizmet saydım. Böylece bu yabancı yerde hile tohumu ektim.
Efendiler, kendileri köle sanılsınlar diye bu kölelikleri yapmışlardır.
Onların gözleri toktur; efendiliğe doymuşlardır. Onlar, gereken hazırlıklarını yapmışlardır.
Bu heva kullarıysa tam tersine kendilerini aklın ve canın efendisiymiş gibi gösterirler.
Efendinin elinden tevazu göstermek gelir. Ama kölenin elinden kölelikten başka bir şey gelmez.

Öyleyse şunu bil ki o âlemden bu âleme böyle ters yansıyan işler vardır.

Lokman'ın efendisi, bu gizli hâle vâkıftı; buna ilişkin bir belirti görmüştü.

O kılavuz, sırrı biliyor ve maslahat için eşeği güzel sürüyordu.

Aslında Lokman'ı ta başlangıçta azat edebilirdi, ama onun hoşnutluğunu istiyordu.

Çünkü Lokman'ın amacı, o aslan ve yiğidin sırrını kimsenin bilmemesiydi.

Sırrı kötülerden gizlemekte şaşılacak ne var? Ancak sırrı kendinden gizlemen şaşılasıdır.

İşini kendi gözünden gizli yap ki işin kötü gözden güvende olsun.

Kendini ücret tuzağına teslim et ve işte o zaman, kendinden olmadan, kendinden bir şey çal.

Yaralı adama, vücudundan okun ucunu çıkarmak için afyon verirler.

Ölüm anındaysa insanı acıdan kıvrandırırlar ve bu acıyla meşgulken canını alıp götürürler.

Dolayısıyla, kalbini hangi düşünceye kaptırırsan kaptır, sonunda senden gizlice bir şey götürülecektir.

Öyleyse iyi olan şeylerle meşgul ol ki senden alıp götürülen şey meşgul olduğun şeyden küçük olsun.

Ey titiz adam, ne kazanırsan kazan, hırsız, senin güvenli sandığın yerden [onu çalmaya] gelir.

Tüccarın yükü suya düşünce, [öncelikle] malının iyisini yakalayıp [kurtarmaya çalışır].

Suya bir şey düşeceğine göre, az olanı bırak, daha iyisini yakalamaya bak.

Kendisini sınayanların karşısında Lokman'ın erdem ve zekasının ortaya çıkması

Efendisi, kendisine bir yemek getirildiğinde, Lokman'ı çağırmak için adam gönderirdi.

O, bilerek, Lokman yemeğe başladıktan sonran yerdi.

Onun artığını yer ve neşelenirdi. Onun yemediği yemeği dökerdi.

Onun yemediği yemekten yerse, gönülsüz ve iştahsız yerdi. İşte bitimsiz bağlılık budur.

Armağan olarak kavun getirmişlerdi. Dedi, *oğlum, gidip Lokman'ı çağır.*

[Lokman gelince] kovunu kesip ona bir dilim verdi. O da onu balla şeker yer gibi yedi.

İştahla yiyince ona bir dilim daha verdi ve böyle böyle dilimlerin sayısı on yediye ulaştı.

Bir dilim kalınca dedi, *onun da ben yiyeyim. Bakalım kavun tatlı mıymış?*

Lokman öyle güzel yiyordu ki görenin iştahı kabarıyordu.

Efendisi [o son dilimi] yiyince acılığından yanıp tutuştu. Hem dili kabardı,hem boğazı yandı.

Kavunun acılığından bir süre kendine gelemedi. Ondan sonra dedi, *canım, hayatım...*

Bu zehri sen nasıl yedin böyle? Bu kahrı nasıl olup da lütuf sandın?

Bu nasıl bir sabır? Bu sabır neden? Yoksa sen canına düşman mısın?

Neden bir bahane uydurup şimdi işim var, daha sonra yiyelim demedin?

Dedi, *ben senin cömert elinden çok nimetler yedim; minnetinden iki büklüm oldum.*

Ey marifet sahibi, elinden bir kez de acı bir şey yememiş olmaktan haya ettim.

Çünkü bütün vücudum senin nimetinle büyüyüp gelişti, senin yemine tuzağına boğuldu.

Bir tek acı lokmadan feryat edersem, yüzlerce yazıklar olsun bana.

Senin şeker bahşeden elinin tadı, bu kavunda acılık bırakır mı hiç?

Sevgiden acılar tatlı olur. Sevgiden bakırlar altın olur.

Sevgiden tortular berrak olur. Sevgiden dertler şifa bulur.

Sevgiden ölüler dirilir. Sevgiden padişah köle olur.

Bu sevgi de bilginin sonucudur. Kof adamın böyle bir tahta oturması mümkün mü?

Eksik bilgi bu aşkı nereden doğuracak? Eksik bilgi aşkı doğurur ama o, nesnelere olan aşktır.

Bir nesnede güzel bir renk görünce, ıslık sesinden bile aşkın sesini duyar.

Eksik bilgi farkı anlayamaz ve ister istemez şimşeği güneş sanır.

Bu yüzden Peygamber, "Eksik olan lanetlenmiştir[94]" buyurur. Burada eksik, akletme eksikliğidir.

Çünkü bedeninde eksik olan, ilahi rahmete kavuşur. Rahmete kavuşanı lanetleyip incitmek olmaz[95].

Kötü bir dert olan ve lanete uğrayıp uzak düşmeye yol açan eksiklik, akletme eksikliğidir.

Çünkü akıl ve bilgi eksikliğini gidermek olmayacak şey değildir. Fakat beden eksikliğini gidermek mümkün değildir.

Her dinsizin küfür ve firavunluğu, hep akletme eksikliğinden ortaya çıkmıştır.

Beden eksikliği için Kur'an'daki "Köre güçlük yok[96]" buyruğuyla kolaylık gösterilmiştir.

Şimşek sönücüdür ve çok vefasızdır. Sen sönenle kalıcı olanı ayırt edemiyorsun.

Şimşek güler. Söyle peki kime güler? O, ışığına gönül verene güler.

Feleğin ışıkları devamlı değildir. Doğusu da batısı da olmayan kimdir?

Bil ki "Şimşek gözleri kamaştırır[97]" Kalıcı olan nur ise bil ki hep yardımcıdır.

Denizin ortasına at sürmek, şimşek ışığında kitap okumak,

Hırs yüzünden işin sonunu görmeyip kendi kalbine ve aklına gülmek demektir.

Akıl aslında işin sonunu görme özelliği taşır. İşin sonunu göremeyen nefistir.

Nefse yenik düşen akıl, nefisle özdeşleşir. Müşteri (Bercis) Zühal (Keyvan)'e kapılınca uğursuzlaşır.

Bu uğursuzluğa bir göz gezdirip sana bu uğursuzluğu kimin verdiğine bak.

Bu med ve ceziri gören bakış, uğursuzluktan talihe doğru yol alır.

O'dur seni halden hale döndüren ve zıttan zıdda dönüştüren.

Böylece "sol taraftaki"nden korkarsın ve insanlara umut aşılayan "sağ taraftaki"nden[98] zevk alırsın.

Böylece iki kanadın olmuş olur. Behey saf, tek kanatlı kuş uçmaktan âcizdir.

Ya bırak hiç söze girmeyeyim ya da izin ver söylemişken tam söyleyeyim.

Bunu da onu da istemiyorsan sen bilirsin. Senin maksadının ne olduğunu kim bilebilir?

Ateş içinde köşkleri ve bahçeleri görmeye İbrahim canı gerek.

[Böyle bir can,] aya ve güneşe basamak basamak yükselir ve böylece halka gibi kapıya bağlı kalmaz.

İbrahim gibi, "Ben batanları sevmem[99]" diyerek yedinci göğü aşar.

Bu beden dünyası hataya sürükleyicidir. Ancak arzularından sıyrılanlar bundan müstağnidir.

Saraylıların has kulu kıskanmaları hikâyesinin sonu

Padişah ile beylerin hikâyesi... Akıl sultanıyla has kulu kıskanan beylerin hikâyesi...

Bu hikâye, sözün uzayıp gitmesiyle anlatımdan uzak kaldı. Geri dönüp onu tamamlamalı.

Mülkün bahçıvanı, baht ve ikbali ile bir ağacı başka bir ağaçtan nasıl ayırt edemez?

Acı ve kerih olan ağaçla bire yedi yüz veren ağacı...

İleri görüşüyle görüp de yetiştirme bakımından nasıl denk tutabilir?

Bu ağaçlar sonunda ne meyve verecek? Gerçi şu anda aynı görünüyorlar.

"Allah'ın nuru ile bakan" şeyh, sonundan da başından da haberdardır.

Dış dünyayı gören gözünü Hak için kapatmış ve ta başından sonucu gören gözünü açmıştır.

O kıskançlar, kötü ağaçlardı. Özleri acı, bahtları çoraktı.

Kıskançlıklarından kaynayıp köpürüyorlar, gizliden gizliye hileye yelteniyorlardı.

Amaçları, has kulun boynunu vurmak ve onun kökünü dünyadan kazımaktı.

Canı şah olup kökü Allah'ın koruması altında bulunanın fâni olması mümkün mü?

Şah, bu sırlardan haberdar olup Ebu Bekr-i Rebâbî gibi, habersizmiş gibi davranıyordu.

Özleri kötü olan bu kimselerin hallerini seyredip bu testicilere alayla el sallıyordu.

Hilekâr bir grup, padişahın başına çorap örmek için dolap çeviriyor!

Böyle ululuğu sonsuz bir padişah, bir çoraba nasıl sığar bre eşekler?

Padişaha bir tuzak kurdular. Üstelik bu tuzağı da padişahtan öğrenmişlerdi.

Çırağın uğursuzluğu, ustasıyla boy ölçüşüp öne geçmeye çalışmasıdır.

Hem de hangi ustayla, [bilir misiniz]? Dünyanın ustasıyla! Oysa onun için gizli de birdir, âşikar da.

Onun gözü "Allah'ın nuruyla bakar[100]" olmuş ve bilmezlik perdelerini yırtıp atmıştır.

[Çırak], eskimiş bir kilim gibi delik deşik kalbini o bilgenin önüne perde diye gerer.

Perde ona yüz tane ağzıyla güler. Her bir ağız, ustaya doğru açılmış bir penceredir.

Usta, çırağına der, bre köpekten alçak, bana vefan yok mu?

Hadi, beni usta ve mürşit sayma, kendin gibi kalbi kör bir çırak say.

Yine de canına ve ruhuna hiç mi katkım olmadı? Senin işlerin bensiz yürümez ki.

Öyleyse benim kalbim senin bahtının tezgahıdır. Behey akılsız, bu tezgahı ne diye kuruyorsun?

Gizlice çakmak çaktığını sanıyorsun. Kalpten kalbe pencere yok mu sandın?

Sonunda kalp, senin düşünceni pencereden görür ve zikrine tanıklık eder.

Tut ki büyüklük edip yüzüne vurmayarak ne dersen gülüp evet der.

O, senin yaptığını yüzüne vurmak için gülmez. O, senin aklından geçenlere güler.

Öyleyse hilenin karşılığı hiledir. Kâse vuran testiyi [kafasına] yer; işte sana ceza.

O [usta] sana hoşnutlukla gülseydi, sende yüz binlerce gül açılırdı.

Onun kalbi hoşnutluk gösterince, bunu baharda doğan güneş say.

O güneşle hem gün güler, hem bahar. Birbirine karışır çiçekler kırlar.

Yüz binlerce bülbül ve kumru, sessizlik dünyasında ötmeye başlar.

Ruhunun yaprağını sararıp solmuş görünce padişahın öfkesini nasıl anlamazsın?

Padişahın güneşi gazap burcundayken, yüzleri kitap gibi karartır.

Utarid'in yaprakları bizim canımız gibidir. O beyazlık ve siyahlık bizim ölçümüzdür.

O, yeniden kırmızı ve yeşil bir ferman yazarak ruhların siyahlık ve acizlikten kurtulmasını sağlar.

İlkbaharın nüshaları kırmızı ve yeşil olup ibretle bakıldığında gökkuşağı gibidir.

Süleyman'ın gönderdiği mesajın büyüklüğünün hüdhüdün küçücük yüzünden Belkıs'ın kalbine yansıması

Belkıs'a yüz kat rahmet olcun. Çünkü Allah ona yüz erkeğin aklını vermiştir.

Hüthüt, ona Süleyman'dan birkaç cümlelik bir mektup ve bir nişan getirdi[101].

Belkıs, o kapsamlı sözleri okudu ve elçiyi küçümsemedi.

Cismi onu Hüthüt, canıysa Anka olarak gördü. Duyusu onu köpük, kalbiyse deniz olarak gördü.

Akılla duyu, bu iki renkli tılsımlar yüzünden, Muhammed'in Ebu Cehil'le savaşması gibi savaşmaktadır.

Kafirler, Ahmed'i beşer gördüler. Çünkü onun "ayı yardığını[102]" görmediler.

Dışyüzü gören gözüne toprak serp. Dışyüzü gören göz, aklın ve dinin düşmanıdır.

Allah, duyu gözüne "kör" der ve onu putperset ve bizim zıddımız diye niteler.

Çünkü köpüğü görüp denizi görmez. Çünkü bugünü görüp yarını görmez.

Bugünün ve yarının sahibi onun karşısında durduğu halde o, hazineden bir metelikten başka bir şey göremez.

O güneşten bir zerre mesaj getirir de güneş o zerreye köle olur.

Vahdet denizinden bir damla elçi olur da o damlaya yedi deniz tutsak olur.

Bir avuç toprak onun akıncısı olsa, o toprağın önünde gökler boyun eğer.

Adem'in toprağı Hakk'ın akıncısı olunca, o toprağın önünde Hakk'ın melekleri secdeye kapanır.

Ne yüzünden "gök yarıldı[103]"? Topraktan olan birinin açtığı göz yüzünden değil mi?

Toprak, ağırlığı yüzünden suyun dibine çöker. [Buna karşın] acelesi yüzünden arşı geçen toprağa bak!

Öyleyse bil ki o güzellik sudan değil, ancak çok cömert Yaratan'ın ihsanından kaynaklanır.

Dilerse havayı ve ateşi alçaltır ve dilerse dikeni gülden aziz kılar.

Egemendir; "Allah dilediğini yapar[104]." Yine derdin kendi özünden deva veren de odur.

Toprağı ve suyu yüceltirse, toprak ve su feleğin yolunu ayaklarıyla kateder.

Öyleyse elbette o, "dilediğini yüceltir[105]" ve topraktan olana, kanatlarını aç, der.

Ateşten olana der ki git, İblis olup yedi kat toprağın altında hilekârlık yap.

Ey topraktan Adem, git, Süha'ya yüksel. Ey ateşten İblis, yere kadar in.

Ben, dört unsur ve ilk illet (*illet-i ûlâ*) değilim. Tasarrufta ben her zaman bâkiyim.

Benim işim sebepsizdir, ey hasta. Takdirim doğrudan ve aracısızdır.

Zamanı gelir âdetimi değiştirir, zamanı gelir şu görünen tozu yatıştırırım.

Denize derim, hadi ateşle dol. Ateşe derim, gül bahçesi ol.

Dağa derim, pamuk gibi hafif ol. Göğe derim, gözler önünde parçalanıp dökül.

Ey güneş, aya yaklaş, derim. Her ikisini de kara buluta çeviririm.

Güneş pınarını kurutur, kan pınarını gücümle misk eylerim.

Allah, güneşle ayın boynuna, iki kara öküz gibi boyunduruk takar.

"Suyunuz çekiliverirse[106]" ayetinin okunmasına felsefecinin itiraz etmesi

Bir Kur'an okuyucusu "suyunuzu kaynağından keserim" anlamındaki ayeti okuyordu.

"Suyunuzu yer altında gizleyip pınarları kurutup çöle çevirsem...

Pınara suyu, eşi benzeri olmayan Ben'den başka kim getirebilir?"

Alçak bir felsefeci ve mantıkçı, o sırada mektebin yanından geçiyordu.

Ayeti duyunca hoşuna gitmedi. *Suyu,* dedi, *kazmayla biz getiririz.*

Kürek ve kazmayla kazarak suyu yerin altından biz çıkarırız.

Gece yattı ve düşünde bir yiğit adam gördü. Adam ona bir tokat atıp iki gözünü de kör etti.

Dedi, *ey eşkıya, eğer haklıysan, kazmayla gözlerinden nur çıkar.*

Felsefeci, sabah yataktan fırladı. İki gözü de kör olmuş, gözlerindeki feyiz nuru yok olup gitmişti.

O, inleyip tövbe etseydi, kaybolan nur, Allah'ın keremiyle tekrar belirirdi.

Fakat tövbe etmek de elde olan bir şey değildir. Tövbe tadı, her sarhoşa meze olmaz.

Davranışlarının çirkinliği ve inançsızlığın uğursuzluğu, onun kalbine giden tövbe yolunu kapatmıştı.

Halil'in duası ve inancı nedeniyle zor ve imkansız işler mümkün hale gelmiştir.

Aynı şekilde kişinin inkârı da altını bakır, barışı savaş eder.

Kalp, katılık bakımından taşın yüzeyi gibi olmuş. Tövbe onu ekim için nasıl sürüp aktarsın?

Duasıyla dağı toprak edip ekime hazır hale getirecek Şuayb gibisi hani?

Ya da Mukavkıs'ın Peygamber'den dilemesiyle, taşlık bir yerin güzel bir tarlaya dönüşmesi [nerde]?

Bu alçaksa bozucu etki yapan mıknatıs gibidir ve verimli toprağı taşlık, çakıllık hale getirir.

Her kalbin secde etmesine de ruhsat yoktur. Rahmet ücreti her ücretlinin nasibi değildir.

Tövbe edip affa uğrarım diye güvenerek sakın günah işleyip kötülük etme.

Tövbe için de donanımlı olmak (yanıp ağlamak) gerek. Tövbe için şimşekler ve bulutlar şarttır.

Meyve için ısı ve su gerek. Bu iş için de bulut ve şimşek gerek.

Kalp ateşiyle gözlerin bulutu olmasa, tehdit ve gazap ateşi nasıl yatışır?

Kavuşma hazzının bitkisi nasıl biter? Pınarlardan berrak su nasıl kaynar?

Gül bahçesi kırlara sırrını nasıl söyler? Menekşe yaseminle nasıl sözleşir?

Çınar ellerini nasıl duaya açar? Bir ağaç saçlarını gökyüzüne nasıl salar?

Bahar günlerinde çiçekler avuçlarını açıp nasıl saçılar saçar?

Lalenin yüzü nasıl kızarır kan gibi? Gül, nasıl çıkarır kesesinden altını?

Bülbül nasıl gelip de gülü koklar? Üveyik, nasıl birini arıyormuş gibi sesler çıkarır?

Leylek canla başla nasıl "lek lek" der? "Lek" (senin) nedir? Rabbim, mülk senindir, demektir.

Toprak, içindeki sırları nasıl sergiler? Gök olmadan bahçe nasıl nurlanır?

Bu güzel giysileri nereden getirdiler? Bunların tümü, kerim ve rahim olan Allah katındandır.

Bu güzellikler bir sevgilinin alâmetidir. O alâmet, kulluk eden insanın ayak izidir.

O, alâmeti görünce padişahı görmüşçesine sevinir. Görmeyenin uyanması mümkün değildir.

Elest vaktinde[107] Rabbini görüp kendinden geçenin ruhu [bilir, kendinden geçmek nedir].

O, şarabın kokusunu bilir, çünkü içmiştir. Şarap içmemiş olan koklamayı ne bilir?

Çünkü hikmet, kaybedilmiş deve gibi ve padişahlara yol gösteren kılavuz gibidir[108].

Sen düşünde güzel yüzlü birini görürsün de o sana müjdeler verip alâmetlerden söz eder.

Muradına ereceksin, der, *belirtisi de şunlardır: Yarın sana biri gelecek.*

Bir alâmet, onun atlı oluşudur. Bir başka alâmet de seni kucaklamasıdır.

Bir alâmet yüzüne gülmesi, bir alâmet de karşında el bağlamasıdır.

Bir alâmet de şu ki yarın olunca, sevincinden düşünü kimseye sakın söyleme.

Böyle bir rüyayı Zekeriyya da görmüş ve ona üç gün kesinlikle konuşmaması söylenmişti[109].

[Denmişti ki] *üç gün iyiden ve kötüden söz etme. İşte bu, senin Yahya adlı oğlunun olacağına alâmettir.*

Üç gün boyunca bundan hiç söz etme. İşte bu suskunluk, senin amacına ulaşacağının belirtisidir.

Bu alâmeti sakın dile getirme. Bu sözü kalbinde gizli tut.

Bu alâmetler, ona tatlı tatlı şöyle söyler: "Bu ne ki? Yüz alâmet daha var."

Bu, senin aradığın saltanat ve makamı Allah'tan bulacağının belirtisidir.

Uzun gecelerde [bunun için] ağlayıp sabah vakti yanarak yakarıp durdun.

[Aradığının] yokluğunda günlerin kararıp boynun kıl gibi inceldi.

Varını yoğunu zekat diye verenler gibi neyin varsa uğruna zekat diye verdin.

Malını mülkünü ve uykularını verip sararıp soldun. Yoluna baş koydun, eriyip kıla döndün.

Nice zaman öd ağacı gibi yandın, nice zaman miğfer gibi kılıçlara karşı durdun...

Böyle yüz binlerce çaresizlikler, âşıkların tabiatı olup saymakla bitmez.

Gece bu düşü görüp sabah olunca, düşün verdiği umutla gündüzün pırıl pırıl olur.

O alâmet ve belirtiler nerde, diye sağa sola göz gezdirirsin.

Gün biter de alâmet görülmezse diye kaygılanıp yaprak gibi titrersin.

Danasını kaybetmiş biri gibi çarşı pazar koşturursun.

Sorarlar, *efendi, hayırdır? Bu koşuşturma neyin nesi? Birini mi kaybettin?*

Hayırdır, dersin, *fakat benim hayrımı benden başkasını bilmesi uygun değil.*

Söylersem alâmetim yok olur. Alâmet yok olunca da vakit öldü demektir.

Atlıların yüzüne bakarsın. Sana derler, *deli gibi ne bakma bana!*

Dersin, *ben bir yakınımı kaybettim, onu arıyorum.*

Bahtın daim olsun ey atlı, âşıklara acı, onları hoş gör.

Ciddî olarak aramışsan aradığını bulursun. Ciddî olan yanlış yapmaz; böyle bildirilmiştir[110].

Ansızın iyi bahtlı bir atlı gelir ve seni sıkıca kucaklar.

Sen kendinden geçer, yoldaşlarından ayrı düşersin. Gâfil olansa, *bu sahtekârlık ve bozgunculuktur,* der.

O, bu coşkunun ne olduğunu ne bilsin? O, bunun kime kavuşmanın belirtisi olduğu bilmez ki.

Bu belirti, rüyayı gören içindir. Başkaları için bunun ne anlamı olabilir?

Her an ondan bir alâmet belirir ve kişinin canına can katar.

Tıpkı zavallı balığın karşısına suyun çıkması gibi. Bu belirtiler, "işte kitabın ayetleri[111]".

Öyleyse peygamberlerin taşıdıkları alâmetler, âşina olan cana özgüdür.

Bu söz eksik kaldı ve bir yere varmadı. Kendimde değilim, âşığım, beni mazur gör.

Zerreleri insan nasıl sayabilir? Hele bir de aşk insanın aklını başından almışsa.

Sayıyorum bahçedeki yaprakları; sayıyorum kekliğin, karganın sesini...

Sayılamaz ama yine de ben, zorluk içindekileri desteklemek için sayıyorum.

Zühal (*Keyvan*)'ın uğursuzluğu ya da Müşteri (*Bercis*)'nin uğuru, saysan bile sayılamaz.

Yine de bu ikisinin kimi etkileri, yani kimi yararları ve zararları hakkında açıklamalar yapmak gerek.

Böylece uğur ve uğursuzluk sahipleri için ilahi kazânın izlerinden bir nebze anlaşılmış olsun.

Talihi Müşteri olan kimse, neşe ve kıvançla mutluluğa erişir.

Talihi Zühal olanınsa her işte ihtiyatlı davranması gerekir.

Padişahımız, "Allah'ı zikredin[112]" diye buyurdu ve bizi ateşte görüp bize ışık verdi.

Dedi, *gerçi ben sizin zikrinizden müstağniyim ve beni somut şeylerle anmak uygun değildir.*

Ama yine de görünüm ve hayallerle kendinden geçmiş olan, bizim zâtımızı benzetmesiz kavrayamaz.

Somutlaştırarak anmak, eksik bir tasavvurdur. Padişahın nitelikleri bunlardan arıdır.

Biri, padişahın dokumacı olmadığını söylüyor. Bu ne biçim övgü? Yoksa bu farkında değil mi?

Çobanın yakarışına Musa (selam üzerine olsun)'nın karşı çıkışı

Musa yolda, *ey Allah'ım, ey Rabbim*, diye yakaran bir çoban gördü.

Sen nerdesin, [diyordu,] *gelip hizmetkârın olayım. Çarığını dikeyim, saçını tarayayım.*

Elbiseni yıkayıp bitlerini kırayım. Yüce Rabbim, sana süt getireyim!

Elini öpeyim, ayağını ovayım. Uyku vakti gelince yerini süpüreyim.

Sana feda olsun bütün keçilerim. Seni anmak içindir bütün heyheylerim.

Çoban, bu şekilde boş konuşup duruyordu. Musa dedi, *kiminle konuşuyorsun?*

Bizi yaratan ve yeri göğü var edenle, dedi çoban.

Musa dedi, *çok âsi oldun sen. Müslüman olmadan kâfir oldun.*

Bu ne zırva, bu ne küfür ve saçmalama? Ağzına pamuk tıka.

Küfrünün pis kokusu dünyayı kokuttu. Din ipeğini küfrün paçavraya çevirdi.

Çarık ve sargı ancak sana lâyıktır. Böyle şeyler bir güneşe nasıl uygun olur?

Bu tür sözleri bırakıp çeneni kapamazsan, bir ateş gelip insanları yakar.

Ateş gelmemişse bu duman neyin nesi? Peki neden canın kapkara kesilip ruhun iğrençleşti?

Allah'ın adaletle hükmettiğini biliyorsan, nasıl oluyor da saçmalamak ve çizmeyi aşmak, senin inancın haline geliyor?

Akılsız dostluk, düşmanlığın ta kendisidir. Yüce Hak, böyle bir hizmetten müstağnidir.

Bu sözleri ancak amcana dayına söylersin. Cisim ve ihtiyaç, celâl sahibi [Hakk'ın] sıfatlarından mıdır?

Ancak büyüyüp gelişmekte olan içer sütü. Ayağa muhtaç olan giyer çarığı.

Senin bu sözlerin Hakk'ın, o ben, ben de oyum, dediği kulları için bile olsa...

[O kullar ki Allah onlara,] "Hastalandım, ziyaretime gelmedin[113]", "Sadece o değil, ben de hastalandım" demiştir.

Hakkında "Benimle duyup benimle görür[114]" buyurulan kul için de senin sözlerin anlamsızdır...

Hakk'ın seçkin kullarıyla edepsizce konuşmak kalbi öldürür, gönlü karartır.

Erkekle kadın aynı türden olsa da bir erkeğe "Fatma" diye seslenirsen...

Güzel huylu ve sakin biri bile olsa gücü yetse seni öldürmeye yeltenir.

Kadınlar için Fatma bir övgüdür. Erkeğe Fatma dersen mızrak yarası olur.

El ve ayak bizim için övgüdür. Oysa Hakk'ın müstağniliği için çirkin bir şeydir.
"Doğurmamış ve doğmamıştır[115]" ona uygundur. Babayı ve çocuğu yaratan O'dur.
Doğum, cisim olanın niteliğidir. Doğan herkes ırmağın bu yakasındadır.
Var oluş-yok oluş (*kevn ü fesâd*) âlemine ait ve aşağı olduğundan sonradan olmadır ve mutlaka bir oldurucuya gereksinim duyar.
[Çoban] dedi, *ey Musa, ağzımı diktin; pişmanlıktan canımı yaktın.*
Üstünü başını yırtarak ateşli bir ah çekti ve çölün yolunu tutup yürüdü.

Yüce Hakk'ın o çoban yüzünden Musa (ona selam olsun)'yı azarlaması

Allah'tan Musa'ya, *kulumuzu bizden ayırdın,* diye vahiy geldi.
Sen kavuşturmak için mi geldin, yoksa ayırmak için mi?
Gücün yettiğince ayrılığa adım atma. "Benim katımda en çirkin şey boşanmadır[116]."
Herkes için bir karakter belirledim. Herkese bir kelime verdim.
Onun için övgü olan, senin için yergidir. Onun için bal olan, senin için zehirdir.
Biz, temizlikten de kirliden de berîyiz. Hantallıktan da ataklıktan da müstağniyiz.
Kendime yarar sağlamak için değil, kullarıma ikramda bulunmak içindir emirlerim.
Hintliler için Hint tabiri övgüdür, Sintliler için Sint tabiri övgüdür.
Ben, onların tesbihiyle anılacak değilim. Bu sayede asıl onlar anılıp pırıl pırıl olurlar.
Bakmayız biz dile ve söze. Biz bakarız, ruha ve hâle[117].
Sözü boyun eğici olmasa da kalp huşû içindeyse kalbe bakarız.
Çünkü kalp cevher, söz arazdır. Öyleyse araz eklenti, cevher amaçtır.
Bu sözler, kinayeler ve mecazlar yetmedi mi daha? Yanış isterim, yanış. Yoldaş ol o yanışa.
Aşktan bir ateş yak canında. Düşünceyi ve sözü baştan başa ateşe ver.
Yol yordam bilenler başka, canları ve ruhları yananlar başkadır, ey Musa.
Âşıklara her dem bir yanış vardır. Harap köye haraç ve öşür olmaz.
Yanlış söylese de ona hatalı deme. Şehit kana bulansa da onu yıkama.
Şehitler için kan sudan evladır. Bu yanlış, yüz doğrudan evladır.
Kâbe içinde kıble usûlü olmaz. Dalgıcın pabucu yoksa ne gam.
Sarhoşlardan kılavuzluk bekleme. Yırtık elbiseliden ne diye yama istersin?
Aşk dini bütün dinlerden ayrıdır. Âşıkların dini mezhebi Allah'tır.
Yakut damgasız olsa da dert değil. Hüzün denizinde aşk mahzun olmaz.

Musa (ona selam olsun)'ya o çobanın mazur oluşuna ilişkin vahiy gelmesi

Ondan sonra Hak, Musa'ya sır âleminde anlatılamayacak sırlar söyledi.
Musa'nın kalbine sözler döküldü. Görmek ve söylemek birbirine katıldı.
Defalarca kendinden geçip defalarca kendine geldi. Defalarca ezelden ebede kanatlandı.
Bundan sonrasını anlatırsam aptallık olur. Çünkü bunun anlatılması bilgiden ötededir.
Anlatacak olsam, akıllar uçup gider. Yazacak olsam, nice kalem kırılır.
Musa, Hak'tan bu azarlamayı duyunca, çölde çobanın peşinden koşmaya başladı.
O şaşkının ayak izini sürdü, çölün altını üstüne getirdi.
Coşkulu insanların adımları da başkalarının adımlarından ayrıdır.

Bir adımı, [satrançtaki] kale gibi yukarıdan aşağıya dümdüz, bir adımı, filin ilerleyişi gibi çapraz.

Kimi zaman dalga gibi kabararak, kimi zaman balık gibi yüzü koyun sürünerek...

Kimi zaman kum falı bakan falcı gibi, halini toprağa yazarak...

Musa, *sonunda onu buldu ve müjdemi ver,* dedi, *[sana] izin çıktı.*

Hiçbir kural ve âdap söz konusu olmadan, mahzun gönlün ne isterse söyle.

Senin küfrün dindir ve dinin cana ışıktır. Sen güvendesin, dünya da seninle güvende.

"Allah dilediğini yapar[118]" hükmüyle sen muafsın. Git, çekinmeden serbest bırak dilini.

Dedi, *ey Musa, ben ondan geçtim. Şimdi ben kanına bulandım kalbimin.*

Ben "sidretü'l-müntehâ[119]"dan çiçeklendim. Yüz binlerce yıl öteye gittim.

Kırbaç vurdun, atım fırladı. Şaha kalkıp gökleri aştı.

Maddî dünya (nâsût)mızın mahremi ilâhî âlem (lâhût) olsun. Eline koluna sağlık.

Şimdi hâlim dışındadır sözlerin. Benim halim değil söylediklerim.

Aynada gördüğün görüntü, aynanın değil senin görüntündür.

Neyzenin neye üflediği nefes, kişiye değil, neye uygundur.

Hamd etsen de şükretsen de bil ki senin yaptığın da çobanın sonuçsuz yakarışı gibidir.

Senin hamdın ona oranla daha iyi olsa da yine de Hak için eksiktir.

Ne söylersen söyle, perde kaldırılınca, zannedilenin bu olmadığı anlaşılır.

Senin zikrinin kabulü rahmettendir. Çünkü hayızlı değilken kanaması olanın namazı câizdir.

Onun namazına kan bulaşır. Senin zikrine ise benzetme ve yakıştırmalar bulaşır.

Kan kirlidir, ama suyla temizlenir. Fakat içerde öyle pislikler var ki...

Allah'ın lütuf suyu olmasa, insanın içinden [pislik] eksik olmaz.

Secdeye kapandığında keşke "Sübhâne rabbî[120]"nin anlamını bilsen.

[Bunun anlamı şudur:] Secdelerim de varlığım gibi uygunsuzdur. Kötülüğe karşılık sen iyilik ver.

Bu yeryüzünde Hakk'ın hilminden izler vardır. O, pisliği giderip çiçekler bitirir.

Böylece O, pisliklerimizi örterek yerine tomurcuklar bitirir.

Bu durumda kafir, kendisinin verimde ve cömertlikte topraktan geri olduğunu görünce...

Varlığından çiçekler ve meyveler bitmediğini ve bütün temizlikleri bozmaktan başka bir şey peşinde olmadığını [anlayınca]...

Der ki *ben ne kadar da geri gitmişim? Eyvah "keşke toprak olsaydım[121]".*

Keşke toprak olarak kalıp yola çıkmasaydım da toprak gibi, bir ürün elde etseydim.

Yolculuk ettim, yol sınadı beni. Bu yolculuktan getirdiğim armağan neydi?

Yolculukta karşısında bir yarar göremeyen, hep toprağa dönmek ister bu yüzden.

Gözü arkada kalış, hırs ve açgözlülüktendir. Yüzünü yola çevirmekse doğruluk ve duadandır.

Yukarı doğru uzama eğiliminde olan her bitki, gelişip hayat bulur, gürleşir.

Başı yere doğru dönmüşse, solup kurumaya yüz tutmuş demektir.

Ruhun yükseğe eğilimliyse, sonunda yükselip oraya varırsın.

Baş aşağıysan, başın yere dönükse, batıcısın demektir. Hak ise "batanları sevmez[122]"

Musa'nın zâlimlerin üstün gelişlerinin sırrını Hak'tan sorması

Musa dedi, ey işlere egemen olan kerem sahibi... Ey anılması uzun bir ömre bedel yüce Rabbim...

Yeryüzünde eğri büğrü işler gördüm ve melekler gibi itiraz etti kalbim.

Bir görüngü yaratıp içine fesat tohumu ekmekten amaç nedir?

Zulüm ve fesat ateşi yakıp mescidi ve secde edenleri yakmak nedendir?

Kan ve irin ırmaklarını [insanlar] yalvarsın diye kaynatıp durmanın maksadı ne?

Ben kesinlikle biliyorum bunun hikmetin ta kendisi olduğunu. Fakat amacım, açıkça görüp tanık olmak[123].

O kesin bilgim bana, sus, diyor. Görme hırsı ise diyor ki susma devam et.

Meleklere kendi sırrını gösterdin zaten. Böyle bir bal, arı iğnesine değer.

Meleklere Adem'in nurunu gösterdin de güçlükler çözüldü.

Kıyametin anlatır ölümün sırrını. Meyvelerse anlatır sırrını yaprakların.

Kan ve meninin sırrı insanın güzelliğidir. Her çocuğun geçmişi elbette azlıktır.

Levhayı önce yıkayıp hiçbir bilgi bırakmaz. Sonra da üstüne yazılar yazar.

Kalbi kanatıp acınası gözyaşlarına boğar. Hemen ardından da kalbe sırları yazar.

Levha yıkanırken ondan bir defter yapılacağını anlamak gerek.

Bir evin temelini atarken önceki yapıyı yıkarlar.

Berrak su çıkarabilmek için önce yerin altından çamur çıkarılır.

Çocuklar, hacamat yüzünden ağlayıp sızlanırlar. Çünkü onlar, işin sırrını bilmezler.

Adamsa hacamatçıya para verir ve kan içici iğneyi taltif eder.

Hamal, ağır yük için koşar ve yükü başkalarından kaçırır.

Hamalların yük için ettikleri kavgaya bak. Bu böyledir; çalışmanın hükmü budur.

Çünkü ağırlıklar rahatın temelidir. Acılar da öncüsüdür nimetin.

"Cennet hoşlanmadığımız şeylerle, cehennemse arzularımızla donatılmıştır[124]."

Ateşinin sermayesi yeşil daldır. Ateşte yanan ise Kevser'e yakındır.

Zindanda sıkıntılara eş olmak, bir lokmanın ve arzunun karşılığıdır.

Bir köşkte ikbal içinde yaşayan, buna savaşıp sıkıntı çekmesinin karşılığı olarak ulaşmıştır.

Herkesten çok altın ve gümüşü olanı birini görürsen bil ki o sabırla çalışmıştır.

Göz derinlik kazanınca olan biteni aracısız görür. Sen [hâlâ] duyudasın madem, aracıya kulak ver.

Sebepleri yarıp geçme makamı, canı tabiatların dışında olana aittir.

Onun gözü, suyu ve bitkiyi aracı kılmadan peygamber mucizelerinin kaynağını görür.

Bu aracı, hasta ve doktor gibidir. Bu aracı, lamba ve fitil gibidir.

Gece lambana yeni bir fitil hazırla, [fakat] güneş lambasını bunlardan arınmış bil.

Var git evinin damına çamur hazırla. [Fakat] bil ki felek damı çamurdan müstağnidir.

Ne yazık ki sevgilimiz hüznümüzü yakıp yok edince gecenin yalnızlığı bitip gündüz oldu.

Ay ancak geceleyin görünür. Sevgili ancak gönül derdiyle aranır.

İsa'yı bırakıp eşeği beslemişsin. Çare yok, bu yüzden perdenin dışındasın.

Bre eşek huylu, ilim irfan İsa'nın talihidir, eşeğin değil.

Eşeğin bağırışını duyup ona acırsın. Bilmezsin ki eşek sana eşeklik telkin eder.

İsa'ya acı, eşeğe değil. Huyunu aklına önder eyleme.

Huyu bırak hıçkırarak ağlasın. Sen ondan alıp canına olan borcunu öde.

Yıllarca eşekçilik ettin, artık yeter. Çünkü eşekçi eşeğin gerisinden gider.

"Onları geride tutun[125]"dan maksat, nefsindir. Çünkü nefsin arkada, aklın önde olmalıdır.

Oysa bu aşağılık akıl da eşekten huy kapmış. Bütün düşüncesi ot bulabilmek.

İsa'nın eşeğiyse gönülden huy kaparak akıl sahiplerinin arasında yerini almıştır.

Çünkü akıl baskın olup eşek zayıftı. Cüsseli binici eşeği zayıflatır.

Bre eşek kafalı, aklının zayıflığı yüzünden, bu perişan eşek ejderha olmuş.

İsa'dan incinmiş olsan da yine ondan sıhhat bulursun, onu bırakma.

Ey İsa nefesli İsa, sıkıntıyla aran nasıl? Dünyada yılansız define zaten olmaz.

Ey İsa, Yahudiler arasında nasılsın? Ey Yusuf, hilekârlar ve kıskançlarla aran nasıl?

Gece gündüz bu kendini bilmez toplumun peşinde, gece gündüz ömre ömür katarsın.

Safralı beceriksizlerle aran nasıl? Safranın baş ağrısından başka ne getirisi olur?

Sen doğu güneşinin yaptığını yap. Bizse nifak, hile, hırsızlık ve dalavere yapalım.

Dünya ve dinde sen balsın, bizse sirke. Bu safrayı ancak ballı sirke giderir.

Biz cahil insanlar, sirkeyi kattık. Sen de bal kat, cömertliği elden bırakma.

Bizden ancak bu beklenirdi, biz de bunu yaptık. Kumun göze körlükten başka ne katkısı olur?

Ey sevgili sürme, sana yakışan, her yoksulun senden bir varlığa kavuşmasıdır.

Bu zalimlerin ateşinden kebap olmuştu yüreğin. Yine de hep "Kavmime hidayet ver[126]" diye seslendin.

Sen öd madenisin; seni ateşe verseler, bu dünya ıtır ve reyhanla dolar.

Sen ateşte yanıp azalan öd değilsin. Hüzne esir olan ruh değilsin sen.

Öd yanar, öd madeniyse yanmaktan uzaktır. Işığın kaynağına rüzgârın saldırması mümkün mü[127]?

Seninle göklere güzellik gelir. Senin cefan vefandan güzeldir.

Çünkü akıl sahibinden cefa gelmesi, cahillerin vefasından iyidir.

Peygamber der ki akıl sahibinden gelen düşmanlık, cahilden gelen dostluktan iyidir.

Uyurken ağzına yılan giren adama bir beyin eziyet etmesi

Bir akıllı ata binmiş geliyordu. [Bu sırada] uyuyan birinin ağzına yılan giriyordu.

Atlı, yılanı görüp hızını artırdı. Yılanı kovalamak istedi fakat yetişemedi.

Yardım etmeyi kafasına koyduğundan, uyuyan adama gürzüyle birkaç kez sertçe vurdu.

Uyuyan, gürz darbesiyle yerinden fırlayıp bir ağacın altına kaçtı.

Orada çok sayıda dökülmüş çürük elma vardı. [Atlı] dedi, *ey dertli, ye bunları.*

Ona o kadar elma yedirdi ki elmalar artık ağzından geri geliyordu.

A beyim, diye bağırıyordu adam, *kötülük görmediğin halde neden bana musallat oldun?*

Canıma kastın varsa bir kerede vur kılıcı, dök kanımı.

Ne uğursuz zamanda çıktın karşıma! Senin yüzünü görmeyene ne mutlu!

Ortada ne cinayet var, ne kabahat, ne de en ufak bir yanlış... Dinsizler bile bu zulmü reva görmezler.

Konuşurken ağzımdan kan akıyor. Allah'ım, karşılığını artık sen ver.

O her an yeni bir beddua ederken, atlı onu çölde itip kakıyordu.

Adam rüzgâr gibi gelen atlıdan ve gürz darbelerinden kaçıyor ve kaçarken yere kapaklanıyordu.

Karnı dolu, uykulu ve bitkindi. Ayağında ve yüzünde bin türlü yara vardı.

Akşama dek koşuşturmaca sürdü. Sonunda adam, safra çıkarıp kusmaya başladı.

Bütün yedikleri çıktı dışarı. Yılan da yedikleriyle birlikte ağzından fırladı.

Adam ağzından çıkan yılanı görünce, iyilik sahibi adamın önünde eğildi.

O iri ve kara yılanın korkunçluğunu görünce tüm acılarını unuttu.

Dedi, *sen rahmet Cebrail'isin ya da velînimet bir zatsın.*

Seni gördüğüm an ne kutlu anmış. Ben ölmüştüm, bana yeniden can verdin.

Sen anneler gibi benimle ilgilenirken, ben eşekler gibi kaçıyordum senden.

Eşek, sahibinden eşekliği yüzünden kaçar. Sahibiyse iyi tabiatı nedeniyle peşinden koşar.

Kâr ya da zarar yüzünden peşinden koşmaz onun. Ancak kurt ya da canavar paralasın diye koşar.

Senin yüzünü görene ya da senin diyarına ansızın düşene ne mutlu.

Yüce ruh seni övmüşken, sana ne kadar da uygunsuz sözler söyledim ben!

Ey padişah, ey şahlar şahı, bunları ben değil, cehaletim söyledi, mazur gör.

Bu duruma ilişkin azıcık bir bilgim olsaydı, boş konuşur muydum?

Ey iyi hasletli kişi, bana durumla ilgili bir sır verseydin, o zaman seni çokça överdim.

Fakat hiç konuşmadan saldırdın, hiçbir şey söylemeden başıma vurmaya başladın.

Sersemledim, aklım başımdan gitti. Üstelik başımda zaten az bir beyin vardı!

Ey yüzü güzel, ey işi güzel, beni affet. Söylediklerimi delilikten say.

Ben ona ilişkin bir sır verseydim, dedi [bey,] *ödün anında eriyip giderdi.*

Ben sana yılandan söz etseydim korkudan canın çıkardı.

Mustafa buyurur, *sizin canınızdaki düşmanı doğruca anlatsaydım*[128]...

Yiğitlerin bile ödleri yarılır ve ne yola gidebilir, ne de bir işe kafa yorabilirlerdi.

Ne kalbinde yakaracak tâkat, ne de bedeninde oruç tutup namaz kılacak güç kalırdı.

Bir fare gibi kedinin önünde yok olup gider, bir kuzu gibi kurdun önünde ortadan kaybolurdu.

Ne bir hile düşünebilir, ne de bir çıkış yolu bulabilirdi. Bu bakımdan ben size bir şey söylemeden sizi eğitirim.

Ebu Bekr-i Rebâbî gibi sükût eder, Davud gibi demire el atarım[129].

Böylece benim elimden olmayacak işler gelir ve kanatları yolunmuş kuş kanatlanır.

"Allah'ın eli ellerinin üstünde[130]" olduğu için, bir olan Hak, bizim elimizi kendi eli kılmıştır.

Bu şekilde, benim elim uzayarak yedinci göğü bile geçti.

Benim elim gökyüzünde maharet sergiledi. Ey Kur'an okuyan, "ay yarıldı[131]" ayetini oku.

Bu nitelik de akılların güçsüzlüğü yüzündendir. Güçsüzlere gücü anlatmak reva mıdır?

Uykudan başını kaldırdığında kendin anlarsın. Bitti. Allah, doğrusunu daha iyi bilir.

[Bu yüzden] ne yiyecek ve yürüyecek gücün, ne de kusacak cesaretin olurdu.

Sövgü işitip bineğimi sürüyor, içimden de "Rabbim, kolaylaştır" (Rabbi yessir) diye dua ediyordum.

Sebebi anlatmama izin, seni terk etmeme de imkan yoktu.

İçimdeki acıyla hep "Kavmimi doğru yola eriştir. Çünkü onlar bilmiyorlar[132]." diyordum.

Sıkıntıdan kurtulan adam, *ne mutlu bana, bulduğum hazineye bak*, diye secdeler ediyordu.

Ey ulu kişi, Allah'tan mükâfatlar bulasın. Bu zavallının sana teşekkür etme gücü yok.

Ey muhterem, sana teşekkürü Hak dile getirsin. Çünkü benim dilim tutuk, sesim kısık.

Akıl sahiplerinin düşmanlığı işte böyle olur. Onların zehirleri cana mutluluk verir.

Aptalın dostluğuysa sıkıntı ve sapmadır. Örnek olarak şu hikâyeyi dinle:

Ayının dostluğuna ve vefasına güvenmek

Bir ejderha bir ayıyı yutuyordu. Aslan yürekli bir adam gidip ayının imdadına yetişti.

Âlemde mazlumların imdadına yetişen aslan yürekli adamlar vardır.

Onlar, mazlumların sesini duyduklarında hemen Hakk'ın rahmeti gibi yardıma koşarlar.

Dünyanın çökmesine engel olan bu sütunlar, gizli hastalıkların bu tabipleri...

Katıksız sevgi, adalet ve rahmet olup Hak gibi sebepsiz ve rüşvetsiz [yardım edici]dirler.

Durup dururken neden ona yardım ediyorsun, dense, der ki onun çaresizliği ve acısı yüzünden.

Merhamet, aslan yürekli adamın avıdır. Dünyada çare, dertten başka bir şey aramaz.

Nerde dert varsa çare oraya gider. Neresi alçaksa su oraya akar.

Rahmet suyunu arıyorsan alçalmalısın. İşte o zaman rahmet şarabını içip sarhoş olursun.

Boyunca rahmet vardır rahmet içinde. Evlat, tek bir rahmete dalıp da yetinme.

Gökyüzünü ayaklarının altına ser de gökyüzünün üstünden semâ sesini dinle.

Kulağından vesvese pamuğunu çıkar da kulağına felekten haykırış gelsin.

İki gözünü kusur kirpiğinden arındır da gaybın bahçe ve serviliklerini gör.

Beyninden ve burnundan nezleyi defet de burnuna Allah'ın kokusu gelsin.

Sıtmanın ve safranın kökünü kurut da dünyada şekerin tadına var.

Erkekliğine ilaç bul, iktidarsız gezme ki yüz türlü güzel evladın olsun.

Beden prangasını can ayağından söküp at da çevrende şenlikler olsun.

Cimrilik zincirini elinden ve boynundan çıkar da eski âlemde yeni bir bahta kavuş.

Güç yetiremiyorsan, lütuf Kâbesine uçup çaresizliğini çare kılana arz et.

Ağlayıp inlemek güçlü bir sermayedir. Küllî rahmet ise daha güçlü bir dadıdır.

Dadı ve anne, çocuğu ne zaman ağlayacak diye bekler durur.

Allah, sizin hacet çocuğunuzu, ağlasın da içeceği süt ortaya çıksın diye yarattı.

Dedi, "Allah'a dua edin[133]." Ağlamayı eksik etme ki rahmet sütleri çağlasın.

Rüzgârın ninnisi, bulutların süt yağdırması, bizim için tasalanır, biraz sabret.

"Gökte size rızık vardır[134]" [ayetini] duyduğun halde, bu aşağılara niçin yapışıp kaldın?

Bil ki korkun ve umutsuzluğun, gulyabani sesidir. Kulağını tutmuş, seni çukurlara sürükler.

Seni yukarı çeken her ses, bil ki yukardan gelen bir sestir.

Seni hırslandıran her ses, bil ki insanlara saldıran kurdun sesidir.

Bu yüksekliğin mekanla ilgisi yok. Bu yükseklikler akıl ve cana ilişkindir.

Her sebep, sonucundan aşkındır. Çakmak taşıyla demir, kıvılcımdan aşkındır.

Filanca, birinin yanına oturuyor görünse de aslında onun yukarısına oturmuştur.

Üstünlük şeref bakımındandır. Baş köşeden uzak olan yer değersizdir.

Çakmak taşıyla demir eski olduğundan bu ikisinin eylem bakımından üstün olması uygundur.

Ancak kıvılcım da amaç olması açısından çakmak taşıyla demirden önceliklidir.

Çakmak taşıyla demir önce, kıvılcım sonra gelir. Fakat bu ikisi beden, kıvılcım ise candır.

Zamanda dal meyveden önce olsa da yaptığı iş bakımından meyve daldan üstündür.

Ağaçtan maksat meyve olduğuna göre, meyve öncelikli olup ağaç geri plandadır.

Ayı ejderha yüzünden feryat edince, aslan yürekli bir adam onu ejderhadan kurtardı.

Yiğitlikle hile omuz omuza verdi ve böylelikle adam ejderhayı öldürdü.

Ejderhanın gücü vardır, ama hilesi yoktur. Ayrıca senin hilenin üstünde de bir hile vardır.

Kendi hileni görünce kökenini araştır. Nereden geldi diye bak ve başlangıca doğru yürü.

Aşağıda olan her şey yücelerden gelmiştir. Öyleyse gözünü yükseklere dik.

İlk önce gözünü kamaştırırsa da yücelerde göz aydınlık bulur.

Gözünü aydınlığa alıştır. Yarasa değilsen bakışını aydınlığa çevir.

İleriyi görmek senin nurunun alâmetidir. Anlık arzularsa aslında mezarındır.

Yüz oyun gören kişinin ileri görüşlülüğü, bir oyun göreninki gibi değildir.

[Bir oyun gören], bir tek oyunla öyle gurura kapılır ki kibri yüzünden ustalarından uzaklaşır.

Tıpkı kendindeki beceriyi görüp kibirlenerek Musa'dan yüz çeviren Sâmiri gibi.

O, Musa'da o beceriyi öğrenmiş ve sonra da hocasını görmezden gelmişti.

Kaçınılmaz olarak Musa da başka bir oyun sergileyerek onun oyununu da canını da ortadan kaldırmıştır.

İnsanın başında gezinen bir çok bilgi üstün bir sonuca ulaşıncaya dek baştan eser kalmaz.

Baş gitsin istemezsen, ayak olup görüş sahibi bir kutba sığın.

Padişah da olsan kendini ondan üstün görme. Bal da olsan salt onun otundan ye.

Senin düşüncen resim, onun düşüncesi candır. Senin paran sahte, onun parası madendir.

O sensin, kendini onda ara. Üveyik gibi "Hani, hani?[135]" diye ona yönel.

Türdeşlerinin hizmetinde olmak istemezsen, ayı gibi ejderhanın ağzındasın demektir.

Olur ki bir üstat seni kurtarır ve tehlikeden çekip çıkarır.

Gücün yetmediğine göre feryat et hadi. Kör olduğuna göre yolu görenden yüz çevirme.

Ayıdan neyin eksik de inlemiyorsun? Oysa ayı feryat edince beladan kurtuldu.

Allah'ım, bu taş kalbi muma çevir. İnleyişini güzel kılıp acımaya lâyık et.

Kör dilencinin iki körlüğünün olduğunu söylemesi

Bir kör vardı, her zaman, *ey insanlar*, derdi, *benim iki körlüğüm var.*

Bu yüzden bana iki kat acıyın. Çünkü iki körlüğüm var ve ortada kaldım.

Dediler, *senin körlüğünün birini görüyoruz.* Söyler misin, *öteki körlüğün nedir?*

Dedi, *ben çirkin sesliyim. Çirkin sesimle birlikte körlüğüm ikiye çıktı.*

Çirkin sesim rahatsızlık yaratır. Sesimi duyduklarında insanların acıması azalır.

Çirkin sesim nere ulaşsa, öfke, rahatsızlık ve düşmanlık doğurur.

İki körlüğe karşılık merhametinizi iki katına çıkarın da hiçbir yerde barınamayan [garibi] barındırın.

Bu dert yanış sayesinde sesinin çirkinliği azalıp insanlar ona merhamet konusunda gönül birliği ettiler.

O sırrını söyleyince onun gönül sesinin güzelliği, sesini güzelleştirdi.

Gönül sesi de çirkin olansa üç körlüğe sahip olup sürekli uzak kalır.

Fakat karşılık ve sebep aramadan bağışta bulunanlar, yine de onun çirkin başını okşarlar belki.

Sesi güzel, kendi de mazlum olan karşısındaysa taş kalplilerin kalpleri mum gibi yumuşar.

Kâfirin yakarışı çirkin olup anırmayı andırdığından karşılık bulamaz[136].

"Defolun[137]" [emri], sesi çirkin olan içindir. Öyle ki o, halkın kanını içen bir köpek gibi sarhoştur.

Ayının sızlanması merhameti harekete geçirdiği halde, senin sesin bunu sağlamazsa ne kötü.

Bil ki sen Yusuf'a kurtluk etmişsin ya da masum birinin kanını içmişsindir.

Tövbe edip içtiklerini kus. Yaran eskimişse gidip dağla.

Ayı ile onun vefasına güvenen aptalın hikâyesinin devamı

Ayı da o yiğit adamın iyiliğini görüp ejderhadan kurtulunca...

Yaralı ayı, tıpkı Ashâb-ı Kehf'in köpeği gibi o yiğidin ardından ayrılmadı.

O Müslüman, yorgunluk yüzünden uzanıp yattı. Ayı ise ona olan bağlılığıyla onun başında bekçilik etmeye başladı.

Biri ordan geçerken, *bu ne hal kardeş*, dedi, *bu ayı da nerden çıktı?*

Adam olan biteni anlattı, ejderhadan söz etti. [Öteki] *bre saf*, dedi, *ayıya güvenme. Aptalın dostluğu düşmanlıktan kötüdür. Bir yolunu bulup böylesini baştan savmak gerek.*

[Adam,] *vallahi kıskançlığından böyle söylüyor*, dedi. *Yoksa ayı olduğuna ne bakıyorsun? Şu sevgiye bir bak.*

[Öteki] dedi, *aptalların sevgisi aldatıcıdır. Benim kıskançlığım onun sevgisinden iyidir. Hadi gel benimle, ayıyı kov gitsin. Ayıyı yeğleyip de kendi cinsinden olanı bırakma.*

[Adam] dedi, *git işine hasetçi.* [Öteki] dedi, *benim işim buydu, ama sende talih yokmuş. Ben ayıdan daha kötü olamam a muhterem; onu bırak da arkadaşın ben olayım.*

Senin için kaygılanıyorum, kalbim titriyor. Böyle bir ayıyla ormanda gezme.

Bu kalbim asla boşuna titremez. Hak nurudur bu, laf ve iddia değil.

Ben müminim. Müminse "Allah'ın nuruyla bakar[138]" aman ha, kaç bu ateşkededen.

Bunca söz söyledi, ama onun kulağına girmedi. Kötü zan insan için büyük bir settir.

Elini tuttu, [ama o] elini ondan çekti. [Yolcu] dedi, *öyleyse ben gidiyorum; sen olgun bir arkadaş değilsin.*

Dedi git, *benim için tasalanma. Lüzumsuz adam, bilgiçlik taslama.*

[Adam] tekrar dedi, *ben senin düşmanın değilim. Ardımdan gelsen iyi olur.*

Dedi, *uykum var, beni bırak git.* [Öteki] dedi, *dost sözü dinle.*

[Dinle de] akıllı birinin, bir dostun, bir gönül sahibinin yanında uyu...

Onun ısrarı karşısında adam sanılara kapıldı. Sinirlenip ona sırtını döndü.

Belki de bu beni öldürmeye gelmiş bir katil ya da bir şey uman dilenci veya ameledir. Ya da beni dostumdan korkutmak üzere arkadaşlarıyla iddiaya girmiştir.

İçindeki fesat yüzünden aklına hiç iyi düşünce gelmiyordu.

Bütün iyi sanısı ayıya ilişkindi. Ayıyla aynı cinsten miydi neydi?

İtliği yüzünden akıl sahibini suçlayıp ayıyı müşfik ve âdil sandı.

Musa (ona selam olsun)'nın buzağıya tapana "O kuruntuların ve titizliğin nerde" diye sorması

Musa, bir hayal sarhoşuna dedi, *ey art niyetli sapık, behey eşkıya...*

Bunca delili ve bu güzel tabiatımı görmene rağmen peygamberliğim konusunda yüz kuşkun vardı.

Benden yüz binlerce mucize gördün, ama buna karşılık art niyetin, kuşkun ve zannın yüz kat arttı.

Hayal ve kuruntudan ne yapacağını bilemedin ve peygamberliğime laf söyledin.

Açıkça denizden toz çıkardım da böylece Firavun'un adamlarının şerrinden kurtuldun[139].

Kırk yıl boyunca gökten taslar, sofralar geldi. Duam ile taştan ırmaklar doğdu[140].

Bunun gibi soğuk sıcak yüzlerce olay, senin kuruntunun soğukluğunu azaltmadı.

Buna karşılık bir buzağı, büyü sayesinde seslendi diye, işte benim tanrım, deyip secde ettin[141].

O kuruntularını sel aldı gitti. İşe yaramaz zekiliğin uykuya daldı.

Nasıl oldu da onun hakkında kötü düşünmedin? A çirkin huylu, nasıl oldu da onun karşısında eğildin?

Nasıl oldu da onun hile yaptığını düşünmedin ve aptalları avlayan büyüsünün bozgunculuğundan kuşku duymadın?

A köpekler, Sâmirî[142] *kim oluyor da dünya da bir tanrı yontuyor?*

Nasıl oldu da onun hilesine kapılıp bütün şüphelerini bir yana bıraktın?

Bir kez seslendi diye bir buzağı tanrı olmaya lâyık olurken, nasıl olur da peygamberliğime karşı çıkarsın?

Bir sığırın önünde eşekliğinden secde ettin. Senin aklın Sâmirî'nin büyüsüne avlandı.

Celal sahibi Hakk'ın nurundan gözünü sakındın. İşte katmerli cehalet, sapıklığın ta kendisi.

Aklına ve yaptığın seçime yuh olsun! Senin gibi cehalet kaynayan birini öldürmek revadır.

Altın inek seslenip ne dedi ki bu aptalların ilgisine yol açtı?

Bundan daha ilginçlerini çok kez gördünüz benden. Fakat süprüntünün hakkı benimsemesi mümkün mü?

Bâtılların aklını ancak bâtıllık çeler. Hantallara ancak hantallık hoş gelir.

Her cins kendi cinsini çektiğine göre, ineğin aslana meyletmesi mümkün mü?

Kurdun Yusuf'a aşk duyması olacak şey mi? Onu yemek için hile yapıyorsa o başka.

Ancak kurtluktan kurtulursa mahrem olur ve Ashâb-ı Kehf'in köpeği gibi insanlar arasına katılır.

Ebu Bekir, Muhammed'den koku alınca, bu yüz, dedi, yalan söyleyecek yüz değil.

Ebu Cehil, dert sahiplerinden olmadığından, yüz kez ayın yarılışını gördü de inanmadı.

Dile düşen dert sahibinden hakkı gizlemeye çalışsak da gizlenmez.

Câhil olup derdinden uzak olana hakkı ne kadar gösterseler de görmez.

Çirkini güzelden ayırt edebilmen için gönül aynan tertemiz olmalı.

Öğüt veren kişinin aşırı öğüt verdikten sonra ayıya kendini kaptırmış adamı terk etmesi

O Müslüman sinirlenip içinden lâhavle çekerek aptal adamı terk edip gitti.

Dedi, ben ısrar edip öğüt vermeye çalıştıkça onun kalbindeki kuruntular artıyor.

O halde öğüt yolu kapandı ve "Onlardan yüz çevir[143]" buyruğu devreye girdi.

Verdiğin ilaç derdi artırdığına göre, sözünü alıcısına söyle. Bu bağlamda "Abese[144]"yi oku.

Kör adam hakikati ararken, yoksulluğu yüzünden onu incitmek reva değildir.

Sen, seçkinler hidayete ersinler de onlar sayesinde avam da öğrensin diye can atarsın.

Ey Ahmed, beylerden bir grubun seni dinlediğini görüp sevindin.

Bu beyler, Arap'ın ve Habeş'in önderleri olup belki dine yararları olur, diye düşündün.

Dedin, *belki bu sayede dinin şöhreti Basra'yı, Tebük'ü geçer.* Çünkü "insanlar krallarının dinine tâbidir".

Bu nedenle, o hidayete ermiş körden sıkılıp yüz çevirdin.

[Dedin] ki *böyle fırsat az ele geçer. Sen nasıl olsa dostlardansın, zamanın da bol.*

Şu dar vakitte beni meşgul ediyorsun. Bunu kızarak söylemiyorum, sadece öğüt veriyorum.

Ey Ahmed, Allah katında bu bir tek kör, yüz kayserden, yüz vezirden iyidir.

"İnsanlar madenlerdir[145]" sözünü anımsa. Bazen bir maden yüz bin madenden kıymetlidir.

Gizli kalmış akik ve yakut madeni, yüz binlerce bakır madeninden iyidir.

Ey Ahmed, burada malın faydası yoktur. [Burada] aşkla, dertle, dumanla dolu bir bağır gerek.

Gönlü aydın bir kör geldi, örtme kapıyı. Ona öğüt ver, çünkü öğüt onun hakkı.

İki üç aptal seni inkâr etti diye niçin acıya düşersin? Oysa sen şeker madenisin.

İki üç aptal sana ithamda bulunursa, Hak senin için tanıklık eder.

[Peygamber] der, *âlemin tanıklık etmesinden müstağniyim. Şâhidi Hak olana ne gam.*

Bir yarasanın bir güneşi varsa, o güneşin güneş olmadığı kesindir.

Yarasaların benden kaçmaları, yüce ve parlak bir güneş olduğuma kanıttır.

Gülsuyuna bok böceği rağbet ediyorsa, bu onun gülsuyu olmadığının göstergesidir.

Sahte altın, mihenge vurulmak istiyorsa, o mihenkte bir eksiklik ve kuşku var demektir.

Bil ki hırsız, gündüzü değil, geceyi ister. Dünyaya ışık saçtığıma göre gece değil, gündüzüm.

Seçiciyim, ayırt ediciyim. Samana geçit vermeyen kalbur gibiyim.

Unu kepekten ayırırım ve böylece birinin kabuk, ötekinin öz olduğunu gösteririm.

Ben dünyada Allah'ın terazisiyim. Hafif olanı ağır olandan ayırırım.

Dana, ineği tanır bilir. Salaklığın daniskası. İşte salak müşteriye uygun mal.

Ben inek değilim ki dana alıcım olsun. Ben diken değilim ki deve gelip benden otlansın.

O bana eziyet ettiğini sanır. Tam tersine o benim aynamın tozunu alır.

Delinin Calinus'a yakınlık göstermesi ve Calinus'un korkması

Calinus, arkadaşlarına dedi, *filanca bana filan ilacı versin.*

Onlardan biri, *ey bilge,* dedi, *bu ilaç deliliğin tedavisinde kullanılır.*

Senin aklından uzak olsun. Bir daha böyle şeyler söyleme. Calinus dedi, *bir deli bana baktı...*

Bir süre yüzüme tatlı tatlı baktı. Sonra bana göz kırptı, boynuma sarıldı.

Ben onunla aynı cinsten olmasaydım, o çirkin suratlı bana ilgi gösterir miydi?

Beni kendinden görmeseydi gelir miydi? Kendi cinsinden olmayana yakınlık göstermesi olacak şey mi?

İki kişi birbirine yakın davranırsa, hiç kuşkusuz aralarında ortak bir değer vardır.

Kuş ancak kendi türünden olanla uçar. Cinsi başka olanla arkadaşlık lahit ve mezar gibidir.

Bir kuşun kendi cinsinden olmayan bir kuşla uçup yayılmasının nedeni

Bir bilge dedi, *çölde bir kargayla leyleği bir arada gördüm.*

Şaşırdım ve ortak değerlerini bulabilir miyim diye durumlarını araştırdım.

Şaşkınlık içinde yaklaşınca ikisinin de topal olduğu gördüm.

Özellikle, yüce göklere mensup olan bir doğanın yere mensup olan baykuşla [bir arada olması şaşırtıcıdır].

Biri yücelikler güneşi, biri yerin dibinde yaşayan yarasa.

Biri her türlü kusurdan uzak bir nur, biri her kapıda dilenen bir kör.

Biri Ülker'e ışık saçan bir ay, biri fışkıda yaşayan bir kurt.

Biri Yusuf yüzlü, İsa nefesli, biri bir kurt ya da çıngıraklı bir eşek.

Biri mekansızlık diyarında uçmakta, biri köpekler gibi samanlıkta [yatmakta].

Çiçek, bok böceğine hal diliyle der ki ey koltuk altı kokan...

Gül bahçesinden kaçıyorsan, hiç kuşkusuz bu kaçış gül bahçesinin yetkinliğinin göstergesidir.

Kıskançlığım mızrak savurup der ki bre alçak, burdan uzak dur.

Behey alçak, sen benimle bir araya gelirsen, aynı kökenden geldik sanırlar.

Bülbüller bahçelikler yaraşır. Bok böceği içinse en güzel yurt dışkıdır.

Hak beni pisliklerden uzak tuttuğuna göre, üzerime pislik bulaşması yaraşır mı?

Bir damarım onlardandı, Hak onu kesti. Artık o kötü damar bana nerden ulaşacak?

Ezelden Adem'in bir alâmeti, meleklerin ona konumundan dolayı secde etmeleriydi.

Bir başka alâmetiyse İblis'in, padişah ve başkan benim diyerek secde etmemesiydi.

Eğer İblis de secde etmiş olsaydı, o adem değil, başka biri olurdu.

Hem bütün meleklerin secde etmeleri onun ölçüsüdür, hem de o düşmanın inadı onun delilidir.

Hem meleklerin tasdik etmeleri, hem de o alçak köpeğin inkârı onun tanığıdır.

Gâfil adamın ayının yakınlığına güvenmesine dair hikâyenin sonu

Adam uyuyor, ayı sinek kovalıyordu. Ancak sinek inat edip tekrar geliyordu.

Sineği o gencin yüzünden birkaç kez kovmuş, ama sinek hemen dönüp geri gelmişti.

Ayı sineğe sinirlendi ve gidip iri bir taş alıp geldi.

Baktı ki sinek yine uykudaki adamın yüzüne konmuş.

Sineği ezmek için değirmen taşını kaldırıp sineğe vurdu.

Taş, uyuyan adamın yüzünü dümdüz etti ve şu meseli bütün dünyaya duyurdu:

Aptalın sevgisi, kesinlikle ayının sevgisi gibidir. Onun kini sevgi, sevgisi kindir.

Ahdi gevşek, yıkık dökük ve zayıftır. Lafı büyük, vefası cılızdır.

Yemin etse de inanma. Sözünde durmayan adam yeminini de bozar.

Yemin etmeden söyledikleri yalan olduğuna göre, onun hile ve yeminine de kapılma.

Onun nefsi patron, aklı esirdir. Yüz mushafa el bassa da ciddiye alma.

Yeminsiz verdiği sözde durmadığına göre, yemin ettiği zaman da sözünde durmayacaktır.

Çünkü yeminle kayıt altına aldığında, nefis daha bir galeyana gelir.

Bir tutsak bir hükümdarı bağlayınca, hükümdar o bağı koparıp kurtulur.

Sonra da öfkesinden o ipi tutsağın başına çarpar. [Bunun gibi nefis de] o yemini onun yüzüne çarpar.

Sen ona "Sözlerinizi yerine getirin[146]" hükmünü boşuna anımsatma. Ona "Yeminlerinizi koruyun[147]" demenin bir anlamı yok.

Antlaşmasında Hakk'ı senet kılan kimse, verdiği sözün üstüne titrer.

Mustafa (selam üzerine olsun)'nın hasta bir sahabeyi ziyarete gitmesine ve hasta ziyaretinin yararına dair

Sahabeden bir zat hastalandı. Hastalık yüzünden iplik gibi inceldi.

Mustafa, onu ziyarete geldi. Çünkü Mustafa'nın tabiatı bütünüyle lütuf ve keremdi.

Hasta ziyaretine gitmende yarar vardır. Yararı tekrar sana döner.

Birinci yarar şudur ki hasta kişi bir kutup ve yüce bir padişah olabilir.

Ey kavgacı, senin iki kalp gözün olmadığından, odunu ödağacından ayıramazsın.

Dünyada nice hazineler vardır. Hiçbir viraneyi hazineden yoksun sanma.

Fakirleri ziyarete çokça yönel. Alâmeti bulduğun zaman da ciddiyetle çevresinde dön.

Sende içyüzü gören göz olmadığına göre, her varlıkta bir hazine olduğunu kabul et.

O bir kutup olmasa da yol arkadaşıdır. Padişah olmasa da ordunun süvarisidir.

Öyleyse, ister yaya olsun, ister atlı, yol arkadaşlarını arayıp sormayı gerekli say.

Düşman bile olsa, bu iyilik güzeldir. Çünkü iyilik sayesinde bir çok düşman dost olmuştur.

Dost olmasa bile düşmanlığı azalır. Çünkü iyilik düşmanlığın merhemidir.

Bundan başka da bir çok yarar var, ama [konudan] uzaklaşmaktan korkuyorum, güzel dostum.

Kısacası, tıpkı kendine taştan heykel yontan heykeltıraş gibi, toplumla dost ol.

Çünkü kervan kalabalık olunca, haydutların belini ve mızrağını kırar.

Yüce Hakk'ın Mûsa (selam üzerine olsun)'ya niçin ziyaretime gelmedin diye vahyetmesi

Hak'tan Musa'ya bir kınama geldi: *Ey koynundan güneşin doğuşunu gören...*[148]

Ey ilahî nurla "doğu" kıldığım. Ben Hakk'ım, hastalandım, gelmedin.

Mûsa dedi, *hâşâ, sen ziyana uğramaktan münezzehsin. Bu ne sırdır? Rabbim, bana açıkla.*

Hak ona yine, *hastalığımda neden lütfedip de halimi sormadın*; diye buyurdu.

Musa dedi, *Rabbim, senin için eksiklik söz konusu olamaz. Akıl yitip gitti. Bu sözü aç bana.*

Dedi, *evet seçkin bir kulum hastalandı. İyi bak, o benim.*

Onun mazereti benim mazeretim, onun hastalığı benim hastalığım.

Kim Allah'la bir arada bulunmak isterse, velilerin huzurunda otursun.

Velilerin huzurundan koparsan mahvolursun. Çünkü bütünden ayrı kalmış bir parçaya dönersin.

Şeytanın kerem sahiplerinden kopardığı kimse, kimsesiz kalır da şeytan onun başını yer.

Dinle ve bil ki cemaatten bir adım ayrı gitmek şeytanın hilesidir.

Bahçıvanın sûfi, fakih ve alevîyi birbirinden koparması

Bir bahçıvan bahçeye bakınca bahçesinde hırsızı andırır üç kişi gördü.

Bir fakih, bir şerif (Hz. Hasan soyundan) ve bir de sûfi. Her üçü de haylaz, kötü ve vefasız.

[Kendi kendine] dedi, *benim yüz türlü oyunum var. Fakat bunlar bir aradalar. Birlikten kuvvet doğar.*

Tek başıma üç kişiyle başa çıkamam. Öyleyse öncelikle bunları birbirinden ayırmam lâzım.

Her birini bir yana yollayayım. Yalnız kaldıklarında da canlarına okuyayım.

Arkadaşlarını mahvetmek amacıyla bir hile düşünüp sûfiyi bir yere yolladı.

Sûfiye dedi, *git de arkadaşların için içerden bir kilim getir.*

Sûfi gidince iki arkadaşa dedi, *sen fakihsin, sen de şerifsin.*

Biz senin fetvanla karnımızı doyurur, senin bilgi kanatlarınla uçarız.

Buysa bizim şehzademiz ve sultanımızdır. Mustafa'nın soyundan gelen bir seyyiddir.

Peki şu sûfi kim? Hasis bir asalak. Nasıl olur da sizin gibi sultanlarla düşüp kalkar?

O gelince onun icabına bakın da benim bahçede bir hafta konuk olun.

Bahçe ne ki? Size canım feda. Siz benim sağ gözümsünüz.

Akıllarını çelip onları kandırdı. Dostlarından ayrılanın vay haline.

Onlar sûfiyi postalayıp gönderince, düşman [bahçıvan] sağlam bir sopayla onun peşine düştü.

Dedi, *ey sûfi köpek, sen kim oluyorsun da bahçemize girmeye cüret ediyorsun?*

Sana Cüneyd (Bağdâdî) mi yol gösterdi, Bâyezid (Bistâmî) mi? Hangi şeyhten, hangi pirden öğrendin?

Sûfiyi yalnız yakalayıp dövdü. Başını yarıp yarı ölmüş hâle getirdi.

Sûfi [kendi kendine] dedi, *ben sıramı savdım, fakat arkadaşlar, siz kendinizi iyi kollayın.*

Beni yabancı yerine koydunuz, ama bu kavattan daha yabancı değilim.

Benim yediğim, sizin için de yenilesidir. Böyle şerbet her alçağın cezasıdır.

Bu dünya dağdır. Sözlerin yankılanıp sana geri gelir.

Bahçıvan, sûfinin işini bitirince daha önce yaptığı gibi yine bir bahane buldu.

A şerifim, bir soluk eve gidiversen... Sabah yemeği için yufka pişirtmiştim...

Kapıya varınca Kaymaz'a söyle de yufkayla kazı getirsin.

Onu yollayınca fakihe dönüp dedi, *ey uzak görüşlü, senin fakih olduğun her halinden belli, buna eminim.*

O, şeriflik iddiasında, ama anasını kimin becerdiği nerden belli?

Kadına ve yaptıklarına mı inanacaksın? Aklı eksik olana inanmak ha?

Zamanımızda soyunu Ali'ye ve Peygamber'e dayandıran çok aptal var.

Zînadan doğanlar, rabbanî insanlara işte böyle ithamda bulunurlar.

Kendi kendine dönünce başı dönen herkes, evin de döndüğünü görür.

O boşboğaz bahçıvanın söyledikleri ancak kendi halinin ifadesidir. Peygamber torunları bundan münezzehtir.

O, mürtetlerin soyundan olmasaydı, peygamber sülalesi için böyle konuşabilir miydi?

O zırvaladı, fakih de dinledi. Sonra da bahçıvan, şerifin peşine düştü.

Dedi, *eşek herif, seni bu bahçeye kim çağırdı? Hırsızlık sana Peygamber'den mi miras kaldı?*

Aslanın yavrusu aslana benzer. Senin neren Peygamber'e benziyor, söyle?

Hilekâr adam, Hâricî'nin Yâsin oğulları (Peygamber sülâlesi)na yaptığını o şerife yaptı.

Çünkü şeytanlar, tıpkı Yezid ve Şimr gibi Peygamber soyuna sürekli kin güderler.

Şerif, o zalimin darbeleriyle perişan oldu. [İçinden] fakihe dedi, *biz sıramızı savdık.*

Şimdi tek başına kaldın, kendini kolla. Davul gibi darbeler yemeye hazır ol.

Peygamber soyundan olmayıp iyi bir arkadaş olmasam da, senin için böyle bir zalimden daha kötü değilim.

Bahçıvan onun işini bitirince, gelip dedi, *ey fakih! Ne fakihi? Sen alçakların bile yüz karasısın.*

Bre hırsız, sen bir yere girerken "izin var mı" demeyin, diye mi fetva verirsin?

Böyle bir ruhsatı, Vâsit'te[149] *mi okudun? Yoksa bu konu Muhît'te mi geçiyor?*

Fakih dedi, *hakkın var, eline geçirmişken vur. Arkadaşlarını terk edenin cezası budur.*

Hasta ile Peygamber (selam üzerine olsun)'in ziyareti hikâyesine dönüş

Bu hasta ziyareti gönül almak içindir. Bu gönül alma, yüz sevgi doğurur.

Eşsiz Peygamber, onu ziyarete gitti ve o sahabeyi can çekişirken gördü.

Velilerin huzurundan uzaklaşınca aslında Allah'tan uzaklaşmış olursun.

Yoldaşlardan ayrılmanın sonucu üzüntü olduğuna göre, padişahlardan ayrı kalmak bundan önemsiz olabilir mi?

Her an padişahların gölgesinde olmaya çalış ki bu gölge sayesinde güneşten daha güzel olasın.

Yolculuğa çıkıyorsan bu niyetle çık. Yolculukta değilsen yine bundan gâfil olma.

Bir şeyhin Bâyezid'e "Kâbe benim, benim çevremi tavaf et" demesi

Ümmetin şeyhi Bâyezid (Bistâmî), hac ve umre için Mekke'ye doğru koşuyordu.

O, her şehre vardığında önce o şehrin büyüklerini arayıp soruyordu.

Basiret sütunlarına dayanan kim var diye şehirde dolaşıyordu.

Hak der ki yolculuk ederken gittiğin her yerde önce adam araman gerek.

[Önce] hazineyi bulmaya çalış. Bu kâr ve zarar ardından gelir. Ve bil ki kâr ve zarar ikincildir.

Ekin ekenin amacı buğdaydır. Bunun sonucunda zaten saman da gelecektir.

Hac zamanı gelince amacın Kâbe olsun. Gittiğinde zaten Mekke de görülür.

Miraçtaki amaç dostu görmekti. Buna bağlı olarak arş ve melekler de görüldü.

Hikâye

Yeni bir mürit, bir gün yeni bir ev yaptı. Pir gelip onun evini gördü.

Şeyh, iyi düşünceli yeni müridini sınamak için...

Dedi, *arkadaş, niçin pencere yaptın?* [Mürit] dedi, bu yolla içeriye ışık gelecek.

[Şeyh] dedi, o ikincil konudur. Asıl ihtiyaç bu yolla ezan sesini duymandır.

Bâyezid, yolculuk sırasında, zamanın Hızır'ı olabilecek birini bulmaya çalışıyordu.

Hilal gibi iki büklüm olmuş bir ihtiyar gördü. Tavır ve sözleri, büyük adamlardan olduğu izlenimini veriyordu.

Gözleri kör, gönlüyse güneş gibi. Rüyasında Hindistan gören bir fil sanki.

Gözü kapalı ve uykudayken yüz şenlik görür. Tuhaftır ki gözünü açınca bunları göremez.

Uykudayken bir çok ilginç şey ortaya çıkar. Uykudayken gönül pencereye dönüşür.

Uyanıkken güzel düşler gören âriftir. Onun toprağını sürme diye gözüne sür.

[Bâyezid] adamın yanına oturup hal hatır sordu. Onun fakir ve çoluk çocuk sahibi olduğunu öğrendi.

[Yaşlı adam] dedi, Bâyezid, yolculuk nereye? Hangi gurbeti mesken tutacaksın?

[Bâyezid dedi,] zamanı olduğu için Kâbe'ye gitmekteyim. Peki, dedi, yolluk olarak ne kadar paran var?

Dedi, iki yüz gümüş dirhemim var. İşte paltomun iç tarafına sıkıca iliştirdim.

Dedi, çevremde yedi kez dön ve bunu hac tavafından efdal say.

Sonra da o dirhemleri bana bırak. Say ki haccettin ve amacın gerçekleşti.

Umre ettin, ebedî ömür buldun. Safa'ya koştun, arınıp temizlendin.

Canının gördüğü Hak hakkı için... O Hak ki beni kendi evine tercih etmiştir.

Kâbe O'nun iyilik evi olsa da, benim yaratılışım da O'nun sır evidir.

Yapıldı yapılalı Hak o eve girmemiştir. Oysa bu eve O'ndan başkası girmemiştir.

Beni gördüğünde Allah'ı gördün ve doğruluk Kâbe'si çevresinde döndün demektir.

Bana hizmet, Allah'a ibadet edip hamd etmek demektir. Hakk'ın benden ayrı olduğunu sanma sakın.

İnsandaki Hak nurunu görmek için gözünü iyice aç da bana bak.

Bâyezid, bu ince sözleri can kulağıyla dinledi ve altın bir küpe gibi kulağına küpe eyledi.

Bu sayede Bâyezid yükseldikçe yükseldi ve ulaşılabilecek son noktaya ulaştı.

Peygamber (selam üzerine olsun) o kişinin hastalığının duadaki cüretkârlığından kaynaklandığını anlaması

Peygamber o hastayı görünce, o samimi dostun gönlünü aldı.

O, Peygamber'i görünce dirildi. Sanki o anda yeniden yaratıldı.

Dedi, hastalık, bana o sultanın sabah vakti gelmesi gibi bir bahtiyarlık verdi.

Böylece bu maiyetsiz padişahın gelişiyle sağlık ve âfiyete kavuştum.

Ey kutlu hastalık, ey kutlu çile! Selam sana ey uykusuz gece!

Ne mutlu ki Hak, lütuf ve keremiyle yaşlılığımda bana böyle bir hastalık ve dert verdi.

Her gece yarısı uykudan fırlamam için Hak bana sırt ağrıları verdi.

Bütün gece manda gibi yatıp uyumayayım diye, Hak, lütfuyla bana dertler bahşetti.

Bu kırıklık yüzünden padişahların merhameti kabardı ve cehennem beni tehdit etmekten vazgeçti.

Çile, rahmetlerle dolu hazineye dönüştü. Deri örselenip dökülünce öz tazelendi.

Kardeşim, karanlık ve soğuk içinde acıya, derde ve düşkünlüğe sabretmek...

Hayat pınarıdır; sarhoş edip coşturan bir kadehtir. Çünkü teper hep alçaklarda yükselir.

Baharlar güz içredir. Güz ise bahardadır. Kaçma güzden.

Acıyla yoldaş olup korkuyla uzlaş. Ölüm anında bile uzun ömürler dile.

Nefsin, burası kötüdür, dese bile kulak asma. Çünkü nefsin işi tersinedir.

Onun dediğinin tersini yap. Çünkü dünyada peygamberlerce böyle vasiyet edilmiştir.

İşler konusunda danışmak vâciptir. Böylece işin sonunda pişman olma riski azalır.

Ümmet, kime danışalım diye sorunca, peygamberler dedi, önder olan akla danışın.

Sordular, aklı ve belli bir düşüncesi olmayan bir çocuğa ya da kadına da mı?

Dedi, onlara danış ve ne diyorsa tersini yap, yola koyul.

Bil ki nefsin kadındır. Kadından da beter. Çünkü kadın tikeldir, nefsin ise kötülük bakımından tümeldir.

Kendi nefsine de danışırsan, o alçak ne söylerse tersini yap.

Sana, namaz kıl, oruç tut, dese bile hile yapıyordur.Çünkü nefis hilecidir.

Nefsine danıştığın zaman, ne söylüyorsa uygulamada tersini yapmak yetkinlik demektir.

Onunla ve inadıyla baş edemezsin. En iyisi bir dosta yaklaş ve onunla birlik ol.

Akıl, başka bir akıldan güç alır. Şeker kamışı şeker kamışıyla yetkinleşir.

Nefsin hilesinden neler gördüm, neler. Nefis, büyüsüyle ayırt etme yetisini alıp götürür.

Sana yeni yeni sözler verir, ama binlerce kez sözünden cayar.

Ömür yüz yıl mühlet de verse, o her gün önüne yeni bir bahane koyar.

Soğumuş vaatleri ısıtıp söyler: Büyüsüyle erkeğin erkekliğini bağlar.

Gel ey Hak ışığı Hüsameddin. Çünkü sen olmadan çorak yerde ot bitmiyor.

Kalbi kırık birinin ilenci yüzünden gökten bir perde sarkıtılır.

Bu takdirin çaresini de yine takdir bilir. İnsan aklı, takdir konusunda şaşkındır.

O, yola düşmüş bir solucanken, kara bir yılan, sonra da ejderha olur.

Musa'nın canı senin sarhoşun. Yılan da ejderha da senin elinde asâya dönüşür.

Allah, sana "al onu, korkma[150]" hükmünü verdi ve böylece dokununca ejderha asâ oldu.

Ey padişah, hadi göster beyaz el (*yed-i beyzâ*)i. Kara gecelerden yeni bir sabah fethet.

Bir cehennem tutuştu. Ey denizin nefesinden güçlü nefes sahibi, ona bir efsun üfle.

O, bir köpük gibi gösterilen hilekâr bir denizdir. Bir alev gibi gösterilen cehennemdir.

Onu küçümseyip üstüne yürüyesin, diye o sana küçük gösterilir.

Tıpkı kalabalık ordunun Peygamber'in gözüne az görünüşü gibi.

Böylece Peygamber, çekinmeden onların üstlerine yürüdü. Onları çok görseydi çekinirdi.

O ilahî bir yardımdı ve sen buna lâyıktın. Ey Ahmed, yoksa sen karamsar olurdun.

Allah, o zâhir ve bâtın cihadını ona ve ashabına önemsiz gösterdi.

Böylece ona kolay (*yüsrâ*) olanı müyesser eyledi ve o da zorluktan (*usr*)[151] yüz çevirdi.

Az görünmek onun için zafer yolunu açtı. Çünkü Hak onun yardımcısı ve yol göstericisiydi.

Hakk'ın zaferle desteklemediği kimseye aslanın kedi görünmesi ne kötü!

Uzaktan yüz taneyi bir tane görüp de gurura kapılıp savaşa dalana ne yazık!

[Gururu] yüzünden ona Zülfikar bir hançer gibi görünür. Bu yüzden aslan ona kedi gibi görünür.

Böylece aptal, gözü kara bir şekilde savaşa dalar. İşte böylece onu kıskıvrak yakalarlar.

Böylece o aptallar kendi ayaklarıyla cehenneme gelirler.

[Düşman] sana bir saman çöpü gibi görünür ve bir üfleyişte onu yok edeceğini sanırsın.

Aman ha. O saman, dağları yerinden sökmüştür. Dünya ondan kan ağlarken o gülmektedir.

Bu ırmağın suyu topuğa kadarmış gibi görünse de onda Âc İnb Unuk[152] gibi yüzlercesi boğulmuştur.

Ona kan ırmağı, misk birikintisi gibi, denizin dibi de kuru toprak gibi görünür.

Kör Firavun, o denizi kuru gördü ve böylece yiğitlik gösterip atını denize sürdü.

Girdiğinde [artık] denizin dibidir. Firavun'un gözü nerden görecek?

Göz ancak Hakk'ın yüzü sayesinde görür. Hakk'ın aptalla sırdaş olması olacak şey mi?

Şeker görür, oysa öldürücü zehirdir. Yol görür, oysa ecinni sesidir.

Ey felek, âhir zaman fitnesiyle keskin dönüşlerdesin. Artık zaman ver.

Canımıza kasteden keskin bir hançersin sen. Damarımıza yönelmiş zehirli bir iğnesin.

Ey felek, Hakkın rahmetinden acıma öğren. Yılan gibi karıncaların kalbini yaralama.

Çarkının tekerini bu yeryüzü üzerinde döndüren hakkı için...

Kökümüzü kazımadan başka türlü dön [n'olursun], insafa gel.

Dadılık yaparak fidanımızı sudan ve topraktan filizlendirip büyüten hakkı için...

Seni berrak yaratıp meşalelerle donatan padişah hakkı için...

O seni öyle güzel ve mükemmel kıldı ki dehrîler seni ezelî sandı.

Şükürler olsun ki senin başlangıcından haberimiz var. Peygamberler senin sırrını anlattılar.

İnsan, evin sonradan yapıldığını bilir. Evde yaşayan örümcekse bilmez bunu.

Sivrisinek, bu bahçenin ne zamandan beri var olduğunu nerden bilecek? Çünkü o baharda doğup kışın ölür.

Ağaçta pasif bir halde duran kurt, ağacın fidan halini nerden bilecek?

Kurt bilirse [demek ki] içyüzü bakımından akıldır o. [Sadece] dışyüzü kurttur.

Akıl kendini rengârenk gösterir. Oysa bir peri gibi o görünümden fersahlarca uzaktadır.

Peri ne ki? O, melekten de yukardadır. Sen ise sinek kanatlısın ve aşağılarda uçarsın.

Senin aklın yukarı doğru uçsa da taklit kuşun aşağıda yayılır..

Taklitlik bilgi canımıza vebal olup ödünçtür. Oysa biz, o bizimdir diye oturuyuz.

Bu aklı bırakıp câhil olmalı. Bu aklı bırakıp deliliğe sarılmalı.

Kendi çıkarına gördüğün her şeyden kaç. Bengisuyu döküp zehir iç.

Söv seni övene. Kâr ve sermayeni borç ver müflise.

Güveni bırak da korkuya yerleş. Namusu bırak da rezil ol el âleme.

Uzak görüşlü aklı denedim. Bundan böyle kendimi deli edeceğim.

Delkak'ın bir fahişeyle evlenmesinin nedenini Seyyid Ecel'e açıklaması

Bir gece Seyyid Ecel, Delkak'a dedi, acele edip bir fahişeye tâlip oldun.

Bana söylemeliydin. Seni namuslu biriyle evlendirirdik.

Dedi, dokuz Sâlih ve nâmuslu kadına tâlip oldum, hepsi orospu çıktı ve ben mahvoldum.

Bu kez bu işe yaramaz fahişeye tâlip oldum. Bakalım sonu ne olacak?

Ben de aklı çok denedim. Bundan sonra delilik peşindeyim..

Sorusuna cevap arayan kişinin kendini deli gösteren büyük zâtı hile ile konuşturması

Biri, bir güçlüğüm konusunda danışmak için bir akıllı arıyorum, diyordu.

Biri ona dedi, şehrimizde şu deli görünümlü kişiden başka akıllı yok.

İşte şu çocuklar arasında kamışa binmiş atçılık oynayan adam.

Fikir sahibidir, ateş parçasıdır. Gök gibi yüksek, yıldız gibi parlak bir konumu vardır.

Onun azameti, seçkin meleklere can olmuştur. O, bu delilik içinde kendini gizlemektedir.

Fakat her deliyi can sayma. Sâmirî gibi, buzağı önünde yere baş koyma.

Bir veli sana yüz binlerce gizli sırrı söylese bile...

Sende o anlayış ve bilgi olmadığı sürece, dişkıyı ödden ayırt edemezsin.

Veli kendine delilikten bir perde yapınca, behey kör, sen onu nasıl tanıyacaksın?
Açıksa senin yakîn gözün, her taşın altında bir kumandan görürsün.
Açık olup kılavuzluk eden göz için her kilimde bir Kelim (Musa) vardır.
Veliyi de bir veli açığa çıkarır. O, kimi isterse bundan yararlandırır.
Onu kimse akılla tanıyamaz. Çünkü o kendini deli eylemiştir.
Gözü gören bir hırsız körden bir şey çalınca, kör o hırsızı bulabilir mi hiç?
Alçak hırsız gelip ona çarpsa da, kör, kendini soyanın kim olduğunu anlayamaz.
Köpek yoksul bir körü ısırınca, köpeğin körü tanıması mümkün mü?

Köpeğin yoksul bir köre saldırması

Mahallede bir köpek, yoksul bir köre güçlü bir aslan gibi saldırdı.
Ay yoksulların toprağını gözüne sürerken, köpekler hışımla yoksullara saldırır.
Kör, korkuya kapılıp köpeğin havlamasından çaresiz kalınca, köpeğe tazimde bulunmaya başladı.
Dedi, ey avın kralı, ey avcı aslan, ferman senindir. N'olur beni bırak.
[Bunu gibi], bilge kişi de zaruret yüzünden eşeğin kuyruğuna tazimde bulunup ona cömert diye seslenmiştir.
Kör de zaruretten şöyle seslendi: Ey aslan, benim gibi cılız birini avlayınca eline ne geçecek?
Arkadaşların ovada yaban eşeği avlarken, senin sokakta körü yakalaman ne kötü!
Arkadaşların avlayacak yaban eşeği ararken, sen tutmuş sokakta kör arıyorsun!
Bilgili köpek yaban eşeği avlar. İşe yaramaz köpekse köre saldırır.
Köpek ilim öğrenince sapıklıktan kurtulur ve ormanlarda helal av peşinde koşar.
Köpek âlim olunca, kavgada öncü olur. Köpek ârif olunca Ashâb-ı Kehf'e katılır.
Köpek, avın patronunu tanır. Rabbim, tanımayı sağlayan o nur, nasıl bir nurdur?
Körün tanıyamayışı körlüğünden değil, bilakis cehaletten sarhoş olmasındandır.
Kör, şu yeryüzünden daha kör değildir. Bu yeryüzü, Hakk'ın ihsanıyla düşmanını tanır.
Yeryüzü, Musa'nın nurunu görüp Musa'ya güler yüz göstermiştir. Karun'u da tanıyıp onu yerin dibine geçirmiştir.
İsyankârların helak edilmesi için titreyip sarsılmış ve Hakk'ın "Ey yeryüzü, suyunu içine çek[153]" emrini kavramıştır.
Toprak, su, rüzgâr ve harlı ateş bizden habersizdir, ama Hak'tan haberdardır.
Bizse tam tersine Hak dışındakilerden haberdarız, ama Hak'tan ve bir çok uyarıcıdan habersiziz.
Bu bakımdan onların hepsi "ondan (emaneti üstlenmekten) korktular[154]" ve hareketleri canlılarınkinden yavaş hale geldi.
Dediler, insanlarla diri ve Hak ile ölü olmak anlamına gelen şu hayat tümüyle bizden uzak olsun.
Kişi insanlardan ayrı kalınca yetimleşir. Hak ile bir arada olmak içinse sağlam bir kalp gerekir.
Bir körden hırsız bir şey çalınca o kör, körü körüne sızlanıp durur.
Hırsız ona, senin eşyanı çalan becerikli hırsız benim, demedikçe...
Kör kendi hırsızını nerden tanıyacak? Çünkü gözünde o nur ve aydınlık yok.
Hırsız olduğunu söylediğinde onu sıkıştır ki çaldığının özelliklerini sana söylesin.
Öyleyse büyük cihat, hırsızı sıkıştırıp ne çaldığını söyletmektir.
Önce gözünün sürmesini çalar. Onu geri alınca yeniden görme yetine kavuşursun.

Kalbin yitiği olan hikmet metâı, elbette gönül ehlinin yanında kazanılır.

Kalbi kör olan, canı, kulağı ve gözü yerinde olsa da "hırsız şeytan"ın özelliklerini bilemez.

Onu gönül ehlinden sor, cansız varlıklardan değil. Öyle ki gönül ehline oranla insanlar cansız varlıklardır.

Danışmak isteyen adam onun yanına gelip dedi, bir sır ver ey çocuklaşmış baba.

Dedi, git buradan, bu kapı açık değil. Dön geri, bugün sır günü değil.

Mekansızlık diyarında mekana yer olsaydı, ben de şeyhler gibi dükkan açardım.

Muhtesibin kör kütük sarhoş birini zindana götürmeye çalışması

Muhtesip, gece yarısı bir yere vardı. Duvarın dibinde uyuyan bir sarhoş gördü.

Dedi, *bre sarhoş, ne içtin, söyle.* Dedi, *şu testidekinden içtim.*

Peki dedi, *söyle bakalım, testide ne var?* Dedi, *içtiğimin aynısı.* Dedi, *cevabın müphem.*

İçtiğin nedir peki? İçtiğim, dedi, *testinin içinde gizli.*

Bu soru cevap kısır döngüsü sürüp gidiyordu. Muhtesip, bir merkep gibi çamura saplanıp kalmıştı.

Muhtesip ona dedi, *bir ah de, bakalım.* Sarhoş ise *"hu hu"* dedi.

Dedi, *sana ah demeni söyledim, sense hu çekiyorsun.* Dedi, *ben neşeliyim. Sense üzüntüden kıvranıyorsun.*

Ah, dertten ve zulüm acısındadır. Sarhoşların "hu"larıysa neşeden kaynaklanır.

Muhtesip dedi, *onu bunu bilmem, çabuk kalk. Bilgiçlik taslama, inadı bırak.*

Dedi, *git işine; sen nerdensin, ben nerden?* Dedi, *kalk zindana yürü, sarhoşsun sen.*

Sarhoş dedi, *bre muhtesip yakamı bırak da git. Çulsuzdan rehin almak mümkün mü?*

Benim gitmeye gücüm olsaydı, kendi evime giderdim de bu başıma gelmezdi.

Benim aklım ve imkanım olsaydı, şeyhler gibi dükkanda otarur olurdum.

Durumu daha bir anlaşılsın diye soru soran kişinin o büyük zatı yeniden konuşturması

Adam dedi, *ey kamışa binen atlı, atını bir soluk bu yana sür.*

O da ona doğru at sürdü ve dedi, *ne söyleyeceksen çabuk söyle. Çünkü atım huysuz ve serttir.*

Sana çifte vurmasın sakın. Ne soracaksan acele et de sor.

Adam, gönül sırrını söyleyecek fırsat olmadığını görüp başka bir konuya geçip ona takılmaya başladı.

Bu sokaktan bir kadın almak istiyorum [dedi], *benim gibi birine lâyık biri var mı?*

Dedi, *dünyada üç tür kadın vardır. İkisi çiledir, biri hazine.*

Birini alırsan hepsi senindir. Ötekini alırsan yarısı senindir, yarısı değil.

Üçüncüsünü alırsan bil ki hiçbir yanı senin değildir. Cevabını aldın, savul ben gidiyorum.

Yoksa atım sana çifte savurur. Bir düşersen sonsuza dek kalkamazsın.

Şeyh çocukların arasına at sürdü. Genç ise ona tekrar seslendi.

Dedi, *gel de bahsettiğin üç tür kadın konusunu açıkla.*

[Şeyh] ona doğru at sürüp geldi. *Tümüyle sana ait olan bâkiredir. Bu durumda kafan rahat olur.*

Yarısı sana ait olansa dul kadındır. Hiçbir yanı sana ait olmayansa çocuklu kadındır.

Önceki kocasından çocuğu olduğu için bütün sevgisi ve düşüncesi o yanda olur.

Savul, at tepmesin seni. Yoksa şahlanmış atımın toynağı çarpar sana.

Şeyh yaygarayla tekrar at sürdü. Çocukları yeniden çevresine topladı.

Soru soran ona yine seslendi, *gel yüce sultan, bir sorum kaldı.*

Tekrar at sürüp geldi. *Çabuk söyle neymiş sorun? Çabuk ol çünkü oyunumuz yarım kaldı.*

Dedi, *sultanım, bunca akıl ve edebe rağmen bu delilik, bu tuhaf davranışlar neyin nesi?*

Sözlerin gösteriyor ki sen küllî aklın ötesinde bir güneşsin. Ne diye delilik ardına saklanırsın?

Dedi, *bu çapulcular, beni bu şehre kadı yapmaya uğraşıyorlardı.*

Reddediyordum, hayır diyorlardı, senin gibi yetenekli bir âlim yok.

Sen varken, senden aşağı birinin kadılık yapması haram olup uygunsuzdur.

Senden aşağı birini sultan ve önder yapmamıza şeriat cevaz vermez.

Ben de bu zorunluluk yüzünden deli oldum. Fakat aslında eskiden neysem, şimdi de oyum.

Aklım hazinedir, bense yıkıntıyım. Hazineyi açık edersem deliyim.

Aslında deli olmayan delidir. Bu polisi görüp de eve kapanmayan delidir.

Benim bilgim araz değil, cevherdir. Bu, her amaca hizmet edecek bir bilgi değildir.

Ben bir şeker kaynağıyım. Şeker kamışlarım benden filizlenir ve onları yine ben yerim.

Dinleyenlerin ilgisizliğinden yakınan ilim, taklit ve öğrenim yoluyla öğrenilen ilimdir.

Aydınlanmak için değil, geçinmek için öğrenildiği için, ona talip olan gibi, aşağılık dünya ilmidir.

O, bu âlemden kurtulmak için değil, halkın ve seçkinler[in ilgisini çekmek] için ilim peşindedir.

Işık onu kapı dışarı edip kovduğu için bir fare gibi her yanı delik deşik eder.

Ovaya ve ışığa çıkacak yol bulamayınca o karanlık içinde kendince bir çaba gösterir.

Allah ona akıl kanadı verse, farelikten kurtulup kuşlar gibi uçar.

Kanat arayışında olmazsa torak altında kalır ve göklere çıkmaktan umudunu keser.

Ruhsuz olan konuşma ilmi, müşterilerin yüzüne âşıktır.

Konuşma anında bu ilim görkemli olsa da alıcısı olmayınca ölüp gider.

Benim alıcım Allah'tır. O beni yukarı çeker. Çünkü "Allah satın almıştır[155]".

Benim kan bedelim, celal sahibi Allah'ın cemalidir. Helal kazanç olarak kendi kan bedelimi yerim ben.

Şu müflis alıcıları bırak. Bir avuç toprak, ne satın alacak?

Toprak yeme, toprak alma, toprak peşinde olma. Çünkü toprak yiyen her zaman solgundur.

Kalple beslen ki hep genç kalasın ve tecelliyle yüzün erguvana dönsün.

Rabbim, bu bağış bizim yapabileceğimiz bir şey değildir. Gizli lütfa vesile olan ancak senin lütfundur.

Elimizden tut, bizi satın al. Perdeyi kaldır da perdemizi yırtma (bizi utandırma).

Bu kirli nefsin elinden bizi satın alıp kurtar. Bıçağı kemiğimize dayandı.

Ey taçsız ve tahtsız padişah, bizim gibi çaresizlerin bağlarını kim çözecek?

Ey şefkat sahibi, bu ağır kilidi senin kereminden başka kim açabilir?

Biz kendimizi bırakıp sana yöneliriz. Çünkü bize bizden yakın olan sensin.

Bu dua da senin bahşedip öğrettiğin duadır. Yoksa külhanda gül bahçesi nasıl yeşerir?

Anlayış ve aklın kanla barsak arasına yerleştirilmesi, keremin olmadan olabilecek bir şey değildir.

İki yağ parçasından (iki gözden) çıkan bu nur göklerde dalgalanır.

Dili oluşturan et parçası aracılığıyla hikmet seli ırmak gibi akar.

Adı kulak olan deliklerden meyvesi akıl olan can bahçesine dek [gider bu ırmak].

Can bahçelerinin anayolu onun şeriatıdır. Âlemdeki bağlar ve bahçeler ise onun uzantılarıdır.

Mutluluk ve güzelliğin kaynağı ancak odur. Hemen "Altlarından ırmaklar akar[156]"ı oku.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in hastaya öğüdünün son bölümü

Peygamber, ziyaret ettiği hasta ve inleyen dostuna dedi ki

Yoksa değişik bir dua mı ettin? Bilmeden zehirli bir çorba mı içtin?

Nefsinin hilesinden öfkeye kapılınca, nasıl dua ediyordun, hatırla?

Dedi, *hatırlamıyorum. Ancak bana himmet et de şimdi hatırlayayım.*

Mustafa'nın aydınlatıcı varlığıyla o duayı hatırladı.

Kalpten kalbe açılan o pencereden, hakla bâtılı birbirinden ayıran bir aydınlık süzüldü.

Dedi, *ey Peygamber, saçmalamam yüzünden ettiğim duayı şimdi hatırladım.*

Günaha düşüp de boğulmaya başlayınca çalı çırpıya sarılmaktaydım.

Senden, günahkârlara şiddetli bir azaptan söz eden tehditler geliyordu.

Huzursuz oluyordum ve çare yoktu. [Kapı] sıkı sıkıya kapalıydı ve kilit açılmıyordu.

Ne sabredebiliyor, ne kaçabiliyordum. Ne tövbe umudum vardı, ne de karşı koymaya imkan.

Ben de Hârut ve Mârut[157] gibi, ey Yaratan, diye üzüntüden ah ediyordum.

Hârut ile Mârut; tehlike yüzünden Bâbil kuyusunu [mekan olarak] seçmişlerdi.

Güçlü ve akıllı olup sihir de bilmelerine rağmen onlar, âhiret azabını burada çekmeyi yeğlemişlerdi.

İyi de yaptılar. Yerinde bir seçimdi bu. Dumanın çilesi ateşinkinden hafiftir.

O dünyanın çilesini anlatmaya imkan yok. Ona oranla bu dünyanın çilesi daha kolaydır.

Bir çaba gösterip de bedenine sıkıntı verip adalet sergileyene ne mutlu.

Böylece o, öte dünyanın çilesinden kurtulmak için bu sıkıntıyı ibadet haline getirir.

Ben de diyordum ki Rabbim, öte dünyanın azabını bana bu dünyada ver.

Öte dünyada rahat bulmak için böyle bir dilekte bulunuyordum.

[Bunun ardından] böyle bir hastalık başıma geldi. Sıkıntıdan canımda huzur kalmadı.

Zikir ve dualarımdan geri kaldım. Kendimden ve iyiden kötüden habersiz oldum.

Ey mübarek, şimdi senin yüzünü görmeseydim, kokunu duymasaydım...

Hayattan tümüyle kopacaktım. Sen bana muhteşem bir huzur verdin.

Dedi, *bu duayı sakın bir daha yapma. [Böyle yapıp da] kendini kökünden söküp atma.*

Ey âciz karınca, senin ne gücün var ki sırtına bu koca dağ yüklensin?

Dedi, *sultanım, tövbe ettim. Bundan böyle yiğitlik gösterip cüretkâr konuşmayacağım.*

Bu dünya çöldür, sen de Musa'sın. Biz ise günah yüzünden çöle saplanıp kaldık.

Yıllarca yürürüz, ama sonunda ilk menzilde tutsağız.

Musa'nın kalbi bizden râzı olsaydı, çölde bir yol görünür, çölün bir bitimi olurdu.

Bununla birlikte, o bizden hepten bıkmış olsaydı, gökten bize sofra gelir miydi?

Taştan pınarlar kaynar mıydı, çölde can güvenliğimiz kalır mıydı?

Tam tersine sofra yerine ateş gelirdi de şuracıkta bizi yalazıyla kavururdu.

Musa bizim hakkımızda ikircik içindeydi. Kimi zaman düşmanımız, kimi zaman da dostumuzdu.

Öfkesi her şeyimizi tutuşturup yakarken, şefkati bela okunu geri çevirirdi.

Şefkatin aynı zamanda öfke olması mümkün mü? Ey sevgili, bu az görülen durum, senin lütfundandır.

Yüz yüze bulunulanı övmek çirkindir. Bilinçli olarak Musa'nın adını anıyorum bu yüzden.

Yoksa senin huzurunda başka birini anmamı, Musa'nın uygun görmesi mümkün mü?

Verdiğimiz söz yüz kez, bin kez boşa çıktı. Oysa senin sözün dağ gibi yerinde durur.

Bizim sözümüz saman gibi rüzgârların önünde savrulur. Senin sözünse dağdır, hatta daha sağlamdır yüz dağdan.

Taşıdığın kudret hakkı için, ey renklerin sultanı, renkten renge girmemize acı.

Kendimizi ve rezilliğimizi gördük. Ey padişah, bizi daha fazla sınama.

Ey kerem sahibi, böylece başka rezilliklerimizi açığa çıkarma.

Güzellik ve yetkinlikçe sınırsızsın sen. Bizse eğrilikçe sınırsızız, sapıklık içindeyiz.

Ey kerem sahibi, sonsuzluğunu, bir avuç alçağın sınırsız eğriliğinin üzerine sal.

Kumaşımızdan bir iplik kaldı. Biz bir şehirdik, geriye bir duvar kaldı.

Ey padişah, arta kalanları koru da şeytanın canı tümüyle sevinmesin.

Ey et parçasına acıma duygusu veren [Rabbim], kudretini gösterince merhametini de göster.

Ey yüceler yücesi, bu dua senin gazabını artıracaksa, bize kendin dua etmeyi öğret.

Öyle ki Âdem cennetten düşünce ona geri dönüş fırsatı verdin de böylece çirkin şeytandan kurtuldu[158].

Şeytan kimdir ki Adem'i geçsin ve böyle bir satrançta onu yensin?

Aslında bütün her şey, Adem'in yararına oldu. O hile, kıskananın lanetlenmesiyle sonuçlandı.

Bir oyunu görüp iki yüz oyunu görmedi. Böylece kendi evinin direğini kesti.

Geceleyin başkalarının tarlasını ateşe verdi, ama rüzgâr, ateşi onun tarlasına doğru sürükledi.

Lânet, şeytanın gözüne bağ oldu ve böylece o, düşmanına hilenin zarar vereceğini sandı.

Lanetin özelliği, şaşı kılıp kıskanç, bencil ve kinci yapmasıdır.

Böylece yaptığı kötülüğün, dönüp dolaşıp sonunda kendisini çarpacağını bilmez.

Rakibini sıkıştırıp hareketini engellediğini sanır, ama tam tersine sonunda mat olup zarara uğrayan kendisi olur.

Çünkü o kendini bir hiç olarak görse, yarasının tehlikeli ve onulmaz olduğunu görür.

İçini böyle görmek acılara yol açar ve acılar onun perdeden çıkmasını sağlar.

Anneler doğum sancısı çekmeden, doğmak için bir yol bulamaz çocuk.

Bu emanet yürektedir. Yürek gebedir. Bu öğütlerse ebe gibidir.

Ebe, kadının sancısının olmadığını söyler. Sancı lâzım. Sancı çocuk için bir yoldur.

Acısız olan yol kesicidir. Çünkü acısızlık, "Ben Hakk'ım" (*Ene'l-Hak*) demektir.

Vakitsiz "ben" demek lânettir. Vakitli ben demekse rahmettir.

Mansur'un "ben"i elbette rahmetti. Firavun'un "ben"iyse bil ki lânettir.

Elbette vakitsiz öten her horozun ibret için başını kesmek gerek.

Baş kesmek nedir? Cihad yoluyla nefsi öldürmek ve terk etmektir.

Öyle ki akrebin iğnesini çıkarırsan, akrep ölümden kurtulup güvene erer.

Aynı şekilde yılanın zehir dişinin sökülmesi de onun taşla ezilmekten kurtulmasını sağlar.

Nefsi ancak pîrin gölgesinde olmak öldürür. O nefis öldürücünün eteğine sıkıca yapış.

Sıkıca yapıştığın zaman bu, Hakk'ın inayetidir. Sende ortaya çıkan her güç, O'nun çekiminden kaynaklanır.

"Attığında sen atmadın[159]"ı doğru anla. Canın her ektiği canın canındandır.

Elinden tutan ve yükü taşıyan O'dur. Her an o anı (= o nefesi) O'ndan um.

Uzun süre onsuz kalsan da tasalanma. O'na, geç tutsa da sıkı tutar, demiştin ya.

Onun rahmeti geç gelse de sıkıca tutar ve bir an olsun seni yanından ayırmaz.

Bu vuslat ve sevginin açıklanmasını istersen, "Kuşluk vaktine andolsun[160]"u (*Ve'd-duhâ*) düşünerek oku.

Eğer kötülüklerin de O'ndan olduğunu söylersen, bu O'nun üstünlüğünde hiç eksikliğe yol açar mı?

Kötülüğün ortaya çıkışı da O'nun kemâlinin ürünüdür. Efendim, ben sana bir örnek vereyim:

Örneğin bir ressam, iki tür resim yapmıştır; güzel resim de yapmıştır, çirkin resim de.

Yusuf ile hurilerin resmini güzel, ifritlerle iblislerin resmini çirkin yapmıştır.

İki tür resim de onun ustalığının ürünüdür. Bu, onun çirkinliğinin değil, ustalığının göstergesidir.

Çirkini son derece çirkin yapar ve böylece bütün çirkinlikler onun çevresinde toplanır.

Böylece bilgisinin yetkinliği ortaya çıkmış olur ve onun ustalığını inkar eden de rezil olur.

Ressamın çirkin resim yapmaması onun eksikliğinin göstergesidir. Bu nedenle [Allah], dinsizin de ihlaslı insanı da insanın da yaratıcısıdır.

Bu bakımdan küfür de iman da O'nun rabliğine tanıklık edip O'nun huzurunda secdeye kapanır.

Fakat bil ki mümin severek secde eder. Çünkü rızâya erişme amacındadır.

Dinsiz de istemeyerek Hakk'a boyun eğer. Fakat onun amacı başkadır.

O, sultanın kalesini onarır, fakat kendisi emirlik iddiasında bulunur.

Kaleyi ele geçirip sonunda kendisi kale sultanı olmak için isyan eder.

Mümin ise o kaleyi makam sahibi olmak için değil, padişah için onarır.

Çirkin der ki *ey çirkinleri yaratan, güzeli de çirkini de yaratmaya gücün yeter.*

Güzel der ki *ey güzellikler sultanı, sen beni kusurlardan arındırdın.*

Peygamber (selam üzerine olsun)'in o hastaya öğüt verip dua öğretmesi

Peygamber, o hastaya dedi, *şunu söyle de güç olanı kolaylaştır:*

"Bize dünya yurdunda da güzellik ver, âhiret yurdunda da güzellik ver[161]."

[De ki] gittiğimiz yolu bize bahçe gibi güzelleştir. Ey yüceler yücesi, bizim varacağımız sensin.

Yeniden diriliş sırasında müminler meleklere derler, *cehennem ortak yol değil miydi?*

Müminin de kafirin de yolu ordan geçer. Oysa biz bu yolda duman da görmedik, ateş de.

İşte cennet, işte güvenli makam. Peki o kötü geçit nerede?

Buna karşılık, melek der, *geçerken filan yerde yemyeşil bir bahçe gördünüz ya...*

İşte cehennem denilen çetin infaz yeri orasıydı. Ama sizin için bağ bahçe ve ağaçlığa dönüştü[162].

Çünkü siz bu cehennem huylu nefsi, ateşe lâyık bu fitneci gâvuru...

Çalışıp çabalayıp güzelleştirdiniz. Allah için ateşi söndürdünüz.

Alevlenip yanan arzular ateşi yok olup onun yerini takva bahçesi ve hidayet ışığı aldı.

Öfke ateşiniz hilme dönüştü. Cehalet karanlığınız ilme dönüştü.
Hırs ateşiniz cömertliğe dönüştü. Kıskançlık diken gibiydi, gül bahçesine döndü.
Çünkü siz bütün bu ateşleri Hak için birer birer söndürdünüz.
Ateş olan nefsi bir bahçe kıldınız ve ona vefa tohumları ektiniz.
O bahçede zikir ve tesbih bülbülleri, ırmak kıyısında güzel güzel ötmektedir.
Hak davetçisine uydunuz ve nefsinizin cehennemine su koyverdiniz.
Bu yüzden bizim cehennem de sizin için yeşillenip şenlenerek bir bahçeye döndü.
Bilir misin evlat, iyiliğin karşılığı nedir? Lütuf, iyilik ve muteber bir sevaptır.
Siz demediniz miydiniz, biz kurbanız ve ölümsüz sıfatlar karşısında fâniyiz, diye?
Biz kurnaz da olsak, deli de olsak, o saki ve kadeh yüzünden sarhoşuz.
Onun yazısına ve buyruğuna boyun eğeriz ve tatlı canımızı rehin veririz.
Gönlümüzde sevgilinin hayali oldukça, hizmetkârlık ve fedakârlık bizim işimizdir.
Nerde bela mumları yakılsa, yüz binlerce âşığın canı ateş alır.
Evin içine ait âşıklar, yar yüzünün kandili çevresinde dönen kelebeklerdir.
Seninle aydınlananların (seni görünce yüzü gülenlerin) ve seni belalardan bir zırh gibi koruyanların yanına git ey gönül.
Çünkü [onlar] seni bir kadeh gibi şarapla doldurmak için canlarının ortasında sana yer verirler.
Ey parlak dolunay, onların canları ortasına yerleş de gökyüzünde evin olsun.
Onlar, sana sırları âşikâr etmek için Utarid gibi gönül defterini açarlar.
Avâre isen yakınlarının yanına var. Bir ay parçasıysan dolunayla bütünleş.
Parçanın bütünden kaçması niye? Neden bunca karışmak muhalifler içine?
Devinimde cins türe dönüşür, bak. Kurtuluşta soyutlar somutlaşır.
Ey akılsız, kadın gibi tatlı söze bel bağlıyorsun. Yalandan ve tatlı sözden yarar görmen mümkün mü?
Bir kadın gibi tatlı sözleri ve pohpohlamayı alıp altın misali koynuna koyuyorsun.
Oysa senin için şahların sövgü ve tokadı, sapkınların övgüsünden iyidir.
Şahların tokadını ye, alçakların balını yeme. Böylece kişilerin ikbâli sayesinde kişi olursun.
Çünkü onlardan sana hilat ve devlet gelir ve ruh sığınağında beden cana dönüşür.
Nerde bir çulsuz ve çıplak görsen, bil ki o ustasından kaçmıştır.
O, kör, çirkin ve eli boş gönlünün istediğini yapmak için kaçmıştır.
O, ustasının istediği gibi olsaydı, kendini ve çevresini donatıp güzelleştirmiş olurdu.
Dünyada ustasından kaçan, bil ki bahtiyarlıktan kaçmaktadır.
Bedenin beslenmesi için bir sanat öğrendiğin gibi, din sanatına da el at.
Dünyada zenginleşip giyinip kuşandın. Peki buradan çıkınca ne yapacaksın?
Âhirette bağışlanmana yarayacak kazançlar getiren bir sanat öğren.
Öte dünya çarşılarla ve kazanç kapılarıyla dolu bir şehirdir. Kazancın sadece buraya özgü olduğunu sanmayasın.
Yüce Allah der ki bu dünyanın kazancı, o kazanç karşısında çocuk oyuncağı gibidir[163].
Başka bir çocuğa sevişir gibi sarılan ve evcilik oynayan çocuğun oyunu gibi...
Çocuklar evcilik oynarken dükkan yaparlar. Onların vakit geçirmekten başka kârları yoktur.
Akşam olur, çocuklar dağılır ve tek başına kalan çocuk, karnı aç eve gelir.
Bu dünya oyun parkıdır, ölümse gece. Ceplerin boş, yorgun argın dönersin eve.

Ey âsi, bil ki dinin kazancı aşktır ve Hak nurunu içe çekme yeteneğidir.

Süprüntü nefsin, fâni kazancı ister. Ne zamana dek çer çöp kazanacaksın? Bırak artık.

Süprüntü nefsin, şerefli bir kazanç peşinde olsa bile, işin içinde bir dalavere vardır.

Kalk, namaz vakti, diye İblis'in Muaviye'yi uyandırması

Rivayete göre Muaviye, köşkünün bir köşesinde uyumaktaydı.

İnsanların ziyaretlerinden yorulmuş olduğu için köşkün kapısı içerden kapalıydı.

Bir adam onu ansızın uyandırdı. O gözünü açınca adam saklandı.

Dedi, *köşke kimsenin girmesine olanak yoktu. Bu cesaret ve küstahlığı gösteren kimdir?*

Ardından, gizlenen kişinin izini bulabilmek için çevresine bakındı.

[Derken] kapının ardında, yüzünü perde arkasına gizleyen bir bedbaht gördü.

Dedi, *hey sen kimsin, nedir adın?* Dedi, *açıkçası isyankâr şeytandır adım.*

Dedi, *ters konuşmadan bana doğruyu söyle, neden ciddiyetle beni uyandırdın?*

İblis'in Muaviye'yi atlatarak müphem konuşup bahaneler uydurması ve Muaviye'nin ona cevap vermesi

[İblis] dedi, *namaz vakti geçmek üzere. Hemen koşmalı mescide.*

Mustafa, anlamlardan inciler dizerken şöyle demiştir: "Vakit geçmeden ibadeti eda etmekte acele edin."

[Muaviye] dedi, *hayır hayır, amacın, beni hayra yönlendirmek olamaz senin.*

Hırsız meskenime gizlice gelecek de bekçilik ettiğini söyleyecek!

Ben o hırsıza nasıl inanırım? Hırsız nerden bilecek, sevabı, ecri?

İblis'in Muaviye'ye yeniden cevap vermesi

[İblis] dedi, *biz eskiden melektik. İtaat yolunu canla kat ettik.*

Yol ehline mahrem, arş sâkinlerine arkadaştık biz.

Eski meslek hiç yürekten gider mi? Eski sevgi hiç gönülden çıkar mı?

Yolculukta Anadolu'yu da görsen, Hoten'i de görsen, vatan sevgisi nasıl çıkar kalbinden?

Biz de sarhoşlarındandık bu şarabın. [Biz de] onun dergâhının âşıklarındandık.

Göbeğimiz onun sevgisi üzere kesilmiştir. O'nun aşkı canımıza ekilmiştir.

Zamandan güzel günler görmüştük. Baharda rahmet suyu içmiştik.

Ekmedi mi bizi O'nun fazilet eli? Bizi yoktan alıp çıkaran O değil mi?

O'ndan çok okşamalar gördük. Rızâ bahçesinde [biz de] dolaştık.

Rahmet eliyle başımızı okşardı. Bizden lütuf pınarları akıtırdı.

Süt arayan bebeklik zamanımda beşiğimi kim salladı? [Elbette] O.

O'nun sütü dışında kimin sütünü içtim? O'nun tedbiri dışında beni kim büyüttü?

İnsanın varlığına sütle birlikte giren huy çekip çıkarılabilir mi?

Kerem denizi bir kez paylamış olsa da, kerem kapıları nasıl kapanır?

Akçesinin aslı, adalet, lütuf ve bağıştır. Kahır, [akçesi] üzerinde basit bir toz gibidir.

Lütuf için alemi yarattı ve zerreleri O'nun güneşi okşadı.

Ayrılık O'nun kahrından gebeyse, [bu] O'na kavuşmanın kıymetini bilmek içindir.

Ayrılığı, böylece canın kulağını çeker de can, birlikte geçen günlerin kıymetini bilir.

Peygamber der ki Hak şöyle buyurur: "Yaratmaktan amacım rahmettir.

"Benden bir yarar sağlasınlar ve balımdan pir parmak alsınlar diye yarattım.

"Ben bir yarar sağlayayım ve çulsuzun çulunu sırtından çekip alayım diye değil[164]."

Beni huzurundan kovduğu birkaç gün boyunca gözüm O'nun güzel yüzüne takılıp kalmıştır.

Böyle yüzden böyle bir kahır şaşırtıcıdır, diye herkes bunun sebebini aramaya başlamıştır.

Sebep sonradan olma bir şey olduğundan ben sebebe bakmam. Çünkü sonradan olan şey sonradan olan başka bir şeye yol açar.

Önceki lutfa bakarım, sonradan olan her şeyi iki parça kılarım.

Diyelim ki secdeyi terk etmem kıskançlıktandı. [Ancak] o kıskançlık, inat değil, aşk yüzündendi.

Her kıskançlık elbette aşktan doğar. Sevgiliyle bir başkası dost olmuştur çünkü.

Hapşırmanın şartı, çok yaşa demek olduğu gibi, sevginin şartı da kıskançlık sergilemektir.

Çünkü satranç tahtasında bundan başka oyun yoktu. Dedi, oyna. Bundan başka ne bilirim ben?

Mevcut olan o oyunu oynayıp kaybettim ve kendimi belaya attım.

Bela da bile dilimde O'nun tadı. Ben O'nun mâtıyım, O'nun mâtı.

Behey saf, [mat] olmaktan kendini kim kurtarabilir? Altı yönden tutulmuş altı kapıdan hiç kimse [kurtulamaz].

Tikel altı tümel altıdan nasıl kurtulur? Özellikle kendiliğinden var olan onu eğri yerleştirmişse...

Altı kapı içinde ateş içinde olanı ancak altıyı yaratan kurtarır.

Onu inkâr da olsa, ona iman da olsa bu, O'nun eliyle dokunmuştur.

Muaviye'nin İblis'e hilesini yeniden anlatması

Emir dedi, *bunlar doğrudur, fakat senin bunlardan payın kalmamıştır.*

Sen benim gibi yüz binlercesinin yolunu kestin, tünel kazıp hazineye girdin.

Sen ateşsin, senden yanmamaya çarem yok. Senin elinden elbisesi yırtılmayan kim var?

Tabiatın yakmak olduğuna göre senin yakmaman mümkün değildir.

[Hakk'ın] seni yakıcı kılması ve bütün hırsızlara usta kılmasıdır lânet.

Allah ile yüz yüze söyleştin sen. Senin hilen karşısında benim ne hükmüm olur a düşman?

Senin marifetlerin, kuş sesini andıran ıslık gibidir, fakat bu, kuşları avlayan sestir.

O ses, yüz binlerce kuşun yolunu kesmiştir. Kuş ise tanıdık biri geldi diye aldanmıştır.

[Kuş] havada ıslık sesini duyunca iner gelir ve burada esir olur.

Nuh kavmi figan eder hilenden. Yürekleri dağlanmış, bağırları dilim dilim.

Ad kavmini sen yele verdin. Onları azaba ve hüzünlere salan sensin.

Lut kavmine taş yağması sendendi[165]. Senin yüzünden kara suda boğuldular[166].

Ey binlerce fitne koparan [şeytan,] Nemrud'un beyni senin yüzünden dökülüp gitti.

Zeki ve filozof Firavun'un aklı, senin yüzünden körleşip olan bitene vâkıf olamadı.

Ebu Leheb de senin yüzünden ehliyetini yitirdi. Ebu'l-Hakem de yine senin yüzünden Ebu Cehil olup çıktı.

Ey bu satrançta adını duyurmak için yüz binlerce ustayı mat eden...

Ey içinden çıkılmaz kıstırmalarla gönülleri yakan kara kalpli...

Sen hile denizisin, insanlarsa bir damla. Sen bir dağ gibisin, bu doğru kişilerse bir zerre.

Senin elinden kim kurtulur ey düşman? [Hak tarafından] korunanlar dışında [hepimiz] tufanda boğuluruz[167].

Nice uğur yıldızı senin yüzünden yanar. Nice ordu ve toplum, senin yüzünden dağılıp gider.

İblis'in Muaviye'ye tekrar cevap vermesi

İblis ona dedi, *çöz bu düğümü. Ben sahte ve halis altın için mihenk taşıyım.*
Hak beni aslanla köpeğe imtihan kıldı. Hak beni halisle sahteye imtihan kıldı.
Sahte olanın yüzünü karartan ben miyim? Kuyumcuyum, ben ona değer biçtim.
İyilere yol gösteririm. Kuru dalları koparıp atarım.
Bu otları niçin koyarım böyle? [Elbette] hangi cins hayvan olduğu belli olsun diye.
Kurt ceylandan bir yavru doğursa, yavrunun kurt mu ceylan mı olduğu konusunda kuşku olur.
Sen onun önüne ot ve kemik dök. Bakalım hangisine koşacak?
Kemiğe yönelirse köpektir. Otu tercih ederse, elbette ceylan soyundandır.
Kahır ve lütuf birbirine eş olmuş ve ikisinden hayır ve şer dünyası doğmuştur.
Sen otu da sun kemiği de. Sun nefsin ve canın azığını.
Nefsin gıdasını yeğlerse güdüktür (soyu kesiktir). Ruhun gıdasını dilerse önderdir.
Bedene hizmet ederse eşek olur. Can denizinde yüzerse inci bulur.
Bu ikisi farklı olup hayır ve şer olsa da ikisi de bir işe yarar.
Peygamberler itaatler sunarken, düşmanlar arzuları sunarlar.
İyiyi kötü kılmam mümkün mü? Tanrı değilim. Ben davetçiyim, yaratıcıları değilim.
Rab değilim ki iyiyi çirkin kılayım. [Ben sadece] çirkine ve güzele aynayım.
Hintli dertlenerek, bu adamı kara yüzlü gösteriyor diye aynayı yakar.
[Ayna der ki] kim çirkin, kim güzel göstereyim diye O beni şeffaf ve doğru sözlü eyledi.
Ben tanığım, tanık ne diye hapsedilsin? Allah tanığımdır, ben mahpus değilim.
Ben nerede fidan görsem meyveli, yetiştiririm onu tıpkı bir dadı gibi.
Nerde acı ve kuru bir ağaç görsem, misk kemreden kurtulsun diye kesip atarım.
Kuru ağaç bahçıvana der, *yiğidim, beni suçsuz yere niçin kesersin?*
Bahçıvan der, *sus bre çirkin huylu, sana suç olarak kuru olmak yetmez mi?*
Kuru dal der, *ben doğruyum, eğri değilim. Suçsuz yere niçin kökümü kesersin?*
Bahçıvan der, *bahtın yaver gitseydi de keşke eğri, ama yaş olsaydın.*
[O zaman] bengisuyu çekerdin, hayat suyu içinde yüzerdin.
Senin tohumun ve özün kötü. Güzel bir ağaçla bağın yok senin.
Acı dal güzel ağaca bağlansa, o güzellik onun özüne sirayet eder.

Muaviye'nin İblis'e çıkışması

Emir dedi, *ey haydut laf kalabalığını bırak. Beni alt edemezsin, boşuna uğraşma.*
Sen haydutsun, bense gurbette bir tüccarım. Getirdiğin her elbiseyi ne diye alayım?
Gavurluk edip malımın çevresinde dönüp durma. Sen kimsenin malını alıcı değilsin.
Müşteri kimsenin yolunu kesmez. O, müşteri gibi görünse de bu hile ve dalaveredir.
Bu kıskancın heybesinde neler var, bilmiyoruz. Allah'ım, bu düşmana karşı bize yardım et.
Bu haydut bana bir fasıl daha çalarsa, [korkarım] pırtımı kapar gider.

Muaviye'nin İblis yüzünden yüce Hakk'a yakarması ve yardım dilemesi

Rabbim, onun sözü duman gibidir. Tut elimden, yoksa kilimim kararacak (tehlikeye düşeceğim).
Ben İblis'le fikir tartışmasına girmem. Çünkü bu, saygınların da, alçakların da fitnesidir.
"İsimleri öğretti[168]" beyi olan Adem, bu itin yıldırım gibi koşuşu karşısında koşmaya güç yetiremez.

Cennetten yere atmıştır onu. [Adem,] Simak burcundayken balık gibi oltaya takılmıştır.

[Bu yüzden Adem,] "Biz zulmettik[169]" diye ağlamıştır. Şeytanın dalavere ve hilesinin sınırı yoktur.

Onun her sözünde bir kötülük var. İçinde yüz binlerce büyü gizli.

Anında erkeklerin erkekliğini bağlar. Kadında ve erkekte arzuyu körükler.

Behey insanları yakan fitneci İblis, doğru söyle, beni niçin uyandırdın?

İblis'in yine bahanesini dile getirmesi

Dedi, *kötü zanlı olan kişi, yüz gösterge de olsa doğruya kulak vermez.*

Kuruntulu gönüllere kanıt getirsen, kuruntusu artar.

Söz ona işlese ancak hastalık olur. Savaşçının kılıcı hırsız için [hırsızlık] aletidir.

Öyleyse ona verilecek cevap susmaktır. Aptalla konuşmak deliliktir.

Ey sağduyu sahibi, sen Hakk'a benim yüzümden ne diye yakarırsın? [Böyle yapacağına] alçak nefsin yüzünden yakar.

Helva yersin, senin için çıban olur. Ateşin çıkar, tabiatın değişir.

Suçu olmadığı halde iblise lanet edersin. Kendindeki hileyi nasıl görmezsin?

İblisten değil, sendendir bu a şaşkın. Ne var ki sen tilki gibi kuyruğun peşindesin.

Bahçede kuyruğu görürsen, bu bir tuzaktır. Bunun neden bilmezsin?

O seni bilgiden uzaklaştırmıştır da ondan bilmezsin. Kuyruğa eğilimin, gözünü ve aklını kör etmiştir.

"Nesnelere olan sevgin seni kör ve sağır eder[170]." Kara nefsin cinayet işledi; [başkasına] düşmanlık etme.

Suçu bana yükleme, eğri büğrü bakma. Bıktım ben kötülükten, hırstan ve kinden.

Ben kötülük yaptım, hâlâ pişmanım. Gecemin gündüze ermesini beklerim.

İnsanlar arasında suçlanıp dururum. Kadın erkek herkes kendi ettiğini benim üstüme atar.

Zavallı kurt, aç da olsa keyif çatıyor diye suçlanır.

Güçsüzlük yüzünden yürüyemezken, insanlar der ki *iyice tıkınmış [da ondan yürüyemiyor].*

Muaviye'nin İblis'in gerçek amacını ısrarla öğrenmeye çalışması

[Muaviye] dedi, *seni doğruluktan başkası kurtaramaz. Adalet seni doğruluğa çağırıyor.*

Doğruyu söyle de elimden kurtul. Savaşımın tozunu hile yatıştıramaz.

[İblis] dedi, *ey düşüncelerle dolu hayalci, yalanı doğruyu nasıl anlıyorsun?*

[Muaviye] dedi, *Peygamber bir işaret vermiştir. Sahte ve iyi için bir ölçüt belirlemiştir.*

Demiştir ki "Yalan kalpte şüphe doğurur, doğru ise huzur ve neşeye yol açar[171]."

Yalan söz yüzünden gönül huzura ermez. Suyla yağ, hiç ışık vermez.

Doğru sözde gönül huzuru vardır. Doğruluklar, gönül tuzağının yemidir.

Gönül kırgın olursa ağzının tadı olmaz. Bu yüzden hiçbir şeyin tadına varmaz.

Gönül sıkıntı ve hastalıktan güvende olunca yalanın ve doğrunun tadını bilir.

İnsanın buğdaya tamahı artınca bu tamah insanın huzurunu kaçırır.

Senin yalan ve işvene kulak verince insan, gurura kapılıp ölümcül zehri içer.

O zaman akrebi buğdaydan ayırt edemez. Arzu sarhoşluğundan, ayırt etme yetisi uçup gider.

İnsanlar arzu ve heves sarhoşudurlar ve bu yüzden senin hilene aldanırlar.

Kendini arzulara kapılmaktan kurtaran, gözünü sırra aşina kılar.

Kadı'nın kadılıktan yakınması ve nâibin ona cevap vermesi

Bir kadı atanmıştı. Ağlayıp duruyordu. Nâip dedi, *kadı, niçin ağlarsın?*

Bu, senin için ağlayıp sızlanma vakti değil, sevinme ve kutlama vaktidir.

[Kadı] dedi, *gönlüne hükmü geçmeyen bir cahil, iki bilen arasında nasıl hükme varabilir*[172]*?*

O iki düşman, gerçekleşen olaydan haberdardır. Zavallı kadı, o ikisinin neler çevirdiğini ne bilecek?

Onların durumundan habersiz ve bilgisizdir. [Bu durumda] nasıl olacak da onların kanları ve malları üzerinde tasarrufta bulunacak?

[Nâip] dedi, *düşmanların bilgileri ve gerekçeleri var. [Buna karşılık] sen bilgisiz olsan da milletin kandilisin.*

Senin bir gerekçen olmadığı için, bu gönül huzuru gözlerin nurudur.

O iki bilgiliyi amaçları kör etmiştir. Gerekçe, onların bilgilerini mezara koymuştur.

Gerekçesizlik cehaleti bilgi kılar. Bilgiyi de gerekçe yamultup zalim kılar.

Rüşvet almadıkça görücüsün sen. Tamah ettiğindeyse kör ve köle olursun.

Tabiatımı arzulardan arındırıp arzu lokmalarını az yedim. .

Gönlümün çeşnicisi aydın olup gerçekten de doğruyu yalandan ayırır oldu.

Muaviye'nin İblis'e doğruyu söyletmesi

Sen beni niçin uyandırdın? Behey sahtekar, sen uyanıklığın düşmanı değil misin?

Haşhaş gibisin sen, uyutursun hep. Şarap gibisin sen, aklı ve bilgiyi alıp götürürsün.

Seni çarmıha gerdim, doğruyu söyle. Ben doğruyu bilirim, hile arayıp durma.

Ben, herkesten yaratılış ve tabiatında ne varsa onu isterim.

Ben sirkeden şeker olsun istemem. Hünsa olanı asker diye almam ben.

Gavurlar gibi Hak'tır ya da Hak'tan bir işarettir diye puta yönelmem.

Ben dışkıdan misk kokusu beklemem. Ben ırmağın suyunda kuru kerpiç aramam.

Bize yabancı şeytandan beni iyilik için uyandırmasını beklemem.

İblis, bir çok hileye başvurup bahaneler uydurduysa da emir, ona kulak asmayıp sabrederek onu sıkıştırdı.

İblis'in kalbindekini Muaviye'ye doğru biçimde söylemesi

[İblis] ona içtenlikle dedi, *ben seni şu yüzden uyandırdım:*

İkbali yüce olan Peygamber'in ardında kılınan cemaat namazına yetişesin [istedim].

Namazının vakti geçseydi, bu dünya kararıp ışıksız olurdu.

Hayıflanış ve acıyla, iki gözünden tulumlardan akar gibi yaşlar akardı.

İbadetten tat alan, elbette ibadetten bir saat ayrı kalmaya dayanamaz.

O hayıflanış ve acı, yüz namaza bedel olurdu. O namazın ve o niyazdan doğan aydınlığın, [bunun yanında] ne hükmü olurdu?

Samimi kişinin cemaat namazını kaçırışına hayıflanmasının erdemi

Biri mescide girerken insanlar mescitten çıkıyordu.

Ne oldu da cemaat mescitten böyle erken çıkıyor, diye sordu.

Biri cevap verdi, *Peygamber cemaatle namaz kılıp gizden sıyrıldı.*

Nere gidiyorsun bre cahil, çoktan verdi Peygamber selamı?

Âh, dedi adam. Âhından yükseliyordu dumanlar. Kan kokusu geliyordu âhından.

Biri dedi, *şu âhını ver bana, ver bana da senin olsun namazım.*

Dedi, *verdim âhımı, kabul ettim namazını. Yüz teşekkürle aldı adam onun âhını.*
Gece düşünde, görünmez biri dedi, *sen bengisu aldın, sen şifa aldın.*
Bu seçim ve girişim onuruna, namazı kabul oldu bütün insanların.

İblis'in hilesini Muaviye'ye açıklamayı sürdürmesi

Şeytan ona dedi, *ey cömert emîr, hilemi ortaya koymalıyım.*
O zaman namazın geçseydi, üzüntünden ah edip inlerdin.
O hayıflanış, o inleyiş, o yakarış, iki yüz zikri ve namazı geride bırakırdı.
Böyle bir ah perdeleri yakmasın diye korkumdan uyandırdım seni ben.
Böyle bir ahın olmamalı senin. Böyle bir yol olmamalı sana.
Ben kıskancım, kıskançlığımdan yaptım bunu. Ben düşmanım, hile ve kindir işim.
[Muaviye] dedi, *işte şimdi doğru söyledin. Senden bu beklenir, sana yaraşan budur.*
Örümceksin, sinek avlarsın sen. Behey köpek zahmet etme, sinek değilim ben.
Akdoğanım ben, ancak beni şah avlar. Çevremize ağ örmesi mümkün mü örümceğin?
Hadi git, avlayabildiğince sinek avla. Çağır sinekleri ayrana.
Bala çağırsan da yalandır. Senin bal dediğin kesinlikle ayrandır.
Bir uykuydu beni uyandırışın. Gemi diye gösterdiğin girdaptı.
Beni daha üstün bir iyilikten uzak tutmak için iyiliğe çağırdın sen.

Hırsızı bulup yakalamak üzere olan ev sahibine birinin seslenmesi üzerine hırsızın ortadan kaybolması

Bu şuna benziyor: Biri evde hırsız görmüş peşinden koşuyordu.
Peşinde bir iki tur attı ve yorgunluktan ter bastı.
Tam ona yaklaşıp üstüne atlayıp yakalayacakken...
Başka bir hırsız, ona bağırıp *gel*, dedi, *gel de bak şu bela izlerine.*
Bre yiğit, çabuk ol, dön geri. Gel de gör buranın içler acısı halini.
[Adam kendi kendine] dedi, *belki de orda bir hırsız var. Dönmezsem zararı bana olur.*
Karıma evladıma zarar verebilir. O zaman bu hırsızı yakalamanın ne yararı olur?
Bu Müslüman iyiliğinden sesleniyor bana. Çabuk dönmezsem pişman olurum.
O iyilik sahibinden şefkat gördüğünü düşünerek hırsızı bırakıp geri döndü.
Dedi, *güzel dostum, nedir durum? Sen kimden dolayı seslenip bağırıyorsun?*
Dedi, *işte bak hırsızın ayak izi. Bak şu yana gitmiş pezevenk hırsız.*
İşte kayat hırsızın ayak izi. Git peşinden, sür izini.
Dedi, *aptal, ne diyorsun sen? Onu nerdeyse yakalamıştım ben.*
Sen seslenince hırsızı bıraktım. Sen eşeği bir adam sandım.
Behey adam, bu ne zırva, bu ne saçmalama? İz nedir ki, gerçeği buldum ben.
[O da] dedi, *ben sana gerçeğin izini gösteriyorum. Bu gerçeğin izidir, gerçeğin farkındayım.*
[Ev sahibi] dedi, *sen ya haydutsun, ya da aptalsın. Hatta hırsızsın ve durumun farkındasın.*
Düşmanımı tutup sürükleyecekken, işte iz diyerek kurtardın onu.
Sen yönden söz edersin, ben yönlerin dışımdayım. Vuslatta işaretin, izlerin ne işi var?
Sıfatlarla perdelenen, yaratılışı görür ancak. Özü kaybedendir, sıfatlara takılan.
Evlat, öze gömülmüşken kavuşanlar, O'nun sıfatlarına ne diye baksınlar?
Başın suyun dibindeyken, bakar mısın hiç suyun rengine?

Suyun rengi için dipten çıkarsan, siyah ipeği verip paçavra almış olursun.

Avam için ibadet olan, seçkinler için günahtır. Bil ki avam için vuslat olan, seçkin için hicrandır.

Padişah bir veziri zabıta yapsa, vezire dostluk değil düşmanlık etmiş olur.

Aslında o vezir bir suç işlemiştir. Elbette değişiklik nedensiz değildir.

Ancak öteden beri zabıta olanın, talihi ve rızkı başından beri böyleymiştir.

Fakat önceden padişaha vezir olanın zabıta yapılmasının nedeni onun kötü davranışıdır.

Padişah seni eşikten yanına çağırmışken yeniden eşiğe sürmüşse...

Bil ki mutlaka bir suç işlemişsindir. Cahillik yüzünden cebri bahane edersin.

Dersin, benim kısmetim ve rızkım buymuş... Peki, öyleyse dün niçin ikbal içindeydin?

Cahillik yüzünden kısmetini kendin kestin. Kendi kısmetini artırır ehil adam.

Münafıklara ve onların dırar mescidini yapışlarına ilişkin hikâye

Sapmaya ilişkin başka bir örnek de Kur'an'ın dilinden dinlesen yeridir[173]

Nifak sahipleri Peygamberle hileli bir tek-çift oyunu oynamaya kalktılar.

[Dediler,] Ahmed dininin yücelmesi için bir mescit yapalım. [Aslında] bu yaptıkları mürtetlikti.

Amaçları entrika olduğu için Peygamber'in mescidinden ayrı bir mescit yaptılar.

Tavanı, tabanı ve kubbesi donatılmıştı, ama amaçlanan cemaati parçalamaktı.

Peygamber'in yanına geldiler yaltaklanarak. Huzurunda diz çöktüler deve gibi.

Ey Hakk'ın elçisi, iyilik edip şu mescide kadar gelme zahmetinde bulunur musunuz?

Böylece [mescit] adımlarınla kutsansın. Kıyamete dek yenilenip dursun senin adın.

Yağmur çamur için [düşünülmüş] bir mescittir. Darda kalana ve yoksula [sığınak olsun diye düşünülmüş] bir mescittir.

Bir garip yatıp kalksın, yer bulsun kendine. Bu hizmet mekanı ışıklansın böylece.

Böylece dinin göstergesi (ezan) çoğalıp yayılır. Çünkü kekre iş dostlarla güzelleşir.

Bir an olsun şereflendir o yeri. Bizi tanıtarak arındır bizi.

Mescidi ve mescide gelip gidenleri taltif et. Sen aysın, bizse gece; bir an olsun bizimle ol.

Ey cemali canı ışıtan güneş, gel de cemalinle gece gündüze dönsün.

Keşke bu söz içten olsaydı da o kişinin muradı gerçekleşseydi.

Gönülsüz ve ruhsuz dile gelen tatlı söz, külhanda biten bitki gibidir a dostlar.

Ona uzaktan bakıp geç, evladım, yenilmeye de gelmez, koklanmaya da.

Vefasızların güzelliğine sakın yönelme. Yıkık köprüdür çünkü o, iyi dinle.

Bir cahil adım atarsa ona. Köprü çöker ve kırar o ayağı.

Nerde bir ordu yenilse, işe yaramaz iki üç gevşek yüzündendir.

Erkek gibi silahıyla safta yer alır. [Savaşçılar da] işte hakiki arkadaş diye ona bel bağlarlar.

Yarayı görünce yüz çevirip gider. Onun gidişi senin belini büker.

Bu söz uzayıp gidiyor ve amaçlanan açıklığa kavuşmuyor.

Münafıkların Dırar mescidine götürmek için Peygamber (selam üzerine olsun)'i kandırma girişimleri

Hakk'ın elçisine efsunlar okudular. Düzen ve hile atını sürüp durdular.

Merhameti yol edinmiş şefkatli Peygamber, gülümseyip evet demek dışında bir tavır sergilemedi.

O gruba teşekkürler edip davete uyacağını belirterek elçileri sevindirdi.

[Aslında] onun katında hileleri, sütte bir kıl nasıl görünürse öyle görünüyordu.

O güzel insan, kılı görmezden geliyordu. O zarif insan, *kutlu olsun*, diyordu süte.

Yüz binlerce hile ve aldatmacaya o an için göz yumuyordu.

O cömertlik denizi, "Ben size karşı sizden daha şefkatliyim" derken doğru söylüyordu.

[Diyordu,] *otururum çok harlı ve alevli bir ateşin kıyısında.*

Siz kelebek gibi koşarsınız ateşe. Bense kelebek kovarım iki elimle[174].

Peygamber, gitmeye karar verdiği sırada, Hakk'ın gayreti seslendi, *ecinniyi dinleme!*

Çünkü hile yaptı bu pislikler. Dile getirdikleri gerçeğin tam tersidir.

Amaçları, yüzünü kara çıkartmaktan başka bir şey değil. Hıristiyan'la Yahudi ne zaman istemiş dinin iyiliğini?

Cehennem köprüsüne mescit yaptılar. Allah ile oyunlar oynadılar.

Amaçları Peygamber ashabını bölmekti. Hakk'ın üstünlüğünü şapşal nasıl anlasın?

Vaazlarıyla Yahudilerin kendilerinden geçtikleri bir Yahudi[175]'yi Şam'dan buraya getirmekti niyetleri.

Peygamber dedi, *evet, ama biz gazâ için yola çıkmak üzereyiz.*

Bu seferden döndüğümde o mescide doğru gelirim.

Onları savıp gazâya at sürdü. Tavlada hile yapanlara da hileyle karşılık verdi.

Gazâdan dönünce gene geldiler ve geçmişte verilen sözün peşini bırakmadılar.

Hak ona dedi, *ey peygamber, meseleyi açık söyle. Varsın savaş olsun.*

[Böylece Peygamber,] onlara dedi, *çok kötü kalplisiniz, düşmansınız siz. Ben sırlarınızı ortaya dökmeden kapayın çenenizi.*

[Peygamber,] onların sırlarına ilişkin birkaç belirtiyi dile getirince işleri kötü oldu.

O zaman elçiler, *Allah korusun, Allah korusun*, diyerek döndüler.

Hile için her münafık, Peygamber'e koltuğunun altında bir mushafla gelir.

Yeminlere ilişkin, "Yeminler kalkandır[176]" denilmiştir. Çünkü yemin, bir gelenektir yamuklar için.

Yamuk adamın dine vefası olmadığı için her zaman yemini bozar.

Yemine ihtiyacı yoktur doğruların. Aydınlık iki gözü vardır çünkü onların.

Sözleşme ve antlaşmaları bozmak aptallıktandır. İmanı ve vefayı korumaksa sakınanın işidir.

Dedi ki Peygamber, *sizin yemininizi mi gerçek sayayım, yoksa Allah'ın yeminini mi?*

Onlar, gene elde mushaf, ağızda oruç başka bir yemin ettiler.

Dediler, *şu temiz ve doğru kelam hakkı için, o mescidin inşası ancak Allah içindir.*

İçinde hiçbir hile yok. İçinde ancak, zikir, doğruluk ve Rabbim diye yakarış vardır.

Allah'ın seslenişi, dedi Peygamber, *kulağıma geliyor tıpkı [normal] bir ses gibi.*

Allah'ın sesine yönelmesin diye, Hak kulaklarınızı mühürlemiş sizin.

İşte Hakk'ın sesi açıkça geliyor bana. Saf şarabı süzer gibiyim tortudan.

Öyle ki Musa da ağacın olduğu yerden Hakk'ın, ey bahtiyar, diyen sesini duymuştu.

Ağaçtan "Ben Allah'ım[177]" sözünü duyuyor, sözle birlikte nurlar açığa çıkıyordu.

[O münafıklar,] vahiy nuruyla elleri kolları bağlandıkça yeni yeminler ediyorlardı.

Allah, yemini kalkan diye nitelediğine göre, savaşçı ne diye elinden bırakısın kalkanı?

Peygamber, açıkça yalanlayarak onlara anlaşılır bir dille, "Yalan söylediniz" dedi.

Sahabeden birinin Peygamber niçin kusurları örtmüyor diye itirazı düşünmesi

Sonunda Peygamber'in dostlarından biri, kafasına yatmadığı için inkâr etmeyi geçirdi gönlünden:

Peygamber, bu ak saçlı ve olgun ihtiyarları ne diye utandırır?

Hani kerem ve ululuk, hani perde çekiş kusurlara? Peygamberler yüz binlerce kusur örterler oysa.

Sonra da itiraz yüzünden sararıp solmamak için hemen tövbe etti içinden.

Nifak sahiplerinin dostluğunun uğursuzluğu, mümini de onlar gibi çirkinleştirip âsi eder.

Ey sırları bilen, beni inkârda ısrar eder durumda bırakma, diye yakarıyordu o.

Gözün görüşü gibi elimde değil kalbim. Yoksa öfkemden, kalbimi anında ateşe veririm.

Bu düşünceler içinde uykuya daldı. [Düşünde] mescitlerini dışkı içinde gördü.

Taşlarını pislik götürüyordu. Kapkara duman sızıyordu taşlardan.

Boğazına duman kaçtı, boğazı yandı. Yakıcı dumanın dehşetinden uykusundan fırladı.

Hemen yere kapanıp, *Allah'ım, bunlar inkârcılığın göstergesi*, diye ağlamaya başladı.

İman nurundan beni ayıran hoşgörüden öfke daha iyidir Rabbim.

Mecaz ehlinin çabasını eşelersen soğan gibi katmer katmer kokuşmuşluk bulursun.

Her biri daha özsüzdür ötekinden. Doğruluk sahipleriyse birbirinden özlüdür.

O insanlar, Kubalıların mescidini yok etmek için yüz türlü hazırlık yaptılar.

[Onlar] Habeş'e bir Kâbe yapan ve yaptıkları Hak tarafından yakılan Fil Sahipleri gibiydiler.

[Fil sahipleri Kâbeleri yakılınca] intikam için Kâbe'yi yıkmaya yeltendiler. Başlarına ne geldi, Kur'an'dan oku[178].

Din bakımından yüzü kara olanların araç gereci, hile, dalavere ve çekişmeden başka bir şey değildir.

Her sahabe o mescit konusunda bir rüya görüp onlar için işin içyüzü açıklık kazandı.

Rüyaları birer birer açıklasam, elbette kuşku duyanların kuşkuları dağılır.

Ama onların sırlarını açık etmekten korkarım. Onlar nazlıdırlar. Naz onlara yakışır.

Onlar şeriatı taklitsiz benimsemişlerdi. Mihenge vurmadan almışlardı nakdi.

Kur'an hikmeti, müminin yitiği gibidir. Herkes kendi yitiğinin içyüzünü bilir.

Kayıp devesini arayıp soran kişinin hikâyesi

[Diyelim ki] bir deve kaybettin ve yana döne arıyorsun. Bulunca nasıl olur da kendi deveni tanımazsın?

Yitik nedir? Elinden kaçıp gözden kaybolmuş devendir.

Yük yüklemeye gelmiştir kervan. Devense yok olmuştur ortadan.

Dudağın kurumuş koşarsın o yana bu yana. Kervan uzaklaşmış ve akşam olmak üzeredir.

Korkulası yerde yükün ortada kalmıştır. Devenin peşinde dolanıp durursun.

Dersin, *Müslümanlar, bir deve gördünüz mü? Ahırdan kaçtı da sabahleyin...*

Devemden bir haber verene şu kadar para ödül vereceğim.

Herkese sorup aramaya devam edersin ve her önüne gelen alaya alır seni.

Derler, *şu yana giden bir deve gördük. Şu otlağa doğru giden kızıl bir deve...*

Biri der, *kesikti kulağı*. Bir başkası der, *çulu işlemeliydi*.
Biri der, *tek gözlü bir deveydi*. Bir başkası der, *uyuz olup dökülmüştü tüyleri*.
[İşte böyle] muştuluk almak için her önüne gelen yüz özellik uydurur.

Çeşitli yollar arasında ikircikte kalmak ve kurtuluş yolu bulmak

Bunun gibi, herkes de bilgisi ölçüsünde, görünmez şeyleri tanımlar.
Felsefeci bir başka türlü açıklarken, araştırıcı onun sözlerini çürütmeye çalışır.
Bir başkası ikisini de suçlarken, bir başkası da iki yüzlülükten can çekişir.
Her biri yolu sanki kendisi o köydenmiş gibi tarif eder.
Şu gerçeği bil ki ne hepsi doğru yol üzeredir, ne de bütünüyle yolunu şaşırmıştır.
Çünkü gerçek olmasa yanlış ortaya çıkmaz. Aptal, sahte parayı altın sanarak alır.
Dünyada gerçek para kullanımda olmasaydı sahte paraları harcamak mümkün olur muydu?
Doğru olmasa, yalan nasıl var olur? Yalan, ancak doğruyla aydınlanır.
Doğrudur diye umarak eğriyi satın alırlar. Zehir ancak şekerle karıştırıldığında içilir.
Lezzetli buğday olmasa, buğday gösterip arpa satan ne kazanır?
Öyleyse yanlış deme bütün sözlere. Yanlışlar da doğru kokusu verdiği için kalbin tuzağıdır.
Öyleyse hepsi hayal ve sapıklık, deme. Hakikat olmadan âlemde hayal olmaz.
Can her geceyi denesin diye, geceler içinde gizli kadir gecesidir hakikat.
Delikanlı, bütün geceler kadir değildir. Bütün geceler de, ondan yoksun değildir.
Hırka giyenler içinde bir tek fakir vardır. Dene ve hakikat hangisiyse ona sarıl.
Namerdi yiğitten ayırt edecek seçici zeki mümin nerede[179]?
Dünyada kusurlu ürünler olmasa, bütün aptallar tüccar olur.
O zaman maldan anlamak oldukça kolay olur. Kusur olmadığına göre, ehil olup olmamak ne [ifade eder]?
Ya da hepsi kusurluysa, bilmenin yararı yok. Hepsi odun olduğuna göre burada öd yok demektir.
Hepsi hakikattir, diyen bir aptaldır. *Hepsi yanlıştır*, diyen de eşkıyadır.
Peygamberlerle alışveriş yapanlar kâr ederken, renk ve koku tüccarları kör olup karanlık içindedir.
Mal gibi görünür yılan gözüne. İki gözünü de ovuştur iyice.
Bu alışverişe ve kâra bakmayı bırak da Firavun ve Semud'un hüsranına bak[180].
Şu gökyüzüne dönüp dönüp bak. "Sonra bakışını çevir de tekrar bak[181]" buyurur çünkü Hak.

Barındırdığı iyilik ve kötülüğün açığa çıkması için her şeyin sınanması

Bir bakışla yetinme bu ışıktan tavana. Defalarca bak, "bir çatlak görüyor musun?[182]".
Çünkü [Hak] sana, bu güzel tavana, tıpkı kusur arayan adam gibi bak, demiştir.
O zaman, bilir misin, beğenebilmek için kara toprağa kaç kez bakıp irdelemeli?
Safları tortudan ayırmak için aklımızı ne kadar yormak gerek, [bilir misin]?
Sınanması kışın ve güzün, [sınanması] yaz sıcağının ve canım baharın...
Rüzgârlar, bulutlar ve şimşekler [sınanır da] böylece arazlar farkları ortaya koyar.
Böylece toprak rengi yeryüzü, koynunda ne kadar yakut ve taş varsa çıkarır ortaya...
Kara toprak Hakk'ın hazinesinden ve kerem denizinden çaldığı her şeyi [söylemek zorunda kalır.]

Ne çaldıysan, der takdir polisi, *doğru söyle, açıkla inceden inceye!*

Hırsız, yani toprak der ki, *hiç... hiç...* Polis onu hırpalayıp sıkıştırır.

Polis ona bazen şeker gibi tatlı sözler söylerken, bazen de onu askıya alıp daha da beter eder.

Böylece kahır ve lütuf arasında, korku ve ümit ateşiyle gizli şeyler açığa çıkar.

Baharlar, yücelik polisinin lütfudur. Güz ise Allah'ın tehdit ve korkutmasıdır.

Kış ise, amacı gizli hırsızı açığa çıkarmak olan manevi çarmıhtır.

Öyleyse çabalayan için bir zaman gönül rahatlığı varken, bir zaman da gönül darlığı, ızdırap ve sıkıntı vardır.

Çünkü bedenlerimiz olan bu su ve toprak, canların ışığının hırsızı ve inkârcısıdır.

Yüce Hak, sıcağı soğuğu ve derdi çileyi yükler bedenimize, yiğidim.

Korku ve açlık, mal ve beden eksikliği, hep can nakdinin açığa çıkması içindir.

Bu korkutmalar ve yüreklendirmeler, bu iç içe geçmiş iyi ve kötü içindir.

Çünkü hak ile bâtıl birbirine karıştırılıp gerçek ve sahte para aynı cüzdana konulmuştur.

Öyleyse onun için gerçeklerle sınanmış ve seçilmiş bir ölçüt gerekir.

Böylece bu hilelerin farkına vararak bu tedbirlere önder olur.

Ey Musa'nın annesi, süt ver ona. Onu suya bırak, beladan kaygı duyma[183].

Elest gününde o sütü içen, tıpkı Musa gibi sütü ayırt eder[184].

Çocuğunun ayırt etmesini arzuluyorsan, ona süt ver ey Musa'nın annesi[185]."

Böylece anne sütünün tadını görsün de kötü dadı karşısında başı eğilmesin.

Devesini arayan adam hikâyesinin yararının izahı

Bir deve kaybetmişsin ve herkes sana deveye ilişkin bir özellik söylüyor.

Sen o devenin nerde olduğunu bilmiyorsun, ama bu özelliklerin yanlış olduğunu biliyorsun.

Bir başkası da deve kaybetmediği halde rekabet olsun diye deve aramaya koyulur.

Der, *evet ben de deve kaybettim. Kim bulursa karşılığını veririm.*

Böylece deveye tamah ederek bu oyunu oynar ve devene ortak olur.

O, yanlış alâmeti doğrusundan ayıramaz, ama senin söylediklerin o taklitçiye dayanak olur.

Sen, bu alâmet yanlış dedikçe o da seni taklit ederek aynısını söyler.

Doğru ve benzer bir alâmetten söz edilse, sen, *işte bu kesin,* dersin, "onda şüphe yok[186]".

Bu haber, bitkin ruhuna şifa olur. Yüzüne renk gelir, sağlık ve güç bulursun.

Gözün aydınlanır, koşarsın. Bedenin can kesilir, canın yola koyulur.

Sonra dersin, *doğru söyledin ey emin. Bu bildirilenler, belirgin alâmetlerdir.*

Bunda güvenilir ve "açık işaretler vardır[187]". Bu bir berattır, kurtuluş getiren Kadir [gecesidir] bu.

Bu alâmetten söz edince ona dersin, *öne düş. Yola koyulma vaktidir, kılavuz ol.*

Seni izliyorum ey doğru sözlü. Devemden koku aldın madem öyleyse göster, hani?

Deve sahibi olmayıp da öykünerek deve arayan kişi için...

Bu doğru alâmet, kesin bilgiye yol açmaz. [Onun tepkisi] ancak gerçek deve arayanın yansımasıdır.

O, [deve sahibinin] asılsız olmayan ciddi ve samimi çabasından etkilenmiştir.

Onun bu devede hakkı yoktur, ama o da devesini kaybetmiştir, evet.

Başkasının devesine tamahı, onun [asıl kaybının] üstünü örtmüştür. [Böylece] kaybettiği şeyi unutup gitmiştir.

O nereye koşsa o da oraya koşar. Tamahından, deve sahibinin derdine ortak olur.

Bir yalancı bir doğruyla yola koyulunca onun yalanı birden bire doğruya dönüşür.

Devenin kaçtığı sahrada, öteki de kendi devesini buluverir.

Kendi devesini görünce anımsar ve arkadaşının devesine tamah etmez olur.

Kendi devesini orda otluyor görünce, taklitçilikten sıyrılıp tahkikçi olup çıkar.

O, işte o zaman deve arar duruma gelir. Onu sahrada görmeden önce aramıyordu çünkü.

Ondan sonra tek başına ilerlemeye başlar ve gözünü kendi devesine açar.

Gerçek kişi der, *beni terk ettin. Oysa şimdiye dek beni gözetliyordum.*

[O da] der ki *şimdiye dek maskaranın tekiydim. Tamah yüzünden yağcılık etmekteydim.*

Arayışta beden olarak senden ayrıldığım şu anda sana [gerçekten] dert ortağı oldum.

Senden çalıyordum devenin özelliklerini. Canım kendiminkini görünce doydu gözüm.

Bulmadıkça aramıyordum onu. Şimdi bakır yenik düştü, altın muzaffer oldu.

Tüm kötülüklerim ibadet oldu, şükür. Maskaralık yok oldu, ciddiyet sebat buldu.

Kötülüklerim doğruya vesile olduğuna göre, kötülüklerime hiç laf söyleme.

Doğruluğun arayıcı kıldı seni. Beni de ısrar ve arayış doğruluğa yöneltti.

Doğruluğun seni aramaya yöneltti. Beni de arayışım doğruluğa iletti.

İkbal tohumunu yere ekiyor, boşu boşuna maskaralık ettiğimi sanıyordum.

O, boş iş değil, çabuk elde edilen bir gelirdi. Ektiğim her tohum yüz filiz verdi.

Hırsız sıradan bir eve yönelir. Girince görür ki kendi evidir!

Ey soğuk, sıcak ol ki sıcaklık erişsin. Kabalıkla iyi geçin ki yumuşaklık meydana gelsin.

O, iki değil bir tek devedir. Söz dar geliyor, anlam çok yoğun.

Söz, anlam açısından her zaman yetersizdir. Bu yüzden Peygamber der ki "dil tutulmuştur[188]."

Konuşma, hesapta usturlap gibidir. Felek çarkını ve güneşi ne kadar bilir?

Özellikle [o büyük çarkı nerden bilir]? Şu felek o çarkın bir dişidir. Şu güneş de ondaki güneşin bir zerresidir.

Her nefiste bir Dırar mescidi fitnesi bulunuşuna değgin

Orasının mescit değil de hile evi ve cehennem tuzağı olduğu ortaya çıkınca...

Peygamber oranın yıkılıp çöplük ve küllük haline getirilmesini emretti.

Mescidin sahibi de mescit gibi sahteydi. Tuzak üstüne yem dökmek cömertlik değildir.

Senin oltandaki et, balık yemidir. Böyle lokma, ne bağıştır, ne de cömertlik.

Kuba halkının cansız mescidi, kendi dengi olmayana geçit vermedi.

Cansızlara böyle zulüm reva değildi. [Bu yüzden] adaletin sultanı (Peygamber), denk olmayan bu yeri ateşe verdi.

Öyleyse asılların aslı olan hakikatlerde bil ki farklar ve ayrılıklar vardır.

Ne hayatı onun hayatı gibiydi, ne ölümü onun ölümü gibiydi.

Onun mezarının bununki gibi olduğunu asla düşünme. O dünyanın farkını ben nasıl söyleyeyim?

Dırar mensuplarının mescidini yapmayayım diyorsan, eylemini ölçüye vur.

O mescidi yapanları epey alaya aldın. Bir de bakmışsın ki sen de onlardansın.

Arkadaşıyla bir iş konusunda kavga eden ve kendisinin de aynı hataya düştüğünün farkında olmayan Hintlinin hikâyesi

Dört Hintli bir mescide girdi ve ibadete yönelerek namaz kılmaya başladı.

Her biri başka bir niyetle tekbir aldı ve namazda yoksulluk ve derdini [Hakk'a arz etti.

[Bu sırada] müezzin geldi. Onlarda biri ağzından bir söz kaçırıp dedi, *ey müezzin, ezan okudun, [namaz] vakti mi ki?*

Öteki Hintli, ona yönelerek dedi, *konuştuğun için namazın bozuldu.*

Üçüncüsü ise ikinciye hitaben dedi, *bre amca ne diye onu kınıyorsun? Kendine baksana.*

Dördüncüsü [söze karışarak] dedi, *Allah'a hamd olsun, üçü gibi kuyuya düşmedim.*

Böylece dördünün namazı da bozulmuş oldu. Kusurları dile getirerek yollarını daha fazla kaybettiler.

Kendi kusurunu gören cana ne mutlu. Bir kusuru dile getiren, kendisi için satın almıştır o kusuru.

Çünkü onun bir yarısı kusur diyarına aitken, öteki yarısı gayb diyarına aittir.

Başında on yara varken, merhemini [başkasına değil,] kendine kullanmalısın.

Kendini ayıplaman, ilacıdır onun. Kırılırsa, [o zaman] "acıyın[189]" demenin yeridir.

O ayıp sende yoksa bile kendinden emin olma. O ayıp senden de baş gösterebilir.

Allah'ın "Korkmayın[190]" diye seslenişini duymadın mı? Öyleyse kendini nasıl güvende ve rahat hissediyorsun?

İblis yıllar yılı iyi adla yaşadı. Rezil oldu. Bak nedir şimdi adı?

Onun yüksek makamı tanınmışken dünyaca, tam tersiyle tanınır oldu, yazıklar olsun ona.

Emin olmadıkça tanınmak peşinde olma. Yüzünden korkuyu yıkadıktan sonra göster yüzünü.

Güzelim, kendi sakalın bitmedikçe başkasını kınama çenesi tüysüz diye.

Bak, onun canı belaya uğrayıp kuyuya düşünce bu sana öğüt oldu.

Sen düşmedin ki ona öğüt olasın. Zehri o içti. Sen de şekerini ye onun.

Oğuzların öteki korksun diye bir adamı öldürmeyi amaçlamaları

O kan dökücü Oğuz Türkleri geldiler ve yağma amacıyla bir köyü ansızın bastılar.

O köyün ileri gelenlerinden iki kişi buldular ve onlardan birini ortadan kaldırmak için harekete geçtiler.

Onu kurban etmek üzere elini bağlamışlarken dedi, *a padişahlar, bre ulular!*

Ne diye atarsınız beni ölüm kuyusuna? Neden susadınız bilmem benim kanıma?

Hikmeti nedir, ne amaçlanır öldürülmemden? Üstelik böyle yoksul ve çulsuz biriyken...

[Oğuzlardan biri] dedi, *bu yolla arkadaşın korkuya kapılacak da korkusundan [bize] altın bulacak.*

[Adam] dedi, *o benden daha yoksul.* [Oğuz] dedi, *belli etmiyor, ama onda altın var.*

[Adam] dedi, *zan söz konusu olduğuna göre ikimiz de biriz. İhtimal ve kuşku makamındayız.*

[Öyleyse] önce onu öldürün a padişahlar. Böylece ben de korkup altınları göstereyim.

İşte böyle, Allah'ın keremine bak ki âhir zamanda, işin sonunda geldik biz.

Çağların sonuncusu çağlardan öncedir. Hadiste "önde olan sonrakiler[191]" denir.

Böylece Nuh ve Hud kavimlerinin helakiyle canımız rahmet yüzü gördü.

Ondan korkalım diye öldürdü onları. Bunun tersini yapsaydı halin haraptı.

Peygamberlerle veliler (selam üzerlerine olsun)in var olmaları nimetine şükretmeyen bencillerin durumuna ilişkin

Onların her biri kusur ve günahtan, taş gibi kalpten ve kararmış ruhtan söz eder.

O'nun buyruklarını hafife alıştan, yarın için hiç tasalanmayıştan [söz eder].

Bu alçak dünyaya olan aşk ve heves yüzünden kadınlar gibi nefse boyun eğişten [söz eder].

Öğüt verenlerin sözlerinden kaçışı, iyi insanlarla görüşmekten ürkmeyi [anlatır].

Gönle ve gönül ehline yabancılığı, padişahlara karşı hilekâr ve tilkice davranışı [anlatır].

Gözü tokları dilenci sanmaktan, kıskançlıkla onlara gizli düşman olmaktan [söz eder].

Verilen bir şeyi alsa dersin ki *dilencidir*. Almazsa, *iki yüzlülük edip hile yapıyor* dersin.

İnsan içine karışsa dersin ki *açgözlüdür*. Karışmazsa, dersin ki *aşırı gururludur*.

Ya da münafiklar gibi, *geçim derdi işte*, diye özür beyan edersin[192].

Dersin, *başımı kaşıyacak vaktim yok. Dini görevleri yerine getirecek halim yok.*

Efendim, [dersin,] *himmetinle bizi de hatırla. Hatırla da sonunda velilerden olalım.*

Bu sözü o, acıyla ve yanarak söylememiştir. Uyku sersemliğiyle saçmalayıp tekrar uyumuştur.

[O der ki] *çare yok, ailemi geçindiriyorum. Dişimi tırnağıma takarak helalinden kazanıyorum.*

Ne helali behey sapık? Kanından başka helal bir şeyini görmüyorum senin.

Ona çare Allah'tandır, azıktan değil. Ona çare dindendir, tâğuttan değil.

Aşağılık dünyadan ayrı kalamazken, "Ne güzel döşeyiciyiz[193]!" [diyenden] nasıl ayrı kalabiliyorsun?

Nazdan nimetten [uzak kalmaya] dayanamazken, kerem sahibi Allah'tan [uzak kalmaya] nasıl dayanıyorsun?

Temiz ve pis olan şeylerden ayrı kalamazken, bunları yaratandan nasıl ayrı kalabiliyorsun?

Mağaradan çıkıp "İşte rabbim bu[194]" diyen ve [sonra da] bu nasıl rabbim olabilir, diye soran İbrahim nerde?

Bu iki konağın kime ait olduğunu görmedikçe iki aleme bakmak istemem ben.

Allah'ın sıfatlarını görmeksizin ekmek yersem boğazımda kalır benim.

O'nu görmeden, O'nun gülünü bahçesini seyretmeden lokma ne tat verir ki?

Allah umudu olmasa bu dünyada inek ve eşekten başka kim bir an yiyip içebilir?

Koltuk altı kokan kişi çok hilekâr olsa da "Hayvanlar gibidir, hatta daha sapıktır[195]."

Hilesi de kendisi de altüst olmuştur. O zamanını heder etmiş ve artık geç olmuştur.

Düşünmesi körleşmiş, aklı ermez olmuştur. Ömrü geçmiş, hiçbir şeyi olmayan elife dönmüştür[196].

Onun bu konuyu düşünüyorum, demesi de ancak nefsinin hilesindendir.

Onun, *[Allah] gafurdur, rahimdir* demesi de, alçak nefsinin hilesinden başka bir şey değildir.

Ey ekmeğim yok diye üzüntüden ölen, [Allah] gafur ve rahimse, bu korku neden?

Yaşlı adamın hekime sıkıntılarından yakınışı ve hekimin ona cevap verişi

Bir ihtiyar, *hafızam yüzünden ben dardayım,* dedi hekime.

Hafıza zayıflığı yaşlılıktandır, dedi [hekim]. *Gözüm de* dedi, [ihtiyar], *karanlıktan muzdarip.*

[Hekim] dedi, *yaşlılıktandır ihtiyar. Sırtım,* dedi ihtiyar, *müthiş ağrıyor.*

[Hekim] dedi, *a dertli ihtiyar, yaşlılıktandır.* [İhtiyar] dedi, *ne yesem hazmolmuyor.*
[Hekim] dedi, *mide problemi de yaşlılıktandır.* [İhtiyar] dedi, *soluk alırken tıkanıyorum.*
[Hekim] dedi, *evet nefes darlığı da olur. Yaşlılık gelip çatınca yüz türlü hastalık olur.*
[İhtiyar] dedi, *behey ahmak, takılıp kaldın buna. Hekimlikten sadece bunu mu öğrendin sen?*
Behey aptal, Allah'ın her derde derman verdiğini öğretmedi mi aklın?
Sen akılsız eşek, ayağının kısalığı ve yetersizliğin yüzünden yere saplanıp kaldın.
Sonra hekim ona dedi, *yaşın altmışa varmış. Senin bu öfke ve kızgınlığın da yaşlılıktan.*
Bütün meleke ve organların nazikleştiğinden, kendine hakim olup sabretmen güçsüzleşmiş.
İki söze katlanamaz, feryat eder. Bir yudum içmeye dayanamaz, kusar.
Ancak Hak'tan sarhoş olan ihtiyar başkadır. Onun içinde "güzel bir hayat[197]" vardır.
Dışı yaşlıdır, içiyse çocuk. Veli ve nebi de böyle değil midir?
İyilerce, kötülerce görülmeseler, hiç kıskanır mı onları süprüntüler?
Onları kesin bilgiyle bilmeseler, neden bu öfke, bu kin, bu hileler?
[Onlara kin güdenler] bilselerdi kıyametteki karşılığı, kendilerini keskin kılıca vururlar mıydı?
Bakma sana güldüğüne. Yüz kıyamet gizlidir onun içinde.
Cehennem ile cennet hep ondan bir parçadır. Düşündüğün her şeyin üstündedir o.
Düşündüğün, yok olmaya mahkumdur. Düşünceye sığmayan ancak Allah'tır.
Biliyorlarsa evde kimin olduğunu, bu evin kapısında bu küstahlık niçin?
Aptallar mescide saygı gösterirken, gönül sahiplerine cefa etmekte ısrar ederler.
A eşekler, o mecazdır, buysa gerçek. Mescit, ancak ululların gönlüdür.
Velilerin içlerindeki mescit, herkesin secde yeridir. Orada Allah vardır.
Bir gönül ehlinin sancımadıkça gönlü, Allah, hiçbir toplumu rezil etmemiştir.
[Onlar] peygamberlerle savaşma yöneliyorlardı. Cisim görüp insan sanıyorlardı.
Sende o eskilerin ahlâkı var. Onlar gibi olmaktan korkmaz mısın?
O belirtilerin tümü sende varken ve sen onlardanken nereye kaçacaksın?

Babasının cenazesi önünde ağlayan çocukla Cuha'nın[198] hikâyesi

Bir çocuk, babasının tabutu önünde hıçkırarak ağlayıp başına vuruyordu.
Diyordu, *baba, nere götürüyorlar seni? Sonunda toprağa verecekler seni!*
Seni dar ve kötü bir eve götürüyorlar. Ne halı var orda, ne de bir hasır.
Ne gece bir lamba var, ne gündüz ekmek. Orda ne yemek kokusu var, ne de yemekten bir iz.
Ne kapısında iş var, ne de çatısına bir yol. Sığınılacak bir komşu da yok.
İnsanların öptükleri gözün, kör ve karanlık evde nasıl yaşar kim bilir?
Güvenliksiz bir ev, dar bir yer. Öyle ki orda ne bet kalır ne beniz.
[Çocuk] bu şekilde evin özelliklerini sayıyor, iki gözünden kanlı yaşlar döküyordu.
Cuha dedi, *muhterem babam, vallahi bizim eve götürüyorlar bunu.*
Babası dedi Cuha'ya, *aptal olma.* [Cuha] dedi, *[inanmazsan] özelliklerini dinle baba.*
Onun bir bir saydığı özellikler, kuşkusuz bizim evin özellikleri.
Ne hasır, ne lamba, ne yemek. Ne kapısında iş var, ne sofasında, ne de tavanında.
Özlerinde böyle yüz belirti var; ama nasıl görecek azgınlar?
Yüce Hak güneşinin ışıklarından yoksun kalan gönül evi...
Sevgisi sonsuz Sultan'ın zevkinden nasipsiz olup Yahudi'nin canı gibi dar ve karanlıktır.
Ne o gönle güneş vurur, ne de onda bir ferahlık ve açılan bir kapı vardır.

Böyle gönülden mezar güzeldir sana. Çık artık gönül mezarından.

A işveli güzel, canlısın, dirisin. Bu dar mezarda nefesin daralmıyor mu senin?

Zamanın Yusuf'usun, güneşisin göğün. Bu kuyudan, bu zindandan çık, göster yüzünü.

Balığın karnında olgunlaştı Yunus'un. Onun tesbih etmekten başka kurtuluşu yoktu.

Tesbih eder olmasaydı balığın karnında kıyamete dek tutuklu ve mahkum kalırdı[199].

O, tesbih etmekle balığın bedeninden kurtuldu. Tesbih nedir? Elest gününün işareti.

Unuttuysan o can tesbihini, şu balıkların tesbihlerini dinle.

Allah'ı gören Allah'a ait olur. O denizi gören de artık o balıktır.

Bu dünya denizdir, bedense balık. Ruh ise sabah ışığından yoksun Yunus'tur.

Tesbih ederse balıktan kurtulur. Yoksa onda hazmedilip yok olur.

Bu denizde can balıkları çoktur. Sen görmüyorsun şapşal, çünkü körsün.

O balıklar sana çarpıp dururlar. Açıkça görmek için aç gözünü.

Balıkları görmesen de; kulağın sonunda duydu tesbihlerini

Sabretmek, senin tesbihlerine candır. Sabret; işte gerçek tesbih budur.

O dereceye erişemez hiçbir tesbih. Sabret, "Sabır, genişliğin anahtarıdır.[200]"

Cennete götüren Sırat köprüsü gibidir sabır. Her güzelin yanında çirkin bir lala vardır.

Laladan kaçtığın sürece kavuşma yoktur. Çünkü lala, sevgiliden ayrılmaz.

Sen sabretmenin, özellikle de Çigil[201] güzeli için [sabretmenin] tadını ne bilirsin a camdan kalpli?

Savaş, görkem ve ihtişamdan zevk alır yiğit. İbne ise ancak zekerden zevk alır.

Onun zekerden başka dini ve zikri yoktur. Düşüncesi onu aşağılara doğru götürür.

Göğe çıksa yine korkma sen ondan. Çünkü o, aşağıya aşk duymanın ilmini öğrenmiştir.

Çanını sallasa da yukarılara, o atını aşağılara sürer.

Dilencilerin sancaklarından korkmak niye? O sancaklar, bir lokma ekmeğe köle olur.

Çocuğun iri cüsseli adamdan korkması ve adamın, korkma çocuk, benim erkekliğim yok demesi

İri yarı bir adam, bir çocuğu yalnız buldu. Adamın kötü niyetinden korkan çocuk sapsarı kesildi.

[Adam] dedi, *kaygılanma güzelim, üstüme sen çıkacaksın.*

Korkunç görünsem de bil ki ben muhannesim. Bin sırtıma deve gibi sür beni.

Adam görünümlüdür, ama içyüzü işte böyledir. Dışyüzü insan, içyüzüyse lanetli şeytan.

Behey iri kıyım adam, rüzgarın etkisiyle dalın çarptığı davul gibisin sen.

Tilki, tulum gibi havayla dolu davul yüzünden avından oldu.

Davulun yenilecek bir yanı olmadığını görünce dedi, bu içi boş tulumdan domuz iyidir.

Tilkiler davul sesinden korkar. Akıllıysa sus diye davula vurur.

Ormanda gitmekte olan atlıdan korkan okçunun hikâyesi

Silahlı ve çok heybetli bir atlı, soylu bir ata binmiş gidiyordu ormanda.

Bu sırada usta bir okçu onu görüp korkusundan yayını çekti.

Oku fırlatacakken atlı ona seslendi, *cüssem iri olsa da güçsüzüm ben.*

İri olduğuma bakma sen sakın. Savaş sırasında çünkü kocakarıdan daha işe yaramazım.

[Okçu] dedi, *hadi git. İyi ki söyledin. Yoksa korkumdan seni şişleyecektim.*

Niceleri vardır ki erkeklikleri olmadığı halde ellerine kılıç almışlar ve bir savaş aletine yem olmuşlardır.

Rüstemler gibi silah kuşansan da işin ehli olmayınca canın gitti demektir.

Kılıcı bırak evladım, eyle canını kalkan. Ancak başı olmayan kurtarır başını bu şahtan.

Silahın senin hilendir, tuzağındır. Hem senden doğmuştur, hem yaralar canını.

Madem bu hilelerden hiç yarar sağlamadın, hileyi bırak da bahtın açılsın.

Bu hileden bir an olsun meyve yemediğine göre, hileyi bırak da yönel minnetler sahibi Rabbe.

Bu bilgiler sana uğur getirmediğine göre, kendini aptal kılıp uğursuzluktan sıyrıl.

Melekler gibi söyle, "Rabbimiz, öğrettiğin dışında yok bizim bir bilgimiz[202]".

Bedevinin çuvala kum doldurması ve filozofun onu eleştirmesi

Bir bedevi, yemle dolu iki büyük çuval yüklemişti devesine.

Kendisi de çuvalların üstüne oturmuştu. [Bu sırada] bir söz ustası ona sorular sordu.

Memleketini sorup onun dilini çözdü. Sorular içinde çok inciler döktürdü.

Sonra ona dedi, *ne var bu çuvallarda, gerçeği söyle bana?*

Dedi, *çuvalımın birinde buğday, ötekindeyse yiyecek değil kum var.*

Dedi, *niçin doldurdun bu kumları?* Dedi, *öbür çuval tek kalmasın diye.*

Dedi, *bu denkteki buğdayın yarısını, öbürüne döksene kullanıp da aklını.*

Böylece çuval da hafiflesin deve de. Dedi, *sen çok yaşa ey usta ve özgür bilge.*

Böyle ince düşünce ve güzel görüş[e] karşılık, kılıksız ve yayan yapıldak olman [yakışır mı]?

İyi adam, bilgeye acıdı ve onu deveye bindirmeye niyetlendi.

Dedi, *ey güzel sözlü bilge, haline dair azıcık bir şey söyle.*

Böyle aklın ve yeterliğin olduğuna göre, vezir misin, şah mısın? Doğru söyle.

Dedi, *ikisi de değilim, halktan biriyim ben. Şu halime, kılığıma baksana.*

[Bedevi] dedi, *kaç deven, kaç ineğin var?* Dedi, *ne o var, ne de bu. Çok kurcalama bizi.*

Peki dedi, *dükkanında ne tür malın var?* Dedi, *ne dükkanı, ne malı?*

Dedi, *öyleyse paradan sorayım. Paran ne kadar peki? Yalnız yolcusun, öğüdün de güzel hani.*

Âlemin bakır[ını altın kılacak] iksir var sende. Kat kat inciler vardır akılda ve bilgide.

[Filozof] dedi, *vallahi yok ey Arab'ın ulusu, akşam azığım bile yok; tüm varlığım bu.*

Yalın ayak beden çıplak koşarım. Kim bir ekmek verirse ona giderim.

Bu erdem, hikmet ve sanatın hayal ve baş ağrısından başka bir geliri yok bana.

O zaman Arap ona, *uzak dur benden,* dedi, *uzak dur da yağmasın başıma uğursuzluğun.*

Uğursuz felsefeni uzaklaştır benden. Konuşman insanlara uğursuzluk getirir.

Sen o yana git, ben şu yana gideyim. Yolun ileri doğruysa, ben geriye gideyim.

Bir çuvalımda buğday, bir çuvalımda kum olması, bu kalıtsal hilelerden yeğdir.

Çok kutlu bir aptallıktır aptallığım. Çünkü kalbimin azığı var, ruhumsa takvalıdır.

Uğursuzluğun azalsın istersen, çalış da eksik olsun felsefe senden.

Bu, insan doğasından ve hayalden doğan felsefedir, celal sahibi Allah'ın feyzinden doğan felsefe değil.

Dünya felsefesi zannı ve kuşkuyu artırır. Dinî felsefeyse gök üstüne çıkarır.
Âhir zamanın kurnaz şeytanları, kendilerini öncekilerden üstün görürler.
Hile öğrenenler, sıkıntılara katlanarak bir takım işler ve hileler öğrenmişlerdir.
Yarar iksiri olan sabrı, bağışlamayı, cömertliği ve özveriyi yele vermişlerdir.
Düşünce yol açıcıysa düşüncedir. Yol, karşına bir şah çıkaracaksa yoldur.
Şah, hazinelerle ve orduyla şah olan değil, ancak kendi özüyle şah olandır.
Böylece onun şahlığı, Ahmed dininin saltanat yüceliği gibi ebedî kalır.

İbrahim Edhem'in deniz kıyısındaki kerametleri

İbrahim Edhem'e ilişkin rivayete göre o, giderken yolu deniz kıyısına düşmüştü.
O can sultanı [deniz kıyısında] oturup hırkasını dikerken oraya bir bey çıkageldi.
O bey, şeyhin [eski] kullarındandı. Şeyhi tanıdı ve hemen önünde eğildi.
Şeyhe ve hırkasına bakakalmıştı. [Çünkü] onun huyu suyu değişmişti.
O denli görkemli saltanatı bırakmış, oldukça ilginç bir yoksulluğu seçmişti.
O yedi iklimin sultanlığını bırakmış da yoksullar gibi hırkasının söküğünü dikiyordu.
Şeyh onun neler düşündüğünü anlamıştı. [Çünkü] şeyhler aslan gibidir, kalplerse orman.
Korku ve ümidin kalplerde gezişi gibi, ona da dünyanın sırları gizli değildir.
Ey eli boş kimseler, gönül sahiplerinin huzurunda kalbinize sahip olun.
Beden sahipleri açısından saygı görünüşedir. Çünkü Allah, gizliyi onlardan gizlemektedir.
Gönül ehli açısındansa saygı iç dünyayadır. Çünkü onların kalpleri içlerden haberdardır.
Sen tam tersine makam elde etmek için körlerin huzuruna gelip [saygıyla] ta geride otururken...
Gözü görenlerin huzurunda saygılı davranmıyorsun. Arzu ateşine işte bu yüzden odun olmuşsun.
Anlayış ve hidayet ışığından yoksun olduğun için körler için makyaj yapıp dur!
Gözü görenler karşısında pislik sür yüzüne. Nazlanıp dur bu kokmuş halinle!
Şeyh, hemen iğnesini denize attı ve iğneyi yüksek sesle çağırdı.
Yüz binlerce ilahî balık ve her balığın ağzında altın bir iğne...
Ey şeyh, Hak iğnelerini al, diye Hak denizinden başlarını çıkardı.
Beye yönelip dedi, *beyim, gönül saltanatı mı güzel, yoksa o değersiz saltanat mı?*
Bu dış göstergedir, bir şey değildir. İç dünyaya girersen yirmi katını görürsün.
Şehre bahçeden ancak dal getirilir. Oraya nasıl götürülür bahçeler bağlar?
Özellikle o bahçe. Bu gökyüzü o bahçenin bir yaprağıdır ancak. Hatta o özdür, bu evren bir kabuk.
O bahçeye adım atamıyorsun. Çokça kokla da nezleni gider.
Böylece o koku senin canını çeker. Böylece o koku gözlerine nur olur.
Yakub Peygamber'in oğlu Yusuf, bu koku[nun etkisinden] dolayı, "[Gömleğimi] babamın yüzüne sürün[203]" demiştir.
Bu kokudan dolayı Ahmed, öğütlerinde hep "Gözümün aydınlığı namazdadır[204]" demiştir.
Birbiriyle bütünleşmiş beş duyunun beşi de yüce bir kaynaktan gelmektedir.
Birinin gücü ötekilerin de gücüdür. Her biri ötekilere sâkilik eder.
Gözü görmek artırır aşkı. Aşksa gözdeki doğruluğu artırır.

Doğruluk, her duyunun uyanmasını sağlar. Tadına varmak, duyulara dost olur.

Ârifin gaybı gören ışıkla aydınlanmaya başlaması

Bir duyu bağını çözüp devinime geçince geri kalan tüm duyular değişime uğrar.
Bir duyu görülmeyenleri görünce, bütün duyular için gayp görünür olur.
Sürüden bir koyun çaydan atlayınca, peş peşe hepsi atlayıp geçer.
Duyularının koyunlarını sürüp [Hakk'ın] "çıkardığı otlak[205]"ta otlat.
Böylece orada sümbül ve reyhan yesinler. Böylece hakikatler bahçesine girsinler.
Her duyun duyulara elçidir. Böylece hepsi birer birer o cennete doğru gider.
Duyular sır söyler senin duyuna; yer olmadan dile, hakikate ve mecaza.
Çünkü bu hakikat tevil götürür. Bu zannediş hayallerin kaynağıdır.
Oysa apaçık hakikat için hiçbir şekilde yer yoktur tevile.
Her duyu köle olunca duyuna senin, senden kurtuluşu olmaz göklerin.
Kabuğun mülkiyeti için kavga çıksa da, öz kiminse kabuk da onundur aslında.
Saman için kavga çıktığında, tane kimin, asıl sen bak ona.
Öyleyse felek kabuk, ruhun ışığı özdür. Bu görünür, o gizli; bu yüzden [aldanıp] kayma.
Cisim görünür, ruh gizlidir. Cisim giysinin kolu, can ise el gibidir.
Ayrıca akıl ruhtan daha gizli uçar. Duyu, ruha daha çabuk yol bulur.
Bir devinim görürsün, anlarsın ki canlıdır. [Ama onun] akılla dolup taştığını bilmezsin.
Düzenli hareketler sergileyip bakır olan devinimi altına dönüştürdüğünde [fark edersin aklı].
El hareketlerinin düzgünlüğünde anlarsın ki akıl vardır.
Vahiy ruhu, akıldan daha gizlidir. Çünkü o gayba mensup olup ötelerdendir.
Ahmed'in aklı kimseye gizli değildir, [ama] onun vahiy ruhunu her can kavrayamaz.
Vahiy ruhuna uygun edimler de vardır. Çok ulu oldukları için akıl onları anlayamaz.
Bazen delilik görür, bazen kendinden geçer. Çünkü kavramak için onun gibi olmak gerek.
Hızır'ın [vahiy ruhuna uygun] davranışları karşısında da Musa'nın aklı bulanıklaşmıştı.
Onunla aynı durumda olmadığı için onun yaptıkları Musa'ya uygunsuz görünüyordu.
Musa'nın aklı gayp karşısında tutulup kaldıktan sonra, fare aklının sözü mü olur a muhterem?
Taklitlik bilgi satış yapmak içindir. Müşteri bulununca güzel satış olur.
Tahkikî bilginin müşterisi Hak'tır. Onun piyasası her zaman canlıdır.
Dudağı kapalı, kendinden geçmiş alışveriş ediyor. Müşteri sonsuz. Çünkü "Allah almıştır[206]".
Âdem'in dersine melek müşteridir. Onun dersine ne şeytan mahremdir, ne de peri.
Âdem, "Onlara adları söyle[207]" dersini anlatır. İnceden inceye açıklar Hakk'ın sırlarını.
Dar görüşlü olup renklere dalan ve bir yerde karar kılamayan kimseye...
Fare dedim. Çünkü topraktadır yeri onun. Farenin de geçim yeri topraktır.
Yollar bilir, ancak toprak altında yollar. Toprağın her yanını kazar da kazar.
Farenin nefsi ancak lokma kemirecek kadardır. Fareye ihtiyacı kadar akıl verilmiştir.
Çünkü yüce Allah, hiç kimseye ihtiyaç duymadığı bir şeyi vermez.

Yeryüzüne âlemin ihtiyacı olmasaydı, âlemlerin Rabbi onu hiç yaratmazdı.
Bu titreyen yeryüzü dağa ihtiyaç duyar. Yoksa görkemli dağlar yaratılmazdı[208].
Göklere de ihtiyaç olmasaydı, yedi göğü yoktan var etmezdi.
Güneş, ay ve yıldızlar, gerek olmasaydı ne diye ortaya çıkardı?
Varların kemendi ihtiyaçtır öyleyse. [Allah,] kişiye ancak ihtiyacınca âlet verir.
Öyleyse çabuk ihtiyacını artır, ey muhtaç. Artır da cömertlik denizi keremiyle coşsun.
Şu yoldaki düşkün dilenciler, insanlara ihtiyaçlarını sergilerler.
[Onlar,] insanda acıma duygusu uyandırmak için körlük, çolaklık, hastalık ve dertlerini [söylerler].
Hiç ey insanlar, malım, ambarım ve sofram var; bana ekmek verin diyen var mı?
Hak, köstebeğe göz vermemiştir. Çünkü karnını doyurmak için göze ihtiyacı yoktur.
Gözü olmadan yaşayabilir. O, nemli toprak içinde göze ihtiyaç duymaz.
O sadece hırsızlık etmek için topraktan çıkar. Yaratıcı onu hırsızlıktan arındırsa...
Ondan sonra kanatlanır, kuş olur. Melekler gibi gökyüzüne yönelir.
Her zaman Allah'ın şükür bahçesinde bülbül gibi yüz türlü ezgi söyler.
Der ki ey beni çirkin halden kurtaran, ey cehennemi cennet kılan...
Küçük bir yağ parçasına aydınlık yerleştirir, bir kemiğe işitme yetisi verirsin ey Ganî.
O anlamların bedenle ilgisi nedir? Nesneleri adlarıyla anlamak neyin nesi?
Söz yuva gibidir, anlam kuş gibi. Beden ırmak, ruh da akarsu gibi.
O akıyor, sen durağan diyorsun. O koşuyor, sen sâkin diyorsun.
Arklardan suyun akışını görmüyorsan, üzerindeki yeni yeni çöpler nedir?
Senin çöpünse düşünce şekilleri. Özgün biçimler gelir [aklına] yeni yeni.
Akan suyun ve düşünce ırmağının yüzünde güzel ve çirkin çöp eksik olmaz.
Bu akarsu yüzünde gayb bahçesine ait meyvelerin kabukları koşar.
Kabukların özlerini bahçede ara. Çünkü bahçeden gelir sular ırmağa.
Hayat suyunun akıp gittiğini görmüyorsan, şu bitkilerin sudaki seyrine bak.
Su bol ve güçlü akarsa, şekil kabukları çok çabuk geçip gider.
Bu ırmak oldukça hızlı aktığından, ârîflerin gönlünde hüzün durmaz.
Son derece dolu ve hızlı olduğundan, onda sudan başkasına yer olmaz.

Yabancının şeyhi kınaması ve şeyhin müridinin ona cevap vermesi

Birisi bir şeyhi kötüler ve *kötü biridir, doğru yolda değildir,* der.
Şarap içer, sahtekârdır, pisliğin tekidir. Bu haliyle müritlere ne yararı dokunur?
Biri ona dedi, *saygılı ol. Büyüklere ilişkin böyle zanda bulunmak basit bir iş değildir.*
Onun saf suyu bir sel ile bulanacak değildir. Bu, onun niteliklerinden uzaktır.
Hak ehlini bu şekilde karalama. Bu senin sanrındır, geç bunları.
Bu olası değil. Olsa bile, behey yer kuşu, Kızıl Deniz'in pislikten ne korkusu olacak?
Bu, iki küpten ya da küçük bir havuzdan daha az değildir ki bir damlayla kirlensin[209].
İbrahim'e ateşin zararı olmaz. Nemrut gibiyse biri, de ki korkulur ondan.
Nefis Nemrut'tur, akılla can İbrahim'dir. Ruh öze bakar, nefisse kılavuza.
Bu kılavuz, çölde her an yolunu yitiren yolcu içindir.
Kavuşanlara gözden ve kandilden başka bir şey gerekmez. Müstağnidir onlar yoldan ve kılavuzdan.

Vuslat adamı bir delilden söz ederse, ancak tartışmacıların anlaması için söz eder.

Aklı dünyanın hesabını yapsa da baba çocuğu için çocukça sözler söyler.

Hoca, [hiç noktası yok anlamında] elif tamtakırdır derse, erdeminden bir şey eksilmez.

Dili açılmamış kimseye bir şeyler öğretmek için [hocanın] kendi dilinden çıkması gerek.

Senden ilim ve ustalık öğrensin diye onun anladığı dilden konuşmak gerek.

Öyleyse şeyh öğüt verirken bütün insanlar onun çocukları gibi olmalı.

Bil ki küfrün sınırı ve ölçüsü vardır. Oysa şeyhin ve nurunun ucu bucağı yoktur.

Uçsuz bucaksız karşısında sınırlı olan, yok hükmündedir. "Allah'ın yüzü dışında her şey yok olucudur[210]."

O'nun olduğu yerde küfre, imana yer yok. Çünkü O özdür, bunlarsa renk ve kabuk.

Bu yoklar perde oldu o yüze; tıpkı leğen altında gizli lamba gibi.

Öyleyse bedendeki bu baş o başa perdedir. O başın huzurunda bu baş kâfirdir.

Kimdir kâfir? Şeyhin imanından gâfil olan elbette. Kimdir ölü? Habersiz olandır şeyhin canından.

Sınavda bilgiyi ortaya koymaktan öte can yoktur. Kimin bilgisi çoksa canı o denli çoktur.

Bizim canımız fazladır hayvan canından. Neden? Bilgimiz çoktur da ondan.

Öyleyse meleğin canı bizimkinden fazladır. Çünkü melek ortak duyudan arınmıştır.

Meleğinkinden fazladır gönül sahiplerinin canları. Bırak şaşırmayı.

Bu yüzden Âdem'e secde ederler onlar. Çünkü onun canı onlarınkinden üstündür.

Yoksa üstün olanın daha aşağıdakine secde etmesini emretmek uygun olmaz.

Yaratıcının adalet ve lütfu, bir gülün diken önünde secde etmesini hiç uygun bulur mu?

Can arttıkça geçer son sınırı. Boyun eğer ona tüm nesnelerin canı.

[Boyun eğer] kuş, balık, peri ve insan. O fazladır çünkü, azlık içindedir onlar.

İğneci olur hırkasına balıklar. Boyun eğer iğnelere iplikler.

İbrahim Edhem'in deniz kıyısındaki hikâyesinin geri kalanı

Bey, şeyhin emrinin yerine getirildiğini ve balıkların ortaya çıktığını görünce cezbeye kapıldı.

Ah, dedi, *balıklar bile pirin farkında. Huzurdan kovulmuş insana yazıklar olsun!*

Balıklar pirden haberdar, bizse bundan uzağız. Bizim bu devletten nasibimiz yokken onlar ikbal içinde.

Secdeye kapanıp perişan halde gitti ağlayarak. Deli oldu bu açılım aşkıyla.

Peki sen ey yunmamış yüzlü, neyin peşindesin? Sen kime karşı çatışma ve kıskançlık içindesin?

Sen aslan kuyruğuyla oynuyorsun. Meleklere saldırı düzenliyorsun.

Katıksız iyiliğe neden kötü diyorsun? Alçaklığı yükseliş sayma sakın.

Kötü nedir? Değersiz muhtaç bakır. Şeyh kimdir? Uçsuz bucaksız iksir.

Bakır iksirden etkilenip altınlaşmasa da, iksir bakırdan etkilenip asla bakırlaşmaz.

Kötü nedir? Yüz çeviriş, davranış ateş gibi. Şeyh kimdir? Ezel denizinin ta kendisi.

Ateşi hep suyla korkuturlar. Suyun korkması mümkün mü alevlerden?

Kusur mu arıyorsun ayın yüzünde. Cennette diken mi topluyorsun?

Diken arayarak cennete girsen, bulamazsın orda kendinden başka diken.

Güneşi balçıkla sıvıyorsun, tam dolunayda çatlak arıyorsun.

Dünyaya vuran güneş, bir yarasa için ne diye gizlensin?

Kusurlar, pirlerin reddetmesinden dolayı kusur haline gelmiştir. Görünmezler (*gayb*) de pirlerin [başkalarından] kıskanmaları nedeniyle görünmez olmuştur.

Madem hizmetten uzaksın, [yaklaşıp] dost olmaya çalış. Pişmanlık konusunda ciddi olup elini çabuk tut.

Böylece [olur ki] o yoldan sana bir esinti gelir. Rahmet suyunun önünü kıskançlıkla neden tıkıyorsun?

Uzağın uzağı da olsan salla kuyruğunu. "Nerede olursanız olun yüzünüzü [oraya] çevirin[211]."

Bir eşek [bile] hızlı giderken çamura saplansa, kalkmak için durmadan çaba harcar.

O, yaşanılacak yer olmadığını bildiği yeri, yerleşmek için düzenlemez.

Kalbin bu çamurlardan çıkmaya çabalamadığına göre demek ki senin duygun eşeğinkinden az.

Çamurun içinde tevilde bulunup cevazdan söz ediyorsun. Çünkü çamurdan kopmak istemiyorsun.

[Diyorsun] ki benim için câizdir, çünkü ben çaresizim. Hak, kerem gösterip âcizi tutup cezalandırmaz.

Seni yakalayıp cezalandırmış zaten. Sense kör bir sırtlan gibi gururundan bu yakalanışı görmüyorsun.

Derler ki *burada sırtlan yok. İninde yok, dışarılara bakın.*

Böyle söyleyip kurarlar tuzağı. O da der ki *benden haberleri yok.*

[Der ki] *bu düşmanın benden haberi olsaydı, sırtlan nerde diye bağırır mıydı?*

Bir kişinin, yüce Allah beni günahımdan dolayı cezalandırmaz diye iddia edişi ve Şuayb (selam üzerine olsun)'ın ona cevap verişi

Şuayb zamanında biri, *Allah*, dedi, *benim bir çok kusurumu görmüştür.*

Bir çok günahımı, suçumu görmüştür, ama Allah, kerem edip beni cezalandırmaz.

Ona cevap olarak yüce Hak, gayb yoluyla Şuayb'ın kulağına şu yalın sözü söyledi:

Dersin ki ben bir çok günah işledim de Allah, kerem edip beni cezalandırmadı.

Tam tersini söylüyorsun, behey yolu bırakıp çöllere sapmış akılsız.

Kaç kez cezalandırdım seni, haberin yok senin. Boylu boyunca zincirlere takılıp kalmışsın.

A kara kazan, kalbinin yüzünü mahvetti senin katmerli pasın.

Kalbine üst üste paslar birikti ve böylece kalbin körleşip sırları göremez oldu.

Bu duman yeni bir kazana değse, arpa kadar da olsa görünür izi.

Her şey karşıtıyla belirginleştiği için, beyaz üstündeki siyah, rezil olup çıkar.

Kazan kapkara kesilince, isin ona etkisini bir çırpıda kim görebilir?

Zenci demircinin yüzüyle dumanın rengi birbiriyle aynıdır.

Demircilik yapan beyaz adamın yüzü, isten dolayı alaca bulaca olur.

Böylece günahın izini çabucak fark eder ve hemen Rabbim, diye inlemeye başlar.

Israr edip kötülüğü meslek edinince basiretini bağlamış olur.

Tövbeyi geçirmez aklından. Günahı artık gönlüne güzel gelir de böylece dinsizleşir.

Onun pişmanlık ve Rabbe yöneliş duygusu yok olur ve aynasına beş kat pas oturur.

Paslar demirini yemeye başlar ve cevherini eksiltmeye koyulur.

Beyaz kâğıda yazı yazdığında, o yazı görünür ve okunur.

Yazının üstüne tekrar yazı yazarsan anlaşılmaz, okunuşu yanlış olur.

Karalama üstüne karalama yapılınca iki yazı da seçilmez olup bir anlam vermez.

Onun üstüne üçüncü kez yazarsan, onu şerle dolu can gibi kapkara kılmış olursun.

Öyleyse çareciye sığınmaktan başka çare mi var? Umutsuzluk bakırdır, iksiriyse bakıştır.

Umutsuzluklarınızı onun önüne koyun da çaresiz dertten kurtulun.

Şuayb bu incelikleri ona söyleyince, o can esintisiyle onun kalbinde çiçek açtı.

Onun canı göksel vahyi duyduğu halde dedi, *bizi cezalandırdıysa belirtisi hani?*

[Şuayb ise] dedi, *Rabbim, o ikna olmuyor ve cezalandırılmanın belirtisini arıyor.*

[Allah] dedi, *ben kusurları örtücüyüm; sınamak için bir sır vermek dışında söylemem sırlarını.*

Onu cezalandırışıma ilişkin bir belirti şudur: O ibadet edip oruç tutar, dua eder.

Namaza, zekata ve benzeri [ibadetlere yönelir]. Fakat [yaptıklarının] azıcık olsun ruhu yok.

İbadet edip üstün eylemler gerçekleştirir. Fakat azıcık olsun tadı yok.

İbadetleri güzel, ama içleri güzel değil. Cevizleri çok, ama içleri yok.

Tadı olmalı ki meyve versin ibadet. İçi olmalı ki çekirdek ağaç olsun.

İçi olmayan çekirdeğin fidan olması mümkün mü? Cansız sûret, hayalden başka bir şey değildir.

Yabancı adamın şeyhi kınaması hikâyesinin geri kalanı

O pis adam, şeyhe ilişkin zırvalayıp saçmalıyordu. Şaşı akıl her zaman çift görür [zaten].

[Diyordu,] *onu bir topluluk içinde gördüm. O, takvayla ilgisi olamayan müflisin biri.*

İnanmazsan bu gece kalk gidelim de şeyhinin sapkınlığını gözlerinle gör.

Geceleyin onu bir pencerenin başına götürüp dedi, *şu sapıklık ve eğlenceye bak.*

Gündüzki göz boyamaya ve geceki sapkınlığa bak. Gündüz Mustafa gibi, geceyse Ebu Leheb.

Gündüz adı Abdullah, Allah'a sığınırız, gece elinde kadeh.

[Mürit,] şeyhin elindeki kadehin dolu olduğunu görüp dedi, *bre şeyh, sen de mi sahtekârsın?*

Sen demez miydin, şarap kadehine şeytan işeyiverir diye?

[Şeyh] dedi, *kadehimi öyle doldurdular ki bir üzerlik tohumuna bile yer yok.*

Bak şuraya, zerre sığacak yer var mı? Sözü yanlış duyup aldanmışsın.

Bu, zâhirî kadeh ve zâhirî şarap değil. Görünmezi gören şeyhten uzak tut bunu.

Şarap kadehi, şeyhin varlığıdır, akılsız. Şeytanın idrarı giremez ona.

Hak nuruyla ağzına dek doludur o. Beden kadehini kırmıştır; mutlak nurdur o.

Güneşin ışığı dışkıya düşse bile, yine aynı ışıktır, pis olmaz.

Şeyh dedi, *aslında bu ne kadehtir, ne de şarap. Hey, aşağı gel de bak, bre nankör.*

Gelip baktı, saf baldı o. O nursuz rezil adam, kör olup gitti.

O zaman pir, müridine dönüp dedi, *git bana şarap bul, azizim.*

Hastalığım olduğundan, çaresiz kaldım. Hastalığımdan açlığımı unuttum.

Zorunluluk durumunda murdar temiz olur[212]. Lanetlik inkârcı geberip gitsin.

Mürit, şeyhe şarap bulmak için meyhaneye girmiş her küpün tadına bakıyordu.

Bütün meyhanelere baktı, şarap göremedi. Balla doluydu şarap küpleri.

Dedi, *ey rintler, bu ne haldir, bu ne iş? Hiçbir küpte şarap göremiyorum.*

Bütün rintler, o şeyhin yanına geldiler. Gözyaşı döküyor, ağlayıp dövünüyorlardı.

Ey ulu şeyh, meyhaneye geldin de, tüm şaraplar bala döndü gelişinle.

Şarabı dönüştürüp pislikten arındırdın. Canlarımızı da arındır pislikten.

Evren kanla dolup taşsa da, Allah kulunun helalden başka bir şey içmesi mümkün müdür[213]?

Âişe'nin (Allah ondan râzı olsun) Mustafa'ya (selam üzerine olsun) "nasıl oluyor da seccade olmadan her yerde namaz kılıyorsun?" demesi

Bir gün Âişe, Peygamber'e, *ey Allah'ın resulü*, dedi, *sen açık ve gizli...*

Nereyi bulsan namaza duruyorsun. Oysa evin içinde pis de geziyor, alçak da.

Oysa biliyorsun, altı kirli olan çocuk, gittiği her yeri pisletir.

Bil ki, dedi Peygamber, *Hak, pis olanı ulular için temiz kılar.*

Hakk'ın lütfu, benim secde yerimi bu yüzden yedinci göğe dek temiz kıldı.

Aman hal Şahları kıskanmayı bırak. Yoksa dünyada bir iblis olup çıkarsın.

Öyle ki o zehir yese bal olur. Oysa sen bal yesen zehir olur.

Çünkü o dönüşünce işi de dönüştü. Lütfa döndü, her ateşi nur oldu.

Ebabil kuşundaki Hakk'ın gücüdür. Yoksa bir kuş fili nasıl öldürür?

O kudretin Hak'tan geldiğini bilesin diye, birkaç kuş bir orduyu yenilgiye uğratmıştır.

Sen bu tür kuruntulara kapılırsan, gidip Fil Sahipleri sûresini[214] oku.

Onunla boy ölçüşmeye kalkışıp da onlardan kurtulursan kâfir olayım.

Farenin devenin yularını çekmesi ve kendisiyle gurur duyması

Küçük bir fare, bir devenin yularını kapıp efelenerek yola koyuldu.

Deve yeğniceklikle onun ardından yola koyulunca, fare, *ben yiğidim*, diye gurura kapıldı.

Onun ne düşündüğü deveye mâlum olunca, dedi, *neşelenmeye devam et, ben sana gösteririm.*

Kocaman fili bile çaresiz düşüren büyük bir ırmağın kıyısına gelince...

Fare oracıkta kalakaldı. Deve dedi, *ey dağlarda, ovalarda yoldaşım...*

Niçin durdun böyle, bu şaşkınlık niye? Yürü de yiğitçe gir ırmağa.

Sen benim kılavuzum, öncümsün. Yarı yolda kalıp da duraksama.

[Fare] dedi, *bu acayip derin bir su. Boğulmaktan korkarım ben arkadaş.*

Deve, *bakalım suyun derinliği ne kadarmış*, deyip hemen ayağını suya soktu.

Dedi, *behey kör fare, dize kadarmış su. Neden şaşırdın, niçin aklın başından gitti?*

[Fare] dedi, *sana karınca olan bize ejderhadır. Hem dizden dize fark vardır.*

Senin dizine dek olsa da, usta, benim boyumu yüz arşın geçer.

[Deve] dedi, *bir daha küstahlık etme ki bu ateşle cismin de canın da yanmasın.*

Sen kendin gibi farelerle boy ölçüş. Farenin deveye söyleyecek sözü olamaz çünkü.

[Fare] dedi, *tövbe ettim. Allah için şu tehlikeli sudan geçir beni.*

Deveye acıma geldi ve *sıçrayıp hörgücüme otur*, dedi.

Ben bu sudan rahatlıkla geçebilirim. [Ayrıca] senin gibi yüzlercesini de geçiririm.

Peygamber olmadığına göre yola koyul da bir gün kuyudan kurtulup makama erişesin.

Sultan olmadığına göre raiyet ol sen. Gemici olmadığına göre [gemiyi] kendin sürme.

Olgun olmadığına göre tek başına dükkan tutma. Hamur olmak için yoğrulmaya hazır ol!

"Susunuz[215]" sözünü dinleyip sus. Hak dili olmadığına göre kulak ol.

Konuşsan da izah istemek için konuş. Padişahlarla yoksulca konuş.

Kibir ve kinin başlangıcı arzudan doğar. Arzularının pekişmesi alışkanlıktandır.

Kötü huy alışkanlıkla pekiştiğinde, seni bundan kurtarmak isteyene öfkelenirsin.

Sen kil yemeyi adet edinince, seni kilden uzak tutan herkes düşmanın olur.

Puta tapanlar, putlarının çevresinden dönüp dururken kendilerini engelleyenlere düşman olurlar.

İblis, önder olmaya alıştığı için, eşekliği yüzünden, Âdem'i küçük gördü.

Benden daha iyi bir önder olacak da beni gibi biri ona secde edecek ha, [diye düşündü].

Önderlik, başından beri panzehir niteliği taşıyan ruhtan başkasına zehirdir.

Dağın içinde panzehir yurdu oldukça, dağ yılanla dolsa da kaygılanma.

Önderlik beynine yerleşince, sana aykırı gelen herkes kadim düşmanın olur.

Biri senin alıştığının tersine konuşunca, ona karşı kinin depreşir.

Beni alışkanlığımdan koparıp bana önder olmaya kalkıyor, diye [düşünüp öfkelenirsin].

Kişide kötü huy başkaldırmayınca, aykırılıklar ondaki ateşi nasıl tutuşturabilir?

[Kötü huyu başkaldırmayan,] muhaliflere hoşgörüyle yaklaşır ve onun gönlünde yer edinir.

Çünkü onda kötü huy iyice yerleşmemiştir. [Zaten] arzu karıncası alışkanlık yüzünden yılan kesilir.

Sınavdayken arzu yılanını öldür. Yoksa yılanın hemen ejderhaya dönüşür.

Ama herkes yılanını karınca görür. Sen sorunu gönül sahibine yönelt.

Bakır altın olmadıkça bakırlığını bilmez. [İnsan] şah gönüllü olmadıkça züğürtlüğünü bilmez.

Hizmet eyle iksire bakır gibi. Çek a gönül, sevgilinin cevrini.

Sevgili kim? Gönül sahibi elbet. Geceyle gündüz gibi dünyadan kaçar onlar.

Allah kulunun kusurunu pek söyleme. Padişahı hırsızlıkla suçlama.

Gemide suçlanan dervişin kerametleri

Bir gemi içinde bir derviş vardı. Yiğitlik yükünü sırtına yastık yapmıştı.

Altın kesesi kaybolmuş, dervişse uyumuştu. Herkesi aradılar. [Altın sahibi] onu da gösterdi.

Altın sahibi, *şu uyuyan fakiri de arayalım,* dedi ve üzüntüyle uyandırdı dervişi.

Dedi, *bu gemide bir çanta kayboldu. Herkesi aradık. Kurtuluşun yok.*

Hırkanı çıkar, hırkandan sıyrıl da insanlar senden kuşkulanmayı bıraksınlar.

Rabbim, dedi [derviş], *bu alçaklar kulunu suçladılar; buyruğunu yetiştir.*

Dervişin yüreği bundan acı duyunca, [balıklar] hemen başlarını uzattılar her yandan...

Derin denizden yüz binlerce balık [çıktı]. Her birinin ağzında görülmemiş bir inci...

Engin denizden [çıkan] yüz binlerce balık... Her birinin ağzında bir inci, ama ne inci!

Her biri bir ülkeden alınan haraca bedel. Allah'tandır bu, ortağı yoktur.

[Derviş] gemiye birkaç inci atıp zipladı ve sanki havayı kendine bir yer yapıp oturdu.

Tahtına kurulan padişahlar gibi bir güzel bağdaş kurdu. O en tepede, gemiyse önündeydi.

Dedi, *hadi sizin olsun gemi, Hak da benim. Böylece yoksul hırsız, sizinle bir arada bulunmamış olur.*

Bu ayrılığın kime zararı olacak bakalım. Hak ile bir arada ve halktan ayrı; keyfim yerinde.

O, ne beni hırsızlıkla suçlar, ne de dizginimi bir ihbarcıya teslim eder.

Gemidekiler seslendiler, *ey ulu kişi, bu yüce makam sana ne yüzden verilmiştir?*

Dedi, *yoksula suç isnat etmek ve değersiz bir şey için Hakk'ı incitmek yüzünden.*

Allah'a sığınırım, [aslında bu yüzden değil]. Yoksullar hakkında kötü düşünmeyip sultanları ululadığım için [elde ettim bu makamı].

Onlar öyle hoş nefesli yoksullardır ki "Abese[216]" onları ululamak için gelmiştir.

Bu, hiçbir şeyi olmamaktan değil, Hak'tan başkasını yok saymaktan gelen yoksulluktur.

Hak tarafından göğün yedinci katının hazinesini korumakla görevlendirilenleri nasıl suçlarım?

Suçlanan soylu akıl değil, nefistir. Suçlanan arı duru nur değil, duyudur.

Nefis, safsatacıdır. Sopa çek ona. O, delil getirmekten değil, sopadan anlar.

Mucize görse o an etkilenip aydınlanır, [ama] sonra, *o bir hayaldi*, der.

[Der ki] *o gördüğümüz tuhaflık gerçekse, nasıl olur da gece gündüz göz önünde olmaz?*

O, ancak temiz kişilerin gözüne yerleşir. O, hayvânî göze yerleşecek değildir.

Çünkü o mucize bu duyudan utanç duyar. Tavus kuşunun dar kuyuda ne işi var?

Bana çok konuşuyor, demeyesin diye, yüzde birini söylüyorum, kıl gibi incelterek hem de.

Sûfilerin şeyhin yanında çok konuşan sûfiyi yermeleri

Sûfiler bir sûfiyi kınayarak tekke şeyhinin huzuruna geldiler.

Şeyhe dediler, *efendimiz, şu sûfiden hesap sorup hakkımızı al.*

Dedi, *şikayetiniz nedir sûfiler?* Dediler, *bu sûfinin üç olumsuz huyu var.*

Çok konuşur, çıngırak gibi öter. Yerken de yirmi kişinin yediğinden fazla yer.

Uyuyunca Ashâb-ı Kehf'tir sanki. [Böylece] sûfiler, şeyhin önünde tartıştılar.

Şeyh o fakire yönelerek dedi, *her durumda orta yolu izle.*

Rivayette "İşlerin en iyisi ortasıdır[217]." denmiştir. [İnsandaki] karışımlar ancak mutedil olunca yararlı olur.

Karışımın biri bir biçimde fazlalaşırsa, insan bedeninde hastalık baş gösterir.

Bir nitelikte, arkadaşına karşı ölçüyü aşma. Çünkü bu, sonunda kesinlikle ayrılık getirir.

Musa'nın konuşması ölçülüydü, ama yine de iyi dostuyla konuşurken ölçüyü aşmıştı.

Bu aşırılık, Hızır'la arasının açılmasına yol açtı. [Hızır] dedi, *çok konuşuyorsun, ayrılalım.*

Çok konuşuyorsun Musa, benden uzaklaş. Ya da benim yanımda dilsiz ve kör ol.

Gitmeyip de inat edip oturursan, anlamca gitmiş ve kopmuş olursun.

Namazda ansızın abdestin bozulsa ve hemen abdest yenilemeye gitmen söylense.

Sen de gitmesen, kuru kuruya yatıp kalkmış olursun. Namazın çoktan gitmiştir, a sapık.

Sana eş olanların ve senin sözlerine susamış âşıkların yanına git sen.

Bekçi ancak uyuyanlara yaraşır. Balıklar için bekçiye gerek yoktur.

Giyiniklerin gözü çamaşırcıdadır. Oysa çıplak can için ancak tecelli ziynettir.

Ya çıplaklardan uzaklaşıp ayrı yöne git ya da onlar gibi, giysiden arın.

Bütünüyle çıplak olamıyorsan, giysilerini azaltıp orta yolu izle.

Fakirin şeyhe gerekçesini söylemesi

Sonra fakir, durumunu anlattı şeyhe. Özürle kabahati denkleştirdi.

Şeyhin sorularına Hızır'ın cevapları gibi güzel ve yerinde cevaplar verdi.

Musa'nın sorularına Hızır'ın her şeyi bilen Rab'den verdiği cevaplarla...

Güçlükleri çözüldü Musa'nın. Ayrıca ona her güçlüğü için bolca anahtar verdi.
Hızır'ın mirasından pay almıştı derviş de. [Böylece] başladi şeyhe cevap vermeye.
Dedi, *orta yol hikmet olmakla birlikte, orta kavramı görecelidir.*
Irmak suyu deveye göre azdır, ama fareye göre deniz gibidir.
Günlük tayini dört ekmek olan, iki ya da üç yerse ortası odur.
Dördünü yerse, orta yoldan uzaktır. Böylesi, kaz gibi hırsının tutsağıdır.
On ekmeklik iştahı olan biri altı ekmek yerse, bil ki orta yol odur.
Benim elli ekmeklik iştahım varken seninki altı somunluksa, denk değiliz demektir.
Sen on rekat namaz kılıp usanırken, ben beş yüz rekat kılsam yorulmam.
Kimi Kabe'ye dek yalın ayak giderken, mescide dek canı çıkar kiminin.
Kimi cömertçe verirken canını, kiminin canı gider bir tek ekmek verirken.
Bu orta yol, başı ve sonu olan "sonlu" için söz konusudur.
Bir şeyin başı ve sonu olmalı ki orta ya da vasat düşünülebilsin.
Sonsuzun iki ucu olmadığına göre ortasının bulunması olacak şey mi?
"Onun [sözleri] için deniz mürekkep olsa[218]" dediği gibi, kimse onun başını ve sonunu gösteremez.
Yedi deniz tümüyle mürekkep olsa, olanak yoktur onun son bulmasına.
Bahçeler ve ormanlar hep birden kalem olsa, bu söz azalmaz asla.
Onca mürekkep ve kalem bitip gider de bu sonsuz söz bitmez kalır.
Bazen benim halim uykuyu andırır. Şaşkının biri bunu uyku sanır.
Gözüm uyuyorken uyanık bil kalbimi. Bil ki iş başındayım boş gördüğünde beni.
Peygamber der, "Gözüm uyur ama Rabbin huzurunda kalbim uyumaz[219]."
Senin gözün uyanık, kalbin uykuda. Benim gözüm uyurken kalbim keşifte.
Kalbimin de beş ayrı duyusu var. Kalbin duyularına iki âlem görünür.
Kendi zaafınla bana bakma. Sana gecedir ama aynı gece kuşluk vaktidir bana.
Sana zindan olan, bana bahçe gibidir. Çalışmak da benim için dinlenmedir.
Senin ayağın çamurda. Bana gül olmuş çamur. Sen yastasın, ben çalıp oynamada.
Yeryüzünde bir yerde otururken seninle, Zühal gibi koşarım yedinci gök üstünde.
Seninle oturan ben değilim, gölgemdir. Durduğum yer düşüncelerin üstündedir.
Çünkü öte geçtim düşüncelerden. Düşünceler dışında koşmaktayım ben.
Düşünceye mahkum değil, hâkimim. Öyle ya, bina ustası da binaya hâkim.
Düşünceye boyun eğmişlerdir tüm insanlar. İşte bu yüzden bitkin ve tasalılar.
Kendimi kasten düşünceye veririm. Çünkü aralarından sıçrayıp çıkmak isterim.
Ben zirve kuşu gibiyim, düşünceler sinek. Sinek bana nerden yetişecek?
Ayağı kırıklar çevremde dönüp dursunlar diye kasten yüce zirveden aşağı gelirim.
Alçak sıfatlılardan bana bıkkınlık gelince "dizi dizi kuşlar[220]" gibi uçarım.
Kanadım da bitmiştir kendi özümden. Kendime tutkalla iki kanat tutturmadım ben.
Cafer-i Tayyar'ın kanadı kalıcıdır. Yankesici Cafer'inki ise takmadır.
"Tatmamış olan[221]"a göre bu bir iddiadır. Ufuk sâkinlerine göreyse gerçektir.
Karga açısından savlama ve boş laftır. Sinekler açısından kazanın dolusu da boşu da birdir.
Sende lokma inciye dönüştükçe çekinme, yiyebildiğince ye.
Şeyh, bir gün suizannı yok etmek için bir leğene kustu da leğen inciyle doldu.
Basiret sahibi pir, insan aklının kıt oluşu yüzünden, akledilir inciyi elle tutulur kıldı.
Temiz şeyler midende pis hale geldiğine göre, boğazını kilitleyip sakla kilidi.

Yediği lokma celal nuruna dönüşen, ne yerse yesin ona helaldir.

Kendi doğruluğuna kendisi tanık olan iddiaya dair

Sen benim canıma âşinaysan, iddia değildir anlam dolu sözlerim.

Gece yarısı, *ben yanındayım, geceden sakın korkma, ben senin akrabanım*, desem...

Yakınının sesini tanıyorsan, bu iki iddia senin açından gerçeklik taşır.

Yanında olmak ve akrabalık iki iddiadır, ama ikisi de iyi kavrayış açısından gerçektir.

Sesinin yakınlığı, bu nefesin bir dosttan geldiğine tanıklık eder.

Akrabanın sesinin tadı da, o sevgili akrabanın gerçekliğine tanıklık eder.

Cehaleti yüzünden yabancı sesi tanıdık sesten ayırt edemeyen basiretsiz ahmağa gelince...

Onun açısından onun söylediği bir iddiadır. Cahil oluşu, inkâr etmesine yol açar.

İçinde nurlar olan zeki kişi açısından bu ses katıksız bir gerçektir.

[Bir başka örnek:] Bir Arap, Arapların dilini bildiğini Arapça olarak söylese...

Arapça bilmesi iddia gibi görünse de, Arapça söylemiş olması, gerçek olduğunu gösterir.

Ya da bir yazıcı, bir kâğıda, ben yazıcı ve okuyucuyum, büyük bir kişiyim, diye yazsa...

Bu yazı bir iddia olsa da yazının kendisi, gerçek oluşunun kanıtıdır.

Ya da bir sûfi sana dese ki *sen düşünde omzunda seccade olan birini gördün.*

O bendim. Düşünde sana nazara ilişkin şeyler söyledim.

Dinle ve küpe yap kulağına. O sözleri kılavuz et aklına.

O rüyayı hatırlarsan, bu söz yeni bir mucize ve eski bir altın olur.

Bu bir iddia gibi görünse de rüya sahibinin cânı evet deyip onaylar.

O halde hikmet müminin yitiği olduğundan, kimden duysa inanır.

Kendini sadece onun yanında bulunca, nasıl kuşku duyar, nasıl yalanlar onu?

Koş, desen susuz birine, *bardakta su var, hemen suyu al...*

Susuz kişi, *git başımdan, bu bir iddiadır, yıkıl karşımdan*, der mi?

Ya da der mi, *bana bir kanıt göster, berrak su mudur bu?*

Ya da bir süt çocuğuna annesi seslenip *gel yavrum*, dese, *ben annenim...*

Kanıtını getir de sütünü ondan sonra emeyim, der mi çocuk?

Hakkı tatmış her ümmetin gönlü için peygamberin yüzü ve sesi mucizedir.

Peygamber dışardan seslenince ümmetin cânı içerde secde eder.

Çünkü can kulağı, onun sesinin bir benzerini dünyada kimseden duymamıştır.

O yabancı, bu garip sesin tadı sayesinde Hak dilinden "Ben yakınım[222]" sözünü duyar.

Yahya (selam üzerine olsun)'nın anne karnındayken Mesih (selam üzerine olsun)'e secde edişi

Yahya'nın annesi, daha Yahya'yı doğurmadan önce Meryem'e gizlice dedi:

Kesin olarak gördüm, senin karnında bir padişah var. İradeli, bilinçli evrensel bir peygamberdir o.

Ey basiret sahibi, ben seninle karşı karşıya gelince, karnımdaki bebek secde etti.

Bu cenin o cenine secde etti. Onun secdesinden vücuduma sancı girdi.

Meryem, *ben de*, dedi, *kendi içimde karnımdaki bebeğin secdesini gördüm.*

Bu hikâyenin sorgulanışı

Aptallar derler, *yalan ve yanlış bir masal bu, çiz üstünü gitsin.*

Çünkü Meryem, hamileliği sırasında yakınlarından da yabancılardan da uzaktı.

O büyüleyici güzel, bebeğini doğurmadan insanların arasına gelmedi.

Ancak doğurduktan sonra, bebeğini kucağına alıp kavminin yanına götürdü.

Yahya'nın annesi onu nerde görmüş ki bu olayı ona anlatsın?

Eleştiriye cevap

Bunu, gönül ehli olanlar ve kendilerine ufukların gizlilikleri görünür kılınanlar bilirler.

Gözlerden ırak Yahya'nın annesi, Meryem'in yanında hazır bulunur.

Gözleri kapalıyken görür sevgiliyi. Çünkü göz göz eylemiştir derisini.

[Meryem'i] içerden de dışardan da görmemiş olsa bile, bari hikayeden bir şeyler anla, alçak!

Hikayeler dinleyip de "ş" harfinin "nakış"a yapışışı gibi hikayenin dış yapısına yapışıp kalanlar gibi olma.

Öyleleri der ki dilsiz *Kelile, nasıl olur da konuşma yetisi olmayan Dimne'nin söylediklerini duyar?*

Diyelim ki birbirini anlıyorlardı onlar. Peki dilleri olmadığı halde onları nasıl anlar insanlar?

Nasıl olur da Dimne, aslanla öküz arasında elçi olup ikisini de kandırır?

Akıllı öküz, nasıl olur da aslana vezir olur? Fil nasıl korkar, ayın yansımasından?

Şu Kelile ve Dinme tümüyle iftira. Yoksa leylek kargayla nasıl yan yana gelir?

Kardeşim, öykü ölçek gibidir. İçindeki anlam, sanki tahıl tanesi.

Aklı olan anlam tanesini alır, ölçeği alıp götürseler de dönüp bakmaz.

İçinde söylenen belirgin değilse de gülle bülbül öyküsünü dinle.

Hal diliyle konuşmak ve konuşulanı anlamak

Mumla kelebeğin serüvenini dinleyip kıssadan hisse çıkar.

Söz yoksa da sözün sırrı var onda. Yükseklere kanat aç, baykuş gibi aşağılara uçma.

Satranç oynarken, *bu kalenin evidir*, der biri. Öteki der, *nerden bulmuş o evi?*

Evi satın mı almış, miras mı kalmış yoksa? Ne mutlu, anlama doğru koşana!

Gramerci der, *"Zeyd, Amr'ı dövdü."* [Öğrenciyse] der, *suçsuz yere niye dövdü?*

Amr'ın suçu neydi de o cahil Zeyd, bir köle gibi dövdü onu?

[Gramerci] der, *bu anlam ölçeğidir. Buğdayı al, ölçeğin önemi yok.*

Zeyd ile Amr, cümle çözümlemek içindir. Yalan da olsa cümle yapısının doğru olup olmadığına bak.

[Öğrenci] der, *ben onu bunu bilmem. Zeyd Amr'ı suçsuz yere niye dövdü?*

[Gramerci] çaresiz kalıp işi şakaya döker ve der, *Amr, fazladan bir "vav" çalmıştı*[223].

Zeyd onun çaldığını öğrenince onu dövdü. Haddi aşana had vurmak gerek çünkü.

Yanlış sözün yanlış kimselerin gönlüne kabul edilebilir gelişi

[Öğrenci,] *işte şimdi içtenlikle kabul ettim,* der. [Böyledir,] eğrilere eğri, doğru görünür.

Şaşıya ayın tek olduğunu söylesen, sana der ki *ay ikidir, tek olduğu kuşkulu.*

Biri, yüzüne gülüp *ay ikidir,* derse, doğru sayar. Kötü huyluya da zaten bu yaraşır.

Yalan olan yalanlarda toplanır. "Kötüler, kötüler içindir[224]." [bu konuyu] aydınlatır.

Gönlü geniş olanların geniştir eli. Gözü kör olanların taşlık yerde düşmesi [doğaldır].

Meyvesini yiyenin ölümsüzleştiği ağacı aramak

Bir bilge, hikâye olsun diye, *Hindistan'da*, dedi, *bir ağaç varmış.*

Kim onun meyvesinden alıp yerse ne yaşlanır, ne ölür.

Bir padişah, bunu doğru sözlü birinden duydu ve ağaçla meyvesine âşık oldu.

Divana mensup bilgili bir elçiyi Hindistan'a durumu araştırmak üzere gönderdi.

Elçi, [söz konusu ağacı] arayarak yıllarca Hindistan'da dolaştı durdu.

Şehir şehir dolaştı bu amaçla. Ne ada kaldı, ne dağ, ne ova.

Kime sorsa, *bunu ancak zır deli arar*, diye onunla alay etti.

Çokları dalga geçerek ona tokat attılar. Çokları da dedi, *ey kurtuluş sahibi...*

Senin gibi zeki ve temiz kalpli birinin arayışı boşuna ve anlamsız olur mu hiç?

Onların iyi yaklaşımları apayrı bir tokattı. Bu, açıkça atılan tokattan daha çetindi.

Alaycı bir biçimde onu överek diyorlardı, *filan korkunç bölgede...*

Filan ormanda çok uzun, çok geniş ve her dalı kocaman olan yeşil bir ağaç var.

Padişahın aramakla görevli elçisi, herkesten başka bir haber duyuyordu.

Orada yıllarca seyahat edip durdu. Padişah ona mal mülk gönderiyordu.

Gurbette çok sıkıntılar çekti, ama aradığını bir türlü bulamadı.

Aradığına ilişkin hiçbir belirti yoktu. Bu konuda haberden başka bir şeye ulaşılmıyordu.

Umut ipliği kopmuştu onun. Aradığını artık aramaz olmuştu.

Padişaha dönmek için yola koyuldu. Göz yaşı dökerek yol alıyordu.

Şeyhin o ağacın sırrını o mukallit arayıcıya açıklaması

[Ağacı arayan] nedimin umutsuzca konakladığı yerde, kerametli bir kutup, âlim bir şeyh vardı.

[Nedim] dedi, *umutsuzca onun huzuruna varayım da onun dergâhından yola koyulayım.*

Böylece onun duası bana yoldaş olsun. Çünkü kalmadı aradığımdan umudum.

Yaşlı gözlerle şeyhin huzuruna vardı. Bulutlar gibi gözyaşı yağdırıyordu.

Dedi, *şeyhim, şimdi merhamet vakti. Umutsuzum, lütuf zamanı şimdi.*

[Şeyh] dedi, *neden umutsuzsun, açıkla bakalım. Aradığın nedir? Neyin peşindesin?*

[Adam] dedi, *bir ağacı arayıp bulmak için padişah beni seçti.*

Dünyada nâdir bir ağaçtır bu. Hayat suyunun kaynağıdır meyvesi.

Yıllarca aradım, ama şu sarhoşların alay ve dalgasından başka bir iz bulamadım.

Şeyh gülerek dedi, *behey saf, bu bilgin kişide bulunan bilgi ağacıdır.*

Çok büyük, çok ilginç ve çok geniş [bir ağaç bu]. Okyanustan doğan bir hayat suyu.

Behey gâfil, sen dışyüzün peşine düşmüşsün. Bu yüzden anlam ağacından meyve yok sende.

Bazen ağaçtır adı, bazen de güneş. Bazen denizdir adı, bazen de bulut.

O tektir ve ondan yüz binlerce meyve çıkar. Onun en küçük meyvesi, sonsuz ömürdür.

O tek olsa da bin türlü şekli vardır. Bir tek olsa da sayısız adının olması doğaldır.

Bir kişi senin için babadır ama, bir başkası için oğuldur.

Birisi için kahır ve düşman iken, bir başkası için iyi ve güzeldir.

Yüz binlerce adı olan bir adam. Onun bir niteliğine vâkıf olan diğer niteliklerine kördür.

Ad peşinde olan, güvenilir de olsa, senin gibi umutsuzluğa ve ayrılığa düşer.

Neden bu ağaç adına takılıp kalarak umutsuz ve perişan olursun?

Adları bir yana bırakıp niteliklere bak ki nitelikler, öze ulaşmada sana kılavuz olsun.

İnsanların ayrılığı addan doğmuştur. [İnsan] anlama yönelince huzura kavuşur.

Üzümü ayrı adlarla tanıyan dört kişinin kavgası

Bir adam, dört kişiye bir dirhem verdi. Onlardan biri dedi, *bunu verip "engur" alalım.*

İçlerinden biri Arap'tı. *Hayır,* dedi, *ben "engur" istemem sahtekâr, "ineb" isterim.*

İçlerinden biri de Türk'tü. Dedi, *para benim. Ben "ineb" istemem, "üzüm" isterim.*

Dördüncüsü Rum'du. Dedi, *tartışmayı bırakın. "İstafil" alacağız!*

Adların sırrından gâfil oldukları için kavgaya tutuştular.

Birbirlerine aptalca yumruk atıyorlardı. Bilgiden yoksun olup zır cahildiler.

Yüz dilden anlayan sır sahibi bir aziz orda olsaydı, onları barıştırırdı.

Bu bir tek dirhemle hepinizin istediğini veririm, derdi.

Art niyetsiz kalbinizi teslim edince, dirheminiz bir sürü işe yarar.

Kısacası, bir dirheminiz dört dirhem olur. Dört düşman müttefik olup birleşir.

Her birinizin sözü ayrılık ve savaşa yol açarken, benim sözüm sizi birleştirir.

Öyleyse siz konuşmayın, "susun[225]" da konuşurken diliniz ben olayım.

Sözünüz biçim olarak aynı görünse de etki olarak kavga ve öfkenin kaynağıdır.

İğreti sıcaklığın etkisi yoktur. Özden gelen sıcaklıksa işe yarar.

Sirkeyi ateşte ısıtıp içersen, kuşkusuz daha çok üşürsün.

Çünkü onun sıcaklığı dışsaldır. Asıl özelliğiyse soğukluk ve keskinliktir.

Buz tutmuş olsa da pekmez, a oğul, içtiğinde ciğerini ısıtır.

Öyleyse şeyhin riyası bizim ihlasımızdan yeğdir. Onunki basirettendir çünkü, bizimkiyse körlükten.

Şeyhin sözünden birliktelik doğar. Beden ehlinin sözü ayrılığa yol açar.

Tıpkı Hak tarafından gönderilen ve bu yüzden tüm kuşların dilini bilen Süleyman gibi[226].

Onun adalet çağında ceylanla kaplan düşmanlıktan sıyrılıp dost olmuştur.

Güvercin, doğanın pençesinden güvene ermiştir. Koyun, kurttan çekinmemiştir.

O, düşmanlar arasında arabulucu olmuş, böylece kuşlar arasında birlik doğmuştur.

Karınca gibi buğday peşinde koşuyorsun. Hadi Süleyman'ı ara. Yoldan çıkmak niye?

Buğday arayana buğday bir tuzak olur. Süleyman arayansa ikisine birden kavuşur.

Şu âhir zamanda can kuşları, birbirilerinden bir an bile güvende değil.

Oysa çağımızda da barış getirecek ve bizi zulümden arındıracak Süleyman vardır.

"Her ümmet içinde mutlaka bir uyarıcı bulunmuştur[227]." sözünü anımsa.

[Hak] der ki hiçbir ümmet, himmet sahibi bir Hak halifesinden yoksun değildir.

[Hak halifesi,] can kuşlarını öyle tek yürek yapar ki onlar kötülükten arınıp berraklaşırlar.

Bir anne gibi müşfik olurlar. [Bu yüzden Peygamber,] "Müslümanlar tek vücuttur[228]." demiştir.

Hak elçisi sayesinde tek vücut olmuşlardır. Yoksa her biri katıksız birer düşmandı.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in bereketiyle Ensar arasındaki ayrılık ve düşmanlığın ortadan kalkması

Evs ve Hazrec adlarını taşıyan iki kabile, birbirinin kanına susamış iki düşmandı.
Bu eski düşmanlıkları, Mustafa sayesinde İslam'ın ışığı altında silinip yok oldu.
O düşmanlar, bahçelerdeki üzüm taneleri gibi kardeş oldular önce.
"Müminler kardeştir[229]" sözünden öğüt alarak kırdılar kabuklarını ve tek vücut oldular.
Üzümlerin dışyüzleri kardeşlerdir. Sıktığında tek bir şıra olur [hepsi birden].
Koruk ile üzüm birbirine zıtsa da, koruk olgunlaşınca iyi arkadaş olur.
Olgunlaşmayıp ham kalan koruk, ezelde Hak tarafından kâfir ilan edilmiştir.
Ne kardeş olur o, ne de tek vücut. O, doğuştan dinsiz bir uğursuzdur.
Onun içinde gizlediğini söylesem, dünyada anlayışlar fitneye düşer.
En iyisi, kör gâvurun sırrı söylenmesin. En iyisi, cehennem dumanı İrem'den uzak olsun.
Elverişli olan iyi koruklar, gönül ehlinin nefesiyle sonunda tek gönül olur.
İkilik, kin ve kavga ortadan kalksın diye üzüm olmaya doğru hızlıca koştururlar.
Sonra da üzüm halindeyken, bir olup vahdete erişmek için kabuklarını yırtarlar.
İkilik var oldukça dost düşman olur. Hiç kimse kendi kendisiyle savaşmaz.
Yüz binlerce zerreyi birleştiren ustanın bütüncül aşkına övgüler olsun.
Tıpkı yol başında dağınık duran toprağın, testicinin elinde testi olması gibi.
Ancak suyla çamurun birleşmesi eksiktir. Can buna benzemez.
Burada örnek olarak benzeri şeylerden söz etsem, korkarım, anlayış sıkıntıya girer.
Şimdi de Süleyman var ama, biz uzağı görme sevinciyle körlük içindeyiz.
Uzağı görmek, kişiyi kör kılar; tıpkı evde uyurken evi görmeyen gibi.
İnce sözler söylemeye can atarız, düğümleri çözmeye âşığız biz.
İşte böyle düğümleriz, çözeriz. Soru-cevap faslında karmaşık laflar ederiz.
Tıpkı tuzağın ilmeğini çözüp çözüp bağlayan ve böylece ustalaşan bir kuş gibi.
O böylece ovalardan, kırlardan yoksun kalır. İlmek çöze çöze ömrü harcanır.
Ona boyun eğmez hiçbir tuzak. Ama kanadı sürekli kırılıp durur.
Düğümle az uğraş da görkeminin kanatları tüyleri birer birer kopmasın.
Yüz binlerce kuş kanatlarını kırdı da olayların tuzağını bir türlü çözemedi.
Ey muhteris, durumlarını Kur'an'dan oku. "Diyar diyar dolaşıp [ölümden kaçış aradılar]". Bak bakalım "kurtuluş var mı?[230]"
Türk'ün, Rum'un ve Arab'ın kavgasıyla çözülmez "üzüm"le "ineb" sorunu.
Mânâ dillerini bilen Süleyman gelmedikçe, bu ikilik ortadan kalkmaz.
Bütün kavga eden kuşlar, padişahın doğanlar için çaldığı davulu doğan gibi dinleyin.
Sevinç içinde her yandan, ihtilafınızı bırakıp birliğe doğru yürüyün.
"Nerede olursanız olun, ona yönelin[231] ki o, sizi huzurundan geri çevirmez."
Kör kuşlarız biz, hem de çok toyuz. Çünkü Süleyman'ı bir an olsun tanımadık.
Doğanlara düşman olduk baykuşlar gibi. Bu yüzden de harabelerde dayanıp kaldık.
Aşırı bilgisizlik ve körlük yüzünden Allah'ın sevgili kullarını incitmeye yelteniriz.
Süleyman'la aydınlanan kuşlar topluluğu, suçsuzun kolunu kanadını koparır mı hiç?
Tam tersine acizlere yem taşırlar. Çatışma ve kinsiz mutludur o kuşlar.
Aralarındaki hüthüt, kutsamak için yüz Belkıs'ın yolunu açar.

Yüz binlerce adı olan bir adam. Onun bir niteliğine vâkıf olan diğer niteliklerine kördür.

Ad peşinde olan, güvenilir de olsa, senin gibi umutsuzluğa ve ayrılığa düşer.

Neden bu ağaç adına takılıp kalarak umutsuz ve perişan olursun?

Adları bir yana bırakıp niteliklere bak ki nitelikler, öze ulaşmada sana kılavuz olsun.

İnsanların ayrılığı addan doğmuştur. [İnsan] anlama yönelince huzura kavuşur.

Üzümü ayrı adlarla tanıyan dört kişinin kavgası

Bir adam, dört kişiye bir dirhem verdi. Onlardan biri dedi, *bunu verip "engur" alalım.*

İçlerinden biri Arap'tı. *Hayır,* dedi, *ben "engur" istemem sahtekâr, "ineb" isterim.*

İçlerinden biri de Türk'tü. Dedi, *para benim. Ben "ineb" istemem, "üzüm" isterim.*

Dördüncüsü Rum'du. Dedi, *tartışmayı bırakın. "İstafil" alacağız!*

Adların sırrından gâfil oldukları için kavgaya tutuştular.

Birbirlerine aptalca yumruk atıyorlardı. Bilgiden yoksun olup zır cahildiler.

Yüz dilden anlayan sır sahibi bir aziz orda olsaydı, onları barıştırırdı.

Bu bir tek dirhemle hepinizin istediğini veririm, derdi.

Art niyetsiz kalbinizi teslim edince, dirheminiz bir sürü işe yarar.

Kısacası, bir dirheminiz dört dirhem olur. Dört düşman müttefik olup birleşir.

Her birinizin sözü ayrılık ve savaşa yol açarken, benim sözüm sizi birleştirir.

Öyleyse siz konuşmayın, "susun[225]" da konuşurken diliniz ben olayım.

Sözünüz biçim olarak aynı görünse de etki olarak kavga ve öfkenin kaynağıdır.

İğreti sıcaklığın etkisi yoktur. Özden gelen sıcaklıksa işe yarar.

Sirkeyi ateşte ısıtıp içersen, kuşkusuz daha çok üşürsün.

Çünkü onun sıcaklığı dışsaldır. Asıl özelliğiyse soğukluk ve keskinliktir.

Buz tutmuş olsa da pekmez, a oğul, içtiğinde ciğerini ısıtır.

Öyleyse şeyhin riyası bizim ihlasımızdan yeğdir. Onunki basirettendir çünkü, bizimkiyse körlükten.

Şeyhin sözünden birliktelik doğar. Beden ehlinin sözü ayrılığa yol açar.

Tıpkı Hak tarafından gönderilen ve bu yüzden tüm kuşların dilini bilen Süleyman gibi[226].

Onun adalet çağında ceylanla kaplan düşmanlıktan sıyrılıp dost olmuştur.

Güvercin, doğanın pençesinden güvene ermiştir. Koyun, kurttan çekinmemiştir.

O, düşmanlar arasında arabulucu olmuş, böylece kuşlar arasında birlik doğmuştur.

Karınca gibi buğday peşinde koşuyorsun. Hadi Süleyman'ı ara. Yoldan çıkmak niye?

Buğday arayana buğday bir tuzak olur. Süleyman arayansa ikisine birden kavuşur.

Şu âhir zamanda can kuşları, birbirilerinden bir an bile güvende değil.

Oysa çağımızda da barış getirecek ve bizi zulümden arındıracak Süleyman vardır.

"Her ümmet içinde mutlaka bir uyarıcı bulunmuştur[227]." sözünü anımsa.

[Hak] der ki hiçbir ümmet, himmet sahibi bir Hak halifesinden yoksun değildir.

[Hak halifesi,] can kuşlarını öyle tek yürek yapar ki onlar kötülükten arınıp berraklaşırlar.

Bir anne gibi müşfik olurlar. [Bu yüzden Peygamber,] "Müslümanlar tek vücuttur[228]." demiştir.

Hak elçisi sayesinde tek vücut olmuşlardır. Yoksa her biri katıksız birer düşmandı.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in bereketiyle Ensar arasındaki ayrılık ve düşmanlığın ortadan kalkması

Evs ve Hazrec adlarını taşıyan iki kabile, birbirinin kanına susamış iki düşmandı.
Bu eski düşmanlıkları, Mustafa sayesinde İslam'ın ışığı altında silinip yok oldu.
O düşmanlar, bahçelerdeki üzüm taneleri gibi kardeş oldular önce.
"Müminler kardeştir[229]" sözünden öğüt alarak kırdılar kabuklarını ve tek vücut oldular.
Üzümlerin dışyüzleri kardeşlerdir. Sıktığında tek bir şıra olur [hepsi birden].
Koruk ile üzüm birbirine zıtsa da, koruk olgunlaşınca iyi arkadaş olur.
Olgunlaşmayıp ham kalan koruk, ezelde Hak tarafından kâfir ilan edilmiştir.
Ne kardeş olur o, ne de tek vücut. O, doğuştan dinsiz bir uğursuzdur.
Onun içinde gizlediğini söylesem, dünyada anlayışlar fitneye düşer.
En iyisi, kör gâvurun sırrı söylenmesin. En iyisi, cehennem dumanı İrem'den uzak olsun.
Elverişli olan iyi koruklar, gönül ehlinin nefesiyle sonunda tek gönül olur.
İkilik, kin ve kavga ortadan kalksın diye üzüm olmaya doğru hızlıca koştururlar.
Sonra da üzüm halindeyken, bir olup vahdete erişmek için kabuklarını yırtarlar.
İkilik var oldukça dost düşman olur. Hiç kimse kendi kendisiyle savaşmaz.
Yüz binlerce zerreyi birleştiren ustanın bütüncül aşkına övgüler olsun.
Tıpkı yol başında dağınık duran toprağın, testicinin elinde testi olması gibi.
Ancak suyla çamurun birleşmesi eksiktir. Can buna benzemez.
Burada örnek olarak benzeri şeylerden söz etsem, korkarım, anlayış sıkıntıya girer.
Şimdi de Süleyman var ama, biz uzağı görme sevinciyle körlük içindeyiz.
Uzağı görmek, kişiyi kör kılar; tıpkı evde uyurken evi görmeyen gibi.
İnce sözler söylemeye can atarız, düğümleri çözmeye âşığız biz.
İşte böyle düğümleriz, çözeriz. Soru-cevap faslında karmaşık laflar ederiz.
Tıpkı tuzağın ilmeğini çözüp çözüp bağlayan ve böylece ustalaşan bir kuş gibi.
O böylece ovalardan, kırlardan yoksun kalır. İlmek çöze çöze ömrü harcanır.
Ona boyun eğmez hiçbir tuzak. Ama kanadı sürekli kırılıp durur.
Düğümle az uğraş da görkeminin kanatları tüyleri birer birer kopmasın.
Yüz binlerce kuş kanatlarını kırdı da olayların tuzağını bir türlü çözemedi.
Ey muhteris, durumlarını Kur'an'dan oku. "Diyar diyar dolaşıp [ölümden kaçış aradılar]". Bak bakalım "kurtuluş var mı?[230]"
Türk'ün, Rum'un ve Arab'ın kavgasıyla çözülmez "üzüm"le "ineb" sorunu.
Mânâ dillerini bilen Süleyman gelmedikçe, bu ikilik ortadan kalkmaz.
Bütün kavga eden kuşlar, padişahın doğanlar için çaldığı davulu doğan gibi dinleyin.
Sevinç içinde her yandan, ihtilafınızı bırakıp birliğe doğru yürüyün.
"Nerede olursanız olun, ona yönelin[231] ki o, sizi huzurundan geri çevirmez."
Kör kuşlarız biz, hem de çok toyuz. Çünkü Süleyman'ı bir an olsun tanımadık.
Doğanlara düşman olduk baykuşlar gibi. Bu yüzden de harabelerde dayanıp kaldık.
Aşırı bilgisizlik ve körlük yüzünden Allah'ın sevgili kullarını incitmeye yelteniriz.
Süleyman'la aydınlanan kuşlar topluluğu, süçsuzun kolunu kanadını koparır mı hiç?
Tam tersine acizlere yem taşırlar. Çatışma ve kinsiz mutludur o kuşlar.
Aralarındaki hüthüt, kutsamak için yüz Belkıs'ın yolunu açar.

Onların kargası, karga görünümlü olsa da, himmet doğanı olup çıkmış ve "kaymadı[232]" [hitabına mahzar] olmuştur.

Aralarında "lek lek" (senindir) diye seslenen leylek, kuşkuları tevhit ateşine verir.

Onların güvercini kaygı duymaz doğandan. Onların güvercinine boyun eğer doğan.

Onların keyif veren bülbülü, kendi içinde taşır gül bahçesini.

İçinden sonsuzluk şekeri kaynayıp aktığından, şekerden özgürdür onların papağanı.

Onların tavuslarının ayakları, görünümce başka tavusların kanatlarından güzeldir.

Sesten ibarettir Hâkânî'nin kuş dili[233]. Onun neresi Sülayman'ın kuş dili?

Sen kuşların dilini nerden bileceksin? Çünkü Süleyman'ı bir an bile görmedin.

Sesi coşku veren o kuşun kanadı, doğunun da batının da dışındadır.

Ezgisinin her biri görkem içinde gökten yere gelip yerden göğün zirvesine yükselir.

Bu Süleyman olmadan yürüyen kuş, yarasa gibi âşıktır karanlığa.

Sonsuza dek kalmamak için karanlıkta, Süleyman'a alış ey sevimsiz yarasa.

O yöne bir metrecik ilerlesen, metre gibi mesafenin piri olursun.

Topallayıp sekerek o yana bir gidebilsen, kurtulursun bütün kötürümlükten.

Tavuğun büyüttüğü kaz yavrularının öyküsü

Seni bir tavuk kanatları altına alıp bir dadı gibi büyüttüyse de kaz yumurtasısın sen.

Senin annen şu denizde bir kazdı. Dadın ise karada yaşayan karaya bağlı bir kuştu.

Gönlünde bulunan deniz arzusu, annenden gelen doğal bir özelliktir.

Karaya eğilimin, dadından kaynaklanır. Dadıyı bırak, çünkü o kötü görüşlüdür.

Dadını karaya bırak gitsin. Sen koşup kaz gibi anlam denizine gir.

Annen seni sudan korkutsa bile sen korkma, hemen denize doğru koş.

Sen kazsın, hem karda hem de suda yaşarsın; tavuk gibi kokmuş yuvalı değilsin.

"İnsanoğlunu yücelttik[234]" [hükmü] ile padişahsın sen. Karaya da denize de adım atabilirsin.

"Onları denizde taşıdık" sözünü, "Onları karada taşıdık.[235]" sözünün önüne içtenlikle geçir.

Melekler karaya çıkamazken, hayvan cinsinin de denizden haberi yoktur.

Sen bedence hayvan, ruhça meleksin. Böylece hem karaya hem de göğe erişirsin.

Böylece görünüşte "sizin gibi bir insan"dır, ama "ona vahyedilir[236]" ruhu onu görücü kılar.

Topraktan olan beden yere düşerken, onun ruhu yüce göklerde dolaşır.

Kazlarız hepimiz a evlat. Deniz bizim dilimizi tümüyle bilmektedir.

Süleyman denizdir öyleyse, bizlerse kuş. Sonsuza dek Süleyman'da yüzeriz.

Süleyman'la denize adım at ki Davud'un yaptığı gibi [deniz bize] yüz zırh yapsın.

O Süleyman herkesin gözü önündedir. Fakat kıskançlık, bağlayıp büyüler gözleri.

Böylece karşımızda durduğu halde, bilgisizlik, mahmurluk ve gevezelik yüzünden onu görecek halimiz yok.

Gök gürültüsü, susuz kişinin başını ağrıtır. Çünkü bilmez bereket bulutu onunla gelir.

Gökteki suyun tadından habersiz, gözü akan suda kalmıştır.

O, çaba binitini sebeplere doğru sürer de sebepleri var edenden çaresiz gâfil kalır.

Sebepleri var edeni açıkça gören, nasıl olur da dünya sebeplerine gönül verir?

Hacıların çölde yalnız buldukları zâhidin kerametleri karşısında şaşırmaları

Abbâdîler[237] gibi ibadete dalmış bir zâhit vardı çöl ortasında.

Hacılar çeşitli yörelerden oraya ulaştıklarında gözleri toprakta oturan bir zâhide ilişti.

Zâhidin yeri kuruydu ama terütazeydi kendisi. Ona ilaçtı çölde esen sam yeli.

Hacılar, onun âfet[i andıran çöl]de yapayalnız ve dipdiri oluşuna şaşırdılar.

Bir kazan suyu kaynatacak hararetteki kumların üstünde namaza durmuştu.

Sanki yeşillikler içinde keyfine diyecek yoktu ya da Burak ve Düldül'e binmişti.

Ya da ipekler üstünde geziyordu veya sam yeli ona seher yelinden güzel geliyordu.

Hacılar topluluğu, dervişin namazını bitirmesini beklediler.

Derviş, istiğraktan sıyrılınca, topluluk içinde bulunan gönül gözü açık biri...

Onun el ve yüzünden su damladığını, abdest nedeniyle giysisinin ıslak olduğunu gördü.

Sonra ona sordu, *suyun kaynağı neresi?* [Derviş,] elini kaldırıp gökyüzünü gösterdi.

[Adam] dedi, *kuyu ve ip olmadan, her istediğinde geliyor mu su?*

Öyleyse bizim sorunumuzu da çöz, ey din sultanı. Böylece senin halin, bize kesin inanç versin.

Bize sırlarından bir sır göster de belimizden zünnarları[238] kesip atalım.

Gözlerini göğe doğru açıp [dedi, *Rabbim] hacıların duasını kabul et.*

Ben rızkı yukardan aramaya alışkınım [Rabbim]. Kapımı yukardan açtın sen benim.

Mekansızlıkta mekan ortaya çıkaran ve "Rızkınız göktedir[239]." diye belirten sensin.

Bu duanın ortasında, su çeken bir fili andıran güzel bir bulut belirdi ansızın.

Bardaktan boşalırcasına yağmur yağmaya başladı ve çukurlarla mağaraları doldurdu.

Bulut, tulum gibi gözyaşı döküyor, hacılar da tulumları dolduruyordu.

Bir topluluk, bu ilginç olaylar sayesinde bellerindeki zünnarları koparıp atıyordu.

Bir başka topluluğun da bu ilginç olayla inancı artıyordu. Elbette doğru yolu Allah daha iyi bilir.

Bir topluluk da kabul etmedi. Asık suratlı ve ham, sonsuza dek eksiktir onlar. Söz bitti.

Sonnotlar

1 Kur'an, Hicr, 21.
2 Kur'an, Rahman, 7.
3 Bkz. Kur'an, Mâide, 54.
4 Bkz. Kur'an, Mâide, 54.
5 Anlamca Kur'an, Kaf (50), 30. ayete işaret: "O gün cehenneme, 'Doldun mu?' diyeceğiz, o da, 'Daha var mı?' diyecek"
6 Anlamca Kur'an, Nahl (16), 66. âyete işaret: "Hayvanlarda da sizin için ibret vardır. Size onların karınlarından, fışkı ile kan arasından (çıkardığımız) hâlis, içenlere (içimi) kolay süt içiriyoruz."
7 Kur'an, Bakara (2), 35-36. âyetlere işaret.
8 "Mümin müminin aynasıdır." hadisine işaret.
9 Ashâb-ı Kehf kıssasına işarettir. Bkz. Kur'an, Kehf (18), 9-27.
10 Anlamca Kur'an, Kehf (18), 90. âyete işarettir: "Sonunda, güneşin doğduğu yere vardığında onun, güneşe karşı hiçbir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü."
11 Kur'an, Tâhâ (20), 22-23. âyetlere işarettir: "Bir de elini koynuna sok! Bir başka mucize olarak lekesiz, bembeyaz bir halde çıksın. Böylece sana en büyük mucizelerimizden bazılarını göstereceğiz."
12 Vasl b. Atâ'nın öncülüğünde kurulmuş olan meşhur kelam fırkası.
13 Kur'an, İsrâ (46), 70. âyete işaret: "Andolsun, biz Ademoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz, güzel şeylerden rızıklandırdık ve yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık."
14 Kur'an, Fetih (27), 17: "*Köre zorlama yoktur*, topala zorlama yoktur, hastaya da zorlama yoktur. Kim Allah'a ve resulüne itaat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, Allah onu acıklı bir azapla cezalandırır."
15 Kur'an, Zâriyât (51), 48. âyete işaret: "Yeri de döşedik. (Bak) ne güzel döşeyiciyiz!"
16 Bkz. Kur'an, Nûr (24), 26.
17 Kur'an, Meryem (19), 23. âyete işaret: "Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevk etti. "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!"
18 Bkz. Kur'an, Fetih (27), 29: "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler..."
19 Kur'an, Bakara (2), 216. âyete işaret: "Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz."
20 Kur'an, Zümer (39), 73. âyete işaret: "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilir, oraya varıp da *kapıları açıldığında* bekçileri onlara: Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya, derler."
21 Kur'an, Bakara (2), 30. âyete işaret: "Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi."
22 Bir hadise işaret: "Yüce Allah, yarattıklarını karanlık içinde yaratıp sonra da nurundan onlara yansıtmıştır. Nurun isabet ettiği kimseler doğru yola, nurun isabet etmediği kimseler yanlış yola giderler."
23 Bkz. Kur'an, Nur (24), 26: "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır."
24 Kur'an, Bakara (2), 213. âyete işaret: "İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi. İnsanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için, onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi..."
25 "And olsun kuşluk vaktine" Bkz. Kur'an, Duhâ (93), 1.
26 Bkz. Kur'an, Enam, 76.
27 "And olsun geceye." Bkz. Kur'an, Duhâ (93), 2.
28 Kur'an, Duha (93), 3.
29 Aynı âyet.
30 Samed: Her şey ona muhtaçken kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan. Bkz. Kur'an, İhlas (112), 2.
31 Kur'an, Haşr (59), 20.

32 Kudsî hadise işaret: "Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim..."
33 Zâl, *Şahnâme*'nin baş kahramanı Rüstem'in babası olup kendisine Sistan padişahlığı miras kalmıştır.
34 Hz. Peygamber'in ayı yarma mucizesine işaret edilmektedir.
35 Hadis: "Allah'ım, nesneleri bize oldukları gibi göster."
36 Bu konuya örnek olarak bkz. Kur'an, Zümer (39), 38: "Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan, elbette *'Allah'* derler. De ki: Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi?"
37 Bu ifade, Kur'an, Cuma (62), 5. âyeti çağrıştırmaktadır: "Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür!"
38 Bkz. Kur'an, Haşr (59), 21.
39 Hadis.
40 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 173: "Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir." Ayrıca bkz. Mâide (5), 3: "(...) Kim açlıktan daralır, günâha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa ona günâh yoktur."
41 Sufilerin her ayın 13,14 ve 15. gününde tuttukları oruç.
42 Hz. İbrahim'in "Ben batanları sevmem" sözüne işarettir. Bkz. Kur'an, Enam (6), 76.
43 Bkz. Kur'an, Hud (11), 51: "Ey kavmim buna karşı ben sizden bir ücret istemiyorum, benim ücretim ancak beni yaratana aittir...". Buna benzer başka âyetler de vardır.
44 Ebu Bekir'in Hz. Peygamber için kırk bin dinar harcadığı ve böylece hiç varlığının kalmadığına dair rivayete işaret edilmektedir.
45 Hadis.
46 Bkz. Kur'an, Tegâbun (64), 2: "Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mümindir. Allah yaptıklarınızı görendir."
47 Bkz. Kur'an, Araf, 29; Mâide, 88.
48 Bkz. Kur'an, Araf, 14.
49 Hadis.
50 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 7: "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için büyük bir azap vardır."
51 Kur'an, Yâsin (36), 68.
52 Kur'an, İsrâ (17), 15: "Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. *Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez.* Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."
53 Bir hadise işaret: "Sizi 'eğer' demekten men ediyorum. Çünkü 'eğer' demek şeytanın işini kolaylaştırır."
54 "Nergisin gözü" tabiri burada "kalp gözü" anlamında kullanılmış olmalıdır.
55 Kur'an, Sebe (34), 10. âyete işaret: "Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin' dedik. Ona demiri yumuşattık."
56 Kur'an, Sebe (34), 12. âyete işaret: "Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a (onun emrine) verdik ve onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. *Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı, onun önünde çalışırdı.* Onlardan kim emrimizden sapsa, ona alevli azabı tattırırdık."
57 Kur'an, Yûsuf (12), 93-96. âyetlere işaret: "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir (...) Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Yakub) görür oldu."
58 Kur'an, Yûsuf (12), 43-49. âyetlere işarettir.
59 Bkz. Kur'an, En'am (6), 160: "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."
60 "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım." anlamındaki meşhur kudsî hadise işaret edilmektedir.
61 Bkz. Kur'an, İnsan (76), 1: "İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?"
62 Ayaz, Gazneli Mahmud'un yakın adamlarından olup zekâ, cesaret ve güzel yüzlülüğüyle

meşhurdur.
63 Bir hadise işaret: "Rûhlar, düzenli ordular gibidir, (Ruhlar âleminde) birbirleriyle tanışanlar dünyâda kaynaşır; birbirlerini yadırgayanlar da ihtilâfa düşerler."
64 Kur'an, Âl-i İmran (3), "Onlar bir tuzak kurdular. Allah da (buna karşılık) bir tuzak kurdu. Allah, tuzak kurucuların en hayırlısıdır."
65 Kur'an, A'râf (7), 133. âyete işaret: "Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve *kan* gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular."
66 Kur'an, Âl-i İmran (3), 169. âyete işaret: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklanmaktadırlar."
67 Bkz. Kur'an, Zâriyat (51), 7.
68 Bkz. Kur'an, Âl-i İmran (3), 169: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Rableri yanında rızıklanmaktadırlar."
69 Emr âlemi: Eski felsefede ve tasavvufta maddenin bulunmadığı mücerret nefisler âlemi. Halk âlemi ise gözle görülen dünyadır.
70 Bkz. Kur'an, Fecr (89), 28: "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine *dön*."
71 Hz. Peygamber'in Üveys el-Karanî için söylediği söze işaret: "Ben, Rahman'ın nefesini Yemen taraflarından duyuyorum."
72 Kur'an, Yusuf (12), 94. âyete işaret: "Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi."
73 Kur'an, Alak (96), 19.
74 Bkz. Kur'an, Tebbet (111), 5: "Boynunda hurma lifinden bir ip olacaktır."
75 Bir hadise işaret: "Cehennem mümine şöyle der: Benim yanımdan çabuk geç ey mümin. Çünkü senin nurun ateşimi söndürür."
76 Bir hadise işaret: "Cömertlik, cennet ağaçlarından bir ağaç olup dalları dünyaya sarkmıştır. Kim onun dallarından birini tutarsa o dal onu cennete götürür. Cimrilik de cehennem ağaçlarından bir ağaç olup dalları dünyaya sarkmıştır. Kim onun dallarından birini tutarsa o dal onu cehenneme götürür."
77 Kur'an, Bakara (2), 256. âyet ("Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan *sağlam tutamağa* yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.") ile Lokman (31), 22. âyetten ("İyi davranışlar içinde kendini bütünüyle Allah'a veren kimse, gerçekten *en sağlam tutamağa* yapışmıştır. Zaten bütün işlerin sonu Allah'a varır.") alınmıştır.
78 Yusuf kıssasına işaret. Bkz. Kur'an, Yûsuf (12), 10., 15. ve 19. âyetler.
79 Bkz. Kur'an, Nûr (24), 35: "Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) *nûr üstüne nûrdur*. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir."
80 Kur'an, Enfal (8), 17.
81 Kur'an, Vâkıa (56), 4-6. âyetlere işaret: "Yer şiddetle sarsıldığı, dağlar parçalandığı, dağılıp toz duman haline geldiği zaman..."
82 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 138: "Allah'ın rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir? Biz ancak O'na kulluk ederiz."
83 Hallâc-ı Mansur'un meşhur sözü.
84 Hadis.
85 Bkz. Kur'an, Rahman (55), 20.
86 Darbımesel.
87 Bkz. Kur'an, Âl-i İmran (3), 112: "Onlar (Yahudiler) nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların (müminlerin) himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet (damgası) vurulmuştur; Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkum edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar ve *haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı*. Bu da, onların isyan etmiş ve haddi aşmış bulunmalarındandır."
88 Kur'an, Yâsin (36), 18.
89 Bkz. Kur'an, Enfâl (8), 33.

90 Bkz. Kur'an, Yûsuf (12), 17.
91 Benî İsrâil'in inek kesme olayına işaret edilmektedir. Bkz. Kur'an, Bakara (2), 67-74.
92 "Kalplerin câsusu olan kimselerden sakının." sözüne işarettir.
93 Kur'an, Sebe (34), 10. âyete işaret: "Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin' dedik. Ona demiri yumuşattık."
94 Hadis.
95 "İnsanın eksik olan uzuvları günahlarının bağışlanmasına vesiledir" mealindeki hadise işaret.
96 Bkz. Kur'an, Nur (24), 61 ve Fetih (48), 17. âyetlerin ilk bölümleri: "Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur."
97 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 20: "Şimşek sanki gözlerini çıkaracakmış gibi çakar, onlar için etrafı aydınlatınca orada birazcık yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de oldukları yerde kalırlar."
98 "Sol taraf" ve "sağ taraf" Kur'an, Kehf (18), 17. âyetten alınma sözlerdir: "Güneş doğduğunda mağaranın sağ tarafından meyledip, batarken de sol yanından onları makaslayıp geçtiğini görürdün. Onlar, mağarada geniş bir alan içinde idiler."
99 Bkz. Kur'an, En'am (6), 76.
100 Bir hadise işaret: "Müminin ferâsetinden çekinin. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar."
101 Kur'an, Neml (27), 29-30. âyetlere işaret: "(Süleyman'ın mektubunu alan Sebe melikesi:) Ey ulular, dedi, bana çok önemli bir mektup bırakıldı. Mektup Süleyman'dandır, rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla (başlamakta) dır."
102 Bkz. Kur'an, Kamer (54), 1: "Saat yaklaştı ve ay yarıldı."
103 Bkz. Kur'an, İnşikak (84), 1: "Gök yarıldığında..."
104 Kur'an, Âl-i İmran (3), 40.
105 Kur'an, Âl-i İmran (3), 26.
106 Kur'an, Mülk (67), 30: "De ki suyunuz çekiliverse, söyleyin bakalım, size kim bir akar su getirebilir?"
107 Kur'an, A'raf (7), 172. âyete işaret: "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: *Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler.*"
108 Bir hadise işaret: "Hikmet, müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa almaya hakkı vardır."
109 Kur'an, Âl-i İmran (3), 41. âyete işaret: "Zekeriyya: Rabbim! (Oğlum olacağına dair) bana bir alâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için alâmet, insanlara, üç gün, işaretten başka söz söylememendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et."
110 Bir hadise işaret: "Kim bir şey isteyip de ciddiyet gösterirse istediğini bulur. Kim bir kapıyı çalmakta ısrar ederse o kapıdan girer."
111 Bkz. Kur'an, Yunus (10), 1; Yusuf (12), 1; Ra'd (13),1.
112 Bkz. Kur'an, Ahzâb (33), 41: "Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin."
113 Kudsî hadis: "Kıyamet gününde yüce Allah der ki ey insanoğlu, hasta oldum, ziyaretime gelmedin. İnsan der ki Rabbim, seni ziyarete nasıl geleyim? Sen âlemlerin Rabbisin. Yüce Hak buyurur ki bilmiyor muydun, filan kulum hasta oldu. Onu ziyarete niçin gitmedin? Oysa onu ziyaret etseydin beni onun yanında bulacaktın. (...)"
114 Kudsî Hadis: "Yaklaşanlar, kendilerine farz kıldığım ibadetlerin edâsında olduğu kadar hiç bir şeyde yaklaşamazlar...Gerçekten bir kul Bana nafilelerle de yaklaşır. Böylece Bana yaklaşanı severim. Sevince de o kulun kulağı olurum, eli olurum, ayağı olurum... Böyle olunca, *Benimle işitir... Benimle görür...* Benimle konuşur... Benimle tutar... Benimle yürür."
115 Kur'an, İhlas (112), 3.
116 Hadis: "Allah katında en sevimsiz helâl boşanmadır."
117 Bir hadise işaret: "Allah, görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz. Fakat kalplerinize ve davranışlarınıza bakar."
118 Kur'an, Âl-i İmran (3), 40.
119 Kur'an, Necm (53), 14. âyete işaret: "Sidretü'l-Müntehâ(uzak ağaç)ın yanında..."
120 Secdede söylenen "Subhâne rabbiye'l-a'lâ" (En yüce olan Rabbim münezzehtir) tesbihine işaret.
121 Kur'an, Nebe (78), 40.
122 Bkz. En'âm (6), 76.
123 Kur'an, Bakara (2), 260. âyetten esinlenilmiş olmalı: "İbrahim Rabbine: Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster, demişti. Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım,

fakat kalbimin mutmain olması için, dedi. (...)"
124 Hadis: "Cennet güçlüklerle kuşatılmış , cehennem ise zevklerle çevrilmiştir"
125 Bir rivayete işaret: "Kadınları Allah'ın geride tuttuğu gibi geride tutun."
126 Hadis: "Allah'ım, kavmime doğru yolu göster. Çünkü onlar bilmiyorlar."
127 Anlamca Kur'an, Saf (61), 8. âyete işaret: "Onlar ağızlarıyla Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler istemeseler de Allah nûrunu tamamlayacaktır."
128 Bir hadise işaret: "Siz benim bildiklerimi bilseydiniz az güler çok ağlardınız."
129 Kur'an, Sebe (34), 10. âyete işaret: "Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin' dedik. *Ona demiri yumuşattık.*"
130 Kur'an, Fetih (48), 10.
131 Kur'an, Kamer (54), 1: "Saat yaklaştı ve ay yarıldı."
132 Hadis.
133 Bkz. Kur'an, İsrâ (17), 110: "De ki ister Allâh diye çağırın, ister Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırsanız en güzel isimler O'nundur. (...)"
134 Kur'an, Zâriyat (51), 22: "Semada da size rızık ve size vâdedilen başka şeyler vardır."
135 Farsçası, "kû, kû?"
136 Kur'an, Hûd (11), 106. âyete işaret: "Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki."
137 Bkz. Kur'an, Mü'minûn (23), 108: "Buyurur ki alçaldıkça alçalın orada! Bana karşı konuşmayın artık!"
138 Bir hadise işaret: "Müminin ferasetinden çekinin. Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar."
139 Kur'an, Bakara (2), 50. âyete işaret: "Bir zamanlar biz sizin için denizi yardık, sizi kurtardık, Firavun'un taraftarlarını da, siz bakıp dururken denizde boğduk."
140 Kur'an, Bakara (2), 60. âyete işaret: "Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşa vur! demiştik. Derhal (taştan) on iki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. (Onlara:) Allah'ın rızkından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin, dedik."
141 Kur'an. Bakara (2), 51. âyete işaret: "Musa'ya kırk gecelik söz vermiştik. Sonra haksızlık ederek buzağıyı (tanrı) edindiniz."
142 Sâmirî, Hz. Mûsa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkan Yahudilerin altından bir buzağı yapıp tapmalarına neden olan kişidir.
143 Kur'an, Secde (32), 30.
144 Kur'an, 80. sure.
145 Hadis: "İnsanlar madenlerdir. Onların Cahiliye dönemindeki seçkinleri, fıkhetmeleri halinde İslam döneminin de seçkinleridir."
146 Kur'an, Mâide (5), 1.
147 Kur'an, Mâide (5), 89.
148 Hz. Mûsa'nın elini koynuna sokup çıkardığında elinin beyaz oluşu (*yed-i beyzâ*) mucizesine işaret edilmektedir. Bkz. Kur'an, Neml (27), 12; Kasas (28), 32.
149 El-Vasît, İmam Muhammed Gazzâlî'nin fıkıhla ilgili bir kitabıdır. Muhît ise Ebu Bekr-i Serahsî'nin fıkıhla ilgili kitabıdır.
150 Kur'an, Tâhâ (20), 21: "(Allâh), al onu, dedi, korkma biz onu yine ilk durumuna sokacağız."
151 Bkz. Kur'an, İnşirah, 5-6: *"Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır"*..
152 Âc (Ûc) İbn Unuk: Âd kavminin komutanı olup uzun boyuyla meşhurdur.
153 Kur'an, Hûd (11), 44.
154 Bkz. Kur'an, Ahzâb (33), 72: "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir."
155 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 111: "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır."
156 Bu ibare Kur'an'ın bir çok ayetinde yer almaktadır.
157 Hârut ve Mârut, yeryüzüne insanları sınamak için gönderilmiş iki melektir. Bkz. Kur'an, Bakara (2), 102. Fakat edebiyatta İsrâiliyata dayanan rivayetlerden etkilenilmiş ve Hârut ile Mârut'un Bâbil kuyusunda kıyamete dek saçlarından asılı kalmakla cezalandırıldıkları düşünülmüştür. Mevlânâ'nın

da telmihte bulunduğu bu düşünüşe göre Hârut ve Mârut, âhiret azabından kurtulmak için dünyadaki azaba razı olmuşlardır. Geniş bilgi için Bkz. *İslam ansiklopedisi*, Diyânet Vakfı Yayınları, c. 16, s. 262 vd.

158 Kur'an, Bakara (2), 37. âyete işaret: "Derken Adem, Rabbinden (birtakım) kelimeler aldı. Bunun üzerine (Allah da) tevbesini kabul etti. Şüphesiz O, tevbeleri kabul edendir, esirgeyendir."

159 Kur'an, Enfâl (8), 8.

160 Kur'an, 93. sûrenin adı (Duhâ) ve bu sûrenin ilk ayeti.

161 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 201: "Onlardan bir kısmı da, ey Rabbimiz, derler, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru."

162 Şu mealde rivayet edilen hadise işaret: "Bir grup, cennet kapılarına yaklaşınca, herkesin cehennemi görmesi takdir edildiği halde, yolumuzun üzerinde cehennem ateşine rastlamadık, diye sorarlar. Onlara denir ki siz ateşin içinden geçtiniz, ama ateş sizi görünce soğudu."

163 Bazı Kur'an âyetlerine işaret. Örneğin Bkz. Ankebût (29), 64: "Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl yaşama odur. Keşke bilmiş olsalardı!" Ayrıca bkz. Muhammed (47), 36; Hadîd (57), 20.

164 Kudsî hadis: "Yaratılmışları kendilerinden faydalanayım diye değil, benden faydalansınlar diye yarattım."

165 Kur'an, Hûd (11), 82. âyete işaret: "Böylece emrimiz geldiği zaman, üstünü altına çevirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık."

166 Lut kavminin kör olmasına işaret olabilir. Bkz. Kur'an, Kamer (54), 38: "Onun konuklarından murâd almaya kalkıştılar. Biz de 'Haydi azâbımı ve uyarılarımı tadın' diye gözlerini siliverdik."

167 Kur'an, Hûd (11), 43. âyete işaret: "Oğlu, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh), bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur, dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu."

168 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 31: "Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."

169 Bkz. Kur'an, A'râf (7), 23.

170 Hadis.

171 Hadis: "Seni kuşkuya düşüren şeyi bir yana bırakıp seni kuşkuya düşürmeyen şeyi al. Çünkü doğrulukta gönül huzuru, yalanda kuşku ve tereddüt vardır."

172 Bir hadise işaret: "Kadı, iki bilen arasındaki câhildir." (Buradaki iki bilenden biri davacı, diğeri davalıdır.)

173 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 107-110.

174 Bir hadise işaret: "Benimle sizin örneğiniz şuna benzer: Biri ateş yakar, onun yaktığı ateşe kelebekler üşüşür. O da kelebekleri ateşten uzak tutmaya çalışır. (...) "

175 Dırar mescidini yapanlara öncülük eden Râhib Ebu Âmir.

176 Kur'an, Mücadele (58), 16. âyete işaret: "Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allah'ın yolundan alıkoydular. Bu yüzden onlara küçük düşürücü bir azap vardır."

177 Bkz. Kur'an, Kasas (28), 30: "Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."

178 Bkz. Kur'an, Fil suresi.

179 Bir hadise işaret: "Mümin zeki, akıllı ve ihtiyatlıdır."

180 Kur'an, Burûc (85), 16-17: Orduların, Firavun ve Semûd'un (uğradıkları felâketin) haberi sana geldi mi?

181 Kur'an, Mülk (67), 4.

182 Kur'an, Mülk (67), 3.

183 Bkz. Kur'an, Kasas (28), 7: "Musa'nın anasına: *Onu emzir*, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde *onu denize bırakıver, hiç korkup kaygılanma*, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik."

184 Kur'an, Kasas (28), 12. âyete işaret: "Biz daha önceden onun süt analarını kabulüne (emmesine) müsaade etmedik. Bunun üzerine ablası: Size, onun bakımını namınıza üstlenecek, hem de ona iyi davranacak bir aile göstereyim mi? dedi."

185 Bkz. Kur'an, Kasas (28), 7.

186 Kur'an, Bakara (2), 2. âyetten alıntı: "İşte o Kitap; *onda hiç şüphe yoktur*; muttakiler için yol göstericidir."

187 Kur'an, Âl-i İmran (3), 97. âyetten alıntı: "Onda açık işaretler var (...)"
188 Hadis: "Allah'ı sıfatlarıyla tanıyanın dili açılır, Allah'ı zâtıyla tanıyanın dili tutulur."
189 "Şu üç kişiye acıyın: Bir toplumun düşkün duruma gelen büyüğüne, yoksullaşmış zengine ve cahillerin maskarası olan âlime" anlamında rivayet edilen hadise işaret.
190 Bkz. Kur'an, Fussilet (41), 30: "Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: *Korkmayın*, üzülmeyin, size vâdolunan cennetle sevinin! derler."
191 Bir hadise işaret: "Biz dünya ehlinin sonuncusu , kıyamet gününün ilkiyiz. (...)"
192 Kur'an, Fetih (48), 11. âyete işaret: "Bedevîlerden geri kalmış olanlar, sana diyecekler ki: 'Mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoydu. Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile.' Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler. (...)"
193 Bkz. Kur'an, Zâriyat (51), 48: "Yeri de döşedik. (Bak) ne güzel döşeyiciyiz!"
194 Bkz. Kur'an, En'âm (6), 76: "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi."
195 Kur'an, A'râf, 179.
196 Elif harfi bir çizgiden ibarettir ve noktası da yoktur.
197 Kur'an, Nahl (16), 97. âyetten alıntı: "Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka *güzel bir hayat* ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."
198 Hicrî 4. yüzyılda yaşadığı sanılan saflığıyla ünlü kişi.
199 Kur'an, Sâffât (37), 143-144. âyetlere işaret: "Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, yeniden dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı."
200 Hadis.
201 Çigil: Türkistan'da güzel yüzlü insanlarıyla meşhur bir şehir.
202 Kur'an, Bakara (2), 32.
203 Kur'an, Yûsuf (12), 93.
204 Hadis.
205 Bkz. Kur'an, A'lâ (87), 4: "Otlağı çıkaran..."
206 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 111: "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. (...)"
207 Kur'an, Bakara (2), 33.
208 Kur'an, Nahl (16), 15. âyete işaret: "*Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları*, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı."
209 Suyun fıkıhtaki temizlik ölçüsüne gönderme yapılmaktadır.
210 Kur'an, Kasas (28), 88.
211 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 144, 150.
212 Bazı Kur'an âyetlerine işaret: Bkz. Bakara (2), 173; En'âm (6), 145; Nahl (16), 115.
213 Bir hadise işaret: "Dünya kan olsa da müminin rızkı sadece helal şeyden ibarettir."
214 Kur'an, Fil sûresi (105. sûre).
215 Bkz. Kur'an, A'râf (7), 204: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve *susun* ki size merhamet edilsin."
216 Kur'an'ın 80. suresi olan Abese.
217 Hadis.
218 Bkz. Kur'an, Kehf (18), 109: "De ki: Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir."
219 Hadis.
220 Bkz. Kur'an, Mülk (67), 19: "Üzerlerinde kanat çırparak uçan *dizi dizi kuşları* görmezler mi? Onları havada Rahman olan Allah'tan başkası tutmuyor; doğrusu o her şeyi görendir."
221 Bir atasözüne işaret: "Tatmamış olan bilmez."
222 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 186: "Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): *Ben çok yakınım.* Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar."
223 Arapça yazımda Amr kelimesinin sonunda okunmayan bir vav harfi vardır.
224 Bkz. Kur'an, Nur (24), 26: "*Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara*; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır."

225 Bkz. Kur'an, A'râf (7), 204: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve *susun* ki size merhamet edilsin."
226 Kur'an, Neml (27), 16. âyete işaret: "Süleyman Davud'a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! *Bize kuş dili öğretildi* ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur."
227 Kur'an, Fâtır (35), 24.
228 Hadis: "Müminler bir vücudun uzuvları gibidirler."
229 Kur'an, Hucurât (49), 10.
230 Bkz. Kur'an, Kaf (50), 36: "Biz, onlardan önce kendilerinden daha güçlü olan, diyar diyar dolaşan nice nesilleri helâk etmişizdir. Kurtuluş var mı!"
231 Kur'an, Bakara, 144 ve 150'den esinlenilmiştir.
232 Bkz. Kur'an, Necm, 17: "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı."
233 İran'ın ünlü kaside şairi Hâkânî (hicri 6/miladi 12. yüzyıl), bir kasidesinde kendi şiir dilini överken "kuş dili" tabirini kullanmaktadır.
234 Bkz. Kur'an, İsrâ (17), 70: "Andolsun, *biz Ademoğlunu yücelttik*; onları karada ve denizde taşıdık, temiz ve güzel şeylerden rızıklandırdık ve yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık."
235 Bu iki cümle için bkz. Kur'an, aynı âyet.
236 Bkz. Kur'an, Kehf (18), 110: "De ki: *Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâh'ınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor.* Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın."
237 Çok ibadet etmekle ünlenmiş bir topluluk.
238 Zünnar: Hıristiyanlık göstergesi olarak kuşanılan kuşak.
239 Kur'an, Zâriyât (51), 22.

MESNEVİ
III

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Hikmetler Allah'ın askerleri olup Allah bunlar yoluyla müritlerin ruhlarını güçlendirip ilimlerini cehalet, adaletlerini zulüm, cömertliklerini riya ve hoşgörülerini akılsızlık kirinden arındırır. Onlara, âhireti anlamaya ilişkin kendilerinden uzak olanı yaklaştırır ve ibadet ve çalışmaya ilişkin güçlükleri kolaylaştırır.

İlahî hikmetler, peygamberlerin delil ve kanıtlarından olup Allah'ın âriflere özgü sırlarından ve kudretinden, O'nun küre şeklindeki duman feleği üzerinde egemen olan inciyi andırır rahmânî ve nûrânî feleği idare edişini haber verir.

Aklın toprak sûretine ve zâhirî ve bâtınî duyulara egemen oluşu gibi bu ruhânî feleğin deveranı da duman feleğine, parlak yıldızlara, ışıltılı lambalara, yağmur getiren rüzgârlara ve yayılmış topraklara ve akıp giden sulara egemendir. Allah bunlardan kullarını yararlandırır ve bunlarla onların anlayışlarını artırır.

Kuşkusuz her okuyucu kendi anlayış gücü ölçüsünce anlar ve her ibadet eden, kendi kısmet ve gücü ölçüsünce ibadet eder. Her fetva verici, aklının yettiği ölçüde fetva verir. Her sadaka veren, gücü ölçüsünde sadaka verir, her bağışlayan kendi varlığı ölçüsünde bağışlar. Her ihsan gören de erdem sahibini tanıdığı ölçüde ihsan görür. Fakat çölde su arayanın denizlerde su olduğunu bilmesi onu aramaktan alıkoymamalı ve kendisini geçim meşguliyeti engellemeden, hastalık ve ihtiyaçlar kuşatmadan ve arzular kendisiyle peşinde koştuğu şey arasına engeller koymadan önce çaba göstererek aramalıdır.

Nefsini tercih edip rahatını düşünerek aramaktan geri duran, can korkusu taşıyan ve geçim derdine düşen bilgiye ulaşamaz. Bilgiye ancak Allah'a sığınıp dinini dünyasına tercih eden ve hikmet hazinesinden eksilmez ve miras kalmaz muazzam mallar, yüce nurlar ve değerli mücevherler alan, Allah'ın fazlına şükredip O'nu ululayarak O'nun azametini öven, aşağılık hazlardan ve kendi azını çok görüp başkasının çoğunu az görme ve Allah'ın hükmüne karşı gelip benciliğe düşme câhilliğinden Allah'a sığınanlar ulaşır.

İstekli olan bilgi sahibinin bilmediğini öğrenmesi, bildiğini öğretmesi, anlayışı kıt olanlara hoşgörüyle yaklaşması, ahmakların ahmaklığına bakıp kendi kendine böbürlenmemesi ve anlamaktan yoksun olanları itip kakmaması gerekir. "Önceden siz de böyleydiniz de Allah size lütfetti[1]."

Allah, mülhitlerin söylediklerinden, müşriklerin şirklerinden, eksik kişilerin eksiltmelerinden, benzeticilerin benzetmelerinden, düşünenlerin kötü düşüncelerinden ve hayalcilerin nitelemelerinden münezzeh ve yücedir.

İlahî ve rabbânî Mesnevî kitabının bir araya getirilmesini sağlayan Allah'a hamdolsun. O yücedir. O, başarıya eriştirip üstünlük verendir, kudret ve nimet O'nundur; özellikle ârif kulları için bütün kesimlere rağmen. O kesimler ki "Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek isterler. Kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır[2]." "Zikri (Kur'an'ı) biz indirdik ve onu koruyacak elbette biziz[3]." "Kim bunu işittikten sonra değiştirirse günahı onu değiştirenleredir. Allah elbette işitendir, bilendir[4]."

Ey Hak ışığı Hüsâmeddin, şu üçüncü defteri getir. Üçlemek sünnettir[5].
Bahaneleri bırak da aç üçüncü defterle sırlar hazinesini.
Gücün, Hak gücünden doğuyor, hararetle seğiren damarlardan değil.
Şu yanan güneş lambası, ne fitilden, ne pamuktan, ne de yağdandır.
Hep ayakta duran gök çatısı, urgana, sütuna bağlı değildir[6].
Cebrail'in gücü mutfaktan değil, varlığı yaratanın cemalindendir.
Hak ermişlerinin gücü de yiyip içmekten değil, bil ki Hak'tandır.
Bedenleri de nurla yoğrulmuş ve böylece ruhu ve melekleri geçmişlerdir.
Yüce Hakk'ın sıfatlarıyla sıfatlandığın için sen de hastalıkların ateşinden geç Halil gibi.
Ey unsurları bünyesine köle eden, ateş sana da olur serin ve esen.
Her bünyenin kaynağıdır unsurlar. Oysa senin şu bünyen her temelden üstündür.
Şimdi mizacın, saçılmış dünyadan birlik niteliğini devşirmiştir.
Ne yazık ki insanların kavrayış alanları son derece dar. İnsanlarda boğaz yok.
Ey Hak ışığı, görüş ortaya koyuşundaki ustalıkla taşa bile boğaz verir senin helvan.
Tur dağı, tecelli sonucu boğaza kavuşup şarap içti de [bünyesi] şarabı kaldıramadı.
Dağ yarılıp ufalandı[7]. Hiç gördünüz mü bir dağın deve gibi oynadığını?
İnsanlara lokma vermek herkesin elinden gelir. Boğaz vermekse ancak Allah'ın işidir.
[Allah] cisme de ruha da boğaz bahşeder: Her uzvuna ayrı boğaz bahşeder.
[Bunu ancak] Hakk'a yaraşır duruma gelip hile ve dalavereden arındığında bahşeder.
[Hakk'a yaraşır olunca] sultanın sırrını kimseye söylemez, sineğin önüne şeker dökmezsin.
Yüce sırları ancak zambak gibi yüz dili olup da suskun kalanın kulağı duyabilir.
Allah'ın lütfu, toprağa boğaz bahşeder de toprak su içip yüzlerce bitki bitirir.
Yine topraktan olan varlığa boğaz ve dudak verir de o da bitkileri bulup yer.
Bitkiyi yiyince iri bir hayvan haline gelir. Hayvan da insana yem olur gider.
Sonunda ruh ve görüş insandan ayrılınca toprak gelir de insanı yer.
Hep ağızları açık zerreler gördüm. Yediklerini söylersem söz uzar gider.
Azıkların azığı O'nun nimetlerinden [gelir]. Dadıların dadısı, [Hakk'ın] kapsayıcı lütfudur.
Rızıklara O rızık verir. Yoksa buğday besinsiz nasıl meydana gelir?
Bu sözün açıklaması bitesi değil. Bir parça söyledim. [Başka] parçaları da sen anla.
Bütün âlemi hem yiyen, hem yenilen olarak bil. Kalıcılarsa yönelenler ve kabul edilenlerdir.
Bu dünya ve sâkinleri dağıtılanlardır. O dünya ve yolcularıysa kalıcılardır.
Bu dünya ve âşıkları sonludur. O âlem mensuplarıysa sonsuz ve bir arada.
Öyleyse sonsuza dek kalmayı sağlayacak bengisuyu kendi kendine verendir cömert.
Cömert, "bâki kalan iyiler[8]"[den] olup yüz türlü âfet, tehlike ve korkudan güvendedir.
Binlerce olsa da bir kişiden fazla değildir. Çünkü hayalperestler gibi sayı derdinde değildir.
Yiyenle yenilenin boğazı, yemek borusu vardır. Gâliple mağlubun aklıyla fikri vardır.
O, adalet değneğine boğaz vermiştir. Böylece o değnek, onca değnek ve ipi yemiştir[9].
Onca yediği onda bir artışa yol açmamıştır. Çünkü onun şekli ve yiyişi hayvanî değildir.

Doğan her hayali yesin diye yakîne de değnek gibi boğaz vermiştir.
Öyleyse soyutların da somutlar gibi boğazı var. Soyutlara rızık veren de Allah'tır.
Bütün âlemde, besin almaya yarayan boğazı olmayan hiçbir yaratılmış yoktur öyleyse.
Canın boğazı bedeni düşünmekten arınırsa işte o zaman yüce rızka ulaşır.
Bil ki mizacı değiştirmek şarttır. Kötülerin ölümü kötü mizaçtandır.
İnsan mizacı çamur yemeye alışırsa sararıp solar, hastalanıp düşkünleşir.
Kişinin kötü mizacı değişirse yüzünden çirkinlik gider de ışık gibi parlar.
Süte alışmış bebeğin ağzını başka nimetlerle tatlandıran dadı...
Meme yolunu bebeğe kapatsa da ona yüz bahçenin yolunu açar.
Çünkü meme, o zavallının binlerce nimet, besin ve ekmeğe ulaşmasına engeldir.
Öyleyse yaşayışımız sütten kesilmeye bağlıdır. Yavaş yavaş çaba göster vesselam.
İnsan bir ceninken besini kandı. Mümin, pislikten işte böyle temizlik elde eder.
Kandan kesilince besini süt olur. Sütten kesilince de lokma yemeye başlar.
Lokmadan kesilince bir Lokman olur. Açık ve gizli [bilgi]leri elde etmeye başlar.
Rahimdeyken cenine dışarıda çok düzenli bir âlem olduğunu biri söyleseydi...
Enine boyuna sevinç dolu bir alan... İçinde yüz türlü nimet ve bir sürü yiyecek...
Dağlar, denizler ve ovalar... Bağlar, bahçeler ve tarlalar...
Son derece yüksek ve ışıklı bir gök... Güneş, ay ve yüzlerce Süha...
Güney, kuzey ve batı rüzgârlarıyla bahçeler gelin gibi süslenip şenlenir.
Oranın ilginçlikleri sözle anlatılamaz. Sen bu karanlıkta ne diye sıkıntı çekiyorsun?
Dar bir çarmıha gerilmiş, kan içmedesin. Hapiste, pislikler ve zorluklar içindesin.
[Bu sözler karşısında] o, kendi durumuna bakıp [bunu] inkâr eder ve bu mesajdan yüz çevirirdi.
Olamaz, bu bir aldanış, derdi. Çünkü kör vehmin buna ilişkin bir algılaması yoktur.
Onun idraki böyle bir şey görmemiş, inkârcı aklı böyle bir şey duymamıştır.
Dünyadaki insanların geneli böyledir. Ermişler onlara o dünyadan söz edip...
Bu dünya çok karanlık ve dar bir kuyu ve dışarda kokusuz ve renksiz bir dünya var, [deyince]...
Onların hiç birinin kulağına girmez bu söz. Çünkü tamah, kalın ve büyük bir perdedir.
Tamah, kulağın duymasına engel olur. Art niyet de gözü kapatıp bilgi edinmeyi önler.
Nitekim aşağılık yurtta kan onun gıdası olduğu için ceninin kana olan tamahı...
Bu dünyaya ilişkin bir şey duymasını önler. Böylece o, kandan başka yemek bilmez.

Öğüt verenin öğüdünü tutmayıp ihtiras yüzünden fil yavrusu yiyenlerin öyküsü

Duymuşsundur, bir bilge, Hindistan'da bir grup arkadaş görür.
Uzak yoldan gelmektedirler. Aç, yiyeceksiz ve takatsiz kalmışlardır.
Bilgiden doğan acıma duygusu coştu ve onlara; *hoş geldiniz*, deyip güler yüz gösterir.
Biliyorum, der, *açlık yüzünden bu Kerbela'da sıkıntınız katmerlenmiş.*
Fakat Allah aşkına, ey ulular, fil yavrusu olmasın sakın yemeğiniz.
Gittiğiniz yönde fil var. [Sözümü] dinleyip fil yavrularına kıymayın.
Yolunuz üzerinde fil yavruları var. Onları avlamaya can atabilirsiniz.
Çok güçsüz ve [üstelik] çok lezzetli ve besililer. Fakat anneleri pusuda onlara bakar.

O, yavrusunun ardından yüz fersah yolu inleyip ah ederek dolaşır durur.
Ateşle duman çıkar hortumundan. [Bu yüzden] sakın onun ayrı düşmüş yavrusundan.
Oğul, veliler Hak çocuklarıdır[10]. Kayıp olanla olmayandan çok iyi haberdardır.
Yokluklarında eksiklikleri olduğunu düşünme. Çünkü canlarının öcünü alan O'dur.
Der ki *bu veliler benim çocuklarımdır*[11]. Onlar, gariplik içinde iş güçten uzaktırlar.
Sınama için zavallı ve yetimdirler, fakat sır âleminde dostları benim.
Benim bütün ismetlerimle desteklenirler. Sanırsın ki benim parçalarımdır onlar.
Aman ha! Benim hırka giydirdiklerimdir onlar. Yüz binlercedirler [ama] tek bedendirler.
Yoksa Musa, bir beceri gösterip Firavun'u nasıl altüst edebilirdi?
Yoksa Nuh, bir bedduayla doğuyu ve batıyı sular altında bırakabilir miydi hiç?
Cömert Lut, bir duayla nasipsizlerin bütün şehirlerini kökünden kazıyamazdı yoksa.
Cennet gibi şehirleri, karasular akan Dicle'ye döndü. Git de bak izine.
Bu iz ve bilgi, Şam dolaylarındadır. Kudüs yolu üzerinde görürsün onu.
Hak kulu yüz binlerce peygamber dolayısıyla her çağda cezalandırmalar olmuştur.
Bunlardan söz etsem konu uzayıp gider. Ciğer ne ki, dağlar kan kesilir.
Dağlar kan kesilir, yeniden donar. Kan kesilmeyi görmezsin; kör ve uzaksın sen.
İlginç bir kör! Uzak görüşlü, keskin gözlü. Fakat deveye baksa yünden başka bir şey göremez.
İnsan, ihtirasının çıkarına olanı inceden inceye görür, [fakat] ayı gibi amaçsız raks eder.
Kendini yenip de şehvet yarası üzerindeki pamuğu koparıp atacaksan raks et.
Yiğitler, meydanda koşturup raks ederler. Kendi kanları üstünde raks ederler onlar.
Kendi ellerinden kurtulunca el çırparlar. Eksikliklerinden kurtulunca raksa başlarlar.
İçlerinden çalgıcılar def çalar. Coşkularında denizler dalgalanıp köpürür.
Sen görmezsin ama onların kulaklarınca dallardaki yapraklar bile el çırpar.
Yaprakların el çırpışını görmezsin sen. Gönül kulağı lâzım, beden kulağı değil.
Başındaki kulağı alaylara ve yalanlara kapat ki ışıl ışıl can şehrini göresin.
Muhammed'in kulağı sözden sır çeker. Öyle ki Hak, Kur'an'da, *kulak budur*, der[12].
Peygamber baştan başa kulaktır, gözdür. O bize süt veren annedir, bizse bebeğiz.
Bu sözün sonu gelmez. Atını filcilere doğru geri çevir, başa dön.

Fil yavrularına eziyet edenlerin öykülerinin geri kalanı

Fil gelip her ağzı koklar. Her insanın midesini inceler.
Yavrusunu kebap edeni bulmak ve öç alıp gücünü göstermek ister.
Hak kullarının gıybetini yapıp etlerini yersin, cezasını da görürsün[13].
Aman ha! Ağzını koklayan Yaratıcı'dır. Sâdık olan dışında kim canını kurtarabilir?
Mezarda Münker ve Nekir tarafından ağzı koklanan zavallının vay haline!
Ne o ululardan ağzı kaçırma, ne de ağız ilacıyla koku giderme imkanı var.
Toprağa giren için yağcılık şansı yoktur. [Orada] akıl için hileye imkan yok.
Her saçmalayanın başına ve kıçına indirirler gürz darbelerini.
Görünüşte odun ve demir görmesen de Azrail'in gürzünün etkisine bak.
Kimi zaman da görünüş olarak da görünür, ama bundan ancak hasta haberdar olur.
Hasta, *a dostlar*, der, *şu tepemde duran kılıç da neyin nesi?*
Biz görmüyoruz, bu bir hayal olmalı. Ne hayali? Göçmek demek bu.

Ne hayali? Şimdi şu alçak felek bile bunun korkunçluğundan hayalete döndü.
Hastanın gözünde gürzler ve kılıçlar somutlaştı ve başı öne düştü.
O, kendisiyle ilgili olanı görür. Düşmanın da dostun da gözü buna kapalıdır.
Dünya hırsı gidip gözü keskinleşti onun. Kan dökme (ölüm) anında gözü aydınlandı.
Kibir ve öfkesi sonucunda onun gözü vakitsiz öten horoza döndü.
Vakitsiz öten horozun başını kesmek vacip olur.
Her an canın bir parçası için can çekişme söz konusudur. Can çekişirken imanını gözet.
Altın kesesi gibidir ömrün. Geceyle gündüz, para saymak gibidir.
Durmaksızın sayıp verir altınları. Sonunda kese boşalır, yokluk gelip çatar.
Dağdan alıp da yerine geri koymasan, bu veriş yüzünden dağ yıkılıp gider.
Öyleyse her anın yerine karşılığını koy ki "Secde et ve yaklaş[14]" amacına ulaşasın.
İşler bitsin diye o kadar da uğraşma. Dinle ilgili olanlar dışındaki işler için çabalama.
Bitiremeden gideceksin sonunda. İşlerin yarım, ekmeğin çiğ kalacak.
Mezarı ve lahdi mamur kılmak, ne taşla tahtayla olur, ne de servetle.
Bilakis arınışta kendine bir mezar yapıp O'nun benliğine benliğini gömmen[le olur].
Onun toprağı olup onun derdine gömülmelisin ki nefesin onun nefesinden yardımlar görsün.
Türbeler, kubbeler ve taklar, manâ ehli için güzel bir şey değildir.
Şu atlas giyen canlıya bak. Hiç atlas aklın elinden tutar mı?
Onun canı Münker'in azabı altındadır. Gamlı gönlünde gam akrebi vardır onun.
Dışyüzünde süsler ve bezekler var. İçiyse kaygılardan perişan ve ağlamaklı.
Görürsün ki biri de eski hırka giymiştir, ama düşüncesi şeker kamışı, sözü şeker gibidir.

Fil öyküsüne dönüş

Öğüt veren dedi ki *bu öğüdümü dinleyin de kalbiniz ve ruhunuz sıkıntıya düşmesin.*
Otlarla, yapraklarla yetinin. Fil yavrularını avlamaya yeltenmeyin.
Dünyada öğüt borcumu ödedim ben. Öğüdün tutulması, ancak mutluluk verir.
Ben sizi pişmanlıktan kurtarmak için mesajı bildirmeye geldim[15].
Sakın tamah kesmesin yolunuzu. Tamah dalınızı yaprağınızı kökünden söker.
Bunları söyledi ve iyilikler dileyip gitti. Onlarınsa yolda kıtlık ve açlıkları arttıkça arttı.
Birden bire yolun bir yanında yeni doğmuş semiz bir fil yavrusu gördüler.
Sarhoş kurtlar gibi çullandılar üstüne. Silip süpürdüler de rahata erdiler.
Yoldaşlardan biri yemeyip öğüt verdi. Çünkü fakirin sözü aklındaydı onun.
O söz, onun kebap yemesine engel oldu. Eski akıl sana yeni bir talih bağışlar.
Sonra hepsi vurup kafayı yattı. Aç kalansa sürünün çobanı gibi [uyanıktı].
Korkunç bir filin geldiğini gördü. Fil gelip önce [uykusuz] bekleyene doğru koştu.
Fil, onun ağzını üç kez kokladı. Ağzından hiçbir olumsuz koku gelmiyordu.
Çevresinde birkaç kez dönüp gitti. O koca fil ona zarar vermedi.
Sonra bütün uyuyanların ağızlarını kokladı. Uyuyan adamdan koku geliyordu.
Yediği fil yavrusunun kokusuydu bu. Fil onu hemen parçalayıp öldürdü.
Sonra da o gruptakileri birer birer parçaladı. Ürküp çekinmeden yapıyordu bunu.

Her birini havalara fırlatıyor, sonra da yere çarparak parçalıyordu.
Ey halkın kanını emen, çekil yoldan. Çekil de kanları sana savaş açmasın.
Kesinlikle bil ki malları kanlarıdır[16]. Çünkü mal güç harcanarak elde edilir.
O fil yavrularının annesi kin güder. Fil, yavrusunu yiyenden öç alır.
A rüşvet yiyici, [sen de] fil yavrusu yiyorsun. Düşman fil senin de canına okur.
Hile tasarlayanı rezil etti koku. Fil, kokusundan bilir kendi yavrusunu.
Hak kokusunu ta Yemen'den alanın[17], bendeki bâtıl kokusunu almaması mümkün mü?
Mustafa, uzak yoldan kokuyu aldığı halde, ağzımızdaki güzel kokuyu nasıl almaz?
Alır elbet, ama gizler bizden. Kokunun iyisi de kötüsü de yükselir göğe.
Sen uyuyup dursun, ama o haram kokusu yeşil renkli göğe yükselir.
[Haram kokusu] çirkin nefeslerine yoldaş olup gökteki koku alıcılara dek gider.
Kibir, ihtiras ve açgözlülük kokusu, konuşurken soğan kokusu gibi yayılır.
Ne zaman yemişim, ben soğandan sarımsaktan kaçındım, diye yemin etsen de...
Yemin ederken ağzından çıkan soluk, dostlarının burnuna ulaşıp seni ele verir.
Bu koku yüzünden dualar geri çevrilir. Eğri kalp dilden belli olur.
Öyle duaya karşılık olarak *"defolun[18]"* [emri] gelir. Sahtekârın cezası ret sopasıdır.
Sözün eğri olup da anlamı doğruysa, sözün eğriliği Allah için makbuldür.

Sevgili açısından sevenlerin yanlışının yabancıların doğrusundan daha iyi olduğuna dair

O sâdık Bilal ezan okurken "hayye" diyeceği yerde "heyye" derdi.
Sonunda, *ey Peygamber,* dediler, *bina yeni kurulurken bu yanlış hoş değil.*
Ey Allah'ın elçisi, ey nebi, fasih okuyabilen bir müezzin getir göreve.
Dinin başlangıcında "hayye ale'l-felah"ı böyle okumak [önemli bir] kusurdur.
Peygamber'in öfkesi kabardı ve gizli inayetlerden birkaç sır söyledi.
Bre alçaklar, dedi, *Allah katında Bilal'ın "heyye"si, yüz "hayye"den ve dedikodudan iyidir.*
Beni öfkelendirmeyin de sırlarınızı ve başınızı sonunuzu orta yere sermeyeyim.
Duada hoş nefesin yoksa, gidip arınmış kardeşler (*ihvân-ı safâ*)den dua iste.

Hakk'ın Musa'ya, bana günah işlemediğin bir ağızla dua et diye buyurması

Dedi, *ey Musa, günah işlemediğin bir ağızla [yakarıp] sığın bana.*
Musa dedi, *bende o ağız yok ki.* [Hak] dedi, *başkasının ağzıyla dua et bize.*
Başkasının ağzıyla günah işlemen mümkün mü? Rabbim, diye başkasının ağzıyla yakar.
Öyle şeyler yap ki gece gündüz senin için dua etsin ağızlar.
Günah işlemediğin ağız, başkasının bağışlanma dileyen ağzıdır.
Ya da kendi ağzını temizleyip ruhunu çevik ve atılgan kıl.
Hakk'ın zikri temizdir. Temizlik gelince, pislik pılını pırtısını toplayıp çıkar gider.
Kaçar zıtlardan zıtlar. Işık vurunca da karanlık kaçar.
Temiz ad ağza girince ne pislik kalır ne de üzüntü.

Dua edenin Allah demesi Hakk'ın cevap vermesinin ta kendisidir

Bir gece biri Allah diye zikrediyor, zikriyle dudağı tatlanıyordu.
Şeytan, *behey çok söyleyen,* dedi, *bunca Allah deyişinin karşılığı hani?*

Dergâhtan bir cevap bile gelmiyor. Daha ne kadar yüzsüzce Allah deyip duracaksın?'

Adam, umutsuzluğa düşüp başını yastığa koydu. Düşünde yeşiller içinde Hızır'ı gördü.

Dedi, *neden bıraktın zikri? Allah'ı anmaktan ne diye pişman oldun?*

Dedi, *"lebbeyk" cevabı gelmiyor bana. Kapıdan kovulacağım diye korkuyorum.*

Dedi, *Allah demen, bizim "lebbeyk" dememizdir. Yakarışın, yanışın ve duan habercidir bize.*

Tedbirlerin ve çözüm arayışların bizim çekişimizden ve ayağını çözüşümüzdendir.

Korkun ve aşkın, kemendimizdir bizim. Her "Rabbim" deyişinin altında "lebbeyk"ler vardır.

Cahilin canı bu duadan uzak mı uzaktır. Çünkü onun "Rabbim" demesine izin yoktur.

Zarara uğrayınca Allah'a yalvarmasın diye ağzında ve kalbinde kilit vardır onun.

[Allah,] Firavun'a yüz türlü mal mülk verdi de o üstünlük savlamaya başladı.

O kötü karakterli [Firavun] Hakk'a yakarmasın diye tüm ömründe bir sıkıntı görmedi.

Hak, ona bu dünyanın bütün mülkünü verdi de dert, sıkıntı ve üzüntü vermedi.

Allah'ı gizli gizli anmanı sağladığı için dert, dünya mülkünden iyidir.

Dertsizin yakarışı soğuk ve koftur. Dertlinin yakarışı ise aşk ve içtenlik doludur.

Dudaklarını aralayıp mırıldanış, âlemin başlangıcını anış...

O arı duru mahzun sesin; *Rabbim, ey imdada yetişen, ey yardım eden,* deyişi...

O'nun yolunda köpek inleyişi [bile] cezbesiz değildir. Çünkü her yönelen, yol kesiciye tutsaktır.

Murdarlıktan sıyrılıp padişahların sofrasına oturan Kehf köpeği gibi.

O, kıyamete dek mağara önünde ârifçesine çömleksiz rahmet suyu içer.

Perde gerisinde o şaraptan yoksun olmayan köpek postlu nice adsızlar vardır.

Bu şarap için canını ver, a oğul. Cihatsız, sabırsız zafer mümkün mü?

Bunun için sabretmek zor değildir pek. Sabret, "sabır rahatlığın anahtarıdır".

Sabredip dayanmadan bu tuzaktan kimse kurtulmaz. Sabır, eli ayağıdır ihtiyatın

Yemede ihtiyatlı davran; bu zehirli bir bitkidir. İhtiyat, nebilerin gücü ve nurudur.

Her yelle savrulan ancak samandır. Dağ yele ne diye aldırsın ki?

Her yanda bir ecinni, çağırıp durur seni. *Kardeşim,* der, *yol ararsan, gel hadi!*

Yoldaşın olup da sana yol göstereyim. Bu incelikli yolda ben bir kılavuzum.

O ne kılavuzdur, ne de yolu bilir. O kurt huyluya doğru gitme ey Yusuf.

İhtiyat, bu diyardaki tuzaklarla yağların ve balların seni kandıramayışıdır.

Çünkü onun ne yağı vardır, ne balı. Sadece büyü okuyup kulağa üfler.

Gel ey aydın kişi, konuğumuz ol, der, *ev senindir, sen de benim.*

İhtiyat [özür belirtmektir]: *İştahsızım,* dersin. Ya da dersin, *bu izbede yorgun düşüp hastalandım.*

Ya da *başım ağrıyor,* dersin, *bir geçsin hele.* Ya da *beni dayı oğlu çağırdı,* dersin.

Çünkü o sana bir balı bile yüz zehirle verir. Balı sende yaralara yol açar.

Sana elli altmış altın verecek olsa, oltana yem takıyor demektir, a balık.

Verse bile, nerden bulup verecek o sahtekâr? Sahtekârın sözü çürük cevizdir.

Cevizin sesi aklını beynini alıp götürür. O, yüz binlerce akli akıl yerine koymaz.

Dostun senin çıkınındır, kesendir. Sen Râmin'sen, Vîs'den başkasını arama[19].

Vîs ve sevgilin senin kendi özündür. Şu dışarıdakilerin tümü âfetlerindir.

İhtiyat, seni davet ettiklerinde, bunlar beni istiyor, bana bayılıyor, dememendir.

Davetlerini, avcının kuş avlamak için pusuda çıkardığı kuş sesi olarak gör.
Avcı, ölmüş kuşu orta yere koyarak sesi bu kuşun çıkardığı izlenimini verir.
Kuş sanır ki kendi gibi bir kuştur o. Kuşlar toplanır, avcı da tüylerini yolar.
Ancak Allah'ın ihtiyat verdiği ve o yem ve tuzaktan başı dönmeyen kuş farklıdır.
İhtiyatsızlığın sonu kesinlikle pişmanlıktır. Bunu açıklayan şu öyküyü bir dinle.

Köylünün şehirliyi kandırması ve çokça ısrar edip dil dökerek davet etmesi

Kardeşim, geçmiş zamanda birbiriyle tanış olan bir köylüyle şehirli vardı.
Köylü şehre gelir, o şehirlinin mahallesine çadır kurardı.
İki üç ay şehirliye konuk olur, dükkanında ve sofrasında bulunurdu.
O dönemde şehirli, onun bütün ihtiyaçlarını karşılıksız olarak karşılardı.
[Köylü] şehirliye dönerek, *efendi,* dedi, *sen dinlenmek için hiç köye gelmiyorsun.*
Allah için bütün çoluk çocuğu getir. Şimdi ilkbahar; bağ bahçe zamanı.
Ya da yazın gel, meyve ve hasat zamanı. Gel de hizmetinde bulunayım.
Çoluk çocuğunu ve hısım akrabanı getir. Üç dört ay köyümüzde kal.
Bahar mevsiminde köy yeri güzel olur. Tarlalar ve laleler çok hoştur.
Şehirli, başından savmak için söz verdi. Böylece sözün üzerinden sekiz yıl geçti.
Köylü her yıl, *ne zaman geleceksin,* diyordu, *nerdeyse Aralık geldi?*
O da bahane uydurup, *bu yıl,* diyordu, *bize filanca yerden misafir geldi.*
Gelecek yıl işlerimden fırsat bulursam, o tarafa çıkıp geleceğim.
[Köylü] dedi, *ey iyilik sahibi, ailem çocuklarını bekliyor.*
Yine her yıl [köylü,] leylek gibi gelip şehirlinin kubbesine konardı.
Bey her yıl onun için kendi para ve malından harcar, kol kanat gererdi.
Son defasında da o cömert kişi, üç ay boyunca sabah akşam yine onun için sofra kurdu.
Köylü utanarak beye dedi, *daha kaç kez söz verip kaç kez atlatacaksın beni?*
Bey dedi, *canım da bedenim de gelmek istiyor, ama her şey O'nun hükmüne bağlı.*
İnsan yelkenli gemiye benzer. Rüzgârı estiren, ne zaman rüzgâr verir bilinmez.
Yine yemin billah ederek, *cömert dostum,* dedi, *alıp çocukları gel de ikramı gör.*
Elinden tutup üç kez yemin ederek dedi, *Allah aşkına gayret edip tez zamanda gel.*
On yılın ardından her yıl böyle tatlı diller döküp söz almayı sürdürdü.
Şehirlinin çocukları, *baba,* dediler, *ay da yolculuk eder, bulut da, gölge de...*
Ona bunca hakkın geçti, onun için çok zahmete katlandın.
O da kendisine konuk olman sayesinde üzerindeki bazı haklarını ödemek ister.
Yalvarıp yakarıp seni köye alıp getirmemiz için bize çok ricada bulundu.
[Şehirli] dedi, *dediğiniz doğrudur, ama "iyilik ettiğinin şerrinden sakın[20]" a Sibeveyh[21].*
Arkadaşlık son anda ekilen tohumdur. Bu tohumun çürümesinden korkarım.
Arkadaşlık vardır kılıç gibi keskin. Bahçeye tarlaya zemheri gibi gelir.
Arkadaşlık vardır ilkbahar gibi. Ondan sayısız güzellikler ve gelirler [doğar].
Kötüye yormak ve böylece kötülükten kaçıp uzaklaşmaktır ihtiyat.
"İhtiyat suizandır[22]", der Peygamber. Her adımı tuzak olarak düşün, a patavatsız.
Düz ovada her adım başı bir tuzak vardır. Öyle ulu orta at sürme.
Dağ keçisi, ne tuzağı, diye koşar. Koşunca tuzak gelip boğazına takılır.
Ne tuzağı, diyordun ya bak işte tuzak. Sen ovayı görüp tuzağı görmüyordun.

Yiğidim, pusu, tuzak ve avcı yoksa, tarla ortasında kuyruğun ne işi var?
Arazide çekinmeden dolaşanların kemik ve kellelerine baksana[23]!
Ey rızaya eren dost, mezarlığa varınca başlarından ne geçtiğini kemiklerine sor.
[Sor] da açıkça gör, kör sarhoşların aldanış kuyusuna nasıl düştüklerini.
Gözün varsa körü körüne gitme. Gözün yoksa bir baston al eline.
Görme yetin yoksa ihtiyat ve akletme bastonunu kendine önder edin.
İhtiyat ve akletme bastonun yoksa kılavuzun olmadan her yol başında durma.
Kuyudan ve köpekten emin olmak için kör nasıl adım atarsa sen de öyle adım at.
[Kör,] belaya düşmemek için titreye titreye, korku ve ihtiyatla adım atar.
Ey dumandan kaçarken ateşe düşen. Ey lokma ararken yılana lokma olan.

Sebe toplumunun öyküsü: Nimetin onları azdırması, azgınlıkla nankörlükten kaynaklanan uğursuzluğun onları kuşatması ve [bu bağlamda] şükür ve vefanın erdeminin dile getirilmesi

Sebe halkının öyküsünü okumadın sen. Ya da okudun da sesten başka bir şey görmedin.
Dağ kendisi habersizdir sesten. Dağın aklına geçit yok anlama.
O kulaktan ve akıldan yoksun bağırır sadece. Sen susunca o da susar.
Hak, Sebelilere çok görkem verdi. Yüz binlerce köşk, çardak ve bahçeleri vardı.
Buna şükretmediler o damarsızlar. Vefa açısından köpekten aşağıydılar.
Bir köpeğe bir kapıdan bir lokma ekmek gelince artık o kapıya uşaklık eder.
Kendisine zulüm ve eziyet edilse bile o kapının bekçisi olur.
O kapıya bel bağlayıp yerleşir. Başka yeri yeğlemeyi küfür sayar.
Yabancı bir köpek gelse kapıdaki köpekler gece gündüz onu sıkıştırırlar.
Derler ki ilk durağın nereyse haydi oraya! O nimetin hakkı kalbi rehin etmektir.
Isırırlar onu, kendi yerine git, o nimetin hakkını bu kadar da ihmal etme diye.
Gönül kapısından ve gönül sahibi elinden epey su içtin de gözlerin açıldı.
Gönül sahiplerinin kapısından sarhoşluk, coşku ve kendinden geçiş gıdası aldı canın.
Sonra ihtirasla bu kapıyı bıraktın da her dükkanın çevresinde dolanırsın.
Ucuz yahni için, kazanı yağlı iyilik sahiplerinin kapısına koşarsın.
Oysa bil ki buranın yağıyla can beslenir. Umutsuzun işi burada düzelir.

Duasıyla şifa bulmak amacıyla İsa (selam üzerine olsun)'nın ibadet evinde hastaların her sabah toplanmaları

Gönül sahiplerinin sofrası İsa'nın ibadet evidir. Ey dertli, sakın bu kapıyı bırakma.
Her yandan gelip toplanırlardı insanlar; körler, topallar, çolaklar ve hırpani kılıklılar...
Nefesiyle kendilerini hastalıktan kurtarsın diye sabah İsa'nın ibadet evine toplanırlardı.
Güzel ahlaklı İsa, kuşluk vaktinde duasını bitirip çıktığında...
Kapıda oturmuş umutla bekleyen öbek öbek hastalar görürdü.
Derdi ki *ey dert sahipleri, hepinizin ihtiyacı Allah tarafından karşılandı.*
Allah'ın bağış ve ikramıyla dertsiz ve hastalıksız yürüyün gidin.
Ayaklarındaki bağ çözülmüş develer gibiydi hepsi.

Onun duasından koşmaya başlayıp evlerine doğru sevinçle giderlerdi.
Sen de bu din padişahlarından şifa bulduğun bir çok dert tecrübe ettin.
Kaç kez düzeldi topallığın. Canın kaç kez hüzün ve acıdan kurtuldu.
Behey ahmak, buna karşılık sen kendinden bile yitmemek için ayağına ip bağlıyorsun.
Senin nankörlüğün ve unutkanlığın, yediğin balları hatırlatmıyor sana.
İster istemez bu yol sana kapandı. Çünkü gönül ehlinin kalbi sana kırıldı.
Tez elden onları bul da özür dile. Bulut gibi hıçkırarak gözyaşı dök.
Böylelikle gül bahçeleri sana doğru çiçek açsın ve olgun meyvelerin kabukları yarılsın.
O kapıda dolanıp dur, efendin Kehf köpeğinin efendisiyle aynıysa köpekten geri kalma.
Çünkü köpekler de, ilk evine bağlı kal, diye köpeklere öğüt verirler.
[Derler ki] kemik yediğin ilk kapıya sıkı sarıl, hakkı teslim et, onu bırakma.
Terbiye olup oraya gitsin ve ilk makama bağlanıp kurtuluşa ersin diye ısırırlar onu.
Onu ısırırlar, behey âsi köpek, git, velinimetine itaatsizlik etme, diye.
O kapıya halka gibi bağlı kal. Çevik ve seçkin bir bekçi ol.
Vefamızı boşa çıkaracak işler yapma. Vefasızlığı boşu boşuna açığa vurma.
Köpeklerin şiarı vefakârlıktır. Çek git, köpekleri utandırıp adlarını kötüye çıkarma.
Vefasızlık köpekler için utanç kaynağı olduğuna göre vefasızlığı nasıl reva görürsün?
Yüce Hak vefadan övünçle söz eder. Der ki "Sözünde bizden daha iyi duran kim var?[24]"
Hakkı inkâr etmek de bil ki vefasızlıktır. Kimse Hakk'ın haklarından öncelikli değildir.
Anne hakkı ondan sonradır. Çünkü Kerim Allah, onu sen ceninken senden alacaklı kılar.
Onun cismi içinde şekil verir sana. Gebelikte anneye huzur verip onu sana alıştırır[25].
Anne seni kendisinin ayrılmaz bir parçası bilir. Allah'ın tedbiri ayrılmaz olanı ayırır.
Hak, anne sana sevgi beslesin diye binlerce iş ve ustalık ortaya koymuştur.
Öyleyse Hakk'ın hakkı anneninkinden önce gelir. O hakkı bilmeyenler eşektir.
Anneyi ve memeyle sütü yaratan, onu babana eş etmiştir, kendini bir şey sanma.
Ey Rabbim, ey ihsanı ezeli olan, bildiğim ve bilmediğim her şey senin.
Hakkı anımsa, çünkü benim hakkım eskimez, diye buyurdun sen.
Sabah vakti Nuh'un gemisinde sizi korumakla gösterdiğim lütfu anımsa.
O sırada babalarınızı tufandan ve dalgalardan güvende tuttum.
Kaplamıştı yeryüzünü ateş huylu su. Dalgaları dağın doruğunu alıp götürüyordu.
Atanızın atasının atalarının varlığında korudum sizi, reddetmedim ben.
[Böyleyken] baş olduğun zaman seni nasıl kovar da kendi iş yerimi harap ederim?
Nasıl olur da vefasızlara kendini feda edip kötü zan yüzünden o yana gidersin?
Ben yanılma ve vefasızlıklardan münezzehim. Bana gelirken hakkımda kötü mü düşünüyorsun?
Sen asıl kendin gibiler karşısında iki büklüm olduğun yer hakkında kötü düşün.
Nice büyük dostlar ve yoldaşlar edindin. Nerdeler diye sorsam, gittiler dersin.
İyi dostun gitti yüce göklere. Kötü dostun girdi yerin dibine.
Sen, kervandan geriye kalan bir ateş gibi öylece yardımsız kalakaldın ortada.
A yiğit dostum, yukardan da aşağıdan da münezzeh olanın eteğine yapış.

O, ne İsa gibi göğe yükselir, ne de Karun gibi yerin dibine geçer.
Evinden dükkanından yoksun kaldığında mekanda da seninledir, mekansızlıkta da.
O, bulanıklardan durulmalar çıkarır. Senin cefalarını vefa yerine sayar.
Cefa eylediğin zaman eksiklikten yetkinliğe varman için kulağını çeker.
Yolculuğunda virdini terk ettiğin zaman sana bir sıkıntı ve daralma gelir.
Bu seni uyarmaktır, yani eski sözleşmede hiç değişiklik yapma, demektir.
Bu sıkıntı zincirleme eklenip gönül darlığın ayağını bağlamadan önce...
Bu işareti hafife almayasın diye aklındaki sıkıntı somutlaşıp açığa çıkar.
Günahlar yüzünden sıkıntılar gönlü daraltır ve bu darlıklar ecelden sonra zincire döner.
Bizi anmaktan yüz çevirenin hayatı darlaşır ve onu körleştirerek cezalandırırız[26].
Hırsız insanların malını çalınca, daral ve üzüntü onun kalbine batar.
Bu sıkıntı da neyin nesi deyip durur. Bu, senin şerrinden ağlayan mazlumun sıkıntısı.
Bu sıkıntıya pek kulak asmayınca ısrar yeli ateşini üfleyip tutuşturur.
Gönül sıkıntısı sonunda polis sıkıntısına döner. Anlamlar açığa çıkıp somutlaşır.
Tasalar zindan olur, çarmıha döner. Tasa köktür, kökten dallar filizlenir.
Kök gizliydi, şimdi açığa çıktı. İçindeki daralıp genişlemeyi kök diye düşün.
Kök kötüyse çabucak sök de bahçede çirkin bir diken bitmesin.
Daralma gördüğünde bu daralmaya çözüm bul. Çünkü bütün dal uçları kökten filizlenir.
Genişlik görünce genişliğini sula. Meyve yetişince ver dostlarına.

Sebe toplumunun öyküsünden geriye kalan

Sebeliler, genç ve toy kimselerdi. Onların işi uluların nimetine nankörlük etmekti.
Nankörlüğe bir örnek: Sana iyilik edenle kavgaya tutuşursun...
Dersin, bana iyilik etmemelisin. Ben bundan rahatsızım. Beni niçin rahatsız ediyorsun?
Lütfedip bu iyiliği uzak tut benden. Göz istemem, beni kör et hemen.
Sebeliler dediler, "Aramızı uzaklaştır.[27]" Çirkinlikler bize daha iyi. Güzellikleri bizden al.
Biz bu çardakları, bahçeleri istemeyiz. Ne güzel kadın isteriz, ne de güven ve huzur.
Şehirler birbirine çok yakın. Yırtıcı hayvanların olduğu çöl daha güzel.
İnsan yaz gelince kış ister. Kış gelince de kıştan uzaklaşmaya çalışır.
O kesinlikle durumuna razı olmaz. Ne darlığa razı olur, ne de bolluk içinde yaşamaya.
"Geberesi insan ne inkârcıdır![28]" Doğru yola erişince onu inkâr eder.
Nefis böyledir. Bu yüzden öldürülesidir. "Nefislerinizi öldürün[29]" der, övgüye lâyık olan.
Üç taraflı dikendir. Ne yana koysan batar. Onun yarasından nasıl kurtulacaksın?
Arzuları terk ediş ateşine at dikeni. İyi işler işleyen dosta sarıl.
Sebeliler, bizim için veba meltemden yeğdir, diyerek hadlerini aşınca...
Onlara öğüt veren öğütçüler gelip fısk ve küfürlerini engellemeye çalıştılar.
[Onlarsa] öğütçülerin kanlarını dökmeye kalkışıp fısk ve küfür tohumları ektiler.
Kaza gelince bu dünya dar gelir. Kaza yüzünden helva ağızda derde dönüşür.
Denir ki "Kaza gelince ortam daralır. Kaza gelince gözler görmez olur."

Kaza geldiği zaman göz kapanır da gözdeki sürmeyi bile göremez.
O atlının hilesi toz kaldırınca, o toz seni yardım istemekten uzaklaştırdı.
Atlıya doğru yürü, toza doğru değil. Yoksa atlının hilesi gelip sana çarpar.
Hak kurdun yediği için der ki kurdun tozunu gördü de neden bağırmadı?
O kurdun tozunu bilmiyordu. Böylesi bilgiye karşın niçin otluyordu ki?
Koyunlar yırtıcı kurdun kokusunu bilirler de dört bir yana sıvışırlar.
Hayvanların burnu aslan kokusunu tanır da otlamayı bırakır.
Öfkeli aslanın kokusunu aldığında geri dön. Dua ile tedbiri birbirine eş eyle.
O toplum, kurdun tozunu görüp de dönmedi. Toz ardından koca bir çile kurdu çıkageldi.
Akıl çobanını göz ardı eden koyunları öfkeyle parçaladı.
Çoban onları defalarca çağırdığı halde gelmeyip çobanın gözüne hüzün tozu serptiler.
Git, dediler, *biz senden daha iyi çobanız. Uyruk olamayız. Her birimiz kralız.*
Kurda yem olur, dosta tâbi olmayız. Ateşe odun olur, yine de arlanmayız.
Cahillik, kafada bir tür şartlanmadır. Cahillerin ülkesinde uğursuz kargalar öter.
Mazlumlar için kuyu kazıyorlardı. Kazdıkları kuyuya kendileri düşüp ah eder oldular.
Yusuf'ların derisini yırttılar (peygamberleri dinlemediler) da ettiklerini bir bir buldular.
Kimdir Yusuf? Hakk'ı arayan kalbin, mahallende tutsak gibi bağlanmış kalbin.
Bir Cebrail'i direğe bağlayıp kolunu kanadını yüz yerinden yaralamışsın.
Bazen ona kızarmış dana getiriyor, bazen de çekip samanlığa götürüyorsun.
Ye, diyorsun, *bizim yiyeceğimiz budur.* Oysa onun Allah'a erme dışında gıdası yoktur.
Bu işkence ve sıkıntı yüzünden o mazlum seni Allah'a şikayet eder.
Der ki *Allah'ım, bu yaşlı kurttan kurtar beni.* Hak da, *sabret,* der, *şimdi vakti geldi.*
Her gâfilden senin hakkını alacağım. Adalet sahibi Allah'tan başka adaleti kim sağlar?
O da der ki *senin yüzünün ayrılığında sabrım kalmadı, Rabbim.*
Yahudi elinde darda kalmış Ahmed'im. Semud zindanına düşmüş Sâlih'im.
Ey peygamberlerin canlarına mutluluk veren, ya öldür, ya beni çağır, ya da sen gel.
Ayrılığında kâfirlerin bile sabrı yok. Diyorlar ki "Keşke toprak olsaydım[30]."
Onun hali budur. Çünkü o öte yakadandır. Sana ait olan sensiz nasıl olur?
Hak da, *ey nezih,* der, *evet [haklısın], ama dinle de sabret. Sabır güzeldir.*
Sabah yakındır[31], sus, çok feryat etme. Ben senin için çabalıyorum, sen çabalama.

Köylünün daveti üzerine şehirlinin köye gidiş öyküsünün devamı

Yiğit dostum, haddi aştık, geri dön. Köylünün şehirliyi eve götürüşüne bak.
Sebe halkı öyküsünü bir yana bırak da şehirli köye nasıl geldi, onu söyle.
Köylü o kadar dil döküp güzel sözler söyledi ki şehirlinin ihtiyatı işe yaramaz oldu.
Köylünün art arda gönderdiği haberlerden başı dönüp ihtiyatının berrak suyu bulandı.
Beri yandan çocukları da [davete] sevinip "yiyip içer, oynarız" diye seviniyorlardı.
Tıpkı şaşırtıcı takdirle Yusuf'u babasının gölgesinden ayıran "yiyip içer, oynarız[32]" sözü gibi.
O oyun değil, tam tersine cambazlık, hile ve dalaveredir.
Seni dostundan ayırana kulak verme, çünkü zarara yol açar.

Yüzde yüz kâr olsa bile kulak asma. A fakir, altın için hazine sahibinden ayrılma.
Allah'ın, tatlı sert sözler söyleyip Peygamber'in ashabını nasıl sıkıştırdığına bir bak.
Çünkü onlar, kıtlık yılında davul sesini duyunca hiç duraksamadan Cuma'yı bozdular[33].
Başkaları malı ucuza alıp da bizden çok kâr etmesin, diye [düşündüler].
Peygamber, ibadette sebat eden birkaç yoksulla namazda yalnız kaldı.
[Allah] buyurdu: *"Davul, eğlence ve ticaret, sizi Rabbânî [peygamber]den nasıl ayırdı?"*
"Delicesine buğdaya koştunuz da Peygamber'i namazda yalnız bıraktınız[34]."
Buğday için çürük tohum ektiniz de Allah'ın elçisini bıraktınız.
Onunla birliktelik, eğlence ve maldan hayırlıdır. Gözlerini ovuştur da kimi terk ettiğine bir bak.
"İhtirasınız, 'rızık verenlerin en hayırlısı[35]' olduğuma kesin olarak inanmanızı engelledi.
Buğdaya kendi katından rızık veren [Allah], senin tevekküllerini hiç boşa çıkarır mı?
Buğdayı gökten göndermiş olandan buğday uğruna ayrıldın sen.

Doğanın kazları sudan bozkıra çağırması

Doğan kaza der ki *sudan çık da güzelliklerle dolu ovayı bir gör.*
Akıllı kaz, *git işine,* der ona, *su bizim için sağlam bir kale, güven ve huzur verici [bir yer]dir.*
Doğan görünümlü şeytan, *acele edin kazlar,* dese de sakın sudan kalenizden çıkmayın.
[Kazlar] doğana, *behey çağırıcı,* derler, *geri dön, git şurdan, bize ilişme.*
Biz senin çağırmandan uzağız, çağrın senin olsun. Behey kâfir, bu üfürmeni yutmayız.
Kale bizim, şeker ülkesi de senin olsun. Hediyeni istemem, sende kalsın.
Can olduktan sonra rızık eksik olmaz. Ordu olduktan sonra sancak eksik olmaz.
İhtiyatlı şehirli, nasipsiz şeytana karşı bir çok gerekçe ve bahane ileri sürdü
Dedi, *bu sıralar önemli işlerim var. Gelirsem işler aksar.*
Padişah bana hassas işler buyurdu. Benden haber beklerken gözüne uyku girmez.
Padişahın emrinden çıkamam ve onun huzurunda mahcup olmaya dayanamam.
Sabah akşam padişahın özel yaveri gelip bana işin bitip bitmediğini soruyor.
Ben köye geleyim de sultan bu yüzden kaşlarını çatsın, uygun düşer mi sence?
Ondan sonra öfkesini nasıl dindireyim? Bu yüzden diri diri mezara mı gireyim?
Şehirli, bunun gibi yüz bahane ileri sürdü. [Fakat] hileleri Hakk'ın hükmüyle örtüşmedi.
Âlemin tüm zerreleri hileler ortaya koysa da semavî takdir karşısında bunlar bir hiçtir.
Yer, gökten nasıl kaçabilir? Yer, kendini gökten nasıl gizleyebilir?
Gökten gelenler karşısında yeryüzünün ne kaçacak yeri, ne çaresi, ne de sığınağı vardır.
Güneş yere ateş yağdırsa, yer onun ateşine yüzünü tutar.
Yağmur sel olup aksa yeryüzündeki şehirleri yıkıp götürür.
Yeryüzü, *tutsağınım, istediğini yağdır,* diyerek Eyyüp gibi teslim olur.
Ey bu yerin bir parçası olan [insan], Allah'ın hükmünü gördüğünde inkâr etme.
"Sizi topraktan yarattık[36]" dediğinde senin toprak olmanı istemektedir, yüz çevirme.
Bak, toprağa bir tohum ektim. Sen bir toprak parçasısın, seni yücelten benim.
Yeni baştan topraklığı meslek edin ki böylece seni bütün beylere egemen kılayım.
Su yukarıdan aşağıya akar, sonra da aşağıdan yukarıya yükselir.

Buğday yukarıdan toprak altına girer. Sonra da boy atıp başak olur.
Her meyvenin çekirdeği toprağa girer, sonra da gömülü olduğu yerden uç verir.
Nimetlerin aslı, gökten yere yönelip toprak altına girer ve cana besin olur.
[Nimetler] tevazu ile gökten yere inerek canlı ve güçlü insanın bir parçası olur.
Sonra o cansız nesneler, insan özelliklerine dönüşerek neşeyle arşa kanatlanır.
Önce o canlı dünyadan buraya geldik, [bu] aşağı yerden yine yukarı çıkacağız.
Bütün parçalar, devingenlik ve durağanlık içinde hep "Biz O'na döneceğiz[37]" derler.
Evrendeki gizli zerrelerin zikir ve tesbihleri, gökyüzüne bir uğultu saldı.
Kader ağlarını örüp tuzaklarını kurunca köylü şehirliyi alt etti.
Binlerce ihtiyatına karşın şehirli mat oldu ve bu yolculuk yüzünden zararlara uğradı.
Direncine güveniyordu. Dağ gibiydi, ama yarım yamalak bir sel onu alıp götürdü.
Kader gökyüzünden ortaya çıkınca akıllılar tümüyle körleşip sağırlaşırlar.
Balıklar denizden dışarıya dökülür. Uçan kuşlar çaresizce tuzağa tutulur.
Sonunda cinle peri şişeye tıkılır, hatta Hârut bile Bâbil kuyusuna hapsedilir[38].
Ancak Hakk'ın kazâsına kaçan [kurtulur] ve onun kanını hiçbir uğursuzluk dökemez.
Takdire kaçıp sığınman dışında hiçbir tedbir seni ondan kurtaramaz.

Yoksulları dikkate almadan bahçelerdeki meyveleri toplamak için açıkgözlük eden Darvanlıların[39] öyküsü

Darvanlıların öyküsünü okudun mu? Okuduysan neden hileler arıyorsun?
Akrep gibi sokan birkaç kişi, birkaç yoksulun rızkını kesmek için hile yapıyordu.
Birkaç Amr ile birkaç Bekir, bütün gece baş başa vermiş hile düşünüyordu.
O kötü kimseler, sırlarını Allah duymasın diye gizli gizli konuşuyorlardı[40].
Çamur, çamuru yoğurana düşmanlığa kalkıyor! El, kalpten habersiz bir iş yapabilir mi?
[Hak] der, "Yaratan bilmez mi[41] arzunu? Bilmez mi sır söylerken içten misin sahte mi?"
Yarından haberdar olan [Allah], sabah göç edenin durumunu nasıl bilmez?
Nereye inerse insin, nereye çıkarsa çıksın "onu kuşatmıştır ve bir bir hesabını tutar[42]."
Şimdi kulağını gafletten arındır da mahzun kişinin ayrılıkla inleyişini dinle.
O mahzun kişinin inleyişine kulak verirsen, bunu ona verilmiş bir zekat olarak gör.
Gönlü yaralıların acılarını ve yüce ruhun suyla toprak (beden) yüzünden çektiği yoksulluğu dinle.
İnceliklerle dolu dumanlı bir evi vardır ruhun. Kulak vermekle onda bir pencere aç
Kulağın onun için nefes borusu olsun da evindeki acı duman azalsın.
Yüce Rabbe doğru gidiyorsan, ey yolcu bizimle dert ortağı ol.
Bu ikircik, ruhun bir yere gitmesine izin vermeyen hapis ve tutsaklık demektir.
Biri bu yana, biri o yana çeker. Her biri, *doğru yol benim*, der.
Bu ikircik, Hak yolunun yokuşudur. Ayağı özgür olana ne mutlu!
[Böylesi] doğru yolda ikirciksiz ilerler. Yol bilmezsen, onun izi nerde diye araştır.
Ceylanın izini tutup kuşkuya düşmeden git. Ceylanın izini sürerek miske ulaşırsın.
Kardeşim, ateşe doğru yürürsen, bu gidişle daha da aydınlığa ulaşırsın.
"Korkma[43]" hitabını duyunca ne denizden kork, ne dalgadan, ne köpükten.

Hak sana korku verince bil ki "korkma" [diyordur]. Tabak gönderince ekmek de gönderecektir.

Korkacak olan, korkusu olmayandır. Hayıflanacak olan, buraya ayak basmayandır.

Şehirlinin köye doğru yola çıkışı

Şehirli işe koyuldu ve hazırlık yaptı. Azim kuşu köye doğru kanatlandı.

Eşi ve çocukları yolculuk arzusuyla yol gereçlerini hazırladılar.

Müjdeler olsun, meyveler yiyeceğiz, diyerek neşeyle köye doğru yola koyuldular.

[Dediler,] *varacağımız yer güzel bir çayır. Ordaki dostumuz cömert ve sevecen.*

Binlerce arzuyla çağırdı bizi. Bizim için cömertlik fidanı ekti.

Biz uzun kış için ondan köy zahiresi alıp şehre getiririz.

Belki yolumuza bir bahçe bağışlar ve bizi canla başla ağırlar.

Dostlar, acele edin de kârlı çıkın. [Bu sözlerine karşılık] akıl içerden der ki *"şımarmayın".*

[Asıl] ilahî kârlardan yararlanın. Rabbim elbette "şımaranları sevmez[44]".

[Allah'ın] size bağışladıklarına az sevinin. Nasibiniz olup da sizi oyalayan her şey sizi [Allah'tan] alıkoyar.

Başkasına değil sadece O'na sevin. O bahardır, başkaları zemheri.

O'ndan başkası, tahtın, tacın ve saltanatın da olsa, senin felaketindir.

Acıyla mutlu ol. Acı, Allah'a ermeyi avlayan bir tuzaktır. Bu yolda alçalış, yükselişi getirir.

Acı, bir hazine, çilen madendir. Fakat bu [sözün] çocuklara ne etkisi olacak?

Çocuklar, oyunun adını duyunca hep birden yaban eşekleri gibi koşarlar.

Behey kör eşekler, bu yanda tuzaklar var. Bu yanda pusuda bekleyen kan içiciler var.

Yaylar gâipçe gizlidir, oklar uçar. Gençliğe yüzlerce yaşlılık oku batar.

Gönül sahrasına adım atmalı. Çünkü çamur sahrasında açılım yoktur.

Gönül güvenli bir ülkedir, dostlar. Bahçe üstüne bahçe, pınar üstüne pınar.

Ey gece yolcusu, kalbe yönel. Orada ağaçlar ve akan pınarlar var.

Köye gitme, köy adamı aptal yapar; aklı ışıksız bırakıp işe yaramaz kılar.

Seçkin kişi, Peygamber'in sözüne kulak ver: "Köye yerleşmek aklın mezarıdır."

Köyde bir gün bir gece kalan kişinin aklı bir ay boyunca yerine gelmez.

Onun aptallığı bir ay boyunca sürer. Köyde kuru ottan başka ne hasat edilir ki?

Köyde bir ay bulunanın cehaleti ve körlüğü ise yıllarca sürer.

Köy nedir? [Hakikate] ulaşmayıp taklide ve akıl yürütmeye yeltenen şeyhtir köy.

Küllî akıl şehri yanında bu duyular, değirmeni döndüren gözü bağlı eşeklerdir.

Bunu bırak da öykünün dışyüzünü ele al. İnci tanesini bırakıp buğday tanesini al.

İnciye ulaşamıyorsan, hadi, buğdayı al. O yana gidemiyorsan atını bu yana sür.

Eğri gitse bile dışyüzün yolunu tut. Dışyüz sonunda içyüze doğru götürür.

İnsanın ilk hali dışyüzüdür. Ondan sonra insan doğasının güzelliği olan can gelir.

Her meyvenin ilk hali, görünüşten başka nedir? Ondan sonra onun içyüzü olan tat gelir.

Önce çadır kurup alış veriş yaparlar, sonra da Türk'ü konuk olarak getirirler.

Bil ki dışyüzün çadır, içyüzün Türk'tür. İçyüzün kaptandır senin, dışyüzün gemi.

Hak için bu konuyu bir an olsun bırak da şehirlinin eşeği çanını sallayıp öttürsün.

Şehirliyle ailesinin köye gidişi

Şehirli ve çocukları, eşyaları hayvanlara yükleyerek köye doğru hızla hareket ettiler.

Bozkıra doğru neşeyle at sürdüler. "Yolculuk edin ki ganimete erişesiniz[45]" dediler.

Yolculuk yaptıkça ay dolunay olur. Yolculuk yapmadan mümkün mü ay dolunay olsun?

[Satrançta] piyon, yolculuktan vezir olur. Yusuf, yolculuktan yüz murada erişir.

[Şehirliyle ailesinin] yüzleri gündüz güneşte yandı. Gece de yıldızlarla yön belirlediler[46].

Köye gitme sevinciyle kötü yol onlara güzel görünüyor, cennet gibi geliyordu.

Tatlı dudaklı güzeller sayesinde acılar tatlı olur. Gül bahçesi için dikene katlanılır.

Ebucehil karpuzu, sevgili sayesinde hurmaya döner. Yar sayesinde ev ovaya dönüşür.

Ay yüzlü gül yanaklıyı umarak dikenlere katlanan nice nahif âşıklar var.

Ay yüzlü dilberi için sırtında yaralar açılan nice hamal var.

Demirci, akşam olunca ayın yüzünü öpebilmek için yüzünü karartır.

[Esnaf] efendi, gönlüne bir servi kök saldığı için akşama dek dükkanda ayakta dikilir.

Tâcir, denizler karalar gezer ve evdeki sevgilinin aşkıyla koşup durur.

Cansızla uğraşan herkes, bu yolla bir canlı yüzü görmeyi umuyordur.

Marangoz, ay yüzlü bir güzele hizmet edebilmek için ahşaba yönelmiştir.

[Sen asıl] iki gün sonra cansız olup çıkmayacak bir canlı için çaba göster.

Aşağılık gösterip alçak birini dost seçme; ondaki dostluk iğretidir.

Hak'tan başka dostlarında vefa varsa, anne-babanla olan dostluğun nerde peki?

Hak'tan başka biri güvene layıksa, süt anne ve dadınla dostluğuna ne oldu?

Memeyle sütle yakınlığın kalmadı. Okuldan nefretin de yok olup gitti.

Duvarlarına [güneşten] yansımış bir ışıktı o [sevgi]. O yansıma yeniden güneşe döndü.

A yiğit, o ışık neyin üzerine düşse sen o şeye âşık oluyorsun.

Senin her âşık olduğun varlık, altın kaplama gibi Hakk'ın niteliğiyle kaplanmıştır.

Altın kendi aslına dönüp geriye bakır kalınca insan doğası bıkıp onu boşar.

O'nun altın sıfatlarıyla kaplı olandan ayrıl ve kalp altına cahillikle güzel deyip durma.

Çünkü kalp altınlardaki güzellik iğretidir. Süslemenin altında asıl çirkinlik vardır.

Altın, kalpın üzerinden kalkıp madene gider. O gidince sen de o madene doğru git.

Işık, duvardan güneşe kadar gider. [Öyleyse] senin de güneşe doğru gitmen gerekir.

Oluktan vefa görmediğine göre, bundan böyle suyu gökten al.

Kurt kapanı, koyun kuyruğunun kaynağı değildir. [Fakat] koca kurt kaynağı ne bilsin?

[Şehirli ailesi], köyde ağzı bağlı altın keseleri var sanıp aldanış içinde köye seğirtti.

[Susuzlar gibi] su dolabına doğru öyle gülüp oynayarak döne döne gidiyorlardı.

Köye doğru uçan bir kuş görünce iyiden iyiye sabırsızlanıyorlardı.

Köyden kendilerine doğru kim gelse mutlulukla yüzünü öpüyorlardı.

[Diyorlardı,] dostumuzun yüzünü gördün. Bu yüzden cana cansın, bizim gözümüzsün.

Mecnun'un Leyla'nın mahallesinde yaşayan köpeği okşaması

Tıpkı Mecnun gibi. [Mecnun,] bir köpeği okşayıp öpüyor ve karşısında eriyordu.
Köpeğin çevresinde saygıyla dönüyor ve ona saf gül şerbetleri veriyordu..
Bre cahil Mecnun, dedi bir boşboğaz, *bu yapıp durduğun hokkabazlık da ne böyle?*
Köpek, ağzını hep pisliğe bulaştırır ve oturağını dudağıyla temizler.
O, köpeğin bir çok ayıbını saydı. Ayıptan anlıyordu, ama gâipten pay almamıştı.
Mecnun dedi, *sen tümüyle dış görünüş ve cisimsin. İçeri gir de ona benim gözümle bak.*
Bu, sevgilinin çözülmez tılsımıdır. Bu, Leyla'nın sokağının bekçisidir.
Bak çabasına, yüreğine ve tanıyışına. Nereyi yurt seçip de mesken tutmuş, baksana.
O, mağaramın kutlu yüzlü köpeğidir[47]*. Hatta o benim dert ortağımdır.*
Onun mahallesinde kalan köpeğin bir kılını nasıl olur da aslanlara değişirim?
Onun köpeklerine aslanlar köle olsun. [Artık] söze imkan yok, sus, vesselam.
Dostlarım, dış görünüşten geçerseniz, cennet ve iç içe gül bahçeleri vardır.
Kendi dışyüzünü kırıp yakarsan, küllün dışyüzünü kırmayı öğrenmiş olursun.
Ondan sonra her dışyüzü kırarsın. Haydar (Hz. Ali) gibi Hayber kapısını sökersin.
O saf şehirli, dış yüze aldanarak temelsiz sözlerle köye doğru gidiyordu.
Tuzak olarak serpilmiş yeme giden kuş gibi, dalkavukluk tuzağına neşeyle gidiyordu.
Kuş o yemi cömertlik ürünü sanır. O ikram, cömertlik değil, ihtirasın son noktasıdır.
Kuşcağızlar, yeme tamah ederek neşeyle o tuzağa doğru koşup uçarlar.
Şehirlinin neşesini sana anlatıp da seni yoldan alıkoymaktan korkarım a yolcu.
[Bu yüzden] özetledim. Köy görününce, [şehirli] bunun o köy olmadığını anlayıp yolunu değiştirdi.
Köyün yolunu iyi bilemediklerinden, yaklaşık bir ay boyunca köyden köye koştular.
Bu yolda kılavuzsuz giden, iki günlük yolu yüz yılda kat eder.
Kâbe'ye doğru kılavuzsuz yola çıkan, bu şaşkınlar gibi zillete düşer.
Ustasız olarak bir mesleğe başlayan, şehrin de köyün de maskarası olur.
İstisna olarak doğuyla batıda anne-babasız insan dünyaya nadir gelir.
Ancak çalışıp kazanan mal elde eder. Define insanın karşısına pek az çıkar.
Cismi can olup "Rahman Kur'an'ı öğretti[48]" [diye seslenilen] seçilmiş (*Mustafa*) hani?
[Allah,] keremini dağıtmak için araçlar yaratarak cisme mensuplara "kalemle öğretti[49]".
Oğul, muhterisler yoksun kalırlar. Muhterisler gibi koşarcasına gitme.
Tavuğun [düştüğü] suda sıkıntı çekişi gibi [şehirli ve ailesi de] yolda sıkıntı gördü.
Köyden de, [kendilerini köye davet eden] cahilin tatlı sözlerinden de soğudular.

Şehirliyle ailesinin köye varması ve köylünün onları görmezden ve tanımazdan gelmesi

Bir ay sonra kendileri bitkin, hayvanları yemsiz bir halde o tarafa vardıklarında...
Köylüye bak, onca küçük büyük laflar ettikten sonra kötü niyeti yüzünden yan çiziyor.
Bahçesinden yemesinler diye güpegündüz yüzünü onlardan gizliyor.
Her yanı riya ve kötülük olan böyle yüzün Müslümanlara görünmemesi daha iyidir.
Öyle yüzler vardır ki şeytanlar, bekçilik edercesine sinek gibi üzerine konmuştur.

Onun yüzünü gördüğünde [sinekler] sana saldırır. Ya o yüzü görme ya da görünce güler yüz gösterme.
Allah, böyle pis ve âsi yüze ilişkin der ki "Perçeminden yakalarız[50]."
[Şehirli ve çocukları] onu sorup evini bulunca yakınları gibi kapısına koştular.
Evdekilerse kapıyı kilitlediler. Şehirli, bu yamukluktan dolayı deliye döndü.
Fakat efelenme zamanı da değildi. Kuyuya düşünce sert olsan neye yarar?
Beş gün kapısında kaldılar. Gece soğuk, gündüzse güneş yakar.
Kalmaları gafletten ya da eşeklikten değil, ancak zorunluluktan ve eşeksizliktendi.
İyiler zorunluluk yüzünden alçaklara bağlanır. Aslan da aşırı açlık yüzünden leş yer.
O, köylüyü görüp selam verdi ve adını söyleyip kendini tanıttı.
Köylü de, *olabilir,* dedi, *nerden bileyim, sen kimsin? Pisliğin teki misin yoksa iyi misin?*
[Şehirli] dedi, *bu durum kıyamete benzedi. Kardeş "kardeşinden kaçar[51]" ya hani.*
Şehirli, *ben sofrasından defalarca leziz yemekler yediğin kimseyim,* diye açıkladı.
Filan gün sana filan malı almıştım. "İki kişiyi aşan her sır herkese malum olur[52]."
Dostluğumuzu ahali duymuştur. İnsanın boğazı nimet yiyince yüzü utanıp kızarır.
Köylüyse, *sen,* dedi, *neler saçmalıyorsun? Ne seni tanırım, ne de adını ve yerini bilirim.*
Beşinci gece hava bulutlanıp yağmur başladı. Öyle bir yağmur ki gök bile şaşkındı.
Bıçak kemiğe dayanınca şehirli, kapıyı çalıp evin büyüğünü çağırmalarını söyledi.
Yüz ısrardan sonra [köylü] kapıya gelerek dedi, *babalık yine ne var?*
[Şehirli] dedi, *ben o haklarımdan geçtim. [Hakkım] sandıklarımı bir yana bıraktım.*
Zavallı canım bu sıcakta ve kızgın güneşte beş günde beş yıllık sıkıntı gördü.
Yakınımdan, dostumdan ve soyumdan gelen bir cefa, üç yüz bin cefa kadar ağırdır.
Çünkü gönül dosttan cefa beklemez. İnsanın canı onun lütuf ve vefasına alışmıştır.
Kesinlikle bil ki insana gelen bela ve sıkıntı, alışkın olmamaktan kaynaklanır.
[Şehirli] dedi, *senin sevgi güneşin batmak üzere. Kanımı da dökmüş olsan helal ettim.*
Bu yağmurlu gecede bize [barınacak] bir köşe ver ki kıyamette bir azık elde edesin.
[Köylü] dedi, *bahçıvana ait bir köşe var. Bahçıvan orada kurda karşı bekçilik eder.*
Koca kurt gelir de vururum diye elinde yayla kemanla bekler.
Bu hizmeti sen görürsen o köşe senindir. Yoksa kendine başka bir yer ara.
[Şehirli] dedi, *sen yeter ki yer verip okla yayı elime tutuştur, ben yüz kat hizmet ederim.*
Ben uyumayıp bağı beklerim. Kurt belirdi mi onu okla vururum.
A ikircikli adam, Allah için bu gece beni üstte yağmur altta çamur bir halde bırakma.
Bir köşe boşaltıldı, şehirli ailesiyle birlikte o dar ve rahatsız yere gitti.
Sel korkusuyla mağara köşesinde çekirge gibi [adeta] birbirlerinin üstüne çıktılar.
Bütün gece hepsi, Allah'ım, diyordu, *biz bunu hak ettik, hak ettik biz bunu.*
Alçaklarla dost olanın ya da insan olmayanlara insanlık edenin cezasıdır bu.
Bu, boş bir tamah içinde, uluların toprağına hizmeti bırakanın cezasıdır.
Uluların toprağını, duvarını yalamak, avamdan ve avamın bağ ve bahçesinden yeğdir.
Şahların başı üstünde yerin olacağına kalbi aydınlık birine köle ol daha iyi.
A yolcu, toprak (dünya) krallarından eline davul sesinden başka bir şey geçmez.
Şehirliler ruha karşı haydutken, köylü, marifet yoksunu şaşkından başka kim olabilir?
Bu, şeytanın sesini duyunca aklını kullanmadan harekete geçenin cezasıdır.
Pişmanlık tüm yüreği kaplayınca itirafta bulunmanın artık yararı yoktur.

[Şehirli] elinde okla yay, bütün gece köşe bucak kurt aradı durdu.
Kurt onu alevler gibi kuşatmışken kurttan habersiz kurt arıyordu.
Her sivrisinek ve pire bir kurt kesilmiş o viranede onları yaralayıp duruyordu.
Düşman kurdun saldırma korkusundan sivrisinek kovalamaya da fırsat yoktu.
Kurt gelip de zarar vermesin sakın. Yoksa köylü şehirlinin sakalını yolar.
Gece yarısına dek böyle diş sıka sıka canları gırtlağa kadar gelmişti.
Bir tepenin üstünden ansızın azgın bir kurt silueti belirdi.
Şehirli oku yaydan fırlattı ve hayvan vurularak aşağıya düştü.
Hayvan düşünce bir yel çıktı. Köylü bağırıp çağırarak ellerini birbirine vurdu.
[Köylü dedi] *bre namert, o benim eşeğimin sıpası.* Şehirliyse, *hayır,* dedi, *bu şeytan gibi bir kurt.*
Onda kurt görünüşü var. Onun yapısı kurt olduğunun ifadesidir.
[Köylü] dedi, *hayır, onun arkasından çıkan yeli, suyla şarabın farkını bilir gibi bilirim.*
Bahçenin içinde sıpamı öldürdün. Asla darlıktan ferahlığa ermeyesin!
[Şehirli] dedi, *iyice dikkat et, gece vaktidir. Geceleyin varlıklar açıkça görülmez.*
Gece, çok şeyi yanlış ve değişik gösterir. Geceleyin kimse doğru göremez.
Hem gece, hem bulut, hem de sağanak yağmur. Bu üç karanlık, yanlışlığı büyütür.
[Köylü] dedi, *bu benim için aydınlık gün gibidir. Biliyorum, bu sıpamın yellenişidir.*
Yolcunun eşyasını tanıdığı gibi ben de yirmi yel arasında onun yelini tanırım.
Şehirli dayanamayarak fırlayıp geldi ve köylünün yakasına yapıştı.
Behey aptal haydut, oyun mu oynuyorsun? Bengi ile afyonu birlikte mi içtin?
Üç karanlıkta eşeğin yelini tanırsın da beni nasıl tanımazsın a şaşkın?
Gece yarısı danayı tanıyan, on yıllık arkadaşını nasıl tanımaz?
Kendini haberdar ve ârif gibi gösterip insanlığı ayaklar altına alıyorsun.
[Diyorsun ki] kendimin bile bilincinde değilim. Kalbimde Allah'tan başkasına yer yok.
Dün ne yedim, onu bile hatırlamıyorum. Bu yürek ancak hayretteyken mutludur.
Akıllıyım ve Hak delisiyim. Böyle kendimden geçişimi mazur gör.
Murdar, yani şarap içen kimseyi şeriat mazeretliler arasına dahil eder.
Sarhoşun boşama ve alışverişi geçersizdir. Bir çocuk gibi yükümlülükten uzaktır.
Eşsiz ve benzersiz Şah'ın kokusundan gelen sarhoşluğu yüz küp şarap bile sağlayamaz.
Öyleyse ona yükümlülük nasıl reva olur? At yıkılmış, elsiz ayaksız kalmıştır.
Eşek sıpasına dünyada kim yük yükler? Kim şeytana takva dersi verir?
Topallık söz konusu olunca yükü alırlar. Hak der ki "Köre bir beis yoktur[53]."
Kendime körüm, Hak yönünden gözüm açık. Bu durumda azdan da çoktan da muafım.
Dervişlikten ve kendini yitirişten dem vuruyor, ilahî sarhoşluk yaygarası koparıyorsun.
Göğü yerden ayıramam, diyorsun. İşte seni [Allah'ın] gayreti [böyle] sınadı.
Sıpanın yeli seni böyle rezil edip benliğinin yok olmadığını kanıtladı.
Hak, yan çizeni böyle rezil eder ve tuzak (yükümlülük)tan kaçanı böyle yakalar.
Ben saraya yaver oldum diyene yüz binlerce sınav vardır, babalık!
Halkın geneli sınama yoluyla onu tanımasa da Hak yolunda pişenler, onun izini ararlar.
Alçağın biri terzilik iddiasında bulununca, padişah onun önüne bir kumaş atar.
Bundan, der, *bol bir cüppe biç.* Böylece sınama sonucu rezil olup çıkar.
Kötülerin sınanması olmasaydı, bütün kadınsılar savaşta Rüstem olup çıkardı.

Kadınsı birinin zırh giydiğini var say. [Böylesi,] bir yara görse esir gibi olur.

Hak sarhoşu, yellenmenin nasıl farkında olur? Hak sarhoşu sur üflense kendine gelmez.

Hak şarabı gerçektir, değildir yalan. İçtiğin ayrandır, ayrandır, ayran!

Kendini Cüneyd ve Bâyezid gösterip, git, diyorsun, anahtardan baltayı ayırt edecek halde değilim.

A hilebaz, kötülük, tembellik ve ihtirası dalavereyle nasıl gizleyebilirsin?

Kendini Hallac gösterip dostların [din] pamuğunu ateşe verirsin.

[Bir yandan] *Ömer'le Ebu Leheb'i ayırt edemem,* derken, [öte yandan] *gece yarısı sıpamın yelini bilirim,* dersin.

Buna ancak senden daha eşek olan inanır da kendini senin için kör ve sağır kılar.

[Hak yolunun] yolcularından sayma kendini. Sen sapıkların yoldaşısın, bok yeme.

Hileden kanatlan da akla doğru koş. Sanal kanat göğe nasıl uçacak?

Kendini Hak âşığı gösterirsin, [ama] kara şeytanla oynaşırsın.

Kıyamette âşıkla sevgiliyi çifter çifter bağlayıp hemen huzura getirirler.

Kendini ne diye şaşkın ve sarhoş gösterirsin? Üzüm şarabı ne ki, sen kanımızı içtin.

Git başımdan, [diyorsun,] *seni tanımıyorum; kendinden geçmiş ârifim ben, köyün Behlül'üyüm*[54].

Sen, *tabak sahibi tabaktan uzak olmaz*[55], diye Hakk'a yakın olduğunu vehmediyorsun.

Velilerin yakınlığının yüz türlü keramet ve büyük iş doğurduğunu görmez misin?

Demir, Davud'un elinde mum gibi yumuşar[56]. Oysa senin elinde mum demir kesilir.

Yaratış ve rızıkça yakınlık geneldir. Bu ululara aşk vahyi yakınlığına sahiptirler.

Yakınlık (*kurb*) çeşit çeşittir, babacığım. Güneş dağa da vurur, altına da.

Fakat güneşin altına öyle bir yakınlığı vardır ki söğüdün bundan haberi yoktur.

Kuru dal da yaş dal da gün ışığına yakındır. Güneşin ikisinden de gizlenmesi mümkün mü?

Fakat o yaş dalın yakınlığı yok mu? İşte ondan olgun meyveler yersin.

Kuru dalın güneşe yakınlığının, daha çabuk kurumaktan başka sonucu var mı söyle?

Bre akılsız, aklı başına gelince pişmanlık duyan sarhoşlardan olma.

Bilakis, şarap içtiklerinde olgun akılların gıptayla baktıkları sarhoşlardan [ol].

Kedi gibi yaşlı bir fare yakalamışsın. Öteki şaraptan içseydin, aslan avlardın, aslan!

Ey hayalle hiçlik şarabını içen! Hakikat sarhoşları gibi sallanıp durma.

Sarhoş gibi yıkılırsın bir o yana bir bu yana. Bu yana aitsin, o yana geçit yok sana.

Bundan sonra o yana geçit bulursan, bazen bu yana sallan, bazen o yana sallan.

Tümüyle bu yandasın, o yandan hiç söz etme. Öleceğin yok senin, boşuna can çekişme.

Hızır canlı olanın ecelden korkusu yoktur. Yaratılmışları tanımasa ona yaraşır.

Boş hayalin tadıyla ağzını tatlandırıyor ve kendi tulumunu üfleyip şişiriyorsun.

Sonra [tulumunun] havası bir iğneyle boşalır. Akıl sahibinin bedeni böyle şişmesin.

Kışın kardan testiler yaparsın. Suyu görünce bunların dayanması mümkün mü?

Çakalın boya küpüne düşüp boyanması ve çakallar arasında tavusluk savlaması

Bir çakal, boya küpüne düştü ve küpün içinde bir süre kaldı.

Çıktığında tüyleri boyanmıştı. Dedi, *ben yüce gök tavusu oldum.*

Boyalı tüyler güzel görünüyordu. Güneş de renkleri parlatıyordu.

Yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renkler içinde kendini çakallara gösterdi.
Bir ağızdan dediler, *küçük çakal, ne oldu da böyle sevince boğuldun?*
Sevincinden bize uzak durur oldun. Bu kibir sana nerden bulaştı?
Bir çakal, karşısına geçip dedi, *hile mi yapıyorsun, yoksa [gerçek] mutlulardan mısın?*
[Anlaşılan,] minbere çıkıp da asılsız sözlerle halkı imrendirmek için hile yaptın.
Çok çabaladın da sıcaklık göremedin. Bu yüzden hileyle utanmazlığa başladın.
Sıcaklık, velilere ve peygamberlere aittir. Utanmazlıksa hilekârların sığınağıdır.
[Hilekârlar,] *mutluyuz,* diyerek halkın ilgisini çekerler. Oysa içten içe çok mutsuzdurlar.

Palavracı bir adamın her sabah kuyruk derisiyle dudak ve bıyığını yağlayarak arkadaşlarının arasına gelip şunu yedim, bunu yedim, demesi

Aşağılık adamın biri bir kuyruk derisi bulmuş, her sabah bıyığını bununla yağlardı.
Zenginlerin yanına varınca derdi ki *bir ziyafette yağlı ve leziz yemekler yedim.*
Bıyığıma bakın, dercesine muştu verir gibi eliyle bıyığını sıvazlardı.
[Bakın,] demek isterdi, *bu, sözümü doğruluyor. Yağlı ve leziz şeyler yediğimin işte kanıtı.*
Karnıysa konuşmaksızın ona cevap verirdi: *"Allah yalancıların hilesini boşa çıkarsın!"*
Palavraların bizi ateşe attı. Yolunsun o yağlı bıyığın.
Behey miskin, bu çirkin palavran olmasaydı, cömerdin biri bize acırdı.
Eksiğini söyleyip yanlıştan kaçınsaydın, bir hekim derdine derman bulurdu.
Kuyruğunla kulağını eğri sallama, der Hak. "Doğrulara doğrulukları yarar verir[57] "
Mağarada eğri yatma a gâfil. Neyin varsa göster ve "dosdoğru ol[58]".
Kusurunu söylemeyeceksen, hiç olmazsa sus. Gösteriş ve hileyle kendini mahvetme.
Bir para bulduysan ağzını açma; yolda denek taşları var.
Denek taşlarının önünde de durumlarını kontrol eden denemeler vardır.
Allah buyurur ki doğumdan ölüme dek [insanlar] "yılda iki kez denenirler[59]".
Sınav üstüne sınav vardır, baba! Sakın, küçük bir sınavı geçmekle böbürlenme.

Bel'am'ın Hak Hazretlerinin yaptığı sınamalardan yüzü ak çıktığına emin oluşu

Bâur oğlu Bel'am ve lanetlik İblis, son sınavda rezil oldu.
O [bıyığını yağlayan adam], palavrayla seçkinliğe meyleder. Midesiyse bıyığını lânetler.
Mide, *Rabbim,* der, *onun gizlediğini açığa çıkar. Bizi yaktı, sen de onu rezil et.*
Bedeninin tüm parçaları ona düşmandır. Çünkü o bahardan söz ederken onlar kıştadır.
Palavra, cömertlikleri geri çevirir ve rahmet dalını kökünden söker.
Ya doğruluğunu ortaya koy ya da sus. İşte o zaman rahmeti görüp [kana kana] iç.
Karnı onun bıyığına düşman oldu ve gizlice el açıp dua etmeye başladı:
Rabbim, alçakların boş sözlerini rezil eyle ki cömertlerin bize acıma duyguları kabarsın.
Midenin duası kabul oldu ve ihtiyacın yangını dışarıya sıçradı.
Hak der ki *fâsık ve putperest bile olsan, bana seslendiğin zaman sana cevap veririm[60].*
Duaya sıkı sarılıp inle. Sonunda [dua] seni ecinninin elinden kurtaracaktır.
Mide kendini Hakk'a teslim edince kedi gelip o kuyruk derisini kapıp götürdü.
Kedinin peşinden koştular, kedi kaçtı. Babası azarlar korkusuyla çocuğun rengi uçtu.

Küçük çocuk, topluluğun arasına gelip palavracı adamın onurunu yok etti.
Dedi, *her sabah dudaklarını ve bıyığını yağladığın kuyruk vardı ya...*
Kedi gelip ansızın kaptı onu. Çok koştuk ama, çabamızın bir yararı olmadı.
Oradakiler şaşkınlık içinde gülüştüler. Yeniden merhametleri kabardı.
Onu davet edip karnını doyurdular ve merhamet tohumları ektiler.
O, ululardan doğruluğun tadını alınca, büyüklenmeksizin doğruluğa kul oldu.

Boya küpüne düşen çakalın tavusluk savlaması

Renk renk olmuş çakal gizlice gelerek [kendini] kınayan çakalın kulağına şöyle dedi:
Bana ve rengime bir bak hele. Putperestlerin bile benim gibi bir putları yok.
Çiçek bahçesi gibi yüz renge bürünüp güzelleştim. Bana secde et, benden yüz çevirme.
Görkemime, debdebeme bak da bana "dünyanın övüncü" ve "dinin temeli" diye seslen.
Ben ilahî lutfa mahzar oldum ve yüce gerçekleri açıklayan bir levhaya dönüştüm.
Çakallar! Bana çakal demeyin ha! Böyle güzellik olur mu hiç çakalda?
Çakallar, mumun çevresine üşüşen kelebekler gibi oraya gelip toplandılar.
[Dediler] *a mücevher, ne diyelim sana?* Dedi, *Jüpiter gibi [parlak] erkek tavus, deyin bana.*
Sonra ona dediler, *[iyi de] can tavusları gül bahçesinde cilveyle süzülürler...*
Sen öyle süzülür müsün? Dedi, *hayır, çölü geçmeden Mina'dan nasıl söz edeyim?*
Tavuslar gibi ötebilir misin? Dedi, *hayır.* [Dediler,] *efendi, öyleyse sen tavus değilsin.*
Tavusun hilati gökten gelir. [Sadece] renk ve iddia ile ona ulaşman mümkün mü?

Tanrılık savlayan Firavun'un tavusluk savlayan çakala benzeyişi

Sakalını mücevherle süsleyip eşekliği yüzünden, kendini İsa'dan yüksek gören Firavun gibi.

O da bir dişi çakalın soyundan türedi de mal ve makam küpüne düştü.

Onun malını, makamını gören secde ediyordu. [O da] zibidilerin secdesine aldandı.

O şapşal kılıklı dilenci, insanların secde ve hayranlıklarından sarhoş olmuştu.

Mal, zehirler barındıran yılandır, halkın teveccüh ve secdesi de ejderha.

Ey Firavun, arınmışlık iddiasında bulunma! Sen çakalsın, hiç boşuna tavusluk taslama.

Tavusların yanında görünürsen, süzülmekten âciz olduğun için rezil olursun.

Musa ile Harun, tavuslar gibiydiler ve süzülen kanatlarını senin başına yüzüne çarptılar.

Çirkinliğin ve rezilliğin açığa çıktı ve yukarıdan aşağı tepetaklak düştün.

Mihenge uğrayınca kalp altın gibi karardın. Aslan boyası gidip köpek açığa çıktı.

Behey çirkin uyuz köpek, ihtiras ve azgınlık yüzünden aslan postuna bürünme.

Aslan kükreyişi seni sınayacak. Görünüşte aslan, özde köpek olduğun sonunda anlaşılacak.

"Onların konuşma tarzlarından tanırsın[61]" ayetinin yorumu

Allah, Peygamber'e Kur'an'da münafıklara ilişkin daha kolay bir belirtiden söz eder.

Münafık, görünüşçe heybetli ve çekici olsa da, sen onu konuşma tarzından tanıyabilirsin.

[Örneğin,] bir müşteri olarak toprak testiler alırken önce testileri denersin.

Testiye neden şöyle bir el vurursun? Sesinden kırığını anlamak istersin de ondan.

Kırık testinin sesi başka olur. Ses, önde giden çavuş gibidir.

Gelen ses [sahibini] tanımlar, tıpkı fiilin çektiği mastar gibi.
Denemeden söz açılmışken aklıma hemen Hârut'un öyküsü geldi.

Hârut ile Mârut öyküsü ve onların yüce Hakk'ın sınaması karşısındaki pervasızlıkları

Bundan önce bundan biraz söz etmiştim. Zaten ne kadarını söyleriz ki? Binde birini.
Bu konuda irdelemeler yapmak istiyordum, ama şimdiye dek kimi nedenlerle olmadı.
Yeniden yekinip çoğundan azı söylenmiş olsun; filin bir organını anlatmak gibi.
Ey yüzüne kul köle olduğumuz, şimdi Hârut ile Mârut'u dinle.
[Onlar,] Allah'ı seyretmekten ve Padişah'ın mühlet vermesinden (*istidrâc*)[62] sarhoştular.
Hakk'ın istidrâcından böyle sarhoşluk doğarsa, miracından [kim bilir] ne sarhoşluklar doğar?
Tuzağının yemi böyle sarhoş ederse, O'nun nimetler sofrası [kim bilir] nelere yol açar?
Sarhoştular, ipten kurtulmuştular. Âşıkçasına haykırıp duruyorlardı.
Yolda bir pusu ve sınav vardı. [Sınav] fırtınası, dağı saman gibi alıp götürüyordu.
Sınav, onları altüst ediyordu. Sarhoşun bunlardan haberdar olması mümkün mü?
Onun için hendek de birdir, düzlük de. Onun için çukur ve hendek güzel bir yoldur.
Dağ keçisi, yiyecek uğruna hiç zarar görmeden yüksek dağın tepesinde koşturur.
Tam otu koparacakken semavî hükümden gelen başka bir oyunla karşılaşır.
Başka bir dağa göz atar ve öteki dağda dişi bir keçi görür.
Anında gözleri kararır. Bu dağdan öbür dağa sarhoşça sıçrar.
[O dağ] o kadar yakın görünür ki ona evin atık su çukuru çevresinde koşmak gibi gelir.
Binlerce arşınlık mesafe ona iki arşın görünür de sarhoşlukla atlamaya meyleder.
Atlayınca iki amansız dağın ortasındaki dereye düşüverir.
Keçi avcılardan dağa kaçmıştır. [Oysa şimdi] onun kanını sığındığı [dağ] döker.
Avcılar, iki dağın arasında oturup bu muhteşem yazgıyı beklemektedirler.
Keçi çevik, atak ve düşmanın farkın da değilse, çoğu zaman keçi böyle avlanır.
Rüstem boylu poslu olsa da, onun ayağına dolanan tuzak elbette arzulardır.
Sen de benim gibi arzu sarhoşluğundan sıyrıl. Devedeki arzu sarhoşluğuna bir bak.
Yine de dünyadaki arzu sarhoşluğu, meleklerin sarhoşluğu yanında önemsizdir.
O sarhoşluk bu sarhoşluğu yenilgiye uğratır. Onun arzulara iltifat etmesi mümkün mü?
Tatlı su içmediğin sürece acı su gözünün nuru gibi hoş gelir.
Gökteki içkilerin bir damlası, canı şaraptan da sâkilerden de koparır.
İlahi görkemden meleklerin ve temiz ruhların kim bilir ne sarhoşlukları vardır!
Çünkü bir koklayışta o şaraba gönül verip bu dünyanın şarap küpünü kırdılar.
Ancak umutsuz ve uzak olup inkârcılar gibi kabirlerde gizlenenler [bunun dışındadır].
[Onlar] iki âlemden umutlarını kesmişler ve sonsuz dikenler ekmişlerdir.
Sonra [Hârut'la Mârut] sarhoşluktan, *keşke*, dedi, *yere bulut gibi yağmur yağdırsaydık.*
Bu adaletsiz diyarda keşke adaleti, insafı, kulluğu ve vefayı yaysaydık.
Onlar böyle derken, *durun bakalım*, diyordu yazgı, *önünüzde daha çok tuzak var.*

Hey, pervasızca koşma bela çölünde! Sakın körü körüne Kerbela'ya at sürme!
Çünkü yolcuların ayakları, helak olanların saçlarıyla kemiklerinden yolu bulamaz.
Kahır kılıcı nice varları yok ettiği için bütün yol kemik, saç ve sinir doludur.
Hak der ki *yardım gören kullar yeryüzünde yavaş ve usulca yürürler*[63].
Dikenlikte yalınayak nasıl yürünür? Ancak durup düşünerek, sakınarak yürünür.
Yazgı bunu söylüyordu, ama kulakları coşku perdesiyle kapanmıştı.
Kendilerinden arınmış olanlar dışındakilerin gözleriyle kulakları kapatılmıştır.
İnâyet dışında gözü kim açar? Sevgi dışında öfkeyi ne dindirir?
Dünyada tevfiksiz çabayı Allah kimseye vermesin. Allah doğruyu daha iyi bilir.

Firavun'un rüyasında Mûsa'nın (selam üzerine olsun) gelişini görmesi ve çözüm düşünmesi

Firavun'un çabası tevfikten yoksun olduğu için ne dikse sökülüyordu.
Elinin altında bin müneccim vardı. Rüya tabircisi ve büyücü de sayısızdı.
Firavun'a rüyasında Mûsa'nın gelişi ve kendisini devirip saltanatını yıkışı gösterildi.
Tabircilerle ve müneccimlere, bu uğursuz düş, dedi, nasıl etkisiz kılınabilir?
Hepsi de, tedbir alalım, dedi, yol kesici gibi doğuşunun yolunu keselim.
[Mûsa'nın] ana rahmine düşeceği gece, Firavun'un adamları şu tedbiri aldılar:
O gün sabahleyin kralın tahtıyla meclisini alana getirdiler.
Ey İsrailliler, *kral sizi evinizden çağırıyor*, diye duyuru yaptılar...
Kral size açıkça yüzünü göstermek ve sevap için sizlere iyilikte bulunmak istiyor.
Oysa bu tutsakların uzak durmak dışında seçenekleri ve Firavun'u görme izinleri yoktu.
Onunla karşılaştıklarında yasa gereği yüzlerini yere kapatırlardı.
Yasaya göre hiçbir tutsak vakitli vakitsiz kralın yüzünü görmemeliydi.
Korumaların sesini uzaktan duyunca görmemek için yüzlerini duvara dönerlerdi.
Onun yüzünü görürlerse suçlu olurlar ve başlarına belaların en kötüsü gelirdi.
Onlarınsa yasaklanan yüzü görme ihtirasları vardı. Çünkü insan yasaklanana hırslanır[64].

Mûsa (selam üzerine olsun)'nın doğumunu engellemek için İsrail oğullarının hileyle alana çağrılması

Ey tutsaklar, alana doğru gidin. Umulur ki kralı ve ihsanını görürsünüz.
İsrailliler muştuyu duyunca, böyle bir ana susamış olduklarından...
Hileyi yutup o yana koştular. Güzel görünmek için de süslendiler.

Hikâye

Tıpkı hilekâr Moğol'un burada yaptığı gibi: Dedi ki *Mısırlılardan birini arıyorum.*
Mısırlıları bu tarafa toplayın da aradığımız adam ele geçsin.
Kim gelirse, *bu değil*, diyordu. *Hey efendi, sen gel, köşede oturan!*
Bu şekilde hepsi toplandı da bu hileyle boyunlarını vurdular.
Bu uğursuzluğun işte nedeni: Müezzin ezan okumuştu da oralı olmamışlardı.
Oysa hilekârın çağrısı onları sürükledi. Yetkin insan, şeytanın hilesinden sakın.
Yoksulların muhtaçların sesini dinle ki hilekârların sesi kulağını çelmesin.
Yoksullar açgözlü ve çirkin huylu olsa da gönül sahibini açlar arasında ara.

Denizin dibinde inci taşların yanındadır. Övünçler de utançlar arasındadır.
Böylece İsrailliler coştular ve sabah erkenden alana doğru koştular.
Firavun, onları hileyle alana getirince onlara bakımlı ve sevimli yüzünü gösterdi.
O zalim, onların gönüllerini alıp ihsanlarda bulundu ve iyilikler yapıp sözler verdi.
Sonra da, *bu gece,* dedi, *canınızın selameti için bu alanda uyuyun.*
Baş üstüne, diye cevap verdiler. *Sen istersen burada bir ay bile kalırız.*

[Mûsa'nın] ana rahmine düşeceği gecede İsraillileri karılarından ayırmanın sevinciyle Firavun'un alandan şehre dönüşü

Kral, *bu gece gebe kalma gecesi, onlarsa karılarından ayrı,* diye sevinçle [şehre] döndü.
[Firavun'un] yakın adamı ve haznedarı İmran da onunla birlikte şehre döndü.
[Firavun] dedi, *İmran, sen de burada uyu, karının yanına gitme sakın, ona yaklaşma.*
[İmran,] *senin sarayında yatarım, dedi, gönlünün isteği dışında bir şey düşünmem.*
İmran da İsraillilerdendi, fakat Firavun için yürek ve can gibiydi.
Firavun nerden bilecekti isyan edeceğini ve canının korktuğu şeyi yapacağını?

İmran'ın Mûsa'nın annesiyle birleşmesi ve Mûsa'nın annesinin gebe kalması

Kral gitti, İmran da sarayda yattı. Gece yarısı eşi onu görmeye geldi.
Karısı ona sarılıp dudağını öptü ve gece vakti onu uykusundan uyandırdı.
Uykudan uyandı. Karısı gözüne hoş göründü ve dudağına öpücük yağdırdı.
İmran dedi, *bu vakitte neden geldin?* Karısı dedi, *hem özledim, hem Allah'ın takdiri.*
Adam karısını koynuna çekti ve o anda kendine hâkim olamadı.
Onunla birleşip emaneti teslim etti. Sonra da, *bu basit bir iş değil kadın,* dedi.
[Sanki] taşa bir demir vuruldu da ateş çıktı. Kraldan ve saltanatından öç alan bir ateş...
Ben bulut gibiyim, sen toprak, Mûsa bitki. Hak satrançtaki şah, biz ise mâtız.
A gelin, mat olup yenilmemiz bil ki şahtandır. Bizden bilme onu, oyuna getirme bizi.
Şu anda ben seninle birleşince, Firavun'un korktuğu şey gerçek oldu.

İmran'ın birleşmeden sonra eşine, beni görmemiş ol, diye öğütlemesi

[İmran eşine dedi,] *bu olanlardan hiç söz etme ki başımıza yüz türlü üzüntü gelmesin.*
Sevgilim, belirtiler belirmiştir, sonunda bunun izleri ortaya çıkacaktır.
Bu sırada alandan insanların bağrışmaları geliyor, ortalığı kaplıyordu.
Hemeninde Firavun, *bu uğultu da nedir,* diye korkuyla yalınayak dışarı fırladı.
Alandan gelen bu sesler de ne böyle? Korkusundan cinle şeytan bile ürküyor.
İmran dedi, *kralımız çok yaşasın, İsrail oğulları sayende sevindiler.*
Kralın ihsanından sevinç gösterisinde bulunuyorlar. El çırpıp oynuyorlar.
[Firavun] dedi, *belki de öyledir. Fakat kuruntu ve kaygı beni iyice doldurdu.*

Firavun'un o sesten korkması

Bu ses, sinirlerimi bozdu, acı ve üzüntüyle kocaltı beni.
Kral, bütün gece doğum sancısı tutmuş gebe kadın gibi bir gelip bir gidiyordu.
Sürekli, *İmran,* diyordu, *bu bağrışmalar beni çok tedirgin etti.*
Zavallı İmran'ın cesareti yoktu ki eşiyle birlikte olduğunu söylesin.
[Nasıl söylesin] İmran'ın karısı İmran'la yattı da Musa'nın yıldızı doğdu diye?

Her peygamber rahme düşünce yıldızı da gökte parlamaya başlar.

Mûsa (selam üzerine olsun)'nın yıldızının gökte belirmesi ve müneccimlerin alanda bağrışmaları

Firavun'a ve onun hile ve tedbirine rağmen Mûsa'nın yıldızı gökte belirdi.
Gün ağarınca [Firavun] dedi, *İmran, gidip o sesin ve uğultunun ne olduğunu öğren.*
İmran, alana doğru at sürüp dedi, *kralı uyutmayan gürültü de neyin nesiydi?*
Her müneccim, başı açık, üstü yırtık, yas tutanlar gibi toprağı öptü.
Yas tutup ağıtlar söyleyenler gibi ağlayıp inlemekten sesleri kısılmıştı.
Saçlarını sakallarını yolup yüzlerini yırtarak dövünmüşlerdi. Gözleri kan çanağıydı.
[İmran] dedi, *hayırdır, bu ne hal, bu ne yaygara? Uğursuz yılın alâmetleri mi belirdi?*
Özür beyan edip dediler, *beyimiz, takdir eli bizi tutsak etti.*
Bunca şey yaptık, [yine de] bahtımız karardı ve kralın düşmanı var olup üstün geldi.
Gece, o erkek çocuğun yıldızı bize rağmen göğün alnında doğdu.
O peygamberin yıldızı göğe vurdu ve biz ağlayarak gözümüzden yıldız yağdırdık.
İmran, içinden sevindiği halde iki yüzlülükle, *ah ayrılık,* diyerek dövünmeye başladı.
İmran öfkeli ve asık suratlı görünmeye çalışarak aklı başından gitmiş deliler gibi gitti.
Bilmezliğe vurarak orada bulunanlara çok ağır sözler söyledi.
Kendini öfkeli ve üzgün gösterip tavlayı tersinden oynadı.
Onlara dedi, *kralımı aldattınız; hıyanet ve tamahtan geri duramadınız.*
Kralı alana getirip de onun haysiyetini ayaklar altına aldınız.
Garanti, anlamında elinizi göğsünüze vurup kralı tasadan biz kurtarırız dediniz.
Kral da duyup dedi, *behey hâinler, kurtuluş yok, asacağım ben sizi.*
[Sizin yüzünüzden] kendimle alay ettirdim, düşmanlara mallarımı kaptırdım.
Bütün İsrailliler bu gece eşlerinden ayrı kalsınlar diye...
Mal da gitti, onur da. İş de sonuçsuz kaldı. Bu mu yardım? Büyükler böyle mi yapar?
Yıllardır maaş ve hilat alıyor, tahsis edilen arazilerin gelirini yiyorsunuz.
Bu muydu görüş, beceri ve nücum bilginiz? Siz, uğursuz hilekâr beleşçilersiniz.
Parçalayıp yakacağım sizi. Burnunuzu, kulağınızı ve dudaklarınızı keseceğim.
Ateşe odun edeceğim sizi. Neşenizi söndürüp dünyanızı karartacağım.
[Müneccimler] secdeye kapanıp dediler, *sultanımız, şeytan bir kerecik bizi alt etse de...*
Biz yıllardır belaları def ettik. Bizim yaptıklarımıza hayaller hayran kaldı.
O, bizi gâfil avlayıp rahme düşüp yerleşmiş olsa da...
Güçlü kralımız, hatamızın bağışlanması için onun doğacağı günü tespit edeceğiz.
Elimizden kaçıp da yazgı gerçekleşmesin diye doğacağı günü gözetleyeceğiz.
Ey fikrine düşüncelerin ve akılların boyun eğdiği, bu kez engel olamazsak öldür bizi.
Firavun, düşmanı mıhlayan kader oku yaydan çıkmasın diye dokuz ay gün saydı.
Kim kadere baskın düzenlerse saldırısı ters teper ve kendi kanını içer.
Yeryüzü gökyüzüne düşmanlık edince çoraklaşıp ölüye döner.
Resim ressamla boğuşmaya kalkarsa kendi saçını başını yolmuş olur.

Firavun'un yeni doğum yapmış kadınları yine hile ile alana toplaması

Dokuz ay sonra kral tahtını alana çıkarttırıp iyice duyuru yaptırdı:
Ey bebekli kadınlar, alana gelin! Bütün İsrailliler, dışarı çıkın!

Bildiğiniz gibi geçen yıl bütün erkekler hilatler ve altınlar aldı.
Bu yıl da sıra sizde hanımlar. Gelin de istediğinizi alın.
[Firavun] kadınlara değerli elbise ve hediyeler verip çocuklara da altın külah giydirecek.
Bu yıl doğum yapanlar, gelin de ulu kraldan hazineler alın.
Kadınlar bebekleriyle dışarı çıktılar ve sevinçle kralın otağına dek geldiler.
Bütün yeni doğurmuş kadınlar şehirden çıkıp hileden habersiz alana yürüdüler.
Bütün kadınlar oraya toplanınca, bütün erkek bebekleri annelerinden aldılar.
Düşman büyüyüp belaya yol açmaması için tedbir alıyoruz diyerek başlarını kestiler.

Mûsa'nın doğması, inzibatların İmran'ın evine gelmeleri ve Mûsa'nın annesine Mûsa'yı ateşe at, diye vahiy gelmesi

Mûsa'yı doğurmuş olan İmran'ın karısı, o fitneden sıyrılmıştı.
Hilekâr [Firavun,] ebe kadınları casus olarak evlere gönderdi.
Onlar, *burada o gün alana gelmeyen şüpheli bir çocuk var, diye ihbar ettiler.*
Şu sokakta güzel bir kadının bir çocuğu var, fakat kadın çok zeki.
İnzibatlar gelince [Mûsa'nın annesi] çocuğunu Allah'ın emriyle tandıra attı.
Her şeyi bilen Allah'tan kadına, *o çocuk İbrahim'in soyundandır,* diye vahiy geldi.
"Ey ateş, serin ve esenlik ol[65]" koruması nedeniyle "ateş emre boyun eğip yakmaz."
Kadın, vahye uyup onu ateşe attı. Ateş Mûsa'nın bedenine etki etmedi.
İnzibatlar amaçlarına ulaşamayıp döndüler. Muhbirler bu durumu da öğrendiler.
Birkaç metelik alabilmek için Firavun'un huzurunda inzibatlarla tartıştılar.
İnzibatlar'a dediler ki *o yana geri dönün de odalara iyice bakın.*

Mûsa'nın annesine, Mûsa'yı suya at, diye vahiy gelmesi

Bu kez, *onu suya at,* diye vahiy geldi[66]. *Umudunu yitirme, saçlarını yolma.*
Onu Nil'e atıp bana güven. Ben seni yüzün ak olarak ona kavuştururum.
Bu sözün sonu gelmez. [Kısacası Firavun'un] hileleri hep kendi ayağına dolaşıyordu.
O dışarda yüz binlerce çocuk öldürürken[67], Mûsa içerde sarayın baş köşesindeydi.
Uzak görüşlü kör [Firavun,] nerde bir bebek varsa hileyle ve çılgınca öldürüyordu.
İnatçı Firavun'un hilesi, dünya krallarının hilelerini yutan bir ejderhaydı.
Fakat ondan daha firavunu çıkıp hem kendini, hem de hilesini yuttu.
[Firavun] ejderhayken değnek ejderha oldu. Bu [değnek], Allah'ın yardımıyla yedi onu.
El üstünde el vardır. Bu böyle nereye dek? "Her şeyin son bulduğu[68]" Allah'a dek.
O, dipsiz ve uçsuz bucaksız bir denizdir. Bütün denizler onun yanında bir sel gibidir.
Hile ve tedbirler ejderha olsa da "bir tek Allah" (*illallah*) karşısında tümü yok (*lâ*) hükmündedir.
Sözüm buraya gelince yere baş koyup yok oldu. Doğru olanı Allah daha iyi bilir.
Firavun'da bulunan sende de vardır. Fakat senin ejderhan kuyuya hapsedilmiştir.
Ne yazık ki bütün bunlar sana ait haller, ama sen onları Firavun'a nispet ediyorsun.
Senden söz etseler seni ürkütür. Başkasından söz etseler sana masal görünür.
Lanet olası nefis seni nasıl da mahvediyor! Bu yakınındaki seni uzaklara atıyor.
Ateşinde Firavun odunu yok. Yoksa senin ateşin de Firavun'unki gibi alevlenirdi.

Donmuş ejderhayı ölü sanıp iplerle bağlayarak Bağdat'a getiren yılan avcısının öyküsü

Tarihçiden bir öykü dinle de bu üstü örtülü sırdan bir koku al.
Bir yılan avcısı, efsunlarıyla yılan yakalamak üzere dağlara doğru gitti.
Ağır da hareket etse, hızlı da hareket etse, arayan sonunda bulur.
İki elinle birden aramaya çabala. Çünkü arayış, yolda iyi bir kılavuzdur.
Ağır aksak, sürünerek ve usulsüzce de olsa ona doğru sürün ve onu ara.
Bazen koşarak, bazen susarak, bazen de koklayarak her yerde şahın kokusunu al.
Yakub, oğullarına dedi ki *Yusuf'u haddinden fazla arayın*[69].
Bu arayışta tüm duyularınızla her yanı ciddi ve yeterli bir şekilde tarayın.
Dedi ki *Allah'ın ruhundan umut kesmeyin; oğlunu yitirmiş insan gibi her yana bakın.*
Ağız yoluyla onu sorun. Onun bulmak için dört yana kulak kabartın.
Güzel koku gelen her yeri koklayıp o sırra doğru yönelin. Çünkü siz o yöne âşinasınız.
Nerde bir kimseden lütuf görsen [oraya yönel]; lütfun kaynağına erişmen olasıdır.
Tüm bu güzel şeyler, derin bir denizdendir. Tikeli bırak da tümele göz dik.
İnsanların savaşı güzellik içindir. Azıksızlık azığı, mutluluğun göstergesidir.
İnsanların öfkeleri barış içindir. Rahatı avlayıp getiren hep rahatsızlıktır.
Her tokat okşamak içindir. Her yakınma şükrü akla getirir.
Saygın kişi, tikelden kokusunu al tümelin. Sen ey bilge, zıttan kokusunu al zıddın.
Savaşlar tam olarak barış getirir. Yılan avcısı da yararı olsun diye yılan arıyordu.
İnsan kâr olsun diye yılan arar ve sıkıntıdan kurtulmak uğruna sıkıntı çeker.
O [yılan avcısı] karlı günlerde dağın çevresinde büyük bir yılan arıyordu.
Orada kocaman bir ölü ejderha gördü ve onun görünüşünden yüreği korkuyla doldu.
Yılan avcısı, şiddetli kış gününde yılan ararken ölü bir ejderha gördü.
Yılan avcısı, halkı hayrete düşürmek için yılan yakalar. Ne tuhaftır şu halkın cehaleti!
İnsan bir dağdır, dağ [böyle şeye] nasıl kapılır? Nasıl olur da dağ yılana hayran kalır?
Sefil insan kendini bilemedi. Artıdan gelip eksiye indi.
İnsanoğlu kendini ucuza sattı. Bir atlastı, kendini bir hırkaya yama yaptı.
Yüz binlerce yılan ve dağ hayrandır ona. Peki niçin hayrandır o; niçin yılan severdir?
Yılan avcısı o ejderhayı aldı ve [insanları] şaşırtmak için Bağdat'a geldi.
Ev direği büyüklüğündeki ejderhayı üç beş kuruş için sürükleyerek getiriyordu.
Bakın, diyecekti, *ölü bir ejderha getirdim. Bunu avlamak için neler çektim!*
O, ejderhayı ölü sanıyordu, ama iyice bakmamıştı, ejderha canlıydı.
O soğuktan ve kardan donup uyuşmuştu. Canlıydı da ölü gibi görünüyordu.
Âlem donmuştur, adı [bu yüzden] katıdır. Bre usta, katı olan, [aslında] donmuştur.
Bekle de gör diriliş güneşi doğunca dünyanın cisminin devinişini.
Mûsa'nın asâsı yılana dönüşünce, aklı kımıltısızlardan haberdar etti.
[Allah] azıcık topraktan seni insan kıldığına göre tüm topraklarda bilme yetisi vardır.
Bu yandan ölüyken o yandan diridirler. Burada suskunken orada konuşurlar.
[Allah] o yandan bizim yanımıza gönderince asâ bizim yanımızda ejderha olur.
[Bu durumda] dağlar da Davut gibi seslenir. Avucunda demir cevheri muma döner[70].
Rüzgâr, Süleyman'ı sırtında taşır[71]. Deniz, Mûsa'nın sözünü anlar duruma gelir.

Ay görür işaretini Ahmed'in[72]. Ateş nesrine dönüşür İbrahim için.

Toprak, bir yılan gibi yutuverir Kârun'u[73]. Hannâne direği[74] anlayışa kavuşur.

Taş, Ahmed'e selam verir. Dağ, Yahya'ya haber salar[75].

Biz duyar ve görürüz, mutluyuz. Siz yabancıların yanında susarız biz.

Siz cansızlara eğilim gösterince, cansızların canına nasıl mahrem olabilirsiniz?

Cansızlığı bırakıp canlar âlemine gidin; âlemdeki zerrelerin seslerini dinleyin.

[O zaman] cansızların tesbihleri[76] açıkça duyulur da tevillerin vesvesesi aklını çelmez.

Canın kandillerden yoksun olduğundan, görmek için tevillere başvursun.

Dersin, amaç, bildiğimiz tesbih olamaz, [bu tesbihi] görme iddiası sapık bir düşüncedir.

Bilakis [nesneleri] gören, dersin, ondan ibret alarak [Hakk'ı] tesbihe başlar...

Dolayısıyla tesbih etmeyi anımsattığı için bu durum, nesnelerin konuşması gibidir.

Mutezile mensuplarının ve hâl (kalp) nurundan yoksun olanların tevili budur işte.

İnsan [dış] duyulardan sıyrılamayınca gaybı betimleme konusunda acemi ve cahil kalır.

Bu sözün sonu yoktur. [Kısacası] yılan avcısı, o yılanı yüz güçlükle sürüklüyordu.

Şamatacı yılan avcısı Bağdat'a kadar geldi. Amacı çarşıyı birbirine katmaktı.

Adam, nehir kıyısına tezgahını açtı ve [böylece] Bağdat şehrinde bir uğultu koptu...

[Dediler,] bir yılan avcısı ejderha getirmiş, eşine az rastlanır ilginç bir av yakalamış.

Yüz binlerce kıt akıllı [oraya] toplanarak ona aptalca av oldu.

Onlar da yılan avcısı da bekliyordu. Maksat, dağınık durumdaki insanlar toplansın...

İnsan kalabalığı daha bir artsın, daha çok bahşiş gelsin, daha güzel para biriksin.

Yüz binlerce boşta gezer bir araya geldi ve arka arkaya dizilip halka oluşturdu.

İzdihamdan kadın erkek seçilmez olmuş, seçkin ve sıradan insanlar kıyamet gibi birbirine girmişti.

[Yılan avcısı] sopasını salladıkça kalabalıktakiler [görmek için] başlarını uzatıyorlardı.

Zemheriden donmuş yılan ise yüz türlü çul ve örtü altında duruyordu.

Tedbirli [yılan avcısı], yılanı kalın iplerle bağlayarak ihtiyatlı davranmıştı.

Toplanma ve bekleşme süresince yılana Irak güneşi vurmuştu.

Sıcak güneş yılanı ısıtmış ve soğuğun etkisi yılanın bedeninden gitmişti.

Ejderha ölüyken şaşırtıcı bir biçimde dirilmiş ve kendi kendine kımıldamaya başlamıştı.

Ölü yılanın kımıldamasıyla insanların hayretleri birken yüz bin olmuştu.

Bütün insanlar yılanın kımıltısından hayretle çığlıklar atarak kaçıştılar.

Yılan, bağlarını koparıyor ve iplerin kopma sesi her yana yayılıyordu.

Aslan gibi kükreyen çirkin ejderha, bağlarını koparıp [örtülerin] altından çıktı.

Kaçış sırasında bir çok insan öldü. Düşenlerle ölenlerden yüz yığın oluştu.

Yılan avcısı, dağdan ne getirmişim, diye korkusundan donakaldı.

Kör koyun kurdu uyandırır da kendi Azrail'ine doğru gider ya...

Ejderha, o şaşkını bir lokmada yutuverdi. Haccac'a kan dökmek kolaydır [elbet].

[Yılan] bir direğe dolanıp sarılarak yediği [yılan avcısının] kemiklerini ufaladı.

Nefsin ejderhadır, mümkün mü ölsün! O, hüzün ve imkânsızlık yüzünden kımıltısızdır.

O, bir dediği iki edilmeyen Firavun'un olanaklarını elde etse...

O zaman Firavunluk etmeye girişip yüz[lerce] Musa ve Harun'un yolunu keser.

O ejderha, yoksulluk yüzünden bir kurtçuk [gibidir]. Sivrisinek, mal ve makam sayesinde atmaca kesilir.

Ayrılık karında tut ejderhayı. Sakın onu Irak güneşine getirme.

[Karda tut ki] ejderhan donuk kalsın. Ejderha kurtulursa ona lokmasın demektir.

Onu mat et ki mattan emin olasın. [Ona] pek acıma, çünkü o kulluk edici değildir.

Arzu güneşinin sıcağı vurur da mirasın olan yarasa kanatlanır.

Yiğitçe çek onu cihada ve vuruşmaya. [Böylece] Allah, seni kavuşmakla ödüllendirir.

Adam ejderhayı getirdiğinde [ejderha] sıcak havada zapt edilmez oldu.

Ve ister istemez, anlattığımız fitnelere, hatta daha fazlasına yol açtı, azizim.

Sen de [nefis ejderhasını] sıkıntıya girmeden vakar ve vefayla bağlı tutmayı umarsın.

Her önüne gelenin bu arzuya ulaşması mümkün mü? Ejderhayı öldürmeye Musa gerek.

Musa'nın ejderhasını gören yüz binlerce insan hezimete uğrayıp öldü.

Firavun'un Musa (selam üzerine olsun)'yı tehdit edişi

Firavun Musa'ya, ey Kelim dedi, niçin insanları öldürüp halka korku saldın?

İnsanlar senden kaçarken yerlere düşüp ayaklar altında öldüler.

İster istemez insanlar sana düşman kesildi. Kadın erkek herkesin yüreğine senin kinin yerleşti.

İnsanları çağırıyordun, [ama] tersi oldu. [İnsanların] sana muhalefetten başka seçenekleri kalmadı.

Ben de senin şerrinden geri adım atsam da sana karşılık vermek için hazırlık içindeyim.

Beni aldatmayı çıkar gönlünden. Gölgen dışında kimse senin peşinden gider sanma.

İnsanların kalplerine korku salarak gerçekleştirdiğin [olağanüstü] olaylarla böbürlenme.

Böyle yüz türlüsünü sergilesen yine rezil olur, küçük düşer ve halkın maskarası olursun.

Senin gibi çok hilekârlar vardı, ama sonunda şehrimizde rezil oldular.

Firavun'un tehdidine Musa'nın cevabı

Hakk'ın emrindeyim, [O'na] ortaklık [etmem] söz konusu değil. Kanımın dökülmesi emredilse çekinmem.

Ey rakibim, ben [şuna] razı ve şükrediciyim: Bu yanda rezil olsam da Hak katında şerefliyim.

Halk önünde küçük düşüp alay edilsem de Hak huzurunda sevilip beğenilirim.

Bunu söz olsun diye söylüyorum. Nasıl olsa Allah seni yarın yüzü kara çıkanlardan edecek.

Yücelik O'nun ve kullarınındır[77]. Bunun işaretlerini Adem'le İblis'e bakıp da gör.

Hak sonsuz olduğu gibi Hakk'ın şerhi de sonsuzdur. Ağzını kapat da sayfayı çevir.

Firavun'un Musa (selam üzerine olsun)'ya cevabı

Firavun ona dedi, *sayfa bizim elimizde. Şu anda hüküm defteri bana aittir.*

Dünya halkı beni seçti. Sen herkesten daha mı akıllısın?

Ey Musa, sen kendini seçmişsin, git işine. Bencilliği bırak, kendinle gururlanma.

Senin cahilliğini şehre göstermek için dünyanın sihirbazlarını toplayacağım.

[Yalnız] bu, bir iki günde olacak bir şey değil, yazın kırkıncı gününe dek bana süre ver.

Musa (selam üzerine olsun)'nın Firavun'a cevabı

Musa dedi, *bu konuda bana izin yok. Ben bir kulum, sana süre vermem emredilmedi.*
Sen üstün olsan ve benim desteğim olmasa da bununla işim yok, ben emir kuluyum.
Yaşadığım sürece seninle savaşırım. Yardımla ne işim var, ben [sadece] bir kulum.
Allah'ın hükmü gelinceye dek savaşırım. Düşmanı düşmandan ancak O ayırır.

Firavun'un Musa'ya cevabı ve Musa (selam üzerine olsun)'ya vahiy gelmesi

[Firavun,] *hayır hayır,* dedi, *bir mühlet vermelisin. Kandırıcılığı bırak, boş konuşma.*
Yüce Hak, Musa'ya anında vahyetti, *ona geniş bir mühlet ver, ondan korkma...*
Ona rahatça kırk gün süre ver de o çeşit çeşit hileler düşünsün.
O çabalayıp dursun, ben uyuyor muyum? Hemen gidip [ona] söyle. [Merak etme] ben pusudayım.
Onun tüm hilelerini birbirine katarım. Onlar artırdıkça ben eksiltirim.
Onlar su getirdikçe ben [suyu] ateş eder, tatlılıklarını tatsızlığa çeviririm.
Dostluk kursalar ben [dostluklarını] yıkar, onların hayal edemeyecekleri şeyler yaparım.
Sen korkma, ona uzun bir süre ver. Ona ordu toplayıp yüz hile yapmasını söyle.

Musa (selam üzerine olsun)'un Firavun'a Medayin'den sihirbazlar getirmek üzere mühlet vermesi

[Musa] dedi, *emir geldi, mühlet senindir, git. Ben yerime dönüyorum, bizden kurtuldun.*
Musa gidiyor, ejderha da akıllı ve sâdık bir av köpeği gibi ardından yürüyordu.
[Ejderha,] av köpeği gibi kuyruğunu sallıyor, ayakları altında taşları kuma çeviriyordu.
Taşı ve demiri bir solukta yutuyor, demiri açıkça ağzında çiğneyip ufalıyordu.
Havaya doğru kalktığında boyu burçlara ulaşıyordu. Öyle ki Rum, Gürcü herkes ondan ürküyordu.
Deve gibi ağzından köpük saçıyordu. [Köpüğün] damlası kime değse cüzamlı oluyordu.
Dişlerinin gıcırtısı yürekleri yarıyor, kara aslanların canı ağzına geliyordu.
Seçilmiş [Musa] halkına varınca [ejderhanın] başını tuttu ve ejderha [yeniden] asâ oldu.
[Musa asâya] yaslanıp, şaşılacak şey, diyordu, bize güneş, düşmana gece!
Ne tuhaf, bu ordu, kuşluk güneşiyle dolu dünyayı nasıl olur da görmez?
Göz açık, kulak açık, [bir de] bu zeka... Allah'ın göz bağlayıcılığından hayretteyim.
Ben onlara şaşıyorum, onlar da bana. Bir bahardan onlara diken, bana gül [bitti].
Onlara nice güzel şarap kadehleri götürdüm, [de şarap] bu toplumun yanında taşa dönüştü.
Bir demet gül bağlayıp [onlara] götürdüm de her gül bir diken oldu, bal ise zehir.
O [gül ve bal,] kendinden geçenlerin canına nasip olur. Kendinde olanlara onun görünmesi mümkün mü?
Uyanıkken düşler görecek uyanık uyurlar olmalı bizim yanımızda.
İnsanın düşüncesi bu güzel uykunun düşmanıdır. İnsanın düşüncesi uyumadıkça [manevi] boğazı kapalıdır.
Düşünceyi süpürecek bir hayret gerek. Hayret, fikri de yiyip yok eder, zikri de.

Kişi sanat ve beceride ne denli yetkinse içyüzde o denli geri ve dışyüzde o denli ileridir.

[Allah] "dönücüler[78]" (*râciûn*) demiştir. Dönüş ise, sürünün dönüp yuvasına gitmesidir.

Sürü otlaktan dönerken, öncü olan keçi arkaya düşer.

Arkadaki topal keçiyse öne düşer ve bu dönüş, asık suratlıları [bile] güldürür.

Bu topluluk, boşuna mı topal oldu? Boşuna mı övüncü verip utancı aldı?

Bu topluluk kırık ayakla hacca gider. [Çünkü] zorluktan rahatlığa gizli bir yol vardır.

Bu kesim, bilgilerden gönlünü arındırmıştır. Çünkü bu bilgi o yolu bilmez.

Aslı o yandan olan bir bilgi gerek. Çünkü her tikel, tümeline kılavuzdur.

Deniz boyunca uçabilir mi her kanat? [Ancak] ledünni ilim ledünne dek götürür.

Öyleyse neden insana gönülden temizlenmesi gereken bilgiyi öğretirsin?

Öyleyse bu yanda öne geçmeye çalışmayıp topal ol ve dönüş sırasında öncü ol.

"İleri geçen sonrakiler[79]"den ol ey zarif; taze meyve ağaçtan öne geçer.

Meyve, sonradan meydana gelse de amaç o olduğu için önceliklidir.

Melekler gibi "Bizim bir bilgimiz yok" de ki "bize öğrettin[80]" [hikmeti] elinden tutsun.

Bu mektepte hecelemeyi bilmesen de, Ahmed gibi akıl nuruyla dolarsın.

Şehirlerde ünlü olmasan da kaybolmazsın; Allah kullarını daha iyi bilir.

Bilinmeyen harabede korunmak üzere saklanmış altın hazinesi vardır.

Bilinen yere define konur mu hiç? İşte bunun gibi rahatlık da sıkıntının altında gizlidir.

Burada akıl birçok güçlükle karşılaşabilir, ama iyi binit, güçlükleri ve bağları koparır.

O'nun aşkı güçlükleri yakan bir ateştir. Gündüz güneşi her hayali süpürüp götürür.

Ey râzı olunan, bu soru sana o yandan geldiğine göre cevabını da o yandan ara.

Gönlün köşesiz köşesi bir ana yoldur. "Ne doğu, ne batı[81]" aydınlığı tek bir aydandır.

Sen ey mânâ dağı, dilenciler gibi o yanda bu yanda ne diye ses arayıp durursun?

Rabbim, diye zikrederken iki büklüm olup yöneldiğin taraftan [ses] ara.

Dert ve ölüm anında o yana yönelirsin de derdin yok olunca neden yabancılaşırsın?

Sıkıntı anında Allah demeyi bilirsin de sıkıntı geçince dersin ki yol hani[82]?

Bunun nedeni şudur: Kuşkusuz, Hakk'ı bilip tanıyan [zikrinde] dâim olur...

Akıl ve düşüncesinde perde olanınsa kimi zaman perdesi kapalıdır, kimi zamansa aralı.

Cüz'î akıl kimi zaman üstün gelir, kimi zaman yenik düşer. Küllî akılsa olumsuz olaylardan güvendedir.

Aklı satıp hayret sanatını al. Buhara'ya değil, alçalmaya git a oğul.

Biz niye kendimizi söze buladık ki? Hikâye anlatalım derken kendimiz hikâye olduk.

Ben, secde edenler arasında dönüşüm geçirmek için inleyişte yok olup masal olacağım.

Bu, işin ehli açısından hikâye değil, hâlin ifadesi ve sâdık dostun huzurunda olmaktır.

O âsinin, Kur'an'ın sözüne "eskilerin masalları[83]" demesi, münafıklık alâmetlerindendir.

Allah nurunu barındıran mekansız yerde geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman olur mu?

Onun geçmiş ve gelecek zamanı senin açındandır. İkisi de birdir, sen ikidir sanırsın.

Bir kişi birine babayken bize oğuldur. Dam, Zeyd'in altındayken Amr'ın üstündedir.
Alt ve üst oluş, o iki kişiye göredir. Dam, kendi açısından sadece tek bir şeydir.
[Birliğe ilişkin] bu söz, onun (Allah'ın birliği) gibi değildir, [sadece] örnektir. Eski söz yeni anlamı anlatmakta yetersizdir.
Irmak kıyısı olmadığına göre kapa dudağını, açma. Bu şeker denizi kıyısız, sahilsizdir.

Firavun'un büyücüler getirtmek için Medayin'e adam göndermesi

Musa dönüp de Firavun kendi başına kalınca danışmanlarını yanına çağırdı.
[Onlar,] Mısır kralının Mısır çevresinden [büyücüler] toplamasını uygun gördüler.
Bunun üzerine [Firavun,] büyücüleri toplamak için her bölgeye bir çok adam yolladı.
Ne yanda ünlü bir büyücü varsa oraya on becerikli ulak gönderdi.
Çok ünlü iki genç büyücü vardı ve büyüleri aya bile etki ederdi.
[Onlar] açıktan açığa aydan süt sağmakta, küpe binerek yolculuk etmekteydiler.
Ay ışığını bir urgana dönüştürüp bir çırpıda ölçüp satmaktaydılar.
[Böylece] para kazanmaktaydılar. Müşteriyse [sonradan] fark edip dövünmekteydi.
[Bu iki büyücü] böyle daha yüz binlerce büyü konusunda mukallit değil ustaydı.
Kralın şu mesajı onlara ulaştı: "Kral şimdi sizden çözüm istiyor...
Çünkü iki yoksul (Musa ve Harun) gelip krala ve saltanatına muhalefete kalkıştı.
Onların elinde emredince yılana dönüşen bir değnekten başka bir şey yok.
Kral ve ordusu bu ikisi yüzünden tümüyle çaresiz kalıp ne yapacağını bilemez oldu.
Bu iki büyücü (Musa ve Harun)den kurtulmak için büyücülük alanında bir çözüm gerek."
İki [genç] büyücüye bu mesaj ulaştırılınca kalplerine sevgiyle karışık bir korku düştü.
Meslektaşlık damarları kıpırdayınca şaşkınlık içinde başlarını dizlerine dayayıp [düşünceye daldılar].
Çünkü sûfînin ders mekanı dizdir ve iki diz güçlükleri çözmede büyücü gibidir.

İki büyücünün mezardan babalarını çağırmaları ve babalarının ruhuna Musa (selam üzerine olsun)'nın hakikatini sormaları

Ondan sonra, *anne gel,* dediler, *babamızın mezarı nerde? Sen bize yol göster.*
[Anneleri] onları babalarının mezarına götürdü. Onlar kralın işi için üç gün oruç tuttular.
Ondan sonra, *baba,* dediler, *kral, kaygısından dolayı bize mesaj gönderdi.*
İki adam (Musa ve Harun) onu bunaltmış ve askerleri arasında onun onurunu zedelemiş.
Bir değnekten başka silah ve orduları yokmuş, [ama] bu değnek ortalığı karıştırıyormuş.
[Baba,] görünüşte toprak altında yatsan da [aslında] doğruların dünyasına gittin.
Sevgili baba, o büyü mü, yoksa ilahi bir şey mi, bize haber ver.
[İlahî bir mucizeyse] bize haber ver de secde edip bu iksirle kendimizi dönüştürelim.
Biz umutsuzduk, şimdi bir umut ışığı belirdi. Kovulmuştuk, kerem bizi kendine çekti.

Ölü büyücünün oğullarına cevap verişi

[Baba] seslendi: *Ey canlarım, oğullarım. Bunu söylemek için zamanının gelmesi gerek.*
Sır gözümden ırak olmasa da [bu konuda] açık ve kesin konuşmama izin yok.

Fakat bu sır sizce anlaşılsın diye size bir işaret göstereceğim.

Gözümün nuru, siz oraya gittiğinizde onun uyuduğu yeri öğrenin.

O bilge uyurken korkuyu bir yana bırakıp o değneği almaya çalışın.

[Değneği] çalabilirseniz o büyücüdür. Büyücünün icabına bakmayı bilirsiniz.

Çalamazsanız o ilahîdir. O, celal sahibi ve yol gösterici olan Allah'ın elçisidir.

Doğu batı tüm dünyayı Firavun kaplasa devrilip gidecektir. Allah ile savaş mı olur?

Ey babasının canı, bu doğru işareti verdim, bunu yaz. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Canım, bir büyücü uyuyunca onun büyü ve hilesini çekip çeviren olmaz.

Çoban uyuyunca kurt güvene erer. O uyuyunca [sürüyü koruma] çabası da durmuş olur.

Fakat bir hayvanın çobanı Allah olunca orada kurt için umut ve olanak mı kalır?

Hakk'ın yaptığı büyü hakikattir, doğrudur. O hakikate büyü demek yanlıştır.

Canlarım, bu kesin bir işarettir. O [peygamber] ölse bile Hak onu yüceltir.

Yüce Kur'an'ın Musa'nın asâsına, Mustafa (selam üzerine olsun)'nın vefatının Musa'nın uyumasına ve Kur'an'ı değiştirmeye yeltenenlerin de Musa'yı uykuda görünce asâyı çalmaya yeltenen iki büyücü çocuğuna benzetilmesi

Hakk'ın lutfu, Mustafa'ya [şöyle] vaatte bulunmuştur: Sen ölsen de bu kitap ölmez.

Senin kitap ve mucizeni yüksek tutar, Kur'an'dan bir şey eksiltmeye ve ona bir şey eklemeye kalkışanı engellerim.

Onda kimse eksiltme ve azaltma yapamaz. Sen benden daha iyi koruyucu arama.

Parlaklığını günden güne artırır, altınlara gümüşlere adını yazdırırım.

Senin için mimber ve mihrap yaparım. Sevdiğimden, senin kahrın benim kahrımdır.

[Şimdi müminler] korkudan adını gizli söylüyorlar ve namaz kılarken gizleniyorlar.

Lanet olası kafirlerin korkusundan dinin yer altına gizleniyor.

Ben ufukları minareyle dolduracağım. İnkarcının iki gözünü kör edeceğim.

Bağlıların şehirler alıp makamlara erişecek. Senin dinin yeri göğü kaplayacak.

Kıyamete dek biz onu koruyacağız. Din ortadan kalkar diye korkma sen.

Ey elçimiz, sen büyücü değilsin. Sen doğrusun, Musa'yla aynı hırkayı giyiyorsun.

Kur'an da senin için asâ gibidir ve küfürleri ejderha gibi yutmaktadır.

Sen toprak altında uyumakta olsan da bil ki söylediklerin bir asâ gibidir.

Art niyetliler asâna dokunamazlar. Sen uyu ey padişah, uykun kutlu olsun.

Beden uykuda, nurun ise göktedir; adına savaşmak için yayını germektedir.

Felsefeci çamur atmaya yeltenince nurunun yayı ok atıp onu mıhlar.

[Allah] söylediğini, hatta daha fazlasını gerçekleştirdi. Peygamber uyudu, amâ bahtı ve ikbali uyumadı.

Sevgili oğlum, büyücü uyudu mu yaptıklarının da bir önemi ve parlaklığı kalmaz.

İkisi de babalarının mezarlarını öpüp o büyük savaş için Mısır'a gittiler.

Söz konusu iş için Mısır'a geldiklerinde Musa'yı ve evini aradılar.

Tesadüf bu ya geldikleri gün Musa bir hurma ağacı altında uyumaktaydı.

İnsanlar, *gidip hurmalık tarafına bakın*, diye onlara [Musa'nın yerini] gösterdiler.

[Oraya] vardıklarında hurma ağacı altında uyuyan birini gördüler. [Aslında] dünyada [tek] uyumayan oydu.

Başındaki gözlerini nazla yummuş, ama gökyüzüyle yeryüzünü gözetliyor.

Gözleri açıkken gönlü uyuyan niceleri var. Suyla toprak (dünya / madde) ehli zaten neyi görecek?

Uyanık gönlü olanın başındaki gözü uyusa bile [kalbinde] yüz göz açılır.
Gönül ehli değilsen uyanık ol. Gönle erişmeye çalış, savaşa giriş.
Gönlün uyanınca güzelce uyu. [Artık] yedi [gök] ile altı [yön] gözünden ırak olmaz.
Peygamber demiştir ki *gözüm uyur ama gönlümün uyuması mümkün mü*[84]?
Say ki bekçi uyumuş. Nasıl olsa padişah uyanık. Kalbi görür halde uyuyanlara can feda!
Ey manâ ehli, gönül uyanıklığını anlatmak binlerce mesneviye sığmaz.
[Büyücüler] Musa'yı uzanmış uyuyor görünce, asâyı çalmayı planladılar.
Büyücüler hemen asâya yöneldiler ve *arkasından yaklaşıp sonra da alıp kaçmalı,* dediler.
Biraz daha ileriye yaklaştıklarında asâ kımıldamaya başladı.
Asâ kendi kendine öyle titredi ki iki büyücü de korkudan donakaldı.
Sonra [asâ] ejderha olup saldırdı. Kaçtılar. İkisinin de yüzü sapsarıydı.
Korkudan kaçmaya başladılar. Her inişte düşüp yuvarlanıyorlardı.
Artık bunun semavî olduğuna kesin inandılar. Çünkü büyünün sınırlarını biliyorlardı.
Ondan sonra ishal olup hummaya tutulmuşlar, hatta ölecek duruma gelmişlerdi.
[Yaptıklarından] özür dilemek için Musa'nın yanına hemen bir adam gönderdiler.
Dediler, *biz seni sınadık. Kıskançlığımız olmasaydı seni sınamak haddimize miydi?*
Sultan karşısında suçluyuz. Ey ilahî dergah haslarının hası, bizim için af dile.
[Musa onları] bağışladı. Anında iyileştiler ve Musa'nın huzurunda yere kapandılar.
Musa, *ey ulular, dedi, sizi bağışladım, canınızla bedeniniz cehenneme haram oldu.*
Dostlarım, ben sizi görmedim duymadım. Siz de hiç özür dilememiş gibi davranın.
Tanışık olduğumuz halde tanışmıyormuş gibi kral için savaşa katılın.
Sonra [büyücüler] yeri öperek ayrıldılar. Vakit ve fırsat beklemeye başladılar.

Büyücülerin çevre şehirlerden gelip Firavun'un huzurunda toplanmaları, hilatlerle onurlandırılmaları ve Firavun'un düşmanını kahretme konusundan ellerini göğüslerine vurarak söz vermeleri

Büyücüler Firavun'a geldiler, Firavun da onlara çok pahalı hilatler verdi.
Onlara vaatlerde bulunup önden de köleler, atlar, kumaşlar, yiyecek ve para verdi.
Sonra da, *ey geçmişleri parlak [büyücüler],* dedi, *bu sınavda üstün gelirseniz...*
Size öyle ihsanlar saçarım ki cömertlik bunun gerisinde kalır.
Onlar da, *ey kral, dediler, senin ikbâlinle üstün geleceğiz ve onun işi bitecek.*
Biz bu sanatta çevik savaşçılar gibiyiz. Dünyada bizimle boy ölçüşecek yoktur.
Musa'nın öyküsü zihinleri bağlayıp bunun eski öykülerden olduğunu düşündürtüyor.
Musa'nın öyküsü üstü örtmek içindir, fakat a iyi adam, Musa'nın nuru senin öz halindir.
Musa'yla Firavun senin varlığındadır; bu iki düşmanı kendinde aramalısın.
Kıyamete dek bir Musa örneği vardır. Işık değişmez, değişen lambadır.
Porselen kandille fitil değişmiştir, ama ışığı değişmez, o taraftandır.
Lamba şişesine bakarsan kaybolursun. Çünkü ikilikler şişeden doğar.
Işığa bakarsan ikilikten ve cisimlerin çokluğundan kurtulursun.
Ey varlığın özü, müminle kâfir ve Yahudi'nin farkı bakış açısındandır.

Filin şekli ve niteliği konusundaki görüş ayrılığı

Hintlilerin halka göstermek için getirdikleri fil karanlık bir yapının içindeydi.
Bir çok insan onu görmek için o karanlık mekana giriyordu.
O karanlıkta fili görmek mümkün olmadığından herkes onu eliyle yokluyordu.
Birinin eli filin hortumuna geldi de dedi, *bunun şekli tıpkı bir boru gibi.*
Birinin eli de kulağına rastladı ve [fil] ona bir yelpaze gibi geldi.
Bir başkası eliyle filin ayağını yoklayınca, *bence,* dedi, *filin şekli sütun gibi.*
Bir başkası da elini filin sırtına sürüp dedi, *bu fil tahtı andırıyor.*
Böylece herkes eriştiği bir organla [ya da birinden] duyduğu kadar fili tanıyordu.
Bakışları yüzünden söyledikleri farklıydı. Biri "dal" derken, öteki "elif" diyordu.
Herkesin elinde bir mum olsaydı söylediklerinde farklılık söz konusu olmazdı.
Duyu gözü ancak el ayası gibidir. Onun her yanına elin erişmesi olanaksızdır.
Deniz gözü başka, köpük gözü başkadır. Köpüğü boş verip deniz gözüyle bak.
Gece gündüz denizden doğan köpükler devinir. Köpüğü görür, denizi görmezsin, ne tuhaf!
Biz gemiler gibiyiz. Aydınlık sudayız, ama gözümüz kör ve birbirimize çarpıyoruz.
Ey beden gemisinde uykuya dalan, suyu gördün, bir de suyun suyuna bak.
Kendisini hareket ettiren suyu vardır suyun. Kendisini çağıran ruhu vardır ruhun.
Varlıklar ekinini gün ışığı sularken Musa ile İsa nerdeydi?
Allah bu kirişi yaya taktığı zaman Âdem ile Havva nerdeydi?
Bu söz de eksik ve güdüktür. Eksik olmayan söz öte yandadır.
Ondan söz edilse ayağın kayar. Ondan hiç söz edilmese vay senin haline.
Somut bir örnekle [ondan] söz edilse, delikanlı, sen o somut örneğe yapışırsın.
Yerdeki ot gibi ayağın bağlı. Bir yel esse kesin bilgiye ermeden başını sallarsın.
Fakat ayağın yok ki hareket edesin ya da bu çamurdan ayağını kurtarasın.
Hayatın bu çamura bağlıyken ayağını ondan nasıl keseceksin? Bu hayatının yürümesi çok güç.
Ey yolcu, hayatı Hak'tan alırsan çamura ihtiyacın kalmaz, yürür gidersin.
Süt emen yavru, süt anneden nasıl ayrılsın? [Fakat] yemek yer duruma gelince [süt anne] onu terk eder.
Tohumlar gibi yer sütüne bağlısın. Kalplerin gıdası (*kûtu'l-kulûb*)na[85] yönel de sütten kesil.
Perdesiz nura dayanamıyorsun, öyleyse üstü örtük nur olan hikmet sözüyle beslen.
Ey can, nuru özümser duruma gelince perdeli olanı perdesiz olarak görürsün.
Yıldız gibi göklerde gezinirsin, hatta gök olmaksızın, sorgulanamaz yolculuklar edersin.
Yokluktan varlığa gelişin gibidir [bu]. Söyle, nasıl geldin? [Elbette] sarhoş geldin.
Geldiğin yollar aklında kalmadı. Fakat sana bir sır söyleyeceğiz.
Aklı bir yana bırak da akıllan. Kulağını kapat da kulak ver.
Hayır, söylemeyeceğim, çünkü henüz hamsın. Bahardasın sen, Temmuz'u görmedin.
A ulular, bu dünya ağaç gibidir. Bizse daha ham meyveler gibiyiz.
Hamlıkta saraya yakışmadığı için ham meyveler dala sıkı yapışır.
Olgunlaşıp dudağı tatlandırır duruma gelince artık dalları gevşek tutmaya başlar.
O ikballe ağız tatlılaşınca dünya mülkü insana soğuk gelir.
Sıkı tutmak ve taassup hamlıktandır. Cenin olduğun sürece kan içip durursun.

Söylenecek bir şey daha kaldı, fakat onu sana Cebrâil bensiz söylesin.

Hayır, ne ben ne de başkası. Sen kendi kulağına söyle. Zaten sen de bensin.

Tıpkı uykuya dalıp da kendinden ayrılıp kendine gidişin gibi...

Kendinden duyarsın da düşünde filan kişinin sana sır söylediğini sanırsın.

Güzel yoldaş, sen bir tek senden ibaret değilsin. Dahası sen feleksin, derin denizsin.

O sendeki dokuz yüz katmanlı koca sen, bir deniz olup yüz senin boğulduğu yerdir.

Aslında ne uyanıklığın yeri, ne de uykunun. Konuşma. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Konuşma da dile getirilemez ve anlatılamaz şeyleri konuşanlardan dinle.

Konuşma da kitaplarda ve konuşmalarda yer almayan şeyi o güneşten dinle.

Konuşma da senin yerine ruh konuşsun. Nuh'un gemisinde yüzmeyi bırak.

"Düşmanım Nuh'un gemisini istemem" diyerek yüzmeye koyulan Kenan gibi [olma].

[Nuh demişti,] *hey zavallı, gel, babanın gemisine otur da tufanda boğulma*[86].

[Oğlu,] *hayır,* demişti, *ben yüzmeyi öğrendim ve senin mumundan ayrı bir mum yaktım.*

[Nuh dedi,] *sakın yapma! Çünkü bu bela tufanının dalgasıdır. Bugün el ayak da yok, yüzme de.*

Kahır yelidir bu, mumları söndüren beladır. Hak mumundan başkası dayanamaz, sus.

[Kenan] dedi, *hayır, şu yüksek dağa çıkarım. O dağ beni her tehlikeden korur*[87].

[Nuh dedi,] *sakın yapma, şimdi dağ bir saman çöpüdür. [Allah] sevdiğinden başkasını güvende kılmaz.*

[Kenan] dedi, *senin öğüdünü ne zaman dinledim ki beni kendi ailenden saymaya heveslendin?*

Söylediğin bana asla güzel gelmedi. Ben, iki dünyada da senden beriyim.

[Nuh dedi,] *oğlum sakın yapma, nazlanacak gün değil. Allah'ın eşi ve benzeri yok.*

Bu ana dek nazlandın, şimdiyse nazik andır. Bu dergâhta kimin nazı geçer ki?

O ezelden beri "doğurmamış ve doğmamıştır[88]" Ne babası vardır, ne oğlu, ne amcası.

Oğulların nazını ne diye çekecek? Babaların nazına ne diye kulak asacak?

Kimsenin oğlu değilim a ihtiyar, nazlanma. Kimsenin babası değilim delikanlı, kırıtma.

Kimsenin kocası değilim, şehvet ehli de değilim, a kadın, burada nazlanmayı bırak.

Bu huzurda tevazudan, kulluktan ve düşkünlükten başka bir şeyin itibarı yoktur.

[Kenan] dedi, *baba, yıllarca bunu söyledin, yine söylüyorsun, cahil misin nesin?*

Herkese bu sözleri defalarca söyleyip bir sürü ters cevap aldın.

Senin soğuk sözlerin, özellikle büyüyüp bilgiye eriştiğim şu zamanda kulağıma girmez.

[Nuh] dedi, oğlum, bir kerecik babanın öğüdüne kulak versen ne zararı olur?

O böyle güzel öğütler verirken, oğlu da hep böyle ters cevaplar veriyordu.

Ne babası Kenan'a öğüt vermekten bıktı, ne de [onun öğüdü] o zavallının kulağına girdi.

Böyle konuşurlarken sert bir dalga Kenan'ın başını aşıp onu paramparça etti.

Ey sabırlı padişah, dedi Nuh, *eşeğim öldü, yükünü sel götürdü (büyük zarara uğradım).*

Bana, ailen tufandan kurtulacak, diye defalarca vaatte bulunmuştun..,[89]

Senden safça umutlanmıştım. Peki neden sel götürdü kilimimi?

[Allah] dedi, *o senin ailenden değildi*[90]*. Görmedin mi, sen beyazsın, o kara?*

Dişin çürüdü mü o artık diş değildir, usta, söküp at onu.

[Söküp at ki] vücudun geri kalanına zarar vermesin. O senindi ama, artık ondan kurtulmalısın.

[Nuh] dedi, *senin zâtın dışındakilerden uzağım, sende yok olan yabancı olmaz.*

Senle nasıl olduğumu biliyorsun. [Sana bağlılığım] bahçenin yağmura [bağlılığının] yirmi katıdır.

Senle hayat bulup senle mutlu olan, aracısız, engelsiz senden gıdalanan bir yoksul.

Ey kemal, ne bitişik ne de kopuğum. Dahası [seninle ilgim], nedensellikten uzaktır.

Balıklarız biz, sense hayat denizi. Ey sıfatları güzel [Rabbim], lütfunla yaşarız.

Sen düşünceye sığmazsın. İllet gibi mâlulle bağlantılı değilsin.

Olan bitenle ilgili muhatabım tufandan önce de sendin, sonra da sensin.

Ey yeni ve eski sözleri bahşeden [Rabbim], ben onlarla değil, senle konuşurdum.

Âşık da gece gündüz kimileyin yıkıntılarla, kimileyin ev kalıntılarıyla söyleşmez mi?

Görünüşte yıkıntılara dönüp [konuşmaktadır]. O kimi övmektedir, kimi?

Şükür ki şimdi tufanı gönderdin de aracı konumundaki harabeleri ortadan kaldırdın.

Çünkü onlar kötü ve alçak yıkıntılardı; ne ses çıkarır, ne de yankı yaparlardı.

Ben konuşmaya, seslenince dağ gibi yankılanıp cevap veren bir yıkıntı isterim.

Böylece adını tekrar tekrar duymuş olurum. Gönle huzur veren adına[91] *âşığım ben.*

Her peygamber, senin adını tekrar tekrar duyabildiği için sever dağı.

Taşlığı andırır alçak dağlar, yaşamak için fareye yaraşır, bize değil.

Ben konuşayım, o bana eş olmasın ve ben konuşurken sessiz kalsın ha?

En iyisi [böyle dağı] yerle bir etmeli. [Madem] yar olmuyor, onu ayağa yar etmeli.

Ey Nuh, dedi [Allah], *istersen hepsini diriltip toprağın altından çıkarayım.*

Bir Kenan için gönlünü kırmam, fakat [böylece] seni durumdan haberdar ediyorum.

Hayır, hayır, dedi [Nuh], *gerekiyorsa râzıyım beni de boğ.*

Dilediğin an boğ beni, hoşnudum ben. Hükmün candır, [hükmünü] can gibi benimserim.

Kimseye bakmam. Baksam bile o bahanedir, aslında gördüğüm sensin.

Şükür ve sabırda yaratışına âşığım ben. Yarattığına kâfir gibi âşık olmam mümkün mü?

Allah'ın yaratışına âşık olan heybetlidir. O'nun yarattığına âşık olansa kâfirdir.

"Küfre rıza göstermek küfürdür" hadisiyle "Benim kazâma râzı olmayan benden başka Tanrı aramalıdır" hadisi arasındaki uyum

Dün biri, [kazâ ve kaderle ilgili] meseleye çok ilgi duyduğundan bana bir soru sordu.

Dedi, *"Küfre rızâ küfürdür" sözünü Peygamber söylemiştir ve onun sözü kesindir.*

Yine Peygamber, Müslüman her kazâya rızâ göstermelidir, diye buyurmuştur.

Küfürle nifak da Hakk'ın kazâsı değil midir? Buna razı olsam, âsilik olur.

Razı olmazsam bu da ziyan demektir. Öyleyse ikisi arasında benim için çözüm nedir?

Ona dedim, *bu küfür kazâ değil, kazânın ürünüdür. Bu küfür, doğrudan doğruya kazânın eserlerindendir.*

Bayım, kazâ ile kazânın ürününü birbirinden ayırt et ki güçlüğün çözülmüş olsun.

İnat ve kötülüğümüzün ürünü olduğu için değil, kazâ olduğu için küfre râzıyım.

Kazâdan gelen küfür, küfür değildir. Hakk'a kâfir deme, ayak direme.

Küfür cehalet, küfrün kazâsıysa bilgidir. Yumuşaklıkla öfke nasıl bir olabilir?

Yüzdeki çirkinlik, ressamın çirkinliği değil, ancak onun çirkinliği gösterme becerisidir.

Çirkini de güzeli de resmetmesi, ressamın gücünün göstergesidir.

Bu konuyu gerektiği gibi açarsam, soru cevap derken uzayıp gider.

[Bu durumda] bendeki aşk nüktesinin zevki gider ve hizmet şekli başka bir şekil olur.

Hayretin tartışma ve düşünmeye engel olduğuna ilişkin bir mesel

Kır sakallı bir adam temiz iş yapan bir berbere aceleyle geldi.

Yeni gelin alıyorum, dedi, *sakalımdaki beyazları ayıkla.*

[Berber] sakalının tümünü kesip önüne koydu, *sen ayıkla,* dedi, *benim bir işim çıktı.*

Şu sorudur, şu da cevap. Ayır birbirinden. Din derdi [olan] bunlarla uğraşamaz.

Adamın biri Zeyd'e bir tokat attı. Zeyd de karşılık vermek için saldırdı.

Tokat atan dedi ki *sana bir sorum var. Cevabımı ver, ondan sonra bana vur.*

Ensene vurduğumda şak diye bir ses geldi. Buna ilişkin içten bir sorum var.

Ey ulu(ların övücü, şu şak sesi benim elimden mi geldi yoksa senin ensenden mi?

[Zeyd] dedi, *bunun acısı geçmedi ki durup düşüneyim.*

Senin derdin yok madem, bunu sen düşün. Dert sahibinin bunu düşünecek hali yok.

Hikâye

Canları [Kur'an ezberlemeyi] çok arzu etse de sahabe içinde hâfız olan azdı.

Çünkü [meyvenin] özü dolgunlaşıp olgunlaşınca kabuklar incelip yarılır.

Ceviz, fıstık ve bademin de özü dolgunlaşınca kabuğu incelir.

İlmin özü arttıkça kabuğu azalır. Çünkü âşığı sevgilisi yakar.

İstenilme vasfı isteme vasfına zıt olduğundan vahiy ve nur kıvılcımı peygamberi yakar.

Ezelî olanın nitelikleri tecelli edince sonradan var olanın niteliği alabildiğine yanar.

Kim Kur'an'ın dörtte birini ezberlese, sahabeden, "ulularımızdandır[92]" [övgüsünü] duyardı.

[Kur'an'ın] sûretini böyle derin anlamla ancak büyük bir sultan bir araya getirebilir.

Böyle sarhoşluk içinde edebe riayet mümkün değil. Mümkün olursa şaşarım.

Müstağniyken ihtiyacı gözetmek, yuvarlakla uzun gibi zıtları birleştirmektir.

Baston körlerin sevgilisidir. Aslında Kur'an sandığı olandır kör.

Körler, içi Kur'an harfleriyle, zikir ve duayla dolu sandıklardır, denir.

Yine de eldeki boş sandıktan Kur'an'la dolu sandık daha iyidir.

İçi boş olan sandık da fare ve yılanla dolu sandıktan iyidir.

Kısacası, kişi istediğine kavuşunca aracıdan soğur.

Güzel dostum, dilediğine ulaştığına göre artık bilgi edinmeye çalışmak çirkin olur.

Göğün çatılarına çıktığında merdiven aramak anlamsız olur.

İyiliğe erdikten sonra iyilik yolu[nu aramak] başkasına yardım ve öğretme dışında sevimsizdir.

Cilalanıp parlatılmış aynayı yeniden cilalamak cahillik olur.

Sultanın huzuruna kabul edilip güzelce otürmuşken mektup ve elçi aramak çirkindir.

Bir âşığın sevgilisinin yanında aşk mektubu okumakla meşgul oluşu ve sevgilisinin bundan hoşlanmamasına ilişkin öykü
"Medlul varken delil istemek çirkindir, bilinmesi gerekene ulaştıktan sonra bilgi almaya çalışmak kınanası bir iştir."

Biri, sevgilisi kendisini karşısına oturtmuşken sevgilisinin yanında mektup çıkarıp okuyordu.

Mektupta beyitler, övgüler, ağlayıp yakarmalar ve miskinlikler vardı.

Sevgilisi dedi, *bu benim içinse, vuslat anında ömür telef etmek demektir.*

Ben yanıbaşındayken sen mektup okuyorsun. Bu, âşıkların alâmeti değildir.

[Âşık] dedi, *sen burdasın ama ben nasibimi tam elde edemiyorum.*

Vuslatı görsem de sende geçen yıl gördüğüm şu anda yok.

Ben bu pınardan berrak sular içmiş ve gözümle gönlümü suyla tazelemiştim.

Pınar görüyorum ama su yok. Su yolumu yoksa haydut mu kesti?

[Sevgilisi] *öyleyse,* dedi, *ben sevgilin değilim. Ben Bulgar'dayım, senin muradın Kutu'da.*

A yiğit, sen bana ve benim bir hâlime âşıksın. Hal ise elde kalan bir şey değil.

Öyleyse tam olarak aradığın değilim, ancak zaman içinde istediğinin bir parçasıyım.

Sevgili değil, sevgilinin eviyim. Aşk sandığa değil, [sandıktaki] parayadır.

Sevgili, biricik olandır. Senin başlangıcın da odur, bitimin de.

Onu bulduğunda bekleyiş içinde olmazsın. O hem âşikardır, hem de gizlidir.

[O] hâle bağımlı değil, hallere egemendir. Ayla yıl o aya kuldur.

Hale emretse, hal buyruğa boyun eğer. Dilerse cisimleri can kılar.

Bağımlı olan yetkin olamaz. [Çünkü] o, hâle erişmek için oturup bekler.

Onun eli hâli dönüştüren iksirdir. Elini sallar da bakır ondan sarhoş olur.

O dilerse tatlılaşır ölüm de. [O dilerse] diken nergise döner, iğne nesrine.

Hâle bağımlı olansa, hale göre kimileyin ilerleyen, kimileyin de gerileyen insandır.

Sûfi vaktin oğlu (*ibnu'l-vakt*)dur örneğin. Fakat sâfi (arınan) vakitle hâlden müstağnidir.

Haller [sûfinin] azim ve görüşüne bağlı ve onun Mesih'çe [can veren] nefesiyle diridir.

[Sen] bana âşık değil, hâle âşıksın. Hâle erme umuduyla çevremde dönüp duruyorsun.

Bir an eksik olup bir an tam olan batıcı olup İbrahim'in mabudu değildir.

Batan ve bazen şöyle, bazen böyle olansa sevgili olamaz. "Ben batanları sevmem[93]."

Bazen güzel olup bazen çirkin olan, bir an su olup bir an ateş olan...

Ayın burcudur, ama ay değildir. Put görünümlüdür, ama farkında değildir.

Safâ arayan sûfi vaktin oğludur ve babasıymış gibi vakte sıkıca sarılmıştır.

Sâfi ise celal sahibi Allah'ın nuruna boğulmuştur. Kimsenin oğlu değildir, vakitlerden ve halden müstağnidir.

"Doğmamış" nura boğulmuştur. "Doğurmamış ve doğmamış[94]" olmak Allah'a aittir.

Diriysen git de böyle bir aşkı ara. [Diri] değilsen, çeşitli vakitlere kölesin demektir.

Kendinin çirkin ya da iyi görünmene bakma, aşkına ve maksuduna bak.

Ey şeref sahibi, hakir ya da güçsüz olduğuna bakma da çabana bak.

Hangi durumda olursan ol aramayı sürdür. Su ara ey dudağı kurumuş.

O kuru dudağın, sonunda kaynağa ulaşacağına tanıklık ediyor çünkü.

Dudak kuruluğu, bu ızdırap seni mutlaka bize getirecek, diye bir mesajdır sudan.

Bu arama işi kutlu bir harekettir. Hak yolundaki bu arayış, engelleri yok edicidir.

Bu istek ve arayış, dilediklerinin anahtarıdır. Bu, senin ordun ve sancaklarının zaferidir.

Bu arayış, tıpkı bir horoz gibi ötüp *sabah oluyor*, diye seslenir.

Araç gerecin olmasa da sen iste. Rabbin yolunda gerek yoktur araca.

A oğul, arayan kimi görsen ona dost olup karşısında başını öne eğ.

Arayanlarla birlikte olmakla arayıcı olur, gâliplerin gölgesinde gâlip olursun.

Bir karınca Süleyman olma arayışındaysa, onun arayışına küçümseyerek bakma.

Mal ve meslek olarak neyin varsa, önce [sadece] bir istek ve düşünce değil miydi?

Dâvud (selam üzerine olsun) zamanında "Bana zahmetsiz helal rızık ver" diye gece gündüz dua eden kişinin öyküsü

Davud Peygamber zamanında bir kişi, bilgili bilgisiz herkesin yanında...

Hep şu duayı ediyordu: "Rabbim, bana zahmetsiz bir servet nasip et.

Çünkü sen beni tembel, zavallı, hantal ve bezgin yarattın.

Sırtı yaralı ve güçten düşmüş eşeklere atların ve katırların yükü yüklenemez.

Ulu Rabbim, madem beni tembel yarattın, rızkımı da tembellik yoluyla ver.

Tembelim ben, varlık âleminde, bu erdem ve cömertliğin gölgesinde yatarım.

Tembeller ve gölgede yatanlar için de başka türlü bir rızık yazmışsındır herhalde.

Ayağı olan rızık arayışındadır. Ayağı olmayanın haline de sen acı.

Rızkı o mahzun [kuluna] yönlendir ve bulutu her toprağa doğru sürükle.

Toprağın ayağı olmadığından, cömertliğin ona doğru kat kat bulut sürükler.

Çocuk da yürüyemediği için annesi gelir de ona yiyecek yağdırır.

Zahmetsiz ve ansız bir rızık dilerim, çünkü çaba adına, istemek dışında bir şeyim yok."

O, sabahtan akşama ve sabaha dek bütün gece uzun süredir bu duayı ederdi.

İnsanlar onun sözlerine ve yersiz isteğine ve ısrarına gülerlerdi.

Bu şapşal, derlerdi, *neler de söylüyor böyle? Yoksa biri ona afyon mu verdi?*

Rızkın yolu çalışıp çabalamaktan geçer. Herkese bir meslek ve istek verilmiştir.

"Sebeplere başvurarak rızık arayınız." "Evlere kapılarından giriniz[95]."

Şimdi şah, sultan ve Hak elçisi Davud Peygamber olup [o da] sanatlara sahiptir.

Oysa Dost'un lütuflarınca seçilmiş olup nice ululuk ve nimetleri kendinde barındırır.

Mucizeleri sayısız olup [Hakk'ın] ihsan dalgası ona aralıksız [gelir].

Adem'den bugüne dek kimin böyle erganun sesi gibi yüz misli güzel sesi olmuştur?

Öyle ki güzel sesi her vaazında iki yüz insanı öldürüp yok eder.

Onun zikredişini dinlemek için aslanla ceylan birbirinden habersiz [çevresine] toplanır.

Dağlar ve kuşlar, o dua ederken onunla mahrem olup onun zikrine eşlik ederler.

Bunun gibi yüz türlü mucizesi vardır onun. Yüzünün nuru, yönler üstü ve yönler içindedir.

Onca yetkinliğine karşın Allah onun rızkını çalışıp çabalamaya bağlı kılmıştır.

Onca üstünlüğüne karşın çalışıp zırh örmeksizin onun rızkı sağlanmazdı.

[Oysa] böylesine düşkün, bahtsız ve gariban durumdaki bu sıradan kişi...

İşte böyle bir zavallı, ticaret yapmaksızın bir çırpıda eteğini kârla doldurmak istiyor.

Böyle bir şaşkın ortaya çıkmış, ben, diyor, göğe merdivensiz çıkarım.

Biri ona alaycı bir biçimde, *müjdeler olsun, diyordu, rızkın geldi, alsana!*

Bir başkası da gülerek, *ağam,* diyordu, *elde ettiğinden bize de versene!*
O, insanların alay ve eleştirilerine karşın dua ve yakarışı eksik etmiyordu.
Sonunda şehirde ünlendi ve onun için *"Boş dağarcıkta peynir arıyor"*, denilir oldu.
O zavallı, boş hayal konusunda mesel oldu da yine de talebinden vazgeçmedi.

İneğin dua eden adamın evine koşması. Peygamber (selam üzerine olsun) buyurur: "Allah, duada ısrar edenleri sever." Çünkü kişinin yüce Hak'tan istemiş olması ve O'na yakarışı, O'ndan istediği şeyden daha yeğdir

Sonunda bir gün kuşluk vaktinde yine böyle ağlayıp inleyerek bu duayı ederken...
Ansızın evine bir inek seğirtti ve boynuz vurarak kapının kilidini kırdı.
Pervasız inek evin içine dalınca adam da fırlayıp onun ayaklarını bağladı.
Sonra da durup beklemeden ve fırsat tanımadan ineğin boğazını kesiverdi.
İneğin başını kesince hemen derisini yüzdürmek için kasabın yolunu tuttu.

Nazmedicinin özür beyan edip yardım dilemesi

Ey [bu Mesnevi'yi] bir cenin gibi içime yerleştirip tamamlanmasını dileyen dileyici...
Kolaylaştır, yol göster, başarı ver ya da dilemeyi bırak, [bunu] bize yükleme.
A zengin padişah, müflisten altın isteyeceksen, [önce] ona gizlice altın bağışla.
Sen olmaksızın sabah akşam nazım ve kafiyeyi kim göze almaya cüret edebilir?
Ey her şeyi bilen, nazım, cinas ve kafiye, senin korku içindeki kullarındır.
Ayırt etme yetisi olsun olmasın bütün varlıkları tesbih edici kıldığın için...
Her biri başka türlü tesbih eder. Ötekinin durumundan berikinin haberi yok.
İnsanoğlu cansız nesnelerin tesbihini yadsır. Oysa nesneler kullukta ustadır.
Hatta yetmiş iki milletin her biri de birbirinden habersiz ve kuşkuludur.
İki konuşur varlık birbirinin hâlinden habersizken kapıyla duvar nasıl [haberdar] olsun?
Ben insanın tesbihinden gâfilken kalbim nasıl bilsin konuşmaz nesnenin tesbihini?
Sünnî, Cebrînin tesbihinden habersiz, Cebrî, Sünnînin tesbihinden habersiz.
Sünnînin kendine özgü bir tesbihi var, Cebrînin de bunun tersi olan sığındığı tesbihi var.
Beriki ötekinin halinden ve "kalk[96]" emrinden habersiz, o yolunu yitirmiş bir sapıktır, der.
Öteki de der, *bunun neden haberi var ki?* Allah, takdiriyle onları birbirine düşürür.
[Böylece] her birinin cevherini açığa çıkarıp gerçekle sahteyi birbirinden ayırır.
İster bilgin olsun, ister câhil ya da bayağı olsun herkes kahırla lütfun farkını bilir.
Fakat kahırda gizlenmiş lütfu ya da lütfun kalbine yerleşmiş kahrı...
Çok az kimse bilir. [Bilenler] ancak kalplerinde candan bir mihenk olan rabbânîlerdir.
Geri kalanlar, bu ikisine ilişkin zanda bulunur ve yuvalarına tek kanatla uçarlar.

Bilginin iki kanadı varken zannın tek kanadı oluşu, zannın eksik olup uçuşta başarısız kalışı ile bilgide zan ve kesin kanaat örneği hakkında

Bilginin iki kanadı, zannınsa bir kanadı vardır. Zan eksiktir ve uçmada başarısızdır.
Tek kanatlı kuş hemen baş aşağı düşer ve sonra yeniden uçar; iki adım ya da biraz fazla.

Zan kuşu, tek kanadıyla yuva [bulmayı] umarak düşe kalka gider.
Zandan kurtulunca bilgisi ortaya çıkar ve tek kanatlı kuş iki kanatlı olur.
Ondan sonra "yere kapanarak ya da sakatça değil, doğru yolda düzgünce yürür[97]".
Zansız, ikirciksiz ve söylenmeden, Cebrail gibi iki kanatla uçar.
Bütün âlem ona, sen Allah yolundasın, dosdoğru din üzeresin dese...
Onların sözünden daha da coşmaz ve onun biricik canı onlara eş olmaz.
Ya da herkes ona, sen sapıksın, kendini dağ sanıyorsun, ama saman çöpüsün, dese...
Onların kınamalarından kuşkuya düşmez[98] ve kinlerinden dolayı üzülmez.
Hatta dağlar ve denizler dile gelse de sen, sapıklıkla eş oldun, dese...
Kafası zerre kadar karışmaz ve kınayanların kınaması yüzünden rahatsız olmaz.

Halkın ululaması ve müşterilerin rağbetleri nedeniyle insanın kuruntudan rahatsızlanışı ve hoca hikâyesi

Bir okulun çocukları, bir öğretmenden ve ders çalışmaktan yorulup bıkmışlardı.
İşleri aksatıp öğretmeni çaresiz bırakmak için aralarında görüş alışverişinde bulundular.
[Biri dedi,] *neden hastalanıp birkaç gün okuldan uzaklaşmıyor?*
Böylece hapisten, çalışmaktan ve bunalmaktan kurtuluruz. O, mermer gibi sapasağlam.
Daha zeki olan biri de şu tedbiri düşündü: *Hocam,* diyecekti, *pek sararmışsınız!*
Hayırdır, renginiz yerinde değil. Ya havalardan ya da ateşiniz var da ondan.
[O dedi ki hoca] bundan biraz kuruntulanır. Kardeş sen de şöyle bir yardımda bulun:
Okulun kapısından girince de ki hayırdır hocam, iyi misiniz?
Böylece kuruntusu biraz daha artar. Çünkü kuruntudan akıllı deli olur.
Bizim ardımızca üçüncü, dördüncü ve beşinci kişi de kaygılı ve üzgün görünsün.
Otuz çocuk arka arkaya ağız birliğiyle konuşursa [kuruntu onun içine] yerleşir.
Herkes o [öğrenciye], *ne kadar da zekisin, bravo,* dedi, *talihin inayetle pekişsin.*
Sıkı sıkıya sözleşip birlik oldular. Hiçbir arkadaş sözü değiştirmeyecekti.
Ondan sonra o, ispiyoncunun biri olan biteni anlatmasın diye herkesten yemin aldı.
O çocuğun görüşü, herkesinkinden öne geçmişti. Onun aklı sürüden önde gidiyordu.
Güzeller arasında görünüş farkı bulunuşu gibi insanlar arasında da akıl farkı vardır.
İşte bu yüzden Ahmed şöyle buyurur: "İnsanların güzelliği dillerinde gizlidir[99]."

İnsanların akılları yaratılış temelinde farklıdır
Mutezileye göreyse akıllar eşit olup akıllardaki fark ilim tahsilinden doğar

Akıllar arasındaki fark temeldendir. Sünnilere göre bu böyle bilinmelidir.
[Bu görüş], akıllar temelde birbirine denktir, diyen Mutezilenin görüşüne aykırıdır.
[Mutezileye göre] deneyim ve öğretim aklı artırıp eksilterek birini ötekinden bilgili kılar.
Bu görüş yanlıştır. Bir meslekte deneyimi olmayan bir çocuğun görüşünü ele alalım...
O küçücük çocuktan, bir sürü deneyimi olan bir ihtiyarın bilmediği bir düşünce doğar.
Aklın yaratılıştan fazlalığı, çalışma ve düşünme sonucu fazlalaşmasından iyidir.

Sen söyle, Allah vergisi [yürüme] mi güzel, yoksa bir topalın zoraki düzgün yürümesi mi?

Çocukların hocayı kuruntuya düşürmeleri

Ertesi gün oldu ve çocuklar aynı düşünceyle evden okula geldiler.
O zeki arkadaşları önce [okula] girsin diye hepsi dışarda beklemeye başladı.
Çünkü bu görüşün kaynağı oydu ve baş her zaman ayağın önünde olur.
Göğün nurundan [beslenip] kaynak olanın önüne geçmeye çalışma ey taklitçi.
O gelip öğretmene selam verdi ve *hayırdır*, dedi, *yüzün sararmış?*
Hoca, *benim bir sıkıntım yok*, dedi, *sen git otur, boş konuşma.*
[Hoca] kabul etmedi, ama az da olsa kötü kuruntunun tozu yüreğine çöktü.
Bir başkası daha gelip aynı şeyi söyledi ve böylece bu kuruntu biraz daha arttı.
Böyle böyle onun kuruntusu arttıkça arttı ve kendi durumuna şaşırıp kaldı.

Firavun'un da insanların taziminden kuruntuya düşüp rahatsızlanışı

Kadın erkek, çoluk çocuk insanların secde edişi, Firavun'un kalbini sıkıntıya soktu.
Her birinin ona tanrı ve melik deyişi onu o hale getirdi ki vehminden azgınlaştı.
Böylece tanrılık iddiasına yeltendi ve asla doymak bilmeyen ejderhaya dönüştü.
Karanlıkları yurt edindiği için cüz'î aklın âfeti vehim ve zandır.
Yerde yarım karışlık [dar] bir yol olsa, insan vehme kapılmadan güvenle gider.
Yüksek bir duvarın üstüne çıksan, iki karış genişliği de olsa eğri eğri gidersin.
Hatta yüreğin titreyip vehme düşersin. Vehimden gelen korkuya iyi bak, onu anla.

Hocanın kuruntuyla hastalanması

Hoca, kuruntu ve korkudan halsizleşti ve kalkıp evin yolunu tuttu.
Bana karşı sevgisi gevşek; ben bu haldeyken hatırımı sormadı, diye karısına kızgındı.
Yüzümün renginden, diyordu, *beni haberdar etmedi; niyeti benden kurtulmak.*
O *kendi güzellik ve cilvesiyle sarhoş olmuş, sonumun geldiğinden habersiz.*
[Eve] gelip kapıyı hızla açtı. Çocuklar da hocalarının peşinden gelmişlerdi.
Karısı, *hayırdır*, dedi, *niye erken geldin? Güzelim varlığına kötülük uğramasın!*
[Hoca] dedi, *kör müsün? Rengime, halime bak. Derdimden yabancılar bile inliyor.*
Evin içinde kin ve ikiyüzlülüğünden yanıp kavruluşumu görmüyorsun sen.
Kadın, *a efendi*, dedi, *senin bir sorunun yok. Anlamsız ve boş bir kuruntu içindesin.*
Behey kahpe, dedi ona, *sen hâlâ inattasın, kötüleşip titrediğimi görmüyorsun.*
Kör ve sağır olmuşsan bizim suçumuz ne? Biz bu dert içinde hüzünle yanıyoruz.
A efendi, dedi kadın, *ayna getireyim de suçunun olmadığını gör.*
Hadi ordan, dedi, *ne sen uysalsın, ne de aynan. Sürekli öfke, kin ve yanlıştasın.*
Çabuk yatağımı ser de uyuyayım. Çünkü başımı kaldıracak halim yok.
Kadın duraksadı, adam ona, *behey düşman, çabuk ol, sana böylesi yaraşır*, diye bağırdı.

Hocanın kuruntusundan yataklara düşmesi ve hastayım kuruntusuyla inlemesi

Yaşlı kadın döşek getirip serdi ve [içinden] dedi, *imkânı yok, [ama] içi yanıyor.*
Söylesem beni suçlayacak, söylemesem bu iş ciddiye binecek.,
Zaten kötüye yoruş, herhangi bir tasası olmayan kişiyi tasalandırır.

Peygamber'in şu sözünü benimsemek farzdır: "Hasta gibi görünürseniz hastalanırsınız[100]."

[Kadın içinden dedi, hasta değilsin,] desem, bu kadın yalnız kalıp bir şey yapacak, diye kuruntulanır.

Beni evden çıkarıyor ve kötü bir iş için düzen kurup hazırlık yapıyor [diye düşünür].

[Kadın böylece] yatağı serdi. Yatağa düşen hocadan ahlar, inlemeler yükseldi.

Çocuklar da orada oturup yüz türlü üzüntüyle derslerini okuyorlardı.

Bunca şey yaptık da hâlâ mahpusuz, diyorlardı. *Kötü bir bina kurduk, biz kötü ustalarız.*

Çocukların Kur'an okumamız hocanın başını ağrıtıyor diye ikinci kez hocayı kuruntuya düşürmeleri

O zeki [öğrenci], *sevgili arkadaşlar,* dedi, *ders çalışın ve [okurken] sesinizi yükseltin.*

Onlar okurlarken [aynı öğrenci], *çocuklar,* dedi, *sesimiz hocaya zarar veriyor.*

Sesten dolayı hocanın baş ağrısı artıyor. Üç kuruş için baş ağrısına değer mi?

Doğru söylüyor, gidin, dedi hoca, *başımın ağrısı arttı, dışarı çıkın.*

Çocukların bu hileyle okuldan kurtulmaları

[Öğrenciler] yere kapanarak, *saygıdeğer hocamız,* dediler, *senden hastalık ve korku uzak olsun.*

Sonra da yem peşinde koşan kuşlar gibi dışarı fırlayıp evlerinin yolunu tuttular.

Anneleri kızarak dediler, *okul günü ve siz oyun oynayıp duruyorsunuz.*

Anne, dur, bu bizim suçumuz ve kusurumuz değil, diyerek mazeret belirttiler.

İlahi takdir sonucu hocamız rahatsızlanıp hastalığa yakalandı.

Anneleri dediler, *hile ve yalandır. Siz bir ayran uğruna yüz yalan söylersiniz.*

Biz sabahleyin hocanın yanına gider de hilenizin aslını öğreniriz.

Çocuklar; *Allah için gidin,* dediler, *gidin de yalanımızı doğrumuzu anlayın.*

Çocukların annelerinin hocayı ziyarete gitmeleri

Sabahleyin anneler [hocanın evine] vardılar. Hoca, ağır hasta gibi yatmaktaydı.

Çok yorgan örtündüğünden terlemişti. Başını sarmış, yüzüne örtü örtmüştü.

Hoca yavaşça ah edip inliyordu. Herkes "lâhavle" çekmeye başladı.

[Dediler] *hayırdır hocam, bu baş ağrısı da nedir? Vallahi bundan haberimiz yoktu.*

Dedi, *bundan benim de haberim yoktu; kahpe çocukları beni haberdar ettiler.*

Ben, konuşup durmaktan, içimde böyle ağır bir dert olduğunun farkında değildim.

Çünkü insan bir işle ciddiyetle meşgul olursa kendi acısını göremez hale gelir.

Mısır kadınlarının Yusuf'la meşgul olmaları yüzünden akıllarının başlarından gitmesi efsane oldu.

Ellerini lime lime kestiler. Hayran durumdaki ruh, ne önü görür, ne de arkayı.

Bir çok cesur adamın savaşta kılıç darbesiyle eli ayağı kesilir de...

Kesilen elinin yerinde durduğunu sanarak o elini savaşta kullanmaya çabalar.

[Böylece] görür ki savaşta eli gitmiş ve haberi olmadan çok kanı akmış.

Beden ruh için elbise gibidir ve şu el ruhun elinin yeni, şu ayaksa ruhun ayağının çizmesidir

Bil ki beden elbise gibidir. Git, elbise giyeni ara, elbiseye meftun olma.

Ruh için Allah'ın tevhidi daha güzeldir ve görünenin dışında başka bir el ve ayak vardır.

Rüyada uyum içinde duran el ve ayak görürsün. Bil ki bu boş bir şey değil, gerçektir.

O [gördüğün] bedensiz beden taşıyan sensin. Cisimden canın çıkmasından korkma öyleyse.

Dağda halvete çekilen dervişin hikâyesi ile halkan kopup halvete çekilmenin güzelliği ve buradan "Beni ananla bir arada olurum ve benimle dost olmak isteyenle dost olurum" konusuna giriş

Herkesle olsan da bensiz olduğundan kimsesizsin
Kimsesiz olsan da benimle olduğunda herkeslesin[101]

Dağa yerleşmiş bir derviş vardı. [Sadece] yalnızlığı ona dost ve arkadaştı.

Yaratıcıdan ona huzur ulaştığından, kadın erkek kimseyi görmek istemezdi.

Bize yerleşmek nasıl kolaysa başka insanlara da yolculuk öyle kolaydır.

Sen nasıl önderliğe âşıksan şu efendi de demirciliğe öyle âşıktır.

Herkes bir iş için yetiştirilmiş ve o işe eğilim onun kalbine yerleştirilmiştir.

İstek olmadan el ayak hareket eder mi hiç? Su ya da rüzgâr olmadan çerçöp gider mi hiç?

Göğe olan eğilimini görüyorsan huma gibi ikbâl kanadını açıp uç.

Yere olan eğilimini görüyorsan ağıt yakıp ağla, inlemekten hiç geri durma.

Akıllılar baştan ağıt yakıp ağlarlar. Câhillerse [iş bittikten] sonra dövünüp dururlar.

İşin başındayken sonunu gör ki din gününde pişman olmayasın.

Kuyumcunun işin sonunu görerek teraziyi ödünç alan kişiyle ona göre konuşması

Biri, *teraziyi versene, altın taratacağım,* diyerek bir kuyumcunun yanına geldi.

Git beyim, dedi [kuyumcu], *kalburum yok.* [Adam], *terazi ver,* dedi, *alay edip durma.*

[Kuyumcu] dedi, *dükkanda süpürgem yok. Yeter,* dedi [adam], *şakalaşmayı bırak.*

İstediğim teraziyi ver; sağırmış gibi yapma, bir o yana bir bu yana zıplayıp durma.

Sözlerini duydum, dedi [kuyumcu], *sağır değilim. Bir şey anlamıyorum sanma.*

[Kuyumcu dedi], *bunu duydum, fakat sen elleri titreyen nahif bir ihtiyarsın.*

Senin altınların parça bölüktür. [Tartarken] elin titrer ve küçük altınlar dökülür.

Sonra da, beyim, dersin, süpürge getir de [yeri süpürüp] tozun içinde altınımı arayayım.

Toprağı süpürüp toplayınca da bana dersin ki kalbur istiyorum beyim.

Ben başlangıçta işin sonunu tümüyle gördüm. Burdan başka bir yere git, vesselam.

Ağaçtan dağ meyvesi koparmayacağına, ağacı silkelemeyeceğine ve açık ya da dolaylı yolla kimseye ağacı sallamasını söylemeyeceğine ve sadece rüzgârın düşürdüğünü yiyeceğine dair adakta bulunan dağlı zâhit hikâyesinin geri kalanı

[Dervişin yaşadığı] dağda ağaçlar, meyveler ve sayısız dağ armudu vardı.

Rabbim, sana söz veririm, dedi derviş, *[bu meyveleri] asla koparmayacağım.*

Güzel ağaçlardan rüzgârın düşürdüğü meyveler dışında meyve koparmayacağım.

[Derviş] bir süre adağına bağlı kaldı ve sonunda kaza ve kaderin sınavları gelip çattı.

Bu yüzden [Allah] buyurur ki *inşaallah deyip "Allah dilerse"yi ahdinize ekleyin.*

Gönle her zaman başka bir istek verir, kalbe her an başka bir yanış veririm.

Her sabah biz yeni bir işteyiz[102]*. Hiçbir şey benim muradımın dışında kalamaz.*

Hadiste bildirildiği üzere kalp bir kuş tüyü gibi olup çölde fırtınanın esiridir[103].

Rüzgâr tüyü yüz farklı biçimde her yana, bir sağa bir sola, anlamsızca sürükler.

Bir başka hadise göreyse bil ki bu kalp, ateş üstündeki kazanda kaynayan su gibidir.

Kalpte her an başka bir görüş vardır. O [görüş] ondan değil, başka yerdendir.

Öyleyse neden kalbinin görüşünden emin olup da söz verip sonunda utanıyorsun?

Bu da hüküm ve kaderin etkisiyledir. Kuyuyu görürsün de [kuyudan] sakınamazsın.

Uçan kuşun tuzağı görmeyip mahvoluşa düşmesi şaşırtıcı değildir.

Şaşırtıcı olan, [kuşun] tuzakla çiviyi görüp de isteyerek ya da istemeyerek düşmesidir.

Göz açık, kulak açık, tuzak önünde. [Yine de] kendi kanadıyla tuzağa doğru uçar.

Kaderin bağıyla tuzağının görüşü gizliyken izi aşikâr olana benzetilmesi

[Örneğin] belaya düşmüş [yalın ayak] baş kabak hırpani kılıklı bir beyzade görürsün.

Bir hayırsızın arzusuyla yanmış, eşyasını ve malını mülkünü satmış...

Ev bark gitmiş, adı kötüye çıkıp rezil olmuş ve talihsizlikten düşmanına gün doğmuş.

[Bu haldeyken] bir zâhide rastlar. *Ey ulu kişi,* der, *Allah için bir himmet et...*

Kötü bir talihsizliğe düşüp malımı mülkümü, paramı pulumu yitirdim çünkü.

Bir himmet et, olur ki bu durumdan kurtulur, olur ki bu kapkara çamurdan çıkarım.

O, önüne gelen herkesten, *kurtuluş, kurtuluş, kurtuluş,* diye böyle dua istiyordu.

El çözük, ayak çözük, hiçbir bir bağ yok. Ne başında bir gözcü, ne ayağında pranga.

Hangi bağdan kurtulmaya çalışıyorsun? Hangi hapisten kurtulma çabasındasın?

[Kurtulmak istediğin] gizli takdir ve yazgının bağı. Öyle ki onu ancak arınmış can görür.

O [bağ ve tuzak] görünmez ve gizli olsa da zindan ve prangadan beterdir.

Çünkü [pranga olsa] demirci onu kırar, [zindan olsa] kazıcı da zindanın kerpicini söker.

Şaşırtıcıdır ki bu gizli ve ağır bağı demirciler kırmaktan âcizdirler.

Boyna bağlı "hurma lifinden ip[104]" [gibi] bu bağı görmeye de Ahmed'in gücü yeter.

[Peygamber,] Ebu Leheb'in karısının sırtında odun dengini görünce dedi: *"Odun hamalı!*[105]*"*

İple odunu ondan başkası görmedi. Çünkü her görünmeyen ona görünür.

Başkaları bunu hep tevil ederler. Çünkü bu [görme] akıldan sıyrılmakla olur. Onlarsa akılcıdır.

Fakat o [beyzade], senin karşında o bağın etkisiyle iki büklüm olmuş inler.

[Der] ki *bir dua et, bir himmet et de bu gizli bağdan sıçrayıp kurtulayım.*

Bu belirtileri açıkça gören, talihliyle talihsizi birbirinden nasıl ayırt edemez?

Ayırt eder de celal sahibi Allah'ın emriyle gizler. Çünkü Hak sırrını açık etmek helal değildir.

Bu sözün sonu yok. [Kısacası] o zavallı, açlıktan bitkin düşüp kötürüm oldu.

Ağaçtan armut koparmamaya ahdetmiş bulunan dervişin çaresiz kalışı ve hemeninde Hakk'ın uyarısının gelişi

Beş gündür rüzgâr hiç armut dökmemişti. Açlık ateşinden [dervişte] sabır kalmamıştı.

Bir dalda birkaç armut gördü, yine de sabredip kendini tuttu.
[O sırada] rüzgâr çıkıp dalı eğdi ve [dervişin] armut yeme arzusunu depreştirdi.
Açlık, bitkinlik ve yiyeceğin çekim gücü, zâhidin ahdini bozdurdu.
Armut ağacından bir meyve koparıp adak ve ahdi konusunda gevşeyince...
Hemeninde Hakk'ın uyarısı yetişerek onun gözünü açıp kulağını çekti.

Şeyhin hırsızlarla birlikte suçlanarak elinin kesilmesi

Orada yirmiden fazla hırsız vardı ve çaldıklarını paylaşıyorlardı.
Muhbir emniyet şefini haberdar edince şefin adamları hemen harekete geçtiler.
Oracıkta bütün [hırsızların] sol ayaklarıyla sağ ellerini kestiler ve bir gürültüdür başladı.
Yanlışlıkla zâhidin eli de kesilmişti. Şimdi de ayağını sakatlayacaklardı.
O sırada seçkin bir atlı gelerek memura, *bre köpek*, diye bağırdı, *[yaptığına] baksana!*
Bu, Allah'ın ermiş kulu filanca şeyhtir, neden kestin onun elini?
Memur [yaptığı yanlışlık yüzünden] dövünerek şefe gidip yanarak haber verdi.
Şef yalın ayak gelip özür dilemeye başladı ve *bilmiyordum*, dedi, *Allah şâhidimdir.*
Ey ulu zât, ey cennet ehlinin önderi, bu çirkin işten dolayı [hakkını] bana helal et!
[Zâhit] dedi, *bu iğnelenmenin nedenini biliyorum; ben kendi günahımın farkındayım.*
Ben, O'na verdiğim yemini bozdum da o yüzden O'nun adaleti sağ elimi kopardı.
Kötü olduğunu bile bile ahdi çiğnedim de cüretimin uğursuzluğu elime ulaştı.
Elimiz de ayağımız da, içimiz de dışımız da dostun hükmüne feda olsun ey vâli.
Bu benim kısmetimdi, [hakkını] sana helal ettim. Sen bilemedin, senin bir vebalin yok.
Kimse bilen, hükümdar odur. Allah ile mücadele etmenin imkânı mı var?
Nice kuş yiyecek bulmak için uçar da kendi boğazı boğazını keser.
Nice kuş da mide ve açlık yüzünden damın kıyısında kafeste tutsaktır.
Uzak sulardaki nice balık, boğaz hırsı yüzünden oltaya tutulur.
İffet içinde yaşayan niceleri, şehvet ve boğaz belasına rezil olup gider.
Nice bilgili ve iyi karakterli kadı, boğaz ve rüşvet yüzünden utanca düşer.
Hatta bu [ihtiras] şarabı, Harut'la Mârut'un göğe yükselmesini de engellemiştir.
Bâyezid, namazda tembelleştiğini görünce bu [yeme içmeden] kaçınır olmuştur.
Akıl sahibi [Bâyezid], nedenler üzerine düşündü ve neden olarak çok su içmeyi gördü.
Dedi, *bir yıl boyunca su içmeyeceğim.* Öyle de yaptı ve Allah ona dayanma gücü verdi.
Onun din yolundaki en küçük çabasıydı bu. [Bu yüzden] ârîflerin sultanı ve kutbu oldu.
Boğaz uğruna eli kesilince zâhit kişinin şikayet kapısı kapanmış oldu.
Adı halk arasında "Kesik Şeyh" (*Şeyh-i Akta'*)e çıktı ve boğaz belası onu böyle ünlendirdi.

Kesik Şeyh'in kerametleri ve onun iki eliyle sepet örmesi

Ziyaretçilerden biri onu bir gümelede iki eliyle sepet örerken buldu.
[Şeyh] ona, *ey kendi canının düşmanı*, dedi, *başını öne eğip neden gümeleme geldin?*
Neden alelacele böyle yaptın? [Ziyaretçi] dedi, *aşırı sevgi ve özlemden.*
Sonra [şeyh] gülümseyip dedi, *gel bakalım, ama bunu vâliden gizli tut.*
Ben ölmedikçe bunu kimseye söyleme; ne yakınına, ne dostuna, ne de sıradan birine.

Daha sonra başkaları, [gümelenin] aralığından şeyhin [iki elle sepet] ördüğünü öğrendiler.
Rabbim, hikmetini sen bilirsin, dedi [Şeyh], *ben gizlerken sen âşikâr ettin.*
Ona şu ilham geldi: *Bir süredir [kimileri] bu üzücü olay yüzünden seni kötülüyorlar.*
[Diyorlar] ki [şeyh] bu yolda riyakârmış meğer. Allah onu toplum içinde rezil etti işte.
Ben, o sürünün inkâra düşüp sapıklık içinde kötü zanna kapılmasını istemem.
Çalışma anında sana el verdiğimizi göstermek için bu kerameti âşikâr ettik.
Böylece kötü zan içindeki zavallılar gök katından geri çevrilmesinler.
Ben, bundan önce bu kerametler olmaksızın zâtımla seni teselli ediyordum.
Bu kerameti [sana] onlar için verdim ve bu nedenle yaktım bu lambayı.
Sen, ölümden ve uzuvlarının birbirinden ayrılmasından korkmayı aştın.
Başla ayağın ayrılma vehmi kalmadı sende. Vehmin giderilişi büyük bir kalkandır sana.

Firavun'un büyücülerinin el ve ayaklarının kesilmesinden kokmayışlarının nedeni

Lanet olası Firavun, yeryüzünde büyücüleri siyaset ettirmekle tehdit etmemiş miydi?
El ve ayaklarını çaprazlama kestiririm, sizi affetmeyip asarım, dememiş miydi[106]?
Sanıyordu ki onlar hâlâ her zamanki vehim, korku, vesvese ve zan içindeler.
[Sanıyordu] ki onlar içlerindeki vehim ve korku yüzünden titreyip duruyorlar.
Onların kurtulduklarını ve gönül penceresinin önüne oturduklarını bilmiyordu o.
[Onlar] gölgeleriyle özlerinin farkını anlayıp çevik, hızlı ve güzelce [öte yana] sıçramışlardı.
Feleğin havanı onları bu çamur içinde yüz kez ezip ufalasa da...
Bu terkibin aslını gördükleri için vehmin çeşitlerinden pek korkmaz olmuşlardı.
Bu dünya rüyadır, zanna takılıp kalma. Rüyada bir el yok olsa da gam değil.
Rüyada makasla başın kesilse, hem başın yerli yerindedir, hem ömrün uzamıştır.
Rüyada kendini ikiye ayrılmış görsen de kalktığın zaman sakat değil sağlamsındır.
Kısacası rüyada vücudun eksilmesinden, hatta iki yüz parça olmasından korkulmaz.
Peygamber, görüntü üzerine kurulu olan bu dünyayı, *uyuyan kişinin rüyası,* diye niteler[107].
Sen bunu taklit yoluyla benimsersin. Sâliklerse bunu Peygamber'siz açıkça görürler.
Gün boyu uykudasın, bu uyku değil, deme. Gölge ikincildir, asıl olan ancak ay ışığıdır.
A yiğit, bil ki uykun ve uyanıklığın, uyuyan kişinin düşünde uyuduğunu görmesidir.
O, ikinci bir uykuya daldığından habersiz daha yeni uyuduğunu sanır.
Çömlekçi bir çömleği kırmışsa istediği zaman onu yeniden yapar.
Kör her adımda kuyuya düşme korkusu yaşar ve binlerce korkuyla yolda yürür.
Gözü gören kişiyse yolun durumunu görür de çukur ve kuyunun yerini bilir.
[Görenin] ayakları, dizleri her an titreyip durmaz. Her üzüntüyle yüzünü ekşitmesi mümkün mü onun?
Kalk behey Firavun, biz her sese, her ecinniye kulak asıp duracak kimselerden değiliz.
Yırt bizim hırkamızı; dikecek vardır. Yoksa çıplak olmak bizim için daha iyi.
A serseri düşman, biz giysimiz olmadan bu güzeli daha iyi kucaklayıp sarıyız.
Ey ilhamdan yoksun şaşkın Firavun, beden ve bünyeden soyutlanmaktan güzeli yoktur.

Katırın ben çok tökezliyorum da sen pek tökezlemiyorsun diye deveye yakınması

Katır, güzel arkadaşım, dedi deveye, *inişte, yokuşta ve dar yollarda...*

Sen tökezlemeyip güzelce gidiyorsun, bense şaşkın gibi tökezliyorum.

İster kuru yer olsun, ister ıslak yer, sürekli tökezliyorum ben.

Açıkla bana, nedir bunun nedeni? Anlat da bileyim nasıl yaşamam gerektiğini.

[Deve] dedi, *benim gözüm senden iyi görür. Ayrıca gözüm yüksekten bakar.*

Yüksek bir dağın tepesine vardığımda akıllıca bakarım dar geçidin sonuna.

Ayrıca Allah da yoldaki iniş çıkışları gözüme gösterir.

Attığım her adımı görerek atar ve kayıp düşmekten kurtulurum.

Sen, iki üç adım önünü [bile] göremezsin. Yemi görürsün de tuzak çilesini göremezsin.

Durmada, inmede ve hareket etmede kör ile gören, sizin açınızdan bir midir[108]?

Hak, ana karnında cenine can verirken onun bünyesine [gerekli] şeyleri çekme yetisi verir.

[İnsan] beslenme yoluyla [gerekli] şeyleri alır ve kendi cisminin dokusunu dokur.

Hak, gelişime gerekli şeyleri alma konusunda [insanı] kırk yaşına dek ihtiraslı kılmıştır.

Şeyleri çekmeyi ruha öğreten biricik padişah, şeyleri çekmeyi nasıl bilmez?

Bu zerreleri bir araya getiren güneştir. [Güneş], besine ihtiyaç duymadan senin parçalarını çekip alabilir.

Sen uykudan uyanırken [Allah], çıkıp gitmiş olan akıl ve duygunu hemen geri çağırır.

Böylece bilirsin ki o [akıl ve duygu], O'nun kontrolünden çıkmamıştır ve "dön" dediği zaman dönmektedir.

Üzeyir (selam üzerine olsun)'in eşeğinin parçalarının çürüdükten sonra Allah'ın izniyle Üzeyir'in gözü önünde bir araya gelmesi ve birbiriyle birleşmesi

Çürüyüp [parçaları] çevrene dağılmış olan eşeğine bir bak, Üzeyir!

Senin önünde onun parçalarını, başını, kuyruğunu, iki kulak ve ayağını toplayacağız.

El yok ama parçaları darmadağın edip [sonra da] bir araya getiriyor.

Eski kumaşları iğnesiz diken yamacının ustalığına bir bak.

Dikiş sırasında iplik de yok iğne de. Öyle dikiyor ki [hiç] yırtık görünmüyor.

Gözünü aç da açıkça gör yeniden dirilişi. Gör de kıyamet gününden kuşkun kalmasın.

Böylece tümüyle gör birleştirmemi de ölüm anında [ölümü] önemseyip titreme.

Nasıl uyurken vücudundaki tüm duyuların yok olmasından kaygı duymuyorsan [ölürken de kaygı duyma].

Uyurken dağılıp bozulsa da duyuların konusunda kaygı duymazsın.

Bir şeyhin çocuklarının ölümüne ağlamayışı

Bundan önce yeryüzünde semavi bir mum gibi yol gösterici bir şeyh vardı.

Tıpkı peygamber gibi toplumun içinde cennet bahçesinin kapısını açan [oydu].

Peygamber der ki "Öne geçmiş şeyh, kendi toplumunda peygamber gibidir[109]."

[Şeyhin] ailesi bir sabah ona, *söyle a güzel huylu,* dedi, *neden böyle katı kalplisin?*

Biz senin çocuklarının ayrılığından dolayı iki büklüm olmuş ağlamaktayız.
[Oysa] sen ağlayıp inlemiyorsun, neden? Yoksa kalbinde merhamet mi yok?
İçinde merhamet yoksa şimdi bizim senden ne umudumuz olabilir ki?
A önder, bizi yoklukta bırakmazsın diye sana umut besleriz [oysa].
Kıyamet gününde taht kurulunca, o zor günde[110] *şefaatçimiz sen olursun [diye umarız].*
Öyle bir günde, kaçışı olmayan o gecede senin ikramından umutluyuz biz.
Hiçbir suçlunun güvende olmadığı zamanda eteğine sarılır ellerimiz.
Peygamber der ki *kıyamet gününde suçluları göz yaşı içinde bırakır mıyım hiç*[111]*?*
Âsileri ağır işkenceden kurtarmak için onların içtenlikle şefaatçisiyim.
Âsileri ve büyük günah sahiplerini ahde vefasızlığın azabından ciddiyetle kurtarırım.
Hüsran gününde ümmetimin sâlihleri benim şefaatimden zaten müstağnidirler.
Hatta onlar kendileri şefaatler ederler ve sözleri buyruk yerine geçer.
Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez[112]. *Ben günahkâr değilim; Allah beni yüceltti.*
Günahsız olan şeyhtir, delikanlı! [Çünkü şeyh] hakkı kabulde eldeki yay gibidir.
Şeyh kimdir? Yaşlıdır, yani saçı ağarmış olan. Ey umutsuz, öğren bu saçın anlamını.
Siyah saç onun benliği olup sonunda onun benliğinden geriye bir saç teli bile kalmaz.
İster siyah saçlı olsun, ister kır saçlı, pir (yaşlı) olan, benliği kalmayandır.
[Bilinen] siyah kıl insanın özelliğidir. [Oysa] bu kıl, ne saç kılıdır, ne sakal kılı.
İsa daha beşikteyken, biz genç olmadan yaşlandık, diye haykırmıştı.
Evlat, eğer insan kimi insan niteliklerinden kurtulduğunda ancak orta yaşlı olmuş olur.
Onda vasfımız olan bir tek siyah kıl bile kalmayınca şeyh olup Allah'tan kabul görür.
Saçı beyaz olup da hâlâ beniyle birlikteyse, o ne pirdir, ne de Allah'ın özel kuludur.
Kendinde bir kıl ucu kadar [beşerî] özellik barındıransa arştan değil, yerdendir.

Şeyhin çocuklarının ölümüne ağlamaması konusunda özür beyan edişi

Şeyh [eşine], *arkadaş,* dedi, *sevgim, merhametim ve şefkatim yok sanma.*
Hepsinin canı nimete nankörlük etse de biz kâfirlere [bile] merhamet ederiz.
Neden taşlanarak eziyet görürler, diye köpeklere [bile] acırım ben.
Isıran köpek için dua edip derim ki, Allah'ım, onu bu huydan kurtar.
[Rabbim], bu köpeklere öyle bir düşünce ver ki insanların taşlamasına uğramasınlar.
[Allah], âlemlere rahmet kılmak için velileri yeryüzüne getirmiştir[113].
[Veli,] insanları özel dergâha çağırırken, *bol kurtuluş ver,* diye de Hakk'a yakarır.
Bir yandan öğüt vermek için çabalar, sonuç vermeyince, *kapıyı kapama Rabbim,* der.
Halkın geneli cüz'î rahmete sahipken, himmet sahipleri küllî rahmete sahiptir.
Cüz'î rahmet külle katılarak deniz [büyüklüğünde] rahmet haline gelip yol gösterir.
Ey cüz'î rahmet, külle katıl. Yol gösterici olarak küllî rahmeti gör ve yürü.
O, cüz'î oldukça denizin yolunu bilmez ve her su birikintisini deniz sanır.
Denizin yolunu bilmeyince nasıl kılavuzluk eder de insanları denize doğru götürür?
O denize kavuşursa o zaman sel ve ırmak gibi denize dek yol gösterir.
[Külle katılmamış olan] davet etse de bu, müşahede, ilham ve teyit yoluyla değil, taklit yoluyla davettir.
[Ailesi, şeyhe] dedi, *madem herkese acırsın ve bu sürüye bir çoban gibisin...*

Ecel iğnecisi çocuğunu iğnelememişken nasıl olur da kendi çocuğuna ağlamazsın?
Oysa merhametin göstergesi gözlerdeki yaştır. Peki neden senin gözünde gözyaşı yok?
[Şeyh] karısına dönüp, *kocakarı*, dedi, *kış mevsimi Temmuz gibi olmaz.*
Onlar ölseler de yaşasalar da gönül gözünden gizli ve ırak olmaları mümkün mü?
Ben onları karşımda hazır görünce, ne diye senin gibi yüzümü tırmalayayım?
Zamanın dışında olsalar da benimle birlikteler ve çevremde oynuyorlar.
Ağlamak hicran ya da firkatten olur. Bense sevdiklerimle sarmaş dolaş birlikteyim.
İnsanlar onları düşlerinde görürken, ben uyanıkken açıkça görmekteyim.
[Onları görmek için] kendimi bu dünyadan bir an için gizler, ağaçtaki duyu yapraklarını silkelerim.
Duyu aklın esiridir, bayım. Bil ki akıl da ruhun esiridir.
Can, aklın bağlı elini çözer ve çıkmaza girmiş işleri yoluna koyar.
Duygular ve düşünceler, berrak suyun üstünü kaplamış çerçöp gibidir.
Aklın eli o çerçöpü bir yana iter de su aklın önünde belirginleşir.
Çöpler köpük gibi yoğun biçimde su yüzeyini kaplar. Çöp kenara atılınca su ortaya çıkar.
Allah aklın elini çözmeyince hevâ yüzünden suyumuzun üstü çöplerle dolar.
[Hevâ] suyu kaplayıp görünmez kıldıkça heva güler, aklın ağlar.
Takva hevânın iki elini bağlayınca Hak aklın iki ekilini çözer.
Öyleyse akıl sana önder ve kılavuz olunca, gâlip duyular sana mahkum olur.
[Akıl,] duyuyu uyutmaksızın uyutur da böylece candan gaybın sırları baş gösterir.
[Böylece insan] hem uyanıkken düşler görür, hem de ona gökten kapılar açılır.

Kör bir şeyhin Kur'an'ı yüzünden okuması ve Kur'an okurken gözlerinin görmesi

Bir zamanlar, yoksul bir şeyh, kör bir pirin evinde bir Mushaf görür.
[Şeyh,] yaz zamanı o ihtiyara konuk olmuş, iki zâhit birkaç gün bir araya gelmişti.
Tuhaf, dedi [içinden], *buradaki Mushaf niçin acaba? Bu dürüst derviş kördür oysa.*
[Üstelik] burada ondan başka kimse bulunmuyor, diye düşünerek meraklı arttı.
Kendi yalnız, bir de Mushaf asmış. Ben, küstah ya da samimi değilim...
[Küstah ya da samimi değilim] ki sorayım. Hayır. Susup sabretmeli ve sabırla amaca ulaşmalıyım.
[Şeyh] sabrederek bir süre sıkıntı çekip keşfetti. Çünkü "Sabır rahatlığın anahtarıdır."

Lokman'ın Davud (selam üzerine olsun)'u halkalar yapıyor görünce soru sormayıp sabretmenin rahata ermeye neden olacağını düşünerek sabretmesi

Lokman, seçkin Dâvud'un yanına gittiğinde onun demir halkalar yaptığını gördü.
O yüce padişah, çelikten yapılmış [halkaların] hepsini birbirine ekliyordu.
O, zırh örme sanatını pek görmediğinden şaşıp kalmış, meraklı artmıştı.
Bu ne olabilir, diye [düşündü], *iç içe halkalarla ne yapıyorsun, diye açıkça sorsam...*
Yine kendi kendine, *sabır daha iyidir*, dedi, *sabır, amaca daha çabuk ulaştırır.*
Sormazsan daha çabuk keşfedersin. Sabır kuşu tüm kuşlardan daha iyi uçar.
Sorarsan daha geç elde edersin. Sabırsızlığın yüzünden kolay olan güçleşir.
Lokman susup konuşmadı ve bu sırada Davud'un yapmakta olduğu [zırh] bitti.
Davud, saygınlık sahibi ve sabırlı Lokman'ın yanında zırhı yapıp giydi.

Yiğit, dedi [Davud], *bu, savaş ve vuruşmada yaralanmayı önleyen güzel bir giyecektir.*

Lokman dedi, *sabır da her üzüntüyü engelleyip yok eden güzel bir nefestir.*

[Allah] sabrı hak ile eş kılmıştır, bayım. "Ve'l-Asr[114]"ın sonunu bilinçlice oku.

Hak yüz binlerce iksir yaratmıştır, [ama] insan sabır gibi [etkili] bir iksir görmemiştir.

Kör ve mushaf hikâyesinin devamı

Konuk kişi sabredip bekledi ve [sonunda] güç durum ansızın açıklık kazandı.

[Konuk] gece yarısı Kur'an okunduğunu duyup uykudan sıçrayınca şu ilginçliği gördü:

Kör adam, doğru bir biçimde mushafı okuyordu. [Konuk] sabırsızlanıp durumu sordu.

Dedi, *acaba kör gözle Kur'an okurken satırları görüyor musun?*

Okurken Mushafın üzerine eğilmişsin, elinle de harflere dokunuyorsun.

Parmağını gezdirmen harflere baktığını açıkça belli ediyor.

[Kör adam] dedi, *ey bedenin cehaletini aşmış kişi, Allah'ın yaratışına mı şaşıyorsun?*

Ben, Hak'tan dileyip dedim, ey yardım edici, ben Kur'an okumaya can gibi düşkünüm.

Hâfız değilim, [bu yüzden] okuma sırasında iki gözüme sorunsuz bir ışık ver.

Mushafı alıp okumaya başladığım zaman iki gözümü bana geri ver.

[Bunun üzerine] Hak huzurundan seslenildi: Ey işinin ehli, ey her sıkıntısında bize umut besleyen...

Sende öyle güzel bir zan ve umut var ki seni her an yükselişe çağırıyor.

Her okumak istediğinde ya da mushaflardan okuman gerektiğinde...

Ben o anda görme yetini sana geri veririm de muazzam cevheri okursun.

[Allah] böyle yaptı. Ben okumak için mushafı her açtığımda...

İşlerden gâfil olmayan ve her şeyden haberdar olan o yaratıcı ulu padişah...

O biricik sultan, anında bana yeniden geceyi aydınlatan görme yetisi bağışlar.

Bu nedenle dosta itiraz olmaz. Her ne alsa karşılığını gönderir.

Bağını yaksa sana üzüm verir. Yas içindeyken sana şenlik verir.

Elsiz çolağa el verir. Acılarla dolu insana şen şakrak gönül verir.

"Teslim olmayız" ve itiraz kalmadı bizde. Yitene karşılık daha büyüğü geliyor çünkü.

Ateş olmadan bize sıcaklık eriştiğine göre, ateşi bizi öldürse râzıyım.

Lamba olmadan aydınlık verdiğine göre, neden feryat edersin lamban yitti diye?

Hükümlere râzı olan ve şu hükmü geri çevir diye dua edip yakarmayan kimi velilerin nitelikleri

Şimdi de dünyada herhangi bir itirazları olmayan sâliklerin öyküsünü dinle.

Veliler içinde dua ehli başkadır. Onlar, kimi zaman dikerken kimi zaman yırtarlar.

Veliler içinde bir kesim daha tanırım ki ağızları duaya kapalıdır.

Ulu Rabbe boyun eğmek olan rızâya erince kazâyı önleme arayışı kendilerine haramdır.

Kazâda öyle özel bir tat bulurlar ki kurtulmayı dilemek onlara küfür gibi gelir.

Kalplerine öyle bir hüsnüzan yerleşmiştir ki herhangi bir üzüntüden karalar giymezler.

Behlül'ün dervişe soru sorması

Behlül, bir dervişe, *nasılsın derviş*, dedi, *bana haber ver.*

[Derviş] dedi, *dünyanın işleri hep muradınca giden biri nasıl olabilir?*

Seller ve ırmaklar onun muradınca akar, yıldızlar onun dilediğince olur.

Hayat ve ölüm, onun emrinde onun muradınca mahalle mahalle dolaşır.

Nereyi dilerse oraya başsağlığı gönderir. Nereyi dilerse oraya kutlama bağışlar.

Yolun yolcuları onun muradınca [giderler]. Yoldan kalanlarsa tuzağına [düşerler].

O hükümdarların rıza ve buyruğu olmadan dünyada hiçbir ağız gülemez.

Doğru söyledin şeyh, dedi [Behlül], *öyledir. Bu, senin görkeminle simandan belli zaten.*

Böylesin, hatta bunun yüz mislisin, ey sâdık. Ama bunu açıklayıp güzelce anlat.

Öyle [açıkla] ki erdemliler de içi boşlar da kulaklarına ulaşınca kabul etsinler.

Sözlü olarak öyle açıkla ki herkesin aklı ondan pay alsın.

Yetkin hatip, sofrasında her türlü yemek bulunan sofra sahibi gibidir.

Öyle ki [o sofrada] hiç bir konuk aç kalmaz, herkes kendine özgü bir yiyecek bulur.

Anlamca yedi katman olan Kur'an[115] gibi onda havasa da avama da besin vardır.

[Derviş] dedi, *en azından avam kesin bilir ki dünya Allah'ın emrine boyun eğmiştir.*

Bahtın sultanının takdiri ve hükmü olmadan ağaçtan hiç bir yaprak düşmez[116].

Hak lokmaya "gir" demedikçe hiç bir lokma ağızdan boğaza gitmez.

İnsanın yuları olan eğilim ve isteklerin hareketi de gani olan Allah'ın emrindedir.

Yerlerde ve göklerde hiç bir zerre kanat çırpmaz, hiç bir çark dönmez.

[Bu konu] ancak etkili ezelî buyrukla açıklanabilir. [Bu konuda] atiklik hoş değil.

Ağaçların yapraklarını kim tam olarak sayar? Sonsuz olan, söze nasıl sığar?

Şu kadarını duy ki bütün işler ancak Yaratıcı'nın emriyle çekip çevrilir.

Hakk'ın takdiri kulun rızâsı haline gelince kul O'nun hükmüne isteyerek boyun eğer.

Ne zorlama [söz konusu], ne de karşılık ve sevap beklentisi. Bilakis tabiatı böyle arındığı için [boyun eğer].

[Böyle bir kul], hayatı kendi nefsi için istemez ve hayat zevklerini tatma peşinde değildir.

Ezelî emir nerede bir yol belirlemişse [o yolda yürür ve] onun açısından yaşamakla ölmek birdir.

Para pul için değil Allah için yaşar. Korku ve sıkıntıdan değil Allah için ölür[117].

İmanı, cennet [ve içindeki] ağaçlarla ırmaklar için değil O'nun rızâsı içindir.

Küfrü terk edişi de ateşe girme korkusundan değil Hak içindir.

Bu, riyazetten ve arayıştan değil, özünden ve yaratılışından böyledir.

O, rızâyı gördüğünde güler. Onun açısından kazâ, tatlı helva gibidir.

Böyle huy ve yaratılıştaki bir kulun emir ve buyruğuna göre hareket etmez mi dünya?

Öyleyse o, *Rabbim, bu takdiri değiştir*, diye niçin dua edip yakarsın?

Kendi ölümü de, çocuklarının ölümü de Hak içindir ve ona göre ağızdaki helva gibidir.

O vefalı kulun yanında çocuklarının can çekişmesi, yoksul ihtiyarın önündeki kadayıf gibidir.

Öyleyse niçin dua etsin? Ancak duada Allah'ın rızasını görürse başka.

Doğru yola erişmiş bu kul, dua ve şefaati kendi merhametinden dolayı etmez.

O, Hak aşkının kandilini yaktığı anda merhametini ateşe vermiştir.

Onun niteliklerinin cehennemi aşktır ve o, niteliklerini bütünüyle yakmıştır.
Bu devlette at koşturan Dekûkî dışındaki sıradan sâlik, bu ayrımları nerden bilsin?

Dakûki (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) ve kerametleri hikâyesi

Dekûkî, güzel bir siması olan âşık ve kerâmet sahibi bir efendiydi.
Gökteki ay gibi yürürdü yeryüzünde. Gece yolcularının ruhları onunla aydınlanırdı.
Bir yerde çok az kalırdı ve bir köyde iki gün kaldığı çok az vâki olmuştu.
Bir evde iki gün kalsam, derdi, *o meskenin aşkı bende alevlenir.*
Meskene kapılmaktan korkuyorum. Götür beni nefsim, istiğna için yolculuk et.
Sınav sırasında hâlis olsun diye kalbimi belli bir mekana alıştırmam ben.
Gündüz yolculukta, gece namazdaydı. Doğan gibi, şahbazdaydı gözü.
Halktan kopuktu, ama kötü huyluluktan değil. Kadın erkek herkesten uzaktı, ama ikilikten değil.
İnsanlara müşfik olup su gibi yararlıydı. İyi bir şefaatçi olup duası makbuldü.
İyiye de kötüye de sevecen davranıp kucak açardı. Anneden iyi, babadan babacandı.
Peygamber, *ey ulular,* demiştir, *ben sizin için bir baba gibi müşfik ve sevecenim.*
Çünkü hepiniz benim birer parçamsınız. Parçayı bütünden niçin koparırsınız?
Parça bütünden koparılınca işe yaramaz olur. Uzuv bedenden kopunca murdar olur[118].
Asıl gövdeye yeniden eklenmedikçe o bir ölüdür ve onda candan bir haber yoktur.
[Kopuk parça] kımıldasa da dayanağı yoktur. [Zaten] yeni kesilmiş uzuv da kımıldar.
Parça bu bütünden kopup bir yana gitse de bu, eksilecek bir bütün değildir.
Ondan kopmakla ona bitişmek sözle anlatılamaz, [fakat] örnek olsun diye eksik bir şey söylendi.

Dekûkî hikâyesine dönüş

Örneğin [Peygamber] Ali'yi "aslan" diye nitelemiştir. Nitelemişse de aslan onun gibi olamaz.
Delikanlı, misli, misali ve ikisinin farkını bırak da Dekûkî hikâyesine doğru at sür!
O, fetva konusunda halkın imamıydı ve takvada melekleri geçmişti.
Seyir konusunda ayı mat etmişti, dindarlık konusunda din onu kıskanırdı.
Bunca takva, zikir ve kıyâma karşın hep Hakk'ın has kullarını arardı.
Yolculukta en büyük arzusu, bir has kulla sohbet etmekti.
Yola çıkarken hep *Rabbim,* derdi, *beni has kullara yoldaş eyle.*
Rabbim, kalbimin tanıdıklarına el bağlar, köle olur, hizmet ederim.
Ey canımın Rabbi, tanımayıp göremediklerimi de bana karşı sevecen kıl.
Yüce Allah ona, *ey ulların başı,* derdi, *bu ne aşktır, bu ne susuzluktur?*
Sevgime sahipken başkasını ne ararsın? Allah seninleyken insan araman niye?
O da, *ey sırları bilen Rabbim,* derdi, *kalbimdeki niyaz yolunu açan sensin.*
Deniz ortasında otursam da testi suyunda da gözüm var benim.
Davud gibiyim; doksan koyunum varken arkadaşımın koyununa göz diktim[119].
Aşkında hırslı olmak övünç ve yüceliktir. Senden başkası konusunda hırs ise utanç ve mahvoluştur.
Erkeklerin arzu ve hırsı, ileri doğrudur. Püştlarınkiyse utanç ve kötülüktür.
Erkeklerin hırsı öne yönelikken püşttaki hırs arkaya yöneliktir.

Birinci hırs erkekliğin yetkinliğindendir. Öteki hırs ise bayağı ve iticidir.
Ah, burada çok gizli bir sır var. [Bu sırdan dolayı] Musa koşarak Hızır'a gider.
Suya kanmayan susuz gibi sen de bulduğun hiçbir şeyde takılıp kalma.
Bu dergâhta sonsuz yakınlık makamı vardır. Baş köşeyi bırak, senin baş köşen yoldur.

Musa'nın peygamberliğine ve [Hakk'a] yakınlığına karşın Hızır (selam üzerine olsun)'ı aramasının sırrı

Hakk'ın "Kelim"inden öğren, muhterem. Kelim, iştiyakından ne diyor bak.
Böyle makam ve peygamberliğe karşın Hızır'ı arıyorum ve bencillikten uzağım.
[Dediler], *ey Musa sen kavmini bırakmış kutlu bir zâtı aramak için avâresin.*
Korku ve umuttan sıyrılmış bir sultansın. Nice dolaşır, nice ararsın? Nereye dek?
Senin olan seninledir, bunâ vâkıfsın[120]*. Ey gökyüzü, nice adımlarsın yeryüzünü?*
Musa dedi, *bu kadar da kınamayın, güneşle ayın yolunu kesmeyi bırakın.*
Çağın sultanına arkadaş olmak için "iki denizin birleştiği yer[121]*"e dek gideceğim ben.*
Ben Hızır'ı işime bir sebep kılacağım. Ona ulaşamazsam uzun yıllar yolculuk edeceğim.
Yıllarca uçacağım kanatlarımla. Yıllar nedir ki binlerce yıl hatta.
[Binlerce yıl] gideceğim, değmez mi buna? Cananın aşkını ekmek aşkından az görme.
Bu sözün sonu gelmez, amca, Dekûkî'nin hikâyesini anlat.

Dekûkî hikâyesine dönüş

Allah ona rahmet eylesin, Dekûkî der ki *bir süre doğuyla batı arasında yolculuk ettim.*
Ay aşkıyla, Rabbe hayran ve yolun farkında olmadan aylarca, yıllarca gittim.
[Dediler ki] *taş diken içinde yalın ayak gidilir mi?* Dedi, *hayranım ben, kendimde değilim, aklım başımda değil.*
Bu yerdeki ayaklara bakma sen. Çünkü âşık kalbiyle yürür, emin ol.
Yol ve menzil uzak mı yakın mı, kalp nereden bilsin? Çünkü o sarhoşudur sevgilinin.
Uzunluk ve kısalık bedene özgü özelliklerdir. Ruhların gidişi başka türlü gidiştir.
Nutfeden akla dek yolculuk ettin. Ne adım vardı, ne konak, ne de göç ediş.
Canın zaman ve mekandaki yolculuğu sebepten bağımsızdır. Cismimiz, yolculuğu candan öğrenmiştir.
O (Dekukî), şimdi cismânî yolculuğu bırakmış, sebep şeklinde [ama] sebepten arınmış olarak gizlice gider.
Dekûkî der ki *bir gün dostun beşerdeki nurlarını görmek için iştiyakla gidiyordum...*
Bir damlada bir deniz, bir zerrede bir güneş göreyim diyordum.
Yürüyerek bir sahile vardığımda vakit dardı, gün bitip akşam olmuştu.

Sahil tarafında iki mum misalinin görünmesi

[Dekukî der ki] ansızın uzaktan yedi mum gördüm ve sahilde oraya doğru koştum.
Her mumdan güzel bir ışık huzmesi ta göğe dek uzanıyordu.
Şaşkınlığa düştüm, [hatta] şaşkınlığım da şaşırdı. Hayret dalgası aklı da yuttu.
Bu yakılan mumlar nasıl mumlar ki insanların gözleri bunları göremiyor?
Aydan da aydınlık mumun yanıbaşında, lamba arayıp duruyor insanlar!
Gözlerde acayip bir bağ var. "Dilediğini doğru yola ileten[122]" bağlıyor gözleri.

O yedi mumun tek bir mum şekline dönüşmesi

1990 Sonra yedinin bire dönüştüğünü ve ışığının göğü yarıp geçtiğini görüyordum.
Sonra o bir yeniden yedi oldu da sarhoşluk ve hayretim büyüdükçe büyüdü.
Mumlar arasındaki birleşme, bizim dilimizle anlatılamayacak bir birleşmeydi.
[Kimi zaman] bir görüşte kavranan şey yıllarca dile getirilemez.
Aklın idrakinin bir anda gördüğü şey, yıllar yılı kulakla duyulamaz.
1995 [Görülecek şeylerin] madem ki sonu yoktur, öyleyse kendine var. Çünkü "Seni layık olduğunca övemem[123]".
O mumlar yüce Hakk'ın ne tür bir işareti diye koşarak daha ileri gittim.
Acele ve koşmaktan dolayı kendimden geçip perişan olup sonunda yere yığıldım.
Toprak üzerinde bir süre kendimden geçmiş halde düşüp kalmıştım.
Tekrar kendime gelip kalktım. Gidiyordum, ama sanki ne başım vardı, ne ayağım.

Mumların yedi adam şeklinde görünmesi

2000 Yedi mum yedi adam gibi göründü. Nurlarıysa göğe çıkıyordu.
Gün ışığı o ışıklar karşısında sönükleşiyor, parlaklığıyla [başka] ışıkları yok ediyordu.

Sonra da mumların yedi ağaca dönüşmesi

Sonra yedi adam da ağaca dönüştü. Onların yeşil rengini görmekle neşelendim.
Yaprak yoğunluğundan dallar görünmez olmuş, meyve bolluğundan yapraklar kaybolmuştu.
Her ağacın dalları Sidre[124]'ye ulaşmış, Sidre ne ki hatta uzay boşluğundan çıkmıştı.
2005 Her birinin kökü yerin derinliklerine inmişti ve kesinlikle öküz ve balıktan derindeydi.
Kökleri dallarından daha tazeydi ve görünümlerinden akıl altüst oluyordu.
Yetkinliğinden yanlan her meyveden su yerine nur kıvılcımları fışkırıyordu.

Ağaçların insanların gözünden gizli kalışı

Daha şaşırtıcı olan şu ki sahrada, ovada yanlarından geçen yüz binlerce insan...
Gölge diye yanıp tutuşarak kilimden gölgelik yapıyorlardı da...
2010 O [ağaçların] gölgelerini hiç görmüyorlardı. Bu yamuk gözlere yüz kere yuh olsun!
Hakk'ın kahrı gözleri mühürlemiş[125] de [bu yüzden] ayı görmez, Süha'yı görür.
Zerreyi görür de güneşi görmez, ama lütuf ve keremden umutsuz değildir.
Kervanlar yiyecek bulamazken bu meyveler olgunlaşıp dökülür, Rabbim bu ne sihir?
Boğazları kurumuş insanlar, birbirlerini çiğneyip kapışarak çürük elma yiyorlardı.
2015 O dalların yaprak ve çiçekleriyse "Keşke kavmim bilseydi[126]!" deyip duruyordu.
Her ağaçtan, ey kara bahtlı insanlar, bize gelin, diye ses geliyordu.
[İlahî] gayretse ağaçlara, gözlerini bağladık, sığınacak yer yok, diye sesleniyordu.
Biri insanlara, şu yana gidin de şu ağaçlardan yararlanın, dese...
[Bunu söyleyen için] zavallı sarhoş, Allah'ın takdirinden delirmiş, diyordu herkes.
2020 [Diyorlardı ki] zavallının beyni, müzmin sevdadan ya da riyazetten soğan gibi çürümüş.
O ise Rabbim, bu ne hal, nedir halktaki bu gaflet ve dalâlet, diye şaşıp kalıyordu.
Bir sürü insan yüz türlü akıl ve görüş ileri sürerek bir adım bile o yöne gitmiyor.

Akıllı ve zekileri, hep birlikte böyle bir bahçeyi inkâr edip yüz çeviriyorlar.
Yoksa, ben mi delirip şaşırdım? Şeytan başıma bir şey vurdu sanki.
Ben şu anda düş mü görüyorum, hayal mi, diye gözlerimi ovuşturuyordum.
Düş de ne demek? Ağaçlara gidip meyvelerini yiyorum; nasıl inanmam?
Tekrar inkârcılara baktığımda [görüyorum ki onlar] bu bahçeden uzaklaşıyorlar.
Tam bir ihtiyaç ve yoksulluk içinde yarım bir koruk için nerdeyse canlarını veriyorlar.
Bu zavallılar, bir yaprak kapabilme hırs ve azmiyle sıkıntıyla ah ediyorlar.
Yüz binlerce insan, bu ağaçlardan ve meyvelerden kaçıyor.
Yine, kendimde mi değilim acaba, diyorum, elimi hayalî bir dala mı uzattım yoksa?
"Peygamberler yeise düşüp yalancı çıkarıldıklarını (*kuzzibû/kuzibû*) sandılar" [ayetini] söyle[127].
"Kuzibû"yu şeddesiz okuduğunda [ayetin anlamı] "kendilerini perdelenmiş gördüler" olur.
Kötülük sahipleri inkârcılıkta birleştiğinden Peygamberlerin canları kuşkuya düştü.
Kuşkunun ardından onlara yardımımız gelir. Bu kuşkuları bırak da, can ağacına gel.
[Bu meyvelerden] yiyip ondan nasibi olanlara ver, ki böyle her an bir sihir öğretilir.
İnsanlar derler ki bu ses de neyin nesi? Çünkü sahrada ne ağaç var, ne meyve.
Yanıbaşınızda bahçeler, sofralar var, diyen delilerin sözlerinden başımız döndü.
Gözlerimizi ovuşturup bakıyoruz burda bahçe yok; ya bir çöl var ya da sarp bir yol.
İlginçtir, uzadıkça uzuyor bu sözler! Nasıl boş olabilir ki? Boş değilse nerde hani?
Ben de onlar gibi, *ilginçtir,* diyorum, *Rabbin yaratışı, böyle bir mührü niçin vurdu?*
Bu çatışma ve çelişkilerden Muhammed de hayret içinde, Ebu Leheb de.
Bu hayretle o hayret arasında derin bir fark var. Ulu sultan bakalım ne yapacak?
Ey Dekûkî atını hızlı sür, aman ha sus! Nice söyleyeceksin? Kulak kıtlığı var çünkü.

Yedi ağacın bir ağaç oluşu

Dedi, bahtiyar olarak daha ileri vardım ve o yedi [ağaç] yeniden bir tek ağaç oldu.
Yedi olup sonra bire dönüşüyordu hep. Ben hayretten [bilsen] nasıl oluyordum!
Sonra da o ağaçların cemaat gibi uyum halinde saf tutup namaza durduklarını gördüm.
Bir ağaç imam gibi önde, ötekiler onun ardında kıyama durmuş...
Ağaçların kıyam, rüku ve secdelerinden dolayı büyük bir şaşkınlık içindeydim.
Tam o anda Hakk'ın şu sözünü hatırladım: "Otlar ve ağaçlar secde ederler[128]."
Bu ağaçların ne dizleri var, ne de belleri. Bu nasıl namaza durmaktır böyle?
[Böyle düşünürken] Allah'tan ilham geldi: "Ey gönlü aydın, hâlâ işimize şaşıyor musun?"

Yedi ağacın yedi adam oluşu

Bir süre sonra o ağaçların hepsi bir tek Allah için diz çöken yedi adama dönüştü.
Kim bu aslanlar, dünyada ne işleri var, diye gözlerimi ovuşturup bakıyorum.
Yakınlarına dek yaklaştığımda kendime gelip onları selamladım.
Onlar, ey uluların övüncü ve baş tacı, diyerek selamıma karşılık verdiler.
[Kendi kendime] dedim, bundan önce görmedikleri halde beni nasıl tanıdılar peki?
İçimden geçenleri hemen anlayıp göz ucuyla birbirlerine baktılar.

Bana gülerek cevap verip ey aziz, dediler, şu anda bu [husus] sana gizli mi ki?
Allah ile [olmaktan dolayı] hayret içindeki kalbe, sağın solun sırrı gizli kalır mı hiç?
[İçimden] dedim, hakikatlere ermişlerse, nasıl olur da genel geçer adlara vâkıf olurlar?
Dediler, bir ad veliye gizli kalırsa cehaletten değil, istiğraktan bil bunu.
Ondan sonra, ey temiz dost, dediler, arzumuz ardında namaz kılmaktır.
Peki, ama bana mühlet verin, dedim, çünkü zamana ilişkin güçlüklerim var.
[Mühlet verin] de güçlüğüm temiz birlikteliklerle çözülsün. Çünkü üzüm de toprakla birliktelik sayesinde filizlenir.
İçli tohum kara toprakla kerem edip baş başa kalarak arkadaşlık eder de...
Kendini toprakta tümüyle yok eder. Böylece rengi ve kokusu, kızılı ve sarısı kalmaz.
Yok oluşun ardından tutukluğu (*kabz*) kalmaz, açılıp ferahlar (*bast*), sürer atını.
Kendi aslî karşısında kendinden arınınca [insanın] sûreti yok olup özü ortaya çıkar.
Ferman senindir diye başlarıyla onayladılar. Baş sallamaları nedeniyle kalbimden ateş çıktı.
Bir süre kendimden sıyrılıp o seçkin topluluğun gözetimi altında kaldığımda ...
Can hemen o anda kurtuldu zamandan. Genç insanı ihtiyar eder çünkü zaman.
Tüm renklenmeler zamandan doğar. [Kişi] zamandan kurtulunca renklerden de kurtulur.
Bir an olsun andan sıyrıldığında nasıl-niçin kalmaz; nasıl-niçinden münezzeh olana mahrem olursun.
Anın haberi yoktur ansızlıktan. Çünkü o [ansız] yana geçebilen ancak onun hayretidir.
Bu arayış dünyasında her kişinin yuları kendine özgü tavlaya bağlıdır.
Her tavlaya bir seyis atanmıştır[129] ve [tavladan] ayrılan oraya ancak izinle girebilir.
[Kişi] heves yüzünden tavladan ayrılıp da başkalarının tavlasına başını uzatırsa...
Güzel çevik ahırcılar, anında onu yularından tuttukları gibi çekip götürürler.
Behey pervasız, gözeticileri görmüyorsan, iradeden yoksun iradeleri gör bari.
İrade gösteriyorsun, elin ayağın da bağlı değil, peki [buna karşın] niye hapistesin?
Gözeticiyi inkâra yönelip [seni sınırlayanın] adını nefsin tehditleri koymuşsun.

Dekûkî'nin imamet için öne geçişi

Bu sözün sonu yoktur, hızlı koş. Namaz vakti geldi Dekûkî, öne geç.
Ey biricik, bu ikiliği bırak da zaman seninle süslenip bezensin.
Ey namazda gözü gören imam, önderin gözü ışıklı olmalı.
Şeriatta körü imam olarak öne geçirmek mekruhtur, ey ulular.
Hâfız, bilgin ve fakih [bir kör imam olacağına] gözü gören cahil [imam olsun] daha iyi.
Kör necasetten sakınamaz. Sakınıp kaçınmanın dayanağı gözdür.
[Kör] yolda giderken pisliği görmez. Hiçbir mümine Allah körlük vermesin.
Zâhirî kör zâhirî pislik içindedir, bâtınî körse bâtınî pislik içindedir.
Dıştaki pislik suyla yok olup gider. İçteki pislikse arttıkça artar.
İçteki pislik açığa çıktığında ancak göz suyuyla yıkanabilir.
Allah, kâfiri pis (*necis*) diye niteler[130], oysa kâfirin dış görünüşünde pislik yoktur.
Kâfirin dışyüzü pis değildir, ancak onun pisliği ahlâk ve din bakımındandır.

Bu [dıştaki] pisliğin kokusu yirmi adım öteye, o [içteki] pisliğin kokusuysa Rey'den Şam'a ulaşır.
Hatta [içteki pisliğin] kokusu göklere çıkar da huri ve Rıdvan'ın[131] burnuna gelir.
Bu söylediğim senin anlayışın ölçüsündedir. Doğru anlayış hasretinden öldüm.
Anlayış sudur, bedenin varlığıysa testi. Testi kırılınca içindeki su dökülür.
Bu testinin beş derin deliği var ve [bu yüzden] testide ne su kalır ne de kar.
"Bakışlarınızı kısın[132]" buyruğunu duyarsın, yine de doğru atmazsın.
Ağzından [çıkan] söz anlayışını alıp götürür. Kulaksa kum gibidir, anlayışını yutar.
Aynı şekilde seni öteki deliklerin de anlayışının gizli suyunu çekip alır.
Denizdeki suyu alır da yeniden denize su vermezsen o denizi çöl edersin.
Vakit daraldı, yoksa hâli sana anlatır, karşılıklar ve bedeller konusunu açıklardım.
Sular harcandıktan sonra denize karşılıklarla bedeller nerden gelir, [anlatırdım sana].
Yüz binlerce canlı [denizden su] içer, dışardan da bulutlar [suyu] alıp götürür.
Deniz yine bunu telafi eder. Peki nerden? Doğruluk sahipleri bilir [nerden olduğunu].
Bu kitapta hikâyelere başladık, ama acele yüzünden sonuçsuz kaldı.
Ey Hak ışığı yiğit Hüsâmeddin, gökler ve unsurlar senin gibi bir şah doğurmamıştır.
Sen cana ve gönle ender gelirsin. Canla gönül gelişinden mahcuptur.
Geçmiş insanları epeyce övdüm. Aslında onlardan kastım sendin.
Sen kimin adına övgüde bulunursan bulun, dua bilir kendi evini.
Hak, övülenleri uygunsuz kişilerden gizlemek için bu hikâye ve öyküleri ortaya koymuştur.
Böyle bir övgü sana karşı mahcupsa da Allah yoksulun çabasını kabul eder.
Hak önemsiz bir şeyi [bile] kabul edip bağışlar. Öyle ki körün iki gözünden iki damla yaş akması yeterlidir.
Bu müphem konuyu, yani dolaylı yoldan o adı güzeli övdüğümü kuşlar balıklar bilir.
Kıskananlar ona ah edip de onun incitme hayali kurmasınlar diye [dolaylı överim].
Kıskanç onun hayalini nerde bulacak? Fare yuvasında papağan yatar mı hiç?
Kıskancın hayali yanılsamadır. Onun gördüğü hilal değil, kendi kaşındaki kıldır.
Beş [duyu] ve yedi [gök] dışında överim onu. Yaz şimdi: Dekûkî [imam olup] öne geçti.

Dekûkî'nin o topluluğa imam olmak üzere öne geçişi

Tahiyyatta ve salihlere selamda, bütün peygamberlerin övgüsü içiçedir.
Övgüler iç içe geçmiş, [sanki] testiler bir leğene dökülmüştür.
Çünkü övülen aslında sadece bir tektir. Bu yüzden dinler ancak bir dindir[133].
Bil ki her övgünün varacağı yer Hak nurudur. Şekil ve kişilere yapılan övgü iğretidir.
Hak edenden başkasının övülmesi mümkün mü? Fakat [insanlar] zan yüzünden yoldan saparlar.
Tıpkı duvara vuran ışık gibi... Duvar ışıklar için bir aracıdır.
Gölge kaçınılmaz olarak aslına dönünce, sapık, ayı gözden yitirip övgüyü bırakır.
Ya da [bir kişi] ayın kuyuya yansımasını görünce başını kuyuya uzatıp onu över.
Onun cehaleti ayın yansımasına yönelmişse de aslında onun övdüğü ayın kendisidir.
Onun övgüsü, yansımaya değil ayadır. Yapılan yanlış olduğundan bu bir küfür olur.
O küstah, azgınlıktan yolunu yitirir de ay yukarda olduğu halde aşağıda sanır.

İnsanlar, bu güzeller yüzünden perişan olurlar. Şehvete dalıp sonra da pişman olurlar.

Çünkü kişi bir hayale kapılarak şehvete dalar ve hakikatten iyice uzaklaşır.

Senin arzun bir hayalle kanat haline gelir de o kanatla hakikate erişir.

[Fakat] şehvete daldın mı kanatların dökülür, topal olursun da hayal senden kaçar.

Kanadını koru, böyle şehvete dalma ki arzu kanadı seni cennetlere doğru götürsün.

İnsanlar keyif sürdüklerini sanırlar, [ama aslında] bir hayal uğruna kanatlarını yolarlar.

Bu hususu açıklamak bana borç oldu. Bana zaman ver. Elim dar, o yüzden sustum[134].

Topluluğun Dekûkî'nin ardında namaza duruşu

Dekûkî, öne geçip namaza durdu. Cemaat atlas kumaş gibiydi, o da kumaştaki nakış.

O sultanlar, ünlü imama uyup onun ardında sıra sıra durdular.

Tekbirlerle yakınlaşmaya erince kurbanlar gibi bu dünyadan ayrıldılar.

Tekbir, "Rabbim, senin huzurunda kurban olduk" anlamına gelir ey imam.

Kurban keserken"Allahu ekber" dersin. Geberesi nefsi kurban ederken de böyle [demeli].

Beden İsmail gibidir, can da İbrahim gibi. Can, koca beden üstüne tekbir getirir.

Beden, namazda "bismillah" denilerek kurban edilip şehvet ve hırstan kesilir.

[İnsan] Hak huzurunda kıyametteki gibi sıralanıp dua edip hesap vermeye başlar.

Tıpkı kıyametteki diriliş gibi göz yaşı dökerek Allah'ın huzuruna durur.

Hak der ki *sana verdiğim sürede ne getirdin bana?*

Ömrünü neyle geçirdin, azığını, gücünü neye harcadın[135]*?*

Gözünün cevherini nerede harcadın, beş duyunu nerede tükettin?

Gözünü, kulağını, aklını ve arşın cevherlerini harcayıp yeryüzünden neler satın aldın[136]*?*

Kürekle kazma gibi eli ayağı sana ben bağışladım. Kendiliğinden olması mümkün mü?

Hak'tan yine bunu gibi yüz binlerce yakıcı mesaj gelir.

Kıyamda [insan] bu sözlerle karşılaşıp utancından iki büklüm olup rüku eder.

Utancından ayakta duraca gücü kalmaz da rükuda utanç içinde tesbih okur.

Rükudan başını kaldır da Hakk'a cevap ver, diye buyruk gelir sonra.

[İnsan] utanç içinde başını rükudan kaldırır da acemice yeniden yüz üstü düşer.

Başını secdeden kaldır da yaptığından haber ver, diye yine buyruk gelir.

Utanç içindeki [insan] yeniden başını kaldırır da yine yılan gibi yüz üstü düşer.

Başını kaldır da konuş, der tekrar, *seni inceden inceye sorgulayacağım.*

Onun ayakta duracak gücü kalmamıştır. Çünkü heybetli hitap ruhunu sarsmıştır.

Ağır yükten dolayı oturur kalır. Konuşup açıkla, der Hak ona.

Sana nimet verdim, der, *söyle şükrü hani? Sana sermaye verdim, kârını göster!*

[İnsan] selam verip yüzünü sağa, peygamberlere ve ululara doğru çevirir.

Demek ister ki *şefaat edin a sultanlar, çünkü ben alçak, çamura saplanıp kaldım.*

Sağa selam vermenin kıyamette Hakk'ın sorgulamasının korkusuyla peygamberlerden yardım ve şefaat dilemeye işaret oluşu

Peygamberler, *çare günü geçti,* derler, *çare ve büyük tutamak o yandaydı.*

Vakitsiz öten horozsun sen a bahtsız, git başımızdan da kanımıza girme.

[Sonra insan] yüzünü sol yana, ailesiyle yakınlarına çevirir. Onlar ona derler, *defol...*[137]

Rabbine cevap ver, biz kimiz ki? Efendi, bizden elini çek.

Ne bu yandan, ne o yandan çare bulamaz da o zavallının kalbi yüz parçaya bölünür.

Zavallı [insan] herkesten umudunu kesince iki elini kaldırıp dua eder.

Herkesten umudumu kestim Rabbim. İlk de sensin, son da sensin, son varılacak da.

Namazdaki bu güzel işaretleri gör de bunların kesinlikle gerçekleşeceğini anla.

Namaz yumurtasından civciv çıkart (namazdan elde edilmesi gerekeni elde et), [yem yiyen] kuş gibi başını huşusuz ve özensiz indirip kaldırma.

Dekûkî'nin namaz sırasında batmak üzere olan gemideki feryatları duyması

Dekûkî, imamlık için hazır duruma gelip sahilde namaza durdu.

Cemaat de onun ardında kıyama durmuştu. İşte sana güzel cemaat, işte seçkin imam!

[Dekûkî] deniz tarafından imdat seslerini duyunca gözü birden denize takıldı.

Dalgalar arasında kazaya belaya uğrayıp kötü duruma düşmüş bir gemi gördü.

Hem gece, hem bulut, hem dev dalgalar... Bu üç karanlık ile bir de batma korkusu...[138]

Azrail gibi bir fırtına kopmuş, dalgaları sağa sola savuruyordu.

Gemidekiler korkudan bitip tükenmiş, eyvah sesleri yükselmeye başlamıştı.

[Herkes] ağlayıp dövünmeye başlamıştı. Kâfiri de mülhidi de ihlasa bürünmüştü[139].

[Hepsi] o sırada yüz türlü yakarışta bulunup Allah'a içten adaklar adıyordu.

Hep yan çizip hiç kıble yüzü görmemişler [bile] baş açık secdeye kapanıyordu.

Bu ibadet yararsız, derlerdi, ama o anda ibadette yüz hayat görmekteydiler.

Dostlardan, amcayla dayıdan, anayla babadan umutları tamamen kesilmişti.

Zâlimin can çekişirken [takvaya bürünüşü] gibi o anda zâhit de fâsık da takvaya bürünmüştü.

Ne soldan çareleri vardı, ne sağdan. Hileler ölüp gidince duanın sırasıdır.

Onlar duaya durup inleyip ah ettiler de ahlarından göğe kara dumanlar yükseldi.

Şeytan, o anda düşmanlıkla ikili davranıp seslenir, *a köpeğe tapanlar, [sizde] iki hastalık var.*

Ey inkâr ve nifak sahipleri, kahrolup geberin! Zaten sonunda öyle olacak!

Gözü yaşlı kurtulduktan sonra şehvetiniz uğruna özel bir şeytan kesilirsiniz.

Bir gün tehlikedeyken Allah'ın, takdirle elinizden tuttüğunu hatırlamazsınız.

Şeytan böyle seslenmekteydi ama iyilerin kulakları dışında bunu duyan yoktu.

Şahlar şahı, [alemlerin] kutbu, safâ denizi Mustafa, doğru buyurmuş bize:

"Câhilin sonradan göreceğini akıllı ilk baştan görür."

İşler başta sır olup bilinmese de akıllı önceden görür, ayak direyen [câhilse] sonradan.

[İşler] başlangıçta gizlidir, ama sonunda akıllı da, cahil de açıkça görür.

Gizli olayı görmesen bile, behey inatçı, sel alıp götürmedi ya ihtiyatı!

İhtiyat nedir? Dünyaya kuşkuyla bakmak ve ansız gelen belayı aşama aşama görmektir.

İhtiyatlı kişinin düşünceleri

Bir aslanın çıkageldiğini ve adamı kaptığı gibi ormana götürdüğünü varsayalım.

Üstat, kaçırılan adam bu durumda ne düşünür, bak, sen de aynısını düşün.
Canımız iş güçle meşgulken kader aslanı [bizi] ormanlara sürükler.
İnsanlar yoksulluktan o denli korkarlar ki [çalışarak] gırtlaklarına dek tere batarlar.
[Oysa] yoksulluğu yaratandan korkmuş olsalardı yeryüzünde hazineler bulurlardı.
Herkes, acı çekmek korkusuyla acı içindedir ve varlık peşinde yokluğa düşer.

Geminin kurtulması için Dekûkî'nin dua ve şefaat edişi

O kıyameti görünce Dekûkî'nin merhameti coştu, gözyaşları akın etti.
Dedi, *Rabbim, ey güzel sıfatlı padişah, yapıp ettiklerine bakma, tut ellerinden.*
Senin elin denize de karaya da erişir Rabbim, sağlıcakla sahile döndür onları.
Ey ebedî kerem ve rahmet sahibi, kötülük sahiplerinden bu kötülüğü uzaklaştır.
Bedavadan yüzlerce gözle kulak verip karşılıksız akıl bahşeden...
Bizden hep nankörlük ve hata görüp de haddinden fazla ihsanda bulunan...
Ulu [Rabbim], büyük günahlarımızı kutsal dergâhında [ancak] sen bağışlayabilirsin.
Açgözlülük ve hırsla yaktık kendimizi. Bu duayı da senden öğrendik.
Dua etmeyi öğretip böyle bir karanlıkta lamba yakışın hürmetine [onları kurtar].
[Dekûkî] o anda vefâkâr anneler gibi böyle dua ediyordu.
İki gözünden yaşlar döküyor, kendinden geçerek ettiği dua göğe yükseliyordu.
Kendinden geçenlerin duası bambaşkadır. O dua onun değil, hüküm sahibi [Allah'ın] sözüdür.
O duayı Hak eder, çünkü o yok olmuştur. [Bu durumda] dua da, icabet de Allah'tandır.
Yaratılmış aracı yoktur [artık] arada. Bu yakarıştan cisim de habersizdir, can da.
Hakk'ın kulları, işleri düzeltmede Hakk'ın ahlâkına sahip olup merhametli ve sabırlıdırlar.
Zor durumda ve sıkıntılı günde şefkatli ve yardım edici olup karşılık gözetmezler.
Ey [derde] müptela, böylelerini ara. Bela gelmeden önce ganimet say onları.
O yiğidin nefesiyle gemi kurtuldu. Gemidekiler sandılar ki kendi çabalarının sonucu.
[Sandılar] ki kendi tedbir kolları hedefe doğru ustaca bir ok attı.
Tilkileri avlanmaktan ayakları kurtarır. Gâfil tilkilerse bunu kuyruklarından bilirler.
Bu bizim canımızı tuzaktan kurtarıyor, diyerek kuyruklarına sevgi besleyip dururlar.
Ayağını kesekten sakın, tilki. Bre arsız, ayak olmasa kuyruk ne işe yarar ki?
Biz tilkiler gibiyiz, ermişler de ayağımız. Yüz türlü beladan kurtarır onlar bizi.
İnce hilemiz kuyruğumuzdur bizim. Sevgiler besleriz sağa sola [sallanan] kuyruğumuza.
Zeyd ile Bekir (herkes) bize hayran kalsın diye akıl yürütüp hileyle kuyruk sallarız.
İnsanların hayranlığının peşindeyiz ve tanrılığa tamah etmekteyiz.
Göz boyayıp gönülleri elde etmek isteriz, [oysa] çukurda olduğumuzu görmeyiz.
Bre pezevenk çukurdasın, kuyudasın işte, başkalarının yakasını bırak!
Hoş ve güzel bir bahçeye var da ondan sonra insanların eteğini tutup çek.
Dört-beş-altı[140] hapsinde mukim adam, yerin de pek güzelmiş! Başkalarını da yanına al!
Eşekçi gibi kıçından ayrılmazsın eşeğin. Öpecek yer bulmuşsun, bizi de götür!
Dosta kulluk sana el vermemişken içindeki bu şahlık eğilimi de nerden çıktı?
Sana "aferin" denilmesiyle havaya girip boynuna kiriş geçiriyorsun!

Bre tilki, bu hile kuyruğunu bırak da gönlünü gönül sahiplerine vakfet.

Aslan sığınağına az kebap gelmez. Leşe doğru pek de koşturma, tilki.

A gönül, Hakk'ın teveccühüne ancak bir cüz' gibi kendi küllüne doğru gidersen erersin.

Hak *biz gönle bakarız,* der, *suyla çamurdan olan sûrete değil.*

Sen, *benim de gönlüm var,* dersin ama gönül arş üzerinde olur, aşağılarda değil.

Kara çamurda da emin ol su vardır, ama o suyla abdest alamazsın.

Çünkü [çamurda] su olsa da çamur ona baskındır. Öyleyse gönlün için bu da gönüldür deme.

Göklerden de yüce olan gönül, ermiş ya da peygamber gönlüdür.

O [gönül], çamurdan temizlenip arınmış, yetkinleşip yeterliğe ermiştir.

Çamuru terk edip denize gelmiş, çamur zindanından kurtularak denize katılmıştır.

Suyumuz çamurda mahpus kaldı, eyvah! Ey rahmet denizi, bizi çekip al çamurdan!

Deniz der, *ben seni içime alırım, fakat sen, ben tatlı suyum, diye övünüp duruyorsun.*

Övünmen seni yoksun bırakıyor. Bu düşünceni bırak da gel bana.

Çamurun suyu denize gitmek ister de çamur suyun ayağını yakalayıp çeker.

Ayağını çamurun elinden kurtarsa çamur kuruyup kalır da kendisi bağımsızlığa kavuşur.

Suyu çamurdan çekiş nedir? Senin mezeyi ve saf şarabı çekişindir...

Aynı şekilde ister mal, ister makam, ister ekmek olsun dünyadaki her arzu...

Bunların her biri sana sarhoşluk verir. Bunları bulamazsan mahmurlaşırsın.

Bu hüzünlü mahmurluk, yitirdiğin şeyin seni sarhoş ettiğine delildir.

Bunları gerektiğinden fazla alma ki sana galip gelip egemen olmasın.

Ben gönül sahibiyim, başkasına ihtiyacım yok, ermişim, diye diklenirsin sen...

Tıpkı çamurdaki suyun, ben suyum, niye yardım arayayım ki, diye diklenişi gibi.

Sen bu bulaşık şeyi gönül sanırsın da ister istemez gönül ehlinden gönlünü koparırsın.

Sütle bala âşık olan bir şeyin gönül olmasını reva görür müsün sen?

Sütle balın lezzeti gönülden yansır. Her güzellik, aslında gönlün ürünüdür.

Öyleyse gönül cevherdir, âlemse araz. Nasıl olur da gönlün gölgesi gönle amaç olur?

Mala makama âşık ya da şu kara balçığa tutsak gönül...

Veya karanlıklarda söyleşmek için hayallere tapınan [gönül, gönül değildir].

Nur denizinden başkası gönül değildir. Gönül Allah'ın baktığı yer olsun da kör olsun [olacak şey mi]?

Hayır. Gönül, yüz binlerce seçkin ve sıradan [insan] içinde bir kişide bulunur. Peki hangisidir o?

Gönül kırıntısını bırak, gönül ara ki onun sayesinde o kırıntı dağ gibi olsun.

Gönül varlık ülkesini kuşatmış, ihsan ve cömertliğiyle altınlar saçmaktadır.

İradesiyle âlemdekilere Hakk'ın selamından selametler saçmaktadır.

Kimin eteği sağlam ve hazırsa gönlün bu saçısı ona ulaşır.

Eteğin senin niyaz ve huzurdur. Sakın eteğine günah taşlarını doldurma.

[Doldurma] ki taşlar eteğini yırtmasın da [gerçek] parayı renkli taşlardan ayırt edesin.

Çocuklar gibi eteğini taşlarla, yani [hayali] gümüş ve altın taşlarla doldurdun.

Altın-gümüş sandığın altın-gümüş olmadığından doğruluk eteğin yırtılıp üzüntün arttı.

Eteklerini akıl ele geçirmedikçe çocuklara taşın taş görünmesi mümkün mü?
Pir (ihtiyar) olan akıldır, ak saç değil. Bu baht ve umutta saça yer yoktur.

Dekûkî'nin dua ve şefaatini cemaattekilerin inkâr etmeleri, onların uçarak gayp perdesinde görünmez olmaları ve Dekûkî'nin göğe mi çıktılar yoksa yere mi girdiler diye hayret etmesi

Gemi kurtulup murada erilince [Dekûkî'yle namaz kılan] cemaatin namazı da bitmişti.
Cemaattekiler, içimizdeki boşboğaz kim, diye birbirleriyle fısıldaşmaya başladılar
Dekûkî'nin ardında her biri ötekinin kulağına gizlice bir şeyler söyledi.
Her biri, *ben,* dedi, *şimdi sesli ya da içimden böyle bir dua etmedim.*
[Biri] dedi, *galiba imamımız üzülerek boş bulunup dua etti.*
Bir başkası da, *dostum,* dedi, *bana da kesinlikle öyle geliyor.*
Daralma (*kabz*) yüzünden mutlak irade sahibine itiraz eden boşboğaz odur.
[Dekûki diyor ki] *bu kerem sahipleri ne diyorlar diye ardıma dönüp baktığımda...*
Hiç birini yerinde göremedim; yerlerinden hep birden gitmişlerdi.
Ne soldaydılar ne sağda, ne yukardaydılar ne aşağıda. Keskin gözüm onları göremedi.
Sanki inciydiler de erimiştiler. Çölde ne ayak izi vardı, ne de toz.
O anda tümü Hakk'ın göğüne yükselmişti. Acaba o topluluk hangi bahçeye gitmişti?
Hak bu topluluğu gözümüzden nasıl gizledi, diye hayret içinde kaldım.
Onlar Dekûkî'nin gözünden, tıpkı balığın suya dalışı gibi kaybolmuşlardı.
[Dekûkî] yıllarca özlemlerini çekti ve ömürlerce onlara hasretle gözyaşı döktü.
Diyeceksin ki *Hak adamı, insanları Allah ile birlikte nasıl anar?*
Bayım, burada eşeğin tökezleme nedeni, onları can değil, beşer olarak görmendir.
Ey ham adam, onları herkes gibi beşer olarak görmen[141], işi bozmuştur.
Sen tıpkı, "Ben ateştenim, Adem ise çamurdan[142]." diyen İblis gibi gördün.
İblis gibi gören gözü bir an olsun kapa! Daha ne kadar bakacaksın dışa, daha ne kadar?
Ey Dekûkî, ırmağı andıran iki gözünle, umudunu kesme sakın, onları ara!
Aman ara, devletin direğidir çünkü aramak. Gönüldeki her ferahlık, daralmaktan doğar.
Dünyanın tüm işinden sıyrılıp üveyik gibi candan "nerde" (*kû kû*) diyerek [ara].
Ey perdelenen [insan], Allah'ın duayı "icabet[143]" [hükmüne] bağladığına iyi bak.
Kalbi hastalıktan arınanın duası celâl sahibi Allah'a dek ulaşır.

Yine Dâvud (selam üzerine olsun) zamanında çalışıp kazanmaksızın helal rızık isteyip de duası kabul edilen kişinin hikâyesinin açıklanışı

Şu hikâye [yine] aklıma geldi: Yoksul adam, gece gündüz feryat edip inliyordu.
Avlanmadan, çalışıp kazanmadan ve koşuşturmadan helal rızık istiyordu Allah'tan.
Kimi durumlarını bundan önce söylemiştik, fakat ertelendi de [âdeta] beş katman oldu.
Hakk'ın fazlından hikmetler dökülünce nereye kaçacak, bunu da söyleyelim:
İneğin sahibi onu görünce, *hele bir bak,* dedi, *ey zulümle ineğime el koyan [adam]!*
Söyle, niçin kestin ineğimi? Behey aptal hırsız, insafa gel!
[Yoksul adam] dedi, *ben, kıbleyi yakarışlarımla donatıp Hak'tan rızık istiyordum...*
Eski duam kabul oldu. Bu [inek] benim nasibimdi, kestim. İşte sana cevap!

Adam, öfkesinden gelip yakasına yapıştı ve dayanamayıp suratına birkaç yumruk attı.

İki hasmın Dâvud peygamber (selam üzerine olsun)'in huzuruna varması

[İneğin sahibi] onu, *behey aptal zalim,* diyerek çeke çeke Dâvud Peygamber'e götürdü.

Saçma delilleri bırak bre sahtekâr, [diyordu], *aklını başına topla, kendine gel!*

Behey aylak, neler söylüyorsun böyle? Ne duası? Benimle de kendinle de dalga geçme!

[İneği kesen adam], *ben,* dedi, *Hakk'a dualar ettim, yakarırken nice çileler çektim.*

Eminim, ettiğim dua kabul oldu. Bre ağzı bozuk, başını taşlara vur.

[İneğin sahibi], *Müslümanlar,* dedi, *toplanın da şu alçağın saçmalamasına bakın!*

A Müslümanlar, Allah aşkına, dua benim malımı nasıl olur da ona ait kılar?

Böyle olsaydı, bütün âlem düşmanlıkla bir dua edip [başkasının] malını mülkünü alırdı.

Böyle olsaydı kör yoksullar makam ve mevkiye kavuşup bey olurlardı.

[Çünkü onlar] gece gündüz, Rabbim, ver bize, diye dua ve senâ edip yakarırlar.

[Derler,] sen vermesen elbette kimse vermez. Ey [güçlükleri] çözen, çöz güçlüğümüzü.

Körlerin işleri güçleri yakarış ve duadır. [Yine de] ihsan olarak buldukları ancak bir ekmek parçasıdır.

İnsanlar, *bu Müslüman,* dediler, *doğru söylüyor, bu dua satıcısı zulüm peşinde...*

Bu duanın mülkiyet vesilesi olması mümkün mü? Şeriat böyle düzenleme yapar mı hiç?

Alışveriş, hibe veya vasiyet veya bağışlama yoluyla ya da benzeri bir yolla bir mülk senin olabilir...

[Ama] senin bu şeriatın hangi defterde yazıyor? Ya ineği geri ver ya da hapse gir.

[Yoksul adam] yüzünü göğe çevirerek, *maceramızı,* dedi, *senden başka kimse bilmez.*

[Rabbim], dedi, *kalbime o duayı düşürdün de gönlümde yüz umut ışığı yaktın.*

O duayı boşuna yapmıyordum. Yusuf gibi rüyalar görmüştüm.

Yusuf, güneşle yıldızların köleler gibi karşısında secde ettiklerini görmüştü[144].

[Onun] sahih rüyaya güveni vardı ve kuyuda ve zindanda sadece onun arayışındaydı.

Güveni sayesinde kölelikten, kınanmadan ve azlıkla çokluktan hiç tasası yoktu.

Kendisinin önünü bir mum gibi aydınlatan rüyasına güveni vardı.

Yusuf'u kuyuya attıklarında Allah tarafından kulağına ses geldi.

Ey yiğit, [diyordu ses,] *bir gün padişah olup bu cefayı yüzlerine vuracaksın.*

Bu sesin sahibi göze görünmez, fakat gönül sesin sahibini eserinden tanır.

O sesten [Yusuf'un] ruhuna bir güç, bir huzur, bir güven doğdu.

Ateşin İbrahim'e [güllük gülistanlık] oluşu gibi o sesle kuyu ona güllük gülistanlık oldu.

Ondan sonra başına gelen her cefayı [aldığı] o güçle neşeyle çekiyordu.

Bunun gibi, "elest[145]" sesinin tadı da haşre dek her müminin kalbinde kalır.

Böylece belaya itirazları olmaz ve Hakk'ın emir ve yasaklarından yüz çevirmezler..

Bir hükmün acılık veren lokmasını gül şerbeti ("elest"in tadı) lezzetli kılar.

Gül şerbetinden yararlanamayansa inkârı yüzünden lokmayı kusar.

"Elest" gününe ilişkin bir rüya gören, teslimiyet yolunda sarhoştur, sarhoş.

Esrik bir deve gibi bu çuvalı gevşemeden, işkillenmeden ve yorulmadan taşır.

Ağzının çevresindeki tasdik köpüğü, onun sarhoşluğuyla gönülden yanışının kanıtıdır.

Deve, aldığı güçle aslan kesilir ve yükün ağırlığı altında az yemeye başlar.

Dişi deve arzusundan, yüz türlü sıkıntıya karşın dağ gözüne kıl görünür.
"Elest"te böyle bir rüya görmeyen, bu dünyada kul da olmaz, mürit de.
Olsa bile yüz türlü ikircik içindedir ve bir an şükrederse, bir yıl yakınır.
Din yolunda yüz tereddüt içinde emin olmaksızın bir adım ileri atar, bir adım geri[146].
Şimdi bunu açıklamak boynumun borcu. Acelen varsa *"Elem neşrah*[147]*"*ı dinle.
Bu anlamın izahının sınırı olmadığından, eşeğini inek sahibi davacıya doğru sür.
[Yoksul], *bu hilekâr,* dedi, *bu suç nedeniyle bana kör dedi. Rabbim, bu çok İblisçe bir kıyas.*
Ben ne zaman körce dua etmişim? Yaratıcıdan başkasına ne zaman dilenmişim?
Kör, cahillikle insanlardan [yardım] umar, bense senden. Her güçlük sayende kolaylaşır.
O kör beni körlerden saydı da benim duamı, canımı ve ihlasımı görmedi.
Benim bu körlüğüm aşk körlüğüdür. Aşk, kör ve sağır eder, güzelim!
Allah'tan başkasına körüm, O'nunla görür gözüm. Aşkın gereği budur, [bunu] söyle.
Sen görensin [Rabbim], beni körlerden sayma. Lütfunun çevresinde dönerim ey eksen.
Nasıl ki sadakat sahibi Yusuf'a rüya gösterdin de [bu rüya] ona dayanak oldu...
Bana da senin lütfun öyle bir rüya gösterdi. O bitimsiz dualarım oyun değildi.
İnsanlar sırlarımı bilmezler de sözlerimi zırvalama sanırlar.
Hakları var. Sırları bilen ve kusurları örten [Allah'tan] başka kim bilebilir ki gaybı[148]?
Hasmı ona dedi, *yüzünü bana dön, doğru söyle. Bre amca, niye çevirdin yüzünü göğe?*
Hile yapıyor, göz boyuyorsun. Aşktan ve yaklaşmadan söz ediyorsun.
Kalbin kararmışken hangi yüzle göklere yüzünü çevirmektesin?
Bu [olaydan] dolayı şehir çalkalanır olmuştu. O [yoksul] Müslüman ise yere yüz sürüp...
Rabbim, diyordu, *bu kulunu rüsva etme. Kötü olsam da sırrımı ifşa etme.*
Yüz türlü dua ve yakarışla seni andığımı bir sen biliyorsun, bir de uzun geceler.
İnsanlar açısından bunun değeri yoksa da senin katında [dualarım] parlak bir lamba gibi.

Dâvud (selam üzerine olsun)'un iki hasmın sözlerini dinlemesi ve davalıya sorması

Dâvud Peygamber dışarıya gelince, *durum nedir,* dedi, *[olay] nasıl oldu?*
Davacı, *ey Allah'ın nebisi, adalet [isterim],* dedi, *ineğim bu [adamın] evine girmiş...*
İneğimi kesmiş, ona sor, niçin kesmiş ineğimi? [Adama dönerek dedi,] olayı anlat.
Davud [davalıya], *ey kerem sahibi,* dedi, *söyle, haram malı niçin telef ettin?*
Sakın lafı dolaştırma, delilini getir ki bu dava ve sorun çözüme kavuşsun.
[Davalı] dedi, *ey Dâvud, yedi yıldır dua edip dilekte bulunmaktaydım.*
Rabbim, helal ve zahmetsiz rızık istiyorum, diye dua etmekteydim.
Kadın erkek herkes inleyişimden haberdardır. Bu olayı çocuklar bile anlatmaktalar.
Bütün bu dua ve yakarışların ardından ansızın evimde bir inek gördüm.
Sen bu olayı istediğin herkese sor da hiçbir baskı ve zorlama görmeden söylesin.
Bu hırpani kılıklı adam ne diyordu, diye insanlara hem açıktan, hem de gizli sor.
Gözüm döndü, ama yiyecek [bulduğum] için değil, duamın kabul edilişinin sevincinden.
Gaybı bilen [Allah] duamı duydu diye şükretmek için o [ineği] kestim.

Dâvud (selam üzerine olsun)'un ineği kesen aleyhine hüküm vermesi

Dâvud dedi, *bu sözleri bir yana bırak da bu davaya ilişkin şer'î bir delil söyle.*

Bir delil olmaksızın şehirde yanlış bir gelenek başlatmamı sen reva görür müsün?

Bunu sana kim bağışladı? Satın mı aldın, mirasçı mısın? Ürünü nasıl kaldırırsın, eken sen misin?

Kazanç elde etmeyi de tarım gibi bil, amca. Ekmedikçe ürün senin değildir.

Ektiğini biçersin, [çünkü] senindir. Yoksa bu zulmü yaptığın gerçeklik kazanır.

Git, Müslümanın malını ver, lafı eğip bükme. Git, borç bulup ver, yanlış peşinde koşma.

[Davalı], *sultanım,* dedi, *zulüm sahiplerinin söylediklerinin aynını söylüyorsun bana.*

Adamın Dâvud (selam üzerine olsun)'un verdiği hükümden dolayı Allah'a yakarması

[Davalı] secde edip *ey [içteki] yanışı bilen [Rabbim],* dedi, *[bu yanışın] parıltısını Dâvud'un kalbine düşür.*

Ey çok bağışlayıcı [Rabbim], gizlice kalbime düşürdüğünü onun kalbine de düşür.

Bunu söyleyip höykürerek ağlamaya başladı da Dâvud'un yüreği yerinden çıktı.

[Dâvud] dedi, *ey ineği isteyen [davacı], bana zaman ver ve bu davayı kurcalama.*

[Zaman ver] de halvete çekilip namazda, sırları bilen [Allah'a] bu durumu sorayım.

Namazda yoğunlaşmak âdetimdir. "Gözümün nuru namazdadır[149]"ın anlamı budur.

[Namazda] safadan dolayı canımın penceresi açılır da Allah'ın mesajı aracısız gelir.

Madenimden [gelen] mesaj, yağmur ve nur penceremden evime düşer.

Penceresiz ev bir cehennemdir. Ey kul, dinin aslı pencere açmaktır.

Ormanlarda kazma sallamayı bırak da pencere açmak için kazma vur, haydi!

Gün ışığının perdenin dışında olan güneşin yansıması olduğunu bilmez misin yoksa?

Hayvanın da gördüğü şeyi ışık sanırsın. Öyleyse "İnsanı üstün kıldık[150]" ne demektir?

Ben ışığa boğulmuş güneş gibiyim ve kendimi ışıktan ayırt edemiyorum.

Namaza gidişim ve halvete çekilişim, halka yolu öğretmek içindir.

Bu dünya düzelsin diye eğrilik ediyorum. "Harp hiledir[151]" budur işte yiğidim.

İzin yoktu, yoksa [Dâvud, her şeyi ortaya döker], sır denizinin tozunu atardı.

Dâvud böyle konuşuyordu. [Bu yüzden] insanların aklı nerdeyse yanacaktı.

Sonra biri, O'nun birliği konusunda kuşkum yok, diyerek [Davud'un] yakasına yapıştı.

[Dâvud] kendine gelip sözü kısa kesti ve konuşmayı bırakıp halvete çekildi.

Gerçeğin açığa çıkması için Dâvud'un halvete çekilmesi

[Dâvud] kapıyı kapatıp koşarak mihraba doğru vardı ve makbul duasına başladı.

Hak ona gösterilecekleri tümüyle gösterdi de [Dâvud] cezaya kim lâyıkmış anladı.

Ertesi gün hasımlar, Dâvud Peygamber'in huzuruna gelip yan yana durdular.

[Bundan önce] olan bitenler yinelendi ve davacı hemen sövüp saymaya başladı.

Dâvud'un ineğin peşini bırak diye inek sahibi aleyhine hüküm vermesi ve inek sahibinin Dâvud (selam üzerine olsun)'u yermesi

Dâvud ona, *sus,* dedi, *bu Müslümanı bırak ve ineğini ona helal et.*

Delikanlı, seninkini Allah örtmüşken sus da git, [Allah'ın] örtücülüğünün hakkını ver.

[Davacı] dedi, *vay başıma gelenler, bu nasıl hüküm? Bu ne adalet? Benim için yeni bir şeriat mı getireceksin?*
Oysa adaletinin ünü öyle yayılmıştır ki yer gök onun güzel kokusuyla dolmuştur.
[Hal böyleyken] kör köpeklere bile böyle zulmedilmedi. Bu haksızlıktan dağ taş yarıldı.
[Adam,] *ey ahali, zaman zulüm zamanı,* diyerek açıktan açığa sövüp sayıyordu.

Dâvud'un inek sahibi hakkında bütün malını ona ver diye hüküm vermesi

Ondan sonra Dâvud ona, *bre inatçı,* dedi, *çabuk bütün malını ona bağışla!*
Yoksa işin zor olacak. Ona yaptığın zulüm açığa çıkmasın, diye sana söylemiştim.
[Davacı] dövünüp yırtınarak, *her an zulmüne zulüm katıyorsun,* diye [bağırdı].
Sövüp saymasını bir süre daha sürdürdü. Bunun üzerine Davud onu yanına çağırdı.
Dedi, *behey kör talihli, bahtsızlığın yüzünden azar azar zulmün açığa çıktı.*
Sıçıp batırmış, sonra da baş köşe [arıyorsun]! Senin gibi eşeğe [verilen] sapa samana yazık!
Git artık, çocukların ve eşin onun köleleri oldular, fazla konuşma!
[İnek sahibi] göğsüne taşlar vuruyor, cahilliğinden bir yukarı bir aşağı koşuyordu.
Onun yaptığının içyüzünü bilmeyen insanlar da [Dâvud'u] kınamaya başladılar.
Çerçöp gibi hevâ/hava elinde oyuncak olan, zâlimi mazlumdan ayırt edebilir mi hiç?
Zâlimi mazlumdan ancak kendi zâlim nefsinin kellesini koparmış olan ayırt edebilir.
Yoksa o zâlim nefis, içeride deliliği yüzünden mazlumlara düşman kesilir.
Köpek, hep zavallılara saldırır ve gücü yettiğince düşkünleri yaralar.
Utanması olan köpekler değil, aslanlardır. Bu yüzden aslan komşularından avlanmaz.
Mazlumu ezip zâlime tapan avam, köpek gibi pusudan Dâvud'a doğru fırladı.
Bu grup Dâvud'a yönelerek dedi, *ey bize karşı sevecen olan seçkin peygamber...*
Bu sana yaraşmaz, çünkü apaçık bir zulümdür. Yok yere bir suçsuzu cezalandırdın.

Dâvud (selam üzerine olsun)'un sırrı açıklamak ve bütün delilleri geçersiz kılmak üzere halkı sahraya çağırmaya karar verişi

[Dâvud], *dostlar,* dedi, *onun gizli sırrının açığa çıkmasının zamanı geldi.*
O gizli sırra vâkıf olmak için hepiniz kalkın da [şehirden] dışarı çıkalım.
Filan sahrada dalları sık, gür ve birbirine geçmiş büyükçe bir ağaç var.
Dalları budakları oldukça sağlam ve kökünden burnuma kan kokusu geliyor.
O güzel ağacın dibinde kan dökülmüştür. Bu uğursuz, [orada] efendisini öldürmüştür.
Şimdiye dek Allah'ın hilmi bunu gizlemişti. Sonunda bu kaltabanın nankörlüğü yüzünden [bu sır açığa çıktı].
Çünkü efendisinin ailesini ne nevruzda, ne bayram dönemlerinde bir gün bile görmedi...
Zavallıları bir lokma [vermek için] arayıp sormadı ve eski haklarını hatırlamadı.
Şimdiyse bu lanet olası, bir inek için [efendisinin] oğlunu yerlere çalıyor.
O günahının üstündeki örtüyü kendi kendine kaldırdı. Yoksa Allah, suçunu örtecekti.
Kâfirler ve fâsıklar, bu ziyan verici çağda, kendi perdelerini kendileri yırtarlar.
Zulüm, canın sırlarında gizlidir, [ama] zâlim [zulmü getirip] halkın önüne koyar.
[Sanki] *bakın bana,* der, *boynuzlarım var benim. Açıkça görün cehennem ineğini!*

Zâlim hakkında el ve ayak ile dilin dünyada da tanıklık edişi

Dolayısıyla elinle ayağın, kötülük hakkında iç dünyan aleyhine burada da tanıklık eder[152].

Gizlediğin, sana karşı memur olup der ki inançlarını saklama, söyle.

Özellikle öfke ve konuşma anında sırrını en ince ayrıntısına dek açığa çıkarır.

Zulüm ve cefa memur olup ey el ayak, *beni ortaya çıkar,* deyince...

Sırrın tanığı [el ayak], özellikle coşku, öfke ve kin anında buna nasıl direnşin?

Öyleyse sırrın sancağını sahraya dikmek üzere böyle bir memur atayan...

Kıyamet gününde [sırları] açığa çıkarmak için başka memurlar da atayabilir.

Ey zulüm ve düşmanlığa on elle sarılan, özün ortada senin[153]; [tanığa] gerek yok.

Zorbalıkla ünlenmene gerek yok, [çünkü insanlar] senin ateşli içine vâkıftırlar.

Özün, *görün beni, ben ateş ehliyim,* diye her an yüz kıvılcım saçar.

Der ki ateşin parçasıyım, aslıma dönüyorum. Ben nur değilim ki Hak huzuruna varayım.

İşte böyle bu hak tanımaz zâlim de, bir inek için bunca dalavere yaptı.

Ondan (efendisinden) yüz inekle yüz deve götürmüştü [oysa]. Nefis budur, baba, ondan [ilişik] kes.

Ayrıca bir gün bile Allah'a yakarmadı, hatta ondan dertli bir "Rabbim" sözü duyulmadı.

[Demedi ki] Rabbim, düşmanımı hoşnut eyle. Ben ona zarar verdiysem de sen ona kâr ver.

[Rabbim] onu yanlışlıkla öldürdüysem de diyetini vasim ödeyecek ve "elest"ten beri canımın vasisi sensin.

[Nefis], inci [gibi] istiğfara karşılık bir taş bile vermez. Ey özgür can, nefsin insafı budur.

Halkın [şehirden] çıkıp o ağaca doğru gidişi

O ağaca vardıklarında [Dâvud] dedi, [davacının] ellerini arkasından sıkıca bağlayın.

[Bağlayın] da suçuyla günahını ortaya çıkarıp adalet sancağını yeryüzüne dikeyim.

[Dâvud,] *bre köpek,* dedi, *bunun atasını öldürdün sen. Böylece köleyken efendi oldun.*

Efendini öldürüp malını aldın da Allah onun başına gelenleri açığa çıkardı.

Karın onun cariyesi olup [ineğini kesen] bu efendiye de kötülük etmişti.

Bu [kadının] doğurduğu her kız ya da oğlan, miras yoluyla hep onun malıdır.

Sen kölesin, kazandıkların onun malıdır. Kanun arıyordun, al sana kanun. Nasıl, iyi mi?

İşte burada efendini, sakın yapma, diye yalvarta yalvarta zâlimce öldürdün.

Bıçağı da gördüğün korkunç hayal yüzünden aceleyle toprağa gömdün.

Şimdi onun başı, bıçakla birlikte toprağın altında. Bu yeri kazın.

Bıçağın üstünde de efendisine böyle kötülük ve hile yapan bu köpeğin adı yazılı.

[Dâvud'un] dediğini yaptılar ve toprağı kazınca bıçakla başı buldular.

O anda halkı bir bağrışma aldı ve herkes belindeki inkâr kuşağını kesti.

Ondan sonra [Dâvud] ona, *gel ey adalet isteyen,* dedi, *o kara yüzünle al hakkını!*

Dâvud (selam üzerine olsun)'un delile dayanarak kâtile kısas uygulanmasını emredişi

[Dâvud] aynı bıçakla ona kısası uygulattı. Hilesi onu Hakk'ın bilgisinden kurtarabilir mi hiç?

Hakk'ın sabrı bir süre göz yumsa da [kötülük] haddi aşınca açığa çıkar.
Kan uyumaz ve sorunu araştırıp açığa çıkarma eğilimi her gönle yerleşir.
Din [gününün] Rabbinin adaleti gereğince onun bunun gönlünde [bu eğilim] depreşir.
Bahçede ekin fışkırır gibi, filancaya ne oldu, başına ne geldi, [gibi sorular sökün eder.]
Bu soruşturmalar, kafa kurcalanması ve tartışmalar, kanın kaynayıp durmasındandır.
O adamın sırrı açığa çıkınca Dâvud'un mucizesi herkesçe duyulup iki kat ünlendi.
Bütün insanlar baş açık [Dâvud'un huzuruna] gelip secde ederek yerlere kapandılar.
Biz temelli körmüşüz. Oysa senden yüz türlü mucize görmüşüz.
Tâlut'un savaşına beni de al, diye taş seninle açıkça konuşmuştu.
Sen, bir sapan ve üç taşla geldin de yüz binlerce adamı darmadağın ettin.
Taşların yüz binlerce parçaya bölünüp her biri bir düşmanın kanını döktü.
Zırh yapmayı öğrendiğinde demir senin elinde muma döndü.
Dağlar şükredercesine sana eşlik edip seninle birlikte hâfız gibi Zebur okurlar.
Nefesinle yüz binlerce gönül gözü açılıp gayba hazır duruma geldi.
Hep olagelen bunca [mucizeden] daha güçlü olansa, sonsuz hayat verişindir.
Zaten bütün mucizelerin ruhu, ölüye sonsuz can bağışlamaktır.
Bir zalim öldürüldü de bir dünya hayat buldu[154] ve herkes yeniden Allah'a kul oldu.

İneğin sahibi olduğunu ileri süren katil insan nefsinin sembolü, ineği kesen de aklın sembolüdür, Dâvud ise Hakk'ın sembolü ya da Hakk'ın nâibi olup Hakk'ın güç ve yardımıyla zâlimi öldürebilen ve çalışıp çabalamadan hesapsız zengin olabilen şeyhin sembolüdür

Nefsini öldür de dünyayı dirilt. Efendisini öldürmüştür, köleleştir onu.
İnek sahibi davacı senin nefsin olup kendini efendi kılıp büyüklenmektedir.
İneği kesense aklındır. Beden ineğini öldürene karşı inkârcı olma, hadi.
Akıl tutsaktır ve Hak'tan zahmetsiz bol rızık ve nimet istemektedir.
Onun zahmetsiz rızkı neye bağlıdır? Kötülüğün temeli olan ineği öldürmesine.
Nefis der, *ineğimi nasıl öldürürsün?* Nefis ineği bedenle görünür de ondan.
"Efendi oğlu" akıl yoksul kalmış, katil nefisse efendi ve önder olmuştur.
Zahmetsiz rızık nedir, bilir misin? Ruhların gıdası ve peygamber erzakıdır.
Fakat bu, ineği kurban etmeye bağlıdır. Ey meraklı, bil ki hazine ineğin içindedir. .
Dün akşam bir şeyler yedim. Yemeseydim senin anlayış eline bütün dizgini verirdim.
"Dün akşam bir şeyler yedim" [sözü] hikâye. [Aslında] ne gelirse gizli evden gelir.
Güzel gözlülerden göz süzmeyi öğrenmişsek artık neden gözümüzü sebeplere dikelim ki?
Sebepler üstünde başka sebepler var. Sebebe bakma, ona çevir bakışını.
Peygamberler sebepleri geçersiz kılmak için geldiler de mucizelerini göklere eriştirdiler.
[Peygamberler], sebebe başvurmadan denizler yarıp[155] ekin ekmeden buğday elde ettiler.
Onların çabalarıyla kumlar da un oldu[156]. Keçi kılı eğrile eğrile ipeğe döndü[157].
Tüm Kur'an, sebepleri geçersiz kılma hakkındadır. Yoksulun yüceltilip Ebu Leheb'in kahredilişi [bu cümledendir].

Ebabil kuşu iki üç taş atar da koca Habeş ordusunu yenilgiye uğratır[158].

Yükseklerde kanat çırpan kuşun attığı taş, fili delik deşik eder.

[Kur'an'da denir ki] ölü sığır kuyruğunu maktule vur da kefenli haliyle anında dirilsin.

[Böylece maktul] boğazı kesik halde yerinden fırlar da katilinden kanının hesabını sorar.

Aynı şekilde baştan sona Kur'an'da sebep ve nedenleri geçersiz kılma vardır, vesselam.

Bunu keşfetmek oyalanıp duran aklın işi değildir. Kulluk et ki sana âşikâr olsun.

Felsefeci aklî konulara takılıp kalır. Aklın aklının şah süvarisi arınanlardır.

Aklın aklı öz, senin aklınsa kabuk. Hayvan midesi [zaten] hep kabuk arar.

Özü ara; kabuktan yüz türlü rahatsızlık gelir. Öz, arınmışlara helaldir, helal!

Aklın kabuğu yüz kanıt sunsa da küllî aklın emin olmadan adım atması mümkün mü?

Akıl, defterleri baştan başa karalayıp durur. Aklın aklıysa ayla dolu ufuklara sahiptir.

[Aklın aklı] karadan da müstağnidir, aktan da. Onun ay ışığı, gönülle canı ışıl ışıl yapar.

Karayla ak (kitaplar) bir değer kazanmışsa bu, yıldız gibi parlayan Kadir gecesindendir.

Cüzdanla kese altınla değerlenir. Altın olmayınca cüzdan ve kese işe yaramaz.

Nasıl bedenin değeri candansa canın değeri de cananın parıltısındandır.

Şimdi can parıltı olmadan diri olsaydı, kâfirlere "ölüler[159]" der miydin hiç?

Hey, desene, bizden bir asır sonrasına su ulaşsın diye konuşma yetisi kanal kazıyor!

Her asırda bir mesaj getiren bulunsa da[160] eskilerin sözleri destek olur.

A şükredici, Tevrat, İncil ve Zebur da Kur'an'ın doğruluğuna tanıklık etmedi mi?

Zahmetsiz ve hesapsız rızık dile ki Cebrail cennetten getirsin sana.

Hatta bahçıvanla uğraşmadan, ekim zahmeti çekmeden cennet sahibinden rızık [gelsin].

Çünkü ekmekteki yarar O'nun vergisidir. Kabuk [konumundaki ekmeğin] aracılığı olmadan da o yararı [Allah] sana bahşeder.

Tat gizlidir, ekmekse sofra gibidir (bir vesiledir). Sofrasız ekmek velinin nasibidir.

Senin Davud'un olan şeyhin adaleti olmadan can rızkını çalışıp çabalamayla elde etmen mümkün mü?

Nefis, senin şeyhle birlikte adım attığını görünce tüm benliğiyle sana boyun eğer.

İneğin sahibi, ancak Davud'un nefesinden haberdar olunca teslim olup boyun eğer.

Şeyh yardımcın olduğunda akıl avda kimi zaman nefis köpeğine egemen olur.

Nefis, yüz türlü hile ve becerisi olan ejderhadır. Şeyhin yüzünü onun gözüne zümrüt kıl.

İnek sahibini zebun eylemek istersen arkasına eşekler gibi üzengi batır.

Allah velisine yaklaştığında onun yüz dikenli [uzun] dili kısalır.

Onun yüz dili ve her dilinde yüz laf vardır. Hile ve dalaveresini anlatmak imkansız.

Davacı nefis ineğinin ağzı laf yapar. [Bu sayede] yüz binlerce yalan delil getirir.

O, bütün şehri kandırır, ancak şahı kandıramaz. Vâkıf olan şahı şaşırtamaz o.

Nefsin sağ elinde tesbihle mushaf, yeninin içindeyse hançerle kılıç vardır.

Onun mushafiyla hilesine kanma ve kendini ona sırdaş ve yoldaş etme.

Abdest diye seni havuza doğru getirir de seni havuzun içine atar.

İyi bir tâlip olan nûrânî akla zulmânî nefsin egemen olması mümkün mü?

Nefis evde olunca aklın yabancıdır. Köpek, kendi kapısında korkunç bir aslan kesilir.

Bekle de aslanlar ormana gelsin ve bu kör köpekler onlara tâbi olsun.

Şehrin avamı, nefisle bedenin hilesini bilmez. [Nefis] ancak kalbin vahyiyle kahredilir.

Onunla aynı cins olan onun dostudur. Ancak şeyhin olan Dâvud, bundan müstağnidir.

Hak kimi kalp makamına yerleştirmişse o dönüşmüş ve beden özelliği kalmamıştır.

Tüm insanlar içten hastalıklıdır. Hastalığın dostu elbette hastalıktır.

Her önüne gelen Dâvud'luk savlar. Ayırt etme yetisi olmayan da ona bağlanır.

Aptal kuş, avcının çıkarttığı kuş sesini duyar da o yana doğru uçar.

Nakdi nakilden ayırt edemeyen zır câhildir. Mânâ ehli olsa da aman ondan kaç.

Onun açısından bitki de birdir cansız varlık da. O, kesin iddia etse de kuşku içindedir.

Böyle kimse mutlak zeki de olsa bu ayrıt etme yetisi olmadığından aptaldır.

Ceylanın aslandan kaçtığı gibi kaç ondan aman! Ona doğru cesurca koşma, a bilgili.

İsa (selam üzerine olsun)'nın ahmaklardan dağa kaçışı

Meryem oğlu İsa, sanki kanını aslan dökecekmiş gibi dağa doğru kaçıyordu.

Biri ardından koştu, *hayırdır,* dedi, *arkanda kimse yok, kuş gibi ne kaçıyorsun?*

İsa telaş içinde öyle koşuyordu ki acelesinden ona cevap veremedi.

[Adam] İsa'nın ardınca bir iki meydan koştuktan sonra tam bir ciddiyetle ona seslendi.

Allah rızası için, dedi, *bir an olsun dur, kaçışını çözemedim çünkü.*

A kerem sahibi kimden kaçıyorsun bu yana doğru? Ardında ne aslan var, ne düşman, ne de korkacak bir şey.

[İsa] dedi, *ahmaklardan kaçıyorum, git işine. Kendimi kurtarıyorum, ayak bağı olma.*

[Adam] dedi, *o Mesih sen değil misin? Öyle ki kör de sağır da sayende iyileşir.*

Evet, dedi [İsa]. [Adam da], *gaybın,* dedi, *efsununu barındıran sen değil misin?*

Ölüye o efsunu okursun da ölü, av bulmuş aslan gibi fırlar ya hani?

Evet, dedi [İsa], *o benim.* [Adam] dedi, *çamurdan kuşlar yapan [sen] değil misin a güzel yüzlü*[161]*?*

Evet, dedi [İsa]. [Adam] dedi, *a temiz ruhlu, dilediğini yaparsın, peki korkun kimden?*

Dünyada böyle bir delil karşısında senin kullarından olmayacak kim var ki?

İsa dedi, *bedeni yaratan ve ondan önce de canı yaratan Hakk'ın zâtına [and olsun]...*

Aşkıyla feleğin kendinden geçtiği Hakk'ın zâtı ve temiz sıfatları hürmetine...

Ben o efsunu ve "İsm-i azam"ı sağıra ve köre okudum da iyileşti.

Koskoca kayalık dağa okudum da yarıldı ve hırkasını göbeğine dek yırttı.

Ölünün bedenine okudum da dirildi. Önemsiz nesneye okudum da önem kazandı.

[Fakat] bunu ahmağın kalbine yüz binlerce kez sevgiyle okudum da derman olmadı.

Mermer kesildi de huyundan vazgeçmedi. Kum kesildi de onda hiç ekin bitmedi.

[Adam] dedi, *Hakk'ın adının orada yararlı olup burada etki etmemesinin hikmeti nedir?*

[Oysa] o da derttir, bu da dert. Peki neden buna deva olmadı da ona oldu?

[İsa] dedi, *ahmaklık derdi Allah'ın kahrıdır. Sıkıntı ve körlükse kahır değil, beladır.*

Bela, acınası bir derttir. Ahmaklıksa yaralayıcı bir derttir.

Ona vurulan dağı Allah mühürlemiştir. Hiç bir çare eli ona uzanamaz.

Ahmaklardan İsa'nın kaçtığı gibi kaç. [Çünkü] ahmakla birliktelik nice kanlar dökmüştür.

Hava suyu nasıl azar azar çalarsa ahmak da dini sizden öyle çalar.

Tıpkı kıçının altına taş koymuş adamınki gibi sıcaklığını çalıp soğukluk verir.

İsa'nın kaçışı korkudan değil, güvenliktir ve öğretmek içindir.

Zemheri ufukları kaplasa da o ışıklı güneşe ne gam?

Sebe halkının hikâyesi ile onların ahmaklıkları ve peygamberlerin öğütlerinin ahmaklara etki etmeyişi

Sebe halkının hikâyesini anımsadım. Ahmağın nefesiyle sabâ onlara veba olmuştu hani.

Sebe [ülkesi], çocuklardan duyduğun masallardaki çok büyük şehre benzer.

Çocuklar masallar anlatırlar. [Aslında] masallarında bir çok sır ve öğüt gizlidir.

Masallarda boş sözler söylenir [ama bu sözlerin bir hikmeti olabilir. Öyleyse] bütün harabelerde hazine ara.

Oldukça büyük ve görkemli bir şehir vardı, fakat değeri bir kâseden fazla değildi.

Yüzölçümü büyük çok görkemli [bir şehirdi]. Tıpkı soğan gibi büyük mü büyük.

Orada on şehir halkı kadar [insan vardı], ama toplam yüzü yunmamış üç kişiydi.

Orada sayısız insan vardı, ama toplam olgunlaşmamış üç beleşçiydi.

Cânâna [ulaşmak için] koşmayan can, binlerce olsa da yarım insan sayılır.

[Bunlardan] biri, çok uzak görüşlü ve kör gözlüydü. Süleyman'a kördü, [ama] karıncanın ayağını görürdü.

Ötekiyse kulağı keskin ve çok sağırdı. Defineydi, [ama] bir arpa kadar altın yoktu onda.

Üçüncüsü ise vücudu açıkta, fakat elbisesinin etekleri uzun olan çıplak biriydi.

Kör, *işte*, dedi, *bir ordu geliyor; kimler ve ne kadar olduklarını görüyorum ben.*

Sağır, *evet*, dedi, *duydum seslerini; duydum gizli ve açık söylediklerini.*

Çıplaksa, *ben*, dedi, *uzun eteğimi kesmelerinden korkarım.*

Kör, *işte yaklaştılar*, dedi, *kalkın, onlar bizi yaralayıp bağlamadan kaçalım!*

Evet dostlar, dedi sağır, *eyvah daha bir yaklaşıyor sesleri!*

Çıplak olan dedi, *eyvah, tamah edip kesecekler eteğimi, güvende değilim ben!*

[Böylelikle] şehri bırakıp dışarıya çıktılar ve kaçış halinde bir köye girdiler.

O köyde besili bir tavuk buldular, fakat sıskaydı ve zerre kadar eti yoktu.

Ölmüş bir tavuktu ve kargalarca didiklenmekten kemikleri ip gibi incelmişti.

Aslanın avını yediği gibi onu yediler. Böylece her biri doyup fil gibi olmuştu.

Üçü de o tavuktan yeyip şişmanlayarak oldukça büyük ve iri üç file döndüler.

Öyle ki o üç genç kocaman olup şişmanlıkları yüzünden dünyaya sığmaz oldular.

Onca şişmanlıklarına ve yedi kat iriliklerine karşın kapı yarığından çıkıp gittiler.

Yaratılmışların ölüm yolu görünmez bir yoldur. Görünmez, çünkü mekansız bir yoldur.

İşte art arda birbirini izleyen kervanlar, gizli olan kapı yarığından [çıkıp gitmekteler].

Kapıda o yarığı arasan bulamazsın, çok gizlidir. [Oysa buradan] bir çokları gelin olup gider.

Uzak görüşlü kör ve keskin duyuşlu sağır ile uzun etekli çıplağın açıklanması

Bil ki emeldir sağır; ölümümüzü duyar da kendi ölümünü duymaz, göç edişini görmez.

Hırs ise kördür; insanların kusurlarını inceden inceye görüp tek tek söyler.

Kusur arayıcı olmasına karşın onun kör gözü kendi kusurunu zerre kadar olsun görmez.

Çıplaksa eteği kesilecek diye korkar. Çıplak adamın eteğinin kesilmesi mümkün mü?

Dünya adamı müflis ve korkaktır; hiç bir şeyi yokken hırsızlardan korkar.

O çıplak gelip çıplak gider. [Bununla birlikte] hırsız kaygısından içi kan ağlar.

Ölüm anında ona yüzlerce ağıt yakılır. Onun bu korkusundan canını gülme tutar.

O zaman anlar zengin parasız olduğunu. Bir becerisinin olmadığını anlar akıl sahibi.

Tıpkı kucağı çömlek kırıklarıyla dolu olup da mal sahibi gibi bunların üstüne titreyen çocuk gibi.

[Elinden] bir parça [çömlek kırığı] alsan ağlar. Aldığın parçayı geri versen güler.

Çocuğun bilgi elbisesi olmadığından onun ağlayış ve gülüşünün itibarı yoktur.

Saygın kişi, ödünç şeyi mal mülk sandığından yalancı malı için çırpınıp durur.

Malı olduğuna dair düş görür ve çuvalını hırsız kapacak diye korkar.

Biri kulağını çekip onu uykudan sıçratınca [düşündeki] korkusuna gülmeye başlar.

Bu dünyanın akıl ve bilgisine sahip olan bilginler de aynı şekilde titrerler.

Çeşitli bilimlerle donanmış bu bilginler için Allah, Kur'an'da "Bilmezler[162]" demiştir.

Her biri kendinde ilim olduğunu sanarak [ilimlerini] biri çalacak diye korkar.

Zamanımı çalıyorlar, der. *[Oysa] zaten yararlı bir zamanı yoktur.*

İnsanlar beni işimden alıkoydular, der. [Oysa] canı gırtlağına dek işsizliğe batmıştır.

Çıplak da, *sürüyüp giderken eteğimi ellerinden nasıl kurtaracağım,* diye korku içindedir.

O zâlim, bilimlere ilişkin yüz binlerce bölüm bilmesine karşın kendi canını bilmez.

O, her cevherin özelliğini bilir de kendi cevherini ifade etmede eşek gibidir.

Der ki *câiz olanı da bilirim, olmayanı da.* Sen kendini bilmiyorsun, câiz misin, âciz mi?

Bunun uygun, şunun uygunsuz olduğunu bilirsin. Fakat sen uygun musun, uygunsuz mu, asıl buna iyi bak.

Her malın değeri nedir bilirsin de kendi değerini bilmezsin, işte bu ahmaklıktır.

Uğurları uğursuzlukları bilirsin, fakat asıl kendinin uğurlu mu uğursuz mu olduğuna bak.

Bütün ilimlerin özü budur işte: Kim olduğunu bilmelisin din gününde.

Sen dinin temellerini bilirsin, fakat sen asıl, iyi mi diye kendi temeline bak.

A ulu kişi, senin için iki usûlden[163] daha iyidir kendi usûlün, kendi aslını bilmen.

Sebelilerin mutluluğuyla şükürsüzlüğüne değgin

Sebelilerin temelleri kötüydü ve Allah'la buluşma (*likâ*) vesilelerinden kaçıyorlardı.

[Allah] onlara mutlulukları için sağda solda onca tarla tapan, onca bağ bahçe vermişti[164].

Bolluk yüzünden meyveler o denli çok dökülüyordu ki geçilecek yollar daralırdı.

Dökülen meyveler yolu kaplıyor. Gelen geçen meyvenin bolluğuna şaşardı.

Onlar meyveliklerde başlarına sele alıp yürürken dalları sallamadan sele dolardı.

Meyveleri insan değil, rüzgâr sallardı ve meyvelerle nice etekler dolardı.

İri salkımlar aşağıya dek sarkmakta ve gelen geçenin başına yüzüne çarpmaktaydı.
Altın bolluğu nedeniyle külhan ateşçisi [bile] beline altın kemer bağlardı.
Besin bolluğundan köpekler ekmeği ayakları altında çiğner, ovadaki kurtlar hazımsızlık çekerdi.
Köy ve şehir, hırsızdan ve kurttan güvendeydi. Kocaman kurttan keçi bile korkmazdı.
O toplumun günden güne artan nimetlerini [uzun uzadıya] anlatsam...
[Beni] önemli sözlerden alikoyar. [Bu bağlamda] peygamberler "doğru ol[165]" emrini getirmişlerdir.

Sebelilere öğüt vermek üzere Hak tarafından peygamberler gönderilmesi

Oraya on üç peygamber geldi. Hepsi de yoldan sapanlara kılavuzluk etmekteydi.
[Peygamberler dediler] nimet arttı, peki şükrü hani? Şükür biniti uyursa hareketlendirin.
Nimet verene şükretmek akılca vâciptir. Yoksa [Allah], sonsuz gazap kapısını açar.
Kendinize gelin de keremi görün! Böyle bir nimete karşılık kim bir şükürle yetinir?
Baş bağışlayıp şükür olarak bir secde ister. Ayak bağışlayıp şükür olarak bir "oturma" (*ka'de*) ister.
Sebeliler, *şükrümüzü,* dediler, *şeytan götürdü. Biz şükürden de nimetten de usandık.*
Biz ihsandan öyle usandık ki ne ibadet hoşumuza gidiyor, ne günah.
Biz nimet de istemiyoruz, bahçe de. Biz, imkân da istemiyoruz, rahat da.
Peygamberler dediler, *kalpte hastalık var da bu yüzden Hakk'ı tanımaya engel var.*
Bu yüzden nimet tümüyle illet olur. Yemeğin hastaya güç vermesi mümkün mü?
A ısrarcı, sana nice güzel [nimet] geldi de hepsi kötüleşti, berrak olan bulandı.
Sen bu güzelliklere düşman kesildin de neye el sürsen kötüleşti.
Tanışın ve dostun olan herkes senin gözünde hor ve hakir hale geldi.
Sana yabancı olanlar da senin gözünde çok yüce ve saygındı.
Bu da o hastalığın etkisindendir. Onun zehri bütün eşlere bulaşıcıdır.
O hastalık hemen giderilmeli. Çünkü o varken şeker, pislik gibi görünecektir.
[O hastalık varken] sana gelen her tatlı tatsız olur. Bengisu [bile] gelse ateş kesilir.
O nitelik, ölüm ve sıkıntı iksiridir. Onun yüzünden sonunda hayatın ölüme döner.
Kalbi dirilten nice besinler, senin bedenine girince kokuşur.
Nazla elde edilen nice değerli kişi, sana av olunca senin gözünde bayağılaşır.
Akılla akıl içtenlikle tanışınca dostluk ve sevgi her an artar.
Nefsin aşağılık nefisle tanışmasıyla emin ol zamanla [dostluk ve sevgi] azalır.
[Kişinin] nefsi illetin çevresinde döndüğünden kısa sürede bilme ve tanımayı bozar.
Dostun yarın senden tiksinmesini istemiyorsan, akıllıyla ve akılla dostluk kur.
Sen nefsin sam yelinden hastaysan, neyi tutsan bir hastalık vesilesi olur.
Eline mücevher alsan taşa dönüşür, gönül sevgisine sarılsan savaş kesilir.
Güzel ve özgün bir nükte duysan, anlamandan sonra tadı kaçıp sevimsizleşir.
[Dersin] ki ben bunu çok duydum, eskidi artık, bundan başka bir şey söyle, dostum!
Farz et ki yeni ve özgün bir şey daha söylendi. Yarın ondan da bıkıp tiksinirsin.
Hastalığı defet. Hastalığın kökü kazınınca eski sözler [bile] yeni gelir sana.
Eski olan, yeni yapraklar açınca o eski kökten yüz yeni salkım filizlenir.
Biz tabipleriz, Hakk'ın çıraklarıyız. Bizi gördü de "yarıldı[166]" engin deniz.

Tabiat tabipleriyse başkadır. Kalbe nabız yoluyla bakarlar onlar.
Araç gereç olmadan güzelce bakarız kalbe. Feraset sayesinde yücelerden bakarız biz.
Onlarsa besin ve meyve tabipleridir. Onlar sayesinde hayvanî ruh güçlenir.
Biz davranış ve söz tabipleriyiz. Bize ilham veren, celâl nurunun aydınlığıdır.
[Böylece deriz] ki *böyle bir davranış sana yararlıdır, şöyle bir davranışsa yoldan çıkarır.*
Böyle bir söz seni ilerletir, şöyle bir söz ise yaralar.
Öteki tabipler için idrar delildir. Bizim delilimizse yüce vahiydir.
Kimseden bir ücret istemeyiz biz[167]*. Hak'tan bize bol bol ücret gelmektedir.*
Onulmaz hastalığı olanlara duyuru: Her hastaya ilacımız var bizim!

Toplumun peygamberlerden mucize istemeleri

Halk dedi, ey iddia sahipleri, tıp ilminize ve yararlı olacağınıza ilişkin kanıt hani?
Çünkü siz de yeme içme ve uykuya bağlısınız[168] ve bizim gibi köyde otlamaktasınız.
Siz bu su ve çamur tuzağına takılmışken gönül simurgunu avlamanız mümkün mü?
Makam ve önderlik sevgisi kendinizi peygamberlerden saymaya itiyor.
Böyle laflara ve yalanlara kulak asıp da tuzağa düşecek değiliz biz.
Peygamberler dediler, *bu, körlüğe yol açıp görmeye engel olan hastalıktandır.*
Duydunuz çağrımızı. Elimizdeki mücevheri görmez misiniz peki?
Bu mücevher insanlar için bir sınamadır. Biz onu gözlerin çevresinde döndürürüz.
Delil hani, diyenin bu sözü, körlüğe hapsolduğuna ve mücevheri görmediğine delildir.
Gün başladı, kalk, itirazı bırak da fırla, diye dile gelir güneş.
Sen dersin, *ey güneş delil hani?* [O da] sana, *behey kör,* der, *Hak'tan göz iste!*
Güpegündüz lamba arayan, işte bu arayışıyla körlüğünü ilan etmiş olur.
Göremezsen sabah mı [değil mi] diye kuşkuya düşersin. [Oysa] sen örtü içindesin.
Bu sözünle körlüğünü açığa vurma. Sus da erdemi bekle.
Behey günü arayan, gün ortasında, gün hani, demek, kendini rezil etmektir.
Sabır ve susma, rahmeti çeker. Böyle gösterge aramaksa hastalığın göstergesidir.
"Susun[169]"u kabul et ki senin canına cânandan "susun"un karşılığı gelsin.
[Hastalığının] nüksetmesini istemiyorsan, bu tabibin huzurunda paranı ve başını yere çal, ey akıllı.
Çok konuşmayı sat da candan, makamdan ve paradan geçmeyi satın al.
Böylece Allah'ın erdemi seni övsün de gökler senin makamını kıskansın.
Tabiplerin gönlünü gözetirseniz, özünüzü görüp kendinizden utanırsınız.
Bu körlüğün giderilmesi yaratılmışların elinde değildir, fakat tabiplerin ikramı hidayettendir.
Bu tabiplere canla başla köle olun da misk ve amberle dolup taşın.

Toplumun peygamberleri suçlaması

İnsanlar, *tüm bunlar,* dediler, *hile ve aldatmaca. Nasıl olur da Allah, Zeyd'den, Bekir'den nâip tayin eder?*
Her şahın elçisi şahla aynı cinstendir. Suyla çamur (insan) nere, göklerin yaratıcısı nere?
Biz eşek beyni mi yedik de sizin gibi sivrisineği huma kuşuna arkadaş kılalım?
Sivrisinek nere, huma nere? Çamur nere, Tanrı nere? Zerrenin gökteki güneşle ne ilgisi var?
Bu ne biçim ilgi, ne biçim bağlantı? Böyle bir şey akla ve beyne sığar mı?

Tamamı Kelile ve Dimne kitabında anlatıldığı üzere "Ben gökteki ay tarafından sana gönderilen elçiyim. Şu su kaynağından uzak dur" demesini söyleyerek bir tavşanı filin huzuruna elçi olarak gönderen tavşanların hikâyesi

Bu, bir tavşanın, *ben ayın elçisiyim, ben ayla eşim,* demesine benziyor.

Berrak su kaynağına gelen fil sürüsü yüzünden bütün av hayvanları sıkıntıdaydı.

Tümü korku yüzünden pınardan uzak ve yoksundu. Güçleri az olduğundan hileye başvurdular.

Hilalin doğduğu ilk gece yaşlı bir tavşan dağın başından fillere doğru seslendi:

Ey fillerin şahı, [ayın] on dördünde gel; pınarın içinde bulursun bunun kanıtını.

Ey fil şahı, ben elçiyim, karşıda dur. Elçiye hapis, işkence ve kızmak olmaz.

Ey filler, gidin, diyor ay. Pınar bizimdir, çekilin ordan.

Yoksa zor [kullanıp] kör ederim sizi, [diyor]. [Gerekeni] söyledim, [yükümlülüğü] boynumdan attım.

Bu pınarı terk edip gidin de ayın kılıç yarasından güvene erin.

İşte bunun kanıtı, pınarda fil su içerken ayın titremesidir.

Ey fil şahı, o gece hazır ol da su kaynağının içinde bu kanıtı bul.

Ayın üzerinden yediyle sekiz [gün] geçince fil şahı gelip kaynakta gezinmeye başladı.

O gece fil hortumunu suya vurunca su dalgalandı ve [böylece] ay titredi.

Fil böylece söylenene inandı. Çünkü kaynağın içinde ay titremişti.

[İnkârcılar, peygamberlere], *biz ayın titremesinden korkacak fillerden değiliz,* dediler.

Peygamberlerse, *ah salaklar,* dediler, *can öğüdü, [ayaklarınızdaki] bağı daha da sıkılaştırdı.*

Peygamberlerin onların kınamalarını cevaplayıp onlara örnek vermeleri

[Peygamberler dediler,] *derdinize [uyguladığımız] ilaç ne yazık ki can alıcı kahır zehrine döndü.*

Allah gazap perdesini görevlendirince bu lamba gözünüzdeki karanlığı artırdı.

Sizden ne başkanlığı isteyeceğiz ki? Bizim başkanlığımız gökten yücedir zaten.

İnci dolu deniz, gemiden, hem de fışkı dolu gemiden, ne şerefi elde edecek ki?

Güneşi bir zerre gibi gören kör ve karanlık göze yazıklar olsun!

İblis'in gözü, eşsiz ve benzersiz Âdem'e baktı da çamurdan başka bir şey görmedi.

[Adem'in] baharı şeytanca gözüne kış göründü. [Çünkü] evinin olduğu yönden hareket etti.

Zaman zaman bahtsız kişinin karşısına nice ikbâller çıkar da o yolunu çevirir.

Aşk beslemeyi bilmeyen bahtsızın karşısına farkında olmadan nice sevgililer çıkar.

Gözümüzü yanıltan, yoksunluğumuzdur. Kalbi tersyüz edense kötü kaderdir.

Taştan put size kıble olunca lanet ve körleşme size barınak olmuştur.

Taşınız Hakk'a eşliğe yaraşır da akıl ve can Hakk'a sırdaşlığa nasıl yaraşmaz?

Ölmüş sinek humaya ortak olurken canlı [insan] Sultan'a sırdaşlığa nasıl yaraşmaz?

Yoksa ölü olan sizin yonttuğunuz, diri olansa Allah'ın yonttuğudur, diye mi?

Kendinize ve sanatınızın ürününe âşıksınız siz. Yılanın kuyruğu da yılanın başına tapar.

Ne o kuyrukta ikbâl ve nimet vardır, ne de o başta rahat ve lezzet.

Yılanın kuyruğu başının çevresinde dolanır. Bu iki arkadaş birbirine yaraşır.

Güzel duyacak olursan, Gazneli bilge [Senâî], *İlâhî-nâme*'de şöyle söylemektedir:

"Kaderin hükmüne dair boş konuşup durma. Eşeğin kendisi lâyıktır eşek kulağına[170]."

Bedenler organlarla uyumludur. Nitelikler ruhlarla uyumludur.

Her ruhun niteliği ruhla uyumludur. Çünkü Hak yontar onu.

Allah, niteliği ruhla eş kıldığı için bil ki [nitelikle ruh] gözle yüz gibi uyumludur.

Güzel ve çirkindeki nitelikler uyum gösterir. Allah'ın yazdığı harfler uyum içindedir.

Göz ve yürek, kâtibin elindeki kalem gibi, iki parmak arasındadır[171], Hüseyin!

Lütuf ve kahırdır parmak. Aradakiyse bu parmaklarca sıkılıp gevşeyen gönül kalemidir.

Ey kalem, yücelme peşindeysen kimin parmakları arasında olduğuna bak!

Tüm amaç ve devinimin bu parmaktandır. Başın da toplanma yerinin dört yoluna bağlıdır.

Hallerinin harfleri O'nun yazısındandır. Azmin ve vazgeçişin de O'nun azmi ve vazgeçişidir.

Niyaz ve yakarıştan başka yol yoktur. Bu dönüşümden her kalemin haberi yoktur.

Kalem bunu bilir, ama kendi çapında. İyide ve kötüde kendi değerini koyar ortaya.

[Kimileri], tavşanla fil [hikâyesine] sarılarak hilelerle ezeli karıştırmışlardır.

Misal getirmek, özellikle ilâhi konularda, herkesin haddine değildir

Böyle misaller üretip de münezzeh dergâha doğru atmak sizin haddinize mi?

Böyle misal getirmek Hakk'ın tekelindedir. Çünkü O, gizli ve açık bilgiye vâkıftır.

Bir şeyin sırrını nerden bileceksin de kel halinle zülfü ya da yüzü misal getireceksin?

Mûsa onu asâ olarak gördü, [oysa asâ] değil, ejderhaydı[172], sırrı açığa çıkmaktaydı.

Böyle bir sultan değneğin sırrını bilmezken sen nerden bileceksin bu tuzakla yemin sırrını?

Musâ'nın gözü meselde yanılmışken nasıl olur da lüzumsuz bir fare [o yöne] delik açar?

[Allah], verdiğin misali, [yaptığına] karşılık seni parça parça eden ejderhaya çevirir.

Lanetli İblis böyle bir misal getirdi de kıyamet gününe dek Hak tarafından lanetlendi[173].

Kârun da inadından böyle misal getirdi de tahtıyla tacıyla yerin dibine battı.

Bil ki senin bu misalin kargayla baykuş [gibi uğursuz]dur. Onlar yüzünden yüzlerce ocak sönmüştür.

Gemi yapılırken Nuh kavminin alay yollu misaller getirmesi

Nuh çölde gemi yaparken, yüz misalci, alay etmek için harekete geçti[174].

[Diyorlardı ki] *su kuyusunun [bile] olmadığı çölde gemi yapıyor! Ne aptal bir câhil!*

Biri diyordu, *ey gemi şahlan!* Biri de diyordu, *kanadını da yap!*

Nuh ise diyordu, *bu Allah'ın emriyle [yapılmaktadır[175]] ve alaylarla eksilecek değildir.*

Gece yarısı duvarın dibinde ne yapıyorsun diye sorulunca davul çalıyorum diye cevap veren hırsızın hikâyesi

Şu meseli dinle: Geceleyin baş belası bir hırsız, duvarın dibinde tünel kazıyordu.

Yarı uykulu olan hasta biri onun yavaştan çıkardığı tık tıkları duyuyordu.

Dama çıkıp başını aşağı sarkıtarak ona, *babalık,* dedi, *ne işle meşgulsün?*

Hayırdır, gece yarısı ne kazıyorsun? Sen kimsin? [Hırsız] dedi, *davulcuyum, muhterem.*

[Adam] dedi, *ne yapıyorsun?* [Hırsız] dedi, *davul çalıyorum. A yol yordam bilen,* dedi [adam], *davulun sesi hani?*

[Hırsız] dedi, *yarın duyarsın sesini, [duyunca] yandım eyvah feryadını.*

Bu [hikâye] yalan ve uydurmadır. Sen bu yalanın sırrını da anlayamazsın.

İnkârcıların anlattıkları gökteki aydan file mesaj getiren tavşan meseline cevap

O tavşanın sırrı, bil ki sana elçi olarak gelen lüzumsuz şeytandır...

Böylece aptal nefsini Hızır'ın içtiği bengisudan yoksun bırakan [şeytan].

Onun anlamını tersyüz ettin. Küfür söz söyledin, [öyleyse ceza olarak] iğneye hazır ol.

Berrak suda ayın titrediğini ve böylece çakal (tavşan)ın filleri korkuttuğunu söyledin.

Tavşan, fil ve su hikâyesinden ve fillerin titreyen aydan korktuğundan mı söz ediyorsun?

Behey câhil körler, seçkin ve sıradan herkesin boyun eğdiği aya bunun neresi benzer?

Ay ne ki, güneş ne ki, felek ne ki? Akıllar ne ki, nefisler ne ki, melek ne ki?

Güneşin güneşinin güneşi! Niye söylüyorum ki bunu? Yoksa rüyada mıyım?

Şahların öfkeleri yüz binlerce şehri yerle bir etmiştir, bre densiz sapıklar!

Dağ yarılır, yüz parçaya ayrılır. Değirmen gibi döner güneş.

Yiğitlerin öfkeleri bulutları kurutur. Kalplerin öfkesi âlemleri yıkar.

A yıkanmamış (yaşayan) ölüler, Lut şehrindeki ceza meydanına bakın!

Fil nedir ki? Üç uçan kuş, o zavallı fillerin kemiklerini ufaladı.

Kuşların en güçsüzü ebâbil, fili öyle paraladı ki onarmanın yolu yok.

Duymayan var mı Nuh tufanını ya da Firavun ordusuyla Ruh (Cebrail)'un savaşını?

Ruh yenip suya döktü onları. Su onları zerre zerre parçaladı.

Duymayan var mı Semud'un başına gelenleri ve kasırganın Âdlıları alıp götürüşünü?

Savaşta filler öldüren öylesi fillere gözünü açıp da bak bir yol.

O filler, o zâlim şahlar, kalbin gazabıyla sürekli taşlanmaktadırlar.

Sonsuza dek bir karanlıktan bir karanlığa giderler de [onlara] acıma ve yardım yoktur.

İyi adla kötü adı duymadınız mı siz? Herkes gördü de siz mi görmediniz?

Gördüğünüzü görmezden gelirsiniz, ama ölüm sizin gözünüzü iyi açacak!

Tut ki evren güneş ve ışıkla dolu. Mezar gibi bir karanlığa girince...

O büyük nurdan yararlanamazsın ve penceren cömert aya kapanır.

Sen sarayı bırakıp kuyuya girmişsin. Geniş dünyaların ne suçu var ki?

Kurt niteliğine benzer [niteliği] olan can, Yusuf'un yüzünü, söyle, nasıl görür?

Davud'un sesi dağa taşa ulaşır da taş kalplilerin kulağı onu pek duymaz.

Akla ve insafa her zaman selam olsun. Doğru olanı Allah daha iyi bilir.

Ey Sebeliler, yüce elçileri tasdik edin.Tutsak eden [Rabb]in tutsak ettiği ruhu tasdik edin.

Işık saçan güneşleri tasdik edin ki onlar sizi kıyamet zilletinden güvende tutsunlar.

Kıyamet alanına atılmanızdan önce tasdik edin o parlak dolunayları.

Karanlığı aydınlatan lambaları tasdik edin. Ululayın'onları; umudun anahtarlarıdır onlar.

Sizden iyilik ummayanları tasdik edin. Sapkınlığa düşmeyin, alıkoymayın başkalarını.

Arapçayı bırak, Farsça söyleyelim. Ey suyla toprak [insan], o Türk'ün Hindu'su ol.

Şahların tanıklıklarına kulak verin hey! [Onlara] gökler iman etti, [siz de] iman edin.

Uzak görüşlülüğün anlamı ve uzak görüşlü adam örneği

Ya öncekilerin durumlarına bakın ya da ihtiyatla ileri doğru kanatlanın.

Uzak görüşlülük nedir? İki tedbir arasında ihtiyatlı olup yanlıştan uzak olanı seçmendir.

Biri der ki bu yolda yedi gün su yok, üstelik ayakları yakan kum var.

Ötekiyse, bu yalandır, der, sür atını, her akşam akan bir pınar göreceksin.

Uzak görüşlülük, [yanına] su alarak korkudan kurtulup doğru yol üzere olmandır.

Yolda su varsa bunu dök. Su yoksa, [su var diye] inat eden adamın vay haline!

Ey halife (Âdem) oğulları, insaf edip vaat edilen gün için ihtiyatlı davranın.

Babanızdan öç alıp onu yücelerden zindana sürükleyen o düşman (şeytan)...

Gönül satrancının şahını mat ederek cennetten uzaklaştırıp âfetlerin maskarası kıldı.

Mücadelede bir kaç kez sarma yaptı ve sonunda güreşte sırtını yere vurup utandırdı.

[Şeytan] o pehlivana işte böyle yaptı. Ey geri kalanlar, [sakın] onu hafife almayın.

O hasetçi, anamızın babamızın tacını, ziynetini el çabukluğuyla kaptı.

Onları orada çıplak, rezil ve perişan bıraktı da[176] Âdem, yıllarca höykürerek ağladı.

Niçin ziyan defterine [adım] yazıldı diye [ağladıkça] onun gözyaşından bitkiler bitti.

Böyle bir önderin onun yüzünden dövünüşüne bak da o şeytanın hilekârlığını kıyasla.

Onun şerrinden sakının ey çamura tapanlar! "Lâhavle" kılıcını vurun onun başına.

Çünkü o size hep pusudan bakıyor da siz onu görmüyorsunuz, dikkat!

Her zaman yem serper ya avcı. Yem görünür de tuzak görünmez.

Nerede yem görsen sakın. Sakın da kolunu kanadını bağlamasın tuzak.

Çünkü yemi terk etmesini bilen kuş, tuzağı olmayan ovadan yem yer.

Onunla yetinip tuzaktan kurtulur da hiçbir tuzak kolunu kanadını bağlamaz.

Hırs ve heves yüzünden ihtiyatı terk eden kuşun durumunun vehameti

Yine bir kuş, bir duvarın üstüne konmuş, bir tuzaktaki yemlere göz dikmişti.

Bir yandan ovaya bakarken bir yandan da hırs bakışı onu yeme çekiyordu.

Bu bakış öbür bakışla mücadele edip birden bire onu akıldan yoksun bıraktı.

Bir başka kuşsa bu ikirciği bırakarak [yemden] bakışlarını ayırıp ovaya yöneldi.

Ne mutlu onun kanatlarına, bravo ona! Bütün özgürlere önder oldu sonunda.

Onu önder edinen, güven ve özgürlük makamına yerleşip kurtulur.

Çünkü onun kalbi, uzak görüşlülerin sultanıdır. Gül bahçesiyle kırlar onun konağıdır.

İhtiyat ondan razı, o ihtiyattan razı. [Sen de] karar vereceksen böyle karar ver.

Defalarca hırs tuzağına düşüp boynunu kılıca teslim ettin...

Yine de tövbeleri kabul eden lütuf sahibi, tövbeni kabul ederek seni azat edip sevindirdi.

[Allah] der ki *"siz dönerseniz biz de döneriz[177]". Biz, davranışla karşılığı eş kıldık.*

Eşlerden birini yanıma getirdiğimde onun eşi de ister istemez koşa koşa gelir.

Eylemi sonucuyla eşleştirdik: Eşin biri gelince öteki eş de gelir.
Bir haydut eşin kocasını kaçırınca öteki eş, kocasını arayarak onun ardınca gelir.
Yine tövbe gözüne toprak serperek bu tuzağa doğru geldiniz siz.
Tövbeleri kabul eden [Allah] yine düğümü çözüp *sakın*, dedi, *bu yana yönelme, kaç.*
Tekrar unutkanlık kelebeği geldi de canınızı ateşe doğru sürükledi.
A kelebek, pek unutkan ve kuşkucu olma. Yanmış kanadına bir kez olsun bak.
Kurtulduğun zaman [kurtuluşun] şükrü, [tuzaktaki] yemlere meyletmemektir.
Şükrettiğinde O sana düşmanın tuzak ve korkusundan uzak rızıklar verir.
Sizi âzat eden nimete şükür olarak Hakk'ın nimetini anmak gerekir.
Bela ve sıkıntılar içindeyken defalarca demedin mi, Rabbim, beni tuzaktan kurtar.
[Kurtar da] hizmet ve iyilik edeyim, şeytanın gözüne toprak saçayım.

Köpeklerin her kış, yaz gelince kışlık ev yapacağız, diye ahdetmeleri hikâyesi

Kışın köpeğin kemikleri büzüşüp çekilir. Soğuğun şiddeti onu işte öyle küçültür.
Der ki bedenim bu kadarcık olduğuna göre [kendime] taştan ev yapmalıyım.
Yaz gelsin de soğuk[tan korunmak] için dişimi tırnağıma takıp bir ev yapayım.
[Fakat] yaz gelince ilikleri ısınıp kemikleri genleşir, derisi ferahlar.
Kendisini iri yapılı görür de, efendim, der, ben hangi eve sığarım ki?
İrileşip bir gölgeye çekilir; tembellik, tokluk, umarsızlık, bencillik...
Gönlü der ki amcacığım bir ev yap. O da der ki nereye sığarım, söyle?
Sıkıntı anında hırs kemiğin büzüşüp çekilir de küçülür.
Tövbe, dersin, *bir ev yapayım da kışın [barınacak] bir yuvam olsun.*
Derdin bitip hırsın kocaman olunca, tıpkı köpek gibi senin de ev sevdan geçer.
Nimete şükretmek, nimetten daha tatlıdır. Şükre tutkun olan nimet ardınca gider mi hiç?
Şükür nimetin canı, nimet kabuk gibidir. Çünkü şükür seni sevgilinin diyarına getirir.
Nimet gaflet, şükür bilinç getirir. Sultana şükür tuzağıyla nimet avla[178].
Şükür nimeti seni gözü tok ve saygın kılar da yoksula yüzlerce nimet saçarsın.
Hakk'ın besin ve yemişinden doyasıya yersin de oburluk ve dilencilik senden gider.

İnkârcıların peygamberlerin (onlara selam olsun) öğüt vermelerini engellemeleri ve cebrîce deliller getirmeleri

[İnkârcı] kesim, *ey öğütçüler*, dedi, *bu köyde adam varsa, söyledikleriniz yeter.*
Hak kalplerimizi kilitledi[179]; kimse Yaratıcı'ya üstün gelemez.
O ressam bizi böyle resmetti. Bu, konuşmakla değişecek değildir.
Taşa yüz yıl, yakut ol desen, eski bir şeye yüz yıl, yeni ol desen...
Toprağa su niteliğine bürünmesini söylesen, suya bal ya da süt ol desen [fayda etmez].
Göklerin ve göktekilerin yaratıcısı, suyun, toprağın ve topraktakilerin yaratıcısı O'dur.
O, göğe dönüş ve güzellik, suyla toprağa da bulanıklık ve neşvünema vermiştir.
Göğün bulanıklığı seçmesi mümkün müdür? Suyla toprak nasıl berraklık edinebilir?
[Allah] her birine bir yol belirlemiştir. Nasıl olur da bir dağ çabayla samana dönüşür?

Peygamberlerin cebrîlere cevabı

Peygamberler, *evet,* dediler, *[Allah] değiştirilemez nitelikler yaratmıştır.*

[Ama] değişken nitelikler de yaratmıştır. Nitekim sevimsiz biri sevimli hale gelebilir.

Taşa altın ol desen boştur. Bakıra altın ol desen yolu vardır.

Kuma çamur ol desen bundan âcizdir. Toprağa çamur ol desen, uygun düşer.

Örneğin topallık, yassı burunluluk ve körlük gibi çaresiz dertler vermiştir.

[Öte yandan] ağız eğrilmesi ve baş ağrısı gibi çaresi olan dertler de vermiştir.

Derman için ilaçlar yaratmıştır. Dertlerle devalar boşuna değildir.

Hatta çoğu hastalığın çaresi vardır; ciddiyetle araştırırsan elde edilir.

Kâfirlerin cebrîce gerekçelerini tekrarlamaları

Onlar dediler ki *bizim hastalığımız iyileşecek hastalıklardan değil.*

Bu söz ve öğütleri yıllarca tekrarladınız. Sonuçta düğüm her an daha da sıkılaşıyor.

Bu hastalık iyileşecek bir hastalık olsaydı, sonunda bir zerresi [olsun] geçerdi.

Susuzluk hastalığı (*südde*) oluştuğunda ciğere su gelmez, [insan] denizi içse içtiği başka yere gider.

İster istemez el ayak şişer ve su içme susuzluğu bastıramaz.

Peygamberler (selam üzerlerine olsun)in onları tekrar cevaplamaları

Peygamberler dediler, *umutsuzluk kötüdür. Oysa Allah'ın ihsan ve rahmeti sonsuzdur.*

Böyle ihsan sahibinden umut kesmek olmaz[180]*. Bu rahmet ipine yapışın.*

Önce zor olan nice iş, bir süre sonra zorluk geçer de kolaylaşır.

Umutsuzluğun ardından nice umutlar vardır. Karanlığın ardından nice güneşler vardır.

Varsayalım ki katılaştınız ve kulağınıza, kalbinize kilitler vuruldu...

Kabul [edip etmemek] ile işimiz yok bizim. İşimiz, teslim olmak ve buyruğa uymaktır.

Bu kulluğu bize buyuran O'dur. Bu sözleri kendiliğimizden söylemiyoruz[181]*.*

Canımızı O'nun buyruğuna adadık biz. Kumlara [tohum ekin] dese ekeriz.

Peygamberin ruhuna Hak'tan başka yardımcı yoktur. Halkın kabul ve reddiyle işi yok onun.

Mesajlarını bildirmenin ücreti O'ndandır[182]. *Sevgili uğruna [halkın gözünde] sevimsiz ve düşman yüzlü olduk.*

Biz bu dergâhta yorulanlardan değiliz ki yolun uzaklığı yüzünden her yerde duralım.

Ancak yarden ayrılıkla zindana düşen karamsar olup yorulur.

Sevgilimiz ve dilediğimiz yanıbaşımızdadır. Saçtığı rahmete can şükretmektedir.

Gönlümüzde lalelik ve güllük var, yol yok yaşlılığa ve solgunluğa.

Her zaman taze, genç ve güzel, hep yeni, tatlı, güleç ve zarifiz.

Bizim açımızdan yüz yılla bir saat birdir. Çünkü uzunla kısanın bizimle ilgisi yoktur.

Uzun kısalık cisimlerdedir. Uzun ve kısanın canla ne ilgisi olabilir?

Ashâb- Kehf'in üç yüz dokuz yılı[183]; onlar açısından tasasız ve kaygısız bir günden ibaretti.

İşte [Allah onca uzun zamanı] onlara bir gün gibi gösterdi de ruhlar yokluk diyarından bedenlere döndü.

Gündüzle gece ve ayla yıl olmayınca bıkkınlık, yaşlılık ve usanç söz konusu olur mu?

Yokluk bahçesinde benlik söz konusu olmadığı için [orada] sarhoşluk ilahî lütuf kadehindendir.

İçip de tatmayan bilemez. Bok böceği nerden hayal edecek gül kokusunu?

O hayâl edilebilir değildir. Hayâl edilebilir olsaydı yok olup giderdi.

Cehennem nasıl hayâl edebilir cenneti? Çirkin domuzdan hiç güzel yüz yansır mı?

Böyle bir lokma ağzına dek varmışken, aklını başına topla alçak, kendi boğazını kesme.

[Biz peygamberler] zor yollar kat edip mensuplarımıza yolu kolaylaştırdık.

[İnkârcı] kesimin Peygamberler (selam üzerlerine olsun) karşısında bel bağladıkları itirazları tekrarlaması

[İnkârcı] kesim, *siz,* dedi, *kendinize uğurlusunuz, biz ise uğursuz, zıt ve düşmansınız.*

Ruhumuz kaygılardan sıyrılmış durumdaydı. [Siz gelip] bizi hüzne ve tasaya düşürdünüz.

Birlik ve beraberliğin tadına varmıştık; uğursuzluğunuz yüzünden yüz parçaya bölündük.

Ağzından bal damlayan papağanlardık, sizin yüzünüzden ölümü düşünen kuşlara döndük.

Nerde acı veren öyküler varsa, nerde çirkin ötüşler varsa...

Dünyanın neresinde bir uğursuzluk ve neresinde başkalaşım ve bela türüyorsa...

Sizin ifade ve sözlerinizden kaynaklanır. Üzüntü yaratma konusunda iştahlısınız.

Peygamberlerin (selam üzerlerine olsun) tekrar cevap vermeleri

Peygamberler dediler, *uğur ve uğursuzluk sizin ruhunuzdan destek alır*[184].

Sen bir yerde uyurken başına doğru bir yılan gelse...

Şefkat sahibi biri, *çabuk kalk, yoksa yılan yiyecek,* diye seni uyarsa...

Sen dersin ki *niçin kötüye yoruyorsun?* [Adam der ki] *ne kötüye yorması? Kalk da açıkça gör!*

Ben seni uğursuzluğun ortasından kurtarıp saraya götürüyorum.

Peygamber, gizli olana karşı uyarıcıdır çünkü. O, dünyalıların görmediklerini görür.

Bir doktor sana, *koruk yeme, çünkü zarar ve sıkıntı verir,* dese...

Sen de, *neden kötüye yoruyorsun,* desen, bu durumda öğüt vereni suçlamış olursun.

Ya da bir müneccim, *bugün şu işi yapmaya kalkma,* dese...

Müneccimin yüz kez yalanını görmüşken, dediği bir iki kez doğru çıksa dikkate alırsın.

Oysa bizim nücumumuz asla yanlış çıkmaz. [Böyleyken] doğruluğu nasıl olur da sana gizli kalır?

Doktorla müneccim, zandan haberdar eder, bizse açıkça görünenden haberdar ederiz.

Uzaktan duman ve ateşin inkârcılara doğru saldırdığını görüyoruz.

Sen, *sus,* diyorsun, *böyle konuşma, kötüye yormaların bize zarar veriyor.*

Öğüt verenlerin öğütlerini duymazsan, nereye gitsen uğursuzluk seninledir.

[Örneğin] arkandan bir yılan yaklaşır da biri damdan görüp seni uyarır...

Ona dersin ki *sus, moralimi bozma.* O da der ki *keyfine bak, ben sözümü söyledim.*

Yılan boynunu ısırınca bütün sevinçlerin aciya dönüşür.

Bunun üzerine ona dersin ki *bre adam, böyle mi uyarılır, neden bağırıp yırtınmadın?*

Yukardan bana taş atsaydın da bana tehlike ve belayı gösterseydin ya!

O der ki *[böyle yapsaydım] incinirdin.* Sen dersin ki *beni ne kadar da sevindirdin!*

[Adam] der ki *ben seni bu tehlikeden kurtarmak için öğüt verip insanlık gösterdim.*

Alçaklığın yüzünden bunun kadrini bilmedin de kötülük ve taşkınlığa bahane kıldın.

Alçakların huyu böyledir işte. Sen iyilik ettiğinde sana kötülük eder.

Sabır yoluyla belini bük nefsin. Çünkü nefis alçaktır, iyilik onu hizaya getirmez.

Saygın kişiye iyilik etmene değer. Çünkü o bir iyiliğe yedi yüz [iyilikle] karşılık verir[185].

Alçağa zulüm ve eziyet etsen, sana çok vefalı bir köle kesilir.

Kâfirler nimete karşılık cefa ekerler ve yine de cehennemde "Rabbimiz[186]" diye çığrışırlar.

İnkârcıların mâbedi olmak üzere o dünya cehennemiyle bu dünya zindanının yaratılmasının hikmeti: "İsteyerek ya da istemeyerek gelin[187]"

Alçaklar cefada huzur bulurlar. Vefa gördüklerinde cefa etmeye başlarlar.

Bu yüzden onların ibadethaneleri cehennemdir. Yabani kuşun ayak bağı tuzaktır.

Hırsızın alçağın tapınağı zindandır, çünkü orada Hakk'ı anmaya başlar.

İnsanlıktan amaç kulluk olduğundan isyankârın ibadethanesi de cehennemdir.

İnsanın her işte eli vardır, fakat ondan amaçlanan hizmet [ve ibadet]tir.

Şunu oku: "Cinleri ve insanları ancak [kulluk etmeleri için] yarattık[188]". Dünyadan maksat ancak ibadettir.

Kitaptan amaç ilim öğrenmekse de sen onun başına yastık yaparsan o da olur.

Fakat kitaptan amaç yastık değil, ilim, bilgi, irşat ve yarar elde etmektir.

Sen kılıcı çivi yaptıysan zafer yerine hezimeti seçtin demektir.

İnsanlıktan amaç ilim ve doğruluksa da her insanın [kendine özgü] bir mabedi vardır[189].

Saygın insanın mabedi, "onu el üstünde tutman"dır. Alçağın mabediyse "onu hasta etmen"dir.

Alçakları döv ki boyun eğsinler. Saygınlara ver ki ürün versinler.

Kısacası Allah, iki mescit yaratmıştır: Onlara cehennem, bunlara arttıkça artan nimet.

Mûsa, karın ağrısı kişiler başlarını eğsinler diye Kudüs'te küçük kapı yapmıştır.

Çünkü onlar böbürlenen zâlimlerdi. Cehennem, [önünde] yakarılan küçük kapıdır.

Allah'ın Hakk'a boyun eğmeyen zâlimleri boyun eğdirmek amacıyla kralları yaratmasının anlatılması
Nitekim Mûsa (selam üzerine olsun) İsrail oğullarının zâlimleri girerken eğilsin diye Kudüs'te alçak kapı yaptırmıştır: "Kapıdan secde ederek girin ve 'bizi bağışla' deyin[190]"

Öyle ki Hak, şahları et ve kemikten birer kapı yapmıştır.

Dünyalılar secde ederler onlara. Çünkü yüce varlığa secde etmeye düşmandırlar.

Kemreliği onlara mihrap kılmıştır. Mihraplarının adı beydir, kahramandır.

Bu temiz huzura lâyık değilsiniz. Temizler şeker kamışıdır, sizse içi boş kamış.

Bu alçaklar o köpekler önünde eğilirler. Onlara boyun eğmek aslanlar için ardır.

Kedidir fare huylunun muhafızı. Fare kimdir ki aslanlardan korksun?

Hakk'ın köpeklerindendir korkuları. Hakk'ın güneşinden hiç korkarlar mı onlar?

Ululaın virdi "Rabbim en yüce[191]" dir. Bu alçaklara yaraşansa "aşağılık rab"dir.

Hiç korkar mı fare savaşkan aslanlardan? Ancak göbeği miskli çevik ceylan [korkar aslandan][192].

Ey kazan yalayıcı, var git çanak yalayıcısının yanına! Onu kendine rab ve velinimet yaz.

[Bu kadar] yeter. Uzun uzadıya açıklarsam, bey anlar da öfkelenir.

Kısacası, ey iyilik sahibi, alçaklara kötü davran ki boyun eğsin.

Nefis alçağına iyilik edilirse, kötü nefis alçaklar gibi nankörlük eder.

Mihnet ehlinin şükrederken nimet ehlinin âsi ve hilekâr oluşu işte bu yüzdendir.
Altın işlemeli kaftan giyen beyler âsidir. Aba giyen düşkünlerse şükreder.
Mal ve nimetlerden şükür yeşermesi ne mümkün? Şükür zorluk ve hastalıktan yeşerir.

Sûfinin boş sofraya olan aşkının hikâyesi

Bir gün bir sûfi, çivide asılı bir sofra görmüş [coşkuyla] dönüyor, üstünü başını yırtıyordu.
İşte yoksulların yegâne azığı, kıtlıklara ve dertlere işte deva, diye bağırıp duruyordu.
Onun coşku ve ızdırabı artınca sûfi olanlar ona katıldılar.
[Hep birlikte] gülüp çığlıklar atıyor, tekrar tekrar kendilerinden geçiyorlardı.
Boşboğazın biri sûfiye dedi ki *ekmekten yoksun asılı bir sofra neyi ifade eder ki?*
Git işine, sen içi boş resimsin. Sen varlık ara, çünkü âşık değilsin.
Ekmeksiz ekmeğe aşk, âşığın gıdasıdır. Sâdık olan varlığa tutsak değildir.
Âşıkların varlıkla işi yoktur. Aşıklar sermayesiz kâr eder.
Kanatları yok, âlemin çevresinde uçarlar. Elleri yok, meydandan top kaparlar.
Anlamdan koku alan yoksul, kesik elle sepet örerdi[193].
Âşıklar yokluğa çadır kurmuşlardır. Yokluk gibi tek renk ve tek nefistirler.
Süt çocuğu yemeğin tadını nerden bilecek? Perinin yiyecek içeceği ancak kokudur.
İnsan onun kokusunu nerden alacak? Çünkü insanın huyu onun huyunun zıddıdır.
Perinin ondan aldığı kokuyu, sen yüz batman güzel yemekten alamazsın.
Nil'in suyu Kıpti'ye kan görünürken güzel Septi (Mûsa'nın takipçisi) için sudur.
İsrailliler için deniz yol olurken zâlim Firavun için boğucu girdap olur.

Yusuf'un yüzünden hak şarabını tatmanın ve Yusuf'un kokusundan Hakk'ın kokusunu almanın Yakub (selam üzerine olsun)'a özgü oluşu ve Yusuf'un kardeşleriyle başkalarının bu iki şeyden yoksun oluşları

Yakub'un Yusuf'un yüzünde gördüğü şey ona özgüdür, kardeşlerin haddine mi?
Biri aşkından dolayı kendini kuyuya atarken diğeri düşmanlığından ona kuyu kazar[194].
Onun sofrası buna göre ekmekten yoksunken Yakub'a göre iştah açıcı [yiyecekle] doludur.
Yüzü yıkanmamış olan huri yüzü göremez. [Peygamber] der ki *temizlenmeden namaz olmaz.*
Canların yediği içtiği aşktır. İşte bu yüzden açlık canların gıdasıdır.
Yakub'da Yusuf'un açlığı vardı ve uzaktan onun ekmek kokusu gelmekteydi.
Gömleği alıp da koşarak [getiren], Yusuf'un gömleğinin kokusunu duymuyordu.
Yüz fersah uzakta olansa Yakub olduğu için alıyordu kokuyu[195].
Nice âlim vardır ki ilimden nasipsizdir. Böylesi, ilmin hafızıdır, âşığı değil.
[Oysa] dinleyici avamdan olsa da o ilimden koku alır.
Çünkü o [âlimin] elindeki gömlek geçicidir, tıpkı köle satıcısının elindeki cariye gibi.
Köle satıcısındaki cariye geçici olup onun elinde alıcısını bekler.
Verilecek rızkı Hak paylaştırır[196], kimse başka bir yöne yol bulamaz.
Güzel bir hayal kişiye bahçe olur. Kötü bir hayalse onun yolunu keser.

O öyle bir Tanrı'dır ki bir hayalden bahçe, bir hayalden cehennem ve eritici yer yaratır.

O'nun bahçelerinin yolunu kim bilir peki? Onun külhanlarının yolunu kim bilir peki?

Kalp gözcüsü her yana bakar da hayalin ruhun hangi yanından geldiğini göremez.

[Gözcü] bir yolunu bulup kaynağını görseydi tüm kötü hayallerin yolunu kapatırdı.

Yokluğun geçit ve kalesine casusun adım atması mümkün mü?

O'nun lütuf eteğine kör gibi yapış. Körün yapışması böyle olur sultanım!

O'nun eteği, emir ve buyruğudur. Canı takva olan bahtiyardır.

Biri çayır ve ırmakta [yaşarken], biri de onun yanıbaşında azap içindedir.

Biri, *bu neden bu denli keyifli,* diye şaşarken, biri de, *bunu kim hapsetti,* diye şaşar.

Hey, neden kurusun? Burda pınarlar var! Hey neden sarısın? Burda yüz türlü ilaç var!

Arkadaşım, gel de gir şu bahçeye. O da der ki *canım, ben gelemem!*

Bey ile namaz düşkünü olup namaz ve duayı çok seven kölesinin hikâyesi

Bey, sabahleyin hamama ihtiyaç duymuştu. *Sungur,* diye seslendi, *kaldır başını!*

Altun'dan tas, peştamal ve kil al da hamama gidelim, başka çare yok.

Sungur, hemen bir tas ile güzel bir peştamal alıp beyiyle yola çıktı.

Yolda bir mescit vardı ve ilerlerken Sungur'un kulağına ezan sesi geldi.

Sungur namaza çok düşkündü. *Ey kuluna lütufkâr olan beyim,* dedi...

Sen şu dükkânda biraz bekle de farzı kılıp "lem yekün[197]"ü okuyayım.

İmam ve cemaat namazı ve duayı bitirip [mescitten] çıkınca...

Sungur, kuşluk vaktine dek orada kaldı. Beyse Sungur'u bir süre bekledi.

Sungur, dedi [bey], *niçin çıkmıyorsun?* [Sungur] dedi, *ilimler sahibi beni bırakmıyor.*

Bekle, şimdi geliyorum. Unutmadım, [sözlerin] kulağımda..

[Bey] yedi kez seslenip bekledi ve sonunda adamın oyalamasına dayanamaz oldu.

[Sungur'un] cevabı şuydu: *"A muhterem, beni bırakmıyor ki çıkayım."*

[Bey] dedi, *mescitte kimse kalmadı artık. Seni alıkoyan kim? Seni oraya kim oturttu?*

[Sungur] dedi, *dışarıda seni bağlayan, içerde de beni bağladı.*

Senin içeri gelmene engel olan, benim de dışarı çıkmama engel oluyor.

Bu yana adım atmana izin vermeyen, bu yanda da bu kulun ayağını bağladı.

Deniz, balıkları dışarı bırakmazken karada yaşayanların denize girmelerine engel olur.

Balığın aslı sudan, [karadaki] hayvanınki çamurdandır. Burada hile ve tedbir işe yaramaz.

[Bu] kocaman kilittir, açıcısı Allah'tır[198]. [Öyleyse] teslimiyet ve rızâya sarıl.

Tüm zerreler anahtar olsa da bu açılış ancak yüce Allah'tandır.

Kendi tedbirini unutursan pîrinden gencecik bir tâlih elde edersin.

Kendini unuttuğunda hatırlarlar seni. Köle olmuşsan işte seni o zaman âzât ederler.

Peygamberlerin inkârcıların kabul etmelerinden umutsuzluğa düşmeleri –Allah buyurur: "Elçiler umutlarını kestiklerinde...[199]"

Peygamberler içlerinden dediler ki *ne zamana dek şuna buna öğüt verip duracağız?*

Soğuk demiri umutsuzca daha ne kadar dövecek, daha ne zamana dek kafese üfleyeceğiz?

İnsanların hareketi kaza ve kaderdendir. Dişin keskinliği midenin ateşindendir.

Birinci nefis ikinci nefse etki eder. Balık baştan kokar, kuyruktan değil.

Fakat hem bunu bil, hem eşeğini ok gibi sür. Çünkü Hak "Tebliğ et[200]" der, bu kaçınılmaz.

Bu ikisinden hangisi olduğunu bilmiyorsun. Hangisi olduğunu görünceye dek çabala.

Yükünü gemiye yüklediğinde bu işi tevekkülle yaparsın.

İkisinden hangisi olduğunu bilmezsin sen; yolculukta boğulan mı, kurtulan mı?

Hangisi olmadığımı bilmedikçe gemiyle gitmeyeceğim, dersen...

Bu yolda kurtulacak mıyım, boğulacak mıyım? Hangi kesimdenim, bildir bana...

Başkaları gibi kuru bir umutla ikircik içinde bu yola çıkmam [dersen]...

[O zaman] hiç bir ticaret elinden gelmez. Çünkü bu iki olasılığın sırrı gaiptedir.

Canı camdan olan korkak tüccar, ticarette ne kâr eder, ne zarar[201].

Hatta yoksun ve düşkün kalıp zarara uğrar. Işığı ancak ateşi yiyen bulur.

Çünkü bütün işler "olur ki"ye dayanır. Din işi evladır, çünkü bununla kurtulursun.

Burada kapıyı çalmaya umut dışında izin yok. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Mukallidin imanının korkuyla umut olduğuna dair

[İnsanların] boyunları çalışmaktan iğ gibi incelse de her mesleğe yönelten, umut ve ihtimaldir.

[İnsan] sabahleyin dükkâna giderken rızık umut ve ihtimaliyle koşar.

Ola ki rızkın yok senin, niçin gidersin? Yoksunluk korkusu varken nasıl güçlü olursun?

Rızık elde etmedeki ezelî yoksunluk korkusu, çalışıp çabalamanı nasıl gevşetmez?

Dersin ki yoksunluk korkusu söz konusu olsa da bu korku tembellikte daha çoktur.

Çalışmada umudum daha çoktur. Tembellikteyse daha fazla tehlikedeyim.

Öyleyse, ey kötü zanlı, din işinde bu zarar korkusu niçin eteğine yapışır?

Yoksa görmedin mi çarşımız mensuplarını? [Görmedin mi] peygamber ve velilerin nice kâr ettiklerini?

[Onlar] bu dükkanı bırakmakla ne defineler buldular! Bu çarşıda nasıl da kâr ettiler!

Ateş ona (İbrahim'e) boyun eğip adeta halhal oldu[202]. Deniz ona (Mûsa'ya) boyun eğip hamal oldu[203].

Demir ona (Dâvud'a) boyun eğip muma döndü[204]. Rüzgâr ona (Süleyman'a) boyun eğip kul ve mahkûm oldu[205].

Peygamber (selam üzerine olsun)'in "yüce Allah'ın gizli dostları vardır" buyurmasına dair

Bir başka kesim de çok gizli yol alır. [Bunların] dışarıdaki insanlar arasında ünlenmeleri ne mümkün!

Bunca varlıkları vardır, ama ululukları bir an bile kimsenin gözüne çalınmaz.

Kerametleri de kendileri de gizlidir. Ermişler bile duyamazlar adlarını.

Gel, diye seni o yana çağıran Allah'ın ihsanlarını bilmiyor musun yoksa?

Âlemin altı yönü hep ihsanlarıyla dolu. Ne yana baksan O'nun bildirdikleri var.

Kerem sahibi biri sana, *ateşe gir,* dese hemen gir, *beni yakar,* deme.

Enes (Allah ondan râzı olsun)'in ateş dolu tandıra attığı sofra bezinin yanmaması

Mâlik oğlu Enes'le ilgili olarak anlatıldığı üzere, bir kişi Enes'e konuk olmuştu.
Konuğun anlattığına göre yemekten sonra Enes gördü ki sofra bezi sararmış...
Ve kirlenmiş... Kadın hizmetçiye, [bezi] bir anlığına tandıra atmasını söyledi.
Akıllı [hizmetçi] sofra bezini hemen içi ateş dolu tandıra attı.
Bütün konuklar hayretle gözlerini dikmiş, sofra bezinin dumanını bekliyorlardı.
Biraz sonra [hizmetçi, bezi] temiz, beyaz ve kirden arınmış olarak tandırdan çıkardı.
Konuklar, *ey değerli sahabe,* dediler, *nasıl oldu da yanmadı, üstelik temizlendi?*
[Enes] dedi, *çünkü Mustafa, bu sofra beziyle elini ağzını çok silmişti.*
Ey ateş ve azaptan korkan yürek, işte böyle bir ele ve dudağa yaklaş.
[Peygamber] cansızları böyle şereflendirdiğine göre, âşığın canına ne [kapılar] açmaz ki!
Kabe'nin taşını nasıl da kıbleye dönüştürdü. [Öyleyse] çalış da erlerin yolunda toprak ol ey can.
Ondan sonra o hizmetçiye, *sen,* dediler, *tüm bunlara karşın kendinden söz etmez misin?*
Diyelim ki o sırlara vâkıftı. O söyler söylemez [sofra bezini] nasıl attın peki?
A hanım, böyle değerli bir sofra bezini ateşe nasıl attın?
[Hizmetçi] dedi, *kerem sahiplerine güvenirim, ikramlarından umutsuz değilim.*
Sofra bezi nedir ki? O bana, ateşin ortasına gir, dese, hiç pişman olmadan...
Tam bir güvenle girerim [ateşe]. [Çünkü] Allah kullarından çok umudum var.
Sırra vâkıf kerem sahiplerine olan güvenimden [ateşe] sofra bezini değil, başımı bile atarım.
Kardeşim, bu iksire vur kendini. Erkeğin sadakati kadının sadakatinden geri kalmaz.
Kadından aşağı olan erkek yüreği, işkembeden aşağı bir yürektir.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in susuzluktan bitkin düşüp ölümün eşiğine gelen ve develerle insanlarının dilleri dışarı sarkan kervanın imdadına yetişmesi hikâyesi

Bir vadide Araplardan bir grubun su kırbaları yağmursuzluktan kurumuştu.
Kervan çöl ortasında kalmış, [adeta] kendi ölümünü çağırır olmuştu.
İki dünyanın kurtarıcısı Mustafa, yardım için ansızın çıkageldi.
Çetin bir yolda kızgın kum ortasında oldukça büyük bir kervan gördü.
Develerinin dilleri dışarı sarkmış, insanlar kumlar üstünde sağa sola dökülmüş...
[Hallerine] acıyıp, *hey,* dedi, *acele edin, birkaçınız şu kum tepelerine doğru koşsun...*
[Orada] deveye binmiş bir siyahi, aceleyle efendisine su tulumu götürüyor...
O siyahi deveciyi devesiyle birlikte apar topar bana getirin.
[Su] arayanlar, kum tepesine çıktılar ve bir süre sonra [söylenenin] aynısını gördüler.
Siyah bir köle bir deveyle gidiyor, hediye götürür gibi, su dolu bir tulum götürüyordu.
Ona dediler, *bu yanda insanların en hayırlısı, yaratılmışların en iyisi seni çağırıyor.*
Ben onu tanımıyorum, dedi, *o da kim?* Dedi, *o, ay yüzlü, şeker huyludur.*
[Köleye] onu olduğu gibi anlattılar. [Köle] dedi, *o bir şair olmasın sakın...*[206]
Büyüsüyle bir toplumu rezil eden [bir şair]. Ona ben yarım karış bile gitmem!
Onu çeke çeke o yana götürdüler. O ise sövüp sayıyor, bağırıp çağırıyordu.
O azizin huzura çekerek götürdüklerinde, [Peygamber] dedi, *su için, yanınıza da alın.*

Hepsini o kırbadan suya kandırdı. Tüm insanlar ve develer o sudan içti.

[Peygamber], onun tulumundan tulum ve kırbaları doldurdu. Gökteki bulut bile kıskançlık içinde şaşakaldı.

Bir tulum suyla bunca cehennem yangısının söndüğünü kim görmüş?

Bir tulum suyla bunca tulumun rahatlıkla dolduğunu kim görmüş?

Tulum, lütuf dalgasının örtüsüydü aslında. [Su] onun emriyle esas denizden geliyordu.

Su kaynayıp buhara dönüşür de soğuk yüzünden buhar [yeniden] su olur.

Hatta [Allah] bu hikmetlerden ayrı ve sebepsiz olarak yoktan sular var eder.

Sen çocukluğun yüzünden sebepleri görüp sebeplere cehaletle sarılırsın.

Sebeplere takılmakla sebebi yaratandan gâfilsin ve bu yüzden örtülere meyillisin.

Sebepler yok olunca başına vurup dövünmeye, Rabbimiz, Rabbimiz demeye başlarsın.

Rab der ki *haydi git sebeplere! Çok tuhaf! Nasıl oldu da yaratışımdan beni hatırladın?*

[Kul] der ki *bundan sonra ben hep seni görecek, sebep ve yanıltmalara bakmayacağım.*

[Rab] der ki *ey tövbe ve sözünde gevşek [insan] senin işin budur: "Geri döndürülselerdi [men edildiklerine] dönerlerdi.*[207]*"*

Fakat ben buna bakmayıp rahmet ederim. Rahmetim boldur, rahmeti elden bırakmam[208]*.*

Şu anda beni çağırdığında sözünde durmayışına bakmayıp keremimle ihsan ederim.

Kâfile, Peygamber'in yaptığına şaşıp kaldı. *Ey deniz huylu Muhammed,* [dediler], *nedir bu?*

Ufacık bir tulumu perde (vesile) eyleyip Arab'ı da Kürt'ü de [suya] boğdun.

[Peygamber'in] mucize yoluyla kölenin tulumunu suyla doldurup Allah'ın izniyle siyah köleyi beyaz yüzlü kılışı

Ey köle, şimdi kendi tulumunun suyla dolu olduğunu gör de yakınıp ileri geri konuşma.

O zenci, onun mucizesine şaşakalmıştı. Mekansız diyardan ona iman doğuyordu.

Havadan dökülen bir pınar görmüştü. Kendi kırbası onun lütfuna bir örtüydü.

Bu görüşle örtüler de yırtılmış, böylece gayp pınarını açıkça görmüştü.

O anda kölenin gözleri gözyaşlarıyla doldu, efendisini ve yerini yurdunu unuttu.

Eli ayağı yola gidemez oldu. Allah onun ruhuna deprem düşürdü.

[Peygamber] maslahat gereği, *ey yarar arayan, kendine gel, yola devam et,* diye onu [daldığı âlemden] geri çekti.

[Dedi,] *hayret zamanı değil, hayret senin önünde. Hızlı ve çevikçe yola koyul şimdi.*

[Köle], Mustafa'nın ellerini yüzüne koyup defalarca öptü âşıkçasına.

Mustafa da o zaman kutlu ellerini [onun] yüzüne sürüp onu şereflendirdi.

O Habeş çocuğu zenci, dolunay gibi bembeyaz olup gecesi gündüze döndü.

Güzellik ve alımlılıkta Yusuf kesildi. [Peygamber] ona, *şimdi köye gidip durumu anlat, dedi.*

O, elsiz ayaksız sarhoşça gidiyor, giderken eliyle ayağını ayırt edemiyordu.

Sonunda [köle], kervanın olduğu yerden iki dolu tulumla efendisine geldi.

Efendinin kölesini beyaz görmesi ve kim olduğunu bilemeyip benim kölemi sen öldürdün, seni kan tuttu da Allah seni elime düşürdü, demesi

Efendisi onu uzaktan görüp şaşakaldı ve şaşkınlıktan köy halkını çağırdı.

[Dedi] *bu bizim kırba, bu bizim deve. Peki nereye gitti siyah yüzlü köle?*

Bu uzaktan gelen bir ay parçası; yüzünden gün ışığına ışık vuruyor.
Kölemiz hani? Yolunu mu şaşırdı yoksa? Yoksa ona bir kurt rastladı da öldürüldü mü?
[Köle] yaklaşınca [efendi] dedi, *kimsin? Yemenli misin, yoksa Türk müsün?*
Söyle, ne yaptın köleme? Doğru söyle, öldürdüysen itiraf et, hileye kalkışma.
[Köle] dedi, *öldürdüysem niçin sana geleyim? Kısasa kendi ayağımla niye geleyim?*
Hani benim kölem? [Köle] dedi, *işte benim. Allah'ın lütuf eli beni nurlandırdı.*
Hey, neler söylüyorsun? Kölem nerede? Doğruyu söylemeden kurtulamazsın benden.
[Köle] dedi, *o köleyle senin arandaki bütün sırları birer birer anlatacağım.*
Beni satın aldığın zamandan bugüne dek olan biteni anlatacağım.
Siyah rengimden bir sabah doğmuşsa da varlık olarak eskisi gibiyim.
Renk değişti, fakat temiz can renkten, unsurlardan ve topraktan bağımsızdır.
Bedeni tanıyanlar bizi çabuk yitirirler. Suyu içenlerse tulum ve fıçıyı terk ederler.
Canı tanıyanlar sayılardan arınmış, hikmetinden sual olmaz denizde boğulmuşlardır.
Can ol da can yoluyla canı tanı. Görüş dostu ol, kıyas oğlu olma.
Aynı özden olan, ama hikmet için iki ayrı sûrete bürünen akılla melek gibi.
O [öz] sayesinde melek kuş gibi kanatlanmış, akılsa kanadı bırakıp görkemi almıştır.
İster istemez ikisi birbiriyle yardımlaşmış, iki güzel yüzlü birbirine destek olmuştur.
Melek de, akıl da bulur Hakk'ı. İkisi de Âdem'e (insana) yardımcı ve secde edicidir.
Nefisle şeytan ise başından beri birdir ve insana düşman olup haset etmektedir.
Âdem'i beden gören kaçmıştır ondan. Emin bir nur görense secdeye kapanmıştır.
O ikisi (melekle akıl)nin bu sayede aydındı gözleri. Bu ikisi (nefisle şeytan)nin gözüyse çamurdan başka bir şey görmez.
Şimdi bu söz, buza saplanıp kalmış eşeğe döndü. Yahudi'ye İncil okunmaz çünkü.
Şia'ya Ömer'den söz etmek ne mümkün! Mümkün mü sağıra saz çalıp dinletmek?
Fakat köyde bir köşede biri varsa çıkardığım gürültü patırtı yeterlidir.
Anlama yetisi olana taş ve kerpiç bile vukuf sahibi bir anlatıcı olup çıkar.

Yüce Hak göklerde ve yerlerde asıl ve ilinek olarak ne yaratmışsa ihtiyaca göre yaratmıştır bu bakımdan bir şeye ihtiyacın olmalı ki allah sana versin. "Dua ettiği zaman darda kalmışa kim yetişiyor?[209]" darda kalış, hak edişin kanıtıdır

Bu kadarcık çocuğu konuşmaya başlatan, niyaz (/ihtiyaç) ve derdiydi Meryem'in.
Meryem'in parçası, onun için onsuz konuştu. Senin parçanın parçası da gizliden gizliye konuşmaktadır.
Elin ayağın sana tanıklık eder, a köle. İnkârcılık için elini ayağını ne kullanıp durursun?
Sözü ve izahı hak etmiyorsan, konuşanın konuşma yetisi seni görünce uykuya dalar.
Ortaya ne çıkarsa muhtaç için çıkar da böylece arayan aradığını bulur.
Yüce Hak gökleri yaratmışsa, ihtiyaçları gidermek için yaratmıştır.
Nerde bir dert varsa deva oraya gider. Nerde yoksulluk varsa azık oraya gider.
Nerde bir güçlük varsa cevap oraya gider. Nerde bir ekin varsa su oraya gider.
Su arama o kadar. Susuzluğu elde et ki aşağıdan yukarıdan sular çağlasın.
Nazik boğazlı bebek doğmadıkça onun için memeden süt akması mümkün mü?
Gidip şöyle yukarı aşağı koş da susa, hararete rehin ol.
Ondan sonra gökyüzü arısının sesinden ırmak suyunun sesini duyarsın, efendim.
Senin suya ihtiyacın kuru otunkinden az değil. Sen ki suyu alıp bitkilere akıtırsın...

Güzelleşsin diye kuru tarlaya doğru kulağından tutup suyu sürüklersin.

İçinde cevherler gizli olan can tarlası için de Kevser suyuyla dolu rahmet bulutu vardır.

Susuz ol ki "Rableri onlara içirir[210]" hitabı gelsin. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Kâfir kadın süt emen bebeğiyle Mustafa (selam üzerine olsun)'nın huzuruna gelince Peygamber'in İsavârî mucizesiyle bebeğin konuşması

Yine o köyün kâfirlerinden bir kadın, sınamak amacıyla Peygamber'e koştu.

Başında örtüsü, kucağında iki aylık bebeğiyle Peygamber'in huzuruna vardı.

Bebek, *Allah'ın selamı üzerine olsun*, dedi, *ey Allah'ın elçisi, biz sana geldik.*

Annesi öfkeyle, *sus*, dedi ona, *böyle şehadeti kim soktu kulağına?*

Küçük bebek, sana bunu kim öğretti de şu bebek halinle dilin açıldı?

[Bebek] dedi, *[önce] Hak, sonra Cebrail öğretti. İfadede Cebrail'le birlikteyim.*

Hani, dedi [kadın]. *Başının üzerinde*, dedi [bebek], *görmüyor musun? Yukarı bak.*

Cebrail, başının üzerinde durmuş bana yüz türlü yol gösteriyor.

[Kadın] dedi, *sen görüyor musun? Evet*, dedi [çocuk], *başının üstünde dolunay gibi parlıyor.*

Bana Resul'ün vasfını öğretiyor. Bu yücelik sayesinde beni alçalıştan kurtarıyor.

Sonra Peygamber bebeğe, *a süt çocuğu*, dedi, *adın nedir? Söyleyip itaat et.*

Adım, dedi, *Hak katında Abdülaziz, şu bir avuç namerde göreyse Abdüluzza'dır.*

Bu peygamberliği veren hakkı için ben Uzza'dan uzak, bizar ve beriyim.

Dolunay gibi [parlak] iki aylık bebek, büyük zatlar gibi yetkince bir ders verdi.

O anda cennetten bebekle annesinin burnuna güzel kokular geldi.

İkisi de, *düşme korkusundan bu koku uğruna can vermek yeğdir*, dedi.

Hakk'ın tanıtıp bildirdiği kişiyi canlılarla cansızlar yüz kere tasdik eder.

Allah'ın koruduğu kişiyi, kuşlarla balıklar gözetir.

Mustafa (selam üzerine olsun)'nın ayakkabısını kartalın kapıp havaya götürmesi ve havada baş aşağı çevrilince ayakkabının içinden kara bir yılanın düşmesi

Bunlar olup biterken Mustafa, yükseklerden ezan sesini duydu.

Bir su istedi ve soğuk suyla elini yüzünü yıkayarak abdest tazeledi.

İki ayağını yıkayıp ayakkabısına yönelmişken bir ayakkabı kaçırıcı ayakkabısını kaçırdı.

Güzel sözlü [Peygamber] tam elini uzatmıştı ki bir kartal ayakkabıyı elinden kaptı.

Kartal, ayakkabıyı rüzgâr gibi uçurdu. Aşağı çevirince ayakkabıdan bir yılan düştü.

Ayakkabıdan kara bir yılan düştü. Bu inayetle kartal [Peygamber'in] iyiliğini istemişti.

Sonra kartal ayakkabıyı geri getirip *haydi al*, dedi, *namaza git.*

Bu küstahlığı yapmak zorunda kaldım. [Yoksa] edebimden boynum kıldan incedir.

Zorunlu olmadan küstahça adım atıp keyfince fetva verenin vay hâline!

Bunun üzerine Peygamber teşekkür etti. *Cefa olarak gördüğümüz*, dedi, *aslında vefaydı.*

Ayakkabımı kapıp kaçtığında rahatsız oldum. Sen üzüntümü giderirken ben üzüldüm.

Allah gizli olan her şeyi bize gösterse de o anda kalbim kendisiyle meşguldü.

[Kartal] dedi, *gaflet baş göstermesi uzaktır senden. O gizli şeyi görüşüm de senden yansımıştır.*

Havada ayakkabı içinde yılanı görmem benden değil senin yansımandandır, ey Mustafa.

Nurlu olandan hep aydınlık yansır. Karanlık olandan hep çöplük yansır.

Allah kulunun yansıması hep ışık olur. Yabancının yansıması hep körlük olur.

Ey can, herkesin yansımasını görüp tanı [da ondan sonra] istediğin cinsin yanına otur.

Bu hikâyeden ibret almak ve "Zorlukla birlikte kolaylık vardır[211]" diye kesin olarak bilmek

Ey can, bu hikâye, Allah'ın hükmüne râzı olman için ibrettir sana.

Ey iyi niyetli insan, kötü bir olay gördüğünde uyanık olursun böylece.

Başkalarının korkudan benzi solarken, kâr ve zarar anında gül gibi gülersin sen.

Çünkü gülün yapraklarını birer birer yolsan da gülmeyi bırakmaz, suratını asmaz.

[Gül] der ki *diken olmaktan neden hüzne düşeyim? Gülmeyi zaten dikenden aldım.*

Takdir sonucu yitirdiğin her şey, kesin olarak bil ki seni beladan kurtarmıştır.

"Tasavvuf nedir?" [diye bir büyüğe sorulunca] dedi ki "Hüzün geldiğinde kalpte duyulan huzurdur."

[Allah'ın verdiği] cezayı, o güzel huylunun ayakkabısını kapıp kaçan kartal olarak gör.

Böylece [Peygamber'in] ayağını yılan sokmasından kurtaracaktı. Ne mutlu tozlanmamış akla!

[Allah] der ki "Yitirdiklerinize üzülmeyin[212]." Kurt gelip koyunlarınızı telef etse bile.

Çünkü o bela, daha büyük belaları defeder, o zarar, daha büyük zararları önler.

Bir adamın Mûsa'dan hayvanların dilini öğrenmek istemesi

Genç bir adam Mûsa'ya dedi, *bana hayvanların dilini öğret...*

Öğret de evcil ve vahşi hayvanların seslerinden dinim açısından ibret alayım.

Çünkü insanoğlunun dili hep su, ekmek ve dalavere üzerine kurulu.

Olur ki [dünyadan] ayrılırken hayvanların başka dert ve tedbirleri vardır.

Mûsa, *git,* dedi, *vazgeç bu hevesten. Çünkü bunun önünde ardında bir sürü tehlike var.*

İbret ve uyanıklığı, kitaptan, konuşmadan, sözden ve dudaktan değil, Allah'tan iste.

Adam, onun engellemesiyle daha da isteklendi. Engellenince insan daha da isteklenir.

Ey Mûsa, dedi, *değer taşıyan her şey, nurun parlayınca değeri senden buldu.*

Ey cömert, bu arzudan beni yoksun bırakman senin lütfuna yaraşmaz.

Bu zamanda Hakk'ın vekili sensin. Bana engel olursan umutsuzluk doğar.

Mûsa, *Rabbim,* dedi, *kovulmuş şeytan sanki bu saf adama oyun oynuyor.*

Öğretsem onun zararına olur, öğretmesem kalbinde kötülük doğar.

[Allah], *ey Mûsa,* dedi, *öğret ona. Çünkü biz keremimizle duayı asla geri çevirmeyiz.*

[Musa], *Rabbim,* dedi, *[öğretirsem] pişmanlık duyar da dövünüp yırtınır.*

Güç herkese yaraşmaz. Sakınana âcizlik daha iyi bir kaynaktır.

Bu yüzden yoksulluk ölümsüz bir övünçtür. Çünkü yetişemeyen el takvada kalır.

Varlık ve zenginlik kabul görmez bu yüzden. Çünkü güç yüzünden sabırlar çekip gider.

Âcizlikle yoksulluk, insanın ihtiraslı nefsin belasından ve tasalardan güvende olmasıdır.

Tasa, şeytana av olanın alıştığı boş ve gereksiz arzulardan doğar.

Kil yemeye alışanda kil arzusu olur. O zavallı, gülbeşekeri hazmedemez.

Yüce hak'tan Mûsa'ya, ona dilediğini ya da dilediğinin bir bölümünü öğret, diye vahiy gelişi

Allah dedi ki *onun dilediğini verip irade bakımından elini çöz.*

İradedir ibadetin tadı tuzu. Yoksa bu felek istemeden dönüyor.

Feleğin dönüşüne ne ecir var, ne ceza. Bu bakımdan hesap günü marifet irademdedir.

Bütün âlem [Allah'ı] tesbih eder, [fakat] bu zoraki tesbihin ecri yoktur.

[O gencin] eline kılıç verip aczini gider de [bak bakalım] gâzi mi oluyor, haydut mu?

Çünkü iradesinden dolayı "saygın kıldık[213]" [diye nitelenen] insanın yarısı bal arısı, yarısı yılan olmuştur.

Müminler, bal arısı gibi bal kaynağıdır, kafirlerse yılan gibi zehir kaynağı.

Çünkü mümin seçilmiş bitkiler yer de bal arısı gibi tükürüğü hayat olur.

Kâfir ise irinden oluşan bir şerbet içer. Ayrıca yediğinden zehir meydana gelir.

Allah'ın ilham verdikleri hayat kaynağı, arzulara aldananlarsa öldürücü zehirdir.

Dünyadaki övgü, bravo ve aferin, irade ve bilinç sayesindedir.

Serseriler zindana düşünce takva ve zühde yönelip Hakk'ı zikretmeye başlarlar.

Güç yok olunca eylemde kıtlık olur. Kendine gel, sermayeni almasın ecel!

Gücün kâra sermayedir. Aman dikkat, kudret zamanını kaçırma, gözet.

İnsan, "saygın kıldık" kır atına biner ve kavrayış eline irade dizginlerini alır.

Mûsa yine ona, *arzun senin yüzünü solduracak,* diye sevecenlikle öğüt verdi.

[Dedi,] *bu sevdadan vazgeçip Allah'tan kork. Aldatmak için bunu sana şeytan öğretmiştir.*

[Hayvanların dilini öğrenmek] isteyen gencin tavukla köpeğin dilini öğrenmekle yetinmesi ve Mûsa (selam üzerine olsun)'nın bunu kabul etmesi

[Genç] dedi, *hiç olmazsa kapı köpeğiyle kanatlılardan olan tavuğun dilini [öğret].*

Mûsa, *sen bilirsin,* dedi, istediğin oldu, *hadi git. Bu ikisinin konuşması sana âşikâr olacak.*

O, sabahleyin denemek amacıyla eşikte beklemeye başladı.

Hizmetçi sofra bezini çırptı ve yemekten artan bayat bir ekmek parçası düştü.

Onu bir horoz rehin alır gibi kaçırdı. *Sen bize zulmettin,* dedi köpek, *git buradan.*

Sen buğday tanesi yiyebilirsin. Oysa ben yem yemekten âcizim.

Ne mutlu sana, buğday, arpa ve başka tahılları yiyebilirsin. Bense yiyemem.

Kısmetimiz olan şuncacık ekmek parçasını da biz köpeklerden kaçırıyorsun.

Horozun köpeğe cevabı

Horoz da ona dedi, *kes sesini, üzülme; Allah sana buna karşılık başka bir şey verir.*

Şu efendinin atı telef olacak. Yarın sabah doyasıya yersin, üzülmeyi bırak.

Atın ölümü köpeklere bayramdır. Çalışıp çabalamaksızın bol rızık olur.

Adam bunu duyunca atını sattı. Horoz ise köpeğe karşı mahcup duruma düştü.

Ertesi gün aynı horoz yine ekmeği kaptı. Köpek de horoza açtı ağzını.

Bre dalavereci horoz, bu kaçıncı yalan? Zâlimsin, yalancısın, nursuzsun!

Telef olacak dediğin at nerede? Bre kör müneccim, doğruluktan mahrumsun.

[Olaydan] haberdar olan horozsa, *onun atı,* dedi, *başka yerde telef oldu.*

Atı satıp zarardan kurtuldu da zararı başkalarına attı.

Fakat yarın katırı telef olacak. O nimet sadece köpeklerin olacak.
Fakat o muhteris, katırı hemen sattı ve o anda üzüntü ve zarardan kurtuldu.
Üçüncü gün köpek horoza dedi, *ey yalancıların başı, hem de davullu zurnalı!*
[Horoz] dedi, *alelacele sattı katırı. Yarın da kölesi belaya uğrayacak.*
Kölesi ölünce akrabaları köpek ve dilencilere yiyecekler verecek.
[Adam] bunu duyunca kölesini de sattı. Üzülmekten kurtuldu, yüzü güldü.
Ömrümde üç beladan kurtuldum, diye şükürler edip seviniyordu.
Tavukla köpeğin dilini öğrendim de kötü olayların gözüne mil çektim.
Ertesi gün, o mahrum köpek, *ey zırvalayan horoz,* dedi, *tek çiftler (tahminler) hani ?*

Horozun üç sözünde yalancı çıkması nedeniyle köpeğe karşı mahcup oluşu

Sendeki bu kaçıncı yalan dolan? Zaten yalan dışında bir şey uçmaz yuvandan.
Hâşâ, dedi [horoz], *yalancılıkla sınanmak bana ve cinsime yakışmaz.*
Biz horozlar müezzinler gibi doğru sözlüyüz. Güneşi gözetler, vakti takip ederiz.
Tepemize leğen geçirsen bile biz içerde de güneşi gözetleriz.
Veliler de güneşi gözetlerler. Beşer olmakla birlikte ilahî sırlara vâkıftırlar.
Hak, bizim soyumuzu namazı duyurmak için insana hediye etti.
Yanılıp da vakitsiz ezan okursak, bu bizim ölümümüz olur.
Zamansız "hayye ale'l-felah" demek, kanımızı önemsiz ve mubah kılar.
Yanlıştan münezzeh ve masum olan sadece vahyin can horozudur.
[Adam'ın sattığı] köle müşterinin yanında öldü ve müşteri tümüyle zarar etti.
O malını kurtardıysa da kendi kanını döktü. Bunu iyi anla.
[Oysa] bir zarar, başka zararları defeder. Cismimiz malımız canlara feda olsun!
Şahlar huzurunda yargılanırken malını verip canını kurtarırsın.
Kazâ ve kader karşısında âcemiysen [canını bırakıp] yargıçtan malını kaçırırsın.

Horozun efendinin ölümünü haber vermesi

[Horoz dedi], *fakat o yarın mutlaka ölecek. Mirasçısı da yas tutarken sığır kesecek.*
Ev sahibi ölüp gidecek. Sana yarın okkalı bir yiyecek gelecek.
Gelen geçen, köyün ortasında ekmek parçalarıyla yemek artıklarına kavuşacak.
Kurban edilen sığırın etiyle yufkalar, köpeklerle dilencilerin önüne bol bol dökülecek.
At, katır ve kölenin ölümü, [aslında] bu kendini bilmez mağrurun belasını def ediyordu.
Mal kaybedip üzülmekten kaçınıp malını artırdı da kendi kanını döktü.
Dervişler neden riyazet çekerler? Bedene gelen bela, canların bekâsıdır da ondan.
Bir sâlik bekâ bulmuyorsa niye bedenini güçten düşürüp helak etsin ki?
[Kişinin] canı verdiğinin karşılığını görmüyorsa iyilik ve amel için niye kolunu kıpırdatsın?
Kâr ummadan veren ancak Allah'tır, Allah'tır, Allah.
Ya da ilahi ahlâkla ahlâklanıp nura dönüşen ve mutlak parıltıya eren Hak dostu.
Çünkü O zengindir, herkes fakir[214]. Bir fakir nasıl karşılıksız al, diyebilir?
Bir çocuk, elmayı görmedikçe kokmuş soğanı elinden bırakmaz.
Bunca esnaf, bu amaçla, bu karşılık kokusunu alarak dükkanlarda oturur.
Onlar, yüz türlü güzel mal sergileyip içlerinden yapacakları kârı düşünürler.
Sonunda yakana yapışmayan bir tek selam bile duyamazsın ey dindar.

Kardeşim, ben seçkin ve sıradan insanlardan tamahsız bir selam işitmedim vesselam.

Hak selamı müstesna. Ev ev, diyar diyar, köşe bucak [dolaşıp] onu ara.

Koklayışı güzel insanın ağzından Hakk'ın mesajını da duydum, selamını da.

Diğerlerinin selamlarını da o umutla candan aziz bilip gönülden alıyorum.

Onun selamı, evini barkını ateşe verdiği için Hak selamı olmuştur.

Kendinden sıyrılıp ölmüş, Rab ile dirilmiştir. Bu yüzden dudaklarında Hakk'ın sırları vardır.

Riyâzet içinde bedenin ölmesi hayattır. Bedenin çilesi, ruh için kalıcılıktır.

O habis adam kulak kabartmış, horozun sözlerini dinliyordu.

Adamın horozdan kendi ölüm haberini duyunca eman dilemek için Mûsa'ya koşması

[Adam] bunları duyunca Mûsa Kelimullah'ın kapısına aceleyle koşup gitti.

Ey Kelim, beni bundan kurtar, diye korkusundan onun eşiğine yüz sürdü.

[Mûsa] dedi, *git kendini satıp kurtul. Ustalaştın çünkü, sıçrayıp çık kuyudan.*

Müslümanları zarara sokup [kendi] kese ve cüzdanını kat kat doldur.

Aynada sana görünen bu ilahî takdiri ben kerpiçte görmüştüm.

Aklı olan [işin] sonunu kalbiyle baştan görürken, bilgi yoksulu sonradan görür.

[Adam], *ey iyi hasletli [Mûsa],* diye yalvardı, *başıma kakma, yüzüme vurma.*

Layık olmadığımdan yaptım bunu ben. Sen kötülüğüme güzel karşılık ver.

Evlat, dedi [Mûsa], *ok yaydan çıktı. Okun geri dönmesi âdetten değil.*

Fakat o güzel yargılayıcıdan, zamanı geldiğinde imanla gitmeni dileyeceğim.

İmanı yanında götürürsen hayattasın demektir. İmanla gidersen kalıcısın demektir.

O anda efendiye bir haller oldu, midesi bulandı, leğen getirdiler.

Ölüm paniğidir bu, gıda zehirlenmesi değil. Kusmanın sana ne yararı olacak, a bahtsız câhil?

Dört kişi onu odasına götürdü. O, bacaklarını birbirine sürterek [can çekişiyordu].

Mûsa'nın öğüdünü dinlemeyip alay eder, kendini çelikten kılıca vurursun ha?

Kılıç utanmaz canından senin. Sen bunu hak ettin kardeşim, hak ettin.

Mûsa'nın o adam için dünyadan imanla gitsin diye dua etmesi

O sabah Mûsa duaya durup *Rabbim,* dedi, *imanı alıp götürme ondan...*

Padişahlık edip bağışla onu. Çünkü o yanılıp küstahlık ederek haddini aştı.

Bu bilgi sana uygun değil, demiştim ona. Savmak için söylenmiş boş söz sandı sözümü.

Ejderhaya ancak elindeki değneği ejderhaya dönüştüren el sürebilir.

Gayb sırrını öğrenmeye ancak ağzını kapalı tutabilen layıktır.

Deniz, su kuşundan başkasının haddine değildir, anla. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

O, su kuşu değildi, denize girdi. Boğuldu, tut elinden ey merhametli [Rabbim].

Yüce Hakk'ın Mûsa (selam üzerine olsun)'nın duasını kabul edişi

Evet, dedi [Allah], *ona iman bağışladım. Sen istersen şimdi onu diriltirim.*

Hatta yeryüzünün tüm ölülerini senin için şu anda diriltebilirim.

Mûsa dedi, *burası ölümlü dünya. Onu, aydınlık olan öbür dünyada dirilt.*

Bu yokluk diyarı kalınacak dünya olmadığı için geçici dönüşün pek yararı yoktur.
"Karşımızda hazır bulunacaklar[215]" [denilen] gizli diyarda şimdi rahmet saç onlara.
Bilesin ki cisme ve mala gelen zarar, canın yararına olup vebalden kurtarır.
Öyleyse sıkıntıya gönülden müşteri ol. Bedeni hizmete teslim edince canını kurtarırsın.
A bahtiyar, iraden olmadan sıkıntıya düşersen yoluna baş koy, şükür sadakası ver.
Hak sana o sıkıntıyı verdi diye şükret. Sen yapmadın, O seni "ol" emriyle çekti.

Çocuğu yaşamadığı için ağlayıp inleyen kadının hikâyesi: [kadına] cevap geldi: "Bu senin mücahitlerin cihadına eşdeğer olarak çektiklerinin karşılığıdır"

Bir kadın her yıl bir oğlan doğuruyor, ama çocuk altı aydan çok yaşamıyordu.
[Bebek] üç ya da dört ay içinde ölüp gidiyordu. Kadın, inleyerek, *Allah'ım,* diyordu...
Dokuz ay yüklüyüm, üç ay rahatta. [Fakat] nimet gökkuşağından bile çabuk geçiyor.
Kadın, Allah dostlarının yanında bu sarsıcı derdinden yakınıp feryat ediyordu.
Bu şekilde yirmi çocuk kabre girdi ve [ana-babanın] canına yakıcı ateş düştü.
Sonunda kadın bir gece [rüyada] ölümsüz, yemyeşil, bolluk içinde güzel bir bahçe gördü.
Hikmetinden sual olmaz nimete bahçe dedim. Oysa bu, nimetlerin aslı, bahçelerin özüdür.
Yoksa bağ nedir ki? Göze görünmezdir o. Allah da gayb nuruna "lamba[216]" der.
[Bahçe] onunla aynı değil, benzerdir. Böylece hayret içindekiler ondan koku alır.
Kısacası o kadın onu görüp mest oldu. O zavallı, bu tecelliyle kendinden geçti.
Bir köşkün üstünde kendi adını yazılı gördü. O imanlı [kadın] onun kendine ait olduğunu anladı.
Sonra dediler ki *bu nimet, canını ancak sadakatle vermeye koyulana aittir.*
Bu kahvaltıdan yiyebilmen için çok hizmet etmen gerekiyordu.
Sen [Allah'a] sığınmada tembel olduğun için Allah karşılık olarak o musibetleri verdi.
Rabbim, dedi [kadın], *yüz yıl, hatta daha uzun süre böyle [dert] ver bana, kanımı dök.*
O bahçede ilerleyince bütün çocuklarını orada gördü[217].
[Kadın] dedi, *benden yiter de senden yitmez.* İki gayb gözü olmadan kimse adam olmaz.
Sen kan aldırmayınca fazla kan burnundan akar da canın ateşten kurtulur.
Her meyvenin özü kabuğundan iyidir. Bil ki beden kabuktur, arkadaşı [ruh] ise özdür.
Kısacası insanın güzel bir özü vardır. O nefese mensupsan bir an olsun onu iste.

Hamza (Allah ondan râzı olsun)'nın zırhsız olarak savaşa girişmesi

Son zamanlarda Hamza, savaşa geldiğinde zırhsız ve kendinden geçerek savaşırdı.
Sıralanmış kılıçlara karşı bağrı açık ve bedeni çıplak ileri atılırdı.
İnsanlar sorarlardı, *ey Resul'ün amcası, ey saflar yaran aslan, ey yiğitlerin şahı...*
Allah'ın "Kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın[218]" mesajını okumadın mı?
Öyleyse sen savaşta neden kendini böyle tehlikeye atıyorsun?
Genç, babayiğit ve güçlüyken zırhsız olarak savaşa yönelmezdin oysa.
Yaşlanıp güçsüzleşip belin bükülünce [sanki] dalga geçer oldun.
Kılıç ve mızrakla aldırışsızca boğuşuyor, [gücünü] sınıyorsun.
Kılıç, ihtiyara saygı göstermez. Kılıçla okun [insanları] ayırt ettiği nerde görülmüş?
Gâfilce tasalananlar böylece ona gayretle öğüt veriyorlardı.

Hamza'nın halka cevabı

Hamza dedi, *ben gençken bu dünyaya veda etmeyi ölüm olarak görürdüm.*

İnsan ölüme doğru isteyerek gider mi hiç? Ejderhanın karşısına çıplak çıkılır mı hiç?

Fakat Muhammed'in nuru sayesinde bu fânî şehre zebun değilim.

Duyuların dışında, sultanın ordugâhını Hak nurunun ordusuyla dolu görüyorum.

Çadırlar iç içe, çadır ipleri birbirine geçmiş... Beni uykudan uyandırana şükürler olsun.

Gözünde ölmek tehlike olan, "[tehlikeye] atmayın" emrine sarılır.

Oysa ölmeyi fetih olarak görene "koşun[219]" seslenişi gelir.

Sakının, ey ölüm görenler, yarışın! Ey diriliş görenler, acele edin!

Müjde, ey lütuf görenler, sevinin! Bela geliyor, ey kahır görenler, üzülün!

Yusuf gören canını feda eder. Kurt gören hidayetten döner.

Herkes ölümüyle renkteştir, oğul. Düşmana göre düşman, dosta göre dost.

Türkün karşısında ayna güzel renklidir. Zenci karşısında ayna da zencidir.

Ölümden korkup kaçıyorsan canım, kendinden korkuyorsundur, aklını başına al.

Çirkin olan senin yüzündür, ölümün yüzü değil. Canın ağaç gibidir, ölümse yaprak gibi.

İyi de olsa, kötü de olsa senden yeşerir. İçindeki iyi kötü her şey [senin] kendindendir.

Bir diken seni yaralamışsa onu sen ekmişsindir. İpekler giymişsen kendin dokumuşsundur.

Bil ki fiil, karşılığıyla renkteş değildir. Hiç bir hizmet ödülle renkteş değildir.

Ücretlilerin ücreti işe benzemez. Çünkü o (iş) araz, bu (ücret) ise cevher olup kalıcıdır.

İş tümüyle zorluk, güçlük ve terdir. Ücretse altın, gümüş ve tabak [dolusu nimettir].

Bir yerden sana bir iftira gelmişse, bir mazlum dardayken sana [bed]dua etmiştir.

Sen dersin ki *ben onurlu bir adamım; kimseye iftira etmedim.*

Sen başka türlü günah işlemişsindir. Sen tohum ektin.Tohum meyveye benzer mi hiç?

Biri zina etmiştir, karşılığı yüz değnektir[220]. Der ki *ben ne zaman birine değnek vurdum?*

Bu bela, zinanın karşılığı değil midir? Değnek, halvetteki zinaya benzer mi hiç?

Ey Kelim (Mûsa), yılan benzer mi hiç asâya? Dert benzer mi hiç devaya, ey bilge?

Sen de o asâ yerine spermini attın da yüce bir insana dönüştü.

Dosta ya da yılana dönüştü [bel] suyun senin. [Böyleyken] değneğe şaşman niçin?

Su evlada benzer mi hiç? Şeker kamışı şekere benzer mi hiç?

Kişi secde ya da rükû ekince o âlemde secdesi [ya da rükûu] cennete dönüşür.

[Kişinin] ağzından Hakk'a hamd uçunca ağaran günün Rabbi[221], onu cennet kuşu kılar.

Kuşun nutfesi suyla hava olsa da senin hamd ve tesbihin benzemez kuşa.

Elinden bağış ve zekat yeşerince öbür tarafta elin ağaç ve çimene dönüşür.

Sabır suyun, cennet ırmağı olur. Cennetteki süt ırmağı, sevgin ve şefkatindir.

[Sendeki] ibadet hazzı, bal ırmağına, sarhoşluk ve coşkunsa şarap ırmağına döner.

Bu sebepler o sonuçlara benzemez. [Allah'ın] bunun yerine onu nasıl geçirdiğini kimse bilmez.

Bu sebepler buyruğunla gerçekleştiğinden dört ırmak da senin buyruğuna uyar.

[O ırmakları] ne yana istersen akıtırsın. [Sebepteki] sıfat nasılsa [sonucu] öyle yaparsın.

Tıpkı senin buyruğun altında olan sperminden gelen neslin senin buyruğuna girişi gibi.

Evladın, *emanet bıraktığın parçan benim,* diyerek senin buyruğunca koşar.

Bu dünyada o sıfat emrin altındaydı. [Bu yüzden] o ırmaklar da senin emrince akar.

O ağaçlar senin buyruğuna uyarlar, çünkü senin niteliklerinle meyvelenmişlerdir.

Burada bu nitelikler senin emrinde olduğundan orada aldığın karşılık da senin emrindedir.

Elinle mazlumu yaralamışsan, bu [zulmün] bir ağaca dönüşüp ondan zakkum filizlenir[222].

Öfkeyle yüreklere ateş saldıysan, cehennem ateşine kaynak olursun.

Burada senin ateşin insan yaktığı için, ondan doğan [sonuç] da insan yakar.

[Burada] ateşin insana kastedince [o dünyada] bundan doğan ateş de insana vurur.

Yılan ve akrep gibi sözlerin, [o dünyada] yılan ve akrep olup senin kuyruğunu yakalar.

Velileri bekletip durursun da kıyamet bekleyişi sana yâr olur.

Yarın, öbür gün, diye söz verip [bekletmen], kıyamet bekleyişine dönüşür, vay senin hâline!

O uzun günde can yakıcı güneş altında hesabının görülmesini bekleyip durursun.

Sen, göğü bekletip duruyor, "yarın yola gelirim" tohumu ekiyordun...

Öfken, cehennem alazının tohumudur. Hey, söndür cehennemini, çünkü tuzaktır bu.

Bu ateşi söndürmek ancak nurla olur. "Nurun ateşimizi söndürdü, müteşekkiriz[223]."

Nurdan yoksunken sabır ve hoşgörü gösterirsen, ateşin canlıdır, küllenmiştir.

Dikkat, bu bir zorlama ve örtbas etmedir. Din nurundan başkası ateşi söndürmez.

Din nurunu görmedikçe emin olma. Çünkü gizli ateş bir gün ortaya çıkar.

Nuru bir su bil ve suya dört elle sarıl. Suyun varken ateşten korkma.

Su ateşi söndürür. Ateşse yapı bakımından suyun neslini ve oğullarını yakar.

Birkaç gün şu su kuşlarına doğru git de seni bengisuya çeksinler.

Kara kuşuyla su kuşu benzer yapıdadır, fakat su ve yağ gibi birbirine zıttır.

Her biri kendi aslına köledir. İhtiyatlı davran, [ikisi] birbirine benzer.

Nitekim vesvese de aklîdir, ezelî vahiy de. Fakat [aralarında] fark vardır.

Bayım, ikisi de gönül pazarında mallarını övüp duran tellaldır.

Gönül sarrafıysan fikri tanı ve esir tellalı gibi iki fikrin sırrını birbirinden ayırt et.

Kuşkuya düşüp iki fikri ayırt edemezsen, kandırmaca yok, de. Seğirtip acele etme.

Alışverişte zarar etmekten kurtuluş yolu

Dostlarından biri Peygamber'e dedi ki *ben alışverişte hep zarar ediyorum.*

Satıcı ya da alıcının hilesi büyü gibi beni yoldan çıkarıyor.

[Peygamber] dedi ki *alışverişte aldanmaktan korkarsan, karar için üç gün [süre] şart koş.*

Çünkü ağırdan almak kesinlikle Rahman'dan, acele etmekse lanetlenmiş şeytandandır[224]

Ey özenli dostum, köpeğin önüne [bile] bir ekmek parçası attığında koklar da öyle yer.

O burnuyla koklar, biz aklımızla koklarız, hem de süzülmüş aklımızla.

Yeryüzü ve gökler, Allah tarafından altı günde yavaş yavaş var kılınmıştır.

Yoksa [bir anda] yüz yer ve gök yaratmaya gücü yeterdi. Çünkü O, "ol [der] oluverir[225]".

Yüce [Allah], Âdemoğlunu kırk yıl içinde yavaş yavaş tam bir insan kılar.
Oysa bir solukta elli kişiyi yoktan uçurup getirmeye gücü yeterdi.
Bir dua ile hemen ölüyü yerinden kalgıtmaya İsa'nın gücü yeter de...
İsa'nın yaratıcısı, bir çırpıda öbek öbek insan yaratamaz mı?
Bu ağırdan alış, yavaş ve kesintisiz istemek gerek, diye seni eğitmek içindir.
Sürekli akan küçük bir ırmak, ne pis olur, ne de kokuşur.
Ağırdan almaktan ikbal ve sevinç doğar. Ağırdan almak yumurta, ikbalse kuş gibidir.
Yumurtadan çıkmış olsa da kuşun neresi yumurtaya benzer behey inatçı?
Bekle de senin organların da yumurtalar gibi sonunda kuşlar doğursun.
Yılan yumurtası serçe yumurtasına benzerse de aradaki fark büyüktür.
Armut çekirdeği elma çekirdeğine benzese de, azizim, bil ki arada farklar var.
Yapraklar aynı renkte görünür, [fakat] her birinin meyvesi başka türlüdür.
Cisimlerin yaprakları da [birbirine] benzer, fakat her can [başka] ürünle yaşar.
İnsanlar çarşıda aynı yürürler, [fakat] kimi neşeliyken, kimi dertlidir.
Aynı şekilde ölürken de aynı gideriz, [ama] yarımız hüsrandayken yarımız bahtiyardır.

Bilal (Allah ondan râzı olsun)'in mutluluk içinde vefat edişi

Bilal güçsüz düşüp hilal gibi inceldi ve yüzüne ölümün rengi düştü.
Eşi onu görüp *eyvahlar olsun*, dedi. Bilal ise ona, *hayır hayır*, dedi, *ne mutlu!*
Şimdiye dek yaşamaktan acılar içindeydim. Ölüm nedir, nasıl bir mutluluktur, sen ne bileceksin?
Bu sözleri söylüyor, söylerken de yüzü nergis, gül ve lale gibi açılıyordu.
Yüzündeki aydınlık ve ışıl ışıl gözleri, sözlerine tanıklık ediyordu.
Kara kalpli olanlar kara görürdü onu. Göz bebeği niçin karadır peki?
Asıl basiretsiz insanlar kara yüzlüdür. Gözbebeği ise ayın aynasıdır.
Gözü aydın olandan başka seni dünyada gözbebeği olarak kim görebilir ki?
Gözbebeğinden başkası onu görmediğine göre ondan başka kim onun rengine vâkıf olur?
Öyleyse yüce gözbebeğinin nitelikleri konusunda ondan başka herkes mukallittir.
[Bilal'in] eşi, *ey güzel hasletli [insan]*, dedi, *işte ayrılık. Hayır hayır*, dedi [Bilal], *işte vuslat!*
Eşi dedi, *bu gece gurbete gidiyor, yakınlarının gözünden yitiyorsun.*
Hayır hayır, dedi [Bilal], *bilakis bu gece benim canım gurbetten vatana dönüyor!*
[Eşi] dedi, *yüzünü nerde göreceğiz biz?* [Bilal] dedi, *Allah'ın hasları halkasında.*
Aşağı değil, yukarı bakarsan haslar halkasına senin de katıldığını görürsün.
Yüzük taşının yüzükte parlayışı gibi o halkada da âlemlerin Rabbinden gelen nur parlar.
Yazık, dedi [eşi], *viran oldu bu ev.* [Bilal] dedi, *buluta değil, aya bak.*
Ailem kalabalık, evim küçüktü. [Bu yüzden] daha mamur yapmak için [sultan] evimi yıktı.

Bedenin ölümle yıkılışı

Ben, Âdem gibi önce hüzne tutsaktım. Şimdiyse ruhumun nesli doğuyu batıyı doldurdu.
Bu kuyuyu andıran evde [yaşayan] yoksuldum. [Şimdi] şah oldum; şaha köşk gerek.
Köşkler zaten şahların alıştıkları yer. Ölü içinse ev ve mekan olarak bir mezar yeter.

Peygamberlere bu dünya dar geldi de şahlar gibi mekansız diyara gittiler.
Ölülere görkemli görünen bu dünyanın dışyüzü geniş, içyüzü dardır.
Dar değilse bu feryatlar nedendir? Burada çok yaşayan neden iki büklüm olur?
Baksana, [insan] düşte bu mekandan kurtulduğunda ruhu nasıl seviniyor!
[Düşteyken] zâlim tabiatındaki zulümden kurtulur, mahpus ise hapis fikrinden sıyrılır.
Oldukça geniş olan bu yerle gök, konaklama zamanı son derece dar gelir.
Genişlik gözbağıdır, [dünya aslında] çok dar. Gülmesi ağlama, övüncü hep utanç.

Dışyüzü geniş içyüzü dar olan dünya ile bu darlıktan kurtuluş olan rüyaya ilişkin benzetmeler

[Bu dünya] aşırı sıcak bir hamam gibidir; bunalırsın, [âdeta] canın erir.
Hamam, geniş ve uzun olsa da sıcaklığından bunalır, âciz kalırsın.
Dışarı çıkmadıkça gönlün ferahlamaz. Öyleyse evinin genişliğinin ne yararı var?
Yahut a şaşkın, dar bir ayakkabı giyip geniş bir çölde gidersin de...
Geniş çöl daralır da o sahra sana zindan olur ya hani.
Seni uzaktan gören, sahrada taze lale gibi açılmış, der.
O, senin zâlimler gibi, dışın güller içindeyken ruhunun feryat ettiğini bilmez ki.
O ayakkabıyı çıkarmaktır uykun. Çünkü [uykuda] canın bir süre bedenden âzât olur.
Uyku velilerin mülküdür, bayım; bu dünyada tıpkı Ashab-ı Kehf gibi.
Uykuda olmaksızın düş görürler orada. Kapı olmaksızın girerler yokluğa.
Dar bir ev. İçinde can iki büklüm. [Allah, o evi] kral köşkü yapmak için yıkar.
Rahimdeki cenin gibi iki büklümüm. Dokuz aylık oldum, bu taşınma gerekli.
Annemin doğum sancısı olmasa bu zindanda ateş ortasında kalırım.
Kuzu koyundan kurtulsun diye tabiatımın annesi çektiği ölüm sancısıyla yol açar.
Haydi aç rahmini, kuzu kocaman oldu! [Çıksın] da yeşil ovada otlasın.
Doğum sancısı, gebe için sıkıntı olsa da cenin için zindanı kırmak demektir.
Gebe, doğum sancısından ağlayıp tutunacak dal arar. Cenin ise işte kurtuluş diye güler.
Gök altındaki cansız, bitki ve hayvan türünden anneler...
Bilinçli ve kâmil olanlar dışında herkes başkasının sancısından habersizdir.
Mümkün mü kabasakal, kösenin başkalarının evini bildiği kadar kendi evini bilsin?
Sen kendi halini, gönül sahibinin seni bildiği kadar bilmezsin be amca!

Gaflet, üzüntü, tembellik ve karanlık olan her şeyin yere ait ve süfli olan bedenden kaynaklandığına dair

Gaflet bedendir. Beden ruha dönüşünce hiç çaba olmadan sırları görür.
Yer gök ortamından ayrılınca benim ve senin için ne gece olur, ne de gölge.
Nerede geceyle gölge ya da gölgelik varsa yerdendir, göklerden ve aydan değil.
Duman, alazlanmış ateşten değil hep odundan çıkar.
Yanlışa ve yanılgıya düşen vehimdir. Doğru yargılarda bulunan sadece akıldır.
Her türlü ağırlık ve tembellik bedendir. Ruhsa hafifliği sayesinde hep uçmaktadır.
Yüz kızarması kanın baskın çıkmasındandır. Yüz sararması safra yoğunluğundandır.
Yüz beyazlığı balgam çokluğundandır. Yüzün kararması sevdadan[226] kaynaklanır.

Gerçekte eserleri yaratan O'dur. Fakat kabuğa takılanlar sebepten başkasını görmez.
Kabuklardan sıyrılamamış öze, tabip ve sebeple çare bulunmaz.
İnsanoğlu ikinci kez doğunca sebeplerin ayaklar altına alır.
İlk sebep (*illet-i ûlâ*) onun dini değildir. Cüz'i sebep ona düşmanlık edemez.
Doğruluk geliniyle ufukta güneş gibi uçar. Dış görünüş [ona] bir duvak gibidir.
Hatta ufkun ve göklerin dışında, ruhlar ve akıllar gibi mekansızdır.
Hatta akıllarımız da onun gölgeleri olup onun ayağına gölgeler gibi düşer.
Müçtehit bir konuda nassı bildiği zaman artık kıyası düşünmez.
[Müçtehit] bir konuda nas bulamadığında kıyas yoluyla hükme varır.

Nas ve kıyasa ilişkin benzetme

Kesin bil ki nas, Rûhu'l-kuds'ün getirdiği vahiydir. Cüz'î aklın kıyası bunun altındadır.
Akıl, ruh sayesinde idrak ve ihtişam kazanır. Ruh, aklın gözetimine girer mi hiç?
Fakat ruhun akla etkisi vardır. Bu etki sayesinde akıl tedbirler alır.
Ruh seni Nuh'u onayladığı gibi onayladıysa hani deniz, hani gemi, hani Nuh tufanı?
Akıl, eseri ruh sanır, ama güneş ışığı güneş küresinden epey uzaktadır.
Bu yüzden sâlik, ışıktan küreye atılmak için bir ekmekle yetinir.
Çünkü aşağılarda olan bu ışık, gece gündüz kalıcı değildir, batar.
[Güneş] küresinin içini mesken tutansa sürekli o nura gömülür.
Yolunu ne bulut keser, ne de gurup. Acı veren ayrılıktan kurtulmuştur o.
Böyle kimsenin aslı göklerdendir ya da topraktan olsa bile dönüşüm geçirmiştir.
Çünkü topraktan olan dayanamaz buna. Çünkü [güneşin] ışıkları ona sonsuza dek vurur.
Güneş ışığı toprağa sürekli vursa öyle yanar ki topraktan hiçbir ürün çıkmaz olur.
Suda sürekli kalmak balığın işidir. Yılan onunla nerden yoldaşlık edecek?
Fakat bu denizde balıklık eden nice becerikli yılanlar var dağlarda!
Hileleri insanları baştan çıkartsa da denizden rahatsızlıkları onları rezil eder.
Bu denizde sihriyle yılanı balık eden nice becerikli balıklar var.
Celal denizinin derinliklerindeki balıklara helal sihri öğretmiştir deniz.
Olmayacak işler güçleriyle olur hale gelir. Oraya giden uğursuzluk uğura dönüşür.
Kıyamete dek bundan söz etsem yüz kıyamet geçer de bu konu yine bitmez.

Şeyhin dilinden hikmetler dökülürken dinleyici ve müritlerin uymaları gereken âdap

Bıkkınlar açısından bunlar tekrardır. [Oysa] benim açımdan yeniden ömür sürmektir.
Mum defalarca yanmakla alazlanır. Topraksa [güneşin] defalarca vurmasıyla altın olur.
Binlerce isteklinin yanında bir kişi bıkkın olsa, elçi elçilikten geri kalır.
Bu sırlar anlatan gönül elçileri, İsrâfil huylu dinleyici isterler.
Şahlar gibi gurur ve kibirleri vardır ve dünya ehlinden hizmetkârlık isterler.
Onlara karşı yerli yerince edep göstermeyince elçiliklerinden nasıl yararlanabilirsin?
Karşılarında eğilip iki büklüm olmayınca emaneti sana ulaştırabilirler mi hiç?
Her edebi beğenmeleri mümkün mü? Çünkü onlar yüce eyvandan geldiler.

A müzevir, onlar dilenci değil ki senden gelen her hizmete minnet duysun.
Fakat ey gönül, bu rağbetsizliklere rağmen [yine de] sultan sadakası saç, esirgeme.
Ey göğün elçisi, bıkkınlık gösterenlere bakma, atını [koştur] dünyada.
Savaşa girişip atını ateş hendeğinden atlatan Türk'e ne mutlu!
Atını öyle şahlandırır ki at göğün zirvesine doğru harekete geçer.
Başkasını ve kıskanmaları görmezden gelip ateş gibi kuruyla yaşı yakar.
Pişmanlık onu ayıplarsa önce pişmanlığı ateşe verir.
Yola çıkan kişinin coşkusunu görünce zaten yokluktan pişmanlık yeşermez.

Her hayvanın kendi düşmanının kokusunu duyup sakınması ve sakınılması, kaçılması ve karşı konulması mümkün olmayan kimseye düşman olan kişinin yanlış ve hüsranı

At, hayvan olsa da aslanın sesini, kokusunu bilir. [Bunun tersi] nâdirdir.
Üstelik [sadece at değil] her hayvan kendi düşmanını işaret ve izinden bilir.
Gündüz zavallı yarasa uçamaz, hırsızlar gibi gece dışarı çıkıp beslenir.
Apaçık güneşin düşmanı olduğu için en mahrum olanı yarasadır.
Ne güneşle savaşıp yaralanmaya katlanabilir, ne de beddua edip onu uzaklaştırabilir.
Güneş, yarasanın üzüntü ve ızdırabının [dinmesi] için başını çevirirse...
Yarasa için son derece lütuf olur. Yoksa yarasa ona nasıl engel olsun?
Düşman edineceksen haddince düşman edin ki esir etmeye gücün yetsin.
Damla denizle savaşırsa aptaldır, kendi kendine eziyet etmiş olur.
Hilesi kendi boyunu aşmayan, nasıl olacak da ayın odasının halkasını koparacak?
Güneşin düşmanı böyle paylanır: Ey güneşin güneşinin düşmanı!
Haşmetinden güneş ve yıldızların titrediği güneşin düşmanı ey!
Sen onun düşmanı değil, kendi hasmınsın. Sen odun olmuşsan ateşe ne gam!
O seni yakmakla eksilir mi acaba? Ya da senin yanışından dertlenip hüzne mi dalar?
Acıması, insanın acıması [gibi] değildir. İnsanın acımasının özünde hüzün vardır.
Yaratılmışın acıması hüzün barındırır. Hakk'ın acımasıysa hüzünle tasadan uzaktır.
Hikmetinden sual olunmaz rahmet böyledir. Eseri dışında ona ilişkin hiçbir şey muhayyileye sığmaz.

Örnekleme ve taklit yoluyla bir şeyi bilmekle o şeyin mahiyetini bilmek arasındaki fark

Rahmetinin eser ve meyveleri göz önündedir, fakat mahiyetini O'ndan başkası nerden bilecek?
Kemal sıfatlarının özelliklerini eser ve örneklere bakmadan hiç kimse kavrayamaz.
Çocuk çiftleşmenin mahiyetini bilmez, ona ancak, yediğin helva gibi, diyerek anlatırsın.
[Oysa] çiftleşme hazzının mahiyeti nasıl olur da helvanın mahiyetine benzer?
Fakat sen çocuk gibi olduğundan, o akıllı adam, hoşluğu temel alıp benzetme yapar.
Böylece çocuk, mahiyetini tam anlamıyla bilemese de onu örnekleme yoluyla bilir.
Bu durumda, *biliyorum*, desen [gerçekten] uzak değil, *bilmiyorum*, desen yalan değildir.
Biri, *Hakk'ın elçisi ve ruhun ışığı Nuh'u biliyor musun*, dese...
[Cevap olarak] dersen, *nasıl bilmem? O kamer, güneşten de meşhurdur aydan da...*
Küçük çocuklar mekteplerde, imamlar da mihraplarda hep...

Kur'an'dan onun adını açıkça okuyup geçmişteki kıssasını anlatırlar.

Doğru söyledin! Nuh'un mahiyeti açığa çıkmadıysa da anlatılanlardan biliyorsun sen.

Eğer dersen, *Nuh'u ben ne bileyim yiğidim? Onu ancak onun gibi olan bilir...*

Topal bir karıncayım ben, fili ne bilirim? Sinek İsrâfil'i nereden bilsin?

Bu söz de doğrudur. Çünkü onu mahiyet olarak bilmiyorsun bayım.

Mahiyeti kavrama acizliği, avama özgü bir durumdur efendim, mutlaklaştırma.

Çünkü mahiyetlerle mahiyetin sırrının sırrı, kâmil insanların gözüne açıkça görünür.

Varlık âleminde anlaşılıp görülmeye Hakk'ın sırrıyla zâtından daha uzak olan var mı?

O bile mahrem olanlara gizli kalmadığına göre zat ve sıfat nedir ki gizli kalsın?

Tartışmacı akıl, *bu uzak ve olanaksızdır,* der, *tevil edilmeden muhale kulak verme.*

Kutup sana, *behey gevşek adam,* der, *seni aşan [konular] muhal mi oluyor?*

Şu anda keşfettiğin konular da önceden sana muhal görünmüyor muydu?

Kerem seni on zindandan kurtarmışken zulümle kendine çölü zindan etme.

Görecelik ve yön farklılığı nedeniyle bir şeyin reddi ve ispatı arasındaki birlik ve uyum

Yön farklı, yaklaşım iki olunca bir şeyin reddi de ispatı da uygundur.

"Attığın zaman sen atmadın[227]" görecelidir. Ret de var, ispat da. İkisi de doğrudur.

Onu sen attın, çünkü senin elindeydi. Sen atmadın, çünkü güç veren Hak'tı.

İnsanoğlunun gücünün bir sınırı vardır. Bir avuç toprak orduyu nerden yenecek?

Avuç senin avucun, [fakat] atmak bizdendir. Bu iki yaklaşımla ret ve ispat uygundur.

Peygamberlere karşı olanlar, peygamberleri kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar[228].

İnkârcılar, yüz delil ve işaretten dolayı onları kendi oğulları gibi tanırlar.

Fakat haset ve kıskançlık yüzünden gizleyip bilmiyorum ayaklarına yatarlar.

[Allah, bir yerde] "bilir" derken, başka yerde "Onları benden başkası bilmez" der. [İnkârcıları] bırak.

"Onlar göklerimin altında gizlidirler[229]." Allah'tan başka kimse onları sınayarak bilemez.

Nuh'u hem bilip hem bilmeyişindeki gibi buradaki açıklığı da göreceli say.

Dervişin varlığı ve yokluğu konusu

Biri dedi, *dünyada derviş yoktur. Eğer derviş varsa o derviş yoktur.*

[Derviş] özünün varlığı açısından vardır, ama sıfatı Hû'nun sıfatında yok olmuştur.

Tıpkı güneş karşısında yok olup da hesapta var olan mum alevi gibi.

Mumun özü vardır. Üstüne pamuk koyarsan aleviyle yanar.

Yoktur, [çünkü] sana ışık vermiyordur; onu gün ışığı yok etmiştir.

İki yüz batman bala bir okka sirke katıp karıştırsan...

Tattığında sirke tadı yoktur. [Fakat] tartarsan bir okka fazla gelir.

Aslan karşısında ceylanın aklı çıkar, varlığı [aslanın] varlığı altında görünmez olur.

Nâkısların Rabbin işine ilişkin bu kıyasları edepsizlikten değil, aşk coşkusundandır.

Aşığın nabzı edepsizce atar da kendini şah kefesine koyar.

Dünyada ondan daha edepsizi yoktur. İçerde ondan daha edeplisi yoktur.

Ey seçkin, bil ki karşıt olan edepli ve edepsiz, görece olarak bir arada olabilir.
Dışyüzüne bakarsan edepsizdir. Çünkü onun aşk iddiası boy ölçüşmedir.
İçyüzüne bakarsan neresi iddia? O sultanın huzurunda o da yoktur, iddia da!
"Zeyd öldü" [cümlesinde] Zeyd fâil olsa da aslında fâil değil, âtıldır.
O, dilbilgisi açısından fâildir. Yoksa o meful olup ölüm onun kâtilidir.
Neyin fâili? O öyle yenik düştü ki bütün fâillikler ondan uzak oldu.

Sadr-ı cihan'ın töhmete uğrayıp can korkusuyla Buhara'dan kaçan vezirinin hikâyesi: Aşkı onu [Buhara'ya] geri sürüklemişti çünkü âşıklar için can işi kolay bir iştir

Buhara'da Sadr-ı Cihan'ın kulu, töhmete uğrayıp efendisinden gizlenmeye başladı.
On yıl boyunca başı boş dolaştı; kâh Horasan'da, kâh dağda, kâh ovada.
On yılın sonunda özlemden dayanacak gücü kalmadı, ayrılık günleri canına tak etti.
Dedi, *artık ayrılığa dayanacak gücüm kalmadı.* Sabır, aşk acısını dindirebilir mi hiç?
Ayrılıktan bu topraklar çoraklaşır. Su sararıp kokuşur, bulanıklaşır.
Cana can katan rüzgâr, hastalık saçar, vebaya döner. Ateş ise küle döner savrulur.
Cenneti andıran bahçe hastalık diyarına döner. Yaprakları kavrulur, sararıp dökülür.
Keskin akıl, dostların ayrılığından yayı kırılmış okçuya döner.
Cehennem, ayrılıktan dolayı böyle yakıcı olur. İhtiyar, ayrılıktan işte böyle titrer.
Kıyamete dek kor gibi ayrılıktan söz etsem ancak yüz binde biri eder.
Öyleyse ayrılığı şerh için fazla nefes tüketme. *Rabbim koru, Rabbim koru,* de, yeter.
Dünyada seni mutlu eden her şeyden aynı zamanda ayrı kalacağını da düşün.
Senin mutlu olduğunla çokları mutlu oldu da sonunda ondan uzaklaşıp yele döndü.
Senden de kaçacak, gönül verme ona. O senden kaçmadan sen ondan kaç.

Çıplak yıkanırken Meryem'e Ruhu'l-Kudüs'ün insan sûretinde görünmesi ve Meryem'in yüce Hakk'a sığınması

Fırsat kaçmadan, görüntüye Meryem gibi de ki "Senden Rahman'a sığınırım[230]".
Meryem, yalnız kaldığı yerde çok güzel ve çok çekici bir görüntü gördü.
Rûhu'l-emin [Cebrâil], ay ve güneş gibi yerden bitivermişti karşısında.
Tıpkı doğudan güneş doğar gibi yerden peçesiz bir güzel bitti.
Meryem'in bedenini titreme sardı. Çünkü çıplaktı, kötülükten korkmuştu.
[Görünen] öyle bir yüz ki Yusuf görseydi hayretinden kadınlar gibi elini keserdi[231]!
[Meryem'in] karşısında gül gibi yerden bitiverdi; tıpkı gönülden doğan bir hayal gibi.
Meryem ne yapacağını şaşırdı ve kendinden geçmiş halde, *Rabbime sığınırım,* dedi.
Çünkü iffetli [Meryem], sıkıntı anında gaybe taşınmayı âdet edinmişti.
Dünyayı geçici bir varlık olarak görünce, ihtiyatla kendine Hakk'ı korunak yaptı.
Ölünceye dek ona korunak olacak, düşman ona ulaşamayacaktı.
Hakk'a sığınmaktan daha güzel bir kale görmeyerek o kaleye yakın bir yeri yurt edindi.
O akıl yakan ve yüreklere ok gibi batan gamzeleri görünce...
Şah da ordusu da kulağı küpeli [köle] olur, akıl padişahlarının aklı başından gider.
O, yüz binlerce şahı kendine köle eder, yüz binlerce dolunayı günden güne eritir.
[Karşısında] Zühre konuşmaya cüret edemez. Küllî akıl onu görünce eksiklik duyar.

Ben ne diyeyim? Nefesi nefesimi yakıp beni konuşamaz hale getirdi.

O ateşin dumanıyım. Onun varlığına delilim. Şahtan uzakta yapılan yorumlar geçersizdir.

Zaten güneşin kanıtı, her yana yayılan güneş ışığından başkası olamaz.

Gölge kim oluyor da ona kanıt oluyor? Karşısında aşağılanması ona yeter de artar bile.

Bu ihtişam, geçerli ve doğru bir kanıttır. Bütün idrakler geride, o ilerdedir.

Bütün idrakler topal eşeklere binmişken, o rüzgâra binmiş ok gibi uçmaktadır.

Kaçacak olsa kimse şahın tozuna yetişemez. Onlar kaçsalar, şah onların yolunu keser.

Bütün idraklere rahat yok. İçki zamanı değil savaş zamanı!

Bir vehim doğan gibi uçarken, bir başkası ok gibi [kendine] geçit açar.

Bir başkası yelkenli gemi gibidir, bir başkası sürekli geriye gider.

Kendilerine uzaktan bir av gösterilince tüm bu kuşlar saldırıya geçerler.

[Av] görünmez olunca şaşkına dönüp baykuşlar gibi viranelere yönelirler.

O nazlı av ortaya çıksın diye bir gözleri kapalı bir gözleri açık beklerler.

[Av ortaya çıkmakta] gecikince üzüntüden, acaba, derler, av mıydı bu, hayâl miydi?

Uygun olan [onların] bir süre dinlenerek güç kuvvet toplamalarıdır.

Gece olmasaydı, bütün insanlar açgözlülük içinde koşuşturmaktan yanarlardı.

Hevesle ve kâr biriktirme hırsıyla herkes bedenini ateşe verirdi.

Gece rahmet hazinesi gibi çıkagelir de [insanlar] bir süre hırslarından kurtulurlar.

Ey yolcu, sana bir daralma gelirse yararınadır, kaygılanma.

Çünkü genişlik ve rahattayken harcayıp durursun. Harcamak için hesapta gelir olmalı.

Sürekli yaz mevsimi olsaydı güneş bahçeyi yakıp kavururdu.

Bitkilerin kökünü kuruturdu da eski [bitkiler] bir daha yenilenmezdi.

Kış, asık suratlı olsa da sevecendir. Yaz güleç, fakat yakıcıdır.

Sana darlık gelince darlıktaki genişliği gör. Neşelen, yüzünü buruşturma.

Çocuklar güler, bilenler surat asar. Gam karaciğerden, sevinç akciğerdendir.

Çocuğun gözü eşek gibi ahırdadır. Akıl sahibinin gözüyse sonuç hesabındadır.

O, ahırdaki otu lezzetli görür. Buysa sonunda kasap eliyle telef [olacağını] görür.

Kasabın verdiği ot acıdır. [Kasap] etimiz için bir de terazi koymuştur.

Git hikmet otundan ye. Çünkü onu Allah, sırf ihsan olsun diye garazsız vermiştir.

Ey kul, Hakk'ın "O'nun rızkından yiyin[232]" sözünü hikmet değil, ekmek diye anladın.

Hakk'ın rızkı mertebe bakımından hikmet olup [bu rızık] sonunda boğazına durmaz.

Şu ağzı kapattığında, sır lokmalarını yiyen yeni bir ağız açılır.

Bedenini şeytanın sütünden alıkoyup sütten kesersen çok nimet yersin.

Türk usûlü söyledim yarı pişmiş yarı çiğ. Tamamını Gazneli bilgeden dinle.

Gayp bilgesi, âriflerin övüncü [Senâî], *İlâhî-nâme*'de açıklar bunu.

Gam ye de gam artıranların ekmeğini yeme. Çünkü akıllı gam yer, çocuksa şeker.

Mutluluk şekeri, gam bağının meyvesidir. Bu rahatlık yaradır, şu gamsa merhem.

Gam görünce aşkla kucakla onu. Şam'a Rübve[233]'nin başından bak.

Akıllı kişi üzüme bakıp şarabı görür. Âşıksa yoklukta varlığı görür.

Geçen gün hamallar, yükü sen çekmeyeceksin, aslan gibi ben çekeceğim, diye kavga ediyorlardı.

Çünkü bunun vereceği çilede yarar görüyor, yükü birbirlerinden kapmaya çalışıyorlardı.

Hakk'ın vereceği ücret nere, şu zavallının vereceği ücret nere? Hak sana hazine verir, o ise bir metelik.

Öyle bir hazine ki sen toprak altında yatarken bile seninledir, [başkasına] miras kalmaz.

Cenazenin yanıbaşında koşar, mezarda yapayalnızken [sana] arkadaş olur.

Ölüm günü için şimdiden öl ki ölümsüz aşkla arkadaş olasın.

Sabır, çaba perdesinden sevgilinin nar çiçeği gibi güzel yüzüyle zülfünü görür.

Çabalayan açısından üzüntü, üzerinde zıddın yüzünün görüldüğü ayna gibidir.

Sıkıntının zıddından sonra başka bir zıt, yani genişlik, görkem ve ihtişam görünür.

Bu iki özelliği elinde de görebilirsin. Avucun yumulduktan sonra kesinlikle açılır.

Avucun sürekli kapalı ya da açık olursa bu bir hastalık gibidir.

Bu iki özellik sayesinde [insanın] işi gücü düzene girer. Bu iki durum, kişi için kuş kanadı gibi önemlidir.

Meryem, karaya düşen balıklar gibi bir süre çırpınıp titredi...

Rûhu'l-kudüs'ün Meryem'e "Ben hak tarafından sana gönderilmiş elçiyim, rahatsız olma ve benden gizlenme, çünkü emir böyle" diye seslenmesi

Keremin tezahürü [Cebrâil] ona, *ben Hakk'ın eminiyim*[234], *benden ürkme,* diye seslendi.

İzzet [makamı] ulularından yüz çevirme. Böyle güzel mahremlerden kendini sakınma.

Bunları söylerken tertemiz nur alazları dudağından art arda göğe yükseliyordu.

[Cebrâil dedi ki] *varlığımdan yokluğa mı kaçıyorsun? [Oysa] ben yoklukta sancak sahibi bir şahım.*

Benim yerim yurdum zaten yoklukta. Süvari, hanım (Meryem) karşısındaki görüntümdür.

Ey Meryem, bak, karmaşık bir görüntüyüm. Hem hilalim, hem de gönüldeki hayalim.

Bir hayal gönlüne delip yerleştiğinde, nereye kaçsan seninle birliktedir.

Ancak yalancı sabah gibi yok olup giden bâtıl ve gelip geçici hayal böyle değildir.

Rabbin nurundan doğan gerçek sabah gibiyim; gündüzümün çevresinde asla gece dolaşmaz.

Ey İmran'ın kızı, "lâhavle" çekme bana. Çünkü ben "lâhavle"den bu yana gönderildim.

Benim aslım da, gıdam da "lâhavle"dir; sözden önce var olan "lâhavle" nuru...

Sen benden Hakk'a sığınıyorsun. Oysa ben o sığındığının ezelde nakşettiğiyim.

Defalarca sığındığın sığınağım ben. Sen "sığınırım" diyorsun, bense "sığınırım"ın özüyüm.

Tanımamaktan beter bir âfet yoktur. Sevgilinin yanındasın, ama âşıklığı bilmiyorsun.

Yâri el sanıyorsun. Mutluluğun adını hüzün koymuşsun.

Yârimizin lütfu olan böyle bir ağaç, hırsız olduğumuz için bize darağacıdır.

Efendimizin böyle misk kokan zülfü, akılsız olduğumuz için bize zincirdir.

Nil gibi akıp gibi böyle bir lütuf, Firavun olduğumuz için kana dönüşür.

Kan, *ben suyum,* der, *sakın dökme!* Ben Yusuf'um, a kavgacı, senin yüzünden kurdum.

Kendisiyle zıtlaştığın zaman sabırlı dost yılana döner, görmez misin?

Onun eti de yağı da değişmemiştir; eskiden nasılsa öyledir, ancak görüntüsü başkadır.

Vezirin aşk yüzünden Buhara'ya korkusuzca dönmek üzere harekete geçişi

Meryem'in mumunu yanık bırak. Çünkü o yanık [âşık] Buhara'ya gidiyor.

[Madem] çok sabırsızsın ve yakıcı ateştesin, hemen Sadr-ı Cihan'a doğru harekete geç.

Şu Buhara bilginin kaynağıdır. Öyleyse bilgi sahibi herkes Buharalıdır.

Bir şeyhin huzurundaysan Buhara'dasın demektir. Buhara'yı hor görmeyesin.

[Şeyhin] karmaşık met ve cezri, gönül Buhara'sına ancak tevazuyla [geleni] kabul eder.

"Nefsi zelil olana ne mutlu![235]" [Nefsin] darbesinin mahvettiğine yazık!

Sadr-ı Cihan'ın ayrılığı [vezirin] ruhunun temellerini sarsıp parça parça etmişti.

Dedi, *kalkıp oraya gideyim. Kâfir olmuşsam bile yeniden yola gireyim.*

Oraya varayım da kendimi iyi kalpli Sadr'in önüne atıp ayaklarına kapanayım.

Diyeyim ki önüne attım canımı. İster dirilt, ister koyun gibi kes başımızı.

Ey kamer, senin huzurunda ölmek, başka yerde yaşayanların şahı olmaktan iyidir.

Binlerce kez denedim, sen olmadan hayatım bana tat vermiyor.

Ey arzum, bana diriliş ezgisi söyle! Çök ey devem, sevinç tam oldu!

Ey toprak göz yaşlarımı yut, artık ağlamak yeter. Ey can, o durulmuş sudan iç.

Tekrar bize döndün ey bayramım, hoş geldin. Ey meltem, ne güzel estin!

[Vezir] dedi, *dostlarım elveda, emir ve hükümdar olan Sadr'e gidiyorum.*

Günden güne yanıp kavruluyorum. Ne olursa olsun oraya gidiyorum.

[O] taş kalplilik gösterse de canım Buhara'ya gitme kararında.

Yârin meskeni, şahımın şehridir [Buhara]. Âşık için vatan sevgisi budur.

Bir sevgilinin gurbetten dönen âşığına şehirlerden hangisini güzel, kalabalık, görkemli, nimeti bol ve gönül açıcı bulduğunu sorması

Bir sevgili, *a yiğit,* dedi âşığına, *gurbette çok şehirler gördün...*

Peki içlerinden hangi şehir daha güzel? [Âşık] dedi, *sevgilinin içinde bulunduğu şehir.*

Sultanımız nereyi mesken tutmuşsa, iğne deliği kadar bile olsa [bizim için] ovadır.

Ay misali Yusuf'un olduğu yer kuyunun dibi bile olsa cennettir.

Dostlarının [vezirin] Buhara'ya dönmesini engellemeye çalışıp korkutmaları ve onun pervasızca konuşması

Öğüt veren biri ona, *behey gâfil,* dedi, *maharetin varsa işin sonunu düşün.*

Aklını kullan da bak önüne arkasına. Kelebek gibi kendini yakma.

Buhara'ya gidiyorsan delisin, zincire ve hapse müstahaksın.

O, öfkesinden sana diş biliyor ve [adeta] yirmi gözle seni arıyor.

Senin için bıçağını biliyor. O kıtlıktan çıkmış köpek, sen un dağarcığı!

Allah sana yol açtı da kurtuldun. [Yeniden] zindana mı gidiyorsun, ne oldu sana?

Başında on türlü bekçi olsaydı [yinede] akıl onlardan sıvışmanı gerektirirdi.

Başında hiç bekçi yokken, ne oldu da önün arkan kapandı?

[Oysa] gizli aşk onu tutsak etmişti. O uyarıcı bu bekçiyi görmüyordu.

Her bekçinin gizli bekçisi vardır. Yoksa o köpek huya neden bağlanıp kalsın?

Aşk şahının öfkesi ruhuna yerleşmiş, onu memurluğa ve yüz karaliğına bağlamıştır.

Haydi onu döv diye döver onu. Gizli görevlilerden illallah ettim!

Zarara gider gördüğün herkes, [görünürde] yalnız olsa da bir bekçiyle birlikte gider.

O [gizli bekçiden] haberdar olsaydı feryat eder, sultanlar sultanının huzuruna varırdı.

Şahın huzurunda başına toprak saçar da korkunç şeytandan güvene kavuşurdu.

Karıncadan değersizken bey gördün kendini. Bu yüzden o bekçiyi görmedin. Kör seni!

Şu yalancı kol kanada aldandın. Öyle bir kol kanat ki [insanı] vebale sürükler.

Kanadı hafif olan yükseklere yol alır. [Kanat] çamura bulanınca ağırlık yapar.

Aşk yüzünden âşığın öğüt verip kınayan kişiye karşı pervasızca konuşması

[Âşık] dedi, *sus ey öğütçü, yetmez mi daha? Öğüdü bırak, çünkü bağ çok sıkı.*

Öğüdün yüzünden bağım daha da sıkılaştı. Senin âlimin tanımadı aşkı.

Aşkın derde dert kattığı yerde Ebu Hanife ve Şafiî ders görmedi.

Sen beni öldürülmekle korkutma, çünkü dayanılmaz biçimde susadım kendi kanıma.

Âşıklara her zaman bir ölmek var. Âşıkların ölmesi zaten bir çeşit değil.

Âşığın hidayet verici candan gelen iki yüz canı vardır ve bu iki yüz canı her an feda eder.

Her cana karşılık on ecir alır. "On kat [karşılık] vardır[236]" [tabirini] Kur'an'dan okusana.

Sevgili yar kanımı dökse canımı güle oynaya feda ederim ona.

Deneyip gördüm, ölümüm hayattadır. Bu hayattan kurtulunca ver elini ölümsüzlük.

Öldürün beni, öldürün a güvenilir zatlar! Öldürülmemde hayat içinde hayat var.

Ey aydınlık yüz, ey ölümsüz ruh, çekip al ruhumu, yüzünü görmeyi bana ihsan et.

Sevgisi içimi kavuran bir sevgilim var; gözümün üstünde yürümek isterse yürür.

Arapça daha hoşsa da sen Farsça söyle. Zaten aşkın yüz dili daha var.

O dilberin kokusu uçuşunca tüm bu diller şaşkına döner.

Kısa keseyim, sevgili konuşmaya başladı. Kulak kesil. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Âşık tövbe edince [asıl] o zaman kork. Çünkü o, yiğitler gibi darağacında ders yapar.

Bu âşık Buhara'ya gidiyor olsa da ne derse gidiyor, ne de hocaya.

Âşıkların hocası sevgilinin güzelliğidir. Defter, ders ve meşkleri sevgilinin yüzüdür.

Suskundurlar, [ama] tekrarlarının sesi arşa ve sevgilinin tahtına dek ulaşır.

Dersleri, *Ziyâdât*[237] ve *Silsile*[238]'den bir konu değil, coşku, dönüş ve titreyiştir.

Silsileleri misk kokulu kıvrımlı saçtır. "Devir[239]" konusu var ama yâr devri.

Biri sana "kese[240]" konusunu sorarsa de ki Hakk'ın hazinesi keselere sığmaz.

"Hul'[241]" ve "mübârâ[242]"dan dem vuruluyorsa kötüye yorma, Buhara'dan söz ediliyordur.

Her şeyin anılması bir özellik ortaya koyar. Çünkü her sıfatın bir mahiyeti vardır.

O Buharalının bilgi kaygısı yoktu ve görüş güneşini gözüne kestirmişti.

Yalnızlık içinde görüşe erişen, ilimler yoluyla bir yer edinmeye çalışmaz.

Canın cemaliyle aynı kadehten içmeye başlayan, rivayet ve bilgiden eza duyar.

Görüş bilgiye çoğu kez baskın çıkar. Bu yüzden dünya avama çekici gelir.

Çünkü [onlar] dünyayı peşin görür, öbür dünyayı veresiye bilirler.

Âşık kulun Buhara'ya doğru yola koyulması

O âşık kanlı gözyaşı dökerek, kalbi çarparak coşku ve aceleyle Buhara'ya yöneldi.

Çöl kumu ipek gibi geliyordu ona. Gözünde Ceyhun'un suyu sanki su birikintisiydi[243].

Çöl gözüne gül bahçesi gibi görünüyor, gülmekten güller gibi [yerlere] düşüyordu.

Şeker Semerkant'ta olsa da dudağı [şekerin tadını] Buhara'dan almış, oraya yönelmişti.

Ey Buhara, aklı güçlendirirsin sen. Fakat benden aklı da aldın dini de.

Dolunay arıyorum, bu yüzden hilal gibiyim. Ayakkabılıktayken baş köşe arıyorum.

Buhara'nın karaltısını görünce hüznün karasında bir beyazlık belirdi.

Bir süre baygın düşüp yattı ve aklı sır bahçesinde uçtu.

Başına yüzüne gülsuyu çarpıyorlardı. Aşkının gülsuyundan habersizdiler.

O, gizli bir gül bahçesi görmüştü. Aşkın yağması onu kendinden kapıp götürmüştü.

Bu nefese lâyık değilsin, sen donmuşsun. Kamış olsan da şekerden yoksunsun.

Akıl göçü [hâlâ] senin yanında ve akıllısın. "Görmediğiniz ordular[244]"dan gâfilsin.

Pervasız âşığın Buhara'ya girmesi ve dostlarının onu ortalıkta görünmemesi yolunda uyarmaları

Sevgilisinin bulunduğu güven ülkesi Buhara'ya sevinçli bir şekilde girdi.

Göklere uçup aya sarılan ve [sen de bana] sarıl diyen sarhoş gibi.

Onu Buhara'da her gören, *kalk oturma, dedi, kimse görmeden kaç hemen.*

Çünkü öfkeli şah, on yıllık öcünü almak için seni arıyor.

Allah aşkına kendi kanına girme! Kendi kendine yaptığın efsuna güvenme.

Sadr-ı Cihan'ın vekiliydin, saygındın. Güvenilir biriydin, mühendis ve üstattın.

Hıyanet edip cezadan kaçtın. Kurtulmuştun, niçin yeniden başını belaya sokuyorsun?

Yüz türlü hileyle beladan kurtulmuştun. Seni buraya aptallık mı getirdi, ecel mi?

Ey aklı Utarid[245]'e kusur bulan sen, [bil ki] kader, aklı ve akıllıyı aptala çevirir.

Aslan avına giden talihsiz tavşan! Nerede zekan, nerede aklın ve kıvraklığın?

Kaderin böyle yüzlerce efsunu vardır. "Kazâ gelince feza dar gelir" derler.

Sağdan soldan yüz kaçış yolu vardır, [ama] kader yüzünden kapanır. Çünkü kader ejderhadır.

Âşığın kınayıp korkutanlara cevabı

Ben susuzluk hastasıyım, suyun beni öldüreceğini bilsem bile su beni çeker.

Su iki yüz kez öldürüp mahvetse de hiçbir susuzluk hastası sudan kaçmaz.

Elim ve karnım şişse de suya olan aşkım azalmayacaktır.

Karnımın şişliğini sorduklarında diyorum ki keşke içimde deniz aksaydı.

Tulumlaşmış karnıma de ki suyun dalgasıyla yırtıl. Ölsem bile ölümüm güzel olur.

Nerde bir ırmakta su görsem, keşke onun yerinde olsam, diye kıskanırım.

Elim tef gibi, karnımsa davul gibi. [Yine de] gül gibi, suya olan aşkın davulunu çalarım.

O "rûhu'l-emin" kanımı dökse, [ben de] toprak gibi yudum yudum kan içerim.

Toprak gibi, cenin gibi kan içiciyim. Âşık olduğumdan beri budur benim işim.

Gece tıpkı kazan gibi ateşte kaynarım. Kum gibi sabahtan akşama dek kan içerim.

Hileye başvurup onun öfkesinin amaçladığı şeyden kaçtığıma pişmanım.

De ki sarhoş canıma sür öfkeni: O kurban bayramıdır, âşıksa [kurbanlık] sığır gibi.

Sığır uyusa da, bir şey yese de bayram ve kesilmek için beslenir.

Mûsa'nın ölüp de dirilmiş ineği olarak gör beni. Her bir parçam bir özgürün dirilişi.
Mûsa'nın ineği kesilmiş, en küçük parçası bir ölüye hayat vermişti.
"Bir parçasıyla ona vurun[246]" seslenişiyle ölü yerinden sıçramıştı.
Ey ulular, gören ruhların dirilmesini istiyorsanız bu ineği kesin.
Cansızlıktan öldüm, bitki oldum. Bitkilikten öldüm hayvanlığa ulaştım.
Hayvanlıktan ölüp insan oldum. Öyleyse niye korkayım? Hani eksildim mi ölmekle?
Bir dahaki aşamada insanlıktan öleyim de melekler arasından başım, kanadım yükselsin.
Meleklik ırmağından da atlamalıyım. "Onun zâtı dışında her şey yok olucudur[247]."
Sonra da meleklikten kurban olup hayale gelmeyen neyse o olayım.
Sonra yokluk olurum da yokluk bana erganun gibi "Biz O'na döneriz[248]" der.
Ümmetin "Bengisu karanlıkta gizlidir" diye hemfikir olduğu şey bil ki ölümdür.
Sen nilüfer gibi ırmak kıyısında yeşer. Susuzluk hastası gibi muhterisçe ölümü ara.
Su onun ölümüdür, [ama] o suyu arar ve içer. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.
Ey can korkusuyla canandan kaçan utanç elbiseli uyuşuk âşık!
Ey kadınların utancı! Onun aşk kılıcını el çırparak karşılayan yüz binlerce cana bak!
Irmağı gördün mü testini ırmağa dök. Suyun ırmaktan kaçışı mümkün mü?
Testi suyu ırmak suyuna girince ırmakta yok olup kendisi ırmak olur.
Onun niteliği yok olup özü bâki kalır. Bundan böyle ne azalır, ne de çirkinleşir.
Ben ondan kaçma suçuna karşılık kendimi onun ağacına astım.

Canından geçince âşığın sevgilisine kavuşması

[Âşık] top gibi başıyla yüzüyle secde ederek gözü yaşlı olarak Sadr-ı Cihan'ın huzuruna vardı.
Herkes [Sadr-ı Cihan] onu yakacak mı, asacak mı diye başını kaldırmış bekliyordu.
[Herkes diyordu] ki *şimdi o, bu süzme salağa, feleğin bahtsızlara yaptığını yapacak.*
Kelebek gibi alevi nur sanıp aptalca atılıp canından oldu [diye düşünüyorlardı].
Fakat aşkın mumu bildiğiniz mum değil, aydınlık içinde aydınlıktır.
O ateşli mumların aksine, ateş görünür ama tümüyle esenliktir.

Konuk öldüren mescit ve orada konuk olan ölümüne susamış pervasız âşık

Ey bahtı açık kişi, bir hikâye [anlatacağım] dinle: Rey şehri civarında bir mescit vardı.
Çocuğu yetim kalacak diye korkup kimse gece orada uyumazdı.
Oraya bir çok yoksul garip girmiş, sabahleyin yıldızlar gibi batıp mezarı boylamıştı.
Şunun iyice bilincinde ol: Sabah oldu, uykuyu kısa kes!
Kimisi diyordu ki *orada kör kılıçla konukları öldüren kızgın periler var.*
Bir başkası diyordu ki *[orada] sihir ve tılsım var; pusuya yatmış bir can düşmanı.*
Bir başkası ise, *kapısına,* diyordu, *burada konaklamayın, diye uyarı işareti koymalı.*
[Demeli ki] sana can gerekse burada yatma. Yoksa burada ölüm pusu kurar sana.
Bir başkası da diyordu, *gece kilit vurun kapısına. Gâfilin biri gelirse giremesin.*

O mescide konuk gelmesi

[Oraya] gece vakti bir konuk geldi. O, [önceden] bu garip söylentiyi duymuştu.
Sınamak için gelmişti. Çünkü çok cesurdu ve cana doymuştu.

Başın işkembenin önemi yok; say ki can hazinesinden bir tahıl tanesi eksilmiş, diyordu.
Cisim varsın gitsin, ben kimim? Ben var oldukça cisim eksik olmaz.
Allah'ın lütfuyla "üflenmiş[249]" olduğuma göre, bedenden ayrılmış nefesi olurum Hakk'ın.
Böylece onun üfleme sesi bu yana düşmez. Böylece bu inci, dar kabuktan kurtulur.
"Sâdıklar [iseniz] ölümü temenni edin[250]" dendiğine göre, ben sâdığım, bu uğurda canımı veririm.

Mescit ehlinin âşık konuğu gece mescitte kalmak istemesinden dolayı kınayıp korkutmaları

İnsanlar ona, *sakın ha,* dediler, *burda uyuma ki can alıcı senin posanı çıkarmasın.*
Yabancı olduğun için durumdan haberin yok. Burada uyuyanın sonu gelir.
Bu tesadüfi değildir. Akıl sahipleri olarak hepimiz bunu defalarca gördük.
Bu mescitte geceleyen herkesin karşısına gece yarısı öldürücü zehir çıkmıştır.
İçimizden en az yüz kişi bunu gördük. Başkasından duyduğumuzu nakletmiyoruz.
Peygamber, "Din nasihattir" demiştir. Nasihat sözlükte hıyanetin karşıtıdır.
Nasihat, dostlukta doğruluktur. Hıyanet içindeysen hâin ve köpek huylusun.
Dostluktan dolayı sana nasihat ediyoruz, akıl ve insaftan dönme.

Âşığın eleştirenlere cevap vermesi

Âşık, *ey öğüt verenler,* dedi, *pişmanlık yok, yaşamaya doydum ben.*
Başına bela arayan mendeburun tekiyim. Mendeburdan yolda esenlik beklemeyin.
Azık dilenen bir tembel değil, ölümünü arayan pervasız bir tembelim.
Para toplayan bir tembel değil, bu köprüden geçen çevik bir tembel.
Her dükkan önünde durup dilenen değil, varlıktan geçip madene kavuşan [tembel].
Ölüp bu diyardan göç etmek, bir kuşun kafesten salınıp uçması kadar tatlı geliyor bana.
Bahçenin tam içinde bir kafes. İçindeki kuş, güllerle ağaçları görür.
Dışarıda kafes çevresinde kuşlar, özgürlüğe dair güzel öyküler anlatırlar.
Kafesteki kuşun [gördüğü] bahçe yüzünden ne iştahı kalır, ne de sabrı ve kararı.
Ola ki bu ayak bağından kurtulurum diye her delikten başını çıkarır.
Gönlü ve canı dışarıdayken bir de kafesin kapısını açarsan kim bilir nasıl olur?
[Bu kuş], çevresi kedilerce sarılmış kaygı içindeki kafes kuşuna benzemez.
Onun bu korku ve kaygı içerisinde kafesten çıkmayı arzulaması mümkün mü?
O, bu tatsız durum yüzünden bu kafesi çevreleyen yüz kafes daha olsun ister.

Calinus'un aşkı bu dünya hayatınaydı çünkü onun hüneri burada işe yarıyordu. Öteki pazarda işe yarayacak bir hüner elde etmediği için orada kendini avamla aynı görecektir.

Nitekim bilge Calinus, bu dünyaya gönül verip arzulara bağlandığı için [şöyle] demişti:
"Yarı canlı kalıp da dünyayı bir katırın kıçından bile görmeye râzıyım."
Çevresini sıra sıra sarmış kediler görmüş, [bu yüzden] kuşu uçmaktan umut kesmiştir.
Ya da bu dünyadan ötesini yokluk olarak görmüş, yokluktaki gizli dirilişi görmemiştir.
Tıpkı kerem kendisini dışarı çektikçe karna doğru geri kaçan bir cenin gibi.
Lütuf, onun yönünü çıkışa doğru çevirirken o annesinin arkasına yerleşmeye çalışır.

Bu güzel şehirden çıkarsam acaba bu makamı bir daha görür müyüm, diye [düşünür].

[Keşke, der] o sevimsiz şehirde bir kapı olsaydı da rahmi seyredebilseydim.

Ya da bir iğne gözü kadar yol olsaydı da dışarıdayken rahmi görebilseydim.

Cenin de Calinus gibi [dışardaki] âlemden habersiz olup nâmahremdir.

O, [rahimde] var olan yaşlıkların dışarıdaki âlemden gelen yardım olduğunu bilmez.

Bunun gibi dünyadaki dört unsur da mekansızlık şehrinden yüz türlü yardım alır.

[Kuş] kafeste su ve yem bulmuşsa bu, bahçeden ve ovadan sağlanmıştır.

Peygamberlerin canları, bu kafesten göçüp kurtulurken bahçeyi görürler.

Sonra onlar, Calinus'tan ve bu dünyadan arınıp ay gibi göklerde parlarlar.

Calinus'tan aktarılan bu söz iftiraysa o halde cevabım Calinus'a değildir.

[O zaman] cevabım, nurlu bir kalpten yoksun olup bu sözü söyleyen kimseyedir.

Kedilerden "yukarı çıkın" sesini duyunca onun can kuşu delik arayan fareye dönmüştür.

Bu yüzden canı fare gibi bu dünya deliğini vatan olarak görüp yerleşmiştir.

Sonra bu delikte yapı ustalığına soyunmuş, deliğe yaraşır bilgiyle donanmıştır.

O, bu delikte işine çok yarayacak meslekler seçmiştir.

Dışarı çıkmaktan soğuduğu için bedenden kurtuluş yolu kapanmıştır.

Örümcekte Anka tabiatı olsaydı hiç tükürüğüyle çadır kurar mıydı?

Kedi pençesini kafese sokar. Pençesinin adı, sancı, baş dönmesi ve karın ağrısıdır.

Kedi ölümdür, hastalıksa pençesi. Vurur [pençesini] kuşun koluna kanadına.

Deva için köşeden köşeye sıçrayıp durur. Ölüm kadı gibidir, hastalık tanık.

Bu tanık, kadının seni mahkemeye çağıran ulağı gibidir.

Kaçış amacıyla ondan mühlet istersin. Kabul ederse, oldu, kabul etmezse, kalk, [der].

Mühlet istemek, beden hırkasına yama vurmak için deva ve çare aramandır.

Sonunda [ulak] bir sabah hışım içinde gelir: Daha ne mühleti? Artık utan!

Ey haset dolu [insan], öyle bir gün gelip çatmadan özrünü şahtan dile.

Karanlıkta at süren, gönlünü o nurdan bir çırpıda koparır.

O, tanıktan da varılacak yerden de kaçar. Tanıksa onu kazâya çağırmaktadır.

Mescit halkının gece mescitte uyuyacak olmasından dolayı konuğu tekrar kınamaları

Onlar dediler ki *git, bâbayiğitlik taslayıp da cisminle canını rehin bırakma.*

Bu iş uzaktan kolay görünür, iyi bak, çünkü sonrasında geçit zorlaşır.

Çokları buna yeltendi ama başarısız olup sıkıntı anında tutunacak dal aradı.

Olaydan önce insanların iyi ve kötü [durumları] hayal etmeleri kolaydır.

[Ancak] mücadeleye girdiği zaman insanın işi zordur.

Aslan olmadığına göre sakın ileriye ayak basma. Çünkü ecel kurttur, senin canın koyun.

Abdallardansan ve koyunun aslana dönüşmüşse, güvenle ilerle; ölümün baş eğmiştir.

Abdal kimdir? Dönüşüm geçiren ve Allah'ın dönüştürmesiyle şarabı sirke olandır.

Fakat sarhoşsun, aklın sıra aslan avcısısın. Kendini aslan sanıyorsun, gitme sakın!

Hak, sahtekâr nifak sahiplerine ilişkin şöyle der: "Aralarındaki çatışmaları şiddetlidir[251] "

Birbirlerine karşı yiğittirler, [fakat] gazâda ev hanımı gibidirler.

Gaiplerin komutanı Peygamber der ki "Delikanlı, savaş olmadan yiğitlik olmaz[252]."

Sarhoşlar, gazâdan dem vururken köpük saçarlar, [ama] savaş kızışınca köpük gibi işe yaramaz olurlar.

Gazâ lafı ederken kılıcı uzundur [böylesinin]. Yiğitlik zamanıysa kılıcı soğan gibidir.

[Savaşı] düşlerken gönlü kesip doğramak ister. Sonra bir iğneyle tulumu boşalır gider.

Parlaklık isteyip de cilalanırken acı çekmekten ürkene şaşarım ben!

Aşk iddia gibidir, cefa görmekse tanık. Tanığın yoksa iddian boşa çıkar.

Bu kadı senden tanık isterse incinme. Yılana öpücük kondur ki define bulasın.

Evlat, o cefa sana değil, sende bulunan kötü niteliğe yöneliktir.

Adam keçeye değnek vururken değneği keçeye değil toza vurmaktadır.

İntikamcı [binici] ata vursa da [aslında] ata değil, atın sarsak gidişine vurur.

Sarsaklıktan kurtulup güzel yürüsün [diye vurur]. Şarap olsun diye hapsedersin şırayı.

[Biri] derki *o zavallı yetimi ne kadar da dövdün! Allah'ın gazabından korkmadın mı?*

[Adam] *canım, dostum,* der, *ne zaman dövmüşüm? Ben onun içindeki şeytana vurdum!*

Annen sana, *geber,* diyorsa, *sendeki kötü huyun ve fesadın ölümünü istiyordur.*

Terbiyeden kaçanlar, yiğitliğin ve yiğitlerin haysiyetini çiğnemiş olurlar.

Kınayanlar onları savaşımdan alıkoydular da onlar böyle gayretsiz ve namert kaldılar.

İçi boş olanların böbürlenmelerine aldanma, böyleleriyle birlikte savaşa girme.

Çünkü Hak, [bunlar hakkında] "Bozgunculuğu artırırlar[253]" der. Gevşek yoldaşlardan yüz çevir.

Çünkü onlar sizinle yoldaş olurlarsa, savaşçılar, saman gibi içi boş duruma gelirler.

Sizlerle aynı safta dururlar, sonra da kaçıp safın kalbini güçsüz duruma düşürürler.

Öyleyse bu kişilerin bulunmadığı küçük bir ordu, nifakçılarla kalabalıklaşan ordudan iyidir.

Az sayıdaki iyice ayıklanmış badem, fazla miktardaki acıyla karışık bademden iyidir.

Acıyla tatlının çıkardığı ses aynıdır. Kusur, içlerinin aynı olmamasından kaynaklanır.

Kâfirin kalbinde korku vardır. Çünkü o, öte dünyanın halinden kuşku duyarak yaşar.

Yolda gider, konaklanacak yer bilmez. Kalbi kördür, korkarak adım atar.

Yolcu yolu bilmeyince nasıl gider? Tereddütler içinde kalbi kan ağlayarak gider.

Kim ona, *hey bu yanda yol yok,* dese, korkusundan oracıkta kalakalır.

Kişinin uyanık kalbi yolu bilse, kulağına her yaygaranın girmesi mümkün mü?

Öyleyse bu tavşan yüreklilere yoldaş olma, çünkü sıkıntı ve tehlike anında kaybolurlar.

Lafa geldi mi Bâbil sihri[254] olsalar da sonra kaçıp seni yalnız bırakırlar.

Nazlılardan savaşmalarını bekleme sakın. Avcılık bekleme tavuslardan.

Huy tavustur, seni vesveseye salar. Konuşur da seni makamından eder.

Şeytanın Kureyş'e, Ahmed ile savaşa gelin, size yardımlar eder, kabilemi yardıma çağırırım, deyip de iki ordu karşı karşıya gelince kaçması

Tıpkı orduda yüzbaşı olup "Ben sizin yanınızdayım[255]" diye efsun okuyan şeytan gibi.

Kureyş, onun sözü üzerine [savaşa] hazırlanıp iki ordu karşı karşıya gelince...

Şeytan, meleklerden oluşan bir ordunun inananlar safına doğru yürüdüğünü gördü.

"Sizin görmediğiniz ordu[256]" saf tutunca şeytanın canı korkudan ateşkedeye döndü.

Ben acayip bir ordu görüyorum, diyerek geri adım atmaya başladı.

Yani "Allah'tan korkarım", O'ndan bana yardım yok. Gidin, "ben sizin görmediğinizi görüyorum"[257].

Hâris[258] dedi, *ey Sürâka[259] görünümlü, dün niçin böyle söylemiyordun?*

[Şeytan] dedi, *şu anda yokluk görüyorum.* Hâris dedi, *Arab'ın cücelerini görüyorsun.*

Ey utanç kaynağı, bundan başkasını görmezsin, ama o laf zamanıydı, buysa savaş zamanı.

Dün diyordun ki garanti ediyorum, kısa süre içinde zafer sizin olacak.

Bre lanetli, daha dün ordu komutanıydın. Şimdiyse namert, aşağılık ve işe yaramazsın.

Sözüne aldanıp geldik. Sen külhana gittin, bizse odun olduk.

Hâris bunu Sürâka'ya anlatınca, o melun onun kınamasından dolayı öfkeye kapıldı.

Onun sözlerinden rahatsız olup öfkeli bir şekilde elini onun elinden çekti.

Şeytan, [Hâris'in] göğsüne vurup kaçtı. Bu hile yüzünden o zavallıların kanı döküldü.

Şeytan, bunca âlemi viran ettikten sonra "Ben sizden uzağım[260]" dedi.

Göğsüne vurup [Hâris'i] devirdi. Sonra da korku baskın çıktığı için kaçtı

Nefisle şeytan, ikisi de tek beden olup iki ayrı sûrette görünmektedir.

Nitekim akılla melek de bir olduğu halde hikmet için iki sûret olmuşlardır.

İçinde, aklına engel ve ruhunla dinine düşman böyle bir düşman var senin.

Kertenkele gibi bir anda saldırır, sonra korkup bir deliğe kaçar.

Şimdi kalpte ona ait delikler vardır ve her delikten başını çıkarır.

Şeytanın insanlardan gizlenip deliğe girmesine *"hunûs"* (bir görünüp bir kaybolma) denir.

Görünüp kayboluşu, kirpinin görünüp kayboluşuna benzer. Çünkü kirpinin başı gibi bir gelip bir gider.

Öyle ki Allah şeytanı *"hannâs[261]"* diye niteler. Çünkü onun başı kirpi başına benzer.

Kirpinin başı şedit avcının korkusuyla zaman zaman gizlenir.

Fırsat bulunca çıkarır başını. Bu hile yüzünden yılan ona yenik düşer.

Nefis içerden yolunu kesmeseydi, yol kesicilerin sana dokunmaları mümkün müydü?

Adı şehvet olan ısrarcı memur yüzünden kalp hırs, açgözlülük ve âfetin esiridir.

İçteki memur yüzünden hırsız ve bozguncu olursun da memurlar seni mahva yol bulur.

Hadisteki şu güzel öğüde kulak ver: "En çetin düşmanınız iki omzunuz arasındadır[262]."

Bu düşmanın palavrasına kulak asma, kaç. Çünkü o, inat ve ayak diremede İblis gibidir.

O, dünya ve inat uğruna, ebedî azabı sana kolay gösterir.

Ölümü kolay gösterirse şaşmamalı. [Çünkü] o, sihriyle [bunun] yüz katını yapar.

Sihir, etkisiyle bir samanı dağ gösterirken dağı da samana dönüştürür.

El çabukluğuyla çirkinleri güzel kılar, göz boyamayla güzelleri çirkin kılar.

Sihrin işi, üflemek ve her an gerçekleri tersine çevirmektir.

Bir zaman insanı eşek gösterirken eşeği de önemli bir insan kılar.

Böyle bir sihirbaz içinde gizlidir senin. [Dolayısıyla] vesvesede sihir gizlidir.

Bu sihirlerin var olduğu âlemde büyüleri bozan sihirbazlar da vardır.

Bu taze zehrin yeşerdiği ovada panzehir de yeşermiştir, a oğul.
Panzehir sana der ki beni kendine siper edin, çünkü ben sana zehirden daha yakınım.
Sihirbazın sözü sihir ve yıkımdır sana. Benim sözüm de sihir olup onun sihrini defeder.

Kınayan kişilerin konuk öldüren mescide konuk olan kişiye tekrar öğüt vermeleri

Peygamber, "Anlatımda sihir vardır[263]" demiştir. O güzel yiğit doğru söylemiştir.
[Dediler] ey kerem sahibi, yiğitlik sergileyip mescidi ve bizi suçlu duruma düşürme.
Çünkü biri düşmanlıkla [bunu her yerde] söyler de yarın alçağın biri bizi ateşe verir.
[Derler] ki *bir zalim onun boğazını sıkmış ve mescidi bahane edip paçayı kurtarmış...*
Öldürme işini mescidin üstüne yıkmış ve mescidin adı kötüye çıktığı için kurtulmuş.
Bizi suçlu duruma düşürme ey canı pek. Çünkü düşmanların hilesinden emin değiliz.
Babayiğitlik taslama hey, hayâli bırak! Çünkü Zühal yıldızı, karışla ölçülemez.
Senin gibi çokları bahtıyla övünüp sonra da yaptıkları boşa çıkıp dövündüler.
Haydi git buradan, konuşup durma. Bizi de kendini de vebalde bırakma.

Konuğun onlara cevap vermesi ve sırtında Mahmud'un davulu çalınan deveyi kovmak için tef çalan tarla bekçisi örneğini vermesi

[Konuk] dedi, *dostlar, bir "lâhavle"den ürkecek şeytanlardan değilim.*
Bir tarlada bekçilik eden bir çocuk, kuşları kaçırtmak için küçük bir davul çalardı.
Kuşlar da küçük davulun sesiyle tarladan kaçar, tarla kuşların işgalinden kurtulurdu.
Cömert padişah Sultan Mahmud seferdeyken o tarafta büyük bir otağ kurmuştu.
Beraberindeyse gökteki yıldızlar gibi kalabalık, muzaffer ve fâtih bir ordu...
Davul taşıyan bir deve vardı; horoz gibi öncülük eden çift hörgüçlü bir deve.
Sefere çıkarken ve seferden dönerken gece gündüz üzerinde davul çalınırdı.
İşte bu deve tarlaya girince çocukcağız buğdayı korumak için küçük davulunu çaldı.
Bir akıllı ona dedi ki *davul çalma, çünkü bu deve davulu kanıksamış, davula alışkın.*
A çocuk, senin bu tefin nedir ki? O, sultanın yirmi katı [büyüklükteki] davulunu taşır.
Ben, "lâ" kurbanı bir âşığım. Benim canım, belâ davulunun çalındığı yerdir.
Nice şeyler görmüş olan için bu korkutmalar tef gibidir.
Dostlar, ben hayaller yüzünden bu yolda duraksayanlardan değilim.
Ben pervasız İsmâililer gibiyim. Hatta İsmail gibi başımdan özgürüm.
Gösterişten ve riyadan uzağım. "De ki gelin...[264]" canıma gel dedi.
Peygamber der ki "Gelecekteki ödülden emin olan geçmişte iyilik yapar."
Bir iyiliğe yüz karşılık olduğunu bilen, bu amaçla hemen iyilikte bulunur.
Herkes bu yüzden pazara bağlanıp kâr çıksın da malımı vereyim diye bekler.
[Tüccarlar] altınları kesede, kâr gelince ciddiyetle harcamak üzere beklerler.
Çok kârlı bir mal görünce, [tüccarın] kendi malına olan aşkı soğur.
[Tüccarlar] mallarından daha kârlısını görmeyince malını hararetle korur.
Nitekim [insan] daha üstününü görmediği için [elindeki] ilmi, sanatı ve mesleği sever.
Candan iyisi olmadıkça can azizdir. Daha iyisi gelince can önemsiz bir şey olur.
Çocuk büyüyüp olgunlaşmadıkça cansız oyuncak çocuk için can gibidir.

Bu düşünce ve hayal bir oyuncaktır. Sen çocuk oldukça ona ihtiyacın vardır.

Can çocukluktan kurtulup vuslata erince duyu, tasavvur ve hayalden kurtulmuş olur.

Mahrem yok ki dosdoğru söyleyeyim. Sustum. Allah uygun olanı daha iyi bilir.

Malla beden eriyip yok olan kardır. Hak onun alıcısıdır, çünkü "Allah satın almıştır[265]."

Sen kuşkuda olup emin olmadığın için karlar sana değer bakımından daha üstün gelir.

A zavallı, sendeki ne acayip bir zan ki [bir türlü] yakîn bahçesine uçmuyor.

Oğul, her zan kesin bilgiye susamış, sürekli kanat çırpıp durmaktadır.

Bilgiye ulaşınca kanat ayak olur ve [kişinin] bilgisi yakîni koklamaya başlar.

Çünkü tecrübe edilmiş yolda bilgi kesin bilginin altında, zannınsa üstündedir.

Bil ki bilgi yakin arayışındadır. Yakin ise görme ve tanık olma arayışındadır.

Bunu "Tekâsür"de ara. "Hayır, öyle değil"den sonra "bilmiş olsaydınız[266]" [denir].

Ey bilen, bilgi görmeye doğru çeker. Yakîne erselerdi cehennemi görürlerdi.

Zandan nasıl hayal doğarsa yakinden de hemen görmek doğar.

"Tekâsür"de *"ilme'l-yakîn"*in *"ayne'l-yakîn"*e dönüştüğünü gör.

[Ben] zannın ve yakînin üstündeyim ve kınamakla düşüncem değişmez.

Ağzım onun helvasından yiyince gözüm aydınlanıp onu görür oldum.

[Bu mescide] eve girer gibi ayak basarım. Ayağım titremez, kör gibi gitmem.

Hak, güle söylediği, gülü güldüren şeyi gönlüme söyleyip gönlümü yüz kat güldürdü.

Serviye yansıyıp servinin boyunu doğrultan ve nergisle nesrinin yediği...

Kamışın ruhuyla kalbini tatlandıran ve insanı güzel bir görünüme kavuşturan...

Kaşı öyle gönül hırsızı kılan, yüzü gül renkli kılıp nar çiçeğine çeviren...

Dile yüz türlü büyüleyicilik veren ve madenlere som altın bahşeden...

Silah deposunun kapısı açılınca gözün gamzeleri ok atmaya başladı.

Okunu kalbime vurup beni sevdaya saldı da şükre âşık edip şekerler yedirdi.

Öyle birine âşığım ki her an onun anıdır. Akılla can, biricik mercanının muhafızıdır.

Ben caka satmıyorum. Caka satsam bile su gibi ateşi söndürmede sıkıntı yaşamamam.

Nasıl çalabilirim? Hazinenin muhafızı O'dur. Nasıl pervasız olmam? Dayanağım O'dur.

Güneşten sırtı ısınan pervasızdır; ne korkusu vardır, ne de utanması.

[Böyle kimsenin] yüzü, güneşin yüzü gibi çekinmeden düşmanı yakıp perdeleri yırtar.

Dünyada her peygamber pervasız olup bir başına şahların ordusunun üstüne yürümüştür.

[Hiç bir peygamber] korku ve tasayla yüz çevirmemiş, tüm âleme bir başına karşı koymuştur.

Taş, pervasız ve gözü kara olur ve keseklerle dolu dünyadan korkmaz.

Kesek, kerpiççi sayesinde sağlamlaşır. Taşsa ilahî yaratış sayesinde sağlamdır.

Koyunların haddi hesabı olmasa da kalabalıklarından kasabın korkması mümkün mü?

"Hepiniz çobansınız[267]." Peygamber çoban gibidir. Halk sürü gibidir, peygamber [çoban gibi] çabalar.

Mücadelede çoban sürüden korkmaz, ancak onları sıcaktan ve soğuktan korur.

[Çoban] sürüye öfkeyle bağırsa bil ki bu hepsine olan sevgisindendir.
Yeni tâlih, her zaman kulağıma, seni üzdüğümde üzülme, der.
Ben, seni kötülerin gözünden gizlemek için üzüp ağlatırım.
Üzüntülerle tabiatını acılaştırırım da böylece kem gözler, yüzünden yüz çevirir.
Sen avcı değil misin, beni aramıyor musun? Sen, buyruğuma kul ve muti değil misin?
Bana kavuşmak için çözüm ararsın ve benden ayrı beni ararken kimsesizsin.
Derdin beni bulmak için çözüm arar. Dün gece umutsuz âhını duyuyordum.
Bu bekleyiş olmadan da sana yol verip geçişi gösterebilirim.
Böylece devranın girdabından kurtulur, kavuşma hazineme adım atarsın.
Fakat [oraya] yerleşmenin tadı ve lezzeti, yolculuk sıkıntısı ölçüsündedir.
Gurbette çile ve sıkıntı çektiğin zaman sıladan ve yakınlarından haz alırsın.

Müminin bela ve ızdıraba dayanamayıp kaçması nohut ve benzerlerinin kaynayan kazanda yerinde duramayıp dışarı çıkmak için zıplayıp durmasına benzer

Baksana nohut ateşe yenik düşünce kazanda nasıl zıplar!
Nohut, kazanda kaynarken sürekli kazanın ağzına dek çıkıp yüz türlü feryat eder.
Der ki *beni neden ateşe veriyorsun? Beni satın almışken niçin beni perişan ediyorsun?*
Evin hanımı kevgiri vurup der ki *hayır! Güzelce kayna, ateşten zıplayıp kaçma!*
Kaynatışım seni sevmediğimden değil, senin tatlanıp lezzetli hale gelmen içindir.
Böylece yemek haline gelip cana karışacaksın. Bu sınav seni aşağılamak için değil.
Bahçede su içiyor, tazelenip yeşeriyordun. O su içişin işte bu pişme içindir.
O'nun rahmeti gazabını geçer[268]. Bu, [insanların] rahmet sayesinde sınanmaları içindir.
Varlık sermayesi elde edilsin diye rahmeti gazabını geçmiştir.
Çünkü tat olmadan etle deri meydana gelmez. Gelmeyince sevgilinin aşkı neyi eritecek?
Gerektiğinde sermayeyi bağışlaman için kahırlar gelse de...
Bunu telafi için tekrar lütuf gelir ve yıkanıp ırmaktan çıktın denir.
Denir ki ey nohut baharda beslendin, [şimdiyse] çile konuğun oldu, onu iyi ağırla.
Sonunda konuk teşekkür ederek döner ve şahın huzurunda senin bağışını anlatır.
Böylece sana nimet geleceği yerde nimeti veren gelir de tüm nimetler sana gıpta eder.
Ben İbrahim'im, sense bıçak önündeki oğul. Başını koy, "Seni boğazladığımı görüyorum[269]".
Gönül huzuruyla kahrın önünde baş koy ki İsmail gibi boğazını keseyim.
Başını keseyim, ama bu baş, kesilmekten ve ölmekten uzak bir baştır.
Fakat ezelin amacı teslim olmandır. Ey Müslüman teslimiyet araman gerek.
Ey nohut, bela içinde öyle kayna ki senin için ne varlık kalsın, ne de benlik.
O bahçede gülmüş olsan da sen can ve göz bahçesinin gülüsün.
Bahçeden ve suyla topraktan ayrı düşmüş olsan da lokma olup yaşayanlara katıldın.
Gıdaya dönüşüp kuvvet ve düşünce ol. Süttün, ormanlarda aslan ol.
Vallahi ilk başta [Hakk'ın] sıfatlarından doğmuştun. O'nun sıfatlarına çevikçe dön.
Buluttan, güneşten ve gökten gelmiştin, sonunda sıfatlara dönüşüp göğü aştın.
Yağmur ve ısı biçiminde gelmiştin, [şimdi] tertemiz sıfatlara karıştın.

Güneşin, bulutun ve yıldızların bir parçasıydın, nefis, fiil, söz ve düşünce oldun.
Bitkinin ölümünden hayvan varlığı doğdu. "Ey ulular, beni öldürün" [sözü] doğru.
Ölümden sonra böyle kazancımız olduğuna göre, "Katlimde hayat var[270]" [sözü] doğrudur.
Meleğin gıdası fiil, söz ve sadâkattir. Böylece bunlarla göğe doğru yükseldi.
Öte yandan yemek de insanın gıdası oldu da insan cansızlığı aşıp canlı oldu.
Bu sözün başka bir yerde yapılması gereken geniş bir tercümesi vardır.
Felekten sürekli kervan gelir de ticaretini yapıp geri döner.
Öyleyse hırsız gibi tatsız ve istemeyerek değil, gönüllü olarak tatlı ve güzelce git.
Seni acılıklardan arındırayım diye acı söylüyorum sana.
Donmuş üzüm soğuk suyla kurtulup donukluk ve soğukluktan sıyrılır.
Tatsızlıktan yüreğin kan ağladıktan sonra bütün tatsızlıklardan sıyrılırsın.

Belanın hayrına ve şerrine vâkıf olunca müminin sabırlı olmasına ilişkin misal

Avcı olmayan köpeğin tasması yoktur. Kaynayıp pişmeyen sadece tatsız olur.
Nohut der ki *hanımefendi, madem öyle, güzelce kaynayayım, bana gerçekten yardım et.*
Bu kaynama işinde mimarımsın madem, kepçeyi vur bana, çünkü çok güzel vuruyorsun.
Fil gibi başıma vurup dağla ki Hindistan ve bahçe düşü görmeyeyim.
Böylece kendimi kaynamaya bırakayım da o kucağa [ulaşmaya] bir yol bulayım.
Çünkü insan zenginlik içinde azgınlaşır[271], düş gören fil gibi âsi olur.
Fil, düşünde Hindistan'ı görünce filciyi dinlemeyip kaytarmaya başlar.

Evin hanımının nohuda özür beyan edişi ve onun nohudu kaynatmasının hikmeti

Evin hanımı nohuda der ki bundan önce ben de senin gibi yerin bir parçasıydım.
Ateşli mücadeleyi özümseyince kabule yaraşır olup liyakat kazandım.
Bir süre zamanlar içinde, bir süre de beden kazanı içinde kaynadım.
Bu iki kaynamayla duyulara güç oldum, ruh oldum, sonra sana usta oldum.
Bilgiye ve manevi sıfatlara erişmek için koşuyorsun, diyordum cansızken.
Ruh olduğumda yine [kendi kendime dedim ki] bir daha kaynayıp hayvanlığı geç.
Allah'tan bu hususlardan dolayı kaymamayı ve son noktaya ulaşmayı dile.
Çünkü Kur'an'la çoğu yolunu şaşırmış[272], bu iple kimileri kuyuya düşmüştür.
Behey inatçı, ipin bir suçu yok. Aslında senin yukarı çıkma sevdan yok.

Konuk öldüren mescide konuk olan adamın hikâyesinin geri kalanı ve onun sebat ve doğruluğu

Yüceliş şehrini arayan yabancı, bu gece, dedi, bu mescitte yatacağım.
Ey mescit, Kerbela'm olursan, hâcetimi yerine getiren Kâbe olursun bana.
Ey seçilmiş darağacı, haydi beni bırak da [Hallac] Mansur gibi ip oynayayım.
[Ey öğütçüler] öğüt vermede Cebrail de olsanız, İbrahim ateşteyken yardım istemez.
Ey Cebrâil git, çünkü öd ve amber gibi yanmış olmam benim için daha iyi.
Ey Cebrâil, gerçi bana yardım ediyor ve kardeş gibi beni koruyup gözetiyorsun...
Kardeşim, ben ateşte rahatım, artıp eksilen canlardan değilim.
Hayvanî can otlarla gelişir; ateşliktir, odun gibi yanar gider.

[Hayvanî can] odun olmasaydı meyve verir, sonsuza dek mamur olup imar ederdi.
Bil ki bu ateş yakıcı bir rüzgârdır ve ateşin kendisi değil, ışığıdır.
Ateşin aslı ateş küresi (*esîr*)nde olup yeryüzündeki onun ışığı ve gölgesidir.
Işık ister istemez kalıcı olmaz ve yerinde duramayıp hızla kaynağa döner.
Senin boyun belirli ölçüde sabittir. Gölgense bir an kısadır, bir an uzun.
Çünkü kimse yansıyan ışıkta kalıcılık göremez. Yansımalar asıllarına döner.
Aman ağzını kapa; fitne ağzını açtı. Kuru [laflar] söyle. Doğru olanı Allah daha iyi bilir.

Anlayışları kıt olanların kötü düşünmelerine dair

Bu hikâye daha sona ermeden haset sahiplerinden kokmuş bir duman yükseldi.
Ben bundan incinmiyorum, fakat bu tekme, saf kalpli birinin zihnini meşgul eder.
Gazneli bilge [Senâî], perdelenmişler için güzel bir manevi örnek verir:
Sapıklık sahiplerinin Kur'an'da sözden başka bir şey görmemeleri şaşılası değildir.
Körün gözü, ışıkla dolu güneş ışınlarından sıcaklıktan başka bir şey bulamaz.
Ansızın kaz kafalının biri, bir kınayıcı edasıyla başını ahırdan çıkarıp...
[Dedi] ki *bu söz, yani Mesnevi alt düzeydedir; peygamberleri ve onlara uymayı anlatır.*
[İçinde] velilerin at koşturduğu tartışmalar ve yüksek sırlar yer almaz.
Dünyadan kopuş (tebettül), yokluk (fenâ) ve Allah'la buluşma makamları [ele alınmaz].
Gönül sahiplerinin kanatlarıyla uçtukları makam ve menzillerin açıklaması [yoktur].
Allah'ın kitabı geldiğinde de kâfirler onu böyle eleştirmişlerdi.
[Demişlerdi] ki, *[bunlar] sıradan efsane ve masallar*[273]*. [Bunlarda] derinlik ve yüksek irdeleme yok.*
Onu küçük çocuklar bile anlar. [İçinde] iyi ve kötü işten başka bir şey yok.
Yusuf'un ve kıvrım kıvrım zülfünün zikri, Yakub'un, Züleyha'nın ve acılarının zikri...
[Bunlar] açıktır, herkes anlar. İçinde aklın kaybolup gideceği ifadeler hani?
[Hak] demiştir ki bu sana kolay göründüyse, [sen de] bunun gibi kolay bir sure söyle[274].
Cinlerine, insanlarına ve iş bilenlerine, bunun gibi kolay bir âyet getirmelerini söyle[275].

Mustafa (selam üzerine olsun)'nın "Kur'an'ın bir dışı bir de içi vardır, içinin de yedi kat içi vardır" hadisinin yorumu

Bil ki Kur'an sözünün bir dışyüzü, bir de dışyüzünün altında güçlü bir içyüzü vardır.
İçyüzünün altında da üçüncü bir iç vardır ki orada bütün akıllar kaybolup gider.
Kur'an'ın dördüncü içini eşi benzeri olmayan Allah'tan başka kimse görmemiştir.
Ey oğul, sen Kur'an'ın [sadece] dışını görme. Şeytan da Âdem'i sadece çamur görür.
Kur'an'ın dışı da insanın şahsı gibidir; nakışları dışarda, canı gizlidir.
Yüz yıl geçse amcası dayısı kişinin durumunun bir zerresini bile göremez.

Peygamberlerle velilerin (selam üzerlerine olsun) dağlara ve mağaralara gitmeleri kendilerini gizlemek ve halkın kargaşasından korktukları için değil halkı irşat ve olabildiğince dünyadan kopmaya teşvik etmek içindir

Velilerin insanların gözlerinden gizlenmek amacıyla dağda bulundukları söylenir...
Onlar, halkın yanındayken [de] yüz dağın tepesindedirler ve yedinci göğe ayak basarlar.

Peki yüz denizden ve dağdan ötede olan veli niçin gizlenir, niçin dağ arayışındadır?
Dağa kaçmaya ihtiyacı yoktur, üstelik felek tayı onun ardınca yüz nal eskitmiştir.
Felek dolaşır da canın tozunu göremez. [Bu yüzden] gök, yas elbisesi giyer.
Görünürde peri gizli olsa da insan perilerden daha gizlidir.
Akıl sahibi açısından insan, gizli periden yüz kat daha gizlidir.
Akıl sahibi katında insan gizli olduğuna göre gaybde seçilmiş insan [kim bilir] nasıldır?

Velilerin dışyüzüyle onların sözlerinin dışyüzünün Mûsa'nın asâsının dışyüzüyle İsa'nın (hepsine selam olsun) efsununun dışyüzüne benzetilmesi

İnsan tıpkı Mûsa'nın asâsı gibidir. İnsan tıpkı İsâ'nın efsunu gibidir.
Müminin kalbi, itidal ve güzellik için Hakk'ın avucunda, "iki parmak arasında[276]"dır.
[Asânın] görünüşü değnektir, ama ağzını açınca varlık onun açısından bir lokmadır.
Sen, İsa'nın efsunundaki sese ve söze bakma, ölümün ondan kaçışına bak.
Sen, efsunun sıradan diline bakma, ölünün dirilerek kalkıp oturmasına bak.
Sen, o asânın kolay bulunduğuna bakma, mavi denizi yardığına bak.
Sen uzaktan kara çadırı görüyorsun. Bir adım öne çık da orduya bak.
Sen uzaktan sadece toz görüyorsun. Biraz ilerle de toz içinde yiğidi gör.
Onun tozu gözleri aydınlatır. Yiğitliği dağları yerinden oynatır.
Mûsa uzak çöllerden çıkagelince Tur dağı onun gelişiyle oynamaya başladı.

"Ey dağlar ve kuşlar, onunla birlikte tesbih edin[277]" [ayetinin] yorumu

Dâvud'un yüzü [Hakk'ın] ihtişamıyla parlamış, dağlar onun ardınca inler olmuştu.
Dağ Dâvud'a yoldaş olmuştu; iki şarkıcı da şahın aşkıyla sarhoştu.
"Ey dağlar, tesbih edin" buyruğu gelince ikisi bir ağızdan terennüme başladı.
Ey Dâvud, dedi [Allah], *sen hicret gördün; benim için dostlarından ayrıldın.*
Ey dostlarından yoksun kalmış ve kalbinden özlem ateşi yükselmiş yalnız garip...
Şarkıcı, okuyucu ve dost istersen, ezelî [irade] dağları sana getirir.
Dağ karşında ezgi söyler, zurnacılık yapıp yeğniklik eder.
Böylece bilesin ki dudağı ve dişi olmadan dağ ezgi söylüyorsa velî de ezgiler söyler.
Sırf ceset olan [dağın] parçalarının ezgileri her an onun duyu kulağına ulaşır.
Yanındakiler duymaz, ama o duyar. Gaybe inanan cana ne mutlu!
[Veli] içinde yüz türlü söyleşme görür de yanındakinin bundan hiç haberi olmaz.
Senin kalbine de mekansız âlemden yüzlerce soru ve cevap gelir.
Sen duyarsın, ama kulaklar sana yaklaşsalar da bunu duyamazlar.
A sağır, tut ki sen onu duymuyorsun. Benzerini gördüğün halde nasıl inanmıyorsun?

Kendi anlayış eksikliği yüzünden Mesnevi'yi eleştirene cevap

Ey kınayan köpek, havlayıp duruyor, Kur'an'ı eleştirmeyi [kendine] çıkış yolu mu yapıyorsun?
Bu, kendisinden canını kurtaracağın ya da kahır pençesiyle iman getireceğin bir aslan değildir.
Kur'an, kıyamete dek seslenir: Ey cehalete kendini feda eden topluluk...
Siz beni efsane sanıyor, karalama ve kâfirlik tohumu ekiyordunuz.

Karaladığınızı kendiniz gördünüz; asıl siz fâni ve efsane oldunuz.
Ben, kendi zâtıyla kâim olan Hakk'ın kelamıyım; canlar canının gıdası, seçilmiş yakut.
Size vuran güneş ışığıyım, ama güneşten de ayrılmadım.
Âşıkları ölümden kurtarmaya [gelen] bengisu kaynağı benim işte!
Hırsınız böyle kötü koku yaymasaydı, Hak, [bengisudan] mezarınıza bir damla dökerdi.
Hayır bilgenin öğüdünü tutarım ve hastalıklı kınamalara bakıp kalbimi bozmam.

Seyislerin ıslık çalmaları yüzünden tayın su içmekten ürkmesine dair misal

O [bilgenin], sözleri arasında buyurduğuna göre, tayla annesi su içiyordu.
Adam, *haydi su için*, diye sürekli [atlara] ıslık çalıyordu.
Islık sesi tayın kulağına geliyordu ve tay başını kaldırıyor, ürküp su içmiyordu.
Annesi taya sordu, *niçin sürekli ürküp su içmiyorsun?*
Tay dedi ki *bunlar ıslık çalıyorlar ve seslerinin birleşmesi yüzünden korkuyorum.*
Bu yüzden kalbim titriyor, ödüm kopuyor, seslerin birleşmesinden bana korku geliyor.
Annesi dedi ki *dünya var olalı yeryüzünde bu tür lüzumsuz iş yapanlar olagelmiştir.*
Haydi azizim, sen kendi işine bak, çabuk. Bunlar boşuna uğraşıyorlar.
Vakit dar, bol su akıp gidiyor. [Sudan] ayrı kalıp lime lime olmadan [suyunu iç].
Bengisuyla dolu meşhur bir kanaldır [bu]. Su iç de senden bitkiler yeşersin.
Behey gâfil susuz, gel, velilerin dil ırmağından Hızır suyu içiyoruz!
Suyu görmüyorsan körce beceri gösterip testini ırmağa getir de suya daldır.
Bu ırmakta su olduğunu duyduğuna göre, kör, taklitle iş yapmalı.
Suyu düşünen kırbanı ırmağa daldır da kırbanın [suyla dolup] ağırlaştığını gör.
Ağırlaştığını gördüğün zaman tahkikçi olursun; kalp o zaman kuru taklitten kurtulur.
Kör, ırmağın suyunu gözüyle görmese de testinin ağırlaştığını görünce [suyu] bilir.
Irmaktan testiye biraz su girmiş; testi hafifti, suyla dolup ağırlaşmış, diye [düşünür].
Çünkü her rüzgâr beni alıp götürüyordu. Ağırlığım arttı, rüzgâr beni götürmüyor.
Akılsızları her yel alıp götürür, çünkü onların güçlerinde ağırlık yoktur.
Kötü adam, ters esen rüzgârdan güvende olmayan çapasız gemi gibidir.
Akıl sahibinin güvencesi akıl çapasıdır. Akıl sahiplerinden böyle çapa dilenmeli.
O, aklın yardımlarını cömertlik denizinin inci hazinesinden kapıp götürür de...
Böyle yardımlar sayesinde kalp becerilerle donanır. Kalpten sıçrayıp gözü de aydınlatır.
Çünkü ışık, kalpten gelip göze yerleşir. Kalp gidince gözün işe yaramaz olur.
Kalp aklî ışıklara erince bundan iki göz de nasiplenir.
Öyleyse bil ki gökten gelen kutlu su, kalplerin vahyi ve sözdeki doğruluktur.
Biz de o tay gibi ırmaktan su içelim de kınayıcının vesvesesine bakmayalım.
Peygamberlerin tâkipçisiysen yol al, insanların kınamasını [esip geçen] bir yel say.
Yol kat eden ululaın köpeklerin sesine kulak verdikleri düşünülebilir mi?

Konuk öldüren mescit hikâyesinin geri kalanı

Kellesi koltuğunda aslan parçası yiğit o mescitte ne yaptı, neler gördü, anlat.
O, mescitte uyudu, ama uyku nerde? Irmağa dalmış adam nasıl uyusun?

Gam girdabının altında âşıkların uykusu, kuş ve balık uykusu [gibi hafiftir].
Gece yarısı korkunç bir ses geldi: *"Ey yarar arayan, geliyorum yanına, geliyorum!"*
Kalbi lime lime eden bu korkunç ses beş kez yinelendi.

"Atlıların ve yayalarınla üzerlerine saldır[278]" âyetinin yorumu

Sen çaba gösterip dine yöneldiğinde içindeki şeytan sana seslenir.
[Der] ki o yana gitme, düşün a şaşkın! [Gidersen] sıkıntı ve yoksulluğa tutsak olursun[279].
Yoksullaşıp dostlarından koparsın. Zillete düşüp pişmanlık duyarsın.
Sen o lanetli şeytanın sesinden dolayı yakinden sapıklığa kaçarsın.
Hey! Yarın da benim, ertesi gün de! Din yolunda yürümem için daha süremiz var.
Yine sağda solda komşularının öldüğünü ve feryatlar yükseldiğini görürsün.
Can korkusuyla yine dine yönelip bir süre kendini adam edersin.
Sonra ilim ve hikmet silahını kuşanıp [dersin] ki *ben korkudan geri adım atmam.*
Yine [şeytan], yoksulluk kılıcından korkup geri dön, diye hileyle sana seslenir.
[Böylece] ilim ve fen silahını atıp aydınlık yoldan yine kaçarsın.
Sen yıllarca bir sese köle olur, böyle bir karanlığa kilimini serip [yerleşirsin].
Şeytanların seslerinin korkusu, insanları tutsak edip boğazlarını sıkmaktadır.
Kâfirler kabirdekilerin ruhundan nasıl ümit kesmişse onların canları da nurdan öyle ümit kesmiştir[280].
Bu, o melun [şeytanın] sesinin heybetidir. İlahî sesin heybeti kim bilir nasıldır?
Doğandan ancak soylu keklik korkar. Yoksa bu korkudan sineğin nasibi yoktur.
Çünkü doğan sinek avlamaz. Ancak örümcekler avlar sineği.
Şeytan örümceği senin gibi sineğe haşmetli gelir, kekliğe kartala değil.
Şeytanların sesi, eşkıya çobanıdır. Sultanın sesiyse evliya bekçisidir.
Böylece bu iki farklı ses birbirine karışmaz; tıpkı tatlı denizin tuzlu denize karışmayışı gibi[281].

Gece yarısı mescidin konuğuna tılsımlı bir ses gelmesi

Şimdi o korkunç sesin öyküsünü dinle. O bahtiyar, bu ses karşısında kılını kıpırdatmadı.
Dedi, *niçin korkacakmışım? Bu bir bayram davulu. Davul yara almaktan korksun asıl.*
Ey kalpten soksun davullar, can bayramından size nasip olan çomak yarasıdır.
Kıyamet bayramdır, dinsizler davul. Bizse bayram yapanlar gibi gül misali güleriz.
Şimdi bu davulun nasıl öttüğünü, kutluluk aşını nasıl pişirdiğini dinle.
O basiret adamı, bu davulu duyunca dedi ki *kalbim bayram davulundan niçin korksun?*
Kendi kendine, *hey kalbim,* dedi, *titreme; bundan ancak imansız kötü kalpler ölür.*
Haydar (Ali) gibi fetihler yapmamın ya da bedenimi feda etmemin zamanı geldi.
Yerinden fırlayıp *ey ulu,* diye seslendi, *hazırım işte, erkeksen gel!*
Onun sesiyle tılsım anında bozuldu ve her yandan türlü türlü altınlar döküldü.
O kadar çok altın döküldü ki delikanlı, altınların yığılıp çıkışı kapatmasından korktu.
Sonra o yiğit aslan kalkıp sabaha dek dışarıya altın taşıyıp durdu.
[Altınları] toprağa gömüp altınla dolu torba ve çuvallarla tekrar geliyordu.
O serdengeçti, geri geri kaçan korkaklara inat hazineler oluşturdu.

Bu [altın], paraya tapan uzak düşmüş körlerin aklına zâhirî altını getirir.
Çocuklar çömlek parçalarını kırıp da altın diyerek eteklerine doldururlar ya hani...
Oyun sırasında, altın, diyecek olsan, çocuğun aklından işte o [çömlek parçası] geçer.
Ancak ilahî darphanenin ürünü olan altının sonsuza dek değeri düşmez.
Öyle bir altın ki bu altınlar değerini ondan almış ve ondan parlaklık kazanmıştır.
Öyle bir altın ki gönül onunla zenginleşir. Aydınlıkça aydan üstündür o.
O mescit bir mumdu, o da kelebek. Bu kelebek huylu [konuk] kendini feda etti.
Kanadını yaktı, ama [yeniden] onardı. Bu [ateşe] atılış, ona çok kutlu geldi.
O bahtiyar, ağaç tarafında bir ateş gören Mûsa gibiydi tıpkı.
Çünkü üzerine inayetler yağıyordu ve ateş sandığı şey aslında nurdu.
A oğul, Hak adamını gördüğün zaman onda beşerin ateşi var sanırsın.
Sen kendinden yola çıkıyorsun; o sendedir. Yanlış zannın ateşi ve dikeni bu yandadır.
O, ışık dolu ağacıdır Mûsa'nın. Bir kez olsun gel de ateş değil, ışık de ona.
Bu dünyadan kopmak da ateş görünmez mi? Sâlikler gider [görürler], aslında o nurdur.
Öyleyse bil ki din mumu yükselir gider. Bu, ateş mumuna benzemez.
Bu [mum], nur görünse de yâri yakar. O [mum] ise ateş görünse de ziyaretçiye güldür.
Bu [mum], yapıcı görünse de yakıcıdır. O [mum] ise vuslat anında gönlü aydınlatır.
Yararlı temiz nurun alevi, yakında bulunanlara nur, uzak olanlara ateş gibidir.

Âşığın Sadr-ı Cihan'la görüşmesi

O Buharalı da kendini muma atmış, aşkı sayesinde çile ona kolay hale gelmişti.
Ateşli âhı göklere yükselmişti. [Bu arada] Sadr-ı Cihan'ın kalbine şefkat gelmişti.
Bir seher vakti kendi kendine, *ey yegâne [Rabbim]*, dedi, *bizim şu avâre ne halde?*
O bir suç işledi de biz gördük, fakat o bizim merhametimizi iyi bilmiyordu.
Suçlunun kalbi bizden korkar, ama korkusunda yüz umut vardır.
Ben işe yaramaz utanmazları korkuturum. Korkan kişiyi ben ne diye korkutayım?
Ateş, soğuk kazan için getirilir, taşarcasına kaynayan kazan için değil.
[Kendinden] emin olanları ilmimle korkutur, korkanların korkusunu hoşgörümle gideririm.
Yamacıyım, gereken yere yama koyarım. Herkese uygun şerbet veririm.
İnsanın içi, ağaç kökü gibidir; kök sayesinde sert odundan yapraklar çıkar.
Ağaçlarda, nefislerde ve akıllarda köke uygun yapraklar yeşerir.
"Kökü sâbit ve dalları gökte[282]" olan vefa ağaçlarının gökte yaprakları vardır.
Aşktan dolayı gökte yaprak açtığına göre Sadr-ı Cihan'ın kalbinde niçin açmasın?
Kalbinde suçu bağışlama [duygusu] kabarıyordu. Çünkü kalpten kalbe yol vardır.
Kalpten kalbe elbette yol olur. [Kalpler] iki beden gibi birbirinden ayrı ve uzak olmaz.
İki lambanın camları birbirine bitişik değildir, [ama] ışıkları kolayca birbirine karışır.
Sevgilisi kendisini aramadıkça hiçbir âşık kavuşma arayışında olmaz.
Fakat âşıkların aşkı bedeni sicime çevirirken sevgililerin aşkı güzel ve gürbüz kılar.
Bu kalbe yârin sevgi kıvılcımı düşünce bil ki o kalpte de sevgi vardır.
Kalbinde Hak sevgisi ikiye katlanınca kuşkusuz Hakk'ın da sana sevgisi vardır.

Öbür elin olmadan el çırpamazsın; bir elin hiç sesi çıkmaz.
Susuz kişi, tatlı su, diye inlerken su da, su içen hani, diye inler.
Canımızdaki bu susuzluk suyun çekişidir. Biz ona aitiz, o da bize ait.
Hakk'ın hikmeti, kaza ve kaderde bizi birbirimize âşık etmiştir.
Ezelî hükümle dünyadaki tüm nesneler çift çifttir[283] ve her nesne kendi eşine âşıktır.
Âlemdeki her nesne, tıpkı kehribarla saman gibi kendi eşini ister.
Gök yere, merhaba, der, ben seninle tıpkı demirle mıknatıs gibiyiz.
Akıl açısından gök erkektir, yer kadın; göğün attığını yer besleyip büyütür.
[Yerde] ısı kalmayınca [gök] gönderir. Rutubet ve nem kalmayınca [gök] verir.
Yer burcu, yerin toprağına yardım eder. Su burcu [yere] nem üfler.
Rüzgâr burcu, zararlı buharları çekmek için yere bulut gönderir.
Güneşin sıcaklığının kaynağı olan ateş burcu önü arkası kızarmış tavaya benzer.
Felek, kadın için kazanç peşinde koşan erkek gibi zaman içinde dönüp durur.
Yeryüzü ise ev hanımlığı yapar ve çocuklar doğurup emzirir.
Öyleyse bil ki yer ve gök akıl sahibidir, çünkü [ikisi de] akıllıların yaptıklarını yapar.
Bu iki dilber birbirinden haz almıyorsa niçin çiftler gibi birbirine sarılıyor?
Yer olmasa gül ve erguvan biter mi? [Yer olmasa] göğün suyuyla sıcağından ne doğar?
Bu yüzden birbirlerinin işleri tamama ersin diye dişide erkeğe eğilim vardır.
Bu birliktelikle dünya kalıcılık kazansın diye Hak, kadın ve erkeğe eğilim vermiştir.
[Allah] her nesnede başka bir nesneye eğilim var etmiş olup ikisinin birleşmesinden bir ürün ortaya çıkar.
Geceyle gündüz böyle sarmaş dolaştır; görünürde ayrı olsa da birlik içindedir.
Görünürde gündüzle gece iki zıt ve düşmandır, fakat ikisi de tek bir gerçeği örmektedir.
Her biri, kendi işini tamamlamak için, kendini ister gibi ötekini ister.
Çünkü gece olmadan bünyenin girdisi olmaz. O zaman gündüzleri ne harcayacak?

İnsanın bileşimindeki her unsurun başka cinsten olanlarca kuşatılmış olan kendi türdeşini çekmesi

Toprak, beden toprağına der ki *geri dön; canı terk et, bize doğru toz gibi gel.*
Bizim cinsimizdensin, bizim için evlasın. En iyisi bedenden ve o nemden kurtulman.
[Bedendeki toprak] der ki *evet, senin gibi ayrılıktan usandım, ama ayağım bağlı.*
Bedenin nemini sular arayıp der ki *ey nem, gurbeti bırakıp bize gel.*
Ateş küresi de, *ateştensin, kendi aslının yolunu tut,* diye vücut ısısını çağırır.
Bedende unsurların görünmez çekişlerinden kaynaklanan yetmiş iki hastalık vardır.
Hastalık, unsurları birbirlerini bıraksın diye gelip bedeni gevşetmeye çalışır.
Bu ayakları bağlı unsurlar dört çeşittir. Ölüm, rahatsızlık ve hastalıksa ayağı çözer.
Birbirine bağlı olan ayakları çözülünce her unsur kuşu mutlaka uçar.
Bu ana ve yan öğelerin çekimi, cismimize her an bir acı verir.
Böylece sonunda bu bileşimler parçalanır da her parçanın kuşu kendi aslına uçar.
Hakk'ın hikmeti bunun ivmesini engelleyip onları ecele dek sağlıklıca birlikte tutar.
Der ki *ey parçalar, ecel belirgin değil ve ecelinizden önce kanatlanmanın yararı yoktur.*
Her tikel, eş bulma peşinde olduğuna göre ayrı düşmüş garibin hali kim bilir nicedir?

Canın da ruhlar âlemince çekilip kendi asıl yerine istek ve eğilim duyması ve ruh doğanının prangası olan cismin tikellerinden kopması

[Ruh] der ki *ey yere ait parçalar, benim gurbetim daha acı; arşa aitim ben.*

Bedenin çimene ve akarsuya eğilimi, aslı oradan geldiği içindir.

Canın eğilimi hayata ve diri olanadır. Çünkü mekandan münezzeh can onun aslıdır.

Canın eğilimi hikmet ve bilgiyedir. Bedenin eğilimi, kırlarla bağa bahçeyedir.

Canın eğilimi ilerleyip yücelmeye, bedenin eğilimi işe güce ve yiyip içmeyedir.

Yüceliğin eğilim ve aşkıysa da canadır. Bu sayede "sever" ve "severler"in [hikmetini] bil[284].

Kısacası, arayış içinde olana, aradığının canı rağbet eder.

Bunu açıklayacak olsam Mesnevi sınırı aşıp seksen cilt kitap olur.

İnsan, hayvan, bitki ve cansızlar... Her sevgili, sevgilisiz kalana âşıktır.

Sevgilisiz kalanlar sevgilisizliği sürdürür de böylece sevgililer onları çekerler.

Fakat arzu âşıkları zayıf düşürürken sevgililerin rağbeti [kendilerini] hoş ve alımlı kılar.

Sevgilerin aşkı yüzleri parlatırken âşığın aşkı [aşığın] canını yakar.

Kehribar, gereksinim duymaksızın âşıktır. Saman ise o uzun yolda çabalayıp durur.

Bunu bırak [Buharalı âşığa bak]. Susuz âşığın aşkı Sadr-ı Cihan'ın gönlüne yansımıştı.

O aşkın dumanı ve ateş evinin derdi [âşığın] efendisine ulaşmış ve onda şefkat uyandırmıştı.

Fakat [Sadr-ı Cihan] onu arayıp sormaya namus, ihtişam ve onuru yüzünden utanıyordu.

Merhameti o miskine özlem duyuyor, saltanatsa onu bu lütuftan alıkoyuyordu.

Akıl, acaba bu mu onu çekti, yoksa çekim o yandan bu yana mı geldi, diye şaşkındı.

Pervasızlığı bırak, buna vâkıf değilsin, çeneni kapa. Allah gizli olanı daha iyi bilir.

Bundan böyle bu sözün üstünü örtüyorum. Çeken çekiyor, be ne yapayım?

Seni çeken kimdir, a özenli [insan]? [Seni çeken] bu sözü söylemene engel olandır.

[Bir yere] yolculuğa yüz kez niyetlenirsin de o seni başka yere çeker.

O, acemi at binicisini öğrensin diye dizgini her bir yana çevirir.

Uslu at, sırtında binici olduğunu bildiği için güzel güzel gitmektedir.

O, senin kalbini iki yüz sevdaya bağlar, sonra da muratsız kılıp kalbini kırar.

[Verdiğin] ilk kararın kanadını kırdığına göre, kanat kıran varlık nasıl gerçek olmaz?

Takdiri senin tedbir ipini kopardığına göre, O'nun takdiri senin için nasıl geçerli olmaz?

Bazen Allah'ın Mâlik ve Kâhir olduğunu bildirmek için insanın kararının bozulup değiştirilmesi, bazen kararlı olmaya hırslandırmak için insanın kararının geçerli tutulması ve sonra da uyarı üstüne uyarı olsun diye insanın azminin kırılması

Olayların akışında karar ve amaçların kimi zaman isabetli çıkar.

Buna tamah ederek kalbin yine niyetlenir de bu kez niyetin geçersiz olur.

Yoksa [Allah] seni hep başarısız kılsaydı gönlün umutsuz olurdu. O zaman emel tohumu ekebilir miydin?

Emel tohumunu ekmeyip [arzudan] yoksun olsaydı kendi fâniliğini nasıl anlayabilirdi?

Âşıklar, murada eremedikleri için Mevlâ'larından haberdar olmuşlardır.

Murada ermeyiş, cennete kılavuzdur. A güzel huylu, "Cennet [zorluklarla] sarılmıştır[285]" [hadisine] kulak ver.

Senin tüm muratlarının ayakları kırıksa her istediği olan biri olmalı.

Sâdıkların ondan [gönülleri] kırıktır. Fakat onların kırıklığı nere, âşıkların kırıklığı nere?

Akıl sahiplerinin [umut] kırıklığı çaresizliktendir. Aşıklarsa isteyerek kırılırlar.

Akıl sahipleri O'nun [zorla] bağlanmış köleleridir. Âşıklarsa güle oynaya [köle olurlar].

Akıl sahiplerinin yuları "istemeyerek gelin", âşıkların baharıysa "isteyerek gelin"dir[286].

Peygamber (selam üzerine olsun)'in esirlere bakıp gülümseyerek "zincir ve boyunduruklarla cennete götürülen topluluğa şaştım" demesi

Peygamber, götürülürken feryat eden bir grup esir gördü.

Vukuf sahibi aslan (Peygamber), onları bağlanmış gördü. Ona ters ters bakıyorlardı.

Her biri öfkeyle dudağını kemiriyor, doğruluk sahibi Peygamber'e diş biliyordu.

Öfkelerine karşın konuşacak cüretleri yoktu. Çünkü on batman kahır zinciriyle bağlıydılar.

Görevli, onları kâfir ülkesinden zorla sürükleyerek şehre doğru götürüyordu.

[Esirler diyorlardı ki] *ne fidye istiyorlar, ne de altın. Şefaat edecek bir büyük de yok.*

Ona "âleme rahmet[287]" diyorlar, [ama] o âlemin boğazını, boynunu kesiyor!

[Esirler] bin türlü inkârla gidiyor ve sultanın yaptığını dudak ucuyla eleştiriyorlardı.

[Çok soruna] çözüm bulduk, [diyorlardı], *ama burda çözüm yok. Bu adamın kalbi mermerden geri kalmaz.*

Biz binlerce yiğit Alp Arslan, güçsüz ve yarı canlı iki üç çulsuz karşısında...

Böyle çaresiz kaldık. Bu, sapkınlıktan mı, yıldızlardan mı yoksa büyüden midir?

Onun talihi bahtımızı tersyüz etti. Onun tahtı yüzünden tahtımız tepetaklak oldu.

Onun işi büyü sayesinde ilerlediyse, biz de büyü yaptık, niye [işimiz] ilerlemedi?

"Fetih istiyorsanız işte size fetih geldi[288]" ayetinin yorumu: Ey kınayanlar, diyordunuz ki biz ya da Muhammed (selam üzerine olsun), hak olan kimse ona fetih ve nusret ver. Bunu sizin içtenlikle hakkı talep ettiğiniz sanılsın diye söylüyordunuz. Şimdi kimin haklı olduğunu görmeniz için Muhammed'e nusret verdik

[Müşrikler dedi ki] *doğru değilsek kökümüzü kazımasını putlardan ve Allah'tan diledik.*

[Dedik ki] biz ya da o; kim doğruysa ona nusret ver ve onun zafere ermesini dile.

Lat, Uzza ve Menat'ın huzurunda bu duayı çok yaptık.

Eğer o doğruysa bunu açığa çıkar, o doğru değilse karşımızda rezil et.

Onun zafere ulaştığını, biz karanlık içindeyken onun ışık saçtığını gördük ya...

İşte bu bize verilmiş cevaptır: "İstediğiniz gerçekleşti; siz hak üzere değilsiniz."

Sonra da [müşrikler] bu düşünceyi unutmaya ve kafalarından atmaya çalışıyorlardı.

[Diyorlardı ki] *bu düşüncemiz de kötü talihten doğdu. Böylece onun doğru olduğu kalbimize yerleşti.*

Bir kaç kez gâlip gelmişse ne çıkar bundan? Zaman herkese gâlibiyet getirebilir.

Bizim de zamanında talihimiz yâver gitmiş ve defalarca ona gâlip gelmiştik.

Yine diyorlardı ki *o yenilmişti, ama bizim yenilgimiz kadar büyük ve kötü değildi.*

Çünkü iyi tâlih ona yenilgi halinde bile el atından yüz türlü gizli mutluluk verdi.

Öyle ki yenilgiye uğramış birine hiç benzemiyordu; onda ne üzüntü vardı, ne de ızdırap.
Çünkü müminlerin alâmeti yenilgidir, ama müminin yenilgisinde iyilik vardır.
Misk ve amberi kırarsan bütün bir âlemi güzel kokularla doldurursun.
[Oysa] eşek dışkısını birden tersyüz edersen evler baştan başa pis kokuyla dolar.
[Müminler] Hudeybiye'den zilletle dönerken "Fetih verdik[289]" ikbâli davul çalmıştı.

Peygamber (selam üzerine olsun) Hudeybiye'den amacına ulaşamadan dönerken yüce Hakk'ın buna "Fetih verdik" diyerek fetih adını vermesinin sırrı

Çünkü bu [olay] görünüşte yenilgi olsa da anlamca fetihti nitekim misk kırılması da görünüşte kırılmadır, ama anlamca miskin miskliğini gerçekleştirme ve yararlarını yetkinleştirmedir

[Peygamber'e] şöyle mesaj geldi: Yoluna devam et, zafere ulaşamadım diye üzülme.
Çünkü şu anki aşağılanmada fetihler vardır. Filan kale, filan bölge senin işte!
Bak, sonunda [Peygamber] hızla dönünce onun eliyle Kurayza ve Nazîr'e neler oldu?
Kaleler ve iki kale çevresindeki yöreler ele geçti ve ganimetlerden yararlanıldı.
Bu olmasa bile onların üzüntü ve çile içinde âşık ve meftun oluşlarına bir bak.
Yenilgi zehrini şekermiş gibi yerler, hüzün dikenlerini develer gibi [iştahla] çiğnerler.
Rahatlık için değil sırf hüzün için [böyle yaparlar]. Bu düşüş onlar için merdiven gibidir.
Kuyunun dibinde öyle mutludurlar ki tahttan ve taçtan korkarlar.
Sevgiliyle bir arada olunan yer [neresi olursa olsun] yerin altı değil göğün üstüdür.

Mustafa (selam üzerine olsun)'nın buyurduğu "Beni Matta oğlu Yunus'tan üstün tutmayın" hadisinin yorumu

Peygamber der ki "*Benim miracım Yunus'un miracından üstün değildir.*
Benim miracım göğe, onun [miracı] dibedir." Çünkü Hakk'a yakınlık, hesabı aşar.
Yaklaşmak, ne yukarı çıkmaktır, ne de aşağı inmek. Hakk'a yaklaşmak, varlık hapsinden kurtulmaktır.
Yok için yukarıyla aşağının ne anlamı var? Yok için ne erken, ne geç, ne de uzak vardır.
Hakk'ın iş yeriyle hazinesi yokluktadır. Sen vara aldanmışsın; yok nedir ne bilirsin?
Kısacası, ey ulu, onların yenilgileri bizim yenilgimize hiç benzemez.
Biz ikbal ve şeref içinde nasıl mutluysak onlar da zillet ve telef içinde öyle mutludurlar.
Aziksızlık azığı onun timar mülküdür. Yoksulluk ve zilleti övünç ve izzetidir.
Biri dedi ki *eğer böyleyse o eşsiz [Peygamber], bizi bağlı görünce niçin güldü?*
O dönüşüm geçirdiğine ve neşesi bu zindanla bu özgürlükten kaynaklanmadığına göre...
Düşmanların zilletine niçin sevindi, bu fetih ve zaferle niçin gururlandı?
[Baksana] onun gönlü yiğit aslanlara kolayca gâlip gelip zafere erdiği için sevindi.
Öyleyse anladık ki o da özgür değil; dünya dışında başka bir şeyle mutlu değil.
Yoksa nasıl gülerdi? Çünkü o dünya ehli, iyiye de kötüye de şefkatli ve sevecendir.
Esirler fısıltıyla kendi aralarında konuşup böyle saçmalıyorlardı.
[Onlar] görevli duyup bize kızmasın, [söylediklerimizi] sultana ulaştırmasın diye [fısıltıyla konuşuyorlardı].

Peygamber (selam üzerine olsun)'in kendisinin sevinmesini kınamalarından haberdar oluşu

Görevli bu sözleri duymadıysa da bu sözler "ledün"den olan kulağa ulaştı.
Yusuf'un gömleğinin kokusunu gömleği elinde tutan duymaz, ama Yakub duyar[290].
Gaybı barındıran levhanın sırrını gök kubbedeki şeytanlar bilmezler[291], [fakat]...
Muhammed yaslanıp uyurken o sır gelip onun çevresinde dolaşır.
Rızkı açık olan helvayı yer, parmakları uzun olan değil.
Parlak yıldız bekçi olmuş, hırsızlığı bırakıp sırrı Ahmed'den al, diye şeytanı kovalar[292].
Ey sabahtan dükkâna koşan kişi, kendine gel, mescide git, Allah'tan rızık ara.
Peygamber onların dediklerini anlayarak, gülüşüm, dedi, savaştan dolayı değil.
Onlar yok olup çürümüş ölülerdir. Bizim katımızda ölüyü öldürmek yiğitlik değildir.
Onlar da kim? Ben savaş alanında sâbit kadem olunca ay yarılır.
Özgür ve güçlü olduğunuz zaman bile ben sizi böyle tutsak görüyordum.
Ey malla, sülaleyle övünen [insan], akıl sahibi açısından, düşüşün kaçınılmaz[293].
Beden yokluğa karışıncaya dek olacak olanların tümü gözümün önüne gelir.
Koruğa bakıp açıkça görürüm şarabı. Yoğa bakıp açıkça görürüm nesneyi.
Sırra bakıp Âdem'le Havvâ'nın henüz dünyaya gelmediği gizli bir âlem görürüm.
Ben sizi "Elest" zamanı zerre halindeyken ayakları bağlı, aşağı ve zelil gördüm.
Direksiz göğün[294] var oluşundan önce bildiklerim artmadı.
Ben su ve çamurla yoğrulmamdan önce de sizi baş aşağı düşmüş görüyordum.
Yeni bir şey görmedim ki sevineyim. Ben bunu siz ikbâl içindeyken de görüyordum.
Gizli bir kahra tutulmuş[tunuz]. Hem de ne kahır! İçi zehir dolu şeker yiyordunuz.
İçi zehir dolu böyle şekeri düşman âfiyetle yerse insan niye kıskansın?
O zehri zevkle içiyordunuz ve ölüm iki kulağınızı gizlice yakalamıştı.
Ben zafer kazanıp dünyayı ele geçireyim diye savaşmıyordum.
Çünkü bu dünya leş, murdar ve değersizdir. Böyle bir murdara nasıl ihtirasım olabilir?
Köpek değilim ki ölmüşlerin perçemini kemireyim. Diriltmeye gelen İsa'yım ben.
Sizi helak olmaktan kurtarayım diye yarmaktaydım savaş saflarını.
İnsanların boyunlarını ihtişam ve taraftar elde edeyim diye vurmuyorum.
Birkaç boyun vuruşum, âlem o boyunlardan kurtulsun diyedir.
Çünkü siz, cehaletiniz yüzünden kelebek gibi ateşe atılmayı din edinmişsiniz.
Bense sizi sarhoş gibi ateşe düşmeyesiniz diye iki elimle kovalıyorum.
Fetihler gerçekleştirdiğinizi sanarak kendiniz için bahtsızlık tohumu ekiyordunuz.
Birbirinizi ciddi ciddi [savaşa] çağırıp ejderhaya doğru at sürüyordunuz.
Gâlip geliyordunuz, ama bu gâlibiyetle kendiniz zaman aslanına yenik düşüyordunuz.

Azgının gâlipken mağlup ve muzafferken esir oluşu hakkında

Bir hırsız, efendinin birini alt edip altınlarını çalar, ama o bu işle uğraşırken vâli yetişir.
[Hırsız] o anda efendiden kaçsaydı, vâli onun üzerine adamlarını salabilir miydi?
Hırsızın üstünlüğü [aslında] yenilgisiydi. Çünkü üstünlüğü başını götürdü.
Efendiye gâlip gelmesi, valinin yetişip öç alması için ona bir tuzaktı.

Ey insanlara üstünlük sağlayıp savaş ve galibiyete bulaşan...

[Allah] seni zincire vurmak için onları kasıtlı olarak bozguna uğratmıştır.

Hey, bozguna uğrayanı takipten vazgeç, [üzerlerine] at sürme ki zincire vurulmayasın.

Bu yöntemle seni tuzağa çektikten sonra kalabalık halde saldırdıklarını görürsün.

Aklın bu gâlibiyete sevinmesi mümkün mü? Çünkü [akıl] bu gâlibiyetteki fesadı görmüştür.

İleriyi gören akıl keskin bakışlıdır, çünkü Allah onu kendi sürmesiyle sürmelemiştir.

Peygamber der ki cennetlikler, özellikleri nedeniyle düşmanlıkta başarısız olurlar.

[Başarısızlıkları] yetersizlik, korku ve iman zayıflığından değil, çok ihtiyat ve özeleştiridendir.

[Peygamber] salıverirken, "inanmış kişiler olmasaydı[295]" hikmetini gizlice duymuştu.

Müminlerin kurtuluşu için melun kâfirlere ilişmemek farz olmuştu.

Hudeybiye antlaşmasının öyküsünü okuyup bu yolla "ellerinizi çeken[296]" [ayetini] tam anla.

Ayrıca [Peygamber], gâlibiyetinde yüce Hakk'ın tuzağına mağlup olduğunu görmüştü.

[Peygamber dedi ki] gece ansızın saldırıp sizi zincire vurduğum için gülmüyorum.

[Bilakis] sizi zincir ve prangayla servi ve gül bahçesine doğru çekişime gülüyorum.

Sizi amansız ateşten alıp bağlı olarak yemyeşil bahçeye getiriyoruz, ne tuhaf!

Sizi ağır zincirlere vurup cehennemden sonsuz cennete doğru çekerek götürüyorum.

Bu yolda iyiyle kötü, her mukallidi bağlı vaziyette huzura götürür.

Veliler dışında herkes bu yolu korku ve bela zincirine bağlı yürür.

İşin sırrına vâkıf olanlar dışında herkesi zorlayarak bu yola çekerler.

Nurunun parlaklaşmasına çabala ki sülûk ve hizmetin kolay olsun.

Gözleri yararlara kör olduğu için çocukları okula zorla götürürsün.

[Çocuk] farkında olsa okula koşarak gider, [okula] gitmekle içi açılır.

Çocuk, yaptığı işin karşılığını hiç göremediği için okula kıvrana kıvrana gider.

Çantasında karşılık olarak bir metelik olsa geceleri hırsız gibi uyku uyumaz.

Çaba göster ki tâatinin ücreti gelsin. O zaman mutileri kıskanmaya başlarsın.

"İstemeden gel" [hitabı] mukallide, "İsteyerek gel[297]" [hitabı] ise safâyla yoğrulmuşadır.

Biri, bir nedenle Hakk'ı severken, diğeri bir neden olmaksızın kendiliğinden sever.

Biri sütannesini sütünden dolayı severken, diğeri o iffetliye gönül vermiştir.

Bebek onun güzelliğinin farkında değildir ve sütü dışında ondan başka bir şey istemez.

Ötekiyse sütannenin kendisine âşık olup aşkında kasıtsız ve içtendir.

O halde korku ve ümitle Hakk'ı seven, ders olarak taklit defterini okumaktadır.

Kasıt ve nedenlerden sıyrılıp da Hak için Hakk'ı seven nerde peki?

Öyle ya da böyle, tâlip olanları Hakk'ın çekimi Hakk'a doğru çekmektedir.

[Kişi] başka bir şey için ve kendisine sürekli iyilik gelmesini umarak Hakk'ı severse...

Ya da Hakk'ı başkası için değil Hak için sevip O'ndan ayrı kalmaktan korkarsa...

Her ikisinin arayışı da o yöndedir ve bu âşıklık o dilberden kaynaklanır.

Sevgilinin âşığı bilmediği, ummadığı ve aklına getirmediği yönden çekmesi. Âşıkta arzunun sürmesiyle birlikte umutsuzlukla karışık bir korku dışında bu çekişten bir iz görülmez

Şuraya gelmiştik: Sadr-ı Cihan'da o âşığı çeken gizli bir çekim olmasaydı...

Hiç o [âşık] ayrılık yüzünden sabırsızlanıp koşarak yurduna gelir miydi?

Sevgililerin meyli gizli ve örtülüdür. Âşığın meyliyse iki yüz davul-zurnayla [gelir].

Burada ibretlik bir öykü [daha] var, ama Buharalı [âşık] beklemekten mahvoldu.

Ondan vazgeçtik, çünkü [Buharalı âşık] ölmeden sevdiğinin yüzünü görme arayışında.

[Sevdiğini görüp] de ölümden kurtulacak. Çünkü sevgiliyi görmek bengisudur.

Görülmesi ölümü yok etmeyen, sevgili değildir. Çünkü ne meyvesi vardır, ne de yaprağı.

A sarhoş âşık, iş dediğin öyle bir iştir ki içinde sana ölüm olsa güzeldir.

Delikanlı, bir işte ölümün sana güzel gelişi doğru imanın göstergesidir.

Canım, imanın böyle değilse kâmil değildir. Git, dinini tamamlamaya bak.

Senin işinde kim ölümü severse, senin kalbine isteyerek dost odur.

Sevimsizlik gidince o artık ölüm değildir. Görünüşte ölüm olsa da [aslında] bir göçtür.

Sevimsizlik gidince ölüm yarara döner. Öyleyse ölüm yok edilir [demek] doğrudur.

Dost Hak'tır ve Hakk'ın, sen benimsin, ben de seninim, dediği kimsedir.

Dinle şimdi, âşık çıka gelmiştir. Aşk onu "hurma lifinden ip[298]"le bağlamıştır.

Sadr-ı Cihan'ın yüzünü görünce sanki onun can kuşu bedenden uçup gitti.

Gövdesi kuru bir odun gibi düşüverdi ve baştan ayağa buz kesildi.

O kadar buhur koklatıp gülsuyu sürdüler, ama ne kımıldadı, ne de konuştu.

Şah onun yüzünü sapsarı görünce atından inip ona yaklaştı.

[Şah] dedi ki âşık yana yakıla sevgiliyi arar da sevgili gelince göçüp gider.

[Sen] Hak âşığısın. O öyle bir Hak'tır ki gelirse senden geriye bir kıl bile kalmaz.

O bakış karşısında senin gibi yüzlercesi yok olur. Efendi, yoksa sen kendi yokluğuna mı âşıksın?

Bir gölgesin ve güneşe âşıksın. Güneş gelince gölge hemen yok olur.

Sivrisineğin rüzgâr karşısında Süleyman (selam üzerine olsun)'dan yardım istemesi

Bir sivrisinek, bahçeden, otlar arasından gelerek Süleyman'dan adalet ister.

[Der] ki ey Süleyman, sen ki şeytanlara, insanlara ve cinlere adaleti yayarsın...

Kuş da balık da senin adaletine sığınır. Hangi şaşkın senin faziletini aramaz?

Bize yardım et, çünkü çok muzdaribiz; bahçeden ve güllerden nasibimiz yok.

Her güçsüzün güçlüğü senin sayende çözülür. Sivrisinekse zaten güçsüzlük timsalidir.

Biz güçsüzlük ve kanadı kırıklıkla meşhuruz. Sense lütuf ve yoksulu gözetmekle meşhursun.

Sen her türlü gücün son noktasındasın. Bizse eksiklik ve çaresizliğin son noktasındayız.

Yardım edip bizi bu dertten kurtar. Senin elin Allah'ın elidir, elimizden tut.

Sonra Süleyman, ey adalet isteyen [sinek], dedi, kimden şikayetçisin, söyle?

Büyüklenerek sana zulmedip yüzünü tırmalayan zâlim kim?

Ne tuhaf! Dönemimizde zincire vurup hapsetmediğimiz zâlim nerde görülmüş?

Çünkü biz doğduk, aynı gün zulüm öldü. Öyleyse dönemimizde kim zulmediyor?
Işık doğunca karanlık yok olur. Zulmün aslı ve destekçisi karanlıktır.
İşte bak, şeytanlar çalışıp hizmet ediyorlar. Ötekilerse zincire vurulup hapsedilmişlerdir[299].
Zâlimlerin zulmü, şeytandan kaynaklanır. Şeytan tutsakken nasıl olur da zulmeder?
"Mutlak irade[300]", bize hükümdarlığı, halk göğe yönelip yakarmasın diye verdi.
[Ahlardan yükselen] dumanlar yukarıya yükselip göğü Süha'yı rahatsız etmesin...
[Ve] yetimlerin inleyişiyle arş titremesin, hiçbir can zulümle yaralanmasın diye...
Feleklere "yâ Rab" sesi gelmesin diye ülkelere dini yerleştirdik.
Ey mazlum, semâya bakıp durma, çünkü [bu] dönemde semavî bir şahın var.
Sinek dedi, *benim şikayetim rüzgârdan. Çünkü o, var gücüyle bize zulmediyor.*
Biz onun zulmünden dardayız. Onun yüzünden içten içe kan ağlıyoruz.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın davacı sivrisineğe hasmını mahkemede hazır bulundurmasını emretmesi

Sonra Süleyman, *ey güzel sesli,* dedi, *Hakk'ın emrini can kulağıyla dinlemelisin...*
Hak bana, *ey hâkim,* dedi, *öteki hasım olmadan hasmın birini dinleme.*
İki hasım da huzura gelmedikçe hâkim için hakikat ortaya çıkmaz.
Tek hasım yüz feryat etse de karşı taraf olmadan sakın onun sözünü esas alma.
Ben buyruktan yüz çeviremem. Git, hasmını benim yanıma getir.
[Sivrisinek] dedi, *sözün doğrudur, [ama] hasmım rüzgârdır, o da senin hükmündedir.*
Sultan seslendi, *ey rüzgâr, sivrisinek senin zulmünden şikayetçi; gel!*
Haydi karşı taraf olarak hazır bulun da hasmına cevap verip [iddiasını] geçersiz kıl.
Rüzgâr [Süleyman'ı] duyunca hızla geldi. Sivrisinek hemen kaçmaya başladı.
Süleyman dedi, *nereye sivrisinek? Kal da ikiniz hakkında hüküm vereyim.*
[Sivrisinek] dedi, *sultanım, ölümüm onun varlığındandır. Zaten onun dumanıyla günüm kara.*
O gelince yerimde nasıl durayım? Canıma okuyan odur çünkü.
Tıpkı Allah'ın dergâhını arayan gibi. Allah gelince arayan yok olup gider.
Gerçi o vuslat bekâ içre bekâdır, ama baştan beri o bekâ yok oluştadır.
Işığı arayan gölgeler onun ışığı ortaya çıkınca yok olup gider.
Kişi başını verince akıl kalır mı hiç? "O'nun yüzünden başka her şey yok olucudur[301]."
Var da yok da, yüzü karşısında yok olup gider. Yoklukta var oluş, şaşılası bir durum!
Bu hüzurda akıllar elden gider. Buraya gelince kırılır kalem.

Kendinden geçmiş âşık kendine gelsin diye sevgilinin iltifat etmesi

Sadr-ı Cihan, keremiyle onu baygınlıktan çıkarıp yavaş yavaş konuşturmaya çalışıyordu.
Şah (Sadr-ı Cihan), *a yoksul,* diye seslendi, *saçmak için altın getirdim, eteğini aç...*
Canın benden ayrı [özlemle] çarpıyordu. Şimdi imdadına yetiştim, niçin ürktü canın?
Ey benden ayrı sıcaklar soğuklar görmüş [âşık], ayılıp kendine gel, geri dön.
Bir tavuk, bir deveyi akılsızlığı yüzünden konuk olarak evine götürür.
Deve tavuğun evine adım atınca ev yıkılır, tavan çöker.
Bizim aklımızdır tavuğun evi. Sâlih akıl, Allah'ın devesini arar.

Deve onun suyuna çamuruna başını daldırınca orda ne çamur kalır, ne can, ne de kalp.

Aşkın baskın çıkması insanı aşırılığa iter. Bu aşırılık yüzünden [insan] "zâlim ve câhildir[302]".

[İnsan, özellikle] bu zor av konusunda câhildir. [Âdeta] tavşan aslanı kucaklıyor!

[Tavşan] aslanı görüp tanısaydı hiç kucaklamaya çalışır mıydı?

İnsan kendine ve kendi canına karşı zâlimdir. Adaletleri geride bırakan şu zulme bak!

Cehaleti ilimlere üstat, zulmü adaletlere kılavuzdur.

Ona nefes bahşedersem giden nefesi geri gelir, diye [Sadr-ı Cihan âşığın] elini tuttu.

Bu ölü beden benimle dirilince benim canım olup bana yönelir.

Bu can sayesinde onu görkemli kılarım. [Ona] bahşettiğim can, bahşedişimi görür.

Mahrem olmayan can yâr yüzünü göremez. [Onu] ancak aslı yârin diyarından olan can [görür].

Bu dosta kasap gibi üfleyeyim de güzel özü deriden ilişiğini kessin.

[Sadr-ı Cihan] dedi, *ey beladan ürküp kaçan can, vuslat kapımızı açtık, haydi gel!*

Ey bizden şarhoş olup kendinden geçen! Ey varlığı varlığımızdan gelen!

Dudaklar olmaksızın sana nice eski sırlar söyleyeceğim, dinle.

Çünkü bu dudaklar bu nefesten ürker. [Bu sırlar ancak] gizli ırmağın kıyısında yeşerir.

"Allah dilediğini yapar[303]" sırrı için kulaksızlık kulağını aç şimdi.

Ölü, vuslat çağrısını duymaya başlayınca yavaş yavaş kımıldamaya başladı.

[Âşık] meltemin işvesiyle yeşiller giyip yokluktan ortaya çıkan topraktan aşağı değildir.

Bir hitapla güneş yüzlü [güzel] Yusuf'lar doğuran spermden aşağı değildir.

"Ol" emriyle rahimde Tâvus olup güzel ötüşlü kuşa dönüşen rüzgârdan da aşağı değil.

Deve doğuran kayadan aşağı değil. Öyle bir deve ki nice develer doğurur.

Tüm bunları geç. O yokluğun kaynağı, bir âlem doğurmadı mı ve her an doğurmaz mı?

[Âşık] yerinden fırladı, neşeyle bir iki dönerek secdeye kapandı.

Baygın âşığın kendine gelmesi ve sevgiliye övgüde bulunup şükretmesi

Ey canın tavaf ettiği Hak Ankâ'sı! Şükürler olsun, Kaf dağından geri geldin!

Ey aşk kıyametinin İsrâfil'i! Ey aşkın aşkı, ey aşkın arzusu!

Bana vereceğin ilk hilat, dilerim ki kapıma kulağını dayamak olsun.

Ey kulunu gözeten, arınmışlığın sayesinde halimi bilsen de sözlerime kulak ver.

Ey eşsiz Sadr, bana kulak vermeni arzulayarak yüz bin defa aklım uçup gitti..

O kulak verişini, duyuşunu ve cana can katan gülümsemeni [arzulayıp durdum].

Yeterli yetersiz [sözlerimi] ve işe yaramaz canımın işvesini duymandı [arzum].

Malumun olan kalp altınlarımı gerçek altınmış gibi kabul ettin.

Mağrur utanmazın küstahlığına gösterdiğin hoşgörü karşısında hoşgörüler zerre gibidir.

Birincisi dinle: Oltadan ayrı kaldığımda evvel ve âhir elimden kaçıp gitti.

İkincisi dinle ey şefkat sahibi Sadr, çok aradım, senin ikincin yok.

Üçüncüsü, senden ayrılalı sanki "üçün üçüncüsü[304]" der oldum.

Dördüncüsü, tarla bizi yakalı beşinciyi dördüncüden ayırt edemez oldum.

Nerede toprakta kan görürsen, kesinlikle bizim gözümüzden olduğunu anlamalısın.

Sözlerim gök gürlemesidir. İnleyişim bulutlardan yeryüzüne yağacak.
Konuşmakla ağlamak arasında gelgitteyim. Ağlasam mı, konuşsam mı, nasıl etsem?
Konuşsam ağlamak güme gidecek. Ağlasam nasıl şükredip senâda bulunacağım?
Sultanım, gözümden yüreğimin kanı dökülüyor. Bak, gözümden başıma neler geldi!

Nahif [âşık] bunları söyleyip ağlamaya başladı. Öyle ki haline alçak da şerefli de ağladı.

Yüreğinden öyle haykırışlar yükseldi ki Buhara halkı çevresinde halka oldu.

Şaşkınca konuşuyor, şaşkınca ağlayıp gülüyordu. Kadın erkek, büyük küçük şaşkındı.

Şehir de onunla birlikte gözyaşı döker oldu. Kadın erkek kıyamet gibi birbirine girmişti.

O sırada gök yere diyordu ki kıyameti görmediysen işte gör!

Bu ne aşk, bu ne hal, diye şaşkındı akıl; ayrılığı mı daha tuhaf, yoksa vuslatı mı?

Gökyüzü, kıyamet kitabını okumuş, Samanyolu'na dek giysisini yırtmıştı.

Aşk iki âleme de yabancı olup içinde yetmiş iki delilik vardır.

[Aşk] son derece gizli olup hayreti âşikârdır. Can sultanlarının canları ona hasrettir.

Aşkın dini yetmiş iki milletten farklıdır. Şahların tahtı aşkın gözünde tahta parçasıdır.

Sema zamanı şu şarkıyı çalar aşk şarkıcısı: "Kulluk ayak bağı, efendilik baş ağrısı!"

Öyleyse aşk nedir? Yokluk denizidir. Aklın ayağı kırıktır orda.

Kullukla saltanatın ne olduğu bellidir. Âşıklık bu iki perdeyle gizlenmiştir.

Keşke varlığın dili olsaydı da varların üzerindeki perdeleri kaldırsaydı.

Ey varlığın nefesi, ondan her söz edişinde bil ki ona bir perde daha çekmiş olursun.

İdrakin âfeti bu sözlerle bu haldir. Kanı kanla yıkamak muhaldir.

Ben O'nun sevdalılarıyla mahrem olduğum için gece gündüz kafeste ötmekteyim.

Çok sarhoş ve perişansın ey can, dün gece hangi yanına yattın?

Hey! Aklını başına topla, sesini çıkarma! Önce kalkıp bir mahrem ara.

Âşık ve sarhoşken ağzını açıyorsun. Allah aşklına! Rezil olursun[305]!

Dil onun sırrıyla nazından söz edince, gök, "Ey güzel örten...[306]" [virdini] okur.

Neyi örtmek? Yün ve pamuktaki ateş, sen örttükçe daha bir belirginleşir.

Sırrını gizlemeye çalıştıkça, ben burdayım, diye bayrak gibi başını kaldırır.

Uğraşmama inat, nasıl örteceksin ahmak, ört [de göreyim], diye iki kulağımı yakalar.

Ona derim ki *git başımdan, kaynıyor olsan da can gibi âşikâr ve gizlisin.*

Aşk der ki *küpte mahpustur bedenim. Eğlence meclisindeki şarap gibi coşup dururum.*

Ona derim, *sen tutsak olup da sarhoşluk âfeti gelmeden önce git hadi.*

Der ki *güzel içimli kadehle gündüz akşam namazına dek birlikteyim ben.*

Akşam gelip kadehimi çalınca ona derim ki [kadehi] geri ver; benim için akşam olmadı.

Şarap içen şaraba hiç doymadığı için Araplar şaraba "müdâm" (sürekli) adını vermiştir.

Hakikat şarabını aşk kaynatır. Sâdıklara gizlice şarap sunan sâki odur.

Güzel tevfik ile arayacak olursan şarap can suyudur, bedense ibrik.

[Allah] tevfik şarabını artırırsa, şarabın gücü ibriği parçalar.

[O zaman] sâki de erir, sarhoş da erir. Nasıl deme. Allah, doğrusunu daha iyi bilir.

Şıraya yansıyan sâkînin ışığıdır. [Böylece] şıra coşup raks eder, kıvama gelir.

Bu hususta o şaşkına sor: Şırayı ne zaman böyle görmüştün?

Her akıl sahibi düşünmeksizin bilir ki coşanı coşturan vardır.

Uzun süre ayrı kalıp çok sınavdan geçmiş âşığın hikâyesi

Gencin biri bir kadına vurulmuştu, [fakat] bir türlü vuslat gerçekleşmiyordu.

Aşkı ona yeryüzünde çok işkence etmişti. Peki neden aşk en baştan düşmanlık besler?

Aşk, niye en başından kan dökücüdür? Yabancı olanlar kaçsın diye.

Âşık kadının yanına bir elçi gönderdiğinde, elçi kıskanarak onun yolunu keserdi.

Ya da kadına bir mektup yazsa hizmetkârı mektubu bozarak okurdu.

Vefasını anlatmak için sabâyı elçi edecek olsa sabâ rüzgârı tozlarla kararırdı.

Bir kuşun kanadına mektup bağlayacak olsa, mektubun ateşinden kuşun kanadı yanardı.

Kıskançlık, çözüm yollarını tıkamış, düşünce ordusunun sancağı kırılmıştı.

Başlangıçta hüzne eş olan bekleyişti. Peki sonunda onu kim yendi? Elbette bekleyiş.

Kimi zaman derdi ki *devasız beladır bu.* Kimi zaman derdi ki *hayır, canımıza hayattır.*

Bazen ondan varlık baş gösterir, bazen de yokluktan meyve yerdi.

[Âşık] bu tabiatından soğuyunca birliğin sıcak pınarı kaynamaya başlardı.

Gurbet yoksulluğuyla uzlaşınca azıksızlık azığı ona doğru koşardı.

[Böylece] fikrinin başakları samandan arınır ve gece yolcularına ay gibi kılavuz olurdu.

Susup da konuşan nice papağanlar var! Surat asıp tatlı tatlı giden niceleri var!

Mezarlığa gidip bir an sessiz otur da suskun konuşmacıları gör.

Topraklarının rengini aynı renkte görsen de çevik halleri aynı değildir.

Yaşayanların yağları ve etleri aynıdır, ama biri hüzünlüyken, öteki sevinçlidir.

Sözlerini dinlemedikçe [onlar hakkında] ne bileceksin? Çünkü halleri sana gizlidir.

Sözlerinden yüzlerce hayhuy duysan bile yüz katmerli hallerini görmen mümkün mü?

Görünüşümüz aynı, ama çelişik sıfatlarımız var. Toprak aynı, ama ruhlar farklı.

Aynı şekilde sesler de aynıdır, fakat biri acı doludur, biri nazlıdır.

Savaş meydanındaki atların sesini duyarsın. Dönüp duran kuşların sesini duyarsın.

Biri huzursuzluktandır, biri buluşmaktan. Bir sıkıntıdandır, biri neşeden.

Onların durumundan uzak olanlar açısından o sesler birbiriyle aynıdır.

Bir ağaç balta darbesiyle sallanırken başka bir ağaç seher yeliyle sallanır.

Şu atadan kalma kazan yüzünden çok yanıldım. Çünkü kazan ağzı kapalı kaynıyordu.

İçinde ister hakikat kaynasın, ister hile kaynasın herkesin kaynayışı, gel, der sana.

[İnsanı] yüzünden tanıyan candan koku alamıyorsan, git, koku alan bir burun edin.

O gül bahçesinin çevresinde dolaşan burun, Yakub'ların gözünü de aydınlatır[307].

O yanık yüreklinin durumunu anlat haydi. Buharalıdan uzak kaldık, oğul.

Âşığın sevgilisini bulması ve arayan bulur konusunun dile getirilmesi: "Kim miskal kadar iyilik yaparsa karşılığını görür"[308]

Genç adam, yedi yol boyunca arayıp durmuş, kavuşma hayaliyle hayale dönmüştü.

Hakk'ın gölgesi kulunun üzerinde olur. Arayan sonunda bulur.

Peygamber der ki *bir kapıyı çalarsan sonunda o kapıdan bir baş dışarı uzanır*[309].

Birinin sokağının başında oturursan sonunda o kişinin yüzünü görürsün.

Bir kuyunun toprağını her gün kazarsan sonunda temiz suya ulaşırsın.
Sen inanmasan bile şunu herkes bilir: Ne ekersen bir gün onu biçersin.
[Diyelim ki] taşı demire vurdun, ateş çıkmadı. Böyle şey olmaz, olsa bile nâdirdir.
Baht ve kurtuluştan nasibi olmayanın aklı ancak nâdir şeylere bakar.
[Der] ki *filanca ekin ekti de ürün alamadı, filanca sedef buldu da içinde inci yoktu.*
Bâur oğlu Belam ile melun şeytan, yaptığı ibadetlerden yarar görmedi.
O kötü fikirlinin aklına yüz binlerce peygamber ve [hak yolun] yolcusu gelmez.
Kalbini karartmak için bu ikisine sarılır. Bahtsızlık, [akla] bundan başka ne getirir?
Niceleri vardır ki neşeyle ekmek yerken ekmek boğazına durur da bu ona ölüm olur.
A bahtsız, onlar gibi belaya ve şerre düşmemek için sen de ekmek yeme öyleyse!
Yüz binlerce insan ekmek yiyerek güç kazanıp canına can katar.
Sen nasipsiz ve aptal oğlu değilsen, bu ender duruma nerden düştün?
Bu dünya güneş ve mehtap dolu. O ise başını kuyuya sarkıtmış...
[Diyor] ki eğer [iddian] doğruysa aydınlık hani? Kuyudan başını çıkar da bak, alçak!
Doğu batı, bütün âlem ışığa kavuşmuştur. Sen kuyuda oldukça ışık sana vurmayacaktır.
Kuyuyu bırak, eyvana, çardağa gel. Bunda inat etme. Bil ki inat kötüdür.
Sakın şöyle söyleme: *"Şu yıl filan kişi ekin ekti de ekinini çekirge yedi...*
Öyleyse ben niye ekeyim? Burada tehlike var. Buğdayımı niçin elden çıkarayım?"
Oysa ekip dikmeyi bırakmayan, sana rağmen ambarını doldurur.
O, huzur bulmak için kapıyı çaldı da sonunda bir gün [yârini] yalnızken buldu.
Adam, gece bekçi korkusuyla bahçeye atladı da mum ve lamba gibi yarini buldu.
O anda sebepleri yaratana dönerek, *Rabbim,* dedi, *sen bekçiye merhamet et.*
Bilinmez sebepler yaratıp beni cehennem kapısından cennete götürdün [Rabbim].
[Rabbim], bir dikeni bile hor görmeyeyim diye bu işi sebep kıldın.
Ayak kırılınca Hak bir kanat bağışlar; kuyunun dibinde bile bir kapı açar.
Sen, ağaçta ya da kuyuda olduğuna bakma. Sen bana bak, çünkü yol açan benim.
Kardeşim, bu anlatının devamını istersen, dördüncü deftere bak.

Sonnotlar

1 Kur'an, Nîsâ (4), 94.
2 Kur'an, Saff, (61) 8.
3 Kur'an, Hicr (15), 9.
4 Kur'an, Bakara (2), 181.
5 Hz. Peygamber'in bir sünnetine işaret: "Hz. Peygamber, bir söz söylerken muhatabi onu iyi anlasın diye üç kez tekrarlardı. Bir topluluk arasına katıldığı zaman da üç kez selam verirdi."
6 Kur'an, Ra'd (13), 2. âyete işaret: "Görmekte olduğunuz *gökleri direksiz olarak yükselten*, sonra arşa istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (...)"
7 Kur'an, A'raf (7), 143. âyete işaret: "Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim, dedi. (Rabbi), sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin, buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim."
8 Kur'an, Meryem (19), 76. âyetten alıntı.
9 Kur'an, Şuarâ (26), 45. âyete işaret: "Sonra Musa asâsını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuveriyor!"
10 Ebû Bekr Şiblî'nin bir sözü: "Sûfiler, Hakk'ın kucağında büyüyen çocuklardır."
11 Bir hadise işaret: "Bütün halk Allah'ın ailesidir. Onların en sevimlisi, O'nun ailesine en yararlı olandır."
12 (Yine o münafıklardan:) O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır, diyerek peygamberi incitenler de vardır. De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resûlüne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır.
13 Kur'an, Hucurât (49), 12. âyete işaret: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. *Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?* İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir."
14 Kur'an, Alak (96), 19.
15 Kur'an, A'raf (7), 62. âyete işaret: "Size Rabbimin *mesajlarını duyuruyorum*, size öğüt veriyorum ve Allâh tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum."
16 Bir hadise işaret: "Müslümanın malı da kanı gibi haramdır."
17 Hz. Peygamber'in Üveys el-Karanî için söylediği söze işaret: "Ben, Rahman'ın nefesini Yemen taraflarından duyuyorum."
18 Bkz. Kur'an, Mü'minûn (23), 108: "Buyurur, yıkılıp gidin oraya, konuşmayın benimle!"
19 Vîs ve Râmin, İran edebiyatında bir aşk öyküsünün baş kahramanlarıdır ve Fahruddin Es'ad Gorgânî'nin bu öyküyü anlatan *Vîs u Râmin* adlı manzum eseri (h. 5./m. 11. yüzyıl) meşhurdur.
20 Hadis.
21 Sîbeveyh: H. 2. yüzyılda yaşamış ünlü gramer bilgini Amr b. Osman.
22 Hadis.
23 Kur'an, En'âm (6), 11. âyete işaret: "De ki: Yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!": Ayrıca bkz. Âl-i İmrân (3), 137.
24 Kur'an, Tevbe (9), 111.
25 Kur'an, Âl-i İmrân (3), 6. âyete işaret: "Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. (...)"
26 Kur'an,Tâhâ (20), 124. âyete işaret: "Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz."
27 Kur'an, Sebe (34), 19. âyete işaret: "Bunun üzerine: Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır, dediler ve kendilerine yazık ettiler. (...)"
28 Kur'an, Abese (80), 17.
29 Kur'an, Bakara (2), 54.
30 Bkz. Kur'an, Nebe (78), 40: "Biz, yakın bir azap ile sizi uyardık. O gün kişi önceden yaptıklarına bakacak ve inkârcı kişi: 'Keşke toprak olsaydım!' diyecektir."
31 Kur'an, Hûd (11), 81. âyete işaret: "(Melekler) dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü, Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isâbet edecektir. Onlara vâdolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. *Sabah yakın değil mi?*"
32 Bkz. Kur'an, Yusuf (12), 12: "Yarın onu bizimle beraber (kır) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz".
33 Kur'an, Cum'a (62), 11. âyete işaret: "Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

34 Cuma sûresinin 11. âyetinin nüzûl sebebine işaret: Hz. Peygamber bir gün Cuma hutbesi irâd ederken oradan mal yüklü bir kervan geçer. Adet olduğu üzere kervanın gelişi davullarla duyurulunca mescittekilerin büyük bir bölümü mescitten ayrılıp kervanın yanına gider.
35 Bkz. Kur'an; Cuma (62); 11.
36 Bkz. Kur'an, Hac (22), 5: "Ey insanlar; eğer dirilişten yana bir kuşku içindeyseniz, gerçek şu ki, biz sizi topraktan yarattık:.."
37 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 156: "Onlara bir musibet isâbet ettiğinde, derler ki biz Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na dönücüleriz."
38 Yeryüzüne insanları sınamak için gönderilmiş iki melek olan Hârut ve Mârut'un Bâbil kuyusuna hapsedildikleri rivayetine işaret.
39 Kur'an'da Kalem süresinin 17-32. ayetlerinde kendilerinden "Bahçe sahipleri" diye söz edilen Darvan halkı Darvan; müfessirlere göre Yemen'de San'a yakınlarında bir köydür.
40 Bkz. Kur'an; Kalem (68), 23: "Derken yürüyorlar ve fısıldaşıyorlardı."
41 Bkz. Kur'an, Mülk (67), 14: "Hiç yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır."
42 Bkz. Kur'an, Cin (72), 28: "Ki böylece onların (peygamberlerin), Rablerinin gönderdiklerini hakkıyla tebliğ ettiklerini bilsin. (Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir)."
43 Bkz. Kur'an,Tâhâ (20), 68: "Korkma! dedik; üstün gelecek olan kesinlikle sensin."
44 Bkz. Kur'an, Kasas (28); 76: "Karun; Musa'nın kavminden idi de, onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki; anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: *Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.*"
45 Hadis: "Yolculuk edin ki sağlık ve ganimete erişesiniz."
46 Kur'an, Nahl (16); 16. âyetten alıntı: "Ve işaretler koydu. Yıldızla da yollarını bulurlar onlar."
47 Ashâb-ı Kehf ile birlikte anılan köpeğe işaret. Bkz: Kur'an; Kehf (18), 18: "Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi..."
48 Kur'an; Rahman (55); 1-2.
49 Kur'an; Alak (96); 4.
50 Kur'an, Alak (96), 15.
51 Bkz. Kur'an; Abese (80), 34: "İşte o gün kişi kardeşinden kaçar..."
52 Arap atasözü. Burada, "Dostluğumuzu cümle âlem biliyor" anlamında.
53 Kur'an, Fetih (48); 17.
54 H. II. yüzyılda yaşayan deli görünümlü bilge Behlûl-i Dânâ.
55 "Yaratan yaratılandan uzak olmaz" anlamında olup Kur'an; Hadid (57), 4. âyete işaret: "(...)Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür."
56 Kur'an; Sebe (34), 10. âyete işaret: "Andolsun; Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik: Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin, dedik. *Ona demiri yumuşattık.*"
57 Bkz. Kur'an; Mâide (5); 119: "Allâh buyurdu: "Bu; *sâdıklara, doğruluklarının fayda sağlayacağı* gündür. Onlar için altlarından ırmaklar akan; içinde ebedî kalacakları cennetler vardır." Allâh onlardan râzî olmuştur, onlar da O'ndan râzı olmuşlardır. İşte büyük başarı budur!"
58 Bkz. Kur'an; Hûd (11), 112: "O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi *dosdoğru ol*! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir."
59 Bkz. Kur'an, Tevbe (9); 126: "Onlar, *her yıl bir veya iki kez imtihan edildiklerini* görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar."
60 Kur'an; Mümin (40), 60. âyete işaret: "Rabbiniz buyurmuştur ki: *Dua edin bana, cevap vereyim size!* Kibre sapıarak bana ibadetten uzaklaşanlar, aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir."
61 Bkz. Kur'an, Muhammed (47), 30: "Biz dileseydik onları sana gösterirdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki *sen onları konuşma tarzlarından tanırsın.* Allah işlediklerinizi bilir."
62 İstidrâc: 1) Mümin olmayan insanlarca olağanüstülükler sergilenmesi. 2) Mühlet vermek. Allah'ın istidrâcı: Allah'ın hata eden kuluna bol nimet vererek tövbeyi unutturması ve onu hemen cezalandırmayıp yavaş yavaş kendine doğru çekmesi ve aşamalı olarak cezalandırması.
63 Bkz. Kur'an, Furkan (25), 63: "Rahman'ın kulları, yeryüzünde alçak gönüllü olarak yürürler. Cahiller kendilerine söz söyleyince "Selam!" deyip geçerler."
64 Atasözü: "İnsan yasaklanan şeye karşı haris olur."
65 Kur'an, Enbiyâ (21), 69.
66 Bkz. Kur'an, Kasas (28); 7: "Musa'nın anasına: Onu emzir; kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde *onu denize bırakıver*; hiç korkup kaygılanma; çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik."
67 Kur'an, Kasas (28), 4: âyete işaret: "Gerçek şu ki Firavun o yerde büyüklenmiş ve oranın halkını birtakım fırkalara ayırıp bölmüştü; onlardan bir bölümünü güçten düşürüyor; *erkek çocuklarını boğazlayıp* kadınlarını diri bırakıyordu. Çünkü o; bozguncılardandı."

68 Bkz. Kur'an, Necm (53), 42: "Ve elbette en son varış Rabbinedir."
69 Kur'an, Yûsuf (12), 87. âyete işaret: "Ey oğullarım! Gidin de *Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın*, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin..."
70 Kur'an, Sebe (34), 10. âyete işaret: "Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin' dedik. Ona demiri yumuşattık."
71 Kur'an, Sebe (34), 12. âyete işaret: "Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a verdik..."
72 Kur'an, Kamer (54), 1. âyete işaret: "Saat yaklaştı ve ay yarıldı."
73 Kur'an, Kasas (28), 81. âyete işaret: "Nihayet biz, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik..."
74 Hz. Peygamber'in hutbe okurken yaslandığı direk.
75 Rivayete göre Hz. Yahya Yahudilerden kaçarken dağ, "Bana sığın" diye ona seslenir.
76 Kur'an, İsrâ (17), 44. âyete işaret: "Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır."
77 Kur'an, Münâfikûn (63), 8. âyete işaret: "(...) Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafiklar bunu bilmezler."
78 Kur'an, Bakara (2), 156. âyetten alıntı: "Onlar, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'tanız ve O'na *dönücüleriz*, derler."
79 Bir hadise işaret: "Biz dünya ehlinin sonuncusu , kıyamet gününün ilkiyiz. (...)"
80 Bkz. Kur'an, Bakara, 32: "...Bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur."
81 Bkz. Kur'an, Nur (24), 35: "Allâh, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde lamba bulunan bir kandile benzer. Lamba cam içerisindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. *Ne doğuya ne de batıya* mensup olan mübârek bir zeytin ağacı(nın yağı)ndan yakılır..."
82 Kur'an, Ankebût (29), 95. âyete anlam bakımından işaret: "Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız O'na has kılarak Allah'a yalvarırlar. Fakat onları sâlimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki (Allah'a) ortak koşmaktadırlar."
83 Bkz. Kur'an, En'âm (6), 25; Ahkâf (46), 17; Mutaffifîn (83), 13.
84 Bir hadise işaret: "Gözüm uyur ama Rabbin huzurunda kalbim uyumaz."
85 "Kalplerin gıdası", H. 4. yüzyıl sûfilerinden Ebu Tâlib Mekkî'nin mutasavvıflar arasında meşhur ve muteber eseri *Kûtu'l-Kulûb*'u da akla getirmektedir.
86 Kur'an, Hûd (11), 42. âyete işaret: "Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi."
87 Bkz. Kur'an, Hûd (11), 43: "Dedi ki ben bir dağa sığınacağım, o beni sudan korur..."
88 Bkz. Kur'an, İhlas (112), 3: "Doğurmamış ve doğmamıştır."
89 Kur'an, Hûd (11), 45. âyete işaret: "Nuh Rabbine dua edip dedi ki: Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin."
90 Kur'an, Hûd (11), 46. âyete işaret: "Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir."
91 Kur'an, Ra'd (13), 28. âyeti akla getirmektedir: "Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."
92 Enes b. Mâlik'ten nakledilen bir söze işaret: "Bir kişi Peygamber için kâtiplik ederken Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini ezberden okumuştu. Kim Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini ezberden okursa aramızda ululuk kazanırdı."
93 Kur'an, En'âm (6), 76.
94 Kur'an, İhlas (112), 3.
95 Kur'an, Bakara (2), 189.
96 Kur'an, Müzzemmil (73), 2. âyetten alıntı: "Birazı hariç, geceleri kalk."
97 Bkz. Kur'an, Mülk (67), 22: "Peki, yüzüstü kapanarak yürüyen mi daha düzgün gider yoksa dosdoğru yol üzerinde dik ve düzgün yürüyen mi?"
98 Kur'an, Mâide (5), 54. âyeti akla getirmektedir: "Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allâh, yakında öyle bir toplum getirecek ki (O) onları sever, onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetlidirler. Allâh yolunda cihâd ederler, *hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar*. Bu, Allâh'ın bir lutfudur, onu dilediğine verir. Allâh'(ın lutfu) geniştir, (O), bilendir."
99 Hadis.
100 Hadis: "Hasta olmadığınız halde kendinizi hasta göstermeyin. Gerçekten hasta olursunuz."
101 Mevlânâ'nın rubailerinden birinin ilk beyti. Bkz. *Kulliyât-i Dîvân-i Şems*, Rubai: 1793, İntişârât-i Behzâd, 2. bs. Tahran 1378 (1999), c. 2, s. 1383.
102 Kur'an, Rahman (55), 29. âyete işaret: "Göklerde ve yerde bulunanlar (her şeyi) O'ndan isterler. O, her gün yeni bir iştedir."
103 Hadis: "Bu kalp, çölde rüzgârın savurduğu tüye benzer."

104 Bkz. Kur'an, Tebbet, 5: "Ve boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde..."
105 Bkz. Kur'an, Tebbet, 4: "Karısı da, odun hamalı olarak."
106 Kur'an, Tâhâ (20), 71. âyete işaret: "(Firavun) Dedi ki ben size izin vermeden önce O'na inandınız öyle mi? Şüphesiz o, size büyüyü öğreten büyüğünüzdür. O halde ben de sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çapraz olarak keseceğim ve sizi hurma dallarında sallandıracağım. Siz de elbette, hangimizin azabı daha şiddetliymiş ve daha sürekliymiş öğrenmiş olacaksınız."
107 Bir hadise işaret: "Dünya, mensuplarının cezalandırılıp mükafatlandırıldığı bir rüyadır."
108 Kur'an, Hûd (11), 24. âyete işaret: "Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten gibidir. Bunlar bir olur mu hiç? Hâlâ ibret almaz mısınız?"
109 Hadis: "Kendi toplumunda şeyh, ümmet içindeki peygamber gibidir."
110 Kur'an, Müddessir (74), 9. âyete işaret: "İşte o gün zorlu bir gündür."
111 Hadise işaret: "Şefaatim büyük günah işleyenler içindir."
112 Kur'an, En'âm (6), 164. âyete işaret: "(...) Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir..."
113 Kur'an, Enbiyâ (21), 108. âyetten alıntıdır. Bu âyette Hz. Peygamber için şöyle buyurulur: "Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik."
114 Kur'an, Asr (103), 3: "Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve *sabrı tavsiye edenler* müstesnadır."
115 Bir hadise işaret: "Kur'an'ın bir dışyüzü vardır, bir de içyüzü vardır. İçyüzünün de yedi kat iç yüzü vardır."
116 Kur'an, En'âm (6), 59. âyete işaret: "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; *O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez.* O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."
117 Kur'an, En'âm (6), 162. âyete işaret: "De ki şüphesiz benim namazım, kurbanım, *hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.*"
118 "Bir hayvanın herhangi bir uzvu kesilince hayvan canlı olsa da kesilen uzuv ölüdür." hadisine işaret.
119 Bkz. Kur'an, Sâd (38), 21-24: "Sana davacıların haberi ulaştı mı? Mâbedin duvarına tırmanıp, Davud'un yanına girmişlerdi de Dâvud onlardan korkmuştu. Korkma, dediler, biz birbirine hasım iki davacıyız, aramızda adaletle hükmet, haksızlık etme; bize doğru yolu göster. Bu kardeşimdir. *Onun doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken, onu da bana ver, dedi* ve tartışmada beni yendi. Davud, andolsun, dedi, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur..."
120 Kur'an, Zâriyât (51), 20-21. âyetlere işaret: "Kesin olarak inananlar için, yeryüzünde ve *kendi nefislerinde nice ibretler vardır.* Hiç görmüyor musunuz?"
121 Bkz. Kur'an, Kehf (18), 60: "Hani Musa genç yardımcısına demişti ki iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim ya da uzun zamanlar geçireceğim."
122 Kur'an'ın pek çok suresinde geçen bir ibare. Örneğin bkz. Yunus (10), 25; İbrahim (14), 4.
123 Bir hadis metninden alıntı: "Seni kendi kendini övdüğün gibi övemem."
124 "Sidre" ibaresi, Necm (53), 16. ayette, "sidretü'l-müntehâ" ise yine aynı sûrenin 14. âyetinde geçer. Son ağaç demek olan "sidretü'l-müntehâ", yaratılmışlar âleminin ve cennetin son noktası olup ondan ötesi gayb âlemidir.
125 Kur'an, Bakara (2), 6. âyetten alıntı: "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir..."
126 Bkz. Kur'an, Yâsîn (36), 26: "Ona, 'Cennete gir' denildi. O da 'Keşke kavmim de bir bilseydi' dedi."
127 Bkz. Kur'an, Yûsuf (12), 110: "Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez."
128 Kur'an, Rahman (55), 6.
129 Kur'an, Târık (86), 4. âyete işaret: "Hiçbir nefis yoktur ki başında bir koruyucu (bekçi) olmasın."
130 Kur'an, Tevbe (9), 28. âyete işaret: "Ey iman edenler! *Müşrikler ancak bir pisliktir.* Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar..."
131 Rıdvan: Cennetin koruyucusu olan meleğin adı.
132 Bkz. Kur'an, Nur (24), 30: "Mümin erkeklere söyle: Gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını muhafaza etsinler..."
133 Kur'an, Şûrâ (42), 13. âyete işaret: "Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı..."
134 Kur'an, Bakara (2), 280. âyetten esinlenilmiştir: "Eğer (borçlu) darlık içindeyse, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer anlarsanız bunu sadakaya saymak sizin için

daha hayırlıdır."
135 Bir hadise işaret: "Kıyamet gününde insanoğlu şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe yerinden bir adım bile kıpırdayamaz: Ömrünü ne şekilde sona erdirdiği, gençliğini hangi yolda harcadığı, malını ne yoldan kazandığı ve nerede harcadığı ve nasıl amel ettiği..."
136 Kur'an, İsrâ (17), 36. âyete işaret: "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."
137 Kur'an, Abese (80), 34-36. âyetlere işaret: "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar."
138 Kur'an, Nûr (24), 40 âyetten esinlenilmiş olmalı: "Yahut (Onların işleri) engin bir denizdeki karanlıklar gibidir: (Bir deniz) Ki üstünü bir dalga, örtüyor, onun üstünden bir dalga onun üstünden de bir bulut (örtmektedir). Birbiri üstüne yığılmış karanlıklar. (İçinde bulunan kimse) Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremez. Allâh bir kimseye nur vermemişse artık onun nuru olmaz."
139 Bu beyitle sonraki birkaç beyit Kur'an, Yunus (10), 22-23. âyetlere işarettir: "Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz; o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak, andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız, diye Allah'a yalvarırlar. Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fânî dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz."
140 Dört unsur, beş duyu, altı yön.
141 Kur'an, Furkan (25), 7. âyete işaret: Onlar (bir de) şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor; çarşılarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı!
142 Bkz. Kur'an, Sâd (38), 76: "Dedi ki ben ondan hayırlıyım beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın"
143 Bkz: Kur'an, Mümin (40), 60: "Rabbiniz dedi ki bana dua edin, size icabet edeyim. Doğrusu bana ibadet etmekten büyüklenenler; cehenneme boyun bükmüş kimseler olarak gireceklerdir."
144 Kur'an, Yûsuf (12), 4. âyete işaret: "Bir zamanlar Yusuf, babasına demişti ki babacığım, ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm."
145 Elest (değil miyim?): Allah'ın kullarıyla ezelde yaptığı sözleşmeye atıfta bulunmak için kullanılan terim. Bkz. Kur'an, A'raf (7), 172: "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı; onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz *değil miyim?* (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler."
146 Kur'an, Nisâ (4), 143. âyete işaret: "Bunların arasında bocalayıp durmaktalar,ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın."
147 Bkz. Kur'an, İnşirah sûresi: "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı? Senin şanını yüceltmedik mi? (...)"
148 Kur'an, En'âm (6), 59. âyete işaret: "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez..."
149 Hadis.
150 Bkz. Kur'an, İsrâ (17), 70: "Andolsun, biz Ademoğlunu üstün kıldık; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz, güzel şeylerden rızıklandırdık ve yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık."
151 Hadis.
152 Kur'an, Yâsîn (36), 65. âyete işaret: "O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder."
153 Kur'an Rahman (55), 41. âyeti çağrıştırır: "Suçlular, simalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar."
154 Kur'an, Bakara (2), 179. âyetten esinlenilmiştir: "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız."
155 Denizin yarılıp Hz. Musâ'nın geçişi olayına işaret.
156 Hz. İbrahim'le ilgili olarak tefsirlerde anlatılan kumun una dönüşmesi mucizesine işarettir.
157 Hz. Mûsa'nın eşi Safura'nın eğirdiği keçi yününün ipeğe dönüşmesi rivayetine işaret.
158 Bkz. Kur'an, Fil sûresi (105. sûre): Habeş ordusu: Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin ordusu.
159 Kur'an'ın kimi ayetlerinde kâfirler ölüler olarak nitelenmişlerdir. Örneğin bkz: Kur'an, Neml (27), 80: "Şübhesiz sen ölülere işittiremezsin..."
160 Bir hadise işaret: "Her asırda bir müceddid ortaya çıkar..." Ayrıca Bkz. Kur'an, Fâtır (935; 24: "Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı bulunmuştur."
161 Kur'an, Âl-i İmran (3), 49. âyete işaret: "Onu İsrail oğullarına (şöyle diyen) bir elçi yapacak:

'Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yaratır, ona üflerim, Allâh'ın izniyle hemen kuş oluverir; körü ve alacalıyı iyileştiririm; Allâh'ın izniyle ölüleri diriltirim; evlerinizde ne yeyip, ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanıcı iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır."

162 Bu ibare kimi Kur'an ayetlerinde geçer. Bkz. A'râf (7), 131; Enfâl (8), 34; Yûnus (10), 55; Rûm (30), 6.

163 İki usûl: Fıkıh usûlü ve kelâm usûlü.

164 Kur'an, Sebe (34), 15. âyete işaret: "Yemin olsun, Sebe için kendi meskenlerinde bir ibret vardı. Sağ ve soldan iki bahçe. Rabbinizin rızkından yiyin de O'na şükredin. Tertemiz bir belde ve affeden bir Rab...

165 Kur'an'dan alıntı. Bkz. Hud (11), 112: "Seninle birlikte tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol..."; Şûrâ (42), 15: "İşte onun için sen dâvet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol."

166 Bkz. Kur'an, Şuarâ (26), 63: "Bunun üzerine Musa'ya, asanla denize vur, diye vahyettik. (Vurdu ve) deniz hemencecik *yarıldı* da her parçası kocaman bir dağ gibi oldu."

167 Bazı Kur'an ayetlerine işaret. Bkz. En'am (6), 90; Yûnus (10), 72; Hûd (11), 51.

168 Kur'an, Furkan (25), 7. âyete işaret: "Onlar şöyle dediler: Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor! (...)"

169 Bkz. Kur'an, A'raf (7), 204: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve *susun* ki size merhamet edilsin."

170 Mevlânâ'nın aktardığı beytin Senâi'nin *İlâhî-nâme* (*Hadîkatu'l-Hakîka*)sindeki aslının çevirisi şöyledir: "Sen boş konuşmayı bir yana bırak. Eşeğin kulağı eşeğin başına uygundur."

171 Bir hadise işaret: "İnsanların kalpleri Allah'ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi değiştirir."

172 Kur'an, Tâhâ (20), 19-21. âyetlere işaret: "Buyurdu ki bırak onu ey Musâ! Bıraktı onu, bir de ne görsün o, bir yılan olmuş koşuyor! Tut onu; buyurdu, ve korkma biz onu önceki durumuna döndüreceğiz."

173 Kur'an, Sâd (38), 78. âyete işaret: "Ve şüphesiz, din (kıyametteki hesap) gününe kadar benim lanetim senin üzerinedir."

174 Kur'an; Hûd (11); 38. âyete işaret: "Nuh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise; yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz!"

175 Kur'an, Hûd (11), 37. âyete işaret: "Bizim gözetimimiz altında ve vahyimizle gemiyi imal et. Zulme sapanlar konusunda da bana hitapta bulunma. Çünkü onlar suda-boğulacaklardır."

176 Kur'an, A'raf (7), 26. âyete işaret: "Ey Âdem oğulları, şeytân, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de (şaşırtıp) bir belâya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi; sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytânları, inanmayanların dostları yaptık."

177 Bkz. Kur'an, İsrâ (17), 8: "Olur ki Rabbiniz size merhamet eder. Eğer dönerseniz Biz de döneriz. Öyle ya, Biz cehennemi kafirlere zindan yapmışız!"

178 Kur'an, İbrâhim (14), 7. âyetten esinlenilmiştir: "Ve Rabbiniz size şöyle bildirmişti: Andolsun şükrederseniz elbette size daha fazla veririm ve eğer nankörlük ederseniz azâbım pek çetindir."

179 Kur'an, Muhammed (47), 24. âyetten esinlenilmiştir: "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?"

180 Kur'an, Yûsuf (12), 87. âyete ("Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.") ve Zümer (39), 53. âyete işaret: "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

181 Kur'an, Necm (53), 3-4. âyetlere işaret: "O kendi heva ve hevesiyle konuşmuyor. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir."

182 Birçok Kur'an âyetinde bu anlam ifade edilmektedir. Örneğin bkz. Yûnus (10), 72; Hûd (11), 29 ve 51; Şuarâ (26), 109, 127, 145, 164, 180.

183 Kur'an, Kehf (18), 25. âyete işaret: "Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır."

184 Kur'an, Yâsîn (36), 19. âyete işaret: "Elçiler şöyle cevap verdi: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. Size nasihat ediliyorsa bu uğursuzluk mudur? Bilakis, siz aşırı giden bir milletsiniz."

185 Kur'an, Bakara (2), 261. âyete işaret: "Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki; her başakta yüz dane vardır..."

186 Kur'an, Müminûn (23), 107. âyetten alıntı: "*Rabbimiz!* Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha (ettiklerimize) dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız."

187 Kur'an, Fussilet (41), 11. âyetten alıntı: "Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek gelin, dedi. İkisi de, isteyerek geldik, dedi."

188 Kur'an, Zâriyât (51), 56: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."
189 Kur'an, Hac (22), 34. âyete işaret: "Biz her ümmet için bir ibadet yeri/ ibadet biçimi/kurban ibadeti belirledik, O'nun kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye..."
190 Bkz. Kur'an, Bakara, 58.
191 Secdede tekrarlanan zikir: "Subhâne rabbiye'l-a'lâ"
192 Kur'an, Fâtır (35), 28. âyeti çağrıştırmaktadır: "(...) Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan korkar. Şüphesiz Allah, daima üstündür, çok bağışlayandır."
193 Mesnevi'nin bu (3.) defterinde 1673-1721. beyitlerinde anlatılan "Kesik Şeyh" hikâyesine gönderme yapılıyor.
194 Kur'an, Yûsuf (12), 10 ve 15. âyetlere işaret.
195 Kur'an, Yûsuf (12), 94. âyete işaret: "Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi."
196 Kur'an, Zuhruf (43), 32. âyete işaret: "Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır."
197 "Lem yekün" (değildir) ibaresi, Beyyine suresinin 1. âyetinde ve İhlas suresinin son ayetinde yer almaktadır.
198 Kur'an, Zümer (39), 63. âyete işaret: "Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler, işte ziyana uğrayacaklar onlardır."
199 Bkz. Kur'an, Yusuf (12), 110: "Öyle ki elçiler, umutlarını kesip de, artık onların gerçekten yalanladıklarını sandıkları bir sırada onlara yardımımız gelmiştir; biz kimi dilersek o kurtulmuştur. Suçlu-günahkarlar topluluğundan zorlu azabımız kesin olarak geri çevrilmeyecektir."
200 Bkz. Kur'an, Mâide (5), 67: "Ey resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun..."
201 Bir hadise işaret: "Korkak tüccar, kârdan mahrum kalır. Cesur tüccarsa rızık elde eder."
202 Kur'an, Enbiyâ (21), 69. âyete işaret: "Biz de, ey ateş, dedik, İbrâhim'e serin ve esenlik ol!"
203 Muhtemelen Kur'an, Yunus (10), 90. âyete işaret: "İsrâil oğullarını denizden geçirdik..."
204 Kur'an, Sebe (34), 10. âyete işaret: "Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin' dedik. *Ona demiri yumuşattık.*"
205 Kur'an, Enbiyâ (21), 81. âyete işaret: "Süleyman'ın emrine de kasırga (gibi esen) rüzgârı verdik; onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere doğru eserdi. Biz her şeyi biliriz."
206 Kur'an Enbiyâ (21), 5. âyetten ("Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir.") ve Saffât (37), 36. âyetten ("Derlerdi ki cinlenmiş bir şâir için biz tanrılarımızı mı terk edeceğiz?") esinlenilmiş olmalı.
207 Bkz. Kur'an, En'am (6), 28: "Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar."
208 Kur'an, A'râf (7), 156. âyete işaret: "Bize bu dünyada da, ahirette de iyilik yaz, şüphesiz ki biz Sana yöneldik. Dedi ki azabımı dilediğime isabet ettiririm, *rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır;* onu korkup-sakınanlara, zekatı verenlere ve bizim ayetlerimize iman edenlere yazacağım."
209 Kur'an, Neml (27), 62.
210 Kur'an, İnsan (76), 21.
211 Kur'an, İnşirah (94), 6.
212 Kur'an, Hadid (57), 23. âyetten alıntı: "Öyle ki, elinizden çıkana karşı üzüntü duymayasınız ve size (Allah'ın) verdikleri dolayısıyla sevinip-şımarmayasınız. Allah, büyüklük taslayıp böbürleneni sevmez."
213 Bkz. Kur'an, İsrâ (17), 70: "Andolsun, biz Ademoğlunu saygın kıldık; onları karada ve denizde taşıdık, temiz-güzel şeylerden rızıklandırdık çoğundan üstün kıldık."
214 Kur'an, Fâtır (35), 15. âyete işaret: "Ey insanlar! Allah'a muhtaç fakirler sizsiniz. Allah ise zengin ve övülmeye lâyıktır."
215 Bkz. Kur'an, Yâsin (36), 32: "Elbette onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar"
216 Bkz. Kur'an, Nur (24), 35: "Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur..."
217 Kur'an, Tûr (52), 21. âyeti çağrıştırmaktadır: "İman eden ve soylarından gelenlerde, imanda kendilerine tâbi olanlar (var ya)! İşte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Onların amellerinden de bir şey eksiltmedik. Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir."
218 Kur'an, Bakara (2), 195.
219 Bkz. Kur'an, Âl-i İmrân (3), 133. âyetten alıntı: "Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için

hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete *koşun!*"
220 Kur'an, Nûr (24), 2. âyete işaret: "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir gurup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun."
221 Kur'an, Felak (113), "De ki ağaran günün Rabbine sığınırım."
222 Zakkum ağacı Kur'an'da üç yerde geçer: Saffât (37), 62; Duhân (44), 43; Vâkıa (56), 52.
223 Bir hadise işaret: "Cehennem mümine şöyle der: Benim yanımdan çabuk geç ey mümin. Çünkü senin nurun ateşimi söndürür."
224 Hadis: "Ağırdan almak Allah'tan, aceleyse şeytandandır."
225 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 117: "(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece 'Ol!' der, o da hemen oluverir."
226 Sevdâ: Vücuttaki dört karışımdan biri olan siyah sıvı.
227 Kur'an, Enfal (8), 17.
228 Kur'an, Bakara (2), 146'dan esinlenilmiştir: "Kendilerine kitap verdiklerimiz onu, öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir kesim bile bile gerçeği gizler."
229 Kudsî hadis.
230 Bkz. Kur'an, Meryem (19), 18: "Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)."
231 Kur'an, Yûsuf (12), 31. âyete gönderme yapılmıştır: "(Kadın) Onların düzenlerini işitince, onlara (bir davetçi) yolladı, oturup dayanacakları yerler hazırladı ve her birinin eline (önlerindeki meyveleri soymaları için) bıçak verdi. (Yusuf'a da) çık, onlara (görün) dedi. Böylece onlar onu (olağanüstü güzellikte) görünce (insanüstü bir varlıkmış gibi gözlerinde) büyüttüler, (şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve Allah'ı tenzih ederiz; bu bir beşer değildir. Bu, ancak üstün bir melektir, dediler."
232 Kur'an, Mülk (67), 15.
233 Şam'a hâkim bir tepe.
234 Kur'an, Meryem (19), 19. âyete işaret: "Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi."
235 Bir hadise işaret: "Nefsini alçaltıp kazancınız temiz hale getirene, özünü güzelleştirip dışını saygın kılana ve kötülüğünü insanlardan uzaklaştırana ne mutlu."
236 Bkz. Kur'an, En'âm (6), 160: "Kim bir iyilik ile gelirse, ona on katı verilir. Kim de bir kötülük ile gelirse, yalnızca onun karşılığı ile cezalandırılır ve hiçbirine haksızlık edilmez."
237 *Ziyâdât*, Hanefi fakihlerinden Muhammed b. Hüseyin Şeybânî (ölm. H. 189) tarafından kaleme alınmış bir fetva kitabıdır.
238 *Silsiletu'l-Vâsıl*, Ebu Muhammed Abdullah Cuveynî (ölm. H. 437) tarafından Şâfii fıkhı konusunda yazılmış bir eserdir. Mevlânâ, "silsile" kelimesiyle ayrıca tasavvuf silsilesini de göz önünde bulundurmuş olabilir.
239 Fıkıhta, ölen birinin kimi ibadetlerle ilgili borçlarının düşürülmesi (*iskat*) için yoksullara fidye ödenmesi sırasında başvurulan bir uygulamadır. Mantıktaysa bir şeyi yine kendisiyle ispatlama anlamında kullanılan bir terim.
240 Fıkıhta çalınan paranın hangi durumlarda el kesmeyi gerektirdiğine açıklık getirilirken "para kesesi"nin durumu esas alınmıştır.
241 Hul': Kadının mehir almaktan vazgeçerek boşanması.
242 Karı-kocanın anlaşma yoluyla boşanması.
243 Anlamca, Rûdekî'nin bir gazelinden alıntı.
244 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 26: "Sonra Allah, elçisi ile müminlerin üzerine 'güven duygusu ve huzur' indirdi, sizin görmediğiniz orduları indirdi ve inkâr edenleri azablandırdı. Bu, inkârcıların cezasıdır."
245 Eski zamanlarda "feleğin kâtibi" diye anılan ve söz ve şiirin sembolü olarak bilinen Merkür.
246 Kur'an, Bakara (2), 73.
247 Kur'an, Kasas (28), 88.
248 Kur'an, Bakara (2), 156.
249 Bkz. Kur'an, Hicr (15), 29; Sâd (38), 72: "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın."
250 Bkz. Kur'an, Cum'a (62), 6: "De ki ey Yahudiler! Eğer insanlar arasında yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunu sanıyorsanız, buna gerçekten inanıyorsanız, hadi ölümü isteyin!"
251 Bkz. Kur'an, Haşr (59), 14: "Onlar, iyice korunmuş şehirlerde veya duvar arkasında olmaksızın sizinle toplu bir halde savaşmazlar. Kendi aralarındaki çatışmaları ise pek şiddetlidir. Sen onları birlik sanırsın, oysa kalpleri parampârçadır. Bu, şüphesiz onların akletmeyen bir kavim olmaları dolayısıyla böyledir."
252 Hadis kaynaklarında rastlanmadı.
253 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 47: "Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size *bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı* ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice

kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir."
254 Bâbil şehri, eski zamanlarda şihirle ün salmıştır. Bakara sûresi 102. âyette insanların sihir vesilesiyle sınanmaları için gönderilen Hârut ve Mârut'un da Bâbil'de olduğu bildirilir.
255 Bkz. Kur'an, Enfal (8), 48: "Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi de: Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben sizin yanınızdayım, dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve: Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir, dedi."
256 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 26: "Sonra Allâh, elçisinin ve müminlerin üzerine sekinetini (güven veren rahmetini) indirdi, *sizin görmediğiniz askerler* indirdi ve kâfirlere azâb etti (onları bozguna uğrattı). İşte kâfirlerin cezâsı budur!"
257 Bkz. Kur'an, Enfal (8), 48.
258 Kureyş'in ileri gelenlerinden Mâlik b. Hişam.
259 Benî Kinâne kabilesinin ileri gelenlerinden.
260 Bkz. Kur'an, Enfal, 48.
261 "Hannâs" tabiri için bkz. Kur'an, Nâs (114), 4.
262 Hadis.
263 *Sahîh-i Buharî*'de geçen bir rivayetten alıntı: "Maşrık'tan gelmiş iki adam birer konuşma yaptı ve halk çok etkilendi. Bu sırada Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Anlatımda sihir vardır."
264 Kur'an, En'am (6), 151. âyetten alıntı: "De ki gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin de onların da rızkını biz veriyoruz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. Haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın. Düşünesiniz diye Allah size bunları emretti."
265 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 111: "Allâh, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır..."
266 Bkz. Kur'an, Tekâsür (102), 3-5.
267 Hadis: "Hepiniz çobansınız ve her biriniz, sürüsünden mesuldür. Yönetici çobandır. Aile reisi erkek, ailesinin çobanıdır. Kadın, evin ve çocuğun çobanıdır... Hasılı hepiniz çobansınız ve sürünüzden mesulsünüz."
268 Kudsî hadis: "Rahmetim gazabımı geçti."
269 Bkz. Kur'an, Saffât (37), 102.
270 "Ey ulular beni öldürün" ve "Katlimde hayat var" sözleri Hallac'ın bir gazelinden alıntı olup Mesnevî'nin 1. defterinin 3934. beytinde Mevlânâ, Hallac'ın bu beytini tazmin etmiştir.
271 Kur'an, Alak (96), 6-7. âyetlere işaret: "Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar."
272 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 26: "Allah gerçeği açıklamak için bir sivrisineği, hatta onun ötesinde olan bir şeyi misal getirmekten çekinmez. İman edenler onun Rab'lerinden gelen gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise, Allah böyle misal vermekle ne kastediyor, derler. Allah bu misalle birçoklarını saptırır, yine onunla birçoklarını yola getirir. Ancak bununla fâsıklardan başkasını saptırmaz."
273 Kur'an'da birkaç yerde geçen "eskilerin masalları" ifadesine işaret. Örneğin bkz. Mutaffifîn (83), 13: "Böyle birine âyetlerimiz okununca 'Eskilerin masalları' derdi."
274 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 23: "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın."
275 Bkz. Kur'an, İsrâ (17), 88: "De ki eğer bütün ins ve cin (toplulukları), bu Kuran'ın bir benzerini getirmek üzere toplansa, onların bir kısmı bir kısmına destekçi olsa bile, onun bir benzerini getiremezler."
276 Bir hadise işaret: "İnsanların kalpleri Allah'ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi değiştirir."
277 Kur'an, Sebe (34), 10.
278 Kur'an, İsrâ (17), 64.
279 Kur'an, Bakara (2), 268. âyete işaret: "Şeytân *sizi fakirlikle korkutur* ve size çirkin şeyleri yapmayı emreder. Allâh ise size kendi tarafından bağışlama ve lütuf vadediyor. Şüphesiz Allâh(ın lütfu) geniştir, (O) bilendir."
280 Kur'an, Mümtahine (60), 13. âyete işaret: "Ey iman edenler! Kendilerine Allah'ın gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin. Zira onlar, kâfirlerin kabirlerdekilerden ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir."
281 Kur'an, Furkan (25), 53. âyete işaret: "Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur."
282 Bkz. Kur'an, İbrâhim (14), 24: "Görmedin mi Allah nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir."
283 Kur'an, Zâriyât (51), 49. âyete işaret: "*Biz her şeyden çift çift yarattık*. Umulur ki, iyice düşünürsünüz."

284 Bkz. Kur'an, Mâide (5), 54: "Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, yakında öyle bir toplum getirecek ki (O) *onları sever, onlar da O'nu severler...*"
285 Hadis: "Cennet güçlüklerle kuşatılmış , cehennem ise zevklerle çevrilmiştir."
286 Bkz. Kur'an, Fussilet (41), 11: "Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye, isteyerek veya istemeyerek gelin, dedi. İkisi de isteyerek geldik, dedi."
287 Kur'an, Enbiya (21), 107. âyete işaret: "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."
288 Kur'an, Enfal (8), 19.
289 Bkz. Kur'an, Fetih (48), 1: "Biz sana apaçık bir fetih verdik."
290 Kur'an, Yûsuf (12), 94. âyete işaret: "Kafile (Mısır'dan) ayrılınca babaları (yanındakilere), Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum, dedi."
291 Kur'an, Hicr (15), 17-18. âyetleri çağrıştırmaktadır: "Ve onu her kovulan şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı yapan olursa, onu da parlak bir ateş izler." Ayrıca Bkz. Saffât (37), 10.
292 Bkz. aynı âyetler.
293 "Düşüşün kaçınılmaz": Özgün metinde, insanlar arasında rezil olursun, anlamında "oluk üstündeki devesin."
294 Kur'an, Ra'd (13), 2. âyete işaret: "Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır." Ayrıca bkz. Lokman (31), 10.
295 Bkz. Kur'an, Fetih (48), 25: "Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını menedenlerdir. Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız *mümin erkeklerle mümin kadınları bilmeyerek çiğnemeniz sebebiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı* (Allah savaşı önlemezdi). Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı elbette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık."
296 Bkz. Kur'an, Fetih (48), 24: "O sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke'nin içinde onların ellerini sizden, *sizin ellerinizi de onlardan çekendir*. Allah, yaptıklarınızı görendir."
297 Bkz. Kur'an, Fussilet (41), 11: "Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye, isteyerek veya istemeyerek gelin, dedi. İkisi de isteyerek geldik, dedi."
298 Kur'an, Tebbet (111), 5. âyetten alıntı: "Boynunda *hurma lifinden bir ip* olacaktır."
299 Kur'an, Sâd (38), 36-38. âyetlerden esinlenilmiştir: "Bunun üzerine biz de, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik."
300 Metinde "kun feyekûn" şeklinde geçen ibareyi "mutlak irade" ile karşıladık.
301 Kur'an, Kasas (28), 88.
302 Kur'an, Ahzâb (33), 72. âyetten alıntı: "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. *Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.*"
303 Kur'an, İbrâhim (14), 27; Hac (22), 18.
304 Bkz. Kur'an, Mâide (5), 73: "Andolsun, *'Allah, üçün üçüncüsüdür'* diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Diye geldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap isabet edecektir."
305 "Rezil olursun": Özgün metinde, insanlar arasında rezil olursun, anlamında "Oluk üstünde devesin"
306 "Yâ cemîle's-sitr"
307 Kur'an, Yûsuf (12), 96. âyete işaret: "Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu..."
308 Kur'an, Zilzâl(99), 7.
309 Hadis: "Namazda olduğuna göre sultanın kapısını çalıyorsun demektir. Sultanın kapısını çalanın yüzüne kapı elbette açılır." Ya da: "Kim bir şey isteyip de ciddiyet gösterirse istediğini bulur. Kim bir kapıyı çalmakta ısrar ederse o kapıdan girer."

MESNEVİ
IV

Mesnevi

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

[Bu defter,] konakların en güzeline ve barınakların en yücesine dördüncü göç ediştir. Bahçelerin bulutlardan yağmur yağışıyla sevinmesi ve gözlerin uykunun tatlılığına alışması gibi âriflerin kalpleri de bu defteri okumakla sevinçle dolar. Ruhların dinlenişi ve bedenlerin şifası ondadır. O, ihlas sahiplerinin isteyip arzuladıkları ve irfan yolcularının temenni ettikleri gibidir. Gözlere aydınlık, gönüllere mutluluktur. Devşirecekler için meyvelerin en güzelidir. İstenilen ve umulan şeylerin en yücesidir. Hastayı hekime yetiştirendir. Seveni sevdiğine götürendir. Allah'a hamd olsun, o, bahşedilenlerin en ulusu ve rağbet görenlerin en değerlisidir. Dostluğu yenileyen ve ağır iş altında olanların güçlüğünü kolaylaştırandır. Ona bakmak, uzak kalanın hüznünü artırırken, kutluluğa erenin sevinç ve şükrünü artırır. Onun sinesinde şarkıcıların sinelerindeki gerdanlıklardan daha değerli bir gerdanlık vardır. Bu, ilim ve amel sahiplerinin ödülüdür. [Bu kitap] parlayan bir dolunay gibidir. Geri gelen talihtir o. Umut sahiplerinin umutlarını artırır. Güzel iş işleyenlerin konaklama gereklerini sağlayandır. Sönen arzuları yeniden alevlendirendir. Daralan umutları yeniden genişletir. Dağılmış bulutlar arasından doğan güneş gibidir. Dostlarımıza bir ışık, geride bıraktıklarımıza bir hazinedir. Kendisine şükretmeye güç yetirmeyi dileriz Allah'tan. Çünkü şükür, elde edileni elde tutmak için bir bağ ve çoğaltmak için bir av demektir. Ancak O'nun dilediğinden başkası da olacak değildir.

Beni hüzünlendiren şeylerden biri de şuydu: Uyumuştum..
Güzel bir meltemin serinliği uyku vermişti bana
Ağaçlar arasında boz bir güvercin bir dala konmuş,
Güzel bir ezgi söyleyip ağlayarak ötmeye başlamıştı.
Onun ağlamasından önce Sueda için ağlasaydım,
Pişmanlık duymak yerine şifa bulurdu gönlüm.
Ama o benden önce ağladı ve ağlayışı ağlattı beni.
Önce başlayan kazanır, dedim ona.

Allah öncekilere ve sonrakilere, vefalılara ve onlar gibi olmaya çalışanlara fazilet ve keremiyle, bol nimet ve ihsanıyla rahmet eylesin. İstekte bulunulanların en hayırlısı ve umut beslenilenlerin en üstünüdür. Koruyanların en hayırlısıdır Allah. O'dur merhamet edenlerin en merhametlisi, dostların en iyisi, vârislerin en güzeli ve halef bırakanların en iyisi. Ekim dikim yapan çiftçi kullara rızık verendir O. Allah'ın salâtı, Muhammed'e ve bütün nebilerle resullere olsun. Âmin ey âlemlerin Rabbi.

Ey Hak ışığı Hüsameddin, senin ışığınla Mesnevi ayın parlaklığını geçti.

Ey umut beslediğim, senin yüce himmetin, Allah bilir, bu Mesnevi'yi nereye götürecek?

Bu Mesnevi'nin boynunu bağlamış çekiyorsun bildiğin yere doğru.

Mesnevi koşuyor, çekip götürense görünmez; o ancak gözü olmayana görünmez.

Mesnevi'nin başlatıcısı sen olduğuna göre çoğalırsa ancak sen çoğaltmış olursun.

Böyle istersen Allah da böyle ister. Hak, takva sahiplerinin dilediklerini verir[1].

Geçmişte sen Allah içindin; böylece karşılık olarak Allah da senindir[2].

Mesnevi'nin binlerce teşekkürü vardı sana. Dua ve şükür için [şimdi] ellerini açtı.

Mesnevi'nin dudağında ve ellerinde Allah senin teşekkürünü gördü de ihsan edip lütufta bulunarak [nimetini] artırdı.

Çünkü şükredene, nimetin artırılması vadedilmiştir[3]. Nitekim [Allah'a] yakınlıktır secdenin karşılığı.

"Secde et ve yaklaş[4]" dedi Rabbimiz. Bedenlerimizin secdesi, canlarımızın yaklaşması demektir.

[Mesnevi], fazlalaşırsa bundandır, gösteriş ve laf kalabalığı olsun diye değil.

Asma dalının gönlü nasıl yazla hoşsa bizim de seninle gönlümüz hoş. Hadi çek diye hükmün varsa çekeriz.

Bu kervanı çekip götür Hacca dek. A beyim, "sabır rahatlığın anahtarıdır."

Hac, evi ziyaret demektir. Ev sahibini haccetmekse yiğitliktir.

Hüsameddin, sana "ziyâ" deyişim, senin güneş oluşundandır. Bu iki sıfat...

[Yani] bilesin ki hüsam (kılıç) ve ziyâ (ışık) birdir. Güneşin kılıcı elbette ziyâdan olur.

Nur aya aittir, ziya ise güneşe. Kelâmı oku da bak!

Babacığım bak da gör, Kur'an güneşi ziya, ayı da nur diye nitelemiştir[5].

Güneş aydan daha üstün olduğuna göre "ziya"yı "nur"dan konumca üstün bil.

Çokları ay ışığında yolunu göremez. Oysa güneş doğunca yol açığa çıkar.

Güneş, alınıp satılacakları bütünüyle gösterir. Elbette bu yüzden pazarlar gündüz olur.

Sahte parayla gerçeği ayırt edilebilsin, hileden uzak kalınsın diye...

Işığı iyice gelsin de, yeryüzünde ticaret yapanlar için âlemlere rahmet olsun diye...

Fakat bu, kalpazan için kötü ve zordur. Çünkü bu yüzden işi gücü ve malı mülkü işe yaramaz olur.

Öyleyse kalp akçe, sarrafın can düşmanıdır. Yoksulun düşmanı köpekten başka kim olur ki?

Peygamberler düşmanlarla savaşırken melekler, "Rabbimiz, sen koru!" diye dua ederler.

Işık veren bu lambayı, hırsızların üflemelerinden ve nefeslerinden uzak tut[6].

Hırsızla kalpazan, düşmandır ışığa. Ey imdada yetişen! Bu ikisine karşı yetiş imdada!

Dördüncü deftere aydınlık ver. Çünkü gün ışığı dördüncü gökten yükselir.

Sen de bu dördüncüyle güneş gibi ışık ver. Işık ver de beldeleri ve ülkeleri aydınlatsın.

Ona masal diyen[in asıl kendi] masaldır. Onu kendi nakdi olarak görense yiğitçe bir iş yapmıştır.

Nil'in suyudur ve Kıpti'ye kan görünmüştür. Fakat Musa kavmine kan değil, sudur!

Bu sözün düşmanı, şimdi cehenneme baş aşağı düşmüş olarak görünmektedir.

Ey Hakkın ziyası, işte sen gördün onun halini. Hak, onun yaptıklarının karşılığını sana gösterdi.

Gayb gözün ustadır gayb gibi. Bu görüş ve adalet, bu dünyadan eksik olmasın.

Bizim vaktimizin nakdi olan bu hikâyeyi burada tamamlarsan uygun düşer.

İnsanlar için terk et insan olmayanları. Hikayenin sonunu getirip bitir.

Bu hikâye orada bitmediyse dördüncü cilt var, hikayeyi orada düzenle.

Bekçiden kaçarak bilinmeyen bir bahçeye girip sevgilisini o bahçede bulan ve sevincinden bekçiye "Hoşunuza gitmeyen nice şey vardır ki sizin için hayırlıdır[7]." diyerek dua eden âşığın hikâyesinin tamamlanışı

O kişinin bekçiden korkarak atını bahçeye sürüşünde kalmıştık.

Adamın sekiz yıldır acısıyla yandığı güzel sevgilisi de [tam bu sırada] bahçedeymiş.

Onun gölgesini bile görme imkânı yoktu. Zümrüdüanka'dan söz edilirmişçesine dinlerdi onun hakkında söylenenleri.

Ancak [o güzel,] ona tesadüfen bir kerecik görünmüş ve onun gönlünü çalmıştı.

Ondan sonra ne kadar çaba gösterdiyse de, o haşin [güzel] ona fırsat vermiyordu.

Onun bu tavrına ne yalvarıp yakarma çare oluyordu ne de mal mülk. O fidanın gözü toktu ve hiçbir şeyde gözü yoktu.

Kişi hangi işe ve hangi konuya âşıksa, Allah onun dudağına onun tadını sürer.

[İnsanlar] bu zararın (âşık olduğu şeyin) arayışına yönelince de her gün ayaklarının önüne engeller koyar.

Onu arayışa yöneltince arkasından, "mehir getir" denilerek kapı kapatılır.

Hep "olur" almanın peşinde koşup dururlar ve bir an umutlanıp bir an yeise düşerler.

Bir gün yüzüne bir kapı aralanan herkesin, o kapının ardındakine kavuşma umudu vardır.

Kapı gerisin geriye kapanmıştır. Ama o kapıya taparcasına bağlanan kişinin, o umutla iştiyakı daha bir artmıştır.

Genç adam bahçeye bir güzel girince, kendiliğinden batıverdi ayağı hazineye.

Allah meğer bekçiyi sebep kılmıştı. Geceleyin bekçinin korkusuyla bahçeye koşsun...

Ve elinde lamba, bahçedeki çaya düşürdüğü yüzüğü arayan sevgilisini görsün diye.

Bu yüzden sevincinden hem Allah'a şükrediyor, hem bekçi için dua ediyordu:

"Kaçışımla bekçiye zarar verdim. Ona yirmi katı gümüş ve altın saç.

Onu zalimlikten [zalim bir memur olmaktan] kurtar, benim gibi onu da mutlu kıl.

Ona bu dünyada da öteki dünyada da esenlik ver. Onu zalimlik ve köpeklikten kurtar."

Bununla birlikte, o zalimin işi her zaman insanların kötülüğünü istemektir.

Şahın Müslümanlara bir suç isnat ettiğine ilişkin bir haber gelse keyiflenip sevinir.

Şahın merhamete gelip cömertliğiyle Müslümanların üzerinden bu suç isnadını kaldırdığına ilişkin bir haber gelse...

Bundan dolayı ruhuna matemler düşer, zalim kişinin buna benzer yüz pisliği vardır.

Yine de o, zalim bekçiden kendisine iyilik geldi diye onun için dua edip duruyordu.

Herkese zehir, ona panzehirdi. Bekçi, onu özlediğine kavuşturan bir bağlantıydı.

Öyleyse dünyada mutlak kötü yoktur. Şunu da bil ki kötü görecelidir.

Evrende hiçbir zehir ve şeker yoktur ki birine ayak, ötekine ayak bağı olmasın.

Birine ayak olan, ötekine ayak bağı... Birine zehir olan, ötekine şeker gibi...

Yılanın zehri yılan için hayat, insan için ölümdür.

Sudaki yaratıklara deniz bahçe gibidir. Oysa karadakiler için ancak ölüm ve acıdır.
Ey işin ehli, bir kimsenin yaklaşımıyla bin kişinin yaklaşımını aynı şekilde kıyasla.
Zeyd, bir kimse açısından şeytandır, fakat bir başkası açısından sultandır.
O der, *Zeyd, doğruluk sahibi ulu bir zattır.* Bu der, *Zeyd ölümü hak eden bir dinsizdir.*
Ona göre Zeyd, bir özdür, bir kalkandır. Ötekine ise bütünüyle sıkıntı ve zarardır.
Onun senin için de şeker olmasını istersen, ona âşıklarının gözüyle bak öyleyse.
O güzele kendi gözünle bakma; aranana arayanlarının gözüyle bak.
O güzele kendi gözünle bakma, kapa gözünü. Onun âşıklarından göz ödünç al.
Hatta onun kendisinden göz ve bakış ödünç al da onun gözüyle bak ona[8].
Bak ki bıkkınlık ve usançtan emin olasın. Celal sâhibi Allah, işte bu yüzden, "Kim Allah içinse, Allah da onun içindir[9]." demiştir.
"Bahtı bahtsızlıklardan kurtulsun diye onun gözü, eli ve kalbi olurum[10]."
Her ne kadar sevimsiz olsa da seni sevgiline götüren bir kılavuz olduğu için sevimli ve dosttur sana.

Her vaazın başlangıcında zalimler, katı kalpliler ve inançsızlar için dua eden vâizin hikâyesi

Bir vaiz, kürsüye çıktığında yol kesenler için dua ederdi.
Ellerini kaldırır dua ederdi: *"Rabbim, kötülere, bozgunculara ve taşkınlık edenlere acı."*
"Rahmet et Rabbim, iyilik sahipleriyle alay edenlerin hepsine, kalpleri kâfir olanlarla puthane mensuplarının tümüne."
İyi kimseler için dua etmezdi. Onun duası ancak kötüler içindi.
Ona dediler, *bu alışılagelmiş bir şey değil; sapıklık sahipleri için dua etmek keramet değil.*
Dedi, *ben bunlardan iyilik gördüm. Bu yüzden onlar için dua etmeyi seçtim.*
Onlar beni kötülükten iyiliğe yöneltecek kadar kötülük, zulüm ve zorbalık yaptılar.
Ne zaman dünyaya yönelsem onlardan darbe yeyip yara alırdım.
O yönden gelen yaradan sakınıp gizlenirdim ve kurtlar beni yeniden yola getirirlerdi.
Ey akıllı, onlar benim iyiliğime vesile olduklarından, onlar için dua etmek bana görevdir.
Kul, acıdan ve yaradan dolayı Hakk'a yakarıp sıkıntısından bin türlü şikayet eder.
Hak der ki *sıkıntı ve acı, sonunda seni yakarışa yöneltip doğrulttu.*
Seni bizim kapımızdan saptırıp uzaklaştıran nimetten şikayet et.
Aslında her düşman ilacındır, iksirindir senin; yararlıdır sana ve gönlüne şifadır.
Çünkü ondan bir boşluğa kaçarsın da Allah'ın lütfundan yardım dilersin.
Aslında dostların düşmandır sana. Çünkü seni Hakkın huzurundan uzaklaştırıp meşgul ederler.
Porsuk denen bir hayvan vardır. Sopa yedikçe irileşip güçlenir.
Sopayı vurdukça iyileşir. Sopa yarasından semirip palazlanır.
Müminin özü de gerçekten bir porsuktur. Çünkü o da çektiği sıkıntıyla güçlenip palazlanır.
Bu yüzden peygamberlerin uğradıkları sıkıntı ve yenilgi, tüm dünya halkının uğradıklarından fazladır[11].
Böylece canları başka canlardan güçlü duruma gelmiştir. Çünkü başkaları onların gördükleri belayı görmemiştir.
Deri, [tabaklamada kullanılan] ilacın sıkıntısını çekerek Tâif derisi gibi güzelleşir.
Ona acı ve keskin ilaçlar sürmeseydin, kokuşup pis olurdu.
İnsanı, nemden dolayı kokuşup ağırlaşmış deri olarak bil.

Acı ve keskin ilaçları ona bolca sür de temizlenip güzelleşsin ve muhteşem olsun.

Ey yiğit, böyle yapamıyorsan, istemediğin halde Allah sana sıkıntı verdiğinde bundan hoşnut ol.

Çünkü dostun verdiği bela sizin arınmanız demektir. Onun bilgisi sizin tedbirinizin üstündedir.

Sefaya ulaşılınca bela tatlılaşır, sağlığa kavuşmanın izleri belirince ilaç güzelleşir.

Mat olmuşken aynı zamanda kazandığını görür ve sonra der, *"ey güvenilir kimseler, beni öldürün[12]!"*

Bu zalim, başkası için yararlı bir şey yapmış oldu, fakat yaptığı iş kendisi için olumsuzdu.

İman merhameti ondan kesilip alındı ve şeytan düşmanlığı ona sarmalandı.

Öfkenin ve düşmanlığın merkezi oldu o. Kini sapıklığın ve kafirliğin temeli bil.

İsa (selam üzerine olsun)'ya varlıkta bütün zorlardan daha zor olan nedir diye sorulması

Aklı başında biri İsa'ya dedi, *varlıkta her şeyden daha zor olan nedir?*

İsa ona dedi, *ey can, en zor olan Allah'ın öfkesidir. Ondan cehennem bizim gibi titrer.*

[Adam] dedi, *Allah'ın bu öfkesinden nasıl güvende kalmalı?* [İsa] dedi, *öfke anında öfkeni terk etmekle.*

Öyleyse zalim kişi bu öfkenin madeni olmuş, onun çirkin öfkesi, yırtıcı hayvanın öfkesini geçmiştir.

Bu sıfatından uzaklaşmadıkça o beceriksizin nasıl rahmet ümidi olabilir?

Âlem için onlardan kurtuluş yoksa da bu söz, sapıklığı alt etmeye dairdir.

Ayrıca dünyanın lağımdan kurtulması da mümkün değildir. Ancak o lağım, akarsu[13] olamaz.

Âşığın hainliğe yeltenmesi ve sevgilisinin ona bağırması

O saf adam, onu yalnız başına görünce hemen kucaklayıp öpmeye yeltendi.

O dilber, *haddini aşma, edepsizlik etme,* diye öfkeyle bağırdı.

[Adam] dedi, *artık tenha, kimse yok. Su hazır, yanında da benim gibi bir susuz.*

Rüzgâr dışında burada kimse kımıldamıyor. Hani kim var, açılmaya engel kim?

[Kadın] dedi, *a çılgın, sen aptal mısın? Aptal mısın, akıl sahiplerinden hiç duymadın mı?*

Rüzgarı esiyor gördün mü bil ki burada rüzgârı sürüp harekete geçiren var.

Bizim hükmümüzde bulunan az bir rüzgâr yelpazeyi sallamazsan harekete geçmez.

A saf adam, bu cüz'î rüzgârın esişi, sen ve yelpaze olmadan gerçekleşmez.

Dudaktaki nefes rüzgârının hareketi, ruhun ve bedenin yetkisindedir.

Kimi zaman nefesi bir övgü ve mesaja, kimi zaman da hicve ve sövgüye dönüştürürsün.

Öyleyse başka rüzgârların durumlarını anla. Çünkü akıllılar parçada bütünü görürler.

Allah, kimi zaman rüzgârı bahar yeli kılar, kış günüyse onu bu hoşluktan yoksun bırakır.

Âd toplumuna rüzgârı kasırgaya dönüştürürken Hûd için yeniden güzel kokulu kılar.

Bir rüzgârı zehirli sam yeline çevirirken seher yelinin ayağını uğurlu kılar.

Her türlü rüzgârı kıyaslamada esas alasın diye sana da nefes rüzgârını vermiştir.

Lütuf ve kahır olmadıkça nefes söz olmaz... [Söz,] bir kesime bal, bir başka kesime zehirdir.

Yelpaze, birini rahatlatmak için sallanırken sivrisineklerle kara sinekleri kahretmek için de sallanmış olur.

[Öyleyse] Rabbânî takdirin yelpazesi, neden sınav ve zorluklarla dolu olmasın?

Tikel rüzgâr olan nefes ya da yelpaze rüzgârı, ancak zarar verici ya da yarar sağlayıcı olduğuna göre...

Şu sabah, kuzey ve batı rüzgârı, lütuf ve nimetten nasıl uzak olur?

Bir ambardan aldığın bir avuç buğdaya bak da tüm buğdayların aynı olduğunu anla.

Tümel rüzgâr, gökyüzünün rüzgâr burcundan, rüzgârı sürüp gönderenin yelpazesi olmadan nasıl harekete geçer?

Harmanda buğdayı samandan ayırma zamanı çiftçiler Hak'tan rüzgâr istemezler mi?

Samanların buğdaydan ayrılması ve buğdayın ambara ya da kuyulara konulması için isterler rüzgârı.

Rüzgârın esişi gecikince hepsinin Allah'a yalvarıp yakardıklarını görürsün.

Aynı şekilde doğum sancısında da o doğum rüzgârı gelmezse, sancının sesi yükselir, insaf diye.

Rüzgârı gönderenin O olduğu bilinmezse, inleyip bağırmak neyin nesidir?

Aynı şekilde gemi yolcuları da rüzgâr beklerler. Hepsi de rablerinden rüzgâr diler.

Ayrıca diş ağrısı çok olduğunda da ağrının yok olmasını inançla istersin.

Askerler de Allah'a yalvarıp yakararak *"Ey dilekleri yerine getiren Rabbimiz, bize zafer rüzgârı ver"* derler.

Ayrıca kadının doğum sancısı işkencesinden rahata ermesi için her azizden muska istenir.

Öyleyse herkes, rüzgarı âlemlerin rabbi olan Allah'ın gönderdiğini kesinlikle bilir.

Öyleyse kesinlikle her bilenin aklında her kımıldayanın kımıldatıcısı olduğu bilgisi vardır.

Sen onu gözünle görmesen de eserine bakarak anla.

Beden can sayesinde hareket eder de sen canı görmezsin. Fakat bedenin hareketinden canın varlığını anlamalısın.

O [âşık] dedi, *edep bakımından aptalsam da vefada ve istemede zekiyim.*

[Sevgilisi] dedi, *işte edebin ortada, görünüyor. Ötekiniyse sen akılsız, daha iyi bilirsin.*

Karısını yabancı biriyle yakalayan sûfinin hikâyesi

Bir sûfi bir gün evine doğru geldi. Evi tek odalıydı. Karısı ise bir ayakkabıcıyla birlikteydi.

O tek odada kadın, ten hazzına kapılarak sevgilisiyle birlikte oldu.

Sûfi, kuşluk vaktinde kapıyı ciddi bir şekilde çalınca ikisi de apışıp kaldı. Ne hile mümkündü, ne kaçış yolu.

Onun böyle bir vakitte dükkândan eve dönmesi hiç adeti değildi.

Korku ve kuşku içindeki adam, o gün bilerek eve vakitsiz dönmüştü.

Oysa kadının, onun hiçbir zaman işten eve bu vakitte gelmeyeceğine güveni vardı.

Tesadüfen onun bu kıyası doğru çıkmadı. Allah suçları gizleyici olsa da cezasını da verir.

Kötü iş yaptıysan kork. Kendini güvende sanma. Tohum ekmişsen Allah onu bitirir.

O, kötü eyleminden pişman olup utanasın diye senin yaptığını birkaç kez örttü.

Ömer zamanıydı. Müminlerin emiri, bir hırsızı güvenlik görevlisine ve cellada teslim etmişti.

O hırsız bağırdı, *ey ülkenin emiri, ilk kez suç işliyorum, sakın yapma.*

Ömer dedi, *Allah, ilk defada suça karşılık olarak hâşâ kahır yağdırsın.*

Fazlını ortaya koymak için günahı defalarca örter. Sonra da adaletini ortaya koymak için o örtüyü kaldırır.

Böylece bu iki sıfat açığa çıkar. Onun fazlı müjdeleyici olurken, adaleti de korkutucu olur.

Kadın da defalarca bu kötü eylemi gerçekleştirmişti. Kolayca olup bitiyordu; ona kolay görünüyordu.

Ayağı gevşek akıl, testinin her zaman ırmaktan sağlam gelmeyeceğini bilmiyordu.

İlahi kazâ onu tıpkı ani ölümün münafığı yakalayışı gibi kıstırmıştı.

Artık ne yol, ne yoldaş, ne de fırsat vardır. Melek onun canına el uzatmıştır.

Bunun gibi, kadın ve sevgilisi, o cefa odasında köşeye sıkışmış vaziyette donakalmıştı.

Sûfi, içinden diyordu, *behey dinsizler, siz beni kinlendirdiniz. Fakat sabretmeliyim.*

Şu an bunu bilmiyormuş gibi yapayım ki her kulak bu çanın sesini duymasın.

Hak sahibi olan, sizden öcünü gizlice alır; yavaş yavaş, tıpkı verem hastalığı gibi.

Veremli adam buz gibi her an eriyip giderse de her an daha iyi olduğunu sanır.

Tıpkı *"Bu sırtlan nerede?"* sözüne aldanıp yakalanan sırtlan gibi.

O kadının evinde hiç bir gizlenecek yer yoktu. Ne mahzen, ne dehliz, ne de bir tavan arası.

Ne gizlenilecek bir tandır, ne de bürünülecek bir çuval vardı.

Tıpkı kıyamet günü toplanılacak düz meydan gibiydi. Ne bir çukur, ne bir tepe, ne de kaçacak bir yer.

Allah, kıyametteki bu sıkıntı verici alanı nitelerken der ki: "Orada ne bir eğrilik, ne de bir tümsek göreceksin[14]."

Kadının kandırıp bahane uydurma amacıyla sevgilisini çarşafının altına gizlemesi: "Gerçekten hileniz müthiştir[15]."

Kadın, çarşafını çabucak onun üstüne attı. Adamı kadın yapıp kapıyı açtı.

Çarşafın altında rezil adam, merdivene çıkan bir deve gibi açıkça belli oluyordu.

Kadın dedi, *bu, şehrin ileri gelenlerinden bir hanım olup her türlü malı mülkü ve ikbali vardır.*

Kapıyı, yabancı biri bilmeden pat diye girmesin diye kapattım.

Sûfi dedi, *görülecek ne hizmeti varsa hiç bir karşılık gözetmeden göreyim.*

Kadın dedi, *niyeti akraba ve yakın olmak. İyi bir kadın, ama kim olduğunu Allah bilir.*

Belli etmeden kızı görmek istiyordu. Tesadüf bu ya, kız okulda.

Yine de dedi, un da olsa kepek de olsa fark etmez, onu canla başla gelin ederim.

Bir oğlu var ki şehirde öylesi yok. İyi, zeki, atılgan ve çalışkandır.

Sûfi dedi, *biz yoksul ve alt tabakadanız. Hanımefendinin ailesi ise zengin ve eşraftan.*

Evlilikte onlarla nasıl denk olunabilir? Kapının biri tahtadan, diğeri fildişinden!

Nikahta eşlerin denk olması gerekir. Yoksa sıkıntı çıkar ve mutluluk kalmaz.

Kadının onun çeyizi önemsemediğini ve amacının iffet ve dürüstlük olduğunu söylemesi ve sûfinin buna kinayeli cevap vermesi

Kadın dedi, *ben de böyle bir özürden söz ettim, fakat dedi ki ben mal mülk aramıyorum.*

Mala, paraya doyduk. Herkes gibi tamahkârlığımız yok, mal biriktirme peşinde değiliz.

Amacımız iffet, temizlik ve dürüstlük. İki âlemde de kurtuluş ancak bu yolla olur.

Yine sûfî, yoksulluğu özür olarak ileri sürdü ve gizli kapaklı kalmasın diye bu durumu tekrar söyledi.

Kadın dedi, *ben de tekrarladım; çeyizimizin olmadığını vurguladım.*

Fakat onun dağdan da sağlam bir inancı var ki yüz kat yoksulluk da olsa böbürlenmez.

O hep diyor ki amacım iffettir. Sizden beklediğim dürüstlük ve gayrettir.

Sûfi dedi, *gizli de olsa açık da olsa, çeyizimizi ve malımızı zaten görmüştür ve görmektedir.*

Bir kişilik daracık ev. Böyle bir yerde iğne bile gizli kalmaz.

Örtünmeye, temizliğe, zühde ve iyiliğe gelince o, öğüt alma babından, bizden daha iyi bilir.

Bizden iyi bilir örtünmenin hallerini. İyi bilir, örtünmenin arkasını önünü, başını ve sonunu.

Görüldüğü üzere kızın çeyizi ve hizmetkârı yok. İyiliği, iffeti ve örtünmesi konusundaysa zaten bilgi sahibi.

Kızının iffetini babasının anlatmasına gerek yoktur. Çünkü bu durum ona aydınlık gün gibi âşikâr.

Bu hikâyeyi, yanlışın ortaya çıktığında az konuşasın diye anlattım.

İddiasında ısrarcı olan senin içtihat ve itikadın işte böyledir.

Sen de sûfinin karısı gibi hainmişsin. Dalavere içinde hile tuzağı kurmuşsun.

Çünkü her türlü arsızlığın lafını edersin. Senin Rabbinden utanman yok.

Allah'a "İşiten" (Semî') ve "Gören" (Basîr) denilme amacı

Allah, her an seni görücü ve uyarıcı olduğu için kendisine "gören" (*basîr*) dedi.

Allah, kötü söze ağzını açmayasın diye kendisine "işiten" (*semî'*) dedi.

Allah, korkudan bir fesat düşünmeyesin diye kendisine "bilen" (*alîm*) dedi.

Bunlar, siyahın kâfur adına sahip oluşu gibi, Allah için özel isimler değildir.

Bunlar, "illet-i ûlâ" örneğindeki gibi illetli değil, türetilmiş isimler ve kadim sıfatlardır.

Yoksa alay, mizah ve şaka olurdu; tıpkı sağıra duyan, köre de ışık denilmesi gibi.

Ya da özel bir isim olurdu; tıpkı utanmaz birine "Hayyî" (*ar sahibi*), kara yüzlü çirkin birine de "Sabîh" (*ak yüz*) adının konulması gibi.

Yeni doğmuş bebeğe soyundan dolayı "Hacı" ya da "Gâzi" lakabının verilmesi gibi.

Övme amacıyla bu lakaplar söylense de kişi bunlara sahip değilse o sıfat doğru olmaz.

Olsa olsa alay ve mizah ya da delilik olur. "Allah, zâlimlerin söylediklerinden münezzehtir[16]."

Ben seninle bir araya gelmeden önce, güzel yüzlü fakat kötü huylu olduğunu biliyordum.

Senin yüzünü görmeden önce, katı kalplilik içinde kavga edip ayak dirediğini biliyordum.

İltihaptan gözüm kızardığında az görsem de bunun o dertten kaynaklandığını bilirim.

Sen beni çobansız bir kuzu gibi gördün de bekçimin olmadığını sandın.

Âşıklar, uygun olmayan yere bakmaları yüzünden dertle inlediler.

O ceylanı çobansız sandılar. O köleyi ucuz sandılar.

Sonunda gamzeden ciğere, "Bekçi benim, hesapsız bakma" diye bir ok geldi.

Kuzudan, oğlaktan aşağı mıyım da arkamda gözetenim olmasın[17]?

Öyle bir bekçim var ki ona padişahlık yaraşır. O, benim üzerime esen rüzgârı bilir.

O rüzgârın soğuk mu yoksa sıcak mı olduğu konusunda bilgi sahibidir. A yanlış adam, o gâfil de değildir, gâip de.

Şehvanî nefis, Hakk'a sağır ve kördür. Ben senin gönül körlüğünü uzaktan görmekteydim.

O yüzden sekiz yıl boyunca seni hiç sormadım. Çünkü seni katmerli cehaletle dolu gördüm.

Külhanda olan kimseye nasılsın diye niçin sorayım? Baş aşağı bir durumdayken nasıl olsun?

Dünya külhan, takva hamam gibidir

Dünya şehveti külhana benzer. Öyle ki onunla takva hamamı yanar.

Fakat muttaki kesimi, bu külhandan rahatlık bulur. Çünkü hamamda, temizlik içindedir.

Zenginlerse hamamı ısıtmak için tezek taşıyanlar gibidirler.

Tanrı, hamam sıcak ve hoş olsun diye onlara hırs vermiştir.

Bu külhanı terk edip hamamın yolunu tut. Bil ki külhanı terk etmek hamamın ta kendisidir.

Külhanda bulunan kimse, sabırlı ve ihtiyatlı kimse için hizmetkâr gibidir.

Hamamda bulunan kimsenin görünüşü, yüzünün güzelliğinden bellidir.

Külhandakilerin görünüşü de elbiselerinden ve yüzlerindeki is ve tozdan bellidir.

Yüzünü görmezsen kokusunu alırsın. Koku, her kör için baston gibidir.

Koku almadıysan onu konuştur da yeni sözden eski sırrı öğren.

Böylece altın sahibi külhancı der, *bugün akşama dek yirmi sele tezek getirdim.*

Senin hırsın da dünyada her bir alevinde açılmış yüz ağız bulunan ateş gibidir.

Bu altın, tezek gibi ateşi alevlendirse de akıl katında tezek kadar sevimsizdir.

Ateşten dem vuran güneş ışığı, yaş gübreyi ateşe lâyık kılar.

Güneş, hırs külhanına yüz kıvılcım düşsün diye o taşı da altına dönüştürmüştür.

Mal biriktirdim, diyen kimse, *şu kadar tezek getirdim* demekten başka ne demiş olur ki?

Bu söz, rezilliği arttırıcı olsa da külhancılar arasında bundan dolayı nice övünmeler vardır:

"Sen akşama dek altı sele çektin. Oysa ben, meşakkatsiz yirmi sele çektim."

Külhanda doğup temizlik görmemiş kimseye misk kokusu rahatsızlık verir.

Aktarlar çarşısında ıtır ve misk kokusundan rahatsızlanıp bayılan dericinin hikâyesi

Birisi, aktarlar çarşısına varınca kendinden geçip kıvranmaya başladı.

Cömert aktarlardan gelen güzel koku onu çarptı ve bu yüzden başı dönüp yere yığıldı.

O, kendinden geçerek gün ortasında yol kenarına bir leş gibi serildi.

Halk hemen onun başına toplandı. Herkes onu iyileştirmeye çalışarak lâhavle çekiyordu.

Biri elini kalbine koyuyor, ötekisi ona gülsuyu serpiyordu.

O çarşıda onun başına bu olayın gülsuyundan geldiğini bilmiyordu ki.

Biri elini ve başını ovuyor, ötekisi sıva çamuru getiriyordu.

Biri ödağacıyla şekeri karıştırıp tütsülüyor, öteki üzerindeki giysileri çıkarıp azaltıyordu.

Birisi nabzı nasıl atıyor diye bakıyor, ötekisi ağız kokusunu kontrol ediyordu.

Anlamaya çalışıyordu; şarap mı içti, esrar mı çekti, afyon mu aldı? Halk onun bayılmasına bir anlam veremiyordu.

Bu yüzden hemen yakınlarına, filanca perişan vaziyette yere yığıldı diye haber ilettiler.

Kimse bilmiyordu, neden bayıldığını, ne olup da hayatının karardığını.

O iri kıyım dericinin zeki ve bilgili bir kardeşi vardı, hemen koşup geldi.
Elinde biraz köpek dışkısı vardı. Kalabalığı yarıp bağırarak yaklaştı.
Dedi, *ben sıkıntısının neden kaynaklandığını biliyorum.* Sebebi bilirsen çaresi bellidir.
Sebep bilinmezse sıkıntıya ilaç bulmak zordur. Bu durumda yüz ihtimal vardır.
Sebebi bildin mi iş kolaylaşır. Sebepleri bilmek, cehaleti ortadan kaldırır.
Kendi kendine dedi, *onun beyninde, damarlarında, kat kat köpek dışkısı kokusu vardır.*
Çünkü o, geçimini sağlamak için akşama dek dışkı içinde deri tabaklamaktadır.
Nitekim Büyük Calinus, neye alışkınsa demiştir, hastaya onu ver!
Onun sıkıntısı, alışkın olmadığı şeydendir. Öyleyse sıkıntısının çaresini alışkın olduğu şeyde ara.
Çünkü dışkı çeke çeke bokböceğine dönmüş. Bokböceğine gülsuyundan baygınlık gelir.
Köpek dışkısına alışkın olduğu için onun ilacı yine köpek dışkısındandır.
"Kötüler kötüler içindir[18]"i oku ve gidip bu sözün arka planını anla.
Öğüt verenler, durumu düzelsin diye onu amber ya da gülsuyuyla tedavi ederler.
Ey güvenilir kişiler, pislere temizler uygun ve yaraşır değildir.
Vahiy "misk"inden sapıp yittikleri için şöyle feryat eder olmuşlardır: *"Sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık.[19]"*
"Bu söz, bizim için sıkıntı ve hastalıktır. Sizin öğüdünüz bize uğurlu değil."
"Açıktan açığa öğüt vermeye başlarsanız, biz hemeninde sizi taşlarız.[20]"
"Biz, boş konuşup eğlenerek semirmişiz. Kendimizi öğütle hiç yoğurmamışız."
"Bizim gıdamız yalan dolan, lakırdı ve eğlence. Bu mesajdan bizim midemiz karışıyor."
"Sıkıntıyı katmerleştirip artırıyor, afyonu akla ilaç kılıyorsunuz."

Dericinin kardeşinin dericiyi dışkı kokusuyla gizlice tedavi edişi

O genç, ona ne tür bir ilaç verdiğini görmesinler diye insanları onun başından uzaklaştırıyordu.
Tıpkı bir sır söylermişçesine başını kulağına yaklaştırdı. Sonra da o şeyi onun burnuna koydu.
Avucuna köpek dışkısı sürmüştü. Pis burna ilaç olarak bunu görmüştü.
Bir saat geçmişti ki adam kıpırdanmaya başladı. İnsanlar dediler, *bu acayip bir efsun.*
Dediler, *bu efsunu okuyup kulağına üfledi.Tam ölmüştü ki efsun imdadına yetişti.*
Fesatçıların eğilimi, zinanın, cilvenin ve göz kaş etmenin bulunduğu yana doğrudur.
Kime öğüt miski yarar sağlamazsa, o mutlaka kötü kokuya alışmış demektir.
Allah, müşriklere; ilk başta fışkı içinde doğdukları için pis demiştir[21].
Pislikte doğan kurt, kesinlikle tabiatını değiştirip ambere yönelmez.
Kendisine nur damlaları değmediği için o her zaman kabuk gibi kalpsiz bir cisimdir.
Hak onu nur saçısından nasiplendirmiş olsaydı, Mısır'daki gibi pislikten kuş doğardı.
Fakat bu kuş, sıradan tavuk değil, bilgi ve anlayış kuşudur.
Sen de o nurdan nasip almamışa benziyorsun. Çünkü burnunu pisliğe sokuyorsun.
Ayrılıktan yüzün yanağın sarardı. Sen sarı bir yaprak, ham bir meyvesin.
Kazan, ateşten islenip simsiyah oldu. Et ise sertliğinden dolayı çiğ kaldı.
Seni ayrılık içinde sekiz yıl kaynattım da çiğliğin ve nifakın bir zerre eksilmedi.
Koruğun hastalıktan taş kesildi. Koruklar şimdi kuru üzüm olmuşken sen hâlâ hamsın.

Âşığın kusurundan dolayı göstermelik olarak özür dilemesi ve sevgilisinin bunu anlaması

Aşık dedi, benimle bir olacak mısın, yoksa iffetli mi davranacaksın diye seni sınadım, önemseme.

Ben seni sınamadan da biliyordum, fakat hiç haber, gözle görmek gibi olur mu?

Sen güneşsin; adın meşhur ve âşikâr. Güneşi sınadıysam ne zararı var?

Sen bensin. Ben kendimi her gün yarar ve zarar içinde sınarım.

Düşmanlar, peygamberleri sınadılar da böylece onlardan mucizeler ortaya çıktı.

Senin gözlerinden kem gözler ırak olsun, ben gözümü ışıkla sınadım.

Bu dünya harabe gibi, sense hazinesin. Hazineni aradıysam gücenme.

Her zaman düşmanlara karşı övüneyim diye bu küstahlıkta ileri gittim.

İstedim ki dilim sana bir ad koyduğunda, gözüm bunu gördüğüne tanıklık etsin.

Mahremiyet yolunda yol kesici olmuşsam, ey ay yüzlü, kılıçla kefenle geldim.

Elimi ayağımı başkası değil, sen kendi elinle kes. Çünkü ben başka elden değil bu eldenim.

Yine ayrılıktan söz ediyorsun. Ne istersen yap, fakat bunu yapma.

Söz ülkesinde şimdi yol aldık. Dedi, imkânı yok, artık zamanı geçti.

Kabuklardan söz ettik, öz gizli kaldı. Bırakşak da bu böyle kalmaz.

Sevgilinin âşığın özrünü reddedişi ve onun hilesini yüzüne vuruşu

O sevgili, ona cevap olarak dudağını açıp dedi, *bizim yönümüzden gündüz, senin yönünden gece.*

Gözleri görenlerin önüne kara hileleri niçin delil diye getirirsin?

Kalbinde hile ve sır olarak ne varsa hepsi bizim gözümüzde değersiz olup gün gibi belirgindir[22].

Kulu koruyup gözetme adına hatanı görmezden gelip örtüyorsak, sen ne diye aşırı yüzsüzlük ediyorsun?

Babandan öğren: Âdem, hata içinde, huzura yönelip umutla eğildi.

Sırları bilen [Allah]ı görünce de tövbe edip af dilemeye durdu.

Hüzün içinde çaresizce oturdu ve bahane uydurmak için daldan dala sıçramadı.

Sadece "Rabbimiz, biz kendimize zulmettik[23]" dedi, hepsi bu. Çünkü önde ve arkada muhafızları gördü.

Can gibi gizli muhafızları gördü. Her birinin iki uçlu mızrağı göğe kadardı.

Dikkat et, Süleyman'ın huzurunda karınca ol ki bu mızrak seni yarmasın.

Doğruluk makamından başka yerde bir an durma. Kişi için gözden iyi gözetici yoktur.

Kör, öğütle arınıp temizlense de her an tekrar pisliğe bulaşır.

Ey Âdem, sen kör değilsin, gözün görüyor. Ancak "kazâ geldiği zaman göz kör olur[24]."

Gören kişinin nadiren ve kazara kuyuya düşmesi için ömürler gerek.

Oysa bu olay körün hep yanıbaşındadır. Çünkü onun için düşmek âdet haline gelmiş olağan bir durumdur.

Pisliğe düşer de duyduğu kokunun kendisinden mi yoksa pisliğe bulaşmış olmasından mı kaynaklandığını bilemez.

Ona biri güzel koku serpse, bunun dostundan değil kendisinden kaynaklandığını düşünür.

Ey görüş sahibi, öyleyse bu iki aydın göz, sana yüz annedir, yüz baba.

Özellikle gönül gözünün değeri yetmiş kattır. Öyle ki duyu organı olan şu iki göz ondan nasiplenmektedir.

Ne yazık ki yol kesiciler oturup dilimin altına yüz düğüm attılar.
Ayak bağlıyken nasıl rahvan gidilir? Bu çok ağır bir bağdır, mazur gör.
Gönül, bu söz kırık dökük geliyor. Çünkü bu söz inci, kıskanmaksa değirmendir.
İnci kırılıp ufalansa da böylelikle yorgun göze sürme olur.
Ey inci, kendi kırılmana hayıflanma. Çünkü kırılmakla aydınlanacaksın.
Böyle kırık dökük söylenmeli. Sonunda Hak onu düzeltir. Çünkü Allah ganîdir.
Buğday da kırılıp öğütülerek un haline gelince fırına gelip ekmek olur.
Ey âşık, suçun açığa çıktığına göre sen de eveleyip gevelemeyi bırak da ufalan.
Adem'in öz oğlu olanlar, "Biz kendimize zulmettik[25]" sözünü söylerler.
Sen hacetini arz et, yüzsüz ve lanetli İblis gibi deliller getirme.
Yüzsüzlük onun kusurunu örttüyse, sen de durma git, inatlaşıp yüzsüzlük etmeye koyul.
Ebu Cehil, tıpkı kinci Oğuz Türk'ü gibi, Peygamber'den bir mucize istedi.
Fakat Hak Sıddık'ı (Ebu Bekir) mucize istemedi. *Bu sima söylerse,* dedi, *sadece doğru söyler.*
Senin gibi biri, benlikten dolayı benim gibi bir sevgiliyi nasıl sınayabilir?

Bir Yahudinin Ali (selam üzerine olsun)'ye "Allah'ın koruyuculuğuna inanıyorsan kendini bu köşkün üzerinden at" demesi ve Müminlerin Emiri'nin ona cevap vermesi

Allah'ı ululamanın bilincinde olmayan bir inatçı, bir gün Murtaza (Hz. Ali)'ya dedi,
Ey akıl sahibi, oldukça yüksek bir binanın damındasın. Hakkın koruyucu olduğunun da bilincindesin öyle mi?
Ali, *evet* dedi, *O, sperm ve bebek halimizden bu yana bizim varlığımızı korur. O ganîdir.*
Öyleyse dedi, *kendini bu damdan atıp Hakkın koruyuculuğuna bütünüyle güven.*
Böylece ben de senin imanından ve delillere dayalı güzel inancından emin olayım.
Ali ona, *sus,* dedi, *git de canın bu cüretin yüzünden tehlikeye düşmesin.*
Kulun, bela arayarak Allah'ı sınamaya kalkışması olacak şey mi?
A sersem budala, lüzumsuzluk ederek Hakk'ı sınamaya kul nasıl cüret edebilir?
Bu, ancak Allah'a yaraşır. O, her an kullarını sınamaktadır.
Böylece içimizde nasıl bir inanç var diye bizi bize açıkça göstermektedir.
Hiç Adem Hakk'a, *seni şu suç ve hatayla sınadım,* demiş midir?
Sultanım, böylece hilminin son noktasını göreyim [diyebilir mi Âdem]? Ah buna kimin mecali olabilir, kimin?
Aklın o kadar şaşmış ki. Senin özrün kabahatinden beter.
Göğün çatısını yükselten O'dur[26]. Sen O'nu nasıl sınayabilirsin?
Sen ki hayrı şerri bilmezsin. Önce kendini sına, sonra da başkalarını.
Kendini sınadığında zaten başkalarını sınamaktan vazgeçersin.
Şeker parçası olduğunu anladığında bilirsin ki şeker dükkanına aitsin.
Öyleyse sınamaksızın bil ki Allah, şekerciye boşa göndermez seni.
Yine sınamadan bil ki baş isen Allah seni ayakkabılığa göndermez.
Aklı olan, değerli inciyi pislikle dolu hela çukuruna hiç atar mı?
Öyle ki bilinçli bir bilge, buğdayı saman ambarına asla göndermez.
Önder ve kılavuz olan şeyhi bir mürit sınamışsa eşeklik etmiştir.
Din yolunda onu sınasan bile a gâfil, sen kendin sınanmış olursun.

Böylece senin cüret ve cehaletin çırçıplak belirir. Bu araştırma yüzünden O'nun çıplak kalması mümkün mü?

A yiğit, zerre gelip de dağı tartmaya kalksa tartısı dağ yüzünden parçalanır.

Kendi kıyasından bir tartı yapıp Hak adamını tartmaya kalkar.

O, akıl tartısına sığmadığı için sonunda akıl tartısını parçalar.

Sınamak, üzerinde tasarrufta bulunmak gibidir. Böyle bir padişah üzerinde tasarrufa yeltenme.

Nasıl olacak da resimler böyle bir ressam üzerinde tasarrufta bulunacaklar?

Bir sınama görüp bilse de bu gerçek değildir. Çünkü bu sınamayı da onu resmeden resmetmiştir.

Resmettiği bu sûret, onun ilminde var olan sûretler yanında nedir ki?

Sana bir sınama kuruntusu geldiği zaman, bil ki kötü talih gelip de senin boynunu vurmuş demektir.

Böyle bir kuruntuya düştüğünü gördüğünde hemen Allah'a dön de secdeye kapan.

Allah'ım, beni bu şüpheden kurtar, diyerek secde ettiğin yeri akıttığın gözyaşıyla ıslat.

Sınamak senin amacın olunca dininin mescidi keçi boynuzuyla[27] dolar!

Mescid-i aksa ve keçi boynuzu hikâyesi ve Dâvud (selam üzerine olsun)'un Süleyman (selam üzerine olsun)'dan önce o mescidi yapmaya niyetlenmesi

Davud'un Mescid-i Aksa'yı taş kullanarak inşa etme arzusu son haddine varınca...

Hak ona vahyetti, *bu düşünceni terk et. Çünkü bu mekanı yapmak senin elinden gelmez.*

Ey seçkin insan, Mescid-i Aksa'yı inşa etmen bizim takdirimizde yoktur.

Davut dedi, *ey sırrı bilen, benim suçum nedir ki bana mescidi yapma diyorsun?*

Dedi, *sen suçsuzsun. Ancak kanlar döküp boynuna mazlumların kanını aldın.*

Çünkü senin sesinden sayısız insan can verdi; sesine avlandı.

Senin sesinden, senin güzel ve can alıcı sesinden dolayı çokça kan akmıştır.

Davut dedi, *sana yenik düşmüştüm, senin sarhoşundum. Benim elim, senin elinle bağlanmıştı.*

Padişaha her mağlup olan merhum olmaz mı? Yenilen yok olmuş demektir, öyle değil mi?

Allah dedi, *bu yenilen, kesinlikle inanın ki göreli bir yok oluşa uğramıştır.*

Kendini terk edip böyle yok olan, var olanların en iyisi ve büyüğü olmuştur.

O, Hakk'ın sıfatlarına oranla yoktur. Aslında ona yokluk içinde varlık vardır.

Bütün ruhlar onun yönetimindedir. Bütün bedenler onun okuna dizilidir.

Bizim lütfumuza yenik düşen kimse, eli kolu bağlanmış değil, tam tersine sevgimizle özgürlük ve iradeye kavuşmuştur.

İradenin son aşaması, burada kişinin iradesinin yok olmasıdır aslında.

O, sonunda benlikten arınmasaydı iradeden bir tat almamış olurdu.

Dünyada yiyecek ve içecek varsa da, bunun tadı, tadın yok oluşunun tikelidir.

Tatlardan etkilenmez duruma gelmiş olsa da, o bir tatken tat alıcı olmuştur.

"Müminler kardeştir[28]", "Âlimlerse tek bir kişi gibidir" ibarelerinin şerhi. Özellikle Davud ve Süleyman ile diğer peygamberlerin birliği (Allah'ın selamı onlara olsun) böyledir. Öyle ki bunlardan birini inkâr edersen hiçbir peygambere olan imanın geçerli olmaz. Bu birliğin göstergesidir. O binlerce evden bir ev yıkarsan tümü yıkılmış olur da tek bir duvar bile ayakta kalmaz. "Onlardan hiçbiri arasında ayrım gözetmeyiz[29]." Akıllı için bir işaret yeterlidir. Bu ise işaret sınırını aştı.

Bu, senin çaba ve gücünle gerçekleşmese de mescidi senin oğlun inşa edecektir.

Ey bilge, onun yaptığı senin yaptığın demektir. Öteden beri inananlar birbirleriyle bağlantılıdırlar.

İnananlar çoksa da iman tektir. Cisimleri çoksa da canları tektir.

Sığır ve eşekte bulunan anlayış ve candan farklı olarak insanın bambaşka bir canı vardır.

Yine insan aklından ve canından farklı olarak da o anın velisinin başka bir canı vardır.

Hayvani canın birliği yoktur. Yelin ruhunda bu birliği arama.

Beriki ekmek yese öteki doymaz. Beriki yük çekse öteki ağırlık hissetmez.

Tam tersine berikinin ölümüne öteki sevinir. Berikinin önündeki nimeti görünce öteki kıskançlığından ölür.

Kurtlarla köpeklerin canları ayrı ayrıdır. Bir ve bütün olan, Allah aslanlarının canıdır.

İsim olarak onların canını çoğul yapıp "canlar" dedim. Çünkü o bir tek can, cisme göre yüzlercedir.

Tıpkı göğün tek güneşi gibi. Güneş de evlerin avlularına göre yüzlercedir.

Oysa aradan duvarları kaldırırsan, avlulara gelen ışıklar bir olup çıkar.

Evlerin temeli kalmayınca, müminler de tek bir kişi gibi olurlar.

Bu sözden farklar ve güçlükler doğar. Ne var ki bu özdeşleştirme değil, sadece örnektir.

Aslanın kendisi ile yiğit bir insanoğlu arasında sınırsız farklar vardır.

Ey güzel bakışlı, örnek verilirken aradaki birlik, cesaret bakımındandır.

Bu yiğit, aslana sadece benzetilmiştir. Yoksa bütün koşullarda aslanla özdeş değildir.

Bu evrende birbirine özdeş görünüm yoktur ki ben sana özdeş bir şey göstereyim.

Aklı şaşkınlıktan kurtarabilmek için yine eksik bir örneğe el atacağım.

Gece ışığıyla karanlıktan kurtulmak için her eve bir lamba koyarlar.

O lamba işte bu bedendir, ışığıysa can gibidir. Bu da fitile ve şuna buna muhtaçtır.

Altı fitilli duyular lambası olan insan da uykuya ve yiyip içmeye bağımlıdır.

Yemeden uyumadan yarım nefes bile yaşayamaz. Ne ki yiyip uyuyarak da yaşayamaz.

Fitilsiz yağsız kalıcı değildir. Ne ki fitili yağı varken de hayatı fazla sürmez.

Çünkü onun bir etkene bağlı olan ışığı, ölüm arayışındadır. Nasıl yaşasın ki? Aydınlık gün onun ölümüdür.

Beşerin bütün duyuları da geçicidir. Çünkü kıyamet gününün ışığı karşısında yok olur gider.

Babalarımızın duyu ve can ışıkları, bütünüyle fâni ve yok olmazlar ot gibi.

Ancak yıldız ve ay gibi, güneşin ışığı karşısında yok olurlar.

Öyle ki pire ısırığının verdiği acı ve sızı, yılan ısırığı söz konusu olunca yok olup gider.

Çıplak kişi, arıların sokmasından kurtulmak için suya atlar.

Arı, onun başı üzerinde dönüp durur. Başını çıkarsa gözünün yaşına bakmazlar.

Su, Hakk'ın anılmasıdır. Arı ise bu zamanda filanca kadının, falanca erkeğin anılmasıdır.

Eski düşünce ve kuruntulardan kurtulmak için zikir suyunda nefesini tutup bekle.

Ondan sonra, baştan ayağa bütünüyle o berrak suyun tabiatını edinmiş olursun.

Böylece, o şer arısı, tıpkı sudan kaçar gibi senden sakınır.

Ondan sonra istersen uzak ol sudan. Çünkü tabiatın sır bakımından suyla aynıdır artık.

Öyleyse dünyadan geçen kimseler de yok olmayıp sıfatlara karışmışlardır.

Hepsinin sıfatları, Hakk'ın sıfatları içinde, tıpkı güneş karşısında belirsizleşen yıldızlar gibi görünmez olmuştur.

Ey ayak direten, eğer Kur'an'dan buna kanıt istersen, "Hepsi toplandığında huzurumuza getirileceklerdir[30]"i oku.

"Huzura getirilenler" yok olmazlar. İyi bak, ruhların bekâsından emin ol.

Bekâ ile arasında perde olan ruh azap duyar. Bekâya ulaşan ruhsa perdeden arınmış olur.

Kısacası bu hayvanî duyu lambasını, [kendini onlarla] bir görmeye kalkma diye anlattım sana.

Hemen kendi ruhunu Hak yolcularının kutlu ruhlarına kat.

Yüz lamban sönmüş sönmemiş ne çıkar? Bir değil bu lambalar, birbirinden çok farklı.

Bu yüzden dostlarımız hep savaşıp dururlar. Oysa peygamberler arasında savaş olduğunu kimse duymamıştır.

Çünkü peygamberlerin ışıkları güneştir. Oysa bizim duyu ışığımız, lambadır, mumdur, istir.

Biri sönüp gider, ötekiyse gün boyu yanar. Biri solup gider, ötekiyse parıldar.

Hayvani can, besinle diri kalır. Öte yandan o, her türlü iyi ve kötü şeyle de ölebilir.

Bu lamba sönüp ışığı kaybolup gitti diye komşunun evi neden karanlığa gömülsün?

O evin ışığı bu lamba olmadan da varlığını sürdürdüğüne göre, her evin duyu ışığı ayrıdır.

Bu, rabbanî canın örneği değil, hayvanî canın örneğidir.

Yine gece vakti ay doğduğu zaman her pencereden bir ışık vurur.

O yüzlerce evin ışığını tek bir ışık olarak bil. Çünkü bu ışık, öteki olmadan var olmaz.

Parlak güneş ufukta bulunduğu sürece onun ışığı konuk olur her eve.

Yine can güneşi batınca bütün evlerin ışığı söner.

Bu, ışığın örneğidir, özdeşi değil. Sana yol gösterirken düşmanın yolunu keser.

O kötü huylu kişi, tıpkı örümcek gibi kaba saba perdeler dokuyup durur.

Tükürüğüyle ışığı perdelemiş ve böylece kendi idrak gözünü kör etmiştir.

Bu durumda atın boynuna yapışırsa sonuç alır. Eğer atın ayağını tutarsa çifte yer.

Terbiye edilmemiş ve gem vurulmamış ata pek binme. Aklı ve dini kendine önder kıl, vesselam.

Bu yolculuğu önemsiz görüp hafife alma. Bu yolda insanlar, sabredip *güçlüklere katlanmalıdır*[31].

Mescid-i Aksâ'nın inşa ediliş hikâyesinden geriye kalan

Süleyman, Kabe gibi temiz ve Mina gibi kutsal olan binanın yapımına başlamıştı.

Onun yaptığı binada görkem göze çarpıyordu. O, başka binalar gibi biçimsiz ve sıradan değildi.

Binada kullanılmak üzere dağdan koparılan her taş, açıkça diyordu, *önce beni çıkarın.*

Sanki Adem'in yoğrulduğu yerin suyu ve toprağıymış gibi, kerpiç parçalarından ışık parlıyordu.

Taşlar, kimse taşımadan kendiliğinden gelir olmuştu. Kapılar ve duvarlar sanki canlanmıştı.

Allah buyurur ki *cennetin duvarı, başka duvarlar gibi cansız ve çirkin değildir.*

Bedenin kapısı ve duvarı bilinç taşıdığı için bu ev canlıdır. Çünkü orada şahlar şahı vardır.

Hem ağaç, hem meyve ve hem de berrak su, cennettekilerle konuşup söyleşir.

Çünkü cennet, araç gereç ve malzemeyle değil, amel ve niyetlerle inşa edilmiştir.

Bura (dünya)nın binası ölü çamurdan yapılmıştır. Oysa o bina canlı ibadetten inşa edilmiştir.

Bu bina kendi aslına benzer; kusurla doludur. O bina da ilim ve amelden ibaret olan aslına benzer.

Orada hem saray, hem taht, hem taç, hem de giysiler, cennettekilerle sorulu cevaplı söyleşir.

Döşeği, hizmetçi olmadan kendiliğinden toplanır. Ev, bir süpüren olmadan süpürülür.

Bak, gönül evi hüzünle darmadağın oldu. Sonra da bir süpüren olmaksızın tövbeyle süpürüldü.

Gönül evinin tahtı, taşıyan olmaksızın harekete geçti. Kapısı ve kapının halkası, çalıp söylemeye başladı.

Gönülde de ebedi yurdun diriliği var. Fakat ne fayda ki dilim söyleyemiyor.

Süleyman, her sabah insanları irşad etmek için mescide geldiğinde,

Kimi zaman sözle, sazla, ezgiyle, kimi zaman da eylem yoluyla, yani rüku edip namaz kılarak öğüt verirdi.

Eylem yoluyla verilen öğüt, insanlara daha cazip gelir. Çünkü bu öğüt, duyan duymayan herkesin gönlüne ulaşır.

Ayrıca bu tür öğütte emredicilik duygusu az olur. Bunun insanlara etkisi kalıcıdır.

Osman (Allah ondan razı olsun)'ın halifeliğinin başlangıç hikâyesi ve onun davranışla öğüt verenin sözle öğüt verenden daha iyi olduğuna ilişkin hutbesi

Osman, halife olunca hararetle koşup minbere çıktı.

Peygamber'in minberi üç basamaklıydı. Ebu Bekir, ikinci basamağa otururdu.

Ömer ise kendi döneminde İslam'a ve dine saygıdan üçüncü basamağı yeğlemişti.

Osman dönemi geldi ve o güzel talihli zat, çıkıp minberin üst kısmına oturdu.

Bu sırada boş konuşan biri ona sordu, *o ikisi (Ebu Bekir ve Ömer), Peygamber'in yerine oturmadılar.*

Peki sen nasıl olur da onlara üstünlük sağlamaya çalışırsın? Oysa derece bakımından sen onlardan daha alt konumdasın.

Dedi, *üçüncü basamağa çıksaydım, Ömer'e denk olduğum düşünülecekti.*

İkinci basamağa oturmaya kalksaydım, sanki Ebu Bekir, denirdi, bu da onun gibi.

Bu üst kısım, Mustafa'nın makamıdır. O sultana benzediğim zaten düşünülemez.

Ondan sonra o şefkat sahibi, hutbe okumak yerine, ikindiye yakın bir zamana dek suskun kaldı.

Kimsenin, *hadi oku,* diyecek ya da o anda mescitten çıkacak cesareti yoktu.

Seçkinlerin de sıradan insanların da üstüne bir mehabet çökmüştü. Mescidin içi dışı Allah'ın nuruyla dolmuştu.

Gözü görenler O'nun nurunu görmekteydiler. Körlerse o güneşle ısınmaktaydılar.

Zaten körün gözü, güneşin kesin olarak doğduğunu sıcaklığından anlar.

Fakat bu sıcaklık, her işitilenin aynını görebilsin diye gözü açar.

Sıcaklığında bir tuhaflık vardır. Hararetiyle gönle ferahlık ve genişlik gelir.

Kör, "kıdem" ışığıyla ısınınca rahatlayarak der, ben görmeye başladım.

İyice kendinden geçmişsin güzelim, görmek için daha epey yol var.

Bu, körün güneşten nasibidir. Belki de bunun yüz katı nasibi vardır onun. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

O nuru gören kişiye gelince; onun durumunu dile getirmeyi İbn Sina bile beceremez.

Yüz kat gücü de olsa bu dilin haddine mi o görünen perdeye el sürmek?

Perdeye dokunursa vay haline! İlahî kılıç onun elini keser.

Elin sözü mü olur? Başını bile keser. Cehaletinden serkeşlikler eden başını...

Bunu varsayım olarak söyledim. Yoksa bu el nerede, o nerede [Bu elin ona ulaşması mümkün mü]?

Misal olarak söylenmiş şu söze benzer bu: "Teyzenin hayaları olsaydı dayı olurdu."

Dil ile kuşkudan arınmış göz arasında yüz binlerce yıllık yol var desem, azdır.

Sakın gökten gelecek ışıktan umut kesme. Hak dilerse bir anda sana ulaşır.

Yıldızların madenler üzerinde, Allah'ın kudretince her an ulaştırılan yüzlerce etkisi vardır.

Gök yıldızı (güneş) karanlıkları yok eder. Hak yıldızı ise Hakk'ın sıfatlarında kalıcıdır.

Ey yardım isteyen, beş yüz yıl uzaklıktaki gök, etki açısından yeryüzüne yakındır.

Zuhale üç bin beş yüz yıllık yol vardır. Yine de o, her an özelliğini ortaya koyar.

Dönüş zamanı [bunca mesafeyi] gölge gibi dürer. Güneş için gölgenin uzunluğu nedir ki?

Yıldız gibi tertemiz ruhlardan, felekteki yıldızlara yardım ulaşır.

Görünüşte o yıldızlar, bizim üzerimizde etkilidirler. Oysa bizim içimiz onlar üzerinde etkilidir.

Bazı bilgelerin insan küçük âlemdir demelerine karşılık ilahî bilgelerin insanın büyük âlem olduğunu söylemelerinin açıklanması: çünkü o bilgelerin bilgileri insanın dış görünüşüyle sınırlıyken bu bilgelerin bilgileri insanın hakikatine ulaşmaktaydı

Görünüşte küçük evren sensin. Ancak anlam olarak büyük evren de sensin.

O dalın dış görünüşü meyvenin esasıdır. Oysa işin içyüzüne bakarsan dal meyve için var olmuştur.

Meyve arzusu ve umudu olmasaydı bahçıvan ağacın kökünü hiç diker miydi?

Öyleyse görünüşte ağaçtan meyve doğmuş olsa da anlamca o ağaç meyveden doğmuştur.

Mustafa, bu yüzden, *Adem ve peygamberler, benim halefim olup sancağımın altındadırlar,* diye buyurmuştur.

O beceriler sahibi, bundan dolayı şu sır dolu sözü söylemiştir: "Biz, öne geçen sonrakileriz[32]."

Ben görünüşte Adem'den doğmuşsam da anlam bakımından onun dedesinin dedesiyim.

Meleklerin ona secde edişi benden dolayıydı. O, yedinci göğe benim ardımca çıktı.

Öyleyse anlam bakımından babam benden doğmuştur. Bu durumda anlam bakımından ağaç meyveden doğmuş olmaktadır.

İlk düşünülen, özellikle ezelî niteliği olan düşünce, eylem olarak en son gerçekleşmiştir.

Kısacası, işte bu kervan bir anda göğe gidip gelmektedir.

Bu yol bu kervana uzun değildir. Kurtuluş çölü, kurtulana aşılmaz gelir mi hiç?

Gönül her an Kabe'ye gider ve beden de nimetin kadrini bilerek gönlün tabiatını edinir.

Bu uzunluk kısalık beden açısındandır. Allah'ın olduğu yerde uzun kısa nedir ki?

Allah, cismi dönüşüme uğratınca cismin gidişi fersahsızdır, milsizdir.

Ey yiğit lafı bir yana bırak. Şimdi yüz umut var, haydi âşıkça adım at.

Göz kapaklarını açıp kapatsan da sen gemide uyumuş yol alıyorsun.

"Benim ümmetim Nuh'un gemisine benzer. Kim ona tutunursa kurtulur, kim de ondan uzak kalırsa boğulur." hadisinin tefsirine dair

Bu yüzden Peygamber, ben buyurdu, *zamanın tufanı için gemi gibiyim.*

Biz ve ashabımız, tıpkı Nuh'un gemisi gibiyiz. Kim tutunursa kurtulur.

Sen şeyhle birlikte olduğun için kötülükten uzaksın. Gece gündüz, gemide seyir halindesin.

Sen can veren cana sığınıp gemide uykuya dalmış yol alıyorsun.

Kendi çağının peygamberinden kopma. Kendi becerine ve arzuna az dayan.

Aslan bile olsan, kılavuzsuz gidersen bencil, sapkın ve zelil olursun.

Sadece şeyhin kanatlarıyla uç. Uç da şeyhin ordularının yardımını gör.

Kimi zaman onun lütuf dalgası sana kanattır. Kimi zaman da kahrının ateşi, taşıyıcındır.

Onun kahrını lütfuna karşıt sayma. Etkide her ikisinin de bir olduğunu gör.

Kimi zaman seni toprak gibi yeşertir. Kimi zaman da seni şişirip kocaman yapar.

Üzerinde şen güller ve nesrinler bitsin diye ârifin bedenini cansız varlık haline getirir.

Fakat sadece o görür, başkası görmez bunu. Ancak temiz dimağa gelir cennetin kokusu.

Beynini dostu inkârdan arındır ki sevgilinin bahçesinden ona reyhan nasip olsun.

Böylece Muhammed'in Yemen'den Rahman'ın kokusunu alışı gibi[33], dostumdan ebedîlik kokusunu almış olursun.

Miraç edenlerin sırasında durursan, yokluk seni Burak gibi alıp yükseklere götürür.

Bu, aya kadar yükselten yer miracı değil, kamışı şeker haline getiren miraçtır.

Bu, göğe kadar yükselmeyi sağlayan buhar miracı değil, cenini akıl haline getiren miraçtır.

Yokluk atı, ne güzel Burak'tır. Sen yok isen o seni varlığa doğru götürür.

Toynağı dağları denizleri yalayıp geçer ve duyular dünyasını ardında bırakır.

Ayağını gemiye çekip canın sevgilisine doğru akıp giden bir can gibi yol almaya başla.

Canların yokluktan akın edişleri gibi, kıdeme dek git elsiz ayaksız.

Eğer dinleyenin kulağı ağır olmasaydı, söz söylemede kıyas perdesini yırtardın.

Ey felek, onun söyleyişine mücevher yağdır. Onun dünyasından utan ey dünya.

Mücevher yağdırırsan mücevherin yüz kat artar. Cansız cismin görüp konuşmaya başlar.

Öyleyse kendin için mücevher saçmış olursun. Çünkü böylece senin her sermayen yüz katına çıkacaktır.

Belkıs'ın Sebe şehrinden Süleyman (selam üzerine olsun)'a hediye gönderişinin hikâyesi

Belkıs'ın hediyesi[34] kırk katır yüküydü. Katırların yükünün tamamı, altın külçeydi.

[Belkıs'ın adamı,] Süleyman'a ait alana varınca oranın bütün döşemesinin som altından yapılmış olduğunu gördü.

Altın üzerinde kırk menzil yol almış, böylece gözünde altının su kadar bile değeri kalmamıştı.

[Belkıs'ın adamları] defalarca dediler, *altınları hazineye geri götürelim. Biz ne anlamsız bir işin içindeyiz!*

Toprağı bile tam ayar altın olan bir yere hediye olarak altın götürmek aptallıktır.

Ey Allah'a aklı hediye götüren, orada akıl, yoldaki topraktan değersizdir.

Orada hediyenin uygunsuz ve işe yaramaz olduğu ortaya çıkınca utançları onları duraksattı.

Sonra da dediler, *uygun da olsa, uygunsuz da olsa bize ne? Biz emir kuluyuz!*

Altın da olsa, toprak da olsa bize götürmek düşer. Buyruk sahibinin buyruğunu yerine getirmek gerek.

Geri götürün diye buyurulursa o zaman da buyruk uyarınca hediye geri götürülür.

Süleyman, bunu görünce gülmeye başladı. Dedi, *ben sizden ne zaman tirit istedim?*

Ben, bana hediye verin demiyorum. Tam tersine, hediyeye lâyık olun diyorum.

Öyle ki bana gaybden, insanın [akıl edip de] dileyemeyeceği nâdir hediyeler gelir.

Siz, altın oluşmasını sağlar diye yıldıza tapıyorsunuz. [Böyle yapacağınıza], yıldızı meydana getirene yönelin.

Kıymetli canı aşağılayarak gökteki güneşe tapıyorsunuz[35].

Güneş, Allah'ın emriyle bize aşçıdır. Onun Tanrı olduğunu söylememiz aptallık olur.

Güneş tutulsa sen ne yaparsın? O siyahlığı ondan nasıl uzaklaştırırsın?

Siyahlığı giderip tekrar ışık ver, diye Allah'ın dergâhına baş koymaz mısın?

Gece yarısı seni öldürseler, yakaracağın ya da yardım dileyeceğin güneş hani?

Olaylar çoğunlukla gece gerçekleşir. Oysa o sırada senin tapındığın hazır bulunmaz.

Doğrulukla Hakk'a doğru eğilirsen, yıldızlardan kurtulup mahrem olursun.

Mahrem olduğunda seninle konuşmaya başlarım ve böylece gece yarısı güneş görürsün.

O'nun temiz ruhtan başka doğuş yeri yoktur. Doğuşundaysa geceyle gündüzün farkı yoktur.

O'nun doğduğu andır gündüz. O parladığı zaman gece diye bir şey kalmaz.

Güneş karşısında zerre nasılsa, güneş de akıllar karşısında öyledir.

Parlayıp da karşısında gözün kamaşıp şaşırdığı güneşi...

Arşın nuru karşısında, arşın yoğun ve sınırsız nuru karşısında bir zerre gibi görürsün.

Yaratan tarafından göze güç verilir de o güneşi zavallı ve miskin bir durumda görürsün.

Bu öyle bir iksirdir ki onun tek bir izi dumana düştüğü zaman duman yıldıza dönüşmüştür[36].

O öyle görülmedik iksirdir ki onun yarım parlayışı bile karanlığa vurunca karanlığı güneşe dönüştürmüştür.

O öyle bir kuyumcudur ki bir hareketiyle Zühal (Satürn)'e bunca özellik kazandırmıştır.

Geriye kalan can yıldızlarıyla mücevherlerinin durumunu da bu ölçüte göre sen anla.

Duyu gözü, güneş karşısında âcizdir. Rabbânî gözü arayıp bul [öyleyse].

Ve böylece kıvılcımlı güneşin ışıkları, o bakış karşısında âciz kalsın.

Çünkü o bakış nura aitken bu ateşe aittir. Ateş ise nur karşısında pek karanlıktır.

Şeyh Abdullah Mağribî'nin kerametleri ve nuru

Şeyh Abdullah Mağribi, *ben altmış yıldır* dedi, *bir tek gece görmedim.*

Dedi, *altmış yıl boyunca ne gündüz, ne gece, ne de hastalık yüzünden bir karanlık gördüm.*

Sûfiler de onun söylediklerinin doğruluğunu onaylayarak dediler, *geceleyin onun ardından giderdik...*

Dikenler ve çukurlarla dolu çöllerde. O, dolunay gibi bize öncülük ederdi.

Geceleyin yüzünü çevirmeden, çukur var derdi, soldan gidin.

Bir süre sonra da, sağdan gidin derdi, çünkü ayağınızın önünde diken var.

Gündüz olurdu, ayağını öperdik. Ayağı tıpkı gelin ayağı gibiydi.

Ayağında ne topraktan, ne çamurdan, ne de diken ve taş yarasından bir iz vardı.

Allah, Batılı (=Mağribî)'yı Doğulu eylemiş, batıyı da doğu gibi ışığın doğuş yeri kılmıştı.

Bu güneşler güneşinin ışığı, seçkin ve sıradan bütün insanların gününü koruyan bir atlıdır.

Binlerce güneş meydana getiren o yüce nur nasıl koruyucu olmaz?

Sen onun ışığıyla, ejderha ve akrepler arasında güven içinde yürü.

O temiz ışık, senin önünde gitmekte ve yolunu kesen her şeyi paramparça etmektedir.

"[Allah'ın] Peygamber'i [ve onunla birlikte inanmışları] utandırmayacağı gün"ü hak bil ve "Onların nuru önlerinden ve sağ yanlarından koşar." [ayetini] oku[37].

O, kıyamette artacak olsa da burada da Allah'tan isteyin ve o nuru deneyip tadın.

Çünkü O, hem bulutun siyahlığında, hem de ayın karanlığında can nuru verir. Allah, haberi daha iyi bilir.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'ın elçilerini getirdikleri hediyelerle birlikte kendisine geri göndermesi ve Belkıs'ı güneşe tapmayı bırakıp iman etmeye çağırması

Ey utanç içindeki elçiler, dönün geri, altın sizin olsun. Bana kalbinizi getirin kalbinizi.

Benim bu altınımı alıp o altına ekleyin de bedene inat katırınızın fercine takın[38].

Katırın ferci, altın halka takılmaya lâyıktır. Âşığın altını ise sararmış yüzüdür.

Çünkü âşığın yüzü, Allah'ın baktığı yerdir. Altın madeni ise güneşin baktığı yerlerdendir.

Güneş ışınlarının baktığı yer nere, akılların Rabbinin baktığı yer nere?

Şu anda aslında benim tutsağım olsanız da bana tutsak olmamak için canınızı siper kılın.

O, yeme aldanıp dama konan kuştur. [Şu an serbestse de] kanadını açar açmaz tuzağa düşecektir.

O gönlünü canla başla yeme kaptırdığına göre, onu yakalanmadan yakalanmış bil.

Onun yeme attığı bakışları, kendi ayağına geçirdiği ilmekler say.

Yem, der ki sen kaçamak baksan da ben senin sabır ve tahammülünü çalarım senden.

O bakış seni benim ardımca sürüklediğinde benim senden gâfil olmadığımı anlarsın.

Terazi taşı olarak saç yıkama kili kullanan aktar ile şeker tartılırken kil yiyen müşterinin terazi kefesinden gizlice kil aşırması hikâyesi

Kil yeme alışkanlığı olan biri, beyaz kelle şekeri almak amacıyla bir aktara gitti.

Hilekâr ve kararsız aktarın dükkanında terazi taşı olarak kil kullanılıyordu.

Şeker almaya niyetin varsa, dedi, *benim terazimin taşı kildir, ona göre.*

[Müşteri] dedi, *önemli bir toplantı için kesme şeker arıyorum. Terazi taşı olarak ne kullanırsan kullan.*

Kendi kendine dedi, *kil yiyen için taş da neymiş? Kil altından iyidir.*

Tıpkı şu çöp çatan kadının hikâyesi gibi: [Kadın] demiş, *oğlum, çok güzel bir gelin buldum.*

Pek güzel, ancak bir mesele var. O da şu ki o iffetli kız, helvacının kızı.

[Evlenmek isteyen genç de] demiş, *daha iyi ya. Kendisi böyleyse kızı daha bir tatlıdır.*

Senin taşın yoksa ve terazi taşın kildense, böylesi daha iyi. Kil benim gönlümün meyvesi.

[Aktar], terazisinin bir kefesine taş yerine yeteri ölçüde kil koydu.

Öbür kefeye kil miktarınca şeker koymak üzere, eliyle şeker kırmaya başladı.

Keskisi olmadığı için gecikti ve müşteriyi oraya oturtarak bekletti.

Yüzü öbür yana dönüktü. Kil yiyense hemen harekete geçip gizlice kil çalmaya başladı.

Bir yandan da, *sakın beni sınamak için ansızın dönmesin* diye de korkuyordu.

Aktar bu durumu görüp *a soluk benizli, sen çalmaya devam et,* diye ağırdan alıp oyalandı.

Hırsızlık yapıp benden kil aşırsan da aslında kendi sırtından yemiş oluyorsun.

Eşekliğin yüzünden benden korkuyorsun, ama ben de sen az yiyeceksin diye korkuyorum.

Böyle oyalanıp gâfilmiş gibi davransam da sana fazla şeker kaptıracak kadar aptal değilim.

Dene bakalım, şekeri görünce kim aptalmış, kim gâfilmiş anlarsın.

Yemi görmek kuşu sevindirir. Yem de uzaktan onun yolunu keser.

Göz zinasından bir haz alsan da aslında kendi etini kebap yapıp yemiş olursun.

Bu uzaktan bakış ok ve zehir gibidir; [böylelikle] aşkın artıp sabrın azalır.

Dünya malı güçsüz kuşların tuzağıdır. Âhiret mülkü ise şerefli kuşların tuzağıdır.

Böylece, derin bir tuzak olan bu mülkle acayip kuşlar avlanır.

Ben Süleyman. Mülkünüzü istemem. Bilakis ben sizi her türlü yok oluştan kurtarırım.

Siz şu anda malın kölesisiniz. Malın sahibi, ancak yok oluştan kurtulandır.

Ey bu dünyanın esiri, sen aksine kendine "bu dünyanın emîri" adını vermişsin.

Ey bu dünyanın kölesi, ey cana tutsak, ne diye kendine dünyanın efendisi deyip durmaktasın?

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın elçilerin gönüllerini alarak onların kalplerindeki korku ve sıkıntıyı gidermesi ve hediyeyi kabul etmeyişinin nedenini onlara açıklaması

Elçiler, *ben sizi elçi gönderiyorum. Sizin açınızdan, [hediyeyi] reddetmem, kabul etmemden daha iyidir.*

Belkıs'ın huzurunda, burada gördüğünüz ilginçlikleri ve altın sahrayı anlatın.

Böylece bizim altına tamah etmediğimizi ve altını yaratandan altın alıp getirdiğimizi anlasın.

O dilerse, yeryüzünün bütün toprağı baştan başa altına ve değerli inciye dönüşür.

Ey altını yeğleyen, mahşer günü Allah, bu yeri gümüşe çevirir.

Altın bizim umurumuzda değil. Çünkü biz çok beceri sahibiyiz. Dünyadakileri baştan başa altına dönüştürebiliriz.

Nasıl olur da sizden altın dileniriz? [Bilakis] biz sizi iksirci kılarız.

Sebe mülkü de olsa onu terk edin. Çünkü suyla toprağın dışında nice mülkler var.

Taht dediğin ancak bir mengenedir. Bulunduğun yeri baş köşe sanıyorsun ama kapıda kalmışsın.

Sen sakalına bile padişahlık edemezken iyiye kötüye nasıl padişahlık edersin?

Senin iraden dışında ağarır sakalın. A yanlış ümit sahibi, kendi sakalından utan.

Mülkün sahibi O'dur. Kendisine baş eğene O, bu toprak dünyasız yüz saltanat verir.

Fakat Allah huzurunda secde etme zevki, sana iki yüz devletten daha güzel gelecektir.

İşte o zaman, Rabbim, mülkleri istemem, bana o secde mülkünü ver, diye yakarırsın.

Dünya padişahları, damarsızlıkları yüzünden kulluk şarabının kokusunu alamazlar.

Yoksa Edhem gibi, kendilerinden geçerek hiç beklemeden saltanatı bir yana atarlardı.

Fakat Allah, bu dünyanın varlığını sürdürmesi için onların gözleriyle ağızlarını mühürledi.

Böylece taht ve taç onlara tatlı gelir ve dünya hükümdarlarından haraç almayı düşünürler.

Aldığın haraçla kum gibi altın biriktirsen de sonunda o senden geriye miras kalır.

Mal mülk ve altın senin canına yoldaş olmaz. [Öyleyse] altını ver, görmek için sürme al.

[Böylelikle] bu dünyanın dar bir kuyu olduğunu görüp Yusuf gibi o ipi tutabilesin.

[Böylece] kuyudan dışarı çıktığın zaman, can desin ki müjdeler olsun, işte bana bir köle[39]!

Kuyuda göz yanılmaları olur. En azından, taş altın gibi görünür.

Oyun sırasında çocuklar kendilerini oyuna kaptırınca çömlek parçaları onlara altın ve mal gibi görünür.

Dünyanın içyüzünü bilenlerse iksir sahibi olmuşlardır. Böylece hazineler onlara değersiz gelir.

Dervişin ulular topluluğunu rüyasında görmesi, onlardan çalışmaksızın ve onların irşadından ve ibadetten geri kalmaksızın helal rızık dilemesi ve acı ve buruk dağ meyvelerinin uluların himmetiyle onun için tatlı hale gelmesi

Bir derviş hikâyeler anlatırken dedi, Allah'ın velilerini rüyamda gördüm.

Onlara dedim, *külfeti olmayan helal rızkı nereden bulabilirim?*

Onlar beni dağa doğru sürdüler ve oradaki ormandan bana meyve atmaya başladılar.

Dediler, *o meyveleri Allah, bizim himmetlerimizle senin için tatlı kıldı.*

Başın ağrımadan, taşıma zahmetine katlanmadan, aşağı yukarı koşuşturmadan temiz, helal ve hesapsız bir şekilde al da ye.

Sonra o rızık sayesinde bende öyle bir konuşma yeteneği baş gösterdi ki konuşmamın güzelliği akılları baştan alıyordu.

Ey dünyanın Rabbi dedim, bu bir fitnedir. Bana bütün insanlardan gizli bir bağışlama ver.

Konuşmam gitti ve hoş bir kalbe kavuştum. Zevkten adeta nar gibi yanlıyordum.

Cennette, dedim [kendi kendime], şu tabiatımdaki sevinçten başka bir şey olmasa da olur.

Başka hiç bir nimeti arzulamam. Bu sevinci bırakıp da huri ve şekere yönelmem.

Cübbemin yenine diktiğim kesede kazancımdan iki metelik kalmıştı.

Onun şeyhlerin kerametleriyle ve oduncunun kalbini ve niyetini yaralamak yoluyla rızık buldum diyerek bu altını oduncuya vermeye niyetlenmesi

Bir fakir odun taşıyordu. Yorgun argın ormandan çıka gelmişti.

Madem ki dedim, benim çalışmaya ihtiyacım yok ve bundan böyle rızık için endişelenmeme gerek yok...

[Madem ki] buruk meyve bana tatlı hale geldi ve bedenim için özel bir rızık elde ettim...

Madem ki boğaz derdinden kurtuldum, şu birkaç meteliği ona vereyim.

Şu altını bu ırgata vereyim de iki üç gün rahat etsin.

O, benim içimden geçenleri biliyordu. Çünkü kulağında "Hû" mumundan bir nur vardı.

O, tıpkı cam içindeki lamba gibi her düşüncenin sırrını içinde taşıyordu.

Hiç bir gönül ondan gizli kalmıyordu. O kalplerden geçenlere hâkimdi.

Bu yüzden o tuhaf adam, mırıldanarak benim düşünceme karşılık veriyordu.

[Sanki] diyordu, *krallar hakkında böyle düşünürsün ha? [Peki] sana rızık verilmeseydi sen nasıl rızık bulurdun?*

Ben sözünü anlamıyordum ama onun azarlaması kalbime iyiden iyiye çarpıyordu.

Tıpkı bir aslan gibi bana doğru geldi ve sırtındaki odun destesini yere bıraktı.

Onun odunu yere bırakırkenki hali, benim bütün uzuvlarımı titretti.

Dedi, *Rabbim, senin davetleri kutlu ve ayakları uğurlu özel kulların varsa,*

Dilerim ki senin lütfun kuyumculuk etsin de şu anda şu odun demeti altın oluversin.

Odununun anında altın olup toprağın üstünde ateş gibi parladığını gördüm.

Ben o anda kendimden geçtim ve baygınlıktan kurtulup kendime gelmem epey zaman aldı.

Ondan sonra dedi, *Rabbim, eğer o ulular, kendilerini çok sakınıyor ve meşhur olmaktan kaçıyorlarsa...*

Bunu, daha önce yaptığın gibi hiç bekletmeden, yeniden odun demeti haline getir.

O altın dalları anında oduna dönüştü. Onun yaptığına akıl ve görüş şaştı kaldı.

Ondan sonra odunu yüklenip benim önümden şehre doğru hızlı hızlı yürüdü.

O sultanın ardından gitmek ve ona bazı meseleleri sorup öğrenmek istedim.

Fakat onun heybeti beni engelledi. Sıradan insanlar seçkinlerin huzuruna varamaz.

Eğer biri onların huzuruna varabilirse, [ona] de ki başını feda et. Çünkü bu onların merhametle seni kendilerine doğru çekmelerindendir.

Öyleyse doğruların arkadaşlığına mahzar olmak sana nasip olmuşsa bunu ganimet bil.

Padişaha yaklaşma fırsatı bulup da kolaylıkla yoldan geri kalan aptal gibi olma.

[Böyle kimseye] kurban etinden ne kadar çok verseler, yine de der ki bu ineğin budu mu?

A iftiracı, bu ineğin budundan değil. Ancak eşekliğin yüzünden sana inek budu gibi görünüyor.

Bu, şahın hiç bir karşılık gözetilmeden verilmiş armağanıdır. Bu rahmetle verilmiş katıksız bir bağıştır.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın elçileri Belkıs'ı imana hicret konusunda acele ettirmeye teşvik edişi

Sultan Süleyman, savaşırken Belkıs'ın ordusunu kendine çekip etkisi altına aldı.

Dedi, *azizler, gelin hemen. Çünkü cömertlik denizinin dalgaları yükselmeye başladı.*

Kabaran dalgaları, tehlikesiz bir şekilde sahile her an yüzlerce inci atar.

Ey doğruluk sahipleri, şu anda [cennetin bekçisi] Rıdvan, cennet kapısını açtı ve böylece biz sizi davet ettik.

Sonra Süleyman dedi, *elçiler! Bu dine tâbi olup Belkıs'a gidin.*

Sonra ona, hemen bu makama gelmesini söyleyin. Deyin ki "Allah, esenliğe çağırıyor[40]".

Ey ikbâl isteyen, hadi gel. Çünkü şu anda fetihler var; şimdi kapı açılıyor.

Ey sen isteksiz, sen de gel. Gel de bu vefalı dost sayesinde isteklenesin.

İbrahim Edhem (Allah kabrini kutlu eylesin)'in hicret edip Horasan hükümdarlığını bırakmasının nedeni

Sen de Edhem gibi hemen saltanatı bir yana bırak ki böylece onun gibi ebedî saltanata erişesin.

O padişah, geceleyin tahtında uyumaktaydı. Bekçilerse damda çevreyi kollamaktaydılar.

Padişahın bekçiler görevlendirmekten amacı, hırsız ve kabadayıları defetmek değildi.

O, âdil olan kimsenin kötü olaylara maruz kalamayacağını ve gönlünün rahat olacağını biliyordu.

Gönüllerin bekçisi adalettir, geceleyin damlarda sopalarla gezenler değil.

Fakat onun rebap sesinden amacı, tıpkı âşıklar gibi o hitabı düşünmekti.

Zurnanın inleyişi ve davulun korkutan sesi, az da olsa İsrafil'in suruna benzemektedir.

Öyle ki bilgeler de, *bu müzik seslerini feleğin dönüşünden aldık*, demişlerdir[41].

İnsanların tamburla çalıp ağızlarıyla söyledikleri, feleğin dönüşünün sesidir.

İnananlar, *her çirkin sesi*, derler, *cennetin izleri güzelleştirmiştir.*

Hepimiz Âdem'in parçalarıydık ve cennette o sesleri işittik.

Suyla toprak (dünya) bize kuşku verdiyse de azıcık da olsa bir şeyler hatırladık.

Fakat [dünyadaki musiki] hüznün toprağıyla yoğrulduğu için bu tiz ve bas sesler [cennetteki seslerin] mutluluğunu nasıl verir?

Su idrara karıştığı için bu karışıklıktan dolayı su acı ve buruk hale geldi.

Vücutta sudan bir parça vardır. Onu idrar say [ki o da] ateşi söndürür.

Su pis hale geldiyse de tabiatında hüzün ateşini söndürecek özellik kalmıştır.

Bu yüzden semâ (dinleme) âşıkların gıdasıdır. Çünkü semâda toplanma düşüncesi var.

Müzikten dolayı, gönüldeki hayaller güçlenir, hatta ete kemiğe bürünür.

Aşk ateşi ezgilerle, tıpkı o ceviz dökenin ateşi gibi güçlenir.

Ceviz ağacının tepesinden dereye ceviz atan ve ağaçta olduğundan suya ulaşamadığı için cevizin suya düşme sesini duydukça müzik dinler gibi su sesiyle coşkuya kapılan susuz adamın hikâyesi

Bir derede su vardı. Susuz adam ise ceviz ağacına çıkmış ceviz döküyordu.

Ceviz ağacından ceviz düşüyordu suya. Ses geliyor, suyun dalgalandığını görüyordu o.

Bir akıl sahibi ona, *a yiğit*, dedi, *bu işi bırak, cevizler sana susuzluk verir.*

Meyveler daha çok suya düşüyor. Su ise aşağıda ve senden uzakta.

Sen güç bela yukarıdan aşağı ininceye dek, derenin suyu cevizi ta uzağa götürmüş olur.

Dedi, *bu işten amacım ceviz dökmek değil. Şu görünene daha keskin bak. Dış görünüşe takılıp kalma.*

Benim amacım suyun sesini duymak ve ayrıca suyun üzerindeki kabarcığı görmektir.

Zaten susuzun dünyada işi ne ki? Sonsuza dek havuzun çevresinde dönmek değil mi?

Dere, su ve su sesi çevresinde gerçek Kabe'yi tavaf eden hacı gibi dönüp durur böylesi.

Bunun gibi, benim de bu Mesnevi'den maksadım sensin ey Hak ışığı Hüsâmeddin.

Esaslara ve ayrıntılara değinen Mesnevi, kabul ettin, sana aittir.

Şahlar, iyiyi de kötüyü de kabul ederler. Kabul ettiklerinde artık reddetmezler.

Bir fidan diktiğine göre suyunu da ver. Onu yaygınlaştırdığına göre, düğümünü de çöz.

Ondaki sözlerden amacım senin sırrındır. Onu yazmaktan amacım, senin sesindir.

Benim yanımda senin sesin Allah'ın sesidir. Âşık sevgiliden hâşâ ayrı mıdır?

İnsanların Rabbi'yle insanların canları arasında sorgusuz sualsiz bağlantı vardır.

Fakat ben, *nâs* dedim, *nesnâs* (insan görünümlü maymun) demedim. "Nâs", canı bilen candan başkası değildir.

"Nâs", insan demektir. İnsanlık hani? Sen, insan başı görmemişsin, kuyruksun.

"Attığında sen atmadın[42]"ı okumuşsun, ama sen cisimsin ve parçalanışta kalmışsın.

A cahil, Belkıs gibi, cisim mülkünü Peygamber Süleyman için terk et.

Ben, kendi sözümden değil, o düşünür kişinin vesvesesinden "lâhavle" diyorum.

Çünkü o, kötü düşünce ve inkârları yüzünden sözüme ilişkin içinden bir hayal kuruyor.

Lâhavle çekiyorum, demek ki çare yok. Çünkü kalbinde beni yadsıyan sözlerin var.

Sözüm senin boğazını tıkadığı için ben sustum, sen kendi sözünü söyle.

Bir neyzen güzel güzel ney çalarken, makadından bir yel kaçtı birden.

Bunun üzerine, sen daha iyi çalıyorsan al da çal, diyerek kıçına koydu neyi.

Ey Müslüman, talep yolunda edep, her edepsize katlanmaktan başka bir şey değildir.

Filan kimsenin karakteri ve huyu kötüdür diye şikayet eden kimi görürsen...

Bil ki kötü huylu birine kötü söz söyleyen bu şikayetçi de kötü huyludur.

Çünkü iyi huylu kimse, sessiz sedasız yaşayıp kötü huylulara katlanandır.

Fakat şeyhin şikayeti, öfke, kin ve hevadan değil, Allah'ın emrinden kaynaklanır.

O şikayet değil, tıpkı peygamberlerin şikayet etmeleri gibi, canların ıslahıdır.

Peygamberlerin katlanmayışları, bil ki emirdendir. Yoksa onların yumuşak başlılıkları kötülüğe katlanır.

Onlar, kötülüklere katlanarak nefsi öldürmüşlerdir. Onlarda tahammülsüzlük baş gösterirse, bu ilahidir.

Ey Süleyman, karga ve doğanlar arasında, Hak hilmiyle donanıp tüm kuşlarla iyi geçin.

Senin "Ulusumu doğru yola yönelt; onlar bilmiyorlar[43]" diyen hilmine iki yüz Belkıs boyun eğmiştir.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'a şirkte ısrar etmeyip gelişini ertelememesi için tehdit mesajı göndermesi

Hey Belkıs, gel, yoksa kötü olur. Askerin sana düşman olur, senden yüz çevirir.
Saray muhafızın kapını söker. Senin canın sana gönülden düşman kesilir.
İmtihan sırasında yerin ve göğün bütün zerreleri, Hakkın askeri olur.
Rüzgârı gördün mü, Ad halkına ne yaptı[44]? Suyu gördün mü, tufanda ne yaptı?
Firavun'u çarpan o intikam denizinin yaptığı... Yeryüzünün Kârun'a ettikleri...
Kuş sürüsünün fillere ettikleri... Sivrisineğin Nemrud'un başını yemesi...
Davud koca taşı eline alıp atınca taşın altı yüz parça olup ordunun yenilgiye uğrayışı...
Lut'un düşmanlarına taş yağması ve sonunda onların kara suyun içinde boğulmaları...
Dünyadaki cansız varlıkların peygamberlere yaptıkları yardımları anlatsam,
Mesnevi, kırk devenin taşıyamayacağı bir hacme ulaşır.
El, kafire karşı tanıklık eder ve boyun eğip Allah'ın askeri olur.
Ey Hakka karşı hareket etmeyi marifet sayan, O'nun askerleri arasındasın, kork!
İki yüzlülükle şimdi sana itaat etseler de tüm organların O'nun uyumlu askerleridir.
Göze, *onu sıkıntıya sok*, dese, göz ağrısı senin canına okur.
Dişe, *bir zorluk göster*, dese, bir bakarsın ki diş aracılığıyla kulağın çekiliyor.
Tıp kitabını açıp hastalıklar bölümünü oku da beden ordusunun neler yaptığını gör.
Her şeyin canının canı O olduğuna göre, kolay mı canın canına düşman olmak?
Cin ve peri ordusunu bir yana bırak. Çünkü onlar bana boyun eğip yiğitlik sergiler.
Daha işin başında saltanatı bırak. Beni bulduğunda bütün saltanat senindir.
Bensiz, bir hamam resmi olduğunu yanıma geldiğinde zaten anlarsın.
Resim, sultana ya da zengine ait bir resim de olsa, bir görüntüden ibarettir ve candan bir tat taşımaz.
Onun süsü başkaları içindir. Boş yere ağzını gözünü açmıştır (kendine yararı yoktur).
Sen, savaşta kendini kaybetmiş ve başkalarını kendinden ayırt edemez olmuşsun.
Hangi resmin yanına gelsen, durup, bu benim, dersin. Vallahi bu sen değilsin.
Bir süre halktan ayrılıp yalnız kalsan boğazına dek hüzün ve kaygıya gömülürsün.
Bu, nasıl sen olabilirsin ki? Sen kendi sarhoşu olmuş hoş ve güzel biricik varlıksın.
Kendine kuş, kendine av, kendine tuzaksın. Kendine baş köşe, kendine yer, kendine damsın.
Varlığı kendinden kaynaklanandır cevher. Onun tikeli olansa arazdır.
Adem oğluysan onun gibi ol ve kendinde bütün zürriyetleri gör.
Küpte olup da nehirde olmayan ne var ki? Evde olup da şehirde olmayan ne var ki?
Bu dünya bir küp, gönülse ırmak gibi. Bu dünya bir odadır, gönül acayip bir şehir.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'a, "Allah'ın emriyle senin iman etmen için samimi olarak çaba gösteriyorum. Benim başkaca bir zerre bile amacım yok. Amacım ne sensin, güzelliğin, ne de saltanatındır. Allah'ın nuruyla can gözün açıldığı zaman kendin de bunu göreceksin" diye bildirmesi

Hadi gel. Ben elçi ve davetçiyim. Ben, şehvet mensubu değil, ecel gibi şehvet öldürücüyüm.
Şehvet söz konusu olsa bile, ben şehvete egemenim. Bir güzelin yüzünü görüp şehvete kapılmam.

Temelimizin temeli, tıpkı Allah'ın Halil'i (İbrahim) ve bütün peygamberler gibi put kırandır.

Biz puthaneye girsek, put kendi tapınağında bize secde eder, biz ona değil.

Ahmed de, Ebu Cehil de gitti puthaneye. Bu gitmekle o gitmek arasında büyük bir fark var.

Bu (Ahmed) girdiğinde putlar ona teslim olur. O (Ebu Cehil) girince kullar gibi secde eder.

Bu arzular dünyası bir puthanedir. Peygamberlere de, kâfirlere de yuvadır.

Fakat şehvet, arınmışlara kul olur. Madenden çıkmış altın yanmaz.

Kafirler kalptır, arınmış olanlarsa altın gibidir. Bu iki kesim de tek bir potadadır.

Kalp olan, potaya girer girmez kararır. Altın girdiğindeyse onun altınlığı açığa çıkar.

Altın, pota içinde mutlulukla el çırpıp oynar. Ateşin yüzünde damarları bile güler onun.

Dünyada bizim örtümüz olmuştur cismimiz. Biz, şu samanın altında gizli deniz gibiyiz.

Bre câhil, din padişahına, lanetli İblis'in yaptığı gibi, toprak diyerek bakma.

Peki söyle bana, bu güneş balçıkla nasıl sıvanabilir?

Işığın üstüne bir yığın toprak ve kül döksen de ışık yine de üste çıkar.

Saman kim ki suyun üstünü örtsün? Balçık kim ki güneşi kapatsın?

Kalk Belkıs, Edhem gibi kralca, şu iki üç günlük krallığın tozunu at.

İbrahim Edhem (Allah rahmet eylesin)'in hikâyesinden geriye kalan

O iyi adlı kişi, geceleyin tahtının üzerindeyken damdan bir gürültü patırtı duydu.

Sarayın damında hızlı hızlı adımlar duyunca kendi kendine dedi, *böyle cüretkâr davranan kim?*

Sarayın penceresinden seslendi, *kim o?* Bu insan olamaz, peri sanki.

Tuhaf tuhaf insanlar başlarını eğip dediler, *biz gece bir şey arıyoruz.*

Hey! Ne arıyorsunuz? Dediler, *develeri.* Dedi, *bu zamana dek kim damda deve aramış?*

Peki sen, dediler, *saltanat tahtında nasıl oluyor da Allah'a erişmeyi umuyorsun?*

Hepsi bu kadar. Kimse görmez oldu artık onu. Peri gibi, insanlara görünmez oldu.

Kendisi halk arasında. Görünmeyense içyüzü. Sakalla hırkadan başkasını nerden görecek halk?

Kendi gözünden ve insanların gözlerinden uzaklaşınca, dünyada Anka gibi meşhur oldu.

Kaf'a doğru gelen her kuşun canıyla bütün âlem ondan söz etmektedir.

Bu doğu ışığı Sebe'ye ulaşınca Belkıs'ı ve halkı bir heyecan sardı.

Bütün ölü ruhlar kanatlandı ve ölüler, beden kabrinden başlarını çıkardılar.

Birbirlerine, *işte gökten bir ses geliyor,* diye müjde veriyorlardı.

O sesten dinler güçlenir ve gönlün dalı ve yaprağı yeşerir.

Süleyman'dan gelen o nefes, tıpkı Sur'a üflenmiş gibi, ölüleri kabirlerinden kurtardı.

Bundan sonra sana mutluluklar olsun, bu geçti. Allah yakîni daha iyi bilir.

Sebe halkının hikâyesinden geriye kalan ve Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs oğullarına öğüt verip her birini din ve gönül güçlükleri konusunda aydınlatması ve her gönül kuşunu kendi cinsinden olan kuşun sesi ve yiyeceğiyle avlaması

Coşkuyla öyküler anlatıyorum Sebe'den. Lale bahçesine meltem esti de ondan.

Bedenler kavuşma günlerini gördüler. Çocuklar asıllarına döndüler.
Ümmetler arasında gizlenmiş âşıklar ümmeti, kınamalarca kuşatılmış iyilik gibidir.
Ruhların aşağılanışı, bedenleri yüzündendir. Bedenlerin yücelişi, ruhlarından dolayıdır.
Ey aşıklar, şarap ikramı sizedir. Bâki olan sizsiniz ve ölümsüzlük sizedir.
Ey [aşkı] isteyenler, kalkın âşık olun. İşte bu Yusuf'un kokusu. Koklasanıza!
Ey Süleyman'ın kuş dili, gel de her gelen kuşun sesiyle seslen.
Hak, seni kuşlara gönderdiği için, önceden her kuşun sesini sana vermiştir.
Cebir kuşuna cebir diliyle konuş. Kanadı kırık kuşa sabırdan söz et.
Sabreden kuşa iyi davranıp onu muaf tut. Anka kuşuna Anka'nın niteliklerini anlat.
Güvercini doğandan koru. Doğana ise yumuşaklık ve sakınmaktan söz et.
Yoksun kalmış olan yarasayı ışıkla tanıştırıp ışığa yoldaş et.
Savaş kekliğine barışı öğret. Horozlara da sabahın şartlarını göster.
Böylece Hüthüt'ten kartala dek git ve yol göster. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

Belkıs'ın saltanattan kurtulup iman coşkusuyla sarhoş oluşu hicret sırasında taht dışında bütün saltanattan ilgisinin kesilmesi

Süleyman, Sebe'nin kuşlarına bir ıslık çalınca onların tümünü kendine bağladı.
Canı ve kanadı olmayan ya da balık gibi dilsiz ve sağır olan kuş kalmıştı geriye.
Hayır, yanlış söyledim. Sağır bile yüce vahiy önünde eğilse Allah ona işitme gücü verir.
Böylece Belkıs içtenlikle yola çıkmaya karar verince, geçen zamana hayıflandı[45].
Âşıkların adlarını ve onurlarını terk edişleri gibi malı mülkü terk etti.
O nazlı köleler ve câriyeler, artık onun gözünde çürümüş soğan gibiydi.
Bahçeler, köşkler ve ırmaklar, aşk yüzünden gözüne külhan görünüyordu.
Aşk, istila edip gazaplandığı zaman, güzelleri göze çirkin gösterir.
Aşk kıskançlığı, her türlü zümrüdü pırasaya çevirir. "Lâ"nın anlamı da budur.
A sığınmacı, "O'ndan başka ilah yok" demek, ayın sana kara kazan gibi görünmesidir.
Taht dışındaki hiç bir mal, hiç bir hazine, hiç bir eşya, Belkıs'ın içine dert olmamıştı.
Sonra Süleyman, onun kalbinden haberdar oldu. Çünkü kalbinden kalbine yol açıldı.
Karıncaların sesini duyan, uzakların gizli feryadını da duyar.
"Bir karınca dedi...[46]" sırrını söyleyen, bu köhne sarayın sırrını da bilir.
Teslimiyet içindeki Belkıs'a tahtından ayrılmanın acı verdiğini uzaktan gördü.
Onun tahtına bu denli âşık ve bağlı oluşunun nedenini söylesem, konu uzamış olur.
Bu kalem, kâtiple aynı cinsten olmayıp duygusuzsa da kâtibe dosttur.
Nitekim her sanatkârın âleti de cansız olmakla birlikte bir canlıya (sanatkâra) dosttur.
Senin anlayış gözünde nem olmasaydı, ben sana bunun nedeninin açıklardım.
Haddinden fazla büyük olduğu için tahtın taşınması olanaksızdı.
Vücut eklemleri gibi birbirine geçmeli küçük parçalardan oluşuyordu.
Bu durumda Süleyman dedi, gerçi sonunda taht da taç da ona soğuk gelecek.
Can vahdet makamına girince canın görkemi, cisme bir görkem kazandırmaz.
İnci denizlerinden dibinden çıkınca, denizdeki köpüğü ve çöpü hakir görürsün.
Işık dolu güneş doğunca artık akrebin kuyruğuna kim oturur?

Fakat bunca değerlendirmeye karşın yine de onun tahtını getirmek için çözüm bulmalı.

Böylece görüşürken üzgün olmasın. Çocuk gibi, istediği yerine getirilmiş olsun.

Bizim için kolay. Onun içinse oldukça değerli. Huriler sofrasında bir de dev bulunsun bakalım!

Nasıl Ayaz'ın hırkası ve çarığı kendisine ibret olmuşsa o nazlı taht da onun gönlüne ibret olsun.

Böylece önceden ne durumlara düşmüş olduğunu ve nerelerden nerelere geldiğini anlar.

Allah, toprağı, spermi ve et parçasını gözümüzün önünde tutarak[47] [âdeta şöyle der:]

Ey art niyetli, seni nereden meydana getirdim, görüyor musun? Şimdi o sana tiksindirici geliyor.

Sen o dönemde o duruma âşık ve şu anki üstün konumunu o zaman inkâr ediyordun.

Bu ikram, ilk başta toprak içindeyken ettiğin inkârı ortadan kaldırmak içindir.

Hayat bulman, inkârına kanıt oldu. Senin bu hastalığın ilaç yüzünden daha bir kötüleşti.

Toprak bu işi nereden düşünecek? Sperm, düşmanlık ve inkârı nereden bilecek?

O dönemde kalpsiz ve sırsız olduğun için düşünmeyi ve inkârı inkâr ediyordun.

İnkârının cansızlıktan filizlenişi gibi bu inkârdan da diriltilmen gerçekleşti.

Bu durumda senin durumun şu kapı çalanın durumuna benzer. Adam kapıyı çalar ve ev sahibi içerden, *ev sahibi yok,* diye seslenir!

Bu "yok" sözünden anlar ki [ev sahibi] var. Bu yüzden kapıyı çalmaktan vazgeçmez.

Öyleyse senin inkârın, O'nun cansız varlıktan, bir çok becerisi olan canlılar yarattığını açığa çıkarmış olur.

"Suyla toprak" inkârı doğurup da "geçmedi mi?" (*hel etâ*[48])'nin anlamı ortaya çıkıncaya dek nice yaratışlar ortaya kondu.

Suyla toprak, inkâr yok, derken aslında farkında olmadan, bir bilgi yok, demiş oluyordu.

Ben yüz yolla bunun açıklamasını yaparım ama ince söz yüzünden akıl kayar.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'ın tahtını Sebe'den getirmeye çözüm bulması

Bir ifrit dedi, *sen bu toplantıdan çıkıncaya dek hünerimi sergileyip tahtı getiririm*[49].

Âsaf da dedi ki *ben de O'nun "ism-i azam"ı sayesinde bir anda tahtı burda hazır ederim*[50].

İfrit, sihirde usta olmasına karşın, tahtın getirilmesi, Âsaf'ın nefesiyle gerçekleşti.

Belkıs'ın tahtı anında Süleyman'ın karşısında belirdi. Fakat bu, ifritlerin işi değil, Âsaf'ın işiydi.

Dedi, *âlemlerin Rabbinden gördüğüm bu ve benzeri yüzlerce olaydan dolayı hamd olsun*[51].

Sonra Süleyman tahta bakıp *ey ağaç,* dedi, *sen aptalları avlarsın.*

Oymalı ve süslemeli ahşap ve taş önünde nice aptallar eğilir.

Secde eden de edilen de candan habersiz olup candan sadece bir kımıldanış ve az bir belirti görür.

Dağın konuştuğunu, taşın işaret ettiğini şaşkınlık içinde görüp afallamıştır.

Bedbaht adam, hizmet tavlasını yerinde oynamadığı için taş aslanı gerçek aslan sandı.

Gerçek aslan, yüceliği nedeniyle cömertlik gösterip köpeğe hemen bir kemik attı.

Gerçi, dedi, *o köpek olgun değil, fakat kemik atmamız, herkese yönelik bir lütuftur.*

Halime'nin Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'yı sütten kestikten sonra kaybedince putlardan yardım isteyip onlara titreyerek secde etmesi ve putların Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'nın durumunun ihtişamına tanıklık etmeleri hakkında hikâye

Sana Halime'nin sırrını anlatayım da onun hikâyesi, üzüntünü gidersin.

O, Mustafa'yı sütten kesince, tıpkı bir reyhan ve gül gibi avucuna aldı.

Onu iyi ya da kötü her şeyden sakınıyor, böylece o şahlar şahını dedesine teslim etmek istiyordu.

Korkusundan emaneti hep yanında taşıyordu. [Böylece] Kabe'ye gidip Hatîm'e yaklaştı.

Gökten şöyle bir ses duydu: *"Ey Hatîm, sana çok büyük bir güneş vurdu."*

"Ey Hatîm, bugün cömertlik denizinden sana kısa sürede yüz binlerce nur gelecek."

"Ey Hatîm, bugün sana, yedeğinde ikbal bulunan muhteşem bir şah gelecek."

"Ey Hatîm, kuşkusuz bugün yeni baştan yüce canların mekanı olacaksın."

"Temiz canlar, iştiyaktan sarhoş olmuş vaziyette bölük bölük sana gelecekler."

Halime, bu sesi duyunca kendinden geçti. Oysa ne yanında, ne de tepesinde kimse vardı.

Altı yönde de görünürde kimse yokken canlar feda olası bu ses, arka arkaya geldi.

O, bu sesin nereden geldiğini bulmak için Mustafa'yı yere bıraktı.

O sırada, bu sırlar söyleyen şah nerde acaba diye sağa sola göz atıyordu.

Rabbim, diyordu, *sağdan soldan gelen bu yüksek sesin sahibi nerede?*

O, kimseyi göremeyince şaşakalıp umudunu yitirdi ve vücudu söğüt dalı gibi titremeye bağladı.

O ulu bebeğin yanına tekrar geldi, fakat Mustafa'yı yerinde göremedi.

Kalbine hayret üstüne hayret gelip üzüntüsünden ocağı söndü.

Evlere doğru koşup *benim inci tanemi kim kaçırdı,* diye feryat etti.

Mekkeliler dediler, *bizim haberimiz yok. Biz orada bir çocuğun olduğunu bilmiyorduk.*

O denli göz yaşı dökük ağladı ki başkaları da onun bu halini görüp ağladılar.

Göğsünü döve döve öyle bir ağladı ki onun ağlayışından yıldızlar bile ağlamaya başladı.

Putlardan yardım istemesi için Halime'ye yol gösteren ihtiyar Arab'ın hikâyesi

Yaşlı bir adam bastonuyla yanına geldi. Dedi, *Halime, başına neler geldi?*

Ne oldu da böyle yüreğin tutuştu? Ne oldu da böyle matemle ciğerin yandı?

Dedi, *Ahmed'in süt annesiyim, onu dedesine teslim etmeye getirdim.*

Hatîm'e varınca gökten sesler duymaya başladım.

Gökten gelen o sesleri duyunca çocuğu oraya bıraktım.

Bu ses kimin sesi diye bakayım dedim. Çünkü çok güzel ve muhteşem bir sesti.

Ne çevremde kimseden bir iz görebildim, ne de o ses bir an olsun kesildi.

Hayretler içerisinde geri döndüğümde, çocuğu orada göremedim. Vay başıma gelenler!

Dedi, *yavrum, sen üzülme. Ben sana bir padişah göstereceğim.*

O sana, dilerse çocuğun durumunu söyler. O, çocuğun nereye gidip nerde durduğunu bilir.

Sonra Halime dedi, *ey güzel sesli ihtiyar, canım sana feda olsun.*

Benim çocuğumun durumundan haberdar olan o şah bakışlıyı hadi bana göster.

İhtiyar, *bu put, gayb haberleri konusunda önemlidir,* diyerek onu Uzza'nın yanına götürdü.

Dedi, *biz binlerce kaybı onun huzuruna koşarak onun sayesinde bulduk.*

İhtiyar puta secde edip dedi, *ey Arab'ın tanrısı, ey ihsan denizi!*

Dedi, *ey Uzza, sen çok ikramlarda bulundun da böylece tuzaklardan kurtulduk.*

İkramlarından dolayı senin Araplar üzerinde hakkın var. Böylece Arapların sana boyun eğmeleri farz oldu.

Bu Sa'dlı Halime, senden umutlanarak senin gölgene sığındı.

Onun küçük bir oğlu kaybolmuş. O çocuğun adı Muhammed'dir.

Adam *Muhammed* deyince, bütün putlar, hemen baş aşağı dönüp secde ettiler.

[Dediler], *git be ihtiyar. Azlimizin nedeni olan Muhammed'i bizden mi soruyorsun?*

Onun yüzünden yıkılıp ufalanacağız. Onun yüzünden geçersiz ve işe yaramaz olacağız.

Heves sahiplerinin fetret zamanı bizden ara sıra gördükleri hayaller...

O teşrif edince kaybolacak. Su geldi, teyemmüm bozuldu.

Uzaklaş a ihtiyar, fitneyi fazla alevlendirme. Sakın, Ahmedî kıskanışla bizi yakma.

Allah için sen uzaklaş a ihtiyar. Uzaklaş da takdir ateşiyle yanma.

Yılanın kuyruğuna basmak da neyin nesi? Getirdiğin haberin farkında mısın?

Bu haberle denizin ve madenin kalbi kaynar. Bu haberle yedi gök titrer.

O ihtiyar, bu sözleri taşlardan duyunca bastonunu fırlattı.

O sesin verdiği korkudan, ihtiyarın dişleri birbirine vuruyordu.

Tıpkı kış gününde soğuktan titreyen çıplak adam gibi titriyor ve eyvah diyordu.

Kadın, ihtiyarı o durumda görünce ne yapacağını büsbütün şaşırdı.

Dedi, *a ihtiyar, bir yandan sıkıntı içindeyim, bir yandan da hayretler içindeyim.*

An geliyor, rüzgâr bana sesleniyor, an geliyor taş bana ediplik ediyor.

Rüzgâr sözlü olarak bana bir şeyler söylüyor. Dağ taş, bana eşyayı anlatıyor.

An geliyor, göğün yeşil kanatlı görünmezleri çocuğumu kaçırıyor.

Kime yakarayım, kime yakınayım? Artık ben aklımı kaçırdım, kafam karışık.

Onu sakınışım, gaybı anlatmama engel oldu. Şu kadarını söyleyeyim: Çocuğum kayboldu.

Şimdi ben başka bir şey söylesem, insanlar beni deli diye zincire vururlar.

İhtiyar ona, *Halime,* dedi, *sevin. Yırtınmayı bırakıp şükür secdesine kapan.*

Üzülme, o senden uzaklaşıp kaybolmaz. Tam tersine, âlem onda kaybolur.

Çevresinde yüz binlercesi, sakınıp kıskanarak her zaman onu koruyup gözetmektedir.

Görmedin mi o maharet sahibi putlar, çocuğunun adını duyunca baş aşağı düştüler.

Yeryüzünde şaşırtıcı bir dönem bu. Ben yaşlandım, ama ömrümce böylesini görmedim.

Bu peygamberlik yüzünden taşlar inlediğine göre, günahkârların durumu ne olacak kim bilir?

Kendisine tapılmasında taşın bir suçu yok. Oysa sen taşa kul olmada iradesiz değildin.

İradesi olmayan taş böyle korktuğuna göre, suçlu olanın başına kim bilir neler gelecek?

Mustafa'nın dedesi Abdulmuttalib'in Halime'nin Muhammed (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'i kaybettiğinden haberdar olarak onu şehrin çevresinde aramaya başlaması ve Kabe'nin kapısında inleyerek hak'tan onu isteyip bulması

Mustafa'nın dedesi haberdar oldu, Halime'nin ağlayıp feryat edişinden,

Onun bir mil uzağa ulaşan yüksek sesinden ve bağırışından.

Abdulmuttalib, ne olduğunu hemen anladı ve göğsünü yumruklayarak ağlamaya başladı.

Üzüntüyle içi yanarak Kabe'nin kapısına gelip, *ey geceyle gündüzün sırrından haberdar Rabbim,* diye seslendi.

Bu hâlimle sana sırdaş olmamı sağlayacak bir özellik göremiyorum kendimde.

Kendimde bu kutlu kapıya kabul edilmemi sağlayacak bir hüner göremiyorum.

Yahut benim baş eğip secde edişimin bir kıymeti olduğunu ya da göz yaşımın yüzüne bir devletin güleceğini düşünmüyorum.

Fakat ey kerem sahibi Rabbim, o eşsiz incinin yüzünde lütfunun izlerini gördüm.

Çünkü bizden olmasına karşın bize benzemiyor. Biz bakırız, Ahmed ise bir iksir.

Onda gördüğüm şaşırtıcılıkları dostta düşmanda görmedim.

Senin fazlının bu çocuğa verdiğini, yüz yıl çabalasa bile kimse elde edemez.

Senin ona yardım ve ihsanlarını gözümle gördüğüme göre, senin denizinden bir incidir o.

Ben de onu şefaatçi olarak sana getiriyorum. Ey halleri bilen, onun halini bana söyle.

Kabe'nin içinden hemen, *şimdi sana yüzünü gösterecek,* diye bir ses geldi.

Biz, onu iki yüz ikbal ile ağırlarız. O, bizim tarafımızdan iki yüz bölük melekle korunur.

Dışyüzünü dünyada meşhur ederken, içyüzünü herkesten gizleriz.

Su ve toprak (insan), madendeki altın gibidir. Bizse kuyumcuyuz; onu bazen halhal, bazen de yüzük yaparız.

Kimi zaman da ondan kılıç bağları, kimi zaman da aslana tasma yaparız.

Kimi zaman tahtlara süs, kimi zaman da saltanat peşindeki başlara taç yaparız.

Bu toprakla bizim aşklarımız var. Çünkü rızâmız önünde diz çökmüştür.

Bazen ondan böyle bir şah ortaya çıkarırız. Bazen de onu şaha vurgun kılarız.

Ondan dolayı yüz binlerce âşık ve mâşuk, ağlayıp inleyerek arayış içindedir.

İşimize gönül vermeyene rağmen budur bizim işimiz.

Toprağa bu üstünlüğü, yoksullara azık vermek amacıyla veririz.

Toprak, boz renkli olsa da toprağın içinde nura ilişkin sıfatlar vardır.

Onun dışyüzü içyüzüyle savaşa tutuşmuştur. İçyüzü inci gibiyken dışyüzü taş gibidir.

Dışyüzü der, *biz sadece buyuz.* İçyüzü der, *önüne arkasına iyi bak.*

Dışyüzü, inkar edip içyüzün asla olmadığını ileri sürer. İçyüzüyse, biz görünenden yüz kat fazlayız, der.

Dışyüzü içyüzüyle çekişme halindedir. Bu sabır sayesinde başarıya ulaşırlar.

Bu asık yüzlü topraktan yüzler yaparız ve onun gizli gülüşünü açığa çıkarırız.

Toprağın dışyüzü hüzün ve ağlayış olsa da, onun içinde yüz binlerce gülüş vardır.

Biz sırrı açığa çıkarırız; bizim işimiz, gizli olanları pusudan çekip çıkarmaktır.

Hırsız çaldığını inkâr ederek itirafa yanaşmasa da polis, çalınanı baskı yoluyla bulur.

Topraklar, kendilerini sıkıştırıp itiraf ettirelim diye erdemleri çaldılar.

Toprağın bir çok ilginç çocuğu vardır. Fakat Ahmed, hepsinden üstündür.

İkimizden böyle bir şah doğdu diye, yerle gök, neşeli ve mutludur.

Gök, mutluluğundan yarılır. Toprak ise özgürlüğünden dolayı zambağa dönmüştür.
Ne mutlu sana a toprak. Çünkü dışyüzün içyüzünle savaş ve çekişmededir.
Kim Hak için kendiyle savaşırsa iç dünyası kokuya ve renge düşman olur.
Kimin karanlığı ışığıyla vuruşursa, onun can güneşi batmaz.
Bizim için sınanmakta çaba gösteren kimsenin ayağının altına gökyüzü sırtını verir.
Senin dışyüzün karanlıktan feryat ederken, içyüzün güllük gülistanlıktır.
O, kasten sûfiler gibi yüzünü buruşturup ışığı karartanlara katılmamaya çabalar.
Asık suratlı ârifler, tıpkı kirpi gibi, neşelerini kaba dikenlerin içine gizlerler.
Bahçe gizlidir. Bahçe çevresinde, hırsız düşman, bu kapıdan uzak dur, diyen âşikâr dikenler var.
Ey kirpi, dikeni kendine koruyucu yapmışsın. Tıpkı sûfi gibi başını içeri çekmişsin.
Böylece neşe ülkende şu gül yüzlü diken huylulardan biri eksik olsun istersin.
Senin çocuğun, çocuk huylu olsa da, her iki âlem onun davetsiz misafiridir.
Biz dünyayı onunla canlandırırız. Feleği onun hizmetine köle ederiz.
Abdulmuttalib dedi, *o şu anda nerede? Ey sırları bilen, bana doğru yolu göster.*

Abdulmuttalib'in Muhammed (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'i nerede bulurum diye onun bulunduğu yer hakkında işaret istemesi ve Kabe'nin içinden cevap gelmesi üzerine işaret bulması

Kabe'nin içinden ona ses geldi. *Dedi ey arayan, o yetkin çocuk...*
Filan vadide, ağacın altındadır. Bahtiyar ihtiyar, bunun üzerine hemen yola koyuldu.
Onun yanında Kureyş'in ileri gelenleri vardı. Muhammed'in dedesi, Kureyş'in seçkinlerindendi.
Adem'e dek bütün geçmişi, savaş ve törenlerin ululanıydı.
Bu soy, onun kabuğu olup büyük padişahlardan süzülüp gelmekteydi.
Onun özüyse soyda arınmış ve müstağnidir. Denizle gök arasında onun bir örneği daha yoktur.
Hakkın nurunun yerini yurdunu kimse soramaz. Hak elbisesinin ipliğe ve dokumaya ne ihtiyacı olabilir?
Sevaba karşılık verilen en değersiz elbise, güneşin aydınlığından daha üstündür.

Belkıs'ın rahmete çağrılış hikâyesinin devamı

Ey Belkıs, kalkıp gel de krallığı gör. Hak denizinin kıyısından inci topla.
Kız kardeşlerin yüce göklerde yaşamaktayken, ne diye pisliğe sultanlık ediyorsun?
Kız kardeşlerine o cömert Sultan'ın neler bağışladığını hiç biliyor musun?
Sen nasıl olur da külhanın şahı ve başkanı benim diye sevinip eğlenirsin?

İnsanın dünya ile yetinip kazanç konusunda hırslı olması ve kendisiyle aynı cinsten olup "Keşke kavmim bilseydi[52]" diye haykıran ruhanilerin devletinden gâfil bulunması

Bir köpek, köyde kör bir yoksul gördü. Saldırıp hırkasını yırtmaya başladı.
Bunu anlattık, fakat bilgiyi pekiştirmek için yeniden anlatmak gerekti.
Kör ona dedi, *senin arkadaşların şu anda dağda av peşindeler.*
Senin millet dağda zebra yakalarken, sen kalkmış sokakta körü yakalıyorsun.
A sevimsiz şeyh, bu aldatmacayı bırak. Çevrene birkaç kör toplamış tuzlu bir susun.
Diyorsun, *bunlar müritlerim, bense tuzlu su. Benden içip kör oluyorlar.*

Ledün denizinden suyunu tatlı hale getir. Kötü suyu şu körlere tuzak etme.

Kalk da Allah aslanlarının zebra avladığını gör. Sana ne oluyor da köpekler gibi hileyle körleri yakalıyorsun?

Zebra da ne demek? Dosttan başkasını avlamaktan uzaktır onlar. Hepsi de aslan avlayan aslan. Hepsi de nurdan sarhoş.

Onlar avı ve şahın avcılığını seyrederken avı terk ederek şaşkınlık içinde ölmüşlerdir.

Dost, onların hemcinslerini avlamak için onları ölü bir kuş gibi elinde tutmaktadır.

Ölü kuş, kavuşma konusunda iradesizdir. "Kalp iki parmak arasındadır." [hadisini] okumadın mı?

Kim onun ölü kuşuna av olursa, padişaha av olduğunu görür.

Bu ölü kuştan yüz çeviren, o avcının elini asla bulamaz.

Ölü kuş der, benim murdarlığıma bakma. Şahın beni korumadaki aşkına bak.

Murdar değilim, çünkü beni şah öldürmüştür. [Sadece] görüntüm ölüye benzer.

Bundan önce kanatlarımla hareket ediyordum, şimdiyse, adalet sahibinin eliyle.

Fâni hareketim derimden çıkıp gitti. Şimdiyse hareketim O'ndan olduğu için bâkidir.

Hareketime ters hareket edeni, Simurg bile olsa aşağılayarak öldürürüm.

Eğer diriysen sakın bana ölü diye bakma. Eğer kulsan şahın elinde bulunduğumu gör.

İsa keremiyle ölüyü diriltti. Bense İsa'yı yaratanın elindeyim.

Allah'ın avucunda nasıl ölü kalabilirim? İsa'nın avucu için bile bunu reva görme.

Ben İsa'yım, fakat benim nefesimle can bulan herkes, ölümsüz kalacaktır.

İsa nefesiyle dirilen sonunda tekrar öldü. Ancak bu İsa'ya canını teslim edene ne mutlu!

Kendi Musa'mın elinde asâyım. Benim Musa'm gizlidir. Bense onun önünde açıktayım.

Müslümanlar için denize köprü olurum. Ardından da ejderha olurum Firavun'a.

Bu asâyı, a oğul, yalnız sanma. Çünkü Hakk'ın eli olmadan asâ böyle olmaz.

Tufanın dalgası da sihre tapanların tantanasını yutan bir asâydı.

Allah'ın asâlarını saysam, bu Firavun ehlinin ikiyüzlülüklerini yırtıp atarım.

Fakat bırak, şu tadı hoş olan zehirli otu birkaç gün daha yesinler[53].

Firavun'un makamı ve baş olma iddiası olmasa, cehenneme nasıl hazır hale getirilecek?

Ey kasap, besleyip de kes onu. Cehennemdeki köpekler yiyeceksiz kaldı çünkü.

Dünyada düşman ve hasım olmasaydı insanlardaki öfke ölürdü.

Cehennem o öfkedir, yaşaması için ona bir düşman gerek. Yoksa sevgi onu öldürür.

Kahır ve kötülük olmayıp da sadece iyilik kalsaydı, padişahlık nereden yetkinliğe erecekti?

Zikredenlerin hikâye ve sözlerine bıyık altından gülümsediler.

Sen istersen yine de bıyık altından gülümse. Ne zamana dek yaşayacaksın a murdar?

Bu kapıya muhtaç olmakla mutlu olun, ey sevenler. Çünkü bugün açılacak bu kapı.

Bahçede, sarımsak ve gebre otu gibi her sebzenin ayrı bir evleği vardır.

Her bitki kendi cinsiyle birlikte bir evleğe ekilir ve yetişmesi için gerektiğince sulanır.

Sen, safran evleğindeysen safran ol ve başkalarıyla karışma.

Ey safran, yetkinleşmek için su iç de helvaya karışmak için hazır duruma gel.

Şalgam evleğine ağzını uzatma. Çünkü o seninle aynı özellik ve yapıda değildir.
Sen ayrı evleğe, o da ayrı evleğe ekilmiştir. Çünkü Allah'ın arzı geniştir[54].
Özellikle yolculuk sırasında şeytan ve perinin kaybolduğu arz [çok geniştir].
O denizlerde, çöllerde ve dağlarda, düşünceler ve hayaller kesilir.
Bu çöl, O'nun çöllerine oranla, dolu bir denizde bir tek kıl gibidir.
Hareketi gizli olan durgun su, akan ırmaklardan daha taze ve güzeldir.
Çünkü onun içi, bir can ve ruh gibi gizli bir seyir halinde olup adım atmaktadır.
Dinleyenler uyudu, konuşmayı kısa kes. Ey konuşmacı, su üstüne fazla yazı yazma.

[Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'ı fırsat ganimettir diyerek davet ediş hikayesinin devamı]

Kalk Belkıs, canlı bir pazar var. Pazarı kesada uğratacak hasislerden kaç.
Kalk Belkıs, ölüm seni yakalamadan, şimdi kendi iradenle harekete geç.
Yoksa sonra ölüm, kulağını öyle bir çeker ki hırsız gibi debelenerek polise gelirsin.
Şu eşeklerden daha ne zamana dek nal çalıp duracaksın? Çalacaksan gel de yakut çal.
Kız kardeşlerin ölümsüz saltanata ulaştılar. Sen ise rezil bir saltanata sarılmışsın.
Bu saltanattan sıçrayıp kurtulana ne mutlu. Çünkü ecel bu saltanatı yıkacaktır.
Kalk Belkıs, gel de din padişahlarıyla sultanlarını bir kez olsun gör.
İçyüzü bakımından gül bahçesinde otururken, görünürde dostlar arasında bir dosttur.
Bahçe, onunla hareket edip her yere gider, ama insanlara görünmez.
Meyveler, *benden ye*, diye yalvarır. Hayat suyu gelip der, *benden iç*.
Güneş, dolunay ve hilal gibi, kanatsız olarak gökyüzünü dolaşırsın.
Yürüdün mü ayak olmadan yürürsün. Lokma çiğnemeksizin yüz türlü yiyecek yersin.
Ne hüzün timsahı gemine zarar verir, ne de ölmekle çirkinleşirsin.
Sen hem padişah, hem ordu, hem de tahtsın. Hem bahtiyar olursun, hem baht.
Şimdi bahtiyar olup büyük bir sultan olsan da baht senden başkadır ve bir gün gidiverir.
[Böylece] yoksullar gibi azıksız kalıverirsin. Öyleyse ey seçilmiş kişi, kendi kendinin devleti ol.
Ey mânâ ehli, baht kendin olup kendi kendine bahtiyar olursan, nasıl kaybolursun?
Senin kendin sana mal mülk olunca, a güzel huylu, sen kendinden nasıl yitersin?

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Mescid'i Aksa'yı Allah'ın kendi bildiği hikmetler yönünde vahyedip yönlendirmesi ve melek, şeytan, peri ve insanların yardımlarıyla inşa ediş hikâyesinin devamı

Ey Süleyman, Mescid-i Aksa'yı inşa et. Belkıs'ın ordusu namaza geldi.
O, mescidin temelini atınca, cinler ve insanlar bu işe destek verdiler.
Kulların ibadette yaptıkları gibi, kimi aşkla çalışırken, kimi de isteksizdi.
İnsanlar cindir. Şehvetse onları dükkana ve tahıla doğru sürükleyen zincir gibidir.
Korku ve şaşkınlıktandır bu zincir. Sen bu halkın zincirsiz olduğunu sanma.
[Bu zincir] kimilerini kazanca ve avlanmaya, kimilerini madenlerle denizlere sürükler.
İyiye ve kötüye sürükler onları. Hak buyurdu: "Boynunda hurma lifinden bir ip olacaktır[55]."

"Boyunlarına ip bağladık[56]. Bu ipi onların huylarından yaptık.

"Boynunda kuşu asılı[57] bulunmayan kötü ya da iyi insan yoktur."

Senin hırsın, kötü iş konusunda ateş gibidir. Köz, ateşin güzel rengi sayesinde güzeldir.

Kömürün siyahlığı ateşte gizlidir. Ateş sönünce siyahlık da açığa çıkar.

Kara kömür senin hırsın sayesinde köz oldu. Hırs gidince, değersiz kömür kalır.

O zaman kömür köz gibi görünürken, işin içinde güzellik değil, hırs ateşi vardı.

Hırs, senin yaptıklarını allayıp pullamıştı. Hırs gitti ve yaptıkların kararıp kaldı.

Aptal olan, şeytanın süslediği koruğu olmuş zanneder.

Can onun tadına bakıp deneyince, dişi kamaşıp kesmez olur.

Aşırı istek yüzünden tuzak yem görünür, oysa hırs şeytanının yansımasıdır. Kendi de hamdır.

Din ve iyilik işinde hırslan. [Din ve iyilik,] hırs kalmayınca da güzel görünür.

İyilikler, başkasından dolayı değil, özde güzeldir. Hırsın parlaklığı yitip gitse de iyiliğin parlaklığı yitmez.

Dünya işindeki hırsın parlaklığı kaybolduğunda, közden geriye sıcak kömür kalmıştır.

Hoşlarına giderek sopadan yapılmış atlara binsinler diye çocukları da hırs aldatır.

Fakat çocuk o kötü hırstan kurtulunca öteki çocukların yaptıklarına gülmeye başlar.

Der ki *neler yapıyormuşum böyle? Bunda ne buluyormuşum?* Hırsın yansıması yüzünden sirke ona bal görünmüştür.

Peygamberlerin binaları hırssızdır. Bu yüzden onların canlılıkları sürekli artmıştır.

Büyük insanlar, bir çok mescit inşa etmişlerdir. Fakat adları "Mescid-i Aksâ" değildir.

Yüceliği her an artan Kabe de, İbrahim'in samimi çalışmalarının ürünüydü.

O mescidin üstünlüğü, taşından toprağından kaynaklanmaz. Ancak ustasının hırsı, kavgası yoktur.

Ne kitapları, ne mescitleri, ne de kazanç ve yaşayışları başkalarınınki gibidir.

Ne edepleri, ne öfkeleri, ne azapları, ne uykuları, ne kıyasları, ne de sözleri...

Her birinin ayrı bir görkemi vardır. Can kuşları bambaşka kanatla uçar.

Onların durumlarını anınca kalp titrer. Davranışları, davranışlarımıza kıble (örnek)dir.

Kuşlarının yumurtaları altındır. Canları, gece yarısında sabahmış gibi görür.

Bu güzel insanlara ilişkin ne söylesem eksik söylemiş olurum da toplumda adım eksik anlatana çıkar.

Mescid-i Aksâ yapın ey büyükler. Çünkü Süleyman tekrar geldi vesselam.

Bu cin ve perilerden isyan eden olursa, melekler onların tümünü kelepçeler.

Bir an için cin, hile ve aldatmayla bir yanlışlık yaparsa başına şimşek gibi kırbaç gelir.

Sen de Süleyman gibi ol ki cinlerin, senin sarayın için taş yontsunlar.

Süleyman gibi kuruntusuz ve hilesiz ol ki cinler ve periler sana itaat etsinler.

Senin mührün kalbindir. Aklını başına topla ki şeytan mührünü çalmasın.

Çalarsa artık sana sürekli Süleymanlık eder. Mührü olan şeytandan sakın vesselam.

Süleymanlık yok olmadı ey gönül. Aklınla kalbinde Süleymanlık etme potansiyeli var.

Şeytan da bir süre Süleymanlık eder. Fakat her dokumacı atlas dokuyabilir mi?

Atlas ustasının yaptığı gibi elini oynatır, ama ikisi arasında belirgin bir fark vardır.

Şair ve ona caize veren padişah ile caizeyi artıran Ebu'l-Hasan adlı vezirin hikâyesi

Bir şair, hilat ve caize almak ve makam elde etmek umuduyla, şahın huzuruna bir şiir getirdi.

Padişah cömertti. Ona bin kırmızı altın ile başka hediyeler verilmesini emretti.

Sonra veziri dedi, *bu az olur. Ona on bin altın câize ver de gitsin.*

Böyle bir şair için, senin gibi deniz avuçlunun söylediğim on bini vermesi bile azdır.

Vezir, şaha hikâyeler anlatıp felsefe yaptı ve böylece [câize], on katına ulaştı.

[Böylece padişah,] ona on bin altın caize ve kıymetli hilatler verdi. Şair de padişaha teşekkür edip övgülerde bulundu.

Sonra şair, acaba bu kimin çabasının sonucudur; padişaha benim yetkinliğimi kim anlattı, diye araştırdı.

Dediler, *bunu sağlayan, huyu ve gönlü güzel olan Hasan adlı filan vezirdir.*

Bunun üzerine şair, onu övmek için uzun bir şiir yazdı ve yeniden eve döndü.

Padişah'ın verdiği o nimet ve hilatler, dil dudak olmadan padişahı övmekteydi.

O şairin birkaç yıl sonra yine câize umuduyla gelişi ve padişahın her zaman olduğu gibi bin dinar câize buyurması ve hasan adlı yeni vezirin de padişaha devletin masraflarının olup hazinenin boş olduğunu belirterek bunun fazla olduğunu ve kendisinin bunun onda biriyle onu sevindirebileceğini söylemesi

Birkaç yıl sonra şair, yoksul ve çulsuz kalıp geçim derdine düştü.

Dedi, *yoksulluk ve darlık zamanında, daha önce sınanmış olanı aramak daha iyi.*

En iyisi, bundan önce cömertlik bakımından sınadığım kapıya ihtiyacımı arz edeyim.

Sibeveyh, Allah'ı tanımlarken şöyle der: *"İnsanlar, ihtiyaçları için ona sığınırlar."*

"İhtiyaçlarımız için sana el açtık ve onları istedik. İşte o zaman onları senin katında bulduk" derler.

Yüz binlerce akıl sahibi, sıkıntı anında, hep o eşsiz hesap sahibinin huzurunda yakarır.

Bir deli, boş yere bir cimriye âcizliğini söyleyip de dilenir mi hiç?

Akıllılar, binlerce kez karşılık görmeselerdi, O'nun huzuruna can atarak varırlar mıydı?

Hatta dalgalar içindeki bütün balıklarla yüceliklerdeki bütün kuşlar...

Fil, kurt, av aslanı, koca ejderha, karınca, yılan bile...

Hatta toprak, hava, su ve ateş, hem kışta hem baharda, O'ndan güç bulur.

Bu gök, Rabbim ben bir an bile alçaltma, diye sürekli yakarır.

Benim sütunum, senin koruyup kollamandır. Bütün gök, "onun sağ elinde dürülüdür[58]"

Şu yer der ki *ey beni su üstüne sen yerleştiren Rabbim, benim sağlam durmamı sağla.*

Herkes, O'nun sayesinde kese dikmiş ve ihtiyaçları gidermeyi O'ndan öğrenmiştir.

Her peygamber, O'ndan, "Sabır ve namazla yardım isteyin[59]" diye berat getirmiştir.

O'ndan isteyin ha, başkasından değil. Suyu denizde ara, kuru ırmakta değil.

Başkasından istesen de veren yine O'dur. Vermek isteyen avuca cömertliği koyan da O'dur.

Yüz çevireni altınlar verip Kârun kılan, kulluğuna yönelirsen, sana kim bilir ne yapar?

Şair, câize sevdasıyla bir kez daha o iyilik sahibi padişaha yöneldi.

Nedir şairin hediyesi? Şair, iyilik sahibinin huzuruna yeni şiir getirip rehin bırakır.

İyilik sahipleri, yüz türlü ihsan, cömertlik ve iyilikle altın hazırlayıp şairleri beklerler.

Onlar açısından bir tek şiir, özellikle derinliklerden inciler çıkaran şairin şiiri, yüz deste ipekten daha iyidir.

Gıda ve ekmek, canın dayanağı olduğu için insan önce ekmek peşinde koşar.

Hırs ve istekle canını dişine takarak kazanmak ve gasbetmek için çabalayıp yüz türlü hileye başvurur.

Nadir de olsa ekmek peşinde koşma ihtiyacı kalmayınca, adını duyurmaya ve şairlerin övmesine sevdalanır.

Aslı faslı yüceltilsin ve yüceliğini anlatmak için konuşmalar yapılsın ister.

Böylece şanı, ihtişamı ve cömertliği, sözler arasında amber gibi kokular yaysın ister.

Hak bizi kendi sûretinde yaratmıştır. Bizim niteliğimiz O'nun niteliğiyle paraleldir[60].

Yaratıcı, şükrü ve hamdı dilediği için insan tabiatında da övülme beklentisi vardır.

Özellikle erdemde çevik olan Hak adamı, sağlam tulum gibi bu havayla doludur.

İnsan ehil değilse, sahte havayla tulumu yırtılmıştır. Yırtık tulum nasıl şişecek?

Arkadaş, bu hikâyeyi kendim uydurmadım. Olgun ve uyanıksan anlattığımı umarsız dinleme.

Bunu, "Ahmed, övgüden niçin şişiniyor?" yergisini duyunca Peygamber söyledi[61].

Şair, ölmez iyiliğe teşekkürü konu alan şiirini sunmak üzere padişahın huzuruna vardı.

İyilik yapanlar öldüler, iyilikleri kaldı. İyilik binitini sürenlere ne mutlu.

Zalimler öldüler, zulümleri kaldı. Hile ve dalavere yapan cana yazıklar olsun.

Peygamber dedi, *dünyadan göçüp de kendisinden geriye iyi işler kalana ne mutlu*[62].

İyilik eden öldü, ama iyiliği ölmedi. Allah katında din ve iyilik basit bir şey değildir.

Kendisi ölüp de isyanı ölmeyenin vay haline. Ölmekle canını kurtardığını sanma onun.

Bırak bunu. Çünkü şair yolda olup borç içinde ve paraya pek muhtaçtır.

Şair, önceki bahşiş ve ihsandan umutlanarak şiirini padişaha götürdü.

Önceki ikramın tadı damağında, gerçek incilerle dolu, nahif bir şiir getirmişti.

Padişah da her zamanki huyu üzere *"bin altın"* dedi. Çünkü padişahın adeti böyleydi.

Fakat bu kez o cömertlik dolu vezir, yücelik binitine binip dünyadan ayrılmıştı.

Onun yerine yeni bir vezir gelmişti. Yeni vezir çok acımasız ve cimriydi.

Padişahım, dedi, *bizim masraflarımız var. Bir şairin ödülü bu olamaz.*

Ey ganimet sahibi padişah, ben şair adamı bu miktarın kırkta birine razı ederim.

Orada bulunanlar, *o,* dediler; *bundan önce, padişahtan on bin altın almıştı.*

Şeker yedikten sonra nasıl şekerkamışı çiğner? Sultanlık ardından nasıl dilencilik eder?

Vezir dedi, *onu sıktıkça sıkarım. Sonunda beklemekten gına gelir.*

O zaman ben ona yoldan toprak da versem, bahçeden gül yaprağı alıyormuş gibi kapar.

Bunu bana bırak. Çünkü ben bu işte ustayım. İstek sahibi ateşli de olsa...

Ya da gökten yere uçup gelse, beni görünce yumuşar.

Sultan, *peki* dedi, *ferman senin. Fakat onu memnun et. Çünkü bizim için iyi şeyler söylüyor.*

Dedi, *onu da câize uman yüzlerce şairi de sen bana bırak, benim hâneme yaz.*

Vezir şairi bekletmeye başladı. Kış mevsimi geçti, bahar geldi.

Şair, *beklemekten yaşlanıp bu üzüntü ve düşünce yüzünden zavallı bir konuma düştü.*

Dedi, *altın yoksa, en azından bana söv ki [çile bitip] canım kurtulsun da sana minnettar kalayım.*

Bekleyiş öldürdü beni. Hiç olmazsa gitmemi söyle de bu zavallı canım rehin olmaktan kurtulsun.

Bir süre sonra vezir, ona altının kırkta birini verdi ve şair, derin bir düşünceye daldı.

Önceki hem peşin, hem fazlaydı, diye düşündü, *buysa geç filizlenmiş bir demet diken.*

Sonra şaire dediler, *o cömert vezir dünyadan göçtü, Allah ecrini versin.*

O zaman câize onun sayesinde artıyordu ve bahşişte hata pek olmuyordu.

Şimdi o gitti, ihsanı da götürdü. Aslında o ölmedi, ihsan öldü.

Cömert ve olgun vezir aramızdan ayrıldı, yoksulların derisini yüzüp canına okuyan vezir geldi.

Gidip bu verileni al ve gece vakti kaç buradan. Kaç ki vezir sana düşmanlık etmesin.

Ne kadar uğraştığımızdan haberin yok. Biz, bu hediyeyi ondan yüz türlü hileyle alabildik.

Şair, onlara dönüp, *söyleyin a müşfikler dedi, bu zorba nerden geldi?*

Bu soyguncu vezirin adı nedir? Adamlar dediler, *adı Hasan.*

Dedi, *esirge Rabbim, onun adıyla bunun adı nasıl olur da aynı olur?*

O Hasan adlının bir kalemiyle yüz cömert vezir gelir.

Bu Hasan adlının çirkin sakalından yüz urgan örmek mümkün.

Padişah, böyle bir vezirin sözünü dinlerse, padişahlığını da saltanatını da rezil eder.

Bu vezirin şahın iyi yönünü bozma konusundaki kötülüğünün Firavun'un veziri Haman'ın Firavun'un kabiliyetini bozmadaki kötülüğüne benzemesi

Firavun, Musa'nın söylediklerini duyunca birkaç kez yumuşayıp yola gelecek gibi olmuştu.

Bu benzersiz sözler, öyle etkileyici ve güzeldi ki dinleyen taştan bile süt çıkardı.

Fakat düşmanlığı huy edinmiş olan veziri Haman'la görüş alışverişinde bulununca [Haman onu alıkoyardı.]

Derdi ki *şimdiye dek kraldın. Şimdi aldanıp da bir çulsuza kul mu olmak istiyorsun?*

Haman'ın sözü, tıpkı mancınıktan atılan taş gibi gelip Firavun'un camdan evine çarpardı.

O, güzel konuşan Kelim'in yüz günde yaptığı her şeyi bir günde yıkardı.

Hevâsına yenik düşen vezirdir aklın; içinde Allah'a ulaşmanı engelleyen yol kesicidir.

Rabbânî bir öğütçü sana öğüt verince, aklın onun söylediklerini ustaca yorumlar.

Der ki *aman ha, bu pek yerinde bir şey değil, yerinden olma. Kendine gel, delilik etme.*

Böyle veziri olan padişahın vay haline! Her ikisinin de mekânı acı verici cehennemdir.

İşlerinde Âsaf gibi elinden tutacak veziri olan padişaha ne mutlu!

Âdil padişah, böyle bir vezirle yan yana olunca onun adı "nur üstüne nur[63]" olur.

Süleyman gibi padişah ile Âsaf gibi vezir, nur üstüne nur, amber üstüne amber demektir.

Firavun gibi padişahla Hâman gibi vezir bir araya gelince ikisinin de hüsrandan kaçışı olmaz.

Bu durumda sonuç "üst üste çöken karanlıklar[64]"dır. Hesap gününde onlara ne akıl yarar sağlar, ne de devlet ve talih.

Ben, alçak kimselerde kötülükten başka bir şey görmedim. Sen gördüysen selamımı söyle.

Padişah ruh gibidir, vezirse akıl. Bozuk akıl, ruhu kötü yola sürükler.

Akıl meleği Harut'laşınca, yüzlerce isyankâra sihir öğretmeye başlar.

Ey sultan, kendine cüz'î aklı değil, küllî aklı vezir yap.

Hevânı kendine vezir yapma. Yoksa temiz ruhun namazdan uzaklaşır.

Çünkü bu hevâ, hırsla doludur ve olaylara anlık ve yüzeysel bakar. Oysa akıl, din gününü düşünür.

Akıl iki gözünü de işin sonucuna dikmiştir. O gül için dikenin çilesini çeker.

Güzün solmayan, dökülmeyen bir güldür o. İyi koku almayan burun ondan uzak olsun.

Şeytan'ın Süleyman (selam üzerine olsun)'ın makamına oturup Süleyman gibi hareket etmesi, iki Süleyman arasında belirgin bir fark bulunması ve şeytan'ın kendini Davud oğlu Süleyman olarak adlandırması

Eğer aklın varsa, başka bir akıllâ dost olup görüş alışverişinde bulun.

İki akıl sayesinde bir çok beladan kurtulur, göklerin doruğuna ayak basarsın.

Şeytan, kendine Süleyman adını verip padişahlığı kaparak ülkeye egemen olduysa da...

O, Süleyman'ın işlerinin dışyüzünü görmüştü ve dışyüzü altında kendi şeytanî içyüzü işbaşındaydı.

İnsanlar, *bu Süleyman'ın,* dediler, *tadı yok.* Süleyman'dan Süleyman'a fark var.

O uyanıklık gibiydi, buysa bir uyuklama. Tıpkı o Hasan'la bu Hasan gibi.

Şeytan diyordu, *Hak, Şeytan'a benim görünüşüme benzer bir şekilde güzel bir görünüş vermiştir.*

Allah, benim dış görünüşümü Şeytan'a vermiştir. O sizi tuzağa düşürmesin sakın.

Ortaya çıkıp Süleymanlık iddia ederse sakın yüzüne bakıp da itibar etmeyin.

Şeytan, onlara bu sözleri hileyle söylüyordu; fakat iyi kalplere bunun tersi görünüyordu.

Olayların farkında olanla, özellikle sezgisi ve aklı gaybı söyleyenle oyun olmaz.

Hiç bir sihir, hiç bir aldatmaca ve dalavere, devlet sahiplerinin görüşünü perdeleyemez.

Bu yüzden ona cevap olarak içlerinden, behey yanlış konuşan, diyorlardı, ters gidiyorsun.

Bu gidişle aşağıların en aşağısına[65] da ters gideceksin.

Süleyman azledilip yoksul kalmış olsa da alnında [peygamberlik işareti] parlak dolunay vardır.

Sen bir yüzük kapmış olsan da zemheri soğuğu gibi donmuş bir cehennemsin.

Böyle debdebe ve gösteriş önünde baş koymak şöyle dursun, ayak bile koymayız.

Biz gâfil avlanıp alnımızı koyacak olsak bile yerden bir pençe çıkıp bize engel olur.

[Yerden çıkan pençe], bu alçağın önünde eğilme, bu uğursuza secde etme diye uyarır.

İlahi kıskanma olmasaydı, cana can katan bu hikâyeyi anlatırdım.

Sen de bu kadarıyla yetin ki başka bir zaman bunu anlatayım.

Şeytan, kendine Süleyman Peygamber adını verip gerçek yüzünü çocuklardan gizliyor.

Dış görünüşü geçip adı bir yana bırakarak lakaptan ve unvandan anlama kaç.

Onun haddini eyleminden öğren. Onu had ile eylem arasında ara.

Süleyman (selam üzerine olsun)'ın her gün ibadet etmek ve ibadet edenlerle uzlete çekilenleri irşad etmek için Mescid-i Aksâ'ya gelişi ve mescitte şifalı otların bitmesi

Süleyman, alçakgönüllü bir şekilde her sabah Mescid-i Aksâ'ya geldiğinde...

Mescitte yeni bitmiş bir ot görerek ona, *söyle,* derdi, *adın ve yararın nedir?*

Nasıl bir ilaçsın, neyin nesisin, adın nedir? Kime zararlısın, yararın kime?

Bunun üzerine her bitki adını ve etkisini söylerdi ve derdi ki *şuna can olurum, şuna ölüm.*

Ben şuna zehirim, şuna da şeker. Ezelî kader levhasında adım şudur.

Doktorlar da Süleyman'dan o ot hakkında bilgi edinir, onun söylediklerini uygularlardı.

Onlar, böylece tıp kitapları hazırlayarak bedeni sıkıntılardan arındırır oldular.

Astronomi ve tıp, peygamberlere gelen vahiylerdir. Akılla duyunun yönsüz yöne ulaşması mümkün mü?

Cüz'î akıl, kendi kendine sonuca varabilecek bir akıl olmayıp bilgi edinmeye gereksinim duyar.

Bu aklın öğrenip anlama yeteneği vardır. Fakat vahiy sahibi ona öğretmektedir.

Bütün sanatlar, ilk biçimleriyle, kesinlikle vahiy kaynaklıdır. Fakat akıl, onları geliştirir.

Düşün bir, bizim şu aklımız, herhangi bir sanatı, ustasız öğrenebilir mi?

Hile konusunda akıl çok becerikli olsa da hiç bir sanata, ustasız egemen olunamaz.

Meslek bilgisi, bu akıldan kaynaklansaydı, ustasız meslek edinilebilirdi.

Dünya'da mezar kazma bilgisi olmazdan önce Kâbil'in mezar kazma işini kargadan öğrenmesi

Değersiz bir meslek olan mezar kazıcılık, akıl ve düşünceden doğan bir şey olabilir mi?

Bu anlayış Kâbil'de olsaydı, Hâbil'i sırtında taşır mıydı?

Kana toprağa bulanmış bu ölüyü nasıl ortadan kaldırayım, diye düşünüp durur muydu?

Gördü ki bir karga ölmüş bir kargayı ağzına almış geliyor.

Havadan indi ve öğretildiği üzere ölmüş kargaya mezar kazma işine girişti.

Pençesiyle toprağı eşeleyip kazdı ve ölmüş kargayı çabucak mezara koydu.

Onu gömüp üstünü toprakla örttü. Karga, Hakk'ın ilhamıyla [bu konuda] bilgilenmişti.

Yuh benim aklıma, dedi Kabil, karga bile benden akıllı[66].

Küllî akıl için, "göz kaymadı[67]" denilmiştir. Cüz'î akıl ise her yana bakar.

Özellerin ışığı, "göz kaymadı" aklıdır. Karganın aklı, ölülere mezar ustasıdır.

Kargaların peşinden uçan canı, karga mezarlığa götürür.

Karga yapılı nefsin peşinden koşma sakın. Çünkü o, bahçeye değil mezarlığa götürür.

Gideceksen gönül Ankâ'sının peşinden git, gönül Kafdağı'na ve gönül Mescid-i Aksâ'sına doğru.

Mescid-i Aksa'nda senin sevdanla her an yeni bir ot biter.

Süleyman'ca davranıp o otun hakkını ver, onu anla ve ret ayağıyla basma üstüne.

Çünkü çeşitli otlar, sebat içindeki yerin durumunu sana açıklar.

Yerde şekerkamışı da olsa, sâde kamış da olsa, her yerin tercümanı, orda biten bitkidir.

Öyleyse, gönül toprağının bitkisi düşüncedir. Düşünceler, gönlün sırlarını ortaya koyar.

Topluluk içinde iyi bir dinleyici bulsam, bahçe gibi yüz binlerce çiçek bitiririm.

Konuşurken sözü mahveden bir dinleyici rastlayınca da nükteler hırsız gibi kaçıp gider.

Herkesin hareketi, çekene doğrudur. Gerçek çekim, yalancı çekim gibi değildir.
Bazen sapıp, bazen de doğruyu bulup gidersin. İp de ortada yok, seni çeken de.
Kör bir devesin sen, yuların birinin elinde. Sen çekimi görür, yuları görmezsin.
Çeken ile yular görünür olsaydı, bu dünya aldanış diyarı[68] olmazdı.
Dinsiz, köpek ardınca gittiğini ve çirkin şeytanın maskarası olduğunu görseydi...
Utanmazca onun ardından nasıl giderdi? Elbette gitmeyip ayağını geri çekerdi.
Sığır, kasaplardan haberdar olsaydı, onların ardından dükkana nasıl girerdi?
Ya da onların ellerinden kepek yer miydi? Veya onlara yaltaklanarak süt verir miydi?
Yese bile, otun ne amaçla verildiğini anlayınca, otu nasıl hazmederdi?
Öyleyse bu dünyanın direği gaflettir. Devlet nedir? Koşuşturup dayak yemektir[69].
Önce koş, sonra da dayak ye. Eşek gibi ölmekten başka bir şey yok bu harabede.
Senin ciddiyetle sarıldığın bir işin kusuru o anda senden saklanır.
Allah onun kusurunu senden gizlediği için canla başla çalışabilirsin.
Aynı şekilde, hararetle savunduğun her düşüncenin kusuru da sana gizlidir.
Kusur ve pürüzünden haberin olsaydı, ruhun ondan ürker, doğu ile batı arası kadar uzaklığa[70] kaçardı.
Sonunda düşüncenden pişman olursun. Başta pişman olsaydın, koşar mıydın hiç?
Bu yüzden [Allah], kazâya uygun işi gerçekleştirmemiz için onun kusurunu kalbimizden gizlemiştir.
Kader kendi hükmünü uyguladıktan sonra göz açılır ve böylece pişmanlık gelip çatar.
Bu pişmanlık da başka bir kaderdir. Bu pişmanlığı bırak, Allah'a tapın.
Âdet edinirsen pişmanlıkla yatıp pişmanlıkla kalkar ve bu pişmanlıktan daha pişman olursun.
Ömrünün bir yarısı perişanlık içinde geçerken, öteki yarısı da pişmanlık içinde geçer.
Bu düşünceyi ve pişmanlığı bir yana bırakıp daha iyi bir hal, dost ve iş ara.
Elinde daha iyi bir iş yoksa, yitirdiğine pişman olmak da neyin nesi?
İyi bir yol biliyorsan ona yönel. Bilmiyorsan, mevcut yolun kötü olduğunu nerden biliyorsun?
İyiyi bilmedikçe kötüyü bilemezsin. Zıt, ancak zıddıyla görülebilir, a yiğit.
Bunu düşünmekten kurtulamıyorsan, günahtan da kurtulamazsın.
Âciz olduğuna göre pişmanlık nedendir? Âcizliği araştır; kimin çekiminden kaynaklanıyor?
Dünyada bir güç sahibi olmadan âcizliğin olduğunu kimse görmemiştir, göremez, bunu bil.
Aynı şekilde taşıdığın her arzunun kusuru da senin için gizlilik perdesiyle örtülüdür.
O arzunun kusuru görünseydi, gönlün onu aramaktan kendiliğinden kaçardı.
O, sana o işin kusurunu gösterseydi, kimse seni o yöne doğru çeke çeke götüremezdi.
Kaçtığın başka bir işten de kusuru ortaya çıktığı için kaçarsın.
Sırları bilen güzel sözlü Rabbim, kötü işin kusurunu bizden gizleme.
İyi işin kusurunu bize gösterme ki o işi yapmaktan soğumayalım ve emeğimiz boşa gitmesin.
İşte bu şekilde, ulu Süleyman, âdeti üzere, gün ışırken mescide giderdi.
Mescitte yeni bir ot bitmiş mi diye her gün bakardı.

Kalp, insanların genelince görülemeyen gizli sırları ve bitkileri, tertemiz gözüyle görür.

Gül bahçesi içinde başını dizlerine dayayıp tefekkür eden sûfiye arkadaşlarının, başını kaldırıp bahçeyi, reyhanları, kuşları ve yüce Allah'ın rahmetinin izlerini seyretmesini söylemelerine dair hikâye

Bir sûfî, sûfilere özgü keşif amacıyla bahçede yüzünü dizlerine dayamıştı.

Bir süre sonra iç dünyasına dalıp gitti. Patavatsızın biri, onun uyur halinden rahatsız oldu.

Dedi, *ne uyuyorsun? Uyan da asmaya, ağaçlara, nesnelere ve yeşilliklere bak.*

"Bakınız...[71]" diyen Hakk'ın emrini duyup şu rahmet belirtilerine yüzünü çevir.

Sûfî dedi, *ey heveskâr, rahmetin belirtileri gönüldedir. Dışarıdakiler ancak belirtilerin belirtileridir.*

Bahçelerle yeşillikler ruhun özündedir. Dışarıdakilerse ırmağa yansımış görüntüler gibidir.

Şu gördüğün, bahçenin suya yansımış hayalidir ve suyun berraklığıyla kıpır kıpırdır.

Bahçeler ve meyveler gönüldedir. Onun güzelliği yeryüzüne yansımıştır.

Şu neşe servisinin yansıması olmasaydı, Allah, dünyayı "aldanış yeri[72]" diye nitelemezdi.

Bu aldanış, kişilerin gönülleriyle ruhlarından yansıyan bir görünüm demektir.

Burası cennet olmalı, sanısıyla herkes bu yansımaya aldanmaktadır.

Bahçelerin asıllarından kaçarak hayalleriyle kendilerinden geçip saçma sapan işler yaparlar.

Gaflet uykuları sona erdiği zaman doğruyu görürler, ama bu görmenin ne faydası olur ki?

Sonra da mezarlıkta kıyamete dek süren hayıflanma feryatları yükselir.

Ne mutlu ölümden önce ölene; yani bu asmanın aslından koku alana[73]!

Mescid-i Aksâ'nın köşesinde keçi boynuzu bitmesi ve dile gelip adını ve özelliğini söyleyince Süleyman (selam üzerine olsun)'ın hüzünlenmesi

Süleyman, bir köşede yeni bir bitkinin filizlenmiş olduğunu gördü.

Yeşil ve canlı görünümlü, çok nadir bir bitkiydi. Yeşilliği gözü kamaştırıyordu.

Bitki hemen Süleyman'a selam verdi. O da ona karşılık verip güler yüz gösterdi.

Dedi, *ağzın olmadan söyle, adın ne?* Dedi, *ey dünyanın padişahı, adım "keçi boynuzu".*

Dedi, *sende ne özellikler var?* Dedi, *bittiğim yer viran olur.*

Ben keçi boynuzuyum; evleri yıkar, bu suyla toprağı (dünyayı) harabeye çeviririm.

O zaman Süleyman, ecelinin geldiğini ve kısa süre içinde yola çıkacağını anladı.

Dedi, *ben var oldukça bu mescit, yeryüzünün âfetlerinden asla zarar görmez.*

Ben var olup varlığım sürdükçe Mescid-i Aksâ, nasıl zarar görebilir?

Öyleyse mescidimizin yıkılışı, bil ki ancak ölümümüzden sonra gerçekleşecek demektir.

Bedeni secde eden yürek mescittir. Kötü arkadaş ise her mescidin keçi boynuzudur.

Sende kötü arkadaşın sevgisi yeşerince hemen ondan kaç ve onunla fazla söyleşme.

Onun kökünü kazı. Yoksa filizlenip boy atarsa, senin de, mescidinin de kökünü kazır.

Ey âşık, eğriliktir senin harnubun. Tıpkı çocuklar gibi niçin eğriliğe kayıyorsun?

Kendini suçlu bil, suçlu diye nitele, korkma. Böylece o üstat, senden dersi esirgemesin.

Ben câhilim, bana öğret dediğinde, böyle insaf göstermen, şeref ve haysiyetten iyidir.

Ey açık alınlı, bundan önce "Rabbimiz, biz zulmettik[74]." diyen babandan öğren.

Ne bahane uydurdu, ne hileye başvurdu, ne de dalavere bayrağı açtı.

Yine o İblis, *benim yüzüm al aldı, beni sen sararttın,* diyerek tartışmaya başladı:

Boya senin, beni boyayan sensin. Suçumun, âfetimin ve dağlanışımın kaynağı sensin.

Cebrî olmaman, yanlışa sapmaman için "Rabbim, beni azdırmana karşılık...[75]" ayetini oku.

Daha ne zamana dek cebir ağacına sıçrayıp seçme özgürlüğünü bir yana bırakacaksın?

İblis ve soyu gibi, daha ne zaman dek Allah ile tartışıp savaşacaksın?

Sen isyana böyle neşeyle koşarken, gönülsüzlükten nasıl söz edilebilir?

İnsan, istemediği şeye neşeyle gider mi öyle? İnsan, yanlış yola oynayarak koşar mı?

Başkaları sana öğüt verirken sen onlarla bütün gücünle savaşırdın.

Doğru budur, derdin, yol budur, başkası değil. Bir hiçten başka kim beni eleştirebilir?

Seçme gücü olmayan, nasıl böyle konuşur? Yolunu bilmeyen, nasıl böyle savaşır?

Nefsinin istediği her şeyde seçme özgürlüğün var, ama aklının istediği şeylere gelince kaçınılmazlıktan söz ediyorsun.

Bahtı açık ve mahrem olan bilir ki kurnazlık İblis'ten, aşk ise Âdem'dendir.

Kurnazlık, denizlerde yüzücülük yapmak gibidir. Böylesi az kurtulur ve sonunda boğulur.

Yüzücülüğü bırak, kibir ve düşmanlığı terk et. Ceyhun değil, ırmak değil bu, denizdir.

Derin ve sığınağı olmayan bir denizdir bu. Yeni denizi birden saman çöpü gibi kapıp götürür.

Aşk, seçkinlere özel gemiye benzer. Âfet az olur; çoğunlukla kurtuluş vardır.

Kurnazlığı satıp hayranlık al. Kurnazlık zan, hayranlık bakıştır.

Aklı Mustafa'nın huzurunda kurban et ve de ki Allah bana yeter[76].

Akıllı nefsinin gururlandırdığı Kenan gibi gemiden yüz çevirme.

[Demişti] ki ben yüksek bir dağa çıkarım. Nuh'un minnetini niye çekeyim?

Allah bile onun minnetini çekerken, onun minnetinden nasıl ürkersin a sapık?

Allah ona minnet ve teşekkür etmişken, canımız nasıl onun minneti altında olmaz?

Ey kıskançlıkla dolu yeniyetme, sen ne bilirsin ki? Onun minnetini Allah bile çeker.

O keşke yüzme öğrenmeseydi de Nuh'a ve gemiye heveslenseydi.

Keşke çocuklar gibi hilelerden haberi olmasaydı da annesine tutunsaydı.

Ya da naklî ilimle az donansaydı da bir veliden kalbin vahiy ilmini kapsaydı.

Böyle ışığa rağmen kitap öne sürersen, senin vahyi andıran ruhun öfkelenir.

Zamanın kutbunun sözü yanında naklî ilim, su varken teyemmüm etmek gibidir.

Kendini aptal kılıp sonra da tâbi ol. Kurtuluşu ancak bu aptallık sayesinde bulursun.

İnsanlığın sultanı, "Cennet halkının çoğu aptaldır[77]." diye bunun için söylemiştir.

Zeka, seni kibir ve böbürlenmeye ittiğine göre, aptal ol da kalbinin sağlam kalmasını sağla.

Bu, iki kat alay konusu olan aptallık değil, O'na vurgun ve hayran olmaktan doğan aptallıktır.

Yusuf'un yüzüne hayran kalarak farkında olmadan ellerini kesen kadınlar aptaldır[78].

Sevgilinin aşkına aklı kurban et. Sevgili varken akıllar, öte yandan gelmiş bir yüktür.

Akıllı, akılları öte yana göndermiş, aptalsa bu sevimsiz yanda kalmıştır.

Hayret sayesinde başındaki aklın giderse, saçının her teli, birer baş ve akıl kesilir.

O yanda beynin düşünme derdi yoktur. Çünkü [o yanda] ova ve bahçelerde beyin ve akıl biter.

Ovaya gitsen ovadan nükteler işitirsin, bahçeye gelsen, hurmadan hikâyeler dinlersin.

Bu yolda ihtişam ve gösterişi terk et. Kılavuzun kımıldamadıkça kımıldama.

Kim başsız kımıldarsa kuyruk olur. Onun hareketi akrebin hareketine benzer.

Yan gidişli, gece körü, çirkin ve zehirli. Onun mesleği, temiz bedenleri sokmaktır.

Başını ez onun. Çünkü onun sırrı budur. Onun sürgit karakteri böyledir.

Onun başını ezmek kendi yararınadır. Böylece zavallı canı uğursuz bedeninden kurtulur.

Delinin elinden silahı al ki adalet ve iyilik, senden hoşnut olsun.

Silahı olup da aklı olmazsa elini bağla onun. Yoksa yüz türlü zarara yol açar.

Kötü karakterlilerin ilim, mal ve makam elde etmeleri kendilerinin zararına olup tıpkı haydudun eline geçmiş kılıç gibidir

Özü kötü kimseye ilim ve sanat öğretmek, haydut eline kılıç vermek demektir.

Sarhoş bir zencinin eline kılıç vermek, şahsiyetsiz kişinin ilim elde etmesinden iyidir.

İlim, mal, makam, mevki ve saltanat, kötü karakterlilerin elinde fitneye dönüşür.

Öyleyse delinin elinden mızrağı almak için savaşmak müminlere farz olmuştur.

Canı delidir onun, gövdesiyse kılıcı. Bu kötü huyludan al kılıcı.

Makamın cahile yaptığı kötülüğü yüz aslan yapabilir mi?

Onun kusuru gizlidir. Fakat bir gereç bulunca, yılanı delikten çıkıp sahraya seğirtir.

Câhil kişi uygunsuz hükümler veren bir padişah olunca, tüm sahra yılan ve akreple dolar.

Şahsiyetsiz biri, mal ve makam ele geçirdiğinde, kendi kendine rezilliğine tâlip olmuştur.

[Böyle kimse], ya cimrilik edip iyilik ve yardımı azaltır ya da zamansız ve yersiz cömertlik gösterir.

[Satrançta] şahı piyadenin yerine kor. Ahmağın yaptığı iyilik bu kadar olur!

Yolunu şaşırmışın eline hükmetme yetkisi geçince, makam elde ettiğini sanır, ama aslında kuyuya düşmüştür.

Yol bilmez, ama rehberlik eder. Onun çirkin kalbi, dünyayı ateşe verir.

Yoksulluk yolunun çocuğu pirlik etmeye başlayınca, takipçilerini uğursuzluk devi yakalar.

Der ki gel sana ayı göstereyim. Oysa o zavallı, ayı asla görmemiştir.

Nasıl göstereceksin? Behey acemi, ömründe ayın yansımasını bile görmedin ki.

Aptallar önder olunca, akıllılar, korkularından başlarını kilimle gizlediler.

"Ey örtüye bürünen[79]" ayetinin tefsiri

Bu yüzden Peygamber'e "Ey korkup bürünen, kilimin altından çık." diye seslenilmiştir.

Başına kilimi çekme, yüzünü örtme. Çünkü dünya şaşkın bir cisimdir, sense akılsın.

İddiacıdan utanıp gizlenme sakın. Çünkü sen, vahyin parlak mumunu taşıyorsun.

Haydi, geceleyin kalk[80]. Çünkü sen mumsun a sultan; geceleyin mum ayakta durur.

Aydınlık gündüz bile gecedir, olmadıkça ışığın. Sana sığınmadıkça aslan, esiridir tavşanın.

Bu berrak denizde kaptan ol. Ey Mustafa, ikinci Nuh'sun çünkü sen.

Her yolda, özellikle deniz yolunda, akıl sahibi bir kılavuz gerekli.

Kalk da bak yol yorgunu kervana. Bak her bir yanda kaptan olmuş bir gulyabani.

Zaman'ın Hızır'ı sensin. Her geminin kurtuluşu sendedir. Ruhullah (İsa) gibi yalnız yürüme.

Bu topluluk için göğün kandili gibisin. Halktan kopmayı, köşene çekilmeyi bırak.

Hidayet Kaf Dağıdır, sense Huma. İnziva zamanı değil, gir topluma.

Gece yürür dolunay gök zirvesine. Köpeklerin sesinden çekinip bırakmaz yürüyüşünü.

Kınayanlar, senin dolunayına ve zirveye yürüyüşüne köpekler gibi havlar dururlar.

Sağırdır bu köpekler "susun[81]" emrine. Dolunayına karşı akılsızca havlayıp dururlar.

Terk etme hastayı, ey şifa. Sağıra kızıp da körü bastonsuz bırakma.

Dememiş miydin, köre yolda yardım eden, Allah'tan yüz sevap ve ecir kazanır, diye?

Körün kırk adım yürümesine yardım eden, bağışlanıp doğru yolu bulur[82] [dememiş miydin?]

Öyleyse bu fani dünyada, bölük bölük alıp götür körleri.

Yol göstericinin işi budur; sen yol göstericisin. Sen sevinçsin, âhir zaman yasına.

Ey sakınanların önderi, şu hayale dalanları yola çıkarıp kesin bilgiye ulaştır hadi.

Sana tuzak kurmaya gönlünü kaptıranın boynunu ben vururum[83]; sen neşeyle yürü.

Körlükler katarım körlüğüne. O şeker sanır, oysa ben ona zehir veririm.

Akıllar, benim ışığımla ışıklanır. Tuzaklar, benim tuzağımdan ders alır.

Dünyanın erkek fillerinin ayakları karşısında Türkmen çadırı nedir ki?

Ey ulu peygamberim, onun lambası, kasırgam karşısında nedir ki?

Kalk da korkunç sûra üfle. Üfle de topraktan binlerce ölü yeşersin.

Sen ki zamanın İsrafil'isin, dosdoğru kalk. Kalk da kıyametten önce bir kıyamet kopar.

Güzelim, kıyamet hani, diyene kendini göster: İşte kıyamet benim!

Bak ey soru soran çilekeş, bu kıyametle yüz dünya daha doğar.

Soru soran zikir ve dua sahibi değilse, sultanım, bu durumda "aptala verilecek cevap susmaktan ibarettir[84]".

Sevgilim, dua kabul edilmez olunca, Hakk'ın göğünden karşılık olarak sükut gelir.

Harman zamanı geldi, fakat ne yazık ki bahtımızdan günün vakti geçti.

Vakit dar, bu söz geniş. Bütün ömür dar gelir bu söze.

Bu dar sokaklarda mızrak oyunu oynamak, mizrak oynayanları rezil eder.

Oğlum, vakit dar, halkın anlayışıysa vakitten yüz kat daha dar.

Aptallara cevap susmaksa, sözü niçin bu denli uzatıyorsun?

Ne ki rahmet ve kereminin kemali sayesinde Allah, çorak yerlere de yağmur verir.

"Cevabı terk etmek cevaptır" sözü "Aptala cevap, susmaktır" sözünü doğrulamakta olup bu iki sözün şerhi şu anlatılacak hikâyededir

Bir padişah vardı. Onun aklı ölü, şehveti diri bir kulu vardı.

Hizmetlerini yerine getirmeyip kötü şeyler düşünür ve iyi bir şey yaptığını sanırdı.

Padişah dedi, *maaşını azaltın. Karşı çıkarsa, adını defterden silin.*

Onun aklı az, hırsı fazlaydı. Maaşı az görünce kızıp isyan etti.

Aklı olsaydı öz eleştiri yapardı ve böylece suçunu görür, affedilirdi.

Ayağı bağlı eşek gibi tepinmeyi sürdürürse, iki ayağı birden bağlanır.

Sonra eşek, *bana bir bağ yeter,* der. Bilmez ki iki bağ, alçağın yaptığı yüzündendir.

Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'nın şu hadisinin tefsiri hakkında: "Yüce Allah, melekleri yarattı ve onlara aklı yükledi. Hayvanları yarattı ve onlara şehveti yükledi. İnsanları yarattı ve onlara da hem aklı, hem de şehveti yükledi. Kimin aklı şehvetine üstün gelirse o meleklerden üstün olur. Kimin şehveti aklına üstün gelirse o da hayvanlardan aşağı olur."

Bir hadiste denir ki yüce Allah, âlemdeki yaratıkları üç türlü yaratmıştır.

Bir kesim tümüyle akıl, bilgi ve cömertlikle donatılmıştır. Bu melektir ve secdeden başka bir şey bilmez.

Özünde hırs ve arzu yoktur. Saf nur olup Allah'ın aşkıyla yaşar.

Başka bir grupsa bilgiden yoksun olup otla beslenen hayvandır.

Ahırdan ve ottan başka bir şey görmediği için kötülük ve şereften haberdar değildir.

Üçüncü grupsa insanoğludur. Yarısı melekten, yarısı da eşektendir.

Eşek yarısı, aşağılığa eğilimlidir. Öteki yarısı ise yüceliğe eğilimlidir.

İlk iki grup, çatışmadan uzaktır. Beşerse bu iki karşıt boyutu yüzünden sıkıntı içindedir.

Beşer sınanmak için gruplara ayrılmıştır. İnsan görünümlü üç ayrı kesim.

Bir kesim, mutlak varlık içinde boğulmuş ve tıpkı İsa gibi melekler arasına katılmıştır.

Görünümleri insan, içleri Cebrail'dir. Öfke, heva ve dedikodudan arınmışlardır.

Riyazetten, zühtten ve savaştan arınmıştır onlar. Sanki insandan doğmamışlardır.

Diğer bir kesimse eşekler arasına katılıp katıksız hırsa ve salt şehvete dönüşmüştür.

Onlardaki Cebraillik niteliği yitip gitmiştir. Bu ev o büyük niteliğe dar gelmiştir.

Cansızlaşan kişi ölü haline gelir. Canı bu nitelikten ayrılansa eşek olup çıkar.

Bu yüzden, bu niteliği taşımayan can değersizdir. Bu söz hakikattir ve sûfî söylemiştir.

O hayvanlardan çok çabalar, sıkıntı çeker ve dünyada ince işler yapar.

Onun örebildiği tuzak ve hileler, öteki hayvanın beceremeyeceği bir şeydir.

Altın sırmalı elbiseler dokumak, denizin dibinden inciler çıkarmak...

Geometrinin incelikleri ya da astronomi, tıp ve felsefe...

Bütün bunlar, bu dünyayla ilgili olup yedinci göğe ulaşamayacak şeylerdir.

Bütün bunlar, sığırla deveye barınak olarak ahır yapmak için gereken bilgilerdir.

Bu, hayvanların hayatını birkaç gün sürdürmesi içindir. Bu şaşkınlarsa bunu "sırlar" diye nitelerler.

Hak yolunun ilmiyle O'ndan inen bilgiyi, gönül sahibiyle gönlü bilir.

Böylelikle Allah, bu birleşim üzere güzel bir canlı yaratarak[85] onu bilgiyle dost kıldı.

[Bilgiyle dost olmayan] kesimi "hayvanlar gibi[86]" diye niteler. Çünkü uykuyla uyanıklık arasında ne ilgi var?

Hayvânî ruhun sadece uykusu vardır. Bu kesimdekilerin tersyüz olmuş duyguları vardır.

Uyanıklık gelince hayvânî uyku kalmaz ve duygusunun tersini levhadan okur.

Tıpkı uykuya dalan kişinin uyandığı zaman düşünde gördüğünün tersini görüşü gibi.

Kısacası o, "aşağıların aşağısı[87]"dır. "Batanları sevmem[88]" deyip onu terk et.

"Kalplerinde hastalık olanlara gelince, [bu,] onların pisliklerine pislik katar[89]" ve "Onunla birçoğunu saptırırken birçoğunu yola getirir[90]" ayetlerinin tefsiri hakkında

Aşağılıktan kurtulup kendini dönüştürme yeteneği bulunmasına karşın, bu yeteneğini yitirdi.

Oysa hayvanın bu yeteneği olmadığından, onun hayvanlık etmedeki mazereti açıktır.

Kılavuz olan bu yetenek ondan uzaklaşınca, her yediği eşek beynidir.

Belazur[91] yese afyona dönüşür ve dalgınlığı ve akılsızlığı artar.

Bir başka kesimse mücadele içindedir; bir yarısı hayvanken, öteki yarısı doğruya erişip dirilmiştir.

Son yarısı ilk yarısıyla çatışmaya girişip gece gündüz savaş ve çekişme içindedir.

Aklın nefisle mücadelesi Mecnun'un deveyle mücadelesine benzer: Mecnun sevgiliyi dilerken deve yavrusunu diler. Bunun üzerine mecnun şöyle der: "Devem geri gitmeyi arzular, bense ileri gitmeyi arzularım. Benim amacımla onunki farklı."

Bunlar, tam da Mecnun'la devesi gibidir. Biri ileri çekerken öteki inatla geri çeker.

Mecnun'un arzusu yürürken Leyla'ya doğru, arkadaki yavrusuna koşar devenin arzusu.

Mecnun, bir an için kendinden geçip dalsa, deve geriye doğru dönüp gelirdi.

Varlığı aşk ve sevdayla dolu olduğu için, kendinden geçip dalmamasına olanak yoktu.

Onu gözeten akıldı. Ne var ki Leyla'nın sevdası aklı alıp götürdü.

Fakat deve tetikteydi, çevikti. Dizgininin gevşediğini görünce,

Anlardı, Mecnun'un kendisinden gâfil olduğunu ve hemen yavrusuna doğru dönerdi.

Mecnun kendine geldiğinde fersahlarca geri gitmiş olduğunu görürdü.

Mecnun, üç günlük yolda bu durumları yaşayıp yıllarca gelgit içinde kaldı, ilerleyemedi.

Deveye dedi, *ikimiz de âşık olup birbirimize zıt olduğumuza göre, biz uyumsuz yoldaşlarız.*

Sevgin ve dizginin uymaz bana. Tercihim senden ayrılmak olmalı.

Bu iki yoldaş, yolunu keser birbirinin. Bedenden sıyrılmayan can şaşırır yolunu.

Can, arştan ayrı düştüğü için yoksulluk içindedir. Bedense bir dikene aşk besleyen deveyi andırır.

Can yükseklere kanat açarken, beden toprağa dört elle sarılmıştır.

Vatan için ölen sen benimle oldukça, benim canım Leyla'dan uzak kalacak demektir.

Musa kavminin yıllar süren çöl macerası gibi benim de bu haller içinde zamanım geçti.

Kavuşmaya sadece iki adım varken senin hilen yüzünden altmış yıl yolda kaldım.

Yol yakın ve oldukça geç kaldım. Bu binicilikten bıkıp usandım.

Üzüntüden yandım, artık yeter, diyerek kendini devenin üstünden aşağı attı.

Geniş çöl ona dar geldi de kendini taşların üstüne attı.

O yiğit, kendini aşağı öyle bir attı ki vücudu yara bere içinde kaldı.

Kendini yere bu şekilde atınca kazarâ ayağı da kırıldı.

Ayağını sardı ve dedi, *onun çevgeninin ucunda top olur yuvarlanarak giderim.*

Bundan dolayı güzel sözlü bilge (Senâî), beden atından inmeyen biniciye lanet eder.

Mevla aşkı Leylâ aşkından nasıl geri kalır? O'nun için top olup yuvarlanmak daha güzeldir.

Top olup da aşk çevgeni ucunda doğruluk böğrü üstünde yuvarlan ha yuvarlan!

Önceki yolculuğumuz deve üzerindeyken, bundan sonraki yolculuğumuz Allah'ın çekimiyle gerçekleşir.

Böyle bir yolculuk, cinlerin ve insanların çabalarıyla gerçekleşen yolculuktan ayrıdır.

Bu çekim, sıradan çekimlere benzemez. Onu ancak Ahmed'in fazileti ortaya çıkarmıştır.

Kölenin uygulamadaki eksiklikler konusunda padişaha mektup yazması

Padişaha mesaj yazan köleyi anlatmak için hikâyeyi kısa kes.

O, nazik padişahın huzuruna kavga, iddia ve öfke dolu bir hikâye gönderir.

Beden mektuptur, içine bak onun. Padişaha layıksa o zaman götür.

Bir köşeye git, mektubu açıp oku. Bak bakalım, içindeki sözler, padişahlara uygun mu?

Uygun değilse yırt onu. Çözüm üret, başka bir mektup yaz.

Fakat beden mektubunu açmak kolaydır sanma. Yoksa gönül sırrını herkes görürdü açıkça.

Mektubu açmak ne kadar da çetindir; aşık oynayan çocukların değil, yiğitlerin işidir.

Hırs ve arzuyla yoğrulduğumuz için hepimiz fihristle (başlıkla) yetiniriz.

Mektupta yazılanları öyle bilsinler diye o fihrist, insanların geneline bir tuzaktır.

Mektubu aç, bu söze omuz silkme. Allah, doğru olanı en iyi bilendir.

Başlık, dille ikrar gibidir. Sen, kalp mektubunun metnini kontrol et.

İkrarınla uyuşuyor mu? Kontrol et ki yaptığın münafikça olmasın.

Ağır bir çuval taşırken çuvalı kontrol etmekten geri kalmamalı.

Çuvalda iyi ya da kötü neyin var, bir bak. Taşımaya değerse o zaman taşı.

Değilse, çuvalından taşları boşaltıp bu boş ve onur kırıcı işten sıyrıl.

Çuvala olgun padişah ve sultanlara götürülebilecek şeyler doldur.

Sarığını çalana, "Açıp ne götürdüğüne bir bak da ondan sonra götür" diye bağıran büyük sarıklı fakihin hikâyesi

Bir fakih, eski püskü kumaşları toplayıp sarığının içine sarmıştı.

Amacı, Kabe çevresinde bir topluluk içine girdiğinde sarığının büyük görünmesiydi.

Elbiselerden eski kumaşları sökmüş ve sarığın dışı bunlar yüzünden kocaman olmuştu.

Sarığın dışı cennet kıyafetini andırırken, iç tarafı münafığın içi gibi rezil ve çirkindi.

Hırka, pamuk ve deri parçaları, sarığın içinde gömülüydü.

Bir sabah bu görkemli haliyle bir şeyler elde etmek düşüncesiyle medreseye yöneldi.

Karanlık yolda bir soyguncu, mesleğini icra etmek üzere bekliyordu.

Fakihin başından sarığı kaptı ve işini sonuçlandırmak için koşmaya başladı.

Sonra fakih ona bağırdı, *oğlum sarığı aç da ondan sonra götür.*

Böyle dört kanatla uçarken, götürdüğün hediyeyi açıp bak.

Onu kendi elinle açıp yokla da ondan sonra götür, helal ettim.

Kaçarken sarığı açınca yüz binlerce paçavra yola saçıldı.

Elinde, onun işe yaramaz kocaman sarığından geriye bir karış eski kumaş kaldı.

Bre ayarsız, şu sahtekârlığınla beni işimden alıkoydun, diye hırka parçalarını yere çaldı.

Dünyanın dünyalılara hal diliyle öğüt vermesi ve kendisinden vefa bekleyenlere vefasızlığını göstermesi

Dedi, *sahtekârlık yaptım, ama sana öğüt vermek için olan biteni anlattım.*

Aynı şekilde dünya da kendini güzel gösterse de seslenip vefasızlığını söyler sonra.

Ustam, bu oluş ve bozuluşta, sahtekârlık oluş demektir, öğüt ise bozuluş.

Oluş, *gel* der, *benim ayağım uğurlu.* Bozuluşsa, *git* der, *ben bir hiçim.*

Ey baharların güzelliğine şaşırıp kalan, güzün sarılığına ve soğukluğuna bak.

Gündüz güneşin doğuşunu güzel gördün. Ama bir de gün batımında ölümünü anımsa.

Şu güzel gökyüzünde dolunayı görürsün. Onun ay sonundaki hüsranını da gör.

Güzelliğiyle insanların sevgilisi olan bir çocuk, gün gelir bunaklaşıp insanlara rezil olur.

Gümüş bedenler seni avlasa da yaşlandıktan sonra pamuk tarlasına dönmüş vücutlara bak.

Behey yağlı yemekleri gören, onlardan kaynaklanan pisliği de tuvalette gör.

Pisliğe de ki, *o güzelliğin nerede? Tabaktaki lezzetin, içliliğin ve kokun nerede?*

Der ki sana, *o yemdi, bense tuzak. Sen avlanınca yem kayboldu.*

Ustalıkta ustaları kıskandıran nice parmak, sonunda titrek hale gelir.

Baygın bakan güzel gözler, sonunda fersizleşip sulanmaya başlar.

Aslanlar arasında yürüyen yiğit, sonunda yenik düşer farelere.

O uzak görüşlü sanatkâr kişiyi, sonunda bunayıp kocamış bir eşeğe dönmüş görürsün.

Aklı baştan alan dalgalı saçlar, sonunda şapşal eşeğin çirkin kuyruğuna döner.

Onun önce görkemli varoluşuna, sonra da bozulup rezil duruma gelişine bak.

Çünkü o, gözlerinin önünde tuzağı açıkça gösterdi ve ham kişiyi hüsrana uğrattı.

Öyleyse deme artık, dünya beni hileyle aldattı. Yoksa aklım onun tuzağından kaçardı.

Şu altın gerdanlığın ve kuşağın nasıl bir prangaya ve zincire dönüştüğüne bir bak.

Aynı şekilde âlemin her parçasını düşünüp ilk haliyle son halini göz önünde bulundur.

Kim daha çok bakarsa âhire, daha mutludur. Kim daha çok bakarsa ahıra, daha kovulmuştur.

Görüyorsun, her biri ay gibi güzel yüzlü. İlk hali görülünce son hali gör.

[Gör] de tek gözlü İblis gibi olma. O, soysuz gibi yarısını görür, yarısını görmez.

Adem'deki çamuru gördü de dini görmedi[92]. Bu dünyayı gördü de öteki gözünü açıp o dünyayı görmedi.

Erkeklerin kadınlara üstünlüğü, a yiğit, güçlü oluşlarından ve çalışıp kazanmalarından dolayı değildir.

Behey kör, yoksa kuvvetlerinden dolayı fil ve aslan, insandan üstün olurdu.

Ey anlık düşünen, erkeğin kadına üstün olması, erkeğin işin sonunu daha iyi görmesindendir.

İşin sonunu görmede yetersiz olan erkek, işin sonunu görenlerden, kadın kadar geridedir.

Dünyadan, birbirinin karşıtı iki ses yükselir. Acaba sen hangisine uygunsun?

Seslerden biri, sakınanlar için diriliştir. Ötekiyse bozguncular için aldatmacadır.

[Dünyâ der ki] iyi bak, ben dikenli bir çiçeğim. Çiçeğim dökülür, dikenli dallarım kalır.

Çiçeğinin sesi, çiçekçi geldi, diye seslenirken, dikeninin sesi de bize yaklaşma, der.

Birini benimsersen, ötekinden yoksun kalırsın. Çünkü seven, sevdiğinin karşıtına sağırdır.

Bir ses, *işte buradayım,* derken, öteki ses de, *benim sonuma bak,* der.

Karşında hazır bulundurduğum, hile ve tuzaktır. Öyleyse, sonrakinin görüntüsünü ilkinin aynasından gör.

Bu iki çuvaldan birine girdiğinde ötekinin karşıtısın, ötekine uygun değilsin demektir.

Yiğitlerin akıl ve kulaklarının duyduklarını duyana ne mutlu.

Evi [ilk önce kim] boş bulursa [o] yerleşir. Artık ondan başkası uygunsuz ya da tuhaf görünür.

İçine idrar dolmuş yeni testideki pisliği, su temizleyemez.

Dünyada her şey bir şeyi çeker. Küfür kâfiri, doğru yol doğru kişiyi çeker.

Kehribar da vardır, mıknatıs da. Sen demir ya da saman olduğun sürece bir ağa takılırsın.

Demirsen, seni mıknatıs çeker. Samansan, kehribar çevresinde mekik dokursun.

İyilerle dost olmayan, kaçınılmaz olarak kötülerin yanında komşu olur.

Musa, Kıpti açısından çok kötüdür. Haman ise Musevi açısından hiç istenmeyen biridir.

Haman'ın canı Kıpti'yi çeker. Musa'nın canıysa Musevi'yi arar.

Eşeğin midesi çekse çekse samanı çeker. Adem'in midesi ise buğday suyunu çeker.

Karanlık yüzünden birini tanıyamazsan, onun kendine önder seçtiği kişiye bak.

Şu hususların açıklanması: Ârif için Hakk'ın nurundan bir gıda vardır. "Rabbimin katında gecelerim ve beni yedirip içirir." "Açlık, Allah'ın yemeğidir; onunla sıddıkların bedenlerini diri tutar." Yani açlıkta Allah'ın yemeği ulaşır.

Çünkü her yavru annesinin ardınca gider ve böylece türü anlaşılır.

İnsanın sütü göğüsten gelirken, eşeğin sütü [gövdesinin] alt yarısından gelir.

Adalet, paylaştırıcı ve bölüştürücüdür. Şurası şaşırtıcıdır ki [bunda] cebir ve zulüm yoktur.

Cebir olsaydı, pişmanlık olur muydu? Zulüm olsaydı, koruyuculuk olur muydu?

Gün sona erdi, ders yarına kalsın. Sırrımızın güne sığması mümkün mü?

Ey fâsığın sözüne ve hilesine güvenip itimat eden...

Köpükten bir kubbe yapmış oldun. Sonuçta bu, ipi son derece gevşek bir çadırdır.

İkiyüzlülük şimşek gibidir ve yolcular, onun ışığında yollarını göremezler.

Bu dünyanın ve dünya ehlinin elleri boştur. İkisi de vefasızlıkta gönül birliği içindedir.

Dünya oğlu, tıpkı dünya gibi vefasızdır. Sana yüzünü dönse de yüz çevirecektir.

O âlem ehli ise tıpkı o âlem gibi iyilik içinde olup sonsuza dek sözünde durur.

Zaten iki peygamberin zıtlaştığı ve birbirinin mucizelerini aldığı nerde görülmüş?

O dünyanın meyvesi çürür mü hiç? Aklî mutluluk hüzne dönüşmez.

Nefis vefasızdır, bu yüzden öldürülmeyi hak eder. Kendisi de kıblesi de alçaktır.

Bu meclis nefislere lâyıktır. Ölüye mezar ve kefen yaraşır.

Nefis zeki olup incelikleri bilse de kıblesi dünyadır, [bu yüzden] onu ölü say.

Hakk'ın vahiy suyu bu ölüye ulaştı ve ölü topraktan diri [bir varlık] ortaya çıktı.

Vahiy gelmedikçe, "ömrü uzun olsun" [sözüne sevinip yüzünün] al al olmasına aldanma.

Yok olup gitmeyen sesle ünü ve batmayan güneşin ışığını ara.

O ince sanatlar, sözler ve konuşmalar Firavun topluluğudur. Ecelse Nil suyu gibidir.

Onların revacı, görkem ve albenisi insanları kendine çekse de...

Büyücülerin büyüsü say hepsini. Ejderhaya dönüşen değnek bil ölümü de.

Büyülerin tümünü bir lokmada yutuverdi. Geceyle dolu dünyaydı, onu sabah yedi.

Bu yiyişle ışık artıp çoğalmamıştır, önceden nasılsa şimdi de öyledir.

Eseri artmış, ama özü artmamıştır. Özün artması ve âfetlere uğraması söz konusu değildir.

Hak, dünyayı meydana getirmekle artmamıştır. Önce olmayan şey şimdi de olmamıştır.

Ancak insanların var edilişiyle eser artmıştır. Bu iki artış arasında fark vardır.

Eserin artışı, sıfatları ve yaptıkları ortaya çıksın diye O'nun [yaratışını] sergilemesidir.

Her özün artışı, onun sonradan varlık kazandığının ve nedenlere bağlı olduğunun delilidir.

"Musa içinde bir korku duydu. Korkma, dedik, üstün olan sensin[93]" ayetinin yorumu

Büyü de hayran edicidir, dedi *Musa, nasıl yapayım? Çünkü insanlarda ayırt etme gücü yok.*

Hak dedi, *ayırt edişi çıkarırım ortaya. Ayırt edemeyen aklı görür kılarım.*

Deniz gibi köpürmüş olsalar da korkma Musa, sen üstün geleceksin.

Onun çağında büyü bir övünçtü. [Fakat] değnek yılan olunca onlar utandılar.

Herkesin güzellik ve tatlılık iddiası vardır, [ama] tatlılıkların mihenk taşı ölüm taşıdır.

Büyü gitti, mucizesi geçti Musa'nın. İkisinin de leğeni düştü varlık damından.

Büyünün ününden geriye lanetten başka ne kaldı? Yücelikten başka ne kaldı dinin ününden geriye?

Erkeğe kadına ölçüt gizli kaldığından, gir sıraya ey sahte, konuş şimdi.

Şimdi konuşma zamanı, çünkü kayıptır mihenk. Elden ele gezdirirler seni değerli diyerek.

Kalp altın, hep böbürlenerek der, *ey som altın, benim senden neyim eksik?*

Altın der ki *evet yoldaş, fakat mihenk taşı geliyor, hazır ol.*

Bedenin ölümü sır ehline hediyedir[94]. Makas, saf altının neyini eksiltir?

Sahte eğer kendi sonunu görebilseydi, sonradan kararacağı yerde önceden kararırdı.

Görünüş olarak ilk baştan siyah olsaydı, nifak ve kötülükten uzak kalmış olurdu.

[Böylece] erdem iksirini arar ve aklı iki yüzlülüğüne galip gelirdi.

Kendi durumu yüzünden kırılsaydı gönlü, kırıkları tedavi eden kırıkçıyı önünde görürdü.

İşin sonunu görüp de kırılan, kırıkçı tarafından anında sarılıp tedavi edilir.

Erdem, bakırları iksire doğru sürer. Altın kaplama olansa ihsandan yoksun kalır.

Behey altın kaplama, iddialaşma, bak böyle kör kalacak değil alıcın.

Mahşer ışığı onların gözlerini açar da senin göz bağlayıcılığını rezil eder.

İşin sonunu görenlere bir bak; canlar onlara imreniyor, onları kıskanıyor gözler.

[Sadece] şu anı görenlere ve asıl sırrı bırakıp bozuk sırrı alanlara bir bak.

Bilgisizlik ve kuşku içindeki anlık görenlere bir bak; gerçek sabahla yalancı sabah onlara birdir.

Delikanlı, yalancı sabah, yüz binlerce kervanı yokluğa düşürmüştür.

Sahtesi yapılmamış hiçbir para yoktur. Mihengi ve makası olmayan canın vay haline!

İddiacıyı iddiadan alıkoymak ve itaati ona emretmek

Ebu Muŝeylem[95] dedi, *ben Ahmed'im. Sanatımla Ahmed'in dinini altüst ettim.*

Ebu Museylem'e, *fazla gururlanma,* de, *işin öncesine aldanmayıp sona bak.*

Çevrene insan toplama hırsıyla bu önderliğe kalkışma, arkadan git ki mum önden gitsin.

Mum, varılmak istenen yeri ay gibi gösterir ve orda yem mi var, tuzak mı var, anlaşılır.

İstesen de istemesen de lamba sayesinde doğanın da karganın da görüntüsü görünür.

Yoksa bu kargalar hileye başvurup akdoğanların sesini öğrenmişlerdir.

Bir yiğit hüthütün sesini öğrense bile, hüthütün sırrını ve Sebe'nin mesajını nerden bilecek?

Doğal sesi yapay sesten ve şahların tacını hüthütlerin tacından ayırt et.

Dervişlerin sözleriyle âriflerin nüktelerini dillerine dolamış bu utanmazlar.

Geçmiş ümmetlerin helak oluşu hep sandal ağacını öd ağacı sanmalarındandır.

Aslında ayırt etme yetileri vardı, ama hırs ve açgözlülük onları kör ve sağır etti.

Körlerin körlüğü uzak değildir rahmetten[96]. Mazur sayılmayan, hırs körlüğüdür.

Şahın çarmıhı merhametten uzak değildir. Kıskançlık çarmıhındaysa bağışlanma yoktur.

Ey balık, ileriye bak, gör tuzağı. Pisboğazlık ileriyi gören gözünü kapatmış senin.

İki gözünle gör öncesini sonrasını. Tek gözlü olma lanetli İblis gibi.

Tek gözlü, salt yaşadığı anı görüp hayvanlar gibi işin sonundan habersiz olandır.

Sığırın iki gözü diyet bakımından tek bir göz gibidir, çünkü önemi yoktur.

Sığırın iki gözü yarım bedele (katil diyetinin yarısına) karşılık gelir. Çünkü onun iki gözü senin gözünden destek alır.

Bir insanın bir gözünü çıkarsan, diyet olarak yarım bedel (katil diyetinin yarısı) uygun olur.

Çünkü insan gözü kendi başına, dostunun iki gözü olmaksızın iş görür.

Eşeğin gözü başı sonu göremediği için, iki gözlü de olsa tek gözlü hükmündedir.

Bu sözün sonu yok. Hani o saf adam, ekmek tamahıyla mektup yazıyordu...

Kölenin ücretini istemek için mektup yazışına ilişkin öykünün sonu

Mektup yazmadan önce aşçının yanına gidip dedi, *ey cömert şahın mutfağından cimrilik eden...*

Ücretimin bu kadar azaltılması, şahtan ve himmetinden uzak bir iş olarak görünüyor.

[Aşçı] dedi, *[şah,] cimrilik ve tutumluluk olsun diye değil, maslahat için böyle buyurmuştur.*

[Köle] dedi, *bu söz dedikodudur. Şah katında eski altın bile toprak değerindedir.*

Aşçı on türlü delil ileri sürdü, o da taşıdığı tamah yüzünden hepsini reddetti.

Kuşluk vakti maaşı az ödenince ileri geri konuşmaya başladı, fakat bir yararı olmadı.

Dedi, *siz bunları kasten yapıyorsunuz.* [Aşçı] dedi, *hayır, bir emir kuluyuz.*

Bunu ikincil olanlara değil birincil olana yükle. Yaya suç bulma, ok kolun ürünüdür.

"Attığında sen atmadın[97]" sınamadır. Peygamber'i suçlama, çünkü bu Allah'tandır.

Su baştan bulanır, behey şaşkın, gözünü biraz açıp daha beriye bak.

[Köle] öfke ve üzüntüsünden bir kulübeye girerek şaha öfke dolu bir mektup yazdı.

Mektupta şaha övgüler düzerek şahın iyilik ve cömertliğine ilişkin inciler döktürdü:

"İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermede elin denizden ve buluttan daha açık senin.

Çünkü bulut, verdiğini ağlayarak verir. Avucunsa gülerek art arda sofralar kurar."

Mektubun dışyüzü övgü olmakla birlikte övgüden öfkenin kokusunun izleri beliriyordu.

Bu yüzden bütün işin nursuz ve çirkindir. Çünkü uzak mı uzaksın fıtrat nurundan[98].

Alçakların işleri kötüye gider. Taze meyve gibi çabucak çürür.

Dünyanın canlılığı çabuk yok olur. Çünkü dünya "oluş ve yok oluş" âlemine mensuptur.

Övgücünün içinde düşmanlıklar olunca övgüsünden gönüller hoş olmaz.

Kinden ve nefretten arın ey gönül. Arın da ondan sonra "Hamd" okuyup çevikleş.

Dilde "Hamd", içte gönülsüzlük, dil ile yapılmış hile ya da efsun demektir.

Bu yüzden Allah der ki *görünüşe bakmam ben, içe bakarım.*

Övgücüsü olduğu kişiye zevahiri kurtarmak için teşekkür eden, ama içindeki hüzün ve tasanın kokusu ve kılığının döküklüğü nedeniyle teşekkürlerinin boş laf ve yalan olduğu anlaşılan övgücünün hikâyesi

Biri sırtında bir hırkayla çıka geldi Irak'tan. Dostları ayrılıktan sordular.

Dedi, *evet ayrılık vardı, ancak yolculuk benim için çok kutlu ve muştuluydu.*

Öyle ki halife bana on hilat verdi, ona yüz övgü ve sena feda olsun.

Teşekkürler edip hamtlar düzüyordu. Teşekkür etmede ölçüyü kaçırmıştı.

Sonunda ona, *senin şu perişan halin, dediler, yalanına tanıklık ediyor.*

Beden çıplak, baş açık, vaziyet yanık; teşekkürü çalmış ya da [bir yerden] öğrenmişsin.

İşe yaramaz başınla ayağında, efendine teşekkürünle övgünün göstergesi hani?

Dilin o padişaha övgüler düzse de yedi organın yakınıp duruyor.

O şahın, o eli açık sultanın cömertliğinden payına bir ayakkabıyla pantolon düşmedi mi?

Dedi, *onun verdiklerini bağışladım ben. Gönlümü alma konusunda beyin kusuru yok.*

Beyden bütün bahşişleri alıp yetim ve yoksullara dağıttım.

Mal verip uzun karşılığında ömür aldım. Çünkü ben bir zâhidim.

O zaman ona dediler, *mübarek ola, mal gitti de, içinden çıkan şu kara duman neyin nesi?*

İçerinde diken gibi yüz hoşnutsuzluk var. Hüzün, sevincin göstergesi olur mu hiç?

Olup bitene ilişkin söylediğin doğruysa, aşk, geçiş ve hoşnutluk belirtisi hani?

Varsayalım mal gitti, peki gönül rızan nerede? Sel gelip geçtiyse selin izi hani?

Siyahtı gözün, cana can katardı hani, diyelim ki cana can katışı kalmadı, peki neden puslandı?

Her şeyden geçişin göstergesi hani, ey turşu surat? Eğri sözünün kokusu geliyor, sus.

Her şeyden geçişin içerde yüz göstergesi olur. Yüz belirtisi olur iyiliğin.

Her şeyden geçişte mal telef olsa da onun yerine insanın içinde yüz hayat doğar.

Hakk'ın toprağına temiz tohumlar ekeceksin de gelir olmayacak ha?

O'nun bahçelerinde başak bitmeyecekse Allah'ın arzının genişliği[99] ne demek oluyor?

Bu yokluk toprağı ürünsüz olmadığına göre, Allah'ın toprağı nasıl ürünsüz olur? O geniştir.

Bu toprakta O'nun ürünü sınırsızdır. Bire en az yedi yüz verir[100].

Hamd ettin, peki nerede [sende] hamd edenlerin belirtisi? Ne dışında iz var, ne de içinde.

Ârifin Allah'a hamdı, elbet doğrudur. Çünkü onun hamdına eli ayağı tanık olmuştur.

Onu bedeninin karanlık kuyusundan çekip almış, dünya zindanının dibinden kurtarmıştır.

Giysisi takva atlasıdır, içi aydınlıktır ve omzunda hamd ayetinden heybesi vardır.

İğreti dünyadan kurtulmuş, gül bahçesinde akar suyun kıyısında oturmaktadır[101].

Üstün çabalarının sırrından bir tahttır oturduğu. Makamı, konumu ve derecesi ise...

Doğruluk makamı[102] olup orada bütün doğrular, neşe içindedirler ve yüzleri dipdiridir.

Hamdları, gül bahçesinin bahara hamd edişi gibidir. Onun yüz belirtisi ve yüz coşkusu vardır.

Baharına pınar, hurma gibi bitkilerle, çiçek dolu bağlar bahçeler tanıktır.

Her yanda binlerce güzel yüzlü tanık var [ve her biri] tanıklıkta midyedeki inci gibi.

Nefesinden kötü sırrın kokusu geliyor. A geveze, hüzün başına ve yüzüne vurmuş.

Meydanda yetkin koku alıcılar var, sinsice yaygara etmeyi ve boş konuşmayı kes.

Söz etme miskten, çünkü nefesindeki soğan kokusu sırrı açıklıyor.

Gül reçeli yedim diyorsun, ama sarımsak kokusu diyor ki boş konuşma.

Gönül büyük bir ev gibidir ve gönül evinin gizli komşuları vardır.

[Onlar] pencerelerden ve duvar aralıklarından sırlardan haberdar olurlar.

Ev sahibinin farkında olmadığı ve hiç kaygı duymadığı aralıktan [sırları öğrenirler.]

Şeytan ve adamlarının insanın durumundan gizlice koku aldığını Kur'an'dan oku[103].

Somut ve bilinen yollardan olmadığı için insanın fark etmediği yoldan [gelir şeytan].

Kuyumcular arasında hileye kalkışma. Bre alçak sahte, mihenge laf söylemeye kalkma.

Mihengin gerçek altınla sahtesini ayırt etme gücü vardır. Çünkü Allah onu cisimle kalbin sultanı kıldı.

Şeytanlar, saydam olmadıkları halde sır, düşünce ve davranışımızı bildiklerinden...

İnsanın içine hırsızlama yolları var. Biz onların hırsızlıkları yüzünden perişanız.

Her an bir yanlışa ve zarara yol açarlar. Deliklerin ve yarıkların sahibidir onlar.

Öyleyse dünyadaki aydınlık (saydam) canlar, gizli hallerden ne diye habersiz olsun?

Gökyüzünü mesken tutan ruhlar, senin meskeninde şeytanlardan aşağı mıdır?

Şeytan gökyüzüne hırsızca gider ve yakıcı yıldız (göktaşı)ın saldırısına uğrar.

Savaşta isyankârın mızrak darbesiyle düşüşü gibi gökyüzünden baş aşağı düşer.

Güzel ruhların kıskanması nedeniyle şeytanlar gökten tepetaklak aşağı atılırlar.

Sen çolak, topal, kör ve sağır olabilirsin ama ulu ruhlara bu yakıştırmayı yapma.

Utan, lafı uzatma ve debelenip durma. Çünkü bedenin ötesinde bir çok casus vardır.

İlahî tabiplerin din ve gönül hastaliklarını müridin ve yabancının yüzünden, konuşma tarzından ve gözünün renginden ve bütün bunlar olmadığı zaman da gönül yoluyla anlamaları çünkü "onlar kalplerin casuslarıdır, onlara karşı dürüst davranın"

Bu beden tabipleri bilgindirler ve senin hastalığına senden daha vâkıftırlar.

İdrardan durumu anlarlar. Oysa sen ona baktığında hasta olduğunu anlamazsın.

Nabzından, renginden ve soluğundan senin her türlü hastalığını anlarlar.

Öyleyse dünyadaki ilahî tabipler, konuşmadığın halde durumunu nasıl anlamazlar?

Hem nabzından, hem gözünden, hem renginden, sendeki yüz hastalığı görürler hemen.

Belirtilere ihtiyaç duyanlar, yeni yetme tabiplerdir ancak.
Kâmil olanlar, uzaktan senin adını duyunca senin varlığının derinliğine inerler.
Hatta sen doğmadan yıllar önce senin durumlarını görmüşlerdir.

Bâyezid'in yıllar önce Ebu'l-Hasan Harekânî'nin (Allah ruhlarını kutsasın) doğuşunu, yüzünün şeklini ve tavırlarını bir bir haber vermesi ve tarihçilerin gözlemlemek üzere bu bilgileri yazmaları

Ebu'l-Hasan'ın durumuyla ilgili olarak Bâyezid'in hikâyesini duydun mu?
Bir gün o takva sultanı müritleriyle birlikte ovaya ve sahraya doğru gidiyordu.
Rey dolaylarındayken ansızın ona Harekan tarafından güzel bir koku geldi.
O yana bakıp iştiyakla inledi ve rüzgârın getirdiği kokuyu kokladı.
Güzel kokuyu aşkla içine çekiyor ve ruhu rüzgârdan şarap tadıyordu.
Hani buzlu suyla dolu testinin yüzünde ter gibi su damlaları belirir...
Ve testinin içinden su sızmadığı halde havanın soğukluğundan su damlaları oluşur ya...
Koku getiren rüzgâr da ona su olmuş ve su onun için saf şaraba dönüşmüştü.
Onda sarhoşluk belirtileri belirince bir mürit hemen meseleyi anlamaya çalıştı.
Sonra sordu, beş [duyu] ile altı [yön] perdesinin dışında olan bu güzel haller...
Bazen kızarıp bazen sararıyor, bazen de bembeyaz yüzün. Durum nedir, muştu mu var?
Kokluyorsun, ama görünürde gül yok. Gaypten ve küllün gül bahçesindendir kuşkusuz.
Sen murada erenlerin canlarının muradısın; her an gaypten mesaj ve mektup alırsın.
Yakub gibi Yusuf'tan şifa kokusu gelir her an burnuna.
Bize bir damla dök o testiden. O bahçeden azıcık anlat bize.
Ey ululuğun görkemi, dudağımız kurumuşken tek başına içmene alışık değiliz.
Ey bir çırpıda gökleri dolaşan çevik hareketli, içtiğinden bir damla da bize dök.
Zamanda meclisin senden başka efendisi yok, şahım, dostlarını gözet.
Bu şarabı el altından içmek ne mümkün? Kesinlikle rezil eder adamı şarap.
Kokuyu gizleyip yok etse bile sarhoş gözünü ne yapacak?
Zaten bu koku, yüz binlerce perdeyle gizlenebilecek, bu dünyaya ait bir koku değil.
Keskinliğiyle dolup taştı ovalar. Ova nedir ki, dokuz göğü de geçti.
Bu küpün ağzını çamurla kapama, çünkü bu çıplak örtü kabul etmez.
Ey sır bilip sır söyleyen, doğanının avladığını lutfeyleyip açıkla.
Dedi, *şaşırtıcı bir koku geldi bana; tıpkı Peygamber'e Yemen'den gelen koku gibi...*[104]
Muhammed demişti, *sabâ eliyle Yemen'den Allah'ın kokusu geliyor bana.*
Râmin'in kokusu geliyor Vîs'in canından[105]. Üveys'den de Allah'ın kokusu geliyor.
Üveys'ten, Karan'dan şaşırtıcı bir koku, Peygamber'i mest edip neşelendirmişti.
Üveys kendinden arındığı için, yere ait olan, göğe ait hale gelmişti.
Şekere yatırılmış helile[106] artık acı tattan arınmış olur.
Bizden ve benden arınmış olan helile, helile görünümlü olsa da tadı öyle değildir.
Bu sözün sonu yok, geri dön. O yiğit, gayb vahyine ilişkin ne söyledi, bir bakalım.

Peygamber (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun) sözü: "yemen tarafından burnuma rahman'ın kokusu geliyor."

[Bâyezid] dedi, *bu yandan bir dostun kokusu geliyor. Şu köye bir padişah ulaşıyor.*

Şu kadar yıl sonra bir şah doğacak ve göklere çadır kuracak.

Hak bahçesinden dolayı gül renkli olacak yüzü. Makam olarak ilerde olacak benden.

Adı nedir? *Adı Ebu'l-Hasan,* deyip kaşından çenesine varıncaya dek eşkalini açıkladı.

Boyunu, rengini, şeklini, yüzünü ve saçını birer birer açıkladı.

Ruhunun eşkalini de belirtti. Niteliklerinden, tutacağı yoldan ve konumundan söz etti.

Bedenin eşkali beden gibi gelip geçicidir. Ona pek gönül verme, çünkü o bir saatliktir.

Tabiî ruhun eşkali de yok olur. Gökte olan canın eşkaline ulaşmaya çalış.

Onun cismi yerde bir lamba gibi. Nuru ise yedinci göğün tepesindedir.

Güneşin ışıkları evin içindeyken, küresi dördüncü göktedir.

Gülün görüntüsü şaka olsun diye burnun altındayken, kokusu beynin tavanındadır.

Uyuyan adam Aden'de kâbus görmüş, buysa vücuduna ter olarak yansımıştır.

Mısır'da gömlek bir muhterise rehinken, Kenan [şehri] gömleğin kokusuyla dolmuştur.

O sırada [Bâyezid'in söylediklerini] tarih olarak yazıp sonucu beklemeye başladılar.

Belirtilen zaman ve tarih gelip çatınca o şah gelip saltanata zar attı.

Yıllar geçip Bayezid öldükten sonra Ebu'l-Hasan dünyaya geldi.

Onun takva ve cömertlikle ilgili bütün huyları o sultanın dediği gibi çıktı.

Onun kılavuzu Levh-i Mahfuz'dur. Neden mahfuzdur? Elbette hatadan.

Bu ne astrolojidir, ne fal, ne de rüya. Allah'ın vahyidir. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

Avamdan gizlemek için konuşurken sûfiler buna gönül vahyi derler.

Say ki gönül vahyidir. Zaten [gönül] O'nun baktığı yerdir[107]. Gönül O'ndan haberdarsa hata nasıl olur?

Ey inanan, "Allah'ın nuruyla bakar[108]" oldun ve hatayla yanılgıdan güvene erdin.

Allah'ın verdiği yiyecekten sûfinin gönül ve can ücretinin eksiltilişi

Sûfi yoksulluk yüzünden üzüntüye düşünce, bu yoksulluk ona bakıcı ve besin olur.

Çünkü cennet zorluklardan filizlenir[109] ve merhamet umutsuz düşkünün nasibidir.

Üstünlük sergileyip başları ezen kimseye Hakk'ın ve halkın merhameti yönelmez.

Bu sözün sonu yoktur. O genç ücretinin azlığı yüzünden güçten düşmüştü hani...

Rızkı azalıp da kara taşı inciye ve kendisi denize dönüşen sûfiye ne mutlu.

Özel ödenekten haberdar olan, yakınlaşmaya ve maaşın verildiği makama lâyık olur.

Ruhunun ödeneği eksilince kişinin canı bu eksiklik yüzünden titremeye başlar.

Bir yanlışlığa düştüğünü ve hoşnutluk bahçesinin altüst olduğunu böylece anlar.

Tıpkı ekinin eksik gelmesi üzerine harman sahibine yazı yazan kişi gibi...

[Kölenin] mektubunu adaletli yöneticiye götürdüler. O, mektubu okudu ve yanıt vermedi.

Dedi, *yemekten başka derdi yok onun. Öyleyse ahmağa en uygun yanıt susmaktır.*

Ayrılık ve kavuşma derdi yok hiç. O ikincil şeyler peşinde, asıl olanın arayışında değil.

Bizlik ve benliğe tutkun bir aptaldır. İkincil şeylerin tasası yüzünden aslın ışığından yoksundur.

Gökleri ve yeri, Hakk'ın kudret ağacından ortaya çıkmış bir elma bil.

Elmanın içinde bir kurt gibisin. Ağaçtan, bahçıvandan haberin yok senin.

Elmada bir kurt daha var ama onun canı dışarıyla bağlantılı.

Onun hareketi elmayı yarar. Elma verilen bu zarara dayanamaz.

Onun hareketi yırtar perdeleri. Görünüşü kurttur, ama içyüzü ejderhadır.

Demirden ilk çıkan ateş, dışarı çok gevşek adım atar.

İlk önce dadısı pamuktur (pamuğu tutuşturur). Sonra alevleri gökyüzüne ulaşır.

Kişi önce uykuya ve yiyip içmeye bağımlıdır. Sonundaysa meleklerden üstün olur.

Pamuk ve kibritlerin koruması altında alev ve ışığı Sühâ'ya yükselir.

Karanlık evreni aydınlatır ve demir kütleyi iğneyle kazar.

Aslında ateş de cismânîdir; ne ruhtandır, ne de ruhanîdir.

O yücelikten payı yoktur cismin. Cisim, can denizinin yanında bir damla gibidir.

Cisim canla ömrüne ömür katar. Can gidince cisim ne hale gelir bir bak.

Cismin sınırı bir iki arşından fazla değildir. Oysa canın göğe kadar at koşturur.

Ruhun tasavvurunda Bağdat ve Semerkand, ancak yarım adım uzaklıktadır.

Gözünüzün yağı iki dirhem kadardır. Gözün ruhunun nuru, göğün tavanına dek [ulaşır].

Nur, bu göz olmaksızın rüyada görür. Oysa göz, bu nur olmayınca harabeden başka nedir ki?

Can, bedendeki bıyıkla sakala gerek duymaz. Fakat cansız beden değersiz bir leş olur.

Bu, hayvânî ruhun görkemidir. Dahi ileri git de insânî ruha bak.

İnsandan ve dedikodudan da geç, Cebrail'in can denizinin kıyısına ulaş.

Ondan sonra Ahmed'in canı sana dudak ısırır (sırları açıklama diye işaret eder). Cebrail de korkundan geri çekilir.

Sana doğru bir yay uzunluğu kadar gelirsem, der, anında yanarım[110].

Padişahtan mektubuna cevap gelmeyince kölenin öfkelenmesi

Bu çölün zaten başı ayağı yoktur. Mektubu cevapsız kalan genç adam kırgındır.

Hayret, der, *nasıl oldu da padişah bana cevap vermedi? Yoksa mektubu götüren kıskanıp hıyanet mi etti?*

Mektubu gizleyip padişaha göstermedi [galiba]. Çünkü o, saman altından su yürüten ikiyüzlünün tekiydi.

Sınamak için bir mektup daha yazayım. Başka bir becerikli postacı bulayım.

O gâfil, bilgisizliği yüzünden, sultana, aşçıya ve postacıya kusur bulur.

Oysa hiç dönüp kendine bakmaz ve putperest gibi dinden uzaklaştım demez.

Bir yanılgısı yüzünden Süleyman (selam üzerine olsun)'a rüzgârın eğri esişi

Rüzgâr, Süleyman'ın tahtına eğri esti. Bunun üzerine Süleyman dedi, *eğrilme ey rüzgâr.*

Rüzgâr da dedi, *ey Süleyman eğri gitme. Eğri gideceksen, eğriliğime öfkelenme.*

Hak, bu tartıyı, adaletli ve ölçülü davranmamız için koymuştur.

Tartıyı eksiltirsen ben de eksiltirim. Bana açık olursan ben de sana açık olurum.

Aynı şekilde Süleyman'ın tacı eğrildi de aydınlık günü ona gece gibi kararttı.

Dedi, *ey taç, başımdan eğri durma. Ey güneş 'doğu'mdan eksik olma.*

O eliyle tacı düzeltiyor, taç ise [her defasında] yeniden eğriliyordu.

Sekiz kez düzeltti de taç yine eğrildi. Dedi, *ey taç, sorun nedir, eğrilme artık?*

[Taç] dedi, *yüz kez de düzeltsen yine eğrilirim, ey güvenilir kişi, eğri gidiyorsun çünkü.*

Bunun üzerine Süleyman içini doğrulttu ve taşıdığı arzudan kalbini soğuttu.

Bunun ardından taç da anında düzeldi ve onun istediği gibi oldu.

Sonra [Süleyman] tacı kasten eğriltiyor, tacıysa bile isteye düzeliyordu.

O ulu kişi tacı sekiz kez eğriltti ve taç her defasında [kendi kendine] doğruldu.

Taç dile gelip dedi, *sevin ey padişah, kanadındaki çamuru silkelediğine göre uç artık.*

Bundan öteye geçip bu konuda gayp perdelerini aralamama izin yok benim.

Elinle ağzımı kapat da uygun olmayacak şeyler söylememe engel ol.

Öyleyse başına gelen bir sıkıntıdan dolayı üzüldüğünde kimseyi suçlama, kendine bak.

Başkası hakkında zanda bulunma, dostum. O kölenin düşündüğü gibi düşünme.

Bazen postacı ve aşçıyla didişiyor, bazen de cömert padişaha öfkeleniyordu.

Tıpkı Musa'yı bırakıp ahalinin çocuklarının başlarını uçuran Firavun gibi.

Düşman o kör kalplinin evinde [yaşarken, gidip] başka çocukların boynunu vurdurur.

Sen de dışarıda başkalarıyla kötü olurken, içerde ağır nefsinle aran çok iyi.

Asıl düşmanın odur. Sense ona şeker ikram edip dışarıdaki herkesi suçluyorsun.

Firavun gibisin; kör ve kör kalpli. Düşmanla iyi geçinip günahsızları aşağılayıcı.

Ey Firavun, daha ne zaman dek suçsuzları öldürüp günahkâr bedenini okşayacaksın?

Aklı padişahların aklından üstünken Hakk'ın hükmü onu akılsız ve kör eylemişti.

Akıl gözüyle kulağında Hak mührü varsa[111], [bu mühür,] Eflatun da olsa onu hayvan kılar.

Hakk'ın hükmü, tıpkı Bayezid'e beliren gayp hükmü gibi levhada belirir.

Şeyh Ebu'l-Hasan (Allah ondan razı olsun)'ın Bâyezid'in haber verişini duyup onun varlık ve durumlarından haberdar oluşu

[Bâyezid'in] buyurduğu gibi oldu ve Ebu'l-Hasan, insanlardan şunu duydu:

"Hasan benim müridim ve mensubum olacak ve her sabah türbemden ders alacak."

Dedi, ben de bunu düşümde görmüş ve Şeyh'in ruhundan bunu duymuştum.

Her sabah mezara doğru yönelip kuşluk vaktine dek huzurunda dururdu.

Ya şeyhin silueti karşısında belirir ya da bir şey söylemeksizin güçlüğü çözülürdü.

Sonunda bir gün bahtının yaver gitmesini umarak mezara geldi. Mezarları kar kaplamıştı.

Karları sancak gibi yükselmiş ve yığılıp öbek öbek olmuş görünce üzüntüye kapıldı.

Diri şeyhin kabrinden ona ses geldi: "Seni çağırıyorum, bana doğru koş."

"Hey, sesime doğru koşup gel. Âlem kar da olsa benden yüz çevirme."

O günden sonra durumu iyileşti ve önceden duymakta olduğu şaşılası şeyleri görür oldu.

Kölenin ilk mektubunun cevabı gelmediği için padişaha bir mektup daha yazması

Kötü zan içindeki köle, uygunsuz sözlerle dolu öfkeli bir mektup daha yazdı:

"Şahın huzuruna bir mektup yazdım, acaba ulaşıp ele geçti mi?"

Güzel yüzlü padişah ikinci mektubu da okudu ve ona da cevap vermeyip sessiz kaldı.

Padişah onu önemsemiyordu. O ise ısrarla beş mektup daha yazdı.

Padişahın yaveri, *ne de olsa o da sizin kulunuz,* dedi, *cevap yazsanız iyi olur.*

Kuluna kölesine bir kez olsun nazar kılmakla senin gibi bir şahın neyi eksilir?

[Padişah] *bu kolay,* dedi, *ama o bir aptaldır. Aptal ise çirkindir, Hak katında sevilmez.*
Günah ve yanlışını bağışlasam bile onun hastalığı bana da bulaşır.
Bir uyuzdan yüz kişi uyuz olur. Özellikle o uyuz istenmeyen pis biriyse.
Gâvurun akılsızlık uyuzu olmaya görsün; uğursuzluğu bulutu susuz bırakır.
Onun uğursuzluğundan buluttan bir damla düşmez. Şomluğundan şehir harabeye döner.
O ahmakların uyuzu yüzünden, Nuh tufanı âlemi yıkıp rezil rüsva etti.
Peygamber demiştir ki aptal kim olursa olsun, düşmanımız ve haydut bir ecinnidir.
Akıllı olan bizim canımızdır. Onun ruhu ve esintisi bizim için reyhandır.
Akıl bana sövse razıyım. Çünkü benim feyizlendirmemden feyiz almıştır.
Yararsız olmaz onun sövgüsü. Onun konukluğu sofrasız olmaz.
Aptal, ağzıma helva da helvasından ateşlenir muzdarip olurum.
Latif ve aydınsan bilesin ki eşeğin kıçını öpmenin bir tadı yoktur.
Boşu boşuna bıyığını kokutur. Sofra olmaksızın kazanı elbiseyi is eder.
Sofra akıldır, ekmek ve kebap değil. Oğul, canın gıdası aklın ışığıdır.
Nurdan başka besini yoktur insanın. Bunun dışındakilerle can beslenemez.
Bu yiyeceklerden yavaş yavaş el çek. Çünkü bunlar, özgürlerin değil eşeklerin besinidir.
Böylece asıl besine layık olup nur lokmalarını yemeye başlarsın.
Ekmek ancak o nurun yansımasıyla ekmek olmuştur. Bu can ancak o canın feyziyle can olmuştur.
Nur yiyeceğinden bir kez yedin mi, ekmeği ve tandırı bir daha gözün görmez.
Akıl iki türlüdür, biri çocukların okulda öğrendikleri gibi öğrenilen akıldır.
Kitap, hoca, düşünce ve zikir yoluyla, yararlı ve özgün bilimler aracılığıyla...
Aklın diğerlerinden üstün olur. Fakat onu korurken hantallaşırsın.
Her yerde koruyucu levhaya dönersin. Korunan levha (*levh-i mahfûz*), bunu aşandır.
Öbür akılsa Allah vergisi akıldır. O aklın kaynağı canın içindedir.
Kalpten bilgi ırmağı kaynayınca, ne kokuşur, ne eskir, ne de sararır.
Çıkış yolu kapalı olsa da tasaya yer yok. Çünkü o zaman zaman evden kaynayıp akar.
Çabayla elde edilen akıl, mahallelerde evlere giden su arklarına benzer.
Suyun yolu kapanınca yoksun kalır. [Öyleyse] su kaynağını kendi içinde ara.

Hikâye: biri birine danışıyordu. Danıştığı kişi ona, bir başkasına danış, dedi, çünkü ben senin düşmanınım

Bir kişi, ikircikten ve açmazdan kurtulmak için birine danışıyordu.
[Danıştığı kişi] dedi, *ey adı güzel, başka birini bul da ona söyle danışacağın konuyu.*
Ben senin düşmanınım, peşimi bırak. Düşmanın görüşüyle asla başarıya ulaşılmaz.
Git, kendine dost olan birini bul. Kuşkusuz, dost dostun iyiliğini ister.
Ben düşmanım, benim gibisinden çözüm çıkmaz. Sana yanlış yapar, düşmanlık ederim.
Kurttan koruyuculuk istemek iş değil. Gereken yerin dışında aramak, aramamaktır.
Hiç kuşkusuz ben sana düşmanım. Ne diye sana yol göstereyim? [Olsa olsa] yolunu keserim.
Dostlarla bir arada olan, külhanda da olsa bahçe içindedir.
Düşmanlarla bir arada olansa bahçede de olsa külhandadır.
Bizlik ve benlik güderek dostu incitme ki dost sana düşman ve hasım olmasın.

İnsanlara ya Rabbin için ya da kendi canının rahatı için iyilik et.

Böylece bakınca hep dost görürsün ve gönlünde düşmanlık yüzünden kötü görüntüler belirmez.

Düşmanlık yaptığında sakın ve sana sevgi besleyen dostlara danış.

Dedi, *ey iyilik sahibi, eski düşmanım olduğunu biliyorum senin.*

Fakat sen akıllı ve maneviyat sahibi bir adamsın. Aklın eğri gitmeye izin vermez.

İnsan doğası düşmandan öç almak ister. Akılsa nefse demirden bağdır.

Gelip seni engeller ve zorlar. Akıl, iyi ve kötü işlerini gözeten şahne gibidir.

İmanlı akıl, adaletli bir şahne gibidir. O, gönül şehrinin bekçisi ve yöneticisidir.

O, aklı uyanık bir kedi gibidir. Hırsız ise fare gibi delikte bekler.

Farenin el uzunluğu yaptığı yerde kedi yoktur ya da kedinin resmi vardır.

Ne kedisi? Bedendeki imanlı akıl, aslanları alt eden aslan gibidir.

Onun kükreyişi yırtıcılara egemendir. Haykırışı, otlayanlara engeldir.

İster şahne olsun, ister olmasın, şehir hırsız ve soyguncularla doludur.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in içinde yaşlılar ve deneyimli savaşçılar bulunan birliğe huzeyl kabilesinden bir genci komutan olarak ataması

Peygamber, kâfirlerle savaşıp sıkıntıları yok etmek için bir birlik göndermekteydi.

O, Huzeyl'den bir genci seçip ordunun başkanı ve komutanı olarak atadı.

Ordunun temeli kuşkusuz komutandır. Başkansız toplum, başsız gövde gibidir.

Bunca ölgün ve solgun oluşun, başkanı terk etmen yüzündendir.

Tembellik, cimrilik ve benlik bizlik yüzünden baş kaldırıp kendi başını kesiyorsun.

Yükten kaçarak başını alıp dağın yolunu tutan yük hayvanı gibi tıpkı...

Sahibi, *behey şaşkın, her tarafta yiyecek eşek arayan kurt var,* diye ardından koşar.

Şu anda gözümden yitersen her yandan karşına güçlü bir kurt çıkar.

Kemiğini şeker gibi çiğner de bir daha gün göremezsin.

Böyle olmasa bile, otsuz kalırsın. Ateş, odunsuzluktan yok olur gider.

Seni kullanmamdan ve yükün ağırlığından kaçma, çünkü senin canın benim.

Nefsi gâlip olan yük hayvanısın sen de. Hüküm, gâlip olanındır, a bencil.

Celal sahibi Hak, sana eşek değil, at adını vermiştir. Arap atına, gel, der Arap.

Mustafa, cefâkâr nefis katırlarına bakan Hak seyisidir.

"Geliniz, de[112]." dedi kerem cezbesiyle. Sizi terbiye edeyim, ben at terbiyecisiyim.

Nefisleri terbiye edinceye dek bu bineklerden epey çifte yedim.

Nerede bir terbiyeci varsa onun çifte yemekten kurtuluşu yoktur.

Kaçınılmazdır, çoğu kez belalar peygamberleri bulur. Çünkü hamları eğitmek beladır.

Sekiyorsunuz. Beni dinleyip rahvanlaşın da uslu gidip sultana binit olun.

"Geliniz, de.", "Geliniz, de." diyor Rab, ey terbiyeden kaçan binekler.

Ey Peygamber, gelmezlerse üzülme. Şu iki umarsız yüzünden öfkelenme.

Kimilerinin kulağı bu "geliniz"lere sağırdır. Her bineğin ayrı ahırı vardır.

Kimileri bu seslenişten ürküp kaçar. Her atın ayrı tavlası vardır.

Kimileri bu anlatılandan sıkılırlar. Çünkü her kuşun ayrı kafesi vardır.

Melekler de birbirine denk değildir. Bu nedenle gökte sıra sıra dizilmişlerdir.

Çocuklar aynı okula gitseler de derste biri ötekinden üstündür.

Doğulunun da batılının da duyuları vardır. Görme makamı, [ancak] göze aittir.

Yüz binlerce kulak sıraya geçse, [yine de] gören bir göze muhtaçtır tümü.
Kulaklar dizisinin makamı, cana kulak vermektir, hadisi ve Kur'an'ı duymaktır.
Oysa yüz binlerce gözün bu olanağı yoktur. Hiçbir göz duymanın farkında değildir.
Aynı şekilde her duyuyu bir bir ele al. Her biri ötekinin işinden el çektirilmiştir.
Görünen beş duyu var, beşi içerdedir. Ayakta on sıra halinde dizilmişlerdir.
Din sırasından yüz çeviren, daha gerideki sıraya doğru gider.
"Geliniz" sözünü hiç eksik etme. Çünkü bu, çok derin bir iksirdir.
Bir bakır senin sözünden kaçarsa, ondan iksiri kesinlikle esirgeme.
Şu anda büyücü nefis onu bağlasa bile sonunda senin sözünün ona yararı dokunur.
"Geliniz" de, "geliniz" de, haydi a uşak. Çünkü "Allah esenliğe çağırıyor[113]."
Benlikten ve baş olmaktan sıyrıl efendi. Önder ara, önderlik arayışında olma.

O huzeylliyi komutan olarak atadığı için peygamber (selam üzerine olsun)'e bir itirazcının itiraz edişi

Peygamber, Huzeyl'den birini ilahî desteğe sahip orduya komutan yapınca...
Boşboğazın biri kıskançlığından dayanamadı ve kabul etmeyiz deyip itiraz etti.
İnsanlara bak, nasıl da karanlıklar! Yok olacak meta için nasıl da yokluğa düşerler!
Büyüklük taslayıp ayrılığa düşerler. Can bakımından ölü olanlar, [kurdukları] yalanlarda yaşarlar.
Gel de şaşma, can zindan içindedir ve tam o sırada zindanın anahtarı elindedir.
Başına dek pisliğe bulanmış şu genç... [Oysa] eteğine durmadan akarsu çarpıyor.
Huzursuzca kıvranıp duruyor. Oysa yanı başında huzur bulup dayanacağı yer var.
Nur gizlidir, arayış tanıktır buna. Gönül sığınak aramıyor boşuna.
Dünya hapsinden kurtuluş olmasaydı, ne korku olurdu, ne de kurtuluş arardı gönül.
Ey yolunu şaşırmış, doğru yolu ara, diye korku seni bir görevli gibi çeker.
Doğru yol vardır da gizli bir yerdedir. Onu bulmak boşuna aramaya bağlıdır.
Parçalanma, pusuya yatıp birlik arar. Sen bu arayıcıda, arananın yüzünü gör.
O hayat vereni anlayasın diye sen, bahçedeki ölüler filizlenip çıkarlar köklerinden.
Bu mahpusların gözü her an kapıda. Peki müjde veren olmasaydı nice olurdu?
Su arayan yüz binlerce kirlinin hali nice olurdu, olmasaydı ırmağın suyu?
Kuru yerde sırtın rahat edemez. Bilirsin ki evde yorgan döşek var.
Rahat edilecek yer olmadan rahatsız olunmaz. Sarhoşluk giderici [içecek] olmadan bu sarhoşluk olmaz.
Dedi, *hayır hayır, ey Allah'ın elçisi, yaşlılardan başkasını orduya önder yapma.*
Ey Allah'ın elçisi, genç kişi, aslan evladı da olsa, yaşlıdan başkası kumandan olmaz.
Zaten sen de, önder yaşlı olmalı, demiştin, yaşlı olmalı. Buna kanıttır senin sözün.
Ey Allah'ın elçisi, şu orduya bak; içinde bir çok yaşlı ve ondan öncelikli insan var.
Bu ağacın sararmış yapraklarına bakmayıp olgun elmalarını devşir.
Onun sarı yaprakları boşuna değildir zaten. Bu, olgunluk ve yetkinliğin göstergesidir.
Sarı yaprağı andıran sakalla ağarmış saçlar, yetkin aklın varlığını müştular.
Yeni açmış yeşil yapraklar, o [ağaçtaki] meyvelerin hamlığının göstergesidir.
Azıksızlık azığı âriflik göstergesidir. Altının sarı rengi kuyumcuyu al yanaklı (mutlu) kılar.
Gül yanaklı olan ve bıyıkları yeni terleyen, bilgilenme (gönül) mektebinde yenidir.

Yazısının harfleri eğri büğrüdür onun. Gövdesi koşsa da aklı kötürümdür.
Yaşlı kişinin ayağı hızdan kesilmişse de aklı iki kanada kavuşup doruklara at sürer.
Örnek istersen Cafer'e bak. Hak ona el ayak yerine kanat vermiştir.
Geç 'altın'ı, araya gitti bu söz. Cıva gibi titrer oldu şu gönlüm.
İçimden, güzel nefesli yüz suskun, sus artık diye ellerini dudaklarına götürüyor.
Suskunluk denizdir, söylemek ırmak gibi. Deniz seni arıyor, sen arama ırmağı.
Denizin işaretlerinden yüz çevirme. Bitir artık; Allah doğrusunu daha iyi bilir.
O saygısız, Peygamber'in huzurunda soğuk dudağıyla konuşmayı sürdürdü.
Görmek karşısında duymanın boş olduğundan habersiz konuşup duruyordu[114].
Bu haberler, görme yerine geçer ve hazır bulunan için değil, bulunmayan içindir.
Gözüyle olup biteni gören için bu haberlerin hükmü kalmaz.
Sevgiliyle bir araya geldiğine göre artık aracıları aradan kaldır.
Çocukluktan geçip adam olana, kitap ve aracı soğuk gelir.
[Böylesi ancak] öğretmek için kitap okur ve anlatmak için konuşur.
Görenlere haber vermek yanılgıdır. İşte bu bizim gaflet ve eksikliğimizin kanıtıdır.
Görenin huzurunda susmak yararınadır. "Susunuz[115]" hitabı işte bu yüzden geldi.
Konuş diye buyurursa, güzelce konuş, fakat az konuş, sözü uzatma.
Uzat diye buyurursa, saygıyla konuş ve emri yerine getir.
Tıpkı şu anda Hak ışığı Hüsameddin ile bu güzel ve efsunlu öyküyü anlatırken yaptığım gibi...
Ben irşada ilişkin sözlerimi kısa kestikçe, o beni yüz yolla, konuşmaya itiyor.
Ey celâl sahibi Hak ışığı Hüsameddin, gördüğün halde niye söz talep ediyorsun?
Bu olsa olsa aşırı sevgiden olur. "Bana şarap içir, sonra da, bu şaraptır, de[116]!"
Onun kadehi şimdi senin ağzındadır ve kulak diyor ki kulağın nasibi hani?
Nasibin yanıştır. İşte sana yanış ve sarhoşluk. [Kulak] der ki daha çoğunadır tamahım.

Mustafa (selam üzerine olsun)'nın itirazcıya cevap verişi

Şeker huylu Mustafa'nın huzurunda, o Arap sözü uzatınca...
O "Ve'n-necm[117]" şahı, "Abese[118]" sultanı, dudağını ısırdı ve *yeter,* dedi o soğuk sözlüye.
Gizli sırları bilen karşısında ne konuşup duruyorsun, [dercesine] susması için parmağını dudağına götürüyordu.
Gözleri gören kişiye kuru tezek götürmüş, misk yerine bunu al, diyorsun.
A kokmuş beyinli, kokmuş kafalı! Deve pisliğini burnuna tutmuş, oh diyorsun.
Kötü malın ilgi görsün diye oh oh deyip duruyorsun be sersem salak.
Amacın böylece o temiz burnu, o felekler bahçesinde yayılanı aldatmak.
Onun yumuşaklığı onu saf gösterse de biraz olsun [kişi] kendini tanımalı.
Bu gece kazanın ağzı açık kalmışsa da kedide de biraz utanma olmalı.
O ulu kişi, uyur görünse de, son derece uyanıktır, kapmaya kalkma sarığını.
Ey kara kalpli inatçı, şeytanın efsununu Mustafa'nın huzurunda ne söyleyip durursun?
Bu kesimin yüz binlerce hilmi var. Onların her bir hilmi yüz dağ kadar.
Yumuşaklıkları uyanığı aptallaştırır. Yüz gözü bulunan zekiyi şaşkına çevirir.
Yumuşaklıkları saf ve güzel şaraba benzer; güzel güzel beyne gider.

Sarhoşa bak, bu şaşırtıcı şarap yüzünden [satrançtaki] vezir gibi eğri gitmeye başladı.

Çabuk etkisini gösteren o şarap yüzünden genç adam, bir ihtiyar gibi yolda düşer kalır.

Özellikle "evet[119]" küpünden gelen ve sarhoşluğu bir gecelik olmayan bu şarap...

O şarap ki Ashâb-ı Kehf içti de üç yüz dokuz yıl aklını kaybetti[120].

Mısırlı kadınlar o şaraptan bir kadeh içtiler de ellerini lime lime kestiler.

Büyücüler de Musa'dan sarhoş olup darağacını sevgili sanıyorlardı.

Cafer-i Tayyâr sarhoştu o şaraptan. Bu yüzden kendinde olmadan elini ayağını rehin bırakıyordu.

Bayezid (Allah kabrini pak eylesin) "Kendimi tenzih ederim, şânım ne yücedir" deyince müritlerinin buna itiraz edişleri ve onun söz yoluyla değil de öz yoluyla onlara cevap verişi hikâyesi

O görkemli fakir Bayezid, müritleriyle birlikteyken dedi, işte Tanrı benim.

O hüner sahibi, kendinden geçerek dedi, "Benden başka ilah yok, öyleyse bana tapın[121]."

Bu hali geçince sabahleyin ona dediler, sen böyle dedin ve bu uygun değildi.

Dedi, eğer yine böyle bir iş edersem, bana hemen bıçaklar vurun.

Hak bedenden münezzehtir, bense bedenliyim. Böyle dersem öldürülmeliyim.

O özgür zat, böyle vasiyet edince her mürit bir bıçak hazırladı.

O kocaman testiden sarhoş olunca yine unuttu o vasiyetlerini.

Meze geldi, aklı avare oldu. Sabah geldi, işe yaramaz oldu mumu.

Akıl şahne gibidir. Sultan gelince zavallı şahne bir köşeye büzüşür.

Akıl Hakk'ın gölgesidir, Hak ise güneş. Gölge güneşe nasıl dayanır?

İnsana egemen olunca peri, yiter kişinin insanlık niteliği.

Ne söylerse perinin söylediğidir. Bu yanda söylediği, o yandan söylenmiştir.

Perinin böyle etki ve egemenliği varsa, perinin yaratıcısı kim bilir nasıldır?

Onun "o"luğu gidip peri bizzat o olur. Türk, ilham almaksızın Arapça konuşur.

Kendine gelince hatırlamaz bir kelime bile. Peri sahiptir bu öze ve niteliğe...

Öyleyse perinin ve insanın Rabbi, periden aşağı olabilir mi?

Aslan avcısı, erkek aslanın kanını dökünce sen dersin ki o değil, şarap yaptı.

Eski altın gibi [değerli] bir söz söylese dersin ki bu sözü şarap söyledi.

Şarabın bu etki ve coşkusu olur da Hak nurunun böyle bir özellik ve gücü olmaz mı?

[Böylece] seni senden tümüyle arındırır ve sen alçalırsın, o yüksek sözler söyler.

Kur'an Peygamber'in dilindense de onu Hakk'ın söylemediğini kim söylerse kâfirdir.

Kendinden geçiş Huma'sı kanatlanınca Bayezid bu sözü söyleme başladı.

Şaşkınlık seli aklı alıp götürdü de önceki sözünden daha güçlüsünü söyledi:

"Cübbemde Allah'tan başkası yoktur. Yerde gökte ne arayıp durursun?"

Tüm müritler çıldırıp temiz bedenine bıçakları vurmaya başladılar.

Her biri Girdkûh[122] mülhitleri gibi sakınmadan bıçak vuruyordu kendi pirine.

Her biri şeyhine hançer vurdukça aslında kendi gövdesini de paralıyordu.

O hüner sahibinin bedeninde hiç iz yokken müritler yaralanıp kan içinde kalmışlardı.

Onun boynuna bıçak vuran, kendi boğazını kesilmiş görüp bağıra bağıra öldü.

Göğsüne darbe vuranın da kendi göğsü yarıldı ve sonsuza dek ölüp gitti.

O bahtiyarın durumundan haberdar olanınsa gönlü elvermedi ağır darbe vurmaya.
Yarım bilgi onun eline engel oldu da yaralı vaziyette canını kurtardı.
Gündüz olmuş, müritlerin sayısı azalmış ve evlerden ağıtlar yükselmeye başlamıştı.
Binlerce kadın erkek huzuruna gelerek [dediler,] ey bir gömleğe sığmış iki âlem...
Bu bedenin insan bedeni olsaydı, insan bedeni gibi hançer darbesiyle yok olurdu.
Kendinde oluş, kendinden geçişle savaştı ve kendi gözüne diken batırmış oldu.
Ey kendinden geçenlere Zülfikar vuran, kendi gövdene vuruyorsun, aklını başına al.
Çünkü kendinden geçen fânidir, güvendedir. Sonsuza dek güven içindedir.
Görüntüsü yitip kendisi ayna olmuştur. Onda başkasının yüzünden başka bir görüntü yoktur.
Tükürsen kendi yüzüne tükürmüş olursun. Aynaya vursan kendine vurmuş olursun.
Çirkin bir yüz görsen, o da senin yüzündür. İsa'yla Meryem görsen, gördüğün sensin.
O ne budur, ne de odur; yalındır o. Senin görüntünü karşına çıkarmıştır.
Söz buraya gelince kapandı dudak. Buraya erişince kalem kırıldı.
Dilin açıldıysa da dilini tut, konuşma. Allah doğru olanı daha iyi bilir.
Damın kıyısındasın behey şarap sarhoşu, ya geri otur ya da aşağı in, vesselam.
Ne zaman mutluluk duysan, bil ki damın kıyısıdır o mutlu an.
Mutlu andan kork; onu açığa vurmayıp hazine gibi gizle.
[Gizle de] dostluğa ansızın bela gelmesin. O gizlilik içinde korka korka yürü.
Can, mutluluk anında korkar yok olmaktan. Gayp damının kıyısından göç edişi bundandır.
Sır damının kıyısını göremesen de ruh görür ve bu yüzden titrer durur.
Ansızın gelen her kötü son, mutluluk burcunun kıyısında gelmiştir.
Düşüş ancak dam kıyısındayken olur. Nuh ve Lut toplumlarından ibret al.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in huzurunda o boşboğazın dilinin açılıp çok konuşmasının nedeni

Peygamber'in sınırsız sarhoşluğunun ışığı vurunca, o aptal da sarhoş olup keyiflendi.
Neşesinden ister istemez gevezeleşti. Sarhoş, edebi bırakıp zırvalamaya başladı.
Kendinden geçiş hep kötülüğe yol açmaz. [Ne ki] şarap, edepsizi daha edepsiz yapar.
Akıllıysa kişi, basirete kavuşur. Kötü huyluysa eğer, daha da beter olur.
Fakat çoğunluk kötü ve beğenilmez olduğundan şarap herkese haram kılınmıştır.

Peygamber (selam üzerine olsun)'in huzeylliyi başkan ve komutan olarak yaşlılara ve deneyimlilere üstün tutup yeğleyişinin nedenini açıklaması

Çoğunluk kötü olduğundan hükümler çoğunluğa göredir. [Böylece] haydudun elinden kılıç alınmıştır.
Peygamber [itiraz edene]; *ey dışyüze bakan,* dedi, *genç ve yeteneksiz görme onu.*
Sakalı siyahken kendi ihtiyar olan niceleri var. Nicesi de sakalı ak, kalbiyse katran gibi.
Onun aklını defalarca denedim. O genç adam, işlerde ihtiyarlık gösterdi.
Asıl ihtiyarlık akıldadır, oğul, saçın ve sakalın ağarmasında değil.
İblis'ten daha yaşlısı var mı? [Oysa] aklı olmadığı için hiçbir değeri yoktur.
Bir çocuğu göz önüne al. İsa nefesliyse bir çocuk, gururdan da hevesten de arıdır.

Saçın beyazlığı, dar görüşlü ve gözü kapalı kimse açısından olgunluk göstergesidir.
Taklitçi, delilden başkasını tanımadığından, sürekli yolunu göstergelerde arar.
[Bu yüzden] ona dedik ki tedbir için böyle yapacaksan piri seç.
Taklit perdesini aşan kimse ise var olanı Hakk'ın nuruyla görür.
Onun temiz nuru, delil ve açıklama olmaksızın kabuğu yarıp içerdekini sergiler.
Dışyüze bakan açısından sahte de som da birdir. Sepette ne olduğunu o nerden bilsin?
Kıskanç hırsızların elinden kurtarılmak için isle karartılmış nice altın vardır.
[Öte yandan] aklı kısalara satılmak üzere altınla kaplanmış nice bakır vardır.
Bu ülkede içyüze bakan biziz. Kalbe bakarız biz dışyüze değil.
Dışyüze takılıp kalan kadılar, dış görünüşlere göre hüküm verirler.
Biri şehadet getirip mümin olduğunu söyleyince bunlar hemen onun müminliğine hükmederler.
[Böylece] bir çok münafık, bu dış görünüşe sığınıp gizlice yüzlerce müminin kanını dökmüştür.
Akıl ve din bakımından ihtiyar (*pîr*) olmaya çalış da küllî akıl gibi içyüzünü görür ol.
Güzel akıl yokluktan yüzünü gösterince [Hak] ona hilat bağışlayıp bin ad verdi.
O güzel nefesli adların en aşağısı, onun hiç kimseye muhtaç olmayışıdır.
Akıl, dış dünyaya yüzünü açıp gösterirse, onun ışığı karşısında gün karanlık kalır.
Oysa aptalın yüzü görünecek olsa, ona kıyasla gecenin karanlığı aydınlık olur.
Çünkü o, geceden karanlık ve zifiridir. Ne ki alçak yarasa karanlığa müşteridir.
Azar azar alış gün ışığına. Yarasa gibi ışıksız kalırsın yoksa.
[Yarasa,] güç ve karmaşık yerlere âşık, mutluluk ışığının yandığı yerlere düşmandır.
O, birikimini daha çok sergileyebilmek için karmaşık yerlerin karanlığını arar.
Böylece seni o karmaşayla uğraştırıp kendi çirkin tabiatından habersiz kılmaya çalışır.

Tam akıllıyla yarım akıllının, tam adamla yarım adamın ve beş para etmez mağrur alçağın belirtisi

Akıllı, elinde meşale olandır. O, kafilenin kılavuzu ve önderidir.
Öncü kişi kendi ışığını izler. Kendine tâbidir, o kendinden çıkıp giden.
O kendine iman eder: Ve iman eder canının beslendiği ışığa.
Ötekiyse yarım akıllı olup akıl sahibi birini kendine göz edinir.
Körün yaptığı gibi kılavuzuna tutunarak görür duruma gelip çevikleşir ve yücelir.
Bir gram bile aklı olmayan eşekse akılsızdır ve [üstelik] akıllıyı da terk eder.
Ne çok, ne az; yolu hiç bilmez. [Buna karşın] kılavuzu izlemek ağırına gider.
Gider upuzun çölde; kimi zaman umutsuzca ağır aksak, kimi zaman koşarak.
Ne kendine önder edineceği mum var, ne de bir ışık elde edebileceği yarım mum.
Aklı yok ki diri bir soluk alsın. Yarım aklı yok ki kendini ölü kılsın.
Kendi çukurundan düze çıkmak için tam ölmüşçesine kendini akıl sahibinin ellerine bıraksın.
Tam akıl yoksa sende, diri sözlü bir akıllıya sığınıp kendini ölü kıl.
Diri değil ki İsa'ya eşlik etsin. Ölü değil ki İsa'nın nefesine uğrasın.
Kör canı her yana adım atar. Çırpınıp dursa da sonuçta kurtulamaz.

Göl ve balıkçılar ile biri akıllı, biri yarım akıllı ve biri de hiç bir şeye aklı ermeyen aptal ve gururlu üç balığın hikâyesi ve her üçünün sonu

Ey inatçı, işte içinde üç büyük balık bulunan gölün hikâyesi.

Kelile'de okumuş olmalısın. Fakat o hikâyenin zâhiridir. Buysa özü ve ruhu.

Birkaç balıkçı gölün yanından geçerken gölün içini gördü.

Bunun üzerine ağ getirmeye koştular. Balıklar durumu fark edip düşünmeye başladı.

Akıllı balık yola koyuldu. Göze alınamaz güç bir yola koyuldu.

Bunlara danışmayacağım, dedi, çünkü kesinlikle gücümü gevşetirler.

Vatan sevgisi ayaklarına dolanır da tembellik ve cahillikleri bana da bulaşır.

Danışmak için seni diriltecek iyi bir diri gerek. Ama o diri nerde?

Yolcuya danış ey yolcu. Kadına danışırsan yalpalarsın çünkü.

"Vatan sevgisi[123]" lafını geç, durma. A canım, vatan bu yanda değil, o yanda.

Vatan istiyorsan öte yakasına geç ırmağın. Bu sahih hadisi yanlış okuma.

Abdest alanın abdest duası okumasının sırrı

Rivayette, abdest alırken her uzuv için ayrı bir dua bildirilmiştir.

Burnuna su alırken gani olan Rab'den cennet kokusu dile.

Böylece o koku seni cennetlere doğru çeksin. [Çünkü] kokusu, gül dallarının delilidir.

Taharetlenirken okunacak dua şudur: Rabbim beni bundan temizle.

Elim ancak buraya yetişip burasını yıkadı. Canı yıkamaya elimin gücü yetmez.

Rabbim, değersizlerin canı değer kazandı seninle. Canlara erişen senin üstünlük elindir.

Haddim buydu, ben alçak, ancak bu kadar yapabildim. Bundan ötesini sen temizle ey Kerim.

Bedenimi pislikten arındırdım. Bu sevgiliyi olaylardan sen yıkayıp arındır.

Bir kişi taharetlenirken, taharet duası olan "Allah'ım beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden eyle" duasını söyleyeceği yerde abdest sırasında burna su alırken okunan "Allah'ım cennet kokusu koklamamı sağla" duasını okuyordu ve bir dost bunu duyunca dayanamadı

Biri, taharetlenirken, *beni cennet kokusuna eş kıl*, diye dua ediyordu.

Bir başkası da ona, *iyi dua ettin de, dedi, duanın deliğini şaşırdın!*

Bu dua burun duasıydı. Burun duasını kıça nasıl okudun?!

Cennet kokusunu özgür kişi burundan alır. Cennet kokusu büzükten gelir mi hiç?

Ey aptalların yanında tevazu gösterip de padişahların huzurunda kibirlenen...

Bu kibirlenme alçaklar karşısında iyi ve yerindedir. Sakın tersine gitme. Tersi sana engeldir.

Burun deliği için bitmiştir gül. Koku burnun görevidir a hoyrat.

Gül kokusu burun içindir aslanım. Şu alttaki delik, o kokunun yeri değil.

Oradan cennet kokusu mu gelir sana? Gerekiyorsa, kokuyu yerli yerince ara.

Aynı şekilde vatan sevgisi doğrudur efendi, ama önce vatanı tanı.

O zeki balık dedi, *yola koyulup onlara danışmayı aklımdan çıkarayım.*

Danışmanın sırası değil, koyul yola. Ali gibi gidip kuyuya ah edip dert yan.

O ahın mahremi oldukça azdır. Gece yürü, gece bekçisi gibi gizlice git.

Bu gölden denize doğru yol al. Bu girdabı terk edip denizi ara.

Göğsünü ayak edip tehlikeli bölgeden nur denizine temkinle gidiyordu.
Arkasında tazı olan ve bedeninin son damarına dek koşan ceylan gibi...
Peşinde tazı olunca hatadır tavşan uykusu. Korkanın gözünde uyku olur mu?
Gitti o balık, denizin yolunu tuttu. Uzun ve uçsuz bucaksız bir yola koyuldu.
Çok sıkıntı çekti ve sonunda güven ve âfiyete erdi.
Ucu bucağı olmayan derin denize attı kendini.
Sonra avcılar ağ getirince yarım akıllı bu durumdan umutsuzluğa düştü.
Ah, dedi, *ben fırsatı heba ettim. Ne diye o kılavuza yoldaş olmadım?*
Ansızın gitti gitmesine ama gittiğinde hemen peşine takılmalıydım.
Geçmişe hayıflanmak hatadır. Giden gelmez geri, onu anmak boşunadır.

Geçmişe hayıflanma, içinde bulunduğun anın gereğini düşün ve pişmanlık içinde zamanını geçirme diye vasiyet eden tutsak kuşun hikâyesi

Biri hile ve tuzakla bir kuş yakaladı. Kuş ona dedi, *ey ulu efendi...*
Sen çok inekler, koyunlar yemişsindir. Çok deve kurban etmişsindir sen.
Zamanında onlarla doymadığına göre, benimle de doymazsın.
Beni salıver de sana üç öğüt vereyim. Böylece bil, zeki miyim aptal mıyım?
İlk öğüdü elindeyken vereyim, ikincisini de senin toprak damın üstünde.
Üçüncü öğüdü de ağaçtayken vereyim ki bu üç öğütle bahtın açılsın.
Elindeyken vereceğim öğüt şu: Olmayacak şeye, kim söylese inanma.
Elindeyken bu büyük öğüdü verinde serbest kaldı ve duvara kondu.
Dedi, *ikincisi, geçmiş olana üzülme. Senden geçmişse hasretini çekme.*
Ondan sonra dedi ki gövdemde gizlenmiş on dirhemli inci var.
Canın hakkı için, o inci senin ve çocuklarının talihi ve şansıydı.
Kısmetin değilmiş, o inciyi kaybettin. Oysa dünyada bu incinin benzeri yok.
Doğum sırasında gebe nasıl inlerse efendi de öyle bağırmaya başladı.
Kuş ona dedi, *sana öğüt vermedim mi, dün geçmiş olana üzülme diye?*
Geçip gitti madem, ne diye üzülürsün? Ya öğüdümü anlamadın ya da sağırsın.
İkinci öğüdümde de şaşıp da olmayacak söze inanma, dedim sana.
Aslanım, benim kendim üç dirhem gelmezken, içimde nasıl olsun on dirhem?
Efendi kendine geldi, dedi, *hey, üçüncü güzel öğüdünü açıkla.*
Dedi, *evet, o öğütleri iyi tuttun sanki de üçüncü öğüdü bedava söylememi [bekliyorsun].*
Uykudaki cahile öğüt vermek, çorak toprağa tohum ekmek demektir.
Aptallık ve cahillik yırtığı yama kabul etmez. Ey öğütçü, ona hikmet tohumu ekme.

O yarım akıllı balığın çare düşünmesi ve kendini ölü göstermesi

Öteki balık, bela gelip çattığı sırada akıllının gölgesinden ayrı kalınca şöyle dedi:
O denizin yolunu tutup tasadan kurtuldu. Ben böyle güzel arkadaşı yitirdim.
Fakat bunu düşünmeyip şimdi kendi başımın çaresine bakayım ve ölmüş gibi yapayım.
Karnımı üste, sırtımı aşağı vereyim de öylece suyun yüzünde gideyim.
İnsan gibi yüzerek değil, bir çöp gidiyormuş gibi gideyim suda.
Ölü olup suya bırakayım kendimi. Ölmeden önce ölmek, azaptan güvende olmaktır.
Ölmeden önce ölmek güvendir, yiğidim. Mustafa, böyle buyurmuştur bize.
Demiştir ki "Ölüm gelip de fitnelerle sizi öldürmeden önce hepiniz ölünüz[124]."

[Balık] böylece ölüp karnını üste verdi. Su alıp götürmekteydi onu bir aşağı bir yukarı.

Balıkçıların her biri, tüh, güzelim balık öldü, diye çok üzüldü.

[Balıksa] bu tüh sözüyle seviniyor ve *oyunum işe yaradı, kılıçtan kurtuldum,* diyordu.

Sonra değerli bir balıkçı onu tuttu ve tükürerek onu yere fırlattı.

Gizlice yuvarlanarak suya girdi. Geriye o aptal [balık] kalmıştı ve çırpınıp durmaktaydı.

O saf, kendi çabasıyla paçasını kurtarmak için sağa sola sıçrayıp duruyordu.

Ağ attılar, ağın içinde kaldı. Aptallık onu bu ateşe düşürdü.

Ateşin üstünde bir tavanın içinde aptallıkla aynı yatağa girdi.

Ateş yalımıyla kaynayıp duruyordu. Akıl ona diyordu, "Sana uyarıcı gelmedi mi[125]?"

O işkence ve beladan dolayı, kâfirlerin canları gibi, "evet[126]" diyordu.

O yine diyordu, *bu bel büken güçlükten bu kez kurtulursam...*

Bir göle yerleşmem. Denizden başkasını yurt edinmem kendime.

Uçsuz bucaksız suyu bulup güvene ererim. Sonsuza dek güven ve sağlık içinde yaşarım.

Aptalın güçlüğe düştüğü anda pişman olup söz vermesinin hiç bir yararı yoktur. Çünkü "Onlar [dünyaya] geri gönderilseler yine kendilerine yasaklanan şeylere geri döneceklerdir. Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar[127]." Yalancı sabahın vefası yoktur.

Akıl ona diyordu, *aptallık seninledir.* Aptallık varken akıl yenilgiye uğrar.

Verdiği sözde akıl durur ancak. Senin aklın yok ki. Hadi ordan, ederin ancak eşek kadar.

Verdiği sözü ancak akıl hatırlar. Unutma perdesini ancak akıl yırtar.

Aklın olmadığı için unutkanlık efendindir. Düşmandır tedbirine; tedbirini bozar.

Aptal kelebek, aklının kıtlığı yüzünden ateşi ve cız diye yanacağını aklına getirmez.

Kanatları yanınca tövbe eder, [ama] hırsı ve unutkanlığı onu ateşe sürer.

Düzenlemek, kavramak, korumak ve anımsamak aklın işidir. Bunları sergileyen akıldır.

İnci yok, parıltısı nerden olsun? Hatırlatan yokken geri dönüş nasıl olsun?

Bu temenni de akılsızlığındandır. Çünkü o aptallığın ne yapıda olduğunu göremez.

Bu pişmanlık sıkıntının sonucudur, hazine gibi parıldayan aklın sonucu değil.

Sıkıntı geçince pişmanlık da yok olur. O tövbe ve pişmanlığın toprak kadar değeri yoktur.

Pişmanlık, hüzün karanlığında tuttu yükünü. Oysa "gündüz yok eder gecenin sözünü[128]."

Hüznün karanlığı geçince şenlenir de gönülden hüznün doğurduğu sonuç gider.

O tövbe ederken akıl pîri "Geri gönderilseler, yine dönerler[129]" diye seslenir.

Vehmin aklın sahtesi ve düşmanı olduğuna ve akla benzediği halde akıl olmadığına ilişkin açıklama ile akıl sahibi olan Musa (selam üzerine olsun)'nın vehim sahibi olan Firavun'la söyleşmesi hikâyesi

Akıl şehvetin karşıtıdır ey yiğit. Şehvetin kurduğuna akıl adını verme.

Şehvet dilenene vehim adını ver. Vehim, aklın altın parasının sahtesidir.

Vehimle akıl mihenge vurulmadan ayırt edilemez. İkisini de mihenge vur hemen.

Bu mihenk, Kur'an ile peygamberlerin halidir. Mihenk, sahte olana der ki gel...

[Gel de] benden aldığın yarayla kendini gör ve iniş çıkışıma uygun olmadığını anla.

Bir testere aklı ikiye bölse eğer, ateşteki altın gibi gülümser.
Dünyayı yakıp kavuran Firavun'undur vehim. Akılsa canı ışıtan Musa'nındır.
Musa, yokluk yolunu yürüyüp vardı. Firavun ona dedi, *sen kimsin?*
Dedi, *ben aklım. Celal sahibinin elçisi ve Allah'ın hüccetiyim; sapıklıktan kurtarırım.*
Sus dedi [Firavun], *laf kalabalığı yapmayı bırak. Eski kökenini ve adını söyle.*
[Musa] dedi, *bil ki kökenim topraktır benim. Asıl adım, O'nun kullarının en değersizi.*
O bir olan Allah'ın kulundan doğdum. Cariyelerin ve kulların soyundanım.
Topraktandır aslım, su ve çamurdan. Allah, su ve çamura can ve kalp verdi.
Topraktan bedenimin dönüşü toprağadır. Senin dönüşün de toprağadır, ey korkunç!
Bizim aslımız da, bütün âsilerin aslı da topraktandır. Bunun yüz belirtisi vardır.
Öyle ki vücudun topraktan yardım alır. Topraktan aldığın besinle döner boynun.
Can gidince o da korkunç ve ürkünç mezarda yeniden toprak olur.
Biz de, sen de, senin gibiler de toprak olur ve ihtişamın kalmaz.
[Firavun] dedi, *soy adından başka bir adın daha var ve o ad senin için önemli:*
Firavun'un kulu, onun kullarının kölesi. Çünkü bedenin ve canın önce ondan beslendi[130].
Kötü eylemi yüzünden bu yurttan kaçmış âsi, azgın ve zalim bir kul.
Kanlı, gaddar ve nankör. Bu niteliklerini de düşünüp kıyasla.
Gariplik içinde zavallı, yoksul ve hırpani [birisin]. Çünkü bize ve hakka şükretmedin.
[Musa] dedi, *o mülk sahibinin ilahlıkta bir başka ortağı olamaz, hâşâ.*
O egemenlikte tektir ve eşi yoktur. Kullarına O'ndan başkası hükümdar değildir.
Başka bir sahip yoktur yarattıklarına. Helak olacaktan başkası ortaklık savlar mı O'na?
Resmeden O'dur. Beni resmeden de O. Başkası bunu iddia ederse zalimdir.
Sen benim kaşımı [bile] yaratamazsın. [Böyleyken] canımı nerden tanıyacaksın?
Bilakis o gaddar ve azgın sensin. Çünkü Hakk'a karşı ikilik savlıyorsun.
Bir gaddar memuru kazârâ öldürmüşsem, kendim ya da keyfim için öldürmedim[131].
Bir yumruk vurdum, ansızın düştü. Zaten canı yoktu, oracıkta can verdi.
Ben bir köpek öldürdüm, sen ise peygamber çocuklarını ve yüz binlerce suçsuz günahsız çocuğu...
Öldürdün ve kanları boynunadır senin. Bu kan içicilikten başına neler gelecek?
Beni öldürmüş olma umuduyla, amacına ermek için Yakub'un zürriyetini öldürdün.
Sana rağmen Hak beni seçti de nefsinin tasarladıkları altüst oldu.
[Firavun] dedi, *bırak bunları. Tuz ekmek hakkım[ın karşılığı] gerçekten bu mu?*
Halkın önünde beni aşağılayıp aydınlık günümü karartman mı [benim hakkım]?
[Musa] dedi, *hayır ve şerde bana kulak asmazsan kıyametteki aşağılanış daha zor [olacaktır].*
Bir pire ısırığına dayanamıyorken yılan sokmasına nasıl dayanacaksın?
Görünüşte işini harap etsem de aslında dikenliği gül bahçesine çevirmekteyim.

İmar etmek yıkmakta, toplanmak dağılmakta, düzelmek bozulmakta, dilenen dilenmeyende, varlık yokluktadır ve aynı şekilde başka zıtlar ve eşler de böyledir

Biri gelmiş, toprağı kazıyordu. Aptalın biri dayanamayıp bağırdı.
Dedi, *bu yeri neden bozup kazıyor ve darmadağın ediyorsun?*
Dedi, *behey aptal, git işine, bana bulaşma. İmar etmekle yıkmanın farkını anla.*
Bu yer yıkılıp çirkinleşmeden gül bahçesiyle buğday tarlasına nasıl dönüşür?

Toprağın düzeni altüst olmadıkça bahçeyle tarla, yaprakla meyve nasıl yetişecek?
İltihaplı yarayı neşterle yarmazsan, yara nasıl iyileşir, nasıl düzelir?
Vücudundaki sıvılar ilaçla temizlenmedikçe hastalık nasıl geçer, şifa nereden gelir?
Terzi, elbiseyi parça parça etmiştir. O usta terziye kim çıkışır...
Bu güzelim kumaşı niçin yırttın, yırtık kumaşı ben ne yapayım, diye.
Eski binaları yenilerken eskisini yıkmazlar mı önce?
Aynı şekilde marangoz, demirci ve kasap da yapmadan önce yıkar.
Helile ve belile[132] de dövülüp ezilir ve bu ezilme sayesinde beden sağlık bulur.
Buğdayı değirmende öğütmedikçe donanması mümkün mü soframızın?
Ey balık, seni oltadan kurtarmamı isteyen, o tuzla ekmekti.
Musa'nın öğüdüne uyarsan kurtulursun böyle bitimsiz ve kötü oltadan.
Kendini arzulara o denli kul ettin ki küçük bir solucanı ejderhaya çevirdin.
Nefesi nefesle ıslah etmek için ejderhaya ejderha getirdim.
Böylece onun nefesi bunun nefesiyle yenilecek. Yılanım, o ejderhanın kökünü sökecek.
Kabul edersen iki yılandan da kurtulursun. Yoksa onlar senin canına okur.
[Firavun] dedi, *doğrusu çok usta büyücüsün; hileyle burada ortaya ikilik attın.*
Gönül birliği içindeki insanları ikiye böldün. Büyü, taşa dağa [bile] etki eder.
[Musa] dedi, *Allah'ın mesajına boğuldum ben. Allah adına büyücülüğü kim görmüş?*
Büyücülüğün kaynağı gaflet ve küfürdür. Musa'nın canıysa dinin meşalesidir.
Nefesimi İsa kıskanırken, büyücülere nasıl benzerim, a yüzsüz?
Kitaplar canımdan ışık alırken, büyücülere nasıl benzerim, ey cünüp?
Hevâ kanadıyla uçtuğun için ister istemez beni de öyle sanıyorsun.
Hayvanca davranışları olanın saygın kişilere ilişkin düşüncesi kötü olur elbet.
Âlemin bir parçasısın ve bu yüzden bütünü de kendi durumunla denk görüyorsun.
Dönüp durursan başın döner de gözlerin evi dönüyor görür.
Denizde gemiyle gidersen görürsün sahilin koşup durduğunu.
Kargaşa içinde gönlün daralırsa bütün dünyayı dar görmeye başlarsın.
Sevinip neşelenirsen dostların mutluluğuyla, sana gül bahçesi gibi görünür bu dünya.
Niceleri var Şam'a, Irak'a giden ve küfürden, nifaktan başka bir şey görmeyen.
Hindistan ve Herat'a dek gidip de alışverişten başka bir şey görmeyen niceleri var.
Türkistan ve Çin'e gidip de hile ve tuzaktan başka bir şey görmeyen niceleri var.
Elinde yoksa renk ve kokudan başka dayanak, bütün iklimleri arasa ne olacak?
Bağdat'a çıkagelir bir inek. Dolaşır şehri bir uçtan bir uca.
Onca güzellikler ve tatlar içinde karpuz kabuğundan başkasını görmez gözü.
Çünkü bir inek ya da eşek için görülmeye değer olan yola düşmüş bir eşelek ya da ottur.
Kurutulmuş et gibi tabiat çivisinde kuruyup kalırlar ve sebeplere bağlanırlar. Bu yüzden de canları gelişmez.
Ey ulu kişi, nedenlerin ve etkenlerin ortadan kalktığı alan, Allah'ın ülkesidir.
[O ülke] her zaman değişim içindedir ve can orada sürekli yepyeni bir dünya görür.
Cennet bahçeleri ve ırmakları da olsa bir sıfatta donunca çirkinleşir.

Açıklama: insanın her algılama duyusu kendine özgü şeyler algılar ve başka bir duyunun algılamalarından habersizdir. Öyle ki her usta sanatkâr başka bir usta sanatkârın işinin acemisidir. Onun kendi görevi olmayan şeyden haberdar olmayışı o algılamaların olmadığının kanıtı değildir. Durumunca onları inkar da etse bu inkarı onun habersizliğinden başka bir şeyin göstergesi olarak göremeyiz.

Dünyanın görünüş alanı senin algılamandır. Kirli duyundur temizleri perdeleyen.

Görüş suyuyla bir süre yıka duyuyu. Sûfilerin giysi yıkayışlarını böyle bil.

Temizlenince sen, perde ortadan kalkar ve temizlerin canı senin karşına çıkar.

Bütün âlem ışık ve görüntülerle dolu olsa, bu güzelliklerden ancak gözün haberi olur.

Gözünü kapamışsın ve bir güzelin yüzüyle saçını görmek için kulağını yaklaştırıyorsun.

Kulak der, *yüze inanmam ben. Yüz seslenirse ancak o zaman duyarım.*

Ben bilginim, ancak kendi sanat alanımda. Sanatımın söz ve sesten ötesi yoktur.

"Hadi burun, gel, gör şu güzeli!" Bu istenen, burna göre değil ki.

[Burun der ki] *olsa koklarım miskle gül suyu. Benim sanatım, ilmim ve bilgim bu.*

O gümüş tenli güzelin yüzünü nasıl göreyim? Gücümü aşan şeyi benden isteme sakın.

Ayrıca, ancak eğri olarak görür eğri duyu. Önünde ister eğri sürünerek git, ister doğru.

A değerli efendi, kesinlikle bil ki şaşı göz, bir görmekten azledilmiştir.

Sen tümüyle hileden ibaret Firavun'sun; beni kendi açından görüp ayırt edemiyorsun.

Ey sapkın, bana kendi bakışınla bakma ki iki kat görmeyesin bir katı.

Bir an olsun bana benim açımdan bak ki var oluş ötesindeki alanı göresin.

Kurtulasın böylece darlıktan, ardan ve ünden. Aşk içinde aşk göresin vesselam.

İşte o zaman bedenden kurtulunca kulak ve burun, göz olmasını bilir.

O tatlı dilli sultan doğru söylemiştir: "Ariflerin her kılı bir göz olur."

Başlangıçta gözün göz özelliği kesinlikle yoktu. O, ana rahminde bir et parçasıydı.

Yağ parçasını görme nedeni sanma oğul. Yoksa uykuda kimse görüntüler görmezdi.

Peri de cin de benzer biçimde görür. [Oysa] ikisinin de gözünde yağ yoktur.

Yağla bir ilgisi yoktur ışığın. [Ancak] şefkatli Yaratıcı ona ilgi vermiştir.

İnsan topraktandır, ama neresi benzer toprağa? Hiç ortak yanı olmasa da cin ateştendir.

Perinin ateşe benzer bir yanı yok. Oysa baktığında aslı ateştir.

Kuş yeldendir, ama neresi benzer yele[133]? Allah ilgi vermiştir ilgisize.

[Allah] onlara ilinti vermişse de bu tikellerin tümellerle ilgisi gerekçesizdir.

İnsan değersiz topraktan doğduğuna göre oğlun babayla ilgisi nerden geliyor?

Bir ilgi varsa da akla gizlidir. Gerekçesi yoktur, akıl nasıl anlasın?

[Allah] rüzgâra gözsüz görme gücü vermeseydi, ad kavmini nasıl ayırt ederdi?

Mümini nasıl ayırırdı düşmandan? Nasıl ayırırdı şarabı kabaktan?

Nemrut ateşinin gözü olmasaydı gözetebilir miydi İbrahim'i?

Nil'in o ışığı ve görüşü olmasaydı ayırt edebilir miydi Kıpti'yi Sıbti[134]'den?

Dağ taş görme yetisine kavuşmadıysa Davud'a neden arkadaş oldu?

Şu yerin olmasaydı can gözü, öylece nasıl yutardı Karun'u?

İnleyen direğin[135] gönül gözü olmasaydı, o bilgenin ayrılığını nereden görecekti?

Görme yetisi olmasaydı çakıl taşında, nasıl tanıklık ederdi avuçta[136]?

Akıl, kanatlan da oku: "Yeryüzü şiddetli bir sarsılışla sarsıldığında[137]" suresini.
Kıyamette şu yeryüzü iyi ve kötüye ilişkin görmeden nasıl tanıklık eder?
"Yeryüzü, bize hallerini ve haberlerini söyleyip sırlarını gösterir[138]."
Ey yönetici, senin yanına gönderilmem, gönderenin haberdar olduğunun kanıtıdır.
Çünkü böyle bir ilaç, böyle onulmaz bir yarayı iyileştirecek niteliktedir.
Bundan önce rüyalar görmüştün, Allah'ın beni seçeceğine ilişkin...
Ve ışık ve asâ alıp elime, senin küstah boynuzunu kıracağıma [ilişkin].
Dinin Rabbi'nin sana gösterdiği çeşitli ağır rüyalar bunun içindi.
Lâyığını göresin diye gösterilen, kötü kalbine ve azgınlığına uygun rüyalardı bunlar.
Kim hikmet sahibi, kim haberdar ve kim onulmaz hastalıkları iyileştirir, bilesin diye...
Ağır uykudandır, diyerek kör ve sağırca yorumlar yapıyordun sen.
[Oysa] o tabip ve müneccim, içe doğuşla düşün yorumunu gördü de tamah edip gizledi.
Dedi, *uyanık gönlüne tasa girmesi ikbalinden ve padişahlığından uzak olsun.*
Çeşitli besinler ya da yemekler yüzünden bünye bozulunca insan böyle düşler görür.
Çünkü o senin öğüt almayacağını, yumuşak değil, sert ve kan içici olduğunu görmüştü.
Padişahlar maslahat için kan dökerler, ama merhametleri zulümlerinden fazladır.
Padişah dediğin Rabbi'nin tabiatını taşımalı. Çünkü rahmeti gazabının önündedir[139].
Şeytan gibi gazap üstün gelmemeli ona. Gereksiz yere hile için kan dökmemeli.
Eşinin ve cariyesinin fahişe olmasına yol açan kadınsı erkek yumuşaklığı da olmamalı.
Şeytan yuvası yapmıştın sen gönlünü. Düşmanlığı bir kıble edinmiştin.
Çok ciğerler deşti keskin boynuzun. İşte asam, uslanmaz boynuzunu kırdı.

Bu dünyalıların o dünyalılara saldırıp gayp sınırı olan soy ve zürriyet sınırına dek ilerlemeleri ve onların pusuyu göz ardı etmeleri: Savaşçı savaşa gitmezse kâfir saldırıya geçer

Cismaniler ordusu, ruhaniler kalesine doğru saldırıya geçti.
Amaçları, gayp sınırını tutmak ve o yandan gönlü temiz birinin gelmesini önlemekti.
Gaziler savaş saldırısını az gerçekleştirince, kâfirler, tam tersine saldırıya geçerler.
Gayp gâzileri, yumuşaklıkları nedeniyle senin gibi sapığa saldırmayınca...
Gayp adamları bu yana gelmesinler diye gaybın sınır kapısına saldırdın.
Kötülükle yolu kapatmak için döllere ve rahimlere pençe atın.
Neslin sürmesi için yüce Hakk'ın açtığı yolu nasıl tıkarsın?
Ey inatçı, geçitlere engel oldun, ama senin kör tarafından bir yiğit çıktı ortaya.
O yiğit benim işte. O'nun adı sayesinde gücünü kırıp yok edeceğim senin adını sanını.
Geçitleri sıkıca kapamaya devam et. Bir süre daha bıyık altından gül bakalım.
Bıyığını senin bir bir yolar kader. Böylece anlarsın sakınan gözü kader kör eder.
Senin bıyığın mı keskin yoksa nefeslerinden ülkelerin titrediği Âd'ınki mi?
Sen mi inatçısın yoksa Semud mu? Semud gibisi daha dünyaya gelmedi.
Bunun gibi yüz binlercesini söylesem sağırsın sen. Duyarsın da duymazdan gelirsin.
Sözden tövbe ettim. Kalkıp söz olmaksızın ilacını kardım senin.

Ham yarana koyacağım da olgunlaşacak. Ya da yaran ve sakalın sonsuza dek yanacak.

A düşman, böylece O'nun haberdar olduğunu, her şeye layığını verdiğini anlayacaksın.

Ne zaman eğrilik edip kötülükte bulundun da gereken karşılığı görmedin?

Gökyüzüne bir an bir iyilik gönderdin de ardından karşılığı gelmedi?

Dikkatli ve uyanık olursan, her zaman yaptığının karşılığını görürsün.

Dikkat edip ipe tutunursan, kıyametin gelmesine gerek kalmaz.

Bir şifreyi doğru anlayan, konunun açıkça söylenmesine gereksinim duymaz.

Bu bela aptallığından geliyor sana. Çünkü incelikleri ve şifreleri anlamadın.

Kötülükten kalbin kararınca anla. Burası şaşırmış gibi yapmanın yeri değil.

Yoksa o kararma bir oka dönüşür de şaşırmışlığının karşılığı olarak sana gelir.

Ok gelmezse, kirlenmişliğin görülmeyişinden değil, bağışlamadan dolayıdır.

Kalp gerekse sana dikkatli davran. Çünkü her eylem ardından karşına bir şey çıkar.

Bundan daha çok çaban olursa, dikkatinden dolayı işin daha bir yükselir.

İnsanın topraktan olan bedeni ayna olmaya elverişli kaliteli demir gibi olup o aynada dünyadayken de cennet, cehennem ve kıyamet ile benzeri şeyler soyut olarak değil somut olarak görülür

Öyleyse demir gibi kara gövdeli olsan da cilalayıp parlat, cilalayıp parlat.

Parlat da kalbin, her yanında gümüş sineli bir güzel görünen rengarenk ayna olsun.

Demir, kara ve nursuz olsa da cilalamak onun karalığını giderir.

Demir, cila gördü de güzelleşti yüzü. Böylece onda yüzleri görmek mümkün oldu.

Toprak beden katı ve karaysa da cilala onu. Çünkü cilalanabilirdir.

Böylece onda gaypten şekiller belirir; ona huri ve melek görüntüleri yansır.

Hak sana akıl cilasını, kalbin sayfası aydınlansın diye vermiştir.

Ey beynamaz, cilayı bağlayıp arzuların iki elini birden açmışsın sen.

Arzular bağlanırsa cilanın elleri açılmış olur.

Bütün görünümlerin yansıtıldığı gayp aynası olmuş bir demirdin sen.

Kararttın, paslandırdın özünü. Budur, "Yeryüzünde bozgunculuğa çabalayanlar[140]."

Şimdiye dek böyle yaptın, artık yapma. Suyu bulandırdın, daha da bulandırma.

Karıştırma da durulsun bu su. [Böylece] onda ay ve yıldızı dönerken gör.

İnsanlar da ırmak suyu gibidir. Bu yüzden bulanınca göremezsin dibini.

Irmağın dibi mücevher ve incilerle doludur. Sakın bulandırma, çünkü o tertemizdir.

İnsanların canı hava gibidir. Toza karışırsa gökyüzüne perde olur.

O güneşin görülmesine engel olur. Tozu gidince saflaşıp berraklaşır.

Tam karanlığa karşın, kurtuluş yoluna yönelesin diye Hak sana rüyalar gösterdi.

Musa (selam üzerine olsun)'nın Firavun'un sırlarını ve rüyalarını Hakk'ın haberdar olduğuna iman etsin ya da kuşku beslesin diye gayp perdesi ardından açıklaması

[Allah,] sonunda olacak olayları kararmış demir üzerinde kudretiyle gösteriyordu...

[Sana bunları] daha az zulüm ve kötülük yapasın diye [gösteriyordu]. Oysa sen gördükçe daha beter oldun.

Rüyanda çirkin görüntüler görüyor ve bunlardan ürküyordun. Oysa onlar senin görüntündü.

Aynaya baktığında çirkin yüzünü görüp de aynaya pisleyen zenci gibi...
[Zenci: "Ne çirkinsin! Sen ancak buna lâyıksın!" [Ayna:] "Çirkinliğim sana ait be aşağılık kör!
Kendi çirkin yüzüne pisliyorsun, bana değil. Çünkü berrağım ben."
Bazen elbisenin yandığını görüyordun, bazen de ağzının ve gözünün dikildiğini.
Bazen bir hayvan kastediyor canına, bazen de başın bir canavarın dişleri arasında.
Bazen baş aşağı lağım çukuruna düşmüş, bazen de kapılmışsın azgın bir kan seline.
Bazen berrak gökten sana şöyle bir ses geldi: "Uğursuzsun, uğursuzsun, uğursuz!"
Bazen de dağdan açıkça şöyle ses geldi: "Defol, çünkü 'soldakiler[141]'densin!"
Bazen de bütün cansızlardan ses geliyordu: "Firavun sonsuza dek cehennemdedir."
Bundan kötüleri var ki utanıp söylemiyorum, hem de tersyüz tabiatın ateşlenmesin.
Ey yola gelmez, ben azını söyledim. Bu azcıktan anla ki ben haberdarım.
Düşlerini ve rüyalarının düşünmemek için kör ve ölüymüş gibi davranıyordun.
Ne kadar kaçabilirsin? Senin hileler düşünen kavrayışını gâfil avlayıp geldi işte!

Tövbe kapısının açık olduğuna dair

Yapma artık, bundan böyle kaçınmaya bak. Çünkü rahmetle tövbe kapısı açık.
Tövbenin batı yönündeki kapısı kıyamete dek insanlara açıktır.
Güneş batıdan doğuncaya dek o kapı açık olur[142]. Ondan yüz çevirme.
Cennetin de rahmetten sekiz kapısı vardır. Sekiz kapıdan biri tövbe kapısıdır a oğul.
Bütün kapılar bazen açık olur, bazen kapalı. Oysa sürekli açıktır tövbe kapısı.
Hadi fırsatı kaçırma, çabuk ol, kapı açık. Kıskananı gâfil avlayıp yükünü oraya çek.

Musa (selam üzerine olsun)'ın Firavun'a, benden bir öğüt kabul et ve karşılığında dört erdem al, demesi

[Musa dedi,] *hadi benden bir şey kabul et de buna karşılık dört şey al.*
O bir tek şey nedir ey Musa? Bana onu biraz açıkla, dedi [Firavun].
[Musa] dedi, *Allah'tan başka tanrı olmadığını açıkça söylemendir.*
Gökleri ve yücelerdeki yıldızları, insanları, şeytanla cinleri ve kuşları yaratan...
Denizlerle ovaları ve dağlarla çölleri yaratan... Saltanatı sonsuzdur, eşi benzeri yoktur.
[Firavun] dedi, *buna karşılık bana vereceğin dört şey söyle nedir, ey Musa?*
Belki böylece o güzel vaadin lütfuyla, küfrümün çarmıhı gevşer.
Olur ki bu ganimetli vaadin lütfuyla yüz batmanlık küfür kilidim açılır.
Olur ki bal ırmağının etkisiyle vücudumdaki bu kin zehri bal olur.
Ya da o tertemiz süt ırmağının yansımasıyla tutsak aklım bir an olsun gelişir.
Ya da belki o şarap ırmaklarının yansıyışından sarhoş olup buyruk tadından koku alırım.
Ya da belki o ırmakların lütfuyla tazelenir perişan ve çorak bedenim.
Çorak toprağımda yeşillikler belirir, dikenliğim barınılacak bahçe (cennetu'l-me'vâ[143])ye döner.
Olur ki cennetin ve dört ırmağın yansımasıyla, dost arar canım Hakk'ın yardımıyla.
Öyle ki cehennemin yansımasıyla ateşe döndüm de Hakk'ın kahrına düştüm.
Bazen cehennem yılanının yansımasıyla, cennet halkına zehir saçan yılana döndüm.
Bazen [cehennemde] kaynayan suyun (hamîm) yansıyışıyla zülüm suyum haşlayıp çürüttü insanları.
Ben Zemheri yansımasından Zemheri'yim ya da harlı ateş (sa'îr/cehennem) yansımasından harlı ateşim.

Yoksulun ve mazlumun cehennemiyim şimdi. Ansızın düşkün bulduğumun vay haline!

Musa (selam üzerine olsun)'nın Firavun'un iman etmesinin ödülü olacak dört erdemi açıklaması

Musa dedi, *o dört erdemin ilki vücudunun sürekli sağlığıdır.*

Tıpta sözü edilen hastalıklar, vücudundan uzak olacak, değerli bayım.

İkincisi, ömrün uzun olacak da ecel ömründen uzak duracak.

İstediğine erememiş olarak dünyadan ayrılacağın bir uzun ömür değil bu.

Tersine, seni esir alan acıdan değil, bebeğin süt isteyişi gibi isteyeceksin eceli.

Ölümü arzularsın, ama acı âciz bıraktığı için değil, yıkık evde hazine bulduğun için.

Bu durumda eline kazma alıp düşünmeden eve vurmaya başlarsın.

Çünkü evi hazineye engel görürsün. Yüz harmana engeldir bir buğday tanesi.

Sonunda bu taneyi ateşe atıp meslek edinirsin yiğitliği.

Ey bir yaprak uğruna bağdan yoksun kalan, asmadan kopmuş yaprağa yapışan kurtçuk gibisin.

Kerem bu kurtçuğu uyandırdığında, bu kurtçuk cehalet ejderhasını yer.

Kurtçuk, ağaç ve meyvelerle dolu bir bahçeye döner. Talihli insan işte böyle dönüşür.

"Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim[144]" sözünün yorumu

Yıkıp kaz evini, çünkü bu Yemen akiğiyle yüz binlerce ev yapılabilir.

Evin altındadır hazine. Çare yok; ev yıkılacak diye düşünme, durma haydi.

Çünkü hazinedeki bir akçeyle, yorulup üzülmeden binlerce ev yapılabilir.

Sonunda bu ev zaten yıkılır ve altındaki hazine mutlaka açığa çıkar.

Fakat sana ait olmaz. Çünkü ruhun kazancı ancak yıkmanın karşılığıdır.

O işi yapmadığına göre ücreti de yok onun. "İnsan için, çalıştığından başkası yoktur[145]."

Ondan sonra iç geçirip hayıflanırsın, yazık, bulutun altında böyle bir ay varmış...

İyilikle söylenenleri yapmadım. Hazine de gitti ev de; elim boş kaldı.

[Aslında] evi kiralamıştın. Senin mülkün değildi ki alıp satasın.

Kiralama süresi ecel gelinceye kadardır. Orada bu süre içinde çalışabilirsin.

Yamacılık etmektesin dükkanda. Dükkanının altında iki hazine gömülü oysa.

Bu dükkan kiralıktır, çabuk ol. Eline kazma alıp dibini kazmaya bak.

Kazma ansızın defineye değince dükkandan da yamacılıktan da kurtulursun.

Yamacılık nedir? Ekmek yeyip su içmek. Bu partal hırkaya yama vurup durursun.

Bu beden hırkan her zaman yırtılır. Karnını doyurmakla yamarsın onu.

Ey ikbal sahibi padişahın soyundan gelen, kendine gel, şu yamacılıktan utan.

Şu dükkanın dibinden bir parça kopar da iki hazine çıksın karşına.

Bir ürün elde edemeden kira süresi dolmadan önce [harekete geç].

Sonra dükkan sahibi seni dükkandan çıkarıp hazine üstündeki dükkanı ortadan kaldırır.

Sen de hayıflanıp kâh başına vurup dövünür, kâh işe yaramaz sakalını yolarsın.

Ne yazık, benimdi bu dükkan. Körmüşüm, yararlanamadım ondan!

Ne yazık ki varlığımızı yel aldı gitti. Sonsuza dek hayıflanış kaldı ellerinde kulların.

İnsanın kendi zeka ve düşüncelerine güvenip aldanarak peygamberlerin ilmi olan gayp ilmini talep etmeyişi

Evde resimler ve süsler görmüştüm ben. Evin aşkıyla yerimde duramıyordum.
Gizli hazineden habersizdim. Yoksa balta elimde tuttuğum ıtır topu olurdu.
Ah, baltanın hakkını verseydim, şimdi tasayı ortadan kaldırmış olurdum.
Resimlere göz gezdirip çocuklar gibi aşk oyunları oynuyordum.
Hâsılı, o mutlu bilge[146] ne güzel söylemiş: "Sen çocuksun, evse resim ve nakış dolu."
O, *İlâhî-nâme*[147]'de çok öğütler vermiş, "evinin tozunu at" diye.
Yeter Musa, [dedi Firavun,] *üçüncü vaadi söyle. Çünkü heyecanıyla kalbim mahvoldu.*
Musa dedi, *üçüncüsü iki kat saltanattır; hasımdan ve düşmandan arınmış iki dünya.*
Şimdi sahip olduğundan daha büyük saltanat. O savaş içindeyken, bu barış içindedir.
Savaş içindeyken sana böyle saltanat veren, gör bak, barıştayken nasıl sofra donatır?
Sen cefakârken keremiyle bunları veren, vefakâr olduğunda bak nasıl gönlünü alır?
[Firavun] dedi, *dördüncüsü nedir, ey Musa? Çabuk söyle. Sabrım gidip arzum arttı.*
[Musa] dedi, *dördüncüsü şu ki sen genç kalacaksın; saçın katran, yüzün erguvan gibi.*
Bizim açımızdan renkle koku son derece önemsiz. Fakat sen aşağısın, bu yüzden sözü aşağı çektik.
Renk, koku ve mekan övüncü, ancak çocukları sevindirip aldatır.

"İnsanlarla kendi aklılarınız ölçüsünde değil onların akılları ölçüsünde konuşun ki Allah'ı ve elçisini yalanlamasınlar" hadisine ilişkin açıklama

Bir çocukla işim olduğunda çocukların diliyle konuşmalıyım.
[Örneğin demeliyim ki] okula gidersen sana kuş alırım ya da muz, ceviz ve fıstık getiririm.
Beden gençliğinden başkasını bilmiyorsun, al sana gençlik, bre eşek al sana arpa!
Yüzünde hiçbir kırışıklık belirmez ve o kutlu gençliğin taze kalır.
Ne yüzüne yaşlılık hüznü çöker, ne de servi boyun iki büklüm olur.
Ne gençlik gücün azalır, ne de dişlerine zarar ve ağrı gelir.
Şehvet ve sevişme gücün azalmaz ve böylece iktidarsızlığından kadınlara gına gelmez.
Ukkaşe'yi mutlu eden müjde gibi, gençlik gücün de seni mutlu eder.

Peygamber (selam üzerine olsun) sözü: "Safer ayının çıkışını bana müjdeleyeni cennetle müjdelerim."

Âhir zaman peygamberi Ahmed'in [dünyadan] ayrılışı, tartışmasız Rebiülevvel'dedir.
Kalbi bu göçten haber alınca, akla dayanarak o vakte âşık olur.
Safer ayı gelince, bu aydan sonra yolculuğa çıkacağim, diye sevinir.
Bu hidayet coşkusuyla her gece sabaha dek, *"Ey yüce yolun yoldaşi"* diye seslenirdi.
Dedi, *Safer ayının dünyayı terk ettiğini bana kim müjdelerse...*
Kim Safer geçip Rebiülevvel geldi, derse; ben de ona müjde verip şefaat ederim.
Safer *geçip gitti,* dedi Ukkâşe. [Peygamber] dedi, *cennet senindir, a koca aslan!*
Biri daha geldi Safer geçti diye. [Peygamber] dedi, *müjdeden Ukkaşe yararlandı.*
Yani büyük adamlar âlemden göçmekten mutluyken, kalmaktan mutludur şu çocuklar.
Kör kuş tatlı su yüzü görmediğinden acı su ona Kevser görünür.

Senin ikbalinin berrak suyu bulanmasın diye Musa, kerametleri böyle sayıyordu.
Bravo, güzel söyledin, dedi [Firavun], *ama önce güzel dostuma danışmalıyım.*

Firavun'un Musa (selam üzerine olsun)'ya iman etme konusunda Asiye'ye danışması

O, bu konuyu Asiye'ye anlattı. [Asiye] dedi, *a kara kalpli, canını ver sen buna!*
Bu sözlerin içinde büyük yardım ve lütuflar var. Ey iyi hasletli padişah, çabuk kavra.
Ekim zamanı geldi; ne verimli bir ekin! Böyle deyip heyecanla ağlamaya başladı.
Fırladı yerinden, dedi, *ne mutlu sana! A kelceğiz, güneş sana taç oldu.*
Şapka kelin kusurunu gizler. Hele bir de güneş ve aysa o şapka!
Sen bunu o ortamda duyar duymaz neden, yüzlerce bravo deyip evet demedin?
Bu söz güneşin kulağına gitseydi, bunun kokusuna dönüp aşağı gelirdi.
Bunun ne büyük bir vaat ve lütuf olduğunu düşünebiliyor musun? Allah, iblise iltifat ediyor!
O kerem sahibi seni bu lütufla çağırınca nasıl oldu da [heyecandan] ödün kopmadı?
Ödün yarılmadı! Ödün yarılsaydı da iki dünyada yarar görseydin.
Hak için yarılan öd, şehitler gibi iki dünyada da yarar görür.
Şu gaflet ve körlüğün sürmesinin de bir hikmeti vardır, ama bu kadarı da fazla.
Gaflet de bir nimet ve hikmettir. Böylece sermaye elinden çabucak uçup gitmez.
Fakat müzminleşip canı zehirleyerek aklı sakat bırakacak kadar sürmemeli.
Bir gül karşılığında bütün bir gül bahçesini alıyorsun, böyle pazarı kim bulmuş?
Bir tohumu yüz ağaçlıkla takas ettin. Bir zerre karşılığında yüz maden geldi sana.
"Allah için olmak", o taneyi "Allah da onun içindir[148]"i elde etmek için vermektir.
Böylece bu güçsüz ve geçici varlık, o kalıcı Rabbin varlığıyla kalıcılık kazanır.
Yok olucu varlık kendini ona teslim edince kalıcı duruma gelip asla ölmez.
Rüzgâr ve toprağın etkisiyle yok olacağından korkan damla gibi tıpkı...
Aslı olan denize sıçrayınca güneşin sıcağından, rüzgârdan ve topraktan kurtulmuştur.
Dışyüzü denizde yok olmuş, ama özü korunup güzellik içinde kalıcılık bulmuştur.
Haydi ey damla, pişman olmaksızın ver kendini. Ver ki damlaya karşılık deniz bulasın.
Haydi ey damla, denizin içinde yokluktan güvene erme şerefini elde et.
Bir damlaya bir deniz tâlip olmuş; böyle devlet kimin eline geçer?
Allah aşkına, hemen takas et! Bir damla ver, inci dolu deniz kazan.
Allah aşkına, geciktirme hiç! Çünkü lütuf denizinden geldi bu söz.
Lütuf yiter bu lütuf içinde. Çünkü bu en aşağı varlık, yükselir yedinci göğe.
Şaşılası bir fırsat çıktı karşına. Hiçbir tâlip, arasa da böylesini bulamaz.
[Firavun] dedi, *ey iffetli [eşim], bunu Hâmân'a söyleyeyim; vezirden görüş almalı şah.*
[Asiye] dedi, *bu sırrı söyleme Hâmân'a. Doğan kuşundan ne anlar kör moruk?*

Padişahın doğanıyla kocakarı hikâyesi

Beyaz bir doğanı bir kocakarıya versen, iyilik ediyorum diye onun tırnağını keser.
İşin ve avcılığın temeli olan tırnağı, kör moruk, körü körüne keser.
Der ki *a güzelim, nerelerdeymiş annen de tırnakların böyle uzamış?*
Keser tırnağını, gagasını, kanadını. Pasaklı kocakarı şefkat anında yapar bunu.

Verdiği tutmacı doğan az yeyince sinirlenip sevgisini bir tarafa bırakır.
Der, *sana böyle tutmaç pişirdim ve sen büyüklenip umursamıyorsun öyle mi?*
Bu sıkıntı ve belayı hak ediyorsun sen. Nimet ve ikbal senin neyine?
Eriştesini yemek istemiyorsan bunu al, diye tutmacın suyunu verir ona.
Doğanın bünyesi tutmaç suyunu kaldırmaz. Kocakarı sinirlenir, öfkesi uzar gider.
Öfkesinden kaynar çorbayı doğanın başına döker ve [doğanın] başı kel olur.
Acıyla yaş gelir gözünden ve gönle aydınlık veren padişahın iyiliğini anımsar.
Şahın çehresinden yüz yetkinliğe sahip işveli ve nazlı iki gözünden [yaşlar akar].
Karga yarasıyla dolu "kaymayan[149]" gözü. Güzel gözü kötü gözden acıyla yara içinde.
Deniz genişliğinde bir göz... Öyle bir göz ki genişliğinde iki âlem kıl gibi görünür.
Gözüne binlerce felek girse, okyanusa dökülen pınar gibi yiter gider.
Bu somut şeyleri geçip gaybı görmekten öpücükler almış bir göz...
Bir kulak bulamıyorum ki o güzel göze ilişkin incelikler söyleyeyim.
O değerli ve güzel gözyaşı dökülürken damlasını Cebrail kapıyordu...
O güzel ahlâklı izin verirse sürmek için kanadına, gagasına.
Doğan der, *öfkesi alevlense de kocakarının, ferimi, nurumu, bilgimi ve sabrımı yakamaz.*
Can doğanım yine yüz suret dokur. Deve yaralansa da Sâlih'e bir şey olmaz.
Sâlih'in görkemli bir nefesiyle dağ bir anda yüz deve doğurur[150].
Gönül diyor, sus ve dikkat et. Yoksa kıskançlık dokumayı yırtacak.
Yüz tahammül gizlidir O'nun kıskançlığında. Yoksa yüz dünyayı yakardı bir solukta.
Öğüdün yerini şahlık kibri aldı da gönlünü öğüt bağından kurtarmaya yöneldi [Firavun].
[Dedi], Haman'a danışayım. Çünkü saltanatın dayanağı ve gücün kutbu odur.
Mustafa'nın danışmanı, Rabb'in içten dostu [Ebu Bekir] idi. Ebu Cehil'in danışmanıysa Ebu Leheb.
Cinsdeşlik damarı onu öyle çekti ki o öğütler ona soğuk gelmeye başladı.
Cins, kendi cinsine doğru yüz kanatla uçar ve onun hayaliyle bağları koparıp atar.

Çocuğu [damdaki] su oluğunun ucuna emekleyerek gidip düşme tehlikesiyle yüz yüze kalan ve Ali (Allah yüzünü saygın kılsın)'den çözüm isteyen kadının hikâyesi

Bir kadın Murtaza'nın yanına gelip, *çocuğum su oluğuna çıktı,* dedi.
Ne kadar seslensem de geri gelmiyor. Bırakırsam aşağı düşecek diye korkuyorum.
Aklı yok ki bizim gibi anlayabilsin ve tehlikeli yerden bana doğru gel dediğimde gelsin.
Elle işaret edince de anlamıyor. Bilse bile dinlemez. Bu da kötü.
Ona ne kadar süt ve meme göstersem de benden yüz çeviriyor.
Hak için, bu dünyada da o dünyada da elimizden tutacak sizsiniz ey ulular.
Tez çare bul, çünkü acıyla gönül meyvemden kopacağım diye yüreğim titriyor.
[Ali] dedi, *bir başka çocuk daha çıkar dama. Böylece çocuk kendi cinsini görsün.*
Oluğu bırakıp hemen kendi cinsine doğru gelecektir. Her cins kendi cinsine âşıktır hep.
Kadın öyle yaptı ve çocuk kendi cinsinden birini görünce güzel güzel yöneldi ona.
Oluğun içinden dama doğru geldi. Bil ki her cinsi kendi cinsi çeker.
Çocuk, öteki çocuğa doğru emekleyerek geldi. [Böylece] aşağı düşmekten kurtuldu.
Peygamberlerin insan cinsinden olmaları, [insanları] cinsdeşlik yoluyla oluktan kurtarmak içindir.

Sonra cinsinize gelmeniz ve kaybolmamanız için, ben sizin gibi beşerim, buyurdu.
Çünkü cinsdeşliğin tuhaf bir çekiciliği vardır. Nerde arayan varsa onu çeken cinsidir.
İsa ile İdris göğe yükseldiler. Çünkü meleklerle cinsdeş olmuştular.
Ayrıca Hârut ile Mârut da yukardayken insanla cinsdeş oldukları için aşağı geldiler.
Kâfirler de şeytanla cinsdeş olup canları şeytanlara çıraklık etmektedir.
Yüz binlerce kötü huy öğrenip akıl ve kalp gözlerini bağlamaktadırlar.
En basit çirkin huyları kıskançlıktır, İblis'in boynunu vurduran kıskançlık.
O köpeklerden kin ve haset öğrenmiş, insanların sonsuz saltanata ermesini istemez olmuştur.
Sağda solda kimin yetkinleştiğini görse hasedinden karın ağrısı tutar.
Çünkü harmanı yanmış her bedbaht, kimsenin mumunun yanmasını istemez.
Hey, sen de bir olgunluk elde et de başkalarının olgunluğuna hayıflanma.
Bu hasedi yok etmesini Allah'tan dile de Allah seni cesetten kurtarsın.
Böylelikle sana içerde öyle bir uğraş verir ki oradan dışarıya yönelemezsin.
Şarap yudumuna Allah öyle bir özellik verir ki onunla sarhoş iki âlemden kurtulur.
Bir avuç haşhaşa da insanı bir süre kendinden uzaklaştıracak bir özellik vermiştir.
Allah, iki dünyayı düşünmekten kurtaracak nitelikte yaratmıştır uykuyu.
Mecnun'u bir deriye aşkı yüzünden dostu düşmandan ayıramaz duruma getirdi.
Senin kavrayışlarına yönelttiği böyle yüz binlerce şarabı vardır O'nun.
Nefis için kötülük şarapları vardır ki o uğursuz nefsi yoldan çıkarır.
Akıl için mutluluk şarapları vardır ki [bu sayede akıl] göç edilmeyecek menzili bulur.
Sarhoşluğuyla göğün çadırını sökerek o yakadan kalkıp yola koyulur.
Gönül, her sarhoşluğa güvenme sakın. İsa Hak sarhoşuyken, eşek arpa sarhoşudur.
Şu küplerde böyle şarabı ara. O şarap ki sarhoşluğu güdük değildir.
Çünkü her sevgili dolu bir küp gibidir. Biri tortudur, ötekisi inci gibi saf şarap.
Ey şaraptan anlayan, aman ihtiyatla tat ki karışımsız bir şarap bulasın.
İki şarap da seni sarhoş eder. Fakat bu sarhoşluk seni din sahibine götürür.
Böylece kaygı, kuruntu ve hilelerden kurtulursun. Bukağısız akıl, deve gibi raks eder.
Peygamberler ruh ve melek cinsinden oldukları için gökten melekleri cezp ederler.
Rüzgar, ateşin cinsinden olup dostudur onun. Çünkü ikisinin de yönelişi yükseğedir.
Boş testinin ağzını kapatıp havuz ya da ırmağın ortasına bırakırsan...
Kıyamete dek inmez aşağıya. Çünkü kalbi boştur ve içinde yel vardır.
Rüzgârın yönelişi yukarı olduğundan, kabını da birlikte yukarı çeker.
Yine peygamber cinsinden olan canlar, onlara doğru gölge gibi sürüklenirler.
Çünkü akılları baskındır ve hiç kuşkusuz, akıl, yaratılışta melekle cinsdeş olmuştur.
Düşmana nefsin hevâsı baskındır. Nefis ise en aşağı cinsten olup aşağıya yönelir.
Kıpti, aşağılık Firavun'un cinsindendi. Sıbtî ise Musa Kelim'in cinsindendi.
Firavun'a daha yakındı Hâman'ın cinsi. Bu yüzden onu seçip başköşeye geçirdi.
İster istemez [Hâman da] onu başköşeden çukura sürükledi. Çünkü bu iki pislik, cehennem cinsindendi.
İkisi de nurun zıddı olup cehennem gibi yakıcı, ikisi de cehennem gibi, gönül ışığından kaçıcı.
Bu yüzden cehennem der, *ey mümin çabuk geç, çünkü ateşi alıp götürüyor nurun*[151].

Geç ey mümin, çünkü nurun eteğini sürürken ateşimi söndürüyor.

O cehennemlik de ürker nurdan. Çünkü o cehennem tabiatlıdır, güzelim.

Müminin cehennemden canla başla kaçtığı gibi kaçar müminden cehennem.

Müminin nuru ateş cinsinden değildir çünkü. Nur arayışında olan gerçekten ateşe zıttır.

Hadiste denilir ki mümin dua ederken cehennemden güvende olmayı diler Allah'tan.

Cehennem de ondan güvende olmayı dileyip Rabbim, der, *filancadan uzak tut beni.*

Buna cinsdeşlik çekimi denir, bak şimdi. Sen kimin cinsindensin, küfür mü din mi?

Hâman'a eğilimliysen Hâman'dansın. Musa'ya eğilimliysen Sübhan olan Hak'tansın.

Her ikisine birden eğilimliysen, nefis ve akıl birbirine karışmıştır.

İkisi birbiriyle savaş halindedir. Aman gayret et de görüntülere üstün gelsin anlamlar.

Savaş dünyasında düşmana her an yenilmekten duyduğun mutluluk yeter.

O inatçı [Firavun], sonunda danışmak amacıyla güç bela Hâman'la konuştu.

Kelimullah'ın vaatlerini anlatıp o sapığı kendine mahrem kıldı.

Firavun'un veziri Haman'la Musa (selam üzerine olsun)'ya iman etme konusunda görüş alışverişinde bulunması

Hâman'ı yalnız görünce ona [durumu] anlattı. Hâman yerinden fırladı, saç baş yoldu.

O lanet olası bağırıp çağırdı ve ağladı. Külahını yere çalıp başını yerlere vurdu...

Nasıl olur da kralın huzurunda konuşup böyle küstahça boş laflar söyler, diye.

Bütün âlemi kuşattın ve ikbalinle işi altın eyledin sen.

Doğulardan ve batılardan sultanlar hiç karşı koymadan sana haraç getirirler.

Ey Keykubad[152]*, krallar senin eşiğinin toprağını mutlulukla öperler.*

Âsinin atı atımızı görünce yüz çevirip sopayı görmeden kaçar.

Şimdiye dek dünyanın secde edip taptığıydın, kulların en değersizi mi oldun?

Bin ateşe düşmek, efendinin kula tapar hâle gelmesinden iyidir.

Hayır, ey fağfur, önce beni öldür ki kralın başına bunun geldiğini görmesin gözlerim.

Ey padişah, önce benim boynumu vur ki bu zilleti gözüm görmesin.

Yer gök olsun, gök de yer... Böylesi görülmedi ve görülmesin:

Kölelerimizle denk köleler olalım, bize gönül verenler, gönlümüzü kırar olsun...

Düşmanın gözü aydın, dostların kör. O zaman bize gül bahçesi mezar çukuru.

Hâman'ın sözünün asılsızlığı

O, dostla düşmanı birbirinden ayıramıyordu. Tavlayı körü körüne oynuyordu.

Senin düşmanın senden başkası değil, lânet olası. Kin yüzünden günahsızlara düşman deme.

Senin açından şu kötü durum devlettir. Oysa koşar koşar sonunda toslarsın.

Bu devletten sürünerek uzaklaşmazsan güzü gelecek bu baharının.

Doğuda batıda senin gibileri çok görüldü, [ama sonunda] başları gövdelerinden ayrıldı.

Doğu da batı da bâki kalmayacakken mümkün mü birini bâki bıraksınlar?

Sen, birkaç gün için insanlar korkudan sana yaltaklanıyorlar diye böbürleniyorsun.

İnsanlar kimin önünde eğiliyorlarsa [aslında] onun canına zehir doldurmuş oluyorlar.

Onun önünde eğilen yüz çevirdiğinde onun mahvedici bir zehir olduğunu anlar.

Nefsini hakir kılana ne mutlu! Serkeşlikle dağlaşana ne yazık!

Bu kibirlenmeyi öldürücü zehir bil, ki öyledir. Zehir dolu şaraptan sarhoş oldu o sersem.

Şaşkının biri zehirli şarap içince neşesinden bir an için başını sallayıp oynar...

Bir süre sonra zehir canına düşer de canında alışverişe başlar.

Onun zehirli olduğuna inancın yoksa, Ad kavmine nice zehir geldiğine bak.

Bir şah bir şahı ele geçirince onu ya öldürür ya da bir kuyuya hapseder.

[Oysa] düşkün bir hastaya rastlasa şah onu tedavi ettirip iyiliklerde bulunur.

O kibirlenme zehir değilse, hatası ve suçu yokken mi öldürdü şahı?

Bir hizmeti bulunmadan berikini nasıl taltif etti? Bu iki hareketten tanımak gerek zehri.

Haydut hiçbir zaman yoksulun yolunu kesmez. Kurt, ölmüş kurdu hiç ısırır mı?

Hızır, kötülük sahiplerinden kurtulsun diye kırmıştır gemiyi.

Kırılan kurtulduğuna göre sen de kırıl. Güven yoksulluktadır, yoksulluğa sığın.

İçinde birkaç altın barındıran dağ, kazma darbesiyle paramparça olur.

Kılıç ancak boynu olan içindir. Düşen gölgenin yaralanması söz konusu değildir.

Büyüklenme, neft ve ateştir behey sapkın. Kardeşim, ne diye ateşe gidiyorsun?

Yerle aynı düzeyde olan, oklara hedef olur mu hiç, baksana?

Yerden başını kaldırırsa işte o zaman hedefler gibi onulmaz yaralar alır.

Şu bizlik ve benliktir insanlara merdiven. Sonunda düşülecektir bu merdivenden.

Daha yukarı çıkan daha aptaldır. Çünkü kemikleri kötü kırılacaktır.

Bunlar ikincildir, birincil ise şudur: Yükselmek, Allah'a ortaklıktır.

Ölüp O'nunla dirilmedikçe, ortaklıkla saltanat peşinde koşan bir âsisin sen.

O'nunla dirilmişsen, o artık O'dur. Neresi şirk? Katıksız birliktir o.

Bunun izahını eylemler aynasında ara. Çünkü anlayamazsın konuşmalarla.

İçimde olanları söylesem, hemeninde nice yürek kan olur.

Kesiyorum burada, anlayana bu yeter. İki kez seslendim, köyde biri varsa eğer...

Kısacası Hâman bu kötü sözlerle işte böyle kesti Firavun'un yolunu.

İkbal lokması ağzına kadar gelmişken ansızın kesti onun boğazını.

Firavun'un harmanını yele verdi o. Hiç bir şah için böyle vezir olmasın.

Hâman'ın sözlerinin Firavun'un kalbine etki etmesi nedeniyle onun iman etmesinden Musa (selam üzerine olsun)'ın umut kesmesi

Musa dedi, lütfedip cömertlik gösterdik. Ama senin padişahlığının nasibi yokmuş.

Hakiki olmayan padişahlığın bil ki ne eli vardır, ne de kolu.

Yüreksiz, cansız ve gözsüzdür, çalıntı padişahlık.

Sana avamın verdiği padişahlık, verilmiş borç gibi geri alınır.

Geçici padişahlığı Hakk'a ver ki sana ittifakla kabul görmüş padişahlık versin.

Arap beylerinin Mustafa (selam üzerine olsun) ile yönetimi bizim aramızda paylaştır ki kavga gürültü çıkmasın diye tartışmaları ve Mustafa'nın ben bu yönetimle görevliyim diye cevap buyurması ve iki tarafın tartışması

O Arap beyleri gelip Peygamber'in yanında toplanmış tartışıyorlardı.

Sen beysin, diyorlardı, *biz de birer beyiz. Yönetimi paylaştır, sen de payını al.*

Herkes kendi payıyla yetinsin. Sen bizim payımızdan ellerini çek.

[Peygamber] dedi, *bana beyliği Hak verdi. O, bana önderlik ve mutlak yönetim verdi...*

Bu dönem, Ahmed'in çağıdır. Onun buyruğuna uyup sakının, diye.

Onlar da dediler, *aynı takdirle biz de egemeniz, Allah bize de beylik verdi.*

[Peygamber] dedi, *bana Hak saltanat verdi. Sizinkiyse geçici olup geçim içindir.*

Benim beyliğim kıyamete dek kalıcıdır. Geçici beylik ise yıkılıp gidecektir.

Onlar dediler, *uzatma, beyim. Senin üstünlük savının delili nedir, söyle?*

Anında acı bir buyrukla bir bulut geldi ve sel gelip o yöre suyla doldu.

Korkunç sel, şehre doğru yöneldi ve şehir halkı korku içinde bağrışmaya başladı.

Şimdi kuşkunun açıklık kazanması için sınama vakti geldi, dedi Peygamber.

Beylerin her biri, selin engellenmesi için sınama amacıyla mızrağını fırlattı.

Sonra da Mustafa, o hükümran olan mucizevî değneğini suya attı.

Hızla akan coşkun sel, mızrakları alıp götürdü tıpkı çalı çırpıyı sürükler gibi.

Bütün mızraklar yitip gitti. Değnek ise bir rakip gibi selin karşısında durdu.

O değneği önemsemesinden dolayı dönüp gitti o koskoca sel.

Beyler, Peygamber'in gerçekleştirdiği bu büyük olayı görünce korkarak boyun eğdiler.

Ancak düşmanlıkları baskın çıkan üç kişi, Peygamber'i büyücü ve kâhin olarak niteledi.

İğreti saltanat işte böyle güçsüz olur. Özden gelen saltanat ise işte böyle yüce olur.

Ey soylu kişi, mızraklarla değnek olayını görmemiş olsan da bir onların adına bak, bir de bunun adına.

Ölümün coşkun seli alıp götürmüştür adlarını. Onun adı ve parlak ikbaliyse ölmemiştir.

Onun adı, kıyamete dek her gün sürekli olarak anılmaktadır.

[Musa Firavun'a dedi,] *iyilikler ettim sana. [Buna rağmen] eşeksen, işte eşeğe sopa!*

Seni bu ahırdan öyle bir çıkarırım ki sopadan kafanı gözünü kan içinde bırakırım.

Şu ahırda eşekler ve insanlar, senin eziyetinden rahat yüzü görmüyor.

Sevimsiz eşeklerin terbiye edilmesi için sopa getirdim işte.

Davranış ve huy bakımından ejderha kesildiğin için [bu değnek] seni kahreden ejderhaya dönüşecek.

Sen amansız bir dağlı ejderhasın, ama bir bak şu gök ejderhasına!

Bu değnek, senin için cehennemden bir tat, inanan içinse aydınlıktır.

Sana der ki behey alçak gâvur, haydi kaç aydınlığa!

Yoksa zindanımda kalakalırsın da kurtulamazsın surlarımdan.

Bir değnekti bu... Şimdiyse, Allah'ın cehennemi nerde; dememen için bir ejderhadır.

Hakk'ın kudretini bilenin cennet ve cehennemin nerede olduğunu sormayacağı hakkında

Allah nereyi dilerse orayı cehennem eyler. Dorukları da kuşa bir tuzak kılar.

Dişine öyle bir ağrı verir ki dersin, *bu bir cehennem, bu bir ejderha!*

Ya da tükürüğünü bal eyler de dersin, *bu bir cennet, bu bir nimet!*

Dişinin dibinden şeker filizlendirir ve böylece kaderin hükmünün gücünü anlarsın.

Öyleyse suçsuzları ısırma, kaçılamayacak darbeyi düşün.

Hak, Nil'i Kıpti lere kan eder. [Buna karşılık Musa'nın kavmi olan] Sıpti leri güvende kılar.

Böylece Hak katında aklı başında olanla sarhoş arasında ayrım bulunduğunu anlarsın.

Nil, ayırt etmeyi Allah'tan öğrenmiştir. Böylece berikini açarken, ötekini sıkıca bağlamıştır.

O'nun lütfu Nil'i akıllı kılar. O'nun kahrı Kâbil'i aptallaştırır.

Keremiyle cansız varlıklara akıl verirken, kahrıyla akıllıdan aklı koparıp alır.

Lütfuyla cansız varlıklarda akıl ortaya çıkarken azabıyla akıl sahiplerinin bilgisi kaçıp gider.

Akıl o yanda O'nun buyruğuyla yağmur gibi yağarken bu yanda Hakk'ın gazabını görüp kaçar.

Bulut, güneş, ay ve gökteki yıldızlar, hep sırayla gelip gider.

Her biri ancak kendine özgü zamanda gelir ve ne gecikir ne de erken gelir.

Bunu peygamberlerden nasıl anlamadın? Oysa onlar taş ve değnekte bilgi getirmişlerdir.

Böylece kıyas yoluyla başka cansız varlıkları da yalın olarak taş ve değnek gibi düşünebilirsin.

Taşın ve değneğin boyun eğişi ortaya çıkarak öteki cansız varlıkların durumunu da dile getirmiş olurlar.

Derler ki *biz Allah'ı bilir ve O'na boyun eğeriz. Hiçbirimiz rastgele ve boşuna değiliz.*

[Cansız varlıkları,] boğma sırasında iki ümmet arasında ayrım yapan Nil nehri gibi değerlendirebilirsin.

Ayrıca Kârun'u kahırla darmadağın edip yutarken ne yaptığını bilen toprağa benzetebilirsin cansızları.

Buyruğu duyup gökyüzünde yarılıp iki parçaya ayrılan ay da öyle.

Mustafa'ya açıkça selam veren ağaç ve taş da öyle.

Allah'ın varlığını yadsıyıp âlemin ezelî olduğunu söyleyen dehrîye cevap

Dün biri, âlem, diyordu, sonradan yaratılmadır. Fânidir şu gökyüzü. Hak da ona vâristir.

[Buna karşılık] bir felsefeci, *nerden biliyorsun,* dedi, *sonradan olduğunu?* Yağmurlar bulutun var oluşunu nerden bilecek?

Sen bu değişim içinde bir zerre bile değilken nerden bileceksin güneşin sonradan olduğunu?

Pisliğe gömülmüş olan kurtçuk, yeryüzünün başını sonunu nerden bilsin?

Âlemin sonradan oluşuna dair, söyle, kanıtın nedir? Kanıtın yoksa gevezelik etme de sus!

[Adam, felsefeciye dedi,] bir gün bu derin denizde iki kesimin tartıştığını gördüm...

Bu iki kesim tartışıp münakaşa ederken çevrelerinde bir kalabalık oluştu.

Ben kalabalığa yaklaştım ve durumlarına ilişkin bilgi edinmeye çalıştım.

Dünya sonludur ve kuşkusuz bu yapının bir mimarı vardır, dedi biri.

Öteki dedi ki *bu dünya ezelîdir ve kimseye dayanmaz. Mimarı yoktur ya da kendisi mimardır.*

[Önceki,] *inkâr ettin,* dedi, *gündüzle geceyi var edip rızık veren yaratıcıyı.*

[Öteki] dedi, *aptalların taklit yoluyla benimsedikleri dayanaksız sözü dinlemem ben.*

Kanıt ve delil getir. Çünkü ben, kanıtsız sözü hiçbir zaman dinlemem.

[Önceki] dedi, *canımın içindedir kanıt. Canımın içinde gizli, delilim var benim.*

Gözünün fersizliği yüzünden hilali görmüyorsun sen. Ben görüyorum, bana öfkelenme.

Dünyanın ezelî mi, yoksa sonradan yaratılma mı olduğuna ilişkin tartışma uzadı ve insanların [bu tartışmadan] başı döndü.

Dedi, *dostum, içimde âlemin sonradan yaratıldığına ilişkin bir delil ve kanıtım var.*

Kesin inancım var benim. Kesin inancı olanın delili, [gözünü kırpmadan] ateşe girmesidir.

O delil dile getirilemez. Bil ki o, âşıklardaki aşk sırrının onların hallerine yansıması gibidir.

Söylediklerimin sırrı ancak yüzümün sararıp solmuşluğundan anlaşılabilir.

[Âşığın] yüzünde akmakta olan kan ve gözyaşı, [sevgilinin] güzelliğinin delili olmaktadır.

[Öteki] dedi, *ben onu bunu bilmem. Bana sıradan insanların benimseyebilecekleri bir delil getir.*

[Önceki] dedi, *bir kalp altınla gerçek altın tartışmaya girişip [birbirlerine] sen sahtesin, ben gerçek ve değerliyim, dediğinde...*

Son sınama yeri ateş olup bu iki rakip ateşe girer.

Böylece sıradan ve seçkin insanlar, onların durumunu öğrenerek kuşkudan kurtulup kesin bilgiye ulaşırlar.

Durumları gizli olan gerçek ve sahte altın için suyla ateş sınavdır a canım.

Bu şekilde ben ve sen ateşe girelim de geriye kalan şaşkınlara delil olalım.

Ben ve sen denize düşelim de bir işaret olalım bu topluma.

Öyle yaptılar ve girdiler ateşe. Her ikisi de vurdu kendini alevlerine ateşin.

Allah'ın varlığını savunan kurtulurken, ona karşı çıkan yanıp gitti.

Ham ruhun körlüğünü artıran bu duyuruyu müezzinden dinle:

Bu ad zamana karşın yanmamıştır. Çünkü o ad, yüce yerden gelmektedir.

Çağlar boyunca bahse giren böyle yüz binlercesinin perdeleri yırtılmıştır.

Bahse girdiklerinde doğru hep üstün gelmiş ve mucizeler cevabı vermiştir.

Âlemin sonradan yaratıldığından söz edenin haklı olup üstün geldiğini anladım.

İnkârcının kanıtı her zaman sarı benizlidir. Hani, o inkârın doğruluğuna bir tek işaret var mı?

Bu âlemde inkârcıları öven ve onlara kanıt olan bir tek minare var mı hani?

Bir konuşmacının çıkıp da bir inkârcının dönemini andığı bir minber var mı hani?

[İnananların] adlarını taşıyan dirhem ve dinarların yüzü, kıyamete dek bu hakikatin göstergesi olmayı sürdürecektir.

Kralların sikkeleri hep değişir. [Oysa] bak, Ahmed'in sikkesi kıyamete dek değişmez.

Bir gümüş ya da altın para üzerinde bir inkârcının adını göster bakalım.

Şu güneş gibi apaçık olan mucizeyi görmezden geliyorsan, adı "kitabın anası" (*ümmü'l-kitâb*) olan yüz dilli [mucize]ye bak.

Ondan bir harf çalmaya ya da ona bir harf eklemeye kimse cüret edemez.

Gâlibin dostu ol ki gâlip gelesin. Behey azgın, yenik düşenlerin dostu olma sakın.

İnkâr eden, sadece görünür olanı göz önünde bulundurmayı dayanak alır.

Oysa her görünür şeyin gizli hikmetleri dile getirmekte olduğunu hiç düşünmez.

Tıpkı ilaçlarda gizli olan yarar gibi her dışyüzün yararı da içyüzüdür.

Biz gökleri, yeri ve arasındakileri ancak hak üzere yarattık[153]" ayetinin yorumu: Biz onları sizin gördüğünüz şey için değil, görmediğiniz anlam ve hikmeti için yarattık

Bir yarar ummaksızın salt resmin kendisi için resim yapar mı bir ressam?

O ancak rahatlayıp tasadan kurtulsunlar diye konuklar ve çocuklar için [resim yapar].

Yaptığı resimle çocukların sevinmelerini ve insanların eski dostlarını anmalarını [umar].

Bir testici, su için değil de testinin kendisi için testi yapar mı hiç?

Bir tabakçı, yemek [koymak] için değil de tabağın kendisi için tabak yapar mı hiç?

Bir yazıcı, okunmak için değil de salt yazının kendisi için ustaca yazılar yazar mı hiç?

Görünen resim, görünmeyen resim içindir. O [görünmeyen] ise başka bir görünmeyen içindir.

Bu yararları, görebildiğince böyle üçüncüye, dördüncüye ve onuncuya dek sayabilirsin.

Satranç oyunları gibi, her taşın gelecek hamledeki yararını göz önünde bulundur a oğul.

Bu [hamle], o gizli [hamle] için konulmuştur. O da öteki için, öteki de filan [hamle] için.

Böylece art arda yönlerde yönler görülüp sonunda kazanıp mât etmeye ulaşırsın.

Böylece merdivenin basamaklarını çıkmak için birinci ikinci içindir.

Bil ki ikinci de tümüyle üçüncü içindir. Böylece basamak basamak ulaşırsın çatıya.

Yiyip içme arzusu, sperm içindir. Sperm ise soy ve göz aydınlığı içindir.

Kısa görüşlü, bunun ötesini göremez. Yerdeki ot gibi seyirden yoksundur aklı.

Ot, çağrılsa da çağrılmasa da ayağı çamura saplanıp kalmıştır.

Rüzgâr onun başını sallasa da sen onun baş sallayışına aldanma.

Onun başı, *"işittik" ey meltem,* derken, ayağı der ki *biz "isyan ettik"[154] bırak bizi.*

Seyirden yoksun olduğu için avam gibi yürür ve kör gibi tevekkülle adım atar.

Savaşta bakalım ne olacak diye tevekkül etmektir [bu]. Tavla oynayan kişinin tevekkül edişi gibi yani.

Bitkin olmayan bakışlarsa ancak ilerlemeye ve perdeleri yırtmaya yönelmiştir.

[Onlar] on yıl sonra gelecek olanı, kendi gözleriyle şimdi görürler.

Aynı şekilde herkes, bakışı ölçüsünde hayra ve şerre ilişkin gaybı ve geleceği görür.

Önünde ve ardında engel kalmayınca göz nüfuz kazanır ve gayb levhasını okur.

Bakışını arkaya çevirince varlığın başlangıcına dek olan bitenle varlığın başlangıcı görünür.

[Böylece] babamızın halife yapılması konusunda meleklerin yüce Yaratıcı ile olan konuşmaları[na tanık olurlar].

[İnsan] ileriye baktığındaysa, mahşere dek olacakları görür.

Bu durumda o, arkaya baktığında kök ve temelleri, ileriye baktığında da hesap gününü açıkça görür.

Herkes gönlünün aydınlığı ve [kalp aynasının] cilası ölçüsünde gaybı görür.

[Kalp aynasını] daha çok cilalayan daha çok görür ve onun karşısına daha çok görüntü çıkar.

Bu aydınlığın Allah'ın ihsanından geldiğini söyleyecek olursan, [zaten] bu cilalama başarısı da o ihsandan kaynaklanmaktadır.

O çaba ve dua, insanın himmeti ölçüsündedir. "İnsan için çabasından başkası yoktur[155]."

Himmeti veren de ancak Allah'tır. Padişahça himmeti yoktur hiçbir süprüntünün.

[Bununla birlikte] Allah'ın, kimsenin amaç, arzu ve seçimini kısıtlaması yoktur.

Fakat [Allah], bir bedbahta bir sıkıntı verince o da pılını pırtısını toplayıp küfrana kaçar.

Hak, iyi bahtlı birine bir sıkıntı verince o, Hakk'a daha da yaklaşır.

Yüreksizler, savaşta can korkusu yüzünden hezimeti yeğlerler.

Cesurlarsa savaşta yine can korkusu yüzünden düşman saflarına doğru saldırırlar.

Rüstem'leri korku ve kaygı ileri doğru iterken, yüreksiz olan kendi kendine ölüp gider.

Bela ve can korkusu ölçü olup böylece cesurla korkak belli olur.

Hakk'ın Musa (selam üzerine olsun)'ya "Ey Musa, ben yüce yaratıcı, seni seviyorum" diye vahyetmesi

Allah, kalbe vahiy yoluyla Musa'ya, *ey seçilmiş,* dedi, *seni seviyorum.*

[Musa] dedi, *bu [sevgiyi] artırmayı sağlayacak özellik nedir?*

[Allah] dedi, *annesinin yanındaki çocuk, annesi ona kızdığında bile annesine sarılır.*

Çocuk, annesinden başka kimsesinin olduğunu düşünmez; mahmurluğu da onunladır, kendinden geçmişliği de.

Annesi ona tokat atsa bile yine annesine gelip sarılır.

Ondan başkasından yardım istemez. İyiliği de kötülüğü de hep odur.

Senin gönlünün de iyi durumda da kötü durumda da bizden başka yerlere iltifatı yoktur.

İster çocuk, ister genç ve ister yaşlı olsun, benden başkası senin açından taştır, topraktır.

Aynı şekilde duada, "yalnız sana kulluk ederiz" ve belaya uğranınca, "senden başkasından yardım dilemeyiz[156]" denir.

"Yalnızca sana kulluk ederiz" sözü, sözlük anlamıyla özgü kılış barındırır ve iki yüzlülüğü dışlar.

"Yalnızca senden yardım dileriz" de özgü kılış için olup yardım dilemeyi sınırlandırmaktadır.

[Deriz] ki sadece sana kulluk ederiz ve yardım beklentimiz de sadece sendendir.

Padişahın nedimine öfkelenişi, bir şefaatçinin öfkeye maruz kalana şefaat edip padişahtan onun şefaatini kabul edişi ve nedimin neden şefaat ettin diye şefaatçiye gücenişi

Bir padişah, bir nedimine öfkelendi ve onun işini bitirmek istedi.

Padişah, onun yaptığı yanlışın karşılığını vermek üzere kılıcını kınından çıkardı.

Hiç kimsenin konuşmaya ya da bir şefaatçinin çıkıp da araya girmeye cesareti yoktu.

Seçkinlerden Mustafa gibi çıkıp şefaat edebilecek İmâdü'l-Mülk vardı bir tek.

Hemen firlayıp yere kapandı ve [bunun üzerine] padişah anında kılıcı elinden bıraktı.

Şeytan da olsa, dedi, *bağışladım onu. İblislik de etse göz yumdum suçuna.*

Suçlu yüz ziyan etmişse de sen araya girdiğin için hoşnudum ben.

Yüz binlerce öfkeyi yenebilirim, çünkü [arada] senin erdemin ve saygınlığın var.

Senin iltimasını hiç geri çeviremem. Çünkü iltimasın kesinlikle benim iltimasımdır.

Bu adam, yeri göğü birbirine katsa bile intikamdan kurtulamazdı.

Bütün zerreleriyle yalvarıp yakarsa bile şu anda kılıçtan başını kurtaramazdı.

Ey cömert dost, [bunları söylemekten amaç] seni minnet altında bırakmak değildir, ancak böylelikle senin yüceliğini açıklıyoruz.

Bunu sen değil, kesinlikle ben yaptım. Niteliklerimiz senin niteliklerini kapsamaktadır.

Bu konuda eyleyen değil, eyleyiş aracısın. Çünkü yükleyen değil, tarafımdan yüklenilensin.

"Attığında sen atmadın[157]"a maruz kalıp kendini köpük gibi dalgalara bıraktın sen.

"Hayır" (lâ) olup "-den başka" (illâ)nın yanıbaşına yerleştin. Şaşırtıcı olan şu ki hem esirsin, hem emîr.

Verdiğini sen vermedin, şah verdi. Öyleyse yalnız o var. Allah, doğrusunu daha iyi bilir.

Yaradan ve beladan kurtulan nedim, şefaatçiye kırılıp dostluktan yüz çevirdi.

O ihlas sahibiyle dostluk bağını tümden kopardı ve selam vermemek için yüzünü duvara döner oldu.

Kendi şefaatçisine yabancılaştı ve insanlar buna şaşıp konuşmaya başladılar:

Canını kurtaran kişiyle dostluğunu niye kesti acaba? Deli de değil üstelik.

Oysa onun boynunu vurulmaktan kurtarmıştı. Böylesinin ayağının tozu olmak gerekirdi.

Tersine davranıp haksızlığa sarıldı. Böyle bir dosta karşı düşmanlık yolunu tuttu.

Bir ıslahçı çıkıştı ona, *sana iyilik edene niçin böyle cefa ediyorsun,* diye.

O özel dost, hemen senin canının diyetini ödeyip boynunu vurulmaktan kurtardı oysa.

Kötülük etse bile ondan kaçmamalıydın. Üstelik o övülesi dost sana iyilik etti.

[Nedim] dedi, *şah için can feda edilirken o ne diye şefaatçi olarak araya giriyor ki?*

O an, "Allah'la bir arada olduğum vakit" olup "hiçbir yüce peygamber araya giremez[158]"di.

Şahın verdiği yara dışında merhamet dilemem. Şahtan başkasının sığınağını istemem.

Şahı kendime veli edindiğim için şahtan başkasını yok saydım ben.

Kahrından dolayı başımı kesse de altmış yeni can bağışlar şah bana.

Baş vermek ve kendimden geçmektir işim. Şahımın işiyse baş bağışlamaktır.

Şah eliyle kesilen başın övüncü varken başkası sayesinde yaşayan başınsa utancı vardır.

Şahın kahrıyla kapkara olan gece, binlerce bayram gününe dönüşmekten utanç duyar.

Şahı gören kişinin tavafı, kahrın da üstündedir lütfun da, küfrün de üstündedir dinin de.

Dünyada buna ilişkin tek bir söz söylenmemiştir. Çünkü gizlidir bu, gizlidir.

Çünkü bu güzel adlar ve sözler, insanın çamurundan çıkar ortaya.

Adem'in öncüsüydü "Adları öğretti[159]" [hükmü]. Fakat "ayın" ve "lâm" kılığında değildir bu.

[İnsan] başına suyla çamurdan şapka koyunca canla ilintili adların yüzleri kara çıktı.

Çünkü [adlar] suyla çamurun anlama kavuşması için harf ve söz örtüsüne bürünmüştü.

Mantık bir açıdan keşfedici olsa da on açıdan örtü ve engelle karşı karşıyadır.

Cebrail'in [İbrahim] Halil'e (Selam üzerlerine olsun) "İhtiyacın var mı?" diye sorması üzerine onun "Var, ama sana değil." diye cevap vermesi

Ben zamanın Halil'iyim, o da Cebrail. Belaya düştüğümde onun aracılığını istemem.

O (aracı), Hakk'ın Halil'ine ihtiyacını soran ulu Cebrail'den ders almamış.

Sana yardım etmemi ister misin, dedi [Cebrail]. *İstemezsen çekilip seni rahat bırakırım.*

Hayır, dedi İbrahim, *çık aradan.* [Görülecek] görüldükten sonra aracılık sıkıntıya yol açar.

Aracı olması dolayısıyla elçi, bu dünya için inananlara bağlantı sağlayıcıdır.

Her gönül gizli vahyi duyabilseydi, sözün ve sesin ne işi vardı dünyada?

O, Hakk'ta yok olmuş bir başsızsa da benim işim bundan daha hassastır.

Onun yaptığı şahın yaptığıdır, ama benim güçsüzlüğüme iyiler kötü görünür.

Sıradan insanlara lütfun ta kendisi olan, yüce güzellere kahır gelir.

Sıradan insanların farkı görebilmeleri için çok bela ve sıkıntı çekmeleri gerekir.

Bu sözler, mağara arkadaşı (yolcu) için aracıyken,[hedefe] ulaşan için ancak dikendir.

Berrak ruh, sözlerden kurtulmak için çok bela ve sıkıntı çekip kavrayışa ulaşmalıdır.

Öysa kimileri bu ses yüzünden daha da sağırlaşırlar. Ayrıca kimileri de arınıp yücelirler.

Bu bela Nil suyu gibidir. Mutlulara sudur, azgınlara kan.

Sonu daha iyi gören daha mutludur. Ürünün çok olacağını gören daha ciddi ekim yapar.

Çünkü bu ekim dünyasının, mahşerde ürün almak için olduğunu bilir[160].

Hiçbir sözleşme, sözleşmenin kendisi için değildir. Sözleşme ancak kâr ve çıkar içindir.

Bakacak olursan, hiçbir inkâr da sadece inkâr etmiş olmak için değildir.

Tersine [inkâr,] kıskançlıkla düşmanı mahvetmek ya da üstün gelip kendini göstermek içindir.

Üstünlük arayışı da başka bir tamah içindir. Anlamları olmadan dışyüzler tat vermez.

Bu yüzden, neden bunu yapıyorsun, diye sorarsın. Çünkü dışyüz kandil yağıdır, anlamsa ışık.

Yoksa dışyüz kendi kendisi için olsaydı neden diye sormaya ne gerek kalırdı?

Neden diye sormak, yarara ilişkin bir sorudur. Bu [yarar] söz konusu olmayınca neden sorusu kötü bir soru.

Yarar bu görünenin kendisinden ibaretse neden yararı sorup durursun be adam?

Bu durumda gökteki bezeklerle yerdeki varlıklar kendi kendileri içinse bu hikmet değildir.

Bir hikmet sahibi yoksa bu düzenleme nedir? Hikmet sahibi varsa yaptığı işin içi nasıl boş olur?

Kimse doğru ya da yanlış bir amacı olmaksızın hamama resim yapıp boyamaz.

Musa (selam üzerine olsun)'nın Yüce Hakk'a "Halkı yaratıp da helak edişin nedendir?" diye sorması ve bu soruya cevap gelmesi

Musa dedi, *ey hesap gününün Rabbi, nakşettin de sonra neden bozdun nakşettiğini?*

Erkek ve dişi varlıkları var edip de sonra neden bunları yok ediyorsun?

Hak, *bu soruyu,* dedi, *inkâr, gaflet ve hevâ yüzünden sormadığını biliyorum.*

Yoksa seni bu soru yüzünden incitip azarlar ve terbiye ederdim.

Fakat sen, fiillerimizdeki hikmeti ve bekâ sırrını öğrenmek istiyorsun.

Böylece insanları bundan haberdar etmek ve hamları olgunlaştırmak istiyorsun.

Halka göstermek için bilinçli olarak sordun. Yoksa sen buna vâkıfsın.

Çünkü bu soru, bilginin yarısıdır. Her dıştakinin bu [soruyu sorma] gücü yoktur.

Dikenin de gülün de suyla topraktan doğuşu gibi soru da bilgiden doğar cevap da.

Tatlının da acının da nemden doğuşu gibi sapıklık da bilgiden doğar, hidayet de.

Alınan besinden hastalık ve enerji doğarken, tanışıklıktan da nefret ve sevgi doğar.

Musa, bilmeyenleri bu sırdan haberdar etmek için bilmezlikten yararlandı.

Biz de ona karşı kendimizi cahil kılalım da bilmeyen biri gibi ona karşılık verelim.
Eşek satanlar, alışverişi kolaylaştırmak için birbirine düşman görünürler.
Sonra Allah ona, *ey akıl sahibi,* diye buyurdu, *sorduğuna göre, gel de cevabı dinle.*
Ey Musa, toprağa bir tohum ekerek bu konuyu kendin de değerlendir.
Musa ekin ekti ve ekin yetkinleşti. Başakları güzel ve düzgün görünce...
Orağı alıp ekini biçmeye başladı. Bu sırada kulağına gaybden bir ses geldi:
"Niçin ekin ekip yetiştiriyor ve yetkinleşince de biçiyorsun?"
[Musa] dedi, *Rabbim, [ekini] biçip seriyorum, çünkü içinde tane ve saman var.*
Tanenin samanlıkta durması uygun değil. Samanın da buğday ambarında olması ziyan.
Bu ikisini karıştırmak hikmet değildir. Aralarındaki fark, elenmeyi gerekli kılıyor.
[Allah] dedi, *bu bilgiyi kimden edindin de böylece bu bilgiyle bir harman yaptın?*
[Musa,] *Rabbim,* dedi, *ayırt etme yetisini bana sen verdin.* [Allah] dedi, *öyleyse nasıl olur da benim ayırt ediciliğim olmaz?*
Yaratılmışlarda temiz ruhlar da var, çamurlu bulanık ruhlar da var.
Aynı derecede değildir bu midyeler. Birinde inci varken diğerinde kömür vardır.
Tıpkı buğdayı samandan ayırır gibi bu iyiyle kötüyü de gösterip belirtmek gerek.
Hikmetler hazinesi gizli kalmasın diye gösterip belirtmek içindir dünyalılar.
"Gizli bir hazineydim...[161]" sözüne kulak ver. Cevherini kaybetme, kendini göster.

Hayvânî ruh, cüz'î akıl, vehim ve hayalin ayrana benzeyişiyle bâki olan ruhun bu ayranda gizli bulunan yağa benzeyişinin anlatılması

Yağ tadının ayran tadında gizli oluşu gibi, senin doğruluğun da yalanda gizlidir.
Senin yalanın şu fani bedendir. Doğruluğun ise Rabbânî candır.
Yıllardır bu beden ayranı apaçık ortadayken, can yağı onun içinde önemsizce yitip gitmiştir.
Sonunda Hak, ayranı yayıkta yaymak üzere bir kulunu elçi olarak gönderir.
Bendeki gizli beni bileyim diye [o elçi], ayranı ustalıklı biçimde ve usulünce çalkalar.
Ya da Hakk'ın bir parçası olan bir kulun sözü, vahiy arayan kişinin kulağına girer.
İnananın kulağı vahyimizi işiticidir. Böyle kulak, davetçinin arkadaşıdır...
Tıpkı kulağı annesinin sözüyle dolarak konuşur duruma gelen çocuk gibi.
Çocuk, yetkin bir kulaktan yoksunsa annesinin sözünü duyamayıp dilsiz olur.
Doğuştan sağır olan hep dilsiz olur. Ancak annesini duyan konuşma yetisine kavuşur.
Bil ki söz dinleme ve öğrenme yetisi olmadığından sağır ve dilsizin kulağı bir âfettir.
Sıfatları sebeplerden bağımsız olduğu için öğretme olmaksızın konuşan Allah'tır.
Ya da anne ve dadı gibi bir aracı olmadan Allah'ın telkiniyle konuşan Adem gibisi...
Ya da Allah'ın öğretmesi sonucu doğar doğmaz konuşmaya başlayan Mesih...
[Bu,] töhmeti defetmek ve onun zina ve fesattan doğmadığını belirtmek içindir.
Ayranın kalbindeki yağı çıkarması için çabayla devinmek gerekmiştir.
Ayran içindeki yağ yokluk gibidir. [Böylelikle] ayran, varlığa bayrağını diker.
Sana var görünen kabuktur, yok görünense onun özüdür.
Yağı alınmamış eski ayranı, [yağını] ayırmadıkça bırak, harcama.
Gizlediğini gösterinceye dek bilgiyle elden ele dolaştır onu.
Bu yok olucu [varlık], kalıcı olanın delilidir çünkü. Sarhoşların yalvarmaları da sâkinin delilidir.

Bu anlamda başka bir örnek daha

Bayraktaki aslan figürünün kımıldayışları, görünmez rüzgârların habercisidir.

Rüzgârların esişi olmasaydı, cansız aslan nasıl yekinebilirdi havada?

Bu yolla rüzgârın meltem mi yoksa gün batısı mı olduğunu anlarsın. Gizli olanın ifadesidir bu.

Bu beden, bayraktaki aslan figürü gibidir. Düşünce, bedeni andan ana hareket ettirir.

Doğudan gelen, düşünce meltemidir. Batıdan gelense vebalı günbatısıdır.

Düşünce rüzgârının doğusu, başka bir doğudur. Düşünce rüzgârının batısıysa öte yandır.

Ay cansızdır, doğusu da cansızdır. Kalbin doğusuysa can canının canıdır.

İç dünyayı aydınlatan güneşin doğusudur o. Gündüz güneşiyse onun dışyüzü ve yansımasıdır.

Çünkü yalazsız beden ölüden farksızdır. Ona ne gündüz görünür, ne gece.

O [beden] olmasa da bu [ruh] yetkinse, gecesiz ve gündüzsüz düzen içindedir.

Tıpkı ay ve güneş olmadan gözün rüyada ay ve güneşi görüşü gibi.

Uykumuz ölüme kardeş olduğuna göre, bu kardeşe bakıp o kardeşi tanı.

Rüya, dünya olaylarının bir parçasıdır, denirse, kesin bilgi olmadan kulak asma buna.

Canın uykudayken öyle durumlar görür ki yirmi yıl uyanık kalsan göremezsin.

Düşünü yorumlatmak için dâhi ululaın peşinde ömürlerce koşarsın.

Söyle, dersin, *bu düşün yorumu nedir?* [Öyleyse] böyle bir sırra tikel demek köpekliktir.

Bu [sözünü ettiğimiz], sıradan insanların düşleridir. Seçkinlerin düşleriyse seçkin ve özel oluşun temelidir.

Uyuyunca Hindistan ülkesini düşte görmek için fil olmak gerek.

Eşek, düşünde Hindistan'ı göremez hiç. [Çünkü] Hindistan'dan gurbete düşmemiştir.

Düşte Hindistan'a gidebilmek için fil gibi irikıyım bir can gerek.

Fil, Hindistan'ı istekle anar ve sonunda andığı şey gece görünür ona.

"Allah'ı anın[162]" [buyruğuna uymak] her çapulcunun harcı değildir. "Dön[163]" [buyruğuna uymak] her kalleşin ayağına göre değildir.

Fakat umutsuz olma, sen de fil ol. Fil olamasan da değişme peşinde ol.

Evrende iksir yapanlara bak. Her an nakkaşların seslerini dinle.

Nakkaşlar var feleğin içinde. Benim ve senin için çalışanlar var.

Behey gözleri tavuk karası, yakanları misk kokanları göremesen de, şu [uğradığın] zarara bak.

Kavrayışına her an bir zarar gelir. Toprağından yeni yeşeren otlara bak.

İbrahim Edhem'in düşünde gönül Hindistan'ını açıkça görmesi de bundandı.

[Gördü de] kaçınılmaz olarak kırdı zincirleri. Saltanatı bir yana bırakıp görünmez oldu.

Uykudan sıçrayıp delirmek, Hindistan'ı görmenin belirtisidir.

Yönetim işlerini bir yana bırakışı, zincirleri koparışı [bundandır].

Nitekim Peygamber şöyle der: "Nurun gönüldeki belirtisi şudur:

[İnsan,] hem aldanış ülkesinden uzaklaşır, hem de sevinç yurdundan tövbe eder[164]."

Mustafa'nın bu hadisinin şerhi için bir hikâye dinle a güzel dostum.

Karşısına gerçek padişahlık çıkınca "Kişi o gün kardeşinden, annesinden ve babasından kaçar[165]" ayetini kulağına küpe eden şehzadenin hikâyesi: Şu toprak yığını üzerindeki padişahlık, kale alma adı verilen çocukça bir oyundur. Çocuğun biri üstün gelince toprak yığınının üstüne çıkıp "Kale benim" der ve öteki çocuklar onu kıskanırlar. Çünkü toprak, çocukların baharıdır. Şehzade renklerin bağından kurtulunca şöyle dedi: "Ben bu renkli topraklara altın, atlas ve ipek değil, alçak toprak diyorum. Ben bu ipekten kurtulup bir yana çekildim." [nitekim] "Biz ona çocukluğunda hikmetler verdik[166]" buyurulduğu üzere, Hakk'ın irşadı için yıllar geçmesine gerek yoktur. "Ol [derse] olur[167]." Kudreti karşısında hiç kimse kâbiliyetten söz edemez.

Bir padişahın içi dışı hünerlerle bezenmiş genç bir oğlu vardı.

Düşünde oğlunun ansızın öldüğünü gördü de padişah için dünyanın tadı tuzu kalmadı.

Yanışından göz pınarları kurudu, ateşinden gözünde yaş kalmadı.

Padişah, yanış ve acıyla öyle doluydu ki içindeki ah, çıkacak yol bulamıyordu.

Bedeni güçten düştü; ölecekti nerdeyse. Ömür dolmamış olacak ki uyandı uykudan.

Uyanmasından dolayı ömründe daha önce görmediği bir sevince kapıldı.

Bu kez de sevinçten öleyazdı. [Ne ki] canla beden, birbirinin boynunda tasma gibidir.

Bu lamba, hüzün soluğuyla da ölür (söner), sevinç soluğuyla da. Gülünesi bir durum!

O, bu iki ölüm arasında yaşayıp gider. Böyle kıskaçta olmak gülünç bir şeydir.

Padişah kendi kendine dedi, *bu sevincin nedeni, Rabb'in sebepler yaratışından gelen hüzündür.*

Bir şey bir yüzüyle ölümken öteki yüzüyle diriliş ve canlanış oluyor, ne tuhaf!

Bir yönüyle mahvoluşken öteki yönüyle varlığı korumaktır bir şey.

Beden mutluluğu, dünya açısından yetkinlik, hesap günü açısındansa eksiklik ve zevaldir.

Rüya yorumcusu, rüyadaki gülüşü, hüzün ve hayıflanış içinde ağlamak diye yorar.

A neşeli dostum, rüyada ağlamak, mutluluk ve ferahlık diye yorumlanır.

Bu hüzün geçti, ama gönül bunun yüzünden karamsarlaştı, diye düşündü padişah.

Ayağa böyle bir diken batıp da gül yitip giderse, dedi, *bana ondan bir yâdigâr kalmalı.*

Sonsuz nedenleri vardır yok oluşun. Bu durumda biz hangi birini engelleyelim?

Yüz kapı var ısırgan ölüme açılan ve açılırken gıcırdayan.

Mal mülk hırsı yüzünden duymaz muhterisin kulağı ölüm kapılarının acı gıcırtısını.

Bedenden gelen sancılardır kapı sesi. Düşmanlardan gelen cefadır kapı sesi.

A canım, tıp fihristini bir an olsun oku da gör hastalıkların alazlı ateşini.

Bütün bu hastalıkların bu eve düşer yolu. Adım başı bir kuyu var akreplerle dolu.

Sert esiyor rüzgâr, meşalem söndü sönecek. Başka bir meşale tutuşturmalıyım ondan.

Böylece iki meşaleden biri sönerse biri yanmayı sürdürür belki.

Yetersiz beden meşalesinden kafası rahat olsun diye gönül kandilini yakan ârif gibi.

[Ârif,] bir gün bu meşale ansızın sönebilir diye can kandilini hazırda tutar.

O [padişah], bunu anlamadı ve aldanıp fânî kandille bir fânî kandil daha tutuşturdu.

Padişahın soyunun kesilmesinden korkarak oğluna gelin getirmesi

[Padişah,] *soyumun sürüp gitmesi için ona bir gelin almalı,* diye düşündü.

[Dedi,] *bu doğan yokluk yolunu tutarsa, onun yavrusu doğan olsun [onun yerine geçsin].*

Bu doğanın cismi bu dünyadan giderse, manevi yönü oğlunda varlığını sürdürsün.

Bilinçli padişah Mustafa, bunun için "Çocuk, babasının sırrıdır." diye buyurmuştur.

İşte bu yüzden bütün insanlar, sevgilerinden dolayı çocuklarına meslek öğretirler.

Böylece bedenleri yitip gidince manevi yönleri dünyada varlığını sürdürsün isterler.

Hak, yetenekli küçükleri yetiştirmeleri için insanlara hikmetiyle ciddi bir hırs vermiştir.

Ben de soyumun sürmesi için oğluma iyi nitelikli bir eş alacağım.

Kötü huylu bir padişahın değil, bir sâlihin soyundan kız alacağım ona.

Ásıl padişah o sâlihtir. Özgür olan odur. Cinsellik ve boğaza tutsak değildir o.

Ne ki tam tersine, padişah denilir tutsaklara. Adı kâfur olan zenci gibi tıpkı.

Kurtuluş diyarı olur kanlı çölün adı. Avam, kutlu diye niteler pis adamı.

Şehvet, öfke ve arzularına tutsak olan, [kitaplarda] bey ya da ulu vezir diye yazılır.

Çeşitli ülkelerde sıradan insanlar, ecele tutsak olanları ulu beyler diye nitelerler.

Canı mal ve mevkiden ibaret ve yeri ancak eşik olan alçaklar, baş vezir diye anılır.

Padişah, zâhitle dünür olmayı yeğleyince bu haber [saraydaki] kadınların kulağına gitti.

Padişahın oğluna eş olarak yoksul bir zâhidin kızını seçmesi ve harem mensuplarının buna itiraz etmeleri ve yoksulla akraba olmaktan arlanmaları

Akıl noksanlığı yüzünden şehzadenin annesi, *denklik,* dedi, *akla ve nakle göre [evlilikte] şarttır.*

Oysa sen, [dedi,] *cimrilik ve kurnazlık edip oğlumuzu bir yoksulla birleştirmeye çalışıyorsun.*

[Padişah] dedi, *sâlih kişiye yoksul demek yanlıştır. Çünkü onun, Allah vergisiyle gönlü zengindir.*

O, dilenci gibi alçaklık ve tembelliğinden değil, takvasından sığınır kanaate.

Kanaat ve takvadan kaynaklanan yoksulluk, alçakların yoksulluğundan farklıdır.

Alçak, bir tahıl tanesi bulsa boyun eğer. Buysa himmetiyle altın hazinesine aldırış etmez.

Ulu kimse, ihtirasından her türlü harama el atan padişaha yoksul der.

[Kadın] *nerde onda,* dedi, *çeyiz olacak kentler, kaleler ya da saçı olacak inciler, akçeler?*

Git şurdan, dedi [padişah], *dini dert edinmeyi seçenin öteki dertlerini Allah giderir*[168].

Padişah üstün geldi ve oğluna soyu ve özü güzel bir kız aldı.

Güzellikte benzeri yoktu ve kuşluk güneşinden parlaktı yüzü.

Buydu kızın güzelliği. Nitelikleri de öyle. O kadar güzel ki anlatılamaz.

Dini avlamaya bak. Böylelikle gelir ardı sıra güzellik de, mal da, makam da, talih de[169].

Bil ki âhiret, mülk edinilmiş bir deve katarıdır. Dünya da bağlı olarak gelen yünle tezek gibidir.

Yünü seçsen, [bunun sonucunda] deve senin olmaz. Deven olsa, yünün ne önemi var?

Padişah, [oğlunu] özü sözü bir sâlihlerin soyundan gelen kızla nikahladığı sırada...

Tesadüfen büyücü bir kocakarı da güzel ve yiğit şehzadeye âşıktı.

Kâbilli kocakarı, Bâbil büyücüsünün kıskanacağı bir büyü yaptı ona.

Şehzade, çirkin kocakarıya âşık olup gelini de düğünü de bir yana bıraktı.

Kara bir şeytan, Kâbil'li bir kadın, şehzadenin yolunu kesti ansızın.

Ferci kokmuş doksanlık kocakarı, şehzadede ne akıl bıraktı, ne fikir.

Bir yıl boyunca tutsaktı şehzade. Öpüp durdu kokmuş kocakarının ökçesini.

Kocakarıyla birliktelik mahvediyordu onu. Öyle ki zayıflayıp yarı canlı hale gelmişti.

Başkaları onun zayıflığına üzülürken, büyünün sarhoşluğuyla o kendinden habersizdi.

Padişaha zindan olmuştu bu dünya. Oğlansa gülüyordu onların ağlamalarına.

Padişah bu yenilgi karşısında çaresiz kalmış, gece gündüz kurban kesip zekat veriyordu.

Babası her çareye başvurdukça [oğlunun] kocakarıya aşkı daha da artıyordu.

Sonunda [padişah] bunda mutlaka bir sır bulunduğuna ve artık tek çarenin yakarmak olduğuna kesinlikle inandı.

Buyruk senindir, Hakk'ın mülkünde başka kimin buyruğu geçer ki, diyerek secdeye kapanıyordu.

Fakat, diyordu, *yanıyor bu miskin, ödağacı gibi. Tut elinden ey rahmet ve şefkat sahibi.*

Padişahın, *rabbim, rabbim,* diye yakarışıyla usta bir büyücü çıkageldi sonunda.

Padişahın oğlunun Kâbilli büyücüden kurtulması için ettiği duanın kabul oluşu

O [büyücü,] o delikanlının kocakarıya tutsak olduğu haberini duymuştu uzaktan.

Duyduğu üzere o kocakarı büyücülükte eşsizdi ve onunla boy ölçüşecek kimse yoktu.

Allah'ın zâtına varıncaya dek, ustalık ve güç bakımından el üstünde el vardır, yiğidim.

Ellerin bittiği yerde Allah'ın eli vardır. Deniz de sellerin bittiği yerdedir, kuşkusuz.

Kaynağını ondan alır bulutlar da. Seller de son bulur ona varınca.

Padişah, *bu oğlan elden gitti,* dedi büyücüye. O da, *işte geldim,* dedi, *büyük derman olarak.*

Öte yandan gelen benim gibi bir dâhi dışında hiçbir büyücü bu kocakarıyla boy ölçüşemez.

Musa'nın eli gibi Allah'ın emriyle şimdi söker atarım onun büyüsünü.

Çünkü bu ilim bana, değersiz büyü öğrenciliğinden değil, öte yandan gelmiştir.

Şehzade soluk benizli kalmasın diye onun büyüsünü bozmak için geldim ben:

Tan yeri ağarırken mezarlığa git... Duvarın yanında beyaz bir mezar var.

Kıble yönünde orayı kaz da gör Allah'ın kudret ve yaratışını.

Bu hikâye çok uzun, sense yorgunsun. Uzatmayı bırakıp özetleyeyim.

[Adam] ağır bağları çözüp şehzadeyi sıkıntıdan kurtardı.

Delikanlı kendine gelip yüz türlü güçlükle padişahın tahtına doğru koştu.

Koltuğunun altında kılıç ve kefen olduğu halde secdeye kapanıp yere yüz sürdü.

Padişah şenlik düzenledi ve hem şehir halkı hem de muradına erememiş gelin sevindi.

Dünya yeniden dirilip şenlendi. Ne tuhaf! O gün de gündü, bugün de gün!

Padişah şehzade için öyle bir düğün yaptı ki köpeklerin önünde bile gül şerbeti vardı.

Büyücü kocakarı tasasından geberdi. Çirkin yüzüyle huyunu cehennem meleğine teslim etti.

Şehzade, o benim aklımı nasıl oldu da çaldı diye şaşkınlık içinde kalmıştı.

Güzellerin yoluna ışık saçan ay yüzlü taze gelini görünce....

Aklı başından gidip yüzüstü düştü ve üç gün boyunca kendine gelemedi.

Üç gün üç gece baygın kaldı da insanlar onun baygınlığından telaşa kapıldı.

[Sonunda] gülsuyu ve ilaçla kendine gelip yavaş yavaş iyiyi kötüyü anlamaya başladı.

Bir yıl sonra padişah, söz arasında ona [şakayla] *oğlum,* dedi, *eski sevgilini hatırla.*

O yatak arkadaşını ve yattığınız yatağı hatırla da bu kadar vefasız ve acımasız olma.

[Şehzade,] *geç bunları,* dedi, *ben aldanış yurdunun kuyusundan kurtuldum da mutluluk yurdunu buldum.*

İnanan da karanlıktan yüz çevirip Hak nuruna yol bulunca işte böyle olur.

Şehzade Allah'ın halifesi konumundaki insanoğlu, onun babası meleklerin secde ettiği Hak-halifesi Âdem, Kâbilli kocakarı büyüsüyle insanoğlunu babasından koparan dünya ve büyüyü bozmak için gerekeni yapan tabip de peygamberler ve velilerdir

Kardeşim, bil ki eski dünyada yeni doğmuş şehzade sensin.

Kâbilli büyücüyse insanları renk ve kokuya tutsak eden bu dünyadır.

Seni bu pis ırmağa attığında, sürekli *"kul eûzu*[170]*"* okuyup üfle.

Böylece bu büyü ve ızdıraptan kurtulmak için sabah (*felak*)ın rabbine sığın.

Büyüsüyle insanları kuyuya düşürdüğünden, dünyayı büyücü diye niteler Peygamber.

Aman ha! Alımlı büyüleri vardır kokmuş kocakarının. Sıcak nefesi, şahları tutsak etmiştir.

Odur sinedeki üfürükçü. Odur düğümler atan[171].

Dünya büyücüsü, bilgili ve güçlü bir kadındır. Onun büyüsünü bozmak sıradan kişilerin yapabileceği iş değildir.

Akıllar onun büyüsünü çözebilseydi, Allah, peygamberleri ne diye göndersindi?

Aman, düğümleri çözen ve "Allah dilediğini yapar[172]" sırrını bilen bir güzel nefesli ara.

O seni bir balık gibi bağlamıştır oltaya. Şehzade bir yıl bağlı kaldı, sen ise altmış yıl.

Altmış yıldır oltasında sıkıntıdasın. Ne mutlusun, ne de gelenek üzeresin.

Bahtsız bir fâsıksın. Ne dünyan güzel, ne de vebal ve günahtan kurtulduğun var.

Onun üfürmesi sıkılaştırmış bu düğümleri. Öyleyse eşsiz yaratıcının nefesini talep et.

Böylece "Ona ruhumdan üfledim[173]" [gerçeği], seni bu durumdan kurtarıp yücel, desin sana.

Büyü üflemesi ancak Hak üflemesiyle yanıp gider. Biri kahır üfleyişidir, biri şefkat üfleyişi.

O'nun rahmeti kahrını geçmiştir. İlerde olmak istiyorsan git, ilerde olanı ara.

Böylece "eş kılınan ruhlar[174]"a katılırsın. Çıkış yolun budur, ey büyülenmiş padişah.

Bu kocakarı var oldukça, o işveli güzel sana nasip olmaz ve tuzağına düşmez.

Ümmetin ışığı [Peygamber], bu dünyayla öte dünyayı iki kuma olarak nitelemedi mi?

Öyleyse birine kavuşmak ötekinden ayrılmak demektir. Bedenin sağlığı, hastalığıdır canın.

Ayrılmak zor gelir bu geçitten. Oysa bil ki o yerleşkeden ayrılmak daha zordur.

Resimden ayrılış sana zor geldiğine göre, ressamdan ayrılış kim bilir ne kadar zor gelir!

Sabrın yokken alçak dünyadan ayrılığa, Allah'tan ayrılığa nasıl sabredersin, dostum?

Bu karasudan ayrılığa dayanamazken ilahî pınardan ayrılığa nasıl dayanırsın?

Şu içecek olmayınca huzurun kaçarken "iyilerin içtikleri[175]"nden yoksunlukta ne olur hâlin?

Yüce Dost'un güzelliğini bir an için görsen, canını da ateşe verirsin, varlığını da.

Hakk'a yakın olmanın görkemini görünce, gözüne bu şarap murdar görünür artık.
O zaman şehzade gibi kavuşursun sevdiğine, çıkarırsın ayağındaki dikeni.
Çaba göster, kendini yitirişte bul kendini. Allah daha iyi bilir doğrusunu.
Hiçbir zaman kendinle eş olma sakın. Eşek gibi saplanma çamura hiçbir zaman.
Tökezleyiş göz kusurundan doğar. Kör gibi, çukuru tümseği görmez böylesi.
Yusuf'un gömleğinin kokusunu senet edin kendine. Gözü aydınlatır çünkü kokusu.
Alındaki o gizli nur, uzak görüşlü kılmıştır peygamberlerin gözlerini.
Ateşten kurtarır o yüzdeki nur. Ödünç alınmış nurla yetinme sakın.
Bu [ödünç] nur, göze şimdiki zamanı gördürür, uyuzlaştırır bedeni, aklı ve ruhu.
Görünüşü nurdur, özüyse ateş. Işık istiyorsan, iki elini de çek ondan.
Anlık gören gözle can, nere gitse yüzüstü kapaklanır her zaman.
Böyle uzak görüşlü beceriksiz, uzağı ancak düşte gördüğü kadar görür.
Irmak kıyısında dudağın kurumuş uyursun da suya ulaşmak için seraba koşarsın ya.
Serabı uzakta görürsün de koşarsın. Sonunda âşık olursun gördüğüne.
Düşünde arkadaşlarına, benim gönül gözüm açık diye böbürlenirsin.
Şu tarafta su gördüm, dersin, *koşup gidelim oraya.* O bir seraptır oysa.
Aldatıcı seraba doğru koşayım derken her adımda daha bir uzaklaşırsın sudan.
İşte bu çaban, sana gelip kavuşmuş olanla aranda bir engel olmuştur.
Varmayı amaçladığı yerden [yanlışlıkla] başka yöne doğru yola çıkan niceleri var.
Uyuyanın görüşü de lafı da işe yaramaz ve hayalden başka bir şey değildir, bırak onu.
Uykuluysan da yolda uyu. Allah Allah! [Uyuyacaksan] Allah yolunda uyu!
Olur ya böylece sana bir Hak yolcusu rastlayıp seni uykudaki hayallerinden çekip alır.
Uyuyanın kılı kırk yarar ince düşüncesi olsa da, bu ince düşünüşle mahallenin yolunu bulamaz.
Uyuyanın düşüncesi ister iki kat olsun, ister üç kat. Yine de yanlıştan yanlışa düşecektir.
Dalgalar kendisine pervasızca vururken, uyuyan uzun bir çölde devinip durur.
Uyuyan şiddetli susuzluklar çekerken, su "ona şah damarından yakındır[176]."

Kıtlık yılında insanlar açlıktan ölürken kalabalık nüfuslu ve yoksul olmasına karşın neşe içinde gülen ve "Yüz türlü yas tutmak varken sevincin sırası mı?" dediklerinde "Benim bir tasam yok." diyen zâhidin hikâyesi

Kıtlık yılında bütün toplum ağlarken gülen zâhit gibi işte.
Müminlerin kökünü kıtlık kazımışken, dediler, *gülmenin sırası mı?*
Rahmet bizi görmez oldu da kızgın güneşten ova yanıp kavruldu.
Tarla tapan, bağ bahçe kapkara kesildi. Toprağın ne altında nem var, ne de üstünde.
İnsanlar susuzluktan balıklar gibi ölüyor, onar onar, yüzer yüzer.
Sen acımaz mısın Müslümanlara? [Oysa] inananlar akrabadır[177], tek vücuttur[178].
İster savaş zamanı olsun, ister barış zamanı, bir uzvun acısı tümünün acısıdır.
[Zâhit,] *bu,* dedi, *sizin gözünüzde kıtlık. Oysa benim gözümde şu yer bir cennet gibi.*
Ben, her yerde, her ovada bele kadar erişen başaklar görüyorum.
Meltemle dalgalanan başaklar, dopdolu sahra, pırasadan daha yeşil.
Gerçek mi diye dokunuyorum onlara. Elimi gözümü nasıl yabana atayım?

Ey alçak toplum, beden Firavun'una dostsunuz siz. Bu yüzden Nil size kan görünüyor.

Tez elden akıl Musa'sına dost olun da kan yok olsun, suyunu görün nehrin.

Baban sana eziyet ettiğinde gözüne köpek gibi görünür.

Oysa baban köpek değildir. Merhameti göze köpek gibi gösteren eziyetin etkisidir.

Kıskançlık ve öfke içinde olduklarından kardeşleri Yusuf'u kurt gibi görüyorlardı.

Babanla barıştığında öfke geçer. Köpeklik gider, baban sana sıkı bir dost olur.

Gönlünü babana karşı kötüleştirdiğinde bundan önce gözünün nuru ve canının rahatı olsa da babanın sûreti senin üzüntünü artırıp onun yüzünü göremez olduğun gibi bütün âlem de küllî aklın bir sûretidir ve yanlışa saparak küllî akla cefa ettiğinde çoğu durumda âlemin sûreti senin üzüntünü artırır

Bütün âlem küllî aklın sûretidir. Öyle ki o bütün insanlığın babasıdır.

Biri küllî akla karşı nankörlüğünü artırınca, küllî aklın sûreti ona köpek görünür.

Bu babayla barış ve isyankârlığı bırak ki yeryüzü sana altın döşeme gibi görünsün.

O zaman kıyamet içinde bulunduğun durum olup karşında yer de gök de değişir.

Bu babayla hep barışık olduğumdan bu dünya gözümde bir cennet gibi.

Her zaman yeni bir görünüş, yeni bir güzellik... Yeni şeyler gördükçe usanç yok olur.

Ben dünyayı nimetlerle dolu görüyorum. Sular hep kaynayıp akıyor pınarlardan.

Suyun sesi kulağıma geldikçe sarhoş oluyor gönlüm ve aklım.

Tövbekârlar gibi raks ediyor dallar. Yapraklar el çırpıyor şarkıcılar gibi.

Aynanın ışığı keçeden böyle yansıyor. Ayna görünürse nasıl olur kim bilir?

Ben bunların binde birini bile söylemiyorum. Çünkü her kulak kuşkuyla dolu.

Vehmin yanında bunu söylemek müjde vermektir. Akılsa, *müjde neymiş*, der, *ben bunu zaten yaşıyorum.*

Üzeyir (selam üzerine olsun)'in çocuklarının hikâyesi
Onlar babalarının durumunu babalarına soruyorlardı da o da "Evet, gördüm, geliyor" diyordu. Kimileri onu tanıyıp bayılmışlardı, kimileriyse tanımayıp "O sadece müjde verdi. Bayılacak ne vardı?" diyorlardı

Tıpkı Üzeyir'in çocukları gibi. Onlar, yol üzerinde babalarının durumunu sormuşlardı.

Kendileri yaşlanmış, babalarıysa genç. Böyleyken, babaları birden karşılarına çıktı.

Ona, *ey yolcu,* diye sordular, *sevgili babamızdan haberin var mı?*

Bize biri, umutsuzluğun sona ereceğini ve o güvenilir kişinin bugün geleceğini söyledi.

[Üzeyir,] *evet, peşim sıra gelecek,* dedi. Bu müjdeyi duyunca onlardan biri sevindi.

Ey müjdeci çok yaşa, diye bağırıyordu. Ötekiyse [babasını] tanıyarak bayılıp düştü.

Dedi, *müjdenin yeri mi a şaşkın? Şekerin kaynağına düştük biz!*

Bu, vehme göre müjdedir, akla göre beklenenin ta kendisi. Çünkü vehmin gözü perdeli.

Kâfire sancıdır, mümine müjdeci. Basiret gözündeyse yaşanılan şeydir.

Çünkü âşık kavuşma anında kendinden geçer. Bu yüzden hem küfür üstüdür hem iman üstü.

Küfür de iman da kapıcısıdır onun. Çünkü özdür o. Küfürle imansa onun iki kabuğu.

Küfür, dışta kalmış kuru kabuktur. İmansa tatlanmış kabuk.

Kuru kabukların yeri ateştir. Can özüne bitişik kabuksa mutludur.

Öz ise mutluluk aşamasından da üstündür. Mutluluktan üstün olup lezzet vericidir.

Bu sözün sonu yoktur, geri dön. Geri dön de Musa'm toz kaldırsın denizden.

Avamın aklına uygun olarak sözün bu kadarı söylendi ve geri kalan gizlendi.

Aklının altını ufalanmış, a suçlanan. Ufalanmış altına nasıl sikke mührü vurayım?

Senin aklın binlerce arzu ve amaç nedeniyle yüz parçaya ayrılmış.

Parçaları aşkla bir araya getirmeli ki böylece Semerkant ve Dımeşk gibi güzelleşesin.

Yanılgıdan sıyrılıp zerre zerre bir araya gelirsen, işte o zaman sana padişah mührü vurulabilir.

Bir miskali geçersen ey ham kişi, senden altın bir kadeh yapar padişah.

Ey vuslat dileyen, o zaman yüzünde padişahın hem adı, hem lakapları, hem de resmi olur.

Böylece sevgilin sana hem su olur hem ekmek, hem ışık olur hem dilber, hem meze olur hem şarap.

Topla kendini, topluluk rahmettir. Topla da olan biteni sana söyleyebileyim.

Çünkü inanılsın diye söylenir söz. Şirkin canı hakikate inanmaktan uzaktır oysa.

Feleğin saçmalıklarına bölünmüş can, altmış sevdanın ortak malıdır.

Bu durumda susmak, ona daha iyi istikrar verir. Bu yüzden ahmaklara cevap susmaktır.

Bunu biliyorum ama bedenin sarhoşluğu, istemediğim halde ağzımı açıyor.

Hapşırma ve esneme yüzünden sen istemeden ağzının açılması da böyledir.

"Ben her gün Allah'tan yetmiş kez bağışlanma dilerim" hadisinin tefsiri

Peygamber gibi günde yetmiş kez konuşup [bilgi] saçmaktan tövbe ederim ben.

Ancak o sarhoşluk tövbeyi bozar. Bu soyguncu beden sarhoşluğu, unutkanlık getirir.

Uzun tarihin ortaya konulma hikmeti, sırra vâkıf olana bir sarhoşluk verir.

Gizli sır, böyle güle oynaya, değişmez bir biçimde (*ceffe'l-kalem*) çağlayana dönüşür.

Her zaman akıp durur sınırsız rahmet. Bunu kavramaktan yoksun, uyursunuz a insanlar.

Irmağın suyu yalarken giysisini, uyuyan kişi düşünde serap arar.

Şurda su var diye umarak gider de bu düşünce yüzünden kendi yolunu tıkar.

Şurda [su var] demesiyle buradan uzaklaşır. Bir hayal uğruna hakikatten ayrılır.

Ruhları derin uykuda uzak görüşlüler var. Onlara acıyın a yolcular!

Ben susuzluğun uyku getirdiğini görmedim. Akıl dışı susuzluk uyku getirir ancak.

Asıl akıl, Hak'tan beslenen akıldır, Utarit[179]'in verdiği akıl değil.

Cüz'î aklın ancak mezara dek gördüğü ve devamında velilerle peygamberlerin taklitçisi olduğu hakkında

Bu aklın ileriyi görüşü mezara dektir; gönül sahibininki sur üfleninceye dek.

Bu akıl, mezardan, topraktan öte geçemez. Bu ayak, şaşırtıcı ülkeleri gezemez.

Bu ayaktan, bu akıldan bezip yüz çevir. Gayp gözünü arayıp ondan nasiplen.

Usta uşağıyla okul öğrencisi, koynundan nasıl nur edinsin Musa gibi?

Baş dönmesinden başka bir şey gelmez bu bakışla bu akıldan. O zaman, bakmayı bırakıp beklemeyi seç.

Konuşmakla ereceğinizi sanmayın yükselişe. Dinlemek koşmaktan iyidir bekleyene.

Öğretim makamı bir tür arzudur. Her arzunun hayali yolda bir puttur.

Erdemine her fuzuli erseydi, Allah bu denli peygamber gönderir miydi?
Cüz'î akıl şimşek ve kıvılcım gibidir. Kıvılcım ışığında Vahş[180]'e nasıl gidilir?
Şimşek ışığı kılavuzluk için değildir. Ancak bulutun ağlaması için bir buyruktur.
Ağlamak içindir aklımızın şimşeği. Var olma coşkusuyla yokluk ağlasın diye.
Çocuk aklı, okula gitmek gerektiğini söyler, ama kendi kendine öğrenemez.
Hasta aklı, hastanın doktora gitmesini sağlasa da tedaviyi doğru tespit edemez.
İşte şeytanlar da gökyüzüne varıp yukardaki sırlara kulak kabartırlardı.
O sırlardan azıcık çalarlardı da sonunda ateş yalımları onları gökten sürerdi.
[Ateş yalımları] derdi ki gidin! Oraya bir elçi geldi. Ne istiyorsanız ondan öğrenin.
Paha biçilmez inci arıyorsanız, "Kapılarından girin evlere[181]!"
Kapı tokmağını vurup kapıda bekle. Gökyüzü damından giriş yok size.
Gelmenize gerek yok bu denli uzak yola. Sırrın sırlarını verdik bir dünyalıya.
Hâin değilseniz huzuruna varın. Sıradan bir kamışken şeker kamışı olun.
O kılavuz, senin toprağından bitkiler bitirir. Cebrail atının toynağından geri kalmaz o.
Cebrail'in atının ayağı altında toprak olursan tazelenip yeşerirsin sen.
O öyle cana can katan yeşillik ki Sâmiri onu buzağının içine koydu da inciye dönüştü[182].
Buzağı o yeşillik sayesinde canlanıp öyle bir ses çıkardı ki düşmana fitne oldu.
Sır ehline güvenilir biri olarak gelirseniz, doğan gibi külahtan kurtulursunuz.
Doğan, gözü ve kulağı kapatan külah yüzünden zavallı ve üzgündür.
Külahın doğanların gözünü kapatması, herkesin kendi cinsine eğilimi olmasındandır.
Hemcinslerinden kopup padişaha dost olunca, bakıcısı doğanın gözünü açar.
Hak, şeytanları gözetleme yerinden kovarken cüz'î aklı da başına buyrukluktan kovar.
Önderlik savlama, der, başına buyruk değilsin. Ancak yetenekli bir gönül çömezisin.
Git, gönlün yanına var; bir parçasısın gönlün. Hey, sen âdil padişahın kuluşun.
Ona kulluk iyidir sultanlıktan. Öyle ki "ben daha iyiyim" demek, şeytan sözüdür.
Farkı gör de seçim yap ey mahpus. İşte Âdem kulluğu, işte İblis'in kibri.
Yolun güneşi olan [Peygamber] şöyle der: "Nefsini alçaltana ne mutlu[183]!"
Tûba gölgesini görüp bir güzel uyu. Koy başını gölgeye, rahatça uyu.
"Nefsi alçaltış" gölgesi, güzel bir uyku yeri. Arınma yeteneği olana hoş bir yatak bu.
Bu gölgeden çıkıp benliğe yönelirsen, çabucak azarsın, yolunu yitirirsin.

"Ey inananlar, Allah ve Resulünün önüne geçmeyin[184]" ayetinin açıklaması
"Peygamber değilsin madem, ümmetten ol. Sultan değilsin madem, raiyetten ol.
Suskunlar suskununun ardınca yürü de zahmetle fikir yontma kendi kendine.[185]"

Öyleyse git, şeyhin ve ustanın gölgesi altında buyruğa uyup da sus.
Yoksa, yetenekli olsan bile yetkinlik savlamaktan başkalaşıp bozulursun.
Sırra vâkıf ustadan yüz çevirirsen yeteneğinden de yoksun kalırsın.
Çizme dikicilikte sabret şimdilik. Sabırsız olursan, çizme tamircisi olup çıkarsın.
Tamircilerde sabır ve yumuşak başlılık olsaydı, becerikli ayakkabı ustası olurdu hepsi.

Kendi kendine çabalayıp durursan sonunda usanıp dersin, akıl ayak bağıymış.
Filozofluk taslayan adam gibi tıpkı... Ölüm günü aklın hiç işe yaramadığını görmüştü o.
Görmüş de elinde olmadan itiraf edip demişti, zekamızla at koşturduk boşuna...
Mağrur olup yüz çevirdik ululardan. Yüzüp durduk hayal denizinde.
Ruh denizinde yüzme bir hiçtir. Burda Nuh gemisinden başka çare yok.
Peygamberler sultanı, *bu küll denizinde gemi benim*, diye buyurdu.
Ya da basiretimi miras alıp benim yerime gerçek halife olanlardır [gemi].
Nuh gemisiyiz biz bu denizde. Delikanlı, bu gemiden yüz çevirme.
Kenan gibi her dağa yönelme. Kulak ver Kur'an'ın, "Bugün bir koruyan yok[186]" sözüne.
[Göz] bağın yüzünden bu gemi sana aşağı görünürken, düşünce dağın çok yüce görünür.
Sakın aşağı görme bu ufacık gemiyi. Hakk'ın biteviye gelen keremine bak.
Düşünce dağının yüceliğine güvenme. Çünkü bir dalga gelip onu altüst eder.
Sen Kenan'san, iki yüz misli öğüt versem yine bana inanmazsın.
Kenan'ın kulağına nasıl girsin bu söz? O kulakta çünkü Allah'ın mührü var.
Hakk'ın mührüne öğüt nasıl işlesin? Ezelî hükmü nasıl bozsun sonradan olan?
Fakat Kenan olmadığını umarak sana güzel bir söz söyleyeyim:
Sonunda itiraf edeceksin zaten. Öyleyse kendine gel, son günü gör önceden.
Sonu görebilirsin. Sonu gören gözünü hepten kör etme.
Bahtiyarca sonu gören, hiçbir zaman tökezlemez yolda giderken.
Hep böyle düşe kalka yürümek istemiyorsan, bir ulunun ayağının tozuyla gözünü keskinleştir.
Onun ayak tozunu gözüne sürme eyle de isyankâr başını bir yana bırak.
Bu çömezlik ve yoksullukla bir iğneye de dönsen, Zülfikar olursun sen.
Seçilmişlerin ayak tozunu gözüne sürme eyle. [Bu sürme,] gözü hem yakar hem onarır.
Devenin gözü ışık saçar. Çünkü deve, göz nuruna ermek için diken yer.

Katırın ben yolda çok tökezleyip düşüyorum, oysa sen az tökezliyorsun, bu neden kaynaklanıyor, diye sormasına ve devenin ona cevap vermesine ilişkin hikâye

Bir gün bir katır bir deveyle aynı ahıra düşmüştü. Katır deveyi görünce ...
Ben, dedi, *dağda bayırda, yolda izde, çarşıda sokakta çok tökezleyip düşüyorum.*
Özellikle dağın tepesinden aşağıya inerken hep dehşete kapılıp tökezliyorum.
Oysa sen az düşersin, neden böyle? Yoksa temiz canında bir devlet mi var?
Bense hep yere kapaklanıyor ve bu yanlış yüzünden ağzım ve dizlerim kana bulanıyor.
Semerim eğrilip yüküm düşüyor ve katırcıdan her zaman sopa yiyorum.
Tıpkı zâyi akıllığından her zaman tövbesini bozup günaha giren akılsız gibi...
Düşüncesinin güçsüzlüğünden tövbesini bozan, dünyada iblise oyuncak olur.
Yükü ağır, yolu taşlık olan topal at gibi tökezleyip durur.
O bahtı kara, tövbesini bozduğu için başına gaipten darbeler yer.
Gevşeklik içinde yeniden tövbe eder. Şeytan bir üfledi mi tövbesi bozulur gider.
Zaaf içinde zaaf. Buna karşın öyle bir kibri var ki erenlere küçümseyerek bakar.
Ey deve, sen de mümin gibisin. Az tökezler, az vurursun burnunu.

Sende ne var da böyle afete uğramıyor, böyle tökezleyip düşmüyorsun?
[Deve] dedi, *her saadet Allah'tan, ama seninle benim aramda bir sürü fark var.*
Yüce başlıyım ben, yüksektir iki gözüm. Yüksek görüş, zarara karşı güvencedir.
Tepesinden dibini görürüm dağın. Her çukuru düzlüğü her yönüyle görürüm.
Tıpkı ta başından ecel gününe dek olacakları öngören ulu kişi gibi...
O güzel nitelikli ulu kişi görür yirmi yıl içindeki halini.
O takva sahibi, yalnız kendi halini değil, doğuyla batıdakilerin hallerini de görür.
Onun gözüne ve gönlüne nur yerleşir. Neden yerleşir? Elbette vatan sevgisinden.
Yusuf gibi önce düşünce ayla güneşin kendisine secde ettiğini gördü[187].
On yıl sonra, hatta daha da sonra,Yusuf'un gördüğü çıktı ortaya.
"Allah'ın nuruyla bakar[188]" sözü boşuna değil. Rabbanî nur göğü yarar.
Senin gözünde o nur yok, git işine. Hayvânî duyunun tutsağısın sen.
Gözünün zayıflığından ancak ayağının dibini görüyorsun. Sen de zayıfsın, önderin de.
El ve ayağın önderi gözdür. Göz, uygun yeri görür uygunsuz yeri de.
Ayrıca benim gözüm daha aydınlıktır. Öte yandan yaratılışım daha temizdir.
Çünkü ben helal birlikteliğin çocuğuyum, zina ve sapıklık çocuğu değil.
Sen kuşkusuz zina çocuğusun. Yay kötü olursa ok eğri fırlar.

Devenin cevaplarını katırın onaylaması ve onun kendisinden üstünlüğünü doğrulayarak ondan yardım isteyip içtenlikle ona sığınması, devenin de ona yol gösterip babacan bir tavırla ve padişahça ona yardım etmesi

Katır, *ey deve, doğru söyledin,* dedi. Der demez de gözleri yaşla doldu.
Bir süre ağladı ve devenin ayaklarına kapanıp dedi, *ey Rabb'in seçilmiş kulu...*
Beni kutlulukla kulluğuna kabul etsen ne kaybın olur?
[Deve] dedi, *huzurumda itiraf ettiğinden, kurtuldun artık zamanın afetlerinden.*
Hakkı teslim edip beladan kurtuldun. Bir düşmanken şimdi dostlardan oldun.
Özündeki kötü huy temelli değildi. Çünkü temelce kötü olandan ancak inkâr gelir.
İtirafta bulunup tövbe edendeki kötülük ise gelip geçici kötülüktür.
Tıpkı hatası gelip geçici olup kaçınılmaz olarak bir süre sonra tövbe eden Âdem gibi.
İblis'in suçu temelli olduğundan o güzel tövbeye geçit yoktu ona.
Kendinden de kötü huydan da kurtuldun hadi. Kurtuldun ateş yalımından, yırtıcı hayvan pençesinden.
Git hadi, devlete ulaştın şimdi. Sonsuz ikbale attın kendini.
"Gir kullarım arasına" [fırsatını] bulup "Gir cennetime[189]" [ödülünü] kazandın.
Kulları arasına kendini kattın. Gizli yoldan ebedî cennete vardın.
"Bizi doğru yola yönelt[190]" dedin de elinden tutup götürdü seni cennete değin.
Bir ateştin, ışık oldun azizim! Koruk iken üzüm oldun, sonra da kuru üzüm.
Bir yıldızdın, güneş oldun, neşelen! Allah doğrusunu daha iyi bilir.
Ey Hak ışığı Hüsâmeddin, al da at balını süt havuzuna.
Bu sayede süt bozulmaktan kurtulsun. Ve lezzet denizinden çoğalsın tadı..
"Elest" denizine kavuşsun böylece. Her türlü değişimden kurtulur, denizleşince.
O bal denizine bir geçit bulur. Orada herhangi bir âfetin etkisi yoktur.
Ey Hakk'ın aslanı, aslan gibi bir kükre. Kükre de gitsin kükreyişin yedinci göğe.
Bıkıp usanmış canın ne haberi olacak? Aslan kükreyişini fare nerden bilecek?

Engin gönüllü ve güzel özlü insanlar için altın suyuyla yaz yaşadıklarını.
Nil suyudur bu cana can katan söz. Rabbim, onu Kıptî'nin gözüne kan göster.

Dostluk ve kardeşlik hakkı için Nil'den kendin için alıyormuş gibi bir testi su doldurup bana ver de içeyim. Çünkü siz Sıptiler (İsrailoğulları) kendiniz için Nil'den testinizi doldurduğunuzda saf su oluyor, ama biz Kıptiler doldurduğumuzda saf kan oluyor, diye Kıpti'nin Sıpti'ye yalvarması

Duydum ki bir Kıpti, susuzluk yüzünden bir Sıpti'nin evine girdi.
Dedi, *senin dostun ve yakınınım. Bugün sana ihtiyacım var.*
Musa, Nil suyunu bizim için kana dönüştürmek amacıyla efsun ve büyü yaptı da...
Bu göz bağlama yüzünden, Sıptiler Nil'den temiz su içerken, Kıptilere su kan oldu.
Şimdi Kıptiler talihsizlik ya da karaktersizlikleri yüzünden susuzluktan ölüyor.
Kendin için bir tas su doldur. Doldur da bu eski dostun içsin.
Tası kendin için doldurursan, kan olmayıp arı duru su olur.
Ben de senden geçinip su içeyim. Çünkü birinden geçinen doğal olarak dertten kurtulur.
Canım, iki gözüm, dedi [Sıpti], *hizmetindeyim. Dediğini yapacağım.*
İsteğince davranıp mutluluğa ereyim. Kölen olup özgürlük sergileyeyim.
Tası Nil'den suyla doldurdu ve ağzına götürüp yarısını içti.
Sen de iç, diye tası Kıpti'ye çevirdi. Su [birden bire] kapkara kan kesildi.
Tekrar kendine çevirince kan suya döndü. Bunu gören Kıpti küplere bindi.
Bir süre oturup da öfkesi geçince dedi, *ey ulu keskin kılıç...*
Kardeş, çözümü nedir bu düğümün? [Sıpti] dedi, *bunu ancak takva sahibi içer.*
Takva sahibi, Firavun'un yolundan bıkıp Musa'laşan kişidir.
Musa'nın halkından ol da iç bu suyu. Ayla barış da ay ışığını gör.
Öfken yüzünden gözünde Allah kullarını görmeni engelleyen yüz binlerce karanlık var.
Öfkeni dindir, gözünü aç, mutlu ol. Dostlarından ibret alıp usta ol.
Kaf dağı gibi küfrün varken, su içerken mümkün mü benden geçinmen?
İğne deliğinden dağ nasıl geçer? Tek bir ipliğe dönüşürse o zaman başka!
Bağışlanma dileyip dağı samana çevir. Bağışlananların kadehini alıp güzelce kafana dik.
Bu hile sende varken ondan nasıl içersin? Çünkü Hak onu haram kıldı kâfirlere.
Hileyi yaratan Hak, senin hileni ne diye satın alsın, behey yalancı müfteri?
Musa halkından ol, çünkü yararı yok hilenin. Senin hilen, boş havayı tartmaktır.
Eşsiz Hakk'ın buyruğundan çıkıp kâfirlere su görevi görmek haddine değil suyun.
Ya da ekmek yediğini mi sanıyorsun sen? Zehir zıkkım ile kara dert yiyorsun sen!
Cananın buyruğundan gönlünü söküp alan cana ekmek nasıl sağlık versin ki?
Ya da Mesnevi'nin sözünü okuyunca bedava anlayacağını mı sanıyorsun?
Ya da hikmetli sözle gizli sır kulağa ve ağza kolayca gelir mi [sanıyorsun]?
Gelir, ama efsanelerdeki gibi, meyvelerin özü değil dışyüzü görünür.
Başıyla yüzüne çarşafı çekip senin gözünden yüzünü gizleyen bir dilber gibi...
Saygısızlığından, *Şahnâme* ya da *Kelile ve Dinme* neyse *Kur'an* da odur sana.
Hakikatle mecaz ancak inayet sürmesi insanın gözünü açtığında fark edilir.
Yoksa koku duyusu olmayan için misk de birdir fişkı da. Koku alamaz çünkü.
Ulu Hakk'ın kelamını okumasından amaç, kendini meşgul edip usançtan uzak kalmaktır.

Çünkü Hakk'ın sözü, vesvese ve usanç ateşini söndürüp dertlere deva olur.
Bu kadarcık ateşi söndürmek için temiz suyla sidiğin işlevi birdir.
Uyurken [vesvesenin dinişi] gibi, bu vesvese ateşini sidik de su da söndürebilir.
Fakat Allah'ın ruh taşıyan kelamı olan bu temiz suya vâkıf olursan...
Canındaki vesvese bütünüyle yok olup gider ve gönül gül bahçesinin yolunu bulur.
Çünkü ilahi sayfaların sırrından koku almış olanlar, bahçelerle ırmaklarda uçarlar.
Ya da velilerin yüzlerini olduğu gibi gördüğümüzü mü sanırsın sen?
Müminler benim yüzümü nasıl görmüyorlar, diye şaşıp kalmıştı Peygamber.
Demişti ki *yüzüm güneşten parlakken, insanlar yüzümün nurunu nasıl görmez?*
Görüyorlarsa bu şaşkınlık niçin? Sonunda o yüzün gizli olduğunu bildiren vahiy geldi.
Senin yüzünü kafirler bedavadan görmesinler diye, sana ay gelir, insanlara bulut.
Bu özel şaraptan avam içmesin diye, sana buğday tanesi, insanlara tuzak gelir.
Hak der, *"Sana baktıklarını görürsün." Onlar hamam heykeli [gibi cansızdır]. "Onlar görmezler*[191]*."*
Behey heykele tapan adam, heykelin ölü gözleri sana bakar görünür.
Heykelin önünde saygıyla durursun. Sonra da dersin, *neden bana aldırış etmiyor?*
Bu güzel heykel ne kadar da soğuk! Bilmem ki neden selamıma karşılık vermez?
Ben saygıyla karşısında yüz kez eğildim de lütfedip bir kez bile başını sallamadı!
Hak dışarıya baş sallamasa da, onun selam alışı gönle öyle bir sevinç verir ki...
İki yüz baş sallamaya değer! Akılla can işte böyle baş sallar.
Çabalayıp akla hizmet edersen aklın vereceği karşılık, senin doğruya erme gücünü artırmaktır.
Hak sana görünüşte baş sallamaz, ama seni başlara önder kılar.
Allah sana gizlice bir şey verir ki bu yolla sana secde ederler dünyalılar.
Nitekim bir taşa maharet verdi de o taş altına dönüşüp bütün insanların sevgilisi oldu.
Bir su damlası Hakk'ın lütfuna erişince inciye dönüşüp altını geride bırakır.
Beden topraktır, ama Hak ona parlaklık verince dünyayı kuşatmada ay gibi ustalaşır.
Sakın ha, bu bir büyüdür, ölü bir resimdir. Onun gözü aptalları yoldan çıkarır.
Göz kırparmış gibi görünür de aptallar onu kılavuz edinirler.

Kıpti'nin Sıpti'den hayır dua ve yol göstericilik dilemesi; Sıpti'nin Kıpti'ye hayır dua etmesi ve duasının cömertler cömerdi ve merhametliler merhametlisi Allah tarafından kabul edilmesi

Kıpti dedi, *benim için bir dua et; kalbim kara, dua edecek dilim yok çünkü.*
Böylelikle olur ki kilidi açılır kalbimin. Güzeller arasında bu çirkin de yer bulur.
Bu çarpılmış, senin aracılığınla güzelliğe kavuşur ya da iblis yeniden melek olur.
Ya da kurumuş dal, Meryem'in elinin gücüyle mis gibi kokup yeşerir de meyveler verir[192].
Sıpti derhal secdeye kapanıp dedi, *ey açığı da gizliyi de bilen Rabbim...*
Senden başka kime el açsın kul? Dua da senden, duaya karşılık vermek de senden.
Önce dua etme isteğini bahşeder, sonra da dualara karşılık verirsin.
İlk de sensin son da sen. Bizse arada, sözü edilmeye değmez bir hiçiz.
Böyle derken sonunda sırlar ortaya saçılıp kalbi kendinden geçti.
Dua ederken tekrar kendine geldi: "İnsan için çabaladığından başkası yoktur[193]."
O duadayken Kıpti'nin kalbinden ansızın bir haykırış, bir kükreyiş yükseldi.

Haydi acele et, dedi, *imanı göster de keseyim eski küfür kuşağını!*

Bir ateş saldılar canıma. Sanki gönülden iltifat ettiler iblise.

Elhamdülillah, dostluğun elimden tuttu sonunda. Zaten bunu yapman, şaşılası değildir.

Sohbetlerin bir iksirdi senin. Gönül evinden ayağın eksik olmasın.

Cennet ağacından bir daldın sen. Tutununca cennete dek götürdü o beni.

O, gövdemi sürükleyen bir seldi. Cömertlik denizine dek götürdü sel beni.

Ben, su umuduyla sele doğru gittim de deniz gördüm, inci tuttum kadeh kadeh.

[Sıpti,] *su al,* diye ona uzattı tası. Dedi, *hayır, suların gözüm de bir önemi kalmadı.*

"Allah satın aldı[194]" [sırrından] şerbet içtim ben. Artık mahşere kadar susuzluk çekmem.

Irmaklarla pınarlara su veren, bir pınar var etti içimde.

Ciğerim su arayıp yanarken, artık onun himmetiyle su önemsizleşti.

O, *"kef-hâ-yâ-ayın-sâd[195]"* vaadini doğrulayıp kullar için "kâfi"deki "kef" oldu.

Ben kâfiyim, başkasının yardımı olmadan, tüm iyilikleri sebepsiz ve aracısız sana ben veririm.

Ben kâfiyim, ekmek olmaksızın tokluk veririm sana. Ordusuz askersiz sultanlık veririm.

Bahar olmaksızın nergis ve nesrin verir, kitapsız ve üstatsız bilgiyle donatırım.

Ben kâfiyim, ilaçsız derman veririm sana. Mezarı ve kuyuyu düz alana çeviririm.

Musa'ya bir değnekle yürek veririm de böylece bütün dünyaya kılıç çalar.

Musa'nın eline öyle bir nur ve parlaklık veririm ki güneşe sille vurur.

Yedi başlı yılan kılarım değneği. Öyle bir yılan ki hiçbir yılan böylesini doğurmamıştır.

Nil suyuna kan katmam ben. Kudretimle suyun kendisini kana dönüştürürüm.

Nil suyu gibi mutluluğunu hüzne çeviririm de mutluluklara yol bulamazsın.

Yine imanını yenileyip yine Firavun'dan bıkkınlık gösterdiğinde...

Rahmet Musa'sının geldiğini ve kan Nil'inin böylece suya dönüştüğünü görürsün.

İçindeki ipin ucunu kaçırmazsan, zevkinin Nil'i hiç kana dönüşmez.

Ben, iman edip bu sayede bu kan selinden su içerim sanırdım.

[Allah'ın] iç dünyamı değiştirip beni Nil'e dönüştüreceğini nerden bilirdim?

Başkalarının gözünde eskisi gibiyken, kendi gözümde akıp duran bir Nil'im.

Nitekim dünya, bizim gözümüzde cansızken Peygamber gözünde zikre dalmıştır.

Bu dünya, onun gözünde aşkla coşkuyla dolu, başkalarının gözündeyse cansız ve ölü.

Onun gözünde dere tepe seğirtir. O, taşlarla topraktan incelikler işitir.

Oysa avam için bütün bunlar kapalı ve ölüdür. Böyle ilginç bir perde görmedim ben.

Gözümüzde mezarlar birbirinin aynıdır. Velilerin gözündeyse kimi bahçe, kimi çukur[196].

Sıradan insanlar, *Peygamber,* derlerdi, *neden suratını asıyor, neden keyfi kaçtı?*

Seçkinlerse derlerdi, *o sizin gözünüze asık suratlı görünüyor, a insanlar.*

Bir an olsun bizim gözümüzle bakın da ondaki "hel etâ[197]" [sırrının verdiği] gülüşleri görün.

Armut ağacı üzerinde ters görünür o. Aşağı gel delikanlı.

Varlık ağacıdır armut ağacı. O ağaçta oldukça yeni şeyler sana eski görünür.

Orada oldukça kızgın akrep ve yılanlarla dolu bir dikenlik görürsün.

Ağaçtan indiğinde rahatlıkla bir dünya görürsün, gül yüzlü güzeller ve dadılarla dolu.

Kocasına, o hayalleri sen armut ağacındayken görüyorsun, armut ağacındayken insan böyle şeyler görür, ağaçtan in de hayaller kaybolsun, diyen aşağılık kadının hikâyesi –Biri çıkıp da o adamın gördüklerinin hayal olmadığını söylerse, cevabı şudur: bu bir örnektir, aynıyla olmuş bir şey değildir. Örnekte anlatılmak istenen ancak şudur: Armut ağacına çıkmamışsan, hayal ya da gerçek, böyle bir şey görmemişsindir.

Bir kadın, aptal kocasının gözleri önünde oynaşıyla oynaşmak istiyordu.

Kocasına dönüp *a bahtiyar*, dedi, *ağaca çıkıp meyve toplayacağım ben.*

Kadın, ağa çıkınca yukardan kocasına doğru bakarak ağlamaya başladı.

Behey alçak, dedi kocasına, *üstüne abanan lûti de kim?*

Kadın gibi yatmışsın altına. Bre adam, demek ki sen ibnesin!

Kocası, *hayır*, dedi, *galiba senin başın döndü. Burda benden başka kimse yok ki!*

Kadın üsteleyip dedi, *arkanda yatan şapkalı kim peki?*

İn ağaçtan be kadın, dedi adam, *başın döndü, sersemledin iyice!*

O inince kocası çıktı ağaca. Kadın, oynaşını çekti koynuna.

Kocası [ağaçtan bakıp] dedi, *maymun gibi üstüne çıkan da kim, orospu?*

Yok, dedi kadın, *benden başka kimse yok burda. Başın döndü işte, saçmalayıp durma!*

Adam üsteleyip aynı sözleri söyledi. Kadınsa, armut *ağacından böyle oluyor*, dedi.

Ben de armut ağacındayken seni öyle yanlış görüyordum, kavat!

İn de gör hiç kimsenin olmadığını. Bunca hayale yol açan armut ağacı!

Şaka öğretici bir şeydir, onu ciddiyetle dinle. Takılıp kalma şakanın dışyüzüne.

Ciddiyetsizler için bütün ciddi şeyler şakadır. Aklı olan içinse şakalar ciddidir.

Tembeller armut ağacı ararlar, ama öbür armut ağacına epey bir yol var.

Armut ağacından ayrılıp yürü şimdi. Gözün şaşkın bakıyor, alıklaşmış yüzün!

Bu [ağaç] benliktir, ilk var oluştur. Bunun yüzünden göz eğrilip şaşı olur.

Bu armuttan inince, düşüncende de eğrilik kalmaz, gözünde de, sözünde de.

[O zaman] bunun, dalları yedinci göğe uzanan bir ikbal ağacına döndüğünü görürsün.

Ondan inip ayrıldığında, Allah onu rahmetiyle değiştirir.

İnmekle gösterdiğin alçak gönüllülük yüzünden Allah gözüne doğru bir görüş verir.

Doğru görüşe ermek kolay ve beleş olsaydı, Mustafa onu Rab'den diler miydi hiç?

Yukarda ve aşağıda olanları, katında nasılsa öyle ayrıntısıyla göster, diye [dua etti o].

[Sen de] bundan sonra "ol" emriyle değişip yeşeren armut ağacına çık.

Çünkü o, Musa'nın ağacına dönüştü. Çünkü sen, Musa'ya doğru taşıdın göçünü.

Ateş onu yeşertip canlandırır. Dalları da "Ben Allah'ım[198]" diye seslenir.

Gölgesi altında bütün hacetlerin yerine gelir. İşte böyle olur ilahî iksir!

Helal olur artık varlığın ve benliğin. Çünkü onda sıfatlarını görürsün celâl sahibinin.

Eğri ağaç doğrulup hakikati gösterir. [Artık onun] "kökü yerde sâbit, dalları göktedir[199]".

Musa (selam üzerine olsun) kıssasının geri kalan bölümü

Şimdi eğriliği bırak, "dosdoğru ol[200]", diye önemli bir vahiy geldi Musa'ya.

Bu beden ağacı, Musa'nın asâsıdır; elinden at diye Musâ'ya buyruk gelen asâ.

Atıp da gör onun hayrını ve şerrini. Sonra da Allah'ın emriyle yerden al onu.

Atmadan önce değnekten başka bir şey değildi. Emriyle yeniden eline alınca güzelleşti.

Önceden kuzulara yaprak çırparken, şimdi mucize gösterir oldu aldananlara.

Firavun'un adamlarına egemen oldu ve sularını kana çevirip onları çaresiz kıldı.

Yaprakları yiyen çekirgeler yüzünden tarlalarından kıtlık ve ölüm fışkırdı.

İşin sonuna bakınca Musa'nın dilinden ister istemez dua yükseldi.

Dedi, *bu toplum düzelmeyeceğine göre, bunca mucize gösterip çabalamak niye?*

Buyruk geldi, *Nuh'un yolunu izle; ayrıntıyla işlerin sonuna bakmayı bırak,* diye.

Böyle düşünmeyi bırak; senin işin yola çağırmak. "Bildir[201]" emri boşuna değil.

Bunun en küçük hikmeti, ısrarlı çabalamanla inat ve inkârlarının açığa çıkmasıdır.

Böylece Hakk'ın yol gösterişi ve yoldan çıkarışı, bütün toplumlarca açıkça görülür.

Var etmekten amaç [Hakk'ı] göstermek olduğuna göre, öğüt ve saptırmayla sınamak gerek.

Şeytan ısrarla saptırmaya çabalarken, şeyh ısrarla doğru yola yöneltmeye çabalar.

Kötü ve üzücü olaylar art arda sökün edip Nil baştan başa kan kesilince...

Firavun, bizzat kendisi Musa'ya gelerek iki büklüm olup yalvarmaya başladı.

Biz ettik sen etme, sultanım, diyordu, *söz söyleyecek yüzümüz yok!*

Azar azar buyruğuna boyun eğerim. İzzet görmeye alışkınım, beni zora koşma.

Ey [Allah'ın] emini, hadi, acıyıp dudağını kıpırdat da kapansın ağzı bu ateşin.

[Musa] dedi, *Rabbim, o beni kandırıyor. Senin kandırıcı kıldığını kandırmak istiyor.*

Onu dinleyeyim mi yoksa ben de onu kandırayım da o ayrıntıcı, esas neymiş anlasın mı?

Anlasın ki her hilenin aslı bizim katımızdadır. Yerde olan her şeyin aslı göktedir.

Hak dedi ki *o köpek buna da değmez. O köpeğin önüne uzaktan bir kemik at.*

Haydi, asânı salla da topraklar çekirgenin yok ettiği her şeyi yeniden versin.

Allah'ın gerçekleştirdiği değişimi görünce çekirgeler anında kapkara kesilir.

Çünkü benim sebeplere ihtiyacım yok. Sebepler gizlemek ve örtmek içindir.

Böylece tabiatla ilgilenen ilaç yapmaya yönelirken, müneccim de yıldızlara yönelir.

Böylece münafık da işlerin kesat gideceğinden korkup ihtirasla erkenden pazara gelir.

Kulluk etmemiş, yıkamamış yüzünü bile. Cehennemin azığı, azık arıyor kendine!

İnsanların canı hem yer, hem yenir; tıpkı kuru otta yayılan kuzu gibi.

Kuzu otlanırken kasap sevinir, bizim için otlanıp besleniyor diye.

Yiyip içmekle cehenneme çalışıyorsun. Onun için kendini besiye çekiyorsun.

Bir gün de kendine çalışıp hikmet otla. Böylece gönlün semirip kavuşsun ihtişama.

Bedenin yemesi, canın yemesine engeldir. Can tâcirdir, bedense yol kesen haydut.

Tâcirin mumu, haydut tıpkı odun gibi yanınca yanar ancak.

İşte sen o akılsın, gerisi engel akla. Kendini yitirip de boş yere çabalama.

Bil ki her arzu, şarap ve afyon gibi akla perdedir. Akıl sahibi ondan aptala döner.

Aklı sarhoş eden şarap değil sadece. Arzuya ilişkin her şey gözü kulağı bağlar.

İblis şarap içmekten uzaktı. Ancak o, kibir ve inadından sarhoştu.

Sarhoş, olmayan şeyi varmış gibi görendir. Bakır ya da demir ona altın görünür.

Bu sözün sonu gelmez ey Musa. Dudağını kıpırdat da yeşersin bitkiler.

[Musa da] öyle yaptı ve toprak, anında başak ve tanelerle dolup yemyeşil oldu.

Kıtlık görmüş ve açlıktan ölecek kerteye gelmiş halk yemeklere üşüştü.

O katil [Firavun] ile insanlar ve hayvanlar o ikramdan birkaç gün yiyip doydular.

Nimete ulaşıp karınları doyup sıkıntıdan kurtulunca yine azdılar.
Nefis Firavundur, sakın doyurma onu. Doyurma ki eski inkârını aklına getirmesin.
Ateşin alazı olmadan güzelleşmez nefis. Kor haline gelmedikçe demiri dövme.
Beden aç kalmadan yerinden kımıldamaz. Soğuk bir demirdir o, [boşa] dövüp durursun.
Hıçkırarak ağlayıp sızlasa da Müslüman olmayacaktır, aklını başına al.
O, kıtlık zamanı Musa'ya başvurup yalvaran Firavun gibidir.
Doyuma ulaşınca yoldan çıkar. Yükünü atan eşek, çifte vurmaya başlar!
İşini ilerletince eski ağlayışlarını ve yakarışlarını unutuverir.
Bir şehirde yıllarca yaşayan adam, bir an uykuya dalar...
Düşünde iyisiyle kötüsüyle başka bir şehir görür de kendi şehri hiç aklına gelmez.
Demez ki *bulunduğum bu şehir benim değil. Ben burada rehinim.*
Bu şehirde doğup büyüdüğünü ve hep burada yaşamaya alışkın olduğunu sanır.
Ne tuhaftır ki ruh, doğduğu ve yaşadığı eski yurtlarını aklına getirmez.
Çünkü düşü andıran bu dünya, bulutun yıldızı örttüğü gibi [insan idrakini] örter.
Özellikle bir çok şehri dolaşmış da tozları aklından henüz silinmemişken [bundan önce bir çok yurtta yaşadığını anlaması gerekir.]
[İnsan] iyice çabalamaz ki gönlü berraklaşıp olan biteni görsün...
Kalbi sırrın penceresinden başını çıkarsın da çıplak gözle başını sonunu görsün.

Başlangıcından bu yana insanın yaratılış biçim ve menzilleri

[İnsan] önce cansızlar ülkesine gelmiş, sonra da cansızlıktan bitki aşamasına düşmüştür.
Yıllar yılı bitki olarak yaşamış ve cansız olduğu dönemi hatırlamaz olmuştur.
Bitki durumundan hayvan durumuna gelince de bitki hali hiç aklına gelmez olmuştur.
Ancak özellikle bahar gelip reyhanlar açınca o yöne bir eğilim duyar.
Tıpkı süt emme eğiliminin nerden geldiğini bilmeyen çocuğun anneye eğilimi gibi.
Ve tıpkı her yeni müridin o yüce ve bahtiyar pîre olan aşırı eğilimi gibi.
Bunun cüz'î aklı o küllî akıldandır. Bu gölgenin hareketi, o gül dalındandır.
Sonunda gölgesi onda yok olur. İşte o zaman eğiliminin ve arayışının sırrına erer.
Kutlu dostum, bu ağaç sallanmasa, başka dalın gölgesi nasıl sallanır?
Bildiğin yaratıcı, yine onu hayvanlıktan insanlığa çekip götürmekteydi.
Böylece o ülke ülke dolaştı. Böylece şimdi akıl ve bilgiye kavuşup büyüdü.
Önceki akılları anımsamaz. Ayrıca bu akıldan da evrim geçirecektir.
Böylece hırs ve arzu dolu bu akıldan kurtulup yüz binlerce şaşırtıcı akıl görecektir.
Uyuyup geçmişi unutmuş olsa da onu bu unutkanlık içinde bırakırlar mı hiç?
Sonunda o uykudan uyandırırlar onu. Uyanır da kendi haline güler.
Der ki *düşümde çektiğim sıkıntı neydi öyle? Gerçek halleri nasıl da unutmuşum?*
O sıkıntı ve derdin düşten doğan bir aldanış ve hayal olduğunu nasıl anlamadım?
Nitekim uyuyan kişinin düşüdür dünya. Uyuyan sanır ki hep böyle sürecektir.
Sonunda ecel sabahı ansızın gelir de o, zan ve aldanış karanlığından kurtulur.
Kalıcı olarak yerleşeceği yeri görünce, eski üzüntülerine gülmeye başlar.
Düşünde gördüğün iyi kötü her şey mahşer günü birer birer ortaya çıkar.
Dünya uykusunda düş görürken yaptıkların, uyandığın zaman açığa çıkar.

Bu uykunda yaptığın kötülüğün tabiri olmayan bir düş olduğunu sanmayasın.
Bilakis ey zalim, tutsaklara gülüşün, tabir günü ağlayıp inleme olacaktır.
Düşünde ki ağlayışın ve üzüntün, mutluluğun olacaktır bil ki uyandığında.
Ey Yusufların derisini parçalayan! Kurt olarak kalkacaksın bu ağır uykudan!
Huyların birer birer kurt haline gelip öfkeyle senin uzuvlarını parçalar.
[Döktüğün] kan, kısasa rağmen, sen öldükten sonra uyumaz. Öldüm, kurtuldum, deme.
Bu peşin kısas, hile yapmaktır ve o [ahiretteki] kısas yanında bu bir oyundur.
Bu yüzden Allah dünyayı oyun diye niteler. Çünkü bu ceza, o ceza yanında bir oyundur.
Bu ceza, savaş ve fitneyi dindirir. Burdaki sünnet etmek, ordaki iğdiş etmek gibidir.

Cehennem halkının, azıklarımızı semirtip hemen bize gönder, çünkü sabrımız kalmadı diye Hakk'a yalvarıp yakaran açlar olduğuna değgin

Bu sözün sonu yok ey Musa, salıver o eşekleri çayıra!
Salıver de otlanıp semirsinler. Nasıl olsa öfkeli kurtlarımız var bizim!
Kutlarımızın inleyişinin farkındayız. Bu eşekleri onlara yem yaparız.
Senin dudağından üflenen güzel iksir, bu eşekleri insana çevirecekti aslında.
Çağırmakla çok cömertlik ve lütuf gösterdin. Ne ki bu eşeklerin şansı, kısmeti yoktu.
Bu durumda nimet yorganını üstlerine ört de alıp götürüversin onları gaflet uykusu.
Böylece bu kâfile uykudan sıçradığında mum çoktan sönmüş ve sâki gitmiş olsun.
Taşkınları şaşkınlık içinde bıraktı seni. O halde karşılığında yudumlasınlar hasreti.
Böylece adaletimiz harekete geçer ve her çirkinin hak ettiği karşılığı verir.
Çünkü açıkça görmedikleri padişah, yaşayışlarında gizlice onlarlaydı.
Tıpkı şu gözün göremese de aklının, bedenini kuşatmış olarak seninle oluşu gibi.
O aklın görüşü, duruş ve hareketini görmede yetersiz değildir bayım. İstersen sına.
O aklı yaratanın da seninle olmasında şaşılacak ne var? Buna aklın nasıl yatmaz?
İnsan, aklını göz ardı edip kötülük işler de sonrasında aklı onu kınar.
Sen aklını göz ardı ettin, akıl seni değil. Kınaması, seninle oluşunun ifadesidir.
Akıl yanında olmayıp seni göz ardı etseydi, kınayıp tokatlaması mümkün müydü seni?
Nefsin onu göz ardı etmemiş olsaydı, çılgınlık ve ateşin hiç böyle yapar mıydı?
O halde usturlap gibidir seninle aklın. Bu yolla varlık güneşinin yakınlığını anlarsın.
Aklın sana sorgusuz sualsiz yakındır. Yoktur onun solu sağı, önü arkası.
Aklın kavrayamadığı padişah, nasıl sorgusuz sualsiz yakın olmaz öyleyse?
Parmağındaki hareketin önü arkası ya da sağı solu olmaz ki.
Uykuyla ölüm zamanı parmağından ayrılır ve uyanıkken yanında yer alır.
Bu, hangi yoldan geliyor parmağına? Öyle ki onsuz parmağının yararı yok.
Gözünün nuruyla gözbebeğin, altı yön olmaksızın hangi yönden gelmiştir?
Yönleri olan ancak yaratılmışlar âlemidir. Bil ki emir ve sıfatlar âlemi yönsüzdür.
Güzelim, bil ki yönsüzdür emir âlemi. Öyleyse daha yönsüzdür emredici.
Akılda yön olmaz. "Söz söylemeyi iyi bilen[202]" [Hak] ise akıldan daha akıl, candan daha candır.
Hiçbir yaratık ondan bağımsız değildir. Efendim, işte bu bağımlılık sorgusuz sualsizdir.

Ruhta kavuşma ve ayrılık yokken, zan, ayrılık ve kavuşma dışında bir şey düşünmez.
Ayrılık ve kavuşmayı düşünmeden kılavuzla yolu bul. Fakat yolu bulmak susuzluğu dindirmez.
Asıldan uzaksan, bunu hep akılda tut ki yiğitlik damarın seni kavuşmaya götürsün.
Bu bağlılığa akıl nasıl kılavuzluk etsin? O ayrılığa bağlıyken akıl kavuşmuştur.
Bu yüzden Mustafa, *Allah'ın zâtını pek tartışmayın*[203], diye bizi öğütlemiştir.
O'nun zâtı üzerinde düşünen kimse, zâtı göz önünde bulundurmaz aslında.
O öyle sanmaktadır. Çünkü bu yolda Allah'a varıncaya dek yüz binlerce engel vardır.
Herkes, kendine özgü bir perdeye takılır da bu perdenin O'nun kendisi olduğunu sanır.
Bu yüzden Peygamber, yanlışa tutulmasın diye insanın bu vehmini ortadan kaldırmıştır.
Çünkü onun vehminde edepten uzaklaşma vardır. Allah, edepsizi tepetaklak eder.
Tepe taklak olmak, kişinin, baş aşağı olduğu halde üstün geldiğini sanmasıdır.
Oysa bu ancak sarhoşa yaraşır bir şeydir. Çünkü sarhoş göğü yerden ayırt edemez.
O'nun mucizelerini düşünmeye dalıp ululuk ve görkeminin etkisiyle kendinizden geçin.
O'nun yaratışı karşısında kibrini yok eden, haddini bilip yaratıcıyı tartışmaktan vazgeçer.
O ancak canla başla, "Övmeye gücüm yetmez[204]." der. Çünkü bu övgü, sayıya, ölçüye sığmaz.

Zülkarneyn'in Kafdağı'na gitmesi ve Kafdağı'ndan Hakk'ın sıfatlarının ululuğundan söz etmesini istemesi ve Kafdağı'nın onun ulu sıfatlarının sözle anlatılamayacağını ve onun karşısında kavrayışların yok olup gideceğini söylemesi üzerine Zülkarneyn'in, hatırladığı ve kolayına geldiği kadarıyla o'nun yaratışlarından bahsetmesi için Kafdağı'na yalvarması

Zülkarneyn, Kafdağı'na gitti ve onun saf zümrütten olduğunu gördü.
O, âlemi bir halka gibi kuşatmıştı. [Zülkarneyn], bu görkemli varlığa hayran kaldı.
Dedi, *sen dağsın, peki ötekiler ne? Azametinin karşısında durabilir mi onlar?*
[Kafdağı] dedi, *o dağlar benim damarlarımdır. Güzellik ve değerce benim gibi değiller.*
Benim her şehirde gizli bir damarım var. Damarlarıma bağlıdır dünyanın her yanı.
Hak bir şehri depremle sarsmak istediğinde bana söyler, ben de damarımı oynatırım.
Böylece ben, şehrin bağlı olduğu damarı kahırla sallarım.
[Hak] yeter dediğinde damarım sakinleşir. Sakinimdir ama, her zaman çalışırım.
Merhem gibi dinginim, ama çok iş işlerim. Sözü harekete geçiren akıl gibi sakinim.
Aklı buna ermeyen kimseye göre deprem, yerin buharlarından doğar.

Bir karınca kâğıt üzerinde giderken kalemin yazı yazışını görüp kalemi övmeye başladı. Daha keskin görüşü olan başka bir karınca parmakları öv, dedi, çünkü bu hüner onun ürünü. İkisinden daha aydın gözlü başka bir karınca da, ben kolu överim, dedi, çünkü parmaklar kolun tikelidir. Sonuna dek böyle sürüp gitti

Küçük bir karınca, kâğıt üzerinde bir kalem görüp bu sırrı başka bir karıncaya söyledi.
Dedi, *o kalem, şaşırtıcı resimler çizdi. Çizdiği, reyhan, zambak ve gül bahçesiydi sanki.*
İkinci karınca dedi, *bunu yapan usta parmaktır. Kalem ise bu işte aracı olup ikincildir.*
Üçüncü karınca, *bu kolun işidir,* dedi. *Güçsüz parmak onun gücüyle bunu yapmıştır.*

Böylece bir üst güce varıyordu iş. Sonunda biraz daha zeki olan bir ulu karınca...

Dedi, *uyku ve ölüm halinde bir şey bilmez olan dışyüzüne bakıyorsunuz bu hünerin.*

Dış görünüş, elbise ve baston gibidir. Görüntüler, akıl ve can olmadan kımıldamaz.

Allah'ın dönüştürmesi olmadan o akıl ve kalbin ancak cansız bir varlık olacağından habersizdi.

Bir zaman Allah ondan yardımını kesince, uyanık akıl, aptallıklar yapmaya başlar.

Zülkarneyn, Kafdağı'nı konuşur ve söz incilerini dizer bulunca şöyle dedi:

Ey sırlara vâkıf bilge hatip, bize Hakk'ın sırlarından söz et.

Git, dedi [Kaf,] *çünkü o betimleme o denli müthiştir ki söz ona el atmaya cüret edemez.*

Ayrıca kalemin de cesareti yoktur sayfalara ona ilişkin bilgiler yazmaya.

[Zülkarneyn] dedi, *en azından Hakk'ın mucizelerinden bir öykü anlat.*

[Kaf] dedi, *işte şu üç yüz yılık mesafedeki çölü, Padişah (Allah), kar dağlarıyla doldurmuştur.*

Sayısız ve sonsuz dağlar üstüne dağlar yığılır. Her zaman karla takviye edilir bu dağlar.

Kar dağı başka bir kar dağına eklenir ve böylece soğukluğu yere dek ulaştırır.

Her zaman sonsuz ve şaşırtıcı ambardan kar dağı kar dağına eklenir.

Şahım, böyle bir vadi olmasaydı, cehennem alazı beni yok ederdi.

Bil ki gâfiller, akıl sahiplerinin perdeleri yanmasın diye yığılan kar dağlarıdır.

Kar tutan cehaletin yansıması olmasaydı, Kafdağı iştiyak ateşiyle yanardı.

Allah'ın kahrından bir zerredir ateş. Alçakları tehdit için bir kırbaçtır.

Böyle büyük ve üstün kahrına rağmen kahrın önüne geçen lütfunun soğuğuna bak[205]!

Sorgusuz sualsiz manevi bir öne geçiş... Böyle ikiliksiz geçenle geçilen gördün mü hiç?

Görmemişsen, düşük anlayışındandır. Çünkü insanın aklı, o madenden bir zerredir.

Din işaretlerine değil, kendine kusur bul. Din göğüne nasıl çıksın çamurdan olan kuş?

Kuşun gezeceği en yüksek yer havadır. Çünkü onun doğup gelişmesi arzuyla hevadandır.

Öyleyse sen evet hayır demeden hayrete düş ki böylece rahmetle sana yol gösterilsin.

Bu mucizeleri anlamayacak kadar aptalken evet dersen, gösteriş yapıyorsun demektir.

Hayır dersen, bu hayır senin boynunu vurur. Kahır, bu hayır yüzünden pencereni kapatır.

Öyleyse sadece hayrete düş yeter. Böylece Hakk'ın yardımı önden arkadan gelir.

Hayret ve şaşkınlığa düşüp yok olduğunda hal diliyle "bize yol göster[206]" demiş olursun.

Büyük mü büyüktür [bu gerçek]. [Karşısında] titrersen, bu gerçek yumuşayıp yalınlaşır.

Onun büyük görünüşü inkârcı içindir. Sen acizleştiğinde o da lütuf ve iyilik haline gelir.

Cebrail (selam üzerine olsun)'in Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'ya gerçek görünüşüyle görünmesi Onun yedi yüz kanadından sadece biri bütün ufku kapladı ve güneş bütün ışıklarıyla birlikte görünmez oldu

Mustafa, *ey dost,* diyordu Cebrail'e, *[gerçek] görünüşün neyse...*

Sen bana açık ve somut olarak görün. Görün de gözümle göreyim seni.
[Cebrail] dedi, *dayanamaz, güç yetiremezsin. Duyu güçsüz ve nahiftir. Sana ağır gelir.*
[Peygamber] dedi, *göster de ne denli güçsüz ve desteksiz olduğunu görsün bu beden.*
İnsanın beden duyusu yetersizdir, ama onun içinde muhteşem bir karakter var.
Bu beden, taş ve demir gibidir, ama nitelik bakımından ateş yakıcıdır.
Taşla demir, doğurur ateşi. Doğan ateş, ana-babasına kahır yağdırır.
Bedenin niteliğinden doğan bu ateş, bu kez bedene kahırla alev saçar.
Yine bedende ateş burcunu yok eden İbrahim gibi başka bir alev vardır.
O yetkin Peygamber, "Biz öne geçen sonrakileriz[207]" sırrını bu yüzden söylemiştir.
Bu ikisi, görünüşte bir örse yenilirken, nitelikte demir madenlerinden üstündür.
O halde şunu bil ki insan, görünüşçe dünyanın tikeliyken, nitelikçe dünyanın temelidir.
Dışyüzünü bir sivrisinek bunaltırken, içyüzü yedi göğü kuşatır.
[Peygamber] ısrar edince [Cebrail] birazcık göründü. Öyle bir heybet ki dağ görse ufalanır.
Kocaman bir kanat kapladı doğuyla batıyı. Dehşetiyle kendinden geçti Mustafa.
Cebrail, onun korkuyla kendinden geçtiğini görünce gelip onu bağrına bastı.
O korkunçluk yabancıların payıdır. Bu muhabbet dostlara bedavadır.
Padişahların at binme anlarında, [çevresinde] eli kılıçlı korkunç komutanlar vardır.
Kargılar, mızraklar ve kılıçlar... Öyle ki korkudan titrer aslanlar.
Çavuşların sesleriyle mızraklarının saldığı korkudan canlar ağza gelir.
Bu, şahlar şahından haberleri olsun diye gelip geçen seçkinlerle sıradan herkes içindir.
Bu ihtişam, sıradan insan kitlesinin böbürlenip büyüklük taslamaması içindir.
Bu, benlikleri kırılsın ve bencil nefis kötülük ve fitneye kalkışmasın diyedir.
Padişahın gazabı ve cezalandırması oldukça şehir güven içindedir.
Böylece insanlardaki arzular ölür ve padişahın heybeti o uğursuz işleri engeller.
Ancak padişah özel eğlence meclisine gelince, heybet veya kısas orda ne gezer?
Yumuşak başlılıkla babacanlık coşar orda. Bir ses duyamazsın çengle neyden başka.
Korkunç davul ve kös savaşırken söz konusudur, çeng sesiyse seçkinlerle eğlenirken.
Soruşturma divanı genel halk içindir, peri yüzlülerse kadeh arkadaşlığı için.
Zırhla miğfer savaşmak içindir, ipekle saz ise dinlenmek ve şenlik için.
Bu sözün sonu gelmez, ey cömert, artık bitir. Doğru yönü Allah daha iyi bilir.
Ahmed'de gizlenmiş olan o duyuş, Medine'de toprak altında uyuyor şimdi.
O "yüce ahlâklı[208]", o saflar yaran savaşçı, doğruluk mekanında değişmeden duruyor.
Değişmeler uğrayan bedenin nitelikleridir. Kalıcı ruh, aydınlık bir güneştir.
[Ruh için] ne doğudan bir değişim söz konusudur, ne de batıdan bir başkalaşım.
Hiç kendini zerreye kaptırır mı güneş? Kelebeği görünce mum kendinden geçer mi?
Ahmed'in cisminin bununla bağlantısı vardı. Bil ki bu değişim bedene özgüdür.
Bu hastalık, uyku ve ağrı gibi [bedene özgü] niteliklerden uzak ve arıdır can.
Gücüm yetmez. [Gücüm yetse de] canı anlatsam, şu varlık ülkesi depremlere tutulur.
[Ahmed'in beden] tilkisi bir an sarsılmışsa, can aslanı o an uyuduğu için olmalı.
Uykudan münezzeh aslan uyumuş demek! İşte sana korkunç bir uysal aslan!

Aslan kendini öyle uyur gösterir ki şu köpekler onu hepten öldü sanırlar.
Yoksa âlemde güçsüzlerden bir çöp bile kapmaya kimin cesareti olurdu?
Ahmed'in köpüğü o bakışla şaşkınlığa düştü ve denizi, köpük sevgisiyle dalgalandı.
Ay tümüyle avuçtur, bağışlayan, nur saçan... Avucu olmayınca, ay olmasın daha iyi.
Ahmed o yüce kanadını bir açsa, Cebrail'in sonsuza dek aklı başından gider.
Ahmed, [miraçta] Sidre'yi ve Cebrâil'in gözetleme makamını geçince...
Ardımca uç, dedi Cebrail'e. O da, *sen git,* dedi, *ben dengin değilim.*
[Peygamber] yine, *gel ey perdeler yakan,* dedi ona, *kendi zirveme varmadım ben daha.*
[Cebrail] dedi, *ey görkemli dost, bu sınırdan öte bir kanat çırparsam kanadım yanar.*
Daha haslar karşısında haslar kendinden geçer. Bu öyküler hayrete hayret ekler.
Burada hepsi oyundur kendinden geçişlerin. Verilesidir can. Kaç canın var ki senin?
Üstün ve sevgili olsan da ey Cebrail, sen kelebek değilsin, mum da değil.
Mum yanınca kelebeği çağırır. Kelebeğin canı hiç çekinmez yanmaktan.
Bu aykırı sözleri toprağa ver. Alışılmışın tersine aslanı zebraya av yap.
Bu aykırı sözler dağarcığını kapatıp saçmalamayı kes artık.
Varlığının parçaları yerden öte geçmemiş kişiye göre aykırı ve saçmadır bu.
Dostum, bir yabancı olarak evlerinde konaklarken onlarla ters düşme, iyi geçin.
Onların ülkesinde geçici kalan yolcu, ne isterlerse verip razı et onları.
Ey Reyli [dost], şaha ulaşıp izzet ikram görene dek Mervliyle iyi geçin.
Ey Musa, zamanın Firavunu karşısında "yumuşak söz[209]" söylemek gerek.
Kızgın yağa su dökersen, kazanı da mahvedersin, ocağı da.
Yumuşak söyle, fakat doğrudan başka bir şey söyleme. Yumuşak konuşurken vesvese verme.
Ey çağıyla insanların çağını uyandıran, ikindi zamanı geldi, sözü kısa kes.
Şeker daha iyidir, de, toprak yiyene. Bozucu yumuşaklık yapma; ona toprak verme.
Sözden ve sesten müstağni olsan da sen can bahçesisin can sözüne.
Şeker kamışı tarlasındaki bu eşek başı (korkuluk), nice insanın diken gibi yolunu keser.
[İnsan] uzaktan bakınca sadece o var sanır ve yenik düşmüş koç gibi geri geri gider.
Sözün dışyüzü, kesinlikle bil ki anlam bağına ve ulu bahçeye dikilmiş eşek başıdır.
Ey Hak ışığı Hüsâmeddin, bu eşek başını bu bostana yerleştir.
Böylece eşek başı mezbahada ölünce bu mutfak ona başka bir hayat verir.
Resim yapmak bizden, can vermekse senden. Hayır, yanlış. Bu da senden, o da senden.
Ey âşikâr güneş, sen gökte övülensin. Yeryüzünde de sonsuza dek övülen ol.
Böylece yer halkı, yüce gök halkıyla gönlü bir, kıblesi bir, huyu bir olsun.
Ayrılık da kalksın, şirk de ikilik de. Manevi varlıkta çünkü birlik var.
Benim canım canını tanıyınca, olan bitenin bir olduğunu anımsar canlarımız.
Yeryüzünde Musa'yla Harun olup sütle bal gibi güzel bir karışım oluştururlar.
Can az tanıyıp da inkâr edince, inkârcılığı onu engelleyen bir perde olup çıkar.
Bu durumda tanıyış [ondan] yüz çevirir ve ay onun nankörlüğüne öfkelenir.
Bu yüzden kötü can, Peygamber'in canını tanımayıp ona alayla sırt çevirir.
Bunca okudun, şimdi de *"Lem yekun..."*[210]ü oku da bu eski kâfirin inkârını anla.
Ahmed görkemle ortaya çıkmadan önce her inkârcı onun övgüsünü muska gibi taşırdı.

Böyle biri var ve ortaya çıkacak, derlerdi. Yüzünün hayaliyle yürekleri kıpır kıpırdı.

Secdeye kapanıp, *ey insanlığın Rabbi,* derlerdi, *onu olabildiğince çabuk ortaya çıkar.*

Onlar Ahmed'in adıyla üstün gelmeyi dilerlerdi[211] de böylece düşmanları yenik düşerdi.

Nerde korkunç bir savaş olsa, Ahmed'in hücumu onların yardımcısı olurdu.

Nerde müzmin bir hastalık olsa, Ahmed'i anmaları, şifalı bir ilaç olurdu.

Yollarında, kalplerinde, kulaklarında ve ağızlarında onun sureti dolaşırdı.

Onun suretine erişebilir mi her çakal? Eriştiği, ancak suretin kopyasıdır, yani bir hayal.

Onun sureti bir duvara yansısa, duvarın yüreğinden kan damlar.

Onun sureti ona öyle uğurlu gelir ki duvar iki yüzünden de kurtulur derhal.

Arınmışların tek yüzlülüğü karşısında, duvar için iki yüzlülük bir kusur olmuştur.

Onu cisim olarak gördüklerinde bunca tazim, saygı ve sevginin yerinde yeller esti.

Kalp altın, anında kararır ateşi görünce. İmkân var mı sahtelerin kalbe erişmesine?

Kalp altın, müritleri kuşku ve ikirciğe düşürmek için, mihenk arzusundan dem vurur.

Onun tuzağına ancak adam olmayan düşer. Bu kuşkuya ancak alçaklar kapılır.

Bu, saf altın olmasaydı, mihenge vurulmaya can atar mıydı, diye düşünür onlar.

O mihenk istiyor, ama istediği, kalplığını belli etmeyecek bir mihenk.

Niteliği gizleyen bir mihenktir onunki. Aslında o ne mihenktir, ne de bilgi ışığı.

Yüzdeki kusurları gizleyen ayna... Her pezevengin gönlünün istediği!

Ayna değildir, münafıktır o. Gücün yetiyorsa böyle ayna arama.

Sonnotlar

1 Kur'an, Nahl (16), 31. âyeti çağrıştırmaktadır: "Adn cennetleri; ona girerler, onun altından ırmaklar akar, *içinde onların her diledikleri şey vardır*. İşte Allah, takva sahiplerini böyle ödüllendirir."
2 "Kim Allah içinse Allah da onun içindir." anlamındaki hadise işaret.
3 Bkz. Kur'an, İbrahim (14), 7: "Rabbiniz şöyle buyurmuştu: Andolsun, *eğer şükrederseniz gerçekten size arttırırım* ve andolsun, eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz, benim azabım pek şiddetlidir."
4 Kur'an, Alâk (96), 19.
5 Bkz. Kur'an, Yunus (10), 5: "Güneşi bir ziyâ, ayı bir nur kılan ve yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona duraklar tesbit eden O'dur. Allah, bunları ancak hak ile yaratmıştır. O, bilen bir topluluk için ayetleri böyle birer birer açıklamaktadır."
6 Kur'an, Saff (61), 8. âyete işaret: "Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoş görmese de Allah nurunu tamamlayacaktır."
7 Kur'an, Bakara (2), 216.
8 Hz. Ali: "Allah'ı Allah ile bil, Peygamber'i peygamberliği ile."
9 Hadis.
10 Hadis.
11 Bir hadise işaret: "En çok sıkıntı çekenler önce peygamberler, sonra da sâlihler, onlardan sonra da iyilik derecelerine göre seçilmişlerdir."
12 Hallac Mansur'un bir gazelinden alıntı.
13 Bkz. Kur'an, Mülk (67), 30: "Şunu da söyle: Bir sabah suyunuz çekiliverse, kim getirecek fışkırıp akan bir su size?"
14 Kur'an, Tâhâ (20), 7.
15 Kur'an, Yûsuf (12), 28.
16 Bkz. Kur'an, İsra (17), 43: "Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur."
17 "Yüce Allah, inanan kulunu şefkatli çobanın koyununu tehlikelerden koruduğu gibi korur." anlamındaki hadise işaret.
18 Kur'an, Nur (24), 26.
19 Kur'an, Yasin (36), 18.
20 Kur'an, Yasin (36), 18. âyetin ikinci bölümüne işaret.
21 Kur'an, Tevbe (9), 28. âyete işaret: "Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir."
22 Kur'an, Âl-i İmran, 29.
23 Kur'an, A'raf (7), 23.
24 Hadis.
25 Kur'an, A'raf (7), 23.
26 Kur'an, Rahman (55), 7.
27 Keçi boynuzu (harnup) biten bahçenin harap olacağı yönündeki eski bir inanışa gönderme yapılmaktadır.
28 Kur'an, Hucurât (49), 10.
29 Kur'an, Âl-i İmran (3), 84.
30 Kur'an, Yâsin (36), 32.
31 Kur'an, Nahl (16), 7. âyetten alıntı: "Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir."
32 Hadis: "Biz dünya ehlinin sonuncusu , kıyamet gününün ilkiyiz. (...)"
33 Hz. Peygamber'in Üveys el-Karanî'ye ilişkin buyurduğu söz: "Yemen taraflarından Rahman'ın kokusunu duyuyorum."
34 Kur'an, Neml (27), 35: "Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler."
35 Kur'an, Naml (27), 24. âyete işaret: "Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm..."
36 Bkz. Kur'an, Fussilet (41), 11-12: "Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye, isteyerek veya istemeyerek gelin, dedi. İkisi de, isteyerek geldik, dediler. Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve biz, yakın *semâyı kandillerle donattık*, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, azîz, alîm Allah'ın takdiridir."
37 Kur'an, Tahrim (66), 8.
38 Eskiden zenginler, âdet üzere binek hayvanlarının koşumunun arka tarafına altın halka takarlarmış.
39 Kur'an, Yusuf (12), 19. âyete işaret: "Bir kervan geldi, sucularını gönderdiler. (O da gidip kuyuya)

kovasını sarkıttı. Müjde, dedi, işte bir oğlan! Onu ticaret için sakladılar, halbuki Allâh, onların ne yaptıklarını biliyordu."
40 Kur'an, Yunus (10), 25. âyetten alıntı: "Allah, selamet yurduna çağırıyor ve dilediğini de doğru yola hidayet ediyor."
41 Mitolojide, Pisagor'un, "Ben felekteki sürtünme seslerini duydum ve o sesleri esas alarak musiki ilmini meydana getirdim." dediği söylenir.
42 Kur'an, Enfal (8), 17.
43 Hadis.
44 Kur'an, Hâkka (69), 6. âyete işaret: "Ad kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler."
45 Kur'an, Neml (27), 44'e işaret: "Ona: Köşke gir! dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman: Bu, billûrdan yapılmış, şeffaf bir zemindir, dedi. Melike de di ki: Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık etmişim. Süleymanla beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."
46 Kur'an, Neml (27), 18. âyete işaret: "Karınca vâdisine geldikleri zaman bir karınca dedi ki ey karıncalar, yuvalarınıza girin ki Süleymân ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesinler."
47 Kur'an, Târık, 5-6.
48 Kur'an, İnsan (76), 1. âyete işaret: "İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre *geçmedi mi?*"
49 Kur'an, Neml (27), 39. âyete işaret: "Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz, dedi."
50 Kur'an, Neml (27), 40. âyete işaret: "Yanında Kitaptan bir ilim bulunan kimse de, sen gözünü açıp yummadan ben onu sana getirebilirim, dedi. (Süleymân) tahtı yanına yerleşmiş görünce dedi ki bu, Rabbimin lütfundandır. (Kendisine) şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor..."
51 Aynı âyete işaret.
52 Bkz. Kur'an, Yâsin (36), 26-27: "Gir cennete, denildi. Keşke, dedi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim bilseydi!"
53 Kur'an, Hicr (15), 3. âyete işaret: "Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler!"
54 Kur'an, Ankebut (29), 56. âyete işaret: "Ey iman eden kullarım! Şüphesiz, benim arzım geniştir. O halde yalnız bana kulluk edin."
55 Kur'an, Mesed (111), 5.
56 Kur'an, Yâsin (36), 8. âyetten esinlenilmiştir: "Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır."
57 Kur'an, İsrâ (17), 13. âyete işaret: "*Her insanın kuşunu (amelini veya kaderini) boynuna bağladık.* İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız."
58 Bkz. Kur'an, Zümer (39), 67: "Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler. Kıyamet günü bütün yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler O'nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, müşriklerin ortak koşmalarından yüce ve münezzehtir."
59 Kur'an, Bakara (2), 45. âyete işaret: "Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz, huşû duyanların dışındakiler için ağırdır."
60 "Allah, Adem'i kendi sûreti üzere yarattı." anlamındaki hadise işaret.
61 "Senin Rabbin de övülmeyi sevmez mi?" anlamındaki hadise işaret.
62 Bir hadise işaret: "İnsanlar öldükleri zaman amelleri kesilir. Bunun üç istisnası vardır. Birincisi, devamlı sadaka meydana getiren kimsedir ki bundan yararlanma sürdükçe onun ameli de sürer. İkincisi kendisinden sonra yararlı olan ilim, üçüncüsüyse kendisine hayır dua eden hayırlı evlat bırakmaktır."
63 Kur'an, Nur (24), 35. âyetten alıntı: "Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) *nûr üstüne nûrdur.* Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir."
64 Kur'an, Nûr (24), 40. âyete işaret: "Yahut (Onların işleri) engin bir denizdeki karanlıklar gibidir: (Bir deniz) ki üstünü bir dalga, örtüyor, onun üstünden bir dalga onun üstünden de bir bulut (örtmektedir). *Birbiri üstüne yığılmış karanlıklar.* (İçinde bulunan kimse) Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremez. Allâh bir kimseye nur vermemişse artık onun nuru olmaz."
65 Kur'an, Tîn (95), 5. âyete işaret: "Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik."
66 Bkz. Kur'an, Mâide (5), 31: "Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim' dedi ve ettiğine yananlardan oldu."

67 Bkz. Kur'an, Necm (53), 17: "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı."
68 Kur'an, Âl-i İmran (3), 185. âyete işaret: "Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu *dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.*"
69 Mevlana, burada kelime oyunu yaparak "devlet" kelimesini oluşturan "dev" ve "let" hecelerini ayırıp birer kelime olarak değerlendirmektedir. Bu durumda "dev" kelimesi, "koşmak" anlamına, "let" kelimesi de "dayak yemek" anlamına gelmektedir.
70 Kur'an, Zuhruf (43), 38. âyetten alıntı: "Sonunda bize gelince (arkadaşına), keşke benimle senin aranda *doğu ile batı arası kadar uzaklık* olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın, der."
71 Kur'an, Rûm (30), 49. âyete işaret: "*Şimdi Allah'ın rahmetinin eserlerine bak*; ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltmektedir? Şüphesiz O, ölüleri de gerçekten diriltecektir. O, her şeye güç yetirendir."
72 Bkz. Kur'an, Âl-i İmran (3), 185: "Her canlı ölümü tadacaktır. Ve ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Bu *dünya hayatı ise aldatma metâından başka bir şey değildir.*"
73 Bir hadise işaret: "Ölmeden önce ölünüz."
74 Bkz. Kur'an, A'raf (7), 23: "(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! *Biz kendimize zulmettik.* Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."
75 Bkz. Kur'an, Hicr (15), 39: "Rabbim, beni azdırmana karşılık ben de onlara yeryüzündekileri güzel göstereceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım."
76 Bkz. Kur'an, Âl-i İmran (3), 173: "Onlar, kendilerine insanlar, size karşı insanlar topla(n)dılar, artık onlardan korkun, dedikleri halde imanları artanlar ve *Allah bize yeter*, O ne güzel vekildir, diyenlerdir."
77 Bazı kaynaklarda hadis olduğu belirtilmektedir.
78 Kur'an, Yûsuf (12), 31. âyete işaret: "(Kadın) Onların düzenlerini işitince, onlara (bir davetçi) yolladı, oturup dayanacakları yerler hazırladı ve her birinin eline (önlerindeki meyveleri soymaları için) bıçak verdi. (Yusuf'a da:) Çık, onlara (görün), dedi. Böylece onlar onu (olağanüstü güzellikte) görünce (insanüstü bir varlıkmış gibi gözlerinde) büyüttüler, (şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve Allah'ı tenzih ederiz; bu bir beşer değildir. Bu, ancak üstün bir melektir, dediler."
79 Kur'an, Müzzemmil (73), 1. (Burada sûrenin tamamı göz önünde bulundurulmalıdır.)
80 Kur'an, Müzzemmil (73), 2. âyete işaret: "Az bir kısmı hariç olmak üzere, geceleyin kalk."
81 Bkz. Kur'an, A'raf (7), 204: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve *susun* ki size merhamet edilsin."
82 Hadis: "Göremeyen birini kırk adım götürenin bütün geçmiş günahları bağışlanır."
83 Kur'an, Neml (27), 50. âyete işaret: "Onlar böyle bir tuzak kurdular, biz de kendileri farkında olmadan onların planlarını altüst ettik."
84 Arap atasözü.
85 Bkz. Kur'an, Tin (95), 4: "Biz insanı en güzel biçimde yarattık."
86 Bkz. Kur'an, A'râf (7), 179: "Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. *İşte onlar hayvanlar gibidir*; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır."
87 Bkz. Kur'an, Tin (95), 5: "Sonra da onu aşağıların en aşağısına döndürdük."
88 Bkz. Kur'an, En'âm (6), 76: "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi."
89 Kur'an, Tevbe (9), 125.
90 Kur'an, Bakara (2) 26.
91 Hindistan'da yetişen zekayı güçlendirici bir bitki.
92 Bkz. Kur'an, A'râf (7), 12: "Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. *Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi.*"
93 Kur'an, Tâhâ (20), 67-68.
94 "Müminin hediyesi ölümdür." hadisinden esinlenilmiştir.
95 Peygamberlik iddiasında bulunan ve bu yüzden Ebu Bekir döneminde öldürülen Müseylemet'l-Kezzâb.
96 Kur'an, Nûr (24), 61. âyeti çağrıştırmaktadır: "Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur..."
97 Kur'an, Enfâl (8), 17.
98 Mevlânâ, bu beyitte öyküye ara vererek bir bakıma kaderden yakınan herkesi muhatap almaktadır.
99 Bkz. Kur'an, Nisâ (4), 97: "Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: 'Ne işteydiniz?' dediler. Bunlar: 'Biz yeryüzünde çaresizdik.' diye cevap verdiler. Melekler de: 'Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!' dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü

bir gidiş yeridir."
100 Kur'an, Bakara (2), 261. âyete işaret: "Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."
101 Bkz. Kur'an, Gâşiye (88), 12-16: "Orada (cennette) devamlı akan bir pınar, orada yükseltilmiş tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra dizilmiş yastıklar, serilmiş halılar vardır."
102 Bkz. Kur'an, Kamer (54), 55: "Doğruluk makamında, güçlü bir hükümdarın katındadırlar."
103 Bkz. Kur'an, A'râf (7), 27: "Ey Âdem oğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, *sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler*. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık."
104 Hz. Peygamber'in Üveys el-Karanî için buyurduğu "Yemen tarafından Rahman'ın kokusunu duyuyorum." sözüne işaret.
105 Şair Fahruddin Es'ad Gorgânî (H.5/M. 11. yy.) tarafından nazmedilen *Vîs u Râmin* manzumesinde Râmin, Vîs'in sevgilisidir.
106 Helile: Hindistan'da yetişen bir ağacın tıpta kullanılan meyvesi.
107 "Allah sizin yüzlerinize ve eylemlerinize değil, kalplerinize ve niyetlerinize bakar." anlamında rivayet edilen bir hadisten esinlenilmiştir.
108 Hadis: "Müminin ferasetinden sakının, çünkü o Allah'ın nuruyla bakar."
109 Hadis: "Cennet güçlüklerle kuşatılmış , cehennem ise zevklerle çevrilmiştir"
110 Miraç gecesinde Cebrail'in söylediği rivayet edilen söze gönderme yapılmaktadır.
111 Kur'an, Bakara (2), 7. âyete işaret: "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir perde gerilmiştir ve onlar için büyük bir azap vardır."
112 Bkz. Kur'an, En'âm (6), 151: "De ki gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını biz veririz-; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız." Ayrıca bkz. Âl-i İmran (3), 64: "*De ki* ey Kitap Ehli, bizimle sizin aranızda müşterek (olan) bir kelimeye (tevhide) *gelin*..."
113 Bkz. Kur'an, Yunus (10), 25: "Allah, esenliğe çağırıyor ve dilediğini de doğru yola hidayet ediyor."
114 Bu anlamda Arapça bir atasözü vardır: "Haber, görmek gibi değildir."
115 Bkz. Kur'an, A'raf (7), 204: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve *susun* ki size merhamet edilsin."
116 Ebû Nuvâs'a ait bir dize.
117 "Yıldıza yemin olsun." Kur'an, Necm (53), 1.
118 "Surat astı." Kur'an, Abese (80), 1.
119 Bkz. A'raf (7), 172: "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), *evet* şâhit olduk, dediler."
120 Kur'an, Kehf (18), 25. âyete işaret: "Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır."
121 Kur'an, Enbiya (21), 25.
122 Hasan Sabbah'ın kimi müritlerinin karargâh olarak kullandıkları kalelerden birinin adı.
123 Bir hadise işaret: "Vatan sevgisi imandandır."
124 Hadis.
125 Kur'an, Mülk (67), 8: "Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara, 'Size, korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi?' diye sorarlar."
126 Metinde, "Evet dediler." (*kâlû belâ*) şeklindedir. Bkz. Kur'an, Mülk (67), 9: "Onlar: Evet, derler. Bize gerçekten bir uyarıcı geldi. Fakat biz yalanladık ve Allah hiç bir şey indirmedi, siz yalnızca büyük bir sapmışlık içindesiniz, dedik."
127 Kur'an, En'am, 28.
128 Abbasi halifesi Harun Reşid'e ait olduğu sanılan bir söz.
129 Bkz. Kur'an, En'am (6), 28: "Hayır, daha önce gizlemekte oldukları, onlara göründü. Geri gönderilselerdi yine men olundukları şeyi yapmağa dönerlerdi, çünkü onlar yalancılardır."
130 Kur'an, Şuarâ (26), 18. âyete işaret: "(Firavun) dedi ki biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?"
131 Kur'an, Kasas (28), 15. âyette anlatılan olaya işaret: "Musa, ahalisinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle dövüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Musa da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine:) Bu şeytan işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir

düşman, dedi."
132 Belile: Hindistan'da yetişen bir ağacın tıpta kullanılan meyvesi.
133 Eski zamanlarda kimileri, bazı kuşların rüzgârdan ya da erkek kuşların soluğundan gebe kaldığına inanmaktaydılar.
134 Sıbti: Yahudi.
135 Hz. Peygamber'in hutbe okurken yaslandığı direk. Mescide minber yapılınca Hz. Peygamber'den ayrı kaldığı için bu direğin inlediği rivayet edilir. Mesnevi'nin birinci defterinde bu konu bir başlık altında anlatılmaktadır.
136 Ebu Cehil'in avucundaki taş parçasının dile gelip Hz. Peygamber'in peygamberliğine tanıklık edişiyle ilgili rivayete gönderme yapılmaktadır.
137 Kur'an, Zilzâl (99), 1.
138 Kur'an, Zilzâl (99), 4. âyete işaret: "O gün (yer), haberlerini anlatır."
139 "Rahmetim gazabımı geçmiştir." Kutsî hadis.
140 Bkz. Kur'an, Mâide (5), 33: "Allâh ve elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmağa çalışanların cezâsı (ya) öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin, ayaklarının çapraz kesilmesi veya bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyâda çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise onlara büyük bir azap vardır."
141 Bkz. Kur'an, Vâkıa, 9 ve 41.
142 Bir hadise işaret: "Batıda mesafesi yetmiş yıl olan bir tövbe kapısı vardır ki güneş o yönden (batıdan) doğmadıkça kapanmaz."
143 Bkz. Kur'an, Necm (53), 15: "Ki onun yanında cennetu'l-me'vâ (barınılacak bahçe) vardır."
144 Kutsî hadis.
145 Kur'an, Necm (53), 39.
146 Gazneli Senâî (H. 6. yy.)
147 Senâî'nin eseri *Hadîkatu'l-Hakîka*'nın diğer adı.
148 Hadis: "Kim Allah içinse Allah da onun içindir."
149 Kur'an, Necm (53), 17'de Hz. Peygamber için "gözü kaymadı" tabiri kullanılmıştır.
150 Kur'an, A'râf (7), 73-78. âyetlere işaret.
151 Bir hadise işaret: "Cehennem mümine şöyle der: Benim yanımdan çabuk geç ey mümin. Çünkü senin nurun ateşimi söndürür."
152 İslam öncesi İran (Keyânî) padişahlarından biri olup burada "büyük padişah" anlamında kullanılmıştır.
153 Kur'an, Ahkaf (46), 3.
154 Kur'an, Bakara (2), 93. âyetten alıntı: "Hatırlayın ki, Tûr dağının altında sizden söz almış: Size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın, demiştik. Onlar: *İşittik ve isyan ettik*, dediler. İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı sevgisi doldurudu. De ki: Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor!"
155 Kur'an, Necm (53), 39.
156 Kur'an, Fâtiha (1), 4: "Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz."
157 Kur'an, Enfâl (8), 17.
158 Sufiler arasında nakledilen bir hadise işaret: "Allah ile öyle bir vaktim olur ki o vakte ne şeriat sahibi bir peygamber sığar, ne O'na yakın bir melek."
159 Bkz. Kur'an, Bakara (2), 31: "Allah Adem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklere arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi."
160 "Dünya âhiretin tarlasıdır" rivayetine işaret.
161 "Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim ve bilineyim diye insanları yarattım." anlamındaki kutsi hadis.
162 Bkz. Kur'an, Ahzâb (33), 41: "Ey inananlar, Allâh'ı çok anın."
163 Kur'an, Fecr (89), 28. âyete işaret: "Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön."
164 Bir hadise işaret: "Nur insanın kalbine her girdiğinde kalp açılıp genişler. O nurun belirtisi nedir, diye soruldu. Buyurdu ki [belirtisi,] aldanış diyarından uzaklaşarak ebedî yurda dönmek ve ölüm gelmeden önce hazırlıklı olmaktır."
165 Kur'an, Abese (80), 34-35
166 Kur'an, Meryem (19), 2.
167 Bkz. Kur'an, Yâsîn (36), 82: "O'nun emri bir şeyi murat edince ona sâdece ol demektir, o oluverir."
168 Şu hadisi çağrıştırmaktadır: "Allah, üzüntülerini tek bir üzüntüye dönüştürenin dünya üzüntüsünü ortadan kaldırır..."
169 Şu hadisi çağrıştırmaktadır: "Bir kadınla serveti ve güzelliği için evlenen, onun servet ve güzelliğinden mahrum kalır. Bir kadınla dindarlığı için evlenen kişiyiyse Allah o kadının güzellik ve servetinden yararlandırır."

170 Felak ve Nas sureleri.
171 Bkz. Kur'an, Felak (113), 4: "Düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden!"
172 Bkz. Kur'an, Âl-i İmran (3), 40: "Zekeriyya, Rabbim, dedi, bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre benim nasıl oğlum olabilir? Allah şöyle buyurdu, işte böyledir; Allah dilediğini yapar."
173 Bkz. Kur'an, Hicr (15), 29: "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"
174 Bkz. Kur'an, Tekvir (81), 7: "Nefisler eşleştirildiği zaman..."
175 Bkz. Kur'an, İnsan (76), 5: "İyiler ise, kâfûr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler."
176 Bkz. Kur'an, Kâf (50), 16: "Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz ve biz ona şah damarından daha yakınız."
177 Kur'an, Hucurât (49), 10. âyete işaret: "*Müminler ancak kardeştirler.* Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz."
178 Bir hadise işaret: "Müminler bir vücudun uzuvları gibidir. Bir uzuv rahatsızsa diğer uzuvlar bunu hisseder."
179 Eski çağlarda Utarit (Merkür)'in feleğin kâtibi ve eski Yunan'da Tanrı'nın hükümlerinin yorumcusu olduğuna inanılırdı.
180 Vahş: Ceyhun nehri kıyısında, Belh'e yakın bir yöre.
181 Kur'an, Bakara (3), 188.
182 Sâmirî'nin yaptığı altın buzağı ve Cebrail'in izinden bir avuç toprak alıp buzağının içine koyuşuna ilişkin, Tâhâ suresinin 85-97. ayetlerine ve bu ayetlerin tefsirlerine bakılabilir.
183 Bir hadise işaret: "Nefsini alçaltıp kazancınız temiz hale getirene, özünü güzelleştirip dışını saygın kılana ve kötülüğünü insanlardan uzaklaştırana ne mutlu."
184 Kur'an, Hucurât (49), 1.
185 Senâ'nin *Hadîkatu'l-Hakîka* adlı eserinden alıntı.
186 Bkz. Kur'an, Hûd (11), 43: "Oğlu, beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh), bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur, dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu."
187 Kur'an, Yûsuf (12), 4. âyete işaret: "Bir zamanlar Yusuf, babasına demişti ki babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm."
188 Bir hadise işaret: "Müminin ferasetinden çekinin. Çünkü o Allah'ın nuruyla bakar."
189 Bkz. Kur'an, Fecr, 29-30: "Kullarım arasına katıl ve cennetime gir."
190 Kur'an, Fâtiha (1), 6.
191 Bkz. Kur'an, A'raf (7), 198: "Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. *Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.*"
192 Kur'an, Meryem (19), 25. âyete işaret: "Hurmanın dalını kendine doğru silkele, üzerine derilmiş taze hurmalar dökülsün."
193 Kur'an, Necm (53), 39.
194 Bkz. Kur'an, Tevbe (9), 111: "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır..."
195 Kur'an, Meryem (19), 1.
196 "Müminin kabri cennet bahçelerinden bir bahçe, kâfirin kabriyse ateş çukurlarından bir çukurdur." anlamındaki hadise işaret.
197 Hel etâ: Kur'an'ın 76. suresi olan İnsan sûresinin bir başka adı olup söz konusu sure "geçmedi mi" anlamındaki bu ibareyle başlar. Mevlânâ, burada sadece bu ibareyi değil, surenin bütününü göz önünde bulundurmaktadır.
198 Bkz. Kur'an, Kasas (28), 30: "Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."
199 Bkz. Kur'an, İbrahim (14), 24: "Görmedin mi Allah nasıl bir misâl getirdi; Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)."
200 Kur'an, Hûd (11), 112. âyetten esinlenilmiştir: "O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi *dosdoğru ol!* Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir."
201 Kur'an, Mâide (5), 67. âyete işaret: "Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez."
202 Metinde "allâmu'l-beyân" terkibi kullanılmış olup bu terkip "anlatmayı çok iyi bilen" anlamında olmakla birlikte "söz söylemeyi çok öğreten" şeklinde de anlaşılabilir. Ayrıca Kur'an, Rahman (55), 4. âyete gönderme de olabilir: "Ona beyânı (konuşup, düşüncelerini açıklamayı) öğretti."
203 Bir hadise işaret: "Allah'ın yarattıkları üzerine düşünün, Allah üzerine düşünmeyin, helak olursunuz."
204 Hadis: "Seni övmeye ve sıfatlarını saymaya gücüm yetmez. Seni övmeye ancak kendin

lâyıksın."
205 Kutsî hadise işaret: "Rahmetim gazabımı geçmiştir."
206 Kur'an, Fâtiha (1), 6. âyete işaret: "Bizi doğru yola yönelt."
207 Hadis: "Biz dünya ehlinin sonuncusu , kıyamet gününün ilkiyiz. (...)"
208 Kur'an, Kalem (68), 4. âyete işaret: "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."
209 Bkz. Kur'an, Tâhâ (20), 44: "Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar."
210 Bkz. Kur'an, Beyyine (98), 1-4: "Apaçık delil kendilerine gelinceye kadar ehl-i kitaptan ve müşriklerden inkârcılar (küfürden) ayrılacak değillerdi. (İşte o apaçık delil,) Allah tarafından gönderilen ve en doğru hükümleri havi tertemiz sahifeleri okuyan bir elçidir. Kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil (Peygamber) kendilerine geldikten sonra ayrılığa düştüler."
211 Kur'an, Bakara (2), 89. âyete işaret: "Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcılaradır."

MESNEVİ
V

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

O'ndan yardım dileriz. O'na tevekkül ederiz. Kalplerin anahtarları O'nun katındadır. Allah'ın rahmeti, yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'e, soyuna ve ashabına olsun.

Bu, Mesnevi defterlerinin, anlama dayalı anlatışların beşinci cildidir. Şunu anlatır: Şeriat muma benzer, yol gösterir. [Ama] ele mum almakla yol alınmış olmaz. Yola girdin mi, o gidişin tarikattır; hedefe ulaştın mı o da hakikat. Bu yüzden *"Hakikatler ortaya çıksaydı şeriatlar batıl olurdu"* demişlerdir. Nasıl ki bakır, altına döner, ya da aslında altındır, onun için kimya bilgisine ihtiyaç yoktur, o [kimya bilgisi] şeriattır. [Bakırın] kendisini kimyaya sürtmesine de gerek yoktur. Bu [kimyaya sürtme] tarikattır. Nitekim, *"Anlama ulaştıktan sonra delil aramak çirkindir; anlama ulaşmadan önce delili terk etmek de hoş değildir"* demişlerdir. Kısaca, şeriat, hocadan veya kitaptan kimya bilgisi öğrenmeye benzer. Tarikat, ilaçları kullanmak, bakırı kimyaya sürtmektir. Hakikat de bakırın altın olmasıdır. Kimyacılar, biz bu bilgiyi biliyoruz, diye kimya bilgisiyle sevinirler. Kimya yapanlar, biz böyle işler yapıyoruz, diye kimya işlemiyle sevinirler. Hakikate ulaşanlarsa, biz altın olduk, kimya bilgisinden de kurtulduk, işleminden de, Allah'ın azatlılarıyız biz, diye hakikatle sevinirler. *"Her topluluk kendi yanında olanla sevinir*[1]*."* Ya da şeriat, tıp bilgisi öğrenmeye benzer. Tarikat, tıp bilgisine göre perhiz etmek, ilaçları içmektir. Hakikatse ebedî sıhhate ulaşmak, bu ikisinden de kurtulmaktır. İnsan, bu hayattan öldü mü şeriat ve tarikat ondan ayrılır, ama hakikat kalır. Eğer hakikate ermişse *"Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını bilseydi*[2]*"* diye çığlıklar atar. Yok, hakikate ermemişse *"Keşke kitabım verilmeseydi bana, hesabımın ne olduğunu bilmeseydim, keşke ölüm işimi bitirmiş olsaydı; malım bana hiç yarar sağlamadı; gücüm kuvvetim kalmadı*[3]*"* diye çığlıklar atar. Şeriat bilmektir, tarikat amel etmek, hakikat Allah'a ulaşmak. *"Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa iyi işler işlesin, Rabbine kullukta hiç kimseyi ortak etmesin*[4]*."* Allah'ın salâtı yaratıklarının en hayırlısı Muhammed'e, soyuna, ashabına ve boyuna olsun. Selâm olsun onlara.

Yıldızların ışığı olan şah Hüsâmeddin, beşinci kitabın başlamasını istiyor.

Ey Hak ışığı, cömert Hüsâmeddin, ey temizlik üstatlarının üstadı!

İnsanlar perde arkasında, yoğun halde bulunmasaydı; [anlayış] boğazları dar ve güçsüz olmasaydı,

Seni övmede anlamın hakkını verir, bu sözlerden başka [sözler için] açardım dudağımı.

Ne var ki doğanın lokması, serçeye uymaz; şimdi bunun çaresi, suyla yağı birbirine katmak.

Seni zindandakilere övmek yazıktır; seni ancak ruhaniler topluluğunda övüp anlatabilirim.

Dünya ehline seni anlatmak zarar ziyandır; [işte bu yüzden] seni aşk sırrı gibi gizli tutmadayım.

Övmek, tanımlamaktır, perdeyi yırtmaktır; güneşse anlatılmaktan, tanımlanmaktan beridir.

Güneşi öven, iki gözüm de aydın, ağrısız sızısız, diye kendini över.

Dünyadaki güneşi yermek, iki gözüm de kördür, nursuzdur, hastalıklıdır, diye kendini yermektir.

Dünyada muradına ermiş olan güneşe haset edeni, bağışlayıver sen.

Birisi, güneşi gözlerden gizleyebilir, solmuş şeylere tazelik vermesini engelleyebilir mi?

Bitmez tükenmez ışığını eksiltebilir, ya da bulunduğu makamdan etmeye kalkışabilir mi?

Her kim âleme haset ederse, [bilsin ki] o haset, ebedî ölümün ta kendisidir.

Senin kadrin kıymetin akılların anlayışını aştı; akıl, seni anlatmada saçmalamaya başladı.

Gerçi akıl, seni anlatmada çaresizdir, ama yine de bu işi yapmak için âcizane harekete geçmesi gerek.

Biliniz ki tümü anlaşılmayan şeyin, tümü terk edilmez[5].

Fırtınada buluttan [yağan suyu] içemiyorsun diye, su içmeyi nasıl terk edebilirsin?

Sırrı ortaya dökemiyorsun, hiç değilse kabuğuyla anlayışları tazele.

Sana göre sözler, kabuktan ibarettir; ama başka anlayışlara göre adamakıllı içtir/özdür o.

Gökyüzü, Arş'a oranla aşağıda olsa da, şu toprak yığınına karşı yüksek mi yüksektir.

Onlar, yitirdik, diye hayıflanmadan önce, ben seni öveyim de sana yol bulabilsinler.

Sen Hak ışığısın, canları hakkıyla [O'na doğru] çekmedesin; halksa kuruntu ve kuşku karanlıkları içinde.

Bu güzel ışığın, o gözsüzlere sürme çekebilmesinin şartı [o ışığı] yüceltmektir.

Fare gibi karanlığa âşık olmayan, kulağı keskin, yetenekli kişi o ışığa kavuşur ancak.

Geceleyin gezip dolaşabilen zayıf gözlüler, iman meşalesini nasıl tavaf edebilirler?

Güç ve ince nükteler, din konusunda karanlıkta kalmışların tabiatına bir bağ olur sadece.

[Böyle kimse] hünerinin ipliklerini dokuyup süsleyebilmek için gözünü güneşe açamaz ki.

Hurma ağacı gibi dallarını çıkaramadığından, köstebek gibi toprağa delikler açar.

İnsanın gönlünü daraltan dört nitelik vardır; bu dört şey akla çarmıh kesilmiştir.

"Dört kuş al, onları yanında topla[6]" âyetinin tefsiri.

Ey güneş akıllı, sen zamanın Halil'isin; bu yol kesici dört kuşu öldür.

Çünkü bunların her biri karga gibi, akıllıların akıl gözünü çıkarır.

Bedenin bu dört niteliği, Halil'in kuşları gibidir; onları boğazlamak canın yolunu açar.

Ey Halil, iyiden kötüden kurtulmak için, başlarını kopar da ayaklar bağdan kurtulsun.

Bütün sensin, onların hepsi senin cüzlerin; ayaklarını çöz, onların ayakları senin ayakların demek.

[Böylece] dünya, senin sayende ruhlar âlemine döner; bir atlı, yüzlerce orduya arka çıkar.

Bu beden, o dört huyun yuvası olduğundan, onların adı dört fitneci kuşa çıkmıştır.

Halkın sonsuza dek diriliğini istiyorsan, bu dört uğursuz, kötü kuşun başını kes.

Sonra onları bir başka şekilde yeniden dirilt de bundan böyle onlardan zarar gelmesin.

Bu dört yol kesici manevî kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir.

Bütün doğru gönüllerin beyi sen olduğun için, bu zamanda Allah'ın halifesi de sensin.

Bu dört diri kuşun başlarını kes de bekâsı olmayan şu halkı sonsuzluğa ulaştır.

Bu [dört kuş] kaz, tavus, karga ve horozdur; [her biri] insan nefislerindeki dört huyun timsalidir.

Kaz hırstır, horozsa şehvet; mevki makam tavusa benzer, karga da isteğe.

[Karganın] arzusu, sonsuz olmayı istemek, ya da uzun mu uzun bir ömre sahip olmayı ummaktır.

Kaz, kuru yaş her yerde define arar gibi gagası hep yerde olduğundan hırsa benzer.

O boğazı bir an olsun boş durmaz, [Allah'ın] hükmünden *"Yiyin[7]"* emrinden başka bir şey duymaz.

Yağmacı gibi, evini kazar; acele acele dağarcığını doldurmaya bakar.

İyi kötü ne varsa dağarcığına tıkıştırır; inci taneleriyle nohut tanelerini [aynı yere doldurur].

Bir başka düşman gelir de [rahatsız eder diye] çuvalına kuru yaş ne varsa tıkıştırır.

Vakit dar, fırsat azdır; bu korkuyla ayırt etmeden ne bulursa çabucak koynuna sokar.

Başka bir düşman gelip karşısına çıkmaya cesaret edemesin diye kendi gücüne de güveni yoktur ki.

Ama mümin, öteki hayata güvendiğinden, ağırdan alarak, ağırbaşlılıkla yağma eder.

Padişahın düşmanı nasıl kahrettiğini bildiğinden, [fırsatı] kaçırmaktan ve düşmandan yana güvendedir.

Öteki kapı yoldaşlarının gelip kendisini rahatsız etmeyeceklerinden, biriktirdiğini almayacaklarından da emindir.

Padişahın kullarını korumadaki adaletini, kimsenin kimseye zulmetmeye yeltenemeyeceğini görmüştür.

Hâsılı, acele etmez, sakindir; nasibini kaçırmayacağından emindir.

Çok ağırdan alır, sabırlı ve dayanaklıdır; tokgözlüdür, çokça vericidir, iffetlidir.

Çünkü bu ağırdan alma Rahmân'ın ışığıdır; o aceleyse Şeytan'ın kışkırtmasındandır[8].

Çünkü Şeytan onu yoksullukla korkutur da sabır bineğini sinirleyip öldürür.

Şeytan'ın seni ürkütmek için, şiddetli bir yoksullukla nasıl tehdit ettiğini Kur'an'dan işit[9].

[Böylece] sen acele içinde pislik yiyip, pislik elde edersin de ne adamlığın kalır, ne ağırdan alman, ne sevabın.

Hiç kuşkusuz kâfir yedi karınla yemek yer; dini ve gönlü zayıftır, ama karnı pek büyüktür.

Mustafa'nın -Allah'ın salâtı üzerine olsun- "Kâfir yedi karınla yer yemek yer, müminse bir karınla" hadisinin varit olmasının sebebi hakkında

Kâfirler Peygamber'e misafir oldular; akşam üzeri mescide geldiler.

Ey âlemde bulunan herkesi misafir edip ağırlayan padişah, işte biz buraya misafir geldik.

Azığımız yok, uzaklardan geldik. Haydi, başımıza keremini ve ışığını saç, [dediler].

[Peygamber]: *Dostlarım, [bu misafirleri aranızda] paylaşın,* dedi, *çünkü siz benimle, benim huyumla dolusunuz.*

Ordudaki her askerin bedeni padişahla doludur; o yüzden onun makamına düşman olanlara kılıç savururlar.

Sen o kılıcı, padişahın gazabı hatırına savurursun, yoksa kardeşlerine ne diye kızacaksın ki?

Padişahın gazabının sana yansımasıyla, on batmanlık topuzu, suçsuz kardeşine savurmadasın.

Padişah tek bir candır, ama ordu onunla doludur. Ruh su gibidir, bu bedenlerse ırmak.

Eğer padişahın ruhunun suyu tatlıysa, bütün ırmaklar tatlı suyla dolar.

Çünkü *"Halk, ancak padişahın yolu/töresi üzeredir*[10]*"*. Abese [suresinin] sultanı böyle buyurdu.

[Peygamber'in] her bir dostu bir konuk seçti; aralarında görülmemiş irilikte birisi vardı.

İri kıyım bir cüssesi vardı; kimse onu götürmedi. Kadehteki tortu gibi mescitte kalakaldı.

Herkesten geriye kalınca onu Mustafa götürdü. Sürüde süt veren yedi keçi vardı.

Keçiler, yemek zamanı sağılmak üzere evde bulunuyorlardı.

O kıtlıktan çıkmış Oğuz oğlu Uc, ekmeği aşı yedi; o yedi keçinin sütünü içti.

Keçinin sütünden [içmeyi] uman bütün ev halkı, öfkeye kapıldı.

O mide düşkünü, karnını davula çevirdi; on sekiz adamın payını bir başına yedi.

Uyku vakti gitti, odasına kuruldu; hizmetçi öfkesinden kapıyı üstüne kapattı.

Ona kızmış, incinmiş olduğundan kapının zincirini dışarıdan bağladı.

Gece yarısı veya sabaha karşı, kâfirin hâceti gelip karnı ağrımaya başlayınca,

Yatağından kapıya doğru fırladı; elini kapıya atınca kapıyı kapalı buldu.

O düzenbaz, kapıyı açmak için türlü türlü çareler denediyse de zincir bir türlü açılmadı.

Hâceti sıkıştırdıkça ev adama dar geldi; şaşkınlık içinde, çaresiz, sersem gibi kalakaldı.

Bir çare düşünüp kendisini uykuya verdi; düşünde kendisini bir viranede gördü.

Hatırında bir virane olduğundan, düşünde de o manzara gözünün önüne geldi.

Kendisini o ıssız viranede görünce, ihtiyacı da olduğundan, hemen o anda hâcetini görüverdi.

Uyanıp da yatağını pislik içinde görünce, ıstırabından deliye döndü.

Böylesi bir kepazeliği toprak bile örtüp gizleyemez, diye içinden yüzlerce feryat yükseldi.

Uykum uyanıklığımdan da beter, dedi, *bu tarafta pislik yiyor, o tarafta pisliyorum.*

Kâfirin mezarın dibinde bağırdığı gibi, vay bana vaylar bana, diye bağırıyordu[11].

"Bu gece ne zaman sonar erecek, kapının açılma sesi ne zaman gelecek?" diye beklemedeydi.

Güya ok yaydan fırlar gibi kaçacak, hiç kimse onu bu halde görmeyecekti.

Hikâye uzun, kısa kesiyorum. O kapı [sonunda] açıldı da dertten, kederden kurtuldu.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- misafire odanın kapısını açması; misafir, kapıyı açanın karaltısını görmesin, utanmasın, rahatça dışarı çıksın diye kendisini gizlemesi.

Mustafa, sabahleyin gelip kapıyı açtı. Sabah, o yolunu kaybetmişe yol gösterdi.

Mustafa, kapıyı açıp o belâya uğramış kişi utanmasın diye gizlendi.

Böylece kapıyı açanın önünü ardını görmeyecek, rahatça dışarı çıkacaktı.

[Mustafa] ya bir şeyin ardına saklandı, ya da Allah'ın eteği onu o adamdan gizledi.

Allah'ın boyası[12], bazen böyle örtüp saklar; niteliksiz perdesini, bakanın [gözünün önüne] örüverir.

Böylece düşmanını yanı başındayken bile görmez; Allah'ın kudreti, işte bundan daha fazla, daha üstündür.

Mustafa, onun geceki hallerini görüyordu görmesine, ama Rabbi'nin fermanı onu alıkoyuyordu.

Hataya düşmeden önce ona bir yol açmasına, bu rezillikle bir kuyuya düşmesine engel olmasına [izin vermiyordu].

Bunda, o adamın, kendisini bu halde görmesi için Allah'ın bir hikmeti, semavî bir emri vardı.

Nice düşmanlıklar vardır ki dostluktur o; nice yıkmalar vardır ki bayındır etmedir o.

Lüzumsuzun biri, o pislik dolu yatağı, bile bile Peygamber'in huzuruna getirdi.

Bak işte misafirin böyle etmiş, [dedi]. *Âlemlere rahmet olan*[13] [Peygamber] tebessüm edip:

Şu ibriği buraya getiriver de hepsini kendi elimle yıkayayım, [dedi].

Hepsi birden yerlerinden fırlayıp: *Allah aşkına, canımız da, bedenimiz de sana kurban olsun,*

Sen bırak, bu pisliği biz yıkayalım. Bu tür işler, el işidir, gönül işi değil.

Ey Allah'ın ömrüne ant içtiği[14]*, Allah sana ömür dedi, seni halife yaptı, kürsüye oturttu.*

Biz sana hizmet etmek için yaşıyoruz; sen hizmet edecek olursan, biz neci oluruz? dediler.

[Peygamber]: *Orasını biliyorum, ama bu öyle bir andır ki bunu bizzat yıkamamda bir hikmet var*, dedi.

Bu peygamber sözüdür, bunun sırrı nedir ortaya çıksın hele, diye beklemeye koyuldular.

Peygamber o pislikleri canla başla yıkıyor, bunu taklitten ve riyadan değil, sadece Allah'ın emriyle yapıyordu.

Gönlü: *Bunu sen yıka, çünkü bunda iç içe geçmiş nice hikmetler var*, diyordu.

Mustafa –ona selâm olsun - onun pis yatağını kendi eliyle yıkadığı sırada misafirin Mustafa'nın evine geri dönmesinin, utanmasının, elbisesini yırtıp kendi haline ve erdiği saadete ağlamasının sebebi hakkında.

O kâfirceğizin hatıra bir muskası vardı. Kaybolduğunu görünce huzuru kararı kalmadı.

Farkında olmadan gece kaldığım odada unuttum muskayı, dedi.

Utanıyordu utanmasına, ama hırsı utancını götürdü; hırs ejderhadır, küçük bir şey değil.

Aceleyle muskanın ardına düşüp Mustafa'nın odasına daldı, muskayı orada gördü.

Kem gözler ondan uzak olsun, o Allah eli [peygamber] bizzat o pisliği yıkamaktaydı.

[Adam bunu görünce] muska hatırından çıktı. Onda bir coşku belirdi de yakasını yırttı.

İki elini yüzüne, başına vuruyor, kafasını duvara kapıya çarpıyordu.

Öyle ki burnundan, başından kanlar akmaktaydı. O yüce [peygamber] hâline acıdı.

Naralar atınca halk başına toplandı. Kâfir: *Ey insanlar, benden sakının*, diyordu.

A akılsız baş, diye başını dövmede; a nursuz göğüs, diye göğsüne vurmadaydı.

A yeryüzünün küllü, şu aşağılık cüz senden utanmada, diye secdeler ediyordu.

Sen küll iken O'nun emrine baş eğiyorsun da ben cüz iken böyle zalim, çirkin ve azgınım.

Sen küll iken Hakk'a karşı hakir bir halde titriyorsun da ben cüz iken aykırılık ve taşkınlık içindeyim.

Ey âlemin kıblesi! Sana karşı yüzüm yok, diye her an yüzünü göğe çeviriyordu.

Adam haddinden fazla sarsılıp çırpınınca, Mustafa onu kucakladı.

Sakinleştirip bir hayli teselli etti. [Gönül] gözünü açıp ona marifet verdi.

Bulut ağlamayınca çayır nasıl güler? Çocuk ağlamayınca süt nasıl coşar?

Bir günlük çocuk bile, ağlayayım da müşfik dadı gelsin, diye yol yordam bilir.

[Oysa] sen, dadılar dadısının ağlamadan sütü bedavaya az verdiğini bile bilmiyorsun.

[Allah] *"Çok ağlayın*[15]*"* buyurdu, bu söze kulak ver de Allah'ın bağışı, sütünü akıtsın sana.

Bulutun ağlamasıyla güneşin harareti dünyanın direğidir. Bu iki ipe iyi sarıl.

Güneşin hararetiyle bulutun gözyaşı olmasaydı, cisimle araz nasıl gelişip serpilirdi?

Bu hararet, bu ağlayış temel olmasaydı, bu dört mevsim nasıl bayındır olurdu?

Değil mi ki güneşin harareti, dünya bulutunun ağlaması, dünyanın ağzını böyle tatlandırıyor,

Sen de akıl güneşini yak, gözünü gözyaşları saçan bir buluta çevir.

Sana, küçük bir çocuk gibi ağlayan göz gerek. Şu ekmeği az ye, çünkü ekmek haysiyetini kırıyor.

Beden, gece gündüz onunla azıklandıkça, can dalı yaprak döküp hazana dönecektir.

Bedenin azığı, canın azıksızlığı demektir; hemen bunun [azığını] azaltıp ötekininkini artırmak gerek.

"Allah'a borç verin[16]*"*; bu beden azığından borç ver de buna karşılık gönlünde çimenler yeşersin.

Borç ver, bu beden lokmasını azalt da *"Hiçbir gözün görmediği o yüz*[17]*"* sana görünsün.

Beden kendisini pislikten arındırırsa, yücelik miskleriyle, incileriyle dolar.

Bu pisliği verip o temizliği alınca da onun bedeni, *"Sizi temizlemek ister*[18]*"* sözüyle nasiplenir.

[Ama] Şeytan seni korkutur. *Aman ha aman, bundan pişman olur, kederlenirsin*, [der].

Bu hevesleri bedeninde eritip yok edersen çok pişman olursun, üzülürsün.

Şunu yiyiver, sıcaktır, mizacının ilâcıdır; yarasın, em olsun diye şunu da içiver.

Bunu, bu beden bir binektir[19]*, neye alıştıysa [onu vermek] en doğrusudur diye düşünüp yap.*

Sakın huyunu değiştirme, yoksa [sağlığına] halel gelir, beyninde, kalbinde yüzlerce hastalık ortaya çıkar.

O aşağılık Şeytan, böyle tehditler savurup insanlara yüzlerce masal okur.

Senin hasta nefsini aldatmak için, kendisini deva bulmada Calinus gibi gösterir.

Derdin, kederin için bu sana yararlıdır, [der]. Zaten Âdem'e de buğday hakkında böyle demişti.

Hey heyler, heyhatlar savurur; dudaklarına at kıskacı geçirir.

Tıpkı nallarken atların dudaklarını kıstırdıkları gibi [kıstırır] da bayağı taşı la'l diye göstermek ister sana.

Atın kulağından tutar gibi kulaklarını tutup seni açgözlülüğe, kazanca doğru çeker.

Acısıyla yoldan geri kalasın diye ayağına bir şüphe nalı çakar.

Onun nalı, *"Bunu mu yapayım şunu mu?"* diye seni iki iş arasında ikirciğe düşürmektir. Kendine gel, aklını başına al.

Peygamber'in seçtiği işi yap, deliyle çocuğun yaptığını yapma.

"Cennet kuşatılmıştır[20]*."* Neyle kuşatılmıştır? Hoşa gitmeyen şeylerle; çünkü ekin onlar sayesinde büyür.

Şeytan'ın hilede, kurnazlıkta yüzlerce afsunu vardır. Ejderha bile olsa [insanı] sepete kor.

[İnsan] akarsu olsa [yolunu] bağlar; zamanın en bilgini de olsa onu [kandırıp hâline] güler.

Aklı, bir dostun aklına dost et; *"Onların işi danışmakladır*[21]*"* [âyetini] oku da ona göre iş işle.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- o Arap konuğa iltifat etmesi; utanç, pişmanlık ve umutsuzluk ateşi içinde kendi kendine kıvranan, ağlayan, ıstırap çeken adamı yatıştırması.

Bu sözün sonu yoktur. O Arap, o padişahın lütuflarına şaşakaldı.

Handiyse deli olacaktı, aklı başından gidecekti ki Mustafa'nın akıl eli onu geri çekti.

Bu yana gel, dedi. [Adam] ağır bir uykudan uyanırcasına, o yana geldi.

[Mustafa]: *Bu yana gel, sakın ha, bunu kendine yapma; bu yanda daha yapacak işlerin var,* dedi.

Yüzüne su serpti. [Adam] dile gelip: *Ey Hak şehidi! Bana şahadet getirt,* [dedi].

Şahadet edeyim de [bu varlıktan] dışarı çıkayım. Varlığa doymuşum ben, o çöle dalayım artık.

Biz, kaza kadısının şu dehlizinde, *"Elest (değil miyim) ve belâ (evet)*[22]*"* davasının [görülmesi] için bulunuyoruz.

Mademki *"Evet"* dedik, [buradaki] amelimiz ve sözümüz bu imtihanın tanıkları ve ifadesidir.

Kadı'nın dehlizinde niye susakaldık? Şahadet etmeye gelmedik mi biz?

Ey şahit! Ne zamana dek kadı'nın dehlizinde mahpus kalacaksın? Vakitlice şahadet ediver.

Seni buraya, o şahadette bulun, inatla itaatsizlik etme, diye çağırdılar.

[Oysa] sen, inadından şu daracık yerde oturmuş, elini bağlamış, dudağını yummuşsun.

Ey şahit! Bu şahadette bulunmadıkça, şu dehlizden nasıl kurtulacaksın sen?

İş zamanı bir anlıktır, işi bitir de koş git. Kısacık işi kendine uzun edip durma.

İster yüzyılda olsun, ister bir anda; şu emaneti eda et de kurtul gitsin.

Namaz, oruç ve sair dışta olan her şeyin, içteki nura şahitlik ettiğinin anlatılması.

Bu namaz, oruç, hac ve cihat da inanca şahitlik eder.

Bu zekât ve hediye [verme], hasedi terk etme de içteki gizli inanca şahitlik eder.

Sofra [açmak], konuk [ağırlamak], *"Ey ulular, biz size karşı sadık olanlardanız"* demek içindir.

Hediyeler, armağanlar, sunular, *"Senden yana hoşnudum"* demeye şahitlik içindir.

Birisinin bir malla veya afsunla kendisini [göstermeye] çalışması nedir? Yani içimde bir cevher var demektir.

Takvadan, cömertlikten öyle bir cevherim var ki şu zekâtla oruç her ikisine de şahittir.

Oruç der ki: *[Bu kişi] helalden bile sakındı; artık bil ki onun haramla işi olmaz.*

Zekât da der ki: *O kendi malından bile verirken, nasıl olur da dindaşından çalar?*

Ama [bunları] gösteriş için yaparsa, o iki şahidin [şahadeti] Allah'ın adalet mahkemesinde reddedilir.

Avcı yem saçarsa, bunu merhametinden ve cömertliğinden değil, avlanmak için yapar.

Ramazan'da oruçlu gibi görünen kedinin orucu, kendisini uyuyormuş gibi gösterip gafil [hayvanları] avlamak içindir.

O, bu eğrilikle yüzlerce topluluğu suizanna düşürmüştür; kerem sahiplerinin ve oruç tutanların adını kötüye çıkarmıştır.

Ne var ki Allah'ın bağışı, bu yanlış işlerle uğraşmasına karşın sonunda onu bütün [kötülüklerden] arıtır.

Rahmeti, o düzenbazlığın önüne geçmiştir de dolunaya bile vermediği ışığı ona vermiştir.

Allah, onun gayretini [bu kötülüğe] bulaşıp karışmadan arıtmış; rahmeti, onu bu yanılgıdan arındırmıştır.

Böylece O'nun çokça örtücülüğü meydana çıkmış; bu başlık onun kelliğini örtmüştür.

Yağmur, pislerin pisliğini arıtmak için göklerin zirvesinden yağar.

Suyun bütün pislikleri arıtması ve yüce Allah'ın suyu yeniden pislikten arıtması... Hiç kuşkusuz yüce Allah Kuddüs'tür.

Su pisliğe bulaşınca necis olur; öyle bir hâle gelir ki duygu ondan iğrenir.

Allah o suyu yine doğruluk denizine götürür; o suların suyu keremiyle onu arıtır.

Ertesi yıl eteğini sürüyerek gelir. *"Hey, neredeydin sen?"* [diye sorulsa] *"Güzellikler denizindeydim"* [der].

Ben burada pislenmiştim, temizlenip geldim. Güzel elbiseler kuşanıp toprağa geri döndüm.

Ey pisler, haydi bana doğru gelin. Çünkü ben Hakk'ın huyuyla huylandım.

Senin bütün çirkinliğini/pisliğini kabul ederim; İfrit'i bile tertemiz bir meleğe çeviririm.

Pislenince yeni baştan oraya giderim; temizliklerin aslının aslına varırım.

Orada kirli hırkamı başımdan çıkarırım; o, bana yine tertemiz bir elbise verir.

Onun işi budur, benim işim de bu. Âlemlerin Rabbi, âlemi böyle süsler işte.

Bizim şu pisliklerimiz olmasaydı, su, bu [temizleme] iznini nereden bulurdu?

[Su], birisinden altın keselerini çalıp, nerede bir müflis, diye her yana koşuşturan kimse gibidir.

Ya yeşermiş otların üzerine yağar, ya da bir yüzü yunmamışın yüzünü yıkar.

Ya da elsiz ayaksız gemiyi, denizlerde hamal gibi başının üstünde taşır.

Onda yüz binlerce ilaç gizlidir; çünkü her ilaç, ondan çıkar.

Her incinin canı, her tanenin gönlü, onun bir eczaneye benzeyen ırmağında akar.

Yeryüzü yetimlerini besleyiş ondandır; kuruyup kalmış [ağaçların] salınışı ondandır.

Ama [temizlik] sermayesi bitti mi bulanır; yeryüzünde bizim gibi sersemleyip kalır.

Suyun, bulandıktan sonra celâli yüce Allah'tan yardım dilemesi.

[Su]: *"Ey Rabbim! Bana verdiğini [başkalarına] verdim, yoksul kaldım"* diye içten içe sızlanmaya başlar.

Temize de pise de sermayemi döktüm; ey sermaye veren padişah, daha yok mu? [der].

[Allah] buluta: *Onu güzel bir yere götür; güneşe de, ey güneş onu yukarıya çek,* der.

Onu çeşitli yollara sürer de nihayet uçsuz bucaksız denize ulaştırır.

Bu sudan maksat, velilerin canıdır. Sizin kirlerinizi bir güzel paklayıp arıtan odur.

Yer yaygısındakilerin hainliği yüzünden bulanınca, Arş'ı arıtıp temizleyen [Allah'ın] katına gider.

Yine o yandan eteğini sürüyerek gelir de [yeryüzündekilere], o okyanusun temizliklerinden ders verir.

Halka karışmaktan hasta düşer: *"Ey Bilal! Bizi rahatlat"* diye, yine o yolculuğu arar.

Ey güzel sesli, hoş nağmeli Bilal! Minareye çık da göç davulunu çal, [der].

Can sefere çıkmış, bedense kıyama durmuştur. Bu yüzden [o seferden] dönüşte selâm verilir.

Herkesi teyemmümden kurtarır; kıbleyi arayıp duranları da [aramaktan].

Bu örnek getirme, söz arasında bir araçtır; halkın anlaması için araç şarttır.

Bağlardan kurtulmuş olan semenderden başka kim araçsız olarak ateşe girebilir?

Bedenini ateşe [alıştırıp] ondan hoşlanman için sana araç olarak bir hamam lâzım.

Halil gibi ateşe giremeyeceğin içindir ki hamam sana elçi olmuştur, su da kılavuz.

Tokluk Allah'tandır ama tabiat ehli, ekmeksiz nasıl doyar?

Lütuf Allah'tandır ama beden ehli, çayır çimen perdesi olmadan o lütfa erişemez.

Ama beden [perdesinin] aracılığı ortadan kalkıverince, [insan] Musa gibi, perdesiz bir şekilde ayın nurunu koynunda bulur.

Bu hünerler, suyun gönlünün Hakk'ın letafetiyle dopdolu olduğuna şahittir.

Dışarıdaki işle sözün, gönle ve içteki nura şahitliği.

İş ve söz, gönlün/için şahitleridir. Sen bu ikisiyle [insanların] içine delil getir.

Mademki içteki sırra eremiyorsun, dışarıdan hastanın idrarına bak.

İşle söz, hastaların idrarı gibidir; beden hekimi için delildir o.

Oysaki ruh hekimi, onun canına girer, can yolundan ta imanına ulaşır.

Onun güzel söze, işe [bakmaya] ihtiyacı yoktur. Sakının onlardan, onlar kalplerin casusudurlar.

Bu söz ve iş şahitlerini, ırmak gibi, daha denize ulaşmamışlarda ara.

Nur, daha bir iş işlemeden, bir söz söylemeden nurlu kişinin içinden onun nuruna bizzat şahitlik eder.

Yolcunun (sâlik) nuru haddi aştı mı, çölleri, ovaları doldurur.

Onun güzelliği, gösteriş, tekellüf, canıyla oynama, cömertlik derdinden uzaktır.

O incinin nuru dışa vurduğundan, bu riyakârlıklardan kurtulmuştur o.

Onun işine ve sözüne şahit arama artık; çünkü iki dünya da onun yüzünden gül gibi açılmıştır.

Bu şahitlik nedir? Gizliyi açığa çıkarmak. İster işle olsun, ister sözle, ister başka şeyle...

Çünkü amaç, cevherin sırrını ortaya çıkarmaktır. Nitelik kalıcıdır, bu arazsa geçici.

Altının izi mihenkte kalmaz da şüpheden arınmış iyi adı kalır.

Bu namaz, bu cihat, bu oruç da kalmaz, ama can, iyi adla kalır.

Can böyle işler işledi, böyle sözler söyledi de cevherini, emir mihengine sürttü.

İnancım doğrudur, işte bunlar da şahidim, [dedi]; ne var ki şahitler şüpheli.

Bil ki şahitleri de arındırmak gerek; [çünkü davanın] doğruluğunun ispatı bu arınmaya bağlı.

Sözün korunması söz şahitliğine bağlıdır; ahdin korunması da iş şahitliğine.

Söz şahidi, yanlış söz söylerse reddolunur; iş şahidi de eğri büğrü yürürse reddedilir.

Hemencecik kabul görmesi için sözde ve işte bir çelişki olmamalıdır.

Çalışmanız türlü türlüdür[23], çelişki içindesiniz; gündüz dikmede, gece sökmedesiniz.

[Allah] kendi lütfuyla bir yumuşaklık göstermedikçe çelişkili şahitliği kim dinler?

Sözle iş, içte olanı, sırrı açığa çıkarır; her ikisi de gizli kapaklı sırrı meydana kor.

Şahidin temize çıktı mı kabul görür; yoksa yerinde saymaya mahkûmdur.

A inatçı! Sen inatlaştıkça, onlar da inatlaşırlar. *"Sen onları bekleyedur, çünkü onlar da beklemedeler*[24]*."*

Mustafa'nın –ona selâm olsun- konuğuna şahadet getirtmesi.

Bu sözün sonu gelmez. Mustafa, ona imana gelmesini söyledi, o yiğit de kabul etti.

O kutlu şahadet, atılmış, bağlanmış düğümleri çözdü.

İmana geldi de Mustafa ona: *Bu gece de bize misafir ol,* dedi.

[Adam]: *Vallahi,* dedi, *nerede olursam olayım, nereye gidersem gideyim, sonsuza dek senin misafirinim.*

Beni dirilttin ya [bundan böyle] senin azatlı kölenim, senin kapıcınım. Bu dünyada da, öte dünyada da sofranın başındayım.

Bu seçkin sofradan başka bir sofra seçenin boğazı, sonunda bir kemikle parçalanır.

Kim senin sofrandan başka bir sofraya otururbut, bil ki Şeytan onunla aynı çanaktan yemek yer.

Kim senin komşuluğundan kaçarsa, hiç kuşku yok, Şeytan ona komşu olur.

Kim sensiz uzak bir yolculuğa çıkarsa, yoldaşı, sofra arkadaşı Şeytan olur.

Soylu bir ata binecek olsa, Ay'a haset ettiğinden Şeytan ona yoldaş olur.

Nazlı karısından bir çocuğu olsa, Şeytan onun soyuna ortak çıkar.

Allah Kur'an'da: *"Hem mallarında, hem evlatlarında onlarla ortak ol*[25]*"* buyurmuştur, a müşfik kişi.

Peygamber bunu, eşi görülmemiş gaybî sözleri arasında Ali'ye açıkça söylemiştir[26].

[Misafir]: *Ey Allah'ın elçisi! Bulutsuz bir güneş gibi risaleti tamamladın,* dedi,

Senin bu yaptığını iki yüz ana yapamadı. İsa bile bunu afsunuyla Âzer'e yapamadı.

İşte canım, senin sayende ecelden kurtuluverdi. Âzer de o solukla dirildi ama tekrar ölüverdi.

Arap, o gece Peygamber'e misafir oldu. Bir keçiden [sağılan] sütün yarısını içip ağzını yumdu.

[Peygamber]: Süt iç, yufka ye, diye üstelediyse de: *Vallahi, teklifsiz doydum,* dedi.

Bu [benimki] ne teklif umma, ne ar belâsı, ne de hile. Dün gecekinden daha çok doydum.

Bütün ev halkı, bu kandil, şu bir damla zeytin yağıyla nasıl doldu, diye hayrete düştüler.

Bir ebabil kuşunun azığı, böyle bir filin midesini nasıl doyurur? [dediler].

Bu fil cüsseli adam, [nasıl olur da] sinek kadar yer, diye kadın erkek fısıldaşmaya durdular.

Kâfirliğin hırsı ve kuruntusu tepetaklak oldu da ejderha bir karıncanın azığıyla doydu.

Küfrün, dilenci gibi açgözlülüğü ondan gitti de iman gıdası, onu semirtip büyüttü.
Öküz açlığı yüzünden çırpınan adam, Meryem gibi cennet meyvesini gördü.
Cennet meyvesi, gözünde canlandı da cehenneme benzeyen midesi yatıştı.
Ey imandan sadece sözle yetinen kişi, iman cevheri, muazzam bir nimettir, gıdadır.

Can gıdası olan nur, velilerin bedenlerine gıda olur da böylece o gıda ruha dost kesilir. [Çünkü Peygamber] "Şeytanım, benim elimde Müslüman oldu[27]" [demiştir].

O gıda, canın ve gözün yiyeceği olsa bile, ey oğul, bedenin de ondan payı vardır.
Beden şeytanı o gıdayı yemede oburluk etmeseydi, Peygamber: *"Benim Şeytanım Müslüman oldu"* buyurmazdı.
Şeytan, ölüyü bile dirilten o yemekten yiyip içmese nasıl Müslüman olur?
Şeytan dünyaya âşıktır, [bu yüzden] kör ve sağırdır. Bir aşkı, ancak başka bir aşk yok edip giderebilir.
Birisi, kesin inancın (yakin) gizli evinde şarap içecek olsa, aşk, ufaktan ufaktan eşyasını oraya taşır.
A mide düşkünü, [oburluktan] el çek; doğrusu [bunun] yolu, o yiyeceği değiştirmektir.
A kalp hastası, ilaca sarıl. Alınacak tedbir, mizacı değiştirmektir ancak.
A yeme içme derdinde mahpus kalan, sütten kesilmeye dayanırsan kurtulacaksın.
Açlıkta nice yemekler vardır; ey onlardan nefret eden, onları um, onları ara.
Işıkla beslen, göz gibi ol; ey insanların hayırlısı, meleklere eşlik et.
Melekler gibi Allah'ı tespih etmeyi gıda edin de onlar gibi eziyetten kurtul.
Cebrail leş peşinde pek dolaşmıyor diye, güçte kuvvette akbabadan aşağı olacak değil ya!
[Allah] dünyaya ne de güzel bir sofra yaymıştır. Gelgelelim aşağılıkların gözlerinden gizli mi gizlidir o.
Dünya, nimetle dolu bir bahçe de olsa, fare ile yılanın nasibi yine toprak olur.

Beden ehlinin, ruh gıdasını inkâr etmeleri ve bayağı yemeğin üzerine titremeleri.

Kış da olsa, bahar da olsa, onların nasibi topraktır. Sense varlığın efendisisin, nasıl yılan gibi toprak yersin?
Tahtakurusu, tahtanın içinde: *"Kimin böyle güzel helvası var?"* der.
Bokböceği de o dışkının içinde, dünyada dışkıdan başka bir lezzet bilmez.

Yakarış

A eşsiz benzersiz Allahım! Bu sözü kulağımıza küpe ettin ya, [bize daha fazlasını] saç.
Kulağımızdan tuttuğun gibi, bizi o sarhoşların halis şarabından içtikleri meclise çek götür.
Ey dinin Rabbi! Bunun kokusunu bize duyurdun ya, o tulumun ağzını kapama artık.
Ey feryada erişen, sen öyle esirgemeden bağışlarsın ki kadın olsun, erkek olsun senden yer içerler.
Ey daha söylenmeden dualara icabet eden, gönle her an yüzlerce kapı açarsın.
Birkaç harf yazıp çizdin de taşlar bile o yazının aşkından muma döndü.
Yüzlerce akla ve idrake fitne salan kaş nun'unu, göz sad'ını, kulak cim'ini sen yazdın[28].

Akıl, o harfler yüzünden ince eleyip sık dokumaya başladı; a yazısı güzel yazıcı, sil bunları.

Her solukta, yokluğa, her düşünceye uygun güzel bir hayal resmi nakşetmedesin.

Hayal levhasına, göz, yanak, yüz ve ben gibi şaşırtıcı harfler yazmadasın.

Ben varlıkla değil, yoklukla sarhoşum, Çünkü yokluk sevgilisi daha vefalıdır.

[Allah] akla o şekillerin yazısını okuttu da tedbirlerini buna uygun hâle getirmesini diledi

Levh-i Mahfuz'un misali; herkesin aklının, o levhadan günlük emri, nasibi ve kısmeti neyse o kadarını alması, Cebrail'in –ona selâm olsun- her gün o muazzam levhadan bir şey almasına benzer.

Akıl, her sabah melek gibi o Levh-i Mahfuz'dan günlük dersini alır.

Yokluğa, parmaksız yazılmış yazılara bir bak, [dünya] sevdalıları, o yazıların karalığından hayret içindedirler.

Herkes bir hayal uğrunda maskara olmuş; bir hazine arayıp bulma sevdasına düşmüş.

Birisi, bir hayal uğrunda kendisini muhteşem görüp dağlardaki madenlere yüz çevirmiş.

Öteki, bir başka hayalle, inci [bulmak] için zorlu uğraşlarla denize yönelmiş.

Bir başkası, papaz olmak için kiliseye [gitmiş]; bir başkası da açgözlülük içinde ekine sarılmış.

Birisi, hayalince kurtulmuşların yolunu kesmiş; öteki de hayalince bir hastaya merhem olmuş.

Birisi cin çağırmada yitirmiş yolunu; öteki, bütün gücünü müneccimliğe sarf etmiş.

Bu gidişler, içteki rengârenk hayaller yüzünden dışarıda da çeşit çeşit görünür.

Bu, *"Falanca nasıl bir iş yapmada?"* diye hayret içinde; her tadıcı, ötekinin tadışını reddetmede.

Eğer o [içteki] hayaller, böyle uyumsuz olamasaydı, dışarıdaki gidişler, nasıl birbirinden farklı ve çeşitli olurdu?

Can kıblesini gizlemişlerdir de o yüzden herkes, bir tarafa yüzünü çevirmiştir.

Çeşitli gidişlerin, türlü çabaların, namaz vakti karanlıkta kıbleyi arayanlarla denizin dibinde inci arayan dalgıçların aramadaki ihtilafına benzemesi.

Hani bir topluluk kıbleyi arar da herkes kendi hayalince bir tarafa döner.

Sabahleyin Kâbe yüzünü gösterince, kimin yolunu yitirdiği ortaya çıkıverir.

Ya da denizin dibinde, herkesin aceleyle eline geçeni topladığı dalgıçlar gibi hani.

Değerli bir inci bulmak umuduyla, torbayı ıvır zıvırla doldururlar.

O dipsiz bucaksız denizin dibinden çıkınca, değerli inciye kim sahip olmuş çıkar meydana.

Birinin küçük inci, ötekininse çakıl taşı ve karataş çıkardığı anlaşılır.

İşte, onları rüsva edici, zorlu bir imtihan, kıyamet arsasında böyle imtihan eder.

Böylece her topluluk, dünyada pervaneler gibi bir mumun etrafında dönüp dolaşır.

Kendilerini bir ateşe vurur da kendi mumlarının etrafında dönerler.

Yalımından, ağacın yemyeşil kesildiği talih Musa'sının ateşini umarlar.

Her sürü, o ateşin üstünlüğünü duymuştur; hepsi, her kıvılcımı o ateş sanır.

Sabahleyin, sonsuzluk ışığı doğdu mu, her biri, nasıl bir mumun [etrafında döndüğünü] anlar.

Kimin kanadı o zafer mumuyla yanmışsa, o güzel mum ona seksen kanat verir.

İki gözünü yummuş nice pervane vardır ki kötü bir mumun altında, kanatları yanmış halde kalmıştır.

Pişmanlık içinde, yana yakıla çırpınır da gözlerini bağlayan hevâları yüzünden ah eder.

Onun mumu: *"Ben kendim dahi yanmışken, seni yanmaktan, zulme uğramaktan nasıl kurtarabilirim?"* der.

Onun mumu: *"Benim başım yanmışken, başkasını nasıl aydınlatabilirim?"* diye ağlar.

"Yazıklar olsun kullara[29]" [âyetinin] tefsiri.

O: *Senin görünüşüne aldandım da halini geç gördüm,* der.

Mum sönmüş, şarap bitmiş; gönül alan sevgili de eğri büğrü görüşümüzden utanmış, dalgalara batmış.

Yararlar sürekli bir zarara dönmüştür; artık, körlükten Allah'a sızlanadur.

Oysa güvenilir, Müslüman, mümin ve alçakgönüllü kardeşlerin ruhları ne güzeldir.

Herkes yüzünü bir yöne tutmuştur. O azizlerse, yüzlerini yönsüzlüğe çevirmişlerdir.

Her güvercin bir yola uçmuştur; bu güvercinse yönsüzlük yönüne.

Biz ne hava kuşlarıyız, ne evcil kuşlar. Bizim yemimiz, yemsizlik yemidir.

Onun için rızkımız böyle bolca gelir; bizim elbise dikişimiz, elbiseyi yırtmaktır çünkü.

Fereciye ilk olarak fereci denmesinin sebebi.

Sufinin biri, daraldı da cüppesini yırttı; bunun ardından ona bir genişlik geldi.

O yırtık [cüppeye] fereci (genişlik) adını verdi. Bu lakap, o kurtulmuş adamdan sonra yayıldı.

Bu lakap yayıldı, ama onun duru [kısmını] şeyh aldı götürdü; halkın tabiatına da tortulu adı kaldı sadece.

İşte böyle, her adın duru bir [anlamı] vardır; ama o ad, [anlamından geriye] ancak bir tortu bırakmıştır.

Toprak yiyen tortuyu alır; ama sufi sabırsızca duruya doğru gider.

[Sufi]: *Muhakkak tortunun bir de durusu vardır, gönül, bu yol gösterişle duruluğa ulaşır,* der.

Tortu güçlüktür, durusu da onun kolaylığı. Duru, hurmaya benzer; tortuysa onun olmamışına.

"Güçlük kolaylıkla birliktedir[30]", sakın ha umutsuz olma; bu ölümden sonra [bir başka] hayata yol var.

Ey oğul, genişlik istiyorsan cüppeni yırt da o duruluktan başını çabucak çıkarıver.

Sufi, duruluğu dileyen kimsedir. Sufilik, yün elbiseyle, yamalı elbise giymeyle, ağır ağır yürümeyle olmaz.

Ama şu aşağılık kişilere göre sufilik, yamalı elbise giymekten, oğlancılıktan ibarettir vesselâm.

O temizliğin, o iyi adın sanın hayaliyle bir renge bürünmek iyidir ama,

Onun hayaliye asla dek gidersen [iyidir]; kat kat hayale tapanlar gibi değil.

Hayal, seni güzellik otağının çevresinde dolaşmaktan alıkoyan kıskanç bir bekçidir.

Yol yok diye her arayanın yolunu kapar; kendisine gelen her hayalin önüne geçip dur der.

Ancak kulağı kesik, keskin zekâlı kimseyi [durduramaz]; çünkü o, [Hakk'ın] yardımlarının askeriyle coşmuştur.

O, hayallerden ürkmez, padişahlık taslamaz; padişahın okunu gösterip yoluna gider.

[Allahım], bu şaşkın gönle bir çare göster; şu iki kat olmuş yaya bir ok ver.

Büyüklerin içtikleri o gizli kadehten yeryüzüne bir yudumcuk saçtın.

[Güzellerin] saçlarında, yüzlerinde o [şarabın] bir yudumundan izler var diye padişahlar, toprağı yalarlar.

O güzelliğin bir yudumcuğu şu güzelim toprağa düşmüş diye gece gündüz, yüz gönülle öpmedesin onu.

Toprağa karışmış bir yudumcuk seni böyle mecnun ederse, onun arı durusu neler etmez ki sana?

Kerpiç, o güzellikten bir yudumcuk içmiş diye herkes bir kerpicin önünde üstünü başını yırtmada.

Ay'da, Güneş'te, Koç burcunda da ondan bir yudumcuk var; Arş'ta, Kürsü'de, Zühal yıldızında da ondan bir yudumcuk var.

Hayret! Ona bir yudum mu dersin, yoksa iksir mi? Bir dokunuşundan bunca güzellik meydana geliyor.

Ey hüner sahibi, ona dokunmayı canla başla iste; [ama] *"Ona ancak temizlenenler dokunabilirler*[31]*."*

Altında, yakutta, incilerde ondan bir yudumcuk var; şarapta, mezede, meyvede ondan bir yudumcuk var.

Albenili güzellerin yüzlerinde de ondan bir yudumcuk var; onun tortusuz ve duru olanı nasıl olur [kim bilir?]

Bu [toprağa bulanmış bir yudum şaraba] dilini sürüp duruyorsun, onu topraksız bir halde görünce ne hale geleceksin?

Ölüm anında o temiz yudum, şu beden kerpicinden ayrıldığı için,

Ondan geri kalanı çabucak gömüyorsun. Böyle çirkin [bir beden] onunla nasıl [bir arada] bulunmuş [diyorsun].

Can, bu leş olmadan güzelliğini bir gösterse... O vuslatın güzelliğini anlatamam ki ben.

Ay, şu bulut olmadan ışık saçacak olsa, onun görkemi, yüceliği anlatılamaz.

Tatlılarla, şekerlerle dolu o mutfak ne de güzeldir. Şu sultanlar bile onun çanağını yalar dururlar.

Ne de güzeldir o din ovasının harmanı. Her harman onun başağını devşirir.

Ne de güzeldir gamsız ömür denizi. Yedi deniz, onun yanında bir çiğ tanesidir ancak.

Elest sakisi, şu değersiz, çorak toprağa bir yudumcuk saçtı da

Toprak, onunla coştu, biz onunla coştuk; bir yudumcuk daha [ver, Allahım], pek tembelleştik.

Revâysa yokluktan feryat etmek, işte feryat ettim; yok revâ değilse bunu söylemek, sabredip sustum işte.

Bu, iki kat hırs kazını anlatmaydı; o kazı öldürmek gerektiğini Halil'den öğren.

Kazda bundan başka nice hayır ve şer var; ama başka sözlerin yitip gitmesinden korkuyorum.

Tavus kuşunun niteliği ile tabiatı ve İbrahim'in –ona selâm olsun- onu öldürmesinin nedeni.

Şimdi, ad san uğruna cilvelenip duran iki renkli tavus kuşuna geldik.

Onun çabası, sonucundan ve yararından habersiz, hayırla şerle insanları avlamaktır.

Tuzak gibi hani, [kendisinin] haberi olmaksızın av tutar. Zaten tuzak, bu işten maksat nedir, ne bilir ki?

Tuzağın, [bu av] tutuştan ne zararı olur, ne kârı. Onun bu boşu boşuna [av] tutuşuna şaşmadayım.

A kardeş, yüzlerce gönül alışla dostlar edindin de bıraktın onları.

Doğduğun zamandan beri işin gücün bu: Sevgi tuzağıyla adam avlamak.

Şu avdan, kalabalıktan, gururdan ve bencillikten, bak bakalım eline bir şey geçti mi?

[Ömrün] çoğu geçti gitti, gün akşam oldu; sense hâlâ uğraş verip halkı avlamadasın.

Birini yakala, ötekini tuzaktan salıver; sonra alçaklar gibi bir başkasını avla.

Sonra yine bunu bırak, bir başkasının peşine düş... Al sana dünyadan habersiz çocukların oyunu.

Gece olur, [bakarsın ki] tuzağında tek bir av bile yok. Tuzak sana, baş ağrısından, bağdan başka bir şey değil.

Bu demektir ki sen, tuzakta kendi kendini avladın; çünkü hapse düşüp muradından yoksun kaldın.

Acaba şu zamanda, bizim gibi kendi kendini avlayan ahmak bir tuzak sahibi var mıdır?

Halkı avlamak, domuz avlamak gibidir. Eziyeti sınırsızdır, bir lokmasını bile yemek haramdır.

Avlamaya değecek tek şey aşktır, o kadar... Ama o da herkesin tuzağına düşüverir mi hiç?

Sen gelir de ona av olur, tuzak kurmayı bırakıp onun tuzağına düşersen işte o başka.

Aşk, senin kulağına hafifçe der ki: *Av olmak, avcı olmaktan daha hoştur.*

Karşımda serseme dön, hayran ol bana; Güneş olmayı bırak da zerre ol.

Kapımı yurt tut, evsiz barksız kal. Mumluk davasını bırak, pervane ol da,

Hayatın tadını çıkar, kullukta gizli saltanatı gör.

Böylece, dünyada tersine çakılmış nalları görür; boyunduruğa vurulmuş esirlere padişah lakabı verildiğini anlarsın.

Boğazına ip geçmiş, [kendisi] darağacına taç olmuş niceleri vardır ki bir yığın insan ona: *İşte taç sahibi padişah*, der.

Kâfirlerin mezarları gibi, dışı süslüdür, ama içinde yüce ulu Allah'ın kahrı vardır.

Hani kabirler gibi, dışını kireçle sıvamış, üstüne de bir zan perdesi çekmişlerdir.

Senin de miskin tabiatın hünerle sıvanıp süslenmiştir; tıpkı mumdan yapılmış nahıl[32] gibi, yaprağı da yoktur, meyvesi de.

Allah'ın lütfunu herkes bilir, Allah'ın kahrını da herkes bilir. Herkes Allah'ın kahrından kaçar, lütfuna sarılır. Ama yüce Allah, kahırları lütufta, lütufları da kahırda gizlemiştir. Bu, ters çakılmış naldır; ayırt ediş sahipleri ve Allah'ın nuruyla bakanlarla[33] hali ve zahiri görenler birbirinden ayrılsın diye Allah'ın düzeni ve hilesidir. "Hanginiz daha güzel amel edeceğini sınamak için [ölümü ve hayatı yarattı][34]" [buyurulmuştur].

Bir derviş, bir dervişe: *"Söyle hele, Hak hazretlerini nasıl gördün?"* dedi.

Niteliksiz halde gördüm, dedi, *ama bunu dile getirmek için kısa bir örnekle anlatayım.*

Onun sol yanında bir ateş gördüm, sağ yanında da bir Kevser ırmağı.

Sol yanında âlemi yakacak [kadar büyük] bir ateş, sağ yanında güzel bir ırmak.

Bir topluluk o ateşe doğru elini uzatmış, bir topluluk da o Kevser ırmağıyla sevinç içinde sarhoş.

Gelgelelim bu, her bedbahtın, her bahtiyarın karşısına çıkan pek tersine bir oyundu.

Ateşe, alevlere atlayan herkes, [öte yanda] sudan başını çıkarıveriyordu.

Suyun ortasına dalan herkes de bir anda ateşin ortasında beliriyordu.

Sağ yana, berrak suya doğru gidenler, sol yandan, ateşten baş gösteriyordu.

Sol yandaki ateşe girenler, bu sefer sağ yandan başını uzatıyordu.

Pek az kimse bu üstü kapalı sırra eriyor, bu yüzden pek az kişi o ateşe dalıyordu.

Bir tek, başına talih saçısı saçılan, suyu bırakıp ateşe kaçıyordu.

Halk, peşin lezzeti kendisine ilah edinmiştir; kuşkusuz halk, bu oyunda zarara uğramıştır.

Hırslarından, acelelerinden bölük bölük, sıra sıra ateşten sakınıp suya kaçmadalar.

Sonunda başlarını yine ateşten çıkaracaklar. A gafil! İbret al, ibret al!

Ateş: *"Be hey ahmak sersemler, ben ateş değilim, makbul bir kaynağım"* diye haykırıyordu.

A basiretsizler, size bir gözbağıdır etmişler, bana gelin, alevlerden kaçmayın.

Ey Halil, burada alev yok, duman yok; bu Nemrud'un büyüsünden, hilesinden başka bir şey değil.

Sen de Hak Halil'i gibi anlayışlıysan [bil ki] ateş senin için sudur, sen de pervanesin.

Pervanenin canı: *"Yazık, keşke yüz binlerce kanadım olsaydı da"* diye feryat eder,

Namahremlerin gözlerinin, gönüllerinin körlüğüne rağmen o amansız ateşte yansaydım,

Cahil, eşekliğinden bana acır, bense, görgümden dolayı ona acırım [der].

Hele şu suların bile canı olan ateş yok mu... Pervanenin işi, bizim işimizin tam aksine.

O ışığı görür de ateşe atılır; gönülse ateşi görüp ışığa dalar.

Kimin Halil soyundan olduğunu görmen için celâl sahibi Rab böyle bir oyun eder.

Ateşi su şekline sokmuşlar da onun içinde kaynayan bir pınar çıkartmışlardır.

Bir büyücü, büyüsüyle, halkın önünde pirinç tabağını, kurtçuklarla dolu bir tabak gibi gösterir.

Sihirli nefesiyle, evi, akreple dolu gösterir, ama onlar aslında akrep değildir.

Büyücü, böyle yüzlerce oyun gösterirse, büyücüyü yaratanın oyunu nasıl olur acep?

Hâsılı Hakk'ın büyüsüyle kuşaktan kuşağa [nice büyücüler], kadın gibi altta kalıp [yenilmişlerdir].

Büyücüler, onların[35] kulu kölesiydi, ama serçe gibi tuzağa düştüler.

Kendine gel! Kur'an'ı oku da dağlar gibi hileleri tepetaklak eden helal büyüyü[36] gör.

Ben Firavun değilim ki Nil'e doğru gideyim. Ben, Halil gibi ateşe doğru giderim ancak.

Ateş değil, berrak bir sudur o. Ötekiyse hile yüzünden ateşe benzeyen bir su.

İşleri kolay tutan peygamber, ne de güzel buyurdu: *"Aklının bir zerresi oruçtan ve namazdan daha hayırlıdır."*

Aklın cevher, bu ikisiyse araz olduğundan, bu ikisi, ancak onun tam olmasıyla farz olur.

Böylece o ayna cilâlanır da ibadetle gönle bir arınma gelir.

Ama ayna, aslından bozuksa, cilâ onu pek uzun bir zamanda temiz hale getirebilir.

Cilâya uygun, seçkin bir aynaysa, azıcık bir cilâlama yeterlidir.

Mutezile'nin, cüzi akıllar asıl itibarıyla eşittir, bu fazlalık ve farklılık, öğrenme, çalışma ve deneme yüzündendir demelerinin aksine, akılların farkı fıtratın aslındandır.

İyi bil ki bu akıllar, derece bakımından yerden göğe kadar birbirinden farklıdır.

Akıl vardır, güneş yuvarlağına benzer. Akıl vardır, Zühre'den, akan yıldızdan daha aşağıdır, değersizdir.

Akıl vardır, hoşça yanan kandile benzer; akıl vardır, ateş yalımına benzer.

Bulut, [güneşe benzeyen aklın] önünden çekilip kalktı mı Allah'ın ışığını görür hale gelir de akıllar ondan yararlanır.

Cüzi akıl, [küllî] aklın adını kötüye çıkarmıştır. Dünya isteği, insanı isteksiz bir hâle getirmiştir.

O, bir avdan sadece avcının güzelliğini görmüştür. Buysa avcılık derdinde, bir avın tasasını çekmiştir.

O, hizmeti sayesinde, hizmet edilme nimetine ermiş; buysa, kendisine hizmet edildiğinden yücelik yolundan sapmıştır.

O, firavunluğu yüzünden suya esir düşmüş, buysa[37] esaret yüzünden Sührab'a dönmüştür.

Bu, veziri sımsıkı bağlayan[38] tersine bir oyundur, Hileyi hurdayı azalt, çünkü bu iş baht ve ikbal işidir.

Hayal ve hile üzerine bu kadar ağ örme; çünkü Gani olan Allah hilekâra yol göstermez pek.

İyi bir hizmet yolunda hile et[39] de bir ümmet içinde nübüvvet makamına ulaş[40].

Kendi hilenden kurtulacak bir hile et, bedenden ayrılıp tek kalmak için bir hile bul.

Kulların en aşağısı, en değersizi olmak için hile et; aşağılık yönüne git de efendi ol.

A kocamış kurt! Tilkilik edip; o hizmetle efendi olabileceğini umma hiç.

Ama pervane gibi ateşlere atıl, kesenin ağzını büzüp durma, neyin varsa kaybet gitsin.

Güç kuvvet [göstermeyi] bırak da ağlayıp sızlamaya başla; merhamet bu ağlayıp sızlamalara gelir a yoksul.

Darda kalmış susuzun ağlayıp inlemesi gerçektir; yalandan, soğuk soğuk ağlayışsa, yoldan azmışın işidir.

Yusuf'un kardeşlerinin ağlaması[41] hiledir ancak, çünkü yürekleri kıskançlıkla, marazla doludur.

Dağarcığı ekmek dolu olduğu halde köpeği açlıktan ölen, köpeğine ağıtlar yakan, şiirler söyleyen, ağlayıp başına yüzüne vuran, ama dağarcığındaki bir lokma ekmeği köpeğe vermekten esirgeyen bedevi Arab'ın hikayesi.

Köpeği can çekişiyor, Arap ağlıyordu; gözünden yaşlar saçıyor, vay başıma gelen diyordu.

Oradan geçen bir dilenci: *"Bu ağlamada neyin nesi, kimin için ağıt yakıp feryat ediyorsun?"* dedi.

[Arap]: *Elimin altında iyi huylu bir köpeğim vardı; işte yolun ortasında ölmek üzere,* dedi.

Gündüz avcımdı, gece bekçim. Keskin gözlüydü, av tutar, hırsızı kaçırırdı.

[Adam]: *"Derdi ne, yaralandı mı?"* dedi. [Arap]: *Şiddetli açlık onu böyle inler hale getirdi,* dedi.

[Adam]: *Bu derde ve belâya sabret,* dedi, *Allah, sabredenlere, karşılığında ihsan eder*[42].

Ondan sonra: *"Ey hür reis, elindeki şu dolu dağarcıkta ne var?"* dedi.

[Arap]: *Dün akşamdan arta kalan ekmeğim, azığım, yemeğim,* dedi, *bedenimi güçlendirmek için taşıyorum.*

[Adam]: *"O ekmekle azığı köpeğe neden vermiyorsun?"* dedi. [Arap]: *Ona karşı o kadar da sevgim, insafım yok,* dedi.

Yolda, parasız ekmek ele geçmez. Oysa iki gözden akan yaş bedava.

[Adam]: *A içi hava dolu kırba*[43], dedi, *toprak başına senin! Bir lokma ekmek, gözyaşından daha iyi sence öyle mi?*

Gözyaşı, üzüntüyle suya dönmüş kandır; topraktan [olan ekmek için] boşu boşuna kan dökmeye değmez.

[Arap] İblis gibi, kendisini büsbütün zelil etti; zaten bütünün parçası, ancak aşağılık bir şey olabilir.

Ben, varlığını, o bağış sahibi, cömert sultandan başkasına satmayanın kulu kölesiyim.

O ağlayınca gökyüzü de ağlar. O feryat edince felekler de *"Yarabbi"* demeye durur.

Ben, o himmet sahibi bakırın kulu kölesiyim ki kimyadan başkasının önünde boyun eğmez.

Dua ederken, boynunu büküp ellerini kaldır; çünkü Allah'ın ihsanı boynunu bükenlere doğru uçarak gelir.

A kardeş, bu daracık kuyudan kurtulmak istiyorsan, vakit geçirmeden ateşe gir.

Allah'ın hilesini gör de kendi hileni bırak. A hilesinden, hilecilerin bile utandığı [Rabbim, sana kurban olayım].

Senin hilen, Allah'ın hilesinde yok olup gitti mi hayret verici gizli bir yer açılır sana.

Öyle gizli bir yer ki en değersiz vasfı, sonsuza dek yüceliş ve yükseliş hâlinde bâki kalıştır.

Hiçbir kötü göz, insan için, kendini beğenme gözünden daha öldürücü değildir. Gözü, "Benimle duyar, benimle görür" [hükmüne uygun olarak] Allah'ın nuruna dönmüş, benliği, benliğinden sıyrılıp gitmişse o başka.

Tavus kuşu gibi, kendi kanadına bakıp durma, ayağını da gör ki kem göz, sana pusu kurmasın.

Çünkü dağlar bile kötülerin gözlerinden sarsılır. Buna [delil olarak] Kur'an'dan *"Seni devireceklerdi"* [âyetini] oku.

Dağ gibi Ahmet, çamursuz, yağmursuz yolda nazara geldi de [ayağı] sürçtü.

Bu sürçme de neyin nesi, bunun boş bir işi olduğunu sanmam diye şaşakaldı.

Âyet geldi de, bu, kem gözden, düşmanlıktan ileri geldi, diye onu haberdar etti.

[Allah]: *Senden başka birisi olsaydı, o an yok olurdu; kem göze av olur, ölüm onu kahrederdi. Ama [benden sana] bir koruma geldi de eteğini üstüne çekti; bu sürçme [kem gözün etkisini] sana bildirmek içindi,* [buyurdu].

İbret al da o dağ [gibi Peygamber'e] bir bak. A saman çöpünden bile aşağı kişi, marifet taslayıp durma.

"Kâfirler, neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi[44]" âyetinin tefsiri.

Ey Allah'ın elçisi! O toplulukta öyle adamlar vardır ki akbabalara bile nazar değdirirler.

Nazarlarından, kükreyen aslanın bile başı yarılır da inlemeye başlar.

Deveye, [önce] ölüm gibi nazar eder de sonra arkasından köleyi gönderir.

Git, bu devenin yağından satın al [der]; köle bakar ki deve yolda sakatlanmış.

Koşuda atla başa baş giden o devenin başı hastalıktan kesilir gider."

Hiç kuşkusuz, kıskançlık ve kem göz yüzünden gökler bile seyrini, dönüşünü değiştirir.

Su gizlidir, dolapsa meydanda. Ama işin aslında dönüp duran sudur.

Kem gözün ilacı, iyi gözdür. [İyi göz] kem gözü ayağının altında yok eder.

Öncelik rahmetindir, iyi göz de rahmettendir. Oysa kem göz, kahırdan, lanetten ileri gelir.

[Allah'ın] rahmeti gazabından üstündür[45]. Bu yüzden her peygamber, kendi zıddına üst olmuştur.

Çünkü [Peygamber] rahmetin sonucudur. O çirkin suratlı [zıddıysa] kahrın sonucu.

Kazın hırsı bir kattır, bununkiyse elli kat. Şehvet hırsı yılandır, makam hırsıysa ejderha.

Kazın hırsı, boğaz düşkünlüğünden, cinsel şehvet yüzündendir. Ama baş olma hırsında bunun yirmi katı toplanmıştır.

Makam sahibi, ilahlıktan dem vurur. [Allah'a] ortak olmaya gözünü diken nasıl olur da affa uğrar?

Âdem'in sürçmesi, midesi ve şehveti yüzündendi. İblisin [suçu] ise ululanmaktan, makam yüzündendi.

Hâsılı Âdem derhal tövbe istiğfar etti de o melun tövbe etmekten kaçınıp ululandı.

Boğaz ve şehvet hırsı da bizzat kötü huyluluktur, ama makam [hırsı gibi] değildir o; azalır, söner gider.

Bu baş olma hırsının kökünü dalını anlatamaya kalksam, bunun için bir başka kitap gerek.

Arap, serkeş ata şeytan adını verdi; otlakta kalan dört ayaklı hayvana değil.

Şeytanlık, sözlükte baş çekme demektir; bu sıfat, lanet edilmeye lâyıktır.

Bir sofranın etrafına yüz yiyici sığar da baş olmak isteyen iki kişi dünyaya sığmaz.

Birisi, ötekinin yeryüzünde bulunmasını istemez. Padişah, [saltanatına] ortak olur diye babasını bile öldürür.

"Saltanat kısırdır[46]" sözünü duymuşsundur. Saltanat peşinde olan, korkusundan akrabalığı keser.

Kısır olduğu için, oğlu yoktur onun. Ateş gibi, kimseyle bağı olmaz.

Bulduğu her şeyi yakıp parçalar; hiç kimseyi bulamazsa kendi kendisini yer.

Hiç ol da, onun dişinden kurtul. Onun örs gibi [katı] yüreğinden merhameti az bekle.

Hiç oldun mu, o örsten korkma artık. Her sabah mutlak yokluktan ders al.

İlahlık, celâl sahibi Allah'ın elbisesidir. Onu giymeye kalkışan vebale düşer.

Taç ona aittir, kemer de bize. Haddini aşan kimsenin vay hâline...

Bu tavusluk kanadı, senin için bir fitnedir. Çünkü o, kendini Allah'ın Kuddüs'lüğüne ortak saymana neden olur.

Bir bilgenin, gagasıyla güzelim kanatlarını yolup atan, bedenini kel ve çirkin hâle getiren tavus kuşunu görünce, şaşkınlığından: "Kendine acımıyor musun?" diye sorması, tavus kuşunun da: "Acıyorum, ama bence can, kanattan daha değerlidir. Bu kanatsa benim canıma düşmandır" demesinin hikâyesi.

Bir tavus kuşu, ovada kanatlarını yoluyordu. Bir bilgin de orada gezip dolaşmaya çıkmıştı.

Ona: *"Ey tavus, böyle değerli kanatları, acımadan nasıl kökünden yoluyorsun?"* dedi.

Bu süsleri yolup, çamura atmaya gönlün nasıl razı oluyor?

Hafızlar, o tüylere değer verip beğendiklerinden, mushaf aralarına koyuyorlar.

İnsanlar, güzel havayı hareketlendirip [serinlemek] için senin tüylerinden yelpaze yapıyorlar.

Bu ne nankörlüktür, bu ne küstahlıktır. Sana [şekil veren] ressamın kim olduğunu bilmiyor musun?

Yoksa biliyorsun da naz edip özellikle mi yoluyorsun bu süsleri?

Nice naz vardır ki suça döner de kulu, padişahın gözünden düşürür.

Nazlanmak, şekerden de hoş gelir ama az çiğne onu, çünkü yüzlerce tehlikesi var.

Niyaz yoluysa emniyet dolu bir yoldur. Ona nazlanmayı bırak da o [niyaz] yoluna alış.

Kol kanat çırpıp nice nazlanan vardır ki işin sonunda bu hal o kimseye vebal olur.

Nazlanmanın hoşluğu seni bir an için yüceltse de ondaki gizli korku yakar eritir seni.

Oysa niyaz öyle mi? O seni zayıflatır ama yüreğini de dolunay gibi parıl parıl eder.

[Allah] ölüden diri çıkarıyor ya; demek ki ölüp giden doğru yolu buluyor.

Diriden de ölü çıkarıyor ya, demek ki diri nefis, ölüm tarafına yöneliyor.

Ölü ol da Samed[47] olan, [ölüden] diriler çıkaran Allah, şu ölüden de bir diri çıkarsın.

Kış olursan baharın [neler] çıkardığını, gece olursan gündüzün [gecenin içinden nasıl] çıktığını görürsün.

O kanatları yolma, çünkü bir daha yerine yapışmaz. A güzel yüzlü, matem edip de yüzünü tırmalama.

Kuşluk güneşine benzeyen öyle güzelim bir yüzü tırmalamak yanlıştır.

Böyle bir yüzü tırnakla yaralamak kâfirliktir. Ay bile o yüzün ayrılığıyla ağlamayıp durmada.

Yoksa sen kendi yüzünü görmüyor musun? Bırak bu inatçılık peşinde dolanan huyu.

Nefs-i mutmainne'nin[48] duruluğu ve temizliği, aynanın üstüne bir şey yazıp çizdiğinde silsen bile nasıl bir iz, bir noksan kalıyorsa, düşüncelerle bozulup dağılır, bunun beyanı.

Düşünce tırnakları, bedende nefs-i mutmainne'nin yüzünü tırmalayıp yaralar.

Kötü düşünceyi zehir dolu tırnak bil. Derine gittikçe can yüzünü tırmalar.

[Kötü düşüncenin] zor düğümleri çözmeye çalışması, altın bir kürekle dışkı karıştırmaya benzer.

Ey işin sonuna varan, bu, boş keseye atılmış sağlam bir düğümdür, sen onu çözülmüş say gitsin.

Düğümleri çözeceğim diye diye yaşlandın; şu birkaç başka düğümü de çözülmüş sayıver.

Boğazımıza sımsıkı bağlanmış olan düğüm, bayağı birisi misin yoksa bahtiyar biri mi, onu bilmendir.

İnsansan, bu güçlüğü çöz. İnsan solukluysan, soluğunu bunun için tüket.

Tut ki cevherin, arazın haddini bildin [ne çıkar?] Kendi haddini bil, çünkü bundan kaçış yok.

A toprağı eleyip duran, kendi haddini bilince, bu hadden de kaç da sınırsız olana ulaş.

Ömrün, yüklem ve konu[49] diye diye, basiretsizlik içinde, işittiğin şeylerle geçip gitti.

Sonuçsuz, etkisiz olan her delil bâtıl çıktı; sen asıl kendi sonucuna bak.

Yaratılmışı gördün de yaratanı görmedin; iktiranî kıyasla yetindin.

Filozof [iddiasını kanıtlamak için] araçları çoğaltır; oysa temiz kişi onun tersine delillerden [yüz çevirir].

Bu kişi, delillerden, perdelerden kaçar; delille gösterilen şeyin ardına düşüp başını yakasına gömer.

Duman filozofa göre, ateşe delildir, ama biz dumansız olarak da o ateşte olmaktan hoşnuduz.

Hele yakınlıktan, sevgiden doğan şu ateş, bize dumandan daha yakın gelir.

Öyleyse, canın hayallerine kapılıp dumana doğru gitmek ve candan olmak kötü bir iştir.

Peygamber'in –ona selâm olsun - "Müslümanlıkta ruhbaniyet yoktur" sözünün beyanı

Kanadını yolma, gönlünü çek ondan; çünkü bu cihadın şartı bir düşmanın var olmasıdır.

Düşman olmayınca cihat imkânsızdır. Şehvet yoksa ondan kaçınmak da olmaz.

Bir şeye meylin, isteğin yoksa sabır da yok demektir. Düşmanın yoksa orduya ne ihtiyacın var?

Aman ha, kendini hadım edip de ruhban olma. Çünkü iffet, şehvete bağlıdır.

Hevâ ve heves olmadan, hevâyı hevesi men etmeye imkân yok. Ölülerle savaşılamaz.

[Allah] *"İnfak edin*[50]*"* buyurmuştur, öyleyse bir kazanç elde et; çünkü önceden kazandığın bir gelirin yoksa harcayamazsın.

O, mutlak olarak *"İnfak edin"* demişse de sen bunu *"Kazanın da sonra infak edin"* diye oku.

O padişah yine bunun gibi *"Sabredin*[51]*"* buyurdu. Bir istek olmalı ki ondan yüz çeviresin.

Şu halde *"Yiyin"* [emri] şehveti tuzağa düşürmek içindir; ondan sonraki *"İsraf etmeyin*[52]*"* emriyse temizliktir.

Çünkü onun elinde haber bulunmadıkça, özne bulunma imkânı da yoktur.

Sende sabretme sıkıntısı yoksa, ortada şart olmadığı için bunun cezâsı (karşılığı) da yoktur[53].

Ne güzeldir o şart, ne sevinç vericidir o cezâ; o gönül okşayan, cana can katan karşılık.

"Âşığın, amelinin sevabına karşılık olarak Hak'tan aldığı yine Hak'tır" sözünün beyanı.

Âşıkların sevinci de O'dur, kederi de; el emeklerinin, hizmetlerinin karşılığı da yine O'dur.

[Âşık] sevgiliden başkasını temaşa ederse, bu aşk değil, olsa olsa aslı astarı olmayan bir sevdadır.

Aşk, bir kez tutuştu mu sevgiliden başka ne varsa hepsini yakan bir alevdir.

[Âşık] Allah'tan başka ne varsa öldürmek için "lâ" kılıcını çekince bir bak bakalım, lâ'dan sonra geriye ne kalır?

Geriye "illallah" kalır da ondan başka ne varsa gider. Sevin, a şirki yakıp yok eden güçlü aşk.

Zaten öncekiler de O idi, sonrakiler de. Şaşı gözden başkasında şirk göremezsin.

Ne tuhaf şey! O'nun tecellisinden başka bir güzellik olur mu hiç? Can olmadan, bedende hareket olmaz.

Canında arıza olan bir bedeni bala da sokup batırsan yine de tatlanmaz.

Bunu, sadece, bir gün bile olsa dirilip, o canlar canının elindeki kadehi kapan bilir.

Ne var ki şu dümanın harareti, bu yüzleri görmeyenin gözüne can görünür.

O, Abdülaziz oğlu Ömer'i görmediğinden, ona göre Haccac da âdildir.

Musa'nın ejderhasının kudretini görmediğinden büyücülerin iplerinde can var sanır.

Tertemiz sudan içmeyen kuş, bulanık suda kol kanat çırpar.

Zıt, ancak kendi zıddıyla tanınıp bilinebilir. [İnsan] yarayı görünce, onun dermanını da bilir.

Sözün özü, elest ikliminin kıymetini bilesin diye dünya önce gelmiştir.

Buradan kurtulup oraya gittin mi sonsuzluk şekerhanesinde şükredici olursun.

Meğerse orada toprak elemedeymişim, bu tertemiz âlemden kaçıyormuşum, dersin.

Ne yazık, keşke ecelim bundan önce gelseydi de o balçıkta çektiğim azap daha az olsaydı.

Peygamber'in –ona selâm olsun- "Hiç kimse öldükten sonra keşke daha önce ölmüş olsaydım demeden ölmez. İyiyse iyiliğe ulaşmaya acele eder, kötüyse kötülüğünün azalmasını diler" hadisinin tefsiri.

O her şeyden haberdar Peygamber, işte onun için: *"Kim ölür de beden [bineğinden] inerse,*

Öldüğüne, göçüp gittiğine hayıflanmaz, ama işlediği suçlara, kaçırdığı fırsatlara hayıflanır,

Her ölen, "Keşke bundan önce [ölüp] maksadıma erişseydim" diye temenni eder.

Kötü biriyse "Kötülüğüm daha az olurdu"; muttaki biriyse "[Asıl] evime daha çabuk gelirdim."

O kötü kişi: Nasıl da habersizmişim; her solukta [önümdeki] perdelere perde ekliyormuşum.

Buradan daha çabuk geçip gidebilseydim, şu örtüm, şu perdem daha az olurdu, [der, buyurmuştur.]

Açgözlülük yüzünden kanaat yüzünü yırtıp durma; böbürlenme yüzünden de huşu yüzünü parçalama.

Cimrilik yüzünden, cömertlik yüzünü; İblislikten de secdenin o güzelim çehresini yaralama.

O, cenneti süsleyen kanatları yolma. O, yollar aşan kanatları koparma.

[Tavus kuşu] bu öğüdü duyunca ona baktı; sonra da feryat edip ağlamaya başladı.

O dertlinin, uzun uzun feryat edip ağlaması, orada bulunanları da ağlattı.

Kanatlarını niçin yoluyorsun diye soran da cevapsız kalıp pişman olmuş ağlıyordu.

Lüzumsuz yere ne demeye sordum ki ona; o, zaten dertle doluymuş, perişan ettim onu [diyordu].

Yaşlı gözlerinden toprağa damlayan her damla gözyaşında yüzlerce cevap vardı.

Samimiyetle ağlayış canlara işler, gökleri, hatta Arş'ı bile ağlatır.

Akıllar ve gönüller, kuşkusuz Arş'a mensupturlar; perde altında Arş nuruyla yaşarlar.

Aklın ve ruhun, Harut ile Marut'un Babil kuyusunda mahpus oldukları gibi, balçık içinde mahpus olduklarının beyanı.

Harut ile Marut gibi hani. O iki temiz melek, bu dünyada korkunç bir kuyuya bağlanmış,

Aşağılık şehvet âlemine düşüp, suçları yüzünden bu kuyuya zincirlenmişlerdir.

İyilerle kötüler, büyüyü de, büyü bozan şeyleri de ellerinde olmaksızın bu iki melekten öğrenirler.

Ama önce onlara öğüt verirler, *"Sakın ha, bizden büyü öğrenme, [onun bilgisini] edinmeye çalışma,*

Ey filanca, biz bu büyüyü, seni belâya düşürmek, imtihan etmek için öğretiriz" [derler].

Çünkü imtihanın şartı ihtiyar sahibi olmaktır. [Bir şeyi yapmaya] gücün yoksa ihtiyarın da olmaz.

İstekler, uyumuş köpeklere benzer. Onlarda hayırda gizlenmiştir şer de.

Bu topluluk, güçleri olmadığı için, odun parçaları yere serilip uyumuşlardır.

Ama aralarına bir leş atılmaya görsün, köpekler hırs suru üflenmişe dönerler.

O sokağa bir eşek leşi düştü mü, yüzlerce uyuyan köpek onun yüzünden uyanıverir.

Gaybın gizliliklerine gitmiş olan hırslar, yakalarından başlarını çıkarıp saldırıya geçerler.

Köpeklerin her bir kılı bir dişe döner de [ötekini] kandırmak için kuyruk sallamaya başlarlar.

Köpeğin yarı belden aşağısı hile, yukarısı öfkedir; odun bulmuş harsız ateş gibi hani.

[Böyle ateş] mekânsızlık âleminden ona alev alev ateşler gelir de alevlerin dumanı göklere yükselir.

Şu bedende de bunun gibi yüzlerce köpek yatıp uyumuştur; [henüz] bir av bulamadıklarından gizlenmişlerdir.

Ya da örtü altında bir av sevdasıyla yanıp tutuşan gözleri bağlanmış doğanlara benzerler. Gözbağı kaldırılıp avını görünce, işte o zaman dağlarda dolaşmaya başlar.

Hastanın şehveti yatışınca, aklı fikri sağlığına kavuşma peşinde koşar.

Ama ekmeği, elmayı, karpuzu görünce, onları tatma [isteğiyle] zarara uğrama korkusu savaşmaya başlar.

Sabrederse, bunları görmek onun yararınadır; o heyecan, gevşemiş tabiatına iyi gelir.

Yok sabredemezse, görmemesi daha iyidir. [Çünkü] zırhsız adamdan okun uzak olması daha evlâdır.

Tavusun, o soru sorana cevap vermesi.

[Tavus] ağlaması bitince: *Git*, dedi, *çünkü sen renge ve kokuya rehin olmuşsun.*

Görmüyor musun, bu kanatlar yüzünden, her yandan yüzlerce belâ üstüme sökün etmede.

Nice acımasız avcı, bu kanatlar uğruna her yanda bana tuzak kurmada.

Nice okçu, kanatlarım için, bana doğru ok atmada havaya.

Bu kazadan, bu belâdan, bu fitneden [kaçacak], kendimi koruyacak gücüm olmadığından,

Şu dağlarda, ovalarda güven içinde olabilmek için çirkin, tiksindirici olayım daha iyi.

A delikanlı, bu [kanatlar], benim böbürlenme silahım kesildi. Böbürlenme, yüzlerce belâya düşürür böbürlenenleri.

Hünerlerin, kurnazlıkların ve dünya malının, tavusun kanatları gibi cana düşman olduğunun beyanı.

Demek ki hüner, ham kişiyi helâk eder. Çünkü öylesi, yem peşine düşer de tuzağı görmez.

İhtiyar, *"Sakının[54]"* emrine uyup kendisine sahip olabilen kişi için iyidir.

Kendini koruma ve sakınma [gücüne] sahip değilsen, dikkat et; o aleti uzaklaştırır [kendinden], ihtiyarı bırakıp at.

Değil mi ki o kanatlar cilveme, ihtiyarıma mekân olmuş, başıma kasteden o kanatları yolmadayım.

Sabırlı olan, kendi kanadını yok sayar da kanadı onu kötülüğe, fitneye düşürmez.

Öyleyse ona: *"Kanadını yolma, sana bir zararı yok"* de, çünkü böyle kişiye ok atılsa kalkanını tutar.

Oysa bu güzel kanat düşman bana. Çünkü cilvelenmeye dayanamıyorum.

Sabretme, sakınıp çekinme bana kılavuzluk etseydi, ihtiyarım yüzünden ihtişamım artardı.

Ben bir çocuğa, ya da bir sarhoşa benziyorum; fitneler içinde kılıç vermek doğru değil benim elime.

Eğer beni engelleyecek bir aklım olsaydı, kılıç, benim elimde bir zafer aracı olurdu.

[Bana] güneş gibi, doğruluktan başka bir şekilde kılıç sallamayacak ışıklar saçan bir akıl gerek.

Mademki parlak, doğruyu gören bir aklım yok, silahımı neden kuyuya atmayayım ki?

Hemen şimdi kılıcı kalkanı atıvereyim kuyuya; çünkü bu [ikisi] düşmanımın silahı olacak.

Gücüm kuvvetim, yardımcım, dayanağım yok diye, kılıcımı düşman alır da savuruverir bana.

Şu iğrenç huylu, yüzünü örtmeyen nefsin inadına, yüzümü çizip yaralamadayım.

Ola ki şu güzellik, şu olgunluk azalır, hatta hiç kalmaz da daha az düşerim veballere.

[Yüzümü] bu niyetle yırtmakta bir suçum günahım yok; çünkü bu yüz ancak yaralarla örtülüp gizlenebilir.

Gönlümde, gizlenip saklanma huyu olsaydı, güzel yüzümün pırıltısı artardı ancak.

[Kendimde] güçten, görgüden, iyilikten yana bir şey görmediğim için, düşmanımı gördüm de hemencecik silahımı kırdım.

Kendi kılıcım ona üstünlük sağlamasın, kendi hançerim kendime vebal olmasın [istedim].

Damarım attığı sürece kaçacağım, ama kendinden kaçmak kolay olur mu öyle?

Bir başkasından kaçan, ondan kurtulunca sükûna erir, karar kılar.

Oysa kendi kendime düşmanım ben, o yüzden kaçmadayım; o yüzden sonsuza dek kaçıp durmak benim işim.

İnsana, kendi gölgesi düşman olmaya görsün, ne Hint'te emin olur, ne Huten'de.

Gündüz güneşte yok olan yıldızlar gibi, Allah'ın bekâsında yok olup kendi kötülüklerinden ve hünerlerinden yana güvene ermiş, kendilerinden geçmiş kişilerin sıfatları hakkında. Yok olan için âfet ve tehlike korkusu yoktur.

Birisi yokluğa, erişir de yoksulluğu kendisine süs edinirse, Muhammed gibi o da gölgesiz hale gelir.

"Yoksulluk benim övüncümdür[55]" sözünün süsü yokluktur. [Böyle kimse], mum alevi gibi gölgesizdir.

Mum, baştan ayağa kadar tümüyle alevdir. Gölge onun yanından yöresinden geçemez.

Mum, kendisini döken mumcunun hatırına, kendisinden ve gölgesinden onun ışığına kaçıp sığınmıştır.

[Mumcu] ona: *Seni, yok olman için döktüm*, der. O da: *Ben de yokluğa kaçtım zaten*, der.

Bu kalıcı ışığın varlığı farzdır; [o ışık], yok olucu, eğreti mumun ışığı gibi değildir.

Mum, ateşte tamamen yok olup gidince, artık ondan ne bir iz görürsün, ne bir ışık.

Zahirdeki ateşin, karanlığı gidermek için bir mum suretinde durduğu besbellidir.

Beden mumuna gelince o, bu mumun aksinedir; o azaldıkça canın ışığı artar.

Bu (can ışığı) kalıcı, o (mum ışığı) geçicidir; can mumunda Rabbani bir şule vardır.

Bu ateşli şule, nur olduğundan, yok oluş gölgesi ondan uzaktır.

Bulutun gölgesi yere düşer, ama gölge, ayla oturup kalkamaz.

A iyilik dileyen, kendinden geçmek, bulutsuz olmaktır; kendinden geçtin mi ay değirmisine dönersin.

Ama yine bir bulut sürüklenip geldi mi, ay ışığı gider, bir hayal kalır geriye.

Bulut perdesi yüzünden ayın ışığı zayıflar; o canım dolunay, yeni aydan daha ışıksız hale gelir.

Ay, buluttan, tozdan bir hayal gibi görünür. [Bunun gibi] bizi hayal düşüncesine düşüren de beden bulutudur.

Ayın lütfuna bir bak, bu onun lütfundandır; çünkü bulutlar bize düşmandır diye o söylemiştir.

Ayın hatırı, buluttan, tozdan topraktan yana ferahtır; çünkü yörüngesi göklerin üstündedir.

Bulut, ayı gözümüzden gizlediği için düşmanımız olmuştur bizim, hem de can düşmanımız.

Bu perde, huriyi bile koca karı suretine sokar; dolunayı, hilâlden daha zayıf gösterir.

Ay, bizi izzet ikram kucağına oturtmuş; düşmanımızı, kendi düşmanı saymıştır.

Bulutun ışığı da, taraveti de şu aydandır; ama buluta ay adını takan iyice yoldan azmış demektir.

Ayın ışığı bulutun üzerine vurmuştur da kara suratı, onun ışığıyla aydınlanmıştır.

Ayın rengine boyanmış, devlete ermiştir, ama buluttaki o ay ışığı eğretidir.

Kıyamet güneş ile ay dürülür de göz, ışığın aslıyla meşgul olur.

Böylece kişi, eğreti olanla gerçek olan mülkü bilir; şu geçici kervansarayı karar yurdundan ayırt eder.

Geçici dadılar sadece üç dört gün içindir; ey ana, sen bizi kucağına al.

Benim kanadım buluttur, kalın bir perdedir; o Allah'ın lütfunun yansımasıyla incelmiştir.

Kanadımı yolayım, güzelliğini yolumdan söküp atayım da ayın güzelliğini yine aydan seyredeyim.

Ben dadı istemem, ana daha hoştur bana. Ben Musa'yım, benim dadım anamdır.

Ben, ayın lütfunu dolaylı olarak [seyretmek] istemem; çünkü bu bağ, kavimlerin yok olmasına neden oldu.

Bulut, yolda yok olur da artık ayın yüzünü perdelemezse o başka...

[İşte o zaman] suretini, peygamberlerin, velilerin bedenler gibi kendisini yoklukta gösterir.

Öyle bulut, perde çekici olmaz, anlam perdesini yırtmada yararlı bile olur.

Tıpkı aydınlık sabahlarda, yukarılarda bulut yokken, yağmur damlaları yağar gibi.

O yağış, Peygamber'in mucizesiydi; bulut yok olup gittiği için gökyüzünün rengini almıştı.

Buluttu, ama bulutluk tabiatı üzerinden gitmişti. Âşığın bedeni de sabırla buna döner işte.

Bedendir, ama bedenlik ondan kaybolmuştur; değişmiştir, üstünden renk ve koku gitmiştir.

Kanat, başkası içindir; başsa benim için. [Baş], işitme, görme evidir; bedenin direğidir.

Bir başkasını avlamak için can feda etmeyi, mutlak küfür bil, hayırdan umutsuzluk say.

Sakın papağanların önündeki şekere dönme; zehir ol da [onların] zararından güvende kal.

Ya da sana aferin desinler diye kendini köpeklerin önüne leş gibi atma sakın.

İşte Hızır da gemiyi, gasp edenlerden kurtarmak için deldi.

"Yoksulluk benim övüncümdür" [sözü], tamahkârlardan Gani [Allah'a] kaçıyorum demek olduğu için değerli bir söz oldu.

Hazineleri, bayındırlık ehlinin hırsından kurtarmak için, harabelere gömerler.

Kanadını yolamıyorsan bari git, yalnızlığı seç de büsbütün şunun bunun harcı olma.

Çünkü sen, hem lokmasın, hem lokma yiyen. Aklını başına devşir ey can, hem yiyen sensin hem de yenilen.

Allah'tan başka her şey, yiyen ve yenilendir. Tıpkı çekirge avlamaya çıkan, onu avlamakla meşgul olan, ama arkasında kendisisini avlamaya çalışan aç doğandan habersiz olan kuş gibi. Ey avlanıp yiyen insanoğlu, avcından, seni yiyecek olandan emin olma şimdi. Onu, gözünün bakışıyla göremesen bile delil ve ibret gözüyle gör ki gözün açılsın.

Küçük bir kuş, böcek avlarken kedi punduna denk getirip onu kapıverdi.

Yiyordu, yeniliyordu; ama kendisi avlanırken bir başka avcıdan habersizdi.

Hırsız, mal çalma peşindedir, ama şahne de düşmanları ile birlikte onun peşindedir.

Aklı, eşyada, kilitte, kapıdadır. Şahneden, seher vakti ah edeceğinden gaflet içindedir.

Kendi sevdasına öyle dalmıştır ki kendisini arayan sorandan haberi bile yoktur.

Bitki, su içip hava alır, sonra da bir hayvanın midesine yem olur.

O bitki, hem yer, hem yenilir. Allah'tan başka her varlık böyledir.

"Sizi doyuran O'dur, kendiyse [bir şeyle]beslenmez[56]*"* O'nun vasfıdır. Allah yemez de yenilmez de, etten ve deriden değildir o.

Pusuya yatmış bir yiyici varken, yiyen ve yenilen nasıl güvende olabilir?

Yenilen şeylerin [yenilmekten kendini] emin görmesi mateme neden olur. Öyleyse yemeye ihtiyacı olmayanın dergâhına git.

Her hayali, bir başka hayal yer; her düşünceyi, bir başka düşünce otlayıp [yok eder].

Sen daha bir hayalden kurtulamıyor, ya da uyuyup ondan geçemiyorsun.

Düşünce arıya benzer, uykun da suya. Uyanır uyanmaz arılar yine başına üşüşürler.

Nice hayal arısı uçuşur durur; seni bir o yana bu sürükler, bir bu yana çeker.

Bu hayal, yiyicilerin en aşağı olanıdır; ötekilerin [mahiyetini] sadece celâl sahibi Allah bilir.

Kendine gel, o haşin yiyiciler güruhundan *"Seni biz koruruz"* diyenin yanına kaç.

O koruyucunun yanına gidemiyorsan, hiç değilse, o himayeye erişmiş olanın yanına git.

Elini, pirden başkasının eline teslim etme. Çünkü onun elinden tutan Allah'tır.

Senin yaşlı aklın, çocukluğu huy edinmiştir; nefsin yanında yöresinde bulunmaktan perde altındadır.

Aklını, olgun bir akılla arkadaşlık ettir de, o kötü huydan vazgeçsin.

Elini, onun (pirin) eline verdin mi yiyicilerin elinden kurtulursun.

Böylece elin, *"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir*[57]*"* biatine uyanların eli gibi olur.

Elini pirin eline, o her şeyi bilen, bilgili, hikmet sahibi pire verdin mi kurtuldun demektir.

Çünkü o, kendi zamanının peygamberidir ey mürit. Çünkü onda peygamberin ışığı görünmektedir.

Böyle [yaparsan], Hudeybiye'de hazır bulunur, [peygambere] biat eden sahabeye eş olursun.

[Cennetle] müjdelenen on sahabeden olursun. Yirmi dört ayar halis altına dönersin.

İşte böylece, beraberlik gerçekleşir; çünkü insan, kimi dost edindiyse ona eş olur.

Bu dünyada da onunla birlikte olur, o dünyada da. Bu söz, güzel ahlâklı Ahmed'in sözüdür.

O, *"Kişi, sevdiğiyle birliktedir*[58]*"* buyurdu, çünkü gönül arzuladığı şeyden ayrılmaz.

Nerede tuzak varsa, yem varsa, oturma orada. A düşkünleri yakalayan, git de düşkünleri yakalayanı bir gör.

A düşkünler düşkünü, şunu bil ki el elden üstündür.

Ne gariptir ki hem düşkünsün, hem düşkünleri yakalayan; hem kendin avsın, hem avlama derdindesin

"Onların önlerinde, artlarında bir engel vardır[59]*"* [zümresinden] olma. Çünkü sen düşmanı görmezsin, düşmansa apaçık meydandadır.

Avcılık hırsı, [insanı kendisinin de] av olacağından gaflete düşürür. Gönüller çalar ama gönlü yoktur onun.

Arayışta, dileyişte bir kuştan aşağı olma. Bir serçe bile önüne ardına bakınır, kendini kollar.

Yemin yanına geldiği zaman, başını çevirip kaç kez önüne ardına bakar.

Önümde ardımda, korkusuyla şu yemden vazgeçmem gereken bir avcı var mı acaba? [der].

Sen şimdi gel, fâcirlerin hikâyelerine bir bak; dostunun, komşunun ölüme bak da ileriyi gör.

Onları, aletsiz araçsız helâk eden [Allah], her ne halde olursan ol sana yakındır.

Allah cezalandırır, ama ortada ne el vardır ne topuz; öyleyse bil ki Allah, hükmünü elsiz, araçsız yürütür.

"Allah varsa hani, nerede?" diyen, O'nun cezasına uğrayınca, *"O vardır"* diye ikrar etmeye durur.

"Allah'ın var olması, [akla] pek uzak, pek şaşılacak şey" diyen, gözyaşı döküp *"Ey bana yakın olan[60]"* demeye başlar.

Gerçi tuzaktan kaçmak vacip sayılmıştır, ama senin tuzağın kanadına yapışıp kalmış.

[O yüzden], bir murat peşinde ağzımın tadı kaçmasın diye şu uğursuz tuzağın çivisini söküp durmadayım.

Bu cevabı, senin aklına uygun söyledim. Anla da arayıp sormaktan yüz çevirme.

Bu hırs ve kıskançlık ipini kopar; *"Boynunda hurma lifinden bir ip var[61]"* [âyetini] hatırla.

Halil'in –ona selâm olsun- kargayı öldürmesinin, müritteki öldürücü ve yerilmiş sıfatlardan hangisinin başının ezilmesine işaret olduğu.

Bu sözün sonu gelmez, biteceği de yok zaten. Ey Hak Halil'i, sen kargayı neden öldürdün? [onu söyle].

Buyruk için. İyi ama buyruğun hikmeti neydi? İşte onun sırlarını biraz açıp göstermek gerek.

Kara karganın gak gak diye bağırıp durması, dünyada hep [uzun] ömür isteyişindendir.

Tek ve tertemiz Allah'tan, bedeni için kıyamete kadar ömür dileyen iblis gibi hani.

[İblis]: *"Bana ceza gününe kadar süre ver[62]"* dedi. Keşke *"Rabbimiz, tövbe ettik"* deseydi.

Tövbesiz ömür, tümüyle can çekişmeden ibarettir. Allah'tan ayrı olmak, hazır ölüm demektir.

Ömür de ölüm de Allah ile güzeldir. Allah ile olmayınca abıhayat bile ateştir.

[İblis'in] böyle [ulu] bir dergâhtan ömür istemesi lanetlenmesinin etkisiyleydi.

Allah'tan, O'nun zatından başkasını istemek, [istenen şeyin artacağı] zannını çoğaltsa da tamamen bir eksilmeden ibarettir.

Hele [Allah'a] yabancılık içinde geçip giden ömür, aslanın önünde tilki kurnazlığı taslamaktır.

Bana daha fazla ömür ver de geriye gideyim; süremi uzat da daha aşağılık hale geleyim, [demektir].

Sonunda, kendisi lanete hedef olur gider. Lanet peşinde olan kimse ne kötü kimsedir!

Güzel ömür, canı, [Allah'a] yakınlık içinde yetiştirmektir. Karganın [istediği] ömürse dışkı yemek içindir.

[Karga]: *Bana daha fazla ömür ver de dışkı yiyeyim; bunu bana habire ver, çünkü cibilliyetim pek kötü,* [der].

O ağzı kokmuş karga, dişkı yiyici olmasaydı, beni karga huyundan kurtar derdi.

Yakarış

Ey toprağı altına çeviren, bir başka toprağı insanların atası hâline getiren!

Senin işin, [eşyanın] tabiatını değiştirmek, bağışta bulunmaktır. Benim işimse yanılmak, unutmak, hata etmektir.

Yanılgımı, unutuşumu bilgiye çevir. Ben tümüyle öfkeyim, beni sabra, yumuşaklığa dönüştür.

A çorak toprağı ekmeğe çeviren, ölü ekmeği cana döndüren,

Ey şaşkın canı kılavuz yapan, ey yolunu kaybetmişi peygamber eden[63] [Rabbim],

Yeryüzünün bir parçasını göğe çevirir, yeri yıldızlarla süslersin.

Bu dünyayı kendisi için abıhayat görene, ölüm, başkalarından daha çabuk gelir çatar.

Âlemi gönül gözüyle seyreden, orada her an [Allah'ın] yaratıcılığını, sanatkârlığını görür.

Beden hırkasının dikişsiz tutturulması, varlıklardaki değişimden, her şeyi kuşatan bir iksirden ibarettir.

Sen, var olduğun günden beri, ya bir ateştin, ya bir rüzgâr, ya bir toprak.

Sonsuza dek o hâl üzere kalacak olsaydın, bu yüceliğe, yükselişe nasıl ulaşırdın?

Halden hale döndüren [Allah'ın yaratışından] dolayı, o ilk varlığın kalmadı; onun yerine sana daha iyi bir varlık verdi.

Bunun gibi, birbiri ardınca gelen yüz binlerce varlık [sureti] vardır ki bir sonraki bir öncekinden daha iyidir.

Bunları halden hale çevirenden bil, aracıları bırak. Çünkü aracılar yüzünden onun aslından uzaklaşmadasın.

Aracıların çoğaldığı yerde, ulaşıp kavuşma yitip gider. Aracı, ne denli az olursa, kavuşman zevki de o denli artar.

Her şeyi sebeplerden bilmek yüzünden hayretin azalıyor. Oysa seni [Allah'ın] huzuruna çıkaracak yola hayretin götürür.

Sen bu kalıcılıkları (bekâ) yok oluşlarda (fenâ) buldun. Öyleyse niye onda yok olmaktan yüz çeviriyorsun?

A tarla faresi, o yok oluşlardan sana ne zarar geldi de kalıcılığa yapışıp kaldın?

Mademki ikincisi ilkinden daha iyi senin için, öyleyse yok oluşu ara, halden hale çevirene tap.

A inatçı, varlığın başlangıcından bu yana, her an yüz binlerce diriliş gördün.

Haberin bile yokken, cansızlar [âleminden], bitkilere, bitkilerden de hayata ve belâlarla [sınanış âlemine] geçtin.

Sonra, akıl ve güzelce ayırt ediş [âlemine] geldin. Sonra yine bu beş [duygunun] altı [yönün] dışına çıkacaksın.

Bu ayak izleri, ancak deniz kıyısına kadar gider. Bundan sonraki ayak izleri yokluk denizinin içindedir.

Çünkü karadaki konaklama yerlerinde ihtiyaten köyler, yurtlar, kervansaraylar bulunur.

Dalgalı veya durgunken deniz konaklarında durmaya kalksan, ne bir zemin vardır orada, ne bir çatı.

O konakların tepeleri görünmez; o konakların ne nişanı vardır, ne adı.

O yanda, bitkiden, mutlak ruh [âlemine] dek, iki konak arasında bunun gibi yüzlerce konak vardır.

Bu kalıcılıkları yok oluşlarda gördüğün halde neden bedenin kalıcılığına böyle yapışıp kaldın?

Kendine gel, a karga. Bu canı var de doğan ol. Allah'ın halden hale çevirmesine karşı canınla oyna.

Yeniyi al da eskiyi bırak. Çünkü her yılın, geçen üç yıldan daha üstündür.

Hurma ağacı gibi verici olamıyorsan, eskiyi eskinin koyup yığ ambara.

O eskimiş, kokuşmuş, çürümüş olanı, armağan diye götür görmemişlere.
Yeniyi gören sana müşteri olmaz; Allah'a av olur o, sana yakalanmaz.
Ey acı sel suyu, nerede bir kör kuşlar güruhu varsa senin başına toplanır.
Böylece, o acı sular yüzünden körlükleri artar. Çünkü acı su, körlüğü artırır.
Dünya ehlinin gönülleri, balçıktaki acı ve çamurlu sudan içtikleri için kördür.
Gizli bir yerde abıhayatın yoksa şu dünyada acı suyu ver de körleri satın al.
Demek bu haldeyken bile baki kalmak, anılmak istiyorsun. Zenci gibi yüzünün karalığına seviniyorsun.
Zenci, doğuştan, aslından zenci olduğu için, o karalıktan memnundur.
Oysa bir zamanlar beyaz ve güzel yüzlüyken yüzü kararan, çareler aramaya koyulur.
Uçan kuş, yerde kalıverecek olsa, derde kedere düşer, inlemeye başlar.
Oysa evcil kuş, yerde güzelce gezinir, yem toplar, sevinçle, neşeyle koşar.
Çünkü o, yaratılışı itibarıyla uçucu değildir; ötekiyse uçar, kanatları açıktır onun.

Peygamber –ona selâm olsun - şöyle buyurdu: "Şu üç kişiye acıyın: Kavminin büyüğüyken zillete düşene, zenginken yoksul olana ve bilgisizlerin oyuncağı olan bilgine."

Peygamber: *Zenginken fakir olana acıyın,* dedi.
Büyükken hakir düşene, bilgisizler arasında kalmış tertemiz bilgine acıyın.
Taş da olsanız, dağ da olsanız bu üç topluluğa acıyın, dedi Peygamber.
Önderlikten sonra zelil olan kişiye, parasız pulsuz kalan zengine.
Üçüncüsü de ahmaklar arasında belâya uğrayan bilgine.
Çünkü büyüklükten zillete düşmek, bedenden bir uzvun kesilmesi gibidir.
Bedenden kesilen uzuv ölüdür; yeni kesilmiş uzuv seğirir, ama bu uzun sürmez.
Geçen yıl elest kadehinden şarap içene, bu yıl baş ağrısı ve mahmurluk derdi vardır.
Köpek gibi, soyu sopu samanlıktan gelen kişide nasıl sultanlık hırsı olabilir?
Sadece günah işleyen tövbeye sarılır, sadece yolunu kaybeden ah eder durur.

O ceylan yavrusunun eşekler ahırında hapse düşmesinin hikâyesi. Eşeklerin, o garibana bazen çekişerek bazen alay ederek sataşmaları; onun, kendi gıdası olmayan kuru samandan yemek zorunda kalışı. Bu, dünya ehli, hevâ ve şehvet ehli arasında kalmış Allah'ın has kulunun sıfatıdır. Çünkü "İslam garip başladı, garip olarak dönecek, ne mutlu gariplere" Allah'ın elçisi doğru söylemiştir.

Avcının biri, bir ceylan avladı da onu hiç acımadan ahıra tıktı.
Ceylanı, zalimler gibi, öküzlerle, eşeklerle dolu bir ahıra hapsetti.
Ceylan, korku içinde her yana kaçıp koşmadaydı. Avcı, geceleyin eşeklerin önüne saman döktü.
Her öküz, her eşek, açlığından, iştahından o samanı şeker gibi bir güzel yiyordu.
Ceylan, bazen bu yandan o yana kaçıyor, bazen saman tozundan dumanından yüzünü çeviriyordu.
Kimi, zıddıyla bir araya koymuşlarsa, onu ölüm azabına uğrattılar demektir.
Süleyman da: *O Hüthüt, ayrılıp gidişine geçerli bir özür getirmezse,* demişti.
Ya öldürürüm onu, ya da hesaba gelmez çetin bir azapla azaba uğratırım.
Ey güvenilir kişi, o azap nedir bilir misin? Kendi cinsinden başkasıyla aynı kafeste olmak.

Ey insanoğlu, bu beden yüzünden azap içindesin. Ruh kuşun, başka bir cinsle aynı yere bağlanmış.

Ruh, şahindir, tabiatlarsa karga. Şahin, kargalar, baykuşlar yüzünden ıstırap içindedir.

Sebzvar şehrindeki Ebu Bekir gibi, onların arasında yana yakıla kalakalmıştır.

Muhammed Harezmşah'ın, tamamı râfizî olan Sebzvar şehrini savaşla alması; onların, canlarının bağışlanmasını dilemesi. Onun: "Bana, bu şehirden Ebu Bekir adında birini hediye olarak getirirseniz sizi o zaman bağışlarım" demesinin hikâyesi.

Ulu alp, Muhammet Harezmşah, sığınaklarla dolu Sebzvar şehrine savaşa gitti.

Orduları, Sebzvar halkını sıkıştırmış, askerleri düşmanı katletmeye girişmişti.

Elaman dileyip önünde secdeye kapandılar. *Kulağımıza halka tak, canımızı bağışla,* [dediler].

Sana gereken vergi, hediye neyse, her mevsim artarak gelsin bizden sana.

A aslan huylu, canımız sana ait; ama bir süreliğine bırak bizde emanet kalsın.

[Harezmşah]: *Yanıma Ebu Bekir adında birisini getirmeden canınızı kurtaramazsınız,* dedi.

A ürkek güruh, şehrinizden Ebu Bekir adlı birini bana hediye getirmezseniz,

Ekin gibi biçerim sizi; ne vergi alırım, ne saçmalığınızı dinlerim, a alçak topluluk!

Yoluna altın dolu bir çuval getirip: *Böyle bir şehirden Ebu Bekir isteme.*

Sebzvar'da Ebu Bekir ne arar? Irmakta kuru kerpiç ne gezer? [dediler].

Harezmşah, altından yüzünü çevirip: *A Mecusiler,* dedi, *bana bir Ebu Bekir getirmezseniz,*

Hiç yararı yok, çocuk değilim ki ben altına, gümüşe kanayım?

A düşkün! Mescidi kıçının üstünde dolaşıp dursan da secde etmedikçe kurtulamazsın.

[Şehirliler] *"Bu viranede Ebu Bekir nerede bulunur?"* diye sağdan soldan haberciler gönderdiler.

Üç gün; üç gece koşuşturduktan sonra, zayıf mı zayıf bir Ebu Bekir buldular.

Yolcuymuş, hastalıktan yüzünden bir harabe köşesinde aklı başından gitmiş bir halde kalakalmış.

Yıkık dökük bir köşede uyumuştu. Onu görür görmez, *çabuk ol,* dediler,

Kalk, sultan seni istiyor. Senin sayende şehrimiz ölümden kurtulacak.

[Adam]: *Ayağım olsaydı, yürüyebilseydim, kendi yoluma, gideceğim yere giderdim,* dedi.

Bu düşman yurdunda kalır mıydım hiç? Dostlarımın şehrine doğru yürür giderdim.

Ölü taşınan salacayı getirip, bizim Ebu Bekir'i üstüne koydular.

Ondan bir nişan olsun görsün diye hamallar onu taşıyarak Harezmşah'a götürdüler.

Bu dünya Sebzvar'dır. Allah eri, burada zayi olmuş, heder olup gitmiştir.

Harezmşah, yüce Allah [misalidir], bu rezil toplumdan gönül isteyip durmadadır.

[Peygamber]: *"Allah, sizin suretlerinize bakmaz, işlerinizde bir gönül sahibi arayın"* buyurmuştur[64].

[Allah]: *"Ben sana, gönül sahibi olarak bakarım. Nasıl secde ettiğine, altın saçtığına göre değil"* dedi.

Sen, kendi gönlünü, gönül sandın da, gönül sahibini aramayı bıraktın.

Şu yedi gök gibi yedi yüz tane daha olsa, gönle girer, onda kaybolup gider.

Sen böyle gönül kırıntılarına gönül deme. Sebzvar içinde Ebu Bekir arama.

Gönül sahibi, altı yüzlü aynaya dönmüştür. Allah, ona altı yönden de bakar.

Ama Allah, altı yöne takılıp kalanlara, o aracı (gönül sahibi) olmadan nazar etmez.
[Birisini] reddederse onun hatırına reddeder; kabul ederse, yine onu kendisine dayanak ettiği için kabul eder.
O olmadan, Allah kimseye nimet vermez. Ben, o vuslata ermiş kişinin halinden pek azını söyledim.
[Allah], ihsanını onun avucuna koyar da, rahmete uğramışlara onun eliyle ihsan eder.
Onun avucu, küllün [rahmet] deniziyle birleşmiştir. Neliksiz, niteliksiz, kemale ermiş bir birleşmedir bu.
Söze sığmayan o birleşmeyi anlatmak, işi zorlamaktır vesselâm.
A zengin, sen yüz çuval altın getirsen de [Allah] sana: *"A iki büklüm olan, gönül getir"* der.
Gönül senden razıysa ben de razıyım. Gönül senden yüz çevirirse ben de çeviririm.
Sana bakmam, o gönle bakarım. Ey can, armağan olarak onu getir kapıma.
O seninle nasılsa, ben de seninle öyleyim. *Cennetler anaların ayakları altındadır*[65].
Halkın anası, babası, aslı odur. Ne mutlu gönlü kabuktan ayırt edebilene.
Sen: *İşte, sana gönül getirdim*, dersin. O da sana: *Kutu, zaten böyle gönüllerle dolu*, der.
Sen, âlemin kutbu olan o gönlü getir. Âdem'in canının canının canının canıdır o.
O gönüller sultanı [bu yüzden], o nurla, iyilikle dolu gönlü beklemektedir.
Sen Sebzvar'da günlerce gezip tozsan, böyle bir gönül bulamazsın.
Olsa olsa canı solmuş, çürümüş bir gönlü, salacaya koyup öbür tarafa götürürsün.
Ey padişah, sana gönül getirdim, dersin, Sebzvar'da bundan daha iyi gönül bulunmaz.
[O da] sana: *"A küstah, burası mezarlık mı ki ölü gönlü buraya getiriyorsun?"* der.
Git, o padişah huylu gönlü getir. Çünkü varlık Sebzvar'ının kurtuluşu ondandır.
O gönül, bu dünyadan gizlidir sanki. Çünkü karanlık, ışığın zıddıdır.
O gönle düşmanlık, tabiat Sebzvar'ına Elest gününden miras kalmadır.
Çünkü o, şahindir, dünyaysa kargalar diyarı. Aynı cinsten olmayanların birbirini görmesi ıstırap vericidir.
[Birisi hemcinsi olmayana] yumuşaklık gösteriyorsa, ikiyüzlülük ediyor demektir; kendine çekmek için ona yanaşıyor, uzlaşıyor demektir.
Evet demesi, ihtiyacı olduğundan değil, öğütçünün öğüdü kısa kesmesi içindir.
Çünkü bu aşağılık leş kargasının, iç içe geçmiş yüz binlerce hilesi vardır.
İkiyüzlülüğü kabul görürse, kurtulur; ikiyüzlülüğü, kendisine yararlı bir doğruluk haline gelir.
Çünkü o kerli ferli gönül sahibi, bizim pazarımızda kusurlu, ayıplı mal almaktadır.
Cansız değilsen, bir gönül sahibi ara. Sultanın zıddı değilsen, gönülle hemcins ol.
İkiyüzlülüğü sana hoş gelen [olsa olsa] senin dostundur, Allah'ın has kulu değil.
Senin huyuna, meşrebine uygun yaşayan, sana göre velidir, peygamberdir.
Git, hevâyı hevesi bırak da burnuna bir kokudur gelsin; o hoş koku seni arasın bulsun.
Hevâya hevese uymaktan burnun harap olmuş, o yüzden miskle amber kokusu çirkin geliyor beynine.
Bu sözün haddi hesabı yok, ceylanımızsa, ahırda oradan oraya kaçıp durmada.

Ceylanla eşek ahırı hikâyesinin geri kalanı

O göbeği hoş kokulu erkek ceylan, günlerdir eşek ahırında işkence içindeydi.

Balığın karada can çekiştiği gibi kıvranmada; pislikle misk bir hokkaya konmuş gibi azap çekmedeydi.

Eşeğin biri: *Bu yaban hayvanlarının babasında, padişahların, beylerin huyu var, susun,* diyordu.

Bir başkası: *"Sağda solda hoplaya zıplaya bir inci elde etmiş, ucuza verir mi hiç?"* diye alay ediyordu.

Bir başka eşek: *Bu zarafetle, padişah tahtına kurulsun,* diyordu.

Eşeklerden birinin midesi bozulmuş, yemekten geri kalmıştı. Ceylanı [yemeğe] davet etti.

Ceylan, başıyla: *Hayır, git ey filan, iştahım yok, halsizim,* diye işaret etti.

Eşek: *Biliyorum, naz ediyorsun, ya da ar edip çekiniyorsun,* dedi.

Ceylan kendi kendine, *O, senin yiyeceğin, uzuvların onun sayesinde diri ve taze,* dedi.

Bense otlaklara alışığım, tertemiz sularda, bağlarda bahçelerde dinlenirim.

Kaza, bizi bu azaba uğratti diye, o huy, o güzel tabiat yok olur gider mi hiç?

Yoksul oldum diye, dilenci yüzlü de olacak değilim ya. Elbisem eskidiyse de ben yeniyim.

Ben, sümbülü, lâleyi, reyhanı bile bin bir nazla, isteksizce yerdim.

[Eşek]: *Evet,* dedi, *hepsi laf, laf, laf... Gurbette çok saçmalanır zaten.*

[Ceylan]: *İşte, bizzat göbeğim [sözlerime] tanıklık etmede. [Güzel kokusuyla] öd ağacını, amberi bile minnet altına sokmada.*

O kokuyu kim alabilir? Burnu olan. Dışkı düşkünü eşeğe haramdır o.

Eşek, yolda başka eşeğin dışkısını koklar. Böyle bir güruha miski nasıl sunayım ben? [dedi].

Bunun için Hakk'a icabet eden o Peygamber: *"İslâm, dünyada gariptir[66]"* sırrını söylemiştir.

Melekler onun zatına dost oldukları halde, akrabaları bile ondan ürküp kaçarlar.

İnsanlar, onun suretini kendi cinslerinden görür, ama ondan o kokuyu alamazlar.

Tıpkı öküz kılığına girmiş aslan gibi. Ona uzaktan bak, ama [yakından] incelemeye kalkışma.

İllaki inceleyeceksen, beden öküzünü terk et. Çünkü o aslan huylu, [beden] öküzünü parçalar.

Öküzlük tabiatını başından alır, hayvan huyunu söküp çıkarır hayvandan.

Öküz bile olsan, onun yanında aslana dönersin. Sen öküzlükten memnunsan, aslanlık arama.

"Yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini gördüm[67]" [âyetinin] tefsiri. Allah, o zayıf inekleri aç aslanların tabiatında yaratmıştı, böylece o yedi zayıf ineği iştahla yediler. O inek suretlerinin hayali, rüya aynasında [gerçek inek suretinde] göründüyse de sen anlama bak.

O Mısır azizi, gayp gözüne kapılar açılınca düşünde şöyle gördü:

Yedi semiz, iyi besili ineği, o yedi zayıf inek yedi.

O zayıf inekler, aslında aslandılar; yoksa inekleri yiyemezlerdi.

Demek ki iş eri de görünüşte insandır, ama onda adam yiyen bir aslan gizlidir.

Adamı bir güzel yer de onu tek bir hâle getirir. Onu dert ehli etse de tortusunu süzüp arıtır.

O bir dert sayesinde tüm tortulardan kurtulur, Süha yıldızına ayak basar.

Uğursuz karga gibi daha ne zamana kadar: *"Ey Halil, horozu niye öldürdün?"* deyip duracaksın.

İbrahim: *Öyle buyurulduğu için,* der. O zaman buyruktaki hikmeti söyle de O'nu her zerremle tespih edeyim.

Halil'in –ona selâm olsun - horozu öldürmesinin, müridin içindeki yerilmiş öldürücü sıfatlardan hangi sıfatın başının ezilip yok edilmesine işaret ettiğinin beyanı.

Horoz, şehvete mensuptur, şehvetine aşırı düşkündür. O zehirli, bir işe yaramaz şaraptan sarhoştur.

A vasiyet edilen kişi, [şehvet] soy sop için olmasaydı, Âdem utancından kendini hadım ederdi.

Lanetlenmiş İblis, adaletli Allah'a: *Bu avı avlayabilmek için sağlam bir tuzak istiyorum,* dedi.

[Allah] ona, altını, gümüşü ve at sürülerini gösterdi. *Bunlarla insanları avlayabilirsin,* [dedi].

[İblis]: *Çok güzel,* dedi, ama ağzını ekşitip surat astı. Yüzü turunç gibi ekşiyip buruştu.

Bunun üzerine Allah, o kovulup geri kalmışa, altını, inciyi, güzel madenleri sundu.

A melun, bu tuzağı da al, dedi. [İblis]: *Bundan daha fazlasını ver, ey güzel yardımcı,* dedi.

Allah ona yağlı, tatlı yiyecekler, değerli içecekler, nice ipek elbiseler verdi.

[İblis]: *Yarabbi, onları hurma lifinden örülmüş iple bağlayabilmem için bundan daha fazla yardım isterim,* dedi.

Böylece, seninle sarhoş olan o yürekli erler, erkekçe o ipleri koparsınlar.

Bu tuzaklar, bu hevâ ve heves ipleri sayesinde, senin erin olanlarla namert olanlar belli olsun.

Ey tahtın sultanı! Adamı yıkıp deviren, sımsıkı düzenler kuran bir başka tuzak isterim, [dedi].

[Allah] şarabı, çalgıyı getirip önüne koydu. [Bunları görünce] yarım ağız gülümsedi, bir parça neşelendi.

Fitne denizinin dibinden toz koparsın diye, Allah'ın ezelî saptırışına haber verdi.

Denizden tozlar koparan Musa da senin kullarından biri değil miydi?

Su, her yandan dizginini çekmişti de denizin dibinden bir tozdur kopmuştu, dedi.

[Allah] ona, erkeklerin aklını alan, sabrını zorlayan kadınların güzelliğini gösterince,

Hemen ver onu, işte şimdi muradıma erdim, diye parmaklarını şıkırdata şıkırdata oynamaya başladı.

Aklı fikri baştan çıkarıp kararsız hâle getiren o mahmur gözlere bakınca,

Şu gönlü, çörek otu gibi yakan o gönül çelen güzellerin yanağındaki pırıltıyı [gördü].

O yüz, o ben, o kaş, o akik gibi dudaklar... İncecik bir tül perde ardında Allah ışıldamada sanki.

O edayı, o işveyi, o naz içinde salınışı, incecik bir tül perde ardında Allah'ın tecellisi gibi gördü.

"Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısına çevirdik[68]" âyetleriyle "Kime ömür verirsek, gücünü azaltırız[69]" âyetinin tefsiri

Meleklerin secde ettiği güzellik Âdem'i, Âdem gibi o [makamdan] azledilince,

"Eyvahlar olsun, varlıktan sonra yokluk mu var?" dedi. [Allah]: *Suçun şu ki çok yaşadın,* dedi.

Cebrail, *"Bu cennetten, bu bahtiyarlar topluluğundan çık"* diye saçlarından sürükleyip çekiyordu.

Âdem: *"Bu izzetin ardından bu zillet de neyin nesi?"* dedi. [Cebrail]: *O, [Allah'ın] lütfuydu, bu da adaleti,* dedi.

[Âdem]: *"Ey Cebrail, bana canla başla secde ediyordun; nasıl oluyor da şimdi beni cennetten kovuyorsun?"* dedi.

Güz mevsiminde, yaprakların ağaçtan döküldüğü gibi, şu sınanmada elbisem üzerimden uçmada.

Parıltısı aya benzeyen o yüz, yaşlılıkta kertenkele sırtına döndü.

Işıl ışıl parlayan o saç baş, yaşlılık zamanı çirkinleşti, kelerdi.

O, mızrak gibi saflar yaran nazlı boy pos, yaşlılıkta yay gibi iki büklüm oldu.

Lâle renkli [yanaklar] safrana döndü. Aslan gibi kuvveti, cesareti, kadınların ödüne benzedi.

Maharetiyle bir adamı kucaklayıp kaldıranın, şimdi yürürken koltuğundan tutup taşıyorlar.

Bunlar, üzüntü ve solgunluk belirtileridir; bunların her biri ölüm elçisidir.

"Onu aşağıların en aşağısına çevirdik. Ancak inananlar ve iyi işler yapanlar başkadır; onlara kesintisiz ecir vardır[70]" [âyetinin] tefsiri

Ama [insanın] tabibi Hak nuru olursa, ona yaşlılıktan, hararetten bir noksanlık, bir zayıflık gelmez.

Ondaki gevşeklik, sarhoşun gevşekliği gibidir. Rüstem, o gevşek halinde bile kıskanır onu.

Ölüp gitse de kemikleri zevke dalar; her zerresi şevk nurunun parıltıları içindedir.

Oysa Hak nurundan yoksun olan, güz mevsiminin altını üstüne getirdiği meyvesiz bahçeye benzer.

Gülü kalmaz, simsiyah dikenleri kalır. Saman yığını gibi sararır, özsüz, ürünsüz hâle gelir.

Ey Allahım, o bahçe ne kusur işledi ki bu canım elbiseler ondan ayrılıyor?

Kendini gördü. Kendini görmek, öldürücü bir zehirdir, a sınanıp denenen kişi, kendine gel!

Aşkıyla dünyanın ağladığı güzelin suçu ne ki dünya şimdi onu kendinden uzaklaştırıyor?

Suçu, eğreti bezekler, süsler takınmaktır. Bu güzel elbiseler benim malımdır diye iddia etmektir.

Harmanın bize ait olduğunu, güzellerin sadece tane toplayıcı olduğunu kesinkes bilsin diye onu geri alırız.

Bilsin ki o güzel elbiseler eğretiymiş, varlık güneşinden bir ışıkmış,

O güzellik, güç kudret, üstünlük, hüner, bu yana güzellik güneşinden sefer edip gelmiş.

O güneşin ışığı, yıldızlar gibi şu duvarlardan yine geri dönüp gider.

Güneşin ışığı, yerine yurduna dönüp gitti mi, her duvar, karanlık içinde, kapkara kalır.

Seni güzellerin yüzüne meftun eden şey, üç renkli camdan vuran güneş ışığıdır.

Rengârenk camlar, o ışığı bize böyle renkli olarak gösterir.

Rengârenk camlar kalmayınca, renksiz ışık seni şaşkına çevirir.

Işığı, camsız görmeye alış da cam kırılınca kör olmayasın.

Öğrenilmiş bilgiyle yetiniyorsun, gözünü başkasının kandiliyle aydınlatmışsın sen.

O da [ışığın] eğreti olduğunu, sana ait olmadığını anla diye kendi kandilini alıveriri senden.

Elinden geldiğince çalışır şükredersen, tasalanma, sana bunun gibi yüzlercesini yine verir[71].

Ama şükretmediysen, [otur] kan ağla şimdi. Çünkü o güzellik, kâfirden uzak durur.

Küfreden toplumun amelleri boşa çıkar, iman eden toplumunsa özleri düzgündür[72].

Güzellik ve hüner, şükürsüz kişinin yanından kaybolur gider. Öyle ki bir daha asla ondan eser göremez.

Akrabalık, yabancılık, sevgi sarhoşluğu, bir daha hatırına gelmeyecek şekilde çekip gider.

Çünkü ey kâfirler, *"Amelleri boşa çıkar"* [demek], o muradın, her murat sahibinden uzaklaşması demektir.

Şükredici olanların, vefalıların [muradı] başka... Devlet ve ikbal onların ardı sıra gelir çünkü.

Gelip geçici olan devlet, [insana] nasıl, nereden devlet verir? Ona özellik katan ancak gelecek olan devlettir.

"Borç verin[73]*"* [âyeti uyarınca] bu devletten borç ver de gözünün önünde yüzlerce devlet gör.

Kendi hatırın için şu içkiyi biraz azalt da karşında Kevser havuzunu bul.

Devlet avı, vefa toprağına bir yudumcuk döken kişiden nasıl kaçabilir?

[Allah] onların gönüllerini hoş eder, *hallerini düzeltir*[74]. Onlara verdiklerini, bitip tükendikten sonra yine verir.

Ey ecel, ey köyü yağmalayan Türk! Bu şükredenlerden ne aldıysan geri ver, [der].

[Ecel aldıklarını] geri verir, ama onlar onu kabul etmezler. Çünkü can elbisesiyle nimete ermişlerdir bir kere.

Biz sufiyiz, hırkalarımızı attık, [oyunda] ütüldüğümüz için artık geri almayız [derler].

Biz, [verdiklerimizin] karşılığını gördük; bunun karşılığı olarak bizden ihtiyaç da gitti, hırs da, garaz da.

O acı ve öldürücü sudan çıktık. Tertemiz suya, Kevser pınarına ulaştık.

A dünya, başkalarına ettiğin vefasızlığı, hileyi, çokça nazı,

Karşılık olarak başına dökeriz senin, çünkü biz gazada şehit düşmüşleriz.

Böylece şunu bil ki, tertemiz Allah'ın nice atılgan ve savaşkan kulları vardır.

Onlar, dünya hilesinin bıyığını yolarlar da zafer burcunun üstüne otağlarını dikerler.

Bu şehitler, yeni baştan gazi olurlar. Bu tutsaklar yeni baştan zafere ulaşırlar.

"Anadan doğma kör değilsen bizi gör" diye yine yokluktan baş çıkarırlar.

Böylece şunu bil ki yoklukta güneşler vardır. Burada güneş olan, orada ancak Süha yıldızı olabilir.

A kardeş, yoklukta varlık nasıl olur? Zıt, zıddın içine nasıl gizlenir?

[Allah] *"Ölüden diri çıkarır*[75]*"*. Bil ki yokluk, kulluk edenlerin umududur.

Ambarı boş ekinci, yokluk umuduyla sevinç içinde memnun değil midir?

O [tohum] yokluktan gelip yeşerecek [diye ummaz mı?]. Manadan haberin varsa, anla bunu.

Sen de her an, yokluktan bir anlayış, bir tat, bir huzur, bir iyilik bulmayı ummadasın.

Bu sırrı açmaya izin yok, yoksa Abhaz'ı Bağdat'a çeviririm.

Demek ki Allah'ın yaratış hazinesi, yokluktur. Çünkü oradan her an bağışlarda bulunmaktadır.

Allah Mübdi (örneksiz yaratan)'dir[76]. Örneksiz yaratan, kökü, temeli olmayan şeyden dalları çıkaran demektir.

Yokmuş gibi görünen varlık âlemiyle, varmış gibi görünen yokluk âleminin örneği

[Allah] "yok"u muhteşem bir "var" şeklinde; "var"ı da "yok" şeklinde gösterdi.

Denizi gizleyip köpüğü açığa çıkardı. Rüzgârı saklayıp tozu toprağı gösterdi sana.

Toz toprak, bir minare gibi havada kıvrılır. Toprak, kendiliğinden yükseklere nasıl çıkabilir?

A hastalıklı, toprağı yukarılarda görürsün, ama bir delille tarif etmeden rüzgârı göremezsin.

Köpüğü her yana akıp giderken görürsün; ama deniz olmadan köpük hareket edemez ki.

Köpüğü duygunla görürsün, denizi delille. Düşünce gizlidir, konuşma ortada.

Biz, yok'u, var sanmışız; meğerse yok'u gören bir gözümüz varmış.

Uyuklarken gören göz, hayalden, yoktan başka ne görebilir ki?

Kuşkusuz sapıklıktan başımız dönmüş bizim; çünkü gerçek gizlenmiş, hayal meydana çıkmış.

[Allah] bu yok'u gözümüzün önüne nasıl da dikmiş? O gerçeği gözümüzden nasıl da gizlemiş?

Ey büyüler hazırlayan usta, aferin sana. [Nasıl da Haktan] yüz çevirenlere tortuyu duru gösterdin!

Büyücüler, tacirlerin önünde ay ışığını [kumaş gibi] ölçüp [satarlar da] altın alıp kâr ederler.

Böyle bir sarıp sarmalamayla gümüşlerini kaparlar. [Alıcıların] gümüşleri ellerinden gider, kumaş da hiç olur.

Bu dünya büyücüdür[77], biz de ölçülmüş ay ışığını ondan satın alan o taciriz.

O, büyücülercesine, ay ışığını çabucak ölçüp ondan beş yüz arşın kumaş çıkarır.

A köle, ömür gümüşünü senden alıverince, gümüş gider, kumaş yok olur, kese boş kalır.

[İşte o zaman] *"Ey tek ve bir Allah, şu üfürükçülerden elaman, şu düğümlerden elaman"* diye *"De ki ona sığınırım[78]"* [suresini] okuman gerekir.

O büyücü kadınlar düğümlere üfürürler. Onların galebesinden imdadıma yetiş, ey imdada yetişen Allahım.

Ama [o sureyi] amel diliyle de oku; çünkü söz dili gevşektir ey azizim.

Bu zamanda senin üç yoldaşın vardır: Biri vefalı, ikisi gaddardır.

[Gaddar olanın] biri dostlardır, öteki mal mülk. Vefalı olan üçüncüsü ise güzel amellerdir.

Mal seninle, evlerden, köşklerden dahi dışarı çıkamaz. Dost seninle gelir, ama ancak mezarlığa kadar.

Ecel günün gelip çattığında dostun sana hal diliyle der ki:

Buradan öteye yoldaş olamam seninle. Ancak mezarının başucunda bir süre durabilirim.

Ama amelin vefalıdır sana, onu kendine sığınak edin. Mezarın dibine dek gelir seninle çünkü.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- "Sana, diri olduğu halde seninle birlikte gömülecek bir dost gerek. Sen, ölü olduğun halde o seninle gömülür. İyiyse sana iyilik eder. Kötüyse seni de kötülüğe ulaştırır. İşte bu dost, amelindir. Gücün yettiği kadar düzelt onu" hadisinin tefsiri. Allah'ın elçisi doğru söylemiştir.

Peygamber: *Bu yolda, amelden daha vefalı bir arkadaş yoktur,* dedi.

[Amelin] iyiyse sonsuza dek arkadaş olur sana. Kötüyse mezarında yılana döner.

A babacığım, doğruluk yolundaki bu amel ve kazanç, üstatsız nasıl kazanılabilir?

Bir üstadın irşadı olmadan, dünyadaki en basit kazanç bile nasıl elde edilebilir?

Bir süre sonra ya da ecelden sonra meyve verebilmesi için önce bilgi, sonra iş lâzımdır.

Ey akıl sahipleri, meslek edinmede, o işin ehli olan, düzgün bir kişiden yardım isteyin.

Ey kardeş, inciyi sedefin içinde ara; mesleği meslek sahiplerinden iste.

Öğüt verenleri gördüğünüzde insafa gelin, öğrenmeye çalışın, çekinmeyin.

Adam, dericilik yaparken eski püskü elbise giyse, bu onun efendiliğinden, adamlığından bir şey eksiltmez.

Demirci, ocak başında yırtık pırtık elbise giydi diye, insanların önünde değeri, itibarı azalmaz.

Öyleyse kibir elbisesini bedeninden çıkar da bir şey öğrenirken tevazu elbisesini giyin.

İlim öğrenmenin yolu sözledir. Meslek bellemenin yoluysa işle.

Yokluk istiyorsan o, sohbete bağlıdır. Ne dilin işe yarar onda, ne elin.

Can, onun bilgisini bir başka candan alır. O, ne defterden öğrenilir ne de dilden.

Sâlikin gönlünde o sırlar varsa, henüz onda o sırra ait bilgi yoktur demektir.

[İlahi] ışık, bu sırları onun gönlüne açınca, işte o zaman Allah: *"[Senin göğsünü] açmadık mı?"*[79] buyurur.

Göğsünün içini yarıp açtık, göğsüne genişlik koyduk.

Sense onu, hâlâ dışarıda arıyorsun; süt sağılan [göğüs] sendeyken, başkalarından nasıl süt istiyorsun?

Sende, bitip tükenmez bir süt kaynağı varken, ne diye çömlekte süt arıyorsun?

A su tutup biriktiren! Denize ulaşan bir geçidin var senin. Kuyudan su çekmeye utan!

"[Göğsünü] açmadık mı?" [ayeti, senin gönlünü] açmadı mı? Öyleyse nasıl oluyor da yine [gönlünün] açılmasını istiyor, dilencilik ediyorsun?

Kendi içinde, gönlünün [nasıl] açıldığına bir bak da *"Siz görmezsiniz*[80]*"* kınaması seni de bulmasın.

"O, sizinle birliktedir[81]" [âyetinin] tefsiri

Başının üstünde ekmek dolu bir sepet var. Sense kapı kapı dolaşıp bir dilim ekmek istiyorsun.

Sersemliği bırak da kendi başınla ilgilen. Ne diye her kapıyı [çalıp duruyorsun], git gönül kapısını çal.

Dizine kadar ırmağın içindesin, oysa kendinden habersiz, şundan bundan su istiyorsun.

Önünde, ardında sana yardım edecek kadar su var. Gel gör ki gözlerin önünde de engel var, ardında da.

At, uyluğunun altında; ama binici at arıyor. *"Ya peki bu ne?"* [deseler], *"At, ama at nerede?"* diyor.

"Hey, şu altında görünen at değil mi?" [deseler], *"Evet, ama atı kim görmüş?"* diyor.

Suya hasret, oysa su gözünün önünde. Suyun içinde, ama akıp giden sudan habersiz.

Denizdeki inci gibi *"Deniz nerede?"* diyor. Sedefe benzeyen o hayal duvar olmuş ona.

O, "Nerede?" deyişi perde kesilir ona. Güneşinin ışığını kesen bulut olur.

Gözüne bağ olan, yine kendi kötü gözü. Gözünün önünden engeli kaldırması, ona engel olmuş.

Kendi aklı, kendi kulağına tıkaç olmuş. A Hak şaşkını, aklını Hakk'a ver.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- "Dertlerini tek bir dert haline getirenin öteki dertlerini Allah giderir. Dertleri darmadağın olanı hangi vadide helâk edeceğini umursamaz" hadisinin tefsiri.

Aklını her yana saçıp dağıttın. Oysa o saçma [düşünceler] bir tereye bile değmez.

Her diken kökü, aklının suyunu emip çekerse, akıl suyun, meyvelere nasıl ulaşır?

Haydi, o kötü dalı kesip buda; şu güzel dala su ver de tazele onu.

Şimdi ikisi de yemyeşil, ama sonuna bak; bu, işe yaramaz hale gelir, ötekinden meyve biter.

Bahçenin suyu buna helal, ötekine haramdır. Aradaki farkı sonunda görürsün vesselâm.

Adalet nedir? Ağaçlara su vermek. Zulüm nedir? Dikene su vermek.

Adalet bir nimeti yerli yerine koymaktır; su çeken her köke [su vermek] değil.

Zulüm nedir? [Bir şeyi] uygunsuz yere koymak. Buysa ancak belâya kaynak olur.

Hakk'ın nimetini cana ve akla ver. Karnı burulmuş, düğümlenip kalmış tabiata değil.

Gam angaryasını bedenine yükle. O can çekişmeyi, gönlüne, canına çok yükleme.

Yük dengini İsa'nın başına koymuşsun, Eşekse çayırda hoplayıp zıplıyor.

Kulağa sürme çekmek şart olmadığı gibi, gönül işini bedenden istemek de şart değildir.

Eğer gönülsen, git naz et, zillet çekme. Yok eğer bedensen, şeker yeme, zehrin tadına bak.

Zehir bedene yararlı, şekerse kötüdür. Öyleyse bedenin yardımcısız kalması daha iyi.

Cehennemin odunu bedendir, onu küçült; bir dal yeşerirse git kes onu.

Yoksa iki cihanda da Ebu Leheb'in eşi gibi odun hamalı olursun, odun.

A delikanlı! İkisi de yeşil olsa bile, Sidre dalını odundan ayırt et.

O dalın kökü yedinci göktedir. Bu dalın kökü ateşten ve dumandandır.

Duyguya göre, görünüşte birbirlerine benzerler. Çünkü yanlış görmek, gözün, duygunun âdetidir.

O, gönül gözünün önünde, meydandadır. Yoksulun çalışıp didindiği gibi çalış da gönle doğru gel.

Ayağın yoksa bari kendini kımıldat da her azı, her çoğu gör.

"Yürürsen, yol açarlar sana. Yok olursan, varlığa yöneltirler seni" beytinin anlamı hakkında.

Züleyha kapıları her yandan kapattıysa da Yusuf çaba gösterip yine kaçacak bir yol buldu.

Kilit ve kapı açıldı, yol göründü. Yusuf tevekkül ettiği için [bu belâdan] sıçrayıp kurtuldu.

Şu âlemde de çatlak, yarık bir yer görünmüyor, ama Yusuf gibi gayretle koşmak gerek ki,

Kilit açılsın, kapı görünsün, yersizlik yurdunda sizin de bir yeriniz olsun.

A sınanıp denenen, bu dünyaya geldin, ama geldiğin yolu görüyor musun hiç?

Sen bir yerden, bir vatandan geldin. Geldiğin yolu biliyor musun hiç? Hayır.

Bilmiyorsan, bari yol yok deme. Bu çıkmaz yoldan bir gidiş yolu vardır bize.

Düşünde, sevin içinde sağa sola gidiyorsun. Peki, o meydanın yolu nerede hiç biliyor musun acaba?

Sen o gözü kapa, kendini teslim et de kendini o eski şehirde gör.

Ama bu yanda yüzlerce mahmur göz seni aldatarak gözünü bağlarken, gözünü nasıl kapatacaksın ki sen?

Müşteri aşkıyla, büyüklük ve baş olma umuduyla gözünü dört açmışsın sen.

Uyusan, düşünde müşteri görüyorsun. Kötü baykuş, düşünde viraneden başka ne görür ki zaten?

Her an kıvrana kıvrana müşteri arıyorsun. Satacak neyin var ki senin? Hiç, hiç.

Gönlünde bir ekmek, bir öğünlük yiyecek olsaydı, müşterilerden kurtulur giderdin.

Peygamberlik iddia eden kişinin hikâyesi: "Ona, ne yedin de sersemledin, zırvalıyorsun?" dediler. "Bir şey bulsaydım da yeseydim, ne sersemlerdim, ne zırvalardım. Söyleyenler, onu söylemekle yükümlü bile olsalar ehlinden başkasına söylenen her iyi söze zırva derler çünkü" dedi.

Birisi: *Ben peygamberim, bütün peygamberlerden daha üstünüm,* diyordu.

Boynunu bağlayıp padişahın huzuruna götürdüler. *Bu, Allah'ın elçisiyim diyor,* [dediler].

Halk, bu nasıl bir hile, nasıl bir düzen, nasıl bir tuzaktır diye karıncalar, çekirgeler gibi adamın etrafına toplandırlar.

Eğer o, yokluk [âleminden] gelmiş bir elçiyse, [o zaman] hepimiz peygamberiz, hepimiz muhteşemiz, [diyorlardı].

Biz de oradan buraya garip geldik. Ey edip! Sen neden seçilmiş biri olasın ki?

Siz de uykudaki çocuklar gibi gelmediniz mi? Yoldan, konaktan habersiz değil miydiniz?

Siz konakları uykulu, sarhoş bir halde geçtiniz. Yoldan, yukarıdan, aşağıdan habersizdiniz.

Bizse, beş [duyguyla] altı [yönün] ötesinden, beş [duyguya] altı [yöne] dek uyanık halde, hoşça geldik.

Konakları, kökünden, temelinden gördük. Kılavuzlar gibi [yoldan] haberdardık, yolu biliyorduk.

Padişaha: *Ona işkence et de, bir daha onun cinsinden hiç kimse böyle söz söyleyemesin,* dediler.

Padişah, onu pek bitkin, pek zayıf, bir silleyle ölüverecek kadar çelimsiz gördü.

Nesini sıkıştırıp döveceksin, bedeni sırçaya dönmüş bunun, [dedi].

Ona güzellikle: *"Sen, ne diye böyle küstahça laflar ediyorsun?"* diye sorarım.

Sertlik burada hiçbir işe yaramaz. Yumuşaklık, yılanı bile ininden çıkarır[82].

İnsanları etrafından uzaklaştırdı. Padişah müşfik birisiydi, yumuşaklığı huy edinmişti.

Sonra onu oturtup yerini yurdunu sordu. *"Neyle geçinirsin, nerede kalırsın?"* [dedi].

[Adam]: *Padişahım, esenlik yurdundanım; bu kınanış yurduna o yoldan geldim,* dedi.

Ne bir evim var benim, ne oturup kalktığım kimsem. Balık karada yurt tutar mı hiç?

Padişah, yine şaka yollu: *"Ne yedin, yemek için ne hazırlığın var?"* dedi.

İştahın var mı? Sabahleyin ne yedin ki böyle sarhoşsun, böyle bol keseden atıyor, esip gürlüyorsun?

[Adam]: *"Bayat veya taze bir ekmeğin olsaydı, peygamberlik iddia eder miydim hiç?"* dedi.

Bu kavme karşı peygamberlik iddia etmek, dağdan gönül ummaya benzer.

Hiç kimse, dağda, taşta akıl ve gönül aramaz. Zor bir inceliği anlamasını, kavramasını beklemez.

[Dağ] sen ne dersen, aynısını tekrar eder. Alaycılar gibi [seninle] alay eder.

Bu kavim nerede, [onlara] haber [vermek] nerde? Cansızdan kim can umar ki?

Sen, kadından, altından haber vermeyegör; hepsi gümüşünü, başını senin önüne koyar.

Filan yerde bir güzel seni çağırıyor, sana aşık olmuş, seni tanıyor biliyor [desen hemen gelirler].

Ama Allah'tan bal gibi haber getirsen, *"A ahdine vefalı kişi, Allah'a doğru gel,*

Ölüm dünyasından [gerçek] hayata doğru yürü; mademki sonsuz olmak mümkün, fani olma o zaman" desen,

Kanına girmek isterler, canına kast ederler. [Üstelik] bunu dini ve marifeti [koruma] hamiyetinden de yapmazlar.

Halkın, kendilerini Hakk'a ve ebedî abıhayata çağıran Allah'ın velilerine düşmanlığının ve yabancılığının nedeni.

Ne var ki eve barka yapışıp kalmaları yüzünden, bu anlatılanları dinlemek onlara acı gelir.

Bir bez parçası eşeğin yarasına sımsıkı yapıştığında, onu oradan parça parça çekip çıkarmak istesen,

Eşek acısından muhakkak çifte atar. Ondan sakınan kişiye ne mutlu...

Hele bir de elli yerinde yarası, her yaranın üstüne bağlanmış ıslak bir bez varsa...

Ev bark o beze benzer, bu hırs da yaraya. Hırsı çok olanın yarası da çok olur.

Baykuşun yuvası ancak viranede olur. Bağdat'ın, Tabes'in güzelliklerini duymaz bile.

Padişahın doğanı yoldan çıkıp gelse, bu baykuşlara, padişahtan yüzlerce haber getirse,

Başkenti, bahçeleri, ırmakları anlatsa, işte o zaman yüzlerce düşmen alaya alır onu.

Doğan ne getirdi? Eski masal[83]*! Saçma sapan şeylerle, boş laflarla söz dokuyor*, derler.

Eski de kendileridir, sonsuza dek çürümüş olan da. Yoksa o soluk, eskiyi bile yenileştirir.

Eski ölülere can verir; akıl tacı, iman ışığı bağışlar.

Seni soylu atın sırtına bindiren, can bağışlayan o gönül çelen güzelden gönlünü çekme.

O taçlar bahşeden, başı yüce kişiden başını çevirme, çünkü o, gönlünün ayağındaki yüzlerce düğümü çözer.

Ama ben kime söyleyeyim? Bütün köy içinde bir diri hani? Abıhayata doğru koşan hani?

Sen, daha uğradığın ilk horluk yüzünden aşktan kaçıyorsun. Zaten aşktan yana bir addan başka ne bilirsin ki sen?

Aşkın yüzlerce nazı, tekebbürü vardır. Aşk, yüzlerce naza [katlanarak] ele geçer ancak.

Aşk vefalı olduğu için, vefalı olanı satın alır. Vefasız arkadaşa dönüp bakmaz bile o.

İnsan ağaca benzer, kökü, ahde vefadır. Gayretle bakıp korumak lâzım kökü.

Çürük ahit, çürümüş köktür; meyveden, güzellikten kesilmiştir.

Ağacın dalları, yaprakları yeşil olsa da kök çürümüşse yeşilliğin yararı yoktur.

Oysa hiç yaprağı kalmasa da kökü olsa, sonunda yine yüzlerce yaprakları elini çıkarıp uzatır.

Sen adamın bilgisine aldanma, ahde vefasına bak. Çünkü bilgi kabuğa benzer, ahde vefaysa onun içine.

Kötülük işleyen adam, kötülükte karar kılıp iyi işler işleyenlerin ikbalinden eser gördü mü Şeytan kesilir. Şeytan gibi kıskançlığından iyiliğe engel olur. Hani harmanı yanan, herkesin harmanı yansın ister ya işte öyle. "Namaz kılan kulu engelleyeni gördün mü?[84]"

Ahde vefalı olanların bir yarar elde ettiğini görünce, Şeytan gibi kıskanmaya dursursun.

Kendi mizacı, tabiatı zayıf ve hasta olan, hiç kimsenin sağlıklı ve sağlam olmasını istemez.

İblisçe bir kıskançlığa [düşmek] istemiyorsan, iddia kapısından vefa dergâhına gel.

Madem vefan yok, hiç olmazsa ondan dem vurup durma, Çünkü sözün çoğu, "bizlik, benlik" iddiasından ibarettir.

Gönüldeki bu söz, özlerin ürünüdür. Can özü, susmakla yüzlerce kez gelişip serpilir.

[Söz] dile geldi mi öz harcanır. Az harca da o güzelim öz kalsın.

Az konuşan adamın, büyük, derin düşüncesi vardır. Ama söz söyleme kabuğu kalınlaşınca öz kaybolur gider.

Kabuk kalınlaştıkça, öz incelir. Öz olgunlaşıp güzelleşince de kabuk incelir.

Hamlıktan kurtulan şu üç şeye, cevize, bademe, fıstığa iyice bir bak.

Kim isyan ederse, Şeytan'a döner de iyilerin devletini, ikbalini kıskanır.

Allah'a karşı ahdine vefa gösterirsen, Allah da keremiyle sana olan ahdini korur.

Oysa sen Allah ahdine vefadan gözünü yummuşsun. *"Beni anın, ben de sizi anayım[85]"* [âyetini] duymadın mı?

Kulak ver, *"Ahdime vefa edin"* [âyetini] duy da dosttan sana *"Ahdinize vefa edeyim[86]"* [nidası] gelsin.

A hüzünlü kişi! Nedir bizim ahdimiz, borcumuz? Toprağa kuru tohum ekmeye benzer bu.

[O tohumdan] ne toprağa bir parlaklık ve semizlik gelir; ne de toprak sahibine bir zenginlik.

Bu ancak *"Bana bundan gerek, bunun aslını yokluktan sen verdin"* diye işaret vermektir.

Onu yedim, tohumunu da *"Bu nimeti bize yine ver"* diye işaret olarak getirdim [demek olur].

Öyleyse kuru duayı bırak a iyi talihli. Ağaç [yetiştirmek için] tohum saçmak gerek.

Tohumun yoksa, Allah o dua yüzünden sana *"Ne de güzel çalışmış"* [dedirtecek] bir fidan bağışlar.

Tıpkı Meryem gibi... Derdi vardı da tohumu yoktu hani. Hüner sahibi [Allah] o fidanı yeşertiverdi.

O himmet sahibi kadın vefalı olduğundan, Allah, o istemeden yüzlerce murat verdi.

Ahde vefalı olan topluluk, her sınıf insana üstün kılındı.

Denizler, dağlar onlara boyun eğdi. Dört unsur o topluluğa kul köle oldu.

Bu, inkârcılar apaçık görsünler diye, işaret olarak [Allah'ın] bir bağışıdır.

Onlara verilen gizli bağışlar, ne duygulara sığar, ne söze gelir.

Zaten iş, sonsuz ve sürekli olan, ne kesilen ne de geri alınan o keremlerdedir.

Yakarış

Ey azıklandıran, sağlamlık ve kararlılık veren [Allahım], halkı şu kararsızlıktan kurtar.

İki büklüm olmuş nefse, sebat edilecek işte dayanma gücü ver.

Onlara sabır ver, terazilerinin [iyilik] kefesini ağırlaştır. Onları [puta benzer] suretler yapanların hilesinden kurtar.

Ey Kerim! Onları kıskançlıktan alıkoy da kıskançlık yüzünden taşlanmış Şeytan"a dönmesinler.

Halk, gelip geçici mal mülk ve beden yüzünden, kıskançlık [ateşi] içinde yanıp tutuşmakta.

Padişahlara bir baksana... Ordular sevk ediyor, kıskançlıktan kendi akrabalarını dahi öldürüyorlar.

Pisliğe bulanmış sevgililere âşık olanlar, birbirlerinin canına, kanına kastediyorlar.

Vis ile Ramin'i, Husrev ile Şirin'i oku[87]. O ahmaklar, kıskançlıklarından neler yapmışlar bir bak.

İşte âşık da yok oldu, maşuk da. Zaten, ne kendileri bir şeydi, ne hevesleri.

O tertemiz Allah, yoklukları birbirine çalar da yokluğu yokluğa [böyle] âşık eder.

Gerçekten gönül olmayan gönülde kıskançlıklar baş gösterir. Var olan, yok olanı böyle çaresiz, âciz bırakır.

Kadınlar herkesten daha müşfiktirler ama iki kuma kıskançlıktan birbirini yer.

Zaten taş kalpli olan erkekler kıskançlıkta hangi mertebedirler [var sen düşün].

Şeriat, [kötülüğü gidermek için] güzel bir afsun okumasaydı, herkes rakibinin bedenini parçalardı.

Şeriat, kötülüğü gidermek için bir hüküm verir de Şeytan'ı hüccet şişesine tıkar.

Tanıkla, yemin verişle, yemin bozuşla o fodul Şeytan'ı, şişeye sokar.

[Şeriat] iki zıtta da memnun eden bir teraziye benzer. Gerçekten de şaka ile ciddi olanın arasını bulur.

Şeriatı kesinlikle kileyle terazi gibi bil. Düşmanlar onun sayesinde savaştan, kinden kurtulurlar.

Terazi olmasaydı, o düşman, çekişmekten, haksızlığa uğrama ve aldatılma kuruntusundan nasıl kurtulurdu?

Demek ki bu murdar, çirkin ve vefasız [dünyada] bunca kıskançlık, düşman ve cefa vardır.

Cinler ve insanlar böyle kıskançlığa kapıldıktan sonra [dünyada] ikbale, devlete nasıl ererler?

O şeytanlar, zaten öteden beri kıskançtırlar; yol kesmekten bir an olsun geri durmazlar.

İsyan [tohumu] eken Âdemoğulluları da kıskançlık yüzünden Şeytan'a dönmüşlerdir.

Kuran'dan oku; insan şeytanları, Allah çarpınca Şeytan'la [nasıl] hemcins olmuşlar[88].

Şeytan, fitne çıkarmada acze düştü mü, bu insan [şeytanlarından] yardım ister.

Siz bizimle dostsunuz, hele bize bir yardım... Siz bizim tarafımızdansınız, bizim tarafımızı tutun, [der].

Dünyada birisinin yolunu vuracak olsalar, her iki cins şeytan da sevinirler.

Birisi de canının onlardan kurtarıp dinde yükseldi mi, o iki kıskanç ağıt yakmaya başlarlar.

Edepli biri, bir kimseye akıl vermeye görsün, ikisi de kıskançlık dişini sıkmaya dururlar.

Padişahın, peygamberlik davasına kalkışan kişiye: "Gerçek peygamber olan, [peygamberliği] sabit bulunan kimsenin katında, insana bağışlayacağı nesi vardır ya da kendisiyle görüşen ve ona hizmet eden kişiler, dille verdiği öğütten başka ondan ne ihsan elde ederler?" diye sorması

Padişah: *"Hiç değilse vahiy nedir, peygamber olan ne elde eder? [onu söyle]"* diye sordu.

[Adam]: *"Peygamberin, elde etmediği ne vardır ki? Onun ulaşmadığı hangi devlet kaldı ki?"* dedi.

Farz edelim ki peygamberin vahyi, bir hazine değil. Bal arısının gönlüne vahyedilenden de aşağı değil ya.

"[Rabbin] bal arısına vahyetti[89]" [âyeti] geldi de onun vahiy evi tatlılarla doldu.

O yüce ve ulu Hakk'ın vahyinin ışığıyla, âlemi balmumuyla, balla doldurdu.

"Biz onu yücelttik[90]" [âyetine mazhar] olan, yücelere gidene [gelen] vahiy, ardan aşağı kalır mı hiç?

Sen, *"Biz sana Kevser'i verdik[91]"* [âyetini] okumadın mı? [Okuduysan] niye böyle kupkuru, susuz kalakaldın?

A hastalıklı, yoksa sen Firavun musun da Kevser, sana Nil gibi kan kesilip acılaşmış.

Tövbe et, sukabağında Kevser suyu bulunmayan her düşmandan uzaklaş.

Kimin yüzünü Kevser suyuyla kızarmış görürsen onunla ülfet et, huyuyla huylan. Çünkü Muhammed huyludur o.

Böylece *"Allah için sever[92]"* [zümresinden] sayıl, Ahmed ağacında yetişen elma ondadır çünkü.

Kimin dudağını Kevser suyundan kuru görürsen, ölüm gibi, sıtma gibi düşman belle onu.

Baban da olsa, anan da olsa [onları düşman bil], çünkü onlar gerçekte senin kanını içmektedirler.

Bu sireti, Hak Halil'inden öğren. O, en önce babasından uzaklaşmıştı.

Böylece, Allah katında, *"Allah için buğz eder"* [zümresinden] ol ki aşkın kıskançlığı seni de kınamasın.

"Lâ" ve "illallah"ı söylemedikçe, bu yolun güzergâhını bulamazsın.

Sevgilisine, hizmetlerini, vefalarını sayıp döken aşığın hikâyesi. Uzun geceler nasıl yanının yatak görmediğini[93], uzun günler boyunca azıksız kaldığını, susuzluktan ciğerinin yandığını anlatıp: "Bundan başka bir hizmet bilmiyorum, başka bir hizmet varsa bana yol göster. Ne emredersen boyun eğerim. Halil gibi ateşe girmek de olsa, Yunus gibi balinanın ağzına düşmek de olsa, Circis gibi yetmiş defa öldürülmek de olsa, Şuayb gibi ağlamaktan kör olmak da olsa" demesi. Peygamberlerin –onlara selâm olsun- vefaları, canlarıyla oynayışları hesaba sığmaz. Sevgilisinin ona cevap vermesi.

Âşığın biri, sevgilisinin yanında hizmetlerini, yapıp ettiklerini sayıp döküyordu.

Senin için şöyle yaptım, böyle ettim; şu savaşta oklar, mızraklar yedim, [diyordu].

Malım gitti, gücüm gitti, adım sanın gitti. Aşkın yüzünden başıma nice mutsuzluklar geldi.

Hiçbir sabah, beni uyumuş, güler bir halde bulmadı. Hiçbir akşam, beni üstüm başım düzgün bir halde bulmadı.

Acıdan, tortudan yana ne tatmışsa, ayrıntılı olarak bir bir sayıyordu ona.

Sevgilisini minnete sokmak için değil, aksine sevgisinin doğruluğuna yüzlerce tanık göstermek için yapıyordu bunu.

Akıllıya bir işaret yeter yetmesine ama âşıkların susuzluğu [bir işaretle] geçip gider mi hiç?

[Âşık] bıkıp usanmadan sözünü tekrar eder. Balık bir işaretle tertemiz suya kanar mı?

O eski dert hakkında yüzlerce söz söylüyor, sonra da *"Daha tek kelime etmedim"* diye sızlanıyordu.

İçinde, ne olduğunu bilmediği bir ateş vardı. Sadece mum gibi, onun hararetiyle ağlıyordu.

Sevgilisi: *Bunların hepsini yaptın, ama kulağını iyice aç da bir güzel dinle,* dedi.

Aşkın ve sevginin, aslının aslı olanı yapmadın sen. Bu yaptıkların sadece ayrıntılardan ibaret.

O âşık sevgilisine: *"Söyle, dedi, o asıl nedir?"* [Sevgilisi]: *Onun temeli ölmektir, yok olmaktır,* dedi.

Sen hepsini yaptın, ama ölmedin, dirisin. Haydi, canıyla oynayan bir âşıksan öl, dedi.

[Âşık] hemen o anda uzanıp can verdi. Gül gibi, güle oynaya başını verdi.

O gülüş, ârifin meşakkatsiz canı ve aklı gibi, ebedî bir duruşla âşığın [yüzünde] kaldı.

Ay ışığı, her iyiye, her kötüye vurdu diye kirlenecek değil ya.

O [ışık], akıl ve can ışığının Allah'a döndüğü gibi, bütün [kirlerden] arınmış halde aya geri döner.

Yoldaki pisliklere ışığı vursa da temizlik sıfatı yine ayın üstünde kalır.

Yoldaki o pislikler, bulaşıklar yüzünden ışığın tabiatında pis bir damar belirmez.

Güneşin ışığı *"Geri dön*[94]*"* [emrini] duyar da derhal aslına geri döner.

Ne çöplüklerden bir utanç kalır üstünde, ne gül bahçelerinden bir renk.

Göz ışığı da, ışığı görmüş olan da [aslına] geri döner de ovalar, çöller onun sevdasıyla kalakalırlar.

Birisi, ârif bir bilgine: "Bir kimse, namazda sesli sesli ağlasa, ah edip inlese namazı bozulur mu?" diye sordu. [Bilgin]: "Onun adı gözyaşıdır. O ağlayan ne görmüştür de [ağlamıştır, ona bakmak lazım]" diye cevap verdi. Allah şevkiyle veya bir günahına pişmanlığından ağlarsa bozulmaz. Hatta daha da olgunlaşır. Çünkü "Kalp huzuru olmadan namaz olmaz." Bedenindeki hastalığı veya evladının ayrılığını görüp ağladıysa namazı bozulur. Çünkü namazın temeli, bedenden, evlattan vazgeçmektir. İbrahim gibi hani... Namazının tam olması için oğlunu kurban ediyor, bedenini Nemrud'un ateşine atıyordu. Mustafa'ya –ona selâm olsun - "İbrahim'in dinine uy*[95]*, İbrahim'de sizin için güzel bir örnek vardır*[96]*" hasletine uyması için emir gelmişti.

Adamın biri, müftüye gizlice sordu: *"Birisi namazda inleyerek ağlasa,*

O namazı bozulur mu acaba? Yoksa namazı geçerli ve tam mıdır?"

[Müftü]: *Gözyaşı ne adına [aktı?] Ne gördü de ağladı, ona bakarsın.*

Gizlide ne gördü de, gözyaşları pınarlarından akmaya başladı?

O yalvarıp yakaran kişi, eğer öte dünyayı görmüşse, o namaz onun iniltisiyle canlılık kazanır.

Ama o ağlayış, bedenin rahatsızlığından, yastan kederdense, ip kopmuş iğ kırılmış demektir.

Bir mürit, şeyhin huzuruna girdi. Bu şeyh [sözüyle], yaşça ihtiyar olanı değil, tam tersine akıl ve bilgi yönünden ihtiyar olanı kast ediyorum. İsa –ona selâm olsun- beşikte de olsa, Yahya –ona selâm olsun- çocukların mektebinde de olsa [ihtiyardır.] Mürit, şeyhi ağlarken gördü de ona uyup ağladı. İşi bitip dışarı çıkınca, şeyhin halini daha iyi bilen bir başka mürit, gayrete gelip çabucak arkasından koştu. Ona: "A Kardeş, Allah için sana söylemiş olayım, dedi, sakın ola Şeyh ağlıyordu, ben de ağladım diye düşünme, [böyle bir] söz söyleme. Otuz yıl riyasız riyazet çekmek, sarp yokuşlardan, canavarlarla dolu denizlerden, aslanlarla, kaplarla dolu yüce dağlardan aşmak gerek ki o şeyhin ağlayışına ulaşasın, belki de ulaşamazsın bile. Eğer ulaşabilirsen "Yeryüzü bana dürüldü" diye çokça şükretmelisin."

Bir mürit, pirin huzuruna çıktı. Pir, ağlamada, bağırıp çağırmadaydı.

Mürit, şeyhi ağlarken görünce, ağlamaya başladı, gözlerinden yaşlar aktı.

Bir arkadaş, arkadaşına gülünç bir şey anlatsa, kulağı duyan bir kere güler, sağır iki kere.

İlki, insanların güldüğünü görüp, onları taklit ederek, gösteriş olsun diyedir.

Sağır, o sırada onlar gibi güler, ama gülenlerin halinden habersizdir.

"Ne oldu da güldünüz?" diye sorar. Anlayınca, ikinci kez güler.

Demek ki taklitçi de başına vuran o sevinç içinde sağıra benzer.

Şeyhin ışığı vurur, kaynak şeyhtendir. O sevinç feyzi müritten değil, şeyhtendir.

Bu [durum] sepetteki su, camdaki ışık gibidir. Bunu kendilerinden bilmeleri eksikliklerindendir.

O inatçı [sepet] sudan çıkınca, içindeki güzelim suyun ırmaktan olduğunu anlar.

Cam da, gün batımıyla birlikte, o ışıltıların, parlamakta olan güzel aydan olduğunu bilir.

"Kalk[97]*"* buyruğu gözünü açınca, seher vakti gibi ikinci kez güler.

Bu kez, taklit yüzünden olan önceki gülüşüne güleceği gelir.

Bunca uzun, ırak yollardan geldim. Demek, gerçek buymuş, demek sırlar gizemler bunlarmış, der.

Oysa ben, körlüğümden, kendimden uzak bir halde nasıl da o vadide sevinip heyecanlanıyordum.

Ben ne hayaller kuruyordum, oysa o neymiş? Zayıf anlayışım, bana eksik bir resim göstermiş.

Yoldaki çocukta adamların düşüncesi ne gezer? Nerede onun hayali, nerede dosdoğru gerçek?

Çocukların aklı fikri ya dadıdadır, ya sütte. Ya kuru üzümle cevizdedir, ya ağlayıp bağırmada?

O taklitçi, ince konulara da girse, deliller de getirse, yine o hasta çocuğa benzer..

Delil getirmede, güçlükleri çözmede derinleşmeye çalışması, onu doğru görüşten uzaklaştırır.

Sırrına, içyüzüne sürme olan sermayeyi götürür de güçlük çözmede kullanır.

A taklitçi, Buhara'dan dön, horluğa hakirliğe yürü de aslan gibi bir adam ol.

Böylece kendi içinde, safları yaran [yiğitlerin] meclislerinde *"Bir şey anlamazlar'a*[98]döndüğü bir başka Buhara gör.

Haber ulağı, karada pek hızlı koşucudur ama denize geldi mi damarları kopar.

O, sadece *"Biz onları karada taşıdık*[99]*"* [hükmüne ulaşmıştır]; asıl er olan, denizde taşınandır.

A kuruntuya kapılan, görüntüye rehin olan, padişahın nice bağışları vardır, koş.

O safdil mürit de, taklit yüzünden, o değerli zata uymuş ağlıyordu.

O da sağır adamın taklidi gibi bir ağlayış gördü ama sebebinden habersizdi.

Pek çok ağladıktan sonra, şeyhi tazim edip gitti. Şeyhin bir has müridi arkasından çabucak yetişti.

A görüş sahibi şeyhin ağlamasına uyup bulut gibi habersizce ağlayan, dedi.

A vefalı mürit, [ağlaman] Allah için olsun, Allah için, Allah için... Gerçi taklitten de yararlanırsın ama,

[Sakın], o padişahın ağladığını görünce ben de onun gibi ağladım, demeyesin. Çünkü bu münkirliktir.

Bilgisizlikle, taklitle, zanla dolu ağlayış, o güvenilir kişinin ağlaması gibi değildir.

Sen [onun] ağlayışını [kendi] ağlayışınla kıyaslama. Bu ağlayışla o ağlayış arasında uzun bir mesafe var.

O ağlayış, otuz yıllık mücahededen sonraki ağlayıştır. Akıl, oraya asla erişemez.

Onunla akıl arasında yüz konak vardır. Aklın, o kafileden haberdar olduğunu sanma.

Onun ağlayışı, ne üzüntüdendir, ne neşeden. Güzellik kaynağı olan, güzelliğin ta kendisi olan ağlayışı sadece ruh bilir.

Onun ağlayışı da, gülüşü de o yandandır. Aklın kuruntu ettiği şeylerden uzaktır o.

Onun gözyaşı da gözüne benzer. Görmeyen göz [gören] göz [ile bir] olur mu hiç?

Onun gördüğüne, ne aklın kıyasıyla, ne de duyular yoluyla dokunmak mümkün değildir.

Işık uzaktan görünür görünmez gece kaçar. Peki, gecenin karanlığı, ışığın halini nasıl bilecek?

Sinek, sert rüzgârdan kaçar. Peki, sinek rüzgârların tadını nasıl bilecek?

Öncesi olmayan (kadîm) gelince sonradan olan (hâdis) anlamsız olur. Peki, sonradan olan, öncesi olmayanı nereden bilecek?

Öncesi olmayanın [ışığı] sonradan olana vurunca, onu kendinden geçirir. Yok edince de kendi rengine boyar.

İstersen bunun yüzlerce benzerini bulabilirsin. Ama benim [daha fazlasını anlatmaya] rağbetim yok, a yoksul.

Şu *"Elif lâm mim"* ve *"Hâ mim"*[100], bu harfler, bilgide, anlayışta Musa'nın asasına benzer.

[Öteki] harfler de dışarıdan bu harflere benzerler, ama bunların sıfatlarına karşı âcizdir onlar.

Denemek için eline sopa alanın sopası, iş zamanı, nasıl [Musa'nın] asası gibi olabilir?

Bu soluk, Mesih'e aittir; genişlikten veya üzüntüden meydana gelen herhangi bir üfürük ve soluk değildir.

Bu *"Elif lâm mim"*, bu *"Hâ mim"* insanların sahibinin katından gelmiştir a babacığım.

Her elif lâm ne diye benzesin ki buna? Canın varsa ona bu gözle bakma.

A ulu kişi, gerçi bunun da terkibi harflerdendir, üstelik halkın [sözlerinin] terkibine de benzer.

Muhammed de etten, deriden meydana gelmiştir. Nitekim her beden terkip bakımından onun cinsindendir.

Eti vardır, derisi vardır, kemiği vardır. Ama hiç bu [bedenin] terkibiyle ötekiler bir olur mu?

Mucizeler onun terkibinde meydana gelmiştir de karşısında bütün terkipler mat olmuştur.

Kitap'taki *"Hâ mim"* terkibi de bunun gibi, pek yücedir; ötekilerse aşağıda.

Çünkü bu terkipten, çaresizlik, âcizlik zamanında sura üfürülmüş gibi hayat meydana gelir.

"Hâ mim", Allah'ın yardımıyla [Musa'nın] asası gibi ejderhaya döner, denizi yarar.

Görünüşü, başka görünüşlere benzer, ama ekmek somunu, ay değirmisinden çok uzaktır.

Onun ağlaması, gülmesi, konuşması kendinden değildir[101]. Bunlar Allah'ın huyudur.

Ahmaklar, görünüşe takılıp kaldıkları için, o incelikler onlardan pek gizli kalmıştır.

İster istemez, maksattan habersiz kalmışlardır. O incelikler de itirazları yüzünden elden yitip gitmiştir.

Hanımının eşeğiyle şehvetini gideren cariyenin hikayesi. Cariye, keçiye, ayıya öğrettikleri gibi eşeğe de insanlar gibi şehvet gidermeyi öğretmişti. Ölçüyü kaçırmasın diye aletine bir kabak geçiriyordu. Hanımı, bundan haberdar oldu. Ama kabağa dikkat etmedi. Bir bahaneyle cariyeyi uzak bir yere yolladı. Eşekle kabak olmadan birleşti de rezilce öldü. Cariye ansızın çıkageldi: "A benim canım, a benim aydın gözüm, aleti gördün de kabağı görmedin mi? Aleti gördün de ötekini görmedin mi?" diye feryat etti. Her eksikli, yerilmiştir. Yani her eksik bakış ve anlayış yerilmiştir. Yoksa, görünüşte bedenleri kusurlu olanlara acınmıştır, yerilmemiştir onlar. "Köre güçlük yok[102]" [âyetini] okusana. [Bu âyet], güçlüğü de, laneti de, azarlamayı da, gazabı da gidermiştir.

Bir cariye, şehvetinin çokluğu, isteğinin aşırılığı yüzünden bir eşeği üstüne çekmişti.

O eşeği, birleşmeye alıştırmış, eşek de insanla birleşmeyi öğrenmişti.

O düzenbazın bir kabağı vardı. [Birleşme] ölçülü olsun diye onu eşeğin aletine geçirirdi.

O karı, birleşme sırasında aletin yarısı içeri girsin diye kabağı alete takardı.

Çünkü eşeğin aleti tümüyle içeri girse, rahmi de mahvederdi, bağırsakları da.

Eşek durmadan zayıflıyordu. Hanımı, *"Bu eşek niye iğne ipliğe döndü böyle?"* diye çaresiz kalmıştı.

Onu böyle zayıflatan hastalık nedir diye eşeği nalbantlara gösteriyordu.

Onda hiçbir hastalık ortaya çıkmadı. Hiç kimse bu işin sırrına erip haber veremedi.

[Kadın] gayretle araştırmaya koyuldu. Her an araştırmaya hazır haldeydi.

[İnsanın] canı, çalışıp çabalamaya kul köle olmalı. Çünkü iyice arayan bulur[103].

Eşeğin durumunu araştırıp dururken, o nergisçiği eşeğin altına yatmış olarak gördü.

Kapı aralığından bu hâli görünce, bu iş kocakarının pek acayibine gitti.

Eşek, erkeklerin akıl ve örf yoluyla kadınlarla birleştikleri gibi cariyeyle birleşmişti.

Kıskançlığa kapıldı. *Mademki bu iş mümkün, öyleyse ben buna daha lâyığım, çünkü eşek benim malım,* dedi.

Eşek eğitimli ve alışıktı. Sofra kurulmuş, kandil yakılmıştı.

Görmezden gelip evin kapısını çaldı. *"Ey cariye, daha ne zaman kadar ahırı süpürüp duracaksın?"* [dedi.]

Bunu, işin üstünü örtmek için, *"Ey cariye, ben geldim, kapıyı aç"* demek için söylüyordu.

Sustu, cariyeye bir şeycikler demedi. Kendi tamahı yüzünden sırrı gizledi.

Bunun üzerine cariye bütün fesat aletlerini sakladı. İlerleyip kapıyı açtı.

Yüzünü ekşitti, iki gözü iki çeşme, orucum dercesine dudaklarını yaladı.

Elinde yumuşak bir süpürge, *"Hayvan yatsın diye ahırı süpürüyordum ben"* [dedi].

Elinde süpürge, kapıyı açınca hanımı dudak altından: *Seni usta, seni,* dedi.

Yüzünü ekşittin, elinde de süpürge ha... Peki, o arpadan kesilmiş eşeğin hali ne öyle?

İşi yarıda kalmış, kızgın, aleti sallanmada. Seni beklemekten iki gözü kapıda kalmış..

Bunları ağız ucuyla söyleyip [olup biteni] cariyeden gizledi. O an için ona suçsuzmuş gibi iyi davrandı.

Ondan sonra: *Çarşafını üstüne al, falanca eve git, benden haber götür,* dedi.

Şöyle söyle, böyle böyle yap. Her neyse ben kadınların macerasını kısa kesiyorum...

Sen anlatılmak istenilenin özünü al. O iffetli kocakarı, cariyeye yola saldı.

Şehvet sarhoşluğuyla neşe içindeydi. Hemencecik kapıyı kapattı, kendi kendine diyordu ki:

İşte yalnız kaldım, şükredip çığlık atsam yeridir. [Tamını buldum] iki hisseden de kurtuldum dört hisseden de.

Sevinçten kadının keçileri bini bulmuştu sanki. Eşeğe [duyduğu] şehvet ateşiyle kıvranmadaydı.

Keçi de ne ki? O şehvet keçiye çevirmişti onu. Sersemin keçiye dönmesine şaşılmaz ya.

Şehvete kapılmak, gönlü sağır eder, kör eder de eşek ona Yusuf gibi görünür, ateş de ışık.

Ateşle sarhoş oldukları halde, yine ateş arayan nice kimseler vardır ki kendilerini mutlak ışık sanırlar.

Onu ancak bir Allah kulu veya Hakk'ın bir cezbesi yola getirip [gönül] yaprağını çevirebilir.

Böylece anlar ki, o ateşten hayal, yol üzerinde eğreti bir haldir ancak.

Hırs, çirkinleri güzel gösterir. Yol afetleri arasında şehvetten daha kötüsü yoktur.

[Şehvet] yüz binlerce iyi adı kötüye çıkarmış, yüz binlerce akıllıyı aptala çevirmiştir.

Bir eşeği Mısırlı Yusuf gibi gösterirse, [kim bilir] Yusuf'u nasıl gösterir o çıfıt?

Büyüsüyle, dışkıyı bal gibi gösterir sana. Sana baskın çıktığında balı nasıl gösterir artık [sen düşün].

Şehvet, yemekten olur; yemeyi azalt. Ya da nikâhlan da kötülükten kaç.

Yiyip içtin mi şehvet seni hareme çeker. Hiç kuşkusuz [her] gelire bir de gider lâzım.

Öyleyse nikâh, Şeytan seni belâya düşürmesin diye "lâhavle ve lâ" [çekmeye] benzer. Yiyip içmeye düşkünsün madem, derhal evlen. Yoksa kedi gelir, yağlı kuyruğu kapar.

O sana yüklemeden önce, sen sıçrayıp duran eşeğin sırtına ağır bir yük yükle.

Ateşin ne işler ettiğini bilmiyorsan, ondan uzak ol. Bu kadarcık bilgiyle ateşin etrafında dolaşıp durma.

Ateşle kazan hakkında bilgin yoksa, alev yüzünden ne kazan kalır ne aş.

Su hazır olmalı, bilgi de olmalı ki o kazan güzelce kaynayıp [yemeği] pişirsin.

Demircilik sanatını bilmiyorsan, [ocak başına] geçtiğinde saçın sakalın yanıverir.

O kadın kapıyı kapattı, sevinç içinde eşeği kendisine çekti; çaresiz cezasını da tattı ya.

Eşeği çeke çeke ahırın orta yerine getirdi. Eşeğin altına sırtüstü uzandı.

O kahpe de muradına ermek için, cariyeyi üzerinde gördüğü sekiye yattı.

Ayağını kaldırdı, eşek de aletini oraya soktu. Eşeğin aletinden içine bir ateştir düştü.

Talimli eşek, hayalarına kadar kadına abanınca kadın hemen o anda öldü.

Eşeğin aletinin darbesiyle ciğeri parçalandı; bağırsakları parçalandı.

Kadın soluk bile alamadan can verdi. Seki bir yana düştü, kadın bir yana.

Ahırın sahanlığı kanla doldu. Kadın tepetakla düşüp öldü. Bu tatsız ölüm onun canını aldı.

Yüz kepazelik içinde kötü bir ölüm... A babacığım, sen hiç eşek aletinden öleni gördün mü?

"Zillet azabını[104]" Kuran'dan işit de böyle bir utançla canını feda etme.

Bil ki bu hayvanî nefis, erkek eşektir. Onun altında olmaksa, ondan daha utanç vericidir.

Nefis yolunda, benlikle ölür gidersen bil ki gerçekte sen de o kadın gibisin.

Allah, nefsimizi eşek suretine sokar, çünkü suretleri, huylara uygun yaratmıştır.

İşte kıyamette gizli şeylerin açığa çıkması budur[105]. Allah aşkına şu eşeğe benzeyen nefisten kaç.

Allah, kâfirleri ateşle korkutmuş, kâfirler, ateş bizim için utançtan daha yeğdir demişlerdir.

[Allah] hayır, o ateş, utançların aslıdır. Şu kadını öldüren bu ateş gibi, demiştir.

Hırsından, lokmayı ölçülü yemedi de kötü ölüm lokması boğazına durdu.

A açgözlü adam, lokman helva da olsa paluze de olsa, lokmayı ölçülü ye.

Yüce Allah, teraziye dil verdi[106]. Kendine gel, Kur'an'dan Rahmân suresini oku.

Sakın, hırsın yüzünden teraziyi bırakma. Hırs ve açgözlülük seni saptıran bir düşmandır.

Hırs, hepsini ister, ama hepsinden de yoksun kalır. A hıyar oğlu hıyar, hırsa tapma.

O cariye hem gidiyor, hem de ah ederek: *A hanımım, sen ustayı yola saldın*, diyordu.

Ustasız iş yapmaya kalkarsan, işte böyle canından olursun.

A benden yarım yamalak bir bilgi çalan, tuzağın halini sormak arına mı gitti?

[Sorsaydın] hem kuş harmanından yem toplardı, hem de boynuna ip dolaşmazdı.

Yemi az ye, bu kadar oburluk etme. *"Yiyin"* [emrini] okudun ya *"İsraf etmeyiniz"*i[107] de oku.

Böylece yemi yer, tuzağa da düşmezsin. Bilgi ve kanaat bunu gerektirir vesselâm.

Akıllı olan, dünyanın nimetini yer, gamını değil. Cahillerse pişmanlık içinde yoksun kalırlar.

Boğazlarına tuzak ipi geçti mi, yem yemek cümlesine haram olur.

Kuş, tuzaktaki yemi nasıl yer? Yese bile, tuzaktaki yem zehirdir.

Tuzaktaki yemi gafil kuş yer ancak; dünya tuzağında şu avamın yediği gibi.

Akıllı, her şeyden haberdar kuşlar, kendilerini yemden uzak tutarlar.

Çünkü tuzağın içindeki yem, zehirli aştır. Tuzaktayken yem isteyen kuş kördür.

Tuzak sahibi, ahmakların başını koparır. Zarif olanlarıysa meclislere götürür.

Çünkü ahmakların etleri işe yarar; zarif olanlarınsa ötüşleri, yumuşak ve ince sesleri.

Nihayet cariye geldi, kapı aralığından, hanımını eşeğin altında ölmüş halde gördü.

A ahmak kadın, dedi, *bu ne haldir? Usta, sana bir görüntü gösterdi.*

Ama sen, dışyüzünü gördün, içyüzü senden gizli kaldı. Daha usta olmadan dükkân açmaya kalkıştın.

Bal gibi, paluze gibi aleti gördün de, o kabağı nasıl görmedin a açgözlü?

Yoksa eşeğin aşkına dalıp gittin de kabak gözüne görünmedi mi?

Ustadan sanatın dış yüzünü görüp sevine sevine ustalık etmeye mi kalkıştın?

Nice bilgisiz, ahmak ikiyüzlüler vardır ki erlerin yolundan yün abadan başka bir şey görmemişlerdir.

Nice küstahlar, padişahlardan, boş laftan başka azıcık bir sanat bile öğrenmemişlerdir.

Her birinin elinde Musa'yım diye bir asa... İsa'yım diye ahmaklara üfürmede.

Ah o günden ki mihenk taşı senden doğruların doğruluğunu isteyecek[108].

Geri kalanını ölümsüz ustaya sor. Yoksa açgözlülerin hepsi kör ve dilsizdir.

Hepsini istedin, ama hepsinden de geri kaldın. Bu ahmak sürüsü, kurtların avıdır.

[Sözün] bir suretini işitip ona tercüman oldun. Oysa papağanlar gibi, daha kendi sözünden haberin yok.

Hakk'ın telkinine güç yetiremeyen, Hakk'a yakınlığı olmayan ümmete peygamberin, müritlere de şeyhin telkini, insana yakınlığı olmadığı için ondan telkin alamayan papağanın haline benzer. Yüce Allah, şeyhi, papağana benzeyen müridin önüne bir ayna gibi koyar da aynanın arkasından ona telkinde bulunur. "Dilini onunla oynatıp durma[109]", "[Onun sözü] kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir[110]." İşte sonu olmayan meselenin başlangıcı budur. Nitekim senin hayal olarak adlandırdığın, aynadaki papağanın gagasını oynatması da onun iradesi ve tasarrufuyla değildir. Bu, ayna arkasındaki öğreticinin değil, öğrenici olan dışarıdaki papağanın okumasının yansımasıdır. Ne var ki dışarıdaki papağanın okuması, o öğreticinin tasarrufudur. Sonuç olarak bu örnektir, aynısı değil.

Bir papağan, aynada kendisine bakmakta olan aksinin görür.

Usta, aynanın arkasına gizlenmiştir. O tatlı dilli edîp, onunla konuşmaktadır.

Zavallı papağan sanır ki bu tane tane konuşma, aynadaki papağanın konuşmasıdır.

Böylece o yaşlı kurdun hilesinden habersiz, kendi cinsinden söz söylemeyi öğrenir.

[Usta], ona ayna ardından [söz söylemeyi] öğretir. Yoksa hemcinsi olmayandan bir şey öğrenemez.

O hüner sahibinden söz öğrenir, ama anlamından, sırrından haberi yoktur.

Konuşmayı bir insandan öğrense de bir papağan, insandan, bundan başka ne anlayabilir ki?

İşte bunun gibi, eksiklerle dolu mürit de kendisini velinin beden aynasında görür.

[Ama] söz ve iş zamanı aynanın ardındaki küllî aklı nereden görecek?

O, konuşanın insan olduğunu sanır. Oysa, öteki onun için sırdır, onun, bundan haberi bile yoktur.

Söz öğrenir, ama kadîm sırrı bilmez. Papağandır çünkü o, onun mahremi değildir.

İnsanlar da kuş sesi çıkarmayı öğrenirler. Çünkü bu ses, ağzın ve boğazın işidir.

Kıran sahibi, hoş bakışlı Süleyman'dan başka kimse kuş [dilinin] anlamından haberdar değildir[111].

Dervişlerin sözlerini öğrenmiş, minberleri, meclisleri [o sözlerle] aydınlatmış nice kimse vardır.

[Ne var ki] onların ya bu sözlerden başka nasipleri yoktur, ya sonunda [Allah] rahmeti gelir yol gösterir onlara.

Bir gönül sahibi, hamile bir köpek gördü. Köpeğin karında enikleri havlıyordu. "Köpeğin havlamasının sebebi bekçilik etmek içindir. Ana karnında havlamak bekçilik için olmaz. Üstelik havlamak, yardım dilemek, süt istemek vesaire için olur, burada bu faydalardan hiçbirisi yok" diye hayrette kaldı. Kendine gelince, "Bunun tevilini Allah'tan başka kimse bilmez[112]" diye Allah'a yakardı. [Allah'tan] cevap geldi: "Bu, perdeden çıkamamış, gönül gözleri açılmamış olduğu halde görüş sahibi olduklarını iddia eden, söz söyleyen toplumun halidir. Onlar bu iddiadan ne bir güç kuvvet kazanırlar, ne bir yardıma erişirler, ne de dinleyenleri hidayete ve doğru yola eriştirebilirler."

Birisi, çiledeyken düşünde, bir yol üzerinde hamile bir köpek gördü.

Birdenbire köpek eniklerinin sesini duydu. Oysa enikler, ana karnındaydı ve görünmüyorlardı.

"Köpek eniği ana karnında nasıl havlar?" diye o sesler ona pek acayip geldi.

Köpek eniği ana karnında havlasın ha? Dünyada böyle bir şey gören var mıdır?

Uykudan sıçrayıp kendine geldiğinde, hayreti her an daha da artmaktaydı.

Çilede, yüce ve ulu Allah'ın huzurundan başka bu düğümü çözecek kimse yoktu.

Yarabbi, [dedi], *bu güçlük, bu konuşma yüzünden çilede zikrinden geri kaldım.*

Kanadımı aç da uçayım, zikir bahçesine, elmalıklarına gideyim.

Allah, kâfirleri ateşle korkutmuş, kâfirler, ateş bizim için utançtan daha yeğdir demişlerdir.

[Allah] hayır, o ateş, utançların aslıdır. Şu kadını öldüren bu ateş gibi, demiştir.

Hırsından, lokmayı ölçülü yemedi de kötü ölüm lokması boğazına durdu.

A açgözlü adam, lokman helva da olsa paluze de olsa, lokmayı ölçülü ye.

Yüce Allah, teraziye dil verdi[106]. Kendine gel, Kur'an'dan Rahmân suresini oku.

Sakın, hırsın yüzünden teraziyi bırakma. Hırs ve açgözlülük seni saptıran bir düşmandır.

Hırs, hepsini ister, ama hepsinden de yoksun kalır. A hıyar oğlu hıyar, hırsa tapma.

O cariye hem gidiyor, hem de ah ederek: *A hanımım, sen ustayı yola saldın,* diyordu.

Ustasız iş yapmaya kalkarsan, işte böyle canından olursun.

A benden yarım yamalak bir bilgi çalan, tuzağın halini sormak arına mı gitti?

[Sorsaydın] hem kuş harmanından yem toplardı, hem de boynuna ip dolaşmazdı.

Yemi az ye, bu kadar oburluk etme. *"Yiyin"* [emrini] okudun ya *"İsraf etmeyiniz"*i[107] de oku.

Böylece yemi yer, tuzağa da düşmezsin. Bilgi ve kanaat bunu gerektirir vesselâm.

Akıllı olan, dünyanın nimetini yer, gamını değil. Cahillerse pişmanlık içinde yoksun kalırlar.

Boğazlarına tuzak ipi geçti mi, yem yemek cümlesine haram olur.

Kuş, tuzaktaki yemi nasıl yer? Yese bile, tuzaktaki yem zehirdir.

Tuzaktaki yemi gafil kuş yer ancak; dünya tuzağında şu avamın yediği gibi.

Akıllı, her şeyden haberdar kuşlar, kendilerini yemden uzak tutarlar.

Çünkü tuzağın içindeki yem, zehirli aştır. Tuzaktayken yem isteyen kuş kördür.

Tuzak sahibi, ahmakların başını koparır. Zarif olanlarıysa meclislere götürür.

Çünkü ahmakların etleri işe yarar; zarif olanlarınsa ötüşleri, yumuşak ve ince sesleri.

Nihayet cariye geldi, kapı aralığından, hanımını eşeğin altında ölmüş halde gördü.

A ahmak kadın, dedi, *bu ne haldir? Usta, sana bir görüntü gösterdi.*

Ama sen, dışyüzünü gördün, içyüzü senden gizli kaldı. Daha usta olmadan dükkân açmaya kalkıştın.

Bal gibi, paluze gibi aleti gördün de, o kabağı nasıl görmedin a açgözlü?

Yoksa eşeğin aşkına dalıp gittin de kabak gözüne görünmedi mi?

Ustadan sanatın dış yüzünü görüp sevine sevine ustalık etmeye mi kalkıştın?

Nice bilgisiz, ahmak ikiyüzlüler vardır ki erlerin yolundan yün abadan başka bir şey görmemişlerdir.

Nice küstahlar, padişahlardan, boş laftan başka azıcık bir sanat bile öğrenmemişlerdir.

Her birinin elinde Musa'yım diye bir asa... İsa'yım diye ahmaklara üfürmede.

Ah o günden ki mihenk taşı senden doğruların doğruluğunu isteyecek[108].

Geri kalanını ölümsüz ustaya sor. Yoksa açgözlülerin hepsi kör ve dilsizdir.

Hepsini istedin, ama hepsinden de geri kaldın. Bu ahmak sürüsü, kurtların avıdır.

[Sözün] bir suretini işitip ona tercüman oldun. Oysa papağanlar gibi, daha kendi sözünden haberin yok.

Hakk'ın telkinine güç yetiremeyen, Hakk'a yakınlığı olmayan ümmete peygamberin, müritlere de şeyhin telkini, insana yakınlığı olmadığı için ondan telkin alamayan papağanın haline benzer. Yüce Allah, şeyhi, papağana benzeyen müridin önüne bir ayna gibi koyar da aynanın arkasından ona telkinde bulunur. "Dilini onunla oynatıp durma[109]", "[Onun sözü] kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir[110]." İşte sonu olmayan meselenin başlangıcı budur. Nitekim senin hayal olarak adlandırdığın, aynadaki papağanın gagasını oynatması da onun iradesi ve tasarrufuyla değildir. Bu, ayna arkasındaki öğreticinin değil, öğrenici olan dışarıdaki papağanın okumasının yansımasıdır. Ne var ki dışarıdaki papağanın okuması, o öğreticinin tasarrufudur. Sonuç olarak bu örnektir, aynısı değil.

Bir papağan, aynada kendisine bakmakta olan aksinin görür.

Usta, aynanın arkasına gizlenmiştir. O tatlı dilli edîp, onunla konuşmaktadır.

Zavallı papağan sanır ki bu tane tane konuşma, aynadaki papağanın konuşmasıdır.

Böylece o yaşlı kurdun hilesinden habersiz, kendi cinsinden söz söylemeyi öğrenir.

[Usta], ona ayna ardından [söz söylemeyi] öğretir. Yoksa hemcinsi olmayandan bir şey öğrenemez.

O hüner sahibinden söz öğrenir, ama anlamından, sırrından haberi yoktur.

Konuşmayı bir insandan öğrense de bir papağan, insandan, bundan başka ne anlayabilir ki?

İşte bunun gibi, eksiklerle dolu mürit de kendisini velinin beden aynasında görür.

[Ama] söz ve iş zamanı aynanın ardındaki küllî aklı nereden görecek?

O, konuşanın insan olduğunu sanır. Oysa, öteki onun için sırdır, onun, bundan haberi bile yoktur.

Söz öğrenir, ama kadîm sırrı bilmez. Papağandır çünkü o, onun mahremi değildir.

İnsanlar da kuş sesi çıkarmayı öğrenirler. Çünkü bu ses, ağzın ve boğazın işidir.

Kıran sahibi, hoş bakışlı Süleyman'dan başka kimse kuş [dilinin] anlamından haberdar değildir[111].

Dervişlerin sözlerini öğrenmiş, minberleri, meclisleri [o sözlerle] aydınlatmış nice kimse vardır.

[Ne var ki] onların ya bu sözlerden başka nasipleri yoktur, ya sonunda [Allah] rahmeti gelir yol gösterir onlara.

Bir gönül sahibi, hamile bir köpek gördü. Köpeğin karında enikleri havlıyordu. "Köpeğin havlamasının sebebi bekçilik etmek içindir. Ana karnında havlamak bekçilik için olmaz. Üstelik havlamak, yardım dilemek, süt istemek vesaire için olur, burada bu faydalardan hiçbirisi yok" diye hayrette kaldı. Kendine gelince, "Bunun tevilini Allah'tan başka kimse bilmez[112]" diye Allah'a yakardı. [Allah'tan] cevap geldi: "Bu, perdeden çıkamamış, gönül gözleri açılmamış olduğu halde görüş sahibi olduklarını iddia eden, söz söyleyen toplumun halidir. Onlar bu iddiadan ne bir güç kuvvet kazanırlar, ne bir yardıma erişirler, ne de dinleyenleri hidayete ve doğru yola eriştirebilirler."

Birisi, çiledeyken düşünde, bir yol üzerinde hamile bir köpek gördü.

Birdenbire köpek eniklerinin sesini duydu. Oysa enikler, ana karnındaydı ve görünmüyorlardı.

"Köpek eniği ana karnında nasıl havlar?" diye o sesler ona pek acayip geldi.

Köpek eniği ana karnında havlasın ha? Dünyada böyle bir şey gören var mıdır?

Uykudan sıçrayıp kendine geldiğinde, hayreti her an daha da artmaktaydı.

Çilede, yüce ve ulu Allah'ın huzurundan başka bu düğümü çözecek kimse yoktu.

Yarabbi, [dedi], *bu güçlük, bu konuşma yüzünden çilede zikrinden geri kaldım.*

Kanadımı aç da uçayım, zikir bahçesine, elmalıklarına gideyim.

Hemen o an, gaipten bir ses geldi: *Sen onu, bilgisizlerin lafına sözüne bir örnek bil. Perdeden, örtüden çıkmamışlar, gözleri kapalı, boş yere konuşup durmadalar.*

Ana karnındaki eniğin havlamasının yararı yoktur. Ne ava yarar, ne gece bekçiliğine.

Kurt görmemiş ki ona engel olsun. Hırsız görmemiş ki onu kovalasın.

Açgözlülükten, baş olma hevesi yüzünden kıt görüşlü; ama lafa gelince küstah.

Müşteri bulma, iş kızıştırma hevesiyle, basiretsizce hezeyan içinde ayak diriyor.

Ay'ı görmeden belirtilerini gösteriyor; köylüyü yanlış yola sürüklüyor.

Makam uğruna, Ay'ı görmeden müşteriye yüz türlü belirti sayıp döküyor.

Kârlı müşteri, zaten bir tanedir. Ama onların, müşteri hakkında kuşkuları var.

Beş para etmez müşterinin hevesiyle, [gerçek] müşteriyi kaçırdı bu güruh.

Bizim müşterimiz "*Allah satın aldı*[113]" [müşterisidir]. Her müşterinin tasasını çekme, çıtayı yükselt.

Seni arayan, senin başlangıcını, sonunu bilen müşteriyi ara.

Kendine gel, her müşteriyi kendine çekip asılma. İki sevgiliyi birden sevmek kötüdür.

[Malını] satın alsa bile, ondan bir kâr, bir sermaye elde edemezsin. Onda aklın fikrin değerini verecek [para] yoktur.

Onda, yarım nal alacak para bile yokken, sen ona, yakut ve lâl gösteriyorsun öyle mi?

Hırs, gözünü kör eder, mahrum eder seni. Şeytan, kendisi gibi taşlatır seni.

Nasıl ki Fil ashabıyla Lut kavmini kendisi gibi taşlatmıştı o azgın Şeytan.

Müşteriyi sabredenler bulurlar. Çünkü her müşteriye koşmazlar onlar.

Kim o müşteriden yüz çevirmişse, baht da, ikbal de, sonsuzluk da ondan uzaklaşmıştır.

Darvanlılar, kıskaçlık içinde ne halde kaldılarsa, açgözlüler de öyle, sonsuza dek hasret içinde kaldılar.

Darvanlıların ve yoksullara karşı kıskançlıklarının hikâyesi. Babamız, saflığından bahçenin gelirinin çoğunu yoksullara verirdi. Üzüm oldu mu onda birini verirdi. Kuru üzüm ve pekmez oldu mu onda birini verirdi. Helva ve paluze yapıldı mı onda birini verirdi. Samanın onda birini verirdi. Harman dövülünce samanla karışık buğdayın onda birini verirdi. Buğday samandan ayrıldı mı onda birini verirdi. Un yapınca onda birini verirdi. Hamur yoğurunca onda birini verirdi. Ekmek yapınca onda birini verirdi. Hasılı yüce Allah, o bahçeye ve ekine öyle bir bereket vermişti ki bütün bahçe sahipleri, hem meyvesi hem parası için ona muhtaç olurlardı da o, onların hiçbirine muhtaç olmazdı. Oğulları, tekrar tekrar onda bir verişi görüyorlardı da o bereketi görmüyorlardı. Eşeğin aletini görüp kabağı görmeyen o talihsiz kadın gibi hani.

Salih, Allah eri bir adam vardı. Olgun bir akla sahipti, [işlerin] sonunu görürdü.

Yemen yakınlarında Darvan köyündendi. Sadaka vermekle, güzel ahlakla ünlenmişti.

Mahallesi, yoksulların Kâbe'si idi. İhtiyaç sahipleri ona gelirlerdi.

Riyasızca, hem başaktayken, hem saptan ayrıldığında buğdayının onda birini verirdi.

Un yapıldığında, onun da onda birini verirdi. Ekmek oldu mu, bir onda bir de ekmekten verirdi.

Her gelirinin onda birini [vermeyi] ihmal etmezdi. Böylece ektiğinin onda birini dört kez vermiş olurdu.

O cömert adam, çocuklarına sürekli olarak vasiyetler ederdi:

Allah aşkına, Allah aşkına, hırsınız yüzünden benden sonra yoksulların payını alıkoymayın ki

Hakk'a itaat sığınağında ekininiz, meyveleriniz size kalsın.

O gelirlerin, meyvelerin hepsini, hiç kuşkusuz, tahmine hiç mahal olmaksızın, Allah göndermiştir gayptan.

Geliri yerinde harcarsan, kâr kapısıdır o, kâr edersin.

Türk, ürününün çoğunu yeniden tarlaya eker. Çünkü ürünün aslı odur.

Çoğunu eker, birazını da yer. [Ektiğinin] yeniden biteceğinden kuşku duymaz çünkü.

Ürünü, o topraktan elde ettiği için, kendi eliyle tohumu yine oraya saçar.

Ayakkabıcı da ekmeğinden arttırdığıyla, deri, gön ve sahtiyan satın alır.

Gelirimin aslı esası bunlardır. Rızkımın bağı bunlarla çözülür, [der].

Gelirim bunlardan geliyor diye, [elindekini] çaresiz yine onlara saçıp saçar.

Bu toprak, bu sahtiyan sadece bir perdedir. Bil ki rızkın aslı her solukta Allah'tan gelir.

Ekeceksen, asıl [ekilecek] yere ek ki her bir tanesinden yüz binlercesi bitsin.

Varsayalım ki şimdi, tohumu [bitmesine] sebep olacak sandığın yere ektin.

İki üç yıl geçer de [tohum] bitmezse, yalvarıp, duaya el açmaktan başka ne yapabilirsin?

Allah'ın huzurunda elini başına vurursun. Bu el, bu baş rızkı onun verdiğine şahittir.

Böylece bilirsin ki rızkın aslının aslı O'dur. Rızık arayan da onu arar zaten.

Rızkı O'ndan iste, Zeyd'den, Amr'dan isteme. Sarhoşluğu ondan iste, esrardan, şaraptan değil.

Zenginliği O'ndan iste, hazineden, maldan değil. Yardımı O'ndan dile, amcadan, dayıdan değil.

Sonunda bunlardan ayrı kalacaksın. Kendine gel de, o zaman kimi çağıracaksın?

Öyleyse şimdi de O'nu çağır, geri kalanı bırak da dünya mülkünün vârisi sen ol[114].

"Kişi, kardeşinden kaçar, o gün çocuk babasından ürker[115]" [dendiği] zaman gelince,

Sana put kesildiği, yolunda engel olduğu için her dost o saat düşmanın olur.

Sen yüzünü gerçek ressamdan çevirmiştin, gönlün bir resimle avunuyordu.

Dostların şimdicik seninle zıtlaşır, senden yüz çevirip düşmanlık ederlerse,

Kendine gel, *"İşte şimdi bana gün doğdu, yarın olacak olan bugünden oldu"* de.

Bu dünya ehli benimle zıtlaştı da kıyamet bana önceden ayan beyan oldu.

Ömrümü geçirmeden, ömrümü onlarla sona erdirmeden [gerçeği gördüm].

Kusurlu bir mal almıştım. Şükürler olsun kusurunu erkenden fark ettim.

Sermayem elimden gitmeden, malın kusuru sonradan ortaya çıkmadan [anladım].

Yoksa mal da gidecekti, ömür de. Bir kusurlu mal için, mal da gidecekti can da.

Malımı verip kalp altın alacaktım. Sevine sevine eve gidecektim.

Şükürler olsun ki o altının kalp olduğu şimdiden, ömür iyice geçip gitmeden önce ortaya çıktı.

Yoksa kalp altın sonsuza dek boynumda kalacaktı. Boşuna ömrümü heder edecektim.

Kalp olduğu çabucak meydana çıktı ya, hemencecik ayağımı çekeyim ondan.

Dostun, sana düşmanlık ederse, kin ve kıskançlık hastalığı derhal dışa vurur.

Senden yüz çevirdi diye feryat etme. Kendini ahmak ve cahil yerine koyma.

Tam aksine, onun çuvalında eskiyip kalmadın diye Allah'a şükret, sadaka ver.

Gerçek ve ebedî bir dost aramak için onun çuvalından çabucak çıktın ya [ona bak].

O öyle nazenin bir dosttur ki senin ölümünden sonra, dostluk bağı üç kat olur.

O [dost] ya yüce bir padişahtır, bir sultandır, ya da sultanın gözdesi bir şefaatçidir.

Kalpazan, dalkavuk, düzenbaz [dosttan] kurtuldun. Onun aldatışını, ölmeden önce açıkça gördün işte.

Dünyada halkın sana şu cefası, eğer bilirsen, [senin için] gizli bir altın hazinesidir.

Halkı, sana karşı kötü huylu ederler de, yüzünü ister istemez o yana çevirirler.

Şunu iyice bil ki sonunda hepsi sana hasım olacak, düşman kesilecek, isyan edecekler.

Sense mezarda feryat figan ederek o tek Allah'a *"Beni yalnız bırakma*[116]*"* diye yalvaracaksın.

A cefası, vefalıların ahitlerinden daha güzel olan, vefalıların [vefa] balı da sendendir.

Ey ambar sahibi, kendi aklını dinle de buğdayını Allah'ın toprağına emanet et.

Böylece, hırsızdan, buğday bitinden emin olsun. Şeytanı da sülüğü de hemen öldür.

O, seni her an yoksullukla korkutur. Ey erkek atmaca, onu keklik gibi avla.

Padişahın, murada ermiş değerli atmacasını kekliğin avlaması utanç vericidir.

[Adam] pek çok vasiyetlerde bulundu, öğüt tohumları ekti. Ama [çocuklarının] toprağı çorak olduğundan fayda etmedi.

Öğütçünün, yüz türlü arzusu, isteği olsa da öğüt almak için işiten bir kulak gerek.

Sen ona yüzlerce lütufta bulunur, öğüt verirsin, oysa senin öğüdüne omuz silker.

Dinlemeyen, duymayan bir kişi, inadından, reddedişinden konuşan yüz kişiyi çaresiz bırakır.

Nefesleri taşa bile etki eden peygamberlerden daha iyi öğüt veren, daha güzel dilli olan kim vardır?

Dağlara, taşlara bile işleyen [o öğütlerden], bedbahtın bağı çözülmedi gitti.

Bizliğe, benliğe yakalanan böyle gönüller, [o öğütlere karşı] *"Taştan da katı*[117]*"* diye nitelendiler.

Allah'ın vergisi ve kudreti, kabiliyet gerektiren halkın vergisi gibi kabiliyete bağlı değildir. Çünkü vergi, öncesiz (kadîm), kabiliyetse sonradan olmadır (hâdis). Vermek, Allah'ın sıfatıdır, kabiliyetse yaratılmışın sıfatı. Öncesi olmayan, sonradan olana bağlı olmaz. Aksi taktirde, sonradan var oluş (hudûs) imkânsız olurdu.

O gönlün hal çaresi, [insanı] halden hale koyan [Allah'ın] ihsanıdır. Onun ihsanı için kabiliyet de şart değildir.

Aksine, kabiliyet şartı da onun ihsanıdır. O ihsan özdür, kabiliyetse kabuk.

Musa'nın asasının yılan oluşu, avucunun bir güneş gibi parlaması ondandır.

Peygamberlerin, bizim aklımıza, havsalamıza sığmayan yüz binlerce mucizeleri,

Sebeplerden değil, Allah'ın [halleri] değiştirmesinden olmuştur. Yoklarda kabiliyet ne arar?

Kabiliyet, Allah'ın fiilinde şart olsaydı, hiçbir yok varlık [âlemine] gelmezdi.

[Allah] şu gök kubbenin altında [o kabiliyeti] isteyenler için bir âdet koydu, sebepler, yollar var etti.

İşler, çok zaman o âdet üzere yürür. Bazen de [ilahi] güç o âdeti bozar.

[Allah] tadı hoş bir sünnet ve âdet koymuştur; ama âdeti bozmayı da mucize sebebi kılmıştır.

Üstünlük bize sebepsiz ulaşmazsa da [ilahi] güç o sebebi kaldırmaktan âciz değildir.

Ey sebebe tutulup kalan, [sebepten] dışarı uçma. Ama sebepleri var edeninin [onları] kaldıramayacağını da zannetme.

Sebepleri var eden, dilediğini [varlığa] getirir; mutlak kudret, sebepleri yırtıp atar.

Ama isteyen dileğine kavuşsun diye çok zaman hükmünü o sebeplerle yürütür.

Sebep olmasa, dileyen nasıl yol arar? Öyleyse sebeplerin yolda görünmesi gerekir.

Bu sebepler, gözlere, görüşlere perdedir. Çünkü her göz her bakış O'nun yaratışını [görmeye] lâyık değildir.

Perdeleri dibinden, kökünden söküp atmak için sebepleri delecek bir göz gerek ki,

Sebepleri yaratanı mekânsızlık [âleminde] görsün; çalışmayı, kazancı, dükkânı boş bilsin.

A babacığım, her hayır ve şer sebebi yaratandan gelir. Sebepler ve araçlar,

Gaflet çağı bir zaman sürüp gitsin diye ana yol üzerine kurulmuş bir hayalden başka bir şey değildir.

Âdem'in –ona selâm olsun- bedeni ilk yaratıldığı sırada [Allah'ın] Cebrail'e –ona selâm olsun- "Git, yeryüzünden bir avuç toprak al", bir rivayete göre ise "Her bölgeden avuç avuç al" diye emir vermesi.

Yaratan, hayır ve şerle sınamak için[118] insanı yaratmayı dileyince,

Sâdık Cebrail'e: *Git, yeryüzünden bir avuç toprak ödünç al,* dedi.

Cebrail, hizmet kemerini beline kuşanıp âlemlerin Rabbi'nin emrini uygulamak için yeryüzüne geldi.

Emir kulu [Cebrail], toprağa elini uzatınca, toprak kendini çekti, ondan sakındı.

Dile gelip yalvardı. *O tek yaratıcı hürmeti için,* dedi,

Beni bırak, git, canımı bağışla. Var git, soylu atının dizginini benden çek.

Allah aşkına bırak beni; beni yükümlülük ve tehlike keşmekeşlerine düşürme.

Allah'ın seni seçmesi, Levh-i Mahfuz bilgisini sana göstermesi lütfunun hakkı için [bırak beni].

[O lütufla] meleklere hoca oldun. Daima Hak ile konuşmadasın.

Sen peygamberlere elçi olacaksın. Sen vahyin canına hayat vereceksin, bedene değil.

O bedene, sense cana hayat verdiğin için İsrafil'den üstünsün.

Onun sura üfürmesinin sesi bedenleri canlandırır; senin üfürüşünse o biricik gönlün canlanmasını sağlar.

Bedendeki canın canı, gönlün diriliğidir. Öyleyse senin verdiğin onun verdiğinden üstündür.

Mikail de beden rızkını verir. Senin çabansa aydın gönün rızkını verir.

O, eteğini kilelere [sığan] bağışlarla doldurmuştur. Senin rızık bağışınsa kilelere sığmaz.

Sen kahredici, helâk edici Azrail'den de daha üstünsün. Çünkü rahmet, gazabı geçmiştir[119].

Arş'ı bu dördü taşırlar; sen [onların] şahısın. Uyanıklıkta dördünün en üstünü sensin.

Mahşer günü arşı sekiz [meleğin] taşıdığını görürsün[120]*. O zaman da o sekizinin en üstünü yine sen olursun.*

[Yeryüzü] böyle sayıp döküyor, ağlıyordu. Çünkü bundan maksadın ne olduğunun kokusunu almıştı.

Cebrail bir ar ve hayâ madeniydi. O yeminler, yolunu bağladı.

[Yer] o kadar yalvardı, o kadar yeminler verdi ki [Cebrail] geri dönüp: *Ey kulların Rabbi,* dedi.

Senin buyurduğun işi yapmada başıboş değildim. Ama olup biteni sen daha iyi bilirsin.

A her şeyi gören Allahım! [Senin adlarından] öyle bir adı andı ki [o adın] korkusundan yedi gök dönmekten geri kalır.

Arıma gitti, adından utandım. Yoksa bir avuç toprak getirmek kolay.

Çünkü sen meleklere [öyle bir] güç vermişsin ki şu gökleri bile parçalayıp yırtabilirler.

[Allah'ın], insanların babası, Allah'ın halifesi, meleklerin secde ettiği, onların hocası olan Âdem'in –ona selâm olsun- mübarek bedenini, birleştirip düzenlemek için Mikail'i –ona selâm olsun- bir avuç toprak almak üzere yeryüzüne göndermesi.

[Allah] Mikail'e: *Yere sen git de aslan gibi ondan bir avuç toprak kapıver,* [dedi].

Mikail, toprak yurduna gelip ondan bir [avuç toprak] kapmak için elini uzatınca,

Toprak titredi, kaçmaya yeltendi; yalvarıp gözyaşı dökmeye başladı.

Bağrı yanık bir halde yalvarmaya başladı; kanlı gözyaşıyla yeminler veriyordu:

Lütuf sahibi eşsiz Allah'a, sana yüce Arş'ı taşıtana yemin olsun ki,

Dünya rızıklarının kilesine memursun; [Allah'ın] lütfuna susamışları suya kandırırsın.

Çünkü Mikail kile [sözünden] türemiştir; o yüzden rızık vermede kileci olmuştur.

Bana aman ver, beni azat et. Nasıl kanlı sözler ediyorum bir bak.

Melek, Allah rahmetinin madenidir. [Mikail]: *"Bu yaraya nasıl tuz basabilirim?"* dedi.

Nitekim Şeytan da kahır madenidir. İnsanoğlunu feryat figan ettirir.

Rahmet gazaptan üstündür a delikanlı. Allah'ın sıfatları içinde lütuf [gazaba] galebe çalıcıdır.

Kulları da kuşkusuz onun huyuna sahiptir. Kırbaları onun ırmağının suyuyla doludur.

O Hak elçisi, o yol kılavuzu: *"İnsanlar padişahların dinindedir/töresindedir"* demiştir.

Mikail, maksadı hâsıl olmadan, eli kolu boş bir halde, din [gününün] Rabbine gitti.

A sırları bilen biricik padişah, dedi, *toprak ağlayıp inleyerek [elimi kolumu] bağladı.*

Gözyaşı senin katında değerlidir, işitmezden gelemedim.

Katında ah edip ağlayışın pek büyük değeri var diye, onun hakkından hukukundan geçemedim.

Senin katında yaşlı gözün değeri pek büyükken nasıl inat edebilirdim?

Ağla sızla, namaza gel diye günde beş kere ağlamaya davet vardır.

Müezzinin *"Haydi kurtuluşa"* diye bağırmasındaki o kurtuluş, işte bu ağlayış, bu isteyiştir.

Kimi üzüntü içinde çaresiz bırakmak istesen, onun gönlüne ağlama yolunu kapatırsın.

Böylece def edilemeyen bir belâ gelip çatar ona. Çünkü sızlanma şefaatçisi yoktur.

Ama belâdan kurtarmayı dilediğin kimsenin canını sızlanmaya düşürürsün.

Kur'an'da, o ağır kahra uğrayan ümmetler hakkında dedin ki:

O solukta ağlayıp sızlanmadılar ki belâ onlardan savuşup gitsin.

Gönülleri katılaşmıştı, o günahlar onlara ibadet gibi görünüyordu[121].

İnatçı kişi kendini suçlu bilmedikçe, gözünden nasıl yaş akabilir?

Yunus'un –ona selâm olsun- kavminin hikâyesi, yakarmanın, ağlayıp sızlamanın, gökten gelen belâyı defettiğinin beyanı ve delilidir. Yüce Allah, dilediğini yapandır. Öyleyse, sızlanarak yakarmanın ve O'nu ululamanın katında faydası vardır. Filozoflarsa, "Allah, tabiata ve sebebe göre işi görür, dilediğince değil. Demek ki sızlanarak yakarmak tabiatı değiştirmez" derler.

Yunus'un kavmine belâ gelip çatınca gökyüzünden ateş yüklü bir bulut ayrıldı.

Şimşekler çakıyor, taşları yakıyordu. Gök gürlüyor, [insanların] betini benzini sarartıyordu.

Geceleyin bu belâ göklerden gelip çattığında hepsi damlara çıkmışlardı.

Hep birlikte damlardan aşağı inip başlarını açıp ovaya doğru gittiler.

Analar, çocuklarını dışarı attılar. Hepsi ağlayıp bağrışmaya başladılar.

O insanlar, akşam namazından seher vaktine kadar başlarına toprak saçtılar.
Hepsinin sesi soluğu kesilmişti. [Allah'tan] o inatçı kavme bir rahmet geldi.
Umutsuzluktan, sabırsızca ahlar edişten sonra yavaş yavaş bulut dağılmaya başladı.
Yunus'un hikâyesi uzun ve ayrıntılıdır. Oysa şimdi toprağı anlatma, feyiz verme zamanı.
Mademki ağlayıp sızlanmanın Allah katında değeri var, o ağlayıp sızlanmadaki değer başka nerede vardır?
Ey umut, haydi şimdi belini sımsıkı bağla. Kalk ey ağlayan, sürekli gül.
Çünkü yüce padişah, gözyaşını üstünlükte şehitlerin kanıyla bir tutmaktadır[122].

[Allah'ın], İsrafil'i –ona selâm olsun- "Âdem'in –ona selâm olsun- bedenini terkip etmek için bir avuç toprak al" diye yeryüzüne göndermesi.

Rabbimiz İsrafil'e: *Git, avucunu o toprakla doldur da gel,* dedi.
İsrafil de yeryüzüne geldi. Ama toprak yine inlemeye başladı.
Ey sur meleği, ey hayat denizi, ölüler senin soluklarınla can bulur, dedi.
Sur'a üfleyip öyle güçlü bir ses çıkarırsın ki mahşer [çürümüş] kemiklerle dolar.
Sur'a üfler, haydi dersin, kalkın ey Kerbelâ şehitleri!
Ey ölüm kılıcından ölümü tatmış olanlar, dallar, yapraklar gibi topraktan baş çıkarın.
Senin rahmetin, senin o etkili soluğun yüzünden şu dünya dirilişle dolar.
Sen rahmet meleğisin, merhamet gösterirsin. Arş'ı taşımaktasın, bağışlar kıblesisin.
Arş, bağış ve adalet madenidir. Onun altından bağışlamayla dolu dört ırmak akar.
Süt ırmağı, bitimsiz bal ırmağı; şarap ırmağı, Dicle gibi akarsular.
Bunlar Arş'tan cennetlere akarlar. Dünyada da onlardan bir miktar görünür.
O dört [ırmak] burada bulanıktır, ama neden? Acı yokluk zehrinden.
O dördünden şu kara toprağa bir yudumcuk döktüler de bir fitne kopardılar.
Böylece şu bayağı kişiler, onların aslını arasınlar [istediler]. Ama adam olmayanlar, burada olanla yetindiler.
[Allah] çocuklar yetişsin diye süt verdi. Her kadının göğsünü [süt] pınarına çevirdi.
Üzüntüyü ve endişeyi gidermek, güç kuvvet vermek için üzümden şarabı akıttı.
Hastanın bedenine ilaç olsun diye arının içini bal kaynağına döndürdü.
Temizlenmek, içip kanmak için köklere, dallara, herkese su verdi.
Böylece bunları izleyip asıllarına ulaşmanı [diledi]. Sense bunlarla yetindin a fodul!
Şimdi toprağın macerasını dinle. Bak, o kudret sahibi İsrafil'e ne masallar okuyor.
İsrafil'in önünde yüzünü ekşitti; yüz türlü şekle girip dalkavukluk etti.
Celal sahibi tertemiz Allah hakkı için, bu kahrı bana helal görme, [dedi].
Ben bu halden hale koyuştan bir koku alıyorum. Kafamda kötü bir zan dolaşıp duruyor.
Sen rahmet meleğisin, merhamet et. Çünkü Hüma kuşu, hiçbir kuşu incitmez.
Ey dert sahiplerine şifa ve rahmet olan, sen de o iki güzel işli [meleğin] yaptığını yap.
İsrafil, çabucak padişahın huzuruna döndü. Allah'a özrünü beyan etti, olup biteni anlattı.
Görünüşte [toprağı] al diye buyruk verdin ama içime onun aksini ilham ettin, [dedi].
Kulağıma, [toprağı] almam için emir verdin, ama aklıma bunun aksini emrettin.
Rahmet, gazabı geçti, ona üstün geldi, ey işleri örneksiz olan, iyi işler işleyen Rabbim.

[Allah'ın] çevik Âdem'in –ona selâm olsun- bedeni olmak üzere, kararlılık ve sebat sahibi bir melek olan Azrail'i –ona selâm olsun- bir avuç toprak almaya göndermesi.

Allah, Azrail'e: *Derhal git, o hayallere kapılmış toprağın [haline] bir bak,* dedi.

O zayıf, kart zalimi bul. Hemen bir avuç torak al da gel.

Kaza ve kader çavuşu Azrail, gereğini yapmak üzere yer küresine gitti.

Toprak, âdeti olduğu üzere, feryat etmeye başladı. Ona birçok yeminler verdi, antlar içti.

Ey seçkin kul, ey Arş'ı taşıyan, ey Arş'ta da yeryüzünde de buyruğa uyan, [dedi].

O biricik Rahman'ın rahmeti hakkı için git. Sana lütuflar edenin hakkı için git.

Kendisinden başka tapacak bulunmayan şahın hakkı için... Onun katında hiç kimsenin ağlayıp sızlaması reddolunmaz.

[Azrail]: *Ben bu masalla, gizli, açık buyruk sahibi olandan yüz çeviremem ben,* dedi.

[Toprak]: *İyi ama O, yumuşak olmayı da emretti. İkisi de emir, bilgi yoluyla o [emri] tut,* dedi.

[Azrail]: *O, ya tevildir ya kıyas. Apaçık emirde [tevile, kıyasa] uyma,* dedi.

Bu [hiçbir şeye] benzemeyen [emri] tevil edeceğine, kendi düşünceni tevil etmen daha iyi.

Yalvarıp yakarmana gönlüm yanıyor, acı gözyaşlarından yüreğim kanla doldu.

Merhametsiz değilim, dertlinin derdine o üç temiz melekten daha fazla merhametim var.

Ben bir yetime tokat atsam, yumuşak bir adam da onun eline helva verse,

Bu tokat, onun tatlısından daha hoştur. Helvaya aldanırsa vah onun haline.

Senin feryadından ciğerim yanıyor. Ama Allah, bana [bir başka] lütuf öğretmede.

Kahırlar arasında gizli lütuf vardır. Paha biçilmez akik pislik içinde gizlidir.

Allah'ın kahrı, benim yüzlerce yumuşaklığımdan daha iyidir. Allah'tan can esirgemek, can çekişmektir.

O'nun en zorlu kahrı, iki cihanın yumuşaklığından daha iyidir. Âlemlerin rabbi ne güzeldir, O'nun yardımı ne iyidir.

O'nun kahrında gizli lütuflar vardır: O'nun için can vermek, cana can katar.

Kendine gel, suizannı, sapkınlığı bırak. Sana gel deyince, başını ayak yap.

O'nun gel deyişi, [sana] yücelikler katar; esriklikler, eşler, yaygılar bağışlar.

O yüce emri, hiç mi hiç eğip bükemem, onda gevşeklik gösteremem ben.

O bayağı toprak bütün bunları duydu. Ama o suizan, kulağını tıkamıştı onun.

O aşağılık toprak, yine bir başka şekilde yalvarmaya, sarhoş gibi secde etmeye başladı.

[Azrail]: *Hayır, kalk artık, bundan sana zarar gelmez. Ben sana canımı başımı rehin bırakayım, güvence vereyim,* dedi.

Yalvarmayı düşünme, o rahmet ve adalet sahibi padişahtan başkasına yalvarma artık.

Ben emir kuluyum, [emri] terk edemem. O'nun emri, denizden toz koparır.

O kulağı, gözü, başı yaratanın [emrinden] başka, kendi canımdan ne bir hayır dinlerim ne bir şer.

Kulağım, O'nun sözünden başkasına sağırdır. O, bana tatlı canımdan da tatlı bir candır.

Can, O'ndan geldi, O candan değil. O, karşılıksız olarak yüz binlerce can verir.

Can kim olur ki onu kerem sahibine yeğleyeyim? Pire kim olur ki onun yüzünden yorganı yakayım?

Ben, O'nun hayrından başka bir hayır bilmem. O'ndan başkasına sağırım, dilsizim, körüm ben.

Kulağım ağlayıp inleyenlere sağırdır. Çünkü ben O'nun elinde bir mızrak gibiyim.

Sana, kendisinden bir zulüm erişen bir varlık, gerçekte bir alete benzer. Arif, odur ki alete değil, Hakk'a bakar. Görünüşte alete baksa bile, bu, bilgisizliğinden değil, öyle gerektiğindendir. Nitekim Bayezid -Allah sırrını kutsasın- şöyle demiştir: Ben bunca yıldır bir yaratılmışla konuşmadım, bir yaratılmıştan söz işitmedim. Oysa halk, onlarla konuşuyorum, onları dinliyorum sanır. Çünkü onlar, en büyük muhatabı görmezler. Onlar, benim halime nispetle, ondan [yansıyan] sese benzerler. Akıllı dinleyici sese aldırmaz. Hani meşhur bir atasözü vardır ya: Duvar çiviye: "Beni niye yaralıyorsun?" der. Çivi de: "Sen beni çakana bak" der.

[Azrail]: *Ahmak gibi mızraktan merhamet umma. Mızrağı elinde tutan padişahtan um.*

O yücenin elinde tutsak olan mızrağa, kılıca nasıl yalvarabilirsin?

O, sanatta Âzer'dir, bense putum. Benden ne alet yaparsa o olurum ben.

Beni kadeh yaparsa kadeh olurum, hançer yaparsa hançer.

Çeşme yaparsa su veririm, ateş yaparsa ışık saçarım.

Yağmur yaparsa, harman veririm; ok yaparsa bedene saplanırım.

Yılan yaparsa zehir saçarım; yardım ederse hizmet ederim.

Ben iki parmak arasındaki kalem gibiyim[123]*. Kulluk safında işkilli değilim.*

Azrail toprağı lafa tutup oyaladı da o yaşlı topraktan bir avuç kapıverdi.

Büyücü gibi yeryüzünden [bir avuç toprak] kaptı; topraksa, kendinden geçmiş, sözle meşguldü.

Ayağı mektepten kaçanlar gibi o isteksiz toprağı Allah'a götürdü.

Allah: *Apaydın bilgime yemin olsun ki seni bu halkın cellâdı yapacağım,* dedi.

[Azrail]: *Yarabbi, ölüm anında insanların boğazını sıkarken halk düşman kesilir bana,* dedi.

Yüce Allahım, nefrete uğramayı, düşman yüzlü görünmeyi bana reva görür müsün?

[Allah]: *Ben, sıtma, kulunç, baş dönmesi, yaralanma gibi öyle sebepler yaratırım ki Onların gözlerini senden, o hastalıklara, o üç kat sebeplere çeviririm,* [dedi].

[Azrail]: *Yarabbi, ey yüce Allahım! Öyle kulların olur ki sebepleri bile yırtarlar,* dedi.

Gözleri sebeplerden öteye geçer; Allah lütfuyla perdeleri aşar.

Onlar hallere uygun göz hekiminden birlik sürmesini bulurlar da hastalıklardan, sebeplerden kurtulurlar.

Sıtmaya, kulunca, basura bakmazlar. Bu sebeplere hiç ehemmiyet vermezler.

Çünkü bu hastalıklardan her birinin devası vardır. Deva kabul etmeyen [hastalık] kaza ve kaderdir.

Soğuk derdinin devası nasıl kürk [giymekse], kesinlikle bil ki her hastalığın bir devası vardır.

Ama Allah, bir adamı dondurmayı diledi mi, soğuk yüz kürkün üstünden bile geçip [etki eder].

Vücuduna öyle bir titreme verir ki ne elbise kâr eder ona ne ev.

Kaza gelince hekim aptallaşır. O ilaç da fayda vermede yolunu şaşırır.

Gözü görenin idraki ahmakları avlayan bu perdelerle nasıl perdelenir?

Göz sağlam olunca aslı görür. Adam şaşı olursa ancak ayrıntıyı görür.

[Allah'tan]: "Ey Azrail, sebepler, hastalıkları ve kılıç yarası gözüne görünmeyene, senin yaptığın iş de görünmez. Çünkü sen o sebeplerden bile daha gizlisin, ama [sonuçta] sen de bir sebepsin. Hatta öyle olur ki hastaya "Allah, ona sizden yakındır ama siz görmezsiniz*[124]*" [sırrı] bile gizli kalmaz" diye cevap gelmesi.

Allah: *"Aslı bilen kişi, arada seni nasıl görsün?"* dedi.

Kendini halktan gizledin, aydın gözlülerin önünde sen de bir perdesin.

Ecel, onlara şeker gibi gelirken, gözleri devletle, ikballe sarhoş olur mu?
Bedenin ölümü onlara acı gelmez. Çünkü kuyudan, zindandan çimenliğe çıkarlar.
Bu ıstıraplar dünyasından kurtulurlar. Hiç kimse bir hiçin kayboluşuna ağlamaz.
[Devlet] erkânından biri, zindanın burcunu yıksa, zindanda olanın gönlü ona incinir mi?
Yazık, şu mermer taşı kırdı da canımızı, ruhumuzu hapisten kurtardı,
O güzelim mermer, o değerli taş, zindanın burcunun süsüydü, yakışığıydı,.
Zindandaki kurtulsun diye nasıl da kırdı onu? Bu suç yüzünden onun elini kırmalı [der mi?]
Zindandan çıkarılıp darağacına götürülenden başka hiçbir mahpus böyle saçma söz söylemez.
Yılan zehirlerinin arasından çıkarılıp şekere götürülen kimseye bu iş acı gelir mi hiç?
Can, beden kavgasından sıyrılıp beden ayağı olmadan gönül kanadiyla uçar gider.
Zindan kuyusunda geceleyin uyuyup, düşünde gül bahçesi gören adam gibi hani.
Allahım, der, *beni bedene geri döndürme de şu gül bahçesinde gezip dolaşayım.*
Allah da ona: *Duan kabul oldu; dönme*, der. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.
Böyle bir düş, ne güzel olur bir bak. [Adam] ölümü görmeden cennete gidiyor.
O adam artık, kuyunun dibinde zincire vurulmuş bir bedenler uyanmaya hasret çeker mi hiç?
Eğer inanmışsan, artık savaş safına gir, çünkü senin meclisin gökyüzündedir.
Mihrabın önündeki mum gibi yukarılara ulaşma umuduyla ayağa kalk ey kul.
Bütün gece, başı kesilmiş mum gibi istek içinde gözyaşı saç, yanıp yakıl.
Yemeden, içmeden ağzını yum; semavî sofraya doğru koş.
Her an, her solukta gökyüzüne umut bağla. Söğüt gibi göğe [erme] arzusuyla rakset.
Gökyüzünden her sana su ve ateş gelmekte, rızkını arttırmaktadır.
Seni de oraya götürürse buna şaşılmaz. Aczine bakma, isteğine bak.
Çünkü bu istek, sende Allah emanetidir. Çünkü her istek sahibi, bir istenene lâyıktır.
Gayret et de bu istek artsın. Böylece gönlün şu beden kuyusundan çıksın.
Halk, falanca miskin öldü desin, sen de ey gafiller ben diriyim de.
Bedenim yapayalnız yatıp uyumuşsa da gönlümde sekiz cennet açılmış.
Can, güller, nesrinler arasında uyuduktan sonra, beden, şu pislik içinde kalmış ne gam.
Ha gül bahçesinde uyumuş ha külhan da, uyumuş canın bedenden haberi mi var ki?
Can, şu su rengi dünyada *"Keşke kavmim bilseydi[125]"* diye naralar atmada.
Can, şu beden olmadan yaşamayı istemezse, gökyüzü kimin eyvanı olacak peki?
Canın, bedensiz yaşamayı istemezse, *"Rızkınız göktedir[126]"* [müjdesi] kime nasip olacak?

Dünyanın yağlı, tatlı [nimetlerinin] tehlikesi ve bunların Allah yemeğine engel oluşunun beyanı hakkında. Nitekim [Peygamber] şöyle buyurmuştur: "Açlık, Allah yemeğidir. Onunla, doğru kişilerin bedenlerini diriltir." Yani açlıkta Allah yemeği vardır. Şu da yine onun sözüdür: "Ben Rabbimin katında gecelerim, o beni yedirir, içirir." Allah da "Sevinç içinde rızıklanırlar[127]" demiştir.

Şu kaba, pis rızık kırıntılarından kurtulursan, değerli bir yemeğe ve azığa ulaşırsın.
O yemekten binlerce okka yesen, yine peri gibi tertemiz, hafif [bir halde] gidersin.

[O yemek] ne yel yapar sen de ne kulunç, ne de mide ağrısı çarmıhına gerer seni.

[Dünya yemeğinden] az yersen, karga gibi aç kalırsın; çok yersen, ağzından burnundan geğirmeye başlarsın.

Az yersen, huyun bozulur, kuru kalır, zayıflarsın. Çok yersen de mide fesadına uğrarsın.

Allah'ın yemeğiyle, o sindirimli azıkla, gemi gibi öylece deniz üzerinde gidersin.

Oruca sabret, ısrarcı ol; [sonra da] her an Allah rızkını bekle.

Çünkü o işi güzel sabırlı Allah, bekleyenlere hediyeler verir.

Tok adam, yemek çabuk mu gelecek, geç mi gelecek diye ekmek beklemez.

Azığı olmayansa habire [yemek] nerede der. Açlık içinde yemek bekleyip aranır.

Beklemezsen, o yetmiş kat devlet nevalesi gelmez sana.

Babacığım, yücelerin sofrasının gelmesi için adam gibi bekle, bekle.

Her aç, sonunda bir azık bulur. Bir devlet güneşi üzerine vurur.

Himmetli misafir, bir yemekten az yerse, sofra sahibi, ona daha güzel bir yemek getirir.

Yoksul, bayağı sofra sahibine gelince, o başka... Sen kerim olan rızık vericiye suizanda bulunma.

Ey güvenilir kişi, bir dağ gibi başını kaldır da güneşin ilk ışığı sana vursun.

Çünkü o oturaklı yüce dağın başı da seher güneşini beklemektedir.

"Ölüm olmasaydı, bu dünya ne hoş olurdu. Dünya malı ne hoş olurdu yok olup gitmeseydi" diye bu tarzda saçma sapan sözler söyleyen aldanmış kişiye cevap.

Birisi: *Arada ölümün ayağı olmasaydı, bu dünya ne güzel olurdu,* diyordu.

Bir başkası: *Ölüm hiç olmasaydı, şu ıstıraplar dünyası bir saman çöpüne bile değmezdi,* dedi.

Dövülmeden olduğu gibi bırakılmış, ovaya yığılmış bir harmana benzerdi.

Sen ölümü hayat sandın da tohumu çorak toprağa ektin.

Ey ahmak, yalancı akıl, [her şeyi] ters gördüğünden hayatı da ölüm olarak görür.

Ey Allahım, sen bize bu *aldanış yurdunda*[128] her şeyi olduğu gibi göster[129].

Ölümüne yazıklanan hiçbir ölü yoktur; yazıklanması azığının azlığınadır ancak[130].

Yoksa [ölen], bir kuyudan bir ovaya çıkmış; devlete, diriliğe ve genişliğe ulaşmıştır.

Bu yas konağından, bu utanç verici deve yatağından geniş bir ovaya göçmüştür.

Orası doğruluk makamıdır, yalan sayvanı değil. Ayrandan değil, halis şaraptan mestlik vardır orada.

O doğruluk makamında Allah ile oturmaktadır o[131]. Şu ateş tapınağının suyundan balçığından kurtulmuştur.

Aydınlık bir hayat yaşamadıysan, bir iki soluk kaldı işte, [hiç olmazsa] adam gibi öl.

Kul, daha hak etmeden ona nimetler veren yüce Allah'ın rahmetinden umulan şeyler hakkında. "O, insanlar umutsuzluğa düştükten sonra yağmur yağdırır[132]." Nice uzaklık vardır ki yakınlığı getirir. Nice kutlu günah vardır, nice saadet vardır ki kötülük umulan şeyden meydana gelir. Bunlar, "Allah'ın onların kötülüklerini iyiliklere çevirdiğinin bilinmesi içindir[133]."

Hadiste şöyle gelmiştir: Kıyamet günü, her bedene kalk diye emir gelir.

Sur'a üfürülmesi, tertemiz Allah'ın *"Ey zerreler, topraktan başınızı çıkarın"* diye emretmesidir.

Akıl, sabah vakti her bedene nasıl geliyorsa, her can bedenine öyle geri gelir.

Can, o gün, kendi bedenini tanır; defineler gibi kendi viranesine girer.

Kendi bedenini tanır da onun içine girer. Kuyumcunu canı, terzinin [bedenine] girer mi hiç?

Bilginin canı, bilgine doğru koşar; zalimin canı zalime doğru koşar.

Koyunla kuzu sabah çağı birbirini nasıl tanırsa, Allah bilgisi de [canlara, bedenleri] tanıtmıştır.

Ayak, karanlıkta kendi ayakkabısını tanırken, can kendi bedenini tanımaz olur mu hiç a güzelim?

Ey [Allah'a] sığınan, sabah küçük mahşerdir. Büyük mahşeri onunla kıyas et.

Can, nasıl balçığa doğru uçarsa, [amel] defteri de sağa sola öyle uçar.

Dün neyi huy edindiysen, iyilik, kötülük, cimrilik, cömertlik defterini avucuna koyarlar.

Seher vakti uykudan uyandı mı, o hayır ve şer ona doğru gelir.

Sakınıp çekinmeyi huy edinmişse, uyandığı zaman yanına o gelir.

Dün, ham, çirkin ve azgın bir halde idiyse, defterini sol yanında yas mektubu gibi simsiyah bulur.

Dün, temiz, takvalı, dindar bir halde idiyse, uyandığı zaman değerli inciyi elde eder.

Bizim uyumamız ve uyanmamız, ölümün ve mahşerin varlığına iki tanıktır.

Küçük mahşer, büyük mahşeri gösterir; küçük ölüm, büyük ölümü aydınlatır.

Fakat bu [amel] defteri, hayaldir, gizlidir. Büyük mahşerde apaçık ortaya çıkar o.

Bu hayal, burada gizlidir, eseri görünür. Ama orada bu hayalin suretleri oluşur.

Mimara bir bak, toprağa tohum [eker] gibi gönlünde bir ev yapma hayali vardır.

O hayal, içindeki tohumu bitiren toprak gibi, içeriden dışarıya çıkar.

Gönülde yurt tutan her hayal, mahşer günü bir surete bürünür.

O mühendisin zihnindeki [bina] hayali gibi; tohum tutan topraktaki bitki gibi.

Her iki mahşeri kısaca anlatmaktan maksadım, müminlerin anlatılan kıssadan bir hisse almasıdır.

Kıyamet gününün güneşi doğunca çirkin de güzel de derhal yerden kalkar.

Kaza divanına doğru koşmaya başlar; gerçek akçeyle sahte akçe potaya girer.

Gerçek akçe, sevinir nazlanır. Sahte akçeyse yanıp erimeye başlar.

Her an imtihanlar gelir çatar; gönül sırları bedende görünür.

Suyla yağ nasıl kandille belli olursa, toprak sırlarını nasıl açığa vurursa öyle.

Baharın eli, soğanı, pırasayı, haşhaşı nasıl çıkarır, kışın sırrını nasıl ortaya koyarsa öyle.

Birisi *"Biz Allah'tan sakınanlarız"* [dercesine] yemyeşil, öbürünün başı menekşe gibi aşağıda.

Gözler tehlike yüzünden dışarı fırlamış; [gönle] yerleşen korkudan on çeşmeye dönmüş.

Defterler sol yandan gelmesin diye gözler açık bir halde bekleşmedeler.

Gözler bir sağ yana bir sol yana çevrilmede, çünkü talih defterinin sağdan verilmesi kolay değil.

Bir kulun eline, günahlar yüzünden kararmış, kötülüklerle dolmuş bir defter verilir.

İçinde doğru kişilerin gönlünü incitmekten başka bir tek iyilik, bir tek başarılı iş yok.

Baştan sona kadar çirkinliklerle, günahlarla, yol ehliyle alay edişle, ıslık çalışla dolu.

Onun düzenbazlıkları, hırsızlıkları, Firavunlar gibi ben, biz deyişleri [yazılı].

O ağırcanlı [kul] defterini okuyunca, zindanın yolunu tutacağını anlar.

Suç ortada, özür yolu kapalı olduğu için, hırsızlar gibi darağacına doğru yürür gider.

O binlerce bahane, o binlerce kötü söz, ağzının üzerinde pis bir çiviye döner.

Hırsızlık malları üstünde, evinde meydana çıkmış; martavalı kaybolup gitmiştir.

Cehennem zindanına doğru yürümeye koyulur. Çünkü dikenin ateşten kaçmasına imkân yok.

Önceleri gizli olan, sonradan bekçiler gibi ortaya çıkan melekler, memurlar gibi önüne ardına düşerler.

Yürü ey köpek, kendi çöplüğüne gir diye sürer, mızrakla dürterler.

Olur da o kuyudan kurtulurum diye her yol başında ayağını sürür.

Oyalanarak durur, direnir, bir umutla yüzünü arkaya çevirir.

Güz yağmuru gibi gözyaşı döker, kuru bir umuttan başka nesi vardır ki onun?

Her an yüzünü arkaya çevirir. Kutsal Allah dergâhına yüz tutar.

Bunun üzerine Allah'tan, o ışık ikliminden, ona: *"A çıplak tembel"* deyin diye emir gelir.

A kötülük madeni ne bekliyorsun? A sersem, ne diye yüzünü geriye çeviriyorsun?

A Allah'ı inciten, a Şeytan'a tapan, defterin, eline verilen o defter işte.

Yaptığın [işlerin] defteri gördüğün halde ne diye ardına bakınıyorsun, yaptığının işin cezasını gör.

Boşu boşuna niye emekliyorsun? Böyle bir kuyuda aydınlık umudu nerede?

Ne dışyüzünde bir ibadet [eseri] var, ne içinde, gizliden gizliye bir [iyi] niyet.

Ne geceleri yalvarıp yakardın, kıyama durdun; ne gündüzleri perhiz edip oruç tuttun.

Ne kimseyi incitmemek için dilini tuttun; ne de ibretle önüne ardına baktın.

Önünde ne vardı: Ölümü anma, can çekişme. Ardında ne vardı: Dostlarının senden önce ölümü.

A buğday gösterip arpa satan sahtekâr, ettiğin zulme de coşkulu bir tövbede bulunmadın ki sen.

Kendi terazin eğri ve hileli olduğu halde, mükâfat terazisinin doğru olmasını nasıl beklersin?[134]

Sen hainlikte, eksik tartmada sol ayağa dönmüşken, defterin nasıl sağ eline gelsin?

A boyu posu bükülmüş kişi, ceza[135] *gölgeye benzer, onun için senin gölgen de önüne iki büklüm düşecek.*

[Allah'tan] bu türden sert hitaplar gelir. Öyle ki bunları dağ duysa beli bükülür.

Kul: *Beyan buyurduğundan yüz kat kötüyüm, yüz kat kötüyüm, yüz kat kötü,* der.

Sen, bundan daha kötülerini de hilminle örttün, yoksa ilminle bütün kepazeliklerimi bilirsin.

Ama kendi mücadelemin, amelimin dışında, hayrımın, şerrimin, küfrümün, meşrebimin ötesinde,

Çaresizlik içinde yalvarışım, benim, ya da benim gibi yüzlercesinin hayali, kuruntusu bir yana,

Kendi doğruluğuma, isyanıma bakmadan sadece senin lütfuna umut bağlamıştım.

Ey garazsız kerem sahibi, karşılıksız lütfunu, mutlak bağışını ummadaydım.

O yüzden ardıma dönüp mutlak keremine yüz tuttum da kendi amelime bakmadım.

Yüzümü o umuda tuttum, çünkü bundan önce de sen varlık verdin bana.

Bedava varlık elbisesi bağışladın bana. Her zaman ona güvendim ben.

[Kul] kendi suçunu, hatasını sayıp dökünce, [Allah'ın] mutlak bağışlaması da ihsana başlar.

Ey melekler, onu yeniden bize getirin, çünkü gönül gözü rica yönünde, der.

[Suçuna] aldırış etmeden azat edelim onu, bütün suçlarının üzerine kalem çekiverelim.

Birinin iyiliğinden, kötülüğünden kendisine zarar gelmiyorsa onun [suçuna] aldırmamak mubahtır. Keremimizle güzel bir ateş yakalım da az çok, ne kadar günahı, kusuru varsa bir şey kalmasın.

Öyle bir ateş [yakalım] ki alevindeki en küçük kıvılcım, suçu da yaksın, cebri de, ihtiyarı da.
İnsanın yerleştiği yere bir alev salalım da dikenliği ruhani bir gül bahçesine döndürelim.
Biz dokuzuncu kat gökten "Amellerinizi düzeltsin[136]" iksirini gönderdik.
Artık o sonsuz ışığın yanında insanların atasının ihtişamı ne olur ki?
Söyleyen uzvu bir et parçası; gören gözü bir yağ parçasıdır.
Duyan kulağı, iki parça kıkırdak; anlayan uzvu, iki damla kan, yani kalptir.
Sen içi pislik dolu bir kurtçuksun, ama dünyaya bir velvele salmışsın.
Sen meniden var edildin, benliği bırak. Ey Ayaz, o postu hatırla.

Ayaz'ın çarığıyla postunu bir odada tutmasının, kapı yoldaşlarının, kapısının sağlamlığı ve üzerinde ağır bir kilit olması yüzünden onun o odada bir hazinesi var diye kuşkulanmalarının hikâyesi.

Ayaz, kurnazlığından bir iş etmiş, postuyla çarığını [bir odaya] asmıştı.
Her gün o boş odaya girer, [kendi kendine]: *Ululuğuna bakma, işte çarığın şu,* [derdi].
Padişaha: *Onun bir odası var, oraya altın, gümüş küplerini koymuş,* dediler.
Hiç kimseyi oraya sokmuyor. Kapısını da sürekli kapalı tutuyor.
Padişah: *"Şaşılacak şey, o kölenin bizden gizleyip sakladığı ne ola ki?"* dedi.
Bunun üzerine, *"Gece yarısı [kapıyı] aç, odaya gir"* diye bir beye işaret etti.
Ne bulursan yağmala, sırrını da nedimlere ifşa et.
Bunca ikrama, sayısız lütfa karşılık alçaklığından altın gümüş saklıyor ha.
Vefa gösteriyor, aşk duyuyor, coşup köpürüyor, ondan sonra da buğday gösterip arpa satıyor ha[137].
Aşkta hayat bulana kulluktan başka [işe kalkışmak] haramdır.
Gece yarısı o bey, otuz güvenilir adamla Ayaz'ın odasını açmak için sözleşti.
Nice yiğitler meşaleler yakmış, sevinerek odaya doğru gidiyor,
Padişahın emri böyle, odayı açacağız, her birimiz bir altın torbası alacağız, [diyorlardı].
İçlerinden biri: *Hey gidi hey altın da ne ki? Sen akikten, lâlden, inciden haber ver,* dedi.
Sultanın hazinesinin en has kuludur o. Hatta padişahın canından ötedir şimdi o.
Böyle bir sevginin yanında, lalin, yakutun, zümrüdün, akiğin lafı mı olur?
Padişahın ona karşı bir suizanni yoktu. Sınamak için bir şaka yapıyordu.
Onu her türlü kirden, pislikten temiz biliyordu. Ama vehmi yüzünden yine de yüreği titriyordu.
Sakın, böyle bir şey olup da incinmesin, ona bir utanç gelmesini istemem.
O, böyle bir şey yapmamıştır, yapsa bile yakışır ya. O bizim sevgilimizdir, ne isterse yapsın.
Sevgilimin ne yaptıysa ben yapmışım demektir. Ben perde altında olsam bile işte o benim, ben de oyum.
Sonra yine, böyle huylar, böyle hasletler ondan uzaktır, diyordu, böyle yalan bir söz [olsa olsa] saçmalıktır, hayaldir.
Böyle bir şeyin olması Ayaz'dan uzaktır, imkânsızdır. Çünkü o dibi görünmeyen bir denizdir.
Yedi deniz, onun içinde bir damladan ibarettir. Bütün varlık, onun dalgasından bir köpüktür.
Bütün temizlikleri o denizden elde ederler. Onun her bir damlası birer mine işleyicisidir.
O şahlar şahıdır, hatta [adamı] şah edendir; ama kötü göz değmesin diye adı Ayaz olmuştur.

İyi gözler bile kıskançlık yüzünden ona kötü gelir; çünkü güzelliğin haddi yoktur.

O meleklerin bile kıskandığı [kişiyi] övmek için gökler kadar geniş bir ağız isterim.

Bunun gibi, ya da bunun yüz katı bir ağız bulsam, yine de şu inleyenin feryadına dar gelir o ağız.

A güvendiğim [dost], bu kadarcık da söylemesem zayıflığından gönül sırçası kırılacak.

Gönül sırçasını incecik gördüm de onu yatıştırmak için nice elbiseler yırttım.

A güzelim, hiç kuşku yok ki ben her aybaşı muhakkak deli divane olurum.

Kendine gel, çünkü bugün o üç günün ilki. Bu gün zafer günü, firuze günü değil.

Padişahın tasasını çeken her gönül için her solukta bir aybaşı vardır.

Ben deliye dönünce düzen bozuldu, Mahmut'un hikâyesi de kaldı, Ayaz'ın vasıfları da.

Anlatılan, hikâyenin suretidir. Bu suret, surete tutulup kalanlara uygun, onların tasvir aynasına yaraşır bir surettir. Bu hikâyenin gerçekliğindeki kutsallıktan dolayı, söz, bu indirgeyerek anlatıştan utanır. Utancından başı da kaybolur, sakalı da, kalemi de. Akıllıya bir işaret yeter[138].

Değil mi ki benim filim düşünde Hindistan'ı gördü, haraçtan umudunu kes köy harap oldu çünkü.

Sağlığım afiyetim gittikten sonra, nasıl şiir söyler, kafiye bulurum?

Kederler içinde deliliğim bir çeşit değil ki. Delilik içinde delilik var bende delilik içinde delilik.

Varlığı, yoklukta göreli beri, gizemli işaretler yüzünden bedenim eridi.

Ey Ayaz, aşkından kıla döndüm, hikâyeyi söylemekten kaldım, [artık] sen benim hikâyemi söyle.

Senin aşkının efsanesini ta canımdan söyledim. Şimdi sen benim efsanemi oku, çünkü ben efsane oldum.

Zaten sen okumadasın a kendisine uyulan kişi, ben değil. Ben Tur dağıyım, sen Musa'sın, bu da ses.

Zavallı dağ, sözün ne olduğu nereden bilsin? Sözü Musa bilir, çünkü dağ bomboştur.

Dağ, [bilse bile] ancak kendi kadrince bilir. Beden, ruhun güzelliğinden pek az şeye sahiptir.

Beden, hesapta usturlaba benzer; güneşe benzeyen ruhun bir delilidir.

Gözü keskin olmayan müneccime, ister istemez usturlaba başvurmak şarttır.

Güneşin durumunu anlamak için onu usturlapla hesaplaması lâzımdır.

Doğruyu bile usturlapla arayan can, gökyüzünü, güneşi ne kadar bilebilir?

Sen, göz usturlabıyla baktığın sürece dünyayı görmede kesinlikle çok eksik kalırsın.

Sen dünyayı gözün kadar görebilirsin. Dünya nerede? [Sen neredesin?] Niye bıyık buruyorsun?

Ariflerin bir sürmesi vardır, onu ara da ırmağa benzeyen şu gözün denize dönsün.

Zerre kadar aklım fikrim varsa, bu ne sevdadır, bu ne perişan sözdür? [diye düşünmem lâzım].

Ama başımda akıldan fikirden eser yoksa bu yanlış sözde benim ne suçum var?

Hayır, suç benim aklımı alanda, bütün akıllıların aklı, önünde ölen kişide.

Ey akla sığınak olan, fikirleri fitneye düşüren, akılların senden başka bir umut yeri yok.

Beni deli ettiğinden beri aklı hiç arzulamadım. Beni süslediğinden beri güzelliğe hiç haset etmedim.

Senin sevdanla çıldırmam güzel değil mi? Evet de, Allah sana hayırlar versin.

O ister Arapça söylesin, ister Farsça, onu [duyacak] kulak nerede, anlayacak akıl nerede?

Onun şarabı, her akla lâyık değil. Onun küpesi her kulağın oyuncağı değil.

İşte bir defa daha çılgınca geldim. Yürü, yürü ey can, çabuk bir zincir getir.

Sevgilimin zülfünün zincirinden başka, iki yüz zincir de getirsen kırarım.

"İnsan, neden yaratıldığına bir baksın[139]" hükmünce çarıkla posta bakmanın hikmeti.

Sen yine Ayaz'ın aşk hikâyesine dön. Çünkü o, ağzına kadar sırlarla dolu bir hazinedir.

[Ayaz] her gün, çarığıyla postunu görmek için o güzel odaya giderdi.

Çünkü varlık, pek sarhoş eder, aklı baştan alır, gönülden utanmayı giderir.

Bu varlık sarhoşluğu, pusudan çıkıp bizden öncekilerden yüz binlercesinin yolunu kesmiştir.

Azazil de işte bu sarhoşluk yüzünden, Âdem neden bana baş olsun diye İblis oldu.

Ben, hem efendiyim hem de efendi oğlu. Yüzlerce hüner göstermeye kabiliyetim var, bunu yapmaya hazırım, [dedi].

Ben hünerde kimseden aşağı değilim ki hizmet etmek için düşmanın önünde durayım.

Ben ateşten doğdum, o balçıktan. Ateşin yanında balçığın ne değeri olabilir?

Benim kâinatın ulusu, zamanın övüncü olduğum sırada o neredeydi?

"Cinleri, dumansız bir ateşten yarattı[140]" [âyetiyle] yüce Allah'ın İblis hakkında: "O cinlerdendi, [Rabbinin] buyruğundan dışarı çıktı[141]" buyurması.

O sefih [Şeytan'ın] can ateşi alevlenmedeydi; Hani *"Çocuk, babasının sırrıdır"* [dendiği gibi] bir ateşti.

Hayır, yanlış söyledim, [o ateş] Tanrı kahrıydı. Buna bir sebep göstermeye de gerek yok.

Sebepsiz, sebeplerden arınmış bir iş bu. Ezelden beri sürüp gidiyor, olup bitiyor.

O'nun sebepsiz, tertemiz yaratışına, ne sonradan var olanın (hâdis) sebebi sığar, ne de sonradan var oluşun (hades).

Baba sırrı da nedir? Babamız O'nun yaratışıdır. Yaratış içtir, suretteki babaysa kabuk.

A beden fındığı, bil ki dostun aşktır. Canının içini arar da o yüzden kabuğunu kırar.

[Allah] kabuğu kendine dost edinen o cehennemliğin *"Derisini değiştiririz[142]"* der.

Senin anlamın, için/özün ateşe galip gelir. Ama derin, ateşe odun olur.

Ateşin gücü, içinde ırmak suyu olan tahta testinin dışına işler ancak.

İnsanın anlamı, ateşten üstündür. Cehennemin Mâlik'i ateşte helâk olur mu hiç?

Öyleyse sen bedenini geliştirme, anlamı geliştir de Mâlik gibi ateşe hakim ol.

Sense deri üstüne deri ekliyor, post gibi duman içinde kalıyorsun.

Ateşin yiyeceği ot, ancak deriden ibarettir. Allah'ın kahrı o kibrin derisini yüzer.

Bu kibirlenme, derinin sonucudur. O kibre, mal mülk, makam [sevgisi] o dosttan gelir.

Bu kibirlenme nedir? İçten/özden gafil olmak. Buzun, güneşten gizlenip gafil oluşu gibi.

Güneşten haberdar oldu mu buz kalmaz, yumuşar, ısınır, derhal eriyiverir.

Bütün beden, içi/özü görmek yüzünden tamaha dönüşür. Bayağılaşır, aşık olur, çünkü tamah eden alçalır.

İçi/özü görmeyen, kabukla yetinir. *"Yetinen, yücelir*[143]*"* bağı da ona zindan kesilir.

Burada yücelik, kâfirliktir, dinde alçalıştır. Taş, taşlıktan çıkmadıkça yüzük olur mu hiç?

Sen taşlık makamında [kalmış], benlikten söz ediyorsun. Oysa şimdi senin yoksullaşmanın, yok olmanın sırası.

Kibir, her zaman mal mülk, makam peşindedir. Çünkü külhan, tezekle tava gelir.

Bu iki dadı, deriyi semirtir, içini yağla, etle, kibirle, benlikle doldurur.

Onlar, gözlerini için içine dikmedikleri için deriyi iç sandılar.

Bu yolun kılavuzu İblis'tir. Çünkü makam tuzağına ilk avlanan odur.

Mal yılana benzer, makamsa ejderhaya. Erlerin gölgesi bu ikisine karşı zümrüttür[144].

O zümrütten yılanın gözü kamaşır, kör olur, böylece yolcu kurtulur.

O kılavuz, bu yola dikenler döşemiştir. O yüzden her yaralanan Şeytan'a lanet olsun der.

Yani bu dert, bana onun hilesinden geldi. Hilede ilk adımları kendisine uyulan o [Şeytan] atmıştır.

Ondan sonra nice yüzyıllar, nice kimseler gelip geçmiş, herkes, onun koyduğu âdet üzere yürümüştür.

A delikanlı, kim kötü bir âdet koyar, insanlar da körlüklerinden o yola düşerse,

O günahların hepsi onun üzerine toplanır[145]. Çünkü o baştır, ötekilerse kuyruk.

Ama Âdem, ben topraktanım diye o çarıkla postu öne sürdü.

Ayaz gibi, o da çarığını öne sürdü de sonunda Mahmut oldu.

Mutlak varlık, işini yoklukta yapar. Var edenin tezgâhı yokluktan başka nedir ki?

Hiç kimse, yazılmış şeyin üstüne yazı yazar mı? Fidan dolu fidanlığa yeniden fidan diker mi?

Yazı yazılmamış olan bir kâğıt arar, bir şey ekilmemiş olan yere tohum eker.

Kardeş, sen de tohum ekilmemiş bir toprak, yazı yazılmamış beyaz bir kâğıt ol da,

"Nun. Kaleme andolsun[146]*"* [yazısıyla] şereflen. O kerem sahibi sana da tohum eksin.

Kendini şu paluzeden tatmamış say. Gördüğün mutfağı, görmezden gel.

Çünkü bu paluze, insana sarhoşluklar verir, post da hatırından çıkar çarık da.

Can çekişip ölme zamanı geldi mi ah edersin; postu, çarığı o zaman anmaya başlarsın.

Çirkinlik dalgasına batmadıkça, dayanıp sığınacak bir yerin olmadıkça,

Doğruluk gemisini hatırına bile getirmezsin; çarığa, posta bakmazsın.

Ama yokluk denizinde çaresiz kaldın mı, *"Kendimize zulmettik*[147]*"* deme sevdasını diline dolarsın.

Şeytan, hele şu hama bir bakın, der, şu vakitsiz öten horozun başını kesin.

Bu haslet Ayaz'ın ahlakından uzaktır. Çünkü onun namazı, namazsız bellidir.

O, önceden de gökyüzünün horozudur. Ötüşleri her zaman vakitlidir.

"Eşyayı bize olduğu gibi göster[148]" ve "Perde açılsaydı, yakinim artmazdı[149]" sözlerinin anlamı hakkında. "Sen kime kötü gözle bakıyorsan, kendi varlık dairenden bakıyorsun." Eğri direk, eğri gölge salar.

Ey horozlar, ötmeyi ondan öğrenin, çünkü Hak için öter o, yem için değil.

Yalancı sabah doğar ama onu aldatamaz. Yalancı sabah, onun için iyilik ve kötülük âlemidir.

Dünya ehlinin aklı noksan olduğu için, onu gerçek sabah sanmışlardır.

Yalancı sabah, kervanların yolunu vurmuştur da gündüz oldu umuduyla yola çıkmışlardır.

Yalancı sabah halka kılavuz olmasın. Çünkü o, nice nice kervanları yele vermiştir.

Ey yalancı sabaha rehin olan, gerçek sabahı yalancı görme sen.

İkiyüzlülükten, kötülükten yana güvene ermediysen, neden kardeşin hakkında suizanda bulunuyorsun?

Suizanda bulunanın işi hep çirkindir. Zaten o, sevgili hakkında da sadece kendi mektubunu okur.

Eğrilikler içinde kalan bayağı kişiler peygamberleri de büyücüler, eğri [kişiler] olarak adlandırdılar[150].

O kalpazan, aşağılık beyler de Ayaz'ın odası hakkında bu zanna kapıldılar.

Orada definesi, hazinesi var dediler. Başkalarına kendi aynandan bakma.

Padişah onun temiz olduğunu zaten biliyordu. O araştırmayı, onlar için yaptırıyordu.

[Bu yüzden] o beyc: *Odanın kapısını gece yarısı aç da haberi olmasın.*

Böylece düşünceleri ortaya çıksın. Ondan sonra ona yapılacak şey bizim üzerimize düşer.

O altınları, mücevherleri size bağışladım. Ben o altınları istemiyorum, [odasından ne çıktığını] haber verin yeter, [demişti].

[Padişah] bunları söylüyordu söylemesine, ama eşi benzeri olmayan Ayaz için de yüreği titriyordu.

"Bu sözler benim dilime nasıl geliyor? Bu cefayı duysa hali nice olur?"

Sonra yine: *Dini hakkı için, onun dayancı bütün bunların üstündedir,* diyordu.

Benim şu çirkin iftirama kızar mı hiç? Maksadımdan, sırrımdan habersiz kalır mı?

Belâya uğrayan, o sıkıntının yorumlarını görünce, onun içindeki kazancı görür de o sıkıntılara mat olmaz.

Hele o yorum sahibi sabırlı Ayaz olunca... O neticeler denizine bakar çünkü.

Yusuf gibi, şu zindandakilerin rüyalarının yorumu onun gözüne apaçık görünür.

Kendi rüyasını hayra yoramayan adam, başkasının rüyasının sırrından nasıl haberdar olabilir?

Sınamak için ona yüz kılıç vursam, o sevgilinin kavuşma [arzusu] yine de eksilmez.

Aslında o kılıcı kendime vurduğumu bilir. Çünkü gerçekte ben oyum, o da ben.

Niyazın, niyazsızlığın zıddı olması yüzünden birbirlerine zıt olsalar da gerçekte sevenle sevilenin bir olduğunun beyanı. Nitekim ayna da şekilsiz ve yalındır. Oysa şekilsizlik, şeklin zıddıdır. Ama gerçekte aralarında bir birlik vardır. Bunu anlatması uzun sürer. Akıllıya bir işaret yeter.

Dert ve ayrılık yüzünden Mecnun'da aniden bir hastalık belirdi.

Özlem aleviyle kanı kaynadı, sonunda o Mecnun nefes darlığına tutuldu.

Bunun üzerine tedavi etmek için hekim geldi. Hacamattan başka çare yok dedi.

[Pis] kanı gidermek için hacamat lâzım dedi. Oraya maharetli bir hacamatçı geldi.

Kolunu bağladı, neşteri eline aldı. O aşkı huy edinmiş Mecnun derhal bir nara attı.

Parani al da hacamattan vazgeç, dedi, ölürsem öleyim, bu kocamış beden varsın gitsin.

[Hacamatçı]: *"Sen ki kükremiş aslandan bile korkmazsın, bundan niçin korkuyorsun?"* dedi.

Aslan, kurt, ayı, yaban eşeği, her türlü yırtıcı hayvan, geceleyin senin etrafında toplanırlar.

Aşkının çokluğu ve yüreğindeki coşku yüzünden onlara senden insan kokusu gelmez.

Aşkın ne olduğunu kurt, ayı, aslan bildikten sonra, aşka karşı kör olan köpekten de aşağıdır.

Köpekte aşk damarı olmasaydı, Ashab-ı Kehf'in köpeği, kalp [sahiplerini] arar mıydı hiç?

Meşhur olmasalar da dünyada sureta ona benzeyen, onun cinsinden olan nice köpekler vardır.

Oysa sen, kendi cinsinden olanın gönlünden bile bir koku alamadın. Kurtla koyunun gönül kokusunu nasıl alacaksın?

Aşk olmasaydı, varlık nasıl olurdu? Ekmek seninle nasıl birleşirdi de sen olurdu?

Ekmek sen oldu. Neden? Aşktan, iştahtan. Yoksa ekmek cana kadar nereden yol bulurdu?

Aşk, ölü olan ekmeği cana dönüştürür. Fani olan canı ölümsüzleştirir.

Mecnun: *Ben yaradan korkmuyorum. Benim sabrım taş dağlardan da çoktur,* dedi.

Ben kendim merhemim, ama bedenim yarasız rahat etmez. Aşığım, yaralara sarılırım.

Gel gör ki bedenim Leyla ile doludur. Bu sedef, o incinin sıfatlarıyla dolmuştur.

Ey hacamatçı, beni hacamat edersen, neşteri ansızın Leyla'ya vurmandan korkarım.

Gönlü aydın akıllı kişi benimle Leyla arasında fark olmadığını bilir.

Bir sevgili, aşığına: "Beni mi daha çok seversin, kendini mi?" diye sordu: [Aşık]: "Ben kendimden ölmüşün, seninle diriyim; kendimden, kendi sıfatlarımdan yok olmuş, seninle var olmuşum. Kendi bilgimi unutmuş, senin bilginle âlim olmuşum. Kendi gücümü hatırdan çıkarmış, senin gücünle güçlenmişim. Kendimi seversem, seni sevmiş olurum; seni seversem kendimi sevmiş olurum" dedi.
"Kimde kesin inanç aynası varsa, kendini görse bile Allah'ı görmüş olur."
"Sıfatlarımla halka görün, seni gören, beni görür; sana yönelen, bana yönelir" [denmiştir]. Bu böyle olur gider.

Bir sevgili âşığını sınamak için bir seher vakti: *Ey filan oğlu filan,* dedi.

A belâlara uğramış, acaba beni mi daha çok seviyorsun yoksa kendini mi? Doğru söyle.

[Âşık]: *Ben, sende öylesine yok olmuşum ki baştana ayağa kadar seninle doluyum,* dedi.

Varlığımdan, bir addan başka bir şeyim yok. A muradı güzel [sevgili], bedenimde senden başka bir şey yok.

İşte bu yüzden senin bal denizinde sirke gibi, böyle yok olup gittim.

Taş büsbütün halis la'le döner, güneşin sıfatlarıyla dolar ya öyle işte.

Artık onda o taşlık vasfı kalmaz. Önü de ardı da güneşin sıfatıyla dolar.

Bundan böyle kendini severse, [artık bu sevgi] o güneşi sevmektir a delikanlı.

Artık güneşi candan sevmesi de hiç şüphe yok kendisini sevmesi demektir.

Halis la'l, ister kendisini sevsin, ister güneşi [birdir].

Bu iki sevgide zaten fark yoktur. Her iki yanda da doğu ışığından başka bir şey yoktur.

Ama taş la'l olmadıkça kendisine düşmandır. Çünkü orada bir "ben" değil, iki "ben" vardır.

Çünkü taş karanlığa mensuptur, gündüz bile kördür. Karanlığa mensup olan, gerçekte ışığın zıddıdır.

Kendisini sever, kâfirdir. Çünkü büyük güneşi engeller durur.

Öyleyse taşın "ben" demesi yakışık almaz. O, tamamen karanlıktadır, yokluktadır.

Firavun, *"Ben Hakk'ım[151]"* dedi, alçaldı. Mansur *"Ben Hakkım"* dedi kurtuldu.

A seven kişi, o, "ben" deyişin ardında Allah'ın lâneti var; bu "ben" deyişin ardındaysa Allah'ın rahmeti.

Çünkü o kara taştı, bu akik. O, ışığa düşmandı, bu âşık.

A fodul, bu "ben", gizlide "O" demekti. Işığın birleşmesi gibiydi, hulul gibi değil.

Gayret et de taşlığın azalsın, la'l oluş sayesinde taşın ışıklanıp parlasın.
Cihada, sıkıntıya dayan da her solukta yoklukta varlığı gör.
Böylece taşlık sıfatın her an azalır da la'l oluş sıfatın güçlenir, sağlamlaşır.
Bedeninden varlık sıfatı gider, başında sarhoşluk sıfatı çoğalır.
Kulak gibi tamamen işitici ol da la'lden bir halka kulağına küpe olsun.
Eğer adamsan, kuyu kazıcısı gibi şu toprak bedenin kuyusunu kaz da bir suya ulaş.
Allah'ın cezbesi gelirse, o tertemiz su kuyu kazmadan da yerden fışkırır.
Sen buna kulak asma, çalışmaya bak. Yavaş yavaş kuyunun toprağını kaz.
Kim bir zahmet çekerse, bir hazine çıkar karşısına. Kim canla başla çalışırsa devlete, ikbale erişir.
Peygamber: *Rükûlar ve secdeler, varlık tokmağını Allah'ın kapısına vurmaktır,* dedi.
Kim o kapının tokmağını çalarsa, devlet ona baş gösterir[152].

O kovucu beyin, bir gece yarısı Ayaz'ın odasını açmak için çavuşlarla birlikte gelmesi, çarıkla postu asılı görmesi, bunun bir hile, bir gizleme olduğunu sanması, evin kuşkulandığı her yanını kazması, çukur kazıcılar getirtip duvarları delmesi, bir şey bulamayıp utanması, umutsuzluğa düşmesi. Nitekim kötü düşüncelilerle hayale kapılanlar da peygamberlerle velilerin yaptıkları hakkında "Bunlar büyücüdür, kendileri uyduruyorlar, baş köşeye geçip önder olmak istiyorlar" demişlerdi. [İşin aslını] araştırdıktan sonra utanırlar ama fayda etmez.

Hazineyi, altınları, küpleri arayan o emin adamlar, odanın kapısına geldiler.
Birkaç kişi, heves içinde yüzlerce hüner ve bilgi gösterip kilidi açtılar.
Çünkü kilit, sağlam ve karmaşık bir kilitti. Başka kilitler arasından seçilmişti.
[Ayaz, bu odayı] gümüşe, mala mülke, ham altına düşkünlüğünden değil, o sırrı halktan gizli tutmak için [kilitlemişti].
Ola ki bir takım insanlar kötü hayallere kapılır, bir bölük halk da adımı ikiyüzlüye çıkarır [diye düşünmüştü].
Himmet sahiplerinde öyle can sırları vardır ki onları la'l madeni gibi aşağılık kimselerden saklı tutarlar.
Ama ahmaklar için altın, candan daha iyidir. Padişahların yanındaysa, cana altın saçılır.
Onlar altın hırsıyla acele içinde koşuyorlar, akıllarıysa hayır, daha yavaş olun diyordu.
Hırs boşu boşuna seraba doğru koşar. Akılsa, iyi bak, o su değil der.
[Ama] hırs galip gelmiş, altın can kesilmişti. Aklın feryadı o anda duyulmaz olmuştu.
Hırsları, gürültü patırtıları yüz kat artmış, aklın hikmeti ve işareti gizlenmişti.
Böylece aldanma kuyusuna düşecek, işte o zaman hikmetin kınayışını duyacaklardı.
Tuzağın ipi insanın gururu kırınca, kınayıcı nefis[153] ona elini uzatır.
Başını belâ duvarına çarpmadıkça, o sağır kulağı gönlün öğüdünü duymaz.
Helva ve şeker hırsı, çocukların iki kulağını öğütlere karşı sağır eder.
Ama çıban acısı başladı mı iki kulağı da öğütlere açılıverir.
O birkaç kişi, yüzlerce hırs ve heves içinde, odanın kapısını hemen açtılar.
Sineklerin ekşimiş ayrana üşüştüğü gibi izdiham içinde odaya daldırlar.
[Sinekler de] aşkla koşa koşa [ayrana] düşerler, [ama artık] yemeye imkân yoktur, iki kanatları da yapışıp kalmıştır.

[Adamlar içeri girip] sağa sola bakındılar. İçeride sadece yırtık bir çarıkla bir post vardı.

Burası boş olamaz, dediler, *çarık, burada olsa olsa [bir şeyleri] gizlemek içindir.*

Haydi, keskin kazmalar getirelim; odayı, yeri kazmayı deneyelim.

O topluluk her yanı kazıp aradılar. Delikler, derin çukurlar açtılar.

O sırada kazdıkları çukurlar onlara: *A kokmuşlar, bomboş çukurlarız biz,* diyordu.

Bu zandan dolayı utanç duyuyor, çukurları yeniden dolduruyorlardı.

Her birinin gönlünde sayısız lahavle olduğu halde, hırs kuşları yemsiz kalakalmıştı.

Duvarın, kapının aralıkları onların o anlamsız çırpınışının sapıklığını gammazlıyordu adeta.

O duvarı sıvayıp tıkamaya imkân yoktu. Ayaz'a karşı hiçbir şeyi inkâr etmeleri mümkün değildi.

Suçsuz birine iftira atarlarsa, duvar da arsa da tanıklık eder ona.

Toz toprak içinde, yüzleri sapsarı, utanmış bir halde padişahın huzuruna geri döndüler.

Kovucuların, peygamberler –onlara selâm olsun- hakkında kötü düşünenlerin, onların arı duruluğu ve temizliği ortaya çıktığı sırada düştükleri durum gibi, Ayaz'ın odasından elleri boş, utanmış bir halde padişahın yanına geri dönmeleri. "O gün, bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır[154]", "Allah'a karşı yalan uyduranları, yüzleri kapkara olmuş halde görürsün[155]."

Padişah, mahsustan: *"Koltuklarınızda altınlar, keseler yok; nedir bu hal"* dedi.

Dinarları, ağır kumaşları gizlediyseniz, yüzünüzde, yanağınızda sevinç ışıltısı nerede?

Gerçi her kök, gizlice kök verir ama *"İzi, yüzlerinde görünür[156]"* yaprağı yemyeşildir.

O kök, zehirden, şekerden ne yiyip içtiyse, uzayan dal onları çığırtkan gibi dile getirir.

Kök, eğer azıksızsa, sermayeden yoksunsa, daldaki bu yeşil yapraklar nedir?

Toprak, kökün ağzını mühürlese de el ve ayak dalları [onun varlığına] tanıklık eder[157].

O emin adamlar, hep birlikte özür dileyip, ayın önündeki gölge gibi [padişahın huzurunda] secdeye kapandılar.

O kızgınlığa, sözlere, benlik bizlik [davasına] özür getirmek için, kılıç ve kefenle padişahın huzuruna çıktılar.

Utançlarından hepsi parmaklarını ısırıyor, her biri: *Ey cihan padişahı,* diyordu.

Kanımızı döksen sana helâldir, helâl. Bağışlarsan, [bizim için] bir nimet, bir lütuf olur.

Biz, bize yakışanı yaptık. A yüce padişah, sen de buyuracağını buyur artık.

Ey gönülleri aydınlatan, suçumuzu bağışlarsan, gece geceliğini, gündüz de gündüzlüğünü yapmış olur.

Bağışlarsan, umutsuzluğumuz dağılır gider; bağışlamazsan, bizim gibi yüzlercesi padişahımıza feda olsun.

Padişah: *Hayır, bu isteğe, bu yanıp yakılışa ben [cevap] veremem, bu Ayaz'ın hakkıdır,* dedi.

Padişahın, "Bu cinayet, onun namusuna yapılmıştır" diye, o kovucularla odayı açanların tövbelerini kabul etmeyi ve onlara layık olan cezayı vermeyi Ayaz'a havale etmesi.

Bu cinayet, onun bedenine, onun namusuna yapıldı. Bu yara, o güzel yürüyüşlünün damarlarına açıldı.

Can bakımından onunla tek bir nefisiz, ama görünüşte bu kârdan zarardan uzağım ben.

Kulu suçlamak padişaha ayıp değildir. [Bu, padişahın] hilmini, ona olan ilgisini gösterir ancak.

Padişah suçlananı Karun gibi [zengin] eder. Suçsuz olana neler etmez, sen bir bak artık.

Padişahı kimsenin işinden gafil sanma. Onu açığa vurmasına hilmi engel olur, o kadar.

Onun bilgisinin önünde *"Kim burada şefaatçi olabilir?*[158]" Onun hilminden başka kim korkusuzca şefaat edebilir?

O suç, önceden de onun hilmi yüzünden meydana gelir. Yoksa onun heybeti, [kimde o suçu işlemeye] mecal bırakır ki?

Adam öldürenin kan diyeti Padişahın hilmine havale edilmiştir.

Nefsimiz, o hilimle sarhoştu, kendinden geçmişti. Şeytan, sarhoşken ondan külahını kapıverdi.

Hilim sakisi şarap dökücü olmasaydı, Şeytan, Âdem ile nasıl kavgaya girerdi?

Âdem, ilim [verildiği] sırada meleklere karşı ne durumdaydı? Onların hocasıydı; nakitlerinin ayarına bakandı.

Cennette hilim şarabını içti de Şeytan'ın bir oyunuyla yüzü sararıverdi.

O belâ, Vedûd olan Allah'ın öğretiş incileriydi. Onu zeki, bilgili ve çevik hale getirmişti.

Sonra yine O'nun hilminin sert ve keskin afyonu, hırsızı onun eşyasına doğru sürmüştü.

Akıl, sâkim senmişsin, elimden tut diye yine gelir onun hilmine sığınır.

Padişahın, Ayaz'a: "Affetmekten veya cezalandırmaktan birini seç; hangisini yaparsan yap, adalet ve lütuf bakımından doğrudur. Her birinde iyilikler vardır. Adalette binlerce lütuf gizlidir" buyurması. "Kısasta da sizin için hayat vardır*[159]*." Kısastan tiksinen kişi, sadece bir katilin hayatına bakar da ölüm cezası korkusunun kalesinde korunacak, alıkonacak yüz binlerce hayatına bakmaz.

Ey Ayaz, yüzlerce sakınışı olan tertemiz Ayaz, suçlular arasında hükmet.

Seni, işinde [sınamak] için iki yüz kere kaynatsam, kaynayıp coşan köpüğünde yine de bir tek hile bulamam.

Nice insanlar sınanmadan utanır. Oysa bütün sınanmalar senden utanmada.

[Ayaz] dipsiz bucaksız bir denizdir, sadece ilim değil. Bir dağdır, [hatta] yüzlerce dağdır, sadece hilim değil.

[Bunun üzerine Ayaz]: *Bilirim ki bu senin ihsanındır, yoksa ben şu çarıkla postum,* dedi.

Peygamber, *"Kendisini bilen Allah'ı bilir*[160]*"* [sözünü] bunun için açıkladı, anlattı.

Çarığın menidir, kanın da postun. Geri kalanı onun ihsanıdır a hocam.

Bu kadarcıktan başkası yoktur deme, bir başkasını da ara diye vermiştir onu sana.

Bağcı, bahçesinin meyvesini; ürününü bilesin diye sana birkaç elma gösterir.

Ambardaki buğdayı bilsin diye [buğdaycı] alıcıya bir avuç buğday verir.

Üstat da bilgisinin ne kadar çok olduğunu anla diye o şerhin birazını anlatır sana.

Bilgisi zaten bu kadarcıktır dersen, seni sakalından çerçöp atar gibi atıverir uzağa.

Ey Ayaz, şimdi gel de adaleti sağla. Dünyada ender bulunur bir adaletin temelini at.

Sana karşı suç işleyenler ölüme müstahaktır. Ama affını, hilmini umuyorlar yine de.

Rahmet mi üstün gelecek gazap mı? Kevser suyu mu üste çıkacak alev mi?

Elest ahdinden bu yana, halkı avlamak için ikisi de var, hilim dalı da var, hışım dalı da.

Bu yüzden o apaçık elest sözünde, nefiyle ispat bir söz içinde bir araya gelmiştir.

Bu söz, ispatı bildiren bir soru olduğu halde, "değildir" sözü de ona eş olmuştur.
Bırak da bu ham anlatış kalsın. Seçkinlerin kâsesini avamın önüne koyma.
Kahırla lütuf saba ile vebaya benzer. Birisi demiri çeker, öteki saman çöpünü.
Allah, doğruları doğruluğa çeker. Batıl olanlar da batılları çeker.
Tatlıya meyleden mide helvayı çeker. Safraya meyleden mide de sirkeyi çeker.
Sıcak döşeme, oturanın soğukluğunu alır. Soğuk döşeme harareti giderir.
Dostunu görünce, merhametin depreşir. Düşmanını görünce öfken kalkar.
Ey Ayaz, bu işi çabuk bitir. Çünkü bekletmek de bir çeşit öç almaktır.

Padişahın, Ayaz'a: "Bu hükmü çabucak karara bağla, bekleyip durma, günler aramızda [dolaşır durur], deme. Çünkü beklemek, kızıl ölümdür" diye acele etmesini buyurması ve Ayaz'ın padişaha cevap vermesi.

[Ayaz]: *Padişahım, ferman tümüyle senindir. Güneş varsa, yıldız yok olur,* dedi.
Zühre kim olur, Utarit, ya da akan yıldız kim olur ki güneşin karşısına çıkıp doğabilsin?
Hırkamdan, postumdan geçebilseydim, böyle kınanma tohumu eker miydim hiç?
Yüzlerce kıskanç hayalperest arasında odanın kapısını kilitlemek neydi ki?
Onların her biri ellerini ırmak suyunun içine daldırmış, kuru kerpiç arıyordu.
Irmakta kuru kerpiç olur mu hiç? Balık suya asi gelebilir mi hiç?
Ben zavallıyı cefakâr zannediyorlardı. Oysa ben vefa bile arlanır, utanır benden.
Namahremlerden yana sıkıntım olmasaydı, vefaya dair birkaç söz söylerdim.
Dünya kadar şüpheci, zorluk çıkarıcı kimse olduğu için, biz ancak kabuğun dışından söz ediyoruz.
Kendini kırarsan, öze/içe dönersin; o güzelim özün/için hikâyesini dinlersin.
Cevizin kabuğunda sesler vardır, ama içinde, yağında ses ne arar?
Onun kulağa uygun olmayan bir sesi vardır. Onun sesi, can kulağının içinde gizlidir.
Yoksa için çok hoş bir sesi varken kabuğun takırtısının sesini kim dinler?
İçi elde etmek için susuyor da o takırtıya katlanıyorsun.
Bir zaman dudaksız, kulaksız ol da ondan sonra dudak gibi tatlılara eş ol.
Daha ne zamana kadar nazım, nesir söyleyecek, sırları ifşa edeceksin? A efendi, bir günlüğüne de dilsiz olmayı dene.

"Bunca zamandır söylemeyi denedik, bir süre de sabrı ve suskunluğu deneyelim" sözünü anlatış hakkında hikâye.

Nicedir acı, keskin kabız edici şeyler pişirdin, bir kere de denemek için tatlı pişir.
Birisi kıyamette uyanır, eline kapkara isyan defteri verilir.
Taziye mektubu gibi üstü kapkara, içi de kenarı da isyan dolu.
Baştanbaşa fiskla, günahla dolu; kâfirden geçilmeyen dârülharp gibi.
Öyle günahla dolu çirkin bir defter, sağdan gelmez, soldan gelir elbet.
Sen burada kendi defterine bir bak; sol ele mi yaraşır sağ ele mi?
Dükkânda sol [ayağa] giyilecek bir çizme, bir ayakkabı olsa, denemeden önce de onun sola ait olduğunu anlarsın.
Sen mademki sağ değilsin, bil ki solsun; aslanla maymunun narası [seslerinden] anlaşılır.
Gülü alımlı ve güzel kokulu yapan [Allah'ın] lütfu, her solu sağ yapar.
O, her sola bir sağlık verir; denize tertemiz suyu O verir.
Solsan, O'nun huzurunda sağ ol da lütuf elinin nerelere uzandığına bir bak.

Bu aşağılık [amel] defterinin sol yandan geçip sağ yandan gelmesini reva görür müsün?

Böyle zulümle, cefayla dolu defter, sağ ele nereden lâyık olacak?

Konuştuğu zaman sözü haline ve iddiasına uygun olmayan kişinin durumunun beyanı. Nitekim kâfirler de: "Gökleri ve yeryüzünü kim yarattı diye sorsan Allah yarattı derler[161]." Gökleri yeri ve mahlukatı yaratanın duyan, gören, hazır ve nazır olan, her şeyi gözeten, her yeri kuşatan bir Allah olduğunu bilen birisi, nasıl olur da taştan puta hizmet eder, canını, malını ona feda eder?

Bir zahidin kıskanç mı kıskanç bir karısı, bir de huri gibi bir cariyesi vardı.

Kadın, kıskançlığından kocasını gözetir, cariyeyle yalnız bırakmazdı.

Kadın, yalnız kalmalarına fırsat düşmesin diye bir süre ikisini de gözetti.

Nihayet Allah'ın hükmü ve takdiri geldi de bekçilik eden aklın başı döndü, sersemledi.

Allah'ın kesintisiz hükmü ve takdiri gelip çatınca akıl da kim olur? Ay bile tutulur.

Kadın hamamdaydı, derken, birden bire hatırına evdeki tas geldi.

Cariyeye: *Kuş gibi eve fırla, evden o gümüş tası çabucak getir*, dedi.

Cariye bunu duyunca, işte şimdi efendime kavuşma zamanıdır diye canlanıverdi.

Efendim şimdi evde yalnızdır diye sevinç içinde eve doğru koşmaya başladı.

Efendisini böyle yalnız bulmak cariyenin altı yıllık sevdasıydı.

Uçarcasına eve doğru koştu. Efendisini evde yalnız buldu.

Şehvet, iki aşığı öylesine sarmıştı ki ihtiyat edip kapıyı kapamak hatırlarına gelmedi.

İkisi de sevinç içinde sarmaş dolaş oldular, o kavuşma anında iki can birbirine karışıverdi.

Bu sırada, ben nasıl oldu da onu eve yolladım diye kadının aklı başına geldi.

Kendi [elimle] pamuğu ateşe attım, koçu koyuna saldım, [dedi].

Başındaki kili yıkadı, aceleyle koşmaya başladı; cariyenin ardından gidiyor [bir yandan da] çarşafını giyiyordu.

O [cariye] can aşkıyla, bu [kadın da] korkusundan koşuyordu. Aşk nerede, korku nerede? Arada büyük fark var.

Ârif her an padişahın tahtına dek seyreder. Zahitse her ay ancak bir günlük yol alır.

Zahidin de değerli bir günü vardır, ama onun bir günü, nereden elli bin yıllık bir gün olacak[162]?

İş erinin ömrünün her günü, bu dünya yılıyla elli bin yıl değerindedir.

Akıllar, bu sırrın dışında kalırlar; [bu sır] vehmin ödünü patlatırsa varsın patlatsın.

Aşkın önünde kıl kadar bile korku yoktur. Aşk mezhebinde herkes [aşka] kurbandır.

Aşk, Allah sıfatıdır. Oysa korku, tenasül uzvuna, karnına giriftar olmuş kulun sıfatıdır.

Kur'an'da *"Onlar [Allah'ı] severler"* [sözünü] okudun ya, [bu söz] *"O da onları sever[163]"* sözüne eştir.

Öyleyse sevgiyi de Allah sıfatı bil, aşkı da. Azizim, korku Allah sıfatı olamaz.

Allah sıfatı nerede, bir avuç toprağın sıfatı nerede? Sonradan var olanın sıfatı nerede, o tertemiz [Allah'ın] sıfatı nerede?

Aşkın sıfatını durmaksızın anlatmaya kalkışsam, yüz kıyamet kopar da o yine eksik kalır.

Çünkü kıyametin zamanının bir sonu, sınırı vardır, ama Allah sıfatının olduğu yerde, son nerede, sınır nerede?

Aşkın beş yüz kanadı vardır, her kanadı, Arş'tan tepesinden yerin dibine dek [uzanır].

Korkak zahit, ayağıyla koşmaya uğraşır, oysa âşıklar şimşekten de rüzgârdan de hızlı uçarlar.

Bu korkaklar, aşkın tozuna nasıl ulaşacaklar? Çünkü aşk derdi, gökyüzünü bile kendisine yaygı edinir.

[Zahide, Allah] ışığının inayetleri gelir de bu dünyadan, bu yürüyüşten azat ol,

Kendi kuşundan, kendi düşünden kurtul [derse o başka], işte o zaman yüce doğan kuşu, padişaha yol bulur.

Bu kuş, bu düş, cebir ve ihtiyarıdır. Sevgilinin cezbesi, bu ikisinin ardından gelir.

O kadın eve varır varmaz kapıyı açtı. Kapının sesi [zahitle cariyenin] kulaklarına gelince,

Cariye perişan bir halde irkildi, adam da sıçradığı gibi namaza durdu.

Kadın cariyeyi darmadağın, perişan, afallamış, somurtkan bir halde gördü.

Kocasını da namaza durmuş halde gördü, ama titreyişinden şüpheye düştü.

Hemen kocasının eteğini kaldırdı. Aletini ve hayâlarını meniye bulanmış olarak gördü.

Arta kalan meni aletinden akmadaydı, baldırı, dizi pisliğe bulanmıştı.

Başına bir tokat atıp: *"A aşağılık [adam], namaz kılan adamın hayâları bu halde mi olur?"* dedi.

Bu alet, şu pislik içindeki baldır ve kasık, zikre, namaza lâyık mı?

İnsaf et, zulümle, kötülükle, küfürle, kinle dolu [amel] defteri sağdan verilmeye değer mi?

Kâfire: *"Şu gökyüzünü, şu halkı, şu âlemi kim yarattı?"* diye sorsan,

Bunlar, O Allah'ın yarattıklarıdır, çünkü yaratmak, onun Allahlığına şahittir, der[164].

[Öyleyse] onun küfrü, kötülüğü ve aşırı zulmü, böyle ikrar etmesine lâyık mı?

O çirkinlikler, o kusurlu davranışlar böyle doğru bir ikrara uygun mu?

Yayıp ettikleri, sözünü yalanlar da böylece o, korku azabına [uğramaya] lâyık olur.

Mahşer günü her gizli ortaya çıkar. Her suçlu, kendiliğinden rezil rüsva olur.

Elle ayak dile gelir, kendisinden yardım dilenen [Allah'ın] önünde onun kötülüğüne tanıklık eder.

El, ben böyle çaldım der; dudak, ben böyle sordum der.

Ayak, ben şehvete koştum, der; edep yeri de ben zina ettim, der.

Göz, ben harama yan baktım, der; kulak, ben kötü sözler dinledim, der.

Böylece [kişi] baştan aşağıya yalancı kesilir; çünkü kendi uzuvları kendisini yalancı çıkarır.

Hani doğru namazın yalanının, hayaların tanıklığı ile ortaya çıktığı gibi.

O zaman, öyle hareket et ki, dilsizce, şahadet ederim diye beyan edişin ta kendisi olsun.

Böylece bedenindeki her bir uzvun, faydada ve zararda şahadet ederim desin ey oğul.

Kulun, efendisinin izinden gitmesi, *"Ben emre mahkûmum, bu bizim efendimizdir"* demesidir.

Eğer ömür defterini karartıysan bundan önce yaptıklarına tövbe et.

Ömrün geçip gittiyse, kökü işte bu soluktur; susuz kaldıysa tövbe suyuyla sulayıver onu.

Ömrünün köküne âbıhayat dök de hayat ağacın yeşerip bitki versin.

Bütün geçmişler bu [tövbe suyuyla] iyileşir. Geçen yıl zehir olan, bununla şekere döner.

Allah, kötülükleri [iyiliğe] çevirir de geçmişte kalan her şey ibadete dönüşür[165].

A hocam, Nasuh tövbesine bir güzel sarıl, canla başla bunu yapmaya didin.

Bu Nasuh tövbesini anlatayım da bir de benden dinle. İnanmışsındır ama yeniden inan.

Nasuh'un tövbesi[166] hakkında hikâye. Nasıl ki süt memeden çıktı mı bir daha memeye giremezse, Nasuh tövbesiyle tövbe eden birisi de o günahı bir daha isteyerek asla hatırına getirmez, hatta ona duyduğu nefret her an artar. İşte o nefret, tövbenin kabul edilme tadını bulduğunun, önceki isteğin tatsız hal geldiğinin ve bunun ötekinin yerine geçtiğinin delilidir. Nitekim: "Aşkı, bir başka aşktan başkası kesip geçiremez; niye ondan daha güzel bir sevgili aramıyorsun?" demişlerdir.
Gönlün yeniden o günaha meyletmesi, tövbenin kabul ediliş tadına ulaşmadığının, kabul tadının o günahın yerine geçmediğinin belirtisidir. "Kolay olanı, ona kolaylaştırırız[167]" [hükmü] ortaya çıkmamıştır. "Zor olanı, ona kolaylaştırırız[168]" [hükmü] onun üzerinde öylece durmaktadır.

Bundan önce Nasuh adında bir adam vardı. Kadınlara tellâklık ederek geçimini sağlardı.

Yüzü, kadınların yüzüne benzerdi. Erkekliğini hep gizler dururdu.

Kadınlar hamamında tellâklıktı; yalanda dolanda, hilede pek ustaydı.

Yıllarca tellâklık etti de kimse onun halinden, hevesinin sırrından bir koku alamadı.

Çünkü sesi ve yüzü kadınsıydı; ama şehveti tastamam ve uyanıktı.

Çarşaf giyer, başını örter, peçe takardı. Oysa gençliğinin baharında şehvetli bir erkekti.

O âşık delikanlı bu yolla padişahların kızlarını dahi bir güzel ovar, yıkardı.

Tövbeler ediyor, [bu işten] ayağını çekmeye çalışıyor, ama kâfir nefis tövbesini bozduruyordu.

O kötü işli [adam], bir ârifin yanına gidip *"Bizi de bir duanda anıver"* dedi.

O hür er, onun sırrını anladı anlamasına ama Allah hilmi gibi açığa vurmadı.

Dudağında kilit, gönlünde sırlar vardı. Dudağını yummuştu, gönlüyse seslerle doluydu.

Allah kadehinden içen ârifler, sırları bilmiş ama örtmüşlerdir.

Kime işin sırlarını öğrettilerse, ağzını mühürleyip dikmişlerdir.

[Ârif] hafifçe güldü: *A cibilliyetsiz, bildiğin şeyden Allah seni tövbe ettirsin sana,* dedi.

[Allah'a] ulaşmış arifin duası ve Hak'tan bir şey dilemesi, Hakk'ın kendisinden bir şey dilemesine benzer. Çünkü, "Ben, onun kulağı, gözü, dili ve eli olurum" [hadisi] ve "Attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı[169]" [ayetiyle birlikte], bu konuda âyetler, hadisler, rivayetler pek çoktur. Bunun beyanıyla, Allah'ın suçlunun kulağından tutup Nasuh gibi tövbe etmesi için sebepler var etmesinin şerhi.

O dua, yedi göğü geçti de o miskinin işi sonunda güzelleşti.

Çünkü şeyhin o duası, her dua gibi değildir. O [Allah'ta] yok olmuştur, onun sözü Allah'ın sözüdür.

Allah, kendisinden bir şey dileyip istediğinde, kendi duasını nasıl reddeder?

Celal sahibi Allah'ın yaratışı bir sebep var etti de onu bu lanetten ve vebalden kurtardı.

[Nasuh] o hamamda tası doldururken, padişahın kızının bir incisi kayboldu.

Küpesindeki incilerden biri kaybolmuştu, bütün kadınlar [o inciyi] arıyorlardı.

Bunun üzerine, öncelikle herkesin eşyasını aramak üzere hamamın kapısını sıkıca kapattılar.

Eşyaları aradılar, inci bulunamadı; inciyi çalan da rezil olmadı.

Derken üstün körü aramak yerine ciddiyetle herkesin ağzını, kulağını [vücudundaki] her deliği aramaya başladılar.

O güzel sedefin incisini, alttaki, üstteki deliklerde, her yanda aradılar.

Yaşlı, genç kim olursanız olun hepiniz soyunun, diye bir ses geldi.

Nedimeler, o pek değerli inciyi ortaya çıkarmak için bir bir herkesi aramaya koyuldular.

Nasuh, korkudan yüzü sararmış, dudakları gövermiş bir halde tenha bir yere çekildi.

Ölümü gözlerinin önünde görüyor, yaprak gibi titriyordu.

Yarabbi! Defalarca [sözümden] döndüm, tövbelerimi, ahitlerimi bozdum, dedi.

Ben, bana yakışanı yaptım. İşte sonunda bu kara sel geldi çattı.

Arama sırası bana gelirse eyvahlar olsun bana! Canıma ne zorluklar gelip çatacak kim bilir?

Ciğerime yüzlerce kor düştü. Yakarışımdaki ciğer kokusuna bak.

Kederin böylesine kâfir bile uğramasın. Rahmet eteğine tutundum, medet medet!

Keşke anam beni doğurmasaydı, ya da bir aslan paralayıp yeseydi beni bir otlakta.

A Allahım, sen sana yakışanı yap. Çünkü her delikten bir yılan sokmada beni.

Meğer taştan bir canım, demirden bir yüreğim varmış. Yoksa bu acı ve inilti içinde kan kesilirdim.

Zamanın daraldı, bir an padişahlık et de feryadıma yetiş.

Bu defa da [suçumu] örtersen, yapılmayacak her işten tövbe ettim işte.

Bir defa daha tövbemi kabul et de tövbem için yüzlerce kemer kuşanayım.

Bu sefer de kusur işlersem, artık duamı ve sözümü dinleme.

Cellâtların, bekçilerin [eline] düştüm, diye böyle inleyip durmada, yüzlerce gözyaşı dökmedeydi.

Hiçbir Firenk böyle ölmesin, hiçbir dinsiz böyle inlemesin, diyordu.

Kendi canına ağıtlar yakıyor, önceden önceye Azrail'in yüzünü görüyordu.

O kadar "Allahım Allahım" dedi ki o kapı ve duvar ona eş oldu.

O, Yarabbi Yarabbi dediği sırada, arama esnasında bir ses duyuldu.

Arama sırasının Nasuh'a gelmesi, "Herkesi aradık, Nasuh'u da arayın" diye ses gelmesi. Nasuh'un o korku yüzünden kendisinden geçmesi. İşin, tamamen çıkmaza girdikten sonra yeniden açılması. –Salât ve selâm üzerine olsun- Allah elçisinin, bir hastalığa veya sıkıntıya uğradığı zaman: "Şiddetlen, açılırsın" dediği gibi.

Herkesi aradık, ey Nasuh, sen gel. [Nasuh] kendinden geçti, o anda ruhu [bedeninden] uçtu.

Yıkık duvar gibi çöküverdi. Aklı fikri gitti de bir cansıza dönüverdi.

Aklı fikri bedeninden amansızca gidince, sırrı hemen o anda Allah'a ulaştı.

Kendinden geçip varlığı kalmayınca, Allah, can doğanını huzuruna çağırdı.

Gemisi, muradına eremeden kırılınca, rahmet denizinin sahiline düştü.

Kendinden geçince canı Hakk'a ulaştı. İşte o zaman rahmet dalgası coştu.

Canı beden aynbından kurtulunca, sevinç içinde kendi aslına döndü.

Can, doğan kuşuna benzer, bedense onun boyunduruğudur. Ayağı bağlı, kanadı kırık bir kuldur can.

Aklı başından gidip ayağı çözülünce o doğan kuşu yine Keykubad'a doğru uçar.

Rahmet denizleri coşunca taşlar bile abıhayat içer.

Küçücük bir zerre değerlenir, büyür. Toprak yaygısı atlasa, altın işlemeli kumaşa döner.

Yüz yıllık ölü mezardan çıkar. Lanetli Şeytan hurilerin kıskandığı bir güzele döner.

Şu yeryüzü büsbütün yeşerir; kuru dal tomurcuk açar, yemiş verir.

Kurt kuzuyla şarap arkadaşı olur; umutsuzlar sevinirler, kademleri uğurlu hale gelir.

İncinin bulunması ve şehzadenin hizmetçileriyle halayıklarının Nasuh'tan helallik dilemeleri.

Canı helâk eden o korkunun ardından, *"İşte kaybolan [inci]"* diye müjdeler geldi.

Birden bire *"Korku gitti, o paha biçilmez inci kayıp inci bulundu"* diye bir ses geldi.

[İnci] bulundu, biz de feraha erdik, müjdelik ver, inciyi bulduk, [diyorlardı].

Hamam, insanların feryadıyla, narasıyla, hüzün gitti diye el çırpmasıyla doldu.

Kendinden geçmiş olan Nasuh, yine kendine geldi. Gözü, yüzlerce günün aydınlığını gördü.

Herkes ondan helâllik dilemekte, eline öpücükler kondurmaktaydı.

Suizanda bulunduk, bize hakkını helâl et. Dedikodu edip etini yedik[170], diyorlardı.

Hepsinin onun hakkındaki zannı daha fazlaydı; çünkü o [sultana] yakınlıkta herkesten ilerideydi.

Nasuh, sultanın has tellâğıydı, onun mahremiydi. Hatta iki bedende bir ruh gibiydi onlar.

İnciyi çaldıysa o çalmıştır, çünkü Sultanla ondan daha çok görüşen kimse yoktur.

Bu patırtı içinde önce onu aramak istemişler, ama saygılarından onu geriye bırakmışlardı.

Ola ki inciyi bir yere atıverir de bu süre içinde kendisini kurtarır [demişlerdi].

Bu yüzden ondan helâllik diliyor, özür beyan etmeye kalkışıyorlardı.

[Nasuh]: *Bu bana bağışlayıcı Allah'ın lütfu, yoksa ben hakkımda söylenenlerden daha kötüyüm,* dedi.

Benden helâllik istemeye ne gerek var? Çünkü ben, bu zaman halkının en suçlusuyum.

Benim hakkımda söylediğiniz kötülükler, bendekinin ancak yüzde biridir. Bundan kuşku duyan varsa da bu benim için apaçıktır.

Birazı dışında, bendeki [kötülüğü] kim bilebilir? [Bildiği] benim binlerce suçumdan, kötü işimden birisidir ancak.

Suçlarımı, kötü amellerimi bir ben bilirim, bir de onları örten.

Önce İblis bana usta oldu; ama sonrasında İblis bile benim katımda bir yele döndü.

Çirkinlik içinde yüzüm sararmasın diye Allah bütün [yaptıklarımı] gördü de görmezden geldi.

Allah'ın rahmeti yine kürkümü dikti, o can gibi tatlı tövbeyi bana nasip etti.

Her ne yaptıysam, hepsini yapmamışa çevirdi; yapmadığım ibadetleri yapmışım saydı.

Beni servi gibi, süsen gibi azat etti. Bahtım, ikbalim gibi gönlümü şad etti.

Adımı, temizlerin defterine yazdı. Cehennemliktim, bana cenneti bağışladı.

Bir ah ettim, ahım ipe döndü de içinde bulunduğum kuyuya sarktı.

O ipe tutunup dışarı çıktım. Sevindim, gelişip serpildim, yanağım güle döndü.

Bir kuyunun dibinde çaresizlik içindeydim, şimdiyse bütün âleme sığmıyorum.

Sana şükürler olsun sana yarabbi! Beni ansızın üzüntüden kurtardın.

Bedenimdeki her kıl ucu dile gelse, yine de senin şükrünü dile getiremem.

Şu bahçelerde, pınarlar arasında "Keşke kavmim bilseydi[171]*" diye naralar atıyorum.*

Tövbesinin sağlamlaşmasından ve kabulünden sonra şehzadenin tellaklık için Nasuh'u yeniden çağırması ve onun bahane gösterip reddetmesi.

Ondan sonra birisi gelip: *Sultanımızın kızı lütfedip seni çağırıyor*, dedi.

Sultanımızın kızı seni çağırıyor, gel, hemencecik başını yıka ey temiz kişi.

Gönlü, kendisini kille yıkatmak ve ovdurmak için senden başka bir tellâk istemiyor.

[Nasuh]: *Var git, benim elim işe ermiyor artık. Senin Nasuh'un hastalandı şimdi*, dedi.

Git, çabucak bir başkasını ara. Vallahi benim elim işe ermiyor.

İçinden: *"Suçum hadden aştı. O korku, o tasa gönlümden nasıl gider?"* dedi.

Ben bir defa öldüm de yeniden [dünyaya] geldim. Ben ölümün ve yokluğun acısını tattım.

Allah'a gerçekten tövbe ettim ben. Canım bedenimden çıkana dek bozmam onu.

O sıkıntıdan sonra, eşek olandan başka kimin ayağı bir daha o tehlikeye gider.

Birisi tövbe eder, pişman olur da sonra o pişmanlıkları unutup denenmişi yeniden denerse ebedî zarara uğrar. Tövbesinin devamlılığı, kuvveti, tatlılığı ve kabulü nasip olmazsa köksüz ağaç gibi her gün biraz daha sararır, biraz daha kurur. [Bundan] Allah'a sığınırız.

Sırtı yaralı, karnı boş, zayıf bir eşeği olan bir çiftçi vardı.

Gece gündüz otsuz kayalıklar arasında yemsiz, sığınaksız dolaşırdı.

Orada içecek sudan başka bir şey yoktu. Eşek gece gündüz oralarda yas içindeydi.

O havalide sazlık, ormanlık bir yer vardı. İçinde de işi gücü avlanmak olan bir aslan.

Aslan, bir erkek fille savaşmış, yorgun düşmüş, avdan geri kalmıştı.

Bu güçsüzlük içinde bir süre avlanamadı. [Bu yüzden] başka yırtıcılar da kuşluk yemeğinden nasipsiz kaldılar.

Çünkü aslandan arta kalanları onlar yerlerdi. Aslan hastalanınca onlar da dara düştüler.

Aslan, bir tilkiye: *Git, benim içim bir eşek avla*, dedi.

Otlağın etrafında bir eşek bulursan, git, bir afsun oku, kandır getir buraya onu.

Eşeğin etiyle biraz güç kuvvet bulursam, bundan sonra başka bir av yakalayabilirim.

Birazını ben yerim, kalanını da siz. Böylece ben, yiyecek bulmanıza da sebep olmuş olurum.

Benim için ya bir eşek ara ya bir öküz. Bildiğin afsunları oku ona.

Onu afsunlarla, güzel sözlerle baştan çıkar, buraya çek getir.

[Allah'a] vâsıl olmuş bir arif olan kutbun, Allah'ın kendisine ilham edişiyle, halkı, mertebelerine göre bağışlanma ve rahmet gıdasından yararlandırma konusunda, [başka hayvanların] kendisine yakınlıklarına göre, mekân yakınlığına değil, aksine huy yakınlığına göre nasibini ve artığını yedikleri aslana benzetiş ve örnek veriş. Bunun ayrıntısı pek çoktur. Doğru yola hidayet eden Allah'tır.

Kutup aslandır, avlanmak da onun işidir. Geri kalanlar, onun artıklarını yerler.

Gücün yettiğince kutbun rızası için çalış da güçlensin, vahşi hayvanları avlasın.

O incinirse halk azıksız kalır; çünkü bütün boğazların rızkı aklın eliyle olur.

Değil mi ki halkın bulduğu onun artığıdır, canın av istiyorsa bunu gözetmeye bak.

O, akla benzer, halksa bedendeki uzuvlara. Bedenin idaresi akla bağlıdır.

Kutbun zayıflığı beden bakımından olur, ruh bakımından değil. Zaaf gemide olur Nuh'ta değil.

Kutup kendi etrafında dönüp durandır; gökler onun etrafında dönerler.

Eğer onun has bir kulu kölesi olduysan gemisini tamir etmede ona yardım et.

Yardımın seni geliştirir onu değil. Hak: *"Allah'a yardım ederseniz o da size yardım eder*[172]*"* buyurdu.

Tilki gibi av avlayıp ona feda et ki karşılığında bin kat fazlasını elde edesin.

Müridin avlanması tilkice olur. İnatçı sırtlan, ancak leş avlar.

Ölüyü onun önüne getirsen dirilir. Bostandaki gübre onu geliştirir.

Tilki, aslana: *Hizmet edeyim, hileler düzüp aklını başından alayım,* dedi.

Hile etmek, afsun okumak benim işim. Masal okumak, [avı] yoldan çıkarmak benim işim.

Dağın tepesinden ırmağa doğru koşmaya başladı. O zayıf, miskin eşeği buldu.

Sıcak bir selâm verip yanına gitti, o saf kalpli yoksulun yanına vardı.

"Bu kuru ovada, bu ot bitmez kayalıklar arasında ne haldesin?" dedi.

Eşek: *İster kederler içinde de olayım ister İrem bağında, nasibimi Allah verdiği için ona şükretmedeyim,* dedi.

Hayırda da şerde de dosta şükrederim, çünkü kazada ve kaderde beterin beteri vardır.

Rızkı taksim eden O olunca, şikâyet etmek küfürdür[173]*. Sabır gerektir, sabır [genişliğe] ulaşmanın anahtarıdır.*

Allah'tan başka herkes düşmandır, dost O'dur. Düşmana dosttan yana şikâyetlenmek güzel olur mu hiç?

Bana ayran verdiği sürece bal istemem. Çünkü her nimetin bir külfeti vardır.

Oduncunun eşeğinin, has ahırdaki Arap atlarının nimetlerini görmesinin ve o devleti arzu etmesinin hikâyesi. Bu münasebetle, bağışlanmadan ve yardıma ulaşmadan başka bir şey arzu edilmemesi gerektiğine dair öğüt. Çünkü yüz türlü zahmette, bağışlanma lezzeti bulunsa, hepsi tatlılaşır. Bunun dışında, denemeden arzuladığın her devletle birlikte bir de zahmet vardır ki sen onu göremezsin. Nitekim her tuzakta yem görünür de tuzak görünmez. Sense şu tuzakta kalakalmışsın. Keşke o yemlere gitsem der durursun. Sanırsın ki o yemler tuzaksızdır.

Bir saka, bir de onun mihnetten çember gibi iki büklüm olmuş bir eşeği vardı.

Ağır yük yüzünden sırtı yüz yerden yaralıydı; ölüm gününe âşıktı, ölümünü aramadaydı.

Arpa nerde? Kuru otla bile [karnını] doyuramıyordu. Sırtında yara, bir de [sahibinin] demir çubuğu.

İmrahor onu görünce acıdı. Çünkü adamın eşeğin sahibiyle tanışıklığı vardı.

Ona selâm verdi, bu eşek niye böyle dal gibi iki büklüm olmuş diye sordu.

[Adam]: *Benim yoksulluğum, kusurum yüzünden; bu ağzı bağlı [hayvancağız yiyecek] bulamıyor,* dedi.

[İmrahor]: *Sen, onu birkaç günlüğüne bana ver de padişahın ahırında güçlensin,* dedi.

Adam eşeği ona verdi, o merhametli kişi de onu padişahın ahırına bağladı.

Eşek, her yanda gıdalı, semiz, güzel ve genç Arap atlarını gördü.

Ayaklarının altı süpürülüp sulanmıştı. Saman da arpa da vaktinde geliyordu.

Atların nasıl tımar edildiğini görünce kafasını yukarı kaldırıp: *A yüce Allahım,* dedi.

Eşek bile olsam senin yarattığın değil miyim? Niye böyle perişanım, sırtım yaralı, zayıfım?

Geceleri sırtımın acısından, karnımın açlığından her an ölmeyi arzuluyorum.

Bu atların halleri bu kadar güzel, gıdaları yerindeyken, azap ve belâ neden bana mahsus?

Bu sırada birdenbire bir savaş gürültüsü koptu. Arap atlarının eyerlenme, savaşma zamanıydı.

Düşmandan ok yaraları yediler, her yanlarına temrenler sapladı.

Gazadan geri dönünce, o Arap atlarının hepsi bitkin halde ahıra yığıldılar.

Ayakları iplerle sımsıkı bağlandı. Nalbantlar sıra sıra dizildi.
Yaralarından temrenleri çıkarmak için neşterlerle bedenlerini yarıyorlardı.
Eşek onları görünce: *Yarabbi, ben bu yoksulluğa ve esenliğe razıyım,* dedi.
O gıdadan da bezginim, o çirkin yaradan da. Esenlik isteyen dünyayı terk eder.

Eşeğin, "Ben kısmetime razıyım" demesini tilkinin beğenmemesi.

Tilki: *Emre uyup helâl rızık aramak farzdır,* dedi.
[Bu dünya] sebepler dünyasıdır, sebepsiz hiçbir şey elde edilmez, öyleyse önemli olan arayıp istemektir.
Değil mi ki "Allah'ın lütfunu dileyin[174]" buyruğu var, kaplan gibi gasp etmemek gerek.
Peygamber: "Rızkın kapısı kapalıdır, kapının üzerinde kilitler vardır[175]" buyurmuştur.
Bizim hareketimiz, geliş gidişimiz, kazanmamız o kilidin ve bağın anahtarıdır.
Anahtar olmadan bu kapıyı açmaya yol yok. İstemeden ekmek [vermek] Allah'ın âdeti değildir.

Eşeğin tilkiye cevap vermesi

[Eşek]: *O, [Allah'a] tevekkülün zayıflığındandır, yoksa canı veren, ekmeği de verir,* dedi.
Padişahlık ve zafer isteyene kişiye bir lokma ekmek az gelmez a oğul.
Bütün yırtıcılar rızık yemedeler, [oysa] ne kazanç peşindedirler, ne rızık hamallığında.
Çokça rızık veren [Allah] herkesin rızkını verir; her birinin payını kendi önüne koyar.
Sabredenin önüne rızkı gelir; çalışma zahmeti senin sabırsızlığındandır.

Tilkinin eşeğe cevap vermesi

Tilki: *O tür tevekkül pek nadirdir. Pek az kişi tevekkül etmede mahirdir,* dedi.
Nadir olanın etrafında dönüp durmak cahilliktendir. Herkes padişahlığa nereden yol bulacak?
Değil mi ki Peygamber, kanaate hazine dedi[176], herkes gizli hazineye ulaşabilir mi hiç?
Haddini bil de yüksekten uçma. Uçma da kötülüğün, çirkinliğin çukuruna düşme.

Eşeğin tilkiye cevap vermesi

[Eşek]: *Bil ki bu sözü ters söylüyorsun, kötülük ve çirkinlik cana tamahtan gelir,* dedi.
Kanaat yüzünden hiç kimse canından olmadı; hırs yüzünden de hiç kimse padişah olmadı.
Ekmek, domuzlardan, köpeklerden bile esirgenmez; şu bulut, şu yağmur insanların kazancı değil.
Sen, nasıl rızkına düşkün bir âşıksan, rızık da rızık yiyene öyle âşıktır.

Tevekkülün anlamını anlatmaya dair bir zahidin hikâyesi. Zahit, tevekkülü deniyordu. Sebepleri bırakıp şehirden dışarı çıktı. Halkın geçeceği yol üzerlerinden uzaklaştı. Uzak, ıssız bir dağın eteğinde şiddetli bir açlık içinde başını bir taşa koyup içinden: "[Yarabbi] Senin sebepler yaratmana ve rızık vericiliğine tevekkül ettim de sebepleri bıraktım. Böylece sana tevekkül etmenin sebep yaratmasını görmek istiyorum" dedi.

Zahidin biri Mustafa'dan: *"Rızık, insana kesinlikle Allah'tan gelir,*
İstesen de istemesen de rızkın, senin aşkınla koşa koşa sana gelir[177]" [dediğini] duymuştu.
O adam, sınamak için ovada bir dağ eteğine gidip yattı.
Bakayım rızık bana gelecek mi, böylece rızık konusundaki zannım güçlensin, [diyordu].
Bir kervan yolunu kaybetti, dağa kadar geldi. O sınamaya girişmiş adamı uyumuş halde gördü.

[Birisi]: *"Bu adam bu taraflarda, çölün ortasında, yoldan, şehirden uzak, çıplak halde neden yatıyor acaba?"* dedi.

Hayret, acaba ölü mü, yoksa diri mi? Kurttan, düşmandan hiç mi korkmuyor?

Geldiler, elleriyle adama dürttüler. O değerli zat, mahsustan hiçbir şey söylemedi.

Ne bir hareket etti ne de ne başını kımıldattı. Sınaması yüzünden gözünü de açmadı.

Bunun üzerine: *Bu muratsız zayıf, açlıktan can çekişmeye başlamış,* dediler.

Ağzına, boğazına vermek için ekmekle bir kap içinde yemek getirdiler.

Adam, o vaadin doğruluğunu görmek için dişlerini bile bile sıktı.

Kervandakiler, bu adam pek zavallı, açlıktan neredeyse ölüp gidecek diye ona acıdılar.

Bir koşu gidip bıçak getirdiler, sıktığı dişleri açtılar.

Ağzına çorba döktüler, ekmek parçaları tıkıştırdılar.

[Adam]: *A gönül,* dedi, *kendini çekip duruyorsun, sırrı bildiğin halde naz ediyorsun.*

Gönlü: *Canıma, bedenime rızık verenin Allah olduğunu biliyorum, bunu da bile bile yapıyorum,* dedi.

Bundan daha fazla sınayıp durmak nasıl olur? İşte rızık, sabredenlere ne güzel yetişiyor.

Tilkinin eşeğe cevap vermesi ve onu kazanca teşvik etmesi.

Tilki: *Bu martavalları bırak da gücün yettiğince elini bir kazanca at,* dedi.

Allah sana el verdi, bir iş yap. Kazan da bir dosta da yardım et.

Ayağını bir kazanca doğru uzatıp atan herkes, başka dostlara yardım etmiş olur.

Kazancın hepsini bir kişi elde edemez. Birisi, hem dülger, hem saka, hem terzi olamaz.

Dünyanın kararı bu işbirliği üzerine kuruludur. Herkes yoksulluğundan dolayı bir iş seçmiştir.

Ortada bedava sofradan yemek şart değil. Sünnet yolu, çalışmak, bir kazanç elde etmektir.

Eşeğin, tilkiye: "Tevekkül kazançların en iyisidir. Çünkü herkes tevekküle muhtaçtır. Yarabbi, şu işimi rast getir, diye dua etmek tevekkülü de içerir. Tevekkül başka hiçbir kazanca muhtaç olmayan bir kazançtır vesaire..." diye cevap vermesi.

Eşek: *Ben iki âlemde de Allah'a tevekkülden daha iyi bir kazanç bilmiyorum,* dedi.

Ona şükretme kazancının bir eşini daha göremiyorum. Çünkü Allah'ın rızkına şükür, rızkı artırır[178].

Konuşurken tartışmaları uzadıkça uzadı. Sorudan ve cevaptan âciz kaldılar.

Bunun üzerine [tilki, eşeğe] *"Kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın*[179]*"* yasağını söyledi.

Çorak ve kayalık bir ovada sabretmek ahmaklıktır. *Allah'ın arzı geniştir*[180].

Buradan çayırlığa göç et. Orada ırmak kenarında yeşil otlardan otla.

Cennetler gibi yemyeşil bir çayırlık, orada bele kadar yeşillikler bitmiş.

Oraya giden hayvana ne mutlu. Deve bile o yeşillik içinde kaybolur gider.

Orada her yandan bir pınar kaynak akmada. Orada hayvanlar, güven içinde müreffeh.

[Eşek] eşekliğinden: *"A melun, madem sen oradansın, niye böyle zayıfsın?"* diyemiyordu.

Hani senin neşen, semizliğin, nurun? Istıraba düşmüş bedeninin bu zayıflığı ne böyle?

Dediğin bahçe eğer yalan dolan değilse, niye gözlerin onunla mahmur değil?

Bu aç gözlülük, bu görmemişlik, senin yoksulluğundan, beylerbeyi olduğundan değil.

Kaynaktan geldiysen ne diye böyle kupkurusun? Madem sen ceylân göbeğisin hani misk kokun?

Nasıl oluyor da söylediklerinden, anlattıklarından sende bir nişan yok a değerli kişi?

Bir devleti haber verende, o [devletin] izini ve ışığını göremezsen, o, bu işte taklitçilikle itham edilse yeridir. Bunun açıklaması için deve örneğini getiriyoruz.

Birisi bir deveye: *"A ayağı kutlu, nerden geliyorsun?"* dedi.

Deve: *Senin mahallendeki sıcak hamamdan,* dedi. [Adam]: *Evet, zaten dizinden belli,* dedi.

İnatçı Firavun, Musa'nın yılanını gördü de [ondan] mühlet istedi, yumuşaklık gösterdi.

Akıllılar: *Bu, daha sert olmalıydı, çünkü o din [gününün] Rabbidir,* dediler.

Mucize ister ejderha olsun, ister yılan, onun ilahlık ululuğuna, hışmına ne oldu?

Eğer tahttayken *"Ben en yüce Rabbinizim*[181]*"* diyen o ise, bir kurtçuk için bunca yaltaklanma niye?

Nefsin, mezeyle, hurma şarabıyla sarhoş oldukça bil ki ruhun gayp salkımını görmemiştir.

Çünkü o ışığı görmenin belirtileri vardır. Onlar, bu aldanış yurdundan uzaklaşırlar.

Acı suyun çevresinde dönüp duran kuş, tatlı suyu görmemiştir.

Hatta onun imanı bile taklitten ibarettir. Canı, imanın yüzünü görmemiştir.

Taklitçi için, yoldan da yol vurucudan da taşlanmış Şeytan da daha büyük bir tehlike vardır.

Ama Hak nurunu gördü mü emin olur; ondaki kuşku ıstırapları yatışır.

Denizin köpüğü, aslı olan toprağa ulaşmadıkça çalkanır durur.

O köpük, toprağa mensuptur, denizde yabancıdır. Yabancılıkta ıstırap çekmekten başka çare yoktur.

Ama gözü açılıp o şekli görünce Şeytan bir daha elini uzatamaz ona.

Gerçi eşek tilkiye sırlar söyledi, ama şaşkınca söyledi, taklitçi gibi söyledi.

Suyu övdü, ama [suya] arzulu değildi. Yüzünü, elbisesini yırttı, ama âşık değildi.

Münafığın özrü kabul edilmez, [zaten özrü] güzel de değildir; çünkü o özür dudağındadır, kalbinde değil.

Onda elma kokusu vardır, ama elmanın bir parçasına bile sahip değildir. Ondaki o koku ona zarar vermekten başka işe yaramaz.

Savaş sırasında kadının saldırması safları yarmaz, aksine işi zora sokar.

Onu saflar arasında aslan gibi görürsün, ama elinde kılıç tuttuğu halde eli titrer durur.

Eyvahlar olsun aklı dişi, çirkin nefsiyse erkek ve [saldırmaya] hazır olana.

Sonunda onun aklı mağlup olur gider. Hüsrandan başka bir yana göçüp gidemez.

Ne mutlu aklı erkek olup çirkin nefsi dişi ve sınık bulunana.

Cüzi aklı, erkek ve galip olursa, aklı dişi nefsini alt eder.

Görünüşte dişinin saldırısı da güçlüdür ama onun afeti, o eşek gibi eşekliğindendir.

Kadında hayvanlık sıfatı üstündür. Çünkü kadının renge, kokuya meyli vardır.

O eşek de çayırlığın rengini, kokusunu alınca, tabiatındaki bütün deliller ürküp kaçtı.

Yağmura muhtaç olan susuzdur, bulut değil. Nefiste de öküz açlığı var ama sabır yok.

A babam, sabır demir kalkandır. Hak, kalkana: *"Zafer geldi"* yazmıştır.

Taklitçi, anlatırken yüzlerce delil getirir, onu da açık seçik değil kıyasla söyler.

Miske bulanmış olsa da misk değildir. Üzerinde misk kokusu olsa bile pislikten başka bir şey değildir.

Ey mürit, pislik, miske dönünceye kadar yıllarca o bahçede otlaması gerek.

Eşekler gibi arpa ve saman yeme; ceylân gibi Huten'de erguvan otla.

Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O [ceylân] sürüsüyle birlikte Huten ovasına yürü.

Mideni o reyhanlara, güllere alıştır da peygamberlerin hikmetini, azığını bul.

Mideni şu saman, arpa alışkanlığından vazgeçir de reyhan ve gül yemeye başla.

Beden midesi seni samanlığa çeker; gönül midesi ise reyhanlığa.

Kim samanla arpa yerse kurban olur. Kim de Hakk'ın nurunu yerse Kur'an olur.

Senin yarın pisliktir, yarın misk. Dikkat et, kendine gel pisliği artırma, Çin miskini artır.

O taklitçe, yüzlerce delil, yüzlerce açıklama dile getirse de canı, özü yoktur.

Söyleyenin canı, özü, ışığı olmayınca, sözünün yaprağı, meyvesi olur mu hiç?

İnsanları küstahça yola sokar da kendi canı saman çöpünden daha fazla titrer durur.

Demek ki sözü ne kadar parlak olursa olsun, sözünde bir titreyiş gizlidir.

Olgun ve [Allah'a] ermiş şeyhin davetiyle, eğitime bağlı bilgiyle erdem kazanmış eksik kişilerin sözleri arasındaki fark.

Nurlu olan şeyh [insanı] yoldan haberdar eder, nuru da sözüne yoldaş eder.

Sarhoş olmaya, nurlu olmaya çalış da sözüne onun nuru eşlik etsin.

Pekmezin içinde ne kaynatılırsa kaynatılsın şırasında pekmez lezzeti olur.

Havuç, elma, ayva, ceviz [pekmezde kaynatılsa] hepsinde de pekmez lezzeti bulursun.

[Bunun gibi] bilgi de nura karışırsa, inatçı topluluklar bile senin bilginden nur bulurlar.

Her ne söylersen söyle o [söz] nurlanır. Çünkü gökyüzü temiz olmayandan başka bir şey yağdırmaz.

Gökyüzü ol, bulut ol da yağmur yağdır. Oluk yağmur yağdırsa da bir işe yaramaz.

Oluktaki su eğretidir, oysa su, bulutun ve denizin tabiatında vardır.

Düşünce oluğa benzer. Vahiy ve keşifse buluttur, gökyüzüdür.

Yağmur suyu, yüz renkli bahçe meydana getirir. Oluksa, komşuları kavga ettirir.

Eşek, iki üç kez tilkiyle tartışmaya girdiyse de taklitçi olduğu için onun hilesine aldandı.

Görüp anlayacak idrak gücü olmadığından, tilkinin düzeni onu kandırdı.

Yemek hırsı onu o kadar kepaze etti ki bin türlü delili varken tilkiye zebun oldu.

Muhannesle oğlancının hikâyesi. Oğlancı, muhannesle livata ederken: "Bu hançer ne için?" diye sordu. Oğlan: "Kim benim hakkımda kötülük düşünürse, bununla karnını deşerim" dedi. Oğlancı onun üstünde gelip giderken: "Allah'a şükür, ben senin hakkında kötülük düşünmüyorum" diyordu. "Benim beytim, beyit değil, bir ülkedir. Benim şakam, şaka değil [bir şey] öğretmektir[182]."

"Şüphesiz Allah bir sivrisineği ve ondan üstün olanını örnek getirmekten çekinmez" Yani, "Allah bu örnekle neyi murat etti?" deyip ondan üstün olanları inkâr ederek nefislerini değiştirenleri de örnek getirir. Bu söze cevap olarak: "Bununla birçoklarını azdırıp saptırır, birçoklarını da doğru yola götürür[183]" demek istedim diye buyurur. Çünkü her sınama, teraziye benzer. Çoklarının o yüzden yüzü kızarır, çokları da muratlarına eremezler. Bu konuda biraz düşünürsen, onun değerli sonuçlarından çoğunu bulursun.

Oğlancının biri evine bir oğlan götürdü. Onu domaltıp, abandı.

O melun, oğlanın belinde bir hançer görüp *"Belindeki ne?"* dedi.

[Oğlan]: *Cibilliyetsizin biri hakkımda kötü düşünürse [onunla] karnını deşeceğim*, dedi.

Oğlancı: *Allah'a hamdolsun, ben sana karşı hileyle kötü bir düşünceye kapılmadım*, dedi.

Erkeklik olmadıktan sonra hançerlerin ne faydası var? Yürek olmadıktan sonra miğferin ne faydası var?

[Diyelim ki] Ali'den Zülfikar'ı miras aldın, Allah'ın aslanındaki kol sende de varsa göster.

[Diyelim ki] Mesih'ten bir afsun öğrendin, İsa'nın dudağı, dişi nerde sende a çirkin adam?

[Diyelim ki] kazançlar, gelirler elde etmek için bir gemi yaptın, Nuh gibi bir gemi kaptanı nerede?

[Diyelim ki] İbrahim gibi put kırdın, beden putunu ateşe feda etmek hani?

Bir delilin varsa meydana çıkar, onunla tahta kılıcı Zülfikar'a çevir.

Seni amelden alıkoyan bir delil, yaratıcının gazabıdır.

Yoldaki korkakları yüreklendirdin, [ama] gizliden gizliye hepsinden daha fazla titremedesin.

Herkese tevekkül dersi veriyorsun, ama havadaki sivrisineğin damarını keşip [kanını içmedesin].

A ordunun önüne düşüp giden muhannes, sakalının yalanına aletin tanık.

Gönül namertlikle dolu olduktan sonra, sakalına, bıyığına gülünür senin ancak.

Tövbe et, yağmur gibi gözyaşı dök de sakalını, bıyığını alaya alınmaktan kurtar.

Erlik ilâcını kullan da koç burcundaki kızgın güneşe dön.

Mideyi terk edip gönle doğru salın gel de Hak'tan sana perdesiz bir selâm gelsin.

Bir iki adım at, kendine çekidüzen ver de o zaman aşk, kulağından tutup çeksin seni.

Tilkinin hilesinin, eşeğin sakınmasına ve çekinmesine üstün gelmesi ve onu ormandaki aslana doğru çekmesi.

Tilki, hilede ayak diredi. Eşeği sakalından tuttuğu gibi çekip götürdü.

O tekkenin "Eşek gitti, eşek gitti" diye istekle def çalacak mutribi nerede?

Bir tavşan bir aslanı kuyuya çekip götürür de bir tilki bir eşeği çayırlığa nasıl çekemez?

Kulağını kapa, o bağış sahibi velinin afsunundan başka bir afsuna kanma.

Onun afsunu helvadan da tatlıdır. Ayağının tozu bile yüzlerce helvaya değer.

Şarapla dolu koca koca küpler, onun dudaklarının şarabıyla mayalanmıştır.

Onun la'l dudaklarının şarabını görmeyen, ondan uzakta kalan kişinin canı şaraba aşık olur.

Tatlı su görmemiş kör kuş, acı su kaynağının etrafında dolaşmaz da ne yapar?

Can Musa'sı, gönlü Sina'ya çevirir. Kör papağanları görür hale getirir.

Can Şirin'inin Hüsrev'i [padişahlık] nöbeti çalmada; bu yüzden şehirde şeker ucuzladı.

Gayp Yusufları ordular çekmede; şeker yükleri taşımadalar.

Mısır develerin yüzü bize yönelmiş; a papağanlar çan seslerini dinleyin.

Şehrimiz yarın şekerle dolacak. Şeker ucuz, daha da ucuzlayacak.

A tatlı sevenler, mizacı safralı olanların körlüklerinin inadına papağanlar gibi şekerler içinde yuvarlanın.

Şeker kamışı dövün, iş budur ancak; canlar saçın, sevgili budur ancak.

Şehrimizde şimdi bir tek ekşi bile kalmadı; çünkü Şirin Hüsrev'leri tahta çıkarttı.

Hey hey, şarap üstüne şarap, meze üstüne meze... Çık minareye, herkesi çağır.

Dokuz yıllık sirke tatlılaşmada, taşla mermer, la'l kesilmede, altın olmada.

Güneş, gökyüzünde el çırpmada; zerreler, âşıklar gibi oynaşmada.

Gözler, yeşilliklerden mahmurlaştı; dallarda güller çiçek açmada.

Devlet gözü, mutlak sihir yapmada; ruh Mansur olmuş Ene'l-Hak demede.

Tilki bir eşeğin aklını başından alıyorsa varsın alsın, sen eşek olma da üzülme.

Korkusundan kendisini bir eve atan adamın hikâyesi. Yanakları safran gibi sararmış, dudakları çivit gibi mosmor olmuş, elleri ağaç yaprağı gibi titriyordu. Ev sahibi: "Hayrola, ne oluyor?" diye sordu. [Adam]: "Dışarıda angarya yüklemek için eşekleri yakalıyorlar" dedi. [Ev sahibi] "A mübarek, eşekleri yakalıyorlar, sen eşek değilsin ya, ne korkuyorsun?" dedi. [Adam]: "Öyle ciddi yakalıyorlar ki bugün ayırt ediş ortadan kalkmış, korkarım beni de eşek diye yakalarlar" dedi.

Birisi bir eve kaçıp sığındı; yüzü sararmış, dudağı morarmış, rengi atmıştı.

Ev sahibi ona: *Hayırdır*, dedi, *niye yaşlılar gibi ellerin titriyor?*

Ne oldu? Neden kaçtın? Yüzünün rengi niye kaçtı böyle?

[Adam]: *Zalim padişahın angaryası için bugün dışarıda eşekleri yakalıyorlar*, dedi.

[Ev sahibi]: *"A amcasının canı, nerede yakalıyorlar eşekleri; sen eşek değilsin ki niye dert ediyorsun bunu?"* dedi.

[Adam]: *Eşek yakalama işinde öyle ciddi, öyle istekliler ki beni de eşek sanarak [yakalarlarsa] şaşılmaz buna.*

Eşek yakalamaya öyle ciddi girişmişler ki hiçbir şeyi ayırt etmiyorlar.

Ayırt edemeyen kişiler bizim başımıza geçti mi eşek yerine eşeğin sahibini alıp götürürler.

Ama bizim şehrimizin padişahı, boş yere bir şey tutmaz; onun ayırt edişi vardır; işitici ve görücüdür[184].

Adam ol da eşek yakalayanlardan korkma. Ey zamanın İsa'sı, sen eşek değilsin, korkma.

Dördüncü kat gök bile senin nurunla dolu. Hâşâ, senin makamın ahır değil.

Gerçi iyi bir işi uğruna ahırdasın ama felekten de yıldızlardan da yücesin sen.

İmrahor başka, eşek başka; ahıra her giren eşek olacak değil a.

Eşeğin ardına ne diye düştük böyle? Sen gül bahçesinden, taze güllerden söz et.

Nardan, turunçtan, elma dalından, şaraptan, sayısız güzellerden...

Dalgası inciye benzeyen, incisi söz söyleyen, gören o denizden...

Ya da gül devşiren, yumurtası altından, gümüşten olan kuşlardan...
Ya da keklik yetiştiren, hem sırt üstü, hem yüz üstü uçan doğanlardan...
Dünyada, basamak basamak göğün doruğuna dek ulaşan merdivenler vardır.
Her topluluğun başka bir merdiveni vardır; her gidişin bir başka göğü.
Her biri, ötekinin halinden habersizdir; başı sonu olmayan engin bir ülkedir orası.
Bu, öteki niye böyle hoş diye şaşkın; o, beriki niye böyle şaşkın diye hayret içinde.
"Allah'ın arzı geniştir[185]" meydanı baş göstermiş; her ağaç, bir yerden [yeşerip] boy vermiş.
Ağaçlardaki yapraklar, dallar, ne güzel ülke, ne geniş meydan diye şükretmede.
Bülbüller, yiyip içtiğinden bize de ver diye büklüm büklüm tomurcukların etrafında.
Bu sözün sonu yok, sen yine o tilkinin, aslanın, hastalığın ve açlığın [hikâyesine] dön.

Tilkinin, o eşeği aslanın yanına götürmesi, eşeğin aslandan kaçışı. Tilkinin: "Eşek henüz uzaktaydı, acele ettin" diye aslana çıkışması. Aslanın özür dilemesi ve "Git, bir kez daha kandır" diye tilkiye yalvarması.

[Tilki], aslan bir hamlede paramparça etsin diye eşeği dağa, çayırlığa doğru götürdü.
[Eşek], aslandan uzaktaydı. Ama aslan acelesinden yaklaşmasına sabredemedi.
Korkunç aslan, dağın üstünde [saldırmak üzere] gerildi, ama kımıldamaya bile gücü kuvveti yoktu.
Eşek, onu uzaktan görünce, gerisin geri döndüğü gibi nallarını sökercesine dağdan aşağı kadar koştu.
Tilki: *A padişahım,* dedi, *saldırılacak zamanında ne diye sabretmedin?*
O azgın, sana yaklaşsaydı, küçük bir hamleyle galip gelirdin.
Aceleyle telaş, Şeytan'ın hilesidir; sabredip hesaplamak Rahman'ın lütfu[186].
O [senden] uzaktaydı, hamleni görüp kaçtı. Güçsüzlüğün ortaya çıktı, yüzünün suyunu döktü.
[Aslan]: *Ben, gücüm kuvvetim yerinde sandım,* dedi, *bu derece güçten düştüğümü bilmiyordum.*
Üstelik açlığım ve ihtiyacım hadden aşmıştı. Açlıktan sabrım da gitti aklım da.
Aklını kullanıp onu bir kez daha buraya döndürmeye gücün yeterse,
Sana çok minnettar olurum ben; bir gayret et, ola ki hilenle onu tekrar getirirsin.
[Tilki]: *Evet,* dedi, *Allah yardım eder de gönlüne bir körlük perdesi çekerse,*
İşte o zaman gördüğü dehşeti unutur; zaten bu, eşekliğinden dolayı uzak [bir ihtimal] değil.
Ama onu [yeniden] getirirsem, saldırma da aceleden işi boşa çıkarma.
[Aslan]: *Peki,* dedi, *denedim [anladım] ki pek hastayım, [sarsılmış] un ufak olmuşum ben.*
Eşek tamamen yanıma yaklaşmadan kımıldamam, uyur gibi yaparım.
Tilki: *"Padişahım, bir himmet et de [eşeğin] aklını bir gaflet bürüsün"* diyerek gitti.
Şimdi eşek, her nabekâra aldanmamak için Allah'a tövbeler etmiştir.
Tövbelerini hilelerimle bozdurayım da görsün. Zaten biz, aklın da düşmanıyız, apaçık verilmiş sözün de.
Eşeğin kellesi, çocuklarımızın topudur; aklı fikri, elimizin oyuncağıdır.
Zühal yıldızının dönüşü sırasında [meydana gelen] aklın, küllî aklın yanında değeri yoktur?
O [akıl], Utarit ile Zühal sayesinde bilgi sahibi olur. Bizim [bilgimizse] lütfetmeyi âdet edinmiş olan Allah'ın bağışıdır.
"İnsana öğretti[187]" [âyeti] tuğramızın kıvrımıdır; bizim [elde etmeyi] amaçladığımız bilgi Allah katındadır.

Biz o parlak güneşin terbiye ettikleriyiz; o yüzden *"Rabbim en yücedir"* demedeyiz.

[Tilki, kendi kendine]: *Eşek, [bizim hilemizi] tecrübe etmiş olsa bile, bu desise sayesinde yüzlerce tecrübe bozulur gider.*

Ola ki o gevşek huylu tövbesini bozar da [tövbe] bozmanın uğursuzluğuna uğrar, [diyordu].

Ahdi ve tövbeyi bozmak, belâya, hatta çarpılmaya neden olur. Nitekim Cumartesi halkı[188] ile İsa'nın sofrasında bulunanlar hakkında: "Onlardan bazılarını maymuna ve domuza çevirdik[189]" [buyurulmuştur]. Bu ümmette, gönül çarpılır; kıyametteyse bedene gönül şekli verilir.

Ahde uymamak, tövbeleri bozmak, sonunda lanete neden olur.

O Cumartesi halkının ahdi ve tövbeyi bozması, çarpılmalarına, helak olmalarına, lanetlenmelerine neden oldu.

Allah, o topluluğu maymuna çevirdi; çünkü inatlarından Allah'a verdikleri ahdi bozdular.

Bu ümmette bedence bir çarpılma yoktur, ama a zeki kişi, gönül çarpılması vardır.

[İnsanın] gönlü maymun gönlüne döndü mü mayası maymunun gönlünden de aşağı olur.

O eşeğin gönlünde bilgiden yana bir hüner olsaydı, sureti yüzünden aşağılık olur muydu hiç?

Ashab-ı Kehf'in sireti pek güzel olan köpeğine sureti yüzünden bir eksiklik geldi mi?

İnsanlar, kepazeliklerini açıkça görsün diye Cumartesi halkı görünüş itibarıyla çarpıldılar.

[Bunun gibi] başka yüz binlerce kişi de tövbelerini bozdukları için içyüzde domuza, eşeğe dönmüştür.

Tilkinin, o kaçak eşeği yine kandırmak için ikinci kez gelmesi.

Bunun üzerine tilki, çabucak eşeğin yanına geldi. Eşek: *Senin gibi dost olmaz olsun,* dedi.

Behey namert, ben sana ne yaptım ki beni ejderhanın yanına götürdün?

A inatçı, özündeki pislikten başka canıma kin gütmene ne sebep oldu?

Kendisine eziyet vermediği halde delikanlının ayağını sokan akrep gibi hani.

Ya da bizden yana kendisine bir eziyet, bir kusur gelmediği halde canımıza düşman olan Şeytan gibi.

Hatta o, yaratılıştan insanın canına düşmandır. İnsanın helâk olmasından sevinç duyar[190].

Hiçbir insanın peşini bırakmazken, o çirkin huyunu, tabiatını bırakır mı hiç?

Çünkü onun özündeki çirkeflik sebepsiz yere onu zulme ve düşmanlığa çeker.

Seni kuyuya atmak içi her an bir çadıra çağırır.

Tepetaklak aşağı atmak için: *Falanca yerde bir havuz var, pınarlar var,* der.

O melun, onca vahye ve görüşe rağmen Âdem'i ıstıraba düşürmüş, kötülüğe uğratmıştır.

Âdem'in suçu günahı yoktu, geçmişte haksız yere ona bir zarar da vermemişti.

Tilki: *Gözüne aslan gibi görünen şey [aslan değildi], bir büyü tılsımıydı,* dedi.

Yoksa ben, bedence senden daha düşkünüm; [böyleyken] gece gündüz orada otlamaktayım.

Öyle bir tılsım yapmasalardı, her obur oraya koşup üşüşürdü.

Fillerle, gergedanlarla dolu yiyeceksiz bir dünyada, tılsım olmadan o otlak nasıl yemyeşil kalırdı?

Zaten ben sana, ders olsun diye, öyle korkunç bir şey görürsen korkma diyecektim.

Ne var ki haline gönülden acımaya öyle dalmışım ki bu bilgiyi sana öğretmek hatırımdan çıkıverdi.

Seni öyle köpek açlığı içinde, azıksız bir halde görünce, [derdine] derman bulasın diye seğirttim.

Yoksa sana, ö görünen bir hayaldir, cisim değildir diye tılsımı anlatacaktım.

Eşeğin tilkiye cevap vermesi.

[Eşek]: *Behey düşman, çekil git önümden; yüzünü bile görmek istemiyorum a çirkin suratlı,* dedi.

Seni bedbaht eden Allah, o çirkin suratını da çirkin ve arsız yaratmış.

Hangi yüzle bana geliyorsun? Gergedanda bile [senin yüzündeki] kadar kalın deri yoktur.

Sana çayırlığa kadar kılavuzluk edeyim diye açıkça canımın kanına giriyordun.

Ben Azrail'in yüzünü [karşımda] gördükten sonra, yine hileye, düzene mi kalkışıyorsun?

Ben eşek de olsam, eşeklerin yüzkarası da olsam, can taşıyan bir canlıyım, buna nasıl kanarım?

O amansız dehşet içinde benim gördüğümü çocuk görseydi anında kocalırdı.

O heybetin korkusundan kendimi gönülsüz, cansız bir halde dağdan baş aşağı attım.

O perdesiz azabı görünce on korkudan ayağım bağlandı.

Allah'a söz verdim, ey minnetler sahibi, sen şu ayağımdaki bağı çöz de,

Bundan böyle hiç kimsenin kışkırtmasını dinlemeyeyim, söz verdim, adaklar adadım ey yardımcım [dedim].

Allah, o duadan, inleyip yakarıştan, halimden tavrımdan dolayı o anda ayağımın [bağını] çözüverdi.

Yoksa o erkek aslan bana yetişirdi de eşek, aslanın pençesi altında ne hale gelirdi [kim bilir?]

A kötü arkadaş, o kötü aslan düzen kurup yine seni bana gönderdi değil mi?

Samed[191] olan Allah'ın zatı hakkı için, kötü yılan kötü arkadaştan iyidir.

Kötü yılan, adamın yalnızca bir can alır. Kötü arkadaşsa insanı ebedî cehenneme sürükler.

[İnsanın] gönlü, konuşup söyleşmeden de farkında olmadan yanındakinin huyundan huy kapar.

O sermayesiz, senin üzerine gölge saldı mı, sendeki sermayeyi de çalar.

Aklın, sarhoş bir ejderhaya dönse bile bil ki kötü arkadaş, ona karşı zümrüttür.

Akıl gözün, [o zümrüt] yüzünden dışları fırlar; onun kınaması seni vebanın eline düşürür.

Tilkinin eşeğe cevap vermesi

Tilki: *Bizim duruluğumuzda tortu yoktur. Ama vehmin hayalleri de küçümsemeye gelmez,* dedi.

Ey saf kalpli, bunların hepsi senin vehmin; yoksa sana karşı hiçbir art niyetim yok.

Bana kendi çirkin hayalinle bakma; sevenlerine karşı niye suizanda bulunuyorsun?

Görünüşte onlardan sana cefa gelse bile temiz kardeşler hakkında hüsnüzanda bulun.

Bu kötü hayal ve vehim ortaya çıkınca, yüz binlerce dostu birbirinden ayırır.

Şefkatli biri sana eziyet edip sınarsa, aklın ona suizanda bulunmaması gerek.

Hele ben, adı kötüye çıkmış bir soysuz değilim; o gördüğün şey kötü değildi, sadece bir tılsımdı.

Farz et ki [senin hakkındaki] o düşüncem kötüydü, dostlar böyle bir hatayı bağışlarlar.

Vehim, hayal, tamah ve korku dünyası, yolcu için büyük bir engeldir.

Bu şekiller resmeden hayalin ortaya çıkardığı görüntüler, dağ gibi Halil'e bile zarar verdi.

O yiğit İbrahim bile vehim âlemine kapılınca: *"Bu benim rabbimdir*[192]*"* dedi.

Tevil incisini delen [o zat] bile, yıldız hakkında böyle tevilde bulundu.

Gözleri bağlayan vehim ve hayal âlemi, öyle bir dağı bile yerinden oynattı.

Onun sözü bile *"Bu, benim rabbimdir"* olursa, kazın, eşeğin hali nice olur?

Dağ gibi akıllar, vehim denizlerine, hayal girdaplarına batar giderler.

Dağlar bile bu [vehim ve hayal] tufanıyla rüsva olduktan sonra Nuh'un gemisinden başka nerede kurtuluş var?

Kesin inanç yolunu kesen bu hayal yüzünden, din ehli, yetmiş iki millet/firka oldu.

Sadece kesin inançlı adam, vehimden ve hayalden kurtulur. Kaşındaki kıla hilal demez.

Ama Ömer'in ışığı kendisine dayanak olmayanın yolunu kaşındaki eğri kıl keser[193].

Yüz binlerce kocaman gemi, vehim denizinde parça parça olmuştur.

Bunların en aşağısı, o mahir filozof Firavun'un Ay'ı da vehim burcunda tutulup kalmıştır.

Hiç kimse fahişe kadın kimdir bilmez; bilense, artık onun hakkında kuşkuya düşmez.

Vehmin, seni zaten sersemletmişken ne demeye bir başka vehmin etrafında dolaşıp duruyorsun?

Ben kendi benliğimden bile âciz kalmışım, sen, neden benlikle dolu bir halde önümde oturuyorsun?

O güzelim çevgene top olmak için, bensiz, bizsiz birini canla başla aramaktayım.

Kim kendi benliğinden geçer "bensiz" olursa, bütün benlikler "o" olur. Kendisine dost olmadığı için de herkesin dostu olur.

Ayna şekilsiz hale gelince değerlenir. Çünkü bütün şekilleri gösterici hale gelir.

Gazneli Şeyh Muhammed-i Serrezî'nin -Allah sırrını kutsasın- hikâyesi.

Gaznin'de, adı Muhammed, künyesi Serrezî olan ilimde seçkin bir zahit vardı.

Her gece asma yaprağıyla iftar eder, yedi yıl boyunca daima bunu ister dururdu.

Varlık padişahından nice harika şeyler gördüyse de onun maksadı padişahın cemalini görmekti.

O, kendi [canına] doymuş er, bir dağın tepesine çıkıp: *Bana görün, yoksa kendimi aşağıya atacağım,* dedi.

[Allah]: *O keremin zamanı daha gelmedi, düşsen bile ölmezsin, seni öldürmem,* dedi.

O zahit, sevgisinden kendisini aşağıya attı; derin bir suyun içine düştü.

O canına doymuş adam düşerek ölmeyince, ölümden kurtulduğu için feryada başladı.

Çünkü bu hayat, ona ölüm gibi görünüyordu. Ona göre iş tersine dönmüştü.

Gayp âleminden ölüm dileniyor; hayatım ölümümdedir[194] diyordu.

Ölümü, hayat gibi kabullenmiş, canının helak olmasına gönül vermişti.

Kılıçla hançer, Ali gibi, ona reyhan kesilmiş; nergisle nesrin, canına düşman olmuştu[195].

Ona, *"Ovadan şehre doğru git"* diye, açıktan açık, gizliden gizli tuhaf bir ses geldi.

Ey inceden inceye sırlarımı bilen, şehirde ne hizmette bulunayım, söyle, dedi.

[Allah]: *Hizmetin, nefsini alçaltman için kendini Abbas-ı Debs*[196] *gibi yapmandır,* dedi.

Bir süre zenginlerden altın alıp miskin fakirlere ulaştır.

Hizmetin bir zaman için budur. [Zahit]: *İşittim, itaat ettim, a canımın sığınağı,* dedi.

O zahitle, varlıkların Rabbi arasında nice soru cevaplar, nice maceralar geçti.

Öyle ki yerle gök nurla doldu. Bütün bu sözler, dillere destan oldu.

Ama ben, hèr aşağılık kişi sırları duymasın diye o sözü kısa kestim.

Şeyhin onca yıldan sonra çölden Gaznin şehrine gelmesi, gayptan gelen işaretle zembil dolaştırarak topladığını yoksullara dağıtması.
"Buyur [sözünün] yüceliğine sahip cana, mektup üstüne mektup, haberci üstüne haberci gelir."
Nitekim evin penceresi açıksa, oradan güneş, ay ışığı, yağmur, mektup vesaire eksik olmaz.

O emre uyan zahit, şehre yöneldi; Gaznin şehri onun yüzüyle aydındı.

İnsanlar, sevinç içinde onu karşılamaya çıktılar; ama o gizli bir yoldan hızlıca şehre girdi.

Bütün ileri gelenler, büyük kişiler kalktılar, onun için köşkler hazırladılar.

[Zahit]: *Ben [buraya] kendimi göstermek için gelmedim, horlanmaya, dilenciliğe geldim sadece,* dedi.

Dedikoduda etme niyetinde de değilim. Elimde zembil, kapı kapı dolaşacağım.

Emir kuluyum, Allah'tan buyruk var, dilenci olacağım, dilenci olacağım, dilenci...

Dilenirken nadir sözler edecek değilim; dilencilerin horluk yolundan başka yolda yürümeyeceğim.

Böylece büsbütün zillete batacağım, sıradan seçkin herkesten kötü sözler işiteceğim.

Hakk'ın emri candır, ben ona tabiyim. O, tamah hakkında "Tamah eden, zillete düşer[197]" buyurdu.

Mademki din sultanı benden tamah etmemi istiyor, bundan böyle toprak başına kanaatin.

O, zillete düşmemi isterken ben nasıl izzet peşinde olurum? O, dilencilik etmemi dilerken ben nasıl beylik ederim?

*Bundan böyle [işim gücüm] dilencilik, horluk. Dağarcığımda yirmi Abbas var benim a canım.*Şeyh, eğer becerebilirsen Allah rızası için bir şey ver diye elinde bir zembil dolaşıyordu.

[Oysa] sırları, Arş'tan da yüceydi, Kürsü'den de. [Böyleyken] işi gücü "Allah rızası için bir şey, Allah rızası için bir şey" demekti.

Peygamberlerin her biri bu işi görür; halk müflistir, [ama] onlar, halktan dilencilik ederler.

"Allah'a ödünç verin, Allah'a ödünç verin[198]" derler de *"Allah'a yardım edin[199]"* [sözüne] ters bir iş görürüler.

Bu şeyh, kapı kapı gezip dilenmedeydi. Oysa gökyüzünde yüzlerce kapı açıktı şeyhe.

Canla başla yaptığı bu dilencilik boğaz için değildi, Allah içindi.

Boğazı için dilenmiş olsaydı bile [ne olurdu?] O boğaz, fazlasıyla Hak nuruyla doluydu.

Onun ekmekle bal yemesi, süt içmesi, yüzlerce yoksulun çilesinden, üç günlük orucundan daha hayırlıydı.

Nur yemede o, ekmek yiyor deme ona. Otlar gibi görünse de [gerçekte] lâle dikmede.

Kandilin yağını somuran alev gibi, yediğiyle toplumun ışığını artırır.

Allah, ekmek yiyişe *"İsraf etmeyin[200]"* dedi de nur yiyişe *"Yetinin"* demedi.

O boğaz, belâya uğrama boğazıydı; oysa bu boğaz, israftan uzak, haddi aşmaktan güvendedir.

Emir ve ferman böyleydi, [şeyhin hali] hırstan, tamahtan değildi. Öylesi bir can hırsa, uymaz zaten.

Kimya, bakıra: *"Gel kendini bana ver"* dese, bu sözde bir tamah yoktur.

Allah da yerin hazineleri yedinci kat göğe kadar şeyhe sunmuştu.

Yardımın seni geliştirir onu değil. Hak: *"Allah'a yardım ederseniz o da size yardım eder*[172]*"* buyurdu.

Tilki gibi av avlayıp ona feda et ki karşılığında bin kat fazlasını elde edesin.

Müridin avlanması tilkice olur. İnatçı sırtlan, ancak leş avlar.

Ölüyü onun önüne getirsen dirilir. Bostandaki gübre onu geliştirir.

Tilki, aslana: *Hizmet edeyim, hileler düzüp aklını başından alayım,* dedi.

Hile etmek, afsun okumak benim işim. Masal okumak, [avı] yoldan çıkarmak benim işim.

Dağın tepesinden ırmağa doğru koşmaya başladı. O zayıf, miskin eşeği buldu.

Sıcak bir selâm verip yanına gitti, o saf kalpli yoksulun yanına vardı.

"Bu kuru ovada, bu ot bitmez kayalıklar arasında ne haldesin?" dedi.

Eşek: *İster kederler içinde de olayım ister İrem bağında, nasibimi Allah verdiği için ona şükretmedeyim,* dedi.

Hayırda da şerde de dosta şükrederim, çünkü kazada ve kaderde beterin beteri vardır.

Rızkı taksim eden O olunca, şikâyet etmek küfürdür[173]*. Sabır gerektir, sabır [genişliğe] ulaşmanın anahtarıdır.*

Allah'tan başka herkes düşmandır, dost O'dur. Düşmana dosttan yana şikâyetlenmek güzel olur mu hiç?

Bana ayran verdiği sürece bal istemem. Çünkü her nimetin bir külfeti vardır.

Oduncunun eşeğinin, has ahırdaki Arap atlarının nimetlerini görmesinin ve o devleti arzu etmesinin hikâyesi. Bu münasebetle, bağışlanmadan ve yardıma ulaşmadan başka bir şey arzu edilmemesi gerektiğine dair öğüt. Çünkü yüz türlü zahmette, bağışlanma lezzeti bulunsa, hepsi tatlılaşır. Bunun dışında, denemeden arzuladığın her devletle birlikte bir de zahmet vardır ki sen onu göremezsin. Nitekim her tuzakta yem görünür de tuzak görünmez. Sense şu tuzakta kalakalmışsın. Keşke o yemlere gitsem der durursun. Sanırsın ki o yemler tuzaksızdır.

Bir saka, bir de onun mihnetten çember gibi iki büklüm olmuş bir eşeği vardı.

Ağır yük yüzünden sırtı yüz yerden yaralıydı; ölüm gününe âşıktı, ölümünü aramadaydı.

Arpa nerde? Kuru otla bile [karnını] doyuramıyordu. Sırtında yara, bir de [sahibinin] demir çubuğu.

İmrahor onu görünce acıdı. Çünkü adamın eşeğin sahibiyle tanışıklığı vardı.

Ona selâm verdi, bu eşek niye böyle dal gibi iki büklüm olmuş diye sordu.

[Adam]: *Benim yoksulluğum, kusurum yüzünden; bu ağzı bağlı [hayvancağız yiyecek] bulamıyor,* dedi.

[İmrahor]: *Sen, onu birkaç günlüğüne bana ver de padişahın ahırında güçlensin,* dedi.

Adam eşeği ona verdi, o merhametli kişi de onu padişahın ahırına bağladı.

Eşek, her yanda gıdalı, semiz, güzel ve genç Arap atlarını gördü.

Ayaklarının altı süpürülüp sulanmıştı. Saman da arpa da vaktinde geliyordu.

Atların nasıl tımar edildiğini görünce kafasını yukarı kaldırıp: *A yüce Allahım,* dedi.

Eşek bile olsam senin yarattığın değil miyim? Niye böyle perişanım, sırtım yaralı, zayıfım?

Geceleri sırtımın acısından, karnımın açlığından her an ölmeyi arzuluyorum.

Bu atların halleri bu kadar güzel, gıdaları yerindeyken, azap ve belâ neden bana mahsus?

Bu sırada birdenbire bir savaş gürültüsü koptu. Arap atlarının eyerlenme, savaşma zamanıydı.

Düşmandan ok yaraları yediler, her yanlarına temrenler sapladı.

Gazadan geri dönünce, o Arap atlarının hepsi bitkin halde ahıra yığıldılar.

Ayakları iplerle sımsıkı bağlandı. Nalbantlar sıra sıra dizildi.
Yaralarından temrenleri çıkarmak için neşterlerle bedenlerini yarıyorlardı.
Eşek onları görünce: *Yarabbi, ben bu yoksulluğa ve esenliğe razıyım,* dedi.
O gıdadan da bezginim, o çirkin yaradan da. Esenlik isteyen dünyayı terk eder.

Eşeğin, "Ben kısmetime razıyım" demesini tilkinin beğenmemesi.

Tilki: *Emre uyup helâl rızık aramak farzdır,* dedi.
[Bu dünya] sebepler dünyasıdır, sebepsiz hiçbir şey elde edilmez, öyleyse önemli olan arayıp istemektir.
Değil mi ki "Allah'ın lütfunu dileyin[174]" buyruğu var, kaplan gibi gasp etmemek gerek.
Peygamber: "Rızkın kapısı kapalıdır, kapının üzerinde kilitler vardır[175]" buyurmuştur.
Bizim hareketimiz, geliş gidişimiz, kazanmamız o kilidin ve bağın anahtarıdır.
Anahtar olmadan bu kapıyı açmaya yol yok. İstemeden ekmek [vermek] Allah'ın âdeti değildir.

Eşeğin tilkiye cevap vermesi

[Eşek]: *O, [Allah'a] tevekkülün zayıflığındandır, yoksa canı veren, ekmeği de verir,* dedi.
Padişahlık ve zafer isteyene kişiye bir lokma ekmek az gelmez a oğul.
Bütün yırtıcılar rızık yemedeler, [oysa] ne kazanç peşindedirler, ne rızık hamallığında.
Çokça rızık veren [Allah] herkesin rızkını verir; her birinin paynı kendi önüne koyar.
Sabredenin önüne rızkı gelir; çalışma zahmeti senin sabırsızlığındandır.

Tilkinin eşeğe cevap vermesi

Tilki: *O tür tevekkül pek nadirdir. Pek az kişi tevekkül etmede mahirdir,* dedi.
Nadir olanın etrafında dönüp durmak cahilliktendir. Herkes padişahlığa nereden yol bulacak?
Değil mi ki Peygamber, kanaate hazine dedi[176], herkes gizli hazineye ulaşabilir mi hiç?
Haddini bil de yüksekten uçma. Uçma da kötülüğün, çirkinliğin çukuruna düşme.

Eşeğin tilkiye cevap vermesi

[Eşek]: *Bil ki bu sözü ters söylüyorsun, kötülük ve çirkinlik cana tamahtan gelir,* dedi.
Kanaat yüzünden hiç kimse canından olmadı; hırs yüzünden de hiç kimse padişah olmadı.
Ekmek, domuzlardan, köpeklerden bile esirgenmez; şu bulut, şu yağmur insanların kazancı değil.
Sen, nasıl rızkına düşkün bir âşıksan, rızık da rızık yiyene öyle âşıktır.

Tevekkülün anlamını anlatmaya dair bir zahidin hikâyesi. Zahit, tevekkülü deniyordu. Sebepleri bırakıp şehirden dışarı çıktı. Halkın geçeceği yol üzerlerinden uzaklaştı. Uzak, ıssız bir dağın eteğinde şiddetli bir açlık içinde başını bir taşa koyup içinden: "[Yarabbi] Senin sebepler yaratmana ve rızık vericiliğine tevekkül ettim de sebepleri bıraktım. Böylece sana tevekkül etmenin sebep yaratmasını görmek istiyorum" dedi.

Zahidin biri Mustafa'dan: *"Rızık, insana kesinlikle Allah'tan gelir,*
İstesen de istemesen de rızkın, senin aşkınla koşa koşa sana gelir[177]" [dediğini] duymuştu.
O adam, sınamak için ovada bir dağ eteğine gidip yattı.
Bakayım rızık bana gelecek mi, böylece rızık konusundaki zannım güçlensin, [diyordu].
Bir kervan yolunu kaybetti, dağa kadar geldi. O sınamaya girişmiş adamı uyumuş halde gördü.

[Birisi]: *"Bu adam bu taraflarda, çölün ortasında, yoldan, şehirden uzak, çıplak halde neden yatıyor acaba?"* dedi.

Hayret, acaba ölü mü, yoksa diri mi? Kurttan, düşmandan hiç mi korkmuyor?

Geldiler, elleriyle adama dürttüler. O değerli zat, mahsustan hiçbir şey söylemedi.

Ne bir hareket etti ne de ne başını kımıldattı. Sınaması yüzünden gözünü de açmadı.

Bunun üzerine: *Bu muratsız zayıf, açlıktan can çekişmeye başlamış,* dediler.

Ağzına, boğazına vermek için ekmekle bir kap içinde yemek getirdiler.

Adam, o vaadin doğruluğunu görmek için dişlerini bile bile sıktı.

Kervandakiler, bu adam pek zavallı, açlıktan neredeyse ölüp gidecek diye ona acıdılar.

Bir koşu gidip bıçak getirdiler, sıktığı dişleri açtılar.

Ağzına çorba döktüler, ekmek parçaları tıkıştırdılar.

[Adam]: *A gönül,* dedi, *kendini çekip duruyorsun, sırrı bildiğin halde naz ediyorsun.*

Gönlü: *Canıma, bedenime rızık verenin Allah olduğunu biliyorum, bunu da bile bile yapıyorum,* dedi.

Bundan daha fazla sınayıp durmak nasıl olur? İşte rızık, sabredenlere ne güzel yetişiyor.

Tilkinin eşeğe cevap vermesi ve onu kazanca teşvik etmesi.

Tilki: *Bu martavalları bırak da gücün yettiğince elini bir kazanca at,* dedi.

Allah sana el verdi, bir iş yap. Kazan da bir dosta da yardım et.

Ayağını bir kazanca doğru uzatıp atan herkes, başka dostlara yardım etmiş olur.

Kazancın hepsini bir kişi elde edemez. Birisi, hem dülger, hem saka, hem terzi olamaz.

Dünyanın kararı bu işbirliği üzerine kuruludur. Herkes yoksulluğundan dolayı bir iş seçmiştir.

Ortada bedava sofradan yemek şart değil. Sünnet yolu, çalışmak, bir kazanç elde etmektir.

Eşeğin, tilkiye: "Tevekkül kazançların en iyisidir. Çünkü herkes tevekküle muhtaçtır. Yarabbi, şu işimi rast getir, diye dua etmek tevekkülü de içerir. Tevekkül başka hiçbir kazanca muhtaç olmayan bir kazançtır vesaire..." diye cevap vermesi.

Eşek: *Ben iki âlemde de Allah'a tevekkülden daha iyi bir kazanç bilmiyorum,* dedi.

Ona şükretme kazancının bir eşini daha göremiyorum. Çünkü Allah'ın rızkına şükür, rızkı artırır[178].

Konuşurken tartışmaları uzadıkça uzadı. Sorudan ve cevaptan âciz kaldılar.

Bunun üzerine [tilki, eşeğe] *"Kendinizi, kendi ellerinizle tehlikeye atmayın*[179]*"* yasağını söyledi.

Çorak ve kayalık bir ovada sabretmek ahmaklıktır. *Allah'ın arzı geniştir*[180].

Buradan çayırlığa göç et. Orada ırmak kenarında yeşil otlardan otla.

Cennetler gibi yemyeşil bir çayırlık, orada bele kadar yeşillikler bitmiş.

Oraya giden hayvana ne mutlu. Deve bile o yeşillik içinde kaybolur gider.

Orada her yandan bir pınar kaynak akmada. Orada hayvanlar, güven içinde müreffeh.

[Eşek] eşekliğinden: *"A melun, madem sen oradansın, niye böyle zayıfsın?"* diyemiyordu.

Hani senin neşen, semizliğin, nurun? Istıraba düşmüş bedeninin bu zayıflığı ne böyle?

Dediğin bahçe eğer yalan dolan değilse, niye gözlerin onunla mahmur değil?

Bu aç gözlülük, bu görmemişlik, senin yoksulluğundan, beylerbeyi olduğundan değil.

Kaynaktan geldiysen ne diye böyle kupkurusun? Madem sen ceylân göbeğisin hani misk kokun?

Nasıl oluyor da söylediklerinden, anlattıklarından sende bir nişan yok a değerli kişi?

Bir devleti haber verende, o [devletin] izini ve ışığını göremezsen, o, bu işte taklitçilikle itham edilse yeridir. Bunun açıklaması için deve örneğini getiriyoruz.

Birisi bir deveye: *"A ayağı kutlu, nerden geliyorsun?"* dedi.

Deve: *Senin mahallendeki sıcak hamamdan*, dedi. [Adam]: *Evet, zaten dizinden belli*, dedi.

İnatçı Firavun, Musa'nın yılanını gördü de [ondan] mühlet istedi, yumuşaklık gösterdi.

Akıllılar: *Bu, daha sert olmalıydı, çünkü o din [gününün] Rabbidir*, dediler.

Mucize ister ejderha olsun, ister yılan, onun ilahlık ululuğuna, hışmına ne oldu?

Eğer tahttayken *"Ben en yüce Rabbinizim*[181]*"* diyen o ise, bir kurtçuk için bunca yaltaklanma niye?

Nefsin, mezeyle, hurma şarabıyla sarhoş oldukça bil ki ruhun gayp salkımını görmemiştir.

Çünkü o ışığı görmenin belirtileri vardır. Onlar, bu aldanış yurdundan uzaklaşırlar.

Acı suyun çevresinde dönüp duran kuş, tatlı suyu görmemiştir.

Hatta onun imanı bile taklitten ibarettir. Canı, imanın yüzünü görmemiştir.

Taklitçi için, yoldan da yol vurucudan da taşlanmış Şeytan da daha büyük bir tehlike vardır.

Ama Hak nurunu gördü mü emin olur; ondaki kuşku ıstırapları yatışır.

Denizin köpüğü, aslı olan toprağa ulaşmadıkça çalkanır durur.

O köpük, toprağa mensuptur, denizde yabancıdır. Yabancılıkta ıstırap çekmekten başka çare yoktur.

Ama gözü açılıp o şekli görünce Şeytan bir daha elini uzatamaz ona.

Gerçi eşek tilkiye sırlar söyledi, ama şaşkınca söyledi, taklitçi gibi söyledi.

Suyu övdü, ama [suya] arzulu değildi. Yüzünü, elbisesini yırttı, ama âşık değildi.

Münafığın özrü kabul edilmez, [zaten özrü] güzel de değildir; çünkü o özür dudağındadır, kalbinde değil.

Onda elma kokusu vardır, ama elmanın bir parçasına bile sahip değildir. Ondaki o koku ona zarar vermekten başka işe yaramaz.

Savaş sırasında kadının saldırması safları yarmaz, aksine işi zora sokar.

Onu saflar arasında aslan gibi görürsün, ama elinde kılıç tuttuğu halde eli titrer durur.

Eyvahlar olsun aklı dişi, çirkin nefsiyse erkek ve [saldırmaya] hazır olana.

Sonunda onun aklı mağlup olur gider. Hüsrandan başka bir yana göçüp gidemez.

Ne mutlu aklı erkek olup çirkin nefsi dişi ve sınık bulunana.

Cüzi aklı, erkek ve galip olursa, aklı dişi nefsini alt eder.

Görünüşte dişinin saldırısı da güçlüdür ama onun afeti, o eşek gibi eşekliğindendir.

Kadında hayvanlık sıfatı üstündür. Çünkü kadının renge, kokuya meyli vardır.

O eşek de çayırlığın rengini, kokusunu alınca, tabiatındaki bütün deliller ürküp kaçtı.

Yağmura muhtaç olan susuzdur, bulut değil. Nefiste de öküz açlığı var ama sabır yok.

A babam, sabır demir kalkandır. Hak, kalkana: *"Zafer geldi"* yazmıştır.

Taklitçi, anlatırken yüzlerce delil getirir, onu da açık seçik değil kıyasla söyler.

Miske bulanmış olsa da misk değildir. Üzerinde misk kokusu olsa bile pislikten başka bir şey değildir.

Ey mürit, pislik, miske dönünceye kadar yıllarca o bahçede otlaması gerek.
Eşekler gibi arpa ve saman yeme; ceylân gibi Huten'de erguvan otla.
Karanfilden, yaseminden, gülden başka bir şey otlama. O [ceylân] sürüsüyle birlikte Huten ovasına yürü.
Mideni o reyhanlara, güllere alıştır da peygamberlerin hikmetini, azığını bul.
Mideni şu saman, arpa alışkanlığından vazgeçir de reyhan ve gül yemeye başla.
Beden midesi seni samanlığa çeker; gönül midesi ise reyhanlığa.
Kim samanla arpa yerse kurban olur. Kim de Hakk'ın nurunu yerse Kur'an olur.
Senin yarın pisliktir, yarın misk. Dikkat et, kendine gel pisliği artırma, Çin miskini artır.
O taklitçe, yüzlerce delil, yüzlerce açıklama dile getirse de canı, özü yoktur.
Söyleyenin canı, özü, ışığı olmayınca, sözünün yaprağı, meyvesi olur mu hiç?
İnsanları küstahça yola sokar da kendi canı saman çöpünden daha fazla titrer durur.
Demek ki sözü ne kadar parlak olursa olsun, sözünde bir titreyiş gizlidir.

Olgun ve [Allah'a] ermiş şeyhin davetiyle, eğitime bağlı bilgiyle erdem kazanmış eksik kişilerin sözleri arasındaki fark.

Nurlu olan şeyh [insanı] yoldan haberdar eder, nuru da sözüne yoldaş eder.
Sarhoş olmaya, nurlu olmaya çalış da sözüne onun nuru eşlik etsin.
Pekmezin içinde ne kaynatılırsa kaynatılsın şırasında pekmez lezzeti olur.
Havuç, elma, ayva, ceviz [pekmezde kaynatılsa] hepsinde de pekmez lezzeti bulursun.
[Bunun gibi] bilgi de nura karışırsa, inatçı topluluklar bile senin bilginden nur bulurlar.
Her ne söylersen söyle o [söz] nurlanır. Çünkü gökyüzü temiz olmayandan başka bir şey yağdırmaz.
Gökyüzü ol, bulut ol da yağmur yağdır. Oluk yağmur yağdırsa da bir işe yaramaz.
Oluktaki su eğretidir, oysa su, bulutun ve denizin tabiatında vardır.
Düşünce oluğa benzer. Vahiy ve keşifse buluttur, gökyüzüdür.
Yağmur suyu, yüz renkli bahçe meydana getirir. Oluksa, komşuları kavga ettirir.
Eşek, iki üç kez tilkiyle tartışmaya girdiyse de taklitçi olduğu için onun hilesine aldandı.
Görüp anlayacak idrak gücü olmadığından, tilkinin düzeni onu kandırdı.
Yemek hırsı onu o kadar kepaze etti ki bin türlü delili varken tilkiye zebun oldu.

Muhannesle oğlancının hikâyesi. Oğlancı, muhannesle livata ederken: "Bu hançer ne için?" diye sordu. Oğlan: "Kim benim hakkımda kötülük düşünürse, bununla karnını deşerim" dedi. Oğlancı onun üstünde gelip giderken: "Allah'a şükür, ben senin hakkında kötülük düşünmüyorum" diyordu. "Benim beytim, beyit değil, bir ülkedir. Benim şakam, şaka değil [bir şey] öğretmektir[182]."

"Şüphesiz Allah bir sivrisineği ve ondan üstün olanını örnek getirmekten çekinmez" Yani, "Allah bu örnekle neyi murat etti?" deyip ondan üstün olanları inkâr ederek nefislerini değiştirenleri de örnek getirir. Bu söze cevap olarak: "Bununla birçoklarını azdırıp saptırır, birçoklarını da doğru yola götürür[183]" demek istedim diye buyurur. Çünkü her sınama, teraziye benzer. Çoklarının o yüzden yüzü kızarır, çokları da muratlarına eremezler. Bu konuda biraz düşünürsen, onun değerli sonuçlarından çoğunu bulursun.

Oğlancının biri evine bir oğlan götürdü. Onu domaltıp, abandı.

O melun, oğlanın belinde bir hançer görüp *"Belindeki ne?"* dedi.

[Oğlan]: *Cibilliyetsizin biri hakkımda kötü düşünürse [onunla] karnını deşeceğim*, dedi.

Oğlancı: *Allah'a hamdolsun, ben sana karşı hileyle kötü bir düşünceye kapılmadım*, dedi.

Erkeklik olmadıktan sonra hançerlerin ne faydası var? Yürek olmadıktan sonra miğferin ne faydası var?

[Diyelim ki] Ali'den Zülfikar'ı miras aldın, Allah'ın aslanındaki kol sende de varsa göster.

[Diyelim ki] Mesih'ten bir afsun öğrendin, İsa'nın dudağı, dişi nerde sende a çirkin adam?

[Diyelim ki] kazançlar, gelirler elde etmek için bir gemi yaptın, Nuh gibi bir gemi kaptanı nerede?

[Diyelim ki] İbrahim gibi put kırdın, beden putunu ateşe feda etmek hani?

Bir delilin varsa meydana çıkar, onunla tahta kılıcı Zülfikar'a çevir.

Seni amelden alıkoyan bir delil, yaratıcının gazabıdır.

Yoldaki korkakları yüreklendirdin, [ama] gizliden gizliye hepsinden daha fazla titremedesin.

Herkese tevekkül dersi veriyorsun, ama havadaki sivrisineğin damarını kesip [kanını içmedesin].

A ordunun önüne düşüp giden muhannes, sakalının yalanına aletin tanık.

Gönül namertlikle dolu olduktan sonra, sakalına, bıyığına gülünür senin ancak.

Tövbe et, yağmur gibi gözyaşı dök de sakalını, bıyığını alaya alınmaktan kurtar.

Erlik ilâcını kullan da koç burcundaki kızgın güneşe dön.

Mideyi terk edip gönle doğru salın gel de Hak'tan sana perdesiz bir selâm gelsin.

Bir iki adım at, kendine çekidüzen ver de o zaman aşk, kulağından tutup çeksin seni.

Tilkinin hilesinin, eşeğin sakınmasına ve çekinmesine üstün gelmesi ve onu ormandaki aslana doğru çekmesi.

Tilki, hilede ayak diredi. Eşeği sakalından tuttuğu gibi çekip götürdü.

O tekkenin "Eşek gitti, eşek gitti" diye istekle def çalacak mutribi nerede?

Bir tavşan bir aslanı kuyuya çekip götürür de bir tilki bir eşeği çayırlığa nasıl çekemez?

Kulağını kapa, o bağış sahibi velinin afsunundan başka bir afsuna kanma.

Onun afsunu helvadan da tatlıdır. Ayağının tozu bile yüzlerce helvaya değer.

Şarapla dolu koca koca küpler, onun dudaklarının şarabıyla mayalanmıştır.

Onun la'l dudaklarının şarabını görmeyen, ondan uzakta kalan kişinin canı şaraba aşık olur.

Tatlı su görmemiş kör kuş, acı su kaynağının etrafında dolaşmaz da ne yapar?

Can Musa'sı, gönlü Sina'ya çevirir. Kör papağanları görür hale getirir.

Can Şirin'inin Hüsrev'i [padişahlık] nöbeti çalmada; bu yüzden şehirde şeker ucuzladı.

Gayp Yusufları ordular çekmede; şeker yükleri taşımadalar.

Mısır develerin yüzü bize yönelmiş; a papağanlar çan seslerini dinleyin.

Şehrimiz yarın şekerle dolacak. Şeker ucuz, daha da ucuzlayacak.

A tatlı sevenler, mizacı safralı olanların körlüklerinin inadına papağanlar gibi şekerler içinde yuvarlanın.

Şeker kamışı dövün, iş budur ancak; canlar saçın, sevgili budur ancak.

Şehrimizde şimdi bir tek ekşi bile kalmadı; çünkü Şirin Hüsrev'leri tahta çıkarttı.

Hey hey, şarap üstüne şarap, meze üstüne meze... Çık minareye, herkesi çağır.

Dokuz yıllık sirke tatlılaşmada, taşla mermer, la'l kesilmede, altın olmada.

Güneş, gökyüzünde el çırpmada; zerreler, âşıklar gibi oynaşmada.

Gözler, yeşilliklerden mahmurlaştı; dallarda güller çiçek açmada.

Devlet gözü, mutlak sihir yapmada; ruh Mansur olmuş Ene'l-Hak demede.

Tilki bir eşeğin aklını başından alıyorsa varsın alsın, sen eşek olma da üzülme.

Korkusundan kendisini bir eve atan adamın hikâyesi. Yanakları safran gibi sararmış, dudakları çivit gibi mosmor olmuş, elleri ağaç yaprağı gibi titriyordu. Ev sahibi: "Hayrola, ne oluyor?" diye sordu. [Adam]: "Dışarıda angarya yüklemek için eşekleri yakalıyorlar" dedi. [Ev sahibi] "A mübarek, eşekleri yakalıyorlar, sen eşek değilsin ya, ne korkuyorsun?" dedi. [Adam]: "Öyle ciddi yakalıyorlar ki bugün ayırt ediş ortadan kalkmış, korkarım beni de eşek diye yakalarlar" dedi.

Birisi bir eve kaçıp sığındı; yüzü sararmış, dudağı morarmış, rengi atmıştı.

Ev sahibi ona: *Hayırdır*, dedi, *niye yaşlılar gibi ellerin titriyor?*

Ne oldu? Neden kaçtın? Yüzünün rengi niye kaçtı böyle?

[Adam]: *Zalim padişahın angaryası için bugün dışarıda eşekleri yakalıyorlar*, dedi.

[Ev sahibi]: *"A amcasının canı, nerede yakalıyorlar eşekleri; sen eşek değilsin ki niye dert ediyorsun bunu?"* dedi.

[Adam]: *Eşek yakalama işinde öyle ciddi, öyle istekliler ki beni de eşek sanarak [yakalarlarsa] şaşılmaz buna.*

Eşek yakalamaya öyle ciddi girişmişler ki hiçbir şeyi ayırt etmiyorlar.

Ayırt edemeyen kişiler bizim başımıza geçti mi eşek yerine eşeğin sahibini alıp götürürler.

Ama bizim şehrimizin padişahı, boş yere bir şey tutmaz; onun ayırt edişi vardır; işitici ve görücüdür[184].

Adam ol da eşek yakalayanlardan korkma. Ey zamanın İsa'sı, sen eşek değilsin, korkma.

Dördüncü kat gök bile senin nurunla dolu. Hâşâ, senin makamın ahır değil.

Gerçi iyi bir işi uğruna ahırdasın ama felekten de yıldızlardan da yücesin sen.

İmrahor başka, eşek başka; ahıra her giren eşek olacak değil a.

Eşeğin ardına ne diye düştük böyle? Sen gül bahçesinden, taze güllerden söz et.

Nardan, turunçtan, elma dalından, şaraptan, sayısız güzellerden...

Dalgası inciye benzeyen, incisi söz söyleyen, gören o denizden...

Ya da gül devşiren, yumurtası altından, gümüşten olan kuşlardan...
Ya da keklik yetiştiren, hem sırt üstü, hem yüz üstü uçan doğanlardan...
Dünyada, basamak basamak göğün doruğuna dek ulaşan merdivenler vardır.
Her topluluğun başka bir merdiveni vardır; her gidişin bir başka göğü.
Her biri, ötekinin halinden habersizdir; başı sonu olmayan engin bir ülkedir orası.
Bu, öteki niye böyle hoş diye şaşkın; o, beriki niye böyle şaşkın diye hayret içinde.
"Allah'ın arzı geniştir[185]" meydanı baş göstermiş; her ağaç, bir yerden [yeşerip] boy vermiş.
Ağaçlardaki yapraklar, dallar, ne güzel ülke, ne geniş meydan diye şükretmede.
Bülbüller, yiyip içtiğinden bize de ver diye büklüm büklüm tomurcukların etrafında.
Bu sözün sonu yok, sen yine o tilkinin, aslanın, hastalığın ve açlığın [hikâyesine] dön.

Tilkinin, o eşeği aslanın yanına götürmesi, eşeğin aslandan kaçışı. Tilkinin: "Eşek henüz uzaktaydı, acele ettin" diye aslana çıkışması. Aslanın özür dilemesi ve "Git, bir kez daha kandır" diye tilkiye yalvarması.

[Tilki], aslan bir hamlede paramparça etsin diye eşeği dağa, çayırlığa doğru götürdü.
[Eşek], aslandan uzaktaydı. Ama aslan acelesinden yaklaşmasına sabredemedi.
Korkunç aslan, dağın üstünde [saldırmak üzere] gerildi, ama kımıldamaya bile gücü kuvveti yoktu.
Eşek, onu uzaktan görünce, gerisin geri döndüğü gibi nallarını sökercesine dağdan aşağı kadar koştu.
Tilki: *A padişahım,* dedi, *saldırılacak zamanında ne diye sabretmedin?*
O azgın, sana yaklaşsaydı, küçük bir hamleyle galip gelirdin.
Aceleyle telaş, Şeytan'ın hilesidir; sabredip hesaplamak Rahman'ın lütfu[186].
O [senden] uzaktaydı, hamleni görüp kaçtı. Güçsüzlüğün ortaya çıktı, yüzünün suyunu döktü.
[Aslan]: *Ben, gücüm kuvvetim yerinde sandım,* dedi, *bu derece güçten düştüğümü bilmiyordum.*
Üstelik açlığım ve ihtiyacım hadden aşmıştı. Açlıktan sabrım da gitti aklım da.
Aklını kullanıp onu bir kez daha buraya döndürmeye gücün yeterse,
Sana çok minnettar olurum ben; bir gayret et, ola ki hilenle onu tekrar getirirsin.
[Tilki]: *Evet,* dedi, *Allah yardım eder de gönlüne bir körlük perdesi çekerse,*
İşte o zaman gördüğü dehşeti unutur; zaten bu, eşekliğinden dolayı uzak [bir ihtimal] değil.
Ama onu [yeniden] getirirsem, saldırma da aceleden işi boşa çıkarma.
[Aslan]: *Peki,* dedi, *denedim [anladım] ki pek hastayım, [sarsılmış] un ufak olmuşum ben.*
Eşek tamamen yanıma yaklaşmadan kımıldamam, uyur gibi yaparım.
Tilki: *"Padişahım, bir himmet et de [eşeğin] aklını bir gaflet bürüsün"* diyerek gitti.
Şimdi eşek, her nabekâra aldanmamak için Allah'a tövbeler etmiştir.
Tövbelerini hilelerimle bozdurayım da görsün. Zaten biz, aklın da düşmanıyız, apaçık verilmiş sözün de.
Eşeğin kellesi, çocuklarımızın topudur; aklı fikri, elimizin oyuncağıdır.
Zühal yıldızının dönüşü sırasında [meydana gelen] aklın, küllî aklın yanında değeri yoktur?
O [akıl], Utarit ile Zühal sayesinde bilgi sahibi olur. Bizim [bilgimizse] lütfetmeyi âdet edinmiş olan Allah'ın bağışıdır.
"İnsana öğretti[187]" [âyeti] tuğramızın kıvrımıdır; bizim [elde etmeyi] amaçladığımız bilgi Allah katındadır.

Biz o parlak güneşin terbiye ettikleriyiz; o yüzden *"Rabbim en yücedir"* demedeyiz.

[Tilki, kendi kendine]: *Eşek, [bizim hilemizi] tecrübe etmiş olsa bile, bu desise sayesinde yüzlerce tecrübe bozulur gider.*

Ola ki o gevşek huylu tövbesini bozar da [tövbe] bozmanın uğursuzluğuna uğrar, [diyordu].

Ahdi ve tövbeyi bozmak, belâya, hatta çarpılmaya neden olur. Nitekim Cumartesi halkı[188] ile İsa'nın sofrasında bulunanlar hakkında: "Onlardan bazılarını maymuna ve domuza çevirdik[189]" [buyurulmuştur]. Bu ümmette, gönül çarpılır; kıyametteyse bedene gönül şekli verilir.

Ahde uymamak, tövbeleri bozmak, sonunda lanete neden olur.

O Cumartesi halkının ahdi ve tövbeyi bozması, çarpılmalarına, helak olmalarına, lanetlenmelerine neden oldu.

Allah, o topluluğu maymuna çevirdi; çünkü inatlarından Allah'a verdikleri ahdi bozdular.

Bu ümmette bedence bir çarpılma yoktur, ama a zeki kişi, gönül çarpılması vardır.

[İnsanın] gönlü maymun gönlüne döndü mü mayası maymunun gönlünden de aşağı olur.

O eşeğin gönlünde bilgiden yana bir hüner olsaydı, sureti yüzünden aşağılık olur muydu hiç?

Ashab-ı Kehf'in sireti pek güzel olan köpeğine sureti yüzünden bir eksiklik geldi mi?

İnsanlar, kepazeliklerini açıkça görsün diye Cumartesi halkı görünüş itibarıyla çarpıldılar.

[Bunun gibi] başka yüz binlerce kişi de tövbelerini bozdukları için içyüzde domuza, eşeğe dönmüştür.

Tilkinin, o kaçak eşeği yine kandırmak için ikinci kez gelmesi.

Bunun üzerine tilki, çabucak eşeğin yanına geldi. Eşek: *Senin gibi dost olmaz olsun,* dedi.

Behey namert, ben sana ne yaptım ki beni ejderhanın yanına götürdün?

A inatçı, özündeki pislikten başka canıma kin gütmene ne sebep oldu?

Kendisine eziyet vermediği halde delikanlının ayağını sokan akrep gibi hani.

Ya da bizden yana kendisine bir eziyet, bir kusur gelmediği halde canımıza düşman olan Şeytan gibi.

Hatta o, yaratılıştan insanın canına düşmandır. İnsanın helâk olmasından sevinç duyar[190].

Hiçbir insanın peşini bırakmazken, o çirkin huyunu, tabiatını bırakır mı hiç?

Çünkü onun özündeki çirkeflik sebepsiz yere onu zulme ve düşmanlığa çeker.

Seni kuyuya atmak içi her an bir çadıra çağırır.

Tepetaklak aşağı atmak için: *Falanca yerde bir havuz var, pınarlar var,* der.

O melun, onca vahye ve görüşe rağmen Âdem'i ıstıraba düşürmüş, kötülüğe uğratmıştır.

Âdem'in suçu günahı yoktu, geçmişte haksız yere ona bir zarar da vermemişti.

Tilki: *Gözüne aslan gibi görünen şey [aslan değildi], bir büyü tılsımıydı,* dedi.

Yoksa ben, bedence senden daha düşkünüm; [böyleyken] gece gündüz orada otlamaktayım.

Öyle bir tılsım yapmasalardı, her obur oraya koşup üşüşürdü.

Fillerle, gergedanlarla dolu yiyeceksiz bir dünyada, tılsım olmadan o otlak nasıl yemyeşil kalırdı?

Zaten ben sana, ders olsun diye, öyle korkunç bir şey görürsen korkma diyecektim.

Ne var ki haline gönülden acımaya öyle dalmışım ki bu bilgiyi sana öğretmek hatırımdan çıkıverdi.

Seni öyle köpek açlığı içinde, azıksız bir halde görünce, [derdine] derman bulasın diye seğirttim.

Yoksa sana, ö görünen bir hayaldir, cisim değildir diye tılsımı anlatacaktım.

Eşeğin tilkiye cevap vermesi.

[Eşek]: *Behey düşman, çekil git önümden; yüzünü bile görmek istemiyorum a çirkin suratlı,* dedi.

Seni bedbaht eden Allah, o çirkin suratını da çirkin ve arsız yaratmış.

Hangi yüzle bana geliyorsun? Gergedanda bile [senin yüzündeki] kadar kalın deri yoktur.

Sana çayırlığa kadar kılavuzluk edeyim diye açıkça canımın kanına giriyordun.

Ben Azrail'in yüzünü [karşımda] gördükten sonra, yine hileye, düzene mi kalkışıyorsun?

Ben eşek de olsam, eşeklerin yüzkarası da olsam, can taşıyan bir canlıyım, buna nasıl kanarım?

O amansız dehşet içinde benim gördüğümü çocuk görseydi anında kocalırdı.

O heybetin korkusundan kendimi gönülsüz, cansız bir halde dağdan baş aşağı attım.

O perdesiz azabı görünce on korkudan ayağım bağlandı.

Allah'a söz verdim, ey minnetler sahibi, sen şu ayağımdaki bağı çöz de,

Bundan böyle hiç kimsenin kışkırtmasını dinlemeyeyim, söz verdim, adaklar adadım ey yardımcım [dedim].

Allah, o duadan, inleyip yakarıştan, halimden tavrımdan dolayı o anda ayağımın [bağını] çözüverdi.

Yoksa o erkek aslan bana yetişirdi de eşek, aslanın pençesi altında ne hale gelirdi [kim bilir?]

A kötü arkadaş, o kötü aslan düzen kurup yine seni bana gönderdi değil mi?

Samed[191] olan Allah'ın zatı hakkı için, kötü yılan kötü arkadaştan iyidir.

Kötü yılan, adamın yalnızca bir can alır. Kötü arkadaşsa insanı ebedî cehenneme sürükler.

[İnsanın] gönlü, konuşup söyleşmeden de farkında olmadan yanındakinin huyundan huy kapar.

O sermayesiz, senin üzerine gölge saldı mı, sendeki sermayeyi de çalar.

Aklın, sarhoş bir ejderhaya dönse bile bil ki kötü arkadaş, ona karşı zümrüttür.

Akıl gözün, [o zümrüt] yüzünden dışları fırlar; onun kınaması seni vebanın eline düşürür.

Tilkinin eşeğe cevap vermesi

Tilki: *Bizim duruluğumuzda tortu yoktur. Ama vehmin hayalleri de küçümsemeye gelmez,* dedi.

Ey saf kalpli, bunların hepsi senin vehmin; yoksa sana karşı hiçbir art niyetim yok.

Bana kendi çirkin hayalinle bakma; sevenlerine karşı niye suizanda bulunuyorsun?

Görünüşte onlardan sana cefa gelse bile temiz kardeşler hakkında hüsnüzanda bulun.

Bu kötü hayal ve vehim ortaya çıkınca, yüz binlerce dostu birbirinden ayırır.

Şefkatli biri sana eziyet edip sınarsa, aklın ona suizanda bulunmaması gerek.

Hele ben, adı kötüye çıkmış bir soysuz değilim; o gördüğün şey kötü değildi, sadece bir tılsımdı.

Farz et ki [senin hakkındaki] o düşüncem kötüydü, dostlar böyle bir hatayı bağışlarlar.

Vehim, hayal, tamah ve korku dünyası, yolcu için büyük bir engeldir.

Bu şekiller resmeden hayalin ortaya çıkardığı görüntüler, dağ gibi Halil'e bile zarar verdi.

O yiğit İbrahim bile vehim âlemine kapılınca: "*Bu benim rabbimdir*[192]" dedi.

Tevil incisini delen [o zat] bile, yıldız hakkında böyle tevilde bulundu.

Gözleri bağlayan vehim ve hayal âlemi, öyle bir dağı bile yerinden oynattı.

Onun sözü bile "*Bu, benim rabbimdir*" olursa, kazın, eşeğin hali nice olur?

Dağ gibi akıllar, vehim denizlerine, hayal girdaplarına batar giderler.

Dağlar bile bu [vehim ve hayal] tufanıyla rüsva olduktan sonra Nuh'un gemisinden başka nerede kurtuluş var?

Kesin inanç yolunu kesen bu hayal yüzünden, din ehli, yetmiş iki millet/firka oldu.

Sadece kesin inançlı adam, vehimden ve hayalden kurtulur. Kaşındaki kıla hilal demez.

Ama Ömer'in ışığı kendisine dayanak olmayanın yolunu kaşındaki eğri kıl keser[193].

Yüz binlerce kocaman gemi, vehim denizinde parça parça olmuştur.

Bunların en aşağısı, o mahir filozof Firavun'un Ay'ı da vehim burcunda tutulup kalmıştır.

Hiç kimse fahişe kadın kimdir bilmez; bilense, artık onun hakkında kuşkuya düşmez.

Vehmin, seni zaten sersemletmişken ne demeye bir başka vehmin etrafında dolaşıp duruyorsun?

Ben kendi benliğimden bile âciz kalmışım, sen, neden benlikle dolu bir halde önümde oturuyorsun?

O güzelim çevgene top olmak için, bensiz, bizsiz birini canla başla aramaktayım.

Kim kendi benliğinden geçer "bensiz" olursa, bütün benlikler "o" olur. Kendisine dost olmadığı için de herkesin dostu olur.

Ayna şekilsiz hale gelince değerlenir. Çünkü bütün şekilleri gösterici hale gelir.

Gazneli Şeyh Muhammed-i Serrezî'nin -Allah sırrını kutsasın- hikâyesi.

Gaznin'de, adı Muhammed, künyesi Serrezî olan ilimde seçkin bir zahit vardı.

Her gece asma yaprağıyla iftar eder, yedi yıl boyunca daima bunu ister dururdu.

Varlık padişahından nice harika şeyler gördüyse de onun maksadı padişahın cemalini görmekti.

O, kendi [canına] doymuş er, bir dağın tepesine çıkıp: *Bana görün, yoksa kendimi aşağıya atacağım,* dedi.

[Allah]: *O keremin zamanı daha gelmedi, düşsen bile ölmezsin, seni öldürmem,* dedi.

O zahit, sevgisinden kendisini aşağıya attı; derin bir suyun içine düştü.

O canına doymuş adam düşerek ölmeyince, ölümden kurtulduğu için feryada başladı.

Çünkü bu hayat, ona ölüm gibi görünüyordu. Ona göre iş tersine dönmüştü.

Gayp âleminden ölüm dileniyor; hayatım ölümümdedir[194] diyordu.

Ölümü, hayat gibi kabullenmiş, canının helak olmasına gönül vermişti.

Kılıçla hançer, Ali gibi, ona reyhan kesilmiş; nergisle nesrin, canına düşman olmuştu[195].

Ona, "*Ovadan şehre doğru git*" diye, açıktan açık, gizliden gizli tuhaf bir ses geldi.

Ey inceden inceye sırlarımı bilen, şehirde ne hizmette bulunayım, söyle, dedi.

[Allah]: *Hizmetin, nefsini alçaltman için kendini Abbas-ı Debs*[196] *gibi yapmandır,* dedi.

Bir süre zenginlerden altın alıp miskin fakirlere ulaştır.

Hizmetin bir zaman için budur. [Zahit]: *İşittim, itaat ettim, a canımın sığınağı,* dedi.

O zahitle, varlıkların Rabbi arasında nice soru cevaplar, nice maceralar geçti.

Öyle ki yerle gök nurla doldu. Bütün bu sözler, dillere destan oldu.

Ama ben, her aşağılık kişi sırları duymasın diye o sözü kısa kestim.

Şeyhin onca yıldan sonra çölden Gaznin şehrine gelmesi, gayptan gelen işaretle zembil dolaştırarak topladığını yoksullara dağıtması.
"Buyur [sözünün] yüceliğine sahip cana, mektup üstüne mektup, haberci üstüne haberci gelir."
Nitekim evin penceresi açıksa, oradan güneş, ay ışığı, yağmur, mektup vesaire eksik olmaz.

O emre uyan zahit, şehre yöneldi; Gaznin şehri onun yüzüyle aydındı.

İnsanlar, sevinç içinde onu karşılamaya çıktılar; ama o gizli bir yoldan hızlıca şehre girdi.

Bütün ileri gelenler, büyük kişiler kalktılar, onun için köşkler hazırladılar.

[Zahit]: *Ben [buraya] kendimi göstermek için gelmedim, horlanmaya, dilenciliğe geldim sadece,* dedi.

Dedikoduda etme niyetinde de değilim. Elimde zembil, kapı kapı dolaşacağım.

Emir kuluyum, Allah'tan buyruk var, dilenci olacağım, dilenci olacağım, dilenci...

Dilenirken nadir sözler edecek değilim; dilencilerin horluk yolundan başka yolda yürümeyeceğim.

Böylece büsbütün zillete batacağım, sıradan seçkin herkesten kötü sözler işiteceğim.

Hakk'ın emri candır, ben ona tabiyim. O, tamah hakkında "Tamah eden, zillete düşer[197]" buyurdu.

Mademki din sultanı benden tamah etmemi istiyor, bundan böyle toprak başına kanaatin.

O, zillete düşmemi isterken ben nasıl izzet peşinde olurum? O, dilencilik etmemi dilerken ben nasıl beylik ederim?

*Bundan böyle [işim gücüm] dilencilik, horluk. Dağarcığımda yirmi Abbas var benim a canım.*Şeyh, eğer becerebilirsen Allah rızası için bir şey ver diye elinde bir zembil dolaşıyordu.

[Oysa] sırları, Arş'tan da yüceydi, Kürsü'den de. [Böyleyken] işi gücü "Allah rızası için bir şey, Allah rızası için bir şey" demekti.

Peygamberlerin her biri bu işi görür; halk müflistir, [ama] onlar, halktan dilencilik ederler.

"Allah'a ödünç verin, Allah'a ödünç verin[198]" derler de *"Allah'a yardım edin[199]"* [sözüne] ters bir iş görürüler.

Bu şeyh, kapı kapı gezip dilenmedeydi. Oysa gökyüzünde yüzlerce kapı açıktı şeyhe.

Canla başla yaptığı bu dilencilik boğaz için değildi, Allah içindi.

Boğazı için dilenmiş olsaydı bile [ne olurdu?] O boğaz, fazlasıyla Hak nuruyla doluydu.

Onun ekmekle bal yemesi, süt içmesi, yüzlerce yoksulun çilesinden, üç günlük orucundan daha hayırlıydı.

Nur yemede o, ekmek yiyor deme ona. Otlar gibi görünse de [gerçekte] lâle dikmede.

Kandilin yağını somuran alev gibi, yediğiyle toplumun ışığını artırır.

Allah, ekmek yiyişe *"İsraf etmeyin[200]"* dedi de nur yiyişe *"Yetinin"* demedi.

O boğaz, belâya uğrama boğazıydı; oysa bu boğaz, israftan uzak, haddi aşmaktan güvendedir.

Emir ve ferman böyleydi, [şeyhin hali] hırstan, tamahtan değildi. Öylesi bir can hırsa, uymaz zaten.

Kimya, bakıra: *"Gel kendini bana ver"* dese, bu sözde bir tamah yoktur.

Allah da yerin hazineleri yedinci kat göğe kadar şeyhe sunmuştu.

Şeyh: *Ey yaratan! Ben [sana] âşığım, senden başkasını istersem fâsık olayım,* dedi.

Sekiz cenneti gözümün önüne getirir, cehennem korkusuyla sana hizmet edersem,

Kendi esenliği peşinde bir mümin olurum ben. Çünkü bunların ikisi de bedenin hazzıyla ilgilidir.

Allah aşkıyla beslenen aşığın katında yüz beden bir dut yaprağına değmez.

O anlayış sahibi şeyhin bedeni, başka bir şey olmuştur zaten, sen ona beden deme artık.

Allah aşkının âşığı ile bundan ücret isteyiş; emin Cebrail ile hırsızlık [bir arada olacak şey mi?]

O çirkin, kılıksız Leylâ'nın âşığının gözünde dünya saltanatı bir [tutam] tereden ibaretti.

Onun yanında toprakla altın birdi. Altın da nedir ki, canının bile değeri yoktu.

Aslanlar, kurtlar, yırtıcılar onun halinden haberdar olmuş, akrabaları gibi etrafına toplanmışlardı.

Bu, hayvan huyundan adamakıllı arınmış, aşkla dolmuş, eti de zehirlidir bunun yağı da, [diyorlardı].

Aklın şekerler dökmesi, canavarlara zehir gelir. Çünkü iyinin iyisi, kötünün zıddıdır.

Canavarlar, âşığın etini yiyemez. Çünkü aşkı, iyiler de tanır kötüler de.

Canavar onu yiyecek bile olsa, âşığın [eti] zehir olur, öldürür onu.

Aşktan başka ne varsa, aşka yem olur. İki cihan aşkın gagasının önünde bir yem tanesinden ibarettir.

Bir yem tanesi, kuşu yiyebilir mi hiç? Samanlık, atı otlayabilir mi hiç?

Kulluk et, ola ki âşık olursun. Kulluk, amelle elde edilen bir kazançtır.

Köle, bahtından azat olmayı diler. Oysa âşık sonsuza dek azatlık istemez.

Kul, kaftanlar, sürekli gelirler ister; âşığın kaftanıysa daima dostu görmektir.

Aşk, lafa söze sığmaz; aşk, dibi bucağı görünmeyen bir denizdir.

Denizin damlalarını saymak imkânsızdır; aşk denizinin önünde, yedi deniz küçücüktür.

Bu sözün sonu yok, ey filan, sen yine zamanın şeyhinin hikâyesine dön.

"Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım[201]" [sözünün] anlamı hakkında.

Böyle bir Şeyh, sokak sokak gezen bir dilenciye döndü. Aşk, pervasızca geldi, sakının ondan.

Aşk, denizi bile kazan gibi kaynatır. Aşk, dağı bile kum gibi öğütür.

Aşk, gökyüzünde yüzlerce yarık açar. Aşk, sebepsiz yere yeryüzünü titretir.

Tertemiz aşk, Muhammed'e eş oldu da Allah o aşkın hatırına: *"Sen olmasaydın"* dedi.

Sözün özü o, aşkta tek olduğu için, Allah onu peygamberler arasından seçti.

"O tertemiz aşkın hatırı olmasaydı, gökleri var eder miydim hiç?" dedi.

Ben şu yüce göğü, aşkın yüceliğini anlayasın diye yücelttim.

Gökten başka yararlar da gelir; o, yumurta gibidir, bu civciv gibi ona tabi olur.

Âşıkların horluğundan bir koku alman için toprağı baştan sona hor kıldım.

[Aşkla] yoksulun nasıl değiştiğini anlayasın diye toprağa yeşillik, tazelik verdim.

Şu yerinden kımıldamayan dağlar sana âşıkların [aşkta] nasıl sebat ettiklerini anlatır.

Ey oğul, gerçi o anlamdır bu da şekil; ama bu, seni anlayışa daha çok yaklaştırmak içindir.

Üzüntüyü dikene benzetseler de o dikenin [kendisi] değildir; bu [benzetiş, sadece] anlatmak içindir.

Katı gönle taş derler; [oysa gönlün] bununla ilgisi yoktur; örnek olarak verirler.

O [benzetme] tıpatıp düşünceye sığmaz. Kusuru tasvir edişe ver de onu inkar etme.

O şeyhin, gayptan gelen işaretle dilenmek üzere, bir gün içinde döt kere zemb ille bir beyin kapısına dayanması; bu arsızlık yüzünden beyin onu azarlaması ve onun beyden özür dilemesi.

Şeyh, bir yoksul gibi, bir günde dört defa dilenmek için kere bir beyin evine gitti.

Elinde zembil Allah için diyordu; canı yaratan, [sizden] bir lokma ekmek istiyor.

Ey oğul, [bunlar] tersine çakılmış nallardır; küllî aklı bile şaşkına çevirir.

Bey, onu görünce: *A utanmaz,* dedi, *sana bir şey diyeceğim, ama adımı cimriye çıkarma.*

Bu nasıl bir deri, nasıl bir yüz, nasıl bir iştir ki bir günde dört defa geliyorsun?

A Şeyh, [böyle yaparsan] burada sana kim yüz verir? Ben senin kadar arsız dilenci görmedim.

Dilencilerin bile saygınlığını perişan ettin, yüzsuyunu döktün. Bu yaptığın nasıl çirkin bir dilenme tarzıdır?

Abbas-ı Debs [bu yolda] sana olsa olsa hizmetçi olur; böyle uğursuz nefis, hiçbir dinsizde dahi olmasın.

[Şeyh]: *A beyim,* dedi, *ben emir kuluyum, sus; yangınımdan haberin yok, bu kadar köpürme.*

Ekmek için kendimde bir hırs görseydim, o ekmek isteyen karnı deşerdim.

Bedenimi yakan şu aşk ateşiyle yedi yıl ovalarda asma yaprağı yedim ben.

Kuru ve yaş yaprak yemekten, şu bu bedenimin rengi yeşerdi.

İnsanların atası [Âdem'in] perdesi ardında bulundukça âşıklara pek başıboşça bakma.

Kılı kırk yaran zeki kişiler; gökbilimini canla başla kavradılar.

Tılsım, büyü ve felsefe bilgisini gerektiği gibi bilip öğrenemedilerse de,

Ellerinden geldiğince çalıştılar, bütün akranlarını geçtiler.

Ama aşk kıskançlık etti de kendisini çekip gizledi onlardan. Böyle bir güneş, onlara görünmez oldu.

Gündüz bile yıldızları gören bir gözün nurundan, güneş, nasıl da yüzünü çekip gizledi!

Bunları geç de benim öğüdümü dinle; âşıkları, aşkın gözüyle gör.

Vakit dar, can da gözleyip durmada; artık sana özür beyan edemez.

Anlayıver işte, o söze takılıp kalma; âşıkların gönüllerini çok tırmalama.

Sen bu neşeden bir zan bile kapmamışsın; tedbiri bırakma, ihtiyatlı ol.

[Bir iş] ya zorunludur, ya mümkündür ya da imkânsız. A [işin içine] sonradan giren, sen tedbirli ol da şu orta yolu tut.

Beyin, şeyhin öğüdü ve doğruluğunun [ona] yansıması yüzünden ağlaması; o küstahlığın ardından hazinesini bağışlaması; şeyhin kaçınması, kabul etmeyip: "Ben, işaretsiz tasarrufta bulunamam" demesi.

[Şeyh] bunu söyleyip hüngür hüngür ağlamaya başladı; yer yer yanağından gözyaşları süzülmekteydi.

Onun doğruluğu, beyin gönlüne işledi. [Zaten] aşk, her an şaşırtıcı bir kazan kaynatır.

Âşığın doğruluğu cansıza bile işler; bilgili kişinin içine işlese şaşılır mı buna hiç?

Musa'nın doğruluğu, asaya, dağa işledi, hatta o görkemli denize bile vurdu.

Ahmed'in doğruluğu ayın cemaline vurdu. Hatta parlak güneşin dahi yolunu kesti.

Hem bey, hem yoksul, ikisi birden karşı karşıya geçip ağlamaya durdular.

Uzun süre ağlaştıktan sonra bey ona: *Kalk, a ulu kişi,* dedi.

Hazineden ne dilersen seç; bunun gibi yüzlercesine müstahaksın.

Ev senin, canın ne diliyorsa seçip al; zaten iki âlem az sana.

[Şeyh]: *Kendi elinle bir şeyler seç diye bir emir vermediler bana,* dedi.

Ben bu arsızlığı kendiliğimden yapamam, sonradan gelenler gibi [destursuz] giremem içeri.

Bunu bahane edip mühreyi kaptı[202]. Ona engel olan, bu bağıştaki [niyetin] doğru olmayışıydı.

Öyle değil, beyin özü doğruydu, hileden, öfkeden arıydı; ama şeyhte her doğruyu görüneni kabul edecek göz yoktu.

Allah bana böyle buyurdu, git, dilenci gibi ekmek iste, dedi.

Şeyhe, "Bu iki yıl bizim buyruğumuzla aldın verdin. Bundan böyle alma, [sadece] ver" diye gayptan işaret gelmesi. Elini hasırın altına at. O hasırı senin için Ebu Hüreyre'nin heybesine döndürdüm. Dünyadakiler, bu âlemin ötesinde bir âlem olduğunu anlasınlar diye her ne dilersen orada bulacaksın. Orada, eline toprak alsan altın kesilir. Ölü giren diri çıkar. En büyük kutsuzluk, oraya girince en büyük kutluluk olur. Küfür, oraya girince imana döner. Zehir oraya girince panzehir olur. O âlem, ne bu âlemin içindedir, ne dışında; ne altındadır, ne üstünde; ne bitişiktir, ne ayrı. Neliksiz ve niteliksizdir. Ondan her an, binlerce belirti ve örnek ortaya çıkar. Nitekim elin sanatı, elin şeklinin, gözün bakışı, gözün şeklinin, dilin güzel konuşması, dilin şeklinin ne içindedir, ne dışında; ne bitişiktir, ne ayrı. Akıllıya bir işaret yeter.

O iş eri, iki yıl bu işi yaptı. Sonra Hak'tan ona emir geldi:

Bundan böyle sen ver, ama kimseden bir şey isteme; sana bu tezgâhı gayptan biz verdik.

Kim senden, birden bine kadar bir şey istese, elini hasırın altına sok, çıkar.

Haydi, bu hesapsız rahmet hazinesinden ver; toprak senin avucunda altın kesilecek, ver.

Senden ne dilerlerse ver, hiç düşünme. Allah'ın bağışını çoktan da çok bil.

Bizim bağışımızda ne kısıntı vardır, ne azalma; bu kerem yüzünden ne pişmanlığımız olur bizim ne hayıflanmamız.

A güvenilir kişi, kötü gözden sakınmak için elini hasırın altına sok.

Sonra hasırın altından avucunu doldur; beli bükülmüş dilenciye ver.

Bundan böyle o bitip tükenmez bağıştan[203] ver; o değerli inciyi kim isterse istesin ver.

Git, *"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir[204]"* [sözüne sen mazhar] ol. Hakk'ın eli gibi sebepsiz rızık saç.

Borçluları, borçlarından kurtar; yağmur gibi yeryüzü yaygısını yeşert.

Bu bir yıl boyunca şeyhin işi buydu; din Rabbinin kesesinden altın vermedeydi.

Avucunda kara toprak altın kesiliyordu; onun yanında Hâtem-i Tâi bile bir dilenciden ibaretti.

Şeyhin, istek sahibi daha söylemeden gönlünde olanı bilmesi ve borçluların borç miktarını söylemeden anlaması. Bu "Halkıma, benim sıfatlarımla görün" [sözünün] belirtisidir.

Yoksul, ihtiyacını söylemese de o gönlündekini bilir, [ihtiyacı kadarını] verirdi.

O beli bükülmüşüm gönlünden geçeni, ne fazla ne eksik ona verirdi.

Ona: *"Ey amca, onun bu kadar istediğini nereden bildin?"* dediklerinde:

Gönül evi bomboş, dilencilikten uzak, tıpkı cennet gibi, derdi.

Orada Allah aşkından başka bir iş güç yok; O'na kavuşma hayalinden başka kimsecikler yok.

Ben evi, iyiden de kötüden silip süpürdüm. Evim, tek olan Allah'ın sevgisiyle dolu.

Orada Allah'tan başka her ne görürsem, bana ait değil, isteyip dilenenden yansımada sadece.

Suda bir hurma fidanı ya da onun hilale dönmüş dalı görünse, dışarıdaki fidanın yansımasından başka bir şey değildir o.

Suyun içinde bir şekil görürsen [bil ki] o şekil, dışarıda olanın yansımasıdır a yiğidim.

Ama suyun pislikten arınması için beden ırmağını arıtmak şarttır.

Suda bulanıklık, çerçöp kalmamalı ki yüzün yansıması bir güzel görünsün.

A adamcağız, bedeninde çamurlu sudan başka ne var? A gönül düşmanı, suyu çamurdan arıt.

Oysa sen, her an uyku, yeme içme yüzünden bu ırmağa daha fazla toprak dökmedesin.

[Şeyhin], halkın gönüllerinde olanı bilmesinin sebebi.

O suyun içi böyle şeylerden temizlenmiş olduğundan, yüzlerin yansıması dışarıdan ona vurur.

Oysa senin için temizlenmemiş. Evin, Şeytan'la, şirret adamlarla, canavarlarla dolu.

A inadından eşeklikte kalmış eşek, Mesihî ruhların kokusunu nasıl alacaksın sen?

Orada bir hayal baş gösterse bile, onun başını hangi pusudan uzattığını nereden bileceksin?

Hayallerin içten silinip süpürülmesi için, bedenin takvayla hayale dönmesi gerek.

Tilkinin hilesinin, eşeğin sakınganlığını alt etmesi.

Eşek epeyce uğraşıp tilkiyi kovdu. Bir yandan da köpek açlığı eş olmuştu ona.

Hırsı galip geldi, sabrı azaldı. Ekmek sevdası, nice boğazları yırtmıştır zaten.

Onun için, kendisine gerçekler gösterilen Peygamber: *"Yoksulluk neredeyse küfür olacaktı"* dedi.

O eşek, açlığa tutsak olmuştu. *Bu bir hile bile olsa, tut ki bir kere öldüm*, dedi.

Hiç değilse bu açlık azabından kurtulurum. Hayat buysa, ben öleyim daha iyi.

Eşek önceden tövbe etmiş, ant içmişti, ama sonunda eşekliği yüzünden sözünden döndü.

Hırs, [adamı] körleştirir, ahmak eder, cahil eder; ahmaklara ölümü kolaylaştırır.

Ölüm eşeklerin canı için kolay değildir. Çünkü ebedî can suyu yoktur onlarda.

Ebedî canı olmadığı için de şakîdir, kötüdür. Ecele karşı cüreti de ahmaklıktandır.

Sen çalış çabala da canın ebedîleşsin, böylece ölüm gününde bir azığın bulunsun.

[Eşeğin] çokça rızık veren [Allah'a] da güveni yoktu ki ona gayptan cömertçe rızık saçılsın.

Ara sıra bedenine bir açlık yüklemiş olsa da şimdiye dek [Allah'ın] ihsanı onu rızıksız bırakmadı.Açlık olmasa, midenin dolu olması yüzünden sende yüzlerce başka hastalık baş gösterirdi.

Açlık sıkıntısı, hem letafet, hem hafiflik, hem de etki yönünden o hastalıklardan iyidir.

Açlık sıkıntısı, hastalıklardan daha temizdir; üstelik açlıkta yüzlerce yarar ve hüner vardır.

Perhizin ve açlığın faziletinin beyanı hakkında

Kendine gel, açlık, bizzat ilâçların şahıdır. Açlığı canla başla benimse, onu böyle hor görme.

Bütün nahoş şeyler açlıkla güzelleşir. Bütün hoş şeyler açlık olmadıkça hoşa gitmez.

Örnek

Birisi küflü ekmek yiyordu. Adamın biri: *"Nasıl oluyor da buna karşı bu denli iştah duyuyorsun?"* dedi.

Adam: *Açlık, sabır yüzünden iki kat artar da arpa ekmeği bile bana helva gelir,* dedi.

Öyleyse her zaman helva yiyebilirim, çünkü sabrederim, hâsılı sabırlıyım ben.

Zaten açlık, herkese boyun eğmez; çünkü [açlık] uçsuz bucaksız bir otlaktır.

Güçlü kuvvetli aslanlara dönsünler diye açlığı Allah seçkinlerine vermişlerdir.

Açlığı, her bayağı yoksula verirler mi hiç? Ota kıran girmedi ya önüne koyuverirler.

.Ye derler, sen zaten buna lâyıksın. Su kuşu değilsin sen, ekmek kuşusun.

Bir şeyhin, bir müridin hırsına ve gönlünde olana vâkıf olup ona dille öğüt vermesinin ve öğüt sırasında Allah'ın emriyle ona tevekkül gücü bağışlamasının hikâyesi.

Bir şeyh, müridiyle birlikte durup dinlenmeden, ekmeğin kıt olduğu bir şehre doğru gidiyordu.

Gafleti yüzünden müridin kafasında açlık ve kıtlık korkusu boyuna artmaktaydı.

Şeyh durumun farkındaydı, sırrına vâkıftı. Ona: *"Daha ne kadar inleyip duracaksın?"* dedi.

Ekmek tasası yüzünden yandın gittin. Sabır ve tevekkül gözünü yumdun.

Sen, o değerli nazeninlerden değilsin ki seni cevizsiz, üzümsüz bıraksınlar.

Açlık Allah seçkinlerinin canının gıdasıdır. Senin gibi sersem bir dilenciye boyun eğer mi hiç?

Rahat ol, sen bu mutfakta ekmeksiz bekletilecek kimselerden değilsin.

Bu aşağılık oburlara, durmadan kâse üstüne kâse, ekmek üstüne ekmek sunulur.

[Böyle kişi] ölünce, ekmek önünden önünden gider de: *A aziksizlik korkusuyla kendini öldüren,* der,

İşte sen geçip gittin, ekmek kaldı. Şimdi kalk da al [ekmeğini] a kendini iniltiler içinde öldüren." Kendine gel, tevekkül et de elin, ayağın titremesin. Rızkın, sana senin [ona olduğundan] daha fazla âşıktır.

Âşıktır, sabırsızlığını bilir de oyalana oyalana gelir sana a fodul.

Sabrın olsaydı rızkın gelirdi, âşıklar gibi kendisini sana verirdi.

Açlık korkusuyla ateşler içinde bu titreyiş de neyin nesi? Tevekkül ederek de tok yaşanabilir.

Büyük bir adada yalnız olan ineğin hikâyesi. Yüce Allah, ineğe yem olsun diye o adayı bitkilerle, çiçeklerle doldurur. İnek, akşama kadar hepsini otlar, bir dağ parçası gibi semirir. Gece olunca "Bütün ovayı otladım, yarın ne yiyeceğim" kaygısı ve korkusuyla uykusu tutmaz, bu kederle değnek gibi zayıflar. Sabahleyin kalkınca, bütün ovayı, dünkünden daha yeşil, daha kalabalık görür. Yine yer ve semirir. Gece yeniden aynı derde tutulur. O, yıllardır böylece görür durur, [bir türlü yarına] güvenmez.

Dünyada yemyeşil bir ada vardır; orada da yalnız başına [yaşayan] güzel ağızlı bir öküz.

Semirmek, irileşmek, seçkin hale gelmek için geceye dek bütün ovada otlanır.

Geceleyin, yarın ne yiyeceğim endişesiyle kederler içinde zayıflar, kıla döner.

Sabah olunca ova yine yeşerir; çayır çimenler, ekinler bele kadar büyür.

Öküz, öküz açlığı içinde [çayırlara] dalar, akşama kadar baştanbaşa bütün ovada otlar.

Sonra yine irileşir, semirir, şişer. Bedeni yağlanır, güce kuvvete kavuşur.

Geceleyin korkudan yine titremeye başlar, aç kalma korkusundan zayıflar.

Yarın, otlama zamanı ne yiyeceğim der durur. O öküz, yıllardır bu halde işte.

Ben bunca yıldır bu yeşillikten, bu çimenlikten otlanıyorum,

Hiçbir gün rızkım eksilmedi, bu korku, bu keder, bu yürek yangını neyin nesi diye düşünmez.

Gece oldu mu o semiz öküz, eyvah rızkım gitti, diye yine zayıflar.

O öküz, nefistir; o ova da bu dünya. Nefis, ekmek korkusuyla habire zayıflar.

"Acaba gelecekte ne yiyeceğim? Yarının yiyeceğini nereden bulacağım?" [der].

Yıllardır yedin, yiyeceğin eksilmedi. Geleceği bırak da geçmişe bak artık.

Yediğin içtiğin yiyecekleri hatırına getir; geleceğe bakıp durma, sızlanmayı kes.

Aslanın o eşeği avlaması, uğraşı yüzünden susaması, su içmek için pınara gitmesi. Aslan geri gelinceye kadar tilkinin, hayvanın en güzel yerleri olan ciğerini, yüreğini ve böbreğini yemesi. Aslanın arayınca ciğeri ve yüreği bulamaması. "Yüreği ile ciğeri nerede?" diye tilkiye sorması. Tilkinin de: "Onda yürek ve ciğer olsaydı, o gün öyle bir ölüm cezasını görmüş, bin bir hileyle canını kurtarmışken bir daha buraya gelir miydi?" demesi. "Duysaydık, ya da akıl etseydik yakıp kavuran cehennem ehli olmazdık[205]."

Tilkicik, eşeği aslanın yanına kadar götürdü. O cesur aslan, eşeği lime lime etti.

O yırtıcılar padişahı, bu mücadele yüzünden susadı. Su içmek için bir pınara gitti.

Tilkicik, eline fırsat geçer geçmez eşeğin ciğeriyle yüreğini yedi.

Aslan, pınardan dönüp yemeğin başına gelince, eşeğin yüreğini aradı, ne ciğeri vardı, ne yüreği.

Tilkiye: *Ciğeri nerede, yüreği ne oldu? Bir canlıda bu ikisinin olmamasına imkân yok,* dedi.

[Tilki]: *"Eğer onda yürek ya da ciğer olsaydı, buraya bir defa daha gelir miydi?"* dedi.

O kıyameti, o dehşeti, o dağdan düşüşü, korkuyu, kaçışı gördükten sonra,

Ciğeri, ya da yüreği olsaydı bir daha gelir miydi senin yanına?

Bir gönülde nur yoksa gönül değildir o. Ruh olmadıktan sonra [beden] topraktan ibarettir.

İçinde can nuru olmayan sırça, sidikten, dışkıdan ibarettir, kandil deme sen ona.

O sırça, o kap, halk yapısıdır; ama kandilin nuru, celal sahibi Allah'ın bağışıdır.

Hâsılı sayı ancak kaplarda olur; alevlerde ise ancak birlik vardır.

Altı kandilin ışığını bir yerde toplasalar, ışıklarında sayı ve nicelik olmaz.

O çıfıt, kaplar yüzünden müşrik oldu. O müminse ışığı gördü de [birliği] idrak etti.

Ruhun gözü kaplara düştü mü Şis ile Nuh'u iki görür.

Irmak, içinde su varsa ırmaktır; insan diye de can sahibi olana derler.

Bunlar, adam değillerdir, bunlar surettirler. Bunlar, ekmek ölüleridir, şehvetten ölmüşlerdir.

Uğradığı bir hal yüzünden gündüz çarşı ortasında kandille gezen rahibin hikâyesi.

Birisi, yüreği aşkla, yangınla dolu halde güpegündüz [elinde] kandille gezerdi.

Lüzumsuzun biri ona: *"Ey filan, kendine gel; her dükkânda ne arıyorsun böyle?"* dedi.

Aydın gün ortasında, kandille ne arayıp geziyorsun, bu ne saçmalık?

[Adam]: *Her yanda, o soluğun verdiği hayatla dirilmiş bir adam arıyorum,* dedi.

Böyle bir adam var mı? [Öteki adam]: *İşte şu pazar adamlarla dolu, ey hür bilge,* dedi.

[Adam]: *Ben,* dedi, *şu iki çatallı yol ağzında, öfke anında, hırs anında [kendini tutan] bir adam arıyorum.*

Öfke çağında, şehvet anında [kendini tutabilen] adam nerede? Böyle bir adam arayarak köşe bucak koşuyorum.

Dünyada bu iki halde [kendini tutan] adam nerede? [Bulsam da] bugün canımı feda etsem ona.

[Öteki adam]: *Az bulunur bir şey arıyorsun, kazadan kaderden habersizsin, iyice bir bak,* dedi.

Sen, parçaya bakıyorsun, asıldan haberin yok. Biz parçayız, asıl olan kaderin hükümleridir.

Kaza, dönüp duran gökyüzüne bile yolunu kaybettirir. Kaza, yüzlerce Utarid'i aptala çevirir.

Çareler dünyasını dar eder; demirle mermeri eritir.

Ey yolu adım adım yürümeye karar veren, hamın hamısın sen, hamın hamısın sen, hamın hamı.

Değirmen taşının dönüşünü gördün madem, bir kere de gel derenin suyunu gör.

Havaya yükselen tozu toprağı gördün ya, toz toprak arasındaki yeli de gör.

Düşünce kazanlarını kaynarken görmedesin, aklını başına al, ateşe de bak.

Allah, Eyyub'a kerem ederken: *"Ben, senin her kılına bir sabır verdim"* dedi:

Kendine gel, sabrına bu denli bakma. Sabrı gördün, sabır vereni de gör.

Ne zamana kadar dolabın dönüşünü göreceksin? Başını dışarı uzat da süratle akan suyu da gör.

Sen, görüyorum deyip durmadasın ama o görüşün nice açık seçik belirtileri vardır.

Denizin köpüğünü şöyle böyle gördün, hayret etmek lâzımsa denize bir bak.

Köpüğü gören, sırlar söyler; denizi görense hayrete düşer.

Köpüğü gören, niyetler eder; denizi görense gönlünü denize çevirir.

Köpükleri gören, sayılara tutulur. Denizi göreninse iradesi kalmaz.

Köpüğü gören, dönüp dolaşmaya koyulur; denizi görense arı duru olur gider.

Müslüman'ın bir Muğ'u[206] [dine] davet etmesi.

Adamın biri, bir Muğ'a: *Ey falanca, haydi Müslüman ol da müminlerden sayıl,* dedi.

[Muğ]: *Allah dilerse mümin olurum. Lütfunu artırırsa inancım da kesinleşir,* dedi.

[Müslüman]: *Allah, canın, cehennemin elinden kurtulsun diye senin imana gelmeni ister,* dedi.

Ama yomsuz nefsinle o çirkin Şeytan, seni küfre, kiliseye doğru çeker[207].

[Muğ]: *A insaf sahibi,* dedi, *mademki onlar üstün, o zaman ben de güçlü olana dost olurum.*

Üstün olana dost olabilir, onun tarafına düşerim, çünkü üstün olan çekicidir.

Allah, benden sağlam bir doğruluk istiyormuş, dileği yerine gelmedikten sonra [o dileğin] ne faydası var?

Nefisle Şeytan, kendi dileğini yaptıktan sonra, o yardım kahroldu, paramparça oldu demektir.

[Farzet ki] sen bir köşk, bir saray yaptırırsın, orayı yüz çeşit güzel nakışla süslersin.

O hayır yurdunun bir mescit olmasını istersin, bir başkası çıkar gelir orayı kiliseye çevirir.

Ya da sen giyinmek üzere güzel bir kaftan yaptırmak için bir kumaş dokursun.

Sen kaftan istersin, ama düşman inadından senin [isteğinin] aksine o kumaştan bir şalvar yapar.

A benim canım, kumaşın, o üstün olanın isteğine uymaktan başka çaresi mi var?

Kumaş sahibi âciz kaldıysa kumaşın suçu ne? Galip gelene mağlup olmayan kim vardır ki?

Birisi, [ev sahibinin] isteği olmadan çıkıp gelir de onun evine barkına diken ekerse,

Ev sahibi, böyle bir perişanlığa uğradığı için horluğa düşer.

Böyle bir horluğa eş olduktan sonra taze ve yeni bile olsam yine eskir giderim.

Nefsin dediği, dilediği olduktan sonra artık *"Allah dilerse olur"* [sözü] alaydan ibarettir.

Ben, Muğların yüz karası da olsam, kâfir de olsam, Allah'a böyle zanda bulunacak birisi değilim.

Birisi, o istemeden, onun rağmına onun mülkünde hüküm sürsün...

Birisi böyle onun mülkünü ele geçirsin de soluğu yaratan soluk bile alamasın... [Olacak şey değil].

[Allah] birisinden Şeytan'ı def etmek ister de Şeytan her an o adamın derdini arttırırsa,

Bu Şeytan'a kul olmak gerek; çünkü her toplulukta galip gelen o.

Ben, *"Sakın Şeytan şunu benden çekip almasın"* [derken] o minnetler sahibi neden elimi tutmaz?

O istediği şeyde muradına eriyorsa, benim işimi kim hale yola koyacak?

Rahman'ın kapısında Şeytan'ın misali

Hâşâ, Allah ne dilerse öyle olur. O, mekân [âlemine] de hükmeder, mekânsızlık [âlemine de].

Hiç kimse, O'nun mülkünde, O'nun emri olmaksızın kıl ucu kadar da olsa bir şey ekleyemez.

Mülk, O'nun mülküdür, ferman O'nundur. Şeytan O'nun kapısında en değersiz bir köpektir ancak.

Türkmen'in kapısında bir köpeği olsa, kapısına yüzünü, başını koyup yatar.

Evin çocukları kuyruğundan çekerler, çocukların elinde horlanır durur.

Ama [oradan] bir yabancı geçmeye görsün, erkek aslan gibi saldırır ona.

Çünkü *"Onlar kâfirlere karşı çetindir*[208]*"*; dosta karşı gül gibidir, düşmana diken kesilir.

Türkmen, ona tutmaç suyu verse bile o kadarcıkla yetinir, ona bekçilik eder.

İşte bunun gibi, köpek Şeytanı da Allah yaratmıştır. Ona yüzlerce düşünce, yüzlerce hile vermiştir.

İyinin de kötünün de yüzsuyunu gidersin diye yüzsularını ona gıda etmiştir.

Halkın yüzsuyu, o tutmaç suyudur. Köpek Şeytan yiyeceğini ondan bulur.

[Hal böyleyken] nasıl olur da canı, [Allah'ın] kudret otağının önünde, onun hükmüne kurban olmaz? Sen söyle.

İtaatkârlardan ve asilerden bölük bölük [insan], ayaklarını yere döşemiş köpek gibi o kapıya yönelmiştir[209].

Köpek gibi, uluhiyet mağarasının kapısında, zerre zerre buyruk beklemede, kulak kabartmadalar.

Ey köpek Şeytan, insanlar bu yola ayak bastı mı sınayagör onları.

Onlara saldır, engel ol, bak bakalım, doğrulukta hangisi er, hangisi dişi?

"Allah'a sığınırım" [sözü] niçin söylenir? Köpek, kızıp saldırmaya başlayınca.

Ey Hatâ Türk'ü *"Bu Allah'a sığınırım"* [sözü], köpeğine bağır da yolu aç,

Otağının kapısına geleyim de cömertliğinden, makamından bir dilek dileyeyim demektir.

Türk, köpeğin saldırısından âciz kalınca, bu *"Allah'a sığınırım"* demek, bu bağırıp çağırmak uygun değildir.

Türk de, bu köpekten *"Allah'a sığınırım"*, ben de o köpek yüzünden kendi yurdumda çaresiz kaldım,

Sen, bu kapıya gelmeye cesaret edemiyorsun, ben de kapıdan dışarıya çıkamıyorum [derse]

Öyleyse toprak başına, Türkün de konuğun da. Çünkü bir köpek, ikisinin de boynunu bağlamış.

Hâşâ... Allah'a yemin olsun, Türk, bir bağırmaya görsün, köpek de kim olur, erkek aslan bile kan kusar.

A kendine Allah aslanı diyen, yıllar var ki bir köpek karşısında [çaresiz] kalakaldın.

Sen açıkça köpeğe av olmuşken, bu köpek senin için nasıl av avlayacak?

Sünni müminin cebrî kâfire cevap vermesi, kulun ihtiyar sahibi olduğunun ispatı için delil getirmesi. Sünnet, peygamberlerin –onlara selâm olsun- ayaklarıyla çiğnenmiş bir yoldur. O yolun sağında cebir çölü vardır. [Orada bulunan] kendisinde ihtiyar görmez, emri ve yasaklamayı inkâr eder, tevilde bulunur. Emrin ve yasaklamanın inkarı cennetin de inkarını gerektirir. Çünkü cennet itaat edenlerin karşılığı, cehennemse emre karşı gelenlerin karşılığıdır. Artık işin sonu nereye varır söylemeyeyim. Akıllıya bir işaret yeter. O yolun solunda da kader çölü vardır. [Orada bulunan] yaratanın kudretini, yaratılmışın kudretine yenilmiş bilir. Bundan da o cebrî kâfirin sayıp döktüğü fesatlar meydana gelir.

Mümin: *Ey Cebrî, sözümü dinle, söyleyeceğini söyledin, işte sana cevap veriyorum*, dedi.

Ey satranç oynayan, kendi oyununu gördün; şimdi de uzun uzadıya rakibinin oyununu gör.

Kendi özür mektubunu okudun; sünninin mektubunu da oku, ne diye kalakaldın öyle?

Kazaya kadere dair cebriliğe yakışır nükteler söyledin. Şimdi olup biten işlerde onun sırrını benden dinle.

Hiç kuşkusuz bizim bir ihtiyarımız[210] vardır. Duyguyu da apaçık inkâr edemezsin.

Hiç kimse taşa *"Gel buraya"* demez; hiç kimse bir kerpiç parçasından vefa ummaz.

Hiç kimse insana *"Hadi uç bakalım"*, ya da *"Ey kör, gel de bana bak"* demez.

Allah *"Köre güçlük yok[211]"* buyurdu. Güçlükleri çözüp açan Allah kimseyi zora sokar mı hiç?

Kimse taşa *"Geç geldin"*, ya da *"Ey sopa, neden bana vurdun?"* demez.

Hiç kimse mecbur olandan böyle şeyler istemez, mazur olana böyle şeyler söyleyip vurmaz.

A yeni yakası temiz kişi, emretme, yasaklama, öfkelenme, onurlandırma, azarlama ancak ihtiyarı olan içindir.

Zulümde ve aşırılıkta da ihtiyarımız vardır. Ben, bu Şeytan'la nefisten bunu kastettim.

İhtiyar, senin içine yerleşmiştir. Bir Yusuf görmedikçe elini yaralamaz.

İhtiyar ve istek, nefsin içindedir. [İstediği şeyin] yüzünü görür, ondan sonra kol kanat açar.

Köpek uyumuş, ihtiyarı da kaybolmuştur, ama işkembeyi görür görmez kuyruk sallamaya başlar.

At da arpayı görünce kişnemeye başlar; etin sallandığını görünce kedi miyavlamaya durur.

O ihtiyar harekete geçiren görüştür; hani ateşten kıvılcım çıkaran körük gibi.

İblis sana aracılık edip Vis'ten haber getirince ihtiyarın harekete geçer.

Birisine, dilediği şeyi sunup gösterdi mi, uyumuş olan ihtiyarın düğümü hemencecik çözülüp açılıverir.

Melek de Şeytan'ın rağmına gönlüne hayırlar gösterir, feryatlar salar.

Böylece hayır [işlere] olan ihtiyarını harekete geçirir. Çünkü bu iki huy, o sana göstermeden önce uykudadır.

Demek ki melek de Şeytan da senin ihtiyar damarlarını harekete geçirmek için sana [bir şeyler] gösterirler.

Sendeki hayır ve şer ihtiyarı, ilhamlarla, vesveselerle on kişilik hale gelir.

A güzel kişi, namazın sona ermesi için namazdan çıkarken meleklere selâm vermek gerekir.

[Bu selâm], sizin güzel ilhamınız ve duanız sayesinde, ihtiyarımla şu namazım oldu demektir.

Bir günahın ardından hemen İblis'e lanet edersin. Çünkü bu eğriliğe onun yüzünden düştün.

Bu iki zıt (Şeytan ile melek), gayp perdesi ardında gizliden gizliye sana [iyilikle kötülüğü] gösterir.

Gayp perdesi gözünün önünden kalktı mı seni [iyiliğe ve kötülüğe yönelten] tellalların yüzlerini görürsün.

Sözlerini apaçık tanırsın, o gizlice söz söyleyenlerin bunlar olduğunu bilirsin.

Şeytan: *A tabiatına, bedenine tutsak olan, ben bunu sana sadece gösterdim, seni zorlamadım*[212], der.

Melek de: *"Ben sana, bu sevinç yüzünden kederin artar demedim mi?"* der.

Ben sana, falanca gün, cennetlere giden yol o yandadır demedim mi?

Biz senin can dostunuz, ruhuna ruh katanız; senin babana içtenlikle secde etmişleriz biz.

Şimdi de sana hizmet etmekteyiz, seni hizmet edilme yoluna çağırmaktayız.

Bu [Şeytanlar] güruhu babana da düşmandı. [Bu yüzden] "Secde edin[213]*" hitabına uymaktan çekindiler.*

Şen [onların sözünü] tuttun da bizimkini bir kenara attın. Hizmetlerimizin hakkını tanımadın.

Şimdi bizi de ayan beyan gör, onları da. Bak da sözümüzden, ifademizden tanı bizi.

Gece yarısı dosttan bir sır duysan, sabahleyin konuşmasından söz söyleyenin o olduğunu bilirsin.

Geceleyin iki kişi sana bir haber getirecek olsa, gündüz ikisini de seslerinden tanırsın.

Geceleyin aslan ve köpek sesleri gelir, karanlıktan ikisinin de yüzünü görmezsin.

Ama sabah olup yine ses çıkardıklarında, akıl sahibi onları o sesten tanır.

Sözün özü, sana [iyiliği ve kötülüğü] gösteren Şeytanla ruhun her ikisi de ihtiyarın varlığına delildir.

Bizde görünmeyen bir ihtiyar vardır; [insan] bu iki durumu (hayrı ve şerri) gördü mü [ona karşı ihtiyarı] artmaya başlar.

Hocalar, çocukları döverler; kara taşı terbiye etmeye kalkışılar mı hiç?

Taşa, *"Yarın gel, gelmezsen sana kötü ceza veririm"* der misin hiç?

Hiç akıllı kişi bir kerpici döver mi? Birisi bir taşı azarlar mı hiç?

Cebir, akla göre kadere [inanmamaktan] daha rezil bir iştir. Çünkü cebrî, kendi duygusunu inkâr etmektedir.

Kaderci olan adam hiç değilse duyguyu inkâr etmiyor. Ey oğul, Allah'ın işi duyguya sığmaz.

Yüce Allah'ın işini inkâr eden, delilin delâlet ettiği şeyi inkâr eder.

O (kaderci), duman var ama ateş yok; mum ışığı, mum olmadan da aydındır der.

Bu (cebrî) ise, ateşi açıkça görür de inkâr etmek için ateş yok der.

Ateş, elbisesini yakar [yine de] ateş yoktur der. Elbisesini diktiği halde iplik yok der.

Hâsılı bu cebir davası şüpheciliktir; bu yüzden küfürden daha beter bir şeydir.

Kâfir, *"Âlem vardır, Rab yoktur; yarabbi diyene cevap vermez"* der.

Buysa, *"Dünya hiç yoktur"* der. Şüpheci, [şüpheler] içinde kıvranır durur.

Onu getirme, bunu getir emir ve yasağıyla bütün âlem ihtiyarın varlığını ikrar eder.

O ise, emir ve yasaklama yok; ihtiyar diye bir şey yok, bunların hepsi yanlış der durur.

Ey arkadaş, hayvan bile duyguyu ikrar eder; ne var ki bunun delilini algılamak ince bir iştir.

Bizde bir ihtiyar olduğunu hissettiğimiz içindir ki ona bir iş teklif etmek güzel gelir bize.

İhtiyar, zorunluluk, öfke, sabır, tokluk, açlık gibi vicdanî algılar, sarıyı kırmızıdan küçüğü büyükten, acıyı tatlıdan, miski pislikten, dokunma duygusuyla katıyı yumuşaktan, sıcağı soğuktan, yakıcıyı ılıktan, yaşı kurudan, duvara dokunmayı ağaca dokunmaktan ayırt edip bilen duygu yerine geçer. Öyleyse vicdanî algıyı inkâr eden, duyguyu inkâr eder; üstelik, vicdanî algı, duygudan daha açıktır. Çünkü duyguyu bağlamak, duymasını engellemek mümkündür, ama vicdanî algıların yolunu ve girişini kapamak mümkün değildir. Akıllıya bir işaret yeter.

Vicdanî algılayış, duygu yerine geçer. İkisi de bir arkta ilerler ey amcam.

[Bu yüzden] bu algılayışa yap yapma demek, emretmek, yasaklamak, maceralara girişmek, söz söylemek tatlı gelir.

Yarın şunu yapayım ya da bunu yapayım demek, ihtiyarın varlığına delildir a güzelim.

O kötülük yüzünden pişman oluşun da ihtiyarındandır; ihtiyarın yüzünden pişman oldun da doğru yolu buldun.

Kur'an'ın tamamı, emirdir, yasaklamadır, korkutmadır. Mermer taşa emir verildiğini kim görmüş?

Hiçbir bilgi sahibi, hiçbir akıl sahibi bunu yapar mı? Kerpice, taşa öfkelenip kin güder mi?

Ey ölüler, ey eli bir şeye ermezler, şöyle yapın, böyle edin dediğim halde neden yapmadınız der mi?

Akıl, tahtaya, taşa nasıl hükmeder? Akıl sahibi, çengin resmiyle savaşa tutuşur mu?

A eli kolu bağlı, ayağı kırık köle, mızrağı al da savaşa gel der mi?

[Öyleyse] yıldızları ve gökleri yaratan, nasıl olur da bir şeyi cahilce emredip yasaklar?

[Böyle yaparak güya] Allah'tan aciz ihtimalini giderdin, ama onu cahil, ahmak, aptal yerine koydun.

Kaderde âcizlik yoktur, olsa bile cahillik, âcizlikten daha kötüdür.

Türk, kereminden konuğa der ki: Kapıma köpeksiz, hırkasız gel.

Falan yerden, edeplice gel ki köpeğim sana karşı ağzını, dudağını bağlasın.

Oysa sen, aksini yapar, [çadırın] kapısına gidersin; elbette köpeğin ısırığı yaralar seni.

Kulların gittiği gibi git de köpeği sana karşı yumuşak ve müşfik olsun.

Sen yanında bir köpek ya da bir tilki götürürsen, elbette her çadırın altından bir köpek çıkıverir.

Allah'tan başkasında ihtiyar yoksa suçluya karşı niye öfke doluyor içine?

Niye düşmana karşı diş bileyip duruyorsun? Suçu, günahı nasıl oluyor da onda görüyorsun?

Evin tavanından bir odun kırılıp senin üzerine düşse de seni yaralasa,

Tavandan düşen o tahtaya kızabilir misin hiç? Ona kin tutup kalabilir misin?

Niye bana vurdu da elimi kırdı, benim canıma düşmanmış der misin?

Niye küçük çocukları döver de büyükleri seçip ayırt edersin?

Niye malını çalan hırsıza, tutun şunu, elini ayağını kırın, esir edin dersin?

Karına göz koyana karşı neden içinde yüz binlerce öfke doğar?

Sel gelip eşyanı götürse, akıl, sele karşı kinlenebilir mi hiç?

Rüzgâr gelip sarığını kapsa, gönlünde rüzgâra karşı bir öfke duyabilir misin?

Sendeki öfke, cebrice özürler getirmeyesin diye ihtiyarın varlığına işaret eder.

Deveci, bir deveyi dövse, o deve, kendisini dövene saldırır.

Devenin öfkesi, devecinin değneğine değildir. Demek ki deve bile ihtiyarın kokusunu almıştır.

Bunun gibi, bir köpeğe taş atsan, [yay gibi] gerilip saldırır sana.

Sen onsan uzaktasın, sana eli erişmiyor diye o taşa saldırması bile sana kızgınlığındandır.

Hayvanın aklı bile ihtiyarı bildikten sonra, artık sen ey böyle söyleme, utan ey insan aklı.

Bu durum apaçık ortada olduğu halde, yemek yiyen, sahura tamah edip gözünü ışığa kapatır.

Çünkü bütün meyli ekmek yemeyedir; o yüzden gündüz olmadı diye yüzünü karanlığa tutar.

Hırs, güneşi bile gizledikten sonra, [insanın] delile bile sırt çevirmesine şaşılmaz.

Yine halkın ihtiyar sahibi olduğunun, kaza ve kaderin ihtiyarı yok etmediğinin anlatıldığı bir hikâye.

Hırsızın biri, şahneye: *A padişahım, yaptığım iş Allah'ın takdiriyleydi*, dedi.

Şahne: *Benim yaptığım da Allah'ın takdiriyledir a iki gözümün nuru*, dedi.

Birisi, bir dükkândan bir turp çalıp *"A akıllı kişi, bu Allah'ın takdiriyledir"* dese,

Sen de başına iki üç yumruk vurup: *"Koy turpu yerine, bu da Allah'ın takdiriyledir a çirkin adam"* dersin.

A fodul, bakkal, bir tutam tere için bile bu özrü kabul etmezken,

Sen nasıl olur da böyle bir özre güvenir, ejderhanın etrafında dönüp dolaşırsın?

A soysuz, aptal adam, böyle bir özürle, kanını, malını, karını tümüyle sebil ettin.

O zaman herkes senin bıyığını yolar da sonra özür dileyip kendini mecbur gösterir.

Allah'ın takdiri sana özür olabiliyorsa, öğren de bana fetva ver.

Benim de yüzlerce arzum, şehvetim var, ama [Allah] korkusundan, onun heybetinden elim kolum bağlı..

Kerem et de o özrü öğretiver bana; elimden ayağımdan düğümü çözüver.

Kendine bir meslek seçmişsen, bu, benim [bu konuda] bir ihtiyarım var, bir düşüncem var demektir.

A iş eri, [ihtiyarın] yoksa nasıl oldu da meslekler arasında o mesleği seçtin?

Nefsin, hevâ ve hevesin sırası geldi mi, yirmi kişilik ihtiyar gelir sana.

Dostun senden zerre kadar menfaat sağlasa, canında [onunla] kavga etme ihtiyarı belirir.

Ama nimetlere şükretmeye sıra geldi mi, ihtiyarın kalmaz, taştan aşağı hale gelirsin.

[Seni yakarken] Cehennem'in özrü de kesinlikle: *"Bu yakış için beni mazur gör"* demek olur.

Hiç kimse bu delille seni mazur görmez; bu [delil] seni cellâdın elinden uzak tutamaz.

Demek ki dünya, bu hüküm üzere kurulmuştur. [Hal böyle olunca] artık öteki âlemin hali de sana tümüyle malum olmuştur.

Cebrîye cevap, ihtiyarın ispatı, emrin ve yasaklamanın doğruluğu hakkında hikâye. Cebrînin özrünün hiçbir şeriatta ve dinde kabul edilmeyeceğinin ve onu, yaptığı işin gerektirdiği cezadan kurtarmayacağının beyanı. Nitekim cebrî olan İblis de: "Beni azdırmana karşılık[214]" demekle kurtulamamıştır. Az, çoğa delâlet eder.

Birisi ağacın üstüne çıkmış, hırsız gibi şiddetle [ağacı sallıyor] meyveleri döküyordu.

Bahçe sahibi gelip: *A alçak*, dedi, *hiç mi Allah'tan utanmazsın, ne yapıyorsun sen?*

Hırsız: *Allah'ın kulu Allah'ın bağından Allah'ın bahşettiği hurmayı yedi diye,*

*Niye cahilce kınıyorsun onu, gani Allah'ın sofrasında niye cimrilik ediyorsun?*dedi.

[Bahçe sahibi]: *Hey Aybek*, dedi, *o ipi getir de şu Ebu'l-Hasan'a cevap vereyim.*

Adamı hemen o ağaca bir güzel bağladı; sırtına, ayaklarına değnekle vurmaya koyuldu.

[Hırsız]: *Allah'tan utan yahu*, dedi, *bu günahsız kulu inlete inlete öldürüyorsun.*

[Bahçe sahibi]: *Allah'ın bu kulu, Allah'ın bir başka kulunu, Allah'ın sopasıyla bir güzel dövüyor*, dedi.

Sopa, Allah'ın sopası; sırt da ona ait, yan da. Ben de O'nun kuluyum, buyruğunun aletiyim ancak.

[Hırsız]: *Tövbe ettim a yiğidim*, dedi, *[anladım ki] ihtiyar vardır, ihtiyar vardır, ihtiyar var.*

İhtiyarları, O'nun ihtiyarı var etti. O'nun ihtiyarı toz toprak altında kalmış bir atlı gibidir [görünemez].

O'nun ihtiyarı, bizim ihtiyarımızı var etmiştir. Emredişi, [bize verdiği] ihtiyara dayanır.

Her yaratılmışın, ihtiyarı yokmuş gibi görünen, ama güçlü kuvvetli olan bir hükmedicisi vardır.

Avını, ihtiyarı yokmuşçasına kendine çeker; kulağından tuttuğu gibi Zeyd'i götürür.

Ama Samed olan Allah'ın yaratışı, hiçbir alet olmadan, onun ihtiyarını kendisine kement yapar.

Zeyd'i, kendi ihtiyarı bağlar. Allah, köpeksiz, tuzaksız avlar onu.

O marangoz, tahtaya hükmeder; o ressam güzelliğe hükmeder.

Demirci, demir üzerinde söz sahibidir; mimar, alet üzerinde hüküm sahibidir.

Asıl şaşırtıcı olan, bunca ihtiyarın, kul gibi onun ihtiyarına secde etmesidir.

Cansız varlıklara hükmetme kudretin, onlardan cansızlığı giderebilir mi hiç?

O'nun kudreti de tıpkı bunun gibi o [kulların] ihtiyarlarını gidermez.

Onun iradesini en güzel şekilde söyle; çünkü bu, cebir ve dalalet değildir.

Benim küfrüm onun dileğidir diyorsun ya, [bu küfürde] bil ki kendi dileğin de var.

Çünkü sen istemedikçe, senin için küfür yoktur. Dileyip istemeden küfretmek, çelişkili söz söylemektir[215].

Gücü yetmeyene emretmek çirkin ve yerilmiş bir şeydir. Ona gazap etmek daha da beterdir, hele bir de Rahim olan Rabbin gazabı olursa.

Öküz boyunduruğa girmezse döverler, ama uçmadı diye öküz horlanır mı hiç?

Öküz bile hizmetten kaçınca mazur sayılmıyorsa, öküz sahibi, neden mazur ve muaf sayılsın?

Hasta değilsen başını bağlama. İhtiyarın var, kendini maskara etme.

Hakk'ın kadehindeki [şarapla] tazelen; işte o zaman benliksiz, ihtiyarsız hale gelirsin.

O zaman bütün ihtiyar, o şaraba ait olur, sen de sarhoş gibi tamamen mazur sayılırsın.

Söylediğin her şey şarabın sözü olur; ne siler süpürürsen, şarap silip süpürmüş olur.

Allah kadehinden şarap içen o sarhoş, adaletten, doğruluktan başka bir şey mi yapabilir?

Büyücüler Firavun'a: Dur, dediler, sarhoşun elden, ayaktan yana korkusu yoktur.

Bizim elimiz, ayağımız o tek [Allah'ın] şarabıdır. Görünen el gölgeden ibarettir, değeri yoktur.

"Allah'ın dilediği oldu" [sözünün] anlamı. Yani dilek, O'nun dileği, rıza, O'nun rızasıdır. O'nun rızasını arayın. Başkalarının gazabından, başkalarının sizi reddetmesinden gönlünüz daralmasın. "Oldu" (kâne), geçmiş zamana ait bir sözdür, ama Allah'ın işinde geçmiş ve gelecek yoktur. Çünkü "Allah katında ne sabah vardır ne akşam."

Kulun *"Allah neyi dilerse o oldu"* sözü, o işte tembellik et demek için değildir.

Aksine, doğruluğa ve ciddiyete teşviktir. O hizmet için daha uygun hale gel demektir.

Sana, *"Ey cömert kişi, ne dilersen dile, işin iş, her şey dilediğin gibi olacak"* deseler,

O zaman tembellik etsen de yerindedir. Çünkü dilesen, ne desen olacak.

Ama *"Allah neyi dilerse o olur, hüküm sonsuza dek mutlak olarak O'nundur"* dediklerinde,

Niye yüz adam gibi o işe asılmaz; o işin etrafında kulluk gösterip dolaşmazsın?

Vezir ne isterse [o olur], almada tutmada dilek onundur deseler,

Başına ihsanlar, lütuflar saçması için hemencecik yüz adam gibi etrafında pervane mi olursun?

Yoksa vezirden, köşkünden kaçıp gider misin? Bu [yaptığın] onun yardımını dilemek değildir.

Sen, bu sözü tersinden [anlayıp] tembelleştin; anlayışın, aklın ters döndü.

"Emir, şu falanca beyindir, kendine gel" ne demektir? Yani ondan başkasıyla fazla düşüp kalkma.

Mademki emir ona ait, onun çevresinde dolaş. Çünkü [onun emri] düşmanı öldürür, dostun canını kurtarır.

O her ne isterse kesinlikle onu elde edeceksin, onu kaybetmemeye bak, onun hizmetini seç [demektir].

Yoksa mademki hâkim olan odur, etrafında pek dolanma da defterin kapkara, yüzün sapsarı olsun [demek değildir].

Seni kızıştıran, umutlandıran, çevikleştiren, hayâli eden o tevil haktır.

Yok, sana gevşeklik veriyorsa gerçekten bil ki tevil değildir, [sadece seni] değiştirmektedir.

Bu [söz], umutsuzların iki elinden tutmak, onları kızıştırmak için gelmiştir.

Kur'an'ın anlamını sadece Kur'an'dan, ya da hevâ ve hevesini ateşe vermiş olandan sor, o kadar[216].

Tümüyle güle feda olmuş olan yağı, ister yağ diye kokla, ister gül diye.

"Kalem kurudu[217]" sözü de böyledir. Yani kalem yazdı ve [mürekkebi] kurudu demektir. Kullukla günah bir değildir. Güvenilir olmakla hırsızlık bir değildir. Kalem kurudu, şükürle nankörlük bir değildir. Kalem kurudu, "Kuşkusuz Allah, iyilik yapanların ecrini zayi etmez.[218]"

"Kalem kurudu" [sözünün] tevili de [kişiyi] en önemli işe teşvik etmek içindir.

Öyleyse kalem, her işin layığı olan bir etkisi ve karşılığı vardır diye yazmıştır.

Eğri gidersen, kalem de eğri yazar sana. Doğrulukta bulunursan [kalem de] saadetini artırır.

Zulümde bulunursan idbara uğrarsın, kalem yazmıştır bunu. Adalette bulunursan, murada erersin, kalem yazmıştır bunu.

3135 El bir şey çalarsa, kalem yazmıştır onu. Şarap içen sarhoş olur, kalem yazmıştır onu.

Allah'ın ezeli hükmü yüzünden işten güçten kalmasını reva görür müsün?

İş, benim elimden çıktı, artık benim yanıma bu kadar gelme, bu kadar sızlanma desin.

"Kalem [yazdı da] kurudu bile" sözünün anlamı, benim katımda adaletle zulüm bir değildir demektir.

İyilikle kötülüğün arasına fark koydum; kötüyü daha kötü olandan ayırdım demektir.

3140 Sende, edep zerre kadar artacak olsa, bu dostundandır, onu Allah'ın fazlından bil.

O bir zerre, senin değerini artırır. O bir zerre, dağ gibi dışarıya ayak basar.

Bir padişahın tahtının önünde, güvenilir kişiyle zulüm peşinde olan arasında fark olmasa,

Birisi, [padişah] beni reddedecek diye korkudan titrese, öteki de onun çabasını kınamaya dursa da,

[Padişahın katında] bu ikisi bir olsa, aralarında fark olmasa, [o adam] padişah değildir, kara toprak onun başına!

3145 Çalışıp çabalaman bir zerre kadar artacak olsa, Allah'ın terazisinde tartılır o.

[Oysa] bu padişahların önünde boyuna can çekişirsin, [çünkü] bunların hainlikten eminlikten haberleri yoktur.

Kovucunun biri senin hakkında kötü söz söylese, [padişah] yıllarca süren hizmetini hiçe sayıverir.

[Oysa her şeyi] görücü ve işitici olan padişahın yanında bu kovucuların sözleri yer bulamaz.

Bütün kovucular, ondan umutlarını keserler; ama bizim yanımıza gelip öğütlerini artırırlar.

3150 Bizim yanımızda padişaha, kalem onun hakkında yazacağını yazdı, ona vefa etme diye nice cefalı sözler söylerler,

"Kalem [yazdı] kurudu bile" sözünün anlamı, cefalarla vefalar birdir demek olur mu hiç?

Aksine kalem cefaya karşılık cefa yazmıştır. Vefaya karşılık vefa yazmıştır kalem.

Af vardır, ama nerede o umudun ışığı ki kulun yüzü takvayla ak olsun?

Hırsız affedilse bile ancak canını kurtarmış olur; nereden vezir olacak, hazine emini olacak?

3155 A dinin emini olan Rabbani kişi gel, çünkü her taş, her sancak eminlikle ortaya çıkıp [yükselir].

Padişaha ihanet eden oğlu bile olsa, bil ki başı gövdesinden koparılır.

Ama Hintli bir köle [padişaha] vefa gösterse, ikbal o adama *"Ömrün uzun olsun"* diye seslenir.

Köle de ne ki? Bir kapıya vefa gösteren köpeğin sahibinin gönlünde ona karşı yüzlerce hoşnutluk vardır.

O yüzden köpeğin ağzını yüzünü bile öper. [Kapısında] aslan olsa, ona karşı onu ne hoş tutar [sen düşün].

Hırsızın biri, hizmetler eder, doğruluğuyla cefayı kökünden sökerse [o da devlete erişir].

Yol keseci Fudayl gibi hani; oyunu doğru oynadı da on adam gibi tövbeye sarıldı...

Büyücüler de sabırlarıyla, vefalarıyla Firavun'un yüzünü kara çıkarmışlardı ya, öyle.

Önceden işledikleri suç yüzünden ellerinden ayaklarından oldular. Yüzlerce yıl ibadet etmek nereden bu iş gibi olacak?

Sen ki elli yıldır kulluk etmedesin, böyle bir doğruluğu nereden elde edeceksin?

Herat'ta, Horasan Amidi'nin süslü püslü kölelerini gören yoksulun hikâyesi. Arap atları üzerinde, üstlerinde altın işlemeli elbiseler, mücevherli başlıklar ve benzeri şeyler vardı. "Bunlar hangi beyler, nasıl padişahlar?" diye sordu. "Bunlar bey değil, Horasan Amidi'nin köleleri" dediler. Yüzünü göğe çevirip: "Ey Allahım! Köle bakmayı Amid'den öğren" dedi. Orada maliye işlerine bakana Amid derler.

Yüzsüzün, küstahın biri, Herat'ta yüksek mevkili bir köle gördü.

Üstünde atlastan bir elbise, belinde altından bir kemer yürüyordu. [Yoksul] yüzünü gökyüzü kıblesine kaldırıp:

Ey Allahım! Kullara bakmayı, görüp gözetmeyi niye şu ihsanlar sahibi efendiden öğrenmiyorsun? [dedi].

Kulları görüp gözetmeyi şu başbuğdan, padişahımızın şu seçkin adamından öğren Allahım.

Adam, muhtaçtı, çıplaktı, azıksızdı. Kışın [soğuk] havasından tir tir titriyordu.

O kendinden geçmiş adam, bilgisizliğinden böyle küstahlık etme cüretini gösterdi.

Marifet ehli Hakk'ın nedimi olur diye O'nun binlerce ihsanına güveni vardı.

Padişahın nedimi küstahlık bile etse, bu dayanç sende olmadıkça sen böyle bir şey yapma.

Allah, bel verdi, bel, kemerden daha iyidir. Birisi sana taç verse bile, O sana baş verdi.

Nihayet günün birinde padişah, o efendiyi bir şeyle suçlayıp elini ayağını bağlattı.

"*Çabuk gösterin, efendinizin hazinesi nerede?*" diye o kölelere işkence ediyordu.

A aşağılık herifler, onun sırrını söyleyin bana, yoksa dilinizi, boğazınızı koparırım, [diyerek]

Bir ay boyunca azap etti, gece gündüz işkence ettirdi, baskı yaptı, acı çektirdi.

Hepsini parça parça ettirdi de kölelerden birisi bile himmetinden efendisinin sırrını söylemedi.

[O yoksul] uykudayken gaipten bir ses geldi: *A ulu kişi, sen de gel kul olmayı bunlardan öğren.*

A Yusufların derisini parçalayan, seni bir kurt parçalarsa bunu kendinden bil.

Bütün yıl ne dokuduysan onu giy; bütün yıl ne ektiysen onu ye.

Sana her an gelen bu dertler, yaptıklarının [karşılığı]. İşte "*Kalem [yazdı] kurudu bile*"nin anlamı bu.

Bizim âdetimiz doğru yoldan şaşmaz; iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük vardır[219].

Çalışmaya bak sen, kendine gel, Süleyman diridir çünkü. Sen Şeytan olduktan sonra onun kılıcı [her zaman] keskindir.

[Adam] meleğe döndü mü kılıçtan emin olur. Süleyman'dan yana hiçbir korkusu olmaz onun.

Süleyman'ın hükmü Şeytan'a geçer, meleğe değil. Zahmet topraktadır, göğün üstünde değil.

Şu pek boş bir [inanç olan] cebri bırak da cebrin sırrının sırrı nedir onu anla.

Tembeller güruhunun şu cebrini bırak da cana benzeyen o cebirden bir haber al.

A güzel ve üstün olduğunu zanneden sevgili olmayı bırak da âşıklık et.

Ey anlamda, geceden de suskun olan, daha ne zamana kadar sözüne müşteri arayacaksın?

Hatırın için önünde baş sallayıp dururlar; ömrün geçip gitti onların sevdasıyla.

Bana, kıskançlık içinde kıvranıp durma diyorsun, ama [insan] bir hiçi kaybetti diye kıskançlık eder mi hiç?

Bayağı kişilerin öğrettiği şeyler, kerpiç üstüne küçük resimler yapmaya benzer a açgözlü.

Kendine aşkı öğret, nazar etmeyi bakmayı. İşte bu, taşa resim yapmak gibidir.

Nefsin sana karşı vefalı bir öğrencidir; başka şeyler yok oldu, sen nerede ne arıyorsun?

Başkalarını bilgilendirmek, yücelmek için kendini kötü huylu ediyor, [içini] boşaltıyorsun.

Gönlün, o cennete ulaşıp kavuştu mu, kendine gel, boşalmaktan korkma.

[Allah] ey özü doğru [peygamber] *"Söyle*[220]*"* diye emretti; söyle, eksilmez bu, denizdir çünkü.

"Susun[221]*"* [ne demek], yani kendine gel, suyunu boş yere telef etme, çünkü dudağı kurumuştur bağın bahçenin.

A babacığım, bu sözün sonu yok. Bu sözü bırak da [işin] sonuna bak.

Önüne geçip sana gülmeleri zoruma gidiyor, çünkü âşık değil onlar.

[Oysa] bir bak, âşıkların, kerem perdesi ardında her an senin uğruna naralar atmadalar.

Sen de o gayp âşıklarına âşık ol, beş günlük âşıklara pek aldırış etme.

Hilelerle, cezbelerle kandırırlar seni; onlardan yıllardır bir habbe bile görmedin.

Daha ne vakte kadar halkın yolunda gürültü patırtı koparacaksın? Ayağını yaraladın da yine bir murada eremedin.

Sağlık esenlik zamanında hepsi dosttur, hepsi eştir; gam keder zamanında Allah'tan başka nerede?

Gözün, dişin ağrıdığı zaman feryada erişen [Allah'tan] başka elinden tutan mı var?

Öyleyse o derdi, o hastalığı hatırla da Ayaz gibi posttan ibret al.

Post, sendeki o dert halidir; Ayaz, o yüzden onu kendi elleriyle tutup [saklamıştır].

O cebrî kâfirin, kendisini İslâm'a davet eden, cebir inancını bırakmaya çağıran sünniye tekrar cevap vermesi. İki taraf arasındaki tartışmanın uzayıp gitmesi. Zaten soru cevap konusunu ancak gerçek aşk kesip atabilir. Çünkü aşkın ondan yana pervası yoktur. "Bu Allah'ın dilediğine verdiği lütfudur[222]."

Cebrî kâfir, cevap vermeye başlayınca o tatlı dilli adam şaşırdı kaldı.

Ama o soru cevapların hepsini anlatacak olsam asıl söyleyeceğim sözden geri kalırım.

Ondan daha önemli söyleyeceklerimiz var bizim; onlarla anlayışın daha güzel işaretlere kavuşur.

A huysuz kişi, o bahsin pek azını anlattık, çünkü çoğun hali azdan belli olur.

Bu tartışma, cebrî ile kaderci arasında insanlığın yeniden dirilişine dek böyle sürer gider.

[Bu iki bölükten biri] hasmını def etmekten âciz kalsaydı, tuttukları yol çoktan kaybolur giderdi.

[Birbirlerine] cevap vermede bir çıkış yolları kalmasaydı, o yok oluş, ziyana uğrayış yolundan ürküp kaçarlardı.

Ne var ki bu gidişin böyle devam etmesi kaza gereği olduğundan, [ilahi takdir] onların delillerini artırır durur.

Hasımlarının sorularına alt olmamalı, düşmanın ikbale ermesinden mahfuz kalmamalılar ki

Bu yetmiş iki millet/firka, kıyamete kadar dünyada süregitsin.

Mademki bu dünya, karanlıklar, bilinmezler dünyasıdır; gölgenin [vurması] için de bir yer lâzım zaten.

Bu yetmiş iki millet kıyamete kalır; bidatçinin lafı sözü eksik olmaz.

Üstüne vurulan kilitlerin çokluğu hazinenin değerinin çokluğundandır.

A sınanıp denenen, hedefin yüceliği, yolun kıvrım kıvrım oluşundan, sarp yokuşlardan, yol kesicilerden belli olur.

Kâbe'nin ve o meclisin ululuğu, bedevilerin yol kesiciliğinden, çölün enginliğindendir.

Nahoş olan her yol, her gidiş, zorlu bir geçit, bir engel, bir yol kesicidir.

Bu yol, ötekine düşman olur, kin güder; taklitçi iki yol arasında şaşırıp kalmıştır.

[Taklitçi], bu birbirine zıt her iki yolun doğru olduğunu, her topluluğun kendi yolunda sevinç içinde olduklarını görür[223].

[Hasmına verecek] bir cevabı yoksa, o andan kıyamet gününe dek onunla kavgaya tutuşur.

Doğru tarafı bize gizli kalmış olsa da, büyüklerimiz bunun cevabını bilirler, [der].

Vesvesenin ağzını bir tek aşk bağlar; yoksa vesvesecinin ağzını kim bağlayabilmiştir ki?

Hele bir âşık ol, bir güzel, bir dilber ara; ırmaktan ırmağa bir su kuşu avla.

Yüzünün suyunu döken sudan ne kazanabilirsin? Anlayışını yok eden anlayıştan ne beklersin?

Akılla anlaşılan şeyler dışında, o parlak ve değerli aşkla başka makul şeyler de bulursun.

Allah, senin şu aklından başka akıllar da var etmiştir; onlarla gökyüzünün işlerini çekip çevirir.

O akılla rızıklar elde edersin, bir başka akılla da [göğün] katlarını [ayağının altında] yaygıya çevirirsin.

Aklını, Samed olan Allah'ın aşkında yitirirsen, sana onun on veya yedi yüz mislini verir[224].

O kadınlar, akıllarını yitirdikleri için Yusuf'un aşk eyvanına ulaştılar.

Ömür sakisi, bir an için akıllarını aldı da ömürlerinin geri kalanında akla doydular.

Celal sahibi [Allah'ın] güzelliği yüzlerce Yusuf'un [güzelliğinin] aslıdır. A kadından da aşağı adam, o güzelliğe feda ol.

Tartışmayı bir tek aşk keser a canım; bir tek aşk yetişir laftan sözden insanın feryadına.

Aşk yüzünden o söz hayrete düşer; olup biteni anlatmaya cüret edemez.

Cevap verecek olursa ağzından bir inci düşecek diye korkar.

İnci, sakın ola ağzından düşmesin diye hayra şerre ağzını sımsıkı kapar.

Nitekim Peygamber'in bir dostu dedi ki: Peygamber, bize çeşitli konulardan söz ederken,

O seçilmiş elçi, [bilgi ve hikmet] incileri saçarken, [bizden] huzur ister, yüzlerce ağırbaşlılık dilerdi.

Sanki başının üstünde uçup gidecek [korkusuyla] içinin titrediği bir kuş varmış gibi[225],

Güzel kuşun havalanıp gitmesin diye yerinden hiç kımıldayamazsın.

O devlet kuşu sakın ola uçmasın diye soluk bile alamazsın, öksüremezsin.

Birisi sana acı tatlı bir söz söyleyecek olsa, sus diye elini ağzına götürürsün.

İşte hayret, seni susturan o kuştur; tencerenin kapağını kapatıp bir güzel kaynatır, pişirir seni.

Padişahın, Ayaz'ı konuşturmak için kasten: "Bunca kederi, sevinci cansız bir çarıkla posta mı söylüyorsun?" demesi.

[Padişah]: *"Ey Ayaz, bir güzele âşık olmuş gibi, bir çarık parçasına bunca sevgi neyin nesidir?"* dedi.

Mecnun'un Leyla'sının yüzünü [din edindiği gibi] sen de bir çarığı kendine din, iman edinmişsin.

İki köhne çarığa canının sevgisini katmış, her ikisini bir odaya asmışsın.

Bu iki köhne şeyle ne zamana kadar konuşacak, cansız bir şeye kadim sırları açacaksın?

Ey Ayaz, sen de Araplar gibi viranelerde kalıntılara uzun uzadıya aşktan mı söz edeceksin?

Çarığın hangi Asaf'ın[226] kalıntısı? Postun, sanırsın ki Yusuf'un gömleği.

Papaza, bir yıllık günahını, ettiği zinayı, kötülüklerini sayıp döken Hıristiyan gibi hani.

Hani papaz onun günahını bağışlar da o da onun affını, Allah'ın affı bilir.

Oysa o papazın, ne günahtan haberi vardır, ne adaletten. Ama aşk ve inanç, çok [güçlü] bir büyücüdür.

Sevgi ve vehim, yüzlerce Yusuf meydana getirir. Harut'tan da daha büyücüdür Marut'tan da.

Onun hatırası zihninde bir şekil oluşturur da şeklin çekiciliği seni konuşturur.

O şeklin karşısına geçip yüz binlerce sırlar söylersin; tıpkı sevgilinin sevgiliye söylediği gibi.

Oysa orada ne bir şekil vardır, ne bir beden; [hal böyleyken] ondan yüzlerce *"elest ve "belâ"* sözü doğmuştur.

Tıpkı gönlü yaralı bir ana gibi, yeni ölmüş yavrusunun mezarı başında,

Tam bir ciddiyetle, gayretle sırlar söyler; o cansız [toprak] ona canlı görünür.

O ana, bir coşmaya görsün, toprağı, diri, ayakta duran [bir canlı] sayar; [mezarın üstündeki] çerçöpün gözü kulağı var sanır.

Ona göre, o mezardaki toprağın her zerresinin kulağı da vardır aklı da.

O toprağın gerçekten duyduğunu düşünür, şu büyücü aşkın [ettiğine] adamakıllı bir bak hele.

Her an, o taze mezarın toprağına gözyaşları içinde yüzünü sürer.

Öyle ki sağken candan aziz oğluna hiçbir zaman böylesine yüz sürmemiştir.

Ama o yasın üzerinden birkaç gün geçti mi aşkının ateşi yatışır.

Ölüye duyulan aşk baki kalmaz; sen cana can katan diriye âşık ol.

Ondan sonra, o mezar onun uykusunu getirir; zaten cansızdan ancak cansız doğar.

Çünkü aşk, büyüsünü ondan alıp gitmiş, ateş çabucak sönünce geriye kül kalmıştır.

Gencin aynada gördüğünü, pir, habire kerpiçte görür.

Pir, senin aşkındır, aksakallı kişi değil. [Aşk] yüz binlerce umutsuzun elinden tutar.

Aşk, ayrılıkta şekillere bürünür, ama kavuşma çağı gelince o şekillerden arınarak ortaya çıkar.

Aklın da sarhoşluğun da aslının aslı benim, [der], *şekillerdeki o güzellik, bizim [güzelliğimizin] aksiydi.*

İşte şimdi perdelerini kaldırdım, güzelliği vasıtasız olarak ortaya çıkardım.

[Güzelliğimin] aksiyle nicedir içli dışlı olduğun için, zatımı soyut bir halde halde [kavrama] gücüne kavuştun.

Bu yandan benim cezbem akıp gelmeye başladı mı [Hıristiyan] arada papazı görmez olur artık.

[Oysa o] perdenin ardında, günahı ve hatası yüzünden Allah'ın lütfundan bağışlanma dilemede.

Bir kayadan bir pınar kaynayıp çıksa, o kaya pınarın içinde gizline kalır.

Ondan sonra kimse ona taş demez; çünkü artık ondan [su] incisi akmaktadır.

Sen bu şekilleri, Allah içlerine ne dökerse onunla değer kazanan kâseler gibi bil.

Mecnun'a akrabalarının: "Leyla'nın güzelliği bir dereceye kadar, o kadar da güzel değil. Şehrimizde ondan daha güzelleri pek çok. Sana bir ikisini, [hatta] on tanesini gösterelim. [İçlerinden birini] seç de sen de kurtul, bizi de kurtar" demeleri, Mecnun'un onlara cevap vermesi.

[Bir takım] ahmaklar, cahilliklerinden Mecnun'a: *Leyla, o kadar da güzel değil, pek sıradan,* dediler.

Şehrimizde ondan daha hoş, ay gibi yüz binlerce gönül alıcı güzel var.

[Mecnun]: *Şekil, testiye benzer, güzellik şaraba,* dedi, *Allah bana onun şeklinden şarap sunmada.*

Oysa, onun aşkı, kulağınızdan tutup çekmesin diye size onun testisinden sirke sundu.

Aziz ve yüce Allah'ın eli, aynı testiden birine zehir sunar birine bal.

Testiyi görürsün, ama o şarap, doğru gözden başkasına görünmez.

Can zevki, bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş kadınlara benzer[227], mahrem olandan başkasına yüz göstermez.

O şarap, bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş kadınlara benzer; şu kap perdeleri de çadırlara benzer[228].

Deniz, öyle bir çadırdır ki orada kazlara hayat, kuzgunlara ölüm vardır.

Zehir, yılan için hem gıdadır, hem azık; zehri, kendinden başkasına acıdır, ölümdür.

Her nimetin ve külfetin şekli, bunun için cehennem, şunun için cennettir.

Demek ki gördüğünüz bütün cisimlerde ve eşyada hem gıda vardır hem zehir, ama siz görmezsiniz.

Her cisim, bir kâseye, bir testiye benzer; onda hem gıda vardır, hem yürek kavurucu [zehir].

Kâse meydanda, içindeki nimet gizlidir. Ondan ne yiyip içtiğini sadece tadan bilir.

Yusuf'un yüzü, güzel bir kadehe benzerdi; babası o kadehten neşeler saçan yüz türlü şarap içmedeydi.

Ama o [kadehteki], kardeşleri için zehirli şaraptı; çünkü içlerindeki öfkeyi ve kini artırıyordu.

Yine onda Züleyha için esriklikler vardı; o aşk yüzünden bir başka çeşit afyon yutmadaydı.

O güzel için Yusuf'ta, Yakub'un aldığından başka bir gıda vardı.

Gayp şarabından yana kuşkun kalmasın diye, içecek türlü türlü, testiyse birdir.

Şarap gayptan, testi bu dünyadandır; testi meydanda, içindeki şarap gizli mi gizlidir.

Mahrem olmayanların gözlerinden pek gizlidir, mahrem olanlaraysa apaçık ortadadır.

Allahım, gözlerimiz sarhoş oldu; bizi bağışla, günah yüklerimiz ağırlaştı.

Ey gâip olan, doğuyu da doldurdun batıyı da; doğunun ışığından da yücesin batının ışığından da.

Sen, bizim sırlarımızı açığa çıkaran bir sırsın. Sen ırmaklarımızı kaynatıp akıtan bir fecirsin.

Ey zatı gizli, ihsanları aşikâr olan, sen suya benzersin biz değirmen taşına.

Sen rüzgâra benzersin biz toza; rüzgâr gizlidir, ama toz toprak meydanda.

Sen baharsın, biz güzel, yemyeşil bir bahçe; bahar gizli, ama bağışları ortada.

Sen cana benzersin, bizse el ve ayak misali. Elin açılıp kapanması canla olur ancak.

Sen akla benzersin, bizse dil misali. Şu dil, bu anlatışa akılla erişir ancak.

Sen sevince benzersin biz gülüşe. O kutlu sevincin semeresiyiz çünkü biz.

Hareketimiz, her an bizzat bir şahadettir; celal sahibi, ebedî Allah'ın varlığına bir tanıktır.

[Nitekim] değirmen taşının ıstırap içinde dönüşü de ırmak suyunun varlığına tanıktır.

A benim vehmimden, lafımdan sözümden berî olanım, verdiğim örneğin de toprak başına benim de.

Kul, seni güzelce tasvir etmeden duramaz; her solukta sana, *"Canım [ayağının altına] yaygı olsun"* der.

Tıpkı *"Ey Allahım, çobana, seni sevene gel"* diyen o çoban gibi.

Gömleğinden bit ayıklayayım, çarığını dikeyim, eteğini öpeyim.

Allah aşkında ve hevesinde kimse ona denk değildi; ama Allah'ı tesbih etmeye, ona söz söylemeye gücü yoktu.

[Bununla birlikte] aşkı, otağını gökyüzüne dikmişti; can, o çobanın çadırının köpeğine dönmüştü.

Allah'ın aşk denizi coşup kaynadığında onun gönlüne vurmuştu, seninse kulağına.

Çadır giyip vaaz sırasında kadınların arasına oturan, bir harekette bulununca kadının birinin bu erkektir diye onu tanıyıp bağırdığı Cuha'nın hikâyesi.

Anlatışta pek seçkin bir vaiz vardır; minberinin dibinde kadınlı erkekli bir topluluk bulunurdu.

Cuha gitti, çarşafa girdi, peçeye büründü; tanınmadan o kadınların arasına girdi.

Soru sahibi [bir kadın] vaize gizlice: *"Kasıktaki kıllar, namaza eksiklik verir mi?"* diye sordu.

Vaiz: *Uzun olursa, onun yüzünden namazı mekruh olur,* dedi.

Namazın tam, güzel ve makbul olması için, hamam otuyla ya da usturayla onları tıraş et.

Soru soran: *"Namazımın eksik olmaması için ne kadar uzunlukta olması lâzım?"* dedi.

[Vaiz]: *Uzunluğu bir arpa boyu olursa, onu gidermek farz olur ey soru sahibi,* dedi.

Cuha, hemen: *"A bacım, dedi, hele bir bakıver, kasığım o kadar olmuş mu?"* dedi.

Allah rızası için elini uzat, kerahet derecesine gelmiş mi?

Kadın, adamın şalvarını elini atınca, aleti eline dokundu.

Kadın derhal şiddetli bir çığlık attı. Vaiz: *"[Herhalde] sözüm içine dokundu"* dedi.

Cuha: *Hayır,* dedi, *içine dokunmadı, eline dokundu. İçine dokunsaydı vay haline a akıl küpü.*

O büyücülerin gönlüne azıcık dokundu da asa ile elleri bir oldu.

A padişahım, bir yaşlıdan asasını alacak olsan, o güruhun (büyücülerin), ellerinden ayaklarından [çektikleri acıdan] daha fazla incinir.

[Oysa büyücülerden] *"Zararı yok*[229]*"* feryadı kopmuştu da *"Haydi kes, canımız can çekişmekten kurtuldu çünkü"* [demişlerdi].

Biz anladık ki sadece şu bedenden [ibaret] değiliz. Bedenin ötesinde Allah ile yaşıyoruz.

Ne mutlu kendisini bilip tanıyana[230], ne mutlu sonsuz güven içinde bir köşk kurana.

Çocuk, ceviz için, kuru üzüm için ağlar; oysa bu akıl sahibi birisi için pek basit bir şeydir.

Gönle nispetle beden o ceviz ve kuru üzüm gibidir. Çocuk, adamların bilgisine nereden ulaşacak?

Perde ardında kalan çocuğun ta kendisidir; adam odur ki şüpheden beri olsun.

Sakalla, taşakla adam olunsaydı, keçilerin de dünya kadar sakalı, kılı var [onlar da adam olurdu].

[Oysa] o keçi, kötü bir kılavuzdur; arkadaşlarını acele acele kasabın önüne götürür.

Ben öncüyüm diye sakalını tarar. Evet, öncüsün ama ölüme, kedere doğru.

Kendine gel, yolu [doğru] seç de sakalı terk et; şu benliği, bizliği, perişanlığı bırak da,

Âşıklar için, onları gül bahçesine götüren, kılavuzluk eden gül kokusu gibi ol.

Gül kokusu nedir? Aklın fikrin soluğu. Sonsuzluk mülküne giden yolun güzel kılavuzu.

Padişahın Ayaz'a bir kez daha: "Çarıkla postun halini açıkça anlat da kapı yoldaşların o işaretten öğüt alsınla., Çünkü din, nasihattir[231]" diye emretmesi.

Ey Ayaz, çarığın sırrını anlat; çarığın önünde bunca niyaz neyin nesi?

[Anlat da] Sunkur ile Bekyaruk, postla çarığın sırrının sırrını duysun.

Ey Ayaz, kulluk seninle nur buldu; nurun, aşağılardan gökyüzüne yüceldi.

Sen kulluğa hayat verdin vereli, kulluk, hür kişilerin özendiği bir şey oldu.

Mümin, gelgit zamanında kâfirin imanına özendiği, gıpta ettiği kimsedir.

Bayezid zamanında kendisine Müslüman ol denilen ve onlara cevap veren kâfirin hikâyesi.

Bayezid zamanında bir kâfir vardı. Kutlu bir Müslüman ona dedi ki:

Ne olur İslâm getirsen de yüzlerce kurtuluşa, yüceliğe erişsen?

[Kâfir]: *A mürit,* dedi, *bu iman eğer âlemin şeyhi Bayezid'in imanıysa,*

Benim böyle bir şeye dayanmaya gücüm yok; o, benim çabamın çok üstündedir.

Dine, imana inancım olmasa da, onun imanına iyiden iyiye inanıyorum.

Onun herkesten üstün, pek latif, pek nurlu, pek aydın olduğuna imanım var.

Ağzımın üzerinden sımsıkı bir mühür var ama gizliden gizliye onun imanına inanıyorum.

Eğer o iman, sizin imanınızsa, benim ona ne meylim var, ne iştahım.

[Çünkü] imana doğru yüzlerce meyli olan bile sizi gördü mü gevşer kalır.

Çünkü [sizin imanınızdan] sadece anlamsız bir ad görür; [buysa] çöle kurtuluş yeri demeye benzer.

Sizin imanınıza bakınca, insanın iman getirmeye duyduğu aşk soğur gider.

Kâfirler diyarında ezan okuyan, kâfir bir adamın kendisine hediye verdiği çirkin sesli müezzinin hikâyesi.

Bir müezzinin pek bet bir sesi vardı. Kâfirler diyarında ezan okudu.

Ne kadar, *"Ezan okuma, savaş çıkar, düşmanlık uzar gider"* dedilerse de,

İnat etti, hiç aldırış etmeden kâfirler diyarında ezan okudu.

Halk, genel bir fitneden korkup dururken [elinde] bir elbise, bir kâfirin biri çıkageldi.

Bir dost gibi, elbiseyle birlikte mum ve helva da hediye getirmişti.

"Sesi, ezanı bu kadar rahatlatıcı olan o müezzin hani, nerede?" diye sora sora [onu arıyordu].

"Kendine gel, o çirkin seste rahatlık ne gezer?" dediler. Kâfir: *Sesi kiliseye gelince,* dedi,

Benim [nicedir] mümin olma arzusunda olan pek güzel, pek kıymetli bir kızım var.

Bu sevda aklından hiç çıkmıyordu; bunca kâfir ona öğütler verdi.

Ama gönlünde iman sevgisi yeşermişti; bu keder, buhurdanlıktı sanki ben de ödağacı.

[İman] zinciri her an sallanıp durdukça, azap içinde acıyla işkence çekmedeydim.

O müezzin, şu ezanı okuyuncaya kadar, bu konuda hiçbir çarem yoktu.

Kızım: Kulağıma ağır ve çirkin bir ses geldi, bu çirkin ses neyin nesi?" dedi.

ben ömrüm boyunca, şu kilisede, şu manastırda böyle çirkin bir ses işitmedim.

Kız kardeşi: Bu ezandır, dedi, müminlerin âdetidir, [ibadet] çağrısıdır.

İnanmadı da bir başkasına sordu, o da evet [öyledir] a babacığım dedi.

[Onun ezan olduğunu] iyice anlayınca, yüzü sarardı, Müslümanlıktan gönlü soğudu.

Ben de ıstıraptan, azaptan kurtuldum; dün gece korkusuz bir uykuyla bir güzel uyudum.

Onun sesinden dolayı rahatlamam bundandı. Teşekkür etmek için hediye getirdim, nerede o adam?

Müezzini görünce: *Bu hediyeyi kabul et,* dedi, *çünkü bana sığınak oldun, elimden tuttun.*

Bana ettiğin ihsan ve iyilik yüzünden, sonsuza dek kulun kölen oldum senin.

Malda, mülkte, servette eşsiz biri olsaydım, ağzını altınla doldururdum.

Sizin imanınız da [bunun gibi] yapmacık ve mecazi; o ezan gibi yol kesici.

Oysa Bayezid'in imanından, doğruluğundan gönlümde, canımda nice özlemler var.

Hani, eşeklerin birleşmesini görüp de: Ah ah, şu benzersiz erkeğe bakın, diyen kadın gibi.

Eğer birleşme buysa, şu eşekler işi götürdüler; kocalarımız, bizimkinin içine işiyorlar demektir.

Bayezid, imanın hakkını tam olarak vermiştir; aferinler olsun onun gibi tek aslana.

İmanının bir damlası denize damlayacak olsa, deniz, o damlanın içinde boğulur.

Nasıl ki bir zerre ateş, ormanlara düşse, o zerre yüzünden orman yok olur gider, öyle.

Padişahın, ya da ordunun gönlündeki hayal gibi; o [hayal] savaşta düşmanları helâk eder.

Muhammed'in yüzünde bir yıldız parladı da kâfirlerin, kökü kesildi.

İmana eren güvene kavuştu; geri kalanların küfürleri, zanları iki kat oldu.

Öncekilerin mutlak küfürleri de kalmadı; [onun yerini] ya Müslümanlık aldı ya korku.

Bu da hileyle suyla yağı birbirine karıştırmaktır; bu örnekler, bir zerre nura denk değildir.

Zerre, cisme bürünmüş küçücük bir parçadan başka bir şey değildir. Zerre, bölünmeye uğramayan, pırıl pırıl güneş olamaz ki.

Zerre demekten bil ki gizli bir muradım var; [ama] sen, denize mahrem değilsin, köpüksün daha.

Şeyhin imanının parlak güneşi, şeyhin can doğusundan yüz gösterse,

Süflî âlem, yerin dibine dek hazineye döner; ulvî âlem de yemyeşil bir cennet olur.

Onun apaydın nurdan bir canı vardır; hor hakir topraktan bir bedeni.

Hayret, o bu mudur, yoksa o mu, söyle. Çünkü bu güçlüğü [çözmede] güçlüğe düştüm ey amca.

A kardeş, eğer o buysa, yedi göğün nuruyla dolduğu o kişi kimdir?

Eğer o ötekiyse, bu beden nedir a dostum? Hayret, bu, o ikisinden hangisidir, kimdir acep?

Kocasına: "Eti kedi yedi" diyen kadının hikâyesi. Kocası, kediyi terazide tarttı. Kedi yarım batman geldi. "A kadın, dedi, et yarım batmandan biraz fazlaydı. Eğer bu etse kedi nerede; eğer bu kediyse, et hani?"

Ev sahibi bir adam vardı, bir de onun pek düzenbaz, şirret, yol kesici bir karısı.

Adam, ne getirse boşa harcar telef ederdi; adam da çaresiz buna katlanırdı.

O aile sahibi, yüz çeşit uzun uğraşla, konuğunu ağırlamak için eve et getirdi.

Kadın onu kebap edip şarapla birlikte yedi. Adam gelince kadın uygunsuz sözlerle onu başından savdı.

Adam: *Misafir geldi, et nerde? Misafirin önüne yemek çıkarmak lâzım,* dedi.

Kadın: *O eti şu kedi yedi; mümkünse başka et al, hadi,* dedi.

Adam: *Aybek, teraziyi getir de şu kediyi bir tartayım,* dedi.

Kediyi tarttı, kedi yarım batman geldi. Bunun üzerine adam: *A düzenbaz kadın,* dedi, *Et yarım batmandı, hatta biraz da fazlaydı; kedi de tam yarım batman, a örtülü kadın. Eğer bu kediyse, o zaman et nerede? Yok, bu etse, kedi nerede? Onu ara,* dedi.

Bayezid buysa o ruh neyin nesi? Eğer o, bu ruhsa şu suret kim?

A dostum, [bu iş] hayret içinde hayrettir. Bu, ne senin işindir, ne benim işim.

Her ikisi de odur, ama ekinin bitmesinden asıl olan tohumdur; o saman çöpü parçadır, ayrıntıdır.

[Allah'ın] hikmeti, bu zıtları birbirine bağlamıştır; a kasap, şu oyluk eti gerdanla beraberdir.

Ruh, bedensiz iş göremez; bedenin, ruh olmadan sararıp solar, soğur.

Kalıbın meydanda, canınsa gizlidir; dünyadaki sebepler bu ikisiyle bir düzene kavuşmuştur.

[Birinin] başına, toprak atsan başı yarılmaz, [yine birinin] başına su döksen de başı yarılmaz.

Baş yarmak istiyorsan, suyla toprağı birbirine karıştırmalısın.

[Onunla] başı yardın mı, suyu, aslına döner; ayrışma gününde[232] toprak, toprağa kavuşur.

Allah'ın [zıtları] birleştirmesindeki hikmet, niyazdan, inattan ortaya çıkar.

Ondan sonra, ne bir kulağın duyduğu, ne bir gözün gördüğü daha başka birleşmeler de meydana gelir.

Kulak [bunları] duysaydı, kulak olarak kalabilir, ya da başka sözleri duyup kavrayabilir miydi?

Karla buz, güneşi görseydi, buzluktan umudunu keserdi.

Damarsız, iliksiz [berrak] bir su haline gelirdi de hava Davud'u o sudan zırh yapardı.

Böylece her ağacın canına derman olurdu; her ağaç, onun kademiyle bahtiyar olurdu.

Öylece kalakalmış olan o donmuş buz, ağaçlara, *"Bana dokunmayın[233]"* derdi.

Ne buz bir şeyle uyuşur, ne de bir şey buzla uyuşur. Onun nasibi, kendi nefsine karşı cimriliktir ancak.

[O buz] zayi olup gitmez, onunla ciğerler tazelenir; ama yeşilliklerin çavuşu, padişahı olamaz.

Ey Ayaz, senin yıldızın pek yüksektir; [bu yüzden] her burç, onun geçişine uygun değildir.

Himmetin, her vefayı beğenir mi hiç? Temizliğin, her temizliği seçer mi hiç?

Kölesine: "Git şarap getir" diyen beyin hikâyesi. Köle gitti, şarap testisini getirdi. Yolda iyiliği emreden bir zahit vardı. Bir taş atıp testiyi kırdı. Bey, bunu duyunca zahidin kulağını bükmeye kalkıştı. Bu olay, henüz şarabın haram olmadığı İsa –ona selâm olsun- zamanında olmuştu. Ama zahit, kötülükten sakındırmaya çalışıyor, [halkı] zevklerden alıkoyuyordu.

Hoş gönüllü, şarap düşkünü, her mahmurun, her çaresizin sığındığı bir bey vardı.

Müşfik, yoksulları gözeten, adaletli, soylu, altınlar saçan, derya gönüllü bir beydi.

Erlerin padişahı, müminlerin emiriydi; yol yordam bilir, sırdan anlar, dostlarını kollar gözetirdi.

İsa'nın zamanı, Mesih'in devranıydı. İnsanlar [birbirlerine karşı] gönül alıcı, az incitici, hoş geçimliydi.

Bir gece ansızın o beye bir konuk geldi. [Gelen] ona denk, hoş meşrepli bir beydi.

Neşelenmek, keyiflenmek için şarap lazım oldu onlara. O zamanlar şaraba izin vardı, helâldi.

Şarapları azdı, [bey]: *Ey köle, git testiyi doldur, bize şarap getir,* dedi.

Kendisinde halis şarap bulunan filan rahipten al da canımız, sıradan seçkin herkesin derdinden kurtulsun.

O rahibin şarabının bir damlası, binlerce testi, binlerce küp [şarabın] yaptığını yapar.

O şarapta gizli bir maya vardır; aba altındaki sultan gibidir o.

Sen, lime lime olmuş hırkaya bakma, çünkü [değeri anlaşılmasın diye] altının da yüzünü kararturlar.

La'l taşının dışından ise bulanması, kem göz onu beğenmesin diyedir.

Define, mücevher ev içinde olur mu hiç? Defineler, hep viranelerde olur.

Âdem'in definesi de viraneye gömülmüştü de toprağı o melun Şeytan'ın gözünü bağlamıştı.

O, toprağa küçümseyerek bakıyordu; [Âdem'in] canıysa ona: *"Toprağım, sana engeldir"* diyordu.

Köle, iki testi alıp bir güzel koştu; çabucak rahiplerin manastırına vardı.

Altın verip o altın gibi şarabı aldı; taşı verip karşılığında inci satın aldı.

Öyle bir şarap ki padişahların bile başına vurur; sakinin başına altın taç kondurur.

Fitneler koparır, kargaşalar çıkarır; kullarla padişahları birbirine kaynaştırır.

Kemikler yok olur, hepsi can kesilir; o zaman tahtayla taht bir olur.

[İnsanlar] ayıkken, suyla yağ gibidirler; ama sarhoşluk çağında bir bedendeki can gibidirler.

Keşkek aşına dönerler, artık orada [aralarında] bir fark yoktur; oraya dalmayan bunu anlayıp fark edemez.

O köle, o iyi adlı beyin köşküne işte böylesi bir şarap götürmekteydi.

Karşısına, gamlar görmüş, aklı başından gitmiş, belâlar içinde kıvranmış bir zahit çıkıverdi.

Bedeni, gönül ateşleriyle erimiş, [gönül] evini, Allah'tan başkasından arındırmıştı.

Aman vermez mihnetlerin kulağını burması yüzünden [gönlünde] binlerce yara üstüne yara açılmıştı.

Gönlünü her an bir mücadele içinde görmüş, gece gündüz çalışıp didinmeye sarılmıştı.

Yıllarca, aylarca kanlar içinde topraklara bulanmıştı. Bir gece yarısı sabrını, kararını yitirmişti.

Zahit: *"Testilerdeki nedir?"* dedi. Köle: *Şarap,* dedi. Zahit: *"Kimindir o?"* dedi.

[Köle]: *Bu, falanca büyük beyindir*, dedi. [Zahit]: *"[Hakk'ı] dileyen kişinin ameli böyle mi olur?"* dedi.

Hakk'ı dile, ondan sonra da de ye iç eğlen; Şeytan'ın şarabını [iç], ondan sonra da yarım aklın kalsın [olacak şey mi?]

Senin aklın, daha şarapsızken böyle perperişan; aklına akıllar katmak gerek senin.

A sarhoşluk tuzağına kuş gibi av olmuş kişi, sarhoşluk anında aklın ne hale gelir kim bilir?

Ziya-yı Dalk'ın boyu çok uzundu; kardeşi, şeyhülislam Tâc-ı Belh'inki ise pek kısaydı. Bu şeyhülislam kardeşi ziyadan çok utanırdı. Ziya, [bir gün] onun dersine geldi. Belh'in bütün ileri gelenleri onun dersinde hazır bulunuyordu. Ziya, ona saygı gösterip [yerine] geçti. Şeyhülislam onu pek umursamadan yarım yamalak kalktı. [Bunun üzerine] Ziya: "Evet, dedi, pek uzun boylusun, boyundan bir parçacık çal."

Ziya-yı Dalk, hazır cevap bir adamdı. Şeyhülislam Tâc'ın da kardeşiydi.

Başkent Belh'in şeyhülislamı olan Tâc, kısa boylu, küçücük, civciv kadar bir adamdı.

O, faziletli, bilgili, marifet sahibi bir adamdı, ama Ziya, nüktedanlıkta ondan üstündü.

[Şeyhülislam] kısa mı kısa, Ziya da uzun mu uzundu. Şeyhülislâmda yüz türlü kibir ve naz vardı.

[O yüzden] bu kardeşinden utanıp sıkılırdı. Ziya ise doğru yola ulaştıran bir vaizdi.

Bir meclis günü, Ziya [ağabeyinin] meclisine girdi; içerisi kadılarla, seçkin kişilerle doluydu.

Şeyhülislâm, aşırı kibri yüzünden kardeşine karşı şöyle yarım kalkar gibi yaptı.

Ziya ona: *Çok uzun boylusun, sevabına o uzun boydan biraz çalıver*, dedi.

A bilgi düşmanı, sende şarap içecek akıl nerede, fikir nerede?

Yüzün pek güzel, ona biraz da çivit sür. Zencinin yüzünde çivit, gülünç olur.

A azgın, sana hiç ışık geldi mi ki kendinden geçmeyi, karanlığı arıyorsun.

Kaide, gölgeyi gündüz aramaktır; oysa sen bulutlu gecede gölge aramaktasın.

[Şarap] gıda olsun diye halka helal olsa da dostu dileyenlere haramdı.

Âşıkların şarabı gönül kanıdır; onların gözleri yoldadır, konaktadır.

Böyle korkunç bir çöl yolunda, şu akıl kılavuzu yüzlerce kez [güneş gibi] tutulur kalır.

Kılavuzların gözüne toprak saçıyorsun; kervanı helak ediyor, yolu şaşırtıyorsun.

Gerçekten de nefse arpa ekmeği bile haramdır, yazıktır. Nefsin önüne kepekli ekmek koy.

Allah yolunun düşmanını hor tut. Hırsızı minbere çıkarma, darağacına çek.

Hırsızın elini kesmeyi reva gör sen; kesmekten âcizsen, [hiç değilse] bağla elini.

Sen onun elini bağlamazsan, o senin elini bağlar. Sen onun ayağını kırmazsan, o senin ayağını kırar.Sen düşmana, ne diye şarap ve şeker kamışı veriyorsun ki [bırak] zehir gibi gülsün, taş yesin.

[Zahit] gayretinden testiye taş atıp kırdı. Köle de testiyi atıp zahitten kaçtı.

Köle beyin yanına gidince bey: *"Şarap nerede?"* dedi. [Köle] olup biteni bir bir ona anlattı.

Beyin, zahidin kulağını bükmek için öfkeyle gitmesi.

Bey, [öfkeden] ateş kesildi, yerinden fırladığı gibi: *"O zahidin evi nerede, göster"* dedi.

[Göster de] şu ağır topuzu, o marifetsiz kahpe çocuğunun başına geçireyim.

O, köpekliğinden, doğru yola çağırmayı ne bilir? Tanınmaya, şöhret olmaya hevesli o.

Bu dalkavuklukla kendisine yer edinmek, bir şeyle kendini ortaya koymak istiyor.

Onun, şuna buna dalkavukluk etmekten başka hiçbir hüneri yok.

Yok, eğer deliyse, fitne çıkarmak istiyorsa, delinin ilâcı, öküz aletinden yapılma kamçıdır.

Şeytan kafasından çıkıncaya kadar [vurup dövmeli]. Eşek güdenler dövmeden eşek yürür mü hiç?

Bey, elinde topuz dışarı fırladı; gece yarısı yarı sarhoş halde zahidin evine geldi.

Öfkesinden zahidi öldürmek istedi; zahit, yünlerin altına girip saklandı.

Zahit, yün eğirenlerin yünleri altına gizlenmiş, beyin [sözlerini] işitiyordu.

Kendi kendine söyleniyordu: *İnsanın çirkinliğini, yüzüne karşı ancak ayna söyleyebilir, çünkü yüzü serttir.*

Ayna gibi demirden bir yüz gerek ki sana kendi çirkin yüzüne bak desin.

Soytarının Seyyid Şah-ı Tirmiz'i mat etmesi

Padişah, soytarıyla satranç oynardı. Soytarı onu mat edince padişahın hemencecik öfkesi kabarırdı.

[Soytarı]: *"Şah, şah"* deyince, o kibirli padişah satranç [taşlarını] birer birer onun kafasına vururdu.

Al sana şah, a kaltaban, derdi. Soytarı, *elaman [padişahım]* der, sabrederdi.

Bey, bir el daha oynamayı emretti. Soytarı, zemheride kalmış çıplak gibi titriyordu.

Bir el daha oynadı, padişah yine mat oldu. *"Şah, şah"* deme, [dayak yeme] zamanı geldi.

Soytarı fırladığı gibi bir köşeye kaçtı; korkusundan üstüne altı tane keçe halıyı çekti.

Şahın, vuruşlarından kurtulmak için o altı keçe halıyla yastıkların altına gizledi.

Padişah: *"Hey, hey, ne yapıyorsun böyle, bu da ne?"* deyince, *"Şah, şah, şah, şah ey seçkin padişahım"* dedi.

Senin gibi öfkeli, ateşler saçan birine yorgan altından başka yerde hak söz söylenebilir mi?

Sen [oyunda] mat oldun, ben de şahın çarpmasından mat oldum. [O yüzden] sana pılı pırtı altından "şah şah" diyorum.

Mahalle, beyin naralarıyla, kapı tekmelemesiyle, gürültü patırtısıyla dolunca,

İnsanlar: *"Ey önderimiz, şimdi af zamanıdır, razı olma çağıdır"* diyerek hemen sağdan soldan dışarı fırladılar.

Onun beyni sulanmış, şimdi [onun aklı] çocukların aklından fikrinden daha az.

Zahitlikle kocalık, zaaf üstüne zaafa uğratmış onu; bu zahitlikten bir esenlik de elde edememiş.

Sevgili için zahmetler çekmiş de hazineyi görememiş; işler yapmış da işin ücretini görmemiş.

Ya yaptığı o işte cevheri yokmuş, kaderden onu mükâfatlandırma zamanı gelmemiş

Onun çabası, belki çıfıtça bir çabaydı; belki de [çabasının] mükâfatı bir zamana bağlı.

Ona dert ve musibet olarak bu yeter. Çünkü şu kanlı ovada kimi kimsesi yok.

Gözleri ağrı içinde, bir köşede oturmuş, yüzünü ekşitmiş, dudağını bükmüş.

Ne gamını yiyecek bir göz hekimi var; ne göz ilacına ulaşacak aklı.

[O yüzden] sezgiyle, zanla çalışıp çabalamada; iş iyi olacak diye umut içinde.

Baş aramadığı, başbuğluk peşinde olduğu için dostun didarına giden yoldan pek uzakta.

An geliyor, *"Bu hesapta nasibim hep zahmet oldu"* diye Allah'a sitem ediyor.

An geliyor, *"Herkes uçmada, bizimse kolumuz kanadımız kırık"* diye talihiyle didişiyor.
Kim, renkte ve kokuda mahpus kalmışsa, zahit bile olsa huyu, tabiatı dar mı dardır.
Bu daracık hisardan çıkmadıkça, huyu nasıl düzelir, yüreği nasıl genişler?
Zahitlere, genişliğe çıkmadan, yalnız başlarına iken bıçakla ustura vermeye gelmez.
Gönül darlığından, o muratsızlıkların ve gamların tasasından kendi karnını deşebilir.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- Cebrail'in –ona selâm olsun- kendisini ona göstermekte gecikmesinden dehşete kapılıp kendisini Hira dağından atmaya kalkışması. Cebrail'in de –ona selâm olsun- "Kendini atma, çünkü ileride senin için nice devletler var" diye ona görünmesi.

Mustafa'yı ne zaman ayrılık sarsa, kendisini dağdan atmak isterdi.
Cebrail ona: *Sakın yapma, çünkü senin için "ol" emrinden nice devletler var,* derdi de,
Mustafa sakinleşir kendini atmaktan [vazgeçerdi]; sonra ayrılık yine saldırırdı ona.
O da, bir kez daha, gamdan, kederden kendini baş aşağı atmak isterdi dağdan.
Cebrail yine kendisini gösterir: *Yapma bunu a eşi benzeri olmayan padişah,* derdi.
Perde açılıp yeninde o inciyi buluncaya kadar bu böyle sürüp gitti.
[İnsanlar], her mihnet yüzünden kendini öldürürken, bütün mihnetlerin aslı olan bu [ayrılığa] nasıl katlanırlar?
İnsanlar bu feda oluşa şaşırıp kalırlar; oysa her birimiz, bir huy uğruna feda olmuşuz.
Bedenini, feda edilmeye değer bir şey için feda etmiş olana ne mutlu!
Herkes, bir çeşit iş uğruna feda olur; o yolda ömrünü tüketir, ölüp gider.
Doğularda da olsa batılarda da olsa, ölüm gelip çatar; işte o zaman ne seven kalır, ne sevilen.
Şu ikbal sahibi hiç olmazsa, uğruna ölmede yüzlerce hayat bulunan şu işe fedadır.
Seven de sevilen de aşkı da ölümsüzdür. İki âlemde de kârlıdır, adı iyiye çıkmıştır.
A benim ululuarım, âşıkların haline acıyın. Onların işi, bir ölümden sonra başka bir ölüme gelmektir.
A beyim, onun kabalığını affet, derdine, talihsizliğine bak da.
Allah da senin günahını affetsin, hatalarını bağışlasın.
Sen de gafletle nice testiler kırmış, bağışlanma umuduna gönül vermişsindir.
Bağışla da karşılığında sen de bağışlanma bul; kader, ceza vermede kılı kırk yarar.

Beyin, zahidin şefaatçilerine ve komşularına "Niye küstahlık etti? Niye bizim testimizi kırdı? Ben bu konuda şefaat kabul etmem. Çünkü onun cezasını vermeye yemin ettim" diye cevap vermesi.

Bey: *"O kim oluyor da bizim testimize taş atıp testimizi kırıyor?"* dedi.
Mahallemden erkek aslan geçecek olsa, korka korka, yüz çekinişle geçer.
Niçin kölemizin gönlünü niçin incitti, misafirlerimizin yanında utandırdı bizi..
Kendi kanından daha iyi olan içkimizi döktü de karılar gibi bizden kaçtı şimdi.
Ama kuş olup havalara uçsa ne çıkar? Canını elimden nasıl kurtaracak?
Kahır okumla kanadını vururum; beş para etmez kolunu kanadını koparırım.
[Benden kaçıp] bir kayanın içine de girse, gayretimle hemen şimdi söker çıkarırım onu o taşın içinden.
Onun gövdesine öyle bir darbe vurayım ki ibret olsun bütün deyyuslara!
Herkese ikiyüzlülük, bize de öyle mi? Onun da, onun gibi yüzlercesinin de hakkını şimdi vereceğim.

Kan içici öfkesi öylesine taşmıştı ki ağzından ateşler püskürüyordu.

Zahidin şefaatçileriyle komşularının ikinci kez elini ayağını öperek yalvarmaları.

O şefaatçiler, beyin heyheylenişi yüzünden kaç kez elini ayağını öptüler.

A beyim, öç almak sana yakışmaz; şarap gittiyse gitsin, sen şarapsız da hoşsun.

Şarap, sermayesini senin lütfundan alır; suyun letafeti senin letafetine imrenir, [dediler].

Bir padişahlık et de onu bağışla ey merhamet sâhibi, ey kerim oğlu kerim oğlu kerim[234]!

Her şarap, bu boya, bu yanağa kul köledir. Bütün sarhoşlar seni kıskanırlar.

Gül renkli şaraba hiç mi hiç ihtiyacın yok. Allığı bırak, sen kendin gül gibi kırmızı yanaklısın.

Zühre'ye benzeyen yüzün kuşluk güneşidir; bütün allıklar senin renginin dilencisidir.

Küpte gizlice kaynayan şarap, yüzünün hasretinden öyle kaynayıp köpürür.

A tümüyle deniz olan, ıslaklığı ne yapacaksın? A tümüyle varlık olan, ne diye yokluğu aramadasın?

A parlayan ay, tozu toprağı ne yapacaksın? Yüzünün önünde ayın yüzü bile sapsarı kesilir.

"Biz yücelttik[235]" tacı başının üstünde; *"Biz sana verdik[236]"* gerdanlığı boynunda asılı.

Sen hoşsun, güzelsin, her hoşluğun madenisin, ne diye şaraba minnet ediyorsun ki?

İnsan cevherdir, gökyüzü onunu arazıdır; her şey ayrıntıdır, basamaktır, maksat insandır.

A akıllar, tedbirler, düşünceler kulu kölesi olan, kendini nasıl böyle ucuza satıyorsun?

Sana hizmet etmek, bütün varlığın üstüne farzdır. Bir cevher, arazdan nasıl bağış dilenir?

İlmi kitaplarda arıyorsun ha, ne yazık! Tadı helvadan istiyorsun ha, ne yazık!

Sen, damlada gizlenmiş bir bilgi denizisin; üç karışlık bedende gizlenmiş bir âlemsin.

Şarap da nedir, çalıp eğlenmek, sevişmek de nedir ki sen onlardan neşe arayasın, yarar umasın.

Güneş, bir zerreden borç istemede; bir Zühre, küçücük bir küpten kadeh dilenmede!

Sen niteliğe hapsolmuş niteliksiz bir cansın; tutulmaya uğramış bir güneşsin, işte bu, yazık sana.

Beyin onlara tekrar cevap vermesi.

Bey: *Hayır, hayır, ben, o şarabın adamıyım; ben, bu hoşluğun zevkiyle yetinemem,* dedi.

Ben, yasemin gibi, kâh öyle kâh böyle eğilip bükülmek isterim.

Bütün korkulardan, umutlardan kurtulup söğüt gibi her yana eğilip bükülmek isterim.

Rüzgârdan türlü türlü oyunları olan söğüt dalı gibi sağa sola dönmek isterim.

Şarabın neşesine alışmış kişi, bu hoşluğu nasıl beğenir a hocam, nasıl?

Peygamberler, Hakk'ın hoşluğunda yoğruldukları için, bu hoşluktan yüz çevirdiler.

Canları, o hoşlüğu görmüştü de o yüzden bu hoşlukla onlara bir oyun görünmüştü.

Diri bir güzele dost olan kimse, ölüyü nasıl kucağına alır?

"Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur, keşke bilselerdi[237]" âyetinin tefsiri. Yani o âlemin kapısı, duvarı, alanı, suyu, testisi, meyvesi, ağacı, hepsi diridir. Söz söyleyici, söz işiticidir. Bu yüzden Mustafa –ona selâm olsun- "Dünya bir leştir, onu dileyenler de köpeklerdir" buyurdu. Ahirette dirilik olmasaydı o da leş olurdu. Leşe, ölü olduğundan leş derler, pis kokusundan, iğrençliğinden değil.

O dünya zerre zerre diri olduğundan, [her zerresi] nükteler bilir, sözler söyler.

Onlar, ölü dünyada karar edip eğlenmezler; çünkü bu ot, ancak hayvanlara yaraşır.

Meclisi, yer yurdu gül bahçesi olan külhanda şarap içer mi hiç?

Tertemiz ruhun makamı, en yüce yer (illiyyin)'dir; fışkıyı yurt edinen kurtçuk olur ancak.

Tertemiz kadeh[238] Allah mahmuru içindir; şu acı su da kör kuşlar için.

Ömer'in adaletine eli ermeyene göre kanlı [katil] Haccac adaletlidir.

Kızlara cansız bebekler verirler; çünkü diriyle oynamaktan habersizdirler.

Çocuklar erkek koluna, gücüne sahip olmadıklarından onlara tahta kılıç vermek daha iyidir.

Kâfirler, kiliselere çizilmiş peygamber resimleriyle yetinirler.

Ama o ulular sayesinde aydınlık bir çağımız olduğundan, bizim, o gölge şekillere hiç rağbetimiz yoktur.

Onun bir şekli dünyada oturmaktadır, ama öteki şekli ay gibi gökyüzündedir.

Bir ağzı, yanında oturana nükteler söylemede, öteki ağzı Hak ile söyleşmede, ona eş olmadadır.

Görünen kulağı, bu sözü duymada, can kulağıysa "ol" sırlarını dinlemededir.

Görünen gözü, insanın şeklini şemailini görmede, kalp gözüyse, *"Gözü kaymadı[239]"* [sırrına] hayrandır.

Görünen ayağı, mescit safında durmada, anlam ayağıysa, göklerin üstünde tavaf etmededir.

Bütün parçalarını bunun gibi say işte. Bu [parça] zamanın içinde, öteki [parça] zamanın dışındadır.

Zamanın içinde olan, ecele dek var olur; ötekiyse ebede dost, ezele eştir.

Onun bir adı da iki devlet sahibidir; bir sıfatı da iki kıblenin imamı.

Halvete [girmek], çile [çekmek] ona gerekmez; hiçbir bulut, onu sarıp örtemez.

Onun halvet evi, güneş değirmisidir; yabancı gece nasıl perde olur ona?

Hastalık ve perhiz [zamanı] geçip gitti, sıkıntı kalmadı; onun küfrü iman oldu, küfür kalmadı.

Elif gibi, doğruluğu yüzünden öne geçti; onda kendi sıfatlarından hiçbiri kalmadı.

Kendi huylarının elbisesinden sıyrıldı; canı, canına can katan [sevgiliyle] çıplak olarak kaldı.

O tek padişahın yanına çıplak olarak gidince, padişah ona kutsal sıfatlardan bir elbise giydirdi.

Padişahın sıfatlarından bir kaftan giydi de kuyudan sıçrayıp makam eyvanına uçtu.

Tortu durulunca böyle olur işte. Leğenin dibinden üste çıkar.

[Su] leğenin dibindeyken neden tortuluydu? Toprak parçalarıyla karışmanın uğursuzluğundan.

Nahoş dost kolunu kanadını bağlamıştı, yoksa o, pek seçkindi aslında.

"İnin[240]" azarlamasına uğratınca, Harut gibi baş aşağı astılar onu.

Harut, gökyüzü meleklerdendi; bir azarlama yüzünden öylece asılı kaldı.

Baştan uzak kaldığı, kendisini başbuğ yaptığı, bir başına öne geçmeye kalktığı için baş aşağı asıldı.

Sepet, kendisini suyla dolu görünce, kendisini ihtiyaçsız bilip denizden ayrıldı.

Ciğerinde bir damla bile suyu kalması, deniz acıdı da yeniden çağırdı onu.

Denizden, sebepsiz yere, bir hizmete [karşılık] olmadan bir rahmet gelir; ne kutlu bir andır o an.

Deniz kıyısı halkının yüzleri sarı olsa da Allah aşkına, Allah aşkına, deniz kıyısında dolaş.

[Dolaş ki] bağışlayıcının lütufları gelsin de sarı yüzler o inci sayesinde kızarsın.

Yüzdeki sarılık, renklerin en güzelidir; çünkü o yüze kavuşmayı beklemektedir.

Ama yanakta parıldayıp duran kırmızılık [o kişinin] canının doygun olmasındandır.

Çünkü tamah [insanı] zayıflatır, sarartır, zelil eder; oysa bu beden hastalıklarından değildir.

Hastalıksız bir sarı yüz görse, Calinus'un bile aklı şaşakalır.

Sen "O'nun" nurlarına tamahı edersen, Mustafa: "*Nefsi alçaldı*" der.

Gölgesiz ışık, güzeldir, yücedir; o delik delik [şekiller halinde gelen ışık] kalburun gölgesidir.

Âşıklar, bedenleri çıplak olsun isterler; erkekliği olmayana ha elbise olmuş ha beden.

O ekmekle sofra, oruçlular içindir; at sineği için ha çorba olmuş ha tencere.

Padişahın, "Yaptığın işin yorumunu söyle de inkârcıların ve kınayıcıların müşkülünü hallet. Çünkü onları o perişanlık içinde bırakmak erkekliğe sığmaz" diye bir kere daha Ayaz'dan ricada bulunması.

Bu söz hadden hesaptan ötedir; ey Ayaz, sen şimdi kendi halini anlat.

Senin hallerin, bir yenilik madeninden gelmede; sen bu hallere nasıl razı olabilirsin?

Haydi, o güzel halleri anlat, şu beş [duygudan] altı [yönden ibaret dünya] hallerinin başına toprak saç.

İçteki haller söze gelmiyorsa, dıştaki halleri tek mi çift mi [oyunuyla] anlatayım sana.

Sevgilinin lütfuyla mat oluşun acılıkları, cana şeker kamışından daha hoş gelir.

O bitkinin [bir tutam] tozu denize düşse, denizin acılığı [kalmaz], tamamen tatlılaşır.

A güvenilir kişi, bunun gibi yüz binlerce haller gelir de sonra yine gayba doğru gider.

Her günün hali, dünküne benzemez. Tıpkı bendi olmayan, boyuna akıp duran ırmak gibi.

Her günün sevinci bir başka türlüdür; her günün düşüncesinin bir başka etkisi vardır.

İnsanın bedeninin misafirhaneye, çeşitli düşüncelerin de çeşitli misafirlere benzetilmesi; Arif, o üzüntü ve sevinç düşüncelerine razıdır; gariplerin gönlünü hoş tutan, misafir seven, Halil'e benzeyen bir kişi gibidir. Halil'in kapısı da ister kâfir olsun, ister güvenilir olsun, ister hain, misafire ikram için daima açıktı. Misafirlerin hepsine karşı güler yüz gösterirdi.

Bu beden bir misafirhanedir a delikanlı; her sabah koşa koşa yeni bir misafir gelir.

Sakın, "*Bu, benim boynumda kalır*" deme; hemen şimdi yokluğa doğru uçup gidiverir.

Gayp âleminden gönlüne her ne gelirse, [bil ki] misafirdir, hoş tut onu.

Ev sahibinin karısının: "Yağmur kızıştı, misafir boynumuzda kaldı" dediği misafirin hikâyesi.

Birisine zamansız bir misafir çıkageldi; [ev sahibi] onu gerdanlık gibi boynuna taktı.

Ona sofra kurdu, izzet ikramda bulundu. O gece mahallelerinde bir düğün vardı.

Adam karısıyla gizlice konuşarak: *Ey hatun, bu gece iki yatak hazırla,* dedi.

Bizim yatağımızı kapı tarafına ser; misafirinkini de öteki tarafa doğru.

Kadın: *A benim iki aydın gözüm, hizmet ederim, seve seve yaparım, başım gözüm üstüne,* dedi.

Kadın iki yatağı da açıp sünnet düğününe gitti, orada oturakaldı.

Aziz misafirle kadının kocası [başbaşa] kaldı. [Ev sahibi] kuru, yaş yemişler çıkarıp ortaya koydu.

O iki seçkin kişi, gece yarısına dek iyiden kötüden maceralarını anlatıp gece sohbetine daldırlar.

Derken, hikâyelerden konuğun uykusu geldi. Kapı tarafında olan yatağa girip yattı.

Adam, utancından ona bir şey diyemedi. *A benim canım, senin yatacağın yer bu yanda,*

Sen yat uyu diye yatağı öbür yana serdim, a kerem sahibi, [diyemedi].

Karısıyla kararlaştırdıkları durum değişti, misafir öte yanda uyuyakaldı.

O gece orada şiddetli bir yağmur başladı. Bulutların yoğunluğuna herkes hayret etti.

Kadın, kocası kapıdan yana, o amca da öbür yanda uyumuştur zannıyla geldi.

O an, gelin gibi çırılçıplak yorganın altına girdi; misafire de isteklice birkaç öpücük kondurdu.

A koca herif, dedi, *hani bir şeyden korkuyordum ya, aynen başıma geldi, aynen başıma geldi.*

Yağmur çamur, misafir adamı çaktı buraya; beylik sabun gibi üstünde kalakaldı.

Bu yağmurda çamurda nasıl gidecek? İşte başına canına vebal oldu o.

Misafir derhal yerinden sıçrayıp: *A kadın, bırak, çizmem var, çamuru dert etmem ben,* dedi.

İşte ben gidiyorum, size hayırlar ola. Ruh, yolculukta bir an bile şad olmaz.

Madenine çabucak varıncaya kadar [bu böyledir]; çünkü bu yolculukta [gönül] hoşluğu, yol kesicidir.

O biricik misafir ürküp gidecek diye kadın o soğuk sözden dolayı pişman oldu.

Kadın: *"Aman beyim, şakacıktan bir latifedir ettim, alınma"* diye çok sözler söyledi.

Kadının yerlere kapanması, ağlaması fayda etmedi; adam, onları o hasret içinde bıraktı gitti.

Bunun üzerine adamla kadın karalar bağladılar; çünkü o adamın yüzünü, fanussuz bir mum gibi görmüşlerdi.

Misafir gidiyordu, ova, adamın mum ışığıyla cennet gibi gece karanlığından sıyrılmıştı.

[Ev sahibi] bu olayın üzüntüsünden ve utancından dolayı, evini misafirhaneye çevirdi.

Misafirin hayali, her an gizli bir yoldan ikisinin de içine vurup derdi ki:

Ben, Hızır'ın dostuyum, size yüzlerce hazineler, keremler saçacaktım, ama nasibiniz yokmuş?

Gönle, her gün gelen düşüncenin, günün başında eve gelip ev sahibine hükmeden, huysuzluk eden misafire benzetilmesi; misafir ağırlamanın ve misafirin nazını çekmenin fazileti.

Her gün, her an, o aziz misafirin geldiği gibi gönlüne bir düşünce gelir.

A canım, düşünceyi bir adam yerine tut; çünkü adamın değeri, canı düşünceyle olur.

Üzüntü düşüncesi, sevincin yolunu vurursa [üzülme]; aslında sevincin yolunu yapmaktadır.

Hayrın temelinden yeni bir sevinç gelsin diye, evi, başkalarından adamakıllı süpürüp temizler.

Her zaman yeşil kalacak yapraklar çıksın diye, sarı yaprakları gönül dalından silkeler.

Ötelerden yeni bir tat salınarak gelsin diye, eski sevinci kökünden koparır.

Üzüntü, üstü örtülü kökü ortaya çıkarmak için, çürümüş, eğri kökü söker atar.

Üzüntü, gönülden neyi döker, söküp atarsa, muhakkak karşılığında daha iyisini getirir.

Hele de insan, üzüntünün, kesin inanç sahibinin kulu kölesi olduğunu kesinlikle bilirse...

Bulutla şimşek, yüzlerini ekşitmeseler, asma dalları, doğunun tebessümlerinden[241] yanar gider.

Kutluluk, kutsuzluk, gönlüne misafir olur da yıldızlar gibi evden eve giderler.

Senin burcunda konakladı mı onun talihi gibi sen de tatlılaş, çevikleş.

Böylece o, ayla buluşunca, gönül sultanına senden dolayı şükürler etsin.

Eyyub, yedi yıl sabır ve rıza göstererek belâya katlandı, Allah misafirini hoş tuttu.

O katı yüzlü belâ, geri dönünce Hakk'ın huzurunda onun yüz türlü şükrünü eda edere.

Eyyub, bütün sevdiklerini öldüren bana rağmen, sevgisinden bir an bile yüzünü ekşitmedi, der.

Allah'ın bilgisine vefasından, hayâsından, belâya karşı sütle bal gibiydi o.

Gönlüne yeniden yeniye düşünceler gelir; sen git, güle güle karşıla onu.

Ey yaradanım, sen beni onun şerrinden koru; beni yoksun bırakma, bana onun hayrını ulaştır.

Rabbim, gördüklerime şükretmeyi ilham et bana, geçip gittiğinde niye şükretmedim diye beni hasrette koyma[242] [de].

O ekşi yüzlü düşünceyi kollayıp gözet; o ekşiyi şeker gibi tatlı say.

Bulutun yüzü görünüşte ekşidir, ama gül bahçelerini meydana getiren, çorak yerleri yok eden de odur.

Sen üzüntü düşüncesini bulut misali bil de ekişi yüzlüye karşı yüzünü o kadar ekşitme.

Ola ki inci onun elindedir; onun senden razı olmasına çalış.

İncisi yoksa, zengin değilse bile, [hiç olmazsa] kendi tatlı huyunu artırmış olursun.

Bu huyun, bir başka yerde de yararı olur; bir gün ansızının muradına eriverirsin.

Sevincine engel olan düşünce, Allah'ın emriyle, hikmetiyle gelir sana.

Sen ona değersiz, bayağı bir şey deme a delikanlı; ola ki kıran sahibi bir yıldızdır.

Sen ona parça deme, onu asıl say da her zaman maksadına galip gel.

Sen onu parçadan sayar, zararlı bilirsen, gözün, asıl olanı bekler durur.

Beklemek, tat bakımından zehre benzer; o gidiş yüzünden daima ölüm halinde kalırsın.

Onu asıl say, kucakla da bekleyiş ölümünden sonsuza dek kurtul.

Padişahın, Ayaz'ın gönlünü alması

A özü doğru, yalvarıp yakarışlarla dolu Ayaz, doğruluğun denizden de fazladır dağdan da.

Ne şehvet zamanı sürçersin, dağ gibi aklın saman gibi uçar,

Ne de öfke ve kin zamanı sabrın gevşeyip kararsız, sebatsız hale gelirsin.

Erkeklik, işte bu erkekliktir; [erkeklik] sakalla, aletle olmaz, öyle olsaydı, eşeğin aleti erkeklerin şahı olurdu.

Hak, Kur'an'da kimlere *"Erler*[243]*"* dedi? Bu bedenin gücü nereden yetecek oraya?

Hayvan canının ne değeri var? Kasapların pazarından bir geç de gör a babam.
Yüz binlerce baş, gövde üstüne konmuş; değerleri yağdan da az kuyruktan da.
Aletin kalkmasından aklı fareye, şehveti aslana dönen kişi fahişedir.

Bir babanın kızına: "Kendini koru da kocandan gebe kalma" diye öğüt vermesi.

Zengin bir adam vardı, bir de onun Zühre yanaklı, ay yüzlü, gümüş bedenli bir kızı.
[Adam], ergenlik çağına gelinci kızı kocaya verdi; kocası denklikte ona eş değildi.
Kavun karpuz oldu mu sulanır, yarmazsan bozulur, boşa gider.
Adam, kötülüğe uğrar korkusuyla, mecburiyetten onu dengi olmayan birisine verdi.
Kızına: *Kendini bu taze damattan koru, gebe kalma,* dedi.
Bu yoksula seni nikâhlamam mecburiyettendi, yabancımız sayılır, onda vefa olmaz.
Ansızın kalkar, her şeyi terk eder gider; çocuğa da senin başına dert olur.
Kız: *Babacığım,* dedi, *dediğini yaparım, öğüdün pek gönül alıcı, pek değerli.*
Babası, her iki üç günde bir, *"Aman ha, sakın"* diye kızını tembihliyordu.
Kız, birdenbire ondan gebe kalıverdi; karı koca ikisi de genç olunca başka nasıl olabilir ki?
Kız, bunu babasından gizliyordu, çocuk, beş ya da altı aylık oldu.
Durum belli olunca babası: *"Bu ne? Ben sana ondan uzak dur demedim mi?"* dedi.
Şu tavsiyelerim, yel olup gitti mi, öğüdüm, tembihim hiç mi etki etmedi sana?
[Kız]: *Baba,* dedi, *ben nasıl sakınayım? Erkekle kadın, şüphe yok ki ateşle pamuk.*
Pamuk, kendisini ateşten nasıl sakınsın? Ateş nasıl olsun da onu yakmaktan çekinip kaçınsın?
[Babası]: *Ben sana onun yanına gitme [demedim], onun menisinden korun,* dedim.
Tam o zevk ve keyif anında, boşalırken kendini ondan çekmeliydin.
[Kız]: *Ne zaman boşalacağını nasıl bilirim? Bu pek gizli, pek anlaşılmaz [bir hal],* dedi.
[Babası]: *Gözleri süzülmeye başladı mı anla ki bu onun boşalma zamanıdır,* deyince,
[Kız]: *Onun gözü süzülünceye kadar, benim şu iki çipil gözüm kör oluyor,* dedi.
Her zayıf akıl, hırs, öfke ve kargaşa zamanında yerinde duramaz ki!

Gölgede yetişmiş, [nefsiyle] savaşmamış bir sufinin yüreksizliğinin ve gevşekliğinin hikâyesi. Aşk derdi ve yarası tatmamıştı; halkın, önünde secde etmesi, elini öpmesi, saygıyla bakıp "Bugün zamanımızda sufi odur" diye parmakla göstermesi yüzünden gurura kapılmıştı. Çocukların, sen hastasın dedikleri o öğretmen kendi vehimle hastalanmıştı. "Ben mücahidim, beni bu yolda yiğit bilirler, gazilerle birlikte savaşa gidip zahirde de hünerler göstereyim, büyük cihatta müstesna bir kişiyim, benim için küçük cihadın lafı mı olur?" vehmiyle aslan hayali görmüş, yiğitlikler göstermiş, bu yiğitliklerle sarhoş olmuş, aslan avlamak için yüzünü ormana tutmuştu. Aslansa hal diliyle ona: "Öyle değil, yakında bileceksiniz, sonra da öyle değil yakında bileceksiniz[244]" diyordu.

Sufinin biri, orduyla birlikte savaşa gitti. Birden bir gürültü patırtı koptu, savaş başladı.

Sufi, mühimmatla, çadırdaki zayıf kişilerle kaldı. Atlılar, savaş saflarına kadar at sürdüler.

Şu toprağın ağırcanlıları yerlerinde kalakaldılar; *"En önde olanlar, en öne geçenler[245]"* at sürüp ilerlediler.
Savaşlar edip muzaffer olarak geldiler; nice değerli ganimetlerle geri döndüler.
Ey sufi, sen de al diye armağanlar sundular. O, armağanı attı, hiçbir şey almadı.

Bunun üzerine ona: *"Neden kızgınsın?"* dediler. *Ben gazadan mahrum kaldım,* dedi.

Sufi, gaza safında hançer çekemediği için bu lütuftan hiç hoşlanmadı.

Bu defa: *Esir getirdik, öldürmek için birini de sen al,* dediler.

Başını kes de sen de gazi ol. Sufi, bundan biraz hoşlandı, yüreklendi.

Abdestte, suyun yüzlerce aydınlığı vardır, ama su olmayınca teyemmüm etmek gerekir.

Sufi, [güya] gaza etmek için, o bağlı esiri çadırın arkasına götürdü.

Esirle orada uzun süre kalıp gecikince, topluluk: *Zavallı adam, orada çok gecikti,* dediler.

İki eli bağlı, geberesice kâfiri boğazlamada bu gecikmenin sebebi ne?

Birisi, durumu araştırmak için ardından gitti. Bir de gördü ki kâfir sufinin üstüne çıkmış.

Erkek, dişinin üstüne nasıl çıkarsa, o esir de aslan gibi zavallının tepesine binmiş.

Elleri bağlı, öfkesinden sufinin boynunu ısırıp duruyordu.

Kâfir, dişleriyle onun boğazını ısırıyordu; sufi, altta kalmış, aklı başından gitmişti.

Elleri bağlı kâfir, silahsız olduğu halde, kedi gibi onun boğazını yaralamıştı.

Dişleriyle onu yarı ölü hale getirmiş, sakalı, o zavallının boynundan akan kana bulanmıştı.

Sen de, elleri bağlı nefsin yüzünden, tıpkı o sufi gibi kendinden geçmiş, altta kalmışsın.

A bir tepecik yüzünden yolundan âciz kalan, önünde daha yüz binlerce dağ var.

Bu kadarcık bir tepe yüzünden korkudan öldün, dağ gibi sarp yokuşları nasıl aşacaksın?

Gaziler, gayrete gelip hemen o anda acımadan o kâfiri kılıçla öldürdüler.

Baygın halden çıkıp ayılması için, sufinin yüzüne sular saçtılar, gül suları serptiler.

Kendine gelip onları [karşısında] görünce: *"Macera nasıl oldu?"* diye sordular.

Allah Allah ey aziz, bu ne haldir? Neden böyle kendinden geçtin?

[Nasıl oldu da] elleri bağlı, yarı ölü esir yüzünden böyle kendinden geçip alt oldun?

[Sufi]: *Hınçla başını [kesmeye] kastedince, o arsız bana tuhaf bir bakış attı,* dedi.

Bana doğru öyle bir göz süzdü, gözlerini öyle bir döndürdü ki aklım üstünden gitti.

Gözlerini döndürmesi bana bir ordu gibi göründü. Ne kadar korkunçtu, anlatamam.

Hikâyeyi kısa keseyim, işte o göz yüzünden böyle kendimden geçip yere düştüm.

Savaşçıların "Sende, eli bağlı bir kâfir esirin göz süzmesiyle kendisinden geçen, elinden hançeri düşüren böyle bir yürek, böyle bir öd varken, sakın ha sakın savaşa gelip de kepaze olma, sen tekkenin mutfağını gözle" diye sufiye öğüt vermeleri.

Topluluk ona: *Sende böyle bir yürek varken, [sakın] savaşa, gazaya çıkma,* dedi.

Daha o eli bağlı esrin gözünden batıp gittikten, gemin parçalandıktan sonra,

Kılıçlarıyla kelleleri topa çeviren erkek aslanlar saldırdığı sırada,

Kanlar arasında nasıl yüzebilirsin sen? Daha erlerin savaşına bile aşina değilsin.

Boyunları vuran kılıç şakırtıları yanında, çamaşırcıların taktuklarının lafı bile olmaz.

Nice başsız beden, çırpınır durur; nice bedensiz baş, kanlar üzerinde kabarcık gibi durur.

Yüzlerle yok edici [cengaver] savaş sırasında atların ayakları altında yokluğa gömülmüştür.

Bir fare yüzünden uçup giden böyle bir akıl, o safta nasıl kılıç çekecek?

Savaş bu, bulgur aşı yemek değil ki kolları sıvayıp yemeye girişesin.

Bulgur aşı yemeye benzemez bu, [gel de] burada kılıcı gör. Bu safta demir gibi [duracak] bir Hamza lâzım.

Savaş, bir hayalden hayal gibi kaçan her yufka yüreklinin işi değildir.

[Savaş] Türklerin işidir, kadınların değil. Kadınların yeri evdir, eve git.

Ayyazi'nin -Allah rahmet etsin- hikayesi. Şehit olma umuduyla yetmiş kere bağrı açık olarak savaşlara girmişti. Ondan umudun kesince, küçük cihattan büyük cihada yöneldi, halvete girdi. Ansızın gazilerin sesini duydu. Nefsi içeriden gazaya doğru [gitmek için] zincirlerini koparıyordu; Onun, nefsini bu istek konusunda itham etmesi.

Ayyazi: *Belki bir yara alırım diye, doksan kere çıplak halde [savaşa] girdim,* dedi.

Hedefi bulacak bir ok yerim umuduyla, okların önüne çırılçıplak atıldım.

[Gel gör ki] boğazına ya da can alıcı bir yerine ok yemek, talihli bir şehitten başkasına nasip olmuyor.

Bedenimde yaralanmadık bir tek yer yok. Şu bedenim, oklardan kalbura döndü.

Ama oklar, can alıcı bir yere gelmedi. Baht işi bu, çeviklik, kıvraklık, zekâ işi değil.

Şehitliğin canıma kısmet olmayınca, hemen halvete, çile çekmeye girdim.

Bedenimi en büyük cihada attım; riyazete koştum, zayıflamaya saldım.

Kulağıma gazilerin davul sesleri geldi; savaşçı askerler salına salına [savaşa] gidiyorlardı.

Nefsim içimden bana seslendi, seher vakti can kulağıyla [sesini] işittim:

Kalk, gaza vakti geldi, yürü, kendini gazaya rehin et [diyordu].

A vefasız, pis nefis, dedim, gaza arzusu nerede, sen nerede?

Doğru söyle ey nefis, bu bir düzenbazlık mı? Yoksa şehvete düşkün nefis kulluktan uzaktır.

Doğru söylemezsen saldırırım sana, riyazetler içinde iyice sıkıştırırım seni.

O an, nefsim içeriden, dilsizce ama açık bir anlatışla afsunu hakkında bana seslendi:

Beni her gün burada öldürüyorsun; canımı, kâfirlerin canı gibi sürüklüyorsun.

Hiç kimsenin halimden haberi yok; sen beni, aç susuz, uykusuz öldürüyorsun.

Gazada, bir yarayla şu bedenden sıyrılır çıkarım da insanlar mertliğimi, fedakârlığımı görür.

A zavallı nefis, münafıkça yaşadın, yine münafıkça ölmedesin, nesin sen? [dedim].

İki cihanda da ikiyüzlüsün, iki cihanda da böyle işe yaramazsın sen.

Bu beden sağ oldukça halvetten başımı çıkarmayacağım diye adak adadım.

Çünkü beden, halvette yaptıklarını, kadın, erkek görsün diye yapmaz.

Halvetteki hareketi de, sükûnu da, niyeti de sadece Allah içindir.

Bu, en büyük cihattır, o en küçük cihat. Her ikisi de Rüstem'in, Haydar'ın kârıdır ancak.

Fare, kuyruğunu salladı diye aklı fikri başından gidenin kârı değil.

Böylesi kimseye, kadınlar gibi savaş meydanından, mızraktan uzak durmak gerek.

O da sufi, bu da sufi, yazık. O, bir iğneyle ölmede, bununsa gıdası kılıç olmuş.

Onda sufinin sureti var sadece, canı yok. Bu sufiler yüzünden [gerçek] sufilerin de adı kötüye çıkıyor.

Allah, kıskançlığından, balçıkla yoğrulmuş bedenin kapısına duvarına yüzlerce sufi resmi çizmiştir.

O resimler büyüyle hareket etsin de Musa'nın asası gizlensin [istemiştir].

Asanın gerçekliği, o resimler yer yutar, oysa Firavun'un gözü, toz toprakla doludur.

Bir başka sufi, yaralanmak için yirmi defa savaş saflarının arasına daldı.

Kâfirlere karşı saldırı zamanında Müslümanlarla birlikteydi; geri dönüş zamanı Müslümanlarla birlikte dönmedi.

Yara aldı, yarasını bağladı da bir kez daha saldırdı, savaştı.

Bedeni, basit bir yarayla ölmez diye savaş meydanında yirmi yara aldı.

Bir yarayla can vermek, canının sadakatinin elinden kolayca kurtulması zoruna giderdi.

Bir mücahit, hırsıyla, nefsinin arzusuyla savaşmak için her gün gümüş para kesesinden bir direm çıkarır, teker teker hendeğe atardı. "Madem hendeğe atıyorsun, bari bir kerede at da kurtulayım; çünkü ümitsizlik iki rahatlıktan biridir" diyen nefis vesvesesine: "Sana bu rahatlığı da vermem" dedi.

Birisinin elinde kırk diremi vardı; her gece birini denize atardı.

Böylece ağırdan alarak mecazi nefsin can çekişme derdini uzatmak, onu zora sokmak [isterdi].

Saldırı sırasında Müslümanlarla birlikte ileri çıkar, düşmandan geri çekilme zamanı hemencecik geri dönmezdi.

Bir yara daha alır, onu da sarardı. Yirmi kere üzerinde mızrak ve ok kırılmıştı.

Nihayet gücü kuvveti tükendi, yere düştü. Aşktaki sadakati yüzünden *"doğruluk makamına*[246]*"* ulaştı.

Sadakat, can vermektir; haydi *"Yarışın*[247]*"*, Kur'an'dan *"Sadık olan erler vardır*[248]*"* âyetini okuyun.

Şu beden, ruh için bir alet gibidir, öyleyse bütün bunlar ölüm değildir, şeklî bir ölümden ibarettir.

Görünüşte kanlarını döken, ama diri nefisleri ötelere kaçan nice ham kişiler vardır.

Aleti kırılmış, ama yol kesici diri kalmıştır. Bineği kanlar saçmıştır ama nefsi diridir.

At ölmüş, ama yol alınamamıştır; Ancak ham, kötü, perişan bir halde kala kaldı.

Her kanı dökülen şehit olsaydı, öldürülen kâfir de kutlu [bir şehit] olurdu.

Nice güvenilir şehidin nefsi ölmüştür ama dünyada gibi yürür gezer.

Yol kesici can ölmüştür; onun kılıcı olan beden o cengâverin elinde öylece durmaktadır.

Kılıç, o kılıçtır, ama adam, o adam değil; ama bu görünüş seni hayrete düşürür.

Nefis, değişti mi bu beden kılıcı artık lütuflar sahibi Hakk'ın yaratış elindedir.

O, gıdası tümüyle dertten ibaret olan bir erliktir; buysa toz toprak gibi içi boş bir erliktir.

Bir casusun, Mısır halifesine kâğıda çizilmiş bir cariye resmini göstererek övmesi, Mısır halifesinin ona âşık olması, halifenin bir beyi ağır bir orduyla Musul kapısına göndermesi, bu amaç uğrunda çok insan öldürmesi ve yakıp yıkması.

Bir casus, Mısır halifesine: Musul padişahı, bir huriye eş oldu, dedi.

Yanında öyle bir cariye var ki dünyada ona benzer bir güzel daha yok.

Anlatılmaz, güzelliğinin haddi hesabı yok; işte, şu kâğıdın üzerinde resmi var.

Padişah kâğıttaki o resmi görünce, hayran oldu, elinden kadeh düştü.

Derhal bir yiğidi çok ağır bir orduyla Mısır'a gönderdi.

Eğer o ay [yüzlü güzeli] sana vermezse, o kapıyı, o eşiği kökünden yık, dedi.

Yok, eğer verirse, onu bırak ay [yüzlü güzeli] getir de yeryüzünde ayı kucağıma alayım.

O yiğit, orduyla, binlerce Rüstem'le, davullarla, sancaklarla Musul'a doğru gitti.

Ekinlerin etrafını [saran] sayısız çekirgeler gibi, şehir halkını helak etmeye kastetti.

Savaşmak için her yana Kafdağı gibi mancınıklar kurdurdu.

Atılan oklar, mancınık taşları, toza bulanmış kılıçlar, buluttan çıkan şimşek gibi parlıyordu.

Kan dökülmesi, bir hafta bu şekilde sürdü. Taş burçlar gevşedi, mum gibi yumuşadı.

Musul padişahı, bu korkunç savaşı görünce ona içeriden bir elçi göndererek:

Müminlerin kanından ne istiyorsun? Bu şiddetli savaş yüzünden ölüp gidiyorlar.

Maksadın, Musul şehrini ele geçirmekse, bu senin için böyle kan dökmeden de mümkün.

Ben şehirden çıkayım da sen içeri gir. Mazlumların kanı seni tutmasın.

Eğer maksadın, mal mülk, altın, mücevherse, bu, şehri almaktan daha kolay, [dedi].

Musul padişahının, Müslümanların daha fazla kanı dökülmesin diye o cariyeyi halifeye bağışlaması.

Elçi, o yiğidin huzuruna gelince [yiğit] ona [cariyenin] şeklinin şemailinin bulunduğu kağıdı verdi.

Kâğıda bak, ben buna talibim; hemen teslim et, yoksa ben zaten galibim, [dedi].

Elçi geri gelince o erkek padişah: *Tut ki [resimlerden] bir resim eksik olmuş [ne çıkar?], hemen al götür,* dedi.

Ben, iman ahdinde putperest değilim. Put, o putperestin yanında olsun daha iyi.

Elçi, kızı getirince, o yiğit, hemen o anda güzelliğine âşık oldu.

Aşk bir denizdir, gökyüzü, onun üstünde bir köpük; Yusuf'un arzusuna kapılan Züleyha gibi [insanı şaşırtır].

Göklerin dönüşünü aşk dalgasından bil; Aşk olmasaydı dünya donakalırdı.

[Aşk olmasaydı] cansız [bir şey] bitkinin içinde nasıl yok olurdu? Büyüyüp gelişen otlar ruha nasıl feda olurlardı?

Ruh, esintisiyle Meryem'i gebe bırakan o soluğa nasıl feda olurdu?

Her biri, buz gibi olduğu yerde donakalırdı. Çekirge gibi uçar, aranır durur muydu hiç?

O olgunluğun âşıkları, fidan gibi, zerre zerre o yüceliğe koşarlar.

[Onların bu] koşmaları, *"Allah'ı tespih eder*[249]*"* demektir; onlar can için bedeni temizlemektedirler.

O yiğit, kuyuyu yol sanmıştı; çorak yer hoşuna gitmişti de tohum saçmıştı oraya.

Uyuyan kimse, düşünde bir hayal görür, onunla birleşir de erlik suyunu akıtır.

Uykudan uyanıp düş bitince, o suretin uyanıkken var olmadığını hemen anlar.

Yazıklar olsun, bir hiç uğruna erlik suyumu akıttım; o işvekârın işvesine aldandım, yazıklar olsun, der.

O yiğit de beden yiğidiydi, [gerçek] erliği yoktu; [o yüzden] erlik tohumunu böle bir kuma saçıverdi.

Aşkının bineği, yüzlerce dizgini koparmıştı; ölümden korkmam ben diye naralar atıyordu.

Aşkta, halifeden niye korkayım, benim için yaşamak da bir ölmek de diyordu.

Öyle bile olsa, böyle ateşler, yangınlar içinde tohum ekme, bir bilene danış.

Ama danışma nerede, akıl nerede? Hırs seli, tırnaklarını harap yere geçiriverir.

"Önünde ve ardında bir engel vardır[250]*"*; o [güzel] yüze tutulan, önünü, ardını pek az görür artık.

Kara sel, cana kastetmeye kalktı mı bir tilki, aslanı kuyuya düşürür.

Dağ gibi aslanları, içine atmak için kuyuda var olmayan bir hayal gösterir.

Hiç kimseyi kadınlara mahrem etme; çünkü bu ikisi pamukla ateş misalidir.

Hak suyuyla yıkanmış bir ateş gerek ki Yusuf gibi günahtan sakınsın.

Servi boylu, güzeller güzeli Züleyha'dan kendini aslanlar gibi geri çeksin.

[O yiğit], Musul'dan geri dönüyor, yolda ilerliyordu. Nihayet bir ormanda, otlaklık bir yerde konakladı.

Aşkının ateşi öyle alevlenmişti ki yeri göğü ayırt edemez olmuştu.

Çadırda o ay [yüzlü güzelle] birlikte olmaya niyetlendi; Nerede kaldı akıl, halife korkusu nerede?

Şehvet, bu vadide davulunu çalmaya görsün, senin aklın da kim olur a hıyar oğlu hıyar

O anda, yüz halife, ateşli gözlerine bir sinekten daha aşağı görünmüştü.

O zampara, şalvarını çıkarıp kadının ayaklarının arasına oturdu.

Aleti, tam yerine doğru giderken, orduda kıyamet, bir gürültüdür koptu.

[Yiğit] Kıçı açık, elinde ateş gibi çift çatallı bir kılıç, saflara doğru fırladı.

Sazlıktan, ansızın ordunun ortasına saldırmış siyah bir erkek aslan gördü.

Dev gibi Arap atları ürkmüş, her ahır, her çadır birbirine girmişti.

Erkek aslan, yirmi arşınlık bir deniz dalgası gibi zıplıyor, eğilip bükülerek pusudan fırlıyordu.

Yiğit, çok yürekliydi, hiç çekinmeden, sarhoş bir erkek aslan gibi aslanın karşısına geçti.

Kılıçla vurduğu gibi başını yardı. Sonra hemen o ay yüzlünün çadırına koştu.

Kendisini o huriye gösterdiğinde, erkekliği hâlâ öylece ayaktaydı.

Öyle bir aslanla savaşta eşleştiği halde erkekliği yerinde kalmış, sönmemişti.

O ay yüzlü, şirin görünüşlü güzel, onun erkekliğine şaşırıp kaldı.

O anda şehvetle ona eş oldu; o iki can o anda birleşti.

Bu iki canın birbiriyle birleşmesi yüzünden, onlara gayptan bir başka can ulaşır.

Rahminde bir yol kesici yoksa [o can] doğum yoluyla yüzünü gösterir.

Her nerede iki kişi, sevgiyle veya kinle birleşecek olsa, mutlaka bir üçüncüsü doğar.

Ama o şekiller [önce] gayp âleminde doğarlar; o yana gidersen gözünle görürsün onları.

O sonuçlar, senin yakınlaşmalarından doğdu; kendine gel, her yakın olandan dolayı hemen sevinme.

O muayyen zamanı bekle; o soyların sana ulaşacağını muhakkak bil.

Çünkü onlar, amellerden ve sebeplerden doğmuşlardır; her birinin bir şekli, sözü ve endamı vardır.

O güzel odalardan sesleri gelir: A bizden gafil olan, haydi, daha çabuk gel [der].

Erkeğin de kadının da canı gaypta beklemede; Bu eğlenip oyalanma da ne, daha hızlı yürü.

O [yiğit], o yalancı sabah yüzünden yolunu yitirdi de sinek gibi ayran tasına düştü.

O komutanın işlediği cinayetten pişman olması ve olup bitenden halifeye söz etmemesi için o cariyeye yemin ettirmesi.

Birkaç gün bu minval üzere geçip gitti. Ondan sonra o [yiğit] o ağır suçtan pişman oldu.

A güneş yüzlüm, olup biten hakkında halifeye bir şey söyleme, diye [cariyeye] yemin ettirdi.

Halife, cariyeyi görünce mest oldu; onun tası da damdan düştü[251].

Onu, övdüklerinden yüz kat daha [güzel] gördü. Görmek duymaya benzer mi hiç?

Övgü, [bir şeyi] akıl gözü için tasvir etmektir; şekli göze ait bil, kulağa değil.

Adamın birisi, sözden anlar birine sordu: A güzel sözlü, hak ve batıl nedir?

Kulağını tutup, bu batıldır dedi; göz haktır, kesin bilgi gözle elde edilir.

O (duymak), buna (görmeye) nispetle batıldır; zaten sözlerin çoğu nispetten ibarettir a güvenilir kişi.

Yarasa, güneşten gizlenmiş olsa bile, güneşin hayalinden gizlenmiş olmaz.

Zaten korku ona [güneşin] hayalini getirir de o hayal onu karanlığa doğru çeker.

O ışığın hayali, onu korkutur da karanlık geceye sarılakalır.

Senin de sevgiliye, dosta sarılıp kalman, o düşmanın hayali, tasviri yüzündendir.

Ey Musa, sana açılıp görünen [tecelli] ışıklarını dağa yansıttı, ama hayale kapılmış dağsa sendeki gerçeğe ulaşma gücü yoktu.

Sakın, bu yolla onun hayaline ulaşmaya gücüm, kabiliyetim var diye gururlanma.

Hiç kimse savaşın hayalinden korkmaz; savaştan önce kahramanlık yoktur, bunu bil, yeter.

Muhannes de kendi aklınca savaş hayali kurar, Rüstemler gibi saldırıp geri çekilmeler kurar.

Her ham kişi, Rüstem'in hamam duvarındaki resmini, aklınca kendi atılganlığına denk görür.

Kulaktan dolma olan bu hayal gözle görününce, değil muhannes, Rüstem bile ıstıraba düşer.

Gayret et de [bu hayal] kulağından gözüne gitsin, [böylece] batıl da hak olsun.

Ondan sonra kulağın, gözünle aynı tabiata sahip olur; yeşime benzeyen iki kulağın [mücevherden anlayan] sarraf kesilir.

Hatta bütün bedenin aynaya döner; her yanın göz kesilir, gönül incisine döner.

Kulak bir hayal meydana getirir, o hayal, o cemale kavuşmaya aracılık eder.

Gayret et, bu hayal çoğalsın da Mecnun'un kılavuzu [sana da] aracı olsun.

O ahmak halife de o cariyeyle bir süre kendini maskara etti.

Tut ki doğunun batının saltanatı senin oldu; mademki kalmayacak, bir şimşek say sen onu.

Ebediyen kalmayacak saltanatı, bir düş bil sen, a gönlü uyumuş kişi.

Bir cellât gibi boğazına sarılan o gururu, o bencilliği ne yapacaksın?

Bil ki bu âlemde de güvenli bir yer vardır. Yok diyen münafığa pek kulak asma sen.

Ahireti inkâr edenlerin delili ve o delilin zayıflığı. Çünkü onların delili döner dolaşır "Biz bundan başka bir ['alem] görmüyoruz" sözüne gelir.

[Öte dünyayı inkâr edenin] delili, boyuna: *"Başka bir âlem olsaydı onu da görürdüm"* demekten ibarettir.

Bir çocuk, aklın hallerini görmüyor diye akıllı kişi, akıldan nakil yapmayacak değil ya?

Bir akıllı, aşkın hallerini görmüyor diye aşkın talihli ayına eksiklik gelecek değil ya?

Kardeşlerinin gözü Yusuf'un güzelliğini görmedi, ama Yakub'un gözünden ne zaman çıktı ki?

Musa'nın gözü, asayı sopa olarak gördü, ama gayp gözü onu bir yılan, bir afet olarak gördü.

Baş gözü, gönül gözüyle savaştaydı; gönül gözü delil gösterdi de üstün geldi.

Musa'nın gözü, kendi elini el olarak gördü, oysa gayp gözünün önünde apaçık bir nurdu o.

Kemal bakımından bu sözün sonu yoktur; [gerçekten] yoksun herkesin [gözü] önünde bir hayal gibi görünür.

Değil mi ki ona göre gerçek, edep yeriyle boğazdan ibarettir, onun yanında dostun sırlarını az anlat.

Bize göre edep yeriyle boğaz bir hayaldir ancak. Bu yüzden can, bize cemalini her an gösterir.

Kim, edep yeriyle boğazını [beslemeyi] âdet edinmiş, huy edinmişse, *"Sizin dininiz size, benim dinim banadır*[252]*"* [âyeti] onun içindir.

Böyle bir münkire karşı sözü kısa kes, o kadim kâfirle az konuş ey Ahmet!

Halifenin, birleşmek için o güzel yüzlünün yanına gelmesi.

Halife cariyeyle buluşmaya niyetlendi; birleşmek için o kadının yanına gitti.

Onu anınca, aleti kalktı; sevgisi artıp duran [o güzelle] yatmaya karar verdi.

O hatunun ayaklarının arasına oturur oturmaz, kaza geldi de zevk yolunu bağladı.

Kulağına fare hışırtıları, tıkırtıları çalındı; aleti söndü, şehveti tamamen kaçtı.

Bu ses, yılan sesi olabilir diye evhamlandı. Çünkü hasır hızla hareket ediyordu.

O halifenin şehvetindeki zayıflık ve o beydeki şehvet gücü yüzünden cariyeyi gülme tutması; halifenin cariyenin gülüşünden bir şeyler anlaması.

Kadın, onun gevşekliğini görünce şaşkınlığından güleceği geldi de kahkahalarla güldü.

Aslanı öldürdüğü halde, endamı öylece kalan o yiğidin erkekliği hatırına geldi.

Gülmesi kadını alt etti, uzadıkça uzadı. [Kendini tutmaya] uğraşıyordu ama [bir türlü] ağzı kapanmıyordu.

Esrarkeşler gibi yüksek sesle gülüyordu. Gülme, kâra da baskın çıkmıştı zarara da.

Ne düşünse, gülmesi artıyordu; bir selin aniden yıkılmıştı sanki.

Bil ki ağlamanın, gülmenin, gönüldeki sevincin kederin, bunların her birinin ayrı bir madeni vardır.

Her birinin bir mahzeni vardır, bil ki onun anahtarı, her şeyi açan Allah'ın elindedir a kardeş.

Kadının gülmesi bir türlü kesilmiyordu; bunun üzerine halife öfkeye kapılıp sertleşti.

Kılıcını kınından sıyırdığı gibi: *"Gülmenin nedenini söyle a pislik?"* dedi.

Bu gülüş yüzünden içime kurt düştü. Doğru söyle, beni kandıramazsın.

Gerçeğin aksine, beni aldatacak, ya da yalandan yağlı bir bahane uyduracak olursan,

Ben anlarım, gönlümde [o kadarcık] ışık var; söylenmesi gerekeni söylemek zorundasın.

Ara sıra gaflet yüzünden bulut altına girse de bil ki padişahların gönlünde yüce bir ay vardır.

Gezip dolaşma zamanı gönülde bir kandil vardır; öfke ve hırs anında leğen altında gizlenir.İşte o feraset, şu anda bana yoldaş; söylenecek olanı söylemezsen,

Şu kılıçla boynunu vuracağım, o zaman bahane uydurman da kâr etmeyecek.

Doğruyu söylersen seni azat ederim; Allah hakkı için [sözümü] bozmam, seni sevindiririm.

Derken, yedi mushafı üst üste koyup yemin etti, böyle söz verdi.

Cariyenin, kılıç darbesi korkusuyla, halifenin: "Bu gülüşün sebebini doğru söyle, yoksa seni öldürürüm" diye zorlaması nedeniyle o sırrı halifeye açması.

Cariye çaresi kalınca olanı biteni, yüzlerce Zâl'e bedel olan o Rüstem'in erkekliğini anlattı.

Yolda gerçekleşen o gerdeği, bir bir halifeye açıkladı.

Aslanı öldürmesini, çadıra gelmesini, aletinin gergedan boynuzu gibi dikili durmasını,

Ondan sonra da fare hışırtısından erkekliği sönen bu namus düşününün gevşekliğini [anlattı].

Allah, sırları ortaya çıkarır; madem [sonunda] yeşerecek, kötü tohum ekme.

Su, bulut, ateş ve şu güneş, topraktaki sırları açığa çıkarır.

Yaprak dökümünün ardından gelen şu ilkbahar, kıyametin varlığına delildir.

Baharda o sırlar meydana çıkar, şu toprak ne yediyse belli olur da rezil olur gider.

Yedikleri, ağzından, dudaklarından çıkar da içi, yolu yordamı belli olur.

Her ağacın kökündeki sır, yediği içtiği, hepsi başından görünür.

Senin gönlünü inciten her gam, içtiğin şarabın mahmurluğundandır.

Ama sen, o mahmurluk derdinin hangi şaraptan meydana geldiğini nereden bileceksin?

Bu mahmurluk, o tohumun tomurcuğudur; akıllı, bilgili olan anlar bunu.

Dalla tomurcuk, tohuma benzemez; meni, insan bedenine benzer mi hiç?

İlk suret (heyula), esere benzemezken, tohum ağaca benzer mi hiç?

Meni, ekmekten meydana gelir, ama ekmek gibi midir? İnsan, menidendir, ama hiç meni gibi midir?

Cin, ateştendir, ama ateşe benzer mi hiç? Bulut buhardandır, ama buhar gibi değildir.

İsa, Cebrail'in soluğundan meydana geldi. Surette ona benzer, ona denk olur mu hiç?

Âdem, topraktandır, hiç toprağa benzer mi? Hiçbir üzüm, asmaya benzemez.

Hırsızlık, darağacının ayağı şeklinde olur mu? Kulluk etmek, ebedî cennet gibi midir?

Hiçbir asıl, esere benzemez; öyleyse hastalığın, baş ağrısının aslı nedir bilemezsin.

Ne var ki asıl olmadan, bu ceza da olmaz; Allah, suçsuz birini incitir mi hiç?

Asıl olan, o şeyi çekip götürendir; ona benzemese de yine de ondandır.

Öyleyse bil ki çektiğin sıkıntı, [işlediğin] bir suçun sonucudur. Sana vuran afet bir şehvet yüzündendir.

İbret alıp, o günahın [ne olduğunu] bilmiyorsan, hemen sızlanıp yalvarmaya başla, istiğfar et.

Secde et, yüzlerce kez "Allahım" de; bu gam, bana layık olan cezadan başka bir şey değil.

Ey Sübhan, sen zulümden, sitemden berisin; suçsuz yere cana gam keder verir misin hiç?

Ben suçumu tam olarak bilmiyorum, ama [başa gelen] her gamın bir suçu olsa gerek.

İbret için sebebi nasıl gizlediysen, o suçu da daima öyle gizli tut.

Çünkü ceza, benim suçumu ortaya çıkarır; ceza yüzünden hırsızlığım belli olur.

Padişahın, o ihaneti anlayınca, durumu örtbas etmeyi, beyi affetmeyi ve cariyeyi ona vermeyi kararlaştırması. "Kim kötülük ederse, kendi aleyhinedir[253]" ve "Elbette Rabbin gözetleme yerindedir[254]" [âyetleri uyarınca] bu fitnenin Musul hâkimine kastetmesi ve zulmetmesi yüzünden kendine bir ceza olduğunu bilmesi. İntikam alacak olursa, bu zulüm ve tamah nasıl başına geldiyse, o intikamın da başına gelmesinden korkması.

Padişah kendine geldi de istiğfar etti; suçunu, hatasını, [bu konudaki] ısrarını hatırladı.

Kendi kendine: *Başkalarına ne yaptıysam, cezası canıma gelip çattı,* dedi.

Makamıma [güvenip] başkalarının eşine göz koydum; yaptığım [dönüp dolaşıp] bana geldi de kuyuya düştüm.

Ben başkasının kapısını çalınca, çaresiz o da benim evimin kapısını çaldı.

Kim, başkasının eşinin namusuna göz dikerse, bil ki kendi eşinin pezevengidir o.

Çünkü işlediğin [suçun] bir benzeri, ona ceza olur; çünkü kötülüğün cezası, misliyledir[255].

Bir sebep bulup [başkasının eşini] kendine çektin mi, onun benzeri [başına gelir]; öyleyse sen pezevenksin, hatta daha da betersin.

Ben, Musul padişahının cariyesini zorla aldım; benden de onu çabucak zorla aldılar.

O [yiğit], benim güvenilir adamımdı, lalamdı; benim hainliklerim onu da hain etti.

Şimdi kin gütme, öç alma zamanı değil. Ben kendi elimle bir çiğlik ettim.

O beyle bu kadına kin güdersem, o zulüm de yine benim başıma gelir.

Nitekim bu ceza bir kere [başıma] geldi; onu [bir kere] denedim, bir daha denemem.

Musul hâkiminin derdi, boynumu kırdı. Artık bir başkasını incitip yaralayamam ben.

Allah bize, cezası hakkında haber verdi. "[Kötülüğe] döner gelirseniz, biz de cezaya döneriz[256]" dedi.

Mademki burada ileri gitmenin yararı yok, sabırdan, merhametten başka övülecek bir şey yok.

"Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik[257]", yanıldık; a rahmeti geniş olan, [bize] merhamet et.

İşte ben o [yiğidi] affettim, sen de benim yeni günahlarımı, eski suçlarımı bağışlayıver.

[Halife]: *Ey cariye, şimdi senden duyduğum sözleri [sakın] ifşa etme,* dedi.

Seni, o beye eş edeceğim; Allah aşkına, Allah aşkına bu hikâyeden ona söz etme de,

Yüzümden utanmasın; çünkü o, bir kötülük ettiyse yüz bin iyilik de etti.

Ben onu defalarca denedim, ona, senden daha güzellerini emanet ettim.

Onu emanete riayette kusursuz buldum; şu olup bitenler, benim yaptıklarım yüzünden meydana gelen bir kaderdi.

Sonra, o beyi huzuruna çağırdı; onu kahretmeyi düşünen içindeki gazabı öldürdü.

Ben bu cariyeden hoşlanmadım diye ona karşı gönül alıcı bir bahane buldu.

Sebebi şu ki: *Çocuğumun anası, cariyeye duyduğu kıskançlık yüzünden yüz türlü köpürmede.*

Çocuğumun anasının [üzerimde] çok haklı var; o böyle bir cevr ü cefaya lâyık değil.

Kıskanıyor, kanlar içiyor, bu cariye yüzünden çok acılar çekiyor.

Nasılsa bu cariyeyi birine vereceğim; öyleyse sana vermem daha uygun ey azizim.

Çünkü sen onun uğruna canınla oynadın; onu senden başkasına vermek hoş olmaz.

Cariyeyi o beye nikâhlayıp teslim etti; öfkesini, hırsını un ufak etti.

[Allah] "Biz paylaştırdık[258]" [ayeti hükmünce] birisine eşeklerin şehvetini ve gücünü verir; birisine de peygamberlerle meleklerin ince anlayışını ve gücünü verir.

"Hevâ ve hevesi baştan atmak ululuktandır. Hevâ ve hevesi terk etmek, peygambere özgü bir güçtür.

Şehvetten olmayan tohumların meyvesi ancak kıyamette [alınır]."

Gerçi halifede eşeklerdeki erkeklik gücü yoktu, ama peygamberlerin erliği vardı.

Öfkeyi, şehveti, hırslanmayı terk etmek, erkekliktir, peygamberlik damarıdır.

Varsın, damarında eşek erkekliği olmasın da Hak onu ulu beylerbeyi diye çağırsın.

Allah'tan uzak, kovulmuş bir diri olmaktansa, O'nun nazar ettiği bir ölü olmam daha iyi.

Bunu erkekliğin özü say, onu kabuğu; o, [insanı] cennetlere götürür, bu cehenneme.

"Cennet kuşatılmıştır" [sözü] hoşa gitmeyen şeyler için söylendi; *"Cehennem kuşatılmıştır[259]"* [sözü] de hevâ ve heves yüzünden meydana geldi.

A Şeytan'ı öldüren erkek aslan, eşekçe erliği az, adamca aklı çok Ayaz!

Bunca önde gelenin anlayamadığı şey, senin için çocuk oyuncağıydı; işte sana erkek.

A benim buyruğumun tadını alan, buyruğum uğruna vefayla can veren,

Buyruğa [uymanın] tadını, çeşnisini anlatan şu manevi hikâyeyi dinle şimdi.

Padişahın, divanda, toplantı yerinde bir inciyi "Bu ne kadar eder?" diye vezirin eline vermesi. Vezirin, onun değeri hakkında abartıya kaçması. Padişahın ona "Şimdi bunu kır" diye emretmesi ve vezirin "Bunu nasıl kırarım?" diye cevap vermesi.

Padişah, bir gün hızla divana gitti. Bütün [devlet] erkânını o divanda hazır buldu.

Işıklar saçan bir inci çıkarıp, vezirin eline tutuşturuverdi.

"Bu inci nasıl, değeri ne eder?" dedi. [Vezir]: *Yüz eşek yükü altından daha fazla eder*, dedi.

[Padişah]: *Kır onu*, dedi. [Vezir]: *Nasıl kırarım? Ben senin hazinenin, malının iyiliğini dilerim ancak*, dedi.

Bunun gibi paha biçilmez bir incinin heder olup gitmesine nasıl razı olurum?

Padişah ona aferin deyip bir hilat verdi. O şah, o yiğit, inciyi ondan aldı.

O cömertlik padişahı, giymiş olduğu elbiseleri vezire bağışladı.

Onları bir süre, sözle, yeni olaylarla, eski sırlarla oyaladı.

Sonra o inciyi *"Alıcısı için ne kadar eder acaba?"* diye perdecinin eline verdi.

[Perdeci]: *Bu*, dedi, *Allah yok olmaktan korusun, ülkenin yarısına değer.*

[Padişah]: *Kır onu*, dedi. [Perdeci]: *A güneş kılıçlı, bunu kırmak çok yazıktır, çok yazık*, dedi.

Değeri bir yana, şu pırıltısına, şu ışıltısına bir bak; şu gün ışığı bile ona uymuş gitmiş.

Onu kırmaya elim nasıl varır? O zaman, padişahın hazinesine düşman olmuş olurum.

Padişah, ona da bir hilat verdi, gelirini artırdı; sonra da onun aklını övmek için açtı ağzını.

Bir zaman sonra [inciyi] bir beyin eline verdi. O imtihan edici, inciyi bir kez daha verdi.

O da aynı [sözleri] söyledi, bütün beyler de. [Padişah] her birine değerli birer hilat bağışladı.

Padişah boyuna gelirlerini artırıp o cimrileri mevki makamla, yoldan çıkardı.

Elli altmış bey, hepsi birer birer veziri taklit ederek böyle söylediler.

Dünyanın değeri taklittir, ama her taklitçi de imtihan yüzünden kepaze olur gider.

İncinin elden ele dolaşarak sonunda Ayaz'a gelmesi; Ayaz'ın ince anlayışı ve onları taklit etmeyişi; padişahın mal mülk verişine, hilatlerini ve gelirlerini artırmasına, yanılanların aklını övmesine aldanmaması. Çünkü taklitçiyi Müslüman'dan saymak yaraşmaz. Müslüman da olsa taklitçinin o inanç üzere sebat etmesi, gözü görenlerdeki sebata sahip olmadığından da bu imtihanlardan sağ salim çıkması pek nadirdir. Ancak Allah'ın koruyup kolladığı kimse başka... Çünkü gerçek birdir, [ama] onun birçok yanıltıcı zıddı ve benzeri vardır. Taklitçi, o zıddı tanımayınca, bu yüzden gerçeği de tanımamış olur. Ama o tanımasa bile, gerçek, ona inayet gözüyle bakarsa, o tanımazlığın taklitçiye zararı yoktur.

[Padişah]: *"Ey Ayaz, şu inci, bu parlaklığıyla, bu güzelliğiyle ne kadar eder söylemez misin şimdi?"* dedi...

[Ayaz]: *Söyleyebileceğimden de fazla*, dedi. [Padişah]: *Hemen şimdi un ufak et onu*, dedi.

Ayaz'ın koltuğunda taşlar vardı. [inciyi] hemencecik un ufak etti, ona göre doğru olan buydu.

Kim bilir, o tertemiz adam bunu düşünde görmüştü de koltuğuna iki taş koymuştu.

Tıpkı kuyunun dibinde, işinin sonunun ne olacağı Allah tarafından kendisine gösterilen Yusuf gibi.

[Allah] kime fetih ve zafer haberi verirse, onun katında murat da birdir muratsızlık da.

Sevgilinin visali kime payanda olmuşsa, bozgundan, savaştan ne diye korksun ki o?

[Karşısındakini] mat edeceğini kesin olarak bildikten sonra, atla filin gitmesi ona göre saçmalıktır.

[Oyunda] at isteyen biri, atını götürecek olsa, at giderse gitsin, önüne düşecek o at değil ya, der.

İnsanın, atla nispeti, akrabalığı mı olur? Ata duyduğu aşk, öne geçmek içindir.

Suretler için bu kadar zahmet çekme. Suretin baş ağrısı olmaksızın anlamı al.

Zahit, hesap günü hali ne olacak diye işin sonu için kederlenir.

Ariflerse daha işin başında [işin sonundan] haberdar olmuşlardır; o yüzden işin sonunun üzüntüsünden, hallerinden yana rahattırlar.

Arifte de aynı korku ve ümit vardı; ama işin öncesini bilmesi, her ikisini de yutup yok etti.

Önceden mercimek ektiğini gördüğü için ürününün ne olacağını bilir o.

Ariftir, korkudan ve ümitten kurtulmuştur; Hakk'ın kılıcı, o hay huyu ikiye bölmüştür.

Onun [önceden de] Allah'tan korkusu ve ümidi vardı; korku yok oldu da o ümit apaçık ortaya çıktı.

[Ayaz] o halis inciyi kırınca, hemen o anda beylerden yüzlerce feryat figan yükseldi.

Bu ne korkusuzluk, bu ışıl ışıl inciyi kıran vallahi kâfirdir, [diyorlardı].

[Oysa] o topluluktaki herkes, cahilliklerinden, körlüklerinden padişahın buyruk incisini kırmıştı.

Sevginin ve muhabbetin sonucu olan o değerli inci neden hatırlarına gelmemişti de kapalı kalmıştı.

Beylerin, "Onu niye kırdın?" diye Ayaz'ı azarlamaları ve Ayaz'ın onlara cevap vermesi.

Ayaz: *"A nami yürümüş büyükler, kıymetçe padişahın buyruğu mu daha değerli yoksa inci mi?"* dedi.

Allah aşkına, sizce, padişahın buyruğu mu daha iyi yoksa şu güzel inci mi?

A padişaha değil de inciye bakanlar, kıbleniz gulyabani, anayol değil.

Ben gözümü padişahtan çevirmem; ben müşrik gibi taşa tutmam yüzümü.

Renkli bir taşı seçip sonra da benim padişahımın buyruğunu bırakan bir canda cevher yoktur.

Gül renkli dilbere sırtını çevir de aklını o renkleri verene hayran kıl.

Irmağa gir de testiyi taşa çal; kokuya da ateşe ver rengi de.

Din yolunda yol kesicilerden değilsen, kadınlar gibi renge, kokuya tapma.

[Bunun üzerine] o büyükler, başlarını öne eğdiler; o unutkanlıktan dolayı candan özür dilemeye koyuldular.

O an, her birinin gönlünden yüzlerce ah, duman gibi göğe kadar yükseldi.

Padişah, *"Bu aşağılık kişileri huzurumdan uzaklaştır"* diye kıdemli cellâda emir verdi.

Bir taş uğruna emrimizi kıran bu aşağılık adamlar, benim huzuruma nasıl lâyık olurlar?

Bizim buyruğumuz, bu bozguncuların yanında, renkli bir taş uğruna horlandı, değersiz tutuldu.

Padişahın beyleri öldürülmeye kalkışması ve Ayaz'ın "Affetmek daha uygundur" diye sultanın tahtı önünde şefaatte bulunması.

Bunun üzerine o şefkatli Ayaz fırladığı gibi o ulu padişahın tahtına koştu.

Önünde yere kapanıp kendi boğazını tutarak: *A feleğin bile hayran olduğu padişah,* dedi

A hüma kuşlarının, kutluluk bulduğu hüma kuşu; a her cömerdin, cömertliği kendisinden aldığı cömert!

A kerem sahibi, dünyanın keremleri senin çokça bağışlarının önünde yok olur, gizlenir gider.

A güzeller güzeli, kırmızı gül seni görünce utancından gömleğini yırtar.

Senin bağışlayıcılığından dolayı bağışlamanın gözü yok; senin affın sayesinden tilkiler aslanlara galip.

Buyruğuna karşı korkusuzca davranan, senin affından başka kime dayansın?

Bu suçluların gafleti, küstahlığı, senin affının çokluğundan ey af madeni.

Gaflet, daima küstahlıktan ileri gelir; ululama gözden ağrıyı giderir.

Alışkanlık haline gelen gaflet ve kötü unutkanlık, ululama ateşiyle yanar gider.

Onun heybeti, [insana] uyanıklık ve anlayış verir de yanılıp unutma gönlünden dışarı çıkar.

Yağma zamanı, birisi gelip hırkamı kapmasın diye halkın gözünü uyku tutmaz.

Hırka korkusuyla bile uykusu kaçtıktan sonra, boğaz korkusuyla unutkanlık uykusu nasıl olur?

"Unutursak bizi sorumlu tutma[260]*"* [âyeti] buna tanıktır; çünkü unutmak da bir bakıma suçtur.

Çünkü unutan, O'nu hakkıyla ululamıştır. Yoksa savaş zamanı unutkanlığa yakalanmazdı.

Unutkanlık, kaçınılmaz, zorunlu [bir şey] olsa da [insan] sebeplere sarılmada ihtiyar sahibidir.

Çünkü [insan] ululamada kusur etti mi ya unutkanlık doğar, ya yanılgı, ya hata.

Tıpkı cinayetler işleyip, ben mazurdum, kendimde değildim diyen sarhoş gibi.

Birisi de ona der ki: *A çirkin işli, öyle bile olsa buna sebep olan sendin, o [işi yapmaya] gidişte ihtiyarın vardı.*

Sarhoşluk, sana kendiliğinden, sen çağırdın onu; ihtiyarın da kendiliğinden gitmedi, sen kovdun onu.

Sarhoşluk, sen çabalamaksızın sana gelseydi, can sakisi, sana olan ahdini gözetirdi.

O sana arka çıkardı, [senin adına] özür dilerdi. Hak sarhoşunun hatasına kul köle olayım ben.

Ey her nasip kendisinden gelen [Allahım], âlemdeki bütün aflar, senin affının aksinden bir zerredir.

[Bütün] aflar, senin affının övgüsünü söylemede; *"Ey insanlar, sakının*[261]*, onun dengi yoktur"* [demedeler].

Sen bağışla canlarını, huzurundan sürüp kovma onları, a muradına ermiş olan, onların damağı seninle tatlı.

Yüzünü görene merhamet et; [seni gören] acı ayrılığını nasıl çekebilir?

Ayrılıktan, hicrandan dem vuruyorsun, her ne dilersen yap, ama bunu yapma.

Senin tuzağında yüz binlerce acı ölüme [uğramak], yüzünün ayrılığına benzemez.

Ey suçluların feryadına erişen, ayrılık acısını erkeklerden de uzak eyle kadınlardan da.

Sana kavuşma umuduyla ölmek hoştur; ayrılığının acısı, ateşten de fazladır.

Kâfir bile o cehennemin ortasında *"Bana bir [kez] nazar etseydin, kederim mi olurdu?"* [der].

Çünkü o bakış, dertleri tatlılaştırır; büyücülerin ellerinin ayaklarının kan pahasıdır o.

Büyücülerin, ölüm cezasına uğradıkları sırada Firavun'a: "Zararı yok, biz, Rabbimize döneceğiz[262]" demelerinin tefsiri.

"Zararı yok" narasını gökyüzü bile duydu da felek, o çevgen için bir topa döndü.

[Büyücüler]: *Firavun'un darbesinin bize zararı yoktur, Allah'ın lütfu, başkalarının kahrından üstündür,* dediler.

Ey [insanları] saptıran, sırrımızı bir bilsen, [anlardın ki] bizi dertten kurtarıyorsun a kör gönüllü.

Haydi, bu yandan gel de, şu erganunun "Keşke kavmim bilseydi[263]" [nağmesini] çalmada olduğunu gör.

Allah'ın ihsanı bize de bir firavunluk/saltanat verdi, ama senin firavunluğun, saltanatın gibi fani değil.

A Mısır'la, Nil nehriyle gurura kapılan, başını kaldır da dipdiri, görkemli bir saltanat gör.Şu necis hırkayı terk edersen, Nil'i bile can Nil'inde boğarsın.

A Firavun, kendine gel, Mısır'dan elini çek; can Mısır'ının içinde yüzlerce Mısır var.

Sen, halka "Ben rabbinizim[264]" deyip durmadasın ama bu iki ismin niteliğinden bile haberin yok.

Rab olan, Rablik ettiğinin karşısında nasıl titrer? Ben'i bilen, beden ve can kaydında olur mu hiç?

İşte [asıl] "ben" olan bizleriz; ben'den, belâlarla, dertlerle dolu benlikten kurtulmuşuz.

A köpek, o benlik sana uğursuz geldi; bizim içinse mutlak bir ikbale döndü.

Sende bu kin güdücü benlik olmasaydı, böyle güzel bir talih bize nereden vuracaktı?

Bu fani yurttan kurtulmanın şükranesi olarak şu darağacının başında sana öğüt veriyoruz.

Bizim ölüm darağacımız, göç bineğimizdir; senin saltanat yurdunsa aldanıştır, gaflettir.

Bu, ölüm suretinde gizlenmiş bir hayattır; oysa, hayat kabuğunda gizlenmiş bir ölüm.

Nur, ateş görünmededir, ateş nur. Öyle olmasaydı dünya aldanış yurdu olur muydu hiç?

Kendine gel, acele etme, önce yok ol; batıp gittin mi ışık doğrusundan [yeniden] doğ.

Gönül, ezel benliği yüzünden şaşkına döndü; bu benlik soğudu, utanç kesildi.

Can, o bensiz benlikle güzelleşti; dünya benliğinden sıçrayıp çıktı.

Ben'den kurtuldu da şimdi "ben" oldu. Aferinler olsun o dertsiz zahmetsiz benliğe.

O (bensiz benlik) kaçmada, benlikse onun peşinde; onu, onsuz gördüğü için ardından koşmada.

Sen, onu istiyorsun [oysa o] seni istemez; ama öldün mü istediğin, seni ister.

Sen dirisin, ölü yıkayıcı yıkar seni hiç? Sen isteyensin, istediğin arar mı hiç seni?

Bu konuda akıl yol görücü olsaydı, Fahr-i Razi, din sırlarını bilirdi.

Ama *"Tatmayan bilmez"* dendiği için, aklı, hayaller kuruşu, şaşkınlığını artırdı.

Bu "ben", tefekkürle nasıl açılıp anlaşılır? O ben, ancak yokluktan sonra açılır, anlaşılır.

Bu akıllar, [yitirdiklerini] aramak yüzünden, hulul ve ittihat çukuruna düşerler.

A yakınlaştığı için güneşin ışığında kaybolmuş yıldız gibi yok olmuş Ayaz!

Hatta sen, bedene dönüşmüş nutfe gibisin; hulul ve ittihatla fitneye düşmüş, denenmiş değilsin.

Affet, ey [bütün] aflar sandığında bulunan, lütufta en öndesin sen, herkes senden geride.

Ben kim oluyorum ki sana affet diyeyim? Sen sultansın, "ol" emrinin özü özetisin.

A bütün benlerin eteğine tutunduğu [padişah], ben kim oluyorum senin ben'inle birlikte olayım.

Ayaz'ın kendisini bu şefaatçilikte suçlu bilmesi ve bu suçtan dolayı özür dilemesi. O özür dileyişte de kendisini suçlu bilmesi. Bu kırıklık, padişahın ululuğunu bilmekten meydana gelir. [Peygamber]: "Ben, Allah'ı en fazla bileniniz ve Allah'tan en çok korkanınızım" [dedi]. Yüce Allah da: "Kulları içinde Allah'tan ancak bilgin kulları korkar[265]" buyurdu.

[Ayaz]: *"Gazaba uğramış olanı ben nasıl merhamete getiririm? Bilgiyle dolu olana yumuşaklık yolunu nasıl gösterirm?"* [dedi].

Beni sillelerle, aşağılasan da [haklısın], yüz binlerce silleye lâyığım ben.

Ben senin huzurunda ne diyebilirim, sana ne öğretebilirim? Ya da kerem şartını nasıl sana hatırlatabilirim sana?

Sana malum olmayan ne var ki? Âlemde hatırında olmayan şey nerede?

Sen de bilgisizlikten berisin, unutkanlığın kendisinden bir şey gizleyemediği bilgin de.

Sen, bir hiç olanı, adamdan saydın da onu güneş gibi ışıklarla parlattın.

Mademki adam ettin beni, yalvarırsam, kereminle yalvarışımı da dinle.

Benim suretimle ortaya koyduğun şefaati de sen kendi adına ediyorsun demektir.

Şu vatan, benlik gereçlerinden boşaldı ya, artık bu evdeki yaş ve kuru şeyler bana ait değil.

Duayı benden su gibi akıtan da sensin, meyvesini de bağışla, o duaya icabet et.

Bana duayı önceden ilham eden de sendin, sonunda kabulünün umudu da sen ol da,

O dünya padişahı, kulu hatırına suçluları bağışladı diye konuşayım.

Kendini beğenmiş olan ben, baştanbaşa derttim; padişahım, her dertliye derman oldu, deva verdi.

Kötülükle, fitneyle dolu bir cehennemdim; O'nun ihsan eli beni Kevser'e çevirdi.

Cehennem kimi yakarsa, ben ceza olarak onu bedeninden tekrar yeşertir diriltirim.

Kevser'in işi ne? Her yanan, onun sayesinde [yeniden] biter, olgunlaşır.

Her damlası bir kerem çığırtkanına [döner de] "Cehennemin yaktığını ben yeniden bitirim" diye seslenir.

Cehennem, hazan soğuğu gibidir; Kevser'se bahara benzer ey gül bahçesi.

Cehennem, ölüme, mezar toprağına benzer; Kevser'se surun üfürülmesi gibidir.

Ey bedenleri cehennemde yanmış olanlar, [Allah'ın] keremi, sizi Kevser'e çekmede.

Çünkü *"Halkı benden yararlansınlar diye yarattım"* [sözünü] senin lütfun buyurdu ey kalıcı ve diri olan [Rabbim].

"Ben onlardan faydalanayım diye değil" [sözü] senin cömertliğindendir, bütün eksiklikler onunla düzelir.

Bedene tapan şu kullarını bağışla; bağışlama denizine bağışlamak daha çok yaraşır.

Halkın bağışlaması ırmağa, sele benzer; yine kendi denizlerine at koştururlar.

Aflar; her gece şu gönül parçalarından [kopup] güvercinler gibi yine sana gelir a padişahım.

Onları, seher vakti yine uçurursun, geceye dek şu bedenlere hapsedersin.

Geceleyin bir kez daha kanat çırparak o eyvanın, o damın aşkıyla uçarlar.

Böylece, bedene bağlılık ipini koparırlar da senin huzuruna gelirler; çünkü erdikleri ikbal sendendir.

Baş aşağı dönüşten emin olarak, *"Gerçekten biz O'na dönücüyüz[266]"* diye kanat çırparlar.

O keremden *"Gelin"* diye bir ses gelir; o dönüşten sonra hırstan, gamdan yana bir şey kalmaz.

Dünyada nice yabancılıklar çektiniz, benim kadirimi bilin a ulular, [der].

Naz sarhoşluğu içinde şu ağacımın gölgesi altında ayaklarınızı uzatın.

Din yolunda zahmetler [çeken] ayaklarınızı, sonsuza dek hurilerin kucaklarına, ellerine uzatın.

O müşfik huriler, bu sufiler seferden geri döndüler diye birbirlerine işaret ederek onları okşarlar.

Tertemiz sufiler, güneş ışığı gibi bir zaman toprağa, pisliğe vurdular.

Üzerlerinde pislikten bir eser olmaksızın tertemiz, güneş ışığının yüce güneş değirmisine döndüğü gibi dönüp geldiler.

A yüce [Allahım], bu suçlular güruhunun başları da bir duvara çarptı.

Hatalarını, suçlarını anladılar; padişahın zarları karşısında yenilmiş olsalar da,

Şimdi ah çekerek, *"Ey lütfu suçlulara yol gösteren"* diyerek yüzlerini sana çevirdiler.

Kirlenmişlere, çabucak, af Fırat'ına, yıkanacak pınara çıkan bir yol açıver de,

Nicedir [işlenen] o suçtan arınıp temizlerin safında namaza dursunlar.

Hadde hesaba sığmayan o saflarda, *"Biz, saf tutanlarız*[267]*"* nuruna dalsınlar.

Söz, bu hali anlatmaya gelince, kalem de kırıldı, kâğıt da yırtıldı.

Küçük bir kap denizi ölçebilir mi hiç? Bir kuzu aslanı kapıp götürebilir mi?

Perde ardındaysan perdeden çık da o hayret verici padişahlığı gör.

Sarhoş topluluk, senin kadehini kırmış olsa da senin yüzünden sarhoş olanın özrü vardır.

Onların ikballe, malla mülkle sarhoş oluşları da senin şarabından değil miydi a işleri güzel?

A padişahlar padişahı, onlar sen onları özel tuttuğun için sarhoştular; kendi sarhoşlarını affediver ey affedici.

Onları özel tutup hitap ettiğin sıradaki lezzet, yüz küp şarabın [insana] yapamayacağını yapar.

Mademki beni sen sarhoş ettin, bana had vurma; şeriat, sarhoşlara [sarhoşken] had vurmaz.

Ayılayım da o zaman vur, zaten ben hiç ayılmayacağım ki.

A lütuflar sahibi, senin kadehinden içen, sonsuza dek akıldan da had vurulmaktan da kurtuldu.

Onlar, sarhoşluklarının yokluğunda sonsuza dek kalırlar; sizin sevginizde yok olan bir daha kalkamaz.

Senin lütfun gönlümüze der ki: *"Var git, ey bizim aşkımızın ayranına rehin olan,*

Sinek gibi ayranımıza düşmüşsün, a sinek, sen sarhoş değilsin, şarabın ta kendisisin.

Ey sinek, akbabalar senden sarhoş olurlar; çünkü sen, bal denizine at sürmedesin.

Dağlar, zerreler gibi senin yüzünden sarhoş; nokta da senin elinde, pergel de, çizgi de.

[Herkesi] titreten fitne, senden titremede; her değerli incinin senin yanında bir değeri yok.

Allah bana beş yüz ağız vermiş olsaydı, seni anlatırdım ey can; ey cihan.

Oysa benim bir ağzım var, o da senin utancından kırık dökük ey sırları bilen.

Ama şu ümmetlerin ağzından çıkıp geldiği yokluktan daha kırık dökük de olmam ya...

Yüz binlerce gayp eserleri, [Allah'ın] lütuf ve ihsanıyla yokluktan dışarı sıçrayıp çıkmayı beklemede.

A kereminin önünde kurban olduğum, başım, senin arzunla dönmede.

Sana rağbetimiz de senin dileğinden; nerede bir yol yürüyen varsa onu çeken Hakk'ın cezbesidir.

Rüzgâr olmadan toprak havaya yükselir mi hiç? Gemi, deniz olmadan yola ayak basabilir mi?

Abıhayatın önünde kimse ölmez; abıhayat, senin suyunun yanında bir tortudur ancak.

Abıhayat, can kıblesidir dostlar; bağ bostan suyla yeşerip güler.

Ölümü içenler, onun aşkıyla diridirler; gönüllerini candan da çekmişlerdir, can suyundan da.

Değil mi ki aşkının suyu bize el verdi, abıhayat katımızda kesada uğradı gitti.

Her can, abıhayatla tazelenir; ama abıhayatın da abıhayatı sensin.

Bana her an bana bir ölüm, bir diriliş verdin de o keremin nelere kâdir olduğunu gördüm.

Ey Allahım, yeniden dirilteceğine güvendiği için bu ölüm, bana bir uyku gibi geldi.

A suyun suyu, yedi deniz, her an bir seraba dönse de kulağından tutar getirirsin sen onu.

Akıl, ecelden titrer; oysa aşk sevinç içindedir; taş, kerpiç gibi yağmurdan korkar mı hiç?

Bu [cilt], Mesnevi ciltlerinin beşincisidir; can göğünün burçlarındaki yıldızlara benzer.

Yıldızları tanıyan kaptandan başkasının duyguları, yıldızlarla yol bulamaz.

Başkalarının, yıldızları seyretmekten başka bir nasipleri yoktur; [yıldızların] kutluluğundan ve kıranından habersizdir.

Geceleri sabahlara dek, şeytanları yakıp yandıran böyle yıldızlara aşinalık kazan.

Her biri, kötü düşünceli Şeytan'ı kovmak için gök kalesinden ateş atar durur.

Yıldızlar, Şeytan'a karşı akrep gibidirler; ama Müşteri'nin en yakın dostudur onlar.

Yay, Şeytan'ı okla [yere] mıhlar, ama Kova, ekinler, meyveler için suyla doludur.

Balık, azgınlık gemisini kırar ama dost için Boğa gibi tarla sürer.

Güneş, geceyi aslan gibi parçalar ama lâl onun sayesinde atlas elbiselere kavuşur.

Yokluktan baş gösteren her varlık, birisine zehirdir, öbürüne şeker.

Dost ol, kötü huydan arın da zehir küpünden bile şeker ye.

Ayırt ediş panzehiri, kendisine şeker kesildiğinden, zehir, Faruk'a zarar vermedi.

Sonnotlar

1 Mü'minûn, 23/53.
2 Yâsîn, 36/26-27.
3 Hâkka, 69/25-29.
4 Kehf, 18/110.
5 *"Tümü anlaşılmayan şeyin tümü terk edilmez"* Arap atasözüdür.
6 *"Hani İbrahim: "Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona:) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım), ancak kalbimin tatmin olması için" dedi. "Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır, sonra onları (parçalayıp) her bir parçasını bir dağın üzerine bırak, sonra da onları çağır. Sana koşarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Bakara, 2/260) âyetine işarettir.
7 *"Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."* (A'râf, 7/31) âyetine işarettir.
8 *"Ağırdan alma Allah'tan, aceleyse Şeytan'dandır"* hadisine işarettir.
9 *"Şeytan, sizi yoksullukla korkutur, size hayasızlığı emreder. Allah ise, size kendi katından bağışlama ve lütuf vaat eder."* (Bakara, 2/268) âyetine işarettir.
10 *"İnsanlar, padişahlarının yolu/töresi üzeredirler"* hadisine işarettir.
11 *"Elleri, boyunlarına zincirlerle bağlanarak ateşin dar bir yerine atıldıkları zaman da helâk olduk, bittik diye bağrışacaklar. Bugün, bittik, helâk olduk diye bir kere bağırmayın, birçok kere bağırın bittik, helâk olduk diye."* (Furkân, 25/13-14) âyetlerine işarettir.
12 *"Allah'ın boyası... Allah'ın (boyasından) daha güzel boyası olan kimdir? Biz (yalnızca) O'na kulluk edenleriz."* (Bakara, 2/138) âyetine işarettir.
13 *"(Ey peygamber!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."* (Enbiyâ, 21/107) âyetine işarettir.
14 *"Senin ömrüne andolsun ki, onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı."* (Hicr, 15/72) âyetine işarettir.
15 *"Artık az gülsünler de çok ağlasınlar; bu kazandıkları suç yüzünden uğradıkları cezâdır."* (Tevbe, 9/82) âyetine işarettir.
16 *"Şüphe yok ki sadaka veren erkek ve kadın müminlerle Allah'a güzel bir borç verenlerin verdikleri şey, gene kendileri için kat kat arttırılır ve onlara güzel bir mükâfat vardır."* (Hadîd/57/18) âyetine işarettir. (Ayrıca Bakara, 2/245; Mâide, 5/12; Tegâbun, 64/17; Müzzemmil, 73/20) gibi âyetlerde de müminlerin Allah'ın rızasını kazanmak için Allah'a borç vermeleri gerektiği bildirmektedir.
17 *"Yüce Allah buyurdu ki: Temiz kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın görmediği, insanın hatırına bile gelmeyen nimetler hazırladım."* hadisine işarettir.
18 *"Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."* (Ahzâb, 33/33) âyetine işarettir.
19 *"Nefsin bineğindir, ona yumuşaklıkla muamele et"* hadisine işarettir.
20 *"Cennet hoşa gitmeyen şeylerle kuşatılmıştır, cehennem de hoşa giden şeylerle kuşatılmıştır."* hadisine işarettir.
21 *"Rablerinin çağrısına gelirler, namazı kılarlar. İşleri, aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan hayır için harcarlar."* (Şûrâ, 42/38) âyetine işarettir.
22 *"Hani Rabbin, Adem oğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendi nefislerine karşı şahitler kılmıştı: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (demişti de) onlar: "Evet (Rabbimizsin), şahit olduk" demişlerdi. (Bu) Kıyamet günü: "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir."* (A'râf, 7/172) âyetine işarettir.
23 *"Gerçekten de sizin çalışmanız türlü türlüdür."* (Leyl, 92/4) âyetine işarettir.
24 *"Artık onlardan yüz çevir ve bekle. Şüphe yok ki, onlar da beklemedeler."* (Secde, 22/30) âyetine işarettir.
25 *"Onlardan güç yetirdiklerini sesinle sarsıntıya uğrat, atlıların ve yayalarınla onların üstüne yaygarayı kopar, mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol ve onlara çeşitli vaatlerde bulun. Şeytan, onlara aldatmadan başka bir şey vaat etmez."* (İsrâ, 17/64) âyetine işarettir.
26 Peygamber'in (sav) Ali'ye öğrettiği söz şudur: *"Ey Ali, eşinle buluşurken, "Allahım, beni Şeytan'dan uzaklaştır, bana rızık olarak verdiğin şeyden de Şeytan'ı uzaklaştır" de. Sizden bir çocuk olursa ona zarar veremez."*
27 *"Şeytanım benim elimde Müslüman oldu"* hadisine işarettir.
28 Burada kaş Arap harflerinden nun'a (ن), göz sad'a (ص) ve kulak cim'e (ج) benzetilmiştir.
29 *"Yazıklar olsun kullara, onlara hiçbir peygamber gelmedi ki onunla alay etmesinler."* (Yâsîn, 36/30) âyetine işarettir.
30 *"Muhakkak her güçlükle beraber bir kolaylık vardır. Evet, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır."* (İnşirâh, 94/5-6) âyetlerine işarettir.
31 *"Ona ancak temizlenenler dokunabilirler."* (Vâkıa, 56/79) âyetine işarettir.
32 Nahıl, düğün alaylarının önünde, balmumundan dökülmüş üstü süslü mum demektir.
33 *"Müminin ferasetinden sakının, çünkü o yüce Allah'ın nuruyla bakar."* hadisine işarettir.
34 *"O, hanginizin daha güzel iş yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, bağışlayandır."*

(Mülk, 67/2) âyetine işarettir.
35 Yani firavun ve benzeri din düşmanlarının.
36 *"Onlar tuzaklarını kurdular. Oysa tuzakları dağları yerinden kaldıracak (türden) olsa bile onların tuzakları, Allah'ın yanındaydı."* (İbrahim, 14/46) âyetine işarettir.
37 Yani İsrailoğulları.
38 Yani satrançta olduğu gibi veziri açmaza sokup hareketsiz halde bırakmıştır.
39 Bu beyitlerde geçen "hile" kelimesi "düzen, oyun, desise" anlamında olmayıp "tedbir almak, bir şeyin çaresini bulmaya çabalamak" anlamındadır.
40 *"Ehli arasında şeyh, ümmeti içindeki peygambere benzer"* hadisine işarettir.
41 Kur'an'da (Yusuf, 12/16) Yusuf'un kardeşlerinin, onu kuyuya attıktan sonra ağladıklarından söz edilmektedir.
42 *"De ki: "Ey iman eden kullarım, Rabbinizden sakının. Bu dünyada iyilik edenler için bir iyilik vardır. Allah'ın arzı geniştir. Ancak sabredenlere ecirleri hesapsızca ödenir."* (Zümer, 39/10) âyetine işarettir.
43 İçi hava dolu kırba: Yalancı iddia sahiplerinden kinayedir.
44 Kalem, 58/51.
45 *"Rahmetim, gazabımı geçmiştir"* hadisine işarettir.
46 *"Saltanat kısırdır"* Arap atasözüdür.
47 Samed: "Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şey kendisine muhtaç olan" anlamında Allah'ın isimlerindendir.
48 Güvene ermiş, huzura kavuşmuş nefis.
49 Yüklem [mahmul] ve konu [mevzu]" kelimeleri mantık terimleridir.
50 Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette "infak edin", yani kendinizde olandan başkalarına da verin emri geçmektedir.
51 *"Sabredin"* emri Kur'an'da (Âli İmrân, 3/200; A'râf, 7/87 ve Enfâl, 8/46.) âyetlerde geçmektedir.
52 *"Yiyin için, israf etmeyin, Allah israf edenleri sevmez"* (A'râf, 7/31) âyetine işarettir.
53 Şart ve ceza dilbilgisi terimleridir. Örneğin "Gidersen çok üzülürüm" cümlesinde "Gidersen" şart, "üzülürüm" cezâ, yani şartın karşılığında ortaya çıkan durum veya eylemdir.
54 *"Sakının"* ibaresi Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde geçmektedir.
55 *"Yoksulluk öbür peygamberlere karşı benim övüncümdür, onula övünürüm"* hadisine işarettir.
56 *"De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden, doyuran, fakat kendisi beslenmeyen Allah'tan başka dost mu tutayım?" "Bana, İslâm olanların ilki olmam emredildi" ve sakın ortak koşanlardan olma."* (En'âm, 6/14) âyetine işarettir.
57 *"Sana biat edenler, gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozmuş olur ve kim Allah'a verdiği sözü tutarsa Allah ona büyük bir mükâfât verecektir."* (Fetih, 48/10) âyetine işarettir.
58 *"Kişi, sevdiğiyle birliktedir"* hadisine işarettir.
59 *"Biz önlerine bir ser, arkalarına bir set çektik. Onları böyle perdeledik, artık görmezler."* (Yâsîn, 36/9) âyetine işarettir.
60 *"Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım. Beni çağıran, bana dua eden kişiye çağırdığı, dua ettiği anda icabet ederim. Artık onlar da benim çağrıma koşsunlar, bana inansınlar da doğru yolu bulsunlar."* (Bakara, 2/186) âyetine işarettir.
61 *"Boynunda hurma lifinden bir ip olacaktır."* (Tebbet, 111/5) âyetine işarettir.
62 *"[İblis]: Rabbim, onların tekrar dirilecekleri güne dek bana süre ver, dedi."* (A'râf, 7/14; Hicr, 15/36; Sâd, 38/79) âyetine işarettir.
63 *"Ve seni, yol yitirmiş bir halde bulup ana yol göstermedi mi?"* (Duhâ, 93/7) âyetine işarettir.
64 *"Allah, sizin suretlerinize, mallarınıza bakmaz, fakat gönüllerinize, amellerinize bakar."* hadisine işarettir.
65 *"Cennet anaların ayakları altındadır."* hadisine işarettir.
66 *"İslam, garip başlamış, garip olarak dönecektir. Ne mutlu o gariplere."* hadisine işarettir.
67 *"Hükümdar: "Ben (rüyamda) yedi besili inek görüyorum, onları yedi zayıf inek yiyor; bir de yedi yeşil başak ve diğerleri ise kupkuru. Ey önde gelen (kahin-bilginler,) eğer rüya yorumluyorsanız benim bu rüyamı çözüverin" dedi."* (Yusuf, 12/43) âyetine işarettir.
68 (Tîn, 95/4-5) âyetlerine işarettir.
69 *"Kime uzun ömür verirsek, onun yaratılışını baş aşağı çevirir (gücünü azaltırız). Akıllarını kullanmıyorlar mı?"* (Yâsîn, 36/68) âyetine işarettir.
70 (Tîn, 95/5-6) âyetlerine işarettir.
71 *"Ve Rabbiniz size şöyle bildirmişti: "Andolsun şükrederseniz elbette size daha fazla veririm ve eğer nankörlük ederseniz azâbım pek çetindir."* (İbrahim, 14/7) âyetine işarettir.
72 *"İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların işlerini Allah boşa çıkarmıştır. İman edip yararlı işler yapanların, Rableri tarafından hak olarak Muhammed'e indirilene inananların günahlarını Allah örtmüş ve hallerini düzeltmiştir."* (Muhammed, 47/1-2) âyetlerine işaret vardır.
73 *"Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a gönül hoşluğuyla ödünç verin."* (Müzzemmil, 73/20) âyetine

işarettir.
74 (Muhammed, 47/2) âyetine işarettir.
75 *"Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz!"* (En'âm, 6/95) âyetine işarettir. (Yunus, 10/31; Rûm, 30/19) âyetlerinde de Allah'ın ölüden diri çıkardığına işaret edilmektedir.
76 Mübdi: Eşsiz, örneksiz yaratan demektir. Allah, her şeyi yoktan, örneksiz, öncesiz bir şekilde yaratmıştır. İnsanın bir şeyi var etmesi, var olandan yararlanarak, doğadan örnekler alarak, ona yeni bir şekil vermekten ibarettir.
77 *"Dünyadan sakının, nefsim kudret elinde olan Allah'a andolsun ki o, Harut ile Marut'tan daha büyücüdür"* hadisine işarettir.
78 *"De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!"* (Felak, 113/1-5) âyetlerine işarettir.
79 *"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?"* (İnşirâh, 94/1) âyetine işarettir.
80 *"Biz ona sizden daha yakınız, fakat siz görmezsiniz."* (Zâriyât, 51/85) âyetine işarettir.
81 *"Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden O'dur. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve ona çıkanı bilir. Her nerede iseniz, O sizinle beraberdir, Allah, yaptıklarınızı görendir."* (Hadîd, 57/4) âyetine işarettir.
82 *"Tatlı dil yılanı ininden, kâfiri dininden çıkarır"* diye bir atasözümüz vardır.
83 *"İçlerinden seni dinleyenler vardır; fakat biz onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne kılıflar, kulaklarının içine de ağırlık koyduk. (Onlar) her mucizeyi görseler de yine ona inanmazlar. Hattâ sana geldiklerinde seninle tartışırlar; o kâfirler: "Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" derler."* (En'âm, 6/25) âyetine işaret vardır. (Enfâl, 8/31; Nahl, 16/24; Mü'minûn, 23/83; Furkân, 25/5; Neml, 27/68; Kalem, 58/15; Mutaffifîn, 83/13) âyetlerde de kâfirlerin kıyamet ve ölümden sonra diriliş hakkında "eskilerin masalları" dedikleri anlatılmaktadır.
84 *"Namaz kıldığı zaman, bir kulu engelleyeni gördün mü?"* (Alâk, 96/9-10) âyetlerine işarettir.
85 *"Öyle ise beni anın ki, ben de sizi anayım; bana şükredin, nankörlük etmeyin."* (Bakara, 2/152) âyetine işarettir.
86 *"Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın, ahdime vefa edin ki ahdinize vefa edeyim. Yalnızca benden korkun."* (Bakara, 2/40) âyetine işarettir.
87 Vis ile Ramin, Hüsrev ile Şirin eski zamanların ünlü aşk hikâyeleridir. Bunlar üzerine yazılmış pek çok mesneviler ve edebî eserler bulunmaktadır.
88 *"Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytânlarını düşman yaptık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu yapamazlardı. Artık onları, uydurdukları şeylerle baş başa bırak ki âhirete inanmayanların kalpleri onların sözlerine kansın, ondan hoşlansınlar ve onlar, işledikleri suçları işlemeğe devam etsinler."* (En'âm, 6/112-113) âyetlerine işarettir.
89 *"Rabbin, bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlardan, ağaçlardan ve kurdukları çardaklardan evler edin."* (Nahl, 16/68) âyetine işarettir.
90 *"Andolsun, biz Ademoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz, güzel şeylerden rızıklandırdık ve yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık."* (İsrâ, 17/70) âyetine işarettir.
91 *"Şüphesiz, biz sana Kevser'i verdik."* (Kevser, 108/1) âyetine işarettir.
92 *"Kim Allah için sever, Allah için buğz ederse, kim Allah için verir, Allah için vermezse imanı kemale ermiştir"* hadisine işarettir.
93 *"Yanları, yatak nedir görmez halde, korkarak, umarak Rablerini çağırırlar ve kendilerini rızıklandırdığımız şeylerin bir kısmını yoksullara harcarlar."* (Secde, 32/16) âyetine işarettir.
94 *"Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine geri dön."* (Fecr, 99/28) âyetine işarettir.
95 *"Sonra sana: "Allah'ı birleyerek İbrâhim'in yoluna uy; o, ortak koşanlardan değildi" diye vahyettik."* (Nahl, 16/123) âyetine işarettir.
96 *"Muhakkak ki sizin için İbrahim'de ve O'nunla beraber olanlarda bir güzel örnek vardır."* (Mümtahine, 60/4) âyetine işarettir.
97 *"Ey örtüsüne bürünen, kalk da uyar."* (Müddessir, 74/1-2) âyetlerine işarettir.
98 *"Allah gönüllerini döndürmüştür onların, çünkü onlar, anlamaz bir topluluktur."* (Tevbe, 9/113) âyetine işarettir.
99 *"Andolsun, biz Ademoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz, güzel şeylerden rızıklandırdık ve yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık."* (İsrâ, 17/70) âyetine işarettir.
100 Kur'an'da çeşitli surelerin başında bulunan bu harflere "huruf-i mukattaa" denir. Kur'an'da 29 sure bu türden harflerle başlar. Bu harflerin anlamı hakkında çeşitli yorumlar yapılmışsa da doğrusunu Allah bilir.
101 *"O hevâsına uyup konuşmaz, sözü ancak kendisine vahyedilen bir vahiyden ibarettir."* (Necm, 53/3-4) âyetlerine işarettir.
102 *"Köre güçlük yoktur, aksağa güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur."* (Fetih, 48/17) âyetine işarettir.

103 "Arayan bulur" atasözüdür.
104 *"İnanıp da inançlarından fayda gören şehir halkı, ancak Yûnus'un kavmidir. İnandıkları zaman, dünya hayatında onlardan zillet azâbını giderdik ve bir zamana dek faydalandırdık onları."* (Yunus, 10/98) âyetine işarettir.
105 *"O gün, bütün gizli şeyler, meydana vurulur."* (Târık, 86/9) âyetine işarettir.
106 *"Göğü yükseltti ve mizanı koydu."* (Rahmân, 55/7) âyetlerine işarettir.
107 *"Yiyin, için, israf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez."* (A'râf, 7/31) âyetine işarettir.
108 *"Allah dedi ki: "Bu, doğrulara, doğru söylemelerinin yarar sağladığı gündür. Onlar için, içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı oldu, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve mutluluk budur."* (Mâide, 5/119) âyetine işarettir.
109 *"Vahyi okumak için acele edip dilini oynatıp durma"* (Kıyamet, 75/16) âyetine işarettir.
110 *"O hevâsına uyup konuşmaz, onun sözü, kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir."* (Necm, 53/3-4) âyetlerine işarettir.
111 *"Süleyman Davud'a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur."* (Neml, 27/16) âyetine işarettir.
112 *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun bazı âyetleri muhkemdir, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir."* (Âli İmrân, 3/7) âyetine işarettir.
113 *"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, öltürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaattir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alış verişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır."* (Tevbe, 9/111) âyetine işarettir.
114 *"Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır" diye yazmıştık."* (Enbiyâ, 21/105) âyetine işarettir.
115 *"İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar."* (Abese, 80/34-36) âyetlerine işarettir.
116 *"Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen, vârislerin en hayırlısısın."* (Enbiyâ, 21/89) âyetine işarettir.
117 *"(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir."* (Bakara, 2/74) âyetine işarettir.
118 *"O hanginizin daha güzel iş yapacağınızı denemek için, ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, bağışlayandır."* (Mülk, 67/2) Âyetine işarettir.
119 *"Rabbiniz, halkı yaratmadan önce kudret eliyle, rahmetim gazabımı geçmiştir diye yazdı"* hadisine işarettir.
120 *"Melekler göğün etrafındadır. O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir."* (Hâkka, 69/17) âyetine işarettir.
121 *"Onlara, zorlu azabımız geldiği zaman yalvarmaları gerekmez miydi? Ama onların kalpleri katılaştı ve şeytan onlara yapmakta olduklarını çekici gösterdi."* (En'âm, 6/43) âyetine işarettir.
122 *"Allah korkusuyla İki gözünden sinek başı kadar yaş akıtıp da yüzüne cehennem sıcaklığı değecek hiçbir kul yoktur."* şeklinde bir hadis vardır.
123 *"İnsanoğullarının kalpleri Rahman'ın iki kudret parmağının arasındadır, onları dilediği gibi çevirir."* şeklinde bir hadis vardır.
124 *"Biz ona sizden daha yakınız, ama siz görmezsiniz."* (Vâkıa, 56/85) âyetine işarettir.
125 *"Ona: «Cennete gir» denildi. O da: «Keşke benim kavmim de bilseydi» dedi."* (Yâsîn, 36/26) âyetine işarettir.
126 *"Rızkınız göktedir, size vaat olunan şeyler de."* (Zâriyât, 51/22) âyetine işarettir.
127 *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri katında rızıklanırlar."* (Âli İmrân, 3/169-170) âyetlerine işarettir.
128 Aldanış yurdu ibaresiyle: *"Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ekincilerin hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçimlikten başka bir şey değildir."* (Hadîd, 57/20) âyetine işaret edilmektedir.
129 *"Allahım, bize eşyayı olduğu gibi göster"* hadisine işarettir.
130 *"Öldükten sonra pişman olmayan hiç kimse yoktur; iyilik etmişse keşke daha fazla iyilik etseydim deyip pişman olur; kötülük etmişse keşke etmeseydim diye pişman olur."* hadisine işarettir.
131 *"Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde nur içindedirler. Doğruluk makamında, gülçlü bir hükümdarın katındadırlar."* (Kamer, 54/55) âyetine işarettir.
132 *"O, (insanlar) umutlarını kestikten sonra, yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, hakiki dosttur, övülmeye lâyık olandır."* (Şûrâ, 42/28) âyetine işarettir.

133 *"Ancak tövbe edip inanan ve faydalı bir iş yapanlar, işte Allâh onların kötülüklerini iyiliklere değiştirecektir. Allâh çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."* (Furkân, 25/70) âyetine işarettir.
134 (En'âm, 6/152; A'râf, 7/85; İsrâ, 17/35; Mutaffifîn, 84/3) gibi âyetlerde ölçünün ve tartının yapılması emredilmektedir.
135 Ceza, bir şeyin iyi veya kötü karşılığı demektir.
136 *"Ey iman edenler; Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin ki işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, büyük bir başarıya (kurtuluşa) ermiş olur."* (Ahzâb, 33/70-71) âyetlerine işarettir.
137 Buğday gösterip arpa satmak, düzenbazlıkla birini aldatmaktan kinayedir.
138 *"Akıllıya bir işaret yeter"* Arap atasözüdür.
139 *"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. (O su) sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar. İşte Allah (başlangıçta bu şekilde yarattığı) insanı tekrar yaratmaya da kadirdir."* (Târık, 86/5-8) âyetlere işarettir.
140 *"Cinleri dumansız bir ateşten yarattı."* (Rahmân, 55/15) âyetine işarettir.
141 *"İblis cinlerdendi; Rabbinin buyruğundan dışarı çıktı."* (Kehf, 18/50) âyetine işarettir.
142 *"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı duysunlar."* (Nisâ, 4/56) âyetine işarettir.
143 *"Tamah eden alçalır, yetinen yücelir"* anlamında vecize vardır.
144 Eskilere göre, zümrüt, gözüne tutulduğunda yılanı, ejderhayı etkisiz hale getirir. Burada bu inanca işaret edilmektedir.
145 *"Kim, İslam'da kendisinden sonra uyulacak iyi bir sünnet koyarsa, ona, o ameli işleyen herkese verilen sevap kadar sevap verilir. Onunla amel edenlerin amelinden de bir şey eksiltilmez. Kim de kendisine uyulan kötü bir sünnet koyarsa ona da, o günahı işleyenlere yazıldığı kadar günah yazılır. O günahı işleyenlerin günah yükünden de bir şey eksiltilmez"* hadisine işarettir.
146 *"Nûn, Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun."* (Kalem, 68/1) âyetine işarettir.
147 *"(Adem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."* (A'râf, 7/23) âyetine işarettir.
148 *"Allahım, eşyayı bize olduğu gibi göster."* hadisine işarettir.
149 Bu söz Hz. Ali'ye aittir.
150 Kur'an'da örneğin (Mâide, 5/110; En'âm, 6/7; Yunus, 10/76; Hûd, 11/7) gibi pek çok âyetlerde kâfirlerin peygamberleri büyücülükle suçladıkları anlatılır.
151 *"(Firavun) ben, sizin en yüce Rabbinizim dedi."* (Nâziât, 79/24) âyetine işarettir.
152 *"Namazda oldukça padişahın kapısını çalmaktasın, padişahın kapısını çalana, o kapı açılır"* hadisine işaret vardır.
153 Nefs-i levvâme, yani işlediği kötülüklerden dolayı sürekli kendisini kınayan nefis. Kur'an'da bu nefis hakkında: *"Andolsun kendisini kınayıp duran nefse"* (Kıyâmet, 75/2) buyurulmaktadır.
154 *"O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara: «İmanınızdan sonra küfrettiniz ha? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın» (denecektir). Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmeti içindedirler, içinde temelli kalacaklardır."* (Âli İmrân, 3/107-108) âyetlerine işarettir.
155 *"Allah'a karşı yalan uyduranları, yüzleri kapkara halde görürsün. Kibirlenenlere yetecek kadar, cehennemde yer yok mudur?"* (Zümer, 39/60) âyetine işarettir.
156 *"Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar, kafirlere karşı şiddetli kendi aralarında merhametlidirler. Onların, rüku ve secde ederek Allah'ın lütuf ve rızasını aradıklarını görürsün. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır."* (Fetih, 48/29) âyetine işarettir.
157 *"Derilerine: "Aleyhimize niçin şahitlik ettiniz?" derler. Derileri: "Her şeyi konuşturan Allah bizi konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı, işte O'na döndürülüyorsunuz" cevabını verirler."* (Fussilet, 41/21) âyetine işaret vardır.
158 *"İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir?"* (Bakara, 2/255) âyetine işarettir.
159 *"Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız."* (Bakara, 2/179) âyetine işaret vardır.
160 *"Nefsini bilen Rabbini bilir"* hadisine işarettir.
161 *"Andolsun, onlara: «Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim emre amade kıldı?» diye soracak olursan, şüphesiz: «Allah» diyecekler. Şu halde nasıl oluyor da çevriliyorlar?"* (Ankebût, 29/61) âyetine işarettir.
162 *"Melekler ve ruh, miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde O'na yükselir."* (Meâric, 70/4) âyetine işarettir.
163 *"Ey müminler, içinizden kim dininden dönerse bilsin ki, yakında Allah öyle bir topluluk ortaya çıkaracak ki, Allah onları sevdiği gibi onlar da O'nu severler, bunlar müminlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı onurlu davranırlar, Allah yolunda cihat ederler, hiç kimsenin yergisinden ve kınamasından çekinmezler. Bu Allah'ın bağışıdır, onu dilediğine verir. Allah'ın lütfu geniştir, O her şeyi bilir."* (Mâide, 5/54) âyetine işarettir.
164 *"Andolsun, onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim emre amade kıldı? diye soracak olursan, şüphesiz: "Allah" diyecekler. Şu halde nasıl oluyor da çevriliyorlar?"* (Ankebût, 29/61) âyetine işarettir.
165 *"Ancak tövbe edip inanan ve faydalı bir iş yapanlar, işte Allâh onların kötülüklerini iyiliklere değiştirecektir.*

Allâh çok bağışlayandır, çok esirgeyendir." (Furkân, 25/70) âyetine işarettir.
166 Kur'an'da nasuh tövbesi hakkında (Tahrîm, 66/8) *"Ey iman edenler! Samimi bir tövbe ile Allah'a tövbe edin. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, Peygamberi ve O'nunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar."* buyurulmaktadır. Nasuh tövbesi aslında, samimi, candan, yürekten, günaha bir daha dönmemek üzere tövbe etmek anlamına gelir. Sonradan "nasuh" sözcüğü şahıslaştırılarak bu konuda çeşitli hikayeler anlatılmıştır. Mevlânâ da bu hikayelerden birisini anlatmaktadır.
167 *"Kolay olanı ona kolaylaştıracağız."* (Leyl, 92/7) âyetine işarettir.
168 *"Zor olanı ona kolaylaştıracağız."* (Leyl, 92/10) âyetine işarettir.
169 *"Onları siz öldürmediniz, ama Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, ama Allah attı ve böylece de kendi katından, inananlara güzel bir nîmet vermek, onları denemek istedi. Şüphe yok ki Allah her şeyi duyar, bilir."* (Enfâl, 8/17) âyetine işarettir.
170 *"Ey inananlar! Zannın çoğundan sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli şeylerinizi araştırmayın; biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte bundan iğrendiniz (değil mi?). O halde Allah'tan korkun, şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir."* (Hucurât, 49/12) âyetine işarettir.
171 *"Ona: «Cennete gir» denildi. O da: «Keşke kavmim de bir bilseydi» dedi."* (Yâsîn, 36/26) âyetine işarettir.
172 *"Ey iman edenler; siz Allah'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve sebatınızı arttırır."* (Muhammed, 47/7) âyetine işarettir.
173 Bu beyitlerde: *"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliliklerini Biz taksim ettik; birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."* (Zuhruf, 43/32) âyetine işaret vardır.
174 *"Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfunu isteyin. Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz."* (Cumua, 62/10) âyetine işarettir.
175 *"Rızık anahtarları Arş'a doğrudur. Allah insanlara, geçinecekleri kadarını indirir. Geçimliğini artıranın rızkını da artırır; azaltanın rızkını da azaltır."* hadisine işarettir.
176 *"Kanaat tükenmez hazinedir"* hadisine işarettir.
177 *"Rızık, kulun onu arayışından daha fazla kulu arar"* hadisine işarettir.
178 *"Hani Rabbiniz: Şükrederseniz; andolsun ki, size artırırım, nankörlük ederseniz; bilin ki azabım çok şiddetlidir, diye bildirmişti."* (İbrahim, 14/7) âyetine işarettir.
179 *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* (Bakara, 2/195) âyetine işarettir.
180 *"Allah'ın arzı geniştir"*, (Nisâ, 4/97; Ankebût, 29/56; Zümer, 39/10) âyetlerinde geçer.
181 *"(Firavun): Ben, sizin en yüce Rabbinizim dedi."* (Nâziât, 79/24) âyetine işarettir.
182 Bu beyit Gazneli Hakim Senai'ye aittir.
183 *"Şüphe yok ki, Allah, bir sivri sineği ve ondan üstün olanını misal getirmekten çekinmez. İman etmiş olanlar bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kafirler ise: "Allah bu misali vermekle ne murat etmiş?" derler. Allah onunla bir çoğunu sapıtır, bir çoğunu da hidâyete erdirir. Bununla günahkârlardan başkasını saptırmaz."* (Bakara, 2/26) âyetine işarettir.
184 İşitici (semi) ve görücü (basir) Allah'ın sübutî sıfatlarındandır.
185 *"Allah'ın arzı geniştir."* (Nisâ, 4/97; Ankebût, 29/56; Zümer, 39/10) âyetlerinde geçer.
186 *"Acele Şeytan'dan, ağırdan alma Allah'tandır"* hadisine işarettir.
187 *"İnsana bilmediğini öğretti."* (Alâk, 96/5) âyetine işarettir.
188 Cumartesi günleri dünya işleriyle uğraşmaları kendilerine haram kılınmış olan İsrailoğulları.
189 *"De ki: «Allah katında yeri bundan daha kötü olanları size bildireyim mi? Allah'ın lanet ettiği, gazabına uğrattığı, aralarından bir bölümünü çarparak maymuna ve domuza çevirdiği kimselerle tağuta tapan kimselerdir. Bunlar yerleri en kötü ve doğru yoldan en sapmış olanlardır."* (Mâide, 5/60) âyetine işarettir.
190 Şeytan'ın insana apaçık düşman olduğu pek çok Kur'an âyetinde dile getirilmiştir.
191 Canlı cansız her varlığın kendisine ihtiyaç duyduğu, onunsa kimseye muhtaç olmadığı anlamında Allah'ın bir sıfatıdır. *"Allah Samed'dir"* (İhlâs, 112/2) âyetinde geçer.
192 *"Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi."* (En'âm, 6/76) âyetine işarettir.
193 Hz. Ömer zamanında, adamın biri Ramazan hilâlini gözlerken kaşındaki uzun bir kılı hilâl sanmış. Buna işaret edilmektedir.
194 *"Hayatım ölümümdedir"* sözü Hallac-ı Mansur'a nispet edilir.
195 Bu beyit Hz. Ali'nin bu mealdeki bir şiirinden mülhemdir.
196 Dilencilikte adı darbımesel olmuş biri.
197 *"Tamah eden, zillete düşer, alçalır"* hadisine işarettir.
198 *"Allah'a ödünç verin"* ibaresi (Hadîd, 57/11) âyetinden alınmıştır.
199 *"Allah'a yardım edin"* ibaresi (Muhammed, 47/7) âyetinden alınmıştır.
200 *"Yiyin için, israf etmeyen, Allah israf edenleri sevmez"* (A'râf, 7/31) âyetine işarettir.
201 Bu mealdeki bir k si hadise işarettir.

202 Mühreyi kapmak, birisinin elinden kurtulmak ve ona galebe çalmaktan kinayedir.
203 *"Ancak inananlar ve iyi işlerde bulunanlar başka, gerçekten de onlara bitmez tükenmez bir mükâfat vardır."* (Tîn, 95/6) âyetine işarettir.
204 *"Sana biat edenler, gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozmuş olur ve kim Allah'a verdiği sözü tutarsa Allah ona büyük bir mükâfât verecektir."* (Fetih/48/10) âyetine işarettir.
205 *"Ve derler ki, eğer duysaydık ya da akıl etseydik yakıp kavuran cehennem ehli olmazdık."* (Mülk, 67/10) âyetine işarettir.
206 Mecusi din adamlarına verilen isim.
207 2914 ve 2915. beyitlerde *"Allah esenlik yurduna çağırır ve kimi dilerse dosdoğru yola yöneltip iletir."* (Yunus, 10/25) âyetiyle *"Şeytan, sizi fakirlikle korkutur, size hayasızlığı emreder. Allah ise, size kendisinden bağışlama ve bol lütuf vaat eder."* (Bakara, 2/268) âyetine işaret edilmektedir.
208 *"Muhammed Allah'ın elçisidir. Onun yanında bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler."* (Fetih, 48/29) âyetine işarettir.
209 *"Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi."* (Kehf, 18/18) âyetine işaret vardır.
210 İhtiyar: İyiyi ve kötüyü ayırt ederek bunlardan birini insanın kendi dileğiyle seçme, yeğleme ve irade etme gücüdür.
211 Fetih, 48/17.
212 *"İş hükme bağlanıp bitince, şeytan der ki: «Doğrusu Allah, size gerçek olan vaadi vaat etti; ben de size vaatte bulundum, fakat size yalan söyledim. Benim size karşı zorlayıcı bir gücüm yoktu, yalnızca sizi çağırdım, siz de bana icabet ettiniz. Öyleyse beni kınamayın, siz kendinizi kınayın. Ben sizi kurtaracak değilim, siz de beni kurtaracak değilsiniz. Doğrusu daha önce beni ortak koşmanızı da tanımamıştım. Gerçek şu ki, zalimlere acıklı bir azap vardır."* (İbrahim, 14/22) âyetine işarettir.
213 *"Hani biz meleklere: "Adem'e secde edin" dedik de hemen secde ettiler. Yalnız iblis kaçındı, kendini büyük gördü ve kâfirlerden oldu."* (Bakara, 2/34) âyetine işarettir.
214 *"(İblis) öyleyse dedi, beni azdırmana karşılık, andolsun ki ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."* (A'râf, 7/16) âyetine işarettir.
215 Yani hem kâfirsin, hem de kâfir olmak istemiyorsun, böyle bir şey imkansız ve çelişik bir durumdur.
216 Bu anlamda *"Kur'an'ı kendi görüşüne göre tefsir eden cehennemde oturacağı yeri hazırlasın"* şeklinde bir hadis vardır.
217 *"Ne olmuşsa kalem yazmış mürekkebi kurumuştur"* hadisine işarettir.
218 Tevbe, 9/120.
219 *"Kim zerre miktarı iyilik işlemişse onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse onu görür."* (Zilzâl, 99/7-8) âyetlerine işarettir.
220 Kur'an'da yüzlerce âyette peygambere hitaben "söyle" emri bulunmaktadır.
221 *"Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki, size rahmet edilsin."* (A'râf, 7/204) âyetine işarettir.
222 *"Rabbinizden bir bağışlanmaya; Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yer kadar olan cennete koşuşun. İşte bu, Allah'ın dilediğine verdiği lütfudur. Allah büyük lütuf sahibidir."* (Hadîd, 57/21) âyetine işarettir.
223 *"Her topluluk kendi ellerinde olanla sevinç içindedir."* (Mü'minûn, 23/53) âyetine işarettir.
224 *"Kim bir iyilik ile gelirse, ona on katı verilir. Kim de bir kötülük ile gelirse, yalnızca onun karşılığı ile cezalandırılır ve hiçbirine haksızlık edilmez."* (En'âm, 6/160) âyetine işarettir.
225 Hz. Peygamber'in (sav) ashabının, onu, adeta başlarına konan kuşu uçurmak istemeyen kimseler gibi dinledikleri rivâyet edilmiştir.
226 Asaf, Hz. Süleyman'ın (as) vezirinin adıdır.
227 *"Ve yanlarında bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş iri gözlü kadınlar vardır."* (Saffât, 37/48) âyetine işarettir.
228 *"Çadırlar içinde korunmuş huriler vardır."* (Rahmân, 55/72) âyetine işarettir.
229 *"(Büyücüler) dediler ki: Zararı yok, nasıl olsa Rabb'imize döneceğiz."* (Şuarâ, 26/50) âyetine işarettir.
230 *"Kendini bilen Rabbini bilir"* hadisine işarettir.
231 *"Din nasihattir"* hadisine işarettir.
232 İyinin, kötünün birbirinden ayrılacağı kıyamet günü kastedilmektedir. *"İşte bu, o sizin yalanladığınız ayrışma günüdür."* (Sâffât, 37/21) âyetinde geçer.
233 *"Musa: Defol, dedi, artık hayatın boyunca sen: "Bana dokunmayın!" diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun tanrına da bak! Yemin ederim, biz onu yakacağız; sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!"* (Tâhâ, 20/97) âyetine işarettir.
234 *"Kerim oğlu kerim oğlu kerim İbrahim oğlu İshak oğlu Yakub'un oğlu Yusuf'tur"* şeklinde bir hadis vardır.
235 *"Andolsun biz Ademoğullarını yücelttik; onları karada ve denizde taşıdık, temiz ve güzel şeylerden*

rızıklandırdık yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık." (İsrâ, 17/70) âyetine işarettir.
236 *"Biz sana Kevser'i verdik."* (Kevser, 108/1) âyetine işarettir.
237 *"Bu dünya hayatı eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurdu, işte asıl hayat odur keşke bilselerdi."* (Ankebût, 29/64) âyetine işarettir.
238 *"Onların üzerinde hafif ipek ve ağır işlenmiş atlas olan yeşil elbiseler vardır. Gümüşten bileziklerle bezenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz bir şarap içirmiştir."* (İnsan, 76/21) âyetine işarettir.
239 *"Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı."* (Necm, 53/17) âyetine işarettir.
240 *"Allah: Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu."* (A'râf, 7/24) âyetine işarettir.
241 Yani güneş ışıklarından.
242 *"Rabbim, bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın salih bir amelde bulunmamı ilham et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat."* (Neml, 27/19) âyetine işarettir.
243 *"Öyle erler vardır ki onları ne ticaret, ne alım-satım, Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz, gönüllerin ve gözlerin döneceği günden korkar onlar."* (Nûr, 24/37) âyetine işarettir.
244 *"Hayır! Yakında bileceksiniz! Elbette yakında bileceksiniz."* (Tekâsür, 102/3-4) âyetlerine işarettir.
245 Vâkıa, 56/10.
246 Kamer, 54/55.
247 *"O halde Rabbinizin bağışlaması ve Allah ile Peygambere inananlar için hazırlanmış, gökle yer arası kadar genişliği olan cennet uğruna yarışın."* (Hadîd, 57/21) âyetine işarettir.
248 *"Müminler arasında öyleleri vardır ki Allah'a verdikleri sözde dururlar. Kimileri sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimileri de şehitlik beklemektedir. Onlar hiç sözlerini değiştirmediler."* (Ahzâb, 33/23) âyetine işarettir.
249 *"Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tespih eder. O, çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Hadîd, 57/1) âyetine işarettir. Haşr (59) ve Saff (61) surelerinin 1. âyetleri de aynı mealdedir.
250 *"Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık; artık görmezler."* (Yâsîn, 36/9) âyetine işarettir.
251 Tası damdan düşmek: Rezil rüsva olmak anlamında bir deyimdir.
252 Kâfirûn, 109/6.
253 *"Kim iyi bir iş yaparsa faydası kendisinedir ve kim kötülük yaparsa zararı kendisinedir. Rabb'in kullara zulmedici değildir."* (Fussilet, 41/46) âyetine işarettir.
254 *"Elbette Rabbin gözetleme yerindedir (daima gözetlemektedir)."* (Fecr, 89/14) âyetine işarettir.
255 *"Kötülüğün karşılığı, onun misli olan kötülüktür. Ama kim affeder ve ıslah ederse artık onun ecri Allah'a aittir. Gerçekten O, zalimleri sevmez."* (Şûrâ, 42/40) âyetine işarettir.
256 *"Rabbinizin size acıyacağı umulur, fakat tekrar kötülüğe dönerseniz biz de döner, cezânızı veririz."* (İsrâ, 17/8) âyetine işarettir.
257 *"Dediler ki: "Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, muhakkak ziyana uğrayanlardan oluruz!"* (A'râf, 7/23) âyetine işarettir.
258 *"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır."* (Zuhruf, 43/32) âyetine işarettir.
259 *"Cennet hoşa gitmeyen şeylerle cehennemse hoşa giden şeylerle kuşatılmıştır."* hadisine işarettir.
260 *"Rabbimiz! Unutursak veya yanılırsak bizi sorumlu tutma."* (Bakara, 2/286) âyetine işarettir.
261 *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının."* (Nisâ, 4/1) âyetine işarettir.
262 *"(Büyücüler): Zararı yok dediler, nasılsa biz Rabbimize döneceğiz."* (Şuarâ, 26/50) âyetine işarettir.
263 *"Ona: «Cennete gir» denildi. O da: «Keşke benim kavmim de bir bilseydi» dedi."* (Yâsîn, 36/26) âyetine işarettir.
264 *"Ben sizin en yüce Rabbinizim, dedi"* (Nâziât, 79/24) âyetine işaret vardır.
265 Fâtır, 35/28.
266 Bakara, 2/156.
267 *"Ve muhakkak ki biz saf bağlayıp duranlarız."* (Sâffât, 37/165) âyetine işarettir.

MESNEVİ
VI

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Bu, vehim, şüphe, hayal, şek ve zan karanlıklarının kandili olan Mesnevi defterlerinin ve manevî delillerin altıncı cildidir. Bu kandil, hayvanî duyguyla idrak edilemez. Çünkü hayvanlık makamı, aşağıların en aşağısıdır. Onlar, en aşağı âlemin suretini imar etmek için yaratılmışlardır. O çizgiyi aşmasınlar diye onların duyguları ve algıları üzerine bir daire çizilmiştir. *"Bu, Aziz ve Alim olan Allah'ın takdiridir*[1]*."* Yani [Allah], işlerinin ulaşabileceği, bakışlarının dolaşabileceği sınırları göstermiştir. Nitekim gökyüzündeki her yıldızın da işinin ulaşabileceği bir ölçüsü ve tezgâhı vardır. Tıpkı, hükmü sadece o şehirde geçen bir şehrin hâkimi gibi. O şehre bağlı yerlerin dışında onun hükmü yoktur. Allah, bizi hapsinden, mühründen ve perde ardında bıraktığı kimseler gibi perdelemekten korusun. Amin, ey âlemlerin Rabbi!

Değerli ve Sağlam Kitabın Tamamlanması

A gönle hayat veren Hüsâmeddin, altıncı bölüme isteğin coştukça coşuyor.

Hüsâmî-nâme, senin gibi bir allâmenin cezbesiyle dünyada dolaşır oldu.

Ey manevî [er], Mesnevi'yi tamamlamak üzere altıncı bölümü sana armağan olarak sunuyorum.

Bu altı kitapla, altı yöne ışık saç da dolaşmayan çevresinde dolaşsın.

Aşkın beşle, altıyla işi yoktur[2]. Onun amacı, sevgilinin [kendisini] çekişinden başka bir şey değildir.

Ola ki bundan sonra bir izin gelir de söylenecek sırlar söylenir.

Ya da bu ince ve üstü kapalı kinayelerden daha açık bir anlatışla [anlatılır].

Sır, sırrı bilenden başkasına eş olmaz; inkârcının kulağında bulunan sır, sır değildir.

Ancak Allah'ın daveti ortadadır; davetin kabul edilip edilmemesiyle sırrı bilenin ne işi olur?

Nuh, dokuz yüz yıl davet edip durdu da kavminin inkârı her an arttı.

Ama o söyleme dizginini hiç gevşetti mi? Hiç suskunluk mağarasına çekildi mi?

O dedi ki: Köpeklerin havlayıp bağrışması yüzünden kervan hiç yolundan kalır mı?

Ya da mehtaplı gecede köpeklerin kavgası yüzünden dolunay seyir hızını ağırlaştırır mı?

Ay ışık saçar, köpek de havlar durur. Herkes, kendi yaradılışına göre hareket eder.

Kader, herkese bir hizmet vermiştir; cevherine uygun bir sınamaya uğratmıştır.

[Ay der ki]: Köpek, o uygunsuz bağırtıyı bırakmasa da ben Ay'ım, seyrimi nasıl bırakırım?

Sirke, sirkeliğini artırdıkça şekerin de [şekerliğini] artırması gerek.

Kahır sirkedir, lütuf da bala benzer. Her bal şerbetinin temeli bu ikisidir.

Bal, sirkeden az olursa bal şerbetine halel gelir.

Kavmi ona sirke döküyordu, ama [Allah'ın] lütuf denizi de Nuh'a fazlasıyla şeker dökmekteydi.

Onun şekeri cömertlik denizinden yardım almadaydı; bu yüzden [şekeri] dünya halkının sirkesinden daha fazlaydı.

Tek başına bin kişiye bedel olan kimdir? O veli... Hatta o yüce Allah kulu, yüzlerce asrın [insanlarına] bedeldir.

Denize yol bulan bir küpün önünde nice Ceyhun [gibi ırmaklar] diz çökerler.

Hele şu deniz var ya... Bütün denizler, bu örnekleri, bu şaşırtıcı sözleri duyunca,

En büyük ad, en küçük ada eş oldu diye bu utanç yüzünden ağızları acılaşır.

Bu dünya öte dünya ile kıyaslandığında, bu dünya utancından hop oturur hop kalkar.

Bu söz dardır, derecesi düşüktür; yoksa bayağı olanın özün özü olanla ne ilgisi olabilir?

Karga, üzüm bağında kargaca bağırır; ama bülbül [o bağırıyor diye] güzel sesini kısar mı hiç?

Demek ki bu *"[Allah] dilediğini yapar*[3]" pazarında her birisinin ayrı bir alıcısı vardır.

Dikenlikteki çalı çırpı ateşin gıdasıdır, sarhoşun burnunun gıdası da gül kokusudur.

Pislik bize göre iğrenç olsa da, domuzla köpeğe şekerle helva gibi gelir.

Pisler, bu pislikleri yaparlar, ama sular da [pisleri] arıtmaya çalışırlar.

Yılanlar, zehirlerini saçsalar; acılar bizi perişan etseler de,

Bal arıları dağlara, kovanlara, ağaçlara baldan şeker ambarları doldururlar.

Zehirler, zehirliklerini yapsalar da panzehirler çabucak onları söküp atarlar.

Bir baksan, bu dünya tümüyle savaştır; zerre zerreyle, dinin kâfirlikle savaştığı gibi [savaşmaktadır].

Bir zerre, arayış içinde sola doğru uçmadadır, öteki sağa doğru.

Bir zerre yukarıya, öteki aşağıya, sen onların fiilî savaşlarını durgunluk içinde gör.

[Onların] fiilî savaşları, gizli bir savaş yüzündendir; sen bu çekişmeyi, o çekişmeden bil.

[Oysa] güneşte yok olan zerrenin savaşı, tasvirin ve hesabın dışındadır.

Zerrenin kendisi ve soluğu yok oldu mu, onun savaşı, artık sadece güneşin savaşıdır.

Ondaki tabiî hareket ve durgunluk gitmiştir. Neden? *"Muhakkak biz O'na dönücüleriz"*[4] [sırrı] yüzünden.

Biz, kendimizden geçip senin denizine döndük; asıl süt emilecek yerden süt emer olduk.

A gulyabani yüzünden yolun tâli yerlerinde kalmış olan usûlsüz kişi, usûlden az dem vur.

Gözün ışığıyla [bakacak olursak] bizim savaşımız da barışımız da bizden değildir; [O'nun] iki parmağı arasındadır.

Cüzler arasındaki tabiat savaşı, eylem savaşı ve söz savaşı, korkunç bir savaştır.

Ama şu dünya, bu savaşla ayakta durmaktadır; unsurlara bak da [mesele] çözülsün.

Dört unsur, dünya tavanının üzerine kurulduğu dört kuvvetli direktir.

Her direk, bir diğerini kırar; su direği, kıvılcım direğini kırar.

O halde yaratılışın binası zıtlar üstüne kurulmuştur; biz de kuşkusuz zarar ve kâr yüzünden savaştayız.

Hallerim birbirine aykırı, her biri etki bakımından ötekine muhalif.

Her an kendi yolumu vurup dururken bir başkasıyla nasıl uzlaşırım?

Hal ordularımın dalgasına bir bak, her biri bir başkasıyla kin ve savaş içinde.

Kendindeki şu ağır savaşa bir bak; öyleyse ne diye başkalarının savaşıyla meşgulsün?

Hak seni bu savaştan çekip alır da tek renkli barış dünyasına götürürse ne âlâ.

Ancak o dünya bâki ve bayındırdır, çünkü onun terkibi zıtlardan oluşmaz.

Bu birbirini yok ediş, zıdda kendi zıddından gelir; zıt olmayınca sonsuzluktan başka bir şey olmaz.

Benzeri olmayan [Allah], güneş ve onun zıddı zemheri olmasın diye cennetten zıtlığı giderdi.

Renklerin asılları, renksizliktir; savaşların asılları da barışlardır.

Bu gamla dolu evin aslı o dünyadır; her ayrılığın, uzak düşüşün aslı kavuşmadır.

A hocam, neden biz [birbirimize] aykırıyız? Birlik bu sayıları neden doğuruyor?

Çünkü biz parçayız, dört zıtsa asıl. Asıl, parçanın içinde kendi huyunu icat etmede.

Can cevheri, ayrılıkların ötesinde olduğundan, onun huyu bu değildir, onun huyu ululuktur.

Barışların aslı olan savaşları gör; savaşı Allah uğruna olan Peygamber gibi hani.

O, her iki dünyada da galip ve muzafferdir; bu galibin şerhi dile sığmaz.

Irmağın Ceyhun'un suyunu [tümüyle] çekip [içmek] mümkün değilse de susuzluk miktarınca içmemeye de imkân yok.

Manevî denize susadıysan, Mesnevi adasında bir ark açıver.

Her solukta Mesnevi'yi sadece manevî [bir deniz] olarak görebileceğin bir ark aç.

Rüzgâr, ırmağın üzerinden çerçöpü araladı mı su, tek renkliliğini ortaya çıkarır.

[Oradaki] taze mercan dallarını gör, can suyundan bitmiş meyveleri gör.

[Söz] harften, sesten ve soluktan [ayrılıp] tek kalınca, onların hepsini bırakır da denize döner.

[O zaman] söz söyleyen de, söz işiten de, sözler de, her üçü birden sonunda can kesilir.

Ekmek veren de, ekmek alan da, tertemiz ekmek de şekillerden arınarak toprak olur.

Ama anlamları üç makamda, mertebeler hâlinde hem ayrışmış, hem de sürekli olarak durur.

Şekil toprak olur, ama anlam olmaz. Kim oldu derse ona: *"Hayır, olmadı"* de.

Bazen şekilden kaçarak, bazen [şekle] bürünerek ruh dünyasında üçü de beklerler.

Şekillere *"bürün"* diye emir gelir, bürünürler; sonra yine onun emriyle soyutlanırlar.

Öyleyse *"Halk da onundur, emir de*[5]*"* [âyetini] bil. Halk, şekildir; emir de onun üstüne binmiş can.

Binen de binilen de padişahın buyruğundadır; beden kapıdadır, cansa huzurda.

padişah, suyun testiye girmesini isteyince can ordusuna *"binin"* der.

Yine canları yücelere çağırdı mı nakiplerden *"inin"* diye nida gelir.

Söz, bundan sonra incelecek; ateşi azalt, odununu artırma da,

Küçücük kazanlar kaynamasın; [çünkü] idrak kazanları küçük ve dayanıksız.

Münezzeh olan Allah, bir elma bahçesi yaratır da onları söz yaprakları ardında gizler.

Bu ses, harf ve söz yapraklarının perdesi yüzünden elmadan, kokudan başka bir şey gelmez.

Hiç olmazsa bu kokuyu iyice aklına çek de kulağından tutup seni aslına götürsün.

Kokuyu sakla, nezle olmaktan sakın; halkın soğuk gururuna ve bencilliğine karşı bedenini ört.

Böylece onun etkisi koku almana engel olmasın, [çünkü] onların havaları, kıştan da soğuktur.

Onlar cansız, donmuş ve iri cüsselidirler. Solukları karlı tepelerden gelir.

Yeryüzü bu kardan kefene büründü mü üzerine Hüsâmeddin'in güneş kılıcını vur.

Haydi, Allah'ın kılıcını doğudan çekip çıkar; o doğuyla bu dergâhı ısıt.

O güneş, karlara hançer vurur da dağlardan topraklara doğru seller akar.

Çünkü o [güneş] ne doğudadır, ne batıda; gece gündüz müneccimle savaşır durur.

Neden, alçaklığın ve körlüğün yüzünden, benden başka yol göstermeyen yıldızları kıble edindin? [der].

O emin erin Kur'an'daki *"Ben batanları sevmem*[6]*"* sözü hoşuna gitmez.

Ayın önünde gökkuşağı kemerini belini bağladın da o yüzden *"Ay yanıldı*[7]*"*dan incinmedesin.

"Güneş dürülünce[8]*"*yi inkâr ediyorsun, [çünkü] sana göre güneş en yüce mertebededir.

Havanın değişmesini yıldızdan bilirsin de *"Battığı zaman yıldıza andolsun*[9]*"* [âyeti] hoşuna gitmez.

Ay, ekmekten daha etkili değildir; oysa can damarını kopan nice ekmek vardır.

Zühre, sudan daha etkili değildir, oysa bedeni yıkıp viran eden nice su vardır.

Onun sevgisi senin canının içinde; dostun öğüdüyse ancak kulağının üstündeki deriye kadar ulaşıyor.

Ey filan, bizim öğüdümüz sana etki etmez, ama bil ki senin öğüdün de bize etki etmez.

Göklerin anahtarları[10] kendisine ait olan dosttan özel bir anahtar gelirse o başka...

Bu söz, yıldız gibidir, ay gibidir, ama Hakk'ın fermanı olmadan etki etmez.

Bu yönsüz yıldız, sadece vahyi arayan kulaklara etki eder.

Yönden, yönsüzlüğe gelin de ölüm kurdu sizi parçalamasın [der].
Onun inciler saçan parıltısına nispetle şu dünya güneşi yarasa sıfatına sahiptir.
Yedi mavi gök onun kulluğundadır; ay çavuşu, onun için yanıp erimededir.
Zühre istek çengini onun için çalmış, Müşteri can nakdiyle huzuruna varmıştır.
Zühal, onun elini öpme arzusundadır, ama kendisini bu makama [lâyık] görmez.
Merih, onun yüzünden elini ayağını kaç kez incitmiş, Utarit onun yüzünden yüzlerce kalem kırmıştır.
Bütün bu yıldızlar müneccimle savaş halindedir. [Ona derler ki]: A canı bırakıp da rengi seçen,
Can odur, biz hepimiz, rengiz, sayılarız; onun her düşünce yıldızı, yıldızların canıdır.
Orada düşünce nerede? Orası tümüyle tertemiz ışık vardır. Bu düşünce sözü senin için a düşünceli kişi.
Her yıldızın yücelerde bir evi vardır [ama] bizim yıldızımız hiçbir eve sığmaz.
Yeri yakıcı olan mekâna nasıl girer? Sınırsız ışığın nasıl sınırı olur?
Ama düşkün bir âşık anlasın diye bir örnek verilir, tasvir edilir.
[O söz] onun dengi değildir, sadece donmuş aklı çözmek için [verilmiş] bir örnektir.
Aklın başı keskin ama ayağı gevşektir; çünkü gönül viran olmuş bedense sağlamdır.
[Böylelerinin] akılları, dünya işlerinde ıstırap içindedir, ama düşünceleri şehveti terk etme hususunda hiç mi hiçtir.
İddia zamanı göğüsleri doğu gibidir, takva zamanıysa sabırları şimşeğe benzer.
Hani bir bilgin de hünerleriyle kendini gösterir, ama vefa zamanı âlem gibi vefasızdır.
Kendini beğenme çağında dünyaya sığmaz, ama ekmek gibi boğazda, midede kaybolmuştur.
Yine de bütün bu nitelikler iyileşir, çünkü iyiyi arayınca [kişide] kötü kalmaz.
Benlik, erlik suyu gibi [bedende kaldıkça] kokuşsa da bir canla birleşince aydınlık bulur.
Bitkiye yüz tutan her cansızın baht ağacından hayat yeşerir.
Canlıya yüz tutan her bitki de Hızır gibi abıhayattan içer.
Bunun gibi can da canana yüz tutarsa, varını yoğunu sonsuz bir ömre taşır götürür.

Bir soru soranın "Bir şehrin burcuna konmuş kuşun başı mı daha üstün, daha değerli ve daha uludur yoksa kuyruğu mu?" diye soru sorması ve vaaz edenin soru sorana anlayışı ölçüsünce cevap vermesi

Soru soran birisi, bir gün bir vaize: "A minberde söz söyleyenlerin en ulusu" dedi,
Benim bir sorum var, ey akıl sahibi, bu mecliste soruma cevap ver.
Bir burcun üzerine bir kuş konsa, başıyla kuyruğundan hangisi daha iyidir?
[Vaiz]: Eğer yüzü şehre, kuyruğu köye doğruysa, bil ki yüzü kuyruğundan iyidir, dedi.
Eğer kuyruğu şehre, yüzü köye doğruysa, o kuyruğun toprağı ol, yüzünden kaç.
Kuş, yuvaya kadar kanadıyla uçar; ey insanlar, insanların kanadı da himmettir.
İyiliğe ve kötülüğe bulaşan bir âşığın, iyiliğine kötülüğüne bakma sen, himmetine bak.
Doğan, beyaz, eşsiz ve benzersiz olsa bile, avı fare olduğu için aşağılıktır.
Ama bir baykuş olsa da padişaha meyletse, doğana bile baş olur o, külâhına bakma sen.
Bir hamur teknesi boyunda olan insan, gökyüzünden de felekten de öteye geçmiştir.

Bu gökyüzü *"Biz onu yücelttik*[11]*"* [sözünü] hiç duydu mu? Peki, kim duydu? Gamlarla dolu şu insanoğlu.

Hiç kimse güzelliği, aklı, sözleri ve istekleri yeryüzüne ve gökyüzüne sundu mu?

Yüzünün güzelliğini, görüşündeki isabeti gökyüzüne gösterdin mi hiç?

A oğlum, gümüş bedenini hiç hamamdaki resimlere gösterip sundun mu?

O huriye benzeyen resimleri bırakır da yarı kör bir kocakarıya cilvelenirsin.

Onlarda olmayıp da kocakarıda olan, seni o resimlerden alıp kendine çeken nedir?

Sen söylemezsin, ben açıklayıp anlatayım. Akıl, duygu, idrak, tedbir ve candır.

Kocakarıda [adamla] kaynaşıp birleşen can var; hamamlardaki resimlerdeyse ruh/can yok.

Hamamdaki resim bir kımıldasa derhal kocakarıdan koparıp alır seni.

Can nedir? İyilikten kötülükten haberi olan; ihsana sevinen, zarara ağlayan.

Mademki canın sırrı ve niteliği haber veriştir, öyleyse kim daha haberdarsa daha canlıdır.

Ruhun etkisi, haberdar oluştandır; kimde bu [özellik] daha çoksa o [daha çok] Allahlıktır.

Bu tabiatın ötesinde haberler var olduğundan, bu canlar o meydanda cansız kalırlar.

İlk can [Hakk'ın] dergâhına mazhar oldu; canın canıysa Allah'a mazhar oldu.

O melekler baştan ayağa akıl ve candılar; yeni bir can geldi de [o melekler] o cana beden kesildiler.

Saadetlerinden o canın karşısına çıkınca, beden gibi o ruha hizmetçi oldular.

İblis, ölü bir uzuv [gibi] olduğu için, o candan baş çekti, canla birleşmedi.

Canı olmadığı için, ona [Âdem'e] feda olmadı; kırık bir el [gibi] cana itaat etmedi.

O uzvu kırık diye cana bir eksiklik gelmedi, çünkü bu canın elindedir, onu yine var edebilir.

Bir başka sır daha var, ama başka kulak nerede? O şekere lâyık papağan hani?

Şeçkin papağanlar için değerli bir şeker vardır, ama sıradan papağanların gözü o yiyeceğe karşı kapalıdır.

Sureta derviş olan, o zekâtı nereden tadacak? Anlamdır o, feûlün fâilât değil.

İsa'nın eşeğinden şeker esirgenmez ama eşek, yaradılışı bakımından samanı beğenir.

Şeker, eşeği sevindirseydi önüne kantarla şeker dökülürdü.

"Ağızlarını mühürleriz[12]*"*in anlamını böylece bil, [çünkü] yolcu için önemli olan budur.

[Bunu böylece bil] ola ki peygamberlerin sonuncusunun yolu hatırına, ağızdan o ağır mühür kalkar.

Peygamberlerin bıraktıkları mühürler, Ahmed'in diniyle kaldırılıp [açıldı].

Açılmamış kilitler kalmıştı, [onlar da] *"Muhakkak ki biz açtık*[13]*"* eliyle açıldı.

O, bu dünyada da öte dünyada da şefaatçidir; bu dünyada dine doğru, o dünyada cennetlere doğru [götürür].

Bu dünyada "Sen onlara yol göster" der; o dünyada "Sen onlara ay [gibi yüzünü] göster" der.

Onun işi gücü gizlide ve açıkta: *"Kavmime doğru yolu göster, onlar bilmiyorlar"* demektir.

Her iki kapı da onun soluğuyla açılmıştır; iki âlemde de duası kabul olunur.

Cömertlikte onun gibisi olmadığı ve olamayacağı için son [peygamber] olmuştur.

Usta, sanatında ileri gidince, bu sanat, seninle sona erdi demez misin?

[Ey peygamber] mühürleri kaldırmada sonsun sen; can bağışlayanlar dünyasında bir Hatem'sin sen.

Elhasıl Muhammed'in işaretleri, tümüyle açış içre açış içre açıştır.

Onun canına, gelişine ve evlâtlarının zamanına yüz binlerce aferin olsun.

Onun talihli haleflerinin çocukları, onun can ve gönül unsurundan doğmuşlardır.

İster Bağdat'tan olsunlar, ister Herat'tan veya Rey'den, su ve toprak mizacına [karışmaksızın] onun soyundandırlar.

Gül dalı, nerede açarsa açsın yine güldür. Şarap küpü, nerede kaynarsa kaynasın yine şaraptır.

Güneş, başını batıdan gösterse de yine güneşin kendisidir, başka bir şey değil.

Ey Rabbim, örtücülüğünle, ayıp arayanları hemen şimdi kör et.

Hak: Ben, kötü huylu yarasanın gözünü, eşsiz güneşten yana kapattım, dedi.

[Görüşü] eksik ve kusurlu o yarasanın bakışlarından, o güneşin yıldızları da gizlidir.

İman zevkine engel olan, doğruluk zaafını gösteren, yüz binlerce ahmağın yolunu kesen çürümüş, kokuşmuş namusları kınayış. Nitekim koyunlar da o muhannesin yolunu kesmişlerdi de geçmeye cesaret edemiyordu. Muhannes çobana "Bu senin koyunların, beni ısırırlar mı acaba?" diye sordu. Çoban: "Eğer erkeksen, sende erkeklik damarı varsa hepsi sana feda olsun. Yok, eğer muhannessen her biri sana bir ejderha kesilir" dedi. Bir başka muhannes daha vardır ki daha koyunları görür görmez yoldan döner, sorarsam koyunlar başıma üşüşür de beni ısırırlar diye bir şey de soramaz.

Ey Hak ışığı Hüsâmeddin, ey ruhun cilâsı, ey hidayet padişahı gel.

Mesnevi'yi geniş bir otlağa çevir de onun temsilî kalıplarına can ver.

Böylece harfleri tümüyle akıl ve can kesilsin, can cennetine doğru uçsun gitsin.

Onlar senin çabanla ruhlar [âleminden] geldiler de harf tuzağına tutulup hapse düştüler.

Ömrün dünyada Hızır gibi olsun, cana can katsın, elden tutsun, sürekli olsun.

İlyas ile Hızır gibi dünya [durdukça] dur da yeryüzü lütfunla göğe dönsün.

Kem gözlülerin heybetinden [korkum] olmasaydı, lütfunun yüzde birini söylerdim.

Ama soluğu zehirli kem gözlerden öyle can yakıcı darbeler yedim ki ben...

Başkalarının halini kinaye yoluyla anlatmak dışında senin halini şerh edip anlatmıyorum.

Zaten bu bahane de gönlün hilelerinden, gönlün ayakları bu yüzden çamur içinde.

Yüzlerce gönül ve can, yaratıcıya âşık olmuştur ama kötü bir göz veya kötü bir kulak engel olmuştur onlara.

[Bunlardan] biri de Peygamber'in amcası Ebu Tâlib idi. Arapların kınaması ona korkunç görünüyordu.

Araplar bana, *"Kendi çocuğu yüzünden güvenilir dinden döndü"* derlerse [ne derim, diyordu].

[Peygamber] ona: *Amca, şahadet getir de senin için Allah'tan şefaat dileyeyim,* dedi.

[Ebu Talib]: *Ama duyulur da açığa çıkar,* dedi, *iki kişinin ağzından çıkan her sır yayılır.*

Ben bu Arapların diline düşerim. Bu nedenle onların yanında hor olurum.

Ama onun hakkında ezelî lütuf olsaydı, Hakk'ın çekişine rağmen onda bu kötü kalplilik olur muydu hiç?

Ey yardım dileyene yardım eden [Allahım] medet. Medet şu pis tercihlerin iki dalından.

Ben gönlün hilesi ve düzeni yüzünden öyle şaşkın hale geldim ki feryat etmekten bile âciz kaldım.

Ben kim oluyorum ki? Felek bile onca ihtişamıyla bu tercih yüzünden pusudan feryat etti:

A kerem sahibi, sabırlı Allahım, beni tercihin bu iki dalından kurtar.

Ey kerem sahibi, doğru yolun tek taraflı çekişi, tereddüdün iki yolundan daha iyidir.

Gerçi bu iki yoldan da maksat sensin, ama bu ikilik tıpkı can çekişmek gibi.

Bu iki yoldan da [maksat] sana yönelmekten başka bir şey değildir, ama savaş asla eğlence meclisine benzemez, dedi.

Bunun açıklamasını Allah'tan, Kuran'daki *"Onu yüklenmekten çekindiler*[14]*"* âyetinden duy.

"Benim için bu mu daha iyi, yoksa şu mu?" diye tereddüt ediş gönülde bir savaş gibidir.

İyilik korkusu ve umudu, bu tereddüt içinde var gücüyle birbirine saldırır.

İradeden ve irade sebeplerinin fitnesinden Allah'a yalvarıp sığınış. Gökler ve yerler bile iradeden ve irade sebeplerinden ürküp korktular. İnsan tabiatı, iradeye ve irade sebeplerini armaya düşkündür. Nitekim hastalanınca iradesini az görür, iradesinin artması için iradenin var olmasını sağlayan sağlığa kavuşmayı diler. İradesinin artması için makam sahibi olmayı diler. Geçmiş ümmetlere Allah'ın kahrının iniş sebebi, iradenin ve irade sebeplerinin aşırılığıydı. Hiç kimse yoksul Firavun görmemiştir.

Bu med ve cezir bana ilk olarak senden geldi, yoksa bu deniz durgundu ey yüce [Rabbim].

Bana bu tereddüdü oradan sen verdin, kereminle beni yine tereddütsüz hale getir.

Beni belâlara uğratıyorsun, âh ey feryada yetişen, ey belâsı erkekleri kadına çeviren.

Daha ne zamana kadar bu belaya uğratış, Yarabbi, etme; bana bir yol ver, on yol verme.

Semer şekline benzeyen ihtiyarım/iradem yüzünden sırtı yaralı zayıf bir deveyim.

Bu mahfe bazen bu yana doğru ağırlaşmada, öteki mahfe de bazen öbür yana doğru çekmede beni.

Şu düzgün durmayan yükü üstümden at da iyilerin bahçelerini göreyim.

Ashâb-ı Kehf gibi, uyanıkken değil *"Onlar uykudadırlar*[15]*"* halindeyken cömertlik bahçesinde yayılayım.

Sağ yanım veya sol yanım üzere uyumuş olayım; sadece top gibi iradesizce döneyim.

Ey dinin Rabbi, sağa doğru veya sola doğru yine senin çevirip döndürmenle döneyim.

Havadaki zerreler gibi, yüz binlerce yıldır iradesiz bir halde uçmaktaydım.

O zamanı ve hali unutmuş olsam da uykudaki göçüş [bana o zamandan] bir armağandır.

[Uyku sırasında] bu dört çatallı çarmıhtan[16] kurtulur, şu daracık yerden can yaylasına sıçrarım.

Uyku dadısından, o geçmiş günlerimde [tattığım] sütü tadarım ey Samed olan [Allahım].

Bütün âlem, kendi iradesinden, kendi varlığından, kendi sarhoş başına kaçmakta.

Bir an için bile olsa aklı başında olmaktan kurtulmak için şarap ve çalgı utancını üzerlerine almaktalar.

Herkes, bu varlığın tuzak olduğunu; iradeyle fikir ve zikir içinde olmanın cehennem olduğunu bilmiştir.

A doğru yola ermiş olan, [işte bu yüzden herkes] sarhoşlukla veya bir işe sarılarak kendi benliğinden benliksizliğe kaçmaktadır.

Nefsi [yeniden] o yokluktan çekip çıkarırsın, çünkü o kendinden geçişte emre uymamıştır.

Ne cinler ne de insanlar zaman sınırlarının hapsinden çıkabilirler.

Yüce göklerin boşluklarından ancak doğru yolun gücüyle çıkılabilir.

Doğru yolsa, ancak takvalı [kişinin] ruhunu, göktaşı bekçilerinden koruyan güçle bulunabilir.

Hiç kimse için, yok olmadıkça, [Allah'ın] ululuk dergâhına [varmaya] yol yoktur.

Nedir göklere yükselmek? Şu yokluk. Âşıkların yolu da dini de yokluktur.

Pöstekiyle çarık, aşk yolunda niyaz etmek için Ayaz'ın mihrabı olmuştu.

Padişah onu zaten severdi, içi de dışı da temiz ve güzeldi.

Ama kibirsiz riyasız, kinsiz bir hale gelmişti; yüzü, sultanın güzelliğine ayna olmuştu.

Kendi varlığından uzaklaştığı için, işinin sonu da övgüye değer oldu.

Ayaz, kibir korkusundan sakındığı için kararlılığı çok güçlü bir hale gelmişti.

Temizlenip olgunlaşmıştı o; gururun ve kibrin boynunu vurmuştu.

O hileleri ya bir şey öğretmek için yapıyordu ya da korkudan uzak bir hikmet hatırına.

Belki de varlık, yokluk rüzgârının [esmesine] engel olduğu için çarığını seyretmekten hoşlanıyordu.

Böylece yokluk üstüne kurulu olan mezarı açmak, o zevk ve hayat rüzgârını bulmak [istiyordu].

Bu konağın malı, mülkü, atlası, çevik yürüyüşlü canın zincirdir.

[Buna tutulan] altın zinciri görüp aldanır, canı bir kuyunun deliğinde kalır, ovaya çıkamaz.

Görünüşte cennettir ama anlamca cehennemdir. Zehirli bir yılandır ama görünüşü gül nakışlıdır.

Sakar cehennemi mümine zarar vermez, ama yine de oradan geçip gitmek daha iyidir.

Cehennem, azabını ondan uzak tutsa da her halükârda cennet onun için daha iyidir.

A eksik kişiler, bu gül yanaklıdan sakının; çünkü onunla konuşurken cehennem kesilir.

Hintli bir köle, efendisinin kızına gizliden gizliye âşık olmuştu. Kızı, bir asilzadenin oğluna verdiler. Köle bunu haber alınca hastalandı, erimeye. Hiçbir tabip onun derdini anlayamadı. Onun da [derdini] söylemeye cesareti yoktu.

Bir efendinin Hintli bir kölesi vardı. Onu yetiştirmiş, âdeta hayat vermişti.

Ona tastamam ilim ve edep öğretmiş, gönlünde hüner mumunu yakmıştı.

O kerem sahibi, onu çocukluğundan beri lütuf kucağında naz içinde yetiştirmişti.

Bu efendinin bir de gümüş bedenli, güzel mi güzel, iyi huylu, hoş bir kızı vardı.

Kız, buluğ çağına erdiğinde talipleri onun için ağır mehirler saçıp dökmeye başladılar.

Kızı istemek için ileri gelen kişilerden her an bir görücü geliyordu.

Efendi: *Malın mülkün kararı olmaz, gündüz gelir, gece her yana dağılıverir*, dedi.

Yüz güzelliğinin de değeri yoktur; çünkü bir diken yarasıyla yanağı soluverir.

Büyük bir kimsenin oğlu olmak da kolaydır; çünkü mala ve makama aldanıverir.

Nice büyük adamın çocuğu, fitne fesadı yüzünden çirkin davranışıyla babası için bir utanç kesilir.

Kişi çok marifetli, çok değerli olsa bile, ona da tapma, İblis'ten ibret al.

Onda ilim vardı, ama din aşkı olmadığı için Âdem'de toprak suretinden başka bir şey görmedi.

Ey emin kişi, ilmin inceliklerini [ne kadar] bilsen de onunla gaybı gören iki gözün açılıvermez.

O, sarıktan ve sakaldan başka bir şey görmez; [kişilerin] büyüklüğünü ve küçüklüğünü [onları kendisine] tanıtana sorar.

Ey ârif, senin tanıtıcıya ihtiyacın yok, sen kendin görürsün, çünkü parıl parıl parlayan bir ışıksın.

İş, takvada, dinde ve düzgünlüktedir; çünkü iki dünyada da kurtuluş bununla olur.

[Efendi kendisine] her kavmin ve soyun övüncü olan düzgün bir damat seçti.

Bunun üzerine kadınlar: *Onun malı mülkü yok, bir yüceliği, güzelliği, özgürlüğü yok,* dediler.

[Efendi]: *Onlar zühde ve dine uyarlar; o, yeryüzünde altınsız bir definedir,* dedi.

Kızın evlenme işi ciddi olarak etrafa yayıldı; mehiri, nişan hediyeleri ve kumaşlar [gönderildi].

Derken evdeki küçük köle birden hastalandı, zayıfladı, inlemeye başladı.

Humma hastası gibi eriyordu; hastalığının nedenini tek bir tabip bile anlayamadı.

Akıl, hastalığının gönülden olduğunu söylüyordu; beden ilâcı gönül derdine kâr etmez ki.

O köleceğiz, halinden, gönlündeki yaranın nereden geldiğinden hiç söz etmiyordu.

Kocası bir gün karısına dedi ki: *Sen, bir tenhada halini bir soruver.*

Sen onun anası yerindesin, derdini sana açar.

Kadın, bu sözü kulağında tuttu, ertesi gün kölenin yanına gitti.

Yüzlerce sevgiyle, nazla, okşayışla başını sıvazlamaya koyuldu.

Şefkatli anaların yaptığı gibi onu yumuşattı, o da anlatmaya başladı.

[Dedi ki]: *Kızını aksi bir yabancıya vereceğini senden hiç ummazdım.*

O efendimizin kızı olsun, bizim de [onun derdiyle] ciğerimiz yaralı olsun, sonra da o başka bir yere gitsin... Yazık değil mi?

Kadın öfkeye kapılıp, onu dövmek, damdan aşağıya atmak istedi.

[İçinden]: *Bu anası kahpe Hintli kim oluyor da bir efendinin kızına tamah ediyor?* [diyordu].

Ama sabretmek daha doğru diye kendini tuttu. Kocasına, şu tuhaf işi bir dinle, dedi.

Bu böyle hain, böyle aşağılık bir köleymiş, biz de onu güvenilir bir adam sanmıştık.

Efendinin, karısına: "Sabret, köleye eziyet etme. Ben eziyet etmeden onu bu sevdadan vazgeçiririm. Böylece ne şiş yanar ne de kebap pişmeden kalır" demesi.

Efendi: *Sabret, ona, kızı ondan alıp sana vereceğiz de,* dedi.

Bak gör bu [sevdayı] nasıl gönlünden çıkarıp onu def edeceğim.

Sen onun gönlünü hoş tut, ona de ki iyice bil ki gerçekten kızımız senin eşindir.

A güzel müşteri; biz bilemedik; işte şimdi anladık ki sen ona daha uygunsun.

Ateşimiz, yine kendi ocağımızda kalacak, Leylâ bizim, sen de Mecnun'umuzsun.

İşte böylece güze hayaller ve düşünceler doğar onda, tatlı düşünceler adamı semirtir.

Hayvan da semirir ama otla; insanın semirmesiyse izzetle, şerefle olur.

İnsan, kulak yoluyla gelişip semirir, hayvansa boğazla, yeme içime yoluyla semirir.

Kadın: *Böyle büyük bir utançla, bu konuda ağzım nasıl laf yapacak?* dedi.

Onun hatırına ağzımda nasıl böyle saçma sapan sözler geveleyeceğim. O İblis huylu hain gebersin gitsin.

Efendi, *hayır,* dedi, *korkma; onu kandır da bu güzel lütufla hastalık geçsin gitsin ondan.*

A dilberim, onu def etme işini benim hesabıma yaz sen, bırak da o zayıf, bir sıhhate kavuşsun hele.

Kadın, o hastaya bunları söyleyince gururundan yere göğe sığmadı.

Şişmanlayıp semirdi, [yanakları] kızardı, kırmızı bir gül gibi açtı, binlerce şükürler etti.

Ara sıra, *a hanımcığım*, diyordu, *sakın bu bir hile ve düzen olmasın.*

Efendi, Ferec'i evlendiriyorum diye bir toy kurup [insanları] davet etti.

Kalabalık *"Ey Ferec, evliliğin mübarek olsun"* diye onu kandırıp aldatıyordu.

Bu söz, Ferec için iyiden iyiye kesinleşince, hastalığı kökten, tamamen geçti.

Ondan sonra [Efendi] gerdek gecesi bir hile edip bir oğlanı kadınlar gibi kınaladı.

Bileklerini gelinler gibi süsledi de köleye tavuk gösterip horoz verdi.

O adam irisine güzel bir gelin başlığı ve elbisesi giydirdi.

Yalnız kaldıklarından [o genç] mumu hemen söndürdü; Hintli köle böyle bir adam irisiyle kalakaldı.

Zavallı Hintli feryat figan ediyordu ama def çalanlar yüzünden dışarıda [sesini] kimse duymuyordu.

Çalınan defler, çırpılan eller, kadın ve erkek naraları, o nara atanın narasını bastırıyordu.

[O genç] zavallı Hintliyi sabaha kadar köpeğin önündeki un torbası gibi sıkıştırdı.

Sabahleyin bir tasla büyük bir bohça getirdiler. Ferec damatların âdeti üzere hamama gitti.

Canından bezmiş, ardı, hamamcı peştamalı gibi yırtılmış bir halde hamama vardı.

Hayıflanarak hamamdan gerdek odasına döndü, o kız da gelin gibi geçip karşısına oturdu.

Anası da gündüz vakti kızı sınamaya kalkışmasın diye bekçi gibi oracıkta bekliyordu.

Köle bir süre hiddetli hiddetli kıza baktı; sonra her iki eliyle birden defol diye işaret etti.

Hiç kimse senin gibi sevimsiz, kötü işli bir gelinle sakın evlenmesin, dedi.

Gündüz yüzün taze kızlar gibi, ama çirkin aletin geceleyin eşek aletinden de beter.

İşte bunun gibi, şu dünyanın bütün nimetleri de denemeden önce uzaktan pek hoştur.

Uzaktan göze su görünür de yakına gidince seraba döner.

Kokmuş bir acuzedir; ama bir o kadar da yaltakçı olduğundan kendisini yeni gelin gibi gösterir.

Sakın onun yanağındaki allığa inanma, onun zehre bulanmış şerbetini tatma.

Sabret de Ferec gibi yüzlerce eziyete düşme; çünkü sabır genişliğin anahtarıdır.

Yemi meydanda ama tuzağı gizlidir; nimet verişi önceleri pek hoş görünür sana.

Bu aldanış, sadece o Hintli köleye mahsus değildir. Allah'ın koruduğu hariç olmak üzere her insan böyle bir aldanışa yakalanır. Bunun beyanı.

Dikkat et, ona kavuşunca pişmanlık içinde yana yakıla nice zaman inler durursun.

Adı, beylik, vezirlik, padişahlıktır ama gizlide ölümdür, derttir, can veriştir o.

Kul ol, yeryüzünde at gibi [özgürce] yürü; omuzlarda taşınan cenaze gibi olma.

Nankör kişi, ölüyü mezara taşıdıkları gibi herkesin kendisine hamal olmasını ister.

Rüyanda kimi tabut üzerinde görürsen, o, yüksek dereceli bir makama ulaşır.

Çünkü o tabut, halkın üzerine yüktür; bu büyükler halka böyle yük yüklerler.

Yükünü kimseye yükleme, kendine yükle; baş olmayı isteme, yoksulluk daha iyidir.

Halkın boyun bineğine binme de iki ayağına birden nikris hastalığı gelmesin.

İşin sonunda, bir şehre benziyorsun ama virane bir köysün diyerek uzaklaştıracağın bir bineği,

Şimdiden, şehir sana görünmüşken uzaklaştır da yükünü harabe yerde açman gerekmesin.

Şimdi yüzlerce bahçen varken onu uzaklaştır da âciz olma, harabe yere bağlanıp kalma.

Peygamber *"Allah'tan cennet istiyorsan kimseden bir şey isteme"* dedi.

Eğer istemezsen Mevâ cenneti ve Hakk'ın didarı için ben sana kefilim.

İşte bu kefaletle, ayarı tastamam olan bir sahabe bir gün ata binmişti.

Bir an kırbacı elinden yere düştü; kendisi yere inip onu kimseden istemedi.

Varlığından hiçbir kötülük gelmeyen [Allah], insanın istediği şeyi bilir ve daha o istemeden kendisi verir.

[Bir şeyi] Hakk'ın emriyle istersen uygundur o; böylesi isteyiş peygamberlerin yoludur.

Dost işaret edince ortada kötü kalmaz; onun için olunca küfür bile iman kesilir.

Onun emrini uygulayan her kötülük, âlemdeki bütün iyilikleri aşıp geçer.

Sedefin kabuğu zarar görmüş olsa da atıverme, içinde yüz binlerce inci vardır.

Bu sözün sonu yok, padişaha doğru geri dön de doğanla aynı mizaçtan ol.

Halis altın gibi madene geri dön de ellerin bezginlikten kurtulsun.

Bir şekle yol verip gönle soktular mı sonunda pişmanlık yüzünden bezginlik duyarlar ondan.

Pervane gibi tövbe ederler ama unutkanlık onları yine o işe doğru çeker.

Pervane gibi, o ateşi uzaktan bir ışık olarak görür, yükünü o yana taşır.

Oraya gelince kanadı yanar, kaçar; sonra yine çocuklar gibi düşer [yaraya] tuz basar.

Bir kez daha zanna ve umuda kapılır da kendisini o mumun ateşine atıverir hemen.

Bir daha yine yanar, geri sıçrar; içindeki hırs onu yine unutkan ve sarhoş hale getirir.

Yanmaktan kaçıp kurtulduğu sırada Hintli köle gibi mumdan şikâyet eder.

A yüzü geceyi aydınlatan ay gibi parlak, a sohbeti yalancı, a kendisine aldananı yakan mum, der.

Sonra yine o tövbe ve sızlanış hatırından çıkar, çünkü Rahman, yalancıların hilesini zayıf ve gevşek hale getirir.

"Ne zaman bir savaş ateşi yakacak olsalar ....[17]" âyetinin herkes hakkında oluşu

Onlar, ne zaman savaş ateşi yakacak olsalar, Allah tamamen sönüp geçinceye kadar ateşlerini söndürür.

[İnsan], ey gönül, orada durma diye azmetmiş, ama azim sahibi olmadığı için unutuvermiştir.

Doğruluk tohumunu ekmemiş olduğu için hak onu unutkanlığa uğratmıştır.

Gönül çakmağını çakmak istese de Hakk'ın eli onun kıvılcımını söndürüverir.

Bunu anlatan bir başka hikâye

Güvenilir bir kişi geceleyin bir ayak patırtısı işitti. Ateş yakmak için çakmağı eline aldı.

Hırsız da o anda gelip karşısına oturdu. Ateş tutuştukça kavı söndürmeye başladı.

Ateşin alevi sönsün diye parmağının ucunu kavın üstüne basıyordu.

Adam, ateşin kendi kendine söndüğünü sanıyor, onu hırsızın söndürdüğünü görmüyordu.

Adam, bu kav ıslak galiba, ıslaklığından alevi çarçabuk sönüyor, dedi.

O kadar karanlıktı ki önünde durup ateşi söndüreni görmüyordu.

İşte bunun gibi kâfir de gözündeki körlük yüzünden gönlündeki ateşi söndüreni görmez.

Her döneni bir döndüren vardır, bilip anlayanın gönlü bunu nasıl bilmez?

Gece ve gündüz, kendi kendine, bir sahibi olmadan nasıl gelir nasıl gider diye niye sormuyorsun?

Ev, bina ustasıyla mı daha makul olur yoksa ustasız mı, söyle bakalım a marifetsiz kişi.

Yazı, kâtiple mi daha makul olur yoksa kâtipsiz mi, bir düşün a oğul.

Kulak cim'i, göz ayn'ı, ağız mim'i[18] kâtipsiz nasıl olabilir a kınanası kişi.

Parlak mum, bir tutuşturan olmadan mı [tutuşur], yoksa işi bilen bir tutuşturucuyla mı?

Güzel sanat kör bir çolağın eline mi daha çok yakışır, gözü gören, eli tutan birine mi?

Mademki seni kahredeceğini, başına mihnet topuzunu vuracağını bilip anladın,

Öyleyse onu def et, Nemrut gibi savaşarak ona doğru havaya ok at.

Moğol askerleri gibi, can çekişenin [ölümünü] engellemek için göğe ok at.

Gücün yeterse kaç ondan, var git, nasıl gideceksin? Çünkü onun elinde rehinsin sen.

Yokluktayken de onun elinden kurtulamadın, a çaresiz, onun elinden şimdi nasıl kurtulacaksın?

Arzu peşinde olmak kaçmaktır; onun adaleti önünde takvanın kanını dökmektir.

Bu dünya tuzaktır, yemi de arzudur; tuzaklardan kaç, çabuk yüz çevir.

Böyle gidince yüzlerce genişlik bulursun; tersine gidecek olursan fesada uğrarsın.

Peygamber bu yüzden: *"Müftünüz, gönlünüzde olandan başka sözler söylese de kalplerinizden fetva isteyin"* buyurdu.

Arzuyu bırak da [Allah] merhamete gelsin, ona karşı böyle yapmak gerektiğini sınadın ya işte.

Madem kaçamıyorsun, öyleyse ona hizmet et de hapsinden çıkıp gül bahçesine git.

A sapkın, her an kendini gözetirsen adaleti de ihsanı da görürsün.

Sen kendi gözüne perde çekip yumdun diye, güneş, işini gücünü bırakacak değil ya.

Padişahın, beylere ve Ayaz'ın tuttuğu yol hakkında taassup gösterenlere, onun [kendi katındaki] üstünlüğünün, mertebesinin, yakınlığının ve gelirinin neden daha fazla olduğunun sebeplerini, delil gösteremeyecekleri ve itirazda bulunamayacakları bir şekilde göstermesi.

Beyler, kıskançlık yüzünden köpürdüler de sonunda kendi padişahlarını bile kınamaya durdular.

Bu senin Ayaz'ında otuz [adamın] aklı yok, nasıl olur da otuz beyin gelirini yer? dediler.

Padişah, avlanmak için o otuz beyle birlikte ovaya ve dağlara doğru çıktı.

Padişah uzaktan bir kervan gördü, beylerden birisine *"Ey itham eden"* dedi,

Git de yerine görerek o kervana sor bakalım hangi şehirden geliyor?

Bey gitti sordu, geri gelip *"Rey'den [geliyor]"* dedi. [Padişah] *"Nereye kadar gidecekmiş?"* deyince bey kalakaldı.

Bir başkasına: *A yüce kişi, git kervana nereye kadar gittiklerini sor*, dedi.

[O bey de] gidip geldi, *"Yemen'e kadar [gidecekmiş]"* dedi. [Padişah] *"Yükü neymiş a güvenilir kişi?"* dedi.

O da şaşırıp kaldı. [Padişah] bir başka beye: *Git, o topluluğun yükünü sor*, dedi.

Geri dönünce, *"Her cinsten [yük] var, ama yükün çoğu Rey kâseleri"*, dedi.

[Padişah] *"Rey şehrinden ne zaman çıkmışlar?* dedi. O ayağı gevşek bey de şaşakaldı.

Böylece, otuz bey, hatta daha da fazlası, zayıf görüşlü, işte güçte eksik ve kusurlu çıktı.

[Padişah] beylere: *"Ben Ayaz'ımı bir gün ayrıca sınadım"* dedi.

Kervana nereden geldiğini sor dedim, o gitti bunların hepsini tamı tamına sordu.

Benim ısmarlamam, emrim olmadan, hallerini şeksiz şüphesiz anladı.

Bu otuz beyin, otuz defada keşfettiği her şeyi, o bir defada tamamlayıverdi.

Beylerin, bu delile karşı, cebrice şüphelerle savunmaya geçmeleri ve padişahın onlara cevap vermesi

Bunun üzerine beyler, *Bu Allah'ın inayetlerinden bir hünerdir, çalışmakla olacak iş değil,* dediler.

Güzel yüz aya Hakk'ın takdiridir; hoş koku güle talihin vergisidir.

Sultan: *Tam aksine,* dedi, *kusurdan doğan zararla çalışmadan doğan kâr kişinin kendisindendir.*

Yoksa Âdem: *"Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik*[19]*"* der miydi?

Bu günah bahtımdandı, kader böyleymiş, tedbirimizin ne faydası var? derdi.

Tıpkı *"Beni azdırdın*[20]*, kadehi sen kırdın, bizi dövüyorsun"* diyen İblis gibi.

Oysa kader haktır, kulun çalışması da hak. Kendine gel de yaşlı Şeytan gibi tek gözlü olma.

İki iş arasında tereddütte kalıyoruz, irademiz olmasa bu tereddüt olur mu hiç?

İki eli ve ayağı bağlı olan, nasıl olur da şöyle yapsam böyle yapsam der?

Hiç, *"Denize mi gireyim, yoksa yukarı mı uçayım"* diye bir tereddüt başımda olur mu?

[Oysa] *"Musul'a mı gitsem yoksa büyü [öğrenmek] için Babil'e mi?"* diye tereddüt etmek mümkündür.

Demek ki tereddüt etmek için bir güç gereklidir; aksi takdirde [yanlış tereddüde düşen] kendisini maskara eder.

A delikanlı, kadere fazla bahane yükleme; kendi suçunu nasıl başkalarına yüklersin?

Zeyd kana girsin de kısasını Amr çeksin. Amr şarap içsin de şarap haddi Ahmed'e uygulansın... [Olacak iş değil].

Kendi çevrende dolaş da kendi suçunu gör; hareketi kendinden bil, gölgeden bilme.

Bir beyin cezası bile yanlış olmuyor, o basiretli bey düşmanı biliyor.

Sen bal yiyince başkası ısınıp ateşlenmez; gündüz kazandığın ücret akşam başkasına gitmez.

Neye çalıştın da sonucu sana geri dönmedi? Ne ektin de ürünü eline geçmedi.

Canından ve bedeninden doğan çalışman, çocuğun gibi eteğinden tutar.

O işi gaypta bir şekle bürürler, hırsızlık işi için de darağacı kurmuyorlar mı?

Darağacı hırsızlığa nereden benzeyecek. Ama bu gaybı bilen Allah'ın şekil verişidir.

Hak, şahnenin gönlüne, adalet için şöyle bir şekil ver diye ilham eder.

Böylece sen de bilir ve adaletli olursun. Yoksa kadı, uygunsuz bir hükmü ve cezayı nasıl verir?

Hâkim bile seçimini böyle yaparsa, hâkimlerin en üstünü olan [Allah] nasıl hükmeder? [Orasını var sen düşün].

Arpa ekersen arpadan başka bir şey bitmez. Borçlanan sensin, [borcu veren] başka kimden rehin ister?

Kendi suçunu bir başkasına yükleme; aklını da kulağını da bu işin karşılığına ver.

Suçu kendine yükle, çünkü tohumu sen ektin; Hakk'ın adaletiyle ve vereceği karşılıkla barış.

Sıkıntının nedeni kötü amelindendir; kötülüğü kendi işinden bil, talihinden değil.

Talihe böyle bakmak gözü şaşı eder; köpeği samanlığa sokar, tembel eder.

A yiğidim, kendi nefsini suçla da adaletin verdiği karşılığı suçlama.

Adam gibi tövbe et, yola baş koy. Çünkü *"Zerre kadar bir iş yapan karşılığını görür*[21]*"*

Nefsin afsununa çok aldanma, çünkü Hak güneşi bir zerreyi bile örtmez.

A yararlı kişi, bu maddî zerreler bile şu maddî güneşin önünde göründükten sonra,

Hatırdan geçen düşünce zerreleri, gerçekler güneşinin karşısında görünecektir.

Kuşlar kendisini bitki sansınlar diye otlara bürünen, gül ve lâle demetlerini külah gibi başına koyan bir avcının hikâyesi. Zeki bir kuş, bu insanoğludur, ben bu şekilde bir bitki görmedim diye işin biraz farkına varmış olsa da tam olarak anlamamış ve onun hilesine kanmıştı. Çünkü ilk algısında bir kesinlik yoktu. Bu hile konusundaki ikinci algı [kendisine daha] kesin geldi. Bunun sebebi hırstır, tamahtır. Hele bu bir de ihtiyaç ve yoksulluk çağında olursa. Peygamber: "Az kalsın yoksulluk, kâfirlik oluyordu" buyurmuştur.

Bir kuş çayırlığa gitti. Orada av için [kurulmuş] bir tuzak vardı.

Yere birkaç yem konmuş, avcı da orada pusuya yatmıştı.

Zavallı av yolunu yitirsin diye [avcı] kendisini yapraklara ve bitkilere sarmıştı.

Bir kuşcağız, farkına varmaksızın ona doğru geldi, etrafında dolanıp adamın yanına seğirtti.

Ona: *Sen kimsin,* dedi, *böyle yeşiller içinde, bu vahşi hayvanlar arasında ovada duruyorsun?*

Adam: *Ben [dünyadan] kesilmiş bir zahidim,* dedi, *burada otlarla yetiniyorum.*

Eceli önümde gördüğüm için zühdü ve takvayı kendime din ve yol olarak seçtim.

Komşumun ölümü bana öğüt verdi de kazancımı, dükkânımı birbirine kattı.

Mademki sonunda yapayalnız kalacağım, kadına erkeğe alışmamak lâzım.

Sonunda mezara yüz tutacak değil miyim, Ahad olan [Allah'a] alışmam daha iyi.

A güzelim, nasılsa çenemizi bağlayacaklar, az çene çalayım daha iyi.

A altın sırmalı [elbiseler giymeye], kemerler [kuşanmaya] alışmış olan, sonunda sana da dikişsiz bir elbise var.

Yüzümüzü toprağa tutalım, ondan bittik çünkü; neden vefasızlara gönül bağlayalım?

Atalarımız ve akrabalarımız, öteden beri dört tabiattır; [hal böyleyken] eğreti bir akrabalığa umut bağladık.

İnsan bedeni, yıllarca unsurlarla söyleşti, soluktaşlık etti.

Ruhu aslında nefislerle akıllardan, ama ruh kendi asıllarını unutmuş.

Tertemiz nefislerden ve akıllardan, cana, "ey vefasız" diye mektup gelir.

Beş günlük dostcağızlar buldun da eski dostlardan yüz çevirdin.

Çocuklar oynarken mutlu olsalar da akşamleyin onları çeke çeke evlerine götürürler.

Küçük çocuk oyun sırasında soyunur, hırsız da elbisesini ve ayakkabısını alır götürür.

Çocuk, oyuna öyle hararetle dalar ki külâhı, gömleği hatırından çıkar.

Gece olur, ama oyunu ona yardımcı olmaz; eve gidecek yüzü de yoktur.

"Gerçekten de dünya bir oyundur[22]*"* [âyetini] duymadın mı ki elbiseni yele verip korkuya kapıldın.

Gece olmadan önce elbiseni ara; gündüzü lafla sözle boşa geçirme.
Halkı elbise hırsızı olarak gördüm de ovada yalnızlığı seçtim.
Ömrün yarısı sevgilinin arzusuyla, yarısı da düşmanların derdiyle [geçti].
O cübbeyi götürdü, bu külahı kaptı; derken biz de küçük çocuklar gibi oyuna daldık.
İşte ecel gecesi yaklaştı; şu oyunu bırak, bu sana yeter, ona dönme artık.
Haydi, tövbe atına bin de hırsıza yetiş; hırsızdan elbiselerini geri al.
Tövbe bineği şaşırtıcı bir binektir; bir anda yerden göğe doğru sıçrayıverir.
Ama bineğini de elbiseni gizlice çalan hırsızdan koru.
Bineğini her an koru gözet de bineğini de çalmasın.

Hırsızların koçunu çaldıkları, bununla da yetinmeyip hileyle elbiselerini de çaldıkları adamın hikâyesi

Birisinin bir koçu vardı, ardı sıra çekiyordu; hırsız ipini kesip koçu götürdü.
Adam farkına varınca koçu nereye götürdüğünü bulmak için sağa sola koşturdu.
Bir kuyu başında o hırsızı, eyvahlar olsun diye feryat ederken gördü.
Adam: *Neden feryat ediyorsun usta?* dedi. [Hırsız]: *Altın kesem kuyuya düştü*, dedi.
[Kuyuya] girip de çıkarabilirsen sana beşte birini seve seve veririm.
Yüz dinarın beşte birini alırsın eline. [Adam] bu tam on koçun değerinde, dedi.
Bir kapı kapandıysa on kapı açıldı; bir koç gittiyse Allah, karşılığında bir deve verdi.
Elbisesini çıkartıp kuyuya indi. Hırsız da hemencecik elbiselerini alıp götürdü.
Yolu köye kadar çıkaracak bir ihtiyat lâzım; ihtiyat olmazsa tamah veba getirir.
Tamah, fitneyi huy edinmiş bir hırsızdır, hayal gibi her an başka bir şekli vardır.
Onun hilesini Allah'tan başka kimse bilmez; Allah'a kaç da o hilekârdan kurtul.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- "İslâm'da ruhbanlık yoktur diye" ümmetine yasakladığı ruhbanlığın anlamı hakkında kuşun avcıyla tartışması

Kuş, ona: *Efendi*, dedi, *yalnız başına oturma; Ahmed'in dininde ruhbanlık iyi değildir.*
O Peygamber, ruhbanlığı men etti, niye böyle bir bid'ate kapıldın a fodul.
Cuma [namazı kılmak], namazda cemaat olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak şarttır.
Kötü huyluların sıkıntısını çekip sabretmek, bulut gibi insanlara yarar sağlamak şarttır.
"İnsanların hayırlısı, insanlara yararı olandır" a babacığım; taş değilsen, kerpiçle arkadaşlığın niye?
Merhamet edilmiş ümmetin arasında ol. Ahmed'in sünnetini bırakma, hükmüne uy.
[Avcı]: *Aklı sağlam olmayan, akıllı kişinin katında taşa kerpice benzer*, dedi.
İstediği şey sadece ekmek olan kişi eşek gibidir; onunla konuşmak ruhbanlığın ta kendisidir.
Çünkü Hak'tan başka her şey dağılır gider; gelecek olan her şey, bir süre sonra çıkar gelir.
Onun buyruğu da kıblesi hükmündedir; mademki ölü arayıp durmada, sen de ona ölü de.
Bu toplulukla birlikte olan kimse de ruhbandır; çünkü onun arkadaşı taştır, kerpiçtir.
Taş ve kerpiç kimsenin yolunu kesmez ama bu kerpiçlerden yüz binlerce afet gelir.
Kuş ona: *Zaten cihat da yol da böyle bir yol kesici olunca [farz] olur*, dedi.

Aslana benzeyen yiğit, [insanları] korumak, yardım etmek ve savaşmak için güvenli olmayan yola gelir.

Erlik damarı, yolcu düşmanla birlikte olduğunda ortaya çıkar.

O Peygamber kılıç peygamberi olduğu için ümmeti de saflar yaran yiğit kimselerdir.

Bizim dinimizde maslahat savaştadır, güçtedir. İsa dininde maslahat mağarada ve dağdadır.

[Avcı]: *Evet,* dedi, *yardım alır, gücü de olursa kişi kötülükleri gücüyle ezer.*

Güç olmayınca çekinmek daha iyi. Gücünün yetmeyeceği şeyden kaçmak için kolayca sıçrayıver.

[Kuş]: *İş için yürek doğruluğu gerek, yoksa dostun dostu eksik olmaz,* dedi.

Dost ol da sayısız dost gör; çünkü dostlar olmayınca, yardımsız kalakalırsın.

Şeytan kurttur, sen de Yusuf'a benzersin. Yakub'un eteğini bırakma a temiz kişi.

Kurt, çok zaman sürüden [ayrılıp] kendi başına giden kuzuyu kapar.

Sünneti ve cemaati terk eden kişi, vahşi hayvanların yurdunda kendi kanını içmez de ne yapar?

Sünnet yoldur, cemaatse yoldaşa benzer; yolsuz arkadaşsız dara düşersin.

Aklın düşmanı olan yoldaş değildir; elbiseni kapmak için bir fırsat arar durur.

Seni yağmalayabileceği bir sarp geçit bulmak için oraya kadar seninle birlikte gider.

Ya da o, ödleğin tekidir, korkuyu görünce yoldan geri dönmek için ders vermeye başlar.

Ödlekliğinden arkadaşını da korkutur; böyle yoldaşı düşman bil, dost değil.

[Bu yol] canla oynama yoludur, [oradaki] her sazlıkta sırça yüreklileri def edecek bir afet vardır.

Din yolu, bu yüzden fitnelerle ve kötülüklerle doludur; her muhannes tabiatlının gideceği bir yol değildir.

Yoldaki bu korku, unu kepekten ayıran elek gibi, kişileri sınayıp [ayırt eder].

Yol, nasıl [bir yoldur?] Ayak izleriyle dolu. Dost nasıl [bir dosttur?] Düşünceler merdiveni.

Farz edelim ki ihtiyatın yüzünden o kurt seni bulamadı; ama topluluk olmadan o neşeyi bulamazsın.

Bir yolda yalnız başına hoşça gidenin gidişi arkadaşlarıyla birlikte yüz kat hoş olur.

A yoksul, eşek, ağır canlılığına rağmen arkadaşları sayesinde neşelenir, güç bulur.

Kervandan ayrı yürüyen eşeğe o yol, yorgunluktan dolayı yüz kat uzar.

O çölü bir başına geçinceye kadar fazladan kaç kere şiş ve sopa yer.

O eşek sana der ki: Eşek değilsen böyle yalnız gitme, bunu iyi dinle.

Yolu gözeterek yalnız başına güzelce giden, hiç kuşkusuz dostlarla birlikte daha güzel gider.

Her peygamber, bu doğru yolda mucize gösterdi, yoldaşlar aradı.

Duvarların yardımı olmasa evler ve ambarlar nasıl yükselir?

Her duvar birbirinden ayrı olsa, tavan havada asılı olarak nasıl durur?

Mürekkebin, kalemin yardımı olmasa kâğıtların üstüne nasıl yazı yazılır?

Birisinin yere serdiği hasırı, [birbirine] örülmemiş olsa rüzgâr alıp götürüverir.

Allah, her cinsi çift olarak yarattı, öyleyse sonuçlar topluluktan meydana geliyor demektir.

Heyecanla bir o söyledi, bir bu söyledi, bu anlamdaki tartışmaları uzadı da uzadı.

Mesnevi'yi kısa ve gönül alıcı hale getir; macerayı özlü ve kısa anlat.

Ondan sonra [kuş] dedi ki: *Bu buğdaylar kimin? [Avcı]: Vasisi olmayan bir yetimin emaneti*, dedi.

Bana emanet edilmiş yetim malıdır, çünkü beni emin bilirler, dedi.

[Kuş]: *Ben mustarip ve bitkin haldeyim, şu anda bana leş bile helâl*, dedi.

A emin, takvalı ve saygın kişi, haydi izin ver de şu buğdaydan yiyeyim.

[Adam]: *Zarurete fetva veren de sensin, eğer zaruret olmadan yersen suçlu olursun*, dedi.

Hatta zaruret olsa bile sakınmak daha iyi. Madem yiyeceksin, hiç olmazsa karşılığını ver.

Kuş, o anda kendisinden geçmiş, atı, başını yulardan çekmişti.

O buğdayları yer yemez tuzakta kalakaldı; ne kadar Yâsin ve En'âm okudu.

Çaresiz kaldıktan sonra ister hayıflan ister ah et; bu kara duman, o hale düşmeden önce gerekti.

Hırs ve heves harekete geçti mi işte o zaman "ey feryada yetişen" demeye başla.

Çünkü o zaman Basra harap olmadan önceki zamandır. Ola ki Basra o yıkılıştan kurtulur.

Ey ağlayıp feryat edenim, bana, Basra ile Musul yıkılmadan ağla.

Bana ölümümden önce ağlayıp af dile, bana ölümümden sonra ağlama, sabret.

Ölümümden önce ağla ayrılığıma; ayrılık tufanından sonra ağlamayı bırak.

Şeytan, yolunu vurduğunda, işte o zaman Yâsin okumak gerek.

A bekçi, kervan kırılıp dökülmeden önce vur sopanı.

Hırsızlar, tacirlerin mallarını tamamen götürene kadar susan, ondan sonra da bağıra çağıra bekçilik etmeye kalkışan bekçinin hikâyesi

Bir bekçi uyudu, hırsız eşyaları götürdü; [çaldığı] malları toprağın altına gömdü.

Sabah olunca kervandakiler uyandılar; gördüler ki mallar, gümüşler, develer gitmiş.

Bunun üzerine ona: *"Ey bekçi, söyle, bu mallara ne oldu, bu eşyalar nerede?"* dediler.

Gece [yüzleri] örtülü hırsızlar geldiler; malları gözümüzün önünde çabucak götürdüler, dedi.

İnsanlar: *A kum tepesine benzeyen [adam], peki sen necisin, ne yapıyordun, a beş para etmez*, dediler.

Ben bir kişiydim, onlar silahlı, cesur, heybetli bir kalabalıktı, dedi.

Madem savaşmaya umudun yoktu, "ey kerem sahipleri kalkın" diye bağırsaydın ya, dediler.

[Adam şöyle cevap verdi]: *O sırada bana bıçak ve kılıç gösterip sus yoksa seni acımadan öldürürüz dediler.*

O zaman korkudan ağzımı yumdum, ama [isterseniz] şimdi heyheyler edeyim, bağırıp çağırayım.

O zaman soluğumu bile kesmişlerdi, şimdi istediğiniz kadar bağırayım.

[Adamı] rezil eden Şeytan ömrünü alıp götürdükten sonra "Euzü" çekmek de tatsız tuzsuzdur, "Fâtiha" okumak da.

Ağlayıp sızlamak şimdi de tatsız tuzsuzdur ama iyi bil ki gaflete düşmek ondan daha tatsız tuzsuzdur.

Şimdi tatsız tuzsuz da olsa, "Ey Aziz Allah, düşkünlere bir nazar et" diye ağlayıp sızla.

Zamansız da olsa zamanında da olsa gücün yeter, hiçbir şey senden yitip gitmez ey Allahım.

Talep edilen şey *"Kaybettiğinize yazıklanmayın*[23]*"* padişahının kudretinden nasıl yitip gider?

Kuşun tuzağa yakalanmasını, zahidin işine, hilesine ve riyakârlığına havale etmesi ve zahidin kuşa cevabı

O kuş: *Zahitlerin afsununu dinleyenin lâyığı budur işte,* dedi.

Zahit: *Hayır,* dedi, *bu haksız yere yetimlerin malını yiyen beyinsizin lâyığıdır.*

[Kuş], bunun üzerine öyle bir ağlayıp sızlamaya durdu ki derdinden tuzak da titredi avcı da.

Gönlümdeki tezatlar yüzünden belim kırıldı, a sevgili, gel de ellerinle başımı okşa [dedi].

Başım, elinin altında rahata erer, senin elin nimet bahşetmede bir delildir.

Gölgeni eksik etme başımın üstünden; kararsızım, kararsızım, kararsızım.

A servinin, yaseminin kıskandığı, üzüntünle gözlerimden uykum kaçtı.

Lâyık olmasam da, bir an için, üzüntüler içindeki şu liyakatsizin halini soruversen ne olur?

Yokluk neyi hak ediyordu da lütfun ona böyle kapılar açtı.

Keremin uyuz bir toprağa dokundu da yakasına duygu ışıklarından on inci koydu.

Beş dış duyu, beş gizli duyu, ölü bir meni bunlarla insan haline geldi.

Ey yüce ışık, senin başarıya erdirişin olmadan tövbe etmek, tövbenin bıyığına gülmekten başka nedir ki?

[Böylesi bir] tövbenin bıyıklarını tek tek yolarsın; tövbe bir gölgedir, sense aydınlık bir aysın.

A dükkânımı, evimi barkımı viran eden, yüreğimi sıkmaktasın, nasıl ağlayıp sızlanmayayım?

[Senden] nasıl kaçabilirim ki sensiz bir diri bile yok; senin efendiliğin olmadıkça kulun varlığı da yoktur.

Ey canların aslı, al canımı; sensiz bu candan bıktım usandım çünkü.

Ben delilik mesleğine âşığım; hünerlilikten, usluluktan yana tokum ben.

[Delilik] ar [perdemi] yırtarsa, sırrı ifşa ederim; ne zamana dek bu sabır, bu ıstırap, bu sarsılış!

Elbise kenarındaki kıvrım gibi ar [perdesi] arkasına gizlendim; şu yorganın altından birdenbire sıçrayayım.

A dostlar, sevgili yolları bağladı; biz topal ceylânlarız, oysa avcı aslan.

Böyle kan dökücü bir erkek aslanın elinde, ona teslim olmaktan, rıza göstermekten başka çare nerede?

Güneş gibi, ne uykusu var onun ne yemeği; [bu yüzden] ruhları da uykusuz, yemeksiz koymada.

Gel, ya ben ol, ya da benim huyumla huylan ki sana tecelli eden yüzümü gör [demekte].

[Yüzümü] görmediysen niye çılgına döndün böyle? Topraktın, neden dirilmek istiyorsun?

O sana yönsüzlükten ot vermediyse, can gözün nasıl oldu da o tarafta kaldı?

Kedi, delikten rızıklandığı için deliğin başında bekler durur.

Bir başka kedi de kuş avlayıp yiyecek elde ettiği için damlarda gezinir.

Birisine dokumacılık kıble olmuştur, öteki elbise parası için bekçilik yapar.

Birisinin de işi gücü yoktur, yüzünü mekânsızlığa tutmuştur; çünkü onun can gıdasını o yandan vermektesin.

İş, iradesini Allah'a verenin işidir; onun işi uğruna her işten kesilmiştir.

Başkaları şu birkaç gün, çocuklar gibi göç gecesine kadar oyun oynarlar.

Uykudan sıçrayan uykuluyu vesveseler dadısı işveler edip [aldatır].

A canım, git uyu, der, bizi kimsenin seni uykudan sıçratmasına izin vermeyiz.

Su sesi duyan susuz kimse gibi, kendi kendini uykunun kökünden söküp çıkarman lâzım.

Ben, susuzların kulağındaki su sesiyim; yağmur gibi gökten gelirim.

Ey âşık, haydi sıçra, ıstıraptan kurtul; su sesi, susuz adam, ondan sonra da uyku... [Olur mu hiç?]

Bir âşık, sevgilisinin verdiği söze umut bağlayarak onun gösterdiği odaya geldi. Gecenin bir kısmını bekleyerek geçirdi ama uyuyakaldı. Sevgilisi, vaadinde durmak için geldiğinde onu uyur halde görünce cebini cevizle doldurup gitti onu uyur bıraktı ve geri döndü. Bunun hikâyesi.

Geçmiş günlerde bir âşık vardı, kendi zamanında sözüne sadık birisiydi.

Yıllarca ay [yüzlü sevgilisine] kavuşma kaydında kalmış, kendi padişahına şahmat olmuştu.

Arayan sonunda bulur; çünkü genişlik sabırdan doğar.

Sevgilisi bir gün: *Bu gece gel, senin için fasulye pişirdim*, dedi.

Falanca odada gece yarısına kadar otur, gece yarısı sen çağırmadan ben gelirim.

Adam, Ay tozun toprağın altından göründü diye kurban kesti, ekmekler dağıttı.

O dertli [âşık] geceleyin, o mağara arkadaşının vaadine ümitlenerek o odada oturdu.

Gece yarısından sonra sevgilisi de sözüne sadakat göstererek çıkageldi.

Âşığını uyuya kalmış halde gördü; yeninden küçük bir parça kesti.

Sen daha çocuksun, şunu al da oynaya dur diye cebine birkaç tane ceviz koydu.

Âşık, sabahleyin uykudan sıçrayıp uyanınca, yenini ve cevizleri gördü.

Padişahımız, tümüyle doğruluk ve vefa; başımıza ne geliyorsa bizden geliyor, dedi.

Ey uykusuz gönül, biz bundan eminiz, çünkü bekçi gibi damın üstünde sopa sallamadayız.

Cevizlerimiz şu değirmende kırıldı, derdimizi ne kadar anlatsak azdır.

A bizi kınayan, ne zamana dek bu macerayı duyuracaksın? Bundan böyle deliye öğüt verme.

Artık ayrılığın hilesini dinlemeyeceğim, bunu sınadım, daha kaç kez sınayacağım?

Bu yolda perişanlıktan, delilikten başka her şey uzaklıktır, yabancılıktır.

Haydi, o zinciri ayağıma vur; çünkü tedbir zincirini parçaladım ben.

O ikbal sahibi sevgilimin kıvrım kıvrım saçlarından başka iki yüz tane zincir getirsen koparırım.

A kardeş aşkla namus [bir arada] doğru değil; ey âşık, namusun kapısında durma.

Artık soyunma, sureti bırakıp baştanbaşa can kesilme zamanım geldi çattı.

Ey hayânın, düşüncenin düşmanı gel, ar ve hayâ perdesini yırttım ben çünkü.

A büyüsüyle canın uykusunu bağlayan, sen şu âlemde ne katı yürekli bir sevgilisin.

Ey atlı, haydi, sabrın boğazından tutup sık da aşkın gönlü serinlesin.

A gönlümüzü yurt tutan, konak edinen, ben yanmadıkça aşkın gönlü serinler mi hiç?

Sen kendi evini yakıyorsun, yak. Kim caiz değildir diyebilir ki?

A esrik aslan, yak bu evi; âşığın evi için böylesi evlâ.

Bundan böyle bu yanışı kıble edineceğim, ben mumum çünkü yanarak aydınım.

A babam, uykuyu bırak bu gece, bir geceliğine uykusuzlar mahallesinden geç de,

Şu mecnuna dönenlere, şu pervane gibi vuslat uğruna ölenlere bir bak.

Halkın, aşka gark olmuş şu gemisine bir bak; aşkın boğazı bir ejderha kesilmiş sanki.

Görünmeyen, ama gönüller çalan bir ejderha; dağ gibi akılları çekip kapan bir kehribar.

Aklı ondan haberdar olan her aktar, tablalarını ırmağa döktü.

Var git, çünkü sonsuza dek çıkmazsın bu ırmaktan, gerçekten de onun tek bir eşi dengi yoktur.

A yalancı gözünü aç da bak, ne zamana kadar ben şunu bunu bilmem diyeceksin?

İki yüzlülük ve yoksunluk vebasından kurtul da *"Hayy ve Kayyum*[24]*"* olan [Allah'ın] âlemine gir.

Böylece görmüyorum'un görüyorum'a dönsün; şu bilmiyorum'ların biliyorum olsun.

Sarhoşluktan geç de sarhoşluk verici ol; bu renkten renge geçişten onun sebatına göç et.

Bu sarhoşlukla daha ne kadar nazlanacaksın, yeter artık. Her mahalle başında bunca sarhoş var.

İki âlem de sevgilinin sarhoşlarıyla dolsa, hepsi birdir ve "o bir" değersiz değildir.

Onlar, çokluk yüzünden de değersiz olmazlar. Kimdir değersiz olan? Bedene tapan cehennemlik.

Dünya, güneşin ışığıyla dolsa bile, onun güzel yalımlının harareti değersiz olur mu hiç?

Ama bununla beraber sen yine de yücelere çık; çünkü Allah'ın arzı geniştir ve sana boyun eğmiştir.

Bu sarhoşluk, yüce bir doğana benzer, ama kutluluk yerinde ondan daha yüceleri de vardır.

Var git, seçkinlikte, ruh üflemede, sarhoşlukta ve sarhoş etmede bir İsrâfil kesil.

Sarhoşun gönlü mizah düşüncesine kapıldı mı "onu bilmem bunu bilmem" [demeyi] meslek edinir.

"Bunu bilmem, onu bilmem" ne içindir? Onun kim olduğunu biliyoruz demen için.

Sözde bir şeyi olumsuzlamak, [aslında] onun ispat etmek içindir; olumsuzlamayı bırak da ispattan başla.

Bu değil, o değil'i bırak da haydi "var olanı" öne sür.

Yok'u bırak da var olana tap, bunu da o sarhoş Türk'ten öğren a babacığım.

Mahmur Türk beyinin sabah erken vakitte çalgıcı istemesi ve "Yüce Allah'ın dostlarına hazırladığı bir şarabı vardır, içince sarhoş olurlar, sarhoş olunca da tertemiz hale gelirler..." hadisinin tefsiri.

*

Şarap, sırlar küpünde şunun için köpürür:
Kim her şeyden sıyrılıp geçmişse, o içsin o şarabı.

*

Yüce Allah "İyi kişiler içerler" buyurmuştur.

*

Senin içtiğin şarap haramdır.
Bizse, helâl [olan şaraptan] başka bir şarap içmeyiz.

*

Gayret et de yokluktan varlığa ulaş.
Allah şarabıyla mest ol.

Yabancı bir Türk seher vakti uyandı; sarhoşluğun mahmurluğuyla çalgıcı istedi.

Can çalgıcısı, sarhoşların canına dosttur; sarhoşun mezesi, gıdası ve kuvveti odur.

Çalgıcı onları sarhoşluğa doğru çeker de bir kez daha çalgıcının soluğundan sarhoşluğu tadarlar.

O Hak şarabı, [insanı] o çalgıcıya götürür; bu beden şarabı da bu çalgıcıdan gıdalanır.

Sözde her ikisinin de adı birdir, ama bu Hasan'dan o Hasan'a arada çok fark vardır.

Anlatışta bir söz benzerliği var, ama gökyüzü nerede, ip nerede?

Sözdeki birlik/ortaklık hep yol kesicidir; kâfirle müminin birliği/ortaklığı beden bakımındandır.

Bedenler, ağzı kapalı testilere benzerler; her testide ne var, sen ona bak.

O bedenin testisi abıhayatla dolu; bu beden testisiyse ölüm zehriyle.

[Kabın] içindekine bakarsan padişahsın; kabına bakarsan yolunu kaybedersin.

Sözü şu beden gibi bil, anlamını da içindeki can gibi.

Beden gözü daima bedeni görür; can gözüyse hünerlerle dolu canı görür.

Demek ki Mesnevi'deki sözlerin görünüşündeki suret saptırıcı, anlam yol göstericidir.

[Allah] Kur'an'da: *"Bu Kur'an, gönlü yüzünden kimine yol gösterir, kimini saptırır"* buyurmuştur[25].

Allah Allah! Ârif şarap dedi mi [sen onu yok sanma]; ârifin katında bir şey yok olur mu hiç?

Sen [bundan] şeytanın [içtiği] şarabı anlarsan, Rahman'ın şarabı nasıl vehmine gelecek senin?

Çalgıyla şarap, bu ikisi [birbirine] eştir; bu ona, o da buna koşarak gelir.

Mahmurlar çalgının soluğuyla gıdalanırlar; çalgıcılar onları meyhaneye çeker götürür.

O, meydanın başı, bu da sonudur; gönül, onun çevgeninde topa dönmüştür.

Başta ne varsa, kulak oraya yönelir gider; başta safra varsa, [beraberinde] sevda da olur.

Ondan sonra bu ikisi kendinden geçiş [âlemine] doğru giderler; orada babayla oğul bir olurlar.

Sevinçle keder barışınca bizim Türk çalgıcıları uyandırdı.

Çalgıcı uyku getirici bir beyit tutturdu: *"A kendisini görmediğim, bana bir kadeh sun.*

Sen benim yüzümsün, kendi yüzümü görmezsem buna şaşılmaz. Yakınlığın sonu, şüphe perdesine [girmektir].

Sen benim aklımsın, karışık şeylerin birbirine benzemesinin çokluğu yüzünden seni göremezsem şaşılmaz buna.

İşte geldin, sen bana şah damarımdan daha yakınsın. [Sana] nasıl "ey" derim; "ey" uzaktakine seslenişti̇r.

Yanımdakini, yabancıdan gizlemek için, ıssız çöle seslenip onları yanıltırım.

Bir körün Mustafa'nın -ona selâm olsun- evine gelmesi, Âişe'nin -Allah ondan razı olsun- körden kaçması, Peygamber -ona selâm olsun- "Niçin kaçıyorsun? O seni görmüyor" deyince Âişe'nin -Allah ondan razı olsun Peygamber'e -ona selâm olsun- cevabı

Peygamberin huzuruna bir kör girdi: *Ey her hamur tandırına/teknesine azık ihsan eden,* dedi.

A sulara bey olan, işte ben susuzum, a benim sâkim, medet, medet!

O kör kapıdan içeri giriverince, Âişe örtünmek için aceleyle kaçtı.

Çünkü o temiz kadın, kıskanç Peygamber'in kıskançlığından haberdardı.

Daha güzel olanın kıskançlığı daha fazla olur; çünkü kıskançlık nazdan doğar a oğullarım.

Kokmuş kocakarılar, çirkinliklerini, yaşlılıklarını bildiklerinden kocaları için kuma alırlar.

Ahmed'inki gibi bir güzellik iki cihanda kimde var? Allah'ın ışığı yardımcı çünkü ona.

İki cihanın da nazı ona yaraşır, kıskançlık güneşten yüz kat [parlak olana] yaraşır.

[Der ki]: Ey yıldızlar! Topumu Zühal'e attım; siz çevirin yüzünüzü.

Benim eşsiz benzersiz parlaklığımda yok olun; yoksa ışığımın önünde rezil rüsva olursunuz.

Ben keremimden her gece kaybolurum, [aslında] gitmem, ancak gider gibi görünürüm.

Böylece siz bensiz, yarasa gibi bir gececik şu uçulacak yerin çevresinde kanat çırparak uçarsınız.

Tavus kuşları gibi kanatlarınızı gösterir, yine sarhoş olur, baş çeker, ululanırsınız.

Ama Ayaz'a mum/ışık kesilen çarık gibi, o çirkin yapılı ayaklarınıza bakmazsınız.

Benlik yüzünden sol taraftakilerden olmayın diye sabahleyin kulağınızı çekmek için yüz gösteririm.

Bunu bırak, bu söz uzundur çünkü; "ol" emri [sözü] uzatmayı men etmiştir.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- "Âişe, gönlümden geçenden haberdar mı yoksa zahirdeki sözü mü taklit ediyor?" diye anlamak için, "Niçin gizleniyorsun? Gizlenme. Kör seni görmüyor ki" diyerek Âişe'yi -Allah ondan razı olsun- sınaması

Peygamber onu sınamak için: *O seni görmüyor, o kadar da saklanma*, dedi.

Âişe *"O beni görmüyorsa ben onu görüyorum"* diye elleriyle işaret etti.

Bu öğütlerin benzetmelerle, temsillerle dolu oluşu, aklın ruhun güzelliğini kıskanmasındandır.

Ruh, bu denli gizlilik sahibiyken, aklın onu bunca kıskanması nedendir?

A kıskanç huylu! Nuru, yüzünü örtmüş olanı kimden gizliyorsun?

Bu güneş yüzünde örtü olmaksızın gitmede; ışığının fazlalığı yüzüne örtü kesilmede.

Güneşin bile eserini göremediği kimseyi kimden gizliyorsun a kıskanç?

Ama bedenimdeki kıskançlık bundan da öte, onu kendimden bile gizlemek isterim.

Pek şiddetli olan kıskançlık ateşim yüzünden iki gözümle, iki kulağımla savaşmadayım ben.

A can, a gönül! Madem bu denli kıskançsın, öyleyse kapat ağzını, söylenmeyi bırak.

Ama susarsam, o güneş, bir başka yandan perdesini yırtacak diye korkuyorum.

Sözümüz suskunlukta daha açık seçik; çünkü o istek men edildikçe daha çok artar.

Deniz coşup gürledi mi, gürleyişi köpüğe döner; *"Bilinmek istedim*[26]*"* coşkusu kesilir.

Söz söylemek o pencereyi kapatmaktır; sözü ortaya çıkarmak onu gizlemenin ta kendisidir.

Gülün yüzüne karşı bülbülce şakı da onları gülün kokusuyla oyala.

Kulakları, sözle oyalandıkça, akılları gülün yüzünü doğru uçup gitmez.

Şu pek aydın olan güneşin karşısında, her kılavuz gerçekte bir yol kesicidir.

Türk beyinin meclisinde şu gazeli okumaya başlayan çalgıcının hikâyesi:

Gül müsün, süsen mi, servi misin yoksa ay mı bilmiyorum.

Bu perişan âşıktan ne istersin bilmiyorum.

Türk'ün de "Bildiğini söyle" diye bağırması ve çalgıcının o beye cevap vermesi

Çalgıcı, sarhoş Türk'ün önünde ezgi perdesi altında elest sırlarını [söylemeye] başladı.

Bilmem ki ay mısın, put mu? Bilmem ki benden ne istersin?

Bilmem ki sana nasıl hizmet edeyim? Susayım mı yoksa [övgünü] dile getireyim mi?

Ne gariptir ki benden ayrı değilsin; ama bilmiyorum ben neredeyim, sen neredesin?

Beni nasıl çekiyorsun bilmiyorum, bazen yanına alıyor, bazen kanlara batırıyorsun?

Böylece "bilmiyorum" diye açtı ağzını, bir bilmiyorum, bilmiyorumdur tutturdu.

Şaşkınlığından bilmiyorum [sözü] haddi aşınca, bu hararetten bizim Türk'ün yüreği daraldı.

O Türk fırladığı gibi topuzu çekti, çalgıcının üzerine varıp başına dikildi.

Çavuşun biri eliyle topuzu tutup: *Hayır, şu anda çalgıcıyı öldürmek kötü olur*, dedi.

[Türk]: *Bu ölçüsüz hesapsız tekerlemesi canıma yetti, ben de onun kafasını ezeceğim*, dedi.

A kaltaban, bilmiyorsan halt yeme; yok eğer biliyorsan sadede gel.

A sersem, bildiğini söyle, bilmiyorum, bilmiyorum diye uzun edip durma.

A ikiyüzlü ben "Neredensin?" diyorum, sen "Ne Herat'tanım ne Belh'ten" diyorsun.

Ne Bağdat'tanım ne Musul'dan, ne Taraz'dan, "değilim, değilim" diye yolu uzatıp duruyorsun.

Haydi "Ben nereliyim"in [cevabını] söyle de kurtul; burada maksadı süsleyip söylemek aptallıktır.

Ya da sabahleyin ne yedin diye sorduğumda "Ne şarap, ne kebap" diyorsun.

Ne kurutulmuş et, ne tirit, ne mercimek... Ne yediysen sadece onu söyle, yeter.

Bu sözü uzun uzadıya gevelemek niçin? Çalgıcı, *Maksadım gizli olduğundan*, dedi.

Senin "yok/değil" deyişinin karşısında "var" ürküyor, var'dan bir koku alabilesin diye yok/değil dedim.

Ben bu sazı, "değil" ile çalıyorum; öldüğünde ölüm sırları söyler sana.

Peygamberin -ona selâm olsun- "Ölmeden önce ölünüz" sözünün tefsiri. A dost, Yaşamak istiyorsan ölmeden önce öl. Çünkü İdris böyle bir ölümle bizden önce cennetlik oldu

Nice zamandır can çekiştin, [ama yine de] perde ardındasın; çünkü asıl olan ölmekti, sense ölmedin.

Ölmediğin sürece can çekişme bitmez, merdivenin sonuna ulaşmadan dama çıkamazsın.

[Merdivenin] yüz ayağından ikisi eksik olsa, [çıkmaya] çabalayan dama namahrem olur.

Yüz kulaç ipin bir kulacı eksik olsa, kuyudan kovaya su nasıl dolar?

A beyim, son yükü de içine koymadıkça bu gemiyi batmış halde bulamazsın.

Son yükü işi gören asıl bil, vesvese ve azgınlık gemisini o batıran odur.

Akıl gemisi batınca [insan] şu gök kubbede güneşe döner.

A Taraz mumu, sen ölmediğin için can çekişmen uzadı, sabahleyin sönüver.

Bil ki "biz" yıldızları gizlenmedikçe dünya güneşi gizlidir.

Topuzu kendine vur da benliğini kır; çünkü beden gözü, kulaktaki pamuğa benzer.

A alçak, topuzu kendine vuruyorsun kendine, benim işlerimdeki benlik, senin yansıman.

Benim suretimde kendi yansımanı görmüş, kendini öldürmek için coşup köpürmüşsün.

Tıpkı kuyuya girip de kendi yansımasını kendisinin düşmanın sanan o aslan gibi.

"Yok", hiç şüphesiz "var"ın zıddıdır; böylece az da olsa zıt sayesinde [bir başka] zıddı bilirsin.

Bu zamanda zıddı değillemekten/yok demekten başka anlatış yolu yoktur; şu yaratılışta tuzaksız bir an bile yoktur.

A akıl sahibi, o sana perdesiz lâzım; ölümü seç de o perdeyi yırt.

Ama bu mezara girdiğin ölüm gibi değildir; nurlara batacağın bir dönüşüm ölümüdür.

Erkek, yetişkin olunca o çocukluk ölür; Rûmî/beyaz olur; zenciliğin rengi yok olur.

Toprak altın olunca toprak görünüşü kalmaz; üzüntü genişliğe dönünce kederlilik dikeni kalmaz.

Mustafa, bunun için: *"A sırları arayan, ölüyü diri [gibi] görmek ister misin?"* dedi.

Yeryüzünde diriler gibi yürür, ölmüş ama canı göklere ağmıştır.

Şu anda canının yurdu yücelerdedir, ölse bile ruhu için göç yoktur.

Çünkü o ölmeden önce göç etmiştir, buysa ölmekle anlaşılır akılla değil.

[Bu bir] göçtür ama halkın canının göçüşü gibi değil; bir makamdan bir makama göçmek gibidir.

Kim yeryüzünde böyle açıkça yürüyüp giden bir ölü görmek isterse,

Takva sahibi Ebu Bekir'i görsün, o doğruluğunun çokluğu (sıddık oluşu) yüzünden mahşerdekilere bey olmuştur.

Şu yaratılışta Sıddık'a bak da mahşere olan tasdikin artsın.

Demek ki Muhammed peşin peşin yüzlerce kıyametti; çünkü o çözüp bağlayış yokluğunda erimiş yok olmuştu.

Ahmet bu dünyaya ikinci defa doğmuştu; o apaçık yüzlerce kıyametti.

Ona kıyameti sorup dururlardı: *"Ey kıyamet! Kıyamete ne kadar yol var?"* [derlerdi].

Hal diliyle sık sık: *"Birisi, mahşerden haşrı soruyor"* derdi.

Bunun için o güzel haberli Peygamber: *"Ey ulular, ölmeden önce ölün"* sırrını söyledi.

Nitekim ben de ölmeden önce öldüm de bu sesi, bu şöhreti o yandan getirdim.

Öyleyse kıyamet ol da kıyameti gör; her şeyi görmenin şartı budur.

İster ışıklar olsun ister karanlıklar, o olmadıkça[27] onu tümüyle bilemezsin.

Akıl olursan aklı tümüyle bilirsin; aşk olursan aşkın alevini bilirsin.

Buna uygun bir anlayış bulunsaydı, bu iddianın delilini açıkça söylerdim.

İncir yiyen bir kuş konuk olarak gelse, bu yanda incir çok ve değersizdir.

Bütün dünyada [ne kadar] erkek ve kadın varsa her an can çekişmekte, ölmektedir.

Onların sözlerini, babanın o anda oğluna söylediği vasiyet say.

Böylece bununla ibret ve rahmet yeşersin, buğzun, kıskançlığın ve kinin kökü kesilsin.

Sen akrabana da bu niyetle bak da onun can çekişmesine yüreğin yansın.

Gelecek olan her şey gelir, bunu peşin peşin [olmuş] bil; dostunu can çekişmede, yok olmada bil.

Garazlar bu bakışa perde kesiliyorsa, bu garazları koynundan dışarı at.

Bunu yapamazsan kuru kuruya bir âcizlik içinde kalma; bil ki âcizle birlikte seçkin bir acze düşüren var.

Âcizlik bir zincirdir, [birisi] sana o zinciri takmıştır; öyleyse gözü zinciri takana doğru açmak gerek.

"Ey hayat [yolunu] gösteren, ben serbesttim, bağlandım kaldım, bu neden?" diye yalvar yakar.

Kötülüğe adımımı pek sert bastım, [onun için] kahrınla her an hüsran içindeyim [de].

Senin öğütlerine karşı sağırdım, put kırma iddiasındaydım ama put yapmaktaymışım.

Senin sanatını/yaratışını anmak mı farz yoksa ölümü anmak mı? Ölüm, hazana benzer, sense yaprakların aslısın.

Şu ölüm yıllardır davulcuğunu çalar ama senin kulağın zamansız oynar.

[İnsan] can çekişirken candan "Ah ölüm" der. Ölüm seni şimdi mi kendisinden haberdar etti?

Bağırmaktan boğazı kısıldı şu ölümün, hayret verici darbelerden dolayı patladı.

[Oysa] sen kendini ince işlere kaptırdın da ölümün sırrını şimdi anladın.

Ömrünü heder edip ölüm anının darlığında tövbe istiğfar etmeye başlayan gafil kişinin, her yıl Aşura günlerinde Antakya kapısında yas tutan Halep Şiilerine benzetilmesi ve yabancı bir şairin yoldan çıkagelip "Bu feryat figan neyin matemi içindir?" diye sorması

Âşura günü, bütün Halepliler geceye dek Antakya kapısında olurlar.

Erkekli kadınlı büyük bir topluluk bir araya gelir, o hanedanın[28] yasını tutarlar.

Şiiler, Aşura günü, Kerbela [hadisesi] için ağlaya ağlaya ağıt yakarlar.

O hanedanın Yezit'ten ve Şimr'den gördükleri zulümleri, mihnetleri sayarlar.

[Başlarına gelen] musibetler, iyi kötü olaylar hakkında feryatları yükselir, bütün ova ve çöl [o seslerle] dolar.

Yabancı bir şair, Aşura günü çölden çıkageldi de o haykırışları duydu.

Şehri bırakıp o yana yürüdü, o heyahuyu araştırmaya başladı.

Bu üzüntü nedir, bu yas kimin için tutuluyor diye sora sora araştırmaya başladı.

Bu ölen ulu bir bey olsa gerek, böyle bir topluluk küçük iş değil, [dedi].

Onun adını ve lakaplarını anlatın bana; çünkü ben yabancıyım, sizse köydensiniz.

Adı, mesleği, özellikleri nedir? Söyleyin de onun lütuflarına dair bir mersiye söyleyeyim.

Ben şair bir adamım, [ona] bir mersiye düzeyim de buradan azık ve yiyecek elde edeyim.

Birisi ona: *"Hey, deli misin nesin? Sen Şii değil misin, ehlibeyt düşmanı mısın?"* dedi.

Âşura gününün, o canın yasını [tutmanın] yüz yıl [yaşamaktan] daha yeğ olduğunu bilmiyor musun?

Bu üzüntü mümin için nasıl değersiz olur? Küpeye duyulan aşkın değeri kulağa duyulan aşk kadardır.

O tertemiz ruhun yası, müminin katında yüzlerce Nuh tufanından daha ünlüdür.

O şairin Halep Şiilerini kınamak için nükte söylemesi

Şair: *"Evet ama Yezid'in devri nerede? Bu keder ne zaman olmuş? [Bu haber] buraya ne kadar geç gelmiş?"* dedi.

Körlerin gözleri bile o kötülüğü gördü; sağırların kulakları bile o hikâyeyi işitti.

Siz şimdiye kadar uyumuş muydunuz ki şimdi yasla elbisenizi yırtıyorsunuz?

A uyumuş olanlar, kendinize yas tutun; çünkü bu ağır uyku kötü bir ölüm.

Sultan'a mensup ruh zindandan kurtuldu; ne diye elbisemizi yırtalım, ne diye elimizi ısıralım?

Din sultanı olduklarından bağı kırdıkları zaman sevinç çağı gelir onlara.

Devlet/talih otağına doğru koştular, tomruğu ve zinciri [kırıp] attılar.

Onlardan zerre kadar haberin olsaydı [bilirdin ki ölüm günü] onlar için saltanat, güzellik ve padişahlar padişahlığı günüdür.

Haberin yoksa var git kendine ağla; çünkü [bu dünyadan] göçmeyi ve mahşeri inkâr ediyorsun.

Bu eski topraktan başka bir şey görmediği için kendi harap gönlüne ve dinine ağıt yak.

Görüyorsa neden yiğit, destekçi, serdengeçti ve tokgözlü değil?

Yüzünde din şarabının verdiği kutluluk nerede? Denizi gördüysen hani cömertlik eli?

Irmağı gören suyu esirgemez; hele de o denizi ve bulutu gören...

Allah'ın rızık vericiliğini, hazinelerini ve rahmetini görmeyen muhteris adamın, büyük bir harman yerinde, bir tek buğday tanesiyle uğraşan, coşan, [üstüne] titreyen, acele acele çeken ve o harmanın genişliğini görmeyen bir karıncaya benzetilmesi

Karınca, güzelim harmanlara karşı kör olduğundan bir [buğday] tanesinin üstüne titrer.

Öylesine değerli bir yığını görmediğinden hırsla ve korkuyla o taneyi çeker.

Harman sahibi: *A körlüğü yüzünden önündeki şey yok olan,* der,

Sen bizim harmanlarımızdan [sadece] o taneyi gördün de ona candan sarıldın.

A görünüşte zerre olan, Zühal'i gör; topal bir karıncasın, git, Süleyman'ı gör.

Sen şu beden değilsin, sen o gözsün; canı görmüş olsan bedenden kurtulursun.

İnsan gözdür/görüştür, gerisi et ve deridir; insanın değeri gözünün gördüğü şey kadardır.

Küpün ağzı denize doğru açık olursa, ıslaklığıyla dağı batırır.

Küpün canından denize doğru bir yol çıkınca, o küp Ceyhun'a üstün gelir.

Bu nedenle söyleyen Ahmed'in dili olsa da *"De ki*[29]*"* sözü [aslında] denizin[30] sözüdür.

Onun sözleri tamamıyla denizin incileriydi, çünkü gönlünün denizle bağı vardı.

Denizin ihsanı bizim küpümüzden olduktan sonra, bir balıkta denizin bulunmasına şaşılır mı?

Duygu gözü, gelip geçici surette donup kalmıştır; sen onu gelip geçici olarak görürsün, oysa o yerli yerindedir.

Bu ikilik, şaşı gözün özelliğidir; yoksa evvel âhirdir âhir de evvel.

Hey! Bu neyle anlaşılır? Dirilişle. Dirilişi ara, diriliş konusunda tartışmayı kısa kes.

Diriliş gününün şartı, önce ölmektir; çünkü diriliş, ölüden diri çıkarmaktır.

Cümle âlem yokluktan korktuğu için yolu şaşırmıştır, oysa o (yokluk) sığınaktır.

Bilgiyi nerede arayalım? Bilgiyi terk etmede. Barışı nerede arayalım? Barışı terk etmede.

Varlığı nerede arayalım? Varlığı terk etmede. Elmayı nerede arayalım? Eli terk etmede.

A güzel yardımcı, yine sen yok olanı gören gözü var olanı gören göz haline getirebilirsin.

Yokluktan meydana gelen göz, varlığın özünü de hep yok gördü.

İki göz değişip nurlanınca şu düzgün, düzenli dünya mahşere döner.

Bu gerçekler, onu anlamak bu ham kişilere haram olduğu için eksik görünür.

Hak cömert olsa da güzel cennetlerin nimetleri cehennemliğe haramdır.

Ebedî ahde vefa edenlerden olmadığı için cennet balı ağzına acı gelir.

Müşteri olmayınca ticaret için eliniz nasıl oynar?

Bakan kişi nasıl alışveriş ehli olur? O bakan kişi gezip dolaşma sersemidir.

Bu kaça, şu kaça diye vakit geçirmek, dalga geçmek için sora sora [dolaşır].

Usancından senden mal ister; oysa o kimse ne müşteridir, ne mal peşindedir.

Mala yüz defa bakar, yüz defa geri verir; o kim kumaş ölçmek kim? [Ölçse ölçse] rüzgâr ölçer o.

Nerede müşterinin gelişi, gösterişi, heybeti; nerede serseri bir dalgacının alaycılığı?

Bir pula bile sahip değilken, alay etmekten başka ne için cüppe arar?

Ticaret için bir sermayesi bile yok, öyleyse ha onun çirkin şahsı, ha gölgesi.

Bu dünya pazarında sermaye altındır, oradaki sermayeyse aşk ve iki yaşlı gözdür.

Sermayesi olmadan pazara gidenin ömrü geçer de [pazardan] aceleyle eli boş döner.

Hey kardeş neredeydin? Hiçbir yerde. Hey yemek için ne pişirdin? Hiç çorbası.

Müşteri ol da elim oynasın, gebe madenimden la'l doğsun.

Müşteri gevşek ve soğuk da olsa dine davet et, çünkü davet varittir.

Doğanı uçur ruh güvercinini yakala; davet yolunda Nuh'un yolunu tut.

Allah için kulluk et; halkın kabulüyle reddiyle ne işin var?

Gece yarısı bir evin kapısı önünde sahur davulu çalan şahsın hikâyesi. Komşunu ona: "Daha gece yarısı, sahur vakti değil. Üstelik bu evde kimse yok, kimin için davul çalıyorsun" demesi ve davulcunun ona cevap vermesi

Birisi, bir kapı önünde sahur davulu çalıyordu; büyük bir adamın evinin ve avlusunun önüydü.

Gece yarısı canla başla sahur davulu çalıyordu. [Oradan geçerken] konuşan biri ona: *A yardım isteyen*, dedi,

İlk önce bu davulu sahur zamanı çal, gece yarısı bu gürültü patırtı olmaz.

Sonra da bu evin içinde kimse var mı bir anla a hevesli adam.

Burada şeytandan, periden başka kimse yok, niçin zamanını boşa harcıyorsun?

Davulu bir kulak için çalıyorsun ama kulak nerede? Anlamak işin akıl gerek ama akıl nerede?

[Davulcu]: *Sen [sözünü] söyledin, şimdi bu kulun cevabını duy da şaşkınlık ve ıstırap içinde kalma*, dedi.

Sana göre şu anda gece yarısı olsa da benim için neşe sabahı yaklaştı.

Her yenilgi benim katımda zafere döndü, bütün geceler gözümde gündüz kesildi.

Nil ırmağının suyu sana göre kandır, ama bana göre kan değil, sudur ey akıllı kişi.

Sana göre demir ve mermer olan, Davut peygambere göre yumuşak bir mumdur.

Dağ senin önünde ağır ve cansızdır, ama Davut'un önünde usta bir çalgıcıdır.

O ufak taşlar senin önünde sessizdir, ama Ahmed'in önünde açık bir dille dua ederler.

Mescidin direği senin önünde bir ölüdür, Ahmed'in önündeyse gönlünü kaptırmış bir âşıktır.

Dünyanın bütün parçaları halkın önünde ölüdür, Allah'ın huzurundaysa bilgili ve boyun eğici.

"Bu evde, bu konakta kimse yok, şu davulu niye çalıyorsun?" dedin.

Bu halk, Allah için altınlar verir, yüzlerce iyiliğin ve caminin temelini atar.

Sarhoş âşıklar gibi, uzun hac yolunda mallarını ve canlarını güzelce feda ederler.

O evde kimse yok derler mi hiç? Aksine ev sahibi [evin içinde] gizli olan bir candır.

Allah'ın nuruyla nurlanan sevgilinin konağını dolu görür.

Nice dopdolu, kalabalık konaklar vardır ki işin sonunu görenlerin gözüne boş görünür.

Her kimi istersen Kâbe'de ara da o derhal gözünün önünde beliriversin.

Üstün ve yüce bir suret Allah'ın evinden nasıl boş olur?

O [her yerde] hazırdır, kapıya ihtiyacı yoktur; başka insanlarsa [oraya] ihtiyaç için gelirler.

870 [Kâbe'ye gidenler] neden bir ses duymadan "Lebbeyk[31]" deyip duruyoruz derler mi hiç?

"Lebbeyk" demeyi başarmaları, bir ve tek olan Allah'tan her an gelen bir sestir.

Ben, bu köşkün ve konağın can bezmi olduğunu, toprağının iksir olduğunu kokusundan biliyorum.

Kalın ve ince [sesler] yoluyla, bakırımı sonsuza dek onun iksirine süreceğim.

Böylece, bu sahur davulu çalınmasından denizler inciler saçmak, bağışlarda bulunmak için coşacak.

875 İnsanlar, savaş ve mücadele saflarında Allah için canlarıyla oynarlar.

Birisi belâlar içinde Eyyub gibidir; bir başkası sabırda Yakub'a benzer.

Susuz ve muhtaç yüz binlerce insan Allah için umuda kapılıp çaba gösterir.

Ben de bağışlayıcı olan Allah için, ondan umarak kapı önünde sahur davulu çalıyorum.

Altınını almak için müşteri mi istiyorsun? A gönül, kim Allah'tan daha iyi müşteri olabilir ki?

880 Senin malından pis bir dağarcık alır, aydınlanmış bir gönül ışığı verir.

Bu yok olucu beden buzunu alır, bizim vehmimizin ötesinde bir saltanat verir.

Birkaç damla gözyaşı alır, şekerlerin bile kıskandığı Kevser'i verir.

Sevdalarla, dumanlarla dolu âhı alır, her âha karşılık yüzlerce kârlı makam verir.

Gözyaşı bulutunun sürdüğü âh yeli yüzünden Halil'e *"çok âh eden"* dedi.

885 Haydi, şu eşsiz benzersiz, hararetli pazarda eskileri sat da peşin saltanatı al.

Bir kuşku ve tereddüt yolunu vurursa, tacir peygamberleri [kendine] senet et.

O padişahlar padişahı, bahtlarını o kadar artırmıştır ki onların malını dağlar bile çekemez.

Bilâl'in, Hicaz sıcağında Mustafa'nın—ona selâm olsun- sevgisiyle "Ahad, Ahad" demesinin hikâyesi. Efendisi, kuşluk vakitleri çıfıtça taassubu yüzünden Hicaz güneşinin altında onu diken dalıyla döverdi. Yaralardan ötürü Bilâl'in bedeninden kan fışkırırdı da elinde olmadan yine [ağzından] "Ahad, Ahad" sözü çıkardı. Hani başka dertliler de ellerinde olmadan inlerler ya öyle. Bilâl, aşk derdiyle dolu olduğundan diken derdini kendinden gidermek umurunda bile değildi. Tıpkı Firavun'un büyücüleri, Circis ve sayısız hesapsız başkaları gibi

Bilal, bedenini dikenlere feda ederdi; efendisi de tembih etmek için onu döverdi.

Neden Ahmed'i anıyorsun? Kötü bir kölesin, benim dimi inkâr ediyorsun, [derdi].

890 Efendisi onu güneş altında dikenle dövüyor, o ise övünçle "Ahad" diyordu.

Bir ara Sıddık o yandan geçerken, o "Ahad" deyiş kulağına çalındı.

Gözü yaşla, gönlü dertle doldu; o "Ahad" [sözünden] tanıdık bir koku alıyordu.

Daha sonra onu bir tenhada görüp öğüt verdi. *İnancını kâfirlerden gizli tut*, dedi.

[Allah] gizli şeyleri bilir, muradını gizli tut. [Bilâl] *huzurunda tövbe ettim a ulu kişi*, dedi.

895 Ertesi gün Sıddık, bir iş için erken vakitte hızlı hızlı o tarafa gidiyordu.

Yine "Ahad" [sözüyle], dikenle atılan dayağı duydu; gönlünden bir yangındır, bir alevdir parladı.

Ona bir kez daha öğüt verdi, o da yeniden tövbe etti; ama aşk geldi tövbesini bozuverdi.

Bu türlü bir hayli tövbeler etti; sonunda tövbe etmekten usandı.

[İnancını] açığa vurdu, bedenini belâlara saldı: *Ey Muhammed, ey tövbelerin düşmanı,* dedi,

Ey bedenim de damarlarım da kendisiyle dolu olan! Tövbe nereye sığar artık orada?

Bundan böyle tövbeyi gönlümden çıkaracağım; nasıl olur da sonsuz hayata tövbe ederim?

Aşk kahredicidir, ben de aşkla kahrolmuşum; aşkın coşkusuyla şeker gibi tatlılaştım.

A kasırga, senin önünde bir saman çöpüyüm, nereye düşeceğimi ne bileyim ben?

Hilâl'sem de koşmadayım, Bilâl'sem de; senin güneşine uymuş gidiyorum.

Ayın büyümeyle, küçülmeyle ne işi olur? Gölge gibi güneşin ardınca koşar durur o.

Kadere karşı bir kararda durmaya kalkışan kendini maskara eder.

Bir saman çöpü rüzgârın önünde olsun da dursun; kıyamet olsun da bir işe kalkışılsın [olacak iş değil].

Aşkın elinde ambardaki kedi [gibiyim] ben; bir an aşkın üstündeyim bir an altında.

O, başının etrafında döndürüp durmada beni; ne aşağıda kararım var ne yukarıda.

Âşıklar şiddetli bir sele kapılmışlardır; aşkın kaderine kazasına gönül bağlamışlardır.

Değirmen taşı gibi gece gündüz kararsız bir halde inleyerek bir döngü içinde döner dururlar.

Onun dönüşü, kimse bu ırmak durgundur demesin diye akan ırmağa şahittir.

Pusuda duran ırmağı görmüyorsan, felek çıkrığının dönüşünü gör.

Feleğin, o [aşk] yüzünden kararı olmadığına göre, ey gönül, sen de yıldız gibi durup dinlenme arama.

Bir dala tutunsan izin verir mi hiç? Her nereye tutunup sarılsan koparıverir.

Kaderin evirip çevirmesini görmüyorsan, unsurların coşuşuna, dönüşüne bir bak.

Çünkü o çerçöpün ve köpüklerin dönüşleri şerefli denizin coşmasındandır.

Başı dönmüş rüzgârı coşku içinde seyret de deniz dalgasını emrinin önünde coşmuş halde gör.

Güneşle ay, iki değirmen öküzüdür; döner durur ve gözetirler.

Yıldızlar da burç burç koşar, her kutlunun ve kutsuzun bineği olurlar.

Gökteki yıldızlar, gerçi uzaktırlar ama [onları izlemede] senin bu duyguların da tembel ve gevşek ayaklıdır.

Bizim göz, kulak ve akıl yıldızlarımız, gece nerededir, uyanıkken nerede?

Bazen kutlulukta, vuslatta, gönül hoşluğunda; bazen ayrılık ve kendinden geçmişlik kutsuzluğunda.

Gökteki ay, bu dönüş halindeyken kimi karanlık kimi de aydınlıktır.

Bazen balla süt gibi baharla yaz olur; bazen kar ve zemheri cezaevi.

Çünkü bütün küllî şeyler onun önünde top gibidir; onun çevgenine mahkûm olur, ona secde ederler.

A gönül sen ki bu yüz binlerce parçadan birisin, onun hükmü önünde nasıl kararsız hale gelmezsin?

Beyin buyruğu altında bir binek gibi ol; binek bazen ahırda mahpustur, bazen yoldadır.

Seni bir mıhla bağlayınca bağlan, çözünce de var git, hopla zıpla.

Güneş, gökyüzünde eğri yürüyünce, yüzünü karartıp tutulmaya uğratır onu.

Dikkat et, aklını başına al, tutulma yerinden sakın da kazan gibi kara yüzlü olma.

Buluta da öyle gitme, böyle git diye ateşten kırbaç vururlar.

Falanca ovaya yağmur yağdır, bu yana yağdırma, kulağını aç diye kulağını bükerler.

Senin aklın güneşten de fazla değil ya, sana yasaklanan düşünceye takılıp kalma.

Ey akıl, sen de adımını eğri atma ki o tutulma senin de karşına çıkmasın.

Suçu az olunca güneşin yarısının tutulduğunu, yarısının da ışık saçtığını görürsün.
Seni suçun miktarınca tutarım der, adaletin ve cezanın kararı budur.
İster iyi olsun ister kötü, açık ve gizli her şeyi duyar ve görürüz.
A babacığım, geç bunu, nevruz oldu; yaratıcının lütfuyla halkın ağzı tatlandı.
Can suyu yine ırmağımıza can döndü geldi; padişahımız yine mahallemize geri geldi.
Baht salınıp eteğini sürümede, tövbeyi bozma davulunu çalmada.
Bir kez daha tövbeyi sel aldı; fırsat doğdu, bekçiyi uyku tuttu.
Her mahmur, şarap içip sarhoş oldu; elbisemizi rehin vereceğiz bu gece biz.
O cana can katan la'l renkli şarapla, la'l içindeki lâl içinde la'l olduk biz.
Meclis yine şen oldu, gönülleri aydınlattı; kalk, kem göz değmesin diye üzerlik otu yak.
Güzelim sarhoşların naraları geliyor bana; a sevgili, sonsuza dek böylesi lâzım bana.
İşte bir Hilâl bir Bilâl'le dost oldu; diken yarası, ona güllük gülistanlık oldu.
Beden, diken yarasıyla kalbura döndüyse de canım ve bedenim, ikbal gülistanı oldu.
Bedenim, o çıfıtın diken yaralarıyla karşı karşıya, ama canım Vedud olan Allah ile sarhoş ve harap halde.
Canıma doğru bir can kokusu geliyor; müşfik sevgilimin kokusu geliyor.
Mustafa, Miraç'tan geldi, ne mutlu Bilâl'ine ne mutlu.
Sıddık, doğru sözlü Bilal'den bu [sözleri] işitince onun tövbesinden el çekti.

Sıddık'ın -Allah ondan razı olsun- Mustafa'ya –ona selâm olsun- Bilâl'in -Allah ondan razı olsun- başına geleni, Yahudilerin ona ettiği zulmü, onun "Ahad, Ahad" deyişini, Yahudilerin daha fazla kinlenişini anlatması, bu durumu Mustafa'nın yanında hikâye etmesi ve Bilâl'in satın alınması konusunda meşveret etmeleri

Ondan sonra Sıddık, Mustafa'nın yanında o vefalı Bilâl'in halini anlattı.
O gökleri aşan, kanadı kutlu, çevik Bilâl, şimdi sana âşıktır, senin tuzağındadır, [dedi].
O baykuşlar yüzünden, sultanin doğanı sıkıntıdadır; o koca hazine pisliğe gömülmüş.
Baykuşlar, doğana zulmetmedeler, suçsuz yere kolunu kadını yolmadalar.
Suçu sadece doğan olmak, o kadar ... Yusuf'un güzellikten başka ne suçu var ki?
Baykuşun yeri yurdu viranelerdir, kâfirlerin doğanı yaralaması bu yüzdendir.
O diyarı niçin anıyorsun? O padişahın köşkünü ve bileğini neden yad ediyorsun? [diyorlar].
Baykuşların köyünde fodulluk ediyorsun, fitne ve kargaşa çıkarıyorsun.
Ateş göğünün bile kıskandığı yuvamıza harabe diyor; adını hakire çıkarıyorsun.
Bizim baykuşlar, seni padişah ve önder yapsın diye düzen mi kuruyorsun?
Vehim ve sevda içinde onlara sarılmada, bu cennete virane adını takmadasın.
A kötü sıfatlı, başına o kadar vuracağız ki bu düzeni ve saçmalıkları terk edeceksin.
Onu doğuya karşı çarmıha geriyor, vücudu çıplak halde diken dallarıyla dövüyorlar.
Bedeninin yüz yerinden kan fışkırıyor; oysa "Ahad" diyor ve baş koyuyor.
Dinini gizle, lânetli kâfirlerden sırrını sakla diye öğütler verdim.
Ama o âşık, onun kıyameti kopmuş da tövbe kapısı ona kapanmış.
Âşıklık, tövbe ve sabretme imkânı... A canım, bu, olması pek zor, imkânsız bir iştir.
Tövbe kurtçuğa, aşksa ejderhaya benzer. Tövbe, halkın sıfatıdır, aşksa Allah'ın sıfatı.

Aşk, kimseye ihtiyacı olmayan Allah'ın niteliklerindendir, O'ndan başkasına âşık olmak mecazidir.

Çünkü o (mecazi aşk), altın kaplı bir güzelliktir; dışında ışık, içindeyse duman vardır.

Işık gidip duman meydana çıktı mı mecazi aşk derhal donakalır.

O güzellik kendi aslına geri gider; [geriye] kokuşmuş, kepaze ve kötü beden kalır.

Ayın ışığı yine aya döner, yansıması kara duvardan gider.

Böylece su ve çamur o güzelsiz kalır; o duvar ay olmaksızın şeytan gibi kalakalır.

Kalp paranın yüzünden altını gidince, o altın kendi madenine dönüp yerleşince,

İşte o zaman kepaze bakır, duman gibi kalakalır; aşığı da ondan daha kara yüzlü kalır.

Gözü görenlerin aşkı altın madeninedir; kuşkusuz aşkları her gün daha da artar.

Çünkü [altın] madeninin altınlıkta ortağı yoktur; merhaba ey kendisinde şüphe olmayan altın madeni!

Kim kalp olanı altın madenine ortak ederse, altın, mekânsızlık madenine dek gider.

Seven de sevilen de ıstıraptan ölmüş; göldeki su gitmiş, balık kalakalmıştır.

Rabbani aşk olgunluk güneşidir; emr [âlemi] O'nun nurudur, halksa gölgeler gibidir.

Mustafa, bu hikâyeden dolayı bir güzel ferahlayınca onun (Ebu Bekir'in) da konuşmaya rağbeti arttı.

Mustafa gibi bir dinleyiciyi bulunca [vücudundaki] her kıl ayrı bir dil kesildi.

Mustafa ona: "Şimdi çare ne?" dedi. [Ebu Bekir]: Bu kul ona müşteri, dedi.

[Sahibi] her ne fiyat söylerse söylesin onu alacağım; görünürdeki zarara ziyana bakmayacağım.

Çünkü o, yeryüzünde Allah'ın esiri olmuştur; Allah düşmanlarının öfkesinin maskarası olmuştur.

Mustafa'nın –ona selam olsun- Sıddık'a -Allah ondan razı olsun- "Sen Bilâl'e müşteri olunca onlar inatlarından mutlaka fiyatını artıracaklardır. Bu fazilette beni de kendine ortak et, vekilim ol, yarı parasını benden al" diye salık vermesi

Mustafa dedi ki: *Ey devlet arayan, bu hususta ben de sana ortağım.*

Bana vekil ol, yarısına benim adıma müşteri ol, sonra da ücretini benden al.

Ebu Bekir baş üstüne deyip derhal amansız kâfirin evine gitti.

Kendi kendine, çocukların elindeki inciyi almak kolaydır diyordu.

Yol azdıran Şeytan, dünya malına karşılık bu ahmak çocukların aklını, imanını satın alır ya.

Leşe o kadar ziynet verir ki karşılık olarak onlardan iki yüz tane gül bahçesi satın alır.

Büyü yapar da o kadar ay ışığı gösterir ki aşağılık adamlardan yüzlerce keseyi kapar.

Peygamberler, onlara alışveriş etmeyi öğrettiler, onların önünde din mumunu yaktılar.

Fakat şeytan ve yol azdıran büyücü, hileyle, büyüyle peygamberleri onlara çirkin gösterdi.

Düşman büyü yaparak karı ile kocayı birbirine çirkin gösterir de nihayet aralarına ayrılık düşer.

Onların gözlerini büyüyle kapattılar da böyle değerli bir inciyi aşağılık kişiye sattılar.

Bu inci, iki âlemden de üstündür. Gel de hemen şu eşek gibi bir şeyden anlamayan çocuktan satın al.

Eşeğe göre katır boncuğu ile inci birdir. O eşek zaten inciyle denizin varlığından şüphe eder.

O denizi de inkâr eder, incilerini de. Hayvan, inciyi, süsü püsü arar mı hiç?

Allah, hayvanın kafasına, la'l ve inci sevgisi koymamıştır.

Hiç eşeklerde küpe gördün mü? Eşeğin kulağı da yeşilliktedir aklı da.

Ve't-tini suresindeki *"İnsanı en güzel şekilde yarattık*[32]*"* âyetini oku. Ey dost en değerli inci candır.

En güzel şekil olan insan şekli, arştan da üstündür, düşünceye de sığmaz.

Bu paha biçilmez şeyin değerini söylesem ben de yanarım, duyan da yanar.

Burada artık sus, dudağını yum, eşeğini bu tarafa sürme. Sıddık da o eşeklerin yanına gitti.

Kapının halkasını çaldı. Kapı açılınca o kâfirin evine âdeta kendinden geçmiş bir halde girdi.

Kendinden geçmiş sarhoş ve ateşli bir halde oturdu. Ağzından bir hayli acı sözler çıktı.

Dedi ki: Bu Allah dostunu nasıl dövüyorsun? Ey apaçık düşman bu ne haset?

Kendi dininde doğru isen, doğru sözlü bir adama zulmetmeye gönlün nasıl razı oluyor?

Ey kâfirlik dininde karıya benzeyen, nasıl oluyor da bir şehzadeye karşı böyle bir zanda bulunuyorsun?

Ey ebedî lânete uğramış, ey kovulmuş, reddolunmuş adam, adamı daima eğri büğrü gösteren aynaya bakıp durma.

O anda Sıddık'ın ağzından çıkan sözleri söylesem elini ayağını kaybedersin.

O hikmet kaynakları cihetsizlik makamından coşmada, dudağından Fırat gibi kaynayıp akmada idi.

Herhangi bir taştan su kaynar, akar. Bu su, taşın ne yanından gelir, ne ortasından.

Allah, o taşı kendisine bir siper yapmıştır. O gök renkli suyu, o taştan akıtıp durmadadır.

Nitekim senin göz kaynağından da nur, hiç eksilmeden akıp durur.

O nur, ne yağdan meydana gelir, ne deriden. Dost, yaratılışta, o gözü, nura bir vesile kılmıştır.

Kulak boşluğunda da çekici bir yel vardır. Yalan da olsa doğru da olsa, söyleyenin sözlerini duyar anlar.

O küçücük kemikteki yel nasıl bir yeldir ki söz söyleyenin harfini, sesini alıyor?

Kemikle yel ancak bir vesileden ibarettir. İki âlemde de Allah'tan başka kimse yoktur.

Perdesiz olarak duyan da odur söyleyen de. Çünkü "Kulaklar baştan sayılır."

[Kâfir]: Ey ikramı huy edinmiş kişi, eğer ona merhamet ediyorsan, altın ver de al onu, dedi.

Ona için yanıyorsa onu benden satın al. Ama müşkülün parasız hallolmaz.

[Ebu Bekir]: Yüzlerce hizmette bulunurum, beş yüz kere secde ederim, dedi. Teni beyaz, kendisi kâfir güzel bir kölem var.

Teni beyaz ama gönlü kara, onu alda karşılığında teni kara, gönlü nurlu olanı bana ver.

Sonra o ulu kişi birisini gönderip onu getirtti; o köle gerçekten de pek güzeldi.

O kadar ki o kâfir, ona hayran oldu; taşa benzeyen yüreği hemen yerinden oynadı.

Surete tapanların hali budur işte; taş gibi yürekleri, muma dönüverir.

Ama yine inat etti, razı olmadı; "Bu hiçbir şey değil, bunu biraz daha artır" dedi.

[Sıddık], o Yahudi'nin hırsı yatışıncaya kadar bunun üstüne bir miktar daha gümüş ekledi.

Yahudi'nin Sıddık bu alışverişte aldandı sanarak gülmesi

O taş kalpli Yahudi, alay edip eğlenerek, kini ve düşmanlığı yüzünden bir kahkaha attı.

Sıddık ona: "Bu gülme de neyin nesi?" dedi. Bu soruya cevap olarak gülmesini daha da artırdı.

Bu kara köleyi satın almada [bu denli] ciddi ve kararlı olmasaydın,

Ben de inat ederek coşmaz, bu [verdiğinin] onda birine satardım onu.

Çünkü o benim için yarım pula değmez; sen bağıra çağıra onun fiyatını artırdın.

Bunun üzerine Sıddık: "A ahmak, çocuk gibi bir cevize karşılık bir inci verdin" diye cevap verdi.

Çünkü o benim için iki cihana değer; ben onun canına bakmadayım, sense rengine.

O, kızıl altındır; ama şu ahmaklar yurdundakilerin kıskançlığı yüzünden parıltısı kararmış.

Bedendeki şu yedi rengi [gören] göz, bu örtü altından o ruhu görüp kavrayamaz.

Eğer satışta daha fazla pazarlık etseydin, bütün malımı mülkümü verirdim ben.

Pazarlığı artırsaydın, himmet ederdim de başkasından bir etek altın borç alırdım.

[Oysa] sen ucuz buldun diye kolayca verdin; hokkayı açmadığın için inciyi görmedin.

Cahilliğinden ağzı kapalı kutuyu verdin bana; yakında görürsün nasıl bir ziyana uğradığını!

La'l dolu hokkayı yele verdin; zenci gibi sen de yüzünün karalığına sevinmedesin.

Sonunda çok "yazıklar olsun" diyeceksin; adam, bahtı, devleti satar mı hiç?

Baht, köle elbisesi içinde çıkageldi; ama bedbahtın gözü görünüşten başka bir şey görmedi.

O sana kendi kulluğunu gösterdi de senin çirkin huyun ona karşı hileler, düzenler kurdu.

A zırvalayıp duran, bu beyaz tenli, kara yürekli [köleyi] puta taparcasına al.

Bu bana, o sana [ikimiz de] kâr ettik; haydi, a Yahudi, *"Sizin dininiz size, benim dinim bana.*[33]"

Zaten puta tapanların lâyığı budur; çulu atlastan, atı sopadan olur..

Kâfirlerin mezarı gibi dumanla, ateşle dolu; ama dışarıdan yüz çeşit desenle, süsle bezenmiş.

Tıpkı zalimlerim malları gibi; dıştan güzel, ama içerisi mazlumun kanıyla, vebali.

Tıpkı münafik gibi, görünüşte orucu, namazı var; ama içerisi otsuz, kara toprak.

Tıpkı gürleyip duran boş bulut gibi; ondan ne toprağa fayda var, ne buğdaya azık.

Tıpkı hileli vaat ve yalan söz gibi; sonu rezil, önü parlak.

Ondan sonra Sıddık, mihnet dişinin yarasından çöpe dönmüş olan Bilâl'in elinden tuttu.

Çöpe döndü de bir ağza yol buldu, bir tatlı dilliye doğru koşmadaydı.

O yaralı, Mustafa'nın yüzünü görünce bayılıp sırt üstü yere düştü.

Uzun süre kendisinden geçmiş, baygın halde kaldı; kendine gelince sevinçten gözyaşları döktü.

Mustafa onu kucakladı; ona ne ihsanlar, bağışlar erişti kim bilir?

İksire vurulan bakır ne hale gelir? Bir müflis büyük bir hazine elde edince [ne hale gelir?]

Solup gitmiş balık denize düştü; kaybolmuş kervan yolunu buldu.
Peygamberin o anda söylediği sözler, gecenin üstüne vursaydı gecelikten çıkar,
Sabah gibi apaydınlık bir güne dönerdi; o sözleri ben tekrar söyleyemem.
Koç [burcundaki] güneş, bitkilere, verimli hurmalara neler söyler, sen de bilirsin.
Tertemiz su, çiçeklere, fidanlara neler söyler, sen de bilirsin.
Allah'ın sanatının, dünyadaki bütün zerrelere [ettiği], afsuncuların soluğuna, sözüne benzer.
Allah'ın çekişi, eserlerle, sebeplerledir; sözsüz, dudaksız yüzlerce söz söyler O.
Bu tesir de kaderden meydana gelir, değil mi? Ama tesirin ondan olduğu akılla anlaşılmaz.
Akıl, asıllarda nasıl taklitçiyse, sen onu dallarda da taklitçi bil o fodul!
Akıl: *"Onun maksadı, meramı nedir?"* diye sorarsa, *"[Maksadı], senin bilmediğin bir şeydir"* deyiver vesselâm.

Mustafa'nın –ona selâm olsun- Sıddık'a –Allah ondan razı olsun- "Ben sana beni de ortak ederek al diye salık vermemiş miydim? Sen niye sadece kendin için aldın?" diye serzenişte bulunması ve onun özür dilemesi

[Peygamber]: *"Ey Sıddık, peki, ben sana, bu kereme beni de ortak et demedim mi?"* dedi.
[Sıddık]: *Biz ikimiz de senin mahallenin kullarıyız; onu senin hürmetine azat ettim*, dedi.
Sen beni kölen, mağara arkadaşın olarak tut; senden asla, hiç mi hiç azatlık istemem.
Çünkü benim için azatlık, sana köleliktir; sensizlik bana mihnettir, zulümdür.
A seçilmişliğiyle dünyayı dirilten, avamı seçkin hale getirdin, hele de beni.
Canım, gençliğimde rüyalar görürdü. Güneş değirmisi bana selâm vermiş,
Beni yerden göğe doğru çekmiş, gökyüzüne çıkarmıştı. Yükselişte ona yoldaş olmuştum.
"Bu [rüya], imkânsızdır, imkânsız olan bu hal, benim halim olabilir mi?" dedim.
Ama seni görünce kendimi gördüm; aferin o güzel sıfatlı aynaya.
Seni görünce, imkânsız olan [o hal], benim halim oldu; canım yüceliklere gark oldu.
A şehirlerin ruhu, seni görünce, şu güneşin sevgisi, gözümden düştü.
Gözüm yeniden yüce himmetli oldu; çimenliğe hor bakıyorum artık.
Nur arıyordum, bizzat nurun nurunu gördüm; huri arıyordum, hurilerin kıskandığı [o güzeli] gördüm.
Güzel, gümüş bedenli bir Yusuf arıyordum, sende bir Yusuf ülkesi gördüm ben.
Cennetin peşine düşmüş, onu arıyordum, senin her parçandan [bana] bir cennet göründü.
Bu [söz] bana göre medh ü senadır; ama sana göre yergidir, hicivdir bu.
Hani saf çoban da Musa Kelim'in yanında Allah'ı [şöyle] övüyordu ya:
"Bitlerini arayayım, sana süt vereyim, çarığını dikeyim de önüne koyayım."
Allah onun yergisini övgüye saydı; sen de bana merhamet etsen şaşılmaz.
Anlayışların eksikliğine merhamet et, ey akılların, vehimlerin ötesinde olan!
Ey âşıklar, [eskileri] yenileyen köhne dünyadan yeni bir ikbal erişti.
[Bu ikbal] çaresizlere çare arayan o dünyadandır; onda, bu dünyada nadir bulunan yüz binlercesi vardır.
Müjdeleyin ey kavim, genişlik geldi; ferahlayın ey kavim, darlık geçip gitti.
Bir güneş *"Ey Bilal, bizi ferahlandır"* dileğiyle Hilâl'in kulübesine gitti.
[O sözü] düşman korkusuyla dudak altından söylüyordun, [şimdi] onların körlüğünün rağmına minareye çık da söyle.
Müjdeci, her gamlının kulağına der ki: A idbara uğrayan, kalk da ikbal yolunu tut.

A şu hapiste, şu pislik ve bitler içinde kalan, kendine gel, kimse duymasın, kurtuldun, sus.

Her kılımın dibinden bir davulcu çıkmışken şimdi beni nasıl susturursun a dostum?

Kıskanç huylu düşman, o kadar sağır oldu ki *"Hani bu kadar davulun sesi, nerede?"* diyor.

Yüzüne taptaze reyhan sürülüyor da o körlüğünden *"Bu eziyet de ne?"* diyor.

Huri, elini sıkıyor da kör, şaşkın şaşkın *"Niye acıtıyor?"* diye elini çekiyor.

Elimde, bedenimde, bu çekiştirip durma da neyin nesi? Uyudum ben, bırak da bir güzel uyuyayım [diyor].

Rüyada arayıp durduğun odur; aç gözünü, o, izi güzel bir aydır.

Büyük kişilerin üzerinde belâlar o yüzden daha fazla olur, çünkü sevgili güzellerle daha çok cilveleşir.

Güzellerle her yolda latife eder, bazen de körleri bile coşturur.

Körlerin mahallesinden feryatlar yükselsin diye kendisini bir an için bu körlere verir.

Hilâl, Allah'ın muhlis bir kuluydu. Basiret sahibiydi, taklitçi değildi. İyilik için kendisini gizleyerek insanlara kulluk eder görünürdü, aczinden değil. Hani Lokman ile Yusuf ve başkaları da zahiren böyle yapmışlardı. [Hilâl de] bir beyin kulu ve seyisiydi. O bey Müslüman'dı ama kördü.
Kör de bir annesinin olduğunu bilir, ama o nasıldır, neye benzer, hayaline dahi getiremez.
Bu bilgiyle annesini yüceltirse körlükten kurtulabilir. Çünkü "Allah, bir kulu hakkında hayır dilediğinde, onlarla gaybı görmesi için onun kalbinde iki göz açar"

Bilâl'in bazı vasıflarını duydun, şimdi de Hilâl'in zayıflamasının hikâyesini dinle.

O, gidişte Bilâl'den de önde ve ileriydi; kötü huyları daha fazla öldürmüştü.

O, her an daha geride kalan senin gibi geri gidenlerden değildi; sen inci dolu yerden taşlığa doğru gitmedesin.

Hani bir efendinin evine bir konuk geldi de efendi onun yaşını başını sorup soruşturdu.

Kaç yaşındasın a oğul, söyle, eksiltme de söyleyiver, dedi.

[Konuk]: *A kardaşlık, on sekiz, on yedi veya on altı, belki de on beş.*

[Efendi]: *Seni sersem kafalı*, dedi, *[oldu olacak] ananın karnına geri giriver.*

Aynı sözü anlatan başka bir hikâye

Birisi, bir beyden bir at istedi. [Bey]: *Git, şu alacalı atı al*, dedi.

[Adam]: *Ben onu istemem*, deyince [bey] *neden*, dedi. [Adam]: *Çünkü geri geri gidiyor, pek huylu*, dedi.

Habire arkaya doğru, gerisin geri gidiyor [deyince, bey]: *Sen de kuyruğunu eve doğru çeviriver*, dedi.

Senin şu nefis bineğinin kuyruğu şehvettir; o kendisine tapan bu yüzden gerisin geri gidiyor.

A halde hale çeviren, onun kökten kuyruğa dönen şehvetini âhiret şehvetine çevir.

Onun şehvetini ekmekten kestin mi, o şehvet başını şerefli akıldan uzatıverir.

Hani ağaçtan bir dal kesersin de kuvvet, talihi yaver olan daldan başını çıkarır ya öyle.

Onun kuyruğunu o yana çevirince, geri geri gitse de sığınağa dek gider.

Ne mutlu, ileri giden, [binicisine] boyun eğmiş atlara, ne geri gider, ne de huysuzluğa rehin olur onlar.

Musa Kelim'in bedeni gibi hızla giderler; geniş bir kilim gibi iki denize dek yayılırlar.

Onun yolu, yedi yüz yıllık bir yoldur; o, sevgi seyrine çıkmaya azmetmiştir.

Bedenindeki seyrin himmeti böyle olunca, canındaki seyir en yücelere dek çıkar.

İyi biniciler, yarışarak at koşturdular; ağır kazlarsa ayakkabılıkta kalakaldılar.

Örnek

Hani kervanın biri yol alırken bir köye geldi de [orada] bir kapıyı açık gördü.

[İçlerinden] biri: *Bu kocakarı soğuğunda [yükümüzü] birkaç gün buraya indirelim,* dedi.

Hayır, [yükünü] dışarı indir, ondan sonra içeriye gir, diye bir ses geldi.

Atılacak her şeyi dışarı at, onlarla içeri girme, çünkü bu meclis, yücedir.

Hilâl, gönlü usta, canı aydın [bir adam] idi; bir beyin seyisi ve kölesiydi, mümindi.

O köle ahırda seyislik ederdi; ama adı köleye çıkmış bir sultanlar sultanıydı.

O bey, kölenin halinden habersizdi; çünkü ona karşı sadece iblisçe bir bakışla bakıyordu.

Onda hazineyi değil, suyla toprağı görüyordu; beşi altıyı[34] görüyordu da beşin [altının] aslını görmüyordu.

Toprağın rengi meydanda, din ışığıysa gizli; her peygamber dünyada böyleydi.

O minareyi gördü ama oradaki kuşu göremedi; oysa minarenin üstünde hünerli bir akdoğan var.

İkincisi, kanat çırpan bir kuş görüyordu ama kuşun ağzındaki tüyü göremedi.

Allah'ın nuruyla bakana gelince, o, hem kuştan haberdardı hem de tüyden.

[O nurla bakan] gözünü tüye dik, dedi, tüyü görmedikçe düğüm çözülmez.

Birisi [insanı] çamurla içinde nakışlı bir balçık olarak gördü, bir başkası da ilim ve amelle dolu bir balçık olarak.

Beden minaredir, ilim ve ibadetse kuşa benzer; onu ister üç yüz kuş farz et, ister iki kuş.

Orta [yolu tutan] adam, sadece kuşu görür; önde arkada kuştan başka bir şey görmez.

Tüy, kuşa ait gizli bir nurdur; kuşun canı onunla kaimdir.

Gagasında o tüy bulunan kuşun işi hiç eğreti değildir.

Onun ilmi daima canından kaynar, [o ilim] onda ne eğretidir ne de ödünç.

Hilâl'in hastalanması, efendisinin horlama ve bilgisizlik yüzünden onun hastalığından habersiz oluşu; Mustafa'nın –ona selâm olsun- gönlünün onun hastalığından ve halinden haberdar olması ve Peygamber'in –ona selâm olsun- Hilâl'in hatırını sormaya, geçmiş olsun geçmiş olsun demeye gidişi

Hilâl kazara hastalandı, rahatsızlandı; vahiy bu durumu Mustafa'ya bildirdi.

Efendisi, onun hastalığından habersizdi, çünkü onun yanında [Hilal'in] bir değeri ve önemi yoktu.

O iyi kişi, ahırda dokuz gün uyumuştu, hiç kimsenin onun halinden haberi yoktu.

Adam olan, adamlara padişah kesilen, kızıl denize benzeyen yüzlerce aklı her yere ulaşan,

[Peygamber'e]: *"Hakk'ın rahmeti [Hilal'in] gamını yedi de, sana özlem duyan falanca kişi hastalandı"* diye vahiy geldi.

Mustafa, o şerefli Hilâl'e geçmiş olsun demek üzere o tarafa gitti.

O ay, vahiy güneşinin ardı sıra koşuyor, o sahabe de yıldızlar gibi onun peşinden gidiyordu.

Ay diyordu ki: *"Ashabım, yolculara kılavuz olan, azgınları taşlayan yıldızlara benzer."*

Beye, o sultan geldi, dediler. O da sevincinden canını gönlünü yitirip sıçradı.

O şahlar şahı, kendisi için geldi zannıyla sevinçten iki elini çırptı.

O bey, odasından ince müjdeciye ayak parası olarak canını saçtı.

Sonra yeri öpüp onu selâmladı, sevinçten yanağı güle dönmüştü.

Bismillah, dedi, *yerimi yurdumu şereflendir de bu meclis bir cennete dönsün.*

Köşküm göğe yükselsin, çünkü zamanın, devranın kutbunu gördüm.

O muhterem [Peygamber] azarlayarak ona dedi ki: *"Ben seni görmek için gelmedim."*

[Bey]: *"Ruhum senin olsun, ruh da ne ki? Haydi, buyur, bu zahmet kimin için?*

[Buyur da] senin lütuf bağına dikilmiş bir fidan olan [kimsenin] ayağının toprağı olayım." [dedi].

Bunun üzerine [Peygamber] ona: *"O arş Hilâl'i nerede, tevazuundan yaygıya dönmüş olan ay ışığı nerede?"* dedi.

O, kullukta gizlenmiş bir padişahtır; o, dünyaya tecessüs için gelmiştir.

Sen *"O bizim kölemizdir, ahırcımızdır"* deme; şunu bil ki define viranelerdedir.

Binlerce dolunay ayaklarının altında bulunan o Hilâl, hastalık yüzünden ne halde acaba?

[Bey]: *Hastalığından haberim yok,* dedi, *ama birkaç gündür evde değil.*

Binek hayvanlarının, katırların arkadaşıdır; seyistir, işte yeri yurdu da şu ahır.

Mustafa'nın -ona selâm olsun- Hilâl'e geçmiş olsun demek için o beyin ahırına girmesi, Mustafa'nın Hilâl'i--Allah ondan razı olsun- okşaması

Peygamber, Hilâl'i [görmek] üzere şevkle ahıra girdi ve onu aramaya başladı.

Ahır karanlık, çirkin ve pisti; ama ülfet gelince bunların hepsi yok oldu.

O erkek aslan, babası nasıl Yusuf'un kokusunu almışsa, o Peygamber'in kokusunu aldı.

Mucizeler, imanın [doğmasına] sebep olmaz; cinsiyet kokusu sıfatları çeker.

Mucizeler, düşmanı kahretmek içindir; cinsiyet kokusuysa, gönül çelmek içindir.

[Mucizelerle] düşman kahrolur, dost değil; dostun boynu bağlı olur mu hiç?

Hilâl, Peygamber'in kokusuyla uykudan uyandı. *"Fışkılığın içinde böyle bir koku?"* [Nasıl olur?] dedi.

Hayvanların ayaklarının arasından o eşsiz Peygamber'in tertemiz eteğini gördü.

O pehlivan, bunun üzerine, ahırın köşesinden sürünerek geldi, yüzünü onun ayağına sürdü.

Sonra Peygamber, yüzünü onun yüzüne sürdü; başına, gözüne, yüzüne öpücük kondurdu.

"Aman yarabbi, ne de gizli bir incisin; ey arşın garibi, nasılsın, daha iyice misin?" dedi.

[Hilâl]: *Ağzına güneş giren, uykusu kaçmış kişi nasıl olursa öyle,* dedi.

Su, çamurda otlayan bir susuzu, başının üstüne koyup bir güzel götürdüğünde nasıl olursa öyle, dedi.

Mustafa -ona selâm olsun- İsa'nın -ona selâm olsun- su üstünde yürüdüğünü duyunca "Yakini artsaydı hava üstünde yürürdü" buyurmasının beyanı

Tıpkı İsa gibi, Fırat onu başının üstüne alırdı; çünkü abihayat içinde batmaktan emindi.

Ahmed der ki: Eğer yakini artsaydı, havaya binerdi de güvende olurdu.

Aynı benim gibi, havaya bindim, miraç gecesi sohbete gittim.

[Hilâl]: *"Kör ve pis bir köpek, uykudan kalktığında kendisini aslan olarak görse nasıl olur?"* dedi.

Ama öyle insanların ok attığı bir aslan değil; korkusundan, okun, temrenin kırıldığı bir aslan...

Yılan gibi, karnı üstünde sürünen bir körün, bağda baharda gözlerini açıverse [ne hale gelir?]

Nasıl olur, nitelikten kurtulan, niteliksiz hayat yurduna ulaşan [birisi] nasıl olur?

Mekânsızlık [âleminde] nitelik kazandırıcı hale gelince, bütün nitelikler köpekler gibi sofrasının etrafına toplanır.

O, onlara niteliksizlikten kemikler verir; cenabetken sus, bu sureyi okuma.

Nitelikten tümüyle gusletmedikçe bu mushafa el sürme sen a delikanlı.

A padişahlar, pissem de temizsem de, dünyada bunu okumayayım da neyi okuyayım?

Sen bana: *"Sevap için, gusletmeden havuzun suyuna girme"* diyorsun.

Havuzun dışında topraktan başka bir şey yok; havuza girmeyen temiz değildir.

Her an pisliği üzerine alan sularda bu kerem olmasa,

Vay onu özleyen, vay ona umut bağlayana, vay onun sonsuz hasretine...

Suyun yüzlerce keremi, yüzlerce ihtişamı vardır; o yüzden pislikleri kabul eder vesselâm.

Ey Hak ışığı Hüsâmeddin, nur, kuşların şerrine karşı senin bekçindir.

A yarasalardan gizlenen güneş, nur da onun yükselişi de senin bekçindir.

Güneşin yüzünün önündeki perde, parıltısının çokluğundan, ışığının keskinliğinden başka nedir ki.

Güneşin perdesi de Rabb'in nurudur; ondan nasipsiz olan yarasadır, gecedir.

Her ikisi de [güneşten] uzakta ve perde [ardında] kaldıkları için, ya yüzü kara ya da donuk halde kalmışlardır.

Mademki Hilâl kıssasının bir kısmını yazdın, dolunayın hikâyesini de dile getir.

O hilâlle dolunay [arasında] birlik vardır; ikilikten, eksiklikten ve bozulmadan uzaktır onlar.

O hilâl içte eksiklikten beridir, uzaktır; o görünürdeki eksilme, aşama aşama ilerlemedir.

Geceden geceye aşama aşama ilerleme dersi verir; yavaşlık içinde genişliği gösterir.

Yavaşlık içinde: *"A ham aceleci, dama basamak basamak çıkılabilir"* der.

Kazanı, derece derece, ustaca kaynat; delice yemekte hayır yok.

Allah'ın gücü, ol [emriyle] bir anda gökleri yaratmaya yetmez miydi? Hiç kuşkusuz [yeterdi].

Öyleyse niçin bu yaratışı altı güne uzattı? Üstelik de her günü bin yıl; a faydalanmak isteyen.

Çocuğun yaratılışı neden dokuz aydadır? Aşama aşama [yaratma] o padişahın şiarıdır da ondan.

Âdem'in yaratılışı neden kırk sabah sürdü? [Çünkü], o balçığa azar azar ekliyordu da ondan.

Şimdi koşup duran senin gibi değil a ham kişi! Sen çocuksun, oysa kendini yaşlı gösteriyorsun.

Kabak gibi her şeyin üstüne çıktın; ama sende nerede cihar edecek, savaşacak ayak?

Ağaçlara, duvarlara yaslanıp kabak gibi yükseldin a kelceğiz!

Bineğin önce uzun boylu servi olur; ama sonunda kupkuru, içsiz, bomboş kalırsın.

A kabak, yeşil rengin çabucak sararıverdi; çünkü [yüzündeki] o allık, eğretiydi, aslî değildi.

Çirkin yüzüne cendere yaptığı ve allık sürdüğü halde istediği gibi olmayan, beğenilmeyen kocakarının hikâyesi

Doksan yaşında, kartlaşmış bir kocakarı vardi; yüzü buruş buruş, rengi safran gibiydi.

Yüzü, sofra bezinin ucu gibi kat kattı; ama koca sevdasından geri kalmamıştı.

Dişleri dökülmüş, saçları süt gibi olmuştu; boyu yaya dönmüş, her duygusu değişmişti.

Ama koca sevdası, şehveti ve hırsı tastamamdi; [adam] avlamaya sevdası vardı ama tuzağı paramparça olmuştu.

Vakitsiz [öten] bir horozdu, yolsuz bir yoldu; boş tencerenin altında kızgın bir ateşti sanki.

Meydana âşıktı ama atı ve ayağı yoktu; düdüğe âşıktı ama dudağı ve zurnası yoktu.

Yaşlılıkta ihtiras kâfirlerde dâhi olmasın; Allah'ın böyle hırs verdiği kimse ne kötü kimsedir.

Köpek yaşlanınca dişleri dökülür de insanları terk edip fışkıyla haşir neşir olur.

Şu altmış yaşındaki köpeklere bir bak, [nasıl da] her an köpek dişleri daha bir keskinleşmede.

Yaşlı köpeğin, derisinden tüyleri dökülür; sen şu atlas giyinmiş kart köpeklere bir bak hele.

[Bunların] ferç ile altına duydukları aşk ve hırs, bak her an köpek soyu gibi artıp çoğalmada.

Cehennem sermayesi olan böyle bir ömür, gazap kasaplarının mezbahasıdır.

Kendisine ömrün uzun olsun denince gönlü hoş olur, gülücükle ağzı açılır.

Bedduanın böylesini dua sanır o; gözünü açmaz, başını kaldırmaz ki o.

Âhiretten kıl ucu kadar bir şey görseydi, ömrün böylesi senin olsun derdi ona.

Bir Gilanlıya "Allah seni sağ salim evine barkına kavuştursun!" diye dua eden yoksulun hikâyesi

Ekmek düşkünü, zembilli bir erkek dilenci; bir gün Gilanlı bir efendiye,

Ondan ekmek alınca dedi ki: *Ey yardımı dilenen [Allahım], onu evine barkına bir güzel kavuştur.*

[Efendi]: *A dertli! Ev, benim gördüğüm evse, Allah seni kavuştursun seni oraya,* dedi.

Alçak kişiler, her anlatıcıyı zebun ederler, sözü yüksek de olsa [değerini] aşağı indirirler.

Çünkü söz, dinleyenin değerincedir; terzi elbiseyi adamın boyuna göre biçer.

O Kocakarının Niteliği

Mademki meclis böyle kınamasız olmuyor; düşük ve bayağı söz [söylemekten] başka çare yok.

Haydi, bu sözü rehinden al da kocakarı hikâyesine geri dön.

Kişi yaşlandı da bu yolda adam olmadıysa, sen onun adını yaşlanmış kocakarı koy gitsin.

Onun ne sermayesi var, ne de payesi; ne de sermaye kabul edecek yeteneği.

Ne güzel bir şey verir, ne alır; onda ne anlam var ne de anlam alıcılık.

Ne dili var, ne kulağı, ne aklı, ne gözü; ne idraki var, ne idraksizliği, ne düşüncesi.

Ne niyazı var, ne nazlanacak güzelliği; soğan gibi her bir katı ayrı kokulu.
Ne yol almış, ne yola gidecek ayağı var; o kahpenin ne ateşi var, ne yangını, ne âhı.

Bir evden her ne istediyse kendisine yok denilen yoksulun hikâyesi

Dilencinin biri bir eve geldi, kuru ekmek veya taze nane istedi.
Ev sahibi: *"Burada ekmek ne arar? Şaşırmışsın sen, ekmekçi dükkânı mı burası?"* dedi.
[Yoksul]: *"Hiç olmazsa bana biraz yağ bul"* dedi. [Adam]: *"Kasap dükkânı değil a burası"* dedi.
[Yoksul]: *"Bir parça un olsun ver a ev sahibi"* dedi. [Adam]: *"Burayı değirmen mi sandın?"* dedi.
[Yoksul]: *Bari kırbadan biraz su ver,* dedi. [Adam]: *İyi de burada ırmak da yok pınar da,* dedi.
Ekmekten, kepekten yana her ne istediyse, adam yalan söyleyip onunla alay ediyordu.
Dilenci içeri girip eteklerini sıvadı, sevabına o evin içine etmek istedi.
[Adam] *hey hey,* deyince, [dilenci] *sus, a dertli,* dedi, *sus da şu viranede kendimi rahatlatayım.*
Madem bu evde yaşamaya imkân yok, böyle evin içine etmeli.
Av yakalayacak bir doğan değilsin ki padişaha av olacak elde eğitilmiş doğan olasın.
Yüzlerce nakışla bezenmiş tavus kuşu değilsin ki nakışlarınla gözler aydınlansın.
Papağan da değilsin ki sana şeker verip tatlı sözlerine kulak versinler.
Bülbül de değilsin ki âşık gibi, bir güzel çimenlikte veya lalelikte zarı zarı şakıyasın.
Hüdhüd de değilsin ki ulaklık edesin. Leylek de değilsin ki yüceleri yurt edinesin.
Ne işe yararsın sen? Ne diye alsınlar seni? Sen nasıl bir kuşsun? Seni ne diye yesinler?
Pazarlıkçılarla dolu şu dükkândan yukarı, *"Allah satın aldı*[35]*"* yüceliğinin dükkânına dek çık.
Eskiliği yüzünden halkın hiç bakmadığı malı, o kerem sahibi satın alır.
Onun katında hiçbir kalp [mal] reddolunmaz; çünkü satın almaktan maksadı kâr değildir.

O kocakarı hikâyesine geri dönüş

O bunak, bir gelin gibi [süslenip] dışarı çıkmak istedi; o hafif meşrep [kadın] kaşlarını temizleyip aldı.
O kocakarı, yüzünü, yanağını ve dudağını süslemek için yüzüne ayna tuttu.
Kendini beğenmişliğinden [yüzüne] biraz allık sürdü; ama [allık] yüzündeki kırışıklıkları daha fazla kapatamadı.
O pislik, Mushaf'ın aşırlarını yerinden kesip yüzüne yapıştırıyordu.
İstiyordu ki yüzündeki kırışıklığı gizlesin de güzeller halkasına yüzük taşı olsun.
Aşırları yüzünün her yanına yapıştırıyor, ama çarşafını giyer giymez hepsi yere düşüyordu.
Aşırları alıyor yeniden tükürüğüyle yüzünün etrafına yapıştırıyordu.
O şehvetli [kocakarı] çarşafını tekrar düzeltiyor, aşırlar yüzünden yere dökülüyordu.
Ne kadar uğraşıp didindiyse de aşırlar yine düşüyordu; [sonunda] *"Yüzlerce lanet olsun o iblise"* dedi.
İblis hemen o anda ona tebessüm edip: *"A kuruya kalmış çirkin kahpe"* dedi,
Ömrüm boyunca böyle bir şey benim aklıma gelmedi, senden başka bir kahpeden de böyle şey görmedim.

Rezillikte az bulunur bir tohum ektin; dünyada bir Mushaf bırakmadın sen.

A bunak kocakarı, beni bırak, sen yüzlerce şeytan ordusuna bedelsin.

Yüzün elma gibi renklensin diye kitap ilminden kaç tane aşır çaldın.

Bir merhaba alıp satmak için Hak adamlarının sözlerini çaldıkça çaldın.

Ama eğreti renk seni gül yanaklı kılmadı; hurma ağacına bağlanan dal, hurma dalının hünerini gösteremedi.

Sonunda ölüm çarşafı sana gelir çatar da yüzünden bu aşırlar düşüverir.

"Kalk kalk" diye göç sesi geldi mi, ondan sonra bütün dedikodu hünerleri kaybolur gider.

Suskunluk âlemi çıkagelir, dur hele; ona (ölüme) ünsiyeti bulunmayanın vay haline!

Gönlünü bir iki gün cilâla da o aynayı kendine defter edin.

Çünkü kıran sahibi Yusuf'un sayesinde kocamış Züleyha yeni baştan gençleşti.

Kocakarı soğuğunun o soğuk mizacı Temmuz güneşiyle değişiverir.

Meryem'in yanışıyla, dudağı kurumuş dal, yemyeşil bir hurma ağacına döner.

A kocakarı, niceye dek kadere karşı mücadele edeceksin? , Şimdi peşin olanı ara, geçip gideni bırak.

Mademki yüzünün güzelleşmesine için umut yok; ister allık sür, ister kara kalem çek.

Tabibin kendisinde sağlıktan yana umut görmediği hastanın hikâyesi

Bir hasta tabibe gitti. *Nabzıma bir bakıver, a hünerli kişi*, dedi.

Kalbin halini nabızdan anlarsın, çünkü eldeki damar kalbe bağlıdır.

Kalp gizli olduğu için ona bir delil ararsın; onu kalbe bağlı olandan ara.

A emin kişi, rüzgâr gözlerden gizlidir; onu tozda, yaprağın kıpırdanışında gör.

Sağdan mı esiyor, yoksa soldan mı? Yaprağın kıpırtısı sana onun halini söyleyiverir.

Gönüldeki sarhoşluk nerededir, bilmezsin. Onun halini mahmur gözde ara.

Hakk'ın zatından uzaksın, O'nun zatının halini peygamberden, mucizelerden bilirsin.

Gizli mucizeler ve kerametler, tertemiz pirlerden gönüllere vurur.

Çünkü onların gönlünde yüzlerce peşin kıyamet vardır; bunun en değersizi, komşusunun sarhoş olmasıdır.

Öyleyse, eşyasını bir kutlunun yanına çekip götüren bahtiyar, Allah ile oturur.

Cansıza etki eden mucize ya asadır, ya denizdir, ya da ayın yarılması.

[O mucize] vasıtasız olarak senin canına etki ederse, o bağ gizlice bağlanır.

O etkiler, cansızlar üzerinde eğretidir; ama cana etkisi pek hoş ve gizlidir.

Ya da gönül o cansızdan etkilenir, maddesi hamurdan olmayan ekmek ne güzeldir.

Ne güzeldir Mesih'in eksilmeyen sofrası; ne güzeldir Meryem'in bahçesiz meyvesi.

Mucizeler, kâmil candan, tâlibin canının içine hayat gibi yansır.

Mucize denizdir, eksik kişiyse karadaki kuş; sudaki kuş orada helâk olmaktan güvendedir.

[Mucize] her namahremin canına âcizlik verir, ama her soluktaşın canına kudret katar.

Bu saadeti gönlünde bulamıyorsan, görünürde olan şeyden her an bir delil çıkarmaya bak.

Çünkü etkiler duygularda görünür; bu etkiler, etki edeni haber verir.

Her ilâcın anlamı gizlidir, tıpkı her büyücünün büyüsü ve sanatı gibi.

Eylemlerine ve eserlerine bakarsan, gizli de olsa açığa çıkarırsın onu.

Onun içinde gizlenen güç, fiile gelince görünür, meydana çıkar.

Bunların hepsi, sana eserleriyle görünür de Allah, eserleriyle nasıl görünmez?

Sebepler ve eserler öz ile kabuk gibi değil mi? Arayacak olursan [görürsün ki] hepsi de onun eserleri.

Nesneleri, eserleri yüzünden dost edinir seversin; peki, niye o eserleri bağışlayandan habersizsin?

Bir hayal uğruna halkı dost ediniyorsun da Batı'nın ve Doğu'nun padişahını nasıl dost edinmezsin?

A ulu kişi, bu sözün sonu yok; bu konudaki hırsımızın da sonu olmasın.

Hasta hikâyesine dönüş

Geri dön de o bilgili, ayıp örtücü tabiple hastanın hikâyesini anlat.

[Tabip] onun nabzını tutup halini anladı; iyileşmesine umut yoktu, iyileşmesi imkânsızdı.

"Canın ne istiyorsa onu yap da bedeninden bu müzmin hastalık geçsin gitsin.

Gönlün ne dilerse geri durma da sabır ve perhiz eziyet olmasın sana.

Sabrı ve perhizi bu hastalık için zararlı bil; gönlün ne diliyorsa onu ortaya koy.

Ey amca, Allah böyle hastaya: "Ne dilerseniz yapın[36]" dedi.

[Hasta]: *Haydi git, sana hayırlar gelsin a amcasının canı; ben ırmak kıyısına seyre gidiyorum,* dedi.

Sağlığı için bir kapı açılsın diye gönlünün dilediği gibi ırmak kıyısında dolaşıyordu.

Irmağın kenarında bir sufi oturmuş, elini yüzünü yıkıyor, iyice temizleniyordu.

Hasta, sufinin ensesini gördü, içinde ona bir tokat atma arzusu uyandı.

O aş düşkünü sufinin ensesine bir tokat aşk etmek için elini kaldırdı.

[İçinden] *o tabibin bana dediği gibi, geçip gitsin diye arzumu yerine getirmezsem içime dert olacak,* dedi.

Şuna sıkı bir tokat patlatayım, çünkü Allah "Kendinizi, ellerinizle tehlikeye atmayın[37]" buyurdu.

A falanca, bu sabır ve perhiz tehlikedir; bir güzel vur şuna, başkaları gibi geri durma.

Tokadı patlatınca şırak diye bir ses yükseldi. Sufi: *Hey hey, seni yaramaz kavat,* dedi.

Ona bir iki yumruk savurmak, sakalını, bıyığını tek tek yolmak istedi.

Halk da verem hastasıdır, çaresizdir; şeytanın azdırması yüzünden böyle tokat atıcıdır.

Bunların hepsi suçsuzlara eza etmeye düşkündür; birbirlerinin ensesinde eksiklik arar dururlar.

A suçsuz günahsızların kafasına vuran; bunun karşılığını kendi kafanda görmüyor musun?

A heva ve hevesini kendisine şifa sanıp güçsüzlere tokat atan kimse,

"Bu şifadır" diyen sana güldü, zaten Âdem'i buğdaya yönlendiren, yol gösteren de odur.

A yardım dilenen iki kişi! Şu [buğday] tanesini ilaç niyetine yiyin ki ikiniz de ölümsüz olun, [dedi].

Onun [ayağını şeytan] kaydırdı, ensesine o vurdu; ama [o tokat] kafasına geri dönüp şeytana ceza oldu.

O [Âdem'i] kaygan yerde pek fena kaydırdı; ama onun dayanağı ve elinden tutanı Hak'tı.

Âdem bir dağdı, [o dağ] yılan dolu olsa da panzehir madeni olduğu için zarara uğramadı.

Sende zerre kadar panzehir yokken, neden kurtulacağın [zannıyla] aldanış içindesin.

Sende Halil'deki gibi tevekkül nerede? Sende [Musa] Kelîm'deki gibi keramet nerede?

[Nerede o tevekkül] ki kılıcın İsmail'i kesmesin, [nerede o keramet ki] Nil'in dibini ana yola çeviresin?

Bahtiyar birisi minareden düşecek olsa, elbisesinin içine rüzgâr dolar da kurtulur.

A güzel [kişi], o bahta inancın yoksa neden kendini yele veriyorsun?

Bu minareden Âd [kavmi] gibi yüz binlercesi düştüler de başlarını ve canlarını yele verdiler.

Sen bu minareden tepesi üstüne düşen milyonlarca kişiye bir bak hele.

İp cambazlığını iyice bilmiyorsan, ayaklarına şükret de yerde yürümeye bak.

Kâğıttan kanat yapıp dağdan atlama, çünkü bu sevda uğrunda nice başlar gitti.

O sufi [bu sözler yüzünden] öfkesinden ateşe döndü ama gözünü işin sonuna dikti.

Yemi almayıp tuzaktaki bağı gören kimse, sıranın başında bahtiyar olarak kalır.

Ne mutlu bedeni fesada uğramaktan koruyan, işin sonunu gören, cesur gözlere.

Bu, Ahmed'in sonu görücülüğündendi, cehennemi burada inceden inceye görmüştü.

Arşı, kürsüyü, cennetleri görmüş, gafletlerin perdesini yırtmıştı.

Zarardan yana selamete ermek istiyorsan, gözünü [işin] öncesine kapat da sonuna bak.

Böylece yokları hep var olarak görür; varlara da hissedilen aşağılık şeyler olarak bakarsın.

Hiç olmazsa şunu gör: Akıl sahibi herkes, gece gündüz "yok"u aramaktadır.

Kim dilenci olup da bir cömertlik peşinde olmaz ki? Kim dükkânlarda kâr etmek istemez ki?

Kim tarlalarda ürün almak istemez? Kim fidanlıklarda fidan aramaz?

Kim medreselerde ilim [öğrenmek] istemez? Kim mabetlerde [Allah'ın] hilmini dilemez?

[Bunlar] varları arkalarına atmış, yokları istemekte, onlara kul olmaktadırlar.

Çünkü Allah'ın yaratış madeni ve mahzeni, yokluktan başka [bir yerde] tecelli etmez.

Bundan önce de bu konuda bir remiz söylemiştik; sen bununla onu bir gör, iki görme.

Demiştik ki: Yetişen her sanatkâr, sanatını [göstermek] için bir yokluk mekânı arar.

Mimar, inşa edilmemiş veya viran olmuş, tavanları çökmüş bir yer arar.

Saka, içinde su olmayan bir testi arar; marangoz da kapısı olmayan bir ev.

Avlanma zamanı yokluğa saldırırlar da ondan sonra hepsi birden yokluktan kaçarlar.

Mademki ümidin "yok"tadır, ondan bu sakınış niye? İsteğinin ünsiyet ettiği şeyle bu kavga neden?

Mademki isteğin o "yok" ile ünsiyet etmede, yok oluştan ve yokluktan bu çekinip kaçınma neden?

Canla başla "yokluk"un dostu değilsen, neden "yokluk" pususunda beklemedesin a canım?

Sahip olduğun her şeyden gönlünü koparmışsın, gönül oltasını "yokluk" denizine atmışsın.

Öyleyse oltana yüz binlerce av veren bu murat denizinden kaçmak neden?

Niçin rızkın adını ölüm taktın? Asıl, sana ölümü rızık gibi gösteren büyüye bak sen.

Sanatının büyüsü, senin iki gözünü de bağladı da canın, kuyuya rağbet etmeye başladı.

Allah'ın hilesiyle, kuyunun üstündeki bütün ova onun hayalinde zehirle, yılanla dolu [bir yer olarak] görünür.

Hâsılı [insan], kuyuyu kendine sığınak eder de sonunda ölüm onu kuyuya atıverir.

Ey azizim, yanlışların hakkında söylediğim şeyleri, sen bir de Attar'ın sözlerinden dinle.

Sultan Mahmut ile Hintli kölenin hikâyesi

Allah'ın rahmeti üzerine olsun, o söylemiştir. Gazi padişah Mahmud'u anarak [inciler] delmiştir.

O ulu kişinin payına, Hint savaşında ganimetten bir köle düştü.

Onu kendisine halife yapıp tahta oturttu. Ordusuna kumandan olarak seçip evlat edindi.

Sen bu hikâyenin enine boyuna, ayrıntılı olarak anlatılışını o din büyüğünün sözlerinde ara.

Hâsılı o çocuk, o altın tahtın üzerinde, o ulu padişahın yanı başında oturmuş,

Durmadan ağlar, yana yakıla gözyaşı dökerdi. Padişah ona: *A devrani kutlu*, dedi,

Neden ağlıyorsun? Talihin mi tatsızlaştı? Padişahların bile üstündesin, sultana yakınsın.

Sen şu tahtın üstündesin, vezirler, askerler, tahtının önünde ayla yıldızlar gibi dizilmişler.

Çocuk, şunun için zarı zarı ağlıyorum, dedi: *Annem, kendi şehrimizde, yurdumuzdayken, Seni aslan Mahmud'un elinde göreyim* diye beni her zaman seninle korkuturdu.

Babam da annemle kavgaya tutuşurdu da cevap olarak: *"Bu nasıl bir öfke, bu nasıl bir eziyet"* derdi.

Bu öldürücü bedduadan daha kolay başka bir beddua bulamıyor musun?

Pek acımasız, pek taş kalplisin; onu âdeta yüzlerce kılıçla öldürmedesin.

Ben ikisinin de sözüne şaşar kalırdım da gönlüme bir korku, bir keder düşerdi.

Hayret, bu Mahmud nasıl cehennem huylu bir adamdır ki adı felâkette, belâda mesel olmuş derdim.

Kereminden, izzet ikramından habersiz, senin korkundan tir tir titrerdim.

Annem nerede, şimdi gelsin de beni taht üstünde görsün a dünya padişahı!

A dara düşmüş kişi, fakirlik senin Mahmud'undur; tabiatın, seni boyuna onunla korkutur durur.

Bu yiğit Mahmud'un merhametini bilsen, bir güzel "sonu hayır olsun" dersin.

A korkak yürekli, fakirlik senin Mahmud'undur; bu dalalete düşüren tabiat anasını pek dinleme.

Sen fakirliğe av olursan, kesinlikle kıyamet gününde çocuk gibi gözyaşı dökersin.

Beden, seni yetiştirmede ana gibidir ama yüz düşmandan daha düşmandır sana.

Bedenin hastalanınca sana ilaç aratır; kuvvetlenince de seni tağuta çevirir.

Şu hayıflarla dolu bedeni, ne kışa, ne de yaza yarayan bir zırh bil.

Sabretmek için kötü arkadaş iyidir; çünkü sabır, göğsü açar genişletir.

Ayın geceye sabretmesi onu münevver kılar; gülün dikene sabretmesi, onu güzel kokulu yapar.

Sütün, pislik ve kan içinde sabretmesi, onu deve yavrularını besleyen bir gıdaya çevirir.

Kendilerini inkâr edenlere sabretmeleri, bütün peygamberleri Allah'ın has [kulları] yapmış, sahipkıran etmiştir.

Kimin üstünde düzgün bir elbise görsen bil ki onu sabrederek, çalışarak edinmiştir.

Kimi aç açık ve rızıksız bir halde görsen, o, onun sabırsızlığına tanıktır.

Kim ürkmüş, canı kederlerle dolmuşsa, bir düzenbazla arkadaşlık etmiştir.

Sabretseydin, ülfetle vefa etseydin, ayrılığı yüzünden başını dövmezdin.

Balla süt gibi Allah'ın huyuyla huylansaydın *"Ben batanları sevmem*[38]*"* [derdin] de

Hiç şüphesiz yol üstünde kervandan arda kalmış ateş gibi yalnız başına kalmazdın.

[İnsan] sabırsızlık yüzünden [Hak'tan] başkasına yakın oldu mu, ayrılığında kederle dolar, hayrı kalmaz.

Sohbetin, tam ayar altınsa, onu nasıl olur da haine emanet edersin?

O'nun huyuyla huylan ki emanetlerin, kaybolmaktan da eksilmekten de güvende kalsın.

Huyları yaratanın, peygamberlerin huylarını geliştirip besleyenin huyuyla huylan.

Ona bir kuzu versen, karşılığında sana bir sürü verir; her sıfatı, geliştirip besleyen bizzat Allah'tır.

Sen kurda kuzu emanet ediyorsun. Kurtla Yusuf'u yoldaş etme.

Kurt, sana tilkilik etmeye kalkışırsa sakın ona inanma; çünkü ondan iyilik gelmez.

Cahil, seninle gönüldeşlik edecek olursa, işin sonunda cahilliği yüzünden seni yaralar.

Onun iki aleti vardır, o hünsadır. Hiç kuşkusuz]sonunda] ikisinin de işi ortaya çıkar.

O, kendisini kız kardeşleri gibi göstermek için erkeklik aletini kadınlardan saklar.

Kendisini erkeklerin cinsinden göstermek için de kadınlık aletini eliyle erkeklerden saklar.

Tanrı: *"Onun gizli kadınlık aletini, burnunun üstüne bir ferç gibi koyarız*[39]

Böylece bizim gören [kullarımız], o hilekârın hilelerine aldanıp çuvala girmezler" dedi.

Sözün özü, her erkeklik aletinden erkeklik gelmez; dikkat et, bilgiliysen cahilden kork.

Tatlı sözlü cahilin dostluk [sözlerine] pek kulak verme, çünkü o [sözler] yıllanmış zehre benzer.

Sana *"A anasının canı, a gözümün aydınlığı"* der, ama [bu sözlerle] üzüntünden, hasretinden başka bir şey artırmaz.

O ana, babaya açıkça der ki: *Mektep yüzünden yavrum pek zayıfladı.*

Başka bir karın onu doğurmuş olsaydı, ona bu kadar cevr ü cefa etmezdin.

[Baba da der ki]: *Bu çocuk senden başkasından olsaydı, o kadın da böyle baskı yapardı.*

Kendine gel, bu anadan da onun hilesinden de kaç; çünkü babanın tokadı, onun helvasından daha iyidir.

Ana nefistir, babaysa üstün akıl; [akla uymanın] öncesi darlıktır ama sonunda yüzlerce genişlik vardır.

Ey akılları ihsan eden [Allahım] feryada yetiş; sen dilemedikçe hiç kimse bir şey dileyemez.

İstek de sendendir, o iyilik de. Biz kimiz ki? Evvel de sensin, âhir de.

Hem sen söyle, hem sen dinle, hem sen ol. Biz hepimiz bunca şekle surete rağmen hiçbir şeyiz.

Bize havale ettiğin bu işte, secdeye rağbetimizi artır; bize cebrin ve akılsızlığın tembelliğini gönderme.

Cebir, kâmillerin kolu, kanadıdır; cebir, tembellerin bağı ve zindanıdır.

Bu cebri, Nil'in suyu gibi bil; mümin için sudur, kâfir için kan.

Kanat, doğan kuşlarını sultana götürür; kanat, kargaları mezarlığa götürür.

Şimdi sen, yokluğu anlatmaktan vazgeç; çünkü o panzehirdir, ama sen zehir sanırsın.

A kapı yoldaşı, haydi, Hintli çocuk gibi yürü, sakın yokluk Mahmud'undan korkma.

Şu anda sahip olduğun varlıktan kork; [çünkü] o hayalin de bir şey değil, sen de bir şey değilsin.

Hiçbir şey olmayan, hiçbir şey olmayana âşık olmuş; hiç var olmayan, hiç var olmayanın yolunu kesmiş.

Bu hayaller, ortadan kalkıp yok oldu mu aklının almadığı şeyler apaçık görünür sana.

[Dünyadan] geçip gidenlerde ölüm derdi yoktur, onlarda kaybettiklerinin hasreti vardır

İnsanlığın başbuğu doğru söylemiştir: *"Dünyadan geçip giden kimsenin,*

Ölüm yüzünden bir derdi, hayıflanması ve zararı yoktur; [ama elindekini] yitirdiği için yüzlerce hayıflanması vardır."

[Böyle kimse der ki]: Neden her ikbalin ve nimetin hazinesi olan ölümü kıble edinmedim?

Şaşılığım yüzünden bütün ömrüm boyunca ecelle birlikte kaybolup giden hayalleri kıble edindim.

Ölenlerin hasreti ölüm yüzünden değildir; suretlerde takılıp kaldık diyedir.

Biz bunun bir suret ve köpük olduğunu, köpüğün denizle hareket ettiğini ve geliştiğinin göremedik.

Deniz, köpükleri karaya atınca mezarlığa git de o köpükleri seyret.

Ondan sonra de ki: Nerede sizin hareketiniz, kıpırdanışınız? Deniz sizi yokluğa mı attı?

Onlar da sana dudakla değil, hal diliyle desinler ki bu soruyu bize değil, denize sor.

Köpüğe benzeyen suret dalga olmadan nasıl hareket eder? Toprak, rüzgâr olmadan nasıl havaya yükselir?

Suret tozunu gördün madem, rüzgârı da gör. Köpüğü gördün madem, var ediş denizini de gör.

Haydi, gör, çünkü sende işe yarayan şey ancak bakıştır; senin geri yanın yağdan, etten, liflerden ibarettir.

Ama senin yağın mumların ışığını artırmaz; senin etin sarhoş için kebap olmaz.

Şu bedeninin tamamını bu bakışta erit; bakışa git, bakışa git, bakışa!

Bir bakış, yolun ancak iki metresini görür; bir bakış, iki âlemi de, padişahın yüzünü de görür.

Bu ikisinin arasında sayısız fark vardır; sen sürmeyi ara; Sırları en iyi Allah bilir.

Mademki yokluk denizinin şerhini duydun dinledin, öyleyse daima bu denizde kalmaya çalış.

Çünkü bu tezgâhın aslı, o yokluktur; çünkü orası boştur, nişansızdır, ıssızdır.

Bütün ustalar, işlerini ortaya koymak için yokluğu ve sınıklık yerini ararlar.

Şüphe yok ki ustaların ustası Samed olan Allah'ın da tezgâhı yokluktur, lâ'dır.

Bu yokluk her nerede fazlaysa, Allah'ın işi de tezgâhı da o yandadır.

Yokluk, en yukarıdaki kat olduğundan, yoksullar, herkesin önüne geçmişlerdir.

Hele bedeninden, malından geçmiş olan yoksullar... [Burada] işi beden yokluğu görür, dilencilik değil.

Dilenci, malı eriyip bitmiş kimsedir; kanaatkârsa kendi bedenini kaybeden kimsedir.

Öyleyse artık dertten şikâyet edip durma; çünkü o, yokluğa doğru giden rahvan bir attır.

Biz bu kadarını söyledik, gerisini sen düşün; düşüncen donmuşsa, git zikir yap.

Zikir, düşünceyi harekete geçirir; zikri bu donmuş [düşüncenin] güneşi yap.

A kapı yoldaşı, işin aslı cezbedir; ama çalış çabala da o cezbeye bağlanıp kalma.

Çünkü çalışmayı bırakmak, nazlanmak gibidir; canla oynamaya, candan geçmeye naz yakışır mı hiç?

A delikanlı, ne kabulü düşün, ne de reddi; sen sürekli olarak emri ve nehyi gözet.

Cezbe kuşu, birdenbire yuvasından uçuverir; sabahı görünce, işte o zaman mumu söndür.

Gözler, [eşyaya] nüfuz edip görmeye başladı mı, bu onun ışığındandır; [bu ışığın sahibi], kabuğun içindeki özleri görür.

Zerrede sonsuzluk güneşini görür; damlada bütün denizi görür.

Sufi ile kadı hikâyesine tekrar dönüş

Sufi: *Enseye [atılan bir tokada] karşılık körlükle baş vermeye değmez,* dedi.

Boynumdaki teslim hırkası, bana tokat yemeyi kolaylaştırdı.

Sufi düşmanını pek zayıf gördü de: *Ben de şuna düşmanca bir yumruk vursam,* dedi,

Bir yumruğumla kurşun gibi eriyip gidecek. Sonra da padişah bana eziyet edecek; kısas edilmemi emredecek.

Zaten çadır yıkılmış, direk kırılmış; yıkılmaya bahane arıyor.

Bu ölü [adam] için kılıç altında kısas edilmem pek yazık olur, pek yazık.

Düşmanına elini vuramayınca, onu kadıya götürmeyi karar verdi.

Ne de olsa [kadı] Hakk'ın terazisidir; onun kilesi şeytanın hilesinden ve oyunundan kurtuluş yeridir.

O, kinlerin ve kavgaların makasıdır; iki düşmanın savaşını, dedikodusunu keser.

Onun afsunu, şeytanı şişeye sokar; onun kanunu, fitneleri yatıştırır.

Tamahkâr düşman teraziyi görünce, asiliği bırakıp [hükme] tâbi olur.

Ama terazi olmazsa, ona fazlasını versen bile, uyanıklığından kendi payına razı olmaz.

Kadı rahmettir, kavgayı giderir; kıyametteki adalet denizinden bir damladır.

Gerçi damla küçüktür, ayağı kısadır, ama deniz suyunun letafeti onunla belli olur.

Örtünü tozdan temizledin mi, bir damlada Dicle'yi görürsün sen.

Parçalar, bütünlerin haline tanıktır; şafak, güneşin varlığını haber verir.

Allah *"Andolsun şafağa[40]"* diye buyururken, o yemini Ahmed'in bedenine etmiştir.

Karınca, o bir tanecik [buğdayla] harmanı bilebilseydi, bir tane üzerine bu kadar titrer miydi hiç?

Sen yine sözün başına gel, sufinin yüreği darda; gördüğü cefanın cezasını istemekte acele ediyor.

A zulümler eden, gönlün nasıl böylesine hoş, [her şeyin] karşılığını veren [Hakk'ın] dileğinden nasıl habersizsin?

Yoksa yaptıklarını unuttun mu da gaflet [senin üzerine] perdelerini indirdi?

Kafanın arkasında düşmanların olmasaydı, sendeki safayı felekler bile kıskanırdı.

Ama [üstündeki] o haklar yüzünden hapistesin; isyanların için azar azar özür dile de,

Hesaba çeken seni bir anda yakalayıvermesin. Suyunu dostunla birlikte şimdiden durult.

Sufi, kendisine tokat atan adamın yanına gidip davacı gibi eteğine yapıştı.

Onu sürükleye sürükleye kadıya götürdü. *"Bu bedbaht eşeği, eşeğe bindir,* dedi.

Ya da hükmün nasıl uygun görüyorsa kırbaç darbesiyle ona ceza ver.

Çünkü senin cezanla ölse bile öldüğüyle kalır; bu suçsuz ölüm yüzünden sana hesap soran olmaz.

Kadının uyguladığı had ve tazir cezasında ölen kimse için kadının bir sorumluluğu yoktur; çünkü [kadı] küçük birisi değildir.

O, Hakk'ın vekilidir; Hakk'ın adaletinin gölgesidir; hak isteyenle [cezaya] müstahak olanın aynasıdır.

Çünkü o [suçluyu]; mazlum adına cezalandırır; kendi namusu, öfkesi ve geliri için değil.

[Onun cezası] Hak için, kıyamet günü için olduğundan, bir hata olsa bile bunun diyeti [kadıya değil, suçlunun] velisine düşer.

Birisini kendisi için döven kimse sorumludur; Allah için dövense [her şeyden] emindir.

Baba, oğlunu dövse de oğlu ölse, o babanın kan pahası vermesi gerekir.

Çünkü onu, kendi işi için dövmüştür; oğlun, babaya hizmet etmesi farzdır.

Ama öğretmen bir çocuğu dövse de çocuk ölse, öğretmene bir şey gerekmez, korkma.

Çünkü öğretmen [Allah] vekilidir, emindir; her emin hakkındaki hüküm böyledir.

Çocuğun ustaya hizmet etmesi farz değildir; öyleyse usta, ona kendisi için bir ceza verme peşinde olamaz.

Baba döverse kendisi için döver; çaresiz kan pahası vermekten kurtulamaz.

Ey Zülfikar, öyleyse kendi benliğinin başını kes; kendinden geçip bir yoksul gibi fani ol.

Kendinden geçtin mi her ne yaparsan yap, *"Attığın zaman sen atmadın*[41]*"* [hükmünce] güvende olursun.

O sorumluluk Hakk'a aittir, emin olana değil. Bunun ayrıntısı fıkıhta açıkça vardır.

Her dükkânın ayrı bir ticareti vardır; Mesnevi yokluk dükkânıdır ey oğul.

Ayakkabıcı dükkânında güzel deriler bulunur; orada bir tahta parçası görürsen [bil ki] o ayakkabı kalıbıdır.

Kumaşçılarda, ipekler ve kumaşlar vardır; orada demir varsa ancak ölçmek için vardır.

Bizim Mesnevi'miz birlik dükkânıdır; orada birden başka ne görürsen puttur o.

Put övmeyi, halı tuzağa düşürmek için "Onlar ak ve yüce kuşlardır" [sözü] gibi bil.

Peygamber, onu Necm[42] suresinde hızlıca okudu, ama o [söz], bir fitneydi, sureden değildi.

Bütün kâfirler hemen o anda secde ettiler; bu bir sırdı, o yüzden başlarını yere koydular.

Bundan sonra karmakarışık, [anlamı] uzak ve güç bir söz var; sen, Süleyman'la birlikte ol, şeytanlara karışma.

Haydi, sufi ile kadının, o güçsüz, perişan ama zalim olanın hikâyesini anlat.

Kadı dedi ki: *Ey oğul, kürsüyü kur da üzerine hayırdan şerden bir resim çizeyim.*

Vuran nerede? İntikamı [alınacak] yer neresi? Bu [adam] hastalıktan bir hayale dönmüş.

Şeriat, dirilerle zenginler içindir; mezardakiler için şeriat [hükümleri] olur mu hiç?

Fakirlik içinde başsız kalan o topluluk, o ölülerden yüz kat daha ölüdür.

Ölü, bir yönden afete uğramış ölmüştür; oysa sufiler, yüz yönden fani olmuşlardır.

Ölüm, bir kereliğine öldürülüştür; buysa üç yüz bin kere; her birinin de sayısız kan pahası vardır.

Allah, bu topluluğu defalarla öldürmüştür ama kan pahası olarak ambarlarca [mal] dökmüştür.

Bunların her biri gizlide Circis'e benzer; altmış defa öldürülüp dirilmişlerdir.

Adalet sahibi [Hakk'ın] mızrağının zevkiyle öldürülmüş; "bir darbe daha vur" diye yanmaktadır.

Vallahi, o ölü, cana can katan varlığın aşkıyla ikinci bir defa öldürülmeye daha fazla âşıktır.

Kadı: *"Ben diriler hakkında hükmederim, nasıl mezarlıktakilerin hâkimi olurum?"* dedi.

Bu [adam], suret olarak aşağıda, mezarda değilse de mezarlar onun soyunda.

Sen mezarda çok ölü gördün, şimdi bir de mezarı ölüde gör, a kör!

Bir mezardan üstüne bir kerpiç düşecek olsa, akıllılar mezardan [davacı olup] adalet isterler mi hiç?

Ölüye öfkelenip, ona kin tutma peşinde dolaşıp durma; kendine gel, hamamdaki resimle kavgaya tutuşma.

Sana bir diri vurmadı diye şükret; dirinin reddettiğini Hak da reddeder.

Dirilerin öfkesi, Hakk'ın öfkesidir, O'nun darbesidir; çünkü o dışı temiz kişi, Hak ile diridir.

Onu Hak öldürmüş ve paçasından üflemiştir; kasap gibi çabucak derisini yüzmüştür.

[Hakk'ın] üflemesi, onda sonsuza dek kalır; Hakk'ın üflemesi o kasabın üflemesine benzemez.

Bu iki üfleyiş arasında çok fark vardır; bu, tümüyle süstür, bezektir, öteki tümüyle ayıp.

Bu hayat, onun yüzünden kesilmiş, zararlı hale gelmiş; o hayatsa Hakk'ın üfleyişiyle süreklilik kazanmıştır.

Bu soluk, anlatılabilecek olan bir soluk değildir; haydi, şu kuyunun dibinden köşkün üstüne çık.

Onu eşeğe bindirmek için bir içtihat yok; odunun resmini eşeğe yükleyen olur mu hiç?

Onun lâyığı eşek sırtına bindirilmek değil, onu tabutun üstüne koymak daha uygun.

Zulüm nedir? [Bir şeyi] kendi yerinden başka bir yere koyma. Sakın ha! Onu, uygunsuz yere koyup zâyi etme.

Sufi: *"O halde, onun bana tokat atmasının karşılıksız, cezasız kalmasını reva görüyorsun öyle mi?"* dedi.

Eşeğin, kalleş bir ayı gibi, sufilere yoktan yere tokat atması reva mıdır?

Kadı [adama]: *"Senin azdan çoktan neyin var?"* dedi. [Adam]: *"Benim şu dünyada altı diremim var"* dedi.

Kadı: *Sen üç kuruşunu kendin harca, öteki üç kuruşu da hiç laf söz etmeden ona ver,* dedi.

Güçsüz, hasta, yoksul, zayıf bir adamdır. Ekmekle katık almak için ona da üç direm lâzım.

[Hasta adamın] gözü kadı efendinin ensesine ilişti; onun ensesi, sufininkinden de güzeldi.

Tokadımın cezası pek ucuz deyip kadıya vurmak için elini kaldırdı.

Bir sır [verecekmiş] gibi kadının kulağına doğru eğildi, [ensesine] bir sille indirdi.

Dedi ki: *A iki düşman, altısını birden alın da ben de kavgasız gürültüsüz [bu işten] kurtulayım!*

Kadının, dervişin tokadına kızması ve sufinin kadıya serzenişte bulunması

Kadı öfkelenince sufi, *hey,* dedi, *şüphe yok, senin hükmün adalettir, azgınlık ve sapıklık değil.*

A din şeyhi, a emin kişi, kendine [yapılmasını] beğenmediğin şeyi kardeşin için nasıl beğendin?

Sen bilmez misin ki benim için kazdığın kuyuya sonunda kendin düşersin.

"Kim kardeşine kuyu kazarsa [kendi düşer]" hadisini okumadın mı? Okuduğunla amel et, a babasının canı.

Yargı vermedeki bu hükmün senin de ensene bir tokat indiriverdi.

Vay senin öteki hükümlerine, kim bilir onlar başına, ayağına neler getirecek?

Harcaman için üç dirhem gerek diye kerem edip bir zalime acırsın öyle mi?!

Sen zalimin elini kes; hükmü, dizgini onun eline vermenin ne âlemi var?

A adaleti meçhul kişi, sen, kurt yavrusuna süt veren keçiye benziyorsun!

Kadının sufiye cevap vermesi

Kadı: *Kaderin getirdiği, her silleye, her cefaya razı olmak bize vaciptir*, dedi.

Yüzüm ekşidiyse de yazgıma karşı içten içe gönlüm hoş, çünkü gerçek acıdır.

Bu gönlüm bir bahçedir, gözümse buluta benzer; bulut ağlayınca bahçe güler, sevinir, hoş olur.

Kıtlık yılında şaşkın şakın gülen güneş yüzünden bahçeler ölmeye, can çekişmeye başlarlar.

Allah'ın *"Çok ağlayın[43]"* buyruğunu okumuşsundur. Öyleyse niye pişmiş kelle gibi gülüp durmadasın?

Mum gibi gözyaşı dökersen, mum gibi eve aydınlık verirsin.

Ananın veya babanın ekşi yüzü, çocuğu her türlü zarardan korur.

A şaşkın şaşkın gülen, gülmenin zevkini gördün, ağlamanın zevkini de bir bak, çünkü o şeker madenidir.

Cehennemi anmak seni ağlatırsa, o cehennem senin için cennetlerden daha hoştur.

Gülmeler, ağlamalarda gizlidir; a temiz kişi, defineyi viranelerde ara.

Zevk gamlardadır, ama onların izini kaybetmişler, abıhayatı karanlıklara götürmüşlerdir.

Yolda konak yerine kadar tersine nal [izleri] vardır; ihtiyatla gözlerini dört aç.

İbretle gözlerini dört aç da sevgilinin iki gözünü kendi gözlerine dost et.

Kuran'dan *"Onların işlerini danışma iledir[44]"* [âyetini] oku; dostla birlikte ol, naz ederek of deme.

Yolda sığınağın da dayanağın da dosttur; iyice bakarsan [görürsün ki] yol dosttan ibarettir.

Dostlara ulaştın mı susup otur; kendini o halkaya yüzük taşı yapma.

Aklını başına al da Cuma namazına bir güzel bak; herkes toplu haldedir, ama bir düşünce içinde sükût ederler.

Pılını pırtını suskunluğa doğru çek; bir nişan arıyorsan kendini nişan etme.

Peygamber: *"Dostları, kederler denizinde yol gösteren yıldızlar gibi bil"* dedi.

Gözünü yıldızlara dik de yol ara; konuşmak bakışı karıştırır, sus, konuşma.

A falanca, iki doğru söz söyledin mi, bulanık söz de hemen ardı sıra akar gelir.

A şaşkın, *"Söz dallardadır, söz, sözü açar"*, bunu hiç okumadın mı?

Kendine gel, o doğru sözü [söylemeye] başlayayım deme, çünkü o söz, başka bir sözü çekiverir.

Ağzını açtın mı [söz artık] senin hükmünde değildir; berrak olan [sözün] ardından bulanık olan da akmaya başlar.

Sadece ilahî vahyin yolundaki masum kişinin [sözleri] bütünüyle berrak olduğu için, onun ağzını açması uygundur.

Çünkü peygamber, kendi hevâsından konuşmaz, Allah'ın masumu olandan hevâ doğar mı hiç?

Kendini halinle söz söyler duruma getir de benim gibi söze tutsak olma!

Sufinin kadıya soru sorması

Sufi: *"Altın, tek bir madendense, niye bunda fayda, ötekinde zarar var?"* dedi.

Hepsi aynı elden geldiği halde, neden bunun aklı başında da öteki sarhoş?

Bu ırmaklar, bir denizden akıyorsa, neden bu tatlı da öteki ağza zehir gibi geliyor?

Bütün nurlar beka güneşindense, gerçek sabahla, yalancı sabah nereden doğuyor?

Bakan kişinin sürmesi aynı sürmeyse, doğru görüşle, şaşılık nereden çıkıyor?

Darphanenin sultanı Allah ise, paranın iyi ve kötü baskıları nasıl oluyor?

Allah, bu yola "Benim yolum" buyuruyorsa, neden bu muhafız da öteki yol kesici?

Hürle sefih aynı karından doğuyorsa, "Çocuk, babanın sırrıdır" [sözü] nasıl kesin ve doğru oluyor?

Şu kadar bin [şekilde] görünen birliği kim görmüştür? Bir durağanlıktan yüz binlerce hareket [nasıl meydana geliyor?]

Kadının sufiye cevap vermesi

Kadı: A sufi, şaşırma, bunu anlatan bir örneği dinle, dedi.

Âşıkların kararsızlığı da gönül alıcı sevgilinin kararından meydana gelir.

O nazlanmada, dağ gibi sabittir; âşıklarsa yapraklar gibi titrerler.

Onun gülüşü ağlayışlar koparır; onun yüzünün suyu [başkalarının] yüz suyunu döker.

Bütün bu "nedenler ve nasıllar" köpük gibi o niteliksiz denizin üstünde oynaşır.

Denizin zatında da işinde de bir zıttı ve eşi yoktur; varlıklar, [varlık] elbiselerini ondan giyerler.

Zıt, kendi zıddına nasıl varlık verir? Aksine ondan kaçar, uzaklaşır.

Eş ne demek? Benzer, iyinin ve kötünün benzeri. Benzer, kendisine benzer olanı yaratır mı hiç?

A sakınan, iki benzer var olsa, yaratıcılıkta bu, nasıl ötekinden daha üstün olur?

Bir bahçedeki yaprak sayısınca benzer ve zıt [varlık olsa, bunlar] deniz üstündeki köpükler gibi yine zıtsız ve benzersizdirler.

Denizdeki bu zıtlıkları niteliksiz olarak gör; denizin zatına nitelik nasıl sığar?

Onun en aşağı oyunu, senin canındır; canda bu nelik ve nitelik nasıl doğru olur?[45]

Aklın ve canın, her damlasında bedene daha da yabancı olduğu böyle bir deniz,

"Nasıl"ın ve "kaç"ın dar meydanına sığar mı hiç? Küllî akıl bile orada bilmeyenlerdendir.

Akıl, bedene: *"A cansız şey, o geri dönüş (meâd) denizinden bir koku aldın mı hiç?"* der.

Beden: *"Ben sadece senin gölgenim; kim gölgeden yardım dilenir ki a amcasının canı"* der.

Akıl: Burası, layık olanın layık olmayandan daha pervasız olduğu öyle bir hayret makamıdır ki, der,

Burada parlak bir güneş, bir köle gibi bir zerreye gibi kulluk eder.

Aslan bu yanda başını ceylânın önüne koyar; doğan kuşu, burada çil kuşunun yanında kanat çırpar.

Buna inanmıyorsan, Mustafa neden yoksullardan dua isteyip dururdu?

Bu, bir şey öğretmek içindi, dersen, bilgisizleştirmenin ta kendisi olan şey, nasıl öğretme ve anlatma olur?

Tam aksine o şehriyarın, padişahlara yaraşır defineyi, harabelere koyduğunu biliyordu.

[O harabenin] her bir parçası ona casus kesilse de, kötü zan, [onu kaybetmek için çakılmış] ters nal [izlerine] benzer.

Hatta hakikat, hakikatin içine batmış, gömülmüştür de bu yüzden yetmiş, hatta yüz fırkaya [bölünmüştür].

A sufi, can kulağını bir güzel, genişçe aç; dikkat et, sana anlaşılmaz [sözler şeklinde] anlatacağım.

Sana gökyüzünden gelen her darbeden sonra bir hil'at gelecektir, onu bekle.

Çünkü o, sana o tokadı attıktan sonra sana bir taçla, yaslanacak bir taht vermeyecek bir padişah değildir.

Bütün dünya, [onun katında] bir sinek kanadı değerindedir. Bir tokada karşılık sonsuz bağışta bulunur.

Boynunu, dünyanın şu altın gerdanlığından çabucak kurtar da Allah'tan bir tokat satın al.

Peygamberler yedikleri tokatlar ve belalar yüzünden başlarını yücelttiler.

Ama a yiğidim, o seni evde buluncaya dek hazırlanıp bekle.

Yoksa evde kimseyi bulamadım diye, hil'ati gerisin geri götürür, ona göre.

Sufinin kadıya yine soru sorması

Sufi: *"Şu dünya, rahmet kaşını sonsuza dek açsaydı ne olurdu?"* dedi.

Her an ortaya bir tatsızlık çıkarmasaydı, renkten renge girişleriyle [insanı] sokup durmasaydı.

Gece, gündüzün kandilini çalmasaydı; kış, neşeye ve sevince alışık bahçeyi mahvetmeseydi.

Sağlık kadehinin, ateşten taşı olmasaydı; korku, emniyete halel getirmeseydi.

Nimetinde bu kargaşa olmasaydı, cömertliğinden, rahmetinden ne eksilirdi ki?

Kadının sufinin sorusuna cevap vermesi ve Türk ile terzi hikâyesini örnek getirmesi

Kadı: *Sen, pek boşu boşuna yol alan bir sufisin, Kûfî yazıdaki "kef" harfi gibi bomboşsun,* dedi.

O ağzı şekerle dolu kişinin, geceleri terzilerin hainliklerini anlattığını hiç duymadın mı?

O taifenin halkı nasıl soyduklarına dair eskilerin hikâyelerini anlatırdı hani..

Kumaş keserken nasıl bir parçasını çaldıklarını şuna buna hikâye ederdi.

Geceleyin hikâyecinin biri de yine bir hırsız hikâyesi okuyordu; etrafına bir kalabalık toplanmıştı.

Kalabalık ve coşkulu dinleyiciler bulunca bütün endamı hikâye kesilmişti.

Peygamber -selâm olsun ona- "Yüce Allah, vaaz edenlerin diline dinleyenlerin himmetince hikmet telkin eder" buyurdu

Birisi tatlı dilliyse bu, [dinleyicinin] dinlemedeki coşkusundandır. Öğretmenin heyecanı ve ciddiyeti, çocuk sayesindedir.

Dinleyici bulunmazsa, yirmi dört [makamla] çalgı çalan çalgıcıya, çalgısı yük olur.

Hatırına ne yanık bir ezgi gelir ne de gazel; ne de on parmağını oynatası gelir.

Gayptan haber alan kulaklar olmasaydı, hiçbir müjdeleyici gökten vahiy getirmezdi.

[Allah'ın] sanatını gören gözler olmasaydı, ne gökyüzü dönerdi, ne yeryüzü gülerdi.

O *"Sen olmasaydın"* sözü, bu iş, keskin ve gören gözler içindir demek olur.

Ama insanlarda, kadın ve çanak çömlek aşkı yüzünden Allah'ın sanatına âşık olacak rağbet nerede?

Onu yiyecek birkaç köpek olmadıktan sonra tutmaç suyunu çanağa dökmezsin.

Var git, Allah'ın mağarasının köpeği ol da, seni seçip bu çanaktan kurtarsın.

[Hikâyeci], o terzilerin nasıl gizlice ve insafsızca hırsızlık ettiklerini anlatınca,

O kalabalık içinde Hıtalı bir Türk, bu perdenin açılmasına çok kızdı.

Gece, o sırları, kıyamet günü gibi, akıl sahiplerine açıyordu.

Her nereye gelir de orada birbirlerinin sırlarını açarak savaşan iki düşman görürsen,

O anı, zikredilen mahşer bil; sırları ifşa eden o boğazı da sur say.

Allah, o öfke sebeplerini hazırlamış, mahalledeki o rezaletleri ortaya çıkarmıştır.

[Hikâyeci] terzilerin nice hainliklerini anlattıkça Türk hayıflandı, öfkelendi, dertlendi.

"A hikâyeci, sizin şehirde bu hilede ve düzende kim daha ustadır?" dedi.

Türk'ün "Terzi benden bir şey çalamaz" diye iddiaya girip [malını] rehin koyması

[Hikâyeci]: Bu çeviklikte ve hırsızlıkta halkı öldüren "Pûr-i Şoş" adında bir terzi vardır, dedi.

Türk, bahse girerim yüz türlü sıkıntıya da girse benden bir iplik ucu bile çalamaz, dedi.

Senden daha çevik kişileri bile mat etti, iddiada yüksekten uçma, dediler.

Var git, aklınla böyle gururlanma, onun hileleri karşısında yok olur gidersin.

Türk, iyiden iyiye ateşlendi, benden ne yeni, ne eski [hiçbir şey] alamaz diye bahse girişti.

Tamahkârlar, onu daha da ateşlendirdiler; bahse tutuşup ortaya [malını] rehin koydu.

Şu benim Arap atım rehin olsun, kumaşımı hileyle çalabilirse onu [size] vereceğim, dedi.

Ama çalamazsa, ilk rehine karşılık sizden bir at alırım.

O gece kederden Türk'ü uyku tutmadı; boyuna hırsızın hayaliyle savaşıyordu.

Sabahleyin kolunun altına bir atlas kumaş koyup çarşıda o düzenbazın dükkânına girdi.

Ona sıcak bir selâm verdi. Usta yerinden fırlayıp merhaba demek için ağzını açtı.

Türk'e haddinden fazla sıcak davrandı, böylece onun gönlüne sevgisini yerleştirdi.

Türk, onun bülbül gibi çilediğini görünce, o İstanbul atlasını önüne attı.

Bunu bana savaş günü kaftanı olarak kes, göbeğimden altı geniş üstü bol olsun, dedi.

Yukarısı dar olsun ki üzerimde süslü görünsün, aşağısı da olsun ki ayağıma dolanmasın.

[Terzi]: A sevimli adam, sana yüzlerce hizmetler ederim, dedi ve kabul işareti olarak elini gözünün üstüne koydu.

Derken [kumaşı] ölçtü, işin nasıl olacağını gördü, sonra da boş laflar etmek için ağzını açtı.

Başka beylerin hikâyelerinden, onların ihsanlarından ve keremlerinden söz etti.

Cimrilerden, onların eli sıkılıklarından dem vurdu; onu güldürmek için de bir örnek verdi.

Ateş gibi bir makas çıkardı, hem [kumaşı] kesiyordu, hem de ağzı masallarla, afsunlarla doluydu.

Terzinin gülünç şeyler söylemesi, şiddetli gülüşü yüzünden Türk'ün iki daracık gözünün kapanması ve terzinin fırsat bulması

Hikâye yüzünde Türk gülmeye başladı; daracık gözü hemen o anda kapanıverdi.

[Terzi] bir parça kumaş çalıp baldırının altına sakladı; [yaptığı] Allah'tan başka bütün dirilerden gizli kaldı.

Allah, onu görüp durmadaydı, ama O'nun huyu örtmektir. Ama haddini aştın mı [gizlileri] ifşa eden de O'dur.

Hikâyesinin tatlılığı yüzünde önceki iddiası Türk'ün gönlünden çıkıverdi.

Atlas da ne, bahis de ne, rehin de ne? Türk, ağabeyin fıkralarıyla körkütük sarhoş.

Türk ona: "Allah aşkına, bana fıkra anlat, [anlattıkların] bana gıda gibi geldi" diye yalvardı.

O düzenbaz, gülünç bir fıkra daha anlatınca Türk kahkahadan sırt üstü yere düştü.

Terzi atlastan bir parçayı daha yavaşça koynuna soktu, gafil Türk ise o gülünç şeylerin tadına bakıyordu.

Hıta'lı Türk, üçüncü defa, Allah aşkına bir fıkra daha anlat, dedi.

Terzi, ilk ikisinden daha gülünç bir fıkra anlattı da bu Türkü büsbütün avladı.

İddiacı Türk kahkahadan sarhoşa dönmüş, gözü kapanmış, aklı gitmiş, şaşkın bir haldeydi.

Terzi, onun gülmesi yüzünden meydanı geniş bulunca üçüncü defa elbiseden bir parça daha çaldı.

O Hıtalı Türk, ustadan dördüncü defa fıkra isteyince,

Usta ona karşı merhamete geldi de hilesini ve zulmünü başkalarına sakladı.

[Kendi kendine]: *Bu şaşkın adam şu [sözlere] nasıl da kapıldı, oysa bu nasıl bir zarardır, nasıl bir aldanıştır ondan haberi bile yok,* dedi.

Türk, Allah aşkına bana masal anlat, diye ustaya öpücükler konduruyordu.

A kendisi masal olmuş, varlıktan geçmiş adam, daha ne kadar masal [dinlemeyi] deneyeceksin?

Senden daha gülünç hiçbir masal yok; git de harap olmuş kabrinin yanı başında dur.

A bilgisizlik ve şüphe mezarına batmış kişi, daha ne kadar feleğin masalının, hikâyesinin peşinde olacaksın?

Daha ne zamana kadar bu dünyanın işvesini tadacaksın? Ne aklın düzeninde kaldı, ne de canın.

Bayağı ve zalim bir arkadaş olan şu feleğin fıkrası, senin gibi yüz binlercesinin yüzsuyunu döktü.

Herkese terzilik eden [bu felek], yüz yaşındaki ham çocukların elbiselerini yırtar, diker.

Onun şakası bağlara bahçelere hakkını verse de, kış gelince verdiği şeyleri yele verir, yok eder.

Yaşlı çocuklar, o uğuru ve uğursuzluğuyla şaka yapsın diye dilenmek için önünde oturmuşlardır.

Terzinin Türk'e: "Hey, sus, gülünç bir şey daha söylersem elbisen dar gelecek" demesi

Terzi: *A hadım, vazgeç artık; bir fıkra daha anlatırsam vay senin haline;* dedi.

Sonra kaftanın dapdaracık olur; hiç kimse kendisine böyle iş eder mi?

Neye gülüyorsun? Bu işin sırrını bilseydin, güleceğin yerde kan ağlardın.

İşi gücü olmayanlar ve masal peşinde olanlar o Türk'e benzerler; aldatıcı gaddar dünya da o terziye benzer. Şehvetler ve kadınlar, bu dünyanın gülünç fıkralar söylemesidir. Ömür de ebedilik kaftanı ve takva elbisesi dikmesi için terzinin önüne konmuş olan o atlasa benzer

Gurur terzisi, ömrünün atlasını, aylar makasıyla parça parça kesip aldı.

Sense, *"Yıldızım, bana durmadan şakalar yapsaydı, daima kutlu olsaydı"* diye temenni etmektesin.

Onun uygunsuzluklarına, cilvesine, kinine ve afetlerine öfkelenirsin.

Onun susmasından, kutsuzluğundan, darlığından, kinciliğinden pek çok incinirsin.

"Neşe Zühre'si niçin raksetmiyor?" dersin. Ama onun kutluluğuna ve kutlu raksına çok güvenme.

Yıldızın sana: *"Şakayı biraz daha artıracak olursam seni büsbütün aldatırım"* der.

Sen şu yıldızların sahteliğine bakma da o sahtekâra duyduğun aşka bir bak a bayağı kişi.

Örnek

Birisi yola çıkmış, dükkânına doğru gidiyordu. Yolun önünün kadınlar tarafından kesildiğini gördü.

Aceleyle [yürümekten] ayağı yanıyordu, yolsa, ay gibi kadınların kalabalığı yüzünden kapalıydı.

Yüzünü bir kadına çevirip: *A bayağı şeyler, a kızcağızlar, ne kadar da çoksunuz,* dedi.

O kadın yüzünü ona dönüp: *A güvenilir kişi,* dedi, *bizim çokluğumuzu o kadar da çirkin görme.*

Bir bak, yeryüzünde bu kadar çok olmamıza rağmen bu bolluk bile size dar geliyor.

Kadın kıtlığından oğlancılığa düşüyorsunuz da fail de meful de zamanenin rezili oluyor.

Sen zamanın olaylarına bakma, çünkü onlar felek yüzünden burada tatsız tuzsuz hale geliyor.

Sen şu rızık ve geçim darlığına bakma; şu kıtlığa, korkuya, titreyişe bakma.

Asıl bu kadar acılığına rağmen onun için nasıl öldüğünüze, ona nasıl rağbet ettiğinize bak.

Sen bu acı imtihanı bir rahmet bil; Belh ve Merv saltanatını bir azap say.

O İbrahim, ölmekten kaçmadı da [baki] kaldı; bu İbrahim, şereften kaçmadı da [muradına] erdi.

Hayret, [ateş] onu yakmaz da bunu yakar; istek yolunda tersine [çakılmış] nallar vardır.

Sufinin sorusunu yinelemesi

Sufi: *Yardımı dilenen [Allah], ticaretimizi zarara uğratmamaya kâdirdir,* dedi.

Ateşi güle ağca çeviren, bunu da zararsız hale getirebilir.

Dikenin bağrından gül çıkaran, şu kışı da bahara çevirebilir.

Her serviyi azade kılanın, üzüntüyü sevince çevirmeye de gücü yeter.

Her yokluğun kendisiyle vücut bulduğu, [var ettiğini] ebedî kılsa nesi eksilir?

Dirilsin diye bedene can veren, onu öldürmese zarara uğrar mı hiç?

O cömert, çalışıp çabalamadan canının dilediğini kuluna verse ne çıkar?

Pusuda yatan nefsin hilesiyle melun şeytanın fitnesini güçsüz kullarından uzak tutsa ne olur?

Kadının sufiye cevap vermesi

Kadı: Eğer acı emir olmasaydı, güzelle çirkin, taşla inci bulunmasaydı,

Nefis, şeytan, hevâ ve heves olmasaydı, yaralanma, kavga etme, savaşma olmasaydı,

O zaman padişah kullarını hangi adla çağırırdı, a saygısız adam!

Nasıl "ey sabırlı, ey hilim sahibi" derdi? Nasıl " ey cesur, ey bilge" derdi?

Sabırlılar, sadık kişiler ve infak edenler, yol kesicilerle melun şeytan olmadan nasıl meydana çıkardı.

Rüstem, Hamza ve muhannes bir olurdu; ilim ve hikmet bâtıl ve boş olurdu.

İlim ve hikmet [doğru] yolla yolsuzluğun [ortaya çıkması] içindir. Her taraf yol olsa bile böylesi bir hikmet boştur.

Sen, şu suyu acı tabiat dükkânı uğruna, her iki âlemin de yıkılmasını reva görüyorsun.

Ben biliyorum ki sen temiz bir kişisin, ham değilsin; şu soru sorman da aslında avam [anlasın] diye.

Zamanın cefası da bütün eziyetler de, Hak'tan uzak olmaktan ve gafletten daha kolaydır.

Çünkü bunlar geçip gider o geçmez; talihli o kimsedir ki bunlardan haberdar bir cana sahiptir.

Bir işin eziyetine sabretmenin, sevgilinin ayrılığına sabretmekten daha kolay olduğunu anlatan bir hikâye

Kadının biri kocasına: *A adamlığı bir hamlede bırakıveren,* dedi,

Niçin hiç bakmıyorsun bana? Niçin ve ne zamana kadar böyle horluk içinde kalacağım?

Kocası: *Çıplak da olsam elim ayağım tutuyor; nafakan için çareler arıyorum.*

A güzelim, nafakan da elbisen de boynumun borcu; ikisini da sana temin ediyorum, üstelik öyle az uz da değil ha, dedi.

Kadın, gömleğinin yenini gösterdi; gömlek, pek kaba, pek çirkin ve pisti.

Kabalığından bedenimi dalıyor; hiç, kimse kimseye böyle elbise getirir mi? [dedi.]

[Adam]: *A kadın,* dedi, *sana bir soru soracağım; yoksul bir adamım, elimden gelen bu.*

Bu [gömlek] kaba, pis ve nahoş, ama bir düşün a düşünceli kadın.

Bu mu daha kaba ve çirkin yoksa boşanmak mı? Sence bu mu daha kötü senin için yoksa ayrılık mı?

A kınayıp duran kişi, belâ, yoksulluk, sıkıntı ve mihnet yüzünden [meydana gelen hal de] böyledir işte.

Hiç kuşkusuz bu hevâ ve hevesi terk etmek acı vericidir, ama Hak'tan uzak olmanın acılığından daha iyidir.

Cihat ve oruç zordur, çetindir ama bu, imtihan eden [Hak'tan] uzak olmaktan daha iyidir.

Minnetler sahibi [Allah] sana "Nasılsın a benim hastam?" dediğinde hastalığın kalır mı hiç?

O böyle demese de, sen de o anlayış ve hüner olmasa da, o soruyu sorması sana zevk verir.

Gönüllerin tabibi olan o güzeller, hastaların hatırını sormaya meylederler.

Adlarının çıkmasından çekinseler de bir çaresini bulur, haberlerini gönderirler.

[Haber göndermeseler de] düşündükleri kimse gönüllerindedir; âşığından habersiz maşuk yoktur.

A nadir hikâyeler arayıp duran, âşıkların hikâyelerini oku.

Bu uzun zaman içinde çok kaynadın, ama yine de pişmedin a kurutulmuş et!

Bir ömür [Allah'ın] adaletini ve lütfunu gördün ama hâlâ onu görmemiş olanlardan daha yabancı ve acemisin.

Ona öğrencilik eden üstat olur; oysa sen daha da geriye gittin a inatçı kör.

Zaten anandan babandan haberin yoktu, geceyle gündüzden de ibret alacağın yok.

Örnek

Ârifin biri yaşlı bir papaza: *"Ey efendi, sen mi yaşlısın yoksa sakalın mı?"* dedi.

[Papaz]: *Hayır*, dedi, *ben ondan daha önce doğdum; bu sakal olmadan dünyada nice şeyler gördüm.*

[Ârif]: Sakalın ağardı da halden hale uğradı; ama senin çirkin huyun güzelleşmedi.

O senden sonra doğdu ama seni geçti; oysa sen hâlâ tirit sevdasında kalmış kupkuru bir adamsın.

Hâlâ doğduğundaki ilk renk üzeresin; ondan bir adım bile ileri atmamışsın.

Hâlâ kaptaki ekşi ayran gibisin; o yoğurdun yağını çıkaramamışsın.

Bir ömürdür ateş tandırında olsan da hâlâ "hamurunu yoğurdu" sözündeki hamur gibisin.

Heves rüzgârıyla başın dönüyor olsa da bir tepe üstündeki ot gibi ayağın çamur içinde.

A sefih kişi, Mus'nın kavmi gibi Tih [çölünün] sıcağında, kırk yıldır olduğun yerde kala kalmışsın.

Her gün, akşama kadar koşup duruyorsun; ama yine de kendini daha yolun başında görüyorsun.

O buzağıya aşk duydukça şu üç yüz yıllık mesafeyi aşamazsın.

Buzağını hayali canlarından çıkmadığı sürece, Tih çölü onlara kocaman bir girdap kesildi.

Bu buzağıdan başka, ondan sonsuz lütuflara erdin, nice nimetler gördün.

Öküz mizaçlısın, o buzağının aşkı yüzünden bu büyük iyilikler gönlünden çıktı gitti.

Hiç olmazsa şimdi [bedenindeki] her uzva bir sor bakalım, bu dilsiz uzuvlarının yüzlerce dili vardır.

Dünyaya rızık veren [Allah'ın] nimetlerinin zikri, zaman yapraklarının arasında gizlenmiştir.

Gece gündüz acele içinde efsaneler aramadasın, oysa senin her bir parçan efsaneler söylemede.

Senin her bir parçan yokluktan var olup yeşereli kaç sevinç, kaç keder görmüştür.

Çünkü hiçbir parça o tat olmadan bitip yeşermez; hatta o parça her sıkıntı yüzünden zayıflar.

Parçan kaldı ama hoşluk ve güzellik unutuldu; hatta o unutulup gitmedi, beş [duyudan], yedi [uzuvdan] gizlendi.

Tıpkı yaz gibi; pamuk yazda biter, sonra pamuk kalır yaz unutulur gider.

Ya da kışın meydana getirdiği buz gibi, kış gizlenir, o buz yanımızda kalır.

O buz, o zorluk [zamanından] yadigârdır; yazın armağanı da kışın [elinizde] kalan şu meyvelerdir.

A delikanlı, işte bunun gibi, senin her bir parçan, bedeninde bir nimetin efsanesini anlatır.

Tıpkı yirmi tane oğlu olan bir kadın gibi, her biri onun bir başka güzel halini anlatır.

Mestlik olmadan, oynaşma olmadan gebe kalınmaz; bahar olmayınca bahçe doğurur mu hiç?

Gebelerle kucaklarındaki çocuklar, onların baharla âşıktaşlık ettiklerine delildir.

Her ağaç çocuklarını emzirir; Meryem gibi gizli bir padişahtan gebedir.

Ateş suda gizlenmiş olsa da suyun üstünde yüz binlerce köpük kaynamakta, coşmaktadır.

Ateş pek gizli hareket etse de köpük, on parmağıyla onun [varlığına] işaret eder.

Bunun gibi vuslat sarhoşlarının parçaları da "hal ve söz" timsallerinden gebedir.

Onların ağızları halin güzelliği karşısında açık kalmıştır; gözleri, dünya süslerine karşı kapanmıştır.

O çocuklar bu dört [unsurun] rahminden değildir; o yüzden bu gözlere görünmezler.

O çocuklar tecelliden doğmuşlardır; o yüzden de renksiz bir perdeyle örtülmüşlerdir.

Doğmuşlar dedim, ama gerçekte bir doğum söz konusu değildir; bu ifade sadece yolu göstermek içindir.

Kendine gel, sus da "Söyle" [sözünün] padişahı söylesin; böyle bir gülün karşısında bülbüllük taslama.

Bu gül, kendisi coşmuş köpürerek şakıyan bir güldür; a bülbül, dili terk et de kulak kesil.

Her iki tür de[46] tertemiz birer örnektir; vuslat sırrının âdil tanığıdır.

Her iki tür seçkin latif güzellik, gebeliklere ve geçmiş zamanlardaki dirilişlere tanıklık eder.

Tıpkı yenilenmiş Temmuz'da her an kışın efsanesinden söz eden buz gibi.

O zor zamanlardaki ve günlerdeki soğuk rüzgârları ve karakışı anlatır.

Tıpkı kış zamanı Allah'ın lütuflarının efsanesini anlatan [yazdan kalma] o meyve gibi.

Güneşin tebessüm ettiği çağı, yeşillik gelinlerine dokunup onları yıpratışını anlatır.

Hal geldi geçti, sana yadigâr olarak o parçan kaldı; şimdi ya ona sor ya da kendin hatırla.

Gam keder seni sarınca, eğer çeviksen, seni ümitsiz kılan o anı soruşturmaya başlardın.

Ona dersin ki: Ey hali yüzünden, o kemal sahibinin daimi nimetlerini inkâr eden gam,

Eğer sende her an bahardan ve yeşillikten eser yoksa, gül demetine benzeyen bedenin neyin ambarı?

Gül demeti bedenin de düşüncen de gül suyuna bezer; gül suyu, gülü inkâr ediyor, al sana şaşılacak şey.

Nimeti inkâr eden maymun huylulardan saman bile esirgenir; peygamber huylu olanaysa güneş ve bulut bile saçı olarak saçılır.

O küfür inadı, maymunun âdetidir; şu şükür ve hamd edişse peygamberin yoludur.

Azgınlıklar, maymun huylulara neler etti? Takvalar ve sakınışlar peygamber yüzlülere neler etti.

Bayındır yerlerde yırtıcı köpekler vardır; viranelerdeyse yücelik ve nur hazinesi.

Şu parıldayış [Ay gibi] tutulmaya uğramasaydı, bunca filozof yolunu kaybetmezdi.

Zeki ve akıllı kişiler, yoldan azman yüzünden burunları üstünde ahmaklık damgasını gördüler.

Kazanç vasıtası olmaksızın rızık isteyen yoksul hikâyesinin geri kalanı

Yoksulluktan binlerce zehir içmiş, çaresiz bir müflis, derdi yüzünden,

Namazında ve duasında [şöyle] yalvarıyordu: *Ey gözetenleri gözeten Allahım!*

Sen beni uğraşıp didinmeden yarattın; bu yandaki rızkımı da ben çalışıp çabalamadan ver.

Baş kutusunun içinde bana beş tane gizli inci verdin; ayrıca beş tane de gizli duygu verdin.

Senin bu ihsanlarını saymak, hesaplamak mümkün değil; ben onu anlatmada dilsizim, utanç içindeyim.

Mademki beni tek başına yarattın, rızkımın halini de sen düzene koy.

Yıllarca bu şekilde dualar etti de sonunda yalvarıp yakarması etkili oldu.

Tıpkı çalışıp çabalamadan, yorulmadan helâl rızık isteyen o kimse gibi.

Sonunda adalet sahibi Davut zamanında talih ona bir öküz getirdi.

Bu boyun eğmiş kul da yalvarıp yakardı, böylece icabet meydanından topu kaptı.

Bazen duasının karşılığının ve cevabının gecikmesi yüzünden kötü zanlara kapılıyordu.

Bazen de kerem sahibi Allah'tan dileyiş, gönlüne müjdeler veriyor, ona öncülük ediyordu.

Çalışıp yorulmaktan umutsuzluğa kapılınca Hak katından "Gel" sesini duyuyordu.

Allah, alçaltan ve yüceltendir; bu ikisi olmadan hiçbir iş meydana gelmez.

Yeryüzünün alçalışına, gökyüzünün yükselişine bir bak; bu ikisi olmadan âlemde dönüş olmaz ey filan!

Bu yeryüzünün alçalışı ve yükselişi de bir başka türlüdür; yılın bir yarısı çoraktır, bir yarısı yeşil ve terütaze.

Dertlerle dolu zamanın alçalışı ve yücelişi de bir başka türlüdür; yarısı gündüz, yarısı gecedir.

Bu karışık mizacın alçalışı ve yükselişi de kimi sağlık kimi de inleten bir hastalık şeklinde olur.

Dünyanın bütün hallerini de böyle bil; kıtlık, kuraklık, barış ve savaş sınanıştan dolayıdır.

Şu dünya, bu iki kanatla havada durmaktadır; canlar, bu ikisi yüzünden korku ile ümidi yurt edinir.

Böylece dünya, dirilişin şimal rüzgârıyla ölümün zehirli rüzgârı arasında yaprak gibi titrer.

Nihayet İsa'mızın tek renklilik küpü, yüz rengi olan küpün değerini düşürür.

Çünkü o dünya tuzlaya benzer; oraya giden her şey renksizleşir.

Toprağa bir bak; mezarların içinde rengârenk haldeki insanları nasıl da tek renge boyamada.

Bu, görünen bedenlerin tuzlasıdır, oysa anlamların tuzlası bambaşkadır.

O anlamlar tuzlası manevidir; o, ezelden ebede dek yenilikler içindedir.

Bu yeniliğin zıddı eskiliktir; oysa o yenilik, zıtsız, ortaksız ve eşsizdir.

Nitekim Mustafa'nın nurunun parlaklığından, yüz binlerce çeşit karanlık ışığa dönüştü.

O ulu alp sayesinde Yahudi, müşrik, Hıristiyan, Mecusi, hep birden tek renge büründü.

Uzunlu kısalı yüz binlerce gölge, o sırlar güneşinin nurunda bir oldu.

Ne uzunluk kaldı, ne kısalık, ne genişlik; çeşit çeşit gölgeler, güneşe rehin oldu.

Ama mahşerdeki tek renklilik iyiye de kötüye de apaçık görünmüş ve belirmiştir.

Çünkü o âlemde anlamlar surete dönüşür; suretlerimiz, niteliklerimize uygun hale gelir.

İşte o zaman, düşünce, yazıların suretine bürünür; elbiselerin astarları da ters yüz olur, dış yüze döner.

Bu zamanda sırlar, alacalı öküze benziyor; söz iği, dinlerde yüz renkli bir iplik eğiriyor.

Şimdi yüz renklilik, yüz gönüllülük çağı; tek renklilik âlemi nasıl ortaya çıkıp görünecek?

Şimdi zencilik zamanı; beyazlık gizli şimdi; şimdi gece ve güneş rehinde.

Şimdi kurdun çağı, Yusuf kuyunun dibinde; Kıptilerin nöbeti şimdi, Firavun da padişah.

Böylece esirgenmeyen, şaşkınca gülüp duran rızıktan şu köpekler birkaç günlüğüne paylarını alırlar.

Ormanın içinde "Gelin" buyruğu yayılıncaya kadar aslanlar bekleşirler.

Sonra o aslanlar otlaktan çıkar da Allah onlara geliri ve gideri perdesiz olarak gösterir.

Karayı da denizi de insan cevheri kuşatır; alacalı öküzler o kurban günü boğazlanırlar.

O korkunç kıyametteki kurban günü, müminler için bayram, öküzler için ölüm günüdür.

O kurban günü, bütün su kuşları, gemiler gibi deniz üzerinde giderler.

Böylece "Helâk olan açık bir delille helâk olur, kurtulan da açık bir delille kurtulur ve bunu kesin olarak görür[47]."

Böylece doğan kuşları sultana doğru giderler, kargalar da mezarlığa doğru.

Çünkü dünyada, kemik ve fışkı parçaları, ekmek gibi, kargaların gıdasıdır, mezesidir.

Hikmet şekeri nerede, karga nerede? Bokböceği nerede, bağ bahçe nerede?

Nefisle savaşmak, namert adama lâyık değildir; ödağacıyla misk de eşeğin kıçına lâyık değildir.

Kadınlar için gazâ söz konusu değildir; en büyük cihat nasıl söz konusu olabilir?

Kadın bedeninde nadir hallerde Meryem'cesine gizlenmiş bir Rüstem bulunur.

Nitekim erkeklerin bedeninde de yürek zayıflığı yüzünden kadınlar ve dişilik gizlidir.

Kim, erkek olmak için hazırlanmamışsa, o dişilik, öteki dünyada surete bürünür.

O [gün] adalet günüdür ve adalet, uygun olan hükmü vermektir; ayakkabı ayak için, külah da baş içindir.

Böylece her dilek sahibi dilediğine erişir; her batan, batacağı yere doğru gider.

Her dilek, dilek sahibinden esirgenmez; parlaklığın eşi güneştir, suyun eşi de bulut.

Dünya Allah'ın kahır yurdudur; kahrı seçtin mi kahır görürsün.

Kahra uğramışların kemiklerine, saçlarına bir bak; kahır kılıcı, denize ve karaya savrulmuştur.

Tuzağın etrafındaki kuşun kanadı ve ayağı Hakk'ın kılıcını sözsüz olarak anlatır.

Ölen ölür, geride yerde bir yığın toprak kalır; üzerinden zaman geçtikçe o yığın da kalmaz.

Hakk'ın adaleti, her [çifti] birbirine eş kılmıştır; fili fille, sivrisineği sivrisinekle.

Ahmed'e meclisinde dört dostu arkadaş olmuştur; Utbe ile Zü'l-himâr da Ebu Cehl'e.

Cebrail'in ve canların Kâbe'si Sidre'dir, karınlarına kul olanların kıblesiyse sofra.

Ârifin kıblesi vuslat nurudur; felsefeci aklın kıblesiyse hayal.

Zahidin kıblesi iyilikler sahibi Hak'tır; tamahkârın kıblesiyse altın kesesi.

Anlama uyanların kıblesi sabır ve tevekküldür; surete tapanların kıblesiyse taş üstündeki resim.

Bâtında oturanların kıblesi minnetler sahibi Allah'tır, zahire tapanların kıblesiyse kadın yüzü.

Eski yeni ne varsa böylece say; usanç içindeysen, var git kendi işine bak.

Bizim rızkımız, altın kâse içindeki şaraptır; o köpeklerin rızkıysa, çanağa dökülen tutmaç suyu.

[Hak der ki]: Kime nasıl bir huy verdiysek, ona uygun bir de rızık gönderdik.

Ona ekmeğe âşık olma huyu verdik; buna da sevgiliyle sarhoş olma huyu.

Mademki kendi huyundan hoşnutsun, onunla sevinmedesin, öyleyse neden huyuna uygun şeylerden ürküyorsun?

Kadınlık hoşuna gittiyse [üstüne] çarşaf al; Rüstemlik hoşuna gittiyse [eline] hançer al.

Bu sözün sonu yoktur; o yoksul, yoksulluk yarasıyla tükendi bitti.

Üzerinde "Bir kubbenin yanında yüzünü kıbleye çevir, yaya ok koy, at; nereye düşerse orada bir define var" yazan define kâğıdının hikâyesi

O [yoksul] bir gece rüyasında gördü, ama rüya nerede? Uyumadan rüya görmek Sufinin huyudur.

Gizli bir ses ona: A zorluklar görmüş, dedi, kâğıtçıların meşkleri arasında bir kâğıt ara.

[O kâğıt] sana komşu olan kâğıtçıdadır; gizlice o kâğıt parçalarını ele geçir.

O, şekli şöyle, rengi böyle bir kâğıttır; a hüzünlü kişi, onu yalnız başınayken oku.

A oğul, onu kâğıtçıdan çalınca, o kalabalıktan, o fitneden ve şerden uzaklaş.

O kâğıdı yalnızken, kendi başınayken oku; sakın okurken yanına bir ortak arama.

Ama durum meydana çıksa da üzülme; çünkü senden başka hiç kimse o [definenin] yarım arpasını bile bulamaz.

Eğer iş uzun sürerse, aman ha, kendini sakın; her an "Allah'tan ümit kesmeyin[48]" âyetini diline vird edin.

O müjdeci, bunları söyleyip "Hadi git, zahmet çek" diye elini onun göğsüne koydu.

O delikanlı, o gaybet halinden çıkıp kendine gelince, yürek genişliğinden dünyaya sığmaz oldu.

Hakk'ın lütfu, koruması ve yumuşaklığı olmasaydı, ıstırabı yüzünden ödü patlardı.

Bu yürek genişliği, yüzlerce perde ardından kulağının Hakk'ın cevabını duymuş olmasındandı.

İşitme duygusu perdeleri aşıp geçince, başı yüceldi de gökleri aştı.

Bazen de öyle olur ki görme duyusu ibret alır da gayp perdesinden bile geçebilir.

Duyguları perdeyi aşınca, işte o zaman o görüşler ve konuşmalar art arda gerçekleşir.

Yoksul, kâğıtçının dükkânına doğru geldi; her yanda kâğıtları ellemeye başladı.

O yazılı kâğıt, gizli sesin söylediği alâmetler sayesinde hemencecik gözüne ilişti.

Kâğıdı koynuna sokup: "Hayırlı [işler] olsun efendim, hemen şimdi gelirim usta" dedi.

Tenha bir köşeye gidip o kâğıdı okudu; şaşkınlığından aptala döndü; kalakaldı.

"Böylesine paha biçilmez bir define kâğıdı nasıl bu meşkler arasına düşüp kalmış?" dedi.

Sonra yeniden aklına "Allah her şeyi korur diye bir düşünce geldi.

Koruyup gözeten [Allah], nasıl olur da koruduğu bir şeyi birisinin olur olmaz yere çalmasına izin verir?

Çöl, altınla, parayla dolu olsa da Allah'ın rızası olmadan oradan bir arpa bile aşırmak mümkün değildir.

Hiç teklemeden, kekelemeden yüzlerce kitap okusan da [Allah'ın] takdiri olmadan hatırında bir tek konu bile kalmaz.

Ama [Allah'a] hizmet edersen, tek bir kitap okumasan da koynunda eşi görülmemiş ilimler bulursun.

Musa'nın avucu, koynundan ışık saçtı da o ışık [parlaklıkta] gökteki aydan daha üstün hale geldi.

Ey Musa, şu dehşetli gökten arayıp durduğun şey, koynundan baş gösteriverdi.

Şunu böylece bil ki yüce gökler, insanoğlunun algılarının bir yansımasıdır.
Yüce Allah'ın eli, iki âlemden önce, ilk olarak aklı yaratmadı mı?
Bu söz, hem çok açık hem de çok gizlidir; çünkü sinek, Anka'ya mahrem olamaz.
Ey oğul, tekrar hikâyeye dön de defineyle yoksul hikâyesini sona erdir.

O yoksulun hikâyesinin tamamı ve o definenin yerinin alâmeti

O kâğıtta şöyle yazılıydı: Bil ki şehrin dışında gömülü bir define var.
İçinde şehitlik olan falanca kubbe var ya; arkası şehre, kapısı ovaya doğru bakar hani.
Sırtını ona ver, yüzünü de kıbleye dön; ondan sonra yayınla bir ok at.
A talihli kişi, ok yaydan atınca mı okunun düştüğü yeri kaz.
Bunun üzerine o yiğit, sert bir yay getirdi; havaya doğru bir ok attı.
Hemencecik bir kazma kürek getirip sevine sevine okunun düştüğü yeri kazdı.
Hem kendisi, hem küreği hem de kazması köreldi; ama gizli defineden hiçbir iz göremedi.
Aynı şekilde her gün bir ok atıyor, ama definenin yerini bulamıyordu.
Sürekli olarak bunu kendisine iş edindiğinden, şehirde halk arasında bir dedikodu yayıldı.

Bu define haberinin ortaya çıkması ve padişahın kulağına gitmesi

Derken, pusudaki bir topluluk, bunu padişaha haber verdiler.
Falanca kimse, bir define kâğıdı bulmuş diye el altından bu sözü yaydılar.
Bu adam, haberin sultana ulaştığını duyunca, ona teslim olup rıza göstermekten başka çare göremedi.
O ulu kişi tarafından işkenceye uğramadan önce, adam, kâğıdı padişahın önüne koydu.
Bu kâğıdı ele geçirdim geçireli, defineyi bulamadım, ama hadsiz hesapsız sıkıntılar çektim, dedi.
Defineden bir habbe bile ortaya çıkmadı; ama ben yılan gibi epeyce bir kıvrandım.
Bir aydır böyle, ağzımın tadı acı; bunun kârı da zararı da haram oldu bana.
Belki senin talihin bu madenin perdesini açar a savaşlar kazanmış, kaleler fethetmiş padişah.
Padişah altı aydan fazla zaman, ok attı, çukur kazdırdı.
Nerede çevik, yayı sert bir okçu bulsa, ona ok verip attırıyor, her yanda defineyi arıyordu.
Ama huzursuzluktan, üzüntüden, sıkıntıdan başka bir şey yoktu. [Definenin] Anka kuşu gibi adı var kendi yoktu.

O padişahın, defineyi bulmaktan umut kesmesi ve aramaktan usanması

İş enine boyuna uzayınca, padişahın gönlü o defineden usandı.
Padişah, çölleri adım adım kazdırmıştı; öfkesinden kâğıdı adamın önüne fırlattı.
Al bu kâğıdı, dedi, defineden ne bir iz var ne eser; bu iş, senin gibi işsiz güçsüz birine daha lâyık.
Bu işi gücü olanın yapacağı iş değil; gülü yakıp dikenin etrafında dolaşmak [iş değil].
Demirden ot bitmesini bekleyen, böyle boş hülyalara dalan pek az kimse bulunabilir?

Bu işe senin gibi canı pek birisi gerek; mademki sen canı pek bir adamsın, onu sen ara.

Bulamasan bile bu sana asla bıkkınlık vermez; bulursan da onu sana helâl ettim.

Akıl, umutsuzluk yoluna gider mi hiç? O yana başının üstünde koşup giden aşktır ancak.

Umursamaz olan aşktır, akıl değil; akıl [sadece] yararlanacağı şeyi arar.

[Oysa aşk], belâda, değirmenin alt taşı gibi saldırgandır; bedenini yakıp yandırır, ar edip çekinmez.

O hiç arkasını dönmeyen bir yüzsüzdür; yarar elde etme [umudunu] kendi içinde öldürmüştür.

[Canını] Allah'tan nasıl tertemiz almışsa, yine öyle tertemiz feda eder, ücret peşinde olmaz.

Allah, ona varlığını sebepsiz olarak verir; o yiğit de onu sebepsiz olarak geri teslim eder.

Çünkü cömertlik ve yiğitlik sebepsiz olarak vermektir; [candan geçercesine] her şeyini vermek her dinin dışındadır.

Çünkü din, fazilet veya kurtuluş arar; her şeylerini verenlerse [Allah'ın] has kurbanlarıdır.

Onlar, Allah'ı sınamazlar; kâr ve zarar kapısını çalmazlar.

Padişahın "Al, biz ondan vazgeçtik" diye define kâğıdını o yoksula vermesi

Padişah, o meşakkat dolu define kâğıdını, o dertli adama teslim edince,

[O yoksul] düşmanlardan ve onların zararından emin olarak kendi sevdasına sarıldı.

[İnsana] dert [verme] düşüncesinde olan o aşkı kendisine yar edindi; köpek, kendi yarasını kendisi yalar.

Aşk ıstırabına [hiçbir] yar yoktur; köyde ona mahrem olacak tek kişi bile yoktur.

Âşıktan daha deli divane hiç kimse yoktur; ama akıl, onun sevdasına karşı kör ve sağırdır.

Bu delilik herkeste bulunan bir delilik olmadığından, tıbbın bu hükümlerde göstereceği bir çare yoktur.

Bir tabip, böyle bir deliliğe yakalanacak olsa, tıp kitabını kanla yıkar.

Bütün akılların tıbbı, onunla süslenmiştir; bütün güzellerin yüzü onun örtüsüdür.

A aşkı meslek edinen, yüzünü kendi yüzüne çevir; a meftun, sana kendinden başka yakın olan yoktur.

[O adam] gönlünü kıble edinip duaya başladı. *"İnsan için çalıştığından başka bir şey yoktur*[49]*."*

Daha [duasına] bir cevap işitmeden önce yıllar yılı duaya sarılmıştı.

Cevap almaksızın dualara sarılıyordu; [Allah'ın] kereminden gizli gizli "Lebbeyk" sesi duymaktaydı.

Çünkü yüce yaratıcının cömertliğine dayanarak defsiz raks ediyordu o dertli.

Ona, ne gizli bir ses gelmişti ne de bir ulak; umut kulağı "Lebbeyk" ile doluydu.

Umudu ona dilsiz bir şekilde "gel" diyordu; o çağrı gönlündeki usancı silip süpürüyordu.

Dama alışmış güvercini çağırma, kov onu; çünkü onun kanadı bağlıdır.

Ey Hak ışığı Hüsâmeddin, kov onu; çünkü seninle buluştuğu için can kanadı çıkmıştır onun.

Onun can kuşunu boş yere kovsan da, yine senin damının etrafında dolaşır.

Yemi de yiyeceği de hep senin damındadır; yükseklerde kanat çırpsa da senin tuzağının sarhoşudur.

Ey genişlikler veren, can, sana şükretmeyi hırsız gibi bir an inkâr etse de,

Pek ziyade kindar olan aşk şahnesi, onun göğsüne ateşten bir leğen koyar.

Aya doğru gel, tozdan topraktan vazgeç; aşk padişahı seni çağırıyor, çabuk geri dön, der.

Ben, bu damın, bu güvercinliğin etrafında, güvercin gibi sarhoşça kanat çırpmaktayım.

Ben aşk Cebrail'iyim, benim Sidre'm sensin; ben hastayım, Meryem oğlu İsa sensin.

O inciler saçan denizi kaynatıp coştur da bugün şu hastanın halini bir güzel soruştur.

Şimdi onun kriz nöbeti olsa da mademki sen onun oldun, deniz de onundur.

Bu inilti, onun aşikâr ettiği iniltidir. Yarabbi, sen gizli olanı koru.

Ney gibi söyleyen iki ağzımız var; bir ağız da onun dudaklarında gizli.

Bir ağız, size doğru inleyip durmada; havaya bir hayhuy salmada.

Ancak gözü olan bilir ki bu yandan olan feryat figan, aynı zamanda o yandandır.

Bu neyin sesi onun soluklarındandır; ruhun hayhuyu, onun hayhuylarındandır.

Neyin, ezgisi onun dudaklarıyla birlikte olmasaydı; dünyayı şekerle dolduramazdı.

Kiminle yattın, hangi yanından kalktın ki deniz gibi böyle coşkuyla dolusun.

Ya da "Ben Rabbimin katında geceledim" [hadisini] okudun da ateş denizinin ortasına atıldın.

A kendisine uyulan kişi, "Ey ateş, soğu" [âyetinin] nârası senin canını korudu.

Ey Hakk'ın ışığı, dinin ve kılıcı [Hüsâmeddin], güneş balçıkla sıvanabilir mi hiç?

Bu balçık parçaları senin güneşini örtmeye kalkıştılar.

Dağın içindeki lâller senin izlerini gösteriyor; bahçeler senin gülüşlerine dopdolu.

Senin erliğine mahrem bir Rüstem nerede ki ona yüzlerce harmandan bir arpa kadarını söyleseydim.

Senin sırrınla bir ah çekmek istesem, Ali gibi başımı kuyuya sokarım.

Mademki kardeşlerin gönlünde kin var, Yusuf'um kuyunun dibinde kalsın daha iyi.

Sarhoş oldum, kendini kavgaya atacağım. Kuyu da ne ki? Ovaya çadır kuracağım ben.

Ateşten şarabı avucuma koy da ondan sonra o sarhoşça şanı şerefi gör sen.

O yoksul, bırak hazinesiz beklesin; çünkü biz, şu anda şaraba battık gittik.

A yoksul, şu anda Allah'tan sığınma dile; benim gibi batıp gitmişten yardım isteme.

Çünkü benim artık o hikâyelere rağbetim yok; kendimden de haberim yok benim, sakalımdan da.

İçine saç teli kadar bir şey sığmayan şaraba, bıyık ve yüzsuyu havası nasıl sığar?

A saki, ağır bir kadeh sun da efendiyi sakaldan bıyıktan kurtar.

Gururu bize bıyık buruyor, ama bizi kıskandığı için de sakalını yolmada.

Guruna yeniktir o, ona yeniktir, ona yeniktir; onun bütün düzenlerini biliyoruz biz.

Yüz yıl sonra ondan ne gelecekse, pir onu, apaçık, inceden inceye görür.

Sıradan halkın aynada gördüğü ne vardır ki pir onu pişmemiş kerpiçte görmesin.

Kaba sakallının kendi evinde görmediği şey, köseye bir bir görünür.

Sen denizden doğmuşsun, denize git; niçin çerçöp gibi sakal derdine düştün?

Çerçöp değilsin sen, bu uzak senden; sen incilerin kıskandığı bir şeysin, denizde, dalgalar arasında olman daha uygun senin.

Deniz tektir, onun eşi ve ortağı yoktur; onun incisi ve balığı dalgasından başka bir şey değildir.

Onun bir eşi, ortağı olması imkânsızdır, imkânsızdır; o denizden, onun temiz dalgasından uzaktır bu.

Denizde şirk yoktur, şaşkınlık yoktur; ama şaşıya ne diyeyim ben? Hiç, hiç.

A şaman, mademki şaşılara eş olmuşuz, müşrikçe konuşmak gerek.

O birlik, nitelik ve hal bakımındandır; söz meydanına, ikilikten başka bir şey gelmez.

Ya şaşı gibi bu ikiliği tat ya da ağzını dikip güzelce sus.

Ya da sırayla bazen sus bazen söyle; şaşı gibi davul çal vesselâm.

Bir mahrem görünce can sırrını söyle; gül görünce bülbüller gibi nara at.

Hileyle, yalanla dolu bir tulum görünce, ağzını yum da kendini küpe çevir.

Suya düşmanıdır o, onun önünde oynama; yoksa onun cehalet taşı, küpü kırar.

Cahil kişinin eziyetlerine sabret; Tanrı katından olan akılla güzelce geçin.

Ehil olmayana sabretmek, ehil kişiler için cilâdır; nerede bir gönül varsa sabır onu saflaştırır.

Nemrut'un ateşi, İbrahim'in aynasına cilâ gibi geldi; onu saflaştırdı.

Nuh kavminin küfrünün cefası ve Nuh'un sabrı, Nuh'un ruh aynasına cilâ oldu.

Şeyh Hasan-ı Hrakani 'nin -Allah sırrını kutsasın- müridinin hikâyesi

Bir derviş, Ebu'l-Hasan-ı Harakani'nin şöhreti nedeniyle Talekan şehrinden yola çıktı.

O sadık ve niyaz sahibi şeyhi görmek için dağları ve uzun vadileri aştı.

Yolda gördüğü sıkıntılar ve eziyetler, anlatmaya değse de ben sözü kısa kesiyorum.

O genç, yoldan varacağı yere ulaşınca, o padişahın evinin yerini sordu.

Yüzlerce saygıyla kapısının tokmağını çalınca, [şeyhin] karısı, kapıdan başını uzattı.

"A kerem sahibi, söyle ne istiyorsun?" dedi. [Derviş]: Ziyaret maksadıyla geldim, dedi.

Kadın bak hele şunun sakalına diyerek kahkahayla güldü; şu çıktığın sefere, şu perişanlığa bir bak, dedi.

Orada hiç işin gücün yok muydu da boş yere bu yola çıkmaya azmettin?

Akılsızca dolaşma hevesine mi kapıldın, yoksa yerinde yurdundan usanç mı geldi sana?

Yoksa şeytan sana boyunduruk vurdu da yolculuk vesvesesine mi düşürdü seni?

Ona öyle uygunsuz ve boş laflar etti, öyle sövdü saydı ki onların hepsini tekrar söyleyemem ben.

O mürit, kadının sayısız örnekleri ve alaya alışları yüzünden kederler içinde umutsuzluğa düştü.

Gelen müridin Şeyh'in hanımına: "Şeyh nerede, onu nerede arayayım?" diye sorması ve Şeyh'in karısının uygunsuz cevap vermesi

[Derviş] gözlerinden yaşlar akıtarak: "Bütün bunlara rağmen, o adı tatlı padişah nerede?" dedi.

[Kadın]: O, içi boş, ikiyüzlü düzenbaz, ahmakların tuzağı, yoldan azanların kemendi mi [nerede]?

Onun yüzünden senin gibi yüz binlerce ham sakallı, yüzlerce serkeşliğe kapıldı.

Onu görmeden sağ salim geri dönersen senin hayrına olur, onun yüzünden sapıtmazsın.

O, laf ebesi, çanak yalayıcı ve hazır yiyici bir adamdır. Davulunun sesi [her nasılsa] etraftaki diyarlara yayılmış...

Bu topluluk Sıbti'dir; buzağıya taparlar; böyle bir öküze ne diye el atarlar [bilmem] ki.

Bu hazır yiyiciye aldanan herkes, geceleyin leştir, gündüz işsiz güçsüz.

Bu topluluk, yüzlerce ilmi ve kemali bırakıp hileyi ve düzeni aldılar; işte durum bundan ibaret.

Yazık, Musa'nın soyu nerede? Şimdi [gelseler de] buzağıya tapanların kanını dökseler.

Şeriatı da takvayı da arkalarına attılar. Nerede Ömer? Nerede iyiliği şiddetle emrediş!

Her şeyi mubah gören bu cemaatin ortaya çıkışı, her kalleş bozguncunun ruhsatı oldu.

Nerede Peygamber'in ve ashabının yolu? Nerede onun namazı, tesbihi, adabı.

Müridin cevap vermesi ve o kınayıp duran kadını, küfretmesi ve boş sözler söylemesi yüzünden azarlaması

Genç, ona bağırıp: Yeter artık, dedi; apaydın günde bu bekçi de nereden çıktı?

Erlerin nuru, doğuyu ve batıyı tuttu; gökler hayretten secde etti.

Hak güneşi Koç burcundan doğdu da güneş utancından çarşafın altına girdi.

Senin gibi bir iblisin saçma sapan sözleri, beni bu evin toprağından nasıl döndürür?

Ben bulut gibi, rüzgârla gelmedim ki bir tozla bu eşikten geri döneyim.

Buzağı, o nurla kerem kıblesine döndü, kıble o nur olmayınca küfür ve put kesildi.

Hevâ ve hevesten doğan ibahilik dalalettir; Allah'tan gelen ibahilikse kemaldir.

O, sınırsız nurun parladığı yanda küfür imana döndü; şeytan Müslüman oldu.

[O şeyh] yüceliğin mazharıdır; Hakk'a lâyık sevgilidir; bütün yakın ve ulu meleklerden öne geçmiştir.

Âdem'e edilen secde, onun önde oluşunun ifadesidir; kabuk daima öze/içe secde eder.

A kocakarı, sen Hakk'ın mumunu üflüyorsun, a ağzı kokan, hem sen yanarsın, hem de başın yanar.

Deniz köpeğin ağzıyla pislenir mi hiç? Güneş üflemekle söner mi hiç?

Eğer sen zahire göre hüküm veriyorsan, bu aydınlıktan daha zahir olan ne var? Söyle.

Bütün zahirler, bu zuhurun önünde son derece eksik ve kusurludur.

Kim Hakk'ın mumuna püf derse, kendi ağzı yanar; mum söner mi hiç?

Senin gibi yarasalar, bu dünyanın güneşten yetim kalışıyla ilgili pek çok rüyalar görürler.

Ruh denizlerinin sert dalgaları, Nuh tufanındakilerden yüz kat daha fazladır.

Ama Kenan'ın gözünde kıl bitti de Nuh ile gemiyi bırakıp dağı aramaya koyuldu.

İşte o zaman yarım yamalak bir dalga, dağı da Kenan'ı da aşağılıkların dibine atmıştır.

Ay, ışığını saçar, köpek de havlar durur; köpek, ay ışığını otlak edinir mi hiç?

Gece yol alanlar, yürürken aya yoldaş olanlar, köpek yüzünden yürümeyi bırakırlar mı?

Parça, ok gibi bütüne doğru koşar; her kocakarı için nasıl olur da durur?

Şeriatın da takvanın da canı âriftir; marifet, geçmiş zamanlardaki zahitliğin ürünüdür.

Züht, ekin ekmeye çalışmaktır; marifet de o ekinin bitmesidir.

Öyleyse çalışmak ve inanmak bedene benzer; bu ekinin canıysa bitkidir, hasattır.

İyiliği emretmek de odur, iyilik de. Sırları keşfeden de odur keşfedilen de.

O, bugünümüzün ve yarınımızın padişahıdır; kabuk, daima güzel özün kuludur.

Şeyh "Ben Hakk'ım" deyip ileri geçti, ama bütün körlerin de boğazını sıktı.

Kulun "beni" varlıktan yana yok olunca, geriye ne kalır? Sen düşün, a inkârcı!

Eğer sende bir göz varsa aç da bak; yokluktan sonra geriye başka ne kalır?

Aya ve göğe doğru tüküren o dudak, boğaz ve ağız kesile kalsın.

Hiç kuşkusuz o tükürük kendi yüzüne geri döner; tükürük göğe doğru yol bulamaz.

"Ebu Leheb'in ruhuna "Tebbet" [laneti] yağdığı gibi, onun üstüne de kıyamete dek Rab'den tükürük yağar.

Davul ve sancak padişahın saltanatıdır; ona hazır sofraya kurulur diyen kimse köpektir.

Gökler, onun ayına kuldur; doğu da batı da tümüyle onun ekmeğine taliptir.

Çünkü onun fermanında "Sen olmasaydın" yazısı vardır; herkes onun nimetlerini ve bağışını bekler.

O olmasaydı gökyüzü, bu dönüşe, bu ışığa, meleklere mekân oluşa kavuşamazdı.

O olmasaydı denizler, o heybeti, balıkları ve şahlara lâyık inciyi bulamazdı.

O olmasaydı yeryüzünün içinde hazineler, üstünde yaseminler var olmazdı.

Rızıklar bile onun rızkını yemektedir; meyvelerin dudağı onun yağmuruna susamıştır.

Dikkat et, bu işteki düğüm, tersine atılmıştır; sana sadaka verene sen sadaka ver.

Senin bütün altınların ve ipeklerin fakirdendir; ey fakir, haydi zengine zekât ver.

Senin gibi ayıplı bir kişi, o makbul ruha eş olmuş; Nuh'un nikâhı altındaki kâfir kadın gibi hani.

Senin şu evle bağın olmasaydı, hemen şimdi seni parça parça ederdim.

O Nuh'u senden kurtarırdım da böylece kısas edilmekle şereflenirdim.

Ama zamanın padişahlar padişahının evinde böyle bir küstahlık gelmez benden.

Git de bu evin barkın köpeği olduğuna dua et, yoksa şimdi yapacağımı yapardım ben.

Müridin Şeyh'in evinden dönmesi, halka sorması ve onların "Şeyh falan ormana gitti" diye göstermeleri

Ondan sonra herkese onu sordu, Şeyh'i her yanda aramaya koyuldu.

Derken birisi ona: "O ülkenin kutbu, dağdan odun çekmeye gitti" dedi.

O Zülfikâr düşünceli mürit derhal Şeyh'in arzusuyla ormana doğru gitti.

Şeytan, "Ay, toz içinde gizlenir" diye adamın aklına vesveseler getiriyordu.

Bu din şeyhi, böyle bir kadını neden evinde yar ve arkadaş olarak tutuyor?

Zıt, zıtla nasıl uzlaşır? Maymun, insanların önderiyle nasıl beraber olur?

Tekrar ateşli bir lâ havle çekiyor; benim onun işine itirazım küfürdür, kindir diyordu.

Hakk'ın tasarruflarına karşı ben kim oluyorum ki nefsim bana böyle güçlükler ve dertler çıkarıyor?

Sonra nefsi, kendini bilişinden dolayı saman dumanı gibi gönlüne yeniden saldırıyordu.

Şeytanın Cebrail ile ne ilgisi olabilir ki onunla konuşup söz arkadaş olsun [diyordu].

Halil, Azer ile nasıl anlaşabilir? Kılavuz, yol kesiciyle nasıl uzlaşabilir?

Müridin muradını bulması ve Şeyh ile o ormanın yakınında görüşmesi

O, bu düşünceler içindeyken ünlü Şeyh, bir aslan üstüne binmiş halde karşısına çıkıverdi.

Kükreyen aslan odunu taşıyordu, o kutlu kişi de odunların üstüne oturmuştu.

Yüceliğinden, kırbacı bir erkek yılandı; yılanı bir kamçı gibi eline almıştı.

Sen şunu iyice bil ki her şeyh, sarhoş aslanın üstüne biner.

Her ne kadar o hissedilir, bu hissedilemez olsa da, can gözünden gizli değildir.

Gaybı bilen gözlerin önünde, onların altlarındaki yüz binlerce aslan odun taşımaktadır.

Allah, adam olmayanlar da onları görsün diye birer birer hissettirir.

O padişah, müridi uzaktan görünce gülümsedi ve "A şeytana aldanan, onu dinleme" dedi.

O ulu [Şeyh], gönül ışığıyla onun içinden geçeni bildi; evet, [o gönül ışığı] ne güzel bir kılavuzdur.

O hünerler sahibi, şimdiye dek müridin başından ne geçmişse birer birer okudu söyledi.

Sonra o güzel sözler söyleyen [Şeyh], kadının inkârı meselesini [anlatmak] için ağzını açtı.

O tahammül, nefsin arzusu yüzünden değil; o, senin nefsinin hayali, orada durma [dedi].

Sabrım, kadının yükünü çekmeseydi, erkek aslan benim [yükümü] ücretsiz olarak çeker miydi hiç?

Ben, Hakk'ın yükleri altında, öne geçmek için, sarhoş, kendinden geçmiş yük devesiyim.

Ben onun emri ve fermanı karşısında ham halat bir kişi değilim ki halkın kınayışını düşüneyim.

Bizim avamımız da seçkinimiz de onun buyruğudur; canımız yüz üstü koşarak onu aramaktadır.

Bizim tekliğimiz de çiftliğimiz de hevâ ve hevesten değildir; bizim canımız mühre gibi Hakk'ın elindedir.

O ahmağın da, onun gibi yüz tanesinin de nazını çekeriz; ama bu, ne renk aşkındandır, ne koku sevdasından.

Bu kadarcığı bizim talebelerimizin dersidir; savaş meydanındaki şan ve şevketimiz nereye varır [sen düşün].

Nereye mi varır? Kendisine yol bulunmayan Hak ayının göz alıcı ışığından başka bir şeyin olmadığı yere.

Orası, bütün vehimlerden ve tasavvurlardan uzaktır, nurun nurunun nurunun nurunun nurunun nurudur.

Sözü alçaltıysam senin için, çirkin huylu arkadaşla uzlaşsın diye.

"Sabır, genişliğin anahtarıdır" sözü ardınca, darlık yükünü güle oynaya çek diye.

Bu alçakların alçaklığıyla uzlaşırsan, sünnetlerin nuruna ulaşırsın.

Çünkü peygamberler alçakların eziyetini çok görmüşlerdir; böylesi yılanlar yüzünden çok kıvranmışlardır.

Çünkü bağışlayıcı olan Allah'ın muradı ve hükmü ezelde tecelli ve zuhur etmekti.

Zıt olmadan, onun zıddı görülemez; ama o eşsiz benzersiz padişahın zıddı yoktur.

"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım[50]" [âyetindeki] hikmet

Bu yüzden [Allah] padişahlığına bir ayna olsun diye gönül sahibi bir [varlığı] kendisine halife yaptı.

Ona, sınırsız sefalar, temizlikler bahşetti; sonra da ona karanlıklardan bir zıt var etti.
Beyaz ve siyah iki bayrak dikti; birisi Âdem'di, öteki de yol kesici iblis.
O iki büyük ordu arasındaki mücadelede ve savaşta olanlar oldu.
Aynı şekilde ikinci dönemde [halife] olarak Hâbil geldi; onun temiz zıddı da Kâbil oldu.
Böylece adaletin ve zulmün bu iki bayrağı Nemrut'a dek devirden devire geldi
Nemrut, İbrahim'in zıddı ve düşmanı oldu. O iki ordu birbirine kin güderek savaştı.
Savaşın uzaması hoşuna gitmeyince, ateş, ikisinin arasını ayırdı.
O iki kişinin sorunu çözüldün diye ateşi ve azabı hakem yaptı.
Firavun ile şefkatli Musa'ya dek, dönem dönem, çağ çağ,
Yıllar oyu aralarında savaş oldu. [Ama savaş] hadden aşıp bıkkınlık verince
Allah, bu ikisinden hangisi geri kalacak hangisi öne geçecek diye suyu hakem yaptı.
[Bu savaş] Mustafa'nın, zulüm ordusunun kumandanı Ebu Cehl'e karşı çıktığı, tavır aldığı döneme dek sürdü.
Allah, Semud kavmi için, canlarını alıveren bir çığlığı azap olarak hazırladı.
Âd kavmi için de çabucak kalkan, hızla giden rüzgârı azap olarak hazırladı.
Yien Karun'un üzerine azap olarak kin gönderdi; yeryüzü bütün yumuşaklığına karşın onu kiniyle kuşatıp yuttu
Böylelikle yeryüzünün yumuşaklığı tümden kahra döndü; Karun ile hazinesini yerin dibine geçirdi.
Lokma bu bedenin direğidir; ekmek, açlık kılıcına def etmede kalkan gibidir.
Hak, senin ekmeğine bir kahır koydu mu, o ekmek boğmaca gibi boğazına durur.
Hak, seni soğuktan koruyan şu elbiseye, karakış mizacı verir.
Böylece o güzelim elbise, bedeninde buz gibi soğuk, kar gibi zarar verici hale gelir.
İşte o zaman sen kürkten de ipekten de kaçarsın; onlardan kaçıp karakışa sığınırsın.
Sen iki tepe değilsin, sen bir tepesisin; Zulle azabı[51] hikâyesinden haberin yok senin.
Hakk'ın buruğu şehre de ulaştı, köye de. *"Eve ve duvara gölge salma,*
Yağmura, güneşe engel olma [denildi]. Böylece ümmeti o peygambere koştu.
A ulu kişi, çoğumuz öldük, elaman [dediler]. Gerisini tefsir kitabından oku.
O çevik elli, asayı yılana çevirdi ya, aklın varsa bu nükte yeter sana.
Gözün var senin, ama izanın yok. Donmuş, durulmuş bir çeşme adeta.
Düşünceleri süsleyip bezeyen bu yüzden: "Ey kul, izanla, iyice bak" der.
Soğuk demiri dövmeni istemiyor ki, ama "Ey demir, Davut'ün etrafında dolaş" diyor.
Bedenin öldüyse İsrafil'e doğru koş; gönlün buz kestiyse, yürüyüp giden güneşe git.
Sen hayali olarak öyle elbiseler giydin ki handiyse kötü zanna kapılan bir sofist olacaksın.
O sofist zaten aklın mayasından, özünden yoksundu; duygudan da yoksun kaldı, varlıktan azledildi.
Haydi, lafı gevele, şimdi lafı geveleme zamanı; bunu halka söylersen rezil olursun.
İyice bakmak (im'an) nedir? Kaynağı akıtmak. Can bedenden kurtulunca ona revan (akıp giden) denir.
Canı beden bağından çözüp çimenliğe revan eden hikmet sahibi,
Her ikisine, [birbirinden] farklı olsun diye iki ad verdi; aferin [bunu anlayanın] canına!
Buyruk üzere hareket edenin, dilerse, gülü dikene çevirebileceğini açıkladı.

Hud'un –ona selâm olsun- kasırga koptuğunda ümmetindeki müminleri kurtarmak için mucize göstermesi

Müminler, zararlı rüzgârların elinden [emniyet içinde] hep birlikte bir daire içine oturdular.

Hem tufanlı bir rüzgâr vardı, hem de O'nun lütuf gemisi. Zaten O'nun böyle nice gemisi ve tufanı vardır.

Allah, bir padişahı gemiye çevirir de o, hırsından kendisini saflara vurur.

Padişahın maksadı, halkın güvende olması değil, saltanatının ayağını sağlamlaştırmaktır.

O dolap beygiri de koşar, maksadı, o anda dayaktan kurtulup kaçmaktır.

Maksadı su çekmek veya bu koşuşla susamdan yağ çıkarmak değildir.

Öküz, kağnıyı çekmek, eşyayı götürmek için değil, dayak korkusundan yürür.

Ama Allah, peşi sıra işler yürüsün diye ona böyle bir acı korkusu vermiştir.

Bunun gibi her kazanç sahibi de dükkânında kendisi için çalışır, dünyayı düzeltmek için değil.

Herkes kendi derdine bir merhem arar; dünya da zaten bununla ayakta durur.

Allah, korkuyu bu dünyaya direk yapmıştır; herkes korkudan canını bir işe vermiş, feda etmiştir.

Yeryüzünün imarı ve ıslahı için böyle bir korkuyu var eden Allah'a hamdolsun.

Bunların hepsi iyiden ve kötüden korkar; hiçbir korku sahibi, kendinden korkmaz.

Öyleyse gerçekten herkese hâkim olan birisi vardır; o, hissedilmese de yakındadır.

O, gizli bir yerde hissedilir ama bu evin duygusuyla hissedilmez.

Hakk'ın görüneceği, anlaşılacağı duygu, bu dünyanın duygusu değildir; o, başka bir duygudur.

Hayvanî duygu o suretleri görebilseydi, öküzle eşek zamanın Bayezid'i olurdu.

Bedeni, her ruha mazhar eden, gemiyi Nuh'a Burak kılan,

Dilerse, geminin tabiatını senin için bir tufana çevirir, ey ışık arayan!

A yoksul, sana her an bir tufan, bir gemi yapar da seni sevinç ve kederle buluşturur.

Gemiyle denizi önünde görmüyorsan, [bedenindeki] bütün parçaların titreyişini gör.

Gözler, korkunun aslını görmeyince, çeşit çeşit hayallerden korkar.

Sarhoş bir serseri, körün bir yumruk atar da kör, kendisini tekmeleyenin deve olduğunu zanneder.

Çünkü o anda bir deve sesi duymuştur; Körün aynası kulaktır, göz değil.

Kör: "Hayır, bu bir taştı, belki de o ses çınlayıp duran kubbenden geldi" der.

Bu da değildi, o da değildi, öteki de. Bunları o korkuyu yaratan gösterdi.

Korku da titreme de muhakkak ki başkasındandır; hiç kimse kendisinden korkmaz ya.

O filozofçuk, korkuya vehim diye adlandırır, ama o, bu dersi tersten anlamıştır.

Gerçekliği olmayan bir vehim olur mu hiç? Hakikisi olmayanın sahtesi geçer mi?

Doğrusu olmayan yalanın değeri olur mu hiç? Her yalan, iki âlemde de doğrudan meydana gelir.

Adam, doğrunun revacını, aydınlığını görür de bu ümitle o yalanı düzer.

A yalancı, bu yalanın da senin doğrun yüzünden geçiyor; nimete şükret de doğruyu inkâr etme.

Sana, filozoflük taslayanı mı anlatayım, yoksa onun sevdasını mı? Yoksa O'nun gemilerini ve denizlerini mi?

Haydi, O'nun gönle öğüt olan gemilerinden, bütünden söz edeyim. Parça, bütünün içindedir çünkü.

Her veliyi Nuh bil, kaptan bil; bu halkla düşüp kalkmayı da tufan say.

Erkek aslanla ejderhadan kaçma; asıl, tanıdıklardan, akrabalardan sakın.

Onlarla buluşunca ömrünü tüketirler; onları anmak, senin gaypla olan bağlarını koparır.

Her birinin hayali, susuz eşek gibi, beden kabından düşünce şerbetini emer.

O lafazanların hayali, hayat denizinden elde ettiğin çiğ tanelerini senden çekip emer.

Dallardaki suyun çekilmesinin belirtisi, onların kuruyup kalması, kıpırdamamasıdır.

Hür olan uzuv, taptaze dala benzer; her ne yana çeksen, oraya eğilir.

İstersen onunla sepet yapabilirsin, istersen boynuna çember bile yapabilirsin.

Ama kökünden suyu çekilirse, emredişin çektiği yöne doğru gitmez.

Öyleyse Kur'an'dan: "Tembelce kalkarlar[52]" [âyetini] oku; çünkü dal kökünden su çekmiyor.

Bunun alameti ateştendir, kısa keseyim de yoksulu, defineyi ve onun hallerini anlatayım.

Her fidanı yakan ateşi gördüysen, hayalleri yakıp yandıran ateşi de bir gör.

Candan alevlenen böyle bir ateşten, ne hayale aman vardır ne d gerçeğe.

O, her aslanın, her tilkinin düşmanıdır. *"Onun zatından başka her şey helâk olucudur[53]."*

Onun zatının hakikatlerine git de yok ol. "Bismi"deki elif gibi, içine gir, ona katıl.

O elif, Bismi'de gizlenmiştir; O, hem Bismi'dedir hem de "Bismi"de değildir.

[Bir diğerine] bağlanmak üzere aradan bir harf çıkarıldığında yok olan bütün harfler gibi yok olmuştur.

O, bağdır, "be ve "sin" [harfleri] onunla bağlanmıştır. "Be" ile "sin"in bitişmesi [arada] elifin bulanmasına tahammül etmez.

Bir harf bile, bu bitişmeye dayanamıyorsa, söz kesmem şart oldu artık.

Bir harf bile "sin" ile "be"yi ayırıyorsa, burada daha önemli, daha gerekli.

Elif, gizlenip kendinden yok olur, ama "be" ve "sin" onun yokluğunda "elif" der dururlar.

"Attığın zaman sen atmadın" [âyeti] de onsuzdu. "Allah dedi ki" sözü de onun suskunluğundan doğmuştur.

İlâç yerinde durdukça etki edemez; [içilip] yok olunca hastalığı giderir.

Orman kalem, deniz mürekkep olsa, Mesnevi'nin son bulmasına imkân yoktur.

Kerpiççinin kalıbında çamur olduğu sürece [Mesnevi'nin] şiiri de takti edilmeye devam edecektir.

Topraktan eser kalmasa, [kerpiç] kuruya kalsa da, Hakk'ın denizi, köpüklerden toprak yapar.

Orman kalmasa, ağaçlar başlarını içeri çekse de ormanlar, denizin ta içinden baş gösterir.

O genişlik sahibi [Peygamber] bunun için: "Bizim denizimizden söz edin, bunda size vebal yoktur" dedi.

Denizden geri dön de yüzünü karaya çevir. Oyuncaktan söz et, bu, çocuk için daha iyi.

İşte böyle, çocuğun canı da oyuncak sayesinde, yavaş yavaş akıl deniziyle tanışır.

[Oyun] görünüşte akla uygun olmasa da çocuk o oyuncakla akıl eder, akıllanır.

Deli çocuk, nereden oyun oynayacak? Bütünü kuşatmak için parça lâzım.

Kubbe ile define hikâyesine geri dönüş

İşte o bizim yoksulun hayali, riyasızca gel gel demekten aciz kaldı.

Onun sesini sen duymazsın, ben duyarım; çünkü sırlarda onun sırdaşı benim.

Sen onu define arayıcısı olarak görme; definenin ta kendisidir o. Gerçekte, dosttan başka dost kimdir ki?

O, her an kendisine secde etmektedir; ayna önünde secde etmesi yüzünü görmek içindir.

Aynadan, hayal olmaksızın azıcık bir şey görseydi, ondan hiçbir şey kalmazdı.

Hem hayalleri hem de kendileri yok olurdu; bilgisi, bilgisizlikte yok olurdu.

Bilgisizliğimizden "Muhakkak ki benim" diyen bir başka bilgi apaçık baş gösterirdi.

"Âdem'e secde edin[54]" diye ses geliyordu; Âdem iseniz bir an için onu kendinizde görün.

[Bu ses], gözlerinden şaşılığı giderdi de yeryüzü, lâcivert gökyüzünün ta kendisi oldu.

"Tanrı yoktur" dedi, "Ancak Allah vardır" dedi. Allah'tan başka her şey yok (lâ) oldu da birlik ortaya çıktı.

Doğru yola kılavuzlayan o sevgilinin ve dostun, bizim kulağımızı çekme vakti geldi.

Bizi pınara doğru götürüp: "Ağzını bunlardan yıka, gizlediklerimiz halka söyleme" der.

Gerçi sen söylesen de açığa çıkmaz o; ama sen onu ifşa etmek yüzünden suçlu olursun.

Ama işte ben de onların etrafında dönüyorum; bunu söyleyen de, dinleyen de benim.

Yoksulun suretini, definenin şeklini söyle; bu topluluk eziyete alışıktır, eziyetten söz et.

Rahatlık pınarı onlara haram oldu. Öldürücü zehirden kadeh kadeh içmedeler.

Bu pınarları kurutup kapatmak için eteklerine topraklar doldurup taşıyorlar.

Denizden yardım alan bu pınar, şu bir avuç iyi kötü toprakla kurur mu hiç?

Ama "Ben size karşı kurudum, siz olmadan sonsuz [denize] bağlandım" der.

Halkın [tabiatı], bu istekte tersine dönmüştür; suyu bırakmış, toprak yemektedir.

Halkta, peygamberlerin tabiatının zıttı vardır; halk ejderhaya yaslanır.

Mühürle bağlanmış gözü bildin madem, gözünü neden yumduğunu da bilir misin hiç?

[Ona göz yummana] karşılık gözlerini nereye açtın peki? Onların hepsini kötü birer karşılık olarak bil.

Ama yardım güneşi parlamıştır da ümitsizleri kendisiyle aydınlatmıştır.

Rahmetinden, ender görülen bir tavla oyunu oynamış, şükürsüzlüğün ta kendisi olanı tövbeye çevirmiştir.

O cömert [Allah] bu halkın bahtsızlığını yüzünden iki yüz sevgi pınarı kaynatmıştır.

O, goncaya dikenden sermaye verir; yılanı mühreyle süsler.

Gecenin karasından gündüzü çıkarır; zorda olanın avucundan kolaylık bitirir.

Halil'e kumu un yapar, dağ Davut'la birlikte dile gelir seslenir.

Dehşet verici dağ, o kara bulutların altında, alt ve üst perdeden çenk sesi çıkarır.

Ey halktan feryat eden Davut, kalk; halkı terk etmenin karşılığını bizden al, der.

O define arayıcısının, epeyce arayıştan, acizlik ve çaresizlikten sonra "Ey gizlileri açığa çıkaran! Bu gizliye sen açığa çıkar" diye yüce Allah'a tövbe etmesi.

O yoksul: Ey sırları bilen, bu definenin peşinde boşu boşuna koştum, dedi.

Hırs, açgözlülük ve aceleyle koşturma şeytanı, ne ağırdan almak istedi, ne de yavaş olmak.

Tencereden bir lokma bile yemedim; avuçlarımı kapkara ettim, ağzımı yaktım.

Kendime: "Madem bu hususta kesin bilgim yok, bu düğümü o düğümü atanla çözeyim" demedim.

Allah'ın sözüne yine Allah'ın sözünden yorum ara; kendine gel, zanlar yüzünden saçmalayıp durma a pek yüzlü.

Düğümü kim bağladıysa yine o çözer; mührü kim vurmuşsa yine o açar.

Böyle söz sana kolay görünür, ama Allah katından olan sırlar öyle kolayca anlaşılır mı hiç?

[Yoksul]: Yarabbi! Bu acelecilikten tövbe ettim; madem kapıyı sen kapadın, yine sen aç, dedi.

İşte başımı yine hırkaya çekiyorum, belli ki dua etmekte de bir hünerim yokmuş.

Hüner nerede, ben nerede? Doğru düzgün gönül nerede? Bunların hepsi senin aksin, hepsi sensin.

Her gece uykudayken görüşüm ve düşüncem gemi gibi suya batmakta.

Zaten ne ben kalıyorum ne de o hüner; bedenim, bir şeyden habersiz bir leş gibi düşüp kalmış.

O yüce padişah, her gece sabaha dek: "Elest ve belâ[55]" deyip durmada.

Evet diyen nerede? Hepsini sel götürdü; ya da bir timsah hepsini yok edip yedi.

Seher vakti mücevherle süslü kılıcını gecenin karanlık kınından çekip çıkardığında,

Doğu güneşi geceyi dürer de bu timsah yediklerini kusar.

Yunus gibi o timsahın karnından kurtulur da koku ve renk içinde yaylırız.

Halk, o karanlık içinde pek rahat olduğundan Yunus gibi [Allah'ı] tespih etmeye durdu.

Her biri seher çağında, gece balığının karnından dışarı çıktığında der ki:

Ey kerem sahibi! O korkunç geceye rahmet definesini koymuş, ona bunca tat vermişsin.

Üstü pul pul olan o timsaha benzeyen gece sayesinde, gözümüz kulağımız keskin, bedenimiz hafiftir.

Bundan böyle senin gibi birisiyle birlikteyken, o korkunç yüzlü mekânlardan hiç korkmayız biz.

Musa, onu ateş olarak gördü, oysa o nurdu o; biz de geceyi zenci gibi gördük oysa o huriydi.

Bundan böyle, denizin üstünü çerçöp örtmesin diye senden sadece göz isteyeceğiz.

Büyücüler, gözleri körlükten kurtulunca, elsiz ayaksız el çırptılar.

Halka gözbağı kesilen sebeplerden başka bir şey değildir; sebebin üstüne titreyip duran da dostlardan değildir.

Ama a dostlarımız, Hak, dostlara kapıyı açtı da onları evin başköşesine dek çekti.

O'nun elinde hak eden de etmeyen de merhamete uğrayıp kölelik bağından kurtulmuştur.

Yokluktayken bu cana ve bu bilgiye erişmeyi nerede hak etmiştik ki biz?

Ey her yabancıyı yar eden, ey dikene gül elbisesi veren!

Toprağımızı ikinci bir kez daha elekten geçir de hiçbir şey olmayanı yine bir şey haline getir.

Bu duayı da ilk önce sen emrettin, yoksa toprağın bunu yapmaya cesareti mi vardı?

A bizi şaşkına çeviren, bize dua etmeyi emrettin madem, kendi duana icabet et.

Geceleyin anlayışlar ve duygular gemisi parçalanır; ne bir ümit kalır, ne korku, ne üzüntü.

Rabbim beni rahmet denizine daldırır; hangi hünerle doldurup gönderecek bakalım?

Birisini yücelik nuruyla doldurur; ötekini vehimler ve hayallerle.

Bende azıcık görüş ve hüner olsaydı, görüşüm ve tedbirim kendi hükmümce olurdu.

Aklım, geceleyin, benim emrim olmadan [benden] gitmezdi; kuşlarım, tuzağımın içinde dururdu.

Uyurken, uyanıkken, imtihan edilirken can konaklarından haberdar olurdum.

Onun işlerini çözüp bağlamak elimde olmadığı halde, bendeki bu böbürlenme kimden, hayret!

Gördüğümü görmemişim sandım da yine dua zembilini kaldırdım.

A kerem sahibi, elif gibi hiçbir şeyim yok; mim'in gözünden daha dar bir gönülden başka bir şeyim yok.

Bu elif, bu mim, varlığımızın anasıdır; anamız olan mim'in eli dardır, elif'se ondan daha yoksul.

Elif'in bir şeyi yok [demek] gafilliktir; gönlü dar mim gibi olmak o zaman akıllılıktır.

Kendimden geçtiğim sırada bir hiçim ben; aklım başımdayken de ıstıraplar içindeyim.

Böylesi bir hiçe artık bir şey yükleme; böylesi bir ıstırabın adını devlet/talih koyma.

Zaten kendimi iyileştirecek hiçbir şeyim yok; bu yüzlerce derde, bende bir şey var diye vehmetmem yüzünden uğradım.

Sen beni, bu bir şeye sahip olmayışta bir şeyler sahibi et; sıkıntılar gördüm, rahatımı artır benim.

Gözyaşları içinde, çıplak bir haldeyim; çünkü kapını görecek göz yok bende.

Gözsüz kuluna bir gözyaşı ver ki şu otlakta bir yeşillik, bir ot bitirsin.

Gözlerimde yaş kalmazsa, gözlerime, Peygamber'in çokça yaşlar döken gözleri gibi gözyaşları ver.

O bile, onca ikbale, yüceliğe ve önde oluşa rağmen Hakk'ın kereminden gözyaşı istemişken,

Eli boş, eksikli bir kâse yalayıcı olan ben, kanlı gözyaşlarımı nasıl boncuk gibi akıtmayayım?

Değil mi ki öyle bir göz bile gözyaşına meftun oluyor, benim gözyaşlarım, yüzlerce Ceyhun'a dönmeli.

Onun gözyaşlarının bir damlası, benim iki yüz Ceyhun'umdan daha iyidir; insanlar da cinler de o bir damla yüzünden kurtulmuştur çünkü.

O cennet bağı bile yağmur istedikten sonra, çirkin çorak toprak nasıl istemesin?

A kardeş, sen elini dua etmekten çekme; kabul olup olmamasıyla ne işin var senin?

Bu gözyaşını engelleyen, ona set çeken ekmek bile olsa, o ekmekten derhal el çekmek gerek.

Kendine çeki düzen ver, çevikleş, direnç göster de gözyaşlarınla kendi ekmeğini pişir.

Gizli sesin define arayıcısına seslenmesi ve definenin sırlarındaki hakikati bildirmesi

O, bu haldeyken kendisine ilham geldi; Allah tarafından bu müşküller ona açıldı.

[Denildi ki]: O gizli ses sana, yaya bir ok koy, dedi, yayın zıhını çek demedi ki.

O sana yayı sıkıca, sertçe çek demedi; oku yaya koy dedi, fırlat demedi ki.

Sense lüzumsuzluğundan yayı çekmeye, okçuluktaki maharetini göstermeye giriştin.

Şu sert yayı bırak da yürü, yaya bir ok koy, çokça fırlatmaya bakma.

Düştüğü yeri kaz, [defineyi] orada ara; gücü kuvveti bırak da altını yana yakıla ara.

Allah, sana şah damarından daha yakındır; oysa sen düşünce okunu uzaklara atıyorsun.

A yayıyla okunu kurup hazırlayan, av yakında, sense oku uzağa atıyorsun.

Kim oku daha uzağa atarsa, o daha uzaktadır; böyle bir defineden alabildiğine uzaktır o.

Filozof, kendisini düşünceyle öldürdü; koşsun dursun, çünkü onun sırtı defineye dönüktür.

Koşsun dursun, ne kadar çok koşarsa gönlünün muradından o kadar uzaklaşır.

O padişah, "Bizim için savaşın" dedi, "Bizden uzaklaşmaya çalışın" demedi a kararsız adam.

Tıpkı Nuh'tan arlanıp o yüce dağın tepesine çıkan Kenan gibi.

Kurtulmak için ne kadar arayışa girdiyse, ne kadar dağa doğru çıktıysa, kurtuluştan o kadar uzaklaştı.

Tıpkı o defineyi ve madeni bulmak için her sabah daha sert bir yay arayan o yoksul gibi.

Bir diğerinden daha sert olan hangi yayı eline alsa, defineden ve onun alametlerinden yana bahtı kapandı.

Şu atalar sözü, bu zamanda can gibidir: *Bilgisizlerin canı mihnette gerek*[56].

Çünkü bilgisiz kişi ustadan utanır da gider yeni bir dükkân açar.

Ustanın [dükkânının] üstüne açtığın o dükkân, pislik içinde, akreplerle ve yılanlarla doludur a güzelim.

O dükkânı derhal yıkıp yeşilliğe, gülfidanlarına, su içilecek yere dön.

Kibri ve bilgisizliği yüzünden, kendisini koruması için dağı kurtuluş gemisi yapan Kenan gibi yapma.

Okçuluk bilgisi o [define arayıcısına] perde oldu; oysa dilediği şey koynunda hazırdı.

Nice bilgi, nice zeyreklik, nice anlayış vardır ki yolcuya gulyabani kesilir, yol vurucu olur.

Cennet ehlinin çoğu ahmak kişilerdir; böylece filozofun şerrinden kurtulurlar.

Kendini üstünlüklerden, fodulluklardan soy, çıplak hale getir de her an üstüne rahmet insin.

Zeyreklik, kırık dökük oluşun, niyazın zıddıdır; zeyrekliği bırak da ahmaklıkla uzlaş.

Zeyrekliği, kazanç, hırs ve tamah tuzağı bil; temiz kişinin zeyreklikle ne işi var?

Zeyrekler, bir sanatla yetinmiş, ahmaklarsa sanattan sanatçıya ulaşmışlardır.

Çünkü anne, gündüz vakti küçük çocuğu kucağına alır da onun eli ayağı olur.

Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi üç yolcunun hikâyesi. Bir konakta yiyecek buldular. Hıristiyan ile Yahudi toktu, bu yiyeceği yarın yiyelim dediler. Müslüman oruçluydu, onlara galebe çalamadığından aç kaldı

Ey oğul, şimdi burada bir hikâye dinle de hünerine [aldanıp] sıkıntılara uğrama.

Tesadüfen bir Yahudi, bir Müslüman, bir de Hıristiyan yolculukta birbirlerine arkadaş oldular.

Bir mümin, iki yoldan çıkmışla yoldaş oldu; tıpkı aklın şeytanla ve nefisle arkadaş olduğu gibi.

[Olur ya] Meragalı ile Reyli sefere çıkar, birbirlerine yoldaş olur, aynı sofrayı paylaşırlar.

Karga, baykuş ve doğan aynı kafese düşebilir; hapiste temiz adamla beynamazın biri birbirine eş olabilir.

Doğulu, batılı, hatta daha da ötelerden olan kimseler, bir gece bir kervansarayda konaklarlar.

Aşağılık kişilerle yüce kişiler, soğuk ve kar yüzünden bir kervansarayda günlerce kalırlar.

Yol açılıp engeller kalktı mı birbirilerinden ayrılırlar, her biri bir yana gider.

Akıl padişahı kafesi kırınca, kuşlar topluluğundan her biri bir yana uçar.

Bundan önce de neşeyle, sevinçle kendi cinsinin havasıyla geldiği yere kanat açardı ya, işte öyle.

[Kafesteyken de] her an ağlaya sızlaya kanat açar, ama orada uçmaya ne yol vardır ne imkân.

Bir yol buldu mu, her biri, hatırasıyla kanat çırptığı yere doğru rüzgâr gibi uçup gider.

Gözyaşının ve ahının olduğu taraf, bir fırsatını bulur bulmaz yol olur ona.

Kendi bedenine bir bak, bedenindeki parçalar, o bedene nerelerden toplanıp gelmişler.

Onlar suya, toprağa, rüzgâra ve ateşe mensuptur; arşa, ferşe, güzelliğe ve çirkinliğe mensuptur.

Her biri, kar korkusu yüzünden, geldiklere yere dönme umuduyla bu kervansaraya bağlanıp kalmıştır.

O adalet güneşinden uzak oluş kışında çeşit çeşit kar var, her cansız buz tutmuş.

Ama o kızgın güneşin harareti ortalığı sarınca dağ bile bazen kuma döner bazen yüne.

Can çıkarken beden nasıl erirse, o ağır cansızlar da öyle erir.

Bu üç yoldaş bir konağa varınca, devletlinin biri onlara hediye olarak helva getirdi.

Bir bağış sahibi, *"Muhakkak ben size yakınım"* sofrasından her üç yabancıya da helva götürdü.

Sevabını kazanırım umuduyla sıcak ekmekle ve bir sahan bal helvası sundu.

Anlayış ve edep şehirlilerdedir; ziyafet vermek ve yabancıları konuk etmek de köylülere mahsus.

Rahman olan Allah, yabancıya ziyafet vermeyi ve konuk etmeyi köylülere vermiştir.

Köylerde her gün, Allah'tan başka yardımcısı olmayan yeni bir konuk vardır.

Köylerde her gece yüce Allah'tan başka kimseleri olmayan yeni bir topluluk bulunur.

O iki yabancı, karınlarını yemekle tıka basa doyurdular; tesadüf bu ya Müslüman o gün oruçluydu.

Akşam namazına doğru o helva geldiğinde, mümin, şiddetli bir açlık içindeydi.

O iki kişi: Bizim yemeğe karnımız tok, bu gece bırakalım da yarın yiyelim, dediler.

Bu gece sabredelim de yemekten vazgeçelim; yemeği yarına saklayalım.

Mümin: *Bu yemek, bu gece yenmeli; sabrı bırakalım, hele bir yarın olsun,* dedi.

Bunun üzerine ona: *Sen, böyle hikmetli sözler ederek yemeği yalnız başına yemek niyetindesin,* dediler.

[Mümin]: *Arkadaşlar, biz üç kişi değil miyiz? Mademki ihtilaf çıktı, pay edelim o zaman,* dedi.

Dileyen kendi payını canına can etsin; dileyen de kendi payını saklasın.

O ikisi: *Bu pay işinden vazgeç, "Pay eden cehennemdedir" hadisini duy,* dediler.

[Mümin]: *Pay edici, kendi hevâsına uyup pay edendir; Allah için pay eden değil,* dedi.

Sen de Allah'a aitsin, tümüyle O'nun payısın; onun payını başkasına verirsen, iki demiş [şirk koşmuş] olursun.

O kötü damarlı adamların çağı olmasaydı, bu aslan köpeklere galip gelirdi ya.

Onların maksadı o Müslüman'ın üzülmesi ve o geceyi aç geçirmesiydi.

Onlara yenilmişti; teslim olup rıza göstererek: *A dostlarım, işittim, itaat ettim öyle olsun,* dedi.

O gece yattılar, sonra sabahleyin kalkıp kendilerine çeki düzen verdiler.

Yüzlerini ve ağızlarını yıkadılar; her biri, kendi yolu yordamı gereğince duasını okudu.

Bir süre, herkes, Allah'tan lütuf dilenerek kendi duasıyla meşgul oldu.

Mümin, Hıristiyan, Yahudi, Mecusi, hepsi de o ulu sultana yüz tutar.

Hatta taşın, toprağın, dağın, suyun bile Allah'a doğru gizli bir yönelişi vardır.

Bu sözün sonu yok. Her üç arkadaş, [duadan sonra] dostça birbirlerine yüz çevirdiler.

İçlerinden biri: *Dün gece kim rüyasında ne gördüyse onu anlatsın,* dedi.

Kimin rüyası daha güzelse bunu o yesin; üstün olan alt olanın payını alsın.

Çünkü akılca daha üstün olanın yemesi, herkesin yemesi demektir.

Onun nurlarla dolu canı üstün gelmiştir; geri kalanların derdine onun dermanı yeter.

Akıllılar, ebedi bekaya ermişlerdir; öyleyse bu dünya da anlamca bâkidir.

Bunun üzerine Yahudi, gece ruhu nerelerde gezinmişse, gördüğünü anlattı.

Dedi ki: *Yolda Musa karşıma çıktı.* Zaten kedi de rüyasında yağlı kuyruk görür ya.

Musa'nın peşi sıra Tur dağına kadar gittim; üçümüz de nura gark olduk.

O güneşten üç gölge de kayboldu; ondan sonra o nurdan bir kapı açıldı.

O nurun içinden bir başka nur çıktı; o ikinci nur hemencecik yükseldi.

Hem ben, hem Musa hem de Tur dağı, üçümüz birden o nurun ışığında kaybolduk.

Ondan sonra Allah ona nurunu üfleyince dağın üçe ayrıldığını gördüm.

Heybet sıfatı, dağa tecelli edince [parçalar] birbirinden ayrıldı, her biri bir yana dağıldı.

Dağın bir parçası denize doğru gitti de denizin zehir gibi acı olan suyu tatlandı.

İkinci parçası yerin dibine geçti, [yerden] ilaç gibi, içimli pınarlar kaynadı.

O su, tertemiz vahyin kutluluğundan, bütün hastalara şifa oldu.

Öteki parçası da uçtuğu gibi Kâbe civarına gitti de orası Arafat dağı oldu.

Derken o [parçalanma] sesinden kendime geldim; Tur dağı yerli yerindeydi; ne eksiği vardı ne fazlası.

Ama Musa'nın ayakları altında buz gibi eriyordu; ne çukuru kalıyordu, ne de tepesi.

Dağ o heybet yüzünden yerle bir oldu, o heybetten tepesi eteğine döndü.

O dağılış halinden sonra tekrar kendime geldim; gördüm ki Tur da olduğu yerde Musa da.

Ama dağın eteğindeki vadi, yüzleri Musa'ya benzeyen nice insanla doluydu.

Asaları ve hırkaları onun asası ve hırkası gibiydi; hepsi Tur dağına doğru eteklerini sürüye sürüye gidiyordu.

Hepsi ellerini duaya kaldırmış: "Bana görün" nağmesini art arda söylemekteydi.

Derken, o baygınlık hali çabucak üzerimden gitti; hepsinin yüzü bana başka başka göründü.

Sevgi ve muhabbet sahibi peygamberlerdi bunlar; böylece peygamberler arasındaki birlik ne demek anladım.

Sonra yüce melekler gördüm; yüzleri ve şekilleri kardan var edilmişti.

Bir bölük melek de [Allah'tan] yardım dilenmedeydi. Bunların hepsinin de sureti ateştendi.

O Yahudi adam böyle şeyler anlatıyordu; nice Yahudi vardır ki sonu iyi olur.

Hiçbir kâfire hor gözle bakmayın, umulur ki Müslüman olarak ölür.

Ömrünün sonundan ne haberin var ki ondan tamamen yüz çeviriyorsun?

Ondan sonra Hıristiyan söze geldi. Dedi ki: *Rüyada bana Mesih göründü.*

Onunla birlikte dördüncü kat göğe, dünya güneşinin merkezinin, durağının olduğu yere çıktım.

Gökyüzü kalelerindeki şaşırtıcı şeyleri [seyrettim], onların bu âlemdeki belirtilerle hiç bir ilgisi yoktu.

A oğulların övüncü, herkes bilir ki gökyüzünün hüneri yeryüzünden daha fazladır.

Yolda bir deste ot bulunca her biri ben yiyeceğim diyen deve, öküz ve koçun hikâyesi

Bir deve, bir öküz ve bir koç yol üzerinde giderken bir deste ot buldular.

Koç: *Bunu bölüşecek olursak, bizden hiç kimse bununla doymayacak, bu besbelli,* dedi.

Bizden kimin ömrü daha fazlaysa, bu ot ona daha lâyıktır, o yesin.

Çünkü büyüklere öncelik vermek Mustafa'nın sünnetleri arasında vardır.

Gerçi avam, bu aşağılık devirde, yaşlıları sadece iki yerde öne geçirir:

Ya kızgın yemeğe [buyur ederken] ya da haraplıktan yıkılmaya yüz tutmuş köprüden [geçerken].

Avam kötü bir niyeti olmadıkça bir şeyhe, bir büyüğe, bir öndere hizmet etmez.

Onların hayırları budur, kötülükleri nasıl olur [var sen düşün]; çirkinliklerini iyi işlerinden anlayıver.

Örnek

Padişahın biri camiye gidiyordu; görevliler ve eli sopalı adamlar da halka vuruyordu.

Sopa vuran, birinin başını yarıyor; ötekinin de gömleğini yırtıyordu.

O arada âşığın biri de yoldan çekilsin diye suçsuz yere on sopa yedi.

Üzerinden kanlar damladığı halde yüzünü padişaha dönüp: *"Şu apaçık zulme bak, gizlisini ne soruyorsun?"* dedi.

Camiye giderken hayrın buysa, kötülüğün ve günahın nasıl olur acaba, ey azgın?

Aşağılık birisinden nihayetinde eziyete uğramadan selâm işiten bir tek yaşlı yoktur.

Bir veliyi, kötü kişi bulacağına bir kurt bulsun daha iyi.

Gerçi kurt çok zalimdir ama hiç değilse aklı fikri, hilesi, düzeni yoktur.

Yoksa kurt tuzağa düşer miydi hiç? Hile düzen tümüyle insandadır.

Koç, öküzle deveye: *Arkadaşlar,* dedi, *mademki böyle bir şey başımıza geldi,*

Her biriniz ömrünüzün başlangıcını söyleyin; kim daha yaşlıysa [bu yemeğe] daha lâyıktır, ötekiler sussun.

Koç: *Benim otlamam, İsmail'in kurban ettiği koçun zamanından başlar,* dedi.

Öküz: *Ben daha yaşlıyım, Âdem'in çift sürdüğü öküzün eşiyim ben,* dedi.

İnsanların atası Adem'in ekip biçerken tarla sürdüğü öküzüm.

Deve, öküzle koçun [sözlerini] duyunca şaşırdı; başını yere eğip otu aldı.

O esrik deve, hiçbir şey demeksizin o ot demetini hafifçe havaya kaldırdı.

Böyle bir bedenim ve uzun boynum varken benim tarih [söylemeye] hacet yok, dedi.

A babasının canı, zaten herkes benim sizden daha küçük olmadığımı bilir.

Akıl sahipleri bilirler ki benim yaratılışım sizden üstündür.

Herkes bilir ki bu yüce gökyüzü, şu köhne toprağın yüz katıdır.

Nerede gökyüzü katlarının genişliği? Nerede dünyadaki bölgelerin tabiatı?

Müslüman'ın, arkadaşları Yahudi ile Hıristiyan'a gördüğü rüya konusunda cevap vermesi ve onların hayıflanmaları

Bunun üzerine Müslüman dedi ki: *A dostlarım, sultanım Mustafa yanıma geldi.*

Bana dedi ki: Onların biri Hakk'ın Kelim'i [Musa] ile Tur'a gitti, aşk tavlası oynadı.

Ötekini de kıran sahibi göğün dördüncü katının üstüne çıkardı.

Kalk, a geride kalmış, zarar görmüş adam, hiç değilse o helvayla yahniyi ye.

O bilgili hünerli kişiler at koşturdular; ikbal ve makam mektubunu okudular.

O iki faziletli kişi, kendi üstünlüklerine eriştiler; hünerleriyle meleklere karıştılar.

A geride kalmış, ahmak saf adam, haydi kalk da helva kâsesinin başına otur.

Bunun üzerine: *Ey açgözlü, hayret, demek ki sen helvadan ve tatlıdan yedin ha,* dediler.

[Müslüman]: *"O itaat edilen padişah emrettikten sonra, ben kim olurdum ki onun emrinden baş çevreyim?"* dedi.

İşte sen Yahudi'sin; seni güzel veya çirkin bir şeye çağırsa Musa'nın emrine karşı koyabilir misin?

Sen de Hıristiyan'sın; iyilikte veya kötülükte, Mesih'in emrinden çıkabilir misin?

[Hal böyleyken] ben nasıl olur da nebilerin övüncünün [emrinden] çıkabilirim? Helvayı yedim, şimdi de sarhoşum.

Bunun üzerine ona: *Vallahi sadık rüyayı sen gördün; bu bizim yüz rüyamızdan daha üstün,* dediler.

A neşeli adam, senin uykun uyanıklıktır; çünkü uyanıkken bile eseri ortada.

Üstünlükten, beceriden, hünerden vazgeç; iş, hizmette ve güzel ahlâktadır.

Allah bizi bunun için var etti: *"İnsanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım*[57]*."*

O hüner Sâmirî'ye ne fayda verdi? O hüner, onu Allah'ın kapısından kovdurdu.

Bir bak Karun kimya [bilgisinden] neler çekti? Yeryüzü, onu ta dibine çekiverdi.

Ebu'l-Hakem işin sonunda hünerinden ne elde etti? Küfrü yüzünden tepetaklak cehenneme gitti.

Sen, ateşi açıkça görmeyi hüner bil, *"Duman ateşe delalet eder"* demeyi değil.

Senin delilin, akıllı kişi katında, aslında o tabibin delilinden daha kokmuştur.

A oğul, bundan başka bir delilin yoksa pislik ye, sidiğe bakadur.

A delili asaya benzeyen, asa elinde, körlüğün yüzünden sendeki eksikliği göstermede.

Bunca gürültü patırtı, eda çalım, al ver; ondan sonra da görmüyorum, beni mazur gör deyiş.

Tirmiz padişahı Seyyid'in "Kim, üç ya da dört günde filanca önemli iş için Semerkant'a giderse, ona kaftan, at, köle, cariye ve şu kadar altın vereceğim" diye tellal çağırtması, Delkak'ın bu haberi köyde tellaldan duyması ve bir eşekle padişahın yanına gelip: "Her halükârda ben gidemem" demesi

Seyyid Tirmiz o şehirde padişahtı; bilgiç Delkak da onun maskarası.

Seyyid'in Semerkant'ta önemli bir işi vardı; bu işi kotaracak bir ulak aradı.

"Kim beş günde bana oradan haber getirirse ona hazineler vereceğim" diye tellal çağırttı.

Köyde olan Delkak, bunu duyunca eşeğine atlayıp koşa koşa Tirmiz'e geldi.

O yolda iki merkep sakatlandı; öyle koşturmaktan at da aynı akıbete uğradı.

Nihayet yolun tozu toprağıyla Divan'a koştu; vakitsizce padişahın huzuruna çıkmaya yol aradı.

Bütün Divan'ı bir fısıltı sardı; padişahın da bu vehim içinde aklı karıştı.

Acaba nasıl bir kargaşa, nasıl belâ ortaya çıktı diye şehirde sıradan seçkin herkesin yüreği hop etti.

Acaba kahredici bir düşman mı kastetti bize? Yoksa gayptan helâk edici bir belâ mı gelip çattı?

Acaba Delkak bunun için mi böyle aceleyle koşturdu da yolda kaç tane Arap atı çatlattı?

Delkak, neden böyle acele acele geldi diye, halk, padişahın sarayına toplandı.

Onun acelesi ve ciddi telaşı yüzünden Tirmiz'e bir velvele, bir gürültü düştü.

Birisi iki eliyle dizlerine vuruyor, bir başkası vehme düşüp vaveyla ediyordu.

Gürültü, fitne ve azap korkusuyla her gönül yüzlerce hayal semtine sapmıştı.

Herkes "Hırkamıza, kilimimize nasıl bir ateş düştü?" diye, kıyas yoluyla bir tahminde bulunuyordu.

Delkak, [huzura çıkmak] için bir yol aradı, padişah da hemen ona yol verdi. Yeri öpünce ona: "Hey, ne var?" dedi.

O ekşi suratlıya kim olanı biteni sorsa, sus diye elini ağzına götürüyordu.

Onun bu hali, kuşkuları artırıyordu; herkes perişanlık içinde onun haline hayret ediyordu.

Delkak, "İzin ver de bir an azıcık soluklanayım a kerem padişahı" diye işaret etti.

Hele aklım bir an başıma gelsin; çünkü acayip bir âleme düştüm.

Bir süre sonra, o zan ve vehim yüzünden padişahın hem boğazı acılaştı hem de ağzı.

Çünkü Delkak'ı hiç böyle görmemişti; ne de olsa ondan daha hoş bir nedimi yoktu.

Durmadan hikâyeler söyler, şakalar ederdi; padişahı sevindirir, güldürürdü.

Onunla otururken, padişahı o kadar güldürürdü ki padişah iki eliyle karnını tutardı.

Güldüğü sırada bedeni tere batar; kahkahadan yüzüstü yere düşerdi.

Oysa bugün, yüzü sararmış ve ekşimiş haldeydi. Sus padişahım diye elini ağzına koymadaydı.

Padişah, bu azap yüzünden başıma ne gelecek diye vehim üstüne vehim ekliyor, hayal üstüne hayale kapılıyordu.

Çünkü padişah, pek kan dökücü olan Harezmşah yüzünden gamlara tasalara batmıştı.

O inatçı, o taraflardaki nice padişahları, ya hileyle ya da güç kullanarak öldürmüştü.

Tirmiz padişahı da ondan yana kuşku içindeydi. Delkak'ın hali tavrı yüzünden kuşkusu artıyordu.

Çabuk söyle, dedi, nedir bu hal? Bunca heyecanın, perişanlığın kimin yüzünden?

[Delkak]: Ben köydeyken, padişahın her ana yolda şöyle tellal çağırttığını duydum, dedi.

Üç günde içinde Semerkant'a gidecek bir adam istiyorum, ona hazineler vereceğim.

İşte bu yüzden, "Benim buna gücüm yok" demek için sana koştum geldim.

Benim gibi birisinde böyle bir çeviklik gelmez. Hiç olmazsa benden yana böyle bir umuda kapılma.

Padişah: *Lanet olsun senin şu canı tezliğine, şehre yüzlerce ıstırap düştü,* dedi.

A ham sakallı! Şu kadarcık şey için mi bu otlağı ve otu ateşe verdin?

Tıpkı "yoksullukta ve yoklukta ulaklarız biz" diyen şu davul sancak sahibi ham kişiler gibi.

Dünyaya bir şeyhlik lafı salmış, kendilerini Bayezid yapmışlar.

Kendi kendilerine hem yolcu (sâlik) hem ermiş (vâsıl) olmuşlar da bu iddia yurdunda bir meclis kurmuşlar.

Damadan evi karışmış, fitneyle birbirine girmiş, ama kız tarafının bundan haberi yok.

İşin yarısı hale yola girdi, bize düşen şatları yerine getirdik diye gürültü koparmadalar.

Evleri süpürdük, süsleyip bezedik; bu hevesle sarhoş ve hoş bir halde ayaklandık.

Peki, o yandan bir haber geldi mi? Hayır. O damdan bu yana bir kuş uçuruldu mu? Hayır.

Durmadan çoğalan bu elçiliklere karşılık, o taraftan size bir cevap geldi mi?

Hayır. Ama bizim sevgilimizin bundan haberi var. Çünkü kalpten kalbe mutlaka yol var.

Öyleyse bu yolda, umut bağladığınız o sevgiliden, onun cevap mektubundan neden eser yok?

Gizlide, açıkta yüzlerce belirti var; ama kes artık, bu kapının perdesini kaldırma.

Sen, fodulluğundan başına belâ açan o ahmak Delkak'ın hikâyesine yeniden dön.

Bunun üzerine vezir [padişaha]: A Hakk'ın direği, şu değersiz kulunun sözünü bir dinle, dedi.

Delkak köyden bir iş için geldi; düşüncesi değişti, pişman oldu.

Suyu yağa katıp eskiyi yeniliyor, maskaralık edip hariçten gazel okuyor.

Kını gösteriyor, kılıcı gizliyor. Hiç acımadan sıkıştırmalı onu.

Fıstığı veya cevizi kırmadıkça, içi görünmez, yağ vermez.

Sen onun def edişine, haline tavrına bakma; titremesine, rengine bak.

Allah, *"Nişaneleri yüzlerindedir*[58]*"* buyurdu. Çünkü yüz, gammazdır, koğucudur.

Şu görünmekte olan o haber, o sözün ziddı; çünkü bu insanoğlu kötülükle yoğrulmuştur.

Delkak, feryat figan ederek: Ey Vezir! Bu zavallının kanına girmeye çalışma, dedi.

Ey Emir! Gönle gelen nice zan ve vehim vardır ki doğru ve gerçek değildir.

Ey vezir! "Şüphesiz zannın bir kısmı günahtır[59]". Zulmetmek, hele de yoksula, doğru değildir.

Padişah kendisini inciteni bile muaheze etmezken, kendisini güldüreni neden muaheze etsin?

Vezirin sözü, padişahın katında etkili oldu; bu hileyi ve düzeni açığa çıkarmak, anlamak istedi.

Delkak'ı zindana götürün, dalkavukluğuna, riyakârlığına aldanmayın, dedi.

Ona içi boş davul gibi vurun da, davul gibi [içinde ne var] bize haber versin.

Davul yaş, kuru, dolu, boş, her ne haldeyse, sesi bize hepsinden haber verir.

Böylece zorunlu olarak şu gönülleri yatıştıracak şekilde sırrını söyler.

Çünkü doğru, parlak ve tatmin edicidir; gönül yalan sözle huzur bulmaz.

Yalan çerçöpe benzer, gönül de ağza; çöp ağızda asla gizlenmez.

Çöp, ağızda durdukça dil ona çarpar dururda onu dışarı atar.

Hele rüzgârla göze bir çöp girecek olsa, göz yaşarmaya, açılıp kapanmaya başlar.

Öyleyse biz de bu çöpü şimdiden tekmeleyelim de ağzımız gözümüz bu çöpten kurtulsun.

Delkak, yavaş ol padişahım, dedi, yumuşaklığın ve bağışlamanın yüzünü yaralama.

Cezalandırmak için bu acele niye? Bir yere uçacak değilim, senin elindeyim.

Allah için verilen cezada acele etmek uygun değildir.

Ama eğreti öfkeye ve tamaha kapılan, [ceza vermemeye] razı edilmemek için acele eder.

Razı olursa öfkesi geçer; intikamı geçer de ondan zevk alamam diye korkar.

Yalancı şehvet, yemeğe koşar; zevki elden kaçırma korkusu hastalığın ta kendisidir.

İştah gerçekse, onu geciktirmek daha iyi; böylece boğazda düğümlenmeden sindirilir.

Sen, benim belâmı defetmek, gördüğün gediği tıkamak istiyorsun.

Sen, benim belâmı def etmek için beni dövüyorsun; böylece gediği görüp kapatacaksın.

O gedikten bir belâ gelmesin istiyorsun, kaderin, o gedikten başka nice gediği vardır.

Belâyı def etmenin çaresi, zulüm değil; bunun çaresi ihsan etmek, affetmek, kerem etmektir.

[Peygamber]: "Sadaka belâyı geri çevirir" dedi. A yiğit, hastalığını sadakayla tedavi et.

Yoksulu yakıp yandırmak, yumuşaklığı gözeten gözü kör etmek sadaka değildir.

Padişah: Yerinde yapılan hayır iyidir. Ama hayır yapacaksan yerinde yap, dedi.

Rok yerine şahı koymak işi harap etmektir. Şahın yerine atı geçirmek de bilgisizliktir.

Şeriatta hem ödül hem de ceza vardır. Başköşe padişah için, kapının önü at içindir.

Adalet nedir? [Bir şeyi] yerine koymak. Zulüm nedir? Uygunsuz yere koymak.

Allah, öfkeden, yumuşaklıktan, öğütten ve hileden her ne yaratmışsa, boşuna değildir.

Bunların hiçbiri mutlak iyilik değildir. Bunların hiçbiri mutlak kötülük de değildir.

Her birinin yararı ve zararı yerine göredir. Bilgi, bu yüzden zorunlu ve yararlıdır.

Yoksulun uğradığı nice eziyet vardır ki sevapça ekmekten ve helvadan daha iyidir.

Çünkü vakitsiz yenen helva safra yapar; oysa bir tokat onu kötülükten kurtarır.

Yoksula zamanında bir tokat at ki onu boynunun vurulmasından kurtarsın.

Aslında vurmak, kötü huy yüzünden meydana gelir. Sopayı toza vururlar keçeye değil.

Her Behram'ın meclisi de var, zindanı da. Samimi kişiye meclis, ham kişiye zindan.

Yarayı deşmek gerek; [deşmeden] üstüne merhem korsan, yaradaki irini çoğaltırsın.

Böyle olursa [yaranın] altındaki eti yer; yarım yamalak fayda etse de elli zararı vardır.

Delkak: *Ben sana, beni bırak, vazgeç, demiyorum. Ben, araştır diyorum,* dedi.

Haydi, sabrı ve ağırdan alma yolunu kapatma, sabret, birkaç gün olsun düşün.

Ağırdan alarak kesin bilgiye ulaşırsın; kulağını doğru bilgiyle çekersin.

Yürürken neden yüz üstü gidesin ki? Çünkü daima düz gitmek doğrudur.

İyi kişilerle topluluğuna danış. Peygamber'e gelen "Onlara danış[60]" emrini bil.

"Onların işleri danışmayladır[61]" ayeti şunun içindir. Danışarak yorulmak ve yanlışa düşmek azalır.

Bu akıllar, aydınlık kandiller gibidir; yirmi kandil bir kandilden daha parlaktır.

Ola ki aralarında gökyüzü ışığıyla alevlenmiş bir kandil de bulunur.

Allah'ın gayreti bir perde çekmiştir, süfli ve ulvi olanı birbirine katıştırmıştır.

Allah "Gezin[62]" dedi. Haydi, dünyada talep et, bahtını ve rızkını sına, dedi.

Meclislerde, akıllılar arasında, peygamberinki gibi bir akıl ara.

Çünkü peygamberin mirası ancak budur. Çünkü [bu akıl], önde ve arkada görünmeyenleri görür.

Anlatması bu kısa sözlere sığmayan gözü de o gözler arasında ara.

O muhteşem [peygamber], bunun için ruhbanlığı ve dağlarda halvete çekilmeyi yasakladı.

Böyle bir buluşma yok olmasın diye bunu yaptı. Çünkü o bakış talihtir, ölümsüzlük iksiridir.

Salihler arasında bir de en salih olan vardır ki fermanının üstünde sultanın "sah" (doğrudur) yazısı vardır.

Onun duası, kabule yakındır; insanların ve cinlerin büyüklerinden ona denk olan yoktur.

Onunla inatlaşanların delilleri, ister acı olsun ister tatlı, Hak katında geçersizdir.

Çünkü onu biz yücelttik; özrü de delili de ortadan kaldırdık.

Hakk'ın eli kıbleyi açık seçik gösterdi mi ondan sonra kıble aramayı geçersiz bil.

Haydi, yüzünü ve başını aranıp durmaktan çevir; çünkü dönülecek ve kalınacak yer ortaya çıktı.

Bir an da olsa bu kıbleden gaflete düşecek olsan, her batıl kıblenin maskarası olursun.

Sana ayırt ediş gücü verene şükretmezsen, kıble bulma gücün de kaybolur gider.

Bu ambardan iyilik ve yarar umuyorsan, yarım saat bile dert ortaklarından ayrılma.

Çünkü bu yardımcıdan ayrıldığın zaman, kötü bir arkadaşa tutula kalırsın.

Farenin kurbağayla arkadaş olması, her ikisinin ayaklarını uzun bir iple bağlamaları, karganın fareyi çekip götürmesi, kurbağanın havada asılı kalıp bağırması, kendi cinsinden olmayanla arkadaşlık kurmaktan ve kendi cinsiyle uyuşmamaktan pişman olması

Tesadüfen bir fareyle vefalı bir kurbağa ırmak kıyısında tanıştılar.

Her ikisi, belli bir vakitte [buluşmak üzere] anlaştılar. Her sabah [belli bir] bir köşeye geliyorlardı.

Birbirleriyle gönül tavlası oynuyor, gönül dertlerini boşaltıyorlardı.

İkisinin de gönlü bu buluşmayla ferahlıyor, birbirlerine hikâyeler anlatıp dinliyorlardı.

Birbirlerine dilli dilsiz sırlar söylüyor, "Topluluk rahmettir" sözünün anlamını biliyorlardı.

O kendini beğenmiş, neşeli [kurbağaya] eş oldu mu beş yıllık hikâyeler bile hatırına geliyordu.

Sözün coşması, gönülden dostluk belirtisidir; nutkun tutulması ise ülfetsizliktendir.

Dilberi gören gönül, nasıl olur da ekşi yüzlü kalır? Gülü gören bülbül, nasıl olur da sus pus olur?

Kızarmış balık bile, Hızır'ın dokunuşuyla dirildi de denizde karar kıldı.

Dost dostla oturdu mu yüz binlerce sır levhasını bilinir.

Dostun alnı Levh-i Mahfuz'dur. Orada iki âlemin de sırrı açıkça görünür.

Dost, yürüyüşüyle yol göstericidir. O yüzden Mustafa: "Ashabım yıldızlar gibidir" demiştir.

Yıldız, karada ve denizde yol göstericidir. Gözünü yıldıza dik, çünkü o kılavuzdur.

Gözünü onun yüzüne eş et; tartışıp konuşma yolundan toz koparma.

Çünkü yıldız o toz yüzünden gizlenir; göz, sürçen dilden daha iyidir.

Ama şiarı vahyetmek olan [Allah] söylerse, tozu dindirir; toz koparmaz.

Âdem, vahye ve sevgiye mazhar olunca, "Adları öğretti[63]" dilini açtı.

Her şeyin adı, her ne şekildeyse, öylece gönül sayfasından diline doğru aktı.

Dili, gördüğünü akçıkça söylüyor, her şeyin özelliğini ve niteliğini anlatıyordu.

Eşyaya yaraşan adı söyledi; puşta aslan demedi.

Nuh dokuz yüz yıl boyunca doğru yoldaydı; her gün yeni bir öğüt verirdi.

Ne risale okumuştu, ne Kutü'l-Kulub; ama lâl [dudakları], kalplerin yakutundan söz ediyordu.

Öğütlerini hiçbir şerhten öğrenmemişti; aksine kendisi keşifler kaynağıydı, ruhun şerhiydi.

[Onun öğüdü] içildiğinde dilsizin bile konuşma suyunu coşturan bir şaraptandı.

Yeni doğan çocuk [içse] fasih bir bilgin olur; Mesih gibi, olgun hikmetleri okurdu.

Davut peygamber, dudağı o şarapla güzelleşen dağdan yüzlerce gazel öğrendi de

Bütün kuşlar cikcik etmeyi bırakıp sultan Davut ile ayı dilden konuşup dost oldular.

Demir bile onun elinin sesini duymuşken kuşun onuna sarhoş olmasına şaşılır mı?

Kasırga, Âd kavmine karşı kâtil kesildi, ama Süleyman için bir hamal oldu.

Kasırga, her sabah her akşam padişahın tahtını bir aylık yola başının üstünde taşıyordu.

Onun hamalı hem casusu olmuştu; gizli saklı sözleri ona duyuruyordu.

Rüzgâr, gizli bir söz buldu mu, o sultanın kulağına koşuyordu.

"Ey yüce, kıran sahibi Süleyman! Falanca, daha demincek şöyle dedi" diyordu.

Farenin kurbağaya "Ben, gerektikçe suya senin yanına geliyorum, aramızda bir bağ olmalı ki ırmak kıyısına geldiğimde sana haber verebileyim. Sen de benim deliğimin başına gelince bana haber verebilesin" diyerek bir tedbir düşünmesi

Bu sözün sonu yoktur. Fare bir gün kurbağaya: *Ey akıl kandili*, dedi.

Sana bir sır söylemeye geldiğim zamanlarda, sen suyun içinde oynaşmakta oluyorsun.

Ben ırmak kıyısından sana bağırıyorum, ama sen suyun içinde âşıkların feryadını duymuyorsun.

A yiğidim! Ben sadece şu belirli vakitlerde senin hikâyelerine doyamıyorum.

Namaz beş vakittir. "Daima namazdadırlar[64]" [âyeti] âşıkların kılavuzudur.

Başlardaki o mahmurluk, ne beş vakitle geçer ne beş yüz bin vakitle.

"Az ziyaret et" sözü âşıklara göre değil, çünkü sadıkların canı pek susuzdur.

"Az ziyaret et "sözü, balıklara göre değil; çünkü deniz olmadan cana ünsiyetleri olmaz.

Korkunç bir bölge olan bu deniz suyu, balıkların mahmurluğunun yanında bir damladır ancak.

Ayrılığın bir anı bile âşığa yıl gibi gelir; bir yıllık sürekli kavuşma onun gözünde hayal gibidir.

Aşk susuzdur, susuzu arar. Bununla o, geceyle gündüz gibi birbirinin ardındadır.

Gündüz geceye âşıktır, çaresizdir; ama bakarsan, gece, ona daha fazla âşıktır.

Bir an bile birbirlerini arayıp sormaktan geri durmazlar; bir an bile birbirlerinin peşinden ayrılmazlar.

Bu onun ayağını tutmuştur, o da bunun kulağını. Bu, ona kapılmış, o da bununla kendinden geçmiştir.

Sevgilinin gönlündeki her şey âşıktır; Azrâ'nin gönlünde daima Vâmık vardır.

Âşığın gönlünde sevgiliden başka bir şey yoktur. Aralarında ayrılık gayrılık yoktur.

Bu iki can, bir devenin üstündedir; öyleyse "Beni az ziyaret et" sözü ikisinin arasına nasıl sığar?

Hiç kimse, kendisine "Beni az ziyaret et" der mi? Hiç kimse kendisiyle nöbetle dost olur mu?

Bu, aklın alabileceği, anlayabileceği bir birlik değildir. Bunu anlamak, adamın ölümüne bağlıdır.

Bunun anlaşılması akılla mümkün olsaydı, nefsi yok etmek vacip olur muydu hiç?

Akıl padişahı, bu kadar merhamet sahibiyken, bir zorunluluk olmadan nasıl "Nefsini öldür" der?

Farenin, yalvarıp yakarmada, su kurbağasıyla buluşmak istemede üstelemesi

[Fare]: A işi gücü sevi olan aziz arkadaş, dedi, yüzünü görmeden bir an bile kararım yok.

Gündüz ışığım, kazancım, parıltım sensin; geceleyin kararım, avuntum, uykum sensin.

Beni sevindir, zamanlı zamansız kerem edip beni anarsan lütfun olur.

A iyilik isteyici dost, bir gece gündüz içinde sadece kuşluk çağını buluşma vakti için belirledin.

Ama ciğerimde beş yüz türlü susuzluğum var; her susuzluğum da öküz açlığına denk.

A beyim, benim üzüntümden haberin yok; makamının zekâtını ver, yoksulu gözet.

Bu edepsiz yoksul [bu kereme] lâyık değil, ama senin geniş lütfun bundan çok üstün.

Senin geniş lütfun bir vesile aramaz; güneş, pisliklere de vurur.

Işığı o [pislikten] bir zarar görmez; hatta o pislik kuruyup oduna döner.

Böylece o pislik bir külhana girer, ışığa kavuşur; hamamın kapısını duvarını ışıtır.

Pislikti, ama şimdi süse döndü; çünkü güneş ona böylesi bir afsun okudu.

Güneş yeryüzünün içini de ısıttı da böylece yer, artakalan pislikleri de yedi yuttu.

Toprağın bir parçası oldu, ondan bitkiler bitti; Allah da kötülükleri böyle yok eder.

En berbat pisliğe bile bunu yapar da onu bitkilere, nergise, nesrine çevirir.

Peki ibadet nesrinine vefa olarak, karşılığında ne ihsanlarda bulunur Hak?

Pisliklere böyle elbiseler verdikten sonra, göre gözete temizlere neler bahşetmez ki?

Allah onlara gözün görmediği, dile ve kelimelere sığmayan şeyler verir.

Biz kimiz ki? Gel ey dostum, güzel ahlâkınla benim günümü de aydınlat.

Benim çirkinliğime, kötülüğüme bakma; dağdaki yılan gibi zehirlerle doluyum.

Ben çirkinim, huylarım da hepten çirkin; o beni diken olarak dikmişken nasıl gül olabilirim?

Dikene ilkbahardaki gülün güzelliğini ver; bu yılana tavustaki süsü bağışla.

Ben çirkinliğin son haddindeyim; ama senin lütfun da faziletin ve hünerin son haddinde.

A uzun boylu servinin bile hasretini çektiği! [Çirkinlikte] son hadde varanın ihtiyacını [lütfunun] sonsuzluğuyla gider.

Gerçi ihtiyaçtan münezzehtir, ama ben ölürsem senin lütfun kereminden yine de ağlar bana.

Mezarımın başında çok oturur; o alımlı gözlerinden çok yaşlar akar.

Benim yoksun kalışıma ağlar, benim mazlumluğumdan gözlerini yumar.

O lütufları, az da olsa, hemen şimdi göster. O sözleri, şimdi benim kulağıma küpe et.

Toprağıma söyleyeceklerini, şu benim gamlı kulağıma, idrakime saç.

Farenin, "Bahaneler düşünme, benim ihtiyacımı gidermeyi sonraya atma. Çünkü sonraya bırakmada âfetler vardır. Sufi vaktin oğludur. Oğul, babasının eteğinden el çekmez. Sufinin esirgeyici babası olan vakit de onu yarını gözetip durmaya muhtaç etmez. Onu, hesabı pek seri olan kendi bahçesine öyle bir daldırır ki. O, halk gibi geleceği beklemez. Nehre mensuptur o, dehre değil. Çünkü Allah'ın katında ne sabah vardır ne akşam. Orada geçmiş, gelecek, ezel ve ebet yoktur. Geçmiş Âdem'le gelecek Deccâl yoktur. Çünkü usuller cüzi akılla hayvanî ruhun ikliminde bulunurlar. Mekânsızlık ve zamansızlık âleminde bu usuller yoktur. Öyleyse o vaktin oğludur [sözünden] zaman ayrımın olmadığı anlaşılır. Nitekim "Allah birdir" sözünden de ikiliğin olmadığı anlaşılır, birliğin hakikati değil" diyerek kurbağaya yalvarması.

Gümüşler saçan bir zengin, bir sufiye: *A ayaklarının altına canım yaygı olası,* dedi.

A padişahım, bugün mü bir direm istersin, yoksa yarın kuşluk çağında üç direm mi?

[Sufi]: *Dün yarım kuruş [vermiş olsaydın], bugün vereceğin şu kadardan, yarınki yüz diremden daha çok memnun olurdum,* dedi.

Peşin tokat, veresiye bağıştan daha iyidir; işte ensemi önüne uzattım, peşin peşin vur.

Hele o tokat senin elinden olduktan sonra... Ense de seninle sarhoşun, tokat da.

Haydi, a canımın canı, a yüzlerce cihana [değenim], gel de şu zamanın peşinini bir güzel ganimet say.

O ay yüzünü gece yolcularından kaçırma; a akıp giden su, bu ırmaktan baş çekme de,

Irmak kıyısı o tatlı suyla gülsün; ırmağın kıyısından yaseminler baş çıkarsın.

Irmak kıyısında sarhoş yeşillikler görünce, uzaktan orada su olduğunu anla.

Allah *"İşaretleri yüzlerindedir[65]"* dedi: Yeşillik yağmurdan haber verir zaten.

Yağmur gece yağarsa hiç kimse görmez; çünkü her nefis, her soluk uykudadır.

Ama her güzel gül bahçenin tazeliği, gizli bir yağmura işaret eder.

[Fare]: *A kardeşim, ben toprağa mensubum, sen suya; ama sen rahmet ve bağış padişahısın,* dedi.

Bana öyle bir bağışta ve keremde bulun ki vakitli vakitsiz yanına gelebileyim.

Irmak kıyısında canla başla çağırıyorum seni, ama merhamet edip bana cevap verdiğini görmüyorum.

Suya girme yolu bana kapatıldı, çünkü terkibim topraktan meydana geldi.

Ya bir elçi [gönder], ya bir işaret ver de seni benim sesimden haberdar etsin.

O iki arkadaş, bu iş üzerinde tartıştılar ve sonunda şuna karar verdiler:

Uzun bir ip bulacaklardı ve ipin çekilişi onlara sırrı açacaktı.

[Fare]: *İpin bir ucunu [önünde] iki büklüm olan bu kulun ayağına bağlamalı, ötekini de senin ayağına,* dedi.

Böylece biz iki kişi bu yöntemle birbirimize ulaşırız; canın bedene karıştığı gibi [birbirimize] karışırız.

İşte bu beden de canın ayağında ip gibidir, onu gökyüzünden yere çeker.

Can kurbağası, kendinden geçiş uykusunun suyu içinde, beden faresinden kurtulup hoş bir halde bulunurken,

Beden faresi o iple onu yine çeker de can, bu çekiş yüzünden nice acılar tadar.

Beyni kokuşmuş farenin çekişi olmasaydı, kurbağa suyun içinde eğlenir dururdu.

Geri kalanını, gündüz uykusundan kalkınca, güneşin ışık saçışından dinlersin artık.

İpin bir ucunu benim ayağıma düğümle, öteki ucunu da kendi ayağına bağla.

[Fare]: *Böylece bu kuru yerde ipi çekebilirim, sana da ipin ucu görünmüş olur işte,* dedi.

Bu söz kurbağanın gönlüne acı geldi. *Bu pislik bana düğümler atıyor,* dedi.

İyi adamın gönlüne bir kötülük doğdu mu, onun bir sebebi vardır.

Onu anlamayı, Hakk'ın bir vasfı bil, vehim değil. Gönül nuru, levh-i kül'den anlamıştır onu.

Hani fil de, filcinin o kadar çabasına, hey hey deyişine rağmen [Allah'ın] evine gitmekten kaçınmıştı ya, öyle.

Onca dayağa rağmen filin ayağı, ne az ne çok Kâbe'ye doğru gitmiyordu.

Dersin ki ayakları kuruya kalmıştı, ya da o saldırgan canı ölmüştü.

Oysa o erkek fil, başını Yemen tarafına döndürdüklerinde ayaklarını yüz at [hızında] atıyordu.

Filin duygusu, gayp âleminin darbesinden haberdardı; [filin hali böyle olursa] ilham sahibi velinin duygusu nasıl olur artık? [Sen düşün].

O temiz huylu Yakup peygamber de, Yusuf için [izin isteyen] kardeşlerine karşı öyle değil miydi?

Kardeşleri onu bir süreliğine çöle götürmek için babalarından izin istediklerinde,

Hep birden dediler ki: *Baba, ona bir zarar [gelecek diye] düşünme; bir iki gün süre ver de,*

Birlikte çayırlarda oyun oynayalım; biz bu davette güvenilir ve iyilik sahibi kişileriz.

[Yakup]: *Bildiğim şu ki, yanımdan ayrılması gönlümdeki derdi ve hastalığı artıracak,* dedi.

Bu gönlüm asla yalan söylemez; çünkü o gönülde, arş nurunun ışıltısı var.

O hal, [onların içindeki] fesada kesin bir delildi; ama kader yüzünden buna aldırmadı.

İçinden böylesi bir işaret gelip geçti, ama kader o sırada kendi hikmetini yürütüyordu.

Kör kuyuya düşse şaşılmaz buna, şaşırtıcı olan yolu görenin düşmesidir.

Bu kaderin türlü türlü işleri vardır; *"Allah dilediğini yapar[66]"* sözü de onun gözbağıdır.

Gönül onun hilesini hem bilir, hem de bilmez; [gönül] demiri, onun mührünün önünde muma döner.

Sanki gönül, *"Mademki onun isteği böyle, ne olacaksa varsın olsun"* der.

Kendisini bunu da bilmezliğe vurur; canı da bir ayak bağıyla bağlar.

O yücelik sahibi [gönül], bu işte mat olursa, bu mat olmak değildir, bir sınanıştır.

Bir bela, onu yüzlerce belâdan kurtarır; bir iniş onu miraçlara çıkarır.

Hani şarap da arsız ham adamı, yüz binlerce ham kişinin mahmurluğundan kurtarır ya, öyle.

Sonunda o da pişip usta oldu, dünya köleliğinden kurtulup azat oldu.

Zevali olmayan şaraptan sarhoş oldu; ayırt edici hale gelip halktan kurtuldu.

Onların taklit dolu gevşek inançlarından, bir şey görmeyen gözlerindeki hayallerden kurtuldu.

Hayret! İzi belirtisi olmayan denizin gelgitleri karşısında onların anlayışları ne hüner gösterebilir ki?

Bu yapılar o çölden geldi; saltanat, padişahlık ve vezirlikler oradan geldi.

Özlem çekenler, o yokluk çölünden şu görünen âleme doğru bölük bölük gelirler.

Bu çölden, her akşam, her sabah kervan üstüne kervan gelmektedir.

Oradan çıka gelir de *"Biz geldik, sıra bizim, siz gidin"* diye bizim evimizi rehin alırlar.

Çocuk akıl gözünü açar açmaz baba, çabucak pılısını pırtısını arabaya koyar.

O öyle bir ana yoldur ki, bu yandan o yana gidenler, o yandan bu yana gelenler vardır.

İyice bir bak, biz oturmuş halde gitmekteyiz; sen görmüyorsun ama yeni bir yere doğru gidiyoruz.

Sermayeni şu an için biriktirmezsin, aksine ilerideki amaçların için hazırlarsın.

A yola tapan! Demek ki yolcu, yönü ve yolu geleceğe dönük olandır.

Nitekim gönül perdesi ardından da bıkıp usanmadan her an hayal sürüleri gelir.

Düşünceler, aynı fidanlıktan olmasalar, gönle doğru nasıl birbiri ardınca gelip çatarlar?

Düşüncelerimizin bölük bölük orduları, susuzluktan gönül pınarına gelirler.

Testilerini doldurup giderler; sürekli olarak görünür ve gizlenirler.

Düşünceleri, gökyüzünün yıldızları say; ama onlar bir başka gökyüzünde dönüp durmadalar.

Bir kutluluk görünce şükret, bağışta bulun; bir kutsuzluk görünce de sadaka ver, istiğfar et.

A benim padişahım! Biz bunun için kimiz ki? Sen benim talihimi güzelleştir, bir çark vuruver.

Ruhu, ayın ışıklarıyla parlat; çünkü can, tutulma yerinin afeti yüzünden karardı.

Onu yine kurtar hayalden, vehimden, zandan; yine kuyudan çıkar, zulüm ipinden kurtar.

Böylece bir gönül, senin güzel gönül alışınla kanat açsın, şu balçıktan uçsun gitsin.

Ey sözüne sadık olan Mısır azizi! Mazlum Yusuf senin zindanındadır.

Onu kurtarmak için çabucak bir rüya görüver; çünkü *"Allah, Muhsinleri sever*[67]*."*

Yedi arık ve hastalıklı öküz, onun yedi semiz öküzü yiyip yutmada.

Yedi kuru, çirkin ve nahoş başak, onun taze sümbüllerini otlamada.

Ey aziz, kıtlık onun Mısır'ında/şehrinde başlıyor; aman ha, bunu reva görme a padişahım.

A şah görünüşlü! Senin hapsinde bir Yusuf'um ben. Haydi, kadınların düzeninden kurtar beni.

Bağlı olarak bulunduğum Arş'tan, anamın şehveti beni buraya attı da *"İnin*[68]*"* emri geldi.

Derken, o mutlak ve tam kemalden, bir kocakarının düzeniyle rahim zindanına düştüm.

Ruhu Arş'tan yeryüzüne o getirdi; hâsılı, kadınların düzeni pek büyüktür.

Başında da sonunda da inişim kadın yüzündendi; çünkü ben ruhtum, nasıl da beden oldum?

Ya bu Yusuf'un sürçtüğü için ağlayıp inlemesini duy, ya da o âşık Yakub'a acı.

Âdem gibi cennetlerden düştüm diye kardeşlerimden mi feryat edeyim yoksa kadınlardan mı?

Bu yüzden kış yaprağı misali sararıp soldum; çünkü vüslat cennetinde buğday yedim.

Ama senin lütfunu, ikramını, o esenlik selâmını ve haberini duyup görünce,

Kem göz değmesin diye üzerlik otu buldum, ama üzerlik otuma bile kem göz değdi.

Önce de sonra da her kem gözü def eden, sadece senin mahmur gözlerindir.

A padişahım, senin güzel gözün kem gözü mat eder, kökünü kazır, o ne güzel ilaçtır.

Hatta senin gözlerinden kimyalar gelir de kem gözü bile iyi göze çevirir.

Padişahın gözü, gönül doğanının gözüne değmiştir de onun doğanının gözü pek yüce himmetli olmuştur.

O bakıştan kazandığı himmetle, padişahın doğanı, erkek aslandan başka bir şey avlamaz.

Aslan da ne ki? O manevi akdoğan, hem senin avındır, hem de seni avlar.

Can doğanının din çayırındaki ıslığı: *"Ben batanları sevmem*[69]*"* naralarına döner.

Senin ardın sıra uçan gönül doğanı da hadsiz bağışların yüzünden bir göz sahibi oldu.

Burnu senden bir koku aldı, kulağı senden bir ses işitti; her duygusuna sınırsız bir nasip erişti.

Hangi duyguya gayba doğru bir yol verecek olsan, artık o duyguda, ölümün ve yaşlılığın gevşekliği bulunmaz.

Mülkün sahibi sensin, duyguya bir şey verirsin de o duygu, öteki duygulara padişahlık eder.

Gece hırsızlarının hikâyesi. Sultan Mahmut bir gece, onların arasına düştü de "Ben de sizden birisiyim" deyip onların hallerinden haberdar oldu

Bir gece Sultan Mahmut tek başına dolaşıyordu; bir bölük hırsız adama rastladı.

[Hırsızlar]: *"A vefalı adam! Kimsin?"* dediler. Sultan: *Ben de sizlerden biriyim,* dedi.

Onlardan birisi: *A hilekârlığı meslek edinen topluluk! Haydi herkes kendi hünerini söylesin,* dedi.

Yaratılışında ne hüneri varsa, şu gece sohbetinde arkadaşlarına anlatsın.

Birisi: *A hünerler satan topluluk,* dedi, *benim kulaklarımın bir özelliği var.*

Köpek havlayınca ne dediğini anlarım. Topluluk ona: *Bu olsa olsa bir dinarın iki çeyreğidir,* dediler.

Bir başkası: *A altına tapan topluluk,* dedi, *benim bütün özelliğim gözümdedir.*

Geceleyin karanlıkta kimi görsem, gündüz onu şeksiz şüphesiz tanırım.

Birisi de: *Benim özelliğim de kolumdadır. Kol kuvvetiyle duvarları delerim,* dedi.

Bir diğeri: *Benim özelliğim de burnumdadır. İşim gücüm, toprakların kokusunu almaktır,* dedi.

"İnsanlar madenler gibidirler" sırrını Peygamber'in niçin söylemiş olduğu bana aşikâr oldu.

Ben, içinde ne kadar para var, madenden yana neyi var neyi yok, toprağın gövdesinden anlarım.

Madenin birisinde hadsiz hesapsız altın mı var, ötekinin geliri giderinden daha mı az, bilirim.

Ben Mecnun gibi koklarım toprağı, hiç yanılmadan Leyla'nın toprağını bulurum.

Yusuf'un mu yoksa şeytanın mı, koklaya koklaya her gömlekten bunu anlarım.

Tıpkı Yemen'den koku alan Ahmet gibi. Benim şu burnum ondan nasiplenmiştir.

Hangi toprak altına komşu, hangi toprak sıfır ve değersiz [ben bilirim].

Bir başkası: *Benim özelliğim de pençemdedir,* dedi, *minare boyunca kement atarım.*

Tıpkı Ahmet gibi, canı bir attı da kement onu göklere ulaştırdı.

Allah ona: *Ey eve kement atan, onu benden bil: "Attığın zaman sen atmadın*[70]*"* dedi.

Bunun üzerine o padişaha: *"A güvenilir adam! Senin özelliğin ne?"* diye sordular.

[Sultan]: *Benim özelliğim sakalımdadır; onunla suçluları cezadan kurtarırım,* dedi.

Suçluları cellâtlara verdikleri zaman, sakalım oynayınca onlar kurtuluverirler.

Acıyarak sakalımı oynattım mı onları öldürmekten ve ıstıraba düşürmekten vazgeçerler.

Topluluk ona: *Bizim kutbumuz sensin, mihnet gününde kurtuluşumuz senden olacak,* dediler.

Tam o sırada, sağ yandan bir köpek havladı. [Köpek sesinden anlayan adam]: *"Sultan sizinle birlikte diyor"* dedi.

Öteki, bir toprak yığınını koklayarak: *Bu toprak dul bir kadının odasına ait,* dedi.

Sonra kement ustası kemendini attı, böylece yüksek duvarın öte yanına geçtiler.

[Koku alan] bir başka yeri koklayınca: *Burası eşsiz bir padişahın hazinesinin toprağı*, dedi.

Delik delen, bir delik açtı, hazineye girdiler. Her biri hazineden bazı eşyalar aldı.

O topluluk, nice altınlar, altın işli [elbiseler], ağır mücevherler akıp hemencecik sakladılar.

Padişah, kaldıkları yeri, şekillerini, adlarını, sığınaklarını, yollarını gözüyle görmüştü.

Kendini onlardan gizleyip geri döndü. Sabahleyin Divan'da bu macerayı anlattı.

Bunun üzerine cesur çavuşlar yola koyuldular, hırsızları yakalayıp bağladılar.

Elleri bağlı olarak Divan'a getirdiler. Can korkusundan tir tir titriyorlardı.

Padişahın tahtının karşısında durunca, [anladılar ki] o aya benzeyen padişah, o geceki arkadaşlarıydı.

Geceleyin kime göz atsa, gündüz şeksiz şüphesiz onu tanıyan adam,

Padişahı taht üzerinde görünce: *Bu, geceleyin bizimle dolaşan, bize arkadaş olan kişi*, dedi.

Hani sakalında onca marifet olan var ya o işte; şu bizim yakalanmamız da onun teftişi yüzünden.

Gözü, padişahı şüphesiz olarak tanıyınca, oradaki erkânın yanında marifetli ağzını açtı.

"Nerede olursanız olun [o sizinledir][71]" padişahı bu işte. Yaptığımızı görüyor, sırrımızı duyuyordu.

Geceleyin gözüm, ona yol buldu da bu padişahı tanıdı; gece boyunca onun ay yüzüyle aşk [oyunu] oynadı.

Ben, ondan ümmetimi dileyeceğim; çünkü o, âriften/kendisini tanıyandan yüz çevirmez.

Ârifin gözünü her iki âlemin amanı, emniyeti bil; çünkü her Behram'a yardım ondan ulaşır.

Muhammed'in gözü padişahtan başkasına kaymadı[72] da o yüzden her derdin şefaatçisi oldu.

Dünya gecedeyken, güneş perde ardındayken, o, Hakk'ı görüyordu, ona umut bağlıyordu.

İki gözü, *"[Biz senin göğsünü] açmadık mı?[73]"* sürmesiyle sürmelemişti. Cebrail'in bile [görmeye] tahammül edemediğini o gördü.

Allah, bir yetime sürme çekti mi o, doğru yola girmiş eşsiz bir inciye döner.

Onun nuru, zerrelerden üstün olur; öylesine [yüce] bir matluba talip olur.

O, kulların makamlarını gördü de hiç kuşkusuz Allah o yüzden ona *"şahit"* adını verdi.

Şahidin aleti, keskin dille kulaktır; gece uyanık olduğundan sırlar ondan kaçmaz.

Binlerce davacı ortaya çıkıp baş gösterse de, kadının, kulağı şahitten yana olur.

Kadıların hüküm vermede böyle bir hünerleri vardır; onların şahidi iki aydın gözdür.

Onun için şahidin sözü, göz yerine geçer; çünkü o, garazsız bir gözle sırrı görmüştür.

Davacı da görmüştür ama garazla; garaz, gönül gözü için perdedir.

Allah, garazı bırakıp şahit olasın diye senin zahit olmanı diler.

Çünkü bu garazlar gözün perdesidir; göze perde inip onu sarınca,

Yaştan kuradan hiçbir şeyi göremez. *"Bir şeye duyduğun sevgi seni kör ve sağır eder."*

Ama gönlüne güneşin nuru vurunca, gözünde yıldızların bile değeri kalmaz.

O zaman, sırları, müminin ve kâfirin ruhlarının hareketini perdesiz olarak görür.

Allah'ın, yerde de yüce göklerde de insan ruhundan daha gizli bir şeyi yoktur.

Allah yaştan kurudan ne varsa açıkladı da, ruhu *"O Rabbimin işindendir[74]"* diye mühürledi.

Değerli göz, o ruhu görünce, artık hiçbir şey ona gizli kalmaz.

O, her çekişmede mutlak şahit olur; sözü, her baş ağrısının sersemliğini geçirir.

Allah'ın adı "Adl/adalet"tir, şahit de ona aittir. Bu yüzden sevgilinin gözü adil bir şahittir.

2880 İki cihanda da Allah'ın baktığı yer gönüldür. Çünkü padişahın gözü güzelin/şahidin üstündedir.

Allah'ın aşkı ve güzeli sevmesinin sırrı, bütün bu perdeleri var edişinin sebebiydi.

O yüzden, bizim "güzeli seven" [Rabbimiz] Miraç'taki görüş sırasında *"Sen olmasaydın[75]"* buyurdu.

Bu kaza, iyiye de hükmeder kötüye de. Üstelik de kazanın şahidi değil, hâkimi olur.

Hüküm sahibi, şahide esir oldu. Sevin, ey razı olunmuş keskin göz!

2885 Bilen/ârif, bilinene (marufa, Hakk'a) pek çok istekte bulundu: *A sıcakta soğukta bizi gözetip koruyan,* dedi.

A hayırda ve şerde bize danışman olan! Senin işaretlerinden şu gönlümüzün haberi yok.

A gece gündüz bizi gören, a kendisini görmediğimiz! Sebebi görmek gözümüze bağ oldu bizim.

Benim gözüm gözler arasından seçildi de geceleyin güneş bana göründü.

Ey yüceler yücesi, o, senin bilinen lütfundu. İyiliğin kemali onun tamamlanmasındadır.

2890 *Yarabbi! Kıyamette nurumuzu tamamla. Bizi kahredici kötülüklerden kurtar.*

Gece dostun olana gündüz ayrılık verme; sana yakınlığı görmüş canı uzaklaştırma.

Senden uzaklaşmak, dert ve azap içinde bir ölümdür; hele de bu ayrılık kavuşmadan sonra olursa.

Seni göreni gözsüze çevirme, onun yetişmiş yeşilliğine su serpiver.

Ben, gidişte laubalilik etmedim, sen de incitmede o kadar umarsız olma.

2895 *Senin yüzünü bir kerecik olsun göreni, aman ha kendi yüzünden uzaklaştırma.*

Senden başkasının yüzünü görmek, boğazda zincire döndü. "Allah'tan başka her şey bâtıldır"

Bâtıldırlar ama bana doğru görünürler, çünkü bâtıl, bâtılları çeker.

Şu yerde ve gökte zerre zerre ne varsa hepsi de mıknatıs gibi kendi cinsini çeker.

Mide, yerleşeceği yere kadar kadar ekmeği çeker; ciğerdeki hararet de suyu çeker.

2900 *Göz, bu mahalledeki güzelleri çeker; burun da gül bahçesindeki kokuları arar.*

Çünkü göz duygusu, renkleri kendine çeker; beyin ve burun da güzel kokuları.

Ey sırları bilen Rabbim! Sen bu çekilişlerden lütfunun çekişiyle bizi güvende tut.

Ey müşterimiz, sen bu çekişlerden üstünsün, galipsin onlara. Çaresizleri, âcizleri satın alıp [kurtarsan] yaraşır sana.

Kadir gecesindeki dolunayın parlaklığını bilen, susuzun buluta yüz tuttuğu gibi yüzünü padişaha döndürür.

2905 *Zaten dili de canı da ona ait olduğundan, ona ait olan ona karşı daha küstahça konuşur.*

Biz can gibi balçığa bağlanıp kaldık, der. Kıyamet gününde can güneşi sensin.

A gizlice dolaşan padişah! Şimdi kereminden hayırlısıyla sakalını oynatma vakti geldi.

Her birimiz kendi özelliğimizi gösterdik; ama o hünerlerin hepsi bahtsızlığımızı arttırdı.

O hünerler bizim boynumuzu bağladı; o makamlar yüzünden tepe üstü düşüp alçaldık.

2910 *O hünerler, boynumuza bağlanmış hurma lifi oldu. Ölüm günü, o bilgilerin hiçbirinden yardım gelmez.*

Sadece geceleyin gözü padişahı tanıyan güzel duygu sahibinin hüneri bir işe yarar.

O hünerlerin hepsi yoldaki gulyabaniydi. Geceleyin padişahtan haberdar olan göze gelince, o başka.

Padişah, divan gününde, geceleyin yüzüne bakan kişiden utanır.

Sevgi padişahını tanıyan köpeğe de Ashab-ı Kehf'in köpeğin adını takmak lâzım.

Köpeğin havlamasıyla aslandan haberdar olan kişinin kulağındaki özellik de iyidir.

Köpek, geceleri bekçi gibi uyanık olduğundan, padişahın geceleri kalkan kullarından habersiz değildir.

Sakın ha! Adı kötüye çıkanlardan utanmaya gerek yok; aklı, onların sırlarını bilmeye memur etmek gerek.

Bir defa kötüye çıkmış olanın ad aramasına gerek yok, hamdır o.

Nice altın vardır ki yağmalanmasın, zarar görmesin diye üstü karartılır.

Su sığırı, denizin dibinden şımşırak taşını çıkarır. Geceleyin onu denizin kıyısına koyar, onun ışığı altında otlar. Bir tacir, pusudan çıkar, su sığırı, mücevherden uzaklaştığında mücevheri kara balçık ve çamurla sıvayıp bir ağaca kaçar. Bunun hikâyesi.

Su sığırı, denizden bir mücevher çıkarır. Çimenliğe koyup etrafında otlanır.

O mücevherin ışığının parıltısıyla acele acele sümbülden, süsenden otlanır.

Su sığırının gıdası nergisten ve nilüferden olduğu için, dışkısı da amberdir.

Gıdası ululuk nuru olanın dudağından nasıl olur da sihr-i helâl doğmaz?

Arı gibi, ganimeti vahiyden olanın evi nasıl balla dolu olmaz?

O sığır mücevherin ışığında otlanırken, ansızın mücevherden uzaklaşır.

Bir tacir, otlak ve çayırlık karanlık olsun diye o incinin üstüne kara balçık koyar.

Sonra tacir bir ağaca doğru kaçar, sığır da keskin boynuzuyla adamı arar.

Sığır, o düşmanı boynuzlamak için yirmi defa otlağın etrafında dolanır.

Ondan umudunu kesince, mücevheri koyduğu yere gelir.

O şahlara lâyık incinin üstündeki balçığı görür. Sonra da iblis gibi o çamurdan kaçar.

O iblis bile toprağın içine karşı kör ve sağır olduktan sonra, sığır nereden bilsin çamurda mücevher olduğunu?

"İnin" [buyruğu] canı aşağılara attı. O hayız hali, onu namazdan mahrum etti.

A arkadaşlar, bu sözden, o laftan sakının; şüphesiz hevâya [uymak] erkeklerin hayız halidir.

"İnin" [buyruğu] Âdem incisi çamur içinde gizlensin diye canı bedene soktu.

Onu tacir bilir, ama sığır bilmez. Onu gönül ehli bilir, her çamur kazıyıcısı değil.

İçinde mücevher olan her balçığın özü bir başka çamuru anlatır.

Ama Hakk'ın saçışından ışık elde edemeyen balçık, içi inci dolu balçıklarla arkadaşlığa katlanamaz.

Bu sözün arkası gelmez. Bizim fare, ırmak kıyısında, [sesi de] bizim kulağımızda.

O farenin ırmak kıyısında kurbağayı çağırması hikâyesine geri dönüş ve kurbağa isteğinden haberdar olsun diye farenin ipi ucunu çekmesi

Aşkla yoğrulmuş fare, doğru yoldaki kurbağaya kavuşmak için ipin ucunu çeker.

İpin ucunu elime geçirdim diye her an gönül ipliğine sarılıyordu.

İpin ucu yüzünü bana gösterdi diye onu izlerken gönlü ve canı ipe döndü.

Ama ansızın bir alaca karga fareyi avlamak için geldiği gibi onu oradan kaptı.

Fare, kargayla birlikte havaya yükselince, kurbağa da suyun dibinden çekildi.

Fare karganın gagasında, kurbağa da ayağı ipte havada asılıydı.

İnsanlar: "Karga, nasıl bir hile ve düzenle su kurbağasını avlayabildi ki?" diyordu.

Suya nasıl girdi? Onu nasıl kaptı? Hiç kurbağa kargaya av olur mu?

Kurbağa: Bu, suda yaşamayanlardan bir alçağa eş olan kişinin cezası ve lâyığıdır, dedi.

Feryat, aynı cinsten olmayan dosttan feryat! İyi bir arkadaş arayın ey ulular.

Akıl da, güzel yüzdeki çirkin burun gibi, ayıplarla dopdolu nefisten feryat eder.

Akıl ona: Aynı cinsten oluş kesinlikle anlam yoluyladır, su ve toprak yoluyla değil

Kendine gel, surete tapma, bunu söyleme; aynı cinsten oluş sırrını surette arama.

Suret, cansız gibidir, taş gibidir; cansız olanın cinsiyetten haberi yoktur.

Can, karıncaya benzer, beden de buğday tanesine. Karınca her an onu bu yana taşır durur.

Karınca bilir ki o eğreti taneler, dönüşüme uğrayıp kendi cinsinden olacaktır.

Karıncanın biri, yoldan bir arpa aldı; bir başka karınca da bir buğday alıp koştu.

Arpa, buğdaya koşmaz, ama evet, karınca karıncaya doğru gelir.

Arpanın gidişi, buğdaya uyarak olur; kendi cinsine dönüp gelen karıncaya bir bak.

Sen, "Buğday niye arpanın yanına gitti?" deme. Gözünü düşmanına dik, rehin olana değil.

Kara karınca, kara keçe üstünde... Karınca gizli, taneyse yol üstünde görünmede.

Akıl göze: İyice bak, der; tane, taşıyanı olmadan yürür gider mi hiç?

Köpek, bu yüzden Ashabı Kehf'in yanına geldi; suretler tanedir, gönülse karınca.

Bu yüzden İsa gökteki temiz kimselere doğru gider. Kafesler çeşitliydi, ama yavrular aynı cinstendi.

Bu kafes meydanda, ama o yavru gizli. Kafesi götüren olmasa kafes, [kendi kendine] gider mi hiç?

Akıl kendisine bey olan göze ne mutlu. Akıbeti görür, bilgilidir, aydındır o.

Çirkinle güzelin farkına akılla varın; aktan karadan dem vuran gözle değil.

Göz, pislikte biten yeşilliğe aldanır; oysa akıl, onu bizim mihengimize vur, der.

Sadece dileği gören göz kuşa afettir; tuzağı gören akılsa kuşun kurtuluşu.

Ama aklın anlamadığı bir başka tuzak daha vardır; gaybı gören vahiy, o yüzden buna doğru koşup gelmiştir.

Aynı cinsten olanla olmayanı akılla bilebilirsin; hemen suretlere doğru koşmak uygun değildir.

Aynı cinsten oluş, ne senin için ne de benim için suretle olmaz. İsa, insanlar arasına melek cinsinden olarak geldi.

Gökyüzü kuşu, kurbağayı çeken karga gibi onu bu mavi burcun üstüne çıkardı.

Abdülgavs'ın hikâyesi. Perilerin onu kaçırması, yıllarca periler arasında kalması, yıllar sonra şehre ve çocuklarına gelmesi, onlarla aynı cinsten oluşu ve gönül bağı yüzünden o perilerin ayrılığına sabredememesi

Abdülgavs, perilerle aynı cinstendi; dokuz yıl peri gibi gizlice uçtu.

Karısının başka bir kocadan çocukları oldu. Yetimleri, babalarının ölümünü konuşurlardı.

Acaba onu kurt mu kaptı yoksa bir yol kesici mi? Yoksa bir çukura veya pusuya mı düştü?

Çocuklarının hepsi işle güçle kendinden geçmiş, bir babamız varmış demezlerdi.

Dokuz yıl sonra çıkageldi, o da geçici olarak. Bir ortaya çıktı, ondan sonra tekrar gizleniverdi.

Bir ay çocuklarına konuk oldu. Ondan sonra da hiç kimse bir daha izine rastlayamadı.

Mızrak yarası, ruhu nasıl kapıp götürürse, perilerle aynı cinsten oluşu onu aldı götürdü.

Cennetlik de cennet cinsinden olduğundan, bu aynı cinsten oluş yüzünden Allah'a tapar.

Peygamber: "Cömertliği ve güzel huyu, dünyaya uzanmış cennet dalı bil" demedi mi?

Bütün sevgilere, sevgi cinsi adın tak; bütün kahırları, kahır cinsinden bil.

Küstahlık, küstahlıktan doğar; çünkü akılca aynı cinstendir.

İdris yıldızların cinsindendi. Sekiz yıl boyunca Zühal ile seyir halinde birlikteydi.

[Zühal], doğularda ve batılarda ona arkadaştı; birlikte konuşurlardı, İdris onun etkilerine mahremdi.

Kaybolup gittikten sonra, ayağını dünyaya basınca yıldız bilgisi dersi vermeye başladı.

Yıldızlar onun önünde bir güzel saf tutar, onun dersinde hazır bulunurlardı.

Öyle ki sıradan seçkin bütün halk, yıldızların seslerini duyarlardı.

Aynı cinsten oluşun çekişi, yıldızları yeryüzüne, onun yanına apaçık çekmişti.

Her biri, ona adını ve halini açar, nasıl rasat edileceğini anlatırdı.

Aynı cinsten oluş nedir? [Cinslerin] sayesinde birbirlerine yol bulabildikleri bir tür bakış.

Allah, bir kişide gizlediği bakışı sana da koysa, sen de onun cinsinden olursun.

Bedeni her yana çeken nedir? Bakış. Haberdar olan, habersiz olanı nasıl çekip götürür?

Erkeğe kadın huyu koyacak olsa, o adam muhannes olur da ibnelik eder.

Allah, kadına erkek huyu koyacak olsa, o kadın, zıbıklı kadın aramaya başlar.

Sana Cebrail'in sıfatlarını koyacak olsa, kuş yavrusu gibi havaya yol ararsın.

Gözünü havaya diker beklersin, yere yabancı, göğe âşık olursun.

Ama sana eşek sıfatlarını koysa, yüz kanadın olsa bile yine ahıra uçarsın.

Fare, suretinden ötürü zelil olmadı; pisliğinden, fare yiyen kargaya av oldu.

Yiyecek peşine düşen, hain olan, karanlığa tapan kimse, peynirle, fıstıkla, pekmezle sarhoş olur.

Akdoğanda fare huyu ortaya çıkarsa, farelere utanç kesilir, vahşi hayvanlar için ar olur.

A oğul! Hârut'la Mârut'un huyu değişti de Hak onlara insan huyu verdi.

İşte o zaman *"Biz saf tutanlarız"*[76] [makamından düşüp] Bâbil kuyusunda baş aşağı asılı kaldılar.

Levh-i Mahfuz gözlerinden uzaklaştı da levhleri, büyücüyle, büyülenmiş [kişiler] oldu.

Kanat aynı, baş aynı, beden aynı, Musa Arş'ta, Firavun ise aşağılık halde.

[Güzel] huyun peşine düş, güzel huylularla otur; gül yağının huy kabul edişine bir bak.

Mezar toprağı bile adamla şeref kazanır da gönül, elini, yüzünü o mezarın üstüne kor.

Toprak, tertemiz bedene komşu olunca nasıl da şerefe erdi, ikbal buldu.

Öyleyse sen de "Önce komşu, ev" de. Bir gönlün varsa git, bir gönül sahibi ara.

Onun toprağı da canla aynı öze ve sirete ulaşır; değerli kişilerin gözlerine sürme olur.

Mezarda toprak gibi yatan niceleri vardır ki fayda ve etki bakımından yüzlerce diriden iyidir.

Gölgesini götürmüştür o, ama toprağa gölge salmadadır; yüz binlerce diri, onun gölgesi altındadır.

Bir adamın Tebriz muhtesibinden maaşı vardı. O maaşa güvenerek borçlanmıştı. Onun öldüğünden de haberi yoktu. Hâsılı hiç kimse onun borcunu ödemedi de, borç yine o ölmüş olan muhtesip tarafından ödendi. Nitekim denilmiştir ki: Ölü, ölümle rahata eren kimse değildir. Ölü, diriler arasında olan ölüdür.

Yoksulun biri, etraftaki diyarlardan borçlanmış olarak Tebriz'e geldi.

Meğer onun dokuz bin altın borcu vardı. Tebriz'de de Bedrettin Ömer diye biri vardı.

Gönlü deniz kesilmiş bir muhtesipti. Saçının her teli bir Hâtem yurduna dönmüştü.

Hâtem, [sağ] olsaydı onun dilencisi olurdu; başını önüne uzatır, ayağının toprağı olurdu.

Susuza arı duru bir deniz verseydi, o cömertliğinden, o bağışından bile utanırdı.

Bir zerreyi [güneş gibi] bir ışığa çevirseydi, bu da onun himmetine lâyık olmazdı.

O yabancı da ona umut bağlayarak geldi; çünkü yabancılar için bir akraba, bir yakın gibi olmuştu.

O yabancı, onun kapısını bellemiş, onun bağışından dolayı hadsiz borca girmişti.

O kerem sahibine dayanarak borç almıştı, çünkü onun ihsanlarına güveniyordu.

Bu yüzden küstahlaşmış, o ikramı huy edinmiş denize umut bağlayarak borç armadaydı.

Borçluların yüzü ekşidir ama o neşeliydi. Gül gibi, o keremler bahçesi sayesinde gülüyordu.

Sırtı Arap güneşiyle ısındı. Ebu Leheb'in düşmanlığından ona ne gam?

Bulutla sözleşmesi, anlaşması var çünkü. Sakalardan su dilenir mi artık?

Allah'ın elinden haberdar olan büyücüler, bu elin ayağın üstüne başka bir eli ayağı koyarlar mı hiç?

Desteği dayancı aslandan olan tilki, yumruğuyla kaplanların bile kellesini kırar.

Cafer'in -Allah ondan razı olsun- bir kaleyi tek başına almak için gelmesi. O kalenin padişahının onu def etmek için vezirine danışması. O vezirin padişaha: "Sakın ha, bilgisizlikle öfkeye kapılma, teslim et. Çünkü bu adam desteklenmiştir. Onun canında Allah katından verilmiş büyük bir topluluk vardır" demesi

Cafer, bir kaleye doğru gitti. Kale, onun kurumuş dudağının yanında bir yudum suydu ancak.

Bir tek atlı, at sürerek kaleye saldırdı. Korunmak için kale kapısını kapattılar.

Kimsede savaşmak için ileri çıkmaya cesaret yoktu. Gemicilerin balinaya karşı cesareti olur mu?

Padişah yüzünü vezirine dönüp: *"A danışmanım, şimdi bunun çaresi ne?"* dedi.

Vezir: *Gururu ve hileyi bırakıp kılıç ve kefenle yanına gitmendir*, dedi.

[Padişah]: *"Topu topu tek başına bir adam değil mi?"* dedi. [Vezir]: *Adamın tek başına oluşunu küçük görme*, dedi.

Gözünü aç da kaleye iyice bak. Civa gibi onun önünde titreyip durmada.

O ise, atın eyerine öyle sağlam oturmuş ki sanki doğuyla batı onunla birlikte.

Birkaç kişi fedai gibi at sürüp kendilerini onun önüne attı.

Her birini gürzüyle atların ayağı altına tepetaklak indiriyordu.

Hakk'ın kudreti, ona bir topluluk gücü vermişti; tek başına bir kalabalığa saldırıyordu.

Gözüm, o yüce padişahın yüzünü görünce, sayıların çokluğu gözümden düştü.

Yıldızlar çok, güneş tek olsa da onun önünde hepsinin temeli virandır.

Binlerce fare başını uzatıp çıksa kedide, ne korku olur, ne çekinme.

Fareler kedilerin karşısına nasıl çıkarlar? Onların canlarında topluluk yoktur a filan!

Suretlerdeki topluluk anlamsızdır. Haydi, Allah'tan anlam topluluğunu iste.

Topluluk, beden çokluğundan değildir. Cismi, isim gibi rüzgâr üstünde duruyor bil.

Farenin gönlünde topluluk olsaydı, birkaç fare gayrete gelip toplanırdı.

Fedai gibi, mühlet vermeden kendilerin üstüne atarlardı.

Birisi vurduğu gibi gözünü çıkarır, öteki de dişiyle kulağını yarardı.

Bir başkası böğrüne bir delik açardı da [kedi] bu topluluktan çıkış yolu bulamazdı.

Ama farenin canında topluluk yoktur; kedinin sesinden aklı başından gider.

Farelerin sayısı yüz binlerce olsa da, fare o düzenbaz kedinin önünde donakalır.

Sürünün kalabalığından kasaba ne gam! Akıl çokluğu [adamdan] uykuyu giderebilir mi?

Mülkün sahibi, yaban eşekleri sürüsüne saldırsın diye aslana topluluk verir.

On boynuzlu, yürekli yaban eşeği, aslanın saldırısı karşısında hiç yoka döner.

Mülkün sahibi O'dur. Güzellik mülkünü/saltanatını Yusuf'a verir de ak buluttan yağan yağmura döndürür onu.

Bir yanağa, yıldız ışıltısı verir de bir padişahı bir kıza kölesi eder.

Bir başkasının yüzüne kendi nurunu koyar da [o kişi] gece yarısı her iyiyi kötüyü görür.

Yusuf ile Musa, yüzlerindeki, yanaklarındaki gönüllerindeki nuru Allah'tan aldılar.

Musa'nın yüzü, saçtığı nurdan ötürü yüzünün önüne bir örtü koymuştu.

Zümrüt saldırgan yılanın gözünü nasıl kör ediyorsa, onun yüzündeki nur da gözleri öyle almaktaydı.

Musa, o güçlü ışığı örtmek için Allah'tan bir örtü istedi.

Allah: *Haydi, örtüyü hırkandan yap, çünkü o, güvenilir bir ârifin elbisesidir,* dedi.

O elbise, nurdan bir sabır elde etmiştir, can nuru onun atkılarında ve çözgülerinde parıldamıştır.

Böyle bir hırkadan başkası koruyucu olmaz; ondan başkası bizim nurumuza dayanamaz.

Kafdağı onun karşısına çıkacak olsa korkar; nur onu Tur dağını parçaladığı gibi parçalar.

Erlerin bedenleri, [Allah'ın verdiği] kâmil kudretle, niteliksiz nura dayanma gücü bulmuştur.

Tur'un zerre kadarına dayanamadığı nuru, Allah'ın kudreti bir fanusa yerleştirir.

Kandil konulan yerle sırça, Kaf dağını ve Tur dağını paramparça eden o nura mekân olur.

Onların bedenlerini kandil konacak yer bil, gönüllerini de sırça. Bu kandil Arş'a ve feleklere ışık salmıştır.

Onların nurları, bu nura hayran kalmıştır; kuşluk çağındaki yıldız gibi yok olmuştur.

Bundan dolayı peygamberlerin sonuncusu, zevali olmayan ezeli padişahtan rivayet ederek demiştir ki:

"Ben göklere, boşluğa, yüce akıllara ve nefislere sığmadım da,

Neliksiz, niteliksiz, sorgusuz sualsiz bir halde misafir gibi müminin kalbine sığdım."

Bu gönlün kılavuzluğuyla yukarılar ve aşağılar benden padişahlıklara, bahtlara erişir.
Böyle bir ayna olmadan benim güzelliğimden zemine ve zamana bir şey yansımaz.
İki âlemde de merhamet atını koşturduk, geniş mi geniş bir ayna yaptık.
Bu aynadan her an elli düğün belirir. Aynayı işit, ama şerhini sorma.
Hâsılı [Musa] kendi elbisesinden bir örtü yaptı. Çünkü o ay [gibi yüzün] etkisini biliyordu.
O örtü, elbisesinden başka bir şeyden olsaydı, iki kat dağ olsa [onun önünde] paramparça olurdu.
O nur, demir duvarları bile delip geçtikten sonra, bir örtünün Hakk'ın nuruna karşı ne hükmü olabilir ki?
O örtü, hararetli bir ârifin cezbe vaktinde giydiği bir hırka olmuştu.
Ateş, bu yüzden kava rehindir, çünkü o ateşe önceden alıştırılmıştır.
Safura, o hidayet ışığının arzusu ve aşkıyla iki gözünü de yele verdi.
Önce bir gözünü kapattı, onun yüzünün nurunu görünce o gözünü yitirdi.
Ondan sonra yine sabrı kalmadı, öteki gözünü de açıp o ay yüzlü için harcadı.
Bunun gibi savaş eri de ekmek verir, ama itaat ışığı üzerine vurunca canını verir.
Derken kadının biri ona: *"Kaybettiğin o nergis gibi göze hayıflanmıyor musun?"* dedi.
[Safura]: *Asıl, yüz binlerce gözüm olsaydı da [hepsini] feda etseydim diye hayıflanıyorum,* dedi.
Göz pencerem, o ay yüzünden viran oldu; ama ay, define gibi viraneye yerleşti.
O define, benim şu viranemin sayvanını, evini hatırlamama izin verir mi hiç?
Yürüyüp giderken, Yusuf'un yüzünün ışığı her köşkün penceresinden içeri vururdu.
Evin içindekiler, "Yusuf'tur, bu yana gezmeye dolaşmaya gelmiş" derlerdi.
Ev sahipleri, duvardaki ışığı gördüklerinde, anlarlardı ki,
Penceresi o yana bakan ev, o Yusuf'un geçişiyle şereflenmede.
Haydi, pencereni Yusuf'a doğru aç da aralığından seyrine bak.
Âşık olmak, [o yana] bir pencere açmaktır. Çünkü gönül, dostun yüzüyle aydındır.
Öyleyse daima dostun yüzüne bak. Bu senin elindedir, dinle, a babacığım!
Gönüllere girmek için kendine bir yol bul, başka şeyler düşünen anlayışı uzaklaştır.
Kimyan var, onu deriye merhem et; düşmanları bu sanatla dosta çevir.
Güzelleşince o güzelliğe erişirsin de o [güzellik] ruhu kimsesizlikten kurtarır.
Onun nemi can bahçelerini yetiştirir. Soluğu, gamdan ölmüş olanı diriltir.
[O sana] sadece şu aşağılık dünya saltanatını vermez. Yüz binlerce başka başka saltanatlar da verir.
Allah, derssiz, çalışmasız, onun güzellik saltanatının başına [rüya] tabiri saltanatını verdi.
Güzelliğinin saltanatı onu zindana çekti. Bilgisinin saltanatı da onu Zühal'e doğru götürdü.
Padişah, bu bilgisi ve hüneri yüzünden ona kul oldu. Bilgi saltanatı, güzellik saltanatından daha fazla övgüye değer.

O borçlu adamın muhtesibin yardımını umarak Tebriz'e gelmesi hikâyesine geri dönüş

Borç korkusuyla sıkıntıya düşen o yabancı, yola çıkıp o esenlik yurduna [Tebriz'e] geldi.
Tebriz'e Gülistan mahallesine doğru gitti. Gül bahçesinde sırt üstü yatarak umutla uyudu.

Umudunun üstüne, yüce başkent Tebriz'den aydınlık üstüne aydınlık vurmuştu.

Canı, o erler bahçesinden, o Yusuf rüzgârından, vuslat Mısırı'ndan dolayı gülmeye başladı.

[Dedi ki]: A sürücü, devemi çöktür; talihim geldi, yoksulluğum uçup gitti.

Diz çök a devem, işler güzelleşti. Hakikaten Tebriz, gönüllerin çöktüğü bir yerdir.

Bahçelerin etrafında yayıl a devem. Hakikaten Tebriz, bizim için ne güzel bir feyiz yurdudur.

Ey deveci! Çöz develerden yükü. Tebriz şehridir burası, Gülistan mahallesidir.

Bu bağda cennet ışığı ve güzelliği var. Bu Tebriz'de Arş'ın parıltısı var.

Tebrizlilerin üstünde her zaman Arş'tan gelen cana can katan bir nur vardır.

O yabancı, muhtesibin evini arayınca halk ona: *O sevgili adam vefat etti*, dedi.

Geçen gün, dünya evinden göçtü. Bu ölüm yüzünden kadının erkeğin yüzü sarardı.

O Arş tavusu Arş'a doğru gitti. Gaiplerden kendisine Arş kokusu gelince,

Gölgesi halkın sığınağıydı ama güneş onu çabucak dürüverdi.

Önceki gün, o gemi bu sahilden uzaklaştı; zaten o efendi, bu gam yurduna doymuştu.

Adam bir nara atıp baygın düştü. Sanki o da, muhtesibin ardı sıra can verdi.

Yüzüne sular serptiler, gül suları saçtılar. Yanındakiler haline ağladılar..

Geceye kadar baygın kaldı; derken, yarı ölü bir halde canı gaiplerden döndü.

O yabancının muhtesibin ölümünden haberdar olması, bir yaratılmışa güvenmekten ve ihsanına dayanmaktan dolayı istiğfar etmesi, Hakk'ın nimetlerini anması ve kendi suçundan Allah'a tövbe etmesi: "İnkârcılar Rablerine başkalarını eşit tuttular[77]."

Aklı başına gelince: Yarabbi, suçluyum, insanlara umut bağlamıştım, dedi.

Gerçi o efendi çok cömertlikler etti, ama [onun cömertliği] senin bağışına hiç denk değildi.

O bana külah verdi, sense akılla dolu baş verdin. O kaftan verdi bana, sense boy pos.

O altın verdi bana, sen altın sayan el. O binek hayvanı verdi bana, sense ona binecek akıl.

O efendi mum/ışık verdi bana, sense aydın göz. O efendi yiyecek verdi bana, sense yemek yeme gücü.

O maaş verdi, sense ömür ve hayat. Onun vaadi altın, senin vaadinse temiz şeyler.

O ev verdi bana, sense yeri göğü. Senin evinde, o ve onun gibi yüzlercesi yetişip semirir.

Altın da senindir, altını o yaratmadı. Ekmek de senindir, ekmek de senden geldi ona.

Ona o cömertliği ve merhameti de sen verdin. Cömertlikte onun neşesini, sevincini de sen artıyordun.

Ben onu kendime kıble edindim ama asıl kıble yapanı bir yana attım.

O din sahibi, suya ve toprağa akıl ekerken neredeydik biz?

Gökyüzünü yoktan meydana getiriyordu. Bu toprak yaygısını yayıyordu.

Yıldızlardan kandiller yaptı, tabiatlardan kilitler ve anahtarlar.

Bu tavanla şu döşeme arasına gizlenmiş nice gizli, aşikâr binalar kurdu.

Âdem, onun yüce vasıfların usturlabıdır. Âdem'in vasfı onun âyetlerinin mazhardır.

Orada görünen her şey onun yansımasıdır. Tıpkı ırmak suyuna vuran ayın aksi gibidir.

Usturlabının üstündeki örümcek şekilleri, ezeldeki vasıflarını ispat etmek içindir.

İşte bu şekilde örümceği, gayp göğü ve ruh güneşi hakkında açıklamalar yapar, şerhler verir.

Bu doğru yolu gösteren usturlapla örümcek halkın eline müneccimsiz düşmüştür.

Allah, nebilere bu yıldız bilgisini verdi. Gaybı görmek için gaybı gören bir göz gerek.

Bu nesiller dünya çukurlarına düştüler de her biri kuyunun içinde kendi akîslerini gördüler.

Sana kuyuda görünen şeyi dışarıdan bil. Yoksa kuyuya düşen o aslana dönersin.

Bir tavşan, "Ey falanca, kuyuda kükreyen bir aslan var" diye onu yoldan çıkardı.

Kuyuya gir de ondan öcünü al. Madem ondan üstünsün kafasını kopar, dedi.

O taklitçi, tavşana maskara oldu. Kendi hayalince coşup köpürdü.

O: *"Bu suret, suyun göstereceği şey değil, bu, o kalpazanın aldatmasından başka bir şey değil"* diyemedi.

Ey altı yöne tutsak olan! Sen de düşmanda öç alırken altı yönde de yanlış yaparsın.

Ondaki düşmanlık, Allah'ın aksidir. O'nun kahır sıfatlarından türemiştir.

Ondaki suç, senin suçunun cinsindendir. O huyu, kendi tabîatından yıkayıp temizlemen gerek.

Çirkin huyun orada sana kendi yüzün gibi göründü. O senin için bir aynaydı çünkü.

A güzelim! Kendi çirkinliğini aynada görünce, aynaya vurma.

Yüksekteki yıldız, suya vuruyor; sen de yıldızın yansımasının üstüne toprak atıyorsun.

Bizim uğurumuzu alt üst etmek için bu uğursuz yıldız suya vurmuş diyorsun.

Örtmek için üstüne toprak döküyorsun, çünkü şüphen yüzünden onu yıldız sanıyorsun.

Aksi gizlendi, gayba doğru gitti de sen onun kalmadığını, geçip gittiğini sandı.

O uğursuz yıldız hâlâ göktedir. O yanda da ona bir çare bulmak lâzım.

Hatta gönlü, yönsüzlük yönüne bağlamak gerek. Bu tarafın uğursuzluğu, yönsüzlüğün uğursuzluğunun aksidir.

Verileni, Allah'ın vergisi ve bağışı bil. Beş [duyudaki], altı [yöndeki] bağış, o bağışın aksidir.

Alçak kimselerin bağışı kumdan fazla da olsa, sen ölürsün o, senden miras olarak kalır.

Yansıma, gözde ne kadar kalabilir ki? Aslı görmeyi meslek edin a eğri büğrü bakışlı!

Allah, niyaz ehline bağışta bulununca, onlara o bağışlarla birlikte uzun ömür verdi.

Nimet de kendisine nimet verilen de ebedidir; ölüleri diriltir, ondan izin isteyin.

Allah'ın bağışı, sana can gibi karışır. Öyle ki o sen olur, sen de o olursun.

Sende ekmeğe ve suya iştah kalmazsa, bu ikisi olmadan sana tertemiz azık verir.

Semizliğin giderse Allah, o zayıflıktan sonra sana o yandan gizli bir semizlik bağışlar.

Çünkü o, periye kokuyu gıda etmiştir; her meleğe o can azığı vermektedir.

Can da ne olur ki sen ona dayanasın? Allah kendi aşkıyla diriltir seni.

Ondan aşkın diriliğini iste, can isteme. Ondan o rızkı iste, ekmek isteme.

Halkı, içinde celâl sahibi Allah'ın sıfatlarının parladığı su gibi saf ve tertemiz bil.

Onların bilgileri, adaletleri, lütufları, gökteki yıldız gibi suda oynamaktadır.

Padişahlar, Hakk'ın padişahlığının mazharı; faziletli kişiler de Hakk'ın bilgisinin aynasıdır.

Çağlar geçti, bu yeni bir çağdır. Ay, aynı aydır, ama su aynı su değil.

Adalet, aynı adalettir, fazilet de aynı fazilet, ama o çağlar ve ümmetler değişmiştir.

A ulu kişi! Çağların üstünden çağlar geçti; ama bu anlamlar yerli yerinde devam etmede.

Bu ırmaktaki su kaç kez değişti; ayın aksi, yıldızın aksi aynı yerde.

Demek ki onun yapısı su üstünde değil; aksine gökyüzünün geniş sahasında onlar.

Bu sıfatlar manevi yıldızlar gibidir, bil ki bunlar anlamlar göğünde yerleşiktir.

Güzel yüzlüler, onun güzelliğinin aynasıdır. Onlardaki aşk, onun dileğinin aksidir.

Bu yanak, bu ben yine kendi aslına döner. Hayal su üstünde sürekli kalabilir mi hiç?

Bütün tasvirler, ırmak suyunun yansımasıdır; gözünü ovuşturunca hepsinin o olduğunu görürsün.

Aklı [o yabancıya]: *"Bu şaşılığı bırak"* dedi. Sirke pekmezdir, pekmez de sirke.

Kendi kusurun yüzünden efendiye nasıl başkası dersin? A şaşı, o gayretli padişahtan utan.

Feleklerin üstündeki ateş göğünü bile geçmiş olan o efendiyi, bu karanlık farelerinin cinsinden sayma.

Canın efendisini gör, ağır bedeni görme. Sen onu öz olarak gör, kemik olarak görme.

Efendiye lanetli iblisin gözünden bakma, onu balçığa nispet etme.

Güneşle yoldaş olanı yarasa diye adlandırma. Kendisine secde edileni secde eden sayma.

Bu, yansımalara benzer ama yansıma değildir. Yansıma suretinde Hakk'ın bir görüntüsüdür.

O, bir güneş gördü de cansız halde kalmadı; gül yağı, susam yağı olarak kalmadı.

Hak abdalları değişmişlerdir, onlar halktan değildi, sayfayı çevir.

Birlik kıblesi, nasıl iki olur? Toprak, nasıl meleklerin secde ettiği bir şey olur?

Adam, bu ırmakta elmanın aksini gördü de bu görüş, onun eteğini elmayla doldurdu.

Onun ırmakta gördüğü nasıl hayal olabilir? Çünkü bu görüşle, yüz çuval [elmayla] doldu.

Bedeni görme, sağırın ve körün yaptığını yapma. *"Kendilerine geldiğinde Hakk'ı yalanladılar*[78]*."*

"Attığın zaman sen atmadın[79]*"* [âyeti] Ahmet içindir. Onun görmesi, yaratanın görmesidir.

Ona hizmet, Hakk'a hizmettir. Gündüzü görmek, bu pencereyi görmektir.

Bu pencere kendiliğinden parlamaktadır; ne güneşten ne Ferkad yıldızından emanet değildir.

Yine o güneşten bu pencereye vurmuştur, ama alışılmış yoldan ve yönden değil.

Güneşle bu pencere arasında bir yol vardır; ama pencerelerin bundan haberi yoktur.

Bir bulut çıkıp göğü kapatsa bile onun ışığı bu pencereden coşar.

Pencereyle güneş arasında, şu havadan ve altı yönden başka bir yoldan ülfet vardır.

Onu övmek ve tespih etmek, Allah'ı tespih etmektir. Bu tabağın bizzat kendisinden meyve biter.

Bu sebepten dallarca elma yetişir onda; ona ağaç adı versen yanlış olmaz.

Sen bu sepete elma ağacı adını ver, çünkü ikisinin arasında gizli bir yol vardır.

Meyveli ağaçtan ne yetişirse, bu sepetten de aynı türden meyve yetişir.

Öyleyse sen sepeti talih ağacı olarak gör, bu sepetin gölgesinin altında güzelce otur.

Ekmek, ishal ediyorsa ona niye ekmek diyorsun ki a şefkatli! Müshil de gitsin.

Yolun toprağı gözü ve canı aydınlatırsa, onun toprağını sürme olarak gör.

Mademki ışıklar bu toprağın üstünden parlıyor ben neden yüzümü göğe kaldırayım ki?

A küstah, o yok oldu, var deme sen ona. Böyle bir ırmakta kerpiç nasıl kuru kalır?

Hilâl, bu güneşin önünde nasıl parlar? Böyle bir Rüstem'e karşı Zâl'in kuvvetinden ne olur?

O Allah, dileyen ve galip olandır. Varlıkların kökünü de o kazır zaten.

İki deme, iki bilme, iki çağırma. Kulu kendi efendisinde yok olmuş bil.

Efendi de efendiyi yaratanın nurunda yok olmuştur, ölmüş, mat olmuş, gömülmüştür.

Bu efendiyi Hak'tan ayrı görürsen hem metni kaybedersin hem dibaceyi.

Haydi gözünü, gönlünü topraktan çevir. Bu, kıble birdir, iki görme.

İki gördün mü, iki taraftan da kaldın demektir. Pamuğa ateş düşer, pamuk yok olur.

İki görenin misali, Kâş şehrindeki Ömer adlı yabancıya benzer. Adı yüzünden bir dükkândan öteki dükkâna gönderiliyordu. Ömer'e ekmek satmamakta bütün dükkânların bir olduğunu anlamıyordu. [Kendi kendine demiyordu ki]: "Bir çaresine bakayım, ben yanlış yaptım, benim adım Ömer değil diyeyim. Şu dükkânda tövbe eder, çaresine bakarsam bu şehirdeki bütün dükkânlarda ekmek bulurum. Eğer çaresine bakmaz da adım Ömer olarak kalırsa, bu dükkândan ötekine gitsem de yine mahrum ve şaşıyım çünkü bu dükkânları birbirinden ayrı sandım."

Eğer Kâş şehrinde adın Ömer'se, yüz paraya bir lavaş ekmeği satmazlar sana.

Bir dükkânda "Ben Ömer'im, bu Ömer'e kerem edin bir ekmek satın" dersen,

O sana: Öteki dükkâna git, der, oranın bir ekmeği buranın elli ekmeğinden iyidir.

O, bakışında şaşı olmasaydı, başka bir dükkân yok ki derdi.

O zaman, Kâşlının gönlünde şaşı olmama ışığı parlardı da Ömer, Ali olurdu.

Ama bu [dükkâncı] buradan öteki ekmekçiye: Şu Ömer'e ekmek sat a fırıncı" diye seslenir.

O da Ömer adını duyunca, ekmeği geri çeker; sonra seni daha uzaktaki bir dükkâna yollar.

Kinayeli olarak: "Şu Ömer'e ekmek ver a benim arkadaşım" der, yani benim sesimden anla işte demek ister.

O da seni başka bir tarafa gönderir. Dikkat et, ekmek almak için Ömer geliyor, der.

Bir dükkânda Ömer oldun mu var git, bütün Kâşân'da ekmekten mahrum kal.

Ama bir dükkânda Ali dedin mi, [o yana bu yana] gönderilmeden, zahmetsizce ekmek al.

Biri iki gören şaşı bile azıktan nasipsiz kalıyorsa, senin gibi on gören şaşının hali ne olur a anasını satan?

Madem Ali olamıyorsun, bu dünya Kâşan'ında şaşılığından Ömer gibi dolaş.

Şaşı için, şu virane manastırın köşe bucaklarında yeni yeni azıklar vardır. Haydi hayırlısı.

Sende Hakk'ı tanıyan iki göz varsa, her iki âlem sahasını da dostla dopdolu görürsün.

Bu korku ve ümitle dolu Kâşan'da oradan oraya havale edilmekten kurtulursun.

Bu ırmakta bir gonca veya ağaç görünce, sen onu her ırmaktaki gibi hayal sanma.

Çünkü bu nakışların aynısının yansıması yüzünden, Hak gerçeğe dönüşür de sana meyveler satar.

Göz, bu suyla şaşkınlıktan azat olur; yansımayı görür ama sepet [meyvelerle] dolar.

Bu [su], gerçekte bahçedir, su değil; öyleyse Belkıs gibi su kabarcıkları yüzünden soyunma.

Eşeklerin sırtında çeşit çeşit yükler vardır, dikkat et, bu eşekleri bir sopayla sürme.

Bir eşeğin üstünde lâl ve inci yükü var. Bir eşeğin üstünde de taş ve mermer yükü.

Her ırmak hakkında bu hükmü verme, bu ırmakta ayı gör de ona yansıma deme.

Bu, Hızır'ın suyudur, canavarların, yırtıcıların suyu değil; onda görünen her şey haktır.

Ay, bu suyun dibinden "Ben ayım" der; ben yansıma değilim, [seninle] konuşan da benim yoldaş olan da.

Yukarıda ne varsa, bu ırmakta da o vardır; ister yukarı uzat elini ister suya.

Bu ırmağı öteki ırmaklarla bir tutma; bu ay yüzlünün ışığını, ay bil.

Bu sözün sonu gelmez. O yabancı, o kadar ağladı ki o efendinin derdi yüzünden dertlere uğradı.

Kethüdanın [o yabancının borcunu] bütün Tebriz şehrine pay etmesi, pek az bir şeyin toplanması, o yabancının ziyaret için muhtesibin türbesine gitmesi, bu macerayı onun mezarı başında yana yakıla anlatması

O adamın borç hikâyesi meşhur oldu; aracı, Kethüda onun derdiyle sıkıntıya düştü.

Borcu [dağıtmak] için şehri dolaştı; bir şeyler umarak her yerde macerayı anlatıyordu.

Para dilenen o adam, dilencilik ederek yüz dinardan başka bir şey elde edemedi.

Kethüda geldi, onun elinden tuttu. O hayret verici kerem sahibinin mezarına gitti.

Bir kula [Allah'tan] bir başarı erişirse, onu mübarek bir adama konuk eder, dedi.

[O ev sahibi] malını onun yolunda saçar; makamını onun makamına bağışlar.

Ona şükretmek Allah'a şükretmek demektir. Çünkü Allah'ın yardımı onu kendi ihsanına eş etmiştir.

Ona şükretmeyi terk etmek, Hakk'a şükretmeyi terk etmektir. Onun hakkı hiç kuşkusuz Hakk'a ilhak olmuştur.

Nimetleri için Allah'a şükret; haydi, efendiye de hemen şükret, onu da an.

Gerçi annedeki merhamet Allah'tandır, ama yine de ona hizmet etmek farzdır, yerindedir.

Allah bu yüzden *"Ona salavat getirin*[80]*"* dedi. Çünkü Muhammed, halkın kendisine havale edildiği kimsedir.

Kıyamette Allah kula: *"Sana verdiğimi ne yaptın?"* der.

O da der ki: *"Yarabbi, sana candan şükrettim. Çünkü o rızkın ve ekmeğin aslı sendendi."*

Allah da ona: *"Hayır, sen bana şükretmedin; çünkü o kerem sahibine şükretmedin.*

Sen bir kerem sahibine zulmettin. Benim nimetim sana onun eliyle gelmemiş miydi?" der.

Yabancı, velinimetinin mezarına gelince inleyerek ağlamaya, ağıt yakmaya başladı.

Dedi ki: A her soylu kişinin dayanağı ve sığınağı! A yolda kalmışların umudu ve yardımcısı!

A gönlünde rızkımızın derdini taşıyan! A rızık gibi ihsanı ve iyiliği herkese yaygın olan!

A vergide, harcamada, borç ödemede yoksullara aşiret kesilen, ana baba olan!

A deniz gibi yakınlarına inciler, uzaklarına yağmurlar armağan eden!

Sırtımız seninle ısınıyordu a güneş! Her kasrın canlılığı sendin, her harabedeki define sendin.

A kimsenin kaşlarını çatık görmediği! A Mikâil gibi cömert ve rızık verici olan!

A gönlü gayp denizine bitişmiş olan! A kerem Kaf'ında gayp Anka'sı olan!

A malımdan ne gitti diye hatıran bir şey gelmeyen, himmet köşkünün tavanı asla çatlamayan!

A beni de benim gibi yüzlercesinin de aylarca, yıllarca kendi soyundanmışçasına aile edinen!

Paramız, malımız, eşyamız, adımız, övüncümüz, ikbalimiz sendin.

Sen ölmedin, bizim nazımız ve bahtımız öldü; kesintiye uğramayan geçimimiz ve rızkımız öldü.

Bağışta ve keremde binlercesine bedel bir kişiydin; nimet saçarken yüzlerce Hâtem gibiydin.

Hâtem, ölmüş olana, yine ölmüş olanı verirdi; cevizleri sayılı verirdi.

Sense her solukta, güzelliği, nefasete nefese sığmayan bir hayat veriyorsun.

Sen, hep sürüp gidecek olan bir hayat veriyorsun, eksiltmeden, saymadan peşin para veriyorsun.

A göklerin semtine secde ettiği! Senin bir tek huyunun bile mirasçısı yok.

Lütfun, gam kurduna karşı halkın çobanıydı; Allah Kelim'i [Musa] gibi müşfik bir çoban.

Allah Kelim'inden bir koyun yun kaçmıştı. [Aramaktan] Musa'nın ayağı su topladı, ayakkabısı parçalandı.

Akşama kadar peşi sıra onu aradı. [Bu yüzden] o süre de gözünden kayboldu gitti.

Koyun yorgunluktan bitkin düşüp kaldı. Allah Kelim'i [onu bulunca] üstündeki tozları silkti.

Sırtını ve başını elleriyle sıvazladı; sanki anasıymış sevgiyle okşadı onu.

Ona karşı zerre kadar öfkesi ve hışmı yoktu. Sevgiden, acımadan, gözyaşından başka bir şey yoktu.

Dedi ki: Hadi farz edelim bana acımadın, kendi nefsine niye zulmettin?

Allah, o anda meleklere: "Falanca kimse peygamberliğe yakışmaz mı" buyurdu.

Mustafa: "Her peygamber, çocukluğunda veya gençliğinde mutlaka çobanlık etmiştir" dedi.

Allah, çobanlık etmeden, o sınayış olamadan, ona dünyanın önderliğini vermez.

Soru soran birisi ona: "Sen de [çobanlık ettin] mi a yiğit?" dedi. Ben de bir zamanlar çobandım, dedi.

Allah, vakarları ve sabırları ortaya çıksın diye peygamberlikten önce onları çoban yapmıştır.

Halka çoban olan her emir sahibi, bu işi [Allah'ın] emrine uyarak yerine getirmelidir.

Sürüsünü güderken Musa gibi yumuşak, akıllı ve tedbirle davranmalıdır.

[Böyle yaparsa] şüphesiz Allah ona ay göğünün üstünde ruhani bir çobanlık verir.

Nitekim peygamberleri bu sürü güdüşten çekip almıştır da temiz kişilerin çobanlığını vermiştir.

[Yabancı] dedi ki: Ey efendi, sen de çobanlığında öyle davrandın ki seni kötüleyen kör olur.

Bilirim ki Allah orada sana mükâfat olarak sonsuz bir önderlik bağışlamıştır.

İşte ben de, senin denize benzeyen eline umut bağlayıp, maaş verişine, [borç] ödeyişine güvenip,

Yoktan yere dokuz bin altın borçlandım. Şimdi sen neredesin ki bu tortu durulsun.

Sen neredesin ki çimenlik gibi gülerek, bunu da, bunun on katını da al benden diyesin.

Sen neredesin ki beni güldüresin; efendiler gibi lütuflara, ihsanlarda bulunasın.

Sen neredesin ki beni hazinene götürüp borçtan ve yoksulluktan emin kılasın.

Ben yeter dedikçe, sen fazladan artırasın, bunu da al, içimden geldi, diyesin.

Bir dünya, toprak altına nasıl sığar? Gökyüzü yeryüzüne nasıl sığar?

Haşa, Allah için sen, dünyanın dışındasın, hem sağken, hem de şimdi öylesin.

Görünmeyen havada bir kuş uçar, onun gölgesi yere vurur.

Beden, gönlün gölgesinin gölgesinin gölgesidir. Beden, gönlün payesine nereden ulaşacak?

Adam uyur, ruhu güneş gibi gökte parlar. Bedeniyse geceliğinin içindedir.

Can/ruh, perde gibi boşlukta gizlidir; bedense yorgan altında [o yana bu yana] dönmektedir.

Ruh, *"Rabbimin emrindedir*[81]*"*, bu yüzden gizlidir. Hangi örneği versem boş, faydasız.

Acaba nerede o şekerler saçan lal dudağın? Nerede o güzel cevapların ve sırların?

Bizim müşküllerimizin anahtarı olan, şekerler çiğneyen akikten dudağın nerede acaba?

Nerede o Zülfikar'a benzeyen, akılları kararsız eden sözlerin acaba?

Ne zamana dek yuvasını arayan kumru gibi "Nerede, nerede, nerede, nerede, nerede?" diyeceksin.

Nerede mi? Rahmet sıfatlarının olduğu yerde; kudretin, temizliğin, anlayışın bulunduğu yerde.

Nerede mi? Aslanın ormanı düşündüğü gibi, daima gönlünün ve düşüncesinin bulunduğu yerde.

Nerede mi? Erkeğin, kadının keder ve hüzün vaktinde umut bağladığı yerde.

Nerede mi? Hastalık zamanı gözün sıhhat umuduyla uçup gittiği yerde.

Bir kötülüğü gidermek için [uğraştığın], harmanı [savurmak], gemiyi [yürütmek] için rüzgâr aradığın tarafta.

Dil "Ya Hu" dediği zaman, gönlün işaret ettiği yandadır.

O, boyuna "Nerede, nerede?" demeden de Allah iledir. Keşke ben de dokumacı gibi "Mekik nerede/biz nerede?" deseydim.

Aklımız nerede ki doğuyu batıyı görsün. Canlara ondan yüz türlü şimşekler çaksın.

Onda, köpüklü denizler gibi med cezir vardı; cezir/yükseliş sona erdi de geriye med/alçalış kaldı.

Dokuz bin [altın] borcum var; ama elimden tutanım yok. [Şehirde] pay edilen borca karşılık hepsi hepsi yüz dinarım var.

Allah, seni çekip aldı, keşmekeş içinde kaldım. A toprağı güzel! İşte umutsuzca gidiyorum.

Özlemle dolu olana bir himmet et, a yüzü, eli, himmeti kutlu olan!

Kaynağa, kaynağın aslına geldim, ama orada su yerine kan buldum.

Gökyüzü aynı gökyüzü, ama ay ışığı aynı değil. Irmak aynı ırmak, ama su aynı su değil.

İhsan sahipleri yine var, ama o tertemiz er nerede? Yıldızlar yine var, ama hani o güneş?

Sen Allah'a doğru gittin a saygıdeğer kişi, bari ben de Allah'a doğru gideyim.

Hakk'ın huzuru toplanma yeridir, sancağın dikildiği yerdir, nesillerin/çağların sığınağıdır. [Allah]: *"Hepsi huzurumuza getirilmişlerdir*[82]*"* [buyurmuştur].

Resimler, haberleri olsun olmasın, ressamın elinde hazır bulunur.

O nişanesi olmayan [Allah] her onları düşünce sayfasına çizip siler.

Öfkeyi getirir, hoşnutluğu götürür; cimriliği getirir, cömertliği götürür.

Algıladığım şeyler, gece gündüz bir an bile bu yazılıp siliniş halinden uzak değildir.

Testici testiyle uğraşır, testi kendiliğinden nasıl genişleyip uzar?

Tahta, marangozun eline yerleşmiştir. Yoksa nasıl kesilir, nasıl [başka bir tahtayla] uyumlu hale gelir?

Elbise, terzinin elinde olur, yoksa kendi kendini nasıl söküp diker.

A sona ulaşan! Kırba, sucunun yanındadır; yoksa kendi kendine nasıl dolup boşalır?

Sen de her an dolup boşalırsın; öyleyse bil ki O'nun sanat avucunun içindesin.

Bir gün gözündeki gözbağı kalktı mı sanat, sanatçıya nasıl da âşık olur görürsün.

Gözün var senin, kendi gözünle bak. Bir şeyden haberi olmayan alçağın gözüyle bakma.

Kulağın var senin, kendi kulağınla duy. Niye ahmakların kulağına rehin oluyorsun?

Taklitsizce bakmayı meslek edin, hem de kendi aklın için düşün.

Harezmşah'ın -Allah ona rahmet etsin- maiyetiyle gezerken çok nadir bulunan bir at görmesi, padişahın gönlünün o atın güzelliğine ve çevikliğine bağlanması, İmadü'l-mülk'ün o atın sevgisini padişahın gönlünden soğutması, padişahın onun görüşünü kendi sözüne tercih etmesi. Nitekim Hakim [Senâyî] İlâhî-nâme'de şöyle demiştir:

Esir satıcısı kıskanç dilli olursa, bir arşın beze karşılık bir Yusuf'a kavuşursun
Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlıkla yaptıkları tellallık yüzünden, onca güzelliği müşterilerin gözünden gizlendi de çirkin görünmeye başladı. "Ona karşı pek rağbetleri yoktu.[83]"

Bir beyin soylu bir atı vardı. Sultanın sürüsünde ona denk bir tek at bile yoktu.

Bey, sabahleyin ata binip alayına katıldı. Derken Harezmşah'ın birdenbire o atı gördü.

Atın ihtişamı ve rengi padişahın gözünü aldı. Geri dönene kadar gözü atta kaldı.

Hangi uzvuna bakacak olsa, her biri, ötekinden daha güzel görünüyordu.

Çevikliğinden, salınarak gidişinden, alımından başka, Allah ona daha nice nadir özellikler vermişti.

Derken padişahın aklı "Bu nasıl şeydir ki böyle aklımın yolunu vuruyor?" diye düşünmeye başladı.

Benim gözüm dolu, tok ve zenginidir. İki yüz güneşten daha aydındır.

Padişahların rokları benim katımda piyondur; yarım yamalak bir at, yok yere nasıl [aklımı] çeler?

Büyüyü yaratan, bir büyü etmiş olmalı bana; bu, onun çekişi, atın özelliği değil.

Fatiha okudu, epeyce bir lahavle çekti. Ama fatihası gönlündeki derdi çoğaltı.

Fatiha [hayrı ve şerri] çekip def etmede tektir, ama onu bizzat fatiha bu yana çekiyordu.

Başka türlü görmesi yine onun farklı göstermesinden; başkasının gözden yitip gitmesi de onun uyarışından.

Kesin olarak bildi ki bu çekiş öte yandan; Allah'ın işi her an nadir bir şey var etmektir.

Allah'ın düzeninden ötürü, sınanış yurdunda taştan atlara ve ineklere secde edilir.

Kâfire göre putun bir ikincisi yoktur; oysa putta ne güzellik vardır ne ruhaniyet.

Öyleyse o gizliden gizliye çekip duran şey nedir? Bu dünyaya, başka bir âlemden yansıyıp parıldamada o.

Akıl da can da bu yüzünden perde ardındadır; Ben göremiyorum, sen görebiliyorsan haydi gör.

Harezmşah, gezintiden dönünce, devletinin ileri gelenleriyle [bu konuda] sırdaş oldu.

Bunun üzerine çavuşlara, derhal o atı o evden alıp getirmelerini emretti.

O topluluk ateş gibi oraya yetişti; o dağa benzeyen bey yüne döndü.

Derdinden, uğradığı zarardan canı ağzına geldi de İmadü'l-mülk'ten başka bir sığınak göremedi.

İmadü'l-mülk, her mazlumun, kederinden ölen herkesin sığındığı bir sancak altıydı.

Ondan daha saygın bir başbuğ yoktu; sultanın nazarında bir peygamberdi adeta.

Tamahkâr değildi, soylu ve dindardı. Riyazet ehliydi, geceleri kalkardı, cömertlikte de bir Hâtem'di.

Görüşü pek kutluydu, tedbirli ve cömertti; her dilekte görüşü denenmişti.

Hem can saçmada cömertti hem de mal. Hilal gibi gayp güneşine talipti o.

Beylikte, garip ve mahpustu adeta; yoksulluk ve sevgi sıfatlarına bürünmüştü.

Her ihtiyaç sahibine karşı baba gibiydi. Sultanın yanında şefaatçiydi, zararları giderirdi.

Allah'ın hilmi gibi kötülere örtü olurdu; onun ahlakı insanların aksineydi, onlardan ayrıydı.

Pek çok kez tek başına dağlara çıkmıştı da padişah yüz türlü yalvarışla onu vazgeçirmişti.

Her an yüzlerce suç için şefaatçi olsa, padişahın gözü ondan utanırdı.

O bey, yiğit İmadü'l-mülk'ün yanına gitti, başını açıp yere kapandı.

Haremimde neyim varsa alsın, her yağmacı varımı yoğumu yağma etsin, dedi.

Şu biricik ata candan bağlıyım ben. Onu alırsa kesinlikle öldüm ben, a hayırsever!

Bu atı elimden alırsa, kesinlikle biliyorum ki yaşayamam ben.

Madem Allah sana bu yakınlığı vermiş, elini hemen başıma sür ey Mesih!

Kadına, altına, mala mülke sabredebilirim, bunda hilafım yok, yalanım dolanım yok.

Bu hususta bana inanmıyorsan, beni sına, sözümü, davranışımı imtihan et.

O İmadü'l-mülk, ağlaya ağlaya, gözlerini sile sile perişan bir padişahın yanına gitti.

Dudaklarını yumup sultanın huzurunda durdu. [içinden] kulların Rabbine sırlar söylemedeydi.

Ayakta durmuş sultanın sırlarını duyuyordu. İçinden de şu düşünceyi geçiriyordu:

Allahım! Gerçi o genç, eğri bir yola saptı, ama senden başkasına sığınmak yaraşık almaz.

O, kendisi tutsak olan herkesten bir kurtuluş yolu arayıp dursa da, sen sana yakışanı yap, onu muaheze etme.

Çünkü bu halkın hepsi de muhtaçtır; dilenciden padişahına kadar hepsi muhtaç.

Kemal sahibi güneş meydandayken, mumdan, fitilden kılavuzluk istemek,

Güzel yüzlü güneşin varlığına rağmen, mumdan, kandilden ışık ummak,

Hiç kuşku yok ki bizim edebi terk etmemiz demektir. Nimeti küfürdür, hevâ ve hevesten doğan bir iştir.

Ama akılların çoğunluğu, düşünürken yarasa gibidir, karanlığı sever.

Yarasa geceleyin bir kurtçuk yer, ama o kurtçuğu da can güneşi besler.

Yarasa geceleyin o kurtçukla sarhoş olsa da, o kurtçuk güneş sayesinde kımıldar olmuştur.

Işık, kendisinden doğup meydana gelen güneş, kendi düşmanına azık vermektedir.

Ama yarasa olmayan, açık gözleri doğruyu gören, apaydın olan akdoğan,

Yarasa gibi geceleyin beslenip gelişmek istese, güneş onu cezalandırmak için kulağını çeker.

Ona der ki: Diyelim ki o inatçı yarasanın bir illeti var, peki sana ne oluyor?

Sana acılar içinde eziyet ederek kulağını bükeyim de bir yüzünü güneşten çevirme.

Sıddık Yusuf'un -Allah'ın salâtları üzerine olsun- Allah'tan başkasından yardım dilemesi ve "Beni efendinin yanında an" demesi yüzünden yedi yıl zindanda kalması

Nitekim Yusuf da bir mahkûmdan, yalvara yakara, tevazular ede ede,

Yardım istedi, dışarı çıkınca, padişahın yanında işlerin düzene girince,

O Aziz'in tahtının başında beni an da beni de şu hapisten kurtarsın.

Kendisi tutsak olan bir mahkûm, bir başka mahkûmu nasıl kurtarabilir?

Dünya halkının hepsi de zindandadır; şu fani yurtta ölümü bekler dururlar.

Bedeni zindanda, canı Zühal'de olan pek nadir kişi istisnadır ancak.

Yusuf, onu kendisine yardımcı görmesinin cezası olarak yedi yıl zindanda kaldı.

Şeytan, Yusuf'u anmayı onun aklından çıkardı; o sözü onun gönlünden silip attı.

O güzel huylu, işlediği bu günah yüzünden Allah'ın takdiriyle birkaç yıl zindanda kaldı.

[Ona]: Adalet güneşinden ne kusur gördün de yarasa gibi karanlığa düştün?" [denildi.

Kendine gel, deniz ve bulut ne kusur işledi ki kumdan ve seraptan yardım dileniyorsun?

Avam, varsın yarasa gibi gelgeç tabiatlı olsun; senin apaçık gören bir gözün var ya ey Yusuf!

Hadi yarasa kör karanlığa gitti diyelim, peki sultan görmüş doğana ne oluyor?

Usta, çürümüş sopaya dayandı diye, bu suçtan ötürü ona ceza verdi.

Ama o hapislikten dolayı gönlü dertlenmesin diye Yusuf'u kendisiyle meşgul etti.

Allah ona öyle bir ünsiyet ve sarhoşluk verdi ki ne zindan kaldı gözünde ne karanlık.

Ana rahminden daha korkunç, sevimsiz, karanlık ve kokuşmuş bir zindan yoktur.

Allah, sana kendine doğru bir pencere açınca, bedenin her an daha da gelişti.

O zindanda, kıyas edilemez bir zevk içinde, senin beden ağacından duygular güzelce açıldı.

O rahimden çıkmak sana ağır gelir de rahim ağzından geriye doğru kaçarsın.

Lezzetin yolunu içten bil dışarıdan değil. Köşkler, kaleler aramayı ahmaklık say.

Birisi mescit köşesinde sarhoş ve mutludur, bir başkası bağda bahçede asık suratlı ve mutsuz.

Köşkte bir şey yok; bedenini yık. Define viranede olur a benim beyim.

Görmez misin ki sarhoş, şarap meclisinde yere yıkılıp düştüğü zaman zevk almaktadır.

Ev resimlerle dolu olsa da yık onu. Defineyi ara, defineyle imar et onu.

Düşünce ve hayal nakışlarıyla dolu o evdeki resimler vuslat definesinin üstündeki perde gibidir.

Bu gönülden coşup kaynayan resimler, hazinenin ışığıdır, altın parıltılarıdır.

Bunun gibi, temiz suyun letafetinin yansımasına da suyun üstündeki köpük zerreleri perde olmuştur.

Yine değerli canın letafetine ve coşkusunun üstüne de kişinin bedeni perde çekmiştir.

Öyleyse dillerde dolaşan atasözünü dinle: "Bize her ne gelirse bizden gelir" a kardeşim.

Bu perde yüzünden, şu köpüğe tapanlar tertemiz sudan iyice uzaklara düşmüşlerdir.

[İmadü'l-mülk]: Ey güneş, senin gibi bir kıblemiz ve imanımız varken, geceye tapıyoruz, yarasalık ediyoruz [dedi].

Bu yarasaları kendine doğru uçur; onları bu yoksulluktan kurtar a yardımı dilenen!

Bu genç bu suçla azıtmış, haddi aşmıştır; bana geldi, ama sen onu suçlu tutma.

Bu düşünceler, İmadü'l-mülk'ün içinde ormanlardaki aslanlar gibi coşup kükredi.

Görünüşte padişahın karşısında durmuştu; ama uçmakta olan canı gayp bahçelerindeydi.

Melekler gibi "elest" ikliminde, her an yeni şarapla sarhoş oluyordu.

İçten içe sevinçli, dışıysa keder doluydu. Mezara benzeyen bedende hoş bir âlem vardı.

O gayplar ve sırlar âleminden neler görünecek diye hayretler içinde bekliyordu.

O sırada çavuşlar, atı çeke çeke Harezmşah'ın huzuruna getirdiler..

Gerçekten de şu gök kubbenin altında, o boyda postta, o koşup seğirtmede bir at yoktu.

Rengi her gözü alıyordu. Merhaba o şimşekten, o aydan doğmuş ata.

Ay gibi, Utarit gibi hızlı gidişliydi; sanırsın ki gıdası arpa değil, kasırgaydı.

Ay bir gecede gökyüzü arsasını dolanır, o yolları kat eder.

Ay bir gecede burçları aşıyorken, sen oluyor da miracı inkâr ediyorsun?

O hayret verici tek inci, yüzlerce aya benzer. Onun bir işaretiyle ay ikiye yarılmıştır.

Şaşırtıcı olan şu ki, ayı yarmada gösterdiği hüner, halkın zayıf duygusu ölçüsündeydi.

Yoksa nebilerin ve resullerin işi gücü feleklerin ve yılsızların da üstünde ve ötesindedir.

Sen de dönen göklerin dışına çık da ondan sonra bu işi gücü seyretmeye dur.

Civcivler gibi yumurtanın içindesin sen, havadaki kuşların tespihlerini duyamazsın.

Mucizeler burada anlatılamaz. Sen attan, Harezmşah'tan ve o maceradan söz et.

Allah'ın lütuf güneşi, köpeğe, ata, her neye vururşa, ona Ashab-ı Kehf'in ışığını, gücünü kuvvetini verir.

Sonra onun lütfunun parıltısını aynı ve eşit sanma. Taşa da lâ'le de [ayrı ayrı] vurmuştur.

La'l, ondan hazine elde eder, taşsa sadece sıcaklık ve parlaklık alır.

Güneşin duvara vurması, suya ve dalgaya vurması gibi değildir.

O biricik padişah, bir an ata hayran hayran baktı. Ondan sonra yüzünü İmadü'l-mülk'e çevirdi:

Ey ulu kişi! Şu at, çok güzel bir at, öyle değil mi? Cennetten sanki bu, yeryüzünden değil, dedi.

Bunun üzerine İmadü'l-mülk ona: A padişahım dedi, meyledersen şeytan senin için meleğe döner.

Gözünün önüne getirdin de güzel oldu; bu binek pek güzel, pek hoş, pek alımlı ama,

Şu başı, bedenine göre pek kusurlu. Başı, sanki öküz başına benziyor.

Bu söz, Harezmşah'ın gönlünü etkiledi de atı onun gözünde değersiz kılıverdi.

[Alışverişte] garaz, aracı ve tarif edici oldu mu, üç arşın bezle bir Yusuf elde edersin.

Nitekim canın ayrılık vakti gelip çattığında şeytan da iman incisine aracılık eder.

Ahmak, o darlık sırasında imanının çabucak bir ibrik suya satar.

Oysa o bir hayaldir, ibrik değil. O aracının maksadı [imanı] yok etmekten başka bir şey değildir..

Sen şu anda sapasağlam ve semiz olduğun halde, gerçeği bir hayale veriyorsun.

Her an bir çocuk gibi madendeki inciyi satıyorsun da onunla bir ceviz alıyorsun.

Ecel gününün o sıkıntılı anında da işin bu olursa, şaşılmaz artık.

Hayalinde, kırılınca çürük olduğu anlaşılan cevize benzeyen bir suret peyda olmuş.

O hayal, ilk başta dolunaya benzer, ama sonunda hilâle döner.

Eğer sen, sonunu önceden görürsen, o asılsız aldanıştan kurtulursun.

Dünya da çürük bir cevizdir a emin kişi! Onu sınamaya kalkma, uzaktan seyret.

Padişah o atı hal gözüyle gördü, İmadü'l-mülk ise akıbeti gören gözle.

Padişahın gözü kaydı da iki arşın [mesafeyi] gördü. Akıbeti görenin gözüyse elli arşın ilerisini.

Allah'ın çektiği sürme nasıl bir sürmedir ki can, yüzlerce perde ardından doğru yolu görür.

O ulu kişinin gözü, işin sonuna eş olduğundan, o gözle dünyaya leş dedi.

Padişah, şu biricik yergiyle yetindi de gönlünde ata duyduğu sevgi soğuyuverdi.

Kendi gözünü bırakıp onun gözünü tercih etti; kendi aklını bırakıp onun sözünü dinledi.

Bu bir bahaneydi, o yegâne hâkim, onun yüzünden padişahın gönlünde [atın sevgisini] soğuttu.

Onun güzelliğini karşı gözünün önündeki kapıyı kapattı; zaten o söz arada kapı sesi gibiydi.

O sözü padişahın gözüne bir perde yaptı da ay, o perdeden simsiyah göründü.

Sözle, afsunla gayp âleminde köşkler yapan mimar, ne de üstün bir mimardır.

Sözü, sır köşkünden gelen kapı sesi bil. Ya açılış sesidir bu ya kapanış.

Kapı sesi hissedilir ama kapı hissin dışındadır, bu söz görünür ama kapı görünmez.

Hikmet çengi güzel bir ezgiye başladı mı bak bakalım cennet bahçesinde hangi kapı açıldı.

Kötü sözün sesi duyulunca da bak bakalım cehennemin hangi kapısı açılıyor?

Mademki kapısından uzaksın, bari kapının sesini duy. Ne mutlu gözü açılan kimseye!

İyilik ettiğinde görürsün ki dirlik ve esenlik içinde yaşamaktasın.

Ama bir kusur işleyince, bir kötülük edince, o dirlik ve zevk gizleniveriyor.

Alçakların görüşü yüzünden kendi görüşünü bırakma. Çünkü bu akbabalar seni leşe doğru çekerler.

Neden nergis gibi gözlerini yumup "Hey ağabey, haydi, asamı tut, çünkü ben körüm" diyorsun.

Yürürken asanı tutmak için seçtiğin kişi, görürsün ki senden daha kör.

Sen Allah'ın ipine körcesine yapış; Allah'ın emrinden ve yasağından başka şeye sarılma.

Nedir Allah'ın ipi? Hevâyı terk etmek. Çünkü bu hevâ, Âd kavmine bir kasırga kesilmiştir.

Halk, hevâ yüzünden zindanda oturmaktadır. Kuşun kanadının bağlı olması hevâ yüzündendir.

Balığın kızgın tavada olması hevâ yüzündendir; namusluların utanca düşmesi hevâ yüzündendir.

Şahnenin öfkesinin ateş yalımına dönmesi hevâ yüzündendir. Çarmıh ve idam sehpası korkusu hevâ yüzündendir.

Yeryüzünde bedenlerin şahnesini gördün, can hükümlerinin şahnesini de gör.

Gayp âleminde ruha işkenceler vardır; ancak [bedenden] kurtulmadıkça o işkenceler gizlidir.

Ondan kurtulunca işkenceyi ve azabı görürsün, çünkü zıt, zıddıyla belirir, ortaya çıkar.

Kuyuda, kara suyun içinde doğan kimse, ovadaki letafeti, kuyudaki sıkıntıyı ne bilsin?

Allah korkusuyla hevâyı bıraktın mı Hakk'ın içimli suyundan bir kadeh verilir sana.
Hevâna uyma, o yolu bırak; Hakk'ın huzuruna, Selsebil'e gel.
Ot gibi hevâya boyun eğme; Arş'ın gölgesi, döküntü bir kulübeden daha iyidir.
Padişah, "Atı geri götürün, çabuk beni bu zulümden kurtarın" dedi.
Ama içinden: Aslanı, şu öküz kafalıyla aldatma bile diyemedi.
Kandırmak için ortaya bir öküz ayağı getiriyorsun, var git; Allah ata öküz boynuzu takmaz.
Bu meşhur mimarın sanatı çok uyumludur; atın bedenine öküz uzvu koyar mı hiç?
Mimar, bedenleri uyumlu yaratmıştır. Taşınabilir köşkler bina etmiştir.
Köşklerin arasına balkonlar çıkarmış, bir taraftan öbür tarafa sarnıçlar açmıştır.
İçlerinde ise uçsuz bucaksız bir âlem vardır. Bir çadırın içine bunca alan bulunur.
Bazen Ay'ı bir kâbus gibi gösterir; bazen de kuyunun dibini bahçe olarak gösterir.
Gönül gözünün yüce Allah'tan dolayı açılıp kapanması, her an bir helâl sihir gösterir.
Bu yüzden Mustafa Allah'tan çirkini çirkin, gerçeği gerçek olarak göstermesini istedi.
Sayfayı sonuna kadar çevirdiğin zaman pişmanlıktan ıstıraba düşmeyeyim [dedi.]
O biricik İmadü'l-mülk'ü de yaptığı hileye, mülkün sahibi [Allah] yönlendirdi.
Allah'ın hilesi, bütün hilelerin kaynağıdır. Kalp, yüce Allah'ın iki parmağı arasındadır.
Gönlüne hileyi ve kıyası koyan, hırkanı da ateşe vermeyi bilir.

O aracıyla borçlu yabancı hikâyesine geri dönüş. Onların, o efendinin mezarının başından dönmeleri ve aracının rüyada efendiyi görmesi

Bu güzel macera pek uzundur. Yabancı, efendinin mezarından geri dönünce,
Aracı, onu kendi evine götürdü. O yüz dinarlık mühürlü keseyi ona teslim etti.
Ona yemek getirdi, hikâyeler anlattı. Umutlandı da gönlünde yüzlerce çiçek açtı.
Güçlükten sonra gelen kolaylığın görmüştü. Yabancıya bunun hikâyesinden söz etti.
Gecenin yarısı geçti. Hikâyeler anlatırken uyku onları can otlağına attı.
Aracı, o kutlu efendiyi geceleyin rüyasında odanın başköşesinde gördü.
Efendi: A tatlı aracı dedi, ne dediysen bir bir işittim.
Ama cevap vermeye iznim yoktu. İşaret gelmeden ağzımı açamam.
Biz, bu nelikten nitelikten haberdar olduk; o yüzden dudaklarımıza mühür vurdular.
Gaybın sırları açığa çıkmasın, dirim ve geçim yok olmasın diye.
Gaflet perdesi tamamen yırtılmasın; mihnet tenceresi yarı çiğ kalmasın diye.
Biz tümüyle kulağız ama surette kulağız sağır; biz tümüyle sözüz ama dudağımız suskun.
Her ne verdiysek, şu anda gördük. Bu dünya perdedir, o dünya ise gerçek.
Şimdi ekme günüdür, saklama günüdür; toprağa tohum saçma günüdür.
Devşirme ve orak sallama zamanıysa, karşılığını alma, ortaya çıkarma günüdür.

Efendinin, kendisine gelmiş olan o dostun borcunu ödeme yollarını rüyada aracıya söylemesi. O güneş definesinin yerini göstermesi. Mirasçılarına "Ne alırsa alsın çok görmesinler, hiçbir şeyi geri almasınlar. O, defineden hiçbir şey almasa veya bir miktarını kabul etmese bile orada bıraksınlar. Kim ne kadar istiyorsa o kadar alsın. Çünkü ben, o gümüşten bana ve yakınlarıma bir buğday tanesini bile geri dönmesin diye Allah'a adaklar adadım" diye haber yollaması.

Şimdi o yeni konuğa yaptığım bağışı dinle. Onun bana geleceğini görüp duruyordum.

Onun borcundan haberim vardı. Onun için iki üç mücevher hazırlamıştım.

Onun borcuna yeter de artardı bile, yeter ki konuğumun gönlü yaralanmasın.

Onun dokuz bin altın borcu var. Bunun bir kısmıyla borcunu ödesin.

Bunun çoğu artar bile; harcasın, duasında beni de ansın, beni de katsın.

Onu kendi elimle vermek istedim. Ona ayırdığım payı da falanca deftere yazdım.

Ama ecel bana fırsat vermedi ki ona o Aden incisini gizlice vereyim.

Lalleri ve yakutları, onun borcu için bir kaba koydum; üstünde de adı yazılı.

Onu falanca kemerin altına gömdüm; ben o dostun üzüntüsünü önceden çektim.

Onların değerini padişahlardan başkası bilmez. Satarken dikkat et de seni aldatmasınlar.

Onu satarken aldanmaktan korkarsan, peygamberin öğrettiği gibi üç güne kadar muhayyer olarak sat.

Onun kesata uğrayacağından korkup fiyatını indirme; çünkü onun revacı hiçbir zaman azalmaz.

Vârislerime de benden selam söyle; bu vasiyeti inceden inceye anlat onlara.

O altının çokluğuna kapılmasınlar. Ağırdan almadan o konuğun önüne koysunlar.

"Bu kadar fazlasını istemem" derse, "Al, dilediğine ver" desinler.

Ben verdiğimden bir zerresini bile geri almam. Süt memeye döner mi hiç?

Peygamberin dediği gibi: "Verdiğini geri alan, köpek gibi kusmuğunu yemiş olur."

O, "Altın bana gerekmez" kapıyı kaparsa, o bağışı kapısının önüne döksünler.

Oradan kim geçerse o altından alsın. İhlaslı kimselerin hediyesi geri çevrilmez.

O defineyi, iki yıldan beri onun için sakladım; ululuk sahibi Allah'a adaklar adadım.

Ondan bir şey almaya kalkışanlar, yirmi kat fazlasıyla zarara uğrarlar.

Ruhumu incitecek olurlarsa, onlara hemen yüzlerce mihnet kapısı açılır.

Allah'tan, hakkı, müstahak olana ulaştırmasını gönülden umuyorum.

Ona iki konudan daha söz etti; ama ben onları anlatmak için ağzımı açmayacağım.

O iki konu varsın sır olarak gizli kalsın da Mesnevi o kadar uzamasın.

[Aracı] parmaklarını şıklatarak uykudan sıçradı; bazen gazel söylüyordu, bazen ağıt yakıyordu.

Konuk: "Ey aracı, hangi sevdalardasın ki böyle sarhoş ve hoş bir halde kalkıverdin?" dedi.

Dün gece rüyanda ne gördün ki şehre ve ovaya sığmıyorsun a yücelik sahibi!

Filin, rüyada Hindistan'ı mı gördü de dostların halkasından ürktün?

Sevimli, güzel bir rüya gördüm, gönlümde bir güneş gördüm, dedi.

Rüyamda, o uyanık adamı, o [Hakk'ı] görmek için can vermiş efendiyi gördüm.

Rüyamda, dilekleri yerine getiren efendiyi gördüm; bir iş olduğunda binlerce adama bedel olanı gördüm.

Sarhoş, kendinden geçmiş halde böyle sayıp anlatıyordu; derken sarhoşluk aklını fikrini başından aldı.

Evin ortasına uzanıp düştü. Kalabalık bir topluluk etrafına toplandı.
Kendine gelince: A güzellik denizi, a kendinden geçişe akıllar koyan, dedi.
Uyanıklığın içine uykuyu koydun; gönülsüzlüğe gönül alıcılığı bağladın.
Yoksulluk zilletinde zenginliği gizlersin, yoksulluk zincirine ikbal gerdanlığı bağlarsın.
Zıt, zıddın içinde gizli, orada yerleşik; ateş de yakıcı suda yerleşik.
Bahçe, Nemrut'un ateşinin içinde yer almada; gelirler, bağışlarla, harcamalarla ortaya çıkmada.
Kurtuluş padişahı Mustafa bu yüzden: *"Ey nimet sahipleri, cömertlik kazançtır"* dedi.
Mal, sadaka vermekle asla eksilmez. Gerçekten de hayırlar ne güzel vesiledir.
Altının coşup artması zekâttandır; kötülükten ve çirkinlikten korunma namazdandır.
O zekâtın senin kesenin bekçisidir; o namazın da kurtlara karşı sana çobandır.
Tatlı meyve; dalda ve yaprakta gizlidir. Ebedî hayat, ölümün içindedir.
Gübre, bir yolla toprağa gıda kesilmiş, o gıdayla yerden meyve bitmiştir.
Yoklukta varlık gizlenmiştir, secde edenin hamurunda secde edilen vardır.
Demirle taş dıştan karanlıktır. Ama iç âlemi [aydınlatan] bir ışıktır, bir kandildir.
Bir korkuda binlerce emniyet saklıdır; göz karasında nice aydınlıklar var.
Beden öküzünün içinde bir şehzade vardır. Defineyi de harabe yere koymuşsundur.
Böylece ihtiyar eşek, yani iblis, o nefis [defineden] kaçar da öküzü görür, padişahı değil.

Üç oğluna "Bu yolculukta benim ülkelerimden falan yeri şöyle düzene sokun, filan yere şöyle naipler atayın, ama Allah aşkına filan kaleye gitmeyin" diye vasiyet eden bir padişahın hikâyesi

Bir padişah vardı, padişahın da üç oğlu. Üçü de anlayış ve görüş sahibiydi.
Her biri, cömertlikte, savaşta, şanda ve şevkette ötekinden daha övgüye değerdi.
Şehzadeler toplu halde padişahın önünde durmuşlardı; üç mum gibi padişahın iki gözünün nuruydular.
O babanın beden ağacı, gizli bir yolla oğlun iki gözünden su alır.
Böylece bu kaynağın suyu oğuldan ana babanın, bahçelerine gider.
Ana babanın bağı bahçesi tazelenir, göz pınarları bu iki gözden akmaya başlar.
Kaynağa hastalık yüzünden bir halel gelirse, o ağacın dalları ve yaprakları kurur.
Ağacın kuruluğu, artık oğullarından su emmediğini açıkça ortaya koyar.
A gafiller, bunun gibi sizin canınıza bağlanmış olan nice gizli su arkları vardır.
Yerden ve gökten nice mayalar çekip almıştır da bedenin semirmiştir.
Ama bu eğretidir; pek sıkıştırmamak gerek onu; eline geçeni de bırakmak gerek.
Vehhâb olan Allah'tan gelen "Ben üfledim" [işaretine bak]; ruha bak sen, ötekilerin hepsi boştur.
Cana nispetle boş diyorum; onu sağlamca yaratana nispetle değil.

Ârifin ebedî hayat kaynağından yardım dilemesi, vefasız su kaynaklarından yardım istemek ve çekip almaktan uzak durması. Bunun alameti şu aldanış yurdundan uzaklaşmaktadır. Çünkü insan o kaynakların yardımına güvenirse kalıcı ve sürekli olan kaynağı istemede gevşeklik gösterir.
Sana canın içinde bir iş gerek, çünkü eğreti şeylerden sana bir kapı açılmaz. Evin içinde olan bir su kaynağı, dışarıdan gelen ırmaktan daha iyidir.

Ne mutludur, ne güzeldir seni başka arklardan kurtaran, eşyanın aslı olan o ark!

Sen yüzlerce kaynaktan içecekler çekersin; o yüz kaynaktan ne kadar azalacak olsa senin hoşluğun da o kadar azalır.

İçeriden ulu bir pınar coşup kaynadı mı başka pınarları gözlemeye ihtiyacın kalmaz.

Gözünün aydınlığı suyla çamurdan oldu mu bu aydınlığın sana vereceği şey ancak gönül derdidir.

Kaleye dışarıdan gelen su, güvenlik zamanında artar durur.

Ama düşman, onları kanlarında boğmak için o suyun etrafına çöreklendiğinde,

O askerler, kaledekiler o suya güvenmesinler diye dışarıdan gelen suyu keser.

İşte o zaman, içerideki acı su, dışarıdaki yüzlerce tatlı ırmaktan daha iyidir.

Sebepleri kesenle ölüm ordusu, kış gibi dalları ve yaprakları kesmek için gelir.

Artık dünyada bahar da onlara yardımcı olmaz, sadece candaki sevgilinin yüzünün baharı yardım eder.

Bu yüzden toprağa "aldanış yurdu" lakabı verildi; çünkü göçme gününde ayağını çekiverir.

Bundan önce, sağa sola koşardı; senin derdini ben alırım derdi, ama bir şey almadı.

Üzüntü zamanında sana derdi ki: Bela senden uzak olsun, onunla aranda on dağ bulunsun.

Ama sıkıntı ordusu gelince sesini kesti; artık ben seni görmüştüm bile demiyor.

Allah, şeytan hakkında böyle bir örnek verdi: Seni hilelerle savaşa sokar.

Sana yardım edeceğim, ben seninleyim, tehlikelerde senin önünde ben koşacağım der.

Ok ve mızrak atılırken sana siper olacağım; darlık zamanında sığınacağın yer olacağım.

Senin sürçtüğün yerde canımı sana feda edeceğim. Sen Rüstem'sin, aslansın, haydi, erkek gibi davran.

O hileler, düzenler ve kurnazlıklar çuvalı, bu kandırmacalarla onu küfre sokar.

Ama [insan] adımını atıp hendeğe düşünce, kahkahalarla gülerek ağzını açar.

"Hey gelsene, umudum sende" deyince, ona: *"Git git, ben senden bıkmışım"* der.

Sen Allah'ın adaletinden korkmadın, oysa ben korkarım. İki elini de çek benden.

Allah: *"O zaten iyilikten ayrılmışken, sen bu hilelerle nasıl kurtulacaksın?"* der.

Hesap gününde, bunu yapanın da yüzü karadır, buna uğratılanın da. İkisi de taşa eş olacaktır.

Yolu kesilen de yolu kesen de, hüküm ve adalet bakımından uzaklık kuyusundadır, ne de kötü bir yerdedir.

Ahmak da onu azdıran yol kesici de kurtulmaktan başarıya ulaşmaktan umudu kesmelidir.

Eşek de eşekçide çamurdadır burada. Burada gaflet içindedirler, oradaysa batacaklar.

Sadece onda vazgeçenler, hazandan geçip lütuf baharına girerler.

Tövbe ederler, Allah da tövbeyi kabul eder. Onun emrini tutarlar, O ne güzel emir sahibidir.

Pişmanlıkla inlemeye durdular mı Arş bile suçluların iniltisinden titrer.

Ananın yavrusunun üstüne titrediği gibi titrer; ellerinden tutup yukarılara çeker.

Allah, sizi aldanmaktan kurtardı, işte lütuf bahçeleri, işte bağışlayıcı Rab, der.
Bundan böyle ebedî azığınız ve rızkınız Hakk'ın havasında gelir, oluktan değil.
Deniz, aracıları kıskandığı için susuz kişi, balık gibi kırbayı bıraktı.

Şehzadelerin padişahla vedalaştıktan sonra babalarının ülkelerinden gitmeleri ve padişahın veda zamanı vasiyetini tekrar etmesi

Her üç oğul da yolculuk gereklerine uygun olarak babalarının ülkelerine doğru yola çıktı.
Divan ve geçim işlerini düzenlemek üzere oradaki şehirleri ve kaleleri dolaşacaklardı.
Padişahın elini öpüp vedalaştılar. Kendisine itaat edilen padişah onlara dedi ki:
Gönlünüz nereyi çekerse oraya gidin. Allah'a emanet olun. Elinizi kolunuzu sallayarak gidin.
Ama Huşrubâ (akıl kapan) adındaki kale hariç [oraya gitmeyin]. Orası külah sahiplerine bile elbiselerini dar eder.
Allah aşkına, o resimlerle dolu (Zâtu's-suver) kaleden uzak durun, tehlikeden korunun.
Burçlarının önü, arkası, tavanı, tabanı tamamen resimlerle, nakışlarla, suretlerle doludur.
Yusuf, istemeden onlara baksın diye, tıpkı resimlerle dolu Züleyha'nın odası gibi.
Yusuf, ona doğru bakmadığı için evi resimlerle doldurmuştu o düzenbaz.
Böylece o güzel yüzlü [Yusuf], hangi yana baksa, istemeksizin onun yüzünü görüyordu.
O tek Allah, gözleri aydın olanlar için altı yönü âyetlerine mazhar kıldı.
Böylelikle baktıkları her hayvanda, her bitkide, Rabbani güzelliğin bahçelerinden gıdalanırlar.
Bunun için o orduya şöyle buyurdu: *"Nereye dönersiniz dönün orada Allah'ın yüzü vardır*[84]*."*
Susuzken bir bardak su içseniz, suyun içinde Hakk'ı görürsünüz.
A göz sahibi! Âşık olmayan, suyun içinde sadece kendi suretini görür.
Âşığın sureti O'nda yok olursa, söyle bakalım, şimdi suda kimi görür?
[Âşıklar] Kıskanç Allah'ın sanatından, ayın suda göründüğü gibi, hurilerin yüzünde Hakk'ın güzelliğini görürler.
O'nun kıskançlığı âşık ve sâdık kişiyedir; kıskançlığı, şeytana, hayvanlara karşı değildir.
Şeytan bile âşık olacak olsa topu kapar, bir Cebrail olur, o şeytanlık ölür.
"Şeytan, Müslüman oldu[85]*"* sözünün [anlamı] orada belirir. Bir Yezit, O'nun lütfuyla Bayezit olur.
Bu sözün sonu yok a topluluk! Kendinize gelin, yüzlerinizi o kaleden sakının.
Sakın hevesiniz yolunuzu kesmesin, yoksa sonsuza dek kötülüğe düşersiniz.
Tehlikeden sakınmak farzdır; siz benden bu garazsız sözü bir dinleyin.
Kurtuluş aramada keskin akıl daha iyidir. Belâ pususundan sakınmak daha iyidir.
O baba bu sözleri söylemeseydi, o kaleden sakının demeseydi,
O kaleye ordularının yolu düşmezdi; o yana doğru bir arzuları olmazdı.
Çünkü o kale meçhul bir kaleydi, terk edilmiş bir yerdeydi; başka kalelerden ve yollardan uzaktaydı.
Fakat babaları gitmeyin deyince bu sözden bir hevese, bir hayale kapıldılar.

Onları oradan men edince, o söz yüzünden gönülleri hevese kapıldı, hayal semtine düştü.

Bu men ediş yüzünden, o kalenin içyüzünü araştırmak gerek diye gönüllerinde bir istek uyandı.

Kim men edilen şeyden geri durur ki? Çünkü insan men edildiği şeye düşkündür.

Yasaklamak, takva ehli için uzaklaşmak demektir. Ama yasaklamak, hevâ heves için kışkırtıcıdır.

Bundan dolayı pek çok toplum azıtır; yine bundan dolayı uyanık gönüller hidayete erer.

Alışkın güvercin kamıştan ürker mi hiç? Bilakis o kamıştan havadaki güvercinler ürker.

Bunun üzerine [babalarına]: Hizmetlerde bulunuruz, duyduk itaat ettik sözüne uyarız, dediler.

Senin fermanından yüz çevirmeyiz; senin ihsanından gaflet etmek küfürdür.

Ama kendilerine güvendiklerinden "inşallah" demekten ve Allah'ı tespih etmekten uzaktılar.

İnşallah demek, ihtiyata sarılmak Mesnevi'nin başında anlatılmıştı.

Yüz tane kitap da olsa, o bir bölümden başka bir şey değildir. Yüz yönden maksat mihraptan başkası değildir.

Bu yolların varıp çıkacağı yer tek bir evdir. Şu binlerce başak bir tek tohumdandır.

Türlü türlü yüz binlerce yiyeceğin hepsi değer bakımından aynı şeydir.

Birisinden tamamıyla doydun mu, gönlün elli çeşit yemekten soğur gider.

Sen açlık halindeyken şaşı gördün, bir olanı yüz binlerce gördün.

Hani o cariyenin hastalığını, tabipleri, anlayıştaki kusurlarını anlatmıştık.

O tabipler yularsız at gibiydiler, biniciden habersiz ve nasipsizdiler.

Ağızları, gem yüzünden yara doluydu; tırnakları yürümekten yaralanmıştı.

Ama "İşte sırtımızda çevik, ustalıklar gösteren bir binici var" [diyemiyorlardı], bundan haberleri yoktu.

Başımızdaki döngünlük bu gemden değil; murat sahibi binicinin gemi çekişinden başka bir şey değil.

Biz gülün peşinde bağlara bahçelere gittik; bize gül göründü o, meğerse dikenmiş.

Hiçbirisi, akıl edip de boğazımızı kim tekmeliyor demdi.

O tabipler sebebe o denli kul köle olmuşlardı ki Allah'ın hilesine karşı gözleri perdeliydi.

Bir ahıra öküz bağlasan, sonra da öküzün yerinde bir eşek bulsan,

Uykudaymış gibi, bilmezmiş gibi, "Bu işi gizlice yapan kim?" diye araştırmaman eşekliktendir.

"Bunları değiştiren kim, hani ortada yok, yoksa gökte mi acaba?" bile demiyorsun?

Oku sağa doğru fırlattın, ama gördün mü okun sola doğru gitti.

Avlanmak için bir ceylana doğru at sürdün de kendini domuza av ettin.

Kâr elde etme peşinde biriktirmeye koştun; ama kâr edemeden hapse düştün.

Başkalarına kuyular kazdın ama kendini oraya düşmüş olarak buldun.

Allah seni sebeplerle muradına erdirmediğinde neden sebep hakkında kötü zanna kapılmadın?

Nice kimse, bir kazançla hakan olmuştur; bir başkası da o kazanç yüzünden çırılçıplak kalmıştır.

Nice kimse, kadın alarak Karun oldu. Nice kimse de kadın alarak borca girdi.

Demek ki sebep, eşeğin kuyruğu gibi döner durur. Sebebe az dayansan daha iyi olur.

Sebebe sarılsan bile, cesaretle sarılma ona; çünkü altında nice gizli afetler vardır.

Bu ihtiyat ve sakınma inşallah'ın sırrıdır. Çünkü bu kader, eşeği keçi gösterir.

[Kaderin] gözünü bağladığı kimse, güçlü de olsa şaşılığından iki gözüne eşek keçi görünür.

Gözleri döndüren Allah olunca, [söyle bakalım] gönlü ve düşünceleri döndüren kimdir?

Sen kuyuyu güzel bir ev gibi görürsün, tuzağı da zarif bir yem gibi.

Sofistailik değildir bu, Allah'ın değiştirip döndürmesidir. Gerçeklerin nerede olduğunu böylece gösterir.

Gerçekleri inkâr eden, tamamen bir hayal peşinde dolanmaktadır.

Ama demez ki: Hayal sanmak da senin için bir hayaldir. Gözünü ovuştur da bak.

Padişahın oğullarının "İnsan men edildiği şeye karşı düşkündür" sözü hükmünce men edildikleri kaleye gitmeleri

Biz kulluğumuzu gösterdik ama senin kötü huyun, kul satın almayı bilemedi. Babalarının onca vasiyetlerini ve öğütlerini ayaklar altına aldılar da bela çukuruna düştüler. Kınayıcı nefisleri onlara: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?[86]" diyor, onlar da ağlayarak pişmanlık içinde: "İşitseydik ya da akıl etseydik cehennemlik olmazdık[87]" diyorlardı

Bu sözün sonu yok. O topluluk, o kaleye doğru yola koyuldu.

Yasaklanan buğday başağına yaklaştılar. Muhlislerin tavlasından çıktılar.

Men ediş ve yasaklayış yüzünden daha da kızışıp başlarını o kaleye doğru çevirdiler.

O seçkin padişahın dediğinin inadına, sabırları tüketip yakan Huşrubâ kalesine vardılar.

Öğütleri kabul eden akla rağmen, gündüzden vazgeçip kapkaranlık geceye girdiler.

O resimlerle dolu güzel kalenin denize doğru beş, karaya doğru da beş kapısı vardı.

Bunlardan beşi, duyular gibi renge ve kokuya doğruydu; beşi de içteki duyular gibi sırları aramadaydı.

O binlerce resimden, nakıştan ve suretten dolayı, hoş ve kararsız bir halde o yana bu yana gidiyorlardı.

Bu suret kadehleriyle pek sarhoş olma da put yontan, puta tapan birine dönme.

Suret kadehlerinden geç, durma orada; şarap kadehtedir, ama kadehten değildir.

Ağzını şaraplar bahşedene doğru kocaman aç ki şarap geldiğinde kadeh küçük gelmesin.

Ey Âdem, benim gönlü bağlayan manamı ara, buğdayın kabuğunu ve suretini terk et.

Kum, Halil'e un kesildikten sonra bil ki buğdayın değeri yoktur, a akıllım!

Suret, suretsizden var olur, meydana gelir. Nasıl ki dumanda ateşten doğar.

Surete bürünenin hasletindeki en küçük kusuru, sürekli gördüğünde ondan usanmandır.

Suretsizlik, mutlak bir hayrete düşürür seni. Yüzlerce çeşit alet, aletsizlikten doğmuştur.

[Allah] bir el olmadan boyuna eller dokur. O canlar canı, insan suret verir.

Öyle ki gönülde ayrılıktan ve kavuşmaktan çeşit çeşit hayaller dokunur.

Eseri yapan, esere benzer mi hiç? Bağırıp feryat etmek zarar benzer mi hiç?

Ağlayışın sureti vardır, zararınsa sureti yok. İnsan zarar yüzünden ellerini dişler, ama zararın eli yoktur.

A delil isteyen, bu örnek uygun bir örnek değil; ama anlatma hilesinde sadece naçiz bir çaba bu.

Suretsiz yaratış, bir suret eker de, duygularla, uzuvlarla beden ortaya çıkar.

O suret, ona nasıl uygun olacaksa, bedeniyi kötü o hale koyar.

Nimet suretiyse, kişi şükreder; mihnet suretiyse sabreder.

Bir acıma suretiyse yücelir. Bir yara suretiyle ağlayıp inler.

Bir şehir suretiyle sefere çıkar; bir ok suretiyle ona karşı kalkan tutar.

Güzellerin suretiyse eğlenip neşelenir; gayb suretiyse yalnızlığa dalar.

İhtiyaç sureti, kişiyi kazanca yöneltir; kol gücü sureti gasp etmeye.

İnsanı çeşitli hayallerle bir işe çağıran bu suretlerin haddi hesabın, sayının dışındadır.

Sonsuz inançların ve mesleklerin tümü, düşünce suretlerinin gölgesidir.

Damın üstünde güzel bir topluluk durmuştur ama sen her birinin gölgesini yer de gör.

Düşüncenin de sureti yüksek damın üstündedir; eylemse gölge gibi varlıklarda görünür.

Eylem varlıkta görünür, düşünceyse gizlidir; ama etki ve ulaşma bakımından ikisi de birdir.

Eğlence meclisindeki zevk kadehinden meydana gelen suretin faydası kendinden geçip bayılmaktır.

Erkekle kadının oynaşıp cima etme suretinin faydası, birleşme sırasındaki kendinden geçiştir.

Nimet olan ekmek ve tuz suretinin faydası, o suretsiz güç kuvvettir.

Savaşta kılıçla kalkan suretinin faydası, suretsizdir; yani zaferdir.

Medresenin, not tutmanın suretleri, bilgiyle birleşince dürülür gider.

Mademki bu suretler, sureti olmayanın kuludur; öyleyse nimet sahibini neden inkâr ediyorlar.

Bu suretler, sureti olmayandan var olur; öyleyse kendini yaratana karşı bu inkârı nedendir?

Ama o inkâr da bizzat ondan meydana gelir. Bu iş onun aksinden başka bir şey değildir.

Her mekândaki duvarın ve tavanın suretini, mimarın düşüncesinin gölgesi bil.

Gerçi düşünce zamanında taş, tahta ve kerpiç ortada yoktur ya.

Mutlak fail bil ki suretsiz olandır; suret, onun elindeki alete benzer.

O suretsiz olan, zaman zaman yokluk gaybından keremiyle suretleri meydana çıkarır.

Böylece her suret, olgunluk, güzellik ve güç bakımından ondan yardım alır.

Suretsiz olan tekrar yüzünü gizleyince, suretler renk ve koku dilenmek için gelirler.

Bir suretin, başka bir suretten olgunluk istemesi, sapıklığın ta kendisidir.

Öyleyse kendi ihtiyacını neden bir başka muhtaca arz ediyorsun a cevhersiz!

Suretler kul olduğuna göre, [Allah'a] suret deme. Onu suret sanma, onu bir şeye benzetmeye çalışma.

Onu, yalvarıp yakarışta; kendini yok etmede ara. Çünkü düşünceden suretlerden başka bir şey meydana gelmez.

Suretinde başka bir şeyle üstün olamıyorsan, sensiz meydana gelen suret daha iyi.

Ey yolcu, seni gittiğin şehrin suretine, suretsiz bir zevk çeker götürür.

Demek ki gerçekte ta mekânsızlığa dek gidersin. Çünkü hoşluk zamandan ve mekândan ayrıdır, başkadır.

Kendisine gittiğin dostun suretine, dostluğu nedeniyle gidersin.

Maksadında haberin olmasa da gerçekte suretsiz olana doğru gitmektesin.

Demek ki gerçekte her şeyin mabudu Hak'tır. Çünkü yollara bir zevk uğruna çıkılır.

Ama bazısı yüzünü kuyruğa doğru çevirmiştir. Asıl olan baştır, ama başı kaybetmiştir.

Ama o baş, bu yol yitirmiş azgınların önünde; başın hakkını kuyruk yolundan vermede.

O, bu ihsanı baştan görür, öteki kuyruktan. Bir başka topluluksa ayağı da başı da kaybetmiştir.

Her şey kayboldu mu her şeyi bulurlar. Kendilerini küçük görerek küll'e doğru koşarlar.

Onların Zatü's-suver kalesindeki köşkte Çin padişahının kızının yüzünün resmini görmeleri ve her üçünün birden kendilerinden geçip âşık olmaları ve "Bu kimin resmi?" diye araştırmaları.

Bu sözün sonu yok. O topluluk, güzel ve alımlı bir resim gördü.

Bundan daha güzelini görmüşlerdi, bunun yüzünden derin bir denize daldılar.

Çünkü afyon onlara bu kâse içinde sunulmuştu. Kâseler ortada, ama afyon gizliydi.

Huşrubâ kalesi etkisini gösterdi. Her üçünü de bela kuyusuna attı.

Gamze oku, gönüllere yaysız olarak saplandı. Ey amansız, elaman, elaman!

Taştan suretler nesilleri/çağları yaktı. Onların ellerine ve gönüllerine bir ateş saldı.

Bir de ruh sahibi olsa nasıl olurdu acaba? Fitnesi her an bir başka şekilde olurdu.

O resmin aşkı şehzadelerin gönüllerine nasıl da mızrak gibi battı.

Her biri bulut gibi gözyaşları yağdırıyor, ellerini ısırıp eyvahlar olsun diyordu.

Bizim şimdi gördüğümüzü padişah ilk başta gördü. O eşsiz kişi nice yeminler verdirmişti bize.

Bize işin sonundan haber verdikleri için peygamberlerin üstümüzde çok hakkı vardır.

Bu ektiğinden dikenden başka bir şey bitmez; bu yana doğru uçarsan uçacak yer bulamazsın.

Tohumu benden al ki ürün versin. Benim kanadımla uç da ok, o yana gitsin.

Sen onun [varlığının] zorunlu olduğunu bilmezsin, ama öyledir. Sonunda sen de zorunlu olduğunu söylersin

O, sen'dir, ama sana ait olan bir sen değil bu. Çünkü [bu sen], sonunda senden çıkıp ayrılacağını bilir.

Sonraki senlik, seni uyarıp ilk baştaki senliğe kavuşturmak için gelmiştir.

Senin senliğin bir başkasında saklıdır. Kul köle olayım ben kendisini böyle görene.

Gencin aynada gördüğünü, ihtiyar, ondan önce kerpiçte görür.

Padişahımızın emrinden dışarı çıktık. Babamızın yardımlarına karşı düşmanlık ettik.

Padişahın sözünü, onun eşsiz yardımlarını hafife aldık.

İşte hepimiz hendeğe düştük. Savaşmadan belâlar içinde öldük, yaralandık.

Kendi aklımıza ve bilgimize dayandık da karşımıza bu belâ çıktı.

Kendimizi veremli bir hasta gibi, hastalıksız ve hür zannettik.

Bağlanıp av olduktan sonra, gizli hastalık şimdi çıktı ortaya.

Kılavuzun gölgesi Hakk'ı anmaktan daha iyidir. Bir kanaat, yüzlerce tabak yemekten daha hayırlıdır.

Gören göz, üç yüz sopadan daha iyidir. Çünkü mücevheri taştan ayırt eden gözdür.

Gamlara batıp "Acaba bu dünyada kimin resmi?" diye araştırmaya başladılar.

Epeyce araştırdıktan sonra, bu işin sırrını yolda basiretli bir şeyh çözüverdi.

Ama kulak yoluyla değil, aksine akıl vahyiyle; sırlar onun önünde örtüsüzdü.

Ülker yıldızının bile kıskandığı bu resim, Çin padişahının kızının resmidir, dedi.

O, can gibi, cenin gibi gizlidir. Bir perde ardında, eyvanda saklıdır o.

Onun yanına ne erkek girebilir ne kadın. Padişah, onu fitnelerden korumak için saklamıştır.

Padişah onun adını bile kıskanır. Damının üstünden kuş bile uçmaz.

Eyvahlar olsun böyle sevdaya düşen gönle. Kimsede sevdanın böylesi olmasın.

Bilgisizlik tohumunu ekenin, o öğütleri değersiz ve hafif görenin cezası budur işte.

Ben işimi kendi aklımla görürüm diye kendi görüşüne güvendi

Oysa o yardımın yarım zerresi, aklın tedbirindeki üç yüz ihtiyattan daha yeğdir.

Kendi hileni terk et a beyim. Ayağını [Allah'ın] yardımının önüne at da bir güzel öl.

Bu işler sayılı hilelerle olacak şeyler değil. Sen ölmedikçe bu hilelerden sana fayda yok.

Buharalı Sadr-ı Cihan'ın hikâyesi. Kendisinden diliyle istekte bulunan onun herkesi kapsayan esirgemesiz sadakasından mahrum olurdu. Yoksul bir bilgin, unutkanlık, aşırı hırs ve acele yüzünden kalabalık arasında ondan diliyle sadaka istedi. Sadr-ı Cihan yüzünü ondan çevirdi. O adam her gün yeni bir hileye başvuruyordu. Kendisini bazen çarşaf altında bir kadına çeviriyor, bazen yüzünü gözünü kapatıp kör ediyordu. Ama Sadr-ı Cihan onu tanıyordu.

Buhara'daki o ulu efendinin âdeti, istek sahiplerine güzel muamele etmekti.

Bağışı çok, ihsanı sayısızdı. Geceye dek cömertliğinden altın saçardı.

Kâğıt parçalarına altın sarardı. Sağ olduğu sürece cömertlikler eder dururdu.

Güneş gibiydi, ışıktan aldığını geri veren tertemiz ay gibiydi.

Toprağa altın bağışlayan kimdir? Güneş. O yüzden altın madende, define harabededir.

Hiçbir ümmet ondan nasipsiz kalmasın diye her sabah bir topluluğa bağışta bulunurdu.

Bir gün derde, sıkıntıya uğramışlara ihsanlar eder; ertesi gün dullara karşı cömertlikler ederdi.

Bir başka gün de yoksul Alevilerle uğraş sahibi yoksul fakihlere.

Bir başka gün halkın eli boş olanlarına, daha başka bir gün de borca yakalanmışlara.

Tek şartı, hiç kimsenin ağzını açıp kendisinden altın istememesiydi.

Müflisler, yolunun üstünde duvar gibi suskun halde dururlardı.

Kim ağzıyla bir şey isteyecek olsa, bu suç yüzünden bir habbe mal alamazdı ondan.

Onun yasası "Sizden kim susarsa kurtulur"du. Kesesi de tabağı da suskunlar içindir.

Tesadüf bu ya, bir gün ihtiyarın biri: Bana zekât ver, açlığa eş oldum, dedi.

İhtiyarı men etti; ama ihtiyar işi sıkı tuttu. İnsanlar adamın gayretine şaşırıp kaldılar.

[Sadr-ı Cihan]: Sen ne utanmaz bir ihtiyarsın a babacığım, dedi. İhtiyar: Sen benden daha yüzsüzsün, dedi.

Bu dünyayı yedin, aç gözlülüğünden öte dünyayı da bu dünyayla birlikte kazanmak istiyorsun.

Sadr-ı Cihan'ın güleceği geldi, o ihtiyara mal verdi. İhtiyar o çokça malı bir başına kaptı götürdü.

O ihtiyardan başka hiçbir istek sahibi ondan ne zerre kadar altın gördü ne de para.

Fakihlerin sırasının olduğu gündü. Fakihin biri hırsından birdenbire feryat etmeye başladı.

Ne kadar ağlayıp inlediyse de fayda etmedi. Her türlü sözü söyledi, hiç yararı yoktu.

Ertesi gün ayağını bir bezle sardı; derde düşmüş topluluğun arasında bitin bir halde durdu.

Ayağı kırılmış sansınlar diye sağdan soldan bacağına tahtalar bağladı.

[Sadr-ı Cihan] onu görünce tanıdı, yine bir şey vermedi. Bir başka gün yüzünü bir kumaş parçasıyla örttü.

O muhterem zat, onu yine tanıdı. Konuşup söyleme suçundan hiçbir şey vermedi.

Yüz türlü hileye başvurup aciz kalınca, kadınlar gibi başına bir çarşaf çekti.

Dulların arasına girip oturdu; başını öne eğdi, ellerini sakladı.

Yine onu tanıyıp sadaka vermedi. Bu mahrum kalış yüzünden fakihin gönlü yandı.

Sabah erkenden bir kefenciye gitti. "Beni bir keçeye sarıp yolun üstüne koy" dedi.

Ağzını hiç açma, otur, Sadr-ı Cihan oradan geçerken seyret.

Ola ki görür de ölü zanneder, kefen parası olsun diye altın atar.

Ne verirse yarısını sana veririm. O para gözleyici kefenci de aynen öyle yaptı.

Onu keçeye sarıp yol üstüne koydu. Sadrı Cihan'ın yolu oraya düştü.

Keçenin üstüne [birkaç] altın attı. Fakih, aceleyle elini dışarı çıkardı.

O kefenci, [sadakayı] kapmasın, o on gönüllü adam kendisinden gizlemesin diye [böyle yaptı].

Ölü, keçenin altından elini uzattı. Elinin ardından alt yandan başını da çıkardı.

Sadr-ı Cihan'a: "A bana kerem kapılarını kapayan, nasıl aldım ama!" dedi.

[Sadr-ı Cihan]: A inatçı, dedi, almasına aldın, ama ölmeden benden hiçbir ihsana ulaşamadın.

*"Ölmeden önce ölünüz"*ün sırrı budur. Çünkü ölümden sonra ganimetler elde edilir.

Ölmekten başka hiçbir marifet, Allah'a karşı bir işe yaramaz a düzenbaz.

Bir yardım, yüz türlü çabadan yeğdir; çünkü çalışıp çabalamada yüz türlü fesada uğrama korkusu vardır.

O yardım da ölmeye bağlıdır. Güvenilir kişiler bu yolu denediler.

Hatta ölüm de onun yardımı olmadan gelmez. Amân ha, aman ha, yardımsız hiçbir yerde durma.

O yardım zümrüttür, bu ihtiyar da yılan. Zümrüt olmadan yılan kör olur mu hiç?

Biri köse biri tüysüz olan iki kardeşin hikâyesi. Bir gece bir bekâr evinde uyudular. Tüysüz olan, arkasına kerpiçler yığdı. Derken birisi niyeti bozup o kerpiçleri dikkatlice ve yavaşça onun arkasından aldı. Çocuk uyandı. "O kerpiçler nerede? Nereye götürdün? Niye götürdün?"diye çıkıştı. O da: "Peki sen o kerpiçleri niye koydun?" dedi.

Bir köseyle bir tüysüz bir meclise geldiler. Şehirlerinde bir toplantı vardı.

O seçkin topluluk bir şeylerle meşgul oldu; gündüz geçti, gecenin üçte birlik vakti de geçti.

O iki kişi o bekâr evinden gitmediler. Bekçi korkusuyla o tarafta uyudular.

Kösenin çenesinde dört tel kıl vardı; ama yüzü, dolunay gibiydi.

Tüysüz çocuğun yüzü çirkindi. Arkasına yirmi kerpiç koydu.

Geceleyin oğlancının biri, kalabalıkta niyeti bozdu. İştahlanarak kerpiçleri başka bir yana aktardı.

Elini ona değince çocuk yerinde fırladı. "Hey, sen de kimsin, a köpeğe tapan?" dedi.

Adam: "Bu otuz tane kerpici niye yığdın buraya?" dedi. Oğlan: "Asıl sen otuz kerpici nasıl aldın?" dedi.

Hasta bir çocuğum, zayıflığımdan şuraya bir yatak yaptım, dedi.

"Hastalıktan yana sıkıntın varsa niye bir hastaneye gitmedin?" dedi.

Müşfik bir tabibin evine gitseydin de eni hastalığından kurtarsaydı ya!

İyi de ben bir yere gidebiliyor muyum ki? Ben nereye varsam belaya uğruyorum, dedi.

Senin gibi zındığın, pisliğin, dinsizin biri canavar gibi başını önüme uzatıyor.

En iyi bir yer olan tekkede bile bir an olsun emniyet görmedim ben.

Bir avuç obur, gözleri şehvet dolu bir halde, elleriyle hayalarını sıkarak karşıma geçiyorlar.

Namuslu olan bile alttan alta, göz ucuyla bakıp aletini sıvazlıyor.

Tekke böyle olursa, halkın pazarı, nasıl olur? Eşek sürüsüyle ham adamların meclisi ne haldedir kim bilir?

Eşek nerede, namusla takva nerede? Eşek çekinmeyi, korkmayı, ricayı ne bilsin

Akıl kadın içinde erkek için de emniyet ve adalet ister, ama akıl nerede?

Ben kadınların yanına kaçıp gitsem, Yusuf gibi fitneye düşerim.

Yusuf kadın yüzünden zindana ve eziyete düştü. Beni elli kere darağacına çekerler.

O kadınlar cahilliklerinden bana sataşırlar da erkekleri canıma kast ederler.

Ne erkeklerden çarem var, ne kadınlardan. Ne yapayım, en onlardanım, ne bunlardan.

Bunun üzerine çocuk köseye bakıp: O, şu iki tane kılla üzüntüden uzak, dedi.

Kerpiçten de, kerpiç kavgasından da, senin gibi anasını satan çirkin ve kaba bir heriften de rahat.

Çenedeki üç dört kıl, gösteriş bakımından kıçın etrafındaki otuz kerpiçten daha hayırlı.

[Allah'ın] zerre kadar yardımının gölgesi, ibadete düşkün olanın binlerce ibadetinden daha iyi.

Çünkü şeytan kulluk kerpicini çeker alır, iki yüz kerpiç olsa yine kendine bir yol bulur.

[Her yanın] kerpiçle dolu olsa da onu sen koymuşsundur. Halbuki o iki üç tel kıl, o yanın vergisidir.

Gerçekte o kılların her biri bir dağdır. Çünkü o, padişahların padişahının ihsanının güvence mektubudur.

Bir kapıya yüz kilit vursan da serserinin biri hepsini kırar.

Ama bir şahne bir kapının üstüne mumdan bir mühür vursa, pehlivanların bile gönlü korkar ondan.

O dağa benzeyen iki içi tel yardım kılı, yüzlerdeki ışık gibi [kötülüğe] set çeker.

A güzel yaratılışlı! Kerpiç koyma, ama yine de çirkin şeytandan emin olarak yatma.

Git de o keremden iki tel kıl elde et. Onda sonra güven içinde uyu, gam çekme.

Âlimin uykusu ibadetten yeğdir; ama insanı uyandıran ilim olursa.

Yüzücünün, yüzerken hareketsiz durması, aceminin el ayak çırpmasından iyidir.

Acemi, elini ayağını çırptıkça batar; oysa yüzücü direk gibi hareketsizce yüzer gider.

İlim, ucu bucağı, kıyısı olmayan bir denizdir. İlme talip olan da denizlerdeki dalgıç.

Ömrü binlerce yıl olsa, arayıp durmaya duymaz o.

Allah elçisi anlatırken şöyle dedi: İşte şu iki haris doymak bilmez".

Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ona olsun- şu hadisinin yorumu hakkında: "Şu iki haris doymak bilmez: Dünyayı isteyenle ilmi isteyen." Bu ilim, dünya ilminden başka bir ilim olmalıdır ki iki bölüme ayrılsın. Çünkü dünya ilmi de dünyadır. Eğer böyle olursa, "Dünyayı isteyenle dünyayı isteyen" şeklinde tekrar olmuş olur. Ayrım olmaz. Bunun anlatılması

Dünyayı ve onun faydalarını isteyen, ilmi ve onun tedbirlerini isteyen...

Eğer bu ayrıma dikkat edecek olursan, bu ilim dünyadan başkadır a babacığım.

Dünyadan başka ne olabilir? Ahiret. Seni buradan koparıp ayıran, sana kılavuzluk eden ahiret.

Üç şehzadenin o olaya tedbir bulmak için tartışması

Fitneye düşen o üç kişi birbirlerine döndüler. Üçünün de sıkıntısı, derdi, hüznü birdi.

Üçü de aynı düşünceye, aynı sevdaya eş olmuştu. Üçü de aynı dertten ve illetten hastaydı.

Suskunken üçünün de içinden aynı şey geçiyordu. Konuşurken üçünün de delili aynıydı.

Hepsi bir zaman gözyaşı döktüler, musibet sofrasının başında kanlar saçtılar.

Üçü birden bir zaman tütsü kabı gibi gönül ateşiyle yanıp soluk aldılar.

Büyük kardeşin konuşması

O büyük olan dedi ki: A hayırlı kardeşler, başkalarına öğüt verirken pek erkek değil miydik biz?

Maiyetimizden kim bize beladan, yoksulluktan, korkudan, depremden şikâyet etse, Hepimiz, sıkıntıdan dolayı ağlama, sabret, çünkü sabır genişliğin anahtarıdır, demez miydik?

Bu sabır anahtarına şimdi ne oldu? Acaba o kanun kalktı mı, ne oldu?

Kargaşa anında ateşteki altın gibi güzelce gülün diyen biz değil miydik?

Savaşın en kızışık zamanında orduya "Sakın renginiz atmasın" derdik ya.

Atların ayaklarının altı kesik başlardan geçilmediği sırada,

Ordumuza seslenerek, haydi haydi diyerek, mızrak gibi kahrederek ilerleyin demez miydik?

Bütün âleme sabrı biz gösterdik. Çünkü sabır, gönül kandili ve ışığıdır.

Şimdi sıra bizde, niye sersemledik böyle? Niçin çirkin kadınlar gibi çarşafa girdik?

A herkesi kızıştıran gönül! Kendini kızıştır, kendinden utan.

A herkese öğüt veren dil! Şimdi sıra sana geldi, ne diye sustun?

Ey akıl! Nerde senin şekerler çiğneyen öğüdün? Şimdi senin çağın, ne oldu hayhuylarına?

Ey gönülden yüzlerce perişanlığı gideren, şimdi sıra sana geldi, oynat sakalını.

Namertlikten sakalını oynatmazsan, bundan önce de kendi sakalına güldün, kendini maskara etti demektir.

Başkalarına öğüt verirken, hayhaylar ederken, kendi üzüntünde neden kadınlar gibi vay vay ediyorsun?

Başkalarının derdine dermandın, dert şimdi sana konuk gelince susuverdin.

Askere bağırmaktı senin işin, bağırsana, sesin niye kısıldı?

Elli yıldır akılla dokuduğun kumaştan bir kaftan yap da giy.

Nağmenle dostlarının kulakları hoştu; elini dışarı çıkar da kendi kulağını çek.

Sen daima baştın, kendini kuyruk yapma da elini, ayağını, sakalını, bıyığını kaybetme.

Şu yaygı üstündeki oyun senin oyunun, kendini kıvama getir, sevin, neşelen.

Bir bilgini zorla eğlence meclisine getirip oturtan padişahın zikri. Sâki, bilgine şarap sunup kadehi onun önüne tutunca bilgin yüzünü çevirip surat astı ve taşkınlık etmeye başladı. Padişah sâkiye "Onu kıvama getir" dedi. Sâki de onun başına birkaç kez vurup şarabı içirdi.

Padişahın biri, bir eğlence meclisinde iyice sarhoş olmuştu. [O sırada] oradan bir fakih geçiyordu.

[Padişah]: *Onu buraya getirip kendisine yakut renkli şaraptan içirin,* diye işaret etti.

Böylece onu zorla padişahın yanına getirdiler. Mecliste yılan zehri gibi surat asıp oturdu.

[Sâki] ona şarap sundu. O ise öfkeyle reddedip şahtan da sâkiden de gözlerini çevirdi.

[Dedi ki]: *Ömrümde şarap içmedim. Saf zehir bana şaraptan daha hoş gelir.*

Haydi, bana şarap yerine zehir verin de beni kendimden de sizden de kurtarın.

Şarap içmeyip kavgaya başladı. [Böylece o,] meclise ölüm ve dert gibi ağır geldi.

Tıpkı nefisle, su ve balçık ehlinin dünyada gönül sahipleriyle [bir arada] oturması gibi.

Hak, seçilmişleri, hürlerin *"İçtikleri*[88]*"* şaraptan kesinlikle yoksun bırakmaz.

[Seçilmişler] yoksunlara kadeh sunarlar da duyular onda sözden başka bir şey bulamaz.

[Yoksun kişi] onların irşadından yüz çevirir. Çünkü onların verdiklerini gözle göremez.

Kulaklarından boğazlarına yol olsaydı, nasihatin sırrı içlerine girerdi.

Oysa onun canı nur değil, bütünüyle ateştir. Kim yanan ateşe kabuktan başka bir şey atar ki?

Öz dışarıda kalıp sözün kabuğu [mideye] gitti. Mide, kabukla nasıl ısınıp doysun?

Cehennem ateşi kabuktan başkasını yakmaz. Ateşin hiç bir özle işi yoktur.

Ateşin alevi öze vurursa, bil ki pişirmek içindir, yakmak için değil.

Hak hikmet sahibi oldukça bil ki bu kural geçmişte de gelecekte de yürürlüktedir.

Güzel özle kabuklar O'nun tarafından bağışlanır. Öyleyse özü nasıl yakar? Bu O'ndan uzaktır!

[Hak] inayetiyle onun başına vurursa kırmızı şarabı içme iştahı gelir.

Vurmazsa, ağzı kapalı kalır; tıpkı şu padişahların içki ve eğlencelerinden [uzak] fakih gibi.

Padişah sâkisine: *A güzel huylu,* dedi, *ne susarsın? [Şarap] ver de onu coştur, haydi!*

Her akla gizli bir hükmeden vardır, o, dilediğini tedbiriyle baştan çıkarır.

Doğudan doğan güneş ve onun aydınlatışı, onun zincirine esirler gibi bağlıdır.

Feleğin beynine yarım efsun okuduğunda felek anında dönmeye başlar.

Başka bir akla egemen olan aklın ustalığı da ondandır; tavla ustası odur.

[Sâki, fakihin] başına birkaç sille vurup, *al,* dedi; [o da] sille korkusuyla o derdi içiverdi.

Sarhoş olup bir bahçe gibi şenlenip güleçleşti; nedimliğe başlayıp latifeler, şakalar yaptı.

Sarhoş halde neşeyle parmak şıklatarak su dökmek için helâya doğru gitti.

Helâda şahın halayıklarından olan pek güzel, ay gibi bir cariye vardı.

Onu görünce [fakihin] ağzı açık kaldı; akıl gitti de zulmeden beden kaldı.

Ömürlerdir bekâr ve iştiyak içindeydi. [Üstelik] sarhoştu. Hemen cariyeye iki elle yapıştı.

Kız çok çırpınıp feryat ettiyse de onunla başa edemedi; yararı yoktu.

Birleşme vaktinde erkeğin elinde kadın ekmekçinin elindeki hamur gibidir.

[Ekmekçi] kimi zaman yumuşak, kimi zaman sertçe yoğurup yumru altında hamuru şakırdatır.

Kimi zaman bir tahta üzereni açıp yayar, kimi zaman da yuvarlayıp topak yapar.

Hamura kimi zaman su, kimi zaman da tuz döker. [Sonra da] tandır ve ateşle onu sınar.

Tâlip ile matlup da işte böyle birbirine sarılır. Mağlup ile galip, bu oyunun içindedir.

Bu oyun sadece karı koca arasında değildir. Her âşıkla maşukta da bu oyun vardır.

Ezelî varlıkla sonradan olma varlık ve cevherle arazda da Vîs ile Râmin gibi bir sarılış zorunludur.

Fakat her birinin oyunu başka renktedir. Her birinin sarılışı farklı bir anlayıştan kaynaklanır.

Ey koca, karına kötü davranma, diye [burada sadece] örnek olarak karı kocadan söz edildi.

Yenge, gerdek gecesinde onun elini senin eline güzelce emanet etmedi mi?

A güvenilir kişi, senin ona yaptığın iyiliği ve kötülüğü Allah da sana yapar.

Kısacası burada kendinde olmadığından, fakihte ne iffet kaldı ne de zahitlik.

Fakih, o huri kızının üzerine atıldı. Onun ateşi o pamuğa düştü.

Can cana kavuştu, bedenler birbirini kavradı. Başı kesilmiş iki kuş gibi çırpınıyorlardı.

Ne şarabı, ne padişahı, ne aslanı? Ne hayâsı, ne dini, ne kaygısı, ne can korkusu?

Gözleri bir şey görmez olmuştu. Burada artık ne Hasan belliydi, ne de Hüseyin.

Uzun zaman geçmişti, [Fakih] bir türlü dönmemişti. Şah haddinden fazla beklemişti.

Şah, ne olup bittiğini görmek için gelince orada kıyametler koptuğunu gördü.

Fakih, korkusundan fırlayıp eğlence meclisine giderek hemen şarap kadehini kaptı.

Şah ise cehennem gibi kızıp öfkelenmiş, kötü fiil işleyen çiftin kanına susamıştı.

Fakih, onun yüzünün öfke ve gazap dolu; zehir kadehi gibi acı ve öldürücü olduğunu görünce,

Sâkiye, *dostum,* diye seslendi; *şaşkın şaşkın ne oturuyorsun? [Şarap] ver de onu neşelendir.*

[Bu sözden dolayı] şah gülmeye başlayıp, *ey ulu kişi,* dedi, *neşelendim, o kız senindir.*

Ben padişahım, hak ve adalettir işim; cömertliğimin dosta verdiğinden yiyip içerim.

Kendimin şerbet gibi [zevkle] içmediği şeyi nasıl eşime dostuma ve sana içirebilirim?

Ben, kendi özel soframda yediğimden yediririm kullarıma.

Ben kullarıma kendi yediğim çiğ ya da pişmiş yiyeceklerden yediririm.

Ben kürk ve atlas olarak ne giyersem, adamlarıma da çul değil, ondan giydiririm.

[Ben] *"Onlara giydiğinizden giydirin"* diyen faziletli Peygamber'den utanırım.

Mustafa, oğullarına şu vasiyeti etmiştir: *"Elinizin altındakilere kendi yediğinizden yedirin."*

Başkalarını çok neşelendirdin ve sabretmede [onları] yetkinleştirip istekli kıldın.

Yiğitlikle kendini de neşelendir; sabır düşünen aklı kendine önder eyle.

Sabrın kılavuzluğu sana kanat olunca can arş ile kürsünün[89] zirvesine çıkar.

İşte bak, sabrı Burak olup Mustafa'yı gök katmanlarının üstüne götürmüştür.

Şehzadelerin tartışmasının ve olayın sona ermesinin ardından imkân ölçüsünde amaca yaklaşmak için sevgiliye doğru Çin ülkesinin yolunu tutmaları. Kavuşma yolu kapalı olsa bile imkân ölçüsünde [sevgiliye] yaklaşmak övülesi bir şeydir

Bunu söyleyip hemen yola koyuldular. Dostum, ne olduysa o anda oldu.

Sabrı seçerek doğrulardan oldular. Ondan sonra Çin'e doğru yola koyuldular.

Ana babalarını ve memleketlerini bırakıp gizli sevgilinin yolunu tuttular.

Aşkları onları tıpkı İbrahim Edhem gibi iradesiz ve fakir etti.

Ya da İbrahim Peygamber gibi esrik bir halde kendilerini ateşe attılar.

Ya da çok sabırlı ulu İsmail gibi, aşkın ve aşk hançerinin önüne boyun uzattılar.

Arap padişahı İmrü'l-Kays'ın hikâyesi: İmrü'l-Kays çok güzel yüzlü ve [güzellikte] zamanın Yusuf'u olup Arap kadınları onun için ölürlerdi. "Dur da sevgiliyi ve yurdunu anarak ağlayayım" [diyen] şair tabiatlı biriydi. Bütün kadınlar onu canla başla isterken onun gazel söyleyip ağlayışı niçindi? Yoksa bütün bunların toprak levhalara resmedilmiş yüzler olduğunu anlamış mıydı? Sonunda işte bu İmrü'l-Kays'a bir haller oldu da gece yarısı ülkesiyle çocuklarından kaçtı ve bir hırkayla kendini gizleyerek ülkelerden münezzeh olanı bulmak için oradan başka bir ülkeye gitti. "Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder[90]."

Aşk, İmrü'l-Kays'ı dudağı kuru halde ülkesinden ve Arap topraklarından alıp götürdü.

Sonunda Tebük'e gelmiş kerpiç döküyordu. Krala, onun krallardan biri olduğunu söylediler.

İmrü'l-Kays, çalışmak için buraya gelmiş. Aşka av olmuş, kerpiç döküyor.

Kral gece kalkıp İmrü'l-Kays'ın yanına gelerek ona dedi ki: *Ey güzel yüzlü melik,*

Sen vaktin Yusuf'usun. İki saltanatın da tam. Memleketler de güzellik de sana boyun eğmiş.

Erkekler kılıcın sayesinde sana kul olmuş. Kadınlarsa bulutla örtülmemiş ay yüzüne köledir.

Yanımızda olman bizim için bahtiyarlıktır. Canımız sana kavuşmakla yüz can oldu.

Ey himmetiyle saltanatlar terk eden! Hem ben, hem de ülkem sana köledir.

[Kral] epey felsefe yaptı. O ise suskundu. Ansızın sırrın örtüsünü açtı.

[İmrü'l-Kays] kralın kulağına aşk ve derde dair ne söyledi de onu da kendi gibi avare kıldı [bilinmez].

[Kral] elinden tutup onunla arkadaş oldu. [Artık] kral da tahttan ve [saltanat] kemerinden hazzetmez oldu.

Bu iki padişah, uzak ülkelere gitti. Aşk, bu günahı ilk kez işlemiyordu.

[Aşk] büyüklere bal, çocuklara süt gibidir. Aşk, son anda yüklenip gemileri batıran yüktür.

Bu ikisinden başka nice sayısız kralı da aşkları saltanat ve hanedandan etmiştir.

Bu üç şehzadenin canı da Çin dolaylarında kuşlar gibi yem yer olmuştu.

Ağızlarını açık içlerindekini söylemeye cesaretleri yoktu. Çünkü [içlerindeki] ciddi ve önemli bir sırdı.

Aşk, öfkeyle okun yayını gerdiği zaman, yüz binlerce can [sadece] bir para eder.

Zaten aşk öfkesiz ve neşeliyken bile her an gözünü kırpmadan öldürme huyuna sahiptir.

Aşk, hoşnut olduğu an bile böyledir. Onun öfkeli haline ilişkin ne söyleyeyim?

Bu aşkın ve bu aşk kılıcının öldürdüğü aşk aslanına can çayırı feda olsun.

Bu öldürülme, binlerce hayattan iyidir. Saltanatlar bu köleliğe feda olsun.

[Şehzadeler] birbirlerine yüz korku ve ihtiyatla, alçak sesle ve kinayeyle sırlarını söylüyorlardı.

Sırra Allah'tan başka mahrem yoktur. Âhın gökten başka soluktaşı yoktur.

Onların, aralarında haberleşmek için bir takım ıstılahları vardı.

Avam da bu kuşdilinden [bir şeyler] öğrenip ihtişam ve seçkinlik elde etmiştir.

[Avamın söylediği] o söz, kuş ötüşünün dışyüzüdür. Ham kişi, kuşların halinden habersizdir.

Kuşdilini bilecek Süleyman nerde? Şeytan krallığı ele geçirse de yabancıdır.

Şeytan, Süleyman'a benzeyerek [tahta] geçti. Onun hile ilmi vardır, ama onda *"Bize öğretildi*[91]*"* [ilmi] yoktur.

Süleyman ilahî neşeye sahip olduğundan, kuşdili ona *"Bize öğretildi*[92]*"* [hükmünden] geldi.

Sen bunu havada uçan kuş diye anlarsın. Çünkü ledün kuşlarını görmedin.

Kafdağı'nın öte yanında Simurgların yeri vardır. Her hayalin oraya erişmesi imkânsızdır.

Ancak tesadüfen gören hayal başka. Gördükten sonra yine ayrılık olur.

Bu kesin bir ayrılık değil, maslahat için ayrılıktır. Çünkü bu hal, her türlü ayrılıktan güvendedir.

O ruhanî bedenin kalıcı olması için güneş bir anlığına kardan çekilir.

Kendi canın için onlardan iyilik dile. Sakın onların sözünden ıstılah çalma.

Züleyha, üzerlik otundan öd ağacına varıncaya dek her şeyin adını Yusuf koymuştu.

[Züleyha] onun adını [başka] adlar arasına gizlemiş, mahrem olanlaraysa bu sırrı söylemişti.

[Züleyha] *"Mum ateşten yumuşadı"* dediğinde bu, *"Yar bize güler yüz gösterdi"* demekti.

"Ay doğdu, bakın" ya da *"Söğüt dalı yeşerdi"* dediyse,

"Yapraklar ne güzel kımıldıyor" ya da *"Üzerlik ne güzel yanıyor"* dediyse,

"Gül bülbüle sır söyledi" ya da *"Şah, sevgilinin sırını söyledi"* dediyse,

"Bahtım ne uğurlu" ya da *"Eğlence düzenleyin"* dediyse,

"Sucu su getirdi" ya da *"Güneş doğdu"* dediyse,

"Dün akşam bir kazan [yemek] pişirdiler" ya da *"Yemekler güzel pişti"* dediyse,

"Ekmekler tuzsuz" ya da *"Felek tersine dönüyor"* dediyse,

"Başıma ağrı girdi" ya da *"Başımın ağrısı iyileşti"* dediyse,

Övdüyse, onunla bir arada demekti. Yerdiyse, ondan ayrı demekti.

Yüz binlerce adı bir araya getirdiğinde onun amacı ve istediği Yusuf'tu.

Açken Yusuf'un adını söyleyince doyar, onun kadehiyle sarhoş olurdu.

Susuzluğu onun adıyla dinerdi. Yusuf'un adı manevî bir şerbet olurdu.

Bir derdi olsa, o yüce ad sayesinde derdi anında iyileşirdi.

Soğuk zamanlarda onun adı bir kürk olurdu. Aşkta sevgilinin adı işte bunu yapar.

Avam, her zaman [Allah'ın] pak adını anar, ama [bu anış] aşk ile olmayınca etkili olmaz.

İsa'nın O'nun adıyla yaptığı, İsa için kendi adıyla da gerçekleşir olmuştu.

Can, Hak ile birleşince onu anmak bunu anmak, bunu anmak onu anmak demektir.

Kendinden arınıp sevgilinin aşkıyla dolmuştu. Zaten testiden ancak içindeki sızar.

Gülüş, vuslat safranı kokusu verir. Ağlamaysa uzaklık soğanı kokusu verir.

Herkesin gönlünde yüz arzu vardır. Aşk ve sevgi yolu bu değildir.

Yâr, aşk için gündüz güneşidir. Güneş, o yüz için örtü gibidir.

Örtüyle yârin yüzünü birbirinden ayrıt edemeyen, güneşe tapmaktadır, ondan el çek.

Gün de odur, âşığın rızkı da o. Gönül de odur, aşığın gönlündeki yangın da o.

Suyun özünden, balıklara ekmek, su, elbise, ilaç ve uyku peşin verilmiştir.

O [âşık], memeden süt emen ve iki dünyada sütten başka bir şey bilmeyen bebek gibidir.

Bebek, sütü hem bilir, hem de bilmez. Tedbirin bu yana geçişi yoktur.

Açanı ve açılanı bulmak için [yazılan] bu tılsım, ruhun başını döndürdü.

Giderken [ruhun] başı dönmez. Tersine, onu taşıyan denizdir, sel ve ırmak değil.

Bulunca, bulan kaybolur. Bir sel gibi denize karışır.

Tohum kaybolunca incir olur. *"Sen ölmedikçe altın vermedim"* [sözü] bunu anlatır.

Çin topraklarında taht merkezi olan şehirde gizlenerek beklemeleri ve bekleyişlerinin uzamasından sonra büyük kardeşin sabırsızlanıp "Elveda, ben gidip kendimi şaha arz edeceğim" demesi.
"Ya ayaklarım beni maksadıma ulaştırır
Ya da oraya kalbimi verdiğim gibi başımı da veririm[93]"
"Ya ayaklarım beni maksat ve muradıma ulaştırır
Ya da orada gönlümden geçtiğim gibi başımdan da geçerim."
Kardeşlerinin öğüdünün ona fayda etmemesi:
"Ey âşıkları kınayan! Allah'ın saptırdıklarını bırak.
Onları nasıl doğru yola yöneltebilirsin?[94]"

Büyük [kardeş] dedi ki: *Kardeşlerim, beklemekten canım ağzıma geldi.*

Aldırışsız oldum, sabrım kalmadı. Bu sabır beni ateşe attı.

Sabretmekten dayanacak halim kalmadı. Başıma gelenler, âşıklara ibret oldu.

Ayrılık yüzünden canımdan bezdim. Ayrılıkta hayatta olmak nifaktır.

Onun ayrılık derdi beni daha ne kadar öldürecek? Kes başımı da aşk bana baş bağışlasın.

Benim dinim aşkla dirilmektir. Bu can ve başla yaşamak, utancımdır.

Kılıç, âşığın canından tozları süpürür. Çünkü kılıç günahları yok edicidir.

Beden tozu gidince ayım parlar. Canımın ayı, berrak havaya kavuşur.

A güzel, "Ölümümde bana hayat var" diye aşkının davulunu ömürlerdir çalmaktayım.

Can, su kuşu olduğunu iddia etmişken belâ tufanından ne diye feryat etsin ki?

Geminin parçalanmasından ördeğe ne gam! Su üzerinde ayağı ona gemi olarak yeter.

Canım ve bedenim bu iddiayla diridir. Ben bu iddiadan nasıl vazgeçerim?

Düş görürüm, fakat uykuda değilim. İddia ederim, fakat yalancı değilim.

Sen benim boynumu yüz kez vursan da yine mum gibi yanıp ışık veririm.

Ateş önden ve arkadan harmanı sarsa da gece yolcularına o ayın harmanı yeter.

Kardeşlerinin hilesi, Yusuf'u Yakub Peygamber'den gizleyip sakladı.

Onu hileler yaparak gizlediler, [ama] sonunda gömlek gammazlık etti.

İki kardeşi, *kendini tehlikelerden kendini habersiz kılma,* diye [büyük şehzadeye] hikâye yollu nasihat ettiler.

[Dediler] *sakın yaralarımıza tuz basma. Umarsızca, kuşkuyla bu zehri içme.*

Haberdar bir şeyhin tedbiri olmaksızın nasıl gidersin? Çünkü gören bir kalbin yok.

Kanatları çıkmadan yükseğe uçup da tehlikeye düşen kuşun vay haline!

Akıl, kişinin kanadıdır. Akıl olmayınca bir kılavuzun aklına [uymak gerek].

Ya muzaffer ol ya da muzaffer olanı ara. Ya görüş sahibi ol ya da bir görüş sahibi ara.

Akıl anahtarı olmadan bu kapıyı çalmak doğru bir iş olmayıp hevâdan kaynaklanır.
Bak, hevâdan ve ilaçla aynı renkteki yaralardan [bütün] bir âlem tuzağa düşmüş.
Yılan, ölüm gibi, karnı üstünde [kımıldamadan] durur. Ağzındaysa av için koca bir yaprak.
Kuru otlar arasında bir ot gibi durur. Kuş onu bir bitkinin dalı sanır.
Yiyecek için yaprağın üzerine konduğunda yılanın ve ölümün ağzına düşüverir.
Timsah da ağzını açar [ve bekler]. Dişlerinin çevresinde uzun kurtçuklar vardır.
Dişlerinde kalan yiyecek artıklarından kurtlar türeyip dişlerine yerleşmiştir.
Zavallı kuşlar, kurtları ve yiyecekleri görüp o tabutu çayır çimen sanırlar.
[Timsah] ağzı kuşlarla dolunca aniden ağzını kapatıp onları yutar.
Bil ki bu çerez ve ekmekle dolu dünya, şu timsahın açık ağzı gibidir.
Ey rızık arayan, kurtçuk ve yiyecek peşindeyken felek timsahının hilesinden emin olma.
Tilki de toprağın altına serilip yatar. Toprağının üstündeyse hile yollu tahıllar vardır.
Böylece gafil karga oraya gelince, o hilekâr [tilki] onun ayağını yakalar.
Hayvanlarda böyle yüz binlerce hile olduğuna göre, daha üstün olan insanın hilesi [kim bilir] nasıldır?
[Örneğin] elinde mushaf, sanki Zeynelâbidîn'dir. Yenindeyse kahredici bir hançer vardır.
Sana gülerek, *efendim*, der. [Oysa] onun kalbinde sihir ve hile dolu bir Bâbil vardır.
Öldürücü zehrin görünüşü bal ve süt gibidir. Haberdar pirle arkadaş olmadan sakın yola çıkma.
Hevânın bütün lezzetleri düzen ve hiledir. Şimşek ışığının çevresinde karanlık duvar vardır.
Kısa, yalancı ve mecazi bir şimşek ışığı... Çevresi karanlık. Senin yolunsa uzak.
Onun ışığıyla ne kitap okuyabilirsin, ne de menzile at sürebilirsin.
Fakat şimşeğe bağlanıp kalma suçuna karşılık, doğunun nurları senden yüz çevirir.
Şimşeğin hilesi, geceleyin seni kılavuzsuz olarak karanlık bir çöle mil mil çekip götürür.
Kimi zaman dağa düşersin, kimi zaman ırmağa. Kâh o yana düşersin, kâh bu yana.
Ey makam peşinde koşan, sen kılavuzu göremezsin. Görsen bile ondan yüz çevirirsin.
[Dersin] ki *bu yolda altmış mil yol yürüdüm. Oysa bu kılavuz yolumu yitirdiğimi söylüyor.*
Bu şaşırtıcı [söze] kulak versem, onun emrine göre yolu baştan almam gerekir.
Ben bu yola ömrümü vakfettim. Ne olursa olsun yürü, efendi!
Yol yürüdün, ama şimşek gibi zan içinde. [En azından] yolun onda birini vahiy peşinde güneş gibi yürü.
"Zan, gerçeğin yerini tutmaz[95]*"* [ayetini] okudun, [ama] böyle bir şimşek yüzünden güneşten uzak kaldın.
A perişan, ya bizim gemimize gir ya da o gemiyi bizim gemiye bağla.
O der ki bu şatafatı nasıl terk edeyim? Senin peşine takılıp körü körüne nasıl gideyim?
Körün kılavuzla olması, yalnız olmasından kesinlikle iyidir. Bundan bir kusur, ötekinden yüz kusur doğar.
Sivrisinekten kaçıp akrebe sığınır mısın? Nemden kaçıp denize sığınır mısın?
Babanın cefasından kaçıp serserilere; belâ ve kötülüğe mi sığınırsın?
Yusuf gibi, tasalardan kaçıp gezip oynarız diye kuyuya mı düşersin?

Onun gibi, bu gezinti yüzünden kuyuya düşersin. Oysa seni destekleyecek inâyet nerde?

Bu [gezinti, Yusuf'un] babasının izniyle olmasaydı, haşre kadar kuyudan başını çıkaramazdı.

Babası onun gönlü için izin vermiş ve *isteğin buysa*, demişti, *hayır olsun.*

Mesih'ten yüz çeviren kör, kâfir gibi doğru yoldan uzak kalır.

Kör olsa da ışığa ulaşma yeteneği vardır, ama bu yüz çevirme yüzünden körleşip kararmıştır.

İsa ona der ki *bana iki elle sarıl a kör. Bende değerli bir sürme var.*

Körsen, benden aydınlık bulur, can Yusuf'unun gömleğine kavuşursun.

Yenilgiden sonra sana nasip olan devlette, ikbal ve apaçık bir yol vardır.

Başı ve ayağı olmayan devlet ve ihtişamı terk et de kendine pir edin, pir!

[Bu,] yol gösterici, komutan olan pirden başkası olmasın. Feleğin pîri değil, doğru yolun pîri.

Karanlığa tapan kişi, pirin elinin altına girdiği zaman aydınlık yüzü görmeye başlar.

Şart, teslim olmaktır, uzun uzadıya çalışmak değil. Karanlıkta çabalamanın yararı yoktur. Ben Bundan sonra yüce göklerin yolunu aramam artık. Pir ararım, pir ararım, pir, pir!

Pir göklerin merdivenidir. Ok neden dolayı uçar? [Elbette] yaydan dolayı.

Aşağılık Nemrut, İbrahim'le değil de akbabayla göklere çıkmadı mı?

O, hevâsı yüzünden epey yükseklere çıktı, ama akbaba, yüceliklere uçamaz.

İbrahim, ona, *ey yolcu,* dedi, *akbaban ben olayım, böylesi daha iyi.*

Yükseklere çıkmak için beni merdiven kılarsan, uçmaksızın göklere ulaşırsın.

Tıpkı gönlün şimşek gibi azıksız ve binitsiz olarak batıya ve doğuya gidişi gibi...

Tıpkı geceleyin uykuda insan hissinin yurdundan ayrılıp şehirler dolaşması gibi...

Tıpkı ârifin güzelce otururken gizli yoldan yüz dünyayı dolaşması gibi...

Böyle bir edim gerçekleşmediyse, o ülkelere ilişkin bu bilgiler kimden alındı?

Bu bilgiler ve bu gerçek rivayetler konusunda yüz binlerce şeyh görüş birliği içindedir.

Bu kaynaklar arasında bir ihtilaf yoktur. Oysa zanna dayalı bilgilerde [ihtilaf] vardır.

O [zanna dayalı bilgi], karanlık gecede yön aramaktır. Buysa gün ortasında Kabe'de bulunmaktır.

Behey Nemrut, kalk da erlerden kanat dile. Bu akbabalardan sana merdiven olmaz.

Cüz'î akıl akbabadır be miskin. Akbabanın kanadı leş yemeye bağımlıdır.

Velilerin aklıysa, Cebrâil kanadı gibi sidreye dek mil mil uçup gider.

Sultan doğanıyım, güzelim, kutluyum. Leşten müstağniyim, akbaba değilim.

Akbabayı terk et ki adamın ben olayım. Benim bir kanadım senin için yüz akbabadan iyidir.

Daha ne kadar at süreceksin körü körüne? Her meslek ve sanat için ustaya ihtiyaç var.

Çin diyarında kendini rüsva etme. Bir akıl sahibi ara, kendini ondan uzak tutma.

Hevâyı terk edip zamanın Eflatun'u sana ne derse ona göre davran.

Çin'de herkes, kendi şahı hakkında, ciddiyetle der ki "o doğurmamıştır[96]".

Şahımız hiç bir oğul dünyaya getirmemiştir. Hatta yanına kadın yaklaştırmamıştır.

Şahlardan biri onun hakkında bu tür bir söz söylediğinde [şahımız] onun boynunu keskin kılıçla ikiye ayırmıştır.

Şah der ki bu söylediğinde benim çocuk çoluk sahibi olduğumu ispatlamalısın...

Benim kızım olduğunu kanıtlarsan keskin kılıcımdan güvende olursun.

Yoksa kuşkusuz, senin boynunu keser ve can sûfisinden senin hırkanı çekip çıkarırım.
Ey yalan dolu söz söyleyen, benim kılıcımdan başını aslâ kurtaramazsın.
Ey cehalet yüzünden yanlış sözler söyleyen! Kesik başlarla dolu hendeğe bir bak!
Bu haddi aşma yüzünden kesilmiş başlarla ağzına dek dolu bir hendek!
Bu iddiaya kalkışan herkes, bu iddia yüzünden boynundan olmuştur.
Sen buna ibret gözüyle bak da sakın böyle bir iddiayı düşünüp dile getirme.
Sen bizim hayatımızı karartacaksın. Kardeş, seni buna kim yöneltiyor?
Farkında olmayan kimse körü körüne yüz yıl yol gitse de bu, yol gitmek sayılmaz.
Silahsız halde savaş alanına girme ve korkusuzlar gibi tehlikeye atılma[97].
[Kardeşleri] bütün bunları söylediler. O sabırsız dedi ki *bu sözlerden nefret ediyorum.*
Benim mangal gibi ateş dolu sinem var. Ekin olgunlaştı, artık hasat zamanıdır.
Bağrımda sabır vardı, şimdi kalmadı. Aşk, sabır makamını ateşe verdi.
aşkın doğduğu gece öldü benim sabrım. O öldü, kalanların ömrü çok olsun.
Ben konuşmaktan da büyük işlerden de geçtim ey hatip! Soğuk demiri dövme.
Tepetaklak oldum, bırak benim ayağımı. Vücudumun tüm zerrelerinde anlayış nerde?
Deveyim ben; gücüm yettikçe [yük]çekerim. Güçsüz düşünce öldürülmek benim için iyidir.
Kesik başlarla dolu yüz hendek olsa da derdim karşısında bu tam bir mizahtır.
Ben artık korku yüzünden aşk davulunu örtü altında çalmayacağım.
Ben sahraya bayrak dikeceğim. Ya başımı vereceğim ya da sevgilinin yüzünü [göreceğim].
O şaraba lâyık olmayan boğazın kılıç darbesiyle kesilmesi evlâdır.
Ona kavuşmakla aydınlanmayan gözün puslanıp kör olması evlâdır.
Onun sırrına lâyık olmayan kulağı koparıp at, çünkü o, başa yakışmaz.
Kendisinde bu sermaye bulunmayan elin kasap satırıyla koparılması yeğdir.
Onun hareketinden [yola çıkıp] onun nergis bahçesine canı erişmeyen ayak...
Böyle bir ayağın prangada olması yeğdir. Çünkü böyle bir ayak, sonunda baş ağrısıdır.

Çabalamaktan vazgeçmeyen çaba sahibine dair: Hakk'ın ihsanının geniş olduğunu ve istenen şeyi başka taraftan, başka bir amel nedeniyle ve kişinin hayaline gelmeyecek bir şekilde ulaştıracağını bildiği halde bütün hayal ve ümidini bu yola bağlar ve aynı kapıyı çalar. [oysa] olur ki yüce hak bu rızkı onun düşünmediği bir başka kapıdan ona ulaştıracaktır. "Ve ona beklemediği yerden rızık verir[98]." "Kul tedbir alır, Allah da takdir eder." Olur ki kul "Ben bu kapıyı çalsam da [Allah] bana bundan başka bir kapıdan [rızık] ulaştırır" diye düşünse de yüce Hak ona bu çaldığı kapıdan rızık ulaştırır. Zaten bütün bunlar tek bir sarayın kapısıdır

Ya bu yolda muradım gerçekleşir ya da doğan gibi yoldan [dönüp] vatana gelirim.
Belki muradım yolculuğa bağlıdır. Yolculuk ederim de [belki] yurdumda murada ererim.
Sevgiliyi ciddiyet ve dikkatle o kadar ararım ki [sonunda] onu aramamam gerektiğini anlarım.
Bütün zamanları dolaşmadıkça o maiyetin[99] *kulağıma girmesine imkân mı var?*
Uzun yolculuklar yapmak dışında maiyetin sırrını anlamam hiç mümkün mü?
Hak, maiyetten söz edip gönül kulağına tard olmayıp aksetsin diye kalbi mühürlemiştir.
Yolculuklar yapıp yolun hakkını verdiği için ondan sonra onun kalbindeki mührü açmıştır.
Tıpkı iki hata [kuralı] gibi o güzel hesap da iki hatanın ardından açıklık kazanır.
Ondan sonra der ki *bu maiyeti bilseydim, onu hiç arar mıydım?*
Bunu bilmek yolculuğa bağlıdır. Bu bilgi, inceden inceye düşünmekle elde edilemez.

Nitekim şeyhin borcunun ödenmesi de o varlığın ağlamasına bağlıydı[100].

Helvacı çocuk sızlanarak ağladı da o ulular şeyhinin borcu ödendi.

Bu manevi hikâye bundan önce Mesnevî'de anlatılmıştı.

[Allah] kendisinden başkasından beklentin olmasın diye senin kalbine bir yerden korku salar.

Beklenti içine başka bir yarar yerleştirir de muradını başka biri sayesinde verir.

Ey o ulu ağaçtan bana meyve gelecek diye bir yere ümit bağlayan!

O beklenti oradan gerçekleşmeyecek, bilakis o ihsan başka bir yerden gelecektir.

[Allah] sana o yandan bir şey vermek istemezken sende bu beklentiyi niçin var etmiştir?

Hikmet ve sanat (kudret) için... Ayrıca kalbin hayrete düşsün diye.

Ey yarar arayan! Böylece, muradım nereden gerçekleşecek, diye kalbin şaşkındır.

Böylece aczini ve cehaletini bilmiş olursun. Böylece gaybe olan imanın artar.

Ayrıca tasarruf sahibi, bu otlakta beklenti sonucunda ne bitirecek, diye gönlün şaşkındır.

Terzilikten geçim sağlamayı ve yaşadığın sürece terzilikten para kazanmayı umarsın.

[Ama] rızkın kuyumculuktan çıkacaktır. Oysa bu kazanç yolu senin aklından bile geçmez.

Öyleyse [Allah] rızık yolunu o yandan açmamışken terzilikten beklenti içinde olmak niçindi?

[Bu,] Hakk'ın ilmindeki nâdir hikmet içindir. Öyle ki [Hak] bu hükmü ezelde yazmıştır.

Ayrıca [bu], düşüncen hayret içinde olsun ve bütün mesleğin hayret olsun diyedir.

[Büyük şehzâde dedi ki] *ya bu çabamla ya da vücudumun çabalaması dışında başka bir yolla yâre kavuşurum.*

Muradım bu yolla gerçekleşir diyemem. Yol nereden açılacak diye çabalarım [sadece].

Başı kesilmiş kuş [çırpınıp] her yana düşer. Sonunda hangi yönde canı bedenden çıkar, [bilinmez].

Muradım ya bu [yola] çıkıştan gerçekleşir ya da "Burçlar sahibi[101]"nin başka bir burcundan.

Rüyasında kendisine "Aradığın zenginliğe Mısır'da kavuşacaksın. Orada filan mahallede, filan evde hazine var" denildiğini gören kişinin hikâyesi: Adam Mısır'a geldiğinde biri ona "ben rüyamda Bağdat'ın filan mahallesinde filan evde bir hazine gördüm" der ve adamın kendi mahallesinin adını ve evini söyler. Adam, hazinenin Mısır'da olduğunun söylenmesinin hazineyi kendi evi dışında aramaması gerektiğine kesin kanaat getirmesini sağlamak için olduğunu anlar. Fakat [anlar ki] bu kesin bilgi definesi, Mısır'dan başka bir yerde elde edilemez

Kendisine mal ve akar miras kalmış biri vardı. Bütün mirası yemiş, çulsuz ve perişan kalmıştı.

Mirasla gelen malda vefa olmaz zaten. Çünkü murat alınmadan kalmıştır geçmişten.

[Mirasyedi] kolay bulduğu için kıymet bilmez. Çünkü onu elde etmek için pek zahmet çekmemiştir.

Hak sana bedava verdiği için sen de canının kıymetini bilmiyorsun be adam!

Para gitti, mal gitti, evler gitti. [Mirasyedi adam] viranelerdeki baykuşlar gibi kaldı.

Dedi, *Rabbim, rızık verdin, gitti rızık. Ya bir rızık ver ya da ölümü gönder.*

[Eli avucu] boş kalınca Hakk'ı anmaya başladı. *Rabbim beni kurtar*, diye tutturdu.

Nitekim Peygamber demiştir ki *mümin ud gibidir; içi boşken inler*[102].

İçi dolu olursa çalgıcı onu elinden bırakır. Dolu olma, çünkü onun elinden gelen zarar hoştur.

Boş ol da "parmaklar arasında[103]" hoş ol. Çünkü mekan, mekansızlık şarabıyla sermesttir.

Adamın taşkınlığı gidip gözünden yaşlar akmaya başladı. Gözünün yaşı din ekinini suladı.

Müminin duasının karşılık bulmasının gecikme sebebi

Nice ihlas sahibi vardır ki duasında inler de ihlasının dumanı göklere yükselir.

Böylece günahkârların inlemesinden dolayı öd kokusu gök kubbenin zirvesine ulaşır.

Sonra melekler, *ey her duaya cevap veren, ey sığınağımız,* diye Allah'a yakarırlar.

[Derler ki] *mümin kul yakarıyor. O senden başka dayanak tanımıyor.*

Sen yabancılara [bile] ihsanda bulunursun. Her ihtiyaç sahibi arzusunu senden diler.

Hak buyurur ki *[gecikme] onu aşağılamak için değildir. Aslında ihsanın gecikmesi, ona yardımdır.*

İhtiyaç onu gafletten çıkarıp bana yöneltti. İhtiyaç onu saçından çekerek diyarıma sürükledi.

Hacetini karşılarsam o geri gider ve bu oyuncakla oynamaya dalar.

İçten bir şekilde, ey sığınılan, diye kalbi kırık, sinesi yaralı inliyorsa da bırak, inlesin.

Onun sesi ve Rabbim deyip içini döküşü bana güzel geliyor.

Onun içini döküp yalvararak beni bir şekilde kandırması [hoşuma gidiyor].

Papağanlarla bülbülleri seslerinin güzel oluşu nedeniyle beğenip kafese koyarlar.

Kargayı, baykuşu ne diye kafese koysunlar ki? Böyle bir şey kıssalarda geçmez.

Çapkın birinin yanına biri yaşlı, diğeri alımlı iki kişi gelse...

İkisi de ekmek istese, o hemen ekmek getirip yaşlı olana der ki *al [işte ekmek].*

Boyu ve yüzü güzel olan diğerine [hemen] ekmek verir mi hiç? Bilakis erteler.

Ona der ki *bizahmet biraz otur; evde taze ekmek pişiriyorlar.*

Zahmetin ardından sıcak ekmek gelince de ona der ki *otur, helva geliyor.*

Böylece bu hileyle onu tutup alıkoyar ve gizli yoldan avlar.

[Der] ki *seninle biraz işim var, bekle, a dünya güzeli!*

Müminlerin iyi ya da kötü şeylere ilişkin muratsızlıkları, emin ol, bu yüzdendir.

Kendisine Mısır'da hazine gösterilen kişinin hikâyesine dönüş ve onun yoksulluk yüzünden Hakk'a yönelip yakarmasının anlatılması

Mirasyedi adam, yiyip yoksullaşınca "yârab" deyip ağlayıp inlemeye başladı.

Bu rahmet saçan kapıyı kim çalar da karşılık olarak yüz bahar bulmaz?

[Adam] rüya gördü, gâipten şöyle denildiğini duydu: *"Zenginliğin Mısır'da belirecek."*

Mısır'a git. Senin işin orada düzelecek. [Allah] dileğini kabul etti. O, dilekleri kabul edendir.

Filan yerde büyük bir hazine var. Onun için Mısır'a dek gitmen gerek.

Haydi, bekleme, Bağdat'tan [yola çıkıp] Mısır'a, şeker kaynağı olan yere git."

O, Bağdat'tan Mısır'a doğru yola çıkıp da Mısır'ın yüzünü görünce sırtı ısındı.

Gâipten gelen sesin belirttiği sıkıntısını giderecek define Mısır'da olmalıydı.

Filan mahallede, filan yerde gömülü çok nâdir, çok seçkin bir hazine gömülü [olmalıydı].

Fakat azığı neredeyse bitmiş, bir şeyi kalmamıştı. [Artık] halktan dilenecekti.

Fakat utanma ve hamiyeti eteğinden yakalamış, kendini sabretmeye zorluyordu.

Nefsi ise açlıktan kıvranıyordu. Dilencilik edip istemekten başka çare göremedi.

Dedi, *gece yavaş yavaş çıkarım. Böylece karanlık sayesinde, dilenmekten utanmam.*

Gece dilencisi (*şebkûk*) gibi dua edip seslenirim de damlardan bana yarım metelik gelir.

Bu düşünce içinde mahalleye çıktı. Bu düşünceyle bir o oyana bir bu yana gidiyordu.

Kâh utanç ve konumu [kendisine] engel oluyor, kâh açlığı dilenmesini söylüyordu.

Gecenin üçte biri, *dilensem mi, yoksa dudağım kuru mu yatsam,* diye bir adım ileri [attı], bir adım geri.

Adamın Mısır'a varıp geceleyin dilenmek için mahalleye çıkması, bekçinin onu yakalaması ve çokça dayak yedikten sonra muradının bekçiden hâsıl olması

Yüce Allah buyurur ki "Bazen hoşlanmadığınız bir şey, hakkınızda iyi olabilir[104]." "Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır[105]." Peygamber –selam üzerine olsun- buyurur ki "Ey darlık, çetinleş, açılırsın." Kur'an'ın tamamı ve indirilmiş kitaplar bunu anlatmaktadır.

Bekçi onu ansızın yakaladı ve öfkeden kendini tutamayıp yumruk ve değnek vurup dövdü.

Tesadüf bu ya o [sıralar] karanlık gecelerde halk hırsızlardan zarar görmüştü.

Korkunç ve uğursuz gecelerdi. Bu yüzden bekçi, hırsızları ciddiyetle arıyordu.

Bu yüzden halife demişti ki *gece gezen herkesin, akrabam olsa bile, elini kesin.*

Kral, *hırsızlara niçin acıyorsunuz,* diye bekçiyi tehdit edip korkutmuştu.

Onların hilelerine ne diye kanarsınız? Onlardan niye altın (rüşvet) alırsınız?

Hırsızlara ve eli uğursuzlara acımak, güçsüzlere vurmak ve acımamaktır.

Bireye eziyet olacak diye öç almaktan çekinme. Onun derdine bakma, halkın derdine bak.

Kötülüğü ortadan kaldırmak için yaralı parmağı kes. Bedenin zararına ve mahvına bak.

Tesadüfen o günlerde usta ve acemi hırsızlar çoğalmıştı.

[Bekçi] onu böyle bir vakitte görüp iyice sopa atıp adamakıllı dövdü.

O fakirden ahlar feryatlar yükseldi. [Dedi] ki *vurma da doğruyu söyleyeyim.*

[Bekçi] dedi, *işte sana mühlet verdim, söyle bakayım, gece nasıl geldin mahalleye?*

Sen buralı değilsin, tanınmaz yabancısın. Doğru söyle, ne hile içindesin?

Divan üyeleri, bu sıra hırsızlar niçin kalabalıklaştı, diye bekçiyi eleştirdiler.

Kalabalık sen ve senin gibiler yüzünden. Önce çirkin arkadaşlarını göster.

Yoksa seçkinlerin altınları güvende olsun diye hepsinin öcünü senden alırım.

O da bir sürü yeminin ardından dedi ki ben, evler yakan yan kesici değilim.

Ben, hırsızlık ve zorbalık adamı değilim. Ben Mısır'ın yabancısıyım, Bağdatlıyım.

"Yalan kuşkuya yol açar, doğruluk güven sağlar" hadisinin açıklaması

[Adam] rüyasını ve hazineyi anlattı. O doğru söyleyince o kişinin gönlü ferahladı.

Ettiği yeminden doğruluğunun kokusu geldi. Yanışı da açığa çıktı, üzerliği de.

Susuz kimse suyla nasıl rahatlarsa gönül de doğru sözle öyle rahatlar.

Ancak perdelenmiş gönül bunun dışındadır, çünkü peygamberle ahmağı ayırt edemez.

Yoksa [gerçek] yerden gelen haber, aya ulaşır da ay yarılır.

Ay yarılır da o perdelenmiş kalp yarılmaz. Çünkü o, sevimli olmayıp dışlanmıştır.

Bekçinin gözü yaşarıp pınar oldu. Kuru laftan değil, bilakis gönlün aldığı kokudan.

Bir söz, cehennemden dudağa gelir. Bir sözse can şehrinden dudak semtine [gelir].

Cana can katan deniz... Sıkıntı dolu deniz... İki deniz arasında bu dudak ortak sınır.

Şehirler arasında kurulan pazar gibi. Çeşitli yörelerden oraya mallar gelir.

Yan kesicinin kusurlu ve sahte malı da, saygın kişinin inci gibi çok kârlı/yararlı malı da...

Bu pazarda kim daha tüccarsa o görür malın gerçeğini sahtesini.

Pazar ona kazanç yurdu olurken, ötekine, körlüğü yüzünden, yanlışlık yurdu olur.

Âlemin parçalarının her biri, aptal için düğümken, usta için [düğüm] çözmektir.

Birine şekerdir, ötekine zehir gibi. Birine lütuftur, ötekine kahır gibi.

Her cansız nesne, Peygamber'le söyleşir. Kâbe, hacıya tanıklık edip onunla konuşur.

Mescit de namaz kılana tanıklık edip der ki bana uzak yoldan gelirdi.

Ateş, Halil'e karşı çiçektir, reyhandır, güldür. Oysa Nemrut taifesine ölümdür, derttir.

Bunu defalarca söyledik güzelim. Ben bunu anlatmaktan bıkmam.

Halsiz düşmemek için defalarca ekmek yedin. Bu hep aynı ekmek, nasıl bıkmıyorsun?

Çalışmaktan dolayı sana yine açlık gelir. Bu yüzden tokluk ve bezginlik yanıp gider.

Yenilenmek, açlık sancısı açığa çıkanın bütün organlarıyla [adeta] sözleşmiştir.

Tat, yeni yiyecekten değil, açlıktan gelir. Açken arpa ekmeği şekerden güzeldir.

Öyleyse isteksizliğin, hep aç olmamaktan ve tokluktan gelir, söz tekrarından değil.

İnsanları kandırmak için pazarlık edip, çene çalmaktan ve dedikodudan nasıl bıkmazsın peki?

Gıybet edip insanların etini yemekten altmış yıldır sana nasıl da doygunluk gelmedi?

Sen, yırtık ferci avlamak için kur yapıp bıkıp usanmadan defalarca güzel söz söylersin.

Sonuncusunda ona yanık ve çevik konuşur, ilkinden yüz kat daha sıcak [sözler söylersin].

Dert, eski ilacı yeni kılar. Dert, bezgin dalları budar.

Dertlerdir yenileyici iksir. Derdin olduğu yerde bezginliğin ne işi var?

Bezginlikten soğuk ah çekme sakın. Dert ara, dert ara, dert, dert!

İşe yaramaz dermanlar, derde tuzaktır; yol kesici olup haraç usulünce altın alır.

İçerken soğuk ve güzel görünse de acı su, susuzluğa derman değildir...

Fakat aldatmış ve yüzlerce yeşillik yeşerten tatlı suyu aramaya engel olmuştur.

Nitekim her kalp altın da her yerdeki güzel altını [aramaya engeldir].

Murâdın benim ey arzulayan[106], diyerek kolunu kanadını koparmıştır senin.

Derdini yok ederim, dese de aslında tortudur o. Görünüşte yenmekse de aslında mat olmaktır.

Durma kaç sahte dermandan. [Kaç] ki derdin isabet edip miskler saçsın.

[Bekçi] dedi, sen ne hırsızsın, ne de kötülük sahibisin. İyi adamsın, ama saf ve aptalsın.

Hayal ve düş üzere bunca yol alırsın. Aklının belli bir ayarı yok senin.

Ben de defalarca aynı rüyayı gördüm. [Rüyada deniyordu ki] *Bağdat'ta gizli bir define var...*

Filan tarafta, filan mahallede gömülü. [Söylenen yer] bu zavallının mahallesinin adıydı.

[Deniyordu ki *define] filanın evindedir. Git ara.* O düşman, onun evini ve adını söylüyordu.

[Diyordu] *bu rüyayı defalarca gördüm. Bağdat'ta, vatanda, bir define varmış.*

Bu hayal yüzünden hiç yerimden kalkıp gitmedim. Sense bir düşle erinmeden geliyorsun.

Ahmağın rüyası onun aklına lâyık olup kendisi gibi değersiz ve önemsizdir.

Akıl noksanlığı ve ruh zayıflığından dolayı kadının rüyasını erkeğin rüyasından aşağı bil.

Noksan akıllıyla aptalın rüyası işe yaramaz. Peki akılsızlıktan ne rüya olur? Hava cıva!

[Adam] kendi kendine dedi, *hazine benim evimde. Öyleyse nedir bu yoksulluğum, ağlayıp sızlamam?*

Definenin başında yoksulluktan öldüm. Çünkü gaflet içindeyim, perdelenmişim.

[Adam] bu müjdeden mest oldu, derdi kalmadı. İçinden yüz bin hamd etti.

Dedi, benim rızkım, bu sopaya bağlıymış. Dükkânımda hayat suyu varmış.

Müflis olduğum vehmine rağmen, büyük bir rızka eriştim, git hadi.

Beni ister ahmak bil, ister alçak. Ne istersen söyle bana. [Artık o define] benim oldu.

Ben muradımı gördüm, kuşku yok. Bana ne istersen söyle be ağzı bozuk!

A muhterem, sen bana dertli de. Sana göre dertliyim, kendime göre mutlu.

Bu durum tersine olsaydı; sence şen şakrak olup kendimce perişan olsaydım, vay halime!

Örnek

Bir gün bir alçak bir dervişe/fakire dedi ki *burda seni kimse bilmez.*

[Derviş] dedi, *halk beni bilmese de ben kendimin kim olduğunu iyi biliyorum.*

Dert ve yara bunun tersi olsaydı da o beni görüp ben kendime kör olsaydım, vay hâlime!

Sen beni ahmak say, ben tâlihli bir ahmağım. Tâlih, inatçılık ve utanmazlıktan iyidir.

Bu söz, zannına uygun olarak [dilden] dökülüyor. Yoksa bahtım aklıma hak veriyor.

O kişinin sevinçli ve muradına ermiş olarak Allah'a şükür ve secdeler ederek Hakk'ın işaretlerindeki şaşırtıcılıklara ve hiçbir akıl ve anlayışın eremeyeceği tevillerin ortaya çıkışına hayran halde geri dönüşü

O [adam], rükûlarla secdelerle, senâlarla şükürlerle Mısır'dan Bağdat'a döndü.

Bütün yol boyunca rızkın ve talep yolunun ters yönde oluşuna şaşırıp kendinden geçmişti.

[Diyordu] ki *beni nereden ümitlendirmişti, bana nereden gümüş ve kazanç saçtı?*

Murat kıblemi şaşırmış halde neşeyle evden çıkmamın hikmeti neydi?

Sapkınlık içinde koşarcasına yol alıyor, hedeften her an daha bir uzaklaşıyordum.

Hak, keremiyle bu apaçık sapkınlığı yeniden bana doğru yol ve fayda için vesile kıldı.

[Allah], sapıklığı iman yoluna dönüştürür. Eğri gidişi iyilik hasadına dönüştürür.

Böylece hiçbir iyilik sahibi korkusuz olmayacaktır. Böylece hiçbir hâin ümitsiz olmayacaktır.

O şefkat sahibi [Hak], "ey gizli lütuf sahibi" diye seslenilsin diye, zehrin içinde panzehir var etti.

Namazda bu cömertlik gizli değildir. Bu bağışlama, günaha hilat giydirir.

Münkirler güvenilir kişileri zillete düşürmeyi amaçlamışken zillet izzet olup mucizelerin çıkışına yol açtı.

Onların inkârdan amacı dini aşağılamaktı. Bu aşağılama, peygamberlerin yücelişine döndü.

Kötülerden inkâr ortaya çıkmasaydı, mucize ve delil ne diye inecekti?

İnkârcı düşman kanıt istemedikçe yargıcın tanık araması mümkün müdür?

Mucize, davacıyı kuşkuya yer kalmayacak biçimde doğrulayan temiz bir tanık gibidir.

İnkârcılardan kınama gelince, Hak mucize gönderip [peygamberleri] taltif ediyordu.

Firavun'un hilesi üç yüz kattı, [ama] hepsi de onun zillet ve yok oluşuna yol açtı.

[Firavun], Mûsa'nın mucizesini çürütmek için iyi kötü büyücüler toplamıştı.

Böylece asâyı geçersiz kılıp rezil etmek, gönüllerdeki itibarını ortadan kaldırmak [istiyordu].

[Oysa] o hilenin kendisi Mûsa'ya âyet olmuş ve asânın itibarı yükselmişti.

[Firavun], Mûsa'nın ve kavminin yolunu kesmek için Nil civarına ordu çıkarmıştı.

[Bu durum] Mûsa ümmeti için güven olmuş, Firavun ise yerin dibine ve çöle batmıştı.

O Mısır'da kalıp da gelmeseydi, Sıptilerin (Mûsa kavminin) vehmi nasıl ortadan kalkardı?

Geldi de Sıptilere ateş saldı. [Böylece denildi] ki bil ki güvenliğin yolu korkudan geçer.

Gizli lütuf odur ki hiçbir şeye muhtaç olmayan [Allah], ateş gösterir de aslında o nurdur.

Takvaya ecir vermek gizli bir şey değildir. [Asıl sen] hatadan sonra büyücülere verilen ecre bak.

Besleyip büyütmedeki kavuşma gizli değildir. O, büyücülere ayrılıkta kavuşma vermiştir.

Ayaklar yerindeyken yürümek gizli bir şey değildir. [Sen asıl] büyücülerin ayakları kesikken yürüyüşlerine bak[107].

Ârifler kan denizinden geçtikleri için sürekli güvendedirler.

Onların güvenleri, korkunun özünden ortaya çıkmıştır. Bu yüzden her an yükselişte dirler.

Güven korkuda gizlidir, gördün mü? [Öyleyse] sevgili dostum, ümitteki korkuyu da gör.

O emir, düzen kurup İsa'nın çevresinde gezinir. İsa ise evde yüzünü gizler.

Tac sahibi olmak için içeri girer de İsa'ya benzemesi yüzünden darağacını boylar[108].

[Der ki] *asmayın hey, İsa değilim ben! Ben Yahudilerin beyiyim, ikbal sahibiyim!*

[Derler ki] *onu çabuk asın! Çünkü o İsa'dır, aldatıp elimizden kurtulmak istiyor.*

Nice ordu ganimet almak için gider de varı yoğu yağmalanır, yenilgiye uğrar.

Nice tüccar kâr etme ümidiyle gider, şenlik zannedip de öd gibi yanar.

Âlemde birçok şeyde bunun tersi olur. İnsan zehir zanneder [ama aslında] baldır.

Nice ordu kendi ölümünü kabullenir de karşısına aydınlık ve zafer çıkıverir.

Ebrehe, Ev'i (Kâbe'yi) yıkmak ve diri olanı ölü gibi devirmek için gelir...

Amacı, Kâbe'nin harimini yıkmak ve herkesi oradan [uzaklaştırıp] avare etmektir.

Böylece bütün ziyaretçiler onun çevresinde dönecek, herkes onun kâbesini kıble edinecektir.

Niçin kâbemi ateşe veriyorlar diye, Arap'tan intikam alacaktır böylece.

[Oysa] onun bu çabası, Kâbe'ye izzet olmuş, o Ev'in yücelmesine yol açmıştır.

Mekkelilerin izzeti birken yüz olmuş, yücelikleri kıyamete dek sürmüştür.

[Öte yandan] Ebrehe ve kâbesi daha da sönmüştür. Bu nedendir? Kaderin inayetlerindendir[109].

Arap yoksulları, canavara benzeyen Ebrehe'nin malları sayesinde zengin oldular.

[Ebrehe] askerî çıkarma yaptığını sanıyordu, ama [aslında] Ev halkına altın götürüyordu.

[Düşünde define gören Bağdatlı] yolda her adım başı bu çaba ve uğraşların boşa çıkarılışını seyretmekteydi.

Eve gelip hazineyi buldu. [Böylece] ilahî lütuf sayesinde işleri düzene girdi.

Kardeşlerin büyük kardeşe yeniden öğüt vermeleri, onun bu öğütlere tahammül edemeyip onlardan kaçması ve çılgın ve kendinden geçmiş halde gidip padişahın huzuruna cesaret ve laubalilik yüzünden değil de aşk yüzünden izin istemeksizin kendini atması ve devamı

O iki [kardeş] dedi ki bizim canımızda gökteki yıldızlar gibi cevaplar var.

Söylemesek, zar düz gelmez (işler rast gitmez). Söylesek, yüreğin derde düşer.

Kurbağa gibiyiz. Suda konuşmak elm getirir. Susmaksa boğulmaya ve hastalığa yol açar.

Söylemesek, barışa ışık olmaz. Söylesek, söylemeye izin yok.

[Büyük şehzade] hemen yerinden fırlayıp dedi, dostlar elveda. "Dünya ve içindekiler, değersiz maldır."

Sonra tıpkı yaydan fırlayan bir ok gibi fırladı. Çünkü o anda konuşma mecali azdı.

Çin padişahının huzuruna sarhoşça girip derhal yeri öptü.

Onların her birinin hali padişaha ayandı. Önlerini sonlarını, üzüntü ve sarsılışlarını biliyordu.

Koyun otlakta otlamakla meşguldür, ama çoban, koyunun haline vâkıftır.

"Hepiniz çobansınız"[ın muhatabı], sürünün halinden, kim otluyor, kim kavga ediyor, anlar.

[Padişah] görünüşte o gruptan uzak olsa da şenlik içindeki def gibi [olayların içinde]dir.

O grubun yanıp tutuşmasına vâkıftı, [ama] maslahat gereği bilmezden geliyordu.

O ulu [padişah], onların canları içindeydi, ama kasten, bilmez görünüyordu.

[Nitekim] ateşin görünen yüzü kazanın altındayken, ateşin içyüzü kazanın canındadır.

Dışyüzü dışarıdadır, içyüzü içeride. Can sevgilisinin içyüzü damardaki kan gibidir.

Şehzade, padişahın huzurunda diz çöktü. On muarrif[110], onun halini padişaha anlatmaya koyuldu.

Gerçi padişah çok önceden her şeyi biliyordu, ama muarrif, işini yapıyordu.

Azizim, bir ârifin içindeki bir zerre nur, yüz muarriften iyidir.

Kulağını muarrife teslim etmek, perdelenmişllikle tahmin ve zannın göstergesidir.

Gönül gözü kendisine gözcülük eden kimsenin gözü apaçık görecektir.

Onun canı tevatürle ikna olmaz. Bilakis onun kesin bilgisi, gönül gözünden gelir.

Sonra muarrif, soylu padişahın huzurunda onun durumunu anlatmaya koyuldu.

Dedi, *padişahım, [bu şehzade] senin ihsanına av olmuştur. Padişahlığını göster. Çünkü çıkmazdadır.*

Bu devletin terkisinden tutunmuştur. Onun sarhoş başını okşa.

Şah dedi ki *bu genç, istediği her türlü makam ve mevkiyi elde edecektir.*

Ona kendisinin terk ettiği malın mülkün yirmi katını, hatta daha fazlasını [bağışlayacağız].

[Muarrif] dedi, *padişahlığın ona aşk [tohumu] ekeli, [başında] sevdandan başka sevda mı kaldı?*

Sana kulluk ona öyle yakıştı ki kalbi padişahlıktan soğudu.

Padişahlığı, şehzadeliği feda etmiş, senin için garipliğe alışmıştır.

O, vecd içinde hırkasını atan sûfidir[111]. Artık onun hırkanın yanına varması mümkün mü hiç?

Verilmiş hırkaya meyletmek ve [hırkayı attığına] pişman olmak, *ben aldandım*, demek gibidir.

Yani, *arkadaş, şu hırkayı geri ver. Çünkü o [vecd hali] buna değmez* [demektir bu].

Böyle düşünmek, âşıktan uzak bir şeydir. Böyle düşünürse, başına toprak gelsin!

Aşk; hayatı, duygusu ve aklı bulunan beden hırkası gibi yüz hırkaya değer.

Özellikle de devamı olmayan dünya mülküne... Onun beş kuruşluk sarhoşluğu, baş ağrısıdır.

Dünya mülkü, beden düşkünlerine helal [olsun]. Biz, ölümsüz aşk mülkünün kuluyuz.

[Müarrif dedi ki o şehzade] *aşkın hizmetkârıdır; azletme onu. Onu senin aşkından başka şeyle uğraştırma.*

Beni senin yüzünü görmekten alıkoyan makam, adı makam olsa da azledilmenin ta kendisidir.

Buraya gelmekte gecikme nedeni, yetenek yoksunluğu ve beceri zayıflığıydı.

Yetenek olmadan bir madene girsen, bir zerre bile elde edemezsin.

Bakire [eş] alan iktidarsız biri gibi... [Aldığı kız] gümüş sineli olsa da ondan nasıl yararlanacak ki?

Yağsız ve fitilsiz lamba gibi tıpkı... Çok ışığı da olmaz, az ışığı da.

Koku alma duyusunu yitirmiş biri, çiçek bahçesine girer de beyni reyhandan bir hoş olur mu?

Tıpkı muhannese konuk olan güzel dilber gibi... [Ya da] sağır için çeng ile ud sesi...

Karada yaşayan kuşun suya girmesi gibi... Helak ve hüsrandan başka ne bulur suda?

Buğdayı olmadan değirmene girip de saçıyla sakalının ağarmasından başka kârı olmayan [adam] gibi...

Felek değirmeninin, buğdayı olmayanlara armağanı, beyaz saçla güçsüz bedendir.

Fakat bu değirmen, buğdayı olanlara mülk bağışlar, makam ve mevki verir.

Önce cennet yeteneğin olmalı ki cennetten sana hayat doğsun.

Yeni doğmuş bebek için şarapla kebabın, köşklerle sarayların ne zevki olacak?

Bu örneklerin sınırı yoktur. Pek laf arama; git de yetenek tahsil et.

[Şehzade] yeteneğe ermek için şimdiye dek oturdu. İştiyak haddi aştı, yetenek ele geçmedi.

Dedi, *yetenek de padişahtan gelir. Can olmadan ceset nasıl yetenekli hale gelir?*

Şahın lütufları onun derdinin defterini dürdü. Şahı avlamak için gelmişti, kendisi av oldu.

Senin gibi avı avlamaya kalkışan, avı yakalamadan kendisi yakalanır.

Emirlik peşinde koşan, bundan önce kesinlikle esarette kalmıştır.

Dünya dibacesini ters yazılmış bil: Dünya kölesinin adı, [olmuş] dünya efendisi!

Ey eğri düşünüp ters giden beden! Ey yüz binlerce hürü rehin alan!

Bu hile kotarmayı bir an olsun bırak. Ecel gelmeden önce biraz hür yaşa.

Hür olmana eşek gibi yol yoksa, yolculuğun, kova misali ancak kuyuyadır.

Bir an olsun git de canımı terk et. Git, kendine benden başka dost ara.

Benim sıram geldi, beni azat et. [Beni bırak da] benden başka birini damat et.

Ey yüz türlü işe girişen beden! Beni bırak. Ömrümü bitirdin. Başkasını ara.

Kadı'nın Cuha'nın karısına vurulup sandıkta saklanması ve kadı nâibinin sandığı satın alması, ertesi yıl Cuha'nın karısının geçen yılkı oyunu tekrarlama ümidiyle tekrar gelmesi ve Kadı'nın "Beni bırak başkasını bul" demesi ve hikâyenin devamı

Cuha, her yıl yoksulluk yüzünden, hile düşünür, karısına yönelip derdi ki a güzel kadın...

Madem silahın var, gidip bir av yakala da avından süt sağalım.

Kaşın yay, gamzen ok, hilen tuzak. Allah sana [bunları] niçin verdi? [Elbette] av için!

Git, büyük bir kuş [avlamak] için tuzak kur. Yemi göster, fakat ona yedirme.

Yiyeceği göster, ama onu hayal kırıklığına uğrat. Tuzağa hapsolunca nasıl yem yiyecek ki?
[Bunun üzerine] karısı, *bu uçarı herif canıma yetti*, diye şikayet ederek kadıya gitti.
Hikâyeyi kısa kes. Çünkü kadı, o güzelin sözleriyle güzelliğine avlandı.
[Kadı] dedi, *mahkemede gürültü patırtı var. Ben bu şikayeti [burada] anlayamam.*
A servi boylu, tenhaya (evime) gelirsen, kocanın zulmünü bana [daha iyi] anlatırsın.
[Kadın] dedi, *senin evine, şikayet için iyi kötü her türlü insan gelip gider.*
Başın evi, hep sevda doludur. Yürek, huzursuz ve kuruntuludur.
Diğer organların düşünme derdi yoktur. Yüreklerse gelenlerden yıpranır.
Hakk'ın güzüne ve korku rüzgârına kaç. Geçen yılki gelincikleri (yaprakları) silkele.
Bu gelincik yeni çiçeklere engel oluyor. Oysa gönül ağacı bunlarla gelişecek.
Kendini bu düşünceden uykuya daldır. Başını, uykunun altından uyanıklığa kaldır.
Efendi! Hemen Ashâb-ı Kehf gibi "uyanışa" yürü çünkü "onlar uyuyor sanıyor[112]".
Kadı dedi, *a güzel, genel geçer olan nedir?* [Kadın] dedi, *bendenizin evi oldukça tenhadır.*
Düşman [kocam] köye gitti. Bekçi de yok. Yalnız kalmak için oldukça güzel bir mesken.
Bu akşam mümkünse oraya gel. Gece yapılan iş, gösterişsiz ve riyasız olur.
[Gece]bütün casuslar, uyku şarabından sarhoştur. Siyah gece herkesin boynunu vurmuştur.
Şeker dudaklı [kadın] kadıya tuhaf efsunlar okudu. Hem de ne dudak!
İblis, Âdem'e bir çok kez vesvese verdi [de başaramadı]. Havva, *ye*, deyince yiyiverdi!
Zulüm ve adalet dünyasında ilk kan, Kâbil eliyle kadın için döküldü.
Nuh, tavada kızartma yapar, Vâhile (Nuh'un karısı) ise tavaya taş atardı.
Karısının hilesi Nuh'un işine üstün gelir, onun tertemiz öğüt suyu bulanırdı.
[Nuh'un karısı] halka, "Dininizi bu sapıklardan koruyun." diye gizlice mesaj gönderirdi.

Kadı'nın Cuha'nın karısının evine gidişi, Cuha'nın evin kapısını hışımla çalışı, Kadı'nın sandığa saklanışı ve devamı

Kadınların hilesi bitmez. Akıllı kadı, geceleyin birlikte olmak için kadına gitti.
Kadın, iki mum yakıp eğlencelik çerez hazırladı. [Kadı] dedi, biz içmeden sarhoşuz.
O sırada Cuha gelip kapıyı çaldı. Kadı, kaçıp saklanacağı bir yer aradı.
Genç adam, sandıktan başka kaçacak yer göremeyip korkusundan sandığa girdi.
Cuha girip [karısına], *a eşim*, dedi, *baharda da güzde de başımın belası!*
Benim sana feda etmediğim neyim var da her zaman benden yakınıyorsun?
Kuru dudağıma dil uzatıp bana kâh müflis diyorsun, kâh kaltaban.
Canım, bu iki illet bende olsa bile, biri sendendir, biri Allah'tan.
Benim şu sandıktan başka neyim var? O da töhmete yol açıp zanna dayanak oluyor.
İnsanlar sanıyorlar ki içinde altınım var. Bu zan yüzünden benden [yardımlarını]esirgiyorlar.
Sandığın görünüşü çok güzel, ama içinde ne değerli eşya var, ne gümüş, ne de altın.
Tıpkı güzel ve vakur bir beden gibi...O sepetin içinde yılandan başka bir şey bulamazsın.
Yarın ben sandığı mahalleye götürüp çarşının ortasında yakacağım.
Böylece mümin de gâvur da Yahudi de görsün ki bu sandıkta laneten başka bir şey yok.
Kadın dedi, *hey, vazgeç bundan be adam!* [Cuha ise] *bundan başka bir şey yapmayacağım*, diye yemin etti.
Cuha, yel gibi giderek sabah erkenden hamal getirip sandığı hamalın sırtına yükledi.
Kadı, sandığın içinde azaptan dolayı, *hamal, hamal*, diye sesleniyordu.

Hamal, ses nerden geliyor, diye sağa sola bakındı.

[Dedi] acaba bu ses bana gaipten mi geliyor? Yoksa beni gizlice bir peri mi çağırıyor?

Ses arka arkaya gelmeye devam edince [hamal], *bu gâipten değil,* deyip kendine geldi.

Sonunda o sesin ve feryadın sandıktan geldiğini, sandıkta birinin gizlendiğini anladı.

Sevgilinin gamına düşen âşık, dışarda olsa da sandığa girmiş [demek]tir.

[Âşık] hüzünler yüzünden ömrünü sandıkta geçirir ve dünyada sadece sandık görür.

Göğü aşamayan baş, bil ki heves yüzünden sandığa girmiştir.

O, beden sandığından çıktığında başka bir mezara doğru gider.

Bu sözün sonu yok [kadı hikâyesine dönelim]. Kadı ona dedi, ey sandığı taşıyan hamal...

Çabuk mahkemedeki nâibimi benden ve bütün bunlardan haberdar et.

[Haberdar et] de bu sandığı şu akılsızdan satın alıp böyle bağlı biçimde bizim eve götürsün.

Rabbim, ruh sahibi bir topluluk gönder de beden sandığından bizi satın alsın.

İnsanları efsun sandığından, nebiler ve resuller dışında kim satın alıp kurtarır?

Binlerce insandan ancak bir kişi güzel görüşlü olup kendisinin sandıkta olduğunu bilir.

O, dünyadan önce dünyayı görmüştür. Böylece o zıt sayesinde bu zıt ona ayan olur.

İlim müminin yitiği olduğu için [böyle kimse] yitiğini bilir ve ondan emindir.

[Oysa] güzel günü asla görmemiş olan, bu bahtsızlık içinde hiç huzursuz olur mu?

[Mesela biri] ya çocukken esir düşmüş ya da ta başta annesinden köle olarak doğmuştur.

Onun canı özgürlüğün tadını tatmamıştır. Görünüşler sandığı onun [hareket] alanıdır.

Aklı sürekli olarak görünüşlerde mahpustur. Onun [ancak] kafesten kafese geçişi vardır.

Onun kafesten çıkışı yüceliğe doğru değildir. O, kafesler içinde yer değiştirir.

Kur'an'da "Gücünüz yeterse geçin[113]" [denir]. Bu söz, O'ndan cinlerle insanlara gelmiştir.

Der ki güçlü olmak ve semavi vahiy dışında size gökten geçiş yoktur.

[Kişi] bir sandıktan bir sandığa giderse, göğe değil, sandığa mensup olur.

Sandığın ferahlığı yeni yeni sarhoşluklar getirir. Sandığın içinde olan bunu anlamaz.

Bu sandıklara aldanmazsa, tıpkı kadı gibi çıkış ve kurtuluş arar.

Bil ki bunu bilenin alâmeti şudur: [Bunu bilen] feryatsız ve korkusuz olmaz.

Canından neşeyle bir nefes çıkar mı diye tıpkı kadı gibi titreyip durur.

Kadı nâibinin çarşıya gelişi, Cuha'dan sandığı satın alışı ve devamı

Nâip geldi, dedi, *sandığın kaça?* [Cuha] dedi, *dokuz yüz altından fazla veriyorlar.*

Ben bin altından aşağı inmem. Alıcıysan aç keseni, getir.

[Nâip] dedi, *utan be çulsuz, sandığın kıymeti zaten bellidir.*

[Cuha] dedi, *görmeden satın almak aslında yanlıştır. Üstü örtük satış yapmamız doğru değil.*

Açayım, değmezse alma, baba. Böylece sonradan hayıflanmayasın.

[Nâip] dedi, *ey [aybı] örten, sırrı açma. Ben kapalı alırım, benimle anlaş.*

Sen gizle ki seninkini de gizlesinler. Güvende olmadığına göre kimseye gülme.

Bu sandıkta senin gibi niceleri kalıp kendini belaya düşürmüştür.

Sıkıntı ve zarar bakımından kendin için istemeyi uygun bulduğun şeyi başkasına yap.

Çünkü Hak pusuda, gözetlemektedir. Din gününden önce mükafat verir.

O büyük arş sahibi... O'nun arşı [her şeyi] kuşatır. O'nun adalet tahtı bütün canları kapsar.

O'nun arşının bir köşesi seninle bağlantılıdır. Elini ancak din ve adalet üzere kımıldat.

Sen kendi durumuna dikkat et. Adalette bal görürsün, zulmün ardından zehir.

[Cuha] dedi, *evet, bu yaptığım zulümdür. Fakat bil ki [bu zulmü] başlatan daha zalimdir.*

Nâip dedi, *her birimiz başlatıcıyız. Yüzümüz karayken neşe içindeyiz.*

Tıpkı neşeli ve keyifli zenci gibi... Onun yüzünü başkaları görür, kendisi görmez.

Pazarlık macerası uzayıp gitti. [Sonunda nâip] yüz dinar verip sandığı ondan aldı.

Ey kötü beğenili [insan, sen de] her an sandıkta kalırsın da gâiptekiler seni satın alırlar.

Mustafa'nın (Allah'ın salavâtı üzerine olsun) buyurduğu "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır." hadisinin yorumu. Bunun üzerine münafıklar, "Ona itaat edip hizmette bulunmamız yetmezmiş gibi şimdi de sümüklü bir çocuğa itaat etmemizi emrediyor!" diye eleştirdiler.

Bu nedenle gayretli Peygamber, kendi adıyla Ali'nin adını mevlâ koydu.

Dedi ki *ben kime mevlâ ve dostsam, amcamın oğlu Ali de onun mevlâsıdır.*

Mevlâ kimdir? Seni azat edendir. Ayağından kölelik bağını çözendir.

Özgürlüğe peygamberlik yol gösterdiği için peygamberlerden müminlere özgürlük vardır.

Ey müminler topluluğu sevinin! Servi ile zambak gibi özgürlük sergileyin.

Fakat her an hoş renkli çiçek bahçesi gibi dilinizi kullanmadan suya şükredin.

Serviler ve yeşillikler, suya ve ilkbaharın adaletine dilleri olmadan şükrederler.

Onlar, yeni giysiler giyip eteklerini sürürler, mest olup dans eder, neşelenip amber saçarlar.

Her biri, bahar padişahından gebedir. Bedenleri, meyve incileriyle dolu sandık gibidir.

Kocası olmadan Mesih'e gebe Meryem'ler... Söz olmadan açıkça konuşan suskunlar...

Ay'ımız, konuşmaksızın ne güzel doğmuştur! Her dil, konuşma yetisini ışığımızdan almıştır.

İsa'nın konuşması, Meryem'in nurundandır. Âdem'in konuşması ise o nefesin ışığındandır.

A güvenir dostlar, şükür sayesinde [nimetler] artar. Nitekim bitkinin içinde başka bitkiler var.

Burada bu [sözün] tersi vardır: Kanaat eden alçalır. Bu aşamada tamah gösteren yücelir[114].

Nefsinin çuvalına o kadar da sokulma. Seni satın alacaklardan gâfil olma.

İkinci yıl Cuha'nın karısının önceki yılki gibi gelir elde edeceğini umarak mahkemeye gelmesi ve Kadı'nın onu tanıması

Bir yıl sonra Cuha, sıkıntılar yüzünden karısına yönelip dedi, *a becerikli kadın...*

Geçen yılki kazancı yenile. Kadıya benden şikayetlerini söyle.

Kadın, başka kadınlarla birlikte kadı'nın huzuruna geldi ve bir kadını kendine tercüman etti.

Kadı, kendisini konuşmasından tanımasın ve geçmişteki belayı hatırlamasın diye [düşündü].

Kadınların cilveli bakışı fitnedir. Fakat bu [fitne], kadının sesinden dolayı yüz kat artar.

Sesini yükseltemediği için kadının cilvesinin tek başına bir yararı yoktu.

Kadı dedi ki *git, düşmanını getir de senin işini çözüme kavuşturayım.*

Cuha geldi. Kadı onu hemen tanıyamadı. Çünkü [onunla] karşılaştığında sandıktaydı.

[Ancak] alışveriş yaparken, eksiltip artırırken onun dışardan gelen sesini duymuştu.

Dedi, *karının nafakasını niye tam vermezsin?* [Cuha] dedi, *candan kölesiyim şeriatın.*

Fakat ölsem kefenim yok. Oyun ve şeş-beş atmak yüzünden müflisim.

Kadı, bu sözünden onu tanıdı. [Kendine oynanan] oyunu ve kaybedişini hatırladı.

Dedi, sen o şeş-beşi benimle oynadın. Geçen yıl beni kapana kıstırdın.

Benim sıram geçti. Bu yıl o kumarı başkasıyla oyna, benden elini çek.

Ârif, şeşten de beşten de sıyrılmış, tavlanın bu şeş-beşinden sakınmıştır.

O, beş duyuyla altı yönden kurtulmuş, bütün bunların ötesinden seni haberdar etmiştir.

Onun işaretleri ezelin işaretleridir. Bütün vehimleri geçmiş, [bunlardan] soyutlanmıştır.

Bu altı köşeli kuyunun dışında olmasa, Yusuf'u içerden nasıl çıkarabilir?

O, sütunsuz göğün üstündeki öncüdür. Onun cismi kuyudaki kova gibi çare kılar.

Yusuflar, kovasına tutunurlar da kuyudan kurtulup Mısır'a sultan olurlar.

Başka kovalar kuyuda su ararken onun kovası sudan müstağni olup dost arar.

Kovalar gıda için suya dalarken, onun kovası balığın canına gıda ve hayattır.

Kovalar, yüce göğe bağlıdır. Onun kovası ise kudret sahibinin iki parmağındadır[115].

Ne kovası, ne ipi, ne çarkı? Bu benzetmeler çok uygunsuz, ağabey!

Düzgün örneği nerden bulayım? Onun dengi gelmez ve gelmemiştir.

Bir kişide yüz binlerce kişi gizlidir. Yüz yay ve keman, küçücük bir okun içindedir.

"Attığında sen atmadın[116]" bir sınavdır. Yüz binlerce harman bir avuç buğdaydadır.

Bir zerrede bir güneş gizlidir. O zerre, ağzını ansızın açıverir...

Pusudan fırlayan o güneşin karşısında, göklerle yer zerre zerre olur.

Böyle bir can, bedene ne diye lâyık olsun? İki elini de çek bu candan ey beden!

Ey cana ev olmuş beden, artık yeter. Deniz, bir kırbaya ne kadar sığar?

Ey beşer içindeki binlerce Cebrâil! Ey eşeğin karnında gizli Mesihler!

Ey put hanede gizli binlerce Kâbe! Ey ifrit ile iblisi yanlışa düşüren!

[Sen ey] mekanda mekansızın secde yeri! Senden dolayı iblisin dükkânı viran!

[İblis demişti] ki *bir çamura niçin hizmet edeyim? Bir sûrete nasıl din adını vereyim?*

Sûret değildir o. Gözünü iyice ovuştur da celâl nurunun parıltısını gör!

Şehzade hikâyesine dönüş ve şehzadenin şahın maiyetine dâhil oluşu

Şehzade, şahın huzurunda, yedi göğü bir avuç çamurda gördüğüne hayrandı.

Söz için ağzını açması hiç mümkün değildi. Fakat can ile can bir an bile susmadı.

Bu ne gizli bir sır, diye geldi aklına. Bunca mânâ varken sûret neden?

Seni sûretten uzaklaştıran sûret... Uyuyanı uyandıran uyuyan...

Seni sözden kurtaran söz... Hastalıktan arındıran hastalık...

Öyleyse aşk hastalığı sağlığın canıdır. [Aşkın] dertlerine, her huzur gıpta eder.

Ey beden şimdi bu candan el çek. Elini çekmiyorsan bundan başka can ara.

Kısacası o şah, onu iyice taltif ediyordu. O ise o güneş karşısında ay gibi eriyordu.

Âşıkların erimesi gürbüzleşmek demektir. Ay gibi, eridikçe [âşığın] yüzü tazelenir.

Bütün hastaların deva ümidi vardır. Bu hastaysa, *hastalığımı artırın*, diye inler.

Bu zehirden daha güzel şerbet görmedim. Hiçbir sağlık bu hastalıktan iyi olamaz.

Hiçbir taat, bu günahtan güzel olamaz. Bu ana oranla yıllar bir saat gibidir.

[Şehzade] bir süre bu şekilde şahın huzurunda bulundu. Yüreği kebap... [Adeta] canını tabağa koymuş...

Dedi, şah herkesten [sadece] bir baş kesmişken, ben her an şaha yeniden kurbanım.

Ben paraca yoksulum, ama başça zenginim. Başımın yüz binlerce halefi var.

Aşk yolunda iki ayakla koşulamaz. Bir tek başla aşk oyunu oynanmaz.

Herkesin iki ayağıyla bir başı zaten vardır. Binlerce ayağı ve başı olan nadirdir.

Bu nedenle bütün kavgalar boşa gitmiştir. [Oysa] bu kavga her an daha bir kızışmaktadır.

Mekansızlıkta sıcak bir maden vardır. Yedi cehennem, onun alevinden bir dumandır.

Üzerinde Sırat köprüsü bulunan cehennem der ki ey mümin Sırat'tan çabuk geç ve acele et ki nurunun azameti ateşimizi söndürmesin. "Geç ey mümin yoksa nurun ateşimi söndürecek[117]"

A seçkin kişi, bu yüzden âşığın ateşinden cehennem zayıflayıp söner.

[Cehennem] ona der ki çabuk geç ey ulu! Yoksa senin ateşlerin yüzünden ateşim söner.

Cehennemin başlıca kibriti olan küfrü, bak bu nefes [nasıl da] söndürüyor!

Kibritini bu sevdaya teslim et çabuk! Teslim et ki sana ne cehennem saldırsın, ne de alevler.

Cennet ona der ki *rüzgâr gibi geç. Yoksa sahip olduğum ne varsa değerden düşecek.*

Çünkü sen harman sahibisin, ben başak toplayanım. Ben bir güzelim, sen [güzelleri bol] Çin vilayetlerisin.

Ondan cehennem de titrer, cennet de. Ondan buna da aman yoktur, ona da.

[Şehzadenin] ömrü geçti, çareye fırsat bulamadı. Sabır çok yakıcıydı, canı katlanamadı.

Bir süre dişini sıkıp bu derdi çekti. [Sevgiliye] eremeden ömrü sona erdi.

Sevgilinin yüzü ona görünmez oldu. Gitti de sevgilinin mânâsıyla eş oldu.

[Şehzade] dedi; *[sevgilinin] giysisi Şuşter'in şalıyla ipeğinden olsa da onu örtüsüzken kucaklamak daha hoştur.*

Ben bedenden soyundum, o da hayalden [soyundu]. Kavuşmanın doruğunda geziniyorum.

Buraya kadarki konular söylenebilecek konulardır. Bundan sonra ne gelse gizlenmelidir.

Söylesen de, yüz bin çaba göstersen de işe yaramaz; [bundan sonraki konular] açıklanamaz.

Atla, eyerle gidiş denize kadardır. Ondan sonra sana tahtadan binit [gerek].

Tahta binit (gemi) karada işe yaramaz. O, özel olarak deniz ehline kılavuzdur.

Bu suskunluk, tahtadan binittir. Suskunluk, deniz ehline telkindir.

Seni yorgun düşüren suskunluk, öte yanın aşkını haykırmaktadır.

Sen dersin ki *niçin suskun acaba?* O da der ki *acaba kulağı nerde?*

Ben bağırmaktan sağır oldum, o ise habersiz. Keskin kulaklılar bu hikâyeden sağır oldu.

Biri rüyasında bağırır ve yüz binlerce söz söyleyip telkinde bulunur.

Onun yanında oturansa habersizdir. Uyuyan aslında odur ve bağrışmalara sağırdır.
Tahta biniti kırılmış olan kimse suda boğulmuştur. O aslında balıktır.
Ne konuşan, ne susan nâdir varlıktır. Sözlerde onun hâline ad yoktur.
Bu ikisinden olmayıp her ikisidir, ne tuhaf! Bunu açıklamak edep dışıdır.
Bu örnek uygunsuz ve yakışıksız oldu, ama duyular dünyasında bundan iyisi olmaz.

Büyük şehzadenin vefat edişi, küçük kardeş hasta yattığı için ortanca kardeşin ağabeyinin cenazesine gelişi, padişahın ortancayı taltif edişi, sonunda onun da ihsana minnet duyup padişahın yanında kalışı ve padişahın ikbal ve teveccühünden kendisine yüz bin gaybî ve aynî ganimetin gelişi –bunlardan bazısının dile getirilişi

Küçük hastaydı. [Bu yüzden] büyüğün cenazesine sadece ortanca kardeş geldi.
Şah onu gördü ve kasıtlı olarak sordu, *bu kim? [Bu da] o denizden mi? Bu da balık mı?*
Sonra muarrif dedi, *[bu da] o babanın oğlu. Bu kardeş o [ölen] kardeşten küçük.*
Şah onu, *sen yadigârsın,* diye taltif etti. Bu [hal hatır] sormayla onu da avladı.
O yüreği yanık zavallı, şahın taltifinden dolayı bedeninde candan başka can gördü.
Gönlünde [öyle] büyük bir velvele gördü ki bir sûfi böylesini yüz çilede elde edemez.
Alanlar, duvarlar ve kayalık dağlar, onun önünde gülen bir nar gibi yarılıyordu.
Bütün zerreler, tıpkı kubbeler gibi, onun yüzüne her an yüz türlü kapı açıyordu.
Kapı bazen pencere oluyordu, bazen ışık. Toprak bazen buğday oluyordu, bazen ölçek.
Başkalarına göre felek çok eski ve ölgündü. Onun gözündeyse her an yeni bir yaratılış vardı.
Güzel ruh cesetten kurtulunca, ilahi takdirden ona kuşkusuz böyle bir göz verilir.
[Böylece] yüz binlerce gâip ona göründü; mahrem olanların gördüklerini gördü.
Kitaplarda okuduklarının somut halini gözüyle görmeye başladı.
O yiğit padişahın binitinin tozundan, gözüne değerli bir sürme buldu.
Böyle bir bahçede eteğini sürüyerek geziyor, [varlığının] her parçası "yok mu artıran" diye bağırıyordu.
Tohumdan yeşeren gül bahçesi bir anlıktır. Akıldan yeşeren gül bahçesi [her zaman] şendir.
Topraktan biten gül bahçesi yok olur. Gönülden biten gül bahçesi ne hoştur!
Bizim bildiğimiz güzel ilimleri, o bahçeden [alınmış] bir iki üç demet çiçek bil.
Gül bahçesinin kapısını kendimize kapattığımız için bu iki üç çiçek demetine muhtacız.
Yazık ki ey can, ekmek yüzünden her an öyle anahtarlar düşüyor ki parmaklarımızdan!
Bir an seni ekmek derdinden kurtarsalar, [o zaman] da çarşaf çevresinde dolanır, kadınların aşkına dalarsın.
Yine susuzluğun kabardığında sana artık ekmek ve kadın dolu bir şehrin krallığı olmalı!
Yılandın, ejderha olmuşsun anlaşılan! Bir başın vardı, şimdi yedi başlısın!
Yedi başlı ejderha cehennemdir. İhtirasın yemdir senin, cehennemse tuzaktır.
Tuzağı parçala, yemi yak. Bu eve yeni kapılar aç!
Behey alçak dilenci, sen âşık olmadığın için habersiz bir dağ gibi ses vermektesin.
Dağın kendine ait sesi olur mu hiç? A güvenilir kişi, o ses başka sesin yankısıdır.

Senin sözün de başka sözün yankısıdır ve bütün hallerin yankıdan başka bir şey değildir.

Öfken de hazzın da başkalarının yankısıdır. Pezevengin neşesi, bekçinin öfkesi...

Bekçiye o zavallı ne yaptı da bekçi ona kinle çıkışıp eziyet ediyor?

Yetmez mi parlak düşüncelerin yansıması olmak? Çaba göster ki bu sende gerçek olsun.

Böylece sözlerin senin kendi halinden doğsun, hareketin kendi kanatlarınla olsun.

Ok da başkasının kanadıyla av tutar. Kaçınılmaz olarak kuş etinden nasibi yoktur.

Doğan, avı dağdan kendi tutup getirir. Şah da ister istemez ona keklik ve sığırcık yedirir.

Vahiyden olmayan konuşma hevâdandır ve toz gibi havaya [savrulur], heba olur[118].

Bu söz, [sen] efendiye yanlış görünüyorsa, Necm [suresinin] başından bir kaç satır oku[119].

Muhammed hevâdan konuşmaz. O ancak kendisine bildirilen vahiyle [konuşur].

Ey Ahmed, vahiyden ümitsiz olmadığına göre, araştırmayla kıyası cisim mensuplarına ver.

Çünkü zaruret nedeniyle murdar helaldir de vuslat Kâbe'sinde [doğru mu yanlış mı diye] araştırma yoktur.

Doğru yolu araştırıp çaba göstermeksizin hevâsına uyup bidat yolunu tutanlar var ya...

Onları rüzgâr Ad kavmi gibi götürüp öldürür. Süleyman değiller ki taht onları taşısın!

Ad için rüzgâr aşağılayıcı hamaldır. Obur bir adamın elindeki kuzu gibi tıpkı!

[Obur adam, kuzuyu] yavrusuymuş gibi kucağına alır, kasap gibi kesmek için götürür.

O rüzgâr, Ad'ın büyüklük taslamasındandı. [Rüzgârı] dost sandılar, oysa yabancıydı.

O kötü arkadaş, ansızın postunu ters çevirip (kötü yüzünü gösterip) onları kırıp ufaladı.

Rüzgâr seni Ad kavmi gibi kırmadan rüzgârı kır, çünkü rüzgâr büyük bir fitnedir.

Hud onlara öğüt veriyordu: "Ey kibirli güruh! Bu rüzgâr elinizden sıyrılacak!

Rüzgâr Hakk'ın ordusu olup iki yüzlü davranarak bir kaç gün sizinle sarmaş dolaş olmuştur.

Rüzgâr, gizliden gizliye Yaratıcı'ya sâdıktır. Ecel gelince rüzgâr elini kaldırır.

Rüzgârın ağızdan geçişine bak. Her nefeste ihtişamla gelip gitmektedir.

Boğaz ve dişler ondan güvendedir. [Fakat] Hak emredince dişe musallat olur.

Azıcık bir rüzgâr bile dağ olup ağırlaşır da diş ağrısı insanı inletip hasta eder.

Bu, [daha önce] güvenle geçen aynı rüzgârdır. Ekine candır, [ama bazen] ekine ölüm olur.

Senin elini öpen kimsenin eli, öfke anında bir gürze dönüşür.

İnsan, *yâ Rab, yâ Rab,* diye candan el açıp *ey yardım edici, bu rüzgârı kes,* diye yalvarır.

Ey ağız, bu rüzgârın geçişinden gafildin sen. İstiğfar et şimdi canının ta içinden.

[Istırap], katı göze yağmur gibi gözyaşı döktürür. Dert, münkirlere Allah dedirtir.

Erlerin sözünü erden [duydun da] kabul etmedin. Hadi, dert yüzünden Hak vahyini kabul et!

Rüzgâr der ki *beşerin şahından elçiyim ben. Bazen hayır haber getiririm, bazen kötü ve şer.*

Kendi başıma buyruk değil, memur olduğum için şahımdan senin gibi nasıl gâfil olurum?

Senin hâlin Süleyman gibi olsaydı, ben seni Süleyman gibi taşırdım.

İğreti bir varlığım, [ama] senin mülkün olur, seni kendi sırrıma vâkıf kılardım.

Fakat sen isyankârsın, bense iğretiyim. [Bu yüzden] sana ancak üç dört gün hizmet ederim.

Sonra seni Ad gibi tepe taklak ederim. Âsi bir asker gibi senin ordundan kaçarım.

Böylece gayba imanın öyle bir zamanda sağlamlaşır ki imanın sana üzüntü kaynağı olur.

O zaman zaten herkes mümin olur. O zaman zaten âsiler [ayakları yerine] başlarıyla koşarlar.

O zaman tıpkı hırsız ve haydut gibi darağacının altında yalvarıp yakarırlar.

Fakat gayba imanda karar kılarsan, iki diyarın sahibi olup kendi kendine bekçi olursun.

İki günlük, gelip geçici ve sakat değil, kalıcı bir bekçilik ve padişahlık...

Boş işten kurtulup kendi işini yaparsın. Sen hem şah olursun, hem kendi davulunu çalarsın.

Boğaz bize dünyayı dar eder madem, boğaz ile ağız keşke toprak yeseydi.

Bu ağız zaten toprak yiyicidir. Fakat [ağız] renklenmiş toprağı [yer].

Şu kebap, şu içecek ve şu şeker, renkli ve bezekli topraktır, a oğul!

Yediğinde bunlar et ve deri olur. [Allah] ona et rengi vermiştir, [ama aslında] mahalle toprağıdır.

[Allah] yine topraktan balçığa yama yapar ve [sonunda] hepsini tekrar toprak kılar.

Hindu, Kıpçak, Rumi ve Habeş... Hepsi de mezarda tek renk ne güzel.

Böylece bil ki onca boya ve bezeme tamamen örtü ve hiledir; iğretidir.

Geriye kalan boya, Allah'ın boyasıdır, hepsi bu. Geri kalanını çan gibi takılmış bil.

Doğruluk, takva ve iman boyası, ibadet ehli üstünde sonsuza dek bâkidir.

Şüphe, nankörlük ve nifak boyasıysa âsilerin canında sonsuza dek bâkidir.

Tıpkı sahtekâr Firavun'un kara yüzü gibi... Onun rengi bâkidir, cismiyse fâni.

Doğruların bedenleri yok olur, ama onların güzel yüzlerinin ışıltısı din gününe dek yerindedir.

Çirkin aynı çirkindir, güzel aynı güzel. Hepsi bu. O hep gülmektedir, buysa suratı asık.

[Allah] toprağa renk, özellik ve [değerli] taşlar verip çocuk huyluları bunun için savaştırır.

Hamurdan deve ve aslan pişirirler de çocuklar bunlara ihtirastan ellerini ısırırlar.

Aslanla deve ağızda ekmek olur, [desen de] bu söz çocuklara etki etmez.

Çocuk, bilgisizlikle zan ve kuşku içindedir. Şükür ki en azında [çocuğun] gücü azdır.

Çocukların yüz türlü kavga ve âfeti vardır. Şükür ki [çocuklar] beceriksiz ve güçsüzdür.

Bu edepsiz yaşlı çocuklardan yandık! Güçleri nedeniyle koruyuculara bela olurlar.

Silahla cehalet bir araya gelince dünyayı yakan bir Firavun olup çıkar.

A yoksul adam, noksanlarına şükret. Firavunluktan ve kâfirlikten kurtuldun çünkü.

Şükür ki mazlumsun, zâlim değilsin. Firavunluktan ve her türlü fitneden güvendesin.

Boş mide ilahlık taslayamaz. Çünkü onun ateşine odundan destek yoktur.

Boş mide şeytanın zindanıdır. Çünkü ekmek derdi, onu hile ve düzenden alıkoyar.

Yemek dolu mide bil ki şeytanın pazarıdır. Orada şeytan tüccarlarının bağrışmaları vardır.

Hiç satan sihirbaz tüccarlar, bağırtılarıyla aklı bulandırırlar.

Sihir yapıp küpü at gibi yürütürler. Ay ışığıyla karanlıktan kumaş yaparlar.

Toprağı ipek gibi dokurlar. Ayırt edebilen göze toprak serperler.

Sandal ağacını öd ağacı rengine boyarlar. Bir toprak keseğini kıskanmamızı sağlarlar.
Toprağa renk verip de bizi çocuklar gibi onun için savaştıran [Allah] münezzehtir.
Eteğimiz, çocuklar gibi toprak dolu. Bizim gözümüzde toprak sanki altın madeni.
Çocuğun yetişkinlere gücü yetmez. Hak, hiç çocukları büyüklerle bir tutar mı?
Meyve olgunlaşmayıp ham kaldıkça eski bile olsa adına koruk derler.
Ham ve ekşi [kişi], yüz yaşında bile olsa, aklı çalışan kimseye göre çocuktur, hamdır.
Saçı sakalı ak olsa da onda [hâlâ] şu çocuksu korku ve ümit vardır:
Olur muyum yoksa ham mı kalırım? Acaba asma dalı bana cömertlik gösterir mi?
Böyle akılsızlık ve iki yüzlülüğe rağmen benim bu koruğuma üzüm olmayı nasip eder mi?
Hiçbir yandan ümidim yok, [ama] o kerem, bana der ki *"ümit kesmeyin*[120]*"*.
Hakan'ımız her zaman bizim için toy verip *"ümit kesmeyin*[121]*"* diye kulağımız çeker.
Biz bu ümitsizlik yüzünden darda olsak da [Hak bize] seslendiğinde oynayarak gideriz.
Dostun otlağına doğru çevik atlar gibi oynayarak koşarız.
Adım atarız, ama orada adım yoktur. Kadeh [içip] boşaltırız, ama orada kadeh yoktur.
Çünkü orada bütün şeyler ruhânidir. Mana içre mana içre manadır.
Dış görünüş gölgedir, mana ise güneş. Gölgesiz ışık yıkıntıda olur.
Yıkıntıda kerpiç kerpiç üstünde kalmadığı için ay ışığının çirkin gölgesi kalmaz.
Kerpiç altından bile olsa sökülüp atılmalıdır. Çünkü kerpice karşılık vahiy ve aydınlık vardır.
Dağ, gölgeyi yok etmek için parçalanmıştır. Bu ışık için parçalanmak [bile] azdır.
Dağın dışyüzüne Samed[122]'in nuru vurunca nur içine de vursun diye dağ parçalandı[123].
Aç kimsenin avucuna ekmek konunca hevesinden gözleriyle ağzı açılır.
Bu [ışık], yüz binlerce parçalanmaya değer. A yeryüzü, göğün arasından kalk!
[Kalk] da göğün nuru yaksın gölgeleri. Ey gündüz düşmanı! Gece senin gölgendendir.
Bu yeryüzü çocukların beşiği gibi yetişkinlere mekan olarak dar gelir.
Hak, yeryüzünü çocuklar için beşik diye niteleyip[124] beşikteki çocuklara süt yağdırır.
Bu beşikler yüzünden ev darlaştı. Çocukları çabuk büyüt padişahım!
Ey beşik daraltma evi! [Daraltma] ki yetişkinler rahat dolaşsın.

Kalbinde padişahtan müstağni olduğuna ve keşfe ulaştığına dair düşüncenin ortaya çıkmasından dolayı şehzadede vesvese belirdi. [Şehzade bu yüzden] padişaha nankörlük ve asilik etmeyi düşünüyordu. İlham ve sır yoluyla padişahın haberi olup kalbi kırıldı ve padişahın dışyüzünün haberi olmaksızın ruhu onu yaraladı

Padişahın içinden [şehzadenin] canına alışverişsiz bir gelir gelmeye başlayınca...
Padişahın canının nurundan [şehzadenin] can ayı, ayın güneşten beslenişi gibi besin alıyordu.
[Şehzadenin] sarhoş gönlüne benzersiz padişahtan anbean ruhanî bir ödenek geliyordu.
Bu, Hıristiyan ve müşriklerin yediğinden değildi. Bu, meleklerin yediği yemektendi.
[Bunun üzerine şehzade] içinde bir istiğna gördü. Bu istiğnadan bir taşkınlık ortaya çıktı.

[İçinden dedi] ki *ben hem padişahım, hem de şehzade. Bu padişaha dizginimi niye verd ki?*

Bende ışıklar saçan bir ay doğmuşken toza toprağa niçin tâbi olayım?

Su benim ırmağımda. [Şimdi] naz vakti! İhtiyacım yokken başkasının nazını niye çekeyim?

Niçin başımı sarayım, baş ağrısı kalmamış, sararıp solma ve gözyaşı vakti geçmişken?

Dudağım şekerlenmiş ve yüzüm aya dönmüşken başka bir dükkan açmak gerek.

Bu benlik yüzünden nefis doğmaya başlayınca yüz binlerce zırva gevelemeye başla

İhtiras ve hasetten ötede yüz çöl vardır ki kem gözler oralara bile erişir.

Her suyun varacağı yer olan padişahın denizi, sel ve ırmak içinde olanları na bilmez?

Padişahın gönlü, onun bu düşüncesinden ve eşsiz lütfuna şükretmeyişinden incin

Dedi, *behey edepten yoksun alçak! Hayret! Verdiklerimin karşılığı bu muydu?*

Bu enfes hazineden ben sana neler vermişken, alçak tabiatın yüzünden sen bana neler ettin?

Ben, senin kucağına hesap gününe dek batmayacak olan bir ay koydum.

Bu pak nuru bağışlamama karşılık olarak sen benim gözüme çerçöple toprak serptin.

Ben senin için göğe merdiven oldum. Sense benimle savaşta okla yay oldun.

[Böylece] padişahta gayret derdi doğdu. Padişahın derdinin yansıması şehzade ulaştı.

[Padişahın] azarıyla [şehzadenin] devlet kuşu çırpınmaya başladı ve köşeye çekiln [şehzadenin] perdesini yırttı.

O güzel oğlan, kendi içinde kötü işlerinden [kaynaklanan] tozları ve izleri görünce

Lütuf ve nimet tahakkukunu azalmış ve mutluluk evini gamla dolmuş [görünce],

İçkinin sarhoşluğundan kendine geldi. O günah yüzünden başında mahmurl vardı.

Buğday yedi de elbisesi üzerinden çıktı. Cennet ona çöl ve sahra oldu[125].

O şerbetin kendisini hasta ettiğini ve benlik zehrinin etki ettiğini gördü.

Naz bahçesinde tavus gibi [gezen] can, mecaz viranesinde baykuşa döndü.

Âdem gibi cennetten uzak kaldı da ekim yapmak için yerde öküz sürer oldu.

O, *a eli çabuk Hintli, aslanı öküzün kuyruğuna tutsak ettin,* diye gözyaşı döküyordu.

A soğuk nefesli kötü nefis! İmdada yetişen şaha karşı saygısızlık ettin.

Buğday ihtirasın yüzünden tuzağı seçtin. Tuzaktaki her buğday sana bir akrep oldu.

Başında bencillik yelleri esti. Ayağındaki elli batmanlık prangayı [artık]gör!

[Şehzade], *sultanıma niçin karşı geldim,* diye bu şekilde kendi canına ağlıyordu.

O, kendine gelip bağışlama diledi. Tövbesine başka bir şeyi de eş etti.

İman korkusundan doğan bir dert...: Merhamet et, çünkü dermansızdır bu dert.

İnsanın düzgün bir elbisesi olmasın daha iyi! Çünkü [insan] sabırdan kurtulun anında üste fırlar.

İnsanın eli tırnağı olmasın daha iyi. Çünkü o zaman ne din düşünür, ne doğruluk!

İyisi mi bela içinde canı çıksın insanın. [Çünkü] nefis nankördür, sapkındır.

Yüce Hakk'ın Azrâil'e -selam üzerine olsun, canını aldığın kullardan kime daha çok acıdın, diye hitap etmesi ve Azrâil'in Hakk'a cevap vermesi

Hak, Azrâil'e, *ey ulu,* dedi, *üzülen kimseler içinde [en çok] kime acıdın?*

[Azrâil] dedi, *yüreğim hepsine yanıyor, ama emri ihmal etmekten korkuyorum.*

Böylece, *keşke Rabbim,* diyorum, *şu gencin yerine beni kurban etseydi.*

[Hak] dedi ki *en çok kime acıdın? Yüreğin kime daha çok yanıp kavruldu?*

[Azrâil] dedi, *bir gün emri yerine getirmek için, sert dalgalarda bir gemiyi kırıp parçaladım.*
Sonra dedin ki o topluluktan şu kadın ve çocuk dışında hepsinin canı al.
O ikisi bir tahta üzerinde kaldı. Dalgalar tahtayı sürükleyip götürüyordu.
Yine dedin ki annenin canını alıp "ol" emri uyarınca çocuğu yalnız bırak.
Çocuğu annesinden kopardığımda bana ne denli acı geldiğini [Rabbim] kendin biliyorsun.
Nice büyük matemlerin dumanını gördüm [ama]o çocuğun acısı aklımdan çıkmadı.
Hak dedi ki *dalgaya, kendi lütfumla o çocuğu bir armana atmasını söyledim.*
Süsen, reyhan ve güllerle dolu bir orman... Tatlı meyveleri olan ağaçlarla dolu...
Berrak sular akan pınarlar... O çocuğu yüz türlü naz içinde yetiştirdim.
Şakıyan yüz binlerce güzel sesli kuş, o bahçede yüz türlü ezgi söylüyordu.
Nesteren yaprağından ona yatak yaptım. Fitnelerin darbesinden onu güvende kıldım.
Güneşe onu incitmemesini söyledim. Rüzgâra onun üzerine yavaş esmesini söyledim.
Üzerine yağmur yağdırma, dedim buluta. Şimşeğe dedim ki ona sert bakma.

Şeyh Şeybân-ı Râî'nin -Allah aziz ruhunu kutsasın- kerâmetleri

Şeybân-i Râî de, Cuma vakti, düşman kurttan [sürüyü korumak için] sürü çevresine çizgi çiziyordu.

Böylece koyun çizgiden çıkamıyor, zararlı kurt ve hırsızlar da [çizgiden] içeri giremiyordu.

Hud'un, ailesini kasırgadan güvende tutan koruyucu dairesi gibi...

[Hud onlara demişti ki] *bu çizginin içinde sekiz gün sessiz kalıp dışarıdaki azabı seyredin.*

[Kasırga, insanları] havaya savurup taşlara çarpıyordu da etle kemik birbirinden ayrılıyordu.

Bir kısmını havada birbirine vuruyordu da kemikler haşhaş gibi ufalanıyordu.

Gökleri titreten bu cezalandırmanın açıklaması Mesnevi'ye sığmaz.

A soğuk rüzgâr, tabiatın gereği bunu yapıyorsan, Hud'un çizdiği dairenin çevresinde de dolaşsana!

Ey doğalcı (*tabîî/natüralist*), bu doğa üstü egemenliği gör ya da gel, bu [kıssayı] mushaftan yok et.

[Bunu yapamazsan] Kuran okuyanları alıkoyup engelle veya muallimleri uyarıp tehdit et.

Âcizsin ve bu âcizlik nerden diye şaşarsın. Senin aczin hesap gününden bir yansımadır.

A inatçı, âcizliklerin işte karşında senin. Vakit geldi, açığa çıkıyor gizlediklerin.

Ne mutlu gıdası bu âcizlik ve hayret olana, iki âlemde dostun gölgesinde uyuyana.

[Böyle kimse] hem ahır (dünya)da hem âhirde âcizlik görmüş, ölüp acuzelerin dinini seçmiştir.

Tıpkı Züleyha gibi... Yusuf'un nuru ona vurunca acuzelikten gençliğe yol bulmuştur.

Hayat, ölmekte ve mihnettedir. Âbıhayat karanlıklar içindedir.

Yüce Hakk'ın Nemrut'u çocukluğunda annesiz ve dadısız olarak beslediğine dair hikâyeye dönüş

[Allah, Azrail'e der ki] *kısacası; o bahçe, âriflerin bahçesi gibi sam yeliyle kasırgadan güvendeydi.*
Bir kaplan yeni yavrular doğurmuştu. Ona süt vermesini söyledim, [emrime] itaat etti.
[Kaplan] ona süt verip hizmet etti. Böylece o, büyüyüp gelişti ve aslan bir yiğit oldu.

Sütten kesilince periye söyledim de ona konuşup ayırt etmeyi öğretti.
Onu o bahçede büyütüp yetiştirdim. Benim ustalığım nerden sığacak söze?
Ben, Eyyub'a kurtları zararsızca [bedeninde] konuk etmesi için baba şefkati verdim.
Kurtlara da ona karşı evladın babaya duyduğu sevgiyi verdim. İşte kudret, işte el!
Annelere ben yol yordam öğrettim. Yaktığım lütuf ateşi [bak] nasıldır!
Lütfumu aracısız görsün diye yüz inayet eyleyip yüz bağlantı kurdum.
[İstedim] ki sebeplerle boğuşmasın da her türlü yardımı benden istesin.
[İstedim] ki hiç bir özür ve bahanesi kalmasın, kötü arkadaştan şikayeti olmasın.
[Nemrut] bu bakıcılığı ve kendisini aracısız olarak yetiştirdiğimi yüz yolla gördü.
Ey yüce kulum [Azrâil]! *Onun [buna]şükrü, Nemrut olup Halil'i yakmak oldu.*
Bunun gibi şehzade de şaha teşekkür yerine büyüklenip daha üst makamlar istedi.
[Dedi] ki *başkasına niye tâbi olayım? Çünkü yeni bir mülk ve ikbal sahibiyim.*
Şahın [daha önce] zikrettiğimiz lütufları, âsilik yüzünden gönlüne gizli kaldı.
Nitekim Nemrut da o lütufları cehalet ve körlükten ayaklar altına aldı.
[Hak der ki Nemrut] artık kâfir olmuştu. Yol kesiyor, kibirlenip tanrılık taslıyordu.
[Böylece] benimle savaşmak için üç akbabayla yüce göğe doğru gitti.
O, İbrahim'i bulmak için yüz binlerce günahsız çocuğu öldürdü.
Çünkü müneccim demişti ki *yılın hükmünce, [seninle]savaşmak için bir düşman doğacak...*
Mutlaka o düşmanı yok etmeye çabala. [O da bunun üzerine] her doğanı çılgınca öldürüyordu.
Ona rağmen, vahiy getirecek bir çocuk yetişti ve diğer kanların vebali [Nemrud'un] boynunda kaldı.
Ne tuhaf! O saltanatı babasından mı buldu da soyunun karanlığı onu aldattı?
Başkalarına ana baba perde olur, ama o, koynundaki incileri bizden edinmiştir.
Kötü nefis, gerçekten yırtıcı kurttur. Yanındaki herkese ne diye bahane bulursun?
Câhil ve inkârcı çirkin nefis, sapkınlıkta yüz kele külah olur.
Bu nedenle derim ki a fakir kul, köpeğin boynundan zinciri çıkarma.
Bu köpek, eğitilmiş de olsa köpektir. Bu "nefsi aşağıla[126]", çünkü [nefis] kötü huyludur.
Tâif derisi[127] gibi Süheyl çevresinde dönersen farzı yerine getirmiş olursun.
Böylece Süheyl seni deri olma şerrinden kurtarır da sevgilinin ayağında çizme olursun.
Bütün Kur'an, nefsin pisliğini anlatmaktadır. Mushafa bak, o gözün nerde?
Meselâ, âlete kavuşunca peygamberleri öldürmekte haddi aşan Ad kavminin zikri...
Her asırda edepsiz nefsin uğursuzluğu yüzünden dünyayı birden bire alev sarardı.

Şehzadenin padişahın kalbinden yara alıp başka erdemleri tamamlayamadan dünyadan gidişini anlatan hikâyeye dönüş

Hikâyeyi kısa kes. Gayret sahibi [padişahın] kıskanması, [sonunda] onu mezara götürdü.
Padişah, yokluktan varlığa geldiğinde, öfkeli gözünün böyle kan döktüğünü [anladı].
O eşsiz padişah ok torbasına baktığında bir okun eksildiğini gördü.
Ok nerede, dedi ve Hakk'a sordu. [Hak] dedi ki *onun boğazındaki senin okundur.*
Derya gönüllü padişah [şehzadeyi] affetti, ama ok öldürecek yere gelmişti ah!
[Şehzade] öldürüldü. [Padişahsa] onun yasını tutup ağlıyordu. Öldüren de, veli de... Hepsi o.

O, ikisi birden değilse, bu durumda küll değildir. Hem insanı öldüren, hem yasını tutandır o.

Sarı benizli şehit, [padişahın okunun] mânâya değil de cisme değdiğine şükrediyordu.

Görünen cisim sonunda zaten gidicidir. Mânâ ise sonsuza dek mutlu yaşayacaktır.

O kahır etki etmiş olsa bile kabuğa etki etmiştir. [Böylece] dost, incinmeksizin dosta gitmiştir.

O (şehzade), şahlar şahının terkisinden tutunmuşsa da sonunda nazar onun yolunu kesmiştir.

Üçüncü [şehzade] ise en tembelleriydi. [Bu yüzden] sûretle mânâyı tamamen o kaptı.

Bir kişinin, benden sonra malımı üç evladımdan en tembel olanı alsın, diye vasiyet edişi

Bir kişi, ölümü sırasındaki vasiyetinde açık açık söyleyip belirtmişti.

Onun servi boylu üç oğlu vardı ve canıyla ruhunu onlara vakfetmişti.

[Adam] dedi, *elimdeki avucumdaki bulunan malımla paramı, bu üçünden en tembeli alsın.*

[Bunu] kadıya söyledi ve iyice tembihledi. Sonra da ölüm şarabını içti.

Çocuklar kadıya, *efendim*, dediler, *biz üç yetim, onun hükmünü çiğnemeyiz.*

Dinleyip itaat ederiz. Hüküm onundur. Onun buyurduğu, bizim için kesin emirdir.

Bizi kurban etse bile, İbrahim'imizden yüz çevirmeyiz[128].

Kadı dedi ki *her biriniz aklını kullanarak tembelliğine ilişkin bir hikâye anlatsın.*

Böylece her birinizin tembelliğini göreyim de durumunuzu kuşkusuz bir şekilde bileyim.

Ârifler, iki dünyada da [herkesten] daha tembeldirler. Çünkü toprağı sürmeden harman kaldırırlar.

Onlar tembelliği dayanak edinmişlerdir. Çünkü onların işlerini Allah yapar.

Allah'ın işini sıradan insanlar göremezler ve sabah akşam zahmetten geri durmazlar.

[Kadı onlara dedi ki] haydi, tembelliğinizin derecesini açıklayın ki sır açığa çıksın da bunun derecesini bileyim.

Kuşkusuz, her dil gönlün perdesidir. Perde kımıldayınca sırlar açığa çıkar.

Bir kebap parçası kadar küçük bir perde yüz tane güneşin yüzünü örter.

Dilin anlattığı yalan da olsa, kokusu onun doğru mu yalan mı olduğundan haber verir.

Kırlardan gelen esinti, külhandan gelen kötü yelden farklıdır.

Doğruluğun kokusuyla, aptalları avlayan yalanın kokusu, nefesteki misk ve sarımsak [kokusu] gibi bellidir.

On yerde gönlü olandan dostu ayırt edemiyorsan bozuk burnundan dert yan.

Muhanneslerin sesiyle cesur yiğitlerin sesi, tilkinin işiyle aslanın işi gibi, farklıdır.

Veya dil, kazan kapağı gibidir. [Kapak] kıpırdadığı zaman, hangi aş olduğunu anlarsın.

Zekâsı keskin olan, tatlı yemekle sirkeli ekşi yemeği buharından anlar.

Genç adam, yeni bir kazan alırken kazana el sürünce kırığını görür.

[Kardeşlerden biri] dedi, *ben adamı ağzından tanırım. Konuşmazsa üç günde anlarım.*

Öteki dedi, *konuşursa [kişinin durumunu] anlarım. Konuşmazsa konuşmasını sağlarım..*

[Kadı] dedi, *[insan] bu hileyi duymuşsa, ağzını kapatıp sessiz kalır.*

Örnek

Nitekim bir anne çocuğuna demiş ki *gece karşında bir karaltı belirirse...*

Ya da mezarlıkta veya korkunç bir yerde, öfkeli ve kara bir hayal görürsen...

Kalbini kavi tut, saldır ona. [Böylece] o senden anında yüz çevirir.

Çocuk demiş ki *şeytanı andıran o hayale de annesi bunu söylemişse...*

[Ona] saldırırım, [o da] annesinin emrince boğazıma yapışır. Peki o zaman ne yapacağım?

Sen bana sıkı durmamı öğütlüyorsun, [ama] o çirkin hayalin de bir annesi var!

Cine de insana da telkin eden aynıdır. Düşman az da olsa onun sayesinde üstün gelir[129].

Rahvan at hangi yana vardıysa, Allah için sen de gidip o yana var.

[Kadı] dedi ki *o ulu kişi, hileyi anlar da hileyle konuşmazsa...*

Sırrını nasıl anlarsın, doğru söyle? [İkinci oğul] dedi ki *karşısında konuşmadan otururum.*

Sabrı merdiven edip basamakları çıkarım. Sabır rahatlığın anahtarıdır.

Onun huzurunda bu sevinç ve hüznün dışında bir söz kaynayıp akarsa benden...

Bilirim ki bunu Yemen'deki Süheyl gibi [aydınlık] gönlünden bana o göndermiştir.

[Bilirim ki] kalbimdeki bu söz o kutlu varlıktandır. Çünkü kalpten kalbe yol vardır.

Sonnotlar

1 En'âm, 6/96.
2 Yani beş duygu ve altı yönle.
3 Âli İmran, 3/40.
4 Bakara, 2/156.
5 A'râf, 7/54.
6 En'âm, 6/76.
7 Kamer, 54/1.
8 Tekvir, 81/1.
9 Necm, 53/1.
10 Zümer, 39/63.
11 İsrâ, 17/70
12 Yasin, 36/65.
13 Fetih, 48/1.
14 Ahzâb, 33/72
15 Kehf, 18/18.
16 Yani su, ateş, toprak ve havadan oluşan dört unsurdan.
17 Mâide, 5/64
18 Arap harflerinde kulak cim'e, göz ayn'a, ağız mim'e benzetilmiştir.
19 A'râf, 7/23.
20 A'râf, 7/16.
21 Zilzâl, 99/7-8.
22 Muhammed, 47/36.
23 Hadîd, 57/23.
24 Hay: Diri; Kayyum: Daima bir işte güçte olan, çekip çeviren, yöneten demek olup Allah'ın isimlerindendir.
25 Bakara, 2/26.
26 Hadis-i kudsi.
27 Yani senin varlığın tamamen o ışığa veya karanlığa dönmedikçe.
28 Yani peygamber hanedanının, ehl-i beytin.
29 Kur'an-ı Kerim'deki çeşitli surelerde geçen "kul" emrine işarettir.
30 Yani Hakk'ın sözü.
31 Buyur, işte hazırız demektir.
32 Tin, 85/4.
33 Kâfirun, 109/6.
34 Yani beş duyguyu ve altı yönü.
35 Tevbe, 9/111.
36 Fussilet, 41/40.
37 Bakara, 2/195.
38 En'âm, 6/76.
39 Kalem, 68/16.
40 İnşikâk, 84/16.
41 Enfal, 8/17.
42 Necm suresi, Kuran-ı Kerim'in 53. suresidir.
43 Tevbe, 9/82.
44 Şûrâ, 42/38.
45 Yani can, sayıya, niteliğe ve niceliğe sığmayan bir varlıktır.
46 Yani hal ve söz.
47 Enfâl, 8/42.
48 Zümer, 39/53.
49 Necm, 53/39.
50 Bakara, 2/30.
51 Şûrâ, 26/189.
52 Nisa, 4/102.
53 Kasas, 28/88.
54 Bakara, 2/24.
55 A'râf, 7/172.
56 Şeytan azapta gerek atasözünü andırmaktadır.
57 Zâriyat, 51/56.
58 Feth, 48/29.
59 Hucurât, 49/12.
60 Âli İmrân, 3/159.
61 Şûrâ, 42/38.
62 Ankebut, 29/20.
63 Bakara, 2/31.
64 Meâric, 70/23.
65 Fetih, 48/29.
66 Âli İmrân, 3/40.
67 Âli İmrân, 5/134.

68 Bakara, 2/36.
69 En'âm, 6/77.
70 Enfâl, 8/17.
71 Hadid, 57/4.
72 Necm, 53/17.
73 İnşirah, 94/1.
74 İsrâ, 17/85.
75 *"Sen olmasaydı gökleri yaratmazdım"* kutsi hadisine işaret edilmektedir.
76 Saffât, 37/165.
77 En'âm, 6/1.
78 En'âm, 6/5.
79 Enfâl, 8/17.
80 Ahzâb, 35/56.
81 İsrâ, 17/185.
82 Yasin, 36/32.
83 Yusuf, 12/20.
84 Bakara, 2/115.
85 *"Benim şeytanım elimde Müslüman oldu"* hadisine işarettir.
86 Mülk, 67/8.
87 Mülk, 67/10.
88 "İyiler ise, kâfûr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler." âyetine (İnsan, 76/5) işarettir.
89 Kürsü: Sekizinci gök. Arş: Dokuzuncu gök.
90 Bakara, 2/105.
91 "Süleyman Davud'a vâris oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur." Ayetine (Neml, 27/6) işarettir.
92 Aynı ayetin bir kısmıdır.
93 Arapça beyit. Bir sonraki beyit bunun Farsça çevirisidir.
94 Arapça beyit.
95 "Onların çoğu sadece zanna uyarlar. Oysa zan asla gerçeğin yerini tutamaz. Allah onların bütün yaptıklarını hakkıyla bilir." ayetine (Yunus, 10/36) işarettir.
96 İhlas, 112/3.
97 "(Mallarınızı) Allâh yolunda harcayın, *kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın*, iyilik edin, doğrusu Allâh iyilik edenleri sever." Ayetine (Bakara, 2/194) işarettir.
98 "Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur." Ayetine (Talak, 65/3)
99 Maiyet: Yanında olma, birlikte olma. Burada ve izleyen beyitlerde, Allah'ın, kulların yanında olması anlamında kullanılmıştır. Bu beyit, Hadid, 57/4. âyete işarettir: "... Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür."
100 Mesnevi'nin ikinci defterinde yer alan Şeyh ile helva satan çocuk hikâyesine işaret edilmektedir. Bkz. 2. Defter, beyit: 374 vd.
101 "Burçlar sâhibi" (Zâtu'l-burûc): Gök. Bu tabir, Kur'an'dan alınmıştır. Bkz. Burûc, 85/1. "Burçlar sahibi gökyüzüne andolsun."
102 "Mümin uda benzer. İçi boş olmazsa sesi güzel olmaz." hadisine işarettir.
103 "İnsanların kalpleri Allah'ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi değiştirir." hadisine işarettir.
104 Bakara. 2/216.
105 Talâk, 65/7.
106 "Şeyhin benim ey mürit" olarak da Türkçeleştirilebilir.
107 Burada Mûsa'nın asâ mucizesinin ardından, Firavun'un tehditlerine rağmen Mûsa'ya iman eden büyücülere işaret edilmektedir. Kur'an'da, birkaç yerde Firavun'un Mûsa'ya iman eden büyücüleri tehhdit etmesine değinilir. Örneğin bkz. Şuarâ, 26/49. ayet: "Firavun, dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Demek ki size sihiri öğreten büyüğünüzmüş o! Ama şimdi (size yapacağımı görecek ve) bileceksiniz: Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım!"
108 Nisâ, 4/157. âyete işarettir: "Ve «Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük» demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler."
109 Habeşistan Krallığı'nın Yemen valisi Ebrehe, Hıristiyanlığı Arabistan'da yaymak ve Arapları Kâbe ziyaretinden vazgeçirmek için Sana'da muhteşem bir kilise yaptırır. Fakat Araplar bu kiliseye ilgi göstermezler. Üstelik Kinâne Kabilesi'nden bir Arap, bir gece gizlice kilise içine pisler. Ebrehe bunu bahane ederek büyük bir ordu ile Kâbe'yi yıkmak üzere Mekke üzerine yürür. Kur'an'da da belirtildiği gibi, Ebrehe bu amacına ulaşamaz. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'deki Fil suresine bakılabilir.
110 Muarrif: Eski dönemlerde, toplantılarda ve meclislerde gelenleri tanıtan ve yerlerini gösteren kimselere verilen unvan.
111 Semâ meclislerindeki hırka atma âdetine işaret edilmektedir.
112 Kur'an'dan alıntıdır. Burada ayet delil olarak getirilmemiş, sadece ayetin iki ibaresi farklı bir ifadeyle alıntılanmıştır. Bkz. Kehf, 18/18. ayet: "Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı."
113 Rahman, 55/33. 33. ayete işaret: "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çerçevesinden çıkıp gitmeye

112 Kur'an'dan alıntıdır. Burada ayet delil olarak getirilmemiş, sadece ayetin iki ibaresi farklı bir ifadeyle alıntılanmıştır. Bkz. Kehf, 18/18. ayet: "Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı."
113 Rahman, 55/33. 33. ayete işaret: "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çerçevesinden çıkıp gitmeye *gücünüz yetiyorsa geçin*. Ancak büyük bir güçle çıkıp gidebilirsiniz."
114 Yani, ulaştığı nimeti yeterli bulup fazlasını istemeyen, az şükretmiş olacağından alçalır. Nimetin artmasını isteyen ise çok şükreder ve yücelir.
115 "İnsanların kalpleri Allah'ın iki parmağı arasındadır. Allah onu dilediği gibi değiştirir." hadisine işarettir.
116 Enfal, 8/17: "Siz öldürmediniz onları, Allah öldürdü onları. Attığın zaman da sen atmadın, Allah attı. İnananları kendisinden güzel bir imtihanla denemek için yaptı bunu. Allah; işitendir, bilendir."
117 "Cehennem mümine şöyle der: Benim yanımdan çabuk geç ey mümin. Çünkü senin nurun ateşimi söndürür." Hadisine işarettir.
118 Vâkıa, 56/4-6. âyetlere işarettir: "Yer, şiddetli bir sarsıntıyla sarsıldığı, dağlar darmadağın olup ufalandığı ve toz duman halinde dağılıp savrulduğu zaman..."
119 Bir önceki beytin birinci bölümü, Hz. Peygamber'i anlatan 3-4. âyetleri (Necm, 53/3-4) çağrıştırmaktadır: "O hevâdan konuşmaz. O (söyledikleri), yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir."
120 Yusuf, 12/87. "Ey oğullarım, gidin, Yusuf'u ve kardeşini araştırın, Allah'ın rahmetinden *ümit kesmeyin*; zira kâfir kavimden başkası Allâh'ın rahmetinden ümit kesmez"
121 Zümer, 39/53. "De ki ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."
122 Samed: Tam, eksiği olmayan, her şey Kendisine muhtaç olduğu halde, Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah.
123 A'râf, 7/143. "Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte bizimle buluşmaya gelip de Rabbi ona konuşunca: 'Rabbim, bana görün, sana bakayım!' dedi. (Rabbi) buyurdu: 'Sen beni göremezsin; fakat dağa bak, eğer o yerinde durursa, sen de beni göreceksin!' Rabbi dağa görününce onu darmadağın etti ve Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca: 'Sen yücesin, sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim!' dedi."
124 Nebe, 78/6. "Biz bu yeryüzünü bir beşik yapmadık mı?" ile Tâhâ, 29/53. ayete "O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık." işarettir.
125 Hz. Âdem'in cennetten yeryüzüne indiriliş macerasına işaret edilmektedir.
126 "Nefsini alçaltıp kazancını temiz hale getirene, özünü güzelleştirip dışını saygın kılana ve kötülüğünü insanlardan uzaklaştırana ne mutlu." Hadisine işarettir.
127 Tabaklanmış Taif derisi meşhurdur. Süheyl yıldızının doğuşu sırasında bu derinin kırmızılaştığı ve kötü kokulardan arındığı söylenir.
128 Saffât, 37/102. "Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi."
129 Bakara, 2/249. Âyetin son bölümüne işarettir: "Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıdaki birlik, Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler.

İçindekiler

1. Defter

19 Padişahın hasta cariyeye âşık olması ve onu iyileştirmek için tedbir alması
20 Cariyeyi iyileştirmede tabiplerin çaresizliğinin ortaya çıkması, padişahın yüzünü Hakk'ın dergâhına çevirmesi ve düşünde bir veliyi görmesi.
21 Başarıya ulaştıran Allah'tan bütün hallerde edebe uymak için başarı dileyiş ve edepsizliğin zararlarının vahametinin anlatılması.
21 Padişahın kendisine rüyada gösterilen veli ile buluşması.
21 Padişahın, durumunu görmek üzere tabibi hastanın baş ucuna götürmesi.
23 Cariyenin hastalığını anlamak için o velinin padişahtan onunla yalnız kalmayı talep etmesi.
24 Velinin hastalığı anlaması ve onun hastalığını padişahın huzuruna arz etmesi.
24 Padişahın kuyumcuyu getirtmek için Semerkant'a elçiler yollaması.
25 Kuyumcuyu öldürmenin, ona zehir vermenin nefsin arzusuyla, kötü emelle değil, ilâhî işaretle olduğunun anlatılması.
26 Bakkal ile papağan hikâyesi, papağanın dükkânda yağı dökmesi.
28 Bağnazlığı yüzünden Hıristiyanları öldüren Yahudi padişahının hikâyesi.
28 Vezirin padişaha hile öğretmesi.
29 Vezirin Hıristiyanlara düzen kurması.
29 Hıristiyanların vezirin hilesine aldanmaları.
29 Hıristiyanların vezire uymaları.
30 Halifenin Leylâ'yı görmesinin hikâyesi.
31 Vezirin kıskançlığının anlatılması.
32 Marifetli Hıristiyanların vezirin hilesini anlamaları.
32 Padişahın vezire gizlice haber yollaması.
32 Hıristiyanlığın on iki bölüğü.
32 Vezirin İncil'in hükümlerini karıştırması.
33 Bu ayrılıkların yolun hakikatinde değil gidiş tarzında olduğunun anlatılması.
34 Vezirin bu hilede uğradığı zararın anlatılması.
35 Vezirin o topluluğu saptırmak için bir başka düzen kurması.
35 Vezirin müritleri kovması.
36 Müritlerin halvetten çık diye üstelemeleri.
36 Vezirin halvetten çıkmayacağım diye cevap vermesi.
36 Müritlerin vezirin halvetine karşı çıkması.
38 Vezirin, halveti terk etmekte müritleri umutsuz düşürmesi.
38 Vezirin her beyi ayrı ayrı veliaht yapması.
38 Vezirin halvette kendini öldürmesi.
39 İsa –ona selâm olsun- ümmetinin, "Sizden hanginiz veliahttır" diye emirlerden talepte bulunması.
39 Veliahtlık konusunda beylerin çekişmesi.
40 Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ve selâmı ona olsun- İncil'de anılan vasfının yüceltilmesi.
41 İsa dinini yok etmeye çalışan bir başka Yahudi padişahının hikâyesi
42 Yahudi padişahının ateş yakması ve "Kim bu puta secde ederse ateşten kurtulur" [diyerek] ateşin yanına put koyması.
42 Çocuğun ateşin içinde dile gelmesi ve halkı ateşe girmeye özendirmesi.
43 Muhammed'in –Allah'ın salâtı ve selâmı ona olsun- adını eğlenerek söylenen adamın ağzının çarpılması.
43 O Yahudi padişahının ateşi azarlaması.
44 Yahudi padişahının [bununla] alay edip inkâr etmesi ve seçkin adamlarının öğüdünü dinlememesi.
45 Av hayvanlarının aslana tevekkül etmesini ve çalışmayı terk etmesini söylemelerinin anlatılması.
46 Aslanın av hayvanlarına cevap vermesi ve çalışmanın yararlarını söylemesi.
46 Av hayvanlarının tevekkülü çalışmaya ve kazanmaya yeğlemesi.
46 Aslanın çalışmayı ve kazanmayı, tevekküle ve teslime yeğlemesi.
46 Av hayvanlarının tevekkülü çalışmaya yeğlemesi.

46 Aslanın yine çalışmayı tevekküle yeğlemesi.
47 Av hayvanlarının yine tevekkülü çalışmaya yeğlemeleri.
47 Azrail'in bir adama bakması, o adamın Süleyman'ın sarayına kaçması, tevekkülün çalışmaya yeğlenmesinin ve çalışmanın yararının azlığının anlatılması.
48 Aslanın yine çalışmayı tevekküle yeğlemesi ve çalışmanın yararlarını anlatması.
48 Çalışmanın tevekküle yeğlenişinin karara bağlanması.
49 Av hayvanlarının tavşanın aslana gitmekte gecikmesine karşı çıkmaları.
49 Tavşanın onlara cevap vermesi.
49 Av hayvanlarının tavşanın sözüne karşı çıkmaları.
49 Tavşanın av hayvanlarına cevabı.
50 Tavşanın bilgisinin anılması, bilmenin erdeminin ve yararlarının anlatılması.
50 Av hayvanlarının tavşandan düşüncesindeki sırrı sormaları.
50 Tavşanın onları bu sırrı [öğrenmekten] men etmesi.
51 Tavşanın hilesinin hikâyesi.
51 Sineğin gevşek tevilinin değersizliği.
52 Aslanın tavşanın geç gelmesinden ürkmesi.
52 Yine tavşanın hilesinin anlatılması hakkında.
53 Tavşanın aslana varması.
54 Tavşanın özür dilemesi.
54 Aslanın tavşana cevap vermesi ve onunla yola koyulması.
55 Kaza gelince aydın gözlerin bağlandığını anlatan hüdhüd ile Süleyman'ın hikâyesi.
56 Karganın hüdhüdün iddiasını kınaması.
56 Karganın kınayışına hüdhüdün cevap vermesi.
56 Âdem'in –ona selâm olsun- ve apaçık yasaklamaya uyup tevili bırakmada kazânın gözünü bağlamasının hikâyesi.
57 Kuyuya yaklaşınca tavşanın aslandan geri kalarak ayak sürümesi.
58 Aslanın tavşana ayağını geri sürümesinin nedenini sorması.
58 Aslanın kuyuya bakması, kendisiyle ve o tavşanın yansımasını görmesi.
59 Tavşanın, aslan kuyuya düştü diye av hayvanlarına muştu götürmesi.
60 Av hayvanlarının tavşanın çevresinde toplanmaları ve onu övmeleri.
60 Tavşanın, buna sevinmeyin diye av hayvanlarına öğüt vermesi.
60 "En küçük cihattan en büyük cihada döndük" [hadisinin] yorumu.
61 Rum elçisinin müminlerin emiri Ömer'e –Allah ondan razı olsun- gelmesi ve Ömer'in –Allah ondan razı olsun- kerametlerini görmesi.
61 Rum elçisinin müminlerin emiri Ömer'i –Allah ondan razı olsun- ağaç altında uyurken bulması.
62 Rum elçisinin müminlerin emiri Ömer'e –Allah ondan razı olsun- soru sorması.
63 Âdem'in "Rabbimiz, biz kendimize zulmettik" diye hatayı kendine nispet etmesi ve Şeytan'ın "Beni azdırdığın için" diyerek kendi günahını yüce Allah'a yüklemesi.
64 "Nerede olursanız olun O sizinledir" [âyetinin] tefsiri.
64 Elçinin Ömer'e -Allah ondan razı olsun- ruhların bu beden balçığına yakalanmalarının nedenini sorması.
65 "Allah ile oturmak isteyen tasavvuf ehliyle otursun" [sözünün] anlamı hakkında.
65 Tutsağı olan papağanının, ticarete giderken Hindistan'daki papağanlara kendisiyle haber gönderdiği tacirin hikâyesi.
66 İlâhî akıl kuşlarının kanatlarının niteliği.
67 Tacirin ovada Hindistan papağanlarını görmesi ve o papağanın haberini iletmesi.
67 Feriduddin-i Attâr'ın –Allah sırrını kutsasın- "A gafil, sen nefis sahibisin, toprak içinde kan yiyedur; oysa gönül sahibi, zehir de yese o bal olur" sözünün tefsiri.
67 Büyücülerin, Musa'yı –ona selâm olsun- "Ne buyurursun, asayı önce sen mi atarsın biz mi?" diye yüceltmeleri.
68 Tacirin Hindistan papağanlarından gördüklerini papağanına anlatması.
70 O papağanın, öteki papağanların hareketini duyması, papağanın kafeste ölmesi ve tacirin ona ağıt yakması.

72 Hakim'in: "Seni yoldan alıkoyan o söz ister küfür olsun, ister iman; seni dosttan uzak düşüren suret ister güzel olsun, ister çirkin" sözünün tefsiri. Peygamber'in –ona selâm olsun- "Sa'd kıskançtır. Ben Sa'd'den daha kıskancım. Allah ise benden daha kıskançtır. Kıskançlığından görünen görünmeyen bütün kötülükleri haram kılmıştır" hadisinin anlamı hakkında.
73 Tacir efendi hikâyesine dönüş.
73 Tacir adamın papağanı kafesten dışarıya atması ve ölü papağanın uçması.
74 Papağanın tacire veda etmesi ve uçması.
74 Halkın yüceltmesinin ve parmakla gösterilmenin zararı.
75 "Allah'ın dilediği olur" [sözünün] tefsiri.
76 Ömer –Allah ondan razı olsun- zamanında, yoksulluk gününde Allah için mezarlıkta çenk çalan yaşlı çalgıcının hikâyesi.
77 "Zamanınızdaki günlerde Rabbinizin esintileri vardır, dikkat edin, kendinizi o esintilere bırakın" hadisinin açıklaması hakkında.
79 Aişe'nin –Allah ondan razı olsun- Mustafa'dan –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- "Bugün yağmur yağdı, mezarlığa doğru gittiğin halde elbiselerin nasıl ıslak değil?" diye sormasının hikâyesi.
80 Hakîm'in: "Can vilayetinde, dünya göğüne iş buyuran gökler vardır. / Ruh yolunda inişler çıkışlar vardır, yüce dağlar, denizler vardır" beyitlerinin yorumu.
80 "Baharın serinliğini ganimet bilin..." hadisinin anlamı hakkında.
81 Sıddîka'nın –Allah ondan razı olsun- Mustafa'dan –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- "Bugünkü yağmurun sırrı neydi?" diye sorması.
81 Çenk çalan ihtiyar hikâyesinin geri kalanı ve sözün özünün anlatılması.
82 Gizli bir sesin rüyada Ömer'e –Allah ondan razı olsun- "Beytülmal'den şu kadar altını mezarlıkta uyuyan o adama ver" demesi.
82 Cemaat kalabalıklaştığından "Vaaz sırasında biz senin kutlu yüzünü göremiyoruz" diye Peygamber –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- için bir minber yapıldığında Hannâne direğinin inlemesi, Resul'ün ve sahabenin o iniltiyi duyması, Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- direkle açıkça soru cevapta bulunması.
84 Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- mucize göstermesi, taş parçalarının Ebu Cehil'in –ona lanet olsun- elinde dile gelmesi ve taş parçalarının Muhammed'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- onun risaletinin hak oluşuna tanıklık etmesi.
84 Çalgıcı hikâyesinin geri kalanı ve Müminlerin emiri Ömer'in –Allah ondan razı olsun- gizli sesin seslendiği haberi ona ulaştırması.
85 Ömer'in –Allah ondan razı olsun- onun bakışını, varlık [âlemi] olan ağlayıştan dalıp gidiş [âlemine] çevirmesi.
86 Her gün her çarşı pazar başında: "Allahım! İnfak edenlere bir vâris ver. Allahım! Her cimriye de yokluk ver" diye seslenen iki meleğin duasının yorumu ve o infak edenin Hak yolunun mücahidi olduğunun, hevâ ve heves yolunda bir müsrif olmadığının anlatılması.
86 Kendi zamanında keremde Hâtem-i Tâi'yi geçen ve eşi benzeri olmayan halifenin hikâyesi.
87 Yoksul bir bedevinin hikâyesi, darlık ve yoksulluk nedeniyle karısıyla onun macerası.
87 İhtiyaç sahibi müritlerin sahtekâr iddiacılara kanmaları, onları şeyh, büyük adam ve ermiş sanmaları, sahteyi gerçeğinden, aslı olanı asılsız olandan ayırt edememeleri.
88 Bir müridin, sahtekâr bir iddiacıya "O adamdır" diye sadakatle bağlanmasının, bu inançla şeyhinin rüyasında bile göremeyeceği bir makama ulaşmasının, suyun ve ateşin ona zarar vermeyip şeyhine vermesinin nadir olduğunun, ama pek nadir olduğunun anlatılması hakkında.
88 Bedevinin karısına sabretmeyi buyurması, sabrın ve yoksulluluğun erdemini anlatması.
89 Kadının kocasına: "Kendi haddini, makamını aşan sözler söyleme. Niye yapmadıklarınızı söylüyorsunuz. Bu sözler doğru olsa bile bu tevekkül makamı sana uygun değildir. Makamından, yapıp ettiğinden öte sözler etmen zararlıdır. Allah katında nefret edileni yapanlardan olursun" diye öğüt vermesi.
89 Adamın kadına: "Yoksullara aşağılayarak bakma, Allah'ın işine olgunluk zannıyla bak, kendi azıksızlığının zannına ve hayaline uyarak yoksulluğu ve yoksulları yerme" diye öğüt vermesi.
90 "Herkesin hareketi, kendisinin bulunduğu yere göredir. Bu yüzden herkesi kendi varlık çemberinden görür. Mavi cam, güneşi mavi gösterir; kırmızı da kırmızı gösterir. Camlar renklerden kurtulursa beyaz olur ve bütün öteki camlardan daha doğru söyler, önder olur" [sözünün] açıklaması hakkında.
91 Kadının kocasına uyması ve sözünden dolayı istiğfar etmesi.
92 "Gerçekten de kadınlar akıllılara galip gelirler, cahillerse onları alt eder" haberinin açıklaması hakkında.

92 Adamın kendisini, geçimlik talebinde bulunan kadının isteğine teslim etmesi ve kadının karşı koyuşunu Hakk'ın işareti bilmesi:
93 Musa ile Firavun'un, ikisinin de zehirle panzehir, karanlıkla ışık gibi Allah iradesine boyun eğişi, Firavun'un haysiyeti kırılmasın diye yalnızken yalvarmasının açıklaması hakkında.
94 "Dünyada ve âhirette hüsrana uğradı" [hükmünce] şakilerin iki dünyadan mahrum oluşlarının nedeni.
95 Duyu gözlerinin, Salih'i –ona selâm olsun- ve devesini hakir ve düşmanlığa değmez görmesi. Allah bir orduyu yok etmek dileyince, o düşman galip bile olsa düşmanları onların gözüne hakir ve az gösterir. "Allah, olacak işi oldurmak için sizi onların gözüne az gösterdi."
96 "İki denizi kavuşmak üzere salıverdi; ama aralarında bir perde vardır birbirlerine karışmazlar" [âyetinin] anlamı hakkında.
97 Müridin, küstahlık ederek velinin yaptığının aynısını yapmasının yakışık almayacağının anlamı hakkında. Çünkü, helva tabibe zarar vermez ama hastalara zarar verir. Soğuk ve kar üzüme zarar vermez ama koruğa zarar verir. Çünkü henüz [olma] yolundadır ve "Allah, böylece senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar" [makamına varmamıştır].
98 Arap ile eşinin macerasının sonu.
99 Arab'ın gönül alıcı [sevgilisinin] yalvarıp yakarmasına gönül koyması ve "Bu teslim oluşta benim bir hilem, bir sınayışım yoktur" diye yemin etmesi.
100 Kadının rızık arama yolunu kocasına göstermesi ve onun kabul edişi.
100 Arab'ın, orada da su kıtlığı var zannıyla çölün ortasından geçerek yağmur suyu testisini Bağdat'a müminlerin emirine hediye götürmesi.
101 Arab'ın, iyice inanmasından dolayı karısının yağmur suyu testisini keçeyle sarıp dikmesi ve üzerine mühür vurması.
102 "Yoksul nasıl kereme ve kerem sahibine âşıksa, kerem sahibinin keremi de yoksula âşıktır. Yoksulun sabrı çok olursa kerem sahibi onun kapısına gelir. Kerem sahibinin sabrı çok olursa yoksul onun kapısına gelir. Ama yoksulun sabrı onun olgunluğudur, kerem sahibinin sabrıysa onun kusurudur" [konusunun] açıklaması hakkında.
102 Allah yoksulu olan, Allah'a susamış olanla, Allah'tan yoksun olan, başkasına susamış olan arasındaki fark.
103 Halifenin vekillerinin ve kapıcılarının bedeviyi ağırlamak için yanına gelmeleri ve hediyesini kabul etmeleri.
103 Dünyaya âşık olan, üzerine güneş ışığı vuran duvara âşık olana benzer. O ışığın ve parıltının duvardan değil, dördüncü gökteki güneş yuvarlağından olduğunu anlamaya çalışıp çabalamaz. Çaresiz, bütünüyle duvara gönül verir. Güneşin ışığı güneşe kavuşunca, o sonsuza dek yoksun kalır. "Kendileriyle arzuladıkları şeyler arasına artık engel konur." Bunun açıklaması hakkında.
104 Arapların: "Zina edeceksen hür kadınla et, çalacaksan inci çal" atasözü.
104 Arab'ın hediyeyi, yani testiyi Halife'nin kullarına vermesi.
105 Nahivci ile gemici macerasının hikâyesi.
105 Halife'nin hediyeyi kabul etmesi, o hediyeye ve testiye hiçbir şekilde ihtiyacı olmadığı halde bağışta bulunması.
108 Pirin sıfatları ve ona itaat etmek hakkında.
108 Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Ali'ye –Allah yüzünü kutlu kılsın- "Herkes bir tür ibadetle Allah'a yakınlık arar. Sen akıllı ve seçkin kulun sohbetiyle yakınlık ara ki herkesten daha önde olasın" diye vasiyet etmesi.
109 Kazvinlinin omzuna aslan resmi dövmesi yaptırması ve iğne yarası yüzünden pişman olması.
110 Kurtla tilkinin aslanın yanında ava gitmeleri.
111 Aslanın kurdu sınaması ve "Ey kurt! Beri gel, avları aramızda paylaştır" demesi.
111 Dostunun kapısını çalan kimsenin hikâyesi. Dostu içerinden "Kim o?" dedi. "Benim" dedi. "Madem ki sen sensin, kapıyı açmıyorum. Dostlardan 'ben' olan hiç kimseyi tanımıyorum, git" dedi.
113 Aslanın, paylaştırmada edepsizlik eden kurdu cezalandırması.
113 Nuh'un –ona selâm olsun- "Ey aşağılanmış kişiler! Benimle uğraşmayın, çünkü ben bir örtüyüm, siz gerçekte Allah ile uğraşıyorsunuz" diye kavmini tehdit etmesi.
114 Padişahın, gözleri onlarla aydınlansın diye ârif sûfileri karşısına dikmesi.
114 Yusuf'un –ona selâm olsun- yanına misafir gelmesi ve Yusuf'un –ona selâm olsun- ondan armağan istemesi.
115 Yusuf'un –ona selâm olsun - misafirinin: "Her baktığında güzel yüzünü görmen ve beni hatırlaman için sana bir ayna getirdim" demesi.

116 Vahiy ışığının kendisine vurması, o âyeti Peygamber'den –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- önce okuması ve "Öyleyse ben de vahiy mahalliyim" demesi nedeniyle vahiy kâtibinin dinden çıkması.
118 Bâ'ûr oğlu Bel'am'ın "Musa'yı ve kavmini kuşattıkları bu şehirden isteklerine ermeden geri çevir" diye dua etmesi ve duasının kabul edilmesi.
119 Harut ile Marut'un kendi ismetlerine güvenmeleri, dünya halkına başbuğ olmayı istemeleri ve fitneye düşmeleri.
119 Harut ile Marut hikâyesinin geri kalanı ve onların dünyada Babil kuyusunda azap ve ceza çekmeleri.
119 Sağırın, hasta komşusunu ziyarete gitmesi.
120 Nassa karşı kıyas yapan ilk kişi İblis'ti.
121 Kendi halini ve sarhoşluğunu bilgisizlerden saklamak gerektiğinin açıklaması hakkında.
122 Rumlularla Çinlilerin ressamlık bilgisinde iddiaya girmelerinin hikâyesi
123 Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Zeyd'e: "Bugün nasılsın, nasıl kalktın?" diye sorması ve onun "Mümin olarak sabahladım, ey Allah'ın Resulü" diye cevap vermesi.
124 Kölelerle kapı yoldaşlarının "Getirdiğimiz turfanda meyveleri o yedi" diye Lokman'a iftira etmeleri.
126 Zeyd'in Peygamber'e -Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- cevap vermesi hikâyesinin geri kalanı.
127 Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Zeyd'e: "Bu sırrı bundan daha açık söyleme, buyruğu gözet" demesi.
129 Zeyd hikâyesine dönüş.
130 Ömer'in –Allah ondan razı olsun- zamanında şehre ateş düşmesi.
131 Düşmanın, müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- yüzüne tükürmesi ve müminlerin emiri Ali'nin elinden kılıcı atması.
132 Kâfirin Ali'ye –Allah yüzünü kutlu kılsın- "Benim gibi birisini yendikten sonra kılıcını elinden niye attın?" diye sorması.
132 Müminlerin emirinin, o durumda elinden kılıcı atmasının nedeninin ne olduğuna cevap vermesi.
134 Peygamber'in –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- seyisinin kulağına: "Ali'nin öldürülmesi senin elinle olacak, sana haber ettim" demesi.
136 Âdem'in –ona selâm olsun- melun İblis'in sapkınlığına şaşırması ve kibirlenmesi.
136 Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- hikâyesine geri dönüş ve onun kanlısını hoş görmesi.
137 Seyisin her defasında: "Ey müminlerin emiri, Allah aşkına beni öldür de bu kaderden kurtar" diye müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın- önüne kapanması.
137 Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ve selâmı üzerine olsun- Mekke'yi ve Mekke'den başka yerleri fethetmek istemesinin dünya mülkünü sevdiği için olmadığının, çünkü "Dünya leştir" buyurduğunun, aksine [Allah'ın] emriyle olduğunun açıklaması hakkında.
138 Müminlerin emiri Ali'nin –Allah yüzünü kutlu kılsın – yanındakine: "Sen benim yüzüme tükürdüğünde nefsim depreşti, amelimde içtenlik kalmadı; seni öldürmeme bu engel oldu" demesi.
140 Sonnotlar

2. Defter
156 Ömer (Allah ondan razı olsun) zamanında bir kişinin hayali hilal sanması
156 Yılan avcısının başka bir yılan avcısından yılan çalması
156 İsa (selam ona olsun)'nın yoldaşının ondan kemikleri diriltmeyi öğretmesini istemesi
157 Sufinin uşağa bineğine iyi bakmasını öğütlemesi ve uşağın lâhavle çekmesi
158 Dinleyicinin hikâyenin dışyüzünü dinlemeye olan eğilimi yüzünden hikâyenin içyüzünün anlatılma yolunun kapanması
158 Uşağın hayvana bakacağını söyleyip de bakmaması
159 Kervandakilerin sufinin bineğini hasta sanmaları
162 Padişahın doğanı yaşlı kadının evinde bulması
163 Şeyh Ahmed Hadrûye (Allah sırrını kutsasın)'nin Allah ilhamıyla alacaklılar için helva satın alması
165 Bir kimsenin az ağla yoksa kör olursun diye bir zâhidi korkutması
165 İsa'nın duasıyla kemiklerin dirilmesi hikâyesinin sonu
167 Köylünün karanlıkta kendi ineği sanarak aslanı okşaması

167 Sûfilerin sema edebilmek için yolcunun bineğini satmaları
169 Kadı tarafından görevlendirilen tellalların şehrin çevresinde bir müflisi teşhir etmeleri
170 Mahkumların o müflisi kadı vekiline şikayet etmeleri
170 Müflis hikâyesinin sonu
173 Temsil
174 Suç isnat ederek annesini öldüren kişinin halk tarafından kınanması
176 Padişahın yeni aldığı iki köleyi sınaması
177 Padişahın iki köleden birini gönderip öteki köleye soru sorması
178 Kölenin iyi niyetle arkadaşının doğruluk ve vefası konusunda yemin etmesi
182 Saraylıların padişahın has kulunu kıskanmaları
186 Susuz kimsenin duvar üstünden suya kerpiç atması
187 Valinin adama diktiği dikeni yoldan sökmesini emretmesi
191 Arkadaşlarının Zünnûn-i Mısrî'nin durumunu sormak için tımarhaneye gelmeleri
193 Zünnûn'un delirmeyip kasıtlı olarak öyle davrandığını müritlerin anlamaları
193 Zünnûn (Allah rahmet eylesin) hikâyesine dönüş
194 Efendisinin Lokman'ın zekasını sınaması
195 Kendisini sınayanların karşısında Lokman'ın erdem ve zekasının ortaya çıkması
196 Saraylıların has kulu kıskanmaları hikâyesinin sonu
198 Süleyman'ın gönderdiği mesajın büyüklüğünün hüdhüdün küçücük yüzünden Belkıs'ın kalbine yansıması
198 "Suyunuz çekiliverirse" ayetinin okunmasına felsefecinin itiraz etmesi
201 Çobanın yakarışına Musa (selam üzerine olsun)'nın karşı çıkışı
202 Yüce Hakk'ın o çoban yüzünden Musa (ona selam olsun)'yı azarlaması
202 Musa (ona selam olsun)'ya o çobanın mazur oluşuna ilişkin vahiy gelmesi
204 Musa'nın zâlimlerin üstün gelişlerinin sırrını Hak'tan sorması
205 Uyurken ağzına yılan giren adama bir beyin eziyet etmesi
207 Ayının dostluğuna ve vefasına güvenmek
208 Kör dilencinin iki körlüğünün olduğunu söylemesi
209 Ayı ile onun vefasına güvenen aptalın hikâyesinin devamı
210 Musa (ona selam olsun)'nın buzağıya tapana "O kuruntuların ve titizliğin nerde" diye sorması
210 Öğüt veren kişinin aşırı öğüt verdikten sonra ayıya kendini kaptırmış adamı terk etmesi
211 Delinin Calinus'a yakınlık göstermesi ve Calinus'un korkması
212 Bir kuşun kendi cinsinden olmayan bir kuşla uçup yayılmasının nedeni
212 Gâfil adamın ayının yakınlığına güvenmesine dair hikâyenin sonu
213 Mustafa (selam üzerine olsun)'nın hasta bir sahabeyi ziyarete gitmesine ve hasta ziyaretinin yararına dair
213 Yüce Hakk'ın Mûsa (selam üzerine olsun)'ya niçin ziyaretime gelmedin diye vahyetmesi
213 Bahçıvanın sûfi, fakih ve alevîyi birbirinden koparması
215 Hasta ile Peygamber (selam üzerine olsun)'in ziyareti hikâyesine dönüş
215 Bir şeyhin Bâyezid'e "Kâbe benim, benim çevremi tavaf et" demesi
215 Hikâye
216 Peygamber (selam üzerine olsun) o kişinin hastalığının duadaki cüretkârlığından kaynaklandığını anlaması
218 Delkak'ın bir fahişeyle evlenmesinin nedenini Seyyid Ecel'e açıklaması
218 Sorusuna cevap arayan kişinin kendini deli gösteren büyük zâtı hile ile konuşturması
219 Köpeğin yoksul bir köre saldırması
220 Muhtesibin kör kütük sarhoş birini zindana götürmeye çalışması
220 Durumu daha bir anlaşılsın diye soru soran kişinin o büyük zatı yeniden konuşturması
222 Peygamber (selam üzerine olsun)'in hastaya öğüdünün son bölümü
224 Peygamber (selam üzerine olsun)'in o hastaya öğüt verip dua öğretmesi
226 Kalk, namaz vakti, diye İblis'in Muaviye'yi uyandırması
226 İblis'in Muaviye'yi atlatarak müphem konuşup bahaneler uydurması ve Muaviye'nin ona cevap vermesi
226 İblis'in Muaviye'ye yeniden cevap vermesi

227 Muaviye'nin İblis'e hilesini yeniden anlatması
228 İblis'in Muaviye'ye tekrar cevap vermesi
228 Muaviye'nin İblis'e çıkışması
228 Muaviye'nin İblis yüzünden yüce Hakk'a yakarması ve yardım dilemesi
229 İblis'in yine bahanesini dile getirmesi
229 Muaviye'nin İblis'in gerçek amacını ısrarla öğrenmeye çalışması
230 Kadı'nın kadılıktan yakınması ve nâibin ona cevap vermesi
230 Muaviye'nin İblis'e doğruyu söyletmesi
230 İblis'in kalbindekini Muaviye'ye doğru biçimde söylemesi
230 Samimi kişinin cemaat namazını kaçırışına hayıflanmasının erdemi
231 İblis'in hilesini Muaviye'ye açıklamayı sürdürmesi
231 Hırsızı bulup yakalamak üzere olan ev sahibine birinin seslenmesi üzerine hırsızın ortadan kaybolması
232 Münafıklara ve onların Dırar mescidini yapışlarına ilişkin hikâye
232 Münafıkların Dırar mescidine götürmek için Peygamber (selam üzerine olsun)'i kandırma girişimleri
234 Sahabeden birinin Peygamber niçin kusurları örtmüyor diye itirazı düşünmesi
234 Kayıp devesini arayıp soran kişinin hikâyesi
235 Çeşitli yollar arasında ikircikte kalmak ve kurtuluş yolu bulmak
235 Barındırdığı iyilik ve kötülüğün açığa çıkması için her şeyin sınanması
236 Devesini arayan adam hikâyesinin yararının izahı
237 Her nefiste bir Dırar mescidi fitnesi bulunuşuna değgin
238 Arkadaşıyla bir iş konusunda kavga eden ve kendisinin de aynı hataya düştüğünün farkında olmayan Hintlinin hikâyesi
238 Oğuzların öteki korksun diye bir adamı öldürmeyi amaçlamaları
239 Peygamberlerle veliler (selam üzerlerine olsun)in var olmaları nimetine şükretmeyen bencillerin durumuna ilişkin
239 Yaşlı adamın hekime sıkıntılarından yakınışı ve hekimin ona cevap verişi
240 Babasının cenazesi önünde ağlayan çocukla Cuha'nın hikâyesi
241 Çocuğun iri cüsseli adamdan korkması ve adamın, korkma çocuk, benim erkekliğim yok demesi
241 Ormanda gitmekte olan atlıdan korkan okçunun hikâyesi
242 Bedevinin çuvala kum doldurması ve filozofun onu eleştirmesi
243 İbrahim Edhem'in deniz kıyısındaki kerametleri
244 Ârifin gaybı gören ışıkla aydınlanmaya başlaması
245 Yabancının şeyhi kınaması ve şeyhin müridinin ona cevap vermesi
246 İbrahim Edhem'in deniz kıyısındaki hikâyesinin geri kalanı
247 Bir kişinin, yüce Allah beni günahımdan dolayı cezalandırmaz diye iddia edişi ve Şuayb (selam üzerine olsun)'ın ona cevap verişi
248 Yabancı adamın şeyhi kınaması hikâyesinin geri kalanı
249 Âişe'nin (Allah ondan râzı olsun) Mustafa'ya (selam üzerine olsun) "Nasıl oluyor da seccade olmadan her yerde namaz kılıyorsun?" demesi
249 Farenin devenin yularını çekmesi ve kendisiyle gurur duyması
250 Gemide suçlanan dervişin kerametleri
251 Sûfilerin şeyhin yanında çok konuşan sûfiyi yermeleri
251 Fakirin şeyhe gerekçesini söylemesi
253 Kendi doğruluğuna kendisi tanık olan iddiaya dair
253 Yahya (selam üzerine olsun)'nın anne karnındayken Mesih (selam üzerine olsun)'e secde edişi
254 Bu hikâyenin sorgulanışı
254 Eleştiriye cevap
254 Hal diliyle konuşmak ve konuşulanı anlamak
254 Yanlış sözün yanlış kimselerin gönlüne kabul edilebilir gelişi
255 Meyvesini yiyenin ölümsüzleştiği ağacı aramak
255 Şeyhin o ağacın sırrını o mukallit arayıcıya açıklaması

256 Üzümü ayrı adlarla tanıyan dört kişinin kavgası
257 Peygamber (selam üzerine olsun)'in bereketiyle Ensar arasındaki ayrılık ve düşmanlığın ortadan kalkması
258 Tavuğun büyüttüğü kaz yavrularının öyküsü
259 Hacıların çölde yalnız buldukları zâhidin kerametleri karşısında şaşırmaları
260 Sonnotlar

3. Defter
272 Öğüt verenin öğüdünü tutmayıp ihtiras yüzünden fil yavrusu yiyenlerin öyküsü
273 Fil yavrularına eziyet edenlerin öykülerinin geri kalanı
274 Fil öyküsüne dönüş
275 Sevgili açısından sevenlerin yanlışının yabancıların doğrusundan daha iyi olduğuna dair
275 Hakk'ın Musa'ya, bana günah işlemediğin bir ağızla dua et diye buyurması
275 Dua edenin Allah demesi Hakk'ın cevap vermesinin ta kendisidir
277 Köylünün şehirliyi kandırması ve çokça ısrar edip dil dökerek davet etmesi
278 Sebe toplumunun öyküsü. Nimetin onları azdırması, azgınlıkla nankörlükten kaynaklanan uğursuzluğun onları kuşatması ve [bu bağlamda] şükür ve vefanın erdeminin dile getirilmesi
278 Hastaların duasıyla şifa bulmak amacıyla İsa (selam üzerine olsun)'nın ibadet evinde her sabah toplanmaları
280 Sebe toplumunun öyküsünden geriye kalan
281 Köylünün daveti üzerine şehirlinin köye gidiş öyküsünün devamı
282 Doğanın kazları sudan bozkıra çağırması
283 Yoksulları dikkate almadan bahçelerdeki meyveleri toplamak için açıkgözlük eden Darvanlıların öyküsü
284 Şehirlinin köye doğru yola çıkışı
285 Şehirliyle ailesinin köye gidişi
286 Mecnun'un Leyla'nın mahallesinde yaşayan köpeği okşaması
286 Şehirliyle ailesinin köye varması ve köylünün onları görmezden ve tanımazdan gelmesi
289 Çakalın boya küpüne düşüp boyanması ve çakallar arasında tavusluk savlaması
290 Palavracı bir adamın her sabah kuyruk derisiyle dudak ve bıyığını yağlayarak arkadaşlarının arasına gelip şunu yedim, bunu yedim, demesi
290 Bel'am'ın Hak Hazretlerinin yaptığı sınamalardan yüzü ak çıktığına emin oluşu
291 Boya küpüne düşen çakalın tavusluk savlaması
291 Tanrılık savlayan Firavun'un tavusluk savlayan çakala benzeyişi
291 "Onların konuşma tarzlarından tanırsın" ayetinin yorumu
292 Hârut ile Mârut öyküsü ve onların yüce Hakk'ın sınaması karşısındaki pervasızlıkları
293 Firavun'un rüyasında Mûsa'nın (selam üzerine olsun) gelişini görmesi ve çözüm düşünmesi
293 Mûsa (selam üzerine olsun)'nın doğumunu engellemek için İsrail oğullarının hileyle alana çağrılması
293 Hikâye
294 [Mûsa'nın] ana rahmine düşeceği gecede İsraillileri karılarından ayırmanın sevinciyle Firavun'un alandan şehre dönüşü
294 İmran'ın Mûsa'nın annesiyle birleşmesi ve Mûsa'nın annesinin gebe kalması
294 İmran'ın birleşmeden sonra eşine, beni görmemiş ol, diye öğütlemesi
294 Firavun'un o sesten korkması
295 Mûsa (selam üzerine olsun)'nın yıldızının gökte belirmesi ve müneccimlerin alanda bağrışmaları
295 Firavun'un yeni doğum yapmış kadınları yine hile ile alana toplaması
296 Mûsa'nın doğması, inzibatların İmran'ın evine gelmeleri ve Mûsa'nın annesine Mûsa'yı ateşe at, diye vahiy gelmesi
296 Mûsa'nın annesine, Mûsa'yı suya at, diye vahiy gelmesi
297 Donmuş ejderhayı ölü sanıp iplerle bağlayarak Bağdat'a getiren yılan avcısının öyküsü
299 Firavun'un Musa (selam üzerine olsun)'yı tehdit edişi
299 Firavun'un tehdidine Musa'nın cevabı
299 Firavun'un Musa (selam üzerine olsun)'ya cevabı
300 Musa (selam üzerine olsun)'nın Firavun'a cevabı

300 Firavun'un Musa'ya cevabı ve Musa (selam üzerine olsun)'ya vahiy gelmesi
300 Musa (selam üzerine olsun)'un Firavun'a Medayin'den sihirbazlar getirmek üzere mühlet vermesi
302 Firavun'un büyücüler getirtmek için Medayin'e adam göndermesi
302 İki büyücünün mezardan babalarını çağırmaları ve babalarının ruhuna Musa (selam üzerine olsun)'nın hakikatini sormaları
303 Ölü büyücünün oğullarına cevap verişi
303 Yüce Kur'an'ın Musa'nın asâsına, Mustafa (selam üzerine olsun)'nın vefatının Musa'nın uyumasına ve Kur'an'ı değiştirmeye yeltenenlerin de Musa'yı uykuda görünce asâyı çalmaya yeltenen iki büyücü çocuğuna benzetilmesi
304 Büyücülerin çevre şehirlerden gelip Firavun'un huzurunda toplanmaları, hilatlerle onurlandırılmaları ve Firavun'un düşmanını kahretme konusundan ellerini göğüslerine vurarak söz vermeleri
305 Filin şekli ve niteliği konusundaki görüş ayrılığı
307 "Küfre rıza göstermek küfürdür" hadisiyle "Benim kazâma râzı olmayan benden başka Tanrı aramalıdır" hadisi arasındaki uyum
308 Hayretin tartışma ve düşünmeye engel olduğuna ilişkin bir mesel
308 Hikâye
309 Bir âşığın sevgilisinin yanında aşk mektubu okumakla meşgul oluşu ve sevgilisinin bundan hoşlanmamasına ilişkin öykü
310 Dâvud (selam üzerine olsun) zamanında "bana zahmetsiz helal rızık ver" diye gece gündüz dua eden kişinin öyküsü
311 İneğin dua eden adamın evine koşması.
Peygamber (selam üzerine olsun) buyurur: "Allah, duada ısrar edenleri sever." Çünkü kişinin yüce Hak'tan istemiş olması ve O'na yakarışı, O'ndan istediği şeyden daha yeğdir
311 Nazmedicinin özür beyan edip yardım dilemesi
311 Bilginin iki kanadı varken zannın tek kanadı oluşu, zannın eksik olup uçuşta başarısız kalışı ile bilgide zan ve kesin kanaat örneği hakkında
312 Halkın ululaması ve müşterilerin rağbetleri nedeniyle insanın kuruntudan rahatsızlanışı ve hoca hikâyesi
312 İnsanların akılları yaratılış temelinde farklıdır. Mutezileye göreyse akıllar eşit olup akıllardaki fark ilim tahsilinden doğar
313 Çocukların hocayı kuruntuya düşürmeleri
313 Firavun'un da insanların taziminden kuruntuya düşüp rahatsızlanışı
313 Hocanın kuruntuyla hastalanması
313 Hocanın kuruntusundan yataklara düşmesi ve hastayım kuruntusuyla inlemesi
314 Çocukların Kur'an okumamız hocanın başını ağrıtıyor diye ikinci kez hocayı kuruntuya düşürmeleri
314 Çocukların bu hileyle okuldan kurtulmaları
314 Çocukların annelerinin hocayı ziyarete gitmeleri
314 Beden ruh için elbise gibidir ve şu el ruhun elinin yeni, şu ayaksa ruhun ayağının çizmesidir
315 Dağda halvete çekilen dervişin hikâyesi ile halkan kopup halvete çekilmenin güzelliği ve buradan "Beni ananla bir arada olurum ve benimle dost olmak isteyenle dost olurum" konusuna giriş
315 Kuyumcunun işin sonunu görerek teraziyi ödünç alan kişiyle ona göre konuşması
315 Ağaçtan dağ meyvesi koparmayacağına, ağacı silkelemeyeceğine ve açık ya da dolaylı yolla kimseye ağacı sallamasını söylemeyeceğine ve sadece rüzgârın düşürdüğünü yiyeceğine dair adakta bulunan dağlı zâhit hikâyesinin geri kalanı
316 Kaderin bağıyla tuzağının görüşü gizliyken izi aşikâr olana benzetilmesi
316 Ağaçtan armut koparmamaya ahdetmiş bulunan dervişin çaresiz kalışı ve hemeninde Hakk'ın uyarısının gelişi
317 Şeyhin hırsızlarla birlikte suçlanarak elinin kesilmesi
317 Kesik Şeyh'in kerametleri ve onun iki eliyle sepet örmesi
318 Firavun'un büyücülerinin el ve ayaklarının kesilmesinden kokmayışlarının nedeni
319 Katırın ben çok tökezliyorum da sen pek tökezlemiyorsun diye deveye yakınması
319 Üzeyir (selam üzerine olsun)'in eşeğinin parçalarının çürüdükten sonra Allah'ın izniyle Üzeyir'in gözü önünde bir araya gelmesi ve birbiriyle birleşmesi
319 Bir şeyhin çocuklarının ölümüne ağlamayışı
320 Şeyhin çocuklarının ölümüne ağlamaması konusunda özür beyan edişi

321 Kör bir şeyhin Kur'an'ı yüzünden okuması ve Kur'an okurken gözlerinin görmesi
321 Lokman'ın Davud (selam üzerine olsun)'u halkalar yapıyor görünce soru sormayıp sabretmenin rahata ermeye neden olacağını düşünerek sabretmesi
322 Kör ve mushaf hikâyesinin devamı
322 Hükümlere râzı olan ve şu hükmü geri çevir diye dua edip yakarmayan kimi velilerin nitelikleri
323 Behlül'ün dervişe soru sorması
324 Dakûki (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) ve kerametleri hikâyesi
324 Dekûkî hikâyesine dönüş
325 Musa'nın peygamberliğine ve [Hakk'a] yakınlığına karşın Hızır (selam üzerine olsun)'ı aramasının sırrı
325 Dekûkî hikâyesine dönüş
325 Sahil tarafında iki mum misalinin görünmesi
326 O yedi mumun tek bir mum şekline dönüşmesi
326 Mumların yedi adam şeklinde görünmesi
326 Sonra da mumların yedi ağaca dönüşmesi
326 Ağaçların insanların gözünden gizli kalışı
327 Yedi ağacın bir ağaç oluşu
327 Yedi ağacın yedi adam oluşu
328 Dekûkî'nin imamet için öne geçişi
329 Dekûkî'nin o topluluğa imam olmak üzere öne geçişi
330 Topluluğun Dekûkî'nin ardında namaza duruşu
330 Sağa selam vermenin kıyamette Hakk'ın sorgulamasının korkusuyla peygamberlerden yardım ve şefaat dilemeye işaret oluşu
331 Dekûkî'nin namaz sırasında batmak üzere olan gemideki feryatları duyması
331 İhtiyatlı kişinin düşünceleri
332 Geminin kurtulması için Dekûkî'nin dua ve şefaat edişi
334 Dekûkî'nin dua ve şefaatini cemaattekilerin inkâr etmeleri, onların uçarak gayp perdesinde görünmez olmaları ve Dekûkî'nin göğe mi çıktılar yoksa yere mi girdiler diye hayret etmesi
334 Yine Dâvud (selam üzerine olsun) zamanında çalışıp kazanmaksızın helal rızık isteyip de duası kabul edilen kişinin hikâyesinin açıklanışı
335 İki hasmın Dâvud peygamber (selam üzerine olsun)'in huzuruna varması
336 Dâvud (selam üzerine olsun)'un iki hasmın sözlerini dinlemesi ve davalıya sorması
337 Dâvud (selam üzerine olsun)'un ineği kesen aleyhine hüküm vermesi
337 Adamın Dâvud (selam üzerine olsun)'un verdiği hükümden dolayı Allah'a yakarması
337 Gerçeğin açığa çıkması için Dâvud'un halvete çekilmesi
337 Dâvud'un ineğin peşini bırak diye inek sahibi aleyhine hüküm vermesi ve inek sahibinin Dâvud (selam üzerine olsun)'u yermesi
338 Dâvud'un inek sahibi hakkında bütün malını ona ver diye hüküm vermesi
338 Dâvud (selam üzerine olsun)'un sırrı açıklamak ve bütün delilleri geçersiz kılmak üzere halkı sahraya çağırmaya karar verişi
339 Zâlim hakkında el ve ayak ile dilin dünyada da tanıklık edişi
339 Halkın [şehirden] çıkıp o ağaca doğru gidişi
339 Dâvud (selam üzerine olsun)'un delile dayanarak kâtile kısas uygulanmasını emredişi
340 İneğin sahibi olduğunu ileri süren katil insan nefsinin sembolü, ineği kesen de aklın sembolüdür, Dâvud ise Hakk'ın sembolü ya da Hakk'ın nâibi olup Hakk'ın güç ve yardımıyla zâlimi öldürebilen ve çalışıp çabalamadan hesapsız zengin olabilen şeyhin sembolüdür
342 İsa (selam üzerine olsun)'nın ahmaklardan dağa kaçışı
343 Sebe halkının hikâyesi ile onların ahmaklıkları ve peygamberlerin öğütlerinin ahmaklara etki etmeyişi
344 Uzak görüşlü kör ve keskin duyuşlu sağır ile uzun etekli çıplağın açıklanması
344 Sebelilerin mutluluğuyla şükürsüzlüğüne değgin
345 Sebelilere öğüt vermek üzere Hak tarafından peygamberler gönderilmesi
346 Toplumun peygamberlerden mucize istemeleri
346 Toplumun peygamberleri suçlaması

347 Tamamı Kelile ve Dimne kitabında anlatıldığı üzere "Ben gökteki ay tarafından sana gönderilen elçiyim. Şu su kaynağından uzak dur" demesini söyleyerek bir tavşanı filin huzuruna elçi olarak gönderen tavşanların hikâyesi
347 Peygamberlerin onların kınamalarını cevaplayıp onlara örnek vermeleri
348 Misal getirmek, özellikle ilâhi konularda, herkesin haddine değildir
348 Gemi yapılırken Nuh kavminin alay yollu misaller getirmesi
348 Gece yarısı duvarın dibinde ne yapıyorsun diye sorulunca davul çalıyorum diye cevap veren hırsızın hikâyesi
349 İnkârcıların anlattıkları gökteki aydan file mesaj getiren tavşan meseline cevap
350 Uzak görüşlülüğün anlamı ve uzak görüşlü adam örneği
350 Hırs ve heves yüzünden ihtiyatı terk eden kuşun durumunun vehameti
351 Köpeklerin her kış, yaz gelince kışlık ev yapacağız, diye ahdetmeleri hikâyesi
351 İnkârcıların peygamberlerin (onlara selam olsun) öğüt vermelerini engellemeleri ve cebrîce deliller getirmeleri
352 Peygamberlerin cebrîlere cevabı
352 Kâfirlerin cebrîce gerekçelerini tekrarlamaları
352 Peygamberler (selam üzerlerine olsun)in onları tekrar cevaplamaları
353 [İnkârcı] kesimin Peygamberler (selam üzerlerine olsun) karşısında bel bağladıkları itirazları tekrarlaması
353 Peygamberlerin (selam üzerlerine olsun) tekrar cevap vermeleri
354 İnkârcıların mâbedi olmak üzere o dünya cehennemiyle bu dünya zindanının yaratılmasının hikmeti: "İsteyerek ya da istemeyerek gelin"
354 Allah'ın Hakk'a boyun eğmeyen zâlimleri boyun eğdirmek amacıyla kralları yaratmasının anlatılması. Nitekim Mûsa (selam üzerine olsun) İsrail oğullarının zâlimleri girerken eğilsin diye Kudüs'te alçak kapı yaptırmıştır: "Kapıdan secde ederek girin ve 'bizi bağışla' deyin"
355 Sûfinin boş sofraya olan aşkının hikâyesi
355 Yusuf'un yüzünden hak şarabını tatmanın ve Yusuf'un kokusundan Hakk'ın kokusunu almanın Yakub (selam üzerine olsun)'a özgü oluşu ve Yusuf'un kardeşleriyle başkalarının bu iki şeyden yoksun oluşları
356 Bey ile namaz düşkünü olup namaz ve duayı çok seven kölesinin hikâyesi
356 Peygamberlerin inkârcıların kabul etmelerinden umutsuzluğa düşmeleri –Allah buyurur: "Elçiler umutlarını kestiklerinde..."
357 Mukallidin imanının korkuyla umut olduğuna dair
357 Peygamber (selam üzerine olsun)'in "Yüce Allah'ın gizli dostları vardır" buyurmasına dair
358 Enes (Allah ondan râzı olsun)'in ateş dolu tandıra attığı sofra bezinin yanmaması
358 Peygamber (selam üzerine olsun)'in susuzluktan bitkin düşüp ölümün eşiğine gelen ve develerle insanlarının dilleri dışarı sarkan kervanın imdadına yetişmesi hikâyesi
359 [Peygamber'in] mucize yoluyla kölenin tulumunu suyla doldurup Allah'ın izniyle siyah köleyi beyaz yüzlü kılışı
359 Efendinin kölesini beyaz görmesi ve kim olduğunu bilemeyip benim kölemi sen öldürdün, seni kan tuttu da allah seni elime düşürdü, demesi
360 Yüce Hak göklerde ve yerlerde asıl ve ilinek olarak ne yaratmışsa ihtiyaca göre yaratmıştır bu bakımdan bir şeye ihtiyacın olmalı ki allah sana versin. "Dua ettiği zaman darda kalmışa kim yetişiyor?" darda kalış, hak edişin kanıtıdır
361 Kâfir kadın süt emen bebeğiyle Mustafa (selam üzerine olsun)'nın huzuruna gelince Peygamber'in isavârî mucizesiyle bebeğin konuşması
361 Mustafa (selam üzerine olsun)'nın ayakkabısını kartalın kapıp havaya götürmesi ve havada baş aşağı çevrilince ayakkabının içinden kara bir yılanın düşmesi
362 Bu hikâyeden ibret almak ve "Zorlukla birlikte kolaylık vardır" diye kesin olarak bilmek
362 Bir adamın Mûsa'dan hayvanların dilini öğrenmek istemesi
363 Yüce Hak'tan Mûsa'ya, ona dilediği ya da dilediğinin bir bölümünü ona öğret, diye vahiy gelişi
363 [Hayvanların dilini öğrenmek] isteyen gencin tavukla köpeğin dilini öğrenmekle yetinmesi ve Mûsa (selam üzerine olsun)'nın bunu kabul etmesi
363 Horozun köpeğe cevabı
364 Horozun üç sözünde yalancı çıkması nedeniyle köpeğe karşı mahcup oluşu
364 Horozun efendinin ölümünü haber vermesi
365 Adamın horozdan kendi ölüm haberini duyunca eman dilemek için Mûsa'ya koşması
365 Mûsa'nın o adam için dünyadan imanla gitsin diye dua etmesi

365 Yüce Hakk'ın Mûsa (selam üzerine olsun)'nın duasını kabul edişi
366 Çocuğu yaşamadığı için ağlayıp inleyen kadının hikâyesi: [kadına] cevap geldi: "Bu senin mücahitlerin cihadına eşdeğer olarak çektiklerinin karşılığıdır"
366 Hamza (Allah ondan râzı olsun)'nın zırhsız olarak savaşa girişmesi
367 Hamza'nın halka cevabı
368 Alışverişte zarar etmekten kurtuluş yolu
369 Bilal (Allah ondan râzı olsun)'in mutluluk içinde vefat edişi
369 Bedenin ölümle yıkılışı
370 Dışyüzü geniş içyüzü dar olan dünya ile bu darlıktan kurtuluş olan rüyaya ilişkin benzetmeler
370 Gaflet, üzüntü, tembellik ve karanlık olan her şeyin yere ait ve süfli olan bedenden kaynaklandığına dair
371 Nas ve kıyasa ilişkin benzetme
371 Şeyhin dilinden hikmetler dökülürken dinleyici ve müritlerin uymaları gereken âdap
372 Her hayvanın kendi düşmanının kokusunu duyup sakınması ve sakınılması, kaçılması ve karşı konulması mümkün olmayan kimseye düşman olan kişinin yanlış ve hüsranı
372 Örnekleme ve taklit yoluyla bir şeyi bilmekle o şeyin mahiyetini bilmek arasındaki fark
373 Görecelik ve yön farklılığı nedeniyle bir şeyin reddi ve ispatı arasındaki birlik ve uyum
373 Dervişin varlığı ve yokluğu konusu
374 Sadr-ı Cihan'ın töhmete uğrayıp can korkusuyla Buhara'dan kaçan vezirinin hikâyesi: Aşkı onu [Buhara'ya] geri sürüklemişti çünkü âşıklar için can işi kolay bir iştir
374 Çıplak yıkanırken Meryem'e Ruhu'l-Kudüs'ün insan sûretinde görünmesi ve Meryem'in yüce Hakk'a sığınması
376 Rûhu'l-kudüs'ün Meryem'e "Ben Hak tarafından sana gönderilmiş elçiyim, rahatsız olma ve benden gizlenme, çünkü emir böyle" diye seslenmesi
377 Vezirin aşk yüzünden Buhara'ya korkusuzca dönmek üzere harekete geçişi
377 Bir sevgilinin gurbetten dönen âşığına şehirlerden hangisini güzel, kalabalık, görkemli, nimeti bol ve gönül açıcı bulduğunu sorması
377 Dostlarının [vezirin] Buhara'ya dönmesini engellemeye çalışıp korkutmaları ve onun pervasızca konuşması
378 Aşk yüzünden âşığın öğüt verip kınayan kişiye karşı pervasızca konuşması
378 Âşık kulun Buhara'ya doğru yola koyulması
379 Pervasız âşığın Buhara'ya girmesi ve dostlarının onu ortalıkta görünmemesi yolunda uyarmaları
379 Âşığın kınayıp korkutanlara cevabı
380 Canından geçince âşığın sevgilisine kavuşması
380 Konuk öldüren mescit ve orada konuk olan ölümüne susamış pervasız âşık
380 O mescide konuk gelmesi
381 Mescit ehlinin âşık konuğu gece mescitte kalmak istemesinden dolayı kınayıp korkutmaları
381 Âşığın eleştirenlere cevap vermesi
381 Calinus'un aşkı bu dünya hayatınaydı çünkü onun hüneri burada işe yarıyordu. Öteki pazarda işe yarayacak bir hüner elde etmediği için orada kendini avamla aynı görecektir.
382 Mescit halkının gece mescitte uyuyacak olmasından dolayı konuğu tekrar kınamaları
383 Şeytanın Kureyş'e, Ahmed ile savaşa gelin, size yardımlar eder, kabilemi yardıma çağırırım, deyip de iki ordu karşı karşıya gelince kaçması
385 Kınayan kişilerin konuk öldüren mescide konuk olan kişiye tekrar öğüt vermeleri
385 Konuğun onlara cevap vermesi ve sırtında Mahmud'un davulu çalınan deveyi kovmak için tef çalan tarla bekçisi örneğini vermesi
387 Müminin bela ve ızdıraba dayanamayıp kaçması nohut ve benzerlerinin kaynayan kazanda yerinde duramayıp dışarı çıkmak için zıplayıp durmasına benzer
388 Belanın hayrına ve şerrine vâkıf olunca müminin sabırlı olmasına ilişkin misal
388 Evin hanımının nohuda özür beyan edişi ve onun nohudu kaynatmasının hikmeti
388 Konuk öldüren mescide konuk olan adamın hikâyesinin geri kalanı ve onun sebat ve doğruluğu
389 Anlayışları kıt olanların kötü düşünmelerine dair
389 Mustafa (selam üzerine olsun)'nın "Kur'an'ın bir dışı bir de içi vardır, içinin de yedi kat içi vardır" hadisinin yorumu

389 Peygamberlerle velilerin (selam üzerlerine olsun) dağlara ve mağaralara gitmeleri kendilerini gizlemek ve halkın kargaşasından korktukları için değil halkı irşat ve olabildiğince dünyadan kopmaya teşvik etmek içindir
390 Velilerin dışyüzüyle onların sözlerinin dışyüzünün Mûsa'nın asâsının dışyüzüyle İsa'nın (hepsine selam olsun) efsununun dışyüzüne benzetilmesi
390 "Ey dağlar ve kuşlar, onunla birlikte tesbih edin" [ayetinin] yorumu
390 Kendi anlayış eksikliği yüzünden Mesnevi'yi eleştirene cevap
391 Seyislerin ıslık çalmaları yüzünden tayın su içmekten ürkmesine dair misal
391 Konuk öldüren mescit hikâyesinin geri kalanı
392 "Atlıların ve yayalarınla üzerlerine saldır" âyetinin yorumu
392 Gece yarısı mescidin konuğuna tılsımlı bir ses gelmesi
393 Âşığın Sadr-ı Cihan'la görüşmesi
394 İnsanın bileşimindeki her unsurun başka cinsten olanlarca kuşatılmış olan kendi türdeşini çekmesi
395 Canın da ruhlar âlemince çekilip kendi asıl yerine istek ve eğilim duyması ve ruh doğanının prangası olan cismin tikellerinden kopması
395 Bazen Allah'ın Mâlik ve Kâhir olduğunu bildirmek için insanın kararının bozulup değiştirilmesi, bazen kararlı olmaya hırslandırmak için insanın kararının geçerli tutulması ve sonra da uyarı üstüne uyarı olsun diye insanın azminin kırılması
396 Peygamber (selam üzerine olsun)'in esirlere bakıp gülümseyerek "zincir ve boyunduruklarla cennete götürülen topluluğa şaştım" demesi
396 "Fetih istiyorsanız işte size fetih geldi" ayetinin yorumu: Ey kınayanlar, diyordunuz ki biz ya da Muhammed (selam üzerine olsun), hak olan kimse ona fetih ve nusret ver. Bunu sizin içtenlikle hakkı talep ettiğiniz sanılsın diye söylüyordunuz. Şimdi kimin haklı olduğunu görmeniz için Muhammed'e nusret verdik
397 Peygamber (selam üzerine olsun) Hudeybiye'den amacına ulaşamadan dönerken yüce Hakk'ın buna "Fetih verdik" diyerek fetih adını vermesinin sırrı. Çünkü bu [olay] görünüşte yenilgi olsa da anlamca fetihti nitekim misk kırılması da görünüşte kırılmadır, ama anlamca miskin miskliğini gerçekleştirme ve yararlarını yetkinleştirmedir
397 Mustafa (selam üzerine olsun)'nın buyurduğu "Beni Matta oğlu Yunus'tan üstün tutmayın" hadisinin yorumu
398 Peygamber (selam üzerine olsun)'in kendisinin sevinmesini kınamalarından haberdar oluşu
398 Azgının gâlipken mağlup ve muzafferken esir oluşu hakkında
400 Sevgilinin âşığı bilmediği, ummadığı ve aklına getirmediği yönden çekmesi. Âşıkta arzunun sürmesiyle birlikte umutsuzlukla karışık bir korku dışında bu çekişten bir iz görülmez
400 Sivrisineğin rüzgâr karşısında Süleyman (selam üzerine olsun)'dan yardım istemesi
401 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın davacı sivrisineğe hasmını mahkemede hazır bulundurmasını emretmesi
401 Kendinden geçmiş âşık kendine gelsin diye sevgilinin iltifat etmesi
402 Baygın âşığın kendine gelmesi ve sevgiliye övgüde bulunup şükretmesi
404 Uzun süre ayrı kalıp çok sınavdan geçmiş âşığın hikâyesi
404 Âşığın sevgilisini bulması ve arayan bulur konusunun dile getirilmesi: "Kim miskal kadar iyilik yaparsa karşılığını görür"
405 Sonnotlar

4. Defter
420 Bekçiden kaçarak bilinmeyen bir bahçeye girip sevgilisini o bahçede bulan ve sevincinden bekçiye "Hoşunuza gitmeyen nice şey vardır ki sizin için hayırlıdır." diyerek dua eden âşığın hikâyesinin tamamlanışı
421 Her vaazın başlangıcında zalimler, katı kalpliler ve inançsızlar için dua eden vâizin hikâyesi
422 İsa (selam üzerine olsun)'ya varlıkta bütün zorlardan daha zor olan nedir diye sorulması
422 Âşığın hainliğe yeltenmesi ve sevgilisinin ona bağırması
423 Karısını yabancı biriyle yakalayan sûfinin hikâyesi
424 Kadının kandırıp bahane uydurma amacıyla sevgilisini çarşafının altına gizlemesi: "Gerçekten hileniz müthiştir."
424 Kadının onun çeyizi önemsemediğini ve amacının iffet ve dürüstlük olduğunu söylemesi ve sûfinin buna kinayeli cevap vermesi
425 Allah'a "İşiten" (Semî') ve "Gören" (Basîr) denilme amacı
426 Dünya külhan, takva hamam gibidir

426 Aktarlar çarşısında ıtır ve misk kokusundan rahatsızlanıp bayılan dericinin hikâyesi
427 Dericinin kardeşinin dericiyi dışkı kokusuyla gizlice tedavi edişi
428 Âşığın kusurundan dolayı göstermelik olarak özür dilemesi ve sevgilisinin bunu anlaması
428 Sevgilinin âşığın özrünü reddedişi ve onun hilesini yüzüne vuruşu
429 Bir Yahudinin Ali (selam üzerine olsun)'ye "Allah'ın koruyuculuğuna inanıyorsan kendini bu köşkün üzerinden at" demesi ve Müminlerin Emiri'nin ona cevap vermesi
430 Mescid-i Aksa ve keçi boynuzu hikâyesi ve Dâvud (selam üzerine olsun)'un Süleyman (selam üzerine olsun)'dan önce o mescidi yapmaya niyetlenmesi
431 "Müminler kardeştir", "Âlimlerse tek bir kişi gibidir" ibarelerinin şerhi. Özellikle Davud ve Süleyman ile diğer peygamberlerin birliği (Allah'ın selamı onlara olsun) böyledir. Öyle ki bunlardan birini inkâr edersen hiçbir peygambere olan imanın geçerli olmaz. Bu birliğin göstergesidir. O binlerce evden bir ev yıkarsan tümü yıkılmış olur da tek bir duvar bile ayakta kalmaz. "Onlardan hiçbiri arasında ayrım gözetmeyiz." Akıllı için bir işaret yeterlidir. Bu ise işaret sınırını aştı.
432 Mescid-i Aksâ'nın inşa ediliş hikâyesinden geriye kalan
433 Osman (Allah ondan razı olsun)'ın halifeliğinin başlangıç hikâyesi ve onun davranışla öğüt verenin sözle öğüt verenden daha iyi olduğuna ilişkin hutbesi
434 Bazı bilgelerin insan küçük âlemdir demelerine karşılık ilahî bilgelerin insanın büyük âlem olduğunu söylemelerinin açıklanması: Çünkü o bilgelerin bilgileri insanın dış görünüşüyle sınırlıyken bu bilgelerin bilgileri insanın hakikatine ulaşmaktaydı
435 "Benim ümmetim Nuh'un gemisine benzer. Kim ona tutunursa kurtulur, kim de ondan uzak kalırsa boğulur." hadisinin tefsirine dair
436 Belkıs'ın Sebe şehrinden Süleyman (selam üzerine olsun)'a hediye gönderişinin hikâyesi
437 Şeyh Abdullah Mağribî'nin kerametleri ve nuru
437 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'ın elçilerini getirdikleri hediyelerle birlikte kendisine geri göndermesi ve Belkıs'ı güneşe tapmayı bırakıp iman etmeye çağırması
438 Terazi taşı olarak saç yıkama kili kullanan aktar ile şeker tartılırken kil yiyen müşterinin terazi kefesinden gizlice kil aşırması hikâyesi
438 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın elçilerin gönüllerini alarak onların kalplerindeki korku ve sıkıntıyı gidermesi ve hediyeyi kabul etmeyişinin nedenini onlara açıklaması
439 Dervişin ulular topluluğunu rüyasında görmesi, onlardan çalışmaksızın ve onların irşadından ve ibadetten geri kalmaksızın helal rızık dilemesi ve acı ve buruk dağ meyvelerinin uluların himmetiyle onun için tatlı hale gelmesi
440 Onun şeyhlerin kerametleriyle ve oduncunun kalbini ve niyetini yaralamak yoluyla rızık buldum diyerek bu altını oduncuya vermeye niyetlenmesi
441 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın elçileri Belkıs'ı imana hicret konusunda acele ettirmeye teşvik edişi
441 İbrahim Edhem (Allah kabrini kutlu eylesin)'in hicret edip Horasan hükümdarlığını bırakmasının nedeni
441 Ceviz ağacının tepesinden dereye ceviz atan ve ağaçta olduğundan suya ulaşamadığı için cevizin suya düşme sesini duydukça müzik dinler gibi su sesiyle coşkuya kapılan susuz adamın hikâyesi
443 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'a şirkte ısrar etmeyip gelişini ertelememesi için tehdit mesajı göndermesi
443 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'a, "Allah'ın emriyle senin iman etmen için samimi olarak çaba gösteriyorum. Benim başkaca bir zerre bile amacım yok. Amacım ne sensin, güzelliğin, ne de saltanatındır. Allah'ın nuruyla can gözün açıldığı zaman kendin de bunu göreceksin" diye bildirmesi
444 İbrahim Edhem (Allah rahmet eylesin)'in hikâyesinden geriye kalan
444 Sebe halkının hikâyesinden geriye kalan ve Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs oğullarına öğüt verip her birini din ve gönül güçlükleri konusunda aydınlatması ve her gönül kuşunu kendi cinsinden olan kuşun sesi ve yiyeceğiyle avlaması
445 Belkıs'ın saltanattan kurtulup iman coşkusuyla sarhoş oluşu hicret sırasında taht dışında bütün saltanattan ilgisinin kesilmesi
446 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'ın tahtını Sebe'den getirmeye çözüm bulması
447 Halime'nin Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'yı sütten kestikten sonra kaybedince putlardan yardım isteyip onlara titreyerek secde etmesi ve putların Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'nın durumunun ihtişamına tanıklık etmeleri hakkında hikâye
447 Putlardan yardım istemesi için Halime'ye yol gösteren ihtiyar Arab'ın hikâyesi

449 Mustafa'nın dedesi Abdulmuttalib'in Halime'nin Muhammed (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'i kaybettiğinden haberdar olarak onu şehrin çevresinde aramaya başlaması ve Kabe'nin kapısında inleyerek hak'tan onu isteyip bulması
450 Abdulmuttalib'in Muhammed (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'i nerede bulurum diye onun bulunduğu yer hakkında işaret istemesi ve Kabe'nin içinden cevap gelmesi üzerine işaret bulması
450 Belkıs'ın rahmete çağrılış hikâyesinin devamı
450 İnsanın dünya ile yetinip kazanç konusunda hırslı olması ve kendisiyle aynı cinsten olup "keşke kavmim bilseydi" diye haykıran ruhanilerin devletinden gâfil bulunması
452 [Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Belkıs'ı fırsat ganimettir diyerek davet ediş hikayesinin devamı]
452 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın Mescid'i aksa'yı Allah'ın kendi bildiği hikmetler yönünde vahyedip yönlendirmesi ve melek, şeytan, peri ve insanların yardımlarıyla inşa ediş hikâyesinin devamı
454 Şair ve ona caize veren padişah ile caizeyi artıran Ebu'l-hasan adlı vezirin hikâyesi
454 O şairin birkaç yıl sonra yine câize umuduyla gelişi ve padişahın her zaman olduğu gibi bin dinar câize buyurması ve hasan adlı yeni vezirin de padişaha devletin masraflarının olup hazinenin boş olduğunu belirterek bunun fazla olduğunu ve kendisinin bunun onda biriyle onu sevindirebileceğini söylemesi
456 Bu vezirin şahın iyi yönünü bozma konusundaki kötülüğünün Firavun'un veziri Haman'ın firavun'un kabiliyetini bozmadaki kötülüğüne benzemesi
457 Şeytan'ın Süleyman (selam üzerine olsun)'ın makamına oturup Süleyman gibi hareket etmesi, iki Süleyman arasında belirgin bir fark bulunması ve şeytan'ın kendini Davud oğlu Süleyman olarak adlandırması
457 Süleyman (selam üzerine olsun)'ın her gün ibadet etmek ve ibadet edenlerle uzlete çekilenleri irşad etmek için Mescid-i Aksâ'ya gelişi ve mescitte şifalı otların bitmesi
458 Dünya'da mezar kazma bilgisi olmazdan önce Kâbil'in mezar kazma işini kargadan öğrenmesi
460 Gül bahçesi içinde başını dizlerine dayayıp tefekkür eden sûfiye arkadaşlarının, başını kaldırıp bahçeyi, reyhanları, kuşları ve yüce Allah'ın rahmetinin izlerini seyretmesini söylemelerine dair hikâye
460 Mescid-i Aksâ'nın köşesinde keçi boynuzu bitmesi ve dile gelip adını ve özelliğini söyleyince Süleyman (selam üzerine olsun)'ın hüzünlenmesi
462 Kötü karakterlilerin ilim, mal ve makam elde etmeleri kendilerinin zararına olup tıpkı haydudun eline geçmiş kılıç gibidir
462 "Ey örtüye bürünen" ayetinin tefsiri
463 "Cevabı terk etmek cevaptır" sözü "aptala cevap, susmaktır" sözünü doğrulamakta olup bu iki sözün şerhi şu anlatılacak hikâyededir
464 Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'nın şu hadisinin tefsiri hakkında: "Yüce Allah, melekleri yarattı ve onlara aklı yükledi. Hayvanları yarattı ve onlara şehveti yükledi. İnsanları yarattı ve onlara da hem aklı, hem de şehveti yükledi. Kimin aklı şehvetine üstün gelirse o meleklerden üstün olur. Kimin şehveti aklına üstün gelirse o da hayvanlardan aşağı olur."
465 "Kalplerinde hastalık olanlara gelince, [bu,] onların pisliklerine pislik katar" ve "Onunla birçoğunu saptırırken birçoğunu yola getirir" ayetlerinin tefsiri hakkında
465 Aklın nefisle mücadelesi Mecnun'un deveyle mücadelesine benzer: mecnun sevgiliyi dilerken deve yavrusunu diler. Bunun üzerine mecnun şöyle der: "Devem geri gitmeyi arzular, bense ileri gitmeyi arzularım. Benim amacımla onunki farklı."
466 Kölenin uygulamadaki eksiklikler konusunda padişaha mektup yazması
466 Sarığını çalana, "Açıp ne götürdüğüne bir bak da ondan sonra götür" diye bağıran büyük sarıklı fakihin hikâyesi
467 Dünyanın dünyalılara hal diliyle öğüt vermesi ve kendisinden vefa bekleyenlere vefasızlığını göstermesi
468 Şu hususların açıklanması: ârif için Hakk'ın nurundan bir gıda vardır. "rabbimin katında gecelerim ve beni yedirip içirir." "Açlık, Allah'ın yemeğidir; onunla sıddıkların bedenlerini diri tutar." Yani açlıkta Allah'ın yemeği ulaşır.
469 "Musa içinde bir korku duydu. Korkma, dedik, üstün olan sensin" ayetinin yorumu
470 İddiacıyı iddiadan alıkoymak ve itaati ona emretmek
470 Kölenin ücretini istemek için mektup yazışına ilişkin öykünün sonu
471 Övgücüsü olduğu kişiye zevahiri kurtarmak için teşekkür eden, ama içindeki hüzün ve tasanın kokusu ve kılığının döküklüğü nedeniyle teşekkürlerinin boş laf ve yalan olduğu anlaşılan övgücünün hikâyesi

472 İlahî tabiplerin din ve gönül hastalıklarını müridin ve yabancının yüzünden, konuşma tarzından ve gözünün renginden ve bütün bunlar olmadığı zaman da gönül yoluyla anlamaları çünkü "onlar kalplerin casuslarıdır, onlara karşı dürüst davranın"
473 Bâyezid'in yıllar önce Ebu'l-hasan Harekânî'nin (Allah ruhlarını kutsasın) doğuşunu, yüzünün şeklini ve tavırlarını bir bir haber vermesi ve tarihçilerin gözlemlemek üzere bu bilgileri yazmaları
473 Peygamber (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun) sözü: "yemen tarafından burnuma rahman'ın kokusu geliyor."
474 Allah'ın verdiği yiyecekten sûfinin gönül ve can ücretinin eksiltilişi
475 Padişahtan mektubuna cevap gelmeyince kölenin öfkelenmesi
475 Bir yanılgısı yüzünden Süleyman (selam üzerine olsun)'a rüzgârın eğri esişi
476 Şeyh Ebu'l-hasan (Allah ondan razı olsun)'ın Bâyezid'in haber verişini duyup onun varlık ve durumlarından haberdar oluşu
476 Kölenin ilk mektubunun cevabı gelmediği için padişaha bir mektup daha yazması
477 Hikâye: biri birine danışıyordu. Danıştığı kişi ona, bir başkasına danış, dedi, çünkü ben senin düşmanınım
478 Peygamber (selam üzerine olsun)'in içinde yaşlılar ve deneyimli savaşçılar bulunan birliğe huzeyl kabilesinden bir genci komutan olarak ataması
479 O huzeylliyi komutan olarak atadığı için peygamber (selam üzerine olsun)'e bir itirazcının itiraz edişi
480 Mustafa (selam üzerine olsun)'nın itirazcıya cevap verişi
481 Bayezid (Allah kabrini pak eylesin)'in "kendimi tenzih ederim, şânım ne yücedir" deyince müritlerinin buna itiraz edişleri ve onun söz yoluyla değil de öz yoluyla onlara cevap verişi hikâyesi
482 Peygamber (selam üzerine olsun)'in huzurunda o boşboğazın dilinin açılıp çok konuşmasının nedeni
482 Peygamber (selam üzerine olsun)'in huzeylliyi başkan ve komutan olarak yaşlılara ve deneyimlilere üstün tutup yeğleyişinin nedenini açıklaması
483 Tam akıllıyla yarım akıllının, tam adamla yarım adamın ve beş para etmez mağrur alçağın belirtisi
484 Göl ve balıkçılar ile biri akıllı, biri yarım akıllı ve biri de hiç bir şeye aklı ermeyen aptal ve gururlu üç balığın hikâyesi ve her üçünün sonu
484 Abdest alanın abdest duası okumasının sırrı
484 Bir kişi taharetlenirken, taharet duası olan "Allah'ım beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden eyle" duasını söyleyeceği yerde abdest sırasında burna su alırken okunan "Allah'ım cennet kokusu koklamamı sağla" duasını okuyordu ve bir dost bunu duyunca dayanamadı
485 Geçmişe hayıflanma, içinde bulunduğun anın gereğini düşün ve pişmanlık içinde zamanını geçirme diye vasiyet eden tutsak kuşun hikâyesi
485 O yarım akıllı balığın çare düşünmesi ve kendini ölü göstermesi
486 Aptalın güçlüğe düştüğü anda pişman olup söz vermesinin hiç bir yararı yoktur. Çünkü "Onlar [dünyaya] geri gönderilseler yine kendilerine yasaklanan şeylere geri döneceklerdir. Çünkü onlar gerçekten yalancıdırlar." yalancı sabahın vefası yoktur.
486 Vehmin aklın sahtesi ve düşmanı olduğuna ve akla benzediği halde akıl olmadığına ilişkin açıklama ile akıl sahibi olan Musa (selam üzerine olsun)'nın vehim sahibi olan firavun'la söyleşmesi hikâyesi
487 İmar etmek yıkmakta, toplanmak dağılmakta, düzelmek bozulmakta, dilenen dilenmeyende, varlık yokluktadır ve aynı şekilde başka zıtlar ve eşler de böyledir
489 Açıklama: insanın her algılama duyusu kendine özgü şeyler algılar ve başka bir duyunun algılamalarından habersizdir. Öyle ki her usta sanatkâr başka bir usta sanatkârın işinin acemisidir. Onun kendi görevi olmayan şeyden haberdar olmayışı o algılamaların olmadığının kanıtı değildir. Durumunca onları inkar da etse bu inkarı onun habersizliğinden başka bir şeyin göstergesi olarak göremeyiz.
490 Bu dünyalıların o dünyalılara saldırıp gayp sınırı olan soy ve zürriyet sınırına dek ilerlemeleri ve onların pusuyu göz ardı etmeleri: savaşçı savaşa gitmezse kâfir saldırıya geçer
491 İnsanın topraktan olan bedeni ayna olmaya elverişli kaliteli demir gibi olup o aynada dünyadayken de cennet, cehennem ve kıyamet ile benzeri şeyler soyut olarak değil somut olarak görülür
491 Musa (selam üzerine olsun)'nın firavun'un sırlarını ve rüyalarını Hakk'ın haberdar olduğuna iman etsin ya da kuşku beslesin diye gayp perdesi ardından açıklaması
492 Tövbe kapısının açık olduğuna dair

492 Musa (selam üzerine olsun)'ın Firavun'a, benden bir öğüt kabul et ve karşılığında dört erdem al, demesi
493 Musa (selam üzerine olsun)'nın Firavun'un iman etmesinin ödülü olacak dört erdemi açıklaması
493 "Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim" sözünün yorumu
494 İnsanın kendi zeka ve düşüncelerine güvenip aldanarak peygamberlerin ilmi olan gayp ilmini talep etmeyişi
494 "İnsanlarla kendi aklılarınız ölçüsünde değil onların akılları ölçüsünde konuşun ki allah'ı ve elçisini yalanlamasınlar" hadisine ilişkin açıklama
494 Peygamber (selam üzerine olsun) sözü: "Safer ayının çıkışını bana müjdeleyeni cennetle müjdelerim."
495 Firavun'un Musa (selam üzerine olsun)'ya iman etme konusunda Asiye'ye danışması
495 Padişahın doğanıyla kocakarı hikâyesi
496 Çocuğu [damdaki] su oluğunun ucuna emekleyerek gidip düşme tehlikesiyle yüz yüze kalan ve Ali (Allah yüzünü saygın kılsın)'den çözüm isteyen kadının hikâyesi
498 Firavun'un veziri Haman'la Musa (selam üzerine olsun)'ya iman etme konusunda görüş alışverişinde bulunması
498 Hâman'ın sözünün asılsızlığı
499 Hâman'ın sözlerinin Firavun'un kalbine etki etmesi nedeniyle onun iman etmesinden Musa (selam üzerine olsun)'ın umut kesmesi
500 Arap beylerinin Mustafa (selam üzerine olsun) ile yönetimi bizim aramızda paylaştır ki kavga gürültü çıkmasın diye tartışmaları ve Mustafa'nın ben bu yönetimle görevliyim diye cevap buyurması ve iki tarafın tartışması
500 Hakk'ın kudretini bilenin cennet ve cehennemin nerede olduğunu sormayacağı hakkında
501 Allah'ın varlığını yadsıyıp âlemin ezelî olduğunu söyleyen dehrîye cevap
503 Biz gökleri, yeri ve arasındakileri ancak hak üzere yarattık" ayetinin yorumu: biz onları sizin gördüğünüz şey için değil, görmediğiniz anlam ve hikmeti için yarattık
504 Hakk'ın Musa (selam üzerine olsun)'ya "Ey Musa, ben yüce yaratıcı, seni seviyorum" diye vahyetmesi
504 Padişahın nedimine öfkelenişi, bir şefaatçinin öfkeye maruz kalana şefaat edip padişahın onun şefaatini kabul edişi ve nedimin neden şefaat ettin diye şefaatçiye gücenişi
505 Cebrail'in [İbrahim] Halil'e (Selam üzerlerine olsun) "İhtiyacın var mı?" diye sorması üzerine onun " Var, ama sana değil." diye cevap vermesi
506 Musa (selam üzerine olsun)'nın Yüce Hakk'a "Halkı yaratıp da helak edişin nedendir?" diye sorması ve bu soruya cevap gelmesi
507 Hayvânî ruh, cüz'î akıl, vehim ve hayalin ayrana benzeyişiyle bâki olan ruhun bu ayranda gizli bulunan yağa benzeyişinin anlatılması
508 Bu anlamda başka bir örnek daha
509 Karşısına gerçek padişahlık çıkınca "Kişi o gün kardeşinden, annesinden ve babasından kaçar" ayetini kulağına küpe eden şehzadenin hikâyesi: Şu toprak yığını üzerindeki padişahlık, kale alma adı verilen çocukça bir oyundur. Çocuğun biri üstün gelince toprak yığınının üstüne çıkıp "Kale benim" der ve öteki çocuklar onu kıskanırlar. Çünkü toprak, çocukların baharıdır. Şehzade renklerin bağından kurtulunca şöyle dedi: "Ben bu renkli topraklara altın, atlas ve ipek değil, alçak toprak diyorum. Ben bu ipekten kurtulup bir yana çekildim." [nitekim] "Biz ona çocukluğunda hikmetler verdik" buyurulduğu üzere, Hakk'ın irşadı için yıllar geçmesine gerek yoktur. "ol [derse] olur." Kudreti karşısında hiç kimse kâbiliyetten söz edemez.
509 Padişahın soyunun kesilmesinden korkarak oğluna gelin getirmesi
510 Padişahın oğluna eş olarak yoksul bir zâhidin kızını seçmesi ve harem mensuplarının buna itiraz etmeleri ve yoksulla akraba olmaktan arlanmaları
511 Padişahın oğlunun Kâbilli büyücüden kurtulması için ettiği duanın kabul oluşu
512 Şehzade Allah'ın halifesi konumundaki insanoğlu, onun babası meleklerin secde ettiği Hak halifesi Âdem, Kâbilli kocakarı büyüsüyle insanoğlunu babasından koparan dünya ve büyüyü bozmak için gerekeni yapan tabip de peygamberler ve velilerdir
513 Kıtlık yılında insanlar açlıktan ölürken kalabalık nüfuslu ve yoksul olmasına karşın neşe içinde gülen ve "Yüz türlü yas tutmak varken sevincin sırası mı?" dediklerinde "Benim bir tasam yok." diyen zâhidin hikâyesi
514 Gönlünü babana karşı kötüleştirdiğinde bundan önce gözünün nuru ve canının rahatı olsa da babanın sûreti senin üzüntünü artırıp onun yüzünü göremez olduğun gibi bütün âlem de küllî aklın bir sûretidir ve yanlışa saparak küllî akla cefa ettiğinde çoğu durumda âlemin sûreti senin üzüntünü artırır

514 Üzeyir (selam üzerine olsun)'in çocuklarının hikâyesiOnlar babalarının durumunu babalarına soruyorlardı da o da "Evet, gördüm, geliyor" diyordu. Kimileri onu tanıyıp bayılmışlardı, kimileriyse tanımayıp "O sadece müjde verdi. Bayılacak ne vardı?" diyorlardı

515 "Ben her gün Allah'tan yetmiş kez bağışlanma dilerim"hadisinin tefsiri

515 Cüz'î aklın ancak mezara dek gördüğü ve devamında velilerle peygamberlerin taklitçisi olduğu hakkında

516 "Ey inananlar, Allah ve Resulünün önüne geçmeyin" ayetinin açıklaması"Peygamber değilsin madem, ümmetten ol. Sultan değilsin madem, raiyetten ol. Suskunlar suskununun ardınca yürü de zahmetle fikir yontma kendi kendine."

517 Katırın ben yolda çok tökezleyip düşüyorum, oysa sen az tökezliyorsun, bu neden kaynaklanıyor, diye sormasına ve devenin ona cevap vermesine ilişkin hikâye

518 Devenin cevaplarını katırın onaylaması ve onun kendisinden üstünlüğünü doğrulayarak ondan yardım isteyip içtenlikle ona sığınması, devenin de ona yol gösterip babacan bir tavırla ve padişahça ona yardım etmesi

519 Dostluk ve kardeşlik hakkı için Nil'den kendin için alıyormuş gibi bir testi su doldurup bana ver de içeyim. Çünkü siz Sıptiler (İsrailoğulları) kendiniz için Nil'den testinizi doldurduğunuzda saf su oluyor, ama biz Kıptiler doldurduğumuzda saf kan oluyor, diye Kıpti'nin Sıpti'ye yalvarması

520 Kıpti'nin Sıpti'den hayır dua ve yol göstericilik dilemesi, Sıpti'nin Kıpti'ye hayır dua etmesi ve duasının cömertler cömerdi ve merhametliler merhametlisi Allah tarafından kabul edilmesi

522 Kocasına, o hayalleri sen armut ağacındayken görüyorsun, armut ağacındayken insan böyle şeyler görür, ağaçtan in de hayaller kaybolsun, diyen aşağılık kadının hikâyesi –biri çıkıp da o adamın gördüklerinin hayal olmadığını söylerse, cevabı şudur: Bu bir örnektir, aynıyla olmuş bir şey değildir. Örnekte anlatılmak istenen ancak şudur: armut ağacına çıkmamışsan, hayal ya da gerçek, böyle bir şey görmemişsindir.

522 Musa (selam üzerine olsun) kıssasının geri kalan bölümü

524 Başlangıcından bu yana insanın yaratılış biçim ve menzilleri

525 Cehennem halkının, azıklarımızı semirtip hemen bize gönder, çünkü sabrımız kalmadı diye Hakk'a yalvarıp yakaran açlar olduğuna değgin

526 Zülkarneyn'in Kafdağı'na gitmesi ve Kafdağı'ndan Hakk'ın sıfatlarının ululuğundan söz etmesini istemesi ve Kafdağı'nın onun ulu sıfatlarının sözle anlatılamayacağını ve onun karşısında kavrayışların yok olup gideceğini söylemesi üzerine Zülkarneyn'in, hatırladığı ve kolayına geldiği kadarıyla o'nun yaratışlarından bahsetmesi için Kafdağı'na yalvarması

526 Bir karınca kâğıt üzerinde giderken kalemin yazı yazışını görüp kalemi övmeye başladı. Daha keskin görüşü olan başka bir karınca parmakları öv, dedi, çünkü bu hüner onun ürünü. İkisinden daha aydın gözlü başka bir karınca da, ben kolu överim, dedi, çünkü parmaklar kolun tikelidir. Sonuna dek böyle sürüp gitti

527 Cebrail (selam üzerine olsun)'in Mustafa (Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun)'ya gerçek görünüşüyle görünmesi Onun yedi yüz kanadından sadece biri bütün ufku kapladı ve güneş bütün ışıklarıyla birlikte görünmez oldu

528 Sonnotlar

5. Defter

541 "Dört kuş al, onları yanında topla " âyetinin tefsiri.

543 Mustafa'nın -Allah'ın salâtı üzerine olsun- "Kâfir yedi karınla yer yemek yer, müminse bir karınla" hadisinin varit olmasının sebebi hakkında

544 Mustafa'nın –ona selâm olsun- misafire odanın kapısını açması; misafir, kapıyı açanın karaltısını görmesin, utanmasın, rahatça dışarı çıksın diye kendisini gizlemesi.

544 Mustafa –ona selâm olsun - onun pis yatağını kendi eliyle yıkadığı sırada misafirin Mustafa'nın evine geri dönmesinin, utanmasının, elbisesini yırtıp kendi haline ve erdiği saadete ağlamasının sebebi hakkında.

546 Mustafa'nın –ona selâm olsun- o Arap konuğa iltifat etmesi; utanç, pişmanlık ve umutsuzluk ateşi içinde kendi kendine kıvranan, ağlayan, ıstırap çeken adamı yatıştırması.

546 Namaz, oruç ve sair dışta olan her şeyin, içteki nura şahitlik ettiğinin anlatılması.

547 Suyun bütün pislikleri arıtması ve yüce Allah'ın suyu yeniden pislikten arıtması... Hiç kuşkusuz yüce Allah Kuddüs'tür.

548 Suyun, bulandıktan sonra celâli yüce Allah'tan yardım dilemesi.

548 Dışarıdaki işle sözün, gönle ve içteki nura şahitliği.

548 Nur, daha bir iş işlemeden, bir söz söylemeden nurlu kişinin içinden onun nuruna bizzat şahitlik eder.

549 Mustafa'nın –ona selâm olsun- konuğuna şahadet getirtmesi.

550 Can gıdası olan nur, velilerin bedenlerine gıda olur da böylece o gıda ruha dost kesilir. [Çünkü Peygamber] "Şeytanım, benim elimde Müslüman oldu" [demiştir].
550 Beden ehlinin, ruh gıdasını inkâr etmeleri ve bayağı yemeğin üzerine titremeleri.
550 Yakarış
551 Levh-i Mahfuz'un misali; herkesin aklının, o levhadan günlük emri, nasibi ve kısmeti neyse o kadarını alması, Cebrail'in –ona selâm olsun- her gün o muazzam levhadan bir şey almasına benzer.
551 Çeşitli gidişlerin, türlü çabaların, namaz vakti karanlıkta kıbleyi arayanlarla denizin dibinde inci arayan dalgıçların aramadaki ihtilafına benzemesi.
552 "Yazıklar olsun kullara" [âyetinin] tefsiri.
552 Fereciye ilk olarak fereci denmesinin sebebi.
553 Tavus kuşunun niteliği ile tabiatı ve İbrahim'in –ona selâm olsun- onu öldürmesinin nedeni.
554 Allah'ın lütfunu herkes bilir, Allah'ın kahrını da herkes bilir. Herkes Allah'ın kahrından kaçar, lütfuna sarılır. Ama yüce Allah, kahırları lütufta, lütufları da kahırda gizlemiştir. Bu, ters çakılmış naldır; ayırt ediş sahipleri ve Allah'ın nuruyla bakanlarla hali ve zahiri görenler birbirinden ayrılsın diye Allah'ın düzeni ve hilesidir. "Hanginiz daha güzel amel edeceğini sınamak için [ölümü ve hayatı yarattı]" [buyurulmuştur].
555 Mutezile'nin, cüzi akıllar asıl itibarıyla eşittir, bu fazlalık ve farklılık, öğrenme, çalışma ve deneme yüzündendir demelerinin aksine, akılların farkı fıtratın aslındandır.
556 Dağarcığı ekmek dolu olduğu halde köpeği açlıktan ölen, köpeğine ağıtlar yakan, şiirler söyleyen, ağlayıp başına yüzüne vuran, ama dağarcığındaki bir lokma ekmeği köpeğe vermekten esirgeyen bedevi Arab'ın hikayesi.
557 Hiçbir kötü göz, insan için, kendini beğenme gözünden daha öldürücü değildir. Gözü, "Benimle duyar, benimle görür" [hükmüne uygun olarak] Allah'ın nuruna dönmüş, benliği, benliğinden sıyrılıp gitmişse o başka.
557 "Kâfirler, neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi" âyetinin tefsiri.
558 Bir bilgenin, gagasıyla güzelim kanatlarını yolup atan, bedenini kel ve çirkin hâle getiren tavus kuşunu görünce, şaşkınlığından: "Kendine acımıyor musun?" diye sorması, tavus kuşunun da: "Acıyorum, ama bence can, kanattan daha değerlidir. Bu kanatsa benim canıma düşmandır" demesinin hikâyesi.
559 Nefs-i mutmainne'nin duruluğu ve temizliği, aynanın üstüne bir şey yazıp çizdiğinde silsen bile nasıl bir iz, bir noksan kalıyorsa, düşüncelerle bozulup dağılır, bunun beyanı.
559 Peygamber'in –ona selâm olsun - "Müslümanlıkta ruhbaniyet yoktur" sözünün beyanı
560 "Âşığın, amelinin sevabına karşılık olarak Hak'tan aldığı yine Hak'tır" sözünün beyanı.
561 Peygamber'in –ona selâm olsun- "Hiç kimse öldükten sonra keşke daha önce ölmüş olsaydım demeden ölmez. İyiyse iyiliğe ulaşmaya acele eder, kötüyse kötülüğünün azalmasını diler" hadisinin tefsiri.
561 Aklın ve ruhun, Harut ile Marut'un Babil kuyusunda mahpus oldukları gibi, balçık içinde mahpus olduklarının beyanı.
562 Tavusun, o soru sorana cevap vermesi.
562 Hünerlerin, kurnazlıkların ve dünya malının, tavusun kanatları gibi cana düşman olduğunun beyanı.
563 Gündüz güneşte yok olan yıldızlar gibi, Allah'ın bekâsında yok olup kendi kötülüklerinden ve hünerlerinden yana güvene ermiş, kendilerinden geçmiş kişilerin sıfatları hakkında. Yok olan için âfet ve tehlike korkusu yoktur.
564 Allah'tan başka her şey, yiyen ve yenilendir. Tıpkı çekirge avlamaya çıkan, onu avlamakla meşgul olan, ama arkasında kendisisini avlamaya çalışan aç doğandan habersiz olan kuş gibi. Ey avlanıp yiyen insanoğlu, avcından, seni yiyecek olandan emin olma şimdi. Onu, gözünün bakışıyla göremesen bile delil ve ibret gözüyle gör ki gözün açılsın.
566 Halil'in –ona selâm olsun- kargayı öldürmesinin, müritteki öldürücü ve yerilmiş sıfatlardan hangisinin başının ezilmesine işaret olduğu.
566 Yakarış
568 Peygamber –ona selâm olsun - şöyle buyurdu: "Şu üç kişiye acıyın: Kavminin büyüğüyken zillete düşene, zenginken yoksul olana ve bilgisizlerin oyuncağı olan bilgine."
568 O ceylan yavrusunun eşekler ahırında hapse düşmesinin hikâyesi. Eşeklerin, o garibana bazen çekişerek bazen alay ederek sataşmaları; onun, kendi gıdası olmayan kuru samandan yemek zorunda kalışı. Bu, dünya ehli, hevâ ve şehvet ehli arasında kalmış Allah'ın has kulunun sıfatıdır. Çünkü "İslam garip başladı, garip olarak dönecek, ne mutlu gariplere" Allah'ın elçisi doğru söylemiştir.

569 Muhammed Harezmşah'ın, tamamı râfizî olan Sebzvar şehrini savaşla alması; onların, canlarının bağışlanmasını dilemesi. Onun: "Bana, bu şehirden Ebu Bekir adında birini hediye olarak getirirseniz sizi o zaman bağışlarım" demesinin hikâyesi.

570 Ceylanla eşek ahırı hikâyesinin geri kalanı

571 "Yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini gördüm" [âyetinin] tefsiri. Allah, o zayıf inekleri aç aslanların tabiatında yaratmıştı, böylece o yedi zayıf ineği iştahla yediler. O inek suretlerinin hayali, rüya aynasında [gerçek inek suretinde] göründüyse de sen anlama bak.

572 Halil'in –ona selâm olsun - horozu öldürmesinin, müridin içindeki yerilmiş öldürücü sıfatlardan hangi sıfatın başının ezilip yok edilmesine işaret ettiğinin beyanı.

572 "Biz insanı en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısına çevirdik" âyetleriyle "Kime ömür verirsek, gücünü azaltırız" âyetinin tefsiri

573 "Onu aşağıların en aşağısına çevirdik. Ancak inananlar ve iyi işler yapanlar başkadır; onlara kesintisiz ecir vardır " [âyetinin] tefsiri

574 Yokmuş gibi görünen varlık âlemiyle, varmış gibi görünen yokluk âleminin örneği

575 Mustafa'nın –ona selâm olsun- "Sana, diri olduğu halde seninle birlikte gömülecek bir dost gerek. Sen, ölü olduğun halde o seninle gömülür. İyiyse sana iyilik eder. Kötüyse seni de kötülüğe ulaştırır. İşte bu dost, amelindir. Gücün yettiği kadar düzelt onu" hadisinin tefsiri. Allah'ın elçisi doğru söylemiştir.

576 "O, sizinle birliktedir" [âyetinin] tefsiri

577 Mustafa'nın –ona selâm olsun- "Dertlerini tek bir dert haline getirenin öteki dertlerini Allah giderir. Dertleri darmadağın olanı hangi vadide helâk edeceğini umursamaz" hadisinin tefsiri.

578 "Yürürsen, yol açarlar sana. Yok olursan, varlığa yöneltirler seni" beytinin anlamı hakkında.

578 Peygamberlik iddia eden kişinin hikâyesi: "Ona, ne yedin de sersemledin, zırvalıyorsun?" dediler. "Bir şey bulsaydım da yeseydim, ne sersemlerdim, ne zırvalardım. Söyleyenler, onu söylemekle yükümlü bile olsalar ehlinden başkasına söylenen her iyi söze zırva derler çünkü" dedi.

579 Halkın, kendilerini Hakk'a ve ebedî abıhayata çağıran Allah'ın velilerine düşmanlığının ve yabancılığının nedeni.

580 Kötülük işleyen adam, kötülükte karar kılıp iyi işler işleyenlerin ikbalinden eser gördü mü Şeytan kesilir. Şeytan gibi kıskançlığından iyiliğe engel olur. Hani harmanı yanan, herkesin harmanı yansın ister ya işte öyle. "Namaz kılan kulu engelleyeni gördün mü?"

580 Yakarış

581 Padişahın, peygamberlik davasına kalkışan kişiye: "Gerçek peygamber olan, [peygamberliği] sabit bulunan kimsenin katında, insana bağışlayacağı nesi vardır ya da kendisiyle görüşen ve ona hizmet eden kişiler, dille verdiği öğütten başka ondan ne ihsan elde ederler?" diye sorması

582 Sevgilisine, hizmetlerini, vefalarını sayıp döken aşığın hikâyesi. Uzun geceler nasıl yanının yatak görmediğini , uzun günler boyunca azıksız kaldığını, susuzluktan ciğerinin yandığını anlatıp: "Bundan başka bir hizmet bilmiyorum, başka bir hizmet varsa bana yol göster. Ne emredersen boyun eğerim. Halil gibi ateşe girmek de olsa, Yunus gibi balinanın ağzına düşmek de olsa, Circis gibi yetmiş defa öldürülmek de olsa, Şuayb gibi ağlamaktan kör olmak da olsa" demesi. Peygamberlerin –onlara selâm olsun- vefaları, canlarıyla oynayışları hesaba sığmaz. Sevgilisinin ona cevap vermesi.

583 Birisi, ârif bir bilgine: "Bir kimse, namazda sesli sesli ağlasa, ah edip inlese namazı bozulur mu?" diye sordu. [Bilgin]: "Onun adı gözyaşıdır. O ağlayan ne görmüştür de [ağlamıştır, ona bakmak lazım]" diye cevap verdi. Allah şevkiyle veya bir günahına pişmanlığından ağlarsa bozulmaz. Hatta daha da olgunlaşır. Çünkü "Kalp huzuru olmadan namaz olmaz." Bedenindeki hastalığı veya evladının ayrılığını görüp ağladıysa namazı bozulur. Çünkü namazın temeli, bedenden, evlattan vazgeçmektir. İbrahim gibi hani... Namazının tam olması için oğlunu kurban ediyor, bedenini Nemrud'un ateşine atıyordu. Mustafa'ya –ona selâm olsun - "İbrahim'in dinine uy , İbrahim'de sizin için güzel bir örnek vardır " hasletine uyması için emir gelmişti.

583 Bir mürit, şeyhin huzuruna girdi. Bu şeyh [sözüyle], yaşça ihtiyar olanı değil, tam tersine akıl ve bilgi yönünden ihtiyar olanı kast ediyorum. İsa –ona selâm olsun- beşikte de olsa, Yahya –ona selâm olsun- çocukların mektebinde de olsa [ihtiyardır.] Mürit, şeyhi ağlarken gördü de ona uyup ağladı. İşi bitip dışarı çıkınca, şeyhin halini daha iyi bilen bir başka mürit, gayrete gelip çabucak arkasından koştu. Ona: "A Kardeş, Allah için sana söylemiş olayım, dedi, sakın ola Şeyh ağlıyordu, ben de ağladım diye düşünme, [böyle bir] söz söyleme. Otuz yıl riyasız riyazet çekmek, sarp yokuşlardan, canavarlarla dolu denizlerden, aslanlarla, kaplarla dolu yüce dağlardan aşmak gerek ki o şeyhin ağlayışına ulaşasın, belki de ulaşamazsın bile. Eğer ulaşabilirsen "Yeryüzü bana dürüldü" diye çokça şükretmelisin."

586 Hanımının eşeğiyle şehvetini gideren cariyenin hikayesi. Cariye, keçiye, ayıya öğrettikleri gibi eşeğe de insanlar gibi şehvet gidermeyi öğretmişti. Ölçüyü kaçırmasın diye aletine bir kabak geçiriyordu. Hanımı, bundan haberdar oldu. Ama kabağa dikkat etmedi. Bir bahaneyle cariyeyi uzak bir yere yolladı. Eşekle kabak olmadan birleşti de rezilce öldü. Cariye ansızın çıkageldi: "A benim canım, a benim aydın gözüm, aleti gördün de kabağı görmedin mi? Aleti gördün de ötekini görmedin mi?" diye feryat etti. Her eksikli, yerilmiştir. Yani her eksik bakış ve anlayış yerilmiştir. Yoksa, görünüşte bedenleri kusurlu olanlara acınmıştır, yerilmemiştir onlar. "Köre güçlük yok " [âyetini] okusana. [Bu âyet], güçlüğü de, laneti de, azarlamayı da, gazabı da gidermiştir.

589 Hakk'ın telkinine güç yetiremeyen, Hakk'a yakınlığı olmayan ümmete peygamberin, müritlere de şeyhin telkini, insana yakınlığı olmadığı için ondan telkin alamayan papağanın haline benzer. Yüce Allah, şeyhi, papağana benzeyen müridin önüne bir ayna gibi koyar da aynanın arkasından ona telkinde bulunur. "Dilini onunla oynatıp durma ", "[Onun sözü] kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir ." İşte sonu olmayan
meselenin başlangıcı budur. Nitekim senin hayal olarak adlandırdığın, aynadaki papağanın gagasını oynatması da onun iradesi ve tasarrufuyla değildir. Bu, ayna arkasındaki öğreticinin değil, öğrenici olan dışarıdaki papağanın
okumasının yansımasıdır. Ne var ki dışarıdaki papağanın okuması, o öğreticinin tasarrufudur. Sonuç olarak bu örnektir, aynısı değil.

589 Bir gönül sahibi, hamile bir köpek gördü. Köpeğin karında enikleri havlıyordu. "Köpeğin havlamasının sebebi bekçilik etmek içindir. Ana karnında havlamak bekçilik için olmaz. Üstelik havlamak, yardım dilemek, süt istemek vesaire için olur, burada bu faydalardan hiçbirisi yok" diye hayrette kaldı. Kendine gelince, "Bunun tevilini Allah'tan başka kimse bilmez " diye Allah'a yakardı. [Allah'tan]cevap geldi: "Bu, perdeden çıkamamış, gönül gözleri açılmamış olduğu halde görüş sahibi olduklarını iddia eden, söz söyleyen toplumun halidir. Onlar bu iddiadan ne bir güç kuvvet kazanırlar, ne bir yardıma erişirler, ne de dinleyenleri hidayete ve doğru yola eriştirebilirler."

590 Darvanlıların ve yoksullara karşı kıskançlıklarının hikâyesi. Babamız, saflığından bahçenin gelirinin çoğunu yoksullara verirdi. Üzüm oldu mu onda birini verirdi. Kuru üzüm ve pekmez oldu mu onda birini verirdi. Helva ve paluze yapıldı mı onda birini verirdi. Samanın onda birini verirdi. Harman dövülünce samanla karışık buğdayın onda birini verirdi. Buğday samandan ayrıldı mı onda birini verirdi. Un yapınca onda birini verirdi. Hamur yoğurunca onda birini verirdi. Ekmek yapınca onda birini verirdi. Hasılı yüce Allah, o bahçeye ve ekine öyle bir bereket vermişti ki bütün bahçe sahipleri, hem meyvesi hem parası için ona muhtaç olurlardı da o, onların hiçbirine muhtaç olmazdı. Oğulları, tekrar tekrar onda bir verişi görüyorlardı da o bereketi görmüyorlardı. Eşeğin aletini görüp kabağı görmeyen o talihsiz kadın gibi hani.

592 Allah'ın vergisi ve kudreti, kabiliyet gerektiren halkın vergisi gibi kabiliyete bağlı değildir. Çünkü vergi, öncesiz (kadîm), kabiliyetse sonradan olmadır (hâdis). Vermek, Allah'ın sıfatıdır, kabiliyetse yaratılmışın sıfatı. Öncesi olmayan, sonradan olana bağlı olmaz. Aksi taktirde, sonradan var oluş (hudûs) imkânsız olurdu.

593 Âdem'in –ona selâm olsun- bedeni ilk yaratıldığı sırada [Allah'ın] Cebrail'e –ona selâm olsun- "Git, yeryüzünden bir avuç toprak al", bir rivayete göre ise "Her bölgeden avuç avuç al" diye emir vermesi.

594 [Allah'ın], insanların babası, Allah'ın halifesi, meleklerin secde ettiği, onların hocası olan Âdem'in –ona selâm olsun- mübarek bedenini, birleştirip düzenlemek için Mikail'i –ona selâm olsun- bir avuç toprak almak üzere yeryüzüne göndermesi.

594 Yunus'un –ona selâm olsun- kavminin hikâyesi, yakarmanın, ağlayıp sızlamanın, gökten gelen belâyı defettiğinin beyanı ve delilidir. Yüce Allah, dilediğini yapandır. Öyleyse, sızlanarak yakarmanın ve O'nu ululamanın katında faydası vardır. Filozoflarsa, "Allah, tabiata ve sebebe göre işi görür, dilediğince değil. Demek ki sızlanarak yakarmak tabiatı değiştirmez" derler.

595 [Allah'ın], İsrafil'i –ona selâm olsun- "Âdem'in –ona selâm olsun- bedenini terkip etmek için bir avuç toprak al" diye yeryüzüne göndermesi.

596 [Allah'ın] çevik Âdem'in –ona selâm olsun- bedeni olmak üzere, kararlılık ve sebat sahibi bir melek olan Azrail'i –ona selâm olsun- bir avuç toprak almaya göndermesi.

597 Sana, kendisinden bir zulüm erişen bir varlık, gerçekte bir alete benzer. Arif, odur ki alete değil, Hakk'a bakar. Görünüşte alete baksa bile, bu, bilgisizliğinden değil, öyle gerektiğindendir. Nitekim Bayezid -Allah sırrını kutsasın- şöyle demiştir: Ben bunca yıldır bir yaratılmışla konuşmadım, bir yaratılmıştan söz işitmedim. Oysa halk, onlarla konuşuyorum, onları dinliyorum sanır. Çünkü onlar, en büyük muhatabı görmezler. Onlar, benim halime nispetle, ondan [yansıyan] sese benzerler. Akıllı dinleyici sese aldırmaz. Hani meşhur bir atasözü vardır ya: Duvar çiviye: "Beni niye yaralıyorsun?" der. Çivi de: "Sen beni çakana bak" der.

597 [Allah'tan]:"Ey Azrail, sebepler, hastalıkları ve kılıç yarası gözüne görünmeyene, senin yaptığın iş de görünmez. Çünkü sen o sebeplerden bile daha gizlisin, ama [sonuçta] sen de bir sebepsin. Hatta öyle olur ki hastaya "Allah, ona sizden yakındır ama siz görmezsiniz " [sırrı] bile gizli kalmaz" diye cevap gelmesi.

598 Dünyanın yağlı, tatlı [nimetlerinin] tehlikesi ve bunların Allah yemeğine engel oluşunun beyanı hakkında. Nitekim [Peygamber] şöyle buyurmuştur: "Açlık, Allah yemeğidir. Onunla, doğru kişilerin bedenlerini diriltir." Yani açlıkta
Allah yemeği vardır. Şu da yine onun sözüdür: "Ben Rabbimin katında gecelerim, o beni yedirir, içirir." Allah da "Sevinç içinde rızıklanırlar " demiştir.

599 "Ölüm olmasaydı, bu dünya ne hoş olurdu. Dünya malı ne hoş olurdu yok olup gitmeseydi" diye bu tarzda saçma sapan sözler söyleyen aldanmış kişiye cevap.

599 Kul, daha hak etmeden ona nimetler veren yüce Allah'ın rahmetinden umulan şeyler hakkında. "O, insanlar umutsuzluğa düştükten sonra yağmur yağdırır ." Nice uzaklık vardır ki yakınlığı getirir. Nice kutlu günah vardır, nice saadet vardır ki kötülük umulan şeyden meydana gelir. Bunlar, "Allah'ınonların kötülüklerini iyiliklere çevirdiğinin bilinmesi içindir ."

602 Ayaz'ın çarığıyla postunu bir odada tutmasının, kapı yoldaşlarının, kapısının sağlamlığı ve üzerinde ağır bir kilit olması yüzünden onun o odada bir hazinesi var diye kuşkulanmalarının hikâyesi.

603 Anlatılan, hikâyenin suretidir. Bu suret, surete tutulup kalanlara uygun, onların tasvir aynasına yaraşır bir surettir. Bu hikâyenin gerçekliğindeki kutsallıktan dolayı, söz, bu indirgeyerek anlatıştan utanır. Utancından başı da kaybolur, sakalı da, kalemi de. Akıllıya bir işaret yeter .

604 "İnsan, neden yaratıldığına bir baksın " hükmünce çarıkla posta bakmanın hikmeti

604 "Cinleri, dumansız bir ateşten yarattı " [âyetiyle] yüce Allah'ın İblis hakkında: "O cinlerdendi, [Rabbinin] buyruğundan dışarı çıktı " buyurması.

605 "Eşyayı bize olduğu gibi göster " ve "Perde açılsaydı, yakinim artmazdı " sözlerinin anlamı hakkında. "Sen kime kötü gözle bakıyorsan, kendi varlık dairenden bakıyorsun." Eğri direk, eğri gölge salar.

606 Niyazın, niyazsızlığın zıddı olması yüzünden birbirlerine zıt olsalar da gerçekte sevenle sevilenin bir olduğunun beyanı. Nitekim ayna da şekilsiz ve yalındır. Oysa
şekilsizlik, şeklin zıddıdır. Ama gerçekte aralarında bir birlik vardır. Bunu anlatması uzun sürer. Akıllıya bir işaret yeter.

607 Bir sevgili, aşığına: "Beni mi daha çok seversin, kendini mi?" diye sordu: [Aşık]: "Ben kendimden ölmüşün, seninle diriyim; kendimden, kendi sıfatlarımdan yok olmuş, seninle var olmuşum. Kendi bilgimi unutmuş, senin bilginle âlim olmuşum. Kendi gücümü hatırdan çıkarmış, senin gücünle güçlenmişim. Kendimi seversem, seni sevmiş olurum; seni seversem kendimi sevmiş olurum" dedi."Kimde kesin inanç aynası varsa, kendini görse bile Allah'ıgörmüş olur.""Sıfatlarımla halka görün, seni gören, beni görür; sana yönelen, bana yönelir" [denmiştir]. Bu böyle olur gider.

608 O kovucu beyin, bir gece yarısı Ayaz'ın odasını açmak için çavuşlarla birlikte gelmesi, çarıkla postu asılı görmesi, bunun bir hile, bir gizleme olduğunu sanması, evin kuşkulandığı her yanını kazması, çukur kazıcılar getirtip duvarları delmesi, bir şey bulamayıp utanması, umutsuzluğa düşmesi. Nitekim kötü düşüncelilerle hayale kapılanlar da peygamberlerle velilerin yaptıkları hakkında "Bunlar büyücüdür, kendileri uyduruyorlar, baş köşeye geçip önder olmak istiyorlar" demişlerdi. [İşin aslını] araştırdıktan sonra utanırlar ama fayda etmez.

609 Kovucuların, peygamberler –onlara selâm olsun- hakkında kötü düşünenlerin, onların arı duruluğu ve temizliği ortaya çıktığı sırada düştükleri durum gibi, Ayaz'ın odasından elleri boş, utanmış bir halde padişahın yanına geri dönmeleri. "O gün, bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır ", "Allah'a karşı yalan uyduranları, yüzleri kapkara olmuş halde görürsün ."

609 Padişahın, "Bu cinayet, onun namusuna yapılmıştır" diye, o kovucularla odayı açanların tövbelerini kabul etmeyi ve onlara layık olan cezayı vermeyi Ayaz'a havale etmesi.

610 Padişahın, Ayaz'a: "Affetmekten veya cezalandırmaktan birini seç; hangisini yaparsan yap, adalet ve lütuf bakımından doğrudur. Her birinde iyilikler vardır. Adalette binlerce lütuf gizlidir" buyurması. "Kısasta da sizin için
hayat vardır ." Kısastan tiksinen kişi, sadece bir katilin hayatına bakar da ölüm cezası korkusunun kalesinde korunacak, alıkonacak yüz binlerce hayatına bakmaz.

611 Padişahın, Ayaz'a: "Bu hükmü çabucak karara bağla, bekleyip durma, günler aramızda [dolaşır durur], deme. Çünkü beklemek, kızıl ölümdür" diye acele etmesini buyurması ve Ayaz'ın padişaha cevap vermesi.

611 "Bunca zamandır söylemeyi denedik, bir süre de sabrı ve suskunluğu deneyelim" sözünü anlatış hakkında hikâye.

612 Konuştuğu zaman sözü haline ve iddiasına uygun olmayan kişinin durumunun beyanı. Nitekim kâfirler de: "Gökleri ve yeryüzünü kim yarattı diye sorsan Allah yarattı derler ." Gökleri yeri ve mahlukatı yaratanın duyan, gören, hazır ve nazır olan, her şeyi gözeten, her yeri kuşatan bir Allah olduğunu bilen birisi, nasıl olur da taştan puta hizmet eder, canını, malını ona feda eder?

614 Nasuh'un tövbesi hakkında hikâye. Nasıl ki süt memeden çıktı mı bir daha memeye giremezse, Nasuh tövbesiyle tövbe eden birisi de o günahı bir daha isteyerek asla hatırına getirmez, hatta ona duyduğu nefret her an artar. İşte o nefret, tövbenin kabul edilme tadını bulduğunun, önceki isteğin tatsız hal geldiğinin ve bunun ötekinin yerine geçtiğinin delilidir. Nitekim:"Aşkı, bir başka aşktan başkası kesip geçiremez; niye ondan daha güzel bir sevgili aramıyorsun?" demişlerdir.Gönlün yeniden o günaha meyletmesi, tövbenin kabul ediliş tadına ulaşmadığının, kabul tadının o günahın yerine geçmediğinin belirtisidir. "Kolay olanı, ona kolaylaştırırız " [hükmü] ortaya çıkmamıştır. "Zor olanı, ona kolaylaştırırız " [hükmü] onun üzerinde öylece durmaktadır.

614 [Allah'a] ulaşmış arifin duası ve Hak'tan bir şey dilemesi, Hakk'ın kendisinden bir şey dilemesine benzer. Çünkü, "Ben, onun kulağı, gözü, dili ve eli olurum" [hadisi] ve "Attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı " [ayetiyle birlikte], bu konuda âyetler, hadisler, rivayetler pek çoktur. Bunun beyanıyla, Allah'ın suçlunun kulağından tutup Nasuh gibi tövbe etmesi için sebepler var etmesinin şerhi.

615 Arama sırasının Nasuh'a gelmesi, "Herkesi aradık, Nasuh'u da arayın" diye ses gelmesi. Nasuh'un o korku yüzünden kendisinden geçmesi. İşin, tamamen çıkmaza girdikten sonra yeniden açılması. –Salât ve selâm üzerine
olsun- Allah elçisinin, bir hastalığa veya sıkıntıya uğradığı zaman: "Şiddetlen, açılırsın" dediği gibi.

616 İncinin bulunması ve şehzadenin hizmetçileriyle halayıklarının Nasuh'tan helallik dilemeleri.

617 Tövbesinin sağlamlaşmasından ve kabulünden sonra şehzadenin tellaklık için Nasuh'u yeniden çağırması ve onun bahane gösterip reddetmesi.

617 Birisi tövbe eder, pişman olur da sonra o pişmanlıkları unutup denenmişi yeniden denerse ebedî zarara uğrar. Tövbesinin devamlılığı, kuvveti, tatlılığı ve kabulü nasip olmazsa köksüz ağaç gibi her gün biraz daha sararır, biraz daha kurur. [Bundan] Allah'a sığınırız.

617 [Allah'a] vâsıl olmuş bir arif olan kutbun, Allah'ın kendisine ilham edişiyle, halkı, mertebelerine göre bağışlanma ve rahmet gıdasından yararlandırma konusunda, [başka hayvanların] kendisine yakınlıklarına göre, mekân yakınlığına değil, aksine huy yakınlığına göre nasibini ve artığını yedikleri aslana benzetiş ve örnek veriş. Bunun ayrıntısı pek çoktur. Doğru yola hidayet eden Allah'tır.

618 Oduncunun eşeğinin, has ahırdaki Arap atlarının nimetlerini görmesinin ve o devleti arzu etmesinin hikâyesi. Bu münasebetle, bağışlanmadan ve yardıma ulaşmadan başka bir şey arzu edilmemesi gerektiğine dair öğüt. Çünkü yüz türlü zahmette, bağışlanma lezzeti bulunsa, hepsi tatlılaşır. Bunun dışında, denemeden arzuladığın her devletle birlikte bir de zahmet vardır ki sen onu göremezsin. Nitekim her tuzakta yem görünür de tuzak görünmez. Sense şu tuzakta kalakalmışsın. Keşke o yemlere gitsem der durursun. Sanırsın ki o yemler tuzaksızdır.

619 Eşeğin, "Ben kısmetime razıyım" demesini tilkinin beğenmemesi.

619 Eşeğin tilkiye cevap vermesi

619 Tilkinin eşeğe cevap vermesi

619 Eşeğin tilkiye cevap vermesi

619 Tevekkülün anlamını anlatmaya dair bir zahidin hikâyesi. Zahit, tevekkülü deniyordu. Sebepleri bırakıp şehirden dışarı çıktı. Halkın geçeceği yol üzerlerinden uzaklaştı. Uzak, ıssız bir dağın eteğinde şiddetli bir açlık içinde başını bir taşa koyup içinden: "[Yarabbi] Senin sebepler yaratmana ve rızık vericiliğine tevekkül ettim de sebepleri bıraktım. Böylece sana tevekkül etmenin sebep yaratmasını görmek istiyorum" dedi.

620 Tilkinin eşeğe cevap vermesi ve onu kazanca teşvik etmesi.

620 Eşeğin, tilkiye: "Tevekkül kazançların en iyisidir. Çünkü herkes tevekküle muhtaçtır. Yarabbi, şu işimi rast getir, diye dua etmek tevekkülü de içerir. Tevekkül başka hiçbir kazanca muhtaç olmayan bir kazançtır vesaire..." diye cevap vermesi.

621 Bir devleti haber verende, o [devletin] izini ve ışığını göremezsen, o, bu işte taklitçilikle itham edilse yeridir. Bunun açıklaması için deve örneğini getiriyoruz.

622 Olgun ve [Allah'a] ermiş şeyhin davetiyle, eğitime bağlı bilgiyle erdem kazanmış eksik kişilerin sözleri arasındaki fark.

623 Muhannesle oğlancının hikâyesi. Oğlancı, muhannesle livata ederken: "Bu hançer ne için?" diye sordu. Oğlan: "Kim benim hakkımda kötülük düşünürse, bununla karnını deşerim" dedi. Oğlancı onun üstünde gelip giderken: "Allah'a şükür, ben senin hakkında kötülük düşünmüyorum" diyordu. "Benim beytim, beyit değil, bir ülkedir. Benim şakam, şaka değil [bir şey] öğretmektir ."'Şüphesiz Allah bir sivrisineği ve ondan üstün olanını örnek getirmekten çekinmez" Yani, "Allah bu örnekle neyi murat etti?" deyip ondan üstün olanları inkâr ederek nefislerini değiştirenleri de örnek getirir. Bu söze cevap olarak: "Bununla birçoklarını azdırıp saptırır, birçoklarını da doğru yola götürür " demek istedim diye buyurur. Çünkü her sınama, teraziye benzer. Çoklarının o yüzden yüzü kızarır, çokları da muratlarına eremezler. Bu konuda biraz düşünürsen, onun değerli sonuçlarından çoğunu bulursun.

623 Tilkinin hilesinin, eşeğin sakınmasına ve çekinmesine üstün gelmesi ve onu ormandaki aslana doğru çekmesi.

624 Korkusundan kendisini bir eve atan adamın hikâyesi. Yanakları safran gibi sararmış, dudakları çivit gibi mosmor olmuş, elleri ağaç yaprağı gibi titriyordu. Ev sahibi: "Hayrola, ne oluyor?" diye sordu. [Adam]: "Dışarıda angarya yüklemek için eşekleri yakalıyorlar" dedi. [Ev sahibi] "A mübarek, eşekleri yakalıyorlar, sen eşek değilsin ya, ne korkuyorsun?" dedi. [Adam]: "Öyle ciddi yakalıyorlar ki bugün ayırt ediş ortadan kalkmış, korkarım beni de eşek diye yakalarlar" dedi.

625 Tilkinin, o eşeği aslanın yanına götürmesi, eşeğin aslandan kaçışı. Tilkinin: "Eşek henüz uzaktaydı, acele ettin" diye aslana çıkışması. Aslanın özür dilemesi ve "Git, bir kez daha kandır" diye tilkiye yalvarması.

626 Ahdi ve tövbeyi bozmak, belâya, hatta çarpılmaya neden olur. Nitekim Cumartesi halkı ile İsa'nın sofrasında bulunanlar hakkında: "Onlardan bazılarını maymuna ve domuza çevirdik " [buyurulmuştur]. Bu ümmette, gönül çarpılır; kıyametteyse bedene gönül şekli verilir.

626 Tilkinin, o kaçak eşeği yine kandırmak için ikinci kez gelmesi.

627 Eşeğin tilkiye cevap vermesi.

627 Tilkinin eşeğe cevap vermesi

628 Gazneli Şeyh Muhammed-i Serrezî'nin -Allah sırrını kutsasın- hikâyesi.

629 Şeyhin onca yıldan sonra çölden Gaznin şehrine gelmesi, gayptan gelen işaretle zembil dolaştırarak topladığını yoksullara dağıtması. "Buyur [sözünün] yüceliğine sahip cana, mektup üstüne mektup, haberci üstüne haberci gelir."Nitekim evin penceresi açıksa, oradan güneş, ay ışığı, yağmur, mektup vesaire eksik olmaz.

630 "Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım " [sözünün] anlamı hakkında.

631 O şeyhin, gayptan gelen işaretle dilenmek üzere, bir gün içinde dört kere zembille bir beyin kapısına dayanması; bu arsızlık yüzünden beyin onu azarlaması ve onun beyden özür dilemesi.

631 Beyin, şeyhin öğüdü ve doğruluğunun [ona] yansıması yüzünden ağlaması; o küstahlığın ardından hazinesini bağışlaması; şeyhin kaçınması, kabul etmeyip: "Ben, işaretsiz tasarrufta bulunamam" demesi.

632 Şeyhe, "Bu iki yıl bizim buyruğumuzla aldın verdin. Bundan böyle alma, [sadece] ver" diye gayptan işaret gelmesi. Elini hasırın altına at. O hasırı senin için Ebu Hüreyre'nin heybesine döndürdüm. Dünyadakiler, bu âlemin ötesinde bir âlem olduğunu anlasınlar diye her ne dilersen orada bulacaksın. Orada, eline toprak alsan altın kesilir. Ölü giren diri çıkar. En büyük kutsuzluk, oraya girince en büyük kutluluk olur. Küfür, oraya girince imana döner. Zehir oraya girince panzehir olur. O âlem, ne bu âlemin içindedir, ne dışında; ne altındadır, ne üstünde; ne bitişiktir, ne ayrı. Neliksiz ve niteliksizdir. Ondan her an, binlerce belirti ve örnek ortaya çıkar. Nitekim elin sanatı, elin şeklinin, gözün bakışı, gözün şeklinin, dilin güzel konuşması, dilin şeklinin ne içindedir, ne dışında; ne bitişiktir, ne ayrı. Akıllıya bir işaret yeter.

632 Şeyhin, istek sahibi daha söylemeden gönlünde olanı bilmesi ve borçluların borç miktarını söylemeden anlaması. Bu "Halkıma, benim sıfatlarımla görün" [sözünün] belirtisidir.

633 [Şeyhin], halkın gönüllerinde olanı bilmesinin sebebi.

633 Tilkinin hilesinin, eşeğin sakınganlığını alt etmesi.

634 Perhizin ve açlığın faziletinin beyanı hakkında

634 Örnek

634 Bir şeyhin, bir müridin hırsına ve gönlünde olana vâkıf olup ona dille öğüt vermesinin ve öğüt sırasında Allah'ın emriyle ona tevekkül gücü bağışlamasının hikâyesi.

634 Büyük bir adada yalnız olan ineğin hikâyesi. Yüce Allah, ineğe yem olsun diye o adayı bitkilerle, çiçeklerle doldurur. İnek, akşama kadar hepsini otlar, bir dağ parçası gibi semirir. Gece olunca "Bütün ovayı otladım, yarın ne yiyeceğim" kaygısı ve korkusuyla uykusu tutmaz, bu kederle değnek gibi zayıflar. Sabahleyin kalkınca, bütün ovayı, dünkünden daha yeşil, daha kalabalık görür. Yine yer ve semirir. Gece yeniden aynı derde tutulur. O, yıllardır böylece görür durur, [bir türlü yarına] güvenmez.

635 Aslanın o eşeği avlaması, uğraşı yüzünden susaması, su içmek için pınara gitmesi. Aslan geri gelinceye kadar tilkinin, hayvanın en güzel yerleri olan ciğerini, yüreğini ve böbreğini yemesi. Aslanın arayınca ciğeri ve yüreği bulamaması. "Yüreği ile ciğeri nerede?" diye tilkiye sorması. Tilkinin de: "Onda yürek ve ciğer olsaydı, o gün öyle bir ölüm cezasını görmüş, bin bir hileyle canını kurtarmışken bir daha buraya gelir miydi?" demesi. "Duysaydık, ya da akıl etseydik yakıp kavuran cehennem ehli olmazdık ."

635 Uğradığı bir hal yüzünden gündüz çarşı ortasında kandille gezen rahibin hikâyesi.

636 Müslüman'ın bir Muğ'u [dine] davet etmesi.

637 Rahman'ın kapısında Şeytan'ın misali

638 Sünni müminin cebrî kâfire cevap vermesi, kulun ihtiyar sahibi olduğunun ispatı için delil getirmesi. Sünnet, peygamberlerin –onlara selâm olsun- ayaklarıyla çiğnenmiş bir yoldur. O yolun sağında cebir çölü vardır. [Orada bulunan] kendisinde ihtiyar görmez, emri ve yasaklamayı inkâr eder, tevilde bulunur. Emrin ve yasaklamanın inkarı cennetin de inkarını gerektirir. Çünkü cennet itaat edenlerin karşılığı, cehennemse emre karşı gelenlerin karşılığıdır. Artık işin sonu nereye varır söylemeyeyim. Akıllıya bir işaret yeter. O yolun solunda da kader çölü vardır. [Orada bulunan] yaratanın kudretini, yaratılmışın kudretine yenilmiş bilir. Bundan da o cebrî kâfirin sayıp döktüğü fesatlar meydana gelir.

640 İhtiyar, zorunluluk, öfke, sabır, tokluk, açlık gibi vicdani algılar, sarıyı kırmızıdan küçüğü büyükten, acıyı tatlıdan, miski pislikten, dokunma duygusuyla katıyı yumuşaktan, sıcağı soğuktan, yakıcıyı ılıktan, yaşı kurudan, duvara dokunmayı ağaca dokunmaktan ayırt edip bilen duygu yerine geçer. Öyleyse vicdanî algıyı inkâr eden, duyguyu inkâr eder; üstelik, vicdani algı, duygudan daha açıktır. Çünkü duyguyu bağlamak, duymasını engellemek mümkündür, ama vicdanî algıların yolunu ve girişini kapamak mümkün değildir. Akıllıya bir işaret yeter.

641 Yine halkın ihtiyar sahibi olduğunun, kaza ve kaderin ihtiyarı yok etmediğinin anlatıldığı bir hikâye.

642 Cebrîye cevap, ihtiyarın ispatı, emrin ve yasaklamanın doğruluğu hakkında hikâye. Cebrînin özrünün hiçbir şeriatta ve dinde kabul edilmeyeceğinin ve onu, yaptığı işin gerektirdiği cezadan kurtarmayacağının beyanı. Nitekim cebrî olan İblis de: "Beni azdırmana karşılık " demekle kurtulamamıştır. Az, çoğa delâlet eder.

643 "Allah'ın dilediği oldu" [sözünün] anlamı. Yani dilek, O'nun dileği, rıza, O'nun rızasıdır. O'nun rızasını arayın. Başkalarının gazabından, başkalarının sizi reddetmesinden gönlünüz daralmasın. "Oldu" (kâne), geçmiş zamana ait bir sözdür, ama Allah'ın işinde geçmiş ve gelecek yoktur. Çünkü "Allah katında ne sabah vardır ne akşam."

644 Kalem kurudu " sözü de böyledir. Yani kalem yazdı ve [mürekkebi] kurudu demektir. Kullukla günah bir değildir. Güvenilir olmakla hırsızlık bir değildir. Kalem kurudu, şükürle nankörlük bir değildir. Kalem kurudu, "Kuşkusuz Allah, iyilik yapanların ecrini zayi etmez."

645 Herat'ta, Horasan Amidi'nin süslü püslü kölelerini gören yoksulun hikâyesi. Arap atları üzerinde, üstlerinde altın işlemeli elbiseler, mücevherli başlıklar ve benzeri şeyler vardı. "Bunlar hangi beyler, nasıl padişahlar?" diye sordu. "Bunlar bey değil, Horasan Amidi'nin köleleri" dediler. Yüzünü göğe çevirip: "Ey Allahım! Köle bakmayı Amid'den öğren" dedi. Orada maliye işlerine bakana Amid derler.

646 O cebrî kâfirin, kendisini İslâm'a davet eden, cebir inancını bırakmaya çağıran sünniye tekrar cevap vermesi. İki taraf arasındaki tartışmanın uzayıp gitmesi. Zaten soru cevap konusunu ancak gerçek aşk kesip atabilir. Çünkü aşkın ondan yana pervası yoktur. "Bu Allah'ın dilediğine verdiği lütfudur ."

648 Padişahın, Ayaz'ı konuşturmak için kasten: "Bunca kederi, sevinci cansız bir çarıkla posta mı söylüyorsun?" demesi.

649 Mecnun'a akrabalarının: "Leyla'nın güzelliği bir dereceye kadar, o kadar da güzel değil. Şehrimizde ondan daha güzelleri pek çok. Sana bir ikisini, [hatta] on tanesini gösterelim. [İçlerinden birini] seç de sen de kurtul, bizi de kurtar" demeleri, Mecnun'un onlara cevap vermesi.

650 Çadır giyip vaaz sırasında kadınların arasına oturan, bir harekette bulununca kadının birinin bu erkektir diye onu tanıyıp bağırdığı Cuha'nın hikâyesi.

651 Padişahın Ayaz'a bir kez daha: "Çarıkla postun halini açıkça anlat da kapı yoldaşların o işaretten öğüt alsınla., Çünkü din, nasihattir " diye emretmesi.

651 Bayezid zamanında kendisine Müslüman ol denilen ve onlara cevap veren kâfirin hikâyesi.

651 Kâfirler diyarında ezan okuyan, kâfir bir adamın kendisine hediye verdiği çirkin sesli müezzinin hikâyesi.

653 Kocasına: "Eti kedi yedi" diyen kadının hikâyesi. Kocası, kediyi terazide tarttı. Kedi yarım batman geldi. "A kadın, dedi, et yarım batmandan biraz fazlaydı. Eğer bu etse kedi nerede; eğer bu kediyse; et hani?"

654 Kölesine: "Git şarap getir" diyen beyin hikâyesi. Köle gitti, şarap testisini getirdi. Yolda iyiliği emreden bir zahit vardı. Bir taş atıp testiyi kırdı. Bey, bunu duyunca zahidin kulağını bükmeye kalkıştı. Bu olay, henüz şarabın haram olmadığı İsa –ona selâm olsun- zamanında olmuştu. Ama zahit, kötülükten sakındırmaya çalışıyor, [halkı] zevklerden alıkoyuyordu.

655 Ziya-yı Dalk'ın boyu çok uzundu; kardeşi, şeyhülislam Tâc-ı Belh'inki ise pek kısaydı. Bu şeyhülislam kardeşi ziyadan çok utanırdı. Ziya, [bir gün] onun dersine geldi. Belh'in bütün ileri gelenleri onun dersinde hazır bulunuyordu. Ziya, ona saygı gösterip [yerine] geçti. Şeyhülislam onu pek umursamadan yarım yamalak kalktı. [Bunun üzerine] Ziya: "Evet, dedi, pek uzun boylusun, boyundan bir parçacık çal."

655 Beyin, zahidin kulağını bükmek için öfkeyle gitmesi.

656 Soytarının Seyyid Şah-ı Tirmiz'i mat etmesi

657 Mustafa'nın –ona selâm olsun- Cebrail'in –ona selâm olsun- kendisini ona göstermekte gecikmesinden dehşete kapılıp kendisini Hira dağından atmaya kalkışması. Cebrail'in de –ona selâm olsun- "Kendini atma, çünkü ileride senin için nice devletler var" diye ona görünmesi.

657 Beyin, zahidin şefaatçilerine ve komşularına "Niye küstahlık etti? Niye bizim testimizi kırdı? Ben bu konuda şefaat kabul etmem. Çünkü onun cezasını vermeye yemin ettim" diye cevap vermesi.

658 Zahidin şefaatçileriyle komşularının ikinci kez elini ayağını öperek yalvarmaları.

658 Beyin onlara tekrar cevap vermesi.

659 "Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur, keşke bilselerdi " âyetinin tefsiri. Yani o âlemin kapısı, duvarı, alanı, suyu, testisi, meyvesi, ağacı, hepsi diridir. Söz söyleyici, söz işiticidir. Bu yüzden Mustafa –ona selâm olsun- "Dünya bir leştir, onu dileyenler de köpeklerdir" buyurdu. Ahirette dirilik olmasaydı o da leş olurdu.Leşe, ölü olduğundan leş derler, pis kokusundan, iğrençliğinden değil.

660 Padişahın, "Yaptığın işin yorumunu söyle de inkârcıların ve kınayıcıların müşkülünü hallet. Çünkü onları o perişanlık içinde bırakmak erkekliğe sığmaz" diye bir kere daha Ayaz'dan ricada bulunması.

660 İnsanın bedeninin misafirhaneye, çeşitli düşüncelerin de çeşitli misafirlere benzetilmesi; Arif, o üzüntü ve sevinç düşüncelerine razıdır; gariplerin gönlünü hoş tutan, misafir seven, Halil'e benzeyen bir kişi gibidir. Halil'in kapısı da ister kâfir olsun, ister güvenilir olsun, ister hain, misafire ikram için daima açıktı. Misafirlerin hepsine karşı güler yüz gösterirdi.

660 Ev sahibinin karısının: "Yağmur kızıştı, misafir boynumuzda kaldı" dediği misafirin hikâyesi.

661 Gönle, her gün gelen düşüncenin, günün başında eve gelip ev sahibine hükmeden, huysuzluk eden misafire benzetilmesi; misafir ağırlamanın ve misafirin nazını çekmenin fazileti.

662 Padişahın, Ayaz'ın gönlünü alması

663 Bir babanın kızına: "Kendini koru da kocandan gebe kalma" diye öğüt vermesi.

663 Gölgede yetişmiş, [nefsiyle] savaşmamış bir sufinin yüreksizliğinin ve gevşekliğinin hikâyesi. Aşk derdi ve yarası tatmamıştı; halkın, önünde secde etmesi, elini öpmesi, saygıyla bakıp "Bugün zamanımızda sufi odur"
diye parmakla göstermesi yüzünden gurura kapılmıştı.
Çocukların, sen hastasın dedikleri o öğretmen kendi vehimle hastalanmıştı. "Ben mücahidim, beni bu yolda yiğit bilirler, gazilerle birlikte savaşa gidip zahirde de hünerler göstereyim, büyük cihatta müstesna bir kişiyim, benim için küçük cihadın lafı mı olur?" vehmiyle aslan hayali görmüş, yiğitlikler göstermiş, bu yiğitliklerle sarhoş olmuş, aslan avlamak için yüzünü ormana tutmuştu. Aslansa hal diliyle ona: "Öyle değil, yakında bileceksiniz, sonra da öyle değil yakında bileceksiniz " diyordu.

664 Savaşçıların "Sende, eli bağlı bir kâfir esirin göz süzmesiyle kendisinden geçen, elinden hançeri düşüren böyle bir yürek, böyle bir öd varken, sakın ha sakın savaşa gelip de kepaze olma, sen tekkenin mutfağını gözle" diye sufiye öğüt vermeleri.

665 Ayyazi'nin -Allah rahmet etsin- hikayesi. Şehit olma umuduyla yetmiş kere bağrı açık olarak savaşlara girmişti. Ondan umudun kesince, küçük cihattan büyük cihada yöneldi, halvete girdi. Ansızın gazilerin sesini duydu. Nefsi içeriden gazaya doğru [gitmek için] zincirlerini koparıyordu; Onun, nefsini bu istek konusunda itham etmesi.

666 Bir mücahit, hırsıyla, nefsinin arzusuyla savaşmak için her gün gümüş para kesesinden bir direm çıkarır, teker teker hendeğe atardı. "Madem hendeğe atıyorsun, bari bir kerede at da kurtulayım; çünkü ümitsizlik iki rahatlıktan biridir" diyen nefis vesvesesine: "Sana bu rahatlığı da vermem" dedi.

666 Bir casusun, Mısır halifesine kâğıda çizilmiş bir cariye resmini göstererek övmesi, Mısır halifesinin ona âşık olması, halifenin bir beyi ağır bir orduyla Musul kapısına göndermesi, bu amaç uğrunda çok insan öldürmesi ve yakıp yıkması.

667 Musul padişahının, Müslümanların daha fazla kanı dökülmesin diye o cariyeyi halifeye bağışlaması.

668 O komutanın işlediği cinayetten pişman olması ve olup bitenden halifeye söz etmemesi için o cariyeye yemin ettirmesi.

669 Ahireti inkâr edenlerin delili ve o delilin zayıflığı. Çünkü onların delili döner dolaşır "Biz bundan başka bir ['alem] görmüyoruz" sözüne gelir.

670 Halifenin, birleşmek için o güzel yüzlünün yanına gelmesi.

670 O halifenin şehvetindeki zayıflık ve o beydeki şehvet gücü yüzünden cariyeyi gülme tutması; halifenin cariyenin gülüşünden bir şeyler anlaması.

670 Cariyenin, kılıç darbesi korkusuyla, halifenin: "Bu gülüşün sebebini doğru söyle, yoksa seni öldürürüm" diye zorlaması nedeniyle o sırrı halifeye açması.

671 Padişahın, o ihaneti anlayınca, durumu örtbas etmeyi, beyi affetmeyi ve cariyeyi ona vermeyi kararlaştırması. "Kim kötülük ederse, kendi aleyhinedir " ve "Elbette Rabbin gözetleme yerindedir " [âyetleri uyarınca] bu fitnenin Musul hâkimine kastetmesi ve zulmetmesi yüzünden kendine bir ceza olduğunu bilmesi. İntikam alacak olursa, bu zulüm ve tamah nasıl başına geldiyse, o intikamın da başına gelmesinden korkması.

672 [Allah] "Biz paylaştırdık " [ayeti hükmünce] birisine eşeklerin şehvetini ve gücünü verir; birisine de peygamberlerle meleklerin ince anlayışını ve gücünü verir."Hevâ ve hevesi baştan atmak ululuktandır. Hevâ ve hevesi terk etmek, peygambere özgü bir güçtür.Şehvetten olmayan tohumların meyvesi ancak kıyamette [alınır]."

673 Padişahın, divanda, toplantı yerinde bir inciyi "Bu ne kadar eder?" diye vezirin eline vermesi. Vezirin, onun değeri hakkında abartıya kaçması. Padişahın ona "Şimdi bunu kır" diye emretmesi ve vezirin "Bunu nasıl kırarım?" diye cevap vermesi.

673 İncinin elden ele dolaşarak sonunda Ayaz'a gelmesi; Ayaz'ın ince anlayışı ve onları taklit etmeyişi; padişahın mal mülk verişine, hilatlerini ve gelirlerini artırmasına, yanılanların aklını övmesine aldanmaması. Çünkü taklitçiyi Müslüman'dan saymak yaraşmaz. Müslüman da olsa taklitçinin o inanç üzere sebat etmesi, gözü görenlerdeki sebata sahip olmadığından da bu imtihanlardan sağ salim çıkması pek nadirdir. Ancak Allah'ın koruyup kolladığı kimse başka... Çünkü gerçek birdir, [ama] onun birçok yanıltıcı zıddı ve benzeri vardır.
Taklitçi, o zıddı tanımayınca, bu yüzden gerçeği de tanımamış olur. Ama o tanımasa bile, gerçek, ona inayet gözüyle bakarsa, o tanımazlığın taklitçiye zararı yoktur.

674 Beylerin, "Onu niye kırdın?" diye Ayaz'ı azarlamaları ve Ayaz'ın onlara cevap vermesi.

675 Padişahın beyleri öldürülmeye kalkışması ve Ayaz'ın "Affetmek daha uygundur" diye sultanın tahtı önünde şefaatte bulunması.

676 Büyücülerin, ölüm cezasına uğradıkları sırada Firavun'a: "Zararı yok, biz, Rabbimize döneceğiz " demelerinin tefsiri.

677 Ayaz'ın kendisini bu şefaatçilikte suçlu bilmesi ve bu suçtan dolayı özür dilemesi. O özür dileyişte de kendisini suçlu bilmesi. Bu kırıklık, padişahın ululuğunu bilmekten meydana gelir. [Peygamber]: "Ben, Allah'ı en fazla bileniniz ve Allah'tan en çok korkanınızım" [dedi]. Yüce Allah da: "Kulları içinde Allah'tan ancak bilgin kulları korkar " buyurdu.

678 Sonnotlar

6. Defter

691 Değerli ve Sağlam Kitabın Tamamlanması

694 Bir soru soranın "Bir şehrin burcuna konmuş kuşun başı mı daha üstün, daha değerli ve daha uludur yoksa kuyruğu mu?" diye soru sorması ve vaaz edenin soru sorana anlayışı ölçüsünce cevap vermesi

696 İman zevkine engel olan, doğruluk zaafını gösteren, yüz binlerce ahmağın yolunu kesen çürümüş, kokuşmuş namusları kınayış. Nitekim koyunlar da o muhannesin yolunu kesmişlerdi de geçmeye cesaret edemiyordu. Muhannes çobana "Bu senin koyunların, beni ısırırlar mı acaba?" diye sordu. Çoban: "Eğer erkeksen, sende erkeklik damarı varsa hepsi sana feda olsun. Yok, eğer muhannessen her biri sana bir ejderha kesilir" dedi. Bir başka muhannes daha vardır ki daha koyunları görür görmez yoldan döner, sorarsam koyunlar başıma üşüşür de beni ısırırlar diye bir şey de soramaz.

697 İradeden ve irade sebeplerinin fitnesinden Allah'a yalvarıp sığınış. Gökler ve yerler bile iradeden ve irade sebeplerinden ürküp korktular. İnsan tabiatı, iradeye ve irade sebeplerini armaya düşkündür. Nitekim hastalanınca iradesini az görür, iradesinin artması için iradenin var olmasını sağlayan sağlığa kavuşmayı diler. İradesinin artması için makam sahibi olmayı diler. Geçmiş ümmetlere Allah'ın kahrının iniş sebebi, iradenin ve irade sebeplerinin aşırılığıydı. Hiç kimse yoksul Firavun görmemiştir.

698 Hintli bir köle, efendisinin kızına gizliden gizliye âşık olmuştu. Kızı, bir asilzadenin oğluna verdiler. Köle bunu haber alınca hastalandı, erimeye. Hiçbir tabip onun derdini anlayamadı. Onun da [derdini] söylemeye cesareti yoktu.

699 Efendinin, karısına: "Sabret, köleye eziyet etme. Ben eziyet etmeden onu bu sevdadan vazgeçiririm. Böylece ne şiş yanar ne de kebap pişmeden kalır" demesi.

700 Bu aldanış, sadece o Hintli köleye mahsus değildir. Allah'ın koruduğu hariç olmak üzere her insan böyle bir aldanışa yakalanır. Bunun beyanı.

701 "Ne zaman bir savaş ateşi yakacak olsalar .... " âyetinin herkes hakkında oluşu

701 Bunu anlatan bir başka hikâye

702 Padişahın, beylere ve Ayaz'ın tuttuğu yol hakkında taassup gösterenlere, onun [kendi katındaki] üstünlüğünün, mertebesinin, yakınlığının ve gelirinin neden daha fazla olduğunun sebeplerini, delil gösteremeyecekleri ve itirazda bulunamayacakları bir şekilde göstermesi.

703 Beylerin, bu delile karşı, cebrice şüphelerle savunmaya geçmeleri ve padişahın onlara cevap vermesi

704 Kuşlar kendisini bitki sansınlar diye otlara bürünen, gül ve lâle demetlerini külah gibi başına koyan bir avcının hikâyesi. Zeki bir kuş, bu insanoğludur, ben bu şekilde bir bitki görmedim diye işin biraz farkına varmış olsa da tam olarak anlamamış ve onun hilesine kanmıştı. Çünkü ilk algısında bir kesinlik yoktu. Bu hile konusundaki ikinci algı [kendisine daha] kesin geldi. Bunun sebebi hırstır, tamahtır. Hele bu bir de ihtiyaç ve yoksulluk çağında olursa. Peygamber: "Az kalsın yoksulluk, kâfirlik oluyordu" buyurmuştur.

705 Hırsızların koçunu çaldıkları, bununla da yetinmeyip hileyle elbiselerini de çaldıkları adamın hikâyesi

705 Mustafa'nın –ona selâm olsun- "İslâm'da ruhbanlık yoktur diye" ümmetine yasakladığı ruhbanlığın anlamı hakkında kuşun avcıyla tartışması

707 Hırsızlar, tacirlerin mallarını tamamen götürene kadar susan, ondan sonra da bağıra çağıra bekçilik etmeye kalkışan bekçinin hikâyesi

708 Kuşun tuzağa yakalanmasını, zahidin işine, hilesine ve riyakârlığına havale etmesi ve zahidin kuşa cevabı

709 Bir âşık, sevgilisinin verdiği söze umut bağlayarak onun gösterdiği odaya geldi. Gecenin bir kısmını bekleyerek geçirdi ama uyuyakaldı. Sevgilisi, vaadinde durmak için geldiğinde onu uyur halde görünce cebini cevizle doldurup gitti onu uyur bıraktı ve geri döndü. Bunun hikâyesi.

710 Mahmur Türk beyinin sabah erken vakitte çalgıcı istemesi ve "Yüce Allah'ın dostlarına hazırladığı bir şarabı vardır, içince sarhoş olurlar, sarhoş olunca da tertemiz hale gelirler..." hadisinin tefsiri. *Şarap, sırlar küpünde şunun için köpürür:Kim her şeyden sıyrılıp geçmişse, o içsin o şarabı.*Yüce Allah "İyi kişiler içerler" buyurmuştur.*Senin içtiğin şarap haramdır. Bizse, helâl [olan şaraptan] başka bir şarap içmeyiz.*Gayret et de yokluktan varlığa ulaş.Allah şarabıyla mest ol.

711 Bir körün Mustafa'nın -ona selâm olsun- evine gelmesi, Âişe'nin –Allah ondan razı olsun- körden kaçması, Peygamber –ona selâm olsun- "Niçin kaçıyorsun? O seni görmüyor" deyince Âişe'nin –Allah ondan razı olsun Peygamber'e –ona selâm olsun- cevabı

712 Mustafa'nın –ona selâm olsun- "Âişe, gönlümden geçenden haberdar mı yoksa zahirdeki sözü mü taklit ediyor?" diye anlamak için, "Niçin gizleniyorsun? Gizlenme. Kör seni görmüyor ki" diyerek Âişe'yi -Allah ondan razı olsun- sınaması

712 Türk beyinin meclisinde şu gazeli okumaya başlayan çalgıcının hikâyesi:

712 Türk'ün de "Bildiğini söyle" diye bağırması ve çalgıcının o beye cevap vermesi

713 Peygamberin -ona selâm olsun- "Ölmeden önce ölünüz" sözünün tefsiri. A dost, Yaşamak istiyorsan ölmeden önce öl. Çünkü İdris böyle bir ölümle bizden önce cennetlik oldu

715 Ömrünü heder edip ölüm anının darlığında tövbe istiğfar etmeye başlayan gafil kişinin, her yıl Aşura günlerinde Antakya kapısında yas tutan Halep Şiilerine benzetilmesi ve yabancı bir şairin yoldan çıkagelip "Bu feryat figan neyin matemi içindir?" diye sorması

715 O şairin Halep Şiilerini kınamak için nükte söylemesi

716 Allah'ın rızık vericiliğini, hazinelerini ve rahmetini görmeyen muhteris adamın, büyük bir harman yerinde, bir tek buğday tanesiyle uğraşan, coşan, [üstüne] titreyen, acele acele çeken ve o harmanın genişliğini görmeyen bir karıncaya benzetilmesi

717 Gece yarısı bir evin kapısı önünde sahur davulu çalan şahsın hikâyesi. Komşunu ona: "Daha gece yarısı, sahur vakti değil. Üstelik bu evde kimse yok, kimin için davul çalıyorsun" demesi ve davulcunun ona cevap vermesi

718 Bilâl'in, Hicaz sıcağında Mustafa'nın—ona selâm olsun- sevgisiyle "Ahad, Ahad" demesinin hikâyesi. Efendisi, kuşluk vakitleri çıfıtça taassubu yüzünden Hicaz güneşinin altında onu diken dalıyla döverdi. Yaralardan ötürü Bilâl'in bedeninden kan fışkırırdı da elinde olmadan yine [ağzından] "Ahad, Ahad" sözü çıkardı. Hani başka dertliler de ellerinde olmadan inlerler ya öyle. Bilâl, aşk derdiyle dolu olduğundan diken derdini kendinden gidermek umurunda bile değildi. Tıpkı Firavun'un büyücüleri, Circis ve sayısız hesapsız başkaları gibi

720 Sıddık'ın -Allah ondan razı olsun- Mustafa'ya –ona selâm olsun- Bilâl'in -Allah ondan razı olsun- başına geleni, Yahudilerin ona ettiği zulmü, onun "Ahad, Ahad" deyişini, Yahudilerin daha fazla kinlenişini anlatması, bu durumu Mustafa'nın yanında hikâye etmesi ve Bilâl'in satın alınması konusunda meşveret etmeleri

721 Mustafa'nın –ona selam olsun- Sıddık'a -Allah ondan razı olsun- "Sen Bilâl'e müşteri olunca onlar inatlarından mutlaka fiyatını artıracaklardır. Bu fazilette beni de kendine ortak et, vekilim ol, yarı parasını benden al" diye salık vermesi

723 Yahudi'nin Sıddık bu alışverişte aldandı sanarak gülmesi

724 Mustafa'nın –ona selâm olsun- Sıddık'a –Allah ondan razı olsun- "Ben sana beni de ortak ederek al diye salık vermemiş miydim? Sen niye sadece kendin için aldın?" diye serzenişte bulunması ve onun özür dilemesi

725 Hilâl, Allah'ın muhlis bir kuluydu. Basiret sahibiydi, taklitçi değildi. İyilik için kendisini gizleyerek insanlara kulluk eder görünürdü, aczinden değil. Hani Lokman ile Yusuf ve başkaları da zahiren böyle yapmışlardı. [Hilâl de] bir beyin kulu ve seyisiydi. O bey Müslüman'dı ama kördü. Kör de bir annesinin olduğunu bilir, ama o nasıldır, neye benzer, hayaline dahi getiremez. Bu bilgiyle annesini yüceltirse körlükten kurtulabilir. Çünkü "Allah, bir kulu hakkında hayır dilediğinde, onlarla gaybı görmesi için onun kalbinde iki göz açar"
725 Aynı sözü anlatan başka bir hikâye
726 Örnek
726 Hilâl'in hastalanması, efendisinin horlama ve bilgisizlik yüzünden onun hastalığından habersiz oluşu; Mustafa'nın –ona selâm olsun- gönlünün onun hastalığından ve halinden haberdar olması ve Peygamber'in –ona selâm olsun- Hilâl'in hatırını sormaya, geçmiş olsun geçmiş olsun demeye gidişi
727 Mustafa'nın -ona selâm olsun- Hilâl'e geçmiş olsun demek için o beyin ahırına girmesi, Mustafa'nın Hilâl'i—Allah ondan razı olsun- okşaması
727 Mustafa -ona selâm olsun- İsa'nın -ona selâm olsun- su üstünde yürüdüğünü duyunca "Yakini artsaydı hava üstünde yürürdü" buyurmasının beyanı
729 Çirkin yüzüne cendere yaptığı ve allık sürdüğü halde istediği gibi olmayan, beğenilmeyen kocakarının hikâyesi
729 Bir Gilanlıya "Allah seni sağ salim evine barkına kavuştursun" diye dua eden yoksulun hikâyesi
729 O Kocakarının Niteliği
730 Bir evden her ne istediyse kendisine yok denilen yoksulun hikâyesi
730 O kocakarı hikâyesine geri dönüş
731 Tabibin kendisinde sağlıktan yana umut görmediği hastanın hikâyesi
732 Hasta hikâyesine dönüş
734 Sultan Mahmut ile Hintli kölenin hikâyesi
736 [Dünyadan] geçip gidenlerde ölüm derdi yoktur, onlarda kaybettiklerinin hasreti vardır
737 Sufi ile kadı hikâyesine tekrar dönüş
739 Kadının, dervişin tokadına kızması ve sufinin kadıya serzenişte bulunması
740 Kadının sufiye cevap vermesi
741 Sufinin kadıya soru sorması
741 Kadının sufiye cevap vermesi
742 Sufinin kadıya yine soru sorması
742 Kadının sufinin sorusuna cevap vermesi ve Türk ile terzi hikâyesini örnek getirmesi
742 Peygamber -selâm olsun ona- "Yüce Allah, vaaz edenlerin diline dinleyenlerin himmetince hikmet telkin eder" buyurdu
743 Türk'ün "Terzi benden bir şey çalamaz" diye iddiaya girip [malını] rehin koyması
743 Terzinin gülünç şeyler söylemesi, şiddetli gülüşü yüzünden Türk'ün iki daracık gözünün kapanması ve terzinin fırsat bulması
744 Terzinin Türk'e: "Hey, sus, gülünç bir şey daha söylersem elbisen dar gelecek" demesi
744 İşi gücü olmayanlar ve masal peşinde olanlar o Türk'e benzerler; aldatıcı gaddar dünya da o terziye benzer. Şehvetler ve kadınlar, bu dünyanın gülünç fıkralar söylemesidir. Ömür de ebedilik kaftanı ve takva elbisesi dikmesi için terzinin önüne konmuş olan o atlasa benzer
745 Örnek
745 Sufinin sorusunu yinelemesi
745 Kadının sufiye cevap vermesi
746 Bir işin eziyetine sabretmenin, sevgilinin ayrılığına sabretmekten daha kolay olduğunu anlatan bir hikâye
747 Örnek
748 Kazanç vasıtası olmaksızın rızık isteyen yoksul hikâyesinin geri kalanı
751 Üzerinde "Bir kubbenin yanında yüzünü kıbleye çevir, yaya ok koy, at; nereye düşerse orada bir define var" yazan define kâğıdının hikâyesi
752 O yoksulun hikâyesinin tamamı ve o definenin yerinin alâmeti
752 Bu define haberinin ortaya çıkması ve padişahın kulağına gitmesi
752 O padişahın, defineyi bulmaktan umut kesmesi ve aramaktan usanması
753 Padişahın "Al, biz ondan vazgeçtik" diye define kâğıdını o yoksula vermesi
755 Şeyh Hasan-ı Hrakani 'nin -Allah sırrını kutsasın- müridinin hikâyesi

755 Gelen müridin Şeyh'in hanımına: "Şeyh nerede, onu nerede arayayım?" diye sorması ve Şeyh'in karısının uygunsuz cevap vermesi
756 Müridin cevap vermesi ve o kınayıp duran kadını, küfretmesi ve boş sözler söylemesi yüzünden azarlaması
757 Müridin Şeyh'in evinden dönmesi, halka sorması ve onların "Şeyh falan ormana gitti" diye göstermeleri
758 Müridin muradını bulması ve Şeyh ile o ormanın yakınında görüşmesi
758 "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım " [âyetindeki] hikmet
760 Hud'un –ona selâm olsun- kasırga koptuğunda ümmetindeki müminleri kurtarmak için mucize göstermesi
761 Kubbe ile define hikâyesine geri dönüş
762 O define arayıcısının, epeyce arayıştan, acizlik ve çaresizlikten sonra "Ey gizlileri açığa çıkaran! Bu gizliye sen açığa çıkar" diye yüce Allah'a tövbe etmesi.
764 Gizli sesin define arayıcısına seslenmesi ve definenin sırlarındaki hakikati bildirmesi
765 Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi üç yolcunun hikâyesi. Bir konakta yiyecek buldular. Hıristiyan ile Yahudi toktu, bu yiyeceği yarın yiyelim dediler. Müslüman oruçluydu, onlara galebe çalamadığından aç kaldı
768 Yolda bir deste ot bulunca her biri ben yiyeceğim diyen deve, öküz ve koçun hikâyesi
768 Örnek
769 Müslüman'ın, arkadaşları Yahudi ile Hıristiyan'a gördüğü rüya konusunda cevap vermesi ve onların hayıflanmaları
769 Tirmiz padişahı Seyyid'in "Kim, üç ya da dört günde filanca önemli iş için Semerkant'a giderse, ona kaftan, at, köle, cariye ve şu kadar altın vereceğim" diye tellal çağırtması, Delkak'ın bu haberi köyde tellaldan duyması ve bir eşekle padişahın yanına gelip: "Her halükârda ben gidemem" demesi
773 Farenin kurbağayla arkadaş olması, her ikisinin ayaklarını uzun bir iple bağlamaları, karganın fareyi çekip götürmesi, kurbağanın havada asılı kalıp bağırması, kendi cinsinden olmayanla arkadaşlık kurmaktan ve kendi cinsiyle uyuşmamaktan pişman olması
774 Farenin kurbağaya "Ben, gerektikçe suya senin yanına geliyorum, aramızda bir bağ olmalı ki ırmak kıyısına geldiğimde sana haber verebileyim. Sen de benim deliğimin başına gelince bana haber verebilesin" diyerek bir tedbir düşünmesi
775 Farenin, yalvarıp yakarmada, su kurbağasıyla buluşmak istemede üstelemesi
776 Farenin, "Bahaneler düşünme, benim ihtiyacımı gidermeyi sonraya atma. Çünkü sonraya bırakmada âfetler vardır. Sufi vaktin oğludur. Oğul, babasının eteğinden el çekmez. Sufinin esirgeyici babası olan vakit de onu yarını gözetip durmaya muhtaç etmez. Onu, hesabı pek seri olan kendi bahçesine öyle bir daldırır ki. O, halk gibi geleceği beklemez. Nehre mensuptur o, dehre değil. Çünkü Allah'ın katında ne sabah
vardır ne akşam. Orada geçmiş, gelecek, ezel ve ebet yoktur. Geçmiş Âdem'le gelecek Deccâl yoktur. Çünkü usuller cüzi akılla hayvanî ruhun ikliminde bulunurlar. Mekânsızlık ve zamansızlık âleminde bu usuller yoktur. Öyleyse o vaktin oğludur [sözünden] zaman ayrımın olmadığı anlaşılır. Nitekim "Allah birdir" sözünden de ikiliğin olmadığı anlaşılır, birliğin hakikati değil" diyerek kurbağaya yalvarması.
779 Gece hırsızlarının hikâyesi. Sultan Mahmut bir gece, onların arasına düştü de "Ben de sizden birisiyim" deyip onların hallerinden haberdar oldu
782 Su sığırı, denizin dibinden şımşırak taşını çıkarır. Geceleyin onu denizin kıyısına koyar, onun ışığı altında otlar. Bir tacir, pusudan çıkar, su sığırı, mücevherden uzaklaştığında mücevheri kara balçık ve çamurla sıvayıp bir ağaca kaçar. Bunun hikâyesi.
782 O farenin ırmak kıyısında kurbağayı çağırması hikâyesine geri dönüş ve kurbağa isteğinden haberdar olsun diye farenin ipi ucunu çekmesi
783 Abdülgavs'ın hikâyesi. Perilerin onu kaçırması, yıllarca periler arasında kalması, yıllar sonra şehre ve çocuklarına gelmesi, onlarla aynı cinsten oluşu ve gönül bağı yüzünden o perilerin ayrılığına sabredememesi
785 Bir adamın Tebriz muhtesibinden maaşı vardı. O maaşa güvenerek borçlanmıştı. Onun öldüğünden de haberi yoktu. Hâsılı hiç kimse onun borcunu ödemedi de, borç yine o ölmüş olan muhtesip tarafından ödendi. Nitekim denilmiştir ki:
Ölü, ölümle rahata eren kimse değildir. Ölü, diriler arasında olan ölüdür.
785 Cafer'in -Allah ondan razı olsun- bir kaleyi tek başına almak için gelmesi. O kalenin padişahının onu def etmek için vezirine danışması. O vezirin padişaha: "Sakın ha, bilgisizlikle öfkeye kapılma, teslim et. Çünkü bu adam desteklenmiştir. Onun canında Allah katından verilmiş büyük bir topluluk vardır" demesi
787 O borçlu adamın muhtesibin yardımını umarak Tebriz'e gelmesi hikâyesine geri dönüş

788 O yabancının muhtesibin ölümünden haberdar olması, bir yaratılmışa güvenmekten ve ihsanına dayanmaktan dolayı istiğfar etmesi, Hakk'ın nimetlerini anması ve kendi suçundan Allah'a tövbe etmesi: "İnkârcılar Rablerine başkalarını eşit tuttular ."

791 İki görenin misali, Kâş şehrindeki Ömer adlı yabancıya benzer. Adı yüzünden bir dükkândan öteki dükkâna gönderiliyordu. Ömer'e ekmek satmamakta bütün dükkânların bir olduğunu anlamıyordu. [Kendi kendine demiyordu ki]: "Bir çaresine bakayım, ben yanlış yaptım, benim adım Ömer değil diyeyim. Şu dükkânda tövbe eder, çaresine bakarsam bu şehirdeki bütün dükkânlarda ekmek bulurum. Eğer çaresine bakmaz da adım Ömer olarak kalırsa, bu dükkândan ötekine gitsem de yine mahrum ve şaşıyım çünkü bu dükkânları birbirinden ayrı sandım."

792 Kethüdanın [o yabancının borcunu] bütün Tebriz şehrine pay etmesi, pek az bir şeyin toplanması, o yabancının ziyaret için muhtesibin türbesine gitmesi, bu macerayı onun mezarı başında yana yakıla anlatması

795 Harezmşah'ın -Allah ona rahmet etsin- maiyetiyle gezerken çok nadir bulunan bir at görmesi, padişahın gönlünün o atın güzelliğine ve çevikliğine bağlanması, İmadü'l-mülk'ün o atın sevgisini padişahın gönlünden soğutması, padişahın onun görüşünü kendi sözüne tercih etmesi. Nitekim Hakim [Senâyî] İlâhî-nâme'de şöyle demiştir:
Esir satıcısı kıskanç dilli olursa, bir arşın beze karşılık bir Yusuf'a kavuşursun
Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlıkla yaptıkları tellallık yüzünden, onca güzelliği müşterilerin gözünden gizlendi de çirkin görünmeye başladı. "Ona karşı pek rağbetleri yoktu. "

797 Sıddık Yusuf'un -Allah'ın salâtları üzerine olsun- Allah'tan başkasından yardım dilemesi ve "Beni efendinin yanında an" demesi yüzünden yedi yıl zindanda kalması

800 O aracıyla borçlu yabancı hikâyesine geri dönüş. Onların, o efendinin mezarının başından dönmeleri ve aracının rüyada efendiyi görmesi

801 Efendinin, kendisine gelmiş olan o dostun borcunu ödeme yollarını rüyada aracıya söylemesi. O güneş definesinin yerini göstermesi. Mirasçılarına "Ne alırsa alsın çok görmesinler, hiçbir şeyi geri almasınlar. O, defineden hiçbir şey almasa veya bir miktarını kabul etmese bile orada bıraksınlar. Kim ne kadar istiyorsa o kadar alsın. Çünkü ben, o gümüşten bana ve yakınlarıma bir buğday tanesini bile geri dönmesin diye Allah'a adaklar adadım" diye haber yollaması.

802 Üç oğluna "Bu yolculukta benim ülkelerimden falan yeri şöyle düzene sokun, filan yere şöyle naipler atayın, ama Allah aşkına filan kaleye gitmeyin" diye vasiyet eden bir padişahın hikâyesi

803 Ârifin ebedî hayat kaynağından yardım dilemesi, vefasız su kaynaklarından yardım istemek ve çekip almaktan uzak durması. Bunun alameti şu aldanış yurdundan uzaklaşmaktadır. Çünkü insan o kaynakların yardımına güvenirse kalıcı ve sürekli olan kaynağı istemede gevşeklik gösterir.
Sana canın içinde bir iş gerek, çünkü eğreti şeylerden sana bir kapı açılmaz.
Evin içinde olan bir su kaynağı, dışarıdan gelen ırmaktan daha iyidir.

804 Şehzadelerin padişahla vedalaştıktan sonra babalarının ülkelerinden gitmeleri ve padişahın veda zamanı vasiyetini tekrar etmesi

806 Padişahın oğullarının "İnsan men edildiği şeye karşı düşkündür" sözü hükmünce men edildikleri kaleye gitmeleri
Biz kulluğumuzu gösterdik ama senin kötü huyun, kul satın almayı bilemedi.
Babalarının onca vasiyetlerini ve öğütlerini ayaklar altına aldılar da bela çukuruna düştüler. Kınayıcı nefisleri onlara: "Size bir uyarıcı gelmedi mi? " diyor, onlar da ağlayarak pişmanlık içinde: "İşitseydik ya da akıl etseydik cehennemlik olmazdık " diyorlardı

808 Onların Zatü's-suver kalesindeki köşkte Çin padişahının kızının yüzünün resmini görmeleri ve her üçünün birden kendilerinden geçip âşık olmaları ve "Bu kimin resmi?" diye araştırmaları.

809 Buharalı Sadr-ı Cihan'ın hikâyesi. Kendisinden diliyle istekte bulunan onun herkesi kapsayan esirgemesiz sadakasından mahrum olurdu. Yoksul bir bilgin, unutkanlık, aşırı hırs ve acele yüzünden kalabalık arasında ondan diliyle sadaka istedi. Sadr-ı Cihan yüzünü ondan çevirdi. O adam her gün yeni bir hileye başvuruyordu. Kendisini bazen çarşaf altında bir kadına çeviriyor, bazen yüzünü gözünü kapatıp kör ediyordu. Ama Sadr-ı Cihan onu tanıyordu.

810 Biri köse biri tüysüz olan iki kardeşin hikâyesi. Bir gece bir bekâr evinde uyudular. Tüysüz olan, arkasına kerpiçler yığdı. Derken birisi niyeti bozup o kerpiçleri dikkatlice ve yavaşça onun arkasından aldı. Çocuk uyandı. "O kerpiçler nerede? Nereye götürdün? Niye götürdün?"diye çıkıştı. O da: "Peki sen o kerpiçleri niye koydun?" dedi.

812 Mustafa'nın –Allah'ın salâtı ona olsun- şu hadisinin yorumu hakkında: "Şu iki haris doymak bilmez: Dünyayı isteyenle ilmi isteyen." Bu ilim, dünya ilminden başka bir ilim olmalıdır ki iki bölüme ayrılsın. Çünkü dünya ilmi de dünyadır. Eğer böyle olursa, "Dünyayı isteyenle dünyayı isteyen" şeklinde tekrar olmuş olur. Ayrım olmaz. Bunun anlatılması

812 Üç şehzadenin o olaya tedbir bulmak için tartışması

812 Büyük kardeşin konuşması

813 Bir bilgini zorla eğlence meclisine getirip oturtan padişahın zikri. Sâki, bilgine şarap sunup kadehi onun önüne tutunca bilgin yüzünü çevirip surat astı ve taşkınlık etmeye başladı. Padişah sâkiye "Onu kıvama getir" dedi. Sâki de onun başına birkaç kez vurup şarabı içirdi.

815 Şehzadelerin tartışmasının ve olayın sona ermesinin ardından imkân ölçüsünde amaca yaklaşmak için sevgiliye doğru Çin ülkesinin yolunu tutmaları. Kavuşma yolu kapalı olsa bile imkân ölçüsünde [sevgiliye] yaklaşmak övülesi bir şeydir

815 Arap padişahı İmrü'l-Kays'ın hikâyesi: İmrü'l-Kays çok güzel yüzlü ve [güzellikte] zamanın Yusuf'u olup Arap kadınları onun için ölürlerdi. "Dur da sevgiliyi ve yurdunu anarak ağlayayım" [diyen] şair tabiatlı biriydi. Bütün kadınlar onu canla başla isterken onun gazel söyleyip ağlayışı niçindi? Yoksa bütün bunların toprak levhalara resmedilmiş yüzler olduğunu anlamış mıydı? Sonunda işte bu İmrü'l-Kays'a bir haller oldu da gece yarısı ülkesiyle çocuklarından kaçtı ve bir hırkayla kendini gizleyerek ülkelerden münezzeh olanı bulmak için oradan başka bir ülkeye gitti. "Allah, rahmetini dilediğine tahsis eder ."

817 Çin topraklarında taht merkezi olan şehirde gizlenerek beklemeleri ve bekleyişlerinin uzamasından sonra büyük kardeşin sabırsızlanıp "Elveda, ben gidip kendimi şaha arz edeceğim" demesi."Ya ayaklarım beni maksadıma ulaştırırYa da oraya kalbimi verdiğim gibi başımı da veririm ""Ya ayaklarım beni maksat ve muradıma ulaştırırYa da orada gönlümden geçtiğim gibi başımdan da geçerim." Kardeşlerinin öğüdünün ona fayda etmemesi:"Ey âşıkları kınayan! Allah'ın saptırdıklarını bırak.Onları nasıl doğru yola yöneltebilirsin? "

820 Çabalamaktan vazgeçmeyen çaba sahibine dair: Hakk'ın ihsanının geniş olduğunu ve istenen şeyi başka taraftan, başka bir amel nedeniyle ve kişinin hayaline gelmeyecek bir şekilde ulaştıracağını bildiği halde bütün hayal ve ümidini bu yola bağlar ve aynı kapıyı çalar. [oysa] olur ki yüce hak bu rızkı onun düşünmediği bir başka kapıdan ona ulaştıracaktır. "Ve ona beklemediği yerden rızık verir ." "Kul tedbir alır, Allah da takdir eder." Olur ki kul "Ben bu kapıyı çalsam da [Allah] bana bundan başka bir kapıdan [rızık] ulaştırır" diye düşünse de yüce Hak ona bu çaldığı kapıdan rızık ulaştırır. Zaten bütün bunlar tek bir sarayın kapısıdır

821 Rüyasında kendisine "Aradığın zenginliğe Mısır'da kavuşacaksın. Orada filan mahallede, filan evde hazine var" denildiğini gören kişinin hikâyesi: Adam Mısır'a geldiğinde biri ona "ben rüyamda Bağdat'ın filan mahallesinde filan evde bir hazine gördüm" der ve adamın kendi mahallesinin adını ve evini söyler. Adam, hazinenin Mısır'da olduğunun söylenmesinin hazineyi kendi evi dışında aramaması gerektiğine kesin kanaat getirmesini sağlamak için olduğunu anlar. Fakat [anlar ki] bu kesin bilgi definesi, Mısır'dan başka bir yerde elde edilemez

822 Müminin duasının karşılık bulmasının gecikme sebebi

822 Kendisine Mısır'da hazine gösterilen kişinin hikâyesine dönüş ve onun yoksulluk yüzünden Hakk'a yönelip yakarmasının anlatılması

823 Adamın Mısır'a varıp geceleyin dilenmek için mahalleye çıkması, bekçinin onu yakalaması ve çokça dayak yedikten sonra muradının bekçiden hâsıl olması Yüce Allah buyurur ki "Bazen hoşlanmadığınız bir şey, hakkınızda iyi olabilir ." "Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır ." Peygamber –selam üzerine olsun- buyurur ki "Ey darlık, çetinleş, açılırsın." Kur'an'ın tamamı ve indirilmiş kitaplar bunu anlatmaktadır.

823 "Yalan kuşkuya yol açar, doğruluk güven sağlar" hadisinin açıklaması

825 Örnek

825 O kişinin sevinçli ve muradına ermiş olarak Allah'a şükür ve secdeler ederek Hakk'ın işaretlerindeki şaşırtıcılıklara ve hiçbir akıl ve anlayışın eremeyeceği tevillerin ortaya çıkışına hayran halde geri dönüşü

827 Kardeşlerin büyük kardeşe yeniden öğüt vermeleri, onun bu öğütlere tahammül edemeyip onlardan kaçması ve çılgın ve kendinden geçmiş halde gidip padişahın huzuruna cesaret ve laubalilik yüzünden değil de aşk yüzünden izin istemeksizin kendini atması ve devamı

828 Kadı'nın Cuha'nın karısına vurulup sandıkta saklanması ve kadı nâibinin sandığı satın alması, ertesi yıl Cuha'nın karısının geçen yılkı oyunu tekrarlama ümidiyle tekrar gelmesi ve Kadı'nın "Beni bırak başkasını bul" demesi ve hikâyenin devamı

829 Kadı'nın Cuha'nın karısının evine gidişi, Cuha'nın evin kapısını hışımla çalışı, Kadı'nın sandığa saklanışı ve devamı

830 Kadı nâibinin çarşıya gelişi, Cuha'dan sandığı satın alışı ve devamı

831 Mustafa'nın (Allah'ın salavâtı üzerine olsun) buyurduğu "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır " hadisinin yorumu. Bunun üzerine münafıklar, "Ona itaat edip hizmette bulunmamız yetmezmiş gibi şimdi de sümüklü bir çocuğa itaat etmemizi emrediyor!" diye eleştirdiler.

831 İkinci yıl Cuha'nın karısının önceki yılki gibi gelir elde edeceğini umarak mahkemeye gelmesi ve Kadı'nın onu tanıması

832 Şehzade hikâyesine dönüş ve şehzadenin şahın maiyetine dâhil oluşu

833 Üzerinde Sırat köprüsü bulunan cehennem der ki ey mümin Sırat'tan çabuk geç ve acele et ki nurunun azameti ateşimizi söndürmesin. "Geç ey mümin yoksa nurun ateşimi söndürecek "

834 Büyük şehzadenin vefat edişi, küçük kardeş hasta yattığı için ortanca kardeşin ağabeyinin cenazesine gelişi, padişahın ortancayı taltif edişi, sonunda onun da ihsana minnet duyup padişahın yanında kalışı ve padişahın ikbal ve teveccühünden kendisine yüz bin gaybî ve aynî ganimetin gelişi –bunlardan bazısının dile getirilişi

837 Kalbinde padişahtan müstağni olduğuna ve keşfe ulaştığına dair düşüncenin ortaya çıkmasından dolayı şehzadede vesvese belirdi. [Şehzade bu yüzden] padişaha nankörlük ve asilik etmeyi düşünüyordu. İlham ve sır yoluyla padişahın haberi olup kalbi kırıldı ve padişahın dışyüzünün haberi olmaksızın ruhu onu yaraladı

838 Yüce Hakk'ın Azrâil'e -selam üzerine olsun, canını aldığın kullardan kime daha çok acıdın, diye hitap etmesi ve Azrâil'in Hakk'a cevap vermesi

839 Şeyh Şeybân-ı Râî'nin -Allah aziz ruhunu kutsasın- kerâmetleri

839 Yüce Hakk'ın Nemrut'u çocukluğunda annesiz ve dadısız olarak beslediğine dair hikâyeye dönüş

840 Şehzadenin padişahın kalbinden yara alıp başka erdemleri tamamlayamadan dünyadan gidişini anlatan hikâyeye dönüş

841 Bir kişinin, benden sonra malımı üç evladımdan en tembel olanı alsın, diye vasiyet edişi

842 Örnek

843 Sonnot